

**Боротьба з аґентурою:
Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН
в Тернопільщині
1946-1948**

**ЛІТОПИС УПА
Том 43**

Книга 1

**LITOPYS UPA
VOLUME 43**

**Struggle against Agentura:
Protocols of Interrogation of the OUN SB
in Ternopil Region
1946-1948**

Book 1

Editor Petro J. Potichnyj

With English Introduction

**ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
ТОМ 43**

**Боротьба з аґентурою:
Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН
в Тернопільщині
1946-1948**

Книга 1

Редактор Петро Й. Потічний

З англійським вступом

ВИДАННЯ
ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА США І КАНАДИ
ТА
ТОВАРИСТВ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ІМ. ҐЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США І КАНАДІ
ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Редагує колегія
Відповідальний редактор
Петро Й. Потічний

Copyright: © 2006 by Litopys UPA
ISBN: 0-920092-87-X (Canada)
ISBN: 966-96340-6-7 (Ukraine)

Обкладинка роботи
Мистця Мирона Левицького

Cataloguing in Publication data:

Litopys UPA – Borot'ba z agenturoiu: Protokoly dopytiv Sluzhby Bezpeky OUN v Ternopil'shchyni 1946-1948, Book 1/ Potichnyj, Petro J. Toronto-Lviv: V-vo Litopys UPA, 2006.

1332 p: ill. Ports: 24 cm.

(Litopys Ukrain's'koi Povstans'koi Armii, t. 43, Book 1)

Added title page in English: Struggle against Agentura: Protocols of Interrogation of the OUN SB in Ternopil Region 1946-1948.

Includes illustrations & index.

ISBN:0-920092-87-X

1. Sluzhba Bezpeky OUN.
2. OUN Security Service.
3. Ternopil Region - Ukraine.
4. Ukrain's'ka Povstans'ka Armii.

I. Potichnyj, Petro J. 1930 –

II. Kutnyi, Safron. 1928 – 2004.

III. Series.

DK 803.U5S35 [DK 508.79 L5 t. 43]

Фундатором видання цього тому є
Українська Музейна Фундація
Романа Дубиняка

(16 Bexley Avenue, Leeds, West Yorkshire, LS8 5LU, England)

для вшанування пам'яті прихильника Фундації

Григорія Кішка

вірного сина України

Григорій Кішко народився 13.02.1921 р.
в селі Вяцковичі (тепер Вербівка)
Самбірського району на Львівщині

САФРОН КУТНИЙ
(12.05.1928 – 17.07.2004)

Боротьба з агентурою.

Документи цього тому походять з архіву УПА, який понад 50 років пролежав закопаний в землі на підвір'ї Сафрона Кутного, мешканця села Озерна Зборівського району Тернопільської області. Сам він дожив до розкриття архіву, але незадовго опісля помер.

Бідон з документами був викопаний із землі 11 травня 2004 року і у вересні цього ж року ці матеріали були передані у Державний архів Тернопільської області (ДАТО), де вони творять Фонд № Р-3472. Ще до часу їх передання до ДАТО, матеріали архіву були скопійовані і передані Миколою Кутним на зберігання теж і до архіву «Літопису УПА» при Університеті Торонто в Канаді, де вони зберігаються в The Peter J. Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency in Ukraine скринька №183.¹ Документи, друковані в книзі, походять саме із цієї збірки, позаяк керівництво ДАТО не прийняло пропозиції видавництва «Літопис УПА» друкувати ці матеріали з їх участю, але повністю і без зайвого редакторського втручання. На їхню контрпропозицію про те, аби усі імена і прізвища людей, згаданих у цих документах, були подані лишень в ініціалах, в свою чергу, ніяк не міг погодитися Видавничий Комітет «Літопису УПА», який принципово відкидає примінення якої-небудь цензури в публікаціях історичних документів.²

¹ The Peter J. Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency in Ukraine, далі як PJP.

² Становище архівного керівництва у цій справі виразно подане у статті Г. Папакіна. «Озернянський архів» – Нові джерела до історії українського руху опору», *Архіви України*, № 1–3 (256), січень–червень 2005, ст. 513–534. Доступ до матеріалів СБ в архіві СБУ й надалі досить обмежений для науковців, хоча деякі інформації про організацію та дії цієї структури побачили світ. Дивись: Валерій Єфименко, «Кадровий склад спеціального підрозділу ОУН (Б): Спроба аналізу», *З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ*, 1/2 (10/11), 1999, ст. 443–456; Його ж, «Тактика та методи роботи працівників спеціального підрозділу ОУН (Б)», там само: 2/4 (13/15), 2000, ст. 504–514; Його ж, «Організація діяльності спецпідрозділу ОУН (Б) на західноукраїнських землях після другої світової війни», там само: 2 (17), 2001, ст. 502–519.

У цій книзі друкуємо матеріали, що відносяться до діяльності Служби Безпеки ОУН Тернопільської області. Це протоколи зізнань, допитів осіб із середовища цивільного населення та підпілля, підозрюваних у співпраці з радянськими спецслужбами (органами міліції, державної безпеки тощо), як теж і виявлених агентів, секретних освідомлювачів і, вкінці, протоколи засідань Теренового Організаційного Суду ОУН та протоколи смерті членів підпілля.

Це вперше вдалося віднайти такий великий пласт матеріалів, що відноситься до боротьби підпілля з радянською агентурою в одній із областей Західної України. З інших теренів подібні матеріали не переходять числа одного – двох документів.³

Разом ця частина архіву має понад 1300 машинописних сторінок. В “Додатках” подаємо також Список Протоколів за 1947–1948 роки, три Протоколи Теренового Організаційного Суду (ТОС), два Протоколи про Смерть різних активістів підпілля, Лист висланий на Далекий Схід та Протокол одної події. З огляду на цікавий зміст матеріалу, тут також включено два протоколи допиту, які не є частиною Озернянського архіву. Один із них (Протокол допиту Михайла Галія) походить з Більшівцівського району, Станиславівської області, а другий (Протокол допиту Михайла Довгого) із Рогатинщини, Станиславівська область. Протокол переслухання Євгена Липового – д’Бакші, як і протокол Довгого, походять з приватного архіву п. Петра Касінчука (м. Тернопіль), за що висловлюємо йому щирю подяку. В обох випадках, однаке, виглядає, що ці документи, як і матеріали з Озерної, позначені шифром Р31, що, за поясненнями Петра А. Дужого, означало справи, які належать до поборювання агентури.⁴ Ці

³ Усі протоколи переслухань походять з 1946–1948 років і гуртуються за тодішніми районами у слідуючому порядку: Підгайці – 31 справа (в тому 1 справа з району Більшівці, Станиславівської [Івано-Франківської] області); Золотники – 16 справ; Бережани – 16 справ; Борщів – 13 справ; Великі Дедеркали – 10 справ; Білобожниця – 9 справ; Золотий Потік – 9 справ; Бучач – 7 справ; Товсте – 7 справ; Зборів – 6 справ; Коропець – 6 справ; Вишнівець – 5 справ; Козлів – 5 справ; Козова – 5 справ; Великі Бірки – 5 справ; Почаїв – 5 справ; Буданів – 4 справи; Збараж – 4 справи; Микулинці – 4 справи; Кременець – 3 справи; Ланівці – 3 справи; Заліщики – 2 справи; Заложці – 2 справи; Нове Село – 2 справи; Скала Подільська – 2 справи; Теревовля – 2 справи; Чортків – 2 справи; Шумськ – 2 справи; Підволочиськ – 1 справа; Пробіжна – 1 справа; Скалат – 1 справа; Рогатин (Станиславівська область) – 1 справа. Короткі згадки про діяльність СБ на Тернопільщині (Подільський Край) можна знайти теж в Протоколах допиту Я. Білінського (“Бистрий”), ДАСБУ, спр. 6744, арк. 11–17, 32–78. За П.А. Дужим, Референтом СБ Подільського Краю в той час був “Максим”. Протокол допиту, ДАСБУ, ф. 6, спр. 72362-фп, арк. 87–103.

⁴ Протокол допиту Петра А. Дужого, ДАСБУ, ф. 6, справа 72362-фп, арк. 87–103.

два документи не були включені до сховку в с. Озерна. У фондах Державного Архіву СБУ знайшовся також документ переслухання радянськими органами безпеки Липового – д'Бакші, який поміщаємо в книзі для порівняння з протоколом переслухання СБ.⁵ Дуже цікавий матеріал подається у переслуханні членів організації "Пробоем". Досі її статус та існування недосліджені, але не треба відкидати можливості, що ця організація була легендарною з ціллю пенетрувати підпілля. Більше того, як видно з інших описів, радянські спецслужби мали досить детально розроблену схему боротьби з підпіллям, включно до фальшивих боївок СБ та переносних криївок.

Вартість цих матеріалів оцінюється в багатьох площинах. На їх базі можна вивчати організацію, засяг та дії цієї підпільної структури щонайменше в межах однієї області в роках 1946–1948, коли тиск на підпілля радянських силових інституцій був дуже важкий. Перш за все, вражає, що попри це підпільна розвідка й контррозвідка працювала й надалі досить справно і, можна сказати, навіть професійно.⁶ Це вказує, що СБ в Тернопільщині в тому часі диспонувала певною інфраструктурою (криївки, обладнання та приміщення для ведення своєї роботи) та відповідними кадрами розвідників і слідчих. Допити й переслухання були не тільки протокольовані, але й записані на друкарській машинці щонайменше у двох копіях й, опісля (в 1950 р.), передані для надійного сховку в землі, де їм судилося пробути 54 роки. Мова текстів має в собі дуже

⁵ Дивись: С. А. Кокін, *Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного Архіву СБУ: Випуск I, Анотований покажчик документів з фонду друкованих видань (1944-1953)*. Київ, 2000, ст. 37– 38.

⁶ Підтвердження цього можна знайти також і в різних підпільних публікаціях з терену Тернопільської області, які походять з Озернянського архіву, як наприклад: *Вісті з терену (Тернопільщина)*, січень 1947 – липень, 1948 р.; *Вістки з Тернопільщини*, грудень 1947 – жовтень 1948 р.; *Вісті з терену (Кремянеччина)*, січень – листопад 1948 р.; *Вісті з терену (Скалатщина)*, червень 1948 р.; *Вісті з терену (Почаїв)*, березень 1948 р.; *Вісті з терену (Бережани)*, квітень – червень 1947 р.; *Вісті з терену (Дедеркали)*, квітень 1948 р.; *Вісті з терену (Чортківщина)*, січень – березень, липень – серпень, 1947 р.; *Вісті з терену (Копичинці)*, березень – квітень, 1948 р.; *Вісті з терену (Білобожниця)*, січень 1948 р.; *Вісті з терену (Ланівці)*, липень 1947 р.; *Вісті з терену (Вишнівць)*, лютий – березень 1948 р. Також *Суспільно-політичний звіт (Скалатщина)*, серпень – грудень 1948 р.; *Суспільно-політичний звіт (Дедеркали)*, березень – квітень 1948 р.; *Суспільно-політичний звіт (Чортківщина)*, січень – березень, липень – вересень 1947 р. Цікавим прикладом того, якими інформаціями розпоряджало підпілля, це *Характеристика Залозецького району (Інформації з жовтня 1946 р.)*, які подав "Жур". В цьому звіті детально проаналізовано усі радянські інституції цього району та їх національний і партійний склад. Звіт подає, що подібна ситуація існувала і в інших районах області. РРР, Box No. 81.

багато особливостей, що дозволяє на припущення, що тексти протоколів були пересилані до певного пункту і там, правдоподібно, були відповідно редаговані і переписувані на машинці особами, які мали радянську освіту.

Про історію СБ ОУН написано дуже мало і на ній видно дуже виразні штампи минулого.⁷

Завданням даного вступного слова не є писати історію цієї важливої структури. Згадаймо лишень, що початком більш професійної СБ треба рахувати розкол ОУН в 1940 р. у Кракові та створення революційної ОУН під проводом Степана Бандери. До якоїсь міри їй передував відділ контррозвідки ОУН чисто військового профілю під керівництвом полк. Євгена Коновальця та СБ в 1939 році під керівництвом Богдана Рибчука. Керівником СБ з самого початку був Микола Лебедь, а його заступником, й, опісля, керівником СБ, аж до його смерті в 1947 році, став Микола Арсенич ("Арсен", "Григор", "Березовський", "Михайло"). Завдання та цілі СБ, згідно з С. Мудриком – Мечником, були: боротися за здоровий моральний стан в ОУН, протидіяти розвідувально-підривній діяльності ворожих спецслужб та їх аґентури, виконувати певні функції судової влади "в боротьбі з шкідниками, і ворожими елементами для українського народу і Організації, дбати про особисту безпеку членів ОУН та охорону її майна, та створювати власні позиції в чужих і ворожих нам середовищах в цілях розвідки, диверсії та провокації."

⁷ Дивись: С. Мудрик – Мечник, *Служба безпеки Революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКГБ-МГБ-КГБ*. Тернопіль, 1994; Дмитро Веденєєв і Володимир Єгоров, "Меч і тризуб. Нотатки до історії Служби Безпеки Організації Українських Націоналістів", *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*, №.1–2(6–7), 1998). О.Є. Лисенко і І.К. Патриляк у їхній дуже вартісній книзі подають інструкції стосовно структури СБ Проводу Революційної ОУН не тільки з травня 1941 року, але й з 1942–1946 років, коли підпілля вело боротьбу проти Берліна і Москви. О.Є. Лисенко і І.К. Патриляк, *Матеріали та документи Служби Безпеки ОУН(Б)*. Київ, 2003, далі Лисенко і Патриляк. Дивись теж: І.К. Патриляк, *Військова діяльність ОУН(Б) у 1940-1942 роках*. Київ, 2004, ст. 497–498, 502–503, 519–522, далі І.К. Патриляк; Про різні інструкції СБ згадує також Петро А. Дужий. Дивись: Протокол переслухання, ДАСБУ, ф. 6, спр. 72362–фп, арк. 87–103; Цікавим, хоч і повним помилок, є "Власноручна нотатка Збіг'нева Камінського – "Дона" від 26 лютого 1958 р. стосовно Служби Безпеки ОУН", *Поляки і українці між двома тоталітарними системами 1942-1945*. Частина перша. Варшава – Київ, 2005, ст. 180–190. Дуже важливим вкладом до розуміння протистояння між спецслужбами СРСР і Польщі та СБ ЗЧ ОУН є книжка Ігора Галаґіди. Igor Halagida, *Prowokacja "Zenona": Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie "C-1" przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950-1954)*, Warszawa, IPN, 2005), бо вона коригує надто вже перебільшені успіхи СБ, як це представлено С. Мудриком-Мечником).

В Інструкціях Револуційного Проводу ОУН з травня 1941 р. (“Боротьба й діяльність ОУН під час війни”), говориться про те, що Служба Безпеки це “другий важливий державний сектор, що його ОУН мусить, по змозі як найсильніше, опанувати. Служба Безпеки має виконну силу державними засобами нищити ворожих до України елементів, що стануть на терені шкідниками, як теж змогу контролі над цілим життям”.⁸ Далі, “Референт Служби безпеки – дбає про належну охорону організаційної роботи та її членів, збирання інформації про ворожі сили, що діють на шкоду ОУН, переводить їх ліквідацію, веде внутрішню розвідку та ін.”⁹. О.Є. Лисенко і І.К. Патриляк слушно підкреслюють, що ОУН вже в 1941 році “доволі вправно переймала досвід встановлення влади й опанування ситуації від своїх досвідченіших колег-опонентів з органів НКВС”, але також і від німців.¹⁰

Ці завдання СБ залишилися до кінця її існування, мінялася лишень організаційна схема, хоч, з часом, спеціально в радянській ситуації, помітно зросла вага цієї організації в порівнянні з іншими підпільними структурами.¹¹

Організаційна схема СБ повністю збігалася з тереновою структурою ОУН, яка напередодні німецько-радянської війни складалася з Країв, Областей, Округ, Районів і Станиць.¹² В роках 1946–1948, часу до яких належать матеріали цього тому, структура СБ складалася з крайових, окружних – надрайонових й районових референтур, та кущових і станичних інформаторів. Кожна з референтур повинна була мати референта, слідчих, боївкарів та архіваріїв. Також майже кожна з референтур мала б мати розвідувальний, котррозвідувальний, поліцейний та інформаційний відділи.¹³ В реальному житті з браку кадрів це не завжди вдавалося досягнути. Компетенції референтів різного рівня також часто мінялися, як це видно з різних інструкцій провідників СБ.¹⁴

⁸ І. К. Патриляк, там само, ст 497-498.

⁹ Там само, ст. 502–503, 519–522.

¹⁰ Лисенко та Патриляк, ст. 10–12.

¹¹ Наприклад в документі Наказ референтам СБ (квітень 1945 року) виразно зазначено, що “теренові провідники не мають права контролювати пошти СБ чи рівнож звітів, що йдуть до гори”, а “районові референти СБ звітують своїм тереновим провідникам тільки усно і то про справи, які їх лише дотичать (організаційні справи і оперативну працю)”. Там само, ст. 200

¹² І.К. Патриляк, ст. 514-515.

¹³ ОУН і УПА. К. Наукова Думка, 2005, ст. 373; А. Кентій, УПА в 1944–1945 рр. К. 1999, ст. 22.

¹⁴ Лисенко та Патриляк, ст. 140–142, 158–160.

Деякі відхилення в організаційній схемі, як це вказано вище, були залежні від даного теренового поділу ОУН.¹⁵ Від самого початку, як це видно з інструкції, до лав СБ залучувалися найбільш довірені кадри. Дуже часто боївки поповнювалися не тільки членством ОУН, але й особами з УПА, які визначилися своєю дисципліною, ідейністю, знанням і відвагою. Після залучення людей в структуру СБ їх часто перешколювано, але також втягувано у члени ОУН.

Дуже багато уваги присвячувалося вишколам працівників СБ усіх рівнів.¹⁶ Крім загальних тем вивчалися спеціальні дисципліни, такі як: завдання СБ, практична діяльність СБ з інформаторами, подвійними агентами, зв'язок, слідство і переслухання, ведення агентурних справ, поліційна робота, радянська агентура, розвідка і контррозвідка, конспірація.¹⁷ В багатьох інструкціях і наказах постійно наголошувалося на потребу чистки кадрів СБ від ворожого елемента.¹⁸ Крім цього, керівники підпілля постійно наголошували на потребу виховання населення в боротьбі проти агентури.¹⁹ Матеріали цього тому вказують на те, що знання і вишкіл оперативників СБ були релятивно високими.

Нижче подаємо організаційні схеми СБ від Головного Проводу до Надрайону, та від Району до Станиці.

¹⁵ *Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943-1944. Документи і матеріали. Літопис УПА, Нова серія, т. 2.* Київ-Торонто, 1999, ст. 80–82, 305–308, 419–427. Дивись також: *Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля 1944-1946. Документи і матеріали. Літопис УПА, Нова серія, т. 8.* Київ-Торонто, 2006, ст. 297–363, 373–387, 617–618, 707–717, 851–859.

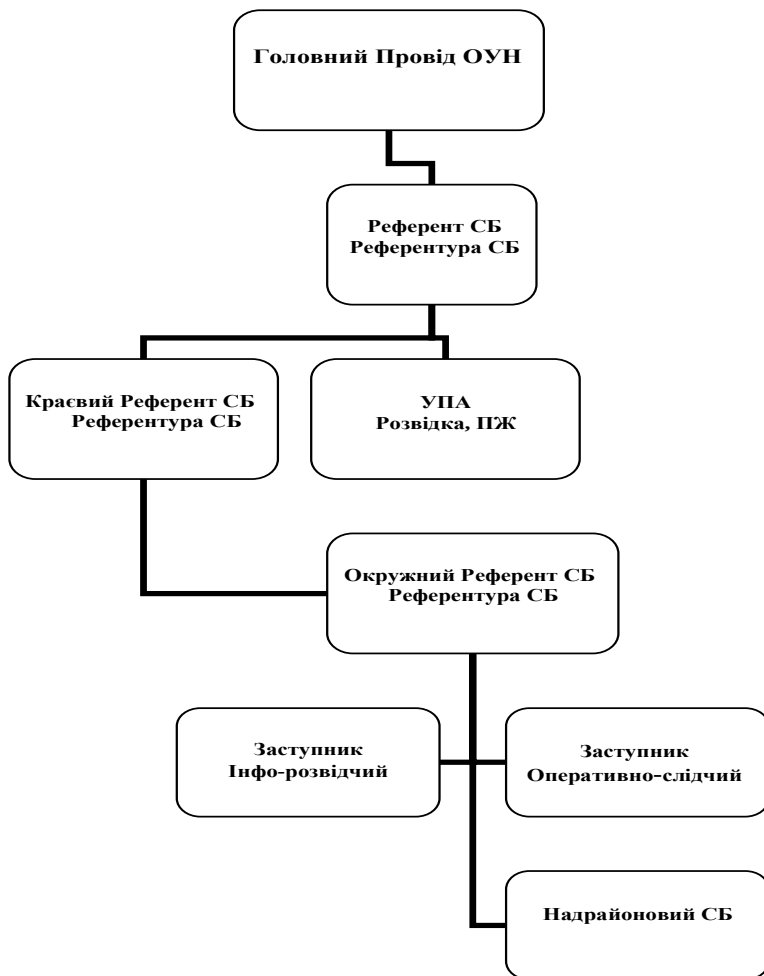
¹⁶ Наприклад, в інструкції з червня 1947 року вимагається, аби усі члени СБ познайомилися з вишкільним матеріалом “Як поборювати НКВД і НКГБ та т. зв. контрреволюцію в СССР”. Усі керівні кадри, до району включно, повинні були познайомитися з “Агентура НКГБ в дії”, а до надрайону – “До боротьби з агентурою”. RJP Collection, Box 81. Дивись також різні інструкції в книжці Лисенка та Патриляка.

¹⁷ Лисенко та Патриляк, ст. 161–171; 178–182; 183–198;

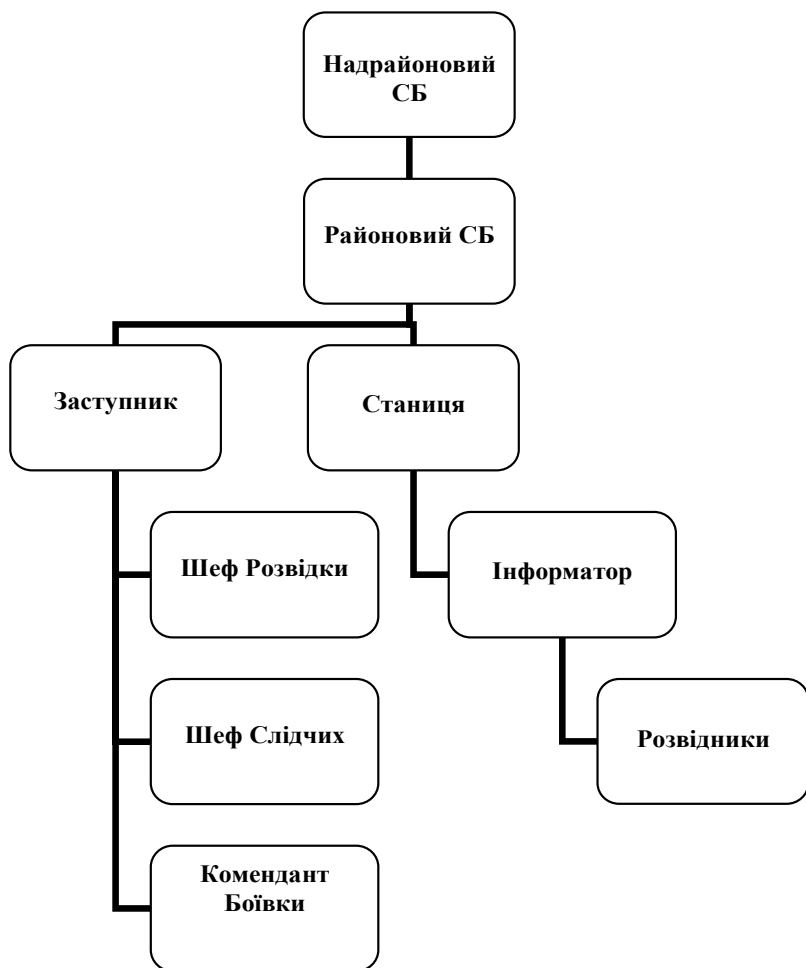
¹⁸ Там само, ст. 175–177; 199–201;

¹⁹ Дивись: Типовим прикладом таких загальних інструкцій, які появлялися на різних теренах, треба вважати “Думки до гутірки з населенням проти зарази сексотства” від 5 січня 1945 р., автором яких є Краєвий провідник Закерзоння Ярослав Старух (“Стояр”). RJP Collection, т. XI, 7 (1945), Box No.81.

**Структура Служби Безпеки ОУН
(Головний Провід – Надрайон)**

**Структура Служби Безпеки ОУН
(Надрайон – Станиця)**

З березня 1941 до його смерті 23 січня 1947 року, як згадано вище, референтом СБ Проводу ОУН був М. Арсенич. Він вимагав повної підпорядкованості усіх структур СБ головному референтові та їх незалежності від теренових провідників усіх щаблів. З поновним приходом радянської влади в 1944 році та посиленням агентури, СБ стала навіть ще більш незалежною.²⁰ Це часто призводило до різних конфліктів всередині підпільних структур і викликавало потребу постійного нагляду над працею СБ. В інструкції з червня 1947 року в частині VII. (“Вказівки що до роботи в СБ”) наголошується, що “за поставлення роботи СБ на належну висоту мусять, крім ділових зверхників, відповідати і всі провідники організаційних одиниць на всіх щаблях”.²¹ Надмірне втручання організаційних зверхників, а часто й легковажне ставлення до роботи СБ вважалося шкідливим. Однак, “часто деякі працівники СБ так “усамостійнюються” в своїй роботі, що з своєї фахової ділянки створюють самоціль і перестають цікавитися цілістю життя Організації. Бувають і такі, що в наслідок особливо важливого характеру праці СБ і своїх широких компетенцій, попадають у зарозумілість і живуть в почутті хворобливої вищості над усіма працівниками інших ділянок Організації”.²² Для того аби підвищити обороноспівність всієї організації пропонувалися такі заходи:

1. “Щоб за працю СБ відповідали, крім референтів, також і їх організаційні зверхники;
2. Щоб оргзверхники вважали референтів СБ своїми найближчими співпрацівниками нарівні з іншими членами проводу даної оргодиниці, впроваджували їх в цілість справ підзвітної оргодиниці і спільно вирішували всі найважливіші справи терену;
3. Щоб референти СБ інформували своїх зверхників про всі агентурні справи в терені, та большевицькі методи боротьби проти Організації. (Підкреслюється, що відомості про большевицькі поліційні органи, їх агентів, та методи роботи є таємні і не можна їх розголошувати. Дозвіл на використання частини інформації СБ в пропагандивних виданнях можливий тільки за згодою вищих зверхників СБ (Край, Округа);
4. До роботи в референтурах СБ завжди треба відставляти найпевніші і, по можності, інтелектуально найбільш розвинуті кадри;

²⁰ Припущення деяких дослідників, що зріст автономії СБ, почавши 1943 роком, пов'язаний з внутрішніми організаційними суперечками поміж М. Лебедем та іншими членами проводу, не мають документального підтвердження. Дивись, наприклад: І. Ілюшин, “Антипольський фронт в бойовій діяльності ОУН і УПА (1939–1945 рр.)”, *Український історичний журнал*. No.3, 2002, ст. 100.

²¹ Інструкція, червень 1947 р. PJP Collection, Box No.81.

²² Там само.

5. Всі кадри СБ мусять постійно підвищувати свій ідейно-політичний рівень, за що відповідають як ділові, так і орг. зверхники;

6. За фаховий вишкіл і вироблення працівників СБ та за їх фахову працю (зміст, методи роботи і т.п.) відповідають ділові зверхники;

7. Всі члени Організації, а зокрема керівні, обов'язково мусять пройти основний вишкіл (теоретично-практичний) в праці СБ. За проведення вишколів відповідають референти СБ і оргзверхники;

8. Для додаткового підвищення виробленості кадрів СБ і керівних членів Організації доцільно ознайомлювати їх з протоколами викінчених справ, в яких докладно висвітлені методи роботи ворога. Того рода протоколи можна використовувати тільки з доручення вищих зверхників;

9. Оргзверхники разом з референтами СБ повинні постійно винаходити нові прийоми конспіративного діяння (поведінка членів, кольпортаж літератури, збірки, зв'язки, підхід до легальників і т.п.);

10. Боротьбу з явними большевицькими вислужниками й активістами (партія, адміністрація, комсомол, колгоспи і т.п.) веде ціла Організація. Всі справи агентурного характеру веде СБ, або в випадках вже здемаскованої агентури – інші члени Організації під керівництвом референтів СБ.

Персональні зміни в референтурах СБ зверхники повинні проводити після узгодження з відповідними зверхниками СБ. Фахово підготовлених працівників СБ не вільно переносити на інші ділянки праці. У виняткових, конечних випадках, коли треба очолити пост провідника оргодиниці, можна назначувати референтів СБ тільки тимчасово виконуючими обов'язки." Для того аби дії СБ не харектеризувалися "безладдям і розгнuzданістю", керівництво СБ в "Обіжнику" ч. 1 від 7 жовтня 1945 р." вимагало від своїх низових клітин "дотримання процедури слідства й уникнення безпідставних репресій" з вимогою, що "слідчі СБ повинні ... відповідним чином оформлювати протоколи допитів затриманих і арештованих згідно із запропонованим зразком".²³ Як бачимо з протоколів переслухань, слідчі СБ старалися дотримуватися цих інструкцій.

Більшість справ були позначені відповідним порядковим числом, в якому подавано і рік, що уможлиблює визначити приблизну кількість справ розглянутих слідчими кожного року. Також кожна справа мала дату, ім'я і прізвище фігуранта, його пов'язання з агентурою, псевдо фігуранта, та псевдо (в більшості випадків цифрове) слідчого. Ці дані дають можливість зробити висновок, що слідчі СБ були прикріплені до

²³ Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940 рр. К. 2003, ст. 200.

певного району. Очевидно, у відсутності повних даних не можливо встановити чи псевдоніми завжди були закріплені за певними особами, та чи даний слідчий не виступав під декількома псевдонімами. В таблиці для порівняння подаються псевдоніми слідчих та їх розподіл за роками 1946–1948 в межах районування з 1973 року.²⁴ Цей розклад неповний, базується лишень на матеріалах цієї книги і тому ці роздуми можуть вважатися тільки гіпотезою.

Псевдоніми слідчих СБ*

Район	1946	1947	1948
Бережанщина – Підгайці (тепер окремий район)	?	?, Всеволод, Ігор, Стьопа, Місяць, Омелько, Ручай, Рух, Сосна, Стьопа, 25/4, 25/5, 37/3, 212	?, Василь, Ромко, 2/2, 19/1, 28/2, 212
Борщівщина – Скала Подільська	Нечай, Прометей, 0/7, 40/7	0/04, 40/5, 40/7,	0/2, 10/1, 40/7
Бучаччина – Золотий Потік		Захар, Клим, Листок, 20/3, 25/а, 35/а	Захар, 20/3
Гусятинщина – Товсте		?, Ґонта, 40/3, 40/8?	
Заліщищина		Ґонта	
Збаражчина – Вишнівець	55	Ворон, Леонід, 747	4/48, 38/23, 77/а, 83, 86, 152
Зборівщина		?, 757	757
Козівщина – Козлів		?, 25/3, 58/а, 737	46/4, 737
Кременеччина – Почаїв		38	Ворон, 38
Ланівеччина		60	60
Монастиреччина – Коропець		?, Шах	?
Підволочищина – Нове Село – Скалат	100	15, 16, 60, Д,	?, 55
Теребовлянщина – Буданів – Золотники – Микулинці	?	?, 20/1, 25/6, 37/3, 37/8?, 888	?, Ох, Крига, 37/3, 38/23, 678, 808? (888?)
Тернопільський (тепер окремий район)	7		51/а, 678
Чортківщина – Білобожниця – Пробижна	?, Сян, 20/3, 60/2	?, 20/3	?
Шумщина – Великі Дедеркали	?, Руденко	?, Яр, 44, 97, 98	506, 507

* Товстим шрифтом подається районування з 1973 року. Знак запитання означає слідчих, які неідентифіковані.

²⁴ Більш докладні дані про слідчих та справи, ведені ними, дивись: Список слідчих за районами Тернопільської області, 1945–1948, в дальшій частині книги.

Найбільше число справ СБ, бо майже одна четвертина, походить з Бережанщини. Це правдоподібно тому, що тут містилися організаційні структури підпілля: Крайовий Провід, Головний Штаб УПА, та референтури СБ і пропаганди. Тут також, аж до його смерті через зраду в січні 1947 р., діяв Референт СБ Проводу ОУН, Арсенич Микола ("Михайло").²⁵

Методи переслухання були різними, але дуже часто, як це виразно видно із протоколів переслухання, вживалися фізичні засоби для видобуття інформацій. Можливо не у всіх, але, треба здогадуватися, в більшості випадків, розкриті й найбільш шкідливі агенти радянських служб були знищувані. Деякі протоколи про це дуже виразно говорять, але більшість про ці справи мовчать. Дуже можливо, що деякі агенти, звербовані радянською безпекою серед сільського населення, були дуже низького рівня й ефективності, тому після допитів з відповідними погрозами відпущені. Однак про це також брак достовірної інформації. Не подається також інформація про перевербовку підпільною розвідкою розкритих радянських агентів. Такі спроби напевно теж були, як це виразно видно з зізнань Петра А. Дужого.²⁶

Матеріали, зібрані у цьому томі, дають надзвичайно цікаву інформацію про протипідпільні заходи, роблені радянськими органами внутрішніх справ та державної безпеки. Переслухання підозрюваних осіб слідчими СБ наочно показують різні засоби вербування, контролю та оперативного вживання агентів у боротьбі з підпіллям.

Помимо різного роду звітів від "Червоних партизан", радянська влада після повернення в Україну відчувала брак детальної інформації стосовно сили, структури та організації українського визвольного руху. Військова розвідка, яка велася в боротьбі з УПА чи збройним підпіллям ОУН, була явно недостатньою. Тому в усіх інструкціях з центру, як теж і в особистих виступах радянських керівників, як наприклад М. Хрущова, наголошувалися пріоритети розбудови агентури з ціллю пенетрації визвольного руху.²⁷ Відповідальними за цю роботу було зроблено обласних та районних керівників НКВД/МВД–НКГБ/МГБ та оперативників ОББ. В березні 1946 року НКВД і НКГБ були переіменовані на МВД і МГБ. Спецгрупи були підпорядковані ГУББ, яке було відділом

²⁵ Петро Й. Потічний, *Архітектура резистансу: Криївки і бункри УПА в радянських документах*. Торонто – Львів, 2002, ст. 272–275. Це підтверджує теж і Володимир Сергійчук, *Український звиг: Поділля. 1939-1955*. Київ, Українська Видавнича Спілка, 2005, ст. 121.

²⁶ Протокол допиту Петра А. Дужого, ДАСБУ, ф.6, спр. 72362-фп, арк. 87–103.

²⁷ Дуже багато світла на організацію і дії "агентури" пролив американський дослідник Джефрі Бурдс в його різних роботах, присвячених цій темі та українському підпіллю. Бурдс не зумів обергтися від радянської пропаганди і повірив в те, що "українсько-німецькі націоналісти" – це групи, складені з українців

НКВД. Спецгрупами переважно командувало 3 особи, що склалися з оперативників НКВД і СМЕРШ, в ранзі не менш як молодший лейтенант.²⁸ Імена оперативників ОББ також появляються у різних звітах, що знаходяться в Архіві Внутрішніх Військ Української округи. Головним завданням агентів ГУББ були інфільтрація, саботаж, і ліквідація анти-радянської опозиції. Треба сказати, що в цих заходах радянські спецслужби мали значні успіхи.²⁹ Це видно теж із матеріалів цієї книги.

У своїй роботі працівники «органів» застосовували усі знані їм прийоми у вербуванні осіб: заведення знайомств, контакт з поодинокими підпільниками часто у характері емісарів, інтенсивні дії такі як: шантаж, підкуп, переконування, афішування зради, створення або використання

і німців, а не лишень радянський пропагандивний ярлик. Одначе, в цілому його підхід до проблеми назагал об'єктивний. Jeffrey Burds, "Agentura: Soviet Informants' Networks & the Ukrainian Underground in Galicia, 1944–1948", *East European Politics and Societies*, т. 11, ч. 1, Зима 1997, ст. 89–130; Jeffrey Burds, "Gender and Policing in Soviet West Ukraine, 1944–1948", *Cahiers du Monde*, 42/2-3-4, Квітень–грудень, 2001, ст. 279–320; в російському перекладі: "Москальки": женщины агенты и националистическое подполье на Западной Украине, 1944–1948", та під зміненою назвою, "Женщины-агенты и националистическое подполье на Западной Украине, 1944–1948". Про агентурні заходи було добре відомо в підпіллі, як це видно з багатьох інструкцій СБ. Дивись: О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк, ст. 183–198.

²⁸ Народний Комісаріат Внутрішніх Справ (НКВД) та Народний Комісаріат Державної Безпеки (НКГБ) – це дві інституції тайної поліції. В березні 1946 року їх переіменовано на міністерства (МВД і МГБ). До 21 січня 1947 року спецгрупи підпорядковувались Державному управлінню (ГУ) МВД/МГБ по боротьбі з бандитизмом ГУББ. Тоді були передані під контроль МГБ аж до реорганізації поліційної системи після смерті Сталіна в 1953 році. Список оперативників ГУББ дивись: ГАРФ, ф. Р-9478, оп. 1, д. 527, арк. 109–117.

²⁹ Дивись: В доповідній М. Хрущова з 20.XII. 1945 р. Сталіну: Н. Хрущев, товаришу Сталіну. ЦДАГОУ ф. 1, опис 23, справа 1848, арк. 397–406, він пише слідуюче: "В целях сохранения кадров нашей агентуры и для дезориентации бандитов в выявлении ими лиц, связанных с органами НКВД и НКГБ, мы предложили Начальникам УНКВД и УНКГБ широко применять практику вызова работниками органов для беседы в течении 1–2 дней большого количества местных жителей / до 50 и больше человек, в зависимости от численности жителей в данном населенном пункте, причем вызывать, преимущественно, кулаков, торговцев и других враждебных (так в документі) нам элементов. Вызванным после беседы предлагать сотрудничество с органами НКВД и НКГБ и в первую очередь тем, которые подозреваются в связях с бандитами". Далі він подає результати таких заходів, вказуючи, що це приносить розгублення серед підпільників. В тому самому часі він подавав, що зорганізовано 1830 винищувальних батальйонів загальним числом 40 310 чоловік. І.В". Дивись: І. Білас, *Репресивно-каральна система в Україні, 1917–1953*. К. 1994, т. 1, ст. 274. Далі він подає, що "в червні 1948 р. органами МВД були утворені озброєні групи для охорони громадського порядку (т.зв. ГОГП). Винищувальні батальйони які належали МГБ ліквідувалися, а їхній особовий склад після перевірки разом з озброєнням передавався в ГОГП. На 1 січня 1949 року налічувалося 6437 груп загальною чисельністю 86 527 осіб. Там само, ст. 367–368.

проблем на місці праці, плітки тощо. В більшості випадків початковий контакт з людьми роблено шляхом попереднього арештування й переважно досить скорого звільнення з підписанням заяви співпраці або і без неї. Дуже часто короткотривалі арешти або т.зв. виклики на «співбесіди» членів родин підпільників робилися аби кинути на них тінь сексотів. Це в свою чергу створювало поважні труднощі у роботі контррозвідувальних структур підпілля. Непродумані або невиважені акції проти підозрюваних у співпраці людей могли мати і часто мали дуже негативні наслідки для визвольного руху. На цю небезпеку звертав увагу і сам Головний Командир УПА та Голова Бюра Проводу ОУН ген. Роман Шухевич – “Тарас Чупринка”. Він настоював на тому, що “визвольна боротьба можлива тільки тоді, коли буде повне довіря”³⁰ Не завжди вдавалося повністю контролювати цю ситуацію, як про це виразно засвідчують Волинські події.³¹ Для балансу треба також підкреслити той факт, що радянська сторона в дуже великих вимірах застосовувала масовий терор проти населення, а її спецгрупи чинили численні звірства по селах (включно з ганьбленням трупів вбитих підпільників).

На другому етапі, коли йшлося про збір чи передачу інформації, також вживано різні методи. Серед різних мотивацій, які застосовувалися, ми бачимо й фінасове винагородження (дуже часто неадекватне), страх за себе або за своїх рідних, викликуваний дуже часто брутальними фізичними або психологічними діями (жорстоке побиття, насилування, навіть кастрації)³², застосування інтенсивного болю або болючої дії, викликування й використання сексуальних емоцій, спеціально у відношенні до жінок,³³ викликування байдужності, гра на національних і релігійних почуттях, на почутті громадянських або моральних обов’язків, спекулювання на ідеальних уявленнях про себе, елітарних самопочуваннях тощо. Дуже часто і з успіхом використовувано міжетнічні конфлікти, як наприклад, польсько-українське протистояння. (Виселення поляків з

³⁰ Любомир Полюга, “Шляхами спогадів”, *Роман Шухевич: Постать на тлі доби Воюючої України*. (Збірник доповідей з конференції в Тернополі, 28–29 вересня, 2000 року). Тернопіль, 2005, ст. 258. Дивись теж: Наказ УПА – Захід “Замок” № 9/44 від 25.11.1944 року, “Р. Шелеста” і спеціально Прилога до Наказу № 9/44, в якій досить детально описується агентурну тактику ворога.

³¹ Дивись, наприклад: Протокол переслухання Федора В. Воробця (“Верещаки”), ДАСБУ, ф. 5, спр. 48139, арк. 13–100.

³² Дивись: Jeffrey Burds, “The Strategic Uses of Torture in Soviet Galicia, 1944–1948” [Precis]. The University of Chicago Human Rights Program, 4–7 March, 1999.

³³ Цікаву розвідку про жінок в розвідувальних і контррозвідувальних операціях ГУББ та українського підпілля дивись: Jeffrey Burds, “Gender and Policing in Soviet West Ukraine, 1944–1948”, *Cahiers du Monde*, 42/2-3-4, квітень–грудень, 2001, ст. 279–320. Ця сама в перекладі на російську мову (“Женщины-агенты и националистическое подполье на Западной Украине, 1944–1948”), можна знайти в інтернеті.

Західної України до якоїсь міри послабило агентурні операції. Треба було на місце виселених поляків знову розбудовувати агентуру).

В цілому, вербування агентири супроводилося ексцесами. До якоїсь міри, скорість, з якою мусіли діяти радянські функціонери, підсилювало тенденції до фальшування оперативних звітів. Така ситуація також давала можливість підпіллю інфільтрувати радянські владні структури.³⁴ Майже половина з них була звербована в першій половині 1945 року.³⁵ На вересень 1946 року було вже 2 968 сексотів, або 9% з 33 740 селян Галичини, які стали членами винищувальних батальйонів.³⁶ Правда, великим успіхом роботи тоді ще не можна було похвалитися, як це вказує постанова Політбюро ЦК КП(б)У з 6 квітня 1946 року.³⁷

Однак, владні структури мали теж і певні успіхи. Дуже вражає факт, що деякі звербовані особи, без огляду в який спосіб, виконували свою роль як розвідники проти підпілля назагал досить сумлінно і навіть, можна сказати, досить ефективно. Як видно зі справи С. Дулеби, загибель Арсенича, Референта СБ Головного Проводу ОУН, була результатом агентурних заходів. Дії цих агентів не тільки загрожували визвольному рухові, але імплікували сотні людей, які ставали об'єктом дальшого переслідування радянською владою, як «бандпосібники» тощо. В цей спосіб державний терор проти громадян постійно зростав і супроводився широкими арештами, вивозами на Сибір і т.д., але теж і поширенням корупції і мародерства в органах внутрішніх справ та держбезпеки. На листопад 1948 року, майже рік перед відходом Хрущова до Москви і зміни радянської тактики проти підпілля, й спеціально скріплення агентурних, як і політичних заходів, радянській владі (в 1948 році почато розгляд нелегальних засобів боротьби проти населення) можна було похвалитися відносно великими поступами в боротьбі з підпіллям.

³⁴ Радянська агентура мала величезні розміри. На 1 липня 1945 року, НКВД подало 11214 працівників агентири: 175 резидентів, 1196 агентів, і 9843 інформаторів (осведомителей).

³⁵ Джефрі Бурдс, *Агентура*, ст. 120; Дивись теж: "Звіт Тернопільського обкому КП(б)У, Управління НКВС і НКДБ УРСР про хід виконання постанов ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, спрямованих на боротьбу з формуваннями УПА і підпіллям ОУН", *Літопис УПА*, Нова серія, т. 4, 2002, ст. 347–361.

³⁶ Сараєв, "Справка о состоянии оперативно-боевой деятельности истребительных батальонов западных областей УССР", *ЦДАГОУ*, ф. 1, оп. 23, спр. 2967, арк. 53–54.

³⁷ "Постанова Політбюро ЦК КП(б) "Про добір та виховання кадрів з місцевого населення в органах міністерства внутрішніх справ Рівненської, Станіславської і Тернопільської областей", *Літопис УПА*, Нова Серія, 2001, т. 3, ст. 231–233; Дивись також: Звіт Круглова Хрущову з 13 липня 1946 року, *ЦДАГОУ*, ф. 1, оп. 23, спр. 2966, арк. 78–79 в якому він складає вину на керівників райкомів і обкомів за неправильний підхід до агентири.

Цікаво також, як видно з окремої таблиці, поданої в дальшій частині книги, що функціонери МВД і МГБ також були закріплені і працювали на виразно окресленій території районів чи сіл³⁸. Це, мабуть, було зумовлене потребою знання терену і людей. Для кращого перегляду інформація включає також імена підозрілих в агентурній роботі та дату кожної справи. Багато із згаданих тут функціонерів можна ідентифікувати в архівах Внутрішніх Військ Українського Округу.³⁹

Треба одначе відмітити також факт, що СБ в багатьох випадках зуміла неутралізувати пенетрацію підпілля радянською агентурою, про що неодноразово звітувалося в ЦК КП(б)У.⁴⁰

* * *

Томи 43 і 44 присвячені цій самій темі. Одначе, з огляду на велику кількість матеріалу вирішено поділити його на дві книги. Том 43, *книга перша*, містить матеріали зі слідуючих районів: Бережанський, Білобожницький, Борщівський, Буданівський, Буцацький, Великобірківський, Великоглибочоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Заложцівський, Збаразький і Зборівський. До тому 44, *книга друга*, ввійшли матеріали з районів: Золотопотіцький, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаєцький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Тереховлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський, як теж з Рогатинського району Станиславівської області. Тут також поміщені Протоколи ТОС-у, Протоколи смерті, Лист підпільників на Далекий Схід, Протокол однієї події, список функціонерів МВД і МГБ, та список слідчих СБ. Вступна стаття до обох книг поміщена в т. 43.

За допомогу у підготовці цього тому треба, перш усього, подякувати д-ру Ігорю Гомзяку, який не тільки організував набір тексту на комп'ютері, але й допильнував вичитку, макетування й підготовку іменного й географічного покажчика до книги.

Петро Й. Потічний

³⁸ Дивись: Список функціонерів НКВД/НКГБ – МВД/МГБ за районами.

³⁹ Дивись: The Peter J. Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency, Roberts Library, University of Toronto. Деякі з них також згадані у книзі Володимира Сергіячука, *Український звиг: Поділля - 1939-1955*. Київ, 2005. Він одиникий поміж дослідниками в Україні який працював також і над архівом Внутрішніх Військ.

⁴⁰ Постанова Політбюро ЦК КП(б)У «Про поліпшення масово-політичної роботи, подальший розвиток колгоспного будівництва і ліквідацію залишків банд українсько-німецьких націоналістів у західних областях УРСР», 1 червня 1948 р. *Літопис УПА*, Н.С. т. 6, Київ–Торонто, 2003, ст. 330). В 1948 р. якраз на Тернопільщині боротьба проти режиму набрала дуже гострих форм. (Там само, ст. 114–123, 428–432).

The Struggle against the Agentura

The documents in this volume are from an UPA archive that for more than fifty years lay buried in the ground in the yard at the home of Safron Kutnyi, a resident of the village of Ozerna in Zboriv raion, Ternopil' oblast. Kutnyi lived to see the opening of the archive but died shortly afterwards.

The can containing the documents was dug up on 11 May 2004, and in September of that year these materials were transferred to the State Archive of Ternopil' Oblast (DATO), where they comprise Fond No. R-3472. Before they were transferred, they were photocopied by Mykola Kutnyi, who then sent them to the archive "Litopys UPA" (Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army) at the University of Toronto in Canada, where they are stored in The Peter J. Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency in Ukraine, Box 183.¹ The documents published in the book come from this collection owing to the fact that the DATO administration failed to pass a proposal by the Litopys UPA publishing house to publish these materials jointly, but in full and without superfluous editorial interference. DATO's counterproposal that all names and surnames of individuals mentioned in these documents be listed in the form of initials was rebuffed by the publishing committee of Litopys UPA, which categorically rejects any form of censorship in the publication of historical documents.²

¹ The Peter J. Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency in Ukraine, hereafter, PJP Collection.

² The archival administration's position on this matter is clearly explained in an article by H. Papakin: "Ozernians'kyi arkhiv-Novi dzhherela do istorii ukrains'koho rukhu oporu," *Arkhivy Ukrainy*, nos. 1-3 (256), January-June 2005, pp. 513-34. The accessibility to SB materials in the SBU archive for scholars is still quite limited although some materials about the organization and activities of this structure have been published. See: Valerii Iefymenko, "Kadrovyy sklad spetsial'noho pidrozdilu OUN(B): Sproba analizu", *Z arkhiviv VUChK, GPU, NKVD, KGB*, 1/2 (10/11), 1999, pp. 443-456; His, "Taktyka ta metody roboty pratsivnykiv spetsial'noho pidrozdilu OUN(B)", *Ibid.*, pp. 504-514; His, "Orhanizatsiia diial'nosti spetspidrozdilu OUN(B) na zakhidnoukrains'kykh zemliakh pislia druhoi svitovoi viiny", *Ibid.*, 2 (17), 2001, pp. 502-519.

This book contains materials pertaining to the activity of the OUN's Security Service (SB) in Ternopil' oblast. These are reports of confessions, interrogations of both civilians and members of the Ukrainian underground, suspected of collaborating with the Soviet special services (organs of the militia, state security, etc.) as well as exposed agents, secret informers, and finally, minutes of meetings of the Territorial Organizational Court of the OUN (Terenovyi Orhanizatsiinyi Sud- TOS) and reports on the deaths of underground members.

This is the first time that it has been possible to uncover such a large body of materials pertaining to the Ukrainian underground's struggle against the Soviet agentura in one particular western Ukrainian oblast. Similar materials from other territories consist of only one or two documents.³

This part of the archive numbers over 1,300 typewritten pages. In the Addenda we have also provided a List of Official Reports for 1947-1948, three reports of the TOS, two reports on the deaths of various underground activists, a letter sent to the Far East, and a report describing one event. In view of the fascinating contents of these materials, we have also included two interrogation reports that are not part of the Ozerna archive. One of them (a report on the interrogation of Mykhailo Hali) originates from Bil'shivtsi raion in Stanyslaviv oblast, while the second (a report on the interrogation of Dovhyi) is from the Rohatyn area in Stanyslaviv oblast. The report on Lypovyi-Baksha's interrogation as well as the report on Dovhyi come from the private archive of Ternopil' resident Petro Kasinchuk, to whom we are greatly indebted. However, it appears that both these documents as well the materials from the Ozerna archive are marked by the number R31, which, as Petro A. Duzhyi explains, indicate cases that have a bearing on the struggle against the agentura.⁴ These two documents were

³ All the interrogation reports date to 1946-1948 and are grouped in the following order according to the raions that existed at the time: Pidhaitsi—31 files (including one file from Bil'shivtsi raion in Stanyslaviv oblast [today: Ivano-Frankivs'k]); Zolotnyky—16 files; Berezhany—16; Borshchiv—13; Velyki Dederkaly—10; Bilobozhnytsia—9; Zoloty Potik—9; Buchach—7; Tovste—7; Zboriv—6; Koropets'—6; Vyshnivets'—5; Kozliv—5; Kozova—5; Velyki Birkiv—5; Pochoiv—5; Budaniv—4; Zbarazh—4; Mykulyntsi—4; Kremenets'—3; Lanivtsi—3; Zalishchyky—2; Zalozhtsi—2; Nove Selo—2; Skala Podil's'ka—2; Terebovlia—2; Chortkiv—2; Shums'k—2; Pidvolochys'k—1; Probizhna—1; Skalat—1; and Rohatyn (Stanyslaviv oblast)—1. Brief references to the activity of the SB in the Ternopil' region (Podillia Krai) may also be found in the Interrogation Reports of Ia. Bilins'kyi ("Bystryi"), State Archive of the Security Service of Ukraine (hereafter, DASBU), file 6744, fols. 11-17 and 32-78. According to P. A. Duzhyi, the Responsible Leader of the SB for Podillia Krai was "Maksym" at this time. Interrogation Report, DASBU, fond 6, file 72362-fp, fols. 87-103.

⁴ Report of the interrogation of Petro A. Duzhyi, DASBU, fond 6, file 72362-fp, fols. 87-103.

not included in the hiding place in Ozerna. A document on the interrogation of Lypovyi-Baksha by the Soviet security organs, which we have included in the book for the purpose of comparison with the SB's interrogation report, was discovered in the fonds of the State Archive of the Security Service of Ukraine (DASBU).⁵ Much interesting material is found in a report on the interrogation of members of "Proboiem." Although the status and existence of this organization have not been ascertained to the present day, one should not discard the possibility that it was a fictitious group whose goal was to penetrate the Ukrainian underground. Furthermore, as other materials clearly indicate, the Soviet special services had a rather well developed plan for their struggle against the underground, which included false flag SB fighting groups and movable hideouts.

The importance of these materials on the Security Service is multifaceted. They are helpful for studying the organization, scope, and actions of this underground structure at the very least within the limits of one oblast in the years 1946-1948, when the pressure exerted by Soviet state security institutions on the Ukrainian underground was very intense. What is remarkable is that despite this, the clandestine intelligence service and counterintelligence continued to work quite effectively and, one might add, even professionally.⁶ This would indicate that during that time the SB in the Ternopil' region had a certain infrastructure (hideouts, equipment, and premises for conducting its work) as well as appropriate personnel consisting of intelligence agents and investigators. Interrogations were not only recorded but also typewritten in at least two copies, and later (in 1950) transferred to reliable hiding places in the ground, where they were

⁵ See S. A. Kokin, *Anotovanyi pokazhchyk dokumentiv z istorii OUN i UPA u fondakh Derzhavnoho Arkhivu SBU: Vypusk I, Anotovanyi pokazhchyk dokumentiv z fondu drukovanykh vydan' (1944-1953)* (Kyiv, 2000), pp. 37-8.

⁶ Confirmation of this may also be found in various underground publications from the territory of Ternopil' oblast, which come from the Ozerna archive, e.g.: *Visti z terenu (Ternopil'shchyna)*, January 1947-July 1948; *Vistky z Ternopil'shchyny*, December 1947-October 1948; *Visti z terenu (Kremianechchyna)*, January-November 1948; *Visti z terenu (Skalatshchyna)*, June 1948; *Visti z terenu (Pochaiv)*, March 1948; *Visti z terenu (Berezhany)*, April-June 1947; *Visti z terenu (Dederkaly)*, April 1948; *Visti z terenu (Chortkivshchyna)*, January-March, July-August 1947; *Visti z terenu (Kopychyntsi)*, March-April 1948; *Visti z terenu (Bilobozhnytsia)*, January 1948; *Visti z terenu (Lanivtsi)*, July 1947; *Visti z terenu (Vyshnivets')*, February-March 1948, as well as *Suspil'no-politychnyi zvit (Skalatshchyna)*, August-December 1948; *Suspil'no-politychnyi zvit (Dederkaly)*, March-April 1948; and *Suspil'no-politychnyi zvit (Chortkivshchyna)*, January-March, July-September 1947. A fascinating example of what kind of information the underground had at its disposal is *Kharakterystyka Zalozets'koho raionu (Informatsii z zhovtnia 1946 r.)* provided by "Zhur." This report thoroughly analyzes all the Soviet institutions in this raion, and their ethnic and party composition. The report also states that a similar situation existed in other raions of this oblast. PJP, Box No. 81.

fated to remain for fifty-four years. The language of the texts is characterized by many specific features that provide grounds to assume that the texts of reports were sent to a certain place, where they were probably edited and retyped by individuals with a Soviet education.

Very little has been written about the history of the SB OUN, and the stock phrases of the past are clearly evident in the few available works.⁷

The goal of this introduction is not to write the history of this important structure. It should be recalled, however, that the 1940 split in the OUN in Krakow and the creation of the revolutionary OUN under the leadership of Stepan Bandera should be regarded as the beginning of a more professional SB. To a certain degree it was preceded by the purely military OUN counterintelligence section headed by Colonel Ievhen Konovalets, and by the SB of 1939 under the leadership of Bohdan Rybchuk. From the very beginning the head of the SB was Mykola Lebed', and his deputy was Mykola Arsenych ("Arsen," "Hryhor," "Berezovs'kyi," "Mykhailo") who later headed the SB until his death in 1947. According to Mudryk-Mechnyk, the tasks and goals of the SB were to struggle for a healthy morale within the OUN, counteract the intelligence-subversive activity of enemy special services and their agenturas, carry out certain functions of court authorities "in the struggle against wreckers and elements hostile to the Ukrainian nation and the Organization, to ensure the personal security of OUN members and the protection of its property, and create our own positions in milieus that are foreign and hostile to us with the goals of intelligence,

⁷ See S. Mudryk-Mechnyk, *Sluzhba bezpeky Revoliutsiinoi OUN u borot'bi z NKVD-NKGB-MGB-KGB* (Ternopil', 1994); Dmytro Viedienieiev and Volodymyr Iehorov, "Mech i tryzub. Notatky do istorii Sluzhby Bezpeky Orhanizatsii Ukrains'kykh Natsionalistiv," *Z arkhiviv VUChK-GPU-NKVD-KGB*, nos. 1-2 (1998). In their extremely useful book O. Ie. Lysenko and I. K. Patryliak list instructions concerning the structure of the SB of the Leadership of the Revolutionary OUN not only from May 1941 but also 1942-1946, when the underground was waging a struggle against Berlin and Moscow. O. Ie. Lysenko and I. K. Patryliak, *Materialy ta dokumenty Sluzhby Bezpeky OUN(B)* (Kyiv, 2003), hereafter, Lysenko and Patryliak. See also I. K. Patryliak, *Viis'kova diial'nist' OUN(B) u 1940-1942 rokakh* (Kyiv, 2004), pp. 497-98, 502-03, and 519-22 (hereafter, I. K. Patryliak). Petro A. Duzhyi also mentions various instructions of the SB. See *Protokol pereslukkannia, DASBU, fond 6, file 72362-fp, fols. 87-103*. Another interesting publication, but one that is full of errors, is "Vlasnoruchna notatka Zbignieva Kamins'koho 'Dona' vid 26 liutoho 1958 r. stosovno Sluzhby Bezpeky OUN" in *Poliaky i ukrainsi mizh dvoma totalitarnymi systemamy 1942-1945*, pt. 1 (Warsaw-Kyiv, 2005), pp. 180-190. A very important contribution to the understanding of the conflict between the secret services of the USSR and Poland, and the SB ZCh OUN is Igor Halagida's book *Prowokacja "Zenona": Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie "C-1" przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950-1954)* (Warsaw: IPN, 2005), because it corrects the exaggerated successes of the SB as presented by Mudryk-Mechnyk.

subversion, and provocation.” The Instructions of the Revolutionary Leadership of the OUN of May 1941 (“The Struggle and Activity of the OUN during the War”) state that the Security Service is the “second important state sector that the OUN must master as much as possible. The Security Service has the executive power to destroy by state means elements hostile to Ukraine, which will appear in a territory as wreckers, as well as the ability to control all of life.”⁸ The document also states that the “Responsible Leader (Referent) of the Security Service ensures the appropriate safeguarding of organizational work and of its members, collecting information about hostile forces that act to the detriment of the OUN, carries out their liquidation, conducts internal intelligence work, etc.”⁹ The scholars O. I. Lysenko and I. K. Patryliak are correct in emphasizing that already by 1941 the OUN “had quite skillfully adopted the experience of instituting control and mastering a situation from its more skilled colleagues-opponents in the NKVD organs,” but also from the Germans.¹⁰

These tasks of the SB were in force until the end of its existence; the only thing that changed was the organizational structure, although in time, especially in the Soviet situation, the importance of this organization notably increased in comparison with other underground structures.¹¹

The organizational structure of the SB fully corresponded to the territorial structure of the OUN, which on the eve of the German-Soviet war consisted of kraiss, oblasts, okruhas, raions, and stanytsias.¹² In the years 1946-1948 the time frame corresponding to the materials in this volume, the structure of the SB consisted of krai, okruha-nadraion, and raion sections, and kushch and stanytsia informants. Each section was supposed to have a responsible leader, investigators, members of fighting groups, and archive keepers. In addition, nearly every section was supposed to have intelligence, counterintelligence, police, and information divisions.¹³ In reality, owing to the lack of personnel, this was not always achievable. The jurisdiction of various levels of responsible leaders also changed frequently, as evidenced by various instructions issued by SB leaders.¹⁴

⁸ I. K. Patryliak, *ibid.*, pp. 497-98.

⁹ *Ibid.*, pp. 502-03, 519-22.

¹⁰ Lysenko and Patryliak, pp. 10-12.

¹¹ For example, in the document, Order to the Responsible Leaders of the SB (April 1945), it is clearly stated that “territorial leaders do not have the right to control the SB’s mail or reports that go upstairs,” while “raion responsible leaders (referents) of the SB report to their territorial leaders only verbally and only on matters that concern them exclusively (organizational matters and operational work).” *Ibid.*, p. 200.

¹² I. K. Patryliak, pp. 514-15.

¹³ *OUN i UPA* (Kyiv: Naukova Dumka, 2005), p. 373; A. Kentii, *UPA v 1944-1945 rr.* (Kyiv, 1999), p. 22.

¹⁴ Lysenko and Patryliak, pp. 140-42, 158-60.

Some departures from the organizational structure, as indicated above, were dependent on the given territorial division of the OUN.¹⁵ As the instruction indicates, from the very beginning the most trustworthy cadres were recruited to the ranks of the SB. Very often fighting groups were enlarged not only by OUN members but also individuals from the UPA, who had distinguished themselves by their discipline, level of idealism, knowledge, and bravery. After these people were incorporated into the structure of the SB, they were often retrained and then brought in as members of the OUN.

Much attention was devoted to training SB personnel of all levels.¹⁶ In addition to general topics, special disciplines were also studied, such as the tasks of the SB, the SB's practical activity with informants and double agents, liaison, police work, the Soviet agentura, intelligence and counterintelligence, and conspiracy.¹⁷ Numerous instructions and orders constantly emphasized the need to purge SB personnel of hostile elements.¹⁸ In addition, the underground leaders always stressed the need to educate the population in the struggle against the agentura.¹⁹ The materials in this volume indicate that the knowledge and training of SB operatives were relatively high.

Below is the organizational scheme of the SB from the Main Leadership to nadraion, and from raion to the stanytsia.

¹⁵ *Volyn i Polissia: UPA ta zapillia 1943-1944. Dokumenty i materialy. Litopys UPA*, n.s., vol. 2 (Kyiv-Toronto, 1999), pp. 80-82, 305-08, and 419-27. See also *Volyn, Polissia, Podillia: UPA ta zapillia 1944-1946. Dokumenty i materialy. Litopys UPA*, n.s., vol. 8 (Kyiv-Toronto, 2006), pp. 297-363, 373-87, 617-18, 707-17, and 851-59.

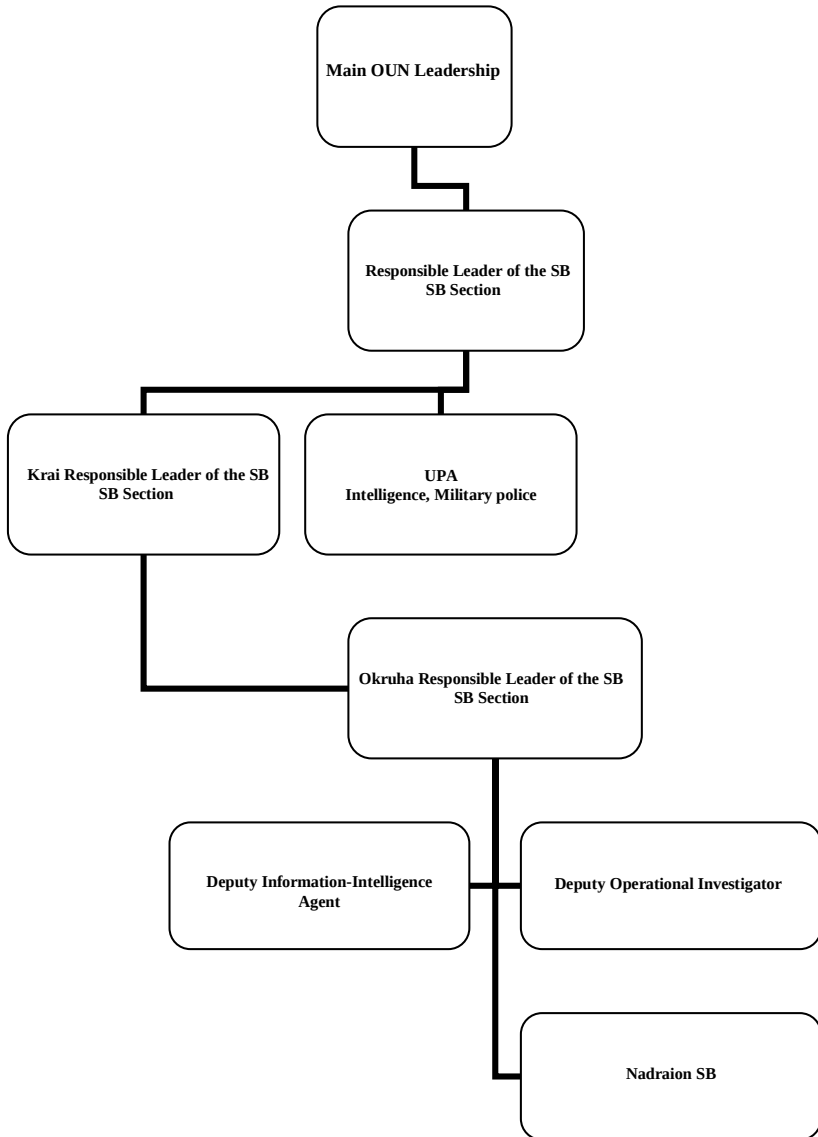
¹⁶ For example, an instruction from June 1947 requires all members of the SB to familiarize themselves with the training material "Iak poboriuvaty NKVD i NKGB ta t.zv. kontrrevoliutsiiu v SSSR." All leading cadres, up to the raion level inclusively, were supposed to acquaint themselves with "Agentura NKGB v dii," and up to the nadraion level, with "Do borot'by z agenturoiu" in PJP Collection, Box 81. See also various instructions in Lysenko and Patryliak.

¹⁷ Lysenko and Patryliak, pp. 161-71, 178-82, and 183-98.

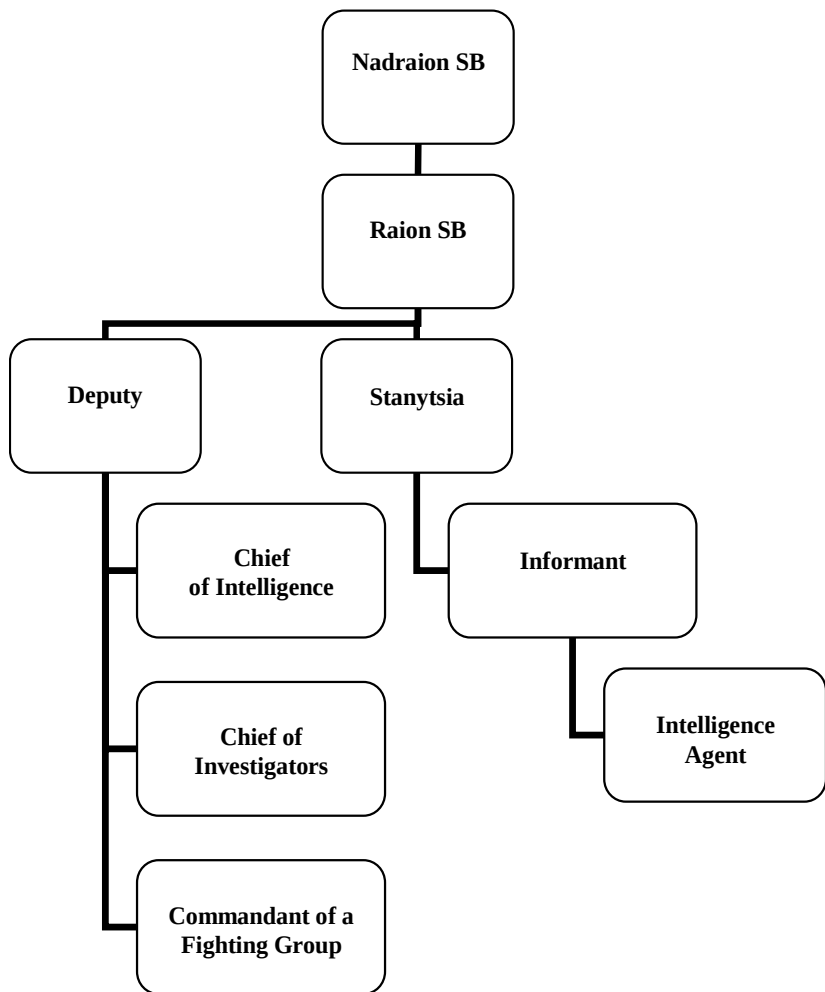
¹⁸ *Ibid.*, pp. 175-77 and 199-201.

¹⁹ A typical example of such general instructions that appeared in various territories is "Dumky do hutirky z naselenniam proty zarazy seksotstva" of 5 January 1945, the author of which was Iaroslav Starukh ("Stoiar"), the Krai Leader of Zakerzonnia. PJP Collection, vol. 11, 7 (1945), Box 81.

Structure of the OUN Security Service (Central Leadership to Nadraion)

Structure of the Security Service (Nadraion to Stanytsia)

As mentioned above, the responsible leader of the SB in the OUN Leadership from March 1941 until his death on 23 January 1947 was M. Arsenych. He demanded the complete subordination of all SB structures to the main responsible leader and their independence from territorial leaders on all rungs. With the second arrival of Soviet power in 1944 and the intensification of the agentura, the SB became even more independent.²⁰ This often led to various conflicts within underground structures and sparked the need for constant supervision of the SB's work. An instruction dated June 1947 in Part VIII ("Instructions concerning Work in the SB") emphasizes that "in addition to work superiors, all leaders of organizational units on all rungs must be responsible for placing the work of the SB on an appropriately high level."²¹ Excessive interference from organizational superiors, as well as a frequently careless attitude to the work of the SB, was considered harmful. However, "often certain SB staffers become 'so independent' in their work that they are creating an end in itself out of their professional domain and stop taking an interest in the integrity of the life of the Organization. There are also those who, as a result of the particularly important nature of the SB's work and its broad jurisdictions, become conceited and cultivate a feeling of morbid superiority over all personnel in other branches of the Organization."²² In order to raise the defense capability of the entire organization, the following measures were thus proposed:

1. "That in addition to responsible leaders (referenty), their organizational superiors also be responsible for the work of the SB;
2. That organizational superiors consider responsible leaders of the SB their closest coworkers on an equal level with other members of the leadership of a given organizational unit, involve them in all matters of the subordinated organizational unit and jointly resolve all the most important issues of the territory;
3. That the responsible leaders of the SB inform their superiors about all agentura matters in the territory and Bolshevik methods of struggle against the Organization. (It is emphasized that information about Bolshevik police organs, their agents, and work methods are secret and cannot be publicized. Permission to use part of the SB's information in propaganda publications is possible only with the agreement of the higher superiors in the SB (Krai, Okruha));
4. The most reliable and, as far as possible, the most intellectually developed personnel must always be designated for work in SB sections;

²⁰ The assumption of some researchers that the growth of the SB's autonomy beginning in 1943 was connected to internal organizational disputes between M. Lebed' and other members of the leadership have no documentary substantiation. See, e.g., I. Iliushyn, "Antypol's'kyi front v boiovi dial'nosti OUN i UPA (1939-1945)", *Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal*, no. 3, 2002, p. 100.

²¹ Instruction, June 1947. PJP Collection, Box 81.

²² Ibid.

5. All staff members of the SB must constantly raise their ideological-political level for which both work and organizational Superiors are responsible.

6. Work superiors are responsible for the professional training and development of SB personnel and for their professional work (content, work methods, etc.);

7. All members of the Organization, particularly leading ones, must absolutely complete basic training (theoretical-practical) in the work of the SB. Responsible leaders of the SB and organizational superiors are responsible for conducting the training;

8. In order to enhance the qualifications of SB personnel and leading members of the Organization it is advisable to familiarize them with reports of completed cases in which the enemy's work methods are presented in detail. This type of report can be used only with the permission of higher superiors;

9. Organizational superiors together with responsible leaders of the SB should constantly devise new methods of conspiratorial activity (the conduct of members, distribution of literature, meetings, contacts, approaching legals, etc.);

10. The entire Organization is waging a struggle against known Bolshevik lackeys and activists (the party, administration, Komsomol, collective farms, etc.). The SB conducts all matters of an agentura nature, or in the case of an already unmasked agentura, other members of the Organization under the direction of responsible leaders of the SB.

[Organizational] superiors should institute personnel changes in SB sections in coordination with the appropriate SB superiors. Professionally qualified SB personnel cannot be freely transferred to other spheres of work. In exceptional, crucial, cases, when a leading post of an organizational unit must be filled, responsible leaders of the SB may be appointed as acting leaders." In order to prevent the SB's actions from being characterized "by disorder and unrestraint," the leadership of the SB issued "Circular No. 1 of 7 October 1945," requiring that its lower cells "uphold the investigation procedure and avoid unsubstantiated repressions," and that "SB investigators should...draft reports of interrogations of detainees and arrested individuals in a fitting manner in accordance with the proposed model."²³ As we can see from the reports of hearings, SB investigators tried to follow these instructions.

Most of the files are marked by an appropriate cardinal number that also includes the year, which makes it possible to ascertain the approximate number of cases examined by investigators every year. In addition, every file had a date, name and surname of the individual figuring in the case, his connection with the agentura, his pseudonym, and the investigator's pseudonym (in most cases a numerical one). These facts lead one to conclude that SB investigators were

²³ *Materialy ta dokumenty Sluzhby bezpeky OUN(B) u 1940 rr.* (Kyiv, 2003), p. 200.

attached to a certain raion. Obviously, in the absence of complete data it is not possible to determine whether pseudonyms were always affixed to certain individuals or whether a given investigator had several pseudonyms. For the purpose of comparison the table below lists pseudonyms of investigators and their distribution in the years 1946-1948 within the raion borders of 1973.²⁴ This chart is incomplete and is based only on the materials included in this book. Therefore, it should be regarded only as a hypothesis.

Pseudonyms of SB Investigators*

Raion	1946	1947	1948
Berezhany area – Pidhaitsi (now a separate raion)	?	?, Vsevolod, Ihor, Stiopa, Misiats', Omel'ko, Ruchai, Rukh, Sosna, Stiopa, 25/4, 25/5, 37/3, 212	?, Vasyi', Romko, 2/2, 19/1, 28/2, 212
Borshchiv area – Skala Podil's'ka	Nechai, Prometei, 0/7, 40/7	0/04, 40/5, 40/7	02, 10/1, 40/7
Buchach area – Zoloty Potik		Zakhar, Klym, Lystok, 20/3, 25/a, 35/a	Zakhar, 20/3
Husiatyn area – Tovste		?, Gonta, 40/3, 40/8?	
Zalishchyky area		Gonta	
Zbarazh area – Vyshnivets	55	Voron, Leonid, 747	4/48, 38/23, 77/a, 83, 86, 152
Zboriv area		?, 757	757
Kozova area – Kozliv		?, 25/3, 58/a, 737	46/4, 737
Kremenets' area – Pochaiv		38	Voron, 38
Lanivtsi area		60	60
Monastyr's'ka area – Koropets'		?, Shakh	?
Pidvolochys'k area – Nove Selo – Skalat	100	15, 16, 60, D	?, 55
Terebovlia area – Budaniv – Zolotnyky – Mykulyntsi	?	?, 20/1, 25/6, 37/3, 37/8?, 888	?, Okh, Kryha, 37/3, 38/23, 678, 808?, (888?)
Ternopil' (now a separate raion)	7		51/a, 678
Chortkiv area – Bilobozhnytsia – Probizhna	?, Sian, 20/3, 60/2	?, 20/3	?
Shums'k area – Velyki Dederkaly	?, Rudenko	?, Iar, 44, 97, 98	506, 507

* The raion name from 1973 onwards is indicated in bold. The question mark denotes unidentified investigators.

²⁴ For more detailed information about investigators and their cases, see List of Investigators according to the Raions of Ternopil' oblast, 1945-1948, in the latter part of the book.

The largest number of SB cases—nearly one-quarter—comes from the Berezhany area. The probable reason for this is that organizational structures of the underground—the Krai Leadership, Supreme Headquarters of the UPA, and the SB and Propaganda sections—were located here. Until his death in January 1947 as a result of treachery, M. Arsenych, the Responsible Leader of the SB of the OUN Leadership, operated here.²⁵

Methods for conducting hearings varied, but often, as interrogation reports clearly indicate, physical methods were used to obtain information. One can assume that in most cases, if not all, the most harmful Soviet agents were exposed and destroyed. Some reports speak very plainly about this, but most do not say anything. It is quite possible that some agents recruited by Soviet security among the rural population were of very low caliber and effectiveness, and therefore were released after being questioned and threatened. However, there is a dearth of reliable information about this, too. Neither is any information provided about the re-recruitment of exposed Soviet agents by the underground's intelligence service. There were probably such attempts, as Petro A. Duzhyi's confession clearly indicates.²⁶

The materials collected in this volume provide extremely interesting information on the anti-underground measures undertaken by the Soviet organs of internal affairs and state security. Interrogations of suspected individuals by SB investigators clearly point to various methods of recruitment, control, and the operational use of agents in the struggle against the Ukrainian underground.

Despite the variety of reports from "Red partisans," after its return to Ukraine the Soviet government felt the lack of detailed information on the strength, structure, and organization of the Ukrainian liberation movement. Military intelligence conducted during the struggle against the UPA or the armed OUN underground was obviously inadequate. Therefore, in all instructions from the center, as well as in the speeches of Soviet leaders, like Nikita Khrushchev, emphasis was laid on the priorities of building up the agentura with the goal of penetrating the liberation movement.²⁷ Oblast

²⁵ Peter J. Potichnyj, *Arkhitektura rezystansu: Kryivky i bunkry UPA v radians'kykh dokumentakh* (Toronto-L'viv, 2002), pp. 272-75. This is also confirmed by Volodymyr Serhiichuk in his *Ukrains'kyi zdvyh: Podillia. 1939-1955* (Kyiv: Ukrains'ka Vydavnycha Spilka, 2005), p. 121.

²⁶ Report of Petro A. Duzhyi's interrogation, DASBU, fond 6, file 72362-fp, fols. 87-103.

²⁷ The American scholar Jeffrey Burds has shed much light on the organization and actions of the "agentura" in his many works devoted to this topic and the Ukrainian underground. However, Burds has proved unable to withstand Soviet propaganda and thus believes that "Ukrainian-German nationalists" were groups consisting of

and raion heads of the NKVD/MVD-NKGB/MGB as well as operatives of the Department for Struggle against Banditry (OBB) were assigned to this work. (Special groups were subordinated to the Main Directorate for Struggle against Banditry (GUBB), a division of the NKVD. Special groups were usually commanded by three people, including operatives from the NKVD and SMERSH, holding a rank no lower than second lieutenant.²⁸ The names of OBB operatives also appear in various reports stored in the Archive of the Interior Troops of the Ukrainian District. The main task of GUBB agents was infiltration, sabotage, and the liquidation of the anti-Soviet opposition.) It should be noted that the Soviet special services enjoyed noteworthy successes as a result of these measures.²⁹ This is also confirmed by the materials included in this book.

In their work the personnel of the organs used well known recruitment methods: striking up an acquaintance; making contact with individual underground members, often in the form of messengers; intensive actions, such as blackmail; bribery; persuasion; publicizing treachery; creating or exploiting problems in the workplace; gossip, etc. In the majority of cases, initial contact with people was made through a previous arrest and their usually speedy release that involved the signing of a declaration of cooperation, or without one. Very often short-term arrests or so-called summons for a "talk" with relatives of underground members were carried

Ukrainians and Germans and not merely a Soviet propaganda label. On the whole, however, his approach to the problem is generally objective. See Jeffrey Burds, "Agentura: Soviet Informants' Networks & the Ukrainian Rebel Underground in Galicia, 1944-1948," *East European Politics and Societies* 11, no. 1 (winter 1997): 89-130; also his "Gender and Policing in Soviet West Ukraine, 1944-1948," *Cahiers du Monde russe* 42, nos. 2-4 (April-December 2001): 279-320; in Russian translation: "Moskal'ki": zhenshchiny agenty i natsionalisticheskoe podpol'e na Zapadnoi Ukraine, 1944-1948" and under a changed title: "Zhenshchiny-agenty i natsionalisticheskoe podpol'e na Zapadnoi Ukraine, 1944-1948." As numerous instructions issued by the SB indicate, agentura measures were well known to the underground. See Lysenko and Patryliak, pp. 183-98.

²⁸ The People's Commissariat of Internal Affairs (NKVD) and the People's Commissariat of State Security (NKGB) are two secret police institutions. In March 1946 they were renamed as ministries: MVD and MGB. Until 21 January 1947 special groups were subordinated to the State Directorate (GU) MVD/MGB for Struggle against Banditry (GUBB). Later they were transferred to MGB control until the reorganization of the police system, which took place after Stalin's death in 1953. For a list of GUBB operatives, see the State Archives of the Russian Federation (GARF), fond R-9478, list 1, file 527, fols. 109-17.

²⁹ See Khrushchev's report of 20 December 1945 to Stalin: N. Khrushchev, "Tovarishchu Stalinu" in the Central State Archive of Civic Organizations of Ukraine, hereafter, TsDAHOU, fond 1, list 23, file 1848, fols. 397-406. Khrushchev writes: "With the goals of preserving the cadres of our agentura and for the disorientation of the bandits in their exposure of individuals connected to the NKVD and NKGB organs, we have

out in order to implicate them as secret collaborators. This in turn created serious difficulties in the work of the underground's counterintelligence structures. The Supreme Commander of the UPA and the Head of the Bureau of the OUN Leadership, General Roman Shukhevych-"Taras Chuprynka," himself warned about this danger. He insisted that the "liberation struggle is possible only if there is complete trust."³⁰ It was not always possible fully to control this situation, as the Volyn events clearly attest.³¹ For the sake of balance, one should also emphasize the fact that the Soviet side applied mass terror on a huge scale against the population, and its special groups carried out numerous atrocities in villages, including desecrating corpses of killed underground members.

In the second phase, where the collection or transmission of information was concerned, various methods were also used. Among the various motivations that were applied, we also see financial rewards (very often inadequate), fear for oneself or one's family, very often sparked by brutal physical or psychological actions (vicious beating, rape, even castration),³² the application of intense pain or painful action, eliciting and exploiting sexual feelings, especially in relation to women,³³ eliciting feelings

suggested to the Heads of the UNKVD and UNKGB to broadly apply the practice of the personnel of the organs summoning a large number of local residents /up to 50 or more people, depending on the number of residents in a given populated area/ for a talk during 1-2 days, in which connection mostly kulaks, traders, and other elements that are hostile to us should be summoned. Those summoned after the talk are to be invited to collaborate with the NKVD and NKGB organs, and first and foremost those who are suspected of having links with the bandits." Khrushchev then gives the results of such measures, indicating that this is causing confusion among the members of the underground. At the same time he notes that 1,830 extermination battalions numbering 40,310 men have been organized. See Ivan Bilas, *Represyivno-karal'na systema v Ukraini, 1917-1953*, (Kyiv, Lybid'-Viis'ko Ukrainy, 1994), vol. 1 p. 274.

In June 1948 the MVD organs created armed groups for the protection of public order (so-called GOGP). The extermination battalions that belonged to the MGB were liquidated, and their personnel and weapons were transferred to the GOGP after being vetted. As of 1 January 1949 there were 6,437 such groups totaling 86,527 people. Ibid. pp. 367-369.

³⁰ Liubomyr Poliuha, "Shliakhamy spohadiv," *Roman Shukhevych: Postat' na tli doby Voivuiuchoi Ukrainy*. (Collection of papers from a conference in Ternopil', 28-29 September 2000) (Ternopil, 2005), p. 258. See also "R. Shelest's" Order of UPA-West "Zamok" no. 9/44 of 25 November 1944, and especially the supplement to Order no. 9/44, which contains a detailed description of the enemy's agentura tactics.

³¹ See, e.g., *Protokol pereslukhannia Fedora V. Vorobtsia ("Vereshchaky")*, DASBU, fond 5, file 48139, fols. 13-100.

³² See Burds, "The Strategic Uses of Torture in Soviet Galicia, 1944-1948" [Precis]. The University of Chicago Human Rights Program, 4-7 March 1999.

³³ For an interesting study of women in the intelligence and counterintelligence operations of the GUBB and the Ukrainian underground, see Burds, "Gender and Policing." The Russian version of this article is available on the Internet.

of unconcern, playing on national and religious feelings, a sense of civic or moral duty, speculating on ideal perceptions of oneself, feelings of elitism, etc. Often inter-ethnic conflicts were successfully exploited, e.g., Polish-Ukrainian conflicts. To a certain extent the deportation of the Poles from western Ukraine weakened agentura operations, which had to be developed from scratch to replace the deportees.

On the whole, the recruitment of an agentura was accompanied by excesses. To a certain degree the speed with which Soviet functionaries had to act increased the tendency to falsifying operational reports. This situation also offered an opportunity for the underground to infiltrate Soviet power structures.³⁴ Nearly half of all agentura workers were recruited in the first half of 1945.³⁵ By September 1946, 2,968 secret collaborators, or 9 percent of the 33,740 peasants of Galicia, had become members of extermination battalions.³⁶ True, in this period the work was not yet very successful, as the 6 April 1946 resolution of the Politburo of the CC CP(b)U indicates.³⁷

However, the Soviet power structures also enjoyed certain successes. It is noteworthy that certain individuals, regardless of the method used to recruit them, generally carried out their role of intelligence agents against the underground in a conscientious fashion and, one may add, quite effectively. As the case of S. Duleba demonstrates, the death of Mykola Arsenych, the Responsible Leader of the SB in the Main OUN Leadership, was the result of agentura measures. The actions of these agents not only threatened the liberation movement but also implicated hundreds of people, who became targets of further persecution by the Soviet government as “abettors of bandits,” etc. Thus, state terror against citizens constantly escalated and was accompanied by numerous arrests, deportations to Siberia, etc., as well as by a rise in corruption and looting by the organs of internal affairs and state security. As of November 1948, nearly one year before Khrushchev’s transfer to Moscow, the change in Soviet tactics against the underground,

³⁴ The Soviet agentura had a huge scope. As of 1 July 1945 the NKVD had 11,214 agentura personnel: 175 residents, 1,196 agents, and 9,843 informants (*osvedomiteli*).

³⁵ Burds, “Agentura,” p. 120. See also “Zvit Ternopil’s’koho obkomu KP(b)U, Upravlinnia NKVS i NKDB URSR pro khid vykonannia postanov TsK VKP(b) i TsK KP(b)U, spriamovanykh na borot’bu z formuvanniamy UPA i pidpilliam OUN,” *Litopys UPA*, n.s., vol. 4 (Kyiv-Toronto, 2002), pp. 347-61.

³⁶ Saraev, “Spravka o sostoiianii operativno-boevoi deiatel’nosti istrebitel’nykh batal’ionov zapadnykh oblastei USSR,” TsDAHOU, fond 1, list 23, file 2967, fols. 53-4.

³⁷ “Postanova Politbiuro TsK KP(b) ‘Pro dobir ta vykhovannia kadrov z mistsevoho naselennia v orhanakh ministerstva vnutrishnikh sprav Rivnens’koi, Stanislavs’koi i Ternopil’s’koi oblastei,’” *Litopys UPA*, n.s., vol. 3 (Kyiv-Toronto, 2001), pp. 231-33. See also Kruglov’s report to Khrushchev, dated 13 July 1946, TsDAHOU, fond 1, list 23, file 2966, fols. 78-9, in which he blames the heads of raion and oblast party committees for their incorrect approach to agentura work.

and especially the consolidation of both agentura and political measures of the Soviet government (a survey of illegal methods of struggle against the population was launched in 1948), the Soviet authorities could boast of relatively great progress in the struggle against the Ukrainian underground.

As another table featured in the latter section of the book shows, MVD and MGB functionaries were also assigned to work in a clearly designated territory of a raion or village.³⁸ Obviously, this was determined by the need to know the lay of the land and the people. The information also includes the names of individuals suspected of agentura work, as well as the date of each case. Many of the functionaries listed here can be identified in the archives of the Interior Troops of the Ukrainian District.³⁹

Nevertheless, it should be noted that in many cases the SB was able to neutralize Soviet agentura penetration of the Ukrainian underground, which was the subject of numerous reports to the CC CP(b)U.⁴⁰

* * *

Volumes 43 and 44 cover the same subject matter. The large amount of material required that it be divided into two books. Volume 43, Book 1, covers materials from: Berezhany, Bilobozhnytsia, Borshchiv, Budaniv, Buchach, Velyki Birky, Velykyi Hlybochok, Velyki Dederkaly, Vyshnivets', Zalishchyky, Zalozhtsi, Zabarazh, and Zboriv. Volume 44, Book 2, covers raiony: Zoloty Potik, Zolotnyky, Kozova, Kozliv, Koropets', Kremenets', Lanivtsi, Mykulyntsi, Nove Selo, Pidvolochys'k, Pidhaitsi, Pochaiv, Probizhna, Skala Podil's'ka, Skalat, Terebovlia, Tovste, Chortkiv, Shums'k, and the Rohatyn raion of Stanyslav oblast'. Here are also found Protocols of TOS, Protocols of Death, Letter of underground workers to Far East, Protocol of One Event, the list of MVD and MGB functionaries and the list of SB interrogators. Introduction to both books is located in vol. 43.

Special thanks for his assistance in the preparation of this volume are owed to Dr. Ihor Homziak, who not only organized the computer typesetting of the material but also oversaw the proofreading, layout, and preparation of the name and geographic indexes.

Peter J. Potichnyj

³⁸ See the List of Functionaries of the NKVD/NKGB-MVD/MGB by raion.

³⁹ See the PJP Collection. Some of them are also mentioned in Serhiichuk's book *Ukrains'kyi zdvyh*. He is the only researcher in Ukraine who has worked in the archives of the Interior Troops.

⁴⁰ "Pro polipshennia masovo-politychnoi roboty, podal'shyi rozvytok kolhospnoho budivnytstva i likvidatsiiu zalyshkiv band ukrains'ko-nimets'kykh natsionalistiv u zakhidnykh oblastiakh URSR," 1 June 1948, in *Litopys UPA*, n. s., vol. 6 (Kyiv-Toronto, 2003), p. 330. In 1948 the struggle against the Soviet regime specifically in the Ternopil' region took very acute forms. Ibid., pp. 114-23 and 428-32.

I. БЕРЕЖАНСЬКИЙ РАЙОН

№ 1/I-1

Протокол допиту Григорія Ільковича Лужного

Р – 31

Справа ч.: .../46 р.

Лужного Григорія

німецького донощика.

Бережани, 8.XI. 1945 р.

П р о т о к о л

Лужний Григорій син Ілька, ур. 1897 р. в с. Вільхівець [Вільховець], Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українець, військовий, жонатий, швець, освіта – 5 кл. НШ.

Я, Лужний Григорій син Ілька і Анни з дому Мециньска, уродився в с. Вільхівець, Бережанського р-ну, Тернопільської області в родині рільника. В сьомому році життя я пішов в школу в рідному селі, де закінчив 5 кл. НШ.

В 17-му році життя я поїхав до Німеччини на роботу і працював 3 місяці на фільварку в місті Зайнбергу. По трьох місяцях я вернув додому і далі працював при батьках.

В 1915 р. мене змобілізували в австрійську армію і відправили в Угорщину до табору "Рашеган" в селі Борки. По тижневі мене з іншими перевезли в Чехословаччину до м. Гогенштат і приділили до 19-го Піхотного Полка. По 6-ох місяцях вишколу нашу частину перевезли до с. Мужилова, Підгаєцького р-ну, Тернопільської обл. Тут перебув я кілька днів і мене приділили до відділу мінометників та враз з іншими відправили до с. Свистільники Болшівецького р-ну, Станіславівської обл. По 10-денному вишколі нас знова завернули до с. Мужилів та вишколювали стріляти з кулемета. По трьох місячному вишколі при кулеметах нашу частину заслали на російський фронт в околиці с. Котузів – Курдибанівка (Золотопотіський і Бучацький р-н). Це діялося все в 1916 р. Звідси наші частини відступили під напором російських

військ до Божикова, а звідси до с. Славятина [Слов'ятин]. В Славятині ми перебули кілька днів і переїхали до с. Лісники. Звідси нашу частину перекинули на російський фронт коло с. Дрищава Монастириського р-ну. З цього фронту ми відступили до с. Медуха, а відтам до Гадяча. Підчас боїв і відступу нас з цілого полка лишилося живими 40 осіб. В Гадячі нас сформували і знову відправили до с. Лісники. Тут наш полк доповнили і призначили як резервну частину, яка містилася в Посухівському лісі. По двох тижнях наш полк вислали на фронт між Нову Греблю коло Посухова. Там в окопах ми сиділи більше як пів року. З цього відтинку фронту нашу частину перекинули на фронт під с. Конюхи, Козівського р-ну, де перебув я ок. 2 місяці. По двох місяцях я дістав відпустку і приїхав додому. З відпустки я вернувся знова до своєї частини під Конюхи. Тут по короткому часі я захворів на ревматизм і мене відправили до лічниці в Мадярщину. По двох місяцях я вилічився і мене приділили до кадри в місті Гельштат. Звідси нашу частину перекинули на фронт до Альбанії. З цього транспорту я відділився, сів на поїзд, який їхав на Львів і зі Львова приїхав додому. В дома я перебув ще деякий час, а відтак долучив до свого полку в Вінниці на Україні. З Вінниці ми переїхали до Ольгополя. В той час на Україні вже був український уряд і Центральна Рада в порозумінні з австрійською командою ангажувала нас до розброювання скомунізованого населення. Цю роботу виконували ми в околиці Жмиринки [Жмеринка]. Працюючи там короткий час, я захворів і лежав 6 тижнів в Жмиринці, а відтак знова вернув до своєї частини.

Як наші частини відступали на Львів, я залишився подорозі в дома. За кілька днів я довідався, що Австрія скапітулювала.

Осіню 1918 р. я зголосився до Української Полевої Жандармерії і почав службу на колійовій станції в Потуторах. Тут дістав я ступінь вістуна. По двох тижнях з Потутор мене перевезли до Бережан і приділили до скорострілів. В Бережанах я вишколював молодих вояків. По трьох тижнях нашу сотню відправили з Бережан під Львів до с. Старого Села. В цьому селі наша частина перебула протягом 4-ох тижнів. Звідси нас перекинули на фронт під Соکیلники, де брав я участь в боях за Соکیلники. На цьому відтинку фронту я був один місяць і знова захворів на ревматизм, тому мене перевезли до лічниці в Стрию. В Стрию я зробив просьбу до команди, щоби мені дозволили лічитися в своїх околицях. Мені це узгяднили і я переїхав до Бережан. По виліченні я пішов до лікарського перегляду, яка узнала мене нездібним на фронт, тому призначили мене до дизентерійного відділу, який мав за завдання поборювати тиф. По 10-денному вишколі я працював на селах. Я[к] УГА відступала за р. Збруч, наш командир

десятник Сігналевич сказав нам розійтися додому, казав, що всі інші вояки[, які] мають зброю, то можуть відступати на схід. Ми зброї не мали і тому нам казали залишатися. Потішав нас, що Українська Армія прожене ще поляків і знова вернемо до служби. З-під Чорткова наші війська знову відперли поляків і я зголосився в команді Бережанського Куреня. З Бережан нашу частину кинули на фронт під Чемеринці, Перемишлянського повіту. З під Чемеринець ми відступили до Чорткова, а звідси за Збруч. Це діялося осінню 1919 р. Нашу частину кинули на фронт під Проскурів, де ми зістали розбиті більшовиками. Звідси я ще з кількома стрільцями вертався додому. На Збручі нас зловили Поляки і відставили до табору в Борщеві. В цьому таборі я пробув один тиждень. Поляки відносилися до нас погано і не давали нічого їсти, тому, хто мав гроші то рятував себе, а хто ні, то гинув з голоду. Звідси нас 800 чоловік відправляли до Чорткова. По дорозі через ліс нас більша половина розбіглися і я прийшов додому. Не пригадую собі котрого дня, я зголосився в Бережанах на польську поліцію. Після цього я мусів ходити щодня голоситися через цілий тиждень. Весною 1920 р. я оженився, але жив цілий час в недостатках тому, що моя жінка була хвора. В 1939 р. померла моя жінка і я оженився вдруге.

В час большевицької окупації 1939-41 рр. я працював на власному господарстві і не вмішувався в жодні урядові справи.

З приходом німців 1941 р. мене люди вибрали війтом в селі. В часі свого урядування я старався все щось доброго зробити в селі. В той час в нашому селі не було священика та за моїм старанням ми одержали його. До нас приїхав о. Шеремета. З ним я жив у згоді, а навіть я просив його, щоб взяв мого сина Михайла за дяка. Священик не хотів на це погодитися. За це я був злий на нього. Одного разу прийшов до мене о. Шеремета і казав, щоб дати йому 10 фір, бо має їхати по збіжжя. Я відмовився дати йому фіри, казав, хай дадуть йому старші брати і дяк. Священик взлостився і відійшов. За деякий час покликав мене війт збірної громади і показав мені акт писаний священиком на мене. В акті було написано, що я в селі не маю авторитету, що я зарізав ялівку і свинку для власного вжитку, що з збіжжя зібраного на контингент роблю самогонку і т.[ак] інше. Після цього він сказав мені, щоб я перепросив о. Шеремету, бо він може подати на кримінальну поліцію, бо якщо подасть, то буде зле. Я сказав, що я його не образив і перепрошувати не буду. Вернувши додому, я дальше урядовав. Священик подивився, що мене не усувають з війта пішов до батька війта збірної громади (священика) і оба намовили війта, щоб цей усунув мене з уряду. Цей послухав і усунув мене з війта,

а уряд передав Якубовському Степанові. Я не хотів з тим погодитися і пішов до “Ляндскомісаріату” до Бабяка, який на мою просьбу залишив мене дальше війтом. Священик побачив, що нічого не може зробити і написав акт до кримінальної поліції, в якому обвинувачував мене, що я зарізав накульчековану ялівку, з контингенту забрав свинку і також зарізав для себе, що намовляв людей ховати збіжжя перед німцями і що сам я з збіжжя робив самогонку. Рівнож написав, що я в селі не маю авторитету. Про цей акт я нічого не знав.

Одного дня в червні 1942 р. я, йдучи до Бережан, стрів авто з трьома людьми, яке їхало до с. Вільхівець. Тому, що перед селом на дорозі була велика яма, авто не могло переїхати і вернулося. Після цього 24 червня 1942 р. з Тернополя приїхало трьох “кріпаків” [“кріпо” – кримінальна поліція]. Один між ними був у німецькому мундурі, один цивільний і фірман. Цей цивільний говорив по-українськи. Вони закликали мене до канцелярії і цей німець запитав мене, чи я здав весь контингент зі села. Я сказав, що свій здав у 100%, але загально з села ще ні. Відтак він забрав мене до себе на повозку, привіз мене до Бережан і замкнув у тюрмі. За кілька годин під тюрму приїхало авто і мене wraz з іншими повезли автом до Тернополя до тюрми. Там в тюрмі я сидів 5 місяців, підчас яких мене не кликали ані разу на слідство. В 6-му місяці мене покликали на кримінальну поліцію. Тут застав я цього самого цивільного, який приїжджав мене арештувати. Він запитав мене, що я за один. Коли довідався, що я вїт з с. Вільхівця, запитав мене чому в мене перед селом така велика яма. По цьому я догадався, що то напевно він їхав автом до села, що він пізніше мені і сам сказав. Цей слідчий запитав мене, чи нач. міліції Лужний Василь здав всю зброю в 1941 р. Я сказав, що він має посвідку, здав всю зброю. Він запитав мене ще раз, чи це правда і я по[т]вердив. Пізніше він сказав, що як провірить про правдивість мого зізнання, то звільнить мене з тюрми. На цьому слідстві він нічого не писав. Зараз закликав поліциста, який відпровадив мене до тюрми. Після цього мене на слідство не кликали, тому я сам домагався, щоб мою справу просліддили. Після цього з місяць пізніше прийшов до моєї салі цивільний, який мене протоколував і ще один німець. Цей цивільний запитав мене, чому я щодня алярмую дижурного та домагаюся слідства. Я знова сказав йому, щоб перевірили мою справу. Слідчий сказав мені, що сьогодні звільнить мене додому і закликав мене знову на кримінальну поліцію. Тут попросили мене сідати і цей німець витягнув пачку папіросів, дав мені закурити, а решту показав мені рукою, щоб сховати до кишени. Я сховав. Відтак цей цивільний витягнув кусок паперу і почав вичитувати слідує: Лунів Михайло – син Якіма,

Мельник Іван – син Олекси, Лужний Михайло – син Федька, Лунів Василь, Лужний Михайло син Івана і Лужний Михайло син Григорія. Відтак запитав мене чи в моєму селі є такі люди та що це за одні. Я сказав, що це люди з мого села, а Лужний Михайло син Григорія, то є мій син. Це прізвище він підкреслив. Цей слідчий запитав мене, хто між тими людьми є провідником. Я сказав, що не знаю. Він не вірив мені і сказав, щоб я сказав йому котрий є провідником між ними. Я рішився сказати. Сказав йому, що Лужний Михайло є провідником в селі і його всі слухають. Казав, що він ще за Польщі робив в читальні збори, в час большевицької окупації рівнож, а з приходом німців в 1941 р. він проголошував Самостійність України і виводив всіх людей на маніфестацію до Бережан. Сказав їм, що він говорить поміж людьми, що ми колись проженемо німців з української землі. На питання, чи хтось в селі має зброю, я сказав, що не знаю. Все що я казав, слідчий записував собі. Опісля слідчий витягнув друкований папір і сказав до мене, що як підпишу цей папір, то ще цього дня піду додому, а як не підпишу, то зігну в тюрмі. Я сказав, що підпишу і слідчий зачав мені його читати. Він читав, що я годжуся доносити німецькій поліції про людей, які виступають проти німецької влади, які носять або переховують зброю, хто не виконує німецьких наказів та про все вороже Німеччині. Дослівно цього, що було написане не передаю, бо зараз не пам'ятаю. По прочитанні мені цього, я підписався своїм прізвищем. Відтак слідчий сказав мені, що я піду додому і маю далі стати війтом та виконувати все, що вони будуть мені припоручувати. Сказав, що за тиждень він приїде до Бережан, покличе мене таємно в означене місце і там я маю йому про все розказати. В Бережанах ми мали обговорити дальший наш зв'язок. Зараз після цього слідчий дав мені друкований папір – посвідку, з якою я пішов до начальника тюрми. Начальник тюрми віддав мені документи і я пішов додому.

23.XI. 1942 р. вернувши додому, я захворів на тиф і лежав цілий місяць хворий. Після виздоровлення я знова робив старання, щоб бути в селі війтом, але мені це не вдалося. Одного разу я стрінувся з комендантом поліції Лабою. Він оповідав мені, що в той час, як я сидів у тюрмі, то він був дістав придоручення від кримінальної поліції з Тернополя, щоби перевірити це, що на мене писав священник. Казав, що напоминав свідків, які мали на мене свідчити щоб уважали, як мають говорити. Після цього я написав до Тернополя до поліції листа слідуєчого змісту: "Повідомляю Вас, що я ще не є війтом в селі і тому нічого не можу про село довідатися, бо по селі не ходжу. На перешкоді є Лужний Михайло і його брат Василь. Приїдьте і зробіть з ними порядок, або заарештуйте їх. Вони виступають проти церкви і поки

вони є в селі, спокою не буде. Скоро приїжджайте до Бережан і я Вам більше розкажу.” – Лужний Гринько. Цей лист я дав на пошті в Бережанах. Відповіді на нього не мав жодної. За який місяць я написав другого листа цього самого змісту, але відповіді не було і на цей лист. За яких 4-5 тижні я написав третього листа приблизно такого змісту: “Ви робите з мене дурня. Я підписався Вам і згодився про все доносити і так роблю. Подаю Вам вже третій раз, що я ще не є війтом через Лужних і Якубовського Степана. Ви їх арештуйте, бо вони в селі роблять бунт. Коли приїдете їх арештувати, то тільки самі. Не присилайте української поліції, бо вона з ними знається. Я хотів би з Вами стрінутися і поговорити про все, що діється в селі, бо описати всього неможливо.” На кінці я написав своє прізвище та ім'я.

Тому, що і на цей лист ніхто не відзивався, моїх суперників не арештували і мене не кликали до уряду, я рішився поїхати до Тернополя на поліцію. Приїхавши туди, знаного мені шефа я не застав. Застав там тільки секретарку, яка говорила по-українськи, і сказала мені, що шеф зараз приїде. Я пішов на дижурку і там думав чекати на шефа. На дижурці стрінув я гарно вбраного пана, який запитав мене, з яким ділом я прийшов сюди. Я оповів йому все по-правді. Він, вислухавши це, почав мене ганьбити, кажучи, що це недобре, що мені з цього приїде, коли ці люди погинуть в німецькій тюрмі. Я засоромився, побачив, що дійсно роблю зле, не чекаючи на шефа, поїхав додому. Від тоді я нікуди не їздив, працював на власному господарстві.

З початком весни 1944 р. вечором прийшло до мене до хати двох озброєних людей і викликали мене надвір. Я вийшов з ними в сад і запитав, що вони від мене хочуть. Відповіли щоб я йшов далше. Я приглянувся цим людям і провидівся мені один поляк зі села Рибники (це були українські повстанці). Я подумав, що вони хочуть мене вбити і почав втікати. Вони за мною стріляли, але я таки втік. Після цього по мене ніхто не приходив.

Як прийшли большевики 1944 р., зараз почали мобілізувати мужчин до армії. Мій син Михайло не хотів туди йти і тому почав критися. Я робив всякі заходи, щоб його звільнити від військової служби. Старався підкупити лікарів, щоб узнали його хворим, але це мені не вдалося. Він крився далше.

В час блокади 1945 р. большевики з гарнізону почали питати за родинами підпільників, щоб мене не зловили, я почав скриватися.

4.II.45 р. вночі большевики мене зловили в господаря Мандзія (я там ночував). З цими большевиками був слідчий МГБ Маркуфкін. Прийшовши до хати, слідчий запитав мене чи я називаюся Лужний. Я відповів, що так. Тоді він сказав, що я батько “бандьори” і забрав мене

на гарнізон. На гарнізоні мене не переслухували. Третього дня завезли мене до Бережан. 2 дні сидів тут на дижурці з Мотрею. Тою самою, яку арештували тоді як мене. Вона в розмові сказала мені, що нас видав голова сільради Якубовський Степан.” Добре було б щоб і його арештували – говорила вона дальше, – тому, якщо щось знаєте про нього, то скажіть начальникові.” Я подумав над цим і рішився сказати.

По двох днях прийшла до нас якась “совітка” і забрала нас на перес[и]льний пункт. Цій “совітці” я сказав, що хочу говорити з начальником. Вона за якийсь час вернулась знову і завела мене до начальника, який запитав, що я хочу йому сказати. Я сказав: “Ви зі мною легко обходитесь, то я вам все скажу про Якубовського. Якубовський служить двом богам. Є головою сільради і знається з тими, що в лісі. В той час до канцелярії ввійшов якийсь большевик старшина і почав з начальником щось говорити. Начальник сказав мені вийти. Я вийшов на дижурку, де застав “совітку” і одного істребка. “Совітка” сказала істребкові, щоб завів мене на пересельний пункт. Я впирався, не хотів йти, казав, що не закінчив ще слідства з начальником. Ця відповіла, що як начальникові буде мене ще треба, то він і там мене знайде. Тоді істребок завів мене на перес[и]льний пункт, де я просидів 6 тижнів без слідства. За 6 тижнів прийшов до камери істребок, викликав мене та завів до канцелярії, де сидів л-т Маркуфкін. Він сказав мені сісти, а відтак запитав мене, де мій син. Я відповів, що не знаю.

Зі собою я мав посвідку, яку перед відходом від мене лишив мені л-т ЧА Гуляй Василь по національності українець. Він був у Німеччині, відтам втік і працював в мене, як наймит. Провірював його комендант Української Поліції Кінаш. Перед відходом цей лейтенант лишив мені посвідку, кажучи, як другий раз прийдуть сюди большевики, то вона стане мені в пригоді. На ній було написано: його прізвище, ім’я, ступінь, число полку в якому служив, місце народження та те, що я скривав його перед німецькою владою.

Цю посвідку я показав Маркуфкінові. Цей прочитав цю посвідку, вислухав мого оповідання про вищезгаданого лейтенанта і сказав, що це нічого не варто. Я тоді сказав, що за те ще з початком 1944 р. “бандити” хотіли мене вбити. Одного разу забрали мене і сина, але ми втікли, другий раз ловили сина, як вертав вечором від дівчини і до сьогоднішнього дня я не знаю, що з ним є: чи він в лісі з ними, чи може вже не живе. Він заперечив мені це, назвав старим дурнем та сказав, що мій син валяється [десь] по селі. Я побачив, що не маю що крутити і сказав, що якщо він живий ще, то приїде до вас і буде вам служити. Цей сказав, що він їм непотрібний і вони вб’ють його, як

собаку. Дальше запитав, хто ще в селі криється. Я вичислив: Волянський Василь, Лужний Михайло, його брат Василь, Чорний Михайло, Філь Славко, Мотка Стефан і Франко Михайло. На питання, до кого вони заходять і хто носить їм їсти, я відповів, що заходять до Мотки Стефана (батька Василя), а їсти виносять їм родини. Він запитав ще чи заходять до села чужі “бандити”, та до кого заходять. Я сказав, що часом заходять. Йдуть до кого-небудь, кажуть дати собі їсти, але що за одні та звідки вони, я не знаю. Це все він писав і на кінці казав мені підписатися. По цьому закликав істребка, який знову завів мене до тюрми. В тюрмі пересидів я до Великодних свят. На Великдень нас около 200 осіб перевели на станцію, заладували у вагони і завезли через Потутори, Тернопіль до Збаража. Тут поїзд задержався, і стояв до вівторка. У вівторок конвої з Бережан передали нас Збаражському МВД. Ці, позабирали нас, сказали, що як ми будемо сидіти спокійно, то буде нам добре. Тоді відвезли нас трохи дальше від станції, обложили навколо вартою і дозволили нам виходити на свіже повітря. Жінки зараз почали розпалювати огні та варили страву. Тут я думав про втечу і шукав нагоди.

В середу рано приїхав зі сходу потяг з людьми, що їдуть зі СУЗ на ЗУЗ за хлібом. Цей потяг стояв біля нас. Людей цих було дуже багато, тому, як висіли був шум і рух, що наша сторожа не могла нас допильнувати. Я скористав в цей час з замішання, пішов на станцію, а відси непомітно вийшов на поле, та манівцями зайшов аж до Котова. Додому я боявся йти, тому ховався в Котові в рідні своєї жінки. За якийсь час, побачивши, що за мною не питають, я пішов до свого села. Тут стрічався зі своїм сином, його я намовляв, щоб зголосився, бо якщо не зголоситься, то я пропаду. Він мене послухав і зголосився разом з Чорним, Фільом і Франком.

Як син зголосився, я вернувся до своєї хати і мешкав вдома до сьогоднішнього дня.

11.XI.1945 р.

25/4

* * *

№ 2/І-2

Протокол допиту Параньки Михайлівної Накуцої

Р – 31

Справа ч.: .../ 47 р.

Накуца Паранька

чл. ОУН по пс. “Річка”

а/в МВД по пс. “Шишка”

Бережани, 13.І.47 р.

Протокол

Накуца Паранька Михайлівна, ур.
15.ІІІ.1923 р. в с. Базниківка,
Бережанського р-ну, Тернопіль-
ської обл., українка, освіта – 4 кл.
НШ, незамужня, рільнича.

Я, Накуца Паранька Михайлівна, ур. 15.ІІІ.1923 р. в с. Базниківка, Бережанського р-ну, Тернопільської обл., в сім’ї селян рільників. На 7-му році життя я почала ходити до школи в родинному селі і тут закінчила 4 кл. [в] народній [школі]. По закінченні школи я помагала батькам працювати на господарстві.

В 1941 р. після приходу німців я вступила в ряди ОУН та, аж до 1944 р. виконувала функцію зв’язкової. По приході большевиків мене призначили станичною в родинному селі. Спершу – я проживала легально та відколи “Бурлака” привів до мене большевиків я почала критися. Свої орг. обов’язки я виконувала даліше.

20.X.1946 р. до села приїхали большевики із “Оксаною” та арештували мене та Бесага Мільку, яку також всипала “Оксана”. Большевики відставили нас до клубу с. Саранчуки та передали якомусь капітанові (низького росту, волосся чорне, чешисться догори, убраний був [в] шинелю, зелені райтки, хромові чоботи, мав кримку шапку), він сказав нас відвести до школи. Тут “Оксана” почала мене випитувати, де скриваються повстанці та намовляла мене, щоб я про все розказала, так як вона колись. Їй тепер добре живеться, ходить добре одягнена, взута і не голодна. Тоді капітан перервав розмову та сказав, що я в Бережанах усе розкажу. Нас зараз вивели на вулицю, посадили на машину та НКВД-ист Коковіхін і “Остап” відвезли нас до Бережан.

По дорозі в с. Саранчуки, стрінули ми на вулиці Бесага Марію, яку “Оксана” казала заарештувати. “Оксана” питала мене чи це дійсно Бесага, та я це підтвердила. Її зараз відвезли до клубу, де вже було більше дівчат, а ми поїхали до Бережан на МВД. Ми висіли з авта та мене запровадили на перший поверх до канцелярії Хлібова. Капітан передав мене Хлібову та сам відійшов. Крім Хлібова в канцелярії був Коковіхін та ще один большевик. (Опис Хлібова: високого росту, блондин, ніс горбатий, убраний у військову уніформу). Мене попросили сідати, а Хлібов запитав мене, звідкіля та як називаюся. Я подала йому своє ім’я та прізвище та назву села. Він витягнув з шафи якісь папери, подивився і сказав, що я мушу йому усе “харашо” розказати. Найперше він запитав, чому я скривалася. Коли я відказала, що не скривалася, а працювала в дома, він вдарив мене в лице та запитав, хто втягнув мене до організації та яке моє псевдо. Я налякалася і сказала, що до ОУН втягнув мене Волощук по пс. “Марс”, який дав мені псевдо “Річка”. (Волощука вже убили). Тоді Хлібов запитав мене, де скриваються повстанці і чи приходять до села. Я відповіла, що повстанці скриваються в лісі, а до села приходять тільки вечором за харчами. Де вони мають криївки, я не знаю. На цьому слідство закінчилося та Хлібов наказав мене відвести на дижурку, на якій я просиділа від суботи до понеділка.

В понеділок в 3-ій год. пополудні мене знова покликали до канцелярії Хлібова. Тут була і “Оксана”. Вона сказала, що радить мені, щоб я призналася, бо коли не схочу, мене засудять і буду сидіти в тюрмі. Я відповіла, що розкажу все, що знаю. Тоді Хлібов запитав до кого я маю зв’язок. Я сказала, що в Саранчуках була пов’язана з Романів Анною, а на Соколиці – з Купровською Михайлиною. Я носила пошту від “Марса”, а Романів доручувала її його провідникові – “Гомонові”. Хлібов запитав, хто з повстанців зараз приходить до села. Я сказала, що “Довбуш”, “Гомін”, “Грек” і “Ромко”. Цього разу більше нічого не сказала, бо “Оксана” тих людей не знала. Після цього мене відпровадили до камери, в якій сиділо багато дівчат із Саранчук і Соколиці. Того самого дня покликали на слідство Купровську Мільку. Мене також покликали до канцелярії, щоб наочно свідчити Купровській. Я сказала, що з Купровською пов’язана не була. Пізніше я свідчила наочно Романів Анні, що носила до неї штафети, ця однак відпиралася, що не правда. Рівнож кликали мене свідчити наочно Бесазі Марії, але я сказала, що про неї нічого не знаю, бо вона цілий час учителювала.

Дня 3.XI.46 р. Коковіхін викликав мене до своєї канцелярії. В канцелярії був він тільки сам. Він сказав мені сідати, а сам почав щось

писати. Закінчивши писати, він запитав мене, чи я хочу йти додому. Коли я відповіла, що так, він взяв картку, яку саме написав та сказав, що це є заява, яку я мушу підписати. Він сказав, що я маю слідити за “бандьорами” та доносити про них на МВД. Я на це погодилася. Він цю заяву ще раз прочитав, а відтак я її підписала. Змісту цієї заяви не пригадую, пам’ятаю тільки, що я мала доносити під кличкою “Шишка”. За два тижні я мала прийти до Бережан та на ринку стрінутися з Коковіхіном. Коли б його на ринку не було, я повинна була зайти до його канцелярії. Коковіхін сказав мені, що про це все не вільно говорити, бо коли він довідається, що я комусь сказала, я підлягатиму подвійній карі за дотеперішні мої проступки. Відтак він закликав на дижурку учительку із с. Базниківка – Бесага Мільку та сказав нам йти додому.

Півтора тижня після цього до мене, вечером прийшло трьох людей та сказали, що вони є повстанці. Вони питали мене чи я була арештована та що про повстанців на МВД сказала. Я відповіла, що про повстанців не сказала нічого, сказала тільки, що Романів Анна і Купровська Михайлина працювали в Організації. Тоді вони запитали мене, чи знала я де скриваються повстанці. Я відповіла, що часто носила їм їсти на край лісу, однак зовсім не знала, де знаходяться їх криївки. На питання хто приходить по харчі я відповіла, що часом приходили: “Гомін”, “Боян”, “Грек”, “Іскра”, “Олень” і “Ромко”. Я розказала, що в лісі стрічала багато інших хлопців, псевджих не знаю. Цих трьох людей питали коли я вступила в ряди ОУН та куди носила штафетки. Я розказала хто і коли втягнув мене до ОУН та сказала, що носила штафетки на Волощину і до Саранчук. Я сказала також, що цього літа переїздив через наше село “Бондаренко” і я навіть розквартирувала його коні. Вони спитали, які дівчата криються в селі. Я відповіла, що ніхто. Перед відходом я запитала їх, що маю тепер робити. Вони відповіли, що завтра знова до мене прийдуть. Ще цього вечора вони ходили до Бесаги Мільки, але їх там до хати не пустили. Слідуючого дня рано до села приїхали большевики та між ними я побачила цих трьох людей, які до мене вночі заходили. Я налякалася та втекла з дому до с. Літятин. Я постановила в цьому селі скриватися. З большевиками я більше не стрічалася хоча вони ще кілька разів приходили до мого дому і питали за мною.

Протоколував боеквик СБ “Стьопа”.

* * *

№ 3/І-3

Протокол допиту Петра Якимовича Лужного

Р. 31

Справа Ч: .../47

Лужний Петро

с/о РО МВД

Бережани, дня 4.6.1947 р.

Протокол допиту

Лужний Петро Якимович,
уроджений 1902 р. в с. Курянах,
Бережанського р-ну, Терно-
пільської обл., українець, жона-
тий, рільник-заробітник, зам.
голови с/ради.

с/о РО МВД від жовтня 1945 р.

Я, Лужний Петро син Якима і Катерини, уродився в сім'ї селян бідняків. Після закінчення сьомого року життя я почав ходити до школи в родинному селі, де закінчив дві класи. Дальше до школи я не ходив тому, що погано вчився. Відтак я помагав батькам на господарстві.

Після закінчення світової війни я дальше працював коло батька на господарстві, а найчастіше ходив на заробітки: зимою різати в лісі дрова, а літом корчувати ліс.

В 1928 р. пішов я до польського війська і служив до 1930 р. Відтак в 1931 р. я оженився на Гаврилук Марії і жив переважно з праці рук до 1939 р.

З приходом більшовиків в 1939 р. я став на працю в лісгоспі і працював до 1941 р.

З приходом німців я став комендантом "Січі" в с. Курянах. Рівночасно мене вже тоді зачисляли до симпатиків ОУН. В "Січі" я переводив з молоддю військовий вишкіл протягом кількох тижнів. Під час німецької окупації я цілий час жив вдома та був головою контингентової комісії.

З приходом більшовиків в 1944 р. я почав скриватися. Так скривався я без зброї до вересня 1944 р. Коли більшовики почали робити облави я за посередництвом Середюка Йосифа з с. Раю став на працю в лісгоспі, де працював до 19/ІІІ. 1945 р. Того дня більшовики

робили в моєму селі облаву і наловили около 35 осіб, між якими був і я. Нас всіх відставили до Бережан на МВД. Тут нас пореєстрували, забрали документи і замкнули до пивниці. Ноччю нас 15-ть осіб водили поодинокі на слідство, яке переводив капітан МГБ Курилов. Мене на слідстві Курилов питався хто зістрілив руского літака над лісами між сс. Дібр[и]н[ів], а Вулькою. (Цей літак ушкодили наші відділи і він був змушений приземлитися коло с. Вульки. Тут Долішний Іван, який зараз зголосився і є в провокативній групі в Бережанах, постріляв залогі літака. В тому числі і капітана. — Заввага слідчого). Слідство тривало около 15-ть хвилин.

В Бережанах нас держали під вартою около сім днів. Відтак, коли нас зібралося около 70-ть осіб арештованих, пігнали до Тернополя. Нас конвоювало 25 польських “істребків” і більшовики. До Тернополя прийшли за два дні. Тут ми кілька днів працювали на станції коло каміння. Відтак нас всіх перевезли до Чорткова, де ми ставали під військову комісію. З числа 15-ть осіб з мого села 11-ть забрали до армії, а чотирьох хворих забрали до роботи. В Чорткові нас водили на військове заняття. Коли 7 квітня вже зібралося около 1200 осіб, нас всіх перевели на станцію і замкнули до вагонів, а відтак завезли до Львова. Тут ми заночували в бараку на Святохрестній вулиці. Рано нас всіх вигнали на подвір’я і тут якийсь сержант вичитував кожного прізвище. Кого він вже перечитав, то цей заходив назад до бараку. Тут мене і ще 12-ть осіб цей сержант не читав. Після закінчення цієї роботи він звернувся до нас і сказав: “Ви всі дванадцять самостійники і підете в штрафну роту”. Опісля п’ятьох більшовиків завело нас до другого лагерьа на цій самій вулиці. Подорозі вони били нас прикладами крісів. В цьому лагерьі було нас около 900 осіб.

На третій день нас пігнали в столову, а відтак після обіду перевезли на станцію. Тут замкнули до товарних вагонів і перевезли до Білої Церкви. Тут нас в першу чергу пігнали до купелі, а відтак кожному давали якийсь застрик. Рівнож тоді нас умундурували.

Кожного дня з нами мав мітінг комбат в ранзі капітана. Він говорив, що ми зараз дістанемо зброю. Того дня нас поділили на взводи і видали нове умундирування. На один взвод, який начисляв 44 чоловіка, ми дістали чотири П:Т:Р-и, шість автоматів і 30-ть крісів. До П:Т:Р-ів ми одержали по 8 набоїв, до крісів по 5-ть, а до автоматів по 15-ть. В Білій Церкві нас школили до 5-го травня 1945 р. Того дня нам привели присягу і видали новий уніформ. При присязі ком. взводу лейтинант кожному відчитав за що попав в штрафну роту. Мені він сказав, що я попав в штрафну за це, що коли прийшли німці, то я носив опаску з написом “Українське

військо” і переводив вишкіл в “Січі” в с. Курянах. Також лейтенант сказав, що на мене доніс про це поляк з с. Курян Гнущинський Ілько. Рівнож того дня комполка майор Гень сказав нам, що ми 15 травня відійдемо на другий український фронт.

В ночі з 8 на 9 травня 1945 р. більшовики зробили алярм і тоді комполка майор Гень оголосив нам, що війна скінчилася і ми на фронт не підемо. Після цього нас дальше вишколювали до 20-го червня. Того дня від нас забрали зброю і ми вже ходили до ліса різати дерева.

Дня 28 липня 1945 р. нам видали документи і казали їхати додому. Приїхавши додому, голова с/ради Семків Михайло сказав, щоб я був замісником голови с/ради. Я на це погодився. Рівнож і голова райвиконкому Сидоренко мене затвердив. Замісником голови с/ради я був до грудня 1945 р.

В місяці жовтні 1945 р. я був в канцелярії с/ради й тут урядовав тому, що голова захворів. Тоді до канцелярії приїхав слідчий МВД Шишкін. Коли в канцелярії осталась тільки секретарка, тоді Шишкін сказав до мене, щоб ми зайшли десь до хати. Ми зайшли до хати Бучинського Івана. Тут Шишкін випросив родину з хати, а мене запитав від коли я працюю замісником голови с/ради. Коли я відповів, він запитав мене, що я робив скорше. Я відповів, що був в ЧА. Дальше Шишкін запитав мене, що я робив цілий час за німців. Я відповів, що був вдома. Тоді Шишкін сказав: “Я знаю що ти був вдома, але чим займався?” Я відповів, що займався господарством. Тоді він почав говорити, що я з приходом німців був комендантом “Січі” і цілий час був головою контингентової комісії та помагав німцям грабити населення. Казав, що за це я повинен бути покараний і то строго, тільки мене рятує це, що я зараз працюю для Рад. влади. Дальше він сказав, що хоча і працюю головою с/ради, одначе якщо дальше буду помагати “бандьорам” без дозволу “советской власти”, то мене і так засудять. Тоді я запитав: “Хіба ж советска власть може дозволяти помагати бандьорам?”. На це Шишкін відповів, що коли цього потрібно, то вона дозволяє. Дальше він запитав мене де скриваються підпільники з с. Курян. На це я відповів, що навіть не знаю чи взагалі хто скривається. Тоді Шишкін сказав, що він мене не питав хто криється, бо це знає і він і я, а щоб я сказав де вони криються. Я відповів, що цього не знаю, бо бандерівці мені не показуються. Відтак він сказав, що я мушу допомогти йому виловити “бандьорів” з с. Курян, головно Рихлевич Юлька (“Кліщ”). Я сказав, що може і поміг би, але не знаю в який спосіб. Тоді Шишкін почав говорити: “От як. Мусиш стрінути Рихлевича і всіх, які з ним будуть і все достарчати їм харчі, горілку і папіроси. По кожній стрічі з ними ти маєш мені про це зголосити.

Коли вони вже будуть до тебе часто заходити, тоді ти колись днем повідомиш нас і ми їх в тебе половимо, але тільки тоді, як буде з ними Рихлевич". Далше він говорив, що я повинен допомогти їх виловити, бо вони і так колись мене вб'ють. Я на це погодився. Доносити я мав до його канцелярії на МВД, яка міститься під дев'ятим номером.

Дня 17 грудня 1945 р. голова райвиконкому Петренко повідомив мене, що я маю їхати до Чорткова на курс радянських службовців. На курсі я був до 30 січня 1946 р. Всіх учасників курсу було 35 осіб, з того 20-ть секретарів. З Бережанського р-ну був голова с/ради з Вербова Турчин, голова с/ради з Гутиськ Джумак Петро і я. Цей курс був організований обл. виконкомом. На курсі мали доклади шість лекторів.

1. Потурсаєв — викладав господарство СРСР. При тому він все говорив про значіння колгоспів.

2. Кирило (жидівка) викладала міжнародне положення. Вона говорила, що Рад. Союз є мирною державою, але війна може бути, бо демократичні кола багатьох країн просять щоб їх висвободити.

3. Викладали канцелярійну роботу.

4. Історія компартії і боротьба з "ріжної масти" ворогами.

Крім згаданих вище інших лекторів я собі не пригадую. На добу ми мали по шість годин навчання. Після кожної години мали по п'ять хвилин перерви. Харчувалися ми в харчівні, на що дістали по 200 крб. з фінвідділу в Бережанах. Ці гроші пізніше мені стягнули при виплаті зарплати.

Ще перед курсом, з початком грудня 1945 р. я дістав письмове запрошення через голову райвиконкому Сидоренка від Обкому КП(б)У на обласну нараду голів с/рад, яка відбулася 8 грудня 1945 р. в Чорткові. З Бережанського р-ну взяв участь в тій нараді я і тодішній голова міськради Кривко, який заступав на тій нараді голову райвиконкому Сидоренка. В годині 10-ій рано секретар обкому КП(б)У Компанець відкрив нараду. Відтак голова кожного р-ну здавав звіт. Кривко говорив, що в Бережанському р-ні, хоч бандерівці мішають в роботі, але все таки вона йде чимраз краще. Відтак Компанець відчитав на котрому місці стоїть кожний р-н по розрахунку з державою. Бережанський р-н був на шостому місці. Далше Компанець закликав боротися за високий врожай в 1946 р., як також активно підготовлятися до виборів у Верховну Раду УРСР. Далше виступав якийсь генерал, який коротко з'ясував бої ЧА з німцями. Говорив про могутність військ Рад. Союзу та про це, що ми не хочемо війни, але мусимо бути все готові, бо на визволення чекає весь світ. Відтак Компанець закрив нараду, тому, що ніхто більше не виступав. Опісля всі учасники наради ходили до кіна, де висвітлювали фільми з воєнних операцій.

Коли я повернув додому з курсу зараз став головою с/ради, а рівночасно вписався зі своєю родиною до колгоспу. До колгоспу я вніс 15-ий з черги заяву. Цей колгосп більшовики почали організовувати в 1945 р. Коли населення не хотіло писатися до колгоспу, більшовики почали їх переселяти до сс. Тростянця і Поточан. Дев'ять родин до Тростянця переселив гарнізон артилерійських військ, який заквартирував в Курянах в січні 1946 р. Гарнізон сам людей не арештував тільки помагав при арештуванні голошенцям Гловацькому, Видойникові і Долішньому. Коли люди, яких переселили до с. Тростянця ходили на скаргу до Петренка, він сказав, що це не його робота, а майора Швеця. Семененко, який організував в моєму селі колгосп сказав, щоб я запропонував всім виселенцям вписатися до колгоспу, то будуть могли вернутися до села. Я так і зробив.

В квітні 1946 р. гарнізон артилерійських військ вибрався, а до села прийшов гарнізон військ МВД, яким командував мл. лейтенант Саєнко. Рівнож деякий час тут сидів ще начальник попереднього гарнізону. Сюди часто заїжджав слідчий МГБ мл. лейт. Карпенко. В липні 1946 р. Саєнка перенесли до Тернополя. На його місце прийшов якийсь Семенков.

В м. жовтні 1946 р. більшовики вивезли родину підпільників "Левка" і "Крука" (брати). З дороги втікла тільки їх сестра Анна. Вона прийшла до канцелярії і хотіла посвідки, якої їй потрібно було до вироблення документу. Вона жила в Бережанах. Я посвідки їй не дав, лише залишив в канцелярії, а сам пішов і зголосив на гарнізон, який її арештував (згинула в тюрмі у Львові).

В Бережанах я часто стрічався з Шишкіним, який питався, чому я нічого не доношу. При тому кілька разів давав мені реченець. Рівнож він говорив, що коли б я щось довідався таке, що не було би часу йти до Бережан, то можу зголосити на гарнізоні. Більше я нічого більшовикам не доносив тому, що не міг нічого довідатися.

Дня 5/6.1947 р.

25/4

* * *

№ 4/І-4

Протокол допиту Ілька Петровича Карася

Р. 31

Справа ч.: .../47 р.

Карась Ілько

с/о РО МГБ “К-Шах”

[Бережани, 8.VI.1947 р.]

Протокол допиту.

Карас[ь] Ілько Петрович,
уроджений 1923 р. в с. Саранчу-
ках, Бережанського р-ну, Терно-
пільської обл., українець, освіта –
6 кл. Нар. Школи, вільний, рільник.
с/о РО МГБ від січня 1946 р.

Я, Карась Ілько уродився в сім'ї селян. По окінченні шість клас народної освіти працював я коло батька на господарстві до 1943 р.. В цьому році мене покликали до “бавдінсту”, де я працював через чотири місяці, а відтак втік додому.

В 1944 р., коли німецько-більшовицький фронт здержався на Стрипі, я боявся, щоб мене не взяли під фронт до копання окопів. Тому я зголосився на працю до тартаку в с. Потуторах, де працював до 1944 р., до приходу більшовиків.

З приходом більшовиків я, щоб не піти до армії, почав скриватися. Спочатку я скривався сам, а відтак покликали мене до Базниківського ліса і тут я застав з с. Саранчук таких людей: Тиж Василя, Шкірняк Олексу, Пуківського Гриця, Савків Михайла, Самарик Мирона, Сокерник Мирона, Бобко Гр[и]ця, Цісельського Миколу, Буняк Ілька, Пуківського Михайла, Чабан Івана – “Чорнота” і Гавдиду Богдана – “Рись”. Всіх згаданих зібрав “Рись” і сказав, що ми творимо самооборону, яка має за завдання боронити населення від більшовицьких грабежей. Цього дня ми побудували в лісі колиби й почали жити таборовим життям. Зброї ми всі не мали. Було кілька крісів, якими ми всі користувалися. Я мав свого кріса, якого дістав від Пуківського Михайла (замордований 1945 р. в Лісницькому лісі). В самообороні я виконував різні доручення. “Чорнота” (станичний,

застрілений більшовиками), посилав мене з записками до Семена, Зьомка, до Накуцї Паранї, “Оха” і “Топора”. Рівнож ходили ми закопувати хрести на могили полеглих героїв, та багато разів я скликав людей на збори, які робив “Чорнота”.

В лісі ми квартирували до часу, коли більшовики почали робити великі облави на ліси. Тоді ми перейшли до села і я скривався в себе вдома. Від часу, коли я почав скриватися вдома, я з організацією зв'язку не мав.

На початку січня 1946 р. прийшов до нас додому Лебедьов (уповноважений від парткому на с. Саранчуки). Він сказав батькові, щоб я зголосився, бо в противному разі цілу родину вивезуть на Сибір. Однак батько сказав, що не знає де я є. Після цього більшовики, які стояли в нашому селі гарнізоном, кілька разів робили в мене ревізію, страшили батька Сибіром і казали батькові, щоб я зголосився. Тоді батько почав наполягати на мене і намовляти мене, щоб я зголосився. Коли я з ним погодився, тоді батько почав обговорювати справу з Лебедьовим, який згодився обстояти за мною.

Дня 27 січня 1946 р. приїхав до села Лебедьов, батько покликав його додому, обговорили справу і ми втію поїхали до Бережан. Тут заїхали ми до Редьки Володимира, родом з с. Саранчук, який працює директором промтаху, а відтак Редька, Лебедьов і я зайшли до голови райвиконкому Петренка. В канцелярії Лебедьов з Петренком щось окремо поговорили, а відтак він з Редькою вийшли і я остався з Петренком. Він попросив мене сідати, а опісля питався мене де я був до цього часу. Я відповів, що скривався вдома. Тоді Петренко сказав, що не вірить мені, але його то нічого не обходить, мене перевірить хто інший. По цих словах Петренко пішов до телефону і подзвонив на МВД. Що говорив, не пригадую. За кілька хвилин прийшов МВД-ист, який привитавшись з Петренком, вказуючи на мене запитався, хто я такий. Петренко відповів, що це власне Карась, який прийшов з повинною. МВД-ист забрав мене і завів на МВД та оставив мене самого в одній з кімнат. По хвилині він прийшов ще з чотирма більшовиками, з яких один, як я пізніше довідався, був слідчий МВД лейтенант Шишкін. Він казав мені сідати, а відтак ввічливо запитав мене, чи я курю, як називаюся та де і з ким до цього часу скривався. Я сказав йому своє прізвище і що цілий цей час я скривався сам вдома. Скривався я тому, бо боявся йти в армію. Тоді Шишкін запитав мене, чи я знаю Карася Василя. Я почав вичислювати всіх Карасів, яких знаю, однак Шишкін рухом голови заперечував усіх, а при кінці сказав: “Не той, про котрого мені ходить, а той грубий і важкий 120 кілограмів і звуть його “Довбуш”. Знаєш?” – сказав

Шишкін. Я відповів, що не знаю. Дальше Шишкін питав мене чи знаю Ковальчука Івана. Я знову почав вичислювати всіх Ковальчуків в нашому селі, що Шишкін знову заперечував рухом голови. Відтак він сказав, щоб я говорив йому про цього Ковальчука, який має кличку “Гомін”. Я знова сказав, що такого не знаю. Тоді один з більшовиків, який був при переслуханні казав мені йти за ним. Він запровадив мене до пивниці, поставив під стіну, витягнув пістоль і запитався, чи буду говорити правду, а коли я дальше, обстоював при своїх попередніх зізнаннях, тоді він наказав мені обернутися лицем до стіни, приложив пістоль до голови і сказав, що або буду говорити правду, а ні, то він мене застрілить. Я настрашився та сказав, що буду говорити про все. Я сказав йому, що з початку ховався вдома. Відтак Чабан Іван забрав мене до Базниківського ліса, де я застав таких людей: Шкірняк Василя, Пуківського Олексу, Савків Гриця, Самарик Михайла, Бобко Гриця, Гавдиду Богдана. Відтак Шишкін запитав мене: “А де скривався “Довбуш” і “Гомін”?”. Я відповів, що не знаю де вони скривалися, але часами приходили до нашої колиби. Тоді він забрав мене назад до канцелярії й тут до інших більшовиків сказав, що я “хороший” чоловік і буду розказувати все, що знаю. Відтак більшовики вийшли, а в кімнаті лишився тільки Шишкін. Тоді Шишкін сказав, коли я хочу мати документи і спокійно жити, то мушу все розказувати. Він питався де я ховався, з ким ховався, де моя зброя, та куди я ходив на зв’язки. Я відповів, що ховався в Базниківському лісі разом з Тиж Василем, Шкірняк Олексою, Пуківським Грицем, Савків Михайлом, Сокирник Мироном, Чабан Іваном, Бо[б]ко Грицем, Гавдида Богданом, Дубчак Грицем, Буняк Ільком і Пуківським Михайлом. Всі ми мешкали в лісі в колибі, а харчі брали кожний з свого дому. Я мав кріса, якого[]мені ще за німців дав Пуківський Михайло. На зв’язок посилав мене Чабан Іван до швець Семена в с. Літятині, Накуці Параньки в с. Базниківці, Зьомка на Обозиську, до с. Котова носив я записку на адресу “Ох” і дав її хлопцям, з якими я стрінувся на дорозі. Крім цього я ходив до с. Вільхівці [Вільховець] де мав дати “Топорови” записку, а від нього забрати речі, які він мав мені дати. Рівнож я ходив закопувати хрести на могилах в с. Саранчуках, Літятині, Базниківці та кликав людей на збори. Коли Шишкін запитав де є мій кріс, я відповів, що його хтось вкрав з-під стріхи. Відтак він питався, чи “Довбуш”, “Гомін” ховалися разом з нами. Я відповів, що вони скривалися окремо від нас, тільки деколи до нас приходили. На питання, де є зараз ці люди, з якими я скривався, я відповів, що вони всі поголосилися. Все, що я говорив Шишкін не писав. Опісля він сказав, щоб я йшов на воєнкомат і там

мені видадуть документ. Коли я прийшов на воєнкомат, мені сказали, що мушу принести з паспортного стола посвідку і доперва тоді видадуть мені документи. Тому, що вже був вечір, я до паспортного столу не йшов, а пішов до Корчинського, де заночував.

Другого дня я зайшов до паспортного стола і тут застав Шишкіна, та ще двох МВД-истів. Коли я сказав, що хочу посвідки, без якої мені на воєнкоматі не видадуть документів. Шишкін заговорив до мене: “Слухай Карась, ти доти не дістанеш документу, поки всього не розкажеш.” Я відповів, що вже все розказав. Тоді Шишкін сказав, що коли б я вже все розказав, був чесний і приніс зброю, то він зі мною дещо поговорив би. Коли я сказав, що вже все розказав і хотів би бути чесним, тоді Шишкін запитав мене, чи я не хотів би з ним працювати. Я відповів, що не знаю, що маю робити. По цих словах ми пішли до канцелярії Шишкіна. Тут він попросив мене сідати, а відтак почав питати.

Шишкін: “Чому ти ховався?”

Я: “Я ховався тому, бо боявся йти в армію.”

Шишкін: “Де ти ховався і з ким?”

Я: “Я ховався з початку вдома, а відтак Чабан Іван покликав мене до Базниківського ліса, де я застав вже зібраних людей. Тут Гавдида Богдан зробив з нами сходини і говорив, що ми всі будемо творити самооборону, яка буде охороняти людей перед більшовицькими арештуваннями і грабунками.”

Шишкін: “Чим був Гавдида Богдан і яка його кличка?”

Я: “Гавдида був кущевим і мав кличку “Рись” .”

Шишкін: “Які села належали до “Рися”?”

Я: “До нього належали Саранчуки, Літятина і Базниківка.”

Шишкін: “Чи всі, які ховалися з тобою мали зброю?”

Я: “Всі зброї не мали. В нас було кілька крісів, якими послуговувалися всі. Я мав свого кріса, якого мені дав Пуківський Михайло. “Рись” говорив, що ми мусимо мати всі зброю, яку маємо здобути собі від більшовиків.”

Шишкін: “Де ви брали харчів?”

Я: “Харчі ми брали кожен зі свого дому.”

Шишкін: “Де ти ходив на зв’язок?”

Я: “Я носив записки до сс. Літятина, до кривого на ногу шевця, який називався Семен, до Базниківки до Накуцої Параньки, на Обозисько до Зьомка, до “Оха” на с. Котів, а рівнож до Вільхівця до “Топора”, а від нього я забрав білля, тютюн, і плащі дощовики і дав все це Чабанові.”

Шишкін: “Де ти стрінувся з “Топором” і чи пізнав би це місце?”

Я: “З ним я стрінувся в селі на дорозі. Він кудись йшов з хлопцями. Коли я дав йому записку, він пішов до хати, перечитав та забрав мене зі собою, видав речі і я поїхав. Хати цієї, де я брав речі не пізнаю, бо це була ніч. Крім цього я довго не був, бо розвідка донесла, що йдуть більшовики і ми втікли з села.”

Шишкін: “Чим був Чабан Іван і яка його кличка?”

Я: “Чабан був станичним і кликали його “Чорнота”.”

Шишкін: “Що ти ще робив крім того?”

Я: “Чорнота” посилав нас підсипати могили і ставити хрести на тих місцях, де більшовики зрізали. Рівнож я з “Чорнотою” ходив до Базниківки робити збори.”

Шишкін: “Хто робив збори, що на них говорили і хто брав участь?”

Я: “Збори робив “Чорнота”. На них були люди з цілого села. “Чорнота” сварив на них за це, що не хочуть здавати убрання, взуття та інших річей для українських повстанців.”

Шишкін: “Де тепер “Чорнота”?”

Я: “Він зістав вбитий під час облоги.”

Шишкін: “Чи знаєш “Гомона” і “Довбуша”?”

Я: “Знаю, бо вони приходили до нашої колиби.”

Шишкін: “Що і з ким вони говорили та коли приходили до вас?”

Я: “Вони все говорили з “Рисем”, або з “Чорнотою”. Що вони говорили, не знаю.”

Шишкін: “Де вони зараз перебувають?”

Я: “Я цього не знаю.”

Шишкін: “Де їхні родини?”

Я: “Довбушеву” родину вивезли на Сибір, а “Гомонова” кудись розбіглася.”

Шишкін: “Доки ви всі разом ховалися?”

Я: “Разом ми ховалися поки не було по лісах облог. Відтак ми розійшлися хто куди хотів. Я пішов додому і ховався сам та нікуди вже більше не ходив.”

Шишкін: “Де ти ховався вдома?”

Я: “Я ховався в криївках, які мав одну в stodoli, другу в стайні, а третю під оборогом.”

Шишкін: “Де твій кріс?”

Я: “Кріса я сховав під стріху і хтось вкрав.”

Шишкін: “Де ці люди, що з тобою ховалися?”

Я: “[Чабан і] Пуківський зістали вбиті, а Цісельський арештований.”

Шишкін: “Чи ти знаєш зі свого села дівчат, які би були станичними, санітарками або зв’язковими?”

Я: “Про це я не знаю, бо до організації я не належав і з дівчатами не мав нічого.”

Відтак Шишкін запитав, чи я вже все розказав. Коли я сказав, що так, він почав ходити по кімнаті і говорив: “Провіримо”. Відтак він запитав мене, чи я погоджусь з ним співпрацювати. Я відповів, що годжусь, але не знаю, що маю робити. Тоді Шишкін сказав, що я маю доносити на МВД про рух бандерівців. Я погодився. Тоді він витягнув папір так завеликий, як картка з зошита, який був заповнений друком. Він назвав його заявою, яку я мав підписати. Заява була такого змісту: “Я, Карась Ілько Петрович, зголошений з повинною, годжусь співпрацювати з органами МВД та доносити про кожний повстанчий рух.” Після підписання заяви Шишкін дав мені кличку “К-Шах”. Я запитав його, на що мені ця кличка. Він відповів, що кличку дається на це, щоб законспірувати донощика. Казав, що коли я буду подавати доноси на папері, то не буду підписуватися Карась, а “К-Шах”. Відтак він повчав мене, як я маю провадити розвідку. Вечорами я мав сидіти за плотом в різних місцях села і дивитися куди йдуть бандерівці, до кого заходять, кілька їх ходить, де ночують, хто їм дав харчі. Дальше я мав підслухувати, чи люди говорять про бандерівців і що. Це все я мав доносити усно і писемно до приватного помешкання Шишкіна, а коли б його не застав, то мав прийти другий раз. Другому про це я не мав говорити. Повстанцям я мав говорити, що я зголосився на МВД, де мене питали з ким і де я ховався, на що я відповів, що ховався сам вдома, а крився тому, бо боявся йти до ЧА. Між іншим я мав говорити, що МВД широко приймає тих, які голосяться, про ніщо не питає, видасть документи і відпускає додому. Про підписання заяви я не мав нікому говорити, бо, як казав Шишкін, коли б про це довідалися бандерівці, то змісця повісять. Відтак він відпустив мене додому і сказав, щоб я [через] чотири дні зголосився. Звідсіля я пішов до паспортного стола, де дістав посвідку на воєнкомат[т]. На воєнкоматі я вибрав документи і пішов додому.

Вдома я захворував на жолудок і не міг нічого розвідувати. Около половини лютого 1946 р. прийшли до мене додому з потурторського гарнізону залізно-дорожніх військ більшовики. Вони мене арештували і забрали на гарнізон. На гарнізоні в пивниці я застав арештованого Левицького Михайла, родом з с. Потутор. Тут ми сиділи без слідства дві доби. Відтак нас перевели до товарного вагона, пов'язали до купи і повезли на Ходорів. Нас конвоювало двох більшовиків. В Ходорові нас забрали з вагону, розкували і повели на МВД, яке містилося коло станції. Один більшовик залишився коло нас на коридорі, а другий пішов до канцелярії. Відтак

він вернувся і нас завели до магазину, звідки ми мали носити пакунки на поїзди. Ці пакунки, це були посилки для в'язнів. Відтак я з одним конвоїром пішов до майора, а Левицький залишився в вагоні. З канцелярії конвоїр вийшов, а майор запитався, як я називаюся і чого я тут приїхав. Я сказав, що мене чомусь арештували та аж сюди привезли. Тоді майор сказав, що на припоручення секретаря райкому КП(б)У Вовка я вернуся назад додому і маю зголоситися до нього. Відтак він дав мені посвідку звільнення, з якою я пішов на потурторський гарнізон і забрав свої документи. Вдома батько розказав мені, що він за посередництва Редьки Володимира пішов до Вовка і просив його, щоб завернув мене до Бережан. Вовк на це погодився. Батько дав йому за це 30 кг м'яса і 20 кг муки.

На другий день рано я з батьком поїхав до Бережан і заїхали до Редьки. Відтак з ним я пішов до Вовка. Коли Редька вийшов, Вовк потелефонував на МВД. По хвилині прийшов МВД-ист і забрав мене зі собою. На дижурці МВД я застав дижурного, Шишкіна і ще якогось дядька. Шишкін, побачивши мене, забрав мене до своєї канцелярії. Тут він питав мене, що нового чувати. Я відповів, що нема нічого нового, тільки мене були арештували. Дальше Шишкін сказав, що він про це знає, а це тому, що минуло три тижні, а я нічого не доніс. Відтак я запитав його, чому про це знає потурторський гарнізон, бо попередньо Шишкін говорив, що про мої доноси не буде знати ніхто крім нього. Шишкін сказав, що це нічого не шкодить, а противно – упрощує працю. Гарнізон може знати, тільки, щоб цивільні люди не знали. Відтак я запитав, чи не було б краще, щоб я взагалі всі матеріали доносив на потурторський гарнізон. Мені до Потуртор ближче і я міг би там все бути. Однак Шишкін з цим не погодився. Відтак він сказав мені йти додому і скоро щось розвідати, бо в противному разі він мене знову арештує і віддасть в суд.

По тижневі я стрінувся в селі коло молочарні з Лотоцьким Дмитром, ур. 1928 р., який крився разом з Габиком Іваном – “Сурмою” і чотири дні після мене зголосився. Він запитав за що мене були арештували. Я відповів, що не знаю, і собі запитав його, як він зголосився. Тоді він відповів: “Не питай, бо нема що кому говорити. Тепер я десятому заказував би, щоб не голосився”. Відтак він запитав мене, чи я маю посвідку праці. Він порадив мені[і] поїхати з ним на команду пожарної сторожі, де він має знакового і може виробити посвідки праці. Це ми зробили ще того самого дня. Тут ми стрінулися з нач. Габрухом, якого Лотоцький просив, що[б] він дав дві справки, що ми працюємо в огневій сторожі. Габрух згодився. Він видав нам посвідки і я мав організувати огневу сторожу коло млина, а Лотоцький

в селі. Крім цього Габрух дав мені записку до директора млина, щоб він прийняв мене за сторожа. Звідсиля ми зайшли до державного ресторану, в якому продає Різник Михайло з с. Саранчук. Рівнож тут ми застали Шишкіна, що сидів з невідомими мені людьми. Шишкін привітався з нами, а відтак, коли Лотоцький відійшов далше, він запитав мене, що чувати. Я відповів, що досі ще нічого не розвідав. Відтак він запитав мене, що я робив в Бережанах. Я відповів, що їздив виробляти собі справку праці. На питання де я буду працювати, я відповів, що в млині сторожником. Тоді Шишкін сказав, що крім розвідки, яку я маю провадити в селі, мушу слідити чи директор, мельники і інші робітники не продають з млина муки, чи бандерівці не беруть збіжжя з магазину та чи не мелють в млині. Я говорив Шишкіну, що добре було би, якби він мене пов'язав з потураторським гарнізоном, бо мені буде за тяжко що тижня ходити до Бережан. Крім того хтось може мене ще підслідити. Я говорив, що на гарнізоні я маю знакового більшовика Ваньку, який постійно приходить до нашого села до своєї нареченої Віри, яка там учителює. Шишкін на це погодився. Тоді він відійшов від мене, а по хвилі приніс запечатаний лист до Ваньки. Після цього я відійшов. По дорозі додому я вступив на гарнізон і дав Ваньці листа. Прочитавши, Ванька сказав, що завтра зайде до Шишкіна.

Після цього за три дні я стрінувся з Ванькою коло млина. Він йшов до Віри. Ми поздоровались і Ванька сказав мені, що він був у Шишкіна і цей говорив йому, що я маю доносити до нього все, що діється в селі і млині. Дальше я сказав Ваньці, що бачив, як директор млина продавав якомусь спекулянтові 25 кг білої муки.

На початку березня 1946 р. я сидів вечором в Буняка Степан[а] з його сином Омеляном під шопою і бачив, як сімох озброєних людей переходило через село, зі сторони Котова, в сторону Божикова. Другого дня я стрінувся коло млина з Ванькою і йому про це зголосив. Ванька собі це занотував.

За якийсь час я стрінувся з Ванькою коло церкви і він розказав мені, що минулого вечора, коли він йшов від Віри, побачив багато озброєних людей. Він втік до Лаптуха, бо боявся бандерівців. За якийсь час я доніс до Ваньки, що директор збіжевого магазину продав 40 кг муки. Відтак знова доніс, що Касиничий (робітник пекарні) продав 100 кг муки якомусь москалеві та своїм автом завіз на станцію. Дальше я доніс, що через мій город в сторону Котова йшли бандерівці.

В місяці квітні 1946 р. я дістав повідомлення, щоб зголоситися на МГБ до Коковихіна. Коли я прийшов на МГБ, Коковихін привів арештованого Купровського Миколу, якому я наочно свідчив, що

бачив його на зборах в с. Базниківці, які робив “Чорнота”. Рівнож я сказав, що Купровський мав постійний зв’язок з бандерівцями.

За якийсь час я доніс до Ваньки, що керівник млина продав 60 кг муки. Одного разу я стрінувся в Гринчишиного Мілька з Шишкіним. (Шишкін часто заходить до Гринчишиного. Коли Гринчишин втік з Донбасу, то виробляв собі в Шишкіна документи. Тепер він працює охоронником збіжжового магазину. Заввага слідчого). Того разу Шишкін сказав мені, що я обов’язково мушу вислідити “Гомона” і “Довбуша”.

В місяці грудні 1946 р.(25.12.) прийшло до мене двох повстанців. Вони забрали мене з дому і казали, щоб показати де мешкає Гавдида Богдан “Рись”. Одного з повстанців я пізнав. Був це “Топір”. Коли я показав де мешкає “Рись”, повстанці забрали нас обох і сказали йти за ними. Ми думали, що вони хочуть нас постріляти за це, що ми поголосилися. Тоді я почав втікати, при чому зістав легко ранений в шию, а “Рися” застрілили.

Другого дня прийшло до мене кількох більшовиків (6) і з ними один лейтинант. Він списав з мене протокол в який спосіб мене ранили. Хто мене ранив я не сказав, бо боявся.

За кілька днів після того я стрінувся в Гринчишиного з Шишкіним. Він рівнож питав мене, як то було. Я розказав. Шишкін сказав, щоб я тепер був обережним, бо бандерівці напевно знають, що я підписав заяву. Того дня Шишкін наполягав, щоб я за всяку ціну вислідив “Довбуша” і “Гомона”.

Від того часу, як я став ранений, я почав скриватися від повстанців. За повстанцями мені було вже тяжко слідити, бо всі люди мене боялися і нічого зі мною не хотіли говорити.

Дня 8.6.1947 р.

25/4

* * *

№ 5/І-5

Протокол допиту Казимира Тимофійовича Косінського

Р. 31

Справа ч.: .../47

Косінський Казимир

с/о МВД

Бережани, дня 13.7.1947 р.

Протокол допиту.

Косінський Казимир Тимофійович,
уроджений 1927 р. в с. Рогачин-
село, Бережанського р-ну, Терно-
пільської обл., українець, вільний,
освіта – 3 класі Нар. Школи.

Я, Косінський Казимир Тимофійович уродився в сім'ї селянина. На сьомому році життя я почав ходити до школи в родинному селі, де закінчив три класі. Дальше я до школи не ходив тому, що погано вчився. Після закінчення освіти я помагав батькові на господарстві аж до 1944 р.

З приходом більшовиків в 1944 р. я почав скриватися, бо боявся йти до ЧА. Я скривався з крісом, якого мені дав Пастух Василь – “Підкова” родом з с. Рогачина. Разом зі мною крились ще: Амброзевич Володимир, родом з Великої (присілок Рогачина), Плонський Микола, Цюпера Василь, та Федунь Петро. Ми всі крилися в Лапшинському лісі. В лісі з нами часто стрічалися підпільники з Рогачина, а саме “Ас”, “Підкова” і “Дуб”, які працювали в СБ. Харчі постійно ми брали у своїх родичів.

З ліса ми часто заходили на колонію Велика, де стрічалися з хлопцями з “двадцятки”, яких було часом більше як десять осіб. Особисто я знав їх всіх, а по псевдах я знав “Клима”, “Ромка”, “Жука” і “Граба”. Їх провідником був “Клим”. Про це я довідався від “Аса”, “Дуба” і “Підкови”. Рівнож від них я довідався, що “двадцятка” – це якась поліція.

В місяці квітні 1945 р. мене, Амброзевича і Федуня стрінув “Ас”, “Дуб” і “Підкова” та радили нам йти до УПА. Вони казали, що у відділах скорше можна пережити, чим критися на власну руку. Коли ми

погодилися, вони завели нас до с. Дібранова Рогатинського р-ну і передали чотовому командирові “Чайці”. В цій хоті було нас всіх около 50 осіб. Відтак “Чайка” поділив нас на три рої. Мене приділив до третього роя, де ройовим був “Лісовик”. Там мене називали “Вихор”. В с. Дібранові ми стояли два тижні. За цей час чотовий “Чайка” викладав нам зброєзнавство, а ройові переводили вишкіл. Коли більшовики почали робити сильні облави, ми вийшли в ліс, поділилися по роях і так мали пересидіти поки більшовики не вступляться з нашого терену.

Дня 1 травня 1945 р. чотовий “Чайка” нас всіх трьох з Рогачина відпустив додому і сказав, що коли буде нас потребувати, то він нас покличе. При відході “Чайка” нас трьох занотував собі по правдивому прізвищу і імені. Прийшовши додому, ми віднайшли Цюперу Василя і дальше всі чотири скривалися в лісі на Великій.

З початком серпня 1945 р. ми всі розійшлися на Великій по хатах. За якийсь час туди переїзджали більшовики і ми почали втікати до ліса. Більшовики нас зауважили та почали стріляти, при чому ранили в ногу Федуня Петра, якого відтак забрали зі собою. Його забрали без зброї, бо він, йдучи до хатів, заховав її. За кілька днів його звільнили. В той час “Чайка” написав, щоб ми всі три зголосилися до нього. Я до відділу більше не хотів йти і тому ховався від людей, які за нами приходили. До с. Дібранова пішов лише сам Амброзович. Рівнож в той час Плотський перестав скриватися і пішов до с. Лапшина на службу. Десь около 20 серпня Цюпера сказав, що він довше в лісі не може скриватися і ми мусимо скриватися кожен про себе. Від цього часу я ховався вдома на стриху.

При кінці серпня більшовики робили в Рогачині облаву і на подвір'ї Вовк Марії вбили підпільника Дзвиришин Степана. Того дня арештували Вовк Марію і мою сестру Євгенію, яка працювала на полі. Мою сестру арештував Видойник Євген з Рогачина (зголошений з повиню). Другого дня сестра вернула з Бережан і сказала, що вона призналася, що я є вдома. Рівнож вона сказала, що Видойник завтра приїде по мене. Щоби люди не говорили, що я сам зголосився, я мав вилізти на черешню і звітдам Видойник мав мене забрати.

Коли другого дня я побачив, що до Рогачина йдуть більшовики, виліз на черешню. Більшовики поїхали на гарнізон, який в той час квартирував в домі священика. За якийсь час вони почали ходити по господарствах. Тоді до мене прийшов Видойник Євген з кількома більшовиками і сказали, щоб я злазив з черешні. З дому мене забрали в село під церкву. За якийсь час до мене привели Заєць Михайлину з с. Курян (наречена “Підкови”) і Мальованого Степана з Рогачина.

Відтак до нас прийшов Видойник і сказав до Заяць Михайліни, що рівнож зголосився Горин Іван – “Завзятий”. Після цього мене покликав до стола начальник гарнізону, який квартирував в Рогачині і питався мене як я називаюся, від коли крився, де моя зброя і криївки. Я відповів, що якийсь час крився в лісі з Амбросевич Володимиром, Плонським Миколою, Цюпера Василем і Федунь Петром. Скриватися я почав від 1944 р. тому, що боявся йти в армію. Кріса дав мені Пастух Василь і його я заховав в лісі в корчах. Все, що я говорив цей начальник писав на папері, а відтак сказав, щоб я підписався. Відтак п'ятьох більшовиків взяли мене на фіру і ми поїхали в ліс, де я показав схованого кріса. Більшовики почали шукати по лісі і за якийсь час принесли військове сідло й запитали мене чиє це сідло. Коли я відповів, що не знаю, вони почали мене бити і знову питати чиє це сідло. Тоді я сказав, що це сідло може бути когось з “двадцятки”, але я напевно не знаю. Повернувши до Рогачина, начальник гарнізону сказав, що ми поїдемо до Бережан.

Того дня Горин Іван – “Завзятий” з с. Рогачина, який крився, зійшов до села до свого стрийка і там сидів до вечера. Вечером, коли нас арештованих вели до Бережан, разом з нами їхав на фірі Горин з накритою головою.

В Бережанах нас всіх завели на дижурку МВД. Зараз до нас прийшов нач. МВД майор Швець. Він питався нас, як ми називаємося. Тоді Мальований запитав Швеця, чому його арештували, коли він має документ. Швець подивився на документ і сказав, щоб він пішов на воєнкомат і там йому дадуть інший документ, бо цей вже неважний. Відтак звернувшись до Заєць Михайлини сказав, щоб вона не плакала, бо він завтра напише до її нареченого “Підкови” “цидулку” і вона піде додому. Горина Швець забрав зі собою. На дижурці ми переночували, а рано, коли нас ніхто не кликав, Заяць Михайлина сказала, що йде на місто.

За якийсь час прийшов на дижурку Видойник Євген і я запитав його чому мене ніде не кличуть. Він відповів, що ті, які повинні кликати заняті Горинем і я можу йти на Рогатинську вулицю і там замешкати разом з Бучковським Яськом з Рогачина, який ходить на шоферський курс. Коли я зайшов до Бучковського, він прийняв мене і сказав, що найліпше буде, коли я піду на воєнкомат і зареєструюся до призовників. Там перейду кількатижневий вишкіл і дістану документ. Того самого дня зголосився Цюпера Василь з Великої, який разом зі мною крився. Він також прийшов до Бучковського і казав, що доти не піде додому, поки не буде мати документів. Стрінувшись з Видойником, я розказав йому, що хочу йти на воєнкомат. Тоді він

сказав, що на МВД за мною не питали і можу йти на воєнкомат, тільки, щоб я не йшов додому поки не буду мати документів.

Другого дня я пішов на воєнкомат і сказав якомусь більшовикові, що я з 1928 р. і мене чомусь не покликають до призовників. Він відіслав мене до мл. лейт. Бобокірова, який мене записав та сказав, щоб прийти на 15 вересня. Тоді буде більше допризовників і з ними буде проводитися військовий вишкіл. З воєнкомату я пішов до Бучковського і в нього замешкав разом з Цюперою. В цьому самому будинку мешкав Видойник Євген з родиною і Горин Іван. Вони часто говорили з нами, що тепер вже всі поголосяться, а хто не схоче, то і так згине. Горин говорив, що коли він скривався, то йому недовіряли і навіть хотіли застрілити. Відтак його перекинули над Стрипу, звідки він втік і зголосився.

За кілька днів хтось н[і]ччю закидав гранатами кімнату, в якій мешкав Видойник і Горин. При цьому Горин зістав легко ранений в карок, а мама Видойника ранена в ногу. Другого дня вони з цієї квартири перенеслися. Я також боявся там мешкати і перенісся до Коновського Миколи, родом з Рогачина, який працював в Бережанах на цегольні.

Дня 15 вересня я пішов на воєнкомат, де всіх допризовників зібралося около 50-ть осіб. Вишкіл тривав дев'ять тижнів. Відтак нам видали документи і сказали йти додому.

Першого січня 1946 р. вечером до мене прийшло двох повстанців з “двадцятки” – “Жук” і “Граб” і сказали, щоб я підвіз їх під с. Лапшин. Тому, що в мене був лише один кінь, я сказав, щоб вони пішли до Кучковської Насті і привели другого коня. Вони пішли туди і застали там Кухара Гринька (швагер “Аса”), який не хотів їм дати коня. Вони правдоподібно його вдарили і забрали коня. Я запряг коні, ми всі три позакурювали папіроси і поїхали. Вони везли три баньки спирту на свята. Під с. Лапшином вони позлазили і я вернувся додому.

Дня 14 січня вечером мене арештували більшовики з гарнізону, який квартирував в с. Рогачині. На гарнізоні більшовик Кривошенко питав мене куди і з ким я їздив першого січня. Коли я сказав, що не їздив нікуди, Кривошенко сказав, що це не його справа і я поїду до Бережан.

Другого дня чотирьох більшовиків відставили мене до Бережан на МВД. Мене примістили в пивниці ч. 6, де я застав вже около 15-ть осіб. За тиждень дижурний забрав мене з камери і завів до кімнати на перший поверх, де я застав двох більшовиків. Один з них низького росту, кругле біле обличчя, а другий високий блондин, задягнений в кожусі. Вони питали мене як я називаюся, звідкіля, чим займаюся та

куди їздив першого січня і з ким. На це я відповів, що називаюся Косінський Казимир з с. Рогачина, працюю вдома на господарстві, а де я був першого січня, того не пам'ятаю. Тоді цей більшовик в кожусі почав мене бити і сказав, щоб я говорив, бо вони і так про мене все знають. Відтак я сказав, що одного разу я їздив з двома повстанцями під с. Лапши[н]. Більшовики почали мене знову бити і говорили, що я мушу все розказати, бо вони знають, що коли ми посідали на фіру, то курили папіроси. Тоді я сказав, що вже собі все пригадав і буду розказувати, тільки, щоб вони мене не били. На це один з більшовиків сказав, щоб я розказав все, що я робив цілий час за німців аж до тепер. Тоді я почав говорити, що з приходом ЧА 1944 р. я скривався зі зброєю, яку дав мені Пастух Василь з Рогачина. На питання, з ким я крився, я відповів, що з Амброзевич Володимиром, Плонським Миколою, Федунь Петром та Цюпера Василем. Відтак більшовики питали де є ці люди. Я відповів, що Амброзевич даліше криється, Плонський і Федунь засуджені, а Цюпера вдома. Даліше вони питалися де моя зброя, криївки і з ким я їздив першого січня. Тоді я сказав, що кріса від мене забрали більшовики, криївки, які я знав були в лісі на Великій і всі позападалися, а першого січня я їздив з "Жуком" і "Грабом" під село Лапшин. Там вони позлазили, забрали спирт і я вернувся назад додому. Рівнож я сказав, що від "Аса", "Дуба" і "Підкови" я довідався, що ці люди є з "двадцятки". Даліше більшовики питали мене, кого я знаю ще з "двадцятки". Я відповів, що з видження знаю більше, а по псевдах знаю лише "Ромка", "Клима", "Граба" і "Жука". Їх провідником був "Клим". Тоді більшовики питалися, як цей "Клим" виглядає. Я відповів, що він має около 40 років, низького росту, чорний, грубий. Це все, що я говорив один з більшовиків записував. Цього, що я був у відділі я не говорив. Після закінчення слідства більшовики казали мені це все, що я сказав, підписати, а відтак сказали, що я піду додому і ще колись покличуть. Того дня мене звільнили і я пішов додому.

Замітка: Протокол не розроблений тому, що Косінський, коли скривався, був при слідстві арештованого, якого переслухав "Ас", "Дуб" і "Підкова". При тому вони між собою говорили, що коли арештований не признається до вини його звільнять, а коли признається, то зліквідують.

Дня 13.8.1947 р.

25/4

* * *

№ 6/І-6

Протокол допиту Стефанії Ільківної Дулеби

Р. 31

Справа Ч: .../47

Дулеба Стефанія

Агент РО МВД "Ксеня"

Бережани, дня 18/XI.1947 р.

Протокол допиту.

Дулеба Стефанія, дочка Галушки Ілії й Марії, з дому Мазурик, уродилася 27.6.1920 р. в с. Дрищеві, Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українка, освіта – 4 кл. Нар. Школи, рільничка.

Агентка РО МВД від місяця грудня 1946 р.

В моїх батьків крім мене було ще чотирьох братів. Найстарший Петро з 1916 р. народження, закінчив 4 кл. гімназійних в Бережанах. За польської дійсності був кілька разів арештований за приналежність до ОУН. Молодший від мене брат Володимир за німецької дійсності ходив до школи, а відтак поїхав на Волинь до старшинської школи. Третій брат Євген виве[з]ений на Сибір в 1940 р. разом з мамою, де й померли. Наймолодший Степан за другої більшовицької дійсності скривався. В році 1945 через випадкове самопоранення помер.

На сьомому році життя я почала ходити до школи в с. Бишках, Козівського р-ну, куди в 1924 р. перенеслися жити мої батьки. В 1931 р. я закінчила четверту класу і більше до школи не ходила. Поля в нас було одинадцять моргів і невеличкий водяний млин.

Після закінчення навчання я помагала батькам на господарстві, бо всі мої брати ходили до школи.

1938 р. найстарший брат Петро оженився за Бойко Катерину з с. Гинович, Бережанського р-ну. Цього самого року він пішов в підпілля.

З приходом більшовиків в 1939 р. брат Петро зі своєю жінкою виїхав до Губернаторства.

В місяці листопаді 1939 р. я вийшла заміж за Бойко Мирона (брат братови Катерини), який також після шлюбу виїхав до Губернаторства. На початку 1940 р. почав скриватися молодший брат Володимир, після чого ми мусіли скриватися вже цілою родиною (вночі не спали вдома). По якомусь часі більшовики зловили мого батька, якого перед самою війною вивезли на Сибір. В 1946 р. ми мали від батька кілька листів, які він писав з Африки. В червні 1947 р. батько помер, не діждавшись нагоди повернутися додому. Перед самою більшовицько-німецькою війною більшовики вивезли на Сибір маму і брата Євгена. Про них з Сибіру ми не мали жодної чутки, тільки згодом довідалися, що вони повмирали.

Я за першої більшовицької дійсності весь час скривалася в своєму селі. Вкінці наймолодший брат Степан також почав скриватися.

В 1941 р. по переході німецько-більшовицького фронту, додому приїхав брат Петро, від якого я довідалася, що мій чоловік в 1940 р. переходив через кордон на цю сторону й попав більшовикам в руки. Від нього ми не мали жодної чутки. З[]дому Петро забрав зі собою до Львова брата Володимира. Петро працював там в організації при якомусь провідникові. Від цього часу я з наймолодшим братом мешкала вдома. Згодом, коли у Львові німці почали арештування, Петро повернув з жінкою додому. По якомусь часі він поїхав знову до Львова, а жінку залишив вдома. В 1942 р. наймолодший брат Степан почав ходити до гімназії в Бережанах.

Про свого чоловіка я не мала жодної чутки. Всі вважали його за погіблого, тому родина радила мені вийти заміж вдруге. Рішальний голос в тому мали брат Петро і його жінка Катерина (сестра мого першого чоловіка). В місяці листопаді 1943 р. я вийшла заміж за Дулебу Степана, родом з с. Лапшина, Бережанського р-ну. Як ціла родина, та[к] і мій другий чоловік також працював в організації.

До нас додому часто приїжджали з Петром зі Львова різні люди, які були в підпіллі. Серед них я запізнала таких людей: пров. "Павло", пров. "Михайло", "Сівач", "Клименко", "Юлько" (Шепета з с. Лісник коло Бережан), "Дмитро" та інші. Всі вони працювали в СБ, тому часто мали до діла з арештованими і слідствами. Літом 1943 р. вони мешкали в нас постійно через кілька місяців. Деколи харчі до нас передавав Польовий Михайло (директор маслосоюзу в Бережанах) з с. Лісник, який добре знався з "Юльком".

Коли німецько-більшовицький фронт стабілізувався на Стрипі, вони пересунулися даліше на захід (до с. Лапшина і Вербова, а згодом даліше).

Від коли я вийшла замож, мешкала в с. Лапшині в домі чоловіка. Перед зближенням фронту чоловік також пішов в підпілля. Коли більшовики зближались до нашого села, я з іншими людьми втікла до ліса тому, що про більшовиків розказували різні історії, як вони знущаються над населенням. За кілька днів, по переході фронту, я знову повернулася додому. До нашого села, а також і до нас додому часто почали приходити підпільники, між якими був і мій чоловік. Деколи через наше село, або в поблизу переходили відділи УПА.

З с. Лапшина скривалося дуже багато підпільників, провідником яких був мій чоловік по пс. "Грізний". Вони часто робили наскоки та засідки на більшовиків. Після таких акцій на село спадала облава. Село Лапшин добре ставилося до підпільників і у всьому їм допомагало. Станичною серед дівчат була Глушок Настя по пс. "Леся", яка скривається ще до сьогодні. Її помагали Мельник Настя (зараз скривається), Ганчар Текля (в місяці жовтні 1947 р. арештована) та інші дівчата, яких відтак більшовики поарештували і повипускали. Я весь час мешкала в домі чоловіка, де відвідував мене чоловік з іншими підпільниками. Через чоловіка я пізнала таких підпільників з с. Лапшина: Кавара Федір – "Денис", Гриняшко Григорій – "Сірко", Гриняшко Микола – "Соловей", Гриняшко Микола – "Медвідь", Гринишин Степан – "Бистрий", Кузів Петро – "Ох", Слободний Степан – "Крига", Швець Іван (псевда не пригадую), Кузів Степан – "Данило", Марків Степан – "Лис", Матус Василь – "Чабан", та інших, яких я мало знала.

Вже осінню 1944 р. я довідалася, що брата Петра розстріляли з наказу організації. Останньо цілий час він був коло про. "Михайла". Його псевдо було "Окунь". Що вдійсності було причиною розстрілу, не знаю. Питляківська (пс. "Марта", львів'янка, в якій на квартирі були мої брати Петро і Влодко. Перед зближенням фронту вона виїхала разом зі своїм чоловіком і групою пров. "Михайла" в Карпати), яка повернула з Карпат, розказувала мені різні історії, які мали б статися причиною розстрілу брата. Наприклад: провідник "Михайло" і мій брат Петро любилися в якійсь "Христі" і щоб позбутися реваля пров. "Михайло" застрілив Петра. Другою причиною мало би бути те, що "Клим" хотів пімститися за свого брата, якого розстріляв мій брат Петро. Він мав компетенції в цьому. Причиною розстрілу брата "Клима" було це, що він робив різні потягнення незгідні з законами організації. Я, вірила, що вдійсності такі випадки могли статися причиною

розстрілу брата, тому все мала жаль і ставилася до цих людей з ненавистю. Рівнож, коли брат Влодко коли довідався, що брата Петра (“Окуня”) застрілив пров. “Михайло” і “Клим”, висловився так: “Як то так можна зробити, щоб за бабу можна забити чоловіка. В ОУН працювати більше не буду, хіба як буде Україна і виясниться смерть брата, тоді я вклучуся до роботи. Я відімщуся за це, коли довідаюся, що брата застрілили за бабу.” Коли ми з чоловіком говорили про цю справу, то він казав, що організація поступила правильно.

Зимою 1945 р. зголосився до більшовиків “Явір” з с. Надорожнева, який точно всипав мого чоловіка, мене та багато більше людей з нашого села. Перед тим він приходив до нас на вечерю, або по якимсь іншим справам. На його всипу більшовики зробили облаву в селі, під час якої поарештували дівчат і родини підпільників. Я втікла з дому і від цього часу вже почала добре скриватися. Багато клопоту завдавала мені шістьмісячна дитина, якої я не могла нігде покинути.

Після цієї облави, я була деякий час в с. Бишках, в домі, де жила моя братова Катерина. Відтак я перенеслася до с. Гинович. Тут Штепована Анна дала мені квартиру в Яцків Катерини, в якій я була около тижня. Відтак я перейшла на квартиру до Рибій Марії. Тут до мене прийшов одного разу чоловік і залишився на день квартирувати. Коло полудня на це подвір'я прийшло двох більшовиків, які збирали городовину. Наша хата була засунена тому, що господині не було вдома. Чоловік втік з хати на стрих, а я вже не мала часу. Тоді чоловік використав момент, як більшовики підходили до хати один за другим і одним пострілом з кріса їх повбивав. Зараз після того чоловік втік до ліса, а я в другий кінець села.

Ціле літо 1945 р. я перебувала в Яцків Теодозії в с. Гиновичах. Тут майже що тижня я стрічалася з чоловіком. Про організаційні справи ми мало говорили зі собою. Деколи з чоловіком до мене приходив “Клим”, який працював в СБ коло пров. “Михайла”. Часто “Клим” приходив до с. Гинович з місцевими підпільниками, як: Королишин Василем – “Явір”, Дидик Іваном, Королишин Славком, Миколою та іншими, з якимим я згодом запізналася. З “Климом” я говорила, хоча все мала на нього жаль за брата.

Осінню 1945 р. чоловік переніс мене на квартиру в с. Шумлянах до Каськи (прізвища не пригадую, мала двох синів, Михайло 17 р. і Петро 13 років). На цій квартирі я була до половини зими, а відтак перейшла до Швець Теклі (в сусідстві Катерини), в якій була до половини літа 1946 р. В тому часі я дальше стрічалася з чоловіком. Між іншим я довідалася хто скривається з с. Шумлян та хто зв'язаний з підпільниками з місцевих людей.

Переджнивками 1946 р. я знову перейшла до с. Лапшина. Спочатку була на квартирі в Мельник Марти, а в місяці листопаді 1946 р. перейшла до О[л]ійник Гаврила. З с. Лапшина я деколи ходила до с. Гинович до Штепованих, через яких я заізналася з такими людьми з групи пров. “Михайла”: “Гуляй”, “Боян”, “Юлько”, “Топір” (Івашків Василь з с. Бишок), “Полин” (Гірняк Федір з с. Бишок), “Данко”, “Вир” (Шагай Степан). Крім цього до Гинович приходив “Рись” (був при поліції в с. Конюхах) та ті більше людей з групи пров. “Михайла”, але я з ним не стрічалася і не чула про їх псевда.

Одного разу я довідалася, що “Клим” арештував Віцинського Тимофея, якого протоколували в лісі. Зі слідства Віцинський втік до більшовиків. Ще тої самої ночі “Клим” і його хлопці втікли з ліса до с. Гинович, бо сподівалися облави на ліс. Про це мені розказував “Полин”. Від тоді я зор[і]єнтувалася, що “Клим” і інші люди пров. “Михайла” квартирують в лісі коло с. Гинович. А коли перебувають тут ці люди, то мусить бути також і сам пров. “Михайло”.

На початку грудня 1946 р. приїхало до с. Лапшина около 40 більшовиків, які почали арештувати людей. Рано на мою квартиру прийшов лейтенант з НКВД (тільки сам один, середнього росту, рудий, около 30 років, ніс горбатий) і запитав господаря за Дулебою Стефанією, тобто за мною. З цього виходить, що він точно був поінформований про мене і про мою квартиру. Я не признавалася до свого прізвища, одначе він забрав мене [в хату], до якої зганяли арештованих. Того дня більшовики арештували около 30 людей.

Після півгодини мене покликав Глебов до другої хати на слідство. Тут крім нього був ще провокатор “Остап” (пізніше я довідалася, що він сам родом з Волині, де видав більшовикам багато криївок; сам він низького росту, чорний, більше як 25 років) і один “істребок” з с. Мечишова Бережанського р-ну, (скорше скривався, а відтак зголосився; високий, сухорлявий, чорний, около 25 років). Глебов попросив мене сідати, а відтак почав давати запитання, на які я давала або не давала відповіді.

Глебов: “Ну Стефа, попала?”

Я: “Ну попала”.

Глебов: “Будеш говорити, що будемо питати? Тільки вважай, бо кажуть с.... не склянка, не пукне. Ой Стефцю пукне, пукне. Скажи мені де є Степан?”

Я: “Не знаю”.

Глебов: “Вчора вечером був в тебе?”

Я: “Не було”

Глебов: “Нічого, ти зараз нам скажеш”.

В цей час “Остап” пішов до кухні й приніс пляшку води. Відтак вони всі пішли до кухні пити горілку і їсти, а коло мене стояв на стійці якийсь більшовик. По якомусь часі вони знову прийшли до кімнати і Глебов приказав мені говорити де є Степан. Я відповіла, що не знаю.

Остап до Глебова: “Що будемо з нею бавитися, давай її до роботи”. Після цього кинули мене на ліжко, завенули голову периною, Глебов сів мені на плечі, а “істребкові” приказали тримати за ноги. Тоді Остап почав мене бити патином. Скільки разів мене вдарив, не тямлю. Коли відкрили перину, знову запитали про Степана. Я дала відповідь подібну першій. Після цього вони знову закрили мені голову периною і почали далі бити. Не допитавшись в мене нічого, вони примінили другий спосіб. Положили мене через лавку навзніч так, що голова звисала до землі і почали лляти з пляшки воду у уста і ніс. При цьому кричали, щоб я говорила де є Степан. Я нічого не відповідала. В наслідок цього експерименту я почувалася немов би топилася і втрачала пам’ять.

“Істребок” до мене: “А добре топиться? Твій Степан не одного втопив”. Я довго не видержала і стратила пам’ять. Коли прийшла до себе, то побачила, що лежала на землі. В той час Остап копнув мене і закричав: “вставай блядь”. Тоді Глебов вхопив мене за волосся, підніс догори і посадив на лавку. Далі знову питали мене де Степан, в котрому лісі перебуває і чи був вчора в мене. Коли не одержали від мене бажаної відповіді, Остап знову приніс пляшку води. Опісля кинули мене на ліжко і знову били, а відтак наливали водою. При цьому весь час питали де Степан. Я відповідала, як попередньо. Так кілька разів вправляли вище згадані методи. Це мене обезсилило до крайності і я почала вмлівати та во[м]ітувати [блювати]. Ще перед допитом мені приказали розібратися до сорочки. Тепер, не осягнувши своєї цілі, приказали мені знову зібратися, а відтак відпровадили до хати, де були арештовані. Арештованих вже не було в цій хаті. Їх скоріше пігнали до Бережан. Це вже було пополудні. Незабаром приїхала підвода, мене викинули на фіру і також повезли до Бережан. Разом зі мною їхала якась жінка, зав[и]нена в хустку. Ще скоріше арештовані говорили між собою, що це Зоська (сестра “Оріха”) з с. Лапшина, яка як арештована показувала більшовикам всипані хати.

В Бережанах мене привезли на НКВД до канцелярії Глебова, яка поміщалася на другому поверсі. Тут я лягла собі на фотелик, а Глебов сів коло стола на крісло. Крім Глебова в кімнаті був ще якийсь “істребок”. Глебов: “Ну будеш говорити, а то зараз прийде начальник, то він не буде так говорити, як ми.” Я нічого не відповіла.

Около 12-ої години вночі прийшов до канцелярії Глебова нач. НКВД майор Швець (високий, блондин, лисий, років около 40, ніс прямий, рябий, говорив по-українськи) і звернувся до Глебова з запитанням: “Ну, що є жінка “Грізного”?” і приказав перевести мене до своєї канцелярії, яка була на тому самому поверсі по другій стороні коридору. До його канцелярії переходилося через кімнату, в якій працювала його особиста секретарка (висока, сухорлява, около 50 років, чорнява). Майор в своїй канцелярії попросив мене сідати коло печі на крісло, а сам сів на канапу напроти мене. Глебов також був присутний.

Майор Швець: “Ну будеш говорити все, а то прикажу дати тобі 50 буків, а хлопцям скажу насц... в ведро і виляти тобі в ніс.”

Я нічого не відзивалася. В цьому часі Глебов вийшов з канцелярії, а незабаром прийшов Польовий (скоріше він працював в організації, був в підпіллі, в 1945 р. злегалізувався і працював у Львові, де його арештували більшовики. На слідстві всипав, що знав, їздив з більшовиками на облави, та брав участь у слідствах). Він знав мене ще за німецької дійсності, бо часто в нашому домі контактувався з Шепетою Михайлом – “Юльком” та іншими провідниками, які приїздили з моїм братом Петром (“Окунем”).

Зав.[вага] слідчого: Польовий Михайло застрілений повстанцями в місяці жовтні 1947 р. в с.Лісниках коло Бережан.

Майор Швець: “Дивись, ми маємо в себе жінку “Грізного”.”

Польовий: “А Стефка”. Рівночасно сів собі коло мене і запитав, чи я часом не хвора. Я відповіла, що ні.

Майор: “А може тебе били?”.

Я: “Я не знаю” і zarazом почала мліти. Тоді майор приказав Польовому відвести мене до канцелярії Глебова, в якій не було нікого. Майор спочатку почав був на мене кричати, а відтак почав мене жалувати й усміхатися. Коли я подивилася йому в очі, відчула, що він шукає зі мною якихсь ближчів зв'язків.

В канцелярії Глебова Польовий почав питати мене про Степана та агітувати мене, щоб я призналася до всього, то мене пустять додому.

Польовий: “І нащо то скриватися. Краще поголоситися так, як другі і жити мирно. От наприклад “Ох” зголосився з жінкою і зараз живе мирно і ніхто його не чіпає. “Оксана” була ще більшою провідницею від твого Степана, а зараз живе в р-ні спокійно. Я знаю, що вони розчисляють тільки на війну. Від німців вони скривалися, від більшовиків також і вже пригтовляються скриватися, як прийде Англія і Америка. Доки ж вони вже думають скриватися і коли ж буде та Україна. Мені також вже було доіло то підпілля, тому я виробив собі

документ і поїхав до Львова. Одначе і тоді я зле поступив, бо краще було відразу зголоситися до більшовиків і не давати на дурно грошей на документ.” На цьому Польовий закінчив говорити і сказав, щоб я відпочивала, а ранком будемо дальше говорити. До ранку я пролежала в канцелярії Глебова. Слідуючого дня прийшов до мене Польовий, а відтак дижурний приніс горнятко чаю і половину з чверткової пляшки горілки. За дижурним прийшов майор. Я горілки не хотіла пити. Тоді майор сказав, що мушу випити з ним за наше знаомство. Рівнож і Польовий просив, щоб я пила горілку. Тоді я випила одну малу чарку горілки, а другу до мене випив майор. Після цього мене перевели до канцелярії майора. При слідстві знову був тільки майор і Польовий. Майор звернувся до мене з запитанням: “Може ти хвора?”

Я: “Так.”

Майор: “А що тобі є?”

Я: “Мене побили Остап з Глебовим.”

Майор: “Нічого, ми зараз приведемо лікаря. А як вони тебе били?”

Я: “Глебов тримав мене і приказував Остапові бити.”

Майор до Польового: “От сукин син дурак. Він думав, що приведе Стефку разом зі Степаном.”

Майор до мене: “Ти знаєш де Степанова криївка?”

Я: “Не знаю.”

Майор: “Коли він останньо був в тебе?”

Я: “Місяць тому, як я з ним стрічалася.”

Майор: “А де стрічалася?”

Я: “На полі коло цвинтаря.”

Майор: “Як ти знала, що він там буде?”

Я: “Я вертала з церкви з вечірні й стрінулася на дорозі з Панасовим Іваном – “Дубом” з с. Лапшина (Панасом правдоподібно його так прозивають), який повідомив мене, що коло цвинтаря чекає на мене Степан.”

Майор: “Хто з ним був і скільки їх було?”

Я: “Як я прийшла, то було темно. Ці люди стояли окремо, так, що я їх пізнати не могла. Всіх їх було більше, як десять чоловіка.” Це я вже говорила за інструкцією свого чоловіка. Він нераз казав мені, якби мене зловили більшовики, то на слідстві мусіла б признатися, що стрічалася з чоловіком. При цьому мала говорити, що стрічаюся з чоловіком дуже рідко й що з ним приходить дуже велика охорона.

Майор: “Хто тебе привів до Олійника на квартиру. Чи “Грізний” приказав Олійникові тебе тримати, чи він сам прийняв тебе на квартиру?”

Я: “Я сама пішла до нього і просила, щоб він мене прийняв. Олійник мешкає недалеко нашого дому і він сам погодився прийняти мене на квартиру.”

Майор: “Хто приносив тобі харчі?”

Я: “Мені господар давав їсти то, що готовив для себе, а дещо я сама випрошувала собі по людях.”

Майор: “А які ти знаєш в селі зв’язкові хати й до котрих хат заходять бандити?”

Я: “Я не знаю про ніякі зв’язкові хати. Вечером я нікуди не ходжу тому, що мушу бути коло дитини.”

Майор: “А які ти знаєш зв’язкові дівчата?”

Я: “Я не знаю котрі дівчата є зв’язковими.”

Майор: “А Мельник Настю ти знаєш?”

Я: “Так, знаю. Вона учителювала в с. Нараєві”.

Польовий до мене: “Вона була арештована. За німців мала зв’язок з “Михайлом”. Може ти знаєш де вона зараз скривається?”

Я: “Ні я не знаю де вона зараз скривається.”

Майор: “А де зараз є Глушок Настя. Вона станичною і до неї мусять заходити бандити?”

Я: “Я не знаю про неї нічого, бо вона десь скривається.”

Майор: “А де скривається Ганчар Текля?”

Я: “Про Ганчар Теклю також не можу нічого сказати, бо також не знаю де вона скривається.”

Майор: “А “Сірка” знаєш?”

Я: “Ні такого я не знаю.”

Майор: “А Гриняшка Григорія ти знаєш?”

Я: “Знаю. Він ще за німців приходив до мого чоловіка.”

Майор: “А де зараз перебуває його жінка? Чи він приходить до жінки? Де він скривається?”

Я: “Його жінка живе вдома, але чи він приходить до неї, не знаю. Я бачила його в селі зі зброєю, ще як мешкала вдома, а тепер не знаю де він є.”

Майор: “А “Лиса” ти знаєш? Де він зараз скривається?”

Я: “Так, я знаю “Лиса”. Це Марків Степан. Він часто приходив до мене з моїм чоловіком. Де він зараз скривається, не знаю.”

Майор: “А “Оха” ти знаєш?”

Я: “Ні, не знаю.”

Майор: “Кузьового Петра ти знаєш?”

Я: “Знаю, він скривається.”

Майор: “А де його жінка?”

Я: “Знаю, що вона скривається, але де перебуває, не знаю.”

Майор: “А “Дениса” знаєш?”

Я: “Знаю, це наш сусід. Він також скривається.”

Крім того майор питав мене ще про інших підпільників, про яких я нічого йому не сказала, бо мало їх знала. Перед майором я оправдувалася тим, що в с. Лапшині жила тільки через зиму 1944 р., тому мало знаю людей.

Майор: “Де ці всі бандіти можуть скриватися: в селі, на полі, чи в лісі?”

Я: “Я не знаю де вони квартирують. Чоловік, як приходив до мене, то я за ним не виходжу дивитися, куди він йде.”

Майор: “А ти Стефка не питала де він має криївку?”

Я: “Про це чоловік мені не говорив. Коли я часом його запитувала про що небудь, то він мені відповідав, що мені того не потрібно. З чоловіком я добре собі не жила, тому він до мене рідко приходив. Він женився зі мною, як я була вже молодницею. Коли в нас мала бути дитина, то він казав її стратити. Коли б не дитина, то він був би мене відрікся.”

Майор: “От бачиш. Ти нам про нього не хочеш нічого сказати, ти його скриваєш, а він має баби на ліво і на право. От я тобі зараз перечислю: з с. Лісник (зав.[вага] арештованої: зараз собі не пригадую цієї дівчини), вона була арештована і звільнена, при чому погодилася з нами працювати. Потім в ній залюбився Остап. Одного разу до мене приходив Остап з запискою, яку він витягнув з кишені цієї дівчини і каже: “Я її люблю, а вона блядь дальше бандерівка.” В цій записці ця дівчина писала до твого чоловіка: *“Друже Грізний, прости мені це, бо я тебе дуже люблю.”* Друга його курва, це Штепована Стефка з с. Гинович. Вона зараз є арештована і мені на слідстві призналася, що спала з “Грізним” в stodolі на сіні. Так спали вони аж до ранку, поки батько Стефки почав з нею сваритися. Третя його скурва на Старому Вербові, яка буде мати від нього дитину. Крім цих він має багато більше.”

Я: “Ви самі бачите скільки він має бабів, тому він не дуже мене любить і не про все зі мною говорить. Він мені не є шлюбним чоловіком. В мене є шлюбний чоловік, Бойко Мирон з с. Гинович, якого за перших більшовиків арештували і не було про нього жодної чутки. Це було причиною, що я пішла жити до Дулеби Степана. Зараз мій перший чоловік повернувся з Уралю додому. Я скоріше жила б з першим чоловіком, ніж з “Грізним”.”

Майор: “Добре, ми тобі приведемо його сюди і ви договоритесь, але скоріше мусиш сказати нам, де є Степанова криївка. Якщо ми скоріше не зловимо Степана, то він не дасть вам обоїм жити.”

Я: “Як я можу видати Степана, коли я не знаю де є його криївка.”

На тому майор закінчив мене допитувати і мене відвели до канцелярії Гл[є]бова. За годину пізніше до мене привели лікаря, який зараз мене збадав. При цьому я розібралася до нага. Лікар дав мені застрики і насмарував побиту частину тіла. На тому бадання закінчилося. Рівнож при цьому баданні була жінка майора Швеця, яка працює лікаркою. Вона сказала, що жінок не вільно так бити. Лікар приказав мені через деякий час пити по трохи спирту, щоб розходилася скіпіла кров. Зараз після бадання дижурний приніс невеличкий стакан горілки, чай і одну булку. Так я пролежала до другого ранку. В середині коло мене постійно стояв стійковий.

Рано до мене прийшов майор і сказав, щоб я вставала, бо прибав мій перший чоловік. По кількох хвилинах прийшов знову майор з моїм першим чоловіком Бойком Мироном і начальником НКГБ Івановим (високий, грубий, дещо молодший від майора). Зараз майор поставив для Мирона крісло напроти мене та попросив його сідати. По боках коло нас сів майор Швець і Іванов. Мирон до мене не обзивався ні словом. Навіть не привитався, як прийшов. Тоді я заговорила до нього так: “Слухай Мирон, прости мені, це що я зробила. Я тепер хочу далше з тобою жити.”

Мирон: “Як я з тобою буду жити, коли в тебе є другий чоловік.” На це я нічого не відповіла.

Майор: “Тепер Стефка видай нам Степана, а будеш з Мироном жити. Він так довго скучав за тобою і простить тобі це.” Відтак майор звернувся до Мирона з такими словами: “То була війна, вона ще молода, чекала на тебе, але про тебе не було жодної чутки. На її місці ти сам би інакше не зробив. Тепер прости її все і забери жити до себе, але скоріше нам мусить видати Степана.” На це Мирон відповів, що зі мною жити не може, бо в мене є другий чоловік, який зараз є в “банді”. Після цього ніхто не відзивався. Така мовчанка тривала кілька хвилин. Тоді майор сказав, що з того нічого не вийде, а Іванов на мою адресу сказав, що я не хочу нічого говорити. Тоді я звернулася до майора, щоб нас з Мироном залишив в чотири ока говорити. Майор погодився і зараз вийшов з Івановим на коридор, залишаючи відчиненими двері, при яких вони стали слухати. Тоді шепотом я почала до Мирона говорити, щоб він вдійсності не подумав, що я його сюди стягнула. Це якась комбінація майора, а не моя. Мирон почав був висловлюватися про якийсь жаль до мене, як в той час майор і Іванов знову ввійшли до канцелярії. Зараз майор Мирона відпустив додому. На цьому моє переслухання закінчилося і мене двох дижурних відвезли возом до тюрми. Тут мене найскорше

зареєстрували на дижурці, а відтак завели до келії-одинки. Зараз за мною привезли мені фотелик з канцелярії Глебова.

Другого дня рано дижурний подав мені несолодкий чай, води і 25 дкг хліба. Перед тим ще виводили до кльозету. Зараз по сніданні прийшло до моєї келії дві арештантки, які розпалили в печі. В другій годині, за московським часом, подали на обід зупу (к[и]п'яток, в якому плавало кілька кусків квашеного огірка, ячмінні крупи та одна бараболя). Перед вечером знову виводили мене до кльозету. Вечері не давали. Такий порядок був кожного дня.

По чотирьох днях викликав мене нач. тюрми і відіслав дижурним на НКВД на слідство. В канцелярії майора я вже застала майора і Польового.

Майор: "Ну Стефка, надумалась говорити?"

Я: "Що ж буду надумуватися."

Майор: "Будеш говорити те, що будемо питати?"

Я: "Ну, що знаю, то буду говорити." В цей момент до канцелярії майора прийшов, як пізніше сказав майор, секретар партії Вовк (високий, грубий, більше як 50 років).

Вовк до майора: "То хто?"

Майор: "Грізного жінка."

Вовк: "Ну що їдять більшовики людей так, як ваші говорять?" На це ніхто нічого не відзивався.

Вовк: "Хай вона нам ласкаво подивиться в очі, тоді ми повіримо їй."

Тоді Польовий сказав мені випростуватися і весело подивитися на всіх, запитавши, чому я не хочу подивитися в очі. Я відповіла, що не всі люди можуть дивитися прямо в очі, без різниці, чи вони правду говорять, чи ні. Після цього Вовк вийшов до канцелярії секретарки, а за ним вийшов майор, де вони щось шептали. Відтак майор вернув назад до своєї канцелярії.

Польовий: "Скажи де лапшинські підпільники мають криївки. Менш більш в котрому лісі, на полі, чи в селі?"

Я: "Я вважаю, що квартирують в селі, бо тільки смеркнеться вже вони є в селі, а так скоро вони з ліса не можуть прийти. Я знаю по тім, бо коли Степан приходить до мене, то тільки звечора."

Польовий: "Чи вони квартирують в криївках, чи на верху?"

Я: "Вони квартирують на верху, бо одного разу, як був в мене Степан, я чула як хлопці говорили між собою, що ще трохи і більшовики підчас облави були б їх знайшли в сні."

Польовий до майора: "Ті лапшуки, то тільки люблять рабувати, як наприклад "Лис" зрабував корову і вбив чоловіка в с. Стриганцях.

Відтак дав цю корову своїй мамі. Знову одного разу “Лис” з “Грізним” пішли на сільце коло Бережан до одної польки, в якій зрабували якісь речі. Під час тої операції полька замкнула “Лиса” в кімнаті, аж “Грізний” мусів виважувати двері, щоб визволити “Лиса”. Бачиш Стефка, якого ти маєш бандита.”

Я: “Я про це нічого не знаю. Ви може ходили рабувати з ними, то може знаєте про такі випадки.”

Пол.[ьовий] до майора: “Грізний” то такий спекулянт. Він як йде на стрічу до свого провідника, то вбирається в найбільш дране убрання, а тільки поверне зі стрічі, то вбереться, як який кавалір. Сам “Грізний” є великий бабій. На хуторі Рахмістрова, коло с. Рогачина він заходив до коханки “Тата” (тесть “Юлька”) Ольги, за яку вони оба сварилися, а одного разу були б пострілялися.”

Майор: “От бачиш, який твій Степан батяр; ходить по бабах, грабує людей та інше.” Я на це не відповіла нічого.

Польовий: “Ми тебе Стефка випустимо, тільки хочемо від Степана 40000 крб, а йому їх легко зібрати. Ми тобі напишемо картку, ти перепишеш і передаш до Степана, ніби скрито, через в’язнів, які будуть виходити з тюрми. В ній проси його, щоб він викупив тебе за 40000 крб. Цю картку ти передаш через маму “Лиса”, яку ми звільнимо з тюрми. Перед звільненням ми пустимо її до твоєї келії, якій ти ніби хочеш переказати додому, щоб тобі передали деякі речі.”

Відтак Польовий написав картку такого змісту:

“Дорогий Степане, якщо в тебе є ще трошки почуття до мене і якщо ти мене любиш, то постарайся грошей, щоб мене викупити. Поки що старайся грошей, а я тобі в другій записці напишу скільки їх треба. Тут є такий добрий “істребок”, що через нього можна викупитися. Мене дуже побили і я зараз дуже хвора. Це все я терплю через тебе, бо весь час питають де ти можеш скриватися. На слідстві я сказала, що ти можеш перебувати в Лісниц[ь]кім, Нараївськім лісі. Рівнож передай мені літру горілки, бо лікар сказав, що мені треба пити горілку, щоб гоїлася рана.

Поздоровляю тебе щиро, бажаю успіхів і не забувай за мене.

Твоя Стефа.”

Відтак Польовий дав мені цей лист переписати. При переписі я змінила Лапшинський ліс Вербівським. Зробила я це для цього, бо в цьому лісі могли бути часом лапшинські підпільники і мій чоловік, а таке моє зізнання могло їх виполохати в інший ліс, на який більшовики можуть зробити облаву. По моїй записці чоловік міг зор[і]єнтуватися, що цю записку комбінував Польовий з майором. Тоді Польовий сказав, щоб цю записку залишити в них в канцелярії, а Брославський (нач.

тюрми) принесе її мені пізніше до келії, заки туди прийде Маркова (мама "Лиса"). Відтак Польовий почав дальше питати.

Польовий: "Скажіть мені Стефка, що ви знаєте про "Бея"?"

Я: "Я не знаю "Бея"."

Польовий: "Та він з вашого села, на прізвище Голяш Гриць."

Я: "Так, Голяша Гриця я знаю."

Польовий: "А де він зараз перебуває?"

Я: "Де він скривається я не знаю. Знаю, що він тайно брав шлюб в с. Бишках з якоюсь дівчиною з Золочівщини, яка зараз виїхала до Львова і ходить там до школи."

Польовий: "А де є його брати?"

Я: "Одного брата Федька забрали німці до війська; Степан ще за німців пішов в партизанку; Василь помер, а Семен з німецького війська попав в більшовицький полон і зараз пише зі Сходу."

Польовий: "А "Ромка" з СБ ви знаєте?"

Я: "Я чула про нього, що він впав ще тамтої зими в Баранівському лісі."

Польовий: "Хто ще з ним впав?"

Я: "З ним впав ще Кутний."

Польовий: "Хто третій?"

Я: "Я не знаю."

Польовий: "А "Жука" ви знали?"

Я: "Я "Жука" не знала."

Польовий: "А "Юлька" ви знаєте. Де він зараз?"

Я: "Знаю. Він приходив до нас за німців, а де він зараз я не знаю."

Польовий: "А "Клима" ви знаєте. Яке його ім'я і прізвище, звідкіля він і де зараз перебуває?"

Я: "Я "Клима" знаю. Він називається Мельник Степан з с. Потока, Козівського р-ну. Де він зараз перебуває, не знаю."

Польовий: "Де перебуває його жінка. Чи вона мешкає вдома?"

Я: "Вона мешкає в с. Потоці і зараз перебуває вдома. Вона має двоє дітей."

Майор: "Правильно. Вона в мене сиділа і розказувала, що з чоловіком живе недобре. Чи правда, що він з нею живе недобре і чи приходиться він до жінки?"

Я: "Чи зараз він приходиться до жінки, не знаю. Знаю, що за німців вони собі недобре жили."

Польовий до мене: "Михайла" – провідника СБ ви добре знаєте?"

Я: "Ще за німців приходив один пан, якого кликали "Михайло"."

Польовий: "Ви добре знаєте, що "Михайло" зробив з вашим братом."

Я: “Ні не знаю, що він зробив з моїм братом.”

Майор: “Зараз ми тобі покажемо знімки “Михайла”. ” Відтак він пішов до шафи, витягнув знімки і почав показувати. Перша знімка була пров.”Михайла”, невеликого формату карточка, до половини, в маринарці, сорочка спортова – розщеплена, без шапки.

Майор: “Ну що “Михайло”. Може не маємо його?”

Я: “Так “Михайло”. ”

Тоді майор показав знімку “Юлька”, яку я також підтвердила згідну з його особою. Третя знімка була жінки пров. “Михайла”. На запитання майора, чи я пізнаю кого на знімці, я відповіла, що це жінка пров. “Михайла” – “Віра”. Відтак майор показав знімку “Христі”, яку я також підтвердила згідну з її особою. При цьому майор сказав: “Ну що, не тримав “Михайло” знімки своєї коханки? От бачиш, як пани з організації, які хочуть будувати самостійну, почесному живуть.” Вказуючи на знімку “Христі” майор далше говорив: “От бачиш, через цю блядь “Михайло” розстріляв твого брата. А тепер розкажи мені, що ти знаєш про цю історію?”

Я: “Так. Я чула що його розстріляла організація за якесь золото й кульчики, які мав би привласнити собі брат.”

Тепер встряг в розмову Польовий: “Та ж брат Петро з “Михайлом” любився в цій “Христі”. ”

Я: “Я також чула про цю історію.”

Польовий: “А від кого?”

Я: “Я чула це від Питляківської Мирослави, Львовянки, яка разом з ними була в Карпатах. Вона має псевдо “Марта”. Ще за німців у неї у Львові мешкали мої брати. Зараз вона арештована разом зі своїм чоловіком і виве[з]ена на Схід.”

Майор: “Тепер розкажи нам все спочатку, що ти знаєш про них ще за німців (тобто “Михайло” і інші), як вони жили, що робили, куди від'їхали та як розстріляли брата?”

Я: “В 1941 р., коли німці почали у Львові арештування, брат Петро повернув зі Львова додому. Від тоді він інколи перебував у Львові, а трохи вдома. Часто з ним до нас приїжджав його провідник “Павло”, який разом з моїм братом працював в СБ. “Павло” так виглядав: високий, сухорлявий, около 35 років, чорний, острий ніс. Разом з ними приїжджав “Сівач”, який так виглядав: чорний, вищий від “Павла”, повний на обличчі, около 30 років. З вище згаданими приїжджали також “Юлько” і Шепета Михайло з с. Лісник, “Клим” - Мельник Степан з с. Потока (низький, блондин, около 35 років, великі випуклі очі). Всі вони працювали в СБ. Літом 1943 р. до нас приїхав “Павло”, “Сівач”, “Юлько”, “Клименко” (низького росту, блондин, около 30 років),

“Михайло”, який до нас прибув перший раз, і його жінка “Віра”. Крім них були приїхали ще якісь люди, але я їх не знаю. Вони мешкали в нас протягом трьох місяців. Відтак від нас від’їхали до с. Лапшина, де квартирували в Матус Марії. В тій хаті вони стрінулися з німцями, яких побили. Після цього вони знову перенеслися мешкати до с. Бишок. В той час мій брат розстріляв “Климового” брата за грабункові потягання в терені. “Клим” був тоді неприступний в с. Бишках. Про це я довідалася і обі з братовою почали дорікати братові, що “Клим” відімститься, мовляв, “Клим” буде тепер мститися на нашій родині. На це брат відповів нам, що “Клим” не повинен мститися за брата, бо він довідається про всі його грабунки.

З наближенням фронту вони вибралися до с. Вербова, а потім кудись далше на захід. Ще як вони перебували в с. Лапшині, то я завважила, що брат залицяється до вищезгаданої “Христі”, яка також була з ними. Про далше їх життя я довідалася осінню 1944 р. від Питляківської Мирослави, яка повернула з Карпат. Вона розповідала, що брат дуже зле жив собі з “Климом” тому, бо “Клим” приписував братові страту його брата. Знову “Михайло”, щоб позбутися реваля до своєї коханки “Христі”, яку він також любив, виготовив з “Климом” акт на брата, ніби то він вкрав золото і розстріляли його. Розстрілював його “Юлько”.

Майор: “От бачиш, тепер ти повинна нам все розказати про них, бо вони є вашими найбільшими ворогами. Якщо ти не причинишся до їх ліквідації, то вони викінчуть вашу родину з корінем. Вони дуже багато нищать людей невинних. Вони думають, що в такий спосіб збудують Україну. Їх є мало і проти нас вони безсилі. Вони грабують людей. Якщо люди їм допомагають, то тільки тому, що бояться, бо за найменше потягнення вони зараз вішають. А тепер ти нам розкажи все про них і ми тебе відпустимо додому, але скоріше мусиш нам підписати кусочок паперу. Для тебе вони є найбільшими ворогами. Вони вбили тобі брата залишаючи жінку й діти сиротами. Отже тепер скажи скільки їх є, до котрих сіл вони заходять, і хто заходить.”

Я: “Добре я розкажу. Ще як я мешкала в с. Гиновичах в Штепованих, то до них приходив “Клим” і інші з цієї групи, як: “Гуляй”, “Топір”, “Данко”, “Полин”. Чула я що з ними є ще якийсь “Рись”, але я його не знаю. Рівнож до Штепованих приходив з цієї групи “Юлько” і якийсь “Боян”. В цій групі є також “Вир” (Шагай Степан з с. Жукова), який заходить з “Юльком” до Гнатишиних (родина “Вира”) на вечерю в с. Куропатниках вони заходять до Бобків Дорки, Бобків Стефки і Кміть Стефки. Вони самі мені призналися, що до них приходять “Клим”

зі своїми хлопцями. До них також приходила “Климова” сестра. Дорка нахвалялася, що “Клим” з нею любить. Між іншим вона казала, що ці хлопці до них приводять свинки і ріжуть.”

Майор: “А де вони можуть бути, де їх криївки?”

Я: “Вони напевно мусять перебувати в лісі між селами: Баранівкою, Куропатниками і Гиновичами.”

Майор: “Чи може бути тут “Михайло”, коли вони є тут?”

Я: “Так, як є тут “Юлько” і “Клим”, то напевно з “Михайлом”. Тут також недалеко ліса крутиться жінка “Михайла” “Віра”, а як вона є тут, то напевно мусить бути і “Михайло”. Одного разу в с. Лапшині на мою квартиру до Мельник Марти прийшла Самійло Марія, яка живе на хуторі за Лапшином і оповідала, що в неї була на квартирі “Чорна” з якоюсь панею “Вірою”.”

Майор: “Добре. Ми за ними пошукаємо. Ми перевернемо кожен куш і кожну межу.”

На цьому це переслухання закінчилося і дижурний відвів мене назад до тюрми.

Другого дня рано до моєї келії прийшов нач. тюрми Брославський і дав мені цю картку до чоловіка, яку я переписувала в канцелярії майора. Він повідомив мене, що зараз до моєї келії прийде ця жінка, через яку я мала передати цю картку. За кілька хвилин Брославський привів маму “Лиса” до моєї келії, мовляв, я хвора і не можу вийти до неї, щоб переказати додому про передачу. При цьому він так сказав до нас: “Ви собі щось тут поговоріть, мене не бійтеся, я свій чоловік.” Я передала цією жінкою картку, щоб вона дала її моєму чоловікові й попросила, щоб вона принесла мені з дому кожух, светер, білля і харчі. Я хотіла перестерегти цю жінку, що це провокація, але Брославський стояв близько нас, тому я не могла нічого переказати. Пізніше, як я вийшла з тюрми, то ця жінка мені розказувала, що на дворі Брославський ще так до неї говорив: “Бідна жінка. Хай Степан змилюється над нею і її допоможе, а через мене все даст[ь]ся зробити.” Правдоподібно за два дні ця жінка принесла мені передачу, яку до келії приніс сам Брославський. Рівнож він повідомив мене, що відповіді від чоловіка нема.

За два дні після першого слідства (від коли я сиділа вже в тюрмі) по сніданні прийшов до моєї келії майор і сказав: “Добрий день. Ну ти вже здорова, вже краще виглядаєш. Я приніс тобі борщ. Свій жінці сказав я, що маю в тюрмі дуже хвору жінку й щоб вона дала для неї борщу.” Рівнож тоді майор був приніс мені чотири печені з м’ясом пироги і два жовті яблука. Я тоді стояла коло вікна і відповіла йому: “Я вам дуже дякую за це, що ви принесли мені.” Тоді майор підійшов

ближче до мене, пригорнув до себе і поцілував в лице. За це я його відіпхнула від себе й дуже засоромилася. Рівнож і він деякий час до мене не відзивався, а відтак сказав: “Ти засоромилася?”

Я: “Ну та певно, що засоромилася.”

Майор: “Та це нічого. Вибач мені це. Я йду, бо мені треба йти до праці, а банячок передаш Брославським. До побачення.” Я рівнож сказала до побачення і ще раз подякувала йому за це, що він мені приніс. Відтак ключник замкнув двері. Від цього часу я боролася з думками, чому майор мене поцілував. Думала я, що це може бути підступ зі сторони майора, або він насправду залицяється до мене. Тоді я постановила обсервувати, що з цього вийде. Коли б майор насправду до мене залицявся, то я рішила допустити його до себе, щоб тільки вирватися з тюрми. Я думала, що коли б я його навіть і поцілувала, то це ще не був би жоден злочин. Про це, чи признаюся я до цього Степанові, я не думала.

По трьох днях, пополудні, мене перевели знову на слідство до канцелярії майора. Тут я застала тільки самого майора. По привитанні він попросив мене сідати на канапу. Відтак він сів собі коло мене з лівого боку і почав говорити: “Після цього, як я тебе поцілував, мені так було соромно. Думав, що навіть на слідство не зможу тебе покликати. Я не знав, що ти собі про мене подумаєш. Коли б ти навіть про це комусь призналася, то для мене було б невдобно. Я ж начальник. З в'язнями так невільно поступати.”

Я: “То ще нічого не сталося. Про це я не буду нікому говорити.” Відтак майор знову почав клонити до мене свою голову. Я, щоб дещо більше майорові заімпонувати, почала від нього відсуватися.

Після цього, коли я вже сказала майорові менш-більш про місце перебування пров. “Михайла”, я відчула, що згрішила. Тепер я не знаю куди маю йти. В своїх не буду мати пощади, а коли не піду за майором, то і від нього не буде пощади, бо він може забрати мене на Сибір. Тоді я рішила схилитися в сторону майора, закриваючи все перед чоловіком і організацією.

Відтак майор подзвонив по Польового, а коли цей прийшов, почалось звичайне слідство. В присутності Польового майор лиш час-від-часу дивився в мій бік і підсміхався до мене. Польовий був на кожному моєму слідстві. Тільки ввійшов Польовий до канцелярії, майор сказав до мене: “О, ви вже ліпше виглядаєте, вбрані, зачесані. Що одержали вже з дому передачу?”

Я: “Так, одержала.”

Польовий: “А відповіді від Степана нема?”

Я: “Ні, нема.”

Польовий: “Грізний” напевно цього вечора дістав карточку, бо вже цього вечора був з “Лисом” в його мамі. Ми ще спробуємо одну написати. А чому ви не переписали цієї карточки так, як ми були написали?”

Я: “Я переписала так, як було.”

Польовий: “А чому ви змінили ліс Лапшинський Вербівським?”

Я: “Це не має різниці, бо це той сам масив ліса.”

Майор: “От бачиш, ми зараз на другий день робили в Лапшинському лісі облаву, під час якої знайшли рискалі. Напевно “Грізний” зі своєю боївкою копав криївку, звідкіля ми його сполохали. Ти напевно щось знаєш про цей ліс?”

Я: “Я нічого не знаю про цей ліс, а якщо змінила назву, то одначе не мінявся сенс.”

Майор: “Тепер скажи нам про свої квартири в с. Лапшині?”

Я: “Літом 1946 р. я мешкала в Мельник Марти і в Олійник Гаврила, звідси мене арештували. В с. Гиновичах я була на квартирі в Штепованого Івана. В с. Шумлянах я була на квартирі ще в 1945 р. в Швець Теклі. В с. Лапшині я собі сама підшукувала квартири. В с. Гиновичах я також сама собі підшукувала квартиру тому, що з Ганею Штепованою я зналася ще за польських часів. В с. Шумлянах дав мені квартиру мій чоловік. В цьому селі якийсь чоловік, якого я не знала, приносив мені щодня молоко, яйця, бараболю та інші харчі. Той чоловік мешкав під лісом, сам старший віком, чорний. В с. Гиновичах і Лапшині харчів мені не давав ніхто. В с. Шумлянах приходив до мене Степан з “Лисом” і “Денисом”. З ним до села приходило ще більше лапшинських підпільників, але вони заходили до Залипської Катерини, де був зв’язковий пункт. В с. Шумлянах в Голуба часто була на квартирі “Чорна” (Матус Марія) і “Оля”. Вони обі зв’язані з групою “Михайла”. Коли я була в с. Гиновичах, то Степан також часто приходив до мене на квартиру. До Гинович часто приходили також і гиновичкі підпільники.”

Після цього майор сказав, що мене скоро випустять, але скоріше я мушу підписати заяву, що пімщуся за брата на “Михайлові”, “Климові” і “Юлькові”. Я погодилася з думкою майора. Після агітації Польового і майора я вдійсності хотіла пімститися на цих людях за брата і в цей спосіб вирватися з тюрми. Відносно чоловіка майор говорив, щоб я впливала на нього зголоситися, бо інакше його колись вб’ють на засідці, або застрілять в криївці. Майор рівнож обіцяв сам написати листа до Степана, щоб він зголосився. Відтак Польовий написав ще одну записку до Степана, яку я пізніше переписала. Вона була такого змісту: *“Дорогий Степане! Справу викупу я вже*

обговорила, а ти якнайскорше пришли мені гроші. Пришли сорок тисяч карбованців. Тут є такий “істребок”, який стоїть коло брами в тюрмі, Брославський, якому передай через когось гроші. Бувай здоров і скоро сподівайся мене додому. Твоя Стефа.” По переписанні Польовий переглянув цю записку і я сховала її до кешені. Польовий тішився і впевняв майора, що “Грізний” пришле 40000 крб. Цю записку я мала передати через Брославського тому, хто принесе для мене передачу. На цьому закінчили мене переслухувати і перевели мене до тюрми. Третього дня Брославський приніс для мене передачу і забрав цю картку, щоб передати до Степана. Через три дні ніхто не приносив мені передачі і не було жодної відповіді від чоловіка. Аж правдоподібно на шостий день покликали мене на слідство. Це було перед вечером. На НКВД застала я майора, який зараз подзвонив по Польового. Коли цей прийшов, майор післав його чогось до канцелярії секретарки. Відтак майор сказав до мене: “Що то є, що мене тягне до тебе. Я думаю лише про тебе.”

Я: “Якже ж ви можете думати про мене. Я собі звичайна жінка, а ви все ж таки вчена людина – майор. Як я можу до вас рівнятися. Коли знову у вас є якесь почуття до мене, то пустіть мене додому.”

Майор: “Скоріше ти мусиш підписати заяву, бо про тебе знає більше людей. Так я тебе не можу звільнити, бо ти ж “Грізного” жінка. Коли ти вийдеш, то про це, що між нами зав’язалась любов, щоб ти нікому не говорила, бо я ж начальник, мені так поступати не вільно. Що це сталося я сам не знаю.”

Відтак до канцелярії ввійшов Польовий і майор вже до мене про це більше нічого не говорив. Тепер майор сказав мені, що вже сьогодні покінчимо все і вже завтра я піду додому. Відтак він попросив мене сідати коло стола і написати свій житєпис. В житєписі я коротко списала своє життя, не згадуючи про свої зв’язки і справи зв’язані з підпіллям. По написанні житєпису, на доручення майора я почала писати заяву. Він диктував, а я писала.

Заява.

“Заявляю, що буду все доносити на НКВД, що буду знати про підпільний рух. Від сьогодні хочу стати радянською людиною для Рад.Союзу.”

Заяву я підписала псевдом “Ксеня”, яке мені визначив майор. За завдання я мала розвідувати за підпільниками до яких вони заходять хат, де квартирують, де їх криївки, з якого напрямку приходять, які дівчата з ними зв’язані, які зв’язкові хати і яку ведуть пропаганду. На чоловіка я мала впливати, щоб він зголосився, доказуючи йому, що даліше тяжко скриватися, війни не буде, а ми молоді, нам тільки жити.

Крім цього я мала говорити, що за тамтих більшовиків, за німців і тепер скривається, що через нього потерпіла родина й я тепер терплю з дитиною, кінця підпілля не видно. В с. Лапшині я мала розвідувати, де скриваються місцеві підпільники, де їх криївки, звідкілля приходять, бо він (майор), як казав майор, вже раз хоче скінчити з Лапшином. В найкоротшому часі я мала розвідати в с. Гиновичах про пров. "Михайла" і його групу. При цьому майор підчеркнув, що по ліквідації "Михайла", "Юлька" і "Клима" ціла група розлетиться. З тою метою я мала зайти до Штепованої і там розвідати, чи хлопці з цієї групи, як: "Клим", "Юлько", "Боян" і інші приходять до них, або до інших хат. Майор припускав, що після мого арештування і арештування Штепової Стефки, "Михайло" міг з цього лісу вибратися. Якщо його хлопці далше приходять до с. Гинович, то це буде доказом, що він є на місці. Крім цього я повинна була розвідати про "Михайла" від чоловіка. В розмові я мала запитати його про різних підпільників, чи вони ще живуть. Наприклад про "Юлька" я мала запитати, чи він заходить до своєї жінки і по відповіді чоловіка мала зор[і]єнтуватися, чи він тут є. Довідатися чи "Михайло" є в околиці Гинович, це було моє перше завдання. Про підписання заяви я не мала нікому признатися, навіть чоловікові. Про те, до чого я призналася на слідстві, не мала також нікому казати. Між іншим підчеркав майор, щоб я не висловилася перед ніким про знимки "Михайла", його жінки, "Юлька" та інших. Другий раз говорив майор, що я можу признатися про підписання заяви. Тоді він мав би передавати мною для повстанців мильні матеріали на стрічах. Після виходу з тюрми казав майор, що мене може хтось перевіряти з СБ, яким я мала говорити все по інструкції майора. Окремо підчеркнув майор, що може зі мною схоче говорити сам "Михайло". Якщо б я не призналася до підписання заяви, то перед всіми мала говорити, що на слідстві я оправдувалася тим, що ніби цей чоловік, тобто "Грізний" не є моїм шлюбним чоловіком і я за нього не можу відповідати. Лист до "Грізного" майор обіцяв передати по відході з тюрми. Контактуватися з майором я мала через окрему квартиру в Бережанах, яку майор мав мені показати після відходу з тюрми. До цієї хати я могла прийти в будь котрий день і через господиню покликати майора. Могла також контактувати через його приватне помешкання, викликаючи майора через його жінку. Якщо б мені було не вигідно зайти на означену квартиру, або приватне помешкання майора, то мала написати лист-донос з підписом "Ксеня", вложити в конверту, залякувати і заадресувати: "Начальник НКВД". Коли б я взагалі не могла ходити до Бережан, тоді могла б написати картку до майора, в якій сама могла визначити йому стрічу біля місця

свого перебування. Таку картку заляковану в конверту і заадресовану на “Начальник НКВД” могла передати через будь-якого переїзджачючого шофера, а він мав би кинути в поштову скриньку в Бережанах. Тоді він був би дав мені інші інструкції відносно зв’язку. В іншому випадку я могла в якийсь спосіб прийти до Бережан і домовитися відносно зв’язку. Могла також контактуватися з майором, якщо б не могла ходити до Бережан, через мертвий пункт коло хреста на Лапшинській горі (її називають Коростиха) між Лапшином, а Гайком. Отже пошту мала я класти під каменем коло хреста від с. Лапшина. В першій пошті на тому пункті майор був би назначив мені дні, коли я повинна була класти пошту. При передаванні мені інструктажу майором був також присутній і Польовий. При обговоренні контакту майор був висунув пропозицію дати мені в с. Лапшині якогось чоловіка на зв’язківця. Але проти цього виступив Польовий, мотивуючи, що цього чоловіка я можу скоро розконспірувати. Вкінці на доручення майора, Польовий прочитав мені вже виготовлені листи до мого чоловіка. Їх було три. Один писав провокатор “Ох”, другий Польовий, а третій майор. Змісту їх собі до сьогодні точно не пригадую. Пригадую собі, що “Ох” звертався з проханням до мого чоловіка, щоб він зголосився з повинною, поступаючи так, як він. Підчеркав, що він був більшим провідником за мого чоловіка, зрозумів, що наша боротьба проти так великої держави є безуспішною і тому він зголосився. Зараз живе собі спокійно з жінкою і ніхто його не чіпає. На війну нехай не розчислює, бо їй так скоро не буде, а може і взагалі не буде. Більше собі з цього листа нічого не пригадую. По прочитанні цього листа Польовий сказав, що може “Грізний” послухає свого провідника і зголоситься з повинною. Змісту інших листів не пригадую собі. Ці всі листи вони вложили в одну конверту і заадресували “Дулеба Степан”. Цього листа я мала передати при першій стрічі чоловікові. Між іншим майор зазначував, щоб я нікому не говорила про лист до чоловіка. Знову перед чоловіком мала сказати, що якби не лист, то хто зна, чи мене б зараз звільнили, а так спеціально з ним мене післали до нього. Майор пропонував мені перебувати в с. Лапшині, або Дрищеві і там вести розвідку про підпільний рух. На цьому майор закінчив мене інструктувати.

Відтак мене перевели до окремої кімнати, де якийсь слідчий (середнього росту, сухорлявий, блондин, молодий ще) ще раз списував моє зізнання, помимо цього, що майор також записував при моєму зізнанні. На цьому слідство закінчилося. Пізно вночі мене відвели назад до тюрми. Другого дня рано, по сніданні, привели мене знову на НКВД. Тут в канцелярії Глебова зробили мені знимку. При

тому майор сказав, що коли б я хотіла втікати, то вони за мною пошукають хто зна де. Після цього майор повідомив мене про звільнення з тюрми. По виписанні з дижурки, майор сказав, що він піде вперед, а я слідом за ним і він покаже мені хату, через господиню якої я мала в'язатися з ним. На першу стрічу, яка мала відбутися не дальше двох тижнів, я мала розвідати, чи група "Михайла" є дальше в околиці Гинович і принести відповідь на лист чоловіка. За роботу майор обіцяв мені допомогти грошми, мануфактурою і іншим. Крім цього я не потребувала боятися більшовиків і могла спокійно жити в будь-якому селі. Коли б на мене падало підозріння, майор обіцяв забрати мене до району.

Справу чоловіка майор думав розв'язати через лист. Він сподівався, що чоловік дійсно може погодитися на їхні пропозиції в листах. На цьому ми закінчили говорити з майором і вийшли в місто, щоб завітати із зв'язковою хатою. Так ми дійшли по вищезгаданому порядку (майор ішов вперед, а я за ним) до вищезгаданої хати, яка знаходиться на цій вулиці, що шпиталь (по тій самій стороні) у віддалі около 200 метрів від шпиталю в напрямі ринку. Хата ця виглядає так: невеликий партерний будинок з дерев'яним ганком, помальованим на зелено. Вікна також помальовані на зелено. Ганок звернений до вулиці. Попри цей будинок, від сторони ринку переходить вуличка догори. Дійшовши до сіней цієї хати, майор покликав господиню, яку він кликав "тов. Лебедьова" (низького росту, чорна, около 35 років) і завітав мене з нею. Одного разу ця господиня висловила, що її чоловік працює на НКГБ. Тут я попрашала з майором. Він подав мені руку і я відійшла додому. Зі собою несла я лист до чоловіка. Я не хотіла вірити в те, щоб чоловік зголосився. Підписуючи заяву на співпрацю з НКВД я хотіла врятувати себе від тюрми і пімстити смерть брата на "Михайлові" і "Климові". Про дальше моє поступування мав вирішити чоловік, який міг перенести мене в якийсь інший терен і я була б порвала з НКВД. Та нажаль це не сталось.

З Бережан я повернула до с. Лапшина. В тюрмі я просиділа більше як два тижні. По п'ятьох днях, після виходу з тюрми, в с. Шумлянах я стрінулася з чоловіком. Говорила з ним дуже мало, бо він кудись спішився. Розпитував, як мене арештували, що питали і як звільнили. Я не призналася чоловікові, що на слідстві всипала, а сказала, що тільки питали за ним. Жалілася перед чоловіком, що мене дуже побили, але я нічого не сказала. Звільнили мене з тюрми тому, що підписала заяву на співпрацю з НКВД, а крім цього вислали мене з листом до нього. Тоді я передала йому листа від майора, Польового і "Оха". Відносно заяви чоловік спочатку сварив на мене чому я

підписала, а відтак сказав, що це нічого страшного, бо тепер всі підписують заяви. Чоловік мав запитати свого провідника, що я дальше мала робити. Відносно листів, він також думав порадитися свого провідника. Між іншим я призналася чоловікові, що майор на слідстві питав мене, що я знаю про “Михайла”, “Юлька”, “Клима” та інших людей з цієї групи, що показував мені знімки вищезгаданих, між якими була також знімка жінки пров. “Михайла”, “Віри” і “Христі”. Чоловікові я не призналася, що сказала на слідстві, що ці люди мусять перебувати в околиці с. Гинович, бо дуже часто туди заходять. Я боялася чоловіка і прямо мені було соромно перед ним. Не призналася я перед чоловіком, що до двох тижнів я мала знову прийти до майора на стрічу з зібраними матеріалами про групу пров. “Михайла”. Зате сказала, що майор визначив мені в Бережанах хату, через яку я мала з ним контактуватися. Однак він на це нічого не сказав, бо був певний, що я на стрічі не буду ходити. Тоді я сказала чоловікові, що по святах перенесуся до свого дому в с. Бишках, мовляв, в такий спосіб мені краще буде оправдуватися перед майором за незбирання матеріалів про підпільний рух. Чоловік радив, щоб сказати майорові, якщо б він мене десь стрів, що якісь підпільники, яких я не знаю, заборонили мені мешкати в с. Лапшині та інших селах Бережанського р-ну. На цьому ми з чоловіком розійшлися. Він мав відвідати мене ще в Різдвяні Свята в с. Лапшині. По двох, чи трьох днях я пішла до с. Гинович до Штепованих, щоб зібрати ближчі інформації про групу пров. “Михайла”. Тут я довідалася, що хлопці з цієї групи дальше приходять до с. Гинович і заходять до Штепованої Насті (дочка Івана, яка тоді якраз вийшла[а друга] його дочка Стефка була тоді само арештована, як я і разом зі мною вийшла) й до Гнатишина (тітка “Вира”, який також належав до групи пров. “Михайла”). Це я довідалася в розмові з дівчатами в Штепованого Івана. Вони перед мною не крили жодних таємниць тому, що ми зналися добре ще з давна. Того самого дня я повернула назад до Лапшина.

Перша Стріча.

По кількох днях (на наш Святвечір 1947 р.) я пішла до Бережан на стрічу до майора. Чому я йшла на стрічу, майже сама не знаю. Мене в'язало з ним те, що я вже скоріше всипала деяких людей і тепер чулася вже частинно по стороні більшовиків. Крім цього я собі пригадувала все пересторогу майора, що він мене всюди знайде, бо має мою знімку. Рівнож я хотіла вдійсності пімститися на людях, які втрапили того брата. З майором я зв'язалася через Лебедьову, яка покликала його до свого мешкання. По привитанні майор взяв мене

на коліна, почав пригортати мене до себе і говорив: “Дорога Стефусю, як мені за тобою вкучилося. Що це так нас звело до купи. Я все думав що з тобою є. Я не сподівався, щоб ти прийшла до мене. Я думав, що тебе Степан кудись забере, ти йому про все розкажеш, а тоді я міг би бути караний від своїх, а рівнож і Степан міг би на мені пімститися.”

Я: “Та що це з вами, я собі звичайна баба.”

Майор: “Я сам з простого роду і не люблю таких кокеток. Я тебе люблю і все. Що ти не хотіла б я тобі постараюся.”

Я постійно успокоювала майора і казала, що до кімнати може ввійти господиня. Відтак я говорила майорові, що листа до чоловіка ще не переслала, бо він не спішиться до мене і я з ним ще не стрічалася. Майорові я не хотіла признаватися, що я стрічалася вже з чоловіком. Я хотіла цю справу якось відтягнути. Тоді майор почав випитувати мене, що я робила.

Майор: “Де тепер проживаєш?”

Я: “Я тепер мешкаю в с. Лапшині в тої самої господині, де мешкала попередньо (Мельник Марта).” Дальше я почала розказувати, що не маю де мешкати, люди мене бояться, не хочуть харчувати, а в моїм домі мешкають якісь чужі люди.

Майор: “Найкраще було б, щоб ти мешкала в с. Лапшині, бо звідси краще буде контактуватися. А тепер скажи мені, що ти розвідала про “Михайла”, “Юлька” і “Клима”.”

Я: “Я була в Гиновичах в Штепованих, де довідалася, що до них дальше приходять повстанці. Найчастіше приходять “Клим” та інші хлопці з цієї групи. “Клим” запитував в Штепованих, як мається справа з їх дочкою Стефкою, яка в той час сиділа арештована. Від коли арештували Стефку, то повстанці почали заходити до Штепованої Насті, яка мешкає недалеко свого батька. Крім цього до Гнатишина заходить “Спарт” (“Вир” - Шагай з с. Жукова), який є кривняк до Гнатишиних. З ним також приходять “Юлько” і вони тут вечеряють.”

Майор: “Де може бути їх криївка?”

Я: “Шукайте в лісі під с. Куропатниками.”

Я не знала в котрій частині ліса могли бути вдійсності криївки, а під Куропатниками сказала прямо тому, що не мала що сказати майорові[i]. На запитання майора, по чому я ор[i]єнтуюся що криївка є під Куропатниками, я відповіла, що вони також заходять до Куропатник, тому десь там в лісі мусить бути криївка. До кого вони заходять в Куропатниках я говорила вже при слідстві.

Майор: “Чи не чула ти, щоб до Лапшина до якихось хат заходили бандити”.

Я: “Ні не чула нічого”.

Майор: “То ти старайся слідкувати на Святвечір, чи вони не прийдуть до села і до яких хат вони будуть заходити. Крім цього розвідай хто буде ходити колядувати, скільки грошей заколядують і кому їх передадуть. Це все скажеш мені на другій стрічі, на яку прийдеш тоді, коли будеш мати змогу, найdaleше до двох тижнів. Тобі можуть заборонити ходити до р-ну.”

Дня другої стрічі мені майор спеціально не визначував. Довго я з ним не говорила, бо спішилася додому. При відході він питав мене, коли я ще прийду до нього. Я відповіла, що коли буду мати час, то прийду. Цей раз я вже говорила до майора через “ти”, але все ж таки в більшості зверталася через “ви”. На тому стріча закінчилася і ми розійшлися. Стріча відбулася в одній з кімнат Лебедьової. Майор перестерігав мене, щоб на цю квартиру заходити обережно, щоб хтось не підглянув місця стрічі.

На Святвечір я стрінулась в Лапшині з чоловіком і братом Влодком. Вони розпитували мене точніше про слідство. Братові я навіть не признавалася, що підписала заяву. Чоловікові також більше нічого не сказала як на першій стрічі. Про стрічу з майором також не сказала чоловікові, тільки говорила, що ходила до Бережан до дентиста. Кожного вечора чоловік в свята приходив на мою квартиру. В розмові з ним я висловилися, що майор назначив мені хату в місті, через яку я мала з ним зв'язатися. На стрічі мала приходити тоді, коли б зібрала матеріали про підпільників. На запитання чоловіка, що він казав мені розвідувати, я відповіла, що мала повідомляти майора до котрого села заходять підпільники, з котрого напряду приходять, чи квартирують в селі, де квартирують, на які хати заходять і хто збирає харчі для підпільників, гроші та контингент. Чоловік дорікав мені, що я підписала заяву, а відтак радив не стрічатися з майором, а коли б стрінулась, то чоловік радив сказати йому, що я нічого не розвідала, бо нікуди не ходжу і з ніким не стрічаюся. Відносно листа чоловік радив сказати, що прийшли якісь підпільники, яких я не знаю і забрали листа та сказали мені в Лапшині не мешкати. Отже зараз по святах я перенеслася до с. Бишок, Козівського р-ну, щоб в такий спосіб могла менше майорові попадатися під руки. Чоловікові я нічого не згадувала про залицяння майора до мене. Я встидалася його.

Зараз по святах я переїхала до с. Бишок, до свого дому, де мешкала моя братова Катерина. В той час до Катерини часто приходив голова с/ради с. Бишок Голяш Семен, який любився в ній, помімо цього, що він має свою жінку. Крім голови с/ради до Катерини часто приходив капітан НКГБ Спинко, який оперував з групою в с. Бишки, Потік. Його група начисляла сім чоловіка. Він

приходив за горілкою, наїстися, або завітати в хаті, чи відпочити. Я не бачила ніколи, щоб він десь скрито говорив з Катериною. Коли ми стрінулися перший раз, він запитав, що я за одна. Я відповіла, що братова Катерини, що мешкала тут за німців, а потім без шлюбу пішла мешкати до Дулеби Степана в с. Лапшині, який пішов в “банду”, після чого я повернулась назад жити додому. Він ближче мене про це не розпитував.

Після 20/І.1947 р. в околиці між Бишками, Куропатниками, Баранівкою, Гиновичами і Жуковом було багато більшовиків, які робили облаву на ліс. Згодом я довідалася від мами одного підпільника, яка чула від більшовиків, що в лісі в околиці Жукова, а Куропатники з криївки витягнули “Михайла” та його жінку. Тоді Катерина сказала до мене, що і він не прожив довго. Я не признавалася їй, що я ближче знаю щось про цю справу.

Друге арештування.

По кількох днях в с. Бишках також була облава, під час якої в нас в стайні під порогом знайшли дві пачки з орг. літературою, набоями та якісь інші речі. Ці пачки ще перед приходом більшовиків закопали мої молодші брати. Я також знала про них, але до цього часу не сказала більшовикам. Після цього мене з Катериною арештували і відставили до Козови на НКВД. Тут Катерину залишили на джурці з іншими арештованими, а мене забрали до тюрми, де я просиділа цілу добу. Другого вечера мене з Катериною відставили до Бережан на НКВД. В Козові нас на слідство не брали. Як я сиділа в тюрмі, то Катерину викликали з джурки тільки білити кімнату. Про це розказувала мені сама Катерина. В Бережанах на НКВД нас посадили в пивницю. Катерину посадили окремо, а мене з якимись трьома дівчатами. Другого дня рано Катерину покликали на слідство. Відтак по трьох годинах мене покликали до канцелярії нач. НКВД майора Швеця. Тут я застала Катерину і майора. Майор ніби зі здивуванням запитав: “Ну що ж, ти знову попала сюди?” Я відповіла, що привели мене, але чому, не знаю. Тоді майор написав Катерині розписку звільнення додому і Катерину відпустив, а мене дальше задержав в канцелярії. Коли Катерина відійшла, він запитав, чиї ці знайдені речі й хто їх заховав. Я відповіла, що це речі брата Петра, а заховали їх молодші брати. Ми так порадилися з Катериною зізнавати. Майор запитував, чому я скорше йому про це не сказала, а він був би забрав сам і без шуму. Дальше майор запитав скільки я мала братів і де вони. Я відповіла, що в мене було чотири брати: Петро, про якого він знав; Євген, який поїхав на Сибір; Влодко, який скривається, але в організації не працює, і Степан, який також скривався, а в 1945 р. сам

себе поранив і помер. Дальше майор питався, як знайшли ці пачки, як мені сиділося в Козові та про дорогу. Я розповіла так, як було.

Майор: “Я знав про це скоріше, бо тут був полковник і підполковник, які про це розказували. Ну що, ти таки в Бишках мешкаєш? А чому ти перейшла туди?”

Я: “Ще як я була в Лапшині, то до мене прийшло чотирьох підпільників, яких я не знаю. Через них я передала до чоловіка листа, бо чоловік переказував через них, щоб вибратися з Лапшина через те, що до мене під час слідства приводили другого чоловіка. Ці люди повідомили мене, що чоловік до мене більше не прийде.”

Майор: “А чому ти передавала через них листа?”

Я: “Тому, що вони казали мені, що чоловік не прийде.”

Майор: “Краще було через них не передавати. А що ти в свята нового розвідала?”

Я: “Я нікуди не ходила, тому нічого не могла розвідати. В свята колядували в Лапшині хлопці і дівчата. Говорили, що гроші віддають на церкву. Хто колядував не знаю.”

Майор: “Бачиш Стефка, я вже пімстився за твого брата. “Михайла” ми вже застрілили. Я не сподівався, щоб “Михайло” якраз тут був. Дивно мені, що він тримав коло себе “Клима” – звичайного селянина. Крім цього немалим здивуванням для мене було це, як витягнули з криївки вбиту Наталку. Я мав її на слідстві, під час якого вона до всього призналася і я звільнив її. Останньо вона працювала у Львові, звідки вона втікла. Дивно, що її все простили і вона опинилася в “Михайловій” криївці. З криївки ми витягнули її протокол, в якому вона зізнавала все про мене: як я її бив, лікував, чим ми її годували, ну точно все, що тільки знала про нас. За те, що ти допомогла нам ліквідувати “Михайла”, то для тебе люди з області приділили дві тисячі карбованців.”

Я: “Я грошей не хочу. Якщо я вам подала деякі матеріали, то тільки, щоб пімститися за брата, а нагород не хочу.”

Майор: “Гроші мусиш прийняти, бо так приказали люди з області, а мені напиши розписку. Тоді майор дав мені дві тисячі карбованців, а я написала квіт, який підписала псевдом “Ксеня”.”

Майор: “А чи ти знаєш де в той час був “Юлько” і інші люди “Михайла”. Коло нього мусіла бути якась охорона. Він же сам не сидів. Коло них хтось мусів usługувати?”

Я: “Я не знаю де ці прочі були.”

Майор: “До другої стрічі ти старайся довідатися де зараз перебуває “Юлько” і інші. Можеш розвідати через Гиновичі, чи вони дальше там приходять, чи вибралися з ліса.”

Майор знав, що я ношу до Штепованих шити, тому радив через них вести розвідку. Радив також якось заізнатися з жінкою “Юлька”. Після цього майор вже більше мене нічого не питав, лиш підійшов до мене, поцілував в уста і сказав: “Дорога Стефусю, золото моє. Ти десь була змерзла там в Козові?”

Я: “Змерзла. Мене кинули до холодної і не давали їсти.”

Майор: “От сукі сини. Чого вони хотіли. Я, коли довідався від підполковника, що ти там сидиш, бігав сюди і туди. Дзвонив, щоб вони передали вас сюди. Вони відповіли, що коней не мають. Я вже хотів і свої коні посилати. Відтак вони повідомили, що ночью доставлять вас до мене. Слухай Стефусю, зайдеш зі мною на квартиру?”

Я: “На яку квартиру?”

Майор: “На Остапову. Я маю ключ від неї. Там ми більше поговоримо, полюбимося та поділимося своєю долею. Коли підеш, то я скажу господині, щоб там напалила.”

Я: “А господиня, що подумає?”

Майор: “Вона не буде знати хто там буде, бо я вже був на цій квартирі з прокурором, полковником і іншими людьми.”

Я на це погодилася, бо хотіла триматися тільки його. Що мене спонукало погодитися на це? Він якось заволодів мною, полонив мене своєю волею. Я йшла туди, куди мене тягнули гріхи. Погоджуючись на те, я думала рятувати себе, щоб уникнути переслідувань зі сторони більшовиків. Відтак майор сказав, що звечора він дасть мені посвідку про звільнення з тюрми. Зі мною піде на дижурку, де мене повинні виписати, а він сам за цей час зажде на мене на вулиці. Дальше він мав йти вперед, а я за ним на деяку віддаль, аж на цю квартиру. Рівнож сказав, що принесе там для мене вечерю і вина. Відтак віддав мене назад до тюрми.

Вечером ми зробили так, як були умовилися. Зайшовши на бувшу квартиру провокатора Остапа, я побачила на столі дві (тричверткові) пляшки червоного вина, варені яйця, смажену рибу, ковбасу, булки і цукорки. Майор сказав мені роздягатися. Я це зробила. Відтак ми почали пити вино. Тоді майор: “Від коли я живу з жінкою, мені ще таке не придавалося.”

Я: “А як же наше життя має виглядати. Що з того вийде?”

Майор: “А що ти на це дивишся. Раз живемо на світі. Сьогодні ми обоє живемо, їмо, п’ємо, а що поза нами, хай нас не інтересує.”

Випивши дві склянки вина, я впилася. Тоді майор положив мене на ліжко, визув, роздягнув і накрив периною. Рівнож тоді стягнув майтки. Я почала стогнати. Майор сів на ліжко, визувся, загасив світло, а відтак положився коло мене. Зразу він хотів зі мною щось

мати, одначе я сказала, що зараз я хвора, мене нудить і він дав мені спокій. Коли я вже переспалася, майор сказав: “Ну що, тобі вже легше?” Відтак почав мене цілувати, а потім сказав, що він вже далше не може чекати. Так ми мали полові зносини. Після цього ми повставали і не вбираючись далше почали пити. Тоді я до нього сказала: “Ну що ми зробили?”

Майор: “Не бійся нічого. Ти своєму Степанові не скажеш, а я своїй жінці. Раз нас судьба зводить до купи, то й жити будемо.”

Після цього майор оповідав мені, як він був ще хлопцем, ходив до школи і мешкав в гуртожитку. В цей час він дуже не любив жидів. Одного разу коли одна жидівка йому щось сказала, він скинув її з балкону і вона забилася до хідника. Відтак він з цього міста втік аж на Сибір, де вчився на машиніста на залізниці. Повернувши додому, він оженився. Жінку залишив вдома, а сам далше повернув до праці. Коли довідався, що жінка знається з другими, він її покинув. В той час в нього був вже один син. Відтак запізнався з теперішньою своєю жінкою, з якою оженився в 1938 р. Вона працювала лікаркою. В партію вступив ще хлопцем. Сам він з 1910 р. В час війни з німцями він працював у фабриці зброї. Відтак почав працювати НКВД-истом і поїхав за фронтом. Так він заїхав до Рівного на Волині, звідки в 1945 р. переїхав до Бережан. Півроку він мешкав сам, а опісля одержав помешкання і спровадив жінку.

Після цього я переповіла йому про своє життя, як я запізналася з Бойком Мироном, а відтак з Степаном Дулебою. Опісля ми полягали спати, де знову мали полові зносини. Третій раз ми мали полові зносини над раном, після чого я почала збиратися додому. При цьому майор говорив, що любить мене і що йому зі мною дуже добре. Рівнож тоді майор розказував мені, в який спосіб вони знайшли криївку пров. “Михайла”. Говорив, що під час облави хтось (правдоподібно “Клим”) був підліз до вічка криївки і виставив на верха голову, а побачивши більшовиків, скочив назад до криївки. В противному разі більшовики напевно були б не знайшли криївки.

Після цього я стрічалася з чоловіком. Йому я розказала, що викрутилася від тих речей, які знайшли у нас, ніби про них я не знала. Твердила, що їх напевно ще за німців закопали брати. Рівнож розказала чоловікові, що мене питали про лист. Про це я зізнавала так, як він мене поучував.

Перша стріча по другому арештуванні.

В першій половині місяця лютого я пішла до Бережан на стрічу до майора. Правдоподібно був це вівторок, бо тоді їхали до міста фіри і я з ними сіла. Я прямо зайшла до помешкання Лебедьової і

через неї зв'язалася з майором. По привитанні майор зразу сказав, що мене любить та почав пригортати до себе. Тоді я його відтрутила від себе і сказала, що може прийти господиня і це зауважити. Рівнож і цього разу майор хотів, щоб я зайшла з ним на бувшу Остапову квартиру.

Я: “Я таких напасних хлопів не люблю. Можна щось поговорити, а не зразу так змучити мене, що я додому не могла зайти.”

Майор: “Чому ж ти така. Ти вже не дівчина, не маєш чого встидатися, а ні боятися.”

Я: “Я не боюся, але коло тебе можна вмерти. А як ти з жінкою живеш?” Я наказувала йому, щоб він з жінкою не сварився, а жив собі в згоді, бо вона може догадатися, що він знається з іншою. На це майор відповів, що жінка собі про нього не подумає нічого, бо він і коло неї погласкається, і коло другої. Зараз він навіть і до жінки менше почуває приємність. Просив, щоб про нашу любов нікому не говорити, а він мені дасть все, чого я захочу. Казав, що може дати мені навіть в місті квартиру, якщо я не маю де мешкати. Рівнож питався, коли б він їхав на Схід, чи я не поїхала б за ним. Я на це не годилася. Більше на цю тему ми не говорили. Відтак майор запитав мене, що я довідалася про “Юлька”, бо в криївці з сл. п. пров. “Михайлом” був лише “Клим”. Я відповіла, що довідалася від свого чоловіка, що “Юлько” зі “Спартом” був в другій криївці, яка знаходиться недалеко від сл. п. пров. “Михайла”. Вони чули, що є облава на ліс, а коли почули стріли, то дуже боялися.

Майор: “Ну але “Михайло” не був тут сам. З ним мусіло бути більше хлопців. Де ж вони зараз є, чи дальше перебувають в цьому лісі, чи кудись вибралися?”

Я: “Точно не знаю, але думаю, що після цього випадку напевно вибралися з цього лісу.”

Майор: “А що з твоїм Степаном? Ще не дав мені відповіді на того листа, що я йому післав? Що ж він не хоче послухати свого провідника “Оха”. То дурак. Буде так мучитися. Хай послухає цього, що я йому написав.”

Я: “Я зі Степаном стрічалася в Мельник Марти, але про це не говорила, що він думає робити, бо я боюся йому говорити про це, що я маю зв'язки з НКВД. Від нього я можу хіба дещо з говорення довідатися, а про щось питати боюся.”

Відтак майор запитав, коли я ще прийду до нього на квартиру Остапа й чи мені чого не потрібно. Я відповіла, що наразі все маю, а до нього колись зайду. При відході майор просив мене, щоб я обов'язково довідалася де зараз знаходиться “Юлько”. Казав, що коли

його зловлять, то я вже не буду мати ворогів проти себе, а він після цього дасть мені на деякий час спокій. На цьому ми розійшлися.

За тиждень, після стрічі з майором, я стрінулася в с. Дрищеві в своїй тітці Підлужної Параньки з чоловіком. Він прийшов до мене з братом Влодком. Чоловік ще раз розпитував мене про моє друге арештування. Про стрічу з майором я чоловікові тоді не призналася.

Друга стріча.

За два тижні після першої стрічі я знову поїхала до Бережан. З майором я знову пов'язалася через Лебедьову. По привітанні майор почав розпитувати мене як я живу, що робить братова Катерина і Наталка (дочка Віцинського). Дальше майор запитав: "Ну а що ти за цей час розвідала?"

Я: "Нічого не довідалася."

Майор: "А що Степан, не думає йти голоситися?"

Тут я майорові про останню стрічу з чоловіком не призналася і сказала, що про чоловіка не знаю нічого.

Майор: "А що з братом? Що він думає робити? От дурак, застрілили йому брата, а він дальше так мучиться. Переїхав би в яке місто та жив собі спокійно."

Я: "А як він може йти до міста? Я йому не можу сказати, щоб він йшов голоситися."

Майор: "Я можу постаратися йому документ."

Я: "Ну, а як він запитається звідки я взяла документ?"

Майор: "Ми це якось скомбінуємо. Скажеш, що ти знайшла."

Я: "Якщо можеш, то постарайся."

Майор: "А на щот "Юлька" ти нічого не довідалася?"

Я: "Нічого."

Майор: "Старайся через когось заізнатися з його жінкою. Її говори, що ти знаєш її чоловіка, що він заходив до вас ще за німців, ти давала йому їсти й прала білля. Може вона тоді висловиться перед тобою, чи він приходить до неї та як вони собі живуть. Від неї можеш довідатися де він зараз знаходиться. А про лапшуків ти нічого не довідалася?"

Я: "Про них я не знаю нічого, бо зараз до Лапшина не ходжу."

Майор: "Ну то може про Бишківських бандитів щось знаєш?"

Я: "Я взагалі по селі нікуди не ходжу і не можу про них нічого довідатися."

Після цього майор почав зі мною говорити на тему любові. Говорив, що навіть жінка по ньому завважила, що він знається з якоюсь другою і просила його, щоб він звідсіля виїхав, бо тут можуть його вбити "бандити". Казав, що коли б я виїхала за ним на Схід, то він знайшов би там для мене працю і я там жила б.

Я: “Ти хіба дав би мене до колгоспу. Краще залишитися тут. Хіба тобі тут зле?”

Майор: “І в колгоспі добре живеться. От моя мама працює в колгоспі і все має, а тут я трохи боюся, щоб мене коли бандіти не схватили. Я вже їм заподіяв трохи лиха.”

Рівнож тоді майор сказав, що Лебедьова підозріває нас в любові, бо говорить, що зі всіма працівниками він поладжує справи скоро, а зі мною сидить довго. Казав, що Лебедьова говорить, що коли я прийду до неї, то нуджуся і хочу, щоб майор прийшов якнайскорше. Відтак майор сказав: “Ну золото моє, коли підеш зі мною попити вина?”

Я: “Я не знаю, чи я піду, бо я вже тобі говорила, що ти дуже напасний.”

Майор: “Я вже такий не буду. Побачиш, що я вже буду спокійний.”

Після цього він сказав, що дістане мені в магазині три метри мануфактури. При відході майор зазначив, що колись приїде до мене додому на горілку. В подібний спосіб ми вели любовну розмову майже на кожній стрічі.

Десь за два тижні, після цієї стрічі, приїхав до нас, до с. Бишок майор. Тоді було два дні свят. Він приїхав в суботу (перший день свят). Разом з ним приїхало ще дві фірі “істребків”, які залишилися в селі, коло церкви, а він з головою с/ради прийшов до Віцинської Наталки. Тут застав мене, а відтак післав Наталку по Катерину. Відтак Наталка поставила горілку і закуску (цибуля з оцтом, борщ і т.п.). Цього разу майор зі мною взагалі нічого не говорив. Цілий час жартував лише з Катериною. Коли майор вже трохи підпив собі, почав співати. Так бавилися ми майже зо три години, а відтак майор від’їхав до Бережан.

Зараз після цієї гостини майора, я стрінулася з чоловіком в с. Дрищеві, куди мене покликала дочка мого стрийка. Тоді я розповіла чоловікові, що в нас був майор. Коли він запитав чого він приїздив і що питав, я відповіла, що зі мною не говорив нічого окремо. Він був у Віцинського хаті з головою с/ради. Зі мною була також Катерина, тому він може не хотів окремо зі мною говорити. Чоловік на це не казав нічого. В розмові з чоловіком я довідалася, що “Юлько” і “Спарта” були в с. Лапшині. Тут чоловік почав дальше розпитувати мене, як відбулося моє арештування, хто мене арештував, за що і як знайшли заховані речі. Про те, що я ходила з майором до Остапової кімнати і мала з ним полові зносини, чоловікові не говорила. Чоловік умовився зі мною на слідуючу стрічу на тій самій хаті, а сам відійшов, бо на нього чекали якісь люди. Того вечора я додому не вертала, а залишилася ночувати в стрийка.

Третя стріча.

По двох тижнях я з братовою поїхала до Бережан і полагодивши деякі свої приватні справи, зайшла на квартиру Лебедьової. Я написала картку, в якій повідомила майора, що я чекаю тут на нього та просила, щоб приніс мені три метри обіцяної мануфактури. По деякому часі прийшов майор, привитався зі мною та подав мені пакунок, де була запакована мануфактура. При цьому він сказав, що приніс мені те, що обіцяв. Спочатку майор випитав мене про домашні справи, чи живу в згоді з Катериною, а відтак запитав, що я розвідала від часу останньої з ним стрічі.

Майор: “Чи розвідала ти де перебуває тепер “Юлько” і решта людей “Михайла”?”

Я: “Юлько” і “Спарт” в останньому часі були в с. Лапшині, де стрічалися з моїм чоловіком. Одначе, чи вони там залишилися, чи відійшли далше, я не знаю. Відносно решти людей “Михайла” я не могла нічого довідатися. Про “Юлька” і “Спарта” довідалася в розмові з чоловіком.”

Майор: “А з братом стрічалася? Що він думає зі собою робити? Чи говорила з ним відносно документів?”

Я: “З братом стрічалася в с. Дрищеві, але відносно документів не можу з ним говорити для того, що брат не знає, що я стрічаюся з вами.”

Майор: “Котрі дівчата мають зв’язки з людьми “Михайла”?”

Я: “Знаю. За німців і з приходом ЧА з людьми “Михайла” постійно стрічалася “Чорна” і “Оля”, які тепер квартирують в сс. Шумляни і Дрищів.”

Майор: “В кого вони там квартирують?”

Я: “Точно хати не можу сказати, але на будуче розвідаю.”

Майор: “Добре. Розвідай про них. Я вже чув про них від “Оксани”. Вони нам повинні сказати. А не знаєш ти хто поранив Гловацького, бо до його справи сидять поарештовані люди, а вони можуть бути невинні.”

Я: “Ні, не знаю.”

Майор: “На другу стрічу старайся довідатися про це від Степана”.

Я погодилася. Дальше майор почав розпитувати мене про чоловіка. Питався мене, коли я останньо з ним стрічалася, чи думає дати відповідь на листа й чи погоджується з його змістом. Я відповіла, що з чоловіком відносно цієї справи не можу одверто говорити для того, бо він додумався, що я працюю з НКВД, а я не хочу, щоб він про це довідався. Тоді майор запитав, чи я знаю про криївки, які є на полі під Лапшинською горою. Я відповіла, що про криївки нічого не знаю.

Майор: “Знаєш, нам вже два рази повідомляв один Лапшинський чоловік, що під горою є дві криївки, одначе я не йшов їх ліквідувати. Я хотів заждати на тебе, щоб ти повідомила про це чоловіка і брата, бо вони там можуть бути, а я не хочу їх ліквідувати.”

Я відповіла, що чоловіка повідомляти не буду, бо він догадується, що я співпрацюю з НКВД. Не знаю, чому він мені це говорив. Може він хотів мене підійти, чи я знаю про місце перебування чоловіка. При відході майор сказав мені, щоб даліше точніше розвідала про людей пров. “Михайла” та точно розвідати в якому селі та на якій хаті квартирує “Чорна” і “Оля”.

З місця стрічі я пішла до міста, щоб зробити деякі закупи, а від вечір подалася до Віцинського, де стояла наша фіра. Тут застала я майора, Віцинського і Катерину, які пили горілку і забавлялися. Я горілки не хотіла пити і тому вийшла на двір і чекала на Катерину коло фіри. Майор кілька разів виходив до мене і просив, щоб я зайшла в кімнату, але я не послухала його і даліше осталася коло фіри. Під сам вечір вийшла Катерина трохи підпита й ми поїхали додому. По дорозі Катерина говорила мені, що майор добрий чоловік і що можна ще коло нього прожити. Говорила також, що запросила майора до себе в гостину.

За кілька днів після повороту з Бережан пішла я до с. Дрищева, до своєї тітки і тут стрінула чоловіка. Він розпитав мене як проживаю, при чому сказав, що було б добре, щоб я перейшла на іншу квартиру, тому, що до Катерини забагато заїзджає майор. Даліше я розказала чоловікові, що у Віцинського стрічалася з майором, який питав мене, чи я не знаю хто ранив Гловацького (Гловацький був в підпіллі, відтак застрілив одного повстанця і пішов до р-ну). Чоловік не сказав мені хто його ранив, тільки висловився: “Нехай би був забагато не лазив по селі і менше говорив.” В далішій розмові з чоловіком я сказала йому, що варто було б ще застрілити Остапа, на що чоловік сказав: “Я ще Остапа і майора застрілю. Він пише, щоб я зголосився. Я можу зголоситися до нього, але тільки з пістолем.” Даліше розказувала я чоловікові, що люди мене підозрівають, говорять, що я забагато ходжу в р-н. Чоловік відповів мені, щоб я тим не перенималася, бо люди, як звичайно багато говорять і нема їм що вірити. Відтак я запитала чоловіка, чи будуть даліше в Бережанах робити акції, на що чоловік ясної відповіді мені не дав і нахвалявся, що постріляє Польового, Гловацького і інших. З Дрищева я повернула назад додому.

Четверта стріча.

По двох тижнях пішла я знову на квартиру, де мала стрінутися з майором, але господині не було вдома. Тому я пішла прямо до

майора на його приватне помешкання і через жінку зв'язалася з майором. Одначе я мусіла чекати на нього около дві години. Майор дав мені триста крб. та питався, що я розвідала відносно Гловацького. Я відповіла, що його поранили напевно "бандьори" і повторила вислів чоловіка: "Нехай би був не лазив і не говорив по селі, що щодня мене спадає по два кілограми через бандьорів".

Майор: "От бачиш, я вдячний тобі за це, бо ми думали, що це Остап ранив його, який вже втік до Копичинець. Де перебуває "Чорна", від неї ми багато довідаємося."

Я: "Чорна" перебуває в с. Дрищеві, але на якій квартирі, не знаю."

Майор: "А що про "Юлька" довідалася?"

Я: "Від чоловіка я довідалася, що "Юлько" тому місяць відійшов і дотепер не повернув. Де пішов і в який напрям, не знаю."

Майор: "Чи не знаєш що про "Топора"? Я довідався, що він повісив баранівського голову с/ради. Мені треба довідатися де він перебуває."

Я: "Про "Топора" не можу нічого сказати."

Майор: "А де тепер перебувають недобитки з "Михайлової" групи?"

Я: "Знаю, що до Бишок приходить "Боян" і заходить до Стельмах Доськи, в якій криється Мельник Стефка (сестра "Клима")."

Майор: "Чи він квартирує в тому селі?"

Я: "Я знаю, що він там заходить, але де квартирує, не знаю."

Майор: "А де скриваються Бишківські бандити?"

Я: "Не знаю де. В наш кінець вони не приходять. Я чула, що вони приходять за Греблю і в кінець від сторони с. Конюх."

Майор: "Які дівчата пов'язані з бандитами і до кого вони заходять?"

Я: "Про підпільників в Бишках я нічого не знаю, бо нікуди не ходжу." Відтак я дорікала майорові, чому він мене розпитує про це, про що я не можу знати. Якщо ми вже любимося, то хоча про матеріали хай мене не питає.

Майор: "То бодай мені дещо розвідай, щоб я міг записати, що ти працюєш."

Тоді майор запропонував мені піти з ним на квартиру Остапа, де я вже скоріше мала з ним полові зносини. Я погодилася. Відтак я пішла ще трохи в місто, а перед вечером прийшла на означене місце. Майор вже чекав на мене. Свій жінці він сказав, що виїжджає на село. В кімнаті він приготував горілку, вино і закуску. Ми попили і пішли спати. Цілу ніч я з ним бавилася, а над раном пішла додому.

Через тиждень, по Великодних Святах я стрінулася в лісі, коло с. Бишок з чоловіком. Весною ми частіше стрічалися з чоловіком. Чоловікові я ані разу не говорила про визначені стрічі з майором. Якщо щось згадувала про майора, то нібито припадково стрічалася в Віцинського, або він приїжджав до нас додому. Про якісь організаційні справи ми з чоловіком не говорили. Тоді ми домовилися з чоловіком, що стрінемося за тиждень. Він обіцяв, що на цій стрічі зробимо собі знимку.

По якомусь часі до нас приїхав майор з охороною на двох фірах. Котрого дня він приїде ми не знали. Він перед Катериною висловився, що дня свого приїзду не означає, бо нам не вірить.

Тоді якраз в нас був голова с/ради. З майором до хати прийшов НКВД-ист Чабан, бувший більшовицький партизан. Катерина приймала їх горілкою. Я з ними випила тільки одну чарку горілки і сиділа собі окремо. Про повстанців майор при горілці говорив: “От якби бандіти знали, що я тут, то напевно би наскочили. Тут ліс недалеко. Але я їх не боюся, бо маю охорону.”

Катерина: “Краще ви за ними не шукайте, то вони на вас не будуть насакувати.”

Майор: “Чорт би за ними шукав. Чи мені добре за ними ходити. Нехай би вони забралися всі з мого р-ну. А так мене постійно гебають і натискають, щоб вже раз їх зліквідувати.”

Зі мною окремо цього разу майор не говорив. Він трохи побавився і від'їхав до Бережан.

П'ята стріча.

Незадовго після цього я знову була в Бережанах. З майором стрінулася в Лебедьової. Першим його запитанням було, яке вражіння викликали його відвідини серед населення в с. Бишках.

Я: “Це наробило трохи шуму. Люди почали говорити, що в нас був майор, давав дітям цукорків і дивно було для них, чого ви до нас заїзджали.”

Майор: “Чого мене туди понесло? Тепер будете мати неприємність. Я вже більше там не приїду.” Відтак майор почав випитувати мене, що я розвідала. Я відповіла, що нічого цікавого не довідалася. Про всі стрічі з чоловіком я майорові не говорила. Часом згадувала, що була тоді-а-тоді в Дрищеві в своїй тітки. На цій стрічі я попросила майора, щоб показав мені мою справу, тобто: заяву, життєпис і списану кожну стрічу. Це все творило мою справу, яку він держав в залізній скрин[ь]ці на НКВД. Я була цікава, що він записує на кожній стрічі.

Майор: “Я знаю чому ти хочеш прочитати. Ти все розчисляєш на війну. Думаєш, що ці матеріали колись попадуть, тому не хочеш активно розвідувати. Не бійся, коли буде війна, то ми все попалимо.”

Я: “Ви вже попалили в 1941 р.”

Майор: “Коли б навіть прийшло до того, то я твою справу першу палю.” На цій стрічі я вела з майором дискусію на тему голоду в СРСР. Я виступала в ролі обвинувача, а він обороняв. При кінці майор просив, щоб я зайшла з ним на квартиру Остапа, доказуючи, що він мене любить. Між іншим висловився, що він може виїхати на Схід і тоді забере мене зі собою і примістить на якусь працю. Я з такою думкою не годилася. З села мене мав майор забрати під маскою арештованої. Відтак він звернувся до мене з запитанням, чи мені чого не потрібно, то він може мені дістати по таншій ціні. Я сказала, що потрібно мені мештів. При кінці я звернулася з проханням, щоб він приніс мені лік на жолудок (його жінка лікарка). На тому стріча закінчилася.

Перед Зеленими Святами я їздила до Львова. Вертаючи додому я зайшла до Лебедьової, де стрінулася з майором. Тоді він дав мені жовті мешти. З ним я більше не говорила тому, що спішилася додому. Він побажав мені веселих свят і я відійшла. Вдома Катерині і перед чоловіком я говорила, що ці мешти я купила у Львові за 500 крб.

За якийсь час я стрінулася з чоловіком і розказала йому, що в нас був майор. Чоловік злився за те, мовляв, що люди скажуть. Це ж буде підозріло. Рівнож питався, що я говорила з майором. Я відповіла, що він нічого зі мною не говорив тому, що був з нами голова с/ради, Катерина і більшовики. Чоловік радив, щоб я таки забралася від Катерини, бо мене колись більшовики заберуть. Я відповіла, що іншого місця не маю і не можу нігде перенестися. Відтак я запитала чоловіка, де є “Юлько”. Він відповів, що вже два місяці його тут немає, а там, куди він відійшов, впали якісь люди. Він припускав, що “Юлько” міг бути вже вбитий. Крім цього ми з чоловіком багато говорили про своє особисте життя. Якщо він навіть висловлювався про орг. справи, то не припускав, що я можу про це сказати майорові. Про слідуючі стрічі з чоловіком ми договорювалися звичайно наперед. Найдогідніше нам було стрічатися в лісі. Я не раз задумувалася над своїми поступками в житті. Сама не знала, як я могла вповні віддатися майорові тоді, як і свого чоловіка любила.

Шоста стріча.

Не можу собі пригадати часу, в якому відбувалися стрічі. Не знаю чому я зовсім стратила пам'ять. Знаю, що період між стрічами тривав менш-більш два, три тижні. Ця стріча відбувалася десь коло половини місяця травня. Нераз на стрічу я йшла не маючи жодних матеріалів. Не

притягало мене також і залицання майора. Якщо я віддавалася йому, то тільки тому, що він потягав мене своєю силою. Я не могла чомусь опиратися його волі. Як кожний, так і цей раз Лебедьова покликала майора до себе додому. Я ждала на нього в окремій кімнаті. По привитанні він все запитував, як мені живеться, що роблю і т.п. При цьому все висловлювався, що скучає за мною. Неодноразово він так заявляв: “Стефка, я так само маю жінку, як ти чоловіка, але в мене до тебе зродилася якась любов. Від першого разу, коли я тебе побачив я це відчув.” В такий спосіб він багато зі мною говорив, переконуючи не відвертатися від нього, а він за це буде хоронити мене від Сибіру, допомагати мануфактурою і грішми.

На цій стрічі я сказала майорові, що “Юлька” в цьому терені нема. Він відійшов кудись далеко й давно вже мав повернутися. Вже два місяці, як він відійшов з цього терену. В цьому терені, куди він відійшов, казав чоловік, впали якісь люди. Чоловік припускав, що то він міг впасти. Тоді майор запитав де може перебувати Мельник Стефка (сестра “Клима”). Я відповіла, що її зараз нема в Бишках і де вона зараз перебуває, не знаю. Кілька разів питав мене майор про Матус Марію (“Чорна”). Цей раз майор давав такий план, як можна би зловити “Чорну”. Я знала тільки, що вона перебувала в Дрищеві. Майор радив визначити собі з “Чорною” стрічу в якійсь хаті в Дрищеві й про це заздалегідь повідомити майора. На цій стрічі майор думав її зловити. З “Чорною” все ходила якась підпільниця “Оля”, тому майор хотів їх обі половити. Крім цього майор подав ще другий спосіб, а саме: визначити “Чорній” і “Олі” стрічу в с. Шумлянах, повідомивши наперед майора. Цей мав зробити засідку на дорозі зі Шумлян до Дрищева і їх половити. Після першого плану майор мав зробити на Дрищеві облаву й позганяти всіх молодих жінок, включно зі мною, до якогось будинку. Мене мали заперти до якоїсь шафи і тоді по черзі приводити до цієї кімнати дівчину, чи молоду жінку. Так я мала вказати котра є “Чорна”, чи “Оля”. Відтак майор сказав, що цей спосіб буде для мене підозрілий. Я мусіла би бути також арештована і звільнена, що було б викликало підозріння. Я погодилася після другого способу допомогти йому зловити “Чорну”, якщо буду мати нагоду. Дальше майор питався, що я знаю про Потіц[ь]ких підпільників. Одначе я йому нічого не сказала, бо нічого про них не знала. За завдання дав мені розвідати де скривається “Топір”. Про нього він казав, що “Топір” вішає людей. Крім цього доручив мені розвідати де квартирують Лапшинські підпільники. Про чоловіка майор не запитував. Рівнож не давав мені доручення, щоб сипати його місце перебування, хоча знав, що я з ним стрічаюся. На одній зі стріч (не пригадую собі на котрій) я сказала

майорові, що чоловіка видати не можу й тому він більше мене про нього не питав. На цьому стріча закінчилася і я відійшла додому.

По цій стрічі я довго до майора не ходила. Це може тривало зо три тижні. Одного дня до нас приїхав таксівою майор лише з шофером. Він був п'яний. Коло себе не мав жодної зброї, лише шофер мав пістоль. Майор був так п'яний, що зараз на подвір'ї впав на землю. Відтак шофер зотягнув його до хати. Ще на подвір'ї він почав кричати: "Дай Катря горілки, дай горілки." Коли шофер вийшов на двір, а Катерина пішла за горілкою, майор сказав до мене: "Стефцю, я довше не міг видержати і мусів приїхати до тебе. Ти прости мені, що я сьогодні такий п'яний." В цей час надійшла Катерина і він до мене більше нічого не говорив. Коли майор ще більше впився, я сказала, щоб він лягав на ліжко переспатися. На це він відповів: "А бандіти мене не заберуть звідсіля. В мене ж зброї нема." Відтак хотів встати, однак впав на землю. Я побачила, що він вже цілком п'яний і починає кричати: "Ой Стефцю, ой Стефцю", втікла з хати і сховалася на стрих. Відтак, коли майор вже від'їхав, Катерина сказала мені, що майор чомусь питав тільки за мною.

Після цього за два дні в лісі коло Цв'яхова (присілок Бишок) я стрінулася з чоловіком. Цього разу чоловік сказав мені, що він правдоподібно відійде з цього терену, бо на його місце дали вже другого чоловіка, якого він має запізнати з тереном.

Сьома стріча.

Цей раз я не застала Лебедьової вдома, тому зайшла до приватного помешкання майора, де з ним стрінулася. Попередних завдань я не виконала. На цій стрічі майор питав мене, хто вбитий в с. Гиновичах. Я відповіла, що напевно не знаю, але чула, що це "Гуляй". Відтак майор запитав мене, чи чула я про якусь групу, яка прийшла з Волині розробляти справу смерті сл. п. пров. "Михайла". Майор сказав, що вони були повідомлені скоріше про цю групу. Зараз вона перебувала десь в околиці Нараївських лісів, збирали харчі і кудись звідтам вибралися. Отже майор хотів довідатися від мене куди ця група перенеслася. Відтак майор запитав, чи я чула про таких людей, як "Панаса" і "Петра". Я відповіла, що про таких людей не чула. При цьому майор сказав, що вони знайшли в кривці сл. п. пров. "Михайла" записку до "Панаса" і "Петра". Моїм завданням на другу стрічу було розвідати точно хто впав в Гиновичах, про цю групу з Волині та про "Панаса" і "Петра".

Цей раз я пообідала в майора. Коли жінка вийшла до кухні, я звернулася до нього: "Слухай, я не маю ані карбованця, навіть не маю за що дитині купити цукорків." Майор витягнув з торібки жінки 50

крб., без відома жінки, і дав мені. В присутності інших людей я говорила до майора через “ви”. Коли знову були ми самі, то я зверталася до нього через “ти”. Після цього я відійшла додому. Ця стріча була десь на початку червня.

Восьма стріча.

Стріча відбулася в Лебедьової. На цій стрічі я сказала майорові, що в Гиновичах впав “Боян” з групи сл. п. пров. “Михайла”. Більше ніяких матеріалів я не подала. Про групу з Волині, та про “Панаса” і “Петра” я нічого не розвідала. Завдань мені майор не давав ніяких. При відході дав мені 250 крб. Квіту я не підписувала, бо ці гроші були його власні. На слідуючій стрічі обіцяв дати мені мануфактури на суконку. На цій стрічі майор нагадував мені про справу брата, щоб його перетягнути якимось з підпілля на легальну стопу. Ще раз натякав про справу з документом, однак їх не давав. Тоді також згадував, що політичні справи перебрало НКГБ, але він далі збирає матеріали про “бандитів”. Правдоподібно на цій стрічі майор згадував, що Степан дав йому відповідь на лист, який майор передавав йому ще після мого першого арештування. Про цей лист він так висловився: “Але він мені понаписував, понаписував. Він не має рації. Я знаю, що він сам цього не писав, бо то написано на машинці. Йому вилагодили і написали інші люди.” На цьому стріча закінчилася.

Про цей лист-відповідь майорові я вже знала скоріше від чоловіка.

Дев'ята стріча.

Ця стріча відбулася після свят Івана. З майором ми стрінулися в Лебедьової. На цій стрічі я не подала жодних матеріалів. Майор запитував хто впав вбитий в с. Лапшині і котрий з них мав коло себе багато записок. Я відповіла, що впали такі люди: Гриняшко Микола – “Медвідь”, який мав коло себе записки, Гриняшко Микола – “Соловій”, Кавара Федір – “Денис” і якийсь Шмургун. Всі вони з с. Лапшина. Тоді я запитала майора звідки вони знали, що там квартирують підпільники. Майор відповів, що вони мали вже такий випадок на Стрипі, де в трошці квартирували підпільники. Тоді майор сам човном поїхав через став і підслухав, як в очереті хтось шепотом кликав: “Молока хай принесе, хай принесе молока.” Після цього більшовики наскочили на них в очереті. Більше ми нічого з майором не говорили на агентурні теми. Цього дня я погодилася зайти з майором на бувшу Остапову квартиру, де вже попередньо мала з ним полові зносини. Вечером майор вже чекав на мене на цій квартирі. Він знову приніс півлітри горілки, дві пляшки вина (одну білого, а другу червоного), мороже[н]е, кикси, кон[с]ерву, булки і

цукорки. Відтак відбулася ця сама сцена, що і попередніх разів. За цю ніч ми мали лише два рази полові зносини.

Я з майором не хотіла так часто заходити на Остапову квартиру, тому говорила йому, що ми мусимо вважати, щоб нас часом не дослідила його жінка.

Незадовго по цій стрічі я стрінулася в с. Дрищеві з чоловіком своєї тітки. Тоді він сказав, щоб я в цьому селі заночувала, бо він також лишається тут квартирувати, то можемо днем стрінутися. Чоловік питав мене про цей випадок в с. Лапшині. Я йому сказала хто впав, кого зловили живим, а хто втік. Рівнож я розказала йому, що коли я була з майором у Віцинського, то він говорив, що коло "Медведя" знайшли багато записок. Крім цього, оповідала чоловікові в який спосіб майор підслухав хлопців в трощі. Тоді чоловік почав говорити: "Я їх просив, щоб відчепилися того Лапшина, бо там постійно є більшовики. Я також вже два рази цього року був в трощі. Я думав ще один раз там зайти, але мав якесь відчуття і заквартирував в "Каштанівці" (корчі над ставом). Тоді більшовики робили облаву на ці корчі і я мусів втікати аж попід Бережани до лісу." Рівнож і цей раз говорив мені чоловік, що він був у свого провідника й напевно незадовго відійде з цього терену.

Десята стріча.

Ця стріча відбулася при кінці липня в помешканні Лебедьової. Матеріалів жодних я не подала. За завдання дав мені майор дальше слідкувати за підпільниками в Бишках і Потоці, чи не збирають вони збіжжя і грошей. На цій стрічі майор повідомив мене, що він їде на урлоп.

Около другого вересня прийшов до Бишок Степан разом з якимсь другим повстанцем. Пізніше з говорення Степана я довідалася, що цей чоловік є на його місце. Чоловік питав мене де є зараз Влодко. Казав, щоб Влодко прийшов десь до Лапшина, тому що він відходить, то може і Влодко схоче йти з ним. Довго я зі Степаном не говорила тому, що вони спішилися і зараз відійшли.

Зараз у вівторок, тобто около 5 вересня я забрала дитину і пішла до Лапшина. Перед цим я переказала Гриняк Марією, що коли б Влодко прийшов до неї, то нехай скаже йому йти до Лапшина, бо з ним хоче бути Степан.

З чоловіком я стрінулася там де він квартирував. Через цілий тиждень, тобто до неділі, Степан квартирував лише в двох хатах. Я приносила йому їсти і про дещо говорили. Десь в четвер до мене до Лапшина був прийшов Влодко. Я була спляча і сказала йому, щоб він звідси тікав, бо тут більшовики роблять засідки. Про це, де квартирує чоловік я забула йому сказати.

До Бишок я поїхала в неділю. Степан сказав, що у вівторок, тобто 11 вересня вже відходить і щоб цього дня я вийшла до нього в ліс. Стрінутися ми мали в Баранівському лісі, коло могили.

Коли означеного дня я прийшла до ліса, стрінула чоловіка, Гринишиного Степана – “Бистрого” з с. Лапшина і “Рися”, якого я не знала. Одначе після цього Степан сказав мені, що це “Рись” і він буде йти разом з ним половину дороги. Відтак я запитала Степана, чому його перекидають.

Степан: “Мій провідник сказав мені, що через листа-відповідь, якого я післав Швецеві, більшовики за мною дуже товчуться і тому мене перекидають. Рівнож з цього терену перекидають ще більше людей. Наприклад перекидають ще “Спарта”.”

Я: “А коли ти вернешся?”

Степан: “Може вернуса на весну.”

Я: “А як я довідаюся про тебе?”

Степан: “Я буду просити свого провідника, може він дозволить написати до тебе листа, або когось прислати. Лист буду писати ніби від Мельник Насті.”

По цьому я мала пізнати, що цей лист від нього. Рівнож Степан жалував, що Влодко не йде разом з ним, бо там він був би стрінувся зі своїм шкільним товаришем. При відході Степан наказував, щоб я вважала на своє здоров’я та щоб мене більшовики не зловили. Коли я жалувала, чому він звідси відходить, то Степан сказав, що там, куди він йде буде йому краще. Там меньше товчуться більшовики. Говорив, що розказував йому про це Плонський Гілько – “Володимир”, родом з с. Лапшина, який прийшов додому на відпустку. З чоловіком була я від полудня, аж до вечора. Перед вечером Степан відпровадив мене на лінію і тут ми розпрощалися. Він вернувся в корчі до хлопців, а я через Куропатники пішла додому.

Одинадцята стріча.

Ця стріча відбулася в половині вересня. Майор щойно повернувся з відпустки. Матеріалів я жодних не подала. Майор запитував, що з чоловіком. Я відповіла, що вже давно з ним не стрічалася. В той час чоловік вже був відійшов з цього р-ну, одначе майорові я про це не говорила. Тоді майор сказав, що чув, що Степан лежить десь ранений. Завдань мені майор жодних не давав. Коли цього разу майор знову хотів, щоб я зайшла з ним на Остапову квартиру, я відповіла, що не піду, бо мені дуже страшно заходити і виходити з цієї квартири. Тоді майор сказав, що його жінка вже щось догадується про нього. Вона навіть питалася санітарки з поліклініки, яка мешкає в цьому домі, чи майор там часто заходить і з ким.

Санітарка відповіла, що заходить, але з ким, то не знає. Жінка одного разу казала, що ще мусить дослідити його та заборонити заходити на Остапову квартиру. На цьому ми розійшлися.

Десь за тиждень пізніше в нас в дома був знову майор. Він найперше був в с. Потоці, де вступав за Мельник Стефкою, але її не застав. Відтак був в нашому млині, де заборонив молоти людям з с. Куропатник. Після цього з Остапом прийшов до нас. Я в той час білила сіни. Катерина приняла його горілкою. Тоді майор вийшов до сіней і попросив мене до хати. Я не хотіла йти. На це Остап сказав: “Вона не піде до хати через мене. Вона зі мною не говорить за те, що я її побив.” Відтак Катерина забрала його до хати, а я далше білила. Що вони говорили зі собою, не знаю. Майор довго в нас не був. Випив трохи горілки, а відтак через Куропатники поїхав до Бережан.

Дванадцята стріча.

Два тижні перед тим, як ви мали мене забрати, стрінулася я з майором в його приватному домі. Майор запитував мене, що я знаю про Степана. Я відповіла, що з ним стрічалася вже дуже давно. Тоді майор сказав, що він знає, що Степан є ранений. Більше про нього нічого не говорив. На цій стрічі майор настоював, щоб я вже раз дала йому “Чорну”. Я погоджувалася виконати це завдання. На кожній стрічі майор перестерігав мене, щоб нікому не говорити про наші любовні і полові зносини. Коли я говорила, що про мене і Катерину в селі люди говорять недобре, мовляв, ми знаємося з більшовиками, з якими п’ємо горілку та забавляємося. Рівнож я виявляла побоювання, що мене можуть забрати “бандити”. Тоді майор радив мені тікати до р-ну, але я на це не погоджувалася. “Тоді нічого не говори про наші зносини” - говорив майор – “бо бандьори запишуть це і колись воно впаде в чийсь криївці в наші руки, а тоді мене строго покарали б за це, що я зі своєю працівничкою мав полові зносини.” Далше майор наводив приклади зі свого життя, як він колись на кордоні був розвідчиком. Під час якоїсь війни його зловили, але він до нічого не признався.

Нових завдань мені майор не давав. Я не могла чогось нового розвідати, бо нікуди не ходила. Майор про це також знав.

Два тижні після цієї стрічі (17/XI.1947 р.) ввечір хтось застукав до нашого вікна. Коли я вийшла, то один узброєний чоловік сказав: “Ходіть зі мною до Цв’яхова, там на вас жде ваш чоловік.” Я спочатку відмовлялася, бо не знала цих людей, що прийшли по мене, але вони мене впевняли, що вони свої і я їх повинна знати. Я чомусь не вірила, щоб там був чоловік, але рішилася йти. Для того зайшла в

хату і повідомила Катерину (братову), щоб мене шукала в Цв'яхові, якщо я до ранку не поверну додому. Відтак я зібралася і пішла з цими людьми. Так я дісталася до вас на слідство.

Дня 25/XI.1947 р.

* * *

ЗАВВАГИ ДО СПРАВИ.

На початку слідства об'єкт призналася до підписання заяви і контактів з нач. РО МВД майором Швецем. Спершу говорила, що стрічалася з ним випадково, а відтак призналася до періодичних стріч. Розказуючи про стрічі дуже багато пропускала, недоговорювала, а це підтверджувало, що вона крутить. Переконуювання мало помагало, щоб одержати від неї правильне зізнання. В дальшому тягу слідства треба було примініти фізичні засоби. Не більше, як по п'яти ударах, об'єкт сказала, що буде розказувати правду. Одначе в її агентурній діяльності дальше не сходилися кінці. Це вона мотивувала тим, що майор Швець любився в ній, що привело їх до половых зносин. Маючи таким чином Швеця в руках, не подавала йому матеріалів на стрічах. Від неї він вимагав лише дещо, щоб мати доказ її а/праці.

Без примусу об'єкт призналася до побічної всипи місця перебування сл. п. пров. "Михайла". При цьому не закривала, що зробила це з пімсти за брата. За це більшовики заплатили їй 2000 крб. Згодом в слідстві об'єкт відкликала свої любовні і полові зносини з нач. РО МВД, зате ближче призналася до агентурної діяльності. Між іншим вимовляється, що чоловік знав про її контакти з Швецем, заявляючи їй не подавати на стрічах важніших матеріалів. Діставши змогу відпочити, об'єкт знову твердила, що зізнання про ближчі зв'язки зі Швецем є правильні, обороняючи рівночасно чоловіка, мовляв, чоловік нічого не знав про її стрічі. Чоловік знав лише, що вона стрічається з майором випадково (в приватному помешканні Швеця, як приходила за ліками для хворої дитини, в агента Віцинського та в неї вдома. Швець був в неї вдома чотири рази). Твердила, що чоловік мало цікавився цими стрічами і не забороняв їй контактуватися. На цьому об'єкт трималася до кінця слідства. Любовні зносини з Швецем їй виручували від активності в а/діяльності.

В цілому протоколі є дуже багато розбіжностей, неточностей і пропусків. Особливу увагу слідчий звертав, що знає чоловік про неї. Одначе вона все твердила, що він нічого не знав і навіть не міг

припускати. Під час слідства можна було вичути, що об'єкт старається закрити якісь свої більші провини, або провини чоловіка, беручи рівночасно на себе обвинувачення в аморальності. До цілого зізнання треба ставитися з застереженням. Вдійсності об'єкт дуже часто їздила до р-ну і стрічалася з майором.

При висиленні родин підпільників на Сибір її залишили на місці. Вона весь час була приготована, що колись можуть забрати її свої. Таке побоювання висловила своїй братовій Катерині. Як забирали її з дому, сказала братовій, щоб шукала за нею ранком в присілку Цв'яхів.

Зараз на другий день люди почали говорити, що її забрала спецгрупа, про яку згадується в протоколі. Про цю групу знала її братова Катерина, якій вона мала б сказати, що чула про це від Віцинського. Ця група мала б прибути з Волині розв'язувати справу смерті пров. "Михайла".

Катерина має за собою подібні прогріхи, як мала об'єкт: агентурна робота й аморальні поступки з більшовиками.

При кінці слідства вона так висловилася: "Я знаю, що мене застрілите, бо за "Михайла" мені так кантом не пустять."

Дня 25/XI.1947 р.

* * *

№ 7/І-7

Протокол допиту Василя Михайловича Крученика

Р. 31

Справа Ч: .../47

Крученик Василь

с/о РО МГБ “Дядя”

Бережани, дня 22/XII. 1947 р.

Протокол допиту

Крученик Василь Михайлович,
уроджений 13/І. 1929 р. в с. Рибни-
ках, Бережанського р-ну, Тернопі-
льської обл., українець, освіта “
7 кл. НСШ, вільний, невійськовий,
фризієр.

с/о РО МГБ від мая 1947 р.

Я уродився в сім’ї селян середняків. Родина моя складалася з: батько уроджений в 1890 р., мама Анна ур. в 1898 р., сестра Марія в 1922 р., і брат Ромко в 1926 р.

На п’ятому році життя родичі дали мене на виховання до польського дитячого садку. На сьомому році життя пішов я до школи в родинному селі де закінчив чотири класі. Відтак я ходив до п’ятої класи в с. Котові. Дальше я перейшов до Львова і тут закінчив сьому класу. Переважно товаришував я з поляками. Через те мене зненавиділи українці.

Під час більшовицької окупації в 1939-41 рр. моя сестра вийшла замуж за комуніста Демчишин Василя з с. Потутор. Пізніше його вбили повстанці за це, що був комуністом і співпрацював з НКВД. Мій батько перший записався до колгоспу.

З приходом німців повстанці хотіли вбити мого брата Романа за співпрацю з більшовиками. Однак він втік і виїхав до Німеччини. За деякий час, після приходу німців я з мамою та сестрою перенісся мешкати до Львова. Тут я вчився у фризієра Залуцького Станислава (поляк), а сестра записалася на медичний факультет. В Залуцького я вчився чотири місяці, а опісля перейшов на роботу до німецького шпиталю. З наближенням фронту ми зі Львова повернули назад

додому. Коли німці відступили з-над Стрипи я з родиною поїхали за ними. В Потуторах ми сіли до поїзду і заїхали до Хирова. Тут більшовики перервали тори й замкнули нам далше дорогу. Тоді ми повернулись назад додому.

Вернувши додому, я сидів спокійно до 1945 р. В тому році на весні я зголосився до праці в артілі “Сerp і Молот”. Завідуючим артілі був Гладкий Василь, родом з Нараєва. Він втік з Нараєва до Бережан, бо був комуністом і боявся, щоб повстанці його не вбили. До його артілі належали чотири цехи: годинникарня, щіткарня, бляхарня і фризієрня. Я зголосився на роботу в фризієрні. Завідуючою фризієрні була Крушільна Тоня, по нац. руска. По кількох місяцях праці Крушільна видала мені фризієрське свідоцтво і я міг вже самостійно працювати. В артілі я дістав свій фотелик і самостійно стриг та голив пацієнтів. Кілька разів мене кликали до тюрми стригти в’язнів. При цьому коло мене цілий час стояв дижурний і уважав чи я не говорю з в’язнями.

Одного разу мене викликав нач. МВД майор Швець, щоб я прийшов його голити. Коли я прийшов, майор запитав мене як називаюся, звідки і де працює батько. Я сказав, що називаюся Крученик Василь і звідки походжу. Він питав мене, чи я ходжу додому. Я відповів, що ходжу додому що неділі. Дальше він питав, чи в с. Рибниках є “бандьори”. Я відповів, що про це не знаю. Рівнож я голив ще з МВД мол. лейтенанта Чабана.

Одного разу прийшов до фризієрні “істребок”, щоб завідувача післала фризієра голити генерал-майора. Завідуюча післала мене. Прийшовши на МВД застав я генерал-майора, який був низького росту, грубий, волосся сиваве, около шістдесяти років. З ним були ще полковник, два капітани і майор. Тут капітан запитав мене, чи я вмю голити та чи не підріжу. Я відповів, що буду старатися зробити добре. Коли я голив генерал-майора, то двох НКВД-истів стояло з пістолями в руках, і слідили за моїми рухами. Один стояв коло вікна, а другий коло дверей. Того дня я голив чотири особи. За роботу мені належалось 44 крб., а заплатили тільки 35 крб. Споміж всіх пацієнтів, яких я голив, найбільше запізнався з капітаном артилерії Іваном Міліціним, по нац. руский. Сам він середнього росту, обличчя округлене, заріст чорний. Він постійно приходив до мене голитися, так що ми заприязнилися. Я був навіть в нього в гостині. Він мешкає вище пошти. З ним я часто ходив в кіно та їздив на мотоциклі. З завідуючим артілі Гладким я жив зле. Він часто жадав від мене горілки та інших продуктів. Коли я не міг йому цього дати, він виробив мені погану опінію та звільнив з роботи.

У фризирні ніколи ніхто не говорив на політичні теми, як рівнож не чув я, щоб хтось говорив про боротьбу Укр. Повстанців.

Прийшовши додому, я деякий час був без праці. Часто їздив до Львова на спекуляцію та возив харчі для сестри, яка студіює медицину. Одного дня я працював на подвір'ї і побачив, як коло моєї хати йшло около 15-ть більшовиків. Між ними був Міліцін. Побачив його я поздоровив та запитав куди він йде. Він відповів, що вже працює в МГБ і йде на обласу.

Він йшов із Саранчук до с. Мечишова. Коли він вертав з Мечишова зайшов до мене додому. Тут батько погостив його і він жартом запитав, чи в селі є “бандьори”, або може і я сам вже є “бандорою”. Я відповів, що “бандорою” ще не є та що в селі також їх нема. Відтак Міліцін пішов далше.

В місяці березні 1947 р. прийшов до с. Рибник гарнізон військ МВД в числі около 35 осіб. Рівнож до цього гарнізону був прикріплений Міліцін. Він заквартирував в Мозолової Ксені. В той час він часто приходив до мого дому в гості. Через цілий час, поки не вибрався гарнізон, я ходив голити і стригти всіх більшовиків. Всіх більшовиків я знав з вигляду, а по прізвищу знав лише сержанта Юрченка, який заходив до учительки Уницької Стефанії в с. Рибник. Коли я приходив на гарнізон, то більшовики все питали мене, чи в селі є “бандьори”. Я відповів, що може і є, але я їх не бачив.

Поки в селі квартирував гарнізон, то я цілий час пересиджував на гарнізоні. Коли гарнізон вибрався, я товаришував з Домашевським Володимиром і Почковским Петром (переселенець). Сільські хлопці не любили мене тому, що за німців я ходив з німцями, а тепер з більшовиками. Рівнож я часто ходив стригти і голити більшовиків з гарнізону, який квартирує в с. Потуторах. Командиром того гарнізону є ст. лейтенант. Цей гарнізон охороняє дорогу і мости, а також ходить на засідки.

В місяці квітні я поїхав до Львова і зголосився в начальника кадрів товарної станції на Головному дворці на курс стрілочників. Він погодився мене прийняти, тільки зажадав від мене паспорта. Тоді я повернув назад додому, постарався знимки і посвідку з с/ради та пішов до Бережан, щоб виробити собі паспорт. Тут я пішов до Міліціна і сказав, що хочу виробити собі паспорт. Міліцін пообіцяв мені, що коли мені буде тяжко виробити паспорт, то він мені допоможе. Відтак я пішов на военкомат. Одначе тут мені сказали, щоб я прийшов другого дня, бо сьогодні вони не мають часу. Тоді я знову повернув до Міліціна і розказав йому, що з паспортного стола мене відіслали на военкомат, а тут знова казали прийти доперва завтра. Міліцін в

той час обідав, тоді його жінка подала ще для мене обід, а відтак Міліцін написав мені картку до паспортного стола і сказав, що за три дні буду мати паспорт. З цєю картою я знову пішов до паспортного стола, де забрали від мене знімки, метрику і посвідку з с/ради та сказали, щоб за три дні прийти по паспорт. Звідти я знову повернувся до Міліціна. Він збирався виїздити кудись на село. Він зі мною довго не говорив, бо не мав часу. Від нього я пішов додому.

За три дні я знова пішов до Бережан по паспорт. Забравши паспорт я зайшов до Міліціна. Я подякував йому за поміч і поставив на стіл горілку. Жінка Міліціна поставила закуски і ми почали пити. При тому Міліцін питав мене, чи в селі є “бандьори”. Я відповів, що може і є, але я їх не бачив. Довго я в Міліціна не задержувався, тому, що спішився додому, бо на мене чекала підвода. Вдома я похвалився родичам, що вже маю паспорт і можу їхати до Львова на курс. Однак родичі відраджували мене їхати на курс стрілочників, бо казали, що це дуже тяжка і відповідальна робота. Вони радили мені далі залишитися працювати фризієром. Я з цим погодився. Другого дня я поїхав до Львова і хотів відібрати назад фризієрське свідоцтво, яке я попередньо був залишив у нач. товарної станції. Коли я сказав це начальникові, він сказав, щоб я показав свій паспорт. Тоді він віддав мені фризієрське свідоцтво і сказав, що тепер можу йти де хочу до роботи. Без паспорта і так мене нігде не приймуть. Казав, що не віддасть мені паспорта, хіба, що лишусь в нього при праці. Від начальника я пішов на станцію і поїхав додому. Тут оповів я родичам що сталося. Вони порадили мені вдатися за поміччю до Міліціна, а на курс таки не радили йти.

За два дні в селі був Міліцін і зайшов до мене додому. Тут я оповів йому, що сталося з моїм паспортом та просив його о поміч. Міліцін сказав, щоб другого дня я зайшов до нього, то він щось мені порадить. Того дня Міліцін при горілці розповідав, як він також був льотчиком. В бою з німцями його літак ушкодили, а він сам мусів вискочити на парашуті. Свої його були зробили вже погіблим тому, що він впав на німецьку сторону. Однак йому вдалося перейти до своїх. Коли його жінка довідалася, що він вже не живе, вийшла заміж за іншого.

Другого дня я зайшов до Міліціна. Переповів йому ще раз про справу з моїм паспортом. Тоді Міліцін сказав, що він допоможе мені відібрати його, але я мушу погодитися на це, що він мені скаже. Відтак ми перейшли з кухні до покою і тут він взяв картку паперу і почав щось писати. При цьому він говорив, що це справка, яку він пише до начальника товар[но]ї станції. Коли він написав, сказав, щоб я підписався. Я підписав своїм іменем і прізвищем. Відтак Міліцін

сказа[в], що пішле цю картку до Львова, коли я погоджуся на це, що він мені скаже. Тоді він сказав мені, що я маю в с. Рибниках слідити за “бандьорами”. Я на це погодився. Дальше він повчав мене, як я маю вести свою працю. Говорив, що маю ходити по селі, заглядати попід вікна, чи кого нема чужого в хаті, де вікна заслонені, то там треба підслухувати розмову. Казав щоб розвідати хто збирає для повстанців харчі, де вони заходять на вечерю, де квартирують та хто їм пере білля. Мав я слідити за всіма озброєними людьми, які б вони не були, як вони виглядають, яка в них зброя, уніформ, скільки їх йде, звідки надійшли та куди пішли. Це все я маю доносити до Міліціна. Матеріали я мав передати йому в своєму селі, або носити до Бережан. Вдома його можна застати в п’ятницю і у вівторок. В інші дні він перебуває на селах: Мечишів, Тростянець, Котів, Рибники, Саранчуки та Базниківка. Крім того я міг доносити на гарнізон, що стоїть в Потуторах на станції. Коли б я доноси давав на папері, тоді мав підписуватися псевдом “Дядя”. Лист міг я передавати тільки через тих воєнних, яких я добре знав. Такого листа-доносу поштою невільно було подавати. Коли б мене заглянув хтось, як я дивлюся попід вікна, то я мав говорити, що хочу купити горілки, шукаю за товаришами, або дивлюся де є вечорниці. Коли б стрінувся десь з повстанцями, то мав їм говорити, що в селі є засідки і щоб вони втікали з села. Про засідки я знав майже все, бо Міліцін мені про це говорив. Про співпрацю з Міліціним мені не вільно було говорити нікому, навіть родині. Відтак Міліцін подав мені руку, попрощався зі мною та побажав успіху.

Вдома я зразу взявся до роботи. Кожного вечора ходив попід вікна і заглядав чи нема повстанців. За кілька днів я стрінувся в селі з Міліціним. Він зараз запитав мене, чи я вже що вислідив. Я відповів, що наразі ще нічого не розвідав, але я стараюся, щоб в якнайкоротшому часі дати якісь матеріали. Того дня Міліцін припоручив мені вислідити Ольгу Клачук. (За[вваг]а слідчого: Ольга була зв’язковою від надр. “Оха” до рай “Грізного”. Коли “Ох” зголосився, то всипав її і МГБ за нею питало. Від того часу Ольга пішла в підпілля). Рівнож казав, щоб вислідити де ховається Грицик Богдан “Крук” (був в УПА, вернув з Карпат і зараз скривається) та Мандзій Микола швагер “Галини”. За ними казав слідити по їх родинях. Рівно ж Міліцін припоручив мені слідити такі хати, чи до них не заходять повстанці: Савків Петро (сусід Мандзія Миколи), Мандзій Проць, Стоян Василь, Лернатович Михайло (поляк, який за Польщі був солтисом. Під час акції на поляків його не зліквідували.) і Уницька Стефанія. Крім того я з власної думки слідив ще такі хати: Стоян Василя, Семенець Василя, Заєць Стефки, Босої Ксеньки, Головка Івана, Рабик Василя, Костів

Степана, Пилипишин Василя, Ходнів Віри. З згаданих хатах я часто був під вікнами і дивився, чи нема повстанців, або яких чужих хлопців чи дівчат. В Рабика, Головки і Босої я слідив за Ольгою Клачук. В цих господарів є дівчата з якими Ольга товаришувала і я думав, що вона там перебуває. Одного дня перед вечором я пішов в село і зайшов на вулицю, де мешкає Рабик. Тут я побачив Ольгу Клачук, як вона на подвір'ї говорила з Рабик Славкою. Пізніше я пішов до Рабика під вікно подивитися, чи Ольга не лишається там ночувати. В хаті я не бачив ні Ольги, ні Славки і думав, що вони пішли до стодоли спати. Тоді я пішов під стодолу і слухав може з півгодини, чи вони не говорять. Одначе не чув нічого.

Слідуючого дня я стрівуся в селі з Міліціним і зголосив йому де бачив Ольгу. Міліцін казав, щоб там часто підглядати, бо може вона там сидить.

В місяці вересні я зголосився на потурторську станцію, де працював я заготовщиком бараболі, яку заготовляв з села Тростянця і Котова. Вечером я все був в своєму селі і заглядав попід вікна. Одначе ніколи не міг нічого заглянути.

При кінці жовтня прийшов до села вечером Мілцін на засідку. Він мене стріву дома і послав до Рабика подивитися, чи там часом нема Ольги. При тому казав дивитися попід вікна, може де загляну повстанців. Я пішов в село, а Міліцін мав на мене чекати на мості біля читальні. В селі я стрівуся з Домашевським Володимиром з 1922 р. і сказав йому, щоб йшов зі мною подивитися, може де є вечорниці. Він на це погодився. Він також любив заглядати попід вікна. Я сам стрічав його кілька разів, як він заглядав. Коли я його питав, за ким він заглядає, він ніколи не давав мені ясної відповіді. До нього також часто заходив Міліцін. (Заява слідчого: Домашевський є підозрілий як с/о. Того вечора, коли Міліцін послав Крученика подивитися чи в Рабика є Ольга, інформатор СБ дослідив, як вони дивилися через вікна до Рабика, Ходня, Головки і Босої. Відтак пішли на міст коло читальні. Домашевський пішов додому, а Крученик лишився на мості. Відтак він з Міліціним і ще одним більшовиком пішли в напрямі церкви). Оба з Домашевським ми були під вікнами в Рабика, Ходня, Головка і Босої, а я зачекав на Міліціна. Міліціну я сказав, що [О]льги в Рабика нема. З ним я пішов ще кілька кроків, а відтак вернувся і пішов до Домашевського спати. Міліцін тої ночі робив засідку коло церкви. Він часто робив засідки коло церкви, на дорозі, що веде до Мечищова і до Саранчук.

Осінню до моєї хати прийшло двох озброєних людей, виломали в хаті двері, витягнули тата надвір і набили. Рівнож вони сказали

батькові, щоб я не ходив з більшовиками, бо мене застрілять. Тої ночі я спав під оборогом і пізнав цих людей. Був це Голота Володимир і Дзюбак Степан. Вони мали зброю тому, що були при “істребка[х]”, а батька набили за це, що він не наділив їм поля. Про це я хоті зголосити Міліціну, але мама мене відрадила, бо боялася, щоб їх не арештували. Тоді я зголосив Міліціну тільки про цей випадок, але хто це робив, то я сказав, що не знаю. Міліцін хотів дати мені автомат і казав, щоб я робив засідку коло своєї хати і коли надійдуть “бандити”, щоб я їх постріляв. Від цього часу, коли набили мого батька, я вже вдома не спав, бо боявся повстанців. Крім цього я часто ходив до Бережан до Міліціна і казав йому, щоб він вже [за]раз якось відібрав мій паспорт. Він все обіцяв.

При кінці листопада 1947 р. я пішов до Міліціна і запитав його, як мається справа з паспортом. Тоді він відповів, що паспорта він мені не відбере тому, що я не роблю роботи. Того дня я пив з Міліциним, його жінкою, “істребком” з с. Мечишова Мельником і його жінкою. Жінка Міліціна спилася і я стягнув з її руки золотий годинник, з яким пішов додому. Від того часу я вже з Міліциним не стрічався, бо боявся, щоб він мене не арештував за цей годинник. Цей годинник я попсував і дав направляти до Львова.

Дня 24/XII. 1947 р.

25/4

* * *

№ 8/І-8

Протокол допиту Григорія Миколайовича Дуди

Р. 31
Справа ч. 202/48
Дуда Григорій
с/о РО МВД "Голка"

Бережани, дня 11/І.1948 р.

Протокол допиту.

Дуда Григорій Миколайович,
уроджений 1899 р. в с. Лапшині,
Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта –
4 кл. Нар. Школи, жонатий, військовий, рільник.
с/о РО МВД від місяця лютого
1946 р.

Я, Дуда Григорій, син Миколи і Насті, з дому Швець, уродився в сім'ї селян середняків. На сьомому році життя почав я ходити до школи в родинному селі, де закінчив чотири класи. Відтак помагав я батькам в господарстві.

1917 р. я зголосився до УГА в м. Бережанах і тут був придільний до обозу. Моїм командиром був четар Кикіш.

В 1918 р., коли поляки заняли Львів, я зі своїм обозом переїхав на схід до Бердичева. В цьому році осінню поляки залапали наш обоз, а нас всіх віддали до лагерь в м. Тернополі. Тут я захворів на тиф, в якому пролежав два тижні. Відтак поляки відпустили мене додому.

В 1923 р. я оженився на Борик Теклі, родом з с. Лапшина. Однак з нею я добре собі не жив і зараз другого року розвівся. Відтак я оженився на Яців Докії, родом з с. Гинович, Бережанського р-ну.

З приходом більшовиків в 1939 р. я жив вдома і працював на ріл[л]і.

В час німецької окупації я працював в аматорському гуртку режисером.

З приходом більшовиків в 1944 р. я зголосився на воєнкомат, де виробив собі документ. Всіх нас з с. Лапшина пішло на воєнкомат 150 мушин. З того 130 осіб забрав до роботи в лісі директор Ліспромгоспу Ярема, родом з с. Раю, а 20 осіб пішло до армії. В лісі працював я до 1946 р.

В місяці лютому 1946 р. над раном одного дня обступило мою хату 12 “істребків”. Вони сказали, щоб я відчинив хату. Одначе, коли я не хотів, вони виважили двері і увійшли до хати. Один з них запитався, як я називаюся, а відтак до жінки сказав, щоб вона дала їм щось їсти, бо вони голодні. Опісля “істребки” забрали мене зі собою і завели до хати Захарків Степана. Тут я застав кількох більшовиків і Балка Андрія. За кілька хвилин більшовики забрали синів Захарків Степана, Івана і Гринька, та разом пішли по Віятик і Слободу Марію. За годину привели цих дівчат. Відтак нас всіх замкнули в хаті, а Захарків Івана покликав “істребок” до другої кімнати на слідство. Після нього на слідство покликали мене. В другій кімнаті застав я Гловацького і двох “істребків”. Тут Гловацький запитав мене, чи Захарків Іван приходив до мене за збіркою. Я відповів, що в своїй хаті Івана не бачив. Тоді Гловацький положив мене на землю і почав бити. Одначе я дальше до нічого не признався. Тоді Гловацький покликав з другої кімнати Захарків Івана, який сказав, що я дав йому 30 крб. на добру ціль. Він сказав, що рівнож того дня бачив у мене повстанців, одначе не міг їх пізнати, бо в хаті не світилося. Вдійсності в мене того вечора був Марків Степан – “Лис”, Гриняшко Микола – “Медвідь” і Гриняшко Гриць – “Сірко”. Ціле зізнання Гловацький писав. Відтак “істребки” завели нас до іншої кімнати, а Гловацький брав на слідство інших людей. Захарків Гриць на слідстві зізнав, що вищезгадані дівчата, яких більшовики також арештували, ходили збирати для повстанців харчі. По переслуханні нас всіх забрали до р-ну, Балка Андрія пустили додому. В Бережанах нас всіх завели на дижурку МВД. Тут зробили коло нас ревізію, забрали все з кешенів, а відтак розпровадили нас поодинокі по камерах. Я попав до камери ч. 4. Тут я застав вже Войціховського Романа з с. Лапшина, Бездуха Михайла з с. Шумлян, Семчишин Федора з с. Вербова і кількох незнайомих.

Другого дня ночью прийшов до моєї камери Боянович Клим з с. Гиновичі, який в той час був ключником і покликав мене на слідство, де я застав в канцелярії слідчого МВД лейтинанта Надьонного і секретаря. Надьонний попросив мене сідати, а відтак запитався, як я називаюся. Я відповів. Дальше він почав питати мене, чи був в мене Захарків Іван за збіркою і кого він тоді застав в хаті. Я сказав, що Захарків до мене не приходив за жодною збіркою і не бачив в мене

нікого. Надьонний вдарив мене два рази в лице і запитався для кого я беру від поштаря газети. Я відповів, що від поштаря Возняк Дмитра я забираю свої газети, які я собі принумерував. Надьонний дальше почав мене бити і питав це само, що і попередньо, одначе я до нічого не признавався. Відтак слідчий закликав ще двох “істребків”, які забрали мене до другої “цимерки”, де почали мене питати це, що вже питав Надьонний. Коли я дальше до нічого не признавався, вони почали мене бити. Спочатку вони били мене палицями, а відтак гумами. Одначе я дальше до нічого не признавався. Тоді прийшов Боянович і забрав мене до камери.

Другого дня ніччю, около дев’ятої години, прийшов дижурний Городенко (східняк) і покликав мене знову на слідство, яке дальше переводив Надьонний. Він попросив мене сідати, дав закурити, а відтак запитав, що я розкажу нового. Одначе і цього разу я відповідав це само, що попередньо. Тоді Надьонний застукав до другої кімнати, звідки вийшли ці “істребки” і забрали мене до попередньої цимерки. Тут був рівнож і Гловацький. Він почав питати мене знову це, що вже попередньо питав Надьонний. Коли я дальше не хотів нічого говорити, вони почали мене бити. По якомусь часі Надьонний застукав до дверей і мене завели до нього. Він дальше почав питати це саме, на що я відповідав, як і попередньо. Тоді він копнув мене кілька разів і відіслав назад до камери.

Слідуючої ночі Боянович знову забрав мене на слідство до Надьонного, яке мало попередній характер. Відтак Боянович завів мене назад до камери, де я просидів півтора тижня. Після цього часу прийшов до камери Боянович і забрав мене на слідство до Надьонного. Тут я застав ще Польового. Надьонний попросив мене сідати, дав закурити, а відтак ставив ці самі питання, що і попередніх разів. Я постійно давав одні і ті самі відповіді. Тоді Надьонний післав дижурного по Захарків Івана, якого Надьонний запитав, чи він був в мене за грішми. Захарків відповів, що в той час він був п’яний і не пам’ятає, чи приходив до мене за грішми. Тоді Надьонний покликав “істребків”, які взяли Захарка зі собою, а мене Надьонний запитав, чи поштар давав “бандьорам” газети і для кого я брав газети. Я відповів, що про поштаря не знаю нічого, а від нього я брав тільки свої газети. Відтак привели Возняк Дмитра, якого Надьонний запитав, які газети я брав від нього. Возняк відповів, що я брав свої газети, чи я їх комусь давав, то він не знає. Відтак дижурний забрав Возняка назад до камери, а мені сказав Надьонний переповісти ціле своє пережиття. Це все, що я говорив, він писав. Відтак перечитав це мені і сказав підписати. Я підписав. Тоді Надьонний сказав до мене, що за це, що

я давав для “бандьорів” гроші і газети чекає мене десять років тюрми. Відтак Польовий взяв якийсь папір зі стола і викликав мене до другої кімнати, де запитався, чи я чув скільки років мене чекає. Я відповів, що чув. Тоді Польовий сказав, що мене з тюрми може вирятувати тільки це, коли піду до “істрибків”, або буду доносити на повстанців. Казав, що в тюрмі я буду ще кілька днів і щоб за цей час я надумався. Відтак він закликав дижурного, який завів мене назад до камери.

За три дні прийшов до моєї камери дижурний Городенко і сказав, щоб я зі всіма своїми речами виходив на коридор. Тут я застав вже Захарків Івана, Захарків Гриця і Возняк Дмитра. Відтак дижурний завів нас на дижурку до Польового. Тоді Польовий покликав мене до окремої кімнати і тут запитав, чи я вже надумався, що маю вибирати. Я відповів, що не знаю, що було би добре. На це Польовий відповів, що я до “істребків” вже за старий. Тоді я погодився на співпрацю з Польовим. Тоді він сказав, що зараз я піду додому, а за кілька днів маю прийти до нього і тоді він більше зі мною поговорить. Рівнож казав, щоб до цього часу я довідався дещо про повстанців. Польовий говорив, що коли б я не хотів прийти до нього, то він пошле по мене возних, а тоді вже мене вивезуть напевно в Росію. Після цього дижурний віддав мені всі мої речі, які були забрали від мене і Польовий відпустив мене додому. Після цього Польовий кликав поодиночке до цієї салі Захарків Івана, його брата Гринька і Возняка. Однак вони мені не сказали, про що з ними Польовий говорив.

Вдома я лежав два тижні хворий. За цей час я до Польового не ходив. Одного разу він стрінув мою братову Дуда Гаську і переказав нею, щоб я прийшов до нього. Тоді я взяв літру горілки, 60 яєць і трохи муки і з тим пішов до Польового. Вдома Польового я не застав і його жінка сказала мені трохи зачекати. Десь за годину прийшов Польовий і запитав мене, чому я так довго не приходив до нього. Я відповів, що лежав хворий і тому не міг прийти. Відтак він покликав мене до другого покою і тут запитав, що я вже прослідив. Я відповів, що лежав хворий і тому не міг нічого довідатися. Тоді Польовий почав говорити, що моїм обов’язком є прослідити де перебуває “Грізний” і інші повстанці з с. Лапшина. Матеріали казав подавати до нього додому. Коли б я його вдома не застав, то все мав описати на папері і залишити його жінці. При цьому він дав мені взірець, як я повинен писати записку. Рівнож тоді він дав мені псевдо “Голка”, яким казав підписувати записки. Дальше він говорив, щоб я ходив вечером і підглядав до кого заходять повстанці, розвідувати дещо поміж людьми, тільки обережно, бо коли б мене вислідили, то можуть вбити.

Від Польового я пішов на місто де стрінувся з “істрибком” з с. Дібранова Долішнім Іваном, в якого я запитав, що він тут робить. Він відповів, що більшовики хотіли його судити на 15 років, але він пішов до “істребків” і йому кару дарували. Рівнож він сказав, що Надьонний переказував, щоб я привіз йому 50 кг муки, бо він від’їздить до Чорткова.

За п’ять днів я взяв 50 кг муки і з тим поїхав до Бережан. Тут я заїхав до Долішнього Івана, а разом з ним пішов до Надьонного. Він подякував мені за муку і сказав, що зараз виїздить до Чорткова і у всьому щоб я звертався до Польового. Відтак я з Надьонним попрощався і з Долішнім вийшов на двір. Тут Долішний почав говорити до мене, що коли мені буде потрібно якоїсь помочі, або коли треба буде вирятувати когось з тюрми, то він мені в цьому буде помагати. Опісля я з ним попрощався і поїхав додому.

Десь за тиждень Долішний стрінув в Бережанах жінку з с. Лапшина Галик Настю і переказав нею до мене, щоб я прийшов до Польового. Я тоді взяв горілку і яєць і з тим пішов до Польового. Польового я застав вдома, дав йому горілку і яйця, а відтак він запитав мене, що я вже прослідив. Я сказав, що одного дня вечером я бачив, як дорогою йшло шістнадцять повстанців, які надійшли з напрямку Бережан і пішли на с. Шумляни. Я йшов за ними, аж вони вийшли на поле, яке зовуть “Пасічки”. Дальше на поле я вже боявся йти. Польовий сказав, що йому такого дон[о]су, що йшли і пішли, не потрібно. Йому треба точно сказати до кого заходили, чи до хати, чи десь до криївки. Відтак він сказав, щоб я йшов додому і слідити куди найбільше ходять “бандьори” і до кого заходять. Казав, що “Грізного” я обов’язково мушу вислідити.

За чотири тижні після цього я привіз вечером бараболі з поля. В той час я побачив, як через подвір’я мого сусіда Дякович Степана перейшло шістьох повстанців і почали дивитися через вікно до хати. Тоді я лишив коні і почав йти до них. Вони мене зауважили і скоро пішли на город. Я дальше йшов за ними. Тоді один з них вернувся і почав йти до мене. Я настрашився, вернувся назад на своє подвір’я і заперся в стайні. За кілька хвилин я вийшов на двір, пішов на город, а відтак на одну вулицю, однак повстанців вже не було. Я навіть заглядав тоді до кількох хат.

Третього дня я пішов до Бережан і зайшов до Польового. Йому я розповів про вищезгаданий випадок. Польовий занотував собі в кого були повстанці і що пішли в напрямі на цвинтар.

В місяці грудні 1946 р. одного вечора я був в свого сусіда Ганчара Антона і бачив, як вулицею переходило п’ятьох повстанців. За кілька

днів я був в Польового і зголосив йому про цей випадок. Після цього більшовики кілька разів робили засідки в саді Вітковської Пелагії. Після того до мене приходили повстанці. Був Гриняшко Микола – “Медвідь”, Слободний Степан – “Крига”, Марків Степан – “Лис”, Панасів Іван, Прокопів Микола – “Змій” і Калатало Василь – “Олекса”, родом з с. Шумлян.

Перед Різдв'яними Святами до мене часто заходили повстанці. Однак я про це Польовому не голосив, бо хотів, щоб повстанці спокійно пересвятували. Дперва по Йорданських Святах я зголосив Польовому, що до мене заходять повстанці і хто. Він це все собі записав. Після цього більшовики кілька разів робили засідки коло моїх сусідів та в мене за хатою.

В місяці травні 1947 р. йшов я одного вечора з с. Шумлян додому. На полі між сс. Гиновичами, Лапшином і Шумлянами я стрів коло 12 повстанців, які пішли до с. Лапшина. Повстанці мене не бачили, бо я, як тільки їх заглянув, зараз сів під межу. Другого дня я про це зголосив Польовому. Після того в цьому місці більшовики робили засідки, а в Зелені Свята 1947 р. там впав на засідці Процик Михайло – “Сокіл”, родом з с. Дрищева.

За деякий час я зголосив Польовому, що бачив трьох повстанців, які пішли вулицею Репецкого коло студні на вулицю Маковенського. Відтак там більшовики робили засідки.

Через той цілий час я працював рівнож в лісгоспі. Після цього я дістав пропуклину і лікар сказав, щоб пошукати собі десь легкої праці. При допомозі Кіналь Степана, родом з с. Лапшина я дістав працю на заготскоті в Бережанах. Тоді я пішов до Польового і сказав йому, що тепер я вже менше буду в селі і не можу так подавати матеріалів. Польовий відповів, що я своєї праці занехати не можу. Казав, що коли буду тільки вдома, то повинен щось прослідити і про це зголосити йому. Вкоротці Польовий зістав вбитий і я вже не мав з ніким контакту.

В жнива 1947 р. приїхав до с. Лапшина Долішний Іван за косами на МВД. Відтак він з шофером зайшов до мене і запитав, що чувати в селі. Я їх погостив. Після цього Долішний викликав мене до сіней і сказав, щоб прийти до нього в Бережани, бо він мав зі мною щось важне поговорити. Однак до Долішнього я не йшов, бо не мав часу. За деякий час Долішний приїхав знову до мене ще з одним “істробком”. Він викликав мене на двір і запитав, чому я не прийшов до нього. Я відповів, що не мав часу, бо зараз жнива. Тоді він сказав, щоб завтра я обов'язково прийшов до нього, бо він має зі мною дещо поговорити на тему моєї співпраці з органами МВД. Відтак Долішний від'їхав на поле до людей, які в'язали ячмінь.

Третього дня я пішов до Долішнього. Одначе його вдома не застав. Його жінка сказала мені, що він поїхав до Тернополя і приїде щойно за п'ять днів. Тоді я вернувся додому, а шостого дня знову пішов до Долішнього. Він покликав мене до своєї кімнати і тут сказав, що він знає про це, що я співпрацював з Польовим. Казав, що зараз Польового нема і я буду доносити до нього. Казав, щоб доносити точно, щоб можна було щось зробити, а тоді я напевно щось також одержу. На цьому ми розмову закінчили і я пішов додому.

В листопаді 1947 р. я їхав вечером з ліса і на роздоріжжі, яке називають Вигін стрінув я трьох повстанців. Про це я зголосив Долішньому. Відтак більшовики робили там засідки.

В місяці грудні 1947 р. до с. Лапшина прийшов гарнізон. Я тоді пішов до Долішнього і сказав йому, що зараз в селі є гарнізон і повстанці до села не приходять. Долішний відповів, що він про гарнізон знає, а моїм обов'язком є даліше слідити. Від цього часу я вже більше з Долішнім не стрічався.

Я бачив, що до Долішнього крім мене заходили ще такі люди з с. Лапшина: Голик Самійло Федорович, Кузів Настя, Лещук Анна Лукіянівна, Лещук Марія, Кіналь Степан.

Дня 14/I.1948 р.

Протоколував "Василь"

* * *

Протокол допиту Теодора Гнатовича Пелехатого

Р. 31

Справа ч.: 201/48

Пелехатий Теодор

с/о РО МВД “Дмитро”

Бережани, дня 11/І. 1948 р.

Протокол допиту.

Пелехатий Теодор Гнатович,
уродився 1914 р. в с. Лапшині,
Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта – 5 кл. Нар. Школи, військовий, жонатий, рільник.
с/о РО МВД від грудня 1946 р.

Я, Пелехатий Теодор, син Гната і Ірени, з дому Дулеба, уродився в сім'ї селян бідняків. Скінчивши сім років я почав ходити до школи в родинному селі, де закінчив п'ять клас. Відтак я помагав батькові на господарстві. Батько мій мав тільки один морг поля і ми мусіли тяжко працювати, щоб заробити дещо на прожиток.

На сімнадцятому році життя мене арештувала польська поліція за крадіж пшениці в Плонського М. Коли на слідстві виявилось, що я не крав, мене звільнили додому.

Одного разу я зі своїм товаришем пішов до ліса на підпеньки. Так ми зайшли на підлісничівку. Тут в хаті не застали нікого. В хаті ми побачили стрільбу і французького кріса. Забрали це і втікли. Я взяв собі стрільбу, а кріса товариш.

В 1935 році мене покликали до польського війська і приділили до 51-го полку піхоти, який стояв в Бережанах. Тут я довго не служив, бо дістав запалення лівого вуха і мене звільнили додому.

В 193[6] р. я оженився на Марії Бідула. Другого року я вкрав з ліса фіру дров. Гайовий мене зловив і віддав на лісництво в с. Раю. Лісничий віддав мене карній поліції, яка мене порядно вибила, а відтак я мусів заплатити 50 золотих.

За більшовицької окупації 1939-41 рр. я арештований не був. В уряді також не працював. Перед Зеленими Святами 1941 р. мене покликали більшовики до війська. Я зголосився на воєнкомат в Бережанах, а відтак разом з іншими мене перевезли до Мартинова, коло Галича. В перших днях німецько-більшовицької війни я зістав ранений в праву ногу і мене завезли до Станіславова. В шпиталі я пролежав один тиждень і вилікувався. Відтак мене перевезли до с. Лісник, Бережанського р-ну. Тут ми постояли три дні, а відтак машинами почали даліше відступати на схід. Під Волочиськами нас почали обстрілювати німецькі літаки. Я скористав зі замішання, відірвався від своєї частини і полями прийшов додому.

При кінці 1941 р. я з товаришами нападав на жидів, які втікали з Бережан.

Дня 14 січня 1942 р. мене арештувала укр. поліція. При арештуванні поліція skonфіскувала в мене всі мануфактурні речі. Опісля жиди свої речі забрали, а мої поліція віддала жінці. Слідство в справі грабунків вела укр. поліція. На слідстві я признався, що маю стрільбу, з якою нападав на жидів. В Бережанській тюрмі я сидів більше як один рік. За цей час був я три рази на слідстві. Відтак мене з іншими без суду завезли до Львова і дали до тюрми на вулиці Лонцкого. Тут я на слідстві не був ані разу. Одного разу в цій тюрмі мене побили польські в'язні так, що я три дні не міг нічого їсти.

Зі Львова мене перевезли до концтабору Майданек в м. Люблині. Всіх зі Львова нас перевезли до цього лагерьа 700 осіб, з того 600 мушин, а 100 жінок. В концтаборі нас запрягали до тяжкої праці, а годували дуже зле. Денно давали з два кілограми хліба на вісім осіб, по одному декаграмові ковбаси, декаграм масла і s літри зупи. Тут я працював через чотири місяці. Говорили, що за цей час було тут 32000 в'язнів. З Майданеку мене перевезли до лагерьа в Бухенвальді. Тут дали відпочинок на чотири тижні, а відтак перевезли до лагерьа Дора. Тут ми будували підземні лагри. В Дорі були воєнні заводи, де виробляли розривні знаряддя. Життя в Дорі було дуже тяжке. Говорили, що тут за рік згинуло 35000 осіб різних національностей. Тут працював я 18 місяців, а відтак перевезли до Воленсбріку. В Воленсбріку я перебував один місяць, а відтак мене перевезли в ліс коло Мальнова. В той час німці вже відступали і не мали з нами що робити. Вони сказали, щоб ми йшли, хто куди хоче. Тоді я пішов в напрямі додому. Пішком зайшов я аж до Штетіна [Щеціна]. Тут вже були більшовики, які по дорозі постійно перевіряли і питали куди йду. Я говорив, що поляк і вертаю з роботи з Німеччини. Зі Штетіна я автом заїхав до Штаргарту, а звідси поїздом до Познаня, а відтак до Катовіц. Тут я пересів на інший поїзд,

яким заїхав до Медики. Тут задержало мене погран. НКВД, записали мою адресу і питали, що я робив в Німеччині. В Медиці пореєстрували всіх людей і конвоем доставили до Судової Вишні, де всіх загнали до лагерь. В лагері я був два тижні. Тут всіх перевіряли і видавали документи. Тоді я довідався, що цих, які не мають німецьких документів, НКВД арештує як Власовців. Я тоді продав черевики і ще з одним купив літру горілки, яку дав вартовому, а цей в ночі випустив нас за дроти. Звідсіля я поїздом приїхав до Львова, де зайшов до знаомого Дмитра. Тут я стрівся зі своєю жінкою, яка також приїхала до Львова.

Додому я повернув з початком червня 1945 р. Тут почали мене відвідувати люди, а вечером приходили повстанці. Перші з повстанців прийшли до мене Галушка Володимир і Галушка Степан, оба з с. Бишок. Дальше прийшов Бадус Микола – “Сокіл” (вбитий), Дулеба Іван – “Вишневий” (вбитий) і інші. Вдома я деякий час ходив без документу тому, що повстанці говорили мені, щоб не голоситися.

Осіню 1945 р. я зайшов до директора ліспромгоспу Яреми, родом з с. Раю і зголосився в нього до праці. Йому я дав дві літри горілки і дещо масла та просив, щоб він постарався для мене документ. Тоді Ярема запитав мене де я був. Я відповів, що повернувся з німецького лагерь. Він сказав, щоб принести посвідку від с/ради, що я дійсно був в Німеччині.

За два дні я взяв справку з с/ради, трохи горілки і закуски і знову пішов до Яреми. Він виписав мені посвідку, що я працюю в лісі і сказав йти на воєнкомат і там на ганку зачекати на нього. За деякий час прийшов Ярема і пішов до нач. воєнкомату Окулова. Відтак Окулов покликав мене до канцелярії і тут запитав де я був. Я відповів, що був в німецькому лагерь. Тоді він зажадав справки з с/ради, що я дійсно був в Німеччині. Відтак він написав ще від себе одну справку і відіслав мене на НКВД до паспортного стола.

В паспортному столі я застав дві панночки. Одна високого росту, блондинка, мала розтяту горішню губу, а друга була низького росту, чорна. Ця висока запитала мене чого я хочу. Я показав їй всі три справки, які вона переглянула, а відтак написала картку, яку дала мені. Звідси я знову вернувся на воєнкомат і дав Окулову картку з паспортного стола. Відтак Окулов сказав мені йти додому, а за тиждень прийти по документ.

За три дні я злагодив дещо горілки, курку, масла і це все заніс до Яреми. Ярема сказав мені, щоб я з хабарами не йшов до Окулова, бо цей їх не прийме. Знову за кілька днів моя жінка занесла трохи харчів до Яреми. За кілька днів я знову пішов з Яремою на воєнкомат. Тут

Ярема щось тихо говорив до Окулова, а цей шкрябався в голову і чомусь поцокував. Відтак з Яремою я пішов до секретаря першої частини, який виписав мені документ. З документом ми повернули ще до Окулова. Він перечитав документ, прибив печатку і пішов, а відтак дав мені його до рук. Я подякував, попрощався і вийшов. За мною вийшов Ярема і сказав, щоб я не забув, що за документ треба щось принести. Після цього я ще кілька разів носив харчі до Яреми.

В лісі я працював, аж поки не захворів на запалення жил ножних. Тоді я пішов до шпиталю, де пролежав пару тижнів. Вернувши додому, я вже не йшов до роботи в лісі.

За якийсь час Ліспромгосп хотів вислати мене на роботу до Кохавини. Щоб не забрали мене до роботи я став крамарем і почав працювати в кооперативі. В той час до мене часто приходили повстанці. Був в мене і "Гуляй", "Жук", "Крук", "Максим", "Боян", "Оля" і багато інших, яких я не знаю. Крім того приходили до мене всі Лапшинські повстанці. Їх усіх я знав по правдивому прізвищу, а деяких по псевдах.

Одного разу мені говорила моя жінка, що коли мене не було вдома, то в нас квартирувала Марта зі Львова. Опісля до неї я везив записки, які давав мені "Юрко". Ці записки я давав Дмитрановій жінці, яка живе у Львові, а та давала Марті.

Осінню 1946 р. "Лис", "Ох" і "Чорний" зробили в пивниці під кооперативною своєю криївку. В мене часто перебувала жінка Чикоти Дмитра Зоська. Її чоловік лежав ранений в криївці, яка була на городі в сусіді.

В грудні 1946 р. мене більшовики арештували і привели перед провокатора "Остапа". Відтак мене з іншими арештованими відставили до р-ну. Зі мною їхала Дулеба Стефка (жінка "Грізного") і Чикота Зоська, яка була накинена веренькою. Коли Зоську виводили з хати, то більшовики казали мені обернутися. Спочатку на фірі їхала Стефка, Зоська і один "істребок", а я йшов збоку. Відтак я їхав кінями Вітковської. На фірі віз бараболі і около 15-20 снопів ячменю, які "Остап" зрабував від Марків Теклі. В Бережанах "Остап" сів на фіру і ці речі я завіз до його дому. Відтак він забрав мене на НКВД. По дорозі він стрів "істребка" з с. Дібранова Долішного Івана і сказав завести мене на МВД. Долішний Іван питав мене звідки я походжу. Коли я відповів, що з с. Лапшина, він сказав поздоровити "Грізного" і щоб я сказав йому, що його коханку вивезли до Тернополя. Я на це нічого не відзивався. На МВД мене завели до пивниці, де сиділи всі Лапшинські хлопці. Того дня арештували з с. Лапшина Прокопів Степана, Прокопів Миколу, Кавару Миколу, Олійник Гаврила, Ваврик Іван, Литвицького

Михайла, Глушко Славка, Мельник Василя, Захарків Петра, Бідулу Степана, Анну Глушок, Захарків Доську, Гриняшко Марію, Прокопів Доську, Марків Теклю і др. В пивниці з нами сидів ще один арештований з Бережан і двох з с. Рекшина.

Один чоловік з с. Рекшина оповідав нам, що коли він був на слідстві в одній салі, то через двері чув, як слідчий в другій салі кричав на Чикоту Зоську і що вона щось багато говорила. Другого дня більшовики арештували багато людей з с. Лапшина правдоподібно на всипу Зоськи.

Другого дня мого арештування мене через дірку в дверях покликала Прокопів Доська (жінка “Соловея”) і сказала: “Коли б тебе покликали на слідство і питали чи я з тобою вагітна, то щоб ти сказав, що так. Я зізнала, що одного разу вечором я була в кооперативі і ти мене підпроваджував додому. Ми тоді мали полові зносини і від того часу я зістала вагітна.” Я на це погодився. Третього дня в ночі дижурний покликав мене на слідство. В салі я застав нач. паспортного стола (низький, чорний, обличчя жовте, ноги криві), який вдарив мене в ухо. Відтак прийшов слідчий в ранзі лейтинанта (високий, стрункий, блондин, обличчя округле, убраний по-військовому). Він попросив мене сідати і почав питати:

Слідчий: “Оповідж свою автобіографію?”

Я: “Я уродився в с. Лапшині в 1916 р. До школи ходив п’ять років. Опісля цілий час я працював на господарстві. В 1941 р. я віз до Львова продавати м’ясо. Тут мене зловили німці і завезли до лагерь Майданек, а звідтам мене перевезли до Бухенвальду, де я робив до кінця німецької дійсності.”

Слідчий: “Ти в Майданеку не був, коли ти живий вернувся додому.”

Я відповів, що був чотири місяці, а решту в Бухенвальді. Коли я говорив, що був в Німеччині, нач. паспортного стола подивився в якусь книжку і сказав, що я в Німеччині не був, бо мене нема в нього записаного. Одначе я твердив, що був. Тоді він запитався в кого я був у паспортному столі. Я відповів, що в якихсь панянок. Тоді нач. паспортного стола вийшов.

Слідчий: “Ти давав Чикоті Зоньці їсти?”

Я: “Ні не давав.”

Слідчий: “Брешеш. Зонька сама казала, що ти давав їй їсти.”

Я: “Я не давав, а давала мама.”

Слідчий: “А скільки мама має років?”

Я: “Мама має 71 рік.”

Слідчий: “А Зончиному чоловікові ти давав їсти?”

Я: “Може і давав. Хто б не прийшов з озброєних людей, то я всім давав їсти, бо боявся за своє життя.”

Слідчий витягнув зі шухляди список і почав читати: “Грізний”, “Сірко” і інші, яких не пам’ятаю. “Ти знаєш таких людей?”

Я: “Ні, не знаю.”

Слідчий: “А таких як Дулеба Степан, Гриняшко Гринько, Захарків Гринько, Прокопів Микола Григорович, Прокопів Микола Степанович, Кузів Степан Федорович, Кузів Степан Васильович, Панас Іван і Марків Степан, знаєш?”

Я: “Так, знаю.”

Слідчий: “А де вони?”

Я: “Як я виїжджав з дому, то всі були в селі, а де вони тепер, то я не знаю.”

Слідчий: “Вони всі є в банді і їх треба зловити.”

Відтак слідчий витягнув зі шухляди картку писану синім чорнилом і прочитав мені. Пам’ятаю, що там було написано: “Я добровільно годжуся служити Рад. Союзові.” Тоді слідчий казав мені підписати цю картку. Я не хотів. Тоді слідчий вийшов, а по хвили прийшов з нач. паспортного стола, який приніс зі собою палицю. Вони положили мене на крісло і били поки я не погодився підписати заяви. Коли я підписав заяву, нач. паспортного стола вийшов. Відтак слідчий почав говорити: “Ти тепер маєш слідити, де знаходяться бандьори. Будеш слідити головню за Лапшинськими бандьорами. Ти маєш дивитися де вони заходять, хто дав їм їсти, де ночують, як озброєні, як убрані, звідки приходять до села і куди виходять. Коли б вони прийшли до тебе, ти дай їм горілки і добре їсти, а сам скоро дай знати до мене. Добре на мене придивися, щоб ти мене пізнав. Дальше прислухайся як вони себе кличуть. Даю тобі кличку “Дмитро”. Коли б до тебе хтось зголосився по цій кличці, то можеш йому сказати, що ти вислідив. Уважай, сліди, бо коли не будеш давати матеріалів, то вишлю тебе на Сибір.” Я сказав, що все буду робити.

Під час слідства дверима з правої сторони увійшов один НКВД-ист і сказав до мого слідчого: “Вже маю один кожух.” Після слідства дижурний завів мене до пивниці. Рано нас всіх перегнали до тюрми, де я просидів один день, а відтак мене звільнили додому.

Осіною 1946 р. ще перед моїм арештуванням приїхало до мене около 12 МВД-истів на конях і зробили ревізію. Шукали по стайнях, в селі рухали кожне дерево і рачки лазили по межах. Шукали за криївкою. В хаті і stodолі не шукали. Мене того дня вдома не було. До мами більшовики говорили, що в нас вище хати має бути криївка. Відтак вони списали протокол, що в нас перевели ревізію, який мама

підписала. Опісля вони взяли від мами 2 кг масла і хліб і пішли до сусіди Фурмигея, де наїлися, а відтак поїхали назад до р-ну.

За три дні більшовики з Вербівського гарнізону знову робили в мене ревізію. На городі вони знайшли дві гранати і німецькі набої, які закопав сусідний хлопець. Мама сказала більшовикам, що це закопав син Фурмигея. Тоді більшовики пішли до Фурмигея, а за кілька хвилин знову обскочили хату і почали шукати. Вони щось почали міряти, а відтак почали лупати суфіт над печею. Більшовики повалили піч, одначе криївки, яка тут була, вони не знайшли. Під час ревізії більшовики були обложили подвір'я кул[е]метами.

В місяці січні 1947 р. в нашому селі була облава, яку переводили старшини з Суворовської школи. Тоді також в мене робили ревізію. По ревізії командири оглянули нашу хату і щось в нотесі собі занотували.

З початком 1947 р. мене забрало двох повстанців, з якими я їздив до с. Рогачина.

В місяці травні 1947 р. в селі більшовики збирали позику. Я в той час був в кооперативі. До кооперативи зайшов нач. МВД майор Швець, Семененко (вбитий), нач. паспортного стола і секретар с/ради. Швець запитав, чи є горілка. Я відповів, що нема. Швець на це сказав: "то х-ня", а відтак всі вийшли з кооперативи.

Першого дня Зелених свят 1947 р. я замітав подвір'я. Тоді мене забрав до с/ради капітан (низький, грубий, бльондин, червоний на обличчі). Тут лежав труп (Максим – злодій, якого вбили повстанці). Капітан запитав мене, що це за один. Я відповів, що не знаю. В с/раді мене деякий час подержали, а відтак звільнили додому.

Другого дня прийшов до мене один лейтинант і боєць, які хотіли їсти. Мама дала їм пироги. Боєць заглянув на стіні образ "Бій під Крутами" і забрав мене з образом до Середи Нестора. Тут був підполковник (високий, грубий, чорний, на лівому лиці мав бородавку), капітан (середнього росту, бльондин, обличчя кругле, мав золотий зуб в горішній щоці), якийсь в цивільному убранні (високого росту, стрункий, рябий) і бійці. Капітан запитав мене де я взяв того образа. Я відповів, що жінка вкупила у Львові. Відтак капітан запитав жінки, яка в той час прийшла за мною, чи це правда. Вона відповіла, що так. Відтак капітан сказав жінці зготовити обід і горілки. Мене також відпустили. Коли я був ще коло більшовиків, то капітан питався підполковника де є Крути. Підполковник сказав, що це в нас на Україні недалеко Києва.

За годину прийшов до мене на обід підполковник, капітан і цей цивільний. На обід їли пироги і пили горілку. При цьому капітан

сказав до мене: “Коли маєш півлітри горілки, то можеш повісити ще один образ.”

До мене часто приїжджали за горілкою більшовики з Наркомзагу.

Осінню 1947 р. я заразився від своєї жінки і маю цю хворобу і досі. Звідкіля жінка дістала, не знаю. Вона часто тягалася з різними пройдисвітами та з[]різними мала полові зносини. З нею я добре не жив. Вона часто ходила на МВД викупляти арештованих. Зналася з нач. МВД майором Швецем, нач. тюрми Б[ро]славським, лейтинантом МВД Чабаном, з якими spacerувала, пила, а навіть і спала. Коли я з нею сварився, то вона говорила: “Я постараюся тобі, що тебе не буде нігде.”

Від того часу, коли я підписав заяву, мене про повстанців не питав ніхто аж до сьогодні.

Дня 14/I. 1948 р.

19/1

* * *

№10/I-10

**Протокол допиту Михайла Миколайовича
Волошина**

Р. 31 а
Справа Ч: .../48
Волошин Михайло
Член ОУН по пс. "Богун"
с/о РО МВД

Бережани, дня 18/I. 1948 р.

Протокол допиту.

Волошин Михайло Миколайович,
уроджений 1924 року, в с. Поточа-
ни, Бережанського р-ну, Тернопі-
льської обл., українець, вільний,
кіномеханік.
с/о РО МВД від осені 1945 р.

Я, Волошин Михайло Миколайович, уродився 1924 р. в с. По-
точани, Бережанського р-ну. Після закінчення четвертого класу
Початкової школи в с. Поточани, помагав я батькам на господарстві.

Після приходу більшовиків на ЗУЗ в 1939 р. працював я даліше
на господарстві, а в 1941 р. більшовики забрали мене до ФЗО, де я
працював на залізничній дорозі в місті Озірна, Зборівського р-ну. По
тижневій праці я разом з Ткачуком Ілярієм втік додому і скривався
перед міліцією.

В другій половині травня 1941 р. нас обидвох зловила
більшовицька міліція і відставила до Бережан. Після переслухання на
РО НКВД нас засадили до тюрми, де ми просиділи один місяць,
а відтак розпочалася німецько-більшовицька війна і ми повернули
додому.

Під час німецької окупації я даліше працював на ріл[л]і, а в
1943 р. поїхав на тримісячний курс шоферів у Львові.

В місяці липні 1943 р. тодішній станичний Юнацтва Мединський
Ілярій втягнув мене в ряди Юнацтва ОУН (Мединський в 1945 р.
зловлений більшовиками, а відтак в лютому 1946 р. арештований і

засуджений). По деякому часі я став станичним Юнацтва в с. Поточанах і був пов'язаний з підрайоновим Юнацтвом по пс. "Бір".

В Юнацтві працював я всього три місяці, а відтак тодішній станичний активу Кунцевич Михайло втягнув мене в актив ОУН (Кунцевич арештований більшовиками і засуджений).

З приходом більшовиків в 1944 р. я почав скриватися зі зброєю. В місяці лютому 1945 р. я разом з іншими підпільниками села зголосився на воєнкомат в Бережанах. Тут нас взяли на військовий вишкіл. Після двотижневого вишколу директор кіно вислав мене на шестимісячний курс кіномеханіків у Львові, після закінчення якого я став на працю кіномеханіка в Бережанському кіно. По якомусь часі тому, що мені не виплатили зарплати, я покинув працю і повернув додому.

В місяці лютому 1946 р. один мій знайомий працівник воєнкомату в Бережанах лейтенант Бученков Андрій вислав мене разом зі своєю жінкою в с. Білогора, Калінінської області Р[СФС]Р до своїх дітей. За два тижні ми повернули назад до Бережан. За це Бученков дав мені 500 крб.

В місяці квітні 1946 р. директор торфорозробки вислав мене на курс бухгалтерів до Чорткова. Тому, що мені вичерпалися харчі, а обіцяних грошей з Бережан мені не прислали, я покинув курс і повернувся назад до Бережан.

На початку травня 1946 р. директор кіно Якимів запропонував мені знову вступити на працю. Однак я не погодився і повернув додому, де перебував до осені 1947 р.

В місяці вересні 1947 р. мене разом з Тучабським Ілларієм забрали на працю до коксівного заводу в Дніпропетровську. Однак я тут почав симулювати і лікарська комісія звільнила мене додому.

В дальшому тягу слідства об'єкт зізнає слідуюче.

Осінню 1945 р. "істребки" з с. Дунаєва зловили в с. Поточани бувшого станичного Бобала Івана, який скривався зі зброєю. Він був пов'язаний за німців зі мною і посилав мене з орг. поштою, як зв'язкового до с. Стриганець. Поморянське РО НКВД передало Бобала до Бережан на РО НКГБ, де той на допиті почав все сипати. Зараз другого дня мене арештувало НКГБ. Тут коло мене перевів ревізію кап. Іванов, а відтак передав мене допитувати кап. Курилі. Після списання автобіографії кап. Курило почав ставити мені слідуючі питання.

Пит.[ання]: "Чи ти знаєш Бобала?"

Від.[повідь]: "Знаю. Працює в спиртзаводі в Поморянщині."

Пит.[ання]: "Не того, а того, що арештований. Бобала Івана знаєш?"

Від.[повідь]: “Знаю, але я його вже давно не бачив, бо я вдома перебуваю рідко.”

Пит.[ання]: “Ти скажи про нього все, що знаєш, бо він про тебе вже розказав. Сказав, що він тебе посилав за німців до с. Стриганець з бандерівською поштою і що ти знаєшся з нараївськими бандьорами.”

Від.[повідь]: “Про мене Бобала нічого не знає. Він бреше.”

Пит.[ання]: “(Кап. Курило почав курити і сказав) Тебе разом з Бобалом чекає 15 років тюрми. Ви бандити.”

Від.[повідь]: “Відсиджу 15 років ну і вийду на волю.”

Після цього кап. Курило розлютився і вдарив мене кілька разів в лице. Тоді я почав говорити: “Ви пишете у зверненнях, що всім бандитам буде прощено, оскільки вони зголосяться з повинною і стануть до мирної праці. Я зголосився, а ви хочете мене засудити на 15 літ. Хто ж після того буде вірити вашим зверненням.” Почувши таке, кап. Курило схопив мене за плечі і викинув на коридор, при чому сказав: “Йди, щоб тебе ніхто не бачив і не попадайся нам більше в руки.” Відтак я залишив приміщення РО МГБ і пішов далше до праці в кіно.

Другого дня слідства об’єкт зізнає слідуюче:

На допиті в кап. Курили я признався до праці в організації, вступив Бобала і погодився на співпрацю з РО МГБ. Формальної заяви я не підписував. Доносити мав усно до кап. Курили, який дав мені слідуючі вказівки: попросити відпустки в директора кіно і піти додому ніби за харчами. Там розвідати, чи приходять до села бандьори, куди йдуть, скільки їх, з якою зброєю і до кого заходять. Казав, що коли мені самому буде тяжко це все розвідати, то щоб я підшукав собі довірену людину, яка постійно живе в селі і може мене про все інформувати, а я кап. Курилу.

В половині грудня 1945 р. я одержав відпустку від директора кіно і поїхав додому. Повернувши до Бережан, стрінувся з кап. Курилом в апаратурі [апаратній] кіно і сказав йому, що до села заходять бандьори, але скільки їх і де заходять я не довідався, бо боявся за ними слідити. Певної людини, яка допомагала б мені в роботі, я ще не підшукав.

В місяці січні 1946 р. Курило з Бережан від’їхав і передав мене завідувачому господарства РО МГБ Василеві. З ним я стрічався всього один раз і тоді він сказав мені, що я від тепер повинен подавати до нього всі матеріали. Більше я з Василем не стрічався, бо покинув працю в кіно і повернувся додому. Мій зв’язок з РО МГБ був перерваний від весни 1947 р.

Одного дня весною 1947 р. я був на базарі, де стрінувся з лейт. Глебовим і “істребком” Костів Іваном з с. Стриганець. Глебов відкликав

мене на бік і сказав, що я мушу дальше співпрацювати з ним і доносити про всі рухи з с. Поточан. Стрічатися з Глебовим я мав кожного тижня у вівторок в годині 14-ій на базарі в Бережанах.

Другого тижня у вівторок я стрінувся з Глебовим в означений час на базарі і сказав йому, що одного разу я бачив трьох озброєних людей з автоматами, які переходили попри церкву, але де вони зайшли я не знаю. Відтак Глебов назначив мені сліднуючу стрічу за три тижні і доручив мені за цей час довідатися як називаються і до кого заходять ці повстанці.

В означений час я знову стрінувся з Глебовим і сказав йому, що коли одної ночі я пас коні, бачив як попри село переходило чотирьох повстанців. (Об'єкт сказав, що він це перед Глебовим збрехав). Слідуюча стріча була назначена також за три тижні. Одначе Глебов в той час зістав ранений і перебував в шпиталі, я з ним зв'язок перервав.

Замітка: Селяни з с. Поточан бачили, як він водив більшовиків по селі шукати за підпільниками села, Малою Антониною і був під хатою Малого Василя. Рівнож одного разу стрінувся недалеко хуторів з підпільниками з с. Дунаєва і пізніше водив там більшовиків на засідку. Одначе об'єкт на слідстві до цього не признався.

Дня 19/I. 1948 р.

Протоколував ком. К.

* * *

№ 11/I-11

Протокол допиту Василя Теодоровича Турчина

Р. 31

Справа ч.: 204/48

Турчин Василь

Член ОУН по пс. "Адвокат"

с/о РО МГБ "Коц"

Бережани, дня 6/II. 1948 р.

Протокол допиту.

Турчин Василь Теодорович, уродився 1925 р. в с. Вербові, Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта – 5 кл. Нар. Школи вільний, військовий, рільник.

с/о РО МГБ від грудня 1947 р.

Я, Турчин Василь, син Теодора і Параньки, з дому Турчин, уродився в сім'ї селян середняків. На четвертому році життя померла мені мама. По смерті мами батько оженився з другою, а коли і ця померла батько оженився втретє. Обидві маχοхи мене били і наганяли від себе, так, що я виховувався коло тітки.

На сьомому році життя я почав ходити до школи в родинному селі, де закінчив п'ять клас. Відтак працював я на господарстві.

Вліті 1941 р. "Вихор" втягнув мене до "Юнацтва" ОУН, де я працював під псевдом "Адвокат". Тут я працював зв'язковим на сс. Лапшин і Поручин.

В місяці грудні 1943 р. станичний вислав мене до УПА. По зв'язку я зайшов до сотні "Сіроманців", де по трьохмісячному вишколі мене з іншими вислали в терен. Ми мали зголоситися до обласного провідника "Нестора". Коли ми в нього зголосилися, він перевірів нас і відіслав до повітового провідника "Грома". "Грім" створив з нас боївку і ми йому підпорядковувалися.

В місяці червні 1944 р. я з другом "Іжаком" повіз до відділу УПА харчі. Вертаючи на місце постою, я [залишив] зброю на фірі, а сам втік додому. Подорозі мене зловили німці і забрали зі собою до

Бережан, а відтак з іншими завезли мене через Львів до міста Ясла. Тут коли нас переганяли через місто, я втік. Відтак коло міста Кросно, я знову попав до УПА сотні “Хмельниченка”. Зі сотнею ми квартирували в лісі недалеко Словацької границі.

Одного дня, коли ми робили врано руханку на нас наскочили більшовицькі партизани. Ми заскочені зненацька розбіглися хто куди міг. Я з трьома іншими повстанцями стрівся з людьми, які втікали до Німеччини перед більшовиками. В місті Фальконеберг нас німці віддали до лагерьа Ч. 1. З лагерьа я ходив на роботу, харчі одержували на картки.

По деякому часі до нас прийшли більшовики, обкружили лагерь і нікого не випускали. Відтак нас всіх поділили на групи, кожна національність окремо. Рівнож Галичан відділили від українців з СУЗ. Всіх Галичан вони називали “бандеровцями”. З Фальконебергу мене перевезли до міста [Еберезаль]ду і там дали до тюрми, де я просидів один місяць. За цей час я був вісім разів на слідстві, яке переводив старший лейтенант (середнього росту, стрункий, блондин, обличчя подовгасте, віком молодий). Він питав мене, як я називаюся, де уродився і з котрого я року. Я відповів, що називаюся Турчин Василь, уроджений 1925 р. в с. Вербові, Бережанського р-ну, Тернопільської обл. Дальше слідчий питав мене, як я попав в Німеччину. Я відповів, що в 1942 р. мене німці силою забрали на роботу. Відтак він питав, чи я був в СС-ах, або в якійсь організації, на що я відповів, що не був ані в СС-ах, ані в жодній організації. На кожному слідстві слідчий питав все одне і те саме, на що я відповідав все однаково. Він мене часто бив, бо думав, що в такий спосіб я до чогось признаюся.

Після слідства мене перевезли в Росію в Молотовську область в місто Молотов. Тут мені вичитали вирок, що я маю працювати п'ять років. Тут держали мене під вартою. Працював я в лісі і різав дерево. На добу працював я дванадцять годин. Харчі були дуже погані. Одержував я 60 дкг. хліба і два рази на день гнилої зупи. В Молотовську працював я около півтора року.

Одного вечора вертаючи з роботи я втік і пішки зайшов на станцію Березніки. За собою я лишив вже дві станції. З Березнік товарним поїздом я заїхав до Москви. Тут пересів я в інший поїзд і заїхав до Києва, а відтак через Шепетівку до Тернополя. З Тернополя пішки я прийшов додому. Було це в місяці квітні 1947 р.

Вдома я почав робити заходи, щоб виробити собі документ. Впершу чергу я зі своєю тіткою Бакович Настею і своєю мачохою Теклею зайшов до слідчого МВД Шишкіна, якого добре знала моя мачоха, бо коли її були обікрали, то Шишкін шукав злодіїв. Мачоха

почала просити, щоб Шишкін постарався для мене документ. Тоді Шишкін запитав мене в який спосіб я попав в Росію. Я сказав, що був в Німеччині на роботі, а коли ЧА нас визволила, тоді мене забрали в Росію на роботу. Тепер я приїхав на урльоп і хочу залишитися вдома. Шишкін відповів, що може дати мені справку, але це від нього не залежить, тільки треба йти на МГБ. На МГБ я боявся йти і почав шукати інших джерел. Мій стриєчний брат працював на команді протиогневої сторожі. Тоді я пішов до нього і почав просити його, щоб він постарався мені документ. Тоді ми з братом пішли на воєнкомат. Звідсіля нас відіслали в прокуратуру до слідчого Харлатюка. Однак ми до нього не пішли, а зайшли до викон[авця] суду Рибачкова, який був знайомий моєму братові. Брат просив його, щоб він постарався для мене документ, а за це щось дістане. Тоді Рибачков пішов до Харлатюка і з ним обробив справу. Відтак Харлатюк покликав мене до себе і запитав, чи я не працював у військовому заводі. Я відповів, що ні. Харлатюк написав мені справку до нач. воєнкомату Туманов[а], щоб він прийняв мене на "воєнний учот". На воєнкоматі я дістав документ і пішов додому. Рибачкову за це я дав трохи муки, масла і горілки.

В осені 1947 р. воєнкомат покликав на роботу 1925 рік. По мене також прийшло повідомлення. Нас мали відставити на Донбас. З Бережан поїздом ми заїхали до Тернополя, де наш поїзд задержався. Тоді я почав робити старання, щоб повернутися додому. Справу я обговорював з лейтинантом воєнкомату Сवेशніковим, який від- ставляв наш транспорт. Сवेशніков сказав, що коли в транспорті буде більше людей, чим на списку, то він мене пустить додому. Наш ешелон в Тернополі стояв більше чим тиждень. За цей час назбиралося понад норму людей, які їхали на Донбас. Тоді Сवेशніков пустив мене додому і сказав, щоб я за два тижні зголосився в нього по свій документ. Тоді я вернув додому, а за два тижні пішов до Сवेशнікова і відібрав свій документ.

В своєму селі я мав наречену Бездух Настю, яка ховається від більшовиків. До її дому часто заходить слідчий МГБ Глебов і якийсь старший лейтенант, також слідчий МГБ. Як він називається, не знаю. Він сам низького росту, худий, волосся червоне, на обличчі має червоні плямки, одітий по-цивільному. В селі його називають "Червоний", мама Насті, Катерина, добре знається з ними обидвома. Вона викуплялася в них, щоб не забрали її за Настю на Сибір, а також викуплялася, коли минулого року її хотіли переселити до с. Тро- станця. Люди говорять, що вона навіть мала полові зносини з Глебовим. Про це, чи моя наречена Настя стрічалася з Глебовим я не знаю. Вона цілий час мені говорила, що від Глебова вона втікає і не

хоче з нам стрічатися. Також боїться цього лейтинанта, якого звуть “Червоний”. Вона оповідала, що одного разу більшовики були застали її вдома, але їй вдалося вийти на двір, так, що більшовики не зор[і]єнтувалися.

Коли вдруге відходив транспорт з робітниками з 1925 р., які ще були залишилися, по мене також прийшло повідомлення. Я зразу не голосився, аж коли прийшло третє повідомлення я пішов на воєнкомат. Тут лікар збадав нас, а відтак нас десятиох поїздом завезли до Тернополя. Тут поїзд задержався, бо добирали людей з інших р-нів. Я знову робив старання, щоб вернутися додому, одначе цей, що нас цим разом відставляв, не дав себе підкупити. Тоді я підмовив ще Паньків Славка з с. Вербова і Ленар з с. Шумлян та хлопців з с. Нараєва і разом ми втікли додому.

Після цього десь за місяць прийшло до мене повідомлення, щоб я зголосився на прокуратуру. Я голоситися не йшов. Тоді за тиждень приїхав по мене слідчий МВД Шишкін, одначе мене вдома не застав. Після цього знову приходило чотири рази повідомлення, щоб я зголосився.

Моя мачоха мала знакового начальника газопроводу і просила його, щоб він мене взяв до себе на роботу та видав мені документ. Він пішов на воєнкомат розвідати, чи можна виробити для мене документ. Тут йому нач. воєнкомату сказав, щоб він мене привів і мене засудять на десять років тюрми. Тоді він вернувся і сказав мені, що документу не дасться виробити і коли мене зловлять, то засудять на десять років.

Після цього мама моєї нареченої пішла до слідчого МГБ, якого звуть “Червоний” і запитала його, чи для мене не далобися виробити документ. “Червоний” сказав, щоб я прийшов сам до нього, то він постарається документ. Вона вернула додому і сказала, щоб я сам йшов до “Червоного”, то він виробить мені документи. Вона запевняла мене, що він мене не арештує.

Другого дня я пішов з нею до “Червоного”. Ми зайшли до його приватного помешкання. Тоді слідчий забрав мене до покою, а вона лишилася в кухні. Тут він попросив мене сідати, в відтак почав говорити.

Слідчий: “То ти Турчин хочеш документу?”

Я: “Так, хочю”.

Слідчий: “Скажи мені, як ти попав в Німеччину, а опісля в Росію?”

Я: “В 1942 р. німці забрали мене на роботу. Коли ЧА нас визволила, тобі мене забрали на роботу в Росію. Там я працював півтора року, а відтак приїхав додому”.

Слідчий: “А чому ти втік тепер з Тернополя?”

Я: “Нас в Тернополі держали довго. Я хотів їсти і вернувся додому за харчами. Відтак я не мав охоти їхати в Росію тільки знайти собі роботу десь на місці”.

Слідчий: “Ну добре. Тепер скажи мені, де ховається Дулеба Паранька, Музичка Катерина, Турчин Марта і Бездух Настя?”

Я: “Де ці люди ховаються я не знаю”.

Слідчий: “Що ти говориш, що не знаєш. Нам сказано, що вони днем ходять по селі, а коли до села прийдуть воєнні, то вони ховаються”.

Я: “Про це, чи вони днем ходять по селі я не знаю, бо я їх ще не бачив”.

Слідчий: “Як то ти не бачив, адже ти хочеш женитися на Бездух Насті?”

Я: “До Бездуха я заходжу, бо це моя родина, одначе Насті в хаті я ще не бачив”.

Слідчий засміявся: “Брешеш. Тепер іди додому, а слідуючий раз прийдеш у вівторок і принесеш свою автобіографію, тоді будемо щось говорити про документи.”

Я попрощався з ним, вийшов до кухні, а відтак з Катериною пішов додому. Вдома я написав свою автобіографію і у вівторок знову пішов до слідчого разом з Бездух Катериною. Вона лишилася на базарі, а я сам пішов до помешкання слідчого. Він якраз на той час був вдома. Він випросив з кухні жінку і ми почали говорити.

Слідчий: “Що ти приніс нового?”

Я: “Такого щось цікавого нічого”.

Слідчий: “Чому ти щось цікавого не розвідав?”

Я: “Я не мав коли розвідати, бо їздив до млина”.

Слідчий: “Я бачу, що ти не хочеш зі мною працювати. За той час ти міг щось розвідати. Ти ж знаєш чим я цікавлюся?”

Я: “Покищо не знаю нічого”.

Слідчий: “Я знаю, що не знаєш, але ти живеш в селі, то можеш знати”.

Я: “Якщо я щось розвідаю, то вам скажу”.

Слідчий: “Де ховається Лужицький, Драбик, Бездух і Репіхович?”

Я: “Не знаю”.

Слідчий: “Як не знаєш, коли вони походять з с. Вербова і там ховаються. Ти мусиш про них знати”.

Я: “З ними я ще не стрічався і не знаю де вони перебувають”.

Слідчий: “Ти коли вернеш додому зачнеш перед нами скриватися. Коли ти вже будеш скриватися, то будеш міг скорше стрінутися з бандьорами зі свого села, а тоді старайся, щоб вони тебе прийняли до

себе. Відтак, коли ти вже будеш разом з ними, то старайся слідити хто до них приходить з інших сіл, куди вони ходять, де заходять, хто дає їм харчі, де квартирують і де мають криївки. Всі матеріали маєш подавати до мого дому. Я все буду вдома в п'ятницю і вівторок. Коли б ти щось цікавого розвідав, то можеш прийти навіть і вночі і дати мені про це знати. Коли мене вдома не буде, то підеш на МГБ і там мене стрінеш. Бандьорам скажеш, що ти втік з роботи, а тому, що не годин виробити документу, ти боїшся, щоб тебе не арештували і тому скриваєшся. Коли ти вже зв'яжешся з бандьорами, то я тебе поінформую точніше. Ти будеш мусів ще до мене прийти”.

Я: “Мені з ними буде дуже тяжко зв'язатися, бо я з ними ніколи не стрічаюся”.

Слідчий: “Ти не хочеш працювати. Я тебе арештую”.

Я: “То арештуйте”.

Слідчий взяв плащ, зодягнувся, а відтак сказав: “Надумався? Будеш працювати, чи ні?”

Я: “Буду”.

Слідчий: “Тепер я напишу карточку, а ти підпишеш”. Відтак взяв папір завбільшки пів зошетової картки, написав заяву, а відтак прочитав мені. Пам'ятаю такі слова: “*Я, Турчин Василь згідний працювати з органами МГБ і буду давати матеріали про бандьорів*”.

Слідчий: “Тепер підпиши”.

Я: “Я боюся підписувати”.

Слідчий: “Не бійся, про це ніхто не буде знати. Ти підпишешся не правдивим прізвиськом, а тільки напишеш “Коц”. То буде твоя кличка і нею ти все будеш підписувати доноси”.

Тоді я взяв олівець і підписав заяву по псевді “Коц”. Відтак слідчий сховав цю заяву до портфеля, а відтак почав даліше говорити до мене: “Там у Вербові ховаються у своїй родині Прокопів Микола і його сестра. Вони походять з с. Лапшина. Ми їх родину вивезли на Сибір. Рівнож у Вербові ховаються стрільці з с. Стриганець і Лапшинські підпільники. Вербів то є бандьорівське кудло. Ти маєш їх всіх вислідити”. Я відповів, що буду старатися їх вислідити, тільки щоб він виробив мені документ. Слідчий сказав, що він вже має готовий документ, який лежить в його канцелярії, і коли я принесу добрі матеріали, то він дасть мені його. Відтак слідчий переписав мою автобіографію на руску мову. Я під сподом підписався. Мій рукопис він мені звернув. На відході слідчий сказав: “Іди і скоро приноси матеріали. Тоді дістанеш документ”. Я попрощався і пішов додому.

Вдома я почав вечерами ходити по селі і слідити за підпільниками. По Різдвяних Святах 1948 р. я пішов до Бережан, щоб

дещо вкупити. Вертаючи додому я бачив перед селом, як через Велике Поле в напрямі Старого Вербова йшли узброєні люди. Також одного вечера, йдучи на вечорниці, я стрів на горбку коло школи двох узброєних людей, які переходили вулицею. Знову від людей я довідався, що сестра Прокопового Миколи перебуває в родині Стецюк Івана.

Дня 20/I. 1948 р. у вівторок я пішов до слідчого, якого застав вдома. Тоді я розповів йому про всі вищезгадані справи. Відтак слідчий запитав кілька людей йшло через Велике Поле, яку мали зброю і в який час вони йшли. Я сказав, що бачив їх здалека і я не міг добре їм приглянутися. Сказав я, що це було після Різдвяних Свят. Також цих людей коло школи я бачив по Різдвяних святах. Слідчий це все, що я говорив записав собі на карточці, а відтак сказав, що це матеріали не точні і, що я за всяку ціну мушу розвідати де є криївки. Рівнож казав, щоб на слідувачу п'ятницю розвідати де перебуває Лужицька Катря. Казав, що вона має з "бандьорами" зв'язок, бо вона збирала в час колядів гроші. По цьому я попрашався зі слідчим і пішов додому. В тих місцях, де я сказав, що бачив узброєних людей, більшовики пізніше робили засідки. Знову в Стецюк Івана більшовики робили ревізію і шукали за сестрою Прокопів Миколи – "Змій". Однак її там не було.

Від людей я довідався, що Лужицька Катерина перебуває в своїй родині коло цвинтаря.

Дня 23/I. 1948 р. в п'ятницю я пішов знову до слідчого і зголосив йому, що Лужицька перебуває в своїй родині коло цвинтаря. Цим разом слідчий також записав собі мій донос. Відтак він сказав, щоб я за всяку ціну старався зв'язатися з вербівськими підпільниками та почати разом з ними ховатися, а про всі спостереження щоб доносити до нього.

Дня 25/I. 1948 р. більшовики обскочили хату коло цвинтаря, де зловили Лужицьку Катерину. Її забрали до Бережан, а опісля пустили додому.

Після цього я далше вів розвідку і старався довідатися щось доброго, щоб слідчий за це дав мені документ. Однак після цього, як більшовики зловили Лужицьку Катерину я зі слідчим ще не стрічався.

Дня 6/II. 1948 р.

19/1

* * *

№ 12/I-12

**Протокол допиту Осипа Миколайовича
Кам'янського**

Р. 31
Справа Ч. 206/48
Кам'янський Осип
с/о РО МГБ "Ткачик"

Бережани, дня 7/II. 1948 р.

Протокол допиту.

Кам'янський Осип Миколайович,
уроджений дня 24 березня 1914 р.
в с. Вербові, Підгаєцького р-ну,
Тернопільської обл., українець,
невійськовий, жонатий, освіта
середня.
с/о РО МГБ від травня 1945 р.

Я, Кам'янський Осип син Миколи і Анни, уродився в сім'ї селян середняків. В моїх батьків крім мене був ще старший брат Василь, Іван, Петро, а молодші Євген і Роман. Найстаршою була сестра Марія.

На сьомому році життя почав я ходити до школи в родинному селі, де закінчив 6 кл. Нар. Освіти. Відтак пішов я до Приватної Укр. Гімназії в Рогатині, де скінчив сім класів і вступив до восьмої. Однак через матеріальні обставини в 1932 р. я був змушений залишити даліше навчання та почав помагати братові Василю секретарювати. Він був секретарем в с. Вербові і Волиці.

В 1933 р. директор філії Просвіти в Підгайцях Дацьків вислав мене на хутір Ригайлиху, де я приватно вчив діти.

В 1934 р. я оженився на Пюрко Анастазії і даліше приватно вчив діти, аж до 1937 р. В цьому році була зорганізована на Ригайлисі державна польська школа і мені уряд заборонив даліше вчити діти. Однак по мимо цього я даліше провадив навчання аж до 1939 р.

З приходом більшовицької армії в 1939 р. я став державними учителем і рівночасно завідувачем початкової школи на Ригайлисі.

В місяці червні 1940 р. за розпорядженням Обл. ВНО я пішов на тримісячний педагогічний курс в Бережанах, де в місяці серпні здав я матуру. Відтак я дальше продовжа[в] навчання в школі на Ригайлисі аж до вибуху німецько-більшовицької війни.

В місяці червні 1941 р. мене змобілізували в ЧА. З Підгаєць транспортом відставили нас до Житомира. Коли німці почали підходити, дальше на схід, нас построїли в колони і ми мали відійти за Дніпро. Подорозі на нас налетіли німецькі літаки та почали обстрілювати та бомбардувати колони. Всі новозмобілізовані пішли в розтіч, а я з трьома товаришами скрився. Коли більшовики опісля всіх знову позганяли, ми вийшли з укриття і рішили втікати додому. Подорозі ми стрінули ще дев'ятьох Галичан, які також, втікали з армії і разом з ними ми скривалися аж до приходу німців. Коли, фронт посунувся дальше на схід, німці нас половили і дали до лагерьа в м. Житомирі, де я перебув один тиждень. Відтак нас перевели до Рівного, а звідсіля по двох тижнях перевезли нас машинами до Холма. Тут я був шість місяців і працював переводчиком.

Життя в лагєрі було дуже погане. Нас били і не давали їсти. Тут я відшукав своїх товаришів, з якими втік з армії і з ними я рішив дальше втікати. Одного дня я забрав цих дванадцять хлопців і пішов з ними без нічийого приказу на станцію по дошки. Тут ми задержалися до вечера, а відтак втікли до поблизьких очеретів, перейшли їх і прийшли до польського села, де вдавали поляків. Як село називалося я не пам'ятаю. Тут ми перебули дві добі, а відтак попри Замость, Томашів, Раву-Руську, Жовкву і Львів прийшли додому.

Вдома я деякий час працював на господарстві, а відтак я стрінувся з учителькою новосілецької школи Пінкас Іреною і вона порадила мене зголоситися до інспекторату, де я можу дістати працю учителя.

При кінці 1942 р. мене призначили на вчителя в с. Мужиліві, де я викладав німецьку мову і був опікуном четвертого класу. В той час директором школи був Мушкевич Ізидор.

В с. Мужиліві я стрічався з підпільниками "Бояном" і "Ноччю", яким виготовляв я реферати на день Шевченківського свята, "Бою під Крутами", а навіть сам виголошував реферат в день смерті вождя Евгєна Коновальця. Більше людей з організації я в с. Мужиліві не знав.

В с. Мужиліві учительював я один рік, а відтак за моїм старанням зорганізовано школу на Ригайлисі і я перейшов туди учительювати. Тут учительював я до кінця німецької дійсності. Тут часто я стрічався з місцевими підпільниками: Солетицьким Петром - "Кит", Левко Василем - "Степ", Н[а]ум Василем, Мандзій Павлом - "Корч". Крім цього дуже часто приходили на Ригайлиху і заходили до мене "Гайдамака",

“Ярема” і “Крук”, - всі з-над Стрипи. Рівнож до мене приїжджав з с. Вербова Бромірський Корнило і Ганчар Василь. Їх псевд я собі не пригадую.

Одного разу “Кит” повернувши з Карпат розказував мені про відділи, які там оперують. Дальше він сказав, що має відбутися старшинський вишкіл і запропонував мені туди піти. Я на це погодився і просив його, щоб він повідомив мене коли цей вишкіл буде розпочинатися. Одначе про це мене довший час ніхто не повідомляв, аж коли фронт зблизився, прийшов до мене станичний Наум Василь та сказав, що він сьогодні має відставити мене в одно місце, звідки дальше звязком піду в Карпати. Цього самого вечера Наум, я, і Хиль від’їхали до с. Мужилова і тут заночували. Рано німці окружили село та почали перевіряти людей. Нас повідомили, щоб ми залишили село, бо сьогодні відійти не можливо тому, що разом з нами має відійти транспорт зі зброєю, а в такій обстановці це неможливо. Цей чоловік казав нам зголоситися за три дні. Тоді я пішов додому і назад не вертав. Вдома перебув я до приходу ЧА.

Коли фронт пересунувся дальше на захід воєнкомат проголосив, щоб всі муштини від 18-50 років ставилися під комісію. Тоді я за порадою учителя з с. Старого Міста Ороневича пішов до лікаря (жид), який був начальником лікарської комісії. Він порадив мен[і], яку подати собі хворобу, а він при комісії добавить мені ще хвороби і визнає мене не здібним до військової служби. За це я дав йому 12 кг. меду, три качки, 2 кг. масла і 10 кг. муки. При комісії я одержав книжку нестроевого і був звільнений від армії.

При кінці місяці серпня я разом з учителькою з с. Новосілки Пінькас Іреною зголосився до зав. РайВНО Стрижак. Він прийняв нас на роботу вчителів і казав організувати школу.

По повороті додому я скликав батьків, яких діти повинні були ходити до школи і сказав їм, що буде розпочинатися навчання. Навчання я розпочав від восьмого вересня 1944 р.

Дня 23 грудня була в РайВНО учитель[сь]ка нарада. Перед нарадою [покликав мене] зав. РайВНО Стрижак покликав мене зі собою на НКГБ, де оставив мене в одній кімнаті. Тут застав я одного більшовика в військовому уніформі (високого росту, шатин, чоло високе, очі сиві, ніс великий довгий, уста широкі, уніформ без погонів). Він попросив мене сідати, а відтак запитав.

Він: “Знаєте де ви знаходитеся?”

Я: “Не знаю”.

Він: “ Ви знаходитеся в органах НКГБ. Тепер вже знаєте? ”

Я : “Знаю.”

Він: “Як ваша фамілія? “

Я: “Кам’янський Осип Миколайович.”

Він: “Ким працюєте і де?”

Я: “Працюю учителем і зав. школи на Ригаїлісі.”

Він: “Де ви працювали за німецької окупації?”

Я: “Я працював учителем в с. Мужиліві.”

Він: “А тепер ви є радянським учителем?”

Я: “Так.”

Він: “А чи знаєте ви обов’язки рад. вчителя?”

Я: “Знаю. Нам дає вказівки РайВНО.”

Він: “Ну як знаєте, то скажіть мені, що це є ОУН?”

Я: “Я знаю про це з газети, що ОУН є організацією ворожою Рад. Союзів і бореться за самостійну Україну.”

Він: “Розкажіть мені що ви знаєте про місцеву організацію в с. Ригаїлісі?”

Я: “Про щось таке я на Ригаїлісі не чув. Там народ темний, так, що навіть до школи не хоче посилати дітей, не то до організації.”

Він: “То ви кажете, що там організації нема? Там бандьори не ходять? То ви такий рад. учитель? Ви берете рад. гроші, а нам нічого не говорите. Ви є сам бандьора і на їх послугах.”

Відтак він вдарив мене в лице. Мені потемніло в очах і я ойкнув. Він від мене відвернувся і пішов до вікна. Відтак я почав говорити до нього: “Защо ви мене б’єте, чи за те, що я сам зголосився до роботи і хочу чесно працювати? Бандьорою мене не називайте, бо ним я не є. Я вчив дітей за Польщі, за Рад. влади, за німців і дальше вчу. Я є людина праці, а не політики.”

Він: “Я хотів тільки сказати, що ви нечесно працюєте і хотів вам пригадати вам ваші обов’язки. В нас всі вчителі й усі працівники мусять працювати так, щоб наша країна міцніла і росла в силу. Треба викривати всіх ворогів народу, які підривають силу нашої країни. Знайте, що коли не буде міцний Рад. Союз не будемо міцні ми, то не будете діставати грошей за свою працю. Тому треба вам слідкувати і викривати ворогів народу. Такими ворогами є бандерівці. Нема села, щоб їх там не було. Тому треба слідкувати за ними куди вони переходять, де заходять, перевірити котрі місцеві скриваються від армії і чи не приїздить до села партизани. Думаю, що коли зрозуміли мене інші вчителі, то і ви також зрозумієте.”

Я: “Я того не знав, що треба так працювати і працював так як нам наказував РайВНО, а зараз буду працювати після ваших вказівок.”

Він: “Ізвеніте за таке грубе відношення до вас. Це наш найсуворіший метод перевірювання. Уважайте, про це все, що тут

було говорено, щоб ви нікому не казали, бо коли ми довідаємося, то вам попаде.”

Відтак він сказав, що я можу відійти. На дворі я стрів директора Бабія і Солодуху, яких Стрижак також провадив на НКГБ. З НКГБ пішов я в РайВНО, де вислухав всі вказівки інспекторів про звітність з першого півріччя, а відтак разом з Пінькас Іреною сіли на фіру і поїхали додому.

Довідку праці я одержав першого січня 1945 р. До того часу секретар райкому КП(б)У Рябенко заборонив видавати всім учителям довідки.

В місяці травні 1945 р. більшовики одної ночі робили засідку на Поплавах, Пюрках і Ригайлисі. Над ранком одні більшовики вертали з Поплавів, а другі були на Ригайлисі. Коли вони підійшли до себе ближче, думали, що це повстанці та почали стріляти одини до других, внаслідок чого запалили стодолу Кізімовича. Рано, коли розвиднілося, на моє подвір'я прийшло около 13 більшовиків, які окружили господарство, а до хати прийшов цей більшовик, який перевіряв мене в Підгайцях на НКГБ. Маму і жінку він викинув до сіней, а мене почав бити кріслом і пістолем по голові, при чому кричав: “Ти такий рад. учитель. Нам бандьори грають по головах. Де криївки?” Я почав кричати, а в сінях мама і жінка також почали кричати і плакати. Тоді він вийшов на двір, приказав більшовикам робити ревізію, а мені сказав збиратися. Разом зі мною він арештував цього дня мого вуйка Дрепка Петра і його дочку Марію. Всіх нас пішком завели до роздоріжжя, де сходиться дорога з Ригайлихи і від Пюрків. Тут ми зачекали, а більшовики взяли в Матуня Михайла фіру, якою ми заїхали до Підгаєць на НКГБ. В той час, коли більшовики запалили стодолу Кізімовича і арештували мене, моя жінка зійшла з розуму і до сьогодні не повернула до нормального стану.

На НКГБ нас на дижурці зареєстрували, а відтак перевели до келії, в якій сиділи вже якісь дві жінки з с. Литвинова. За що вони сиділи, цього не знаю.

Другої ночі покликали на слідство дочку Дрепка Марію. Коли вона повернула назад до камери, я запитав її, що в неї хотіли. Одначе вона не хотіла мені розказати, причому показала головою на батька і сказала, що соромиться таке розказувати. Я прийшов до переконання, що більшовики мусіли її знасилувати. Коли її батько почав питати, вона відповіла, що на слідстві її питали, чи цієї ночі не були в них повстанці.

Третьої ночі покликали на слідство Дрепка Петра, а відтак мене. В кімнаті, до якої мене привів дижурний, я застав більшовика (низького росту, бльондин, чоло широкє, ніс острий, очі сиві, около 38 років був

убраний у військовому уніформі, жовті погони з двома зірками). Він попросив мене сідати, а відтак почав питати.

Він: “Як ваша фамілія?”

Я: “Кам’янський Осип Миколайович.”

Він: “Ким ви працюєте?”

Я: “Учителем, а рівночасно завідувачем в початковій школі на Ригайлисі.”

Він: “Ким ви працювали за німців?”

Я: “Учителем у селі Мужиліві”.

Він: “О, учитель - це почесне звання вчити і виховувати дітей. Однак не всі вчителі розуміють свої обов’язки.”

Я: “Чому не розуміємо. Адже нам дає вказівки як працювати РайВНО”.

Він: “Ну ладно, але це ще не все. Ви працювали за німців в с. Мужиліві?”

Я: “Так.”

Він: “А кого ви знаєте там з людей?”

Я: “Знаю голову с/ради Маховського, секретаря, молочаря Білика, Луцка Василя і інших.”

Він: “А з молодих кого?”

Я: “З молодих я мало видів, бо їх багато забрали до Німеччини на роботу.”

Він: “А скажіть мені, що ви знаєте про місцевих бандьорів на Ригайлисі. До котрих господарів вони приходять, хто з ними контактується і їх годує?”

Я: “Про бандьорів я не знаю нічого, тому, що я цілий час занятий працею в школі, а вечором нікуди не ходжу. На мою думку їх на Ригайлисі нема.”

Він: “От цікаве, бандьорів нема? А хто забив в с. Кальному двох наших людей, хто забив “істребка” в с. Новосілці, хто забив одного “істребка”, а одного ранив в с. Білокерничу [Білокриниця], хто забив 12 в с. Носові. Ви думаєте що ми не знаємо, що вони приїждять до вашого села і там їх люди годують. Ви думаєте, що ми не знаємо, що вчора були у вас партизани, тільки ви не хочете сказати. Ви не працюєте чесно і не є радянською людиною. Радянські учителі, наші учителі, помагають ліквідувати всіх паразитів нашої держави.”

Я: “В мене не було ніяких партизанів. Якщо б вони були, то ви були би знали, бо в цю ніч була засідка, а в мене є такі собаки, що гавкають на цілий хутір.”

Він: “Ви нам не хочете нічого сказати тому, що ви є на услугах бандьорів”.

Відтак він почав грозити мені кулаками і вийшов з кімнати. За деякий час прийшов дижурний “істребок” і забрав мене до холодної. Йдучи до холодної, на коридорі хтось вдарив мене прикладом в бік. Тут просидів я до другого дня до пополудня, а відтак знову покликали мене на слідство до цієї самої кімнати. Тут не застав я нікого. По хвилині прийшов більшовик середнього росту, чорний, не голений, очі чорні, ніс острий, зодягнений в шинелі, років около 40. Як я пізніше довідався, був це слідчий МГБ Толстой. Він розпитав мене, як я називаюся, де і ким працюю та що робив за німецької дійсності. Коли я йому це все розказав, він запитав мене кого я знаю з бандерівців на Ригайлисі. Я відповів йому, що в нас таких нема та що в нас народ темний до тої міри, що навіть дітей не хоче посилати до школи. Тоді Толстой почав до мене кричати: “Є... вашу матір з такими рад. вчителями. Ви ніколи нічого не знаєте. Ви є сам бандьора і на їх услугах. Ми вас сьогодні тому заарештували, щоб ви розказали нам правду, чи ви чесно працюєте чи ні, бо ми про Ригайлиху і так все знаємо. Таких учителів, як ви постріляємо як собак. Ви забуваєте за свої обов’язки. Чесний рад. учитель повинен слідкувати за всім ворожим рухом і про це все доносити органам МГБ. Ось ваші обов’язки, зрозуміли?” Я сказав, що про це, що так треба працювати я не знав, бо нам про це і ніхто не говорив. Тоді Толстой запитав мене, чи я буду працювати чесно. Я сказав, що буду. Відтак він вийшов з кімнати, а по хвилині повернув назад і приніс зі собою аркушевого формату друки і маленькі писані також друком заявки та почав даліше говорити: “У нас рад. вчителі, коли працюють в тому напрямі і як слід вив’язуються з нього, одержують великі премії і звання. Багато западних учителів вже зрозуміли мене і думаю, що і ви також зрозумієте. Ось вам заявка, яку підпишете, що будете чесно і совісно виконувати наші завдання”. Заява була приблизно такого змісту: *“Я гражданин Советского Союза обещаю, что буду верно работать на благо народа и защищать родину, выкрывая внутренних врагов и антисоветских людей. За выявление тайни принимаю розстрел.”* Заяву підписав я своїм прізвищем, а відтак Толстой сказав, що моєю агентурною кличкою буде “Ткачик”. Наприкінці сказав мені, що в цій роботі я повинен контактувати тільки з ним. Вказівки, як треба працювати і слідити казав, що дасть мені за два дні, коли я буду на нараді зав. шкіл в РайВНО. Опісля Толстой покликав дижурного, який запровадив мене до келії, де застав я свого вуйка Дрепка і його дочку Марію. Крім них були тут ще Сена Захарій, Пюрко Павло і Пюрко Петро. Дрепкові я зараз признався, що підписав заяву. В келії ми переночували ще одну ніч, а рано пустили нас додому.

По дорозі з Підгаєць я вступив до Брухальського Василя, який в той час був станичним на Тисарівці по пс. “Мойсей” і йому я розказав, що мене змусили підписати заяву, (Брухальський є швагром Кам’янського, засуджений на чотири роки примусової праці в Донбасі) та просив його, щоб він про це повідомив організацію.

За два дні я пішов на нараду зав. шкіл до Підгаєць. Перед нарадою покликав мене зав. РайВНО Бугай і запровадив до своєї канцелярії, де я застав вже Толстого. Бугай оставив нас самих. Привитавшись, Толстой сказав, що сьогодні дасть вказівки відносно моєї роботи. Він говорив: “Ви, як учитель у відповідний момент повині наводити різного рода розмови з дітьми і від них довідуватися, як живуть їх батьки, хто до них заходить, чи не бачили переїзджаних озброєних людей і т. п. Далше, ви повині пізнати всіх людей в селі, поцікавитися їх минулим, де перебувають члени їх родин і довідатися як вони ставляться до рад. влади. Довідатися хто в селі скривається, де скривається, до кого заходять, з ким контактуються, хто дає їм харчі, хто переводить збірку і хто не пішов в армію та про це все треба повідомляти мене.” Я відповів, що мені буде тяжко працювати тому, що це є хутір і хати є далеко одна від другої, а щоб це все перевірити треба буде багато часу, якого в мене нема. Толстой відповів, що це все не перескадає і я поволи буду міг збирати матеріали і хоча раз на місяць подати до р-ну. Стрічі мені Толстой не означував, тільки сказав, що приблизно за два тижні буде в цьому терені і зайде до школи. До цього часу я повинен буду щось прослідити. Після цього Толстой відпустив мене і я пішов на нараду.

По трьох днях після наради прийшов до мене “Мойсей” з “Кущем”, якому я про все розказав. (Куш в той час був рай. СБ - впа).

По двох тижнях була в с. Юстинівці облава і Толстой з кількома більшовиками зайшов на Ригайлиху та вступив до школи. Викликавши мене до другої кімнати, Толстой запитав, що я за цей час розвідав. Того разу я сказв Толстому, що на Ригайлисі є ще кількох людей, які не поголосилися на воєнкомат, а саме: Сабадах Ілько, Твердушка Михайло і Ткач Олекса. Це все Толстой собі занотував і сказав, щоб на будуче я старався більше розвідати. Відтак він витягнув нотес, переглянув його і сказав: “У вас на Ригайлисі є, такий “Блоха”, ви його не бачили. Він такий маленький, сухий і називається Хоптій Гриць. Це найбільший бандит. Він не тільки вбиває наших, але і ваших людей також вішає.” На це я відповів, що Хоптія я вже давно не бачив, а люди говорять, що він поїхав за німцями. Толстой заперечив мені і сказав, що Хоптій часто приходить на Ригайлиху і я повинен прослідити до кого він заходить. До цієї роботи можу підібрати собі певних людей, при чому порадив

мені поговорити зі Стащук Анною і Бурбан Марією (вийшла заміж за Матуня Михайла). Казав, що вони є певні люди і допоможуть мені вислідити “Блоху” (Хоптій Гриць по пс. “Чорт”). Я відповів, що зараз надходять іспити і я буду мати багато праці, а щодо Бурбан і Стащ[у]к, то я з ними гніваюся і до них не піду. На це Толстой сказав, що коли не хочу спільно з ними слідити, то буду мусів сам знайти спосіб, як вислідити “Чорта”, бо він є такий, що вбив вже більше як двадцять їх людей і район наложив на його голову 1000 крб. нагороди. При кінці Толстой умовився зі мною на слідуєчу стрічу в РайВНО, яка мала відбутися 14 чевня 1945 р.

Цього самого дня вечером стрінув я Левка Василя - “Степа” і розказав йому це все, що говорив мені Толстой. (Степ впав 1946 р.).

По кількох днях прийшов до мене “Чорт” і “Степ”, яким я знову розказав про те, що Толстой від мене вимагає.

Дня 14 червня 1945 р. я пішов до РайВНО, щоб здати звіти з цілого року. Тут зав. Бугай знову покликав мене до своєї канцелярії, де чекав на мене Толстой. Я поздоровив його, а він запитав мене, що нового. Я відповів, що дещо розвідав та розказав, що я довідався від людей, що Хоптій Гриць мав би бути вбитий, що Толстой з місця мені заперечив. Дальше говорив я Толстому, що в нас “бандерівці” мали мітінг, про що я довідався від Ткач Олекси. Відтак Толстой сказав мені, що на Ригайлісі повинні скриватися, або хоча переходити два брати Левки і Пюрко Іван. Казав, щоб за ними слідити. Дальше Толстой на мене дещо сварив і казав, що треба активніше працювати. Я оправдувався тим, що не можу так активно працювати, бо в мене є розумово хвора жінка і мушу помагати дещо в господарстві. Я казав, що по зможності буду старатися дещо прослідити. Стрічу ми умовили собі на слідуєчу нараду учителів, яка буде у РайВНО. На тому ми розмову покінчили і я пішов додому.

За час до слідуєчої стрічі я не стрічався з ніким з підпільників.

Одного разу я зайшов до директора Новосілецької НСШ Кісілевича (східняк) і в розмові запитав його, що то має означати, що мене більшовики так переслідують і все на нарадах сварять. Кісілевич порадив мен[і], що найкраще було би мені перенестися в другий р-н, де мене будуть вже менше чіпати. Відтак вдома я порадився ще з мамою і вуйком і вони погодилися, щоб я перейшов в другий район.

Дня 3 липня я пішов в РайВНО, де призначували вчителів на перепідготовчі курси. Тут в салі завідувача я знову стрінувся з Толстим. Він запитав мене, що нового на Ригайлісі і що я за цей час розвідав. Я сказав йому, що около 28 червня я бачив, як десять озброєних людей, які над вечером переходили з напрямку Шкіндерівки через Ригайлиху

в напрямі Телячого. На це Толстой відповів, що це напевно були більшовики. Дальше я сказав йому, що Хоптій Гриць на Ригайлиху не приходить. Тоді Толстой запитав мене, чи я знаю Мнєкуша Івана і його сина Михайла, який в 1940 р. був засуджений на п'ять років тюрми за крадіжку радгоспного майна. Він тепер поповнив другу крадіж на цукровому заводі і втік, правдоподібно, додому. Я відповів, що його дома нема. Дальше Толстой питав мене хто такий Сена Захарій та що він робив за Польщі і за німецької окупації. Я відповів йому, що Сена це чоловік старший, з освітою, який за Австрії був жандармом, за Польщі оженився за багату вдовицю Пюрко Параньку і працював на рі[л]лі. За німецької окупації він був комендантом Укр. поліції в Підгайцях. Сам він чоловік добрий, про що можуть сказати жиди, які ще залишилися і яких він врятував від смерті. Дальше Толстой питав мене хто ще не зголосився на воєнкоматі і немає документів. Я відповів що на воєнкомат ще не голосився Кучма Василь, Чорній Петро і Гиндра Яцко – всі з Ригайлих. На прикінці Толстой запитав мене коли я знову буду в РайВНО. На це я сказав, що перед 15 липня в РайВНО будуть видавати командіровки на перепідготовчий курс і в цей день я буду в Підгайцях. На цьому ми розійшлися. РайВНО мене приділило на кірс перепідготовки вчителів до Бережан, а інших до Тернополя та Теребовлі.

Дня 14 липня по дорозі до Бережан я вступив до РайВНО в Підгайцях, де мав стрінутися з Толстим. Однак від зав. РайВНО Бугая я довідався, що Толстой виїхав до Тернополя. Тоді я лишив в Бугая для Толстого записку, в якій подав що на Ригайлисі не голосилися ще Мандзій Василь і Кренціглова Петро (суботники). Відтак я поїхав до Бережан.

В Бережанах я зголосився в Педшколі, де відбувся курс. Тут пізнав я директора школи Костя Панасовича, який сказав мені, що потребує кількох добрих учителів до початкової школи при педшколі. Я попросив, щоб він прийняв мене на цю роботу, на що він згодився. По закінченні курсу я став класоволом другого класу, а по трьох місяцях крім праці учителя займав я функцію адміністратора Педшколи і цензора гуртожитків. В Бережанах працював я від 25 серпня 1945 р. до 28 лютого 1947 р. відтак за це, що я не виконував як слід своїх обов'язків, спекулював майном підсобного господарства при Педшколі, Колос звільнив мене з праці. Тоді я пішов до зав. РайВНО Коломийця і попросив його, щоб він приділив мене до середньої школи в Бережанах за вчителя. Однак Коломиєць сказав мені, що в Бережанах всі заняті вчителями, які приїхали зі східних областей, а коли хочу, то можу піти на зав. школи в с. Урмані. Я на це погодився.

Дня першого березня 1947 р. я став на працю зав. Початкової школи в с. Урмані і тут працював через три місяці. Разом зі мною в с. Урмані працювали такі вчителі: Кучкуда Ольга, родом з Помор'ян, Стельмах Василь з с. Поручина і Когут Анна з с. Урманя.

Через цілий час, від 14 липня 1945 р. по сьогодні зі мною з МГБ ніхто не стрічався і я не подавав жодних матеріалів.

В місяці квітні 1947 р. більшовики робили в с. Урмані облаву і до мене зайшов лейтенант МГБ. Пізніше я довідався, що він називається Іваненко. Він запитав мене як я називаюся, ким працюю, від якого часу і як мені живеться, а відтак перевів ревізію в школі і пішов далі в село. Про агентурну роботу він взагалі мені нічого не згадував.

Дня 1 серпня 1947р. РайВНО перенесло мене на зав. початкової школи в с. Поручині. Тут працював разом з такими вчителями: Харина Уляна - східнячка, комсомолка, Макар Теодозій з с. Нараєва, Кукурудза Ірена з Бережан, і Маруневич Петро з Бережан.

Одного разу Іваненко зайшов до мене і почав розпитувати, що в селі чувати та як проживаємо. Я сказав, що живу в школі разом з учителем Маруневичем. Іваненко попросив тютюну, закупив папіросу і говорив далі: "Ви не боїтеся в школі жити, бо тут минулого року були вчительки і до них заходили бандерівці". Я відповів, що до тепер до мене не заходив і думаю, що до моїх учительок також ніхто не заходить, бо вони б мені сказали. На цьому ми розмову покінчили і Іваненко вийшов до бійців, які стояли на дорозі.

Останній раз я стрічав Іваненка в канцелярії с/ради, в другій половині місяця січня 1948 р. в той час більшовики робили облаву в с. Урмані, Пліхові, Залужу, а відтак лісом пройшли до Поручина. Тут в канцелярії с/ради я стрінув Іваненка, який запитав мене, чи я небачив в с. Поручині бандерівців та чи не приходять вони до мене. Я відповів, що зараз мешкаю на приватній квартирі в господаря досить далеко від школи і що до мене ніхто не приходить та я нікого не бачив. Тоді Іваненко сказав: "Як небувають бандери, коли ходять по ваших учительках, а ви кажете, що небачили". І я відповів, що про це мені ніхто не говорив і нічого не знаю. Зараз прийшов до нас один більшовик і сказав до Іваненка, що всі бійці пішли на с. Біще. Тоді Іваненко попрощався зі мною і відійшов. Після цього ніхто з більшовиків зі мною не стрічався.

Дня 15/ІІ. 1948р.

212

* * *

№ 13/I-13

Протокол допиту Василя Григоровича Лиса

Р. 31

Справа ч.: 205/48

Лис (Михайло) Василь

с/о РО МГБ "Козак Василь"

Бережани, дня 7/ІІ. 1948 р.

П р о т о к о л д о п и т у

Лис Василь Григорович, уроджений 1932 р. в с. Поручині, Березанського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта 2 кл. Нар. Школи, вільний, рільник.

Я, Лис Василь, син Грицька і Павліни, з дому Копаниця, уродився в сім'ї селян-бідняків. На сьомому році життя почав я ходити до школи в родинному селі, де закінчив дві класи. Дальше до школи я не хотів ходити і втік з дому до с. Дібща, де став в одного господаря на службу. Тут був я чотири дні, а відтак [втік] до с. Шумлян, і знову почав шукати за службою. Відтак я пішов до с. Жукова, а звідсіля до с. Гинович. Так перейшов я через села Дрищів, Урмань, Пліхів, Краснопуцу і зайшов до с. Розгадова, де став на службу. Одначе по двох тижнях я знову втік зі служби додому.

В 1940 р. я знову втік з дому і почав ходити по[] селах. Був я в с. Двірцях, Стриганцях та в с. Вербові, де став на службу в одного господаря, в якого був два тижні. Зі служби я втік в Перемишлянщину до с. Болотні, де я мав мамину родину. Тут перебув я три дні, а відтак знову повернув додому.

Весною 1941 р. я знову втік з дому до с. Стриганець, де став на службу в Кавонік Івана, в якого служив чотири місяці. Опісля я знову втік зі служби додому.

З приходом німців я знову втік з дому до с. Жукова. Відтак я пішов до Козови, а опісля село від села я зайшов аж до Дубна. Тут був я два тижні. Коли вже добре обдерся, я вернувся пішком назад додому. Тут мене родичі вибили і я через зиму перебув вдома. Весною 1942 р. я знову втік з дому до с. Свистільник до своєї бабусі. Тут я був один

місяць. Відтак до мене приїхала моя тітка і сказала, що мої родичі виїхали до Німеччини на роботу. Тоді я вернувся додому і жив коло тітки аж до жнив 1943 р. В той час приїхала додому з Німеччини моя мама, а батько ще далше залишився на роботі. Мамі я сказав, що хочу їхати в Німеччину до батька. Мама мене відраджувала, одначе я її не хотів слухати. Одного дня я пішов до Бережан до Комітету і сказав, що хочу їхати до Німеччини. Там видали мені документи, дали на дорогу харчів і я поїхав. Поїздом заїхав я до міста Ригинвальду. Тут мене з поїзду викинула якась кондукторка, бо я мав білет тільки до цього міста. Я не знав куди я маю далше йти і залишився на станції. Відтак надійшла якась німкня, я показав їй адрес свого батька і вона забрала мене зі собою та запровадила до батька. Коло батька був я шість місяців, одначе не робив нічого. Відтак господар, де служив мій батько, відіслав мене до с. Регефельде, де я працював на господарстві коло худоби.

З приходом більшовиків до того села, де я був, мій господар втік і я лишився сам на господарстві. Тоді я почав просити одного більшовицького капітана, щоб він взяв мене зі собою до армії, бо я боюся німців. Капітан забрав мене зі собою і їхав з ним фірою. Всіх фір було около 60-ти. Так ми їхали спокійно три дні, аж заїхали над Балтійське море. Там більшовики стрінулися з німцями і почався бій, в якому німці розбили більшовиків і наш табор відступив 50 км. назад. В армії був я один місяць. Через цілий час сповняв я функцію переводчика. Опісля мій капітан віддав мене до лагерь, в якому збирали всіх людей, що були в Німеччині на роботі. Там перейшли комісію, перевірило нас НКВД, а відтак заладували до поїзду і відставили додому.

Осіню 1947 р. я йшов до Бережан. Подорозі стрінув я західняка, який служив в с. Біщу в Волощук Анни, що віз до Бережан норму. Він порадив мені[і], щоб піти до Садовнік Василя (зам. слідчого – це окрема хата коло гостинця в с. Біщу) і взяти в нього ніби для повстанців дві курки. Їх думали в Бережанах продати і вкупити собі за це папіросів. Тоді я пішов до цього господаря і сказав йому, що в лісі я стрічався з повстанцями, які післали мене до нього по кури, бо вони голодні. Господар зловив дві курки і дав мені. Відтак я сказав господареві, щоб він пішов ще в село до шевця, щоб цей дав для повстанців чоботи. Господар послухав мене і пішов до шевця Волощука Гринька. Одначе швець не хотів дати чобіт і прийшов з господарем до мене. Волощук мене пізнав і запитався хто мене післав. З ним не говорив я нічого, тільки забрав кури і втік з хати. В Бережанах ми продали кури за 30 крб. і за це вкупили папіросів.

Одного разу я довідався в селі, що в Бережанах є школа для шоферів. Тоді я пішов до Бережан і зайшов на нічліг до Шевчишин Гринька, родом з с. Поручина, який працює в Бережанах заступником начальника протиогневої сторожі. Він запитав мене, чого я прийшов до Бережан. Я йому сказав, що шукаю роботи. Тоді він сказав, що може дати мені легку роботу, але вона дасть мені багато користі. Я запитав його, що це за така робота. Він відповів, що коли я погоджусь з ним працювати та буду слідити за повстанцями, то він мене добре вбере, буду мати все гроші і добре їсти. Каза[в], що я часто ходжу по селах, то міг би добре слідити за повстанцями. Тоді я запитав його де за ними слідити, коли їх вже зістало мало. Він відповів, що тільки треба хотіти, а за повстанцями можна слідити в кожному селі. На цьому ми розмову закінчили, бо в цей час до нього приїхали на нічліг якісь чужі люди. Рано, коли Шевчишин йшов до служби сказав, щоб я ще колись до нього зайшов, то поговоримо дещо більше. Це було в грудні 1947 р.

Одного разу я стрінув в своєму селі Басару Андрія, який скорше крився, відтак зголосився і зараз мешкає в Бережанах і запитав його де би я міг дістати працю. Басара порадив мен[і], що в Дубні зараз є різні варстати і курси і що там можна скоро дістати працю. Я послухав його і за кілька днів поїхав до Дубна, де став на працю при розбиранні машин залізничних. Рівнож я записався в Ф.З.О. В Дубні я був дві неділі. Відтак я взяв перепустку і поїхав додому. Подорозі я знову зайшов в Бережанах до Шевчишин Гриця. Він побачив на мені убрання, яке я дістав в Ф.З.О. і запитав мене звідкіля я їду. Я відповів, що вертаюся з Дубна. Тоді він почав розпитувати мене як мені там живеться, чи думаю назад вертати до Дубна та що чувати на Волині. Я розказав йому, що до Дубна вертати не думаю, бо там трохи погано з харчами, що на Волині також є повстанці, які часто вбивають по селах більшовиків, а навіть одного разу, коли ми вечером вертали з роботи, то стрічали около 20-х повстанців. Тоді Шевчишин сказав, що більшовики скоро виб'ють всіх бандерівців. Відтак він запитав, чому я їздив до Дубна, коли він мені тут давав роботу. Я відповів, що хотів трохи поїздити по світі. Дальше він запитав мене, чи я годжусь з ним працювати. Я відповів, що можу йому помагати, але що я цієї роботи боюся, бо в с. Поручині вже за таке багато повісили. На це він сказав, що коли буду з ним працювати, то про нас сам чорт не довідається. Тоді я запитав його за ким треба слідити. Шевчишин сказав, що в с. Поручині є ще такі повстанці як Болюх Микола, Болюх Михайло, Болюх Пилип, Болюх Олекса і Лещишин Михайло. Він сказав, що вони є найгірнішими для людей і начальники МГБ їх дуже хочуть половити.

За це, коли б я їх вислідив, то мав би багато грошей. Дальше Шевчишин говорив, що більшовики хочуть в с. Поручині заложити колгосп, де він був би головою. Одначе через повстанців цього не можна зробити, бо люди їх бояться. Відтак сказав, що коли вже виловлять всіх повстанців в с. Поручині, то я повинен десь найнятися на службу в с. Стриганцях і там слідити за стрільцями. Тоді я запитався в який спосіб треба слідити, на що він відповів, щоб довідуватися поміж людьми до кого вони заходять, котрими дорогами ходять, а найголовніше довідатися де їхні криївки. Добре також ніччю заглядати попід вікна в цих хатах, де вони могли би заходити, можна сидіти десь на роздоріжжях і там пильнувати, чи хтось не буде переходити. Коли б котримись дорогами дуже часто ходили підпільники, то там більшовики будуть робити засідки. Дальше Шевчишин сказав, що він постарається для мене такі документи, що мене вночі ніхто з більшовиків не буде чіпати. Перед людьми казав говорити, що я знаюся з повстанцями, а також щоб брати від людей ніби для повстанців деякі харчі. Тим самим люди будуть довіряти і про все говорити. Рівнож Шевчишин сказав, що пізніше він мене пов'яже з одним МГБ-істом, який називається Іваненко. Покищо про всі справи, щоб я повідомляв його. Дальше він сказав, що я буду працювати під псевдом "Козак Василь". Казав, що так буде він мене кликати і Іваненко. Це для того, щоб ніхто не зор[і]єнтувався хто то є. Казав, що можу слідити в котрому захочу селі, але в першій мірі, щоб слідити в с. Поручині. Бо коли там вже не буде повстанців, тоді там заложать колгосп, в якому він буде головою, а коло нього і мені буде добре ж[и]тися. Я відповів, що думаю на днях щось вислідити, тільки буду мусів трохи потрудитися і недоспати. Шевчишин казав, щоб всі матеріалжи я доносив до нього на приватну квартиру. Вдома я його буду міг все застати, тому, що він далеко до роботи не йде. На цьому ми розмову покінчили і я пішов додому.

Зараз після цього я почав слідити по селі за кожним рухом. На Різдвяні Свята я сидів в селі на роздоріжжі, бо думав, що туди буде хтось переходити. Одначе не бачив нікого. Рівнож я розпитував декотрих людей в селі, чи до них не приходять повстанці. Цим людям я говорив, що хочу з повстанцями стрінутися, бо маю дуже важну для них справу. На цьому я свою агентурну роботу закінчив, бо скоро став арештований.

Дня 9/II.1948 р.

Протоколував "Василь"

* * *

№ 14/I-14

Протокол допиту Володимира Григоровича Андрусишина

Р. 31

Справа ч.: 207/48

Андрусишин Володимир

с/о РО МГБ

Бережани, дня 16/II. 1948 р.

Протокол допиту.

Андрусишин Володимир Григорович, уродився 1931 р. в с. Лисовичах, Стрийського повіту, замешкав в с. Котові, Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українець, неграмотний, невійськовий, вільний, зарібник.
с/о РО МГБ від січня 1947 р.

Я, Андрусишин Володимир, син Гринька і Анни, уродився в сім'ї селян бідняків. Сім'я моя складалася з батьків, сестри Ольги і двох молодших братів. Від сімох років я почав пасти худобу і до школи не ходив.

На весні 1942 р. в моїх околицях виляла вода і все понищила. Тоді німецька влада переселила в інші райони майже всіх дітей. Мене ще з кількома переселили до с. Котова, Бережанського р-ну, де я живу до сьогодні. Тут дали мене на службу до Щур Теклі, яка мала мене посилати до школи. Одначе вона до школи мене не посилала, тільки виправляла в поле з худобою. В неї я цілий час пас худобу і працював на господарстві.

Коли до нас прийшли більшовики, почали виганяти людей до роботи при будові штр[е]ки. Я кілька разів їздив по швилі, а відтак разом з Різником Михайлом, який спрягався з моєю господинею, я втік до с. Базниківки і там ми були около два місяці. Там ми обробляли землю, жали збіжжя і возили снопи. Відтак ми повернули до с. Котова. Різник перед більшовиками скривався.

В 1944 р. на свято Спаса я пригнав з поля коні додому і вийшов на вулицю. Тут я побачив двох більшовиків. В сусідньому саді були хлопці, які запитали більшовиків куди вони йдуть. Більшовики відповіли, що йдуть виганяти людей на роботу. Тоді хлопці сказали до них, щоб вони здали їм зброю, а самі нехай йдуть до першого ліпшого господаря в селі і там будуть жити. Більшовики відповіли, що вони зброї не здадуть нікому, бо їм її дав Сталін і йому вони її віддадуть, а відтак втікли з села. За кільканадцять хвилин прийшло більше більшовиків і почали стріляти в сад, де були хлопці, які в той час почали розбігатися. Більшовики двох вбили, а решта втекли. Опісля люди говорили, що більшовики вбили двох повстанців. Один був з с. Тростянця, а другий таки з с. Котова. Я не раз чув, що люди говорили про партизанів, але я їх не бачив і не знав, хто з села є в партизанах.

Осінню 1944 р. я з іншими пастухами вигнав на сіножать пасти худобу. Зі села Саранчук над'їхало багато більшовиків, які переїзджали коло нас. Одні більшовики питали нас де перебувають “бандьори”, на що ми відповіли, що не знаємо. Більшовики поїхали в село і коло церкви обскочили хату, в якій були підпільники. Тоді більшовики почали стріляти і вбили вісьмох підпільників, а трьох ранили. Пізніше люди говорили, що їх видала Бартик Євгенія, яка жила в с. Котові, а після цього випадку втікла до Бережан, а тепер люди говорять, що вона є в Тернополі. На весні 1945 р. в нашому селі була облава і мене більшовики взяли до канцелярії с/ради на перевірку. Тут питали мене, як я називаюся, з котрого року і чому я не йшов до армії. Я відповів, що називаюся Андрусишин Володимир, уроджений 1931 р., а до армії не йшов, бо таких ще не покликали. Тоді якийсь старшина запитав мене, чому я не пішов в “бандьори”. Я відповів, що я служу і працюю на господарстві і нікуди не йду. Відтак голова с/ради потвердив, що я говорю правду і більшовики пустили мене додому.

Перед жнивими 1945 р. слідчий Окулов зловив вдома Різник Михайла і забрав його зі собою на гарнізон до с. Мечишова. Другого дня я з жінкою Михайла повіз йому передачу. На гарнізоні Окулов запитався, чи я ховався разом з тими підпільниками, яких він половив, на що я відповів, що я з ніким не ховався. Відтак жінка подала передачу і ми вернулися додому. Другого дня ми знову возили передачу. Тоді Окулов нас задержав і я мусів возити Різника до Бережан. Разом з ним їхав на фірі ще Окулов і ще трьох більшовиків. В Бережанах Різника я завіз на НКВД. Тут всі позлазили, а мене відіслали додому. Різник посидів на НКВД один місяць, а відтак прийшов додому.

В жнива мене Окулов хотів вислати до Тернополя на роботу. Тоді я втік до с. Базниківки, де перебував в родині моєї господині.

Коли більшовики перес[е]лювали родини з с. Котова до Поточан, то лейтенант Окулов пограбував Репецку Анну і Марійку, які були в Німеччині і привезли зі собою багато мануфактури. Окулов забрав цю мануфактуру і пошив собі убрання. Репецкі подали Окулова до суду і суд за його всі грабунки засудив на 15 років тюрми. Коли Окулова засудили, я знову вернувся до с. Котова.

На початку 1947 р. я поїхав до ліса за дровами. Вертаючи з ліса, під селом мене зловили більшовики. Пізніше від голови с/ради я довідався, що це був капітан МГБ Міліцін і двох “істрибків”. Міліцін мене задержав і запитав з ким я в лісі стояв і так довго говорив. Я відповів, що нікого, крім людей, які також беруть дрова я не бачив. Тоді Міліцін запитав як я називаюся і де мешкаю. Я сказав йому як називаюся, де мешкаю і в який спосіб попав до с. Котова. Відтак він сказав, що дрова конфіскує, бо вони краджені. Він мав охоту ті дрова забрати собі до Бережан. Одначе ці дрова я віз для сестри голови с/ради і він випросив їх в Міліціна. За це дав йому літру горілки.

Десь за місяць прийшов до моєї господині Міліцін і викликав мене на двір. Ми зайшли за хату і тут Міліцін почав говорити: “Ти Володимир бідний чоловік. Ти служиш і мусиш тяжко працювати, а за це нічого не маєш. Коли ти послухаєш мене і будеш робити це, що я тобі скажу, то будеш мати гроші, купиш собі гарне убрання, чоботи і все, що тобі буде потрібно.” Тоді я запитав його, що я маю робити, щоб дістати гроші. Він сказав, що я буду слідити за “бандьорами”, де вони заходять, хто дає їм їсти і котрею вулицею найбільше ходять. Казав, що коли я просліджу це і він поб’є їх, то за це я дістану гроші. Я на це погодився. Дальше Міліцін наказував мене[і], щоб про це я не говорив нікому, навіть своїй господині. На цьому ми розійшлися.

Коли я вернув до хати, господиня запитала мене, що цей більшовик хотів. Я відповів, що він чогось поводив мене по саді, а відтак нагнав додому. Після цього я почав вечером ходити по саді, одначе не бачив нічого.

За кільканадцять днів знову прийшов до мене Міліцін ще з одним більшовиком. В той час я напоював худобу. На дворі було вже темно. Міліцін запровадив мене до стайні і тут запитав, що я вже розвідав. Я сказав, що нічого. Тоді Міліцін почав на мене сварити і сказав, що коли я не буду нічого робити, то він мене арештує і засудить на 10 р. тюрми за це, що я вкрав з ліса дрова. Я настрашився і пообіцяв, що буду слідити. Відтак Міліцін відійшов. Цим разом господиня його не бачила, бо була в хаті, а я її нічого не говорив.

За кілька днів після цього я перенісся на службу до Щур Мілька. Одного разу я рубав дрова, а дорогою надійшов Міліцін ще з двома

більшовиками. Заглянувши мене, Міліцін запитав, що я тут роблю. Я відповів, що перейшов сюди на службу. Тоді він притишеним голосом запитав мене з дороги, чи я вже щось розвідав. Я відповів, що ще ні. Відтак він пішов далше.

Перед жнивами 1947 р. прийшов до мене Міліцін ще з одним більшовиком. Це було вечером. Я давав якраз худобі їсти. Господар мій був на станції, бо він там працює, а господині не було ще з міста. Тоді Міліцін почав до мене говорити: "Ти тепер живеш при вулиці, якою найбільше ходять бандьори. Маєш мені вислідити де ховається і чи приходить до села: Бартик Степан, Щур Володимир (сусід мого господаря), Лапунька Василь і Луців Іван (сусід мого господаря)." Я сказав, що тих людей не знаю. Відтак Міліцін описав мені кожного з окрема і сказав, що коли я їх висліджу, то дістану 2000 крб. Я мав вечером сидіти в себе вдома за плотом і дивитися, чи повстанці не приходять до села. Рівнож спати я мав на стриху, щоб господарі не бачили коли Міліцін буде до мене приходити.

За кілька днів по цій стрічі я йшов спати на стрих. Щовечора я стояв у воротах і уважав, чи до села не приходять повстанці. Головно я уважав, чи не приходить додому Щур Володимир і Луців Іван. Мені за ними було добре слідити, бо це були мої сусіди.

Одної ночі виліз до мене на стрих Міліцін, посвітив лямпою, а відтак сказав, щоб я йшов за ним. Я зібрався і вийшов. Тоді він сказав, щоб я запровадив його на засідку коло ріки на кладку, яка веде з с. Рибник до Саранчук. Всіх більшовиків було коло десять. Я запровадив їх в це місце. Тут більшовики полягали в траву, а мені сказали йти додому. Другий раз водив я Міліціна з більшовиками на засідку в долину, через яку йде дорога з с. Котова до Рибник. В згадані місця я водив Міліціна дуже часто. Міліцін стягав все мене зі стриху, а коли я не хотів йти, то він витягав пістоль і казав, що мене застрілить, коли я не піду. Коли я провадив більшовиків на засідку, то я все йшов на перед яких 15 кроків. На означеному місці більшовики залягали, а я вертався додому. При кожній стрічі Міліцін все питав мене, що я розвідав. Коли я говорив, що нічого, Міліцін злостився і казав, що мене арештує. Я старався щось довідатися, бо сподівався, що Міліцін дасть мені за це гроші, одначе за цілий час я бачив тільки, як одного вечера переходили вулицею з напрямку Саранчук на Рибники і говорили по-нашому. Про це я зголосив Міліціну.

На початку лютого 1948 р. Міліцін стрів мене на подвір'ї і сказав, щоб я взяв собі ще одного хлопця і разом з ним пішов до с. Рибник і там на вулиці, що йде від клубу до залізничного моста, збирав для повстанців харчі. При цьому я мав уважати, чи в хатах не буде

узброєних людей, або чи хтось не буде з хати виходити і щось з нами говорити. Про це все я мав собі добре запам'ятати, а відтак сказати Міліціну. Тоді я закликав собі Василя, який мав 15 років, родом з с. Божикова, а служить в Крученик Теклі. Йому я сказав, що підемо назбираємо муки і за це будемо мати гроші. Зі собою я взяв страшак на корки, який дав мені Міліцін. До цього страшака Міліцін дав мені ще пачку корків. При цьому він говорив: "На тобі, будеш страшити хлопців." З Василем я ходив по хатах на призначені вулиці і казав людям давати для повстанців муку. Хто не хотів давати, то я кричав, вимахуючи страшаком: "Ви спите під периною, ми за вас гинемо, а ви жалуете для нас миску муки." Люди давали нам муку, але боялися, бо не вірили, чи ми дійсно повстанці. Тоді ми зібрали більше як 10 кг муки білої. Зібрану муку я забрав до себе, а Василеві сказав, що завтра нею поділимося. Муку я сховав так, щоб господарі не бачили.

Другого дня я стрінувся з Міліциним і сказав, щоб він забрав муку. Він відповів, що йому муки не потрібно і що я можу її продати і щось собі купити. Відтак він запитав, чи в с. Рибниках бачив я кого узброєного та чи зі мною хто не говорив. Я відповів, що не бачив нікого і ніхто зі мною не говорив. Дальше Міліцін запитав, чи люди давали муку з охотою. Я відповів, що так. Коли Міліцін відійшов, господиня запитала мене, що він зі мною говорив. Я відповів, що такого нічого. Дальше господиня сказала, що я буду доти говорити, поки мене не заб'ють.

Зібраною мукою я поділився з Василем, а відтак свою частину продав за 35 крб.

В с. Котові Міліцін також заходив часто до Щур Віри (була арештована), Рабик Микола (не має документів), Новіцкий Василь (немає документів) і Самарик Антін (зголошений з повиною).

Замітка:

Андрусишин був скомпромітований перед населенням. Всі висловлювалися про нього, як донощика МГБ.

В с. Рибники, на вулиці, де Андрусишин збирав муку, колись жили підпільники: Грицик Богдан і Мандзій Микола. Міліцін послав Андрусишина на цю вулицю збирати харчі напевно з тою думкою, що хтось зі згаданих підпільників поцікавиться тим хто збирає харчі і покажеться Андрусишиному. Тим самим Міліцін буде знати, чи на цій вулиці дальше перебувають згадані підпільники.

Дня 16/II.1948 р.

19/1

* * *

№ 15/I-15

Протокол допиту Івана Миколайовича Підлужного

Р. 31
Справа Ч.: .../48
Підлужний Іван
С/о РО МВД "Савка"

Бережани, дня 8/4. 1948 р.

Протокол допиту.

Підлужний Іван Миколайович,
уроджений 1906 р. в с. Дрищеві
(Надрічне), Бережанського р-ну,
Тернопільської обл., українець,
освіта – 2 кл. НШ, невійськовий,
жонатий, рільник.
С/о РО НКВД від 1940 р.

Я, Підлужний Іван, син Миколи і Марії, з дому Савчук, уродився в сім'ї селян середняків. Родина моя складалася з батьків, найстарша сестра Анна, брат Михайло з 1900 р., сестра Настя з 1904 р., я, брат Петро з 1908 р., Павло з 1911 р. і сестра Стефця з 1919 р.. На сьомому році життя я почав ходити до школи в родинному селі, де закінчив лише два класи. Дальше до школи я не міг ходити, бо в серпні 1914 р. вибухла світова війна і перервала дальше моє навчання.

В 1920 р. помер мені батько. Я в той час був вдома і працював на господарстві.

В 1926 р. я пішов на Залуже [Залужжя] до коваля Голяша вчитися ковальського ремесла.

В 1927 р. мене покликали перед військову комісію, яка збадала моє здоров'я і взяла мене нездібним до військової служби.

Ковальства я вчився півтора року, одначе ковалем я не працював.

В 1929 р. я оженився на Дидик Марії і почав з нею господарювати на п'ятьморговому господарстві.

В 1933 р. мене арештувала польська поліція за те, що я вибив вікна одному господареві. Одначе поліція не доказала мені вини, піддержала одну добу і відпустила додому.

В 1936 р. мене втягнули до ОУН. В 1937 р. мене вибрали головою Читальні “Просвіти”, яким я працював всього один рік. В цьому році в нашому селі був фестиваль, на якому хлопці побили “стшельців” з с. Біща, які перескаджали в забаві і недопускали співати національних пісень. Мене тоді арештувала польська поліція, бо підозрювали, що я також брав участь в бійці. На комісаріаті мене держали дві доби. На слідстві мене тортурували і вимагали, щоб я признався, що я брав участь в бійці, або сказати хто бив польських “стшельців”. Я не сказав їм нічого і мене відпустили додому.

В 1938 р. в моєму селі хтось вбив команданта польської поліції Кочевського, який дуже знущався над українцями. Тоді знову мене поліція арештувала. На комісаріаті мене держали три доби. На слідстві мене били гумовими палками по голові, лляли в ніс воду, в уста нафту і змушували говорити хто вбив Кочевського.

По розвалі польської держави в 1939 р. в нашому селі була акція на місцевих поляків, в якій я також брав участь. Тоді ми застрілили 23 особи. Коли владу перебравши більшовики, то зараз [з] мого села арештували 24 особи, яким закидали участь в акції на поляків. НКВД також питало і за мною, але мене в той час не було вдома. З арештованих більшовики двох засудили, а решту звільнили додому. Між засудженими був Наконечний Степан, який був членом ОУН. В останніх роках польської окупації його підозрювали, що він співпрацює з польською поліцією. Я сам бачив, як на весні 1938 р. одного дня ввечері зайшли до нього поліцаї, засвітили в хаті світло, позатикали вікна і чогось довгий час там сиділи. Знову одна жінка підслухала, як командант поліції говорив до своєї коханки вчительки Майданючки, що Наконечний говорить йому про все, що діється в селі. Коли люди з організації хотіли його перевірити, то він почав скриватися. В розвалі Польщі Наконечний брав активну участь в бойових роботах і за це його більшовики засудили. Зараз люди з-за кордону пишуть, що він є в Англії. Люди говорять, що також і Вілгош Дмитро був донощиком польської поліції.

З приходом більшовиків я, крім господарки також займався спекуляцією: купував і продавав різні товари. Рівно[ж] я дуже любив полювати на звір'я. Я часто наставляв сильці, а також ходив на полювання з крісом. Весною 1940 р. хтось доніс до р-ну на міліцію, що я з крісом ходжу на полювання. Одного разу приїхав до канцелярії с/ради Семененко (нач. міліції, зліквідований на весні 1947 р. в с. Лапшині) і сказав мені, щоб я віддав кріса. Я говорив, що кріса я не маю, що повторювалося кілька разів. Наприкінці він сказав, щоб я йшов додому, порадився з жінкою та дітьми і приніс кріса. Я пішов додому і вже до канцелярії не вертав. В той час, як Семененко питав мене за крісом я

мав захованих аж п'ять крісів, які були здобуті від польського війська. По якомусь часі мене знову покликав Семененко до себе на Малий Урмань. Тут він знову питав мене де є кріс, з яким я ходжу на лови. Я відповів, що кріса немаю, а на лови ходжу зі сильцями. Це, що я сказав, підтвердив голова с/ради Беш і Семененко мене звільнив.

Коли мене перший раз покликав Семененко і казав здати кріса, я думав віддати його. Одначе на це мені не дозволив мій брат Павло і казав, що коли я віддам кріса, то мене більшовики за нього засудять.

В осені 1940 р. мене повідомили, щоб зголоситися на НКВД. Зразу я не голосився, але коли мене покликали втретє, я рішив зголоситися. Того дня, коли я мав зголоситися, я віз з с. Лісник цеглу і переїзджав попри НКВД. Тоді я зайшов на дижурку, де дижурний запитав мене, що я потребую. Я показав йому покликання, дижурний прочитав і запровадив мене до салі №5. Тут застав я слідчого Давчинка (низького росту). Він попросив мене сідати, а відтак почав говорити.

Слідчий: "Як ви називаєтеся?"

Я: "Підлужний Іван з с. Дрищева."

Слід.: "Чому ти не прийшов, як до тебе прийшли перші повістки?"

Я: "Я в той час їздив до Львова."

Слід.: "Хто в твоєму селі побив поляків?"

Я: "Я про це не знаю, бо в той час я не був вдома, а їздив з польським військом на форшпан."

Слід.: "В селі є бандити?"

Я: "Про це я не знаю."

Слід.: "Як не знаєш, а Потегач де, як не в банді. Ти його тепер не видів."

Я: "Ні, я його бачив ще заки він пішов до польського війська."

Слід.: "Хто в селі обікрав крамницю?"

Я: "Я того не знаю, бо живу далеко від крамниці."

Слід.: "Хто за Польщі належав до ОУН?"

Я: "Я того не знаю, бо за Польщі я нікуди не ходив і до нічого не мішався."

Слід.: "А ти не належав до ОУН?"

Я: "До ОУН я не належав. В 1929 р. я оженився і ходив рубати до ліса дрова і так заробляв на прожитися."

Слід.: "Ти скажи мен[і] чи ти погодишся робити це, що я тобі скажу."

Я: "Буду робив все, тільки не знаю, що і коли я маю щось робити, то говоріть скоро, бо я лишив коні на гостинці."

Слід.: “Чи ти будеш слідити за бандитами і доносити мені.”

Я: “Коли загляну, то скажу.”

Слід.: “Ну, добре, зараз ми зробимо це все на документі.”

Відтак він взяв папір завбільшки пів картки із зошита і щось написав. Опісля сказав, щоб я підписався на ньому. Я погодився і підписав. Доперва тоді слідчий прочитав мен[і], що там було написано. До сьогодні пригадую собі такі слова: “Я, Підлужний Іван, уроджений 1906 р. в с. Дрищеві, годжуся слідити за бандитами і доносити про все на НКВД. Коли не буду доносити, то буду відповідати перед воєнним судом.” На заяві була зазначена моя кличка “Савка”, якою я мав підписувати кожний доношений матеріал. Давчинко казав ходити мені попід вікна і заглядати за чужими, не Дрищівськими, людьми сидіти за плотом і дивитися чи хто не ходить по селі зі зброєю, а в першій мірі вислідити чи в селі, не скривається Потегач. За два тижні я мав прийти до нього і здати звіт зі своєї роботи. На стрічу я мав прийти таки до його канцелярії. З Давчинком на місті, або в селі мені не вільно ніде говорити, щоб ніхто не бачив і не догадався, що я його знаю. На стрічі я мав йти дуже конспіративно, щоб ніхто не побачив.

Означеного дня я на НКВД не ходив. За якийсь час я дістав повідомлення, щоб зголоситися на НКВД. Доперва тоді я пішов на НКВД до Давчинка. Тут він почав мене питати.

Слід.: “Чому ти так довго не приходив до мене?”

Я: “Бо лежав хворий.”

Слід.: “Що ти вислідив.”

Я: “Поки що нічого.”

Слід.: “Й... твою матір, ти погодився добровільно працювати, а матеріалів не даєш. Ти собі легковажив цю справу. Ти знаєш, що коли б я віддав тебе до суду, то ти дістав би десять років тюрми. Скажи чи ти хоча один раз ходив ввечері в село на розвідку.”

Я: “Я слідив, заглядав попід вікна, але нічого підозрілого не бачив.”

Слід.: “До клубу йдеш.”

Я: “Йду.”

Слід.: “Уважай, що хлопці говорять та роблять, чи до клубу приходять хлопці з чужих сіл, з ким говорять, може чужі відкликають місцевих хлопців набік від товариства і їм щось дають, або кудись йдуть. Добре уважай і за всім сліди.”

Я обіцяв йому, що на слідуючу стрічу щось розвідаю. Повернувши додому я більше на НКВД не йшов. Коли за мною питали, то я скривався. Так перебув я до німецько-більшовицької війни.

З приходом німців я з другими людьми пішов до Бережан. Тут ми зайшли до тюрми, де побачили помордованих в'язнів, яких тіла вже розкладалися. З приходом німців я був при сільській міліції, а пізніше працював на своєму господарстві.

В 1942 р. мене арештувала кримінальна поліція, при чому закидали мені, що я обрабував Савчук Осипа з с. Урманя. Рівнож тоді в мене забрали коров'ячі шкіри. В тюрмі я просидів півтора року. Мені вини не доказали і відпустили додому. За шкіри я мав термін і суд засудив мене на чотири місяці примусової роботи. Я на роботу не хотів йти і почав скриватися. Тоді за мною приїхало гестапо з Тернополя.

В 1943 р. на весні я з Хораба Миколою, Вільгошем і Вороною Василем засіли зі зброєю на людей, які їхали до Львова. Ми здержали спекулянтів з с. Урманя і забрали від них 400 зол. і трохи солонини. Більше вони коло себе не мали нічого. Грішми і солониною ми поділилися.

З приходом більшовиків в 1944 р. я дальше скривався, щоб не йти до армії. При кінці осені 1944 р. я почав робити заходи, щоб дістати документ. Моя жінка ходила з бригадиром міньорів Бараном Василем до нач. Осовіахіма і просила його, щоб він прийняв мене до міньорів та постарався для мене документ. Нач. відповів, щоб я прийшов сам до нього. Другого дня знову з Бараном я поїхав до Бережан. Ми зайшли до нач. Осовіахіма і з ним пішли на военкомат. Тут дали мене перед лікарську комісію. Бадав мене лікар жид, якого я підплатив і він сказав, що я 70% ушкоджений. Я дістав документ і нач. военкомату Окулов хотів, щоб я працював в міській м[']ясарні. Одначе я на це не погодився, бо в міньорах мені було краще працювати. На документі я мав написано, що я з 1893 р. В міньорах я працював до весни 1945 р. Опісля я став працювати у ветлікарні. Тут працював я аж до 1947 р. В тому часі я захворів і перервав працю.

Весною 1947 р. я поїхав сіяти. Того дня більшовики робили в моєму селі ревізію. Тоді в мене більшовики знайшли в цеглі набої і прибори до чищення кріса. В половині року до села прийшли більшовики зі слідчим МГБ мол. лейтинантом (високого росту, заріст червоний, на обличчі веснянки). Цей слідчий покликав мене до канцелярії с/ради. Тут він запитав мене, як я називаюся, а відтак, що я маю спільного з "бандитами". Я відповів, що нічого. Дальше він питав мене для кого я заховав набої і прибори до чищення кріса. Я відповів, що не захоував жодних набоїв. Я говорив, що в мене квартирували німці і могли кинути набої між зложену цеглу. Тоді слідчий почав щось писати. Відтак написав мені картку, з якою я мав зголоситися на МГБ.

Що було написано на цій картці я не знаю, бо не можна було прочитати. Однак на МГБ я не ходив. Осінню того року з МГБ потелефонували до с/ради, щоб я зголосився до р-ну. Я знову не голосився. Після цього я дістав ще два повідомлення, щоб зголоситися на МГБ. Дперва тоді я пішов до р-ну на МГБ. На повідомленні було написано, щоб я зголосився до канцелярії №5. Тоді я пішов до Коземського і сказав йому, що мене кличуть під №5. Він відповів мені, що мене кличе Дзеканов. Він казав, що Дзеканов можливий чоловік, бо він вже в нього також був. Те саме говорив мен[і] і Савчук Степан. Коли я прийшов на дижурку МГБ, дижурний запитав мене, що я скажу. Я показав йому повідомлення. Тоді він сказав мені зачекати, бо того слідчого нема в канцелярії. За кілька хвилин прийшов на дижурку МГБ-іст, убраний по-цивільному, середнього росту, стрункий, обличчя подовгасте, біле, на долішній губі шрам, волосся русаве. Пізніше я довідався, що це був лейт. МГБ Дзеканов. На дижурці він почав питати людей, які тут сиділи хто звідки походить. Коли він запитав мене, я відповів, що називаюся Підлужний Іван з с. Дрищева. Тоді Дзеканов покликав мене за собою до своєї канцелярії. Тут він попросив мене сідати і почав говорити.

Слід.: “Послухай Підлужний й... твою мат, ти правду говори про все, що я тебе буду питати.”

Я: “Що знаю, то скажу. А як я вас маю титулувати.”

Слід.: “Як хочеш так і називай.”

В тому часі хтось постукав до дверей слідчого. Він попросив. Коли двері відчинилися, я побачив на порозі голову с/ради з с. Урманя Когут Івана, який держав під пахвою якийсь пакунок. Слідчий зразу вийшов з ним на коридор і там щось говорили. По кількох хвилинах він повернув назад до канцелярії з пакунком, який поставив до шафи.

Слід.: “Що ти маєш з бандитами.”

Я: “З бандитами я не маю нічого. В нас нема вже бандитів.”

Слід.: “Знаю, що нема, але до вашого села приходять з інших сіл.”

Зі сусідньої салі вийшов цей МГБ-іст, що прикликав мене до себе в с. Дрищеві. Він подивився на мене і сказав: “Й... твою мат, то ми в тебе знайшли патрони.” Він сказав це і пішов дальше.

Дзеканов витягнув зошит, на якому був план моєї вулиці (коло церкви, де було зазначене кожне господарство, студня, більші дерева). Він показав мені місце, де було моє господарство і запитав чи я тут живу. Я відповів, що так.

Слід.: “Ми вже три роки тут, а ти з нами не хочеш працювати.”

Я: “Чому я з вами не працюю. Я роблю все, що голова приказує, здаю контингент, їзду на норму і т.п.”

Слід.: “Ага – відтак встав, пішов до шафи, де переглядав якісь папери. Звідтам приніс якусь книжку, відчинив її і показуючи на мій підпис запитав – чий це підпис?”

Я подивився і пізнав свій підпис, яким в 1940 р. підписав заяву. Тоді я дуже настрашився, бо на заяві був поставлений рік народження 1906, а я зараз записав собі 1898 р. Одначе слідчий мене за роки не питав і я успокоївся. Я пізнав свій підпис і сказав слідчому, що то мій. Тоді він сказав: “Ти получився ще в 1940 р. з Давчинком і жодних матеріалів нам не даєш. За це ми тебе дамо під суд.” Я почав просити його, щоб він звільнив мене від цієї роботи, мотивуючись тим, що я старий, хворий і не можу слідити. За це я обіцяв йому щось дати. Слідчий щось подумав, а відтак сказав: “Я не можу цього зробити. Про це я буду писати до області, а ти за три тижні довідаєшся до мене. Це тебе буде коштувати корець пшениці.”

Я: “Ну то добре, тільки мене звільніть.”

Слід.: “А самогон ти женеш?”

Я: “Ні, але я куплю.”

Слід.: “Привезеш мені ще дров і сіна для корови.”

Я: “Сіна я не маю, тільки соломі.”

Слід.: “То привези соломі.”

Я: “Знову, як я вам привезу дров. Мене по дорозі вчіплять, бо я не маю квіта.”

Слід.: “Будеш везти тоді, коли везуть норму.”

Я: “Це не вдасться, бо інакші дрова везуть на норму, а інакші я привезу для вас.”

Слід.: “То скажи коли ти привезеш дрова, то я зачекаю на тебе на краю міста.”

Я: “Того я вам точно сказати не можу, бо ще не маю приготованих.”

Тоді він взяв кусник паперу і написав мені посвідку, щоб мене не чіпали, бо ці дрова я везу для нього. Він просив мене, щоб я найскорше привіз йому дров, а він так зробить, що мене ніхто не буде чіпати. Відтак він пішов зі мною на місто і показав де мешкає. Тут я з ним попрощався і пішов на місто.

За два тижні я приготував фіру дров, купив літру горілки, взяв бохонець хліба і поїхав до слідчого. Коли я в'їздив до міста, мене здержав урядник Лісгоспу Наголко і зажадав квіта на дрова. Я показав йому картку від слідчого. Він подивився і сказав: “Зад собі підотри. Нас...ру Матери на таку службу. Вони дістають наряд, то нехай собі куплять дров.” Він забрав мене на лісництво і тут приказав скинути дрова. Відтак я поїхав на місто, фіру лишив коло молочарні, а сам пішов до Дзеканова. З ним я стрінувся коло МВД. Йому я сказав, що

дрова, які я віз для нього сконфіскувало лісництво. Тоді він пішов зі мною, ми посідали на фіру і поїхали на лісництво. Тут він пішов до канцелярії і почав сваритися чому сконфіскували його дрова. Відтак забрав назад дрова і завіз додому Дзеканова. (Він мешкає недалеко МГБ, коло пекарні). Тут я скинув дрова, дав його жінці горілку і хліб, фіру перегнав на місто, а сам пішов на МГБ до слідчого, щоб запитати, як маєтись моя справа. Він сказав мені, що вже написав до області і коли другим разом привезу до нього пшеницю, то вже буде відповідь.

За два тижні я приготував 60 кг. пшениці, взяв 12 в'язанок вівсяної соломи і з тим поїхав до слідчого. В його дома я дав це його жінці, а сам пішов на МГБ до канцелярії Дзеканова. Тут я привітався з ним і сказав, що привіз йому 60 кг. пшениці і 12 в'язанок соломи. Тоді він витягнув зі шафи папку, де була моя заява і показав мені. Заява була перекреслена синім олівцем. Знову на другому папері слідчий написав заяву, ніби від мене, і він казав мені її підписати. Я підписав. Там було написано, що я Підлужний Іван через хворобу та старість не можу вести далше роботи. Там було написано ще щось більше, але я не пам'ятаю. Я просив слідчого, щоб він подер цю заяву з 1940 р. Слідчий сказав, що мене вже більше ніхто не буде чіпати, але коли б я бачив бандерівців, або щось про них знав, то щоб я дав йому знати. Це діялося на початку місяця січня 1948 р.

За першої більшовицької окупації Лупиніс Гриць признався мені і моєму братови Павлови, що він підписав заяву.

Осіною 1946 р. я перебрався за партизана, взяв кіса і пішов до одного господаря, де вкрав колесо від воза.

По жнивях 1947 р. я в кількох господарів вкрав просо з поля. Один з господарів зловив мене при цьому. Тоді я сказав йому, що мені казали повстанці піти на поле, привезти проса, змолотити і вони від мене його заберуть. Господар тоді вже мені більше не говорив нічого. Крім цього я їздив на Пліхівські сіножаті красти сіно.

На моїй вулиці до Савчук Степана часто заходить о/у Глебов. В серпні 1948 р. в нього Глебов був ввечері і щось з ним говорив. Тої ночі в Савчука були повстанці. Доки прийшов Глебов, то повстанці з його подвір'я повтікали. Знову повстанець "Олекса" йшов до Савчука, де мав стрінутися з цими, які тут були. Тут його Глебов задержав. Тоді "Олекса" вистрілив і ранив Глебова в ногу. Більшовики Савчука арештували, подержали одну добу і звільнили.

Крім того Глебов зі своєю групою часто заходить до Коваля Петра, Дунай Катерини.

До Вільгош Дмитра часто заходить МВД-ист Тіщенко, який вбив кущезового "Біра".

Мій брат Петро ще за Польщі оженився до с. Бишок, Козівського р-ну. Осінню 1945 р. я стрівся з ним і він тоді сказав до мене: “Коли почувеш, що мене нема на світі, то не признавайся, що ти мій брат.” Я запитав чому він так говорить. Петро сказав, що над ним висить страшна [біда] і більше не хотів нічого говорити. Весною 1947 р. хтось забрав мого брата Петра, завів до лісу і тут вбив. Люди говорили, що мій брат видав криївку в бишківському лісі, в якій застрілилося п'ятьох повстанців.

Заввага:

Згаданий в протоколі об'єкт був всеціло скомпрометований перед своїми односільчанами. Його всі боялися. Все, що записано в протоколі, він зізнав без технічних середників. До дальшої роботи він не хотів признатися. Технічних середників примінити було неможливо, тому, що він слабого серця і скоро млів та тратив притомність. Є підозріння, що об'єкт доносив на МГБ, бо коли тільки він десь побачив повстанців, то зараз в тому місці більшовики робили засідки.

Дня 11/4.1948 р.

19/1

* * *

№ 16/I-16

Протокол допиту Мирослава Григоровича Боринського

Р. 31

Справа Ч: .../48

Боринський Мирослав

Член ОУН по пс. "Мир"

с/о РО МГБ "Нездоровий"

Бережани, дня 20/5. 1948 р.

Протокол допиту

Боринський Мирослав Григорович, уродився 1909 р. в с.[елі] Рибниках, Бережанського р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта " 5 кл. НСШ, військовий, жонатий, рільник (санітар).
с/о РО МГБ від осені 1945 р.

Я, Боринський Мирослав, син Гринька і Анни, з дому Буняк, уродився в сім'ї селян. На сьомому році життя я почав ходити до школи в родинному селі, де закінчив п'ять класів. Після закінчення навчання я став працювати крамарем в кооперативі. Тут працював я один рік, а відтак перейшов на працю до тартаку в с. Потуторах, Бережанського р-ну, де працював до 21-го року життя, тобто до 1930 р. В 1931 році мене покликали до польської армії, де я служив в м. Лодзі в 10-му полку артилерії.

Після закінчення рекрутського вишколу я пішов на підстаршинську школу, де добився степеня капраль. Рівнож в той час я був і на ветеринарному курсі. В 1932 р. я повернув з війська додому і зараз того самого року осінню я оженився на Рабик Теодозії, родом з с. Саранчук. Я з жінкою пішов за приймака до її тітки, де ми були до нового року 1933 р. В той час тітка нас прогнала і розпочала з нами судовий процес, що тягнувся до 1935 р. Тоді я відписав тітці поле і хату, а сам перейшов жити до своїх родичів в с. Рибниках. Жінка моя жила в своїй мамі в с. Саранчуках.

В 1937 р. я побудував собі хату в с. Саранчуках, забрав до себе жінку і почав з нею господарювати. В 1938 р. я став крамарем кооперативи в с. Саранчуках. Крамарем працював я через вісім місяців, а відтак я далше працював вдома коло господарства.

В 1939 р. під час польсько-німецької війни мене змобілізували до польської армії, звідки за шість тижнів я повернув додому разом з конем.

З приходом більшовиків в 1940 р. мене вибрали секретарем с/ради, яким я працював через цілий час більшовицької окупації, аж до приходу німців.

Осінню 1941 р. “Вюн” втягнув мене в ряди ОУН, а відтак вислав на санітарний курс до с. Вербова. Після закінчення курсу повітовий провідник “Гомін” припоручив мені заготовляти ліки, на які давав гроші. З Бережан я мав знакового лікаря Мігоцького, а в Козові Манацького і при їх допоміж я купував ліки.

В 1943 р. мене призначили магазинером при повітовій господарській референтурі, де я працював аж до приходу більшовиків в 1944 р. З приходом більшовиків я пішов в підпілля і працював в повітовій боївці санітаром. Повітовим працівником в той час був “Грім”, який мав свою станицю на хуторах Молохів. Коли повітовим провідником став “Гомін”, а повітовим організаційним “Володимир”, повітову станицю перенесли до с. Базниківки. Тут рівнож містився обласний пропагандист “Евген”. В той час я знав таких провідників з області: “Нестор”, “Улас”, а з округи пров. “Юрко”, “Гук” і “Джек”.

Пізніше я перейшов до с. Котова, куди переніс з с. Рибник аптеку і тут лікував раненого “Степовика”, “Шаха”, “Тучу” і ще двох господарів. В 1945 р. знову повернув до “Гомона” і ми разом перебували в с. Саранчуках і на Молохові.

В місяці травні 1945 р. до с. Посухова, Потутор, Жонівки [Жовнівки], Рибник, Молохова, Тростянця і Мечищова приїхала велика скількість більшовиків, які почали робити облаву. Тоді всі підпільники, які були в с. Саранчуках вийшли в лісок т. зв. Березина. Перед вечером більшовики нас завважали і зробили наскок, при чому зловили Луценькова Михайла і Семенець Теодора. Всі інші втікли до більшого ліса. Вечером ми зайшли до с. Базниківки за харчами і щоб дещо довідатися про більшовиків. Відтак ми пішли на Соколицю, де “Гомін”, Цісельський і Пуківський лишилися в криївці Самофал Василя, [а] Павлишин Петро і Лотоцький Іван пішли до криївки Купровського, а я з “Бояном” (брат “Гомона”) пішов за Стінку і там зайшли до криївки Дубчак Андрія, в якій він держав збіжжя. Недалеко в тому самому лісі було ще дві криївки, з яких в одній була ще

друкарська машина і около 60 кг черенок, а в другій були дентистичні інструменти і пачка медикаментів. Пізніше вже в тюрмі я довідався, що ці криївки також попадали.

Вночі Дубчак Андрій виніс нам до криївки горня пирогів і привів ще свого швагра Шевчук Василя і Новіцкого Михайла. Ми з господарем домовилися, що коли днем буде спокійно, то він прийде до нас і відкриє нам криївку.

Дня 24/9.1945 р. рано, як було умовлено, до нас господар не прийшов, доперва около восьмої години хтось переходив коло нашої криївки і щось кинув на вхід. Ми думали, що це напевно господар краще замаскував вхід, бо єдесь недалеко більшовики і тому сиділи тихо. За яких 20-ть хвилин ми почули, що через криївку перейшла якась група людей. За цею групою переходила ще друга, а відтак третя, яка здержалася на криївці і відкрила вхід. В той час ми почули, що це більшовики, які кричали: “Здайтесь бандіти”. Ми сиділи тихо і не відзивалися. Більшовики дальше кричали, щоб ми здавалися і нам нічого не буде. Ми в той час почали між собою радитися. Новіцкий і Шевчук рішили вилізти, а я з “Бояном” ні. І[м] ми наказали, щоб вони не признавалися що нас знають. Більшовикам вони мали сказати, що ми вже застали їх в криївці і загрозили смертю, коли вони нас не схочуть прийняти. Відтак на крик більшовиків Новіцкий і Шевчук вилізли, а ми лишилися в криївці. Коли більшовики звернулися до нас, ми відповіли, що живими не здамося. Тоді більшовики почали палити в хаті старі сніпки зі стріхи, старий кожух, овечу гуньку та інші лахи. Кілька разів самі зверталися до нас, щоб ми вилазили, а також посилали до криївки то Шевчука, то Новіцкого. Одначе ми все відповідали, що не здамося. Тоді більшовики почали відкопувати криївку з верху. Коли відкопали аж до дощок то зробили діру до криївки, почали стріляти до нас ракети та кидати димні гранати. По часі більшовики почали відривати дошки. Я в той час почав до них стріляти, а відтак постановив застрілитися, щоб не попасти живим. “Боян” в той час лежав вже непритомний від зачадження і я думав, що він вже застрі[л]ився. Я зарядив пістоль і стрілив собі під бороду. Мені вирвало око і покалічило обличчя, одначе я був ще живий. Тоді я вдруге зарядив пістоль, одначе набій не спалив. Так само було і за третім разом. Доперва четвертий набій знову спалив і я впав непритомний. Що дальше було зі мною я не пам’ятаю.

Доїзджаючи до м. Підгаєць я почав поволи приходити до себе. Під будинком НКВД мене зняло двох більшовиків з воза, взяли попід руки і завели на дижурку. Тут я застав вже тих, які разом зі мною були в криївці, а саме: Ковальчук Михайло - “Боян”, Новіцкий Михайло і

Шевчук Василь, які вилізли з криівки без зброї. На дижурку приходило багато більшовиків і кожний з зацікавленням дивився на мене. Одні з мене сміялися і називали дураком, другі мені співчували, а один ст. лейт. приніс мені трохи спирту і дав так, щоб ніхто не бачив, та сказав, щоб промивати собі ним рану. На дижурці зі всіх списали персоналію. Коли прийшла черга на мене я показав рукою, що не можу говорити. Дижурний звернувся до моїх товаришів і запитав хто мене знає. На це відповів “Боян” та сказав, що я походжу з Перемишлянського р-ну, Львівської обл. Казав, що мого правдивого прізвища не знає, а псевдо моє “Василишин”. Після цього більшовики перевели нас до камери, в якій було около 18-ть осіб з довколишніх районів.

Після півночі того самого дня взяли на слідство “Бояна”. Відтак покликали Новіцкого, за ним Шевчука, а мене на самому кінці. “Бояна” і Новіцкого після слідства запровадили до іншої камери, а я залишився тільки з Шевчуком.

Мене на слідстві били та примушували, щоб я щонебудь говорив. Одначе я говорити не міг нічого, бо від стрілів мав перебитий язик, розбиту долішню щоку, ушкоджене піднебіння та вибитих 16-ть зубів. Я стріляв собі під бороду, а кулі вийшли одна правим оком, а друга повище ока чолом. На слідстві мене розібрали до нага і били до непритомности. Слідство вело трьох НКВД-истів в ранзі молодшого лейтинанта, старшого лейтинанта і капітана. Як довго був я на слідстві не пам’ятаю, бо до притомности прийшов я доперва в камері.

Другого дня мене самого перевели до другого будинку, т. зв. дяківка, де сиділо около 80 арешованих. Звечора того самого дня мене знову покликали на слідство, яке переводили мол. лейт. з попереднього слідства і якийсь ст. лейт. В слідчій салі мене положили на долівку, один став ногою на шию, а другий бив палицею куди попало та примушував говорити. Вони хотіли, щоб я вимовив хоча одне слово, бо не вірили мені, що я говорити не можу. Тут мене держали около 15 хв., а відтак відвели назад на камеру. Після півночі того самого дня мене знову покликали на слідство, де мене били, а відтак сказали обернутися спиною до якоїсь шафи, руки дали назад і казали щось тримати. В той час я почув, що через моє тіло перейшов сильний електричний струм так, що я напівпритомний впав на землю. Більшовики відляли мене водою, посадили на крісло і казали, щоб я щонебудь говорив. Коли я дальше мовчав, тоді слідчий вдарив мене кулаком під груди і [я] знову повалився на землю. Відтак слідчий покликав дижурного і цей запровадив мене на камеру. Після цього переслухання мене через два дні не кликали нікуди.

По двох днях мене покликали на дижурку, де вже чекала лікарка. Вона збадала мене, а відтак відійшла на бік і почала щось шепотом говорити. При цьому був присутній нач. НКВД майор Ступак і зам. нач. кап. Михайлів. По рухах і міміці я зрозумів, що вона говорила, що я може дійсно не можу говорити. По цьому баданні зам. нач. Михайлів казав відвести мене назад на камеру. Відтак мене через п'ять днів не кликали нікуди. Шостого дня рано забрав мене на слідство мл. лейт., який був і попередніх разів і кап. з ОББ, який був на першому слідстві. Тут капітан сказав, щоб я говорив. Коли я мовчав, вони зняли з мене сорочку, положили горілиць на крісло, а відтак мл. лейт. Зотов бив гумовою палкою по грудях, а капітан завинув мені шматом голови і так держали та час-від-часу хлюпав на мене водою. Так били мене через три рази. Відтак заложили на мене сорочку, посадили в куті на крісло, а самі між собою щось говорили. Що вони говорили, я не розумів. Відтак мене перевели до другої кімнати, де зробили мені знімку. Звідси забрали мене назад до камери. Звечора того самого дня ці самі слідчі мене знову покликали на слідство. Тут знову, як і попередніх разів, казали, що-небудь говорити. Коли я далше мовчав, вони розібрали мене до нага і почали бити по плечах і грудях. Відтак положили мене долілиць на землю, ноги положили на крісло і почали бити по стопах. Я нічого не говорив, тільки стогнав. Після цього посадили мене на крісло, розбандажували мою рану і Зотов почав шпильками колоти мене по рані. Коли я боронив голову, капітан зловив мене за руки і волосся, а Зотов далше колов і наполягав на тому, щоб я щось говорив. Одначе я мовчав і взагалі не відзивався. Тоді Зотов покликав дижурного і казав відвести мене до келії. На сходах мене задержав зам. нач. Михайлів, подивився на мою рану і сам пішов до слідчої салі, а мене дижурний запровадив до келії. Вечером того самого дня Шевчук говорив мені, що більшовики приписують йому кріс і пістоль, який знайшли в криївці, але він до цього не признався і сказав, що пістоль є вдійсності Новіцкого, а кріса він застав в криївці. Вечером того самого дня "Бояна", Шевчука і Новіцкого викликали разом на коридор і забрали на слідство. Приблизно за годину часу привели їх всіх трьох назад до келії. Від "Бояна" я довідався, що їх знову питали яку хто мав зброю. Собі він записав кріс і пістоль, а мені МП і пістоль. Рівнож тоді "Боян" сказав мені, що Новіцкий їздив з більшовиками до с. Базниківки і там показав четверту криївку, яка була під дубом. Далше розказував, що він ходив вже до лазні та що при передачі подав додому записку. Тоді я попросив його, щоб при слідуючій передачі він написав до моєї жінки записку, щоб вона передала мені ліки. При цьому я подав йому які. Рівнож тоді "Боян"

говорив мені, що він сподівається наскоку на тюрму, при чому ми маємо вийти на волю. Казав, що в цій справі є вже навіть порозуміння з “істребками”, які мають допомогти випустити в’язнів. Говорив, що він навіть сам має записку од одного “істребка” з с. Телячого.

Другого вечера “Боян” через шпару дверей підкинув записку дижурному “істребкови”. Одначе вона не попала цьому “істребкови”, з яким була оброблена справа, а зовсім іншому, який змінив попереднього. Він негайно відніс цю записку на дижурку і дав дижурному НКВД-истови. По кількох хвилинах до нашої камери прийшло зі смолоскипами сімох більшовиків, зігнали всіх в один кут, перевірили келію чи немає де вилому, а відтак казали всім лягати попід стіни та почали по черзі всіх бити палицями, при чому кричали: “Й... вашу матір бандіти, хочите удіраць. Всех вас постреляємо, ні одного живого не пустимо.” Після цього викликали по п’ятьох на дижурку, де питали хто писав записку і хто є організатор втечі. Мене на дижурку не кликали.

Другого дня рано забрали з цієї келії “Бояна”, Новіцкого, Шевчука і багато інших в’язнів і порозміщували їх по інших камерах на НКВД.

По трьох днях дижурний “істребок”, який ще з одним в’язнем розносив по камерах воду, передав мені маленький пакунок, в якому був калій гіперманган, бандаж і записка. В цій записці моя жінка писала, щоб я не тратив надії і не писав до неї за цим, про що я згадував в попередній записці (в записці я просив, щоб мені передала отрую), бо вона через Бойка (родом з с. Телячого, який був заступником голови РВК) і Лабу (родом з с. Завалова, завідуючий харчівні НКВД, НКГБ) старається викупити мене з тюрма. Того самого дня я дістав передачу на адресу Семенця Теодора, який разом зі мною сидів в камері. Там було білля, сирі яйця і стара сорочка на бандажі. До того часу я не міг нічого їсти тільки пив сирі яйця і сметану.

Пополудні того дня до мене прийшло дві санітарки, які промили мені рану і дали новий бандаж. Була це перша перев’язка, від коли я попав до тюрми. Цих санітарок я просив, щоб вони повиягали мені з ясен поколені зуби, на що вони відповіли, що вони не є зубними спеціалістами. Відтак до мене дижурний привів двох фризєрів, які мене обстригли та дали води, щоб я обмив зі себе кров. Перед вечором нас 14-ть в’язнів перевели з дяківки на НКВД і тут посадили до камери ч. 4., де я застав Шевчука і одного раненого в обі ноги. Шевчук сказав мені, що він чув на дижурці від більшовиків, що будуть перевозити в’язнів до Чорткова. За деякий час дижурний “істребок” відчинив двері, покликав до себе арештованого з с. Хохонева Богдана

і сказав йому, щоб він уважав, бо на цю камеру кинуть, як арештованого, провокатора. Рівнож описав йому, як він буде виглядати. Коли “істребок” вийшов, Богдан це все нам розказав. Перед вечером до нашої келії кинули цього провокатора. По описі ми зор[і]єнтувалися, що це провокатор. Був низького росту, волосся чорне, чесане на бік, очі чорні, ніс нормальний, вуса чорні англійки, заріст густий тільки на бороді, мав около 45 років. Цей провокатор розказував, що він сам є ро[д]ом з м. Підгаєць, працював справником в Союзі. Одного разу, коли везли з Тернополя до Підгаєць товари, рускі, які рівнож працювали в Союзі, закрали деякі речі і годинник. Він за ці товари відповідав і тому його арештували та посадили до тюрми. При собі він мав все: пасок, портфель, папір, олівець і т. п. Сам він інтересувався кожним в’язнем. Багато нарікав на Рад. Союз, безправ’я і питав чи не робимо заходів, щоб нас хтось визволив. З нами він сидів два дні. Передачі йому ніхто не передавав, зате дуже часто його кликали на слідство, після якого йому з уст було чути горілку і кури́в папіроси, якими рівнож трактував і нас.

Другого дня рано в’язні, яких пускали до кльозету, сказали мені, що через виломані дошки в кльозеті втік цей, якого разом зі мною витягнули з криївки. Разом з ним втік ще один арештований. Я догадався, що це “Боян” і ще хтось другий.

За два дні Шевчук стрінувся в кльозеті з Новіцким, який сидів в келії коло дижурки і цей сказав йому, що чув, як на дижурці говорили більшовики, що втік “Боян” ще з одним і за ними пішла погоня. Того самого дня вечором мене покликали на слідство. Спочатку зі мною говорив сам Зотов, який вимагав від мене, щоб я говорив. Коли я мовчав, Зотов покликав ще одного більшовика і вони почали мене бити. Коли я дальше мовчав, вони посадили мене на таб[у]рет, розкричили ноги, цей більшовик став мені на ноги, а Зотов свічкою обсмалював мені волосся на половому члені, при чому говорив, що буде печи мене по куску, аж поки не присилує до говорення, бо він знає, що я можу говорити. На доказ своїх тверджень казав, що приведе мені за свідка цього самого, якого разом зі мною витягнули з криївки. На цьому слідство закінчили і мене відпустили до камери.

Другого дня при перевірці в’язнів я не міг стати в ряд. Коли дижурний ст. лейт. запитав чому я не встаю, я скинув штани і показав йому половий член, який був спух від опечення. Дижурний подивився і, не говорячи нічого, вийшов. За деякий час з ним прийшов майор Ступак і кап. Михайлів. Вони сказали мені знову скинути spodні і показати опечене місце. Коли я це зробив, вони подивилися і вийшли. В той час кап. Михайлів мав забандажовану руку. Після цієї візити

майже півтора тижня мене нікуди не кликали. Цього самого дня покликали на слідство Шевчука і він вже до моєї камери не вернув.

За півтора тижня мене знову покликали на дижурку. Тут був лікар, який оглянув мої рани, а відтак казав, щоб я вимовляв “а”, а відтак “ма”. Я руками показав, що не можу. Тоді лікар ще раз подивився на язик, а відтак посадили мене на таб[у]рет. Лікар сів коло стола і щось писав. При цьому був кап. Михайлів і ще один лейтинант. Коли я виходив зі салі попросив лікаря, щоб повиривав мені поломані зуби. Лікар відповів, що непотрібно. Того самого дня Богдан з Хохонева дістав при передачі спирт. Я виполоскав собі ним уста і трохи напився, а до другого дня я повиягував всі поломані зуби.

За п'ять днів вечером мене знову покликали на слідство, яке переводив сам Зотов. Він питав, чи я можу говорити. Я відповів, що ні. Тоді він запитав мене чи можна привести до мене чоловіка, який може на німо зі мною porozumітися. Я сказав, що можна. Зотов щось написав, а мене передав дижурному, який відвів мене до камери. Був це перший випадок, що мене не били.

Третього дня покликали з моєї келії по п'ятьох в'язнів на слідство, де вони били пальці і підписували якісь анкети. Того самого дня вечером покликали рівнож і мене на допит. В канцелярії я застав Зотова, одного ст. лейт. і якогось цивільного мушину. Тоді Зотов сказав, що зі мною буде говорити цей цивільний. Зотов по-руськи давав питання, а він переводив їх на українську мову. Я на міги, при допоміг рук давав йому відповіді.

Зотов: “Коли ви вступили до організації?”

Я відповів, що до організації не належав.

Зотов: “Як ви попали в банду, в бандери?”

Я: “Мене зловили німці на роботі і забрали в Польщу. Там де я копав шанц[і] було якесь місто і багато великих коминів. Коли руські літаки почали бомбардувати, я втік звідтам і подорозі в одному лісі мене зловило трьох військових муштин.”

Зотов: “В яких уніформах вони були і скільки їх було?”

Я: “Вони були в німецьких уніформах. Цих трьох запровадили мене дальше в ліс, де всіх їх було около 100 чоловіка.”

Зотов: “Що вони вас питали?”

Я: “Вони питали мене звідки я йду, на що я відповів їм, що йду з Німеччини додому. Тоді їх начальник сказав, що зараз додому не піду, тільки лишуся коло них.”

Зотов: “Що ви там робили? Чи дали вам зброю?”

Я: “Там спочатку я був під конвоем, а відтак працював коло кухні.”

Зотов: “А чому ви мали псевдо?”

Я: “Там кожен має псевдо”.

Зотов: “Вам надали псевдо?”

Я: “Так”.

Зотов: “Чи вони сиділи на місці, чи кудись ходили?”

Я: “На місці вони не сиділи. Часом йшли майже всі так, що в таборі лишалось лише десять осіб.”

Зотов: “Чи вони щось привозили?”

Я: “Я того не бачив”.

Зотов: “Що вони мали коло себе?”

Я: “Машину до писання і радіо”.

Зотов: “Може ви знаєте де вони мали магазини зброї і яку зброю мали коло себе?”

Я: “Того я не знаю, бо робив тільки коло кухні.”

Зотов: “Чому ви попали в околицю Базниківки і були в криївці?”

Я: “Мене покликав до себе цей менший від мене (“Боян”), дав мені кріса і пістоль та сказав, що піду з ним. Подорозі він сказав мені, що ми йдемо на стрічу і там я дам людям, які до нас вийдуть, свою зброю.”

Зотов: “А стріча відбулася?”

Я: “Ні, не було тому, що тут була облава. Рівнож тому ми пішли до ліса.”

Зотов: “Як ви попали до криївки?”

Я: “Коли ми йшли попри ліс, побачили двох муштин, які відкрили криївку та хотіли лізти до середини. Тоді ми попросили їх, щоб вони взяли нас зі собою. Вони спочатку не хотіли, але коли цей, що йшов зі мною загрозив їм, що постріляє їх коли вони нас не візьмуть, вони згодилися і ми всі позалазили до криївки.”

Зотов: “Хто командував вами, що цих двох вилізло, а вас двох не хотіло?”

Я: “Нами командував цей, що йшов зі мною.”

Зотов: “Хто був машиністом від цієї друкарні і до котрого лікаря належала ця друга криївка з речами?”

Я: “Я того не знаю.”

Зотов: “Чи ви не могли би сказати, як ви називаєтеся?”

Я: “Я не годин.”

Зотов: “А з якої ви області і р-ну?”

Я: “Я з Перемишлян, Львівської обл.”

Зотов: “Чому ви себе стріляли?”

Я: “Люди розказували, що більшовики страшно тортурують, виколюють очі, пхають в вуха веретена, цих, які попадають до них живими. Я цього боявся і тому хотів застрілитися.”

Тоді старший лейтенант, який був при слідстві сказав до мене: “Ти дурак. Коли ти хотів стрілятися, то треба було стріляти в рот, або коло вуха.” Все, що я говорив з цим цивільним, Зотов писав. Після закінчення слідства цей цивільний підписав протокол, а мене перевели до келії.

Другого дня рано з моєї келії забрали 14-ть осіб на Чортків. З ними забрали також Шевчука. В келії залишилося нас тільки трьох. Перед полуднем прийшов Зотов і кап. Михайлів, сказали забрати нам свої речі і перевели нас на дижурку, де я застав Новіцкого. Тут Новіцкого і ще одного раненого Михайлів призначив на першу і другу камеру, а до мене сказав: “Ну німий, підеш ще в банду і будеш стріляти до мене?” Я відповів, що не піду.

Михайлів: “Чому?” Я відповів, що немає ока і язика. Тоді Михайлів сказав: “Й... твою мати. Коли б ти мав очі, то ще б стріляв. Ну собірайся і йди додому”. Я в це не вірив і не піднімався. Тоді Михайлів сказав вдруге: “Ну собірай свої речі і йди додому”. Тоді я попросив, щоб він написав мені посвідку, бо мене знову можуть зловити. Михайлів написав мені посвідку такого змісту: *“Справка дана гражданину немому, який випущен з РО МВД Подгаєцького р-ну і удається в Львівську обл. Перемишлянский р-н, где должен явиться в РО МВД”*. Коли я одержав справку, поклонився Михайлову і пішов на місто. Коло церкви на мене чекала вже фіра і я поїхав додому.

Другого вечора до мого дому прийшов “Гомін”, “Боян”, “Іскра” і “Олень”. Вони розпитували мене про життя в тюрмі, чи більшовики мене били і що питали. Я оповідав їм, що наприкінці слідства я зізнав що “Боян” був моїм командиром. Дальше “Боян” питав мене чи більшовики дуже товклися після його втечі. Я сказав, що більшовики після цього робили за ним погоню. Того вечора “Боян” розказав мені, що криївку, де ми сиділи і цих дві сусідніх всипав Дубчак Андрій. Повстанці посиділи в мене може з годину, а відтак пішли в село.

Вдома я довідався від жінки, що вона викупила мене з тюрми за: 2 кірці білої муки, 12 л. горілки, пів свині, 14000 крб., 1 мужеське убрання, мешти, годинник, масло, крупи і інші дрібні речі.

За кілька днів після виходу з тюрми я пішов до “Гомона”, який квартирував разом з “Бояном” в сусідстві коло мене в свого тестя. Я питав його чи мене можуть вилікувати і що я маю дальше робити. “Гомін” відповів, що вилікувати мене можуть тільки в шпиталі. З ними я дальше скриватися не можу, бо я хворий і немає ока. Тоді я сказав, що в такому випадку я буду змушений виробити собі документ. “Гомін” відповів, що він мені цього не каже робити, але коли піду по документ, то щоб говорив тільки сам про себе.

Повернувшись додому, я почав радитися з жінкою і тестевою. Жінка сказала, що Гавдида Богдан - "Рись" (кущевий), Баглай Василь і Дубчак Гринько виробили собі за посередництвом Редьки Володимира документи. (Редька Володимир уроджений в с. Саранчуках, був головою с/ради в 1939/41 рр. З приходом ЧА в 1944 р. він був головою с/ради, а з початком 1945 р. став директором птахопрому в Бережанах). Ми обговорили цю справу, а відтак моя жінка пішла в Бережани до Редьки, якого просил[а], щоб він постарався для мене документ. Редька запитав жінку як я виглядаю. Коли жінка сказала, що я зараз сліпий, без одного ока, він відповів, що йому це не дасться зробити, бо я буду мусів ставати перед комісією. Редька говорив, щоб до р-ну я не боявся їхати, бо він гарантує, що на НКВД, ані на НКГБ мене не візьмуть, а всю справу дасться обробити на воєнкоматі.

Дня 20 липня 1945 р. я разом з жінкою і Рабик Василем, який працював в с. Потуторах на залізній дорозі, поїхав до Бережан. Тут заїхали ми до Редьки, який зараз сам, без мене, пішов на воєнкомат. За півгодини він вернувся і забрав мене зі собою на воєнкомат. Подорожі він сказав мені, щоб я зізнався, що повернув з Німеччини, куди мене були забрали на роботу. Ранений я зістав на території Польщі, де рівнож поляки забрали від мене документи. На воєнкоматі Редька запровадив мене до однієї канцелярії, де якийсь лейтинант мене зареєстрував і казав зачекати до пополудня на комісію. Я залишився в почекальні, а Редька кудись пішов. Того дня на воєнкоматі було нас було всіх понад 100 чоловіка. Тут якийсь ст. лейт. мав з нами мітинг, на якому говорив, щоб ми переказували другим людям, щоб всі, які скриваються перед Рад. владою йшли голоситися, бо зараз кара дарована.

В першій годині після полудня прийшла комісія, яка складалася з начальника воєнкомату майора Окулова, лікаря і лікарки. Коли я підійшов перед комісією, лікар збадав мене, а відтак поставив першу групу, категорію 98 "а" (взагалі звільнений від військової обов'язаності). Відтак Окулов видав мені документ. Я подякував і пішов до Редьки, де стояла моя фіра. Тут я дав Редькові горілку і закуску, а сам поїхав додому. Вдома я взагалі нічого не робив аж до жнив. В жнива я міг тільки по заході сонця поїхати в поле по женців.

На жнивах я разом зі своїм тестем поїхав до магазину в с. Саранчуках здавати контингент. Зав. магазину Лантух Василь, родом з с. Саранчук, попросив мене, щоб я поміг писати йому квітанції. Я на це погодився. Після полудня до магазину приїхав голова Котівської с/ради зі своїми людьми і голова Саранчуцької с/ради зі своїми і оба

почали сваритися, бо кожен хотів скорше здати збіжжя. Тоді я звернув їм увагу і сказав, щоб вони хоча котрийсь один мали розум. Тоді голова с/ради Саранчук Сокирник Гринько сказав до мене: “Сиди сліпий діду, бо тебе шляк трафить”. Перед вечером до магазину приїхав секретар райпарткому Вовк і сказав до Лантуха, щоб він відставив гречку до млина і переробив її на крупи. Лантух відповів, що при ньому мусить хтось бути, бо гречку треба процентувати. Тоді Вовк сказав, щоб він закликав собі довіреного Сокирник Гринька і з ним це зробив.

Вечером, коли я вертав додому, стрінувся на дорозі з повстанцями і переказав їм розмову Вовка з Лантухом. Між повстанцями був швагер голови с/ради Семенець Дмитро, який все чув, а пізніше розказав голові.

Другого дня до нашого села приїхали більшовики з НКВД і питали за мною в магазині. Я на той час був зарився на стриху в ячмінь. Коли більшовики поїхали до мого дому, я виліз з ячменю і понад рік пішов до тестя. Після цього майже щодня приїжджали до села більшовики і питали за мною. Я тоді до праці в магазин вже не йшов, а почав скриватися в корчах на оболоні.

Одного дня до мого дому приїхав другий секретар райпарткому Кочитенко разом з гарнізоном, розбив в хаті двері, повибивав вікна, повалив піч, в хаті всьо поломали і забрали збіжжя, яке завезли до священика і Горошка Ілька та змолотили на машині. В той час до моєї жінки була прийшла моя сестра з с. Літятина і жінка запитала її чи я не міг би деякий час в неї перебути. Сестра відповіла, що вона постарається для мене в с. Літятині якесь місце. На оболоні я скривався до осені, поки були копиці сіна. Відтак я перейшов до с. Літятина і тут перебував в Волохової Анни. В неї я перебував до пізньої осені. В той час більшовики почали робити в с. Літятині ревізії і ця жінка сказала, щоб я від неї кудись йшов. Тоді я вернувся до свого села і ще деякий час скривався на полі. Коли на дворі було вже зимно, а до села приїхав гарнізон, я сказав жінці, щоб вона йшла до Редьки і щось робила. Коли жінка пішла до Редьки він пообіцяв мені цю справу полагодити, але наразі казав ще скриватися.

По Чесному Хресті за півтора тижня Редька переказав, щоб я прийшов до нього. Другого дня рано жінка винесла мені на поле дві літри горілки, хліб і масло і я з тим пішов до Редьки. Він зараз пішов на НКВД до Куковіхіна. Одначе вдома його не застав, бо він був виїхав кудись до села. Я перебув два дні в Редьки. За цей час повернув до р-ну Куковіхін і Редька сказав мені, що він вечером прийде до нього. В Редьки я цілий час сидів на стриху в сіні. Коли вечером прийшов Куковіхін, Редька післав до мене на стрих Сироту Олексу, який працював

в нього прийомщиком, щоб я дав горілку і закуску. Я так зробив. Десь за півтора години Редька покликав мене до хати. Куковіхін в той час був в другій кімнаті. Десь за дванадцять хвилин прийшов Куковіхін і ми всі, тобто Редька, Куковіхін, Сирота Олекса, Корчинський Микола (родом з с. Саранчук, технорук птахопрому) і я посідали за стіл і почали пити горілку. Коли прийшла черга на мене, я відказався пити. Тоді Куковіхін запитав Редьки, хто я такий. Редька відповів: “Цей сам”. Тоді Куковіхін сказав: “Я думав, що єто настоящий бандьора, а єто слепой дед”. Тоді Редька почав говорити Куковіхіну, що я повернув з Німеччини, зголосився і мав документ. Куковіхін зажадав, щоб я показав йому документ. Коли я це зробив, він подивився, а відтак записав собі в нотесі моє ім'я і прізвище. Документ Куковіхін звернув мені назад. Після цього він випив ще трохи горілки і сказав, що він мусить йти, бо в нього немає часу. Тоді я запитав його, що буде зі мною. Куковіхін сказав мені йти додому і господарити, а він Редькою перекаже коли я маю до нього зголоситися. Того вечера я переночував ще в Редьки, а другого дня рано пішов додому. На виході Редька сказав, щоб приготувати муки, м'яса і горілки, а він перекаже мені, коли це все доставити до нього.

Десь за тиждень Редька переказав, щоб я приїхав до нього. Я забрав муку, цукор, м'ясо і горілку і поїхав до Бережан. Тут Редька дав мені свого робітника Щура (з Гирвиці, коло с. Літятина), з яким я завіз ці речі додому Куковіхіна. Тут ми це все скинули, Щур лишився коло коней, а я з Куковіхіним пішов на НКВД, до його канцелярії. В канцелярії Куковіхін попросив мене сідати, а відтак почав списувати мою генералію. Опісля запитав, що я робив від 1939-41 р. Я відповів, що в той час працював секретарем с/ради.

Куковіхін: “А що ви робили, коли прийшли німці?”

Я: “В той час я працював на своєму господарстві”.

Куковіхін: “А де ви були, коли в 1944 р. прийшли наші війська?”

Я: “Я був в Німеччині”.

Куковіхін: “А де стратили око?”

Я: “В м. Лодзі мене ранили під час бомбардування.”

Куковіхін: “Говоріть правду де ви були і де стратили око?”

Я: “Я ж говорю, що був в Німеччині і [в] м. Лодзі зістав ранений.”

Куковіхін: “Говоріть правду, бо я про це все знаю.” Відтак він взяв мене за бороду, підніс догори і запитав: “А тут що?” Відтак казав відчинити уста і запитав: “Де язик?”

Я: “Ранений.”

Куковіхін: “Краще говоріть правду, бо ми все знаємо”. Відтак він витягнув зі шафи якийсь папір і почав мені читати: “Боринський

Мирослав Григорович з 1910 р. (вдійсності я з 1909 р., а документ з 1902 р.) уроджений в с. Рибниках, Бережанського р-ну, служив в польській армії, де був капралем. Відтак оженився до с. Саранчук за Доську з роду Голод, яка не мала батька. Від 1939 р. до приходу німців працював секретарем в с/раді. В час німецької окупації вступив до організації під пс. “Мир”, був в господарській референтурі, в повітовій боївці і повітовим лікарем. В 1945 р. при операції військ Підгаєцького р-ну його знайшли в криївці, з якої він не хотів вилізти і прострілювся двома кулями. В Підгайцях під час перебування в РО МВД вдавав німого. Коли повернув назад додому, знову в’яжеться з бандами і доносить їм всякі речі.” З вищепрочитанного я заперечив рік народження і сказав, що я з 1902 р., до організації не належав і не був жодним лікарем, тільки вет-санітарем.

Куковіхін: “От бачите, знаємо все. Ми можемо оформити акт і вас передати в суд за це, що брехали в Підгайцях на НКВД, за приналежність до організації і за ношення зброї. За це все вас можуть засудити від 15-20 років.”

Я: “Я до організації не належа[в], лише мене змобілізували силою. “Мир” це не було моє псевдо, лише мене так кликали в скороченні, бо я називаюсь Мирослав.”

Куковіхін: “Слухайте Бобринський, чи краще, щоб я оформив акт і засудив вас, чи краще, щоб ви допомогли в роботі Рад. Союзові і були чесним громадянином. За ваші вчинки проти Рад. Союзу ви повинні виконувати все, що вам буде припоручено. Ну, тепер чи ви согласні працювати і сказати все, що тільки знаєте. Ви ж працювали в повіті. Скажіть мені де є склади зброї і амуніції, де харчеві магазини, де є заховані всякі документи і архіви. Ви були тоді санітарем, то повинні знати де є аптека.”

Я: “Про магазини і амуніцію я не знаю, бо це до мене не належало. Про магазини харчів я рівнож не знаю, бо цим завідував магазинер і звідки він привозив харчі до кухні я не знаю. Рівнож про всякі документи і архіви я також нічого не знаю.”

Куковіхін: “А де ви діставали ліки?”

Я: “Коли мені бракувало ліків я звертався до свого провідника “Гомона”, а де він діставав їх я не знаю.”

Куковіхін: “А де є санітарні криївки, в яких лікуються хворі?”

Я: “Ми таких криївок не мали, а лікували в лісі в будах.”

Куковіхін: “А зимою також хворі лежали в будах?”

Я: “Таких випадків не було, щоб ми мали зимою ранених.”

Куковіхін: “Де була ваша криївка, в якій ви цілий час скривалися?”

Я: “Моєю криївкою була ця, звідки мене витягнули.”

Куковіхін: “А де криївка “Гомона” і “Бояна”, цього, що сидів разом з вами в тюрмі, а відтак втік?”

Я: “З “Бояном” мали ми спільну криївку, а про “Гомонову” я не знаю нічого.”

Куковіхін: “А чому?”

Я: “Бо в організації був такий наказ, що про чужі криївки нам не вільно було знати.”

Куковіхін: “А де “Довбуш”, його брат і Ткачик Мирослав?”

Я: “Я про них взагалі нічого не знаю, бо вони з нами не ходили.”

Куковіхін: “А чому так?”

Я: “Бо так було прийнято, щоб один про другого не знав.”

Куковіхін: “А як вам треба було зійтися?”

Я: “На це були визначені місця.”

Куковіхін: “А кого ви знаєте в с. Котові?”

Я: “Там я не знаю нікого, бо я [з] котівськими підпільникам не мав нічого спільного. В організації було так прийнято, що одно село від другого не залежало.”

Куковіхін далше питав мене поступенно кого я знав в с. Рибниках, Тростянці і Потуторах. Я відповів, що в цих селах не знаю взагалі нікого, бо я був призначений до с. Саранчук і інші села мене не обходили.

Куковіхін: “Чому ви нічого не знаєте, коли ви були в організації і вам припоручували якусь роботу?”

Я: “Я крім санітарної роботи не мав жодної. Коли був який хворий, чи ранений, мені привозили його до буди і там я давав йому поміч. Куди далше його забирали я не знаю, бо я нікуди не ходив.”

Куковіхін: “Чому ви мене обманюєте. Ви все знаєте, тільки перед мною скриваєте.”

Я: “Я не скриваю, але мені про всі справи не говорили, бо мені не довіряли тому, що я був секретарем с/ради. На мене говорили люди, що я комуніст, а навіть кидали за мною камінням.”

Куковіхін: “Х... ти не комуніст, а про це, що за вами кидали камінням, то ми знаємо. Хто станичним вашого села?”

Я: “Станичним є Рабик Іван по пс. “Сурма”.”

Куковіхін: “А хто в’язався з “Гомоном”?”

Я: “Я про це не знаю.”

Куковіхін: “Хто є зв’язковим?”

Я: “Про зв’язкових я не знаю нічого, бо вони до мене не ходили.”

Куковіхін: “Як, ви ніколи не бачили, щоб хтось до “Гомона” приходив?”

Я: “коли до нього приходили якісь чужі люди, то я про них не знаю нічого.”

Куковіхін: “А хто з жінок до нього приходив?”
Я: “Крім його жінки і сестри я не бачив нікого.”
Куковіхін: “Слухайте, чому ви мене обманюєте, що нічого не знаєте. Та ж ви з “Гомоном” перебували і вони до вас приходили. Скажіть де вони перебувають, бо я знаю, що ви даєте їм харчі.”
Я: “Я харчів їм не даю, бо в мене самого їх нема. В мене ввесь хліб забрали.”
Куковіхін: “Хто забрав?”
Я: “З р-ну казали завезти на машину, перемолотили і забрали.”
Куковіхін: “Я бачу, що з нами до толку не дійде. Краще мені оформити акт і передати вас в суд.”
Я: “Я все, що знав то сказав, а чого незнаю, то не можу брехати.”
Куковіхін: “Ви знаєте де [є] “Гомін”, “Боян”, “Довбуш”, його брат і Ткачик Мирослав і повинні нам про них сказати. Ми зараз туди не поїдемо. Ви собі підете додому, а ми за кілька днів підемо туди і їх заберемо.”
Я: “Бігме не знаю де вони перебувають. Коли б я про них знав, то сказав би вам, хіба, що треба за ними шукати.”
Куковіхін: “А ви вірите в Бога?”
Я: “Так.”
Куковіхін: “Ходите до церкви і сповідаєтесь?”
Я: “Так.”
Куковіхін: “А на сповіді ви брешете чи правду говорите?”
Я: “На сповіді говорю правду і не брешу нічого.”
Куковіхін витягнув пістоль і сказав: “Й... твою матір, ти прийшов мене тут обманювати.”
Я: “Що я буду брехати вам. Коли загляну їх, тоді можу вам сказати, а зараз я про них нічого не знаю.”
Куковіхін: “Ну пробачте, що я вам сказав “Й... твою матір”, бо мене виводить з рівноваги. Ми на вас маємо матеріал, який свідчить, що ви знаєте.”
Я: “Я довго був в тюрмі і не можу знати де хто зараз перебуває.”
Куковіхін: “Слухайте, чи ви хочите, щоб ми вас вивезли, чи краще дати нам все, погодитися з нами на співпрацю і про все що будете знати і бачити нам доносити?”
Я: “Я на це погодитися не можу, бо я хворий і сліпий.”
Куковіхін: “Ви тяжко працювати не будете, а раз в місяць до нас будете могли прийти.”
Я: “Пане начальник, де ж я годин ходити, коли я світ[у] не бачу.”
Куковіхін: “Нічого.” Відтак він витягнув чистий аркуш паперу, дав мені олівець і сказав, щоб я написав свій життєпис. Опісля замкнув

шуфляду і сам вийшов, залишаючи мене самого. Коли я написав короткий життєпис, в якому взагалі не згадував нічого про свою працю в ОУН, ані про це, що себе прострілив, до канцелярії прийшов Куковіхін з якимсь капітаном (низького росту, чорний, вуса англіки). Капітан запитав Куковіхіна хто я такий, на що цей відповів, що Боринський. Тоді капітан звернувся до мене і сказав: “Как там Боринський, де ти глаз потерял. От дурак.” Я на це нічого не відзивався. Дальше капітан запитав мене де я скривався після цього, як повернув з Підгаєцької тюрми, бо він за мною кілька разів приїжджав. Я відповів, що скривався в сіні на оболоні.

Капітан: “А чому ви скривалися другий раз?”

Я: “Коли я одного разу вертав від праці з магазину мене стрінули незнакомі озброєні люди, які положили мене на беріг, дали кілька палиць і сказали, що коли я дальше буду писати в магазині, то в[о]ни повісять мене разом з [ус]ією родиною. Рівночасно зараз на другий день і ви почали за мною шукати.”

Капітан: “А чому ви тепер не боялися і прийшли до нас?”

Я: “Я дальше не міг скриватися, бо я хворий і тому рішив прийти до вас.”

Відтак капітан щось сказав до Куковіхіна, а сам вийшов. Куковіхін виняв з шуфляди записаний друком папір, щось на горі написав, а відтак запитав мене чи я думаю бути чесним Рад. громадянином. Я відповів, що так. Тоді він сказав мені підписатися на цьому папері. Я погодився і підписав. Після цього Куковіхін сказав: “Від сьогодні ви стаєте нашим робітником. Вашою кличкою від сьогодні буде “Нездоровий”.” Рівночасно цим заповнив недописане в друку місце. Відтак прочитав мені заяву, яка була приблизно такого змісту: “Я, *Боринський Мирослав Григорович, зобов’язуюся бути секретником РО НКГБ Бережанського р-ну по кличці “Нездоровий”.*” Дальше Куковіхін говорив: “Ви тепер стали нашим робітником і я подам вам деякі інструкції відносно вашої роботи, тільки зазначую, щоб про це ви не говорили нікому, ні жінці, ані комусь другому. Навіть і якщо б ви попали в руки бандерівців, то про інструкції не смієте нічого говорити. Коли б я довідався, що ви хоча одно слово комусь писнули, то я без суду вас пішлю знаєте куди. Нашим першим завданням є знищити нім.-укр. націоналістів і друго, тих людей, з якими вони в’яжуться. Ви повинні прислухуватися, що люди між собою говорять, чи в розмові не вживають двозначних слів, напр. “Були сьогодні вночі зайчики з ліса чи садів, наїлися і назад поскакали в ліс”. Спеціальну увагу ви повинні звернути на жінок, бо вони звичайно люблять багато говорити і від них скорше можна дещо довідатися чим від мущин. З жінками

часто наводити різного рода розмови, жалувати бандерівців, нарікати на більшовиків і т.п. Днем уважати хто йде в поле, що несе і чи в тому напрямі він має поле та чи можуть бути там робітники. Також приглядатися чи не робить яких знаків. Вечером ви повинні ходити в село, однак надто не волочитися, щоб не звернути на себе уваги людей. Найкраще сісти десь в незамітному місці, де ви сподієтесь, що можуть переходити бандерівці (стежки, перехресні дороги, біля хатів, до яких вони можуть заходити) і звідтам обсервувати та наслухувати що навкруги діється. Ви повинні звернути увагу на кожен скрипіт дверей, на брехання собак, повинні підглядати попід вікна, ходити попід стодоли і наслухувати чи часом там хтось не говорить, або хропе. Звертати увагу на поведінку вам підозрілих людей в той час, коли в селі є воєнні. Приглядатися, що вони роблять, чи забагато не бігають по сусідах, про що випитують. Відтак, коли воєнні виїдуть зі села, обсервувати чи напруження в тих людей минуло. Цих всіх людей ви повинні уважати за підозрілих і вечером ходити там на підслухи. Дальше ви повинні звернути увагу на людей, які приходять по відомості до голови с/ради, хто в кооперативі бере більшу кількість товарів, а має малу родину. Напр.: цукор, мило, мануфактура, папіроси і косметика. На це ви повинні звернути спеціальну увагу чи ці речі йому потрібні, чи людина, яка бере папіроси, курить або вживає косметику. Дальше ви повинні звернути увагу на пошту, яка приходить до села, хто принумеровує пресу та журнали і в якій мові, чи цей чоловік колись також інтересувався цими справами чи ні. Звертати увагу в якій мові приходять газети. У вашому селі є млин і магазин. Вашим обов'язком є поцікавитися чи цивільні люди не беруть з магазину збіжжя і хто, хто багато меле в млині без мірки. Коли в млині є запізно, то чи цей чоловік не говорить щось з мельниками, а відтак йде молоти та чи дає мірку, як часто цей чоловік везе до млина і чи він може це все за той час споживити. Дальше ви повинні звертати увагу на сільську молодь. Дивитись хто в селі є найбільш авторитетним, кого найбільше шанують і до кого приходять з других сіл так хлопці, як і дівчата. Спеціальну увагу ви повинні звернути на те, хто переводить всякого рода збірки, як напр., збіжжя, грошей, яєць і до кого це все заносить. Зараз є багато спекулянтів, які купують яйця. Ви повинні звернути увагу чи такий спекулянт фактично купує яйця, в яких людей, чи все в одних і тих самих, бо під цією маскою можуть переводити збірку і для бандерівців. Звертати увагу хто часто ходить до Бережан та їздить до Львова. Чи він дійсно їздить за своїми потребами, чи щоб там з кимось нав'язатися. Дальше звертати увагу на дівчат чи хлопців, які постійно ходять на другі села, як часто і чи в робочі дні.”

Коли Куковіхін скінчив мене інструктувати, взяв кусок чистого паперу, а відтак сказав до мене: “Я вас ще раз остерігаю, щоб про інструктаж і про це, що ми тут говоримо ніхто не знав, бо коли про це органи нашої безпеки довідаються, то вас не стане на білому світі”. Дальше він запитав мене кого я знаю з “бандитів” з с. Саранчук. Я відповів, що знаю Карась Василь – “Довбуш” з 1918 р., його брат Карась Андрій з 1910 р., Ковальчук Іван Іванович – “Гомін” з 1914 р., його брат Ковальчук Михайло Іванович – “Боян” з 1921 р. і Ткачук Мирослав з 1922 р.

Куковіхін: “Ще кого ви знаєте зі села, які не криються, а працюють в організації?”

Я: “Я про таких не знаю.”

Куковіхін: “А хто станичний села?”

Я: “Станичним був Рабик Іван – “Сурма”.”

Куковіхін: “Кого ви знаєте з с. Рибник?”

Я: “Я там не знаю нікого.”

Куковіхін: “Як же це так. Та ж ви там скривалися, там ваш батько.”

Я: “Я там не скривався.”

Все, що я говорив, Куковіхін писав. Відтак він дав мені кусок паперу і сказав, щоб я списав всіх підпільників, яких я знаю. Я написав слідує: “Мені відомо, що в нашому с. Саранчуках скривається Карась Василь – “Довбуш”, Карась Андрій, Ковальчук Іван – “Гомін”, Ковальчук Михайло – “Боян” і Ткачик Миросл[а]в. Після цього я підписав псевдом “Нездоровий” це, що писав Куковіхін і це, що я сам писав. Відтак Куковіхін на цьому, що сам писав поставив дату дня і визначив мені слідує стрічу, яка мала відбутися на НКГБ в його канцелярії при кінці місяця грудня. Стрічі Куковіхін визначував головню в ярмарочні дні (вівторок і п’ятниця). Коли б я мав якісь важні матеріали, про які треба негайно зголосити, то Куковіхін казав не чекати аж на ярмарочні дні, а прямо йти до Бережан на НКГБ. Коли б його в канцелярії не було, то я мав зайти до його жінки і залишити в неї записку. До другої стрічі я мав прослідити де перебуває “Довбуш”, його брат Андрій, “Гомін”, “Боян” і Ткачик Мирослав, до кого вони заходять і хто з ними в’яжеться. На цьому ми розмову покінчили і я відійшов додому. При відході Куковіхін сказав до мене: “Ідіть і давайте роботу”.

Повернувши додому, я не старався за ніким слідити, а цілий час думав над тим, що я буду на слідує стрічі говорити Куковіхину. Я не думав нікого всипати, помімо цього, що майже щодня бачив, як “Довбуш”, “Гомін”, “Боян”, “Іскра”, “Олень” і др. заходили до села і до кого.

Перша стріча.

Наприкінці грудня 1945 р. я пішов до Бережан на стрічу до Куковіхіна, яка відбулася на НКГБ в канцелярії Куковіхіна. На джурці я запитав джурного де є Куковіхін. Джурний зараз кудись вийшов і повернув з Куковіхіним, який забрав мене до своєї канцелярії. Тут він попросив мене сідати, а відтак запитав, що нового. Я відповів, що наразі нема нічого нового.

Куковіхін: “Що, бандіти в село не заходять?”

Я: “Може і заходять, але я не бачив, бо коло мене ніхто не переходить.”

Куковіхін: “Я ж вам дав такий довгий строк, а ви нічого не робили.”

Я: “Зараз до села ніхто не приходить, бо до нас часто на конях приїздять воєнні (к[овп]аківці).”

Куковіхін: “А вечером?”

Я: “Я вечером не можу нікуди йти, бо добре не бачу.”

Куковіхін: “Слухайте Боринський, я знаю, що вони напевно приходять і ви їх не тільки бачили, але і їсти давали, тільки сказати не хочите.”

Я: “Пане начальник, я бігме не бачив.”

Куковіхін: “Слухайте, не обманюйте. Вам жалко “Гомона”, бо він вас воспітував.”

Я: “Що він міг мене воспітувати. Пане нач. коли б я когось заглянув, то я б вам напевно сказав.”

Куковіхін: “Ви напевно знаєте де їх криївки. Вони всі разом ходять.”

Я: “Коли б я знав, то чому мав би перед вами скривати.”

Куковіхін: “Пощо ви їх жалієте, та ж вони вас і так не пожаліють.”

Я: “За що я їх буду жаліти. Чи за це, що коли я йшов з магазину вони мене ловили і вибили?”

Куковіхін: “От ви краще скажіть про їх криївку. Ми підемо і заберемо їх живими, або постріляємо і ви не будете мусіти їх боятися та ніхто не буде вас бити.”

Я: “Я їх не бачив і не можу нічого про них сказати. Я за ними взагалі не жалую. Коли б я знав про їх криївку, то зараз би вам про це зголосив.”

Куковіхін: “А хто з ними в'яжеться?”

Я: “Я про це я не знаю, бо не можу підглянути.”

Куковіхін: “Та ж вони божим духом не живуть, вони хочуть їсти і хтось їм мусить давати.”

Я: “Та певно, що їсти мусять. Одначе, коли я не знаю, то на когось не можу брехати.”

Куковіхін: “Ви знаєте, що будуть вибори?”

Я: “Знаю.”

Куковіхін: “А коли?”

Я: “В лютому.”

Куковіхін: “А чи в вашому селі сходяться люди читати положення і конституцію?”

Я: “Може хто і ходить, але я нікуди не ходжу, бо сліпий.”

Куковіхін: “А бандерівці вам не забороняють йти голосувати?”

Я: “Може кому і забороняють. Але я не знаю, бо до мене не приходили.”

Куковіхін: “Слухайте Боринський, як би нам “Довбуша” і “Гомона” зловити?”

Я: “Оскільки я б десь довідався, або їх заглянув, то навіть серед ночі я би вас повідомив.”

Куковіхін: “Я ж вам говорив, щоб ви ночью десь собі сіли і обсервували всякі рухи. Вони десь їсти мусять і до села напевно приходять і ви в цей спосіб могли б їх дослідити.”

Я: “Я в ночі нікуди не можу ходити тому, що я сліпий і нічого не бачу. По-друге, зараз до нашого села дуже часто, як днем, так і вночі приїжджають військові і вони тому до села не приходять. За харчами вони можуть ходити на другі села.”

Куковіхін: “Ідіть додому і уважайте хто буде зривати вибори і чи не беруть переходити з хати до хати якісь листівки.”

Я: “Добре, Коли я щось подібного зазначу, то повідомлю.”

Після цього Куковіхін визначив мені слідуючу стрічу, яка мала відбутися знову в його канцелярії десь около 20 січня 1946 р., і відпустив мене додому.

Повертаючи з Бережан додому, я заночував в с. Потуторах. Вечером до цієї хати прийшов “Оріх” (рай. господарчий), якого я знав і ще один (як я пізніше довідався, був це Романишин Іван – “Федко”, родом з с. Потутор). “Оріх” питався мене звідки я вертаю і де є бензина, яка лишилася в с. Саранчуках. Я відповів, що бензина закопана. Тоді сказав “Оріхови”, що в мене є ще машина до писання, яку я тимчасово закопав в землю. “Оріх” сказав, що він пришле до мене когось від “Оха” і забере машину.

Около 10 січня 1946 р. до нашого села приїхав гарнізон. За кілька днів по цілому селі більшовики розписали виборчі лозунги. Одної ночі хтось постирав більшовицькі лозунги, а понаписував наші противиборчі кличі та понаклеював летючки, які були навіть на домі, де квартирував гарнізон.

Друга стріча:

Визначеного дня я пішов на стрічу до Куковіхіна. По привит[а]нні Куковіхін попросив мене сідати, а відтак запитав, що нового.

Я: “Є багато нового.”

Куковіхін: “Що?”

Я: “Були бандерівці в селі.”

Куковіхін: “Звідки прийшли і куди пішли?”

Я: “Звідки прийшли я не знаю, а пішли в напрямі с. Котова.”

Куковіхін: “Хто постирав в селі лозунги?”

Я: “Напевно ці бандерівці постирали і рівночасно понавішували свої.”

Куковіхін: “Кілько їх було?”

Я: “Люди говорять, що було їх около 40 осіб.”

Куковіхін: “А куди пішли?”

Я: “В напрямі с. Котова.”

Куковіхін: “Чи могли між ними бути і Саранчуцькі?”

Я: “Напевно не знаю, але думаю, що могли бути.”

Куковіхін: “Чи вони були по цілому селі?”

Я: “В нашому кінці не були, бо не було лозунгів.”

Куковіхін: “Й... вашу матір, а чому ви не повідомили?”

Я: “Та ж в селі є гарнізон, чому він не повідомив? Я зараз вночі навіть нікуди не вийшов би.”

Куковіхін: “А хто познімав бандерівські лозунги?”

Я: “Гарнізон.”

Куковіхін: “Чи поміж людьми були ці летючки?”

Я: “Я не бачив і про це ніхто не говорить.”

Куковіхін: “Чи люди не говорять до кого ці бандерівці заходили до хатів?”

Я: “Про це я нічого не чув і правдоподібно до нікого не заходили.”

Куковіхін: “Що люди говорять. Підуть голосувати?”

Я: “Деякі люди говорять, що не підуть голосувати, бо бояться, щоб їх не повісили.”

Куковіхін: “Треба переконувати людей, що бандерівці за це вішати не будуть. Коли населення побачить, що до голосування підуть найбільш авторитетні люди з села, тоді всі підуть.”

Я: “Я до голосування піду і кого зможу, то буду намовляти.”

Куковіхін: “Чи місцеві бандіти заходять до села?”

Я: “Зараз до села вночі ніхто не приходить. Навіть цивільні люди бояться ходити тому, що в селі є гарнізон і щоночі роблять засідки.”

Куковіхін: “Ну і ви не ходите?”

Я: “Тепер рішуче нігде не ходжу.”

Куковіхін: “А як на вашу гадку, чи підуть люди голосувати, чи не підуть?”

Я: “Частина людей говорить, що піде.”

Куковіхін: “А чи ви не бачили, щоб з родини підпільників хтось підносив до когось харчі?”

Я: “Я того не бачив і люди також про це не говорять.”

Куковіхін: “Погано Боринський працює.”

Я: “Я не можу краще працювати тому, що в селі є гарнізон.”

Наприкінці Куковіхін сказав, щоб я прослідив, чи поміж людьми немає наших противибірчих летючок та хто агітує проти виборів. Казав зголосити йому про це на слідуючу стрічу, яка мала відбутися дня 7/II. 1946 р. На цьому ми розмову закінчили і я пішов додому.

З НКГБ я пішов до лікаря Цибульки, щоб він збадав мене. Після бадання лікар сказав мені, що в мене є роплення лобних пазухів і що треба їхати до Львова на операцію. Одначе зараз він не дав мені туди “направлення”, бо не мав печатки, а рівнож і тому, що скоро будуть вибори. Від лікаря я пішов додому. В селі я дуже часто стрічався з “Бояном”, “Оленем”, “Гомоном” і “Довбушем”, одначе про них я Куковіхіну не хотів голосити. За кілька днів після стрічі я захворів і лежав може з вісім днів.

Третя стріча:

Дня 7/II. 1946 р. я пішов на стрічу до Куковіхіна. На НКГБ я його не застав і тому пішов до його дому та запитав жінки де він є. Вона відповіла, що кудись поїхав. Тоді я запитав, чи він вернеться сьогодні. Вона відповіла, що ні та запитала чого я хочу. Я сказав, що сьогодні мав бути в нього. Тоді вона сказала, щоб я оставив записку. Подала мені папір і чорнило. Я сів і написав такого змісту записку:

Записка:

“Я явився до Вас в РО НКГБ. Вас не було. Оставляю цю записку Вашій жінці. Про бандерівців я нічого не знаю і їх не бачив. Де вони скриваються мені не відомо.”

7/II. 1946 р.

“Нездоровий”.

Цієї записки я взагалі не лякував і так залишив жінці Куковіхіна. Відтак я з нею попрощався і пішов додому.

Другого дня по виборах до Верховної Ради СРСР, тобто 11/II.46 р. я пішов до лікаря Цибульки, взяв в нього “направлення” до Львівської медичної клініки, заплатив йому за візиту і пішов додому. Дня 17/II/1946 р. я поїхав до Львова. За три дні мене там прийняли і призначили місце на очній клініці. Четвертого дня мене взяли на освітлення, а відтак віддали до шпиталю. В шпиталі на лікуванні я був

до Великоднього четверга. За цей час я мав дві операції. Після цього мені дали на місяць відпочинку, по якому я знову поїхав до Львова на операцію, де був півтора місяця. Додому я приїхав на початку жнив. Від цього часу, аж до Чесного Хреста 1946 р. я з Куковініним не стрічався. Цілий час я працював на своєму господарстві.

На самого Чесного Хреста 1946 р. до мене додому прийшов голова с/ради Редька Стах (брат Редьки Володимира) і сказав, що в нього є Куковінін і післав його по мене. Я попросив Редьку, щоб він сказав Куковініну, що [я] ще не повернув зі Львова.

За тиждень до мене приїхав Куковінін з мечишівським гарнізоном і Романишин Іван – “Федко” (зголосився з повинною), обступили хату і питали сусідів за мною. Я в той час був на полі і копав бараболю. Коли я над’їхав з поля додому, на дорозі стрінув мене один господар і сказав, щоб я додому не їхав, бо на мене чекають більшовики. Тоді я вернувся назад на поле. Коли більшовики виїхали, я завіз додому бараболю і пішов до тестя спати, а жінці сказав, що коли б прийшли більшовики, то щоб вона сказала, що я ще не повернув зі Львова. Другого дня, коли я був на полі, знову приїжджав до мене автом Куковінін. Коло мене він почекав може з півгодини, а відтак від’їхав. Вечером я порадився з жінкою, що мені робити. Вона казала, щоб йти до Редьки Володимира.

Прийшовши до Редьки, я запитав його чому Куковінін приїжджав по мене. Редька відповів, що Куковінін сказав йому, що на мене є свіжий донос, поданий Романишин Іваном - “Федко”. Від Редьки я довідався, що “Федко” всипав також Сироту Олексу з Гирвиці (хутір коло Базниківки) за це, що він дав йому чвертку свині, коли той був ще в підпіллі. Я запитав Редьки, що зі мною буде, а відтак просив його, щоб він вставився і допоміг мені в цій справі, а я за це йому віддячуся. Редька потішив мене, що піде до Куковініна і з ним обробить справу. Зараз Редька пішов до Куковініна, а я лишився в нього, бо х[о]тів знати як мається моя справа. Повернувши додому, Редька сказав мені, що Куковініна нема, бо виїхав кудись на села. Я даліше радився Редьки, що маю робити, бо до мене наспакує гарнізон з с. Мечишова і хочуть мене арештувати. Редька радив, щоб я додому не йшов, а лишився в нього до часу, поки не приїде Куковінін. Між робітниками птахопрому я застав Павлишин Романа з с. Саранчук, який втік з Донбасу, немає документів і чекав на Куковініна. В Редьки я переночував, а другого дня рано прийшла моя жінка, і Павлишиного мама. Жінка оповідала мені, що ночью знову був Куковінін з гарнізоном, розбив двері і питав за мною. Куковініну вона сказала, що я вже повернув зі Львова і пішов в р-н до Редьки. Про це все я розказав Редькові. Тоді він сказав, щоб

я цим дуже не переймався, бо він піде ще до Куковіхіна і полагодить цю справу. Цього дня Редька знову ходив до Куковіхіна, але вдома його не застав. Жінка Куковіхіна сказала йому, що її чоловік має цього тижня повернути додому, а коли він буде, то вона повідомить. В Редьки я пересидів більше, як тиждень. Коли Куковіхін повернув до р-ну, я пішов до нього на НКГБ. На дижурці я зачекав, а коли прийшов Куковіхін, забрав мене до своєї канцелярії. Тут попросив мене сідати, а відтак запитав де я був через цілий час, що не приходив до нього. Я сказав, що був у Львові в шпиталі. Дальше Куковіхін питав як довго я був у Львові і що за цей час розвідав. Я відповів, що доперва перед вчора повернув я додому і тому не міг нічого розвідати. Тоді Куковіхін залишив мене самого в канцелярії, а сам вийшов на дижурку. По хвилині він повернув назад, ви[й]няв зі шафи якийсь папір і почав собі читати. Відтак звернувся до мене: “Слухайте Боринський, на допиті ви говорили мені, що знаєте лише про цю криївку, з якої вас витягнули, а я довідався, що ви знаєте більше.”

Я: “Ні, я більше нігде не знаю криївок.”

Куковіхін: “Ви про це не говоріть, бо я на це маю матеріали.”

Я: “Хіба маєте якісь неправдиві матеріали, бо про ніякі криївки я не знаю.”

Куковіхін: “Як не знаєте, а “Романові кущі” (назва корчів над ровом) знаєте?”

Я: “Ні я про них не знаю і там не був.”

Куковіхін: “А коли в с. Котові були ранені, то хто їх лікував?”

Я: “Я не знаю.”

Куковіхін: “А “Кота” (родом з с. Потутор, засуджений) хто лікував?”

Я: “А звідки я можу знати хто його лікував.”

Куковіхін: “А за цей час, від коли ми стрічаємося чи вже стрічалися де зі своїми друзями бандітами?”

Я: “Нігде.”

Куковіхін: “А в с. Потуторах з ніким не стрічалися?”

Я: “Я до с. Потутор не ходжу і з ніким не стрічаюся. То хтось мусить на мене брехати.”

Куковіхін: “Слухайте, говоріть правду, бо я вам на це дам свідків.”

Я: “Можуть бути свідки, але хіба якісь неправдиві.”

Куковіхін: “Не брехливі, а будуть правду говорити про все, що було. Ну скажіть, будете говорити правду, чи ні?”

Я: “Я ж вам говорю правду.”

Куковіхін: “Подумайте.”

Я: “Я не маю що думати.”

Куковіхін: “То я з вами толку не дійду.”

Відтак він знову вийшов на дижурку. По хвилині вернувся, перейшов два рази по канцелярії. В той час до канцелярії увійшов якийсь по цивільному убраний мущина, високого росту, і сказав добрий день. Відтак він звернувся до мене і сказав: “Пізнаєте мене?”

Я: “Ні.”

Він: “Ану пригляньтеся добре на мене.”

Я: “Я щоб дивився на вас навіть і рік, то вас не пізнаю.”

Він: “Слухайте Боринський, не вдавайте, що не знаєте, а от я вас зн[а]ю.”

Я: “А я вас таки не знаю.”

Він: “А в “Романових кущах” ви не були?”

Я: “Які “Романові кущі”? Я взагалі про такі кущі не знаю.”

Він: “Не знаєте? А “Романові кущі” мають кличку “Нове село”.”

Я: “Я про це взагалі не знаю. (Вдійсності про цю назву я вперше довідався тут на НКГБ).”

Він: “Чому заперечуєте, що не знаєте, та ж ви там лежали тоді, як вас око боліло. Там були з вами два Венгри з с. Потутор і Левицький.”

Я: “Чому ви причепилися до мене. Я вас не знаю, а ви говорите мені якісь брехні.”

Він: “А в с. Потуторах ви не були зі мною і з “Оріхом”. Там ви скаржились перед “Оріхом”, що хлопці за вас забули.”

Я: “То ви хотіли мене вішати. (Вдійсності, коли я був в с. Потуторах він запитав “Оріха” хто я такий. Коли “Оріх” відповів, тоді він сказав: “То певно сексот і його треба повісити.”)

Він: “Але не повісив. Я про вас все знаю. Знаю, що ви були в криївці в “Романових кущах”, коли вас застукали в криївці ви себе прострілили двома кулями, одначе вас забрали живим. Тоді Венгер сказав, що треба залишити криївку, бо ви в ній були і він боявся, щоб ви не всипали. Ваше псевдо “Мирослав”.

Я: “Неправда, я правдиво називаюсь Мирослав.”

Він: “Може будете відпиратися і від того, що ви в с. Котові не лікували “Кота”?”

Я: “Не правда, я в Котові не був і нікого не лікував.”

Він: “Не відпирайтесь, бо я вам поставлю більше свідків, а коли схочите, то я вам приведу ще й “Оріха”.”

В той час на дижурці почали сміятися якісь жінки. Куковіхін перестав писати і вийшов на дижурку. Тоді “Федко” сказав до мене: “Слухайте Боринський, ви не відпирайтесь, бо цим наробите собі гірше”.

Я: “Слухай чоловіче добрий, чого ви причепилися до мене і складаєте якісь брехні?”

Він: “Не жодні брехні. Я вас раджу признатися до всього, бо коли не схочите, то я вам докажу всьо.”

Я: “Чому ви до мене прив’язалися і причіпаєте мені якийсь Котів. Чи ви мене там бачили?”

Він: “А чому ви відпираєтеся, коли мені сам “Кіт” говорив, що ви його лікували?”

В той час з дижурки прийшов Куковіхін, “Оксана” (провокаторка) і ще якась (низького росту, червона на обличчі, жовтяве волосся), яку Куковіхін кликав “Галю”.

Куковіхін: “Боринський, а знаєте ви ці пані?”

Я: “Незнаю.”

Куковіхін до них: “А ви його знаєте?”

Оксана: “Я особисто їх не знаю, але дечого багато чула.”

Куковіхін: “А що саме, розкажіть.”

Тоді “Оксана” почала розказувати, а Куковіхін писав: “Я знаю, що вони були санітарем, що їх застукали в криївці, де вони себе стріляли, що в Підгайцях на НКВД не говорили.” Тоді Куковіхін сказав до мене: “Ну як Боринський”. Я на це не відзивався нічого. Тоді Куковіхін звернувся до “Галі” і запитав чи вона знає мене. Вона відповіла, що не знає. Після цього Куковіхін трохи пожартував з ними і вони вийшли.

Куковіхін: “Слухайте Боринський, чому ви нас обманюєте?”

Я: “Я не обманюю, але говорю те, що було, а чого не було, то я не можу до цього признаватися.”

Федко: “Чому ви Боринський слухаєте “Гомона”? Ви його не слухайте, а краще до всього признавайтесь.”

Я: “Я тепер з “Гомоном” не стрічаюся і його не слухаю.”

Федко: “От дивіться, я зголосився, приніс зброю і всьо, що знав, розказав. Коли ви будете крутити, то буду зле з вами, бо про вас всьо знають. Перестаньте слухати бандитів. Ми знаємо, що ви їм певно допомагаєте, даєте харчі і про в[с]ьо розказуєте. Ви послушайте мене, перестаньте крутити, бо вам це на добре не вийде.”

Я: “До мене ніхто не приходить, з ніким не в’яжуся і нікого не слухаю.”

Федко: “Ви від всього відпираєтеся, а стрічались з мною і “Оріхом”. Ви самий настоящий бандит.”

Я: “Я бандитом не був, хіба ти береш примір від себе. Ти ходив і рабував та страшив людей, а тепер, як тобі люди перестали давати, ти пішов і зголосився.”

Тоді Федко вдарив мене в лице і сказав: “Я тобі докажу і дам на тебе двадцять свідків.” Тоді Куковіхін звернувся до Федка і сказав: “Іван, не лъзя трогать, одойді.” І Федко вийшов. Відтак Куковіхін почав до

мене говорити: “Зле Боринський. Краще було признатися скорше з ким ви стрічалися, бо Романишин оформив на вас акт і передав начальникові. Ви йдіть тепер до Редьки і зачекайте, а завтра я знову вас покличу. Про це, що тут було не говоріть нікому.” Я тоді попрощався і пішов до Редьки, якому про все розказав. Редька сказав, щоб я цим дуже не перенимався, бо він перед вечером покличе до себе Куковіхіна і справу обробить.

Перед вечером прийшов до Редьки Куковіхін. Тоді Редька прислав до мене Сироту Олексу і [я] передав ним дві літри горілки, хліба і 100 крб. на ковбасу. Вечером Редька сказав мені, що мою справу мусить переглянути начальник, а коли він не буде міг нічого порадити, то вона піде до області. Другого дня Редька подзвонив на НКГБ. Дижурний відповів йому, що на НКГБ нема нікого, бо всі виїхали. Пізніше Редька довідався, що більшовики виїхали до Нараєва, бо там щось сталося. В Редьки я переночував, а коли рано Куковіхіна ще не було, я пішов додому.

Около два тижні до мене ніхто не приходив. Одного дня скоро вечером прийшов Куковіхін і викликав мене на двір і сказав, щоб я завіз йому сіна, або соломи і бараболь, бо в нього є корова і він не має її чим годувати. Дальше запитав мене куди можна йти на с. Волощину і Базниківку. Я показав йому і пішов до хати.

Другого дня я довідався, що Куковіхін ходив на Базниківку, але не цією дорогою, яку я йому показував. Того дня я набрав фіру соломи і два міхи бараболь та завіз це все до Куковіхіна. Його вдома ще не було.

За яких два тижні прийшов до мене дижурний з с/ради і сказав, що мене кличе до канцелярії НКГБ. Мене в той час вдома не було, бо я їздив до с. Божикова, Підгаєцького р-ну до млина. Дижурний мав зі собою список людей з моєї вулиці, яких покликали до канцелярії. На цьому списку були: Захарій Володимир, Лантух Василь Якович, Амброзиха (стара жінка), Головка Михайло, Цісельський Гринько, Амброз Йосиф, Яськів Іван (Козирський), Ковальчук Михайло Федорович, Ковальчук Василь (Босий).

Третього дня я повернув додому і на дорозі стрінув Ковальчука Василя (Босого), який працює бухгалтером кооперативи і запитав його чого кликали до канцелярії. Він відповів, щоб я не боявся нічого, взяв півлітри горілки і йшов до канцелярії. Тоді я постарався півлітри горілки і пішов до Куковіхіна, який був коло млина в Панаса Василя. Коли я підійшов туди, Куковіхіна ще не було, бо був десь в с. Котові. Я зачекав на нього може з годину. Коли він прийшов, покликав мене до другої кімнати, попросив сідати і запитав, що я за цей час зробив.

Я: “Поки-що нічого, бо нікого не бачив”

Куковіхін: “Де Ковальчуки обертаються?”

Я: “Я не знаю, бо про них ніхто нічого не говорить.”

Куковіхін: “Наверно повмирали. А де їх родина скривається?”

Я: “Я точно не знаю, але думаю, що десь в свого брата.”

Куковіхін: “А хто його брат, як пишеться?”

Я: “Ковальчук Петро.”

Куковіхін: “А ще в кого вони можуть бути?”

Я: “Ковальчуки можуть бути ще в Семенець Дмитра, якій мешкає зі Сокирник Анастасією.”

Куковіхін: “А де є Карасі?”

Я: “Я про них точно не знаю, бо їх родина виселена і тому не можу знати до кого вони заходять.”

Куковіхін: “А вони більше родини не мають?”

Я: “Я не знаю, бо в нашому селі є багато Карасів.”

Куковіхін: “Так менш-більш, до кого вони можуть заходити. А до Карася буржуя?”

Я: “Можуть і там бути, але я точно не знаю.”

Куковіхін: “А ще в кого. Подумайте, ви повинні знати.”

Я: “Хіба ще в Карася Петра.”

Зараз до цієї хати прийшло якихсь двох незнаних мені старшин і запитали Куковіхіна чи він ходив на обід. Куковіхін відповів, що не ходив і ці більшовики вийшли. Все, що я говорив, Куковіхін писав. В той час до хати прийшов Гаврилюк Василь з с. Котова. Куковіхін сховав до торби моє зізнання, я дав йому в сінях півлітри горілки і вийшов на двір. Тут я стрівся з Бурак Емілією (дівчина), яка йшла до Панас Анни і почав з нею жартувати. Тоді вийшов Куковіхін на двір і запитав, чи я був в млині. Я відповів, що та[к]. Куковіхін сказав дати собі 20 кг. муки. Я на це погодився і пішов додому. Другого дня рано прийшов до мене голова кооперативи Денис Омелян і сказав, щоб відвезти Куковіхіну цю муку, яку я йому обіцяв. Я тоді набрав торбину муки, заїхав ще до Панаса Василя і забрав в нього ще шість торбинок муки, дві пляшки меду з буряка і дещо м'яса і разом з головою кооперативи поїхав до Бережан. Разом з нами їхав також і Куковіхін. Подорожі в с. Потуторах Куковіхін вступив до однієї хати, виніс півлітри горілки і ми поїхали далше. Цілу дорогу ми вели розмову на господарські теми. В Бережанах я заїхав до Куковіхіна і тут залишив всі товари, які я віз. Зараз з Денисом ми поїхали на базу по товарі до кооперативи. З Куковіхіним ми умовились, що стрінемося в Редьки, бо назад вертав з нами до с. Саранчук. Повернувши назад до Саранчу[к], Куковіхін пішов до Панаса Василя, а ми з товарами поїхали до кооперативи.

При кінці січня 1947 р. прийшов до мене Куковіхін зі своєю групою. Він тої ночі робив засідки поза село. Куковіхін викликав мене на двір і тут запитав, що нового в селі та що я розвідав. Я відповів, що не розвідав нічого, бо по селі часто ходять більшовики з гарнізону і тому до села ніхто не приходить.

Куковіхін: "А сьогодні ви нічого не запримітили?"

Я: "Ні."

Куковіхін: "А собаки не брехали?"

Я: "Я сам не чув, бо спав, тільки жінка мене збудила і сказала, що в селі дуже брешуть собаки."

Куковіхін: "А чому ви не перевірили на кого брешуть?"

Я: "Я сьогодні був дуже змучений і тому не йшов в село, а крім цього я думав, що пси брешуть на воєнних з гарнізону."

Куковіхін: "Погано ви працюєте. Цілий рік мене обдурюєте і не даєте матеріалів."

Я: "Що знаю, то вам голошу, хіба треба брехати?"

Куковіхін: "Ні брехати не можна."

Відтак Куковіхін запитав, чи в мене нема що з'їсти. Я сказав, що маю тільки хліб. На відході Куковіхін наказував мен[і], щоб я нікому не сказав, що він був в селі. Другого дня рано я стрінувся з Кисіль Олексом і він сказав мені, що в нього також був вночі Куковіхін і його бійці вкрали в нього зарізану гуску разом з хустиною, в якій була завинена гуска.

Після виборів 1947 р. за півтора тижня прийшов до мене дижурний з с/ради і сказав, що мене кличуть більшовики до канцелярії. В канцелярії я застав Куковіхіна і трьох бійців. Куковіхін сказав бійцям вийти, а відтак почав зі мною говорити.

Куковіхін: "Що люди говорять про засідки, хто ними интересується?"

Я: "Майже всі люди говорять і интересуються засідками, бо ви всюди ходите."

Куковіхін: "А хто тим спеціально интересується?"

Я: "Про засідки говорять загально всі люди."

Куковіхін: "Чому ви не хочите мені правди сказати? Ви ж не дурак, живете в селі. Коли ви не будете говорити мені правди, то ще попадете."

Я: "Люди хоча може і щось знають, то перед мною не говорять, а бо я зголосився і в 1939-41 р. був секретарем і тому мене вважають за комуніста та кажуть, що я видав людей на війну."

Куковіхін: "Чому ви такий дурак. Ви думаєте, що коли ви мені не скажете, то я нічого не знаю. Мені інші люди скажуть і я знаю, що ви також багато знаєте. В нас людей є багато."

Я: “Якщо хтось говорить, що я знаю, то приведіть мені його і нехай він мені до очей скаже про що я знаю.”

Куковіхін: “Ви подумайте це, що коли не будете мені давати матеріалів, то я буду до вас ходити днем і ночью і самі бандити вас вб'ють.”

Я: “Хіба ви спеціально ходите до мене на це, щоб мене вбили.”

Куковіхін: “Я ходити буду, поки ви не даєте матеріалів,”

Я: “Що я вам брехати буду, коли я не знаю.”

Куковіхін: “Слухай, ти х... з тої п'ятки, що я тобі казав, ти дай мені “Довбуша” і “Гомона”.”

Я: “Коли я довідаюся де вони є, то напевно зголошу.”

Куковіхін: “Коли ми зловимо їх живими, чи навіть поб'ємо, то і я буду мати щось з того і ви будете мати. Ми вам дамо. Ви і так бідно живете.”

Я: “А що мені дасте?”

Куковіхін: “Гроші.”

Я: “Скільки?”

Куковіхін: “Тисячу, а може і більше.”

Я: “Було б добре, бо я зараз не маю ані копійки.”

Куковіхін: “Ну бачите. Коли добре поведете роботу, то дістанете.”

Я: “Якщо б я тільки побачив, то зараз скажу, навіть і серед ночі.”

Куковіхін: “Ви вважайте, бо вам і так недовіряють. Якщо ви зробите хоча одну добру роботу, тоді будете мати гроші і ми вам вірити будемо, а так вам не віримо.”

Я: “Що ж я вам зроблю, що ви не вірите. Коли б я бачив, то б сказав.”

Зараз до канцелярії прийшов сержант і покликав Куковіхіна на двір. Коли він вернув назад сказав до мене: “Слухайте Боринський, діло в мене таке. Мені потрібно грошей. В кого я міг би позичити грошей. Одначе мене в селі ніхто не знає, так тоді ви позичите.”

Я: “А скільки?”

Куковіхін: “600 крб.”

Я: “Добре, якщо дістану, то принесу.”

Куковіхін: “Але скоро, бо мені їх обов'язково треба. Йдіть і дістаньте ще десь півлітри горілки.”

Тоді я пішов до священика і позичив 200 крб., а в фінагента Різник Гринька позичив 400 крб. Коли я з грішми і горілкою повернув назад до канцелярії, застав там Яськів Івана (Козирский по вуличному), який працює десятником. Він щось говорив з Куковіхіним, а на столі лежав папір. Сержант, який стояв в сінях, мене до середини не пустив, тільки через відхилені двері я завважив хто є в середині. Сержант покликав

Куковіхіна, якому я дав 600 крб. і горілку. Куковіхін подякував мені і пішов назад до середини, а я додому. Подорожі я стрінув Головку Михайла, який сказав мені, що його кличе Куковіхін до канцелярії. Відтак я вступив до одного господаря, який часто контактував з повстанцями і сказав йому, що Куковіхін кликав мене до канцелярії і що зі мною говорив. Рівнож признався, що пообіцяв дати Куковіхіну “Гомона” і “Довбуша”, однак про підписання заяви я не признався. Відтак я пішов додому і сказав жінці, що Куковіхін хотів грошей і горілки.

Десь в половині місяця березня 1947 р. прийшов днем до мене додому Куковіхін і сказав, щоб слідуючого вівтірка прийти до нього на НКГБ.

Означеного дня я до Куковіхіна не ходив тому, що їздив до Львова за шкірою на чоботи. За дві неділі прийшов до мене Куковіхін і запитав чому я не явився до нього. Я відповів, що мене почала боліти голова і я мусів їхати до Львова на освітлення. Відтак я показав йому лікарську справку, на якій я сам підробив дату дня. Куковіхін подивився і сказав, щоб в п'ятницю я зайшов до нього.

Визначеної п'ятниці я пішов на НКГБ до Куковіхіна. В канцелярії я з ним привитався і він попросив мене сідати. Відтак витягнув якийсь список і щось довгий час читав. Прочитавши, поставив список в шуфляду, а сам вийшов і покликав якогось більшовика (середнього росту, шпакований, чоло дуже поморщене, в білому светері під шию, в гранатових ра[й]тках, около 40 років). Куковіхін витягнув зі шуфляди цей самий список і знову оба почали читати. Відтак цей більшовик звернувся до мене в рускій мові: “Слухай Боринський, як ти далеко живеш від садів “Березини на Голицях[“] (назва поля)?”

Я: “Більш кілометра.”

Він: “Слухай, а скільки там криївок?”

Я: “Я не знаю.”

Він: “Не знаєш й... твоя мати. А тоді, як зі скотом втікали люди в Березину хто повіганяв звідтам людей та говорив по-російське?”

Я: “Я це вперше чув від вас.”

Він: “Говори щиро. Скажи правду де ця криївка, що ти копав на Голицях?”

Я: “Я там не копав жодної криївки і про ніякі криївки не знаю. Коли б я знав, то я б сказав вам.”

Він: “Не говори. Краще признайся де ця криївка.”

Я: “Я не перечу, що там нема криївки, але я про неї не знаю.”

Куковіхін: “А котрою дорогою з ліса бандіти найчастіше приходять до села. Ви ж ходили, то знаєте.”

Я: “З ліса виходять дорогами на поле, а відтак стежками сходять до села.”

Куковіхін: “А котрими стежками?”

Я: “Можуть йти стежкою попри Березину і дорогою на Голицях.”

Після цього вони подивилися в список, а відтак Куковіхін витягнув карту і вони над нею студіювали. Потім сказав один до другого: “Ну да, правильно”.

Куковіхін: “Чи бандити з вашого села можуть мати в Підгаєччину зв’язок?”

Я: “Я не знаю, можуть і мати.”

Куковіхін: “А тоді, як ви ще скривалися, то під час облави не втікали в Підгаєччину?”

Я: “Ні”.

Куковіхін: “А що-небудь про “Гомона” і “Довбуша” ви прослідкували?”

Я: “Я вже і ночами ходив, однак не бачив нікого. (Вдійсності я був з “Довбушем” минулої ночі). Може вони до іншого села заходять.”

Куковіхін: “Треба працювати, бо управління вимагає в нас, а ми від вас.”

Я: “Пане начальник, та ж я вже ніч на ніч ходжу[.]”

Він: “Дивись, а то щоб тебе ніхто не заглянув, бо як загляне, то підеш в пе...у.” Відтак він звернувся до Куковіхіна і запитав його чи він мене інструктував, на що цей відповів, що так. Опісля цей більшовик вийшов, при чому Куковіхін пішов з нам до дижурки і там ще щось говорили. Коли Куковіхін вернув назад до канцелярії, попрятав зі стола всі папери і сказав до мене, що треба працювати. Я сказав, що я стараюся працювати. Тоді Куковіхін сказав: “Гомона” і “Довбуша” за всяку ціну, а то нас поху. рут.” На цьому ми розмову покінчили і Куковіхін визначив мені за три тижні стрічу на НКГБ. Я попрощався і пішов додому.

Подорожі додому я знову вступив до цього самого господаря, що контактується з повстанцями і переповів йому всю розмову на НКГБ.

На визначену стрічу до Куковіхіна я не ходив тому, бо я довідався, що його перенесли з нашого участка. За дві неділі після дня цієї стрічі до мене прийшов дижурний і покликав до канцелярії с/ради. Дижурний мав на списку таких людей: Захарій Володимир, Лантух Василь, Яськів Іван, Головка Михайло, Засетко Петро, Ковальчук Василь, Амброз Йосиф, Дубчак Корнель і ще кількох, яких не пам’ятаю. Я пішов під канцелярію, а коли тут довідався, що це якийсь капітан з НКГБ, а не Куковіхін, вернувся назад додому.

За тиждень до мене знову прийшов дижурний і сказав, що мене кличе до канцелярії НКГБ. В канцелярії я стрів капітана (середнього росту, широкий в плечах, чорний, великі чорні очі, чоло широко похиле, ніс орлиний, носить вуса, борода широка). Як я пізніше довідався був це капітан РО НКГБ Міліцін Іван. Я запитав його хто мене кличе. Міліцін відповів, що він мене кличе, а відтак запитав, як я називаюся. Я сказав.

Міліцін: “Я є о/у Бережанського РО МГБ капітан Міліцін. Що нового чувати?”

Я: “Нічого.”

Міліцін: “Як то нічого?”

Я: “Нічого.”

Міліцін: “А що ви робите?”

Я: “На полі.”

Тоді він ви[й]няв з торби якусь карточку і прочитав мені. Пам’ятаю, що там було написано: *“Тов. Боринський. Явиться у меня лейт. Куковіхіна на вторник в Бережанском РО МГБ.*

Куковіхін.”

На цій карточці я підписався і Міліцін сказав, щоб я означеного дня в 10-ій годині рано прийшов на НКГБ. Відтак я попрощався і пішов додому.

Умовленого дня я пішов до Бережан на НКГБ. На дижурці я зачекав на Куковіхіна. Тут я застав Середюк Володимира, родом з Адамівки (передмістя Бережан. Середюк бувший УСС. Його покликав до своєї канцелярії якийсь МГБ-іст). Коли прийшов Куковіхін, закликав мене до своєї канцелярії. Тут він сказав до мене, що ми вже оба не будемо працювати, бо його перекинули на інший участок, а на його місце дали кап. Міліціна. Відтак він попросив мене сідати, а сам почав щось писати. Опісля зложив папері, залишив мене в канцелярії, а сам вийшов на дижурку, за яких 15 хв. він вернувся разом з кап. Міліціним, який сказав до мене “добрий день”. Я відповів. Тоді Куковіхін сказав до мене: “Зараз вашим начальником являється кап. Міліцін.” Тоді Міліцін посадив мене коло себе і запитав, як в мене йде робота. Я відповів, що добре.

Міліцін: “Як добре, розкажіть мені.”

Я: “Вечером я ходжу попід хати підозрілих мені людей, йду там, де брешуть собаки і там стараюся ходити попід вікна, підслухую коло інших будинків чи часом там хтось не говорить або спить.”

Міліцін: “Я розумію, але ти зі мною не шуткуй, тільки говори.”

Я: “Я розказував вже, що ходжу і наслухую.”

Міліцін: “Х... з тобою, ти мені скажи де ваші бандіти скриваються.”

Я: “Якщо б я був знав, то ми були б їх вже половили.”

Міліцін: “Ну добре. Вони мають родину і до села приходять. Я ще недовго, а знаю до кого вони заходять.”

Відтак він почав щось шукати в своїй сумці, з якої по часі витягнув якийсь записаний папір і сказав до мене: “Я ще недовго, а все знаю. Послухай, чи я знаю ваших бандитів”. Відтак він вичислив мені всіх Саранчуцких підпільників, як вони називаються, з котрого року, і яке хто має псевдо. Тоді вперше він згадав мені про Гнатович Миколу і Городицького Василя, які втікли з Донбасу і пішли в підпілля. Опісля запитав мене, де вони зараз скриваються. Я відповів, що люди говорять, що вони поїхали назад до роботи.

Міліцін: “Х... не на роботу, - відал. В банду пішли. Відал не відал.”

Я: “Я не знаю, бо я їх ще не бачив. Знаю, що вони їздили до Бережан, а відтак від’їхали.”

Міліцін: “Слухай, а “Гомін”. Його жінка живе недалеко від тебе. Що він до неї не заходить?”

Я: “Я не бачив.”

Міліцін: “А “Довбуш” де скривається?”

Я: “Я за ним сам шукаю, але не знаю де він скривається.”

Міліцін: “А до кого він заходить?”

Я: “Він родини немає, бо його родину вивезли ще в 1940 р.”

Міліцін: “А до жінки?”

Я: “Він жінки немає.”

Міліцін: “Як не має. Він має жінку і дитину.”

Я: “Неправда.”

Міліцін: “Слухай – відал – ти напевно знаєш про криївки де скривається “Гомін”, бо ти разом з ним був.”

Я: “Коли я ще був з “Гомоном”, то і тоді не знав про його криївку.”

Міліцін: “Ти знаєш звідки я приїхав?”

Я: “Незнаю.”

Міліцін: “Я приїхав із Львова, де половив всіх бандитів і тут половлю.”

Я: “Добре, коли тут виловите, то вже будемо мати спокій.”

Міліцін: “Але треба помагати. Коли б їх в село не пустили і не дали їм харчів, то було б добре. А то ви всі бандити. Кормите їх, переховуєте і інше.”

Я: “Я їх не крию і не кормлю. Якщо б я їх заглянув, то напевно сказав би.”

Міліцін: “Що ти єрунду пореш. Х...ню пороти не нада. Надійди через любе село, питай кого-небудь де хто живе, - всі відповідають – незнаю. А той самий, що я питав за ним, в той момент переходив коло мене.”

Я: “Ви мене ще таке не питали. Коли б ви мене запитали, а я знав, то напевно сказав би.”

Міліцін: “Ну а я питаю де ваші бандити, а ти відповідаєш - незнаю.”

Я: “Коли не знаю, то не можу казати.”

Міліцін: “Кинь ерунду пороти. Краще домоворімся. Коли ти будеш мати якийсь матеріал, то зайди до мене на гарнізон в с. Рибники.”

Я: “А в кого в Рибниках стоїть гарнізон?”

Міліцін: “В Мидляка. Тепер йди додому і уважай, щоб сам не попав, а роботу зробив і дав мені. Щоб я як капітан не соромився таким робітником, який зле працює.”

На цьому ми розмову покінчили, я попрощався і пішов додому. Десь за півтора тижня з с. Рибник до нашого села прийшов гарнізон. Перед вечером до мене прийшов Міліцін разом з “Федком”, якого він залишив на дворі. Міліцін зі мною привитався, а відтак сам взяв ложку і почав їсти зупу, яка стояла на столі. Коли вже наївся, покликав мене на двір і тут сказав: “Як ти працюєш, що ти думаєш, чому не приходиш. Ти думаєш, що я за тобою буду ходити?”

Я: “З чим піду, як немає жодних матеріалів.”

Міліцін: “А перед тамтої ночі хто був в селі. Люди стрічали.”

Я: “Я незнаю.”

Міліцін: “Ти не знаєш, а я знаю.”

Я: “В нашому кінці було спокійно і ніхто не ходив.”

Міліцін: “Хто з мушин, або жінок має в селі найбільший авторитет і в’яжеться з бандерівцями?”

Я: “В нашому селі є такий. Він старший і його хлопці поважають.”

Міліцін: “З котрого року він може бути?”

Я: “Він може мати більше як 30 років.”

Міліцін: “А хто він такий буде?”

Я: “Семенець Дмитро (сховався, агітував, щоб йти голоситися, відтак сам зголосився. Зараз немає документу і ніби сховався, але їздить до Бережан і заходить до Лебедьова).

Міліцін занотував собі це, а відтак почав даліше говорити: “А таких дівчат ти незнаєш, щоб ходили на чужі села?”

Я: “З дівчат я незнаю нікого.”

Відтак Міліцін сказав йти до хати і щоб не говорити нікому, що він був в мене. Це було вже перед самими жнивами 1947 р.

За два тижні прийшов рано до мене Міліцін, одначе мене вдома не застав, бо я ходив в поле жати. Жінці він сказав, щоб я приготував горілки, бо перед вечером він прийде ще раз до мене. Перед вечером прийшов до мене Міліцін ще з одним сержантом. Коли вони попили,

тоді Міліцін викликав мене на двір і сказав: “Що ж ти думаєш, що я до тебе буду все ходити.”

Я: “Я на гарнізон не можу йти, бо мене люди вже і так підозрюють.”

Міліцін: “Обов’язково мусиш прослідити “Гомона” і “Довбуша”, бо я маю донос, що вони мають у вашому кінці криївку.”

Я: “Якщо є, то я буду старатися підглянути де, і все повідомлю.”

Міліцін: “Якщо ти їх не даш, то вони колись прийдуть вечером, заберуть тебе і пропадеш. Так краще ти їх попереди, дай нам їх, то і ми будемо мати і ти будеш мати щось з того.”

Я: “Я стараюся їх вислідити вже не від сьогодні. Якщо вони напевно мають криївку в нашому кінці, то я доложу всіх зусиль і їх просліджу.”

Міліцін: “Уважай. Вони тепер пізно вечером не ходять, тільки скоро звечора, коли вже не можна пізнати чоловіка. Найкраще сісти десь вдолі і до горизонту ти будеш їх бачити, бо до села вони підходять хильцем. Коли йдеш на розвідку, то уважай, щоб ти в к[и]шенях не мав чогось такого, щоб бряжчало. Коли завважиш, що вони підходять до села, то ти пластунськи повинен підсуватися за ними і уважати чи вони за чим не шукають, або не роблять яких знаків. Коли завважиш, що вони зробили якийсь знак, ти повинен подивитися як він виглядає, а відтак рано перевірити чи він не змінений. Рівнож ти повинен уважати хто підходить до того знака і змінює його положення.”

Я: “Добре, я буду на це вважати. Ну а що мені робити, коли б я завважив такий знак?”

Міліцін: “Ти повинен негайно повідомити мене.”

Я: “А як ви будете десь на селах?”

Міліцін: “То можеш піти до Бережан і сказати Куковіхину, або лишити записку дижурному НКГБ. Але, якщо б так було, то ти краще старайся мені дати чим в Бережани. Коли б ти завважив, що бандьори зайшли до якоїсь хати, то негайно повідоми мене.”

Я: “Чи то не все одно, як повідомити [не] вас, а в Бережанах?”

Міліцін: “Не все одно, бо від цього залежить степендія і [аванси]. От напр., я вб’ю бандита, то я за нього одержу гроші і буду міг частину відпустити тобі. Коли знову на цьому участку зробить хтось інший роботу, то ані ти не будеш мати за це нічого, ані я.”

Я: “Добре, тепер я все буду старатися скорше вас повідомити.”

Міліцін: “Коли б мене випадково не було, то можеш повідомити в р-н.” На цьому ми розмову закінчили і Міліцін пішов в село. Після цього я з Міліціним не стрічався довший час, бо це був час жнив.

Після жнив одного дня я повіз до магазину здавати збіжжя. Тут я стрінувся з Міліціним, який запитав мене чи я здаю контингент, чи маю горілку, а відтак потихіше сказав чому я не приходжу до нього та не даю роботи. Я відповів, що нічого немаю і тому не приходжу, а коли буду щось мати, то прийду. Більше з ним я нічого не говорив, бо тут було багато людей. Міліцін відійшов від мене трохи далі і голосно запитав чи в мене нема горілки, бо він хоче погрітися. Я сказав, що в стодолі є цїп, коло якого також можна загрітися. На цьому ми закінчили і він пішов в село.

На початку вересня 1947 р. в нашому селі була облава. В той час я збирався їхати сіяти, однак більшовики вже мене не пустили. Около дев'ятої години прийшов до мене якийсь мл. лейт. з 8 бійцями і переводив ревізію. Коли він кінчав вже перевіряти, на моє подвір'я прийшов майор (високого росту, грубий, обличчя подовгасте, вісповате, блондин, около 45 р.), капітан Іванов (нач. НКГБ), середнього росту, чорний, носив вуса англійки, около 40 р.), ст. лейт. Адріанов (середнього росту, шатин, на обличчі худощавий, ніс перкатиий) і Міліцін. Майор запитав цього мл. лейт. чи вже переведено ревізію. Коли він відповів, що так, майор сказав, щоб ще раз перевести ревізію. Відтак майор звернувся до мене і запитав хто тут господарем і як я називаюся. Я сказав, що Боринський Мирослав.

Майор: "А Боринський? Де твоя криївка?"

Я: "Я немаю криївки."

Майор: "Ну поспотримемо."

З більшовиками я ходив по цілому подвір'ї і показував де що є. Коли ми прийшли до пивниці, майор сказав: "Ну, напевно тут штаб бандьорів міститься." Я відповів, що в мене немає жодних бандьорів. Тоді майор сказав: "Й... твоя мати. В тебе "Топір" є." Я заперечив, що "Топора" незнаю. Відтак прийшло ще більше більшовиків і почали переводити стислу ревізію, при чому повалили пивницю, перекопали хату, повалили в сїнях стїну і викидали все збіжжя. По ревізії Міліцін залишився на подвір'ї і сказав до мене: "Ти кажеш, що нічого незнаєш. Бачиш і на тебе є. Уважай, бо попадеш." Коли скінчив, пішов за іншими більшовиками.

Під час цієї облави на подвір'ї "Довбуша" більшовики відкопали криївку, з якої забрали скіряні паси з млина, підшови і [р]емїнь.

Дня 21 листопада 1947 р. на самого Михаїла, прийшов до мене один більшовик з "їстребком" і забрав мене до гарнізону, який в той час стояв в нашому селі. На гарнізоні я застав Міліціна, який почав на мене сварити, що я так довго до нього не приходив і не подаю жодних матеріалів. Далі він зажадав, щоб я змісця подав йому де є "Гомін",

“Боян”, “Довбуш”, його брат Андрій і Ткачик Мирослав, бо він довідався, що я про них знаю і з ними стрічаюся. Я заперечував, що незнаю. Тоді Міліцін сказав, що він на це має факти. Відтак він запровадив мене до другої кімнати, а сам щось телефонував до Бережан. Опісля знову покликав мене до себе. Тут він даліше наполягав на тому, щоб я сказав про згаданих людей, бо в противному разі він мене арештує і забере до Бережан, а краще, щоб я себе цим не висвітлював перед людьми. Одначе я його бажання не сповнив. Тоді він знову запровадив мене до другої кімнати, де були “істребки”, а сам пішов до млина, де стояла автомашина. Відтак Міліцін ще з одним “істребком” забрали мене на автомашину і ми поїхали до Бережан на НКГБ. В Потуторах на станції був мій батько і дав мені літру горілки. В Бережанах Міліцін запровадив мене на джурку НКГБ, де я чекав до вечера. Около 5-ої години пополудні Міліцін, Адріанов і ще один (середнього росту, грубий, около 40 років, чорний, дещо з переду лисий, в гранатовому уніформі, погони підполковника з двома великими зірками). Вони запровадили мене до якоїсь канцелярії на першому поверсі, де попросили сідати, а відтак Андріанов почав говорити: “Кого ви думаєте обманювати?”

Я: “Я нікого не обманюю.”

Адріанов: “А доки ви думаєте обіцяти і нічого не дати?”

Я: “Як я нічого не бачу, то що буду давав. Що я знав, то вже подав.”

Адріанов: “Ви думаєте, що ми не знаємо, що ви передаєте бандитам все, що вчуєте від нас?”

Я: “То брехня. Як може про це хтось говорити, коли ніхто не знає, що я ходжу до вас.”

Тоді Адріанов вдарив мене в лице і сказав: “Й... трою мать. Я брешу? Ти вже обманюєш нас два роки. Обіцяєш, а нічого не даєш.” І знову вдарив мене в лице. – “Говори де “Гомін” і “Довбуш”. Ти знаєш де вони перебувають і про все їм доносиш. Говори, бо ми тебе живим звідси не пустимо” – і знову вдарив мене в лице так, що я впав з крісла на землю.

Підполковник: “Піднеси, піднеси його. Він думав, що буде нас обманювати. Ми з тебе все витягнемо і душу твою пос...ну?”

Тоді Міліцін підніс мене за руку і посадив назад на крісло, а підполковник сказав, щоб я говорив.

Я: “Що ж буду говорити, коли ви мене б’єте?”

Підполк.: “Говори де бандити, бо сх...”

Я: “Я незнаю.”

Підполковник взяв в руку зі стола коль[б]маззер і вдарив ним мене в лице. Мені почало шуміти в [в]уках, устами пішла кров і я впав на землю. Міліцін знову підняв мене і посадив на крісло. Підполк. тоді

приступив до мене і сказав, щоб я говорив. Коли я дальше мовчав, він вдарив мене кольбмавзером під груди. Коли я вже віддихнув сказав: “Що ж я буду говорити, коли ви мене б’єте і не даєте прийти до слова.”

Підполк: “Слухай. Ти думаєш, що коли жалієш бандитів, то і ми тебе будемо жаліти?”

Я: “Пане підполковник, що ж я буду вам говорити, коли я нічого незнаю.”

Адріанов: “Незнаєш й... твою матір. Зараз я тобі рота розв’яжу – відтак встав, підніс мене догори і дальше говорив – Ти блядь дивись, як не будеш говорив. Я знаю, що ти про все знаєш. На це ми тебе визивали. Ми тебе покликали не на це, щоб на тебе подивитися.”

Я: “Ви мене бийте і забийте, коли я не знаю, то що можу вам давати. Я ходив і старався щось вислідити, а коли загляну, то певно вам скажу.”

Підполк.: “Слухай, скільки ти живеш в с. Саранчуках?”

Я: “Від 1925 р.”

Підполк.: “А знаєш людей?”

Я: “Знаю.”

Підполк.: “Ти скривався?”

Я: “Так, скривався.”

Підполк.: “А з тобою хто ще скривався? “Гомона”, “Довбуша” і їхніх братів знаєш?”

Я: “Знаю.”

Підполк.: “Скажи в кого вони можуть мати криївку. Нащо тебе бити, ти ж з села, то можеш про це знати.”

Я: “Дайте подумати в кого вони можуть бути, бо я точно не знаю.”

Підполк.: “Ну подумай, подумай” – а по часі – “Ну надумав?”

Я: “Хіба би в Горошка Василя.”

Підполк.: “В якого Горошка?”

Я: “Там, де зятем є Рабик Іван – “Сурма”.”

Адріанов: “Як там може бути криївака, коли він перед бандитами скривається”.

Я: “Він може так для марки скриватися. Я знаю, що в нього є криївка.”

Адріанов: “А де вона може бути?”

Я: “На подвір’ї, або в stodолі.”

Адріанов: “Але точно скажи.”

Я: “Коли б я знав точно, то я би сказав на котре місце йти і копати.”

Адріанов: “Слухай, а хто в цій криївці може бути?”

Я: “Там повинен бути “Гомін” і “Довбуш” і їх брати.”

Підполковник на це не сказав нічого тільки затер руки. Відтак він з Адріановим вийшли, а зі мною лишився Міліцін.

Міліцін: “От дурак. Чи не краще було ранше сказати. Нащо тебе мали бити.”

Я: “Я не хотів говорити, бо я думав підглянути, коли вони зайдуть до криївки.”

В той час вернув підполковник і Адріанов, посідали за стіл і підполковник дав мені закурити.

Підполк.: “Слухайте Боринський. А чому ви ранше про це не сказали.”

Я: “Я хотів точно підглянути місце криївки і коли вони зайдуть до неї, бо кап. Міліцін пообіцяв дати мені гроші, коли ми когось зловимо.”

Підполк.: “От бачите, я думав з вами про це говорити, але коли вам вже сказав капітан, то і так знаєте.”

Адріанов: “А так приблизно, на твою гадку, в кого може бути ще криївка?”

Я: “То треба скорше підглянути, а тоді говорити де. Наразі я незнаю і вам не можу говорити.”

Адріанов: “Хто на твою думку міг би ними інтересуватися і їм допомагати?”

Я: “Я такого незнаю. Про це, що знаю, то говорю.”

Адріанов тоді викликав Міліціна до другої кімнати, а підполковник сказав до мене: “Слухайте, чи справді “Довбуш” такий великий ростом чоловік?”

Я: “Так.”

Підполк.: “А скільки він важить?”

Я: “Понад сто кілограмів.”

В той час увійшов Адріанов з Міліціним і підполковник сказав до них: “Ну й... твоя мати, більше сто кілограмів.” Адріанов: “Довбуш” важить більше сто кілограмів?”

Адріанов: “Так. Нам його вже давно описували. – до мене – ”А що ти ще більше знаєш?”

Я: “Наразі нічого.”

Тоді Міліцін взяв папір і написав:

[“]Донешення

Що в Рабика Івана Дмитровича є криївка, тільки мені не відомо де. В ній перебуває Карась Василь і Андрій, Ковальчук Іван і Михайло та Ткачик Мирослав.”

Відтак Міліцін поставив дату дня, прочитав мені та сказав підписати псевдом “Нездоровий”. Коли я це зробив, Міліцін сказав до мене: “Ну як ти тепер підеш додому?”

Я: “А я знаю, та то вже пізно.”

Адріанов: “Він додому нехай не йде, а хай зайде до Редьки та заночує.”

Підполк. до мене: “Можете відійти.”

Коли я виходив, Міліцін взяв плащ і запровадив мене до свого дому. Тут налляв мені в мидницю води, подав мило і сказав обмитися. Я відповів, що не треба, але він сказав таки митися. Коли я обмився, Міліцін подав мені ру[ш]ник, а відтак гребінь. Опісля він сказав до мене: “А тепер здалося по 100 грам.” Я на це нічого не відзивався. Тоді Міліцін пішов до кухні, а повернувши сказав: “Й... твою мать, нема водки.” Я тоді сказав, що маю свою. Міліцін поставив на стіл два стакани, а відтак, коли зайшла його жінка, він поставив третій. Ми випили і я сказав, що буду вже йти. Тоді Міліцін сказав до мене: “Ти на мене не сердься, бо я тебе не бив.” Я попрощався і вийшов з кімнати. Міліцін підпровадив мене на двір і тут сказав, щоб не йти додому, але до Редьки і там заночувати. Я пішов до Редьки і заночував, а рано поїздом поїхав до Потутор. Тут я довідався, що в с. Саранчуках більшовики роблять облаву. Тоді я вже додому не йшов, а зачекав на тартаку до вечера, поки не виїхали з с. Саранчук більшовики. Коли я прийшов додому, довідався, що більшовики робили ревізію в Рабик Івана, де знайшли закопану горілку, збіжжя і на стриху дві пачки цвяхів, одначе нічого не забрали. Рівнож того самого дня були більшовики і в мене, де також зробили порядну ревізію, хоча вдома не було нікого. Вечером я стрівувався з цим чоловіком, що контактується з повстанцями і розповів йому про що мене більшовики питали і що я сказав.

В неділю, перед Миколаєм, прийшов до мене Павлишин Роман голитися. В той час я почув недалеко в сусідстві якісь стріли. Відтак я побачив, як в напрямі Березини втікло зі села трьох підпільників. Пізніше від людей я довідався, що двох більшовиків ненароком налізли на господарство в той час, коли місцевий хлопець відкрив криївку і подавав підпільникам снідання. При цьому зістав вбитий один більшовик, а другий втік. Рівнож і підпільники втікли зі села. Після цього випадку майже всі муштини з нашого кінця вступилися зі села. Рівнож і я пішов до Божикова до млина, а пізніше тесть привіз мливу. Зараз тої самої ночі на цей кінець села наскочили більшовики, арештували Засетка Михайла, десять жінок і одну підпільницю. Декотрих жінок таки зміс[ц]я пустили додому, а Лотоцку Анну, Семенець Марію, Ляховську Параньку, Поглод Емілію і одну східнячку, яка служить в селі, забрали до р-ну. В млині я перебув аж до суботи. Коли я повернув додому, довідався, що більшовики з кожної хати кличуть одного чоловіка до канцелярії на слідство.

Дня 20/XII.47 р. Міліцін і якийсь лейтенант з області з більшовиками ходили по селі і перевіряли всі хати. До мене прийшов цей лейтенант з області і запитав де я був, коли він кликав людей до канцелярії. Я відповів, що був в млині.

Лейтенант: “А змолів?”

Я: “Ні.”

Лейтенант: “А чому прийшов?”

Я: “Бо директор млина вчитав хто ще сьогодні буде молоти, а всіх інших відіслав додому на вибори.”

Лейтенант: “А хто вбив бійця?”

Я: “Я не знаю, бо я ще перед цим випадком в п’ятницю пішов до млина.”

Лейтенант: “А де господар цієї хати Лотоцький Петро?”

Я: “Кудись втік.”

Лейтенант: “А куди?”

Я: “Того я не знаю. Він може бути в цьому селі, а міг піти і на друге.”

Лейтенант: “А де його син Іван і дочка Анна?”

Я: “Я незнаю куди вони повтікали.”

В той час, як лейтенант говорив зі мною в хаті, бійці перевіряли на дворі. Після перевірки всі пішли далше в село. Я тоді почав рубати дрова. В той час до мене прийшов Міліцін з чотирма бійцями, які в мене не робили жодної перевірки. Міліцін покликав мене до хати і сказав: “Ну Боринський, як ти ху...во робиш. Та ж бандити могли кожної ночі тебе забрати. Хто там скривався?”

Я: “Я незнаю, бо я не був вдома. Я був в млині і доперва сьогодні повернув.”

Міліцін: “Та як, за тиждень часу, щоб ти не знав хто?”

Я: “Коли б знав, то б казав би.”

Міліцін: “Чи Лотоцький Петро може ходити без окулярів?”

Я: “Не може.”

Міліцін: “А де решта його родини?”

Я: “Кудись повтікали.”

Міліцін: “А куди?”

Я: “А звідки я можу знати. Вони можуть бути в Саранчуках, а можуть бути і на другому селі.”

Міліцін: “Чи Буняк Микола має корову, чи це корова Лотоцького?”

Я: “Бунякова.”

Міліцін: “А твій сусід Кисіль, він тримав Лотоцького свиню. Я оформив на нього акт.”

Я: “Нащо на нього акт. Ви подивіться яка там біда і які діти нещасні.”

Міліцін: “Нічого, ми ще подумаємо. Слухай, в мене нема м’яса. Де б можна це заготовити – купити.”

Я: “Щось дасться зробити, але на Кісіля не будете оформлювати акт?”

Міліцін: “Ні.”

Я: “Коли так, то щось дасться зробити.”

Міліцін: “Слухай, нам тепер за всяку ціну треба Лотоцького Петра. Ти роботу проє... Тепер Лотоцький розкаже нам хто приходив до бандитів, хто з ними контактувався і приносив харчі.”

Я: “Як тільки загляну, то зараз повідомлю.”

Міліцін: “Чи з його родини хтось скривався?”

Я: “Ніхто.”

На цьому ми розмову покінчили і Міліцін пішов до Кісіля Олексі.

Може за чотири дні в с. Божикові в млині я стрінув Лотоцького Петра і сказав йому, щоб він не ходив в окулярах, бо за ним питають більшовики.

Около 3 січня 1948 р. я зі своїм тестем і Кісілем Олексом повіз Міліціну м’ясо і дві літри горілки. Тесть пішов на різню, а я з Кісілем зайшов до помешкання Міліціна, де я застав Бартків Марію (сестра підпільника “Шаха”, який вже впав) і Семенець Теклю з с. Котова (дівчата), які в покою щось говорили з Міліціним. Я за той час чекав в кухні. Відтак Міліцін вийшов до нас і сказав зачекати, бо в нього є гості і вернув знову до покою. За яких десять хвилин дівчата вийшли і Міліцін покликав нас до покою. Тоді ми передали жінці Міліціна м’ясо, а з горілкою пішли до покою. Тут Міліцін попросив нас сідати, дав з обох наших пляшок нам покушати горілки, а відтак сказав жінці забрати цю горілку і переляти. Коли жінка переливала горілку, він витягнув зі шафи на стіл свою. Тоді я сказав до нього: “Пане, капітан, ми вже досить випили.”

Міліцін: “Й... вашу матір, хіба ви прийшли до мене, як проститутка до Леніна, щоб вбити мене.”

Я: “Чому ви так думаєте?”

Міліцін: “От й... твою матір. Москва була Москвою?”

Я: “Була і є.”

Міліцін: “А Сталінград був Сталінградом?”

Я: “Я незнаю. Знаю, що зараз є Сталінградом.”

Міліцін: “А як буде?”

Я: “Я незнаю.”

Міліцін: “А я капітан?”

Я: “Певно, що капітан.”

Міліцін: “Я був, є і буду капітан.”

Тоді жінка Міліціна втихомирила його і сказала, щоб залишив дурниці.

Міліцін: “Нічого, будемо пити” – налляв чотири чарки і сказав – “ну давай.”

Я: “Пити можна, але скорше треба поговорити в справі Кисіля.”

Міліцін: “В чім діло. Говорім.”

Я: “От власне зі мною прийшов Кисіль. Ви оформили на нього акт. Щоб ви не робили з цього вжитку.”

Міліцін: “Х... з ним. Коли я вже знав, що свиня Лотоцького, то чому він мене обманював.”

Я: “Бо він боявся.”

Міліцін: “Не треба боятися, а сказати прямо. Наші бійці не дураки. Заглянув кабана, так і зразу його назначив, а коли ще кинув гранату, то вона дістала осколки.”

Кисіль: “Пане капітан, я нічого не знав, я в той час був в млині.”

Міліцін: “Я знаю, що ти був в млині, бо я по тебе посилав.”

Кисіль: “Я думаю, що з мене вистарчить це, що я дістав. Я свині і так не з’їв.”

Міліцін: “Я знаю, що не з’їв, але як я тебе питав, то треба було сказати. Жінка вже була призналася, а ти дальше відпирався. За що я тебе і бив.”

Я: “Пане капітан ви його покарали змісця. Він вже більше такого не зробить.”

Тоді Міліцін встав і сказав до Кисіля: “Дай праву”. Кисіль подав йому руку, а відтак почали пити горілку. Я пити не хотів. Тоді Міліцін запитав чому я не хочу пити. Я відповів, що сьогодні нічого не їм і багато пити не можу. На відході Міліцін сказав, щоб йому привезти дров, бо він тепер буде мати місяць відпустки. В той час, як Міліцін був на відпустці, я з ніким з НКГБ не стрічався. Коли Міліцін повернув назад до роботи, покликав мене при кінці лютого 1948 р. до канцелярії с/ради. Тут він сказав мені, щоб після завтра явитися в нього на НКГБ. Я сказав, що прийду і пішов додому.

За три дні я пішов до Бережан. На дижурці НКГБ я зачекав около 15 хвилин на Міліціна, а коли він прийшов, привитався зі мною і сказав ще заждати. Сам він пішов нагору. За якийсь час він покликав мене до своєї канцелярії, куди рівнож прийшов якийсь лейтенант (середнього росту, блондин, чоло пряме, ніс довгий, уста великі, обличчя подовгасте). Лейтенант попросив мене сідати, а відтак сказав: “Слухай Боринський, як ти робиш. Бандита тобі витягнули з-під носа, криївка в сусідстві, а тебе питає, то ти кажеш, що незнаєш.”

Я: “Я про це все не знав.”

Лейтинант: “Бачиш, а ми краще знаємо.”
Я: “Якщо хтось знав, то міг подати, а я взагалі про це не знав.”
Лейтинант: “А де Лотоцкий Петро?”
Я: “Я незнаю. Від коли він втік, то я його ще не бачив.”
Лейтинант: “Скажи де в селі є криївки і де може скриватися “Довбуш” і “Гомін”?”
Я: “Я вже сам стараюся, але чомусь не можу довідатися.”
Лейтинант: “То може люди говорять?”
Я: “Люди всіляко говорять. Навіть таке, що вони звідси вибралися і пішли в інший терен.”
Лейтинант: “А наприклад куди?”
Я: “Я незнаю.”
Лейтинант: “Це неправда. Вони мусять мати в селі криївки. От ти подумай в кого.”
Я: “Та добре, що я в Рабик Івана підглянув.”
Лейтинант: “Х... з ним, що там було. Там гав... було.”
Я: “Я незнаю, але бачив, що вночі робили і це що бачив, то подав.”
Лейтинант: “Неможе бути, щоб вони в селі не мали криївки. Та ж вони живі. Їм треба їсти.”
Я: “Я думаю, що в селі нема криївки. По такому випадку, як в нас стався, що розбили хату, то кожен боїться.”
Лейтинант: “А де могли би мати? В лісі?”
Я: “За ліс не перечу. Може і в лісі.”
Лейтинант: “А наприклад в котрому місці?”
Я: “Того я вам не можу сказати, бо не знаю. Я думаю, що вони скорше мають криївки на полі понад село.”
Лейтинант: “Чому?”
Я: “Тому, що їм тут близько підходити до села і подавати харчі.”
Лейтинант: “А в котрому місці?”
Я: “Треба перевірити поле довкруги понад село.”
Тоді Міліцін витягнув карту, подивився в неї і сказав один до одного: “Правильно, може бути.”
Лейтинант: “Чи ти не бачив десь на цьому полі якихсь знаків, або щоб хтось туди виходив?”
Я: “Ні, не бачив.”
Лейтинант: “А ти не знаєш людей, які могли б в'язатися з бандитами?”
Я: “Я не бачив і не знаю нікого.”
Відтак цей лейтинант звернувся до Міліціна і сказав, щоб він написав донос.

[“Донешення.

Мені відомо, що бандити можуть ховатися на полі понад селом, від станції, по протилежний кінець і там можуть мати криївки.”

Це донешення лейтенант диктував, а Міліцін писав. Відтак Міліцін це все прочитав мені і я підписав псевдом “Нездоровий”. Після цього Міліцін вивів мене на дижурку і відпустив додому.

Десь за півтора тижня, в неділю, на ці поля більшовики робили облаву. Було це около 20 березня 1948 р. Перед полуднем більшовики зійшли з поля до села і позаходили до хатів сушитися. Пополудні частина більшовиків відійшла до р-ну, а Міліцін з своєю групою пішов до с. Котова.

На початку квітня 1948 р. прийшов до мене Міліцін з трьома бійцями. Одначе вдома не застав нікого, бо я їздив сіяти. Вечером про це сказав мені Кисіль Олекса, до якого рівнож приходив Міліцін за горілкою. Відтак він пішов до одного десятника, де наївся і повернув назад на гарнізон.

Другого вечера я стрівся з Міліціним на дорозі. Він запитав мене, що чувати. Я відповів, що не чув нічого. Тоді він запитав чому. Я сказав, що він зараз є в селі з гарнізоном і може більше чути від мене. В той час надійшов десятник і Міліцін запитав мене чи я не маю горілки. Я відповів, що немає, бо невільно гнати. Міліцін здержав десятника і запитав звідки він йде та чи повідомив людей, щоб старалися грошей на позику. Десятник відповів, що люди немаєють звідки взяти грошей. Тоді Міліцін сказав, щоб гнали горілку, на що десятник відповів, що прикріплені до села заборонили робити горілку. На це Міліцін сказав: “Все можна робити, але щоб ніхто не бачив. Коли надійдуя, то можна дальше гнати, але треба відложити літру капітану “Відал – невідал”, а решту собі. Одначе перед міліцією і тими, що прикріплені до села, ховати.” На цьому ми розмову покінчили і кожний пішов в свою сторону.

Дня 15 травня 1948 р. прийшов до мене вечером Міліцін з двома бійцями. Міліцін застукав до вікна і викликав мене на двір та запитав чи я гоню самогон. Я відповів, що ні. Тоді він запитав, чому в мене горить в печі. Я відповів, що це самі дрова загорілися.

Міліцін: “Ти знаєш, що ми вбили на хуторах Обозисько двох бандитів. Ти не знаєш кого ми вбили?”

Я: “Ні, не знаю.”

Міліцін: “А що люди говорять?”

Я: “Я про це чую вперше від вас.”

Міліцін: “Грека” вбили є... і його мати і ще одного, напевно Саранчуцкий. Вони мали сумки, мали фото-карточки і всякого рода записки.”

Я: “Слава Богу, вже буде двох менше. От бачите, ви казали, що вони в с. Саранчуках перебувають і щоб їх тут шукати. А хто б сподівався, що він там зайшов.”

Міліцін: “От бачиш, один дядько сказав, ми пішли і вбили і він дістане гроші, а ти х...я. Слухай, кінець-кінців, жарти-жартами, я тобі даю речинець до кінця цього місяця дати мені криївку, або бандитів. Я до тебе, або ти до мене можеш підходити щодня.”

Я: “Я ходити до вас не буду, бо мене виписали на списку, який вивісили [на] дзвінниці в нашому селі. Про це ви знаєте.”

Міліцін: “Нічого, я тобі даю речинець до кінця місяця, а ми тут гарнізоном будемо стояти постійно.”

На цьому ми розмову покінчили. Міліцін пішов на дорогу, а я до хати спати. Рано я довідався, що він був в Кисіля Олексі і там пив горілку. Від цього часу я з більшовиками більше не стрічався.

Дня 20 травня 1948 р. моя мама з с. Рибник принесла мені записку від “Топора”, де він писав, щоб взяти пенсетку та стрикавку і прийти до свого тата в с. Рибниках, де він буде на мене чекати. Перед вечером я забрав стрикавку, пронтозіль і два застрики і з тим пішов на означене місце. Тут я стрінувся з “Топором” і “Богуном”, з якими я пішов до ліса, де стрінув більше повстанців. Тут мене приарештували і забрали на переслухання.

Дня 25/5. 1948 р.

СПИСОК

людей з с. Саранчук, які на думку Боринського також співпрацюють з органами більшовицької безпеки.

1. Карась Петро Ількович – він сам по-п'яному розказував мені і Павлишин Петрові, що на нього наїзджають і шукають за ним повстанці. Йому забрали сина, який нікому не був нічого винен. Крім того голова с/ради хоче, щоб він їздив на всякі фірманки. Казав, що він знається з Швецем, Івановим, Куковіхіним і Вовком, які дали йому справку, щоб ніхто його не чіпав. Від людей я чув, що він зимою 1947-48 р. стрінувся в Баглая Василя з якимись повстанцями і про це зголосив на НКГБ. Пізніше там була ревізія і засідки. В 1947 р. коли він йшов з с. Рибник, говорив до моєї сестри, що за свого сина, якого забрали повстанці, він ще пімститься.

2. Яськів Іван (Козирський по-вуличному), десятник с/ради. Часто ходить з більшовиками і зараз заходить на гарнізон, який стоїть в с. Саранчуках.

3. Ковальчук Василь – його брат в 1947 р. арештований і засуджений. Він сам працює бухгалтером ССТ. Коли його брата арештували і прийшли переписувати майно, він вдавався до всіх установ в Бережанах і майна не забрали (за судові кошт[и]). До нього часто заходить Міліцін, а навіть був і нач. МГБ кап. Іванов.

4. Колісник Олекса – працював головою клубу. Коли повстанці забрали з клубу радіо і бібліотеку, один міліціонер сказав: Ми все довідаємося, нам Колісник скаже.

5. Семенець Дмитро (Муц) – швагер зліквідованого голови с/ради, з яким жив в одній хаті. Спочатку більшовицької окупації він скривався з іншими людьми. В 1945 р. намовляв підпільників, щоб йшли голоситися. В жнива 1946 р. він ще крився і одного разу днем він стояв на дорозі. Коло нього перейшли більшовики з Котівського гарнізону і його не чіпали. Коли більшовики відійшли від нього яких 200 м. на поле, вбили командира Самооборони “Чорноту”. До сьогодні він не голосився і не має документів, однак крадьком заходить в Бережани до Лебедьова. Сам він є стрічним братом підпільника “Олена”.

6. Захарій Володимир – з приходом більшовиків в 1939 р. він був депутатом до Львова в час прилучення Галичини до УРСР, відтак голова с/ради, далше депутат до рай. Ради, а вкінці голова міськ. Ради. Часто до нього до села приїжджало НКВД (Шевченко, Драфінський, нач. розвідки Шпигун і нач. Міліцін і Семененко). Коли його вибирали депутатом до Львова (він їздив до Києва) в протоколі виборів зазначувалося, що він є член КПЗУ. Це диктував судія Хоменко, який проводив ці вибори. За німців в 1944 р. він був правдоподібно арештований округою СБ, звідки виратував його “Гомін”. (В той час зі села були забрали одного східняка, який мав би його всипати.) Коли німці відступали, він втік за ними, а відтак повернув до Бережан і став на працю голови Піщпрому. Коли повернув додому, то Куковіхін, а відтак Міліцін часто визивав його до себе. Сам часто їздить на ярмарки до Бережан разом з Цісельським Гриньком, купують худобу, заганяють на заготскот, а пізніше розпродують людям м’ясо.

7. Мандзій Василь – працював директором млина і часто в’язався з лейт. НКГБ Окуловим та Куковіхіним.

8. Амброз Йосиф – часто викликав його до себе Куковіхін і Міліцін.

9. Головка Михайло – його викликав Куковіхін в р-ні с/раду. Рівнож і Міліцін викликав його в с/раду.

10. Засетко Михайло – до нього досить часто заїжджали більшовики з Потурторського залізнодорожного гарнізону.

11. Засетко Петро (Боднарів) - в 1944 р. зловлений на засідці, коли ще скривався. Відтак був в ЧА сержантом. Після демобілізації був платним агентом по поставці молока і м'яса. Часто заходив на НКГБ і викликав його до себе Міліцін. Останньо в нього і Семенець Федора Міліцін забрав документи і вони їздять на НКГБ. Коли був в Бережанах п'яний, називав себе укр.-нім. бандитом.

12. Рабик Іван - "Сурма" – я сам бачив його на НКГБ. Коли мені на НКГБ вичитували про мою роботу, то був його список.

13. Лотоцкий Дмитро – голошенець. Зараз працює нач. огневої сторожі в селі і часто заходить на НКВД.

14. Горський Михайло з хутора Соколиці – втік з Росії з роботи, за ним пошукувала прокуратура. Відтак його арештував Куковіхін. Зараз більшовики його не чіпають.

15. Семенець Іван з Соколиці – приїхав з Росії з роботи на урльоп і вже назад до роботи не вертав. За ним пошукувала прокуратура. Тоді він вдався до Окулова, а відтак Куковіхіна і прокуратура за ним перестала питати.

16. Лантух Василь – зав. магазином заготзерна в с. Саранчуках. Був нав'язаний Куковіхіним по кличці "Яцків". Зробив розтрату збіжжя і пішов в підпілля. Одначе, коли викликає людей Куковіхін чи Міліцін, то він також є на списку.

17. Цісельський Гринько – скривався. В 1944 р. зловлений більшовиками на засідці. Працював "істребком" при охороні млина. Одного разу вечером він розмовляв на оболоні з більшовиками з гарнізону, одначе пізніше від цього відпирився. Часто ходить до Бережан. Належить до спілки Захарого.

18. Корчинський Іван Лукіянович – За Польщі був донощик польської поліції, бо хотів бути солтисом. За більшовиків в 1939-41 р. часто ходив до судії і прокурора з різними скаргами. За німців був дольмечером в канцелярії с/ради. Зараз від 1944 р. працює старшим агрономом та агентом держстраху. Примусово секерує [асекурує] худобу і людей, мішається у всякі справи села, заходить на НКГБ. До нього додому заходив Куковіхін, а зараз Міліцін.

19. Мандзій Параскевія з Соколиці – 1947 р. вона часто ходила на НКГБ до Куковіхіна. Носила йому дарунки, які передавала через Редьку. Осінню 1947 р. вона спровокувала криївку, при чому намовила свого сина, щоб він здався живим, щоб вона не їхала так, як поїхала Байдиха (висилена на Сибір). Про це мені розказував Самофал Василь, який підслухав цю розмову в лісі (батько підпільника).

* * *

ІІ. БІЛОБОЖНИЦЬКИЙ РАЙОН

№ 17/ІІ-1

Протокол допиту Йосифа Горіячка

Р – 31

Справа ч.: .../46 р.

Горіячок Йосиф

с/о РО МВД

Білобожниця, 14.V.46 р.

П р о т о к о л

Горіячок Йосиф за час польської окупації працював на своєму господарстві. Під час першої большевицької та німецької окупації до жодних товариств ні організацій не належав. З приходом большевиків 1944 р. до армії не пішов, хоча його річник покликали. Зразу він крився, а відтак зголосився добровільно на МВД. З МВД його відпустили додому. По приході додому, він поступив на роботу при залізниці. По короткому часі звідтам втік та став головою кооперативи. За самовільний перехід з одного місця праці на друге його до відповідальності не потягали. Від цього часу він почав большевикам вислугуватися та доносити. Одного разу він завважив в селі 4-ох повстанців. Слідуючого дня він про це зголосив на МВД. В результаті цього доносу, большевики перевели в селі ряд ревізій, він видав большевикам жінку повстанця “Тараса”, яку большевики вивезли на Сибір. Коли до села приїздив Гріша Референко, завжди поступав до нього. Від цього все діставав точну розвідку. Горіячок мав на МВД великий автор[и]тет так, що навіть потрапив вистарати звільнення арештованих (розуміється за великими хабарами). Останнім часом кожного вечора волочився без діла по селі. Заходячи навіть до незнаних людей. Коли його питали за чим він прийшов, він звичайно відповідав, що прийшов посидіти. Увидівши повстанців “Кармелюка”, “Зиму” і інших, слідуючого дня про це доніс на МВД. В результаті цього большевики знова перевели в селі облаву.

На підставі вище поданого матеріалу, його зліквідовано.

60/2

* * *

№ 18/II-2

Протокол допиту Михайла Хруставки

Р – 31.

Справа ч.: .../46 р.

Хруставка Михайло

с/о РО МВД

Білобожниця, 14.V.46 р.

П р о т о к о л

Хруставка Михайло за польської окупації працював на своєму господарстві. Під час німецької і першої більшовицької окупації до ніяких товариств ні організацій не належав і не брав участі в громадському житті. По приході більшовиків в 1944 р. він почав укриватися перед мобілізацією в ЧА. Цього року був зловлений більшовиками під час облави. По не довгому часі його звільнили додому. Мимо його молодого віку, його в армію не взяли та до ніякої роботи він не ходив. Від часу його арештування до нього дуже часто заїздив Гріша Референко на інші НКВД-исти, які в нього пили горілку.

Одного дня в господаря Гоменюка заквартирували повстанці. Біля полудня до цієї хати прийшла дочка Хруставки – Емілія, яка побачила квартируючих повстанців. Повстанці її закликали до себе та наказали, щоб вона про це, що бачила нікому не говорила. Через три дні більшовики перевели у вище згаданого господаря ревізію та його арештували. На протоколі питали його, де ділися ті повстанці, які в нього були. Господар до нічого не признався та жадав наочного свідка. Його звільнили. По кількох днях більшовики перевели в нього другу ревізію та питали його, де він закопав зброю. Господар відказав, що в нього немає жодної зброї. Тоді НКВД-исти пішли до Хруставки, побули в нього кілька хвилин повернули до Гоменюка та відразу пішли на місце, де знаходилися дві криївки. Довго не шукаючи, більшовики криївки знайшли.

Останніми часами Хруставка зачав майже відкрито слідити та доносити більшовикам. В цьому допомагала йому ціла його родина. В результаті цього всього, знищено його враз з цілою родиною.

60/2

* * *

№ 19/II-3

Протокол допиту Василя Петровича Федячка

Р – 31

Справа ч.: .../46 р.

Федячко Василя

с/о РО МВД по пс. “Запад”

Білобожниця, 9.[IX].46 р.

Протокол

Федячко Василь Петрович, ур. 1919 р. в с. Боратин, Грубешівського р-ну, Люблинської обл., українець, освіта – 7 кл. НШ, по фаху пекар, заняття рільник, невійськовий, замешканий в с. Скородинці, Білобожницького р-ну.

Я, Федячко Василь Петрович, народився 1919 р. в с. Боратин, Грубешівського р-ну, Люблинської обл. Як я мав три місяці, померла моя мати. Батько мій в невдовзі одружився вдруге. Поля в моїх батьків було 5 моргів, а на [у]держані нас було 5 дітей. Життя моє за молодих літ було дуже погане. Мати більше дбала про своїх дітей, котрих привела до нас, як про нас. Лихій долі я однак не піддавався. Маючи 7 років життя пішов я до школи і з тяжкою бідю покінчив 7 клас. По виході зі школи остався при батькові та працював на ріллі до 1940 р. В м. липні 1940 р. виїжджаю на роботу до Німеччини. По приїзді до м. Мюнхен, годжуся на роботу до друкарні на т. зв. підсобні роботи. Зі мною тут працювало біля 50 чоловік різних національностей. Тут працював я до січня 1941 р. Кинувши цю роботу, переїжджаю до м. Мангайм і стаю до праці в фабриці парфумерії, в котрій працюю цілий 1941 р. На початку 1942 р., приїжджаю до м. Відень та стаю до праці в пекарні, як головний пекар. На цій роботі застає мене прихід більшовиків в 1945 р. Большевики забрали відразу усіх робітників зі сходу в лагери для переселенців. Я попав до такого лагери в с. Сігліс. Тут рівночасно був пересильний пункт, котрий пересилав робітників додому. Большевики забрали усіх, хто жив під їхньою окупацією від 1939-41 рр., до армії, а хто під ними ще не жив, відсилали додому. До

тих останніх попав і я. Нас було усіх около 300 чоловік. Перереєструвавши нас, большевики висилають нас через Мадярщину в напрям на Польщу. В м. Шунрун ми задержались і тут до нас прийшли польські офіцери та почали вибирати з транспорту всіх поляків, яких забрали до армії. Вибравши поляків, нас остальных перереєстровано та видавши нам документи, через Загір'я відіслали додому. 21.XIII.45 р. по тяжкій подорожі я дістався до рідного села. Від часу мого приїзду додому, я працював з батьками на господарстві. Дожодних справ не мішався, хоч мені пропонують бути головою с-ради та різні інші посади.

13.V.1946 р. большевики оголосили, щоб усі українці евакуювалися на схід. Зразу ми про те і чути не хотіли та поляки враз з большевиками почали чимраз більше на нас натискати, прямо виганяючи нас, а хто опирався, того і вбивали. Кожної ночі когось ограблено до "нитки" та вбито 2-3 особи.

15.V.46 р. наше село евакувалося в Тернопільську обл. Моя родина враз і з ще кількома людьми оселилася в с. Скородинці, Білобожницького р-ну. По приїзді до Скородинець я через цілий місяць не ходив зголошуватися, бо боявся, щоби мене не забрали до армії. Голова с-ради Пасняк казав мені нераз, щоб я йшов зголоситися до району, але я не хотів його слухати.

12.VI.46 р. до мене прийшли істребки, питали за документами та довідавшись, що я їх не маю, хотіли мене арештувати. Я якось випросився і сказав, що слідуючого дня зголосюся до району, що і фактично зробив. 13.VI.46 р. я пішов на воєнкомат, де якраз комісія робила профогляд інвалідів. При реєстрації я подався, як короткозорий та мене відіслали до окуліста в Тернопіль. Слідуючого дня я приїхав до Тернополя, ок[у]ліст мене збадав, та збадавши видав мені документ, що дійсно короткозорий та до військової служби не здібний. З тим документом я повернувся до Білобожниці на воєнкомат. Тут видали мені військову книжку та я з нею повернувся додому та живу до цієї пори.

Зізнаю правду:

Біля 30.V.1946 р. до мене додому прийшли істребки і питали за документами. Я відказав, що не маю, бо я переселенець, а ще не зголосився. Вони запитали, чому я не йду голоситися. Я відповів, що ще маю часу і вони мене хотіли за це арештувати. Я зачав проситися, кажучи, що я завтра вже піду, однак вони не хотіли навіть зі мною говорити. Я дивлюсь, що може бути погано, дав їм літру горілки та

знова почав просити і вони лишили мене в спокою. На другий день я знова голоситись не пішов. І так день за днем від цього часу проминуло два тижні. Дня 12.IV.46 р. до мене знова прийшли істребки з котрими був один москаль. Вони запитали мене чи я вже маю документа. Довідавшись, що я їх не маю вони мене заарештували та ще цієї ночі відставили до рай. тюрми в Білобожниці. О год. 22.00 нач. РО МВД – Мартинюк визвав мене до своєї канцелярії. Він сказав мені сідати та почав питати мою автобіографію. Я йому розказав аж до моменту мого приїзду в ці сторони. Тоді він мене запитав, чому я до цієї пори не зголосився. Я відповів, що не мав часу, бо мусів перше примістити рідню та забезпечити її харчами. - Як через цілий місяць ти поселявся, то щось не можливе. А от твої співселяни приїхали до села тоді само, як і ти, поселилися і знайшли час зареєструватися. – Тов. начальник! Можливо, що вони мали сприятливіші умовини. Вони дістали добрі хати, в них велика сім'я, може що-небудь робити, а мені дали цілком нездалу хату, треба її ремонтувати, а ще й до того нема кому робити. Батько старий, сестра цілком сліпа, а я сам неможу дати собі ради. Знаєте, їсти є кому, а робити нема. Той місяць мені так збіг, що я прямо не маю часу оглянутися.

- А ти, знаєш воєнні приписи?

- Знаю.

- Ну, коли ти знаєш, що там написано, то чому ти до цієї пори не зареєструвався?

- Я знаю чому. Я вам кажу тов. начальник, що я бігме не маю часу.

- Ну, что – ти ... мать, брось это дело. Не мав часу, не мав часу. Вот за это дело, что не мав часу пайдьош в тюрьму панімаєш. Ти ... мать “бандіт” і боїшся прийти до нас, щоб ми тебе не викрили, або напевне стрічаєшся з “бандитами” та вони тобі казали не йти реєструватися.

- Які “бандити”? Я нічого не знаю і ніхто мені не забороняв йти голоситися.

- Які “бандити”, а що, ти їх ще не бачив? Та там у ваших Скородинцях усі “бандити”. А вечером, як виходять з лісу – не бачив, що?

- Ні я нікого не бачив, а по-перше, щоб навіть і бачив, то що я з ними можу мати. Раз, що я їх не знаю, по-друге, я їм не родина, ані нічого подібного.

- А видиш, що я правду говорю. Що може не стрічався ти з ними? Хочеш, щоб я тобі сказав, де і кілька їх було? І що вони тобі говорили?

- Я з ніким не говорив, чого ви до мене вчепилися?

- Но і що ти ще заперечуєш? Хочеш, щоб я сам про те сказав тобі, так?

- Я нічого від вас не хочу, я нічого не знаю. Це все, що ви говорили є неправдою.

- А як ти стрічався з “бандитами”?

- Чекайте, може собі нагадаю, може як раз з кимсь стрічався.

Ага! Так стрічався.

- От, а видиш, я знаю, що ти стрічався, а ти говориш мені, що ні.

- Ну, розкажуй, як то було.

- То було так. Дня 1-го або 2-го червня я з хлопцями зі села стояв на дорозі і ми співали. Година могла бути 10 вночі. Дорогою від костела надійшло від 10-15 озброєних людей. Хто вони я не знаю, бачив лише, що були вбрані в різні уніформи, військові і цивільні. Всі вони перейшли стрілецьким рядом попри нас. До них ніхто не відзивався, тільки останій запитав: “Що там хлопці”. Котрийсь з між нас відповів: “нічого”. Він запитав: “Що, співаєте”. Ми відповіли, що так. Він сказав: “Но, но співайте” і сам відійшов за попередніми.

- В якому напрямі вони пішли?

- Так, як я завважив, то вони пішли в напрямі калинівського лісу. От тільки всего я стрічався з “бандитами”, якщо це вони були.

- Ти ... мать, брешеш! Що вони з вами нічого не говорили? Вони мусіли з вами щось більше говорити.

- Ні більше нічого не говорили. Я говорю правду, що ж би мені на тім залежало щоб брехати?

- Но, я виджу, що ти говориш правду. Але все одно в тюрму тебе посаджу.

- Та за що, товариш? Що я не маю документів? Та ж я вам говорю, що не мав часу відійти від дому.

- А з “бандитами” мав час стрічатися?

- Товаришу, я з ними стрічі не шукав, а вони мене стрінули на дорозі. Хіба я хотів з ними стрічатися?

- По вулиці мав час шататися, з “бандитами” мав час стрічатися, а на переучот не прийшов? Ти панімаєш, ти є бандітський падсобнік, помагаєш їм. Ти думаєш, що ми не знаємо про тебе нічого? Знаємо стільки, що вистарчить тебе посадити і з тюрми не вилізеш. Вечорами ходиш і не боїшся, щоб тебе убили, тоді як вони убивають мирних людей.

- Товариш начальник, скажіть чого ви до мене вчепилися? Звідки я можу знатися з “бандитами”, як я ще добре не знаю жителів села, а навіть своїх сусідів. Скажіть, на що мені придалабся знакомість з ними. Я, добре, що вирвався від польських бандитів живцем.

- От, видиш, від польських “бандитів” втік, а українським помагаєш.

- Я не помагаю нікому. Товаришу, я щоб навіть хотів їм допомогти, то, по-перше сам не маю нічого, а по-друге я ж їх не знаю. Що ж, мені хтось їх представляв, чи що?

- Якщо ні, то внедовзі будеш їх знати. Нічого, помало вбудешся я селі, пізнаєш людей, а ті тебе, і от котрогось прекрасного дня прийдуть вони до тебе і скажуть: давай разом із нами співпрацювати. І ти будеш мусів, якщо не схочеш, то вони довго не розбирають, вбють і всьо.

- Що ви кажете, товаришу? Якщо так то і жити не хочу в цьому районі. Дайте мені пропуск і я поїду в Росію, там вступлю до колгоспу, буду працювати та буду мати чистий спокій.

- От і спугався. Не бійсь, вже хотів би виїжджати. Чекай, може ми самі тебе вивеземо. Я також хотів би виїхати звідсілля, у мене жінка, діти, що ж і тут сов. союз. “Бандити” ще проживуть місяць – два та ми їх помалу знищимо. Їх і так вже не багато. А щоб ми їх скоро знищили, до цього мусить допомогти громадянське населення. Ну і от я хочу, щоб до цього причинився і ти особисто, розумієш.

- Розумію.

- Ви переселенці, особливо ви, повинні нам на кожному кроці помагати. Сов. влада вирвала вас з–під польського ярма, дала вам хати, дала вам землю, за якою ви тужили та тільки мріяли. Рад. влада за ваше визволення післала в бій своїх найкращих синів, котрі за ваше щастя віддали своє молоде життя. Та ворог втікаючи з наших прадідівських земель залишив свою мерзенну бандитську агентуру, щоб мстилася на наших найкращих людях, щоб їх вибивали. Ви то також добре відчували на своїй власній шкірі від польських бандитів. Тому ви повинні на кожному кроці помагати нам їх нищити. Не стане “бандитів” – буде вам краще жити, вступите в колгосп і будете мирно працювати. Ну, от ти мусиш з нами співпрацювати.

- Хто я? Я боюся “бандерівців”, я ще хочу жити.

- Жити хочеш, ну харашо будеш жить, але знаєш де? На Сибірі!

- Та за що товариш начальник?

- Ми знаємо за що! Ти от краще подумай, воля, родина, дівчина, гроші, чуєш гроші і добра співпраця та співжиття з нами, або тюрма, голод, холод, невиспані ночі, Сибір і хто зна, може і смерть. Подумай скажи. Маєш 10 хвилин до надуми. Сказавши це кудись пішов. Я опинився, як на роздоріжжі. Одна думка підходить, що я нічого не винен і може так пустять, а друга підказує, може якраз щось знають про мене і засадять, так, що світа Божого не побачу. По роздумі рішаюсь: підпишу заяву, але доносити не буду.

По конкретній перерві повернувся начальник. Він запитав мене, чи я надумався. Я сказав, що так. Що буду я з вами співпрацювати.

- От і видиш, на що було тільки мотатися, так треба було зразу. А він боїться. Ти ж чоловік, що проїхав світ.

- Я справді товариш нач., боюся, але що зроблю. Як треба то треба.

- Нічого, не маєш чого боятися. Про те, що ми співпрацюємо так ніхто не буде знати.

- А як має виглядати та наша співпраця.

- От я тобі скажу. Ти переселенець, на тебе ніхто не буде звертати уваги. Ти це повинен використати. Впершу чергу твоїм завданням буде: кожного вечора ти повинен дивитися з котрого лісу до села підходять “бандити”, чи підходять через р. Серет мостом чи бродом і котрим, до кого в селі заходять, може квартирують? Чи нічю в селі буває стріл? По можності установити, на котрій вулиці стріляють. Довідатися поміж людьми, хто стріляв, довідатися де перебувають родини “бандитів” та чи “бандити” з ними стрічаються; чи вони приходять додому, хто носить їм їсти до лісу, в якому напрямі, чи взагалі хтось ходить з якимись клунками до лісу. Коли про дещо з цього довідаєшся зараз приходи до району. Коли будеш заходити до мене, питай за начальником. Дорогу тобі кожний вкаже. За добру роботу ми будемо тобі платити грішми, мануфактурою чи другими сільсько-господарськими продуктами. Про нашу співпрацю ніхто не сміє знати. Крім грошової нагороди чи всіх інших до війська ти не підеш ні на жодні переучоти. На це тобі зараз дам спеціальні документи, що ти нібито короткозорий. Потім почав мене вчити, як я маю говорити про своє арештування. Так, як я говорив на вступі цього протоколу. “Як будеш йти до нас із відомостями, скажи вдома, що йдеш за якоюсь потребою до району, напр. збіжжям, допомогою і т.п. Стрічним людям говори те саме, що й вдома. Це потрібне, щоб хто тебе не підслідив, справджуючи твоє говорення з говоренням домашніх. Якщо мене не застанеш вдома, то відомість напиши на кавальчику паперу, підпишись “Запад”, заклей конверту та подай дижурному, котрий мені доручить. Наперед жодних записок не пиши. Це можна зробити тільки в моїй канцелярії.”

Потім підписав заяву, якої змісту не пригадую собі і відпустив мене додому.

26.VI.46 р. вечером я був на дорозі і бачив, як з поля надійшло 8-9 повстанців. Вони йшли з напрямудорівського лісу і зайшли до Гапій Івана та Василів Сенька. В цих хатах щось довго говорили. Слідуючого дня я поїхав ровером до району та про це доложив начальникові.

27.I.46р. большевики робили в селі облаву. Вони одначе нічого не знайшли, лише арештували цих двох господарів.

В липні (точно дати не пригадую) я знову пішов на МВД. Начальника не застав. Попросивши якогось МВД-иста листка паперу, я написав, що майже кожного дня із тудорівського лісу підходять до села повстанці. Як тільки смеркається приходять через міст та відтак вертаються тою самою дорогою. В селі заходять до різних хат, де напевно вечеряють. Цього листа я підписав так, як він мені сказав та не чикаючи на нього від'їхав додому.

Більше про нічого я не доніс і большевики за мою роботу мені нічого не дали.

15.IX. 46 р.

60/2

* * *

№ 20/II-4

Протокол допиту Петра Якубова

Р – 31

Справа ч.: .../46

Якубів Петро

с/о РО МВД

Білобожниця, 10.X.46 р.

Протокол

Якубів Петро, народжений 190[3] р.[оку] в с. Тудорові, Копичинецького р-ну, Тернопільської обл., українець, освіта – 4 кл. НШ, жонатий, бездітний, військовий, рільник, судово караний (один рік тюрми за крадіж), останнє місце замешкання с. Криволука, Білобожн[и]цького р-ну.

Якубів Петро під час польської окупації перенісся з Тудорова до с. Криволука та тут оженився. Поля мав 4 га. Крім праці на власному господарстві, працював при будові домів, а ніччю займався крадіжжю. За окрадення склепу Смаглія Степана, засудили його на один рік тюрми. З приходом большевиків в 1939 р. вийшов з тюрми, спалив господарку Смаглія та далі займався крадіжжю. За невиконання стійки, большевики його засудили і вивезли в Росію. Під час нім.-большевицької війни, він з Росії втік та прийшов додому. По приході большевиків в 1944 р., він до армії не пішов, а вступив до істрєбків, та був майже через два роки. За цей час видав большевикам Москалюка Павла з с. Паушівки [Палашівка]. По розпущенні істрєбків, він втік до райцентру, де став працювати головою комун-госпу. Останнім часом приїздив додому ніби на відпустку. Вдома перебував звичайно через кілька днів та збирав потрібні йому інформації. По кожній його такій візиті до села приїздили большевики, робили ревізії та когось арештували. Люди говорять, що це він привів большевиків на засідку, на якій згинули повстанці “Дуб” і “Тарас”.

Коли повстанці прийшли його арештувати, він кинувся на них із сокирою в руках, так, що вони були змушені застрілити його без протоколу.

60/2

* * *

№ 21/II-5

**Протокол допиту Анатолія Васильовича
Бобровського**

Р – 31

Справа ч.: .../46 р.

Бобровського Анатолія

а/р РО МВД.

Білобожниця, 15.X.46 р.

Протокол

Бобровський Анатоль Василевич,
ур. 16.V.1932 р. в с. Черепин,
Тотіївського р-ну, Київської обл.;
українець, освіта – 2 кл. НСШ,
колгоспник, стану вільного,
невійськовий, судово не караний.

Я, Бобровський Анатоль, син Василя і Юстини з дому Ткачук, народжений 16.V.32 р. в с. Черепин, Тотіївського р-ну, Київської обл. Батько мій був головою колгоспу ім. 8 березня в Черепині, а також був членом комуністичної партії. Мати працювала вдома. 1937 р. мати покидає наш дім та переходить жити до другого села куди вийшла заміж за другого, мені незнамого чоловіка. Батько перенісся жити до своєї сестри, а моєї тети Микитюк Катерини. Проживаючи в тети я почав ходити до школи та ходив через два роки, закінчивши 2 кл. До школи я більше не ходив тому, що почалася нім.-большевицька війна та мій батько, як партійний мусів втікати за Дніпро. Я залишився на опіці тети та в неї пережив цілу німецьку окупацію. Вона передержувала мене тому, що німці роздали людям колгоспне поле, коні і другий с/г реманент, з чого і моїй теті дісталось 5 га поля, кінь і корова. Вона не хотіла мене відпустити від себе, кажучи, щоб я працював разом з нею на ріллі. По приході большевиків від нас відібрали землю, коня і корову та наново взяли в колгосп. Зогляду на мій молодий вік мене не хотіли прийняти на роботу до колгоспу, а тому, що тітка не хотіла мене вже при собі держати, говорячи, що зі своїми дітьми не може собі дати ради, я весною 1944 р. пішов на роботу до радгоспу ім. Петровського в моєму родинному селі. Тут я працював погоничем при конях, пас худобу та виконував різні підсобні роботи. За цю працю я діставав

харчі, то є пів кілограма хліба та раз на добу зупи. Так працював я до червня 1944 р. Зі мною працював також такий самий хлопець на прізвище Гудим Степан. Ми оба змовилися, покинути працювати в радгоспі та поїздом поїхали до Києва. Тут хотіли ми стати враз з другими такими дітьми т. зв. “жуліками”. В Києві ми були біля тижня. Там зійшлися з такими самими, як ми та ходили разом красти на базарі все, що попало. Мимо того, що ми крали, харчів нам не вистарчало. Діти, з якими ми ходили красти, казали нам, що декотрі були в Басарабії і, що там є досить що їсти, хліба можна випросити, або і заробити, бо люди ці приймають на службу до себе. Ми оба зі Степаном рішилися їхати в Басарабію. Прийшовши на станцію ми завважили військовий поїзд, котрий був на маршруті на захід. Ми вчепилися на цей поїзд та їхали ним аж до Гусятина. Тут МВД робило перевірку ешолона і ми пересіли до критого вагона із вугіллям та ним приїхали на станцію Вигнанка. Їдучи поїздом ми дуже хотіли їсти, та, як тільки поїзд задержався ми висіли. Степан пішов біля станції на поле, копати бараболі, а я пішов шукати по станції, щоб знайти щось для їдження. Між скинутим вугіллям я знайшов купу кришок та наладував ними майже повну торбу від противогаза. Ми зі Степаном трохи наїлися тих кришок та, принесли води, почали варити бараболі. Саме тоді до нас підійшло 4 залізничників. Вони почали нас питати, що ми тут робимо, звідкіля ми та куди їдемо. Ми їм розказали, що ми з Росії та, тому, що там біда і нема що їсти їдемо від фронту, бо говорять люди, що там можна скорше дістати якийсь кавалок хліба. Один із цих залізничників спитав нас, чи не пішли б ми служити. Я відразу на це погодився та потім і Степан. Тоді цей чоловік сказав нам зачекати до вечора, що ми і зробили та ввечері пішли з ним до нього додому. Слідуючого дня мене взяв до себе на службу Банаховський Ілько. В нього я служив майже цілий рік.

1945 р. пер[е]д Великодніми святами, господиня післала мене накопати хрону. Істребки, котрі стояли біля с-ради, завважили мене та почали до себе кликати. Я не хотів іти та почав втікати додому. За хвилину до нас до хати прибігли істребки та почали переводити ревізію, питаючи за тим, що втікав. Я відповідав, що це я втікав. Тоді вони сказали, щоб я віддав кріса, якого ніс перед хвилею. Я відповів, що я ніс лопату, якою ходив копати хрін. Вони мені не вірили, та сказали, щоби я йшов з ними до с-ради. Я зразу не хотів іти, але, коли господар сказав, щоб іти, я пішов до с-ради. В с-раді я застав ще кілька істребків і нач. Тютіна Федя. Тютін розпитав мене хто я такий та казав мені сідати на фіру. Мене привезли до Копичинець на МВД та кинули до якогось льоху. Тут я сидів до самого вечора. Ввечері до льоху прийшов

істребок Дзісяй Стах та запровадив мене до канцелярії. Тут я застав МВД-иста Копаченка. Він сказав істребкови вийти та почав мене питати: – Чого ти тут попав? – Я не знаю. Я розказав йому свою автобіографію. – Як твоя фамілія? – Бобровський Анатоль. – Як називається твій батько – Василь. Де працюєш на господарстві чи де інде – працюю на господарстві. А може ти “бандіт”? – ні – А до твого тата приходять “бандити” – ні не приходять. – А може ти боїшся сказати? – Ні до нас ніхто не приходить. – А до кого заходять “бандити”? – Я не знаю. – Так ти знаєш, не хочеш сказати, чи до вас приходять “бандити”. Но то будеш сидіти в тюрмі. – Я про “бандитів” нічого не знаю. – Не знаєш? Ви всі не знаєте. Ну, йди надумайся і завтра мені скажеш. Добре? – То хай буде. Він замкнув мене до камери. Слідуючого дня мене знова визвав Копаченко. В канцелярії я застав свою господиню, яка принесла мені їсти. Копаченко запитав її чого вона хоче. Вона відповіла, що принесла наймитови їсти – він твій наймит? Господиня сказала, що так, Копаченко запитав мене чому я вчора казав, що я її син. Я відповів, що сказав таки тому, що боявся, щоби мене не відіслали додому. – Ти звідкілля? Я з Київської обл. – А чого ти сюди приїхав? – Бо я не маю родичів і не маю де бути. – А може тебе хтось сюди післав? – Ні, – А давно ти служиш в Оришківцях? – Вже рік. А добре тобі там? – Так добре. – А до твого господаря приходять коли “бандити”? – Ні. Я не бачив, – А може ти боїшся та не хочеш сказати. – Не бійся, тобі і так за те нічого не буде. Не бійся признайся. – Ні я не бачив нікого. – А якби бачив сказав би? – Якби бачив напевно сказав би. – От, я зразу бачив, що ти гарний чоловік. Ми тебе пустимо додому, але ти повинен нам помагати. – А як я вам буду помагати. – От, я хочу тебе зробити розвідником. – От ти дивись, ти приїхав сюди і нічого не знаєш, аж одної ночі приходять до тебе “бандити” і забирають тебе з собою до лісу, убивають, а за що ти сам не знаєш. А ти ще молодий, тобі треба жити. Рад. влада хоче знищити тих всі[х] “бандитів”, а нам до цього потрібно добрих робітників. Ти думаю, будеш добрим розвідником та тобі буде у нас добре жити. Ми тобі дамо гарний мундир шинелю, возьмемо тебе до району і будеш істребком. Не будеш куркулям “чес[а]ть кошки та годувати вошки і блошки”. Будеш героєм, дістанеш медаль, будеш малим офіцером. А ти навіть повинен так робити, ти ж руський чоловік. Ну що? Будем друзями, що? – Будем. Буду розвідником. Але я не знаю, як маю розвідувати. Нічого я тобі скажу. От, як прийдеш додому, скажи господареві, що ми тебе питали, що ти за один, звідки, чого сюди прийшов, нібито все це сказав і ми тебе випустили. Слідити будеш так. Вечером попроси господаря, щоби він тебе пустив на вулицю,

або просто скажи, що ти будеш [спати] в stodolі, або в сараю. Він тобі напевно боронити не буде. Тоді ти піди на вулицю, знайди кавалок кукурудзи посадженої при дорозі, залізь там до год. 10-11 вночі. – Ну, а коли я буду спати? – Від год. 12 можеш ще трохи переспатися. – Як я не буду спати, то не годен буду працювати і господар мене нажене. Він мене все так рано будить. Не бійсь, я йому скажу, щоб він на тебе не кричав. Коли побачиш, що дорогою переходять “бандити”, ти легенько, щоб вони не побачили, йди за ними, йди доти, поки вони не зайдуть до когось до хати. Ти відразу не повертайся, а зачекай навіть годину і більше та подивися чи вони там лишаються, чи підуть далше. Якщо б вони йшли далше, то йди за ними і висліди, де вони будуть квартирувати. Якщо побачиш, що вони зайшли до хати, то тихо підлізь під хату та підслухай, що вони там говорять. Уважай добре, щоб не було поста та, щоб він тебе не зловив. Якщо загаситься світло (як світилося) і вони не виходять, то зараз давай знати мені тут до Копичинець, а як ще будеш боятися, то зголоси нач. істребків – Тютіну. Знаєш його – знаю. – Крім цього ти розпитуй таких самих хлопців як ти, чи вони не знають де квартирують “бандити”. Як щось такого довідаєшся, то собі запиши, а потім зголосиш мені, або Тютінові. Перестерігаю тебе, щоб нікому нічого з нашої розмови не сказав. Якщо б я довідався, що ти комусь сказав, то я би тебе застрілив, або посадив до тюрми так, що ти не виліз би з неї. – Ні, я нікому не скажу. – А тепер ще розкажу, як будеш добре справуватися, то тобі буде добре. – Добре! Я буду старатися справуватися добре. А тепер розкажи мені про що я тобі казав. Він почав мене питати і я йому відповідав на всі питання. Він мене перепитав раз і другий та я все добре відповідав. Тоді він сказав до мене: “Ходи, підеш додому, бо на тебе чекає твоя господиня.” По тих словах він відпустив мене додому.

На Великодні свята, я пішов на цвинтар та ще з другими хлопцями бавилися гаї[в]ки. Пополудні на цвинтар прийшло 4 повстанців. Вони подивилися, як ми бавимось, вистрілили кілька разів з автомата та пішли до лісу. Вечером я попросив господаря щоб він мене пустив на вулицю побавитися. Господар дозволив і я пішов з тими самими хлопцями на вулицю звану Конець. Під час забави я завважив, що з лісу до села підійшло багато повстанців. Їх могло бути 15-20 чоловік. Вони підійшли до нас та запитали, чи в селі нема большевиків. Ми відповіли, що нема та вони порозходилися групами 2-3 чоловік по хатах. Я зараз пішов додому та положився спати. Слідуючого дня рано до села приїхали фірами большевики [і] задержалися біля с-ради. Між ними був і Копаченко. Він побачивши мене, закликав до себе та запитав мене, що я нового довідався та хто вчора стріляв по

селі (господар в котрого я служив, мешкав біля с-ради). Я розказав Копаченкові, що вчора на цвинтарі було 4 “бандитів”. Вони походили по цвинтарі, постріляли та пішли до лісу. Вечером я був на вул. Конець і бачив, що туди прийшло з лісу багато “бандитів”, котрі розійшлися по хатах. Копаченко запитав, скільки їх могло бути. Я точно не знаю, їх так на перший погляд могло бути від 25-30 чоловік. – Так багато? А може ти брешеш? Ні я не брешу. Їх бачило ще більше дітей, як хочете, я можу їх покликати і ви їх запитаєте. – Ні, не треба. А ти не знаєш чи вони квартирують в селі чи ні. – Ні не знаю, бо я зараз пішов додому. Ну харашо. Ти як бачу хараший парень. Ну, ну! Підглядай дальше. А тепер можеш іти бавитися. Якщо би тебе хтось запитав чого ти ходив до с-ради, кажи, що ходив подивитися на москалів. Третього дня Великодних свят до нашого села приїхало багато большевиків і робили облаву, під час якої на вул. Конець зловили 4 “бандерівців” живих та п’ять убили. Полапаних повстанців забрали до району, а побитих казали поховати на кладовищі, бо казали, що це були герої. Від цієї пори з Копаченком більше не стрічався, часом тільки [мене ст]річ[ав] Тютін Федь, який випитував, чи я чого не знаю, я завжди відповідав йому, що не знаю нічого і він залишив мене в спокою.

Одного дня по жнивах я пас корову на стерні біля дороги. Тоді саме дорогою над’їхав Копаченко ще з 4-ма большевиками. Побачивши мене, Копаченко задержав фіру та закликав мене набік, почав питати мене, чи я чого не вислідив. Я відповів, що ні, бо нікуди не ходжу та сказав йому, що я служу вже в другого господаря.

– А чому ти покинув службу в тамтого? – Бо мені в нього було зле.

– А чому дальше не слідиш? – Тому, що господиня не хоче мене нікуди пускати. – Ти скажи їй, що хочеш спати надворі. Тепер вже літо, можна спати в клуні або в сараї. – Я вже казав, та вона пустити не хоче, бо каже, що боїться сама спати в хаті. – Чого боїться? Я не знаю, каже, що боїться, щоби не прийшли якісь “бандити” та не ограбили. – Ага, то вона “бандитів” боїться. Де вона мешкає. Я сказав. – Ну то сліди, а ми там колись до тебе приїдемо. Він сів на фіру та від’їхав. Від того часу, я стрічався ще з ним кілька разів, але нічого йому не доносив.

22.XII.45 р. на святої Анни, сусіда моєї господині справила свої ім’янини, на які запросила і мою господиню. До вечора в цій хаті був і я. Вечером, як тільки почало смеркатися, моя господиня післала мене додому, щоби дати коневі їсти. Йдучи до стайні я завважив, що до хати Шумлей Анни через городи пішло трьох озброєних людей. Я дав коневі їсти, відімкнув хату, сів та чекав на господиню. Може через пів години, хтось застукав до вікна. Я думав, що це господиня та пішов відчиняти. Це було 5 москалів, котрі казали мені засвітити світло та

почали питати за господарями. Я сказав, що господиня пішла до сусідньої хати і, якщо хочуть я можу її покликати. Вони сказали, що не треба та почали робити ревізію. В той час до хати ввійшов Копаченко. Він запитав мене чому я до цієї пори нічого не доніс. Я відповів, що не мав що доносити. Тоді він сказав всім більшовикам вийти надвір та нікого до хати не пускати. Опісля запитав мене, чи я чого не завважив. Я відповів, що до цієї пори нічого не бачив, тільки сьогодні заглянув, що до Шумлей Анни пішло трьох озброєних людей. Хто вони такі я не знаю, може і красноармейці, бо нині Шумлей Анна також справляє ім'янини. – А далеко вона мешкає? – Ні, третя хата на другому боці просто керниці. Копаченко більше мене не питав та зараз вийшов надвір. Я за ним не виходив, але через 15-20 хвилин я почув стрілянину ідесь не далеко почала горіти хата. За хвилину прийшла господиня та ми пішли до сусіди, бо боялися самі сидіти в хаті. Стрілянина може тривала годину, а може і більше. Потім до раня було спокійно. Рано більшовики робили на цій вулиці облаву. Я вийшов на дорогу та побачив, що стара Шумлейка і її дочка Ярослава і один повстанець лежали на дорозі побиті. З Копаченком я більше не стрічався, бо як мені відомо його кудись перекинули. Начальника істребків Тютіна забили повстанці і тому, що мене більше ніхто не знав, я з ніким не стрічався та більше про ніщо не доносив.

60/2

* * *

Протокол допиту Івана Блаженка

Р – 31.

Справа ч.: .../47 р.

Блаженко Івана

голова с-ради.

Білобожниця, 16.VIII.47 р.

Протокол

Блаженко Іван, ур. 1907 р. в с. Джурині, Білобожницького р-ну, Тернопільської обл., українець, військовий, жонатий, освіта – 3 кл. НШ.

1945 р. Блаженко вернувся з ЧА і став головою сільради в с. Слобідка Джуринська [Джуринська Слобідка].

Виїжджаючи, поляки з с. Слобідка Джур.[инська] залишили багато засіяного поля, яке було призначене для переселенців зі Заходу. Коли вже було збіжжя зібране, Блаженко багато присвоїв для себе. Рівнож брав великі хабарі, як збіжжя, гроші, убрання і т.п. від переселенців за те, що призначував їм мешкання, попри це, що мешкання для них і так були приготовані.

В м. червні 1947 р. Блаженко разом з большевиками прийшов до господаря Остапів Івана за позичкою. Остапів частинно позичку здав і наразі більше грошей не мав. Блаженко змушував його, щоб гроші на позичку здав разом, при тому сказав: “Ви думаєте, що ви все будете такі мудрі, говори все, що знаєш.” (Що мав означати вислів “говори все, що знаєш”, не відомо). Після цього Блаженко забрав його власні черевики, за невиконання позички. За кілька днів господар цей позичку здав і звернувся до Блаженка, щоб той віддав йому черевики. Блаженко черевиків не віддав, лише сказав: “Я черевиків не віддам, бо ти не виконуєш законів.” Остапів в тій справі пішов до району і прокурор дав йому картку до Блаженка, щоб він віддав йому черевики. Коли Остапів прийшов до нього з карткою від прокурора, Блаженко сказав: “І нащо було це робити.” Того разу черевики віддав.

За кілька днів пізніше Блаженко з большевиками приїхав автом за деревом до будови. Участковий Каплунов пішов за стодолу, де була зложена цегла і звідти приніс втятий кріс (втинок), який був не заржавлений і насмажений оливою. Господаря і господиню большевики нагнали з хати, а сами рабували все, що попало. Від’їжджаючи арештували господаря.

Як тільки їхав Блаженко з большевиками до цього господаря, то 15-літній син Блаженко – Філько сказав: “Большевики знайшли в Остапів зброю, за це він дістане 15 літ.” (В той час коли він це говорив, большевиків в Остапового ще не було). По трьох днях Остапового з тюрми звільнили, а з місяць пізніше знова арештували і засудили на п’ять років тюрми. Пізніше Блаженко говорив: “От дурак Остапів, якби був дав літру горілки і курку, був би не сидів в тюрмі.”

До господаря Махна Олекси, Блаженко з большевиками прийшов на позичку. Коли Блаженко сказав, щоб він здав позичку, господар відповів, хай він дасть, а решту, то вже сам доплатить. В зв’язку з цим, Блаженко почав господаря сварити і бити. Рівнож били його і большевики. Під час цієї сварки Блаженко висловився: “Мене шляк трафить, але і тебе.” При тому вистрілив з пістоля.

Під час стягання позички бив ще Махна Олега, Поль Палагну, Ковручка Настю і Товарницького Василя.

При кінці червня, або початком липня Блаженко з людьми з с. Слобідка, викопував кості червоноармійців, які були побиті під час фронту 1944 р. В час цієї роботи Блаженко сказав: “Бачите, я можу в кожному так бабратися, як ви між тими трупами.”

Під час переписування поля, багато людей зменшили собі до 3 га. Перед жнивими 47 р. Блаженко з большевиками ходив по полі і [с]правджував це.

До стягання контингенту, Блаженко ставився дуже активно і докладав всіх зусиль до скрайнього грабунку населення.

Людям, до яких колись заходили повстанці, а він знав про це, давав додатковий контингент збіжжя. Рівнож до цих людей приходив часто з большевиками на обід, чи вечерю.

Все населення с. Слобідка Джур.[инська] нарікає на Блаженка Івана. Жид, який призначений до стягання контингенту, бачучи вороже ставлення Блаженка до населення, сказав: “Блаженко, ріхтуй собі трунво.”

На Трибухівськім хут. т. зв. Кут, який належить до району Бучач, в громадянина Козака Михайла перебував Юрчишин Петро (молодий хлопець, якого два брати впали в повстанцях). Блаженко І. і його син Філько часто приходили до цього господаря і бачили там Юрчишиного. З початком липня 1947 р., большевики з Білобожницького р-ну з напрямку с. Слобідка Джур.[инська] прийшли на хут. до Козака і питали за Юрчишин Петром, але в той час його не застали. Після того большевики приходили ще кілька разів до Козака вечером, ніччю, досвідком і робили засідки, але Юрчишина не зловили.

20/3

* * *

№ 23/II-7

Протокол допиту Романа Степановича Отаманчука

Повідомлення
до справи Отаманчук Романа.

1. 1944 р. був арештований бучацьким РО НКВД за те, що мав зброю і брав участь у повстанні 1941 р. З тюрми переданий на пересильний пункт в Чортків і по кількох днях втік.

2. 1944-45 рр. ходив зі зброєю разом з повстанцями і про це большевики добре знали, бо навіть робили наскоки на мешкання його родини.

3. 1946 р. зголосився з “повиною” в Бучачі, а після цього знова скривався до останнього часу.

4. Було кілька випадків, що він знав, де квартирують повстанці, то після цього, в тих місцях були перевірки і засідки.

5. 1946-47 рр. він кілька разів стрічався з большевиками – працівниками МГБ, але вони його не чіпали.

Р – 31.
Справа ч.: .../48 р.
Отаманчук Романа
а/в РО МГБ

Білобожниця, 7.12.47 р.

Протокол

Отаманчук Роман Степанович, ур.
30.8.1904 р. в с. Полівці, Білобож-
нецького р-ну, Тернопільської обл.
Українець, військовий, жонатий,
мельник, освіта 4 кл. НШ.

Я, Отаманчук Роман с. Степана і Розалії, ур. 30.VIII.1904 р. в с. Полівці, Білобожницького р-ну, Тернопільської обл. в родині рільників. Родина моя складалася з батьків, сестер: Катерини і Марії, мене і брата Івана, ур. 1913 р.

На сьомому році життя я пішов до школи в рідному селі, де покінчив 4 кл. НШ.

В 1920 р. померли мої родичі і я мусів сам собою опікуватися. В м. жовтні 1921 р. я пішов до с. Переволока, Бучацького р-ну, до свого вуйка Дмитровського, учитися за мельника. По трьох роках я отримав свідоцтво і пішов працювати челядником до млина в м. Бучачі. Тут працював я 8 місяців. Після цього я пішов до праці до с. Жилинці [Жилинці], Борщівського пов. В цьому млині працював до 18.III. 1925 р. Цього місяця мене покликали до польського війська, до 68 піхотного полку, який містився в м. Гнезні. По 6 місяцях, я пішов на підстаршинську школу, у якій рівнож був 6 місяців. Зі школи вийшов старший стр. Мене приділили до 3-тої компанії, а по місяцеві служби, я одержав ступень капраля. У війську, я відзначався добрим стрільанням. Як кращий стрілець, я їздив до інших міст, на стрільання. Мені пропонували польські старшини, щоби я лишився у війську, на постійну службу, але я відмовився. В м. вересні 1926 р. я пішов додому. По двох тижнях, я пішов до праці до млина в Бучачі. Тут працював 7 місяців, а відтак перейшов до Пробіжної (над Збручем). У Пробіжні[й], працював до 1929 р. Цього ж року, пішов до с. Кудринці, Борщівського повіту і працював до м. січня 1930 р. Тут захворів на легені і лікар заборонив мені працювати в млині. Вернувшись до с. Полівці, я мешкав в сестри Катерини і тут лікувався. В м. липні 1930 р., дир. школи Домарецький (поляк), запропонував мені вишколювати польських щел[ь]ців [стшельцов], за це, обіцяв мені, на місяць по 35 зол. Але рівнож, я мусів перенести свою метрику, до костела. Я зробив так і став до служби в щельцах, вишкільником. Я разом з іншими щельцями бив українську молодь, яка співала українські пісні. Одного разу, ми повибивали вікна і побили образи [в] читальні "Просвіти". Під час виборів, ми були приарештували кількох свідомих громадян з с. Паушівки [Палашівка], я разом з іншими, бив і копав їх. У зв'язку з цим, вся молодь бойкотувала мене, а родина виріклася. По трьох місяцях, я покинув щельци і пішов до свого вуйка, який був зав. млина в с. Зелена, Бучацького р-ну.

Сини вуйка Євген і Станислав Дмитровські, належали до КПЗУ. Старший Станислав, був хворий на легені і був менше активний. За те Євген, ходив до гімназії і був активним членом цієї організації. Він мав зв'язки з жидами в Бучачі. Кілька разів, він кликав мене до Бучача і звідси я ніс літературу, бо він сам боявся, бо був розконспірований, а навіть кілька разів арештований польською поліцією. Євген давав і мені читати цю літературу. Назви її не пам'ятаю. Пригадую лише, що вона була просякнута хвальбою добра на УССР і цілому СССР та закликал[а] до повалення польської капіталістичної держави. До Євгена часто приходили незнані мені люди. Тут працював я з

м. квітня 1931 р. Цього місяця пішов до с. Вапівці, Товстецького р-ну, до праці у млині.

11.II.1932 р. оженився з Осипою Завальницькою з м. Ягольниця Нова. З нею мешкав я у Вапівцях. Тут зазізнався я з Приймаком Петьом і Лопушняк Василем. Вони були націоналістичних поглядів. Під їх впливом я рівнож став цих самих поглядів.

5.IV.1934 р. народилась у нас дочка. В м. травні 1935 р. я перейшов до с. Нирків, Товстецького р-ну і працював тут до 1.X.1938 р. Відтак перейшов до с. Переволоки, Бучацького р-ну і став зав. млином. Тут я працював до приходу большевиків в 1939 р. Большевики мене надалі лишили зав. млином.

Як вибухла нім.-большевицька війна, до села прийшов незнаний мені чоловік, скликав всіх членів ОУН і свідоміших мужчин та сказав, що війна і, що ми всі мусимо взяти зброю до рук і здобувати УССД. Між зібраними був і я. Ще цеї ночі ми знищили 18 сексотів, а між ними більшість жидів. Після цього, в п'ятницю (дати не пригадую), прийшла вістка, що німці вже недалеко. Тоді підпільники "Зелень", "Голос" і "Чуприна" зібрали около 30 мужчин, між якими був і я, та створили повстанчий загін. Зброї в нас було мало. Було кілька крісів, а між ними були обрізи. Решта узброїлись, хто чим, багнет, сокира, чи коса. Ще цього дня ми здобули у большевиків, які перевозили табір, 23 кріси, 10 зарядок і два ППД. Узброївшись добре, нас поділили на три рої. Мене призначили командиром одного роя. Слідуючого вечора до нас приїхав пров. "Орел" і дав наказ наступати на Бучач. Ми пішли. Крім нашого загону до Бучача прийшли ще і інші. Всіма загонами командував сам "Орел". Ще цеї ночі ми мали кілька сутичок з большевиками, в яких мали одного раненого. Ми розбили в'язницю. В'язні були помордовані. Слідуючого дня раненько ми мали бій з большевиками, в якому впало наших трьох стрільців, а кількох ранених. Місто було в наших руках і скрізь стояли наші застави. На домах були виставлені синьо-жовті прапори. Перед полуднем "Орел" проголосив УССД. На зібранні були багато людей. Були навіть і поляки. Пополудні до міста прийшли перші німецькі стежі. Після цього я був в Бучачі ще кілька днів, а відтак "Голос" забрав нас до Переволоки і ми тут вишколювали невійськових людей. Я довго не вишколював, бо сільський комітет доручив мені відремонтувати знищений війною млин і завідувати ним. У цьому млині я працював до 1942 р. Цього ж року я перейшов до с. Рукомиш, Бучацького р-ну і працював в млині до м. березня 1944 р. Увесь час я мав зв'язки з ОУН і був членом її. Як наблизився фронт, я з жінкою і дочкою перейшов до Переволоки. Під час переходу фронту убило мою жінку.

Як прийшли большевики, зав. млина в с. Переволока, Бурак Іван прийняв мене до праці. Разом з нами працював Хомут Михайло. Він знав, що я маю пістоль і зголосив про це на НКВД до Бучача. Мене покликали кілька разів до району на НКВД, але я не признався.

Осіню 1944 р. мене покликав до району нач. наркомзагу і тут на мене чекав вже з НКВД, л-т Єфремов, який арештував мене. В тюрмі я сидів 28 днів. На протоколи був кілька разів. Єфремов питав мене про повстання 1941 р., про ОУН і чи маю пістоль. Про це, що брав участь в повстанні, я признався, бо мав доочного свідка, одного поляка з Бучача, який бачив мене на місті зі зброєю. Я оправдував це тим, що мене, як підстаршину польської армії, взяли силою. До праці в ОУН і до цього, що мав пістоль, не признався.

Відтак мене, разом з іншими, відпровадили на збірний пункт до Чорткова і мали забрати до ЧА. Довідавшись про це, моя сестра Катерина прислала дочку Рузю до мене до Чорткова. Рузя принесла мені харчі і білля. Вона оповідала, що в Полівцях є багато повстанців і, що говорять про скору війну між большевиками і Англією, що скоро буде Самостійна Україна. Я довідавшись про це, рішив утікати. Вечором я звідси втік та прийшов до с. Половець. Тут найбільше перебував я в сестри Катерини. Я майже щовечора стрічався з повстанцями, ходив з ними на сусідні села. Я мав кріс, а часом носив кулемет.

В ночі з 3 на 4.III.45 р. я ночував [...]. Раненько я почув на подвір'ю большевицькі крики. Я спав на стриху хати. Большевики перевели основну ревізію у всіх будинках, а відтак полізли на стрих хати. Тут було багато соломи і я заліз далеко, аж під стріху. Нічого не знайшовши, большевики наполягали на господарів, щоби сказали, де є "бандити". Господарі відмовлялись, мовляв, у них "бандитів" нема. Тоді большевики запалили хату. Як дим почав щораз більше докучати мені, я скочив до комина і зліз до кухні. В хаті не було вже нікого, бо повтікали надвір, але і тут дим докучав мені. Я заліз до печі, заткався лахами і так пересидів поки не згоріла хата цілком. Большевики, як відходили, то прокурор, який був з ним[и] сказав: "То ми не винні, то винні ваші люди, які сказали нам, що у вас криються "бандити". Ми мусіли так зробити."

Разом зі мною найбільше перебував Смеречинський Антін. Він знав, що я найбільше перебував в сестри Катерини. В жнива 1945 р. Смеречинський здався живим і видав большевикам усі мої квартири. Большевики були приарештували сестру і її дочку Рузю. Сестру відпустили, а Рузю забрали до району. За кілька тижнів і Рузю пустили додому. До пізньої осені я перебував на полі, бо до села тяжко було мені приступити.

Перед зимою я пішов до с. Бортники, Монастирецького р-ну, до знаомої жінки Юзефи Солоїчук. У неї я перебув 6 тижнів. Звідси я пішов до Переволоки до Марії Гальчик (Гальчик вуличне). В кілька днів пізніше, у Переволоці здались живими "Оріх" і "Рубаха". Вони всипали всіх, які скривалися. В той час до села приїхав гарнізон. Усі старші віком мужчини, які крилися перед ЧА, зголосилися. Моя господиня також намовляла мене, щоб я зголосився, бо вона мене боїться перетримувати. Я також пішов з "повиною" на РО НКВД до Бучача. Тут мене ніхто не переслухував. Я пішов прямо до паспортного стола, одержав справку, а відтак пішов на военкомат і тут дали мені "Временное удостоверение". Вернувшись до Переволоки, я даліше мешкав у Марії.

7.III.46 р. до Марії прийшли большевики, питали за мною і робили ревізію. Казали, що шукають за пістолем, яку дав мені "Оріх". Мене в той час не було вдома. Я, довідавшись про це, утік до Ягольниці, до жінчиної сестри, яка жила сама. Тут був я три і пів місяця. Одної ночі до Ягольниці прийшли повстанці і хотіли застрілити голову с-ради. Тут зробився великий рух, я боявся, щоб не було ревізії, утік до Половець. Дочка моя лишилася у жінчиної сестри. За деякий час я дочку забрав до Половець.

Літом 1946 р. вже менше большевики переслідували село і я майже цілий час перебував у селі. Найбільше був в сестри Катерини.

Одного разу я був в Катерини. До хати прийшов заступник голови с/р – Бочак і слідчий з МГБ Соколов. Вони хотіли горілки. Сестра поклала горілки, а я потихенько вийшов. Соколов мене не чіпав, бо не знав мене.

До зими і [ц]ілий 1947 р. я не мав жодних пригод з большевиками, хоча кілька разів стрічався з ними в селі і кооперативі. Літом 1947 р. я ходив до праці при будові на хутір Ставки (коло с. Шульганівки, р-н Чортків) до господаря Бодака Максима. В цей час я мешкав в тіточної сестри Правецької Антоніни. Щоб заробити на удержання себе і дочки, я займався бляхарством і подібними ремеслами. Большевики за мене не питали, ні в моєї [...]

7.II.48 р. прийшли повстанці і забрали мене зі собою.

(Заввага 20/3: Зазначаю, що об'єкт був фізично дуже виснажений і хворий на серце. З засади він був хитрий і орієнтаційний. Він був свято переконаний, що як признається до співпраці з органами МГБ, то його не помилують. Більше був певний, що вибрешеться. У своїх зізнаннях він плував на кожному кроці. Порівнюючи його зізнання і доказуючи його крутість, він оправдував тим, що то давно

діялося та, що він не може так довго пам'ятати. Але пам'ять в нього була надзвичайна, бо як оповідав що доброго про себе, то говорив все однаково, хоч було це складне і попереплітане. Прим.[іром]: повстання в 1941 р. Переконавання і докази його крутійства не дали позитивних результатів. Я був змушений примінити технічних середників. Хоч примінено їх дуже мало, то об'єкт зомлів і виглядав на трупа. Як очунав, то так спритно вхопив зі стола ніж і одним мігом вдарив себе в груди, але не пробив, бо зловлено його за руку і відібрано ніж. Коли я питав його, нащо він це зробив, то казав, що хотів наложити на себе руку, бо він переконаний, що його і так не пустять, а не хоче терпіти болю. У дальшому, він клявся Україною, батьками, дочкою і чим лише міг, що говорить правду, а, як загине, то невинно. До самого останку держався одного, що невинен і що хтось на нього наговорив неправди. Смерть прийняв холодно, без слова.)

10.II.1948 р.

20/3

* * *

№ 24/II-8

Протокол допиту Івана Михайловича Жовківського

Р – 31.

Справа ч.: .../48 р.

Жовківського Івана

Істрибок.

Білобожниця, 20.1.48 р.

Протокол

Жовківський Іван Михайлович, ур. 1929 р. в с. Джурин, Білобожницького р-ну, Тернопільської обл., поляк, невійськовий, вільний, освіта – 2 кл. НШ, істрибок.

Я, Жовківський Іван Михайлович, ур. 1929 р. в с. Джурин, Білобожницького р-ну, Тернопільської обл., в родині зарібника. Родина моя складалася з батька, матері Марії, братів Яреми ур. 1921 р., Степана 1923 р., Миколи 1927 р., мене 1929 р. і Іллярія 1935 р. Від малих літ я пас свою і сусідські корови. В рідному селі покінчив 2 кл. школи.

З приходом большевиків 1939 р. мій батько і брат Ярема померли на тиф. В той час я перестав ходити до школи, бо не було кому заробляти на прожиток. Я пішов на службу до господаря Кіндзечин Ілька в с. Ромашівці, Білобожницького р-ну. В нього я служив один рік і пас худобу, а відтак пішов додому і помагав мамі заробляти на прожиток.

В м. лютому 1944 р., як були прорвалися большевицькі частини в наші околиці, мій брат Стефан долучив до них і разом з ними на танкові поїхав до м. Бучач. По відступі большевиків з Бучача, брат вернувся додому і приніс зі собою німецький кріс, який дали йому большевики. В два дні пізніше, вночі, прийшли якісь неznані люди і забрали цього кріса. Брата в той час не було вдома. Слідуючого дня раненько (в неділю) брат Степан пішов до с. Полівці, Білобожницького р-ну, до Бочак Михайла (свого товариша) і додому не вернув. В кілька днів пізніше, мама ходила до Бочака. Бочак сказав, що його син Михайло і Стефан пішли до Бучача і не вернули.

Весною 1944 р. під час переходу фронту мій брат Микола загинув від заблуканої кулі. До початку 1945 р. я з мамою та братом Ільком були вдома, а на прожиток ми заробляли.

З початком цього ж року я вступив до істребків, станиця яких містилася в с. Джурин. Всіх нас було около 30 осіб. Участковий був лейтенант Куценко, а його заступник ст. сержант Каплунов (оба москалі. Каплунов під час нім. окупації був в большевицькій партизанці). До нашого участку належали сс. Джурин, Слобідка Джуринська, Полівці, Паушівка [Палашівка], Базар, Криволука і хут. Бартошівка.

В м. березні 1945 р. істребки і около 40 москалів робили облаву на с. Криволука. Під час цієї облави большевики знайшли криївку, в якій був ПТР і радієвий апарат. Рівнож вбили одного повстанця, який скривався в будинку с-ради. Переїзджаючи коло с. Паушівка, большевики зрізали на могилі хрест.

В м. травні 1945 р. Куценко, Каплунов і нас около 25, переїздили через хут. Бартошівка. Ми завважили двох озброєних людей, які утікали на конях до с. Паушівка. Каплунов вислав на конях Дзівинька Бронеслава, Вісьновського Людвика (обидва з с. Джурин) і Пундика Володимира з с. Слобідки Джур.[инської] (всі три поляки), щоби доганяти двох вище згаданих. Погоня не дала жодних успіхів, бо ці люди, заїхавши до с. Паушівки, залишили коні, а самі десь скрилися. Коли ми прийшли до села, побачили на дорозі гарного коня, до якого селяни не признавалися. Каплунов забрав його для себе. Звідси ми вернулися до с. Джурина.

Весною 1945 р. (часу окреслити не могу) ми, істребки з с. Ридодуби, Білий Потік і Біла та большевики з району (всіх було около 50 осіб), їздили до с. Бичківці, Білобожницького р-ну, бо там хтось був вбив участкового (большевика) і трьох істребків. Ми забрали трупів і повернули до району.

В м. квітні 45 р. нас около 15 разом з Куценком і Каплунов[и]м робили засідку на Озерянах (частина с. Джурин). Тут ми посиділи около одної години, не було нікого і ми вернулися. В кілька днів пізніше ми знова пішли на це саме місце на засідку. Прийшовши на Озеряни, істребок Дзівенька, який йшов по переді повідомив, що хтось іде. Каплунов дав наказ залягти. Мені сказав, щоби я залишив кріса та йшов напроти цих людей, якщо б мене здержували, то мав сказати, що я цивільний хлопець зі села. Підійшовши близько цих людей (може на 4 метри, бо було дуже темно), як мене запитали хто є, я зміненим голосом відповів, що свій. В той час Каплунов кинув дві гранати, в напрямі цих людей, аж через мене, а Дзівенька вистрілив з ракети.

Відтак ми всі відкрили вогонь з крісів, автоматів і двох кулеметів. У висліді був важко ранений один повстанець з с. Джурин Юрчишин Володимир по пс. "Тур". Раненого добив з СВТ Кочівоща Тадеуш (поляк з с. Джурин). Після цього ми ще робили засідки коло т. зв. залізної кладки, млина, на Озерянах і коло голови кооперативи Колевошка Василя.

Весною 1946 р. в с. Слобідка Джур.[инська] повстанці вбили суддю Семенюта, голову наркомзагу Дудніка і їх фірмана. Ще того самого дня нас кількох істребків та большевики з району робили в. с. Слобідка Джур.[инська] облаву. Вечером, Каплунов, я, Масленко Михайло і Остапів Петро (оба істребки), робили засідку на вул. Огонівка. Масленко і Остапів були попереду, а я з Каплуновим залишилися. По хвилині Масленко когось здержував. У відповідь їм післав хтось 4 черги з автомата. Ми рівнож відкрили огонь. Висліді не було жодного. Після цього ми вернулися до села.

Літом 1946 р. Каплунов, Куценко, Кулеша (участковий міліції) і около 20 істребків, вечером переходили з Джурина попри Кольонію на с. Полівці. Доходячи до хат Кулеша крикнув: "Кто йдьот" і почав стріляти з кулемета по будинках Андрійовського Михайла. Від запальних куль загорілися будинки. Кулеша умісне хотів запалити ці будинки, бо днем він був в Андрійовського і цей відмовився дати Кулеші меду.

Пізною осінню 1946 р. з Чайковським Володимиром (також істребок) ми ходили п'яні по селі. Коло Мандзека Михайла хтось вистрілив по нас з автомата. У висліді, Чайковський зістав вбитий, а мене ранили в руку. По вилікуванні я знова пішов до служби.

В м. грудні 1946 р. Каплунов, Боднарчук Іван, Стадник Іван і я, були в с. Полівці. Пополудні ми вертали додому. Каплунов сказав, що підемо полем, може уб'єм заяця. Вийшовши за село Каплунов стріляв з автомата до заяця. В той час жінка, яка йшла з села на хут. Бартошівка, почула стріли і почала втікати на Бартошівку. Каплунов сказав нам її дігнати. Ми бігли за нею і стріляли. Жінка втікала около 2 кл. Під Бартошівкою ми вже здогнали її. У віддалі 20 метрів, жінка кинула від себе кошик[, стала] і розірвалася гранатою. Каплунов забрав від неї якісь папери, а мене і Стадника післав за підводою. Під сільрадою, Боднарчук стягнув з неї чоботи, а слідуючого дня рано ми відвезли її до району.

Весною 1947 р. одного вечора, Фик Микола, Блаженко Петро і я йшли до Боднарчука Івана. Подорозі, коло Бабелюка Михайла, Фик побачив, що хтось йде і здержував їх. У відповідь, відповіли йому стрілами з автомата і тут ми розбіглися. Я побіг до с-ради і

зателефонував до району за поміччю. Зараз на машині приїхали більшовики, походили по селі і від'їхали.

В м. травні 1947 р., тому що не було що їсти всі істребки відмовилися від служби. Нас покликали до району, забрали від нас зброю, а нас перепросили, сказали, що не дають нам харчі, бо самі не мають. Від цього часу я працював вдома.

Одного дня перед вечером я з братом Ільком пішов обертати сіно на сіножаті Марцінковського, якого сини пішли в “бандерівці”, а батько їх втік з дому. Вечером ми зайшли до хати Горошка Івана (переселенця [з-]за лінії Керзона), який мешкає при вул. Буцацькій, недалеко цієї сіножаті. Брат вийшов скорше надвір. По якомусь часі вийшов і я. На гостинці я побачив кількох людей. Підійшовши до них, вони націлились до мене з пістолів і сказали піднести руки догори. Я не хотів і за це вдарили мене кілька разів в лице, аж тоді я підніс руки. Між тими людьми був також мій брат Ілько. Тут я пізнав Марцінковського сина, який був в “бандьорах”, другого я не пізнав. Мені вдалось, що це був Голик Маріян, який живе легально на Трибухівському хуторі. Повстанці забрали мене і брата на сіножать, тут прийшло ще двох і забрали мого брата, а мене Марцінковський і цей другий повели до с. Джурин. В селі Марцінковський сказав мені, щоби я запровадив їх до Кушнір Стефки (вуличне Коза), бо в неї мешкав Каплунов і жив з нею, як з жінкою. Вони питали мене, чи цієї ночі Каплунов в неї ночує. Я сказав, що Каплунов перед вечером пішов до Білобожниці, а до Стефки я можу їх запровадити. Прийшовши під хату Стефки, на їх бажання я застукав до вікна і сказав, щоби вона відчинила двері. Вона, пізнавши мене відчинила двері, а як побачила ще крім мене цих двох, то знова зачинила і втікла до хати. В хаті стався якийсь рух, а рівночасно вискочив хтось з хати і почав по нас стріляти. Марцінковський і цей другий також відкрили вогонь з автоматів. Під час цієї перестрілки я зістав ранений в голову і в руку. Повстанці кудись щезли, а я добіг під пліт Радинського Михайла і перележав там до рана. (Повстанці приводили мене тому до Стефки, бо хотіли забрати від неї і військове убрання Каплунова). Рано я пішов до Стефки. Тут Каплунов накинувся на мене з пістолем і сварив, чого я приводив до нього “бандьорів”. Я сказав йому, як це було, а коли побачив, що я ранений, зараз відправив мене до санітарки Лени (східнячка), яка зробила мені перев'язку. Про цю подію повідомив Каплунов до району. За деякий час з району приїхав нач. РО МГБ – Ковальов, оперуповноважений Ліференко і 10 бійців. Ковальову я точно розказав, як то було. Ми всі автомашиною поїхали на це місце, де мене зловили, а звідси до Голика Маріяна. Тут

большевики перевели основну ревізію і хотіли арештувати Голика, але я сказав Ковальову, що то не цей був з Марцінковським. Звідси Ковальов з бійцями пішов через Кольонію до Джурина, а я з шофером поїхав автом. Після цього я лікувався в районі, а додому приходив лише вдень. По вилікуванн[і] Каплунов сказав, щоби я взяв собі кріса для власної оборони. Я одержав з МГБ німецького кріса і 17 набоїв. Від цього часу я був обережний, як ночував в селі, то так, що ніхто не знав.

Під час стягання контингенту 1947 р. І-ий секретар комсомолу Ясінський (поляк з Золотого-Потока), який був уповноважений на с. Джурина, сказав мені, щоби я помагав йому в цій роботі. Я погодився і цілий час помагав йому збирати контингент.

Одного разу до села приїхав Ковальов і Ясінський поскаржився йому, що Слобода Анна, яка мешкає при вул. Буцацькій, не хоче здати всього контингенту. Ковальов післав мене, щоби я привів до нього Анну. Я пішов туди, але її вдома не застав. Я повибивав в хаті вікна, а відтак пішов до її тітки Марти, яка мешкає коло неї. Марта сказала, що Анна пігнала продавати корову і ще не вернула. Відтак я примушував Марту сказати, де є Анна і грозив її арештуванням. Пізніше я хотів її знасилити, але вона випросила тим, що хвора.

В міжчасі, одного разу вечером, до с-ради прийшов мл. л-т Кіт з 7 бійцями. Кіт сказав мені, щоб я пішов з ним на засідку коло млина. На цій засідці ми сиділи около 15 хвилин. В міжчасі Кіт закурив і сказав нам курити, але під шинелями, або палатками, щоб не було видно. Відтак сказав “Пайдьом хлопци в сільраду бо здесь студенно”. А до мене сказав: “Іді Ковпак домой”. (Ковпаком мене називали большевики від самого початку і тільки так мене кликали).

В три тижні пізніше хтось застрілив голову с-ради с. Слобідка Джур.[инська] – Блаженка Івана. Каплунов, міліціонер Бартків і я, пішли до Слобідки. Тут застали ми л-та з РО МГБ Рябова, Кота і около 30 бійців. Каплунов писав протокол з жінки Блаженка І., а ми всі ходили по селі. Вечером, цей лейтенант закликав мене до Джурина. Ми пішли на Озеряни. Я з іншими йшов попереду, а двох бійців йшли по-заду. Нараз почули ми довгу чергу з автомата, а відтак з СВТ. З цієї сторони прибіг один боєць і сказав, що позаду них обох останніх хтось надійшов. Один з них здержував, а цей у відповідь стрілив з автомата і ранив бійця. Раненого ми забрали до хати Фединської Софії і тут дали йому першу поміч. Один большевик вдарив Софію, говорячи, що то до неї йшов “бандит”. Від неї забрали ми перину для раненого, зорганізували підводу і поїхали до району. Зараз по цьому випадкові лейтинант сказав: “І за чем було мені йти

сюди. Не стільки навоювал, а солдата потерял”. Після цього цей лейтенант був засуджений на 10 днів тюрми, за невдалу засідку.

При кінці жовтня 1947 р., я з лейтенантом РО МГБ Зінов'євим і 4 бійцями поїхали до с. Полівці. Тут Зінов'єв доручив секретареві с-ради Нагуликові, повідомити 7 людей, щоби слідуючого дня прийшли до району на МГБ (кого покликав не знаю). З с-ради я пішов до Бочака на горілку. Вернувшись, я Зінов'єва не застав. Я догадувався, що він повинен бути в Токальського Василя і пішов туди. Тут застав їх обох, що вони пили горілку в осібній кімнаті і щось говорили. Зінов'єв сказав мені вийти і зачекати на нього в другій кімнаті. За деякий час він вийшов і ми вернулися до Джурина. В три дні пізніше я з Зінов'євим ходили знова до с. Половець. Цим разом він доручив Нагуликові виготовити якісь списки і пішов до Токальського Василя. Пополудні я пішов туди, щоби закликати Зінов'єва, щоби їхати додому. Тим разом рівнож застав їх, як пили горілку, а Зінов'єв знова сказав мені вийти з кімнати. Слідуючого дня Зінов'єв знова покликав мене до Половець. Він носив доправляти свої чоботи до шевця Балюка Василя. Вертаючи з Половець ми зайшли в Джурині до кравця Сисака Михайла, який шив Зінов'єву сподні. Зінов'єв спитав, чи до нього приходять “бандити”. Сисак сказав: “Чого ви мене питаєте. Ви скорше підіть за Джуринку (частина села) і там злапаєте “Витайла”, який ходить туди днем в старій куртці і з автоматом”. Зінов'єв сказав: “Нічево, пусть він собі ходіт”.

По жнивях 47 р. я з Зінов'євим ходив до мельника Петришиного Петра. То було вночі. Зінов'єв закликав його до сіней і щось між собою говорили з 15 хвилин. (Що говорили не знаю). В три тижні пізніше ми знова зайшли до Петришиного. Я пішов до його сусіди Плиски Мих.[айла], а Петришин з Зінов'євим говорили на містку около пів години. Опісля ми ще раз були в Петришиного, приходили за мукою.

В м. вересні 1947 р. я, Бабилюк Роман заступник зав. радгоспу в с. Слобідка Джур.[инська] і Зінов'єв пили горілку в Жовківської Марії (Кузева вул.). При тому Зінов'єв питав, де можна зловити Фединську Софію, яка скривається. Бабилюк сказав, що її можна зловити в її сестри рано, або перед вечером (Бабилюк часто п'є горілку з о/у РО МГБ Ліференком, Каплуновим та іншими большевиками).

Під час стягання контингенту 47 р., я їздив із зав. Наркомзагу Прокоповим до с. Базар, в справі контингенту.

На початку листопада 1947 р., був пропав голова с-ради Бочак з с. Полівці. Після цього за кілька днів він прийшов додому. Розказував, що його були зловили партизани і завели до криївки. Одного вечора, коло нього лишився один постовий, який заснув, а він скористав з цього і втік. Він розказав большевикам, його вели коло Голика Маріяна,

там йому зав'язали очі, а один з них пішов десь і приніс патефон. Тоді приїхав підполковник з МГБ з області до Білобожниці, зателефонував до Бучача і звідси прийшло около 50 бійців та разом з Білобожницькими пішли на облаву на с. Полівці. Туди закликали і мене. Підполковник, нач. РО МГБ Ковальов з кількома бійцями, між якими був і я лишились в с-раді, а інші робили ревізії по селі, а головне на Кольонії. Пізніше закликав мене Ковальов на Кольонію. Звідси забрав бійців з Бучача і ми пішли до Голика. Ковальов сказав, що Голик повинен знати про "Витайлову" криївку, бо Бочак казав, що "бандити" забрали від Голика патефон. Нас около 30 осіб пішли до Голика. Ковальов закликав Маріяна до стайні і питав кому він дав патефон та, де є "Витайлова" криївка. Маріян заперечив те, кажучи, що в нього патефона не було, а про криївку він нічого не знає. Тоді Ковальов положив його на землю і бив до крові. Я рівнож бив його по голові, копав і питав за криївкою. Недовідавшись нічого, від Голика ми пішли всі в поле попри шанці шукати криївки. Ковальов казав нам, що як завважимо втоптану стежку, чи свіжу землю, або діру в землі, то там повина бути криївка. Ми походили до передвечора, і нічого не знайшли. Бучацьких большевиків Ковальов відправив до Бучача, а ми вернулися до Половець. Тут посідали на машини і поїхали до району. Ця облава не дала большевикам жодної користі.

2.І.48 р. я попсував свого кріса і пішов до району, до нач. штабу істреб. баталіонів та зголосив йому про це. Тоді прийшов заступник нач. РО МГБ Корніш і сказав дати мені ППШ. Корніш сказав, що він дає мені автомата, але я повинен робити засідки в с. Джурині на "бандитів": "Сича", "Оха" і "Витайла". Казав ночами ходити по селі і як побачу, що йдуть "бандити", то скритись в догідне місце і постріляти їх. А як було би більше "бандитів" і зайшли десь до хати, то негайно повідомити до району.

Слідуючого дня я стрічався в районі із Зінов'євим. Він [с]казав мені, щоби я говорив там, де найбільше людей, що як побачу Фединську Зофію, то її застрелю. Але застрілити її я не мав. (Яка ціль була в тому говоренні не знаю). На святий вечір 1948 р. я пішов до Бабилюка Романа і в присутності його, його жінки, дочки, Кипенди Павла і Тимкового Федя, сказав так, як доручив мені Зінов'єв.

12.І.48 р. до с. Джурин приїхав зав. Наркомзагу Прокопов, його заступник Анохін Ванька та ще трьох заготовщиків. Тут вони замовили інші підводи, Прокопов закликав мене і ми поїхали до с. Базар. Переїзджаячи через с. Полівці, ми стрінули Ліференка з кількома бійцями, який від с-ради йшов в напрямі частини села Басії. Перед вечером Ліференко з бійцями прийшов до Базару і заквартирував.

Ми рівнож заночували. Раненько я з Прокоповим пішли в село за м'ясом. Прийшов[ши] до четвертої хати по правій стороні від с. Паушівка [Палашівка], попри гостинець, ми застали Ліференка в ліжку, що спав. Коло ліжка вбиралась в спідницю хатня дівчина. Крім них, в хаті не було більш нікого. Вони напевно спали разом. (Ліференко кожного разу, коли є в Базарі, то заходить до тої дівчини. Вони любляться). Перед вечером цього дня ми були в голови с-ради Микулека і він показував нам пістоль (німецький "[П]арабеллум"). Присутні були: Прокопів, Анохін, один заготовщик і я. Цього разу в Базарі, ми були три дні. Після цього я нікуди не ходив.

19.I.48 р. (на Йордан) я цілий день пив горілку, а вечером пішов в село. Не пам'ятаю, що зі мною було, я опам'ятався вже в криївці.

За весь час своєї служби, разом з другими істребками поповнив слідуючі крадежі.

Весною 1945 р. Поштарук Володимир, Стадник Іван, Вівчарик Юліян і я вкрали три крілики в госп. Квасинці (поляк). Їх занесли ми до Чапара і зварили. В кілька днів пізніше Чайківський Володимир, Боднарчук Іван і я вкрали [в] Люсціцкої (полька) 1/2 цент. бараболь і занесли до Чапара. Як виїжджали поляки, одного разу Вівчарик, Стадник і я ходили на стацію і вкрали індіка. Його зварили ми в Рогаля Івана. Після цього ми були вкрали хліб. Третій раз, Вівчарик, Стадник і я, в поляків вкрали вівцю і занесли до Рогаля та там варили її. Рівнож, як виїжджали поляки чи приїжджали переселенці зі Заходу, то ми часто виходили на проти них і рабували, що попало.

Осінню 1946 р. Шуригайло, Стадник, Вівчарик і я вкрали в Палажука Василя около 30 клг. муки. В кілька днів пізніше ми вкрали в Паратюкевич Теклі около 10 клг. м'яса, кілька пар білля, хліб і машинку до мелення м'яса. Про те, що там було м'ясо, нас повідомив її сусід Боднарчук Осип. За це ми дали йому трохи м'яса і машинку. Боднарчук ходив кілька разів грабувати поляків і переселенців. В кілька днів пізніше Шуригайло, Вівчарик і я, вкрали у Ландінської Марії j цент. бараболь. Одного разу в 1946 р., Стадник, Шуригайло і Вівчарик побачили, що в Шумеги на подвірю є фіра, а на ній якась пачка. Вони вкрали цю пачку, занесли на город і розбили її. В цій пачці був труп. Вони залишили його на городі і втікли. Слідуючого дня рано, пішла по селі вістка, що істребки вкрали трупа. Рівнож всі люди знали хто ходив красти цього трупа і сміялися. (Цього трупа віз якісь чоловік з Чорткова з шпиталю в сторону Бучача, а що захопила його ніч, він заночував в Шумеги).

Ряд інших крадежей поповнили і інші істребки.

Заввага 20/3: Жовківський протягом всього часу, будучи істребком, до крайніх меж знущався над населенням. Нема ані одного чоловіка в с. Джурині, якому він не заподіяв якоїсь кривди: побив, вкрав, чи ограбив. Приходив до людей і силою забирав від них горілки. Всі люди просили Бога, щоби його де спрятав. Брат його Степан, як тільки прийшли большевики відразу виказав всіх членів ОУН. Його також зліквідовано. Брат Ілько, хоч був ще малим, то називав всіх інших дітей “бандитами”. Його зліквідовано. Коли люди довідалися, що Жовківського Івана нестало, то так заговорили радісно, якби СССР розвалився. В кожній хаті тільки про нього говорять. А молодь іронічно підспівує: “Я трьох синів кохав, пестив і всім одна дорога”.

Про агентуру від нього довідатись було не можливо. Мабуть і не знав. Большевики роблять доходження, де він подівся.

24.I.48 р.

20/3

* * *

№ 25/II-9

Протокол допиту Данила Васильовича Микуляка

Повідомлення
до справи Микуляка Данила с/о РО МГБ.

1. Де забавлявся з повстанцями під час Різдвяних свят 1945 р. то большевики знали все докладно. Передавали автентично слова, майже кожного учасника.
2. Під час мітингу, який робили повстанці 1945 р. він прилюдно виступав проти большевиків.
3. Хотів дуже часто стрічатися з повстанцями, а навіть плакав перед людьми, що мають [його] за с/о.
4. В м. липні 1947 р. знав, в котрій хаті квартирують повстанці і після цього в тій хаті большевики робили п[е]р[е]вірку.
5. По упадку сл. п. дд. "Стріли" і "Оксани", другого дня в с-раді говорив до багатьох людей, що його большевики дуже били тому, що знайшли в селі повстанця.

Р - 31.
Справа ч.:.../48 р.
Микуляк Данила
голова с-ради
с/о РО МГБ по пс. "Базарний".

Білобожниця, 22.II.48 р.

Протокол

Микуляк Данило Васильович, ур.
8.X.1898 р. в с. Базар, Білобож-
нецького р-ну, Тернопільської
обл., українець, військовий,
рільник, освіта – 4 кл. нар. школи,
жонатий.

Я, Микуляк Данило син Василя, ур. 8.X.1898 р. в с. Базар, Білобожницького р-ну, Тернопільської обл., в родині рільників. В мого батька було півтора морга поля. Родина моя складалася з батька, матері Анни, здому Скрипник, братів: Дмитра ур. 1909 р., Семена ур. 1911 р., сестри: Насті ур. 1912 р., Марії 1914 р. і мене.

На сьомому році життя я пішов до школи в рідному селі, де покінчив 4 кл. НШ.

1913 р. батько виїхав до Америки. Я з матір'ю і рештою рідні лишився вдома.

1914 р. я пішов на службу до місцевого фільварку і два роки працював фірманом.

В 1914 р. я зістав змобілізований до австрійського війська. Мене призначили до [8]0-го піхотного полка, який містився на Мадярщині в м. Рімасальба-Якосків. Тут я перебув тримісячний рекрутський вишкіл. 1.III.1917 р. наш полк виїхав на італійський фронт, над р. П'яву. На цьому фронті я був 9 місяців, а відтак приїхав до м. Лінц (Австрія) і тут до розпаду австрійської Монархії був. Звідси нас всіх різної національності, перевезли до Відня і тут розброїли. У Відні чекали представники усіх національностей, які відділювали своїх людей. Звідси ми – українці переїхали через Мадярщину, Закарпаття, міста: Лавочне, Коломию до Станиславова. Подорожі, по стаціях висідали люди близькі цих околиць. Я зі Станиславова разом зі своїми односельчанами і з близькими з с. Джурин, Білобожницького р-ну, висіли на станції в Джурині. Прийшовши додому, по двох тижнях, мене покликали до Української Армії, до 4-го куреня, командиром якого був курінний Когут. Курін[ь] наш стояв в м. Чортків. Тут нас умундували, узброїли і ми від'їхали на польський фронт під м. Городок Ягайлонський, коло Ль[вова]. На цьому фронті ми були два і пів місяця. Перед переважаючими силами польської армії [ми відступили] під Нову Ягольницю, коло Чорткова. Звідси наша армія пішла в протинаступ і відбили поляків за м. Бережани. По двох тижнях, ми знову відступили перед армією Галера до м. Чорткова. Подорожі я захворів на тиф і мене відвезли до шпиталю в м. Чорткові. Тут лежав я непритомний, а як очунав, то довідався, що тут вже є поляки. По виліченні, було це осінню 1919 р., польський уряд видав мені посвідку і я пішов додому та лікувався даліше.

В 1920 р. я оженився з Баран Юлією, дочкою Филипа з с. Базар. Батько моєї жінки, дав нам хату і пів морга поля, а мені мама дала 1/3 морга поля. Тому, що не вистарчало нам на прожиток, я в 1922 р. пішов на службу до фільварку в с. Базар. Тут працював я фірманом до 1923 р.

В м. вересні 1924 р., я виїхав до Франції, до м. Барлидук на роботу. Тут працював я п'ять місяців на залізничній дорозі. Відтак я працював в м. Му (або Мала) в цукроварні. Денна зарплата була 28-30 франків, а прожиток денно коштував 10-12 франків.

20.VIII.1925 р. я вернув додому. Ще цієї осені я працював в каміньоломі, денно заробляв 3-4 зол.

Весною 1928 р. мене обрали громадським польовим, де працював я до 1930 р. В зарплату одержував від кожного морга поля один скіп збіжжя. Зимою я ходив з Бобовським Олексом копати криниці.

1.II. 1931 р. я знову пішов на службу до фільварку і працював тут до приходу большевиків в 1939 р. Щорічно я одержував 12 центнерів збіжжя, 60 зол., 5 морга города, 8 фір дров і паші для корови.

З приходом большевиків в 1939 р. мене обрали головою с-ради с. Базар. В м. березні 1940 р. в нашому селі “зорганізували” колгосп ім. Сталіна. Мене призначили головою колгоспу. В м. лютому 1941 р. було дуже зимно. Одного дня перед вечером, я сказав пастухові, щоби відігнав напувати корови до ріки. В цей час була дуже заверюха і худоба не вернулася до колгоспної стайні, а порозбігалася по полі. Ми ходили вночі шукати за коровами, але не знайшли. Слідуючого дня рано, ми знова пішли шукати і знайшли 12 коров, які погинули в снігах, а 8 переморожених. Рівнож цієї ночі, хтось обікрав колгоспний клуб. За те все мене заарештували і по трьох тижнях разом з іншими засудили на півтора року тюрми. З Чорткова нас перевезли до м. Умань.

З вибухом нім.-большевицької війни, 12.VII. 1941 р. нас дві тисячі в'язнів перевезли до м. Маріуполь [Маріуполь]. Тут перебували ми в ляграх, а звідси ходили до роботи на стацію і вантажили на поїзди фабричні машини та устаткування, які вивозили за Урал. В м. жовтні 1941 р. був налет німецьких літаків на нашу станцію. Охорона лагерів втікла, а ми всі розійшлися, хто куди. Я разом з Зелинським Володимиром з м. Язловець, Золотопотіцького р-ну, пішов додому. Ми пішли через міста: Дніпропетровськ, Олександрів [Олександрія?]. Під Олександровом ми стрінулися з німцями, вони перевірили нас і пустили. В м. листопаді 1941 р. я прийшов додому. В лютому 1942 р. я пішов на роботу до місцевого лігеншафту. Місячно я одержував 15 кг збіжжя і фіру дров. В м. липні 1942 р. мене прийняли до праці в молочарні в с. Базар. Тут місячно одержував я 120 зол. і 1 клг. масла. В молочарні працював я до приходу большевиків в 1944 р. З їх приходом, з початку я працював на власному господарстві, а в м. вересні цього ж року мене обрали головою с-ради в с. Базар. Цими виборами проводив Волошин, який залишився 1941 р. в Білобожниці і в час нім. окупації оженився в Білобожниці. В кілька днів пізніше мене покликали до району. Тут голова РВК Николаїв казав, що найголовнішим моїм обов'язком, є зібрати решту збіжжя з поля обсіяного лігеншафтом, обмолотити і здати державі. Рівнож подбати, щоб якнайскорше селяни здали контингент. (Опис Николаєва: високий, грубий, обличчя кругле, шатин, понад чоло лисий, ніс рівний, літ 50).

Вернувшись додому, я розпочав роботу. Люди збирали не зібраний ще хліб, за сямий сніп. Кожний нав'язував для себе кращого і більшi снопи. Я людям в тому не перескаджав.

В місяць мого головування, до села приїхало двох большевицьких офіцерів з бійцями, як пізніше я довідався, що один з них нач. РО НКГБ – капітан Долгов, а другий його заступник ст. л-т Ліференко Гріша. (Долгов: середнього росту, грубий, обличчя округле, повне, волосся чорне, чesався догори, ніс рівний, літ 35). (Ліференко: високий, худий, обличчя подовгасте-худе, шатин, ніс рівний, говорить грубим голосом, в поведінці брутальний, літ 40, родом з Дніпропетровщини).

Долгов сказав мені, що він нач. НКГБ та, що НКГБ займається політичними справами. Казав, що я, як урядник, повинен їм в цьому помагати і дати свою згоду на співпрацю з ним. Для запевнення в повний перехід на їхню сторону я повинен підписати заяву – сказав він. Завданням моїм – продовжував він – є слідувати за людьми, які ухиляються від ЧА і роботи та, чи заходять до села ніччю озброєні люди. Я не хотів погодитися на це, мовляв, я і так маю багато роботи з державними обов'язками. Відтак до мене приступив Гріша (так його всі називають) і острим тоном сказав, щоби я не болтав, бо як не погоджуся на цю роботу, то будуть зі мною інакше говорити. При тому кричав на мене і грозив арештуванням. Як я оправдувався, що на подібну роботу мені не вистарчить часу, то Долгов додав, що до цієї роботи я можу підібрати собі довірених людей, які будуть помагати розвідувати в селі. Я, не орієнтуючись, які можуть бути з цього наслідки, погодився. Долгов сказав, щоби я написав заяву, а як я оправдувався, що маю погане письмо, то він сам написав і прочитав мені. Ця заява звучала менш більш слідууючо:

З а я в а.

*Від громадянина Микуляка Данила Васильовича з с. Базар, Білобожнецького р-ну, Тернопільської обл., до НКГБ. Даю свою згоду на то, які будуть наложені обов'язки буду виконувати. На то підписуюсь.
(Заява ця написана власноручно Микуляком).*

Цю заяву сказав мені підписати ім'ям, прізвищем і по-батькові та кличкою "Базарний". Долгов поучував мене, що всякі писемні доноси я повинен підписувати цією кличкою, на те, що якби навіть ця записка попала комусь небажаному до рук, то щоби не знав чіє письмо. Також радив мені підшукати довірену особу, на зв'язківця до него. Казав, що спецзв'язківцем я повинен повідомляти його в таких

справах, які на часі втрачають свою актуальність. (Прим.: квартирують невідомі озброєні люди). Про інші справи я мав повідомляти його, або Грішу на особистій зустрічі.

В кілька днів пізніше, прийшов Гріша з кількома бійцями до с-ради. Присутні в с-раді були: секретарка Стефанишин Марія і дві жінки – дижурні. Ліфференко сказав бійцям, секретарці і дижурним вийти. На самоті, він розпитував мене про новості в селі. Я сказав, що крім того, що вернуло кілька людей з евакуації німцями, більше нічого не знаю. Він доручив мені виготовити список цих людей. Розпитував ще про “бандерівців”. Пояснював мені, що це є українсько-німецькі націоналісти, які вбивають невинних людей. Доказував, що цих “бандитів” треба знищити. Про щось подібного я йому не говорив, бо не бачив. По від’їзді Гріші, я виготовив наступний список:

1. Гоменюк Микола, дочка Анна за мужем Грещук,
 2. Гоменюк Федь, жінка Настя і дитина,
 3. Баран Катерина з старою мамою і дитиною,
 4. Баран Федь, жінка Анна, дочка Катерина, за мужем Мотуз з дитиною,
 5. Баран Микола Григорович, жінка Настя і троє дітей,
 6. Баран Микола Михайлович, жінка Анна і двоє дітей,
 7. Возняк Олекса, жінка Марія,
 8. Вогринчук Юстина з дочкою.
- Ці люди вернули з евакуації.

За 4-5 днів приїхав Гріша і я подав йому виготовлений список. Він ще цього дня покликав всіх вище згаданих від 18 до п’ятидесяти кілька років до с-ради і з кожним говорив окремо. Цього разу він розпитував мене про “бандерівців”, чи не втік хто з ЧА, чи з роботи. Таких випадків не було в селі і я не говорив йому. Питав, чи маю підібраних до допомоги собі людей. Я сказав, що нікому не вірю і боюся про щось подібне говорити.

Осіною 1944 р. Баран Федь закликав мене і мого заступника Трача Данила до свого дому. Там зустрілися ми з трьома озброєними людьми, як пізніше я довідався від Барана, що це були повстанці: “Богатир”, Філіштант родом з с. Паушівка [Палашівка], третього не знаю. “Богатир” сказав, що ми, як адміністрація села повинні допомогти Організації. Припоручив, щоб ми зібрали 5 ц. збіжжя і 3000 крб. Я, на другий день скликав десятників:

1. Матвіїв Михайла,
2. Марцинів Михайло,
3. Баран Микола,
4. Угринів Іван,

5. Андрусик Юстин,
6. Ковчуг Олекса,
7. Кріль Гнат,
8. Баран Андрій, с. Івана,
9. Чиколяк Данило,
10. Грищук Михайло,
11. Фартельний Кость,
12. Шановський Василь,
13. Шпачинський Михайло,
14. Тивоняк Федь,
15. Мотуз Тимко,
16. Мотуз Іван,
17. Мотуз Григорій,
18. Анкус Маріян, (поляк),
19. Баран Олекса,
20. Котяк Федь, до с-ради.

Я сказав їм, що маю припоручення від підпільної Укр. Організації зібрати 5 ц. збіжжя і 3000 карбованців. Тому ви, як десятники, повинні допомогти зібрати. Баран Олекса і Котяк Федь, відмовилися від цієї збірки, а решта, погодилися. Я припоручив секретареві розписати призначену кількість збіжжя і грошей кожному десятникові. Призначена кількість була різною, тому, що десятки є менші і більші. Я говорив їм, щоб йшли до певних людей, які не повідомлять большевиків. Протягом двох тижнів призначена кількість збіжжя і грошей, була зібрана.

В міжчасі приїжджав Гріша, питав мене чи я стрічаюся з “бандьорами”, або не чув від когось, де заходять. Я відповів, що не стрічався і ніхто мені подібного не говорив. Про стрічу [з] “Богатиром”, збірку грошей і збіжжя я Грішови не сказав. Про це він мене не питав, а я сам нічого не говорив, бо боявся, щоб хтось не довідався.

В 2-3 дні пізніше до мене в с-раду прийшов Баран Федь та сказав, щоб збіжжя і гроші з одної половини села знесли до десятника Андрусик Юстина, а з другої до Мотуз Миколи. На другий день я довідався, що збіжжя повстанці забрали, а гроші залишилися в секретаря. Третього дня я стрінувся з “Богатиром” в Баран Федя, який казав дати йому гроші. Я пішов до секретаря Дутки Сельвестра, взяв гроші і дав “Богатирові”.

В тиждень пізніше я знову стрінувся з Грішою. Він питав мене, чи я стрічався з “бандьорами” та чи чув від людей про щось подібне. Я відповів, що не стрічав їх і не чув про них.

Не пригадую собі на котрій стрічі, Гріша розпитував мене про активних людей в громадянському житті під час польської окупації, хто проголошував Самостійну Україну в 1941 р. та діяльність ОУН під час німецької окупації. Пригадую собі, що про ці справи я нічого йому не сказав, мотивуючи це тим, що за Польщі я не брав жодної участі в громадянському житті, працюючи на фільварках, [в] Франції, чи інших заробітках. Про проголошення Самостійної України 1941 р., сказав, що не знаю тому, бо вернувся зі східних областей, аж пізною осінню 1941 р. Пригадую собі, що про діяльність ОУН в час німецької окупації, також нічого не сказав, бо таки не знав.

На Свят Вечір 1945 р., Лотоцький Михайло запросив мене до себе в гостину. Тут стрінув я трьох повстанців, з яких я пізнав дяка з с. Криволука Яруша Михайла і Петрашика з с. Паушівка.

Рівнож були присутні легальщики: Гузій Ліна (лікарка східнячка), Лотоцька Янка (дочка брата Лотоцького), Козак Михайло, Тильович Михайло, Шевчук Василь і Микуляк Іван. Всі разом ми забавлялися. По забаві повстанці вийшли, а ми розійшлися додому. Слідуючого дня на Різдво, вертаючи з церкви я поступив до Тивоняк Михайла ([в хаті] якого поміщується с-рада). Я сказав дижурним, що як хтось мене потребував би, то щоби мене закликали здому. По обіді прийшов до мене Шановський Василь, Баран Данило, Баран Андрій і Баран Филип. Ми всі забралися до Фечари. На другий день свят, маючи запрошення до Бурмія Петра, вечером, разом з колядниками зайшов до нього. Тут застав я Трач Данила, Шевчук Василя, Тимович Михайла, Микуляк Івана, кравця з с. Криволука (якого прізвища не знаю), Федорчук Данила і трьох повстанців. Між ними був знаний мені “Богатир”. Тут бавилися ми і колядували около три години.

На Новий Рік 1945 р. мене і Трача Данила запросив на свої ім'янини Шевчук Василь. Тут застали ми Бурмай Петра, Тимович Михайла, Микуляк Івана, Федорик Марію, Федорик Данила, Кардинала Софрона і трьох повстанців. З них знаний мені вже був Яруш Михайло. По двох годинах повстанці відійшли, а ми розійшлися домів.

Кілька днів пізніше, не пригадую собі, хто закликав мене до Сідняк Анни, де застав я трьох повстанців і Мазур Миколу (дяк). В якій справі прикликали мене повстанці, не пригадую.

В 2-3 дні по Йорданських святах до с-ради приїхав Гріша. Він розпитував мене, як святкувалося, де і з ким був на святах. Я розповів йому про те, що стрічався з повстанцями в Лотоцького Михайла і Шевчук Василя. Про те, що стрічався з повстанцями в Бурмія Петра і Сідняк Анни йому не сказав. Рівнож питав мене, чи гроші з коляди забрали “бандьори”. Я сказав, що старший брат Дутка Данило дав

мені 1500 крб., а я віддав їх двом повстанцям, яких стрів в Баран Федя. Гріша сварив на мене, чому я не повідомив його в час, як прийдуть повстанці по гроші, щоб він повбивав їх. Я оправдувався тим, що коли прийдуть повстанці по гроші я не знав, бо вони мені не казали. Дальше загрожував мені, що як дальше буду так працювати, то він покарає мене, при тому казав, що я для повстанців працюю щиріше, ніж для рад. влади. Я сказав, ви приходите вдень і даєте мені накази, а повстанці вночі. Я, як не послухав би їх, то вони повісили б мене. Гріша розізлився, вдарив мене кулаком в зуби і пішов.

На початку місяця лютого, одного вечора, до села приїхав Каплунов, Куценко (участкові) і кілька бійців. Куценко сказав мені, Дуткові Сильвестрові і комусь третьому (не пригадую), щоб ми на 12 год. прийшли до бункера на полі (бункер цей збудований після переходу фронту, на обсерваційному пункті і там стало стояли большевики). Ми вночі пішли туди. Тут застали якогось незнаного мені ст. лейтинанта, Куценка, Каплунова і около 20 бійців, крім обслуги бункера. Рівнож було кілька польських родин, які скривалися перед укр. повстанцями, бо їх сини були в істребках. По опівночі цей ст. лейтинант, Каплунов, Куценко і 6 бійців, закликали нас трьох і пішли в село. Під селом ст. лейтинант запитав мене, де мешкає жінка Мазур Данила та вести їх туди. Прийшовши під хату, збудили її і лишили тут двох бійців. Звідси пішли ми до Голик Варвари, якої чоловік арештований в ЧА. Тут рівнож залишили двох бійців. На останку пішли ми до Матвіїв Фільки, якої чоловік Петро, арештований німцями. Цієї ночі ці родини вивезли на Сибір.

Родина Мазура: жінка і його сестра,

[Родина] Голика: жінка Варвара і 17 літний син Василь,

[Родина] Матвіїв: жінка і двоє дітей.

Рано, я для кожної родини дав підводу. Кожній з них можна було взяти 5 ц. ваги. Ст. лейтинант списав майно цих родин у двох примірниках. Один взяв зі собою, а другий лишив в с-раді. Під с. Паушівка повстанці зробили засідку на цих большевиків. З цієї перестрілки деякі скористали і втекли. Втікла Матвіїв з дитиною і Голик Василь (17 літний хлопець).

В три дні пізніше, рано, я прийшов до с-ради. На подвір'ю на санах лежав вбитий чоловік. В с-раді був Куценко, Каплунов, якийсь лейтинант (високий, грубий, зі золотими зубами, літ 30) і кількох. На підлозі лежав ранений в ногу Баран Іван, а на лаві сидів ранений в голову Волочій Петро (вони обидва скривалися від ЧА). Лейтинант питав мене, що то за люди. Я казав. На питання, чи я їх бачив, я відповів, що ще за німців. Відтак закликав мене надвір, щоби я пізнав того

вбитого на санях. Лице вбитого було дуже обкровавлене так, що я не міг пізнати (пізніше я довідався, що це був Голик Василь, який тому кілька днів утік. Він йшов вночі зі зброєю і найшов на большевицьку засідку та ранений, ще довго відстрілювався). За деякий час привели Бариського Андрія. Лейтенант питав його і цей розказував, що вночі збудив його Волочій і приніс до хати Баран Івана, раненого в ногу. Майже вслід за ними прийшли воєнні і забрали їх обох. Цього дня арештували ще секретарку с-ради Стефанишин Марію, яка мешкала недалеко Бариського. Большевики взяли підводи і разом з убитим, раненими і арештованими, від'їхали в район. Пізніше я довідався, що подорозі большевики застрілили раненого Барана.

По Різдвяних святах до села приїхав гарнізон. В м. березні 1945 р. одного вечора, Баран Федь закликав мене і мого заступника Трач Данила до Мотуз Данила. Тут застали ми “Богатира” і Філігштанта. “Богатир” доручив нам зібрати 3000 крб. Як я з Трачем вийшли, то за нами вийшов Філігштанта. Він хотів від нас доброї горілки. Ми всі три зайшли до Махна Петра (переселенця) і цей дав йому півлітри горілки. Він випив сам цю горілку, а мені казав ще йому принести. Я ще приніс йому півлітри. Звідси ми, на його бажання, пішли до учительки (східнячки). Тут сиділи ми до досвіду. Як розвиднялося, ми силою витягнули п'яного Філінгштанта з хати. Тому, що вже було видно, Трач забрав його зброю під свій плащ, а ми попід руки, через городи привели до “Богатира”. “Богатир” в присутності нашій, покарав його буками за п'янство.

Протягом двох тижнів, ми при допомозі десятників, зібрали 3000 карбованців і в Барана Феді передали ці гроші “Богатиріві”.

В між часі кілька разів приїжджав Гріша, але про стрічі з повстанцями я йому не говорив. Рівнож в цей час вертали люди з евакуації. Гріша всіх прикликав до с-ради, а декого до району.

На Зелені свята 1945 р. по вечірній відправі в церкві, до села прийшло кілька озброєних людей. Між ними був Яруш Михайло з с. Криволука, а решта неznані мені. Вони скликали людей коло читальні і робили збори. Один з них виліз на сходи. Він мав перевішену ленту куль від кулемета через плечі, а на грудях ППШ без приклада. Промова його була досить нетактовна, так, що люди сміялися, а навіть не чекаючи закінчення, розходилися. При кінці виступив Яруш Михайло та сказав: “К... ваша мати, базарники шляк вас трафить, як про те, що ми тут були, большевики довідаються.” Після цього я також наминав людей, щоби не сказали большевикам.

За кілька днів приїхав Гріша і сам запитав мене, як відбувся “бандерівський” мітинг. Я розказав йому. Він питав звідки ці “пропа-

гандисти” приїхали і куди від’їхали. Звідки приїхали – сказав йому, що не знаю, а від’їхали в сторону Язлівця.

В три тижні пізніше, в неділю вечером, до села приїхали фірами і на конях около 20 повстанців. Вони пішли по селі та скликали майже всіх людей на збори. Цей раз з промовою виступив якийсь досвідчений пропагандист. Він перепрошував людей, за попередній мітинг. Говорив, що це робили люди не покликані до цієї роботи і на власну руку. Дальше вияснював людям міжнародне положення, про бувший терор німців на Україні, про програму у війні гітлерівської Німеччини. Найбільше говорив про большевицьку дійсність. Казав людям сяк-так задовольняти большевиків, щоб в цей спосіб зменшити терор. Наказував беззастережно виконувати всякі доручення укр. повстанців. Рівнож наказував, щоб селяни не видавали большевикам один другого, ані повстанців. Казав, виявляти перед народ[ом] і повстанцями таких людей. Люди слухали цю промову з великою увагою. По двох годинах мітинг закінчився, окликами Слава Україні – Героям Слава! Після мітингу люди дуже добре висловлювалися про цього пропагандиста.

По недовзі до с-ради прийшов Гріша. В той час присутні були кількох десятників і дижурні. Він питав (як звичайно) про новості в селі. Я не зважаючи на присутніх казав йому, що тому кілька днів в селі був “бандерівський” мітинг. На бажання його, я оповів йому майже докладний текст промови. (Я оповів тому в присутності всіх, бо то не була жодна таємниця). Гріша також ставився з повагою до цього мітингу. Казав, що то були мудрі люди, бо звертали увагу на кожную ділянку життя. В розмові використовував те, що пропагандист говорив виконувати державні обов’язки. Пізніше він закликав мене надвір. Питав кілька було повстанців, відки приїхали і куди від’їхали. Я не надумуючись, сказав, що їх було около 100. Приїхали зі сторони Паушівки, а від’їхали в сторону Язловець – Берем’яни. Цього разу він дав мені “Останні звернення Строкача” до укр. повстанців, 8-10 шт. Казав почіпляти їх на видних місцях. Рівнож казав роз’яснювати людям, що як хто прийде з повинною в органи МВД, то рад. влада також пращає. Цього разу він прикликав кілька поворотців з Німеччини.

При кінці червня 1945 р. одного дня раненько, до села приїхав Долгов і ще трьох незнаних мені офіцерів з 20 бійцями. Вони мали зі собою полевую кухню. Долгов запитав, що нового в селі. Ніби в порядку – кажу йому. Він зі злістю до мене – чорт з таким порядком, садись на повозку. Я сів разом з ним і офіцерами і ми виїхали за село, зі сторони с. Криволука. Тут коло хреста побачив я коні запряжені до воза, а коло воза лежало трьох вбитих людей. Кінь один лежав ранений. Долгов

сказав, щоби я подивився на цих вбитих, може пізнаю. Пізнати було не можливо, бо були дуже обкрованені, і[з] порозбиваними головами та обмазані болотом. На приказ Долгова я доручив людям, щоби тіла побитих похоронити таки на місці. (Пізніше я довідався, що це були ті пропагандисти, які робили збори на Зелені свята).

Перед жнивими 1945 р. Махно Іван (переселенець) сказав мені, щоби я вечером прийшов до нього. Прийшовши до Махна, я стрівся з трьома повстанцями. Між ними був один з с. Базар Баб'юк Михайло по пс. "Чорний", а другий, як пізніше я довідався, був "Лагідний", третього не знаю. "Лагідний" доручив мені зібрати 4 тис. крб., 15 ц збіжжя і 50 клг. меду.

Через місяць часу я при допомозі десятників зібрав 4 тис. карбованців, 34 клг. меду, а збіжжя було ще не все зібране.

Одного дня, Махно закликав мене до себе. Вечером прийшов "Лагідний" і "Чорний". Тут я передав йому гроші і мід. "Лагідний" пригадував мені за збіжжя і сказав, щоб на слідуючий раз було готове.

Після цього я стрівся з Грішою і сказав, що стрічався з "Лагідним" і "Чорним" і що він доручив мені зібрати для повстанців 2500 крб. і 10 ц збіжжя (Я сказав тому, що з тою збіркою було багато шуму в селі, але правди не сказав, рівнож не сказав, що гроші і мід вже віддані "Лагідному") Гріша доручив мені, щоб повідомити його, коли повстанці прийдуть за збіркою. Казав планово придержувати її.

В тиждень пізніше я поїхав до району на сесію. Я мав на думці стрінути Грішу і повідомити його, що минулої ночі прийшли повстанці і забрали гроші. Подорозі я вступив на приватне мешкання Гріші. Жінка його сказала мені, що він ще вчора поїхав до с. Дзвиняч і не вернув. На цій сесії голова РВК і секретар компартії напоминали, щоб якнайскорше здати державі хліб, молоко і м'ясо. Таких нарад перед тим було багато, але всі вони однакові змістом: "давай, давай і щераз давай".

Другого, чи третього дня, до села приїхав Гріша і питав, за чим я приходив до нього. Я сказав, що вночі, перед тим, як я приходив до нього, були в мене "бандьори" і забрали гроші. Він сказав, щоб обов'язково припилювати, як прийдуть "бандьори" по збіжжя. Сказав, що збіжжя так легко не заберуть, як гроші.

В першій половині вересня 1945 р. до Собашка Олексі (переселенець) прийшов "Лагідний" і сказав, щоб приготувити 6 ц збіжжя, бо слідуючого дня він пришле когось по збіжжя. Ми умовились, що збіжжя буде в Собашка. Слідуючого дня збіжжя було забране. Пізніше, за повідомленням "Лагідного", я передав два центнери до млина, щоб змолоти. Хто забрав муку, не знаю.

При кінці листопада 1945 р. до мене прийшла якась дівчина із запискою від “Лагідного”, щоб передати збіжжя. Я так і зробив. Після цього я був в районі і зайшов на мешкання Гріші. Я повідомив його, що минулої ночі, “бандьори” забрали збіжжя. Він злостився на мене, казав, що за таку роботу піду в тюрму, але прийшла його жінка і успокоїла його.

Осіною 1945 р. Бобовський Олекса, літ 58 і Андрусеньків Семен, літ 52, вночі вартували коло машини – молотарки, яку привезли з району, для обмолоту збіжжя. До них прийшли озброєні люди і вдаючи повстанців, просили їсти. (Так розказував Андрусеньків). Бобовський, неорієнтуючись, що це підступ, закликав двох до себе на вечерю, а двох лишилось. Бобовського жінка не мала що дати їм їсти, (бо це дійсно бідаки) він відпровадив їх до Трач Данила. Трач зорієнтувався, що це большевики і не дав їм їсти. Вони пішли. Другого дня Бобовський не вернув. Большевики арештували ще цього дня його дві дочки. Їх питали, чи приходять до них “бандьори”. Вони відказувалися, бо там дійсно не заходили повстанці. По кількох днях їх звільнили, але батька не було. Жінка ходила на гарнізон і там сказали їй, що чоловіка забрали в район. По кількох днях, пастухи знайшли Бобовського, замордованого в шанцях. Ніччю, жінка забрала його і похоронила на цвинтарі. Як розказував очевидець, що від Бобовського большевики хотіли дізнатись про ОУН. Він нічого не знав і тому не сказав.

При кінці грудня 1945 р. я випадково стрінувся з “Лагідним” в Махна Івана. Він сказав, щоб гроші, які будуть з коляди, передати йому. У свята ми заколядували 2000 крб. Три дні по святах я стрінувся з “Лагідним”, “Грізним” (з Криволюки) і “Вірним”, які були в Махна і передав їм тих 2000 крб.

По Йорданських святах, до села приїхав гарнізон в числі 12 осіб, в справі підготовки до виборів. Разом з ними приїхав нач. земвідділу Ковтун. Гарнізон цей заквартирував в Мотуз Ольги здому Жара. (Нач.: ст. лейтенант, високий, грубий, блондин, обличчя округле, повне, на горішній щоці мав 4-5 золотих зубів, літ 30).

9.II.46 р. відбулися вибори. Ніччю, в год. 2-гій, большевики силою зганяли людей. Перед вечером приїхав Гріша, Соколов і нач. РО МВД Мартинюк. Вони сварилися зі мною, чому так допізна люди не переголосували. Вони забрали урну з голосами і від'їхали. Як пізніше виявилось, що 300 голосів було неважних, але большевикам і так вийшло 97%, хоч цих 300 голосів виносили [...] з усіх.

В м.[ісяці] березні 1946 р., одного дня, раненько, я почув стріли в селі від сторони с. Бураківки. За деякий час я побачив, як

під с-раду привезли двох вбитих людей, а з ними Бобовського Василя, який тому три тижні вернув з ЧА, і його сестру Юльку, яка 6 тижнів тому вернула з Німеччини. Начальник гарнізону казав мені і іншим людям пізнавати вбитих, я з них не пізнав нікого, бо це були неznані мені. Пізніше начальник гарнізону сварився зі мною, мовляв, що все впевняв його, що в с. Базар немає “бандьорів”, а він знайшов і вбив. Відтак він взяв дві підводи і відвіз вбитих до району і арештованих: Бобовського Василя і Юлію. По двох днях арештовані вернули. Бобовський розказував, що його звільнили на цій підставі, що він тому три тижні вернув з армії і йому не доказали співпраці з повстанцями. Про те, як вбили в нього повстанців оповідав він, що яких 10 хвилин наперед того, заки прийшли большевики, до хати прийшло двох озброєних людей. Майже вслід за ними, большевики обскочили хату і один з них, що були в хаті, втік через вікно надвір і там його вбили, а другого закидали гранатами в хаті.

В міжчасі в селі був Гріша і питав мене, чи Смітюх Іван мешкає вдома. Я сказав, що мешкає.

По кількох днях після цього, арештували Смітюх Івана і Форемна Анну, якої дочка була засуджена. По двох, трьох місяцях Смітюха і Форемну, звільнили додому.

В кілька днів перед Великодними святами 1946 р., я стрівся в Баран Анни з дому Шевчук, з кількома повстанцями. Між ними був Ільчишин Василь по пс. “Стріла” і “Вірний”. Вони припоручили мені зібрати 2000 крб. Я погодився на це. Вони розпитували мене про гарнізон, та що робили в селі під час свого перебування. Я розказував їм про випадок, який стався в Бобовського Василя та, що гарнізон, який був в селі до виборів, робив засідки по селі.

В два тижні пізніше до села приїхав гарнізон в числі 10-12 чоловік. Начальником гарнізону був ст. лейтенант – Паламарчук Петро з Вінницької обл., українець (Паламарчук: високий, грубий, блондин, чесався догори, обличчя кругле – червоне, літ 30). Гарнізон цей квартирував [в] Мотуз Онуфрія. Начальник гарнізону повідомив мене, щоб кожного дня коло гарнізону була одна підвода до його розпорядимості. Говорив, що він є призначений на сс. Базар, Паушівка, Криволука, тому кожне село буде давати підводу щотретій день. В місяць часу від того, як “Стріла” припоручив мені зібрати 2000 крб., до мене прийшов Марчук Данило (мій заступник) і сказав, щоби я і секретар с-ради Баран Данило Ігнатович, прийшли до нього. Тут я стрів “Стрілу”, “Вірного” і ще двох повстанців, яким передав 2000 крб., зібраних при допомозі десятників.

2-3 тижні пізніше до с-ради приїхав Гріша і запитав мене, що нового. Я йому відповів, що нового нема нічого. Про останню збірку я не говорив йому. Відтак сказав, щоби я йому дав списки тих людей, котрі вернули з Німеччини. Він забрав списки цих людей і сказав, щоб слідуючого дня зголоситися до району. Рівнож сказав, щоби людей, які є на списках, другого дня вислав до району. Питав також про повстанців. Говорив, що як буду щось знати про них, то зголосити йому. А коли б я довідався, що в котрійсь хаті квартирують, то негайно зголосити на гарнізон. За три дні Гріша і Лізньов приїхали до с-ради. Він питав, чому я не вислав до району тих людей, які мали зголоситися. Я сказав, що ці люди повідомляв, а чому вони не прийшли, не знаю. Він сердився на мене і сказав: “Мене нічого не обходить, хоч з-під землі добудь, а зараз, щоб вони були тут.” Я післяв дижурних по людей, але їх не привели, бо не застали вдома. Вони були в полі. Гріша сказав дижурним йти в поле. Дижурні вернулися з поля з нічим. Відтак він чекав до вечора, а вечером його бійці разом з дижурними пішли і закликали: Федорчук Марію (дівчина) та Посіда Катерину (дівчина). Вечером з с-ради Гріша повиганяв всіх людей і оба з Лізньовим залишилися з тими дівчатами. Я з кількома людьми стояв під с-радою. За 10-15 хвилин ми почули в с-раді плач і крик дівчат. По 2-3 хвиликах, Гріша з Лізньовим та дівчатами вийшли надвір. Відчиняючи двері, Гріша копнув ногою одну і другу дівчину, при тім сказав: “Іді така твоя мати, в пірод.” Їх попровадили на гарнізон. Цих дівчат тримали до рана на гарнізоні, а днем прикликали Мотуз Параску, здому Стефанишин, Птах Катерину (дівчина), Матвіїв Марію (дівчина) і Оринчук Анну. Всіх тих вище згаданих осіб переслухували до полудня. По полудні Гріша, Лезньов і нач. гарнізону Паламарчук Петро, прийшли до с-ради. Гріша сказав: “Тепер будуть знати, як слухати начальника і виконувати мої прикази.” (Гріша, тоді був побив дуже цих дівчат). В присутності людей, Гріша говорив дальше: “Сматрі голова і ти, за невиконання своїх обов’язків, можеш сісти на скамейку під судиміх.” Сказав, хто буде приїжджати з Німеччини, то нехай негайно голоситься до району. Після того, Гріша від’їхав.

Около два-три тижні пізніше, Гріша приїхав до с-ради зі своїми бійцями. Він спитав мене, що нового. Я відповів, що є люди, які приходили до с-ради і хотіли документів. Ті люди втікли з ЧА і Донбасу. Гріша сказав повідомити їх, щоб прийшли до нього з “повиною” і він видасть їм документи. Цього разу, він знова лишив мені “Звернення Строкача”, при тому говорив, щоб вести агітацію між населенням, що котрі зголосяться з “повиною”, їм кара буде дарована. Пояснювати, що на це є “звернення”. Питав, чи приходять до села повстанці. Тому,

що є в селі гарнізон – сказав я – думаю, що повстанці не приходять. Помимо цього, Гріша не вірив і сказав: “Ти голова, багато болтаєш, а толку з цього мало. Спатрі, щоб не попался.” Сказавши це, від’їхав.

Не пригадую собі, другого чи третього дня, до мене приходили: Мальків Михайло, літ 25 – дезертир з ЧА, Трач Федь, літ 22 – дезертир з ЧА, Крихівський Василь, літ 30 – втік з Донбасу, Поперечний Михайло, літ 35 – втік з Донбасу, Баран Данило, літ 35 – втік з Донбасу, Кріль Михайло, літ 35 – втік з Донбасу. Вони радилися [в] мене, що робити, бо довше без документів не можуть ходити, тому, що в селі є гарнізон. Я сказав їм, що в їхній справі говорив з Грішою і, що він впевняв, що хто прийде сам з “повиною”, то кара йому дарована. Слідуючого дня, всі вищезгадані ходили до району і одержали документи.

Десь в цей самий час, одного дня, до мене прийшов нач. гарнізону. Казав, щоб дати йому підводи, бо вони сьогодні вибираються з села. Я, разом з підводами приїхав туди, щоб припилнувати, щоби не забрали речей господині. Під час цього хаосу, вони вибили вікно. Як вже большевики від’їхали, то господиня нарікала на них за їх нетактовну поведінку. Я також додав: “От московська голота, не годен їх нагодувати.” Перед вечером я прийшов до кооперативи. Майже вслід за мною прийшов нач. Паламарчук. Він питав мене, чому я разом з господинею про них так зле висловлювався. Як я заперечував це, то він передав автентично мої слова. Після того виявилось, що як большевики від’їзджали, то кількох лишилося на стриху і слухали нашу розмову.

Другого дня, цей сам гарнізон вернувся до села, але через кілька днів знова виїхав. Це було на початку липня 1946 р.

Другої ночі, як вибрався гарнізон, повстанці прийшли до молочарні. Вартівників, які тут були, нагнали додому. Вони понищили приладдя і устаткування молочарні. На вісь кружка прив’язали гранату. Рано я довідався про це і повідомив РО МВД і молочарню в районі. Другого дня приїхав Каплунов і ст. Лезньов з кількома бійцями і істрєбками. На бажання Лезньова, я покликав Гуменюк Федя і Андрусеньків Семена, які цієї ночі пильнували молочарні. Вартівники розказали Лезньову про цю подію. Після цього він покликав мене, замісника і секретаря до молочарні. Вони оглянули все, а завваживши прив’язану гранату, застановилися. Вони радилися, в який би то спосіб її скинути. Лезньов (жид), радив по своєму, рухати її з-за вікна довгим патином. Каплунов казав, що ліпше прив’язати довгий дріт і так зірвати. Вони так і зробили. Шарпали гранату, але нічого з цього не вийшло. Після цього вони боялися до молочарні приступити і чергувалися. Каплунов радив накидати на гранату багато соломи і

запалити. В той час під молочарнею було багато людей. До клопоту Лезньова вмішався 10-літній хлопчина Мотуз Василь с. Григорія. Він сказав, щоб дозволили йому, а він забере гранату. Большевики зразу не хотіли, а по хвилині Лезньов сказав: "Іді чорт з тобою." Хлопчина скочив до середини, відв'язав гранату, вибіг з нею надвір і кинув до ледівні. Пізніше большевики пробували її, але вона не вибухла. Лезньов списав протокол, сказав зміцнити варту в селі. Коли б варта побачила, якихось озброєних людей, негайно повідомити до району. Цього разу, один істребок був вкрав в Собашки Олексі гуску і голуба та прострілив пса. Господар поскаржився Лезньову, цей розброїв цього істребка, вдарив його кілька разів в лице і від'їхав до району. Вкрадене господареві звернено. Третього дня, мене повідомили поштою, щоб я явився в район. Тут обговорювали питання молочарні, бо і в інших селах повстанці побили молочарні. Голова РВК і секретар компартії, казали не припиняти молокоздачі. Доручив поробити бочки, а вони дадуть баньки та, щоб молоко возити до району. Рівнож казали приготувитися до жнив і то якнайскорше виконати першу заповідь, здати хліб державі. Зав. МТС-у казав приготувити нафти для моторової молотарки, яку дадуть до мого села.

Коли я приїхав додому, мене повідомили, що до села повернувся цей сам гарнізон. Слідуючого дня до с-ради прийшов нач. гарнізону і розпитував про подію в молочарні. Може за тиждень до села приїхали автом большевики. Їх було около 17 осіб. Це був новий гарнізон, який приїхав на зміну першому. Начальник гарнізону цього казав, щоб дати йому осібне помешкання. Він не хотів бути там, де попередні, тому, бо мешкав господар. Він вподобав собі одну хату, в якій мешкав переселенець. Це була хата повстанця "Стріли", якого родина скривалася. В цьому гарнізоні був ще один лейтінант і біль[ша] скіль[кі]сть підстаршин. Вони не були з району. Мали власне авто і були досить гонорові. По селі харчів не збирали, як попередні, а привозили собі харчі з району, а навіть бараболі. Були добре убрані і чисті.

Не пригадую собі, чи за попереднього, чи то вже за цього гарнізону, прикликував мене "Стріла" до Собашки Олексі і казав, щоб зібрати для Організації 15 ц збіжжя і 3000 крб. Зі "Стрілою" був "Вірний" і ще двох незнаних мені.

За деякий час, пригадую собі, що почалась молотьба, приїхав Гріша. Він розпитав мене про новості і т. п. Я оповів йому про молочарню, а про те, що стрічався з повстанцями, не сказав. Гріша сказав, щоби дати йому літру горілки. Він забрав горілку і пішов з нач. гарнізону в село. Цієї ночі він ночував в селі, але в кого не знаю.

Слідуючого дня, була це неділя, або свято, я йдучи до церкви, поступив до с-ради. Тут застав Прокопова. Він сварив мене, чому до сьогодні я не відвіз до району ані одного центнера збіжжя. Я сказав, що люди ще не молотили. Рівнож сказав, що сьогодні, під церквою буду говорити людям в цій справі. Він казав, що також прийде коло церкви. Я пішов на Богослужіння. Коли люди вже виходили з церкви, я задержав їх і говорив, щоб здавали хліб і молоко державі. В той час надійшов Гріша, Прокопов і нач. гарнізону з кількома бійцями. Прокопов, ніби попросив голос. Він роз'яснював людям про потреби держави, казав, що держава потребує негайно хліба, бо люди, які працюють у фабриках, шахтах і виробляють танки і сільське приладдя, що ці люди потребують вже хліба. Згадував, що держава мусить дати хліба інвалідам, вдовам і сиротам вітчизняної війни. Після цього, він скликав усіх десятників до с-ради і напминав на якнайскорішу здачу хліба. Цього року на с. Базар було призначено 2300 ц збіжжя. Слідуючого дня було відставлено до району около 100 ц збіжжя. З району, цього дня привезли трактором молотарку. Пополудні Гріша від'їхав, а Прокопов лишився ще на кілька днів і прискорював хлібоздачу.

Десь в половині серпня 1946 р. до села приїхав Куценко, Каплунов, незнаний мені ст. лейтенант і кілька бійців. На їх бажання я дав їм трьох дижурних. До кожного з них, Куценко приділив двох бійців. Дижурний Лазарчук Тарас, відпровадив бійців до Паламар Палагни, якої дочка Анна, за мужем Шевчук, засуджена на 10 років. Дижурний обережно повідомив її і вона втікла з дому. Другий дижурний відпровадив большевиків до Баран Анни, якої рівнож дочка засуджена. Ця жінка також втекла. Третій дижурний пішов з большевиками до Гулей Гната. Його син арештований в армії, а невістка засуджена на 10 років. Гулей Гната хотіли вивезти, але з причини його старості, залишили. До Головацької Анни, яка мешкає коло с-ради, а дочка її також засуджена, пішов сам Куценко. Головацьку Анну і її дочку Марію, за мужем Бобовська, забрали в район на пересильний пункт. Муж її Бобовський Олекса працював в районі в заготзерні. Його виселення не обов'язувало тому, що він недавно вернув з армії. Він не хотів залишитися і добровільно виїхав з родиною на Сибір.

В половині вересня 1946 р. з району до села прикріпили Прокопова, який мав стягнути в 100% контингент. В міжчасі до села приходив Гріша, але взявши під увагу мою перетяжену працю по хлібоздачі, дав мені спокій з агентурною роботою. Рівнож в цей час я стрічався кілька разів зі "Стрілою" і "Вірним" та передав їм 3000 крб. і два ц збіжжя.

8.XI.46 р. я був на курсі голів сільради в Чорткові. На курсі було около 100 осіб. Курс тривав до другої половини грудня 1946 р. Тут вчили нас географію, математику, історію СССР і ВКП(б), як вести працю на селі і т. п. З цього курсу я майже не скористав, бо ці предмети були для мене за тяжкі. В міжчасі, я був вдома кілька разів. Неприсутність свою на курсі, я оправдував хабарами, які давав для керівника курсу. Тут говорили нам, що ми – голови с-рад підпорядковуємося виключно голові РВК. Казали, що навіть МВС чи МГБ не має до нас права.

При кінці листопада, я повідомив Грішу, що зібрав 10 ц збіжжя і 2000 крб., які передав “Стрілі” (правди не сказав). Він сварився зі мною, чому ніколи вчас не повідомлю його про щось подібне. Я оправдувався, що це не моя вина, бо що ж я можу порадити, як приходять до мене вночі і під загрозою доручують якесь виконання. А коли приходять по гроші, чи збіжжя, то не повідомляють. Гріша взлостився і далі обвинувачував мене.

При кінці грудня 1946 р. большевики арештували 19 літнього Барана (ім’я не знаю), який працював в рай. молочарні. Він всипав, що він і його товариші мають зброю. Після цього арештували Шевчук Миколу літ 17, Миколяк Миколу літ 19, Гоменюк Івана літ 19, Шпачинський Саварина літ 18, Мотуз Василя літ 17, Терлецький (с. Михайла, ім’я не знаю) літ 17 і Василя, який служив у Мотуз Гриця (родом зі Станиславівщини). Всіх вищезгаданих переслухували в селі на гарнізоні. Хлопці, під тортурами, признались і здали большевикам кріси, втинки, гранати і набої. Всіх хлопців, крім Шпачинського і Мотуза, засудили. Двох останніх не мали зброї і їх звільнили.

На початку лютого 1947 р. одного ранку, прийшов до с-ради Баран Стефан і сказав, що минулої ночі, на його подвір’ю стрінулись повстанці з большевиками. В сутичці [в]пав один повстанець. Цього дня Барана прикликали на гарнізон. До с-ради приходив нач. гарнізону, питав мене і секретаря про біографію Барана, та чи він в житті займався коли “політикою”. Ми ствердили, що Баран бідняк, неграмотний, що політикою нікол[и] не займався. Барана звільнили.

Перед Великодними святами 1947 р. я стрінувся зі “Стрілою”, “Вірним” в Баран Анни. “Стріла” знова доручив мені зібрати 3000 крб. Після свят, я стрінувся зі “Стрілою” і передав йому гроші, зібрані при допомозі десятників.

Гарнізон (який мав своє авто) перед святами виїхав з села, а по святах приїхав інший, в числі 12 осіб і квартирував до 4 червня 1947 р.

В першій половині липня 1947 р. мене покликали до району на нараду. Тут з доповіддю виступав голова РВК - Корнієнко. Він говорив

про енергічну підготовку до жнив, відремонтувати молотарки і після жнив, негайно приступити до здачі хліба державі. Відтак 1-ий секретар партії Гарасименко, говорив подібну промову. При кінці своєї промови сказав, що їм відомо про дії “бандерівців” і наша співпраця з ними. Ми знаємо добре – продовжував Гарасименко – що як би ви не виконували наложених на вас обов’язків “бандерівцями”, то повбивали б вас. Ми свідомі цього і тому нічого вам не кажем. Але не забувайте – додав він – про обов’язки наложені на вас державою. Після цього виступав дир. маслозаводу. Він говорив, що селян[и] здають молоко з водою. Опісля, я в присутності всіх навів факт, що не селяни, а самі лаборанти знижують планово процент товщу. Як доказ, я навів, що громадянин с. Базару Мороз Юліян взяв від одної корови в дві фляшочки молока, а лаборантові сказав, що це від двох. Лаборант спроцентував це молоко і у висліді була велика різниця. Вернувшись додому, я передав одержані інструкції десятникам. В кілька днів пізніше приїхав представник з рай. молочарні, провіврив покривджених людей, зняв з праці лаборанта і жінку, яка була при вазі.

За деякий час розпочалися жнива. Люди негайно звозили збіжжя додому, молотили і здавали першу рату. З району завернули кілька фір зі збіжжям, бо було несухе. То було і причиною, що люди в час не здали першої рати (500 ц). В зв’язку з неточним виконанням хлібопоставок, до села приїхав Прокопов і нач. пошти Скакун, щоб прискорювати здачу хліба. Вони забирали з поля не обмолочене збіжжя і молотили його машиною, яку привезли з району. Переймали на дорозі фіри зі снопами, а навіть забирали зі stodіл та молотили на машині. В той спосіб до половини вересня, большевики стягнули з села 1650 ц збіжжя.

15.IX.1947 р. я їздив до району на сесію. Тут був представник з обкому – Бережний, який наполягав, щоб до кінця місяця виконати в 100% хлібоздачу. Він підкреслив, що держава потребує хліба для армії і робітників.

До 5 жовтня 1947 р. Прокопов і Скакун зібрали 280 цент. збіжжя. Решту контингенту стягали самі десятники. Одного разу до села приїхав Прокопов і провіряв хлібоздачу. Між іншим зайшов до Фризової Параски (емеритована учителька, старша жінка), яка мешкає на господарстві Деременди Костя (Деременда з дочкою Катериною скривався, бо його одна дочка засуджена, а син впав в повстанцях). Прокопов питав Фризову, чи здала контингент. Свою нездачу хлібопоставки оправдувала своєю старістю. Прокопов знайшов в stodолі 5 кіп жита, 6 кіп ячменю і корову, яка була не зареєстрована. Хоч Фризова говорила, що корова її, а збіжжя господаря, то Прокопов

забрав і корову і збіжжя. Вечером, большевики зробили засідку коло Фризової і зловили дочку Деремєнди, Катерину. Її забрали в район. В кілька днів пізніше Катерина вернула додому і говорила, що большевики казали їй і батькові не скриватися. Прокопов віддав їй 3 ц збіжжя. (Вона з батьком мешкає вдома).

20.X.47 р. вечером до села приїхав Гріша, Ковальов (Ковальов нач. РО МГБ на місце Долгова) і кілька бійців. Ковальов сказав дати йому 4 дижурних. Я призначив дижурних і пішов додому. На другий день рано, я прийшов до с-ради і довідався, що коло Форемної Анни, Баран Марії, Баран Анни і Смітюх Івана стояли більшовицькі стійки. В той час прийшов Гріша і на його розпорядження я дав йому 4 підводи, а одною приїхав сам до Смітюха. Ці фіри були призначені для вищезгаданих родин, яких вивозили на Сибір. Родинам цим дозволили взяти 5 ц тягару. Частина большевиків відпровадила виселенців на станцію Джурин, а інші списали оставлене майно. Одну копію лишили в с-раді, а другу забрали зі собою. Три дні перед вивозом Мазур Данила, я стрівся зі “Стрілою” і “Вірним”. “Стріла” питає мене, чи я зібрав для Організації збіжжя. Я сказав, що збирають: Мотуз Петро, Боднар Степан, Побуринний Данило і Гомінюк Микола. “Стріла” доручив знести збіжжя в одно, або два місця, а як він повідомить, то щоби передати. Рівнож запитував мене, чи я маю пістоль. Я признався і оповів йому історію цього пістоля.

Ще на початку жовтня 1947 р. мене покликав голова РВК – Корнієнко і доручив зорганізувати в селі колгосп. На початок, я повинен був втягнути до колгоспу всіх тих, які були в 1940 р., а я, щоб був головою. Я не погоджувався на це, мотивуючи, що боюся, щоби мене “бандерівці” не застрілили, а по-друге сказав я, що мав досить клопоту минулого разу. Це все ми говорили в присутності інших голів с-рад, яким рівнож доручували організувати колгоспи, але не погодився ніхто. Після цього, сказав Корнієнко всім розійтися, а мене залишив. На самоті, він дальше намовляв мене, але я категорично відмовився. Відтак він закликав мене до своєї канцелярії, та по телефоні покликав Ковальова. Вони обидва переконували мене, що таки мушу зорганізувати в селі колгосп, а для особистої охорони дадуть мені пістоль і гранату. Я і від цього відмовлявся, кажучи, що ця зброя також мені нічого не допоможе, якщо “бандьори” схотять мене вбити. Вони почали мене силувати і я погодився взяти зброю. Ковальов приніс німецький пістоль “Парабеллум” і до нього кілька набоїв від ППШ з позабаваними кульками, та одну гранату “каганець”. Тоді повчив мене володіти пістолем і гранатою. Рівнож сказав, коли б вночі прийшли “бандерівці” і хотіли зайти до хати, то щоб кидати крізь вікно гранату і

стріляти з пістолі. Приїхавши додому я колгоспу не організував, а противно, довірених людей намовляв, щоби не вписувалися.

Після вивозу 5-6 днів, до села приїхав Прокопов і Гріша з трьома бійцями. Прокопов доручив мені, щоб на слідуючий день замовити для нього 10 підвод і 20 робітників. Він вийшов до другої кімнати, в якій мешкає секретар. Гріша, на самоті питав мене, чи приходять до села “бандити”. Коли я сказав, що не знаю, він почав сваритися і казав, що точно знає, що Іль[чишин], по пс. “Стріла” лежить хорий в селі. Гріша погрожував мені, що як не скажу йому, де “Стріла”, то не побачу світа, як корінь сонця. Сказавши це, пішов на гарнізон, який квартирував в селі. Другого дня рано, Гріша знова прийшов до с-ради і питав, чи я довідався, де квартирує “Стріла”. Я сказав, що не знаю. Він зловився, кричав і грозив. Казав, що зробить в селі ревізію і напевно знайде “Стрілу”, а тоді зі мною буде зле. Ті слова він говорив з криком і накидався з пістолем. Я побачив своє безвихідне положення, сказав, що “Стріла” квартирує в заступника голови с-ради Марчак Данила. Гріша пом’як і сказав: “Так правильно говориш.” Тоді пішов на гарнізон. За деякий час приїхали підводи і Прокопов забрав їх разом з робітниками, щоб вантажили на вози залишене майно, вивезених тому кілька днів людей. Я разом з двома фірами поїхав на господарство Смітюх Івана. Звідси Прокопов, Каплунов, Гріша і я пішли на снідання до Гоменюк Миколи. За півгодини приїхав Ковальов з двома бійцями. Гріша запросив його до хати і погостив горілкою. Відтак Гріша закликав мене надвір і сказав постаратися для Ковальова одну літру горілки і принести на гарнізон. Прийшовши з горілкою коло гарнізону, він сказав мені, що Ковальов від’їхав, а горілку, щоб дати йому. Передвечером я пішов до кооперативи і там з Мотуз Василем і крамарем Кардинал Дмитром пили горілку. В той час ввійшло трьох бійців гарнізону і забрали мене зі собою. Я зразу опирався, а як це не допомогло, пішов. На гарнізоні мене нічого не питали. Начальника, ані Гріші не було, лише якийсь сержант з кількома бійцями. Сержант посилав ще бійців за Марчаком Данилом, але ці вернулися без нього. Відтак сержант відпустив мене. (Про це, що “Стріла” квартирував в Марчака Данила, я довідався від самого Марчака. Він сказав мені, бо мав до мене довір’я. Яке значення мало моє придержання на гарнізоні не знаю і не можу нічим пояснити).

Вернувшись з гарнізону в с-раду, Прокопов сказав, що маємо оба запрошення через Мотуз Івана на весілля до Гулей Дмитра. На весіллі нас попросили за стіл і почали говорити і в той час ми почули стріли. Прокопов вибіг, а мені казав заждати. Майже вслід за ним вибіг я і Мотуз Іван. Стріли були Зарічкою (частина села), коло Марчак

Данила. В той час надійшов Баран Данило і староста (весільний). Він сказав, що в Боровського є моя жінка і, що туди мене просять. Прийшовши до Боровського, погостилися деякий час, а підпившись я заснув і спав додосвітку. Досвіта жінка збудила мене і оповідала, що Зарічкою був пожар. Ще додня, я разом з іншими пішов додому. Рано, я прийшов до с-ради, довідався, що передвечером в Марчак Данила, большевики вбили “Стрілу”, санітарку “Оксану” і маму Марчака, яка під час наскоку на хату, втікала. Я пішов на подвір’я Марчака і тут застав Побуринного Дем’яна і Паламар Филипа. В той час надійшло двох стрибків і забрали нас. На гарнізоні застали ми Кардинал Дмитра (крамар) і Марчак Данила (в якого впав “Стріла”). Начальник гарнізону – Мельник, питав мене, чи я бачив вночі пожар і де я був в той час. Я сказав, що минулої ночі був на весіллі Боровського, пожару не бачив, лише чув, що в Марчака згоріла хата.

Паламар і Побуринний сказали, що около півночі побачили пожар (звечора большевики наскочили на хату Марчака і в бою впав “Стріла” та “Оксана”, яка була коло хорого “Стріли”. Причина пожару не відома, бо хата загорілася коло півночі).

Мельник сказав мені, Побуринному і Паламарови відійти. В с-раді застав я секретаря і дижурних. За деякий час прийшов Гріша і Прокопов. Гріша сказав, щоб зараз прислати йому дві підводи до гарнізону. Відтак, він показав якісь папери і казав, що забрав їх від “бандити” “Стріли”. Рівнож читав мені записку від “Стріли” до крамара, в якій було написано, щоб видати йому 6 кусків мила, два метри ман[у]фактури, 10 пуделок сірник[ів] і 2 фляшки одеколону. Другу записку, читав від “Стріли” до Пилипчик Василя (голови клубу), щоб цей видав йому гроші з вистави. Третя записка була від Пилипчука, який писав “Стрілі”, що грошей таки не може передати, бо за них знає більше людей. Гріша пішов на гарнізон і за деякий час на одній фірі над’їхав він з бійцями, а на другій везли тіла трьох убитих. На третю фіру, забрав Кардинала, Пилипчука і Марчака і від’їхали до району.

В 2-3 дні пізніше, до с-ради прийшов Гріша. В той час, я з десятиниками проводив нараду в справі здачі молока і м’яса. По нараді, Гріша запитав: “Що у вас новенького[?]” (так він часто питав). Ми відповіли, що в нас спокійно. Звернувшись до мене – тямиш голова, як я не раз питав тебе, чи Марчака, чи заходять до села “бандити”, то ви всі не бачили, не знали. От бачиш – додав він – а Марчак в себе переховував “бандитів”. Після цього, Гріша знаючи, в якій справі ми зібрались, наполягав, щоб до кінця року закінчити здачу молока і м’яса. На бажання Гріші, ми замовили обід для нього і його бійців. Обід був замовлений в Гузика Михайла (переселенець).

Передвечером прийшов до с-ради Гузик і сказав, що ті “гості”, які були в нього на обіді, вкрали шкіру, з якої можна було зробити дві пари чобіт. В присутності цього був Прокопов, який радив Гузика, в тій справі піти до голови РВК. Слідуючого дня, Гузик ходив до району і голова РВК питав його, чи він бачив, як бійці брали шкіру. Як Гузик відповів, що не бачив, то голова казав, що не має права чіпляти їх.

В половині грудня 1947 р., мене покликали до району на сесію. Тут доручили мені, що[б] селян[и] с. Базар, вирубали і звезли на станцію 150 кубометрів дерева. Це мали зробити до кінця року. Вернувшись додому, я призначив для вирубки дерева 28 мужчин. Вивізку дерева селян[и] виконували за чергою.

Півтора місяця по упадку “Стріли”, до села приїхав Прокопов і прокурор Біло[в]ус з бійцями. Вони скликали десятників і хотіли організувати колгосп, а мене намічували головою. Жінка довідавшись про це, прийшла до с-ради, закликала мене надвір і сварилася. За мною вийшов Біловус і Прокопов, але жінка в присутності їх далі сварилася зі мною, кажучи, якщо запишуся до колгоспу, то щоб додому не приходив. Біловус погрожував жінці, кажучи, що як буде робити авантуру, то вивезе її в Сибір. Жінка відказала, хай везе її де хоче, але до колгоспу не дозволить мені записатися. Біловус довечора переконував десятників, але до колгоспу не записався ніхто. Вони переночували, а рано, Прокопов прикликав кількох людей в справі вивозу дерева.

21.XII.47 р. в селі відбулися вибори до обласних, районних і сільських рад. Виборами проводив нач. райземвідділу. На цих виборах мене обрали депутатом с-ради, а відтак головою сільради.

Ще перед виборами до села приходив Гріша і питав, як люди ставляться до виборів та, чи приходять до села “бандити”.

Про вибори люди нічого не говорять – сказав я, а від часу, як впав “Стріла”, “бандитів” не стрічав. Гріша сказав: “Ну, побачимо, як далі буде.”

Після Різдв’яних свят 1948 р., до села приїхав Гріша і Прокопов з бійцями. Прокопов закінчував збирати м’ясопоставку. Гріша питав мене, як звичайно, про “бандитів” та, як люди ставляться до колгоспів. Я сказав, що проти колгоспу ніхто не виступає, але і писатися не хочуть. Гріша сказав, що [в] рад. союзи є один шлях – до колгоспу, а хто буде проти цього, то знищ[и]мо його. Цього дня був в мене істребок з с. Джури Ковпак (так називають його). Я показав йому свій пістоль. Ковпак хотів стріляти, але не міг, бо був зіпсутий.

В кілька днів пізніше, в с-раді був Гріша, а що тут було багато людей, він закликав мене до Балюх Дмитра, який мешкає коло с-ради.

Ми зайшли до окремої кімнати і він питав мене про новості в селі. Цього разу я йому нічого особливого не сказав. Сказав йому, що той пістоль, який дав мені Ковальов є зіпсутий. Він сказав принести. Коли Гріша оглянув його, потвердив, що його треба направляти. Він забрав цей пістоль зі собою, а за три дні приніс мені наган з пр[о]-б[у]рованими дірками у валку, на набой від ППШ. На доказ, що цей пістоль добрий, Гріша вистрілив.

День, перед Щедрим вечором, сестра Настя, за мужем Манчаковська, яка мешкає в с. Джурин, принесла летючки до укр. молоді та сказала, щоб на Йордан рано їх порозліплювати під церквою і в інших видних місцях. Я закликав Шевчук Василя, передав йому ці летючки і сказав, що має з ними зробити. Рано, на Йордан, летючки були розліплені. Разом з летючками, сестра була принесла записку, в якій було написано, щоб я виготовив списки: учителів, учнів вищих, середніх і фахових шкіл та подати вісті з села.

1 або 2.ІІ.48 р. сестра Настя, принесла мені Р.Ф. на 1000 карбованців і сказала, щоб до 10.ІІ. зібрати гроші. Другого дня, я закликав до Собашки Олексі Мотуз Василя, Шевчук Василя, Мотуз Петра (вуличне Співак) і Боднар Стефана. В присутності Кулиничі Миколи (мій заступник) розподілили Р.Ф. Собашко мав збирати від переселенців. До тижня, було зібрано 500 крб. Сестра прийшла до мене і забрала ці гроші.

До 13.ІІ.48 р. я зібрав других 500 крб. Цього ж дня Шевчук Василь мав стійку і поїхав зі мною до району. Подорозі, в с. Джурин, ми вступили до сестри Насті, бо хотіли передати гроші. Не заставши її вдома, ми поїхали в район. В Білобожниці, мене повідомили, що поїду разом з іншими головами до Чорткова на конференцію. Тут передав я гроші Шевчукові, що він передав сестрі.

14.ІІ.48 р. в Чорткові, були зібрані майже всі голови с-рад з цілої області і районні представники. Представник Обкому, говорив про підготовку до весняної сівби, ремонт сільськогосподарського реманенту, організація колгоспів, посилення санпунктів, опіку школами і т. п. Рівнож зав'язувати тут соцзмагання район з районом, а село з селом. Білобожницькому району доручили змагатися з Буданівським, с. Базар з Паушівкою. Казали, що в цьому змаганні колгоспники і одноосібники, мають добитися 30 ц з га. 18.ІІ.48 р. я вернув додому.

Під час моєї неприсутності, большевики організували в селі колгосп. Вони, підступно намовляли підписувати заяви, ніби на вивіз дерева. У зв'язку з цим, вив'язалась бійка між сином Тивоняк Михайла і Прокоповим. Тивоняка і його сина большевики арештували і по кількох днях звільнили.

Від часу, як я вернув з Чорткова, з Грішею не стрічався.
21.II.48 р. прийшли повстанці і забрали мене зі собою.

(Заввага 20/3: Об'єкт цей, був хитрий і безхарактерний. Два дні він держався неправдивих зізнань, але під впливом доказів і переконань, признався до агентурної роботи. Під час слідства, цілий час, старався виділити себе своєю відданістю до Укр. Рев. Помимо цього, що признався до агентурної роботи, то як оповідав про своє життя, то найбільше говорив про свою співпрацю з повстанцями, оминаючи стрічі зі своїм агентурним керівником. Коли йому пригадував про деякі моменти зі зібраних скорше проти нього матеріалів, то оправдував це, своєю забудькуватістю. Зазначаю, що пам'ять у нього неабияка, бо як оповідає щось таке, що його не обвинувачувало, то говорив досить докладно і однаково. Прим.: пам'ятав, що їв у Франції 1924 р. Треба додати, що він добре удосконалив свій фах – крутіство у большевицькому уряді. Він оповідав, що у большевиків так: "Їх треба відчути, що вони хочуть, то треба напер[е]д з цим вискочити, тоді за це дістане похвалу." Так само він відчуваючи бажання слідчого, старався делікатно задовільнити його, але щоб і себе дуже не обвинувачити. Поведінка його, до останку була хитра і облес[лив]а. Слідчого називав паном, майором, і як як лише міг, до неба підносив його здібності, щоб в цей спосіб вирватись на волю. Протокол цей має більш характер хроніки села, ніж агентурний. Я спеціально хотів при його допомозі, описати майже усі випадки під большевицькою дійсністю в селі, як неможливо було віддзеркалити точно агентурної роботи.

Філіштант, літом 1945 р., зголосився з "повиною" і водив большевиків до людей, які помагали повстанцям. Цього ж року, повстанці зловили його і зліквідували).

30.II.1948 р.

20/3

* * *

III. БОРЩІВСЬКИЙ РАЙОН

№ 26/III-1

Протокол допиту Володимира Степановича Липецького

Р – 31.

Справа ч.: .../46 р.

Липецького Володимира

а/р РО МВД по пс. “Іванов”.

Борщів, дня 10.XII.46 р.

Протокол

Липецький Володимир Степанович, ур. 1931 р. в с. Бабинці, Борщівського р-ну, українець, освіта – 4 кл. НШ, невійськовий, нежонатий.

Я, Липецький Володимир Степанович, народився 1931 р. в с. Бабинці, Борщівського р-ну, в сім'ї бідняків. Сім'я складалася з батьків, мене та сестри Степанії (від москаля). До школи ходив я в рідному селі, де закінчив 4 кл. Батько мій був сільським заробітником.

По приході більшовиків в 1944 р. батька забрали до армії та він десь загинув на фронті. Мати працювала в колгоспі бригадиркою, а я зі сестрою проживав вдома.

12.II.45 р. мою маму вбили неznані люди (здається повстанці за співпрацю з МВД). Слідуючого дня до села приїхали большевики та закликали мене до с-ради. Тут застав я якогось большевика, ст. л-та високого, сухорлявого, в зеленім кашкеті, носив жовті пагони з трьома зірками, узброєного в автомат і пістоль. Він питав мене, хто вбив мою матір. Я сказав, що правдоподібно “бандерівці”. Він сказав, що її вбили “бандити” та, що я повинен її пімстити, допомагаючи їм вишукувати “бандитів”. Я сказав, що буду старатися висліджувати та знищувати “бандерівців”. Тоді від почав мене поучувати, як слідити за “бандитами” та сказав, що я буду його розвідником. Він сказав мені ходити ніччю по селі, підглядати, чи хто не заходить до стодоли, ходити попід вікна та прислухуватися, чи немає в хаті “бандерівців”. Я

на це все погодився. Тоді він сказав мені підписати якийсь папір та дав мені кличку "Іванов". Я розказав йому, що бачив, як до Сікорського заходили "бандерівці". Вечером пішли ми до вище згаданого на засідку, але не стрінули нікого. До цього господаря водив я большевиків два рази, але за кожним разом безуспішно. Кілька днів пізніше повів я большевиків на засідку під лози. Большевики дали мені на засідку пістоль. Тут вони вбили двох повстанців. Після цього я ходив слідити по полях, в лозах та по селі, але не стрічав нікого. Я водив большевиків в сад біля Чорного, на стависко, але також не стрінули нікого. Четвертого дня доручив мені нач. гарнізону слідити, чи хто не заходить до священика. Я скрився в stodoli священика Шиповського та побачив, як до хати прийшов вночі якийсь чоловік. Я зараз повідомив большевиків з гарнізону, вони обскочили хату та цього чоловіка зловили. Це був цивільний чоловік Головацький Микола. Большевики його перевірили та пустили додому. Слідуючого дня повів я большевиків в яр біля Чорного Ілька. Тут ми зробили засідку, на яку надійшло двох повстанців. Большевики почали стріляти, але повстанцям вдалося втекти. Слідуючого дня ходили ми на засідку на другий кінець села та тут вбили двох повстанців. Один впав під кемпою, а другий біля керниці. За це я дістав від нач. гарнізону 10 крб. Крім цього ми ходили ще два рази на засідку біля Ільницького. Після цього нач. гарнізону написав записку та з нею вислав мене до с. Окопи на гарнізон. Тут я зголосився до нач. гарнізону ст. л-та Мішки. Цей доручив мені ходити по селі та висліджувати, чи до кого не заходять "бандерівці". Я пішов в село, зайшов до stodoli одного господаря та тут заховався. Звідси побачив, що до хати зайшло двох "бандерівців". Я негайно повідомив нач. гарнізону, але заки прийшли большевики повстанці повтікали з хати. Два дні пізніше нач. гарнізону вислав мене до с. Боришковець, щоб я слідив за рухами повстанців. В Боришківцях я перебував протягом двох тижнів. Вдень квартирував в своїй тітці, а ночами ходив по селі і слідив. Однієї ночі запримітив я, як двох повстанців переходило через дорогу. Я зголосив це в гарнізон с. Окопи. Слідуючої ночі большевики робили на цьому місці засідку та обскакували хати. Після цього мене вислали до с. Залісся. Тут я перебував через цілі жнива. Одного дня я побачив, що до однієї жінки зайшли повстанці. Я зголосив про це на гарнізон в с. Кудринцях. Слідуючого дня большевики перевели в цієї жінки ревізію та її арештували. По двох днях її звільнили. По жнивах я пішов до с. Бабинці та перебував там до 15.XI.46 р. цього дня закликав мене нач. місцевого гарнізону, написав записку та казав з нею зголоситися на гарнізон в с. Іване Пусте. Я це зробив. В Іваню Пустім я перебував три

дні. Звідси мене вислали до Кривча Горішнього. Нач. гарнізону в Кривчі (ст. лейтенант, середнього росту, чорнявий) вчив мене, як треба слідити за “бандерівцями”. В Кривчі я перебував до 24.XI.46 р. Цього дня вислав мене на розвідку до Бабинець. Там стрінувся я з большевиками, які запитали мене, чи я вже щось розвідав. Я сказав, що ще нічого. 25.XI.46 р. на бабинському цвинтарі мав я стрічу з нач. гарнізону із с. Кривча. Я його повідомив, що бачив, як двох повстанців заходили до крайньої хати від сторони с. Пилипча. Він вислав мене слідити під лісом на Слобідці та під Надьковом. 21.XI.46 р. я мав зголоситися на гарнізон до Кривча. На гарнізон я не зголосився, бо стрінув повстанців, які мене забрали зі собою.

Протоколував “Нечай”

* * *

№ 27/III-2

Протокол допиту Михайла Івановича Дідика

Р – 31

Справа ч.: .../46 р.

Дідик Михайла Івановича

с/о РО МВД по пс. “Бій”.

Борщів, 18.XII.46 р.

Протокол

Дідик Михайло Іванович, ур. 1925 р. в с. Волківці [Вовківці], Борщівського р-ну, українець, освіта 6 кл. НШ, нежонатий, швець, член ВЛКСМ.

Я, Дідик Михайло Іванович, ур. 1925 р. в с. Волківці, Борщівського р-ну, в сім'ї бідняків. З 7 року життя я почав ходити до школи в родинному селі, де покінчив 6 кл. В 13 році життя я почав вчитися на шевця. По приході большевиків 1944 р., я став на працю воєнрука в Сапогівській школі, Борщівського р-ну. Тут працював я протягом трьох місяців. Відтак одержав я покликання до ЧА (я записався, як народжений 1927 р.). Я до армії не пішов та почав критися. Я скривався від осені 1944 р. до травня 1945 р. В цьому місяці я зголосився з повинною на МВД в Борщеві. Мене протоколував нач. ОББ – Аксютін. Я розказав йому свій життєпис та сказав чому укривався. Аксютін сказав, що за те все мене чекає 10 років тюрми, але якщо погоджуся з ним співпрацювати він відпустить мене додому. Я на це погодився. Аксютін дав мені підписати заяву с/о, яка була слідуючого змісту:

“Я, Дідик Михайло Іванович, добровільно погоджуюся співпрацювати з органами МВД. Про всі справи буду доносити чесно і сумлінно”.

Відтак дав мені кличку “Бій”. Доносити мав я на МВД один раз в тижні. Коли б це було не можливе, я мав переслати донос поштою.

Продовж 1945 р. доносив я загально про рухи повстанців.

1946 року я дістав завдання вислідити Дутку Семена і Яворську Василю. За вислідження їх я мав дістати добрі документи. Осіню

1946 р. я дістав припоручення від Гоменюка (оперуповноваженого МВД) вислідити підпільника “Неплюю” і Яворську Василину. За це я мав одержати три тис. крб. 2 листопада 1946 р. я доніс на МВД, що бачив, як вище згадані заходили до Худик Антона, Лазарука, Шкварка і Петруньки Яковів. В наслідок мого доносу, большевики арештували цих людей та їх тяжко побили. Другим разом я доніс, що “Неплюю” ходить в сіраку або кожусі та лише з пістолем. Яворська ходить в кожусі. Вони постійно квартирують в Волківцях. Большевики робили на всіх всипаних мною дорогах і стежках засідки, однак безуспішно.

Протягом моєї співраці з МВД, пізнав я ще таких співробітників МВД із села: Биячок Степан (доносить один раз в тиждень до Маляренка, секретар райкому ВЛКСМ). Це зачув я в райкомі ВЛКСМ, як вони між собою розмовляли. Ковцун Петро і Сарабун Іван (осіню 1946 р. вони два рази стрічалися в хаті Таманчук Петра з Гоменюком), Ковцун Роман (брат “Балки”, яка ніби криється, дуже часто стрічається з Гоменюком), Когут Степан (член ВЛКСМ, до нього часто заїздить та квартирує Фйодоров з МВД), Ковцун Володимир (секретар ВЛКСМ).

Я сам комсомолец з 1944 р. Осіню 1944 р. повстанці відібрали від мене комсомольський квиток. В березні 1946 р. я дістав другий та про це не признавався нікому.

Протоколував 40/7

* * *

№ 28/III-3

Протокол допиту Романа Артимовича Ковцуна

Р – 31.

Справа ч.: .../47 р.

Ковцун Романа Артимовича

с/о РО МВД по пс. “Бардій”

Борщів, 14 березня 1947 р.

П р о т о к о л

Ковцун Роман Артимович, ур.
1928 р. в с. Волківці [Вовківці],
Борщівського р-ну, українець,
освіта 5 кл. НШ, нежонатий, невій-
ськовий, фінагент.

Я, Ковцун Роман Артимович, народився 1928 р. в с. Волківці, Борщівського р-ну, в сім'ї українців – селян. В своєму рідному селі я ходив до школи та закінчив 5 кл. Від цього часу я перебував вдома та помагав батькові при господарстві. Від січня 1945 р. став я працювати статистиком в фінвідділі в Борщеві. Пізніше мене поставили на працю фінагента в с. Волківці.

Перед виїздом до Волковець, закликав мене нач. фінвідділу Калашніков до себе та сказав, що коли я працюю на державній посаді, мушу співпрацювати з МВД. 9.X.46 р. покликав мене на МВД ст. л-т Аксіонов, який почав мені говорити різне на українських повстанців, яких я за його словами повинен допомагати знищити. По короткій розмові я погодився підписати заяву про співпрацю з органами МВД. При підписуванні заяви я одержав кличку “Бардій”. Аксіонов мене докладно поінструктував, в який спосіб слідкувати за повстанцями. Припоручив вислідити до кого заходять повстанці “Клим”, “Неплюй”, “Рись”, Яворська Василина, “Байда”, “Дністер” і Войтович. Доносити я мав щопонеділка на квартиру Аксіонова. Мав також доносити Селіверстову і Гоменюкові, коли вони приїдуть до його села.

3.XI.46 р. повідомив я Аксіонова, що бачив п'ять повстанців, які заходили до Плечій Василини, а відтак пішли полем в напрямі Сапогова.

24.XI.46 р. мене арештувало МВД за те, що будучи фінагентом, я допустив манко на суму 5245 крб. В тюрмі сидів я 8 днів. Протоколував мене Аксіонов. Мій батько мусів сплатити бракуючі гроші а я, щоб не бути засудженим мусів вдруге погодитися на співпрацю з МВД. Тепер я дістав доручення прослідити чи такі особи мають зв'язок з повстанцями: Плечій Василина, Яковів Петронеля, Лазарук Петронеля і Тодорук Марія.

24.XII.46 р. Гоменюк з ОББ дав мені доручення списати тих, що ходитимуть [з] колядою, та, розвідати нащо колядували. Це я виконав. 26.XII.46 р. в мене вдома були Ванька Гергалов і Гайчиняк. Мене та мого швагра, Яворського Василя вислали слідити, хто буде переходити дорогою. Вразі чогось, ми мали стукати в бляху. Саме тоді надійшла жінка Войтовича, підпільниця. Ми почали кидати в бляху грудками, большевики вискочили з хати та почали за нею стріляти, але їй вдалось втекти.

31.XII.46 р. я був зайшов до Аксіонова. Він сказав мені, що усі зібрані матеріали можу передавати Андрусик Миколі, бо це "наш чоловік". Сказав також добре уважати під час свят, бо тоді до села напевно прийдуть повстанці. Другого дня свят вони будуть в селі і я маю їм переказати, що довідався.

Я до Андрусик Миколм не ходив та йому нічого не доносив.

Я почав ходити попід хати Гуменюк Василя, Плечій Василяни, Антонюк Анни, Кирилюк Пилипа та Яворської Василяни, підглядав чи немає кого в хаті, або чи не заходить хтось до них.

Дня 6.I.47 р. я стрівнувся з Селіверстовом та повідомив його, що бачив як до Гуменюк Василя заходили повстанці. Цього ж дня большевики там двічі перевели ревізію.

Дня 8.I.47 р. Селіверстов, йдучи дорогою, викликав з гурту хлопців в якому теж і я стояв, Когут Степана та щось з ним розмовляв.

Дня 9.I.47 р. мене придержали українські повстанці та забрали до Сков'ятина, звідки мені вдалося втекти додому. Про це я не доносив, бо боявся, що розконспіруюся коли донесу.

21.I.47 р. повідомив я Аксіонова, що через с. Волківці переходили повстанці, в числі 16 чоловік, усі убрані в білі халати. Цього дня я одержав 172 крб. за "добру роботу". Він обіцяв мені, що за стрільця одержу 800 крб. а за провідника, то вже побачимо.

19.II.47 р. я підглядав попід хати Лазарук Петронелі, Кривий Дмитра, Андрусик Анни, Антонюк Кирила, Малиник Петра, Яворської Василяни, Нагурського Романа, Бузей Панька, Черсак Дмитра, Кіцлярського Панька, Басараби Онуфрія, Кривого Петра, Плечій Василяни. Цієї ночі в селі були большевики зі Селіверстовом і я

повідомив його, що бачив, як хтось вечером ходив до Черсак Дмитра та, що мати Яворської Василюни є вдома. В наслідок цього большевики перевели ревізію в Черсак Дмитра та зловили матір Яворської Василюни.

Дня 4.III.47 р. я доніс Аксіонову, що бачив в хаті Лазарук Петронелі трьох повстанців (3.III.47 р.). Аксіонов запитав мене, чи я точно бачив. Я підтвердив. Цього самого дня в 2-гій год. пополудні Селіверстов з 7-ма большевиками перевів в Лазарук Петронелі стислу ревізію, доказуючи їй, що в неї були “бандити”. Цього самого дня я одержав 357 крб.

За повстанцями та їх рухами слідив я тому, що хотів викупитись в большевиків за свій проступок (манко). По-друге мене для цієї роботи спеціально вислали до Волковець.

40/7

* * *

Протокол допиту Миколи Михайловича Андрусика

Р – 31.

Справа ч.: .../47 р.

Андрусик Миколи

член ОУН по пс. “Хортиця”

а/в РО МВД і МГБ по пс. “Хитрий”

Борщів, 25.III.47 р.

Протокол

Андрусик Микола Михайлович, ур.
1917 року в с. Волківці [Вовківці],
Борщівського р-ну, українець,
освіта 5 кл. НШ, невійськовий,
жонатий, по професії – коваль –
рільник.

Я, Андрусик Микола Михайлович, народився 1917 р. в с. Волківці, Борщівського р-ну, в сім'ї селян-рільників. До школи ходив в родинному селі, де закінчив 5 кл. По закінченні науки помагав родичам при господарстві. В 16-тому році життя я почав вчитися на коваля. В 1941 р. я оженився [з] Ярошинською Анною.

До ОУН вступив 1941 р. Зразу був станичним с. Волківці, а в 1942 р. став підрайоновим теренової сітки. По приході большевиків в 1944 р. мене звільнили з посту підрайонового та призначили до організування УПА. При цій роботі – згинуло з моєї вини 12 підпільників. Після цього мене звільнили та скривався в своєму селі з місцевими підпільниками. Осіню 1944 р. я зголосився з повинною до органів МВД в Борщеві. Мене відпустили додому та я став працювати ковалем. В м. грудні районний пров. “Роман” знова покликав мене до праці. Відтак мене передали на СБ і відпустили домів. Веною 1945 р. я, за посередництвом голови с-ради Варварука, знова зголосився з повинною на МВД.

В червні 1945 р. мене арештували українські повстанці (жандармерія УПА – сотня “Хмеля”), які сильними побоями вимусили від мене зізнання, що я мав зв'язки з МВД. Скориставши з облати, яку саме переводили большевики, я втік від повстанців. В с. Мушкатівка я стрінувся з большевиками, які випитували мене про

кількість та озброєння повстанців та водив на місце, звідки втік (Цигани). Опісля забрали мене до Борщева та передали на МВД.

На МВД протоколювали мене нач. Золотько та Селіверстов. Зразу випитували про останню подію, а відтак представили акт, на якому було подане моє псевдо і вся орг. праця. На підставі цього мене мали засудити на 15 літ каторжних робіт. Щоб уникнути кари, я погодився на співпрацю з МВД. Я підписав заявку співпраці з МВД кличкою “Хитрий” (цю кличку дали мені тому, що я зумів втекти від повстанців). Доносити я мав безпосередньо на МВД. Мені казали слідити за “Дністром” - Яворським Василем, “Радоею”, “Стрілою”, “Мироном”, “Митким”, “Проминем”, “Неплюєм”, “Гартом”, “Бором”, “Нечаєм”, “Олегом”, “Рисем”, “Олею”, і “Балкою”. До грудня 1945 р. я працював в друкарні в Борщеві і не мав нагоди стрічатися з повстанцями. З цієї причини в грудні мене звільнили з праці, я пішов додому та став працювати ковалем.

В серпні 45 р. за моєю намовою і посередництвом зголосився з повиню Яворський Василь “Гонта” - підрайоновий господарчий.

12.IX.45 р. за моїм посередництвом зголосилася з повиню підрайоніва УЧХ “Балка” - Ковцун Стефанія (зараз жінка Яворського Василя). В березні 1946 р. я разом з Пилипчук Михайлом виробляв документи для “Бія” - Шморгун Василя (районовий військовик). Про це я повідомив Селіверстова та “Бія” зловили на станції в Чорткові. Ще 25.IX.45 р. за посередництвом “Бія” я стрінувся з українськими повстанцями, які мене поверховно перепротоколювали та казали зложити присягу на вірність нації і повстанцям. Рівнож я присягнув, що ніколи не стану большевицьким агентом. Мені припоручили подавати відомості про МВД і большевиків (ці інструкції одержав він у формі записки, яку до сьогоднішнього дня носив при собі, зовсім в незнищеному стані. Примітка). Рівнож мені припоручили зробити атентат на Селіверстова. Про це все я доніс Селіверстові та радився, що мені робити. Він сказав мені записку носити все біля себе для виправдання себе перед іншими повстанцями. Відносно атентату, щоб повстанці більше набрали до мене довір[’]я, Селіверстов, дня 27.XII.45 р. нічю постріляв біля своєї хати та слідуочого дня ходив по Борщеві обандажований та розповідав, що “бандити” хотіли його забити біля його власного дому.

Примітка. Дальше протоколювання (вияснення справи упадку сл. п. дд. “Мирона” і “Стріли” і т. п.) перервала зустріч з большевиками. Підчас зустрічі згинув один повстанець, а арештованого треба було зліквідувати.

Протокол допиту Параски Федорівної Басараби

Р. 31

Справа ч.: .../47 р.

Басараба Параска Федорівна

Член ОУН по пс. "Зірка"

А/в РО МВД і МГБ по пс. "Орися"

Борщів, дня 26.IV.1947

ПРОТОКОЛ

Басараба Параска Федорівна нар.
1928 р. в с. Сапогів, Борщівсь-
кого р-ну, Терн.[опільської] обл.,
українка, осв. 4 кл. н.ш., кравчиня.

По закінченні 4-ох клас н.ш., в родинному селі я помагала родичам при господарстві.

По приході большевиків 1944 р. я стала працювати зв'язковою ОУН на сс. Кривче Гор.[ішне] і Долішне. Псевдо моє було "Зірка". До цієї праці втягнув мене станичний "Олень". В с. Кривче Гор. я була пов'язаною з Борщівською Марією і Румак Василюю. В Кривче Долішне з Буртняк Марією, Стецько Марією і Тодорук Оленою (всі арештовані та вивезені, крім Румак Василюни, яка живе легально вдома). Крім цього я знала всіх підпільників з с. Сапогів, а саме: "Хмару", "Оленя", "Евгена", "Рися", "Лиса", "Морозенка" і "Шелеста". З жінок знала я: Кирилюк Настю – станичну, Кирилюк Настю Іванівну – помічника станичної, Порошук Марію, Саламон Наталку – зв'язкову до с. Волківці [Вовківці], Щулик Марію і Баланюк Марію – зв'язкові до с. Гермаківка, Корчак Олену і Зарицьку Анну – зв'язкові до с. Шишківці, Дикун Анну і Санов[ер]ську Гафію – зв'язкові до с. Стрілківці, Тимків Олену – зв'язкова до с. Кривче Гор. і Дол. – в оргроботі, брали участь: Фещук Анна, Саламон Марія, СанOVERська Катерина, Семенюк Олена, Яковів Марія. Сходини перепроваджувалися в мене вдома. Я перепроваджувала харчеві та інші збірки.

Осіною 1944 р. мене арештували з 8 іншими дівчатами. На протоколах мені закидали, що я давала повстанцям газети та давала розвідку з с. Кривче. Мене протоколували 7 разів, протягом 12 днів.

Протоколував мл. лнт. Медведьов та лнт. Сельверстов. На послідньому протоколі мені доручили слідити за повстанцями та дали короткі інструкції, як це робити: наслухувати де ніччю гавкають пси, скриплять двері, слідити в кого заслонені вікна і т. п. Доносити я мала безпосередньо до тих, що мене переслухували. Заяви про конспірацію я не підписувала.

В 1945 р. перед Великодними Святами большевики зловили підпільницю в моєму селі з с. Стрілківці по пс. “Циганка”. Вона “всипала” мене на РО МВД та від цієї пори большевики почали за мною шукати. Вони приходили до мене 2 рази, але мене вдома не застали. Від цього часу я почала скриватися. Я скривалася в с. Кривче в Стецко Гаврилини і Гаврилук Василя (мого вуйка) разом з Гірняк Анною зі с. Кривче (зараз зголосилася). Протягом 14 місяців мого підпілля я не мала жодного контакту з повстанцями.

Дня 15/7. 1947 р. я вийшла з хати Москалюка в с. Кривче Гор. та на дорозі стрінула Савчука з РО МВД, який був з істрєбками. Істр. Сеньків, який мене знав, бо з ним колис[ь] пасла худобу, сказав Савчукові, що я є підпільницею. Мене зараз арештували. Забрали до місцевого гарнізону на МВД та вкинули до конюшні. З с. Кривче протоколував мене мл. лнт. Гуменюк та Савчук. Вони питали, кого я знаю з ОУН. Я сказала на Румак Василю, яку зараз 16/1. 1947 р. арештували. На протоколі я доказувала їй до очей, що два рази принесла до неї штафету від “Клені”, від “Оленя”. Р[у]мак Василюна призналася, що віднесла ці штафети до с. Бабинці. Вона сказала також, що мене знає та, що давала мені яблук, коли в заступстві Борцовської [Борщовської] Марії по пс. “Оля”, яка була хвора, від мене перебирала штафети. Румак Василюна подала, що моя кличка – “Калина”, а Борщовської – “Оля”. Підчас цього протокування мене найбільше питали за кличкою та доказували, що моя кличка – “Леся”, до чого й я призналася. Підчас цього били мене дротом, кулаками та тягали за волосся. Я зізнала, що держала зв’язок до с. Кривче, що нав’язав мене до з тієї роботи “Олень”, що на зв’язок ходила з Дикун Анною і Сановерською Гафією. Большевики їх зараз арештували та я свідчила їм до очей. Вони до цього призналися. Дальше питали мене про криївку, в якій впав “Олень”, та оргмайно та, чи Дем’янишин Ілько і Москалюк Олекса носять зброю. Я сказала, що два ці мали зброю, дальше зізнала, що в Пушкаря лічився хворий “Олень”, що Кирилук Настя була станичною, а “Олень” був її судженим, сказала, що “Рись” та його жінка скриваються, а в кого хаті зараз знаходиться сільрада.

Зі с. Кривче мене забрали до Борщева та тут протокували 10 разів. Протокував мене нач. РО МВД – Золотько і нач. ОББ – Приходько. Я зізнала все так, як воно і в дійсності було.

На першому протоколі подала я, що моя кличка – “Леся” та що скривалася я в с. Кривче Д. в Гаврилюк Василя, Церковняк Степана і Михасюк Анни. Я була пов’язана зі Стецько Марією, Додорук [Тодорук] Оленою і Буртник [Буртняк] Гафією в с. Кривче Гор. з Борщовською Марією і Румак Василиною. Записки до Румак Вас.[илини] на адресу “Клені” передавав мені “Олень” та Кирилюк Настя.

На другому протоколі мене питали, що Гаврилюк Василь ходив з повстанцями, що забрав в Кирилюк Проця дошки та, що Кирилюк Настя його пізніше стрінула та грозила, що за ті дошки ще йому відплатиться. Я зізнала, що Гаврилюк Василь ходив з повстанцями, а пізніше був в істребках та, що Кирилюк Настя дійсно йому за дошки грозила. Золотько запитав мене, чи це правда, що “Морозенко” ходив до Зарицької Анни та питав, від кого вона має дитину. Я сказала, що “Морозенко” дійсно до неї ходив, та що ця дитина від нього. Питав також, чи “Хмара” приносив до мене сушене [т]істо. Я підтвердила.

На третьому протоколі питали про Кирелюк Василя (Гродзька), в якого в хаті впав “Забіяка” та зловили “Хмару”. Питали чи він дійсно їх перетримував, чи вони випадково до нього зайшли. Я сказала, що вони перебували в Кирилюка цілий час. Питали, чи заходили повстанці до голови с/ради, що я підтвердила. Питали, чи правда, що в Кирелюк Марії (арештована) скривалася підпільниця із с. Стрілківці по пс. “Циганка”. Я це також підтвердила та зізнала, що до Кирелюк Насті привозила раненого “Палія”.

На четвертому протоколі питали, де скривався Кирелюк Проць, де знаходиться його жінка й син, його майно та скільки поля. Я сказала, що він криється в с. Сапогів [у] своєї фаміліянтки – Кирилюк Марії, що його жінку вбили большевики та сказала, що не зна[ю] нічого про його майно.

На п’ятому протоколі питали про мою вуйну – Гаврилюк Василину, якої чоловік та син зліквідовані. Я зізнала, що в неї переховувалася оргбараболя, підтвердила, що “Рись” зі своєю жінкою скривається в селі та я зі своєю сестрою робила для повстанців светери з вовни, яку приніс “Забіяка”.

На шостому протоколі питали про “Оленя” та з ким він ходив. Я сказала, що “Олень” був станичний та ходив з “Морозенком” і “Евгеном”. Далше я підтвердила, що Шелест ходив до Баланюк Марії та, що в неї переховувалися організаційні шкіри та горілка.

На сьомому протоколі питали, чи я носила від “Шелеста” штафету для “Юрка” до Буртняк Гафії, Стецько Марії і Тодорук Олени. Я це підтвердила, сказала, що передавала штафети до Румак Василини, а також подала, що слідуючі дівчата мали зв’язки з повстанцями:

Кирилюк Настя (станична), Кирилюк Настя Іванівна (помічник станичної), Порошук Марія, Саламон Наталка, Шулик Марія, Баланюк Марія, Корчак Олена, Зарицька Анна, Дикун Анна, СанOVERська Гафія, Тимків Олена, Фещук Анна, Саламон Марія, Дикун Марія Петрівна, Тимчук Марія Миколаївна, СанOVERська Катерина, Семенюк Олена і Яковів Марія. Я зізнала, що до станичної приходила “Балка” – Ковцун Стефа з с. Волківці. Та станична припоручила мені збирати харчі. Я дістала муку від Дикун Степана і Бугера Анни та солонину від Михасюк Анни.

На восьмому протоколі питалися, де та скільки разів відбувалися сходини і хто їх перепроваджував. Я сказала, що сходини відбулися біля 10 разів, а перепроваджував їх “Лиман”, станична Настя і “Олень”. На сходинах були присутні: Степанів Олена, Шулик Марія, Тимків Олена, Баланюк Марія, Саламон Наталка і Кирилюк Марія (всі вони арештовані і вивезені). На сходинах вивчали: Декалог і засади конспірації.

На дев'ятому протоколі питали про те саме, що й на попередніх та нач. РО МВД Золотько те все списував. При допитах був присутній Приходько і мл. лнт. Гуменюк.

На десятому протоколі були присутні: Приходько, лнт. МГБ – Селіверстов і нач. РО МВД Золотько. Цей останній списав мою біографію та запитав, чи я знаю, що мене за це все чекає. Я відповіла, що – не знаю. Тоді він сказав, що мене засудять на 10 років примусової праці і вивезуть на Сибір та, якщо б я погодилася на співпрацю з МВД, то мені кару подарують. Отже, я можу вибирати, сказав він[, або] на співпрацю з органами МВД, або 10 років тюрми. Я, щоб залишитися та жити в родинному селі, погодилася на співпрацю. Він дав мені підписати заяву про співпрацю та я підписала її кличкою “Оріся”. Змісту заяви я не пригадую. Доносити мала я безпосередно Приходькові або Селіверстову. Головним моїм завданням було вислідити “Рися”, його жінку і Командира “Бур'ю”. Слідити я мала там, де ніччю гавкають пси, де заслонені вікна і т. п. Ніччю казали мені ходити попід хати, підглядати та підслухувати. Також доручили мені слідити за Дикун Анною та СанOVERською Гафією. Тим двом свідчила я пізніше до очно, що вони мали зв'язки з повстанцями. Після цього мене звільнили.

Вдома я почала дещо розвідувати. До мене приходив 4 рази Селіверстов, 2 рази я з ним стрічалася, а 2 рази він мене не застав вдома.

Перший раз, дня 17/II.47 р., він зайшов до мене до хати та тому, що тут була жінка Саламон Степана, він сказав тільки, що я дуже змарніла, нічого не питаючи, вийшов з хати.

Другим разом, дня 19/II.47 р., він не застав мене вдома.

Третій раз, дня 23/II.47 р., він застав мене в хаті. Тоді викликав мене до сіней та спитав, що я розвідала. Я сказала йому, що “Рись” квартирує часом в Чухрай Катерини. Він сказав мені дальше за “Рисем” слідувати та відійшов.

Четвертий раз він був під хатою та тому, що на лавці лежала моя покійна бабка, він до хати не заходив. Від Приходька я одержала спеціальне завдання перевірити людей із с. Шишківці, які також погодилися на агентурну роботу: Недопитальську Марію, Паладійчук Калину і Гавронську Ольгу. Я мала взяти шовкову хустину та, вдаючи розвідницю повстанців, йти до цих людей та збирати харчі, а хустку подарувати Недопитальській, ніби від ком. “Рур’ї” [“Бурі”]. Я ходила до с. Шишківці, виконала доручення та про все донесла дня 30/III.47 р. Приходькові до Борщева.

В час своєї агентурної роботи я довідалася, що в с. Сапогів є такі большевицькі агенти: Сарабун Іван Юрович, (нар. 1917 р., був в Німеччині на роботах, звідки повернувся осінню 1945 р.) як я ще була в підпіллі, він приходив до мене додому та говорив моїй мамі, що коли дадуть йому 300 крб. він зробить так, що я не буду критися та, що мені нічого не буде. Мама однак йому грошей не дала. Як мене зловили, Золотько питався, чому я не хотіла дати Сарабунові грошей, бо цей був би зробив так, що я ходила би та жила б свobodно і не дісталася б тюрми. Цей Сарабун розказував Золотькові, як в селі розбрюювали істребків та, як він викрутився перед повстанцями. Він сказав, що був вже в руках повстанців, але вони його пустили. Він доніс, що до Степанів Олени заходить часто “Морозенко” та бачив, як до неї заїздили фірами. Я бачила в нього пістоль та довгий ніж, який він носить за холявою. Він заходить часто до Балковської Докі[ї] та тут часом ночує. Найбільше пересиджує в Волосінович Варвари і Сарабун Василя.

Бугера Іван, бідняк, ходить до чужих жінок. Мене питали, чи він має з повстанцями зв’язки, бо він большевикам говорить, що про все від повстанців довідується. Він сказав Приходькові, що в осені 1946 р. Дикун Петро зробив хрест на могилу, а закопували його Фікус Василь і Дякун Степан. Селіверстов сказав, що Бугера говорив, що сидів в криївці “Рися” на городі, та що вони взяли в Кирилюк Федя свиню і її в “Рися” зарізали. Там був “Олень” і “Лис”. Жінка і мати “Рися” та жінка вчителя приготувляли м’ясо та носили до Корчак Івана, де квартирував ком. “Меткий” зі своєю групою. Слідуючого дня була облава та м’ясо скидали до ями, де воно зіпсувалося. Селіверстов сказав, що Бугера хороша людина, що він до нього часто заходить. Бугера ходить вечорами по селі горою, заходить до Височанської

Василини, Шелтинської Олени і Кирилюк Анни. Часто ходить до Борщева на РО МВД.

Багач Петро нар. 1919 р., в 1941 р. пішов до ЧА, звідки повернувся 1946 р. з другою жінкою – східнячкою. Перша його жінка Багач Фрозина працює головою клубу. Говорив, що до нього заходять повстанці за газетами, а до Саламон Івана – за медом і харчами. В ЧА був комсомольцем. Його кличка правдоподібно “Ворона” або “Сорока”. Багач Фрозина нар. 1925 р. жінка Петра – сказала Селіверстову, що ходила на розвідку до с. Волківці. Запрошувала його, щоби йшов до неї ночувати, бо до неї приходять бандити. Сказала йому, що як повстанці ідуть з Волковець, то заходять за розвідкою до Саламон Гриця. Сказала, що в неї за хатою в скалі була криївка, в якій крилися “Хмара” і “Юрко”.

Шеменюк Олена нар. 1927 р., б. зв’язкова до с. Вовківці, до Томків Ірини (її фаміліянтка). Слідить, куди заходять повстанці. Їздила на білому коні до с. Більче-Золоте, куди посилали її большевики. До неї часто заходить Селіверстов, Гуменюк і Ковпак, часом в неї ночують. Вона співпрацює з Кирилюк Настею (фаміліянткою).

Дикун Анна Миколаївна, нар. 1926 р., сказала большевикам, що “Рись”, “Байда” і “Орлик” в Саламон Насті і Мощанки Якова квартирували та посилали до неї за молоком. В Мощанки була також “Кленя” і “Берізка” (котра мала коросту), вона писала на машинці, а жінка Мощанки присмажувала на олії бараболі. Сказала большевикам, що Кирилюк Настя ніколи не давала їй спокою, все приходила за харчами, вовною і полотном, а вкінці намовила “Оленя” і “Морозенка”, щоб її били. На РО МВД говорили, що Дикун А. [М]. часто заарештовують та замикають до льоху, але це тільки про людське око. Вдійсності вона за кожним арештуванням подає їм відомості про повстанців.

Стецько Марія нар. 1923 р., яку часто покликає до себе Ковпак і вона часто в нього ночує. Вона сказала Ковпакові, що мати “Рися” перебуває в своїй доньки Докії, що тут знаходиться її корова та збіжжя “Рися”. Сказала, що там часто заходить “Рись” та, що він літом 1944 р. оженився з якоюсь підпільницею.

Зарицький Василь, секр. с/ради сказав Селіверстову, що “Рись” з іншими повстанцями взяв його сина Гриця і Томкович Степана за те, що вони в імені повстанців написали до переселенця зі Заход[у] – Козія листа, в якому домагалися від нього 1500 крб. Він мав положити гроші в умовленому місці. Козій підглянув, що це вони та доніс про це повстанцям.

Томенчук Марія нар. 1928 р., її мати – полька. Сказала Сел[і]верстову, що до неї заходять повстанці, щоб зробити біля неї засідку.

Дикун Василь, він агент і бухгалтер колгоспу. Коли люди говорили, що я вбита, він перший сказав Селіверстову, що я живу та, що він мене бачив. Казав, що повстанці були його взяли до с. Бабинці, але його зовсім не били, що до нього заходять за грішми та до його жінки шити “маскіровки”. Кличка його, здається, “Береза”.

Порошук Настя сказала Селіверстову, що “Рись” знищив її чоловіка, у відплату за то, повстанці в неї не раз наїлися і напилися.

Дикун Іван – бригадир колгоспу. Селіверстов говорив, що цього повстанці брали вже 3 рази та так били, що він оглух. Зараз він чесний чоловік.

Пушкар Василь, б. голова колгоспу. Селіверстов казав, що в нього була аптека, яку жінк[а] віднесла до криївки, в якій впав “Олень”. Казав, що хворий “Олень” лежав в нього 2 тижні. Про криївку доніс того дня рано, коли була облава.

Гаврилук Василина, моя вуйна. Живе в тій хаті що і я, через сіни. Говорила Золотькові, що через мене зліквідо[в]ано Гаврилук Василя і Гаврилук Петра (її чоловіка). Вечером ходить часто по селі. В 1945 р. вона скривалася та пізніше в невідомо в який спосіб злегалізувалася.

[З] с. Кривче Гор. Румак Василина нар. 1910 р. сказала Приходькові, що брат станичної – Борщовський Михайло нар. 1928 р. приносив до неї штафети. В неї заховані оргдокументи Борщовської Марії. Сказала Приходькові, що Татарчук Степан – “Рись” взяв з млина з Хомів 2,5 цнт. муки, що ходить по людях, стягає шинелі та дає своїм сестрам на футерка, що в неї самої переховуються орг. светери і рядна, що Борщовський Михайло осінню 1946 р. розліплював проти-большевицькі листівки, що до неї і Татарчук Анни заходять повстанці та, щоб тут зробити засідки, що через її руки переходять штафети. Про все доносить Саліванову.

Татарчук Анна, нар. 1925 р., організована. Знала про всі рухи в селі. В неї була головна станиця зв’язку. Говорила Саліванову, що лічила хворого “Оленя” – [П]люїка в польській хаті, де була криївка в перешитій стрісі. Донесла, що літом 1945 р. там квартирували: “Шелест” і “Мирон”, що до неї самої приходили повстанці, щоб дати 500 крб., що давала їм з кооперативу горілку і цукор, що носила їсти “Шелестові” і “Миронові”, як ті квартирували на польській хаті. Казала, щоб біля її хати робити засідки.

Татарчук Наталія (Краковська) нар. 1925 р., якої чоловік згинув в рядах УПА. Коли повстанці вбили на її подвір’ю партприкріпленого Милосердова, вона пішла до Тісноус Федора та сказала, щоб цей привів Саліванова до свого брата Петра і сказала йому, що повстанці

вбили її чоловіка, а тепер приходили до неї. Про[]це повідомила її мати Тісноуса. Вона (Татарчук М.) сказала більшовикам, що родина Татарчука знає, де скривається “Богун” та його сестра Гафія. Остання часто заходить до Краковської Докії, а перебуває в Андрійчук Докії. Говорила, що в Татарчука є багато награбованого майна.

Церковняк Настя нар. 1920 р., мешкає зі своїм чоловіком Іваном в Чернівцях. Весною 1946 р. приїхала з Чернівців, зайшла до с/ради, де був Селіванов і Тісноус. Слідуючого дня досвідком Румачка відвезла її до Устя Єпископського. До Румачки Василя вона сказала, що “Богун” часто заходить до свого вуйка Бойка, який живе біля Дребіт Катерини. Його сестра заходила по ліки до лікарки для хворого “Богун”, який лежав в тім куті села біля Вовка. Це було в жнива 1946 р. Румак Василю сказала про це її сестра Анна Гусак. Пізніше більшовики робили наскок на цей кут села.

Саламаха Іван, ур. 1922 р., комсомолець. Б. [увший] станичний ОУН, зголошенець, ходить зараз з пістолем. Сказав більшовикам, що до Николаїшиного і Гаплюка заходять повстанці та, що Гаплюк їм допомагає. В Гаплюка знаходиться багато паперу та книжок. Сказав, що до Татарчук Анни заходять повстанці, та що там можна зробити засідку. Приходько сказав, про нього, що це чесна людина і ми дали йому по заданню пістоль.

Антонюк Гафія сказала, що Бойко Наталія співпрацює з повстанцями. Вона була арештована, вивезена, однак вкортці повернулася додому. Коли Бойко Наталія повернулася додому (призналася більшовикам, що [в] неї є криївка), Антонюк Гафія допоминалася 2 кг сала, 2 кг муки та 500 крб. грішми, ніби за те, що вона (Антонюк) просила за неї більшовиків. Антонюк Г. донесла, що до Саламаха Грицька заходять повстанці та, щоб там зробити засідку.

Луцик Іван з с. Кривче Дол., який працює в спиртзаводі носить пістоль і доніс більшовикам, що біля церкви був прибитий плакат, на якому було написано, що він підписав акт на 4 дівчині та наказано йому до 4-ох днів вибратися до району. З цієї причини він вдома не ночує та хоче перенестися до району. Його жінка працює рахівником [в] колгоспі та також носить пістоль (до цього сама призналася). Вона квартирує в Петрички. Луцик доніс, що повстанці заходять до Вуянка Катерини на Когутівці, Борщовського Михайла, Бездітного Степана, Бугера Михайла і Чубра Анни. Він ходив на полювання та це підслухав.

Борик Марія донесла, що до Стецько Василя заходили повстанці та тут перепроводжували сходи, що Стецько В. збирала для повстанців харчі, що її дочка – Марія їздила до с. Шишковець на зв’язок, що в Петричка і Дудчишиного переховувалося орг. збіжжя і

верети. В наслідок цього донесення, большевики перевели в цих господарях ревізії.

Борщовська Катерина донесла, що під час Різдв'яних Свят квартирували у Візник Калини та тут вбили одного большевика, який ходив в ліс на полювання, що повстанці забрали з кооперативи в с. Сапогів бараболю, завезли її до Фещук Івана, який зробив для них 15 літр. спирту, а решту бараболю завезли до Візник Калини, говорила, що повстанці зараз по вбивстві большевика пішли на Вигоду, бо там мають криївки. Сама вона ходить красти. 2 рази була арештована большевиками, а зараз звільнена.

Кирилюк Олена і Марія, повернулися з робіт з Німеччини. Мешкають в одній хаті з головою колгоспу – Солтисом. Обидві покритки. Нав'язані нач. істр. баталіону – Левчуком. Донесли большевикам, що до Лесів Докії і Ялового Анни заходять повстанці, що вони збирали зимою для повстанців харчі, відвезли їх до лісу, а звітдам повернулися з дровами, що Лесів Д. і Ялового А. донесли повстанцям, що на Різдво в Кирилюк Олені і Марії грала музика та Солтис і Конійчук зі своїми жінками справляли забаву.

Солтис – голова колгоспу ходить з пістолем. Він припровадив до Гаврилюка Василя 5 большевиків та сказав, що в нього є криївка, в якій скриваються: “Чорнота”, Мимка Василь і “Степ” – Тодорук Михайло. Большевики перевели ревізію, однак нічого не знайшли. Він доніс, що Мимка Степан (зголосився з повинною) пішов був до УПА, пізніше повернувся додому та тут скривався. Доніс, що Мимка вбив голову с/р Луцика. Нав'язаний Салівановим Яшою.

Медвідь Василь, ур. 1928 р. підписав заяву ще в 1944 р., але не хотів доносити. Зараз доносить. Тепер поїхав до Тернополя на курс секретарів комсомолу. Давніше був зв'язковим Тісногуза на РО МВД.

Недопитальська Марія нар. 1918 р. в с. Шишківці зголосилася з повинною. До неї посилав Приходько, щоб взяти від неї харчі, та подарувати їй шовкову хустину ніби на пам'ятку від ком. “Бур’ї”. Другим разом зайшла я до неї дня 11/IV.1947 р. та тут застала я Саліванова, який щось з нею розмовляв. Він мене придержав та протоколував в хаті Тодорука. Недопитальська розказала Саліванову про хустку та доказувала мені, що носила до мене штафети. Я сказала, що з хусткою і по харчі прислав мене Приходько. По перевірці Саліванов мене відпустив дня 16/IV.47 р. Недопитальська прийшла до мене до с. Сапогів та випитувала, чи в селі є істребки, чи привезли до колгоспу збіжжя. Вона сказала, щоб поговорити з трактористами, щоб ці дали для повстанців 20 літрів нафти. Казала, що повстанці взяли в Крик Михайла свиню та цей доніс большевикам і вони робили ревізію в

Худіївцях і Бабинцях. Приходько сказав мені, що вона казала робити засідку під стінкою, де заходять хлопці. Вона “наша людина, підписала заявку, розказала все про Шишківці і Шупарку”, – сказав Приходько.

Гавронська Ольга, нар. 1925 р. Приходько посилав мене до неї, щоб збирати харчі ніби для повстанців. Вона дала мені шинку із замерзлої свині. Крім цього донесла Приходькові, що в зимі у Вівчарук Степана квартирувало 2-ох повстанців, що вони заходять до Паладійчука та, що там треба зробити засідку. Приходько сказав, що вона підписала заявку та, що вона є чесною людиною, коли сиділа в тюрмі, заходили до неї солдати. Вона переписувалася з Іванцовим та їздила до нього до Чорткова та Чернівць. Вона призналася Приходькові, що зимою 1945 р. під час постою гарнізону збирала для повстанців харчі. Разо[м] є членом ЛКСМУ.

Паладійчук Калина нар.192[1] р., зголосилася з повиною. Приходько посилав мене до неї за харчами, але вона не дала нічого, Приходько сказав, що вона чесна людина, бо розповіла йому про всі оргсправи. Вона донесла, що “Берізка” походить з Борщева, що в Борщівському р-ні є ще 45 повстанців, що до Недопитальської та Лилика заходять повстанці та, що тут треба зробити засідку. Про Недопитальську сказала, що це сексотка і дід.

Крик Михайло нар. 1900 р. Приходько сказав, що він підписав заяву, та зголосив більшовикам, що повстанці забрали в нього безрогу. Внаслідок цього більшовики робили в сс. Худіївці і Бабинцях ревізії. Хлопці Крика возили муку Селіверстову до Борщева та на гарнізон с. Кривче.

Прокіпчук Василина нар. 1910 р. в с. Худіївці. Приходько сказав, що вона є чесна людина та вони платять їй 500 крб. По неї мали вже 2 рази приходити повстанці, але їй вдалося втекти. Вона сказала більшовикам, щоб робити біля її хати засідки.

Приходько сказав мені, що ті, які приходять з ЧА, працюють краще. Він приобіцяв мені, що за добру роботу одержу гроші та працю в районі. Коли не працюватиму, мене арештують та вивезуть на Сибір. В останньому часі я довідалася, що Колар Зоська доносить своєму братові – Бойчук Адамові. Вона донесла, що “Рись” мав рани на ногах та, що він часто заходить до Чухрій Катерини.

[40/7]

* * *

№ 31/III-6

Протокол допиту Івана Михайловича Ожоганя

Р – 31

Справа ч.: .../47 р.

Ожогань Іван Михайлович

С/о РО НКВД 1940-41 р. пс. “Грозний”

С/о РО МГБ пс. “Зоркий”

Борщів, дня 13/VII.47 р.

ПРОТОКОЛ

Ожогань Іван Михайлович, нар.
1905 р. в с. Шишківці Борщів-
ського р-ну, Терн.[опільської] обл.,
українець, 4 кл. н. ш., жонатий,
рільник, працівник уповмінзагу.

На сьомому році життя я почав ходити до школи в рідному селі, де закінчив 4 кл. Якраз тоді вибухла перша світова війна. До 1919 р. я пас худобу та помагав батькам при господарстві.

В 1919 р., коли відступав І-ий Бережанський курінь УСС за річку Збруч, люди почали говорити, що поляки вбивають всіх молодих українців. Це приневолило мене, Крик Михайла, Білинського Лева і Юрчука Андрія відійти з відступаючим куренем УСС до Кам'янця-Подільського. Тут нас омундурували і ми сповняли в таборі куріня військову службу. Опісля наш табір переїхав до Бердичева, а звідси в ліси біля Білої Церкви. В цих лісах ми стояли табором протягом цілої зими.

1920 р., по ліквідації нашої армії, я разом з Криком Михайлом подався в напрямі додому. В селі Кудринцях ми перейшли річку Збруч, де нас залапали поляки. По двох тижнях нас відпустили додому.

Вдома я лежав через цілий рік хворий на тиф. Після виздоровлення я помагав родичам при господарстві.

1926 р. мене змобілізували в польську армію, де я служив протягом двох літ в 69 пп. в м. Гнезно. Осінню 1928 р. я повернувся з армії додому.

1929 р. я оженився з Стасюк Юстиною (нар. 1914 р.) і став працювати на своїй власній господарці. Поля в нас було два га. 1930 р. мене вибрали секретарем Читальні “Просвіти”. Рівнож цього року я

став членом “Матірнього Товариства” у Львові. Секретарем “Просвіти” я працював до 1934 р. В цьому році в мене народився син на ім’я Михайло. Опісля мене вибрали касієром “Просвіти”, яким я працював до 1937 р. Цього року був вибір нового виділу і мене з касієра усунули. Згодом я вступив на роботу до фільварку, де працював магазенером аж до 1939 р.

На фільварку я познайомився в 1938 р. з Гурським Антоном, родом з с. Шупарка, по-нац. поляк (працював на тім самім фільварку, як машиніст). По ближчі[м] познайомленні він почав давати мені до читання підпільну большевицьку газету “Известия”. В розмовах вихвалював мені СССР та ціль КПЗУ. Я погоджався з його думкою і згодом став членом КПЗУ, а відтак заступником секретаря КПЗУ на с. Шишківці. До КПЗУ Гурський втягнув ще: Борщика Степана і Рушеля Бронислава. За моєю ініціативою до КПЗУ вступили: Григоращук Андрій, Чорний Василь, Жучок Дмитро, Верига Михайло і Ожогань Микола. Найперше я з ними говорив про неминучість війни Польщі з СРСР, про прихід СРСР на Західно-українські землі й т. п. Між іншим, потішав їх, що з приходом большевиків вони одержать наділи землі і доступ до урядів. На сходинах ми читали підпільні комуністичні газети, як: “Известия”, “Правда Западной Украины” і “Ставай, поднимайся, рабочий народ”. Газети ці приносив нам Гурський та, читаючи, пояснював нам завдання і ціль КПЗУ. Крім цього кожний член платив по 50 гр. вкладки та 45 гр. МОПР. Завданням кожного члена було слідкувати за членами ОУН та вести шептану пропаганду поміж населенням про неминучість війни між Польщею і СССР, що на ЗУС [ЗУЗ] прийдуть большевики, розділять панську землю між бідних селян і буде добре жити всім бідним людям. Я при допомозі своїх членів розвідав, що Юзьвак Панько і Жучо[к] Михайло є членами ОУН. Про них я повідом[ив] свого зверхника Гурського Антона. Рівнож я, як заступник секретаря КПЗУ, мав зв’язки зі слідуючими селами, які належали до мого участку, а саме: Худівці [Худіївці], - Верига Михайло (голова), Гуска Петро (заст.), Білінський Григорій, Любінецький Віктор, Душмак Василь, Гуцуляк Роман і Степан, який мешкає через дорогу від Прокіпчука Василя; Шупарка – Невідомий Михайло, Петрінчик Степан; Сков’ятин: – Бойчук Петро (голова), Цимбалюк Франко (заст.). Крім того я знав, що Колешка Григорій з с. Королівка [Коралівка] є членом КПЗУ, про що сам мені признався. Рівнож знаним мені був ще Шиманський Кароль, родом з Борщева. Він був головним секретарем, від якого до нас приходила література. Сходини ми перепроводжували один раз на тиждень в хаті Григоращука Андрія. На кожних сходинах був наш зверхник Гурський Антін. Кожний голова КПЗУ мав

список своїх членів, видрукований на машинці, який знаходився в нашого зверхника.

З приходом большевиків 1939 р. я вступив до сільської міліції, комендантом якої був Саранчук Василь. Крім мене в міліції ще були: Стасюк Микола, Ожогань Микола, Ткачик Проць, Андрійчук Семен і Верига Михайло. Після ліквідації сільської міліції я подав точний список всіх членів КПЗУ зав. райфінвідділу Крамаренкові та партприкріпленому Карпову. Після цього дали мені посаду фінагента на сс. Шишківці і Худівці [Худіївці]. По одержанні праці фінагента закликав мене парт прикріплений і сказав, щоб я доносив йому, хто в селі виступає проти СРСР та колективізації. При тім сказав мені написати заяву на співпрацю. Заяву я підписав кличкою “Грозний”. По підписанні заяви запитав мене Карпов, хто належав за часів Польщі до “Лугу”. Я сказав, що до “Лугу” належали такі люди: Саранчук Василь – голова, Борщик Степан – заст., Пудяк Ізидор – секр. Рівнож сказав, що Юзьвак Панько належить до ОУН, він в 1919 р. був при УСС-ах та був ранений. Крім того я подав персональні дані про виділ Чит. “Просвіти”, а саме: Борщик Василь – голова, Гаврилюк Микола – заст., Попик Степан – касієр, Ткачек Василь – бібліотекар. Він це все собі записав. Вкінці він сказав, що навесні будуть організувати колгоспи. При організації колгоспів моїм завданням буде слідкувати, хто буде вести антиколгоспну пропаганду. Зібрані дані я мав подавати прямо до його контори при заготівлі.

Під час організації колгоспу я разом з головою с/ради Гускою Григорієм, секр. с/ради Юзьваком Паньком та Григоращуком Михайлом (помер на Уралі) підписали акт на 12 осіб, які виступають проти колгоспу (найбагатші в селі), а саме: Ткачик Андрій, Гавронський Панько, Саранчук Павло, Пудяк Степан, Пудяк Дмитро, Попик Микола, Попик Іван Федорович, Попик Василь, Попик Григорій, Попик Степан, Федорович Йосиф і Ткачик Василь. Цей акт ми доручили Карпову.

Між іншим, я довідався від Вериги Михайла, що на б. солтиса Олефір Степана підписали акт на вивіз такі особи: Попик Григорій, Гуска Григорій, Верига Михайло, Стасюк Григорій і Гуска Федір. Це діялося в хаті Попик Григорія. За його вороже відношення до населення під час його урядування за Пол[ь]щі люди його не злюбили і тому підписали акт вивозу на Сибір. Згодом його вивезли.

За свою донощицьку роботу я одержував 120 крб. в місяць.

З приходом німців я вступив на роботу до фільварку в своєму селі і працював магазином. Під час нім. окупації КПЗУ не проводило жодної роботи.

Коли в 1944 р. до нас вступили знову большевики, я пішов до ЧА. Вишкіл переходив в м. Пенза. Опісля пішов на шоферський курс до м. Ульяновськ. На фронтах я брав участь під Варшавою та Берліном. По закінченні війни, в 1945 р. мене демобілізували додому. Додому прибув в міс. жовтні, де почав працювати на власному господарстві.

В березні 1946 р., під час облави, до мене зайшов нач. ОББ л-т Приходько. По короткій розмові він почав мене заохочувати до співпраці з МВД, обіцяючи за це працю в большевицьких установах і грошову допомогу. Заради грошей я погодився бути його донощиком. Тоді він почав характеризувати мені повстанців, як зрадників укр. народу, через яких бідне селянство не може дійти до колгоспного добробуту. Рівнож представляв мені велич і мог[у]чість ССРСР. Говорив, що ССРСР – це одинока країна в світі, яку ще ніхто не переміг і не переможе. Селянство щасливо розвивається, відбудовує країну, Але в цій мирній роботі йому перешкаджають “бандити”, які зрадили свій народ і пішли на службу до Гітлера. Рад. влада при допоміг чесних громадян скоро покінчить з проклятим бандитизмом. Після того сказав мені підписати заяву про співпрацю з органами МВД. Заяву я підписав псевдом “Зорький”. При відході сказав мені, щоб я прийшов в слідуючий понеділок до канцелярії Калашнікова, нач. райфінвідділу в Борщеві.

В понеділок я пішов до Борщева і зайшов на вказане мені місце. В канцелярії вже був Калашніков, нач. ОББ Приходько, Григоращук Андрій і Борщик Степан. Останні оба з с. Шишківці. Приходько познайомив нас, визначив ціль нашої праці та почав нас інструктувати, в який спосіб слідкувати за бандитами. Говорив, щоб підглядати, звідки і до кого заходять, скільки їх є, яка зброя, як одягнені. Підглядати вечорами попід хати, насл[у]хувати, де гавкають собаки, довідуватися від фамілії підпільника, хто їм допомагає харчами та одежою. Рівночасно слідкувати за криївками по полю, в лісі, а найбільше в селі. Також говорив, що можна бандитів троїти в цей спосіб, що запрошувати до себе на вечерю, всипаючи до страви або води відповідну кількість отруї. Отрую вони мали нам дати. За криївками в селі слідкувати по окопах вздовж дороги, під гноєм та інших місцях. В лісі шукати під купами дров, а в ярах шукати за свіжою землею. По одержанні інструкції Приходько написав на одній картці всі три заяви та дав нам підписати. Я свою підписав цим самим псевдом, Григоращук Андрій – псевдо “Путьовка”, а Борщик Степан – пс. “Скат”. По підписанні заяви Приходько сказав, що я являюся їх зверхником, а всі матеріали вони мають подавати до мене. Одержані від ни[х] матеріали я знова мав подавати Приходькові в районі. Стрічатися ми

мали з Приходьком в канцелярії райсоюзу (на долині). Там пише дівчина на машинці, яка як я тільки приходив, виходила надвір або до другої кімнати. Для кращої конспірації в роботі я одержав працю агента натуропоставок уповмінзагу в сс. Шишківці і Худівці [Худіївці]. Григоращук Андрій став головою кооперативи, а Борщик Степан – секр. с/ради. На тому ми розійшлися.

Кілька тижнів після цього до мене вечором зайшов Вівчарук Дмитро - "Сокіл" і Савчук Роман - "Борун" та забрали від мене всі урядові книжки і відійшли в напрямі ліса. Другого дня я пішов до Борщева та стрінув на умовленому місці Приходька, якому розповів, що в мене був Вівчарук Дмитро і Савчук Роман, якого родина мешкає в Борщеві. Донос про Савчук Романа був для Приходька цікавий, бо він зареєстрований як учень теології в м. Станиславові і Приходько в це повірив. Цим доносом Приходько був дуже вдоволений, за що мені дуже дякував і хвалив за чесну роботу.

Зимою, перед Різдвяними Святами, в моїх сусідів Григоращук Лукіяна і Короляк Михайла квартирувало 4-ох повстанців. Я довідався про це і зараз доніс Приходькові.

Від Григоращук Андрія я довідався, що Андрійчук Василь - "Буря" дуже часто заходить до Романів Григорія, який працює в районі та має з повстанцями зв'язок. Через свою родину подає їм відомості з району. Рівнож сказав, що родина Романів Григорія і Пудяк Юстини допомагають повстанцям харчами і розвідкою з села. Про це все я розказав Приходькові.

Від Борщика Степана я довідався, що повстанці часто заходять з "Мокирця" до Лилик Івана, Григоращук Лукіяна, Курляк Михайла. Про це я рівнож повідомив Приходька.

В м. лютім в мене, Григоращук Лукіяна і Курляк Михайла квартирувало 12 повстанців. Цього вечора прийшов до мене один з повстанців (чорний, кучерявий), який доказував мені про мою співпрацю з МВД. Я нічого йому не признавався. Під час квартирування цих повстанців в мене, Григоращук Андрій хотів донести большевикам ще того самого дня, але я боявся за своє господарство і тому йому не дозволив це зробити. Другого дня ранком я поїхав до Борщева і розповів про все Приходькові. Коли я розповів, що мене підозрівають в співпраці з МВД, Приходько зараз змінив наше місце стрічі. Слідуючі стрічі мали відбуватися в б.[увшій] фризієрні, в знищенім домі Фрідмана. Рівнож сказав Приходько, що він буде деколи відвідувати мене вдома.

Кілька днів пізніше до мене додому прийшов Приходько разом зі ст. лнт. МВД Башкіровим, який є оперативником на с. Шишківці,

Худівці [Худіївці] і Бабинці. Приходько мене познайомив з ним і сказав, що я тепер буду подавати матеріали Башкірову, який частіше буде перебувати в моєму селі. Від Башкірова я одержав доручення довідатися, чи в Гури Марії є під стодолюю криївка. На тому ми розійшлися.

Одного разу, в неділю, я пішов до Гури Марії та почав шукати попід стодолюю за криївкою. В висліді я знайшов вже повалену криївку. Про це повідомив Башкірова. Більше завдань від Башкірова я не одержав. Деякі відомості Башкіров одержував від моїх підвладних.

З Приходьком я мав 3-4 стрічі на місяць. Про всі стрічі я не пам'ятаю, але про всі події, які були в селі, я доносив точно. Доноси мої були конкретні і актуальні без жодних спізень. Крім того мої підвладні відбували стрічі з Приходьком, на яких подавали матеріали про висліджені справи без мого відома.

Після моїх спостережень, під час контакту з большевиками, я багато разів бачив, як з Приходьком або Савчуком говорили такі люди: Ожогань Микола по пс. "Повзун" (аг.[ентурне] пс.[евдо]), Стасюк Калина, Недопитальська Марія, Ткачик Юстина та Радковська. Зі с. Худівці [Худіївці] я підозрівав в донощицтві Гуску Петра, Басарабу Романа і Любінецького Віктора, яких я бачив кілька разів на стрічі зі Савчуком в райсоюзі і на базарі.

Весною 1947 р. до села приїхав Приходько і о/у МГБ кап. Саліванов Яша і покликали до с/ради мене, голову с/ради Юрчук Михайла, секр.[етаря] с/ради Борщик Степана і голову кооперативи Григорчук Андрія. Коли всі зійшлися, Приходько нам припоручив сказати про всіх людей, які допомагають повстанцям та виступають проти Рад. влади. Я зі своїми підвладними та головою с/ради підписали акт на вивіз слідуєчих родин: Федорович Йосиф (в його домі має поміщуватися лабораторія), Андрійчук Семен, Андрійчук Степан, Попик Іван, Попик Микола та Григоращук Іван, якого вже вивезли.

Після цього я мав стрічу на вищезгаданім місці дня 11/V.1947 р. На стрічі був Приходько. Я сказав йому, що в Романів Григорія був "Буря" і Андрійчук Василь. Про це мені повідомив Григоращук Андрій.

Дня 18/V.47 р. до села приїхав знову Приходько і Саліванов та закликали мене, голову с/ради, Григоращука Андрія і Борщика Степана до с/ради. Вони приказали нам підписати акт, що Андрійчук Семен, Степан і Дмитро дійсно є братами Андрійчука Василя - "Максима" і мають з ним зв'язок. Ми підтвердили, що це дійсно правда і всі 4 підписали акт. Слідуючої ночі большевики замордували Андрійчука Дмитра, на якого ми зложили акт.

По смерті Приходька і Саліванова на засідці в Сков'ятині мене покликав до району слідчий МГБ ст. лнт. Сельверстов. Разом зі мною був Григоращук Андрій і Борщик Степан. Коли ми прибули до нього, він повідомив нас про смерть Приходька і сказав, що від тепер будемо доносити йому. За завдання дав нам слідкувати за всіма тими людьми, які допомагають "бандитам". Нових інструкцій він нам не дав жодних. Місце стрічі визначив в конторі Лантуха (зав. райспоживспілки), де пише дівчина на машині. Після цього ми ще раз підписали заяви на співпрацю тими самими псевдами і відійшли.

В середині червня до села приїхав Сельверстов, з яким я стрінувся в с/раді. Цей раз я повідомив його, що в селі був "Буря" і Андрійчук Василь, які квартирували в Осадчука, де їх підстригав Григоращук Андрій. Про те мене повідомивсам Григоращук. Сельверстов це все записав собі та визначив мені слідуючу стрічу на 11/VII.47 р. в умовленому місці (в райсоюзі).

На стрічу я не пішов, бо мене арештували повстанці.

За свою роботу з органами МВД я брав по 300 крб. в місяць разом з моїми підвладними. Гроші відбирав я в конторі МВД, де працює середнього росту мужчина, родом зі СУЗ.

Завваги слідчого: Під час слідства об'єкт дуже часто давав "слово честі" як доказ, що він говорить правду. Згодом виказувалось, що це все було брехнею.

Під час першої большевицької дійсності об'єкт явно виступав проти церкви і Бога.

В співпраці з МГБ був свідомий і працював ідейно (бувший комуніст), але також важливим фактором в цьому були і гроші, які він одержував від МГБ.

Смертній присуд прийняв холоднокровно, без хвилювання, а навіть сказав "дякую". Перед смертю молився до Бога. Ані разу не просився про звільнення.

40/5

* * *

№ 32/III-7

Протокол допиту Антона Михайловича Сакундяка

Р – 31

Справа ч.: .../47 р.

Сакундяк Антін Михайлович

Борщів, дня 20/VII. 1947 р.

ПРОТОКОЛ

Сакундяк Антін Михайлович, нар.
1914 р. в с. Глубічок, Борщівсь-
кого р-ну, Терн.[опільської] обл.,
українець, осв. – 4 кл. н. ш., жона-
тий, рільник.

Я, Сакундяк Антін Михайлович, нар. 1914 р. в с. Глубічок, Борщ.[івського] р-ну, Терн.[опільської] обл. в сім'ї рільників-українців. В родинному селі закінчив 4 кл. н. школи. Я проживав біля матері, бо мій батько загинув на світовій війні в 1915 р. По закінченні школи до 15 року життя пас худобу. Відтак працював на господарстві, а також заробляв при рубанні дерева в лісі.

В жовтні 1932 р. я посварився з поляком Мицай Павлом, який забрав моє робітниче знаряддя. Я постановив його набити за це. Стрінувши його по трьох днях на вул. Сенява, кинувся на нього та вдарив його палицею по голові та два рази в груди. Внаслідок цього Мицай згинув на місці. Слідуючого дня я пішов до Борщева та зголосив про свій злочин в городському суді. Мене арештовано, та тому, що був малолітній та сам признався до злочину мене звільнено. Щойно 31/XII. Чортківський суд засудив мене на 3 роки в'язниці. Я робив апеляцію, однак це не допомогло. Кару за злочин я відбув на Гор.[ішньому] Шлеську, на роботах. За добре поведення мені даровано 1/3 кари, та в 1935 я повернувся додому.

Проживаючи в селі я товаришував з Сакалом [Секалом] Степаном, Томкович Йосифом, Возьним Павлом, Олексієвич Володимиром, Секалом Миколою і Гладиборода Володимиром. В 1936 р. Гладиборода Володимир посварився з поляком Штокалюк Антоном. За це я з Сакало Степаном, Паршетою Павлом і Гладиборода Володимиром ніччю з 21 на 22-го травня зайшли до цього поляка. Ми розшили стріху, зіззли до хати, поранили Штокалюка у руку,

забрали годинник і гроші та повтікали. Нас усіх арештували та мене засудили на 6 років тюрми. Кару я відбував в Раві Руській. В тюрмі я вчився на огородничих курсах. Тут заізнався я з жидами, які сиділи за приналежність до комуністичної організації. Вони мені багато розказували про комуністичний лад і це все мені було подобалося. В початках польсько-німецької війни в'язні розбили тюрму і я втік додому. Вдома застав я вже большевиків.

В квітні 1940 р. під впливом большевицької пропаганди я записався на курси, на яких вивчали статут ЛКСМУ та підготовляли нас до вступу до цієї організації. На курсах були ще: Загородний Михайло, Дубина Михайло, Дзядох Вітольд, Шумеляк Маріян, Гривків Марія, 12 якихось жидів та інші, яких прізвищ не пам'ятаю. В цей час заробляв я на спекуляції продовольчими товарами і ін.

В січні 1940 р. я зайшов до клубу, де якийсь жидок з Озерян вчив молодь танців. Він сказав мені, щоб я залишився в клубі по закінченні танців. Разом зі мною залишився Дубина Михайло (нар. 1912 р., середнього росту, блондин, грамотний, був в ЧА, жонатий має двоє дітей: Славка літ 12 і Сташка – літ 5) і Загородний Михайло (Скрудзь), (нар. 1922 р., парубок, за ним. окупації був у Франції на роботах). Цей жидок запровадив нас до будинку, в якому колись містилася “гміна” та тут почав нам говорити про комуністичну партію, про “добробут та щастя жити в СССР” і ін. Вкінці він запитав нас, чи ми хочемо належати до комуністичної партії. Ми сказали, що – хочемо і він сказав нам підписати заяви, в яких прохалося прийняти в кандидати комуністичної партії. Заявки ці ми підписали ім'ям і прізвищем.

В лютому 1941 р. я одружився з полькою Фігурською Анелькою.

В березні 1941 р. жидок з Озерян повідомив нас, що нас прийнято до комуністичної партії (КПЗУ) та поінформував, що ми повинні висліджувати контрреволюційний елемент, тих, що ведуть політичну роботу, спрямовану проти СССР і саботажників. Зібрані відомості мали ми подавати до нього. Він перевів з нами в приміщенні “старої гміни” тайні сходи. Такі сходи, на яких викладано нам історію комуністичної партії, конституцію СССР, політ-огляди, говорилося про любов до партії та її вождя, відбувалися раз в тиждень – в середу. Я одержав доручення слідити за Восьним Павлом (нар. 1918 р.), Сов'як Петром (нар. 1913 р.), Тимковидом Йосифом (нар. 1913 р.) і Восьним Йосифом, підпільниками – членами ОУН, яких родини большевики вивезли на Сибір. Рівнож доручили мені слідити за поляками, які належали до польської організації “Людовці”, а саме: Ващак Франком (нар. 1911 р.), Мимків Тадеушом (нар. 1915 р.), Вербіцьким Стефаном (нар. 1900 р.) і Собан Казіком (нар. 1914 р.).

Одного разу я підслухав, як Вербіцький Стефан читав з Тимчишин Зенеком підпільну польську літературу та розмовляв про оргсправи. В цей час я сидів під вікном.

Цього самого року я та Шатурла Петро (товариш з тюрми) вкрали в м. Товсте ровер. Люди говорли, що ровер цей я дістав від НКВД. По приході німців 1941 р. Восьний Павло і Сов'як Петро протоколювали мене в справі цього ровера.

За весь час нім. окупації я працював на ріллі, деколи займався спекуляцією. Одного разу я продав Крик Йосафатові дамський плащ, поліція цей плащ забрала, говорячи, що плащ походить з крадежі. Мене арештували та по провіренні звільнили.

Ще перед відступом большевиків, мій оргзверхник – жидок, говорив, що большевицька влада з цієї території уступить та по короткому часі знова тут повернеться. Він наказував, щоб навіть в найтяжчих хвилинах не залишати своєї праці, помагати ЧА, та, як прийде визов, щоб зголоситися.

В роботі комуністичної організації, до якої я належав наступила в роках 1941-43 перерва тому, що я стратив всі зв'язки. Щойно в 1943 р. ідучи з Озерян я стрінув Різничука – б. працівника Заготскоту (скупщика худоби). Його знав я ще з 194[0] р. та він також працював в комуністичній організації. Ми умовилися на стрічу, яка мала відбутися за 10 днів, на рогацці біля дороги, яка веде до Озерян (1 км. від села). Ми стрінулися на умовленому місці в 7-й год., він розказав мені про большевицьку партизанку, говорив, що їй треба помагати, а то і самому до неї вступити. Рівнож він наказав мені дібрати до роботи ще двох чол. По цій стрічі, що відбулася в міс. листопаді 1943 р., я старався притягнути до своєї роботи других людей. Про це я говорив з Федишин Миколою і Крутим Іваном (це діялося за хатою Шевця Володимира) та вони відказалися від цієї роботи. Тоді я загрозив їм смертю.

На другій стрічі з підпільником КПЗУ – Різничуком (зі СУЗ) я одержав 300 зл., щоб при їх помочі заохотити людей вступити до комуністичної організації. Про цих двох, що відмовилися вступити до КПЗУ, я не згадував нічого, бо боявся, щоб він не схотів на них пімститися, щоб могло погано скінчитися для мене.

Від часу нав'язання, стрічі відбувалися 1-2 рази в тиждень. На них я одержував інструкції, комуністичну літературу, реферати про міжнародне положення і т.п. Між іншим одержав слідуючі большевицькі видання: Теорія Маркса, Совітський партизан, Постанови комунізму, підпільні вказівки і т.п. З Дубиною М. і Загородним М. Різничук стрічався осібю.

В лютому 1944 р., коли зближався большевицько-німецький фронт, я одержав большевицькі листівки, які розкидав по селі разом з двома вищезгаданими людьми.

За нім. окупації я не втягнув до КПЗУ нікого. Довідався я тільки, що в цій організації працює Червак Микола (літ ок. 37, коваль, бронірований – цього чоловіка об'єкт старався хоронити та не компромітувати комуністичною діяльністю. Говорив, що Червак – це добрий коваль, з яким він дуже добре жив. Всипав його при кінці – зав.[вага] слідч.[ого]).

По приході большевиків 1944 р. до мене додому прийшов мій оргзверхник з КПЗУ та сказав, що ми мусимо йти до ЧА. В міс.квітні я разом з ним поїхав до райцентру. Нас відправили до ЧА. По дорозі я захворів та мене залишили в місцевості Мичулинське біля Москви. По 4-ох тижнях я виздоровів та тут протягом 9-ох тижнів служив вартовим біля арештованих. Опісля враз і[з] іншими я виїхав на роботу в Мичулинські ліси. Тут працював я магазинером, а опісля мірщиком дерева на складі. За це платили мені 200 крб. Крім цього я спекулював деревом, за що мали мене судити. Після цього на моє прохання перенесли мене на працю при “підсобному господарстві”, де працював я завідувачим до міс. квітня 1946 р. Моїм завданням було, між іншим, слідити за робітниками, висліджувати саботажників, усякі надужиття, а також розвідувати, що говорять, та що думають робітники. Про це все я мав доносити начальникові – майорові Мармашеву.

7/IV. 1946 р. я підробив собі документи та поїхав додому. 20/IV. прийшло за мною пошукування з останнього місця праці, та Борщівське РО МВД мене арештувало. Тут протоколував мене ст. лнт. Приходько. При кінці слідства він сказав мені написати автобіографію та запропонував, як бувшому членові КПЗУ (ця організація втратила значення, бо під час війни не виконала свого завдання), співпрацю з органами МВД, на що і я погодився. Я підписав заяву кличкою “Вода”, якою я мав послуговуватися в своїй агентурній роботі. Приходько поінформував мене, як слідити за повстанцями, де і як шукати за криївками, як висліджувати тих, що помагають повстанцям. Після цього мене відпустив додому. Слідуючу стрічу призначив на 10/VII.-46 р. в одній із реставрацій.

Дня 10/VII.-46 р. на стрічі з Приходьком я доніс йому тільки те, що бачив переходячих повстанців. Я просив його визначити мені довший реченець, щоб я мав час щось вислідити. Він знова інструктував мене, як слідити та обіцяв мені підшукати помічників до праці. Слідуючу стрічу призначив мені на 10/X.-46 р. Коли б мені в

міжчасі вдалось здобути якісь цінні матеріали, я мав про це донести безпосередньо на РО МВД.

В міс. вересні 1946 р. до мене прийшов Шумеляк Володимир (нар. 1922 р. в с. Глубічок) та приніс картку такого змісту: *“Товариш Сакундяк! Доручаю вам прийняти його до своєї праці під кличкою “Вітер”*. Картка була підписана Приходьком. Пізніше зголосилася з такою самою карткою Буркацька Марія (нар. 1910 р.) по кличці *“Сонце”*. Цим двом особам я наказав слідити за повстанцями, їх криївками та людьми, що виступають проти Рад. влади. Вони мали подати мені до дня 9 жовтня 1946 р. Однак в зазначеному терміні вони не подали мені жодних матеріалів.

10/X.46 р. я пішов на стрічу до ресторану в Борщеві. Тому, що я і цим разом не приніс жодних матеріалів, Приходько грозив, що скаже мене арештувати, а родину вивезе на Сибір. Слідуючу стрічу Приходько назначив мені на 1/I.47 р. в полі біля Верхняківського кладовища. Ще перед стрічою Приходько викликав мене та моїх [співробітників] на РО МВД та грозив, що скаже нас арештувати за саботаж роботи. Він доручив нам даліше розсліджувати протирадянський елемент, головно сказав слідити за Сов'як Петром – *“Промінь”* (підпільник). Ми погодилися це завдання виконати, за що він обіцяв нам грошеву винагороду.

Дня 31/XII.46 р. я пішов до Шумеляк Володимиром та цей передав мені список людей, що виступають проти колгоспу та Рад. влади. Там були такі прізвища: Завісляк Антін, Сакундяк Володимир, Василишин Петро, Швець Михайло, Гринишин Михайло, Бурлачка Оріся, Микиташ Микола та ін., всього 34 прізвища. Список підписаний кличкою *“Вітер”*. Цього самого дня *“Сонце”* принесла мені список людей, що виступають проти Рад. Союзу, а саме: Буринський Василь, Чоловська Марія, Швець Олена, Лечок Павліна, Сакало Павло, Качмар Михайло, Козосвист Михайло, Козосвист Антін, Сакундяк Антін Іванович, та решту, яких не пам'ятаю. Я сам подав, як контр-революційний елемент слідуючих осіб: Казка Дмитро, Томкович Богдан, Шимків Антін, Стичишин Федь, Бізуляк Василь, Пашуляк (переселенець), Парнета Володимира, Мемона Олеська, Коваль Павліну і Захарчук Павла.

Ці списки передав я Приходькові на стрічі, що відбулася дня 1/I.1947 р. За це одержав я, як заохоту для дальшої праці 900 крб. 500 крб. залишив я собі, а решту по 200 крб. дав своїм співробітникам. На стрічі Приходько наполягав, щоб покращити працю та сказав, що передає мене в розпорядження оперуповн.[ого] Медведева.

З Медведевим стрівуся я перший раз при кінці березня 1947 р. (він зайшов до мене додому). Я не дав йому жодних матеріалів, бо

повстанці взагалі не заходили до нашого села. Медведьов припоручив мені намовити Кавку Марію, щоб зголосилася з повинною до органів МВД (Кавка Марія нар. 1908 р. в с. Глубічок, українка, осв. - 2 кл. н. ш., заміжня, рільничка, крилася тому, що в її хаті вбили одного большевика).

Я переконав Кавку М., що її немає чого скриватися та, що вона може жити легально. Я приобіцяв їй злегалізувати, говорячи, що її нічого не станеться, коли говоритиме большевикам правду, та сказав, щоб вона зайшла до мене дня 8/IV.47 р. Вона на це погодилася.

Дня 7/IV.47 р. я повідомив про це нач. істреб. баталіону с. Висічки [Висічка], Калинюка та цей сказав, що прийде до мене слідуєчого дня та забере Кавку М.

Дня 8/IV.47 р. до мене прийшов Калинюк та арештував Кавку М. При арештованні я говорив, що це сестра моєї жінки та большевики її арештували ніби, щоб її перевірити.

По двох тижнях Кавка повернулася з Борщева та зголосилася до мене до праці під кличкою "Дерево". Про це, що вона має робити, її вже проінформували в Борщеві на РО МВД.

Дня 26/IV.47 р. до мене заходив о/у Медведьов та питав за Кавкою.

27/IV.47 р. Кавка зголосила мені, що повстанці заходили до Васильків Петра та дня 24/IV. їх 4-ох в нього квартирувало. Вечеряли вони у Василевич Людвіні (на В[и]токах). Кавка приобіцяла, що зробить так, щоб повстанці зайшли до неї квартирувати та про це мене повідомить. Про це все розказав я Медведьову на стрічі на потоках (біля Сакала Павла) вечером дня 30/IV.47 р.

30/IV.47 р. я повідомив Медведьова, що до Сакала Павла заходили повстанці та, що в Татарин Петруньки також квартирували. Це було вечером дня 31/IV.47 р. Про це я не доніс цього самого дня, бо Татарин П. знала, що я повстанців бачив.

Слідуєча стріча з Медведьовим мала відбутися 15/VI.47 р. та дня 2/VI.47 р мене придержали повстанці.

Завваги слідчого:

Об'єкт перед протоколуванням старався бути спокійним, щоб тим викликати враження невинного.

Під час слідства часто старався вводити слідство в блуд.

По молитві над гробом, просив, що[б] не чіпати Червака Миколу, бо він нічого не винен.

№ 33/III-8

Протокол допиту Михайла Івановича Гуски

Р. 31.

Справа ч.: .../47 р.

Гуска Михайло

С/о РО МГБ – Іван Іванович

Борщів, дня 31/VIII.47 р.

ПРОТОКОЛ

Гуска Михайло Іванович, нар. 1910 р. в с. Бабинці, Борщів.[ського] р-ну, Терн.[опільської] обл., українець, неграмотний, жонатий, безземельний, бездітний, робітник та спекулянт.

До школи я не ходив. До 10 років життя я випасав господарям вівці. На 10-му році життя я вступив на службу до фільварку, де зразу пас худобу, а потім був коло свиней. В 1931 р. мене покликали до польського війська, де я відслужив 18 місяців в 28 полку "Стшельцув Каньовських", який стаціонував в м. Лодзі. Повернувши додому я став працювати зарізником в посесора Ванденберга Лейби. За літо платив він мені по 5 цтн. збіжжя і півтора морга присіву.

В 1935 р. вихристка з Колоднівки разом з Танасійчуком Василем обвинувачували мене у вбивстві її чоловіка. В зв'язку з тим мене арештувала польська поліція і я просидів 5 місяців в тюрмі. По закінченні слідства мене звільнили і я повернув до села та став працювати знова в цього ж Ванденберга.

В 1939 р. я оженився з Дребіт Анною. Вона має брата Івана (жонатий в с. Кривчу Горішному, зголошений з повиною), Матію, сестру Марію і Настю. Я маю двох братів Петра і Василя, які виїхали до Німеччини на роботу і не повернули.

Як я оженився, став працювати в жида Мордка. Разом зі мною працював Казимірський А.

З приходом большевиків 1939 р. я став самостійним господарем, одержавши 2,5 морга поля.

За німецької окупації я далі працював на господарстві.

З приходом большевиків 1944 р. я враз з іншими пішов до ЧА, організовано з прапором, який ніс голова с/ради Шкварко. В м. Чкалові мене віддано до шпиталю, тому що я мав відкриту рану ревматизму. По вилікуванні мене відіслали до праці в керпичний завод на Сибірі. Опісля перекинули мене до Уворська, де я чистив паровози на станції. Звідсіля забрали мене до м. Наутройск, де я сповняв службу коло харчового в магазині. Тут сталася крадіж і в квітні 1945 р. перенесли мене до Німеччини в м. Штеттін [Щецін], де я сповняв службу кочегара в бані. В осені 1945 р. мене демобілізували додому.

Вдома я далі працював на полі з жінкою.

Осіню 1946 р. до мене прийшов Брилицький Іван Петрович (нар. 1920 р., жонатий з Шевчук Анною) і сказав мені слідуюче: “Чому ти так бідуєш та голодуєш, як хочеш я тобі дам легоньку працю, будеш мати гроші та що захочеш.” Я задля грошей та хліба погодився на його пропозицію. Слідуючого дня разом з Брилицьким ми пішли до Борщева на МГБ. Там застали ми капітана Саліванова і л-та Савчука. По короткій розмові я підписав заяву на співпрацю з МГБ по пр. Іван Іванович. Брилицький, як я пізніше довідався, мав псевдо Василь Васильович. По підписанні заяви Саліванов сказав мені підпорядковуватися Брилицькому та виконувати його накази. Рівнож нам пояснював, як слідити за повстанцями, щоб їх знищити. За добру працю обіцяв мені по 500 крб місячно.

Опісля Брилицький Іван ходив з Дребіт Іваном до м. Борщева (псевдо його не знаю). Від цього часу я працював разом з Дребіт Іваном, а нашим зверхником був Брилицький Іван. Спільно ми старалися шукати за криївками та місцями постою повстанців.

Осіню ми багато разів [ходили] до ліса Круглець, де шукали за криївками. Там знайшли дві криївки, які записав собі Брилицький і другого дня повідомив РО МГБ. Опісля Брилицький, прикритий палаткою, приїхав з большевиками до ліса і показав ці криївки, одначе вони були порожні. Того дня я також був в лісі. По розкритті криївок я одержав 50 крб., як заохочення до праці.

Шукаючи по лісі зв. Надьків, знайшли ми коло яру дві криївки. Одна була закрита. Ми пізнали по стятих верхах осики. Друга була на горі Семаневі. Ці криївки ми знайшли ранком. Брилицький повідомив большевиків і до вечора Саліванов, Савчук і 13 большевиків перевірили криївки, які були пусті.

Провірили ми стінку Замок, де знайшли ми криївку невикінчену. Разом з Брилицьким ходили на розвідку до ліса коло с. Кривче, де перевірили корчі коло залізничного тору. Там ми не знайшли нічого. Одного разу Дребіт Іван говорив, що він знайшов там одну криївку.

Ми перевіряли також корчі коло Кругольця і Плитки (частини ліса), але там також нічого не знайшли. Рівнож ми ходили до Пилипча та шукали в Бівці (стінка). Там ми знайшли одну криївку. Що там є криївка, ми зорієнтувалися по малій дощинці, яка лежала коло вічка, та по втоптанім листю. Бриліцький точно визначив собі шкіц розположення криївки і ми повернули додому.

Після цього ми перевіряли Колодрібський ліс Глоди. Шукали коло хати Дзюбинського, по всіх ярах та помимо наших всіх зусиль не знайшли нічого. Опісля ходили ми до Худовець, де Бриліцький пробував підступом довідатися про підпільників від малих дітей-пастухів. Він давав їм по 100 крб., щоб тільки сказали йому, де знаходяться ями, в яких перебувають воєнні. Діти йому нічого не сказали. Він рівнож питав однієї жінки, чи не знає де переховуються хлопці, бо з ними є його фаміліянт, якому він хоче передати білля. Жінка сказала, що вона не знає нічого. Зі села ми пішли до ліса біля Худовець, де шукали по корчах Глинських. В висліді знайшли тільки стару криївку (розвалену). В губому лісі також нічого не знайшли. Докладно перевіряли ми стінку Чагри. Разом зі мною шукав Дребіт Іван. Він дуже добре орієнтувався в тому лісі, бо колись скривався і знав, де переховувалися повстанці. В стінці ми знайшли також стару розвалену криївку.

Йдучи шукати за криївками Бриліцький подав мені алібі, що ми шукаємо корови, йдемо накладати сілька на дичину чи інше відповідне до обставин. Про дослідження криївок або переходи повстанців ми точно інформували органи МГБ.

Зимовим нашим завданням було слідкувати за хатами: Гуски Івана, незамешканою хатою Сапача (там правдоподібно повинна бути криївка), Гнатьюка Василя, Середи Михайла, Бабій Дмитра, Козара Івана, Гимки Івана, Гнатьюка Семена, Лукія Василя, Каліцької Марії та Олексика Андрія. Попід вищезгадані хати ми ночами прокрадалися, підслухували та заглядали попід вікна. Кілька разів ми бачили повстанців: Гнатьюка Василя, Бабія Дмитра, Козара Івана, Гуски Івана і Середи Михайла. Нашим завданням вночі було перевірити ті господарства, де був гавкіт собак. Кілька разів я підсувався і підглядав під хатою Кондришин Івана (Сапача), Винник Василя і Гнатьок Василя.

Одного разу Бриліцький оповідав мені, що перед Різдвяними Святами він дослідив (ввечері) криївку в Коновки Василя під шопою. Він бачив, як до шопи зайшов військовий чоловік і звідтам не виходив. Зараз другого дня він повідомив л-та Савчука, який зробив на цьому господарстві ревізію. В висліді знайшов криївку, в якій застрілився один повстанець. За це Бриліцький одержав 1000 крб. нагороди.

На весні 1947 р. ми ще активніше взялися до роботи. Для того перевіряли всі довколишні ліси і стінки. Згідно інструкції ми найбільше шукали по полях і берегах річки Циганки та Нічлави. Ходили навіть до ліса коло села Кривче та перевіряли такі частини ліса: Муравинець, Григорова і Опла[ви]на, одначе там не знайшли нічого, як був би нас хто запитав, чого ми ходимо по лісі, то мали говорити, що шукаємо за сморжами, або за згубленою коровою.

Проверяти береги річки Циганки я ходив з Дребіт Іваном, прикриваючи це ловленням риби. Для цього ми ходили водою та прогортали береги, найбільше зарослі бур'янами. При цьому ми заглядали попід коріння та поза верби. Береги річки Нічлави я перевіряв з Бриліцьким від стінки Питівка аж до с. Худівці [Худіївці].

Ночами ми багато разів залягали на цвинтарі (один від другого до 50 м.) та наслухували, чи не йдуть повстанці. Через два рази я бачив, як повстанці збігали від цвинтаря в долину і йшли поза цвинтар в село. Там де я їх бачив, водив большевиків на засідку.

Кілька ночей сиділи ми в мурах старого фільварку від сторони с. Худівці [Худіївці], однак там не бачили нічого.

Багато разів ми сиділи коло хати Цапка в Шистові та пильнували, чи хто не заходить зі села до ліса. На стежці в Шистові Бриліцький клав знаки (дві гільці клав на хрест, на стежку), а досвідком ходив дивитися чи не рухані. Деколи знаки були порозкидані і він говорив, що переходили повстанці. До шукання криївок Бриліцький уживав палиці-дротівки. Під час сапання ми перевіряли всі поля, ходили по житах, кукурудзах та соняшниках. В цьому часі ми рівнож перевіряли Шупарський ліс зв. Дукта, шукаючи по корчах за криївками.

Часто вечорами ми ходили підслухувати в сади коло річки Циганки, т. зв. Жабинець, бо Дребіт твердив, що там мусять бути повстанці.

В часі облави 24 і 25/VI. Ми мали ходити по полях і берегах та шукати за повстанцями. Пополудні цього дня ми мали стрічу з л-том Савчуком. Савчук запитував нас, що ми вислідили, приказував нам в найкоротшому часі вислідити повстанців, за що будемо звільнені від контингенту. За вислідження Гнатюка Федора обіцяв дати нам винагороду 3000 крб., а за Лукія М., Ковалюка В. і Сапача І. – 1,5 цтн. збіжжя. Він обіцяв нам, що за[х]очим, тільки щоб вислідити їх криївки.

Я займався розвідкою постійно, тому, що Бриліцький страшив мене, якщо не буду працювати, то не одержу жодної платні, а до того ще можуть арештувати та вивезти з жінкою на Сибір.

Зимою 1947 р. (з початком березня) я знав, що Борщовська Марія з с. Кривча Г.[орішнього] (станична) переховується в Андрусик

Дмитра. Вони перед тим квартирували кілька днів в мене. Про це я повідомив л-та Савчука. Її арештували та засудили. За це я одержав 300 крб. нагороди.

За весь час моєї висл[у]жницької роботи я одержав 3000 крб. Останнього місяця я одержав 20 крб. Гроші мені виплачував Брилицький, а часами побирав з каси МГБ у Борщеві.

Про всі справи зв'язані з роботою, знав Брилицький. Він рівнож мав записані інструкції. Доноси він також записував на папір. Всі записки він носить в спеціальній кишені коло штанів в розкроку.

Я бачив два рази, як в нього конспіративно ночував істребок Худа. Про висліджені справи ми майже до Борщева не доносили. Усі матеріали Брилицький передавав записками і усно на умовлених стрічах. Про їх місце я не знав, тільки Брилицький. Знаю що вони здибувалися на слідуючих місцях: в лісі Кругулець, коло ленії, під Надьковом, коло Барана, що тягне воду; коло хреста на середній дорозі за Переймом; на Куготівці за гуральнею; між сс.Бабинці [і] Худівці [Худіївці]; на Залісю [Залісся]; на Переймі; на полику; на роздоріжжі коло Андрусик Григорія; на Слобїтці [Слобїдка-Мушкатівська]; криниця коло філії; в ярі коло млина; коло танка на гостинці, який веде до с. Шупарка; на Шупарському гостинці; на роздоріжжі Кривецького і Сков'ятинського гостинця; коло хати Базюка над річкою Нічлавою; деколи заходили до Брилицького до хати, нібито обскакували хату і робили ревізію.

На стрічі переважно я ходив з Брилицьким, а тільки деколи з Дребітом. Зі сторони большевиків виходив л-т Савчук, кап. Саліванов, л-т з опергрупи, правдоподібно Башкіров, Левчук, а деколи істребок Худа. Стрічі відбувалися ранками і передвечером. Ніччю була кілька разів стріча коло мого городу.

Завваги слідчого: Тип малосвідомий, темний, туманковатий (говорив, що Черчіль – це російський міністр). Довголітня служба по фільварках, зробила з нього вислужника, жадного гроша, що за кусок хліба зробить все. Доносив тому, щоб тим способом одержати гроші, за які купував хліб. Свідомо видав Борщовську Марію, бо сам говорить: “Продав я її немов Юда Христа.” Агентом освідомлювачем працює свідомо. В великій мірі впливає на нього Брилицький. Перед смертю жадав кари для Брилицького і Дребїта Івана.

Протокол допиту Михайла Федоровича Вільхового

Р. 31

Справа ч.: .../48

Вільховий Михайло Ф.

с/о МГБ.

Борщів, 5.1.1948 р.

Протокол

Вільховий Михайло Федорович,
ур. 24.7.1910 р. в с. Веренчанка,
р-н Заставна, Чернівецької
області. Освіта – 3 кл. нар. школи,
поляк, вдовець, має одного сина,
заняття рільник – злодій.

Я, Вільховий Михайло Ф., ур. 24.9.1910 р. в с. Веренчанка, р-н Заставна, Чернівецької обл. Мої батьки (мати укр., батько поляк) в цьому селі служили форналями у пана Керена. Коли мені було 4 роки батько йде на австрійську війну, а мати зі мною і двома моїми сестрами іде в своє рідне село Дзвиняч, Заліщицького р-ну, Тернопільської області. Тут проживаємо аж до повернення мого батька з війни. Вневдовзі з батьками переселяємось до с. Блищанка, де батько знаходить службу побережника в пана Якубовича. По закінченні 3 кл. нар. школи в с. Блищанка пас худобу своїх родичів, а також і людську, аж до 17 років. На 18-му році життя іду в світ шукати служби. – Знаходжу її в м. Коломиї у ресторані, де пробув місяць. Цю службу покидаю й знаходжу в м. Станиславові. Тут перебував на праці в трьох місцях, однак жодна з них не була поплатною. Виїжджаю до м. Львова, де пробуваю на двох працях. Тут доробився так, що голий повертаю до родичів. Коло родичів пробув один рік. Опісля жен[ю]сь з Остапишин Марією Т. (українка). По весіллі переходжу жити на господарство жінки. Крім мене і жінки було ще двох жіночих братів. З ними ходжу красти по господарях та фільварках, і так заробляю собі на прожиття. За це був декілька разів арештований польською поліцією. Одного разу з жіночими братами крали ми в селі Лисичники на фільварку вино і збіжжя. Поліція вислідила. Мене

засудили на один рік тюрми. Кару відсидів в м. Чортків. По відбуттю кари, в травні 1939 р., мене звільняють.

З приходом большевиків осінню 1939 р. дальше живу з крадіжі. Весною 1940 р., було це в неділю[, я] прийшов на горілку до одної хати. Хотяй вже всі були п'яні, однак ще хотіли пити. Коли я сказав, що в мене є горілка, мені скинули гроші і я пішов додому по горілку. Жінка не хотіла мені дати горілки та почала мене сварити. За те я її почав бити. Тоді жіночий брат вдарив мене. Я його сильно побив, за те він з моєю жінкою пішли до р-ну та зголосили на НКВД. Вневдовзі я дістав повідомлення, щоб явитися на НКВД. Однак я не йду і від тоді почав уже критися. Скоро з жінкою та її братами я перепросився. Цілий час криюся таки вдома. За мною почала міліція шукати. Я рішив утікати за кордон – до Німеччини. Попращався я з жінкою, пішов до м. Чортків. Сідаю на поїзд і їду аж до м. Перемишль. В Перемишлі висів я з поїзду та пішов в сторону ріки Сяну. Розвідавши в людей, що вже Сянь [Сян] близько, я зайшов ніччю в ліс та рішив з краю ліса придивитись днем, де найліпше було б перейти. Ранком я вийшов на [к]рай ліса, звідки добре мені було видно річку Сянь. Тут побачив я, що трудно буде перейти, тому, що ходить прикордонна сторож понад Сянь, крім того, понад ріку засновано дротом високий пліт та ще не знаю чи ріка глибока, чи ні. Коли я на те все приглядався то обдумав, що тут, при переході кордону мене можуть убити, а также пригадалась мені жінка, дитина та дім, стало мені дуже жаль, що коли тут згину, то більше не бачити мені їх. З таких причин рішив повертатись додому. Вернувшись до Перемишля, сідаю на поїзд і повертаю додому. Поїздом приїхав на станцію Товсте. Тут висів та пішком прибув додому. Вдома дальше крився в своїм господарстві. Цілий час крився так, щоб ніхто не бачив. Однак, якось люди довідались, що я ховаюсь.

Одного разу, Ярийчук Іван, який походив з с. Бедриківці, а оженився в с. Блищанка, де і проживав, люди говорили, що він комуніст, (зараз в Заліщиках, працював в адміністрації), він стрів мою жінку, сказав їй, щоб я зголосився на НКВД, бо він мені в цьому допоможе і нічого мені за то не буде. Він так зробить, що все буде в порядку. Це все жінка мені ро[з]казала, однак я боявся йти голоситись. Аж одного разу, коли я був в сусіди, який знав, що я криюсь[, п]ідчас, коли ми пили горілку, до хати вскочили голова с-ради Срібний та Ярийчук, [і] зв'язавши мене відвезли до Заліщик на НКВД. Це все, щоб мене зловити, вже наперед було приготовлене. На НКВД мене привезли перед вечором. Тут мене замкнули до окремої кімнати, де держали аж до ранку другого дня. Рано мене закликав якийсь нкведисть [енкаведист] та списав все від початку, від

коли я вродився, що робив за Польщі, як то було, що я з жінкою та її братами побився, і, де та як крився. Коли вже все списав, перед полуднем мене випустив і сказав, щоб я йшов додому. А що мені нічого за це не було, то мені так постарався Ярийчук Іван. Від тоді я вже жив легал[ь]но.

В час німецько-большевицької війни, в 1941 р., я був в Заліщиках. Ходив тому, що в такім часі в місті можна дещо скористати. Як раз добре мені повелось, бо большевики тікаючи розбивали магазини. Я мав нагоду набрати всякого барахла, яке пізніше продавав і міняв на збіжжя. Таким способом заробляв собі на життя. В 1942 році почали німці брати людей до Німеччини на роботу. Сільський провід записав і мене, що маю їхати на роботу. Я не хотів їхати, за мною почала ходити поліція. Я знову скривався. Одної ночі мене поліція застала в хаті і силою вивезли до Німеччини. В Німеччині дали мене на роботу до господаря, біля міста Тимер-Тірінген. В цього господаря робота була дуже тяжка. Я, пробувши місяць, тікаю додому. Відійшовши около 100 кл., мене піймала німецька поліція. Почали мене питати, чому я втікаю. Я відповів, що господар, в якого я працював, дуже знущався наді мною та не давав їсти. (Говорили через перекладача). Поліція мене не била. Через два дні задержання мене віддають до другого господаря на роботу, в цім самім місті. В цього господаря жилось мені дещо краще. Тут пробув около 5 місяців, навчився вже дещо німецької мови. Став я просити відпустки додому, чого мені ніяк не хотіли дати. Тоді я постанов[ив] в друге тікати додому. Вдалось мені якось втікти аж до Кракова. В м. Ряшеві, біля Кракова, мене піймала польська поліція, кинули до пивниці, де тримали через три дні. Побачивши мій “Авсвайс”, який мені видав “укр. комітет” у Львові, страшно мене били та не давали їсти. Третього дня приїхали німці машиною, забрали мене та інших, які також тікали з Німеччини додому. Машиною перевезли нас до тюрми в Кракові. Тут пробув я 6 тижнів. В тюрмі страшно нас били та морили голодом. По 6 тижнях мене забрали та віддали на роботу до господаря біля міста Ноєшкер. Тут мені досить добре жилося, де мене застали вже й американці. Під американцями жилось мені прекрасно, вони дуже добре ставились до мене, давали всего, а найголовніше те, що давали добре їсти. Робити я вже в свого господаря не хотів, а думав лише про те, щоб якнайскорше дістатися додому.

Одного разу до моєї господині (господар був на війні) заїхало двох руских, які служили в німецькій армії. Коли американці йшли в перід, захопили їх в полон, сказали їм, щоб йшли собі взад і пустили їх на волю. Вони мен[і] розказували при горілці, яку я з ними пив в хаті

моєї господині. Вони мене намовили, щоб я їхав з ними до Франції, бо тут, кажуть, можуть прийти большевики. Я їх послухав і від тоді держався їх. Американці нас завезли аж до Франції. Коли часом нам хотілося йти пішки, а над'їхав американець машиною, побачивши нас просив сідати на машину, та ще й частував нас шоколадом і папіросами. Щодо іншої їди, то давали, чого душа забажає. У Франції я перебув цілий час з цими москал[я]ми, аж до капітуляції Німеччини. По цім почали большевики [с]тягати, як вони казали, своїх людей, цих, які були з рад. союзу, в лагери. Мені казали, ці мої колеги, щоб я не слухав і не вертався додому, бо там пропаду. Але я їх не послухав. Вони не хотіли йти до большевиків, тому я їх покинув, а сам пішов та зголосився до лагери, бо хотілось мені вернути додому. Я був би може і послухав своїх колегів, але большевики ходили всюди та вели пропаганду, що в СССР тепер веселе – щасливе – заможне життя, що колгоспів немає, і, що кожний живе, як йому подобається. Я цього послухав і таким способом опинився в лагері в м. Лякуртія [Liancourt], 100 км. коло Парижа. Тут відразу змінилося, стало гірше жити. Бракувало вже їсти, та не вільно було нікуди ходити поза зазначені межі лагери. Коли раз якись “політрук” мав мітинг, а я переходячи п'яний недалеко цього збору сказав, не слухайте його, він бреше, тоді мене большевицький старшина хотів арештувати. Я вирвався та поміж людей втік йому. Одначе вночі, коли заснув, прийшов політрук ще з двома большевиками та арештували мене. Від тоді вже держали мене під вартою. Мені не вільно було куди-небудь без дозволу заходити. Під охороною, подібних людей, як я, було більше. В цьому лагері я пробув около [2]-ох місяців. Звідси перевезли нас до лагери в місті [Сарда] в Німеччині. Тут було около 12000 людей. В цьому лагері мене декілька разів протоколювали. На протоколах питали все від мого уродження, що я робив за Польщі, за большевицької окупації в 1939 р., за німців, яким способом опинився в Німеччині на роботі, що робив і де, і т. ін. Пробувши в цьому лагері около 3-х місяців, перевозять нас на Білорусію. Тут також держуть нас в лагері. Звідси большевики забирали людей на роботу: до Харкова, на Донбас та Урал. Я почув, що тут, щоб не їхати на роботу, то треба якось викупитися. Надибав я одного старшину та спитав його, чи він мені не допоміг[би] звідси вирватися. Я обіцяв йому за це дати убрання. Він відповів, що сам цього зробити не може, але сказав, щоб я убрання із куферком заніс до “контори” начальника лагери. Коли я це вже занесу, то він постарається видати мені документи. Як він сказав, я так і зробив. Заніс куферок до “контори” начальника. Цей старшина вже мав для мене документ приготований, забравши від мене

куферок з убранням, дав мені документ і сказав, щоб я скоро собі йшов і нікому нічого не говорив. Таким способом мені вдалось щасливо вернути додому осенню 1946 р. Тиждень пізніше від дня прибуття мого додому, я зголосився на воєнкомат в р-н Заліщики. Воєнкомат видав мені документи. Пізніше я відбув в р-ні Заліщики 11-денний військовий вишкіл.

В 1947 році, літом, померла мені жінка.

Ціле своє життя з жінкою добре не жив. Головним моїм ремеслом, через цілий час, було злодійство. Останнім разом спекуляція: сірниками, ремінцями і т. п. Маю одного сина на ім'я Марек, ур. 20.3.1931 р.

В 1946 р., на свято Святого Димитрія, пішов я на празник до швагра, до села Мишків. Ідучи з празнику п'яний додому, подорозі, в лісі стрінув я большевиків. Вони мене задержали. Що мене питали, і, що я їм казав, цього не пам'ятаю, досить [] того, що забрали мене до с. Мишків та кинули до пивниці. Ранком, коли я проспавшись витверезився, мене покликав до хати ст. л-т Миколаєв [Ніколаєв] (оперуповноважений РО МГБ). В хаті почав мене протоколювати, питаючи чи не бачив я "бандитів". Коли я відповів, що ні, то він мене бив та казав, що я знаюсь з "бандитами". Знова вкинули мене до пивниці, де я пробув до другого дня. Другого дня мене завинули в палатку та водили по лісі Турин. Тут мене також били та казали, щоб я показав де квартирують "бандити" та, де їхні криївки. Однак нічого я їм не міг сказати, бо сам нічого не знав. Большевики нічого не знайшли, повернули до с. Мишків. Мене кидають далше до пивниці. Третього дня покликав мене Миколаєв та почав протоколювати. Він списав мою автобіографію, написав заяву, яку мені прочитав, що я добровільно погоджуюсь співпрацювати з ним та доносити йому про "бандитів". Я боячись, щоб він мене більше не бив, погодився співпрацювати з ним і підписав заяву. При [] цьому Нико [ла]єв сказав, щоб я слідив за "Березою" та "Гамалією". В такий спосіб: ходити попід хати та дивитись, де вони заходять на вечерю, розвідувати, хто їм допомагає, котрими стежками вони ходять. Найголовніше, казав мені, щоб я слідив в родини "Берези", коли він приходить і чи часом немає там своєї криївки. Це все я мав дуже обережно робити, щоб хто не довідався про мою роботу. Про все, що я міг розвідати, мав я йому усно сказати тоді, коли він Миколаєв буде переходити через моє подвір'я, стежкою, якою щаста ходять люди, тому, не буде підозрілим для людей, якщо він зайде в хату, будь-то-би води напиться. Я також міг з ним контактуватись, коли буде робити в мене ревізію. За одного повстанця обіцяв мені платити по 1000 крб., але тоді, коли я висліджу

і йому вдасться знищити його. Третього дня відпустив мене додому. Однак я нічого Миколаєву не міг дати, бо нічого не вислідив. Коли він до мене заходив і питав, чи є що нового, я відповідав, що нема. Він мені за це грозив, що арештує та, що поїду на Сибір.

Весною 1947 р. перед вечором я йдучи до с. Монастирок, до знайомих людей, щоб дещо дістати їсти, на колонії під лісом стрінувся з большевиками, які мене задержали, а самі зробили засідку тут-же під лісом. Посиділи троха на засідці, мене нагнали додому, а самі пішли на весілля, яке тоді було в селі Блищанка. Миколаєва тоді не було, а ці, що мене задержали, нічого мені не казали, мабуть тому, що я був п'яний. Миколаєв був у мене за цілий цей час около 10 разів. Заходив все тому, щоб попити горілки, бо він її дуже любить. Я мусів йому давати, бо боявся, щоб він мене не арештував та не бив.

При кінці грудня 1947 р. я прийшов до с. Монастирок, Борщівського р-ну. В цьому селі я мав добре знамого Серкізенич Онуфрія, який зараз є в підпіллі. Про це я довідався від людей. В селі стрінувши його дочку, я дав їй свої власні документи та сказав, дай ці документи своєму батькові і скажеш, щоб батько, маючи документа, не боявся, а прийшов бу[д]ь-коли до мене в гості. (Це було причиною мого арештування).

Завваги слідчого:

Об'єкт: ростом низ[ь]кий, присадкуватий, волос шатин, обличчя рябе – червоне, очі жовті, ніс короткий – широкий.

Несвідомий, безхарактерний, тип раба, – пасивний, паразит. Прямо викиди людської суспільності.

Об'єкт не міг нічого дати, тому, що повстанці знаючи, що то за тип, береглись його.

При арештуванню його, (ще не знаючи про своє арештування) казав, що має місце на повстанців[, м]оже виробити їм документи, де вони можуть сховатись і свобідно та щасливо жити на полі, а не десь по лісах поневірятися.

Постій, дня 5 січня 1948 р.

0/2

* * *

№ 35/III-10

Протокол допиту Петра Семеновича Гуски

Р - 31.

Справа ч. : .../48

Гуски Петра Семеновича

с/о МВД

Борщів, 8.1.1948 р.

Протокол.

Гуска Петро с. Семена, ур. 1898 р. (1909) 3.3. в с. Бабинці, замешкалий в с. Худіївці [Худіївці] р-н Борщів, по національності українець, служив в польській армії, жонатий з Дудчак Петрунелею, бездітний, малограмотний, голова земельної громади в с. Худіївці.

Я, Гуска Петро син Семена, ур. 3.3.1909 р. (1898 р.) в с. Бабинці р-н Борщів, замешкалий в с. Худіївці, по національності українець.

До школи не ходив тому, що була війна. Вчився кілька тижнів разом з Абрамчуком Миколою в Лукія Василя. Будучи малим випасав домашню худобу і вівці. Від 10 літ я почав працювати на ріл[л]і.

Нас дома було 4-ро, а іменно: Гафія, ур. 1908 р., замужня за Биркою Михайлом, Василина, ур. 1913 р., замужна за Биркою Федором, і Параска, замужна за Андрейчук Івана. Батько мій Семен перед війною їздив до Канади на заробітки, а повернув 1919 р. Родичі живуть в с. Бабинці.

1934 р. я разом з Гускою Василем [с.] Семена (жонатий в с. Пелипче [Пилипче]) вкрав мале лоша, в стінці зняли шкіру, а опісля продали невідомому до с. Шупарка за 26 зол. Я при горілці через необережність виговорився перед Дудка Дмитром, згодом виявилось і ми обидва заплатили 200 зол. відшкодування тому, що кобила здохла.

1935: був суджений на 1 добу арешту за те, що вдарив польського поліцейського Плюту.

1937 р. я оженився з Дудчак Петрунелею з с. Худіївці і від тої пори там замешкав. Дітей не мав. При мені живе тато моєї жінки і хлопець –

сирота Верига Василь. Разом з жінкою мали 4 морги поля. За перших большевиків одержав наділу землі так, що разом маю [5] га.

1942 р. німці силою забрали мене до Німеч[ч]ини. Разом зі мною взяли Горбового Григорія і Зеленого Михайла. Я працював робітником в тартаку Кістра в Глядеку – Вестфалія протягом 2–х літ і [2]-х місяців. В березні 1945 р. мене висвободили англо-американці. Протягом 3-х місяців я був в таборі в Гамілкен. Англійці нас добре кормили. В місяці липні до нас приїхав большевицький генерал Драгунов і полковник Павлов. Він говорив нам мітинг, де між іншим сказав, що вони всі вільні, можуть їхати додів, що в Радянськїм Союзї усі народи живуть вільно, колгоспів немає, усі землі розподїлено та усі живуть самостїйно. З таборів Гамілкен нас виїхало околo 10.000 чоловїк (70 ешелонів). На дорогу від американців ми одержали консерву, папіроси і тїстечка. В Берлінї нас знову принимали тїстечками. Та коли ми приїхали до УРСР, до нас говорили по руське “Йоб його мать – змїненнїки – прикладом”. В Ковлї МВД від нас повїдбирало усі річи. Першїй раз МВД провїряли над річкою Ельбою. З Ковля я поїхав до Тернополя, де мене призначено до роботи, коло знищених домів. Я давши окуп золотого годинника, котрий мав захований, викупився і в вересні 1945 р. приїхав додому.

З кїлька днів я був в Борщевї на МВД в Воєнкоматї. Повернувши домів став головою земельної громади і ці обов’язки виконую до цїєї пори. Крім того працюю робїтником “харчпромкомбїнату” в олійні Мака Дмитра.

Дня, 21 грудня мене вибрали депутатом Худїївської сїльради депутатів трудящихся.

Осїнню 1946 р. покликав мене на МВД разом з Горбовим Григорїєм, Кузик Михайлом, Гордїй Юрком і Паньків Докїєю (Волошин), капїтан (прїзвища незнаю, чорний, високий). Він списав мою автобіографїю, а опїсля під автобіографїєю написав заяву спївпрацї з органами МВД слїдуючого змїсту: *“Громадянин с. Худїївець Гуска Петро Семенович дає свою згоду і розписку в тїм, що він буде спївпрацювати з органами РО МВД”*. Опїсля примусив мене щоб я підписав: говорячи, що ти змїненнїк родїни, ти працював для нїмців, то тепер підеш до роботи на Урал, або до Косова до тартаку, або будеш з нами спївпрацювати. Я задля ради жити дома підписав заяву донощика своїм ім’ям і прїзвищем. Жодної клички менї не давав. Опїсля він застрашив мене, щоб нїкому не говорити, навїть жїнцї, бо як донесеться до “бандьорів”, то вони розстріляють. Відтак він мене інформував про слїдження і доноси матерїалів. “Ти маєш давати менї знати про кождоразове перебування в селї повстанців, та звїдки вони заходять, куда виходять, де квартирують, та де скриваються. Хто їм

допомагає в селі харчами, білизною та хто з ними має зв'язок. Ранком і перед вечером казав виходити на видне місце в полі, головню від сторони ліса і слідити їх, рахувати кілька їх є та яка зброя. Шукати за криївками в полі, в лісі, по ярах і ровах, в лісі шукати по корчах, ямах, в полі попід межі. Як прийдуть до тебе, то ти з ними добре обходися, а опісля давай знати до нас, ми їх поб'єм, а ти одержиш від нас великі гроші, нема чого боятися, нічого тобі не буде."

Доносити я мав до найближчого гарнізону МВД. В разі, коли знайду криївку, то донести на МВД – Борщів №.7. Зразу я доносив на ОББ Прихотькові. Опісля начальника гарнізону в с. Худийвці, а відтак Салаяванові [Селіванову] Яшові і л-ту Кулішову о/у. При кожній зміні резидента, вони приносили мою заяву і так і так ми познайомлювалися.

Що я доносив кожноразово не пригадую, бо не можу пам'ятати. Кожноразово я доносив про переходи укр. повстанців, звідки надійшли і куд пішли. Доносив їм про те, що Зеленецька Анна і Бідяк збирають по цілім селі харчі. Доніс, що до мене приходив за харчами Лукій Михайло з Бабинець – "Черник", "Сула", "Байда" і "Ярема" з іншими мені невідомими. В наслідок того коло моєї хати і коло Гордія в сусідстві большевики робили засідки.

Я доніс, що повстанцям допомагає Гедз, Гордій, Шафранюк, в наслідок чого большевики перепроводжували ревізії.

Зимою 1946 р. в мене були повстанці за харчами, відтак я справив їх за харчами до Шафранюк Івана, а сам дав знати нач. гарнізону, що бачив як до Шафранюка зайшли повстанці. Наколи прийшли большевики повстанців вже не було.

Протягом усього часу я одержав 150 крб. від [П]рихотька і 100 крб. від Кулішова.

З оперуповномоченням я по більшій частині контактувався дома: вони вечором заходили до мене, а деколи в сільраді.

В викон[у]ванні обов'язків голови земельної громади був точний. Старався перешукувати все поле, за неточність страшив людей вивозом на Сибір. Як голова земельної громади, змагав до організування колгоспу, а сам мав стати головою.

Завваги слідчого:

Тип мало прочитаний, задля ради життя в своєму селі, задля грошей, горілки, наживи і урядування зробить усе.

До признання фізичних способів майже не вживано.

З браком його особи в селі оживлення.

* * *

0/7
Прометей

№ 36/III-11

Протокол допиту Івана Юрковича Сарабуна

Р. 31.

Справа ч.: .../48.

Сарабун Івана[, сина] Юрка

с/о МВД – “Береза”

Борщів, 14.I.1948 р.

П р о т о к о л.

Сарбун [Сарабун] Іван Юркович,
ур. 1914 р. в с. Сапогів, Борщівсько-
го р-ну, освіта 4 кл. нар. школи,
бідняк, вільний, служив в польській
армії і ЧА. Працює головою клубу
в с. Сапогів, зарплата 280 крб.

По закінченню школи в родинному селі випасав вівці, корови, а опісля помагав дещо в господарстві та служив на фільварку коло коней, в поміщика Козібрецького. Тому, що мені не ставало запрацьованих грошей на убрання і горілку, я крав в поміщика, що вдалося – найбільше збіжжя. До культурно-освітніх товариств не належав, бо не мав змоги. Дома в мене є батько Юрко, ур. 1890 р., мати Юстина, ур. 1898 р. і сестра Васирина, котра замужна за Кошту Петра (пропав в ЧА).

В 21 році життя я пішов до польської армії. Служив в місті Гнезні в 69 полку піхоти, в скорострільні[й] чоті, при тяжких кулеметах (максим). Командиром полка був Еміліян Камські, а ком-баталіону Пайєдерський і к-н Ольшак. По 18 місяцях зістав демобілізований і 1938 р. повернув додому. Попрацювавши 8 місяців дома коло родичів, я став на працю крамара місцевої кооперативи. Тоді Західну Україну ок[у]п[у]ували большевики. В червні 1941 р. воєнкомат покликав мене до ЧА, на переучот до Заліщик. При кінці червня 1941 р. нас вислали проти німців і коло Львова я попадаю до німецького полону. Через Ярослав і Краків я заїхав до Нойгамер, де нас зігнали около 92000 чол. полонених. Тут ми збудували табір і їздили на роботу до з[а]лізної дороги. Через тяжку працю і голод (на добу одержували 20 дкг. і пів літри зупи - вода і бруква не солена), в таборі щодня гинуло від 300-600 чоловік, багато німців рострілювали з кулеметів, котрі

пробували утікати, трупів німці розбирали до нага і вивозили машинами. Були рівнож хвороби, як тиф і червінка. Я рівнож перехворів на червінку. Вибувши 18 місяців в лагерах, за допомогою Українського Національного Комітету я пішов[]до праці в великій берлінській електростанції ф-ми [Бе]вака потужности 360 000 вол[ь]тів. Тут я працював до приходу ЧА. У фабриці жити було далеко краще. А коли я дещо навчився німецької мови допомагав собі спекуляцією. У електрівні я працював слюсаром 8 годин на добу (перед тим з електрівні мене післали на слюсарський курс), а позагодинна праця була оплачувана подвійно. Дома родичі рівнож діставали допомогу в [х]арчах і грошах. В січні місяці я одержав святочну платню. Місячно заробляв я около 240 р[ейхс]м[арок]. Крім платні була безплатна фірмова харчівня. Публичні права Галичан були рівнорядні з німцями. Українці з СУЗ, поляки і москалі не мали тих прав і працювали немов невиліники. Підчас праці на місто раз-у-раз налітало по 1500-2000 англійських літаків, котрі робили великі спустошення та багато гинуло людей.

28 квітня 1945 р. мене визволила ЧА. Відразу забрали мене до війська. В ЧА я був в Німеччині в різних місцях. Полк наш стояв в Полігенштате, ком. полка Пашенко, ур. 1922 р. З ЧА домів я вернув по демобілізації в вересні 1945 р.

Повернувши домів, я помагав родичам при господарстві. В листопаді того року я зібравшись по військовому, пішов до Дубенюк Палагні і у формі повстанця забрав від неї 15 кг тютюну. Про це довідалися повстанці, від котрих я дістав 50 буків, мав віддати тютюн і заплатити кари 500 крб. Цілу зиму я просидів в Б'ялковської Докії ур. 1915 р., котра має від мене сина Олексу ур. 1941 р. – це моя полюбовниця. В квітні 1946 р. начальник істрибків Атращенко забрав мене за істрибка до місцевого гарнізону, де був я один місяць – 21 мая звільнили з істрибків і призначили головою сільради с. Сапогів. 25 підчас мого перебування в горалні [гуральні] (пив горілку з Трикарем) укр. повстанці розбили гарнізон істрибків, при чому вбили начальника Атращенко. Мене повстанці забрали зі собою до Фещук Василя, де спровогували мене, заповіли і випустили; там були інші істрибки, котрі пили горілку. 26 мая 1946 р. мене арештувало МВД та забрали до Борщева. Протоколував мене нач. ОББ Прихотько і нач. МВД м-р Золотько. Зразу я старався говорити неправду, але коли мене притиснули зачав оповідати їм про слідуюче: при здобуванні гарнізону істрибків, повстанці вжили провокації, в чім допомагали їм істрибки Пушкар Степан Михайлович, Саламон Микола Іванович і Стефанів – на цих тр[ь]ох істрибків я підписав акт, – їх засудили по

10-ть літ тюрми. Дальше зізнав, що по розбиті істрибків, усіх істрибків повстанці забрали до Фещук Василя, де вони пили горілку; мене рівно ж забрали зв'язаного зі собою. Там мене пропагували, висказуючи про боротьбу ОУН, як українського народу.

Після мого зізнання нач. ОББ Прихотько почав мене пропагувати, говорячи мені, що ти бідняк, ти повинен працювати разом з нами, щоб знищити бандитів, котрі вбивають невинних людей, а за те будеш мати великі гроші. Опісля він предложив мені підписати заяву донощика слідуючого змісту: *“Я Сарабун Іван Юркович, добровільно згоджуюся і розписуюся, що буду співпрацювати з органами МВД під кличкою “Береза”. Наложені обов’язки буду виконувати чесно і солідно.”* По підписанні заяви, він ще раз пояснив мені, що я підписав, а опісля представляв мені велич рад. союзу, героїчну ЧА – та протиставив безнадійність боротьби ОУН. Опісля мав ще зі мною 5 лекцій, котрих поодинче не пам’ятаю, а говорив про слідження. Казав: Головно, щоб за всяку ціну довідатися, хто в селі належить до організації ОУН та хто допомагає їм. Впершу чергу довідатися чи належить молодь, чи старі, дівчата чи хлопці, підглядати, де заходять, коли сходяться, що говорять. Слідити старших свідомих селян і куди вони ходять днем та вечером, чи цікавляться політикою, чи сходяться, чи любляться, чи між ними існує незгода, чи читають які книжки та, що говорять про рад. союз і організацію колгоспів. Дивитися хто перекликається між собою і як – чи торкає ногою, чи кліпає, чи штуркає рукою, чи всміхається, або дає знак головою і т. п. Оскільки завважу знаки, слідити дану особу, куда вона зайде, що буде говорити, чи про організацію, чи про господарку, по можності довідатися звідки, та як називається. Про це негайно треба дати знати на найблищий гарнізон. Слідити чужих треба щодня, чи неділя, чи будний день. Просліджувати, де заходять сторонські хлопці до дівчат, хто і чого, коли виходять від дівчини, чи зразу, чи ніччю. Чи в неділю сходяться чужі люди до церкви і де хто вийшовши є з церкви. Прослідити школярів, чи нема між ними якої організації, чи не зв’язують, чи читають передвоєнні видання, (хто і які) або, чи не мають підпільної літератури та їх відношення і заінтересування повстанцями. Прослідити пастухів, котрі гонять пасти худобу – дівчат і хлопців, при тому треба мати відповідні алібі. Чи вони не стрічаються з повстанцями та, чи не носять їм харчі, чи читають книжки і які, чи не мають підпільної і протирадянської літератури (до цього брати зі собою книжки). Підходити їх про повстанців, що маю їм дещо сказати, або передати – набої, гранати чи інше. Часом треба вийти з дому до пастухів, говорити їм, пропав кінь, питати чи не їхали сюди

які воєнні, чи може ту, де є хлопці і [т. п.] Питатися кілька вас пасе, чи замість 4-и не скаже 5, тоді питати, де 5-й – такими штуками підходити і довідуватись про повстанців. Чи дир. школи і учителі не провадять, якої про-тирадянської агітації, чи не вчать [с]амоосвітні гуртки, хто до них заходить, чи інтересуються книжками передвоєнного проти-радянського видання, чи не мають зв'язку з повстанцями. Що говорить в церкві священник, із ким він стрічається. Підслідити, хто пише кличі антирадянські і ліпить лозунги. – Як цивільні люди, то хто. Просліджувати, чи не має з повстанцями зв'язку голова сільради і кооперативи.

Криївки можуть бути всюди: в хаті під припічком, в печі, під ліжком, під шафою і т. п. Тут треба скорше слідити вечером, чи заходять, або виходять чужі люде, – одна, або більше. Відтак, другого вечора стати собі в закриттю коло вікна і дивитися скільки, відки вилазять і куди підуть. Може бути криївка на подвір'ю, під господарськими будинками, або на городі – треба підслідити скорше, де заходять чужі люди, бо повстанці рівнож ходять по-цивільному, а відтак в підозрілих місцях штуркати дротом – на це треба мати зі собою залізну палицю. Де неможливо тобі, то скажи нам, а ми самі підслідимо. Дивитися досвітками, або перед вечером, чи деяка баба не порпає на городі, відтак подивитися, що вона робила там. Шукати по зарослих городах, по горбах та садах і т. п. Досвітками і вечорами дивитися, чи хто не заходить та виходить з яру, з скал, з гроти. В скалах і коло гроти дивитися, чи нема свіжих слідів десь на піску, чи на вогкій землі, заглянути в діру чи нема свіжої землі. Поле: Вийти рано в поле і дивитися за слідами по росі, слідити куди цей слід іде, і, де кінчиться, чи не веде до криївки, або до місця квартирування. По дощі, в ночі, ранком дивитися за слідами по болоті хто міг йти туди. Наглядати попід високі межі, коло борознів, на неужитках дивитися, чи де необиралося, та чи нема яких слідів. Просліджувати ями, западини і яри, все тому шукати слідів, або свіжої землі. Дивитися чи нема слідів в збіжжю, чи в кукурудзах і чи не пім'ято, як є де зім'ято то дай знати нам, вони як квартирували там, то ще раз прийдуть. На стрічу з повстанцями все маю мати уложений алібі. Дивитися за слідами коло містків в полю і заглядати попід більші мости і тунелі під залізним тором. Ліс просліджувати подібно, як поле. Рано дивитися за слідами на росі, коло корчів, підслухувати чи хто в корчах не говорить, закашляє, або захропить. Перед вечером треба заглядати на краю корчів і наслухувати, чи хто не виходить з корчів. Треба порахувати кілька їх є, яка зброя, як убрані, а може кого впізнаєж. Рівнож так само треба робити вечером і досвітком на краю села від

сторони ліса. Дивитися, чи не йде яка жінка з харчами до ліса – треба підслідити її. Як є ліс сосновий то тільки перед вечером підслухувати, в середину не йти, бо там повстанці, то зловлять і не пустять. Зима – вечорами просліджувати чи не переходять куда чужі люде, або люде вбрані по-військовому та перевідувати від фамілії в кого були повстанці і куда пішли. В полю і в лісі слідити по слідах відки і куда вони провадять, добре оглядати коло купок гною, чи нема стоптаного снігу, люфту, або знаку, йти слідом в лісі і дивитися навеликі пні, може вони зрушені, попід купи дров і над ярами.

При говоренні про слідження багато разів запитував мене чи я хочу працювати – я відповідав, що хочу і буду. Наприкінці він казав мені, що при нашій допомозі ми знищимо ОУНівських бандитів – то самі поміщицькі і куркульські сини, укр.-нім. націоналісти, вони хотять самостоятельно собі жити, їх уже багато нема, але ми їх знищимо до одного так, як на Великій Україні. Ми розбили Німеччину то знищимо і одиниці з ОУН. Ти харашо будеш допомагати нам, за те одержи[ш], що захочеш, гроші і мануфактуру, або добру службу, бо внас бідняки мають першенство. Треба працювати так, щоб ніхто нічого не знав, бо як довідаються “бандити” то підеш відразу на шнурок, бо то дикуни, в них нема суду, роблять поза законом. Ті, що вішають називаються СБ, як цих нам вислідиш то дістанеш великі гроші, бо то найбільші “бандити”. На цьому зміст інструкцій поданих Прихотьком скінчений.

Начальник МВД – Золотько визначив мені, за ким маю слідкувати, щоб видати в органи РО МВД: Зарицький Іваном “Рись”, Дубенюк Степаном “Лис”, Дикун Василем, Кирилюк Анастасією – станична, жінка “Рися”, довідатися звідки вона і як називається; за чужими “Байдою”, “Охом”, “Климом” і іншими. Вислідити, до кого вони заходять, хто дає їм харчі, де криються, та хто їх передержує і хто носить їм штафети з цивільних осіб. Звернути увагу на фамілії підпільників.

Пам’ятай, що за роботу добре заплатимо.

Відтак покликав л-на Гуменюка познайомив зі мною та сказав, що будеш йому доносити, або він буде у селі, а ти будеш мати важну справу, де повстанці то прийдеш впрост до нас.

При кінці червня мене випустили домів.

Стрічі – з нач. ОББ Прихотьком стрічався 3 рази. Перший раз покликав мене на МВД передаючи повістку через с/р Зарицького. Тоді він [питав], чи багато бандитів заходять з ліса, куда виходять та питав мене, чи я котрого можу вбити. Я йому відповів, що постараюся, тоді він дав мені пістол[я] – наган з 7-ма набоями,

говорячи, щоб вбити любого “бандиту”, даючи термін до 3-х місяців. Дальше казав, що якби, що вислідив то можу подавати поштою, як неможливо зайти і нема нікого в селі.

Другий раз стрічався з ним на приходстві в зимі 1947 р. По зібранню з десятниками, котрим говорив про засипув[а]ння криївок, покликав мене та сказав, щоб я послідив хто і де засипає криївку, бо нам це треба знати.

Третій раз покликав мене до с/р, де грозив на мене чому я до цієї пори не виконав атентату та запитував чи приходять до села повстанці – я відповів, що приходять, але кудя заходять, то не пам’ятаю що казав, бо це діялося давно.

В своїй донощицькій роботі з Гуменюком я стрічався багато разів (детально пригадати не можу), він являвся моїм резидентом протягом 5 місяців. Він покликав мене до с/р, заходив додому, або до Б’яльковської Докії, де вже я чекав, бо він мене замовляв. Він викликав мене солдатом і на дворі говорив. Багато разів було так, що зібрані відомости я мав списані і йому передавав, а він давав мені інструкції.

Крім вислідження повстанців від Гуменюка я дістав завдання вислідити станичну Кирилюк Настю, котра крилася, про неї він говорив мені кільканадцять разів. Одного разу в грудні я бачив, як Кирилюк Настя несла воду до Кирилюк Анни. Вечером я пішов під вікно і провірив чи точно вона там знаходиться. Дня 18 грудня 1946 р., коли до мене зайшов Гуменюк, я зібрався в старе подерте убрання, щоб мене хто не впізнав і повів большевиків до Кирилюк Анни, однак її в хаті не було, я сказав, щоб пошукали по сусідах і дійсно знайшли в Панькового Гриця, що зашивала пакунки. Тоді потвердив Гуменюкови, що то вона і пішов додому, а большевики арештували її. За видання Кирилюк Насті від Гуменюка пізніше я одержав 400 крб. і 2 л. горілки. Я водив Гуменюка на засідку коло Болосінович Варвари, і коло фігури, коло Симоверської Гафії. Казав робити йому засідку коло Дикун Анни, коло голови колгоспу, коло крамарки Цепалюк Калини, коло Шептицької і коло Сименюк Олени, бо я там стрічався з “Рисем” і ще двома.

В листопаді 1946 р. мене покликав Бугерою Іваном Селіверстов до Парашук Павла і в другій хаті ми пили горілку, а потім він сказав, що:

1. Парашук Павло – клички не знаю (зліквідовано)
2. Бугера Іван по кличці “Дунай”

3. Сарабун Іван Ю. – “Береза”, будемо разом співпрацювати. Я мав бути над ними старший, однак тому, що Парашук Павло в два тижні зівстав зліквідований, а Селіверстов кождоразово був в селі, ми працювали і працюєм зосібна.

Під час видання Кирилюк Насті я сказав Селіверстови, що за мною слідять “бандити”. Він сказав мені, що ти маєш пістол[ь], я його відбирати не буду і в разі їх нападу боронися. Від тої пори я почав критися і все ходити з пістолем і ножом.

Стрічі з Селіверсто[ви]м я мав до останніх днів. Зразу стрічі відбувалися в Богач Фрасини, любовниця і довіренець Селіверстова, кілька разів в с/р, а відколи я став головою клубу, то ми стрічалися в клубі. На стрічі в Борщеві я був два рази. Один раз в ресторані, а другий в закуточній. Селіверстові я доносив, що повстанці заходили 23 квітня до Кирилюк Василя, опісля були ще літом. Рівнож заходять до Корчак Якова, до Синоверської Гафії, Семенюк Олени, Дем’янишин Демка, Бурої Анни в котрої рівнож можуть перебувати, Чухри Катерини, де рівнож квартирують повстанці, що були на весіллі в Гречки Миколи, де зараз були большевики. Ходив на засідки коло Кирилюк Василя, Корчак Якова, коло Сарабун Василя, коло переселенця Яреми, коло фігури, коло Дикун Петра від с. Кривче, Балан Марії і Саламон [І]вана. Кождоразово я інформував Селіверстова хто що говорить на рад. союз, та хто виступає проти колгоспу. Як де я завважив повстанців, то старався слідкувати за ними. Зимою я підглядав попід хати.

Всіх грошей я одержав 1500 крб. і 7 літер горілки.

Знаю, що з органами МВД працює:

1. Богач Фрасина
2. Семенюк Олена
3. Кирилюк Настя Якимівна
4. Стоцька Марія [д.]Гриця
5. Дикун Анна [д.] Миколи
6. Гречка Марія (Семдело)
7. Дикун Василь (фінагент)
8. Зарицький Василь (секретар)

Характеристика типа:

Середнього росту, здорової будови, по часті атлетичної, блондин, з обличчя досить приємний та виглядає на інтелігента, велика гарна фризюра ясного кольору, голова округла, чоло широкіше низьке, що свідчит[ь] про вроджені слідчі здібності, брови звичайні (горою виголені для краси), очі сиві, маленькі, глибоко всажені в очодолах – характеризують скритість, мстивість і улюбленість грошей, ніс рівний, схожий до грецького, оболони ушні великі, що свідчат[ь] про здібність, віріст бороди ясний, не дуже сильний.

Походить з бідної родини, вже в молодості жадень грошей, котрі здобував собі злодійством – краде в поміщика та селян. В війську набирає військового знання, а в Німеччині – Берліні культури, поверховного виховання та підвищує рівень життя.

Повернувши домів через брак грошей і горілки стає вислужником. Рівнож значну роль тут відіграла мgbівська пропаганда та мстивість за те, що був з повстанцями. Однак треба звернути увагу, що свідомий своєї національної приналежності (читав багато книжок та вчився історії), як рівнож свідомий своєї вини за донощичество. Являється добрим співробітником МГБ. Перше заломався, при чому дуже мало вжито фізичних заходів, заломання його на цілій лінії, однак протягом усього часу старається крутити, щоб виправдувати себе, що він не винний. Протоколований протягом [6]-х днів.

40/7

* * *

№ 37/III-12

Протокол допиту Петра Васильовича Головатого

Р. 31

Справа ч.: .../ 48 р.

Головатий Петра Васил.[овича]

с/о МГБ

Борщів, 4.2.1948 р.

Протокол.

Головатий Петро Васильович, ур.
22.9.1920 р. в с. Доброкут, р-н
Борщів, українець, освіта 4 кл. нар.
школи, жонатий, військовий.

Я, Головатий Петро Васильович, ур. 22.9.1920 р. в с. Доброкут, Борщівського р-ну, в сім'ї селянина. Сім'я складається з: батька Василя, мати Анна з дому Зендровська, сестри Насті ур. 1914 року, заміжня за Сливку Петра. До школи ходив в рідному селі, де закінчив 4 кл. По закінченні школи допомагав родичам при господарстві. Належав до т-ва "Сокіл" і "Просвіта".

За большевицької окупації не належав до жодної організації. 1941 оженився я з Анною Кіщук. Цього ж року обрабував я жида Мортка, забираючи деяке барахло. Протягом всієї німецької окупації працював на ріллі. 1943 р. працював в молочарні. В зимі ц. р. разом з Морозюк Грицем вкрали одну баньку сметани і занесли до мене до дому. Це бачив Паньків (за першої світової війни пішов в Росію, там оженився, 1940 року повернув до села, за німців був в селі, з початком другої окупації був тоже в селі, а коли нестало голови с-ради Костюк Ілька в вересні 1946 року, він втік до Борщева та тепер працює в комунальнім господарстві), повідомив німецьку жандармерію, яка нас арештувала. Ми сиділи в тюрмі 6 тижнів. Опісля звільнили нас додому.

З приходом большевиків 1944 року, підчас загальної мобілізації я пішов до ЧА. В Борщеві нас записали і відставили до м. Гусятин. Звідси відпровадили нас за Збруч до с. Вільхівці. Тут ми ждали около двох тижнів. Відтак заладували цілий ешелон (около 50 ваг.[онів]) та відпровадили через м. Київ – Вороніж – Курськ і Саратов до Алма-Ата (Казахська ССР). На місці приділили на[с] в бараки, які знаходилися за

містом. Всіх нас було в 5-х бараках по 200 чоловік в кожному. Тут проходили військовий вишкіл около 4-х тижнів. Життя в казармах дуже лихе. Їсти не було що, постійні військові заняття виснажували людей до решти. В місяці жовтні перекинули нас в Латвію, до м. Шаулай. Звідси по трьох-деннім марші ми підійшли під фронт. Відтак ніччю зайшли в передню лінію. Підчас наступу нас 8 чоловік залишилося в однім лісі. Тут я стрівся з односельчаном Катеринич Іваном. Ми облишилися від групи і хотіли піти до якоїсь хати, дещо з'їсти та відпочати [відпочити]. Вийшовши з ліса почали йти полем. На полі стрінуло нас 6-8 червоноармійців. Вони запитали чому ми відбилися від своєї часті. Ми сказали, що зблудили в лісі. Один з них сказав нам іти з ними. Вони нас завели на один хутір, де поміщувався штаб полька [полку]. Тут яки[й]сь к-н запитав нас, звідки ми та де наша частина. Ми з Катериничем відповіли, що відстали від часті в лісі підчас наступу. Більше з нами нічого не говорили. Всіх нас около 12 чоловік запровадили на передовую, до своїх частей. Другого дня наша частина пішла в наступ, де я зістав ранений, осколком в коліно і бороду. Зараз мене забрали до шпиталю в Попелі. Тут пролежав я два і пів місяця. По вилікуванні до шпиталю прийшов старшина. Він списував хто мав 6 клас і більше, бо ці підуть на різні військові курси. Я записався, що маю 7 клас і маю охоту поступити на курс радистів. На курсі радистів було около 25 чоловік. Тут вивчали ми радіостанцію Р.44. Я вчився около півтора місяця. Відтак забрали мене на фронт, тому, що було потрібне доповнення. На фронт кинули нас в Латвію, не далеко міста Лібава. По двох днях я зістав ранений осколком вище коліна. Мене забрали до шпиталю в м. Дершай. Тут пролежав я один місяць і знову відіслали мене на фронт. При кінці березня моя частина пішла в наступ. Він був сильний. Я скочив в одну яму, вириту гарматним стрільном, і почав роздумувати над своїм життям. Тоді взяв автомат, приложив до правої руки кавалок хліба і стрілив в руку вище ліктя. Зараз прикликав санітарку, яка перев'язала мені рану і відіслала до шпиталю, який поміщувався в лісі, недалеко м. Лібава. Тут пролежав я до 1[6] травня 1945 року. Звідси мене відправили в 199 запасний полк артилерії 67 дивізію. Ком. батареї був к-н Устінов. В цій частині я перебував до 20 травня 1946 року в м. Лібава. По наказі, мій 20 річник зістав демобілізований. Додому прийшов я 29 травня 1946 року.

Дома почав я господарити. Голова с-ради Мандзій Степан запропонував мені, щоб я став на працю до молочарні. Я погодився на це і в м-ці жовтні позпочав працю в молочарні. Цілу зиму працював я в молочарні, однак дуже мало, бо люди не приносили молока.

В квітні 1947 року прийшов до мене Перун Михайло Іванович і просив мене, щоб я якось допоміг йому стати на працю в молочарні,

за це, щоб тільки прохарчуватись, бо він вже гине з голоду. Я погодився на його прохання і сказав, що він буде допомагати мені в роботі. Він постійно брав собі молока. Перед Великоднем Перун просив, чи не міг[]би я якось зробити, щоб дати йому трохи сира. Я був згідний з його проханням. Ми взяли около 20 л. молока, перегнали на кружлівці, сметану ми зараз таки з'їли, а це молоко поставили підогрівати на сир. Цей сир дав я йому ввесь. Другого дня поїхав він до Борщева з молоком. Правдоподібно він розказав дир. молочарні Ліману (жид) про мою роботу. Того ж таки дня приїхав автомашиною Ліман, провірив спис молока і виказалось, що забракло за половину квітня 22 і пів літри молока. Він склав на мене акт і подав до суду. При кінці травня визвали мене на суд до Борщева. Тут Перун посвідчив, що я сметану десь дав, а сир ми їли. За це засудили мені один рік примусової праці і штрафу 1700 крб. Гроші я мусів заплатити до 10 днів. Я продав коня і заплатив. Мене передали до нач. Ошосдору л-ту Ісаковському (літ около [2]3, середнього росту, обличчя кругле напів рябе, волос русявий, чешеться назад[]).

З початком липня визвав мене Ісаковський і сказав, щоб взяти собі хліба на три дні та вислав мене на працю до “падсобного хазяйства” до с. Шманківці [Шманьківці], Чортківського р-ну. Зі мною йшло 8 чоловік: з Бабинець Бойковський – суджений за крадіж, Грушовець з с. Жиленці [Жилинці], більше прізвищ не пригадую собі. Тут я працював 7-м днів. Опісля втік додому з цієї причини, що жінка моя мала народити дитину. Я поїхав до Борщева та зайшов до канцелярії Ісаковського, яка поміщалася на міліції в домі польського суду. Я просив його, щоб він допоміг мені перейти на працю в своєму селі. Він відповів, що не може, та, що я до нього вже не належу, бо він передав мене Чортківському Ошосдору. Ісаковський написав мені картку до нач. Чортківського Ошосдору мл. л-нта Попова. Я поїхав до Чорткова та зайшов на вулицю Костюшка №.8, де поміщувалася канцелярія Ошосдору. Я увійшовши до канцелярії застав мл. л-нта Попова (середнього росту, сухорлявий, на обличчі білий блонд). Я оповівши йому своє домашнє становище, попросив його, щоб він звільнив мене на якийсь час додому. Він погодився на це та сказав, що мою справу передасть назад до Борщева. Рівно ж сказав, що слідуючого дня буде в Борщеві та все пол[а]годить з Ісаковським. Другого дня я поїхав додому. Вдома постарав півлітри горілки і дві курки. З цим поїхав ровером до Борщева. На базарі стрінув я Попова. Він сказав, що він вже добу не їв, бо Ісаковського нема, бо поїхав до Скали-П.[одільської]. Я виняв горілку, одну курку і дав йому. Він з'ївши це подякував мені і сказав, що постарається все можливе зробити.

Тоді написав картку до Ісаковського і сказав, щоб я був в[]нього, а він сам повертається до Чорткова. Ми попр[о]щалися і я від'їхав додому. Другого дня поїхав я до Борщева. Зайшов до Ісаковського канцелярії. Тут застав я його і дав йому картку, написану мл. л-м Поповим. Ісаковський взяв картку, перечитав і сказав, що є згідний з цим, щоб я остався до праці на місці. Тоді ми випили горілку, з'їли курку і розійшлися. Вдома був я без роботи два місяці. По означеному реченці ходив я кілька разів до Ісаковського. Кожноразово я приносив йому дещо випити. В розмові сказав він мені, якщо я хочу, щоб мене звільнили з примусової роботи, то мушу вислідити одного “бандиту”, донести йому, а він його зловить живцем, або вб'є. Я погодився на його пропозицію і сказав, що буду старатися вислідити.

Дома працював я на ріллі. Щомісяця приходив я до нього з горілкою та [с]плачував через його руки в ба[н]к по 50 крб., якби-то 25 з моєї місячної зарплати, яку стягає держава. При кожній стрічі питав він мене, чи я вже що вислідив. Одного разу сказав мені, що я мушу десь працювати, бо він боїться, щоб його не сконтролювали і не покарали. Він по телефону поговорив із головою с-ради, питаючи його, чи в селі є деяка праця, щоб мене могли примістити. Він відповів, що голова сказав йому, що в селі немає жодної праці, крім голови клубу, якого в селі немає. Ісаковський направив мене до зав. культосвітніх установ Маляренка (років около 28, середнього росту, грубий, довгобразий, темно блонд, чешеться набік). Я стрів його на дорозі коло школи. Приступивши до нього, ро[з]казав йому, що я суджений один рік примусової роботи та чи можу працювати, та відробляти кару завклубом в с. Більче-Золоте. Він сказав, що можу працювати і відробляти кару. Тут навів примір, що завклубом м. Борщів Принесенко рівнож суджений на один рік примусових робіт, а відбуває кару завклубом. Він написав наказ голові с-ради, що я є завклубом в с. Більче-З.[олоте]. Ми попрощалися і я відійшов додому. Другого дня пішов я до голови с-ради і пред[']явив йому наказ. В с-раді був партприкріплений Андрейов (літ около 25, середнього росту, обличчя кругле – дещо рябе, волос русявий, зачісується набік) та нач. уповмінзагу Куроп'ятніков (кремезний, круглого костистого обличчя, – дещо рябовате, волос чорний, літ около 45). Вони поглянули на записку і почали на мене кричати, не зізвляючи мені бути завклубом. Я взяв записку і пішов додому. Через два місяці сидів дома. Осінню, по копанні барабоць визвав мене Ісаковський і запитав, чому я нічого не роблю. Я сказав, що Андрейов і Куроп'ятніков не дозволили мені бути головою клубу. Від Ісаковського пішов я до Маляренка. Він сказав мені піти прямо до праці в клубі. Про це

повідомив голову с-ради Боднарчука телефонічно. Прийшовши додому, зайшов я до голови с-ради. Він передав мені ключі від клубу. Я відремонтував клуб і урухомив.

Весною 1947 року познакомився я з Шологін Килиною, ур. 1920 р. в с. Більче-З.[олоте], замужна за Мекетчук [Микитчук] Іваном, який пішов 1941 року в армію та до цих пор живе в Молотовській області. Помимо того, що маю жінку й дитину, почав стало ходити до неї. Підчас вивозу 21.10.1947 року, родину моєї полюбовниці (мати Юлія, сестра Марія 1928 р., брат Микола 1923 р. – каліка), а разом з ними Килина, підлягали вивозу через те, що її брат Йосиф був в підпіллі і зістав убитий. Цього ж ранку, побачивши, що вивозять, побіг до сусіди Килини, у якої вона все спала, та сказав їй, щоб вона втікала, бо її можут[ь] виве[з]ти. Коли прийшли до неї вивозити, її не застали вдома. Її всю родину забрали, а вона осталась вдома. В тиждень часу прийшли большевики до сусіди Костюк Марії, у котрої я спав з Килиною. Її арештували та запровадили на місцевий гарнізон. Тут вона посиділа два дні, а потім забрали до Борщева. Другого дня я з її першим братом Герило Михайлом повезли передачу. Михайло дав передачу. Я пішов на базар, купив яблук і поніс її. На коридорі ждало багато людей. З канцелярії МГБ вийшов мущина високого росту, довгобразий, чорнявий шатин, ніс довгий – острий, губи тонкі, на переді мав срібний зуб, літ около 35, як я пізніше довідався, що був це зам. нач. МГБ к-н Дригін. Він питав людей, хто до кого прийшов. Він запитав мене – до кого я прийшов, я сказав, що я прийшов до Килини Шологін. Він відповів тоді, що вона вже дістала передачу. Я сказав, що я ще купив на базарі яблук та хочу передати для неї це. К-н Дригін запитав, хто вона для мене є, я відповів, що це моя друга жінка, він почав сміятися. Я сказав жартом, щоб її випустили. Він відповів, що її випустять, але пізніше. Тоді к-н покликав мене до канцелярії. Він спитав мене, чому я так обстоюю за Килиною, я сказав, що Килина є моя полюбовниця. Опісля запитав мене, чому вона не виїхала на Сибір. Я сказав, що вона до вивозу не належить, бо вона пишет[ься] Микитчук, а не Шологін. Відтак запитав мене, чи в селі є “хлопці”. Я відповів, що є. Дригін запитав, чи їх можна знайти, я сказав, що можна, бо деколи і до мене приходять, тільки не знаю коли вони ще прийдуть. Дальше він запитав, кілька “бандитів” приходить, я сказав, що приходили трьох місцевих: Костів, Герило і Красновський. Він запитав мене, як вони виглядали. Я сказав, що були в військових уніформах, Костів з ППШ, а цих два з крісом. Тоді Дригін сказав, щоб я старався бути для них прихильним, кликати їх до хати, давати їм пити горілку. Він постарається передати для мене горілки, я повинен їх почастувати

нею, від якої вони поснуть. Тоді маю дати знати на гарнізон, якщо[б] в селі нікого не було, то маю телефоном повідомити до Борщева. Опісля Дригін запитав мене, коли ми можемо оба стрінутися. Я сказав, що кожноразово, днем чи ніччю. Він відповів, що днем може колись покликати мене до с-ради, а ніччю боїться ходити, бо ще в селі не знає доріг і, що також не хоче ніччю ходити, бо його вже в с. Стрілківцях прострілили. Ми попр[о]щались, я відійшов додому. По новім році прийшло двох солдатів до Килини і арештували її. Я довідавшись через Остафійчук Петра, що Килина арештована, пішов до с-ради. Тут застав я к-на Дригіна та деяких людей. Я запитав к-на за що арештовано Килину. Він відповів, що вона не є арештованою і в коротці буде вдома. Я з к-[апіта]новими бійцями пішов до гарнізону. В гарнізоні застав я Килину Шологін і Маньку Рожицьку, заміжню за Горачук Василя. Я запитав Килини, що треба її принести. Вона відповіла, щоб я приніс її верету, щось убратися і дещо їсти. Я відійшов додому, взяв куртку, верету, хліб і молока, повернув до гарнізону та все передав Килині, Дригін сказав, щоб не набирати багато річей, бо вони будуть іти пішки і буде їм тяжко нести. Вже смеркалося, як к-н і около 10 бійців пішли в напрям с. Мушкарів, забираючи зі собою арештованих. Я повернувся додому. Третього дня я з братом Килини Герило Михайлом приготував передачу, запряг коні та поїхав в Борщів. З нами їхала Левіцька Марія, везучи своєму синові передачу, якого большевики взяли живого з церкви. Я пішов на МГБ і запитав дижурного, чи є тут Килина Шологін. Тоді дижурний переглянув арештованих і сказав мені, що такої тут нема. Однак я йому не повірив і коли дижурний був викликаний по телефону, тоді я через дірку [для] ключ[а] заглянув до арештованих і побачив лише кількох старих чоловіків. Питаючи їх півголосом, чи немає там Шологін Килини, почув відповідь, що нема. Переконавшись, що Килини на МГБ нема, пішов до коней, запряг і хотів їхати до с. Олексинці, бо думав, що там повинна бути Килина. Переїжджаючи через с. Глубічок [Глибочок], біля с-ради стрінули чоловіка, якого запитали чи є в цьому селі москалі. Він відповів, що є. Тоді я його запитав, чи є з ними арештовані жінки і де вони знаходяться. Він відповів, що є арештовані жінки і знає де знаходяться, бо сам є головою с-ради. Він повів нас до одної хати. В хаті ми застали к-на Дригіна, який сидів біля хворої Маньки Ружицької, яка лежала на бамбетлі. Побачивши нас к-н здивувався нашим приходом і запитав мене, як я тут попав. Я відповів, що де він мене не сподіється, я там можу бути. Зразу запитав я його, де є Килина. Він сказав, що зараз буде і рівночасно вийшов з хати. За кілька хвилин к-н повернув і сказав, що зараз Килина буде, але треба підождати.

При цім раз-у-раз поглядавав на годинник. Опісля говорив, що коли ми повернем додому, то, щоб нікому не говорили, що Манька Ружицька хвора, бо вона звідси не піде, аж поки не виздоровіє. Ми ждали около 15 хвилин, а Килини не було. К-н відповів, що можемо їхати додому і Килину доженемо по дорозі, бо Килина вже пішла. Тоді Герило М. пішов приготувляти коні, а я остався говорити з к-ном на порозі. Він сказав мені, щоб я переказав Килині, щоб вона зо три дні не ночувала дома, а се тому, що можуть прийти “бандити” і її убити за це, що вона їздила з нами по селах: Олексинці, Пеньки і Глубічок та щоб з Килиною не сталося таке, як з Процишин Докією, бо Кінзуй убив Докію і може убити Килину. Нам треба зважати, бо за нашим кожним рухом слідять. Коли к-н мені таке розказав, ми розпрощались. По відході сказав, що за кілька днів буде в Більчу і привезе це, про[]що домовилися. Ми виїхали в напрям Більча. За Глубічком стрінули Килину, яку взяли на фіру. Тоді я запитав її де вона була. Вона розказала, що цього дня, коли її арештували, вечором большевики забрали її зі собою в село Олексинці. Подорожі не вільно було говорити, а як найтихіше йти. В Олексинцях заперли її до хати разом з Ружицькою М. В хаті перебули вони до ранку. Коло них не було нікого. Ранком, коли повставали, повиходили на двір та побачили, що знаходяться в багатого господаря. З большевиків не було нікого. Вона пішла до другої кімнати, де застала жінку і запитала її чи нема вже тих чортів. Жінка відповіла, що нема. В тім часі к-н Дригін підойнявся з ліжка і запитав: “чого треба”. Вона нічого не відповіла, пішла до кімнати, де вечором спала. Днем большевики, взявши зі села фіри, разом з ними ідуть на Пеньки. Перед вечором привезли їх до с. Глубічка. Ружицька захорувала. Їх тут розділили, її дали до одної жінки, які[й] сказали, щоб її давала їсти. Жінка не хотіла її дати нічого їсти. Коло неї не було жодної сторожі. Пополудні третього дня її арештування прийшов до неї к-н і сказав, щоб вона йшла додому, і щоб не ночувала вдома бодай три дні. Цілий час нічого її не питали. Так ми разом приїхали додому. Я прийшов до Килини, де вона мешкає, і в хаті з нею сидів майже до півночі. Вона дуже плакала, боячись, щоб за нею не прийшли повстанці та не вбили за це, що ходила з большевиками. Я її сказав, що не має чого боятися, бо тут нема за що карати, а коли вона дуже боїться, то нехай іде жити до брата. Вона мене послухала. [3] того часу ночувала у брата, Левіцької Марії, а також дома, коли я був в неї. Останньо вже ночувала тільки в брата, тому, що вже боялася не тільки партизан, але і большевиків. Большевиків боялася тому, що партприкріплений Андреев хотів викинути її з хати і там зробити баню. Я вговорював її, що немає чого боятися повстанців, бо коли прийдуть до неї, то я сам потрафлю за неї відповісти.

Дня 1.2.1948 року були в селі розкинуті протиколгоспні листівки. Дир. школи Скорик зі СУЗ (високий, стрункий, сухорлявий, обличчя подовгасте бліде, волос чорний, літ около 30, жонатий), завваживши на школі приліплену листівку, негайно повідомив до гарнізону (про це говорили люди), зараз бійці з гарнізону розбіглись по селі та почали зривати листівки. Рівночасно арештовували людей, допитували і відпускали домів. Другого дня прийшов до мене дижурний і сказав, щоб я з жінкою зараз був в с-раді. Мене в цей час вдома не було. Прийшовши додому, жінка сказала мені про це, що обоє маємо йти до с-ради. Я здивувався чому це обоє і сказав їй, що це може помилка. Я сказав, що йду до сусіди Вославський Грицька лагодити клубну гармонію. По короткому часі прийшов до мене батько і сказав, щоб я йшов до с-ради, бо жінку забрали большевики. Я прийшов коло с-ради, то тут вже не було нікого. Звідси пішов я до гарнізону. Мене задержав стійковий. В цей час вийшов на двір сержант і сказав, щоб я йшов до середини. В кухні гарнізону застав я кухарку Кучір Марію, одну не знану мені жінку, к-на Дригіна і два бійці. Я прийшовши, запитав к-на, де є моя жінка. К-н відповів, що жінки ще немає, але вона вкортці буде. За кілька хвилин жінку привели большевики. Я сказав, щоб брали на допит жінку, через те, що вдома осталася мала дитина без опіки. Зараз з канцелярії вийшов селянин Смик і жінку покликали до канцелярії. Її питали там чи вона бачила як чіпляли летючки, хто і кілька їх було, Жінка відповіла, що вона не бачила нікого і нікого не знає, опісля питали її за що я її бив. Вона відповіла, що я її взагалі не бив. Тоді запитали її, чи до мене приходять бандерівці, чи я – чоловік, не виходив до них. Вона на все давала заперечуючі відповіді. Жінку привели до другої кімнати, а мене покликали до канцелярії. В канцелярії сиділо двох муштин. Один л-н[т] високого росту, здоровий, на обличчі круглий, лицатий, очі сиві, волос русявий, убраний в шапці, а з під неї виставав кучер. Другий був без пагонів, середнього росту, сухорлявий, блідий, ніс тонкий острій, волос русявий – дуже кучерявий. Я сів собі на лавку, коло стола. К-н Дригін запитав мене, хто чіплав листівки та чи ніччю видів я когонебудь на дорозі. Я сказав, що нікого не бачив. Тоді він запитав мене, чи до мене приходять повстанці. Я сказав, що приходили. К-н запитав, кілька їх було. Я сказав, що було їх двох, один стояв на дорозі, а другий був в[]хаті. В хаті був місцевий підпільник Костів. К-н запитав мене, як він був убраний. Я сказав, що був убраний в кекілі [кітелі], військовій круглій шапці з автоматом. Тоді Дригін запитав мене, чи я довго буду його обманювати. Я сказав, що я взагалі не обманюю, бо вони дійсно приходили. Дригін сказав, що я брешу і що він дасть мені свідка, що в мене не було нікого. Я погодився, щоб дав мені свідка. Він привів з

другої кімнати жінку і запитав її, чи були повстанці. Вона відповіла, що не було нікого. Тоді Дригін сказав до мене і до жінки, чому ми обоє брешемо. Я сказав жінці, щоб вона сказала, що були, і, щоб не брехала. Жінка почервоніла і відповіла: “ну та були”. Дригін сказав жінці вийти. Тоді він повернув до цього, чи були повстанці, що мені говорили. Я сказав, що говорили, щоб не робити забави в клубі і хотіли визичити гармонію. Відтак я запитав, чого він покликає Килину. Дригін сказав, що він наб’є її ще в ж..., бо він її покликає, а вона не хоче приходити. Я сказав, що вона жалується на них, що большевики водили її по селах, про[]що довідалися люди та вже говорять в селі. Тоді він сказав, що він її по селах водив тому, що він мав деяких підозрілих людей і має їх допитувати, Якщо[]б було потрібно, то він мав цим людям сказати, що поставить їх доочно. Вразі потреби одна з жінок з закритим обличчям мала сказати “так”. В кінці запитав я про цю горілку, яку він обіцяв мені дати. Він сказав, що вкортці привезе, і, щоб постарався їм дати випити, придержати їх поки вони не вснуть. Тоді дати знати на гарнізон, або по телефону повідомити в Борщів. На цім ми розмову закінчили і я сказав, що мушу йти додому, бо жінка жде на мене. Ми попр[о]щались і я відійшов. Коли я вже був в дверях, він ще раз сказав: “Петро, уважай, будь обережним”. Я вийшов з канцел[я]рії і пішов додому. Більше я з ним не стрічався.

Завваги слідчого:

Об’єкт: високи[й], стрункий, волос чорний, очі чорні, ніс рівний.

Протягом допиту (4-х днів) тип говорив дрібниці правду, а важніші справи маскував. Заломаний психічно при допомі горілки, яку любив, сказав все, що є в протоколі. На 4-ий день вжито фізичних засобів, щоб вияснити деяку його роботу, що не дає жодних результатів. При тім не сказав ні слова. Тип “безхребетний”, від першого дня погоджується на співпрацю з нами. Морально дуже низько стоїть. Це, що він мав жінку й дитину, а ходив до коханки, яка вже від нього вагітна – це цілком “законне і нічого для нього дивного”. Коханку дуже любив, бо і задля неї співпрацював з МГБ.

В своїй роботі був активний, але дурний, бо не конспірувався. З компромітуючих матеріалів, про нього видно, що останнім часом з його донесень було арештовано багато людей. Від большевиків мав[]би одержати ППШ і гранати враз з директором школи Скориком, до ць[о]го об’єкт не признався.

Постій, дня 9 лютого 1948 р.

40/1

* * *

№ 38/III-13

Протокол допиту Петра Павловича Буркацького

Р. 31

Справа ч.:.../48.

Буркацький Петра Павловича
с/о ОББ.

Борщів, 25.2.1948 р.

ПРОТОКОЛ.

Буркацький Петро с. Павла і Марії,
ур. 6.7.1923, українець, освіта 4 кл.
поч. школи, жонатий, Юнак – ОУН.

Я, Буркацький Петро Павлович, ур. 6.7.1923 р. в с. Глубічок [Глибочок], Борщівського р-ну. Родичі мої повдовівши, а маючи кожне свої діти, женяться вдруге. Таким чином, маю сестри по-батькові і по матері. Маю також рідну сестру, молодшу за мене, Ярослава, літ 11, мої батьки займалися рільництвом, маючи 6 моргів поля. У родинному селі, ходжу до школи, де кінчу [4] кл. поч. школи. Потім працюю з батьками на ріллі. Мати моя Марія, з дому Микитак, ур. у с. Капустинці, Чортківського р-ну.

1938 р. вступаю до оркестри, яка була при т-ві “Просвіта” в с. Глубічок. З приходом большевиків, осінню 1939 р. даліше працюю при батьках на ріллі, не покидаю і оркестри, яка вже тоді була злучена з польською оркестрою при т-ві “Кулко Рольніче”. Це зробили большевики й оркестра стала власністю сіль. клубу в с. Глубічок. В місяці березні 1941 р. вислав мене дир. школи (пр[і]звища не пригадую) на курс ПВХО до м. Борщів. На курсі я був через 15 днів. По закінченні курсу, прийшовши додому, я мав виклади з ПВХО, для дітей в школі, а також вечорами, ці самі виклади я мав з допризовниками в сіль.[ському] клубі. За кожну годину занять, я мав одержати по 3 крб. Однак, цих грошей я не одержав, бо скоро прийшли німці. За німецької окупації даліше працював при батьках, не покидаючи і оркестри. Під час німецької окупації, з два тижні, в родинному селі відсвятковано день проголошення УССД, в такому порядку: Відправа Богослуження в церкві. По Богослуженні відбувся похід усіма вулицями села. По відбуті походу, на центрі села, на підвищенні, виступила з промовою

якась панна (мала при собі пістоля). Коли ця панна з підвищення крикнула “Маніфест”, тоді між слухачами настала мертва тишина. По часі почала говорити: “Український народе”. “Сьогодні нами проголошується, Українська Самостійна Соборна Держава”. “Настала воля. Однак, щоб цілком забезпечити волю і свободу українського народу, нам треба взяти в руки зброю, якою ми вповні мусимо здобути перемогу над ворогами” і т. п. Цю промову слухачі зустріли оплесками та окликами – “Слава”. Пізніше виступили з промовами: священик, учитель та свідомі громадяни села. В цьому святі, взяли участь всі громадяни укр. національності с. Глубічок. Під час промов, були присутні майже всі громадяни села і пол.[ської] національності, що якраз тоді вийшли з костела. Поляки, з приводу цього, були дуже не вдоволені.

На початку 1943 р. вступаю уряди юнацтва – ОУН. Весною 1944 р. зістав призначений станичним юнацтва. Під час переходу німецько-більшовицького фронту стаю ранений від осколка, в праву ногу. Коли я лежав хорий, прийшов до мене голова с-ради Юзеф Міхалків, поляк, (зліквідований) та сказав мені, щоб я йшов на воєнкомат. Дня 24.5.1944 р. я поїхав до Борщева на воєнкомат. Звідси мене забрали до Гусятина на пересильний пункт, де був два дні. Тут призбиралось около 950 чол. Всіх нас заладовано до вагонів та відправлено до Києва, де пробули один тиждень. Звідси перевезли нас до міста Молотов (Перм Второй) на Уралі. В Молотові розділили нас на 100 чол. та вислали на роботу до лісів. Частина до якої був я приділений, заладували на пароплав, на ріці Кама. Пароплавом привезли нас до р-ну Оса, Молотовської обл. Тут нас держали в лісі у трьох бараках, т. зв. карантин. Звідси ми ходили носити сіно, протягом 21 день. Опісля завезли нас в с. Жулинка, цього самого р-ну та розквартирували по-господарях. Тут ходили на роботу до лісу. Мене приділено до кузні за помічника, тому, що моя нога була ще не зовсім загоєна. Звідси 14 серпня 1944 р., нас 4-ох: Возний Антін з с. Глубічок, Мартинюк Александер з с. Ланівці, Глова Дмитро з с. Ланівці і я, порадившись втікаємо додому. В Чернівському р-ні, Молотовської обл., нас піймала міліція і замкнула до КПЗ. Тут нас обшукали, розділивши по двох, замкнули до камер. Ніччю третього дня, закликали мене на протокол. Протоколював мене якийсь начальник (високий, грубий, около 32 роки, волос червоний, чешеться назад, обличчя костисте, червоне), списавши мою автобіографію відпустив. Через два дні цей начальник закликав мене вдруге, знову списав мою автобіографію та відпустив. За три дні закликав мене цей самий начальник, на протоколі був около трьох годин. Крім автобіографії питав мене чому я втік з роботи. Я

відповів, що з роботи тікав тому, що не давали їсти. Він тоді почав мені говорити, що Возний А. сказав йому, що я за німців різав жидів і був поліцистом. Я йому сказав, нехай закличе Возного, щоб сказав мені до очно. Однак, нач. не кликав Возного, а на цьому мене відпустив.

В КПЗ я пробув 15 днів. На добу давали нам два рази їсти, рано 300 грам хліба і пів літри “кип’ятку”, у вечір пів літри “зуп”. Перед звільненням з КПЗ відвезли мене до прокурора (середнього росту, здорової будови, дрібного обличчя, очі чорні, волос чорний, ранений в ліву руку, літ около 30). Прокурор переглянувши протокол, який я зізнав на КПЗ, сказав мені цей протокол підписати. Я підписав. При тому сказав, що мене жде 5 років тюрми. По цім мене, і тих, що тікали з роботи, забрали назад до м. Молотова. В Молотові мене дали до лагери, який поміщувався біля міста, на присілку Іраліч. Цей лагери поділявся на участки. Мене приділено до 3 участка, в якому було около 2 тисяч людей. Тут робив я при будові нових бараків. Осінню, коли я захворів на жолудок, мене приділено до 1 участка т. зв. “Больничний”. Тут я пролежав два тижні, потім ходив на роботу до столярні. В лагери давали на добу 500 грам хліба і два рази на день по пів літри “зуп”. Я ходив три рази перед лікаря, що перевіряв стан мого здоров’я. Дня 14 лютого 1945 р. мене покликав в канцелярію нач. І-го участка Кветний (жид, з Києва, около 40 років, високий, грубий, волос ясний блонд, обличчя повне, червоне, очі сині, ніс кирпатий). Закликавши сказав мені, що звільняє мене з роботи по “болезні”. Однак, я чекав аж до 8 березня 1945 р. до видачі документів. При видачі документів Кветний сказав, що додому мені буде тяжко дістатись тому, що потрібно мати з дому “визов”. Порадив мені, щоб я вступив на роботу в “Шпалопропіточний завод”. Звільнившись з лагери я пішов до начальника з “Шпалопропіточного заводу” просити, щоб він прийняв мене на роботу. Нач. переглянувши мої документи, сказав, що приймає мене. Цей нач. був середнього росту, тонкий, поверх 50 років, довгобразий, блідий, волос сивий, мален[ь]кі вуса. По кількох днях відпочинку мене приділено до роботи коло паровозу. Вневдовзі нач. сказав мені, іти в міліцію “прописатись”, як “робочий” заводу. Я пішов. На міліції мені сказали, що не припишуть мене на роботу тому, що в мене немає воєнного білета. Тоді нач. заводу мене направив у воєнкомат. Тут взяли мене на освітлення. По цім мене воєнкомат відправив на “пересильний пункт”, в цьому ж місті. Тут я був до 20.[3]. 1945 р., де переходив лікарську комісію, яка взнала, що я хорий і відіслала мене до “Евакогоспіталь” № 37-86. В цій лікарні я дістав ще одну хворобу, т.зв. “туберкул[ь]оз – лімфатических залоз”. На цій підставі мене комісія звільняє, як не здібного до війська. Дня 15.4. 1945

року виїжджаю додому. З місяць по прибутті додому я зголосився на воєнкомат в м. Борщів, де мені видали документи важні до 1.8.1946 р.

В дома працюю при батьках на ріллі. В місяці лютому 1946 р. стаю крамарем ССТ с. Глубічок. Весною 1946 р. я захворів на очі та їду лікуватися до м. Тернопіль. В лікарні пробув два тижні і повертаю додому. Дальше працюю в кооперативі крамарем. Дня 12 лютого 1947 р. звільняюсь з праці крамаря ССТ. Дня 13 лютого 1947 р. женюсь з вдовою Томковид Людвікою. Разом з жінкою працюю на ріллі. Маю двоє дітей: дівчинка Мартуся і хлопчик від першого чоловіка Михайло, літ 9.

При кінці місяця квітня 1946 р. зайшов в крамницю ССТ л-т Медведьов з ОББ, з ним двох бійців. Заставши в крамниці покупців, ждав поки вони не вийшли. Тоді сказав своїм бійцям вийти. Мені сказав, щоб я сів біля нього. Коли я сів, почав мене випитувати, які в мене є товари, на які товари є попит та скільки я заробляю в місяць. Між іншим спитав мене, чи заходять до кооперативи "бандити", і чи беруть товари. Коли я відповів, що ні, він сказав, що знає про мене все, - що я робив за німців, що я був в ОУН, і, що за це все мене ч[е]кає тюрма та Сибір. Сказав, що на мене має списаний акт, щоб мене арештувати, але тому, що я є крамарем, лишив поки-що в спокою. Тепер прийшов мені сказати, що йому мене шкода, щоб я гнив у тюрмі, тому мушу погодитись з ним на співпрацю. Я вислухавши все, що він мені ро[з]казав та сказав йому, що я погоджуюсь з ним на співпрацю. Тоді Медведьов сказав мені, щоб я йому сказав про всіх, що були зі мною за німців в ОУН. Я йому вичислив таких людей: Охїтва Павло Андрійович – "Буйтур", був рай. Юнацтва, ур. 192[0] (вбитий більшовиками), [Синж]ук Антін Д. – "Граніт", був підрай. Юнацтва, ур. 1922 р. (засуджений), Пархета Антін О. – "Юнак", ур. 1923 р. (ЧА). Гладиборода Микола Ф. – юнак, ур. 1924 р. (в дома). Федішин Михайло Ст., був юнаком, вбитий на фронті. Сакундяк Павло Йос., був юнаком, ур. 1924 р. (в дома). Олексійович Михайло Мар., юнак, ур. 1926 року (в ЧА). Возний Ярослав Ант. був юнаком, ур. 1928 р. (помер в тюрмі). Федішин Павло Мих., був юнаком, ур. 1928 р. (в тюрмі). Швець Павло В., був юнаком, ур. 1928 р. (вбитий). Гладиборода Йосафат Ів., був юнаком, ур. 1928 р. (вбитий). Дальше сказав, що я сам був станичним Юнацтва. Ходив на зв'язки до Більча-Зол. до цього, що був за німців в молочарні, він пішов до СС дивізії Галичина. Ходив на зв'язок до с. Ланівці, до "Крука". На зв'я[з]ки носив записки та перепроваджував людей. З юнаками перепроваджувано ідеологічний та військовий вишкіл. По цім Медведьов сказав, щоб я йому дав всі вишкільні матеріали, якими я користувався за німців. Я відповів, що коли я повернув додому, то прийшов до мене "Промінь"

та сказав, щоб я йому дав всю літературу. Я добувши літературу, яка була закопана, віддав все йому. Медведьов почав мені говорити, щоб я поміг йому вишукати в с. Глубічок “Проміня” і всіх інших “бандитів”. Я тоді спитав його, яким способом маю їх шукати. Він відповів, що треба ходити вечорами та слухати, де найбільше гавкають собаки, там іти та підглядати до кого вони заходять, чи часом не мають там своїх криївок, приміром: якщо зайдуть до хати, чи вони там залишаться, якщо ні – то підглядати до кого вони підуть, а якщо “бандити” підуть на поле – то підглянути в котрий напрям. Я йому сказав, що “бандити” мають добрих розвідників, які можуть мене підглянути скорше як їх, а тоді мені “капут” (дослівний вислів). Він сказав, що все треба робити дуже обережно, так, щоб ніхто не міг мене підглянути. Дальше говорив, що як я буду добре робити, то він дасть мені гранати і наган, та особисту охорону. Я відповів, що зброї мені не треба тому, що я не вмію з нею обходитися. Все те, що я йому говорив, він писав. Описавши все, сказав мені підписати. Я підписав. При тому ще раз мені повторив, що як не буду добре вив’язуватися з обов’язків, то за це все, мене жде велика кара. Я сказав йому, що буду все робити так, як він мені припоручив. На тому ми розмову закінчили. На відході ще сказав мені: “Я колись зайду до тебе, тоді ти мені скажеш як діло.”

Тиждень пізніше, Медведьов не заставши мене в кооперативі, прийшов до мене в хату, де застав мене при обіді. Коли моя мати вийшла з хати, він спитав мене, що маю нового. Я відповів, що вечером, коли я йшов від дівчини, Гладиборода Євгенії, стрінув на вул. Урбанівка двох “бандитів”, коло брами Харітон Андрія. В його хаті було світло, на подвір’ї було їх більше, бо чути було гамір. Другим разом я стрінув “бандитів” на дорозі, які вийшли від Урбан Романа. Бачив їх також в Патуляк Андрія. Медведьов це собі записав. Опісля сказав мені, щоб я приглянувся, яку вони мають зброю, як зібрані та по кілько їх ходить. Казав, розвідати в котрий день в тижні найбільше приходять до села. Дальше говорив мені, щоб я слідив за покупцями в крамниці, які купуючи товари, можуть говорити приміром таке: “Дай мені, бо мені зараз треба”, або “мені конечно треба” на котрийсь день, чи скаже, “як не даш, то тоді подивишся, що буде”. Казав мені такі спостереження записувати і все це подати йому.

Десь в тиждень по цім, зайшов Медведьов до мене в кооперативу. Заставши мене самого спитав, що маю для нього нового. Я відповів, що попередньо я зайшов до Шумеляк Михайла і бачив, як його жінка шила багато біл[л]я, напевно “бандитам”. Дальше сказав йому, що я чув, як люди говорять, що “бандити” найбільше заходять у село в суботу, на вул. Урбанівка до Патуляк Андрія і Урбан

Романа, заходять і на вул. Синява, бо вечером там дуже гавкають собаки. Приходять перебратися і по харчі. Я сказав йому, що до кооперативи прийшла Федішин Меланка, казала дати їй більше соли, як завжди даю. Я не дав їй, а вона сказала, “чекай, чекай, попам’ятаєш, всім є, а мені нема”. Сакундяк Вікта казала: “Дай три кг. цукру, бо мені конечно треба”. Пецова Михайлина, хотіла мануфактури на суконку (її невістка в підпіллі). Я не дав, вона сказала: “Чекай, чекай, тобі колись це пригадають”. Гривків Людвіка хотіла більше цукру, як іншим даю. Я сказав, щоб вона сказала голові ССТ Бойкови. Вона відповіла, “вистарчить, що я тобі сказала, як щоб ти розумів річ, то ти б дав”. Медведьов це все собі записав. Казав мені, щоб я ходив вечером по вул. Синява і Урбанівка та довідався в котрий день, наперед будуть “бандити” і в кого. Вислідити, де скривається Бурляк Вероніка, що утікає від нього вже кілька днів, через те, що коло неї Медведьов стрінувся вечером з повстанцями та мали перестрілку. Я сказав йому, що боюсь вечером ходити тому, що він робить в селі засідки. Він відповів, що коли буду йти, а хтось буде мене спиняти, то щоб я сказав, що йде крамар з кооперативи, а його хлопці будуть про це повідомлені і стріляти не будуть. По цім довший час я з Медведьовим не стрічався.

При кінці червня Медведьов зайшов до мене в кооперативу, заставши покупців, чекав поки вони не вийшли. Коли покупці вийшли, почав мене питати, що я за цей цілий час маю нового. Я відповів, що в мене самого було на вечері 4 “бандитів”. Сказав йому, як були зібрані та яку мали зброю. Повечерявши, сказали мені, щоб я їм приготував нафту і сірників, і казали купити їм багато паперу, а вони колись прийдуть та собі заберуть. Медведьов сказав, що коли “бандити” прийдуть до мене за замовленим товаром то, щоб я сказав їм, що ще не маю готового і, щоб прийшли завтра, або після завтра. Тоді дати йому про це скоро знати. Він буде старатись цілий час бути в селі. Дальше сказав, щоб я слідив по своїй вулиці – Середна, може повстанці будуть тепер збирати контингент і збіжжя та, щоб я дивився, може хто буде вечером переносити щось на плечах, або буде яка фіра їхати, – то щоб приглянутися, хто і що везе та в котрий напрям і до котрих господарствах найбільший буде вечером рух. Казав, щоб я все собі добре запам’ятав, або записав. На цім я розмову з Медведьовим закінчив, бо прийшли до кооперативи покупці.

В два тижні стрінув мене Медведьов коло с-ради та спитав, чи приходили “бандити” по товари. Я відповів, що приходили і я їм дав 20 л. нафти, 30 шт. сірників і трохи мила. За папір, що я їм купив, заплатили мені. Це, що взяли з кооперативи Медведьов собі записав.

Він сварив мене, чому я не договорився з “бандитами” так, як він мені попередньо казав, в котрий день вони мають прийти по товари. Я сказав, що я питав їх в котрий день придуть по товари, але вони не хотіли мені цього сказати. Тоді він сказав мені, щоб я “бандитам” давав товари, але обов’язково договорився з ними в котрий день мають прийти по товари, а договорившись, повідомити його. На цім ми закінчили розмову.

При кінці місяця липня зайшов до мене Медведьов до кооперативи. Заставши мене самого спитав, що маю для нього нового. Я відповів, що приходили три “бандити” до мене по контингент. Я дав 25 кг. жита і голова ССТ Бойко дав 25 кг. жита. Більше не маю нічого нового. Тоді він мені сказав, щоб я все попереднє завдання точно виконав, а він невдовзі зайде, бо тепер не мав часу довше зі мною говорити.

Потім Медведьов приходив до мене в кооперативу де-кілька разів, питаючи чи нема що нового. Коли я відповідав, що нема, він відходив.

Дня 31 вересня 1946 р. я стрінувшись з Медведьовом на вул., де він спитав мене, чому я його не прошу на празник, я сказав то ходіть. Ми разом зайшли до мене. В мене тоді були на празнику: Покалюк Анна з с. Капустинці, Мартинюк Олександр з с. Ланівці, який був зі мною на Уралі, і Медведьов. З Медведьовом я тоді нічого не говорив на самоті, тільки забавлялися.

При кінці вересня 1947 р. Медведьов зайшов до мене в кооперативу. Заставши мене самого спитав, що я за цілий час маю нового. Я відповів, що приходило двох “бандитів”, які взяли мануфактуру. Він сказав, чому не прийшли в означений час. Я відповів, що я їм казав, коли мають прийти, однак вони казали, щоб я все приготував, а вони колись придуть і заберуть. Я сказав ще йому, що приходив у вечір до кооперативи місцевий “бандит” Сов’як Петро – “Промінь”, описуючи його зовнішній вигляд і зброю. Він собі це записав. При тому сказав мені слідити за Пархета Михайлом, чи до нього не заходять повстанці. Я запитав, яким способом маю його слідити, коли він мешкав на іншій вулиці. Він сказав: “Дай старому 200 грам горілки, а він все скаже.” Казав підслідити: Личак Михайла, Цимбаліста Анна, Царук Антона, чи вони мають зв’язок з “бандитами”. Рівнож сказав мені, щоб я довідався в кого повстанці беруть свині, бо він ідучи з Більча-Зол.[отого] бачив по дорозі кров. Казав мені, щоб по змозі я довідався, чи заходить даліше місцевий повстанець Бездух Павло – “Хмара” на вулицю [Вотакі], до таких господарів: Бурляк Ольга, Барабаш Ольга і Микитак Микола.

В половині місяця грудня 1946 р. зайшов до мене в кооперативу Медведьов. Заставши мене самого спитав: “Що маю нового.” Я відповів йому, що тому кілька днів приходили до мене в хату два повстанці, які казали, щоб я приготував їм 10 кірців бараболю, з тих, що приймалось до кооперативи. Я їм сказав, що сам не можу цього зробити і що хай це скажуть голові кооперативи Бойко Михайлови. Вони відійшли. Дальше я сказав Медведьову, що коли я одного разу зайшов до Личак Йосифа, бачив, як він шив повстанцям на зиму білі маскировки. В той час бачив у нього Пецова Марію (підпільниця). Тоді Медведьов казав мені, щоб я на Різдво ходив по селі та приглядався до котрих хат будуть заходити “бандити”, а головню казав мені звернути увагу на господарства: [Роменда] Вероніки, Козосвист Михайла і там, де я думаю, що можуть бути повстанці. Сказав мені, що буде на свята в селі, і про все мною спостережене донести йому. На цім ми розмову закінчили. На Новий Рік (1-го січня 1947 р.), Медведьов стрівши мене на дорозі спитав, чому я нічого не робив на свята Різдва Христового. Я відповів йому, що прикінці місяця грудня 1946 р., вечером прийшов до мене місцевий підпільник Бездух Павло – “Хмара”, з ним ще один повстанець. Вони сказали мені, щоб я на Різдво зібрав коляду. Частина коляди, казали, дати на церкву, а частину їм. Тоді Бездух П. – “Хмара” в мене взяв: цукор, мило і нафту. На це Медведьов відповів: “Скільки разів я тобі казав, щоб ти не давав так, а сказав, прийдіть завтра. Повідомив нас, а ми прийшли б та помогли їм нести.” Я відповів йому, що я їм так казав, але вони мені відповіли: “Чому маємо приходити пізніше, коли знаємо, що можете зараз видати нам потрібний товар.” Я боячись, не хотів з ними сваритись. Дальше я йому ще сказав, що ходив колядувати на церкву з хлопцями. Коли скінчив колядувати, мав зібраних грошей около 400 крб. Коло Рудий Ілька, стрівши мене двох повстанців, які забрали у мене усі гроші. Тут я Медведьову перший раз збрехав. Бо я зробив так, як мені сказав Бездух П. “Хмара”. Тоді Медведьов дав мені завдання, щоб я ходив поза фільварок та по Синявських городах і дивився, до котрих господарств будуть сліди по снігу з поля. Казав підглянути, чи заходять “бандити” до Пархета Йосифа, Чоловських і Дмитровських.

Дня 9 лютого 1947 р. в день виборів до УРСР, я продавав в буфеті, який був у виборчій салі, - в школі. По закінченні виборів, Медведьов закликав мене до окремої залі, питаючи, що маю нового. Я відповів, що ходив по Синявських городах, де завважив на снігу свіжі сліди, що вели з поля до господарств: Пархета Анни і Сакундяк Дмитра. Більше нічого Медведьов тоді зі мною не говорив, бо кваплячись, виїхав в р-н.

При кінці лютого большевики робили ревізію на вул. Кохмаївка. Під час ревізії в моїм господарстві, Медведьов зайшов до мене в хату, а заставши мене самого спитав, що маю для нього нового. Я відповів, що не маю поки-що нічого. Він тоді сказав, щоб я підслідив, чи до голови с-ради Томковид Антона (арештований 10.1947 р. В тюрмі Чортків) заходять “бандити”.

По тім ще декілька разів робили большевики ревізії на моїй вулиці. При тому і в мене, однак тоді не складалось так, щоб я міг з ними говорити на самоті.

При кінці квітня 1947 р. я прийшов до с-ради, де застав Медведьова. Він закликав мене до окремої кімнати, та спитав, що я маю нового. Я відповів йому, що тому кілька днів вечеряло в мене двох повстанців. Сказав йому, що коли одного разу я був в с-раді, а вечером йдучи додому, зі мною і голова с-ради Томковид Антін[, п]о дорозі, на мості, я завважив двох озброєних людей, поминувши їх Томковид поздоровкався зі мною, вернувся назад і я бачив, як він став з цими озброєними людьми говорити. Тоді Медведьов мені сказав, щоб я дальше розвідував чи заходять “бандити” до голови с-ради Томковиди. На цім ми розмову закінчили.

Десь при кінці травня, знову Медведьов зайшов до мене в хату. Коли з хати вийшла жінка, він спитав мене, що маю нового. Я відповів, що не давно до мене заходили три повстанці, між ними був “Тополя”, який хотів у мене 50 кг збіжжя. Однак я не дав, сказав йому, що не маю. Сказав ще Медведьову, що на початку травня квартирували в мене два повстанці “Тополя” і “Тятива” та, що в той сам день в Кашуби Василя – мого сусіда квартирувало трьох повстанців. Медведьов спитав мене, чи ще до кого заходили повстанці. Я відповів, що може й заходили, але я не бачив. На цім ми розмову закінчили, бо до хати увійшла моя жінка.

По цім я з Медведьовим не стрічався довший час тому, що часто був в полі. На початку липня 1947 р. я стрінувшись з Медведьовим на селі коло с-ради, де той спитав мене, що маю для нього нового, я відповів, що не маю нічого, бо тепер я маю велику господарку тому, не маю часу робити щось інше. Він сказав, “що коли б ти хотів то знайшов би і час”. Почав мені говорити, що мене тепер запишуть, як куркуля і буде мені гірше, і, якщоб я добре співпрацював з ним, - то він мені в дечому поміг би. Дальшу розмову нам перервали люди, що зараз надійшли.

В цьому часі я поїхав до Борщева на базар. Коли я зайшов до “чайно-закусочної”, застав тут л-н[та] з РО МВД Ткачука. Я звернувся до нього, щоб він віддав 280 крб., які винен мені за товар[и], що набрав

їх у мене перед виборами до УРСР 9 лютого 1947 р. – на вдекорування виборчої зали. Він відповів, що грошей не має, сказав, щоб я сів коло нього, а тим часом може хтось підійде, він позичить і віддасть мені. Коли я сів біля нього, він почав мені говорити про співпрацю з ним. Казав мені вислідити повстанців, головню місцевого підпільника – “Проміня”, зацо одержу корець пшениці. Говорив, що коли буду працювати – то можу навіть стати головою р-ну. Казав, якщо буде мені потрібно, то дасть і зброю. Я слухаючи це все, сказав йому, що мушу йти, бо я залишив на місті фіру то, щоб хто чогу не вкрав. Таким способом його залишаю самого. Приїхавши додому, про це я сказав голові с-ради Томковид Антонові, який сказав, що з таким треба уважати, бо і йому багато подібного большевики говорили, але він не дасть себе обмотати.

В серпні 1947 р. Медведьова вбили повстанці з с. Більча-З.[олотого] і таким чином я вже розв’язався.

Завваги слідчого:

Об’єкт: середнього росту, здорової будови, волос чорний – легко кучерявий, чешеться назад, обличчя повне – бліде, очі чорні, ніс короткий – широкий.

Тип пасивний, самолюб – хотів добре жити, а нічого не робити. Був венерично хворий, залічений.

Свідомий був у своїй вині, і знав, що його за це жде. Однак тому, що хотів дуже жити, до вини через два дні не признається. Коли ужито фізичних засобів, казав, що є в протоколі.

Як видно з компрометуючих матеріалів, вся його родина ставиться зле до українсько-революційного руху, є підозріння, що деякі члени родини, співпрацюють з органами МГБ і МВД.

Постій, дня 25 лютого 1948 р.

40/2

* * *

IV. БУДАНІВСЬКИЙ РАЙОН

№ 39/IV-1

Протокол допиту Євгена Івановича Липового д'Бакші

Р. 31

Справа ч. : 1/47

Буданів, дня 30.12.1946 р.

Липовий д'Бакша Євген Іванович

Член ОУН - "Макар"

с/о УМГБ - "Бондарчук"

ПРОТОКОЛ

Липовий д'Бакша Євген Іванович уроджений 21.6.1912 р. в с. Угринь, Чортківського р-ну, Тернопільської області; українець, освіта – 4 кл. нар. школи, 8 кл. гімназії, 3 роки права і богословські студії оо. Василян у Кристинополі, невійськовий, судово притяганий до відповідальності за приналежність до КПЗУ в 1936 р. Член ОУН від 1942 р., працював на таких постах: пов. реф. пропаганди, а опісля тереновий провідник Заліщицького повіту і оргреф Тербовельського повіту. Попав в руки большевиків ранений власною кулею, бажаючи застрілитися. Перебуваючи в тюрмі, "сипав". Звільнений по підписанні декларації про співпрацю з органами УМГБ по Тернопільській області. Арештований дня 30 грудня 1946 р. органами СБ, – зізнає:

Родився я в родині селян (44 морги землі). Крім мене, вдома був ще старший брат Ярослав (помер 1926 р.), молодший брат

Володимир (нар. 1915 р., зараз повернув з ЧА й перебуває вдома), молодший за нього Омелян (згинув на СУЗ під пс. “Ситий” - “Ромко” в 1942 р.) і наймолодший Богдан (по пс. “Леонід”, “Ізгой”, згинув 1944 р. на пості повітового провідника Заліщицького повіту).

Народну школу (4 кл.) закінчив я в с. Угрині, опісля вчився в польській гімназії в Чорткові. Іспит зрілості склав 12.5.1931р. В тому ж році поступив на правничий факультет Львівського університету. Будучи на університеті, у моїх політичних поглядах помітне було відхилення вліво. Такі погляди сформувалися під впливом моїх товаришів, які знані мені були ще з гімназійних часів, а то: Галькевіч Збігнєв – поляк, Фрукс Леопольд – жид, Швებель Йосиф – жид, Сходніцкі Едвард – поляк, а також пізнані вже на університеті: Кукула Іван – поляк і Блаженко Володимир – українець зі Станиславова. Підготовку до вступу в КПЗУ розпочав зо мною Галькевіч З. весною 1936 р., з яким я часто зустрічався, будучи на одному році одного ж факультету. Підготовка заключалась у тому, що ми в дискусіях чи розмовах обговорювали розв’язку політичних і соціальних проблем з точки зору комуністичної теорії. Результатом того була моя активна участь в акціях, які в той час проводилися комуністами. Літом 1932 р. я скотактував комуністів із с. Угринь з чортківською “ячейкою” на припоручення Галькевіча З. Цей контакт я нав’язав в Угрині з Джавра Григорієм, який в той же час був активним членом КПЗУ, а Галькевічем з Чорткова. Дальше на університеті брав я участь у сходинах, на яких були також присутні вищезгадані Галькевіч, Сходніцкі і Кукула, що був секретарем “ячейки”, в акціях розповсюдження листівок нелегального змісту у Львові та в “масівках”. Літературу й листівки одержували ми від Кукули. Про схему вертикальної побудови партії чи другі “ячейки” я нічого незнаю. Приналежність до компартії була мені не понутру, - це, радше, був вплив польсько-жидівського товариства на мене, в якому я обертався будучи ще в польській гімназії. Остаточно я пірвав з компартією в 1936 р. через невиконання поданих мені Швებелем доручень. Фіналом моєї комуністичної діяльності був політичний процес, який відбувався в м. Чорткові перед окружним судом при кінці травня 1936 р. Вердиктом суддів присяглих мене звільнено від вини й кари.

У першій половині липня 1936 р. я вступив на теологічні студії до оо. Василян в Крехові. На новіціяті був я два тижні ще перед судовою розпратою і арештуваннями в 1935 р. Звідси мене було арештовано й доставлено до тюрми в Чортків. Другий раз мене прийняли оо. Василяни під умовою, що привезу зі собою копію присуду. В оо. Василян я був до місяця листопада 1940 р. Після подій в 1939 р. опинився я по

той бік лінії Керзона. В 1940 р. покинув монастир і від'їхав до Холму. Там зголосився в Українському Комітеті, де зареєстрували мене як політичного втікача з Галичини. У пошукуванні праці я зголосився до шкільного інспекторату й одержав призначення в с. Вінкентин, Володавського повіту учителем. Там я мав zorganizувати школу, якої ще не було, і учителювати. До Вінкентина я прибув спочатком грудня 1940 р. і через кілька днів розпочав навчання. На цій роботі я був до початку німецько-більшовицької війни, до 1941 р. З вибухом війни я одержав наказ ставитися до Володави із подорожнім вирядом. Наказ цей дав мені Мельник Петро, який походив з Волині й працював у волості Воля Верешинська. В той час я вже був симпатиком ОУН. Згідно з приказом я ставився до Володави в будинку Українського Комітету, де застав багато учителів, інтелігенції-втікачів із советської сторони. Нам сказали, що ми маємо групами просуватися за фронтом в Галичину. Тому, що ще не було підготовано цілого маршруту, у Володаві залишились лише частина, - решта, між якими був я, розійшлися домів. Ця частина, що залишилась, відійшла в Галичину. За кілька днів нас знову стягнули до Володави. У Володаві ми перебули один день, а другого дня вечером нас 17-ть під проводом Перешлюга Петра від'їхали поїздом до Холму, а звідси через Замость на Угнів. Перед Угневом ми висіли й на полі біля цвинтаря ждали на зв'язкового, який повинен був нами заопікуватися. Зв'язковий дав нам нічліг. перед вечером наступного дня ми стрінулися ще з одною такою групою і рушили в напрямі кордону. Около півночі перейшли кордон і зайшли до села, якого назви не пам'ятаю. Знаю, що це вже було недалеко Рави Руської. У тому селі наші обі групи ночували ще разом. Після обіду зі села ми одержали підводи й від'їхали до Рави Руської. В Раві Руській групи розлучилися. Слідуючого дня моя група одержала автомашину і ми від'їхали до Жовкви. З Жовкви до Львова їхали знов підводами. У Львові були ми дві доби. Там було вже багато людей, яких сортували, розподіляли, даючи відповідні призначення на західну сітку або на СУЗ. Мене приділили на західну сітку, точніше, сказали зголоситися до "Арпада" в Тернополі. В напрямі Тернополя, крім мене, йшов ще Ковальчук з Тербовлі й один робітник-емігрант з Бережанщини, який в Зарваниці коло Золочева від нас відлучився і пішов в напрямі родинного села. В Тернополі ми з Ковальчуком зголосилися до проводу. Від "Арпада" я одержав записку до "Бія" – окружного провідника Чортківщини. Якщо б я не стрінув "Бія", записку мав доручити до "Лютого" або "Стріли". З Тернополя я прибув до Угриня, додому. Вдома застав своїх двох молодших братів, які щойно вийшли з підпілля. При допомозі молодшого брата Богдана я

зв'язався з “Бієм”, якому доручив поручаючу записку від “Арпада”. “Бій” сказав мені зголоситися до Шмати, а цей дасть мені роботу. Шмата був тоді старостою. Другого дня я зголосився до Шмати. Шмата, розпитавши мене про мої студії, відіслав до радника Панаса, що був тоді начальником суду. Панас прийняв мене до суду як помічника апліканта Дерія. Дерій виконував тоді обов'язки судді слідчого. По кількох днях я став до роботи і, приблизно, три тижні працював під рукою Дерія, а опісля працював самостійно. В суді я працював до кінця вересня 1941 р. Коли німці почали реорганізувати судівництво, а тим самим почали вимагати від працівників документів про закінчення студій, я змушений був покинути працю в суді. Протягом судової практики справ із будьякого підпільного середовища не було. Всі справи, які розв'язувалися, зводилися до співпраці з органами НКВД за час 1939-41 рр. Крім того були різні справи карного і цивільного порядку без політичної закраски. Після тижневого інтервалу я став працювати учителем в с. Долина, Чортківського р-ну. На учительській праці я працював до половини січня 1942 р. В тому часі дістав телеграму з Холмщини від Мельник Петра, який казав мені негайно ставитися до села Вінкентин, повід Володава. Через кілька днів я звільнився і поїхав туди. Мельник обіцяв мені постаратися учительську працю на моєму старому місці. Це мене потягло, бо мені в час учителювання на Холмщині жилося далеко краще, чим в Галичині. У Вінкентині я застав вже іншу вчительку, яку прислав “Крайшульрад”. Всякі мої старання були безрезультатні, а радше результат був такий, що в інспектораті відібрали від мене учительську лігітимацію за це, що я в час вибуху війни покинув працю і нелегально пішов в Галичину. В с. Вінкентин я перебував до місяця липня без праці. За цей час я давав коопетитції і займався культурно-громадською працею. У місяці липні я повернув до Чорткова. Разом зі мною приїхав учитель Талабірчук Василь, родом з Закарпаття, який працював в с. Кульчин на Холмщині й хотів оглянути Галичину. В Угрині ми оба перебували до кінця серпня. За цей час я був в селах Шульганівці й Долині, де відвідував своїх знайомих, яких я знав ще з часів своєї учительської праці.

З кінцем серпня ми з Талабірчуком виїхали знову на Холмщину й там перебував я протягом двох місяців. Вертаючи по двохмісячному [перебуванні] з Холмщини, вступив до Пилявського Зеновія (“Яків”) у Білобожниці, який тоді працював у повітовій езекутиві Чортківського повіту. Я його добре знав тому, що він був у мене вдома, в брата Богдана. перебувши там один день, я стрінувся з Самійлом Миколою, по пс. “Кирило”, й оба разом ми поїхали до Мартиновського Петра в

селі Шульганівка. В Мартиновського Петра (по пс. "Максим") я стрів своїх братів Богдана й Володимира. Брати радили мені в Угринь не їхати, щоб населення й німці не орієнтувалися, що я повернув з Холмщини. Радили мені стати на організаційну працю, про що мали самі поговорити з окружним провідником "Орестом". Після 20.11.1942 р. провідник "Орест" покликав мене до себе. Потрапив я в час сходин, які вів "Орест" з повітовими референтами. Присутними були: повітовий пропагандист Борщівщини - "Зірка", повіт. пропагандист Чортківщини - "Яків", зі Заліщик агроном (псевда, прізвища й посту не пом'ятаю), "Вудвуд" зі Слобідки Кошилівської, Юрчинська Олена - "Орлик", яка була гостем зі СУЗ і окружний оргреф "Чумак". "Орест" на цих сходинах припоручив мені роботу референта пропаганди в Заліщицькому повіті. Псевдо моє в той час було "Олесь". Підготовку до роботи, яку я мав вести, мали провести зі мною мій брат Богдан - "Леонід" і Мартиновський - "Максим".

Десь в половині грудня я одержав повідомлення, щоб від'їжджати в Заліщищину до роботи. Зв'язатися з тереном я мав через "Кирила". Я від'їхав поїздом з Ягольниці до Тлустого і там, через "Лиса" та "Хмару", до яких одержав зв'язок від "Кирила", пов'язався з "Атом" - повітовим провідником Заліщищини. На пості повітового референта пропаганди працював до 10.4.1943 р. Відтак "Ата" забрали в округ, а я оставався на пості повітового провідника. На цьому пості працював до 20.7.1943 р. Дня 20.7. я одержав записку від окружного провідника "Володимира", щоби ставитися до с. Ворвулинці із речами своїми, бухгалтерією та з організаційним референтом по пс. "Хмара", "Гай".

У Ворвулинцях я стрівся з пропагандистом з округи "Юрієм" - "Гнатом", з яким поїхав, по передачі всіх теренових справ оргрефові, до округи. Мене перевели на працю в Борщівський повіт, де мав я виконувати функцію інструктора пропаганди при повіті. Підпорядковувався далі округному пропагандистові. На цій роботі в Борщівщині я був 2-3 тижні, після чого мене покликав "Володимир". Він взяв від мене звіт про мою дотеперішню роботу і заявив, що за декілька днів від'їду до області, бо мене визиває туди провідник "Петро". До дня від'їзду я мав ще два тижні часу, які перебував в селах: Угринь, Долина і Шульганівка.

В перших днях вересня 1943 р. я прибув до провідника "Петра", який мене пере[д]ав у Тернопільську округу до окружного провідника "Січовика". Крім того, провідник "Петро" цікавився другом "Атом" і викритою при моїй помочи дефракцією грошей, про що я йому в деталях розказав. Вернувши від провідника "Петра", я зголосився до "Січовика", який спрямував мене на курс пропагандистів, що відбувся

в с. Ласківцях, Буданівського р-ну. По закінченні курсу я мав стати на роботу в котромусь повіті Тернопільської округи. Курс я відбув і “Січовик” передав мене до повітового провідника Теребовельщини “Аскольда”, там я працював як повітовий оргреф до половини січня 1944 р. відтак перекинули мене в Збаражчину на пост повітового оргрефа. По двох тижнях побуту в Збаражчині я захворів і тодішній повітовий провідник “Паливода” відіслав мене до округи, яка містилася в Теребовельщині, на лікування (при окрузі були лікарі). По двох тижнях я вилікувався (запалення ясен) і зголосився до “Володимира”, який вже мав тоді дві округи під своїм керівництвом. “Володимир” казав ждати на його рішення в справі моєї дальшої праці. Після того я стрічався з “Січовиком”, який їхав з ріднею на захід. “Січовик” радив мені, щоб, у випадку, коли б не можна було відшукати “Володимира”, піти до “Хорива” й там стати на роботу.

Ждучи приказу “Володимира” я за кілька днів, то є 24.3.1944 р., дочекався приходу більшовиків. Тоді перебував я в с. Романівка, Буданівського р-ну.

У селі Романівка з приходом більшовиків було більше людей – підпільників. Спочатку можна ще було ходити легально, а опісля, коли треба було йти в армію всім мужчинам, підпільники були змушені піти в глибоке підпілля. Я перебував у той час з Думанським Мирославом по пс. “Дедько”, який є родом з с. Романівки. Ми скривалися на стрихах, або в криївці, а, як село більшовики евакуювали, вибралися в поле, де стрінули майже всіх підпільників. Тих підпільників районний військовик “Лесь” організував до рейду в глибше запілля, в його родинні сторони, де було б значно легше перебувати, як у фронтовій полосі. Ми рушили в напрямі Янівської Слобідки й там заквартирували в лісі. Там, щойно, показалося, що провадити нас немає кому. Одні хотіли вертати, другі йти далше. Ми з “Дедьком” рішили вернути, викопати на полях біля с. Романівки криївку й там перебувати. До нас прилучився ще місцевий підпільник “Степанюк”.

Десь біля 15-16 травня (точної дати не пам’ятаю), звечера, “Степанюк” сказав, що йде до села на розвідку й принесе харчів. Забрав МП і відійшов. По його відході ми з “Дедьком” взяли пляшки і пішли по воду. Підходячи до кринички, я завважив, що біля [д]жерела рухаються якісь сильветки. Ми почали обережно підходити. Раптом я побачив, що нас окружують. Ми зрозуміли, що це більшовики (спочатку ми думали, що це свої, які часто там збиралися). Більшовики не стріляли, лише кричали: “бандіти”, “гітлеровци”, “здавайтесь” і т.п. Я, думаючи, що мене не завважують, почав по-пластунськи відступати догори попід межу. Зорієтувавшись, що вже окружений і прорватися годі, кинув

гранату, думаючи через прорив зроблений гранатою, проскочити. Однак граната не експлуодувала. Я витягнув пістоль і почав стріляти. Вистрілив 2-3 рази. Відтак, не маючи іншого виходу, думав покінчити зі собою і встрілив собі під бороду. Після стрілу пістоль вилетів мені з рук, я перестав бачити, але притомності не втратив. Більшовики мене оточили і так я попався їм в руки.

З поля раненого мене забрали більшовики до села, але до якого, Могильниці чи Романівки, не знаю. Тут мене кинули до якогось будинку, по форканні коней я зорієнтувався, що до стайні. Зараз зняли з мене паси (один від штанів, а другий широкий, яким був підпоясаний по куртці), портфель, в якому нічого особливого не було, портмонетку, сцизорик, пушку на тютюн. Пістоль і гранату забрали від мене ще на місці випадку.

Точної дати, коли я попав в руки більшовиків, не пам'ятаю, приблизно це було 15-16 травня 1944 р.

Через 15-20 хвилин мене забрали з цього будинку й завели до хати. Тому що я не міг сидіти ні на лавці, ні на кріслі, мене посадили на землю під стіну. По якомусь часі увійшов якийсь москаль, дав прикази тим іншим, вони вийшли, а він залишився зі мною. Як всі вийшли, сів біля мене на землю і спитав мене про прізвище. Я відповів, що називаюся Кухаренко Василь Іванович. Тоді він крикнув: "Зачем врийош?!" і в цьому часі чимось твердим вдарив мене в чоло. Від цього удару я наче обімлів, бо він вдарив саме в це місце, де задержалась куля. Москаль хвилину почекав, поки я відійшов, і знову запитав: "Как фамилия?" Я відповів те саме: Кухаренко Василь Іванович. Тоді він спитав, з якої я місцевості. Я відповів, що з с.Криве, Бережанського повіту. Дальше питав про соціальне походження, де зараз живуть батьки та кого ще мав з рідні. Я відповів, що родичі мої були селяни-зарібники, мали півтора морга поля; що родичі померли вже давно, а з рідні мав я ще старшу сестру, якої не пам'ятаю. Відтак питав про моє формування і заняття. Я відповів, що закінчив 2 кл. нар. школи й був зарібником. Після цього запитав чому я скривався, на що я відповів, що не хотів йти в армію, як дезертир. На питання, чому не йшов в армію, сказав, що перед відступом німців була пропаганда, щоб не йти в советську армію, як будуть мобілізувати, бо хто піде, того будуть вбивати свої. Тоді спитав звідки у мене зброя, на що я відповів, що при відступі німців було дуже легко здобути. На його заввагу, що зброя не німецька, а мадярська, сказав що цю зброю я дістав від Думанського Мірка кілька днів перед моїм арештуванням. На питання, де Думанський тієї зброї дістав, відповів, що тиждень або півтора перед приходом ЧА через село Ласківці переїздили мадяри з фронту. В Ласківцях їх заскочили

українські партизани, між якими був Думанський Мірко, і роззброїли. Про це все оповідав мені Думанський Мірко, коли мені цю зброю давав. Тоді він запитав де є цей Думанський Мірко. Я відповів, що він був, власне, зі мною на полі, коли на нас наскочили красноармійці; я попав в руки красноармійців, а що з ним сталося - незнаю.

На цьому перший допит закінчився, бо у мене дуже кривавила рана й москаль допит перервав. В цій хаті мене й оставили. Цей москаль, що допитував мене, відійшов, а прийшли другі, які сиділи. Через короткий час я заснув так, як сидів, на землі.

Пробудився аж вдень і почув, що маю горячку та ослаблений на цілому тілі. В цей час показався мені цей москаль, що ніччю допитував та спитав чи я голоден та чи буду щось їсти. Я відповів, що їсти не хочу, а щоб подали мені води. Подали мені води в горнятку, але я сам не міг держати, тому сам цей москаль мене напоював. Цілий день мене ні чого не питали й ніхто не чіпав. Перед вечером посадили мене на фіру, сказали лягти й очі накрили моєю курткою, щоб не бачив, куди їду. Їхали помалу. Виглядало мені, що я їхав півгодини. Відтак фіру задержали, відкрили очі й впровадили до якоїсь хати, через дерев'яний, до[]половини осклений, ганок. В кімнаті я зорієнтувався, що це санітарний пункт. Тут підступив до мене якийсь москаль в санітарному халаті, сказав лягти на прічу в роді операційного стола й оглянув рану в устах та зверху. Приказав другому оголити довкруги рани бороду, а опісля сам зробив дезінфекцію рани та забандажував. Відтак міряв температуру. На санітарному пункті був я около півгодини, потім запровадили мене до іншої хати, через дорогу. В цій хаті жили воєнні обох полів. Там перебував я кілька днів; лежав і, маючи високу температуру, час від часу маячив. Часом заходив сюди цей москаль, що спочатку мене допитував, та питав про стан мого здоров'я.

По кількох днях мого побуду в цій хаті мене ніччю забрали на фіру й повезли. Везло мене трьох більшовиків і фірман, частинно селом, а частин[н]о поза село. Привезли на якесь подвір'я, зняли й кинули до комори. Тут лежав я на соломі. Через стіну чув, що хтось в тому будинку говорить. Мова була українська і я догадувався, що це також в'язні. Щойно рано прийшов москаль і каже йти з ним. Тому, що я не міг держатись на ногах, він взяв мене під руку й впровадив до хати. Тут був цей самий москаль що мене вже раз допитував. Тому, що я не міг сидіти, він сказав принести коц, зложити його на широкий лаві (банкбетель) [і] підложити мені під голову. В такий мій лежачій поставі цей москаль почав мене допитувати й писати. Питання ставив такі, як і на першому допиті, і на них я давав ті самі відповіді. Все це записував. Скінчивши писати питання і відповіді, про які згадувалось при

попередньому допиті, запитав, чому я стріляв до красноармійців. Я відповів, що стріляв тому, щоб не попасти живим в руки, а тим самим пробити собі шлях і втекти. Він з іронією сказав, як я міг таким дурним пістолем пробитись, на що я сказав, що в мене була ще граната. На це він сказав, що таким “барахлом”, як моя граната, не було що зачинати. Дальше спитав, чи я мав замір вбити красноармійця. Я відповів, що так, щоб тим самим пробити собі дорогу. На питання чому я себе стріляв, відповів, що це робив я з розмислом, щоб не попасти живим в руки. Відтак спитав, чи я був по вистрілі притомний. Я відповів, що по вистрілі я наче стратив зір, мене оглушило, став безвладний в руках, але пам’яти не стратив.

(Заввага об’єкта: Причиною опущення мною рук і резигнація з дальшої оборони була в мене думка, що я вже конаю.)

Дальше він спитав, чому я кинув пістоль, коли в ньому ще були набої. Я відповів, що не знав, що там ще є набої, а, по-друге був певний, що мені вже вистарчає для сконання. Після цього він сказав, що в напрямі красноармійців я вистрілив шість разів. Це я заперечив і сказав, що лише три рази, з тим, що два рази до красноармійців, а раз в себе, - решту репетував пістоль, бо були недобрі набої. На цьому цей допит закінчився. При кінці москаль заявив мені, що на другий раз докаже свідками, які були там присутні, скільки разів я стріляв. Після допиту дижурний запровадив мене до арешту.

На третій день знову запровадили мене до того самого слідчого, де розпочався допит в такій самій лежачій моїй позиції. На початок слідчий спитав мене про стан мого здоров’я, як з моєю головою та чи я щось їм. Я сказав, що не їм нічого крім чаю і лікарств, які дали мені на санітарному пункті, та що тільки при помочи другої людини я можу це запивати тому, що не служать мені руки. Він сказав, що скоро поверне їх лікар і буде мене лікувати, однак слідство поки що треба вести.

В допиті він повернув знову до моменту мого стріляння, говорячи, що він переслухував тих бійців, що мене зловили, які всі однаково сказали, що я в їх сторону вистрілив шість разів і кинув гранату одну. В цей час виняв з моєї картотеки протокол писаний чорнилом на папері величини зшитка з підписами цих бійців, який мені прочитав. Зміст його, приблизно, був такий:

“Дня ... о год. 8.30. коло колодця ми зробили засідку, до якого надійшло двох людей. Ми їх задержали й один з них почав втікати. Ми його окружили, а він вистрілив в нашу сторону шість разів і кинув одну гранату, однак нікого не ранив. З обережністю підійшли ми до нього й зловили ще живого. Коло нього знайшли пістоль з двома набоями”
(Слідують підписи 4-5 красноармійців).

По прочитанні цього протоколу я, однак, держався свого і він так і записав, що я вистрілив два рази в сторону красноармійців і один раз в себе. Цей протокол з попереднього допиту і з сьогоднішньою допискою слідчий дав мені читати. Я взяв його в руки й почав читати. Слідчий придержував його ще своєю рукою. Я частину прочитав і сказав, що не можу його читати. Слідчий докінчив сам мені читати цей протокол. По перечитанні сказав, щоб я підписався. Тому, що я не міг держати олівця в руці, при допомозі слідчого підписався один раз на останній сторінці (сторінок було, здається п'ять). З цього протоколу я довідався про прізвище слідчого. Називався він Козлов - старший лейтенант. допит закінчився й мене відвели знову до комори. Другого дня в коморі усталили прічу до сання, табoret і принесли кожух, бо я скаржився що холодно.

За кілька днів мене знов визвали на допит до того самого помешкання, що попередньо. Це було біля полудня. Козлов сидів за столом і переглядав якісь акти. По 5-хвилинній мовчанці Козлов, неначе [с]просоння, спитав як діли. Я відповів, що так, як було, так і є.

- Яку відчуваєш зміну відносно свого здоров'я? - питав дальше Козлов.

- Не кращає, а, навпаки, стає щораз гірше. Чуюся щораз більше безладний. В час лежання маю привиди й опам'ятуюся аж тоді, коли, зробивши якийсь рух, почую сильний біль в голові, крижах і долішних кінчинах.

- Чи ти не хворів на нирки попередньо?

- Ніколи в житті я на нирки не хворів, а біль в крижах можна пояснити хіба тим, що мене кілька разів копнули красноармійці, як привезли з поля. Козлов заперечував це, мовляв, це є внаслідок пострілу в голову, подразнення нервової системи.

В цей момент до кімнати увійшов червоноармієць і зголосив, що приїхав цей, якого визивав Козлов. Козлов сказав його покликати. По відході дижурного до кімнати увійшов москаль, з вигляду інтелігентний, привитався з Козловим, хвилину говорив з ним, а відтак на його пропозицію оглянув мою рану. Ствердив, що куля задержалась, докладно оглядав рану назовні і в устах, питав що я їм і які маю при цьому об'яви. Я сказав, що нічого твердого не їм, а тільки п'ю воду і чай та два рази давали пити молока. При ликанні ці напої вертають знову носом. Лікар говорив, що це нічого дивного, а причиною того є перебита усна яма разом з носовою. Докладно мене оглянув, зміряв температуру й сказав Козлову, що необхідним є перевести операцію, щоб виняти кулю. На відході дав мені якісь порошки (6-ть штук), пояснив спосіб їх заживання та сказав Козлову,

що харч буде передавати сам. По відході лікаря Козлов покликав дижурного й мене вивели до комори. На слідуючий день, звечера, мене знову Козлов визвав на допит. У кімнаті був Козлов і ще якийсь капітан, який притишено говорив з Козловим. Мене положили на ліжко, на яке мене клали при кожному допиті. Через кілька хвилин капітан сів на місце, де, звичайно, сидав Козлов, і звернувся до мене з запитанням, як моє прізвище. Я відповів: Кухаренко Василь Іванович, уроджений 1912 р., в армії не служив. Питав, чому я не пішов в Червону Армію, як була мобілізація. Я сказав, що перед приходом ЧА була поширена пропаганда між населенням, щоб в армію не йти.

- Чому? - питав дальше капітан.

- Чому не знаю, однак грозили розстрілом тим, які пішли б в ЧА.

- Хто дав такий приказ?

- Джерела приказу мені не відомі, а про це тут знає кожна людина.

- Якщо так, то чому в армію пішли всі, а лише кількох вас осталося?

- Скільки пішло, а скільки осталося, того не знаю.

- Знаєш чи не знаєш, менше з тим, а я знаю добре, що в армію пішли всі, а оставились тільки жінки, отже виходить, що ця пропаганда, про яку говорите, не була відома всім.

- Про цю пропаганду можна довідатися і від жінок.

- Від вас усіх годі правди довідатися, бо ви всі однакові, а ти джерело пропаганди знаєш добре, тільки не хочеш сказати, - говорив дальше капітан.

- Джерел пропаганди не знаю, знаю лише, що така була.

- Ти маєш щастя, що ти є ранений, а ти так не лежав би, тебе посадили б в іншій позиції і потиснули б, ти б тоді все розказав.

- Робіть зі мною що хочете, а я іншої правди не скажу. Ці всі мої відповіді він записував, а потім казав це прочитати й підписати. Я сказав, що читати не можу, і просив, щоб він сам перечитав. Він мені перечитав і при помочі Козлова я підписався. По підписі я дальше лежав, а вони між собою говорили півголосом. На відході капітан вже голосно сказав до Козлова, щоби мене дати до операції, вилікувати й післати на "передову". Капітан пішов, а я залишився з Козловим.

(При закінченні слідства в УНКГБ в Чорткові 6.1.1945 р. я довідався із своїх актів, що прізвище цього капітана було Соха). Через хвилину Козлов покликав дижурного, який відвів мене до комори.

Слідуючого дня, вечером, покликали мене знову на допит. У кімнаті застав я тільки Козлова. Козлов був зайнятий сортуванням якихось актів і час до часу задавав мені питання в справі мого здоров'я. По деякому часі в кімнату застукали й Козлов, підвівши голову від роботи, сказав: "Да, да!". У кімнату увійшов високий капітан,

який зробив на мене враження неначе знала мені людина. Я шукав у пам'яті звідки знаю цього капітана і, щойно, по кількох хвилинах я пізнав в ньому Бегар Івана Онурейовича зі с. Угринь. Пізнавши його, я поволі відвернувся від світла, щоби мене не пізнав. Він хвилину щось з Козловим притишено говорив, а відтак звернувся до мене й запитав: "А ви Липовий що тут робите?". Я не ворохнувся і дальше лежав, не говорячи нічого. Тоді він підійшов до мене, відвернув мене до світла й сказав: "Що то ви не хочете зі мною говорити, не пізнаєте мене?". Я відповів, що не відзиваюся тому, що він кличе якусь іншу людину, якої я не знаю. Він: "Та ж я вас кличу. Це ви Липовий". На це я відповів, що називаюся Кухаренко, а жодного Липового не знаю. У відповідь на це він розсміявся і підтвердив, що я Липовий Генко з Угрина. В той час Козлов, який приглядався дотепер, запитав Бегара: "Так ви його знаєте?". Бегар підтвердив, що знає, і почав Козлову розповідати, що я Липовий Євген Іванович, житель с. Угринь, Чортківського р-ну, що я вчився у вищій школі, що працював в суді в Чорткові, а відтак пішов у підпілля, як член ОУН. В підпіллі був протягом німецької окупації аж до останнього часу. Оповідав, що трьох моїх братів є також членами ОУН, а то Омелян і Богдан, які були в школах, і Володимир, що був на господарці. Сказав, що Омелян був також у монастирі і вчився на священика. Коли в 1939 р. ЧА заняла Галичину, Омелян прийшов додому, а пізною осенню 1939 р. втік до Німеччини. За німців Омелян працював у підпіллі на СУЗ і там німці його вбили. Богдан з приходом більшовиків 1939 р. ходив до школи в Чорткові, а по кількох місяцях пішов у підпілля; за німецької окупації цілий час був у підпіллі й німці вбили його в с. Сосулівка. Володимир 1939-41 рр. був у підпіллі разом з жінкою, як член ОУН; при німцях жив легально, а зараз знову перебуває в підпіллі. Всі брати і я, - говорив він, - були в ОУН не звичайними членами, а провідниками. Батько помер вже давно, а мати вийшла заміж вдруге за Балакунець Миколу і має з ним двох синів: Михайла і Євстахія. Сказав також, що мої батьки були найбільші багаті в селі: держали троє-четверо слуг, в моїх батьків було дві-три пари коней, чотири до п'ять корів, машини і т.п., землі було около 50 моргів. Як Бегар закінчив, Козлов запитав мене, чи це все правда, що говорить цей товариш. Я відповів, що коли він мене так добре знає, то хай буде його правда. Тоді Козлов це все почав писати, а Бегар ще раз переповідав. Через півгодини закінчили і Бегар підписався під своїм зізнанням. Ще якийсь час говорили між собою потихо про мене. З розмови мені вдалося почути лише слова Козлова: "Значить він нас обманув і тепер прийдеться знову від початку починати слідство...". Бегар сказав, що йому дивно, що Козлов, хоч би по обличчі, не пізнав,

що я не є собі звичайний чоловік, за якого дотепер подавався. Після того Бегар відійшов а Козлов почав мене сварити, говорячи, що він зі мною поступив по-чесному, жалів мене, що я хворий, а я йому брехав, кпив собі з нього, що слідство є неважне й буде наново зачинати, але вже в інший спосіб. По цьому покликав дижурного й казав мене відпроводити до камери.

На другий день, передполуднем, знову визвав мене Козлов на допит. Казав мені розказувати автобіографію з застереженням, щоб я говорив правду. На протязі мого оповідання він мовчав і лише слухав. Я докладно в правдивому навітленні розповів свою автобіографію аж до часу мого відходу в підпілля в час німецької окупації, з тим тільки, що працю в Чортківському суді в 1941 р. з'ясував, як працю секретаря апліканта Дерія. Дальше оповідав я, що через брак документів про закінчення права я працю в суді покинув і пішов учителювати в с. Долина р-н Чортків. Довідавшись по якомусь часі, що за мною питають німецькі поліційні органи, я покинув працю і пішов у підпілля, криючись на власну руку. В той час я ви[ї]жджав на Холмщину, звідки вернув у листопаді 1942 р. в Чортківський повіт і переховувався в своїх кривняків у дооколичних селах, а саме: Стара Ягольниця, Долина. Потім, як німці відступали, я перейшов до с. Ласківці р-н Буданів до Давибіди Олекси, якого я знав через його брата Михайла, що був в Кристинопольському монастирі. У Давибіди Олекси я був два тижні й там пізнав Думанського Мирослава з с. Романівки тогож району, який знався з Давибідою через кооперацію, бо Давибіда працював у повітовому союзі, а Думанський в районній молочарні. Перед приходом ЧА на один тиждень я з Давибідою перейшов до Думанського й був в нього до приходу ЧА. По приході ЧА ми з Думанським почали скриватися, щоби не йти в армію. Думанський був зі зброєю й казав, що мені зброя є конечна для власної оборони та, що він мені її постарається. Через два дні дав мені малярський пістоль і малярську гранату. Спочатку ми скривалися в нього вдома, а опісля вийшли на поле, викопали землянку й там сиділи. Виходили тільки ніччю. Харчі приносив сам Думанський зі села, або підносили люди на умовлене з Думанським місце, про яке я не знав, як також не знав хто виносить харчі. Кожного вечера приносили ми води із джерела, при якому мене зловили. Того вечера, коли мене зловили, ми з Думанським около години 8.30 вийшли з криївки, яка була на горі на романівських полях, півтора гін від долини, де находилось джерело, і пішли по воду. З криївки йшли ми межею в напрямі долини, перейшли суголовки і знову межею дійшли до самої долини, а долиною на право до джерела. Наперед ішов Думанський,

а я позаду. У віддалі 40-50 м від джерела до нас закричали незнамі люди: “Стої! Бандьори, гитлеровці, бандити, бросайте ружє”. В той час ми залягли й почали кричати до них: “Бандити, бандери, здавайтесь”. Це тривало дуже коротко, мені прийшла думка втікати і я, не кажучи нічого Думанському, почав сунутися скоро попри межу дороги. Пролізши около 35 м, побачив що до мене стрибками підбігають червоноармійці. Я кинув гранату, але вона не експл[у]дувала. Тоді вистрілив з пістоля один набій; другий не спалив, я зрепетував і знову вистрілив. Хотів ще стріляти, але набой не спалювали так, що я, викинувши кілька шту[к,] боявся що забракне набойів, звернувся горілиць і вистрілив собі під бороду. В цей час мене неначе осліпило й заглушило, пістоль випав з руки. Я вважав тоді, що конаю. За якийсь час почув над собою голоси: “Где ружє”. Я відповів: шукайте. Мене ще лежачого обшукали, обшукали кругом мене й сказали, щоб я піднімався. Я спробував підвестися до сидячої позиції, однак голова тяжила і я сказав, що ранений. На запитання, де ранений, відповів, що в голову під бородою. Червоноармійці ствердили, що це факт, підняли мене на ноги, взяли під руки, бо сам не міг іти, та попровадили. Подорожі ми стрінули якогось армійця на коні, який запитав цих, що провадили мене: “Сколько есть?”. Вони відповіли, що є лише один, який пострілив себе в голову. Цей переїжджаючий сказав, щоб вели мене дальше. Так завели мене в село, яке не знаю, та кинули до будинку, з якого ви мене забрали.

Коли я закінчив це говорити, Козлов сказав, щоби ще раз поволі переповідати, а він буде писати. Скінчивши писати, Козлов поставив мені питання, чому я до цього не признавався відразу, а вигадував прізвища. Я відповів, що знаю про родинну відповідальність в Радянському Союзі й тому, щоби родина не потерпіла, хотів виступати під прибраним прізвищем. Козлов спитав мене ще про прізвище моєї матері по другому мужеві та про двох сусідів, які живуть по обох сторонах нашої господарки. Це записав і, перечитавши цілий протокол, казав мені підписати прізвищем Кухаренко-Липовий. На цьому цей допит закінчився і мене відвели до комори. (Допит цей був найдовший у Козлова).

На слідуєчий допит покликав мене Козлов аж третього дня, вечером. Спочатку питав про стан здоров'я, а опісля запитав яке я маю бажання. Я сказав, що бажав би тільки волі, однак Козлов відповів, що це неможливо, але кого, поспитав він, я хотів би побачити. Я відповів, що з тим, з ким бажав би бачитися, а саме з матір'ю, не побачусь тому, що вона не знає де я є, а також тому, що вона далеко. Козлов сказав, що моя мати приїхала й можу з нею

бачитись. Він запропонував мені сісти, в чому сам мені допоміг. Опісля покликав дижурного, щось йому сказав[]і через хвилину ввійшла у кімнату жінка, в якій я пізнав свою сусідку Бас Варвару. Козлов сказав їй сісти на кріслі, подивитися на мене й запитав, чи вона мене знає. Вона глянула, і здвигнула на знак, що не знає. Тоді Козлов сказав, щоби вона ліпше приглянулася, бо я тепер змінений, обандажований, без окулярів. Вона сказала, що ніби пізнає, але не може до мене взятися. Козлов спитав на кого вона думає, на що вона відповіла, що її здається, що я є її сусід Липовий Євген. Тоді Козлов почав випитувати її про мене. Вона розказувала, приблизно, те саме, що Бегар. На питання, що я робив за німців, сказала, що спочатку учителював, а що далше робив – вона не знає. На запитання, чи я був у бандерівській організації, відповіла, що про те нічого не знає. Після цього Козлов запитав мене, чи я знаю цю жінку. Я ствердив, що так, і вона говорить про мене правду. Відтак Козлов списав акт конфронтації, який ми обоє підписали. Бас Варвару відпровадили, а увійшов Бегар Іван у військовому уніформі, але без пагонів. Він щось тихо говорив з Козловим около 10 хвилин. Опісля увели мою матір, а Бегар остався в кімнаті. Мати увійшла дуже перелякана, бо, як пізніше оповідала мені вдома, не знала куди її везуть. Козлов попросив її сісти, подивитися на мене й пізнати хто я є. Вона довший час мовчки дивилася на мене, а потім скрикнула і схопилася з крісла до мене зі словами: “Та це мій син! А це що з тобою?”. Козлов здержав матір, вона почала довгий час сильно плакати, говорячи: “Діти мої я вже вас всіх стратила! Боже, як це сталося? Чого ж ти такий побитий? Що з тобою є?” і т.д. і т.п. Я звернувся до Козлова з проханням, щоби успокоїв матір, бо вона хвора на серце й дістане атак, якщо зденервується. Козлов по довшому часі успокоїв матір і казав їй розповідати про моє життя все, що вона знає. При цьому Бегар заявив, щоби вона говорила правду, бо вони все знають. Я сказав матері також, щоби говорила правду, бо тут сидить Бегар Іван. Мати глянула здивовано на Бегара й сказала, що кілька днів тому бачила його в селі. Відтак почала оповідати Козлову що важніше про мене. Закінчила на цьому, що останній раз бачила мене в 1941 р. і від цього часу не знала, що зі мною є. Козлов запитав матір, чи вона знає, що я був у “бандеровській” організації і скривався за німців. Мати відповіла, що про це не знає, бо вона вже около 10 літ зі мною не зв’язана, що я жив сам про себе. Відтак Козлов спитав ще про інших синів і мати йому відповіла так, як було вдійсности, а про Володимира сказала, що пішов в армію.

Після цього Козлов звернувся до мене з питанням, що це за жінка. Я відповів, що це моя мати й коротко розказав про неї. Козлов списав знову акт конфронтації, який ми обоє з матір'ю підписали.

Ми з матір'ю звернулися до Козлова з проханням, щоби дозволив нам поговорити дещо про дім. Однак Козлов відмовив, сказав, що на це буде час другого дня. По цім матір випровадили, а відтак і мене. Бегар залишився з Козловим.

Першого або другого червня прийшов до мене дижурний, сказав забрати всі свої речі й виходити. При його допоміж я вийшов на подвір'я, де стояла вже автомашина, на якій був Козлов і ще кількох бійців. Козлов сказав, що я поїду до лікарні. Мене висадили на автомашину, положили у лежачий позиції, привели ще трьох ранених бійців і автомашина від'їхала. Аж у Буданові я зорієнтувався, де я є. Автомашина заїхала на подвір'я коло будинку бувшої української поліції і там зняли цих трьох ранених бійців. Відтак автомашина завернула й поїхала зі мною далше. Знаю, що ми їхали через село Бичківці, відтак через м. Копичинці до села, якого я не знав. Там мене зняли з автомашини й запровадили до одної з хат, де було кількох військових людей. Один з них списав коротко генералії, а відтак казав розібратися і зробив коло мене докладний обшук. По ревізії мене відпровадили до другої кімнати, яка була за тюремну келію, і там застав я около 30 товаришів недолі. Тюремники розказали мені, що це село Колиндяни, а ці військові – це контррозвідка другої армії І-го Українського Фронту. Другого дня, около 9-ої години рано, мене завели до протилежної хати через дорогу на слідство. У кімнаті застав я полковника, майора і капітана. Капітан дав мені крісло і я сів. (Полковник середнього росту, літ около 50, волос шпаковатий, коротко стрижений, обличчя худорляве, на обличчі зморшки, голова округла. Майор-високого росту, блондин, сильної будови, ясні сині очі, обличчя подовгасте, цера здорова рум'яна, літ около 35. Капітан Волков – середнього росту, темний шатин, волосся чесане назад, обличчя подовгасте смагляве, один або два золоті зуби, літ около 35).

Полковник запитав мене про прізвище та інші біографічні дані. Я оповів те саме, що й Козлову. Майор дивувався, що я з 1912 р. народження, мовляв, він також з цього року, але ніхто не міг би припустити, що ми однолітці. Я пояснив, що я ранений, зболілий і тому виглядаю на старшого, а применшувати літ немає жодного сенсу. На кріслі мені було не вигідно сидіти, це завважив полковник і запитав, що зі мною є. Я сказав, що мені робиться слабо, на допитах я все відповідав лежачи, і попросив води. Мені подали воду й запропонували пожитися на ліжку. Я положився на ліжку, а полковник сказав, що я зараз піду до камери, бо зі мною їм нічого

робити, треба скоріше вилікувати, а шойно опісля вести слідство. Ще почастували мене папіросом і казали відпровадити до камери. Через півгодини дижурний визвав мене з речами, випровадив на подвір'я і казав сідати в автомашину, яка вже стояла там готова до від'їзду. Потім випровадили ще двох людей і конвоїри, які всіли також до автомашини, і ми від'їхали до Копичинець. В Копичинцях автомашина задержалася перед міським шпиталем біля костела. Тут мені сказали злі[з]ти й запровадили у військові казарми до військового шпиталю, де прийняли мене на лікування. Після ряду гігієнічних заходів запровадили мене до амбулаторії на лікарські оглядини. В амбулаторії було двох лікарів і медсестра. Після оглядин мене завели на салю хворих, де було вже 20-ть хворих солдатів. Другого дня був перегляд і мене перевели з партеру на другий поверх у кімнату, де був лише один хворий. Там мене лікар ще раз оглянув, дав розпорядження санітарці, щоб не дала мені нічого їсти, бо будуть брати на рентген. По кількох годинах забрали мене на пересвітлення, а третього дня, вполудне, провели операцію. Операція відбулася без наркози, тривала около 20 хвилин. Мені проломили кістку чола й виняли кулю. По операції лікар-оператор сказав мені, що рана буде спочатку боліти, відтак печи і свербіти. Це буде ознака, що рана гоїться.

Другого дня по операції до мене на салю прийшов лікар-оператор і капітан з Коцюбинець Волков. Волков говорив, що має до мене діло й потребує зі мною говорити в окремій кімнаті. Лікар спочатку не погоджувався, але відтак погодився. Покликав "сестру-хазайку" та сказав їй випрятати магазин. Мене взяли на носилки, занесли у цей магазин і там Волков розпочав допит. Я лежав на носилках на підлозі, він сидів на табореті й писав мої генералії. Відтак запитав яким чином я знайшовся у підпіллі. Я розповів йому те саме, що говорив Козлову. Опісля спитав яким чудом я опинився з Чортківщини в Теробовельщині. Дальше питав, коли я став членом ОУН. Я пояснював усе так, як і попередньо. Це його розізлило й він почав до мене кричати: "Вот мы с тобой по-хорошему, ликуем тебя, заботимся тобой, как красноармейцем, который защищает родину, а ты пользуешься етим обстоятельством, что мы, имея ввиду твою болезнь, не нажимаем тебя, не хочеш рассказать правды". Говорив, що не буде дивитися на мою хворобу, буде від мене вимагати зізнань, бо трактує мене, як ворога і, якщо я сам собі не поможу, то йому на мені не залежить. Сказав: "Если не подохнеш здесь, то подохнеш на допросах". Якщо маю гинути потім, - сказав я, - то краще не лікуйте мене і хай зараз гину. "Ты не философствуй, - сказав на це Волков, - а отвечай на вопросы" і знову питав коли поступив в ОУН. Я дальше

заперечував, що в ОУН не був. Він ще мене лаяв матюками, але в тому часі я почув, що слабну й стратив притомність.

Як я опам'ятався надімною стояв лікар і санітарки та Волков. Одна санітарка давала мені щось пити, а друга держала за голову. Пам'ятаю, що лікар говорив до Волкова, що він є відповідальний за мене протягом могого побуту в лікарні й неможе дозволити брати мене на допити. Лікар похилився надімною і спитав, що мене болить. Я відповів, що в голові шумить і болить мене голова. Відтак санітарі занесли мене в мою кімнату і там ще 4-5 разів приходив лікар та питав про стан здоров'я.

На протязі могого побуту в лічниці мене стерегло двох конвоїрів, тих самих, які привезли мене до лікарні. Вони жили разом зі мною на салі. По якомусь часі я почав видужувати й мені дозволили проходжуватися. Дня 5 липня мене виписали зі шпиталю й підводою трьох конвоїрів завезли до с. Коцюбинець в контррозвідку. Там не давали мене до тої кімнати, де я попередньо сидів, а завели до землянки на городі. Це була копана у землі яма розміром 5 на 2,5 на 1м; стіни в середині не були обложені дошками, лише повала, вхід був у стіні розміром 0,70 м на 0,70 м, накривався бляхою і треба було лізти по драбині догори. Наверху був висипаний копець, а під ним кіпцем було чотири таких камери, розложених нахрест. Біля входу все стояв стійковий з автоматом.

В камері застав я 7-ох в'язнів, які були військовими. Між ними були: майор, який в 1941 р. здизертирував з ЧА й за німців організував на СУЗ відділ з українського населення для боротьби з ЧА; Сов'як – українець з СУЗ, був при німцях командатом поліції на СУЗ; Маслов – азіят, закидали йому дизерцію і крадіж державного майна, був в армії і його звідси стягнули; українець з Кам'янець-Подільської області – був сільским старостою; двох східняків – руський і українець, які були за німецької окупації поліцистами; лейтенант – руський, якого ще того самого дня забрали на суд. Через два дні до нашої камери вкинули якогось цивільного чоловіка, який був сильно переляканий. Майор, як староста нашої камери, почав його випитувати, звідкіля він, защо арештований, як прізвище і т.п. Цей чоловік відповів, що він зі села Петликовець, його жінка й діти побиті в час переходу фронту, а він сам перенісся до с. Деренівки Буданівського р-ну. Тому кілька днів хотів відійти до свого села, його переловили й не хочуть пустити, бо не має документів. Однак в цьому чоловікові я пізнав зв'язкового зі села Вербівці Буданівського р-ну по прізвищу Мацьків. Я бачив його два рази на організаційних сходах в с. Вербівці, а раз в с. Романівці. Один раз він возив мене до Романівки, а один раз давав підводу до

с. Білобожниця. При вечері ми розговорилися. Він сказав, що мене пізнав також відразу і, що всі люди, які мене знають, думають, що я вбитий на полі. Опісля коротенько розповів мені про своє арештування. На другий день викликали його з камери і я більше з ним не стрічався.

Через тиждень, від дня мого прибуття до цієї землянки, визвали мене на допит до тої самої хати, де перший раз мене переслуховували. Там я застав того самого майора і якогось нового полковника (літ около 50, високий, грубий, сильної будови, бльондин, коротко стрижений, ясні зелені очі, лице повне, овальне, грубий сильний голос, жовті погони з голубою обвідкою, на грудях мав багато орденів і медалів). Коли я увійшов, майор дав мені крісло й казав сісти напроти полковника коло дверей. Допит цей тривав около 15 хвилин і ніхто нічого не писав. Допитував полковник. Напочатку спитав про моє прізвище, про побут в шпиталі, про моє здоров'я, на що я йому відповідав. Відтак запитав, чому я стрілявся. Я відповів, що не хотів попасти живим у руки більшовиків. Радянської влади я не знав, а чув, що попасти в руки НКВД – це страшно, бо там мучать, тортурують, отже я сам рішив покінчити зі собою, а живим не здатися. Полковник говорив, що я образований чоловік, а зробив таку дурницю, опісля питав про мої враження в той момент, як вистрілив у себе. Я відповів, що про цей момент я розповісти не потраплю, знаю лише, що по вистрілі блискавично перед очима стала мені рідня і я подумав, що навіть ніхто не буде знати, де я дівся; промайнула думка жалю за життям. “Чому ж ти не подумав про це перед вистрілом?” – запитав полковник і почав приговорювати мені до амбіції, мовляв, якщо б я був не стріляв себе, був би пішов в армію, потім заняв би якесь високе становище, а тепер що з того – я фізично зломаний ще й в тюрму попав, засудять на пару літ і пропадати буду. Казав мені пояснити чому я спочатку крутив і подавав видумані прізвища та околиці. На це я йому відповів, що в Радянському Союзі, як я чув, є родинна відповідальність. Я не хотів, щоб за мене терпіла ще мати, а бажав сам за себе відповісти. Відтак полковник запитав чи моє слідство вже розпочалося. Я відповів, що тут ще ні, але вже мене допитував скоріше лейтенант Козлов. Тоді полковник звернувся до майора й запитав хто має вести моє слідство. Майор відповів, що мою справу призначено вести йому. Полковник почав говорити, щоб я майору, який буде вести моє слідство, сказав усю правду, не крутив так, як Козлову, а то за говорення неправди перед органами безпеки буду окремо відповідати й це мені не допоможе, а, навпаки, погіршить. Хай мені не здається, що як буду крутити, то викручуся, бо знайдуться люди, які

мене розшифрують. Відтак спитав як я чуюся по операції тут, в тюрмі. Я сказав, що часом дістаю завороти голови, мабуть під впливом сидження в землі, де немає сонця і вогню. Майор спитав у котрій я сиджу камері. Я йому розповів і він обіцяв перевести мене до іншої, здоровшої. Полковник поручив майорові дати мені лікарську опіку й покращити обставини побуту з огляду на мою хворобу. Майор приобіцяв, що все зробить, щоб тільки я проявив добру волю і розказував йому правду. Тоді полковник знов почав апелювати до моєї амбіції, щоб розказати все, нічого не скривати, а те, що перед Козловим крутив, проститься, якщо провірять, що я вже дійсно говорю правду. “Хочу вірити, - сказав полковник, - що ти ще будеш працювати для советської родини”. Після того полковник дав мені закурити й мене відіслали до камери.

Мої товариші по камері почали мене зараз по повороті розпитувати хто мене допитував. Я описав полковника і майора з вигляду. Сов'як сказав, що я попав в “добрі руки”, що цей майор вміє добре тиснути. Про полковника говорили тюремники, що він є начальником цієї контррозвідки, що він недавно прийшов тут на місце попереднього полковника.

Через два дні дозорець визвав мене нагору з речами. Трох конвоїрів підводою завезли мене до Копичинець і там на пункті, де пропускали військові автомашини, сіли ми в автомашину й заїхали до с. Яблонів Копичинецького р-ну. В Яблоніві пересіли в другу автомашину й без зупинок заїхали Гри[ма]йлова. Там чекали до вечера, однак у потрібному нам напрямі автомашин не було й мене запровадили в РО НКВД та дали наніч до тюрми. Ранком прийшли по мене мої конвоїри й разом зі мною пішли на перепускний пункт автомашин. Через кілька хвилин сіли в автомашину й заїхали до Підволочиськ. З Підволочиськ пішли ми піхотою на захід. Подорозі в якомусь селі трапилася нам автомашина й ми заїхали до с. Голодки Новосільського р-ну. Звідси пішком зайшли до с. Кошляк цього ж р-ну (Новосільський р-н). У цьому селі конвоїри передали мене в контррозвідку, яка містилася в жидівській хаті коло фільварку. Там кинули мене до камери, що називалася “II карантинная”, де я застав 5-ох в'язнів. Усі в'язні були зі східних земель СРСР: трьох українців, та двох росіян. Чотирьох з них – це парашутисти скинені німцями, а один росіянин – це якийсь молодий лейтенант інтенданської служби, який був арештований за це, що творив і поширював в армії нову політичну теорію. У цій камері сидів понад тиждень і ніхто мене не визивав.

Около 20 липня перенесли мене з “II карантинної” разом з в'язнем Савчуком до камери ч.: 6. Там я застав около 15-ть в'язнів. Вбільшості

були це росіяни-парашутисти або дизертири з армії. Між ними були також два молоді хлопці-бандерівці: якийсь волиняк Брись (прізвище) з скінчено[ю] середньою школою, командир УПА; другий це був Ракочий (прізвище), який не виступав під своїм правдивим прізвищем, а подавав видумане (якого зараз не пам'ятаю). Через кілька днів Ракочий пішов під суд і дістав 10 літ тюрми та 5 літ позбавлення громадських прав.

Цього самого дня, коли перенесли мене до камери ч. 6, вперше визвали мене на допит. В цій хаті, куди привели мене, застав я майора (літ около 30, середнього росту, середньої туші, волосся чорняве, зачіска догори, лице округле смагляве, ніс короткий, живі чорні очі, суворе обличчя, в долішній щоці, правдоподібно з лівої сторони мав один золотий зуб). Цей майор спитав мене про прізвище. Як я сказав, він хотів, щоб пояснити йому, що означає д'Бакша. Я пояснив йому, що це є частина мого прізвища мадярського походження, бо мої предки походили з Закарпаття.

- А хто це буде Кухаренко Василь Іванович? - запитав майор.

- В хвилю мого задержання подався на видумане мною таке прізвище.

- Чому?

- Не хотів щоб через мене терпіла родина.

- Кого маєш ще з рідні?

- Є стара мати й молодший від мене брат з жінкою та дитиною.

- А де твоя жінка й діти?

- Жінки не маю, бо не женився й не думав ніколи женитися тому, що вступив у монастир і хотів бути монахом-священником, а таким женитися по закону забороняється.

Тут майор "заматюкав" і глузливо сказав:

- Одной жінки не вільно мати, тільки багато, щоби все була свіжа й молода. - Після того споважнів і питав далше. - Ну, якже ж, не набридла тобі тюрма?

- Вже третій місяць, як я арештований, один місяць лежав у шпиталі в Копичинцях, де робили мені операцію, виймали кулю.

- Якже ти себе стріляв сам? Це по закону монахів гріхом собі життя відбирати. Монах – це святий чоловік, не повинен займатися ремеслом бандитизму, убивати людей, грабувати, ще більше, навіть брати зброю в руки. А ти це робив. Ти виступав проти закону Божого. Ти не тільки що мордував винне й невинне населення, ти й сам собі хотів відібрати життя. В який же спосіб тут погодити твоє монашество з бандитизмом?

- Що в монастирі був – це факт, натомість у жодній бандитській шайці не був і на своїй душі не маю ні одного вбивства чи грабунку й

цього мені ніхто не може чесно доказати. Сам стрілявся я тому, що боявся радянської влади, про яку чув страшні речі.

- Я тобі вірю, що ти советської влади не знав, бо, якщо б ти її знав, був би поступив так супроти неї, як мільйони всіх інших західних українців. Напевно був би не виступав проти неї так у своїх поглядах політичних, а то за тим іде і в роботі антикомуністичній, вступаючи у ряди бандитської організації націоналістів. Не слухав би пропаганди націоналістів, яка в найгіршому світлі представляла радянську владу і її органи, та до тої міри був би ненавидів нас, що волів покінчити зі собою, ніж жити у Радянському Союзі. Ціла Західна Україна привитала нас з отвертими руками, дякуючи за визволення з жорстокого німецького ярма. Зі сльозами радості на очах бігли матері з дітьми маленькими на зустріч Червоній Армії і просили, щоб хоч на хвилиночку вступити в їхню хату, відпоч[и]ти та хоч голод перекусити. А коли була проголошена мобілізація до ЧА, чоловіки всі, як один, пішли в ряди української радянської армії, щоби спільно з іншими братами Радянського Союзу нищити грізного ворога. Тільки мала горстка людей, гітлерівських вислужників, засліплена якоюсь фікційною своєю силою, а не переконана в духовій і мілітарній силі ЧА, осталась і, криючися до якогось часу по норах, думає повалити полуманом крісом таку велику й сильну державу, якою є СРСР. І до тої глупої горстки пристав також ти. Я, однак, не хочу, щоб ти оправдувався зі своїх проступків і, так сказати, гріхів поповнених проти нас. Ти про це мені не потребуєш говорити, воно мені не потрібне. Щоб ти навіть мовчав, то ми вже й так про все знаємо й нам вистарчає вповні цього, щоб тебе засудити, але завданням нашим не є людину знищити фізично. Це потрапить зробити перший стрічний чоловічок. Нашим завданням є завернути людину з блудної дороги. Нам на людях залежить. Ми хочемо людей лікувати з духових хворіб, виказуючи їм їхній блудний шлях, на який вони несвідомо вступили, і показали їм правдиве світло, правдиву ясну дорогу й на цю дорогу їх спроводити. Людину треба освідомити, щоб вона пізніше, знаючи вже ясну ціль свого життя, могла для цієї цілі жити й працювати. Праця людини для народу, для батьківщини оправдає її з усіх провин та гріхів, поповнених нею несвідомо в минулому.

Дальше став майор представляти мені програми державних устроїв у капіталістичному світі. Говорив про абсолютний монархізм чи деспотизм. У такій державі, - говорив він дальше, - мільйони людей, маючи такі самі природні права до життя, як самі монархи, фактично не можуть вони користуватися ними. Вони вдійсності не мають права до життя тому, що паном їхнього життя і смерті є оцей монарх. Нарід

у монархії - це тільки маса, якою повертає одиниця, це мертві манекіни, що не мають і не можуть мати своєї волі, своєї думки, а, якщо мають її, так не сміють виявити, не можуть її зреалізувати. У монархістичній державі кожна людина є тільки худобою, яка має виснажувати свої сили для вибагливого життя монархів і їх родин. Двір монархи живе вимріям життям, бенкети та учти за державне майно. Про якусь працю для царя чи короля не може бути навіть мови. Він не знає, що це таке праця. Він лише знає, що для праці є створені його піддані, які повинні неначе машини працювати, а до всяких хоч би думок про відпочинок, права не мають. Чейже природа створила мужика до праці й це вже йому є дане природою. По думці деспота було б навіть гріхом дозволити мужикові на інше краще життя. Щоб нарід держати у покорі, цар утримував в державі полчища попів, які у своїх науках до народу говорили, що власть царя дана Богом і його треба слухати, бо він сповняє Божу волю. Крім того, попи нюхали між народом, вивідували про одиниць, які негодують царськими зарядженнями й доносили це цареві. Цар таких судив і карав, як бунтівників проти державного ладу.

У заміну за свою працю, за мозолі на руках, за кровавий піт, за витягнені жили від праці селянин одержував щоденно на спину нагайки від панських гайдуків. У хаті в нього крім прічі, прикритої подертим рядном, і глиняного посуду, не було жодної більше обстановки. Через мале віконце у хату входили бліді проміння сонця і такі ж бліді виростали діти, що з ранку до вечера просили їсти, часто покинені без опіки вдома.

В тому місці почав майор наводити приклади з творів Тараса Шевченка, який прекрасно змалював життя робітника і селянина з часів кріпацтва. Згадував також Марка Вовчка, Василя Стефаника, який у своїх творах чудово представив не тільки матеріальну нужду селянина, але й також і його душу.

На свою долю, - продовжував майор, - не було кому жалітись, хіба перед самим собою. Двигав селянин ярмо неволі на своїй шиї до смерті й передавав його у спадку своїм дітям і поколінням. З неменшим реалізмом накреслив життя і долю українського селянина у своїх творах Іван Франко. Невольа здавалась селянинові вже Богом йому призначена. Однак не було воно так, як думав мужик-невільник і його невольа не була дана йому Богом, тому сталося дещо відмінно у житті кріпаків. Несподівано для народу вийшов царський дикрет про знесення панщини й наділення землі народові. Кріпаків трудно було зразу в це повірити. Однак цісарська "ласка" – це був тільки охлад кинений голодній собаці, коштом якого приборкається негодування народу. Цісар вірив, що негодування мас може перетворитися у загальний масовий бунт народу проти влади й цісарського маєстату,

захопити владу в свої руки й знищити дотеперішній державний лад. Цісар знав, що видаючи декрет, знесення кріпацтва, ні трошки не загрозить капіталістичному світові.

Не краща доля була народу в державах, яких режим я сам добре пам'ятаю. (Тут подав як приклад довоєнну Польщу). У Польщі панувала нерівність прав національних: тільки польська нація мала повні права до життя і кермування державою, а всі інші громадяни чужо-національні - під тим оглядом були поневолені. (При цьому майор наводив приклади з життя господарського, культурно-освітнього та політичного). Поляк, - говорив майор, - не тільки, що міг поширити своє приватне майно, набуваючи його дорогою купна у другого поляка, йому влада допомагала в тому, що він набував землю та інше добро у національних меншин на дуже догідних умовах. Національні меншини не тільки, що були позбавлені права побільшування свого приватного майна, а були змушені насильством влади покидати дотеперішн[є] своє родинне майно та їхати там, де їм влада приказала. Ті частини Польщі, де населення вбільшості було не-польської національності, влада почала колонізувати, заселяючи їх своїм польським шовіністичним елементом, який захоплював у свої руки землю, що була майже самотнім середником життя національних меншин. Згодом поляки-колоністи на нових землях почали будувати чисто польське життя, закладаючи за допомогою влади культурно-освітні інституції та політичні організації. В актах політичного характеру польський елемент, хоч ще був на цих землях у багато меншому проценті, був меншістю, брав верх. Поляки-колоністи, якщо не могли самі досягнути бажаної цілі, так на допомогу їм ішли органи адміністративні і поліцейні. Місцеве населення національних меншин бачило своє безсилля в боротьбі з колоністами, а тим самим з владою, почало ставати більше пасивним, з чого користав ворог і закріплював свої позиції. Національні меншини матеріально почали бідніти в порівнянні до колоністів.

Не краще представлялася справа на культурно-освітньому полі. На землях національних меншин почалися акції будови сітки польських шкіл та інших інституцій. В школах, що були до тепер чисто українські, чеські чи німецькі, починали впроваджувати польську мову, як обов'язков[у], а в кінці їх цілковито ліквідували й закладали чисто польські. Про вищі школи не було й мови. Всі вони були польські. Початково до них приймали без застереження кандидатів національних меншин, а згодом ставили застереження, впроваджуючи т.зв. "номерус клявзус". Цей "номерус" був так далеко обмежений, що кандидати національних меншин силою обставин не мали вступу

до вищих шкіл і були змушені їхати на студії закордон. Кандидати, що походили з бідного населення, мусіли забувати про своє освітання з браку фондів. З причини цього трудова інтелігенція національних меншин поволі зникала.

Про участь в політичному житті “панської” Польщі національних меншин ніхто не мав права й думати. Вся адміністрація та керівні місця в державно-політичному житті були тільки в руках поляків. В останніх передвоєнних роках навіть в адміністрації села, влада домагалася, щоби на керівному становищі були поставлені поляки, хоча, часто, такого поляка в селі не було. Внаслідок цього національні меншини почали гангренуватися і, ради куска хліба, денационалізуватися, “приймаючи” польську національність. Таким чином національні меншини ставали матеріальними й духовими рабами поляків.

Відтак майор почав розводитися над режимом політично-державним, що панував у Германії (Німеччині). У Німеччині, - говорив він, - право до життя мали тільки родовиті німці. Всі інші національності, не тільки що не мали політичних чи соціальних прав життєвих, а цілковито не мали права фізично існувати на землях опанованих німцями. Самі написи на дверях німецьких установ, поїздів чи публичних льокалів: “Нур фір дойч” характеризували німецький режим. Самі ми були свідками, як поступали німці з населенням, на загарбних ними територіях. Кольосальна різниця між панамі німцями а поневоленими рабами мусіла, остаточно, довести до великого краху німецького народу. Народи - німецькі невольники доведені до краю звірським німецьким поступуванням супроти них, добувши всіх своїх сил, кинулися на цю гадюку. Сьогодні кожний вояк на фронті бореться і кладе свою голову за права життя для себе і своєї родини та народу. Цей великий дух радянської армії, що зараз її вождь, спричинює повні її перемоги над ворогом-німцем. Ця боротьба за життя людини доведе до цілковитого зруйнування Німеччини та до побудови нового життя на її руїнах.

Багато чується про багате й щасливе життя в Америці. Великі валки зубожілого європейського населення, пронюхавши великі зарплати в американських фабриках і робітничих осередках, переїжджали жити в Америку. Звідти писали вже до своїх рідних і знайомих про своє великопанське життя та багатства, які вони вже там набули, і тим самим, тягнули за собою людей жадних багатства.

Усі люди знають і широко говорять про великий добробут в Америці. Кожна людина мріє про те, щоби якимось чином дістатися туди, щоб там наповнити долями свої кишені, а по кількох роках, повернувши назад, заїмпонувати своїм багатством. Говориться про

люксове американське життя, про високу культуру, про велику техніку, американські хмародери, життя великих панів та фермерів. Всі подивляють "прекрасне" життя робітника, можливість його мати свою власну автомашину та кілька вілій і великого маєтку. Однак про це, що найбільше є пекуче й несправедливе в режимі американському, ніхто не згадує. Ніхто не хоче бачити, що в цій, власне, самій Америці, крім великих і багатих панів та робітників, живуть мільйони людей в національній нужді і голоді - безробітних. Всі ці, що були в Америці і повернули, не бачили великих і частих демонстрацій? Ці демонстрації походили влаштовують не ті, що їхнє життя розпливається в розкошах, а ті що про них нехочеться говорити, - це нуждарі й безробітні. Про їх долю американське правительство не хоче, а радше не вміє подумати. Нікому з правительств не докучає голод безробітних. Немає кому подумати про покращання долі й життя цих нуждарів.

Якщо ми візьмемо під аналіз якунебудь систему політичного режиму любої держави подібного характеру, так зауважимо, що не дають вони повного задоволення і забезпечення всіх їхніх громадян. Беручи під огляд систему режиму англійського, бачиться, що там англієць живе в розкошах і достатках коштом поневолених народів і їхніх колоній. Часті непорозуміння і боротьби політичні в парламентах інших держав є доказом, що в даній державі панує нерівність соціальних і політичних прав громадян. Отже такий політичний порядок, силою факту, мусить змінитися на такий, щоб дав рівноправність, повне забезпечення і задоволення всім громадянам. Конечністю є, щоби цей новий лад затер класові різниці громадян та зумів назавжди об'єднати розсварені нації, не ліквідує вимог життєвих, традицій та історій даних націй. Треба, щоби кожна нація заховала свої національні прикмети, свою рідну культуру і штуку та духовість. Такий повний лад і порядок у народах може ввести тільки така політична система режиму, яка існує в СРСР. Ця система не є питома тільки руському народові та об'єднаним з ним вже від десятків літ народам, що входять у склад СРСР, а всім народам світу. Доказом цього є, що теорія цього режиму повстала не в руському народі, а в західних народів. Самі творці соціалізму були англійці, французи і німці. Практично введена ця система була в Росії.

Політична система СРСР дає, власне, повне забезпечення, повні права та можливість до життя соціального і політичного не тільки всім націям, що входять в склад цієї могутньої держави, але й кожній людині зокрема. В Радянському Союзі кожна нація має свою територію обведену кордонами, своє правительтво, своїх міністрів, Верховні Ради вибирає через всіх громадян без різниці з огляду на соціальне

походження чи професію. Всі республіки користуються повною незалежністю від руського народу, а точніше Москви. До прилучення будьякої республіки ніхто нікого не примушував, а прийнято їх в склад СРСР на власне й добровільне їхнє прохання. Сама конституція СРСР дає так повно свободи всім союзним республікам, що, якщо б котрась з них забажала собі виступити з Союзу РСР, то цілком свobodно може відлучитися. Їхнє бажання відлучитися і саме відлучення є застережене в конституції.

Якщо візьмемо під розгляд саму УРСР, то побачимо, що вона дає своїм громадянам усе те, що є потрібне для них. Українські націоналісти борються за самостійність України. (В розумінні майора Дольнікова самостійність націоналістичної України полягає в тому, що Україна мала б мати під своєю владою цілу українську територію, своє правительство військо, скарб, школи та всі інституції культурно-освітнього і господарського життя та, щоб сама вела закордонну політику з чужими державами). Розгляньмо, - продовжував майор, - як воно представляється в Радянській Україні. УРСР злучила всі свої землі в одну цілість і має свої кордони. Найвища влада УРСР, а саме Верховна Рада, Рада Народних Комісарів складається з українців вибраних тільки українцями. Радянська Україна має своє військо, має свій скарб, а щодо шкіл, то вони є в повному розквіті. Всі багатства українських земель належать українському народові. Культурно-освітнє і господарське життя стоїть так високо, як в жодній державі. Відносно ведення заграничної політики, так УРСР має свій Наркомат Закордонних Справ, що таку політику веде. Різниця у системі, в якій знаходиться зараз УРСР, а в якій мала б бути за націоналістичного панування є тільки та, що в УРСР немає приватної власности, а в націоналістичній Україні вона була б.

Дальше майор Дольников почав виводити розвиток націоналістичної думки, яку визнають бандерівці, при чому доказував, що ця теорія веде до такого режиму, який є в інших капіталістичних державах та, що цей режим не різниться нічим від гетьманату Скоропадського. Під таким режимом, - говорив він, - не будуть мати забезпечення малоземельні і безземельні. Такий режим не зможе тим самим довго вдержатися, бо більшість громадян буде оставатись під кормигою певної кліки.

Для прикладу, що українцям-бандерівцям не лежить на серці добро українського народу, а, власне, їх добро, Дольников подав самого провідника Степана Бандеру. Бандера, по його думці, коли бачив свою безсильність, запродав Україну німцям, щоб тільки себе видобути з тюрми. Зараз же він сидить в Америці і таким самим

торгом Україною з англо-американцями хоче рятувати свою ситуацію. Його визнавці сьогодні обмежуються тільки до рабункових нападів та вбивання невинних людей.

Представивши мені в цей спосіб системи політичні в капіталістичних державах і в СРСР, Дольников запитав, котра система, по моїй думці, більше відповідає. Я сказав, що системи політичні в капіталістичних державах більше мені знані тому, що про них вчився в школі і сам в такій державі жив, - зате політична система СРСР мені дуже мало знана й не можу з тої причини дати правдивого осуду. Дольников зі здивуванням заважав, що це є не можливе, щоби я не знав системи СРСР, якщо я студіював на юридичному факультеті. Я відповів, що в польському університеті були професори тільки поляки ворожо настроєні до СРСР і, якщо вони політичну систему СРСР викладали, то обмежувалися до мінімуму, а й це насвітлювали в непохлібний спосіб. Приватно студіювати цю політичну систему, чи випитувати когось про неї, було дуже небезпечно, бо за найменше підозріння в цій матерії саджали до тюрми й судили на кілька років. Легальної літератури в тому напрямі не було ніде. Дольников сказав, що сьогоднішній його виклад повинен був мене усвідомити до тої міри, що я можу висказати, яка система є краща для народу. Я сказав, що є неможливою річчю, щоб по 2-3 годинах говорення на так поважну тему людина могла вповні дану [пра]вду точно пізнати. Дольников сказав, що я хіба тільки тому не пізнав її, бо не хотів пізнати. Я сказав, що над тою справою треба мені багато працювати, багато читати та слухати викладів. На це Дольников сказав, що він переконаний, що я це все добре знаю, тільки у мене фанатично-націоналістична думка, яка не хоче по-глупому відступити від своїх брудних бандерівських поглядів. Я відповів, що мені далекі є погляди націоналістів, а ще далі комуністів. Відтак просив його, щоб він, по можності, більше освідомляв мене в цьому комуністичному режимі та виказував це на прикладах з СРСР. Дольников сказав, щоб в камері застановитися над тим, що він мені говорив, та на слідуючий раз, коли він мене покличе, дати йому відповідь, до котрої з систем мої погляди більше клоняться. Сказав, що він ще не раз буде зі мною на ці теми говорити й буде мене з політичною системою СРСР ознайомлювати. Порадив, щоб в камері я більше говорив на ці теми з в'язнями зі східних земель СРСР, а вони мені викажуть це на конкретних прикладах. На цьому перший допит з Дольниковим закінчився і мене відпровадили до тюрми. (Майор Дольников - літ около 30, середнього росту, шатин, зачіска догори, лице округле, смагляве, з легким рум'янцем, уста тонкі, очі темно-жовті, худощавої туші).

Через кілька днів Дольніков знов покликав мене на допит. Зараз на початку запитав мене, чи я щось думав про минулу нашу розмову та чи на теми політичного режиму СРСР говорив в камері зо східняками-в'язнями. Я відповів, що весь час про це думаю і не можу знайти розв'язки в цьому питанні. Із співв'язнями не говорив на ці теми тому, що зі мною сидять люди-східняки, які не є спроможні такі речі мені пояснити, бо вони більше займаються розмовами вуличними, а на теми поважніші не люблять або не вміють говорити. Дольніков завважив, що саме моє думання над минулою нашою розмовою все-таки щось усталило й на чомусь я зупинився. Я сказав, що абсолютно замале маю поняття про комуністичну систему, щоб могли над нею застановлятися і свої переконання на такому слабому знанні будувати. Однак Дольніков у мойому нездецидованні добачував якийсь страх мій перед націоналістами. З тих причин він почав вговорювати мене, що йому не потрібно є знати мої провини як націоналіста тому, що тут іде не про моє покарання, а про впровадження мене на правильний шлях життя, якого я дотепер не знав. Якщо я пізнав правдиву дорогу боротьби за щастя свого народу, то тоді напевно для цілої радянської батьківщини принесу більше користи, як своєю смертю. Казав мені, щоби я всі свої думки про дотеперішню націоналістичну роботу від себе відкинув, бо вони тут до нічого не придадуться, а занявся тільки тим, про що він мені говорить. Я сказав, що для мене найбільш пекуча справа зараз є та, що я нахожуся в тюрмі та грозить мені більший присуд. Дольніков сказав, що це все залежить виключно від мене; якщо я буду слухати його і застановлюсь над його радами та прихилюся до них, то не буде мене чекати цей присуд; якщо знову буду впертим фанатиком, то він сам змінить свою тактику й буде числитися зі мною, як з ворогом. Я сказав, що не можу собі легковажити говорення і порад його тому, що від них залежить моє майбутнє життя. Я можу все вчинити, однак мушу бути свідомим того, що робитиму. Тому прошу, щоби він мене добре наперед повчив про це, що я мав би робити, а потім я можу дане діло виконати. Дольніков погодився на це під умовою, щоби ця наука моя в нього не тривала в безконечність.

Відтак почав знову говорити про господарку в УРСР і СРСР. Головно звернув увагу на колективізацію, які вона приносить великі користи не тільки для держави, але й для кожного громадянина зокрема. Сказав, що причиною цього, що СРСР виграє так велику війну з німцями є, власне, в першій мірі колективна державна господарка СРСР. Якщо б такої господарки в СРСР не було, то в такому разі поки держава зібрала б всі продукти й боєприпаси від

приватників, ворог був би нас “сплячих” заскочив в ліжках в столиці держави і вимордував би перед протягненням руки нашої по зброю.

Пояснював довгий час, в який спосіб впроваджувано колективну господарку в СРСР та з якими труднощами початково держава мусіла стрічатися і їх поборювати. Відтак говорив, які зараз користи має з цього держава та з яким вдовolenням працюють колгоспники зараз на колективних господарках. Вдовілля колгоспників з колективізації зараз таке велике, що, якби їм сьогодні сказали брати землю на приватну власність і вести самостійну господарку, так вони ніколи б на це не хотіли згодитися. Вони собі прямо не уявляють, як можна в однину вести господарку.

Дальше говорив Дольников, яка велика користь для кожної союзної республіки є це, що деякі інтереси їхні є спільні всім іншим республікам. Так, наприклад, ворог нападає на республіку Українську й вона сама мала б себе оборонити перед напасником. Чи ж сама Україна могла б легко поконати ворога без великих втрат, або чи взагалі могла б вона себе оборонити? В СРСР під тим оглядом є прекрасно справа поставлена. Якщо на одну союзну республіку нападе ворог, так не тільки дана республіка себе боронить, але й всі інші союзні республіки, яких ворог зовсім не чипляє, йдуть охочо захищати інтереси своїх союзних братів і за них не жаліють класти свої голови. З тих, отже, причин в СРСР головна команда військова мусить бути одна, спільна всім військам союзних республік.

Відносно того, що в цілому Радянському Союзу є спільна монета, говорив, що це тільки тимчасово. Система комуністична передсказує, що в державі комуністичній не має бути жодних грошей. Покищо обставини так ще далекі є від правдивого комуністичного повного режиму, що неможливим є не послуговуватися грошевою монетою. Тому, отже, Радянський Союз, пішовши на уступки під тим оглядом, що допустив в своїй державі грошову систему, прийняв цю монету, але спільну для всіх своїх союзних республік.

Взагалі, - продовжував Дольников, - сьогоднішній режим, який панує вже в СРСР, не є ще такий, як голосить правдива і повна теорія Енгельса і Маркса. Ще промине не одно покоління, ще пройти можуть сотки літ, аж запанує в світі правдива комуністичн[а] система на практиці. Щоб настали правдиві часи марксистської комуни, треба виховати й перевиховати цілі покоління людства. Тому не слід мені, говорив він, дивитися на систему комуністичну, яка зараз є в СРСР; вона ще не повна, має ще дуже багато недомигань та хибних сторінок. Протягом кільканадцять літ неможливо нарід докорінно перетворити. Не можна його перетворити, але частинно і то тільки під деяким

оглядом і поверховно, однак перетворити душу людства в так короткому часі є річчю неможливою. Треба признати, що руський нарід на своїй власній шкірі перший в світі починає вчитися жити життям комуністичним, він мусить переживати всі його початкові проби, які дуже часто не вдаються і треба обдумувати інші способи підходу до даної праці чи якогось діла. Мусимо признати, що такі проби багато коштують зусиль народу, а також немало втрат матеріяльних. Хто хоче, отже, пізнати комуністичну систему, не може брати як приклад СРСР і черпати звідси своє знання. Він мусить його пізнати з оригіналу, з творів основника теорії цього режиму. Він повинен пізнати правдиві основи цієї системи, їх передумувати, їх переживати в душі, ними жити, в своїй душі їх розвивати, по можности справляти та удосконалювати. Це діло не є так легке, однак не є воно аж так тяжке, як комусь це може виглядати. Треба тільки доброї волі, треба хотіти над тим подумати, треба хотіти пізнати цю велику правду.

Тому, отже, як бачить він перед собою молоду і високо образовану людину якою є я, він не хоче губити її. Радянська влада так дорожить кожною людиною, що не хоче так без глибокої застанови її нищити. Не все є так, що дана людина чинить якесь зло нарочно. Буває, що ділає вона під впливом тяжких переживань духовних чи матеріяльних, або з намови злих товаришів, або, незнаючи іншого виходу з свого тяжкого положення, чи зі страху перед недобрими товаришами. Завдання кожного слідчого є прослідити спонуки, що спричинили це зло. Є обов'язком слідчого не допровадити злочинця до катастрофи, але випроводити його з багна на добру дорогу й дати йому змогу працювати для народу. Так, отже, він думає поступити зі мною. Це, що він вже мені сказав про комуністичну систему, повинно вистарчити мені до цього, щоби я міг рішитися по котрій стороні стати.

Пояснивши мені це все в такий, приблизно, спосіб, Дольніков звернувся до мене з питанням, як остаточно я думаю про комуністичну державну систему. Я відповів, що мені тяжко є ясно висказатись про щось, що в моєму умі має тільки якісь слабенькі контури поняття. Сказав я, що так, як він оповідає про комуністичну систему, то мені виглядає вона прямо вимріяною для людства, однак, по моїй думці, це є неможливим до впровадження його в практичне життя, це ж є проти людської натури. Тут треба людей надземських, позбавлених хиб та податків природних до сталого чинення злого. Я не можу уявити собі такого ідеального світу й думаю, що ніхто такого світу - з такими людьми не може зараз зрозуміти. З тих причин, що така система дуже гарна в теорії, однак є неможливою в практиці. Для мене ця теорія покищо неухвита, чужа тим самим, а чого я покищо не розумію, не

можу своїм розумом поняти, не можу насліпо бути прихильником, що більше, любимцем. Не перечу, що з бігом часу я, може, буду учителем тої теорії, однак зараз не хочу бути брехачем перед Дольніковим і перед собою тому отверто заявляю, що я, покищо, не можу здецидуватися на визнання себе комуністом. Дольніков змінив свою позу й по хвилі уважної обсервації, лаючи мене, сказав: “Ах ти... Защо ж я з тобою мучуся вже другий день? Я з тобою як приятель, я добра тобі бажаю, хочу рятувати твоє життя, а ти з мене кпини строїш? Вот почекай, я вмію інакше говорити. Я дотепер поважно з тобою говорив, а ти сміявся в душі з мене, - відтепер ти будеш мусів говорити, а я буду сміятися. Я бачу, що з тобою не можна говорити по-людськи, бо ти фанатичний ворог. Ти непримирений наш противник, який діставши когось з нас в руки, не хотів би з ним говорити в той спосіб, як я з тобою ось тут. Ти рвав би по кусочку мене чи іншого з нас, ти видумав би найтяжчі туртури на нас. Нічого, побачим тепер, хто краще вміє допитувати. Я тепер буду тебе допитувати так, як ти того домагаєшся. Побачиш сам, що твій фанатизм неоплатиться тобі”. Тут я хотів щось сказати, але Дольніков не допустив мене до голосу, говорячи: “Досить я більше не хочу від тебе нічого чути. Ми будемо говорити іншим разом, тільки вже на такі теми й на такі питання, які я буду ставити”. Після цього покликав конвоїра й приказав йому, щоб цей відставив мене до тюрми. Дольнікова я оставив розюшеного і в дуже поганому настроєнні до мене. Я розумів, що прийдеться мені розпочинати з Дольніковим слідство, що буде мені коштувати дуже багато нервів і здоров'я.

Другого або третього дня Дольніков знову визвав мене на допит. Я йшов “со страхом і трепетом”. Прийшовши, крім Дольнікова, застав ще якогось москаля в ранзі старшини (літ около 35, середнього росту, шатин, рідке кручене волосся, зачіска набік, високе чоло, губи грубі, очі зелено-жовті, ніс довгий і грубий, лице подовгасте, смагляве). Прізвища цього старшини я не знав і не знаю. Пізніше я побачив, що це був секретар Дольнікова.

Зараз на початку Дольніков, прибравши дуже урядову міну, почав мене питати про мою біографію. Я переповів йому її так, як подав першому мойому слідчому, ст. лейтенанту Козлову. Дольніков це диктував, а старшина писав. По скінченні автобіографії Дольніков спитав коли вступив я в ОУН. Я відповів, що ніколи членом жодної ОУН не був та не знаю навіть докладно, що це означає. Дольніков розшифрував мені цю назву. Тоді я сказав, що чув, що щось таке існує, однак, що це є докладно, того не знаю. Дольніков замітив, що він не має заміру мене вчити про ОУН, бо я сам сміявся б з нього. Говорив,

щоб краще я не “валяв дурака” з себе, а то ще гірше на цьому вийду. Краще, щоб я сам все докладно визнав: від якого часу став членом ОУН, яку там роботу проводив, на яких постах був та хто ще зі мною мав контакт. Я сказав, що це все про що він мене питає, є мені зовсім незнане й про нього я не можу нічого абсолютно сказати. Тоді Дольніков спитав мене, чи я хочу з ним говорити, чи з придметом, що називається “палка”. Я відповів, що хочу говорити з ним, тільки щоби він мене питав про це, що я знаю, а не про речі мені зовсім не відомі. Дольніков сказав, що він також [хоче] говорити зі мною, тільки під умовою, що я буду перед ним визнавати все щиро й без крутіства. Сказав мені, щоби я визнав йому людей, які за німців і зараз скривалися та належать до ОУН. Я відповів, що при німцях скривалося багато людей, однак з якої причини вони скривалися, я того не можу знати тому, що деякі скривалися перед німцями, щоб їх не забрали на роботу в Німеччину, інші знову тому, що в 1939/41 рр. були комуністами, ще інші тому, що займалися спекуляцією і були вже просліджені німецькими поліційними органами. Говорили люди, що молодь скривається також тому, що належить до тайної політичної протинімецької організації. Хто, однак, скривався як член тієї нелегальної організації, мені невідомо. Я сам за німців скривався тому, що без дозволу покинув учительську працю в с. Вінкентин повіт Володава й приїхав в Галичину в липні місяці 1941 р. За це німці хотіли мене арештувати і я мусів іти по селах, скриваючись. Дольніков сказав що це є неправда, що я не знаю хто належав до тайної української організації, коли я сам був її членом і більшовики мене зловили на горячому вчинку, в додатку зі зброєю в руках, з якої я стріляв до красноармійців. Я признав, що до красноармійців стріляв та, що в той час скривався, однак я скривався не організаційно, а тільки як дезертир, що не хотів іти в ЧА. Дольніков спитав, чому я зараз заперечую це все до чого вже признався на перших допитах у старшого лейтенанта Козлова. Я здивовано спитав, до чого я признався у Козлова. Дольніков відповів, що перед Козловим я все точно визнав: що я член ОУН, що був на високих постах в ОУН, та сказав, що останніми часами мордував комуністів та поляків. Я сказав, що це є неможливе, щоби Козлов так говорив чи писав про мене, бо я у нього до таких речей не признавався тому, що це була б клевета моя на себе самого. За такі речі я не боюсь, бо такого ніхто на мене не скаже й такого ніхто мені не докаже. Дольніков сказав, що такого не потрібно мені доказувати, бо я сам до цього вже признався. Я змісця категорично це заперечив і сказав, що це комусь тільки хотілося на мене так просто наговорити неправду. Тут Дольніков сказав, що я

називаю Козлова брехуном. Я сказав, що про Козлова так навіть не продумав тому, що Козлов мені нічого не винен і, по моїй думці, Козлов про мене так не говорив. Фальшиві дані про мене, якщо такі є, то наговорив їх хтось з місцевого населення, і то якісь не-українці, а на[й]скорше поляки, які до українців, а головню інтелігентів чують велику ненависть. Дольніков ще раз мене запевнив, що тут ніхто на мене нічого злого не наговорив, тільки я сам себе перед Козловим оскаржив, признаючись докладно до своєї ОУН-івської діяльності. Відтак виняв з моєї папки аркуш паперу, записаний машиновим друком, і прочитав мені з нього, що на підставі моїх зізнань у Козлова прокурор написав проти мене акт оскарження, закидаючи мені провини по статті "54. 1а", "54. 2", "54. 11" Уголовного Кодексу УРСР. Дольніков підсунув мені цей папір і сказав, щоби я підписав. Я попросив, щоб він мені пояснив ці статті і сказав пощо я це мав би підписувати. Дольніков пояснив, що стаття "54. 1а" - означає зраду батьківщини, "54. 2" - означає збройний виступ проти радянської влади, "54. 11" - означає приналежність до контрреволюційної організації. А підписати я це маю на доказ, що такий акт мені прочитано й подано до відома. Я цей акт підписав. Дольніков сказав, що це ще не є акт оскарження, на підставі якого я маю бути суджений. Ці статті ще можуть змінитися кілька разів до скінчення слідства, залежно від цього, що я в слідстві ще признаю, чи він сам прослідить на мою користь чи обтяження.

Дольніков ще раз почав до мене апелювати, щоби я визнав усю правду й не старався відкликувати нічого з того, що я вже визнав в попередньому слідстві у Козлова, бо тим я себе не оправдаю, а, навпаки, ще гірше обтяжу, бо тоді буду караний не тільки за свою ОУН-івську діяльність, а ще й за те, що старався впровадити в блуд органи державної безпеки. Я запевнив Дольнікова, що розкажу широко те все, що я винен і в чому почуваю себе до вини. Не можу знову ж говорити на себе неправди в цій матерії, що мені неслухно він закидає. На цьому допит цей закінчився і мене конвоїри відставили до тюрми.

Зараз слідуючого дня Дольніков знов визвав мене на допит. Зразу мене запитав, чи я надумався говорити правду. Я сказав, що ніколи не думав говорити неправди. Тоді Дольніков спитав мене, в якому часі я почав набирати націоналістичних поглядів і під яким впливом у мене такі погляди формувались. Я відповів, що у мене були погляди тільки національні, а ніколи націоналістичні. Погляди національні в мене повстали ще тоді, коли я був малим хлопчиком, і це творилось стихійно внаслідок виховування батьками. Батьки мої - прості селяни, малограмотні, самі мало знали, що в світі діється. Книжок у них, крім молитовника, я більше інших не бачив, а про часописи й мови не

було. Я знав тільки, що я українець, та що є ще поляки і євреї, які не є українцями. По укінченні сільської школи батько, за намовою учителів-поляків, дав мене до Чорткова в польську гімназію. Там я ріс і виховувався в чисто польському та єврейському середовищі. Я там не чув навіть української мови. Зчасом польське оточення так на мене вплинуло, що я почав прямо забувати свою рідну українську мову. Я жив і виховувався в тому середовищі до 19-го року життя. Я прямо забував, що я українець. Дуже мало знав української інтелігенції, тимбільше української інтелігентної молоді. Я до цього часу не чув ще нічого про українську історію чи літературу. Що ж було мені говорити про якусь українську політику? Я знав тільки, що є Польща, польська школа й польська інтелігенція.

По укінченні гімназії я почав робити старання на медичний факультет Львівського університету. І тут вперше я стрінувся з перешкодами, які поставлено відносно мого прийняття на медицину, а саме: українців на медицину не приймається, тільки в дуже обмеженому числі. Я побачив, що для мене українця дорога до вищих студій замкнена, бо я українець. Те саме стрінуло мене на ветеринарії. Тоді я записався на юридичний факультет, де приймали українців ще без застережень. Тут я потрапив знову в польське товариство. Хоч були вже тут українці, однак я їх не знав. Силою факту мусів приставати з поляками, знаними мені ще з гімназії з Чорткова. Однак у Львові я почав вже більше читати українських часописів і там знаходив статті про українську науку; стрічався з літературною творчістю українською і тоді мені стало встидно, що я нічого свого не знаю. Я почав тихцем вчитися української історії та літератури, почав шукати українського товариства між студентами, однак воно щось то не дуже йшло. Я чув себе там чужим, не було тут моїх старих знайомих товаришів. Я вчився тільки тому про Україну, бо стидався сам себе, що як[]українець я нічого про Україну не знаю.

Як я кінчив третій рік юридичного факультету, молодші брати почали мене просити, щоби і їх віддати в школу. Я перервав свої студії тому, що мусів братів у школу посилати й не міг стільки назбирати грошей, щоби їх і себе в школі вдержати. В той час віддався праці на господарстві батьків. Запевнивши дещо братам науку, почав тоді думати про свої дальші студії. Я рішився вступити в монастир і стати монахом-священником. В монастирі був відрізаний від світу та від всякого політичного життя. Віддався виключно богословським наукам, а про політику боявся й думати, бо настоятелі за таке були б викинули зі школи. В монастирі я почав більше вчитися також українських наук та українознавства, які були конечні для українського священника.

В міжчасі чув про переслідування українців поляками, про арештування їх, вішання та високі виміри тюремної кари для них. Чув я також про великі українські процеси. Тоді почав слідкувати за причинами тих переслідувань і переконався, що поляки робили це тому, що це були українці, в додатку інтелігенти. Силою таких обставин в мені почала будитись злість, а потім ненависть до поляків та всего, що польське. Від того часу почав мріяти про те, щоб була якась війна, яка б стала причиною упадку зненавидженої мною Польщі, та щоб повстала українська держава. Я чекав на цю хвилину, як на спасення. Сталось - Польща пропала, а України не було. Вкінці Україну загарбав ще більший її ворог - чортячий німець. Я почав ще більше переживати, а національні почування у мене росли все більше й більше. Сьогодні я нічим іншим себе не почуваю, а тільки українцем, свій народ люблю і українцем хочу бути до смерті. Інших поглядів політичних я не мав і не маю. До жодних нелегальних українських організацій не належав і підпільної роботи не вів. Уважаю, що з тим, що я українець і хочу щоб Україна була, я не мав чого критися. По моему кожний член нації повинен свою націю любити й бажати, щоб вона мала повні права до життя.

На питання, ставлені мені Дольниковим, я не відповів, сказав, що вони є для мене чужі й на них я відповідати не вмію.

Вислухавши, Дольников сказав, що я досить гарно говорю, тільки не те, що треба, і що відповідає правді. Відтак почав мені говорити, що я у Козлова говорив правду, а перед ним вже це все хочу заперечити. Перед Козловим я признався, що був членом ОУН, сказав, хто мене туди завербував, як там працював, а зараз хитро-мудро хочу те все делікатно відкликати й зробити себе святим. При цьому він злостився, вдарив мене два рази в обличчя і, лаючи, кричав: "Я з тебе буду шкіру дерти, якщо ти будеш мене збувати такими дурницями. Як ти не схочеш говорити правди, то я тобі язик ротний ж... витягну й положу на полу і він сам мені буде говорити про все, що я буду питати. Ти з мене хочеш дурака робити? Ти все мені розкажи, що ти Козлову говорив, а потім додай ще те, чого йому не вспів розказати". Я сказав, що таких речей, про які він зараз мене питає і до чого каже признатися, я Козлову не говорив. Дольников прискочив до мене, знову вдарив раз по лиці, а потім почав бити п'ястуками під ребра та, лаючи, викрикував: "Так ти кажеш, що Козлов, офіцер, бреше, а ти говориш правду. От пожди, я тобі Козлова визву віч-на-віч і він тобі все переповість, до чого ти йому признався, він тобі покаже за це, що ти його брехуном називаєш. Ще раз тобі кажу говори все правду, по порядку. Ти перше говорив правду, бо був ранений і у тебе сиділа куля в голові. Ти думав, що сконаєш, то всеодно вже тобі було. Зараз, коли

тебе вилічили й коли бачиш, що будеш жити, ти хочеш відкликати свої зізнання. Та ми на твою рану не будемо звертати уваги. Ти стріляв себе з переду, а ми тепер тобі стрілимо у потилиці. Однак ми тебе будемо так стріляти, що ти вже не піднімешся.”

Тому, що Дольніков вдарив мене в ніс, мені пустилася носом кров. Він сказав до свого секретаря принести мені води, щоб я обмив себе. При цьому до мене говорив: “Я не буду над тобою розчулюватися. З тебе буде червона [кров л]лятися потоками, я тебе посічу нагайкою так, що на тобі шкіра потріскає, але ти тоді будеш говорити. Я бачу, що з тобою буде тяжка історія. Однак я твою впертість скоро з голови прожену. Ти будеш співати все, як пташка. Я вірю в це, що ти так скоро будеш говорити про свої бандитські діла, що ми тут оба зі старшиною не встиємо так скоро писати.”

Я ввесь час мовчав і прикладав змочену водою хустку до носа, який моментально опухав і болів від удару. Посидівши ще троха, Дольніков покликав конвоїра, який відпровадив мене до тюрми.

Того самого дня, вечером, Дольніков знов визвав мене на допит. Цим разом знову поставив питання, коли я став членом ОУН. Я відповів, що до ОУН ніколи не належав. Дольніков відразу попав у злість і почав голосно з криком питати чи я хочу, щоб повторилася та сама історія зі мною що передполуднем. Я сказав, що це непотрібно було перше й непотрібне зараз, але я не маю права тут нічого говорити. Дольніков почав злоститися, лаяти й кричати: “Як з тобою поступити? Жалко мені тебе, а радше того, що ти такий впертий в своїй глупості. Прямо з ума можна зійти, говорячи з тобою. Ти таки хочеш, щоб тобі показувати за кожним разом палку під ніс. Я не буду з тобою мучитися сам. Покличу двох чоловіків і як поставлять тебе ось тут на лавку, то так скрешуть тобі ж..., що ти ніколи не зможеш сісти на неї. Я тобі справлю такий празник, що ти жити будеш, їсти будеш, тільки с... ніколи не зможеш”. В той же час прискочив до мене з затисненим п’ястуком і вдарив догори під бороду, що [я] аж перехилився взад, а в очах з болю засвітилося. Тоді копнув мене в правий бік, почав різно називати й лаяти. Потім сів за стіл, дещо посапів, успокоївся і по хвилі сказав: “Пожди, я вже сьогодні телефонував до Козлова і сказав йому, що ти все те, що признав перед ним, зараз заперечуєш, кажучи, що він говорить неправду про тебе. Козлов відповів, що завтра він приїде до тебе і серйозно з тобою поговорить. Вот іди до камери та добре обдумай, як завтра ти маєш стрічати Козлова. Хіба вже тоді тобі не схочеться плести ерунду”. На цьому Дольніков закінчив і визвані ним конвоїри запровадили мене до тюрми.

Другого дня, передполуднем, Дольніков визвав мене на допит. Зараз на вступі спитав, як я постановив говорити сьогодні. Чи надумав говорити все по правді, чи, може, ще дальше держатися тої тактики глупої впертості. Я сказав, що ніколи недумав бути по-глупому впертий, але не можу не обстоювати правди, коли вона є по мойй стороні. Тоді він спитав мене, на якому пості я був перед самим моїм арештованням. Я відповів, що на жодному пості ніколи не був. Дольніков сказав, якщо я не був на жодному пості, то чому признався перед Козловим, що був членом обласного проводу ОУН Тернопільської області. Я відповів, що такого Козлову не міг ніколи сказати, бо на жодному пості організаційному ніколи не був. Я переконаний, що Козлов таких речей на мене не говорив і цього в мойому протоколі ніколи не було й не буде. Якщо б навіть Козлов приїхав сюди й почав мені таке в очі говорити, то я також в очі йому буду перечити, як закид неправдивий, а хіба видуманий. Дольніков сказав, що Козлов вже приїхав та зараз сюди прийде й буде зі мною говорити. Я відповів, що цього не боюся та, що добре, що він приїхав зі мною говорити, бо аж тепер виясниться, що я перед ним говорив, а чого не говорив. Дольніков сказав, що побачимо, як справа буде виглядати, та чи перед Козловим я буду такий герой, як зараз. По тих словах вийшов з хати, а мене оставив з своїм секретарем. Секретар звернувся до мене й почав лагідним тоном говорити мені, щоби я признався до вини й не зловив та не нервувал майора, бо це може катастрофально для мене покінчитися. Тут спитав мене чи я добре собі пригадую ці моменти й тих людей, котрі мене почали вербувати до праці в ОУН. Казав, щоб я над тим дуже багато не розводився, а тільки так здебільше розказав, поки майор успокоїться і верне в канцелярію. Я почав перед ним говорити, що фактично не має до чого признаватися, бо зі мною чогось подібного ніколи не було. Секретар, як і Дольніков, почав мені говорити, щоб я не заперечував своїх зізнань зложених у Козлова, бо така робота моя на ніщо мені не придасться, а тільки тим самим зажену себе в ще більшу халепу. Секретар в цей спосіб говорив зі мною можливо, півгодини й хотів вже навіть писати, що ніби я признався до того, що був членом ОУН, однак я сказав, що того протоколу не підпишу тому, що я цього не сказав і нехай він в мене цього не вмовляє. По часі вернув Дольніков і спитав чи я щось говорю, чи ні. Секретар відповів, що я до нічого признаватися не хочу. Дольніков звернувся до мене й, стоячи перед мною остро спитав, чи буду я говорити правду чи не буду. Я відповів, що з мойого допиту виходить, що я, як обжалований, маю бути для себе і оборонцем і прокурором, бо маю сам себе обтяжувати перед

судом, сам на себе маю говорити навіть те, чого я не робив. Дольніков розлостився на мене в цій хвилині і сказав: “Вот я тобі прокурор, і слідчий, і суддя, а ти бандит, сволоч, якого я маю судити”.

Відтак спитав, хто ще був зі мною разом в обласнім проводі ОУН. Я дальше обстоював при цьому, що такого не знаю, бо сам в такому не був. Тоді він спитав, в якому проводі я був. Я відповів, що в жодному. Дольніков завважив, що я напевно боюся признатися до цього тому, що був у вищому проводі ОУН, бо за це мене напевно чекає кара смерті, а чейже кара смерті чекає мене навіть за це, що я був собі звичайним членом ОУН. Я сказав, що я дуже добре розумію своє положення і тому не думаю зменшити своєї провини, а хочу її так представити, яка вона дійсно є. Неправди про себе, однак, не хочу говорити. Дольніков сказав, що я все по своєму дурному говорю, і правди говорити не хочу. Сказав, що я є правдивий фанатик бандерівський і не хочу нічого говорити, бо так бандерівське правило мені приказує, яке говорить, що ні словами, ні погрозою, навіть смерті, не можна зрадити організаційної тайни. Я сказав, що не чув про жодні подібні правила й тому не можу їх держатись. Держусь правдивої дійсности, а не якихось правил мені зовсім невідомих.

Потім Дольніков став мене питати, яку літературу я читав, що вплинула на мене й виробила у мене націоналістичні погляди. Я відповів, що читав книжки, які позичав початково в бібліотеці польської гімназії, а потім в бібліотеці читальні “Просвіти”, в бібліотеці університетській та монастирській. Це були книжки історичного, наукового та белетристичного змісту, затверджені польською державною цензурою. У цих книжках я не вичитав ніколи чогось такого, що було б бандерівського змісту. Інших книжок я не читав і їх змісту не знаю. Дальше Дольніков питав, від кого я діставав приватно літературу націоналістичну. Я відповів, що мені ніхто такої літератури не давав. Тоді він спитав мене, хто зі мною говорив на націоналістичні теми й тими розмовами вплинув на мене так, що я прихилився до тих поглядів і вступив до праці в ОУН. Я відповів, що таких книжок, чи взагалі літератури, не давав мені ніхто і я її не читав. Він (Дольніков) мене може мучити й навіть замучити, то я про такі речі йому нічого не скажу, бо їх зовсім не знаю. Дольніков ще трохи на мене злостився, а відтак покликав конвоїрів і сказав запровадити мене в тюрму.

Около 10.8.1944 р. ціла наша контррозвідка і її тюрма переїхали в с. Оглядів біля Радехова. Тут ми заквартирували в будинку місцевої школи. В цьому селі перебували ми около 10 днів, а потім перенеслися дальше на захід, за фронтом.

В с. Оглядів Дольніков визивав мене на допит тільки один раз. Питав, що знаю про акцію нищення комуністів і поляків під кінець німецької окупації. Я сказав, що такі акції відбувалися і всі люди бачили, як ночами горіли польські села та поміщицькі фільварки. Рано вже можна було почути про їх вислід.

Около 20.8.1944 р. ціла контррозвідка і її тюрма перенеслися в Любачівщину до с. Цівків. Тут ми розмістилися в бараку, в якому перебували німецькі пограничники в 1939-41 рр.

Третього дня по приїзді в с. Цівків Дольніков визивав мене на допит. На цьому допиті Дольніков питав мене, в яких околицях я перебував останніми місяцями німецької окупації. Я відповів, що перебував в Чортківщині, а останнього часу в Буданівському районі. Відтак Дольніков спитав, в яких околицях я рейдував з своєю групою бандерівців, як “карательним отрядом”, і нищив комуністичне та польське населення. Це для мене була найбільша несподіванка й тому я зробив великі очі; відповів, що вже ця справа, то таки найбільш неправдива тому, що мені ніколи навіть на думку робота мордерча не приходила. Я з натури своєї вже є нездібний до таких терористичних акцій. Цього з тої самої причини я не боюся, бо таких актів мною докονуваних мені ніхто не докаже. Цей закид мені прямо виглядає смішним. Дольніков сказав, що мені нічого не вірить тому, що я все заперечую, хоч у Козлова до багато діл з ОУН я признався. Цей акт обвинувачення не є “виссаний з пальця”, а опирається на документах. В цій хвилині Дольніков виняв з моєї картотеки аркуш паперу, записаний ручним письмом, і сказав: “Ось є документ, який ясно й виразно говорить про твій рейд з бандерівським відділом по теренах Тернопільської області й нищення тобою невинного комуністичного і польського населення”. Відтак цей акт він перечитав мені. Акт був, приблизно, такого змісту: *“В перших днях місяця березня 1944 р. перед північчю до нашого села приїхало на конях та прийшло піхотою багато українських бандитів. Одні окружили село, а другі ввійшли до середини й почали палити, та мордувати населення. В тому сук, що не палили домів українських і українського населення не вбивали, а нищили тільки поляків. Ця банда була під проводом одного знаного українського підпільника, якого бачили ми нераз перед тим, як він переходив через наше село. Наша розвідка узнала, що він називається Липовий Євген і є родом з Чортківщини. В сам час нападу він їздив на коні та давав прикази. Він сам, як ватажок, оказався там найбільш активним”*. (Під змістом була печатка сільради та підписи трьох чоловіків. Імена цих підписаних звучали як польські). Як Дольніков скінчив читати, я спитав його, в яких околицях це мало

бути. Він сказав, що це Тернопільський повіт. Відтак спитав мене, чи я тут також буду щось перечити. По короткій надумі я сказав, що від половини місяця лютого, аж до приходу ЧА на терени Теребовельщини, я перебував увесь час в Буданівському районі в сс. Ласківці і Романівка і дам багато свідків на доказ, що за цей час нікуди поза ці села не виходив. Друге, що цей акт доносу на мене є неправдивий, свідчить ще й це, що жодна сільрада не має ще печаток, а та сільрада положила на цьому акті печатку. Дальше сказав я, що мені виглядає, що ці підписані люди це самі поляки, а що вони на таку грубу брехню здобулися, то я того по них сподіюся. Однак, що вже найважніше, то в Тернопільському повіті за цілу німецьку окупацію я ні разу не був. Кінець-кінців, як вони могли мене пізнати там вночі, а ще саме важне довідатися, що я так називаюся і походжу з Чортківщини. Після цього Дольніков спитав чи я заперечую правдивість цього акту. Я відповів, що цей акт є фальсифікат. Дольніков дуже розсердився, почав мене бити по лиці, копати ногами і, лаючи та називаючи мене різно, кричав: “перше закидав брехню Козлову, а зараз мені”. Потім казав мені сісти на своє місце і, двома олівцями стиснувши за горло, з криком питав: “Хто бреше, хто бреше, хто бреше і хто бреше?!” Я з болю не міг говорити й тому мовчав. Відтак Дольніков моє горло пустив, став бігати по канцелярії і довгий час кричав. Я увесь час мовчав. Потім Дольніков став напроти мене, взяв мене за бороду й підніс голову догори, казав дивитися йому в очі та спитав чого я мовчу. Я відповів, що як ми оба будемо так кричати, як він кричить, то повстане тоді хіба жидівський хайдер. По цих словах Дольніков кинувся наче опарений і почав мене знову бити по лиці та голові. Вкінці вхопив за свій пістоль, приложив мені до голови та говорив, що мене застрілить. В той час я мимоволі усміхнувся. Він це завважив і спитав чого я сміюся. Я сказав, що зараз найменше його боюся, бо я певний, що він мене [не] застрілить тому, що цього йому зробити не вільно. Він, посапівши, пішов за стіл і почав сильно та нервово курити папіроса. Потім покликав конвоїрів і приказав їм, щоб мене зв’язати і так водити на допити. Начальникові тюрми переказав, щоб мене вкинув на 10 діб до карцеру. Мене зв’язали й відпровадили до тюрми.

Дня 28.3.1944 р. контррозвідка разом з тюрмою переїхала аж за Ряшів до с. Глогув. Тут ще раз визвав мене Дольніков підписати прольонгату акту про мій арешт на дальших три місяці. Більше з Дольніковим я вже не стрічався.

Дня 14.9.1944р., около 2-ої години досвітку, мене визвали з камери з усіма своїми речами. На тюремному подвір’ю зібрали нас около 15-ть арештантів. Сюди заїхала тягарова крита автомашина й

нас всіх до неї посадили. Ніхто з нас не знав куди їдемо. Приїхавши до Львова, мене забрали два москалі та повели на вулицю, що провадить на м. Тернопіль. Тут задержали якусь автомашину, всіли до неї разом зі мною і поїхали до Тернополя. В Тернополі переночували, а другого дня поїхали автомашиною до Микулинець. Тут знов ночували. Дня 16.9.44 р. рано, з Микулинець переїхали автомашиною до Теребовлі. Пополудні в Теребовлі всіли до поїзду і пізнім вечером приїхали в Чортків. В Чорткові мене завели в УНКГБ по Тернопільській області й передали якомусь дижурному капітанові. Цей, по втягненні мене до своєї книги, перевів до тюрми УНКГБ, що містилася в цьому самому будинку в сутеринах (при вул. Касимова ч. 3) Запровадив мене до камери ч. 4. Тут я застав двох молодих хлопців-в'язнів, що сиділи за приналежність до ОУН.

Другого дня, рано, мене визвали й запровадили до того самого капітана, що попереднього дня мене приймав. Цей капітан (літ около 45, середнього росту, темний бльондин, худощавий, плечі дещо похилені, обличчя сухе подовгасте, високе чоло, зачіска догори, очі сині - ясні, ніс тонкий подовгастий, зуби густі, губи тонкі. Добре говорив по-українськи і зі мною тільки по-українськи говорив) об'явив мені, що він буде вести моє слідство. Пізніше я довідався, що він називається Сивак і є заступником начальника слідчого відділу.

Сивак початково випитував мене коли я арештований, де та в який спосіб. Я йому оповідав про це. Дальше він питав, хто провадив моє слідство дотепер та чи давали мені доброго "бобу" в контррозвідці. Я розказав про моїх дотеперішніх слідчих. Потім спитав, в який спосіб я себе прострілив та де й хто мене лікував. Все це я розказав. Сивак цікавився моїми вражіннями при стрілянні себе, про що казав собі докладніше оповідати. Відтак питав мене, в яких місцевостях я сидів приарештований контррозвідкою. Я розказав. Після цього запитав, чи я задоволений з того, що мене передали в УНКГБ. Я відповів, що контррозвідку вже знаю добре тому, що вже був у їх руках, а в НКГБ щойно перший раз. Сивак сказав, що в контррозвідці є багато остріше, чим у них. В контррозвідці скоро розстріляють, бо це військовий суд, а в НКГБ справу докладніше перевіряють, не спішається, щоб через поспіх людина часом не потерпіла передчасно.

Потім сказав мені, що вони вже давно шукали мене й не знали де я дівся, аж вкінці напители в контррозвідці й сказали, щоб контррозвідка передала мене їм. Про мене вони мають всі докладні дані, як про мене самого так і про мою роботу в ОУН. Тому, отже, треба, щоб я розказав усю правду, не старався нічого крутити, бо то нічого мені не допоможе, а тільки пошкодить. Говорив, щоб я не боявся

признатися до своєї вини - мовляв, буде більша кара, - тільки все точно розказати, як було, а пізніше побачу, що на тому добре вийду. В противному разі нара[ж]у себе на неприхильність самого слідчого, а потім прокурора й цілого трибуналу, що буде мене судити. Сивак сказав, що він буде зі мною поступати як з найкращим приятелем, якщо я буду його шанувати й говорити йому про все так, як воно фактично було. Тут він запропонував зробити з ним договір. Я сказав, що договір є зайвий, бо я й без договору буду казати правду. Кінець-кінців ми домовились, що я буду казати йому всю правду, а він буде зі мною чесно поводитися. Застеріг собі, однак, що як не додержу угоди, то дуже зле на тому вийду. Я приобіцяв умову нашу додержати.

Тому, що, їдучи з Рязівщини, я був дуже змерз, зараз почував себе хворим, мав високу гарячку й мене сильно морозило. Я сказав про це Сивакові й він приобіцяв передати мені до тюрми аспіріну та ще якісь лікарства і сказав, що допоможе мені скоро вилікуватися з того.

Ще питав мене Сивак, чи я маю яку родину. Я відповів, що є мати, однак вона не знає де я нахожуся і тому напевно не прийде сюди та [не] принесе жодної помочі. Сивак сказав, що треба буде матір якось повідомити, що я в Чорткові. Сивак бачив, що я дійсно хворий і тому відпустив мене до камери. Вернувши в камеру, я положився і таки на добре розхворівся. Від Сивака не було жодного лікарства, ані якоїсь іншої помочі. Я лежав у високій температурі.

Другого дня Сивак знов визвав мене на допит. Я такий був хворий, що ледви зайшов. Сивак спитав мене, чи насправду я почуваю себе таким хворим, як виглядаю. Я сказав, що маю дуже високу температуру і велику спрагу. Він сказав, що мене не буде довго держати, тільки от так троха зі мною поговорить і відпустить. Відтак приказав якійсь жінці - Клаві, щоб принесла води і термометр. Вона це принесла, Сивак дав мені пити води і зміряв температуру. Я мав понад 40 градусів гарячки.

Після цього Сивак сказав, щоб я поволі розказував йому дуже докладно свою біографію. Я став йому розказувати. Він сидів тільки і слухав, не писав ще нічого. Час від часу заходили сюди інші москалі й давали Сивакові якісь карточки до підпису. Через годину часу зайшов сюди якийсь полковник (літ понад 45, вище середнього росту, блондин, голова завсігди голена бритвою, сам сильної будови, лице повне округле, рум'яне, очі ясно-зелені, губи тонкі, уста затиснені, ніс подовгастиий, легко піддертий. Говорив тільки по руськи. Часом одягнений по-цивільному: в чорному пальті і чорному кашкеті). Як він увійшов, Сивак встав та казав мені встати. Пізніше я довідався, що це був начальник слідчого відділу по прізвищу Дранічніков.

Цей полковник звернувся до мене з запитанням як називаються. Я сказав. Тоді він почав з мене кптити, питаючи скільки я убив комуністів та чи часом я не кандидатував на головного провідника ОУН. Я мовчав, бо й що ж було мені говорити. Потім питав, хто мені так голову розбив та чому я себе не застрілив, коли стрілявся. Відтак почав мене поучати, як належить говорити правду перед слідчим. Сказав, що вони вже все знають про мене та про мої ганебні діла. Так поговоривши на ці теми пішов.

По відході Дранічнікова я продовжав переповідати Сивакові свою біографію. Вже сидів у Сивака приблизно дві години. Я почув себе так слабо, що не міг сидіти на кріслі, і сказав про це Сивакові. Він не відпускав мене до камери, а тільки казав сісти на підлогу й так говорити. Я ще не хотів того робити, думаючи, що ще посиджу трохи й він таки відпустить. Однак Сивак не відпускав, а казав даліше продовжувати свою біографію. Я ще говорив на кріслі около 10-15 хвилин і вже так знемігся, що мусів таки сісти на підлогу. Сивак побачив, що зі мною не жарти і відпровадив мене до камери. Того ж дня, передвечером, прийшла до камери тюремна лікарка і спитала за мною. Я зголосився й вона покликала мене до своєї амбулаторії. Тут зміряла температуру, обстукала мене, збадала віддих, а потім сказала, що у мене є досить сильна грипа. Подала мені лікарства й сказала, що перекаже Сивакові, щоб він мене не кликав через кілька днів на допити, бо мені треба лежати. Фактично через дві доби Сивак мене на допит не кликав, покликав щойно третього дня.

Було це 21.9.1944 р. На цьому допиті Сивак казав продовжати свою біографію. Я продовжав. Дійшов вже до університетських часів. Коли я переповідав гімназійні часи, Сивак випитував, які науки ми брали та як нам деякі квестії наукові пояснювали. Цікавився також співжиттям студентів між собою, а головнo студентів різної національності. Питав про те, яке було відношення професорів-поляків до учнів поляків і учнів українців. Розпитував також чи гімназійні учні інтересувалися політичним життям та чи могли належати до якихось товариств. Я сказав, що за Польщі в середніх школах було остро заборонено учням займатися політичним життям, а то за таке викидали зі школи. Це було вже дозволено щойно на університеті.

Даліше я став переповідати часи моїх студій на університеті. Тут сказав також про свої ліві – комуністичні погляди, а навіть невеличку працю в тодішній КПЗУ. Сивак сказав, щоб я про це говорив сміло, бо під тим оглядом і так не відповідав би за роботу навіть ворожу комунізмові тому, що та річ після радянського кодексу не підлягає карі задля своєї перестарілости. Тут вже пройшло 10 літ від хвилі, коли акт був доконаний. Інтересно йому було тільки, як тут студенти

під тим оглядом працювали та як КПЗУ на наших землях при Польщі була поширена. Зацікавився немало рухом політичним, а головню самостійницьким серед українців. Я сказав, що на теренах бувшої Польщі існувала підпільна українська організація, яка знана була з великих процесів українців перед польськими судами. Тут сказав я про процес Біласа й Данилишина, про Ольгу Басараб, про розстріл Головінського, про Пришляка і Голояда, про Бібрський процес, про вбивство Перацкого, львівський, варшавський процеси і т.п. Дальше говорив про пацифікацію, про нищення українського шкільництва, про недопускаємість українців на вищі студії, про кольтонізацію поляками українських земель та інше; які були причини невдоволення українців з польського гнету й терору, що, тим самим, було спонукою до творення українцями підпільних політичних організацій.

Потім Сивак зробив дегресію у цій розмові й почав мене випитувати про програму науки на юридичному факультеті. Я йому це оповідав. Вкінці він зацікавився польським політичним правом та суспільною економією проф. Грабського Станіслава. Йому було найбільш цікаво, в який спосіб польські професори викладали теорію Маркса й Енгельса та як вони висловлювалися про режим, який панує зараз в СРСР. Я оповів йому так, як фактично воно було.

Слідуючого дня, то є 22.9.1944 р. Сивак визвав мене на допит. Знову казав мені продовжувати автобіографію. Я продовжав. Говорив про перерву своїх правничих студій, про причини тої перерви та про цілорічну мою працю вдома на сільській господарці. Так перейшов до часів мого вступлення в монастир оо. Василян в Крехові біля Жовкви, а відтак про арештування мене польською поліцією і відставлення під конвоем в Чортків до окружної слідчої експозитури, про мою тюрму й суд за приналежність до КПЗУ.

Сивак над цією справою довше задержався й почав запитувати хто засідав тоді на лаві обжалуваних, який був склад трибуналу, який прокуратор та оборонці. Казав прямо розповісти йому цей цілий процес. Я йому все оповів, що тільки пам'ятав. Питав мене, чи ще хтось живе з тих підсудних. Я сказав за кількох, про яких знав, що щедесь вони живуть.

Перепопівши про свій процес в КПЗУ, я став оповідати йому про те, що по виході з тюрми я знов вернув до монастиря, де був аж до листопада 1940 р. Тут знов Сивак спитав, що спонукало мене йти в монастир, яке було там життя і наука та яка праця в майбутньому. Я перепопів йому майже цілий триб монашого життя. Тоді він запитав, чому виступив з монастиря та чим в той час займався. Я подав йому причину виступу з монастиря та сказав, що після виходу з монастиря

працював учителем в с. Вінкентин, повіт Володава на Холмщині, аж до вибуху радянсько-німецької війни. На цьому того дня допит скінчився і я пішов до камери.

На другий день Сивак знов визвав мене на допит. Я продовжував свою біографію до часу приходу ЧА в Галичину 1944 р. та до арештування мене більшовиками. Сказав, що в липні 1941 р. приїхав до Чорткова та став до праці в чортівському суді, як секретар апліканта Дерій Омеляна. Тут працював до кінця місяця вересня 1941 р. Потім пішов учителювати в с. Долина Чортківського р-ну, де був до половини січня 1942 р. В січні поїхав на Холмщину до с. Вінкентин повіт Володава, де учителював ще перед радянсько-німецькою війною. У селі Вінкентин думав знов учителювати, однак тут вже була учителька інша. Я пробув там до місяця серпня і вернув до Чорткова, де був цілий місяць, а у вересні знову поїхав до Вінкентина. В листопаді приїхав додому вже на стало. Однак мені сказали, що за мною шукає німецька жандармерія, щоб мене арештувати за це, що я без зіволення німецької влади покинув в 1941 р. працю учителя на Холмщині і поїхав в Галичину. Я не мав іншої ради, як скриватися. Довший час крився у своєї рідні в сс. Ягольниця Стара і Долина, а в лютому 1944 р. перейшов в с. Ласківці Буданівського району до свого знаомого Давибіди Олекси. Давибіда запізнав мене з своїм товаришем з с. Романівки того ж району – Думанським Мирославом. В половині березня я перейшов до с. Романівки до товариша Давибіди Олекси Думанського Мірка, у якого перебував аж до приходу більшовиків, то є до 24.3.1944 р. Ми оба з Думанським скривалися разом. Під Романівкою на полі в часі нічної засідки мене зловили більшовики. На цьому допит закінчився і я пішов до камери.

Через одну добу мене ніхто не визивав. Аж 25.9.1944 р. Сивак знов покликав мене на допит. Цим разом сказав, щоб йому переповідати ще раз свою біографію, а він буде те все писати. Я диктував, а Сивак писав та час від часу питав мене про деякі пояснення. Так він писав приблизно дві години, а потім відпустив мене до камери.

На подібні допити визивав мене Сивак майже щоденно через два тижні. Все я говорив свою біографію, а він випитував дещо ширше про ті справи і все це писав. З моєї праці в суді спитав, чиї були слідства і процеси. Я вичислив слідуючі: Підсадний Володимир, двох братів Галат, Дутка (всі з с. Росохач), Вівчар Данило, Плішка Микола, Шушко Іван, Козак Бернард, Біловус Євген (всі з с. Угринь), Мельник Роман – з с. Ягольниця Стара, два брати Вонсович – з с. Синякова, поляки і євреї з м. Ягольниці, двох братів Жизномірських

– з с. Улашківці, Шеферова – полька з Заходу, Кнобльох – єврей, Шульвольф – батько й син, Бранде Натан, Мессута (всі євреї з м. Чортків) і інші.

Скінчивши писати автобіографію, Сивак звернувся до мене, покрутив головою і сказав: “Ой, Євгене, Євгене і щось мені бачиться, що ми зірвемо свій договір, який ми оба зробили на початку. Мені щось-то показується, що то не все правда, що ти тут мені наговорив. Але нічого. На, бери читай і те все попідписуй на кожній сторінці внизу. Я все те перевірю, але, як буде неправда, то буде біда”. Я все перечитав. На цьому допит закінчився і Сивак відпровадив мене до камери.

Від цього часу ніхто мене не визивав приблизно через п’ять тижнів. Я не знав в чім справа й почав думати, що мене вже забули. Я вже хотів писати заяву до Сивака, з просьбою, щоби взяв мене на допит.

Щойно приблизно по п’ятих тижнях, в першій половині місяця листопада Сивак покликав мене на допит. Зараз на перший погляд я побачив у нього не такий настрій, яким він приймав мене попередніх допитів. Він був лихий і грізно глянувши на мене, сказав: “Сідай!” Сивак почав на мене сварити та прозивати брехуном, сволоччю і т.п. Сказав, що він ніколи був би не сподівався, щоби я його так обріхував, використовуючи його доброту. Це все, що я йому наговорив оказалось по його провірці великою брехнею і ці протоколи він буде змушений знищити і починати слідство наново. Не може він собі віджалувати того, що він дався мною так набрати. Зараз же він зриває зі мною цей договір мирного відношення до мене, тому, що я не гідний того, щоби зі мною жити дружньо. Від сьогодні він знає, що я є ворогом його і Радянського Союзу і тому він мусить зі мною числитися, як з ворогом. Сказав, що він, на початку постановив був собі навіть не ткнути мене рукою, але переконався, що до мене треба буде говорити, як говориться з бандерівським фанатиком, який любить “терпіти за ідею” тортури, а навіть смерть, щоби тільки тайни не зрадити. З такими фанатиками він говорити вміє і не буде щойно на мені вчитися. Сказав, що він вже 17 літ працює в НКВД, тому вже був час навчитися з такими запеклими людьми говорити. Сказав: “Вір мені Євгене, що тепер пожалієш того, що ти так зі мною ганебно поступив. Тобі не оплатиться водити мене за ніс, бо не вдасться тобі це, а всякі спроби твої, брехати дальше перед мною, будуть тебе дорого коштувати. Зараз ти не можеш вже числити на якусь ласку у мене, та на визволення себе легким способом. Ти суджений будеш. Хоч ти не хочеш нічого говорити, то і без твого говорення, ми маємо на тебе так багато, нічим не збитих, компрометуючих матеріялів, що на підставі цих самих, ти 15 літ тюрми получиш. Якщо ти признаєшся сам до вини і

широ покажеш жаль свій за гріхи, то очевидно кара твоя наполовину буде легша. Все це залежить тільки від тебе”.

Я сказав, що я іншої правди крім тої, яку йому вже сказав, не знаю і тому не можу сказати. Сивак сказав, що як не хочу говорити, то не треба, ніхто мене силувати не буде. Прийде час, що я сам буду писати з тюрми заяву за заявою і буду в них просити, щоб мене взяли на допит, бо хочу визнати всю правду. Однак тоді ніхто не буде спішитися брати мене на допит, тому що нікого ця справа не буде пекти. Якщо тюрма мені допече, тоді щойно я буду насправду щирий в своїх зізнаннях. Звернувся до мене і сказав: “Я навіть не хочу тебе сьогодні допитувати, тому, що я переконаний що ти не зміниш сьогодні своїх зізнань, а будеш мені далі брехати. Я вперед буду мусити переконатися, що ти хочеш говорити правду, а тоді щойно братися до твого слідства. Ну! Скажи Евгене! Будеш говорити правду і братися до твого слідства, чи ні?” Я сказав, що говорю правду, не думав і не думаю перед ним брехати. Сивак говорив далі що мені не вірить, бо має аж надто ясні докази, що говорю перед ним неправду. Такої правди як я йому говорив попередньо він чути більше не хотів і казав щоб з такою правдою до нього більше не виїжджати. Рівнож сказав що сьогодні мене допитувати не буде і якийсь час дасть мені спокій, щоб я міг в камері все докладно пригадати собі, а відтак на допиті все правдиво розказати. На цьому він закінчив і казав мені йти до камери.

Третього дня Сивак покликав мене знову на допит. На допиті питав чи я надумався говорити правду, чи думаю далі йти шляхом брехні і обману. Я сказав що хочу і буду говорити правду, що тільки буду знати, тільки щоб він не вимагав від мене того, що я не знаю. Сивак запевнив мене, що таких справ, про які я нічого не знаю, мене питати не буде. Далі питав мене, коли і як почали в мені зроджуватися націоналістичні погляди і під якими впливами. Я пояснював, що у мене були і є національні погляди, однак не було в мене ніколи націоналістичних поглядів, а між тими двома хіба є якась різниця. Я з дитини вихований батьками як українець, а будучи вже в школі, вчився сам історії України та української літератури, чув про великі процеси українців перед польськими судами, про розстріли й вішання українців польськими судовими органами, чув я і переживав сам за боротьбу українців за українську школу, освіту та науку. Бачив я, що тисячі української молоді марнується тому, що поляки не приймають її до польських шкіл, а українські школи замикають. Переживав я вже польську пацифікацію на українських землях, коли польські собаки били задармо українське населення,

палили й нищили українське добро та замикали зовсім не винних українців до тюрми.

Було багато-багато інших таких несправедливих діл польського правительства супроти українського населення, які я сам бачив і на власній шкірі переживав. Внаслідок цього у моїй душі починала зроджуватися ненависть до поляків та до всего, що польське. В парі з тою ненавистю до поляків росла все більша й більша любов до мого поневоленого народу. Доходило до того, що я вже був здецидований прийняти на себе будьяке інше ярмо державне, щоб тільки позбутися раз назавжди польської корми. У мене в душі зродилося бажання війни, яка б розторошила зненавиджену мною і цілим українським народом Польщу та освободила б нас з-під польського гнету. Я не почував себе людиною під Польщею тому, що не [мав] прав до життя, які зате мали поляки, що під кожним оглядом стояли багато гірше від мене. Мене боліла та польська несправедливість зглядом нас, українців. Я хотів в якийнебудь спосіб шукати дороги виходу з того прикрого положення моєї нації. Політичні погляди у мене ще не були оформлені, українського товариства я не мав тому, що школу кінчив польську й жив весь час в польському середовищі. Мене легко тоді можна було охопити. Хто тільки в той час у своїй політичній програмі виступав проти польського правительства, а обіцяв свободу й повні права для мого народу, я тоді й приставав до нього. Таким же самим чином я попав у КПЗУ в 1932 р. Хіба вже хоч би цей факт свідчить, що я не міг ніколи бути націоналістом в повному розумінні цього слова. Признаю одверто, що Україну люблю, а всіх тих, що хочуть відібрати мому народові право до життя, ненавиджу. Про форму, якою мала б бути Україна, мені незалежить. Мені залежить тільки на тому, щоби Україна жила і щоби з нею числилися інші нації. Одного тільки собі не бажаю, щоби поляки знову радили й правили Україною.

Сивак признав мені рацію і сказав, що він годиться зі мною, тільки неясно йому, чому я вступив в ряди ОУН і не хочу до того признатися. Я відповів, що до ОУН не належав і не можу признаватися до того, чого не робив. Дальше Сивак питав мене, що я знаю про ОУН. Я виправдувався тим, що не можу нічого сказати тому, що до цієї організації не належав, а знаю лише те, що така організація існує та що повстала вона в 20-их роках. Докладної її історії і програми не знаю. Ціль тої організації є – здобути дорогою революції Українську Самостійну Державу. Про таку організацію я чув ще за Польщі з процесів над членами цієї організації, а за німецької окупації появлялися деколи летючки видавані нею, які я нераз читав. В час німецької окупації голосна була справа розколу тієї організації на дві

частини, а саме: на бандерівців і мельниківців. Назви ці пішли від прізвищ людей, які ці угруповання очолювали, а то: одних очолював Бандера Степан, а других Мельник Андрій. Ці два табори між собою суперечили. Мельниківці визвали собі на поміч німців і при їх допомозі відшукували бандерівців і їх вбивали, або садили до тюрм. Цими діями вони звелися до того, що стали впрост агентами на німецькій службі. Це було основною причиною, що український нарід зненавидів мельниківців і став їх одверто називати зрадниками. Бандерівці зате набрали в народі повного довір'я і стали одинокою організацією, яка бореться за самостійну Україну, за права українського народу.

Сивак з цим не годився, говорив, що не можна сказати, що тільки мельниківці стали на службу німцям, бо бандерівці також пішли тією ж дорогою. Сам Бандера, чейже ж, в порозумінні з німцями творив "СС Дивізію – Галичина", а зараз він вже в 1944 р. зробив з німцями договір спільно воювати проти більшовиків. Я доказував, що бандерівці не могли творити цієї дивізії, а противно, вели сильну пропаганду проти неї, а навіть карали тих людей, які записувалися як добровольці до цієї дивізії. Вдальшому я твердив, що цю дивізію організували й пропагували саме мельниківці, через що повстала ще більша ворожнеча між бандерівцями і мельниківцями. Активну участь в організуванні цієї дивізії брали Українські Комітети, які були в руках мельниківців. Те, що бандерівці не співпрацювали з німцями, доказує цей факт, що вже в 1941 р. німці арештували самого Бандеру й цілий час держали його в тюрмі. Арештували також інших співпрацівників Бандери, з яких одних постріляли в тюрмах, а других держали аж до своєї капітуляції. Як зараз представляється справа з самим Бандерою, мені невідомо, пояснював я, тому що від приходу ЧА я є арештований і нічого не знаю, що діється не тільки на політичній арені, а навіть не знаю що діється з моєю родиною. Не думаю, однак, щоби Бандера жив, бо німці певно його вбили.

Сивак доказував мені, що фактично в 1944 р. Бандера підписав договір з німцями про те, що він враз з цілим народом піде помагати бити спільного їм ворога – більшовиків, за що німці звільнили Бандеру з тюрми. Бандера, однак, вийшовши з німецької тюрми, втік до Америки й там шукає захисту для себе та своїх найближчих. Зрештою, – сказав він, – не має різниці між бандерівцями і мельниківцями, всі вони спрямовували свою зброю проти нас. Так одні як і другі змагали до створення України, яка мала служити виключно їх особистим цілям, і визвали німців на поміч в боротьбі з нами. Це, що вони, може, боролися між собою, робилося нарочно, щоб пізніше себе оправдати перед народом, якщо боротьба за Україну увінчається фяском

[фіаско]. Тоді вони будуть складати вину своєї невдачі одні на других. Що ця боротьба їм не вдається, вони бачили ще на початку, а піднялися до цього великого завдання тільки тому, щоб виробити собі рекляму в народі та стати героями в історії визвольних змагань України. Хіба ж це не глупота з полуманом крісом ставати до боротьби проти такої сильної держави, якою є СРСР? Та ж таке ОУН-івське військо можна протягом одної години винищити впень. Це, прямо, виглядає так, якби жаба скакала до слона й казала: “Втікай, бо з’їм тебе”.

Дальше Сивак сказав, що доказом того, що хвилева боротьба між тими двома таборами була тільки фіктована, є те, що сьогодні оба ці табори злучилися в одну цілість, в одну організацію й спільно ведуть боротьбу проти більшовиків.

Після цього Сивак спитав мене, чи знаю кого, що належав би до одного чи другого угруповання ОУН. Я відповів, що чув за німців, що до тайної української організації належали члени родини адвоката Юрчинського в м. Чорткові. На питання Сивака хто саме, я відповів, що його дочка Надія, син Юрій та дві молодші дочки – Олена й Мирослава. Надія і Юрій ще в 1940/41 рр. були арештовані й пропали в тюрмі, а Олена й Мирослава за німців скривалася. Батька їх ще в 1941 р. вивезли на Сибір і він там помер. До цієї організації належав також Кляштифорський Ярослав з с. Шульганівка Чортківського р-ну, який скривався і в 1941 р. був вбитий енкавидистами в с. Ягольниця Стара; Брилинська Наталія з с. Шульганівки, арештована в 1940 р. і в тюрмі пропала без вісті; Фірман Михайло з с. Угрин[ь] Чортківського р-ну, працював під час німецької окупації в Укр. Окр. Комітеті в Чорткові (про це, що належав до мельниківців, він говорив одверто); Дерій Омелян Осипович з села Долина Чортківського р-ну – під час німецької окупації працював в суді в м. Чорткові, належав до мельниківців і з цим не крився; Гуцул Петро з села Долина – 1942 р. вступив до німецьких СС-ів. До бандерівців належав Саміла Микола з с. Калинівщина Білобожницького р-ну, якого німці 1943 р. вбили. Цього останнього я пізнав 1941 р., коли працював в суді в м. Чорткові. Він тоді був при Українській Поліції. До мельниківської організації належали ще: Бас Осип Миколайович, Поповський Осип, Межибродський Іван Миколайович, Березович Стах Данилович, Фірман Осип Антонович. Всі вони з села Угринь. Про їх приналежність говорив мені Фірман Михайло, який був zarazом їх провідником, а також вони самі говорили про це прилюдно.

Сивак звернув увагу, щоб говорити про тих, що сьогодні живуть ще й перебувають в підпіллі або пішли в армію, чи, евентуально, сидять вдома. Я сказав що говорю про тих, про яких [з]наю певно. Не можу ж

говорити на вітер, бо за неправду також буду відповідати, як за впровадження в блуд органи безпеки. Тоді Сивак сказав, що я, значиться, не хочу говорити про всіх тих, про котрих знаю тому, щоб їх не арештували. Я відповів, що говорю не тільки про тих, що не живуть, але й також про тих, що ще зараз живуть. І так, живуть ще обі Юрчинські, Фірман Михайло Антонович, Фірман Осип Антонович, Дерій Омелян Осипович, Гуцул Петро, Бас Осип Миколайович, Поповський Осип, Межиброцький Іван Миколайович, Березович Стах Данилович. Про них я знаю і тому кажу. Відтак Сивак спитав, чому я говорю переважно про самих мельниківців, а про бандерівців тільки про тих, які вже не живуть. Я відповів, що мельниківців скорше можна було пізнати, як бандерівців тому, що бандерівці більше себе конспірували, а мельниківці говорили про себе одверто, хвалилися тим та ще й показували зброю, яку німці давали їм “для власної оборони”. Зброєю хвалився, наприклад, Фірман Михайло, який навіть на вулиці в білий день стріляв. Хвалився також пістолем Межиброцький Іван Миколайович. Щодо Дерій Омеляна Осиповича, Межиброцького Івана, Березовича Стаха Даниловича – вони їздили з німцями по селах, а то навіть ходили по хатах з німцями й показували, де люди перед ними (німцями) скриваються. Все це Сивак списав в формі протоколу і я підписав. На цьому цей допит покінчився і мене Сивак відпустив до камери.

Вернувши до камери, я став думати над своїм прикрим положенням. Бачив, що прийдеться з Сиваком зводити сильну боротьбу, я добачував в ньому сильну зміну на мою некористь. Почав вірити в це, що він фактично має на мене обтяжуючі матеріали й не попустить мені, а схоче напевно, щоб я таки признався до правди. Дальше, я хотів вірити в це, що в моєму селі живуть ще комуністи з часів моєї праці в КПЗУ і вони зі злости на мене, що я покинув комуністичну роботу, про мене все розкажуть, а то й наочно будуть говорити мені про мою ОУН-івську працю за німців і тепер. Крім того, в селі жили також люди, які знають, що я їх переслухував в суді не як секретар, а тільки як слідчий суддя. Ці самі люди будуть на мене свідчити, що в 1941 р. я провадив слідства проти комуністів і з моєї причини багато людей, навіть з мого села, німці розстріляли. Почалась у мене страшна внутрішня боротьба. Я не знав, що з собою почати. З одної сторони ставали перед мною правила українських націоналістів і незломний закон природи про любов людини до своєї батьківщини, а з другої – тортури, Сибір, каторги на далекому північно-східньому континенті СРСР. Не було нікого, хто б міг порадити мені, кого можна було б запитати. Треба долю свою рішати самому. По

довгих роздумуваннях я постановив ще держатись через якийсь час і слідувати за думками Сивака. Можливо, що він ще сам не знає цього всего про мене, а тільки так підходить. Тому я рішив держатися хоч би мене незнали як тортурували.

Через два дні Сивак визвав мене на допит. Цим разом він сказав мені таке, чого я ніколи був би не сподівався. А саме, що він провів мою справу через свідків, які признали, що я є членом ОУН ще від тоді, коли залишив ряди КПЗУ. Ця сама причина, що я вступив в ОУН, змусила мене виступити з КПЗУ. Це сталось ще у Львівському університеті, коли я почав більше приставати з товаришами-українцями. Ці товариші спричинились до того, що я змінив свої погляди й вступив в ОУН. Це було також причиною, що я не кінчив вже навіть правничих студій, а жертвував себе цілковито праці для України. Дальше доказував мені, що неправдою є це, що я був на богословських студіях в монастирі оо. Василян, бо в той час я був в Німеччині, як висланик ОУН, і мав там підготовляти себе на вищий керівний пост в цій організації. Вернувши з Німеччини в 1941 р. заняв пост обласного провідника ОУН Тернопільської області, а останньо був членом крайового проводу ОУН на ЗУЗ. Неправдою мало б бути й те, що я учителював в с. Долина. Я там перебував, але тільки як підпільник-бандерівець. Перечив також тому, що я перебував в с. Вінкентин, повіт Володава, а зате правдою мало б бути те, що я в той час вже був в підпіллі і працював обласним провідником та що мене зловила контррозвідка не як дизертира, а як старого підпільника-бандерівця. Говорив, що ціла моя родина, це знана стара бандерівська родина, якої всі члени належать до ОУН, і вже від 1939 р. скриваються як від німців так і від більшовиків. Два брати вже згинули як бандерівські провідники, один ще скривається, а я є в їх руках. Тому радив, щоби я не крутив, не вдавав "святого", що нічого не знаю. Виговоривши мені це все, звернувся до мене з запитанням, що я на це скажу. Я відповів, що це все є брехня, що свідки на мене набрехали. На доказ цього, що я від липня 1935 р. до листопада 1940 р. був на студіях в оо. Василян, можу дати багато свідків, так цивільних людей як всіх своїх професорів, що мене там вчили, і співтоваришів, що разом зі мною були на студіях. Дальше говорив я, що можу дати теж свідків на те, що від початку жовтня 1941 р. до половини січня 1942 р. був учителем в с. Долина. На це я можу дати свідків з свого села як і з с. Долини, а також і інших учителів, які зі мною там працювали чи знали, що я в тому часі вчителював. На доказ цього, що в 1942 р. я, майже цілий рік, перебував в с. Вінкентин повіт Володава й нікуди не виїжджав та не займався жодною підпільною роботою можу дати також багато

свідків з с. Вінкентин. Брат мій Володимир, який ще живе, не скривається, а з хвилиною мобілізації пішов в ЧА. Про це говорила мені мати на конфронтації зі мною у першого могого слідчого Козлова.

Сивак на мої заперечення не звертав уваги, говорив, що йому непотрібні мої свідки, що він має своїх свідків, яких він вже переслухав і вони зізнали так, як він мені говорить. На моє твердження, що це є груба неправда, і на прохання щоби переслухати моїх свідків, він сказав, що всякі попи, яких я хочу подавати як свідків, не мають жодної вартості, бо вони такі самі бандити-бандерівці, як я. Коли я запевнив його, що поставлю на свідків світських людей, він погодився і казав їх вичислити. Я подавав свідків на кожну обставину зокрема. Такими свідками були: Балакунець Анна (моя мати), Світлик Марія, Лесів Євфрозинія, Марчин Мокрина, Балакунець Микола, Балакунець Олекса, Матвієвич Софія. Всі вони з с. Угрин[ь]. З села Долини я подав: Панчишин Василя, Вівсяник Василя, Кравець Розалію, Гуцул Петра, Гнатів Степанію. Подав також Марочко Марію, Корнищук Василя, Поставську Агнію, Сидорук Осипа, Ярощук Марію, Ярощук Павла і Волос Івана. З професорів-священників подав: Мартинюк Плятона (ігумен монастиря в Кристинополі і проф. антології). Ковалик Володимира (проф. психології і моральної філософії), Кочут Йосафата (проф. льогіки і космології), Миськів Павла (проф. історії філософії і теології моральної), Кулибабу Арсена (проф. теології моральної і пасторальної та догматики), Багас Інокентія (проф. егзигези), Тимчук Єроніма (проф. догматики і обрядів), Дуб Ізидора (проф. історії церкви і катехизації), Градюк Віталія (протоігумен ЧСВВ на провінцію Галичина), Теодорович Павла (магістер новиків і проф. класичної філософії) і Балагурак Григорія (вікарій монастиря в Кристинополі).

Із співтоваришів своїх подав: Шкредка Лаврентія (парох м. Чортків), Тимчук Якова (сотрудник парохії м. Чорків), Витрикуш Доротея (з с. Нирків, повіт Залішки), Гнатюк Северина (священник з с. Са[в]чин, пов. Сокаль), Янтух Ігнатія (священник в монастирі с. Крехів, пов. Жовква) і Дмитерко Софрона (священник з с. Мошків, пов. Залішки).

Вислухавши, Сивак сказав, що він тих свідків переслухає, однак їх зізнання не будуть міродайні, якщо його свідки свої зізнання піддержуть. Відтак спитав, що я скажу на своє оправдання у відношенні моєї приналежності до ОУН та постів, які, на підставі зізнань його свідків, я займав. Я відповів, що не можу сказати нічого іншого, як те, що зізнання його свідків є неправдиві, бо вони зізнають зі злоби на мене. Доказати, що я членом ОУН не був, не можу нічим тому, що про таку річ, як приналежність до тайної політичної організації, не говориться нікому. З тої-то причини ніхто не може знати, чи я належав

до організації чи ні. Це, що хтось там говорить про те, що я належав до ОУН, може опиратися тільки на здогадах або підозріннях з тої причини, що мене ніколи ніхто не бачив вдома. [То]му, отже, як хтось не бачив мене довший час вдома, може собі подумати, що я був в підпіллі. Воно, однак, так не є і не може бути.

Сивак сказав, що як я не можу доказати свідками, що я в ОУН не був, так тоді є правдою це, що я в ОУН був, бо він мені це свідками доказує. Я просив, щоб ті свідки наочно признали мені, що я був в ОУН, та щоб доказали, на який підставах це стверджують. Сивак відповів, що якщо я буду ще відпиратися, то він їх покличе й вони скажуть мені це у вічі. Покищо це ще не є потрібне й тому він другий раз їх покликати не потребує. Сказав, щоб я добре над цією справою подумав і, допоможности, поставив на ці обставини протисвідків, бо, якщо їх не поставлю, то буде означати, що його свідки говорять правду й треба буде це прийняти за достовірне джерело. Я відповів, що таких свідків поставити йому не можу з поданих вище причин і тут моя вина чи безвинність буде прямо залежати від совісті його самого. На це він сказав, що тут на совість нічого не можна брати, а тільки все береться по зізнаннях самого обжалованого і зізнаннях свідків. Тоді я віддав себе в опіку Богу й подумав собі – нехай діється воля Божа.

Після того Сивак, тріумфуючи, сказав: “Тепер, Євгене, тивже знаєш, як представляється твоя справа, тому нічого тобі вже не треба думати, як даліше крутити, щоб впровадити мене в блуд, тільки пригадати собі все докладно й в хронологічному порядку подиктувати мені цілий процес твоєї праці в ОУН”. Відтак сказав мені підписатися під тим, що на цьому допиті йому зізнав. Я підписався і відійшов до камери.

В камері забивали мене думки про моє слідство, яке з кожним днем ставало для мене чимраз грізніше й безвихідне. Я бачив справді, що там було багато брехливих зізнань на мене і я з них вимотавсь би без великої боротьби, але що буде, як Сивак не схоче переслухати моїх свідків, тільки подасть мою справу до прокурора з тими брехливими зізнаннями. Я знав від контррозвідки, що у більшовиків є можливий засуд на підставі несправедливих і неперевічених зізнань їхніх сексотів. Тими думками я мучився і не знав, що з собою робити. У мене будились думки признатися до своєї правдивої вини й тим самим оборонити себе перед тяжкими неправдивими закидами, які ставив мені Сивак. З другої сторони, від такого кроку здержувала мене думка, що це тільки підступ Сивака, який зчасом розв’яжеться в мою користь, якщо я буду стояти при своєму.

В тюрмі в тому часі сидів зі мною в камері один в’язень за “СС Дивізію” – Побуринний Михайло з м. Чорткова. З ним я вже був дещо

зжився і розказав йому, як представляється моя справа з Сиваком. Він, знаючи мене ще раніше, як ми були на волі, сказав, що я можу при своєму вперто стояти, однак мушу звернути увагу на це, що маю ворогів комуністів ще з часів моєї праці в суді 1941 р., які напевно знають вже, що я арештований і доложать всіх зусиль, щоб більшовики мене засудили, і остро засудили. В думці я признав Побуринному рацію, бо фактично таких ворогів я мав навіть дуже багато. Ще жили в Чорткові ті поляки, що в 1941 р. я переводив їх слідства, а потім німці їх з тюрми звільнили й вони вже зі світа мені відгрожувалися. В моєму селі та в сусідніх селах жили родини тих людей, з котрими я провадив слідства і їх засуджено на кару смерти, як комуністів чи шкідливих поляків. Родини цих постріляних людей ще за німців говорили мені одверто, що це я був причиною їхнього розстрілу, та, що прийде час, коли я за їх мужів та дітей тяжко відпокутую. Ще прийде час, що мене витягнуть з хати за ноги й ніхто не буде знати, де я подівся. Роздумуючи так, я починав набирати переконання, що моє положення стає грізне і безвихідне. Рішився я, однак, держатися ще при своєму. Моя внутрішня боротьба мене дуже мучила й фізично виснажувала.

Другого дня Сивак покликав мене на допит. По його обличчі я пізнав, що цього разу він буде ставитися до мене серйозно. Спочатку він довгий час переглядав мої акти, а потім звернувся до мене й запитав чому я такий брудний. Я відповів, що вже сьомий місяць не мився й не перебирався. Тоді він сказав, що хоче зі мною скоро покінчити слідство, щоб вже довго мене не мусів визивати й дивитися на мене, наче на яку “машкару”. Говорив, що я вже навіть до людини не подібний, а про мою душу брудну, то він вже навіть казати не хоче. Вона така вже брудна, що годі її мати близько себе. Потім, станувши передімною, спитав: “Коли ти вступив в ОУН і почав вести свою бандитську роботу?”. Я відповів, що до жодної ОУН не належав. Сивак, “матюкаючи”, кричав: “Як довго ти хочеш мене водити за ніс?” і при цьому вперше вдарив мене два рази по лиці. Я мовчав, а він питав далі: “Будеш говорити, чи ні? Будеш відповідати мені, чи ні?”. Я сказав, що буду все говорити, що тільки знаю. “Говори” – сказав він. Я відповів, щоб він давав питання, а я буду відповідати. Він спитав: “Коли вступив до ОУН?” Я відповів, що в ОУН ніколи не був. Тоді Сивак взяв зза печі якусь метрову лату, став з нею напроти мене і, лаючи, кричав: “Якже ж ти хочеш говорити, коли все заперечуєш мої питання. Я ж тобі все сказав, в чому ти винуватий, а ти ще[]сичиш мов та гадюка!”. При цьому цією латою штовхав мене в груди. По кількох хвилинах я почув великий біль в цілому тілі, а передовсім в грудях. Мені зробилося слабо, я закашлявся й почав спльовувати кров’ю. Сивак, однак, не

переставав мене штовхати, а продовжував далі й питав: “Будеш говорити правду? Будеш говорити правду?”. Мені в той час зробилося так слабо, що я звернувся з сидження на підлогу. Сивак почав лаяти й кричати: “Ах ти падло прокляте! Ти в той спосіб вмієш симулювати? От почекай, я тебе зараз провчу!”. При тім став ногою мені на шию, а латою почав бити по спині та ногах. Я раптово вирвався з-під його ноги, скрутився і сів під стіну. Сивак, б[']ючи мене палкою по ногах та руках (руками я заслонював себе перед ударами), кричав: “Вставай і сідай на місце!”. Я зразу не піднімався, але, коли він почав сильніше бити, піднісся і сів на своє місце. Він підійшов до мене й спитав, чи я вже буду говорити так, як було дійсно зі мною. Я відповів, що іншої правди не знаю, як ту, що йому вже сказав. Сивак знову став бити мене по голові й лиці. Потім поставив мене в кут та казав стояти “на струнко” й не рухатися. Сам сів коло стола і, перекидаючи якісь папери, говорив: “Ти думаєш, що ти сильніший від мене. О, пожди, не таких сильних, як ти, бачив я і мав в своїх руках. Однак, покушавши моєї палки, зм’якли скоро й стали неначе соловейки щебетати, а були потім лагідні, як ягнята. Так буде й з тобою. Я не дуже турбуюся тим, що ти не хочеш правди говорити. Будь увірений, що ти станеш м’який наче віск. Я раджу тобі завчасу опам’ятатися. Викинь собі з голови оці твої заповіді ОУН-івські, що наказують тобі не зрадити організаційної тайни, хоч би ти мав за це смертю заплатити. Дивися, які вірні тим заповіддям твої провідники. Вони перші смикнули звідси, щоб не попасти нам в руки, а таких дураків, як ти, оставили тут і приказали приймати найтяжчі тортури, щоби не зрадити тільки їх і їхньої ганебної роботи”. Так він сидів і говорив около 20 хвилин, я весь час стояв на “струнко”. Під мною гнулися ноги, мені почало робитися слабо і я попросив, щоб дозволив мені на хвилю змінити поставу. Сивак спитав; чи я вже буду чесно з ним поводитися і чи буду говорити правду. Я сказав, що буду. Тоді Сивак дозволив мені стати вигідно й говорити про все те, про що він мене цього дня питав, а саме, коли я вступив в ОУН. Я далі говорив йому, що в ОУН не був. Тоді Сивак сказав, щоб знову стати на “струнко”. Я став, він підійшов до мене з палкою та почав штовхати в груди. Під ударами я коливався і падав на стіну. Сивак злостився і кричав, чому не стою рівно. При цьому бив мене палкою, “матюкав” та прозивав різними словами. Я мовчав, старався все це видержати.

В цьому часі надійшов полковник Дранічніков. Він, підсміхаючись, спитав Сивака, чи не “сухой пайок”. Сивак, називаючи мене різно, поруськи відповів: “Не хоче нічого говорити. Я покищо делікатно ще допитую, а то візьмусь ще до його шкіри”. На це Дранічніков сказав:

“Я вже давно вам казав, що з ним немає чого довго панькатися. Він одичів в лісі й не вміє в інтелігентний спосіб говорити. Ви спитайте його, як СБ допитує наших людей, а він нам покаже”. Відтак підійшов до мене й спитав: “Чи не так?”. Після цього почав мене обкладати кулаками куди попало та піднесеним голосом викрикувати: “Отак з ним треба говорити! Отак говорити! Отак... отак,... Отак... отак...”. Спочатку бив мене лише по голові, а потім п’ястуками під ребра. Умучений цим сапів і договорював все: “Отак..., отак..., отак!”, при тім лаяв і називав мене. Від цих побоїв я почав блювати... по підлозі. Дранічников крикнув, щоб це з підлоги позбирати. Я оглянувся за чимось, щоб витерти підлогу, але Дранічников приказав зібрати в мою шапку. Рад-не-рад я мусів це робити, бо він стояв над мною, “матюкав” і кричав: “Збирай”. Зібравши це, шапку я мусів так держати, щоб, не було видно, що в шапці є. Дранічников спитав Сивака, до чого я вже признався і на чому ми в слідстві зупинилися. Сивак відповів, що я ще нічого не визнаю та що на підставі дотеперішніх моїх зізнань я свята людина, яку не знати завіщо держать в тюрмі. Сказав, що я, на підставі моїх дотеперішніх зізнань, навіть прямо нічого не чув про ОУН, не знаю, що це таке є, та чи взагалі щось таке існує. Тут Сивакові я перервав, сказав, що така організація існує і до чого змагає я признаю, тільки не знаю конкретно хто до неї належить, бо сам до туди ніколи не належав і тому не знаю. Дранічников крикнув до мене: “Мовчи! А то тебе ніхто про ніщо не питає!”. Сивак завважив, що як мене питати, то я мовчу, як знову не питати, то сам втручаюся до не своїх речей. Дранічников сказав, щоб Сивак мене повчив, коли і як маю говорити. Потім звернувся до мене з питанням: “Ну, як Ліпавой, скажеш нам, коли ти вступив в ОУН?”. Я відповів, що ніколи в ОУН не був, отже, силою факту, не можу сказати про те, коли до неї вступив. Дранічников злагіднів і почав говорити мені, що я вчений чоловік, інтелігентний, тому йому навіть дуже прикро підносити на мене руку. Я повинен знати, що він чи Сивак не є для мене ворогами, їм залежить на тому, щоби я жив, та, як молода людина, працював для народу, який, за моїми словами, я дуже люблю. “Вот, слухай Ліпавой, - продовжував він, - ми тебе дуже добре розуміємо. Ми знаємо, що тобі є прикро, як тебе хтось трактує так по-грубіянськи. Ми знаємо, що ти не простак, що твоя душа делікатна й відчуває кожне прикре слово, кинене на твою адресу. Тому, отже, будь косеквентний і старайся поступати так, щоби ми не мусіли самі себе плямити лайкою і бійкою тебе, а тимсамим, щоб ми тебе не ображали неінтелігентним поступуванням зглядом тебе. Вот ти все гарно розкажи, як пристойть людині мудрій. А то ти знаєш, що у нас люди з такими студіями у наркоматах засідають. Мені

прямо дивно, що ти послухав голосів яких-то дурачків і пішов за їх намовою. Вони ж хотіли твоїми руками, твоїми зусиллями будувати для себе майбутнє життя. Вони хотіли використати тебе у своїх безглузdnих змаганнях, а якщо б їм було невдалося (що, без сумніву, не дійшло б до здійснення), то вони тебе були б відкинули від себе, як непотріба. Ти хоч вчена людина, однак дав набратися їм. Ти недобачував в їх поступуванні отої злоби. Вір мені, що ти на них був би дуже-дуже попiкся. Маєш щастя, що передвчасно трапилась нагода від них відстати і прямо начхати на їхню безглуздо-бандицьку політику. Вот, якщо б ти був у нас, то дiпнявся б високого становища, високих почестей, а у них... Хіба смерти в якій-то норі. Кажу тобі, застановися над собою та над своєю майбутністю. Побачиш сам, що вона дуже загрожена. Вот, якщо ти не хочеш признатися до своєї вини й не пожалієш свого дотеперішнього життя, так суд тебе строго засудить на підставі того, що на тебе наговорили свідки. Якщо ти признаєшся щиро й скажеш нам все те, в чому ти провинився і твої товариші, то тебе, очевидно, може суд судити, однак в уже лагідний спосiб. Зверни увагу на те, що ти чоловік молодий, якому щойно відкривається життя, який щойно мав би жити, бо дотепер ще не жив, а тільки вегетував. Вот бери під увагу те, що твоя старуха-мати виховала вас чотирьох синів і з жодного вона не має потіхи ні помочи на старість. Всі ви пішли отим поганим шляхом, шляхом мордів і бандитизму. Сам знаєш, що двох братів твоїх вже погiбли, як бандити, третій також десь сидить в ямі і жде хвилини, коли наші застукають його і вб'ють наче собаку. Остаєшся ще тільки ти один, що маєш змогу себе реабілітувати, вернути додому, жити спокійно і працювати для себе та народу в спосiб чесний, як пристойть. Яка втіха буде для твоєї матері, коли ти вернеш до неї, хоч один з чотирьох, і заопікуєшся нею на старість. Якщо, однак, ти будеш впертий і не схочеш пожаліти ні себе, ні матері, так знай, що ми тебе також жаліти не будемо. Ми поступимо тоді з тобою так, як поступається з ворогом і то з ворогом непримиримим. Думаю, що ти є людина заскоружла в своїх поглядах, що ти вмієш реально застановитися і признаєш, що я тобі добре говорю. Ти от так іди в камеру і в спокою призадумайся над тим, що я тобі сказав, та рiшися кінець-кінців прийти ось тут з доброю волею і постановою визнати те все, що ти надроїв [накоїв]. Ти повинен не тільки признатися щиро до своїх злочинів, але просити ще й прощення. Цього я однак не вимагаю від тебе, бо вже сам факт щирого признання до вини буде свідчити, що ти жалуєш за свої злочини і на все їх позбуваєшся, а вступаєш на новий шлях життя. Ну, як Ліпавой, годишся на це, що я тобі кажу, чи ні?"

Я відповів, що не знаю прямо, як маю проступити, бо ж мені нідочого признаватися. Сказав, що вони мене роблять попросту якимсь бандерівським ватажком і накидають те, про що я в своєму житті ніколи не думав. Я ніколи в ОУН чи подібній організації не був і не маю до чого признаватися. Дранічников сказав: “Вот знаєш що. Ти зараз заскочений тим всім, що я тобі наговорив, і не можеш так скоро дати децидуючу відповідь. Ти краще сьогодні йди в камеру, спокійно подумай, застановися, передумай, як маєш говорити, пригадай собі все, як воно було, а тоді прийдеш і все точно розкажеш”. Я відповів, що мені немає над чим думати та застановлятися, бо ту саму відповідь я можу зараз дати на всі питання, які будуть мені задавати. Дра[ні]чников сказав однак, що мені тепер треба таки спокою, бо я дещо перемучений і не зможу говорити про все так точно. Вкінці сказав, щоб я слідучого дня визваний на допит прийшов вже в іншому настроєнні і щоб вже не відповідав так, як було до цього часу. А то, якщо буде так само, він буде тоді також зі мною інакше говорити, а тоді буде для мене дещо гірше. Не оплатиться мені тоді моє крутіство. Я сказав, що мені вже всеодно; моє життя вже змарноване, я уважаю, що те, що мав у своєму житті зробити, зробив і зараз можу прийняти навіть смерть, а вона для мене не буде страшна. Вона й так мене жде і я від неї не викручуся. Дранічников сказав, щоб не брати все так трагічно, бо воно так зле не є і певно не буде. Передімною життя, щоби я тільки вмів його використати, щоби хотів тільки його собі оформити. На цьому Дранічников розмову зі мною покінчив і вийшов.

По його відході Сивак говорив до мене так лагідно, що мені стало дивно і, впрост, смішно. Він піддержував слова полк. Дранічнікова та рівнож намовляв мене, щоб признатися, обіцяючи мені за це меншу кару в суді та полегшу в тюрмі.

Я звертався до нього з прозьбою, щоб він повідомив якось мою матір про це, що я тут нахожуся, щоб вона принесла мені дещо перебратися, а то я вже голий, обдертий і брудний. Сивак сказав, що він все це полагодить, тільки щоби я до всего признався. Вкінці ще раз до мене заапелював, щоб на другий день, як він мене покличе, вже говорити як належиться. На цьому цей допит закінчився і я пішов до камери.

Прийшовши в камеру, я фактично почав думати над собою. Не хотів я признаватися до вини, але з другої сторони бачив, що піchnуться для мене тортури, які я не всилі буду видержати й під тортурами можу заломитися. Дальше, по говоренні Сивака і Дранічнікова я завважив, що вони мусять мати про мене такі якісь певні дані тому, що зажадали мене від контррозвідки. Я мучився думками аж до другого дня, однак іншої дороги виходу з цієї прикрої ситуації не знайшов. Постановив

все-таки ще держатися і не признаватись до нічого. Ранком я вже нетерпеливо чекав, коли мене визвуть на допит.

Дійсно, передполуднем визвали мене на допит. Сивак прийняв мене з дуже добрим настроєм. Про мою справу він зараз не говорив, а почав розпитувати мене про мою рідню, відтак перейшов на тему поганого клімату в Західній Україні, пізніше про клімат в чорноморських краях, Алма-Ата, де він перебував через кілька літ. Щойно по годинному говоренні на теми приватні він звернувся до мене з запитанням, як я продумав свій шлях про признання до вини. Я відповів, що не мав над чим застановлятися, тому що не почуваюся до жодної вини, які він мені закидає. Сивак сказав, що, в такому разі, полковник попереднього дня надармо стратив собі коло мене більше, як годину, часу. Не варто було, отже, говорити зі мною по-чесному, а було братися зразу за бук. Дальше він говорив про Дранічнікова, як про дуже поважну, високо інтелігентну та на високому становищі особу, який, однак, ради мого добра, знизився до мого рівня і хотів зі мною говорити по-приятельськи, по-дружньому. Я, однак, знехтував собі його особу, його доброту і прийняв собі його говорення, як якесь базікання малого дурачка. Я закпив собі з полковника, зробив з нього дурня. За саме таке трактування полковника НКГБ я повинен вже понести строгу кару. Якщо прийде полковник і довідається, що я собі з його говорення так страшно закпив, то він того не перенесе і дасть мені такі кпини, що я буду його пам'ятати до гробової дошки. Казав, що він собі не може того впрост уявити, він не жоже собі помістити в голові того мого зухвальства, такого ворожого настроєння до властей СРСР. Не саме вже свідчить про мою непоправність та правдивий бандерівський фанатизм, який ціхує всіх запеклих бандерівських бандитів. Сивак був лихий, аж йому губи тряслися, а сам мінився на лиці. Вкінці він піднісся, підійшов до мене і з лайкою закричав: "Чи скажеш ти про свою бандитську роботу, чи ні? Чи будеш ти з нас дальше собі строїти жarti і кпини?". Я відповів, що ніколи бандитом не був і тому про мої бандитські діла не може бути й мови. Тоді Сивак почав мене бити по голові, питаючи: "А бандерівці то хто? Бандерівці не бандити?" і т.п. Потім вхопив палицю, що була тут від попереднього дня, і почав мене нею знов штовхати в груди. Мені затамувало віддих і я почав хлипати, лапаючи повітря. Сивак тоді перестав штовхати в груди, а бив палкою по спині і по руках. Я з болю кричав, а він, б'ючи ще сильніше, сичав: "А будеш тихо, чи ні!". Я хотів здержатися від крику, та не міг, бо дуже боліло. Тому, що не переставав кричати, він вдарив мене по губах так сильно, що потекла кров. Хоч я спльовував кров'ю, але він не переставав мене бити, а потім ще копав

ногами. Коли вже трохи Сивак змучився, казав мені стати і стояти. Я встав. Підомною ноги дрожали і я ледви на них держався. Він сказав мені перейти в другий кут кімнати. Я перейшов. По хвилі сказав вертати назад. Як я вертав, він несподівано підложив мені ногу і рівночасно рукою штовхнув так сильно, що я повалився на підлогу. Зараз хотів скоро підвестися, але вже не було часу, бо Сивак притолочив мене ногою до підлоги й почав бити палкою зверху. Однак по кількох ударах я вирвався з-під його ніг і встав. Тоді він сказав мені сісти. Я сів, а він підійшов до мене та спитав, чи я справді чуюся такий сильний, що хочу його перемогти. Я мовчав. Він тоді зловив мене лівою рукою за горло, а правою почав бити по голові. Я не міг кричати, але зате душився. Опісля шарпнувся з усієї сили і вирвався з його руки. Він ще кілька разів вдарив мене в лице і змучений сів за столом. Я сидів на кріслі й мовчки витирав кров по руках та лиці. Сивак сидів і договорював: “А що, добра суха передача? А не краще тобі говорити з нами, як з людьми? Не лутше було послухати полковника і моєї ради та признатися по-доброму до всего? Ні, ти хотів бути мудрішим за нас? От і маєш. Та пожди, з тобою буде говорити полковник, а він має кращий метод говорення від мене”.

В цій хвилині надійшов полковник Дранічніков. Я задрожав, бо знав, що зараз знову пічнеться нова хвиля побоїв. Дранічніков глянув іронічно на мене і спитав: “Ну, якжеж? Перенявся ти моїм говоренням так, що сьогодні вже на перший привіт заплювався власною кров’ю, га?! Ах ти дурак, дурак... Я не думав, що ти такий йолоб. Я уважав тебе за людину інтелігентну, а ти простий дурак, ідіот. Ти самий більший дурень. А як з дурнями ми говоримо, то побачиш сьогодні вечером. Я зараз не маю до тебе настроєння і не хочу собі псувати гумору перед важними ділами, що їх маю зараз виконати. Зрештою, я тільки сам не хочу з тобою говорити. Вот ти знаєш нашого Данілова, він з тобою поговорить. Слухай Ліпавой, чого ти відказуєшся від своєї вини. Та ми тобі скажемо в котрих околицях ти навіть працював. Слухай, чи не працював ти в повіті Залішки, а потім Теробовлі?”. Я відповів, що був в обох цих повітах, але не по ділам ОУН. Дранічніков на це сказав: “Но, слухай, тут вже ти не старайся брехати і крутити, бо вже тобі не вдасться. Годі вже тобі валяти з нас дурака”. Він хвилину помовчав, а відтак знов звернувся до мене: “Слухай, я вже не буду тебе намовляти до признання, бо ти того не варт. Роби так, як сам думаєш. Хочеш мовчи, хочеш говори. Мені байдуже. Я тільки одне можу сказати, а саме, що ти будеш говорити без намовлення тебе до цього. Побачимо”.

Після цього звернувся до Сивака і сказав, щоб він мене вечером знову визвав на допит і повідомив про це його та Данілова. Сивак

сказав, що це зробити, і полковник відійшов. Я залишився з Сиваком. Сивак почав мені говорити про доброту полковника для мене, який навіть не діткнувся мене за це, що я собі з нього так закип. Однак полковник буде вечером на моєму допиті, тоді він мене не пожаліє. Він щойно вечером буде зі мною говорити так, як він вміє говорити з фанатиками та такими, що кплять.

Вернувши до камери, я не міг знайти собі місця. В голові шуміло наче в улію, уста висохли, в очах темніло на саму згадку про це, що я мав би стати зрадником великої ідеї. Мені прийшли на думку мої брати, які погинули за волю і самостійність української нації, а я маю стати зрадником тої ідеї. Я почув, що хтось до мене говорить, я не бачив перед собою людей. Мені було чогось соромно перед самим собою. Я себе ненавидів, проклинав цей день, що в ньому прийшов на світ, та цю хвилину, коли покинув добровільно учительську працю в с. Долина і поїхав на Холмщину, через що пізніше не міг вже працювати легально. Ці переживання у мене були так великі, що я у своєму житті таких ще до цієї хвилини не мав. Я хотів, щоб краще земля мене накрила ще перед відходом на допит. Та дарма, так воно не сталося, як собі я бажав. Прийшов вечір і мене знову покликали на допит.

В канцелярії я застав тільки самого Сивака. Він до мене не відзивався, тільки щось переглядав в актах. Приблизно через 15-ть хвилин прийшов Дранічніков. Вони оба через якийсь час щось потихо собі говорили. Потім Дранічніков звернувся до мене з питанням: “Но, як себе відчуваєш? Приготовився на допит?”. Я відповів, що на допит вже приготований від кількох місяців, тому не потребую спеціально сьогодні готувати себе. Щоб не знати як думав, то нічого іншого не видумую, як то, що я вже сказав. Дранічніков злобно усміхнувся і сказав, що тут немає що нового видумувати. Тут треба тільки докладно пригадати собі те все, що було, і точно їм переповісти. Я відповів, що не потребую собі нічого пригадувати, тому що все точно пам’ятаю і все докладно говорю. На це Дранічніков сказав: “Ти перестань вже говорити дурниці, бо для нас вже хватає їх. Ти говори по-мудрому, як пристойть говорити людині з розумом”. Відтак підійшов до мене й спитав: “Слухай Ліпавой, чи хочеш жити зі мною в згоді і визнати все, що ти наброїв [накоїв], чи хочеш жити зі мною на ворожій стопі.” Я відповів, що хочу жити з ним в найбільшій згоді. Тоді Дранічніков сказав: “Якщо так, то розкажи мені все по-братерськи, відкрій передімною свою душу, а тоді я буду міг тобі сказати, що ти дійсно хочеш жити зі мною по-дружньому.” Я відповів, що перед ним нічого не скриваю, що перед ним говорю все те, що знаю. Дранічніков сказав, що я не говорю все те що знаю, а тільки те, що можна мені говорити.

Відтак спитав: “Коли ти почав працювати в ОУН?”. Я, як і завжди, відповів, що в ОУН ніколи не був. Він, довго не думаючи, почав бити мене по голові й кричати: “Чому брешеш?...” В той час відчинилися двері та увійшов лейтенант Данілов. Дранічников перестав мене бити, а звернувся до Данілова і сказав: “От вперта душа проклята. Говори з ним по-чесному – не говорить, а то ще й кпить собі з тебе, говори з ним по-нашому – мовчить, або говорить дурниці, тільки не те, що треба. Він каже, що хоче з вами говорити. От, пожалуста, можете з ним поговорити”. Данілов відповів: “Якщо він хоче спеціально зі мною говорити – я готовий”.

Дранічников спитав мене, чи я хочу говорити з Даніловим, чи з ним, але правдиву дійсність. Я сказав, що буду говорити правду перед своїм слідчим, на що Дранічников погодився, зазначуючи ще раз, щоб говорити правду.

Дранічников звернувся до мене зі словами: “Розкажи, коли ти і як приготувався до вступу в ОУН, та коли остаточно вступив до неї”. Я розказував, що будучи ще у львівському університеті в 1933 р. я ближче зацікавився і зжився з українськими студентами мого факультету і мого року. Осінню 1933 року мешкав я на квартирі у Львові при вулиці Йосафата ч.: 11. Зі мною мешкав мій товариш українець Клітецький Роман з м. Снятина. Сюди почали заходити інші товариші знані мені з Чортковщини, а саме: Оробець Ярослав, товариш з університету, правник, родом з с. Росохач, р-н Чортків, син священика, другий Брилинський Богдан, також правник, родом з села Шульганівка, р-н Чортків, сестрінок о. Фігеля Михайла, пароха зі с. Шульганівки. В часі розмов з ними на суспільно-політичні теми я почав поволи набирати свідомості і знання з політичного життя українського народу. Я почав ним інтересуватися, а вони мені давали пояснення. Дальше я через тих своїх товаришів почав обертатися в кругах української інтелігенції, переважно поміж родинами священиків. Під впливом нового українського товариства я побачив, що мої попередні комуністичні погляди не відповідають ні мені ні українському народові і тому рішив за всяку ціну зірвати з комуністами і ступити на шлях українського націоналізму. Я так і зробив. Пірвав всі зв'язки з комуністами і почав товаришити з молоддю націоналістичних поглядів. Вони не давали мені жодної літератури, не згадували нічого про якусь організацію, а тільки говорили часами на історичні та літературні теми. Якщо були якісь українські політичні процеси в польському суді то ми ними цікавилися, переповідали один одному що чули з даного процесу і т.п. Кожний з нас почував себе до обов'язку провадити в селах чи містах культурно-освітню працю серед українського

населення. Я таку працю переводив в своєму родинному селі під час річних і святочних ферій. Провадив драматичні гуртки старшої молоді і дітей шкільного і передшкільного віку. Так працював я до осені 1935 р. Цього року осінню я пішов в монастир оо. Василян. Довго однак я тут не був, бо польська поліція мене арештувала, відставила до Чорткова і тут посадили мене в тюрму за приналежність до КПЗУ. При кінці травня 1936 р. відбувся суд в Чорткові, який звільнив мене від вини і кари. Вийшовши з тюрми в липні цього ж року я вступив знова до монастиря оо. Василян в Крехові коло Жовкви. В монастирі був до половини листопада 1940 р., де проходив богословські студії. В листопаді 1940 р. я опустив монастир і поїхав до м. Холм, зголосився в Укр. Окр. Комітеті, а потім через шкільний інспекторат одержав посаду учителя в с. Вінкентин повіт Володава. Там працював до вибуху німецько-більшовицької війни 1941 року. Будучи учителем в с. Вінкентин я силою обставин пов'язався з українськими учителями-втікачами з-під радянської власті, та іншими втікачами інтелігентами, що працювали в комітеті та інших українських установах. Там почав діставати літературу національного і націоналістичного змісту. Літературу давав мені Мельник Петро, працівник Українського Комітету в м. Володаві і Федорович Іван, тодішній учитель в с. Кульчин, та Борачок Микола – учитель з с. Витичне. Читаючи цю літературу я ставав щораз більше ворожо настроєний до СРСР. З вибухом німецько-більшовицької війни в червні 1941 р. я дістав наказ від Мельник Петра, щоби ставитися негайно у Володаві з подорожним вирядом. Я так зробив. У Володаві зібралися ми всі втікачі і тут довідалися, що маємо посуватися за фронтом на українські землі звільнені від більшовиків. Ми почали групами нелегально передиратися в Галичину. В перших днях наша група, яка складалася з 17-18 осіб, виїхала поїздом до Холма, а звідтіля до бувшої німецько-більшовицької границі коло Угнева. В цій групі були такі люди: Ковальчук Іван з Теребовлі, Пшоняк Іван з с. Скородинці, р-н Білобожниця, проф. Придаткевич зі Станиславова, Сорока зі Золочева, Баслящинський з Золочівщини, Дяченко з Львівщини, один робітник з Волині, один робітник з Бережанщини, мій брат Омелян, один студент зі Збаражчини та інші, яких я не знав. Групою нашою проводив Пришлюга Дмитро – секретар Українського Комітету у Володаві, родом зі Скалатщини. Перейшовши нелегально ніччю кордон на річці Солокія, через Раву Руську та Жовкву заїхали ми до Львова. У Львові ми зайшли до одного дому при вул. Руській, де було зібралося вже багато вертаючих втікачів. Тут ми були два дні. У Львові всіх нас реєстрували й приділювали до праці в ОУН в містевости по цілій Україні. Тому, що

я не був членом ОУН, а числили мене тільки як симпатика і то ще молодого симпатика, приділили мене на “західну сітку”. Сказали мені, щоб їхати до Тернополя і там зголоситися в обласному проводі ОУН до “Арпада”, а цей мене призначить вже на точніше місце праці. Ковальчук Іван, робітник з Бережанщини, і я пішли до Тернополя. Тут зголосилися до обласного проводу ОУН, що містився в одному будинку при вул. Міцкевича, - до “Арпада”. “Арпад”, спитавши мене звідки походжу та від якого часу є симпатиком, сказав, щоб їхати до Чорткова й зголоситися до окружного провідника ОУН “Бія”, а цей мене призначить на місце праці. При цьому дав мені записку, яку я мав дати в Чорткові “Бійові”, а якщо б його не було, то провідникові “Лютому”, евентуально “Стрілі”.

Я з тою запискою приїхав додому до с. Угринь. Тут застав я цілу свою родину живу й здорову. Правдоподібно було це 17.7.1941 р. Зараз другого дня пішов з братом Богданом до Чорткова й через нього сконтактувався з провідником “Бійом”, якому передав записку від “Арпада”. “Бій”, перечитавши записку, сказав мені, щоб зголоситися до п. Шмата, що в той час сповняв уряд повітового старости і розподіляв працю в м. Чотркові. Ми з братом вернули додому.

Другого дня я знов пішов до Чорткова, до Шмати. Шмата, спитавши про мої студії, сказав мені зголоситися до радника Панаса. Панас прийняв мене до праці в суді, як помічника (секретаря) судового апліканта Дерій Омеляна, що працював в той [час] в характері слідчого судді. Панас дав мені відпустку до 25.7., щоб відпоч[и]ти по далекій дорозі. У визначений день я прийшов до роботи в суді. В суді працював до кінця вересня 1941 р.

Тут Дранічніков спитав мене, які справи були в суді і хто їх провадив. Я відповів, що були там справи головно людей, обвинувачених в співпраці з НКВД, справи польські та єврейські. Слідства провадив Дерій Омелян Осипович з с. Долина, у якого я був секретарем, і другий Нога Василь, у якого секретарем працював Черпіта Орест з м. Чортків. Апробату на звільнення мусів завсіди давати начальник суду Панас. Панас контролював всю роботу Дерія і Ноги. Конкретно, в той час в суді були такі справи:

Справа Плішки Миколи, Козак Бернарда, Біловус Євгена, Вівчар Данила і Шушко Павла. Всі з с. Угринь. Засуджені на смерть і розстріляні за співпрацю з НКВД.

Справа: Блохи Онуфрій, Блохи Якова, Шумка Андрій, Юрків Іван, Бандурик Станислав, Бандурик Франк, Гут Іван, Осецкі Осип. Всі з с. Угринь, були звільнені.

Справа: Підсадний Володимир, два брати Галат, і Дутка – з с. Росохач. Всі засуджені і розстріляні за співпрацю з НКВД.

Справа: два брати Жизномірські, Козак і ще двох, прізвищ яких не пам'ятаю, – з с. Улашківці. Засуджені і розстріляні за співпрацю з НКВД.

Справа: Мельник Роман з с. Ягольниця Стара. Засуджений і розстріляний за видачу в руки НКВД підпільника Кляштифорського Ярослава з с. Шульганівки і Яремки Андрія з с. Ягольниця Стара. Ревуцький Сильвестер і Заболотний були звільнені.

Справа: Зелінський і Коваль – поляки з с. Шульганівки. Засуджені і розстріляні за співпрацю з НКВД.

Справа: два брати Вонсович з м. Чортків і ще один поляк. Засуджені і розстріляні за переховування зброї і крадіж державного майна.

Справа: Кнобльох – єврей, родом з Австрії. Засуджений і розстріляний за співпрацю з НКВД.

Справа: Мессута – єврей, родом з Чорткова. Засуджений і розстріляний за співпрацю з НКВД.

Справа: Шульвольф Арон – з м. Чортків. Засуджений і розстріляний за видачу в руки НКВД двох українців – Сось і Пилипик [Пилик?]. Його син Ісаак засуджений і розстріляний за організування комсомолу.

Справа: Шеффер Марія – полька з Австрії. Засуджена і розстріляна за співпрацю з НКВД.

Справа: чотири поляки з с. Косів – засуджені і розстріляні за співпрацю з НКВД і за напад на станицю української поліції.

Справа: Друкер, Кушнір Шехтер і ще кількох євреїв з м. Ягольниця. Суджені за співпрацю з НКВД.

Справа: поляки з с. Бичківці. Були звільнені на приказ німців.

Справа чортківських поляків-інтелігентів, які по переслуханні були звільнені.

Справа поляків-працівників тютюнової фабрики в м. Ягольниця, які по переслуханні були випущені.

Було ще й більше справ, однак я собі не пригадую їх.

Дранічніков спитав, хто ще тоді в суді працював. Я відповів, що шефом головного секретаріату був Федорович з м. Чортків, його помічником – Ходорівський з Чорткова, рахівником – Медвецький з Чорткова, а судовим возним був Замковий з Чорткова.

Відтак Дранічніков спитав, хто судив і видавав присуди та виконував езекуцію. Я відповів, що заарештовувала українська поліція або німці, слідство провадив український суд, а судити приїжджав німецький військовий суд з Тернополя. Цей суд одного дня судив, а

другого дня сам виконував екзекуцію в лісі поза м. Чортків. Дранічніков спитав, хто з українців був присутній на суді і екзекуції. Я відповів, що на суді були завжди Дерій Омелян і Нога Василь. На екзекуції ніхто з судовиків не був присутній. Часом німці брали до помічі, як конвоїрів, українських поліціантів, які, однак, екзекуцій не виконували.

Дальше Дранічніков спитав до кого належала тоді тюрма. Я відповів, що начальником тюрми в той час був Польовий з м. Чорткова, а секретарем – Межиброцький Іван з с. Угринь. Сама тюрма початково підлягала безпосередньо начальникові суду, а посередньо повітовому старостові. Осінню того ж року тюрму перебрали під свій виключний нагляд німці. Від тоді ніхто з українців не мав жодного права до тюрми.

Дранічніков спитав, які в той час були в тюрмі дозорці. Я відповів, що в той час були такі дозорці, яких я знав і яких зараз пам'ятаю, а саме: Плішка Пантелеймон з с. Угринь, Маньовський Михайло Петрович з с. Угринь, Петришин Осип Ігнатович з с. Ягольниця Стара Білобожницького р-ну, Безпалько (імені не пам'ятаю) з с. Росохач, Микуляк (ім'я не знаю, сліпий на одне око) з с. Біла Білобожницького р-ну, його син осінню того ж року, по відході Межиброцького Івана з с. Угринь, був секретарем тюрми, Голодівський (ім'я не знаю) з с. Ягольниця Стара Білобожницького р-ну. Крім того, були ще люди з сіл: Шманьківці, Заліся і Колиндяни, однак я їх не знав і не знаю, чув тільки, що вони звідси походять. Дранічніков спитав де ці всі люди зараз знаходяться. Я відповів, що про це не маю найменшого поняття, як також не знаю чи вони були в тюрмі дозорцями до кінця німецької окупації.

Дранічніков спитав чи дозорці брали участь в екзекуціях і розстрілах засуджених на смерть в'язнів. Я відповів, що в'язничні дозорці були тільки присутні в тюрмі, коли німці забирали в'язнів на екзекуцію, однак поза тюрмою вони не брали в цих ділах жодної участі. Дранічніков питав, чи відбувалися екзекуції також в тюрмі. Я відповів, що екзекуції в тюрмі не відбувалися ніколи. За цілий час моєї праці в суді я тільки раз бачив на влас[ні] очі, як до тюрми прийшов німець і казав собі дати двох в'язнів - найбільших комуністів. Начальник тюрми Польовий випустив йому двох людей, яких уважав найбільшими комуністами. Це був Деркач з м. Чортків і ще один чоловік з с. Біла (ім'я та прізвища не знаю), який в 1939-41 рр. був дозорцем тюрми при радянських властях. Цей німець почав їх гонити кругом тюрми, а потім взяв Деркача, поставив під тюремний мур і стрілив до нього чотири рази. За останнім стрілом Деркач пав неживий. Більше екзекуцій на подвір'ї тюрми чи в тюрмі під час моєї праці в суді не було. Всі екзекуції відбувалися в лісі за містом Чортків, недалеко села Угринь. В 1941 р. одна велика екзекуція відбулася на полях між м. Чо-

ртік а м. Ягольниця. Пізніше були виконувані езекуції також на вулицях м. Чорткова, однак я їх не бачив, а тільки чув про них.

Після цього Дранічніков спитав, чи з тюремної служби був хто членом ОУН. Я відповів, що чув від своїх братів, що членами ОУН були тільки: Плішка Пантелеймон з с. Угринь, Маньовський Михайло Петрович також з с. Угринь і Петришин Осип Ігнатович з с. Ягольниця Стара. Про інших не знаю. Відтак Дранічніков спитав, чи з службовців судових був хто членом ОУН. Я відповів, що чув тільки про Дерій Омеляна Осиповича, що він був членом ОУН мельниківського угруповання. Про це я вже довідався осінню 1942 р. від бандерівських підпільників, які мене перестерігали перед Дерієм, як перед мельниківцем. На питання Дранінікова, хто мене перестерігав, я відповів, що окружний провід Чортківської округи та СБ Заліщицького і Чортківського повітів. В Заліщицькому повіті референтом СБ був Саміла Микола - "Кирило", житель с. Калинівщина Білобожницького р-ну; в Чортківському повіті Кляштифорський Мірко - "Вуж", родом з с. Шульганівки, Чортківського р-ну.

Дранініков спитав мене, яка була моя ціль в праці в суді від ОУН. Я сказав, що я мав слідкувати за всіма правниками суду й доносити провадів ОУН хто з них не йде по лінії справедливості, а саме: хто звільняє в'язнів за хабарі, хто у веденні судових справ кермується особистими порахунками та як вони ставляться до праці в ОУН. Зрештою, треба було повідомити провід про всі справи, які велися в суді. Рівнож я мав звертатися до проваду за свідками проти декотрих обжалованих, яких суд хотів би звільнити з браку компрометуючих матеріалів, а вони мали таких зараз доставити. Такі випадки були. Проти одного обжалованого не було добрих доказів його вини, я звернувся до проваду по свідків. Зараз другого дня такі свідки прийшли й посвідчили так, що того обжалованого засудили і розстріляли. Був це Мельник Роман з с. Ягольниця Стара, який 1941 р. видав в руки НКВД Кляштифорського Ярослава - "Трава", родом з Шульганівки. Обтяжуючі свідки були: Кляштифорський Мірко, Гедійон Ярослав – оба з с. Шульганівки, Юрчинська Олена з м. Чорткова, Війтів Марія з с. Заболотівка – стара підпільниця по пс. "Лютий".

Дранініков спитав, кому я безпосередньо передавав звітування з суду.

Я відповів, що передавав їх: Юрчинській Олені - "Орлик", Мартиновському Петрові - "Стріла" та Війтів Марії - "Лютий". На питання Дранінікова, хто мене з цими людьми запізнав, я сказав, що мій брат Богдан. На питання, скільки разів я говорив з провідником "Бійом", я відповів, що всего тільки раз у житті, як приїхав з німецької сторони й

мав до нього записку від “Арпада” з Тернополя. Тоді я говорив з ним приблизно п’ять хвилин на вулиці недалеко тюрми в м. Чортків. Дранічков спитав, як називається “Бій” і звідки походив. Я відповів, що довідався вже пізніше, що “Бій” називався Татарнюк, був теологом і походив з м. Озеряни Борщівського повіту. Про це говорив мені Мартиновський Петро - “Стріла”, родом з с. Шульганівки, і мій брат Богдан, а також інші підпільники. На початку вересня 1941 р. Татарнюка гестапо арештувало в м. Чортків і звідси забрали до м. Тернополя, правдоподібно, вивезли до тюрми в м. Краків, де він сидів приблизно рік часу. По виході з тюрми я про нього не чув і ніколи його не бачив. В половині місяця березня 1944 р. чув я від “Січовика” – окружного провідника ОУН Тернопільської округи, що Татарнюк має псевдо “Хорив” і працює в крайовому проводі ОУН, як референт для справ Східної України.

Дранічков спитав мене, чи я, працюючи в суді 1941 р., був вже членом ОУН. Я відповів, що цілий час був тільки симпатиком ОУН, а членом дійсним став щойно в листопаді 1942 р.

Вдальшому Дранічков питав, куди я пішов до роботи по виході з суду. Я сказав, що вже в місяці серпні 1941 р. німці перебирали суд в свої руки і зажадали від кожного працівника документів на доказ укінчення потрібних студій. Тому, що всі мої документи про закінчення студій пропали в монастирі оо. Василян у Львові, я не мав чим виказатися. Силою факту покинув працю в суді та пішов учителювати до с. Долина Чортківського р-ну. Тут працював учителем до половини місяця січня 1942 р. Перший місяць жовтень разом зі мною вчителював Шевчук Корнило з с. Ягольниця Стара, решту я був сам, а Шевчука перенесено до с. Улашківці.

В с. Долина жив я на квартирі у господаря Кравець Петра. В цьому селі ближче запізнався з Мартиновським Петром, Кляштифорським Мірком і його братом Євгеном та з Шевчук Михайлом. Всі вони з с. Шульганівки. Мартиновський Петро - “Стріла” і Кляштифорський Мірко - “Вуж” майже щоденно бували в мене, або я в них. Заїздив до мене часто мій брат Богдан, який з ними обома знався дуже добре з підпілля 1940/41 рр. Вони всі нічого конкретного про тодішню роботу в ОУН мені не говорили, найбільше переповідали мені епізоди з бувшого їх підпілля та більшовицької дійсності в 1939-41 рр. В моїх очах ця дійсність була дуже страшна й не до пережиття. Самими такими переповіданнями в моїй душі вони розбуджували надмірний страх перед більшовиками, а заразом і ненависть до них. Я до тої пори ще ніколи не бачив на очі більшовиків і тому їм вірив, що воно таки фактично страшне.

В с. Долина в школі я влаштовував з дітьми українські національні свята, як проголошення Самостійности України 1-го листопада, роковини смерті Біласа й Данилишина. Шкільну молодь я виховував у душі національному, вчив національних пісень і деклямації. Тим самим з'єднав собі дуже не тільки шкільну молодь, але й ціле село. До мене почала горнутись старша молодь, яка просила, щоб переводити з ними вечірні курси науки історії та географії України та української літератури, а також, щоб я провадив їхній драматичний і аматорський гуртки. З початком 1942 р. я вже хотів взятися до того діла, та несподівано дістав з Холмщини від Мельник Петра телеграму, щоб негайно приїхати до с. Вінкентин повіт Володава. Я, довго не надумуючись, звільнився в інспектораті з учительської посади, забрав свої речі й поїхав на Холмщину. Ще працюючи учителем в с. Долина, я переписувався з людьми с. Вінкентин і дав їм до розуміння, що хотів би до них вернути назад і знову учителювати. З тої-то причини вони порозумілися з Мельник Петром і подали до мене телеграму, щоб приїздити до них.

На цьому допит перервано. Сивак подав мені прочитати протокол, який він увесь час писав. Я прочитав, підписав і мене відпровадили до камери. Це було около 15 листопада 1944 р.

Прийшовши до камери, я був наче задурманений тим всім, що перед хвилиною сталось зі мною в канцелярії Сивака. Я бачив перед собою оту зраду, якої я доконав перед Сиваком і Дранічніковим. Я стидався сам себе. В уяві бачив всіх тих, що погинули за українську справу як герої. Мене огортав якийсь страх перед відвічальністю за зраду перед народом. Моя совість відізвалася сильним голосом. Та було вже запізно. Якщо я признався до вини вже частиною, так годі вже тепер завертати з тої дороги. Я засунувся в кут камери і, не показуючись нікому на очі, віддався думанні над своїм ганебним вчинком.

Другого дня Сивак визвав мене знов на допит. Цим разом він був тільки сам. Цього дня він був в дуже доброму настроєнні. Спочатку він говорив на тему моєї муки в тюрмі вже через кілька місяців. Сказав, що як буду тепер говорити все поправді, то він буде старатися чимскоріше моє слідство покінчити, щоб тимсамим я міг перейти до тюрми з кращими обставинами. Якщо буду говорити добре і скоро, то він протягом кількох тижнів моє слідство закінчить і я піду скоро під суд. Суд мій не буде однак страшний. Відтак Сивак сказав, щоб я розповів йому, кого пізнав як члена ОУН, працюючи учителем в с. Долина. Я відповів, що, перебуваючи в с. Долина, довідався від Мартиновського Петра і Кляштифорського Мірка, що членами ОУН ще в 1939-41 рр. були: Шевчук Михайло - "Кліщ", Гедійон Ярослав,

Федорців Володимир Васильович, Зазуляк Ярослав, Кляштифорський Євген – всі з с. Шульганівки. Членом ОУН з тих часів була також Жара Дарія з с. Шульганівка (колонія Костюшківка). В 1942 р. Жара Дарія вийшла заміж за Сов'як Василя з с. Сосулівка Чортківського р-ну. Сов'як Василь за німців був також членом ОУН і мав крамницю з обувою в м. Чорткові.

В с. Долина членами ОУН були: Вівсяник Петро Миколайович - "Корнієнко", Войцешин Петро, Шмігельський Іван і Гуцул Петро, який був мельниківцем.

В с. Ягольниця Стара членами були: Гаврон Осип - "Комар", Шевчук Корнило, Рижак Михайло, Коцюлима Федь і Яремко Степанія. Яремко Степанія в 1942 році вийшла заміж за Сапіщук Володимира з с. Сосулівки, також члена ОУН. Сапіщук в м. Ягольниця за німецької окупації провадив державну пекарню, ресторан, споживчу крамницю і галянтерейну крамницю, а в м. Борщів галянтерейну крамницю і книгарню.

В с. Росохач членами були: Штира Салько - "Чорнота" потім "Вир" і Нога Данило - "Аскольд".

В с. Угринь членом ОУН були: Шушко Григорій Михайлович - "Шум", Берегулька Василь Миколайович і мої брати: Володимир - "Лісовод" і Богдан - "Борис".

В м. Чортків членами були: Юрчинська Олена - "Орлик", Юрчинська Мирослава - "Махно", Війтів Марія - "Лютий", Завадський - "Гриб", Колісник - "Тихий" (родом з села Заліся Чортківського р-ну).

Працюючи в суді в м. Чортків довідався я, що членами ОУН були: Саміла Микола - "Микита" родом з с. Калинівщина Білобожницького р-ну, Пилявський Зенон з с. Білобожниці (учитель), Плішка Пантелеймон і Маньовський Михайло Петрович, оба з с. Угринь.

Після цього Сивак спитав, що я робив, перебуваючи на Холмщині. Я сказав, що, приїхавши на Холмщину до с. Вінкентин, довідався, що мене визвали сюди учителювати. Тут однак, я застав вже іншу вчительку, яку надав крайсгавтманшафт (крайсшульрат) по моему відході в Галичину в липні 1941 р. [По]м[и]м[о] того люди почали робити старання, щоб цю вчительку звідси забрали, а призначили мене. Початково крайсшурат давав обіцянки, що так зробить, а кінець кінців сказали, щоб там зголоситися особисто. Результатом того було, що в крайсшульраті відібрали від мене учительську легітимацію і сказали, що я в цьому крайсі ніколи не можу дістати учительської посади тому, що в 1941 р. покинув працю без його відома і, прямо, втік з посади. За це вони повинні посадити мене в тюрму і я повинен відповідати за свою втечу перед судом. Однак вони цього робити не хочуть, а тільки не приймуть мене більше в себе до праці.

У с. Вінкентин я перебував до кінця липня 1942 р. За цей час жив у господині Маречко Марії, а люди мене удержували даром. Я також мав трохи своїх грошей, які привіз з собою з дому. Я їх заробив, працюючи учителем в селі Долина. Учителюючи в с. Долина я також спекулював свиньми, тютюновими виробами і дещо дровами. В час мого перебування в с. Вінкентин я на прозьбу місцевих селян провадив культурно-освітню працю, а саме: кермував драматичним аматорським гуртком і проводив вечірні курси навчання старшої молоді історії, географії, рахунків, української мови та літератури. Помагав дещо в роботі солтисові села і провадив книговодство в сільській господарчій кооперативі. Крім цього давав коопететиції двом учням з цього села, які хотіли йти до школи до міста. Були це: Велес Микола Іванович і Павлюк Осип Іванович. За це батьки їх мені платили дещо грішми або харчами.

Цим разом мого перебування на Холмщині з моїх старих знайомих з 1941 року був ще тільки Бурачок Микола в с. Витичне та Мороз Юрій з с. Верешин. У Володаві працював ще Мельник Петро, який незабаром по моєму приїзді в село Вінкентин від'їхав додому на Волинь. В сусідньому селі Кульчин був уже новий учитель родом з Карпатської України – Талабірчук Василь. З ним я скоро заізнався і узнав, що він є також поглядів скрайньо націоналістичних, але мельниківських. Я початково з ним говорив на теми українського націоналізму і старався його переконати, що мельниківщина є неправильна, зате правильна є бандерівщина, однак я бачив, що він у цих справах взагалі мало орі[є]нтується. Робить себе націоналістом і то мельниківцем тому, що у Володаві це угруповання брало верх серед інтелігенції-емігрантів, що були в Німеччині. Я переконався, що Талабірчук є націоналістом мельниківцем не з переконання, а тільки так “для спорту”, то є тому, що всі емігранти належали по своєму переконанні до націоналістичних поглядів. Талабірчук не хотів остатися сам і тому числив себе націоналістом. Переконавшись, що Талабірчук серйозно не трактує цього діла, а тільки без якоїсь переконливої думки вперто при своїм стоїть, я перестав з ним на ці теми говорити.

При кінці липня 1942 р. я постановив поїхати в родинні сторони й розвідати, чи не дістав би знову де праці в своїх околицях. Талабірчук сказав, що поїде зі мною, бо хоче оглянути Східну Галичину. В перших днях серпня ми приїхали до с. Угринь. Мій брат Богдан вже знову тоді скривався, а брат Володимир жив ще напівлегально. У моєму селі директором школи був тоді Бойко Лев з с. Білобожниці. До нього в той час приїхав у гості його товариш Пилявський Зенон – учитель з с. Білобожниці. Пилявський Зенон, довідавшись, що я приїхав додо-

му, прийшов з моїм братом Богданом до мене. В розмові з Пилявським Зеноном і своїм братом Богданом я виявив думку, що хотів би остатися тут і працювати учителем. Вони сказали, що це буде тяжче, тому що за мною тут питає німецька жандармерія, щоб мене арештувати за це, що я покинув без відома властей працю на Холмщині, а другий раз вже в Чортківщині, і одурич Чортківського крайсшульрата, що їду на богословські студії, а тим часом поїхав куди інде. Однак тому, що директор Бойко мав у крайсшульраті свого вуйка, я пішов до Бойка і розказав йому, що хотів би учителювати в Чортківській окрузі і може б він в цій справі поговорив зі своїм вуйком Вербицьким в крайсшульраті. Може Вербицький якось обробив би цю справу з крайсшульратом в м. Чортків. Бойко говорив з Вербицьким, але цей сказав, що тут не вдасться нічого зробити тому, що сам крайсшульрат є на мене лихий і що він сам, власне, хоче мене віддати в руки німецької поліції. Я, очевидно, зрезигнував з тої праці й постановив вертати знову на Холмщину.

По кількох днях могого побуту вдома я оставив Талабірчука в с. Угринь, а сам пішов до с. Ягольниця Стара відвідати своїх кривняків. Звідси перейшов до с. Шульганівки й Долини. В с. Шульганівка зайшов я до Шевчук Михайла, де, крім нього, застав його жінку і Мартиновського Петра, який в той час скривався перед німцями. Тут я через два дні перебув разом з Мартиновським Петром - "Стріла", а один день в хаті самого Мартиновського. Мартиновський і Шевчук Михайло - "Кліщ" оповідали мені, що німці так тепер переслідують бандерівців, як в 1939-41 рр. робили це більшовики. А тільки та різниця, що німців відносно більшовиків є багато менше і тому підпілля є легше. "Стріла" сказав мені, що в м. Чортків пішли вже в підпілля: Віїтів Марія, Юрчинська Олена, Юрчинська Мирослава, а малий Юрчинський Роман був арештований і по тижневі його випустили. Він зараз також втік в підпілля. Сказав мені також, що в Чортківщині організаційна сітка вже є наладнана і працює досить можливо. Жалівся на брак людей на деякі пости, а головнo до СБ. Між іншим Мартиновський підсунув мені думку, щоби я остався вже в Чортківщині і йшов до організаційної праці. Я сказав, що мені покищо тяжко було б жити в підпіллі, тому що я ніколи в підпіллі не був, а, по-друге, я не ознайомлений взагалі з роботою ОУН. Мартиновський сказав, що краще зараз іти в підпілля тому, що зараз підпілля не є таке тяжке і страшне, як може бути пізніше. Зараз є краще, отже тепер йти в підпілля і поволі до нього привикати й підготовлятися до острішого на будуче. Я сказав, що покищо не можу рішитися на такий крок. Буду ще пробувати дістати працю легально, а, якщо це мені не вдалося б, тоді, очевидно, стану до праці

в підпіллі. Мартиновський старався всіма силами намовити мене до праці в ОУН вже від тепер, але я ще таки на це не хотів погодитися. Сказав, що мене в проводі ще не знають і тому не знати чи мене так легко прийняли б в Організацію. Він сказав, що про мене вже знає окружний провідник “Січовик” і він навіть говорив, що якби я приїхав, то дати йому знати, а він зі мною хотів би поговорити на цю тему. Я отже, остався ще на один день в с. Шульганівка, а Мартиновський пішов у моїй справі до “Січовика”. Другого дня над раном Мартиновський вернув і сказав мені, що “Січовик” говорив, щоби я покищо їхав ще на Холмщину й шукав праці легально. Якщо це мені вдасться, так щоб вертав додому та зголосився в проводі і, якщо погоджуся, то приймуть до роботи в підпіллі.

Я відійшов додому до с. Угринь. Вдома застав Талабірчука і Пилявського Зенона. Перебувши вдома 2-3 дні, я, Талабірчук і Пилявський Зенон поїхали роверами до с. Білобожниці до Пилявського Зенона. В Білобожниці ми пробули приблизно тиждень. Сюди приїхав також мій брат Богдан. Тут ми заходили до Саміли Миколи - “Микита”, “Кирило” в Калинівщині. Саміла Микола в той був уже в підпіллі і працював у Заліщицькому повіті як повітовий референт СБ. Саміла Микола і Пилявський Зенон рівнож намовляли мене, щоб я не вертав уже на Холмщину, а йшов в підпілля. Саміла вже навіть вибрав мені пост, на якому я мав би працювати, а саме повітовим провідником Заліщицького повіту. Я, однак, сказав, що про такі речі вони не рішають, а той, хто рішає, вже дав мені вказівки, що маю робити. Пилявський, який найбільше старався мене задержати в Чортківщині, сказав, щоб я не їхав вже на Холмщину, а сидів вдома, потім зголосився до “Січовика” і сказав, що не можу знайти праці легальної, і таким чином стану скоро до праці в підпіллі. Я відповів, що такого не можу зробити, тому, що “Січовик” може довідатися, що я говорю неправду, а тоді не буду мати лиця показатися йому на очі.

Вернувши до с. Угринь я застав тут незнамого мені чоловіка. Брат Богдан сказав мені, що це є повітовий оргреф Чортківського повіту і має псевдонім “Юрій” (як він називався правдиво, я ніколи не довідався, а знаю тільки, що походив з чужих не чортківських теренів). В розмові зі мною він також говорив мені, щоб я йшов в підпілля та що мене дуже скоро приймуть тому, що в Чортківській окрузі бракує людей на провідні пости. Я дав йому відповідь таку саму, як Пилявському і Самілові.

Пробувши вдома до кінця серпня ми оба з Талабірчуком поїхали на Холмщину. Там я перебув ще три місяці і з початком листопада забрав всі свої речі та поїхав додому. Додому не заїздив, а висів на

станції в Білобожниці та зайшов до Пилявського Зенона. Був тут через дві ночі й один день. Пилявський сказав мені, щоб я не їхав додому й не показувався людям на очі, які знають, що я є в Холмщині. Тепер найкраще зголоситися до проводу й мене провід призначить до праці в підпіллі так, що ніхто не буде знати де я обертаюся. На другий день мого побуту в Пилявського прийшов сюди Саміла Микола, який радив мені так само, як Пилявський З. Ми всі три вважали на наступний день поїхати фірою до с. Шульганівки до Мартиновського Петра, де перебуває близько мій брат Богдан і брат Володимир, який тоді був в підпіллі.

Фактично, другого дня передполуднем Саміла Микола - "Кирило" і я поїхали фірою до с. Шульганівки. У Мартиновського Петра застав я брата Володимира, а через короткий час прийшов також і брат Богдан. Тут оба брати, Мартиновський Петро і Саміла Микола постановили, що я не буду показуватись людям на очі, а перебути якийсь час в с. Шульганівка. Мартиновський Петро і брат Богдан мали піти до проводу й зголосити мене, а окружний провідник "Орест" вирішить мою справу. ("Січовик" в той час вже був перенесений в Тернопільську округу, а на його місце став "Орест" як окружний провідник Чортківської округи).

Я остався в с. Шульганівка, а Мартиновський Петро з братом Богданом поїхали в моїй справі до окружного проводу. "Орест" сказав, щоб я чекав в селі Шульганівка, аж він мене покличе.

Дня 22. 11. 1942 р. "Орест" через Штира Салька - "Вир" покликав мене до себе в с. Росохач, де він квартирував. (Штира Салько - член ОУН, родом з села Росохач. В 1940-41рр. Штира був в підпіллі як член ОУН). Я поїхав з "Виром" до с. Росохач до "Ореста".

Тут Сивак спитав мене, чи окружний провід ОУН Чортківського округи стало поміщався в с. Росохач. Я відповів, що за мого побуту і праці в Чортківській окрузі окружний провід ОУН стало поміщався в с. Росохач. Де поміщався перед тим і потім, мені не відомо. На питання Сивака, як довго я був в Чортківській окрузі, я відповів, що до кінця серпня 1943 р., а потім перейшов в Тернопільську округу.

Дальше Сивак спитав до кого мене запровадили в с. Росохач. Я сказав, що "Вир" запровадив мене до свого дому, а коли вже був день, до нього прийшов Нога Данило - "Аскольд" (родом з с. Росохач, старий член ОУН і підпільник ще з 1940 р.), забрав мене з собою та запровадив до хати лісовика, що була на полі під лісом. Цей присілок с. Росохач називається Лучки. Прізвище цього лісовика Плішка, а він сам родом з с. Росохач.

"Аскольд", привівши мене до тої хати, запровадив на стришкову квартиру, де я вже застав присутніх: Юрчинську Олену з м. Чортків по

пс. “Орлик”, одного з Борщівського повіту по пс. “Зірка”, Вербицького Зенона – директор школи в с. Угринь, одного чоловіка з Заліщицького повіту по пс. “Вудвуд”, одного чоловіка з м. Заліщик по спеціальності агроном-інженер, прізвища та псевда я не знав і не знаю, Пилявського Зенона - “Яків” - учитель з села Білобожниця та окружного оргрефа по пс. “Чумак” - гімназійний учитель з Буковини. “Ореста” ще не було. Приблизно через 15 хвилин прийшов “Орест”.

Тут Сивак сказав мені подати характеристику всіх тих людей, що були зібрані. Я подав характеристику всіх тих людей, а Сивак це все записав. Відтак спитав пощо ті всі люди там зібралися. Я відповів, що, коли я тільки прийшов, сам не знав пощо вони всі зійшлися. Найбільше здивувала мене присутність Юрчинської Олени тому, що перед кількома днями Мартиновський Петро - “Стріла” сказав мені, що вона виїхала до праці в ОУН на Східну Україну. Щойно пізніше я довідався, що Юрчинська в той час приїхала зі Сходу й була тут тільки як гість. Коли прийшов “Орест”, сказав, що це сходини. На самий поча[то]к “Орест” почав по одному викликати на довірочну розмову до іншої кімнати, що містилася в партері. На кінці визвав мене. В кільканадцятьмінутів розмові зі мною він спитав про мою біографію, про студії та про підготовку до вступлення в ОУН. Я оповів йому, як вже подав вище. “Орест” сказав, що колись, при нагоді, зі мною ширше поговорить на ці теми, а покищо призначає мене на повітового референта пропаганди в Заліщицькому повіті. Я сказав, що не знаю чи дам собі раду від першого разу на такому пості. “Орест” відповів, що дає мені місяць часу на більшу підготовку до тої праці. Я мав їхати до с. Шульганівки до Мартиновського Петра - “Стріла”, де “Стріла” і мій брат Богдан мали дати мені відповідну літературу й пояснити найновіші прикази та повчити про це все, що є конечно знати кожному членові ОУН. Решту я навчуся вже, як буду працювати в своєму терені. Вкінці “Орест” в порозумінні зі мною дав мені псевдонім “Олесь”. Остаточо сказав мені, що я остануся на цих сходинах і подивлюся як практично переводиться їх.

Сивак сказав, щоб я переповів йому хід сходин, щоб він міг зорієнтуватися, як це все виглядало. Я переповів.

Як вже “Орест” закінчив особисто з кожним говорити, тоді всі учасники сходин зійшлися в кімнаті на стришку. Сам “Орест” дав команду: “Увага!”, потім “Струнко!”. Відтак всіх поставив в ряд і приказав одному з учасників виголосити “Декалог”. По цій молитві “Орест” дав команду на спочинь і казав усім забрати місця кругом стола. “Орест” виголосив тоді довший реферат політичний, що тривав приблизно до 4-ої години передвечером. В цьому рефераті

представив міжнародню політику від початку світової війни 1914 р. по найновіші часи. Головно звертав увагу на розвій визвольних змагань українського народу та передовсім на розвиток української політичної думки. Найдовше задержався на історії УВО а потім ОУН. Довше також задержався над імперіялістичними зазіханнями комуністичної Росії, яка під покришкою комунізму криє свої націоналістичні імперіялістичні інтереси. Росія в своїх змаганнях прямує до найбільшого імперіялізму тому, що вона хоче під свої ноги покорити цілий світ, всі інші народи мають бути в неї рабами, а руський нарід має над ними панувати й ними верховодити, а “неблого-надежних” “нацменів” саджати в підземелля та висилати в широкі простори Сибіру чи якогось іншого смертного краю. Не менш жорстоку імперіялістичну політику веде соціал-демократична Німеччина. У неї право на життя має тільки чоловік-німець, а всі інші народи мають бути тільки її погноєм. Ми вже самі на власній шкірі переконалися, як нас люблять москалі та як жаліють нас німаки. Сьогодні ми не можемо сказати, що нашим найбільшим во[ро]гом є тільки Москва, бо сьогодні таким самим нашим ворогом є також і Берлін. Між ними у відношенні до нас немає найменшої різниці. Тому, отже, сьогодні український нарід через одинокий свій політичний провід, яким є ОУН, виповів війну Берлінові, таку саму, яку скорше вже виповів Москві. Ми сьогодні нарівні трактуємо Москву і Берлін; називаємо Москву “ворог ч. 1”, а Берлін – “ворог ч. 2”.

Потім “Орест” почав говорити, що є зарядження з проводу створити окрему організаційну сітку виключно для української інтелігенції, т.зв. ІНО. (Заввага об’єкта: Розшифровки того скорочення я добре не знав і я її Сивакові не подав. Сьогодні я також ще не знаю цього розшифрувати).

Власне ці сходи́ни мали б за ціль назначити на кожний повіт Чортківської округи повітового референта ІНО, який був би zarazом членом повітового проводу ОУН даного повіту. Члени ІНО мали б більше вести працю над собою і працю творчу-літерацьку. Члени ІНО мали б бути зовсім відсепаровані від членів загальної сітки й про них члени звичайної сітки не повинні знати. Першим завданням повітового референта ІНО буде відшукати таких українських інтелігентів в своєму терені та їх в повільний однак рішучий спосіб втягнути в цю сітку ІНО. Давати їм читати націоналістичну літературу, а потім на ту тему вести з ними дискусії та розговори. Бодай раз на два тижні треба буде мати з ними сходи́ни, або хоч поодинокі стрічі. Краще однак сходи́ни. Сходи́ни переводити з ними, як звичайно з членами ОУН, а саме: “Декалог”, з’ясувати найновіший політичний стан, так міжнародній як

українського народу, пояснення нових наказів проводу відносно їхньої праці, потім перевірка (перепитування проробленого матеріялу), вкінці загальні питання і завваги членів ІНО відносно їхньої дальшої праці. “Декалогом” або “Молитвою Українського Революціонера” закінчити сходи. В першу чергу дати їм до перестудіювання: “Катехизм”, “Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів (ВЗОУН)”, “Ідеологічний вишкіл”, “Постанови першої і другої конференції ОУН”, “Розвиток української політичної думки” і т.п.

Потім ще дехто ставив “Орестові” питання відносно деякої праці, яку вони дотепер вели. На закінчення знов “Орест” поставив всіх на “Струнко” і молитвою “Декалогом” закінчили сходи.

Пізнім вечером приїхав я до с. Шульганівки і зайшов до Мартиновського Петра - “Стріла”. Тут застав також брата Богдана. Їм обом розказав про все, що припоручив мені робити “Орест”. Мартиновський Петро і брат Богдан спитали мене, який мій псевдонім. Я сказав, що “Олесь”. Тоді щойно сказав мені Мартиновський, що він працює заступником окружного референта СБ Чортківської округи і має псевдо “Максим”. Брат Богдан сказав, що він працює повітовим референтом пропаганди Чортківського повіту і має псевдонім “Леонід”. Я тоді подав “Максимові” штафети, які передав до нього “Орест”. “Масим” і “Леонід” перечитали їх і сказали, що на слідуючий день дадуть мені матеріяли, які я маю переробити, та повчать мене про це все, що “Орест” приказує. Другого дня вони дали мені відповідну літературу і я почав її студіювати, а чого не розумів, то вони мені пояснювали.

Сивак спитав, яка це була література. Я відповів, що це була література організаційна, а саме: “Катехизм”, в якому був “Декалог”, “Прикмети Українського Націоналіста”, “44 правила” і деякі постанови Другого Великого Збору ОУН; “Ідеологічний вишкіл” (дві частини), брошури: “Український націоналізм”, “Нація як спецієс”, “Наші шляхи”, “Наші цілі”, “Розвиток української політичної думки”, а також “Постанови II Конференції ОУН”. Я це читав і студіював при допомозі “Максима” і “Леоніда”.

В той же час “Максим” і “Леонід” запровадили мене на свою станицю, а радше на станицю повітового проводу ОУН Чортківського повіту, яка була в хаті господаря Кавчука Гната в с. Шульганівка. Тут я вже навіть ночував, а тільки вечерами заходив до хати “Максима”, до дому Шевчук Михайла - “Кліща”, який жив в школі тому, що його жінка Шевчук Степанія була директором школи в с. Шульганівка, і до дому Кляштифорського Мірка в с. Шульганівка, що в той час, як я довідався від “Максима” і “Леоніда”, був повітовим референтом СБ

Чортківського повіту і мав псевдонім “Вуж”. В той же час був я два рази в домі Гнатів Степанії в с. Долина. Гнатів Степанія – це вдова по учителеві школи в с. Долина. У неї двоє дітей: син Володимир з 1911 р. народження – працював бухгалтером в фабриці тютюну в м. Ягольниця і дочка Ольга, яка також працювала бухгалтером в фабриці тютюну в м. Ягольниця. Гнатів Володимир був симпатиком ОУН. Я туди заходив початково з “Максимом”, а пізніше сам.

В часі того мого побуту в с. Шульганівка я довідався, що повітовим провідником Чортківського повіту є Завадський по пс. “Змій”, бувший “Гриб”. Він за німців працював легально в Окр. Комітеті Укр. в м. Чортків. Довідався я також, що Зазуляк Ярослав з с. Шульганівки працює на пості підрайоновому і має села: Черкавщина, Стара Ягольниця, Шульганівка, Долина, Хом’яківка, Нагірянкa, Салівка, Ягольниця і Мухавка. Одним з районних провідників Чортківського повіту був Басій Микола з с. Полівці. Басій був в організаційному підпіллі ще в 1941 р. і мав псевдонім “Ярема”. Другим районним провідником Чортківського повіту був Драбінястий з с. Бичківці по пс. “Скала”. Тут я також стрічався з повітовим оргрефом “Юрієм”. В той час довідався я, що членом ОУН є також Кавчук Петро, який був зв’язковим “Максима” пов. реф. СБ. Також узнав я, що членом Юнацтва є Кляштифорський Євген з с. Шульганівка і Кравець Василь Петрович з с. Долина.

На повітову станицю у Кавчук Гната заходив також часом Саміла Микола - “Кирило” з с. Калинівщина - в той час повіт. реф. СБ Заліщицького повіту, Пилявський Зенон - “Яків” з с. Білобожниця - тодішній повіт. реф. ІНО Чортківського повіту, Басій Микола - “Ярема” і Гаврон Осип - “Комар” з с. Ягольниця Стара - тодішній зв’язковий.

В той час також я узнав, що членами ОУН були: Мельниченко - український поліціант з м. Чорткова і Бздура - український поліціант з м. Ягольниця. Я їх стрічав кілька разів в хаті Мартиновського Петра - “Максима” і від нього довідався, що вони є членами ОУН. Бздура був родом з с. Звиняч Білобожницького р-ну. Звідки був Мельниченко, мені невідомо. Ці оба поліціанти завсідги повідомляли ОУН, коли має бути облава і в якому селі.

Так я перебув в с. Шульганівка приблизно до 15.12.1942 р. В той час я дістав штафету від “Ореста”, через “Кирила”, щоби їхати вже в Заліщищину. Мене мав перевести в Заліщищину “Кирило”. Я ждав на “Кирила” цілу добу і його не було. Тоді Мартиновський Петро - “Максим” дав мені зв’язок до міста Тлусте [Товсте] до Добрівного Степана, який працював в Українському Комітеті в Тлустім, і через нього йшов зв’язок до повітового провідника Заліщицького повіту -

“Орлика”. Я тоді сів на поїзд в м. Ягольниця і поїхав до Тлустого. На станції в м. Тлусте, висівши, я побачив Саміла Миколу - “Кирила” разом з яким зайшов на приватну квартиру Добрівного Степана. Тут мати Добрівного покликала з Комітету сина Степана і “Кирило” представив йому мене, як новоприбулого повітового пропагандиста на повіт Заліщики і сказав, що мене треба сконтактувати з повітовим провідником “Орликом”. Добрівний сказав, що “Орлика” немає тут, і що він ніччю верне з терену. Я остався, отже, в Добрівного ночувати. (Зазначаю, що Сивак мені казав, щоб при кожній новій особі подавати характеристику, тому я її подав).

На цьому Сивак перервав допит, я перечитав протокол, підписав його й пішов до камери. Був уже вечір.

Слідуючого дня, передвечером, прийшов дозорець і викликав мене на допит. Тому, що на мені все убрання подерлося, а Сивак не давав знати до дому, що я нахожуся в тюрмі в м. Чорткові і, тим самим, не допускав до мене передач, я розібрався майже до нага та сказав дозорцеві, що на допит не піду, бо я голий. Дозорець відійшов і через кілька хвилин прийшов сам Сивак. Він сказав одному мойому спів’язневі, щоб дав мені свої spodні і маринарку. Я одягнувся і пішов на допит. Прийшовши в канцелярію, Сивак сказав мені сісти при його столі проти нього, дав мені чистий папір і олівець та казав писати до дому, що мені звідтам потрібно. Я писав, а він щось при столі читав. По написанні я передав картку Сивакові, він казав заадресувати й подати свою адресу тюрми. Я написав і подав йому. Він це перечитав і сказав, що вишле до мене додому.

Відтак спитав мене, чи все те, що я дотепер розказав про свою працю в ОУН відповідає правді. Я відповів, що кращої правди вже таки не можу сказати та що тут ніхто вже мені не зможе закинути брехні. Сивак сказав, що так він як і Дранічников все ставляться до могого говорення з застереженням. Вони вже мають докази, що говорив неправду не тільки перед ними, але й також за весь час свого побуту в контррозвідці я жив неправдою. Я сказав, що тоді справді говорив неправду, але зараз говорю чисту правду й не боюся жодних брехливих свідків проти себе.

Сивак спитав мене в яких теренах я працював будучи в ОУН. Я відповів, що у Заліщицькому повіті я був повітовим референтом пропаганди, а потім повітовим провідником і рівночасно референтом пропаганди. З кінцем липня 1943 р. мене перенесли в Борщівський повіт, як помічника окружного референта пропаганди. В місяці вересні 1943 р. обласний провідник “Петро” переніс мене в Тернопільську округу і передав окружному провідникові Тернопільської округи

“Січовикові”. “Січовик” призначив мене оргрефом в Теробовельському повіті. В кінці січня 1944 р. “Січовик” передав мене на оргрефа в Збараський повіт, де я був около трьох тижнів і, захворівши, переїхав знов в Теробовельський повіт на лічення. Тут я вилікувався і чекав на приказ від тодішнього окружного провідника Тернопільської округи “Володимира”, що я маю робити. На приказ цей я ждав в с. Романівка Буданівського р-ну і тут діждався приходу ЧА. Тут скривався ще якийсь час аж попав на засідку контррозвідки, яка мене зловила.

Тепер Сивак спитав, чому мене zdeградували з вищого поста на нижчий. Я відповів, що мені невідомо, однак є фактом, що так воно було. Сивак покрутив головою і сказав: “Євгене, мені здається, що ти знову хочеш жити зі мною в незгоді. Тут ти вже знову починаєш говорити неправду. Я не можу повірити в те, що тебе назначували вперед на вищий пост, а потім на нижчий. Скажи відверто, що тебе були підтягнули до обласного проводу й на такому пості ти остався до кінця”. Я цьому заперечував, говорив, що ніколи не був навіть правдивим членом окружного проводу, а не то обласного. Сивак весь час недовірко крутив головою і казав, що я знову брешу, бо хочу, щоб мене дальше били. Я став впрост безсильний. Не мав чим доказати йому, що говорю правду. Мав жаль до Сивака, що він мені тут закидає неправду, коли я вже признаюся до всіх вчинків, а тим самим стаю зрадником свого народу. Врешті Сивак сказав, що він це все провірить, і якщо виявиться неправдою, то він сам не знає що мені тоді зробить. Я погодився на те, щоб він це провірив, а певно переконається, що я говорив святу правду. Вкінці Сивак сказав до мене, щоб я йшов до камери й, коли буду покликаний на допит, то щоби, поки мені принесуть з дому якесь убрання, позичити собі в своїх товаришів в камері. Я вияснив йому, що це тяжко буде зробити, бо убрання мені ніхто не позичить. Тоді Сивак пішов сам зі мною до камери та сказав в’язневі - судді Врубелю, щоб цей давав мені через кілька днів своє убрання.

На слідучий допит Сивак визвав мене щойно через чотири дні. До нього прийшов я в убранні Врубеля. Тим разом питав мене, чи знаю цілий склад повітового проводу ОУН в Заліщицькому повіті. Я потвердив і в тягу дальшого говорення про цей провід все точно розказав, а саме:

Коли я прийшов в Заліщицький повіт, то повітовим провідником тоді був Гуляк Іван з с. Жизном[и]р повіт Бучач. Його псевдо початкове було “Орлик”, а відтак “Ат”. Його старший брат Юліан був крайовим провідником Західних Українських Земель і мав псевдо “Марко”. Перед “Атом” повітовим провідником Заліщицького повіту був Телюк під псевдом “Ланц”. “Ланц” під час німецької окупації весь час був

головою міста Заліщики. Весною 1942 р. він залишив пост повітового провідника Заліщищини, а став тільки провідником міста по лінії ОУН. “Ат” в 1940-41рр. перебував в підпіллі. Один його брат Володимир зістав вбитий більшовиками як окружний військовик в 1940 р. Його батьки і одна сестра в 1941 р були вивезені на Сибір. Організаційним повітовим референтом був Горішний Григорій Іванович з с. Голігради повіт Заліщики. Сам він був господарем. Початково псевдо його було “Хмара”, а відтак “Гай”. Його жінку й малого сина в 1941 р вивезли більшовики на Сибір. Сам “Хмара” в 1939-41рр. скривався. Підчас німецької окупації початково жив легально й навіть був головою м. Тлусте. В 1943 р. почав скриватися. Повітовим військовим референтом був учитель з с. Слобідка Кошилівська, родом з с. Лисівці повіт Заліщики. Його початкове псевдо було “Вудвуд”, а потім “Люшня”. Цей учитель – це бувший теолог. Повітовим референтом СБ був Саміла Микола з с. Калинівщина Білобожницького р-ну. Початкові його псевда - “Микита”, “Кирило”, а потім “Галка”. Саміла – член ОУН ще з часів польської окупації, в 1939-41рр. ввесь час перебував в підпіллі. Жінку його і сина в 1941 р. більшовики вивезли на Сибір. Осінню 1943 р. німці його вбили. Повітовим реф. Юнацтва був Куцик Микола з с. Ворвулинці. Початково його псевдо було “Орлик”, а пізніше “Супрун”. Під час першої більшовицької окупації перебував в підпіллі. Батьків його в 1941 р. більшовики вивезли на Сибір. Під час німецької окупації держав в м. Заліщиках книгарню, яка була власністю ОУН.

Кожного з вищеподаних людей я описав досить докладно й подав докладну характеристтку.

Десь около 10.4.1943 р. окружний провідник “Володимир” стягнув провідника “Ата” до округи, а на його місце назначив мене. Я був тереновим провідником і рівночасно повітовим референтом пропаганди. При кінці місяця травня 1943 року “Вудвуда” за те, що недбало ставився до роботи, звільнено з повітового військового референта, а на його місце округа прислала одного чоловіка по пс. “Риса”, родом з Борщівщини з с. Цигани (прізвища та ім’я його не знав і не знаю).

Дальше Сивак питав мене, хто виконував обов’язки повітового господарчого референта. Я відповів, що ці обов’язки виконував оргреф “Хмара”, “Гай”. Дальше питав мене, яку працю виконував референт СБ. Я почав говорити, але в тій хвилині увійшов начальник тюрми (старший лейтенант), подав Сивакові якихсь дві карточки і спитав: “Що з тим робити?”. Сивак прочитав ці картки і відповів: “Сейчас прийняти. Я зараз там буду”. Начальник тюрми взяв від Сивака

картки й вийшов. По його відході Сивак звернувся до мене і, усміхаючись, сказав: “Євгене, ти знаєш, що мама принесла тобі передачу? Не віриш? Вот ходи на камеру й відбереш її, а я піду з тобою до тюрми й провірю чи все тобі доручать. А то, знаєш, буває часами, що може щось пропасти подорозі, а тоді кого будеш впоминатися”. Ми оба встали і пішли до тюрми. Через півгодини мене визвали на коридор і справді подали передачу. При цьому був також Сивак. Принісши цю передачу до камери, я скоро став перебиратися і віддавав посуду додому. Це була перша моя передача відхвилі мого арештування. Це було около 20-22 листопада 1945 р. Вечером того ж дня Сивак визвав мене другий раз на допит. Коли я прийшов до нього, то завважив, що він немов чекав на це, щоб я йому подякував за те, що він постарався за сьогоднішню мою передачу. Він говорив мені, щоб я тепер добре відживлявся, бо довгою тюрмою вже досить вичерпаний. В дальшому тягу вимагав, щоб розказати йому про нижчих провідників ОУН в Заліщицькому повіті. Я пригадав йому, що попереднього разу ми зачали були говорити про роботу СБ. Цей відказав, що він про це знає, однак на те буде час і поговоримо іншим разом. На його вимогу я почав розказувати про районних.

Коли я прийшов в Заліщищину, там застав тільки два райони. В першому районі провідником був Рудий Юрко з с. Ворвулинці по пс. “Федь”. Це член ОУН ще з часів польської окупації, в 1939-41рр. перебував в підпіллі. Жінка його скривалася також. Батьків в 1941 р. вивезено на Сибір. Другим районним провідником був чоловік з с. Винятинці на ім’я Іван, а псевдо його було “Вовк” (Заввага об’єкта: Я знав прізвище цього чоловіка і сказав його Сивакові, зараз не мож[у] собі його жодним способом пригадати). “Вовк” – член ОУН ще з польських часів, в 1939-41 рр. скривався.

В місяці квітні 1943 р. на приказ окр. провідника “Володимира” я, будучи тоді вже повітовим провідником, переорганізував повіт на три райони. Районовий “Федь” на своєму пості остався дальше. “Вовка” перенесено до нової сітки, про яку скажу пізніше, а на його місце я призначив чоловіка з села Голігради на ім’я Іван (прізвища його не знав і не знаю), псевдо його початково було “Скит” потім “Рут”. “Скит” – член ОУН з 1940 р. До цього часу він був помічником повітового оргрефа “Хмари”. Третім районним провідником назначив я волосного війта з волості Кошилівці, на прізвище Качур Петро, родом з с. Дуплиська, спочатку псевдо його було “Біс” потім “Хмель”. Качур був членом ОУН ще за польської окупації, в 1940-41рр. був в підпіллі.

Районовим пропагандистом в районі “Федя” був чоловік з с. Мишків по пс. “Шах”. Близьких даних про нього я не знав. Знав тільки, що він був підпільником ще в 1939-41 рр., а його батьків в 1941 р. вивезено на Сибір. В районі “Рута” пропагандистом був учитель з с. Новосілка Костюкова по пс. “Соловій”. Прізвища та імені не знав. Знаю тільки, що він є родом з Буковини. В районі “Хмеля” пропагандистом був чоловік з с. Цапівці на ім’я Іван, а по пс. “Триліс”. В 1940 р. він був арештований і втік з тюрми зі Східної України. Прізвища його я не знав. Прізвища його не знаю.

Районовим референтом СБ в районі “Федя” був Шпортак Дмитро з с. Ворвулинці. Він був членом ОУН ще за польської окупації. Псевдо його “Козак”. В 1940-41 рр. скривався, за що в 1941 р. його жінку, дитину та матір вивезено на Сибір.

В районі “Хмеля” референтом СБ був чоловік з с. Цапівці по пс. “Метеор”. Його прізвища та ім’я мені не відомі. Легально він працював касієром у волосній управі в с. Кошилівці.

В районі “Рута” референтом СБ працював чоловік з с. Новосілка Костюкова по пс. “Бук”. Близьче про нього нічого не знаю.

Курієром повітового референта СБ “Кирила” до окружного референта СБ “Максима” була одна дівчина з с. Рожанівки на ім’я Корнелія. Прізвища і псевда її не знаю. Зв’язковим повітового референта СБ “Кирила” в повіті був старший брат Корнелії Степан.

Підрайоновими провідниками в районі “Федя” були: Добрівний Степан з м. Тлусте по пс. “Лис”. Легально він працював секретарем Українського Комітету в м. Тлусте і через нього початково йшов зв’язок з округи до повіту. Його молодший брат Євген був членом Юнацтва і працював в заготзерні в місті Тлусте. Другим підрайоновим провідником в тому ж районі був Марцинюк Юрко з с. Ворвулинці по пс. “Довбуш”. Член ОУН і підпільник з 1940 р. Батьків його, брата та сестру в 1941 р. вивезено на Сибір. Третім підрайоновим провідником в тому ж районі був чоловік з с. Дзвиняч на ім’я Василь, а по пс. “Медвідь”. Член ОУН з 1940 р. За німців працював в повітовому Союзі Кооператив в м. Заліщиках якимсь бухгалтером. Прізвища його я не знав.

Підрайоновими провідниками в районі “Хмеля” були: Нарчишин Степан з села Кошилівці по пс. “Василь” потім “Глас”. Член ОУН з 1941 р. Другим підрайоновим провідником в тому ж районі був чоловік з с. Садки по пс. “Вишиваний” потім “Зиз”. Член ОУН з 1941 р., по спеціальності кравець. Третього підрайоновим провідником я зовсім не знаю, бачив його тільки раз на сходинах в с. Кошилівці.

Підрайоновими провідниками в районі “Рута” були: один чоловік з с. Новосілка Костюкова по пс. “Вій”. Член ОУН з 1940 р., підпільник

з 1941 р., за що вивезено його родину на Сибір в 1941 р. Прізвище та ім'я мені невідомі. Другим підрайоновим провідником був чоловік з с. Дуплиська по пс. "Ворон", а на ім'я Мирослав. Він був рідним братом жінки Качура Петра – райпровідника "Хмеля". Прізвища "Ворона" я не знав. Він був ще нежонатим. Третього підрайонового провідника я зовсім не знав і не знаю.

На цьому допит цього дня закінчився, я підписав протокол допиту і Сивак відпровадив мене до камери.

Слідуючого разу Сивак, визвавши мене на допит, казав даліше продовжати про знаних мені членів ОУН Заліщицького повіту. Я продовжав.

Повітовим зв'язковим до окружного проводу був молодий хлопець з села Голігради - Олійнич Михайло по пс. "Зов". Член ОУН з 1941 р. Його молодший брат був членом Юнацтва. Безпосереднім кур'єром з повіту до округи був молодий хлопець з с. Ворвулинці по пс. "Борис". Член ОУН з 1942 р. Прізвище та ім'я його мені невідомі. Знаю тільки, що він був бідний і батько його вже помер.

По зорганізуванні ІНО районними провідниками були: Стадник Іван по пс. "Вуйко" - учитель з с. Новосілка Костюкова; другим районним був учитель з с. Слобідка Кошилівська по пс. "Вудвуд" - "Люшня" - бувший повітовий військовий референт. Членів ІНО в цілому повіті за мене було около 8 осіб, що склалися переважно з учителів. Знаю, що належали сюди: директор школи в с. Бураківка, старший священник з с. Бураківка, священник з с. Винятинці, директор школи в с. Торське і учителька з с. Дзвиняч. Прізвищ їх не знав і не знаю.

Як в місяці травні 1943 р. обласний провідник т.зв. спецсітки СБ організував по повітах такі спецвідділи, я відпустив йому п'ять членів до цього відділу. Були це: Шпортак Дмитро - "Козак", родом з с. Ворвулинці, бувший референт СБ; "Вовк" з с. Винятинці, бувший райпровідник; третій – член Юнацтва з с. Винятинці; четвертий Олійнич Іван – член Юнацтва з с. Голігради та один член ОУН з с. Новосілка Костюкова, якого я навіть не бачив. Його кандидатуру висунув повітовий оргреф "Хмара". Сам обласний провідник цього відділу мав псевдо "Ждан". Знаю його тільки з видження, однак ближчих даних про нього я не могу дати.

Відтак я почав переходити селами повіту й вичисляти знаних мені членів ОУН.

Станичним провідником в с. Ворвулинцях був господар по пс. "Грім". Прізвища та імені його я не знаю. Він був заразом мужем довір'я Українського Комітету. Членом ОУН був також Галак Семен, по-спеціальности коваль. Він був зв'язковим до м. Тлусте та

сс.: Рожанівка, Головчинці і Шипівці. Через нього йшов також зв'язок з округи до повіту. Він був членом ОУН ще з 1939 р. Псевда його не пам'ятаю і Сивакові не сказав. Членом ОУН був також Рудий Степан, рідний брат райпровідника "Федя". Ще був один член на ім'я Михайло. Він був зв'язковим до сіл Блищанка і Шипівці. Прізвища його не знав, а псевдо забув і на допиті також не сказав.

В с. Шипівці станичним був Золотий Михайло по пс. "Крук". Він був лісовиком і жив у хаті в лісі. Через нього йшов зв'язок до округи. Він доставляв палива до хат, де перебували підпільники, і для декотрих членів ОУН.

В с. Рожанівка членом ОУН був Балан, який працював магазином в Союзі Кооператив в м. Тлусте. З магазину Союзу він дава[в] для організації харчові продукти, як: цукор, сіль, пови[д]ла, мармеляду, крупи, а також нафту, мило, бензину, свічки, папір, батареї до електричних лампок і галянтерею. В його домі, через сіни, жили два брати та сестра, які були членами ОУН. Їх імена були: Степан, Осип і Корнелія.

В с. Кошилівці членами ОУН були: два брати; один старший (вдовець) Григорій по пс. "Травка" був зв'язковим до сіл: Попівці, Цапівці, Садки, Слобідка Кошилівська та Бураківка. Молодший брат називався Іван, був також членом ОУН. Вони жили в сусідстві з читальнею "Просвіта". "Травка" за німців був продавцем в кооперативі в с. Кошилівці. В тому ж селі недалеко читальні жив також районний військовий референт по пс. "Голуб". Ближче про нього я не знав нічого. На станиці української поліції в с. Кошилівці членом ОУН був поліціант Старовський Петро з с. Ягольниця Стара Білобожницького р-ну.

В с. Блищанка був член ОУН по пс. "Кріс". Він початково був станичним, а потім зв'язковим до сіл: Дуплиська, Голігради та Лиси[ч]ники. Ім'я та прізвища його не знав.

В с. Голіградах був член ОУН на ім'я Олекса, а по пс. "Дятель". Він був зв'язковим до сіл: Дуплиська, Блищанка, Лиси[ч]ники і Винятинці. Як в с. Голіградах поміщалася станиця повітового проводу, він був найближчим і безпосереднім зв'язковим повітового провідника. Членами ОУН були ще дівчата: Горішна Анна Іванівна, Горішна Пуля Іванівна, Горішна Марія Григорівна. Горішна Анна Іванівна продавала в організаційній книгарні в м. Заліщики. Дві останні провадили по селах діточі садки. Членом ОУН був також син солтиса в час німецької окупації на ім'я Михайло, який був зв'язковим до сіл: Новосілка Костюкова і Бедриківці.

В с. Королівка жив районний військовий референт, який працював в Союзі Кооператив в м. Тлусте.

В с. Дзвиняч був член ОУН по пс. “Ясень”, що працював початково в сітці СБ, як райреф СБ. Ближче про нього не знаю нічого.

В цьому повіті я знав ще більше членів ОУН, але тільки з видження і тому про них перед Сиваком нічого не згадував.

Сивак спитав мене, в яких хатах я квартирував. Я відповів, що, прїхавши в Заліщищину, квартирував через одну добу в м. Тлусте у Добрівного Степана - “Лиса”, де ждав на повітового провідника “Ата”. Надраном “Ат” вернув з терену й ми оба були тут через день. Передвечером поїздом поїхали до м. Заліщик. Тут ми зайшли на квартиру до повітового референта Юнацтва Круцяк Миколи - “Орлика”, якого квартира була при вул. Шевченка, числа дому не знаю. В нього ми переночували, а другого дня, вечером, поїздом від’їхали в село Ворвулинці. У Ворвулинцях зайшли до господаря Совсун Юрка. В нього була мати, жінка, два сини – Степан і Дмитро та дочка Марія. Син Степан був городнич[и]й [в] школі в м. Заліщиках і був членом Юнацтва. На цій квартирі часто перебував “Ат”, а відтак я. Часами ночував тут повітовий референт СБ “Кирило”, окр. оргреф “Чумак” та окр. референт Юнацтва “Беркут”. В місяці квітні 1943 р. тут поміщалась станиця повітового проводу. Під час першої більшовицької окупації в цій хаті перебували підпільники, як Завадський - “Гриб”, тодішній повітовий провідник Заліщищини, Шиманський Володимир - “Мартин”, бувший окр. провідник Чортківської округи та інші. Шиманський був родом з Борщівщини, муж Вїйтів Марії. Цей господар знав усіх членів з с. Ворвулинці. Часто сюди заходив повітовий референт Юнацтва Круцяк Микола - “Орлик” потім “Супрун”. Другою хатою, де заходили підпільники і ночували та переводили сходини була хата сестри підрайонового провідника Марцинюк Юрка - “Довбуша”. Вона жила з своїм мужем і дочкою в четвертій хаті від Совсун Юрка, в напрямі с. Головчинці. На цій квартирі через довший час перебував повітовий реф. СБ “Кирило”. Третя хата, де перебували підпільники, була власністю господаря Шпортак Юрка, з яким жила також його жінка і 10-літній син Максим. Тут стало перебував Марцинюк Юрко - “Довбуш”, Шпортак Дмитро - “Козак”, часами “Ат”, “Кирило” і я. Під час першої більшовицької окупації тут рівнож перебували підпільники, а між ними “Козак”, який звідси бачив навіть, як більшовики вивозили його родину на Сибір.

В хаті Совсун Юрка дуже часто ночував повітовий оргреф “Хмара” з с. Голігради. Літом 1942 р. тут перебував окружний провідник Чортківської округи “Орест”, окр. оргреф “Чумак” і повітовий провідник Заліщищини “Ат”. Часто ночували підпільники у господаря і члена ОУН Рудого Степана, брата райпровідника “Федя”. В нього

часто відбувалися також сходини. Підпільники перебували також в хаті тещі райпровідника “Федя”, яка жила тільки сама. Я мав квартиру у господаря Лисака, якому згоріла власна господарка й він жив на жидівській хаті через дорогу просто хати райпровідника “Федя”. На цій квартирі часто перебували “Довбуш” і “Федь”. Дочка Лисака ходила до городничої школи в м. Заліщиках, а вдома залишався тільки малий синок Юрко. На цій квартирі я перебував півтора тижня. Сходини часто відбувалися в хаті Шпортак Дмитра - “Козак”. Там рівнож ночували підпільники, але дуже рідко. Я з “Атом” рівнож ночували тут кілька разів. Одного разу я переводив сходини в одній хаті недалеко кладовища, однак не можу більш нічого про цю квартиру сказати тому, що не бачив ні господарів і не був зорієнтований котра це хата. Також не можу пригадати собі хати, в якій переводив контрольні сходини районних юнаків, до якої завів повітовий реф. Юнацтва городами, а ніч була дуже темна.

В с. Голігради квартирував я у господаря Горішнього Григорія, стрия повітового оргрефа “Хмари”. Його одинока дочка Марія була членом ОУН, про неї я згадував попередньо. В місяці травні станиця повітового проводу містилася в Горішнього Гарасима в тому ж селі. Сам цей господар молодий вдовець, жив з своїм сином Василем і жинчиною матір’ю. В нього перебували підпільники ще під час першої більшовицької окупації. Між іншим переховувався тут “Хмара”.

Від початку червня аж до кінця мого побуту в Заліщицькому повіті станиця повітового проводу містилася в хаті одної вдови в с. Голігради на присілку Самотня. У неї була дочка Анна, молода заміжня жінка, якої муж походив з с. Блищанка, називався Осип, займався шевством. В цій хаті в травні 1943 р. Юрчинська Мирослава - “Іскра” переводила тижневий курс з юнаками. Юрчинська в квітні повернула зі Східної України і працювала при Чортківській окрузі як інструктор для Юнацтва. Під час першої більшовицької окупації в цій хаті також перебували підпільники. В присілку Капусники жив господар Олійнич Гнат, в якого перебував “Ат”, потім я, а по мені пов. військовий реф. “Риса”. В нього в 1940-41 рр. скривалися Юрчинська Мирослава (тодішне псевдо “Махно”), Бродер Іван - “Вовк” з с. Винятинці, Гуляк Володимир - “Варнак”, тодішний окр. військовий реф. Чортківщини, Війтів Марія - “Лютій” і Шиманський - “Мартин” з Борщівщини. Олійнич, тому що жив над самим Серетом, був рівночасно перевізником організаційних людей. Він також сповняв роль зв’язкового між селами Голігради а Лисишники. В тому ж селі знав я ще чотири хати, де відбувалися сходини організаційних людей, однак цих господарів я не знав і тому про них Сивакові нічого не згадував.

В с. Рожанівка я ночував в хаті Балана, в якій дуже часто перебував “Кирило”. Через цю хату переходив зв’язок з с. Ворвулинці до сс.: Солоне, Цапівці та К[о]шилівці.

В с. Дзвиняч кілька разів я перебував в підрайоновому провідника “Медведя”. Тут часто перебував також окр. оргреф “Чумак” і повітовий оргреф “Хмара”, а також “Ат”.

В с. Дуплиська ночував я у райпровідника Качур Петра - “Хмеля”, де перебував рівнож окр. оргреф “Чумак” та повітовий реф. СБ “Кирило”, а попередньо “Ат”. В цьому селі ночував я в одного господаря, що жив під городом “Хмеля”. В цій хаті переводив я сходини з райпровідниками. Тут рівнож перебував повітовий реф. СБ “Кирило” і переводив сходини. В цього господаря був, який ходив до городничої школи в Заліщиках, і [мав] дві малі донечки. Під час німецької окупації цей господар був мужем довір’я Українського Комітету.

В с. Винятинці я переводив в одній хаті контрольні сходини зі станичними найближчого підрайону. Господар тієї хати був членом ОУН ще з першої більшовицької дійсности, в 1940-41 рр. скривався, через що родину його вивезено на Сибір. Він називався Михайло, псевдо його “Танк”. З кінцем місяця березня 1943 р. в цій хаті відбувся триденний курс, який переводили: окр. провідник Чортківської округи “Володимир” і окр. референт пропаганди Чортківської округи “Гнат”. Курс мав характер політично-пропагандивний. Учасниками цього курсу були: “Ат”, я, “Хмара”, “Супрун”, “Кирило”, “Вовк”, “Рут”, “Хмель”, “Федь”, “Трилis”, “Соловій”, “Козак”, “Бук”, “Довбуш”, “Медвідь”, “Вій”, “Глас”, “Зиз” і господар хати “Танк”. Це був курс для районових і підрайонових провідників і районових референтів пропаганди та СБ. Члени повітового проводу мали бути тільки слухачами, іспиту з пройденого курсу не здавали. “Танк” перед моїм приходом був підрайоновим провідником, а весною 1943 р. він перейшов до спецвідділу провідника “Ждана”.

В с. Кошилівці ночував я у члена ОУН Григорія по пс. “Травка”, крамаря сільської кооперативи, який жив зараз коло читальні. В цьому селі ніччю я переводив два рази сходини в будинку волосної управи. Сходини переводив з районним проводом і підрайоновими провідниками. На поодинокі стрічі з деякими членами чи нижчими провідниками я заходив до хати “Травки”. Тут мав стрічі з “Хмелем”, “Трилisом”, “Зизом”, “Гласом”, “Вудвудом” і Старовським Петром (український поліцист).

В с. Слобідка Кошилівська ночував я в школі в учителя “Вудвуда”.

В с. Блищанка перебував я один раз в районного військового інструктора, якого ні прізвища ні псевда не знав і не знаю. До нього

запровадив мене вечером з с. Голігради “Дятель”, який сказав мені, що це рай. військовий інструктор.

“Кирило” мав свою квартиру в с. Дзвиняч, десь близько кладовища, однак я точно не знаю де. Знаю тільки, що той господар мав дві дочки, з котрих старша була членом Юнацтва й занимала вищий пост.

Більше квартир я собі не пригадував і не міг сказати про них нічого.

Коли Сивак почав випитувати мене, чи не знаю яких лісовиків - членів з повіту, я пригадав собі одну хат[у] в лісі недалеко с. Ворвулинці під кольонією Вербова, де відбувалися один раз сходини з районним проводом і підрайоновими провідниками р-ну “Федя”, і про цю хату розказав. В цій хаті жив тільки сам лісовик, що був симпатиком ОУН. На цих сходинах були: “Ат”, “Кирило”, я, “Федь”, “Шах”, “Бук”, “Козак”, “Довбуш”, і один з с. Рожанівка на ім’я Степан.

На цьому Сивак перервав допит і я відійшов до камери.

Слідуючого разу на допиті Сивак випитував мене куди проходив зв’язок з повіту до округи. Я розказав, що до округи було два зв’язки: Один йшов з села Ворвулинці через село Шипівці, де була зміна в хаті станичного Золотого Михайла - “Крука”, який жив під селом і був лісовиком. Від нього зв’язок йшов вже безпосередньо через села: Лисівці, Капустинці, Заболотівку до села Сосулівки до хати члена ОУН Сапіщук Петра. Від Сапіщука переходив до с. Росохач, через хату лісовика, що жив під лісом, а звідси до хати Штира Салька - “Вира”. Цей останній пошту доручав вже безпосередньо проводові, який містився в с. Росохач. В котрих хатах містилися станиці провідника, мені невідомо. Був також і безпосередній зв’язок, яким послуговувався тільки кур’єр, а саме з с. Голігради до Ворвулинці. Звідтіля кур’єр “Борис” йшов безпосередньо аж до с. Росохач до “Вира”, а відтак від “Вира” йшов безпосередньо до с. Ворвулинець до Гал[а]к Семена.

Інший зв’язок переходив з с. Ворвулинці до м. Тлусте. Тут у хаті Добрівського Степана змінювався і йшов до м. Ягольниця. Відтіля інший зв’язковий подавався до с. Росохач до “Вира”. Цим зв’язком, однак, послуговувалися дуже мало.

В дальшому тягу зізнання Сивак питав мене скільки було всіх членів ОУН в повіті. Я подав приблизно около 80 осіб, тому що точно не пам’ятав. Це число знав я тільки зі звітів, які мені подавали райпровідники кожного місяця. Всіх членів я ніколи не бачив і не можу знати. Більшість з них я бачив, однак не можу дати про них ближчих даних, тому що не знаю їх прізвищ, ні імен, ні псевд, ні місцевостей, з яких вони походили. На питання, скільки було членів Юнацтва, відповів, що на підставі місячного звіту повітового референта Юнацтва – було

понад 100 осіб. Юнаків я знав дуже мало тому, що вони були дещо відокремлені від т.зв. активу й мали зовсім іншу працю. Вони мали також свій провід, який, вправді, підлягав проводові активу, але тільки під загальним оглядом. Юнаки – це ще не були правдиві члени ОУН, були тільки в підготовці до вступлення в ОУН. Вони працювали над виробленням своїх характерів та набирали теоретичного знання. Студіювали передовсім історію і географію та природу України, українську мову та літературу в дусі національному. Крім цього вчилися також всесвітньої історії та географії, теренознавства, картографії та зброєзнавства. З ними інструктори з активу переводили вишколи з ідеології українського націоналізму, вивчали катехізм, постанови Великих Зборів ОУН, постанови Конференцій ОУН, але не всі. Їм давалось також деяку літературу, яка приходила до активу, і вони її вивчали. Сходина в них відбувалися переважно вишкільного характеру. В них не було тих референтур, які були в активі, а про референтури СБ чи військову у них і мови не було. Справами СБ їм було навіть остро заборонено займатися. Сивак вимагав щоби подати йому деяких людей з Юнацтва, яких я знав. Я відповів, що, кого знав, то вже вимінив, а можу тільки додати ще те, що один районний юнак походив з с. Ворвулинці, прізвище Безкоровайний і був свояком Галак Семена, а другий був з с. Голігради й називався Іван, жив в присілку Самотня. Юнацтво в повіті ділилося на чотири райони. Двох інших районних юнаків я зовсім не знаю, хоч, вправді, бачив їх раз на сходинах, але не знаю ні псевд їх, ні звідки вони походять. Більше я їх не бачив.

Дальше Сивак питав яка різниця була між членами а симпатиками ОУН. Я пояснив, що члени ОУН – це були люди вибрані, їх багато не було й вони зорганізовані в політичну партію, були втаємничені в[] усі справи і роботу ОУН і вели всю організаційну роботу. Члени ОУН були відповідно підготовлені до тієї роботи, це люди, що в цій революційній роботі все віддавали справі, не вагаючись віддати своє життя для добра справи. У них на першому місці тільки добро народу, а не добро власне. Вони виреклися всего, не оставляючи собі навіть власної волі. Вони складали присягу на вірність батьківщині, а їхн[ім] девізом є здобути волю країні, або згинуть в боротьбі за неї. Симпатиками – це люди, які мають ті самі політичні переконання, що члени ОУН, однак вони не можуть брати повної участі в роботі організації задля своїх різних перешкод, так духових як і матеріальних. Вони тільки помагають членам ОУН в їхній роботі чи то виконанням деяких актів, які можуть виконувати люди не конечно організаційні, чи помагають Організації матеріально. Симпатиками не можуть читати всієї літератури, яка

виходить для членів ОУН. Вони можуть читати тільки літературу пропагандивну. Симпатики також є зорганізовані в гуртки й мають сходини, на яких їм з'ясовується політичний стан, познайомлюється їх з напрямними Організації та з результатами праці ОУН. Через симпатиків ведеться пропаганда в народі, через симпатиків dokonується всяких грошових збірок, а також збірок одєжі і продуктів. У симпатиків звичайно відбуваються сходини членів, в них переходуються підпільники чи інші загрожені вже симпатики. Про довірочні справи ОУН симпатики не знають нічого. Вони не зв'язані жодною присягою, хіба тільки власною совістю. Тому Організація старається, щоб членів було [менше], але добрих, натомість симпатиків якнайбільше. Найкраще є тоді, коли увесь нарід є симпатиками. Тоді члени можуть вести сміло свою роботу, бо мають поміч.

Сивак питав вдальшому скільки було симпатиків в повіті. Я сказав, що після звітів, організованих симпатиків було около 200 осіб. Неорганізованих симпатиків, натомість, яких називалося прихильниками, було около 350 осіб. Відтак Сивак вимагав, щоб вичислити йому тих симпатиків, яких я знаю. Я вичислив:

В с. Ворвулинці знав Совсун Юрка і його брата, Шпортак Юрка, Навізівського Юрка, Лисака, що жив на єврейській хаті, Горіна та інших, яких не знаю. Совсун Юрко був солтисом.

В с. Голігради знав Горішного Григорія, Горішного Гарасима, Олійнич Гната (місцевий солтис, брат повітового оргрефа "Хмари"). В тому селі було около 40 організованих симпатиків.

В м. Тлусте симпатиком був директор Союзу Кооператив.

В с. Кошилівці симпатиком був старший брат "Травки" Василь і місцевий директор школи.

В с. Дзвиняч симпатиками були оба священника – батько і син.

В с. Шипівці симпатиком був тесть станичного Золотого Михайла - "Крука".

В с. Дуплиська симпатиком був муж довір'я Українського Комітету.

В с. Гинківці [Гриньківці?] симпатиком був директор школи.

В с. Угринківці симпатиками були: директор школи й начальник пошти.

Симпатиків я знав багато більше, але тільки з видження. Як вони називаються не можу сказати, бо їх бачив тільки раз на сходинах, а інших зовсім не бачив. По довшій перерві Сивак вернувся до мене з питанням: "Слухай Євгене, чи Галак Семен з с. Ворвули[н]ці був тільки симпатиком чи членом ОУН?". Я відповів, що Галака дуже добре знаю, в його хаті був кілька разів. Він був два чи три рази на сходинах членів

і працював зв'язковим. Я можу ручити життям, що Галак був членом, а не симпатиком. Сивак спитав мене, чи я міг би це до очей Галакові сказати. Я відповів, що можу. Сивак сказав, що Галак сидить у них в тюрмі і він приведе мені його на конфронтацію. Треба те, що знаю про Галака, йому в очі сказати. Сказав, що не маю чого боятися, бо про це ніхто не довідається, а Галак, так чи інакше, буде засуджений. Я погодився врешті на наочну ставку з Галаком. Сивак сказав, що вечером визве мене та Галака і ми оба собі поговоримо. Після цього я пішов до камери, а вечером мене фактично знову визвали на допит.

В канцелярії я застав самого Сивака. Він ще раз спитав мене чи не боюся наочної ставки з Галаком. Я відповів, що мені трохи лячно, а то, як довідалися б бандерівці, то за таке діло мене на куски різали б. Він мене успокоював, говорив, що такого бандерівці не будуть могли ніколи довідатися, хіба, що я сам їм сказав би. Від них це ніколи не винесеться. В тому часі прийшов лейтенант Данілов і спитав Сивака: "Чи можна?". Сивак відповів: "Давай, давай!".

По кількох хвилинах відкрилися двері і перший увійшов Галак Семен, а за ним Данілов. Галака посадили на другій лавочці, Данілов сів біля Сивака. Конфронтацію провадив Сивак. Насамперед він повчив нас обох, як має виглядати конфронтація, а потім звернувся до Галака та казав йому подивитися на мене. Галак дивився, а Сивак спитав чи він мене знає. Галак заперечив. За другим разом Галак знову заперечив, говорив, що мене не знає. Тоді Сивак звернувся до мене й спитав, чи знаю я його. Я відповів, що знаю, що він є з с. Ворвулинці та називається Галак Семен. Сивак спитав мене, звідки я знаю Галака. Я сказав, що, коли 1942 р. був у Заліщицькому повіті повітовим пропагандистом, а потім провідником повітовим, тоді пізнав Галака Семена, як члена ОУН. Перший раз до його хати запровадив мене Совсун Дмитро. Дальше я сказав, що Галак був на сходинах ворвулинських членів ОУН та працював зв'язковим до сс: Рожанівка, Головчинці і м. Тлусте. Через нього переходив безпосередній зв'язок з округи до повіту. Галак початково заперечував цьому, але пізніше все це признав. Тільки сказав, що він був зв'язковим до с. Рожанівки і м. Тлусте, а до с. Головчинець він не був. Я сказав, що сам був раз свідком, як "Довбуш" вислав його з штафетами до Тлустого та казав передати одну штафету до Головчинець. Кінець-кінців Галак все це признав. Сивак закінчив писати протокол конфронтації, ми оба з Галаком підписали його і Галака Данілов відпровадив до камери, або до своєї канцелярії.

Я остався ще з Сиваком. Він спитав мене, чи я пізнав зразу Галака чи, може, говорив тому, що пізнаю його, бо вже знав, що приведуть

на наочну ставку його власне. Я відповів, що Галака Семена дуже добре знав, а він нічого не змінився від хвили, коли я його бачив. Після цього Сивак відпустив мене до камери і наказав, щоб я про це не говорив.

На слідуючий раз, а було це вже при кінці місяця листопада, Сивак спитав мене, в чому полягала моя праця, як я був на пості повітового референта пропаганди. Я відповів, що завданням пропагандиста було, запізнавшись наперед самому з організаційною періодичною літературою чи брошурами, які час до часу виходили, серед членства її розробляти, виучувати, пояснювати та допильнувати, щоб всі її добре пізнали. В тій цілі пропагандист скликав сходи членства по районах, підрайонах, станицях, на яких цю літературу пояснював, задавав їй вивчати, а на слідуючий раз перепитував. Дальше, пропагандист провадив вишкільні курси з членами, і опитував їх, пояснював ідеологію українського націоналізму та правила і заповіді українського націоналіста.

На загальних сходинах пропагандист мав з'ясовувати членам політичне міжнародне положення, поширювати і пояснювати націоналістичні напрями, ширити національні кличі, пояснювати зарядження проводу, якщо вони не були ясні членству чи симпатикам. Пропагандист мусів через місцевих легальних членів мати впливи в клубах та легальних секторах українського громадянства. Він мусів надавати тон цілому культурно-освітньому життю українського населення. Обов'язком пропагандиста було збирати всі сплетні політичні ворога та зараз їх членству, а через нього симпатикам і цілому народові, виказати брехню ворога, який тим чином хоче тільки мальтретувати та тероризувати наше населення. Пропагандист повинен завчасу підготовляти матеріяли до національних свят і допильнувати, щоб такі свята не тільки члени і симпатики відсвятковували, але щоб такі свята у відповідний спосіб святкував цілий український нарід.

Рівнож в часі свят Рождества, Богоявлення, Нового Року та Великодних були проведені в кожній місцевості коляди, щедрівки, новорічне сіяння та спільне свячене чи просфора. Пропагандист допильнову[ва]в, щоб доходи з тих обрядових святкувань йшли для Організації. Обов'язком його було рівнож доглядіти, щоб у кожній місцевості були драматичні аматорські гуртки та проводились вечі[r]ні курси для старшої малограмотної молоді. Щоб ті драматичні гуртки не дармували працю і бодай частину доходу грошового давали для ОУН.

Два рази в місяць повітовий референт пропаганди писав до окружного реф. пропаганди політичний звіт з своєї роботи та роботи райрефів пропаганди. Рівнож писалося, яка ворожа пропаганда і в

який спосіб діє на терені. Тут окремо писалося про пропаганду поляків, комуністів, німців, мельниківців, гетьманців (якщо такі в терені були) і інших. Треба було писати, як діють легальні сектори: читальні, союзи кооператив, школи, духовенство, волосні управи, українська поліція. При кінці треба було подати, які нові політичні сплетні появились в терені та з яких уст вони вийшли.

Тут Сивак спитав, яких засобів кари уживав пропагандист до тих членів, які не вивчали завданої літератури. Я відповів, що пропагандист не мав права взагалі карати членів. Це було застережене тільки тереновим провідникам і референтам СБ. Однак провідник, звичайно, давав повну власть своїм референтам карати членів за менші провини. Дальше, треба було відрізнити, хто не хоче вивчитися а хто не може, а таких хіба не тяжко відрізнити. Якщо хтось не хотів вивчити, то йому давав упімнення, за другим разом сварив, а за третім разом казав зголоситися до карного звіту до теренового провідника. Цей вже мав різні кари, відповідно до провини члена. Кари були: упімнення в чотири оці, упімнення при більшому зборі інших членів, грошові кари, биття, кари завішення в організаційній роботі, виключення з Організації.

Дальше Сивак спитав, яких [к]а[р] я уживав: Я відповів, що за цілий час моєї праці в ОУН я покарав тільки трьох членів, а саме: військового рейрефа в с. Романівка (рай. Буданів) за те, що держав наган в гною аж поржавів - 10 буків; станичного з с. Говилів Малий (рай. Теробовля) за крадіж організаційного добра - 10 буків; зв'язкового з с. Лозівка (рай. Теробовля) за це, що був п'яний і погубив по дорозі штафети - 15 буків.

Відтак Сивак спитав, що я робив, будучи повітовим провідником Заліщищини. Я сказав, що тоді до мене належало дуже багато справ тому, що, крім провідництва, мав ще референтуру пропаганди і референтуру ІНО. Також мій оргреф був дуже слабенький так, що я сам мусів товчися за всім всюди. Я впрост губився у своїй праці. Тому, отже, крім цього, що я вже сказав про працю пропагандиста, я мусів їздити на сходи́ни з повітовим проводом, потім районowymi провідниками, часом з підрайоновими, а той станичними чи навіть по звенам. Крім звичайних, треба було переводити контрольні сходи́ни, час до часу заглянути в роботу Юнацтва та симпатиків. Вкінці треба було поговорити часами з інтелігенцією чи іншими людьми в організаційних справах.

Вдальшому Сивак спитав, де в Заліщицькому повіті були підготовані магазини і бункри та які вони були. Я відповів, що в той час, коли я був у тому повіті, там не було ніодного магазину, а

тимбільше бункру. Тоді Сивак спитав, де в такому разі ОУН переховувала організаційне збіжжя та інше добро.

Я відповів, що добра такого ОУН в цьому повіті не мала, тому що цей повіт під оглядом організаційним стояв найслабше може в цілій області. Там щойно з кінцем 1942 р. пов'язано сьак-так організаційну сітку. Тут не було ні одної людини, яка надавалася б на члена повітового проводу. Майже всі повітові референти були з чужих теренів. Населення було ще дуже матеаріялістичне та ди[ви]лося, щоб тільки йому добре було. Коли прийшли в округи бльочки "Бойового фонду", то їх треба було розпродувати хоч півроку і, кінець-кінців, бодай одну третю частину висилати до округи нерозпродану. Інші збірки то йшли так тупо, що округа за кожний раз на нас сердилася. Знаю тільки, що весною 1943 р. було около 10 центнерів збіжжя і воно було заховане в пустій хаті пов. оргрефа "Хмари" в с. Голігради. Тому, що той рік в Заліщищині був дуже голодний, це збіжжя зужили троха самі підпільники, а решту роздали між бідне населення.

Якщо часом було щось зі збірки в мануфактурі чи одежі, так це зараз висилалося до округи. За моєї пам'яті в місяці травні 1943 р. в тому повіті зібрали около 170 сирових звірячих шкір. Ці шкіри через тиждень були в stodолі одного господаря в с. Лисівці, а потім ми відставили їх до с. Росохач. Про жодні бункри чи магазини в той час у Заліщищині не було навіть мови.

Тоді Сивак спитав скільки якої зброї було в тому повіті й де вона була захована. Я відповів, що про стан зброї не можу сказати нічого тому, що я не є чоловік військовий, а, по-друге, зброя належала до військового референта і він мені ніколи про неї [не] звітував. Знаю тільки загально, що зброї там було дуже мало. Знаю, що автомата мав тільки "Кирило" - повітовий реф. СБ, а другого "Риса" - військовий пов. реф. Пістолів і наганів було кілька, але й ту казав провід передати до спецвідділу "Ждана". Пістолів було так мало, що не було чим узброїти навіть повітового проводу. Я сам ходив без зброї, бо не було де дістати. Щодо крісів, то чув я раз приватно від військовика, що є около 20 штук. Від райпровідника "Федя" чув я, що він має в своєму селі захований кулемет Дехтярова. Свої власні пістолі мали: "Хмель" в с. Дуплиська і "Медвідь" в с. Дзвиняч. Про більше зброї я не чув і її не бачив. Тут Сивак спитав, чому я, як провідник повіту, не дав приказу, щоб мені зброю дали нижчі провідники, які мали. Я відповів, що такого приказу не можна було давати, бо таким можна здеморалізувати низи, а, по-друге, я до зброї не є дуже аматор. Зрештою, в той час зброя не була ще конечна. Тоді краще було і лекше ходити без зброї, як зараз.

Дальше Сивак спитав, на який пост округу забрала провідника “Ата”. Я відповів, що “Ат” наробив в Заліщищині крадежей і тому округу мусіла його з цього терену забрати, бо низи вже знали про його злі вчинки та були б сильно здеморалізувалися і сам “Ат” не мав би жодного авторитету серед членства. Сивак спитав, чи не чув я пізніше, де обертається “Ат”. Я відповів, що в грудні 1943 р. чув від окр. реф. пропаганди “Гната”, що “Ат” працює в повіті Копичинці. Як з ним було фактично, мені про це нічого невідомо. На питання Сивака, чи “Ат” за ці крадежі був покараний, я відповів, що про це не чув, однак думаю, що йому це пройшло безкарно тому, що його брат був крайовим провідником і все це затушував.

Сивак сказав, що я згадував про періодичну організаційну літературу, і спитав яка вона була. Я сказав, що приблизно раз на місяць виходив журнал, що називався “Ідея і чин”. Там були статті політичного змісту та роз’язки деяких проблем з ідеології українського націоналізму. Поміщались там також мала організаційна хроніка, де писали про впавших членів ОУН на Східних Українських Землях та в Галичині. Виходив також т.зв. “Інформаційний вістник”. В ньому широко писали про впавших членів ОУН та про працю Організації. Більше журналів чи газет організаційних я не знаю.

Відтак Сивак спитав, яку працю за мене вело ІНО в моєму повіті. Я відповів, що ІНО в той час ще не провадило більшої і продуктивнішої праці. Члени ІНО покищо переробляли “Ідеологічний вишкіл”, “Постанови Великих Зборів ОУН”, “Постанови Конференцій ОУН” та “Розвиток української політичної думки”. Округа була прислала кілька тем до опрацювання і я їх роздав членам ІНО до вироблення. По двох місяцях оказалось, що тільки дві темі [опрацював] учитель з с. Слобідка Кошилівська та одну тему учитель з с. Новосілка Костюкова – Стадник Іван “Вуйко”. Позатим вони нічого більше не зробили.

Після цього Сивак спитав, в яких хатах в с. Росохач відбувалися сходи або стрічі. Я відповів, що сходи в с. Росохач відбувалися в лісничівці, де жив лісовик Плішка. Ця хата знаходилася в присілку Лучки. Про неї я вже говорив. Друга хата була в господаря Говійко Кіндрата, де мав разом квартиру окр. оргреф “Чумак”. Третя хата була у вдови Фугера, якої мужа замордували в хаті ще за Польщі. Вона має дві дочки, які були членами ОУН.

Свого часу, зимою в місяці грудні, окр. пров. “Орест” мав квартиру у Слободян Василя. Про це говорила мені сама жінка Слободяна.

Стрічі бували переважно в хаті Штира Салька - “Вира”, в хаті Ноги Данила - “Аскольд”, “Дон” і в хаті Плішки Олексі, який був членом ОУН. В цього останнього також ночували підпільники. Стрічі ще

відбувалися в хаті лісовика, що жив на самому краю від с. Сосулівки. В нього також ночували підпільники. Там жило трьох братів і всі три були членами ОУН.

Іншим разом Сивак визвав мене на допит і казав оповісти про мій перехід на організаційну працю в Борщівський повіт. Я оповів.

Около 20.7.1943 р. до мене в Заліщищину приїхав окр. реф. пропаганди “Гнат”, перебрав від мене пост повітового провідника Заліщищини і передав його повітовому оргрефу “Хмарі”, а мене забрав з усіма речами до округи. Звідси “Гнат” завіз мене до с. Іванків Борщівського повіту, де містився повітовий провід Борщівщини. Я мав пост помічника окр. референта пропаганди. Сюди мене післав провід, щоб в цьому терені піднести дещо пропаганду, яка тут дуже слабо стояла. Там я заквартирував у симпатика Мачульського Василя, якого син Михайло був членом ОУН по пс. “Дуб”. “Дуб” був зв’язковим.

Повітовим провідником був місцевий учитель Островський, син священника, по пс. “Арсен”. Пов. реф. пропаганди був столяр з с. Турильче на ім’я Іван, по пс. “Гріб”. Пов. реф. ІНО був місцевий учитель Островський Ярослав по пс. “Зірка”, молодший брат повітового провідника. Пов. військовим референтом був Дідур Анрій з с. Іванків, по пс. “Жар”. Один районний провідник був Бугера Володимир з с. Іванків.

Тут я був не цілих три тижні і негайно визвав мене до округи окр. провідник “Володимир”. Коли я приїхав до нього до с. Росохач, він сказав, що дає мені на якийсь час відпустку. Той час щоб перебувати десь близько нього, тому що маю їхати до обласного провідника “Петра”, який мене визиває. Я пішов до с. Долина і тут ждав на приказ “Володимира”. В останніх днях серпня поїхав до “Петра”, що мав свою станицю в с. Криве Козівського р-ну, в Бережанщині. “Петро”, розпитавши мене про крадежі пров. “Ата”, сказав, що переносить мене в Тернопільську округу, і передав окружному провідникові Тернопільської округи “Січовикові”. “Січовик” мав тоді станицю в с. Дарахів Струсівського р-ну, у господаря Юрків. Він сказав мені, що я наперед піду на курс пропагандистів, що відбудеться в с. Ласківці. На цьому курсі я був. Курс тривав вісім днів і переводив його обласний пропагандист “Борис” в хаті господаря Грошко Антона. На цьому курсі було 14-ть учасників, а між іншими: Брездєнь з с. Залав’є Тербовельського р-ну, Райх Володимир - “Ігор” з с. Ілавче Тербовельського р-ну, один з села Говилів Великий, один з с. Залав’є, один східняк та інші, яких не знаю.

По цьому курсі “Січовик” призначив мене на оргрефа повітового проводу Тербовельщини. На цьому пості я працював приблизно до 25.1.1944 р.

Повітовим провідником цього терену в той час був Цісик Ілько - "Ас", "Аскольд", "Арнольд", родом з с. Різдває Струсівського р-ну. Повітовим реф. пропаганди був Олійник - "Тятива", учитель з с. Дарахів. Повітовим військовим референтом був П'яла Петро - "Добриня", родом з с. Кобиловолочи, а сам працював в Повітовому Союзі Кооператив в м. Тереховлі. Повітовим реф. СБ був Кароль Сергій - "Грек", "Моряк", житель м. Струсів, уроджений в східних областях СРСР. Повітовим господарчим реф. був Юрків Микола - "Чалий" з села Дарахів. В листопаді 1943 р. "Тятива" відійшов до окружного проводу, а на його місце прийшов пропагандист з Тернопільщини "Вій". На початку грудня я зорганізував нову сітку ОУН, в яку охопив майже всіх поліцистів повіту. Пов. реф. цієї поліційної сітки назначив коменданта поліції в с. Глищава Джус Миколу - "Явір", "Ярема", родом з с. Янів Буданівського р-ну. Пов. реф. військової жандармерії був Кораль Ярослав - "Святослав", "Леонід", родом з с. Романівка Буданівського р-ну, працював в Повітовому Союзі Кооператив в м. Тереховлі.

При кінці грудня 1943 р. "Добриня" пішов до округи, а на його місце пов. реф. військовим став Кораль Ярослав - "Леонід". На місце "Леоніда" повітовим реф. військової жандармерії став Джус Микола - "Ярема".

Іншим разом Сивак сказав мені переповісти все, що знаю про нижчих провідників Тереховельського повіту. Я розповів.

Районовим провідником Струсівського району був Литвин Володимир - "Лямпарт", "Тиміш", родом з с. Слобідка Струсівська. Член ОУН ще з польських часів.

Райпровідником Буданівського р-ну був Мороз Іван - "Пісня", "Василько" родом з с. Деренівка.

Райпровідником на Тереховельський район був Труш Володимир - "Сірко", родом з с. Залав'є Тереховельського р-ну.

З усіх трьох райпровідників найкраще вив'язувався з організаційної роботи "Сірко". Молодший його брат Іван був членом Юнацтва. Підрайоновими провідниками в районі "Сірка" були: Гайовський - "Орест", родом з с. Залав'є; другий – Самець Степан - "Богун", "Жук" з с. Глищава [Глещави]; третій Шмільський Василь - "Крук", родом з с. Гл[е]щава. В листопаді 1943 р. "Крук" пішов на пост рай. реф. господарчого, а на його місце я назначив одного чоловіка з с. Гл[е]щави по пс. "Шинкар".

До "Жука" належали села: Ілавче, Іванівка, Боричівка; до "Ореста" - Залав'є, Плебанівка, Підгайчики, Зеленче, Підгора; до "Шинкаря" належали: Лозівка, Говилів Великий і Говилів Малий. У "Сірка" був ще четвертий підрайоновий провідник, який мав села: Семенів,

Гумніська, Малів, Застіноче, Острівець, однак я того підрайонового не пам'ятав, тому що бачив його тільки один раз.

Райрефом пропаганди в районі "Сірка" був Райх Володимир - "Ігор", учитель з с. Ілавче, син місцевого священника. Райрефом СБ був Шмільський Осип - "Осика" з с. Глещави. Його помічником при кінці 1943 р. був український поліцист, який перебував на станиці в с. Глещави. Сам він родом з Тернополя, мав псевдо "Гонта". Райоргрефом був один молодий студент з с. Залав'є, по пс. "Василь". Його старший брат був станичним в с. Залав'є. Рай. військовим референтом був Гой - "Волох", родом з с. Глещави, який рівночасно був в цьому селі солтисом. Тому, що "Волох" не виконував свого завдання, в м. листопаді 1943 р. його з цього поста звільнили, а на його місце назначено молодого українського поліциста родом з с. Різдвяне по пс. "Віктор". З часом однак "Віктор" оказався гіршим робітником і тому його перенесено на пост рай. військового інструктора, а "Волох" знов зайняв свій попередній пост рай. військового референта й був на тому пості до кінця німецької окупації.

В с. Глещави знаю таких членів: Самець Микола - "Боян", який був у спецвідділі обласного провідника "Ждана". Його сестра Настя рівнож була членом ОУН і займала пост райпровідника жіночої сітки; Самець Іван - жив напроти польського приходства, Шмільський Микола - рідний брат райрефа СБ Шмільського Осипа, Самець Ярослав - рідний брат підрайонового провідника "Богуна".

В с. Ілавче станичним був Русин Петро - "Нечай", який рівночасно був крамарем в сільській кооперативі. З усіх станичних в районі "Сірка" цей "Нечай" був найкращим працівником.

В с. Іванівка станичним був молодий чоловік по пс. "Грім".

В с. Залав'є членами ОУН були: Гаврон Василь, Кубішин Іван, Литняк Степанія. До Юнацтва належали: Брездень і Литняк Ольга та ще одна дівчина, що живе зараз в першій вулиці направо, якщо йти з с. Зеленче до Залав'я. Вона була одначка і називалася Ганя. Юначкою була також Гаврон Настя, сестра Гаврона Василя.

В с. Говилів Великий членами ОУН були: один молодий чоловік, що працював секретарем у волосній управі в с. Мшанець, він був райрефом пропаганди в районі Буданів. Другий працював у волосній управі в с. Хоростків.

В Буданівському районі у "Пісні" через кілька тижнів оргрефом був Думанський Мірко - "Гонта" з с. Романівка. Райрепом пропаганди був один чоловік з с. Говилів Великий, який спрацював секретарем у волосній управі в с. Мшанець. Рай. військовим рефом був Думанський Петро з с. Романівка. В листопаді 1943 р. Думанського Петра усунуто

з цього поста за неморальну його поведінку та за невиконання організаційних наказів, а на його місце призначено одного поліциста з с. Вікно, повіт Скалат. Цей поліцист називався Заболотним Михайлом по пс. “Лесь” - “Бар”. Райрефом господарки в тому районі був Шкугра Григорій - “Грибик” з с. Деренівка.

Підрайоновими провідниками в тому районі були: Боцян з с. Ласківці, якому підлягали села: Ласківці, Вербовець, Кульчики. Другим підрайоновим провідником був Бойчук Михайло з с. Романівки. Йому підлягали села: Романівка, Гайдайка, Могильниця Нова і Могильниця Стара. Третій підрай. провідник походив з с. Деренівка. Йому підлягали села: Деренівка, Довге, Янів, Слобідка Янівська. Четвертого підрайонового провідника я зовсім не знаю.

Станичним в с. Вербовець був Книш, в с. Романівка – Кулик Володимир, в с. Могильниця Стара – Терлецький Зюнько по пс. “Цуцик”. Терлецький був рівночасно крамарем в сільській кооперативі. Його нареченою була учителька з с. Могильниця Стара Васишин Марія, родом з Слобідки Струсівської. Вона рівнож була членом ОУН. Станичним в с. Деренівка був чоловік на ім’я Андрій.

В с. Романівка членами ОУН були: Кораль Іван, Мацьків Марія – сестра Думанського Мірка, Кораль Магдалина Петрівна, Крочківський, Максимів Магдалина Василівна, Бойчук Анна, яка працювала заразом секретарем ОУН в окр. провідника “Січовика”. Членом ОУН була також її сестра та Хома Марія, яку звербував Кораль Ярослав - “Леонід”.

В с. Могильниця Стара членом ОУН був Хома Антін.

В Могильниці Новій членами ОУН були: Корчинський - “Давид”, його сестра Ольга, Багрій та один хлопець, що працював на пошті в с. Могильниця.

В с. Ласківці членами ОУН були: Андрухів Микола – директор школи по пс. “Гандій”. Він був пропагандистом в с. Ласківці, а також часом заходив на сходи до с. Вербовець. Членом ОУН був також його брат Володимир - “Тур” (учитель). Цей увесь час перебував в підпіллі та працював в сітці провідника “Ждана”, як його заступник. Членом був ще Давибіда Олекса - “Скеля” - “Гліб”, який працював легально в м. Тереховля в Повітовому Союзі Кооперативи. Давибіда був провідником міста Тереховлі по лінії ОУН. В с. Вербівці членом ОУН була Василик Ліда Дмитрівна. Її брати Богдан і Мирослав казали, що вони належать до студентської секції ОУН у Львові.

В с. Слобідка Янівська до Юнацтва ОУН належав Гаденчук Мирослав - “Роман”, який був обласним оргрефом Юнацтва.

В Струсівському районі пров. “Лампарта” референтом пропаганди був якийсь студент з м. Струсів, але я його не бачив і не знаю.

Підрайонових провідників у цьому районі я бачив тільки раз на сходах і тому їх не знаю. Знаю лише, що один був з с. Дарахів, а другий з с. Зубів. Станичним в с. Слобідка Струсівська був Берецький Михайло - "Грім", а в с. Дарахів був Нечай Іван.

В с. Слобідка Струсівська членами були: Крушельницький Михайло - "Прусак", який займав пост райрефа військової жандармерії, Мельник - "Підкова", який працював в СБ, Яворський Віктор, що займав пост повітового реф[ерент]а військового зв'язку. Його псевда "Догий" - "Бас".

В с. Дарахів членами були: Юрків Самелько, який займав пост підрайоновий військового, і його сестра Юлія та інша Юрків Юлія, що жила через дорогу коло повітового референта господарки Юрків Миколи - "Чалого".

В Тербовельському повіті я мав квартиру в с. Дарахів у господаря Кравчук Доротія, а відтак Пелехатого Василя. В жовтні і листопаді я перебував в селі Слобідка Струсівська у господаря Василишин Івана. В грудні перебував в с. Глещаві у Стецишин Миколи, Самець Івана і Самець Миколи - "Бояна". В січні 1944 р. я квартирував в с. Романівка у Думанського Мірка - "Детько".

Станція повітового проводу поміщалася в с. Слобідка Струсівська в хаті якоїсь вдови – Кучер. Від неї станицю перенесено в с. Дарахів, а відтак в с. Могильницю Стару. В кого вона поміщалася мені не відомо. Повітовий провідник "Аскольд" скривав передімною станицю, бо він там держав у себе секретарок, з якими жив не дуже морально, а я йому це втикав.

Сходина повітового проводу та райпровідників відбувалися переважно в с. Слобідка Струсівська в хаті Берестянського, що має млин або його брата зараз в сусідстві. Два рази відбулися сходини в с. Дарахів в хаті повітового реф[ерент]а господарки Юрків Миколи - "Чалого".

В с. Ласківці у директора школи Андрухів Миколи кілька разів з'їжджалися вищі провідники, як: "Січовик", "Володимир", "Гнат", "Буря", "Ждан", "Тур", "Ярко", "Максим", "Борис" і інші.

В с. Романівка до дому Думанського Мірка дуже часто заїздили вищі і нижчі провідники та члени. Тут не було дня, щоб когось з Організації не було в тій хаті. Кожний провідник чи будь-який член ОУН чувся тут неначе в себе вдома. Про цю хату знала майже ціла Організація Західної України. Найближчим й найбільше поважним гостем тут був "Січовик". Другою такою хатою, де часто перебували члени ОУН, була хата Литняків з с. Залав'є. Тут жила тільки мати з двома дочками – Степанією і Ольгою, які буди члени ОУН. В цій хаті довгий час

квартирувала одна жінка з с. Різдяне, яка скривалася і мала широкознане псевдо “Цьоця”. Третьою хатою, де завжди можна було стрінути підпільників, була хата Самець Миколи - “Бояна” в с. Глещаві.

В цьому повіті підпільники перебували у хатах таких людей:

В с. Романівка – у Хоми Григорія, Крицули Петра, Дуда, Максимів Василя, Максимів Петра, Стрибіцької, Марків, який працював на пошті в с. Могильниця.

В с. Залав’є – у Литняк Павла, Чорної Насті, Литняк Катерини, Германа та інших, яких я не знав по прізвищах.

В с. Глещаві перебували у Стецишин Миколи, Самець Івана, Шмільського Миколи і Самець Миколи.

В с. Слобідка Струсівська – у Берестянського, Васишлин Івана, Гудими, Кучера та інших.

В с. Ласківці у Сивак Івана, Грошка Антона, Андрухів Миколи – директор школи.

В с. Різдяне у Липницького.

В с. Говилів Великий часто перебували у голови сільської кооперативи та директора “лігеншафту”, який був родом з цього ж таки села.

Організаційна лічниця містилася в хаті Максимів Василя в с. Романівка та у Стрибіцької. В останніх днях німецької окупації у Максимів Василя лежали ранені такі люди: один молодий юнак з с. Ласківці та один член ОУН з с. Дарахів. Тут було кількох лікарів-жидів, які лікували хворих підпільників, а за це ОУН їх скривала перед німцями. Один такий лікар-жид – це бувший начальник шпиталю в м. Тереховля д-р. Хувин, в Організації він мав псевдо “Борис”. Такі лікарі не були членами ОУН, а були використовувані Організацією як фахові сили. Цей самий лікар Хувин перебував в с. Ласківці та лікував навіть мене. Він мав квартиру в якогось господаря, що називався Когут.

Іншим разом Сивак питав мене кого я знаю з окружного проводу Тернопільської округи. Я сказав, що коли я прийшов в цю округу, то застав окружним провідником “Січовика” - “Мороза”, який називався Мотиль і походив з Борщівського повіту. Він був без ноги, ходив на протезі. Окружним оргрефом був Бабій – “Богдан”, родом з с. Говилів Великий. Окр. реф. пропаганди був “Юрій”. Окр. реф. СБ був “Федір”, родом зі Скалатського повіту. Окр. військовим реф. був “Дяченко”, родом зі Зборівського повіту. Окр. реф. господарки був Бойко – “Буря” з с. Дарахів. “Буря” займав також пост окружного військового інтенданта.

В грудні 1943 р. “Дяченко” пішов до обласного проводу, на його місце став П’яла Петро – “Добриня”, тодішній пов. військовий реф. Тереховельського повіту.

В лютому 1944 р. “Січовик” став членом Крайового Проводу ОУН, а на його місце став “Богдан”. На місце “Богдана” став “Тятива”.

На питання Сивака, кого я знав з окружного проводу Чортківської округи, я сказав:

До вересня 1942 р. окружним провідником був “Січовик”. Потім його перенесено в Тернопільську округу, а на його місце окр. провідником став тодішній окр. реф. пропаганди “Орест”. Окр. орг. реф. був “Чумак” – “Назар”, гімназійний учитель з Буковини. Окр. військовим референтом був чоловік з с. Біла, по пс. “Марко”. Окр. реф. СБ був Олексів з с. Біла по пс. “Брона”. Він працював легально в Повітовому Союзі Кооператив в м. Борщів. Окр. господарчим референтом був Батранчук з м. Чортків по пс. “Остап”. Він працював в книгарні в м. Чортків. Книгарня ця належала до Організації. “Орест” рівночасно початково був також пропагандистом і референтом ІНО.

В лютому 1943 р. провід забрав з Чортківщини “Ореста”, а на його місце прислав “Володимира”. Внаслідок того повстали в терені деякі зміни. “Володимир” зараз назначив на окр. реф. пропаганди тодішнього повітового провідника Борщівщини “Юрія”, якому тоді дав псевдо “Гнат”.

В лютому 1944 р., коли “Січовика” забрали до Крайового Проводу, “Володимир” став провідником на дві округи: Тернопільську і Чортківську, з тим, що в перший заступником його був “Богдан”, а в другий “Еней”.

На питання Сивака, хто був в повітовому проводі Чортківського повіту, я сказав:

В 1942 р. повітовим провідником був Завадський – “Гриб”, “Змій”. Повітовим орг. реф. – “Юрій”. Пов. реф. пропаганди був мій брат Богдан – “Леонід”. Пов. реф. СБ був Кляштифорський Мірко – “Вуж”, родом з с. Шульганівка.

В січні 1943 р. “Змій” став провідником м. Чортків, а мій брат Богдан став повітовим провідником Чортківського повіту. Тоді мав псевдо “Тарас”. Він був zarazом повітовим референтом пропаганди. В травні 1943 р. повітовий орг. реф. “Юрій” відійшов в інші терени, а на його місце “Володимир” назначив якогось чоловіка з Бучаччини по пс. “Роман”. На початку 1943 р. пов. реф. ІНО став Вербицький Зенон – директор школи в с. Угринь. В тому ж часі пов. господарчим референтом став Зазуляк Антін – “Зенко”, родом з с. Нагірянкa біля м. Ягольниця. В липні 1943 р. могого брата Богдана пров. “Володимир” призначив повітовим провідником Заліщищини, під псевдо “Ізгой”. На його місце повітовим провідником Чортківщини

назначив якогось нового чужого по пс. “Меч”. Пов. реф. пропаганди став Пилявський Зенон – “Яків”, учитель з села Білобожниці.

Зимою 1942/43 р. станиця повітового проводу Чортківщини містилася в хаті Кравчука Гната в с. Шульганівка. Весною і літом 1943 р. станиця містилася в хаті Панчишин Василя в с. Долина. Осінню 1943 р. в хаті Панчишин Івана в с. Долина.

В с. Долина станичним провідником був Коцюлима Осип. Членами були: Журавецький, Шмігельський Іван, Татарин Павло, Вівсяник Петро.

В с. Угринь членами були: Лесів Євген – “Карий”, Іванців Антін – “Орест”, Половинка Петро – “Яр”, Шушко Григорій Михайлович – “Шум”, Берегулька Василь Миколайович, Плішка Пантелеймон, Маньовський Михайло[]Петрович, Липовий Володимир Іванович – “Мат”, Бегар П[а]вло Онуфрійович.

В с. Ягольниця Стара членами були: Петришин Осип Гнатович, Боднарський Іван, Шевчук Кирило, Гаврон Осип, Мартинюк Богдан, Рижак Михайло, Цибільський Євген, Титянич Василь Петрович.

В с. Росохач членами були: Штира Василь, Плішка Олекса, Плішка Іван, Петрик.

Іншим разом спитав мене Сивак, що було причиною того, що мене перенесли з Теребовельщини в Збаражчину. Я сказав, що в Збаражчині в той час не було орг. референта й тому “Січовик” мене туди на такого призначив. З кінцем січня 1944 р. я покинув Теребовельщину і поїхав в Збаражчину.

Повітовий провід Збаражчини тоді містився в с. Добромірка, рай. Нове Село. Повітовим провідником був “Паливода” на ім’я Павло. Пов. реф. пропаганди був чоловік з Тернопільщини по пс. “Матей”. Пов. рев. СБ був Мартиновський Петро з с. Шульганівка (рай. Чортків) по псевді “Кривоніс”.

Про Збаражчину я сказав Сивакові те, що говорив пізніше підполковникові Хорсунові, будучи в нього на агентурній роботі. Про це буде подано далше.

В Збаражчині я захворів на запалення ясен і тому поїхав в Теребовельщину лікуватися. Лікувався в підпільного лікаря жида Хувин. Хворий я лежав у селі Ласківці Буданівського р-ну в Давіди Олексі і тут лікар Хувин мене лікував. В половині березня я вже був здоровий і поїхав до с. Романівки, щоб там получитися з пров. “Володимиром” та дістати від нього далші інструкції на працю. Ждав на нього в с. Романівка. Він не дав мені жодних припоручень ані приділу якоїсь роботи. Я ждав на це рішення “Володимира” і діждався приходу ЧА до с. Романівки дня 24.3.1944 р.

Початково я перебував в Крицулі Петра і не скривався. Коли почали мобілізувати людей в ЧА, я мусів з іншими підпільниками скритися. Через кілька днів перебував разом з Думанським Мірком - "Детько" на стриху одної господарки в с. Романівка. Там був з нами також Кораль Ярослав - "Леонід" та Заболотний Михайло - "Лесь" - "Бар".

Кінець-кінців ми вийшли на поле, викопали собі землянки й там сиділи. Люди з села підносили нам їсти. Вже на полі нас назбиралося багато й ми сиділи всі окремо, по двох-тьох в криївці. Вечерами ми всі майже сходилися коло джерельця на полі, там набирали води та переговорювали що хто де довідався. Так було аж до хвили захоплення мене контррозвідкою, яка зробила на нас коло цього джерельця засідку. Я попався в руки, постріливши сам себе.

Між іншим Сивак спитав мене, чи знав я члена ОУН з с. Глещави Бабій Івана. Я відповів, що Бабія – члена ОУН з с. Глещави знаю, тільки чи він називається Іван – мені не відомо. Сивак спитав мене, чи цей Бабій так мені знаний, що я міг би його пізнати. Я сказав, що так. Сивак запитав тоді, що я знаю про Бабія. Я оповів, що Бабій був військовиком, але тому, що він був критикоман і після його осуду всі зле робили, тільки він добрий член, провід його часово усунув від праці. Потім його знову взяли до роботи. За німців він знов працював як член ОУН у військовій сітці.

З тої причини Сивак дав мені очну ставку з Бабійом і я все це йому в присутності Сивака та молодшого лейтенанта Коломийця сказав. Початково Бабій заперечував всяке знайомство зі мною, але я покликався на всі наші стрічі, докладно їх переповів і тоді Бабій признав усе. Ця очна ставка з Бабій Іваном була в першій половині грудня 1944 р.

В тому ж часі я мав конфронтацію з військовим референтом району "Сірка" Гоєм - "Волох" з с. Глещави. На конфронтації Гой відразу признав, що мене знає ще з німецьких часів, коли я заїздив до с. Глещави до людей, що їх підозрівалося як бандерівців, а саме: Самець Степана, Шмільського Осипа, Самець Миколи і т.п. Гой кілька разів бачив мене в селі Глещаві, однак ближче мене не знав і не знає. На питання Сивака, чи я знаю цього чоловіка (Гою), я сказав про нього все, що фактично було, а саме, що Гой був рай. військовим референтом і як він виконував свою працю. Гой початково заперечував, але робив це так не спритно, що сам дав себе переловити, що він фактично старий вже член ОУН та був на пості військовика. Оказалось, що він ще, крім роботи в ОУН, мав ще на своїй душі гріхи з уряду, який він при німцях виконував, а саме – солтисування в с. Глещаві.

Приблизно в тому самому часі мав я конфронтацію зі станичним с. Вербовець Буданівського р-ну – Книш Петром. Про нього я сказав, що він був станичним в с. Вербовець та що я у нього в селі був два рази на контрольних сходинах в осені 1943 р. і що він, як станичний, ці сходи́ни переводив. Рівнож сказав я, що Книш був три рази на сходинах в підрайоні, як станичний. Книш признав, що членом ОУН був, однак станичним не був ніколи, він тільки сповняв обов'язки станичного. Признав, що приходив на сходи́ни до підрайону та що я був у нього на контрольних сходинах.

Іншим разом Сивак спитав мене, чи я знав в с. Ласківці Рогатинського. Я сказав, що пізнав його осінню 1943 р., коли мав в с. Ласківці, в будинку школи, мітинг з населенням. На цьому мітингу я говорив про небезпеку, яка зближається зі сходу, а саме, що наближаються більшовики і в короткому часі знов будуть в нас. Конечністю є, говорив я, копати сховища, так для себе як і для свого майна. Подав я положення на фронтах та апелював до совісті населення, щоб не забувало про українську могилу, яка побудована перед школою та яка є його учителем в народньому терпінні. На тому мітингу виступав, власне, Рогатинський і провадив зі мною дискусію на тему приходу більшовиків. Він питав мене, між іншим, що йому робити, як прийдуть більшовики. Я сказав, що треба буде сидіти на місці й не рухатися нікуди. Рогатинський сказав, що, хто хоче, може лишатися, однак він буде мусів втікати з німцями, бо більшовики його певно заарештують і він в тюрмі пропаде. На це я сказав йому, то не штука бути добрим українцем, як біда не тисне, ґрунт бути ним, коли зі всіх сторін б'ють за це, що ти є українцем. Рогатинський сказав, що його думка є – краще хоронити своє життя перед заґладою, як виставляти його на погибель.

По мітингу я зайшов на свою тимчасову квартиру, яка була у господаря Ґрошко – сусіди Рогатинського. Рогатинський зайшов до мене на квартиру і тут приставляв себе, що він є старий учасник Визвольних Змагань, що за Польщі він писав до українських журналів багато статей про часи своєї служби в УГА. Свого часу він навіть сам хотів редагувати якийсь ісчторичний журнал, однак польська влада на це йому не зізволила. Питав мене, чи ОУН каже людям залишатися на своїх теренах в часі приходу більшовиків. Я відповів, що сама ОУН залишається і приказує впрост цілому народові оставатися на своїх місцях. Хто буде втікати з німцями, того ОУН уважатиме зрадником народу. Рогатинський сказав, що хай його уважають за якого хочуть, однак він не буде ні одної хвилини під більшовицькою окупацією. Він піде з німцями, бо тільки в них бачить

одиноке спасення. Сам Рогатинський був членом ОУН, однак від праці його усунули за те, що був мельниківських поглядів і тим самим був великим любителем німців.

Сивак сказав, що Рогатинський є у них арештований і треба буде, щоб я те все сказав йому в очі. Я відповів, що можу це йому сказати, бо сам з ним на ці теми говорив, то хіба не буде мені заперечувати.

Слідуючого дня Сивак визвав мене на допит і припровадив Рогатинського на конфронтацію зі мною. Рогатинський признав, що мене знає, бо бачив на мітингу в с. Ласківці і тоді він зі мною говорив в школі та на квартирі в його сусіда Грошко. Заперечив Рогатинський свою приналежність до ОУН та велику прихильність до німців. Заперечував також це, що він хотів втікати до Німеччини. Я однак обстоював при своєму і Сивак в протоколі так записав. По конфронтації мене відпустили до камери.

Іншим разом Сивак випитував мене, коли я пізнав “Володимира”, яке його правдиве прізвище та звідки він походить. Я відповів, що про “Володимира” зовсім нічого не знаю, крім того, що вже сказав. Тоді Сивак сказав, щоб іти з ним на коридор. Я пішов. На коридорі Сивак сказав мені стати біля вікна та дивитися на подвір'я на чоловіка, що стояв профілем звернений до мене та говорив з якимсь москалем. Казав мені добре на цього чоловіка приглядатися, чи це не є “Володимир”. Я дивився і сказав, що він зовсім схожий на “Володимира”, тільки у “Володимира” було ясніше трохи волосся. Вернувши до канцелярії, я сказав до Сивака, що хотів би з тим “Володимиром” бачитися особисто і з ним поговорити, а по розговорі пізнаю напевно чи це є “Володимир”. Сивак сказав, що пізніше мене з ним сконтактує і буду з ним говорити.

Вечером мене знов визвав Сивак і запровадив до канцелярії полковника Дранічнікова, де ми застали самого Дранічнікова. Дранічников сказав, що зараз приведуть “Володимира”, щоб я з ним поговорив та пригадав йому, як ми разом працювали в Чортківській окрузі.

Фактично через кілька хвилин старший лейтенант Кравцов припровадив цього “Володимира”. (Кравцов – середнього росту, ясний бльондин, голова все голена бритвою, очі сиві, ніс довгий жидівський, - червоний, плечі випуклі похилені, літ около 35, по-національності жид).

Глянувши на цього “Володимира”, я був зразу переконаний, що це не є провідник “Володимир”. Дранічников спитав цього арештованого, як він називається. Він сказав, що називається Романовський Теофіль, є сином священника Романовського Івана, який за німецької окупації був парохом в селі Ягольниця Стара.

Дранічніков, вказуючи на мене, спитав Романовського, чи він мене знає. Романовський заперечив. Тоді Дранічніков спитав мене, коли я цього “Володимира” пізнав і як він був вбраний. Я розказав, як було. Романовський сказав, що він ніколи такого убрання не мав і в с. Росохач ще ніколи в житті не був. Я сказав, що Романовського знав ще, як він був малим хлопчиною, однак, зараз не міг би сказати, що цей тут Романовський є власне Романовський Теофіль, за якого він себе подає. В душі я був певний, що це не є “Володимир” і тому, коли Дранічніков спитав, чи цей Романовський є тим провідником “Володимиром”, про якого нам ходить, дав виминаючу відповідь. Дранічніков при мені випитав докладно Романовського про його працю і побут за німецької окупації. Романовський переповів. На цьому конфронтація покінчилася і Кравцов забрав Романовського з канцелярії.

Я залишився з Дранічніковим і Сиваком. Дранічніков спитав мене, чи цей Романовський є “Володимир” чи ні. Я відповів, що це не є “Володимир”, а що це таки Романавський Теофіль, син священника. Дранічніков сказав, що він ще раз визве Романовського і мене та щоби я тоді добре приглянувся та сказав рішучо, чи це є “Володимир” чи ні.

Через кілька днів мене знову сконфронтували з Романовським. Конфронтація відбулася в канцелярії Дранічнікова, де цим разом був також начальник обласного УНКГБ генерал-майор Малінін (вищий середнього росту, ясний блондин, вже трохи лисий, зачіска набік, мав золотий зуб, очі сиві, ніс подовгастий острий, губи грубі червоні, сам середньої туші, літ около 45, зимою ходив у сивій кримський шапці).

Малінін спитав Романовського, де він був за німців. Цей відповів, що, крім м. Чорткова та села Біла, він нікуди не ходив. Тоді Малінін сказав мені, щоб пригадати Романовському всі сходини та стрічі, які мав з ним як “Володимиром”. Я переповів, які були сходини та коли і де стрічався з “Володимиром”. Романовський сидів неначе на “турецькому казані”. Я вірив, що це все, що я говорю є зайвим тому, що це не є “Володимир”. Малінін казав мені випитати Романовського про всю його родину, якщо він фактично є Романовський Теофіль і не має нічого спільного з “Володимиром”, якого він шукає. Я випитав Романовського докладно про його родину, яку дуже добре знав, і переконався, що це є дійсно син священника, який ніколи не мав нічого спільного з “Володимиром”. Романовського забрали до камери, а я сказав Малініну, що це не [є] жоден “Володимир”, що це той самий, за якого він себе подає. Після того мене ткож відіслали до камери.

Пізніше, вийшовши з тюрми я бачив Романовського на вулиці в м. Чорткові. Він літом 1946 р. виїхав в Польщу тому, що його жінка була Полька.

Малінін прийшов на начальника обласного УНКГБ в місяці грудні 1944 р. Перший раз з ним я стрінувся в канцелярії Сивака на допиті. На цій першій стрічі він вговорював мене, щоб признатися до вини, а то буде гірше якщо буду крутити та брехати. Мене в той час вже нетреба було вговорювати, бо я вже тоді добре “сипав”, вже кінчив “сипати”, бо все вже вговорив, що тільки знав та пам’ятав. Перший раз Малінін говорив зі мною около три чверти години. При цьому був Сивак, Дранічніков та ще якийсь офіцер.

У першій половині лютого 1945 р. мене перевели до камери № 8. Від того часу я побачив, що маю привілеї. Лікарка, яка привела мене до цієї камери, вибрала мені добре місце і сказала всім присутнім, щоб зі мною добре обходилися, бо я хворий. Також в’язнична служба почала відноситись до мене делікатніше, наприклад, коли була зміна служби, то навіть Ізмаїлов, який уходив за найострішого, звертався до мене з питанням, який порядок в камері та чого не треба. У цій камері я лежав біля 8-9 днів і ніхто мене [не] покликав. В тім часі щодня заходив до мене начальник тюрми та випитував про стан здоров’я, чи не забагато людей в камері, чи не затісно і чи мені вигідно. По тому часі визвали мене на допит. Я вийшов з камери, щоб піти на гору, і побачив капітана Сивака, який зійшов, щоб допомогти мені вийти по сходах нагору. В той час я ще не міг добре держатися на ногах.

В канцелярії Сивак питав мене, які в мене є ще фізичні недомагання та як почуваю себе на силах. Я відповів, що вже майже здоровий, тільки ходити не можу. Тоді Сивак покликав до канцелярії лікарку, якій сказав, щоб краще мною заопікуватися та щоб оглянула мене таки на місці, в канцелярії.

Після оглядин лікарка сказала, що неміч у ногах є наслідком тифу; говорила, що дасть ліків, які мені допоможуть; радила більше ходити. Коли я сказав, що в камері немає місця, щоб проходжуватись, тоді Сивак запропонував, що буде мене визивати до канцелярії і я буду в нього проходжуватись, а він тимчасом буде робити свою роботу.

Лікарка відійшла, а за яких 5 хвилин по її відході увійшов полковник Дранічніков і так, ніби здивовано, запитав:

- Ну що ж, вже здоровий? - Я поскаржився, що ще болять ноги. -
- Но, - відповів він, - це вже марниця, я думав, що ти взагалі помреш.
- Невелика шкода була б.
- Як ти лежав хворий, - говорив Дранічніков, - я приходив до тебе два рази, але ти лежав і не відзивався, бо був непритомний.
- Не пригадую собі, щоб хто небудь приходив до мене.

- Нам шкода, щоб ти помер. - Сказав Дранічников. - Ти ще молодий і можеш працювати. Дальше розмова велась на "пусті" теми.

Відтак Дранічников відійшов, я залишився тільки з Сиваком і спитав його, як довго ще буду сидіти.

- Що тебе так пече, хочеш від нас утікати? - в свою чергу спитав він.

- Мене це дуже мучить морально.

- Знаєш, що чим довше підсудний сидить на слідстві, то тим краще для нього. Зрештою, ми числимо, що ти ще в нас довго не сидиш, бо контррозвідки не вчисляємо. Можна сидіти і рік і два, а проте на свободу можна вийти.

- Хіба не такому, як я. Про свободу я не думаю.

- Не все те станеться, що людина думає.

- Ви ж самі мені говорили, що я 10-15 літ тюрми одержу.

- Це було говорене в тракті слідства, а тепер знов щойнше. От і не думаю твоїх актів зливати та віддавати прокуратурі. Нехай у мене лежать.

- Якщо слідство закінчене, а ви актів не даєте до прокуратури, то це вже не є допит.

- Часом визивається ще й по закінченні допиту, бо арештований може ще щось доповнити, щось пригадати собі.

- Доповнювати вже не маю чим, я вичерпав усі свої відомости.

- З ким ти сидів в камері № 4, 12 і 8?

- В камері № 4 зі мною були: 1) ветеринар Пайкуш з м. Гримаїлова, жив востаннє в м. Чорткові; 2) Легман – поляк з м. Тернополя, бувший працівник "крайсгавптманшафту"; 3) Кікнадзе – грузин, червоноармієць, дизертир; 4) Коновалов – руський, шофер, за німецької окупації був на ЗУЗ і працював шофером у гестапо в м. Чорткові; 5) Побуриний Михайло з м. Чорткова – за "СС Дивізію - Галичина"; 6) Дзьоник з м. Чорткова за "СС Дивізія - Галичина"; 7) Олешук з м. Теремовлі; 8) один поляк з Заремби біля Копичинець – за співпрацю з гестапом (в час переходу Ковпака допоміг німцям зловити кількох партизан); 9) Шевцов Петро – руський, офіцер, за німців перебував на ЗУЗ, йому закидали співпрацю з ОУН; 10) ще один чоловік руський, прізвища якого не знаю, йому закидали належність до підпілля. У камері № 12 я залишив: 1) др. Врубель Здзіслав – поляк, презес окружного суду в м. Чорткові; 2) Шумільські - поляк з Монастириць, за приналежність до АК; 3) Боднар Олекса з Коршева - за приналежність до ОУН; 4) Будник - зі Скалату, за німецької окупації заступник старости, за приналежність до ОУН; 5) Михайло (прізвища не пам'ятаю) з с. Трибухівці Буцацького району, за німецької окупації був "марктляйтером" - за приналежність до ОУН; 6) Зарівний Адольф з м. Чорткова – за "СС Дивізію-Галичина", пекарський

помічник; 7) др. Чалий з м. Харкова – за приналежність до ОУН; 8) Рибак з м. Чорткова, за німців дозорець тюрми; 9) сільський хлопець з Бучаччини, його пізніше забрали. В камері № 8 є зі мною такі люди: 1) Злочанський Роман – поляк з м. Чорткова, за співпрацю з гестапо; 2) Тарчинський – поляк з м. Тернополя, офіцер резерви бувшої польської армії – за приналежність до АК; 3) голова сільради з Баворівщини біля Копичинець, кривий, - за здемолювання бандерівцями сільради; 4) Сагайдак Семен з с. Кутівка біля Копичинець - за ОУН; 5) якийсь волиняк - за ОУН; 6) Свідінський з м. Тернополя, старший, помер; 7) Остапів – українець зі Слобідки Дж[у]ринської, за нім. окупації був солтисом, старший, у тюрмі помер; 8) Беднаш – поляк з м. Чорткова, за приналежність до АК; 9) отець Дуплавий з с. Самолусовець Гусятинського р-ну, за приналежність до ОУН; 10) Ліс – поляк з м. Підгаєць, за АК; 11) Слонський Йосиф – поляк з м. Бучача, за АК; 12) Туровський - поляк з Монастириськ, коваль, за АК; 13) селянин з с. Денисова Козлівського р-ну, якого стягнули з армії - за приналежність до ОУН; 14) Калинович (Іван?) з околиці м. Монастир[и]ськ - за ОУН; 15) Кратус - поляк, за АК; 16) молодий хлопець з Заліщищини.

Все це Сиваків я розказував, а він записував. Хотів, щоб подати йому характеристику кожного зі спів'язнів і я йому розказав. Про доктора Врубля сказав, що він є польський шовініст і навіть говорити по-українськи не хоче, є дуже незгідливий, але мудрий чоловік.

Про Чалого сказав, що мені подобався – характерний чоловік. Чалий та Врубель також були на допитах у Сивака.

Про Шевцова сказав я, що він дуже незгідливий, сварливий та що в Організації його не стрічав. Про Пайкуша не міг нічого сказати. Про священника Дуплавого говорив, що він мені розказував про це, що сидить за ОУН, бо при ньому знайшли літературу і т.д.

Назагал я давав виминаючі відповіді та запитав Сивака, чому мене про це питає, що не належить до мого слідства. Сивак відповів, що на цьому я нічого не страчу, а пізніше він мені вияснить чому. Тому, що зближалася обідова пора, Сивак відпустив мене до камери.

Через день або два знов визвав мене на допит. Розмова спочатку велася на неважні теми, напр., зимно в канцелярії і т.п. Відтак Сивак сказав мені сідати напроти себе та запитав чи добре знаю німецьку мову. Я відповів, що дуже добре не знаю, але вистарчаючо. Тоді він вийняв з шуфляди якийсь папір та казав мені його читати, чи я розумію. Це було якесь судове розпорядження. Сиваків я сказав, що це є, і він заявив, що в нього є троха таких паперів і треба у них розібратися. Це були акти доктора Врубля і йому ходило о їх зміст,

щоб знати які накази одержував Врубель. Сивак подав мені ці документи, а [я] їх пояснював. Документи були писані в польській, українській, латинській та німецькій мовах. Були там особисті документи Врубля, свідоцтва, карти матрикуляційні, знімки, різні судові акти, які забрано при арештуванні Врубля. Ці речі ми переглядали яких три години, відтак Сивак мене відпустив.

На третій день після того Сивак покликав мене знову. В канцелярії дав мені олівець та папір і казав писати все, що знаю про Врубля. Я писав про Врубля все те, що довідався в розмові з ним. Це були його приватні справи та його негодкування з совєтської влади. Особливо я підкреслив його невдоволення зі слідчого Сивака, який, як говорив Врубель, під час допиту його копнув. Подав тако[ж], що Врубель мені говорив, що йому закидають шпіонажу в користь німців. Як я скінчив писати, до канцелярії увійшов якийсь підполковник, якого я перший раз бачив. Тоді Сивак сказав мені сісти на своє місце, там, де призначено в'язням сидіти, бо я писав при столі. Підполковник з Сиваком щось говорив, а потім взяв крісло, сів напроти мене та почав:

- Ну, коли йдете на суд? Слідство закінчене? Як себе почуваєте?

- Моє слідство закінчене, щодо здоров'я, то ще після тифу цілком не видужав.

- Чому ж не беруть на суд?

- Відповісти на це питання може хіба мій слідчий, бо я цього не знаю.

- Ця справа залежить не від мене, а від прокурора, - відізався Сивак. - Можливо, що прокурор його судити не хоче.

- Може бути, - підтвердив підполковник.

- Я думаю, що мене таки засудять, - сказав я.

- У нас різно буває, - відповів підполковник. - Це залежить від нас. От ми думаємо тебе не судити; ми переконалися, що ти направився, що ти щиро пожалував за гріхи свої перед радянською владою. Ви признались до всієї вини і самі пізнали, що ви були, як несвідома жертва, втягнені фанатичними націоналістичними агітаторами у болото. Ви, може, пізніше і хотіли завернути з тої дороги, однак ця забріхана ідея так опанувала вас, що готові були за неї життя віддати, чого найкращим доказом є те, що ви поповнили самостріл у голову. Коли вам на слідстві ваші слідчі з'ясувати справу, відкривши вам очі на дійсну правду, якої ви до тої пори не знали, ви пізнали, що фактично ви були зблудили, і тому рішилися відкрити перед нами свою провину та рішили завернути з блудної дороги, покинувши раз на все те брудне болото, в яке ви на якийсь час були залізли. Ми зрозуміли ваш жаль за несвідомо поповнені вами злочини, ми побачили, що ви не [є] ворогом комуністичного режиму, а виступали

проти нього тільки тому, що були забріхані сильно пропагандою нашого ворога, а тимсамим і вашого ворога. Ось з тих-то причин ми рішили вас не судити, а, впрост, звільнити вас від будьякої кари за ваші злі діла. Щоб ви і в совісті почували себе чистим, тому ми хочемо піти вам з допомогою, щоб ви лекше свою вину змили через працю для своєї батьківщини - України. Праця та не буде така тяжка, однак буде чесна, як пристойть доброму громадянинуві. Щоб ми могли якнайскорше покінчити з отою клікою задурманених співробітників і вислужників Гітлера, тих бандитів, що тероризують спокійне мирне населення, хочемо, щоб ви допомогли нам визволити переляканий український нарід з ярма бандитизму. Я вірю, що вам лежить на серцю спокій життя вашого народу, тому не будете вагатися у цій роботі.

Хіба розумієте це, - продовжував підполковник, - що за ваші злочини ми можемо вас судити й дати вам щонайменше 10 літ тюрми, і в тюрмі промине ваша молодість, а тимсамим життя ваше. Ми, однак, не хочемо цього з вами робити, ми хочемо дати вам свободу під услів'ям, що будете вести працю з нами. Це вас напевно спочатку залякає. Відразу, однак, все застрашує, а зчасом людина зживається. Робота ваша буде дуже проста і так конспірована, що тут і чорт не розшифрує вас. Ходить головно про це, щоб ви дали на це згоду. І тут треба вам рішитися, що вибрати: суд і довголітню тюрм[у] чи свободу і працю з нами.

Ця пропозиція підполковника мене, впрост, заскочила і, фактично, пропонована робота видалась мені страшною. Я спочатку не міг слова промовити. Потім сказав, що цією пропозицією я дуже заскочений, що така справа не могла мені навіть у думці зродитися. Зрештою, - сказав я, - як це можливе, щоб я працював в НКГБ і щоб про це ніхто не міг знати? Я ще ніколи в житті щось такого не робив, і боюсь за таке діло братися, бо я в перших днях такої роботи згину. По виході з тюрми я боявся б навіть стрічатися прилюдно з працівниками НКГБ, не так, щоб працювати як енкагебіст.

- Про таку роботу, - сказав на це полковник, - я навіть і не думав. Це ж неможливе, щоб ви працювали, як явний працівник НКГБ. Вам навіть не можна буде заходити до Управління НКГБ. Оце ви знали б тільки одну, а то найбільше дві людини з НКГБ, які з вами контактувались би поза будинками НКГБ. І ось ви б мали контакт тільки зі мною, а я називаюся Хорсун, в чині підполковника. Ви, про що довідались би в терені, переповіли б мені на стрічі й на цьому ваша робота обмежувалася б.

- Так працювати, то я, остаточно, міг би, - відповів я, - тільки, що не маю у цьому найменшої практики, а, по-друге, що скажу

підпільникам, як вони запитають мене про причину, задля якої мене випустили з тюрми без суду; потрете і найважливіше, що станеться зі мною, як СБ прослідить мою співпрацю з НКГБ і мене витягнуть з хати на перевірку.

- Про те ми будемо говорити. Що ж до цього випадку, що ви маєте говорити підпільникам, коли вони будуть вас питати, на якій підставі звільнили вас з тюрми, так це вже майже полагождене і скажу вам, як вже будете виходити з тюрми. Відносно того, - додав Хорсун, - якщо б ви попали в руки СБ, то я також вам скажу пізніше.

- Здецидовану відповідь, - сказав я, - сьогодні мені трудно подати тому, що це все продумати треба і в своїй голові протравити.

- Тут немає багато над чим думати. Справа йде про тюрму і волю, тому треба рішати з вибором одного з цих двох. - Відповів мені Хорсун.

- Рішаюся на співпрацю з НКГБ, але тільки у такій формі, як мені Хорсун сказав.

Відтак Хорсун радив мені все те ще в камері передумати собі, тільки перед ніким не звир'ятися. Сказав мені, що від цього дня буде зі мною стрічатися та що я буду вже до нього належати. Сивакові сказав, щоб відпустив мене до камери, якщо вже не має зі мною що говорити. Після цього Хорсун вийшов, а я залишився ще з Сиваком. Сивак сказав мені, що цей підполковник Хорсун є начальником оперативного відділу УНКГБ. Потім Сивак відпровадив мене до камери.

(Підполковник Хорсун - середнього росту, грубий, брунет, лице повне округле, зачіска догори, губи грубі, у руках рухливий; часом ходить по-цивільному - темно-бронзове убрання і чорне пальто, літ около 45-46).

Через два дні передвечером Хорсун визвав мене до себе через молодшого лейтенанта. У канцелярії Хорсуна я чув, що він кликав цього лейтенанта Свердлов. Свердлов залишив мене тільки з Хорсуном, який спитав, як є з моєю децизією щодо пропозиції, яку він мені поставив, по двох днях надуми. Чи, може, страх перед роботою спонукав мене відкликати згоду, яку я дав перед двома днями. Я відповів:

- Відкликати попередньої децизії не думаю, тільки я зовсім дурний на способі тієї роботи і дуже боюся не тільки про себе, але й про свою родину, яку через мене можуть підпільники вимордувати, хоч вона буде зовсім невинна. По-друге, двох моїх братів німці забили в підпіллі як націоналістів, а я один мав би стати в противному політичному таборі. Я ж на очах людей стану як зрадник, перевертень

- Ви непотрібно себе мучите такими думками, - заспокоював мене Хорсун.

- Ніхто з народу навіть не подумає про вас таке, як ви думаєте, а то тому, що цілий український нарід не є таких політичних переконань, як одиниці з бандерівського гнізда. Доказом цього є хоч би оці безперервні скарги на бандитські вчинки бандерівців над мирним українським населенням, а, побільше, усні та письмові прохання населення до нас, щоб ми радикально взялися до остаточного винищення цих остатків запроданців народу. До НКГБ і НКВД приходять особисто люди з-поміж населення, або пишуть листи поодинокі та збірні і жертвують нам свою поміч у виловленні підпільників, а то через них ніюдин громадянин не є певний свого життя. Зараз же жодний дядько не хоче давати підпільникам найменшої помочі, ні прийняти їх до хати наніч, тому підпільники мстяться за це на населенні та вирізують впень родини, їхнє майно грабують, а господарства пускають з димом. Дальше, найкращим доказом цього, що нарід зовсім відвернувся від бандерівських політичних поглядів, знехтував собі їхню немудру пропаганду та кинув на них проклін, є це, що ніюдин мужчина не послухав голосу бандерівської пропаганди, щоб не йти в ЧА, а, навпаки, пішли в армію, навіть більшість бувших підпільників-націоналістів опинились в рядах ЧА. Що я це правду говорю, ви переконаєтеся, як вийдете на волю. Дальше, ви переконані про стійкість західно-українського населення в націоналізмі, маючи таке переконання ще з часів німецького підпілля. Так воно вдійсності не було, як вам виглядало. За німців кожний дядько в розмові з підпільниками робив себе таким націоналістом, і націоналістам дядько давав усяку матеріяльну поміч зі страху перед підпільниками, а не з політичних переконань. Робив це тому, що, в[]противному случаю, ніччю прийшли б підпільники і цілу родину були б вирізали. Сьогодні дядько вже не йде з поміччю підпілл[ю] тому, що не має вже такого страху перед ним, знаючи що: раз - скільки підпілля мала, а друге - що і той рух їх є обмежений. Відносно ж вашого страху про життя родини - це також не є нічим узаasadнене. Звідки ж підпілля зможе довідатися про вашу роботу в користь держави? По моїй думці це буде залежати тільки від вас. Якщо ви себе самі не розконспіруєте через необережне говорення з людьми, хоч би членами найближчої родини, то з нашої сторони ніхто вас не розконспірує. Щоб ваша робота була якнайбільше дискретна, контакт з НКГБ ви будете мати тільки через мене. В крайному случаї буде мене заступати Свердлов – цей офіцер, що вас сьогодні припровадив до мене з тюрми. Контакт через Сведлова буде тільки тоді, якщо б мене не було в м. Чорткові, а у вас була справа, яка не терпить спізнєння. Тому, отже, з нашої сторони

буде втаємничених тільки дві особи, натомість по вашій стороні не сміє бути втаємничений ніхто. У противному случаї ви фактично в своїй роботі на протязі дуже короткого часу впадете. У цій вашій роботі ви не можете вірити жодному найкращому приятелеві, словом – нікому. Ви мусите себе у собі самому замкнути й жити духово, під тим оглядом, так сказати б, у самоті. Це найважливіші умовини в успішності вашої роботи без шкідливих наслідків для вас. З причин законспірування з нашої сторони ніхто вас не буде чіпляти і ви знову нікому не будете уділяти жодних інформацій по своїй роботі.

- Як маю поступити у випадку, коли мене задержуть органи НКГБ чи НКВД, бо ж я є у віку, який підлягає мобілізації в ЧА?

- Ви мусите сказати, - відповів Хорсун, - що в час переходу фронту ви були ранені в голову і вас забрали в лічницю, де ви лежали приблизно рік. Там робили вам операцію і, внаслідок тяжкого поранення, ви з малими перервами були непритомні. Вами опікувалися військові лікарі і удержували вас на кошт держави. Зрештою, вам у такому случаї треба буде мало говорити, а симулювати брак пам'яті та нервові розстроєння. Кінець-кінців можуть вас навіть арештувати, а тоді щойно начальникові оперативної групи ви можете сказати, щоб ближче про вас попитав в УНКГБ у підполковника Хорсуна, який вас добре знає, як також і вашу справу лікування. Якщо б вас питали про бандерівців у вашій місцевості, так ви повинні говорити, що про людей в своїх околицях дуже мало знаєте, бо, майже все життя, були в школі, а зараз близько рік лежали в шпиталі та з причин своєї хвороби зараз з людьми не живете й нікуди не ходите. Якщо ви часом навіть щось знали, то абсолютно вам не вільно говорити про це нікому іншому з НКГБ чи НКВД бо, якщо ви раз скажете, то будуть вас стало відвідувати та жадати дальших відомостей. Це стягне на вас підозріння людей з підпілля і за контакт з органами державної безпеки без найменшого сумніву вас знищать, як співробітника цих органів.

- Вірю, що вкортці по мойому виході з тюрми прийдуть до мене підпільники та будуть перевіряти, на якій підставі я, як член повітового проводу ОУН, зловлений зі зброє в руках, а, в додатку, стріляв до червоноармійців і себе прострілив, щоб живим не потрапитися в руки ваші, вийшов без суду на волю.

- Провірки такої, - сказав Хорсун, - вам треба сподіватися і тому треба про неї добре подумати. Свій плян оборони вашої перед СБ, на випадок такої перевірки, я маю і про нього скажу вам тоді, коли ви самі не зможете собі такого пляну оборони обдумати. Тому, що ви знаєте методи перевірки СБ, так вам буде легше такий плян обдумати.

- Слідчої тактики СБ я не знаю тому, що сам ніколи в СБ не працював та ніколи через СБ, як підсудний, [не] переходив.

- Ви старайтеся таки[й] плян оборони на всяку ціну обдумати й мені представити на слідуючий раз.

Не було рекурсу, треба було в камері обдумати легенду оборони перед СБ. Я спитав Хорсуна, яким чином я мав би з ним контактуватися, будучи вже на світі. Хорсун відповів, що справу контакту і стріч з ним він відкладає на самий кінець. Сказав, що наперед є важніші справи, спеціальні. Ходить передусім, щоб спосіб мого виходу з тюрми й сама моя праця в терені, а то й спосіб збирання відомостей про ворога. Про це, однак, казав, що поговоримо на слідуючий раз. Відтак спитав мене, чи я знаю з Організації людину по-прізвищу Білинський. Я відповів, що не знаю.

- Це по-спеціальности учитель, а псевдонім його "Бистрий", - пояснив Хорсун.

- З таким в Організації не зустрічався. Одного Білинського знаю з монастиря. Це був молодий монах хворий на легені і, правдоподібно, 1938 р. помер.

- Чи ви знали "Січовика"? - дальше випитував Хорсун.

- Такий був у 1942 р. окружним провідником ОУН Чортківської округи, а 1943 р. окружний провідник Тернопільської округи. З відступом німців "Січовик" враз з ріднею виїжджав на Захід і біля с. Брекуля [Брикуля] Струсівського району його заскочили фронтові частини ЧА, там він враз зі своїм сином Іваном згинув. Чи це правда – цього я точно сказати не можу. Прізвище "Січовика" було Мотиль, походив з Борщівщини.

Хорсун сказав подати зовнішню характеристику "Січовика". Я подав і тоді він спитав, чи я пізнав би "Січовика" на вулиці. Я підтвердив, що так.

- У місті Теребовлі по вулицях легально ходить такий чоловік, якого зовнішня характеристика подібна до вашого опису "Січовика", однак нам трудно його розпізнати тому, що ми "Січовика" не знаємо.

- Мені здається, що "Січовик", навіть якщо б і жив, не ходив би легально по терені, в якому його так добре знають.

- А чи ви знаєте всіх членів повітового проводу ОУН Теребовельщини? - знову спитав Хорсун.

- Цісик Ілько - "Ас", "Аскольд", "Арнольд" з с. Різдвяне Струсівського р-ну - повітовий провідник; Кароль Сергій - "Грек", "Моряк" з м. Струсів - повітовий референт СБ; Юрків Микола по пс. "Чалий" з с. Дарахів Струсівського р-ну - повітовий господарчий референт; "Зов" з Тернопільщини - повітовий референт пропаганди;

Кор[а]ль Ярослав по пс “Леонід” з с. Романівки Буданівського р-ну - повітовий військовий референт, згинув ще, як був я в підпіллі.

- В яких селах Теревовельського повіту ви були в справах ОУН-івської роботи?

- Я був у селах: Ілавче, Глещавка, Залав’є, Деренівка, Дарахів, Романівка, Слобідка Струсівська, Ласківці, Вербоваць, Говилів Великий і Малий, Могильниця Стара і Нова.

Вичислені мною села Хорсун записав собі на картці паперу, а відтак сказав: “Так, ви в камері пробуйте обдумати спосіб вашої оборони перед СБ на випадок перевірки вас. Між співтоваришами в камері не змінуйте свої поведінки, більше думайте про справу вашого виходу на волю, а головне про спосіб, яким найкраще було б звільнити вас з тюрми, щоб не дуже це разило населення, а передовсім підпілля. Всі свої думки відносно вашого виходу і пізнішої праці з нами давайте все під мою контроль і так спільними силами якось ми це все обдумаємо та уложимо. Відкиньте всі думки пустого страху, а думайте більше реально.”

На цьому він закінчив, визвав через двері Свердлова і цей запровадив мене до тюрми.

Дня 24.2.1945 р. визвав мене знову Хорсун через Свердлова. Крім Хорсуна, в канцелярії я застав полковника Дранічнікова, який зразу звернувся до мене з питанням: “Ви знали Білінського - “Бистрого”?”. Я відповів, що не знав і не знаю, а Хорсун до Дранічнікова також сказав: “Я вже його питав, каже що не знає”. Дранічников тоді сказав: “От “Бистрий” - хороший парень і здоровий вояка”. Потім разом з Хорсуном оглядав якісь акти, через кілька хвилин. Відтак ці акти забрав з собою і вийшов. Ми залишились оба з Хорсуном, який мене запитав:

- Ну, що ж ви доброго придумали через цей час, як ми не стрічались?

- Я зараз не встані щось путнє продумати, бо чуюся зовсім розсіяним і не можу позбирати своїх думок. Я думав над способом мого виходу з тюрми і придумав, що, може, найкращий спосіб для мене був би одержати від вас документи на чуже прізвище і поїхати на Східну Україну до якоїсь праці. Там мене ніхто не знає і там я міг би спокійно жити між незнайомими людьми [і] працювати собі.

- Думка не зла, - сказав, вислухавши це Хорсун. - Можна і так зробити, однак пощо їхати на Східну Україну. Це можна зробити в Тернопільській області у районах, в котрих вас ніхто не знає. Наприклад, в яких районах Тернопільської області вас не знають з організаційної роботи?

- Я ще ніколи не був у волинських районах і там мене ніхто не знає.
- В якому характері ви хотіли б там працювати?
- Найкраще я хотів би працювати учителем на селі. Хорсун кілька хвилин подумав і сказав:

- Ні, це заблизький терен і ці райони найбільше засіяні бандерівцями. Тому, по вашому приїзді у волинське село, зараз таки буде у вас СБ і забере на перевірку. Їм не тяжко буде розшифрувати вас тому, що там напевно знайдуться в підпіллі люди, які вас будуть знати з ОУН. А, що ви будете виступати під чужим прізвиськом, це буде гірше для вас і оборона перед СБ буде не можлива. Тому цей спосіб вашого виходу з тюрми мусить відпасти.

- Іншого способу виходу я неспроможний видумати.

- Здається, що мій плян про ваш вихід з тюрми і вашу оборону перед СБ буде найкращий. Про це скажу вам пізніше. Сьогодні я хотів би обдумати спосіб вашої праці з нами вже на волі. Головним завданням у вашій праці було б якимсь чином втиснутися знову в ряди ОУН і там працювати в підпіллі, маючи рівночасно контакт зі мною. У вашому селі є ще кілька людей, що живуть в підпіллі. По вашому пов[о]роті з тюрми вони напевно будуть старатися з вами бачитися, схочуть з вами говорити. Ви їх приймайте в своєму домі, давайте матеріальну поміч, говоріть з ними на всякі теми. Тільки не питайте про старих ваших знайомих підпільників тому, що вони вам правди не скажуть, а по-друге, будуть вас підозрівати в розвідчій роботі на нашу користь. Якщо будуть вас питати про життя в'язнів в НКГБ чи контррозвідці, можете говорити про це, наслідуючи нашу тюрму, як жорстоку, а нас самих, як ваших ворогів, що вас тортували й над вами знущалися і це довело до того, що ви в тюрмі хворіли, а, кінець-кінців, почали наче з ума сходити, що було причиною відставлення вас до психіатричної лікарні у Львові на Кульпарковій. У Львові вас лікарі держали якийсь час і сконстатували, що вам є необхідна опіка психіатра та, що ви є в такому стані своєї хвороби, що годі вас судити. Оце була б причина, що вас без суду звільнили з тюрми. На доказ цього, що ви правду їм говорите, ми вам дамо лікарську посвідку з психіатричної лікарні зі Львова і ви цією посвідкою перед ними викажетесь.

- Але це не буде переконливе для них про мою психічну хворобу, якщо я буду говорити де-факто з ними по-мудрому. Зрештою, якщо вони і повірили б в мою хворобу, так тоді не схочуть думати про це, щоб “варіята” брати в ряди ОУН.

- Це завдання я розкладаю на довгий протяг часу, цього за рік ви невили зробити. По виході з тюрми вам треба ще симулювати свою хворобу, вам треба вдавати “сумашедшого”, скаржитись на завороти

й біль голови, розговорювати не багато, більше слухати, як говорять. Вашим обов'язком буде тільки підтримувати розмову й бути присутнім. Через оповідання підпільникам анекдотів з тюрми і т.п. ви старайтеся роздобути в них сяке-такє довір'я до себе. На протязі кількох місяців чи року ви поступенно будете вдавати повільне, але помітне виздоровлення. Якщо б вам підпільники почали пропонувати увійти знов в організаційне підпілля, ви початково відказуйтесь від цього, говорячи, що ще не зовсім здорово себе почуваєте, а, по-друге, ви боїтеся більшовиків, які, якщо б вас другий раз зловили, так готові вже не тільки посадити в тюрму, але й розстріляти. Однак не давайте такої категорично-негативної відповіді. Робіть їм на згоду, відтягаючи все далше, ніби якось не маєте відваги рішитися. Зчасом вони зауважать, що ви ніби клонитеся йти в підпілля, тільки через страх перед нами не можете на цей крок рішитися, і тоді дорогою пропагандивною почнуть вас переконувати, відганяти від вас страх, а при цьому будуть вам, тимсамим, давати інформації про структуру теперішньої сітки й життя підпільників. Ви, однак, все ще отягайтеся, аж по довгому зволіканні дайте згоду на вступлення в підпілля, але під умов'ям що на вищі пости вас пхати не будуть. Якщо будете в підпіллі, так тоді безумовно мусітимете держати контакт зі мною. У підпіллі, через солідне виконання всіх наказів здобудете собі довір'я провідників і членства. Я зізволю вам брати участь у всіх акціях підпілля, а навіть в засідках на нас, з тим, що не вільно вам стріляти в сторону наших людей та, щоб когось вбити. Коли б ви, переходячи часом з своєю групою, попали на нашу засідку чи патруль, так на перший клич "руки вверх" чи "ложись" негайно падайте на землю лицем до землі й непорушно лежіть, аж хтось з наших підійде до вас. Тоді ви здаєтеся як полонений і кажете, щоб вас запровадили негайно до начальника групи, яка робить акцію і щойно тільки йому кажете, щоб він телефонічно порозумівся зі мною або Свердловим, а сейчас відпустять. По відпущенні ви вернете в підпілля, говорячи, що ви втекли. Пам'ятайте, що в нашому інтересі є в той час, коли вас зловлять наші, вести себе так і спонукувати тих, що вас зловили, до такої скорої дії, щоб це не могло вплинути на ваше розконспірування, що ви були в наших руках.

Коли будете в підпіллі, - говорив далше Хорсун, - так тоді контакт зі мною будете мати вже рідший і то в дуже важній справі. З підпілля ви мусіли[]б нас попередити про задумані бандеровцями якісь акції, чи то якогось нападу на наші установи, чи роблення якоїсь засідки на наших людей, а також повідомляти нас про важніші зміни, які заходили б у самій структурі сітки та зміни в людях на вищих постах.

- В який спосіб я мав би тоді контактувати з вами та як передавати звідомлення. Чейжеж мене самого нікуди не відпустять, а, тимбільше, мене, що напевно весь час буду під надзором?

- Тут найкраще було б, щоб ви оставляли коротеньку записку в наперед означеному нами місці.

- Це буде неможливе тому, що хтось з підпільників може це дослідити і я тоді вже пропаду, а, по-друге, я не можу знати в котрий терен мене може провід переслати до праці.

- Зрештою, - сказав Хорсун, - про цю справу ми може[мо] поговорити вже на свободі. Покищо, як вийдете на волю, вам треба буде збирати відомості про підпільників у своєму найближчому терені. Тут головнo ви мусите пронюхувати в розмовах з мирним населенням де і коли перебувають підпільники, куди мають дороги своїх переходів, так у селі як і поза селом, а найважливіше довідатися про місце криївок, у котрих могли б перебувати підпільники.

- Мені неможливо питати навіть і мирне населення про місце перебування підпільників, чи взагалі про їхній рух.

- Так, про це впрост питати не вільно, а то в цей спосіб нічого не довідається, лише стягнете на себе підозріння. Такі моменти, коли ви могли б таку тему порушити, трапляються дуже рідко. Буває, однак, що часом якийсь осібняк може у вашій присутності виговоритися, що десь там нічю він бачив, як переходили бандеровці. Ви тоді непомітно можете запитати чи багато їх було, чи озброєні, куди переходили, до кого вступали, з ким стрічались, чи кого з них цей осібняк не пізнав і т.п. Треба це однак робити так, щоб людина не зорієнтувалась, що ви ним дуже інтересуєтесь.

Може бути й так, - продовжував Хорсун, - що самі підпільники чи люди живучі легально, а котрі вас знають ще з підпілля, можуть часом перед вами дещо про підпілля виговоритися. Цих людей не дуже то допитуйтеся, бо це можуть бути провокатори, вислані проти вас. З такими треба бути найбільше обережним і вдавати, що це вас не інтересує, не обходить. Однак все добре вухом треба ловити та про все, що ви розвідаєте, на стрічі зі мною мені розказати.

Дальше, вам треба буде нав'язувати знайомства з інтелігенцією. З нею вести розмови політичного характеру й делікатно вичути її погляди, її відношення до нашої влади, до заряджень і до нашої тактики. Добре було б, щоб ви в базарні дні крутились, ніби за купном, по базарі. Там можете стрінутися випадково зі старими знайомими ще з вашого підпілля. Тоді старайтеся з ними говорити й делікатно випитувати про ваших старих співробітників з ОУН. Робити це все дуже обережно. При такій нагоді візьміть того дядька до буфету,

зафондуйте йому перекуску з більшою кількістю горілки, так, щоб дядько набрав до вас смілості і довір'я як до старого підпільного робітника. Коли дядько буде під гумором, він стане щирий і все, що знає, розкаже. Він не тільки скаже це, що він сам думає, але й скаже також, що діється в його селі та довкруги.

Маючи деякі відомості, ви будете виходити на стрічу зі мною і це все мені переповідати. Застерігаю вас, щоб ви вдома ніколи нічого не писали в цій матерії, а, тимбільше, жодних таких записок при собі не носили. Це з тих причин, що ви можете цю записку десь забути або згубити, а хтось знайде і це буде доказом, що ви такі відомості збираєте. Дальше, ви часом, ідучи з дому до Чорткова чи деінде, можете стрінати бандерівців, які заберуть вас на перевірку та знайдуть при вас таку записку, тоді ви пропали. Не вільно тому таких записок писати й носити при собі. Вже такі записки ви можете тільки робити на стрічі зі мною і ці записки будуть призначені для мене і я їх буду від вас забирати. Щоб я знав від кого ці записки походять, ви будете підписуватися під ними. Однак ви свого правдивого прізвища не можете ставити, тому ви виберете псевдонім, який буде знаний вам і мені. Цим псевдонімом не вільно вам ніде оперувати, тільки зі мною. Це має бути найбільша тайна. Скажіть, отже, який псевдонім ви хочете собі взяти?

По хвилині обопільної застанови, ми усталили псевдонім, чи, як Хорсун казав також, кличку "Бондарчук". Тоді Хорсун сказав:

- Ви добре пам'ятайте цю кличку, щоб часом її не перекрутили. - І рівночасно записав цю кличку у себе в нотесі. - Чи ви вже менш-більш орієнтуєтесь в який спосіб ми мали б працювати?

- Загально, уявляю собі, а ходить мені про те, як це впровадити в життя. Такі обов'язки, які ви на мене накладаєте, є дуже великі і небезпечні. Тут треба думати не тільки над конспіруванням себе і всієї справи, дальше, не тільки хитрим способом збирати матеріяли і їх передавати, але також треба вмілими і хитрим способом перед народом, а головню перед ОУН, оправдати себе, яким чином я вийшов на свободу з тюрми, та ще й симулювати свою хворобу тоді, коли я здоровий, і то ще й хворобу нервово-умову.

- Воно так страшно виглядає в теорії, а в практиці багато легше. Пр-друге, вас ця робота лякає тому, що ви в такій роботі ще новик. З тої то причини ви не будете братися до роботи відразу повною парою, а звільна, починаючи від звичайного збирання матеріялів через свою рідню, яка, часом, може щось виговорити перед вами, як також через найближчих сусідів чи людей, що з вашою ріднею живуть у ближчих відносинах, та які часто до вашої рідні заходять.

Ваша постава має бути в першу чергу як хворої людини і то так, щоб навіть рідня повірила, що ви хворі.

Я думав уже над цим, - сказав при кінці Хорсун, - щоб вам допомагати в утечі з тюрми. Однак не буде добре тому, що ви мусіли б негайно голоситися у підпілля і могли б там пропасти. Тому я, обдумавши справу на всі сторони, обрав цей спосіб вашого звільнення через психіатричну лікарню. Цей спосіб повинен вас оправдати щодо причин вашого звільнення з тюрми, так перед народом як і перед СБ.

На цьому Хорсун перервав, покликав Свердлова і цей запровадив мене до тюрми.

Дня 27.2.1945 р. Хорсун визвав мене знову. Спитав, чи я здоровий, чи погоджуюся їхати в один район Теребовельського повіту і чи маю в що вбратися. Я відповів, що здоровий, та запитав чи це поїду на якусь акцію.

- Ні, - відповів Хорсун, - до райцентру з начальником Турбарою, до якого ви будете належати в той час і який вас буде питати те, що буде його цікавити. Там будете тиждень, а в камері скажете, що ви були у Львові у психіатра.

Я сидів у канцелярії, за якийсь час прийшов капітан, з яким я мав їхати. Це був Турбара (около 40 років, середнього росту, середньої туші, шатин, зачіска набік, голос різкий, говорив дуже добре по-українськи). Хорсун припоручив йому, щоб мене, по приїзді до Теребовлі, допровадив до чистоти та щоб не давав між в'язнів. Казав також не оперувати моїм прізвищем, щоб решта працівників не орієнтувалась, хто я такий. Турбара запропонував, щоб для кращої конспірації говорити зі мною по-руськи. На це Хорсун сказав: "С него х...-ий русской человек. Так дело не пойдет".

Відтак Свердлов завів мене до кімнати, яка була розположена над входовими дверми до будинку, там дав мені шинелю і шапку-сибірку і звідси я з Турбарою вийшов на подвір'я УНКГБ (шапку та шинелю дали мені для того, щоб прикрити мої подерті лахи, які вже майже розліталися, і для того, щоб не було пізнати). На подвір'ї стояла таксівка, якою Турбара, я та шофер заїхали до Теребовлі, в РО НКГБ. Там капітан Турбара запровадив мене на другий поверх до своєї канцелярії. Там ми застали кількох більшовиків: один, якого кликали Сіріченко (ступень не відомий, літ около 25, вищого росту, худий, шатин, лице овальне, очі малі, голос теноровий), щось телефонував; другий - Моряк (?) (середнього росту, brunet, волосся довге, зачіска догори, лице округле, літ коло 30, маломовний) і третій - капітан (високий, худий, похилий, від 35-40 років). Я сидів, а капітан Турбара

говорив з ними про справи, які мали місце в час його неprisутности. Відтак Турбара кудись відійшов, а за цей час Сіріченко почав зі мною розмову на загальні теми. Десь около 23-ої години вернув Турбара і казав мене запровадити на призначене місце. Мене запровадили до кімнати на першому поверсі, просто сходів. Там мені розпалили та дали до накриття ще одну шинелю та капу. Тому, що в кімнаті ліжка не було, я положився на підлогу. Ще дали мені ключ, щоб замкнутися від середини, і високий капітан, який мене сюди привів, показав де є “уборна”. Коли я вже заснув, до кімнати прийшов начальник Турбара і цей високий капітан, принесли мені чай. Начальник казав постелити собі на бюро біля печі, рано не вставати і добре відпоч[и]ти.

На другий день прийшов до мене молод[ш]ий лейтенант (23-24 роки, середнього росту, худощавий, блондин, зачіска набік, йдучи, хитався). Він приніс мені їсти, курити і води, а пополудні припровадив фризєра, який мене підголив.

Вечером до мене прийшов начальник Турбара. Він спитав мене, котрі села в Тербовельському районі я добре знаю. Я вичислив: Ілавче, Глещаву, Залав’є і Говилів Малий. Турбара сказав мені написати кого я знаю в тих селах, як там ішла організаційна робота, від якого часу знаю ці села. Робити казав усе поволі, докладно й добре пригадати собі. Поб[у]вши якийсь час у мене, Турбара відійшов.

Другого дня я зачав писати те, що казав Турбара. Почав від с. Ілавче. В цей час увійшов Турбара і покликав мене до своєї канцелярії, де я застав Хорсуна. Хорсун спитав мене, чи добре почуваю себе та чи ходив у баню, та де живу. Я відповів, що чуюся краще, як у тюрмі, живу на першому поверсі. Тут Турбара додав, що мене переведуть на другий поверх, тільки кімната, призначена для мене, ще не випрятана. Хорсун казав начальникові, щоб ходити зі мною на прохід, щоб я міг розрухатися. Після цього я відійшов до своєї кімнати та писав далше.

Третього дня могого побуту в м. Тербовлі, мене запровадили до бані. Після повороту з бані перевели мене до призначиної для мене кімнати, на другому поверсі. У вільний час я писав далше про вище-згадані села.

Четвертого дня передполуднем до мене прийшов начальник Турбара і сказав, щоб перейти до тієї кімнати на першому поверсі, в якій я сидів попередньо. Там буде молодший лейтенант. Я стану собі в передпокою, відхилил двері та буду придивлятися в’язням, яких в той час переводитимуть коридором, чи кого не пізнаю. Як пізнаю кого, то скажу цьому молодшому лейтенантові. Після цього вернув знов до своєї кімнати на другий поверх.

Я так і зробив. Через кілька хвилин коридором “істребки” почали переганяти в’язнів. При тому був також Сіріченко. В’язні йшли гусacom попри двері, з-за яких я дивився. Їх переганяли кілька разів з партеру на поверх, а з поверху на партер. Між в’язнями я пізнав лише двоє людей з с. Романівки Буданівського р-ну. Були це: Максимів Василь і його дочка Магдалина. Через якийсь час після того прийшов начальник, якому я розказав, що: ті люди є з с. Романівки, у них за німців ночував, в їхній хаті була організаційна лікарня, що там перебувало також більше людей, а також лежали хворі, і що Магдалина була санітаркою. Турбара сказав мені це написати, що я і зробив.

В неділю прийшов до мене Моряк і сказав, що підемо на прохід. Ми пішли шосою, що іде в напрямі Семенова, вступили на базар, щоб купити тютюну, однак не купили, бо була замкнена крамниця. Звідси пішли через місто на станцію. Проходжувались по пероні до приїзду поїзду з м. Тернополя. Моряк поговорив щось з офіцерами, що приїхали цим поїздом (мабуть його знакоми), і ми пішли зі станції. Ще заходили до буфету, випили пива і пішли в місто. В місті ще раз вступили до буфету, де Моряк зафондував горілку і закуску, ми з’їли, купили папіросів і вернули в РО НКГБ. Я пішов до своєї кімнати і продовжав далі писати.

В понеділок я вже писав про с. Залав’є. Ніччю з понеділка на вівторок, прийшов цей самий молодший лейтенант, який мене обслуговував, збудив мене та казав йти до начальника. Я прийшов до канцелярії і застав, крім начальника, Моряка і ще якогось високого більшовика (бльондин), який дижував при телефоні. Турбара спитав, чи не буде мені холодно, бо треба йти в дорогу. Я відповів, що їти буде горячо. Вони всі збиралися кудись відходити. Моряк кудись вийшов, а за якийсь час вернув і сказав, що вже є всі. Турбара, я і Моряк вийшли на подвір’я РО НКГБ. Там я побачив около 50 озброєних вояків, яких сформували і ми всі рушили в сторону с. Плебанівки (Теребовельський район).

У Плебанівці ми звернули з шоси направо й пішли полем попід стінку вздовж ріки Гнізни. Перед Залав’ям здержалися і Турбара спитав мене, чи я знаю дорогу до с. Деренівки, щоб виминути Залав’я, але так, щоб у Залав’ї нас не вчули. Я сказав, що село треба оставити по праві[й] стороні, і випровадив їх на дорогу, що вела зі с. Залав’я, до Деренівки. Доходячи до Деренівського ліса, Турбара розділив бійців на дві групи; одну групу вислав понад село Деренівку від ліса в сторону Довгого, а другу від станції понад село. Турбара, Моряк, ще один більшовик і я, а за нами позаду 3-4 бійці пішли дорогою в середину села. Ми йшли дорогою в сторону Довгого. Десь були вже у серенині

села, як почули від сторони станції один стріл і почулись крики. Цей один старшина, що був мені незнаний, казав трьом бійцям бігти туди, де був стріл і крики. Ми пройшли ще кільканадцять метрів і почули знов стріли з автоматів і крики в тому самому місці. Турбара сказав, що нам треба спрятатися, бо невідомо яка там кількість бандитів. Мене запитав, де є сільрада. Я не знав і ми всі пішли в сторону читальні. Подорозі стрінули дядька, якого здержали і Турбара почав питати його, як називається, куди йде, звідки і чому так рано (це було досвітком). Дядько сказав прізвище, оправдувався, що ходив до дочки ночувати. Турбара запитав його де сільрада. Дядько сказав, що ми сільраду вже минули та запровадив нас до сільради. Звідси дядька відпустили. Переходячи попри читальню, Турбара спитав мене в котрій хаті я бував за німців. Я показав йому хату, де я квартирував дві ночі. Хата ця стоїть попри дорогу, якщо іти в сторону Довгого, по лівій стороні близько читальні. Турбара спитав мене скільки є в родині осіб. Я відповів, що є стара жінка, двоє молодих і мала дівчина - сестра невістки. Турбара залишився зі мною, а Моряк і цей четвертий пішли до цієї хати будити. Зайшли в хату, по десяти хвилинах вийшли й сказали, що в хаті є бабка, невістка з малою дитиною і ще якась велика дівчина. Турбара сказав забрати цю дівчину з собою і ми всі разом пішли до сільради. Сільрада містилася в селянській хаті, через сіни жила жінка, якої чоловік був в армії. Турбара післав по голову сільради, який зараз прийшов. Турбара, цей незнакомий офіцер і голова сільради пішли в село, а Моряк, я і арештована дівчина залишились в сільраді. Черех якийсь час привели до сільради трьох задержаних мужчин і три дівчини. З ними заїхала перед сільраду підвода, з якої зняли вбитого чоловіка. Дівчину, яка була зі мною в хаті, викликали на двір і через вікно я бачив, як вона обмивала голову вбитого з крові. Турбара викликав мене з хати та спитав чи я пізнаю цього вбитого. Я відповів, що не пізнаю. Тоді він виняв знимки, показав мені одну, на якій був якийсь мужчина. На відворотній стороні було написано латинкою Шкугра Петер. Людини зі знимки я також не знав. При цьому був присутній голова сільради, який сказав, що на знимці є дійсно Шкугра Петро, який зараз є в армії і пише до мами, але цей вбитий не є Шкугра, це мусить бути чужа людина. Після того я був у хаті з бійцями, а старшини пішли кудись з головою сільради. Їх не було протягом одної години. Як повернули, забрали мене і я повів їх показати хату, де був колись зв'язок. Хата ця, яку я хотів їм показати, була спалена. Я їм лише сказав, що тут був зв'язок і що тут жив чоловік, якого кликали "Грибик". Більшовики позаглядали по стайнях, які ще не були спалені, а відтак пішли далше вулицею до сусіди. В хаті, до якої ми зайшли,

обідали тоді і я пізнав там одну жінку, яка була сестрою “Грибика”, однак про це, що її знаю, Турбарові не сказав. Турбара спитав про прізвище того господаря і, довідавшись, що Шкугра, спитав де є решта мужчин (в хаті було кілька жінок і тільки один старий господар). Йому відповіли, що в армії, і показали справки. Тоді Турбара спитав хто такий Шкугра Петро. Йому відповіли, що такий був, але пішов в ЧА. Опісля Турбара зарядив зробити на стриху перевірку і по перевірці ми вернули до сільради. З сільради пішло нас 5-ох до голови сільради на обід. По обіді знов вернули до сільради і я там ждав аж до передвечера, а старшини осталися на дорозі. Передвечером повечеряли, а смерком допитували придержаних людей. При цих допитах я був присутній. Між предержаними був якийсь робітник зі станції, фінагентка з Мшанця і дівчина забрана зі всипаної мною хати та дівчина з с. Залав’я, а також інші. Всіх придержаних по перевірці відпустили. Щодо фінагентки з Мшанця, то, щоб її зіндентифікувати, посилали аж у Мшанець бійців до її дому по документи, які вона забула. Вечером принесли до хати соломи і полягали (спати) відпочивати. По годині нас збудили та сказали, що відходимо. Всіх нас поділили на групи та сказали, щоб йти тихо, не кашляти і на віддалі 100 м група від групи. Пішли ми в напрямі с. Довге. При кінці села Деренівки стали всі під мур і тихо стояли. Через півгодини рушили далше, в долину від головної вулиці. Там я стрів Турбару, який сказав мені йти за ним. У хаті, де він мене запровадив, вже була настелена солома і лежали більшовики. Мені сказали лягати також. Решта більшовики ночували в сусідніх хатах. На дворі розставили кілька стійкових. У хат[і], де я був, жила стара жінка, молода і дитина. Я положився і заснув. Раптом збудив мене крик і рух. Усі вибігли зі зброєю надвір, в хаті остався тільки Моряк і я. За хвилину вернули бійці та сказали, що якийсь чоловік переходив через городи, вони його здержували, але він утік. За ним стріляли, однак пізніше трупа не знайшли, мабуть утік. Після того знов полягали спати. Через годину знов почулись стріли і алярм. Всі вибігли, а я остався з Моряком. По якомусь часі більшовики вернули й говорили, що до стійкового стріляли якісь люди. Спочатку були тільки поодинокі стріли, а опісля з автоматів. До ранку вже не спали.

Ранком, як господиня прятала, знайшла на долівці набій, який зараз більшовики почали оглядати і ствердили, що це є набій, який вже пролетів через цівку кріса. Зараз завважили також, що у вікні є збита шиб, перебита вітрина та відвалений кусень печі (обвалену піч завважили ще скорше, але думали, що це в часі алярму хтось вдарив зброєю і обвалив). Сконстатували, що куля влетіла з надвору, з напрямку дороги, де була стрілянина. Тоді також розказували собі бійці

таке: як робили попереднього дня в с. Деренівка перевірку зі сторони станції, зайшли на одну господарку, досить заможну, де в хаті була тільки стара жінка. Зачали перевірку і як поліз один боєць на стрих, зі стриху впав стріл і цей боєць, що ліз туди, злетів вбитий надолину. Тоді вони обскочили хату і вбили бандерівця. В час тої стрілянини з хати вибігла жінка. Її задержували, але вона не хотіла стати, і тоді почали за нею стріляти і вбили її також. Старша жінка з хати, в якій вбито бандерівця, під час перевірки кудись спряталась і її не знайшли.

По сніданні, около 9-ої години, ми відійшли на Деренівку. Коло сільради в Деренівці лежав ще труп вбитого. Ми перейшли через село в сторону с. Залав'я. Переходячи коло спаленої господарки більшовики говорили, що це та сама господарка, де вчора вбили бандита. Вступили ще на це господарство, розбили пасіку, яка ще стояла, та ходили по згарищах, з яких ще курилося, і їли мід. Старшини зайшли до сусіди, де була вбита жінка, і там були около півгодини.

Під Залав'я ми прийшли десь пополудні. Під селом ми задержалися. Турбара знов розділив нас три групи, а яких одна йшла від поля, друга понад Серет, а нас кількох і старшини пішли в село. В селі Турбара запитав мене котрі знаю хати. Я відповів, що зараз будемо коло них переходити. Зараз скраю була хата станичного, але там уже було все знищене. Дальше я привів коло хати Гаврона Василя. Більшовики окружили цю хату й почали гримати. Довший час гримали і врешті з хати вийшла дівчина, яку почали питати, чому замкнено, як її прізвище і т.п. Вона відповіла, що мати пішла до міста, а вона хотіла спати й тому замкнулася. Турбара знав, що це хата Гаврона, бо я йому сказав. Дівчина розказувала, що це хата не їх, зрештою, я знав усіх в родині Гаврона, а цієї дівчини не знав. Дівчина оповідала, що їм цю хату дали по виве[з]енні Гавронів ще в 1944 р. Ї[ї], однак, більшовики не вірили і забрали з собою до сільради. Турбара питав мене котрі хати я ще знаю. Я показав ще хату Литвяків, через дорогу від Гаврона. Турбара сказав, що там немає вже нікого, вона вже порожня. У сусідстві від Литвяків я показав хату Кубішина, але Турбара сказав, що там також немає господарів, вони вивезені, а там живе хто інший. З дівчиною, яку забрали з хати Гаврона, ми пішли до сільради. В сільradі було дві жінки-дижурні. Турбара спитав де голова сільради. Вони відповіли, що голова і секретар поїхали до Теребовлі. Тоді Турбара спитав їх, чи вони знають цю дівчину, що прийшла з нами. Дижурні відповіли, що знають, та що ця дівчина не живе в своїй хаті, але в чужій. Зізнання дівчини погоджувалося з зізнанням дижурних. Опісля Турбара посилав дижурних у село за дівчатами та жінками, яких мав на списку, однак дижурні вертали й

не приводили нікого, оправдуючи різними претекстами. За цей час Турбара випитував задержану дівчину про дівчат і хлопців. Дівчина клялась, що вона нічого не знає, бо вона чужа, до неї ніхто не приходить і т.п. Пізніше цю дівчину відпустили. Турбара, я, Моряк та ще один більшовик вийшли з сільради. Турбара спитав мене, чи знаю Литвяка. Я відповів, що знаю, бо я там ночував. За німців, як я був у Литвяка, то в нього була стара бабка, сам Литвяк (Павло?), його жінка і жінки сестра. Коли я тепер припровадив більшовиків, ми застали там бабку і жінки сестру. Турбара запитав хто там живе. Жінки відповіли, що Литвяк.

- А ти що, - спитав він молодшої з них, - жінка?

- Ні, я сестра жінки, - відповіла вона.

- А де Литвяк? - питав далі Турбара.

- В армії.

- Справка є?

Вона показала справку і сказала, що жінка Литвяка пішла до міста.

- Коли в тебе ночували бандерівці? - знов спитав Турбара.

- Я таких не знаю, - відповіла жінка.

- А за німців?

- У мене ніхто не ночує, хіба призначить голова сільради когось на нічліг.

Турбара оглядав фотографії на стінці, а жінка пояснювала хто то. На знімці місцевого хору я пізнав жінку Литвяка. Про інших розказала нам ця жінка. Там ми дещо з'їли й пішли до одної хати, яку знав Турбара. В ці[й] хаті Турбара казав зготувати вечерю, а в другій питав за якоюсь Стефою і йому сказали, що вона поїхала до ліса. Це була та сама дівчина, за якою посилав дижурну. Казав, як приїде з ліса, хай прийде до сільради. Звідтам ми пішли далі і задержались перед хатою, яка була зруйнована. Турбара спитав мене, чи знаю хто тут жив. Я відповів, що ні. Тоді він запитав мене чи я знав СБ-іста по прізвищу Хома, описав його вигляд і я собі його пригадав. Звідси ми вернули й пішли в напрямі сільради. Раптом вчули стріли, але зараз вияснилося, що це вистрілив один боєць. Його Турбара висварив за це. Після того Турбара зарядив відхід і ми пішли за село в напрямі ріки Гнізни. Напроти нас ішли люди з ярмарку з м. Тереховлі. Серед стрічних людей був також голова сільради с. Залав'є, з яким Турбара задержався, поговорив і, поки ми переправились через ріку (переправлялися по двох човном, бо у тому місці моста немає), долучив до нас. Ціла група увійшла в с. Зеленче і, зробивши перевірку, вже сумерком повернула до Тереховлі. Перевірка в с. Зеленче була безрезультатна.

Турбара, Моряк і я повернули до будинку РО НКГБ і зайшли до канцелярії начальника. За кілька хвилин звідкілясь повернув Сіріченко. Сіріченко звітував Турбарі зі своєї поїздки в Копичинський р-н. З розмови між ними я зорієнтувався, що Сіріченко був на акції (в якому селі, не знаю), де вбили кількох повстанців, захопили літературу, багато знімок, дві машини до писання. Сіріченко зараз почав телефонувати до Чорткова, до генерала Малініна. Зміст його звіту Малініну був приблизно такий: “В Копичинецькому р-ні (село правдоподібно Папірня, точно не пригадую) захоплено літературу, машинки та вбито кількох бандерівців. На днях буду у вас і докладніше позвітую”.

Потім Сіріченко звернувся до мене та спитав чи не знаю з Організації “Коца”. Я відповів, що такого не знаю. Сіріченко показав його знімку, але я такого чоловіка не знав. Тоді він сказав: “От цей вбитий сьогодні, це при ньому була ця фотографія”. Турбара сказав мені йти до своєї кімнати і я відійшов. Другого дня цілий день лежав і чувся змучений.

Третього дня почав далше писати про села Теробовельського району. Кінчив саме про село Залав’є, як прийшов Сіріченко, приніс скорше, як звичайно обід і сказав, щоб з’їсти та зібратися, бо кудись поїдемо. Зібравшись, я відійшов з Сіріченкоком на станцію, там оба ми сіли до поїзду і від’їхали до Чорткова. У вагоні з нами їхали більшовики та був ще один арештований. В Чорткові Сіріченко передав мене дижурному Кравцову (старший лейтенант, жид, около 35 років, середнього росту, середньої туші, блондин, лисий, стрижений на голо, ніс жидівський). В будинку УНКГБ більш нікого не було. Я скинув шинелю та шапку і повернув до камери. Співв’язні, як я увійшов до камери, привітали мене овацією, що я ще живу і є тут в Чорткові. Питали, де я був. Відповів, що був у Львові в лікаря психіатра, так як казав мені говорити Хорсун.

15 чи 16.3.1945 р. мене визвали на “допит”. На сходах ждав на мене лейтенант (літ около 30, середнього росту, щуплий, рудий, на обличчі веснянки), якого я ще не знав, і запровадив мене до Малініна. Малінін був у канцелярії сам і випитував мене, що я робив у Теробовлі. Я розказав так, як було. Тоді він спитав:

-Як ти ходив по Теробовлі з Моряком, або, як був на станції, не зустрічав людей знаних з підпілля?

- Ні.

- Щодо справи твого виходу на волю, - говорив Малінін, - ціла суть полягає в алібі, яке тобі потрібне, як підстава виходу з тюрми.

- Підполковник Хорсун сказав, що полагодить це. Малінін хотів ще щось говорити на цю тему, але надійшов полковник Дранічніков.

Вони оба щось поговорили і Малінін сказав іти з Дранічковим та забрати собі передачу, яку принесли мені, як я був у Чорткові. Передача була велика так, що лейтенант Данілов допоміг мені занести її до камери.

Через два дні визвав мене Свердлов до Хорсуна. Хорсун сказав розказати про свій побут в Тереховлі. Я розказав. Відтак Хорсун сказав:

- Поки що ти ще не підеш додому, бо ще Сивак має з тобою дещо до говорення і ще не підготовлений твій вихід. Чи ти маєш в що вбратися?

- Не маю ні тут, ні вдома. Мої речі були розкинені по теренах, де я працював.

- Треба буде про це також подумати, - сказав на це Хорсун.

Після цього я відійшов до камери і за два дні визвав мене Сивак. Він сказав написати все, що знаю про Шевцова. Я написав наступне: Шевцов був в армії і попав у німецький полон десь на Волині. Був у лагері в Рівному і через підписання декларації співпраці з німцями його випустили. З Рівного поїхав у Борщівщину, де мав знайомих, бо перебував там ще перед війною 1940 р. Своім знакомим говорив, що залишився на ЗУЗ, не бажаючи відступати з більшовиками. Працював завідувачем кухні Повітового Союзу Кооператив чи Українського Комітету. При контролі було манко і йому грозив арешт. Бондар (також сидів зі мною в камері) і другі зложили за нього 6000 зол. і так урятували його перед арештом. Шевцов остався далше на роботі. Від якогось часу втиснувся, як симпатик, в ОУН. Пізнав "Січовика" і навіть мені його описував та казав про його прізвище. Контакт з ОУН держав через Бондара. Через якийсь час німці Шевцова арештували і він сидів в Чорткові в тюрмі. Сам він оповідав мені, що сидів за ОУН і з тюрми втік з дозорцем Плішкою Паньком з с. Угриня. По втечі з тюрми пішов у Борщівщину і сконтактувався з організаційними людьми, які ним зацікавилися. Кілька разів брав участь у протипольських акціях, а з приходом більшовиків був у підпіллі аж до зловлення.

Бондар оповідав мені, що він не знає причини арештування Шевцова за німців, в кожному разі Шевцов з тюрми, дуже добре вбраний, їздив з німцями до Львова. В Борщівщину не показувався і жодного контакту з ОУН не мав. По приході більшовиків він з'явився у Борщеві та почав працювати в райцентрі. Мав ступень капітана. Щойно в липні 1944 р. Шевцов дістав визов у службових справах до Тернополя. В той час у Борщеві була автомашина з НКГБ, він скористав з нагоди і поїхав цією автомашиною. Від тоді Бондар його не бачив,

аж стрінувся з ним у тюрмі НКГБ в Збаражі. По написанні цього Сивак відпустив мене до камери.

На другий день знов визвав і казав написати все, що знаю про Бондара. Я писав про Бондара те, що довідався від нього самого в камері, а саме: Бондар оповідав, що йому закидають, що він є членом Крайового Проводу, що був учасником III Конференції, що, маючи склеп з обувом, знався з німцями, мав у них привілеї та допомагав у висилці людей на роботу. Бондар говорив мені, що він є членом ОУН, допомагав Шевцову, як той зробив дефракцію, і тепер Шевцов сипле його на конфронтаціях. Як я це скінчив, Сивак сказав мені написати все, що знаю про лікаря Чалого Петра з Харкова, який сидів зі мною в камері. Я написав: Чалий Петро походить з Харківщини, там студював. Приїхав до Києва і оженився з медичкою. В 1941 р., як ЧА відступала, не евакуювався. В 1943 р., перед переходом фронту, виїхав на Захід. Осінню 1943 р. прибув до м. Копичинець і з жінкою став працювати, думаючи, що його там ніхто не знає і він буде безпечний. З Копичинець їздив також лікувати на села. Два рази в с. Коцюбинцях Копичинецького р-ну лікував ранених бандерівців. Він не питав, що це за люди, але догадувався. Був випадок, що мусів ніччю йти до раненого, а потім його відпровадив голова сільради із Коцюбинців. Перед судом оправдувався, що не знав кого лікує. Йому закидали приналежність до ОУН. В тюрмі увесь час клопотався жінкою, щоб її також не арештували, бо вона помагала йому в лікуванні. Вона по-спеціальности - акушер. Це все оповідав мені Чалий в камері. Скінчивши писати, я повернув знову до камери.

Слідуючий раз визвав мене Сивак десь аж за тиждень та казав писати, що знаю про співв'язнів Слочанського [Злочанського?] Романа – поляка і Ліса – поляка. Про Злочанського я не знав нічого, а про Ліса написав, що в камері вважали його повітовим повітовим комендантом АК. Дальше писав я, що він є великий україножер і польський шовініст. Що про переселення поляків і українців він говорив, що поляки і так не виїдуть, а якщо виїдуть, то не надовго, але по повороті українцям відплатять.

На запитання Сивака, чи ще про когось із співв'язнів щось можу сказати, я відповів, що більше нічого не знаю. Після того Сивак відвів мене до камери.

За тиждень визвав мене Хорсун та почав питати:

- Чи ви добре знаєте всі релігійні практики?
- Декотрі знаю.
- Чи вмієте перевести сповідь?
- Сповідати можу.

- Чи в камері знають, що ви теолог?
- Ні, в камері знають, що я правник.
- А якщо б ви призналися в камері, що ви священник, і влаштували тайну сповідь?

- Це вже запізно, бо в камері знають, що я не священник, а, зрештою, є священник Дуплавий, в нього можуть сповідатися.

- Може вас перекинути на другу камеру, де вас не знають? Я, остаточно, відмовився, мотивуючи, що в цей спосіб не вдасться нічого довідатися, бо потрібно довшого часу, щоб в'язні набрали до мене довір'я.

Відтак Хорсун сказав, що вже купив для мене сподні, тільки маринарки не може дістати, але за всяку ціну постарається. Після того казав мені йти до камери.

10 квітня пополудні Хорсун покликав мене знову та зразу сказав:

- Сьогодні ввечір підете додому, перед відходом одержите убрання. Радив мені не йти відразу до Угрина, а бути в Чорткові, якщо маю знайомих, аж до того часу, поки не одержу посвідки з психіатричної лікарні про свою психічну хворобу. Я сказав, що протягом того часу буду жити в Чорткові в Липового Петра, який живе при вул. Копичинецька 3, а з домом буду держати контакт через свою матір. Хорсун сказав, що дасть мені трохи грошей, щоб я мав з чого жити. Про це, що виходжу з тюрми, в камері не смію говорити нічого. У вечір Свердлов усе приготує і дасть тоді. Я відійшов до камери й нетерпеливо ждав вечера.

Вже по "отбою" мене визвали на "допит". Визвав мене Свердлов і завів до своєї канцелярії. Крім Свердлова, в канцелярії був ще Аверін. (Свердлов - молодший лейтенант, літ понад 30, середнього росту, середньої туші, блондин, зач[і]ска набік, обличчя округле повне, попід очі веснянки, очі зелено-жовті, - ніс короткий піддертий, в ході горбився, говорив по-українськи, заступник Хорсуна; Аверін Микола - без пагонів, літ около 30, високого росту, темний шатин, волосся довге зачесане догори, лице подовгасте, дещо смагляве, очі темножовті, ніс подовгастий, плечі пригорблені, рухи й говорення нервові, неспокійні). Свердлов сів і щось писав, а відтак закликав мене та казав підписати. Це була декларація співпраці з НКГБ, приблизно такого змісту: *"Я (прізвище, ім'я, по-батькові), уроджений..., освіта..., по якій статті мав бути суджений (54 - Іа і XI). Зобов'язання: отцим забов'язуюся співпрацювати з органами НКГБ чесно, не жаліючи навіть свого життя. Вразі невиконання доручень погоджуюся на судження мене й на виселення моєї родини у Східні Облaсті (тут вичислена родина: мати, брат, братова і син брата)".* Дата була на

горі, а в долині був підпис прізвищем. По підписанні Свердлов сказав, щоб заждати, бо ще Хорсун хоче щось зі мною говорити. Через яких 20 хвилин прийшов Хорсун і спитав Сведлова, чи вже “дело оформлено”. Свердлов примахнув. Тоді Хорсун спитав мене:

- Костюм приміряли?

На це Свердлов сказав, що не знав, чи принести. Х[о]рсун сказав зараз принести. Свердлов приніс, я приміряв і сказав, що буде добрий. Тоді Хорсун сказав: “Ви ще сьогодні не відійдете, а щойно завтра, тому убрання не беріть до камери, а оставте, лише мені випишіть квит. Також напишіть квит на 600 крб., які дам вам завтра”. Квити я написав і, за вказівкою Хорсуна, підписав псевдом “Бондарчук”. Після того Хорсун сказав, що в с. Угрині вбито двох їхніх офіцерів і вони не знають хто їх вбив та де їхні тіла. - Як вийдете на волю, делікатно через свою родину довідається хто це зробив. Відтак сказав, щоб рано, як мене покличуть, своїх речей не брати. Після того відіслав мене до камери.

На другий день, то є 11 квітня, раном, мене визвали на “допрос”. Свердлов чекав на мене на сходах і запровадив до канцелярії Хорсуна.

- Чи ви знаєте таку адресу Зелена 28 ? - спитав Хорсун.

- Ні, не знаю.

- А де живе швець Бандура, знаєте?

- Знаю.

- Отже там живу я; треба заходити на перший поверх на другі двері. Першу стрічу назначаю вам 25.4 рано, в годині 9-ій за московським часом.

Відтак сказав Свердлову принести убрання, дав мені 600 крб., пригадав ще раз про день стрічі, бо, якщо б я не прийшов, перервався б між нами контакт, і про задачу, яку дав відносно забитих офіцерів в с. Угринь. Прощаючись казав з тюрми йти бічними вулицями, щоб мене не зустрічали знакомі. Свердлову доручив запровадити мене на дижурку та передати начальникові тюрми.

До канцелярії начальника тюрми треба було входити через дижурку, в якій я остався, а дижурному з коридора Свердлов сказав принести з камери мої речі. Мені сказав перебратися в убрання, але я відповів, що буду перебиратися вже на своїй квартирі тому, що завошивлений. Відтак Свердлов передав дижурному 2 чи 3 документи, які взяв від Хорсуна, попрощався зі мною та оставив мене в дижурці, щоб я ждав на начальника тюрми.

За півгодини прийшов старшина Хадібулін, який був старшим дозорцем і заступав тоді начальника тюрми. Дижурний подав йому блянкети, які залишив Свердлов, і сказав, що він має мене звільнити з

тюрми. Хадібулін запровадив мене до канцелярії начальника тюрми, у книзі записав мої генералія і куди я тепер подаюся на прожиток. Казав також підписати один блянк, що я не маю жодних претензій до НКГБ відносно моїх речей, повчив, щоб нікому не говорив про розклад тюрми, про спосіб ведення допитів, про режим, про персональний склад, з ким сидів і по якій статті хто обвинувачений, щоб не йти в підпілля та не критися перед совєтською властю. Про додержання таємниці казав мені підписатися в книзі, у відносній рубриці. Відносно дискреції сказав, що, якби мене приловили на тому, що я розкакую про те, що мені заборонено, мене будуть судити. Я ще підписався, що одержав картку звільнення і тоді він мені картку звільнення дав. Картка звільнення з тюрми – це кусок паперу, на якому було написано, що я дійсно був задержаний в тюрмі УНКГБ від місяця травня 1944 р. до 10 квітня 1945 р., а при цім генералія. Було також зазначено, що посвідка ця не служить як лігітимація.

Хадібулін випровадив мене на головний коридор на партері, а там надійшов капітан УНКГБ, прізвища його не знаю, але бачив кілька разів у Сивака (високого росту, сильної будови, темний бльондин, очі ясні, ніс жидівський, губи грубі, голос низький, правдоподібно жид). Він мене відкликав набік і спитав, чи вже йду додому. Я підтвердив.

- Чому тобі не дали якого убрання? - спитав він.
- Мені дали, тільки я не вбрався.
- А чому шапки не дали?
- Маю гроші, то собі куплю.
- Чи ти знаєш, куди маєш іти?
- Мені Хорсун говорив.

Цей капітан припровадив мене через пропускного поста і я пішов.

По виході з тюрми пішов бічними вулицями на базар, щоб стрінуги когось з Угрии та переказати до родини. На базарі стрінуг сусідку й переказав нею, щоб прийшла мати та принесла мені мої речі, а я буду на неї ждати при вулиці Копичинецькій 3.

Прийшовши на Копичинецьк[у] 3, я Липового Петра не застав, бо він, як я пізніше довідався від одної знаомої жінки, скривався разом з жінкою через дочку. В другому домі, який також є власністю Липового, жила жінка Сверида Євгенія. Я там зайшов і довідався, що до неї приходила моя мати, як приносила мені передачу, і вона просила, щоб я поки що у неї остався. Я там вимився і переодягнувся, муж цієї жінки дав мені своє чисте білля.

Другого дня Свериди перепроваджувалися на вулицю Млинарську 11 і там також перейшов з ними я. По кількох днях прийшла моя мати. В розмові з матір'ю я старався довідатися про вбивство

двох більшовиків і голови сільради в с. Угринь. Однак про цей випадок я довідався щойно згодом.

В тому самому часі я пізнав жінку Пригодову, яка також жила як льокаторка у Липового Петра. До Пригодової часто приїжджала жінка др. Чалого та привозила йому передачі. З нею я говорив про її мужа.

В Чорткові перебув я до дня, коли мав прийти до Хорсуна на стрічу, то є до 25 квітня.

В означений час я прийшов до Хорсуна і вдома застав тільки його жінку та сінка. Зараз прибув Хорсун та спитав, як почуваю себе на волі та де живу. Я сказав, що живу при вул. Млинарській 11 у Сверидів, бо Липового немає вдома, вони криються в підпіллі. Хорсун питав про моїх господарів Сверидів, про те, як я запізнався з ними, чи Сверид не член ОУН, хто до нього заходить і т.д. Я сказав, що була жінка др. Чалого і я з нею говорив, Петро Максимів родом з Шульганівки, який був арештований і зараз працює касієром в цегольні. Хорсун спитав, чи я не знав Максимового з підпілля. Я відповів, що ні. Відтак питав мене про вбивство в Угріні. Я відповів, що в розмові з матір'ю та братовою не довідався більш нічого, крім того, що це зробили підпільники. Хорсун сказав, щоб цю справу вбивства дальше розвідувати, а тимчасом, нав'язувати знайомство з Максимів Петром, якщо він дальше буде приходити до Сверидів, бо від нього можна буде багато довідатися про підпілля. Відтак дав мені лікарську посвідку, в якій було написано, що я умово хворий і мені потрібна опіка психіатра, та сказав, що це має бути для мене алібі. Радив показувати цю хворобу назверх, скаржитися на біль голови, ходити з паличкою, більше слухати, як говорити. Ця посвідка видана львівською психіатричною поліклінікою може мені служити як виказка перед органами радянської влади і має підтвердити, що мене дійсно випустули з тюрми на підставі умовної недуги. Відносно контакту з ним Хорсун сказав: "Як заходите до мене, то не з головної вулиці, а бічною. А саме: не йти на вулицю Зелену з вул. Міцкевича, а здолини від сторони Мостової. Біля дому, в якому я живу, є завулок і там є виломаний паркан - туди треба заходити на моє подвір'я і в хату. Перед заходженням до мене треба ще розглянутися, чи немає на вулиці когось із ваших знайомих. Вулицею йти поволі, а скручувати до могого дому скоро. Так само з виходом: до вулиці скоро, а вулицею повільно. Не крутитися перед моїм домом, щоб не було підозріло. Для контакту найвигідніше буде неярмарковий день, то є середа. Будь-якої середи ви можете зайти. Між годинами 10-ою а 15-ою за московським часом не заходьте, бо тоді моя жінка працює, також і дома нікого немає. Якщо прийдете й не застанете мене, то буде жінка, яка мене зараз

викличе з Управління. Якщо б мене в Чорткові не було, то сказати жінці, щоб викликала Свердлова. У випадку побуту і Свердлова поза Чортковом більше нікого не викликати”.

Ще раз нагадав мені щоб нав'язати з Максимів Петром товариський контакт і з тим я відійшов. На відхідному Хорсун сказав мені, щоб дуже часто до нього не заходити.

Перебуваючи у Сверидів, я пізнав там Музику (Ольгу?) з с. Романівки, якої брат був арештований і вже тоді находився на пересильному пункті в казармах у Чорткові. Вона разом з іншими жінками привезла йому передачу. Мене вона пізнала і сказала, що мене знає, як я був у селі Романівка та ходив з Королем і Думанським. Чула, що в полі мене мали більшовики зловити чи забити. Я розпочав з нею розмову на тему підпілля. Питав про своїх знайомих: Думанського, Дуську Крицулу, Хому Григорія, його жінку, про станичного Кулика Володимира, про родину “Леоніда”. Вона мені розказала, що Думанський живе і [є] в підпіллі, жінка Хоми також в підпіллі, Дуська Крицула живе легально, але з підпільниками стрічається, Кулик Володимир пішов в армію і т.д. Я просив її, щоб привезла від Дуськи Крицули мої речі, які я там оставив ще перед арештуванням, переказав до Думанського Мірка, що зі мною був тої пам'ятної ночі, про те, що я вже на волі.

Другого дня Великодніх свят приїхали з Романівки: Дуська Крицула, Музика Осипа та мати Сверидової з своїми двома онуками (Сверидова була родом з с. Романівки). Дуська привезла всі мої речі, які були в неї, і святочні подарунки від знайомих. Привезла також записку від “Дедька” - “Андрія”, який писав мені про цей випадок біля криниці, про своє сучасне перебування в підпіллі та передавав поздоровлення. Дуська мені оповідала, що з “Дедьком”, який тепер має псевдо “Андрій” вона стрічається щодня, стрічається також і з іншими підпільниками.

- Хто тепер повітовим? - спитав я.

- Ви його знаєте. Це “Моряк”, який тепер називається “Дот”.

- Хто ще з підпільників є тепер провідником?

- Є ще один СБ-іст, якого ви повинні знати. Він сліпий на одно око, псевдо його “Клим”. Тут вона описала, як цей “Клим” виглядає, де стратив око, сказала, що був за німців при поліції та на якій станиці працював. На підставі цього я догадався, що це бувший “Гонта”. Розказувала також про “Давида”. Говорила, що кожного вечера до її дому заходять підпільники на вечерю, або лише так, що батько її вернув з армії, і дещо з її приватного життя.

В тягу розмови я спитав:

- Що діється з Максимовим і його дочкою Магдою? (ті, що я всипав в Теребовлі).

- Вони були арештовані і випущені, - відповіла вона.

Про Кричківського, який був станичним референтом господарки, говорила що арештований.

Другого дня Дуська і Музикова пішли з передачами і вернули щойно пополудні. Дуська питала мене, на якій підставі звільнили мене з тюрми і чи я часом не співпрацюю з більшовиками. Я, розуміється, наговорив їй цілу купу дурниць, а відтак заатакував її відповідно в розмові і вона почала оправдуватися, що тільки так жартом сказала, що вона не може повірити в те, щоб я був агентом. Намовляла мене, щоб написати до “Дедька”. Я не хотів, викручуючись жартом, ніби то тим, що я тепер співпрацівник НКГБ, а “Дедько” бандерівець. Тут Дуська почала до мене говорити в той спосіб, що трохи я сам не повірив, що належу до найчесних людей і з НКГБ нічого спільного не маю. Переконавшись, що Дуська вірить в мою невинність, я написав записку до “Дедька” - “Андрія”. Записку написав довшу, а решту ще казав Дуські переповісти усно. У записці писав про свій побут в тюрмі, про звільнення на підставі лікарської посвідки та висував бажання стрінутися з ним. Підписався псевдо видуманим на скору руку, якого зараз не пригадую собі. Дуська від’їхала 9.5. 1945 р.

Після Великодних свят одного дня мій господар прийшов зі станції з роботи і з ним прийшов ще якийсь чоловік. Сверидова привитала його як знайомого, називаючи його “пане Стефку”. Він був около трьох годин, але з розмови між ними я не міг довідатися хто він такий. Щойно по його відході Сверидова сказала, що це брат Максимового Петра - Степан, який живе нелегально. Від того часу він приходив до Сверидів частіше. Я бачився з ним може 10 разів. У розмові з ним довідався, що його псевдо “Кий”. Він оповідав мені, що був учасником вбивства офіцерів в Угрині. Акцію цю робили: Марчен Микола, Федорчук Петро, Музика Осип по пс. “Дуб” з Угрина. “Кий” попав на цю акцію случайно; переходячи, почув стріли, пішов на місце, а що мав при собі пістоль, брав участь в акції. Він також переповів мені як ця акція виглядала. Акція була вдень. В хаті одного господаря обідало двох більшовиків і голова сільради. Повстанці наперед викликали господарів з хати, а відтак окружили хату. Більшовики не хотіли здатися і разом з головою скрилися до пивниці і звідтам відстрілювалися. Як вже все втихло, Марчен поліз до пивниці, думаючи, що більшовики подушилися. Однак більшовики почали стріляти. Тоді повстанці закидали їх гранатами, а по якомусь часі почули стріли. Увійшли до пивниці і побачили, що вже всі побиті -

пострілялися. “Кий” також оповідав мені, що одного разу на мості міліціонер задержав його матір, яка скривалася. В той час він несподівано переходив біля мами і вона жестом зрадила, що його знає. Тоді задержали і його та разом з матір’ю забрали на міліцію і держали кілька годин. Мати і він заперечували, що себе знають. Їх відпустили й казали другого дня зголоситися. Вони пішли і вже не приходили. “Кий”, хоч знав, що я сидів у тюрмі, ніколи однак не питав про тюрму чи причини арештування і звільнення мене з тюрми.

Десь у першій проловині червня, як я прийшов додому, до мене зайшов угринський підпільник по пс. “Орест” (Іванців Антін). Я з ним стрінувся у моєї мами, бо я там увесь час перебував, а наша господарка була опущена (мати живе на господарці свого мужа). До мами він заходив ще перед тим. У розмові він питав мене де я перебуваю та хто до мене приходить. Я сказав йому, що до мене приходить один підпільник з с. Шульганівки - Максимів Степан. Він питав, як він виглядає і по описі сказав, що це “Кий” - господарчий референт Чортківського повіту. “Орест” говорив, що “Кий” часто перебував в Угрині, в господаря Вівчара Тимка.

“Орест” приходив до мене часто, навіть 2-3 рази на день. Якщо приходив вдень, то довгу зброю залишав в криївці, а приходив лише з пістолем. Криївку мав у сусідстві моєї мами на своїй господарці і тому йому було можливо приходити до мене навіть вдень. Як я пізніше довідався, він ховався також і перед своїми - підпільниками. Він просив мене, що як буду мати час, то заходити до його хати, що є в[]межу з материною господаркою і стоїть опущена. Його там кликнути, а він до мене вийде. Одного дня я був в “Ореста” і в сінях з ним говорив. Двері від городу були відчинені і крізь них він побачив Тетянич Василя - підпільника, що ходив без зброї, який був на сусідньому городі і говорив з жінками. Побачивши його, “Орест” казав мені стати так, щоб з городу не видно було, бо Тетянич певно за ним слідкує, а він з підпільниками нічого мати не хоче. Так я довідався, що він криється від підпільників. У розмові з “Орестом” я кілька разів натякав на “Якова” - “Семка” і хотів з ним стрінутися. “Орест” говорив, що вже давно бачився з “Яковим”, а як побачитися, то скаже йому про мене.

Ще в час перебування в Сверида я стрічався з Бегар Магдою з с. Угринь, яка прийшла з моєю матір’ю до міста. Це було десь тиждень перед Великоднем. Вона питала, чому я не приходжу до села. Говорила, що зі мною хоче поговорити її батько та інші люди. Я оправдувався, що хворий, і просив її, що як буде в Чорткові, то хай заходить до мене. Від того часу вона приходила до мене частіше. Від неї я довідався, що вона також в підпіллі. До другої стрічі з Хорсуном

вона була в мене чотири рази. Одного разу, як прийшла, застала “Кия”. Я побачив, що вони дуже добре знаються. Ми всі троє говорили на різні теми, жартували. В тракті розмови “Кий” виразився до неї “дуже Роксоляна”, а вона до нього “дуже “Кий”, будьте тихо”. Так я довідався, що вона має псевдо “Роксоляна”.

При кінці травня, ідучи на маївку до церкви “На вигнанку” (передмістя Чорткова), я вчув, що за мною хтось кричить: “Галльо, галльо! Зачекайте!”. Я відвернувся і зачекав. До мене підійшов молодий чоловік, якого я не знав, і привитався зі мною. Я здивований спитав хто він. Він відповів, що є Бегар Роман. Тоді щойно я його пізнав. Тоді я ще не знав, що він криється. Ми проходилися вулицею і говорили на тему мого арештування і побуту в тюрмі. Ненароком я спитав його, де він тут лишається наніч. Він сказав, що в Зазуляка Івана, який оженився в с. Угринь з одною дівчиною і живе тепер в Чорткові. Дальше ми говорили на тему виїзду поляків і тут я спитав чи Зазуляк виїжджає також. Бегар відповів, що такий поляк, що діти хрестить в церкві, а жінка українка, може остатися. Бегар оповідав про себе, що він учителював в с. Росохач Чортківського р-ну, а по втечі батька і решти родини в підпілля, він пішов також в підпілля. Був в одному відділі, а відтак у бою ранений повернув і навіть ще його болить рана. Тут жалував, що він покинув працю і пішов в підпілля, може були б його не заарештували, а тепер нема як перейти на легальне життя. Журился батьком, говорив, що Магда і він ще можуть видержати, а батько старий і йому тяжко. Питав про мою адресу і чи можна до мене зайти. Я адресу йому подав і запросив до себе. Він любив вести розмови на теми історичні, географічні і т.п. (наукові). Я говорив з ним около півтори години і повернув додому, не йдучи вже до церкви, бо вечірня закінчилася.

Через тиждень Роман Бегар прийшов до мене. Ми читали газету, особливо статті на міжнародні теми, та дискутували. В той час прийшла його сестра Магда Бегар. Вона жартом покричала на брата, чому він говорить передімною все, що знає, а я потім піду в НКГБ і розкажу. Магда покликала його кудись, бо шукала за ним і довідалася від жінки Зазуляка, що він в мене.

Десь у другій половині червня я був в Угрині та ночував у мами. Вночі, около 23-ої години, вчув гавкання собак і пробудився. Через вікно побачив, що через паркан перелазить озброєний чоловік, який отворив від середини хвіртку і за ним увійшло більше озброєних людей. Я подумав, що це більшовики або “істребки”. Вони підійшли до хати і застукали у вікно до кухні, де спала мати і її син – німий. Мати спитала хто це, але відповіді я не чув. Чув лише, що мати впустила їх до хати,

по голосі пізнав, що між ними є Бегар Магда та питає за мною. Мати відіслала її до мене до другої кімнати. За нею увійшло трьох мужчин-підпільників, серед яких по голосі я пізнав “Шума” з Угорщини. Щойно тоді в мене зродилася думка, що вони прийшли по мене. Від “Ореста” я знав, що “Шум” працює в СБ. “Шум” питав так загальною про все, а далі почав питати про тюрму і звільнення. Розпитував також про братів, хоч знав, що з ними сталося. Один із них, малий, правдоподібно чорнявий (в кімнаті не було світла) спитав:

- А за що ви сиділи в тюрмі?

- Вас мало буде інтересувати за що я сидів. Це моя справа, - відповів я.

- Чому ви боїтеся признатися, що ви сиділи за ОУН?

- Я за ОУН не сидів і нічого про ОУН не знаю.

- Але я вас знаю, що ви були провідником і навіть мені давали накази.

Я відмовлявся далі в тому, що нічого про ОУН не знаю і за ОУН не сидів.

- Скажіть нам, як вам було в тюрмі, який там режим і т.д. - питав він далі.

- Мені нічого говорити не вільно, а хочете довідатися, то підіть у тюрму, - відповів я.

- Чому не хочете розказати?

- Тому, що я підписав заяву, що нікому не смію розказувати нічого, що там бачив і чув.

- А другу заяву про що ви підписували?

- Про те, що немає претенсій до НКГБ, що всі свої речі одержав назад.

- А третю про що підписували?

- Я третьої не підписував. То ви може сиділи у тюрмі і підписували ще третю, а я ні.

- Третю підписали ви про співпрацю з НКГБ.

- Я такої не підписував і ніхто мені не пропонував підписувати.

- Чому ви так нам відповідаєте?

- Не знаю хто ви є?

- Ми українські повстанці.

- А якщо так, то я чув, що була відозва уряду УРСР, щоб поголосилися до органів безпеки.

- Нема дурних, хай чекають. Ви розкажіть, як було у тюрмі. Чи ви підписали декларацію співпраці з НКГБ?

- З вами говорити не буду: з таких причин: по-перше, не знаю хто ви є, по-друге, мені не вільно говорити, що було в тюрмі, по-третє,

я жодної декларації про співпрацю не підписував, а по-четверте, якщо маєте наказ мене забрати на перевірку, так ви маєте забрати і привести до того, хто вас післав, якщо ви дістали приказ мене вбити, то виконайте, я без зброї, а якщо маю йти з вами, то піду.

- Чому ви так кидаєтеся до нас?

- Бо не робите так, як треба. Як старий член ОУН знаю, як має бути, і давно вчив таких, як ти. Як будуть мене брати на перевірку, то буду говорити з людьми, з якими я працював, або перед вищими провідниками.

- Ми не потребуємо вас, по вас ми не прийшли. Ми хотіли поговорити, а не хочете, то ми собі йдемо, - закінчив він зі мною розмову й вони всі відійшли.

При кінці червня я пішов до Хорсуна, побачивши мене, був дуже здивований, казав, що думав про мене, що мене вже немає між живими.

- Нічого не сталося, - сказав я, - на перевірку приходили, - і розказав, як ця перевірка відбулася. Опісля оповідав про все те, що мало місце між першою, а другою стрічою з Хорсуном. Не сказав нічого про "Ореста" тому, що він бував у нас вдома і часто ночував, а я не хотів, щоб його застукали в нашій хаті. Розповів все, що мені казала Дуська, і передав записку від "Андрія". Хорсун питав, чи Дуська ще приїде до мене. Я відповів, що не приїде, бо боїться, щоб в Чорткові її не арештували.

- Може б ви, - почав Хорсун, - поїхали туди самі і нав'язали з "Андрієм" особистий контакт?

- Боюся, що мене може там СБ зловити.

- Якщо б вона приїхала, то старайтеся держати зв'язок з Думанським - "Андрієм". Дальше я оповів Хорсунові справу вбивства двох офіцерів і голови сілради в с. Угринь, про "Кия" і як з ним запізнався. Хорсун казав подати мені характеристику "Кия" і як я зробив це, він сказав що його псевдо тепер не "Кий", а "Патичок" і що він його знає. Потім спитав:

- Чи ви знаєте де ночує "Кий"?

- Він ночує в Сверидової, але тільки часом, де стало ночує - цього я не знаю.

- Треба вислідити де він заходить і де ночує.

- Може він перебуває у брата, який працює в цегольні? - заважив я.

- Ні, ми там вже були кілька разів, але його там немає. Дальше я розказав про Магду і Романа Бегарів.

- Де перебуває "Роксоляна"? - спитав Хорсун.

- Вони обоє часто перебувають у Зазуляка Івана при вул. Подільській ч. 7 чи 9, точно не пригадую.

- Треба довідатися точно де перебувають Бегарі, - сказав Хорсун.

Все це, крім перевірки, Хорсун сказав мені написати. Я писав в його кімнаті і підписав агентурним псевдом "Бондарчук". Він забрав це написане, а також записку від "Андрія". На відхідному дав мені задачу - довідатися від "Патичка", де поховані трупи вбитих в Угрині більшовиків. Я відійшов.

За кілька днів стрінувся у Сверидової з "Патичком". У розмові старався довідатись, де поховані трупи більшовиків, однак він того не знав і не міг мені сказати. Про їхню зброю та убрання сказав: "Звичайно, - забрали хлопці".

У першій половині липня я, по однотижневому побуті вдома, повернув до Чорткова. У Сверидів застав на станції три дівчини. Сверидова сказала, що це курсантки: дві учительки з с. Романівки Буданівського р-ну, а одна секретарка сільради з с. Мшанця Буданівського р-ну. Говорила, що прізвище тих учительок - Чайківські і що я, може, буду їх знати, бо у Романівці бував. Казала, що ті учительки - добрі дівчата, говорять багато про підпілля, а про секретарку з Мшанця говорила, що це комсомолка. Про це довідалася Сверидова, переглядаючи з учительками торбинку секретарки під час її неprisутности. В торбинці знайшли комсомольський білет. Сверидова казала, що хоче позбутися цієї комсомолки з квартири і не має на це способу. Просила мене, щоб я, як найстарший квартирант, зажадав усунення одної особи з квартири.

Через годину прийшли Чайківські, привиталися зі мною і зробили міну, ніби мене знають. Потім розказали, що бачили мене в Романівці за німців; розказали де бачили, в яких хатах і з якими людьми. Я признався, що в Романівці був і почав говорити з ними про своїх знайомих: "Андрія", "Клима" і т.д.

- А звідки ви знаєте "Клима"? - спитали вони. Вони "Клима" дуже хвалили і говорили, що часто до них заходить. Довкруги особи "Клима" велася розмова кожного дня. Від них я довідався багато деталей з характеру "Клима" та про його роботу. Про "Давида" і інших говорити не були склонні тому, що "Давид" мав жінку і дитину, а "Андрій", мабуть ворогував з ними. З Чайківськими я був 4-5 днів, а відтак пішов до Угрина, де був тоді празник - "Десятип'ятниця".

День перед празником у мене вдома були сини священника Паланиці - Богдан і Ярослав, - та просили мене до себе на празник. До цього часу я священника Паланиці не знав. Вдень празнику я з церкви пішов до о. Дмитра Паланиці (зараз парох в с. Біла Чортківського р-ну[]). На обіді тут, крім родини о. Паланиці, був ще о. Воробець з с. Росахач (зараз арештований і засуджений на 10 років

тюрми), о. Чиж з с. Заліся, о. Юрик з с. Пробіжна і ще один священник, прізвища якого не знаю, зі села Швайківці або Давидківці.

В той час у газеті “Радянська Україна” появилася стаття, правдоподібно Костельника, про воз’єднання греко-католицької церкви з православною. При обіді присутні священники порушили справу воз’єднання і ролі ініціативної групи та Костельника зокрема. В час дискусії погляди їхні на цю справу були різні. Найбільше говорили оо. Юрик і Воробець. Воробець закидав Костельникові, не як професорові філософії, бо в тому випадку не міг йому нічого закинути, а як ін[и]ціаторові воз’єднання. Чому Костельник якраз тепер цю справу роздуває, а не робив цього за життя Митрополита Шептицького. О.[тець] Юрик говорив, що, оскільки він знає про справу воз’єднання, не думає, щоб Костельник діяв під більшовицькою пресією, а впрост продовжає діло митрополита Андрея. Більшовикам не залежить, яка буде церква, бо вони жодної не признають, хіба тільки що не перешкаджають, а дають свободну руку. Юрик сказав, що нам усім буде тяжко приступити до воз’єднання, не знаючи, чи приймати воз’єднання чи ні, залежно від того, як поставиться до цієї справи народ. Треба народові доказувати, що православна віра є нам рідна, що треба поважно подумати, бо таке воз’єднання напевно прийде і треба остаточно рішатися. О.[тець] Паланиця сказав, що, якщо вища духовна влада прийме православ’я, то священникам немає над чим думати, бо гріх ми не беремо на свою совість. О.[тець] Чиж сказав так: “Але влада духовна не живе з народом, а ми живемо і тому цілий тягар цього воз’єднання впаде в першу чергу на нас”. відтак почав о. Юрик: “Ми є ще молоді священники, - і звернувся до о. Воробця, який є єп[и]скопським совітником, - як ви отче порадили б нам в цій справі поступити?”. О.[тець] Воробець сказав: “Якщо вас висвятили на священника то не тому, що ви мали 24 роки, а тому, що ви були зрілий чоловік і відповідальний за своє діло і тому вік тут не входить в гру. Якщо вас Бог вибрав та поставив на священника і витиснув на чолі п’ятно тайни священства, то ви повинні вже бути способним розв’язувати справи його церкви так, як належить.” Юрик все-таки хотів, щоб Воробець висловився конкретніше мотивуючи тим, що о. Воробець має більшу практику в духовному житті. Тоді о. Воробець сказав, що таким, яким його висвятили, таким він останеться і надалі. Другим радити не може. Своє твердження умотивував цитатами зі Святого Письма і сказав, що воз’єднання є ніщо, як тільки переслідування священників і церкви.

Ціла дискусія закінчилась під вражінням слів о. Воробця і ніхто далі до тих справ не повертався. Говорили вже на теми буденного

життя: приїзд більшовиків у село, заходження їх до священників і т.п. О.[тець] Воробець розказував, як до нього кілька разів приїздив якийсь майор подиску[ту]вати і як під час дискусії він заганяв його “в козячий ріг” (Воробець студював в Римі, знавець кожної ділянки науки, а крім того мудрий). Майор цей головню вів розмову на теми філософічні, як космологія, повстання життя на землі і т.п. Вдальшому розмова перейшла на господарські справи, здачу контингенту і т.п.

По обіді почали роз’їздитися. О.[тець] Воробець, який ще був залишився, спитав мене, чи я не чув де обертається Росткович Мирослав, який доводиться йому кривняком і був неукінченим теологом. Я відповів, що про нього нічого не знаю, а стрічався з ним ще за німців. Питав мене чи є така можливість, щоб він міг втечи закордон, або жити тут легально. Я відповів, що в можливостях, які були перед Ростковичем, не орієнтуюся. Пізніше о. Воробець розпитував мене про тюрму та про причини, чому я попав туди. Я йому розказував так само, як і всім – що мене під час облоги прострілили, взяли до тюрми і там лікували, а потім, на підставі обслідування психіатрів, звільнили.

Дня 13 липня я пішов до Хорсуна на стрічу. В кімнаті застав Хорсуна і Свердлова. Хорсунові я сказав, що “Патичок” не знає, де поховані трупи офіцерів. Відтак розповів про Чайківських і про празник в о. Паланиці. Я ще це закінчив розказувати про празник, про священників та їх розмови, як Свердлов [в]став і спитав чи має йти і прикликати когось. Хорсун сказав: “Ну да. Пусть придет”. Свердлов пішов, а я Хорсунові оповідав далі. Відтак Хорсун дав мені папір і казав розмови Чайківських і розмови священників писати. Хорсун пішов з дому, а через яких 15-20 хвилин прийшов генерал Малінін і капітан Дубовий. Я перестав писати.

Генерал почав питати:

- Ви знаєте Чайківських?

- Котрих, бо знаю багато?

- А ті учительки зі Старої Могильниці, що про них ви згадували Хорсунові. Як ви їх пізнали?

Я йому переповів те все, що говорив Хорсунові і те, що писав.

Чи вони є члени ОУН? - знов спитав генерал.

Я їх не знав перед тим, а передімною вони цього не сказали, тільки на підставі розмов з ними я набираю переконання, що так.

А хто це є “Клим” і коли ви його пізнали?

- “Клима” пізнав я осінню 1943 р. у селі Глещаві, як українського поліциста (тут сказав його прізвище і звідки родом). Зв’язок з ним я нав’язав через районного СБ Тербовельського р-ну, якого

помічником був тоді “Клим”, що мав псевдо “Гонта”. Про те, що він тепер “Клим” я довідався від Крицули Дуськи.

- Звідки ви її знаєте і коли з нею стрінулися?

Я оповів генералові те, що раніше оповідав Хорсуну, тільки додав, що вона була членом ОУН ще за німців і була учасником організаційного санітарного курсу.

- Чи ви вже це говорили Хорсуні?

- Так, говорив.

В той час прийшов Хорсун. Генерал на адресу Чайківських “заматюкав” і сказав:

- Давай їм деньги, роботу, а вони ворогом для тебе.

- Я вже давно про це переконаний, що вони такі, тільки не мав конкретних даних про їх роботу, - сказав на це Хорсун.

Тоді звернувся до мене Дубовий:

- А як то було докладно з тим празником в Угрині, з тими священниками?

Я переповів йому докладно цілу розмову священників в о. Паланиці. Він знов спитав:

- Чи ви знали тих священників ще перед тим?

- Найкраще знав о. Воробця, о. Паланицю знав з оповідання, як пароха в с. Угрині, о. Чижа знав ще зі студентських часів. Він зі с. Полівці, а я там мав кривняків і до них приїжджав на ферії. Юрика я стрінув перший раз в о. Паланиці. Дубовий спитав мене ближче про о. Воробця і про його політичні погляди. Я розповів.

- Воробець був добрий українець і громадський діяч. Був добрим бесідником тому часто запрошували його з доповідями на народні свята. Мав семеро дітей. Найстарший син Ярослав був зі мною на університеті, молодший Роман був на теології і ще за Польщі був членом ОУН і за це сидів в польській тюрмі, про що я довідався на еміграції від Пшоняк Івана родом з с. Скородинці Білобожницького р-ну – працівника рідної школи за Польщі. Про це також розказував мені Липовий Микола з Чорткова – абсолювент гімназії. Пшоняк Іван і Липовий Микола в 1939 р. сиділи з Воробцем Романом в тюрмі за ОУН. Воробець Роман зробив “всипу” перед польською поліцією, внаслідок якої було заарештовано около 40 осіб з Чорткова з-поміж молодшої інтелігенції. Юрчинська Надія, Юрчинський Юр, Тисоняк Іван і Липовий Микола були “всипані” Воробцем Романом як шпигуни в користь німецької держави. Дубовий спитав, де є ці всі люди. Я відповів, що з приходом ЧА в 1939 р. всі в’язні, “всипані” Воробцем Романом, внаслідок війни вийшли з тюрми. Юрчинська Надія і Юрчинський Юр пропали опісля заарештовані через НКВД, а Пшоняк

Іван і Липовий Микола втекли на німецьку сторону. Липовий Микола працював у Томашеві Любельському в Українському Комітеті, а відтак волосним секретарем в Томашівщині. Пшоняк Іван працював ліквідатором при Повітовому Союзі у Володаві. З приходом німців 1941 р. Пшоняк і Липовий вернули до Чорткова і Пшоняк працював у збіжевому союзі бухгалтером, а Липовий у “Крайсгавтманшафті” в референтурі самоуправи під рукою Пітушевського. Коли я пішов за німців в підпілля, з ними вже не стрічався по сьогоднішній день. Де подівся Пшоняк, я не знаю, а про Липового Миколу говорив мені Максимів Степан - “Кий”, що він був в підпіллі і в квітні 1945 р. згинув. Воробець Роман по виході з польської тюрми разом з своїм старшим братом Ярославом вступив до хору Котка. Перед більшовицько-німецькою війною хор Котка виїхав на Східну Україну і про них більше немає жодної чутки. Дубовий питав ще про решту дітей Воробця, але відносно їх політичних поглядів я не міг нічого сказати.

- Чи ви завважили, що Воробець є ворожо наставлений до з'єдинення? - питав далі Дубовий.

- Він точно свого погляду не висказав і другим рад не давав, а про себе сказав, що, яким він священником висвячений, таким буде до кінця життя.

- Та це найясніший доказ, що він ворг з'єдинення, - сказав Малінін.

- Тим, що він висказав свою думку, він дав до розуміння іншим священникам, щоб до з'єдинення не приступали.

- Старий папіст, його не направиш, - завважив Дубовий.

Відтак Малінін спитав мене:

- Чи ти говорив з бандерівцями про воз'єднання греко-католицької церкви?

- З такими, з якими можна було б говорити на ці теми, я не зустрічався, а першу розмову на цю тему я чув на празнику в о. Паланиці.

- По моїй думці, - завважив Дубовий, - бандерівці не повинні виступати проти з'єдинення греко-католицької церкви тому, що в їхній програмі точно сказано, що пануючою церквою в Україні повинна бути православна церква. Думаю, що бандерівці повинні нам бути вдячні за це діло, бо ми їм помагаємо у виконанні їхньої програми. І це, що вони робили б десятками чи сотками літ, ми на протязі кількох місяців виконаємо.

Оскільки знаю націоналістичну програму відносно церкви, - сказав я, - то там є запевнена свобода релігії.

- Це було тільки для пропаганди, - відповів Дубовий, - а, якщо б бандерівці захопили владу, так наганами змушували б населення перейти на православ'я.

Дальше говорив зі мною Хорсун.

- Чи ви з Паланицею сходитеся часто? - спитав він.

- Був у нього лише один раз, на празнику.

- Чому не пристаєте з ним частіше?

- Паланиця прийшов до Угрина 1942 р., як я вже був в підпіллі, відтак тюрма і, щойно тепер, є така можливість.

- Що ви можете сказати про його погляди і діяльність?

- Поглядів його не знаю, з ним не говорив. Відносно з'єдинення мені виглядає, що Паланиця не є противником. Я чув ще за німців від братів, а зараз після виходу з тюрми від своєї матері і братови, що, так за німців як і за радянської влади, у Паланиці перебували підпільники і то були в нього довший час. А його син Богдан під кінець німецької окупації і на початку радянської влади мав зайняти пост районного пропагандиста й через це був короткий час у підпіллі. Тепер Богдан учителює. Дочка Надія співпрацювала за німців з підпіллям, а нареченим її був Лесів Євген Григорович з Угрина, що спочатку був в легіоні Шухевича на Сході, а потім був в окружній боївці. Згинув осінню 1944 р. прострілений через НКВД в шпиталі в Чорткові. Навіть один раз Лесів Євгена застукали в Паланиці, але він втік. Тоді більшовики о. Паланицю і цілу родину хотіли розстріляти, однак якийсь командир прийшов ще в час і їх не постріляли, а лише skonфіскували все рухоме майно. Після того Лесів помагав родині Паланиці матеріально організаційним добром, як збіжжя, шкіра, мануфактура, годинник і т.д. Про це оповідала мені сестра Лесів Євгена, як також і Надія не дуже з тим крилася. Ця Надія від смерті Лесів Євгена ходить на його могилу з цвітами і говорить, що ніколи заміж не вийде. Ще один син Паланиці – Ярослав є горбатий і, коли його підпільники хотіли заангажувати до якоїсь роботи, він відповів, що в революції горбатих не треба. Молодша дочка Люба членом ОУН не була, але допомагала збірками, зв'язком і т.п. У Зелені Свята я був у старій Лесихи і там прийшла Люба з одною дівчиною з Угрина – Балакунець Анною. Між іншим в розмові з Любою я запитав її, чи не боїться ходити з підпільниками. Вона відповіла, що й до хати до неї приходять і вона не боїться. А які ж тепер підпільники приходять до вас – запитав я. Вона відповіла, що: Бзик ("Дуб"), Шушко Григорій ("Шум") і інші.

- Котрі ще священники були на празнику і яких вони поглядів? – знову запитав Дубовий.

- Був ще Чиж, але він в розмові участі не брав, так само, як і той зі Швайковець чи Давидковець, і тому їх поглядів не знаю. Відносно ж Юрика, який брав найбільшу участь в розмові з Воробцем, можу сказати, що він є великим прихильником і апостолом воз'єднання.

- Яких ще священників знаєте в околиці? - питав далі Дубовий, який тепер зі мною говорив.

- Знаю добре о. Фіголя з с. Шульганівки Чортківського р-ну, о. Дрібнюка з с. Ягольниці Стара Білобожницького р-ну, о. Биланкевича з с. Залісся Чортківського р-ну, о. Кілевича з с. Сосулівки Чортківського р-ну, оо. Шкретку і Бимчука з Чорткова.

- Що знаєте про них і яке їх відношення до воз'єднання?

- З ними я стрічався ще за німців і зараз не знаю які їхні погляди.

- Хто зі священників був за німців в Чорткові? - питав далі Дубовий.

- Знаю, що був Луцик і Дирда, яких я знав ще з монастиря – це були Василяни. Де вони зараз знаходяться – того не знаю.

- Кого ще знаєте з Василян?

- По прізвищах знаю майже всіх, а особисто, може, половину.

- Чи ви зустрічаєтесь з Василями тепер?

- Стрічався два рази зі Шкреткою і Тимчуком.

- Чи говорили вони вам де перебувають інші Василяни?

- Я питав про тих, яких я залишив в Кристинополі та про вищих настоятелів. О.[тець] Шкретка говорив мені, що о. магістер Теодорович помер в тюрмі, о. Мартинюк арештований, о. Ковалик є ігуменом в Кристинополі, о. Борса ігуменом в Перемишлі, о. Бобрак арештований і засуджений, Савченко також арештований, Пелех арештований і засуджений, Давибіда працює в Терехові, о. Жарський є в с. Завалі Борщівського р-ну, решта є по інших парохіях. Старі і фізично хворі є в Крихові [Крехові] у монастирі.

- Чи ви знаєте Василянина о. Грудзіцького?

- Такий був зі мною на теології, тільки він ще переді мною залишив монастир і священником не був.

- Це не той. Тут в с. Улашківці в монастирі є василянин о. Грудзіцький.

- Знаю, що такий є, він багато старший за мене. Особисто його не знаю.

- Цей Грудзіцький, що є в Улашківцях, може вам дещо сказати про інших василян, якщо б ви з ним заізналися, - говорив Дубовий. - Тому старайтеся з ним нав'язати контакт під тим перетекстом, що хочете святитися і треба вам зв'язатися з протоігуменом ЧСВВ.

- Такий претекст є смішний, бо він знає, що свячення в ЧСВВ для мене тепер неможливе, бо я дотепер перебував на світі. Мусів би знову відбутися новіціат через півтора року.

- Це не ходить о свячення, а ходить, щоб пізнати Грудзіцького. Чоловік він незлий і від нього можна б довідатися, де перебувають решта василян.

- Пощо мені нав'язувати контакт з Грудзіцкім, як у Чорткові є священники, яких добре знаю.

- Так ви пробуйте через чортківських довідатися, де є Луцик і Дирда. Сконтактуйтеся з тими священниками, яких ви вчислили та заведіть з ними розмови на теми воз'єднання. Доложіть всіх старань, щоб довідатися, яку позицію займають оо. Василяни до воз'єднання. Вже є прояви того, що Василяни ставляться ворожо. Якщо будете мати щось конкретно, передавайте Хорсуніві.

На цьому Дубовий закінчив. Після того Малінін і Дубовий відійшли, а Хорсун сказав дальше кінчити те, що я зачав писати про Чайківських і те, що розказував Дубовому, на окремих картках. Скінчивши писати (по двох годинах), застукав до дверей Хорсуна, він вийшов і я передав йому написане. Окремих задач Хорсун мені не давав, пригадав тільки справу, яку доручив мені Дубовий.

Після третьої стрічі з Хорсуном я перебував стало в Угрині і до Чорткова не ходив. Причиною цього було те, що в Угрині станціонував гарнізон і трудно було без документів ходити. Від останньої стрічі з Хорсуном я бачився ще два рази з "Орестом", відтак більше його не бачив. Дня 20.7.1945 р. в Угрині була облава, під час якої були арештовані: Паланиця Богдан, Паланиця Надія, Парасій Василь і Максимів Степан - "Кий" - "Патичок". Парасія витягнули з криївки, яка була в нього на городі. Зараз після акції я довідався, що "Кий" в час облави вийшов з хати, в якій квартирував, щоб не наражувати господарів, і на дорозі його зловили.

Причиною арештування Паланиців була, правдоподібно, моя "всипа", а також одна жінка з с. Угрия, яку називають Зоська, а прозивають Думцева (правдивого прізвища не знаю) сказала, що Богдан і Надія Паланиці були в підпіллі і в неї в хаті довший час перебували. Через два дні від цього випадку Зоська Думцева пропала і немає її досьогодні. Богдан і Надія Паланиці по двох чи трьох добах повернули додому. Надія дальше учителювала, а Богдан, який був без праці, після випущення став працювати в облвідділі держзабе[з]-печення в Чорткові. Парасія Василя також звільнили і він пішов працювати до фабрики содової води бухгалтером. Ще того дня, як в с.Угринь була облава, населення говорило, що якогось кривого хлопця більшовики відпустили зараз за селом.

З Угрия я рухався лише тоді, як знав, що гарнізон виїхав у котресь з сіл, що належали до його участку, а то: Росохач, Сосулівка, Залісся. Одного дня, довідавшись, що гарнізон виїхав до с. Росохач, я пішов на своє поле від сторони Чорткова. Вертаючи з поля, на дорозі зустрів "Кия" - "Патичка", який ішов в напрямі Чорткова. Його запитав: "Яким

чином вас відпустили? Я думав, що ви вже пропали, як вас зловили”. Він відповів: “Чейже ви знаєте, що я маю документи, і алібі в мене теж було добре. Мене зразу не хотіли звільнити, аж за селом один звернувся офіцер до мене, спитав про прізвище, провірив документи та казав іти додому. Його, мабуть, задовільнило це, що я кульгав на ногу і в документах мав зазначено “не строевой”.”

Через два тижні по приході гарнізону до села прийшла до мене до хати сестра жінки “Ореста” – Дзьоник Емілія, і просила, щоб я прикурив її папіроса. Я здивувався, що вона курить, а вона сказала: “Аво сидить, вже дві пачки сірників викресав і не може прикурити”. Я її прикурив і вона понесла “Орестові”. В цей спосіб я довідався, що “Орест” сидить увесь час в себе в криївці і не виходить, тому що в селі є гарнізон. За два дні Дзьоник Емілія приходила в в цій самій справі.

21 або 22 серпня мати прийшла з міста й говорила, що до гарнізону привезли трупів “Ореста” і Гнибіди Василя. Щойно передвечером ми довідалися, як це сталося. Кілька днів перед тим випадком “Орест”, покликаний кимсь з Організації, перейшов у середину села і там получився з організаційною групою. Його приділили до криївки, де мало сидіти їх трьох: “Орест”, Гнибіда Василь і Підсадний Степан. Ця криївка знаходилася під мостом в [с]калах на Нагір’янці в Угрині. По двох добах їх перебування до них прийшли більшовики та сказали їм вилазити. В цей момент “Орест” себе вбив, а Гнибіда і Підсадний здалися живими. Підсадний попровадив більшовиків до лісу біля села, що називається Стінка, де була література і якісь організаційні матеріяли. Гнибіда повів більшовиків на гору Галилею показувати криївки. Вийшовши на гору, Гнибіда почав утікати. Тоді його ранили і він ранений котився з гори надолину, внаслідок чого згинув. Трупів “Ореста” і Гнибіди забрали до гарнізону, а відтак завезли до Чорткова.

Дня 26 березня гарнізон з Угриня вибрався і 27 я пішов до Хорсуна на стрічу. Ціль моєї стрічі була – одержати документи. Хорсунові я сказав, що стрічався з “Патичком”, розповів про вислід в Угрині і про випадок з “Орестом”, Гнибідою та Підсадним. Хорсун питав мене, що я знаю про Парасія. Я сказав, що він багато молодший за мене; в 1939-41 рр. був в школі, за німців працював в Ягольниці в молочарні, а пізніше помічником секретаря волосної управи в с. Мшанець Буданівського р-ну. На це Хорсун сказав: “Нічого, він тепер у нас”. (Парасія кілька днів перед моїм приходом [до] Хорсуна знов арештували, а відтак засудили). Хорсун питав мене, чи я був з тими священниками, з якими мав бути з доручення Дубового.

- Не ходив нікуди, бо не маю документів, а в селі є гарнізон і мені трудно кудинебудь ходити, з тої самої причини і в Чорткові не був.

Дальше Хорсун питав мене, чи я не знаю хто два рази робив напад на гарнізон в с. Угрині. Я відповів, що не знаю, хто робив напад, чув лише через два рази нічню стрілянину. Пізніше люди говорили, що напад робили бандерівці.

- Скільки було вбитих людей? - спитав Хорсун.

- Про трупів невідомо нічого, як з одної так з другої сторони.

- Першого разу вбили одного червоноармійця і нічню привезли його до Чорткова, - сказав мені Хорсун.

- В селі ніхто про це не знає.

Відтак Хорсун питав, чи Іванцевого і Гнибиду я знаю з організаційної роботи. Я відповів, що про Гнибиду не чув, щоб він був в Організації, про Іванцевого чув від брата, що він в Організації був. Хорсун витягнув з портфеля знімку-фільмівку і показав мені. Іванцевого пізнав зразу, а другого не міг пізнати. Знімка була роблена з трупів. Хорсун записав собі котрий це Іванців і казав мені про нього більше оповісти. Я оповів, що Іванців походив зі с. Швайківці, а в Угрині оженився і жив у сусідстві моєї матері. Жінка його, з дому Дзьоник, з дитиною і дві її сестр[и] крилися. Тесть, теща і брат жінки сидять у тюрмі. Хорсун записав ці особи і їх відношення до вбитого Іванцевого. Опісля питав про родину Гнибіди.

- Василь Гнибіда, - розказував я, - був з 1922 р. Перед війною ходив до школи. Що він у підпіллі, я довідався вже по моему виході з тюрми. Батько його Михайло і молодший брат Микола також скриваються, вдома тільки мати.

Це Хорсун собі записав і запитав мене:

- Чи ви бачили Гнибиду?

- Батька бачив. Як немає в селі більшовиків, він ходить по селу. Синів не бачив (Значно пізніше молодшого Гнибиду більшовики зловили, а батька застрілили).

- Чи ви зустрічаєтесь з Бегарами? - питав дальше Хорсун.

- Тепер їх не бачив. Вони, мабуть, перебувають в інших селах, через гарнізон. - Відтак я звернувся до Хорсуна за документами.

- Яких документів вам треба? - спитав він.

- В мене жодних документів немає.

- Принесіть дві своїх фотокартки, а я вам паспорт вироблю.

- Для чоловіки потрібний є воєнбілет, - завважив я.

- Це не тяжко. Це ще легше як паспорт.

На моє питання, як Хорсун мене в документах схарактеризує, він відповів: "Як служачого і знятого з воєнного учету". На цьому стріча закінчилася і я відійшов.

Від Хорсуна я пішов на приходство в Чорткові, щоб стрінутися з о. Шкреткою. В розмові зі Шкреткою я старався розвідати про інших священників. Він мені говорив, що ігумен Горін і Тимчук є також на приходстві. Відтак питав мене, де я перебуваю і що роблю. Я відповів, що вдома на господарстві. У тракті розмови я спитав про о. Дирду. Шкретка сказав, що про нього докладно не знає, а останньо був у Львові. Розказував мені, що багато отців є по парохіях на селах. Від нього я довідався, що з усіх тих монастирів, які були за Польщі, є лише монастирі у Лаврові, Кристинополі і Крехові. Ще в деяких монастирях мешкають Василяни - обслуговують церкви, але це вже не числиться монастирі. Шкретка казав також, що на днях сподіються ліквідації усіх монастирів. (За Польщі було 18 монастирів оо. Василян). Між іншим я спитав його, де оо. Гнатюк і Янтух (молодші).

- О.[тець] Ігнатій Янтух, - відповів він, - є хворий і перебуває в монастирі в Крехові, а о. Гнатюк перебуває в монастирі в Лаврові. О.[тець] Соловій перебуває десь в Чехословаччині чи у Німеччині, о. Лотоцький Інокентій, який був у Відні на студіях, також десь на Заході, а Клишко виступив з монастиря будучи ще діяком.

- А де є о. Луцик? - спитав я.

- Луцик мав би бути в Галичині, як священник під чужим прізвиськом.

Відтак я питав людей з Кристинополя. Про брата Гавриїла, Фіртіяна Шкретка сказав, що вони далше в Кристинополі. Брата Ісаю Вовкуна перенесли до Улашковець, а там більшовики хотіли арештувати і він втік. Брат Федашко Артемій - дуже старий м[о]нах, що заряджував фільварком в Кристинополі, далше там перебуває.

- А що робить о. Грудзіцький з Улашковець? - спитав я.

- А що ти знаєш Грудзіцького, що питаєш про нього? - спитав Шкретка (я зі Шкреткою говорив через "ти").

- Чи то не брат того Гудзіцького, що був зі мною на теології?

- Ні, це інший. Про нього чомусь багато питають люди, інтересуються ним, а він зробився тепер панок.

Я допитувався, що це означає, але ясної відповіді не одержав. Ще якийсь час ми говорили на теми господарсько-спекулятивні і я відійшов.

Дня 28 серпня на празник Успенія більшовики в Угрині на цвинтарі розкрили криївку зі зброєю, а в господаря Половинки Петра знайшли пістоль і організаційне збіжжя в іншій криївці. Люди говорили, що зброю і збіжжя видав Підсадний Степан, який здався живим. (Було около 22 кріси, один скоростріл і амуніція).

У першій половині вересня я був у Хорсуна зі своїми знімками до документів. Розказав також про розмову з о. Шкреткою та про випадок

в Угрині на празник Успенія. Хорсун питав, чи я не був зі світськими священниками, про яких мені говорив Дубовий. Я відповів, що ні.

- Що можете сказати про Фіголя? - спитав Хорсун.

Я розповів те, що відносилось до приватного життя Фіголя і сказав, що до нього часто заходив Мартиновський - "Стріла" на радієві авдиції та, що він був також визначний громадський діяч. Хорсун питав ще про Гелевича з с. Сосулівки, о. Дребнюка з Ягольниці Старої, але про них я не міг нічого особливого сказати. Хорсун ще раз пригадав, щоб робити знайомства зі священниками, так, як припоручив мені Дубовий. Після цього я звернувся до Хорсуна, що я хотів би стати до якоїсь праці і з села забратися.

- Про вашу працю треба буде ще подумати, - відповів він. Так скоро на працю ще не можете йти, щоб не було підозріло для бан-дерівців. Чейже ви мали посвідку про умову хворобу. Казав, щоб подумати, де я хотів би працювати, а йому подати, в якому ресорті міг би працювати, щоб він міг застановитися над тим.

- Я можу працювати у фінвідділі, комунальнім відділі, або в обл. ВНО.

- Вам треба працювати у такій установі, - сказав Хорсун, - щоб ви могли їздити по районах. Але над тим ще подумаю.

Відтак сказав мені прийти около 20-го по документи і я відійшов.

Дня 20 вересня я прийшов знов до Хорсуна. Його не було вдома і жінка післала малого синка до управління. Через кілька хвилин прийшов Хорсун і Малінін. Малінін питав мене, що я маю нового та що чувати в околиці. Я не мав нічого і так йому відповів. Хорсун додав, що я прийшов по децизію в справі моєї роботи і по документи. Малінін питав, де я хочу працювати, яка в мене освіта і які кваліфікації. Я розповів. Тоді Малінін запропонував, щоб стати адвокатом або суддею. Я не погоджувався, мотивуючи тим, що я неукінчений працівник, не знаю руської мови та советських законів.

- Це не дуже важне. От візьмеш Уголовний Кодекс, посидиш кілька вечерків, а потім зложиш іспит і будеш працювати.

Я не прийняв такої децизії і Хорсун також за мною потягнув. Казав, що зле мені арештованому і випущеному тепер ставати до праці в суді. Це якось не личить з огляду на мою минувшину. З цим можливість праці в НКЮ відпала.

- А попом не хочете бути?

Я прийняв це за жарт, бо він питав мене зі сміхом, однак Хорсун був зацікавлений в цій пропозиції і хотів знати як я до неї поставлюся. Обіцяв мені навіть допомогти в одержанні доброї парохії. Я, однак, відмовився.

- Я придумав два місця праці для вас, - сказав Хорсун, - а це в облфінвідділі ревізором, або в обл. ВНО інструктором, який їздить по райцентрам.

- Йому треба дати таку роботу, - сказав Малінін, - щоб не мусів займатися пропагандою і, тимсамим, не наставляти проти себе людей. - Він схвалював пропозицію праці у фінвідділі, я знову обстоював працю у ВНО.

- Якщо волієте у ВНО, - сказав знов Малінін, - то може краще буде, як ми вам дамо працю у вашому селі, або в іншому, директора чи завпеда, а також можете працювати у СШ в Чорткові.

Хорсун запротестував, казав, що мені такої роботи не треба і він не може дати, бо я прив'язуся до одного місця і буду сидіти, а мені треба їздити. Малінін прихилився до думки Хорсуна і, кінець-кінців, вирішив, щоб я ще поки що покинув думку про працю, мовляв, маю документи, а жити напевно маю з чого.

Від Хорсуна я одержав паспорт і військовий білет. На паспорті я не був приписаний, Хорсун сказав, що мене припишуть тоді, як буду в Чорткові жити стало. Повчив мене також, як ними користуватися. Казав, щоб при перевірці в селі скорше показувати військовий білет, а не паспорт, з цієї причини, що на селах паспортів немає і військовий білет вистарчає. Я запитав, чому військовий білет видали лише на півроку.

- Це тому, - відповів Хорсун, - що не було блянків. А зрештою, ти й так сам не підеш, а я тобі зроблю, як промине строк. Тепер можете вільно рухатися по цілій області.

Хорсун ще повчив, щоб документів не давати в руки перевіряючого, бо трапляються випадки, що документи друкують, або забирають. Все треба документ держати в руках і дозволити себе скоріше арештувати та запровадити до начальника оперативної групи, як віддати документ. Тому, що я не виконав ще старих припоручень, Хорсун нових мені не давав і я відійшов.

Кілька днів пізніше я молотив вдома в stodolі з дівчиною Смоляк Євгенією. Вже передвечером почув на вулиці один стріл з кріса, а потім коротку чергу з автомата. Смерком, прийшовши до хати, застав там більшовика з автоматом. Він приступив до мене та став витатися. В перший момент я здивувався, однак пізніше пізнав, що це Музика Йосиф по пс. "Дуб", якого в селі називали Мадяр. Я сказав, що були на вулиці стріли. Він відповів, що це стріляли свої, щоб люди не зорієнтувалися хто переходить. Розмовляючи, він питав дещо про мою тюрму. Розказував, що він був також приарештований контррозвідкою і викупила його за хабарі якась йому знайома жінка. Спочатку підпільники йому не

довір'я, а опісля прийняли в підпілля і він тепер далі працює. Вміжчасі він висловився чого до мене прийшов.

- Я чув, - говорив він, - що ви вмієте викликати духи і хочу, щоб ви навчили цієї штуки мене.

- Знаю, як це робиться, однак духа чомусь не можу викликати. Просто не вдається мені. Добре вміє це робити мій брат по матері - Михайло. "Дуб" просив збудити брата, який тоді вже спав, щоб показав йому, як це робиться. Я збудив брата і брат задемон[с]трував йому цю штуку. "Дуб" обіцяв приходити частіше тому, що його, мовляв, дуже зацікавила справа духів.

За кілька днів "Дуб" знов прийшов і знов повторювалося викликування духів. "Дуб" казав, що пізніше ще хтось прийде подивитись. І дійсно, через годину-півтори прийшло двох озброєних людей, яких я пізнав. Це був Сороковський Маріян і Шумка Іван - "Соловій". В кімнаті "Дуб" (псевдо "Дуб" я довідався від нього самого) спитав прибулих де "Чорнота". Ці відповіли, що зараз прийде. "Соловій" розказував, як він був у відділі, яка була там дисципліна, як вони раз були в окруженні і кілька годин проривалися. Пізніше прийшов Федорчук Петро, якого кликали "Чорнота". Федорчук говорив зі мною на тему мого побуту в селі і роботи. В тягу розмови "Дуб" запропонував, щоб далі зачинати з духами розмову. "Дуб" і "Соловій" дуже вірили в правдивість ворожби, а "Чорнота" навпаки - не вірив. Перед відходом ще жартували на тему духів. "Дубові" я сказав, щоб він приходив тільки сам, а не з кількома, бо я боюся, щоб мене не розконспірували своїм заходженням і щоб не застукали їх в мене більшовики.

На другий день "Дуб" прийшов сам. Ми говорили довгий час і в розмові я спитав його, чи не боїться до мене заходити, чейже в мене можуть бути більшовики. "Дуб" відповів, що має до мене довір'я. Того дня "Дуб" розказував мені, що він є zdeгустований підпіллям, що в підпіллі анархія, нема справедливости. Говорив, що він відв'яжеться від підпілля і буде скриватися на власну руку. Тому, що я не знав, з якою тенденцією він це говорить, став в обороні Організації і підпілля, говорячи, що це може відноситися до одиниць, а не до цілого підпілля. Йому я сказав, що приходило до мене четверо людей на перевірку. Між ними була Магда Бегар і "Шум". "Дуб" питав мене здивовано, як це виглядало, і говорив, що нічого про це не знав. Я розказав, як їх позбувся, і пізніше "Шум" перед одною дівчиною жалівся, що вони мене хотіли перевірити, а я їх нечемно приняв. Тоді "Дуб" сказав: "Хоч він СБ-іст, але де йому братися до вас перевіряти". Тут він мені розказав випадок, як одного разу "Орест" і "Шум", говорячи в одні[й] хаті, нарікали на дисципліну

в організації. “Яків”, що був також у цій хаті, спочатку не обзивався, а опісля почав їх “збирати”, що вони самі такі, а говорять про других. “Дуб” також казав, що “Шум” багато говорить, а мало робить, не роздумує, загонистий. Радив мені з ним не зустрічатися, бо він чує до мене ненависть. - Він, - говорив “Дуб”, - може навіть вас сам застрілити, а потім позвітувати догори, бо він увесь час підозріває, що ви сексот. Я питав “Дуба”, де похоронений мій брат Богдан, бо з родини ніхто не знає. Він обіцяв мені показати колись, як не буде в селі більшовиків. Відтак питав мене, може я знаю, чи на Гонтарівці (належить до Чорткова) квартирують більшовики. Я сказав, що там немає більшовиків, тільки приходять ніччю. “Дуб” сказав, що вибирається з іншими підпільниками на Гонтарівку і не знають які там обставини. Просив, щоб вдень прийти до нього на квартиру до жінчиної сестри Павшок Павлини, в якій він квартирує. Про це, що він там квартирує, навіть хлопці не знають. Я сказав, що прийду, але десь аж коло 3-ої години пополудні. “Дуб” повчив мене, що як прийду, то сильно порухати за клямку, а потім так стати, щоб він мене бачив через вікно.

Другого дня я пішов до “Дуба”. На квартирі він був сам. Скаржився, що почувається хворим, та питав чи я міг би сконтактувати його з лікарем, який його оглянув би. Також питав про доброго кравця, бо хотів би шити штани. Я запропонував йому лікаря Вигінного з Чорткова і кравця Замкового також з Чорткова. “Дуб” хотів, щоб лікарські оглядини відбулися десь під містом на умовленій квартирі, яку б я мусів з ним устійнити. Я обіцяв, що цю справу поладжув. “Дуб” скаржився також, що тепер наклали багато грошевої і збіжевої збірок, а, тонайгірше, двох хлопців, які допомогли б йому у збірці, поїхали до Львова на курс і є чутка, що їх більшовики арештували. Цих хлопців він називав по прізвищах, а саме: Бегар Роман і Мельник Петро. Сказав також їх псевда, але я не згадав собі.

Від “Дуба” я вийшов майже смерком. Додому вже не вертав, а вступив до своєї стрієчної сестри Світлик Марії, щоб там переночувати. Вечером знов сюди зайшов “Дуб” з “Шумом”. Ми втрійку говорили аж до ранку. “Шум” оповідав про “Ата” - бувшого провідника Заліщицького повіту, про своє перебування з ним та про різні свої “подвиги”. Я говорив про Заліщищину з тих часів, як там був, і про своє відношення до “Ата”. Однак, будучи попередженим через “Дуба” у відношенні до “Шума”, робив вражіння, що мене організаційні справи не цікавлять. Надранком вони відійшли.

Приблизно в тому часі прийшов лист від брата з армії. В листі брат писав, що має бути здемобілізований і просив поради, що йому

робити: чи вертати додому чи подорозі згубитися. Братова розказала про цей лист мені і я порадив її написати, щоб брат їхав не додому, а до її рідного брата в с. Ягольниця Стара.

В перших днях жовтня я пішов на стрічу до Хорсуна. Йому розказав докладно про стрічі з підпільниками та розмови з ними.

- З лікарем треба буде поговорити, - сказав Хорсун. Треба підібрати день і місце, де мав би прийти "Дуб" і лікар, а мене це повідомити і постараємось там "Дуба" накрити.

(За кілька днів у хаті, де квартирував "Дуб", як я до нього заходив, більшовики робили ревізію, але "Дуба" там не застали).

- А як "Дуб" держиться морально? - спитав Хорсун.

- "Дуб" є морально заломаний, огірчений, говорить навіть, що покине організаційне підпілля і буде критися на власну руку.

- А може він пішов би з повинною в НКГБ? Він не мусить йти аж до нас. Хай визначить стрічу денебудь, а ми прийдемо і будемо ждати на нього.

- Таких пропозицій "Дубові" не можу ставити, бо не знаю, чи він мене не хитрує, і можу на тому сам потерпіти, бо стану в його очах як явний співробітник НКГБ.

- Яке в "Дуба" образування?

- Має сільську школу і є собі сільський хлопчина.

- Чи "Дуб" говорить щось на тему православ'я?

- Ні, він на такі теми говорити не може.

- А ті друзі, що приходили?

- Ці також на такому інтелектуальному степені, як і "Дуб", а з "Шумом" я боявся говорити на ці теми, щоб йому знов не прийшла охота мене перевірювати. "Дуб" робив мені застереження щодо "Шума", який чує до мене ненависть і вважає мене сексотом.

- "Дуб" має до вас велике довір'я, коли про такі справи говорить з вами, тому треба з "Дубом" часто зустрічатися і говорити, може він висловиться про якісь організаційні тайни, криївки і т.п. Це Хорсун казав робити обережно, бо то, часом, може бути провокація.

Я розказав також Хорсунові про цих двох хлопців, що поїхали до Львова на курс і їх там арештували. (Курс був бухгалтерійний, мав тривати 6 міс.).

- Хто це є той другий - Мельник Петро? - спитав Хорсун.

- Це молодий хлопець, який ходив до гімназії і не скінчив, а відтак пішов у підпілля. Батька його зловили і засудили. Ці оба курсанти мали підроблені документи.

Після того Хорсун сказав мені це все написати, що я і зробив. Скінчивши писати, я почав Хорсунові розказувати про брата і братову.

Про брата Хорсун знав, але про те, що він під чужим прізвиськом є в армії, цього не знав. Я оповів, що брат є в армії, пішов в час мобілізації і весь час перебував в Дніпропетровську; йдучи на мобілізацію, зареєструвався на чуже прізвисько, щоб з армії його не стягнули, як бандерівця. При тім я подав прізвисько, яким брат послуговувався, а саме: Готвал Володимир Михайлович з с. Ягольниця Стара Білобожницького р-ну.

- Чому брат змінював прізвисько, як йшов в армію? - спитав Хорсун.

- Брат був членом ОУН ще з 1939-40 рр., працював на пості районного пропагандиста під псевдом "Мат". І тоді був в підпіллі з своєю жінкою.

- Де братова тепер?

- Вона є в селі, але скривається.

- Коли братова вступила в ОУН?

- Не знаю. Вона скривалася з братом і до приходу німців, і за німців, і скривається тепер.

- Як вона скривається?

- Як спокійно, то біля дому, як є перевірка, то криється між людьми.

- Чи ви з нею стрічаєтесь?

- Коли хоч, то можу з нею стрінутися.

- Чому ж ви її не наклоните до того, щоб прийшла з повинною? -

Тут Хорсун - робив мені закид чому я дотепер не порушив цієї справи.

- На такі теми з нею боявся говорити? - відповів я.

- А чому сьогодні ви вже не боїтеся говорити про цю справу? - питав далі Хорсун.

- Про це, що я говорю з вами, ніхто ще, крім мене й вас, не знає.

Ціла причина в тому, що брат написав з армії, що має бути здемобілізований, і запитує що йому робити. Цього листа я не бачив, а розказувала мені братова. Я порав її, щоб написала до брата, куди він має приїхати, а саме до її брата в Ягольницю Стару, і тепер прийшов до вас, щоб порадитися, як брата злегалізувати.

- Його провина невелика. Він пішов в армію, там себе оправдав і тому ворогом нашим не є. Як прийде, то приведіть його до мене, а я з ним поговорю, однак робіть це в тайні перед цілою родиною. Відносно ж братови, ви старайтеся намовити її, щоб вона прийшла до нас з повинною.

- Її до вас не поведу тому, що не хочу розконспіровувати себе перед нею. Знову ж говорити з нею про повину, мені неможливо. Вдумайте якийсь інший спосіб.

- В такому разі, - сказав Хорсун, - ми напишемо до неї листа, в якому скажемо, що все знаємо про неї і її роботу в ОУН, а тимсамим

дальше її укривання буде безцільне, отже хай вона зголоситься до нас, а все її буде дароване, в противному разі її найближча рідня і вона з дитиною будуть суджені. Ми до відповідальності її не думаємо притягати, хочемо, щоб вона лише злегалізувалася і вийшла з підпілля. Ваше завдання є, як вона одержить листа з НКВД, порадити її, щоб пішла з повинною. Вона напевно прийде до вас порадитися, а ви її вже мусите делікатно до цього наклонити. При тому, не [на]полягайте, щоб вона таки пішла, а тільки дорадуйте. А, щонайважливіше, щоб ви не виговорилися перед нею, що справа вже з органами безпеки обговорена. На цьому Хорсун скінчив. Після обговорення справи брата і братови я відійшов.

Через два тижні я довідався, що братова одержала лист з НКВД. Вона прийшла з цим листом до мене, порадитися, що робити. Я дораджував, щоб йшла голоситися і розбивав її думки про те, що можуть її арештувати. Вона казала, що про неї мусів хтось наговорити, припускала, що це голова сільради, бо він її привіз цього листа. По довгих переконаннях вона рішилась піти в НКВД, однак ще кілька днів отягалася, аж прийшов з армії брат і повідомив з с. Ягольниця Стара, що він вже є. В листі більшовики вказували її, щоб зголосилася в місті Чорткові, в домі при вул. Кашинова 7. Того дня, коли вона рішилась йти, я пішов з нею і був у Хорсуна на стрічі.

Хорсуна застав вдома, бо ще було досить рано. Йому я сказав, що братова пішла в НКГБ голоситися, і просив, щоб він вставився за нею, якщо б її хотіли арештувати чи придержати. Хорсун сказав тоді до свого сина, який вже був зібраний: "Боря иди вызови Свердлова, чтоб пришел".

Через яких 10 хвилин прийшов Свердлов. Хорсун до нього сказав: "Там пішла братова Бондарчука з повинною. Іди та скажи, щоби її довго не держали, і пригадай тому, щоб зробив так, як я йому говорив. Як її відпустять, прийде і скажеш, що вже відійшла". Свердлов відійшов. Я тоді розказав Хорсуну, що брат вже є з армії і братова, як вийде з НКГБ, піде до нього до Ягольниці Старої і обоє з братом придуть до Угрина.

- Все в порядку, - сказав Хорсун, - Тепер треба зробити так, щоб брат прийшов до нас. Він в НКГБ не потребує йти, а треба привести його до мене до хати і тут ми поговоримо. Його треба делікатно підробити, щоб рішився на те.

- Чи брат мусить іти скоріше до воєнкомату в Білобожницю, куди він належить?

- Поки що хай не йде нікуди. Хай прийде з документами до мене, а ми вже щось порадимо.

- А з яким ж документами прийти, з підробленими?

- Так, не проста права. Його пере[рее]струється і зробиться правдиві документи. А братові накажіть, щоб справу легалізації навіть жінці не розказував. При тому Хорсун визначив день, коли я мав привести брата, - це понеділок 22 жовтня 1945 р.

- Чи ви не зустрічалися знову з підпільниками? - запитав відтак Хорсун.

- Був два рази з "Дубом". Раз був "Дуб" сам, а раз з "Соловієм". Я говорив з ним в справі лікаря та казав визначити хату і час, де й коли має прибути лікар. "Дуб" сказав, що справу з лікарем треба відложить на пізніше, бо він тепер не має можливостей на це. Щодо кравця "Дуб" говорив, щоб міру взяв якийсь кравець в селі, а відтак міру і матеріял передати до Чорткова. Тоді я питав "Дуба", чого приходив з ним до мене "Шум", як я був у Світлик Марії. "Дуб" відповів, що стрінувся з "Шумом" в одній хаті і цей виявив охоту піти поговорити зі мною. Другий раз "Дуб" був у мене з "Соловієм", вступили посидіти. Я тоді звернув "Дубові" увагу, що селянка Липова Мотря кричить на бандерівців, що в неї забрали якісь військові речі та ще в додатку набили. "Дуб" казав, що збирати треба, але зле зробили ці, що збирали, бо тепер непотрібний шум в селі.

Більше про ці справи я не міг нічого Хорсунові сказати, а на це він сказав: "От так бандити роблять з невинними людьми, забирають речі та ще й б'ють". В той час вернув Свердлов і сказав, що братова вже вийшла й пішла в сторону Ягольниці. Хорсун пригадав мені справу брата, відносно братової сказав, щоб вона вернула до своєї хати та спокійно жила. Тільки щоб так відразу не було великої зміни, бо буде людям підозріло. Як люди будуть питати, чому вона не ховається, вона має говорити, що крилася тому, що не вірили її чи чоловік в армії, а тепер, як чоловік вернув і зголосився у воєнкамаї, то вона вже не потребує критися.

Вийшовши від Хорсуна, я повернув додому. Брат з братовою прийшли того ж дня нічю. В суботу я з братом поговорив на тему його легалізації. Він питав, що я думаю з ним тепер робити. Я відповів, що вже все зробив, поки він прийшов з армії. Також розказав йому справу братової, та що братова сама не знає, як це виглядало вдійсності. Після того я сказав братові, що в понеділок ми оба маємо бути в Хорсуна, і при тім розказав йому все, що говорив Хорсун. Брат zareагував на це досить нерішено і з непевністю за своє завтра, додумуючись, що вслід за цим прийде донощицька робота. Він боявся арешту і донощицької роботи, але по моїх запевненнях, що йому нічого не станеться, вибрав це друге. Тоді брат почав питати мене, на

якій підставі я вийшов з тюрми. Я сказав йому, що мене звільнили тому, що я до нічого не признався і на підставі хвороби. Йому я показав свої документи, які одержав від Хорсуна, і сказав, що не вірю, щоб Хорсун з ним не зробив так само. Брат питав, що він має говорити Хорсунові, як той буде його питати про роботу в ОУН. Я порадив, щоб говорив усе правду так, як було. Остаточо брат погодився на все.

Ввечір, як смеркалося, прийшов Федорчук Петро - "Чорнота" і Сороковський. Брата я попередив ще днем, що вечером придуть гості по шинелю і інші військові речі, і дійсно так сталося. Вони говорили з братом про побут в армії, про життя підпільників та на інші теми. Відтак "Чорнота" спитав: "Чи треба поширювати криївку ще на одного?" (тобто, чи брат думає скриватися). Брат відповів, що поки що не думає йти в підпілля. "Чорнота" здивувався, чому брат хоче йти у воєнкомат, однак брат сказав, що у воєнкомат мусить піти. Опісля "Чорнота" почав питати брата, чи він прийшов з армії хоч добре вбраний. Брат відповів, що не має більше нічого, лише те, що на ньому. Не одержавши від брата нічого, вони відійшли.

В неділю вечером до нас прийшов Бегар Федь - батько "Роксоляни". Ми оповідали йому, що були підпільники й хотіли стягнути шинелю та чоботи і інше. Ми це йому говорили з тим розрахунком, що він мав вплинути на Федорчука і міг якось це полагодити. Пізніше прийшов "Дуб" і випитував брата про армію і життя в ній. Я жалувався перед "Дубом" на Федорчука і Сороковського, що вони вже хотіли здерти чоботи і убрання. "Дуб" виразно співчував і казав, що "поговорить собі з ними".

В понеділок я пішов з братом до Хорсуна. Його вже не було вдома і жінка визвала з Управління. Хорсун прийшов і я представив йому брата. Хорсун питав брата де і в яких частих служив, як йому було в армії та казав показати документи. Документи залишив в себе, а братові казав прийти вечером, в годині 8-ій за моск.[овським] часом. Брат відійшов, а я залишився ще в Хорсуна. Він мене спитав, як почувається братова, після повороту з НКГБ. Я розповів, що трохи боялася, як ішла, але тепер вже тішиться, що брат прийшов і буде вже поволі переходити на свою господарку. Відтак Хорсун питав, чи братова орієнтується, що це я ту справу з нею і з братом сам з Хорсуном полагоджував, та чи не знає, де ми оба з братом сьогодні пішли. Я відповів, що ні. На моє питання, чи брат одержить документи на власне прізвище, підтвердив що так, а у воєнкомат піде Чортківський. Там мусить сказати, що як він був в армії, жінка його перенеслася жити в Чортківський район і тому він тут голоситься. Після цього я розказав Хорсунові, що в суботу приходили підпільники, і що

говорили. Також сказав, що в неділю був “Дуб” і брат жалувався перед ним на Федорчука і Сороковського, з якими “Дуб” приобіцяв поговорити.

- А чи ви вже полагодили справу лікаря і кравця? - спитав Хорсун.

- “Дуб” мені нічого не говорив і його децизія в цій справі осталась так, як я вам говорив попередньо.

- Зближається празник Жовтневої революції і ви постарайтеся довідатися, - говорив Хорсун, - що бандерівці приготавляють на цей час, яку акцію і хто має її виконувати. Якщо б такі відбулися, довідатися хто їх переводив.

З тим дорученням я відійшов додому.

Брат повернув з Чорткова аж на другий день. Оповідав мені зараз, що прийшовши у вечір в годині 8-ій до Хорсуна, довгий час на нього чекав. Пізніше Хорсун прийшов і казав дальше ждати, аж прийде офіцер і буде з ним говорити. Цей офіцер прийшов і казав братові йти з ним в НКГБ. По описі брата я догадувався, що цей офіцер – це Свердлов. Брат, вернувши з УНКГБ, був пригноблений, багато не докінчував почату розмову. Оповідав, що з Свердловим говорив до пізньої ночі. Після закінчення розмови Свердлов запровадив його на квартиру, звідкіля він рано прийшов. Щойно за кілька днів брат признався мені, що підписав декларацію співпраці з НКГБ. Оповідав, що Свердлов питав його про цілий перебіг організаційного життя. Що брат говорив Свердлову, того я не знав, але казав, що Свердлов вміє дуже мучити питаннями. Відносно документів Свердлов сказав братові, що змінити не будуть і він буде виступати під цим самим прізвиськом. Казав йому піти у военкомат в Чорткові і зголоситися. Все і всюди має виступати не як Липовий Володимир Іванович, а Готвал Володимир Михайлович і, якщоб його визвали денебудь по старому прізвиську – не ставитися. Свердлов братові казав ніколи не заходити в НКГБ і до Хорсуна, а якщо буде потребувати сконтактуватися з НКГБ, то тільки через мене. Якщо б його під час операцій чи перевірок хтось з НКВД приарештував і випитував про організаційну працю, то щоб на ці темі нічого не говорив, а домагався, щоб сконтактували його з начальником, то йому брат має сказати, хай про ці справи спитає Хорсуна і що Хорсун йому заборонив говорити з будьким.

Якщо б його бандерівці питали, чи більшовики не чіпляють його, то мав говорити, що, як прийшов з армії, НКГБ його покликав і там він признався, що за німців був в Організації і був в підпіллі, але з приходом ЧА вступив у її ряди і думав ніколи проти більшовиків не виступати. Говорити, що з НКГБ пустили його на пробу і він є під надзором НКГБ.

По якомусь часі побуту брата вдома, до матері прийшов Федорчук і там застав брата. Він викликав його на двір і через яких 20 хвилин брата не було. Повернувши, брат розказував, що викликав його Бегар Павло, який хотів з ним бачитися. При цій на[г]оді Федорчук знов говорив йому про шинелю.

Кілька днів пізніше до мене прийшов “Дуб”. В розмові з ним я пригадав про лікаря і кравця, але “Дуб” сказав, що директор школи в Угрині Романюк є по-спеціальности медик і обіцяв його збадати та дістати через знайомих лікарів ліків. Щодо кравця говорив, що матеріал, який він мав [на] штани, мусів дати комусь другому, а як дістане новий матеріал, то тоді передасть до роботи. В розмові з “Дубом” я натякав про надходяче свято Жовтневої Революції. Я говорив, що учительки мають якісь лозунги та підготовляють діточу виставу. Ціль мая була – довідатися, як Організація реагує на підготовку до свят. Я говорив, що більшовики напевно будуть робити засідки та охороняти перебіг свята, бо сподіються, що Організація буде вести якусь акцію. “Дуб” сказав, що відносно свята, ще не мають жодних інструкцій. А якщо навіть і прийдуть такі інструкції, то напевно не будеться нічого робити, бо через це терпить населення і це не оплачується. Відносно свята я не міг нічого довідатися.

5 чи 6 листопада, ніччю, збудила мене мати і сказала, щоб вийти, бо хтось мене кличе. Я вийшов надвір і побачив трьох озброєних мужчин, між якими пізнав “Дуба”. “Дуб” звернувся до мене з запитанням, де брат. Я відповів, що брат вдома, на своїй господарці (вже кілька днів брат жив на своїй господарці й пізніше я також до нього перепровадився). “Дуб” сказав, що він прийшов в справі шинелі і чобіт, бо конечно треба йому їх стягнути. Я відповів, що з шинелі хочу шити куртку й не можу дати, а якщо хоче чобіт, то хай пришле мені добрий матеріал на нові чоботи (я говорив так тому, що не хотів дати). “Дуб”, поставлений перед такою вимогою, сказав, що слідуєчого дня пришле мені матеріал на куртку і чоботи, а шинелю і чоботи забере. Від того часу ніхто не приходив. У день свята Жовтневої Революції в школі здемольовано всі кімнати, що були приготовлені до святочних імпрез.

Дня 10 листопада я пішов до Хорсуна. Хорсун питав, як живе і як почувається брат. Я оповів, що брат, повернувши з НКГБ, чувся дуже пригнобленим, признався мені, що підписав декларацію і, власне, тому так зле чувся. Відносно брата Хорсун сказав: “Голові сільради треба сказати, що брат виступає на прізвище Готвал, бо цей мусить знати і брат мусить бути під цим прізвищем зареєстрований. Якщо б хотів тепер змінити прізвище, то треба писати аж до часті, треба втаємничувати оба райвоенкомати, а це безпотрібно”. Я розповів

Хорсунові про “Дуба”, сказав, що справа лікаря і кравця вже розв’язана. При тім розказав про директора школи Романюка і про акцію в час жовтневих свят. Хорсун казав, довідатися про те, хто цю акцію провадив.

Я висунув Хорсунові одну пропозицію. До млина в Угрині приїздило з Коцюбинець три жінки, які доводяться ріднею Гапія Петра, що був за німців при поліції на станиці в Струсові. Скоріше Гапій був у легіоні Шухевича і тому знався з Лесів Євгеном з Угриня, до якого матері заїхали ці жінки. Про їх приїзд я довідався від братови. Сестра Гапія, яка також там приїхала, довідавшись скоріше, що я з Гапієм перебував в підпіллі і тому дуже хотіла зі мною стрінутися. Я пішов до тих жінок. Сестра Гапія питала мене, коли я стрічався з її братом – Петром Гапієм. Я відповів, що Гапія стрічав ще перед приходом ЧА в Тереховельщині, а тепер не стрічав. Вона конечно хотіла довідатися, що є з її братом, і була переконана, що я знаю про нього більше, тому просила мене до Коцюбинець на празник. Я пообіцяв, що прийду.

Вислухавши це, Хорсун спитав:

- Що ви знаєте про Гапія Петра? Хто він був і що робив в Організації?

- Гапія я пізнав на організаційних сходинах десь в грудні 1943 р., як в’язав поліційну оргсітку. Це було в Буданові на станиці поліції. На цих сходинах був ще Джус Микола по пс. “Явір” з с. Янова Буданівського району - комендант поліції у с. Глещава. Його я бачив на сходинах повітової ексекутиви, де він був представником від поліції. На цих сходинах тодішній повітовий провідник “Аскольд” сказав до Джуса, щоб він скликав на сходини по одному поліцистові з кожної станиці Тереховельського повіту, а “Гріб”, то є я, приїде і змонтує сітку. Сходини мали відбутися в Буданові. Зі станиці в м. Тереховлі був “Явний” родом з с. Говилова, з Дарахова Білик – родом з с. Вербовець, з Могильниці - Драбик, родом з Буданова, зі Струсівської станиці був Гапій Петро, з Буданівської був Василенко, а з Янова Чорний. На цих сходинах була зорганізована сітка і визначені районові. Між іншим, районним був Гапій і мав тоді псевдо “Орлик”. Пізніше, як німці робили акції на села Тереховельського повіту, Гапій втік з поліції і пішов в підпілля. В підпіллі Гапій перебував в с. Романівка Буданівського р-ну, станицю мав у Максимів Василя. Тому, що він був військовий і поліцист, його назначено на повітового військового інструктора. Пізніше він мав кількаденний курс зі своїми підпорядкованими в с. Глещава. Під кінець німецької окупації я чув від “Леоніда” і “Андрія”, що Гапій перенесений на військовика в Бережанську округу. Більше про Гапія я не знав.

Хорсун питав, що я знаю про решту поліцистів. Я відповів, що під кінець німецької окупації Явного стрічав у Могильниці Старій, Білик з с. Вербоваць втік за німцями, а Джус був до кінця на станиці в с. Глешава.

- Отже, в якій цілі ви поїдете до Коцюбинців? - спитав Хорсун.

- Хочу щось більше довідатися від родини Гапія і, може, він сам буде на празник вдома.

- Ну, да ладно.

Відтак Хорсун спитав, чи я знаю в Угрині дівчину Лесів Магдалину Матвіївну, яка працює у млині.

- Знаю, - відповів я.

- Що знаєте про неї?

- Знаю, що сиділа арештована в УНКГБ ще, як я сидів у тюрмі. По моєму виході з тюрми я з нею стрінувся, йдучи до Чорткова. Вона мене задержала та оповідала таке: сиділа в тюрмі і по виході з тюрми казали їй що два тижні голоситися в НКГБ. Вона спочатку ходила і там тільки нотували, що вона була. Останньо вже попонували їй роботу донощика. Дали завдання відшукати в сс. Швайківці і Колиндяни якихось дівчат та розвідати про жіночу сітку в тих селах. Вона відповіла, що на таку роботу їй потрібно кілька днів, а завідуючий не хоче дати їй звільнення, бо вона не може подати йому причини. В НКГБ сказали їй звільнитися під претекстом хвороби. По двох тижнях вона прийшла в НКГБ, де їй спитали чи виконала доручення. Вона різно оправдувалася, однак їй загрозили і сказали це доручення виконати за всяку ціну. Мені вона сказала, що після того вже другий місяць не йде в НКГБ і не знає, що має робити, чи йти в підпілля чи піти в НКГБ і сказати, що цього виконати не може, бо не звільняють її з млина. Мене просила, щоб в цьому порадити їй. Я їй порадив, щоб вона пішла в НКГБ і сказала, що зробить те, що має зробити, тільки хай самі поговорять з начальником млина про її звільнення. Вона казала, що їй можуть арештувати й обіцяла послухати моєї ради. Я думав дотепер, що вона послухала мене й зробила так, як я їй говорив, бо бачу, що вона дальше працює в млині.

- Ні, вона не приходить до сьогодні - заперечив Хорсун.

Що більше говорили ми на цій стрічі, я не пам'ятаю.

Від того часу, як ми з братом почали мешкати в своїй хаті, часто приходив до нас Федь Бегар, який був в підпіллі; приносив газети й ми разом говорили про політику.

За кілька днів я був в Чорткові і стрінувся з Кравець Василем з села Долина Чортківського р-ну, в якого був на квартирі ще тоді як в с. Долина учителював. Він просив, щоб наплатити йому матеріал на убрання і шкіру на чоботи. Коли я відповів, що такі речі будуть коштувати около 10 000 крб., він відповів, що хай навіть коштує і

20 000 крб., він гроші має. Оповідав, що працює воєнруком в с. Шульганівка і бере 600 крб. місячної плати. Говорив, що підпільники трохи невдоволені, що він працює воєнруком, і питав мене яка моя думка про цю працю. Я відповів, що мене це мало інтересує, що з підпіллям я не зв'язаний і т.д. Він визнав, що йому байдуже, як на це дивляться підпільники, бо вони для нього хліба не дають, а мусить сам на нього працювати. Відтак розмова зійшла на справу мого арештування. Кравець питав, що закидали мені в тюрмі. Я говорив, що мені закидали такі справи, про які я нічого не знав, напр., хто в Угрині помордував поляків і комуністів перед приходом більшовиків, про що я довідався вже як вийшов з тюрми.

- Хто помордував поляків, - сказав Кравець, - то хіба найліпше знаю, бо сам був на акції. І почав оповідати мені, як вони у мого брата Володимира збиралися, а потім як забрали Юрків Івана і його жінку Марію, Шумко Андрія з жінкою Катериною, Блоху Якова з жінкою, Блоху Онуфрія, його жінку Євгенію і дочку – Дживра Ксенію. Там тоді зліквідовано більше людей, але він про інших не згадував. Я спитав його, чи він не боїться про таку акцію говорити. Він відповів, що ні, бо йому нічого більшовики не зроблять, і що я такий самий, як він, тобто організований чоловік. Другого дня, вертаючи з Чорткова я мав пригоду з завідуючим млина Барилуком /гляди нижче, на стрічі з Хорсуном.

Дня 21.11. я поїхав до Коцюбинець на празник /гл.[яди] нижче – звіт з поїздки на стрічі з Хорсуном.

Дня 24.11.1945 р. я прийшов до Чорткова на стрічу з підполковником Хорсуном. Спочатку подав йому звіт з поїздки до села Коцюбинець Копичинецького району, яка відбулася в днях 21 і 22 листопада. Хорсун спитав мене, хто живе з родини Гапія Петра. Я сказав, що живе мати-вдова, і сестра-покритка у його домі. Сестра-покритка має малу дитину. Старша сестра є замужна і живе окремо з своїми двома-трьома дітьми. На питання Хорсуна, де переховуються речі Петра Гапія, я відповів, що знимки сестра Настя брала з печі, а про убрання говорила, що є заховані в сусідів. Але в котрих сусідів, я не знаю. Хорсун спитав, чи, по моїй думці, Петро є частим гостем вдома. Я відповів, що Петро був вдома по жнивях 1945 р. Дальше Хорсун питав, чи я маю можливість контактуватися з родиною Гапія надалі. Я відповів, що це залежить не від мене, а від Паньків Миколи. Тоді він спитав, чи я не можу сам час від часу заїхати в Коцюбинці до родини Гапія. Я відповів, що такої спроможності немає тому, що я з цією родиною мало зв'язаний. Хорсун сказав, щоб я всякими способами старався держати контакт з родиною Гапія і від неї довідався, в котрих околицях перебуває Петро Гапій.

Після того я сказав, що два рази стрічався з підпільником “Дубом” у своїй квартирі. Першого разу прийшов до мене сам “Дуб”. Тоді я питав його, як справа представляється з кравцем і лікарем, про яких він мене просив. Тут я розказав, що мені на це “Дуб” відповів.

Відтак я розповів про стрічу і розмову з Кравцем Василем Петровичем з с. Долина. Хорсун спитав, звідкіля я знаю Кравця. Я відповів, що Кравця знаю ще з 1941 р., коли в селі Долина учителював і жив у нього на квартирі. Хорсун спитав, чи Кравець був вже тоді членом ОУН. Я відповів, що Кравця, як члена ОУН юнацької сітки, я пізнав весною 1943 р. В тому ж то році станиця повітового проводу Чортківщини містилася в с. Долина у Панчишин Василя, що живе через дорогу від Кравця Василя. В той час повітовим провідником Чортківського повіту був мій брат Липовий Богдан - “Леонід” - “Тарас” і я до нього часто заїжджав. В тому часі я пізнався організаційно з Кравцем Василем, який заходив часто на станицю і був посильним повітового проводу. В час мого підпілля за німецької окупації я був два рази в хаті Кравця Василя, коли його батьки і він сам знали, що я в підпіллі. Тоді ж, тобто під весну 1943 р., сам Кравець Василь сказав мені, що осінню 1942 р. у нього через кілька тижнів поміщалася станиця повітового проводу Юнацтва ОУН Чортківського повіту. Хорсун спитав, чи Кравець Василь є зараз членом ОУН. Я відповів, що, по моїй думці, Кравець Василь зараз не є членом ОУН тому, що проти волі ОУН став працювати воєнруком в школі с. Шульганівки. Хорсун спитав, чи бути воєнруком – це вже є доказом, що людина не є членом ОУН. Я розказав, що Кравець Василь виговорився передімною, що наші “хлопці” робили йому перестороги в цій матерії та сказали, щоб він цю працю покинув. Кравець сказав мені, що він не дивиться на “хлопців”, бо вони йому хліба не дають. Тимсамим, знаючи поставу ОУН уважаю, що Кравець Василь членом не є, бо пішов проти волі Організації. Тоді Хорсун спитав, чи, по моїй думці, Кравець Василь поступає правильно. Я відповів, що так.

Я, як агент, признав Кравцеві рацію, однак в душі був переконаний, що справа Кравця не пройде мимо й він покінчить з собою трагічно, а то СБ послідить його справу докладно і кропне його. Зі своїми думками я перед Хорсуном не виговорювався.

Дальше я сказав Хорсунові, що до мого дому в с. Угрині дуже часто заходить угринський підпільник Бегар Теодор. Він приходить до мого брата Володимира на читання газет та на дискусії на політичні теми. Буває, що він часом навіть в нас ночує. Хорсун спитав, хто це є Бегар Теодор. Я розповів: Бегар Теодор – це людина літ понад 45, родич і житель с. Угринь; батько Бегар Магдалини - “Роксоляни” і

Бегар Романа - членів ОУН і підпільників. Бегар Теодор за Польщі був членом всіх культурно-освітніх українських товариств, працював головою читальні "Просвіти" в с. Угринь. Від початку німецької окупації аж до 1943 року працював головою сільської управи. В часі німецької окупації був симпатиком ОУН. З приходом ЧА 1944 р. Бегар Теодор з цілою родиною почав скриватися.

Хорсун спитав, чи Бегар є зараз членом ОУН і чи ходить озброєний. Я відповів, що, по моїй думці, Бегар членом ОУН не є, а тільки скривається на власну руку. Зброї у нього я не бачив ніколи й не думаю, щоб він ходив озброєний. На питання Хорсуна, чи можу ручити, що Бегар членом ОУН не є, я відповів, що цього ручити не можу, однак я є переконаний в душі, що він членом ОУН не є. Тоді Хорсун спитав, в якій порі Бегар Теодор заходить до мого дому. Я відповів, що переважно ввечері. Буває, що приходить також вдень, - це, передовсім, в неділі і свята. Дальше Хорсун спитав, яким чином можна б його зловити. Я відповів, що це є для мене невідомим і в цій справі я нічого сказати не можу. Не знаю також, де він ночує і перебуває. Тоді Хорсун поставив пропозицію, що може б до мене звечера зайшло кількох бійців; двох прийшло б до кімнати, а останні залишились би на господарстві. Ці два в кімнаті влізли б під ліжка та ждали б аж прийде в хату Бегар Тодор. Я і моя рідня будемо з ним говорити, а коли він схоче відходити, тоді я мав би наклонювати Бегара, щоб ночував у нас. Якщо б він погодився спати, тоді бійці вискочуть з-під ліжка і його арештують. Може бути так, що ще в часі розмови бійці вискочуть і його арештують. Я відповів, що на таке не можу погодитися; по-перше, тому що про те, що я донощик, мусіла б знати братова і братів син, по-друге, це виказалось б, що я Бегара Теодора видав в руки більшовиків. Хорсун сказав, що ця справа буде так конспіративно переведена, що і чорт не зможе розпізнати цього. По довшій застанові я відповів, що абсолютно на це згоди не можу дати. Хорсун сказав, що проти Бегара вони нічого не мають і, якщо арештувати, то тільки для того, щоб від нього розвідати, де його дочка і син. Говорив, що по одержанні інформації від Бегара Теодора про його дітей, його зараз звільнять. Я сказав, що проти арештування Бегара я нічого не маю, тільки щоб це не було в моїй хаті. Хорсун по короткій застанові сказав: "Нічого, ми й так його зловимо. Вірю, однак, в це що він є членом ОУН і без зброї не ходить. Ви старайтеся з ним розвідати про місце перебування його дітей".

Дальше я переповів випадок з Барилюком – завідуючим млина ч. 3, а саме: перед кількома днями я вертав підводою з Чорткова і завважив, що Барилюк до мене стріляв з пістоля. Хорсун спитав, хто

це є Барилюк. Я відповів, що Барилюк – це поляк, працює в млині ч. 3 ще від польських часів. Барилюка особисто я не знаю, а тільки з вигляду. В час відступу німецьких військ хтось напав на його дім і замордував його жінку та двох синів. Сам Барилюк втік. Від тоді він говорить, що його жінку та синів замордували бандерівці: Липові, Іванців, Леськів Євген і Бегарі з с. Угринь. З тих самих причин Барилюк не хоче прийняти моїй матері та цілій рідні млива до млина. Хорсун спитав, звідкіля я знаю, що Барилюк має пістоль. Я відповів, що Барилюк ходить явно з пістолем, що я сам бачив, а також бачили інші люди, які мені про це говорили. Дальше я сказав, що другого дня по цій стрілянні я, йдучи до Чорткова, довідався від Лесів Магдалини Матвіївни – робітниці самого млина, що Барилюк стріляв за мною з пістоля. Рівнож Лесів перестерегла мене, щоб вистерігатися Барилюка, бо він на мене злий і може навіть вбити. Вислухавши це, Хорсун на адресу Барилюка “заматюкав” і сказав: “Ми йому дали пістоль для власної оборони, а куди він стріляє. Нічого, ми з ним розговоримося і він напевно більше не зачепить. А то прийдеться роззброїти”. При тім Хорсун сказав, щоб я ніколи сам не йшов з Чорткова до с. Угринь і назад.

Відтак спитав мене, коли в найближчому часі припадають українські національні свята. Я відповів, що 22 грудня припадають роковини смерті Біласа і Данилишина. Хорсун спитав, що це за люди. Я відповів, що це члени ОУН і розповів усе, що знав про них. Хорсун спитав, чи я знаю, яка є підготовка Організації до цього свята. Я відповів, що звичайно бувають святочні сходи́ни в їх пам’ять, на яких виголошується відповідні реферати. На питання Хорсуна, хто пише такі реферати, я відповів, що такі реферати, звичайно, приходять від вищого проводу, евентуально, якщо є людина місцева, яка могла б такий реферат написати, тоді пише вона.

- А ви могли б такий реферат написати? - спитав Хорсун. Я відповів, що такий реферат написати я міг би, тільки він наніщо не придасться. В такому рефераті я мусів би від’ємно висловлюватися не тільки про Польщу, а, передусім про Радянський Союз, захвалюючи при тім політичну лінію ОУН. Хорсун сказав, що на таке він повні зізволяє. Йде тільки про те, щоб я цей реферат написав і, получившись з підпільниками, цей реферат передав їм до виголошення. Це легко буде мені зробити через підпільника “Дуба”, або його товаришів. Я сказав, що таке можу зробити, порозумівшись наперед з “Дубом”, до якого маю найбільше довір’я. Якщо з “Дубом” не стрінуся, то до цієї роботи не буду братися. Хорсун завважив, що через реферат можу пропонувати підпільникам, що я хотів би взяти участь у цьому святі, і,

тимсамим, довідатися про місце цих святочних сходин. Я сказав, що ніколи не заповідається членам наперед в якій місцевості і хаті такі сходини [м]ають відбутися і з тих самих причин я не зможу його (Хорсуна) повідомити про час і місце святочних сходин. Хорсун сказав, щоби я все[]ж таки поспробував цю справу з підпільниками. Якщо б це не вдалося, то за всяку ціну розвідати і йому сказати де, в який час і з яким характером це свято має відбутися. Я відповів, що, як від “Дуба” не розвідаю, то взагалі не довідаюся. Хорсун, однак, настоював, щоб я таки це розвідав. На цьому стріча закінчилася і я відійшов додому.

Дня 21.12.1945 р., около 10-ої години передполуднем, я вертав з Чорткова до Угрина. Перед млином ч. 3 на віддалі около 300 м побачив, як двох незнаних мені підпільних людей провадили під руки в напрямі Чорткова мельника Чорновуса Олександра, який був побитий і окровавлений. Я вважав, що цей мельник впився і з кимсь побився. Зближаючись до млина я завважив, що фіра, яка перед хвилиною заїхала перед млин зі збіжжям, вертала назад в напрямі Чорткова. Жінку, яка йшла за фірою, я спитав, чому не скинули молоти збіжжя. Жінка відповіла, що вона не хоче молоти, бо там перед млином лежить якийсь убитий чоловік. Переходячи коло млина, з віддалі 50 м я бачив, що перед млином дійсно лежить убитий чоловік. Вдома я щойно передвечером довідався від людей, що йшли з Чорткова, що цей вбитий чоловік - це завідующий млина Барилук.

Ніччю з 21/22 грудня, около 4-ої години досвітком, до нашої хати прийшло 4-ох озброєних людей в цивільному уніформі та арештували мого брата Володимира. Говорили, що вони є з НКВД і забирають брата в управління НКВД, бо начальник хоче з ним поговорити. Запевняли, що брат за 2-3 години верне додому. Заборонили про арештування брата будькому говорити чи зголошувати. Рано я з братовою поїхали до Чорткова розшукувати брата. В першу чергу я зайшов до Хорсуна. Вдома у Хорсуна не було нікого. Вертаючи з поверху в партері дому я стрівся з капітаном НКГБ (прізвище невідоме), якого спитав де є Хорсун. Капітан відповів, що Хорсуна немає і я звернувся до нього, говорячи, що в мене є дуже поважна справа. З цим капітаном я зайшов до його помешкання. Тут розказав йому справу арештування брата. Капітан занотував собі прізвище, ім'я по-батькові і дату уродження та сказав мені заждати в його помешкані, а він скоро поверне і повідомить про результат. Через 20 хвилин капітан вернув і з ним прийшов Свердлов. Свердлову я переповів про арештування брата. Свердлов на це сказав: “Ми про арештування брата нічого не знаємо і приказу такого не давали. Сейчас ми вислали розвідку до найближчих районів НКГБ, НКВД і міліції і,

якщо брат є арештований через наші власті, то напевно поверне додому. Якщо ж брата забрали українські чи польські бандити, так ми за це не можемо відповідати. Ви зайдіть до нас в 8-ій годині вечера, то ми вам дамо відповідь". Я поїхав додому. Около 2-ої години пополудні несподівано вернув брат.

Брат, повернувши додому, розповідав, що його арештував бувший член ОУН Колісник - "Сум", родом з с. Давидківці Чортківського р-ну, який зараз є молодшим лейтенантом Чортківського РО НКВД. Він запровадив брата в обласне Управління НКВД в Чорткові. Колісник, знаючи брата ще з підпілля в часі німецької окупації, арештував його під закидом приналежности до ОУН. На інтервенцію обласного УНКГБ начальник обласного Управління НКВД по Тернопільській області відпустив брата додому.

Дня 10.1.1946 р. я зайшов до Хорсуна. Хорсун розповів справу арештування і звільнення брата через Управління НКВД по Тернопільській області. Хорсун спитав, звідкіля брат знає Колісника і те, що він мав псевдо "Сум". Я відповів, що брат пізнав Колісника в підпіллі під час німецької окупації і Колісник тоді, будучи в підпіллі, був кілька разів у хаті брата. Відтак Хорсун спитав, звідки брат знає, що його арештував Колісник. Я відповів, що братові про це сказали конвоїри, як провадили в УНКВД, і потім сам Колісник до цього признався. Дальше я розказав, що перед начальником УНКВД брат признався, що його правдиве прізвище є Липовий Володимир Іванович, а не Готвал Володимир Михайлович. Готвал – це прізвище видумане з цієї причини, щоб його в армії не арештували. Признався також, що він був членом ОУН і про це знає підполковник Хорсун з УНКГБ, а про ближчі дані приналежности його до ОУН він нічого не буде говорити тому, що Хорсун йому заборонив говорити. Хорсун спитав, чи брат це говорив тільки самому начальникові, чи ще хтось був. Я відповів, що тільки самому начальникові.

Після цього Хорсун спитав, які є висліди моєї розвідки про свято Біласа й Данилишина. Я відповів, що з "Дубом", а ні з іншими такими, щоб міг від них щось довідатися, не стрічався і нічого про свято не розвідав. Хорсун спитав, з ким я, в такому разі, бачився. Я сказав, що в останніх днях листопада, вечером, приходило до мене чотири підпільники, а саме: Бегар Роман, Мельник Петро, Шумка Іван - "Соловій" і Федорчук Петро - "Чорнота". Вони були в хаті около 5 хвилин і Бегар питав, чи не було в нас його батька Бегар Теодора. Ми відповіли, що цього дня його не було. Бегар Роман сказав, що вже цілий вечер шукає батька і не може віднайти. Братова хотіла їм дати їсти, однак вони сказали, що не мають часу та не голодні.

Дальше я розповів, що дня 3.12.1945 р., вечером, до нашої хати прийшов незнаний чоловік у військовому уніформі. У хаті був тільки я і братів син. Незнаний чоловік запитав мене, куди пішла моя сусідка Бас Варвара. Я відповів, що цього не знаю. Тоді він запитав, чи Бас Варвара не поїде слідуєчого дня до Ягольниці Старої. Я відповів, що цього також не знаю. Незнаний відійшов, а син братів сказав мені, що цей чоловік – це підпільник з с. Ягольниця Стара, який в час евакуації з-під фронту 1944 р. мешкав у Бас Варвари, а зараз як підпільник перебуває на квартирі у Вівчар Анни. Часами він заходить також до Бас Варвари. Прізвище його – Пітсик Павло.

Около 10.12.1945 р., вечером, я йшов з братовим сином до сусідки Лесів Єфрозини і подорожі нас здержала незнана людина словами: “Хто йде?”. Я сказав своє прізвище і зараз з-під [п]лоту до нас підійшов чоловік у військовому уніформі з автоматом. В цьому чоловікові я пізнав Бегар Романа. Він запитав мене, чи в нас не було його батька. Я відповів, що був, але вже вийшов, куди пішов – не знаю. Бегар сказав, що піде ще до своєї сестри Зоськи і ми розійшлися. Кілька днів пізніше, вечером, до нас до хати прийшло два підпільники – Шумка Іван - “Соловій” і Федорчук Петро - “Чорнота”. Вони запитали, де є брат. Братова відповіла, що пішов десь до сусіди. Федорчук запитав, коли поверне. Братова відповіла, що не знає, а якщо його потрібно, то вона покличе. Федорчук відповів, що кликати не треба, однак шкода, що його нема, а то вони хотіли щось з ним поговорити. З цим вони відійшли.

Рівнож сказав, що Бегар Теодор дальше до нас заходить.

Дня 4.12.1945 р., - розповідав я дальше, - брат, братова з сином і я їздили до Ягольниці Старої на празник. Ми заїхали до братової брата Петришин Осипа. Там і заночували. Около 1-ої години ніччю в селі почулися стріли з крісів і автоматів. Стрілянина тривала приблизно годину. Слідуєчого дня, рано, в селі була перевірка. Солдати прийшли до нашої хати і від всіх нас зажадали документів. Я показав паспорт і боєць спитав мене, чи то я приїхав з Угрина до Ягольниці Старої стріляти. Я відповів, що приїхав на празник і ніччю, коли спав, збудили мене стріли, однак ніхто з хати не виходив. Бійці сказали мені йти з ними. Завели мене до хати Палія Михайла, де вже було кількох придержаних, а між ними і брат Володимир. Тут якийсь офіцер усіх нас провірював. По провірці цей офіцер мені і братові сказав, щоб ми їхали додому, не шлялися по селах. Ми з братом, повернули від Палія, поїхали додому.

Хорсун спитав, хто фактично в Ягольниці Старій ніччю стріляв. Я відповів, що не знаю, а люди з села говорили, що це самі більшовики

стріляють, а потім чіпляються людей. Хорсун запитав, від кого я це чув, що люди так говорять. Я відповів, що після перевірки, вернувши до Петришин Осипа, чув це від хатніх людей. Хорсун запитав, кого ще в час перевірки арештували. Я відповів, що з Ягольниці Старої від'їхав передполуднем і залишив більшовиків ще в селі. Дальше Хорсун запитував, що більшовики зробили під час мого побуту в селі. Я сказав, що крім придержання кількох людей, я ще бачив, як до начальника цього відділу приходла якась жінка з жалобою, що бійці робили в неї перевірку і зі скрині забрали 300 крб. і бритву. Начальник зібрав усіх бійців, які були у цієї жінки на ревізії, та запитував їх, котрий з них взяв зі скрині 300 крб. і бритву. Бійці відповіли, що вони таких речей не бачили. Тоді начальник висварив жінку та загрозив їй, що за такі брехні він її арештує. Після цього нагнав її додому. Хорсун запитав, як, по моїй думці, бійці забрали гроші чи ні. Я відповів, що можливо жінка вложила ці гроші деінде і забула про них, де положила, а потім чіплялася бійців. (Я був переконаний, що ці гроші і бритву забрали москалі, але цього Хорсуну не говорити я не міг).

В останніх днях грудня 1945 р. на базарі в Чорткові я стрінувся з дівчиною Войцешин Михайлиною з с. Долина Чортківського р-ну. Вой[ц]ешин мені сказала, що кілька днів тому пропав невідомо куди Кравець Василь. На моє питання, чи не арештували його більшовики, вона відповіла, що його забрали підпільники тому, що він був співпрацівником НКГБ, а останньо проти волі підпільників став працювати воєнруком в школі. Вона говорила, що Кравець Василь ще 1944 р., як був армії, вже зв'язаний був з органами НКВД і переповідав їм про ОУН, її членів та їхню роботу. Про це голосно говорять люди в сс. Долина і Шульганівка. Кравець весною 1945 р., вернувши з армії, дальше контактувався з НКГБ і продовжував свою роботу. Вже вдома одержував завваги і попередження від підпільників, щоб цю роботу заперестав, однак Кравець цього не слухав. Літом і осінню 1945 р. Кравець заходив до РО НКВД в м. Ягольниця і до воєнкомату в Чорткові. На питання підпільників, чого він туди заходить, відповів, що в справі свого інвалідства та посмертної картки по батькові, що загинув на фронті. Востаннє підпільники переловили три або чотири листи, які Кравець писав до НКВД. Крім того, Кравець, всупереч волі підпільників, став працювати воєнруком в школі с. Шульганівки. Одного дня передвечером Кравця покликав товариш з його власного подвір'я і по сьогоднішній день він не вернув. Його мати кричала в селі, говорила, що вона знає хто забрав її сина, а це підпільник Вівсяник Василь з с. Долина. Кілька днів по зникненні Кравця Василя мати його знайшла підкиненого листа, в якому було написано,

що Василя підпілля покликало на військовий курс, де він мав би бути інструктором. Вона сама, щоб мовчала, бо її син за кілька днів верне додому. Дальше говорила Войцешин, що мати Кравця хоче конечно стрінутися зі мною, а я напевно скажу їй, де дівся її син. Я спитав Войцешин, на якій підставі мати Кравця твердить, що я знаю про її сина. Войцешин відповіла, що Кравцева мати говорить, що я був в організації ще тоді, як був її син, і зараз я дальше є, тому і знаю, що в Організації діється. Я сказав Войцешин, що перший раз чую, що Василя Кравця забрали ніччю якісь люди. Які це люди, я не знаю і напевно не буду знати. Відтак я спитав Войцешин, що поробляє родина Гуцул Михайла. Вона відповіла, що Гуцул та його жінка вдома не живуть, а дочки – Степанія, Ольга і Дарка скриваються. Стефа була арештована і звільнена та зараз живе напівлегально. Більшовики найбільше питають за Гуцул Ольгою.

Тут Хорсун спитав мене, що це за люди оці Гуцули. Я відповів, що в хаті Гуцула Михайла за німецької окупації часом вечерами сходилися підпільники-бандерівці і бандерівці-легальщики. Сам Гуцул Михайло членом ОУН не був, хіба тільки симпатиком. Зате його дочки працювали в ОУН. Найстарша дочка Степанія була нареченою Кляштифорського Мірка - "Махно" - "Вуж", повітового референта СБ Чортківського повіту, який згинув в підпіллі в тому часі, коли я був у тюрмі. Сама Степанія була членом ОУН, однак який пост занимала, мені невідомо. Молодша Ольга також була членом ОУН і правдоподібно, занимала пост підрайонового провідника жіночої сітки. Знаю з уст бувших моїх співпрацівників, що Ольга була найкращою робітницею в Організації за всіх трьох сестер. Рівнож чув я, що вона краще оперує зброєю, як не один мужчина з військової сітки. Наймолодша Дарка за німців ходила в Чорткові до школи. Була більше зв'язана з Гуцул Емілією, дочкою Гуцул Петра з с. Долина, з якою разом ходила до школи. Одного разу на моє питання, звернене до Гуцул Емілії, чому вони не беруться до оргроботи, вона відповіла, що вони пов'язані в Чорткові. Дальше Хорсун запитував, хто з бандерівців заходив до хати Гуцула Михайла. Я сказав: Мартиновський Петро – тодішній помічник окружного референта СБ Чортківської округи "Максима" - "Клима"; Кляштифорський Мірко - "Вуж"; Кляштифорський Євген, брат Мірка - член Юнацтва, Саміло Микола - "Кирило", повітовий реф. СБ Заліщицького повіту; Гуляк Іван - "Ат" - "Орлик", повітовий провідник Заліщицького повіту; Бздура - український поліцист в с. Ягольниця; Гаврон - "Комар", член ОУН з с. Ягольниця Стара; Штира Салько - "Вир" з с. Росохач, районний провідник; "Меч" - повітовий провідник Чортківського повіту; Зазуляк Антін - "Зенко",

господарчий референт Чортківського повіту; Басій Микола - "Ярема", районний провідник; Пилявський Зенон - "Яків", повітовий референт ІНО; Нога Данило - "Аскольд" з с. Росохач і Вівсяник Петро. Хорсун запитав, чи всіх тих людей я знов особисто. Я потвердив. Відтак він спитав, чи не знаю, де ці люди знаходяться. Я відповів, що Басій Микола, Саміла Микола і Зазуляк Антін згинули ще за німецької окупації; про Кляштифорського Мірка, Мартиновського Петра, Штирку Салька і Ногу Данила, вже по виході з тюрми, чув, що вони згинули в бою з більшовиками. Про інших не знаю нічого. Відтак Хорсун спитав, хто це такий Мартиновський Осип. Я відповів, що це член ОУН з с. Хом'яківка - брат Мартиновського Петра. Мартиновський Осип при кінці 1943 р. належав до спецвідділу пров. "Ждана", псевдо його тоді було "Рак". Хорсун спитав, чи я не чув зараз, де цей "Рак" обертається. Я відповів, що по виході з тюрми я нічого про нього не чув, так, що не знаю, чи він навіть живе.

Потім я розказав Хорсуні, що приблизно тиждень перед Різдом Христовим в с. Угринь була облава і більшовики знайшли в господаря Кобзар Федя криївку, в якій було чотири підпільники: Бегар Роман, Дутка Павло з села Угринь і ще двох, яких я не знаю... Бегар Роман та ще один були вбиті на місці, один був тяжко ранений, а Дутку Павла взяли більшовики живим. Цього господаря Кобзар Федя і його дочку Довбуш Анну більшовики арештували. Через два-три дні по цій облаві підпільники вбили члена ОУН Тетянич Василя, його матір Тетянич Настю та одну сестру. Тетянича тому вбили, що він став провокатором-зрадником і спільно з матір'ю та сестрою працювали на користь більшовиків. Вони видали більшовикам криївку, де літом скривалися підпільники: Іванців Антін - "Орест", Гнибіда Василь і Підсадний Степан. Зараз він також сказав більшовикам про криївку в Кобзар, в якій сиділи: Бегар Роман, Дутка Павло та двох інших мені незнаних підпільників.

Хорсун спитав, хто це є Кобзар Федь. Я відповів, що Кобзара Федя знаю, як свого односельчанина, бідняка-зарібняка, людину аполітичну, яка ніколи, по моїй думці, не інтересувалася життям політичним, а дбала тільки про заробіток куска хліба для себе і своєї рідні. Хто він зараз є, не можу точніше сказати. Хорсун спитав, чи часом його дочка не є зв'язана з ОУН-івським рухом. Я відповів, що дочку Кобзаря знаю тільки з видження і ближче про неї не можу сказати нічого. Дальше Хорсун питав, звідки я знаю, що між тими вбитими підпільниками був Бегар Роман, а живим здався Дутка Павло і про інших незнаних. Я відповів, що цього самого вечера був у мене батько Бегар Романа Бегар Теодор і, плачучи, сказав, що його син Роман і

один чужий вбиті, третій тяжко ранений, а четвертий Дутка Павло зловлений живим. Хорсун спитав, чи Бегар Теодор не описував цих двох хоч з фізіогномії. Я відповів, що Бегар був так нервово розстроєний, що цього не говорив, а я не мав відваги його питати. Зрештою, я завважив по його говоренні, що він таки не знав, хто були ці два мені неznані підпільники. Я сказав також, що Бегар просив мене прослідити справу його сина, а саме довідатися, оскільки це буде можливе, де похоронять тіла його і його співтоваришів. Сам Бегар Теодор був такий здегустований до життя, що я перший раз його в такому психічному стані бачив. Прозьбу його щодо тіла сина я обіцяв йому учинити. Хорсун спитав, чому я не використав психічного стану Бегара й делікатно не намовляв його, щоб пішов в НКГБ з повинною. Чейже ж це була найкраща нагода використати його психічне заломання і ці думки йому підсунути. Тимбільше, говорив він, що НКГБ не думає його ніколи арештовувати, щоб судити, а тільки хоче спитати його про дітей. Я сказав що тут уже немає що питати про його дітей тому, що син вже не живе. Хорсун відповів, що є ще його дочка, яка скривається. Сказав також, що Бегар зле робить, що не хоче прийти в НКГБ з повинною. Якщо б він прийшов сам, то його ніколи не судили б, зате, коли зловлять його проти його волі в підпіллі, тоді не буде для нього помилування й вони його засудять. Тут Хорсун звернув увагу, що часом сама справа мені лізе в руки, а я не вмію її використати. Говорив, що у деяких випадках я повинен проявляти більше ініціативи і сприту тому, що не на кожному кроці і в кожному випадку можна чекати аж на рішення його чи Свердловва. Дуже часто буває таке, що дістається в руки такого, як я, не тепить чекання і я мав би її зараз полагодити. Ви, тимчасом, говорив Хорсун, не рішаєте її самі і відкладаєте на пізніше, думаючи, що треба вам порозумітися зі мною, тимсамим пропустите її мимо й, заки зі мною порозумієтесь, інтересант втече вам з рук, і вся справа піде вніщо. Звертаю вам увагу, продовжував він, щоб на слідуєчий раз ви більше думали й рішали самостійно, а то, в противному разі, не будете могли працювати з користю для нас і не здобудете для себе довір'я мас, а головно підпілля. Відтак сказав, що коли б я на слідуєчий раз стрінувся з Бегар Теодором, так почати з ним розмову на тему його зголошення з повинною. Треба з'ясувати йому справу переслідування його органами безпеки та впевнити, що арештування для нього не є грізним. Я сказав, що мусітиму говорити, що тут іде про справу його дочки, про яку він мусів би сказати в чому вона винна і де скривається, евентуально, мусів би її привести. Хорсун відповів, щоб йому не говорити про дочку, а тільки, що більшовики хочуть узнати правду про його солтисування

за німецької окупації, а головню в справі видачі деяких громадян зі с. Угринь на роботу до Німеччини. Як відстрашуючий примір для Бегара Теодора навести факт арештування і випущення з тюрми Плішки Василя, який був солтисом в с. Угринь після уступлення Бегара в 1943 р., якого після перевірки звільнили. Я сказав, що обставини Плішки Василя є зовсім інші від Бегар Теодора тому, що Плішка Василь відповідав тільки за свій уряд солтиса за німецької окупації, а Бегар, крім солтисування, має ще справу своїх дітей-бандерівців. Дальше, Бегар свідомий того, що мусів би розконспірувати й дати в руки більшовиків свою дочку Магдалину. На це Хорсун відповів: "Ми дочку його так зловимо, як сина Романа, а він сам не скриється перед нами. Ще день, місяць, рік поже в укритті і нам попадеться. Тоді вже надармо буде жаліти, що не прийшов з повиною". Все-таки, пригадував він, справа Бегара Теодора є моїм обов'язком і щоб цей обов'язок я доконав. Після цього Хорсун сказав, щоб справу Кравця Василя, Гуцул Михайла та його родини і справу брата Володимира зараз йому написати. Я сів у нього в кімнаті і все, що передтим оповідав, написав. Відходячи, я подав йому свій воєнбілет і просив, щоб він у воєнкоматі прольонгував його. Хорсун сказав, що зробить і залишить жінці або Свердлову, щоб мені передали тому, що сам від'їжджає і не знає коли поверне. Казав прийти до нього за кілька днів.

Дня 15.1.1946 р. я був у Чорткові на базарі і зайшов до крамниці Сампари Степанії Петрівни. Сампара в розмові зі мною виговорилася, що вона робила касацію в справі свого мужа Пригоди Михайла. Касацію робила через одного адвоката-жида з Чорткова і за цю справу вложила йому 3000 крб. і жде на відповідь з Москви вже другий місяць. Була вже у цього адвоката два рази й він казав їй, що відповіді немає. Запитувала мене, чи це можливе, щоб з Москви не дали жодної відповіді. Я відповів, що, яка б ця відповідь не була, все ж таки мусить прийти. Відтак запитав, що це за адвокат. Сампара прізвище цього адвоката забула й почала мені його описувати. Я спитав, чи не буде це Фрукс. Сампара потвердила і сказала, що цього дня около 11-ої години цей Фрукс має прийти до неї в крамницю і дати категоричну відповідь. Я сказав, що цього Фрукса дуже добре знаю, бо це мій товариш з гімназії і університету. Сампара просила мене, щоб кілька хвилин підждати, аж прийде Фрукс і поговорити з ним про її справу, як з товаришем. Я залишився і через півгодини до крамниці зайшов Фрукс. Я вже кільканадцять літ з ним не бачився і він у першій хвилині мене не пізнав. Як я признався, хто я є, він привітався зі мною і попросив, щоб вийти з ним на вулицю. Йдучи зі мною вулицею, питав, що я робив за німців і де зараз працюю. Я відповів, що за німців

сховався, а зараз перебуваю вдома на лікуванні. Біля будинку обласного УНКГБ Фрукс несподівано пхнув мене в дижурку. Я зорієнтувався про що ходить і сказав: “Польдек, це запізно”. Він, лаючи, крикнув до мене по-руськи: “Малчи, сейчас тебя проверим. Если ты хороший человек, так пайдеш домой, а если нет – згниеш в подвале! Розстріляем!”. Відтак звернувся до дижурного і спитав чи є майор Орлов. Дижурний відповів, що майор Орлов виїхав у райони, а його заступник пішов у місто. Тоді Фрукс і ще один боєць повели мене, як арештованого, до будинку УНКГБ при вул. Касинова 7. Тут на першому поверсі в офіцерській дижурці, де був молодший і старший лейтенант, Фрукс зголосив мене, як арештованого. Старший лейтенант забрав мене до іншої кімнати, а Фрукс залишився з молодшим лейтенантом, щоб мене оскаржити. Зі старшим лейтенантом я ждав около години, аж прийшов Свердлов, який зразу спитав мене: “А ви пощо тут зайшли?”. Я відповів, що сам сюди не прийшов, а привели мене, як арештованого. Свердлов запитав, хто це зробив. Я відповів, що несподівано запровадив мене сюди бувший мій шкільний товариш, а тепер адвокат Фрукс. При цьому переповів цілий перебіг арештування. Свердлов сказав, що Фрукс не мав права мене арештувати й він запровадив мене тільки в УНКВД, - такі речі може робити тільки НКГБ, НКВД, міліція та “істребки”. Відтак Свердлов спитав мене, чому, бачучи, що Фрукс запровадив мене в УНКГБ, не дав йому яким каменем в голову. Я відповів, що цього мені робити не вільно: раз тому, що в СРСР не вільно бити, а, по-друге, Фрукс є старим членом партії і за це я дістаю би 10-15 років тюрми. Свердлов сказав, що таких членів краще було б усіх витовчи. Я звернувся до Свердлова з проханням, щоб він покликав Фрукса з сусідньої кімнати до мене. На запитання Свердлова навіщо мені він потрібен, я відповів, що в його (Свердлова) очах хотів би його висварити. Свердлов сказав, що це непотрібно і Фрукс мене вже ніколи більше не зачепить. Після того Свердлов спитав, що нового в терені. Я відповів, що нічого помітного немає, а, тимбільше, я сьогодні поденервований і на такі теми говорити не можу. Тоді Свердлов сказав: “Так заходіть на квартиру Хорсуна, однак заходіть вже вечером тому, що якийсь там осібняк мене підглядає”. Я з цим погодився. Відтак Свердлов виняв з свого портфеля мій воєнбілет і подав його мені, говорячи, щоб я йшов додому й ніколи не давався “набрати” таким Фруксам і др.

Дня 5.3.1946 р. до могого дому в Угріні приїхав автомашиною Хорсун, капітан Купрянов (високого росту, шатин), начальник гарнізону в с. Угріні - старший лейтенант (вищий середнього росту, худощавий, брунет, обличчя подовгасте, очі скісні, похожий на

узбека; кликали його “тов. комбат”), та ще один москаль-шофер. Під претекстом ревізії Хорсун визвав мене на стрічу до Чорткова того ж дня на 8-у годину вечера. Вечером я вже був в нього. Він дав мені інструкції відносно Собору Греко-Католицької Церкви, що мав [відбутися] у Львові між 8 і 10 березня. При цьому я подав Хорсунові деякі відомості з терену, а саме:

У місяці січні 1946 р. якісь воєнні через кілька разів визивали до сільради в с. Угрині могого брата Володимира. Тому, що вони визивали Липового Володимира Івановича, а не Готвал Володимира Михайловича, брат на визов не ставився. Дня 26.2.1946 р. з сільради прийшла мала дівчина-дижурна і сказала, щоб брат зголосився в сільраді, бо його кличе якийсь москаль. Я запитав, чи вона має якусь картку. Вона показала картку, на якій було написано Липовий Володимир Іванович. Дівчині я говорив, щоб сказала москалеві, що в нас була, однак не застала нікого вдома. Другого дня, рано, то є 27-го, брат пішов до сусіди Паньків Миколи. В тому часі через вікно я завважив, що до другого сусіди Бас Степана зайшов якийсь офіцер з одним бійцем. Приблизно через 15 хвилин ці москалі прийшли до нас і в хаті, крім мене та братової, застали ще сусідів: Магдич Івана і Липового Микол[у]. Один з москалів з пагонами капітана звернувся до мене з питанням: “Ви хозяин дому?”. Я відповів що так. Капітан спитав про прізвище і я зараз подав. Опісля спитав за документами присутніх і вони їх подали йому до перевірки. Відтак капітан спитав мене, чи маю брата і як його ім’я. Я відповів, що маю одного брата, який називається Володимир. Тоді капітан спитав, чому брат визваний ним вже четвертий раз до сільради, не хоче ставитися. Я відповів, що попереднього дня в нас не було нікого вдома і ми нічого про це не знали, я перший раз про це чую. Капітан ствердив, що фактично попереднього дня, вечером, вернула дижурна і сказала, що немає нікого вдома. Після того спитав, де є брат. Я відповів, що брат пішов кудись в село. Капітан сказав, щоб негайно брата відшукати й покликати додому. Я відповів, що не знаю куди він пішов і тому шукати його не буду, найвище, якщо він верне додому, то йому скажу, що по нього приходили воєнні люди. Тоді капітан приказав мені сказати братові, щоб ще того самого дня перед 16-ою годиною прийшов до сільради, бо він (капітан) буде на нього ждати. В цей момент до хати увійшла сусідка Паньків Марія з горщиком і просила братови, щоб позичила її соли. Братова дала сусідці сіль і вона пішла додому. Тоді я сказав до капітана, що не можу впе[в]нити його, що брат ще перед 16-ою годиною верне додому та на означену годину ставиться до сільради. (Мова була про час московський). Капітан відповів, що його

не обходить, - брат мусить на цей час в нього зголоситися. Після того всі москалі вийшли з хати й пішли в село. Через 5-10 хвилин брат вернув додому і я сказав йому чого приходили москалі. Брат став радитися мене, що йому робити. Я порадив йому йти до сільради тому, що цей капітан визивав мого брата Володимира, а не Липового Володимира чи Готвала. В сільраді перед цим капітаном, щоб виступав на прізвище Готвал Володимир Михайлович – таке, яке має в документах. Брат пішов до сільради. Тому, що його через дві години не було, я сказав братові[й], щоб приготувала дещо їсти та занесла братові до сільради і при цій нагоді довідалась, що з[и]м сталося, бо, можливо, що цей москаль його арештував. Братова зготувала харчі й ми обоє пішли в село. Подорозі покликкала нас до хати сусіда Лесів Єфрозина. Ми зайшли до хати й, крім хатніх застали там жінку Бегар Теодора – Бегар Анну. По короткій розмові з присутніми на тему покликання брата до сільради, через вікно ми побачили, що брат з сільради вже вертав. Ми з братовою вийшли й разом з братом вернули додому. Вдома я став розпитувати брата, хто і пощо його покликав. Брат оповідав, що це покликав його начальник РО НКГБ з Ягольниці – капітан Коваленко, який ще в 1939-41 рр. працював при Чортківському РО НКВД. Коли брат прийшов до сільради, в канцелярії застав цього капітана і голову сільради Лесів Івана. Капітан спитав, чого він прийшов. Брат відповів, що його визивали. Тоді капітан спитав про прізвище, а брат відповів: Готвал Володимир Михайлович. Капітан сказав, що він такого не знає і такого не визивав. Голова сільради сказав, що це той самий, якого капітан саме визивав. В цій хвилині голова вийшов з канцелярії, а брат залишився з капітаном сам. Капітан сказав братові показати документи. Брат їх показав. Переглянувши їх, капітан спитав, чому брат виступає під чужим прізвищем і чому своє змінив. Брат початково заперечував зміну прізвища, говорив, що Готвал – це його правдиве прізвище. Капітан категорично цьому перечив і домагався, щоб брат сказав правду. Зазначив, що брата знає ще з 1940 р., бо він тоді працював при Чортківському РО НКВД, приїжджав до с. Угринь і з братом кілька разів говорив у колгоспі, куди його покликав. При цьому переповів усі стрічі, які мав з братом ще 1940 р. На доказ ідентичності капітан показав братові свою легітимацію. Щойно тоді брат признався, що його правдиве прізвище – Липовий Володимир Іванович. Чому він прізвище змінював та про ближчі дані про себе брат казав питати підполковника обласного УНКГБ в Чорткові, який його по приході з ЧА перевіряв і всякі розмови з кимнебудь про зміну прізвища та про ближчі дані про себе вести заборонив. Капітан сказав,

що про це йому нічого невідомо й він питає Хорсуна. З тої хвилини капітан тон говорення змінив та почав брата питати, які він вже дав Хорсунові матеріяли. Брат відповів, що про це він може говорити тільки з Хорсуном. Тоді капітан почав питати про місцевих підпільників, де вони скриваються та яку ведуть роботу. Брат відповів, що про це він нічого не знає і говорити не буде, мовляв, “двом богам йому заборонено служити”. Капітан сказав, що він не приказує йому говорити про все те, що він Хорсунові говорив чи говорить, однак деяких відомостей брат міг би йому уділити. Брат відповів, що він держиться приказів Хорсуна й нічого говорити не буде. Кінець-кінців капітан сказав братові, щоб чесно працював, а тоді ніхто його чіпляти не буде, а працюю своєю очиститься від провин, які тяжать на його душі ще з 1940-41 рр. По такій розмові брата відпустив, застерігаючи, що, як часом буде мати якісь матеріяли, то щоб йому про це сказав. Брат відповів, що з матеріялами він вже має де голоситися, і відійшов додому. (Капітан цей – високого росту, худощавий, шатин, лице подовгасте смагляве, короткозорий, але ходить без окулярів, плечі дещо похилі, літ около 40).

Дальше я переповів, що дня 3.2.1946 р. місцевий гарнізон в с. Угринь арештував Бегар Теодора в хаті його замужньої дочки Дзидзан Софії. Хорсун сказав: “Я ж казав, що йому так буде. Чи не краще, щоб він був сам зголосився, а то тепер вже нічого йому не допоможе оправдування. Скажіть самі, чи добре поступив Бегар?”. Я відповів, що Бегар, можливо, тому не прийшов сам з повинною, що не довіряв в помилювання і ласку органів безпеки СРСР. Сьогодні він певно жаліє свого кроку, що не зголосився сам. Хорсун сказав, що зараз вже все пропало. Дальше Хорсун спитав мене, які чутки є про його дочку Магдалину. Я відповів, що про неї ніхто нічого не говорить. Вона наче пропала під землю. На це Хорсун сказав: “Нічого, прийде час і її знайдемо”.

Відтак Хорсун спитав мене про вислід виборів в с.Угринь до Верховної Ради СРСР. Я відповів, що вибори пройшли дуже спокійно, тільки в урні, з якою їздили по селі були два голоси перекреслені. Будьяких акцій зі сторони підпілля не було.

Дальше переповів я Хорсунові, що при кінці лютого 1946 р. більшовики арештували в криївці Музику Йосифа - “Дуб”, Федорчук Петра - “Чорнота”, Бегар Павла, Сороковського Маріяна і жінку Музики Йосифа, яку зараз таки відпустили і вона є на волі. Я сказав, що в селі кружляють чутки, що цю криївку зрадив сам Музика Йосиф тому, що при знайдені цієї криївки більшовиками, Музика своїм співтоваришам заборонив відстрілюватися, а казав здатися добровільно. По виході

з криївки Музика звернувся до більшовиків з пропозицією, щоб вони йшли за ним, а він їм ще щось покаже. Більшовики пішли за ним і він їх повів до села. Там в старій хаті Шумко Анни показав криївку, в якій скривався його товариш-підпільник Федорчук Петро - "Чорнота". Вечором того ж дня "Дуб" ходив з більшовиками по селі озброєний та шукав за горілкою та був у дуже доброму настрої. Ці самі зловлені підпільники через день видали в руки більшовиків організаційний магазин з ка[у]стичною сіллю, що містився на новому господарстві Шумко Анни в с. Угринь. Приблизно два тижні "Дуб" і "Чорнота" їздили на конях з більшовиками озброєні по сс. Угринь та Росохач і шукали підпільників та показували хати, де підпільники могли б перебувати. Сказав я, що нарід дуже обурений на підпільників з тої причини, що підпільники, не досить того, що самі здаються, то ще й заганяють в біду невинних людей. З тих же самих причин люди говорять, що, якщо приходить якийсь підпільник з просьбою, щоб його переночувати чи дати їсти, так ніщо інше не випадає зробити, як тільки прогнати з хати наче собаку. Хорсун сказав, що люди вже давно так говорять, однак ще тих собак годують і їм допомагають. На це, що люди так говорять, немає що дивитися, бо це не є щире. Тут Хорсун став неначе оправдувати "Дуба" і його співтоваришів, говорячи, що "Дуб", як і його співтовариші не були в контакті з НКГБ перед їхнім арештуванням, а це, що їх гарнізон застукав в криївці, то впрост на це склався випадок. Гарнізон тоді був в дорозі до с. Росохач і випадково помітив людські сліди, що провадили в ліс. За тими слідами бійці пішли й натрапили на криївку. Це, що люди говорять, що "Дуб" та інші показали другі криївки та організаційні магазини, це зробили вони тому, що на допитах вони призналися до цього, що про них знають і потім мусіли показати. Їх до цього [ніхто] не силував вправді, однак вони самі на це погодилися і тому й показали. Хорсун сказав далше, щоб я не думав, що вони не будуть суджені. В короткому часі почую, які вони дістануть присуди. Тут він схарактеризував тих підпільників такими словами: "Бегар Павло – це політик, Сороковський Маріян – це бандит, Музика Йосиф – крутий, а Федорчук Петро – смаркач-пацан[“].

Дальше спитав мене Хорсун, чи знаю я в моєму селі молоду дівчину, що її батько помер вже давніше, а називається вона Блоха Анна Максимівна. Я відповів, що таку знаю тільки з оповідання. Хорсун спитав, що я про неї чув. Я сказав, що по виході з тюрми від своїх домашніх чув, що така дівчина скривається. Спочатку вересня 1945 р. вона була арештована місцевим гарнізоном і з тюрми звільнена по двох днях Чортківським обласним УНКГБ. Чому вона скривається – цього я не знав. Хорсун спитав, чи, я, будучи в ОУН, не чув про неї,

щоб вона також працювала в Організації. Я відповів, що про неї ніколи нічого не чув і її самої навіть не знаю з вигляду. Дальше Хорсун спитав, що люди говорять про неї від часу, як вона вийшла з тюрми. Я відповів, що нічого особливого не чув, а тільки загально в селі люди говорили, що певно мусіла дещо “всипати” й тому її випустили. Хорсун сказав, що ця дівчина не хотіла до нічого признаватися і тому її звільнили, аж прийде час, що переловиться її на горячому ділі.

Відтак спитав мене Хорсун, що я чув про це, що угринського голову сільради побили підпільники перед місяцем часу. Я відповів, що про це говорив мені мій вітчим Балакунець Микола, який був свідком цієї бійки. Це діялось в хаті громадянина Вівчар Тимка дня 19.1.1946 р. Вівчар Тимко на цей день запросив кількох людей на прийняття з нагоди ім'янин сина. Між запрошеними був голова сільради – Лесів Іван, Балакунець Микола і інші. В часі забави, пізно вечером, зайшли в хату підпільники, а саме: Музика Йосиф - “Дуб” і Федорчук Петро - “Чорнота”. Їх попросили за стіл і голова сільради, наливши килишок горілки, став здоровитись з “Дубом”. “Дуб” рукою почав бити голову сільради по голові. Вміжчасі бив голову сільради також і “Чорнота”. При тому вони питали голову сільради, чи ще довго буде він доносити більшовикам. Голова сільради пробував оправдуватися, але це не помагало. Після забави голова сільради вертав додому й на дорозі ці самі підпільники били його вдруге, але вже палицями. Хорсун сказав, що про це голова сільради не зголошував нікому, а признались самі підпільники, які є зараз арештовані.

Оповідав я також Хорсунові, що могого брата Володимира вже два рази покликали до военкомату в м. Чорткові і прямо примушують його працювати воєнруком в школі в с. Угринь. Хорсун заборонив прийняти таку працю, говорив, що як брат не згодиться працювати, то його до цього ніхто не примусить. Вкінці сказав, що сам буде говорити з начальником военкомату майором Репніковим. Відтак додав, щоб брат не йшов нікуди працювати, оправдуючись, що має господарку й мало часу.

Говорив я також Хорсунові, що родина арештованого й засудженого Парасій Миколи зробила в селі крик, що Василь Парасій написав листа з лагєру додому, в якому пише, що він попався в Сибір завдяки Бас Степанові, Липовому Володимирові та Липовому Євгєнові. Ми з братом постановили про це нікому не говорити. Хорсун запитав, чи родина Парасій Василя, особисто, робила нам якісь закиди в тій матерії. Йому відповів я, що ця родина ні мені ні братові про це не говорила, а тільки голова сільради оповідав братові, що мати Парасій Василя говорила про це йому. Тоді Хорсун заперечував це,

мовляв, Парасій Василь про такі речі не міг писати з лагерьів, бо там є цензура й такого листа не допустила б до родини. Успокоював мене, що це видумка цієї родини або голови сільради і про такі речі я можу бути зовсім спокійний, бо вони є неправдиві.

Вкінці, на бажання Хорсуна, я написав йому справу допиту брата капітаном Коваленком і про побиття голови сільради “Дубом” та “Чорнотою”.

По закінченні інформацій та інструкцій відносно Собору Греко-Кат.[олицької] Церкви у Львові й по видачі мені за розпискою 1500 крб., я відійшов додому. Другого дня, вечером, я мав їхати до Львова на Собор, як учасник цього Собору, делегований обласним управлінням НКГБ.

Дня 5.3.1946 р., на цій же стрічі відносно Собору Греко-Кат.[олицької] Церкви від Хорсуна дістав я такі інформації та завдання: “У Львові від 7-10 березня відбудеться Собор Греко-Кат.[олицької] Церкви в справі воз’єднання її з Православною Українською Церквою. Собор цей скликає ініціативна група під проводом др. Костельника. На Собор є покликані делегати з-поміж уніятського духовенства чотирьох західних областей України і світські делегати з тих же областей. Між світськими делегатами покликані також і ви. Я дам вам запрошення від ініціативної групи, яке буде служити вам як документ при залізнодорожних касах та на Соборі. З тим запрошенням треба зголоситись до комітету Собору при церкві св. Юра, зареєструватися, а там одержите мандат, приділ помешкання і хачування. Крім того на непередбачені видатки в дорозі і побут у Львові даю вам 1500 крб., на які ви виставите квит. Ціль вашої присутності на Соборі є така: бути на всіх нарадах Собору й головну увагу звертати не на прелегентів, які будуть виступати з доповідями, а на вражіння і позакулісове говорення делегатів та на перебіг дискусій, які можуть витворитися в часі нарад. Повинні ви також звертати увагу на розмови делегатів в поїздах і в помешканнях (готелях). В часі нарад Собору і в дискусіях вам забороняється забирати голос. Ви повинні бути лише пасивним слухачем. В часі Собору я буду також у Львові й ви будете зі мною контактуватися та переповідати про цілий його перебіг. Перший раз стрінемось у Львові дня 7.3. вечером о год. 8-ій в брамі дому при вул. Пекарській ч. 3.”

Дня 6.3.1946 р., вечером, я пішов на станцію в м. Чорткові, купив білет і вийшов на перон до поїзду. На пероні біля поїзду я побачив Хорсуна. Хорсун підійшов до мене та запитав чи маю білет. Я потакнув, він вказав мені вагон для делегатів, куди я зайшов і заняв місце в коридорі вагона на лавці.

У вагоні я завважив, що пасажирами були переважно священники. Між іншими побачив священника Паланицю Дмитра, пароха з с. Шманьківці Чортківського р-ну Стечик Микол[у], пароха з с. Грамушівка Білобожницького р-ну Плецана, пароха з с. Базар Білобожницького р-ну Ніцовича. Я не хотів показуватись їм на очі й тому не заходив до суператок. За кілька хвилин увійшов до вагону Хорсун і казав мені вилізти на найвищу полицю одної суператки та вдавати, що сплю. Я так зробив. Подорожі до Тернополя в цей вагон заходили все нові делегати-священники, які всідали по менших станціях.

Виїхавши з Тернополя Хорсун легко торкнув мене, на знак, щоб я зліз і пішов за ним. Там я побачив, крім Хорсуна, (в суператці) майора Дубового та ще якогось незнаомого чоловіка. Тут Хорсун сказав мені пожитися і відпочивати. До Львова ми приїхали пере[д]полуднем дня 7.3.1946 р. Вже на станції у Львові Хорсун наказав мені, щоб з вагону не виходити, аж вийдуть усі делегати. З двірця повільною ходою я пішов по вулиці Перше Травня через вул. Коперника коло головної пошти і парку Костюшки та спрямував в напрямі церкви св. Юра.

В парку на зустріч мені надійшло кількох священників, а між ними мій парох о. Паланиця. Він здивовано запитав мене, що я тут роблю. Я відповів, що приїхав на Собор, і запитав його чи приймають тепер в комітеті Собору. Паланиця потвердив і сказав мені, що він йде до готелю “Брістоль”, бо там одержав приміщення.

Я зайшов до єпископської палати св. Юра, де містився комітет Собору. Там зареєструвався, одержав мандат, талон на помешкання в “Брістолі” і талони на харчування протягом трьох днів в ресторані “Брістоль”. Все це було безплатно.

В “Брістолі” призначили мені кімнат[у] ч. 42, на першому поверсі. Там мав я мешкати сам. По ульокуванні в кімнаті я вийшов на коридор і стрівся зі знакомими мені священниками-делегатами, а то: Паланиця Дмитром, Стечик Миколою, Плецаном, Юрик Євгеном, Єднаком з с. Хоростків, Антковим з с. Сидорів, Гаврилюком з с. Гумніська, Рокіцьким з с. Ласківці. Ніцовичем з с. Базар. В розмові з ними я запитав під котрими номерами вони живуть. Вони мені сказали й просили, щоб до них заходити часом на гутірку. По довшій розмові з ними, я пішов в місто на означене місце стрічі з Хорсуном. З Хорсуном ми перейшлися через площу Бернардинську і Марійську, Академічною вулицею на площу Фредри. В часі цього проходу я розповів Хорсунові яких знайомих священників зустрів я на Соборі і де я мешкаю. Хорсун дуже тим втішився і намовляв мене піти з ним до ресторану “Інтуріст” (“Георгій”) на вечерю. Я відмовлявся, що мені недобре в його товаристві ходити. Він тоді витягнув з кишені 300 крб.,

дав їх мені й казав самому йти на вечерю. На ці гроші він не хотів квіту. Сказав мені, що він живе в готелю “Інтурист” на другому поверсі ч. кімнати 26. Якщо б я прийшов і його там не застав, то буде там майор Дубовий і я можу все розказати про Собор, що мав би розказати йому. Слідуючу стрічу назначив мені на 8.3.1946 р., в годині 9-ій вечером, на його квартирі в готелі “Інтурист”.

По стрічі з Хорсуном я перейшовся по місті і повернув на квартиру, до “Брістоля”. тут з’їв вечерю і пішов відвідати священника Паланицю, який мешкав в кімнаті під 52 числом, разом з парохом о. Черняком з м. Копичинці. В розмові з тими священниками я випитував їх про програму Собору, який вже мав зачатися другого дня, ранком. Паланиця відповів, що фактично жодної програми ніхто не знає, а “зрештою, завтра побачимо й почуємо” - висловився він. Відтак о. Черняк почав розмову на тему священника Юрик Євгена, говорячи: “Цей хлопець молодий протягом кількох місяців добився великої ранги в Українській Церкві. Не тільки сповняє уряд канцлера, а навіть став, після загальної опінії духовенства, “єпископєбіліс” на Тернопільську область”. На це о. Паланиця відповів: “Знаєте, отче сусідо, що мене ця постать Юрика дуже цікавить. Оскільки я знаю Юрика, то він ще весною 1945 р. досить остро критикував ініціативу групу Костельника про воз’єднання уніятів з православними, а сьогодні він сам найбільшим апостолом православ’я.

- Темпора мутантур ет нос мутамур, - сказав Чорняк.

- Про публіко боно сер суо прівато боно, сер суїс гонорібус, - говорив Паланиця.

- Мігі діцітур, про секунда ет терція каузіс”.

Однак цю розмову перервав стукіт до дверей. До кімнати увійшов готелевий слуга і сказав, що мене викликає директор готелю до моєї кімнати.

Зайшовши в свою кімнату, я застав там незнайомого мені священника-співльокатора, що сидів п’яний на отамані і сварився з директором готелю. Директор звернувся до мене, що цей п’яний піп буде мешкати зі мною і моїм обов’язком буде його успокоювати, а головню не пустити його з кімнати. Якщо я не міг [би] дати собі зним ради, покликати готелеву службу, зв’язати, як барана, і положити спати. По цім директор відійшов. П’яний священник звернувся до мене й жалівся, що якийсь пан вдарив його в лице та забрав йому годинник. Оповідаючи те, він сказав, що є деканом, а якийсь посіпака мав право його бити. В ньому збудилася амбіція, він хотів встати та йти до директора і жадати можливостей зрєванжуватися. Я вмовляв його, що вже пізно і директора готелю вже нема, він хай виспитьсє до завтра

й завтра цю справу полагодить. Він таки почав вбиратися і хотів іти. Я розібрав його, кинув до ліжка, а убрання забрав і заніс до кімнати під 38 числом, де мешкав священник о. Плещан. Плещана вже не було в кімнаті, а був лише його співльокатор, незнакомий мені священник. Я оповів йому, що діється в моїй кімнаті, він негайно скинув реверенду, вбрався по-святськи й пішов до моєї кімнати. Я остався на коридорі під дверима, а цей священник увійшов до кімнати. В кімнаті він піднесеним голосом говорив: “Що ви тут робите? Де ви зайшли оправлятися? Це ж не оборна?” В цю хвилину я увійшов і побачив, що цей п’яниця вже “обригав” всю свою постіль та підлогу, а сам без підштанців стояв біля печі й полагоджував фізіологічну потребу. Цей священник до п’яниці говорив по-російськи, вдаючи перебраного енкаведиста. Насильно перекинув його на ліжку, вдарив в лице та зажадав документів. Це моментально отверезило п’яного і він подав свій портфель з документами. З-поміж цих документів цей священник забрав мандат та запрошення на Собор, а решту документів віддав. П’яному казав, щоб слідуючого дня він зголосився по свої документи в НКВД. Настривив його підвалом і вийшов, а я почав з п’яницею сваритися на свій рахунок. Остаточо я йому сказав спати і згасив світло. Після 20-ти хвилин цей п’яниця заснув, а [я] покликав уборщицю, щоб все це з підлоги запрятала. Уборщиця вичистила підлогу й оповідала мені, що в кімнаті ч. 41 є також п’яний священник-делегат. Він поломив крісло, а як вже заснув, то, сплячи, в ліжку полагодив свої фізіологічні потреби. Вона недавно закінчила там прятати і я вже покликав її сюди.

Слідуючого дня, ранком, до моєї кімнати увійшов директор готелю і сказав мойому співльокаторові заплатити 50 крб. за вичищення постелі та підлоги. Віддав йому документи та годинник і казав вже не йти в НКВД. Отверезілий вже священник заплатив гроші, взяв годинник, мандат і запрошення та просив директора, щоб той нічого нікому не говорив. Пізніше я довідався, що цей мій співльокатор був деканом в Дрогобицькій області. Цей знову ж священник-п’яниця з кімнати ч. 41, як говорила мені уборщиця, це парох с. Раків Кут Гусятинського р-ну Тернопільської області, по-прізвищу, правдо-подібно, Гунчак.

Дня 8.3.1946 р., ранком перед 10-ою годиною, я прийшов під [цер]кву св. Юра. Там було вже дуже багато священників-делегатів і кільканадцять світських людей. Від священників я довідався, що всі наради Собору відбудуться в церкві св. Юра. Кілька хвилин пізніше з церкви вийшов о. Костельник і сказав: “прошу чесних делегатів у церкву заходити, пред’являючи в дверях свої мандати”. До церкви

почали входити делегати, а з ними і я. В дверях церкви стояло три священики, які перевіряли мандати. Увійшовши в церкву, я завважив, що ціла середня нава заложена кріслами, які були уставлені в ряди, неначе в театральному залі. Збоку коло проповідальниці була побудована трибуна на взір проповідальниці. На переді, кілька метрів перед головним престолом, стояв довгий стіл, а з[а] ним три фотелеві крісла. По лівій стороні цього стола стояла лавка у формі льожи, звернена профілем до делегатів.

Точно в годині 10-й входові двері церкви замкнули на ключ, ключ витягнули й положили на столі перед престолом. Тоді о. Костельник звернувся до делегації з посьбою, щоб займали місця приготовані на кріслах в середній наві. Кому було б не вигідно або зимно сідати в останніх місцях при входових дверях, тому дозволив підійти ближче і сісти в лавки, які були в бічних навах.

Коли делегати заняли місця, Костельник почав говорити про ціль з'їзду представників Греко-Кат.[олицької] Церкви, то є духовенства і вірних. Поки сказав про ціль Собору, об'явив делегатам чому обради Собору відбуваються в самій церкві св. Юра і як делегати мають поводитися в час нарад Собору.

О.[тець] Костельник говорив: "Ініціативна група і комітет Собору застановлялися над місцем, де мали б відбутися обради Собору. Цей Собор є ділом Божим, надхнений Святим Духом, має рішати святу справу, має довершити акту повернення зблудних овець, задурманених блеском чужого, а навіть ворожого нам Риму, до свого рідного стада, до святої Христової віри в православному обряді і в православній церкві. Тому, що апостазія наших батьків від правдивої святої православної віри була зганьбленням і виреченням правдивого Христа, то зараз, коли нас просвітив Господь і силою Святого Духа натхнув нас до повернення до нього, ми рішилися в присутності живого й правдивого Бога, в Присвятій Тайній Евхаристії визнати відступництво наших батьків і нас самих та в покорі перед ним просити прощення і прийняти нас до своєї духовної православної сім'ї. Храм св. Юра, як осідок митрополії уніятської церкви, повинен бути місцем нашого упокорення перед Христом за наше заблудження. Отже з тих причин комітет Собору призначив церкву св. Юра на місце нарад Собору.

Дальше комітет постановив, що наради Собору мають відбуватися при замкнених дверях, а присутним на нарадах Собору може бути тільки цей делегат, що має мандат. Наради Собору мають бути безпереривні, аж до вичерпання програми дня. З тих же причин нікому не вільно виходити з нарад після уподобання. Тому делегатові,

який змерз би або потребував би полагодити свої природні потреби, можна виходити до захристії.

В часі нарад не треба себе привитувати через подання руки, а тільки словами: “Слав” - “Слава”.”

По вищезгаданих словах о. др. Костельник подав програму на 8.3, як перший день собору.

“Тому, що, як я сказав, - продовжував Костельник, - Собор цей є ділом Божим, натхнений Святим Духом, ми зачнемо нашу працю коротким богослуженням, призиванням святого Духа, щоб Дух Святий весь час Собору між нами перебував і уми наші просвічував в цій праці. Тимбільше, як нам усім відомо, кожний Собор чи синод починався призиванням Святого Духа. По богослуженні буде покликання Собору, а відтак будуть виступати прелегенти з доповіддями. Хто свіжий хотів би виступити з доповіддю, то прошу зголошуватися і реєструватися в президії. По закінченні доповідей буде проголошений час на дискусію над доповіддями, над ухваленими, перед тим, резолюціями. Опісля по збірній молитві закінчуться наради Собору нинішнього дня”.

По цих словах о. Костельник відійшов до захристії.

Через кілька хвилин на головному престолі засвітили світло. Зараз же до цього престолу приступило три священники в літургичних рясах, які заімпонували “Царю Небесний...”. Всі присутні поклакали й співали цю молитву.

В часі цієї молитви якийсь незнаний мені священник серед свого найближчого оточення делегатів почав нервовим голосом говорити: “Це впрост комедія. Пощо і причому взивати тут Святого Духа. Не хочуть пам’ятати заповіді Божої: “Не взивай імені Господа Бога твого надармо”. Люди, як ви можете холоднокровно дивитися на цю трагікомедію”. Потім він зловився руками за голову і, пересуваючись поволі в друге місце, говорив: “Боже, яка велика твоя терпеливість! Боже, чому земля під нами не розступиться”. Однак жодний делегат нічого не відзивався і не звертав на нього уваги. Коли він перейшов в інше місце, осталі священники питали один одного звідкіля він є. Так, як я довідався, він мав би походити з Перемишської дієцезії.

По закінченні богослужіння вийшов Костельник і попросив президію займати місця. До президії входив Костельник, о. Пельвецький і о. Мельник. Відтак Костельник запитав, хто має, може, інших кандидатів до президії. На це ніхто не відповідав і президія була затверджена в тому ж складі.

Президія зайняла свої місця і почались доповіді. Першим був реферат о. др. Костельника Гавриїла, якого він читав з трибуни. У рефераті була викладена історія Православної Української Церкви до

Берестейської Унії і безнастанні зусилля папського Риму при допомозі західних народів і держав латинізувати, а радше, скатолицизувати Українську Православну Церкву і увесь Український народ. Однак український народ сильно держиться віри батьків своїх православних, бо вірний своєму Великому Князеві Володимирові і його наступникам, що йому цю віру дали, прийнявши її не від папського Риму, а від православного Царгороду.

У зазіханнях папства на Українську Православну Церкву українському народові цілим своїм зусиллям йшов в обороні православної віри братній православний російський народ. Коли польські королі “папські хрестоносці для України” збройними силами напали на українські землі, грабили її бага[тс]ва і в першу чергу поневолювали Українську Православну Церкву, забороняли православному духовенству відправляти богослужіння, а навіть на вулицях показуватися в священничих церковних рясах. Натомість в дуже скорому темпі на українських окупованих землях засідало латинське духовенство, закладало свої школи, будувало латинськи церкви, а для підкріплення процесу латинізації Української Православної Церкви і польської влади на цих землях правительством польське населювало польських магнатів і урядників з полчищами війська. З бігом часу вище українське православне духовенство попало під вплив хитрого наїздника і дегенерувалося та хилилося до західної римської церкви. Православні єпископи, які йшли на уступки польським панам і їх латинському духовенству одержали крісла в польському сенаті. Рим почав їх гльорифікувати. Доходило до того, що перейшовши на католицизм, православних духовників зрадників і запродавців православної віри, що їх народ викляв і за шкі[д]ливу роботу знищив, Рим зачислав у ряди святих мучеників і проголошував “урбі ет орбі” - святими.

В тому місці Костельник насвітлив [зрад]ницьку роботу Йосафата Кунцевича, за яку сьогодні папа приказав малювати йому над головою авреолу святого. Потім Костельник піддавав критиці зрадницьку тактику декотрих гетьманів, котрі під покришкою визволення України з-під російських впливів лучилися з польським народом, а тимсамим давали змогу папським висланникам католицизувати Українську Православну Церкву: російський народ бачив згубну політику цих гетьманів для Української Православної Церкви, а тимсамим і загрозу для Російської Православної Церкви й тому старався зброєю і власною груддю захищати православну віру. Часами полялась українська кров від російської зброї, але це було внаслідок впертості українських гетьманів, котрі задля своїх особистих почестей та слави гнали

український народ до боротьби з російським народом, мовляв, це наш ворог, а тим часом продавали душі римським вислужникам, польським магнатам і королям.

Побідою для папського Риму було проголошення Берестейської Унії і заснування греко-католицької церкви на західних землях України.

Відтак Костельник представив шкідливість українському народові, яку принесло роз'єднання на полі церковному, та потягло за собою роз'єднання політичне і культурне.

Цю шкідливість для народу бачили деякі українські уніятські єпископи, а головню митрополит Андрей, котрий не раз цю тему порушував в розмовах навіть з Костельником. Митрополит Андрей думав над воз'єднання[м] української церкви дорогою повернення уніятів до православ'я, а в останньому за німецької окупації навіть видав відозву до православних українських владик з пропозицією з'їзду всіх православних і уніятських єпископів на Собор, щоб спільно обговорити справ[и] воз'єднання і воз'єднатися. Так, отже, справу воз'єднання двох українських церков розпочав сам митрополит Андрей Шептицький, а ми сьогодні його діло продовжуємо і, маємо надію, допровадимо до кінця.

З великою допомогою в цьому важливому ділі прийшла нам радянська влада, котра своєю могутньою армією нас визволила від німецького терору, з'єднала наші землі в одну цілість, а наш народ в одну сім'ю. Не кінець на тому. Радянська влада, в ділі воз'єднання, пішла нам з повною допомогою, улегшивши нам скликання Собору, дала повну опіку для всіх делегатів в часі транспорту й побуту їх на Соборі.

“Якщо ми сьогодні зібрались ось тут, - говорив Костельник, - то не в тій цілі, щоби щойно сьогодні шукати правди в православній чи уніятській церкві і щойно тоді нам рішатися куди йти. Ми про це все давно рішили й признали в душі, що Українська Церква - це наша церква, це – наша батьківська правдива віра, за оборону якої гинули наші предки. Ми сьогодні вже дозріли в своїх переконаннях, прийшли висказати прилюдно наші переконання і ось тут перед Богом визнати, що ми в імені цілої нашої уніятської сім'ї віддаємо голос за прилучення до нашої матірньої православної церкви”.

На цьому закінчив свою доповідь о. Костельник.

По закінченні реферату один із священників повідомив президію, а Костельник всіх делегатів, що на Собор прибули православні єпископи зі Східної України. Через хвилину до церкви, через захристію, увійшли три єпископи з Костельником і заняли місця в лаві-льожі, приготовленій з лівої сторони президіального стола. Костельник представив єпископів, а відтак єпископи привитали делегатів через

трикратне “Слава!”. Делегати відповіли також тричі “Слава!”, відтак один з єпископів поблагословив делегатів і всі посідали на свої місця.

На трибуну вийшов о. Пельвецький. Цей говорив про догматичні різниці між православною а католицькою церквами, яких є чотири, а саме:

1. Православна церква признає і вірить, що позагробове життя, як подає Святе Письмо, складається з неба для праведників і пекла для проклятих. Церква католицька сама собі безпідставно створила ще третє місце для душ з часовими карами за гріхи, а то чистилище.

2. Православна церква признає, що тільки один Ісус Христос почався в Матері Божій без найменшого гріха, тимбільше гріха первородного, а всі інші люди без виїмку почалися у грісі первородному. Католицька церква зате ухвалили Вселенським Собором, що Марія Матір Божа почалась в утробі своєї матері св. Анни без найменшого порока гріховного, а, щонайважніше, без гріха первородного. Вселенський Собор католицької церкви ухвалив це як догму і навіть назначив цей день Непорочного Зачаття П.Д.М. на 8 грудня

3. Православна церква вірить, що третя особа Божа – Св. Дух походить від Бога Отця, натомість католиц[ь]ка церква признає, що Бог Дух Святий походить від Бога Отця і Бога Сина.

4. Православна церква признає головою своєї церкви єпископа визначеного серед свого народу, це значить, що кожний нарід православний головою своєї церкви має єпископа своєї національності. Католицька церква головою признає тільки римського єпископа у Ватикані, а ним може бути тільки італієць (папа).

Дальше о. Пельвецький говорив про обрядові різниці в обох церквах.

По Пельвецькому виступало ще близько 10 доповідачів-священників, а між ними двох або трьох світських людей. Доповідачів цих я не знав і не міг довідатися хто вони такі. Пригадати собі зміст їх доповідей я зараз не в силі тому, що я їх всіх і не чув з причини їхніх слабих голосів і досить великого руху делегатів, що змерзши проходилися по церкві.

Деякі прелегенти висказували похвальні бесіди на адрес[и] ініціаторів воз'єднання і радянського уряду за допровадження до кінця діла воз'єднання церкви, за яке український нарід боровся кілька століть. Такою була промова якогось священника (около 40 літ, блондин, з Самбірщини), яка викликала іронічні усмішки й шомрання між делегатами, а молодий парох з с. Сидорів Антків сказав: “Шкода, що не налили вина в лямпки, а були б ми запили тост”.

Один бесідник, якийсь молодий магістер, говорив на тему заслуг радянського уряду для української церкви й народу через допровадження до воз'єднання церкви, а тимсамим до політичного з'єдинення. Тут радянський уряд відчув довголітню болячку українського народу, а іменно розподіл України на Західну і Східну. Радянська власть зрозуміла, що причиною цього роз[д]воєння українського народу, є головню розбиття церкви на православну і уніятську. Радянська власть відчула, що цей церковний розкол в українському народі викликає ворожнечу між одним народом і тому, щоб зліквідувати цей антагонізм між східними і західними українцями, пішла з повною допомогою ініціативній групі. З той то причини ми українці повинні бути незвичайно вдячні радянській владі за її так велику благодать для нас, яку вона виявила в ділі воз'єднання української церкви, яке є початком духовного воз'єднання цілого народу.

Около години 2.30 закінчились промови й тоді знову виступав о. Костельник. Він спитав делегатів, чи хоче хтось забирати голос, як доповідач, але ніхто не відзивався на знак, що більше ніхто не буде говорити. Тоді Костельник проголосив час на дискусію над виголошеними доповідями. По кількахвилинній мовчанці делегати заявили, що тут немає над чим вести дискусії, бо всі реферати були ясні і зрозумілі, щоб врятувати прикру ситуацію, один із делегатів-священників поставив питання, в як[и]й спосіб впроваджувати обрядові зміни у відправі літургії і всіх інших богослужень. Костельник відповів, що обрядових змін у відправах богослужень поки що не треба, по-перше тому, що священники самі їх добре не знають, а, по-друге, що через нагле впровадження обрядових змін в життя можна викликати серед вірних несмак, обурення, ворожнечу до нашого духовенства, а що за тим іде – атеїзм. Поки що в обряди не треба нічого зміняти. У богослуженнях поминати, однак, вже нових церковних достойників. Докладні інструкції делегатам-священникам будуть давати отці завтра, то є 9.3. в залах, де поміщається комітет Собору і в захристії.

Потім Костельник заявив, що поділ на єпархії змінений і буде відповідати адміністративному поділові на області, а деканати відповідатимуть районам. Відтак повідомив, що вже є новоконсекровані єпископи: о. Пельвецький з призначенням на Станиславську область і Мельник на Дрогобицьку. Львівська і Тернопільська єпархії поки що не мають своїх єпископів і тому на ці дві області є назначений архієпископ Макарій, що буде перебувати у Львові. Є надія, що вкортці будуть консекровані ще нові єпископи, кандидатури яких держаться ще а тайні.

Сказавши це, Костельник виліз на трибуну, казав делегатам зайняти місця по[с]ередині церкви так, щоб усіх докладно було видно і об'явив, що наради Собору добігають кінця і треба буде приступати до ухвалення резолюцій Собору. Казав, щоб усі уважно слухали уложених точок резолюції, які буде відчитувати, а потім нехай хтось вносить, по своїй думці, якусь коректу, якщо така буде потрібна.

Костельник став поволі читати точку за точкою (тому, що я записку з резолюціями передав підполк. Хорсунові, не можу собі тих точок дослівно пригадати і подаю тільки їх зміст без правдивої форми).

“Львівський Собор Греко-Католицької Церкви по воз'єднанню з Православною Церквою, що відбувся в катедральному Соборі святого Юра в днях 8-10 березня 1946 р. приймає таку резолюцію:

1. Греко-Католицька Церква Західної України ліквідує постанови Берестейської Унії.

2. Греко-Католицька Церква Західної України на все зриває злуку з римською католицькою церквою.

3. Греко-Католицька Церква Західної України повертає до своєї матірної Православної Церкви всієї України і воз'єднується з нею.

4. З'єдинена Православна Церква Західної України з Православною Церквою всієї України просить про з'єднання її з Православною Церквою СРСР.”

(Костельник читав ці резолюції два рази).

Тому, що ніхто не виголошував поправок, Костельник зарядив голосування над резолюцією. Голосування відбувалось через піднесення правої руки. Таких, які не підносили б руки, не було. (Всіх делегатів було понад 300).

По голосуванні Костельник зарядив спільну молитву через відспівання “Під Твою милість...” і відмовлення “Отче наш...” і “Богородице...”.

Після молитви Костельник сказав, що вечером того ж дня будуть сповідати в церкві св. Юра і побажано є, щоб всі делегати приступили до святої сповіді. Дня 9 березня всі отці-делегати відправлять літ[ур]гії, а делегати світські запричащаються. В 6-ій годині пополудні відправиться торжественна вечірня з литією. Тоді Костельник подав програму ще й на третій день Собору.

Дня 10.3, в годині 12-ій, в храмі Св. Юра відправиться торжественна літургія, яку будуть відправляти єпископи-гості і два новоконсекровані єпископи місцеві, а після літургії відбудеться в ресторані “Брістоль” спільний обід і делегати роз'їдуться додому.

Дня 8 березня, в годині 4-ій пополудні, відкрито двері храму і делегати розійшлися на обід. Так закінчився перший день нарад

Львівського Собору, який був рівночасно кінцем цілого Собору, бо наступних два – це вже були тільки самі відправи і богослужіння. Вечером того дня в одному кінотеатрі безплатно висвітлювали фільм для делегатів про косекрацію Пельвецького і Мельника в Києві.

В 9-й годині вечером я зайшов до готелю “Інтурист” до підполк. Хорсуна. Його не було, а майор Дубовий, що мешкав разом з ним, сказав прийти другого дня, то є 9.3, в 10-й годині.

Вернувши до “Брістоля”, по вечері я зайшов на квартиру о. Юрик Євгена, що жив під 25 числом. Його я не застав на квартирі, а, як вертав під своє число, на коридорі стрів о. Ніцовича, пароха з с. Базар. Він зайшов зі мною до моєї кімнати й ми почали гутірку.

- Яке вражіння робить на вас Собор? - спитав мене Ніцович.

- Я не можу багато говорити про вражіння тому, що я перший раз в житті беру участь в такому зїзді і, зрозуміла річ, все це для мене виглядає свіже й нове. В кожному разі я не мав би охоти другий раз бути присутнім на таких довгих нарадах серед неопалених мурів церкви, бо це може коштувати здоров'я.

- Собор цей не має вигляду, що він відбувається під совєтською владою. Москалі, видно, бачать тут велику політичну користь для себе, коли вони все це фінансують і комфортно обслуговують, згадати тільки про вагони-пульмани для делегатів, готель, першорядний харч і т.д.

Ми були б ще говорили, але почули якісь кроки на коридорі і я заглянув, що там діється. На коридорі я побачив, як міліціонер і директор готелю тягнули під руки о. Гунчака з с. Раків Кут, Гусятинського р-ну, а цей шарпався і не хотів іти в свою кімнату. Сам Гунчак був п'яний, обшарпаний, вивалений, без футра і шапки. Його футро несла готелева уборщиця, а шапку держав у руці міліціонер. Гунчака насильно впхнули до кімнати і посадили на ліжку, а директор почав говорити до нас, що цей піп впився в ресторані, вийшов на вулицю впав на хіднику й лежав, аж надійшов міліціонер, вийняв у нього документи і, коли між документами знайшов мандат на Собор, привів до готелю і спитав дижурного, чи такий живе в готелю. Йому потвердили і він поміг привести п'яного на місце, під його номер.

Директор (москаль) почав жалітися на поступки деяких делегатів-священиків за їхнє п'янство і броварії, які внаслідок пиття вони виправляють.

О годині 11-й вечером я пішов спати, але свого субльокатора на квартирі не застав. Щойно після півночі він прийшов п'яний, почав мене будити, говорячи, що він дасть мені гроші, щоб піти принести горілки й будемо пити. Я розізлився, роздягнув його, нагнав спати і погасив світло. Він чогось ходив ще по кімнаті, виходив на коридор,

щось бурмотів і, кінець-кінців, ліг серед кімнати на підлогу і спав до другого дня.

Дня 9. березня рано я встав і хотів іти до готелю “Інтуріст” на стрічу з Хорсуном. Того дня мали відбуватися богослуження всіх священників-делегатів і причастіє для світських делегатів. Тому, що я не думав брати участі того дня в богослуженнях, подався до готелю “Інтуріст”.

Хорсун і майор Дубовий були в своїй кімнаті. Я переповів їм про все те, що було на Соборі 8.3, мої розмови з делегатами та що діялось в готелю “Брістоль”. Майор Дубовий все це собі списав, а Хорсун казав мені дати цю записку, яку я виготовив на нарадах Собору. У записці я зазначив прелегентів, які виступали, і коротко суть їхніх промов, точки ухвалені резолюції і програму на наступних два дні. Після того Хорсун відпустив мене та казав, що, як буду мати щось нового, зайти до нього. Відсіля я пішов на базар дещо собі купити. Повернувши з базару, пообідав, положився в ліжку і читав газету.

Вечером, з’ївши вечерю, я зайшов до кімнати о. Юрика Євгена. В нього застав о. Анткового, пароха з с. Сидорів Пробіжнянського р-ну і ще одного священника з с. Чорнокінці, якого прізвища не знаю. Юрик в розмові почав мене намовляти, щоб я женився і зголосився до висвячення. Я все це брав за жарт і тому жартом відповідав, що вже застарий до женячки, а до висвячення пішов би голоситися, але хіба впрост на єпископа. Юрик почав представляти, як то тепер буде добре священникам, як радянська влада зараз дає повну змогу розвиватися духовенству, що навіть сам уряд піде з повною допомогою духовенству при закладанні духовних семінарій і в тій цілі виділить окрем[і] субвенції.

В кімнату Юрика почали заходити щораз то інші священники-делегати, котрих Юрик списував в цілі взяти спільні залізнодорожні білети на пов[о]ротну дорогу домів. З тих причин я пішов на свою квартиру і допізна читав якийсь журнал, що знайшов в шухляді свого столика.

Дня 10.3. в годині 11-ій, я пішов до Собору Святого Юра на єпископську літургію. Церква вже була вщерть виповнена вірними і духовенством. Довго ще прийшлося чекати, поки почалась відправа. Літургія відправлялась так поволі, а переповнення було так велике, що мені почалось робити слабо і я перед відчитанням Євангелія вийшов з церкви й пішов додому. На спільний обід я рівнож не ходив тому, що почував себе хворим і лежав в ліжку. Передвечером встав і зайшов до о. Паланиці Дмитра і автом ми оба поїхали на двірець. Там зайшов я до свого вагону, виліз на горішну полицю і положився. Пізнім вечером поїзд від’їхав зі Львова на Тернопіль. Через цілу

дорогу я спав і обудився аж під Тернополем. Між священниками йшла розмова про Собор і я почав звертати увагу на зміст цих розмов.

До Чорткова поїзд приїхав щойно пополудні 11.3.1946 р. Слідуючого дня, вечером, я зайшов до Хорсуна в Чорткові. Хорсун почав розпитувати мене про дорогу зі Львова. Я розповів, що їхав разом з священниками-делегатами Собору, розповів про розмову між священниками. Між іншими парох з с. Базар о. Ніцович сказав, що цей Собор – це тільки пародія, а ніщо інше, що це тільки початок московської антирелігійної роботи в Західній Україні. Дальше цей священник говорив, що скликанням цього Собору більшовики, знаючи прив'язання наших вірних до греко-кат.[олицької] церкви, хочуть викликати недовір'я в народі до духовенства. Недовір'я буде причиною до всякого сектанства, що використає ворог і почне ширити атеїстичну пропаганду. Кінець-кінців дійде до того, чого собі, в першій мірі, бажають більшовики, до зникну всякої релігії, до остаточної ліквідації церкви. На це відізався парох з с. Шманьківці о. Стечик Микола: “Думаю, що наколи б більшовики хотіли зліквідувати церкву, то не мусіли б уживати аж такого підступу. Самі ми бачимо, який це кошт для держави та скільки церемоній. Бачимо, що більшовики не тільки в нас не виступають проти церкви, але також на Сході і в Московщині відкривають церкви і під тим оглядом дають повну свободу церкві і народові. Якщо б вони хотіли церкву ліквідувати, то виарештували б священників, а церковні будівлі замінили б на якісь інші інституції. Я вважаю, що уряд зовсім безсторонньо і безкорисно дав нам поміч в скликанні Собору і зовсім не зміряє до ліквідації церкви”. Парох с. Раків Кут о. Гунчак висловився, що більшовики не є аж такі “мило-сердні” і “безінтересовні” для українського духовенства та церкви, щоби так нам несли щедрю поміч, коли вони є найбільшими нашими ворогами. Це вони вхопились проворної і хитрої політики супроти нас. Більшовики хотять перед світом заімпонувати великою толеранцією релігії в себе та апостольством православ'я, прикриваючи себе цим, наче маскою. Під тою огидною маскою, говорив дальше о. Гунчак, криється “вовк в овечій шкурі”. Такою тактикою боротьби з церквою, яку вони зараз вибрали, без терору і без великого шуму перед світом хитро доконають того, чого собі бажають, а іменно – знищать церкву.

Парох з с. Угринь о. Паланиця сказав, що політика більшовиків в цій ділянці боротьби є справді дуже хитра і цею допомогою більшовиків в Соборі можуть тішитися хіба тільки політично сліпі люди. В цьому випадку “ласкавої московської доброти” ми можемо передбачувати для себе дуже тяжку будучність. Треба нам вірити в це, що вкортці більшовики будуть тріюмфувати велику перемогу над

зліквідованою церквою. Однак, вони, як парохі, морально не будуть відповідати перед Богом за погублені душі зневірених людей внаслідок приступлення духовенства до православної церкви тому, що вони роблять це під натиском вищого духовенства, якому вони вже при священнях складали приречення вірності й послуху. Тут о. Гунчак глянув на о. Стеценка і сказав: “Прошу отців! Прошу покинути цю розмову тому, що не всі присутні є священники, а, щобільше, не всі учасники Собору годяться з нашими поглядами і стають в обороні “побожного Кремля”. Отець Стеценко зрозумів, однак, що це було сказано проти нього і тому мовчки покинув товариство та підійшов до другої групи священників, між котрими були: о. Антків з с. Сидорів, о. Плецан з с. Романівка і парох з с. Чорнокінці. По відході о. Стеценка о. Гунчак сказав, іронічно усміхаючись: “на злодієві шапка горить”. За це “єпископєбіліс” Юрик нагородив його вже урядом декана. От часи настали. Ми, старші священники, будемо мусіти ще таких молокососів не тільки слухати, але й ще в руку лизати. Та нехай собі Стеценко допинає навіть владичної мітри, але годі, щоб я йому признав рацію і поклонився”.

По хвилі парох з с. Хоростків о. Єднак спитав присутніх: “Я знову думаю весь час над тим, в який спосіб приготувати своїх людей на прийняття православ’я. Мої люди будуть мене прямо гонити з села”. На це відповів о. Гунчак: “Перед своїми людьми не буду справи конспірувати. Я одверто скажу, що мене покликали на Собор і, прямо під натиском московських штиків нам всім сказали прийняти православ’я. Скажу, що я в душі остався тим, чим був попередньо, а люди як собі схочуть: нехай визнають собі православного Бога”. Отець Єднак сказав, що це не є добрий спосіб виходу з нашого прикрого положення. Людей сьогодні чимбудь[]не збудеш.

З порадою виступив о. Паланиця, який сказав, що, по його думці, найкраще нічого не говорити народові. Не треба навіть признаватися, що взагалі були на якомусь Соборі. Якщо вже люди довідаються про Собор іншою дорогою, то тоді можна буде пояснити тим, що єдність нашої церкви вже давно була побажана й вона конечна для нашого народу. Тому, що наш нарід був дуже прив’язаний до митрополита Андрея треба буде наводити його слова, в яких він висказував думку про з’єднання Української Західної Церкви зі Східною і до цього він змагав всіми силами. Смерть, однак, не дозволила йому цього діла довершити. Митрополит Андрей уважав, що з’єдинення є конечне.

Вміжчасі о. Ніцович підсунувся до мене й почав зі мною притишену розмову. Питав мене, що я робив в часі німецької окупації та чим зараз займаюся. Я розповів, що за німців був в підпіллі, а зараз, перебувши рік в тюрмі, живу вдома при братові і лікуюся, тому

що чуюся хворим. Думав я висвятитися, але зараз така невиразна ситуація в церкві, що я не знаю сам, що мені з собою робити. Ніцович радив мені, що можна б висвятитися, йде тільки про це, щоб я був тим священником українським таким, яким хоче український нарід мене видіти. Дальше Ніцович говорив, що, хоч священники на Соборі прийняли православ'я, то зробили це тільки формально, під натиском більшовиків через особу Костельника Гавриїла. Однак, по поваленні радянської влади всі ці священники, за виїмком декотрих, стануть знову на своєму пості греко-католицького священника. Хіба ніхто не повірить в це, що більшовицька [в]лада, як терористична, може вдержатися. Вдальшому питав, хто мене делегував на Соборі. Я відповів, що зробив це в порозумінні з Костельником о. Юрик, теперішній єпископський канцлер, якого я пізнав на празнику в Угрині в о. Паланиці.

Відтак я спитав Ніцовича про його дітей, на що цей відповів, що найстарша дочка Смаль Люба зі своїм мужем в часі відступу німців 1944 р. виїхала на Захід, молодша Дзюня Гафткович з мужем своїм також поїхала за німцями, а наймолодша Оріся в часі переходу фронту 1944 р. вийшла з дому і про неї немає жодної відомости. Він припускає тільки, що вона напевно є на Заході з двома старшими дочками. Син Роман є в ЧА. Нарікав, що більшовики йому вже так докучили своїми візитами, що він попав уже в нервовий розстрій та відновилась його давня шлункова хвороба. Він ніколи не думав їхати на Собор, тимбільше, що є хворий, але побоювся не їхати, бо був переконаний, що за призначеними делегатами більшовики слідкують. Дальше Ніцович говорив, що зі своєї присутности на Соборі він нічого не скористав, хіба тільки подивився на ту комедію, яку Костельник показав в церкві Святого Юра.

Тому, що він був фактично хворий і положився спочивати, я перейшов до групи, де був о. Гунчак. Тут почув, як о. Гунчак переповідав священникам факт вбивства його дівчини-вихованки підпільниками. Говорив, що ця вихованка була членом ОУН та що за її життя підпільники заходили до нього, нераз ночували і робили сходини. В цих сходинах він нераз брав участь і чув, як провідники з'ясовували політичний стан. Політичний напрямок ОУН-івців йому подобався і він з цими провідниками говорив ширше на ці теми, а вони йому давали читати підпільну літературу. Від смерті [й]ого вихованки підпільники не мають відваги до нього заходити, як раніше, але літературу до читання передають.

Хорсун питав мене, чи [я] Гунчака знав, будучи ще в підпіллі. Я відповів, що перший раз побачив його і про нього почув щойно на Соборі. Про Ніцовича Хорсун питав, чи він був членом ОУН. Я відповів,

що про це ніколи не чув, тому не можу нічого конкретного сказати. Про його найстаршу дочку Смаль Любу розказав, що пізнав її на Холмщині 1941 р. весною, де ми обоє учителювали. В місяці серпні 1941 р. я заїхав був до с. Базар до о. Ніцовича відвідати його і його родину та нав'язати ближче знайомство з його наймолодшою дочкою Орисею в цілях матримоніальних. Тоді щойно я пізнав ближче цілу його родину, крім середущої дочки, якої не було тоді вдома. На політичні теми з о. Ніцовичом я не говорив тому, що тоді я мав голову заняту більше його дочкою, як політикою. В пізніших часах я з Ніцовичем не стрічався, аж на Соборі.

Хорсун питав мене ще, хто зі знаних мені священників був членом ОУН. Я відповів, що таких не знаю. Відтак питав, кого я знаю, щоб працював з німцями як сексот. Я подав, що чув про співпрацю з німцями священника з с. Ягольниця Стара Романовського Івана. На запитання Хорсуна, які факти маю на доказ співпраці Романовського з німцями і де цей Романовський зараз знаходиться, я відповів, що ще в підпіллі чув від Гаврона Осипа і Рижак Михайла, що Романовський є німецьким донощиком, і вони перестерігали мене, щоб не входити з ним в жодні розмови на політичні теми. Ближчих даних про його працю з німцями не маю. По виході з тюрми довідався, що Романовський переїхав на іншу парохію, але куди – нікому невідомо. Жінку його і одну молодшу дочку, що вийшла заміж за Яворського, я бачив кілька разів на вулиці в Чорткові. Де вони живуть, також не знаю, бо їх про це не питав і ще з ними не говорив. Хорсун сказав, щоб зараз йому списати свою поворотну дорогу зі Львова і розмови зі священниками-делегатами Собору. Я про це все написав. На відхідному Хорсун сказав мені, щоб я старався говорити з священниками на тему з'єдинення української церкви і довідатися які їхні погляди на з'єдинення. На ці теми говорити не тільки з священниками – учасниками Собору, але й з іншими священниками. Рівнож пронюхати, яке ставлення священників Василіян та яку в тому напрямі вони ведуть пропаганду. По спроможности старатися також говорити на цю тему з підпільниками. На цьому стріча скінчилася і я відійшов додому.

Слідуюча стріча відбулася вечером в четвер перед Воскресенням Христовим. На цій стрічі я жалівся Хорсунові, що, коли дня 5.3.1946 р. Хорсун був у мене вдома і як москалі робили на господарстві ревізію, випустили братове чотир[и]місячне поросся. Воно втекло на город, сусід його зайняв і не хоче до цього признатися. За це, що братова домагалася у того сусіда звороту поросяти, він на третю ніч потроїв у брата усі кури. Хорсун спитав, що це за сусід. Я подав прізвище і Хорсун сказав, що пішле туди на ревізію більшовиків і вони поросся

відберуть. Однак я на це не погодився і сказав, що це не буде для мене корисним, бо люди будуть підозрівати, що я чи брат маємо з більшовиками якийсь контакт.

Друга справа, задля якої я жалувався перед Хорсуном, була така: мати угринського підпільника Шушко Григорія - "Шума" говорить в селі, що мій брат після свого 10-літнього сина, щоб побив вікна у порожній хаті її сина підпільника "Шума". Є, однак, всі свідки – сусіди цієї хати, які ї[й] говорять, що вікна в цій хаті вибив один москаль з місцевого гарнізону Колька. Він зробив це тоді, коли більшовики робили перевірку в селі і тоді саме він стріляв до середини хати з автомата. Це діялося вдень, люди бачили й питали його пощо він це робить, на що цей відповів: "Жаль тобі бандерівських вікон, а то я зараз її підпалю та ще й ви сусіди через цю хату згорите". Хорсун запевняв, що тут немає чого боятися, бо свідки зізнають, що син брата нічого не винен. Я говорив далі, що "Шум" не буде випитувати свідків, хто вибив вікна в його хаті, він повірить тільки своїй матері і під претекстом побиття вікон пішле вночі своїх хлопців, щоб нашу родину вимордували. Я не можу себе схоронити тим, що заберуся з села, як рівнож не можу забрати брата з родиною, покидати господарку та втікати з дому. Хорсун говорив, що приказав би арештувати матір "Шума" і в цей спосіб прояснити її неслухняні підозріння. Я, однак, не погоджувався з тим, пояснюючи, що це буде ще гірше, бо якщо тільки стару арештують, то нам всім вже треба втікати з дому. Схитритися на все перед підпільниками є неможливо. Тоді Хорсун порадив мен[і], щоб я, оскільки це можливо, не заходив так часто додому, а головне, щоб вдома не ночував, а більше перебував в Чорткові. Я погоджувався і казав, що треба буде мені приписатися в житловому управлінні на сталого жителя м. Чорткова, але Хорсун сказав, що такого не треба робити. Найкраще, що[б] я йому сказав місце, де я міг би в Чорткові ночувати, а наколи б яка перевірка нічю мене придержала, то тільки начальникові паспортного стола чи начальникові міліції можна сказати, що він (Хорсун) казав там ночувати. По такому поведінні мене зараз мали б звільнити. Коли б після звільнення вернув на квартиру, мав говорити, що заплатив 100 крб. штрафу. Я подав Хорсунові адресу одної пані, де я мав би перебувати, а саме: Сампара Степанія Петрівна, вул. Копичинська 3. Хорсун спитав, хто є ця жінка. Я розповів, що її муж був кравцем і зараз сидить в тюрмі в Чорткові, засуджений на 10 років, як учасник "СС Дивізії – Галичина". Вона зараз має невеличку крамницю на базарі в м. Чорткові, де й переживає зі своїми дітьми та старшою сестрою. Хорсун погодився з тим, однак висловив побоювання, чи до неї

заходять часом підпільники. Я запевнив його, що цю жінку добре знаю, в неї вже не раз ночував і до неї підпільники певно не заходять. Потім Хорсун мене спитав, чи я говорив вже з якими священиками чи підпільниками. Я відповів, що від арештування “Дуба” і його спілки та Бегар Теодора з жодними підпільниками я ще не стрічався. З священиками за цей час я не говорив, крім о. Паланиці і то тільки в м. Чорткові через 5- 10 хвилин. На теми Собору ми нічого не говорили, бо не було на це часу.

Дальше Хорсун питав мене, чи я знав в с. Угринь студента Лесів Володимира Васильовича. Я відповів, що його дуже добре знаю тому, що це мій сусід, а, крім того, ще й мій свояк. Про нього Хорсун питав, чи він був членом ОУН та де він зараз знаходиться. Я пояснив йому, що [по] виході з тюрми довідався від своїх домашніх, що Лесів з приходом ЧА 1944 р. пішов в підпілля і весною 1945 р. згинув у бою з більшовиками в лісі Галилея під селом Угринь. Хорсун питав також чи його батько Лесів Василь мав більше синів, на що я відповів, що мав тільки одного сина Володимира та одну дочку Павлину, яка вийшла заміж за Федорчука Петра - “Чорноту”. Більше дітей у нього не було. Тоді Хорсун сказав, що батьком Лесів Володимира є не Лесів Василь, а тільки Лесів Микола. Я однак заперечив тому, бо Лесів Володимир був тільки один в селі Угринь і батько його тільки Василь. Лесів Микола є в селі Угринь, однак сина Володимира не мав ніколи, а мав два сини – Петра і Івана. Це що Лесів Микола і його жінка Марія сидять в тюрмі під закидом, що вони батьки Володимира, то вони терплять зовсім невинно за чужі гріхи, а правдиві батьки Володимира преспокійно сидять собі вдома. Дальше Хорсун запитував, хто винен в цій так великій і несправедливій помилці. Я відповів, що цю справу знаю добре, бо про неї голосно говорять всі люди, а дочка Лесів Миколи вже кілька разів сварилася з головою сільради Лесів Іваном і Лесів Василем – правдивим батьком Володимира за це, що вони оба невинно посадили в тюрму її батьків. Я оповів Хорсуну, що органи безпеки вже давніше шукали за підпільником Лесів Володимиром. По його смерті більшовики питали голову сільради Лесів Івана про батьків Володимира. Тому, що голова сільради є двоюрідним братом Лесів Василя, і щоб його більшовики не замкнули, голова сказав, що батьки Володимира є не Лесів Василь і його жінка Євдокія, а Лесів Микола і його жінка Марія. Більшовики повірили голові сільради й тому арештували зовсім не винних Лесів Миколу і його жінку. Тоді щойно Хорсун сказав, знякотивши, що ця справа його мало інтересує, що НКГБ цієї справи не вело й не веде, бо цим займається НКВД. Це, що він питав про цю справу, то тільки з цікавості, бо він про цього Лесів

Володимира говорив з одним співпрацівником НКВД і подумав запитати принагідно про це мене.

Дальше питав мене, скільки втрати мав брат з цієї причини, що пропала свинка і потроєно кури. Я відповів, що, так як ми з братом обчислили, виходить приблизно на 4 тисячі крб. Він висловив співчуття і приобіцяв цю втрату якось винагородити. (По сьогоднішній день тієї винагороди ніхто небачив). На цьому ми закінчили, Хорсун казав мені написати справу Лесів Володимира і його батьків, що я і зробив і на тому ми розійшлися.

Слідуюча стріча була, правдоподібно, 20 травня 1946 р. Цього разу Хорсуна вдома не було і я пішов до дому Свердлова при вул. Зелена 6. Тут ходило про вироблення пропуску до Львова, куди я мав везти хвору жінку з с. Угринь – Гриців Настю, до лічниці. Я просив Свердлова, щоб він мені такий пропуск виробив, бо сам я не хотів іти в УНКВД, яке такі пропуски видає. Свердлов, однак, не хотів іти, а сказав, що піде щойно тоді, коли я сам не можу цього поладити. Наколи б я пропуск одержав, то перед від'їздом до Львова мав зайти до нього. Його мав я стрінути на квартирі Хорсуна, бо коло Свердлова дуже погані сусіди й сюди зле заходити.

Дня 27 травня 1946 р. я одержав пропуск і вечером того ж дня зайшов до Хорсуна. Тут застав його і Свердлова. Хорсун щойно приїхав з дороги й дуже не мав часу. Спішився до Управління, куди його вже два рази викликали. Запитав мене, коли хочу їхати до Львова, і казав, щоб не дуже спішитися з поворотом, а задержатися кілька днів у Львові, походити трохи по базарах, по вулицях, заходити в кіно, театри, може при тій нагоді стріну когось зі старих знайомих з підпілля. З такими знайними мав я незамітно говорити про підпілля, питати про інших знайомих мені підпільників, а найважливіше, слідити куди ці підпільники будуть заходити.

Питав також, чи я не знав або не знаю підпільниці по пс. “Марта”. Я відповів, що такого псевда не чув. Її правдиве прізвище, як говорив Хорсун, Кізімозич Марія, яка за німців працювала в Українському Окружному Комітеті. Я говорив, що за німців в Чортківщині не працював і всіх працівників комітету не знаю. Чув тільки, якийсь Кізімович держав в Чорткові аптек[у]. За словами Хорсуна ця підпільниця мала б бути сестрою цього аптекаря. Про неї я нічого не міг сказати, бо її не знав. Хорсун говорив, що ця “Марта” займає вищий пост в ОУН і зараз крутиться в таких селах: Жилинці, Козаччина, Озеряни. Я сказав Хорсунові, що в Чорткові працювала Змієвець Марія, яка зараз живе при вул. Надрічна 52, в м. Чорткові. Цю Змієвець можна розпитати про “Марту”, бо вона напевно буде її ближче знати.

Хорсун погодився з тим і припоручив мені, щоб я цю Змієвець, як свою знайому, розпитав про “Марту”. Я обіцяв це зробити тому, що зі Змієвець дуже добрий знакомий ще з літа 1941 р. Про Змієвець Хорсун випитував, що це за одна та звідкіля я її знаю. Я розповів, що 1940 р. вона приїхала зі своїм мужем зі східних областей УРСР. Муж її був інженер-агроном в колгоспі в с. Угринь. Коли 1941 р. ЧА відступала на Схід, Змієвич [Змієвець] з жінкою і дитиною залишилися в с. Угринь. Коли я повернув додому, запізнався з ними в хаті Бегар Теодора, де вони в той час жили. Під час німецької окупації ця родина перенеслась жити до Чорткова. Змієвець став на роботу в фабриці дріжджей в с. Колиндяни Чортківського р-ну, куди щоденно [доїздив] з Чорткова. Осінню 1942 р. німецька автомашина розбила інженера Змієвець, а його жінка Марія стала до праці в Укр. Окр. Комітеті в Чорткові. По якомусь часі Змієвець запізналась з одним німцем і стала фольксдойчеркою. З приходом ЧА 1944 р. Змієвець вийшла заміж за якогось руського майора, перед яким визнала всі свої гріхи, які мала з часів німецької окупації, а цей віддав її в руки органів безпеки. Змієвець сиділа в тюрмі через 18 місяців, там привела дитину, а по виході з тюрми стала працювати в діточих яслах в м. Чорткові. З нею я часто стрічаюся на базарі.

Хорсун вийняв зі своєї шкіряної торби три-чотири фотографії і показуючи мені по одній, питав, чи я когось з тих людей знаю. На одній знімці була сама молода жінка, якої я зовсім не знав. На другій пізнав бувшого обласного реф. СБ по Тернопільській області - “Максима”. Про нього я сказав, хто це є. На третій знімці я рівнож нікого не пізнав.

Потім Хорсун питав мене, чи чув я присуд “Дуба” і його спілки. Питав також, що люди говорять про це. Я сказав, що про суд чув, але з людьми на цю тему не говорив нічого. Чув тільки те, що Бегар Павлові забагато присудили, а Федорчук Петрові, відносно всіх, досить мало.

На відході Хорсун пригадав мені ще раз мої завдання у Львові [і] я відійшов додому.

Дня 28 травня я від'їхав до Львова. Дня 1 червня 1946 р., передвечером, повернув назад до Чорткова. Довше у Львові я не міг бути тому, що там не мав знайомих, а в готелях не було місця, щоб перебути. Мешкати знову приватно й платити я не мав грошей. У Львові зі знайомих не стрічав нікого. В другій половині червня я зайшов до Хорсуна, але не застав нікого вдома. Коли прийшов до Свердлова, його жінка сказала, що він виїхав і верне, аж після першого липня. Про Хорсуна сказала, що він з усією родиною від'їхав у відпустку і має повернути около 10 липня. Звідсіля я вернув додому.

Перед 10-тим липня я знов зайшов до Хорсуна і вдруге не застав нікого вдома. Сходячи з поверха, я стрінув жінку капітана НКГБ, який мешкав в цьому самому домі, що й Хорсун. Її я спитав, чи є вдома муж. Коли ця відповіла, що так, я просив її, щоб покликала його до мене. Коли прийшов цей капітан, я спитав його чи Хорсун є в Чорткові. Як довідався, що його немає, поверн[е] аж з кінцем липня, просив, щоб він визвав мені з Управління Свердлова. Капітан відійшов і через кілька хвилин прийшов Свердлов. З ним я пішов до його дому.

Свердлов[у] я поповів про мою подорож до Львова, що нікого у Львові не стрічав з таких, про яких мені говорив Хорсун. Свердлов питав, що я розвідав про Кізімович Марію - "Марту". Я розповів йому про свою розмову зі Змієвець Марією, яка, між іншим, висловила, що Кізімович дуже добра дівчина. Коли я запитав її, де Кізімович зараз перебуває, Змієвець відповіла: "О! Вона, як тільки прийшли більшовики, зараз втекла в підпілля. Хіба ж ви не знаєте, що вона була в Українській Організації?". Я сказав, що про це знаю, тільки мені треба з нею бачитись і не знаю, де її шукати. Змієвець рівнож висловила бажання бачитись з нею, та годі, бо не знає куди за нею шукати. Радила мені питати про неї підпільників, які знають де вона і можуть мене з нею сконтактувати. Говорила також, що, коли стрінуся з Кізімович, то щоб поздоровити її від неї і попросити, щоб прийшла до неї в гості. Я приобіцяв, що все зроблю, якщо буду мати можливість. Свердлов спитав мене, чи Змієвець, часом, не була симпатиком ОУН. Я відповів, що не знаю, але думаю, що ні. Свердлова зацікавило те, звідки Змієвець знає, що я можу говорити з підпільниками. Я пояснив тим, що Змієвець знала моїх братів, які були в підпіллі. Про них знали всі люди, а Змієвець зараз підозріває, що я рівнож працюю в ОУН.

На бажання Свердлова я це все написав і передав йому. На відході дав Свердлову свій воєнбілет і просив його, щоб він цей білет прольонгував. Свердлов взяв і казав прийти до нього 14 липня, вечером в годині 11-ій. На відході дав заввагу, щоб не йти до його хати, а тільки в означеній годині прийти на вул. Зелена та йти в напрямі вул. Міцкевича. Там ми мали стрінутись. На тому ми розійшлися. До села Угринь я не йшов, а перебував увесь час в м. Чорткові, аж до назначеної мені Свердловим слідууючої стрічі, то, є до 14 липня.

Дня 12 липня, рано, прийшов до мене брат Володимир і сказав, що день перед тим голова сільради Лесів Іван дав йому повістку з УНКГБ, в якій капітан Іванов пише, щоби брат 12 липня, в годині 10-ій рано, зголосився в УНКГБ при вул. Кашинова 3. Прізвище на повістці було не Готвал Володимир Михайлович, а тільки Липовий Володимир Іванович. Брат став радитись, що йому робити: йти чи не йти. Я радив

братові, щоб йшов додому, а я буду з Хорсуном і сам цю справу поладжу. Брат так і зробив.

Дня 14 липня я пішов до Свердлова на стрічу. На стрічі Свердлов передав мені вже новий воєнбілет та спитав що нового. Я розповів, що увесь час перебував в Чорткові й нічого не розвідав, тільки брата й мене чіпають органи безпеки. Свердлов здивовано спитав, хто саме нас чіпає. Я пояснив йому, що УНКГБ і РО НКВД. Щойно тоді Свердлов покликав мене до себе додому і сказав це йому переповісти. Я скоріше розказав справу брата, на що Свердлов відповів: “Ми нічого про це не чули. Це Іванов робить на власну руку, без нашого відома. Добре брат зробив, що не пішов до Іванова. А за це, що він покликав брата без нашого відома, йому вже Хорсун вичитає впорядку. Я йому ще сьогодні скажу, щоб він брата і вас оставив в спокою, і не тільки Іванов, але ніхто більше не буде чіпати”.

Потім я розказав про себе. В останній понеділок був я на базарі в склепі число 48. Власниця склепу оставила продавати свою десятилітню дочку й просила мене, щоб я через годину побув з її дочкою, а вона за цей час піде до фінвідділу в справі податку. Я остався. Через півгодини підійшов до мене якийсь молодий чоловік і запропонував мені поїздку з ним до Ягольниці. Я глянув на нього здивовано і спитав, пощо їхати і до кого. Незнаний мені чоловік сказав, що поїдемо в РО НКВД. Я відмовлявся, що там нікого не знаю й не маю пощо їхати. Напасник настоював на своєму, оповідав, що в Ягольниці є один жидок Друкер, син кравця, який мене дуже добре знає. Цей Друкер хоче зі мною говорити. Він має до мене жаль за це, що я осінню 1941 р. засудив на кару смерти його молодшого брата і батька. Я говорив, що ніколи в суді не працював і про жодного Друкера ніколи в житті не чув. Цей знова відповів, що дасть мені на це багато свідків, які скажуть, що я був суддею в м. Чорткові й неодного комуніста чи поляка засудив на кару смерти. Я почав до нього кричати, що він плете мені дурниці і нехай краще відступиться від мене, а то я зараз визву енкавидиста. Напасник спокійно відповів, що, як я не хочу їхати по-доброму, то він мене приарештує й повезе під конвоєм. Коли я сказав, що арештувати має право тільки НКГБ, НКВД і міліція, він відкрив футерко і, показуючи пістоль, сказав “Вот я і є з НКВД”. Я пробував опиратися, говорячи, що пістоль не мусить вказувати того, що хтось є енкаведистом. Але цей сказав: “Сьогодні я тебе оставляю, однак приїду до тебе додому й арештую та, як собаку повезу до району. Там тобі не допоможе ніхто з НКГБ”. По тих словах він відійшов. Я бачив ще його, як він бігав по базарі з якимсь воєнним й показував їм мене. Свердлов питав, як цей “істребок” називається, а, якщо цього я не

знаю, то розвідати й пізніше йому сказати. Успокоював мене, щоб я не боявся, бо він мені нічого не зробить, а завтра Свердлов порозуміється в цій справі з начальником РО НКВД, а цей, в свою чергу, втре но[с]а тому “істребкові”. Цей “істребок” певно більше не схоче мене чіпати так, як Фрукс. Відтак казав все про себе і про брата списати, а він, поки Хорсун приїде, ці справи поладить.

Дальше питав мене, що я думаю зараз робити. Я відповів, що хочу в найближчих днях їхати до Заліщик купувати помідори та інші овочі, а по повероті з Заліщик хочу їхати до Ягольниці Старої та Шульганівки поговорити з священниками на теми, які доручив мені Хорсун. Свердлов казав, що Хорсун верне певно аж в місяці серпні, тому я буду мати ще трохи часу поїздити по його порученням. На цьому скінчилась стріча і я відійшов додому. Вдома брат повідомив мене, що голова сільради говорив, щоби брат прийшов в НКГБ до Іванова, бо в противному разі Іванов пришле бійців, щоб його арештувати, і під ескортою його заберуть. Я сказав братові, щоб не боявся жодного Іванова, а тимбільше, щоб не слухав голови сільради, бо я справу полагоди[в] уже з Свердловим, який сказав, щоб нікуди не йти та що Іванов вже ніколи не буде його кликати.

Дня 16.7.1946 р. я поїхав до Заліщик, закупив троха помідорів та морелів і другого дня вернув додому. 19 липня поїхав до Прошови Великобірківського р-ну до матері тієї пані, в якій я часами перебував у м. Чортків (возив продукти). 20 липня вернув до Чорткова. 24 липня поїхав до Ягольниці Старої. Там захворів і 26 липня вернув додому в с. Угринь. Вдома пролежав хворий на запалення кишок аж до 9 вересня.

Дня 7 вересня пополудні я зайшов до Хорсуна в м. Чорткові. На цій стрічі я був коротко тому, що Хорсун перевозився вже до Тернополя і не мав часу зі мною довго говорити. Він спитав мене чому я так довго не показувався. Я пояснив, що через 6 тижнів лежав хворий на запалення кишок. Лікував мене лікар Єфимишин. На доказ цього я показав рецепти. Хорсун повірив цьому, а відтак запитав, що я зробив, як був в Старій Ягольниці і Шульганівці. Я розказав, що до Ягольниці Старої поїхав, щоб поговорити з о. Дрібнюком, а в Шульганівці з о. Фіголем. По приїзді до Ягольниці Старої захворів так, що не міг нікуди ходити й третього дня мусів без нічого вертати додому, де пролежав дотепер. Дальше Хорсун запитував, чи не чув я щось про Думанського Мірка - “Андрія”, якого недавно вбили на полі в криївці. Про нього я нічого не чув. “Андрій” сидів в криївці з другим підпільником, якого більшовики не знають, і боронився там довгий час так, що оперативний відділ мусів викликати поміч. Сам Хорсун був там присутній і визивав “Андрія” на переговори, щоб цей здався

добровільно. “Андрій”, однак, був такий фанатик, що про здачу навіть не хотів слухати. Після того більшовики приступили до атаки й тоді “Андрій”, убивши наперед свого товариша, сам себе застрілив. Жалко було дивитися на вбитого “Андрія”, але що ж було робити, коли він такий дурак, що не хотів послухати нашої доброї ради, говорив Хорсун. Дурак, вибрав собачу смерть.

Хорсун питав мене, як почуваю себе зараз на здоров’ї і чи не міг би через кілька днів приїхати в Тернопіль. Я відповів, що через тиждень часу вже могтиму їхати, тимбільше, що у мене є одна справа, яка, по моїй думці, через тиждень не втече. Тоді Хорсун назначив мені день стрічі в Тернополі, то є 18 вересня, в його домі при вул. Ясна 4. Це є перша вулиця на право з вул. Горкого, бувшої вул. Станислава, йдучи з вулиці Крашевського на вул. Котляревського. До хати його я мав заходити не впрост з вулиці, а з підвір[']я. На цьому покінчилась стріча і я вийшов з помешкання. На коридорі стрінувся я з Свердловим, який спитав мене, чи вже ніхто не чіпав більше брата. Я відповів, що ніхто. При тому згадав також, що цей “істребок”, який хотів мене одного разу на базарі арештувати, працює при НКВД в Ягольниці і називають його Ханок. Свердлов сказав, що його знає і на цю тему він говорив з начальником РО НКВД.

Ханок певно більше мене чіпати не буде. На цьому ми розійшлися і я пішов додому.

Дня 18 вересня я поїхав до Тернополя. Тут зайшов на квартиру Хорсуна, якого не було, а застав тільки Свердлова. Свердлову я почав розповідати про те, що 25 серпня 1946 р. начальник угринського гарнізону арештував мою братову під закидом, що вона була членом Комітету Будови бандерівської могили в с. Угринь 1942 р. Її держав цілий день, переводив допит, закидуючи їй те, що вона є членом і веде роботу в ОУН. Братова до нічого не признавалася, говорила, що це є звичайні наклепи на неї, а коли він хоче переконатися, як виглядає справа відносно ставлення її до бандерівського руху, то нехай поспитає про неї в УНКГБ, яке її перевіряло. По таких переговорах начальник гарнізону її відпустив. Однак ця свобода не тягнулася довго, бо 27 вересня, передполуднем, прийшов до нашого дому знов начальник гарнізону з двома бійцями й, не подаючи причини, арештував брата і братову та забрав їх в гарнізон. Подорозі начальник братову звільнив додому, і наказав їй приготувати вечерю на трьох людей. По вечері мала вертати в гарнізон. Вона вернулась додому, приготувала вечерю і сказала мені, що, як хтось прийде вечеряти, то щоб я вже сам подав. Братова пішла, а [я] сам хворий остався вдома, без оп[і]ки. Коли вже почало темніти, прийшла братова і сказала, що брат також іде додому,

а з[]ним йде ще трьох більшовиків і секретар сільради – Фірман Ост[а]п. За хвилину дійсно прийшов до хати брат, начальник гарнізону, Харков – лейтенант РО НКВД, ще якийсь лейтенант і секретар сільради. Братова дала їм їсти, начальник гарнізону сів коло мене на ліжко й почав випитувати чому я лежу, де працюю, які покінчив школи та які знаю мови. Потім причіпився до мене, щоб я пив з ним горілку. Я відказався. Тоді начальник почав сварити мене, що я бандерівець, бо не п'ю горілки. Я сказав, що з такими жартами він може звертатися до кого іншого, тільки не до мене, бо на це я собі не дозволяю. Начальник тоді почав питати, чому я так розсердився. Я відповів: “Якщо маєте якісь дані про це, що я бандерівець, тоді мене арештуйте і ведіть слідство, але на вітер таких слів не говоріть”. Начальник гарнізону тоді почав вимагати, щоб я, якщо не є бандерівцем, сказав, хто в нашому селі є в бандерівцях і де перебуває. Я відповів, що це не є мій обов'язок знати про них та не мій інтерес за ними шукати. Тоді начальник почав пояснювати, що обов'язком кожного радянського громадянина є – вишукувати бандитів і зголошувати про них органам безпеки. Я відповів йому, що він “з моєї печі хліба їсти не буде”. Цей, в свою чергу, спитав, що це має значити. Я відповів, що він повинен це розуміти, а може й розуміє, тільки вдає, що не розуміє. Начальник висловився, що він, як захоче, то мене до цього присилує. Я знова сказав йому, що можу йому показати, що він мені нічого не зробить і не потрапить зробити за жодну ціну. Начальник попередив мене, щоб я не чувся таким сильним, а то легко можу перечислитись. Я сказав, що коли він захоче мене арештувати, то певно я не буду опиратися, однак через півгодини він мене звільнить і ще буде мати за це неприємність. Цей здивовано покрутив головою і сказав: “Откуда ти такая шишка?” - З Угрина, - відповів я. На цьому він покінчив зі мною розмову. Поївши досита, більшовики і секретар сільради вийшли, а брат почав мені оповідати, пощо його покликали в гарнізон. Початково допитував його сам начальник. Питав про прізвище, а коли брат сказав прізвище, начальник почав доказувати, що він говорить неправду, бо він не називається Готвал Володимир Михайлович, лише Липовий Володимир Іванович. Коли брат виказався документами, начальник сказав, що ці документи є фальшиві і почав випитувати, чому брат змінив своє прізвище. Брат відповів, щоб він спитав про це в УНКГБ в підполк. Хорсуна. Начальник сказав, що його НКГБ не обходить, а хай брат відповідає йому на питання. Брат відмовився говорити з ним, виясняючи тим, що Хорсун йому заборонив говорити. Начальник ще випитував брата коли він став членом ОУН, на якому був пості, в яких хатах переховувався, та коли брат заявив, що не буде з

ним говорити на цю тему, начальник сказав, що його просить. Брат заявив, що можуть його й замучити, але він нічого говорити не буде. В цій хвилині увійшли в канцелярію Харков – лейтенант РО НКВД з Чорткова і ще один незнаний молодий лейтенант. Начальник гарнізону звернувся до них, що брат не хоче нічого говорити, бо йому Хорсун заборонив з кимнебудь говорити про організаційні справи. Тоді Харков звернувся до брата, щоби цей розказував усю правду про себе й про других, а то вони йому справлять зараз таку “баню”, що він скоро все виспіває. Брат заявив, що він і без “бані” все розкаже, якщо Хорсун на це йому дозволить. Харков стояв при своєму, говорячи, що й без Хорсуна собі дадуть раду і по зізволення до нього не підуть. Брат рішучо поставився до них і заявив, що говорити нічого не буде. На всі питання поставлені йому нічого не відповідав. Більшовики побачили, що нічого не довідаються, відпустили брата додому, під умовою, що визвуть ще другий раз, кинуть до “подвалу”, дадуть доброї “бані”, а тоді він напевно виспіває усю правду. Після того всі три зібралися й разом з братом пішли до нас на вечерю.

Потім оповів я Свердлову, що ще в липні був я в с. Ягольниця Стара у свого вуйка Тильного Маріяна Петровича і його жінка Степанія сказала мені, що її сестри дочка Сапіщук Степанія Іванівна є в підпіллі wraz з своїм мужем Сапіщук Володимиром. Зараз їм дуже тяжко вже скриватися і вони хотіли б якимсь способом залагізуватися. Тильна С. радилась мене, чи не міг би я постаратися для них фал[ь]шивих, але певних документів, як для переселенців. Вони з такими документами переїхали б в іншу область і там між незнаними людьми жили б легально. Я їй відповів, що такі документи не є певні, тому що я сам знаю випадки, що підпільники були злегалізовані на документи переселенців і їх більшовики поарештовували. Тильна сказала, що вони усю надію мали ще на мене, тимчасом і та надія пропала.

Я сказав Свердлову, що сам не мав відваги рішатися в цій справі і тому приїхав до нього порадитися, що з тим зробити. Свердлов сказав, що тут дуже легка справа. Вони такі документи видадуть їм через мої руки, але мені треба ще раз піти до Тильної С. і сказати їй, що я підшукав такого чоловіка, який виробляє документи і можу для Сапіщуків такі документи дістати. Сапіщуки нехай скажуть мені, на яке прізвище вони хотіли б жити, та де і як хотіли б працювати. Тими днями я мав їхати до Тернополя і через два дні такі документи для них дістану. Відтак Свердлов питав мене, чи Сапіщуки – це члени ОУН. Я сказав, що Сапіщук Степанія Іванівна – член ОУН і підпільниця ще з 1940 р. Її батьки арештовані за співпрацю з ОУН ще 1941 р., а Сапіщук Володимир – член ОУН з 1941 р.

Свердлов питав мене, чи я ближче знаю тих двох підпільників. Я відповів, що їх знаю дуже добре. Він припоручив мені чимскорше цю справу поладити й тому мені в найближчих днях треба бути в Ягольниці Старій з Тильною С.І., і зараз приїжджати в Тернопіль. Слідуючу стрічу визначив мені дня 8. 10. 1946 р.

Зі справи арештування угринським гарнізоном могого брата і братови він зробив собі тільки малу записку, а саме: коли їх начальник арештував, про що питав та в який спосіб висловлювався про УНКГБ.

При відході ще раз пригадав якнайскоріше поладнати справу Сапіщуків, назначив день слідуючої стрічі і я відійшов. Другого дня, рано, я поїхав домів.

Дня 20.9. 1946 р. я пішов до с. Ягольниця Стара до Тильної С.І. По одногодинній розмові з нею я сказав їй, що напивав людей, які вироблять документи, тому, якщо Сапіщуки хотіли б такі документи собі виробити, я можу їм протягом тижня, за дуже малою оплатою, такі документи дістати. Тильна сказала, що це вже непотрібно, бо Сапіщуки вже дві неділі тому назад документи виробили і вже живуть легально. Документи дістали дуже добрі і безпечні, тільки що їх дуже дорого коштують. Я спитав, на яке прізвище мають документи й де вони перебувають. Тильна відповіла, що не знає цього, але в осені мала б приїхати Сапіщук Степанія до с. Сосулівки Чортківського р-ну до батьків її мужа, а тоді вона довідається і мені скаже. Я говорив, що хотів би бачитися з Володимиром або Степанією та дещо поговорити, а то я вже давно їх не бачив. Тильна відповіла, що це буде трудніша справа, бо вони, хоч би й приїхали, то не схочуть людям показуватися. Передвечером того ж дня я перейшов до с. Шульганівка та зайшов до Плецан Марії, та Мартиновського Петра - "Максима", "Клима", "Кривоноса", бувшого повітового референта СБ Збараського повіту. Я зайшов сюди, щоб відвідати Плецан Марію, а головно подивитися на її малого внучка, який від 1941 р. перебував враз з матір'ю і меншим братом на Сибіру, а зараз приїхав додому тільки сам один. Тут пізнав я молоду учительку-східнячку Тимченко, яка була на квартирі у Марії. В розмові з Тимченко я питав, чи учительює в Шульганівці місцева учителька Шевчук Степанія, бо я хотів би бачитися з нею, а передовсім з її мужем Шевчук Михайлом, тому що це мій шкільний товариш. Тимченко сказала, що він зараз прийшов з ЧА і можна з ним стрінутися. Тому, що я не знав, де вони зараз живуть, Тимченко приобіцяла другого дня пополудні піти разом зі мною до Шевчука. Я переночував у Плецан Марії, а другого дня рано перейшов до села Долина з постановою, що передвечером верну до Шульганівки і з Тимченко піду до Шевчуків. В селі Долина я зайшов до свого вуйка, Панчишин Василя. Перед

заходом сонця я вийшов на вулицю і несподівано побачив що з Ягольниці йде Шульганівська учителька Шевчук Степанія і друга учителька Федорців Степанія. Я підійшов до них і разом з ними пішов до Шульганівки. Шевчук Степанія шкодувала, що я скоріше не прийшов до Шульганівки, а то її муж був вдома на відпусці з ЧА й дуже хотів зі мною бачитись. Я здивовано спитав: “А що то Міська нема вдома?” Шевчук відповіла: “Ні, його вже два тижні нема. Він знов поїхав в армію”. Я тоді запитав: “Чому пані скриває, як мені вчора вечером говорила Тимченко, що Місько є вдома?”. Шевчук здивовано подивилась на Федорців і сказала: “А та публіка звідки знає про це?” Відтак Шевчук звернулась до мене, що як хочу бачитись з її мужем, то вона може мене з ним сконтактувати, тільки не зараз, бо він перебуває аж Монастирському районі. Перед людьми вона говорить, що він пішов знов в армію. Він в армію не хотів вже більше вертати тому, що там вже були б його арештували. Казала мені, щоб я був бодай кілька днів наперед стрінувся з нею, тоді вона могла б нас якось сконтактувати. Підпровадивши їх, я вернувся в с. Долина та зайшов до свого вуйка Панчишин, в якого перебув до 23 вересня і повернув додому.

Дня 8.10.1946 р. я поїхав до Тернополя на ус[л]овлену стрічу з Хорсуном. Прийшовши до нього, я ні його, ні Свердлова не застав. Оба вони виїхали на кілька днів по районах. Я залишив Хорсунові[й] жінці записку, в якій я написав, що приїду до нього 24.10.1946 р. і просив, щоб на цей день він був вдома. Так без нічого я 9.10. рано вернув до Чорткова.

Около 15.10.1946 р. я був в Чорткові на базарі. Тут стрінувся з офіцером Чортківського РО НКГБ Яверіним [Аверіним], що йшов з другим офіцером Чортківського РО НКГБ Мордвінкіним. Аверін незаметно підійшов до мене та шепнув мені, щоб йти за ним. Вони оба йшли вперед. Так зайшли ми до квартири Мордвінкіна при вулиці за районним театром (назви вулиці не знаю). Тут Аверін сказав до мене, що вони оба шукають за мною вже кілька днів і, нарешті сьогодні вже ледво відшукали. Оповів мені, що приїжджав з Тернополя Свердлов і приказав їм від Хорсуна, щоб вони мене відшукали. Хорсун переконаний, що мене вже ловили бандерівці тому, що мене ніхто ні в Чорткові, ні в Тернополі не бачив. Я відповів, що в Тернополі був, тільки Хорсуна і Свердлова не було і з тієї причини я визначив Хорсунові стрічу на 24.10.1946 р. Тоді Аверін сказав, що Хорсун конечно хотів би зі мною бачитись, тому що я маю дати йому звіт в справі розвідки Сапіщука Володимира. Я сказав, що справу вже розвідав і про це хотів дати йому звіт ще 8.10.46 р., був в Тернополі, однак нікого з них не застав. Тоді Аверен звернувся до мене і сказав, що Свердлов дав доручення, щоби справу Сапіщуків я написав і

передавав Аверіну, а цей перешле на руки Хорсуна. В розмові зі мною Аверін і Мордвінкін називали мене по пс. “Бондарчук”.

Дальше Мордвінкін запитав мене, що я чув про бій більшовиків з повстанцями, що відбувся перед кількома днями в Угринському лісі Галилея. Про цей бій я розповів йому так: про цей бій я довідався від людей в селі Угринь. Конкретно, однак, не можна нічого довідатись, тому, що різні люди різно про цей бій говорять. Одні кажуть, що там було вбитих 7 повстанців, інші кажуть, що 5-ть вбитих і дві дівчин[и] зловили, а ще інші кажуть, що вбитих чотири повстанці, а одного зловили живим. Хто вбитий і скільки осіб фактично впало, ніхто конкретно не знає. Говорять тільки, що ніхто з угринських підпільників там не впав. Тоді Мордвінкін запитав, що говорять люди про цих підпільників, які в лісі впали. Йому я відповів, що ніхто про це не говорить і я не знаю.

По нашій розмові з Мордвінкіним до останнього звернувся Аверін, що треба повідомити майора Козачука, бо цей хотів би дещо зі мною поговорити. Мордвінкін вийшов, а через кілька хвилин прийшов з незнаним мені, старшим вже літами, майором. Це був Козачук. Між нами нав'язалася розмова, яка була, приблизно, такого змісту.

- Мені Хорсун приказав відшукати “Бондарчука”, тому я й післав своїх людей, щоб розшукали. Ви нам зараз дуже потрібні. Чи не знаєте ви часом Кізімович Марії з ОУН - “Марти”?”

- Про таку мене вже скоріше розпитував Хорсун, однак такої я зовсім не знаю.

- “Марта” цими днями крутиться в Чорткові і немає кому її розпізнати.

- Я біля “Марти” можу проходити сто разів, так я її не розпізнаю тому, що зовсім її не знаю.

- Чи не маєте ви зі знайомих, які знали б “Марту” і через них я довідався б котра це є і де перебуває?

- “Марту” - напевно знає більше людей в Чорткові, тому що вона за німців працювала в Українському Комітеті, однак розпитувати про неї я не маю кого, тому що це може кинути на мене підозріння.

- Може воно зараз не є таке страшне, як вам здається, тому що ви можете про неї розпитати обережно.

Щоб покінчити на цю тему розмову, я приобіцяв Козачукові, що про “Марту” буду розпитувати, але в думці я не мав навіть думки того виконати.

- Що знаєте ви, - дальше продовжував Козачук, - про бій в лісі Галилея, які бандерівці там впали?

- Про це вже мене розпитував Мордвінкін, але нічого конкретного про це не можу сказати.

В тому моменті Козачук витягнув з портфеля кілька знімок і по одній показував мені та запитував чи пізнаю когось з тих людей. Ці люди були убрані у військових (советських) уніформах. На одній знімці було погруддя молодої жінки в (советському) кітелі, а на голові мала шапку-мазепинку. На іншій знімці були погруддя двох мужчин у військових шинелях і один був убраний в зимову шапку, а другий в мазепинку. Ще на іншій знімці було трьох мужчин та одна жінка, всі убрані у військових (советських) уніформах. На одній зі знімок я пізнав Шу[ш]ка Івана Петровича - "Соловій" - підпільника з с. Угринь. На другій знімці пізнав одного підпільника з с. Шульганівка, який осінню 1943 р. був станичним провідником ОУН в с. Шульганівка. Прізвища, імені та псевда цього підпільника я не знав, а знав його тільки з видження та з оповідання мого брата Богдана, який в той час працював в підпіллі, а передтим був повітовим провідником Чортківського повіту й дуже добре знав з організаційної роботи цього підпільника. Про це я сказав Козачукові і він записав собі. Вдальшому Козачук звертав мені ще увагу, щоб добре приглянутися тій жінці, що є на знімці в шапці-мазепинці та пригадав собі це обличчя. Обличчя цієї жінки я не міг розпізнати. Вкінці Козачук сказав, що ці знімки знайдено перед кількома днями при одному вбитому підпільникові-бандерівцеві в лісі Галилея біля с. Угринь.

- Де ви зараз працюєте? - продовжував Козачук.

- Я зараз перебуваю на селі при братові, однак вже хочу десь поступити на працю.

- Я працю вам дам, як[у] собі тільки виберете й будете працювати на правах працівника-східняка.

- Праці без поро[з]уміння й відома Хорсуна я ніколи не прийму, то що я до нього належу.

- Ви маєте рацію, але всеж таки розглянуса за доброю роботою для вас і перекажу про це через Аверіна. Ви зате, якщо розвідаєте про "Марту", то також розкажете Аверіну.

На цьому розмову ми закінчили і Козачук відійшов. Я залишився з Аверіним та Мордвінкіним. Аверін пригадав мені, щоб я написав для Хорсуна справу Сапіщуків і передав це Мордвінкіну. Крім того приказав мені зайти до його дому при вул. Міцкевича 42 (перший поверх кімната ч: 5) в перший понеділок вечером. Він зі мною буде щось говорити. Зараз Аверін відійшов, а я залишився з Мордвінкіним та писав про Сапіщуків. Про них я подав приблизно такі матеріяли: Сапіщук Володимир, уроджений в с. Солівка [Сосулівка] Чортківського р-ну,

літ около 30. В роках 1939-41 був на еміграції в м. Грубешів Люблинської області. Там, wraz з своїм односельчанином Сов'як Василем, займався торгівлею та спекуляцією грабованими від євреїв речами. Там вони оба доробились великого майна і з приходом німців в Галичину вони (Сапіщук та Сов'як) повернули в Чортківщину. До цього часу я їх зовсім не знав. В місяці серпні 1941 р., як я працював в суді, до мене прийшли двох незнайомих мені ще тоді людей. Вони представились мені – Сапіщук і Сов'як. Оповідали, що приїхали з Німеччини і зараз мають в плані заложити в м. Ягольниця торговельно-промислове підприємство. До мене прийшли просити, щоб я вставився за ними перед крайсгавптманом, щоб цей дозволив їм опанувати промислово та торговельно місто Ягольницю. Дальше говорили, що мають на це відповідну кількість грошей, а якщо треба буде більше, то в Ягольницьких євреїв грош[і] є. Дохід, який вони мали з цієї праці, ділили б по половині, для себе і для ОУН. При тому я також дістав би велику частину грошей за це, що я їм таке дозволення в крайсгавптманшафті вистарався. Їм я відповів, що помочі в таких справах не можу дати жодної, тому що в них не є компетентний, а, по-друге, що в рабунках євреїв не хочу мачати рук, про жодну ОУН не знаю. Вони оба говорили мені, що вони є членами ОУН, знають моїх братів, а також чули, що ОУН поставила мене на роботу в суді, щоб я про всі справи, які є в суді, звітував до окружного проводу ОУН в м. Чорткові. Я поденервувався і сказав їм, щоб мене [не] провокували якоюсь ОУН, про яку я не маю навіть поняття, і не забирали мені даром часу, а то я поліційно-судовою дорогою готовий їх припровадити до порядку. Так Сов'як як і Сапіщук не боялися моїх погроз, говорили, що кажу це нещиро, а тому тільки що їх ближче не знаю і хочу себе конспірувати. Вони дальше снували передомною цю справу, просили, щоб я таки для [них] це зробив. Я категорично відмовив їм в цьому і сказав, щоб вони більше в таких справах до мене не відважувалися заходити. Через кільканадцять днів я поїхав ровером до м. Ягольниця, куди післав мене начальник суду Панас, щоб я заїхав на станицю української поліції та зажадав, в його імені, від коменданта поліції, щоб цей прислав обтяжуючі матеріяли і свідків проти кількох арештованих людей з м. Ягольниця [і] з сс. Долина і Шульганівка. Як я вийшов зі станиці поліції, мене покликали до своєї хати Сапіщук і Сов'як. Тут почали мене вгощати й просити при тому, щоб я вистарався у крайсгавптмана для них патентна відкриття ресторану в м. Ягольниця, біля фабрики тютюну. Рівнож просили, щоб я поговорив з українською поліцією в Ягольниці, щоб ця не хотіла бачити того, що вони в Ягольниці будуть робити з жидами чи іншими. За “сліпоту”

поліції вони оба приобіцяли дати поліціянтам через мене порядний хабар, а саме: шкуру, мануфактуру, горілку, гроші і що тільки вони собі забажають. Я відповів, що з поліцією на такі теми боюся зачинати говорити тому, що їх замало ще знаю і щоб ці поліціянти часом самі мене [не] всипали перед німцями. Я обіцяв їм це зробити, однак не робив тому, що мені було соромно такими ділами займатися.

Спочатку жовтня 1941 р. я покинув працю в суді і пішов працювати учителем в с. Долина. В той час Сапішук і Сов'як мали вже в м. Ягольниця пекарню, ресторан, склеп з продажею хліба на картки і споживчо-галантерейний склеп. Їм матеріально дуже добре жилося. Я почав заходити до їхнього ресторану на обіди, а часом на вечері. Я сам був свідком, як вони оба вечерами перебиралися в німецькі уніформи й озброєні в пістолі йшли до міста грабити міських жидів. Одного вечера ограбили жида Кушніра, що мав до війни механічно-електричну оліярню. В нього забрали срібне накриття, шкіри на кілька пар чобіт, готові нові мужеські убрання, мануфактуру, вовняні нові светери, кілька тисяч американських доларів та кількадесять тисяч золотих. Того самого вечера пішли вони до одного кравця і принесли около 40 кримських шкур, кільканадцять шкірок бібероль та лисячі шкіри. Крім цього принесли від того ж єврея кільканадцять тисяч золотих. Іншим разом ограбили єврея купця мануфактурою Мандля, де розбили замуровану в стіні криївку й витягнули звідти мануфактури на суму 26 тисяч золотих. Іншим разом один чоловік з поблизького села біля м. Ягольниці перевозив 10-12 центнерів яблук до Союзу Кооператив у Чорткові. Ті яблука були з якоїсь сільської кооперативи. Цей господар став коло ресторану Сапішука відпочивати. Сов'як і Сапішук почали випитувати цього селянина, що він везе. Коли довідались стали намовляти його, щоб він їм ці яблука продав по базарній ціні. Як селянин не годився, ці почали вговорювати його, що за одержані гроші він купить собі стільки ж яблук і ще й багато грошей йому останеться, як зарібок. Відтак взяли цього селянина до ресторану й при горілці намовили його до продажі цих яблук. Коли селянин передав їм ці яблука, вони заплатили йому по державній ціні, а не по базарній, як договорились. Чоловік почав просити, щоб йому заплатили так, як погодилися, однак ці вигнали його, погрожуючи, що покличуть з фабрики "гаштапівця" Коміновського, який не тільки сконфіскує всі яблука і виб'є добре, а ще й покарає в додатку або всадить до тюрми за спекуляцію яблуками. Не помогли нічого прохання селянина, якого Сапішук та Сов'як немилосердно ограбили.

Таких випадків грабежей Сапішук і Сов'як можна навести багато.

З кінцем 1941 р. Сапіщук золожив в м. Борщеві книгарню і галантерейний sklep, а Сов'як заложив в м. Чорткові sklep зі шкіурою та обувою.

В 1942 р., осінню, Сапіщук Володимир оженився з Яремко Степанією Іванівною з с. Ягольниця Стара. Яремко Степанія – це підпільниця ще з 1940 р. Батьки її ще в 1941 р. арештовані і вивезені на Сибір за націоналізм. Молоді Сапіщуки жили увесь час в м. Ягольниця і їх хата завжди була відчинена для підпільників. Там часто перебували ОУН-івські провідники і рядові члени. Самі ж Сапіщуки часто давали більші суми грошей на Організацію та більшу кількість харчових продуктів. ОУН-івці давали літературу та з'ясували йому організаційну політику. Коли станиця повітового проводу Чортківського повіту поміщалась в с. Долина, то Сапіщук Володимир своїми продуктами увесь час удержував майже цілий повітовий провід ОУН. До Сапіщука заходили на квартиру такі люди: Саміла Микола - "Кирило" - повітовий реф. СБ Заліщицького повіту, окружний реф. СБ Чортківської округи Март[и]новський Петро - "Максим", "Клим", "Кривоніс", повітовий провідник Заліщицького повіту Гуляк Іван - "Ат", "Орлик", окружний провідник Чортківської округи "Володимир", окружний оргреф Чортківської округи "Чумак", "Назар", повітовий реф. СБ Чортківського повіту Кляштифорський Мірко - "Махно", "Вуж", Гаврон Осип - "Комар" - член ОУН, зв'язковий з с. Ягольниця Стара, повітовий реф. господарки Чортківського повіту Зазуляк Антін - "Зенко" та декотрі члени нижчого проводу і рядові. Були випадки, що в одній кімнаті перебували німці і забавлялися з Сапіщук Володимиром, а в другій сиділи підпільники.

Часами Сапіщук давав для Організації центнерами муку, печений хліб, сіль, цукор і т.п. Іншими разами, коли приходили до нього організаційні люди з "Бефонами", давали йому бльочок на 500 чи тисячу золотих, то він давав навіть 5-10 тисяч золотих.

З приходом більшовиків весною 1944 р. Сапіщук з жінкою пішли в підпілля. Тітка Сапіщук Степанії - Тильна Степанія виговорила перед мною, що Сапіщуки є в підпіллі й хочуть злегалізуватися. За припорученням Свердлова я запропонував їм виробити легальні документи, на що Тильна відповіла, що з початком вересня 1946 р. Сапіщуки вже злегалізувалися. Де вони живуть і на які прізвища Тильна мені не сказала, говорила, що не знає. Може пізніше вона довідається і мені скаже. Описавши, це все, я передав Мордвінкіну й відійшов додому.

Найближчого понеділка, вечером, я зайшов до Аверіна на квартиру. Аверін сказав, що майор Козачук знайшов для мене дуже

добру роботу, йде тільки про мою згоду. Я відповів, що поки що на жодну працю без попереднього порозуміння з Хорсуном згоди дати не можу, тому й не треба мені поки що знати, яка ця праця мала б бути. Я сказав, що Хорсун напевно не згодиться на це, щоби Козачук, а не він давав мені будь-яку працю. Аверін признав мені рацію і сказав, що Козачук ніколи не думав йти проти волі Хорсуна, а тільки підсуває пропозицію праці для мене. Тим він хотів би тільки допомогти Хорсунові, а не перебирати у Хорсуна права до мене.

Відтак Аверін спитав мене серйозно де знаходиться Шушко Григорій Михайлович - "Шум". Я відповів, що сам хотів би знати, де він знаходиться, бо цей "Шум" мені самому вже досить надоїв тим, що, за словами "Дуба", старається мене знищити як сексота. Аверін сказав, перепрошуючи мене перед тим, що це тільки мій викрут, тому що я знаю де знаходиться "Шум", а не хочу цього сказати, бо маю в тому якусь ціль, евентуально зі страху перед підпільниками. Такий вислів Аверіна мене неначе обухом вдарив в голову і я спитав, що це має значити. Аверін відповів, що, може, й він не повинен того говорити, однак тому, що має до мене повне довір'я, хоче перед мною бути щирим. Від якогось часу НКГБ є переконане, що мій брат скриває "Шума". Я прямо кинувся і сказав: "Якщо ви говорите, що мій брат скриває" "Шума" то є це саме, що ви мені закидаєте роботу на дві сторони. Тому, що ви мені не довіряєте, закидаючи мійому братові переховування підпільників, я тимсамим трачу до вас довір'я і приготований до того, що через кілька днів ви мені впрост закинете дволичність і мене арештуєте. Я був би ніколи навіть не подумав, щоб мене стрінула від вас така несправедливість. Це, що ви мені сказали, це звичайна чиясь злоба-брехня на мене." Я був тим дуже поденерований так, що не міг впрост говорити. Мав дуже великий жаль до Аверіна, а передовсім до себе самого. За мою працю для НКГБ я отримав таку заплату. Аверін бачив моє велике подервнування і почав говорити лагідним тоном, усміхаючись. Говорив, що, можливо, я про це нічого не знаю, тому що брат держить це в секреті перед мною, але вони мають докази, що брат скриває "Шума". Брат не скриває його в себе, але знає криївку, в якій "Шум" перебуває, і не хоче про неї сказати тому, що боїться його. Я відповів, що й таке є неможливе, бо брат не має перед мною ніякої тайни, не повірю в те, що брат знає криївку "Шума" й не хоче мені сказати. Аверін тоді спитав мене, чи брат, повернувши з ЧА, стрічався з "Шумом" та про що вони тоді говорили. Я відповів, що брат про таке мені ніколи не говорив і тому думаю, що він з "Шумом" не стрічався. Я постановив про це брата спитати. Аверін припоручив мені це зробити.

Аверін говорив, що брат сидів колись разом з “Шумом” в криївках, питав мене які криївки брат мав і в котрих він сидів. Я відповів, що про це не знаю, знаю лише дві криївки, в яких брат сидів. Ці криївки були на нашому господарстві. Їх викопав брат перед приходом ЧА 1944 р. Одна була на городі, а друга під шпихліром. Однак обі ці криївки брат зліквідував перед мобілізацією в армію. Аверін сказав, що брат копав одну криївку спільно з “Шумом” в лісі і про ту криївку ніхто, крім “Шума” і брата не знає. В тій власне криївці “Шум” зараз перебуває. Я відповів, що про таке нічого не чув.

Дальше Аверін сказав, що коли брат прийшов з ЧА, то стрічався з “Шумом” і цей признався перед братом, де він зараз сидить, а саме: в цій криївці, [яку] вони оба разом копали. “Шум” мав сказати до брата, що коли його більшовики знайдуть в цій криївці, то це буде тільки робота брата. В цьому випадку “Шум” братові загрозив і тому брат боїться про неї сказати. Я сказав, що це все для мене новина, про яку перший раз чую, тому мушу про це все брата розпитати. Аверін радив мені, щоб я брата випитав про це все, щоби вплинув на нього морально, нехай він перед мною про все правильно розкаже. Коли він не вискаже цього, то буде з ним біда. Дальше брат повинен сказати мені, в яких криївках і з ким сидів в часі свого підпілля, а головню в котрих криївках сидів з “Шумом” або котрі криївки вони оба копали. Найкраще було б, коли б я брата привів до нього й він з ним про це поговорив би особисто. Я сказав, що приведу, тільки наперед сам з ним поговорю на цю тему. Аверін з цим погодився.

Відтак Аверін сказав ще, що на брата є донос, що він був на високому пості в ОУН, тому зі сторони НКВД грозить йому арештування. Я сказав, що про це, чим він був в ОУН, він визнав перед Хорсуном одверто і тут немає над чим розводитись, а те, що НКВД хоче його арештувати, не є для мене страшне, бо про все це знає Хорсун і на такий крок він не дозволить. Аверін сказав, що, як НКВД буде мати ясні докази про брата і справа піде через міністерство, тоді нічого не допоможе й Хорсун і брата певно заберуть та засудять. Цим говорення[м] Авріна я був так заскочений і прибитий морально, що аж почував себе хворим не тільки духово, але й фізично. Кінець-кінців я сказав Аверіну, що про це все поговорю з братом й доти не буду давати йому жодних відповідей, поки не порозуміюся в цій справі з Хорсуном. Після того Аверін сказав, що як буду з Хорсуном, то просити його, щоб відпустив мене до нього (Аверіна) на роботу, а якщо Хорсун мене [не] схоче відпустити, то щоб хоч відпустив брата. Я відповів, що буду про це з Хорсуном говорити. В душі, однак, подумав, що сам буду Хорсуна просити, щоб ані мене, ні брата в руки

дурного Аверіна не відпускав. Аверін сказав, що [по] повороті від Хорсуна прийду до нього з братом. Після того я відійшов додому.

Аверін Микола - (офіцерського ступеня не знаю) бувший працівник оперативного відділу УНКГБ по Тернопільській області, сьогодні працівник оперативного відділу Чортківського РО НКГБ (про це говорив мені Свердлов). Аверін мав понад 30 років, високого росту, темний шатин, довге волосся, зачіска догори, плечі дещо пригорблені, лице подовгасте, шкіра смаглява, очі темно-жовті, ніс подовгастий, рухи нервові неспокійні, такий же і в говоренні, сам запальчевий, виглядає нерозважний.

Мордвінкін (ступеня офіцерського не знаю) - літ около 40, низького росту, блондин лице біле, очі ясні, в рухах спокійний, голос притишений. За словами Аверіна Мордвінкін був господарем с. Угринь з РО НКГБ. Мордвінкін приїжджав до села Угринь тоді, коли там переводились перевірки чи ревізії. Сам бачив я його в с. Угринь два рази. Можливо, що він був більше, але я його не бачив тому, що останніми місяцями 1946 р. в с. Угринь бував мало. Я більше перебував в Чорткові та їздив до Тернополя. Мордвінкіна перший раз я побачив осінню 1946 р. на базарі, коли мене Аверін покликав до хати Мордвінкіна.

Майор Козачук – людина літ 40-50, вищий середнього росту, грубий, лице округле повне, очі маленькі зелено-жовті, шатин, шпакуватий, ніс легко піддертий, руки товсті, голос низький поважний. Ходив одягнений в шапці артилериста і в шкіряній куртці. По одноразовій з ним стрічі в хаті Мордвінкіна, бачив я його два чи три рази на вулиці. За словами Аверіна Козачук мав би бути начальником РО НКГБ м. Чортків.

Дня 24. 10. 1946 р. я поїхав до Тернополя на стрічу з Хорсуном. Цим разом я вже застав його вдома. В нього ще був один незнаний мені підполковник (літ около 45, середнього росту, ясний блондин, трохи лисий, очі ясно-зелені, лице біле, говорив добре українською мовою).

На цій стрічі Хорсун спитав мене, як справа представляється з Сопіщуками. Я відповів, що все, що про них розвідав, на припоручення Аверіна я описав і передав Мордвінкіну для Хорсуна тому, що це припоручення Аверін передав мені від Хорсуна. Хорсун звернувся до незнамого підполковника і сказав: "От хітрий Аверін". До мене сказав, що він не одержав, однак, щоб цю справу я ще раз переповів тому, що цей підполковник не чув ще цього, а треба йому її знати. Все про Сопіщуків я переповів ще раз усно. Коли я скінчив, тоді цей незнаний підполковник почав робити мені викиди й гострим тоном докоряти,

що це моє поступування не є на місці. У хвили, коли до мене звернулася Тильна Степанія Ільківна з просьбою, чи не виробив би я документів для Сапіщуків, я повинен був, нібито, по короткій розмові й застанові сказати, що ця річ є можлива і я, це зроблю. Такі справи полагоджуються з місця. Я, не то що не використав повного довір'я жінки до мене, і не зловив Сапіщука в руки, а ще попросту перестеріг Сапіщуків перед органами радянської безпеки. Тим чином я не помагаю органам безпеки, а, навпаки, роблю шкоду. Сказав, що вони мають повне право думати, що я нарочно їм шкоджу, а то, роблю на дві сторони. Якщо я зробив би таке діло перед іншим оперативним співробітником, він мав би повну рацію мене посадити в тюрму, як повно підозрілу людину. Звернув увагу, щоб це було останній раз, а то, якщо ще раз таке повториться, то мене стріне така доля, яка мала б стрінути Сапіщука чи [к]огось подібного. Щоб оправдати свій нетакт мушу тепер за всяку ціну розшукати й розвідати де та під яким прізвищем живуть Сапіщуки. Спосіб і підхід до цієї справи я повинен сам собі знайти, тому що, як він бачить, я не людина непорядна, бо саме образування моє говорить вже про це. До Хорсуна сказав, що мені треба більше давати вільну руку, щоб в мене вироблялася самостійна ініціатива та рішучість в діланні, тому що я не є собі будь-який особняк. Я можу багато зробити вже задля свого інтелектуального рівня та широти, в якій я признаюся до зле виконаного завдання. Я приобіцяв, що в цій справі буду робити всі зусилля, щоб її якось прослідити і допомогти зловити Сапіщуків. Підполковник сказав, що це буде для мене зараз дуже тяжке завдання це зробити, однак тут немає іншої ради. Дальше сказав, що тут ніхто мені не перешкодив, а сам зробив собі таку перешкоду й тому сам мусітиму її побороти.

Дальше сказав я, що в селі Шульганівка є чоловік прізвищем Шевчук Михайло - бувший бухгалтер фабрики тютюну в м. Ягольниця. Шевчук покінчив гімназію в м. Чорткові і літами мене молодший на 3-4 роки. Шевчук ще перед німецькою окупацією був членом ОУН і досьгодні в[і]н ним не є. Псевдо його за німецької окупації бу[ло] "Кл[іш]". 1944 р. Шевчук пішов до ЧА. Зараз він перебуває вдома і скривається. Хорсун сказав, що про Шевчука він вже чув дещо, однак це мало і тому спитав мене, що про нього знаю ближче. Я сказав, що Шевчук останніми роками за Польщі, мав до спілки з теперішньою своєю жінкою, а тоді нареченою Шевчук Степанією, склеп мануфактури в м. Ягольниця. З вибухом польсько-німецької війни 1939 р. Шевчуки свій склеп зліквідували і багато мануфактури сховали. Вона стала працювати вчителькою в своєму рідному с. Шульганівка, а він, вже

як її муж, пішов до праці в фабриці тютюну. Тоді вже він [був] зв'язаний з українським підпіллям. Коли більшовики арештували Брилинську Наталію з с. Шульганівки, сестрінку о. Фіголя, бувшу наречену Шевчук Михайла, з якою він був організаційно пов'язаний, він дуже боявся, щоб вона його не всипала. Однак Брилинська Наталія на допитах держалась добре відносно Шевчука Михайла і його не всипала. По засудженні і вивезенні її в Сибір, Шевчук відітхнув легше. Про це повідав мені сам Шевчук, а також мій брат Богдан та Мартиновський Петро - "Стріла", "Максим", "Клим", "Кривоніс", які знали Шевчука Михайла з роботи в ОУН ще з 1939-41 рр. З приходом німців в Галичину Шевчук був даліше в рядах ОУН, але в підпіллі не був, а працював легально в фабриці тютюну в місті Ягольниці. Його жінка учителювала тоді в с. Шульганівка. Початково Шевчук був тільки рядовим членом і помагав лише в ОУН-івській пропаганді Пилявському Зенонові - "Яків" з с. Білобожниця, де він учителював і жив на своїй господарці з родиною. Ще в 1939-41 рр. Шевчук Михайло роздавав підпільникам мануфактуру свою для них на убрання і за неї грошей не брав. Він, як член ОУН, почував себе до обов'язку допомогати Організації матеріально, безплатно. За німців він також ще давав підпільникам безплатно мануфактуру, однак вже мало тому, що вже багато її не мав. Коли 1942 р. осінню ОУН почала організувати нову ОУН-івську сітку, т.зв. ІНО, яка була створена виключно для української інтелігенції, Шевчука Михайла - "Кліща" переведено до цієї нової сітки й назначено в ній підрайоновим, а в короткому часі і районовим. Вже на початку 1943 р. "Кліщ" зwerbував до ІНО Федорців Микиту, родича і учителя з с. Шульганівки, і навіть дав йому свій пістоль - бельгійську сімку. Шевчук - "Кліщ" безпосередньо підлягав Пилявському Зенонові - "Якову", що був в той час повітовим референтом ІНО Чортківського повіту. Весною 1943 р. пост повітового референта ІНО перебрав від "Якова" Вербицький Зенон - "Чорний", директор школи в с. Угринь.

В часі німецької окупації в домі "Кліща" перебували досить часто підпільники, а саме: Мартиновський Петро - "Максим", "Клим", "Кривоніс", Кляштифорський Мірко - "Махно", "Вуж", Саміла Микола - "Микита", "Корнило", "Галка", Зазуляк Антін - "Зенко" та інші. Часто заїздив туди окр. провідник Чортківської округи "Володимир", бувший повітовий провідник Чортківського повіту Завадський - "Гриб", "Змій", повітовий референт ІНО Чортківського повіту Вербицький Зенон - "Чорний" та Пилявський Зенон - "Яків" і райреф ІНО Яковишин - учитель з с. Полівці. Заходили сюди також: райпровідник Зазуляк Ярослав з с. Шульганівки, райпровідник "Ярема" - Басій Микола з с. Полівці, юнак Кляштифорський Євген з с. Шульганівки, зв'язковий ОУН "Комар"

- Гаврон Осип з с. Ягольниця Стара, провідник Заліщицького повіту Гуляк Іван - "Ат", "Орлик", бувша окр. провідниця Чортківської округи Війтів Марія - "Лютий" та інші. Коли в 1944 р. була мобілізація в ЧА, "Кліщ" пішов в ЧА. Там він був арештований і сидів у військовому арешті через якийсь час. Потім його звільнили й літом 1946 р. він приїхав додому на відпустку, до с. Шульганівка. Відпустка тривала кільканадцять днів. "Кліщ" побоявся вертатись назад в армію і почав робити старання, щоб залишитись тут. В тій цілі робив старання, щоб стати десь на роботу. Не міг однак тут роботи дістати, тому що в документах він ще не був звільнений з армії. Тимчасом з воєнкомату приходило упіпнення, щоб він вертав до військової служби. Тоді "Кліщ" пустив поголоску в селі, що він від'їжджає в армію, а сам скрився. Я в другій половині вересня був у селі Шульганівка і стрічався з його жінкою, яка казала мені, що "Кліщ" а армію не поїхав, а скривається в Монастириському районі. Якщо хочу з ним бачитись, то вона мене може з ним сконтактувати. Хорсун спитав мене, чи його жінка також член ОУН. Я відповів, що вона членом не була, однак це все знала, що коїться, як також знала, що за люди приходили до її мужа. Знала вона також на якому пості в ОУН працює її муж і яку він веде роботу. Хорсун спитав чи зараз вона є членом ОУН, я відповів, що цього не знаю. Хорсун сказав, щоб пізніше все про "Кліща" написати, бо він зараз не має на це часу. Через годину я стрінувся з Свердловим коло городської колійової каси. Він сказав мені, що Хорсун где на мене в себе вдома і я пішов до нього.

Увійшовши до його помешкання, я застав його самого. Хорсун вже був у доброму настрої, лагідний та ласкавий. Наша розмова вдальшому була приблизно такого змісту:

- Чи ви дуже налякалися слів підполковника, що сварив вас за неправ[и]льне полагоджування справи Сапіщуків?

- Від якогось часу мені взагалі не везе.

- В чому річ?

- Аверін говорив мені про мого брата і "Шума". Висловився, що мій брат, по його думці, скриває "Шума".

- Це не є думка Аверіна, і я сам пере[д]чуваю, що брат "Шума" переховує, а радше знає, де він переховується, і не хоче сказати тому, що "Шум" йому загрозив. Якщо брат знає, де "Шум" скривається, й не хоче цього сказати, то, тоді як ми "Шума" знайдемо і він признається до цього, що брат знав про його криївку, його замкнуть і він буде відповідати перед судом за своє минуле підпілля і за це, що скривав "Шума".

- Брат напевно не знає, де "Шум" скривається, бо якщо б знав, то мені напевно сказав би. Я бачу, що нас обоїх не мають підстави

арештувати й починають такими неперевіреними безпідставними закидами, відносно “Шума”, чіпляти. Якщо маєте брата арештувати, без найменшого доказу, так арештуйте разом мене з ним, бо тоді я буду переконаний, що є люди, які терплять невіно перед радянською властю.

Мене це так було поденервувало, що я прямо не числився зі словами. Я вірив у те, що брат є зовсім не винний і нас обох вкоротці арештують, бо ми вже їм непотрібні.

- Якщо над мною, - далі продовжував я, - висить арешт, так прошу мене не відпускати навіть додому, а забрати вже. Якщо я неверну додому, то брат буде думати, що я, вертаючи з Тернополя, попав у руки бандерівців. Маю дуже великий жаль, що я працював без облуди, а за цю працю мене, на підставі якихось фальшивих матеріалів, мають арештувати.

- Проти вас не маю жодних застережень, як також до вашої праці. Вам абсолютно нічого не грозить і я маю надію, що на будуче не буде нічого злого. Про брата, однак, ви не можете певнити, що брат скриває цю річ в страху перед “Шумом” та іншими підпільниками. Про вас я нічого злого не думаю, бо я мав нагоду з вами часто стрічатися і пізнати вас. Брата ніхто з робітників НКГБ ближче не знає тому, що ніхто, з ним не стрічався і не говорить. Отже тому, якщо є такий донос на брата, вони можуть зовсім слушно його підозрівати, що такі доноси можуть бути правдиві. Якщо брат не почувається до найменшої вини, так ми оба можемо бути певні, що волос з голови братові не впаде невинно. Добре було б, щоб ви брата запровадили до Аверіна, щоб він перед Аверіним сказав, в яких криївках він сидів враз з “Шумом” та чи копав разом з ним. Така розв’язка справи буде найкраща.

- Аверін просив мене, щоб я просив вас, щоб ви відпустили мене й брата йому, а якщо вже не обох, то хоча брата.

- Ні, ні. На це я ніколи не погоджусь. Він вже мені сам про це говорив і я дав йому негативну відповідь. Щодо брата, то заведіть його тільки раз до Аверіна, щоби розпитав його про “Шума” і більше також нехай брат туди не заходить. Напишіть мені це все, що перед[] тим сказали про Шевчука Михайла - “Кліща”. Ви сконтактуєтесь з “Кліщем” та узнаете докладно, де він перебуває, щоб у відповідному моменті можна на нього наскочити і зловити.

- Я зроблю це, однак не скоро, тому що я мушу робити це через його жінку і то тільки при нагоді, як буду в с. Шульганівка.

- Ви прийдіть до мене дня 14.11.1946 р. і будьте приготовані до дальшої дороги, а то поїздки в Збаражчину. Бли[жч]і інструкції відносно цієї поїздки одержите перед самим виїздом туди.

- До його [кого?] ж я мав би туди їхати?

- До старих своїх знайомих ще з тих часів, як ви працювали на тих теренах в підпіллі 1944 р. Зближається націоналістичне свято першого листопада і друге комуністичне [-] роковини жовтневої революції. Бандерівці напевно будуть підготовляти на ці свята якісь виступи, тому треба буде вам за тим стежити й заздалегіть довідатися хто і що буде робити.

- Тяжко буде мені наперед довідатися, що бандерівці підготовляють до цього свята, бо я зараз не маю жодного контакту з підпільниками. Я буду могли хіба вже тільки "пост фактум" ствердити, що щось в селі було, якщо таке було б.

- Ви доложіть таки старань зі своєї сторони, щоб щось розвідати про це.

На цьому наша стріча закінчилась.

Дня 25. 10. 1946 р. вернув я від Хорсуна до Чорткова. Кілька днів пізніше пішов до с. Ягольниця Стара до Тильної Степанії Ільківни, щоб розвідати де і на які прізвища живуть Сапіщуки. Тут я застав ціле пекло. Перед кількома днями відбулась там конфіскація майна за нездачу контингенту державі. Про Сапіщуків не було місця говорити. Пробувши кілька годин, ще того самого дня вернув я до м. Чорткова й постановив піти туди ще раз, але пізніше.

По святах жовтневої революції зайшов я до с. Угринь. Тут хотів поговорити з братом на теми, що чув я про нього від Хорсуна та Аверіна. Розмова, яка була між мною і братом мала, приблизно, такий зміст:

- Що чувати в селі? - запитав я.

- Вчора покликали до гарнізону мене і начальник питав, хто у свято жовтневої революції цього року порвав в шкільних саях всі лозунги в с. Угринь. Я йому відповів, що цього не знаю, а, зрештою, я не є до того, щоб шукати проступників. Я вернув з армії і господарю, а на слідження за бандитами не маю часу. Тоді начальник сказав до мене, що я знаю де перебувають всі підпільники з с. Угринь і майже кожного вечера з ними стрічаюся, але не хочу про них говорити. Тут цей начальник питав мене, де перебуває підпільник Бас Антін Константинович з с. Угринь. Йому я відповів, що такого не бачив тепер, а бачив ще за німецької окупації і зараз взагалі не знаю, що з ним сталося. Тоді цей начальник дав мені приказ відшукати Бас Антона Константиновича і про це зголосити йому. Я відмовлявся від того й говорив, що таких приказів давати мені він не має права, а я, хоч би хотів про це донести, його не відшукаю. Відтак начальник закидував мені, що я співпрацюю з підпіллям. Тоді йому я відповів, що такого закиду не боюся, бо про мою роботу знає Хорсун в УНКГБ. Кінець-

кінців начальник сказав: “Нічого, ти ще покрутишся на свободі місяць, два-три, а потім поїдеш на Сибір різати дерево й там сконаєш[“].

- Чи ти по виході з тюрми стрічався і говорив коли з “Шумом”?

- Так. Це було 19.12.1945 р., вечером. Я був в хаті Плішки Миколи Андрійовича в гостині. Вміжчасі Плішка Микола вийшов надвір, а, вернувши, сказав, щоб я вийшов надвір, бо мене кличе “Шум”. Я вийшов і говорив з “Шумом” около 10-15 хвилин.

- Чи ти говорив тоді з “Шумом” про якісь криївки?

- Ні.

- Може іншим разом говорив ти з “Шумом” про якісь криївки і боїшся перед мною признатися?

- Більше з “Шумом” я не стрічався і його не бачив

- В яких криївках ви оба разом з “Шумом” сиділи, або які криївки ви оба спільно копали?

- Ще за німців я сидів разом з ним в криївці його сестри Кобзар Євдокиї, одначе ця криївка завалилася ще перед приходом ЧА. Вже після того копав я з ним криївку в лісі Галилея, одначе її не закінчили тому, що підглянули нас пастухи. Сидів ще також раз з “Шумом” в с. Угринь у Берегульки Василя. Знаю, що була криївка в Блоха Тараса (тут було дві криївки відкриті в серпні 1945 р. в часі облави) і була ще криївка в Павлів Софії. Сидів ще також разом за німецької окупації в с. Долина Чортківського р-ну в станичного провідника ОУН Коцюлима Осипа. Мав я ще також в себе на господарстві дві криївки, в яких сидів в час фронту 1944 р.

- Говорив мені про тебе Аверін і Хорсун відносно “Шума”. Оба ми поїдемо в найближчий понеділок до Аверіна і ти переповісиш йому, як було на стрічі з “Шумом” та про всі криївки, які ти знаєш.

Найближчого понеділка, перед 14.11.1946 р., ми з братом оба пішли до Аверіна. Аверін з братом перший раз бачився. Зразу Аверін спитав брата, де знаходиться “Шум”. Брат відповів, що він сам хотів би знати, де цей скривається, і не може дізнатися. Аверін [Аверін] почав говорити, що є деякі дані про це, що брат знає, де ховається “Шум”, тільки боїться сказати, бо “Шум” йому загрозив. Брат переповів Аверіну свою стрічу з “Шумом” та розказав про ці самі криївки, які я вже вище вичислив. Аверін записував собі, де ці криївки поміщалися та, приблизно, рисував собі плян цих криївок. В цей час надійшов Мордвінкін. Аверін представив братові Мордвінкіна, як господаря с.Угринь з РО НКГБ. Тут Аверін почав Мордвінкіну представляти виказані братом криївки. Виявилось, що Мордвінкін дуже добре знає розположення села Угринь. Пояснивши криївки, Аверін сказав до брата, що від сьогодні брат буде належати вже не до

Хорсуна, а до нього, тому треба, щоб з ним умовився щодо часу і місця стріч. Аверін сказав, що найкраще буде братові заходити таки до нього додому, в понеділки днем, раз на два тижні. Брат сказав, що він абсолютно не може на це погодитися, щоб він мав безпосередній зв'язок з будь-котрим офіцером НКГБ тому, що він зараз стягне на себе підозріння населення, а тимсамим підпільників. Мордвінкін почав дещо сердитися на брата, говорив, що братові тільки так здається, що всі звертають очі тільки на нього. Брат відпирався і аргументував, що він не може безпосередньо контактуватися з ними, і дійшло між ними трьома до суперечки. Цей спір перервав я, говорячи, що так буде, як сказав Хорсун. Хорсун сказав, що не відпускає нікому ні мене, ні брата. На цьому стріча покинчилася і ми з братом відійшли додому.

Дня 14.11.1946 р. я поїхав до Тернополя на стрічу з Хорсуном. Тут Хорсунові переповів стрічу мою і брата з Аверінім і Мордвінкіним та все те, що брат сказав мені про “Шума” та криївки, в яких він з “Шумом” сидів чи з ним такі копав. Розказав я також про те, що в свято Жовтневої Революції хтось в школі с. Угринь розбив вікно та порвав портрети і святочні лозунги. З тої причини начальник гарнізону покликав брата та казав йому відшукати підпільника Бас Антона Константиновича. Вкінці сказав братові, що він вже довго не буде ходити по свободі. Хорсун сказав, що все це дурниця – такі [сп]рави не залежить від таких, як начальник гарнізону. Дальше я сказав Хорсунові, що був в с. Ягольниця Стара в Тильної Степанії Ільківни в справі розвідання про Сапішуків. Однак тоді було неможливо розвідати тому, що у цих господарів недавно переведено конфіскату майна за невиконання контингенту. Може пізніше я ще там зайду та якось провідаю. Хорсун з цим погодився.

Відтак Хорсун почав мене питати в котрих селах Збарязького повіту я маю знайомих з бувшого могого підпілля. Я відповів, що в с. Добромірка р-н Нове Село знаю родину Заяць Мирослава, який сам був членом ОУН і працював в СБ; Будку Івана, де я перебував на квартирі, і бувшого солтиса за німецької окупації, якого прізвища і псевда не знаю. Знаю також Кацава[л] Ярослава – члена ОУН, Кацавал Ярославу і її брата Богдана, які обое були членами ОУН. Ще знаю цю родину, де містилася станиця бувшого повітового провідника “Паливоди” та одного господаря коваля і його дочку Марійку, що була членом ОУН. В с. Луб'янки Вищі знаю господаря Чепель Кузьму, в якого мав квартиру через довший час в 1943 р. повітовий референт СБ Мартиновський Петро - “Кривоніс” і ще одного господаря (прізвища не пам'ятаю), де мав квартиру “Кривоніс” з своїм заступником “Методієм” в 1944 р. Цей чоловік за нім. окупації

працював в м. Збараж в магазині Повітового Союзу Кооператив. В с. Гушанки знаю хату районowego провідника “Гада”, який мав ім’я Іван. В самому Збаражі знаю тільки двох лікарів, а то: др. Гладиша і лікаря-дентисту, по-національності грузина, в яких я лікувався, як був хворий на запалення ясен. Ближче, однак, я їх не знав.

Дальше Хорсун спитав, кого я знав у Скалатському повіті. Я відповів, що знав тут людей тільки зі зв’язку, по якому їхав в Збаражчину, а саме: в с. Сороцько знав родину, де були чоловік і жінка та син, який був членом ОУН і працював зв’язковим; в с. Жеребки знав одну хату, де двох синів цього господаря були членами ОУН; одну хату в с. Кійданці, якої господар працював в раймолочарні в с. Галушинці, а в ОУН станичним провідником с. Кійданці.

– Треба, – сказав Хорсун, – щоб ви по тих знайомих поїхали. Перед ними вдавайте, що живете зараз під чужим прізвиськом, напівлегально. До них кажіть, що хочете бачитися з декотрими підпільниками, щоб поговорити з ними про деякі організаційні справи. Це, однак, треба робити дуже обережно, щоб не додумалися, що ви є післані більшовиками. Головне треба узнати де ці підпільники перебувають, бодай в котрих селах.

– Це є дуже ризикозна річ, – відповів я, – яка грозить смертю на місці. Бо, чейже й, підпільники напевно й там знають, що я сидів в тюрмі і зараз не маю контакту з підпіллям.

– Тут треба, власне бути дуже обережним в поступуванні. Як це мало б виглядати, ви повинні вже на місці зорієнтуватися і у відповідний спосіб поступити. Якщо б ви бачили, що вам грозить якась небезпека, так завчасно виривати звідти до найближчого району, евентуально до якогось гарнізону. Це мені дуже не подобалося і я сказав, що таки боюся цього кроку. Хорсун, однак, сказав, що якщо б вони так всего боялися, то панамі ситуації були б не вони, а бандерівці. – “Зрештою, – кінчив Хорсун, – ви ще не пробували, а твердите, що вам не вдасться. Не так воно швидко, як виглядає”.

Кінець-кінців я рішився їхати в Збаражчину.

Після цього Хорсуні я сказав, що від кількох місяців ношуся з думкою зголоситися до єпископа і висвятитися на священника. Хорсун прийняв цю відомість дуже похажно і, подумавши хвилину, спитав:

– А що вас до цього кроку спонукало?

– По довшій застанові над собою самим приходжу до переконання, що я старіюся і не маю ще жодного заробітку на свій прожиток. До цього часу у мене було ще поле і я з нього міг удержуватись. Зараз Земельний Відділ це поле в мене відібрав тому, що я сам особисто на ньому не працюю, для цього й доходів з нього

не можу побирати. Брат знову не може мене годувати, бо у нього також не переливається. Чому, спеціально, я обираю собі стан священничий, то є ця причина, що я покінчив богословські студії і ще колись хотів бути священником. Вкінці, цей стан як собі виберу, то буде zarazом оправданням перед бандерівцями, бо, чейже, духовенство є аполітичне й ніхто не подумає, що я, будучи священником, займаюся політикою і ще й у порозумінні з НКГБ.

– Маєте рацію. Ваша думка під тим оглядом найкраща. Якщо хочете бути священником, то я проти цього нічого не маю. А коли ви думаєте святитися?

– Хотів би якнайскорше. До єпископа в цій справі я хочу їхати ще в місяці грудні цього року.

– Якщо так, то ви ще мусите приїхати до мене дня 7. 12. 1946 р., щоб полагодити ще одну справу перед свяченням. А як будете їхати до Львова до єпископа, то вступите до мене, а я дещо з вами поговорю на тему вашого священства.

На цьому наша стріча покінчилася і я на другий день, то є 15. 11. 1946 р., пополудні, виїхав з Тернополя на Збараж. Ще на станції в Тернополі випадково зговорився з якимсь чоловіком з с. Луб'янки Вищі Збараського р-ну і ми вже їхали поїздом. Подорозі я почав оповідати, що ще в 1942 р. я був в Луб'янках Вищих і ночував в господаря під лісом, який називався Чепель Кузьма. Господар відповів, що Чепель живе і ще досить добре держиться. Дальше я сказав, що 1943 р. осінню, в Повітовім Союзі Кооператив в Збаражі працював один чоловік, ще досить молодий, жонатий, мав пасіку і казав, що він з Луб'янок Вищих та живе недалеко Чепель Кузьми. Господар відповів мені, що цей чоловік згинув на фронті. Коли ми висіли з поїзду і йшли в напрямі Луб'янок Вищих, господар запитав мене куди я йду й до кого. Я відповів, що йду в с. Добромірка до Будки Івана, брата єпископа. В дорозі здігнала нас фіра й ми попросили фірмана, щоб взяв нас з собою. Він взяв нас і ми поїхали.

В с. Добромірка, коло церкви я зліз з воза і, через приходство, зайшов до хати Заяць Мирослава. Вже була ніч. Вдома Заяць Мирослава застав я тільки його старих батьків і малого сина Романа. Мати Мирослава пізнала мене зразу й дуже здивовано почала випитувати звідкіля я тут взявся, бо про мене говорили, що вже згинув.

– Я був тільки ранений, але в руки більшовиків не попався, – відповів я, – зараз живу на фальшиві документи і, переїжджаючи через Тернопіль, рішився приїхати до вас провідати чи всі у вас живі й здорові.

– З приходом більшовиків, – оповідала в свою чергу мати Зайця Мирослава, – ми всі покинули свій дім і скривалися. На нашій господарці увесь час квартирував гарнізон. Мене саму вже два рази більшовики зловили, але один і другий раз я втекла. Аж в серпні цього року я сама пішла до району і зголосилася та сказали мені йти жити до своєї хати. Гарнізон перебрався на іншу господарку. Ми з чоловіком взяли до себе Мирославового сина і так до якогось часу живемо.

– А де ваш син Мирослав з жінкою та малою дочкою?

– Мирослав з жінкою скривається, а мала їх дочка перебуває в одних людей на чуже прізвище й ходить звідтам до школи.

– Я хотів би з Мирославом бачитись і поговорити.

– Його трудно відпитати, бо він в одному місці не сидить.

– Чи Мирослав приходить часом додому?

– Його я дуже давно вже бачила. Невістку також ще бачила тоді, як ще сама скривалася. Дальше зачала оповідати про смерть Мартиновського Петра – “Кривоноса”, повітового референта СБ, що впав вбитий ще перед жнивими 1944 р. на добромірських полях. Він похоронений на цвинтарі в с. Добромірка, разом з двома іншими підпільниками. Я переповів її, що ціла родина Мартиновського вже знищена, а старі батьки вивезені на Сибір і батько там помер. Дальше оповідала, що бувший повітовий провідник “Паливода” арештований і засуджений, а господар, де він мав станицю також засуджений на 15-ть років тюрми. Кацавал Ярослава – зв’язкова повітового “Паливоди” згинула, а її брат ще скривається. Марійка – ковалева дочка ще живе і скривається разом з батьками, але господарка їх зруйнована. Кацавал Ярослав згинув ще на початках, забитий підпільниками. Бувший райпровідник “Гад” з села Гушанки засуджений і вивезений, його стара мати вивезена також, а на їхній господарці живе сестра “Гада”, що раніше була замужем на іншій господарці. Потім оповідала, як її і ціле село знищили більшовики. Сказала також, що немає родини бувшого солтиса, її знищили більшовики. Після цього я спитав, що поробляє Будка Іван та його син Богдан. Мати Зайця відповіла, що там зараз вдома біда і плач, тому що Богдан, який працював при адміністрації в районі Нове Село, від кількох днів десь пропав. Ніхто не знає куди він дівся. Рівнож зять їх згинув на фронті. В кінці мати Мирослава питала мене, яка ситуація в політиці: чи заноситься на щось краще для нас, чи, може, ми вже так пропадемо без сліду в більшовицькій неволі. Я відповів, що політична ситуація зараз дуже погано представляється; люди падають, як мухи, а з тих, що ще за німців працювали, мало що осталося. Не треба, однак, вірити у всемогутність і непобідимість більшовиків. Тут я навів її приклади з

історії, де були ще імперії сильніші від більшовицької держави, про яких крах ніхто ніколи був би й не подумав, а, однак, прийшов час, що навіть не знали, коли трісли вони, як миляна банька, і зникли навіки з лиця землі. Подібно станеться і з більшовією. Провалиться вона тоді, коли народи найменше того будуть сподіватись. При цьому я згадав про наростаючий більшовицько-англійських ант[а]гонізм, який час до часу слабне, то знов сильніше відзивається.

В домі Заяця Мирослава я й заночував. На другий день рано довідався, що вони всі троє ідуть до церкви на Службу Божу, яку найняло село за погибших. Ще рано я пробував нав'язати з господинею розмову про Мирослава та підпільників інших, де можна б їх стрінути. Однак мати Мирослава не дала мені жодної конкретної відповіді. Говорила, що вона сама не знає куди за ними питати.

Не провідавши нічого, що могло б Хорсуна вдоволити, я постановив іти прямо до Збаража, сісти на поїзд і, не вступаючи по дорозі до Хорсуна, їхати безпосередньо до Чорткова. Попращався з батьками Мирослава і сказав їм, що йду на Чагарі в Скалатщину, вдійсности пішов прямо до Збаража. В Збаражі перекутувся до передвечера, а відтак пішов на станцію, де в почекальні переночував, а досвітком сів на поїзд і приїхав безпосередньо до Чорткова.

Дня 21.11.1946 р. я поїхав до м. Ягольниця, а звідти піхотою пішов до с. Долина. Під претекстом церковного празника хотів я зайти до с. Шульганівка до Шевчук Степанії – жінки “Кліща”, щоб вона мене сконтактувала з мужем-підпільником. Тому, що в цей день там війська НКВД переводили перевірку, не було можности стрінутись з Шевчук Степанією. Другого дня, рано, я вернув додому.

Дня 7.12.1946 р. я поїхав до Тернополя на стрічу з Хорсуном. Йому подав фіктивний звіт з поїздки в Збаражчину. Все це, що було, від часу, як я сів до поїзду на станції в Тернополі, аж до хвилини відходу мого від батьків Заяць Мирослава, переповів правильно. Що вже, однак, діялось зі мною по виході з хати Заяця, я говорив неправду:

Вийшовши від Заяця, я пішов через село Добромірка в напрямі Гущанок і зайшов до хати бувшого райпровідника “Гада”. Тут застав тільки сестру “Гада”, яка сказала мені, що брат Іван – “Гад” засуджений на 15 літ тюрми, а мати також вивезена на Сибір. З Гущанок, через Чагарі, я перейшов до с. Кїйданці, де зайшов до хати бувшого станичного провідника. Тут застав зовсім інших людей і тому попросив, чи не мають продати щось з’їсти. З с. Кїйданці, через Романове Село і Галушинці, зайшов до с. Жеребки. Хата, в якій був організаційний зв’язок, стояла пустою. В с. Жеребки я переночував, а на другий день, то є 17.11.1946 р. рано, через с. Колодіївка, зайшов

до с. Сороцько. Тут вступив до хати, де відбувався зв'язок. Ця хата, однак, була замкнена. Тоді я перейшов до с. Ілавче, де за[но]чував. 18.11.1946 р. один чоловік їхав до с. Іванівка і я з ним присів. З с. Іванівки перейшов до с. Деренівки і щойно в с. Довге найняв фіру до с. Вербоваць. Тут ночував у жінки священника Василик Емілії. 19.11.–46 р. пішов до с. Ласківці до хати підпільника Давибіди Олексі. Там застав тільки його тещу, яка сказала мені, що Олексі і його жінка скриваються. Побувши півгодини, я відійшов, через сс. Косів і Білобожницю до с. Долини, де залишився на празник, що був дня 21.11. Після празнику, дня 23-го, передполуднем, я вернув до с. Угринь.

Хорсун сказав, щоб про цю поїздку йому зараз написати. Я так зробив і письмо йому передав.

Відтак Хорсун спитав мене, чи я добре знав “Максима” – бувшого обласного реф. СБ Тернопільської області. Я відповів, що так. Хорсун сказав, що “Максим” згинув у травні 1945 р. в с. Гаї Великі. Відтак спитав, чи я знаю його жінку. Я відповів, що ніколи не бачив її, ані вона мене. Дальше Хорсун спитав, чи я знаю секретарки “Максима” – “Олю” і “Стефу”. Я відповів, що про таких перший раз чую. Хорсун розповів, що обі ці секретарки були арештовані тоді, як “Максим” згинув, потім їх звільнили. Сьогодні, власне, ходить про те, щоб довідатися, де вони перебувають, щоб їх зловити. В тій цілі я маю їхати до Скалату, де живе жінка “Максима” – Марків Ізидора Теодорівна. Вона працює в повно-середній школі. Там в дирекції я довідаюся, де Марків живе, і тоді зайду до неї [на] квартиру. Через Марків Ізидору я мав би довідатися, де перебувають “Оля” і “Стефа”. Одна з них має прізвище Білик, а друга Задорожна, одна походить з с. Тлусте, а друга з с. Старий Скалат. Я поїду до Марків Ізидори Теодорівни, як делегат Крайового Проводу СБ від провідника “Михайла”. Коли приїду в Скалат і стрінуся з Марків Ізидорою, то маю її сказати, що я приїхав від крайового СБ від провідника “Михайла” в справі її мужа, а радше в справі смерті її мужа “Максима”. Дальше, якщо хтонебудь питав би її хто я є, то вона має сказати, що я західняк-учитель, що шукає своєї сестри, яка згубилася в транспорті. Марків треба більше вдаряти на мужа, як невіджаловну страту для народу. Вона свого мужа сильно любил[а] і любить по смерті. На саму згадку про нього, вона впрост вибухне плачем. Тоді, власне, треба буде мені використати момент і спокійно переслухати її. Писати треба буде в формі правдивого протоколу. Питати головню про це, з ким найближче жив “Максим” останніми місяцями, про характеристику цих людей, передусім його найближчих підданих і співпрацівників. Звернути незаметно увагу на відношення до нього його секретарок “Олі” і “Стефи”. Спитати як її

зараз живеться матеріально, чи опікуються нею організаційні люди та чи дістає вона яку матеріальну поміч з Організації. Якщо скаже, що не дістає, так вдавати здивованого й сказати, що потягнеться до[] відповідальности тих, котрим це б[уло] діло припоручене. Взагалі в розмові заінтересуватися її домашнім матеріальним життям та по-мужеськи співчувати її нещасному льосові. Старатися з нею бути й говорити навіть і два дні, якщо того буде вимагати потреба. По списанні з неї протоколу її рішучо сказати, що причиною смерти “Максима” була зрада й та зрада криється дуже близько, серед його найближчих співпрацівників. СБ слідило вже за цим довший час і знає де ця зрада криється. В тій цілі мені конечно треба ще переслухати його секретарки – “Олю” і “Стефу”, а вона має мене з ними сконтактувати. Якщо вона мене сконтактує з ними, тоді і їх я повинен в подібній формі переслухати. Таким чином, узнавши, де перебувають ці обі секретарки, моїм обов’язком буде негайно зайти в НКГБ і попросити начальника, щоб сейчас телефонічно получив мене з Хорсуном і його зараз про це повідомити. Якщо б Марків не хотіла говорити, так тоді треба буде поставитися до неї грізно й загрозити її потягненням до відповідальности перед крайовим СБ. Супроти Марків треба бути делікатним, однак рішучим і серйозним тому, що Марків є жінка хитра і скоро може зорієнтуватися, що це є якийсь підступ. Якщо буду в неї вдень, так не дуже ходити по дворі, вдавати дуже обережного і конспіративного підпільника. Вертаючи зі Скалату, обов’язково вступити до Хорсуна і здати справоздання. На цьому стріча покінчилася і я відійшов.

Другого дня, рано, то є 8.12.1946 р. я поїхав з Тернополя на Скалат. Приїхавши на місце, почав розглядатися по місті, тому що я там перший раз був. Найперше відшукав повно-[с]ередню школу, РО НКГБ, міську раду та інші інституції. Около полудня зайшов до дирекції повно-середньої школи і спитав директора, чи можу бачитись з Марків Ізидорою Теодорівною. Директор відповів, що вона вийшла до фінвідділу. Я спитав, де вона живе. Директор через вікно показав мені її помешкання. Я відійшов і до сумерку крутився дорогою, що йде через село Криве. Коли смерклося, зайшов до хати Марків. Тут в кухні застав жінку 45-50 літ, яку спитав, чи тут живе Марків Ізидора. Жінка змішалася і спитала пощо мені її. Я відповів, що хочу з нею бачитись і поговорити. Ми ж знакомі. Жінка ця відповіла, що Марків тут живе, але її немає ще зі школи і прийде трохи пізніше. Я спитав чи можна зачекати на неї. Жінка попросила мене сісти та спитала звідкіля я знаю її дочку, яка ніколи нікуди не ходила й не їздила. Я сказав, що сам переселенець і живу в Бережанщині, однак як учитель пізнав її дочку

по цій самій спеціальності. Тимчасом з покою цю жінку покликала якась дитина. Жінка, йдучи туди, попросила з собою мене. Тут я довідався, що ця мала дитина – це дитина Ізидори та зветься Мирослава. В розмові довідався, що муж її арештований і вивезений більшовиками ще 1941 р. Молодша дочка Леся ходить до школи на в[е]чірний курс середньошкілників. Один її син пішов в підпілля і немає про нього жодної вістки. Приблизно через півгодини прийшла Ізидора, привіталась зі мною, взяла гроші й побігла до міста за яким[и]сь цукорками. За хвилину вернулась і залишились з дитиною та зо мною в покою, а мати вийшла до кухні. Між мною та Ізидорою нав'язалась розмова, приблизно, такого змісту:

– Прошу пані, – почав я, – я прийшов до вас. Я є з крайового проводу СБ та прийшов поговорити з вами про справу смерти вашого мужа “Максима”. Якщо б хтось питав вас, хто я є, то ви скажете, що я переселенець з Заходу і пошукую своєї сестри, яка згубилась в транспорті.

– Я ніколи мужа не мала, а про якесь СБ перший раз в житті чую.

– Не говоріть нісенітниць, бо ж звідки ж у вас взялась оця дитина. Я вашого мужа прекрасно знаю, бо з ним свого часу працював в СБ і я та цілий організаційний провід знаємо, що ви були його жінкою.

– Вам хтось дав мильні інформації про мене, а, можливо, що ви потрапили не на ту особу, що вам треба. Я знаю тільки те одне, що мужа ніколи я не мала, а ви знову зле попали, беручи мене тимчасом за кого іншого.

– Я зовсім добре і точно попав, тільки ви не хочете признатись.

– Хто вам сказав, що я працюю в повно-середній школі? – в свою чергу спитала вона.

– Інформації про вас дав мені той, хто мене до вас прислав.

– А хто вас прислав?

– “Михайло”.

– Я жодного “Михайла” не знаю, – відповіла вона, подумавши хвилину.

– Не грайте комедії, – сказав дещо острішим тоном. – Це справа за поважна, щоб бавитись нею, як якимсь фліртом. Я не прийшов до вас поромансувати, а по ділам, що на них залежить цілій організації. Якщо ви сьогодні вирікаєтесь свого мужа й не залежить вам на ньому нічого, зате залежить на цьому нам, українській організації і цілому народові.

– А хто ж ви є? – спитала вона ще раз.

– Перед хвилиною я вам сказав, ви ж певно цього не забули.

– Покажіть мені свої документи, – зажадала вона.

– Мій документ – це пістоль. Може засвітити вам дулом перед очі?
– Я нікого не знаю і про жодного “Максима” говорити не буду.
– Може ви хочете, щоб до вас спеціально приїхав сам “Михайло”?
Він може приїхати, але тоді з вами буде гірша справа.
– Де ви будете ночувати? – спитала вона мене по хвилині надуми.
– У вас.
– Це є неможливе, тому що ночами буває перевірка. Ви ще й до того без документів.

– Я дуже добре знаю, що ночами бувають перевірки, однак люди переночовують мене без документів вже третій рік і не бояться. Ви в себе також переночовуєте часто людей без документів і не боїтеся, а спеціально мене боїтеся ночувати.

Вона почала випрошувати мене з хати, говорила, що в протинному разі мусітиме вжити інших засобів. Після того схопила хустку на голову і вийшла з хати зі словами:

– Як уважаєте, але я з вами говорити не буду на жодні теми.

Я ще хвилину побув у хаті, а відтак попрощався з матір’ю і пішов на вулицю. Переходячи через подвір’я побачив, що Ізидора з другою жінкою рубала дрова.

У місті я зайшов до Міської Ради та попросив, щоб дали мені нічліг. Дижурний сказав, що як погоджусь, то можу переспатися в канцелярії Міської Ради. Я так і зробив. Ранком пішов на станцію і в почекальні ждав на поїзд до Тернополя аж до третьої години пополудні. Вечером, приїхавши до Тернополя, пішов на квартиру спати. Другого дня, то є 10.12, вечером, зайшов до Хорсуна.

Хорсунові розповів про свою поїздку до Скалата і розв’язку справи з Марків Ізидорою. Додав тільки, поза правду, що Марків гонила мене з хати, а коли я опирався її волі, побігла до міста по поліцію, щоб мене забрала. Я вийшов з хати і сховався за трибуну, яка була недалеко її дому і бачив, як з нею до її хати йшли мужчини в цивільних одягах. Хорсун сказав, що треба було силою непустити її надвір і пхнути до хати. Я відповів, що це було неможливе тому, що вони обі з матір’ю розкричалися, як сороки, а за стіною живуть інші люди.

Хорсун сказав, щоб це все йому написати. Я написав і передав йому. Вкінці Хорсун спитав мене, коли хочу їхати до Львова до єпископа. Я відповів, що 20.12.1946 р. буду в Тернополі, а 21.12 хочу бути у Львові. Хорсун сказав, що як буду їхати до Львова, то щоб вступити до нього. На цьому ми покінчили розмову і я пішов на квартиру спати. Рано 11.12 від’їхав до Чорткова.

Дня 20.12.1946р. я виїхав до Львова. В Тернополі вступив до Хорсуна і він почав розмову на тему мого священства.

– Якщо б єпископ робив вам якісь перешкоди в священнях, так ви, вертаючи зі Львова, вступіть знов до мене, а тоді я з єпископом поговорю і всі перешкоди зліквідую. Якщо єпископ прийме до священня без жодних перешкод, так тоді просіть його, щоб призначив вас на парохію в Бережанщину або Підгаєччину. Дальше, якщо ви згодитесь, то я можу вплинути на єпископа, що він назначить вас зразу деканом, а потім навіть єпископом.

– В нас ще не було ніколи так, щоби такий дурачок, як я, став єпископом. Я хочу бути тільки звичайним рядовим священником.

Після цього я відійшов, а вечером поїхав до Львова.

У Львові зголосився до єпископського канцлера о. Юрик Євгена і сказав йому, в якій справі прийшов. Юрик дуже радо привитав моє зголошення і запровадив мене на аудієнцію до єпископа Макарія. Єпископ згодився дуже радо мене висвятити й казав приїжджати до священня по Богоявленію, з тим, що перед священням мушу оженитися.

Вертаючи зі Львова, я до Хорсуна не вступав, тому що не мав часу. Дня 28.12 поїхав до с. Вербовець до жінки неб[і]ж[ч]ика о. Василика, щоб купити богословські книжки. Там СБ мене арештувало.

* * *

Додаток.

Дня 5.12.1946 р. Хорсун приїхав до гарнізону в с. Угринь Чортківського р-ну вантажною автомашиною. Взявши з собою начальника гарнізону і двох людей, які приїхали з ним з Чорткова, поїхав у село нібито на перевірку по деяких хатах підозрілих людей. І так, був він в домі Берегульки Василя, який скривався, а радше жив півлегально. Там він застав тільки матір Берегульки Василя з двома його дітьми, яку питав, де є Берегулька Василь. Вона відповіла, що сина Василя немає вдома, бо пішов до роботи чи десь поїхав. Він сказав, щоб Василь прийшов до гарнізону, бо там щось треба зробити, а він є коваль і тому їм потрібний. Стара мати, щоб заспокоїти сяк-так більшовиків, гостила їх медом і казала, що як син прийде додому, то вона йому скаже і він прийде до гарнізону.

Потім Хорсун поїхав до Вільхового Осипа, який скривався разом з жінкою. Там він шукав по будинках, ніби за криівкою. Відтак ще був у кількох людей та шукав за криівками підпільників. Так переїжджаючи селом і перевіряючи підозрілі господарства, заїхав аж до мене. В той час я був вдома і, побачивши перед брамою автомашину та більшовиків, що йшли на подвір'я, вийшов з хати. Хорсун урядовим

тоном спитав мене, чи я господар дому і як моє прізвище. Я подав йому прізвище і сказав, що ми господарюємо тут з братом. Хорсун спитав, чи всі будинки належать до мене. Я підтвердив, що так. Тоді він спитав, де на моєму господарстві знаходяться криївки, та казав їх показати. Я відповів, що в мене криївок немає, а як хоче переконатися, то хай шукає. Хорсун приказав трьом останнім більшовикам – начальникові угринського гарнізону, капітану Купрянову та шоферові зробити докладну перевірку господарства. З цими більшовиками пішла братова, а Хорсун зі мною пішов до помешкання провіряти кімнати. В присутности Купрянова та інших більшовиків відносився до мене та братови остро і наказував добре шукати за криївками. У кімнаті Хорсун сказав до мене: “Я приїхав спеціально до вас сказати вам, щоб ви сьогодні, о годині 8-ій вечером, були в мене. Завтра, пополудні поїдете до Львова на кілька днів. Вдома я вам дам відповідні документи і гроші на дорогу та проінструктую вас про задачі, які перед вами поставлені”. Я пообіцяв Хорсуну, що зараз виберуся до Чорткова.

Вміжчасі у хату ввійшла братова. Хорсун моментально змінив розмову і зажадав від мене документів. Я йому подав паспорт і воєнний білет, які він оглядав і випитував, на якій підставі одержав я паспорт і чому не був в армії. В тій хвилині братова вийшла з кімнати і відповідь моя вже була непотрібна. По яких 15-ти хвилинах більшовики закінчили провірку, всі сіли на автомашину і поїхали в напрямі квартири гарнізону. Перед від'їздом Хорсун вийшов коло брами, де стояла автомашина, біля якої зібралося кількох дітей і дивилися на автомашину. Він підійшов до них і почав питати, де є криївка на моєму господарстві, або в сусідів. Дітям обіцяв дати за це гостинці.

По їхньому від'їзді я зібрався і пішов до Чорткова.

Підчас перевірки в мене Хорсун був убраний в простий військовий білий кожух, без пагонів, у зимовій звичайній військовій шапці, зі зброї мав АВТ, так, що ніхто не міг підозрівати, що це якийсь офіцер, а, тимбільше полковник.

Як я прийшов до Хорсуна на помешкання при вул. Зелена 28, Хорсун сказав мені, що у Львові від 7–10 березня відбуватиметься Собор Греко Католицької Церкви в справі воз'єднання її з Православною Українською Церквою. Собор цей скликає ініціативна група в справі воз'єднання під проводом др. Костельника. На Собор є покликані делегати з-поміж уніятського духовенства і світські делегати з чотирьох західних областей України. Між світськими делегатами є також покликаний і я. При тому Хорсун дав мені запрошення від ініціативної групи, яке має мені служити як документ при залізно-

дорожних касах і на Соборі. З цим запрошенням мені треба зголоситись до комітету Собору при церкві Св. Юра [та] зареєструватися, а там одержу мандат і приділ на помешкання і харчування.

У травні 1945 р. в Чорткові на вул. Подільській я стрінувся przypadково зі знакомою ще з часів німецького підпілля дівчиною Плецан Степанією Миколаївною з с. Шульганівка. З нею почав говорити і повідався, що вона скривається. Ми зайшли на мою квартиру при вул. Млинарській ч. 11 до Сверида Андрія. Вона питала мене про мою тюрму та ранення в голову і, вкінці, про мій вихід з тюрми. Я говорив їй, що мене більшовики прострілили, як я був в окруженні, а відтак зловили. Звільнили мене на підставі осуду психіатрів, що узнали мене психічно хворим і, тимсамим, не відвічальним за свої діла. Вона питала мене, чи я чув що про її швагра Мартиновського Петра по пс. “Кривоніс”. Я відповів, що з ним бачився ще за німців в Збаражі. Плецан говорила, що родина вже знає, що він вбитий, тільки не знає де й коли. Батьки Мартиновського і сестра з дитиною вивезені на Сибір 1944 р. Брат Осип і сестра Вероніка скриваються. Говорила також, що її сестра Ярослава була також арештована, пізніше її звільнили і відтак вона співала в обласному хорі в Чорткові. Зараз же вони обі скриваються. Побувши в мене через півгодини, вона відійшла і сказала, що ще до мене колись зайде.

У першій половині червня вона знов зайшла до мене на квартиру. Поговоривши на загальні теми, вона сказала мені, що в Шульганівці скривається Кавчук Гнат з жінкою та двома дітьми, а сини їх Петро і Роман убиті. Дальше говорила: Кляштифорський Мірко також загинув, а його брат Євген і швагер Бойчук в ЧА (Бойчук Степан); сестра Кляштифорського Бойчук Наталія з донечкою Славкою скривається; Мартиновська Вероніка скривається і має псевдо “Гомін”; станичний села Долина Коцюлим Осип вбитий, а інші в армії та скриваються. Потім почала мене просити, щоб я з нею пішов до с. Шульганівки бо зі мною там хочуть бачитися старі знайомі і дещо поговорити. Я пішов з нею. До с. Шульганівка ми зайшли вже передвечером. Йшли поза городи. Я заждав під селом, а через кілька хвилин з нею вийшла до мене Кавчук Анна – жінка Гната, в якої за німців поміщалась станиця повітового проводу ОУН Чортківського повіту.

Поговоривши з нею кілька хвилин, ми пішли з Плецан до неї додому. Уже було темно. В Плецан я ночував. Мати Степанії і сестра Ярослава оповідали мені про те, що найстарша їх сестра Анна – жінка Мартиновського Петра, вивезена на Сибір 1941 р., пише до них і обіцяє, що приїде додому. Оповідали мені про вивіз старих Мартиновських, про перехід фронту і інше.

Другого дня, рано, прийшла сюди Мартиновська Вероніка – “Гомін”. Вона питала мене про смерть свого брата “Кривоноса”, однак я нічого їй не сказав, бо сам про це нічого не знав. Питала також про Бегар Магдалину – “Роксоляну”, яка вже тоді була в підпіллі. З розмови я вичув, що “Гомін”, “Роксоляна”, Степанія і Ярослава Плецан дуже добре знаються і з собою стрічаються.

Перебувши в Плецан цілий день, вечером я пішов до с. Долина до Панчишин Василя, у якого я залишив свої речі ще за німців, як був у підпіллі. У нього я заночував, але про жодні справи, які відносилися б до підпілля, з ним не говорив, бо він в той час був головою сільради. Він тільки по старій знакомості казав мені, що знає дуже багато про підпільників, вони з ним стрічаються і він знає, де вони перебувають, однак мовчить, хоча його більшовики стало про ці справи питають. Я, однак, по говоренні зорієнтувався, що він нічого не знає, а тільки, по старій звичці, любить хвалитися і хоче мені, тимсамим, заімпонувати. Я його менш-більш питав про місця перебування підпільників, але він давав виминаючі відповіді.

В Хорсуна на стрічі при кінці червня 1945 р. я все це розказав йому, а він мені казав написати.

При кінці місяця серпня 1945 р. я довідався в Чорткові від дівчини з с. Долина Войцешин Михайлини, що Мартиновська Вероніка – “Гомін” і Степанія та Ярослава Плецан арештовані.

Всипані криївки:

1. В с. Романівка Буданівського р-ну у Кривоніс Магдаліни (Дуськи) – криївка копана за німців. Всипана на допитах у Сивака;
2. В с. Слобідка Струсівського р-ну – криївка копана за німців. Всипана на допитах у Сивака;
3. В с. Деренівка Буданівського р-ну – криївка на городі в одного господаря біля читальні. Ця криївка копана окр. проводом Тернопільщини. Будучи на акції в с. Деренівка разом з капітаном Турбарою, я йому її показував, але вона вже була відкрита.

10.3.1947р.

(Липовий д'Бакша Є. І.)

123.

* * *

Завваги.

Біографічну частину протоколу скорочую з огляду на великий об'єм інших частин протоколу, де допитуваний подає свої “всіпи”, методи вербовки та роботи. Не розширюю розділу активної його роботи в КПЗУ тому, бо на мою думку, не має (великого) значіння безпеки, як неактуальне, і зрештою, допитуваний не може нічого цікавого сказати, хоч би тому, що надто глибоко в ту роботу ще не вліз. Ширше вже починаю розробляти справу повороту до Галичини і працю в ОУН, а ще ширше від моменту арештування. Тому то в протоколі є помітна нерівномірність в розробці, яка подиктована є меншим чи більшим інтересом СБ до поодиноких справ.

Місця, які вимагають пояснення мого, або пояснення допитуваного, а які тих пояснень не мають, до протоколу є долучений додаток, який відповідає на ці місця. Це відноситься також до місць і з протоколу, яких пояснення знаходиться в дальшому тексті[,] з огляду на обширний об'єм протоколу трудно буде читачеві працювати пам'яттю взад і всі пояснення в дальшому тексті, в уяві, переносити до моментів обговорюваних, наприклад, ще на початку протоколу.

Характеристика “Бондарчука”:

Сам факт, що “Бондарчук” стріляв собі в голову не підлягає сумнівам (має глибоку близну на чолі, куди виняли кулю при операції; влет кулі є під бородою. Куля пройшла точно серединою між очима, не пошкодивши, здається, ні одного змислу, і осталася під кістками чола).

Факту самогубства, ажніяк, не можна приписувати ідейности або фанатизмові. На це склалися радше такі фактори:

а) Про більшовиків об'єкт знав лише з оповідань втікачів за лінію Керзона в 1939-41 рр. та різні страхіття, про які довідався вже в Галичині від населення, в тому числі і від своїх братів.

б) Походив з середовища селян-“кулаків” і як “класовий ворог” ненавидів більшовиків і боявся їх. За першої більшовицької окупації ціла родина перебувала в підпіллі й господарка була “розкуркулена”.

в) Був типом інтересним, що підтверджує і пізніша його діяльність. Не має в собі нічого революційного й ідейного та є цілком аполітичним типом. На протязі свого життя міняв кілька разів своє політичне обличчя. Почавши від шкільних часів, був увесь час “хрунем”, а в ОУН попав внаслідок відносин, які тоді існували та під впливом своїх братів. На жодній роботі не вив'язувався і тому часто

перекидуваний з терену в терен, з роботи на роботу. Ці самі симптоми його варто[ст]и і в пізнішій агентурній роботі (гл. поїздка в Скалат і Збаражчину). До цього ще можна додати, що був матеріялістом наскрізь і дуже нетовариський.

В цій короткій характеристиці і в тому, що є в протоколі, можна знайти і розбіжності, але це тому, що характеристика є надто коротка, а його характер у від'ємному розумінні є надто многогранний і багатий на різні моменти нераз контрастові, щоб можна вбрати в такий короткий опис.

Протокол має ряд недотягнень. Причини в тому, що деякі місця, які допитуваний має тенденцію широко коментувати, є таксамо широко передані в протоколі, хоч це не завжди представляє більший інтерес для СБ.

10.3.1947 р.

123.

* * *

Залучник

АКТ

Судебно-медицинской психиатрической врачебной экспертизы
24 марта 1945 р. гор. Львов.

Мы нижеподписавшиеся: врач психиатрической больницы СЛОБОДЕНЮК, врач-терапевт консультант ГОЛЬДШТЕЙН, врач невропатолог БАБЕНКО из клиники для нервных больных, в соответствии с постановлением Управления НКГБ по Тарнопольской области от 2 января 1945 г. установили медицинское наблюдение над больным ЛИПОВЫМ Д'БАКША ЕВГЕНИЕМ ИВАНОВИЧЕМ, 1912 г. рождения, урож. села Угрынь Чертковського р-на, Тарнопольской области, украинец, из крестьян-кулаков, образование высшее, холост, прибывшего из г. Чертков 8 января 1945 г.

В результате медицинского наблюдения за время нахождения в Львовской Психиатрической больнице установлено:

У гр-на Липового д'Бакша Е.И. душевное заболевание в форме вяло протекающей шизофрении с распадом личности склонностью к обострению. За свои действия не ответственен,

находится в состоянии ремиссии, может быть выписан на обеспечение родителей.

Необходимо постоянное наблюдение психиатра.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

(печатка)

(СЛОБОДЕНЮК)
(ГОЛЬШТЕЙН)
(БАБЕНКО)

* * *

Увага! Акт підписаний “власноручними” підписами лікарів Слободенюка, Гольдштейна і Бабенко.

Печатка: (кругла) на горі – НКОЗУ, в середині – Львів Кульпарків, вдолині – Психіатрична лікарня.

25.2.1947 р.

123.

* * *

**Витяг із протоколу допиту Євгена Івановича Липового д'Бакші
слідчим УНКГБ кап. Сиваком від 8.XI.1944 р.***

[...]-лг.

Копия с копии.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

Обвиняемого ЛИПОВОГО д'БАКША Евгения Ивановича.

От 8 ноября 1944 года

Допрос начат 14 час. 3 минут.

Вопрос: - Назовите известных Вам лиц из состава центрального провода организации украинских националистов и расскажите известные вам о них данные?

* Копія даного витягу з протоколу походить з Державного Архіву СБУ в Києві (ДА СБУ, Фонд друкованих видань, спр. № 372 і 376, арк. 171-172, завірена копія з копії) та являє собою виразно процenzурований документ. Інформацію про цей витяг див. також: С.А. Кокін – Київ, 2000 – “Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного Архіву СБУ”. Випуск I. Анотований покажчик документів з фонду друкованих видань (1944 –1953), стор. 37-38.

Ответ: - Из числа лиц, работавших в центральном проводе ОУН, или как его еще называли ПУН – провод украинских националистов – мне известны: ...

... 4. “ПЕТР” – имени и отчества не знаю, проводник Тернопольского областного провода ОУН, с ним я встречался в селе Криве, Козовского района, там же в присутствии “Петра” я и видел краевого проводника ОУН “Марко”, о котором я показывал выше.

Откуда происходит “ПЕТР” я не знаю, но районный проводник ОУН в селе Слободка Струсовская ЛИТВИН ВЛАДИМИР под псевдонимом “Лямпарт” (“ЛЕОПАРД”), в одной из бесед говорил мне, что Петр является уроженцем и жителем села Криве, насколько это соответствует действительности я не знаю.

5. “СИЧОВИК”, имени и отчества не знаю, бывший проводник Чортковского, а потом Тернопольского окружных проводов ОУН. С “СИЧЕВИКОМ” я лично встречался по организационной работе. Еще в 1942 году многие из руководящего состава Чортковского окружного провода ОУН, а также руководящий состав повитовых проводов отзывались о “СИЧОВИКЕ”, как о толковом, способном, умевшим поддерживать дисциплину руководителе ...

... Работая уже в Тернопольском округе я лично видел, что он подписывал эстафеты псевдонимом “СИЧОВИК”. Видимо под псевдонимом “МОРОЗ” его знали в высшем проводе ОУН ...

... Еще в феврале 1944 года “СИЧОВИК” лично мне говорил, что его переводят в высший провод ОУН, но не сказал или в областной, или краевой. Заступивший на место “СИЧЕВИКА” окружной проводник Тернопольского окружного провода ОУН БАБИЙ, имени не знаю, псевдоним “БОГДАН” говорил мне лично, что “СИЧЕВИК” переведен в Краевой провод ОУН. Об этом же мне говорил референт по пропаганде Тернопольского окружного провода ОУН псевдоним “Юрий”. Следовательно “СИЧЕВИК” был переведен в Краевой провод ОУН о чем говорили такие авторитеты, как “БОГДАН” и “ЮРИЙ”. ...

Допросил: Зам. начальника Следотдела УНКГБ Т/о
капитан госбезопасности – СИВАК.

КОПИЯ: верна: Ст. оперуполномоченый 10 отд-я 2 отдела
ст. лейтенант госбезопасности – РЕМНЕВ.

* * *

№ 40/IV-2

Протокол допиту Івана Михайловича Шкварка

[Р – 31]

Справа ч.: .../47 р.

Шкварок Івана Михайловича
підозрілий як с/о РО МГБ.

Буданів, 7.VII.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Шкварок Іван Михайлович, нар.
1922 р. в с. Кобиловолоки,
Буданівського р-ну, Тернопіль-
ської обл., українець, освіта 5-ть
кл. нар. школи, жонатий, бувший
член ОУН.

В 1944 р. був в ЧА. Додому повернув ранений 1945 року. Перебуваючи вдома, часто ходив до р-ну Буданіва на МГБ, про що говорили люди зі села. Повстанці копали біля нього криївку і залишили в stodolі мішок із землею. Другого дня він (Шкварок Іван) зайшов до господаря, в якого копали повстанці криївку. Господар в той час був в stodolі, куди зайшов і він. В stodolі він сів на мішок із землею. Посидівши пару хвилин, вийшов зі stodoli і пішов домів.

Біля двох тижнів після цього большевики обскочили це господарство і перевели на ньому точну ревізію, але не нашли нічого. Потім ще кілька разів робили ревізії на тому господарстві.

Коли до с. Кобиловолок приїхав о/у МГБ Кирдішов, то часто кликав його до сільради.

Одного разу з м. Чорткова приїжджали три МВД-исти, які мали довідатись від людей про одну дівчину, яка в той час була арештована, як вона заховувалась в селі. Насамперед зайшли до Шкварок Івана та його батька Шкварок Михайла, а відтак заходили і до других людей.

Всі люди в с. Кобиловолоках говорили, що він с/о.

Зліквідований повстанцями 7.VII.1947 року.

[...]

* * *

№ 41/IV-3

Протокол допиту Пазі Пихач

Р – 31.

Справа ч.:.../ 47 р.

Пихач Паза

підозріла в висипі криївки

Буданів, 7.VII.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Пихач Паза, нар. 1895 р. в с. Смеринка [Смеречне], р-н Красне [Коросно (Кросно)], українка, вдова, четверо дітей.

Дочка – Пихач Анна Іванівна, нар. 1928 в с. Смеринка [Смеречне], р-н Красне [Кросно], українка, вільна.

Вони, як переселенці з-за лінії Керзона, замешкали в с. Кобилово-волока на господарстві, з якого скорше вибралися поляки. Повстанці мали на тім господарстві криївку, яку зробили тоді, коли їх ще не було, а жила там стара бабуса, яка залишилася. Одного разу повстанці вилізли з криївки до пивниці і на той час несподівано ввійшла Пихач Анна, яка повстанців запримітила. Повстанці її заказали і загрозили так, що вона обіцяла нікому не сказати про них. Її відпустили, а самі перебували там далше.

За місяць часу після цього, Пихач Паза посварилася з тою бабусею і сказала до неї: “Ти подивишся, як за пару днів буде з тобою”. За два дні по їх сварці большевики обскочили це господарство, зробили точну ревізію, підчас якої найшли криївку, в той час в криївці не було нікого. Бабусю большевики арештували і вона сидить в тюрмі до сьогодні.

Пихач Пазу і Анну повстанці ліквідували.

7.VII.1947 року.

[...]

* * *

№ 42/IV-4

Протокол допиту Михайлини Кирилівни Гащин

Р – 31.

Справа ч.: .../47 р.

Гащин Михайлина Кирилівна

с/о РО МГБ

Буданів, 8.VII.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Гащин Михайлина Кирилівна, нар.
1914 р. в с. Кобиловолки, Буда-
нівського р-ну, Тернопільської
обл., освіта 2 кл. НШ., українка,
мужатка.

Я, Гащин Михайлина Кирилівна, народилася 1914 р. в с. Кобиловолки Буданівського р-ну, Тернопільської обл., в сім'ї селян-бідняків.

По закінченні науки в школі, працювала при родичах на господарстві, а одружившись, мешкала окремо.

В час першої большевицької окупації, чоловік мій був головою сільради в с. Джурині, Білобожницького р-ну. 1941 р., в час приходу німців на наші землі, мого чоловіка вбили, а я осталася з однією дитиною. Про вбивців чоловіка не знаю нічого, бо вбили його в с. Джурині, в якому був головою сільради.

В лютому 1947 р. я пішла до своєї сусідки Басистої Анни, де крім неї нікого більше не було. Ми почали говорити про господарські справи. В міжчасі Басіста сказала до мене: "Ти знаєш, що в Пиріжка Михайла скривається Рунька Володимир – "Річка" і ще якийсь чужий. Вони будуть скриватися, а ми за них будемо терпіти. Ти піди до Буданова на МВД і скажи про це." Вислухавши це, я сказала, що піду і зголошу про це на МВД.

Три дні пізніше, я пішла до Буданова, зайшла на МВД і ро[з]казала, це все якомусь большевиківі, якого не знаю. Він запитав мене, відки я це знаю, на що я відповіла, що сказала мені Басіста Анна. Тоді він сказав: "Харашо, ти нікому більше не говори про це, а ми зараз там прийдемо і провіримо." Я пішла додому.

На другий день рано большевики оточили господарство Пиріжка Михайла, про яке я зголосила на МВД, перевели точну ревізію, під час якої знайшли в стайні порожню криївку. По ревізії на другий день вечером прийшов до мене Рунька Володимир і почав стукати у вікно. Хотів, щоб я пустила його до хати. Я боялася його пустити до хати, бо думала, що він вже знає про те, що я зголосила на МВД про його криївку, тому почала голосно кричати. Він постукав трохи і відійшов. В день я пішла до Басистої Анни і сказала їй, що до мене вечером приходив Рунька Володимир, якого я не пустила до хати. Тоді Басіста Анна сказала: “Ти знаєш, що їх вже нема в Пиріжка Михайла, вони вже є в Дудки Семка. Там в коморі є криївка, до якої вхід веде з печі. Тепер ти піди ще раз до Буданова і розкажи про них на МВД, щоб ці прийшли і їх забрали. Тоді ми не будемо їх боятися і не будуть мене тягати за них.”

Прийшовши додому, я немала часу піти зараз до Буданова на МВД. За два дні до мене прийшли большевики (я їх не звала і не знала, чого вони до мене приходили, бо нічого не казали). Я зразу почала їм оповідати то все, що розказала мені Басіста. Тоді один більшовик сказав: “Ти нікому більше не говори про це, а за те що ти нам про це розказала ми дамо тобі таке, що ти ще в своєму житті не бачила.” Після цього вийшли з хати. Від того часу через цілий тиждень большевики робили засідки коло господарства Дудки, а 4.V.1947 р., ранком оточили господарство Дудки Сем[ка] і відразу почали стріляти по хаті. Господаря витягнули на подвір’я, а самі почали валити піч і найшли вхід до криївки, в якій були повстанці. Повстанці ще трохи відстрілювались, а потім пострілялись. Господаря і його сестру забрали до р-ну, а інші члени родини втекли. З криївки витягнули большевики двох вбитих повстанців, між якими був Рунька Володимир, яких забрали до р-ну.

Другого дня я пішла до Басистої, яка сказала до мене: “Якби я була знала, що їх поб’ють, а не заберуть живими, то я була б не казала тобі повідомляти большевиків.” В час говорення до хати ввійшов її чоловік і я зараз пішла додому.

За кілька днів я знова пішла до Басистої Анни, яку застала на подвір’ю. Вона, побачивши мене, сказала: “Ти більше до мене не ходи, бо зі мною чоловік свариться за те, що ти до мене приходиш.” Я не відповідала їй на це нічого, а зараз пішла додому.

Більше я з Басистою Анною не стрічалася і з большевиками нічого не мала. Це все, що перед вами зізнаю, це є дійсна правда.

8.VII.1947 р.

Крук [підпис ручно]

* * *

V. БУЧАЦЬКИЙ РАЙОН

№ 43/V-1

Протокол допиту Анни Федорівної Іванів

Р – 31

Справа ч. 201/47 р.

Іванів Анни Федорівної

Члена ОУН по пс. “Білявка” – “Леся”

а/в РО МВД по пс. “Зоря” – “Оля”

Повідомлення

6.IX.1944 р. Іванів Анну Федорівну арештує РО МВД Коропецького р-ну. З нею арештують Довбенко Олену і Петрів Анну. Петрів Анна була станичною ОУН і знала про це, що Іванів Анна є підрайоною ОУН, а Довбенко Олена є членом Юнацтва ОУН. Петрів Анну звільнили після дводенних допитів, а Іванів Анну і Довбенко Олену держали один день довше. На хуторі Коропецька Діброва мешкало за німецької окупації дуже багато поляків, які знали про всіх людей та їх роботу за німецької окупації.

З приходом більшовиків багато цих поляків були в істребках, а навіть один з них був командантом.

На слідствах доказували Іванів Анні про її роботу в Організації за німців, про це, що її брат був також членом ОУН, а як відходив в партизани, то забрав зі собою кулемета “Максім”. Так справді й було. Виходить з цього, що поляки добре слідили за рухом ОУН на хуторі.

Іванів Анна говорить, що мимо всіх доказів і заходів НКВД, вона до нічого не призналася і тому НКВД було “змушене” її звільнити. Як випускали з тюрми, наказували більше не ховатися перед істребками.

Після цього І.[ванів] А.[нна] іде в підпілля. В час підпільної роботи вона товаришує з а/в “Зіркою”, яка про це завжди голосить органам МВД. Агентурний нач. “Зірки” не дуже цікавиться особою “Білявки”. Від липня 1945 р. “Білявка” перебуває завжди в сс. Новоставці і Медведівці. Там має свої квартири, яких ніколи не змінює. В селі про “Білявку” знали всі люди, але МВД ніколи за нею не питало. Люди в селі говорили про неї, що це українська “підпільна професорка”. Треба додати, що вона завжди ходила гарно убрана, а коли сподівалася, що може стрінути працівників орг. СБ, то перебиралася дуже нещасно.

Зимову блокаду перебула з а/в “Зіркою”.

5.1.1947 р.

20/3

Р – 31.

Справа ч.: [201]/47 р.

Іванів Анни Федорівної

Члена ОУН. по пс. "Леся" – "Білявка"

с/о РО МВД по пс. "Зоря" – "Оля"

Бучач, 5.1.1947 р.

Протокол

Іванів Анна Федорівна,
ур. 12.XII.1926 р. в с. Коропецька
Діброва, Коропецького р-ну,
Тернопільської обл., українка,
вільна, освіта – 5 кл. НСШ.

Автобіографія.

Я, Іванів Анна Федорівна, уродилася 12.XII.1926 р. в с. Коропецька Діброва, Коропецького р-ну, в родині рільників. В десятому році життя я пішла в школу в родинному селі. В 1939 р. я закінчила 4 кл. З приходом більшовиків 1939 р. я знову ходила до 4-го класу. В час німецької окупації [у] 5 кл. вчилася приватно.

В 1941 р. я вступила в Юнацтво ОУН, де була звеновою 5 юначок. В 1942 р. я була станичною Юнацтва. В 1943 р. я перейшла до активу жіночої сітки і була вже підрайоною і інформаторкою в СБ. На цьому пості я працювала до зближення фронту 1944 р. Перед переходом фронту, тому що була розконспірована перед поляками, я ще з двома дівчатами втікла до Станиславова. По переході фронту ми вернули додому і я далше працювала підрайоною, але вже скривалася перед поляками, бо за мною питали.

6.IX.44 р. я була в Довбенко Олени. Мама її повідомила нас, що їдуть більшовики і ми обі з Оленкою почали втікати на город. На городі ми побачили більшовиків і польських істребків, які окружили нас і зловили. Нас обох забрали на фіру і повезли в район до Коропця на НКВД. Того дня арештували ще Петрів Анну – станичну.

Легенда.

Нас всіх трьох запровадили на дижурку. Тут "стрибки" відносилися до нас з брутальними словами, а комендант Мацьків Петро питав нас, де наші батьки і брати. Я відповіла, що мого брата німці зловили і забрали до СС-ів, а батька до копання окопів, який також не вернувся. Він заперечував мені це, мовляв, вони оба пішли в "банду"

та що вони щовечора приходять додому. Я казала йому, що як він так знає, то нехай піде і собі зловить їх. Він казав, що тому так кажу, бо хочу, щоб його там вбили коло моєї хати під лісом. Він доказував мені, що мій брат пішов в “банду” з кулеметом “Максімом”. Я це заперечувала. Дальше питав мене, де я була підчас переходу фронту та закидував мені, що я перев’язувала повстанцям рани. Я відповіла, що перед переходом фронту разом з Довбенко Оленою пішла до Станиславова дещо собі купити і там нас захопив фронт. Казала, хай запитається Довбенко, або в господині, в якій ми мешкали. Дальше питав де з нашого села Гарасимович Василь, але я сказала, що про нього нічого не знаю. Він грозив мені, що як повісить мене за одну ногу по середині моста то тоді все розкажу. Пізніше прийшов якийсь більшовик середнього росту, в цивільному убранні, з великим носом, без зброї. Він питав нас посміхаючись, чого ми тут прийшли. Ми казали, що нас привели. Після того прийшов другий більшовик, як виглядав, не пам’ятаю, бо вже було темно, який запитав нас як ми називаємося і покликав мене до іншої кімнати, в якій вже світилося.

По правій стороні кімнати було вікно, по лівій піч, а на середині стіл і троє крісел. При столі сидів один більшовик середнього росту, брунет, чесався набік, очі чорні, короткий ніс. По боках стояло ще трьох більшовиків, два високі, один низький. Як виглядали не могла приглянутися, бо стояли в тіні, а мені казали дивитися на світло.

Цей, що сидів коло стола, сказав сісти мені напроти себе, покласти руки на коліна і дивитися йому в очі. З другого боку сіли ці оба високі. Цей, що сидів напроти мене питав мене як я називаюся, звідки я, з котрого року, який стан моєї рідні і яка освіта. До своєї генералії я призналася, а про освіту сказала, що скінчила тільки один клас. Про рідню сказала, що вдома в нас крім мене є мати і молодший брат Михайло, а батька і старшого брата забрали німці до роботи. Відтак він запитав з котрого року батько, мати і оба брати. Я подала: батько з 1900 р., мати з 1897 р., старший брат з 1924 р., а молодший з 1937 р. Він не вірив мені, казав, що батько з братом в “банді”. Тоді я сказала, як він знає де, то хай собі зловить. Він запитав хто мене навчив так говорити. Я сказала, що говорити вчила мене мати. Відтак питав, коли я вступила в Організацію, що робила в ній, хто був моїм провідником. На це сказала, що про організацію перший раз чую від них і не знаю ніяких провідників. Він грозив мені, що як я не признаюся, то застрілить мене. В той час прискочив до мене один більшовик, приложив мені пістоль до голови і сказав говорити правду, бо застрілить мене. Я сказала, що нічого невинна, а він як хоче, то хай мене задурно стріляє. Цей, що сидів напроти мене, страшив мене, що [вивезе] мене на “білі

ведмеді” там, де ніколи сніг не топиться і тепла нема. Я сказала, що як хоче, хай везе, бо там також живуть люди. Також грозив, що вивезе родину, але я до нічого не призналася. Коли він запитав мене, де і з ким я була підчас переходу фронту, то я відповіла, що була з Довбенко Оленою і Куриляк Юстиною в Станиславові, а після переходу фронту вернулися. В той час до кімнати прийшла якась “совітка”, висока, блондинка. Вона принесла дрова. Ця жінка запитала мене, з котрого я року, яка в мене освіта та чи я мужатка. Я не відізвалася нічого, а більшовик сказав, що з 1926-го року, має один клас і ще дівчина. Він дальше питав мене, коли я вступила в Організацію, хто мене втягнув, хто є моїм провідником. Я заперечувала це. Він покликав ключника і сказав йому запровадити мене до найзимнішої пивниці, та там застрілити мене. Я не відізвалася нічого, а він покликав істребка, який запровадив мене на дижурку, а з дижурки до клубу. Там я застала вже три жінки і одного мужчину, які мали їхати до роботи на Донбас. За деякий час привели також Довбенко Олену і Петрів Анну. В середині кімнати стояло коло нас на сторожі трьох істребків, а кілька на дворі, не знаю. Другого дня рано до нас прийшов якийсь більшовик в цивільному убранні, високий, з течкою і говорив, що поїдемо на Донбас, але тому, що мало нас ще, мусимо зачекати. Ми просили його, що в нас в дома немає кому працювати, бо мала рідня, що наших батьків і братів забрали німці, щоб залишив нас. Він сказав, що мусимо їхати, бо йому також потрібно людей до роботи. Перед полуднем людей, яких ми застали, звільнили додому, а нас трьох залишили. Ми обі з Оленою хотіли відірвати дошку, якою було забите вікно і втікти, але було неможливо, бо по підвір’ї цілий час ходили істребки. Істребки час від часу приходили до нас та говорили різні дурниці. По полудні наші мами принесли нам їсти. Вони просили істребків, щоб дозволили їм з нами поговорити, а також щоб пустили нас додому. Істребки сміялися з цього та казали, що вони нас посеред моста повішають за ноги, за це, що ми ходили “бандитам” в ліс рани перев’язувати. Я не відізвалася до них нічого.

Перед вечором покликали Довбенко Олену, а відтак мене на НКВД. Мене привели до цієї самої кімнати, що й перед тим. Тут застала я цього самого більшовика, який мене протоколував, а також тих двох, що сиділи на боці. Цей, що мене протоколував, казав сісти мені напроти себе і запитав чи буду говорити правду. Я відповіла, що буду говорити те саме, що вже сказала, бо більше нічого не знаю. Він ставив мені питання як попередньо: як називаюся, з котрого року, яка в мене освіта, склад рідні, де мій батько і старший брат. Я сказала, що називаюся Іванів Анна Федорівна, уродилася 1926 р., маю один клас,

що в дома є крім мене мати і молодший брат, а батька і старшого брата німці забрали в Німеччину. Він заперечував мені це, сказав, що мій батько і брат в “банді” та вечором приходять додому. Я, щоб доказати, що вони не приходять, сказала хай іде і половить їх. На питання, чого я ходила до Станиславова, казала, щоб дещо замінити і купити собі, а тому що нас там захопив фронт, ми перехід фронту перебули в Станиславові. Дальше питав мене про Організацію, коли вступила до ОУН, кого знаю з її членів та хто [був] моїм провідником. Я про свою роботу в Організації не призналася, казала, що до жодної Організації не належу, нікого не знаю з її членів, ані провідників. Питаючи мене, він дивився на написані перші мої зізнання і порівнював, чи однаково говорю. Після цього закликав одного більшовика і сказав йому відпровадити мене до пивниці. Цей більшовик відпровадив мене на дижурку, а звідси трьох істребків мене разом з Довбенко Оленою відпровадили до пивниці, під жидівський дім і там нас замкнули.

Другого дня в 8-й годині рано двох істребків відпровадили нас на дижурку. Звідси відразу Довбенко Олену покликали на протокол. За півтора години вона вернулася і вони покликали мене. В канцелярії були ці самі більшовики, що останній раз. Слідчий більшовик ставив мені ці самі питання, що й попередньо. Я не сказала нічого нового, тільки потвердила попередні зізнання. Також сказала до нього чому він причепився до мене, як я до Організації не належу і нічого про неї не знаю. Відтак він покликав другого більшовика, якому сказав відпровадити мене до пивниці, а рівночасно страшив мене, що поїду на Сибір. Більшовик відпровадив мене на дижурку, а звідси істребки нас обох з Оленою до пивниці. В 6-й год. вечором істребок покликав мене на протокол. Тут застала цього самого більшовика, що вже мене протоколував і двох інших. Цей самий більшовик запитав мене знова, чому не хочу признатися, що належу до Організації та, що мій батько і брат пішли в “банду”. Я сказала, що до цього не можу признатися, бо це не є правдою. Тоді він запитав мене, чого я втікала, як по мене приїхали істребки. Казав, якщо б я була невинна, то була би від істребків не втікала. Свою втечу я оправдувала тим, що боялася, бо думала, що ловлять людей на Донбас. Коли питав де Довбенко Олени брат і Петрів Степан, я сказала, що їх забрали німці, то заперечував мені, доказував, що вони разом з моїм батьком і братом в “банді”. Я потвердила, що їх забрали німці, а де вони тепер, сказала, що не знаю. Він побачив, що нічого від мене не довідається і сказав: “як нічого не знаєш, то іди в чортову матір”. По протоколі сказав йти на дижурку, а пізніше, істребок відправив мене до якоїсь хати, де я застала вже Довбенко Олену. Вечором якісь більшовики приходили до нас перевіряти чи ми є, бо

думали, що нас істребки випустили додому. Ніччю, коло нас, трьох істребків робило варту. Слідуючого дня рано в 8-ій годині до нас прийшов один істребок, казав нам збиратися, бо підемо додому. Він відпровадив мене знову на НКВД, де нас обох разом покликали до канцелярії. Тут цей самий більшовик, що мене протоколував, сказав, що звільняє нас і запитав, чи ми будемо ще втікати від істребків. Я відповіла, що не будемо, бо рад. влада є всюди і від неї нікуди нам не втіти. Відтак казав нам йти додому, а як їм буде нас треба, то пришлють за нами істребків. Той істребок казав до нас, щоб ми від поліції ніколи не втікали, бо часом можуть забити. Казав нам, щоб ми ходили до церкви і міста, то не буде на нас жодного підозріння. Дальше істребок говорив, що як би ми не втікали від них, то нас б до району не брали. Рівнож казав, що маємо щастя, бо на дижурці не має коменданта істребків, а цей був би нас не випустив. Цей істребок випровадив нас на гостинець і ми пішли додому. Подорозі додому, в лісі нас стрів повотанець “Шпак”. Він закликав Оленку і говорив з нею, щось около 15 хвилин. Я не хотіла з ним говорити, бо не знала його. Оленка говорила мені, що він питає, як поводитися з нами в тюрмі та, що казав їй критися, бо по нас можуть приїхати. Йдучи до дому, говорили, що будемо критися, бо другий раз вже б нас не звільнили.

Мама побачивши мене, плакала з радості й казала, щоб в дома не була, бо мене можуть другий раз арештувати. Зі мною разом була Оленка і ми обі постановили критися. Від цього дня я вже не сиділа вдома, тільки в лісі коло своєї хати вишивала, а мій молодший брат держав розвідку. Вночі я ходила спати до сусідів. 16-го ц. м. я хотіла мамі дещо допомогти в роботі, бо думала вже йти в підпілля тому, що цьому три дні “Орко” – Зозуляк Петро з Луків переказував Оленкою, щоб я приготувилася йти в підпілля. Рано я ломала в городі кукурузу, а пізніше помагала мамі складати конюшину в стодолі на стрих. Я була на стриху, а мати мені подавала. За деякий час я почула, як загавкав пес, а мати махнула до мене рукою, щоб я скрилася. Я залізла під стріху і накрилася конюшиною. В той час до стодолі прийшли істребки і питали маму за мною. Мама сказала, що я пішла в поле, але вони не повірили і почали перекидати конюшину, яка була на долині. В той час в стодолі була ще Оздівська Ірина, яка молола на жорнах. Істребки перешукали на долині і один з них хотів лізти на стрих. Мама почала сміятися, кажучи, що дочки в конюшині нема, бо вона не знала, що вам буде їй треба і пішла в поле. Один істребок поляк-сусід сказав, як стара каже, що нема, то може нема і шкода шукати. З тими істребками був один більшовик, який сказав, що за дочку арештує маму. Мама вийшла зі стодолі на дорогу, і істребки їй арештували і пішли по маму Оленки,

Оленки маму також арештували. Після цього я довго сиділа на стриху, бо думала, що вони ще не від'їхали. Пізніше до мене прийшов мій малий брат і сказав, що більшовики арештували мою і Оленки маму та від'їхали до району. Я пішла до бідної сусідки (до неї ніхто ніколи не заходив), а брат дивився чи не їдуть більшовики. Перед вечором прийшов брат і сказав, що коло хати є двох істребків. Я вилізла на стрих, а господиня накрила мене воколотами. Десь коло півночі я пробудилася і почула стріли в напрямі Коропця. На стриху я перебула до рана. Рано господиня сказала мені, що коло моєї хати є знова двох істребків. Третього дня сусіди радили мені[i], щоб нести мамі їсти та щоби просити о звільнення. Четвертого дня в неділю, коло полудня, мати прийшла додому. Я дуже втішилася, бо якраз цьєї ночі я мала відходити в підпілля з "Орком", "Велесом" і "Морозенком". Мама сказала мені, що більшовики переказували нею до мене, щоб я не крилася, бо як їм мене буде потрібно, то знайдуть і під землею, а матір вивезуть на Сибір. Рівночасно переказували, щоб я зголосилася в районі. Я питалася мами, що робити. Мама казала мені, що можу йти в підпілля, бо нащо більшовики мають мої кости оббивати. Мама казала даліше працювати для України так, як дотепер працювала. Я приготувала собі деякі речі і вечором пішла до Куриляк Катерини (сестри Оленки). Тут на нас чекала вже одна дівчина зв'язкова, яка слідуєчого дня рано відпровадила нас до с. Стінки, Золотопотіцького р-ну.

(Заввага 20/3: Я доказував об'єктові, що говорить не правду, бо є писані нею три автобіографії, в яких були розбіжності. Одна автобіографія була писана 26.VIII.46 р. і в ній писала, що сказала більшовикам, що має один клас НШ; в другій писаній 15.XII.46 р. писала, що сказала 2 кл., а в третій, писаній 7.I.1947 р. писала про 3 кл. як говорила про свою освіту, але правдоподібно, що подала 1 клас.

Даліше я доказував їй, що була всипана поляками про те, що є членом ОУН, тому мусіла признатися більшовикам до цього, бо не були б її звільнили. Вона це все заперечувала і казала, що якщо б вона була призналася, то її були б засудили. Після довшого переконання, вона [не] потвердж[у]вала своє крутіство, тому я був змушений примініти третій степінь слідства, після якого зачала говорити інакше).

Легенда.

На третьому слідстві слідчий казав мені підписати заяву про співпрацю з ними. Цю заяву я підписала лише своїм правдивим підписом. Змісту цієї заяви я не пам'ятаю. Після того він говорив мені, щоб я слідила за повстанцями до кого приходять, а як до мене

прийдуть істребки, то маю їм те все розказати. Про Організацію я йому нічого не сказала тому, що боялася засуду. Прийшовши додому, відразу почала критися, бо не хотіла з ними співпрацювати, а хотіла працювати для України.

(Заввага 20/3: по цьому зізнанні я знова перекон[у]вав її, що говорить неправду та доказував, що своєю брехнею сама себе засудить. Вона мимо довгих переконань держалася свого і говорила: “Як ви мені не вірите, можете навіть і по кускові різати, то більше нічого від мене не довідається”. Її не помагало переконання словами, тому знова треба було примініти третій степінь слідства, після якого зізнала слідуюче.)

З і з н а ю п р а в д у .

[6].IX.44 р. більшовики арештували мене, Петрів Анну і Довбенко Олену. Нас привезли до Коропця на дижурку НКВД. Перше на протокол покликали Оленку, яка була на протоколі може з годину. Як вона вернулася, то зараз покликали мене на протокол. В кімнаті я застала 4-ох більшовиків. Кімната, до якої мене покликали, була розміром 5х4 м., стіни білі, на південній стіні одно вікно, по середині кімнати стіл з трьома кріслами, по правій стороні від вікна одна шафа, по лівій піч і другі двері. Мене провадили дверима зі західньої сторони. Коло стола сидів більшовик середнього росту, чорне волосся, чesався набік, очі і брови чорні, ніс круглий короткий, на раменах мав жовті пагони з зірками (кілько, не пам'ятаю). Тому, що вже світилося світло, на трьох інших не могла добре приглянутися. Цей більшовик, як пізніше довідалася, називається Кривоніс. Він сказав мені сідати, покласти руки на коліна і дивитися йому просто в очі. Тоді він почав розпитувати мене про автобіографію, та про мій родинний стан. Я призналася про правдиве прізвище, ім'я та рідню. Він спитав про теперішній стан моєї рідні. Як довідався, що батька і брата немає в дома, запитав, де вони. Про батька сказала, що німці забрали на роботу і не вернув, а брата зловили і забрали до СС-ів та також немає. Він не вірив у це, мовляв, вони в “банді” та, що кожного вечора приходять на вечору. Тоді зпитав мене, де я була підчас переходу фронту 1944 р. Я скзала, що ми з Довбенко Оленою і Куриляк Юстиною перед переходом фронту були пішли до Станиславова щось купити, або замінити, де нас захопив фронт і ми мусіли залишитися у знайомих, аж до його переходу. Це заперечував він, кажучи, що я була в “банді” і перев'язувала рани. Я покликала на господиню, в якій ми були. Кривоніс залишив цю тему, а запитав мене коли я вступала до

Організації. Я сказала, що в жодній Організації не була і про неї нічого не знаю. Ці питання він ставив мені кілька разів, які я все заперечувала. До кімнати прийшла якась жінка “совітка”, принесла дров до печі і запитала мене, з якого я року, яка в мене освіта і чи я замужня. На її питання я не відповідала нічого, а Кривоніс за мене відповів, що я ще дівчина, маю 3 кл. і з 1926 р. Жінка ця зараз вийшла. Після цього казав мені говорити правду, бо замкне мене до пивниці. Відтак закликав ключника, до якого сказав, щоб мене замкнув до пивниці, а мене запитав чи буду говорити правду. Я дальше держалася попередніх відповідей. Кривоніс сказав ключникові вийти, а мені зазначив, що треба говорити правду, бо буде бити. Я знова потвердила, що це що сказала, є правдиве. Відтак він положив мене на крісло та почав бити гумою і питав чи буду говорити правду. Я бачила, що не зможу вдержатись, тому рішилася говорити правду. Сказала йому, щоб перестав бити, то все розкажу. З болю я була ослабла, він обляв мене водою, сказав сісти на крісло і говорити все, що знаю про ОУН. Питав, коли я до неї вступила, хто мене до неї втягнув; кого знаю з членів ОУН та хто [був] моїм провідником.

Я сказала, що про Організацію чула ще в 1940 р. та що мій батько належав до неї, а також догадуюся, що тоді належав: Довбенко Михайло (батько Оленки), Рожнів Василь, Петрів Андрій, Петришин Володимир, Петришин Томко і Довбенко Дмитро. Він запитав мене, чому я догадуюся, що вони були членами ОУН. Я сказала, що вищезгадані приходили до батька і щось тихо між собою говорили. Рівнож батько заходив до них. Впевнилася тоді, як весною 1940 р. в неділю більшовики перебрані по цивільному приїхали бричкою на подвір'я Рожного Василя і питали за ним. Він спав в той час на стриху. Його мати пішла до нього і сказала, щоб йшов до хати, бо до нього приїхали якісь пани бричкою. Він догадався хто це, то продер стріху і почав утікати. Більшовики здігнали його і арештували. Я в той час пасла худобу і це все бачила. Кривоніс сказав, що батько від цього часу почав критися, з чого я ще більше упевнилася, що вищезгадані є членами ОУН. Після того Кривоніс сказав мені оповісти про прихід німців в 1941 р.: хто організував поліцію, хто був у ній, хто організував сипання могили, хто сипав, хто проголошував Самостійність, хто належав до т-ва “Січ”. Я сказала, що з приходом німців поліцію організував Довбенко Михайло, а Куриляк Ілько, Петрів Стефан, Довбенко Дмитро, Куриляк Дмитро, Піцьків Михайло, Петрів Михайло і Стриганський Дмитро були поліцистами. До т-ва “Січ” належали всі вищезгадані поліцисти, а з дівчат Петрів Анна, Довбенко Олена і я. Кривоніс запитав, що ми робили в “Січі”. Я сказала, що там

вчили нас співати українських пісень, робили з нами щонеділі військові вправи, вчили українських національних танців та вистави. Рівнож Куриляк Ілько давав нам припоручення збирати гроші на БФ, а також пояснював, що таке ОУН та яке її завдання. Кривоніс запитав мене, яке завдання і ціль ОУН. Я сказала йому, що ОУН бореться за Самостійну Українську Соборну Державу. Про сипання могили сказала, що це організував Довбенко Михайло, Куриляк Ілько, Куриляк Юрко, Петрів Михайло, Петрів Стефан, Довбенко Дмитро, Іванів Федір (мій батько), Довбенко Омелян, Стриганський Федір, Довбенко Олена, Довбенко Катерина, Куриляк Юстина, Тимків Катерина, Тимків Зофія, Петрів Анна і я. Головним організатором був Довбенко Михайло, а будувати помагало більше людей, але на пам'ятаю хто. Могили посвячував священник Вовчук Володимир, а Самостійність проголошував Куриляк Юрко та ще один поліцист, прізвища якого не знаю. Довбенко Катерина говорила вірш Т. Шевченка "Розрита могила". Під час проголошення Сорочин (вуличне) з Лугів і Оленка з хут. Лугів держали синьо-жовті прапори. Перед посвяченням могили Довбенко Олена, Тимків Катерина, Тимків Зофія і я плели вінці на могилу. Рівнож всі вищезгадані ходили на посвячення могили до Коропця, де священник Вовчук Володимир посвячував могилу, а Гнатюк Антоній проголошував Самостійність. На могилі промовляли: Куриш Михайло і Морган Дмитро з Коропця.

Літом 1941 р. пішла до кооперативи вчитися за крамарку. В той час в кооперативі крамарем був Сорочин Василь, який був підрайоновим Юнацтва ОУН по пс. "Сир". 25.VIII.41 р. він пропонував мені вступити в Організацію та сказав, що Петрів Анна вже нал[е]жить і має пс. "Лелія". Вона також є станичною в селі. Я погодилась. Він дав мені псевдо "Пчілка". Після цього він втягнув в Організацію Довбенко Олену і дав їй псевдо "Береза". Він дав нам "Декалог", "Молитву Українського Революціонера", "Десять заповідей волонтериста" і "44 правила". Перший раз перепровадив з нами трьома сходи́ни в кооперативі 5.X.41 р. На цих сходи́нах пояснював нам, що Організація Українських Націоналістів бореться за Самостійну Україну, казав вчитися нам скорше подані вишкільні матеріали, а також вчив як конспірувати свою роботу. Другі сходи́ни відбулися в лісі, які перепроваджували з нами заст. рай. провідника "Орко". На цих сходи́нах він перепитував нас "Декалог", "Молитву Укр. Революціонера" і інше. В місяці листопаді 1941 р. "Сир" назначив мене звеновою 5-ох дівчат: Довбенко Олена – "Береза", Підручна Марія (з Вербки Ліщинецької) – "Липа", Дволітка Зоня – "Рожа", Мельник Анна – "Сосна" і Куриляк Юстина – "Калина". З цими дівчатами я мала

переводити сходини та давати їм доручення, яке одержу від свого провідника. Я перепроводжувала вже кілька разів з ними сходини, на яких ми переробляли вишкільні матеріали.

З початком 1942 р. підрайоновий “Сир” призначив мене станичною с. Вербка. В той час з нами перепроводжував “Орко” сходини, а деколи районовий “Велес”. Я сама перепроводжувала сходини щомісяця. В той час я пізнала з Організації таких членів: Куриляк Дмитра з с. Вербка, Костів Івана, Вистільного Стефана, Цибрій Петра (всі з Вербки); з мого села – Куриляк Ілька, Петрів Стефана (“Хрін”) станичного, Довбенко Омеляна, Петрів Дмитра, мого брата, Мельниченка Богдана; з хут. Белихтивої – Сурмача Миколу, Василя і Михайла (три брати), Печур Володимира, Дудку Михайла, Гарасимів Івана, К[о]цюбимку Петра і Івана; з хут. Довжку – Куриш Дмитра і Михайла, Облищук Михайла, Василя і Олексу; з Вістрянської Діброви – Моркву Василя, Козак Івана і Михайла, Садівського Михайла, Миюк Михайла і Івана і Семків Романа – “Со[ро]ка”; з Лугів Коропецьких – Зозуляка Петра – “Орка”, Куриляка Стефана, Василькового Петра, Липу Івана, Іванів Миколу. Пізніше довідалася про Святу Олену – “Рута”, Зозуляк Зофію, Олійник Марію, Бортника Дмитра. З Вагнирівки Коропецької знала – Мельник Михайла – “Літак”, з м. Коропця – Вовк Петрину, Семчук Настю – “Наталка”, Гладку Олену – “Маруся” і Вовк Анну; з хут. Перевозу – Мельник Марію, з Комарівки – Кугута Федя – “Вир”, Кулика Дмитра і Доміну Петра.

Зимою 1942 р. рай. “Велес” казав мені дещо приготувати на свята для повстанців. Я зробила сходини і доручила дівчатам збирати светри, рукавиці і інше.

На початку 1943 р. до моєї станиці прийшла рай. “Іскра” (Катерина з Губина), з нею була Яворна Анна (родом зі Стінки., пс. “Тирса”). Вони перепроводили з дівчатами сходини, на яких переробляли ідеологічний вишкіл і засади конспірації.

При кінці 1943 р. “Іскра” і “Тирса” перепроводжували в моєму селі ідеологічний курс, на якому була одна дівчина з с. Вістря і ще дві чужі. Я також була на цьому курсі. Курс тривав один тиждень. По закінченні курсу “Іскра” скотактувала мене з “Зорею” (з Бучача, учителювала в Коропці) і призначила мене її заступницею. “Зоря” дала мені пс. “Білявка”. До нашого підрайону належали такі села: м. Коропець, с. Вістря, Горигляди, Новосілка Коропецька, Кізя, Діброва, Вербка. Вона доручила мені два рази в місяць перепроводжувати в тих селах сходини, збирати вісті з терену та подавати звіт з цієї праці. На сходини в ці села я не йшла, бо там сиділи поляки і я боялася. У вищезгаданих селах я знала таких станичних і членів Організації: в

с. Вістря – станична “Вишня” - Гавришкевич Марію; в м. Коропець – станична “Ластівка” – Вовк Петрина; на Коноплицях (коло Коропця) – станична “Тирса”; на Кізію – станична “Зена”; в Новосілці – станична “Квітка”; в Гориглядах – станична “Хмара”. З тих сіл знала більше членів, але забула як називаються.

В березні 1944 р. польські партизани напали на наше село і покалічили 10 осіб. В той час я з Оленкою пішла до Коропця і ми [доглядали] в шпиталі коло них. З Коропця я вернула при кінці травня 1944 р.

В місяці червні прийшов до мене “Орко”, який в той час був в рай. СБ і сказав мені, щоб подавати йому звіти з свого підрайону. При кінці червня, хлопці з нашого села збиралися відходити в УПА. В той час я організувала разом з дівчатами для них скарпетки, білля, хусточки і інше. В той час до мене приходив рай. пропагандист “Шрам” і пов. СБ “Орел”.

Кілька днів перед переходом фронту до мене прийшов “Орел” і сказав, що зближаються більшовики та радив мені йти в підпілля. Родичі мої на це не погодилися, казали може нічого страшного не буде. Тоді “Орел” сказав, щоб я хоч на перехід фронту вступилася з дому, бо поляки можуть мене знищити. В три дні перед приходом більшовиків я з Довбенко Оленою і Куриляк Юстиною пішли до с. Микитинець коло Станиславова до Маслій Тетяни. Звідти радили нам відійти до УПА, але Оленка і Юстина не хотіли. По переході фронту ми всі три вернулися додому. В два тижні пізніше прийшла до мене повітова “Лисавка”, яку я перший раз бачила і сказала щоб я дальше організувала дівчат в своєму підрайоні. Також сказала збирати інформативні звіти два рази в місяць. Звіти я мала подавати до рай. “Марти”, яка в той час перебувала в с. Стінка. Після цього я подавала їй лише звіт зі свого села, бо з іншими ще не була пов’язана. В той час мене арештували істребки. Це все Кривоніс писав.

Після цього Кривоніс сказав іншим більшовикам вийти, сам лишився зі мною і запитав мене, що я хочу, чи йти додому, чи бути замкненою. Я відповіла, що хочу йти додому. Він сказав, що якщо хочу бути вдома, то мушу погодитися на співпрацю з органами НКВД і помагати у винищенні “бандитів”. Я погодилася на співпрацю і сказала, що все зроблю, тільки щоб пустив мене додому.

Після цього він дав мені інструкції відносно моєї агентурної роботи. В першій мірі нікому не говорити про це, що він зі мною говорив та про те, що я призналася про приналежність до ОУН. Як прийду додому то повинна старатися піти в підпілля. Казав, що він мені допоможе в цей спосіб, що пришле істребків [по] мене, ніби,

арештувати вдруге. За мене арештують мою маму й за кілька днів звільнять. Сказав, що мамою перекаже, щоб я зголосилася, але мені голоситися невільно. Коли дістануся в підпілля, мала робити наступне: в терені мала довідатися про всіх провідників, як називаються, звідки походять і які займають пости. Треба довідатися про всіх членів ОУН на цьому терені, про накази та інструкції видавані проводом. Довідуватися з котрих сіл і хто пішов в УПА, хто з них є командиром. Казав спостерігати відношення поодиноких членів, чи стрільців УПА до провідників, чи командирів і противно. Що говорять члени про даного провідника. Слідити де квартирують повстанці і де копають криївки. Підглядати якими дорогами ходять. Це все я мала записувати і на стрічі передавати йому.

Після цього він написав заяву, яку прочитав мені. Вона приблизно такого змісту:

З а я в а .

Я, Іванів Анна Федорівна, ур. 12.XII.1926 р. в с. Діброва Коропецька, Коропецького р-ну, Тернопільської обл., зобов'язуюся співпрацювати з Коропецьким РО НКВД. Якщо не буду виконувати своїх обов'язків, то мене враз з ріднею вивезуть на Сибір.

*Іванів Анна Федорівна,
“Зоря”*

Цю заяву я підписала своїм прізвищем та пс. “Зоря”. Він сказав мені, що тим псевдом маю підписувати всі звіти, які буду до нього подавати. Ще перед тим протоколом мого зізнання, який був списаний на кількох сторінках (кілько не пам'ятаю). Кожну сторінку зокрема я підписала своїм прізвищем зокрема.

Про своє арештування я мала говорити, що була арештована тільки тому, що втікала. Також вони в той час потребували людей до роботи, а тому, що моя родина мала і нема кому в дома працювати, звільнили мене. Мала говорити, що про Організацію нічого не призналася.

Стрічу визначив мені цього вечора, котрого звільнять мою матір з тюрми. Стріча мала відбутися вечором коло каплиці у Вовковому ліску. Після цього він покликав другого більшовика і сказав відпровадити мене на дижурку. З дижурки істребки відпровадили мене до клубу, де застала я три жінки і одного мужчину з Коропецького Перевозу (частина міста). Ці люди були арештовані за це, що їх діти не поїхали на Донбас. Тут зараз положилися спати. Десь за годину прийшла Петрів Анна, а відтак привели істребки Довбенко Олену.

Вночі приходили істребки та жартуючи, говорили різні дурниці. Слідуючого дня перед полуднем мати Оленки, Петрів Анни і моя принесли нам їсти і теплий одяг. З матерями ми не говорили нічого про арештування тому, що були присутні істребки. Слідуючого дня перед полуднем Петрів Анну пустили додому, а ми з Оленкою просили істребків, щоб нас з клубу перевели в інше місце, бо тут зле. Істребки перевели нас до якоїсь хати коло будинку НКВД. Другого дня прийшов істребок і сказав нам збиратися, бо підемо додому. Разом з ним ми прийшли до будинку НКВД до кімнати Кривоноса.

Кривоніс сказав, що звільняє нас додому та щоб ми більше не ховалися від істребків, а як йому нас буде потрібно, то нас покличе, або напише. Ми сказали, що вже не будемо ховатися, бо рад. влада є всюди і нікуди не можна сховатися. Цей істребок, який нас привів, також казав, щоб від них більше не втікати. Після цього Кривоніс сказав цьому істребкові випроводити нас.

По дорозі істребок говорив до нас, щоби ми часто приходили до міста до церкви, бо це відверне від нас підозріння. Істребок вернувся, а ми пішли далі. Дальше в дорозі додому ми стрінули двох молодих хлопців-призовників Марків Василя і Мазурів Михайла. Вони питали нас як нам живеться в тюрмі. Поговоривши з нами дещо, ми розійшлися. В лісі ми стрінули Стаха Гайла (вуличне) – “Шпака”. Він закликав до себе Оленку і розпитував її про наше арештування і звільнення. Як Оленка розказала йому про все, “Шпак” остерігав нас, казав критися, щоб нас не арештували вдруге. Дальше в дорозі Оленка говорила, що ми тепер вже мусимо критися, бо як по нас приїдуть другий раз, то вже з тюрми не випустять. Я підтвердила це. Ми прийшли обі до мене додому. Мати дуже втішилася і питала як нас звільнили. Ми сказали, що на Донбас не забрали нас тому, що в нас малі родини, а як їм буде нас потрібно, то пришлють істребків, або картку. Відтак Оленка сказала, що мимо цього ми будемо критися, бо вони можуть арештувати нас ще раз. Мати цього не заперечувала, казала робити так, як вважаємо за відповідне. Від цього дня я крилася. Ночувала в сусіди Мужів Петра і Петрів Катерини, а днем пересиджувала в лісі і вишивала. Третього дня прийшла до мене Оленка і сказала, що в неї був “Орко”, “Велес” і “Морозенко”, яким вона оповідала про наше арештування і звільнення. Рівнож сказала їм, що ми боїмося більшовиків. Їх радилась, що робити. “Орко” радив бути ще якийсь час в дома, а вони як будуть вертати, то вступлять по нас і заберуть в підпілля. Я сказала Оленці, щоб повідомила мене коли прийде “Орко”, бо хочу йти також разом з ними.

Десь около 10 днів пізніше по моему звільненні, в четвер я складала з мамою в stodoli koniushinu. Того дня приїхали істребки ніби мене арештувати так, як говорив нач. Кривоніс. Ця подія відбувалася правдиво так, як я зізнавала скорше.

В неділю після арештування мами прийшла до мене Оленка і сказала мені, щоб я перед вечором прийшла до її сестри Катерини, бо “Орко” переказував [до] своєї сестри дочкою Зофією, щоб ми прийшли разом з нею до с. Стінка. Я рішилася йти. В полудне прийшла моя мама з тюрми і сказала, що більшовики переказували нею, щоб я зголосилася. Я сказала, що голоситися не піду, буду критися в інших селах, впевняла маму, що її старої на Сибір на вивезуть. Мати погодилася з цим. Казала робити те, що зробить Оленка, а вона стара і їй все одно. Я приготувала собі все до дороги, зібралася і вечором пішла до Оленки, а по дорозі вступила на умовлену стрічу до Кривоноса.

Коли я переходила коло каплички, з ліска вийшов Кривоніс і здалека голосно запитав, куди я йду. Я відповіла, що до сусіди. Він підійшов бли[жч]е, побачив мене з пакунком, питав куди я йду. Я відповіла, що йду до Довбенко Олени, бо ми сьогодні маємо відходити до с. Стінка та, що нас туди покликав “Орко” до орг. роботи. Казала, що в Оленки на нас чекає його сестри дочка Зофія. Він визначив мені на слідуєчу неділю другу стрічу між м. Коропцем, а Вагнирівкою коло Коропця, на гостинці. На стрічу казав прийти обов’язково, бо він хоче знати, де я буду працювати. Відтак сказав, що можу відійти. Відходячи, я побачила, що з ліса вийшло більше більшовиків і пішли в сторону Коропця. Я пішла до сестри Оленки.

В Оленки я застала сестрінку “Орка” Зофію. В неї ми переночували, а рано до с. Стінка. Тут Зофія запровадила нас до Мельник Анни. Ми обі з Оленкою переквартирували разом два дні, а відтак станична Калиняк Анна – “Леся” відпровадила Оленку на другу квартиру. В четвер, або п’ятницю станична закликала нас до хати, де квартирували: “Марко”, “Велес”, “Морозенко”, “Листок” і “Ясень”. “Марко” і “Велес” питали нас в який спосіб ми вийшли з тюрми і чого прийшли сюди. Ми оповідали обі з Оленкою. Я оповідала їм видуману мені більшовиками легенду. Ми сказали, що сюди спрямував нас “Орко”. Тоді “Марко” сказав, що сам подбав про це, щоб ми дістали працю і приміщення та в тій цілі пов’яже нас з якоюсь дівчиною. З адреси на записці ми довідалися, що ця дівчина, до якої він відіслав нас, має пс. “Тирса”. Даючи цю записку, казав йти до Мельник Анни, яка відшукає нам цю дівчину. Тому, що було пізно, Мельник Анна сказала, що в неї ночує вже якась дівчина на стриху і щоб ми йшли разом до неї спати. Рано від Анни ми довідалися, що

ця дівчина, яка ночувала – це “Тирса”. Ми доручили їй записку від “Марка”. Вона прочитала і сказала, що ми підемо разом з нею, тому, що мала ще деякі справи до полагодження, казала нам на неї підождати в Стінці.

В неділю я збиралася йти вдруге до Кривоноса на стрічу. Щоб маскувати це перед Оленкою, я сказала, що йду на хут. Додатки до Демянюк Анни по полотно (вона була позичила в мене), з якого хочу вшити собі сорочку. На місці стрічі Кривоноса ще не було, тому я сіла в фосу і чекала. За півтора години над’їхав повозкою Кривоніс з трьома більшовиками. Переїжджаючи попри мене, Кривоніс скочив з воза, а ці поїхали далі. Доходячи до мене, спитав голосно, щоб інші почули, чого я тут сиджу. Я відповіла, що йду з с. Стінка, змучилася і відпочиваю. Коли повозка від’їхала, він запитав, звідки я прийшла, з ким стрічалася та де маю бути. Я оповіла все про свою стрічу з “Марком”, “Велесом”, “Морозенком” і “Тирсою”. Даліше оповідала їм про арештування, звільнення і чому пішла в підпілля. Я сказала, що “Марко” написав записку і “Тирса” має дати нам якусь працю. Тоді він запитав мене, чи я знаю де “Тирса” призначить мене до праці. Я сказала, що не знаю, бо вона нам не сказала. Він також запитав мене про пости вищезгаданих людей. Я не знала тільки про їхній пост. Знала тільки про пост “Велеса” і це сказала. Потім сказала йому, що квартирувала в Мельник Анни і [в] якогось господаря стрічала повстанців. Прізвище господаря я не сказала, бо не знала. На слідуючу стрічу, яка мала відбутися в один, а в разі перешкоди в два тижні пізніше в неділю, дістала припоручення довідатися про пости повстанців з якими я стрічалася, про “Тирсу”, де і до якої праці піду. Стріча тривала може годину. Все, що я казала, Кривоніс записував. Після стрічі я вернула до с. Стінка на свою квартиру.

Перед вечором прийшла до мене Оленка і питала, чи я принесла полотно. Я сказала, що господині не застала в дома, тому, не принесла. В понеділок “Тирса” кудись відійшла, а нам казала йти зі зв’язковою до с. Ліщинці [Ліщанці] і там чекати на “Тирсу” в Ліщинцях, ми стрічалися з “Шляхом”, “Сірком” і “Соловієм” в господаря Кравчука. “Сірко” поцікавився нами і питав хто ми. Від станичного довідався і казав дати нам добру квартиру. Четвертого дня прийшла до нас “Тирса”, наказала станичній змінити нам квартиру і даліше чекати на неї, бо ще не полагодила всіх справ. В неділю раненько господиня збудила мене і сказала, що в селі облава, тому треба бути обережною. Я перебралася і пішла з її дочкою Паранею обирати кукурузу до стодоли. До господаря приходили істребки, перевірили документи, наїлися меду і пішли. Перед полуднем прийшла до мене Оленка, питала як я

перебувала облаву і оповідала, що на її квартиру приходили поляки-істребки та заставили її смажити їм яйця. Підчас цієї облави більшовики вбили 4-ох цивільних людей. Слідуючого дня Оленка сказала станичній Олійник Зофії, щоб відпровадила нас до іншого села, бо тут облави і люди нас бояться. Вона відвела нас до с. Сороки до станичної Дем'янюк Марії, але її не було в дома. За кілька годин вона вернула з поля і ми запитали її чи в селі квартирує хтось з дівчат, "Тирса", або "Надія". Вона сказала, що треба йти до Крижанівських Марії або Парані, а вони повинні знати. Перед вечором вона відпровадила нас до Крижанівських, де ми получилися з "Тирсою". "Тирса" сказала, що мусимо тут чекати, доки не відійде на призначене місце. В цей час прийшла "Надія" – Василина з с. Стінка. Ми пішли разом з "Надією", щоб стрінутися з "Марком", "Велесом" і "Морозенком". "Надія" говорила щось з "Велесом", а "Марко" питався нас, чи ми получилися з "Тирсою". Звідси ми всі разом пішли до "Тирси". "Марко" щось говорив з "Тирсою" надворі, а ми з Оленкою пішли до хати. У вівторок ми пішли разом з "Тирсою" до с. Переволока. Тут "Тирса" лишила нас у станичної Наталки, яка відпровадила нас до с. Заривинці. Тут ми перебули до передвечора і від'їхали з Наталкою на Долішну Переволоку до станичної Малані. Ця відпровадила нас до с. Заривинці до Стефки (дочка коваля). Стефки сестра відпровадила нас на квартиру до Дзьоби. Слідуючого дня Оленка пішла до Стефки, де стрінулася з "Орлом" і "Левом". Від них вона пішла до мене і розказала, що тут є "Орел", який був у нас ще за німців. За деякий час до мене прийшов "Орел". Ми розказували йому про наше арештування, про тюрму, про те, що нас хотіли більшовики [арештувати] другий раз, але ми втікли. "Орел" питав з ким ми говорили вже про це та хто нами заопікується. Ми казали, що "Тирса" дасть нам роботу. Він побув у нас до вечора, в вечором до нього прийшли "Лев" і "Дем'ян" та кудись всі разом відійшли. Слідуючого дня "Орел" знова приходив до нас на квартиру, але ми вже нічого нового не говорили. Цього самого дня прийшла до нас "Тирса" з "Надією". "Тирса" сказала нам, що вкортці одержимо скарпетки до ноги і вовну на роблення рукавиць і скарпеток. Також сказала, що ми тут одержимо постійну квартиру і будемо працювати. Ми просили "Тирсу", щоб дозволила нам піти до с. Стінка по своє білля. Вона дозволила і ми обі з Оленкою в п'ятницю рано пішли в напрямі с. Стінки. Цього дня ми переночували в с. Сороки, а рано пішли до Стінки. Тут заквартирували ми в господині Оленки (прізвища не знаю), а слідуючого дня в неділю, я, щоб замаскувати перед Оленкою, що йду на стрічу, сказала, що йду ще раз по полотно. Оленка згодилася і

казала, що вона за цей час зорганізує в селі цибулі, ч[а]снику і товщу, бо там, де ми квартирували, не було.

Перед полуднем я пішла на означену стрічу до Колачова. На стрічі його не було і я мусіла знову чекати. За деякий час зі сторони Коропця над'їхала фіра більшовиків (6-ох). Я йшла напроти них. Їх двох злізло з фіри та питали мене куди я йду. Я сказала, що йду до Коропця. Кривоніс ще з другим приступив до мене і запитав, де я до цього часу була, з ким стрічалася, чи вже працюю і що нового скажу йому. Я описала йому всі свої стрічі з повстанцями. Казала, що в Ліщинцях стрічалася з "Сірком", "Соловієм" і "Шляхом". Сказала в кого вони квартирували. Подала, що в с. Сороки стрічалася з "Марком", "Велесом", "Морозенком", "Тирсою" і "Надією". Також сказала, що в Заривинцях стрічалася з "Орлом" – повітовим СБ та що з ним був ще "Лев", "Дем'ян" і "Чорнота". Про "Чорноту" я довідалася від "Орла", а від Стефи, в якій квартирував "Орел", довідалася про псевда "Дем'яна" і "Лева". Стефа сказала, що "Лев" це її родич з Рукомиша на ім'я Роман. Він запитав як довго там "Орел" квартирував та куди відійшов. Я сказала, що квартирував два дні, а куди відійшов, не знаю. Також сказала, що "Тирса" припоручила нам плести рукавиці і скарпетки та перебувати в с. Заривинці, Буцацького р-ну. Про дальшу роботу і місце перебування, не знаю. То все, що я говорила, Кривоніс записував. Відтак сказав, що від цього дня передає мене до розпорядимості золотопотіцькому НКВД. Він сказав, вказуючи на цього другого більшовика, що це тов. Колачов з Золотопотіцького РО НКВД, якому я маю підпорядкуватися. Якщо б я перейшла працювати в Буцацький р-н, то Колачов має сконтактувати мене з Буцацьким РО НКВД. Потім Колачов закликав мене набік і питався в якому селі перебуваю і що роблю. Також питався, кого знаю з провідників Організації, повстанців та де вони перебувають. Я розказала йому все так, як вже попередньо розказувала Кривоносові. Він ляг на фосу і записував собі все. Тоді призначив мені стрічу в т. зв. Глибокій долині між Жизномиром і Бучачем і там сконтактує мене з Буцацьким РО НКВД. Стріча мала відбутися 25 жовтня 1944 р. Якщо буду в Золотопотіцькому р-ні, то стріча повинна відбути[ся] на гостинці за с. Стінка в напрямі Золотого Потока 15-го кожного місяця перед полуднем. Стріча мала відбуватися перед полуднем тому, що мені краще було її маскувати – йти разом з людьми, які йдуть до міста. Відтак запитав мене моє агентурне і організаційне псевдо. Я сказала, що агентурне "Зоря", а організаційне "Білявка". Колачов дав мені інструкції відносно роботи. Припоручив довідуватися про всіх провідників, які перебувають на даному терені, котрі їх підрядні, які дівчата працюють на орг. постах, в кого вони квартирують, хто їм

допомагає. Це все казав записувати собі і на стрічу приносити зі собою. Після цього казав мені відійти. Відходячи, я сказала до побачення, він відповів і я відійшла. Відійшовши кусник дороги, я оглянулася і бачила, як вони оба щось говорили між собою і порівнювали якесь письмо (правдоподібно мої зізнання). Кривоніс пішов в сторону Коропця, а Колачов доганяв фіру, яка їхала в сторону Золотого Потока.

Коли я вернула зі стрічі, Оленки не застала на квартирі, бо пішла в село з місцевою дівчиною. Вона прийшла аж вечором і питала чи я принесла полотно. Я сказала, що ні, бо хата цієї господині, де я ходила була замкнена, а сусіди казали, що господиня прийде аж вечором з церкви з міста. Оленка за цей час збрала в селі цибулі, ч[а]снику і сала. Слідуючого дня перед полуднем ми пішли через Прохову до с. Ліщинець, де ночували в станичній Бурак Анни. Рано по сніданні ми пішли через Сороки, Морри, Переволоку до Заривинець. Вечором Стефа відвела нас на квартиру за р. Стрипу до Козар Олени. Третього дня станична з с. Заривинець Оленка (прізвища не знаю) принесла з Переволоки старі скарпетки до направи, панчохи і волічку. На квартирі в Козарихи ми були приблизно три тижні і за той час направляли і робили нові скарпетки, панчохи і рукавиці. В міжчасі приходили до нас “Сірий”, “Лев” і “Сулима”. Вони квартирували кілька разів в господаря, який жив в одному будинку з Козар Оленою, лише має інші входові двері. Одного разу (дату забула) прийшов до мене “Орел”, “Орлич” і “Лев”, бо в цього господаря була криївка, а цього дня були в селі більшовики і істребки. В сусіди цього дня квартирував “Сірий” і “Сулима”. День перевели ми спокійно, бо істребки перешукали в другій частині села і відійшли. Вечором ми з Оленою і господинею з другої хати злагодили повстанцям вечеру. По вечері вони кудись відійшли. По трьох тижнях станична перепровадила нас на іншу квартиру тому, що ця жінка була бідна і в неї не було що їсти. Ми сталої квартири від цього часу не мали, а квартирували в цьому селі по кілька днів в одній хаті. Ще тоді, як ми квартирували в Козар Олени, з с. Переволока прийшла станична Маланка і сказала, щоб я (ця менша) прийшла до Переволоки, бо мене хтось кличе. Другого дня перед вечором я пішла туди і застала “Лискавку” і, як я пізніше довідалася, провідницю “Галю”. “Галья” розпитувала мене чому і як я пішла в підпілля, як чуюся і як мені йде робота. “Галі” про арештування і звільнення я розказувала так, як всім іншим. Тоді вона запитала мене на якому пості я працювала за німців. Я сказала, що за німців була звеновою, станичною, а в останній час аж до свого арештування була підрайоною жіночої сітки. Тоді “Галья” сказала, що як при звичаюся до терену, то дасть мені іншу роботу. Я погодилася, але

сказала, що тепер ще ні, бо я не скінчила роботи, яку призначила мені “Тирса”, а також не знаю ще добре терену. Про Оленку – “Орисю” (це псевдо дала Оленці “Тирса”) сказала їй, що вона була членом Юнацтва ОУН, а відтак станичною. Вона сказала, щоб кінчати роботу, призначену “Тирсою”, а вона нас покличе. Тут я переночувала в станичній Наталки, а рано вернула на свою квартиру до Заривинець. “Орисі” я сказала, що стрічалася з “Галею” та оповідала, що вона розпитувала про неї. 15.X.44 р. я мала умовлену стрічу з Колачовим, тому ще 14-го рано я закликала “Орисю” до с. Стінки. Говорила їй, що підемо туди, а звідси вишлемо когось до нас додому, щоб щось довідатися. “Орися” погодилася і ми пішли. В Стінці ми заночували в Мельник Анни (підрайонова господарча). Другого дня рано до цієї дівчини прийшло двох повстанців, перебраних по цивільному. Вони замовили в неї харчі для відділу, який квартирував у лісі. Між повстанцями я пізнала Моргана Дмитра – “Кобзаря”. Він приступив до нас і ми говорили на різні теми. Між іншим він сказав нам, що разом з ним є брат “Орисі” Омелян – “Нечай”, Садівський Василь – “Клим” і Облищук Михайло – “Карий”. Казав, що як хочемо, то вечором можемо з ними стрінутися, бо вони прийдуть на вечерю до села.

Пополудні цього дня я пішла на умовлену стрічу до Колачова. Доходячи до місця стрічі, побачила, що з противної сторонни їде фіра. Як фіра під’їхала ближче, я пізнала Колачова, який їхав з 5-ма більшовиками. Минаючи мене, він скочив з воза, а Фіра помало поїхала далше. Колачов запитав мене, звідки я прийшла, що цікавого довідалася і чи знаю де буду працювати. Я розказала йому все по-порядку, де і з ким стрічалася та в кого квартирувала. Рівнож розказала йому, що сьогодні стрічалася в Мельник Анни з повстанцями, між якими був Морган Дмитро – “Кобзар”, та що він розказував нам, що квартирує разом з відділом в лісі. Колачов запитав мене чи я знаю в котрому лісі квартирують та чий це відділ. Я сказала, що відділ “Бистрого”, а де квартирують, не знаю, знаю лише, що в лісі. Це все, що я говорила, він записував собі. Після цього я сказала, що правдоподібно буду працювати в Бучаччині. На кінець Колачов сказав мені, щоб 25 ц. м. я вийшла на стрічу між Бучач, а Жизномир, там де ми умовилися на попередній стрічі. Звідси я вернулася до Стінки, а Колачов пішов за фірою.

В Стінці ми з “Орисею” переночували і рано вернулися до Заривинець. В той час до нас до Заривинець приходила санітарка “Маруся” і “Наталка” – районова. З ними я ходила до раненого стрільця з Переволоки, який лежав в Заривинцях. Там ми стрічалися з санітаркою “Марійкою”.

25.X.44 р. я мала йти на стрічу до Колачова, але не ходила, бо була занята працею і боялася, щоб мене не вислідили в агентурній роботі. В Заривинцях я перебувала до другої половини листопада. Ми разом з “Орисею” робили це, що призначила нам “Тирса”.

При кінці листопада сказала мені “Наталка”, що з нею маю відійти в інший терен до роботи. “Маруся” з “Орисею” не хотіли самі лишитися. “Маруся” тому, що зжилася з “Наталкою”, а “Орися” зі мною. Ще цього дня до нас прийшла “Тирса” і ми всі п’ять відійшли до с. Сороки. Тут “Наталка” запровадила мене на квартиру до Андрухів (імені не знаю), а “Орисю” до Мельник Михайла. “Наталка” з “Марусею” заквартирували в іншого господаря, а “Тирса” кудись пішла. Через тиждень прийшла до мене Крижанівська Параня і закликала мене до себе. В неї я застала “Галю” і “Тирсу”. “Галя” сказала мені, що вона підпорядкує мені цей район, до якого належ[а]ть такі села: Зубрець, Сороки, Жизномир і Трибуківці. Я сказала, що не знаю чи зможу вив’язуватися як слід в роботі, бо за німців було інакше як тепер. Вона тоді сказала, що цей підрайон малий, а запізнатися з ним допоможе мені бува підрайонова Худик Анна з с. Сороки. Ця підрайонова мала піти зі мною в терен і запізнати мене з членами жіночої сітки. Я погодилася і вернула на свою квартиру. До цієї підрайонової запровадила мене Крижанівська. Худик Анна сказала, що тепер не може йти зі мною в терен, тільки зробить сходини з дівчатами в с. Сороки, на яких пов’яже мене зі своїми підрядними. Після цього Худик Анна відпровадила мене на квартиру разом з “Орисею”. “Велес” довідався від підрайонової, що я є в селі і прийшов до нас. Ми з “Орисею” мали коросту і тому нікуди не виходили. Він пообіцяв і за три дні прислав Нинківською Оленою масть до корости. За тиждень я була здорова, до мене прийшла Худик Анна і повідомила мене, що відбудуться сходини. Вечором ми пішли до Дем’янюк Марії, в якій було 4 юначки (прізвища знала, але забула) і Худик Анна перепровадила з ними сходини. Сходини почалися збіркою, Худик Анна сказала першу точку “Декалогу”, а дальше перепитувала юначок “Молитву Українського Революціонера” і інше з припорученого їм нею. Відтак вона підпорядкувала мені цих дівчат, казала, щоб вони викон[у]вали все, що я їм припоручу. Сходини закінчилися 6-ю точкою “Декалогу” і ми розійшлися. Звідси я пішла на свою квартиру. Другого дня до мене прийшла рай. розвідчиця “Стріла” (родом з Петрилова), яка казала подавати їй розвідку зі свого підрайону і обіцяла ще колись зайти до мене. Це був уже місяць грудень.

На стрічу, яка була умовлена 15-го кожного місяця в Золото-потіччині не ходила тому, що не мала орг. потреби йти в цей терен, а спеціально йти боялася, щоб не викликати на себе підозріння.

В другій половині грудня прийшов до мене “Чумак” і сказав, що маю з ним кудись відійти. Слідуючого вечора “Чумак” запровадив мене до Кравчук Олени, де ми застали “Марка”, “Шляха” і “Вітра”. “Велес” сказав, що я з “Марком” від’їду до Заривинець. Я не хотіла їхати, оправдуючися тим, що не маю чобіт і одягу. Він приніс мені з села кожух і валянки і разом з “Марком”, “Чумаком”, “Шляхом”, “Сяном” і ще якимось чужим від’їхала в напрямі Заривинець. З-під Заривинець “Чумак” з цим незнаним вернулися саннями, а ми пішли до Заривинець до Стефки (ковалевої). Звідси станична відпровадила мене на квартиру. Рано “Марко” прислав по мене дівчину, казав взяти собі звідси зв’язкову, піти до с. Сороки до “Велеса”, а вечором з повстанцями, яких призначить “Велес”, вийти в це місце, з якого вчера вернувся “Чумак”. Пополудні я з станичною Оленкою пішла до Сорік та доручила “Велесові” записку від “Марка”. Вечором ми обі зі станичною Оленкою прийшли до “Велеса” на квартиру, а звідси разом з “Велесом” і 5-ма його хлопцями пішли на означене нам “Марком” місце. Десять годину зі села Переволоки над’їхало 12 фір, з якими йшов “Марко”, “Шлях” і “Сян”. З цього місця Оленка відійшла з двома повстанцями до Заривинець, “Марко”, “Велес”, “Шлях” і “Сян” пішли за фірою, а [я] з трьома повстанцями пішла в сторону с. Сороки. Тут я зайшла до Дем’янук Марії, а повстанці пішли кудись в село. Слідуючого дня прийшла до мене рай.”Оксана” – Оленка з Чехова, Монастириського р-ну, і сказала, щоб я йшла разом з нею, бо зі мною хоче говорити “Галка” (Ніна з Ліщинець). “Галка” запитала мене, чи я не могла б з нею замінитися за підрайон тому, що вона в своєму терені і розконспірована. Я сказала, що мені не залежить і замінюся, якщо погодиться “Галка”. “Галка” тоді сказала, що поговорить в цій справі з “Галею”. В два дні пізніше “Галка” казала мені, що була з “Галею” і вона незволила нам замінитися за підрайони. Слідуючого дня я з “Оксаною” пішла до Ліщинець і заквартирувала в Листюк Софії, а “Оксана” в сестри “Шляха” Зоськи. Третього дня “Оксана” сказала мені йти з нею до с. Стінки. В Стінці в Марти ми стрінулися з “Орлом”, “Вадимом”, “Морозенком” і “Листком”. “Оксана” з ними щось поговорила, ми лишилися тут на квартирі, а вищезгадані повстанці відійшли. Рано до нас прийшла “Стріла”, поговорила з “Оксаною” і відійшла. Ми обі вернулися до Ліщинець. Вечором прийшла до нас “Галка” і ми разом пішли до Прокіпчук Марії, в якій було вже шість дівчат: Бурак Анна (станична), кущева санітарка Євгенія, “Галки” сестра “Оксана” псевдо, Марійка Прокопчук, Ольга, Ольга Зубринчин (вуличне), і Мостова Ольга (станична зв’язку). “Галка” зробила з цими дівчатами збірку і підпорядкувала їх мені. Після цього ми вчилися колядувати. Звідти я

пішла на квартиру, а дівчата порозходилися додів. Слідуючих вечорів ми всі знова сходилися в Прокіпчук Марії та вчилися колядувати. 4 і 5.1.45 р. “Оксана”, “Галка” і я приготувляли дещо на свята (пекли) в Хомут Марії для повстанців на Свят Вечір. Вдень ми разом варили кутю в Цьомик Зофії, а вечором “Галка” сказала нам йти на свої квартири повечеряти разом з господарями і вернутися. По вечері ми посходилися до читальні і приготувляли столи. На вечері було около 60 повстанців, з яких знаю: “Марка”, “Захарка”, “Сірого”, “Гонту”, “Жука”, “Вітра”, “Сяна” та “Січовика”. Перед вечерею один з повстанців (незнаний мені) зробив з всіма іншими збірку і ми помолилися. Після цього “Гонта” і “Марко” говорили промову. Вони згадували, що цей Свят Вечір святкуємо не в дома з ріднею, а в підпіллію. По вечері ми роздавали індивідуальні пакунки для повстанців. Пригадую собі, що пакунок одержав “Марко”, “Захар”, “Жук”, “Шлях”, “Вітер”, “Сян” і інші. Всіх пакунків було ок. 20. В них були рукавички, хусточки, шалики, оріхи, яблука і т. п. Після цього ми спільно колядували, а відтак розійшлися. На Різдво рано я ходила з “Оксаною” і “Галкою” до церкви, а відтак сиділа в хаті. До моєї господині приходили дівчата колядувати. З ними я не ходила тому, що не мала доброго взуття. В свята приходила до мене “Оксана” і дала мені книжку до читання “Полковник Михайло Кричевський”. Я читала, бо не мала в чім йти в терен. В два тижні пізніше “Оксана” сказала “Велесові”, щоб дав мені чоботи, бо мушу йти в терен. “Велес” пообіцяв, але не дав.

Около 25 січня 45 р. “Оксана” позичила мені своїх черевиків і казала йти з нею до Зубрця. В Зубрці ми зайшли до Андрунишин Анни. “Оксана” в неї лишилася, а мене післала з запискою до “Велеса”, який мав би бути в Стінці. В Стінці я зайшла до станичної Калиняк Анни і питала в неї за “Велесом”. Вона сказала, що тепер його нема, може буде пізніше. Я залишила в неї записку і верталася до Зубрця.

Подорозі до Зубрця коло Прохови мене стрінули більшовики, які їхали на трьох санях. Між ними був Колачов. Він пізнав мене, скочив з саней і приступив до мене. Зараз запитав мене звідки я йду. Як інші більшовики були близько, я сказала, що йду зі Стінки до Прохови. Коли вони від’їхали дальше, Колачов випитував мене де я ходила і чому не була на стрічі в Глибокій Долині. Рівнож кричав на мене за те, що не виходила на стрічі, умовлені кожного місяця 15-го. Питав, що я робила протягом цього часу. Я сказала, що вертаю зі Стінки, бо носила туди записку до “Велеса” від “Оксани”. Записку залишила в станичної Калиняк Анни. Стрічу 25 жовтня в Глибокій Долині я оправдувала тим, що “Тирса” доручила мені з “Орисею” роботу і казала нікуди не виходити. Неприсутність на стрічі коло Стінки оправдувала тим, що

не мала чобіт, а позичати не хотіла, щоб не було підозріння. Розказала йому про свою роботу в Заривинцях та з ким там стрічалася. Про раненого повстанця, якому ходила робити перев'язку, не сказала. Розказала йому про те, що [до] Козар Олени в той час, як я там квартирувала, приходив "Орел", "Орлич", "Лев", "Сулима" і "Сірий". Вони приходили тому, що в селі цього дня були істребки, а що в Козар Олени є криївка викопана людьми підчас переходу фронту, в разі небезпеки хотіли в ній схритися. Описала де є криївка і що вхід до неї є в стайні коло кози з-під жолуба. Також сказала про те, що "Марко" перевозив на 12-ох фірах якийсь магазин (бачила шинелі) зі сторони Переволоки до Сорік. Відтак я описувала йому свята в Ліщинцях, про те, що "Захар" дістав пакунок, в якому був шнурок, а він витягнув його, жартом сказав: "не знаю, що маю з ним зробити, чи самому повіситися, чи когось". Він тоді запитав мене, чому якраз "Захар" дістав шнурок. Я відповіла, що довідалася від "Оксани", що "Захар" працює в СБ коло "Орла", а як треба когось повісити, то він до цього перший. Відтак сказала, що тепер працюю підрайоною і до мене належать такі села: Ліщинці, Русилів, Скоморохи, Соколів і Потік (Золотий). Дальше я розказувала про це, що "Марко" є повітовим господарчим, "Тирса" – повітова господарча, "Оксана" – рай. жіноцтва, "Стріла" – рай. розвідниця, "Галка" – підрайонова в сс. Сороки, Жизномир і Трибухівці, які перебрала від мене. Також подала, що скорше в тих селах підрайоною була Худик Анна, учителька зі [С]орік. Все, що я говорила, Колачов записував, а відтак дав мені слідуючі інструкції: довідуватися далше про пости повстанців від своїх підрядних і зверхників (в хитрій розмові). Найбільше припоручив цікавитися "Орлом", "Орленком", "Захаром", "Марком" і "Велесом", що вони роблять та де квартирують. Від повстанців довідуватися інструкції, які дають їм провідники, від знайомих (повстанців) довідуватися про персональні дані незнаних мені. Про зв'язки казав довідуватися, в котрих хатах їхні станиці та котрі зв'язкові, до кого і якими дорогами ходять. Про приміщення хворих чи ранених повстанців довідуватися в той спосіб, що казати санітарці, що хочуть відвідати хворого. Це, що довідаюся, маю записувати собі і приносити йому на стрічу. При кінці стрічі запитав мене кого знаю з с. Соколова. Я казала, що знаю учительку Ковальську Настю, яка часом приходить до Ліщинець на зв'язок. Відтак сказав, що на слідуючій стрічі сконтактує мене з якоюсь дівчиною, через яку буду передавати до нього алярмові записки, або звіти, коли не буду мати змоги вийти на умовлену стрічу. Попередив мене, що якщо б хтось бачив і питав мене, що більшовики зі мною говорили, маю казати, що питали

звідкіля йду. Сказати відповіла їм, що вертаю зі Стінки до Прохови. Після цього він сказав мені відійти.

Перед вечором я вернулася до “Оксани” і сказала їй, що “Велеса” не застала, а записку лишила в станичної. Другого дня рано ми вернулися з Зубрця до Ліщинець. Третього дня ми з “Оксаною” пішли до Русилова, щоб сконтактувати мене зі станичною, якої ми не застали в дома і вернулися до Ліщинець. В Ліщинцях я нікуди не ходила, плела светер, бо не мала взуття. До мене приходила “Оксана” і “Віра”. Одного дня до мене прийшла Зоська – “Стефан” (з відділу “Бистрого”) та повідомила мене, щоб перед вечором я прийшла до Сорік. Я не ходила, бо не мала в чім.

Спочатком лютого до мене прийшла станична Бурак Анна і закликала мене до хати, де застала я “Орла”, “Морозенка”, “Вадима” і “Уляну”. “Орел” сказав мені, що він говорив з “Галею” і що він забирає мене до себе до праці. Сказав, що “Галя” має на моє місце іншу дівчину. Того дня сказав, що ще до вечора відйду з якоюсь дівчиною на зв’язок в Чортківщину. Я не мала чобіт і просила його, щоб дав мені якісь взуття, бо черевики, в яких я взута, позичені. Він обіцяв, що поговорить в цій справі з господинею, в якої я позичила черевики, а мені казав зараз йти на станицю зв’язку, яка була в Мостової Ольги. За деякий час на станицю прийшла зв’язкова (кликали її Славка). Пополудню я пішла з нею через Залішки до Криволуки, до Різник Юлії. Вночі прийшов до нас “Грізний” (тоді ще жив легально) і сказав нам, що в селі є якийсь рух, правдоподібно буде облава. Радив нам виступити з села разом з повстанцями. Ще тої ночі ми разом з “Богатиром”, “Витайлом”, “Калиною” і ще кількома повстанцями перейшли до с. Павшівки [Паушівки]. Тут ми заночували в якогось господаря. Другого дня рано ми обі з Славкою пішли до Шульганівки. Ще перед селом, на хут. Ставки Славка вступила до своїх знайомих запитатися, що чувати. Довідавшись, що спокійно, ми пішли в село до якоїсь хати, де застали “Сяна” і ще одного повстанця. З ним перебули до вечора. Хлопці відійшли, а ми лишилися. Рано Славка ходила в село, а вернувшись, сказала, що мусимо чекати ще до вечора. Вечором вона сконтактувала мене з дівчиною, до якої буду мати зв’язок. Перед вечором ми пішли до цієї дівчини Стефки (прізвища не знаю). Славка сказала, що тут буде мій пункт зв’язку. Вечором вона пішла в село і принесла дві записки, з яких дала мені одну, адресовану до “Тараса”. Славка сказала, що це нове псевдо “Орла”. Слідуючого дня коло години 9-ї рано ми пішли з Славкою до Павшівки. Перед Павшівкою ми побачили, що з противної сторони скоро їде двоє саней. Ми, думаючи, що це більшовики, покидали записки в сніг. Коли

сани приблизилися ми побачили на них по одному істребкові. Вони зробили коло нас поверховну ревізію та питали звідки і куди йдемо. Славка сказала, що вертаємо з Шульганівки від своєї тітки до Павшівки. Істребки поїхали, а ми пішли до Павшівки. В першій хаті села я підождала, а Славка вернулася по записки. Як Славка вернулася, ми обі разом пішли до станичної. Я зачула, як Славка питалася станичної, чи квартирують хлопці. Станична сказала їй, що відійшли на Криволуку. Звідси ми пішли до Криволуки до станичного (це був старший чоловік, який жив легально). Тут Славка закликала Різник Юлію, з якою я відійшла до Заліщик, а вона лишилася. Юлія завела мене до станичної Анни в Заліщиках Малих. Тут я переночувала в якогось господаря, а другого дня перед полуднем я відійшла до Ліщинець. Я запитала станичної Бурак Анни, чи квартирують в селі які хлопці. Ця сказала, що квартирує “Орел” (“Тарас”) зі своїми хлопцями. Вона відпровадила мене до них, де я застала “Тараса”, “Вадима” і “Морозенка”. Я доручила “Тарасові” записку. “Тарас” прочитав і запитав мене як мені йшлося. Я оповіла свою пригоду з істребками. Відтак запитав, як подобалася мені “Оксана”, “Віра” і “Тирса” і чи вони люблять пл[і]ткувати. Я сказала, що зі мною вони про щось таке не говорять. В той час до хати прийшов “Захар”, перебраний за дівку. “Тарас” сказав мені йти на свою квартиру і чекати на нього, аж він мене покличе.

На стрічу до Колачова в м. [ісяці] лютому я не ходила, бо не мала чобіт.

Десь в два тижні пізніше прийшла до мене дівчина зі Сорік і сказала, що мене кличе “Морозенко”. Я пішла з нею і застала “Тараса”, “Морозенка”, “Захара” і “Вадима”. “Тарас” дав мені ремінь на чоботи та написав записку до “Велеса”, щоб цей постарався зробити мені чоботи. Я пішла до “Велеса”, а цей відпровадив мене до “Чумака”. “Чумак” сказав, що чобіт так скоро не може зробити, хіба за 5 днів. Цього дня я лишилася в селі, переночувала в “Чумакового” брата, рано вернулася до Ліщинець і кінчила светер для “Оксани”. П’ятого дня я взяла свої чоботи від “Чумака”, вернула знова до Ліщинець і була кілька днів на своїй кватирі. В кілька днів пізніше прийшла до мене дівчина з Сорік і казала, щоб йти з нею. Вона відпровадила мене на квартиру до “Тараса”. Крім “Тараса” там був “Морозенко”, “Вадим” і “Око” (провідник “Тараса”). “Тарас” сказав, що відтепер буду квартирувати в одному селі з ними, щоб як треба, не посилали за мною на другі села. Станична дала мені квартиру в Мельник Ірини. Третього дня досвітком до мене прийшов “Морозенко” і сказав, що “Тарас” припоручив мені вислати розвідку до с. Зубрець і Жизномира, а самій піти до с. Ліщинець. Рано я пішла до станичної, щоб вислати

дівчат на розвідку, а сама від неї пішла до Ліщинець. Перед вечором я вернула, сказала “Тарасові”, що всюди спокійно і пішла на свою квартиру. “Тарас” цього дня сказав, щоб чекати на нього в цьому селі, бо він кудись відходить. Третьої ночі вернувся “Тарас” та сказав, щоб я пішла на розвідку до с. Поморець і Заліщик та зараз вернулася. Рано я пішла до Поморець, а звідси зі станичною Ганею до Заліщик. В цих селах було спокійно і я так сказала “Тарасові”. Вечором на мою квартиру прийшов “Чорнота” і казав бути готовою, бо вночі кудись відходимо. Цього дня на моїй квартирі квартирував “Степовик”, “Залізник”, “Шпак” і 4-ох якихось незнаних мені. З інших квартир приходив до нас “Чорнота”, “Горліс”, “Орко” і якийсь “Богданко”. Цеї ночі до села приїхали ще якісь повстанці, переїжджали попри нашу квартиру і стійка повстанців, які квартирували разом зі мною, здержувала їх. Около півночі прийшов до мене “Чорнота” і ми пішли разом до “Тараса”. Звідси ми пішли в сторону с. Ліщинці. Всіх нас йшло ок. 30 осіб. Зі знайомих йшли: “Тирса”, “Морозенко”, “Захар”, “Око”, “Вадим”, “Довбуш”, “Листок”, “Триб”, “Орко”, “Чорнота”, “Горліс”, “Дон” і “Залізник”. В Ліщинцях ми стрінулися з “Велесом” і всі заквартирували в частині села зв. Березина. Рано “Тарас” післав мене в село до станичної, щоб повідомила нас, як будуть їхати більшовики в напрямі села.

Другого дня перед вечором до села приїхало кілька більшовиків. “Тарас” післав мене в село розвідати кілька більшовиків та чого приїхали. Я пішла в село в сторону фільварку. Напроти мене над’їхали більшовики, між якими був Колачов. Він зліз з саней, здержав мене і запитав, що я тут роблю. Я сказала, що квартирую тут з “Тарасом” та, що він післав мене в село на розвідку. Колачов спитав скільки їх квартирує і в котрій частині села. Я сказала, що всіх повстанців є около 30, а квартирують в частині села зв. Березина. Колачов сказав мені вертатися до “Тараса”, не казати, що бачила більшовиків, тільки сказати, що було кількох і вже від’їхали. Я вернулася на свою квартиру та повідомила “Тараса” так, як мене поінформував Колачов.

Слідуючого дня досвітком повстанці побачили ракети в стороні фільварку. “Захар” сказав хлопцям, щоб були готові, бо може треба буде відступати. Мені не казав ще збиратися. Повстанці позбиралися і були в поготівлі, а “Захар” пішов до “Тараса”. За якийсь час “Захар” вернувся, казав мені також збиратися, бо здається, будемо відходити з села. Я почала збиратися і побачила через вікно “Тараса” і “Морозенка”. “Захар” побачивши їх, сказав, що вже відходимо і вийшов з хати. Я вдягнулася і вийшла за ним на подвір’я. В той час посипалися стріли по повстанцях. “Захар” махнув до мене рукою, щоб

я верталася до хати. Повстанці відстрілюючись відступали в ліс. В хаті я переодягнулася в старе убрання господині і пряла. Крізь вікно я бачила переходячих більшовиків і істребків з собаками. На санях їхала якась “совітка”. Зараз до хати прийшла сусідка і сказала, що надорозі вбили якогось хлопця. Пізніше ми переконалися, що це був старший місцевий чоловік. Більшовики і істребки робили ревізію в цій частині села, де квартирували повстанці. Тоді до нас до хати прийшли більшовики і істребки, між якими був Колачов. Вони кричали до господаря, що в нього в хаті були “бандьори”. Гоподар сказав, що нікого не бачив, а рано як вийшов надвір, то побачив воєнних. Колачов запитав господаря, хто я. Господар сказав, що його дочка. Підчас ревізії істребки знайшли в печі одну пару брудного білля і сказали, що це “бандеровске”. Господиня сказала, що білля її сина. Вони ляли господиню, вимагаючи від неї горілки, сала і масла. Господиня дала їм варені яйця, які була приготувала для повстанців і вони вийшли з хати. Підчас цієї облави було 7-ох повстанців вбитих і двох ранених: “Вадим” і “Листок”. Також тоді в селі спалили дві хаті, вбили одного старшого чоловіка, виселили родину Кравчука Федя і арештували якогось господаря Івана. Перед вечором більшовики виїхали з села.

Слідуючого дня “Морозенко” прислав до мене одну дівчину з с. Сороки. В Сороках я застала “Тараса”, “Морозенка”, “Довбуша” і “Бистрого”. “Тарас” розпитував мене, як я переживала облаву, казав квартирувати в Сороках, бо до Ліщинець можуть приїхати ще раз більшовики. Другого дня він кудись відійшов, а мені казав чекати на нього. За кілька днів він вернувся і знова відійшов терен. Другого дня прийшла по мене з Ліщинець дівчина, з якою я пішла до Ліщинець до “Тараса”. Він квартирував зі своїми хлопцями. В іншій хаті, було ще кілька повстанців, але котрі, я не знаю. Другого дня “Тарас” післав мене з запискою до “Бистрого” і сказав, що звідтам маю припровадити якихось повстанців. “Бистрий” сконтактував мене з повстанцями, з якими вечором я приїхала до Ліщинець. Це був “Меч” і двох незнаних мені. Вони привели до “Тараса” двох арештованих. Один з арештованих був зі зброєю і не знав, що його зараз арештують. В Ліщинцях я лишила повстанців на дорозі, а сама пішла до “Тараса”. “Тарас” сказав мені йти на свою квартиру, а по цих повстанців післав когось іншого. Третього дня “Морозенко” прислав по мене дівчину зі Сорік, а звідси післав мене на розвідку до с. Стінка.

З початком лютого 1945 р. в Ліщинцях квартирував відділ “Бистрого”. Тоді я стрічалася з хлопцями з мого села: “Хрінном”, “Карим”, “Нечаєм” і “Климом”. З “Климом” стрічалася тоді, як їхав на коні селом. Він питав мене, чи маю яку вістку з дому. Я сказала, що ні.

Вечором він приходив на мою квартиру, та питав, чому я з “Орисею” пішла в підпілля. Я розказала йому. Він розказував мені про бій відділу “Бистрого” в Затуринськiм лісі з німцями та, що німці розбили там одну частину відділу, в якій був мій брат. Питав мене, що сталося з братом. Я оповіла йому, що він, як вернув з відділу, то лежав вдома хворий, а потім німці забрали його до СС-ів. Він показував мені свого роєвого командира, який був присутній при нашій розмові. Оповідав мені, що їх відділ начисляє около 200 осіб. Після цього вони відійшли, відділ переквартирував ще через другий день і вечором від’їхали.

Як “Морозенко” вислав мене на розвідку до Стінки, подорозі між Зубрцем а Стінкою, я стрінула дві фірі більшовиків. Як вони минали мене, один скочив з фіри і підійшов до мене. Я побачила Колачова. Він запитав мене, куди я йду. Я сказала, що в с. Сороки квартирують повстанці і “Морозенко” післав мене на розвідку до Стінки, бо вечором вони думають туди переїхати. Колачов запитав мене скільки їх там квартирує і чи я переїду разом з ними. Я сказала, що не знаю скільки їх, а я правдоподібно поїду разом з ними. Колачов сказав мені, якщо я переїду разом з ними до Стінки вночі, то щоб слідуючого дня я вийшла до нього на стрічу між Стінкою, а Золотим Потоком. Якщо ми приїдемо другої ночі, то я повинна слідуючого дня також вийти і повідомити хто, скільки їх і де квартирують. Він довго не задержував мене, нічого не писав і сказав скоро йти.

В Стінці я довідалася, що спокійно і ще другого дня вечором вернулася до с. Сороки. Тут повідомила “Морозенка”, що в Стінці і околиці спокійно. “Морозенко” казав мені йти до станичної і відпочивати, бо вони як будуть відходити, то мене закличуть. Вночі около 10-ї години “Морозенко” покликав мене до “Тараса”, а сам кудись відійшов. На квартирі “Тараса” вже були запряжені коні. “Тарас” сказав мені підодждати з “Захаром”, а сам з одним повстанцем поїхав доганяти “Морозенка”, який помилково заміняв його автомат. З “Захаром” ми чекали около пів години, а коли “Тарас” не вертав, “Захар” сказав, що відійдемо піхотою, бо наперед і так вже пішли хлопці. Подорозі ми стрінулися з братом “Листка”, який їхав конем верхом по нас. З ним ми прийшли до “Тараса” і “Листка”, які чекали на нас. Тут впрягли коня і ми поїхали гостинцем в напрямі Золотого Потока. Перед Проховою ми скрутили в ліс і під горбом дігнали тих повстанців, які пішли вперед піхотою. Звідси ми разом їхали і йшли на хут. Млинки коло с. Стінки. На Млинках ми стрінулися з повстанцями, як пізніше я довідалася від “Тараса” і “Захара”, що це був “Інар” – рай. військовик зі своїми стрільцями. З Млин[к]ів ми всі разом перейшли до Стінки і заквартирували всі при одній вулиці. Я квартирувала разом з

“Січовиком”, “Богданом”, “Вітром”, “Франком” і “Листком”. Того дня квартирувало там разом з “Тарасом” 80 повстанців. Раненько прийшов до мене “Захар” і закликав мене до “Тараса”. “Тарас” сказав, щоб я їхала до Ліщинець і Сорік, відвезла туди пошту і забрала до нього, якщо буде з Чортківщини. Я казала, що мене дуже болить нога і не можу йти. Я сказала так тому, що хотіла йти на стрічу до Колачова. “Тарас” післав “Велеса” в село, щоб цей зорганізував мені сани. Пізніше я пішла за ним. “Велес” дав мені запряжені коні і казав вступити до Юстини, в якій були другі коні з Зубрця. Юстина мала їхати разом зі мною і ці коні залишити в Зубрці. Я своїми мала їхати до Сорік і відтак вернутися. Переїзджаючи через Зубрець, ми обі з Юстиною опинилися коло хати Гаврилюк Стефки (станичної “Левки”), бо Юстина хотіла лишити в неї коні. Вона пішла на подвір’я, а я поїхала далше. За кілька хвилин вона дігнала мене і сказала, що в “Левки” в хаті дуже настрашилася, бо в неї були якісь більшовики і пили горілку. Казала, що “Левка” не хотіла прийняти коней тому, що ці коні були якогось поляка з Зубрця. Ми поїхали обі далше. Від’їхавши около 200 м., Юстину спинив якийсь чоловік і запитав звідки вона їде і чиї це коні. Юстина сказала, що коні її власні, і їде до Жизномира до млина. Цей чоловік хотів щось говорити, але вона вдарила коні батою і ми поїхали далше. В Сороках ми заїхали до “Бистрого” та покликали станичного. Йому ми передали записку від “Тараса” і коні з Зубрця. Цими кінсьми ми боялися вертати назад. До “Тараса” почти не було жодної і ми обі на моїй підводі вернулися до Стінки. Доїзджаючи до Зубрця ми вступила до Андрунишин Анни, децо з’їли і поїхали далше. В Прохові нам пристали коні і ми мусіли тут заночувати в якогось господари. Зразу він не хотів нас прийняти, боявся, але ми просили його і казали, що вертаємо з Бучача до Стінки. В нього ми переночували, а рано вернулися на мою квартиру до с. Стінки. Зараз я післала місцеву дівчину Марійку, щоб довідалася, чи є “Тарас”. Вона вернулася і сказала мені, що “Тараса” нема, а “Велес” переказав, щоб я квартирувала доки не прийде “Тарас”.

Цього дня пополудні я пішла на стрічу до Колачова і застала його, як ходив по гостинці. Я розказала йому про те, що “Тарас” з около 30-ма повстанцями переїхав з Сорік до Стінки, а кілька їх тепер є в селі і чи з ними є “Тарас”, не знаю, бо щойно вернула з Сорік – возила туди по[ш]ту від “Тараса”. Він питав котрі повстанці перейшли з “Тарасом”. Я сказала, що перейшов: “Захар”, “Листок” з своїм братом, “Довбуш”, “Медвідь”, “Шпак”, “Дніпро”, “Степовик” і “Велес”. Були ще інші повстанці, але їх не знаю. Сказала йому, що першого дня ми квартирували на вулиці Явір. На цій стрічі він записував все, що я говорила. Звідси казав мені вертати до Стінки.

Перед вечором прийшов до мене “Велес” і сказав, що [кличе] “Тарас”. В той час в мене була станична і ми пішли до нього. Крім “Тараса” ми застали “Медведя” і “Дніпра”. “Тарас” питав мене, чому я аж сьогодні вернулася, а також чи є якась почта до нього. Я сказала, що почти нема жодної і сказала йому про нашу подорож. В той час до хати прийшов якийсь молодий мужчина і сказав, що на Млинках є більшовики. Ми всі вийшли з хати і пішли в напрям “Велесової” квартири. На дорозі ми стріли “Велеса” і “Нарциза”, “Гамалію”, “Богдана”, “Шляха”, “Франка” та “Вітра”. “Тарас” сказав, що відступаємо зі села. Я сказала, що не можу йти разом, бо мене болять ноги. Він дозволив мені залишитися в селі. Другого дня в неділю до моєї господині прийшла жінка “Шпака” з двома дітьми. Хатні всі пішли до церкви, а ми обі лишилися. Перед полуднем до хати прийшов якийсь чоловік в сірому, зарослий, з торбиною на плечах: “Він запитав за господарями”, а відтак звернувся до “Шпакової” жінки і запитав, що вона тут робить та де її чоловік Стах. Вона сказала, що чоловік пішов до армії, а вона тут прийшла до знайомих. Відтак вона запитала його може він голодний та звідки йде. Він казав, що вертає з Донбасу, а їсти не може нічого, бо хворий на жолудок. Казав, що випрошує собі гроші, бо хоче добитися додому. Від нас він вийшов до сусіди. “Шпака” жінка спитала мене чи я його знаю. Я сказала, що це правдоподібно гицель-поляк з Стіглої коло Коропця. Вона подтвердила це. В сусіди він розпитував, що ми за одні. Довідувавшись про те, “Шпака” жінка зараз з дітьми втікла, а я лишилася. Пізніше я пішла до сусіди і спитала її чи вона може замкнути хату, в якій ми були. Сусіда сказала, що може. За пів-години прийшла хатня дівчина з церкви, я розповіла їй про цього чоловіка і ми обі пішли до станичної довідатись чи в селі квартирують які повстанці, щоб зловили його. Станична вислала дівчину довідатися де квартирують повстанці, а другу, щоб слідила за тим чоловіком. Ми обі з станичною пішли далше в село до одної жінки. За деякий час ми побачили через вікно, що на подвір’я прийшов цей підозрілий чоловік. Станична скоренько замкнула мене в цьому мешкані, а сама пішла до другого. За хвилину пішов туди цей чоловік. Він просив, щоб господиня дала йому щось, бо він втікає з армії. Казав, що він з Зеленого Устя. З цієї хати він пішов на другу вулицю там де квартирував “Дніпро” і “Степовик”. Вони зловили його, переслухали і як пізніше виявилось, він був висланий на розвідку. Я боялася, щоб в селі не було облави, сіла на фіру, яка їхала до Зубрця і поїхали туди. В Зубрці переночувала в Андрунишин Анни, а слідуючого дня рано станична “Левка” дала мені фіру і я поїхала до Ліщинець. В Ліщинцях я заквартирувала в Листок Зоськи та перебула в неї ок.[оло] півтора тижня. В той час я не ходила нікуди, бо мене боліла нога.

15.III.45 р. перед полуднем я пішла до Колачова на стрічу, яка мала відбутися коло с. Стінка. На умовленому місці я застала вже Колачова з Ковальською Настею (учителька з с. Соколова) і ще 4-ох більшовиків, які стояли далше. Колачов привитався зі мною, сказав до Ковальської Насти, вказуючи на мене рукою, що я маю через неї передавати до нього звіти. Пізніше закликав мене на бік і я передала йому звіт зі своєї організаційної роботи від послідної стрічі. Сказала йому, що “Дніпро” і “Степовик” зловили цього гицля, який признався їм пізніше, що був висланий більшовиками на розвідку. Повстанці його вбили. Тоді сказала також, що в Ліщинцях квартирував відділ “Бистрого”. Як я оповіла йому, що працюю в “Тараса” розвідницею, він цим найбільше втішився. Казав, що при ньому зможу здобути цінні матеріали. Наказував виконувати всі обов’язки, які наложити на мене “Тарас”, солідно, щоб в той спосіб здобути собі в нього довір[’]я. При цьому я повинна довідуватися кого “Тарас” арештує, що ці люди зізнають та як він поводитьсь з арештованими. Казав, що як “Тарас” буде висилати мене на розвідку і точно буду знати де він квартирує, то маю негайно повідомити його. Дальше питав мене, які повстанці ходять з “Тарасом” та котрі з них є районowymi. Я сказала, що з Тарасом ходить “Захар”, “Чорнота”, “Довбуш” один і другий, “Листок” і “Вадим”. Подала, що районим Золотопотіччини [є] “Орко”, в Бучачині “Дон”, в Монастиреччині “Морозенко”, а в Коропеччині “Вадим”. Наказував, щоб обов’язково приходити на стрічі в точно означений час. Важніші донесення, які до часу стрічі можуть втратити свою вартість, повідомляти негайно через Ковальську Настю. Попереджав мене, що як не буду добре вив’язуватися в роботі, то засудить мене. Після того закликав Ковальську Настю та сказав нам домоворитися між собою про зв’язок. Він попрощався з нами, пішов до більшовиків, які чекали на боці. Ми обі з Ковальською пішли до Ліщинець.

Подорозі Ковальська говорила мені, що вона хотіла б піти в підпілля, бо її вже надокучилася учительська праця. Казала, що напевно гарно квартирувати разом з хлопцями й ходити з ними. Також призналась мені, що як тільки побачила мене на стрічі з Колачовим, то спочатку настрашилась, і було їй дивно, що я як підпільниця вийшла до нього на стрічу. Ми обі зайшли на квартиру до Лестюк Зоськи. Ковальська хотіла стрінутися з “Велесом”. Вона призналась мені, що “Велес” залицяється до неї. Тому, що “Велеса” не було в селі, Ковальська думала, що він прийде вечором і лишилась ночувати. “Велес” не приходив і слідуєчого дня рано в неділю ми пішли до неї до Соколова, щоб я знала де зайти, як мені буде потрібно. Пополудні

я знова вернулася до Ліщинець. В кілька днів пізніше мене дуже боліла нога і обкидало мене чираками так, що не могла нікуди ходити.

В кінці березня, або з початком квітня до мене прийшов “Велес” з “Нарцизом”. Вони принесли записку від “Тараса”. “Тарас” питав мене в записці чи я вже здорова і чи можу приходити до праці. Я переказла “Велесом”, що мені знова відновляються чераки і дуже болять ноги. В мо[є]ї господині я квартирувала дальше, а також вміжчасі приходила до мене “Оксана” та приносила мені ліки. Як потепліло, я ходила з господинею в поле помагати їй в роботі. Перед Великодними святами “Уляна” посилала мене до “Дона” в Бучачину, щоб він прийшов до неї до с. Поморець. Звідси я пішла до с. Поморець і станична Анна відпровадила мене до Ріпинець, а звідси зв’язкова до Цвітови до Анни Костанчихи (вуличне). В неї я переночувала і рано вона відпровадила мене до Трибуховець. З Трибуховець я з якоюсь дівчиною Іриною пішла до Пишковець до Олі, а відтак з Олі сестрою до Медведовець до Галай Варвари. Ще цього дня Галай Варвара відпровадила мене до Зеленої. В Зеленій я сконтактувала з Гуменною Стефкою. Тут я застала “Богданну”, якої я запитала, де можу стрінути “Дона”. Вона сказала, щоб іти з нею до с. Переволоки і там можемо його стрінути. Ще цього дня перед вечором ми були в Переволоці. Я лишилася в хаті, а вона кудись пішла. Вечором до мене прийшов “Дон”, якому я сказала, що його кличе “Уляна” до Поморець. “Дон” сказав, що цього вечора не піде, бо має деякі справи до полагодження, а мені казав йти рано до Сорік та якщо там будуть більшовики повідомити його зв’язком через Переволоку. Рано я пішла до Сорік до станичної, розвідала, що нового, а тому, що було спокійно, до “Дона” я не посилала нікого. Звідси через Ліщинці я вернула до Поморець до “Уляни”, але не застала її. “Уляна” відходячи сказала, щоб я чекала на неї два дні, а відтак, якщо її навіть не буде, можу відійти. Два дні я квартирувала в родини “Гамалії”, “Уляни” не було, і я відійшла до Ліщинець. Другого дня до мене прийшла “Уляна”, питала чи я стрічала “Дона” і чому він не прийшов до неї. Я оповіла їй свою стрічу з “Доном”, але чому він не прийшов я не знала. “Уляна” зараз відійшла, а я лишилася. Тепер знова почали мене знова боліти ноги, я нікуди не виходила і тому не пішла на означену стрічу до Колачова. В тиждень перед Великоднем, я пішла до Сорік до сповіді, а звідти на Соріцьку кольонію до “Бисторого”, бо думала, що стріну там “Тараса”, або когось з його стрільців. “Бистрий” сказав, що “Тарас” може бути в Зубрці. Я пішла до Зубрця до Андрушин Анни, яка закликала мені “Левку”. “Левка” не знала де є “Тарас” і дала мені квартиру Саварин Стаха. Я помагала господині в передсвятотчній роботі. В той час прийшла до мене “Уляна”, якої я питала за “Тарасом”.

Вона також не знала де він, але обіцяла його відшукати. Вона позичила собі в мене чобіт і сказала, що йде в сторону Залісся Коропецького. Я святкувала в Саварин Стаха, ходила до церкви і була в нього ще тиждень по святах. З Зубрця я пішла до Сорік і заквартирувала в Мельник Катерини. Кілька днів пізніше до мене прийшла "Левка". Вона розказала мені, що в неї в хаті ночували більшовики з істребками і що повстанці вбили одного з них. Рано більшовики хотіли її арештувати і вона втікла в підпілля. Я переночувала з нею, а слідуючого дня я пішла до Ліщинець, забрала своє білля і вернула до Сорік. Третього дня "Левка" просила мене, щоб йти з нею на хут. Ярови коло Зубрця. Ми зайшли до переселенки Марусі, де "Левка" стрічалася зі своєю мамою. Дещо поговорила і ще цього дня ми вернули до Сорік. В Мельник Ірени я переробляла собі светер, а "Левка" була на іншій квартирі. В кілька днів пізніше ми пішли з "Левкою" до Ліщинець, щоби стрінутися з повстанцями, або "Галею" бо "Левка" хотіла відійти до орг. роботи. Не стрівши нікого, ми вернули до Сорік. Третього дня ми знова ходили в Ярови. Коли ми йшли попри лісок, нас закликав "Бистрий" та питав чи ми знаємо де є "Тарас". Я казала, що не знаю. Він просив нас, щоб довідатися за "Тарасом" в Зубрці і як там буде він то повідомити його, бо йому конечно потрібно. В Яровах ми знова зайшли до Марусі, "Левка" післала її до своєї сестри, щоб ця довідалася в Андрунишин Анни, чи квартирує в селі "Тарас". Ця вернулася і сказала, що "Тараса" в селі нема. Вертаючи до Сорік, ми вступили в ліс до "Бистрого". Він сказав нам, що має зловленого участкового істребків з Жизномира, якого хоче передати до "Тараса". Ми сказали, що в Зубрці "Тараса" нема. Ми пішли від нього. В Сороках я знова зайшла до Мельник Ірени, а "Левка" в інше місце. П'ятого дня раненько на мою квартиру прийшла сусідка і сказала, щоб вступитися з села, бо від "Бистрого" втік цей участковий. Він може привести більшовиків в цю частину села, де квартирував з "Бистрим". Я пішла з господинею садити бараболі в поле. Десь коло полудня ми почули стріли на хуторі Мазури, а відтак на потіцькім гостинці. Пополудні ми пішли з господинею додому. Подорозі ми стрінули чоловіка, який сказав нам, що участковий водить більшовиків до хат, в яких квартирував з "Бистрим". Я взяла від господині рескаль і пішла до Ліщинець до Листюк Зоськи. Третього дня я знова вернула до Сорік, стрінулася з "Левкою" і ми обі заквартирували в Мельник Ірини. Кілька днів пізніше до мене прийшла станична і сказала, що в лісі квартирує "Тарас" з хлопцями і хлопці питають за мною. Вечором "Тарас" закликав мене до себе. З ним був "Гонта", "Буря" і "Дніпро". "Тарас" питав мене, чи я вже здорова і казав, що забрав би мене з собою, але

дуже далеко відходить. Казав сконтактуватися з “Уляною” і вона дасть мені якусь роботу. Тут я перебула ще кілька днів і перейшла до Ліщинець до своєї господині. Тут я стрічалася з “Тирсою”, “Вірою” і ще з якоюсь жінкою з малою дитиною. Ця жінка говорила, що вона ще за німців була в підпіллі. Вмі[жч]асі до села кілька разів приїзджали істребки і робили облаву. Одного дня я з господині дочкою Галею, щоб вийти в село під час облави, пігнали в поле пасти худобу.

На початку червня прийшла до мене дівчина з Сорік і сказала, що в станичної є записка від “Уляни” до мене. “Уляна” писала, щоб я забрала з с. Сороки масть від корости і її спідничку та прийшла до неї до Зубрця. По дорозі до Зубрця в Ліщинцях я стрінула “Ірку”, яка також пішла зі мною. Тут Андрунишин Анна дала мене на квартиру, а “Ірка” пішла до Стінки. Андрунишин сказала мені, що “Уляни” в селі немає, буде в неділю. Нею я передала все, що принесла до “Уляни” і записку від себе. В записці я писала про це, що “Тарас” казав мені звернутися до неї за працею, “Уляна” за якийсь час переказала до мене, що на мойому місці є вже “Ірка” і щоб я звернулася за працею до “Галі”. В Ліщинцях я стрінула “Віру” і питала її де б можна стрінути “Галю”. Вона сказала, що “Галі” близько нема, а як буде, то вона мене повідомить. В половині червня “Віра” посилала мене разом з двома підпільницями на зв’язок до Сорік. Після того в мене була “Орися” і я казала їй, що “Тарас” звільнив мене і не маю тепер жодної праці. “Орися” сказала, що поговорить в моїй справі зі своєю провідницею “Буревійкою” (повітовою УЧХ), може дасть мені якусь працю. Я даліше перебувала в своєї господині та помагала їй в праці в полі і господарстві.

При кінці червня, рано одного дня господиня сказала мені, що коло канцелярії є істребки. Я зібралася з господині дочкою, взяла корову, а дочка господині лоша і пігнали в поле пасти. На дорозі за фільварком я побачила істребків і більшовиків, між якими був Колачов. Доходячи до мене, Колачов спинив мене і запитав чи є в селі воєнні. Я казала, що є. Тоді він сказав дівчині господині, щоб гнала корову і лоша даліше. Як дівчина відігнала за горбок, він оглянувся, що нікого нема, закликав мене між мури фільварку. Тут запитав мене чому я не виходила на стрічу, а також не передала до нього жодної записки через Ковальську. Я оправдувалася, що не робила жодної організаційної роботи і була хвора, тому не ходила на стрічу. Тоді я почала розказувати йому з ким стрічалася з повстанців від останньої стрічі, куди ходила і що довідалася. Казала, що стрічалася з “Левкою” та два рази ходила з нею в Ярови до Марусі переселенки. Казала, що стрічала “Бистрого” тоді, як він мав арештованого участкового. Відтак я розказувала про стрічу з “Тарасом”, “Вірою” і жінкою підпільницею. Про цю жінку з

дитиною питає, звідки я її знаю та що вона робить. Я казала, що знаю тільки те, що вона ще за німців була в підпіллі. Також сказала йому, що “Уляна” повідомила мене, що на моєму місці в “Тараса” буде працювати “Ірка” – “Наталка”. Він питає, що то за одна. Я казала, що ця сама, що була в Бучаччині районною. При кінці ще сказала йому, що “Орися” обіцяла поговорити в моїй справі зі своєю провідницею “Буревійкою” (повітова УЧХ). Він запитав, чи не догадуюся, яку працю призначить мені “Буревійка”. Я сказала, що ще не знаю. Тоді він сказав, що як буду знати, де буду працювати, то маю повідомити його через Ковальську. Все, що я говорила, Колячов записував. При кінці стрічі він кричав на мене за те, що я не працюю чесно, і грозив мені, що напише до мого району, щоб арештували мою рідню, зліквідували майно, а мене засудять. Ще раз казав, що як одержу працю, то маю негайно повідомити його через Ковальську Анну. Тоді сказав мені подивитися з-за муру чи кого не видно і йти. Я пішла в поле до пастухів, а він в село.

Дочка моєї господині запитала мене, що зі мною так довго говорив більшовик. Я казала, що він розпитував мене, хто в сільраді попалив папери та що я подалася на її прізвище. Я казала, що з ним довго не була, а припізналася трохи, бо ходила до потічка воду пити, а відтак шукала за нею пополудні і не могла віднайти її.

Около 5 липня “Ориська” прийшла до мене і сказала, що в моїй справі говорила з “Буревійкою” і що вона обіцяла дати мені працю. З “Орисею” я зустрічалася в Сороках в хаті, де дівчата смажили яблука для хворих. Звідси я відійшла до Ліщинців і далше перебувала в своїй господині, ходила з нею в поле та пасла корови. 12-го липня “Орися” переказала до мене, щоб я прийшла до Сорік. Зі Сорік я разом з “Орисею” і “Христею” пішла до с. Поморець. В Парані ми зустріли “Буревійку”, “Дзвінку” і “Ксеню”. “Буревійка” закликала мене надвір та питала про мою автобіографію і орг. роботу. Відтак питалася, чи я визнаюся на санітарстві і чи хочу бути санітаркою. Я сказала, що в санітарстві трохи орієнтуюся, а як підвчуся, то можу бути санітаркою. Питала також чи “Тарас” формально звільнив мене з роботи. Я сказала, що про це повідомила мене “Уляна”. Відтак вона закликала “Христю” і сказала їй, що вона має підвчити мене в санітарній роботі і я маю їй підпорядковуватися. Після того зі мною говорила “Христя”, питала, чи “Буревійка” сказала мені в котрий район я маю відійти. Я сказала, що “Буревійка” казала, що то вона повинна призначити мені якусь працю. Тоді “Христя” сказала, що я відійду в Бучаччину в третій куш. Маю відійти з “Бурею”, яка в цьому куші сконтактує мене з станичними.

Я тому, що хотіла повідомити Колачова про призначення роботи, просила її, щоби дозволила мені піти до Ліщинець і забрати свою одіж. “Христя” дозволила, але казала, завтра вернути, бо “Буря” буде на мене чекати. Ще того дня з Поморець я пішла до Ліщинець, а звідси до Соколова. В Ковальської Насті я написала записку до Колачова слідуячого змісту:

Товариш Начальник.

Я пишу до вас цю записку, бо довідалася, що маю йти за санітарку в третій куш Бучацького району. Мене повідомила “Ориська”, щоб я прийшла до Сороків. Я з Сороків з “Христею” і “Орисею” відійшла до Поморець. В Помірцях в Гори Парасі я стрінулася з “Христею”, “Дзвінкою” і “Бурею”. “Христя” призначила мене в Бучацький район в третій куш. Я випросила в неї піти ще до Ліщинець і забрати своє убрання. Тепер я знаходжуся в Соколові в Ковальської Насті і пишу до вас, щоби ви прийшли і заказали мені стрічу.

“Зоря”

12.VII.1945 р.

Цю записку я залякувала, заадресувала Колачов і післала Ковальську до нього. За дві години вернула Ковальська і сказала мені, що він зараз прийде і буде чекати на мене в Соколівському лісі. За пів години я пішла туди.

Коли я прийшла на місце стрічі, то Колачов вже чекав на мене. Тут я розказала точніше йому про це, що писала в листі та що в Гори Парасі чекає на мене “Бур’я”. Колачов дуже втішився, що я повідомила його про це і вийшла на стрічу, похвалив мене за мою точність. Відтак він визначив мені стрічу 20.VII.1945 р. в год. 14.30 між Бучачем, а Нагір’янкою на гостинці. Питав мене чи я знаю ці околиці. Того дня я мала з ним полові зносини. Відтак наказував мені, щоб точно вийти на стрічу, бо це важне. Він попрощався зі мною і казав відійти.

Звідси прямо я пішла до Ліщинець, переночувала в своїй господіні, а рано забрала свої речі і пішла до Гори Парасі до Поморець. Парася відпровадила мене на квартиру і казала, щоб чекати на “Бур’ю”. Третього дня прийшла “Бур’я” і ми обі пішли через Сороки, “Бур’я” вступила до станичної, звідси до Жизномира до Бурак Ольги. В неї ми дещо з’їли, а відтак через Нагір’янку, Заривенці [Заривинці], Рукомиш прийшли до Переволоки. В селі ми зайшли до [станичної Малані, яка вечором відпровадила мене на квартиру до Марійки. В неї я була до 20.VIII.45 р. Того дня рано прийшли] до мене Бур’я і “Христя” та сказала, що вони відходять до Кійданова [Киданів] і якщо

я хочу[, то] можу йти з ними. Я сказала, що там нікого не знаю, а хочу піти до Заривинець і відвідати знайомих. Вони не забороняли мені. Перед полуднем я пішла до Заривинець до Козар Олени. В неї я перебула деякий час, щоб мати алібі, що була в когось в Заривинцях, а звідти попід ліс пішла на гостинець, який веде до Бучача.

Доходячи до призначеного місця стрічі я почула, що за мною їде фіра. Як фіра під'їхала, я оглянулась і пізнала на ній Колачова, а з ним ще було 5 більшовиків. Минаючи мене, Колачов ще з одним скочив з воза, привитався зі мною, а фіра за цей час від'їхала далше. Цей другий більшовик стояв на боці. Колачов сказав мені, що підемо між мури повалених будинків, які були при гостинці, бо дорогою може хтось надійти. Ми всі троє пішли туди. Тут Колачов сказав, що від цього дня я буду підпорядкована цьому начальникові і вказав рукою на цього другого більшовика. Відтак закликав цього другого на бік і щось з ним говорив. Після того вони прийшли до мене обидва, Колачов сказав цьому другому, що моє псевдо "Зоря", а мені сказав, що цей начальник називається Єфремов. Після цього Колачов відійшов, а я лишилася з Єфремовим. Єфремов сказав оповісти свою автобіографію. Коли я оповіла, він запитав мене, чи я була коли в Бучаччині та кого знаю в цьому терені. Я казала йому, що в терені була ще 1944 р. та що знала слідувачів повстанців: "Орлича", "Демяна", "Лева", "Дона" – рай. СБ, "Сірого" – рай. провідника, "Сулиму" – підрайонового, "Тараса" – повітового СБ, "Марка" – повітового господарчого, "Тирсу" – повітову господарчу, "Надію" – ра[й]. жіноцтва, "Марусю" – рай. санітарку, "Галю" – повітову жіноцтва, кушчеву Стефку (Ковалеву) з Заривинець, "Оленку" – станичну Заривинець, Наталку – станичну з Горішної Переволоки, Маланю – станичну з Долішньої Переволоки, а останньою записався з повітовою УЧХ "Буревійкою", рай. УЧХ "Христею" і рай. господарчою "Бурею". Те все, що я говорила, він записував, а відтак дав мені слідувачі інструкції: довідатися скільки в [Б]учацькому районі є повстанців та їх персональні дані. Де і в кого квартирують вони, в кого мають криївки і магазини, якими дорогами ходять. Про криївки я мала довідуватися в той спосіб, що знайомих стрільців питатися де вони квартирують, чи наверху – чи в криївках. Якщо скажуть, що в криївці, то просити їх, що хочу піти подивитися, як виглядає криївка. Про магазин довідуватися в той спосіб – питати повстанців, чи тепер також щось магазинують. Якщо так, то питати, чи передержують в хатах, чи закопують в магазин. При тому довідуватися в котрих селах і в господарях магазинують. Казав також довідуватися про приміщення для ранених і хворих в інших куцах [Б]учацького району в той спосіб, щоб просити рай. санітарки, що

хочу піти з нею до хворого і при цьому вчитися лічити та робити перев'язку. Від дівчат, які працюють на госп. референтурі, довідуватися в яких селах і що магазинують. Після того він дав мені псевдо “Оля” та питав мене, яке моє орг. псевдо. Я казала, скорше було “Білявка”, а тепер “Леся”. При кінці він визначив мені стрічу 20-го кожного місяця о год. 14-тій в цьому самому місці між мурами. Відходячи попрощався зі мною і ми розійшлися.

Звідси я цею самою дорогою через Заривинці вернула до Переволоки до Марійки. Вечором цього самого дня прийшла до мене “Христя” і “Бур’я” вони питали мене, чи я ходила кудись. Я сказала, що була в Заривинцях в Козар Олени. “Христя” сказала, щоб я лишилась на цій квартирі до часу, аж відійду в призначений куш. Другого чи третього дня вона передала мені кілька книжок до читання. Прикінці цього місяця “Христя” післала мене з “Бурею” до Кійданова, щоб пізнати дорогу і людей. Слідуючого дня ми з “Бурею” йдучи до Кійданова вступили до фінагентки Олі в Бобулинцях, відпоч[и]ли і пішли далше. В Кійданові ми зайшли до фінагентки Гані. Перед вечором я побачила, що на подвір’я заїхав конем якийсь повстанець. Він припав коня до воза, а сам прийшов до хати. Тут він привитався зі мною і Ганею. “Бур’я” в той час була в селі. Цей повстанець закликав Ганю до сіней і щось говорив з нею. Зараз надійшла “Бур’я” і вони говорили всі троє в сінях. Відтак до хати прийшла “Бур’я” і сказала, що цей повстанець хоче зі мною про щось говорити, а також попередила, щоб його не боятися. Він розпитував мене, що я за одна, чи підпільниця, чого прийшла сюди, де і в якій реферантурі працюю. Я розповіла йому про все та затаїла лише те, що була арештована. Він попрощався зі мною, сів на коня і поїхав. В Гані ми обі з “Бурею” ночували і тут до неї приходило двох повстанців. Слідуючого дня пополудні ми обі пішли до Бобуленець, переночували, а ран[о] пішли до Переволоки. На мою квартиру “Христя” принесла список лічних зел і бандажі. Бандажі я мала випрати і випрасувати, а список зел переписати собі. По тижневі часу ми обі пішли до с. Зелена, бо вона хотіла мене сконтактувати зі станичною Кобіта Марією. Ми не застали її в дома і тому пішли до Новоставець. Тут “Христя” запровадила мене до Винярьської Насті, а ця дала мені квартиру в секретаря сільради Трінки Степана. Другого дня Настя закликала Гала[й] Варвару, станичну з с. Медведовець. Я передала їм обом список лічних зел, які мають збирати та сказала їм, щоб подавати їм вісті із своїх сіл. Ще того дня “Христя” відійшла, а Настя відпроварила мене до фінагента Винярьського Василя на квартиру. За кілька днів “Христя” знова передала мені старі бандажі, щоб їх випрати. Пізніше я перейшла до

Насті і вона помагала мені в цій роботі. Коло 10.VIII.45 р. я вернулася до Переволоки і сказала “Христі”, що виконали роботу та просила, щоб сконтактували мене з іншими селами. Другого чи третього дня вона пішла зі мною до Старих Петликовець і сконтактувала з станичною Маценько Анною. Анні я доручила збирання зел і ми з “Христею” вернули до Переволоки. В Переволоці ми робили живичну масть. В міжчасі до мене на квартиру приходив “Кріт” та говорив щось з місцевою дівчиною. Після цього в мене була “Бур’я” і “Христя”. Вони говорили між собою тихо про якого[сь] “Богдана”, а відтак “Бур’я” жартом сказала: “ну, провідник підрайоновий, СБ-іст”. Тоді я довідалася, що це той самий, що говорив зі мною в Кійданові, як приїжджав конем. На цій квартирі я була до 20.VIII.45 р.

Цього дня в полудне я вийшла з Переволоки до Єфремова на стрічу. Я зайшла на умовлене місце між мури, але його ще не було. За якої півгодини прийшов і запитав мене звідки я прийшла, та чи довго вже чекаю. Я сказала, що прийшла з Переволоки, а чекаю вже півгодини. Відтак він розпитував мене про мою орг. роботу від останньої стрічі, що довідалася, кого пізнала з повстанців, які дістала доручення та чи вже сконтактувалася зі всіма селами. Я докладно розказала про все з ким куди ходила, які дістала доручення, що робила та з якими селами і станичними сконтактувалася. Рівнож сказав йому, що “Богдан” – підрайоновий СБ говорив зі мною та в який спосіб я довідалася, що він [є] підрайоновим. Він записував собі все, що я говорила. Після того він питав мене, чи я маю якого хлопця. Я казала, що ні. Він почав мене обнімати, цілувати і питався чи я його люблю. Я казала, що не можу його любити, бо не знаю чи він хлопець. Він казав, що не хлопець. Відтак я мала з ним полові зносини. При кінці стрічі казав мені, щоб точно виповняти подані ним інструкції на попередній стрічі. На цій стрічі Єфремов дав мені посвідку на прізвище Євгенія Петришин з с. Переволока. Ця посвідка була видана санітарним відділом Бучацького району, як санітарці. Цею посвідкою я мала виказатися перед неznаними більшовиками, які б мене придержали та щоб не арештували мене. Це могло б перешкодити у моїй агентурній роботі. Сказав також, що як буде йти з кимось, то щоб посвідки не показувати, а сказати, що я називаюся Плоска Юстина Михайлівна (переселенка). Ця стріча тривала около 3 годин. Відтак він поцілував мене, попрощався і я відійшла.

Вернувшись до Переволоки я дальше перебувала на своїй квартирі і помагала дівчині в домашній роботі. Третього чи четвертого дня прийшла до мене “Христя” і питала мене, чи я ходила куди в терен. Я, щоб оправдати свою стрічу з Єфремовим, сказала, що 20-го ходила

до Зеленої, де хотіла стрінутися зі станичною, але не застала її вдома. Тоді вона сказала взяти собі зв'язкову із Петликовець Старих і піти до Осівець і Білявинець, щоб там запізнатися з станичними. За кілька дні я пішла до Петликовець Старих, Маценька дала мені зв'язкову Остапишин Марійку, з якою я пішла до Білявинець до Козир Явдохи (станичної). Я доручила їй збирати зела і подавати мені вісті. В неї я переночувала, а слідуючого дня вона закликала мені з Осівець Ганю почтарку, якій я хотіла доручити роботу. Вона відмовилася від праці, казала, що це до неї неналежить, бо станичною є Наталка (фінагентка). Я переказала Ганею по Наталку. Наталці я доручила збирання зел і звітування. Перед вечором я вернулася до Петликовець Старих, переночувала в Маценько Анни, а рано пішла до Зеленої до Кобіти Марії, якій доручила таку роботу, як іншим станичним. Звідти я пішлам до станичної Винярьської в Новоставцях і в неї заквартирувала. Тут я виготовляла звіт, вісті з терену і характеристику терену. В неї я перебувала два тижні. В міжчасі приходив до мене "Лев", "Крук", "Жар", "Оса", "Шум" і "Олег". Від станичної я довідалася, що "Лев" називається Трінька Павло з Новоставець. "Жар" і "Оса" оба брати з села з Зеленої, а "Олег" – Прибула Іван, "Шум" – Славко оба зі Звенигорода. "Крук" – Йосиф походить з Пиляви.

Коло 10.IX. 45 р. я пішла до Переволоки, де доручила "Христі" звіти і ми обі пішли на одну квартиру до якоїсь жінки. Вечором до нас приходив один повстанець. Пізніше я довідалася від "Христі", що це є районний "Голос" (Василь з Переволоки). Вона також сказала мені, що він розпитував її про мене. Слідуючого дня "Христя" вислала мене до Новоставець, щоб виготовити характеристику сіл та поодиноких повстанців. В характеристиці сіл я мала подати як населення ставиться до нашої боротьби та як ділає на нього більшовицька пропаганда. В характеристиці повстанців мала описати їх моральну і ідейну вартість. В Новоставцях я захворіла і не могла піти зі звітами до "Христі" тому відіслала пошту Винярьською Наст[е]ю до Переволоки. Після того "Христя" прийшла до мене і дала мені ліки на біль жолудка. Хвороба моя тривала понад три тижні. Тому я не ходила на стрічу до Єфремова. В міжчасі я посилала Винярьську Настю в свій підрайон зв'язком, щоб зібрала вісті з терену. За два дні вона вернулася. Я виготовила звіт (вісті з терену), характеристику сіл і повстанців та пішла до "Христі" в Переволоку. В "Христі" була бувша районна Золотопотіччини "Оксана". "Христя" сказала мені, що "Оксана" має тапер псевдо "Оля", і має тепер бути "Христі" заступницею. Цього вечора "Голос" перепровадив сходини, на яких була присутня "Христя", "Оля", "Бур'я", "Ліда", "Заграва", "Орися" і я. Сходини почалися збіркою, "Голос"

виголосив “Декалог”, а даліше перепроводжував з нами індивідуальне усне звітування з нашої праці. Також говорив нам про моральний і політичний рівень, якого мають придержуватися члени організації і про міжнародне положення. Сходина закінчилася кличем: “Україна в неволі – Визволимо її”. Після сходин сказав перечита[ти] кожній по дві книжки в місяць і описати їх. “Христя” доручила нам подбати, щоб в кожному підрайоні було щонайменше дві криївки для хворих і ранених. В кожній станиці ми мали посилити збірку бандажів, фляшок, пуделочок і ножичок. Після сходин ми обі з “Орисею” пішли на квартиру (прізвища господаря не знаю). Слідуючого дня ми з “Орисею” пішли до Новоставець. Звідси “Орися” пішла в І-ий куш (свій терен), а я осталася. Тут перебула два дні і пішла в терен свого підрайону, щоб передати станичним накази, одержані на сходинах. В перше село пішла до Медведовець до Галай Варвари – станичної, в Пиляві до Струк Зоськи – станичної, в Зеленій до Кобіти Марії – станичної, в Петликівцях до Козир Явдохи, в Осівцях до фінагентки Наталки – станичної і всім їм передала інструкції. Після цього я вернула до Новоставець і перебувала в станичної. В кілька днів пізніше до мене прийшла дівчина Анна та сказала, що мене кличуть повстанці. Я з нею пішла до якоїсь хати і застала “Богдана”, “Дона”, “Лева”, “Кріта”, “Рубана”, “Низа” і “Квітку”. “Низові” і “Богданові” я робила перев’язку. “Лев” сказав мені, що “Низ” призначений на цей терен підрайоновим. Після цього “Низ” говорив зі мною про терен і працю. “Низові” я сказала про інструкції, які одержала на сходинах і домагалася, щоб він поміг мені викопати дві криївки для хворих. Він погодився, казав підшукати місце, а він допоможе. По цьому я пішла на свою квартиру. За кілька днів прийшов “Богдан”, “Кріт” і “Лев”. “Богдан” посилав мене на розвідку до Зеленої. Перед вечором я вернулася і повідомила його, що спокійно. Після цього “Богдан”, “Гук”, “Кріт”, “Ясень”, “Низ” і “Лев” квартирували в Маримон Ганки і в Маримон Марійки. Я зі станичною приготувляла їм в неї вечеру. Перед вечором станична з Медведовець повідомила повстанців, що в Медведівцях більшовики збирають контингент і при цьому б’ють людей та що з ними є прокурор. “Богдан” пішов туди з повстанцями, зробив засідку і вбив прокурора. Вечором вони вернули до Новоставець і вечеряли в станичної. “Богдан” радив мені йти разом з ним, бо завтра в селі можуть бути більшовики. Цього дня крім мене в селі квартирувала [“Дарка”] (курієрка “Дона”). Я закликала її і ми обі разом пішли з повстанцями до Білявинець. Там учителька Домка запровадила нас обох на квартиру. “Богдан” з хлопцями кудись відійшов. Другого дня рано ми відійшли до Новоставець до Микуляк Насті. За два дні зв’язкова з Зеленої Стефка принесла мені три записки: до “Марка”, “Тараса” і

мене. Записки були від “Дона”. “Дон” писав до мене, щоб записку до “Марка” і “Тараса” віднести до с. Ріпинці до Ксені. Також писав, щоб за всяку ціну стрінутися з “Тарасом”. Другого дня я пішла до Ксені, де застала “Наталку” – “Ірку” і запитала, чи вона може сконтактувати мене з “Тарасом”. Вона сказала, що не знає де “Тарас”. Ми обі заночували в Ксені, а другого дня Ксеня казала нам, що “Тарас” квартирує в Ріпинцях. Я пішла до “Тараса” і доручила йому записки. Він прочитав, написав відповідь і казав доручити “Донові”. З “Тарасом” тоді квартирував “Захар”, “Вир” і “Вірний”. Коло 10 години Ксеня їхала зі своєю сусідкою до Звенигорода. Я сіла з ними і їхала. За селом ми побачили, як є Цвітови до Ріпинець йшли більшовики. Ксеня вернулася до “Тараса”, щоб повідомити його про більшовиків, а я з цією жінкою поїхала далше. На гостинці я зіслзла і пішла піхотою попри Пишківці до Новоставець. Від станичної я довідалася, що “Дон” повинен квартирувати в Петликівцях Старих. Я пішла туди [і] в Керничної Катерини стрінулася з “Доном”. Разом з ним квартирував також “Вій”, а в сусіди Остапишин Марії “Рубан”, “Низ” і “Лев”. Цього дня я робила “Низові” перевязку. Під час розмови “Рубан” говорив, що сьогодні вечором він разом з “Голосом” і іншими повстанцями відходить до Заривинець і думають квартирувати коло станичної, яка мешкає під лісом. Перед вечором я вернулася до Новоставець, і була в Глухії Ганки. Вечором до нас прийшов місцевий істребок Івасів Михайло і сказав, що коло сільради є одна фіра більшовиків та істребки з участку в Янівці.

Я, щоб повідомити більшовиків про те, що “Голос” з повстанцями пішов квартирувати до Заривинець, пішла в напрямі сільради. На дорозі, яка веде до Зеленої я стрінула більшовиків. Вони здержали мене. Між цими більшовиками був Єфремов. Я повідомила його, що в Петликівцях Старих стрічалася з “Голосом”, “Богданом”, “Рубаном”, “Низом” і “Доном”. Також сказала, що чула як “Рубан” говорив, що йдуть квартирувати до Заривинець і сказала в котрому місці (так, як казав “Рубан”). Єфремов мене довго не задержував, бо спішився. Звідси я вернулася до Глухії. Другого дня рано я була в станичної і туди прийшов Івасів Михайло. Він оповідав нам, що минулої ночі вони з більшовиками були в Зеленій та, вдаючи повстанців, ходили попід вікна хат. Він з Зеленої втік додому, бо сподівався, що треба буде йти на облаву. Перед полуднем прийшов Гоголь Василь (істребок) та оповів нам, що досвіта вони робили облаву з більшовиками в Заривинцях і вбили там одного повстанця. Я пізніше довідалася, що там впав “Голос”. В кілька днів пізніше, 20.X.45 р., я пішла на стрічу до Єфремова.

Як я прийшла на умовлене місце, Єфремов вже чекав на мене. Він привитався зі мною, казав сідати і запитав чому я не виходила

минулого місяця на стрічу. Я оправдувалася, що в той час була тяжко хвора. Після цього я подала йому звіт моєї орг. роботи, а також список всіх повстанців, про яких я довідалася і з якими стрічалася. Рівнож подала йому найновіші інструкції, які я одержала. Сказала йому, що “Богдан” робив засідку і вбив прокурора. Пізніше сказала, що “Дон” посилав мене з запискою до “Тараса” та, що часто стрічався з “Богданом”. На цій стрічі хвалив мене за те, що повідомила його, що в Заривинцях квартирують повстанці, бо вони там вбили “Голоса”. Він питав мене чи вже є хтось на його місці. Я не знала і не сказала цього. Єфремов радив мені [і] часто квартирувати, якщо можу, з “Богданом” і “Доном” та приглядатися їхній роботі. При цьому зможу довідатися, де вони квартирують і де мають криївки. Як я оповіла, що маю виготовити характеристику сіл і повстанців, то казав виготовити і один примірник дати йому. Наостанку він припоручив мені довідатися котрі повстанці і де приготівляють собі приміщення на зиму. Також наказував, щоб це було останній раз, що я не вийшла на стрічу, бо покарає мене. Ця стріча тривала около півтора години. Він попрощався зі мною і я пішла до Новоставець.

Кілька днів пізніше я пішла до Переволоки. В Переволоці я разом з “Олею” і “Христю” смажила яблука для хворих в Тарас Анни. Звідси “Христя” відійшла, а мені казала, що як вона не верне, то щоб я підпорядкувалася “Олі”, бо вона правдоподібно відійде в інший терен. По кількох днях я пішла з “Олею” і “Бурею” до Старих Петликовець і в Маценько Анни ми смажили яблука. Після цього я вернула до Новоставець і квартирувала в Глухої Анни. Тут я не робила жодної орг. роботи, читала вишкільні матеріали і книжки. В той час в відділу “Бистрого” прийшов Степан Дмитерків (вуличне) і “Дорошенко” з Новоставець. Він деколи заходив до мене. Одного разу “Богдан” закликав мене до Кольби Михайла, в якого він квартирував з “Левом”, “Крітом” і “Дорошенком”. Я зробила “Дорошенкові” перев’язку, бо він ще з відділу прийшов ранений в голову. “Богдан” – посилав мене на розвідку до Переволоки і Зеленої та забрати чоботи з Переволоки від станичного господарчого Іваська (вуличне), який жив легально. Вертаючи з Переволоки я вступила до Гуменної Стефки та забрала шапку для “Кріта”. Вернувши до “Богдана”, казала йому, що в Переволоці спокійно і пішла на свою квартиру. Другого дня до станичної прийшла “Уляна”, “Ірка”, “Люба”, а також прийшов “Гарт” і “Діброва”. Пізніше станична просила мене, щоб сказати “Левові”, щоб знайшов для “Люби” другу квартиру, бо вона хвора і їй не вигідно на цій. Я пішла до неї з “Іркою”, а відтак ми пішли до “Лева” який змінив їй квартиру. Після цього я квартирувала близько “Люби” в Микуляк

Насті, а “Люба” в Олексюк Параски. До неї я приходила майже щодня. В той час я переробляла санітарний конспект. Звідси я ходила до Медведовець, щоб станична зорганізувала яєць, з якими я пішла до Ріпинець і в крамарки кооперативи заміняла за них полотно на бандажі. Вернувши до Новоставець, я змінила “Любі” квартиру (завела її до Гаврилюка Павла). До мене часто приходив “Дорошенко” і “Лев”. “Дорошенко” залицявся до мене.

Коло 15.XI.45 р. на доручення “Уляни” я пішла познакомити “Любу” з своїм тереном та людьми. Ми обі пішли до Зеленої до Гуменної Стефки. Також цього дня “Люба” забрала більшовицькі книжки і журнали в учительки Стефи з Переволоки. З Зеленої ми пішли до Петликовець Старих, де я запізнала її з Маценько Анною. Тут “Люба” закликала голову сільради Мариняка та секретарку Чорну Анну. Вона з ними щось говорила і забрала якісь книжки. Перед заходом сонця ми пішли до Білявинець і заночували в Козири Явдохи. Слідуючого дня “Люба” закликала учительку родом з Цвітови та секретарку сільради, від яких також забрала книжки і журнали. З [Б]ілявинець ми пішли до Осівець до почтарки і тут “Люба” стрічалася з учителькою Домкою, від якої забрала більшовицьку літературу. Ще цього дня ми з “Любою” вернулися до Новоставець. Подорозі “Люба” розказувала мені, що “Уляна” є тепер виховницею молоді в Буцацькому р-ні та що вона призначила “Любі” таку саму працю в III-му і 4-му куці. Оповідала мені, що “Гарт” є тепер рай. військовиком в Буцацькому р-ні і що він залицяється до неї. В Новоставцях я далше перебувала в Микуляк Насті, а “Люба” в Олексюк Парасі. Ми обі стрічалися майже щодня. В тому часі я приготівляла звіт зі своєї праці, вісті з терену та характеристику сіл і повстанців.

20.XI.45 р. в полудне я вийшла на стрічу до Єфремова. На означеному місці його ще не було, а прийшов за півгодини. Єфремов привитався зі мною та запитав, що я принесла цікавого. Я подала йому звіт зі своєї праці та характеристики. Крім цього я подала йому ще один звіт, де описала кожн[у] стрічу, з ким, де і коли стрічалася з організаційними людьми та що говорила. Він перечитав все та запитав чи знаю “Уляну” і “Любу” та звідки вони. Я сказала, що “Люба” називається Пиндаківська Марія з Заліщик Малих, а “Уляна” називається Катерина і родом з Губина. Рівнож сказала йому, що на поста рай. УЧХ прийде Самчук Настя з Коропця по пс. “Ірка”. Опісля оповідала, що ходила з “Любою” в терен і вона забрала від урядників книжки (сказала від котрих). На цій стрічі Єфремов сказав мені, що під час зими буде блокада, тому я повинна підшукати деь квартиру на хуторі, бо там блокади не буде. Там я повинна добре слідити за

повстанцями, які певно будуть заходити на хуторі. Сказав мені, що на слідуючу стрічу він вийде з цим начальником, який буде прикріплений до гарнізону в Новоставцях та що він мене з ним пов'яже. Також на слідуючій стрічі я маю йому сказати на котрих хуторах і з ким буду зимувати. Дуже наказував мен[і], щоб на цю стрічу вийти обов'язково. Ми попрощалися і я відійшла.

Вернувши до Новоставець, до мене прийшла "Люба" і питала куди я ходила. Я сказала, що ходила до Зеленої. Тут я перебула один тиждень. В той час до мене приходив "Лев" з "Дорошенком". Після цього "Ірка" закликала мене до Переволоки, де я стрінулася з нею в Тарас Анни. Вечором я пішла з нею в село і в одній хаті ми стрінули "Уляну", "Заграву", "Бур'ю" і "Ісая". Пізніше "Ірка" доручила мені і "Заграві" сушити печінку, заготовляти сірку, синій камінь, товщ, живицю, віск і мід. Для неї ми мали кожного місяця передавати чверть літри йодини, 20 дкг. вати і 5 бандажів. На цій квартирі ми переночували, а слідуючого дня рано я вернула до Новоставець. Тут я перебувала в Микуляк Насті. В той час до мене приходив "Жар", "Оса", "Крук" і "Лев". Одного разу до Микуляк Насті приїздив хлопець з Зеленої Бараболя, який приносив записку до "Лева". В кілька днів пізніше я ходила в свій підрайон доручити станичним накази, які одержала від "Ірки". По трьох днях я вернулася знова до Новоставець і посилала Микуляк Настю до Бучача, щоб ця купила мені синого каменя і сірки. Після цього я помагала "Бурі" перетоплювати масло для повстанців. В той час я часто стрічалася з "Любою".

З початком грудня 1945 р. "Низ" прислав до мене Гуменну Стефку з Зеленої, щоб прийти до Заривинець зробити йому перев'язку. Другого дня я пішла до Заривинець і вечором в Матвіїв Маньки стрінулася з "Низом", "Квіткою" і "Соколом". "Низові" я робила перев'язку. Він запитав мене, чи я вертаю до Новоставець, бо він також туди йде. Цього вечора ми стрінулися з "Вихром" і "Токаром". Були також ще якісь повстанці, але я їх не знаю. Вночі я з "Низом", "Токаром" і "Вихором" пішли до Новоставець. В Новоставцях ми стрінулися з "Левом". Звідси вони відійшли до Медведовець, а я лишилася. В два дні пізніше до мене прийшла "Ірка" і послала мене з запискою до "Моряка" в с. Кійданів, щоб забрати від нього якусь одіж. Ще цього дня я пішла з "Любою" до Білявинець, де я заночувала в Сисака Дмитра, а "Люба" в Полина Миколи. Другого дня пополудні ми пішли до Осівець, а звідти з Чорній Юстиною до Бобулинець до Чорної Парасі. "Люба" поговорила щось з нею і вернула до Білявинець, а я лишилася. В той час мене боліла нога. Другого дня, тому що не могла йти піхотою, брат Парасі Місько відвіз мене до Кійданова. З нами

їхала також одна дівчина в Кійданова Славка, яка пов'язала мене з "Моряком". "Моряк" видав замовлені "Іркою" речі і я цією самою підводою вернулася до Бобулинець, а звідти фінагентки брат відвіз мене цими саньми до Білявинець до Сисака. Слідуючого дня "Люба" підшукала підводу при допомозі голови сільради, якою ми поїхали до Новоставець. Ми завезли речі для "Ірки", яка квартирувала в Гаврихи Оліянки. Після цього я лежала цілий тиждень хвора. До мене приходила "Ірка", "Люба", а також "Лев", "Жар" і "Оса".

В половині грудня прийшла до мене "Ірка" і сказала мені, що 9.XII.45р. в Монастиреччині впав "Тарас". "Ірка" плакала за ним. Після цього була в мене "Люба", я оповіла, що впав "Тарас" і ми обі плакали за ним. В той час я виготовляла звіт для Єфремова.

20.XII.45 р. по полудні я пішла до Єфремова на стрічу. Він прийшов на означене місце, може, за 45 хв. після цього, як я прийшла. Як привитався зі мною, запитав, що нового я довідалася. Я сказала, що "Дон" відійшов в Золотопотіччину, а на його місце прийшов "Ісай" та що я стрічала його в Переволоці. Про орг. роботу і стрічі з іншими організаційними людьми, я подала йому на письмі. Єфремов питався мене чи я говорила повстанцям про те, що буде зимою блокада та що вони говорили на це. Я сказала, що повстанці цим не переймаються і кажуть, що ще напевно не знати чи буде. Також питав, де я думаю перебувати зиму. Я говорила, що ми з "Любою" умовилися, що будемо зимувати на хут. Янівка. Після цього він визначив мені слідуючу стрічу 20.I.46 р. рано в долині між Пилявою, а Новоставцями, коло рова. Казав, що стрічу змінєє тому, щоб мені було ближче приходити з хуторів, бо як буде блокада, то буде підозріло, як я відійду на довший час. Казав, щоб на слідуючу стрічу прийти з Микуляк Настею, але їй нічого не говорити, куди йдемо. Сказати, що йдемо до Новоставець. Настя повинна бути моєю зв'язковою до до нього під час зимової блокади. Ми попрощалися і розійшлися.

Зі стрічі я вернула до Новоставець. Слідуючого дня "Ірка" післала мене з пакунками для "Марка", "Дзвінки" і "Олега" до Поморець, які були приготовлені на Миколая (свято). Я взяла собі підводу з Медведовець і поїхала до Ріпинець до Ксені. Звідси ми з Ксенею пішли до Поморець до Камінецької Зоськи. Тут вечором прийшов "Вітер", з якими я віднесла ці пакунки на квартиру "Олега". "Олег" забрав пакунки і відійшов, а я лишилася там ночувати.

Слідуючого дня раненько господиня повідомила мене, що більшовики обступили село і роблять облаву. Я перебралася в старий одяг і помагала господині в хатній роботі. Більшовики до цієї хати не приходили. Як з села виїхали більшовики, я перед вечором пішла до

Ріпинець і заночувала в Ксені, а рано пішла до Новоставець. Вечором на мою квартиру прийшов “Захар”, “Стецько”, “Квітка”, “Медвідь”, “Сок”, “Шум” і “Олег”, для яких господиня ще задня приготувала вечеру. Пізніше прийшла “Левка” з “Даркою” (бувшою учителькою с. Ліщинці, родом з Бариша). Около 10-ї години вони вийшли, а я лишилася. Рано я довідалася, що хтось повісив жінку польку, яка їздила з більшовиками. Цього дня до мене прийшла “Ірка” і сказала, щоб привез[з]ти з Зеленої муки і роздати бідним. Я муку привезла, але бідним не роздала, бо не одержала від “Лева” списку. Два або три дні після цього в Олексюк Параски квартирував “Гарт”, “Діброва” і я. “Діброві” я робила перев’язку. Перед святами “Ірка” переробляла зі мною санітарний конспект. Перед Свят Вечором я з “Левом” роздавала для бідних муку на свята. Цього дня “Лев” дав нам на свята 25 кг. муки, 2 кг. масла, 2 л. олію, 2 кг. цукру і 10 кг. м’яса. Перед вечором до села приїхав більшовик, але до хати, в якій ми були, не заходив. Вечором ми обі з “Любою” ходили до Зеленої і привезли ще два кірці муки. На Свят Вечір на вечері в нас були: “Морозенко” і “Дністер”, оба з Медведовець. По вечері вони від’їхали. Ще перед тим “Морозенко” просив нас, щоб ми обі з “Любою” на Різдво прийшли до них, але ми не ходили. На Різдво вечором “Морозенко” приїхав по нас і ми поїхали до Медведовець, до них на свята, а по опівночі “Морозенко” відвіз нас до Новоставець. Другого дня свят я стрінула в Новоставцях сестру “Олега”, яка перед святами була арештована більшовиками. Вона казала, що більшовики перевезли її до Медведовець і звідти вона втікла. В той час я йшла до Медведовець, щоби запросити “Морозенка” і “Дністра” до себе на свята.

На краю села Медведовець я стрінула більшовиків, між якими був Єфремов. Він запитав мене куди я йду. Я казала, що йду до “Морозенка” і “Дністра” запросити їх на свята. Він питав чи я знаю, де вони квартирують. Я відповіла, що точно не знаю в котрій хаті, але подала приблизно хату. Єфремов пішов з більшовиками в тому напрямі. В той час напроти нього надійшла мала дівчина, яка побачивши їх, кинула записку на землю. Єфремов задержав цю дівчину, прочитав записку і почав її бити. Я дальше не дивилася на це і вернулася до Новоставець. Ще по дорозі я почула стріли і побачила дим в цьому напрямі, де квартирував “Морозенко” і “Дністер”. Слідуючого дня я довідалася від дівчини з Медведовець, що дівчина, яка йшла з запискою до Кольби Петра, щоб дав для “Морозенка” горілки, завела більшовиків до себе додому, де квартирував “Морозенко” і “Дністер”. Третього дня свят я з “Любою” і місцевими дівчатами ходила колядувати. Зібрані з коляди гроші ми передали “Левові”. 15.I. 46 р. ми обі з “Любою” пішли до

Білявинець. Нас побачила “Ірка” і закликала до себе та казала, щоб не йти дальше в село, бо там вже є гарнізон. Рівнож розказала нам про свою пригоду з більшовиками, як більшовики були застали її в хаті, але вона втікла. Пізніше до нас прийшла ще “Бур’я” і “Левка” і ми вечором порозходилися кожна на іншу квартиру. Другого дня “Ірка” казала, що люди говорять про те, що буде перевірка населення. Ще рано “Люба”, “Левка” і я вийшли з села і пішли в напрямі Новоставець. “Левка” лишилася в Зеленій, а ми з “Любою” пішли через Новоставці до Поморець. Тут ми зайшли до “Люби” мами, переночували, а рано пішли через Сороки, Зубрець, Залісся Коропецьке до могого дому. До хати ми прийшли вночі десь ок. 10-ї години.

В дома була мати і двох братів. Мама дуже втішилася мною і з радості плакала. Вдома я була на Щедрий Вечір, але в село не ходила, бо не хотіла показуватися людям. На Йордан рано ми обі з “Любою” вернулися цією самою дорогою до Поморець. Тут знова ми перебули в “Любиної” мами два дні і пішли до Новоставець, де вже був гарнізон. Другого дня рано я, “Люба” і станична пішли на хут. Янівка. З Янівки ми ще цього самого дня вернули до Новоставець.

На умовлену стрічу 20.I. я не ходила тому, що була в себе і “Люби” на святах.

25.I.46 р. я ночувала в Микуляк Насті. Того дня раненько до хати прийшов Єфремов і запитав господині, що я за одна. Господиня сказала, що я західнячка. Тоді він закликав мене до сіней, ніби на провірку, та сказав, щоб я зараз вийшла там, де мала вийти 20.I.46 р. Він пішов в село, а я вернулася до хати. В хаті я говорила господині, що він питав мене за документами, але я оправдалася, що мої документи вдома. Зараз я поснідала і за годину часу пішла на призначене місце. За деякий час прийшов Єфремов з Ловцовим, а за ними Микуляк Настя. Єфремов поговорив щось з Микуляк набоці, а відтак закликав її до мене і сказав, що вона має мені підпорядкуватися. Микуляк Настя спочатку опиралася, казала, що боїться, щоб я її не зрадила. Єфремов упевняв її, що мене добре знає і щоб не боятися мене. Відтак сказав мені, що її псевдо “Марія” та що ми обі повинні квартирувати разом, а як негайно треба мені його про щось повідомити, то вона має від мене занести записку до Ловцова, який буде при гарнізоні в Новоставцях. Після цього вони оба пішли, а нам казали якийсь час підождати і йти також. Подорозі Настя говорила, що боїться, щоб я комусь не сказала про нашу працю. Я також попереджала її в цьому. Звідси ми обі вернулися до її дому.

Третього дня ми з “Любою” знова пішли на Янівку. Подорозі вона розказувала мені, що на її квартирі були більшовики, між якими був її

добре знакомий ще з тюрми більшовик, але не пізнав її, була інакше зачесана. Цього вечора до нас на квартиру прийшов “Лев” і перебув протягом дня. Слідуючого дня приходила його жінка і казала, що втікла з Новоставець. Цього дня “Люба” пішла на іншу квартиру. Опісля ми обі часто стрічалися. До неї приходив “Гарт”, “Діброва”, “Прут”, “Лев” і “Жар”. Разом з “Любою” квартирувала “Маруся” з відділу “Бистрого” родом з Сенькова, Заліщицького р-ну. Не пам’ятаю котрого дня “Гарт” відійшов з повстанцями на хут. “Мартинівку”. Він казав “Любі”, щоб вона туди прийшла. Другого дня ми пішли на Мартинівку і заквартирували кожна окремо. Вночі до мене приходив “Діброва” і “Липа”, а “Гарт” був у “Любі”. На Мартинівці ми квартирували до другої половини лютого 46 р. і звідси ми нікуди не виходили. До нас часто приходив “Гарт”, “Діброва”, “Прут” і “Липа”. В другій половині лютого “Гарт”, “Діброва” і “Прут” були в “Любі” та просили її, щоб йшла з ними. Вона сказала, що сама не піде, хіба зі мною. Вони мене не кликали і “Люба” не йшла. Від “Любі” я довідалася, що вони пішли в сторону Пушкарів. Другого дня рано я пішла на Янівку до Микуляк Насті і написала записку до Ловцова слідуючого змісту:

Товариш Ловцов.

Тої ночі відійшов “Гарт”, “Діброва”, “Прут” і “Липа” на хут. Гайданку і там будуть квартирувати.

“Оля”.

Цю записку я заадресувала і передала до Ловцова через Микуляк Настю.

Другого дня ми довідалися, що на Пушкарах був якийсь бій, а третього дня довідалася, що там впав “Діброва”, “Прут” і “Липа”, а “Гарт” здався живим. Після цього “Люба” казала, щоб ми звідси вступалися, бо “Гарт” може привести. Звідси ми пішли між хх. Мартинівку і Верховину і заквартирували в сестри “Крука”. Ще тої ночі на ці хуторі “Гарт” привів більшовиків. Рівнож прийшли більшовики до цієї хати, в якій ми квартирували. Між ними був Єфремов. Ми з “Любою” спали в той час на одному ліжку. Єфремов підійшов до нас, відкрив і запитав господині, що це за дівчата. Господиня сказала, що ми її дочки. Єфремов усміхнувся і сказав: “Ну, хороші близнячки”. Більше нічого не говорив і разом з іншими більшовиками вийшов з хати.

(Заввага 20/3: Зазначаю, що вони обі зовсім до себе не подібні зовнішнім виглядом).

Слідуючого дня ми обі вернулися на Мартинівку до Олени. Вечором вона відпровадила нас до Максимишин Явдохи, в якій ми перебули кілька днів. Звідси ми пішли до польки Барчохи і в неї перебули кілька днів, а відси на Янівку. Я зайшла до Пилипів Маринки, а “Люба” до польки Тереси. Тут ми перебули протягом тижня. Під час цього до нас приходив “Богдан”, “Оса”, “Жар”, “Крук” і “Лев”. Вони квартирували на полі, а вечором приходили на хутір на вечерю. З Янівки я разом з “Любою” і “Марусею” пішла до Романівки, Теребовлянського р-ну. “Маруся” завела нас до якоїсь Марійки, в якій ми перебули 4 дні, а відтак пішли до іншого господаря (прізвища не знаю). В Романівці ми були цілий тиждень і вернулися на Янівку. Третього дня “Богдан” повідомив нас, щоб ми прийшли на Грушку. Він звертав нам увагу, щоб ми непотрібно не шлялися по терені, бо знав, що ми ходили до Романівки. Казав, що можемо вертатися до Новоставець, бо там вже гарнізону немає. Після цього ми всі три пішли до Новоставець. Я до Винярського Василя, “Маруся” до Гаврилихи, а “Люба” до Халімон Мариськи. В той час до мене приходив два рази “Богдан” з “Осою”. Четвертого дня ми всі три пішли на Янівку, перебули там два дні і знова вернули до Новоставець на свої квартири. Я ходила зі своєю господинею в поле засувати окопи. Одного дня до мене в поле прийшла “Люба” з “Марусею” і сказала мені, що в село приїхали більшовики. Ми всі три зараз пішли на Грушку. Вечором до нас приходив “Богдан”, “Рубан” і “Корч”. Тут ми переночували, а рано всі три пішли квартирувати в поле. В полі ми квартирували через три дні вдень, а наніч приходили на хутір. Четвертого дня ми пішли в поля прямо до Но[во]ставець.

В половині квітня я ходила на Янівку, щоб забрати свої речі. Вертаючись до Новоставець, на дорозі коло Пиляви я стрінула більшовиків, які їхали фірою. Між ними був Єфремов. Він зліз з воза і закликав мене з дороги в поле між воєнні бункри. Він сварився зі мною чому я не виходила більше на умовлену стрічу і рівночасно вдарив мене кілька разів по лиці так, що я впала. Я оправдувалася тим, що не могла йти на стрічу, бо цілий час зі мною квартирувала “Леся” і “Маруся” так, що я сама не могла нікуди відійти, щоб не було підозріння. Після цього він питав мене, де я перебувала цілий час. Я сказала, що на хуторах. Оповіла котрі повстанці до нас приходили. Він знова сварився чому я не повідомила через свою зв’язкову тоді, як були повстанці. Я оправдувалася, що вони часто квартирували на моїй квартирі і я не мала змоги від них відійти, а як квартирували в нашій хаті, то кликали мене до себе. Він цього оправдання не узгляднював і казав, що якщо б я хотіла, то могла би все зробити. Дальше питав про мою теперішню організаційну роботу. Я казала, що від грудня не роблю

нічого. При кінці стрічі казав довідатися про всіх повстанців, які ще є. На стрічу казав прийти 20.IV.46 р. о год 14-й коло Бучача за шпиталем, в Глинищах (так називають це місце). Зі стрічі я пішла до Новоставець.

Третього дня я, “Люба” і “Маруся” пішли до Поморець, переночували в матері “Люби”, а другого дня рано ми всі три пішли через Сороки, Зубрець, Баришку, Залісся Коропецьке. В Заліссі “Маруся” лишилася, а ми обі з “Любою” пішли до мене додому. В мойому домі ми перебули від Шутної неділі до Великодньої П’ятниці. В п’ятницю рано ми обі цю самою дорогою вернули до Зубрця, переночували в Яровах в переселенки Марусі, а в суботу рано пішли до Поморець. Тут ми приготували собі дещо на свята. На Великдень рано до “Люби” прийшла “Уляна” і разом з нами була при обіді. Пополудню “Уляна” робила збори на площі в Помірцях, а звідси вернулась до “Люби”. Другого дня я ходила з “Уляною” до Ріпинець, де “Уляна” рівнож робила збори на площі. Другого дня по святах ми обі з “Любою” пішли до Новоставець. В три дні пізніше “Люба” пішла в терен для полагодження орг. справ, а я лишилася в Новоставцях у Винярьського Василя і вишивала собі сорочку.

В той час я не мала жодного зв’язку зі своєю провідницею, тому не робила жодної організаційної роботи. В Провідну неділю до мене прийшов “Олег”, “Зенко”, “Лев” і “Білий”. “Олег” сказав, щоб я пішла відшукати “Низа”. Другого дня я пішла до Заривинець, але не могла його відшукати. Після цього я ходила ще три рази, але не відшукала його. Четвертого дня в Заривинцях я стрінула “Грізного” жінку і сказала, щоб вона відшукала “Низа” та щоб той прийшов до Новоставець. Ще тої ночі “Низ” прийшов до Новоставець і получився з “Олегом”. Після цього “Лев” дав мені іншу квартиру Мариськи Маленької (вуличне). В той час вернула “Люба” з терену і мешкала в Печінки Дмитра. В міжчасі до нас приходив “Богдан”, “Низ”, “Квітка”, “Сокіл”, “Токар”, “Жар”, “Оса” і “Крук”. “Люба” помагала “Низові” виготовляти звіт з виборів та вісті з терену. Я в той час заготовляла живичну масть.

11.V.46 р. до мене на квартиру прийшов “Захар” з “Жаром”. Вони привели “Леську”. “Леська” в той час втікла зі шпиталю з Бучача і була хвора. “Захар” казав нею зацікавитися, а сам відійшов. Другого дня “Захар” переказав, щоб я зорганізувала для нього і “Жара” харчі. Пізніше казав довідатися чи в селі квартирує “Рубан”. Відтак прийшла “Люба”, “Захар” з нею щось говорив і сказав, що 9.V.46 р. в лісі коло Заліщик Малих впав “Стецько”, “Док”, “Вірний” і “Віра”. Перед вечором до села прийшов “Рубан”, “Ісай”, “Тихий”, “Ясень”, “Богдан” і “Орлик”. До мене на квартиру приходив “Ісай”, “Захар”, “Жар”, “Тихий” і “Ясень”. Тої ночі “Лев” перепровадив “Леську” на іншу квартиру. Слідуючого

дня прийшла “Ірка” з “Бурею” до Гаврилихи. Я ходила туди з “Леською”, щоб “Ірка” дала для неї ліків. “Ірка” дала для “Леськи” ліків на жолудок, цукру і чаю. Після цього я мешкала разом з “Леською” тому, що вона була хвора. Рівночасно виготовляла звіт для Єфремова. 20.V.46 р. я сказала “Лесьці”, що йду до Медведовець щось zorganizувати для неї. Пішла до Медведовець, замовила для “Леськи” курку і ще дещо, а сама пішла на стрічу до Єфремова.

На умовленому місці Єфремова ще не було. На нього я чекала з півгодини. Єфремов прийшов, привитався зі мною і запитав мене чи я маю виготовлений звіт. Я доручила йому звіт і він прочитав його. Усно сказала йому, що “Олег” є рай.[оновим] в Бучаччині та, що разом з “Доном” має на полі криївку, про яку повинен знати Івасів Михайло. Він запитав мене, хто такий Івасів Михайло і запитав звідки я знаю, що він знає про криївку “Олега”. Я сказала йому, що недавно був у нас “Лев” та розказував нам, що має добру криївку на полі. “Люба” говорила йому, що вона хоче також збудувати собі криївку. “Лев” сказав, що він підшукає місце та з Івасів Михайлом zorganizує дощок і допоможе нам викопати. Втої час він висловився, що Івасів помагав копати йому криївку. Також сказав, що цей Івасів це молодий хлопець, який вернув з Німеччини і живе легально. Відтак питав мене, які я маю інструкції відносно моєї роботи. Я сказала, що недавно стрічалася з “Іркою” та що вона казала мені, що сама не має жодних інструкцій і мені не дає. На цій стрічі припоручив мені довідатися чи “Ісай” має які криївки. Довідуватися від повстанців, які з ним ходять, чи вони квартирують наверху, чи в криївках. Рівнож сказав довідатися хто буде на місці “Стецька”. На цій стрічі він був задоволений тому, що я сказала йому про криївку “Олега”. Також насварив на мене за те, що я не була на стрічі минулого місяця. Слідуюча стріча мала відбутися через місяць в той самий день. Відтак він попрощався і відійшов, а я вернулася до Новоставець.

Подорозі я вступила до Медведовець, забрала від станичної замовлені харчі і прийшла до “Леськи”.

При кінці травня вечором в суботу в мене був “Олег”, “Лев”, “Зенко” і “Перун”. В “Люби” був “Низ”, “Богдан” і “Квітка”. Раненько до мене прийшов Гоголь Василь і сказав, що в селі є більшовики. Рівночасно прийшла “Люба”, ми закликали “Леську” і пішли полем через Пиляву на Янівку. Коло полудня ми почули стріли і вибух гранат в стороні Новоставець. Цього вечора Книжник Михайло, в якого ми були, вернувся з Пиляви і сказав, що більшовики вбили на полі в криївці 4-ох повстанців і повезли до Бучача. В понеділок “Люба” післала мене і Микуляк Настю до повстанців, звідси ми забрали її і “Леськи” убрання. В селі ми довідалися про те, що на полі в криївці

впав “Олег”, “Лев”, “Зенко” і “Перун”. До цієї криївки привів Івасів Михайло, якого більшовики рано в неділю арештували. З Новоставець я з Микуляк Настею вернулася на Янівку. Третього дня ми всі три пішли до Білявинець, де я цілий тиждень квартирувала в Сисака Дмитра, а звідси ходила до Осівець Дерезькій Зосьці робити перев’язку. Одного разу ми з “Любою” ходили до Новоставець, але там давно не задержувалася, бо було небезпечно. Також “Люба” ходила звідти кудись, казала, що до “Грізного”, і не було її 4 дні.

Коло 10.VI.46 р. до мене приходив “Ісай”, “Грім”, “Грицько” і “Черник”. “Ісай” сварив на мене за це, що я організувала в Медведівцях харчі. в той час я далше ходила до Дирецької Зоськи і робила її перев’язку.

20.VI.46 р. я сказала “Любі”, що йду до Новоставець принести собі деякі речі. Я говорила так, бо хотіла піти на умовлену стрічу до Єфремова.

З Білявинець я пішла полем попри Новоставці на умовлену стрічу до Єфремова. Єфремов вже чекав на мене, а подальше стояло чотирьох більшовиків. Він привитався зі мною і розпитував що довідалася від останньої стрічі. Я розказала йому про той вечір, як був в мене “Олег” зі своїми стрільцями та котрі були в “Люби”. Також розповіла йому про те, як то я з “Любою” і “Леською” втікала тоді з села. Що в Білявинцях на моїй квартирі був “Ісай” та тепер лічу Дирецьку Зоську з Осівець. Також сказала про те, що “Люба” ходила до “Грізного”. На питання, чи я його знаю, я відповіла, що довідалася від “Люби”, що він рай. пропагандист, але його не бачила. Далше питав, що з[на]ю про “Ісая” та які тепер із Організації накази. Я оповіла, що тоді, як “Ісай” приходив до [села], то вдень він квартирував у лісі. Про нові накази, [казала що не] знаю жодних, бо від нікого не одержала нового наказу. О[після] Єфремов казав старатися запізнати “Грізного” та через Л[юбу дові]дуватися про його роботу. Рівнож прослідити, в який бу[д]ь [то не бу]ло спосіб, місце перебування “Ісая”. На цій стрічі він поведився зі мною дуже лагідно та хвалив мене за те, що добре поінформувала його про криївку “Олега”. Ця стріча тривала около півтора години. Звідси я вернулася до Новоставець.

В Микуляк Насті в Новоставцях я переночувала, а рано пішла до Білявинець і стрінулася з “Любою” і “Леською”. Коло 25.VI.46 р. до села приїхали більшовики, тому я, “Люба” і “Леська” перейшли до Курдибанівки. “Люба” лишилася в Дрогомирецької Іванки, а я з “Леською” пішла до Котовського. При кінці червня вночі до села приїхали більшовики і досвіта арештували підпільника – “Білого” фінагента і ще кілька дівчат. Від людей ми довідалися, що більшовики

приїхали з “Моряком”, “Гартом” і “Чухраєм”, які їх водять. Я прибігла до “Люби” і сказала, що бачила “Гарта”. “Люба” також сказала, що “Гарт” прямував до їх хати, але з подвір’я вернувся чомусь. Вона казала, що якщо б до хати прийшли більшовики, або “Гарт”, то вона живою в руки не здалася. В той час вона тримала в руці гранату. Ми післали господиню довідатися в село чи пускають людей в поле. Господиня вернулася, і сказала, що пускають. Тоді ми всі три пігнали в поле худобу. В полудне господиня повідомила нас, що більшовики виїхали і ми вернулися до села. Пополудні “Леська” з “Любою” пішла до Білявинець. Вечором я також туди пішла. В цих самих господарів ми перебули кілька днів і пішли до Новоставець. Третього дня ми з “Любою” пішли до Поморець. “Люба” зібрала вістки з терену в сс.: Цвітова, Ріпинці і Помірці. В “Любиної” мами ми стрічалися з “Чумаком”. Другого дня до села приїхали більшовики і ми обі з “Любою” пішли полем поза цвинтар до Цвітови. Тут “Люба” вступила до якоїсь хати, записала собі щось там і звідси попри Трибухівці ми пішли до Пишковець. В Павлів Ірини ми переночували і рано “Люба” закликала якусь дівчину з Трибуховець, через яку замовила в чоловіка, який працює в горальні, спірту. Перед вечором ми пішли до Новоставець. Микуляк Настя завела нас до Петра (прізвища не знаю). Вечором до нас приходив “Оса”. Другого дня ми обі пішли до Рукомиша і в секретарки сільради Ольги ми стрінули Легку Стефку з Бучацької Нагір’янки. “Люба” заангажувала її до орг. роботи та післала її зі мною в села: Озеряни, Бариш, Вербятин і Жизномир списати всю більшовицьку адміністрацію. В Озерянах ми стрінули на пасовиську дівчину з коровами, яка подала нам адміністрацію села. Адміністрацію Вербятини нам подали жінки, які під селом прали білля. В Бариші ми зайшли до одного господаря та розпитували його сина про сільську адміністрацію. Хлопець кликав нас до сільради, казав, що там точніше довідаємося. Ми побачили, що він нам не розкаже, непомітно вийшли з хати і пішли з села. Адміністрацію с. Бариша подав нам господар, який на полі щось робив. Адміністрацію с. Жизномира також списали на полі від робітників. Звідси ми пішли до Рукомиша, Легка тут лишилася, а я пішла до Білявинець і передала “Любі” списки адміністрації. Другого дня я пішла до Новоставець до Гикавчук Параски і була в неї до 20.VII.46 р. В міжчасі я виготовляла для Єфремова звіт.

20.VII.46 р. на умовленому місці стрічі я застала вже Єфремова. Тут я передала йому звіт. Він прочитав його і сказав, що таких дурниць, як в ньому є, йому не потрібно. Казав, що йому потрібно знати нові накази Організації про приміщення і магазини. Вимагав конкретної роботи. Я оправдувалася, що нових наказів не можу знати, бо нічого [в] Організації не роблю, а про приміщення чи магазини не можу

довідатися, бо повстанці конспірують. На цій стрічі Єфремов був у недоброму настрої. На слідуючу стрічу казав прийти з кращими матеріалами. Звідси я пішла до Новоставець. Другого чи третього дня “Люба” сказала мені, що відходить до свого провідника “Данка”. Вона пішла, а я лишилася в Гикавчук Параски. При кінці місяця до мене приходив “Ісай” з “Тихим”. “Ісай” розпитував мене, що я тепер роблю та куди пішла “Люба”. Я розказала йому, він просидів ще деякий час і пішов. З початком серпня прийшла “Леська” і закликала мене до Білявинець до хворої “Левки”. Ще цього дня я пішла туди. Другого дня до села приїхали більшовики і ми обі з “Леською” перевели “Левку” до Осівець до Олійник Зоськи. Тут приходив “Грім”. За кілька днів “Грім”, “Черник” і “Грицько” перепроводили “Левку” за р. Стрипу. Прізвища господаря, в якого була “Левка”, не знаю. Коло 10.VIII.46 р. прийшла до мене Микуляк Настя і сказала, що до Новоставець прийшла моя мама. Другого дня я пішла туди і в Микуляк Насті стрінулася з мамою. Мама розказала мені, що коропецьке МВД арештувало мого брата, який вернув з Німеччини. Оповіла, що як носила брату передачу, то більшовики до неї говорили, що знають про мене та казали, що я працюю в Бучаччині в “бандьорах”. Казали, що колись прийдуть мене арештувати. Мама радила мені[i], щоб я перенеслася десь в інше місце. Цього дня прийшла “Люба” і ми обидві відвели маму до Гаврилук Павла на нічліг. Другого дня ми обі з “Любою” відпроводили маму під Підзамочок і звідти до Новоставець.

Коло 16.VIII.46 р. вечором до нас прийшов “Ісай”, “Шум”, “Шпак”, “Вир” і “Тихий”. “Ісай” казав мені і “Любі” написати свою автобіографію. Про це говорив нам кожній зокрема. Казав мені, щоб скоро написати, бо як буде вертати, то забере. Як “Ісай” пішов, ми обі призналися про те, що з нами “Ісай” говорив. “Люба” сказала мені, що “Ісай” говорив їй, що “Леська” говорить про неї, як про агентку. “Люба” тоді уже плакала. Другого дня ми обі разом з “Любою” написали свої автобіографії. Вечором до нас прийшов “Ісай” з “Тихим”, “Жаром”, “Осою”, “Богданом”, “Грішою” і “Круком”. Вони всі заквартирували в Гикавчук Параски разом з нами. Вдень ми приготувляли для них обід, а вечором дописували свої автобіографії. Після цього я дала “Ісаєві” медикаменти. Він забрав наші автобіографії і пішов. Другого дня “Люба” відійшла в Коропеччину, а я до полудня виготовила звіт для Єфремова.

20.VIII.46 р. я вийшла на стрічу. Тут застала я Єфремова, а набоці сиділа якась дівчина. Він підійшов до мене і розпитував, як звичайно, про всі справи. Я дала йому звіт і розказувала про те, чого не було в звіті. Він застановився над цим, як я оповідала йому про те, що “Ісай” квартирував разом з нами і казав написати автобіографії. Єфремов

питав мене, як я написала атобіографію, точно описала все чи загально. Він казав, що було б добре написати дві однакові, бо він може вимагати ще другої, то щоб були обі однакові. Дальше питав мене, чи знаю де квартирує “Ісай”, чи коли прийде ще до мене. Я сказала, що він обіцяв прийти колись до мене за аптечкою. Тоді він казав, щоб “Ісаєві” всеї аптечки не давати нараз, а лише частинно і умовити собі з ним день, в котрий прийде по другу частину. Як він прийде і заквартирує в селі, то негайно повідомити його зв’язковою, з якою він мене пов’яже. Відтак запитав мене чи знаю Легку Стефку з Нагірянки. Я казала, що це ця сама, з якою я ходила списувати адміністрацію і про яку я вже говорила. На цій стрічі він найбільше говорив про “Ісая”. Обговоривши зі мною все, закликав до мене Легку Стефку. Вона побачивши мене, почервоніла, а я також зніяковіла. Єфремов запитав її чого вона так настрашилася. Казав їй, щоб вона не боялася. Стефка дальше нічого не говорила. Відтак він сказав, що вона має бути моєю зв’язковою до нього. Стефка хотіла закликати його набік і щось говорити, але Єфремов усміхнувся і сказав, що він вже зі мною справу обговорив. Після цього він відійшов набік, а Стефка запитав мене, чи я справді співпрацюю з більшовиками, чи тільки підходжу. Я впевняла її, що працюю, та щоб була спокійна, бо я так боюся як і вона. Тоді вона просила мене, щоби я комусь випадково не сказала, а найголовніше “Любі”, бо це її зверхниця. Я запитала яке її агентурне псевдо. Вона сказала, що “Ольга”. Я сказала їй своє “Оля”. Єфремов підступив до нас й сказав, що від цього часу ми мусимо квартирувати обі разом в одному селі. Її сказав, щоб вповні мені підпорядковувалася. При кінці сказав до нас, що якщо котрась з нас попадемося в руки СБ, то, щоб навіть покуску різали, до нічого не признатися. Бо як признаємося то однаково застрілять. Після цього він попрощався з нами і казав разом відійти.

Подорозі Стефка питала мене від коли я працюю та чи солідно викон[у]ю свої обов’язки. Я сказала їй, що недавно сконтактувалася з Єфремовим та що обов’язки свої викон[у]ю добре. Дальше питала чи, часом СБ мене не підозріває. Тоді я сказала їй, що “Ісай” перевіряв мене та казав написати свою автобіографію. Відтак вона сказала, що довго вже працює з Єфремовим, а опісля застановилася і сказала, що не хоче про мене багато знати і про себе багато розказувати. Зараз ми звернули розмов[и] на приватні справи. Я оповідала їй, з якого села, яка в мене освіта, якого хлопця мала, а вона також оповідала мені подібне. Так розмовляючи ми зайшли до Новоставець. Тут я зайшла на своє мешкання, а станична завела Стефку до Турка (вуличне).

По кількох днях прийшла “Люба” і ми обі пішли до Бобулениць. Подорожі вступили до учительки Домки в Осівцях. В Бобулинцях ми зайшли до Дирецького (“Соловієвого” батька) і “Люба” взяла собі від крамарки хустину, матерії і цукру. Звідти ми вернулися до Білявинець.

При кінці місяця серпня я з “Любою” і “Левкою” була в Білявинцях в Литвин Анни. Ми почули стріли в напрямі Петликовець Старих. В той час до нас прибігла “Леська” і ми всі чотири пішли до Бобулениць, бо не знали, що це за стріли. Другого дня “Леся” з “Любою” пішли до Кійданова, а ми з “Левкою” лишилися. Пополудні “Леська” з “Любою” вернулася і сказала, що в другому кінці села є більшовики. Дерезький запряг коні і ми всі чотири поїхали з ним до Кійданова. На краю села ми довідалися, що в селі також є більшовики і ми з Простим Володимиром пішли до Сапови. Другого дня “Люба”, “Леська” і я пішли до сповіді в Зарваниці до монастиря. Пізніше ми всу[п]али до знакоми[х] “Леськи” в Зарваниці і вернулися на Сапову. Пополудні прийшов Простий Володимир і закликав нас обох на Бобулинське поле до “Соловія” і до “Яра”. “Люба” там щось говорила з ними і вечором ми всі пішли до Бобулениць. Другого дня ми вернулися і пішли до Білявинець до Сисака Дмитра. Вечором до нас приходив “Грім” з “Черником”, дещо поговорили з нами і другого дня ми обі відійшли до Новоставець. Третього дня “Люба” сказала, що має потребу йти до Пишковець і Трибуховець. Вона пішла, а я лишилася. Цього вечора приходив до мене “Богдан” з “Грішою” і “Осою”, а другого дня вони квартирували в Мариняка. Вдень “Богдан” посилав мене на розвідку на хутір Янівку. Перед вечором я вернулася і сказала йому, що Харко начальник істреббаталіону з трьма істребками поїхав до Бучача. Вечором “Богдан” з “Грішою” і “Осою” приходив до мене на квартиру, дещо поговорили і пішли. “Богдан” залицявся до мене. Другого дня я ходила з Легкою до Рукомиша. Звідси вона ходила до Нагір’янки до Марусі по ліки і третього дня ми вернулися до Новоставець. Стефка пішла на свою квартиру, а я до Гикавчук Насті, де застала вже “Любу”. Третього дня “Люба” ходила до Білявинець, а я лишилася.

В половині вересня одного дня перед вечором “Ісай” закликав мене до Палюшки Василя і запитав, чи маю приготовані для нього ліки. Я мала вже готові, але тому, щоб придержати його довше в селі сказала, щоб десь тут недалеко був, бо на днях буду мати. З ним ще тоді квартирував “Богдан”, “Вихор” і “Дунай”. Вечором на мою квартиру приходив “Ісай”. В той час в мене була Легка і він щось говорив з нею. Я підслухала, що казав їй віддати якісь організаційні гроші. Як вони пішли, Легка говорила мені, що вона мала організаційні гроші, за які мала купити шкіру на чоботи, але вона не купила, і “Ісай”

казав ці гроші віддати. Другого вечора до мене прийшла “Лева” жінка і сказала, що в селі є більшовики. Ми обі з Микуляк Настею пішли ночувати до західняка. Рано ми довідалися, що це були повстанці. Другого вечора станична сказала мені, що в її тети були більшовики і питала чи вона знає Гикавчук Параску та хто до неї заходить. Цього дня була в селі “Люба” і ми обі пішли до західняка, а не до Гикавчук Параски. Рано ми довідалися, що в Гикавчук Параски були більшовики і робили ревізію. Перед полуднем ми обі з “Любою” пішли до Рукомиша, і с[е]кретарка сільради забрала нас на квартиру. “Люба” ходила десь в село, а я писала звіт для Єфремова. Другого дня перед полуднем я сказала “Любі”, що йду до Новоставець, а в дійсності пішла на стрічу до Єфремова.

На означеному місці Єфремова ще не було. За яких 15 хвилин я побачила, як він йшов з кількома більшовиками. Більшовики залишилися на боці, а він підійшов до мене. Привитавшись зі мною, спершу запитав, чи приходить до мене “Ісай”. Я розказала йому про те, що він приходив до мене за ліками, та, що я хоч мала їх, не дала, щоб він цього вечора не відходив. Єфремов сказав, щоб тепер всю увагу звернути на “Ісая”. Я мала щорана довідуватися від станичної і інших людей чи квартирує в селі “Ісай”. Якщо буде, то негайно повідомити його. Пізніше питав мене хто такий “Гріша”. Я сказала йому, що це якийсь східняк. Єфремов доручив мені довідатися звідки він. Потім він прочитав звіт, який я подала йому. До нього не давав мені жодних завваг, а ще раз припімнув, щоб дослідити “Ісая”. Питав також про Легку. Я сказала йому, що вона цілий час квартирує в Новоставцях. Ця стріча привала ок.[оло] півтора години.

Зі стрічі я вернулася до Рукомиша і сказала “Любі”, що я була в Новоставцях та ходила до Пишковець по спирт, а не застала цієї жінки, в якій був спирт вдома. Другого дня ми з “Любою” пішли до Новоставець. Тут ми перебули через цілий тиждень. В той час до нас не приходив ніхто з повстанців. “Люба” писала звіти, а я вишивала сорочку. Звідси ми пішли до Медведовець і третього дня “Люба” пішла в Коропеччину, а я лишилася.

В другій половині вересня, я з Микуляк Настею квартирувала в Медведівцях, в одного господаря, а в сусідки коло мене квартирувала Легка. Перед полуднем до нас прийшла “Леська” і сказала, що вчора вечером була з “Ісаєм” та що сьогодні вечером має чекати на нього в Медведівцях в станичної. Я зараз написала записку до Єфремова і повідомила його про це, що “Ісай” має прийти до станичної. Цю записку я передала Легкою. Цей ночі більшовики робили засідку коло станичної в Медведівцях і в Новоставцях. Рано до мене прийшла

“Леська”, і сказала мені, що “Ісай” квартирує в Новоставцях в Пасічного Стефана, або в Микити. Від людей я довідалася, що в Медведівцях під мурами розваленої церкви є більшовики, а з ними Єфремов. Тоді також були більшовики в Новоставцях. Я зараз передала записку і післала Легку до Медведовець до Єфремова. В записці повідомила його, в котрих хатах повинен квартирувати “Ісай”.

Перед полуднем я почула стріли, а пізніше довідалася, що впав “Ісай”. Люди говорили після цього, що Микита казав Пасічному Стефанови, що більшовики обступили село і роблять облаву. Пасічний повідомив про це “Ісая” і “Тихого”, які в нього квартирували. “Ісай” з “Тихим” продерли стріху. В міжчасі “Тихому” впало ППШ і від стрясення вистрілило раз. Тоді вони оба повискакували і почали втікати вуличкою, на якій проти них були більшовики. Більшовики відкрили по них вогонь і “Ісай” тяжко ранений впав і сам дострілився. “Тихому” пощастило втіти.

Третього дня ми з Легкою пішли до Новоставець, переночували і рано пішли до Рукомиша. Тут в Парані ми були чотири дні. Звідси Легка ходила додому. Четвертого дня ми вернулися до Медведовець. Другого дня Микуляк Настя повідомила мене, що “Люба” є в Рукомиші. Ми обі з Легкою пішли до неї, але не застали її і пішли за нею до Заривинець. Тут і в Козир Анни стрінули її. Вечором до нас приходив “Низ”, “Карий”, “Токар” і “Кучер”. Тому, що господиня боялася, ми обі пішли до Звенигорода і в Прибули переквартирували три дні. В той час до нас приходив “Олег” і “Шум”. Відтак ми пішли до Новоставець, “Люба” дещо зорганізувала з мануфактури і харчі для своєї мами і ми пішли до Заліщик Малих. В Трибухівцях нас здержали більшовики та питали хто ми і куди йдемо. “Люба” сказала, що ми переселенці, мешкаємо в Новоставцях і йдемо до Заліщик. Між тими більшовиками було дві “совітки”. Одна з них перепровадила коло нас ревізію і сказала, що можемо відійти. Передвечором ми пішли до Заліщик до “Любиної” мами. Вечором до “Люби” приїхав її хлопець Чвартецький Володимир (учитель). Другого дня ми ходили до Рекіс Марії. Вечором до “Люби” знова приходив Чвартецький Володимир та перед 10-тою годиною вийшов і ми хотіли лягати спати. Пізніше ми обі з “Любою” повиходили надвір. “Люба” лишилася на сходах, а я зійшла вдолину. Як тільки я підійшла за ріг хати, мене зловив хтось рукою за плече. Я крикнула, оглянулася і пізнала, що це були більшовики. Він питав мене куди я йду та чи може іти зі мною. Я сказала, що піду сама. Пізніше, як я пішла під вікно то побачила в хаті більшовиків, а в брамі було також трьох з кулеметом. В хаті більшовики перепроводжували ревізію. Я прийшла до хати, один з них, правдоподібно старшина, високий, в

круглій шапці з пістолем, читав зошит, в якому “Люба” ще днем вписала наші псевда, і прізвища, прізвища батька, клич “Україна в кайданах – Ми визволимо її”, “Дай серцю волю, заведе в неволю” і т. ін. В цьому зошиті був також початок листа, який “Люба” писала до свого хлопця Товпиги Івана, який є в ЧА. Прочитавши це все, більшовик запитав, хто це все написав. “Люба” казала, що ще в день були місцеві діти і переселенці то напевно вони написали. Більшовик сказав “Любі” писати. “Люба” відмовилася, казала, що неграмотна. Цей більшовик питав мене як я називаюся. Я казала, що називаюся Плоска Юстина – переселенка. Відтак він запитав мене яка моя “клічка”. Я сказала: “так, я калічка” і показала йому, що скалічила собі ногу, як ходила на-двір. Вони мене більше нічого не питали і я вийшла до другого мешкання, а “Люба” сама лишилася з тим більшовиком. Вона говорила з ним від 30-40 хвилин. Після цього я пішла до неї, більшовик[и] жартували з нами, казали, що будуть ночувати і пішли. Після цього я говорила “Любі”, щоб не було щось злого. “Люба” сказала, що це дурні більшовики з гарнізону та що вони не розуміються на тім, що було написано. Рано до нас прийшла Рекіс Марія і сказала, що в селі є більшовики. Ми з “Любою” пішли до одної західнячки. Пізніше прийшла “Люби” мама, сказала, що вже більшовики виїхали і ми вернулися. Не пригадую собі, другого чи третього дня Гальчук Зоська (жінка сл. п. “Дона”) принесла мені і “Любі” записку від “Куща”. “Кущ” писав, щоб ми обі пішли до Поморець до нього. Перед вечором я, “Люба” і Зоська пішли до Поморець до Крамаря. Вечором тут прийшов “Кущ” і розпитував мене мою автобіографію. Відтак казав мені і “Любі” (кожній зокрема) написати про наше арештування і звільнення. В той час в крамаря було ще двох повстанців незнаних мені, які лежали на ліжку. Другого дня ми обі з “Любою” описували своє арештування в Кльоц Марії, а вечором доручили їх “Кущеві”. Другого дня ми обі пішли до Новоставець. “Люба” пішла на свою квартиру, а я була в Гикавчук Параски приблизно тиждень часу. В міжчасі приходив до мене “Богдан” і “Тихий”. В той час я виготовляла звіт для Єфремова.

20.X.46 р. я пішла на стрічу до Єфремова. На цій стрічі він хвалив мене, що добре вислідила “Ісая” та казав, що за це дарує мені кілька неприсутностей на стрічах. Відтак я розказувала йому про все, що стрічалася в Помірцях з якимось “Кущем” та що він сказав мені і “Любі” написати про наше арештування. Єфремов питав мене, чи я написала так само, як “Ісаєві”. Я казала, що приблизно так, точно не можу пригадати собі. Дальше питав мене про пост “Куща” і як він виглядає. Я сказала, що він, здається, на місці “Ісая”, але точно не знаю. “Куща” я описувала: “Кущ” середнього росту, блондин, ходить в круглій

шапці, в чоботях і шенелі, озброєний в пістоль і ППШ. Єфремов остерігав мене, що як “Куц” перевіряв би мене, то говорити однаково так, як я писала. Питав мене чи я догадуюся, де квартирує “Куц”. Я сказала, що правдоподібно в лісі в околиці Ріпинці – Помірці, бо в Помірцях він ввеч[о]рі з нами стрічався. Єфремов доручив мені точно довідатися чи “Куц” працює на місці “Ісая” чи “Стецька”, а також дослідити де квартирує. Якщо довідаюся скорше як до стрічі, то повідомити його через Легку. Якщо ні, то обов’язково довідатися на слідуочу стрічу. На цій стрічі він найбільше напминав, щоб дослідити “Куца”. По стрічі я пішла до Новоставець.

В Новоставцях в Гикавчук Параски я була приблизно тиждень. В той час до мене не приходив ніхто з повстанців. Одного разу “Богдан” переказав Гоголь Настею, щоб я прийшла до Білявинець. Вона не зрозуміла і сказала мені до Бобуленець. Я пішла до Бобуленець, але там його не було. Дирецький ходив до Осівець і Кійданова та рівнож не відшукав його. Звідси я вернулася до Новоставець, де застала вже “Любу” з “Левкою”. Ми всі три пішли до Медведовець і перебували кілька днів в Галай Дмитра. В селі ми стрічали “Квітку”, “Низа” і “Сокола”. “Люба” з “Левкою” ходили до Бучача замовити муки. Пізніше “Люба” посилала мене до Осівець до “Черника” за мукою для нас. Я ходила, але “Черник” сказав нехай приїде “Люба”. Після цього “Люба” з “Левкою” пішла на Янівку, підшукати місце на криївку для нас. Цього дня я пішла на стрічу до Єфремова.

20.XI.46 р. на означеному місці я вже застала Єфремова. Він спочатку питав, чи я стрічала “Куца” та чи довідалася щось про нього ближче. Я казала, що з “Кущем” більше не стрічалася, а “Люба” говорила, що він є на місці “Стецька”. Про його місце перебування я також не могла довідатися. Тоді Єфремов сказав, що тепер треба бути обережною. Радив оминати стрічу з “Кущем”, а інформації про нього збирати від інших повстанців чи цивільних людей. Якщо “Куц” напише записку, щоб прийти до нього на стрічу, то яось так зробити, щоб, (ніби одержала записку пізніше), не прийти. Відтак питав, які нові інструкції одержала Організація на зиму. Я сказала, що загальних інструкцій не знаю. Знаю лише, що “Люба” одержала наказ від свого провідника “Данка”, щоб на зиму копати собі криївку десь в селі, організувати і магазинувати харчі, та конспіративно сидіти. Підчас зими ми повинні переробляти орг. літературу. Дальше питав, як повстанці пригтовляються на зиму та в котрих селах. Я казала, що “Черник”, “Грім” і “Грицько” напевно будують собі приміщення в Осівцях, бо там їх часто можна стрінати. “Богдан”, “Тихий” і “Дунай” в Петликівцях Старих. “Низ”, “Квітка”, “Токар”, “Карий”, “Сокіл”,

“Повстанець” і “Кучер” в Заривинцях. Казала, що довідалася від “Левки”, що “Рубан” і “Соловій” казали, що будуть зимувати без криївок. Також казала, що вони об[оє] є якимись курієрами СБ. Сказала йому, що “Люба” стрічалася в Ріп[и]нцях в Палазі з “Сичем” та ще з якимось, який має псевдо “Ціп”. “Ціп” говорив “Любі”, що забере її до роботи. Єфремов казав довідатися, що він робить, а як “Люба” відійде до роботи, то довідатися куди відійшла і повідомити. Рівнож казав довідатися про криївки повстанців, в той спосіб, щоб просити їх, щоб забрали мене [до] криївки. Після стрічі я вернулася до Медведовець.

Третього дня ми обі з “Любою” пішли до Білявинець. “Люба” забрала від “Черника” муку, бараболю, цукор і нафту. Там ми стрічались з “Богданом”, бо з “Богданом”, який казав “Любі” відшукати “Сокола” і “Кучера” та прийти з ними до Білявинець. В Білявинцях “Люба” зорганізувала дві підводи, на яких привезла харчі до Новоставець. Другого дня ми обі пішли до Звенигорода і третього вечора ми стріли “Низа”, “Квітку”, “Сокола”, “Топора” і “Повстанця”. “Люба” дала “Соколові” записку від “Богдана” і другого вечора ми пішли з “Соколом” і “Кучером” до Білявинець, де получили їх з “Богданом”. В Білявинцях ми стрічали “Ірку”. Вона питала мене, як живу та що роблю. Мені розказувала, що їздила до Львова на освітлення. Другого дня рано ми обі пішли до Осівець, а вечором стрічались з “Громом”, “Черником” і “Грицьком”. Тут ми переночували. Рано я вернулася до Білявинець до Сисака Дмитра. Вечором туди приходили “Богдан”, “Тихий”, “Дунай” і “Жар”. Пізніше прийшли “Люба” і ми обі пішли на нічліг до Зоськи, а рано вернулися до Новоставець. Другого дня “Люба” зорганізувала дві підводи, одну з Медведовець, а другу з Новоставець, забрала звідси два кірці муки, чотири кірці бараболі, нафту і цукор і ми поїхали з тим до її мами до Заліщик. Ще перед тим кілька днів “Люба” говорила мені, що 8.XII. вона мала мати в Палазі в Ріпинцях стрічу з “Ціпом” та казала, що його правдиве псевдо “Подольн”.

8.XII.46 р. в день ми були в “Любиної” мами. Вона сказала, що сьогодні має йти на стрічу, але не хоче. Мама сказала, що як вона не хоче, то хай не йде, а потім скаже, що була хвора. Після цього “Люба” сказала, що хоче бачити себе п’яною. Мама дала нам горілки, ми пили і “Люба” так багато випила, що була п’яна. При тому в п’яному стані говорила багато про своє минуле і про різні свої пригоди з хлопцями. Перед вечором її дуже боліла голова, так, що не могла йти на стрічу. Вона сказала мені, що як хтось буде питати, чому вона не була на стрічі, то покличеться на мене і скаже, що була цього дня хвора, а я ставила її баньки. 9.XII.46 р. в день ми з “Любою” пішли до Палазі. Вона казала, що вечором минулого дня були в неї якісь повстанці і

питали за “Любою”. Від Палазі ми пішли до Медведовець. Другого дня ми обі ходили до Звенигорода забрати книжки, але не принесли, бо не були приготовані. 13.XII.46 р. я ходила до Новоставець дещо зорганізувати для себе на свята.

15.XII.46 р. ми обі з “Любою” квартирували в Медведівцях в Бид Анни. Рано до нас прийшла сусідня дівчина Ганка і сказала, що в неї квартирує трьох повстанців, а в Стефки також трьох повстанців і дівчина. Пізніше до нас прийшла “Левка” і сказала, що на її квартиру вночі прийшов “Рубан”, той високий “Ціп”, якого вона з “Любою” стрінула в Палазі, якийсь малий чорний і одна дівчина. “Люба” сказала, що не хоче з ними стрічатися і ми обі умовилися, що підемо до Петликовець Старих по конфітури. Пізніше прийшла “Левка” другий раз і сказала, що той високий кличе мене і “Любу” до себе на квартиру. Ми пішли до нього і він сказав “Любі”, що цього дня вечором вона відійде до нього до роботи, а мені казав написати автобіографію. Перед вечором до нас прийшла “Левка” і ми всі три плакали, що “Люба” відходить. Вечором я пішла з “Любою” на цю квартиру, де квартирував цей високий, дала йому свою автобіографію, а він сказав, щоб я для нього приготувала аптеку. Цього вечора “Люба” відійшла, а ми з “Левкою” лишилися. Ще перед тим “Люба” сказала мені, що вона мене повідомить через “Богдана”, де буде перебувати. Казала, щоб до неї також писати через “Богдана”.

18.XII.46 р. я квартирувала в Гикавчук Насті. Вночі прийшов до хати Єфремов і Ловцов. Єфремов запитав господині з кількох осіб складається її рідня. Господиня сказала, що їх є двоє з чоловіком і мала дівчинка, а на мене сказала, що я переселенка і в них служу. Єфремов сказав мені збиратися і йти з ним на перевірку. Надворі запитав мене, що нового. Я сказала йому, що 15.XII. в Медведівцях в Адама квартирував “Рубан”, “Подольян”, якийсь малий чорний і одна дівчина. Єфремов казав, щоб описати тих всіх людей. Я сказала, що ця дівчина низька з золотими зубами, цей чорний малий також з золотими зубами і мав чоботи такі, що до половини холяви були чорні, а половина жовті. “Подольян” високий, грубий, з жовтим волоссям, також має золоті зуби і зричий. В хаті був одягнений в светрі, а як виходили вже, то одягався в білий кожух обернений вовною наверх. Також сказала, що вони забрали з собою “Любу” до роботи. Він питав мене чи знаю звідки ці повстанці прийшли і куди пішли. Я казала, що не знаю звідки прийшли, а сподіюся, що відійшли в сторону Кїйданова, бо “Люба” казала, щоб до неї писати через “Богдана”. “Богдан” найбільше в цих околицях перебуває, тому так думаю. Тоді я сказала йому, що довідалася від “Рубана”, що “Подольян” на місці “Стецька”.

Він питав про пост цього чорного і я сказала, що це якийсь провідник, але не знаю який. Після цього він сказав мені часто стрічатися з “Рубаном” і від нього довідатися в хитрій розмові де перебуває “Подольян”. Як “Люба” напише до мене то також передати йому цю записку. Я сказала, що “Подольян” казав написати свою автобіографію та що я це зробила. Єфремов питав, чи вимагав то[ч]ної автобіографії, чи ні та як я написала. Я сказала, що “Подольян” казав написати коротенько, бо тепер кожний член Організації повинен таку написати. Після цього питав мене, де і з ким я думаю зимувати. Я сказала, що ми перед тим хотіли разом з “Любою” копати собі криївку на Янівці, а тепер як “Люба” відійшла, то я не знаю з ким буду, хіба разом з “Левкою”. Єфремов припоручив мені за всяку ціну довідатися про місце перебування “Подольяна” та повідомити його на стрічі де і з ким буду зимувати. Казав, щоб 20.XII. вийти до нього на стрічу, бо він тепер не хоче мене довго задержувати, щоб не було підозріло.

Як я вернулася до хати, то сказала господарям, що більшовики питали мене, що я за одна і звідки та питали за документами, але я сказала їм, що я переселенка, а документи зі собою не ношу. Сказала, що більшовики мені повірили і казали йти до хати.

20.XII.46 р. “Левка” післала мене разом з “Вірою” (Гора Парася з Поморець) до Петликовець по мармоляду для нас на свята. Перед вечором ми обі вернулися до Новоставець. Тому, що цього дня я ходила до Петликовець, не ходила на стрічу до Єфремова.

Коли 25.XII.46 р. я носила цукор і мармоляду до Пишковець до Павлів Ірини та відослала нею це до “Любиної” мами. Про це просила мене “Люба” ще тоді, як відходила. Звідси я вернулася до Медведовець, а третього дня пішла до Новоставець і в Гикавчук Насті була аж до 5.I.1047 р.

Опис Колачова: Колачов середнього росту, волосся чорне, очі чорні, ніс куций грубий, уста середні, літ ок. 35.

Єфремов середнього росту, волосся жовте, на лиці рябий, ніс короткий грубий, очі сиві, уста середні, літ ок. 30.

Ловцов середнього росту, брунет, очі чорні, ніс довгий простий, уста тонкі широкі, на горішній щоці має один золотий зуб, літ 25-30.

(Заввага 20/3: Об’єкт старався від початку до кінця слідства перекручувати в своїх зізнаннях. Підчас слідства старалася говорити неправду навіть в подробицях, які не були компромітуючі для неї. Рівнож подала неправильний опис Єфремова, бо Єфремов є брунет, очі скісні. Тому маю сумнів чи то був Єфремов, чи хтось інший. По

закінченні протоколу вона була ще кілька днів, mimo цього не вдалося
вияснити ще деяких справ.

25.I.1947 р.

20/3

В и п и с в с и п а н и х л ю д е й.

1. Довбенко Олена – “Береза” – “Орися” – член ОУН стр. 1
2. Петрів Анна – “Лелія” – член ОУН [стр. 1]
3. Петрів Степан – “Хрін” – член ОУН стр. 3
4. Довбенко (Олени брат) – член ОУН [стр. 3]
5. “Шпак” – Стах Гайла (вуличне) – член ОУН стр. 4
6. “Орко” – Зозуляк Петро – член ОУН [стр. 4]
7. “Велес” – член ОУН [стр. 4]
8. “Морозенко” – член ОУН [стр. 4]
9. Куриляк Катерина – “Калина” – член ОУН [стр. 4]
10. Куриляк Юстина – член ОУН стр. 5
11. Довбенко Михайло – член ОУН [стр. 5]
12. Рожнів Василь – член ОУН стр. 6
13. Петрів Андрій – член ОУН [стр. 6]
14. Петришин Володимир – член ОУН [стр. 6]
15. Петришин Томко – член ОУН [стр. 6]
16. Довбенко Дмитро – член ОУН [стр. 6]
17. Куриляк Ілько – член ОУН [стр. 6]
18. Куриляк Дмитро – член ОУН [стр. 6]
19. Піцьків Іван [стр. 6]
20. Петрів Михайло [стр. 6]
21. Стриганський Дмитро [стр. 6]
22. Куриляк Юрко [стр. 6]
23. Іванів Федір – член ОУН [стр. 6]
24. Довбенко Омелян – “Нечай” – член ОУН [стр. 6]
25. Стриганський Семен [стр. 6]
26. Довбенко Катерина [стр. 6]
27. Сорочин (вуличне) [стр. 6]
28. Тимків Катерина [стр. 6]
29. Тимків Зофія стр. 7
30. Вовчук Володимир [стр. 7]
31. Гнатюк Антоній [стр. 7]
32. Куриш Михайло [стр. 7]
33. Морган Дмитро – “Кобз[а]р” – член ОУН [стр. 7]

34. Сорочин Василь – “Сир” – член ОУН [стр. 7]
35. Підручна Марія – “Липа” – член ОУН [стр. 7]
36. Дволітка Зоня – “Рожа” – член ОУН [стр. 7]
37. Мельник Анна – “Сосна” – член ОУН [стр. 7]
38. Косів Іван – член ОУН [стр. 7]
39. Бистільський Степан – член ОУН [стр. 7]
40. Щебрій Петро – член ОУН [стр. 7]
41. Петрів Дмитро – член ОУН [стр. 7]
42. Мельниченко Богдан – член ОУН [стр. 7]
43. Сурмак Микола – член ОУН [стр. 7]
44. Сурмак Василь – член ОУН [стр. 7]
45. Сурмак Михайло – член ОУН [стр. 7]
46. Печур Володимир – член ОУН [стр. 7]
47. Дудка Михайло – член ОУН [стр. 7]
48. Гарасимів Іван – член ОУН [стр. 7]
49. Коцюбимка Петро [стр. 7]
50. Коцюбимка Іван [стр. 7]
51. Куриш Дмитро [стр. 7]
52. Облищук Михайло – “Карий” – член ОУН [стр. 7]
53. Облищук Василь – член ОУН [стр. 7]
54. Облищук Олекса – член ОУН [стр. 7]
55. Морква Василь – член ОУН [стр. 7]
56. Козак Іван – член ОУН [стр. 7]
57. Козак Михайло – член ОУН [стр. 7]
58. Садівський Михайло – член ОУН [стр. 7]
59. Мижук Іван – член ОУН [стр. 7]
60. Семків Роман – “Сорока” – член ОУН [стр. 7]
61. Куриляк Стефан – член ОУН [стр. 7]
62. Васильків Петро – член ОУН [стр. 7]
63. Липа Іван – член ОУН [стр. 7]
64. Іванів Микола – член ОУН [стр. 7]
65. Свята Олена – “Рута” – член ОУН [стр. 7]
66. Зозуляк Зофія – член ОУН [стр. 7]
67. Олійник Марія – член ОУН [стр. 7]
68. Бортник Дмитро – член ОУН [стр. 7]
69. Мельник Михайло – “Літак” – член ОУН [стр. 7]
70. Вовк Петрина – “Ластівка” – член ОУН [стр. 7]
71. Семчук Настя – “Наталка” – “Ірка” – член ОУН [стр. 7]
72. Гладка Олена – “Маруся” – член ОУН [стр. 7]
73. Вовк Анна – член ОУН [стр. 7]
74. Мельник Марія – член ОУН [стр. 7]

75. Когут Федь – “Вир” – член ОУН [стр. 7]
76. Кулик Дмитро – член ОУН [стр. 7]
77. Доміна Петро – член ОУН [стр. 7]
78. Катерина – “Іскра” – член ОУН [стр. 7]
79. Яворна Анна – “Тирса” – член ОУН [стр. 7]
80. “Зоря” – член ОУН [стр. 7]
81. Гарасимчук Марія – “Вишня” – член ОУН стр. 9
82. “Гора” – член ОУН [стр. 9]
83. “Зена” – член ОУН [стр. 9]
84. “Квітка” – член ОУН [стр. 9]
85. “Хмара” – член ОУН [стр. 9]
86. “Шрам” – член ОУН [стр. 9]
87. “Орел” – “Тарас” – член ОУН [стр. 9]
88. Мастій Тетяна – член ОУН [стр. 9]
89. “Лискавка” – член ОУН [стр. 9]
90. “Марта” – член ОУН [стр. 9]
91. Мужів Петро стр. 10
92. Петрів Катерина [стр. 10]
93. Зофія [стр. 10]
94. Малиник Анна – “Леся” – член ОУН [стр. 10]
95. Мельник Анна – член ОУН [стр. 10]
96. “Марко” – член ОУН [стр. 10]
97. “Листок” – член ОУН [стр. 10]
98. “Ясень” – член ОУН [стр. 10]
99. “Шлях” – член ОУН стр. 11
100. “Сірко” – член ОУН [стр. 11]
101. “Соловій” – член ОУН [стр. 11]
102. Олійник Зофія – член ОУН [стр. 11]
103. Дем’янюк Марія – член ОУН [стр. 11]
104. “Надія” – Васирина – член ОУН [стр. 11]
105. Крижанівська Марія [стр. 11]
106. Крижанівська Параня [стр. 11]
107. Наталка – член ОУН стр. 12
108. Маланя – член ОУН [стр. 12]
109. Стефка (доч. коваля) – член ОУН [стр. 12]
110. Дзьоба [стр. 12]
111. “Лев” – Роман – член ОУН [стр. 12]
112. “Дем’ян” – член ОУН [стр. 12]
113. “Чорнота” – член ОУН [стр. 12]
114. Козар Олена стр. 13
115. “Галя” – член ОУН [стр. 13]

116. Садівський Василь – “Клим” – член ОУН стр. 14
117. “Бистрий” – член ОУН [стр. 14]
118. “Маруся” – член ОУН [стр. 14]
119. “Марійка” – член ОУН [стр. 14]
120. Андрухів [стр. 14]
121. Мельник Михайло [стр. 14]
122. Худик Анна – член ОУН [стр. 14]
123. Пинківська Олена стр. 15
124. “Стріла” – член ОУН [стр. 15]
125. “Чумак” – член ОУН [стр. 15]
126. Кравчук Олена [стр. 15]
127. “Вітер” – член ОУН [стр. 15]
128. “Сян” – член ОУН [стр. 15]
129. “Оксана” - Оленка – член ОУН [стр. 15]
130. “Галка” - Ніна – член ОУН [стр. 15]
131. Листюк Зофія [стр. 15]
132. “Вадим” – член ОУН [стр. 15]
133. Прокіпчук Марія – член ОУН [стр. 15]
134. Євгенія – член ОУН [стр. 15]
135. Ольга – член ОУН [стр. 15]
136. Зубринчин Ольга – член ОУН [стр. 15]
137. Мостова Ольга – член ОУН [стр. 15]
138. Хомут Марія стр. 16
139. Цьомик Зофія [стр. 16]
140. “Захар” – член ОУН [стр. 16]
141. “Гонта” – член ОУН [стр. 16]
142. “Жук” – член ОУН [стр. 16]
143. “Січовик” – член ОУН [стр. 16]
144. Калиняк Анна – член ОУН [стр. 16]
145. Андрунишин Анна [стр. 16]
146. Ковальська Настя стр. 17
147. “Віра” – член ОУН [стр. 17]
148. “Стефан” – Зоська – член ОУН [стр. 17]
149. “Уляна” – Катерина – член ОУН [стр. 17]
150. Славка [стр. 17]
151. Різник Юлія [стр. 17]
152. “Грізний” – член ОУН [стр. 17]
153. “Богатир” – член ОУН [стр. 17]
154. “Витайло” – член ОУН [стр. 17]
155. “Калина” – член ОУН [стр. 17]
156. “Око” – член ОУН стр. 18

157. Мельник Ірина [стр. 18]
158. “Степовик” – член ОУН стр. 19
159. “Залізняк” – член ОУН [стр. 19]
160. “Горліс” – член ОУН [стр. 19]
161. “Богданко” – член ОУН [стр. 19]
162. “Триб” – член ОУН [стр. 19]
163. “Дон” – член ОУН [стр. 19]
164. “Довбуш” – член ОУН стр. 20
165. “Меч” – член ОУН [стр. 20]
166. “Карий” – член ОУН [стр. 20]
167. “Ікар” – член ОУН стр. 21
168. “Франко” – член ОУН [стр. 21]
169. Гаврилук Стефа – “Левка” – член ОУН [стр. 21]
170. Юстина [стр. 21]
171. “Медвідь” – член ОУН [стр. 21]
172. “Дніпро” – член ОУН [стр. 21]
173. “Богдан” – член ОУН [стр. 21]
174. “Гамалія” – член ОУН [стр. 21]
175. “Нарциз” – член ОУН [стр. 21]
176. Анна Костанчиха (вулич.[не]) стр. 23
177. Ірина [стр. 23]
178. Оля [стр. 23]
179. Галай Варвара [стр. 23]
180. Гуменна Стефка [стр. 23]
181. “Богданна” – член ОУН [стр. 23]
182. Саверин Стах стр. 24
183. Маруся [стр. 24]
184. “Бур’я” – член ОУН [стр. 24]
185. Галя [стр. 24]
186. “Буревійка” – член ОУН стр. 25
187. “Христя” – член ОУН [стр. 25]
188. “Дзвінка” – член ОУН [стр. 25]
189. “Ксеня” – член ОУН [стр. 25]
190. Гора Парася – “Віра” – член ОУН стр. 26
191. Бурак Ольга [стр. 26]
192. Оля (фінагентка) стр. 27
193. Ганя (фінагентка) [стр. 27]
194. Кобіта Марія стр. 28
195. Винярьська Настя [стр. 28]
196. Винярьський Василь [стр. 28]
197. Машенька Анна [стр. 28]

198. “Кріт” – член ОУН [стр. 28]
199. Остапишин Марійка стр. 29
200. Козир Явдоха – член ОУН [стр. 29]
201. Наталка [стр. 29]
202. “Лев” – Тренька Павло – член ОУН [стр. 29]
203. “Крук” - Йосиф – член ОУН [стр. 29]
204. “Жар” – член ОУН [стр. 29]
205. “Оса” – член ОУН [стр. 29]
206. “Шум” - Славко – член ОУН [стр. 29]
207. “Олег” – Прибула Іван – член ОУН [стр. 29]
208. “Голос” – Василь – член ОУН [стр. 29]
209. “Ліда” – член ОУН [стр. 29]
210. “Заграва” – член ОУН [стр. 29]
211. “Рубан” – член ОУН стр. 30
212. “Низ” – член ОУН [стр. 30]
213. “Гук” – член ОУН [стр. 30]
214. Маримон Ганка [стр. 30]
215. Маримон Марійка [стр. 30]
216. “Пава” – член ОУН [стр. 30]
217. Ксеня [стр. 30]
218. “Вир” – член ОУН [стр. 30]
219. “Вірний” – член ОУН [стр. 30]
220. Кернична Катерина [стр. 30]
221. Глуха Ганна [стр. 30]
222. Івасів Михайло стр. 31
223. Тарас Анна [стр. 31]
224. Дмитерків Степан [стр. 31]
225. Кольба Михайло [стр. 31]
226. Івасько [стр. 31]
227. “Люба” – Пиндаківська Марія – член ОУН [стр. 31]
228. “Діброва” – член ОУН [стр. 31]
229. “Гарт” – член ОУН [стр. 31]
230. Микуляк Настя стр. 32
231. Олексюк Параска [стр. 32]
232. Гаврилюк Павло [стр. 32]
233. Мариняк – стр. 32
234. Чорна Анна – [стр. 32]
235. Домка – [стр. 32]
236. “Ісай” – член ОУН [стр. 32]
237. Матвіїв Манька стр. 33
238. “Сокіл” – член ОУН [стр. 33]

- 239. “Вихор” – член ОУН [стр. 33]
- 240. “Тонар” – член ОУН [стр. 33]
- 241. “Моряк” – член ОУН [стр. 33]
- 242. Сисак Дмитро [стр. 33]
- 243. Полин Микола [стр. 33]
- 244. Чорній Юстина [стр. 33]
- 245. Чорна Парася [стр. 33]
- 246. Славка [стр. 33]
- 247. Камінецька Зоська стр. 34
- 248. “Стецько” – член ОУН [стр. 34]
- 249. “Сок” – член ОУН [стр. 34]
- 250. “Дарка” – член ОУН [стр. 34]
- 251. “Дністер” – член ОУН [стр. 34]
- 252. “Прут” – член ОУН стр. 35
- 253. “Маруся” – член ОУН [стр. 35]
- 254. “Липа” – член ОУН [стр. 35]
- 255. Максимішин Явдоха стр. 36
- 256. Барчоха [стр. 36]
- 257. Пилипів Маринка [стр. 36]
- 258. “Корч” – член ОУН [стр. 36]
- 259. Марійка [стр. 36]
- 260. Халімон Мариська [стр. 36]
- 261. “Зенко” – член ОУН – стр.37
- 262. “Білий” – член ОУН – [стр.37]
- 263. Мариська Маленька – член ОУН [стр.37]
- 264. Печінка Дмитро [стр.37]
- 265. “Орлик” – член ОУН [стр.37]
- 266. “Леська” – член ОУН [стр.37]
- 267. “Черник” – член ОУН стр. 38
- 268. Дирецька Зоська [стр. 38]
- 269. Дрогомирецька Іванка стр. 39
- 270. “Чухрай” – член ОУН [стр. 39]
- 271. Павлів Ірина [стр. 39]
- 272. Петро [стр. 39]
- 273. Ольга [стр. 39]
- 274. Легка Стефка [стр. 39]
- 275. Гикавчук Параска [стр. 39]
- 276. “Грицько” – член ОУН стр. 40
- 277. Гаврилюк Павло [стр. 40]
- 278. “Гріша” – член ОУН [стр. 40]
- 279. Турок (вуличне) стр. 41

- 280. Литвин Анна [стр. 41]
- 281. Простий Володимир [стр. 41]
- 282. “Яр” – член ОУН [стр. 41]
- 283. Палюшка Василь стр. 42
- 284. Пасочний Стефан [стр. 42]
- 285. Микита [стр. 42]
- 286. “Тихий” – член ОУН [стр. 42]
- 287. Козир Анна стр. 43
- 288. “Кучер” – член ОУН [стр. 43]
- 289. “Карий” – член ОУН [стр. 43]
- 290. Рекіс Марія [стр. 43]
- 291. Гальчук Зоська стр. 44
- 292. “Куш” – член ОУН [стр. 44]
- 293. Кльоц Марія [стр. 44]
- 294. Гоголь Настя [стр. 44]
- 295. “Ціп” – “Подольян” – член ОУН стр. 45
- 296. Бид Анна [стр. 45]
- 297. Стефка [стр. 45]

* * *

№ 44/V-2

Протокол допиту Марії Василівної Кобзан

Р – 31

Справа ч.: .../47 р.

Кобзан Марії Василівної

Член ОУН по пс. “Калина”

а/в РО МВД по пс. “Березка”.

Бучач, 24.V.1947 р.

Протокол

Кобзан Марія Василівна, ур. 1926 р.
в с. Бариш, Бучацького р-ну,
Тернопільської обл., українка,
незамужня, освіта – 5 кл. НШ.

Я, Кобзан Марія Василівна, народилася 1926 р., в с. Бариш, Бучацького р-ну, Тернопільської обл., в сім’ї українців – рільників.

В родинному селі я почала ходити до школи та закінчила 5 кл.. Дальшу науку перервала смерть мого батька, тому, що я мусіла помагати моїй мамі при господарстві.

З приходом большевиків в 1939 р. я дальше працювала вдома. Я не належала до жодних товариств ні організацій.

Підчас німецької окупації, Голюк Василь по пс. “Грім” втягнув мене до ОУН. Він давав мені літературу (Декалог) та казав її вивчати. Я сповняла функцію зв’язкової з с. Бариш до с. Бертники.

Після приходу большевиків в 1944 р., я, щоб не поїхати на Донбас, пішла в підпілля. Я перебувала біля “Грома”. Крім мене в підпіллі було ще 6 дівчат та 31 мужчин зі с. Бариш, які крилися перед мобілізацією до ЧА. Біля “Грома” я перебувала 3 місяці. Увесь час ми квартирували в лісі Пуликова і Совінськ[е]. За харчами повстанці ходили на хуторі Тисів і Гутишина та часом до села.

Осінню 1944 р. “Грім” вислав мене до с. Висічок [Вичілки?] Монастирецького р-ну. В цьому селі перебувала я з Благою Оленою і Джуглей Анною до липня 1945 р., я та мої товаришки зголосилися з повинною на участок в с. Бариш. На протоколі я зізнала усе, що робила та де перебувала та після цього мене і моїх товаришок звільнили додому.

Від цього часу я проживала легально вдома. До мене часто заходили повстанці: Калинюк Михайло – “Зенко”, “Хмара”, “Данко”, “Петрусь”, “Іскра”, “Грім” та багато інших мені не знайомих. “Зенко” посилав мене часто з записками на заліщецькі хутори до Коганець Ганни, яка держала зв’язок до “Данка”. Часом висилав мене “Данко” із записками до сс. Висічки, Верб’ятин і Ліщинці [Ліщанці].

Підчас зимової блокади 1946 р. до мене прибув з с. Висічки Поприцький Василь – “Оріх”. Він вдавав, що криється перед большевиками, розпитував, де заходять і де перебувають повстанці та де знаходяться їх криївки. Я йому все щиро розказала. Він часто заходив до мене та одного разу заявив, що мене любить та, що хоче зі мною женитися. Я на це погодилася. Тоді він сказав, що має завдання від МВД слідити за повстанцями та, що я мушу йому в цій роботі помагати. Я зразу не хотіла на це погодитися, бо вважала таку працю нечесною і небезпечною. Він почав мене вговорювати та я погодилася, бо тому, що його любила, не могла йому відказати. Тоді “Оріх” дав мені завдання розвідати все про “Данка” та його хлопців “Грома” і “Дуная”. Я розказала “Оріхови”, що “Данко” заходить найбільше на хутір Тисів. В наслідок цього большевики часто насакували на цей хутір та робили там засідки.

В червні 1946 р. “Оріх” відійшов в Монастиреччину, де пов’язався з повстанцями. Перед відходом доручив мені слідити за повстанчим рухом в селі та по хуторах, головно наказав слідити за “Данком” та розвідувати, де знаходяться його криївки. З початком вересня 1946 р., “Оріх” знова повернувся до мене та ми далі співпрацювали.

15 вересня 1946 р. “Оріх” пов’язав мене з начальником РО МВД Бучач – Ткаченком [Ткачов?], якому я мала подавати звіти з моєї праці. В цей час я довідалася, що в с. Бариш криються дві підпільниці із с. Висічки. Я повідомила про це Ткачова, який наказав їх арештувати. В цей час “Оріх”, якого повстанці почали вже підозрівати, щоб замаскувати свою співпрацю з большевиками, зголосився з повинною до району. З району його в коротці звільнили та наказали продовжувати свою роботу. Тому, що населення почало і мене підозрівати в співпраці з большевиками, я від цього часу не могла здобути жодних інформацій про повстанців.

В травні 1947 р. до мене до хати зайшов Ткачов. Він питав мене, що я розвідала, зокрема питав де перебувають “Грім” і “Дунай”. Я сказала, що вони напевно криються в лісі Пуликів.

19.V.1947 р. ніччю, до мене прийшли большевики та казали вести себе до цього лісу. Біля 40 большевиків з Гусаковим продовж двох днів шукали в лісі за криївками. Незнайшовши нічого, вони

розлютилися на мене та забрали мене до Бучача. Тут на протоколі, Гусаков загрозив мені, що як нічого не видам, мене засудять на 15 років тюрми, а маму вивезуть на Сибір. Тоді я сказала, що знаю де криється “Грім” і “Дунай” та де знаходяться їх криївки.

Дня 16.V.46 р., ранком, я, Гусаков, Ткачов, якийсь майор і 20 бійців, поїхали машиною до с. Бариш на т. зв. Завалє. Мене завинули в палатку та я показала майорови господарства Благородного Степана, Долик Га[в]рила і Гайди Павла, де мали знаходитися криївки. З нами приїхала ще одна машина повна большевиків. Усі вони почали переводити ревізії, шукаючи за криївками. В Гайди Павла знайшли криївку, яку ще за німецької окупації викопали сільські хлопці. Про цю криївку знала я тому, бо вихід до неї провадив з моєї стодоли. Після ревізій мене знову забрали до Бучача. Тут протоколювали мене ще раз та наказали довідатися де перебуває “Грім”, “Дунай” і “Данко”. Я обіцяла про це розвідати. Звільняючи мене, Ткачов наказав мені, коли хтось питатиме мене де я була, розказувати що до мене вночі приходили повстанці та казали себе вести до Висічок. По повероті додому я усім розказувала так, як навчив мене Ткачов. Від цього часу, я, щоб замаскувати свою працю з большевиками, почала нібито перед ними укриватися.

Вечером 18.V.46 р., прийшов до мене перебраний по-цивільному большевик. Це був один з тих бійців, які їздили зі мною машиною до с. Бариша. Він сказав, що приходить від Ткачова та наказав збиратися та йти з ним. Ми пішли до бертницького лісу. Тут стрінули ми біля 20 большевиків. Один з них вийшов проти нас та запитав мого супутника, що я за одна. Цей сказав, що ця, якої йому треба. Я пізнала, що це був ст. л-т Гусаков. Він казав мені сідати на землю, сів біля мене та почав питати, чи і як виконала я своє завдання. Я відповіла, що нерозвідала ще нічого. Тоді він почав на мене кричати та загрозив, що скаже “бандеровцям”, що я воджу по лісі большевиків і тоді “бандеровці” напевно мене повісять. Я обіцяла, що коли мене відпустять, розвідаю про все, що їм буде потрібно. Тоді він наказав вести большевиків на Тисів та показати стежки, якими ходять повстанці. На Тисові в лісі пересиділи ми цілу ніч, а над ранком повернулися знову до бертницького лісу. Тут дали мені їсти. До мене підступив Гусаков та сказав, що я зараз відходжу з трьома бійцями та, що мушу чесно виконати одне завдання. Я сказала, що виконаю. До мене приступило трьох перебраних по-цивільному большевиків. Двох з них мали сокири, а третій пилку. Цей з пилкою наказав вести їх на Пуликову. В цей час я побачила як один з них ховав до кишені гранату. Ми перейшли полем та зайшли до лісу. Я показала їм місце,

де можуть квартирувати повстанці. Вони сказали мені заховатися в корчі, а самі ішли гущавиною та, нібито рубаючи патики, шукали за повстанцями. Так шукали вони в кількох місцях, однак без жодного висліді. Перед полуднем ми зайшли над Тисів. Большевики залишилися на краю лісу, а мені наказали йти до хатів та розвідати де є повстанці. Я зайшла до моєї товаришки Баран Марії та сказала, що хочу бачитися з “Громом” та попросити його, щоб дав мені якесь приміщення, бо за мною шукають большевики. Я питала також за “Данком” та “Дунаєм”. Казала, що вони мене дуже добре знають та зможуть мені допомогти.

Від Баран Марії я не довідалась нічого. Я хотіла ще в неї попоїсти, однак вона сказала, що немає нічого. Я повернулася до лісу та сказала большевикам, що ніхто з людей не знає, де перебуває “Данко”. Тоді один большевик сказав, що всі ці люди “бандьори”, бо він точно знає, що “Данко” щонаочі приходить на Тисову.

Після цього ми ще раз перейшли цілим лісом. Большевики були люті, що тільки на даремно находилися. Вони казали вести себе на хутір Гутищина до Остапа. Я привела їх під самі хати, один большевик лишився зі мною, а двох пішло до Остапа. Там вони перебували біля півгодини. Повернувшись, говорили між собою: “вот сукін син, під землю провалився.” Вечером запровадила я їх знову до бертницького лісу. Тут був тільки Гусаков з трьома бійцями. Мені сказали залишитися на боці, а самі щось між собою довго розмовляли. Після цього до мене приступив Гусаков та наказав до двох днів розвідати де є криївки “Данка”, “Грома” і “Дуная”. “Тепер можеш йти додому” – сказав він, “але нікому нічого не говори.”

24.V.47 р.

“Клим”

* * *

№ 45/V-3

Протокол допиту Степана Василика

Р – 31.

Справа ч. : .../47 р.

Василик Степана

член ОУН по пс. “Ворон”

а/в РО МГБ.

Бучач, серпень 1947 р.

Протокол

Василик Степан ур. 1925 р. в с. Сороки Бучацького р-ну, Тернопільської обл. в родині рільників, українець, вільний, військовий, освіта – 4 кл. НШ.

По закінченні навчання працював при своїх батьках.

В час німецької окупації вступив в Юнацтво ОУН.

З приходом большевиків 1944 р. Василик Степан пішов в ЧА і втік додому. Після цього скривався разом з іншими нелегальщиками в своєму селі.

Осіною 1946 р. куцевий господарчий “Чумак” заангажував Василика по пс. “Ворон” до праці в ОУН і вони разом працювали. Під час своєї праці в ОУН “Ворон” на кожному кроці компромітував ОУН. Побивав невинних людей, стягав усякі не потрібні для ОУН речі, пив горілку.

В м. червні “Ворон” зголосився з “повиною” до органів РО МГБ в Бучачі. Після цього він водив большевиків до господарів, які помагали ОУН. Рівнож видав господиню Машталір Анну з с. Помірці Бучацького р-ну, в якої мав криївку і перебував в ній зиму [19]46-47р. Відтак большевики його звільнили і він працював вдома, а рівночасно скривався перед члена[ми] ОУН. В м. серпні 1947 р. “Ворона” розстріляно.

23/3

* * *

Протокол допиту Івана Скобляка

Р – 31.

Справа ч.: .../47 р.

Скобляка Івана

с/о РО МГБ

Бучач, 9.VIII.47 р.

Протокол

Скобляк Іван літ 50, уродився в с. Ріпенці [Ріпинці] Буцацького р-ну Тернопільської обл. в родині рільників, українець, жонатий, військовий, освіта – 5 кл. НШ. При своїх батьках жив до світової війни 1914 р.

В час української державності 1918 р. Скобляк Іван був при військовій жандармерії в м. Бучач.

1922 р. Скобляк оженився з Михасів Оленою з с. Ріпенці. Під час польської окупації був активним громадянином і брав живу участь в громадському житті. Був головою т-ва “Просвіта”, головою Надзірної Ради в кооперативі, членом т-ва “Сільський Господар”. Скобляк був арештований польською поліцією, підозрілий у крадіжці і авантурі.

З початком більшовицької окупації 1939 р. не мішався до нічого, але люди підозрівали його в співпраці з органами НКВД. 1940 р. був бригадиром в колгоспі в с. Ріпенці. З приходом німців 1941 р. Скобляк був приарештований українською міліцією і звільнений. Під час німецької окупації люди підозрівали його в співпраці з німецькою поліцією.

По переході фронту 1944 р. Скобляк вернувшись з евакуації працював далі на своїм господарстві. До нього часто приходили повстанці. При кінці 1946 р. до Скобляка часто почали приходити працівники МВД і МГБ. Люди знову підозрівали його в агентурній роботі. Весною 1947 р. він явно виступав проти українського народу і агітував людей, щоб писалися до колгоспу, мовляв, “то вже інакше не буде, пишеться люди до колгоспу, нема вже нам чого іншого надіятися, бо большевики тут вже будуть і в нас обов’язково мусить бути колгосп”.

Загальне поняття людей про Скобляка було таке, що яка влада прийде, то він вміє до неї підлеститися і в хитрий спосіб лаявирувати.

9.VIII.1947 р. Скобляка Івана розстріляно.

20/3

* * *

№ 47/V-5

Протокол допиту Теодора Василика

Р – 31

Справа ч.: .../47 р.

Василик Теодор

с/о РО МГБ

Бучач, 26.IX.47 р.

Протокол

Василик Теодор, ур. 1928 р. в с. Сороки Бучацького р-ну, Тернопільської обл. в родині рільників. Українець, вільний, військовий, освіта – 4 кл. НШ. По закінченні навчання помагав батькам працювати при господарстві.

Під час стабілізації фронту над Стрипою німці зловили його і забрали до СС-ів.

По капітуляції Німеччини 1945 р. він попав в американський полон. Відтак з іншими репатрійованими перейшов до большевиків. На переслуханні в НКВД признається про це, що був в СС-ах. Всипав всіх, кого знав з СС-ів. Тут завербували його в агенти і передали його до Бучацького РО НКВД.

Осіною 1945 р. вернув додому і зголосився в РО НКВД в Бучачі. Тут його ще раз переслухали і передали капітанові Соченкові. Під час бльокади 1946 р. він зголосив Соченкові про місце перебування одної жінки з Жизномира, яка крилася в с. Сороки. Літом 1946 р. слідив куди переходять повстанці і зголошував Соченкові.

Весною 1947 р. його перебрав працівник РО МГБ Мельниченко. Мельниченко доручив йому вислідити, котрі хлопці мають зброю. Він під претекстом зичиння зброї на полювання вислідив 19 молодих хлопців в с. Сороки, які мали кріси і пістолі. Про всіх зголосив Мельниченкові. Від своєї дівчини Кривенької Михайлини з с. Жизномир довідався, що на вул. Підлісся с. Жизномир заходять повстанці. Про це він також зголосив. Після цього в тому місці часто робили большевики засідки.

Около 20.IX.47 р. мав стрічу з Мельниченко і цей доручив йому йти в повстанці. Причина його піти в підпілля мала бути, що Мельниченко прийде арештувати тих хлопців, які мають зброю і рівночасно прийде його арештувати, але його в той час не повинно

бути вдома. Мельниченко мав наробити за ним руху по сусідах і цілому селі, що нібито за ним шукає. Василик мав відшукати повстанців, сказати їм через що пішов в підпілля та просити, щоби його прийняли до себе. 23.IX.47 р. Мельниченко приїхав з большевиками до с. Сороки, поарештовував цих 19 хлопців, приходив і до Василика, але його не застав вдома. Василик в той час був в с. Жизномир у своєї дівчини. Головним його завданням в підпіллі було, коли б стрінув якогось провідника, то мав його застрілити і втікати до району. Як не буде провідника, то квартируючи разом з повстанцями, мав пізнавати місця квартирування повстанців і повідомляти Мельниченка писемно. Листи передавати мав через свого батька.

24.IX.47 р. вечером Василик стрінув повстанців з с. Жизномир і розказав їм свою пригоду. Він просив, щоб його прийняли в повстанці. Коли ці відмовилися, то Василик сказав: “Я таки від вас не вступлюся, ви мене мусите прийняти”. Повстанці прийняли його.

(Заввага 20/3: З цієї справи був докладний протокол, але впав разом з сл. п. д-гом “Ясенем”. Тому написав лише повідомлення. Зазначаю, що об’єкт цей інтелектуально був слабо розвинутий. Щодо заломання його, то дуже скоро заломався. Характер його був дуже підлий. Він походив зі злочинської родини, рівнож сам був злочинцем).

29.IX.47 р.

20/3

* * *

№ 48/V-6

Протокол допиту Данила Васильовича Балюка

Р – 31

Справа ч.: .../47 р.

Балюка Данила.

П р о т о к о л

Балюк Данило Васильович, ур. 1918 р. в с. Пишківцях, Буцацького р-ну, Тернопільської обл. Українець, невійськовий, нежонатий.

В 1944 р. Балюк Д. виїхав до Німеччини на роботу.

24.VII.46 р. вернувся з Німеччини і став на працю в Буцацькому лісгоспі.

Під час контингентової кампанії в 1947 р. Балюк був приділений на с. Жизномир, Буцацького р-ну. При зборі контингенту побивав людей і насильно забирав збіжжя. При тому говорив: “Давайте контингент, бо вже нема тих горлорізів, що вас тішили самостійною.”

По закінченні збору контингенту Балюк став “об’їздчиком” по Буцацькому і Жизномирському лісі. Під час своєї праці в лісі побивав людей, стягав чоботи, убрання і писав акти. За його доносами багато людей засуджено на примусові роботи і покарано грошовою карою.

З початком жовтня 1947 р. в лісі коло хут. Залево Буцацького р-ну, Балюк стрінувся з українськими повстанцями. Другого дня ранком в цьому лісі большевики робили облаву.

24.XII.47 р. Балюка Данила зліквідовано.

20/3

* * *

№ 49/V-7

**Протокол допиту Людвіга Семеновича
Кожухівського**

Р. 31

Справа ч.: .../48 р.

Кожухівський Людвіг Семенович

С/о РО МВД, пс. "Пароль"

Р-н Бучач

Дня 20/ІІІ. 1948 р.

Протокол допиту

Кожухівський Людвіг Семенович,
нар. 1917 р. в с. Гаї, Троянівського
р-ну, Житомирської області,
поляк, осв. – 1 кл. поч. шк.,
замешк. в с. Добре Поле [Добро-
поле], Бучацького р-ну, Терн.[о-
пільської] обл., жонатий – одна
дитина, невійськовий.
С/о РО МВД від січня 1948 р.

По закінченні 7 років я записався до школи. В школі я вчився лише один рік, і закінчив 1-шу класу. Відтак жив я при батьках аж до 9 років. По 9-ох роках я пішов служити по господарях і служив аж до 1928 р. Опісля покинув службу та 5 років помагав батькові у власнім господарстві.

В 1938 р. мої батьки вступили до колгоспу таки у власному селі, де і я працював аж до приходу німців.

В 1941 р. я добровільно записався на роботу до Німеччини і працював у фабриці скла до 1945 р. Коли ЧА вступила в Німеччину, мене забрали в лагерь до Картузької Берези, в якому я сидів 3 місяці, а відтак якийсь ст. лейтенант МВД звільнив мене додому. Вдома я далі працював в колгоспі до 1947 р.

На моє бажання місцевий голова с/ради і голова колгоспу видали мені справку, з якою я пішов до району виробляти собі паспорт. Під час вироблювання паспорта, начальник МВД Троянівського р-ну запитав мене: на що вам цього паспорта, я йому відповів, що хоч

їхати на Західну Україну. Начальник МВД сказав, що на Західній Україні є бандити і можуть мене вбити. Я йому відповів, що я бандитів не боюся, бо я нічого їм не винен. На те мені начальник сказав, якщо ти небоїшся бандитів в Західній Україні, то там є органи МВД і ти повинен зв'язатися з ними та помагати боротися проти них.

Дня 16/XII. 1947 р. я з виробленим паспортом виїхав в Західну Україну. Найперше я заїхав до с. Зарваниці, Золотниківського р-ну, Терн.[опільської] обл., в якому пробув 3 дні. Відтак 3 дні я був в с. Переволока, 7 днів в с. Петликівцях Нових, а звідсіля поїхав до Рукомиша, Буцацького р-ну, Терн.[опільської] обл. Тут я примістився на довше. З цього села я почав ходити на Підзамок [Підзамочок] до одної дівчини (західнячка). В той дівчини я вперше стрінувся з участковим МВД Хвастьовим, який мав ступень сержанта. Він побачивши мене сказав: звідки ти і чого ти тут шляєшся? Я йому відповів, що я є із східних областей України, а працюю в господаря в с. Р[у]комиші. Тоді мене Хвастьов арештував і замкнув в пивниці. Тут сидів я півгодини, а відтак Хвастьов покликав мене на переслухання. На переслухання питав мене: звідки я і що тут роблю. Я відповів з котрої місцевості, у кого і де працюю, та що казав мені начальник МВД Троянівського р-ну. На це Хвастьов сказав, щоби я уважав чи не приходять бандити, а наколи загляну, то повідомляти його до його канцелярії на Підзамку. В с. Р[у]комиші я нікого не стрічав і нічого не повідомляв, а за тиждень вибрався до с. Добре Поле. В цьому селі один тиждень я перебував в Клявдиного Яська, а від нього я перейшов до Барткової Гільки та жив з нею як з жінкою, яка має від мене дитину.

24/II. –48 р. я перейшов до Кільчицької Зоськи і з нею оженився (шлюб брав в церкві). Кілька днів після шлюбу я пішов на воєнкомат, щоби мене прийняли на учот. Тут я стрінувся з Івановим з МВД, який почав мене питати, що я за один, з котрої місцевості, як мені ж[и]веться в Добрім Полі т. ін. Я йому відповів, що я зі Східних областей і, що[] оженився з Кільчицькою Зоською. Іванов мене запитав, чи не боюся жити в Добрім Полі, і чи не боюся бандитів. Я відповів йому, що в селі бандитів не бачив і тому немаю чого боятися. Іванов сказав добре, якщо ти не боїшся бандитів, то я на днях буду в тебе і дещо поговорим.

(Опис Іванова: низький, чорнявий, волос чорний, ходить у військовим однострою, військ.[овий] ступень старшина).

Другий раз я стрінувся з Івановим в себе вдома. Іванов приїхав автом до мене. Зі собою приніс півлітри горілки, яку ми обидва випили. Відтак почав зі мною говорити, що ти є руский чоловік, тому ти повинен

нам допомагати та слідити за бандитами і такими людьми, які співпрацюють з ними. Я відповів йому, що я сам не годен того робити тому, що я не знаю людей. На це Іванов сказав, що мене зв'яжить з місцевими людьми, і з ними маю слідити за тим, що він скаже. На це я погодився, і він від'їхав в село. Вечором прийшов до мене з Юльком (прізвища не знаю) і сказав, що ми обидва маємо слідити за бандитами, говорив, що другий раз дасть нам припоручення за ким ще більше будемо слідити.

Третій раз ми стрінулися з Івановим в Карповича Івана. Мене покликав Юлько і я вже застав в хаті Матрончиного Івана, Яворського Івана і молочарового брата. Тоді Іванов сказав, що ми всі маємо разом працювати, а нашим зверхником буде Карпович Іван – секретар комсомолу, під кличкою “Жук”, Матрончин Іван під кличкою “Мушка”, Яворський Іван під кличкою “Лисиця”, а мені дав кличку “Пароль”. Тоді Іванов закликав на бік мене, Карповича Івана, Матрончиного Івана, та сказав нам, щоб ми слідили за Зенком Кільчицьким, Гутовим Карольком і Влодком (прізвища незнаю). Дальше Іванов казав, якщо ми вислідимо їх, то дістанемо по 600 крб. Кульчицького Зенка, Гутового Каролька і Влодка вислідив Матрончин Іван і Карпович Іван. Всіх поарештовано. По дорозі до Бучача Кульчицького Зенка більшовики вбили, а двох останніх засудили по 20 років. За вислідження вищезгаданий Матрончин Іван і Карпович Іван дістали по 600 крб. Я не дістав грошей тому, що виїхав в Троянівський р-н.

2/III.–48 р. Іванов приїхав до мого дому, але мене не застав, жінці сказав, щоб я на 13/III.–48 р. був в Бучачі і чекав на нього коло буфету. В означений день я стрінувся з Івановим в буфеті, тоді він сказав, що підемо на базар за горілкою, яку я мав купувати, а Іванов тоді мав прийти і забрати. На базарі я стрінув одну жінку, що продавала горілку і почав в нїї купувати. В той час приступив Іванов та забрав в цеї жінки 6 літер горілки. Півлітри ми випили разом, а решту він забрав додому.

Того дня Іванов дав мені завдання, щоб я слідив хто робить горілку, до кого заходять бандьори, хто виступає проти колгоспу та хто співає бандерівських пісень. Казав мені слідити за головою с/ради, за Лисим Павлом, Калавуром Петром і Лисим Петром чи до ни[х] не заходять бандити. Крім того, казав ще слідити за жінкою Крушильницького Зенка, де вона перебуває зараз. На останку сказав, щоб я був 1/III. 1948 р. в 6 год. веч.[ора] на Загребелька[х] в Городинського, де я мав би подати його зібрані відомості.

Про те, що я працював з Івановим частинно знав зам. голови с/ради Корчинський Василь з с. Петликівці Нові.

18/III.–48 р. Корчинський В. і лейт. Власенко (уполн. по контингенті) приїхали до с. Добре Поле організувати колгосп. Я хотів перший записатися, але Корчинський сказав мені, щоб я перший до колгоспу не вписався, бо бандити можуть довідатися хто [я є і повісити]. Він казав, щоб я агітував проти колгоспу і тим самим довідуватися, хто виступає проти колгоспу.

* * *

VI. ВЕЛИКОБІРКІВСЬКИЙ РАЙОН

№ 50/VI-1

Протокол допиту Ольги Манич

Р - 31

Справа Ч.: .../46 р.

Манич Ольга

Секретар ЛКСМУ

Р-н Бірки Великі

Дня 3/III.46 р.

ПРОТОКОЛ.

Манич Ольга, нар. 1/VIII.1923 р.
Чимировецький [Чемеровець-
кий] р-н, Кам'янець-Подільська
обл., освіта – середньо-педа-
гогічна, по-нац. – укр. учителька в
с. Смиківцях, р-н Бірки Великі,
Тернопільська обл.

Я, Манич Ольга народилася 1/VIII.1923 р. в с. Лянцкорунь, в сім'ї селянина-бідняка. До революції батьки займалися сільським господарством. Поля в нас було три гектари. Після революції батьки далі працюють на господарстві. В 1930 р. поступили в колгосп. В дома крім мене є ще дві сестри (Марія з 1925 р. і Ніна з 1930 р.). В 1932 р. я вступила до першого класу Драгонівської середньої школи, де в 1941 р. закінчила 9-ий клас. Директором школи був Потрахайло. З учителів викладали: Кімаківська, Сопільник, Кудринський, Жолобницький, Мойсей Абрагамович, Добровольська, Снітинський. В 1940 р. я вступила в ЛКСМУ. Секретарем в нас був Поверга Афонасій, учень 8-го кл. с. Лянцкорунь. В моєму класі на 20-ть учнів, було 11-ть комсомольців. Завданням комсомольців було вивчати статут та в усіх випадках бути першим у виконанні різних завдань. Збори відбувалися щотижня. Моя мати померла ще в 1936 р., а два роки пізніше батько оженився вдруге з Олійник Параскевією і перейшов жити Кам'янець-Подільськ. Там працював в радгоспі. Я разом з сестрами осталася в родинному селі при бабці.

За німецької дійсності, в місяці травні 1942 р. нам приділили півтора гектара землі, на ній ми почали працювати. Дня 22/VI. 1942 р. сестру Марію забрали німці на роботу до Німеччини, а я з молодшою сестрою даліше осталась при бабці.

В 1944 р. в зимі повернулися знова більшовики. Дня 1[.IX. 1944] р. я вступила в педагогічне училище в Кам'янець-Подільську. Завідуючим педінституту була Вантухівська. Мене прийняли відразу на 3-тій курс. В листопаді мене прийняли до ЛКСМУ. Секретарем був Корольов. (Руский, сповняв функцію воєнрука, мав ступінь лейт.). На моєму курсі було всіх 7-ім комсомольців та 25 курсантів. Заступником секретаря була Столярчук Галина (руська). Цей курс тривав 9-ть місяців і закінчився в місяці червні 1945 р. Через цілий час я брала степендію в сумі 120 кр[б]. на місяць. Після закінчення курсу, нас 45 курсантів вислали на роботу учителів неповно-середніх шкіл, в Галичину. Призначення, хто до якого села має їхати, одержали ми ще в місяці червні за вказівками Києва (ще перед іспитами). Мені призначили село Смиківці Велико-Бірківського р-ну, Терн.[опільської] обл. 6/VIII. 1945 р. я мала бути вже на призначеному місці, однак приїхала аж 8-го серпня. Тут не застала я нікого, бо всі учителі виїхали на курс до Чорткова. На другий день я повернула знова до дому. Вдруге я приїхала до Смиковець аж 27 серпня. В цей час відбулася триденна конференція учителів в районному центрі Бірки Великі. Підчас конференції одержали ми напрямні, як вести педагогічну роботу в школі. Наука в моїй школі почалася 1/IX. 1945 р. Директором школи була Коваль Єлисавета. Дня 25/X. мене покликали до р-ну. В канцелярії РВНО застала я 1-го секретаря ЛКСМУ Тітус та Парафінек (II-ий секр. ЛКСМ). Вони поінформували мене про комсомольську організацію в с. Смиківцях. Тітус говорив, що комсомольська організація в с. Смиківцях вже є створена і є "хороші ребята", лише треба їх взяти в руки і як слід покермувати роботою. Мене, як старого члена комсомолу назначили секретарем цієї організації. Тітус обіцяв приїхати за кілька днів до села і офіційно підпорядкувати мені всіх комсомольців. Тоді рівнож мав подати мені конкретні вказівки відносно праці. І дійсно 27/X він приїхав до с. Смиковець разом з Парафінек. Вони скликали збори комсомольців і мене обрали секретарем. Всіх комсомольців було 8-ім: Коваль Є., Стовба Галина, (обидві учительки-східнячки), Гула Федір, Козуб Мирослав, Черномаз Ярослав і Богдан (брати і сини голови с/ради), Помазанський Василь і Бачинський Роман. Збори з комсомольцями я проводила два рази на місяць. Крім цього один раз на два місяці відбувалися районні збори. Моїм завданням було на зборах читати комсомольські газети та виховувати молодь в

комуністичному дусі. Впершу чергу мені с[к]азали звертати увагу як молодь ставиться до бандерівського руху. Я мала відчуті, чи молодь з ними симпатизує, а як так то хто. В своїх виступах моїм завданням було наставляти молодь до бандерівського руху, і вказувати їм приклади з життя великих радянських людей. Я повинна була здобути душу молоді.

В місяці грудні всіх комсомольців покликали на збори до р-ну. Головним питанням зборів була підготовка до виборів. Після тих зборів відбулися сільські збори, на яких виділено з комсомольців агітаторів. Агітаторами з комсомольців з села Смиківці вибрали таких: Помазанського В., Козуба, Гулу і Черномаза Ярослава (останній мав вести агітацію серед робітників в млині). Роботу агітаторів мала перевіряти Коваль Єлисавета. Одним з завдань агітаторів було пояснювати на[сел]енню в який спосіб треба голосувати.

23/XII.1945 р. до с. Смиковець приїхав на перевірку комсомольської роботи з ЦК ЛКСМ (з Москви) представник – жінка (висока, чорна, сухорлява, около 30 літ), і представник обл. ЛКСМ (мужчина високий, чорний, подовгасте обличчя, около 30-ть літ). Вони тоді об[']їзджали всі райони і по дорозі вступили до Смиковець. На початку січня 1946 р. мене покликали до району та подали ближчі [інструкції] щодо виборів. Тітус сказав, що зараз вся комсомольська молодь повинна прикласти якнайбільше зусиль, щоб вибори пройшли в сто проц.[ентів]. Г[оловну] увагу, Тітус казав, треба звернути на бандерівців тому, що вони хочуть зірвати вибори. Він казав, що при помочі хлопців я зможу розвідати, чи ніччю хто до села підходить і хто веде агітацію проти виборів.

(Арештована весь час говорила, що вони відносно цього нічого не зробили, бо боялися).

В день виборів мене та Коваль Єлесавету призначили членами виборчої комісії, а всіх комсомольців – зв'язківцями до району.

Постій, дня 5/III. 1946 р.

(7).

* * *

Протокол допиту Миколи Савовича Собакара

Р. 31

Справа ч.: 4/48

Собакар Микола Савич

Бірки Великі, дня 7.3.1948 р.

Протокол допиту.

Собакар Микола Савич, народжений 28.5.1926 р. в райцентрі Нова Водолага, Харківської області, українець, освіта - 7 кл. НСШ, швець, військовий, нежонатий. Боець гарнізону військ МВД в с. Дичкові, Великобірківського р-ну, Тернопільської області.

Вдома, крім батька та матері, є ще сестра Ліза, нар. 1928 р. (ходить до 10-го кл. СШ). Батько мій займається шевством. До вибуху радянсько-німецької війни працював в шевській артілі, а зараз ходить по селах та шиє людям взуття, для власного заробітку.

Закінчивши 7 кл. НСШ, я навчився від батька шевства, та допомагав йому в цій роботі до змобілізування в ЧА.

В місяці червні 1944 р. мене забрали до ЧА. Перший військовий вишкіл проходив я в м. Змієві (Харківська обл.). Вишкіл цей тривав около двох місяців. По двох місяцях забрали мене до м. Києва та передали до військ зв'язку МВД. Тут я пройшов спеціальний вишкіл. На цьому вишколі вчили, як охороняти лінію зв'язку, як пізнавати дефекти на лінії та всі інші справи, зв'язані з лінією зв'язку.

Після 2-місячного побуту в Києві, я від'їхав на фронт під Люблин, а пізніше під Варшаву (Польща). З Варшави відправили мене до міста Ленцберга (Німеччина) і там охороняв я лінію зв'язку військ МВД на віддалі 10 км від фронту.

Як ми вступили до Берліна, роту мою розділили. Я попав у 55-ту роту військ зв'язку МВД. Тиждень пізніше передали мене до 83 полку погранвійськ МВД в м. Дрездені (Німеччина). По трьох місяцях відправили мене у 157 полк погранвійськ МВД в м. Галле, де був я до

місяця травня 1947 р. Там охороняв тюрми, для чого пройшов одно-місячний вишкіл.

В місяці травні 1947 р. я прибув до гарнізону військ МВД в с. Дичків, Великобірківського р-ну, Тернопільської області. Гарнізон цей начислював около 60 чол. Начальником гарнізону був лейтенант Замашкін (руський, партійний, зараз з поста звільнений і живе в с. Дичкові).

В січні 1948 р. на місце начальника Замашкіна прийшов ст. лтн. Каленков. Його заступає лтн. Сутягін, а заст. ком. по політчасті є лтн. Солодовников. В с. Дичкові стоїть два взводи роти (перший і другий), третій взвод роти стоїть в м. Скалат. Третім взводом командує лтн. Храбров. Командування батальйону станціонує в м. Підволочиська, а командування полка в м. Крем'янець.

Кожний взвод начислює 20-25 чол. і складається з трьох "отделений". "Отделение" начислює 7-12 чол. Всюди, включно до полка, принята трійкова система, в час війни була чвіркова.

В складі нашої роти є такі сержанти: серж. Кірш (єврей), мл. серж. Петренко (руський), мл. серж. Фуфайкін (руський), мл. серж. Савельдев (руський), мл. серж. Бортенко (руський), мл. серж. Судьбінов (руський), серж. Беруков (руський), серж. Віддельников (руський, писар), мл. серж. Лабженідзе (грузин), серж. Іванов (руський), мл. серж. Када і мл. серж. Шацький.

В I-му взводі ком. "отделения" є: Іванов, Шацький, Петренко;

В II-му – Кірш, Беруков, Када; в III-му – Судьбінов, Лабженідзе і Прокопов.

При кінці місяця лютого 1948 р. зі школи приїхало ще чотирьох нових сержантів, але прізвищ їх не пригадую. В м. січні 1948 р. ще був старший сержант Козлов – начальник радіостанції. Але він побився в райцентрі Бірки Великі з бійцем залізнодорожних військ МВД і за це його судили. В м. Підволочиськах відбувся показовий суд, на якому були присутні бійці всіх трьох взводів. Козлова засудили на три роки тюрми.

В роті є також створене "отделение тыла". В склад цього "отделения" входять: візник, кухар, собаковод та кладовщик. Рота має до розпорядимості одну собаку (раніше було дві). Однак ця собака є стара і по слідах не піде більше, як 300 м.

Рота рівнож в своєму розпорядженні має радіостанцію, якою зв'язується з батальйоном.

Озброєння нашої роти таке: 9-ть кулеметів Дехтярова (в с. Дичкові є 6-ть кулеметів), на "отделение" 1-2 СВТ, 4-6 автоматів, а решта короткі кріси з штиками (карабінки). В батальйоні є також роти озброєні тільки в автомати.

В роті всі бійці, переважно, від 1921 – 1927 р. народження. З внутрішніх військ МВД демобілізували тільки до 1920 р. народження.

В роті є понад 50% комсомольців, а також кандидатів в партію. Я вступив до комсомолу ще в 1945 р. В складі роти є: два українці, два узбеки, один грузин, один чуваш, а решта руські, між якими багато уродженців м. Москви.

Боець гарнізону на один день одержує такі харчі: хліба – літом 800 грамів, зимою – 900 гр., м'яса 150 гр. (крім цього 100 гр. риби), а до цього крупи і 37 гр. цукру.

Гарнізон цей стоїть в с. Дичкові тому, що бійці в райцентрі дуже пили та гуляли й не можна було вдержати дисципліни. А до цього партійні працівники району дуже велику увагу звертали на поведінку бійців. В селі це все було за очима партійців.

Кожного дня о/у РО МГБ використовують гарнізон до облав та засідок. В будь-який час приходить о/у (або бійці виходять на означене місце), та забирає відповідну кількість бійців на операції. Бійцями командує командир даної частини, а приказує о/у.

Я, майже постійно, працював шевцем і направляв командирам та бійцям чоботи. Деколи мене брали на облави та засідки. Був я на облаві з нач. РО МГБ Паськом в таких селах: Стегніківці [Стегниківці], Байківці та Кіп'ячка [Кип'ячка] .

Два рази в тиждень спецінструктори з полку і батальйону, а також командир роти мали виклади в справі дисципліни, повнення гарнізонної служби, як переводити облаву, на що звертати увагу при облавах, як шукати криївок в лісі, в полі та в селі.

Крім того, раз в тиждень були політично-виховні заняття.

При облавах в селі головну увагу казали звертати на свіжу землю, різні діри під яслами в стайні та на всі місця, де стоять якісь предмети (прим.: кошик, пачка, мішок). На подвір'ї і в лісі звертати увагу на кущі та пні, в полі дивитися біля меж (до цього давали план знайденої криївки в Збаразькому районі).

Засідками керує та вибирає місце о/у. Йдучи на засідку чи облаву, о/у висилає двох бійців, а щойно за ними йдуть решта.

В місяці січні інструктовано бійців, щоби були обережними між цивільним населенням, бо багато “бандитів” ходить вдень, між цивільними людьми.

Про “бандьорів” думають бійці, що це люди, які бояться арештування і тому скриваються. Думають, що їх майже немає, а то все, що діється по селах, роблять селяни, під маскою українських повстанців. Листівки, що їх українські повстанці розповсюджують по селах, бійці читають. Бійці знають, що таке УПА, ОУН і хто такий

Бандера. Знають, що Бандера за польської та німецької окупації був арештований і що бореться за Самостійну Україну.

В гарнізоні немає сильної дисципліни. Бійці дуже часто запиваються і тоді від них втікає все начальство. Для прикладу наведу такий факт: В листопаді 1947 р., в час свят Жовтневої Революції, всі бійці охороняли райцентр та села району. Для бійців гарнізону свято влаштовано аж 10 листопада. Свято відбувалося в райцентрі. Всім бійцям видано по 200 гр. горілки та закуску. Однак бійці мали ще свою горілку й так попились, що всіх на підводах відвезено до с. Дичкова. Під час забави кількох п'яних бійців почали робити різні бешкети. О/у РО МГБ Коновалов і Бочкаров намагалися бійців усмирити. Тоді бійці почали бити МГБ-істів і партійних та при тому кричали: "Мудаки, ноги нам ловити, водите ніччю і днем за бандитами. Не має більших бандитів, як ви." О/у Коновалов, виводячи з цієї суматохи свою жінку, сказав: "От чекісти, що вони роблять." В цей час боєць Козак дошкою вдарив жінку Коновалова по голові так, що вона впала на коридор. Коновалов виняв пістоль і почав гонитися за бійцями. Тоді мл. сержант Барібін вдарив Коновалова києм по руці і пістоль впав у болото. Пістоль знайдено щойно вранці.

Бійців дуже часто переносять з роти в роту. Котрі бійці не підпорядковуються наказам і сильно пиячать, перекидають в піхоту ЧА. За час мого перебування в тому гарнізоні (від червня 1947 р.), з роти в піхоту відправлено двох бійців: Жулева, що на кожному кроці лаяв командирів і ще одного, прізвища якого не пригадую.

Бійці сильно здеморалізовані. Про ніщо не думають, лише про горілку і жінку та щоб скоро вернути додому. Прикладом для цього може послужити те, що я сам, без дозволу командира і без зброї, пішов вечером до учительок. В учительок сидів до другої години ночі, аж прийшли "бандьори" і забрали мене з собою.

Постій, дня 10.3.1948 р.

51/а.

* * *

Протокол допиту Марії Семенівної Вівсяної

Р – 31

Справа ч.: ...5/48

Вівсяна Марія Степанівна [Семенівна]

С/о РО МГБ – Ліпа.

Бірки Великі, дня 16.3.1948 р.

Протокол допиту.

Вівсяна Марія Семенівна, нар. в місяці вересні 1926 р. в с. Чернелеві Руському, Великобірківського р-ну, Тернопільської області, українка, освіта – 3 кл. народної школи, робітниця, незаміжня. Секретар первинної комсомольської організації від січня 1948 р. С/о РО МГБ по пс. Ліпа від місяця липня 1945 р.

Вже в другому році життя залишилась я без родичів; мати померла, а батько виїхав на заробітки до Франції. Вдома залишився також брат Володимир, нар. 1922 р. Ми з братом жили при бабці Шаган Марті. Відтак брата взяв до себе наш родич з с. Смиковець, Великобірківського р-ну, а я даліше залишилась при бабці.

В 7-му році життя пішла вчитися до школи. В 1936 р. закінчила 3 кл. народної школи. В тому ж році перейшла жити до тітечної сестри Шелепки Анни з с. Жуково, Великобірківського р-ну, бавила її діти. В неї була два роки й вернулась знова до бабці.

З приходом більшовиків в 1939 р. ми з бабцею одержали корову й 0,57 г. поміщицької землі. Це дали нам більшовики. В 1940 р. бабця померла, а я перейшла жити до свого вуйка Машталір Леона Івановича (поляк). Разом з його родиною ходила до роботи в радгосп, там молотили збіжжя, копали буряки і т.п.

В час німецької окупації даліше жила при вуйкові. Як тільки прийшли німці, поле й корову, що одержала від більшовиків, від мене забрали. Мене хотіли забрати на роботу до Німеччини, але я не поїхала й записалась до роботи на фільварку. На роботу ходила постійно.

При відступі ЧА в 1941 р. в моєї сусідки Хабзи Анни залишився якийсь червоноармієць. Він скоріше в селі не був. Називався Білянський Олекса (або Білецький Олекса), походив з СУЗ, говорив чистою українською мовою, низького росту, грубий, брунет, зачіска догори, очі сині, ніс малий – рівний, обличчя округле. Він дуже часто приходив до нас, до вуйка. Оба з вуйком грали в шахи, карти і забавлялися. Часто говорив зі мною. Обіцяв, що буде на мені женитися і використовував мене як жінку. До вуйка часто висловлювався, що німці тут не будуть, а більшовики повернуть назад.

Він дуже часто ходив до села Охримівець, Збаразького р-ну. Там були також червоноармійці, що залишилися при відступі ЧА. Працювали на господарствах.

Ще в 1942 р. (дня і місяця не пригадую собі) прийшов до мене Олекса. Він сказав, щоб діставати для нього газети, що в той час редагувалися. Говорив, що йому ці газети є потрібні, бо він подає їх далі. Того самого дня сказав мені, що він залишився тут як розвідчик в німецькому тилу. Називав себе “шпiон-розвідчик”. Що означає слово “шпiон”, я до сьогодні не знаю.

“Нас – говорив Олекса, – залишилось тут більше, що ведемо розвідку в німецькому тилу. Мої товариші в с. Охримівцях є також розвід[ники]. Ми подаємо розвідку в наш штаб. Червона Армія прийде знова сюди [і ти] не раз, може, будеш нам допомагати. Як прийдуть наші, ми обоє поберемось і будемо щасливі. Тепер ти нікому не говори про те, що я тобі сказав.”

Це все, що він говорив, я не дуже розуміла, але знала, що про те нікому не смію говорити, бо це було б зле для нього, а тимсамим він залишив би мене.

До Олекси часто заходив Франко (червоноармієць, що залишився при відступі ЧА в 1941 р.). Він перебував в селі Жуково, Великобiрківського р-ну. З ним Олекса часто про щось говорив і він забирав від Олекси газети. Франко зараз даліше перебуває в с. Жуково і є зятем в гр. Гужалечки. Там працює в колгоспі.

В 1942 р. німці забирали всіх залишених червоноармійців до роботи в Німеччину. Товаришів Олекси з с. Охримівець хотіли забрати також. Тоді вони почали скриватися від німців. Було їх чотири. Кликали себе – Міша, Саша, Гріша (як кликали четвертого, забула). Крилися вони в с. Зарудя [Заруддя], Збаразького р-ну. Всі чотири перебували в одного господаря. Господар цей був поляк. Мешкав около 150 м від костела, в долину. (Опис цього господарства: попри господарство є дорога, хата стоїть бічною стіною до дороги, стодола паралельно з дорогою, за хатою, разом з стоделю є стайні. На подвір'ю є також

мутований шпихлір). В хаті тій жив господар з жінкою, бабця та дві дівчині (дочки господаря). (Опис господаря: низький, сивий заріст, сивасте волосся, маленькі вусики).

Осінню 1943 р. прийшов до мене Олекса та сказав, щоб я наготовила харчів (хліба, м'яса, яєць і т.п.). Ці харчі забрати в кошик. Як він прийде, я піду з ним. Того самого дня прийшов до мене Олекса з Франком. Олекса сказав забрати харчі в кошик і йти в напрямі с. Зарудя, а вони будуть йти за мною. Я так зробила. В с. Зарудю, зайшла разом з Олексою і Франком, до вище згаданого господаря. Там бачила тих чотирьох підпільників. Найстаршим з них був Саша. Він говорив про щось з Олексою. Я залишила харчі й відійшла додому.

Зараз другого дня я пішла на роботу до фільварку. Там придержалась до ночі. Ніччю вертала й подорозі стрінула Свистуна Мирослава з с. Чернилова Руського (за польської окупації ходив по селах, а за німецької окупації (говорили люди) був більшовицьким розвідником). Він [часто стрі]чався з Олексою. Я його не боялася, бо думала, що він є [розвідник] і сказала йому про те, що попереднього дня носила їсти більшовицьким партизанам. Він на це не відповів нічого, а сказав ні[кому про це не говорити]. На цьому ми закінчили говорити, я пішла в село, а він залишився на полях.

Зимую 1943 р. я знова носила харчі для тих сам[их підпільників]. Той раз зі мною йшов тільки Олекса. Брав мене з собою тому, що йому нести кошик з харчами було б підозріло.

Около 4.3.1944 р., вечером, до дому мого вуйка Машталір Леона, де жила я, прийшов Олекса ще з чотирма вище згаданими. З собою вони принесли шкіру на чоботи. Цю шкіру залишили в хаті, а самі пішли до сусіда Козловського Томка й там заквартирували на стриху в соломі, без відома господаря. Ранком я носила їм їсти. Про те, що вони там квартирують, сказав мені Олекса. Їсти носила у ведрі й подала так, що не бачив Козловський. Другого дня носив їсти для них вуйко.

Дня 7.3.1944 р., досвітком, до села прийшли більшовики. Ці чотири вилізли з соломі, прийшли до нас до хати, в хаті помилися і пішли в село. Там скотактувалися з більшовиками й кудись відійшли. Шкіру, що принесли з собою, залишили в нас.

Олекса був ще в селі около тижня, а відтак відійшов до району. З району кудись від'їхав. (Зараз Олекса працює в Чорткові при РО МГБ, або РО МВД. Літом 1946 р. я стрічалась з ним на дорозі між с. Чернелів Руський – Ступки, Великобірківського р-ну. Говорив, що йому зараз добре живеться, працює в Чорткові, а приїхав в гості до

Франка. Розпитував мене, [як] мені живеться і т. п. З ним говорила около 15-ть хвилин.).

В червні 1944 р. мене забрали на роботу на аеродром під Тернополем. Пізніше забрали мене до м. Сатанова і там, разом з іншими людьми, копала окопи. В Сатанові була три тижні й втекла додому.

Як тільки повернула від копання окопів, голова сільради Шампанюк Анна (полька, явний більшовицький донощик та вислужник. В жовтні 1945 р. її застрілили повстанці) призначила мене поштаркою в с. Чернилеві Руському. Кожного дня я ходила на пошту до району й приносила до села листи. За цю роботу платили мені по 220 крб. місячно.

В той час працювала я також десятником в сільраді. Осінню 1944 р. ходила по селі й збирала контінгент збіжжя. В час збирання контінгенту робила ревізії по господарствах та шукала за збіжжям. Після того, люди в селі кричали, що я їх грабую.

В квітні 1945 р. я з вуйком посварилася й жила сама. В той час товаришувала з Грубою Теклею, що була комсомолкою. Вона радила мені, щоб я також вступила в члени комсомольської організації.

Вполовині 1945 р. мене покликала голова сільради Шампанюк Анна. Пропонувала вступити в ряди комсомолу. Якщо вступлю, вона дасть мені один морг поля, засіяного пшеницею. Обіцяла, що як внесу заяву до комсомолу, то пшеницю можтиму забрати собі додому й не давати контінгенту. (Тоді [було] багато засіяної землі, яку залишили поляки, що виїхали в Польщу). Я погодилась на це.

Около тиждень пізніше до села приїхав І-ий секретар РК КП(б)У Ткач Степан Йосипович та голова райвиконкому Вариченко. Вони скликали селян на збори. Після зборів пішли на обід до голови сільради. Голова сільради покликала мене також. Після обіду я, разом з Ткачем та Вариченком, поїхала до району Бірки Великі. Ткач сказав мені, де поміщається РК ЛКСМУ і я пішла туди. Зайшла до канцелярії секрктаря РК ЛКСМУ Тітуса (високого росту, стрункий, блондин, сиві очі, обличчя худе, не згинає в коліні правої ноги, літ около 35). Йому сказала, що прийшла від Ткач й хочу вступити в ряди комсомолу. В канцелярії була також ІІ-ий секретар Парафінік Ольга (середнього росту, струнка, шатинка, обличчя худе, з ластовинням, літ около 26, зараз працює інструктором Великобірківського РК КП(б)У). На її пропозицію я написала свою біографію. Автобіографію подала таку саму, як і вам. В біографії не згадала про подію, зв'язану з Олексою – це забула. Під автобіографією я підписалася й подала її Тітусові. Він прочитав її, а

відтак написав заяву про вступ до комсомолу. Заява була, приблизно такого змісту:

З а я в а

Прошу прийняти мене в ряди ЛКСМУ. Наложені на мене обов'язки буду виконувати совісно й чесно. Прошу бюро комсомолу моему прохання не відмовити й затвердити.

Після написання Тітус прочитав мені заяву та запитав чи буду виконувати обов'язки. Я потвердила. На заяві Тітус не казав підписуватись. Заяву дочепив до моєї біографії, на якій був мій підпис. Після того Тітус сказав, що можу відійти, а за тиждень зголоситися знов по комсомольський білет. Я відійшла. По тижневі пішла до РК ЛКСМУ по комсомольський білет. Білет вже був готовий і Тітус дав мені його. Говорив, що білету не смію загубити і нікому давати. За такі проступки засуджують. Радив, щоб білету нікому не показувати. За білет заплатила 8,20 крб. З комсомольським білетом вернула до села, зголосилася до секретаря комсомольської організації в с. Чернилові Руськім – Шелепки Петра Андрійовича. Від того часу діставала від нього завдання. Завдання виконувала такі, як і всі комсомольці.

З а в в а г а 678.

Які є завдання кожного комсомольця, вміщую на кінці протоколу.

Вкортці голова сільради призначив мене завідуючим клубу в с. Черниліві Р.[уськім.] Я упорядкувала приміщення й працювала там до сьогоднішнього дня.

Будучи комсомолкою, товаришувала з Грубою Теклею, а також дочкою голови сільради – Шампанюк Юлією, що була рівнож комсомолкою.

Дня 1.7.1945 р. більшовики відкрили криївку, що була на полях, біля с. Чернилева Р.[уського.] В ній були повстанці. Криївку всипала голова сільради Шампанюк Анна. Про це я довідалась від її дочки Шампанюк Юлії. Про цей випадок Шампанюк Юлія оповідала мені так:

В місяці червні вона працювала на полі, недалеко криївки. В той час завважила, як з криївки виходив один повстанець. Вдома про це матері не сказала, бо боялася, щоб мати не всипала криївки. В криївці тій сидів її наречений Чубко Володимир. Відтак таки сказала матері. Мати пішла до Бірок Великих і зголосила це в РО НКВД. Зараз другого дня приїхали більшовики й знайшли цю криївку. В тій криївці згинув Синиця Дем'ян Миколаєвич, а ранених (непритомних) – Чубко

Володимира та Синицю Теодора більшовики забрали живими. Всі три підпільники походили з с. Чернилева Р.[уського.]

Дня 3.7.1945 р. до села приїхав о/у РО НКВД Крилов (низького росту, brunet, ясні сиві очі, на обличчі худий) ще з кількома бійцями. Він приїхав ліквідувати господарство Хабзи Анни, що була родичкою Синиці Дем'яна. Вона належала до мого десятку і я пішла до неї. Зайшла до хати. В хаті застала Крилова, кілька бійців та Конотопську Михайлину (зараз працює в райошадкасі в Бірках Великих, є кандидатом в члени ВКП(б) від 1947 р.). Крилов запитував, чи все сконфісковане майно належить до Хабзи Анни. Конотопська Михайлина відповіла, що теля, яке є записане, не є власністю Хабзи Анни, а її. Я це чула і заперечила. В хаті зі мною Крилов не говорив. По кількох хвилинах Крилов наказав всім бійцям йти до будинків і робити ревізії. З бійцями вийшла також Конотопська Михайлина, а я з Криловим йшла на самому кінці. На подвір'ю Крилов мене задержав і сказав до мене так: "Вівсяна, я бачу, що ти щира для нас, ти будеш нашим робітником. За два дні прийдеш до Бірок Великих в РО НКГБ, до канцелярії нач. РО НКГБ Паська." Я погодилася. Крім того питав, чи не знаю де заховала речі Хабза Анна. Цього я не знала. Крилов знав мене особисто. Він нераз стрічав мене в селі, а також бачив на комсомольський зборах в Бірках Великих. Збори ці були при кінці червня. На зборах Крилов мав лекцію про виховання молоді. При від'їзді Крилов дав мені ключі від будинків Хабзи Анни та наказував стерегти, щоб що-небудь не пропало.

Два дні пізніше знова приїхав Крилов, забирати сконфісковані речі. Він прислав до мене дижурного і цей сказав, що Крилов мене покликає та жде на мене в Хабзи Анни. Я пішла туди, дала йому ключі й він післав мене до голови сільради, щоб вона прислала робітників, бо він буде забирати бараболі. Наказав також, щоб десь замовити обід для нього та бійців. Це я виконала й пішла знова до нього. Після обіду ми знов стрінулись, він дав мені ключі та сказав, щоб за два дні зголоситися до Бірок Великих там, де він мені вже говорив. (В попередньо зазначений день я до Бірок В.[еликих] не ходила, бо приїхав Крилов).

Дня 7.7.1945 р. я пішла до Бірок Великих і зайшла до нач. РО НКГБ Паська. В канцелярії застала Паська (високий, стрункий, блондин, зачіска набік, ніс довгий, рівний, обличчя овальне, бліде, літ около 30), Крилова та Андріянова (з РО НКВД). Як я прийшла до кімнати, Андріянов вийшов. Ми привиталися і Пасько запитав мене про прізвище. Тоді Крилов сказав йому, що "це та сама, про яку я вам говорив". Крім того, я сказала своє прізвище та з якого села. Пасько

попросив мене сідати. Я сіла на кріслі коло стола, напроти Паська, а Крилов сидів збоку і щось писав. Наша розмова з Паськом виглядала, приблизно, так:

- Чи погоджуєтесь співпрацювати з органами РО НКГБ?
- Не знаю яка буде робота, але, як не трудна, то погоджуюся.
- Як робити, ми навчимо, а не схочеш робити, то заставим.

Я нічого більше не говорила, а він взяв картку паперу й написав на ньому заяву, яка була приблизно такого змісту:

ЗАЯВА

Я, Вівсяна Марія Семенівна добровільно зобов'язуюсь співпрацювати з органами РО НКГБ. Всі наложені на мене обов'язки буду виконувати.

Після написання заяви, він прочитав її мені, а відтак сказав підписатись. Я підписалась, він взяв від мене заяву і також на ній підписався та прибив печатку. Після підписання заяви говорив:

В селі треба висліджувати де перебувають українсько-німецькі націоналісти. Вони своїми бандитськими вчинками шкодять українському народові. Ти мусиш довідуватись де вони заходять, куди ходять, де перебувають та хто їм допомагає. Також треба доносити про те, що між собою говорять люди і як хто ставиться до радянської влади. Якщо тобі прийдеться писати доноси, то будеш підписувати їх кличкою Ліпа. Якщо б доноси твої були підписані правдивим прізвищем, то це могло б тебе розконспірувати, бо хто-небудь міг би завважити його в наших документах. Все, що розвідаєш, будеш подавати мені. Мене все можна буде застати в канцелярії. Якщо б мене не було, то донос можеш подати Крилову, або розказати, а він запише це. Якщо б не було мене й Крилова, то можеш зайти до моєї другої канцелярії, що є за селом Бірками Великими, під цвинтарем. Про те, що з нами співпрацюєш, нікому не розказуй.

З а в в а г а 678:

Під цвинтарем (за с. Бірки Великі) є приватна квартира нач. РО МГБ Паська.

– Сьогодні даю тобі такі завдання, а саме: я тобі дам картку до Хабзи Емілії в с. Черниліві Р.[уськім.], що скривається перед нами. В селі Черниліві Р.[уськім.] ти відшукаєш її і скажеш, що ця картка є з пошти. Вона має зайти на пошту, бо там повинен бути для неї пакунок. Крім того, десь постарайся знімки Хабзи Еміл[ії] й принесеш її до

мене. Завдання ці треба виконати якнайскоріше. Як виконаєш завдання, прийдеш до мене.

Я взяла цю картку до Хабзи Емілі, попрощалася з ними обома й відійшла.

Ще того самого дня я зайшла до секретарки сільради в с. Чернилеві Р.[уськім.] – Синиці Євгенії. Її запитала, чи не знає вона, де перебуває Хабза Емілія, бо я маю для неї картку з пошти, щоб вона зголосилася по пакунок. Секретарка сказала, що Емілія перебуває в Козуба Івана в с. Чернилеві Р.[уськім]. Зараз я пішла до Козуба Івана і застала Емілію в хаті. Її подала картку та сказала, що ця картка є з пошти з Бірок Великих, бо для неї на пошті є пакунок, який вона має забрати. Вона цю картку прочитала й відповіла мені, що на пошту не піде, бо ця картка з РО НКВД. Більше з нею я нічого не говорила, а пішла додому.

Около 10.7.1945 р. до мене прийшов [заст.] се[крета]ря Ярема Володимир. Ми обоє випили горілки й говорили на загальні теми. Вміжчасі йому вис[у]нувся з кишені портфель і впав на землю. Я підняла його та просила Володимира, щоб дозволив мені заглянути, що він має в портфелі. Він дозволив. В портфелю я побачила знімку Хабзи Емілії та просила, щоб він цю знімку мені подарив. Він дозволив взяти.

Дня 11.7.1945 р. я йшла зі звітами з клубу до райвідділу культосвітніх установ. З собою взяла рівнож знімку Хабзи Емілії. Звіти занесла, відтак пішла до канцелярії нач. РО НКГБ Паська. В канцелярії застала його й Крилова. Вони оба щось писали. Ми привиталися, Пасько попросив мене сідати та запитав, що нового в селі. Я відповіла – нічого. По такій моїй відповіді він запитав, як виконала попередні завдання. Я дала йому знімку Хабзи Емілії та сказала, що її відшукала в с. Чернилеві Руському в Козуба Івана. Про те, що вона там є, сказала мені секретарка сільради Синиця Євгенія. Як я пішла до Козуба, застала Емілію в хаті. Її дала картку й сказала, щоб вона пішла на пошту по пакунок для неї. Вона картку прочитала й відповіла, що на пошту не піде, бо це напевно картка з НКВД.

– Де вона зараз є? – дальше питав Пасько.

– Де вона зараз є – не знаю, а тоді була в Козуба Івана.

– А де зараз перебувають підпільниці: Синиця Марія, Синиця Анна й Синиця Катерина?

– Вони перебувають в с. Чернилеві Руському. Криються в різних людей. Часто заходять до своїх домів.

Це все, що я говорила, Пасько записував. Закінчивши писати, підійшов до шафи й забрав звітам знімки. Ці знімки були гуртові (хор, самоосвітній гурток) з с. Чернилева Р.[уського] та Смиковець.

На знімках пізнала я всіх людей з Чернилова Р.[уського], а з Смиковець не знала нікого.

– Хто з тих людей, що є на знімках, належав до ОУН? – питає Пасько.

– З Смиковець не знаю нікого, а з Чернилева Р.[уського] до ОУН належать такі:

Синиця Степан Андрійович – провідник (згинув в бою з більшовиками на хуторах Ангелівка, Великобірківського р-ну);

Синиця Володимир Михайлович (був в ЧА, зараз демобілізований, інвалід, живе в с. Черниліві Р.[узьким]);

Синиця Євген Михайлович (був в ЧА, демобілізований, працює шофером в Тернополі);

Шелепко Юліан Антонович (пішов до ЧА і пропав без вісті);

Шелепко Петро Андрійович (був в ЧА, ранений – демобілізований в 1944 р., з ЧА повернув комсомольцем, працював секретарем первинної комсомольської організації в с. Черниліві Р.[узьким] від 1944-1946 рр.);

Пасека Михайло (був в ЧА, повернув на відпустку в 1944 р. і пішов в підпілля);

Дячун Степан Андрійович (виїхав з німцями); (Я подала йому тільки прізвища, про місце перебування тих людей не питає).

Провідницею ОУН в с. Черниліві Р.[узьким.] була Синиця Ольга (в 1944 р. скривалася перед більшовиками, зараз живе легально й вийшла заміж за Тлумацького Павла в с. Черниліві Р.[узьким]);

Кунько Антонія (зараз живе в с. Ступках, Великобірківського р-ну, вийшла заміж за переселенця Братусь Івана, що працює в райземвідділі);

Синиця Євгенія (працювала секретарем сільради від 1944-1946 рр. В с. Черниліві Р.[узьким], в 1947 р вийшла заміж за переселенця Братусь Степана, що був головою сільради в с. Ступках, зараз живе в с. Черниліві Р.[узьким]);

Чубко Анна Демківна (працює десятником в сільраді Чернилів Р[уський.]);

Самбор Дарія (працює бухгалтером у Великобірківській райбазі і живе в с. Черниліві Р.[узьким]);

Самбор Емілія (працює десятником в сільраді Чернилів Р.[уський]);

Чубко Анна Павлівна (була десятником в сільраді Чернилів Р.[уський], а зараз вчиться в 10-му кл. СШ).

Я подала йому тих людей, він записав і про них більше не розпитував нічого.

– Хто брав участь в проголошенні самостійності в с. Черниліві Р.[уьскім]?

– Свято самостійності організовував Синиця Степан Андрійович, а самостійність проголошував Дячун Андрій (зараз мешкає в с. Черниліві Р.[уьскім]). Це моє зізнання Пасько записав, підписав кличкою Ліпа й заховав. Відтак говорив, що я повинна все точно доносити про “бандитів” та їхні с[і]м’ї, бо вони перешкаджають в роботі й діють проти українського народу. Завдання наказував виконувати солідно, як приклад давав мені підпільну боротьбу Леніна – Сталіна.

При відході дав мені завдання відшукати тих жінок, що скриваються та подати їхні квартири. Спеціально звертав увагу, щоб відшукати Хабзу Емілію. Емілію відшукати до двох днів, бо до мене прийде за два дні Крилов і я повинна йому сказати де вона є.

Той раз в Паська я була около години. Приобіцяла, що завдання виконаю, попрощалася з ними та відійшла.

За два дні, вечером, до мого дому зайшов Крилов ще з двома бійцями. Йому я сказала, що в селі Хабзи Емілії нема. Вона може бути на хуторах Ангелівка, або на присі[л]ку Замчисько (біля Чернилева Р.[уьского]). На Замчиську вона може бути в свого вуйка Цепляка Йосифа. Дала Крилову повечеряти й він відійшов. Чи був на Замчиську, не знаю. Тої самої ночі, надранком, знов прийшов до мене, збудив мене та сказав, що Хабзи Емілії не знайшов. При відході Крилов сказав мені, що до села Чернилева Р.[уьского] буде приходити о/у РО НКГБ Коченєв. Йому про мене скажуть, і він мене буде розпитувати, що діється в селі. Я повинна йому про все розказувати. Як розвідаю щось важніше, то можу зайти до канцелярії нач. РО НКГБ Паська.

Дня 20.7.1945 р. я пішла на косомольські збори в с. Черниліві Р.[уьскім]. Секретар комсомолу Шелепко Петро наказав всім комсомольцям їхати до Шляхтинського ліса по дрова для школи. Другого дня, досвітком, ми виїхали. Вечером вернули до села. В селі довідалась я, що ніччю з 20/21.7.1945 р. хтось розкинув листівки на присілку Човганщина біля Чернилева Р.[уьского.] Другого дня до мене прийшла Шампанюк Юлія і принесла з собою листівки. Ці листівки були писані рукою. В листівках зазначувалось, хто вступить до комсомолу – його розстріляють. Ще того самого дня ми обі з Шампанюк Юлією ходили до Бірок Великих і носили ці листівки. З листівками заходили до секретаря РК КП(б)У Ткача. Ткач відіслав нас до нач. РО НКГБ Паська. Обі ми зайшли до канцелярії Паська і застали його там. Пасько запитав чого ми прийшли. Юлія витягнула листівки і сказала, що ми обі принесли листівки, які хтось розкинув в селі.

Пасько листівки забрав і запитав хто їх розкинув. Ми цього не знали. Тоді я звернулась до Паська, щоб він прислав до с. Чернилева Р.[уського] гарнізон, щоб “охороняти село перед бандитами”. Пасько відповів, що гарнізону до села не пришле, а нам треба дослідити де перебувають ті, що розкидають листівки, і донести йому. Більше про ніщо ми не говорили і відійшли. Зі мною Пасько не говорив нічого.

Десь около три тижні після останньої стрічі з Паськом я була в сільраді. До сільради прийшов о/у РО НКГБ Коченєв. Він відкликав мене до другої кімнати, де не було нікого, й розпитував про село. Що тоді я йому розказувала – не пригадую собі. Як відходив, дав завдання ходити з головою сільради та десятниками за контінгентом і при цьому прислухуватись, що говорять люди про радвладу і як ставляться до неї.

Контінгент в селі я ходила збирати, одначе не розвідала нічого, бо всюди мене боялись тому, що я була комсомолкою.

З Коченєвим я стрічалася часто. Стрічала його в селі, або в сільраді, До мене додому він не заходив. В селі не було нічого цікавого і я нічого в той час йому не доносила.

В місяці вересні 1945 р. я знала де перебуває Синиця Марія (жінка підпільника Синиці Мирослава з с. Чернилева Р.). Хат, що вона в них перебувала, я не всипала. Причиною цього було те, що я боялася, як більшовики зловлять її, Синиця прийде і застрілить мене.

В тому ж місяці більшовики робили облаву на село. Другого дня по облаві я переходила попри хату Кузя Юстина в с. Черниліві Р.[уським.]. Він покликав мене до хати. В хаті я застала Чубка Дмитра. По хвилині Чубко Дмитро вийшов, а Кузь сказав до мене так: “Слухай Вівсяна, більшовики роблять облаву і можуть зловити Синицю Марію. Як не буде її, то й не треба нас. Славко Синиця є, бо Чубко Юліян говорив мені, що бачив Славка, як він переходив через Чернилівські поля”. Тим Кузь хотів мені сказати, щоб я не всипала квартири Синиці Марії, бо Славко Синиця прийде і постріляє нас обох. Про Кузя Юстина й про мене люди в селі говорили, що ми доносимо більшовикам.

Дня 14.10.1945 р. в селі застрілив хтось голову сільради Шампанюк Анну. Я догадувалася, що її застрілили повстанці, одначе точно не знала. Другого дня після того до села приїжджали більшовики. В селі робили вони ревізії й розпитували людей хто вбив Шампанюк Анну. До мене приходив Коченєв і питав, що я знаю про цей випадок. Я нічого не знала.

Від того дня я почала скриватися перед українськими повстанцями. Боялася, щоб мене не стрінула така доля, як Шампанюк Анну, бо повстанцям могли люди розказати про мою поведінку в селі. Після

смерті Шампанюк Анни всі комсомольці нічого не робили. Я також нічого не робила. В тому місяці не було ні одних комсомольських зборів.

В місяці листопаді 1945 р. (дня не пригадую) я йшла до села Жуково. Коло сільради стрінула о/у РО НКГБ Коченєва та ще якого[сь] НКГБ-іста. Коченєв покликав мене до сільради. В сільраді в той час не було нікого. Тут Коченєв повідомив мене, що він з цього терену відходить, але на його місце залишається о/у РО НКГБ Арзютов (вказав на цього НКГБ-іста). Після того звернувся він до Арзютова, представив мене йому та сказав до нього, що я буду йому доносити. Арзютов звернувся до мене, щоб вичислити йому родини, які скриваються в с. Чернилів Р.[уськім] та подати де вони перебувають. Йому я вичислила родини і сказала, що вони перебувають в селі. Квартир не знала. Може [ще] про щось говорив Арзютов, зараз не пригадую собі.

Від місяця грудня 1945 р. по лютий 1946 р. не відбулись в селі жодні події. Доносити не було про що. В селі скривалася Синиця Марія. Її я боялася сипати. Люди перед мною нічого не говорили, бо орієнтувались, що я доношу на НКГБ. Повстанців не бачила і про них ніхто в селі не говорив. В той час велась підготовка до виборів у Верховну Раду СРСР. Я проводила в селі збори і роз'яснювала на них положення про вибори. Підготувляла приміщення, де мало відбутись голосування та готовила виборчу урну.

Вміжчасі в сільраді часто стрічалася з Арзютовим. Він, майже кожного дня, був в селі. До мене додому не заходив ніколи. На принагідних стрічах Арзютов звертав мені увагу, щоби ровідувати поміж населенням, чи всі люди підуть до виборів і, може, люди будуть щось говорити про повстанців, чи заду[му]ють вони робити щось в день виборів. Я впевняла його, що населення до виборів піде, бо боїться репресій зі сторони більшовиків. Що задумують зробити повстанці в день виборів, довідатись мені було тяжко.

З РК ЛКСМУ всі комсомольці дістали доручення, щоб вести агітаційну роботу між населенням. Добиватись того, щоб голосування в селі пройшло в 100%. Мене назначили членом виборчої комісії. На час виборів в селі була зорганізована станиця "істребків", а також часто приходили бійці з гарнізону військ НКВД, що квартирував в селі Жуково.

Дня 9.2.1946 р. в годині 3-ій, я з Яремою Володимиром йшла до будинку, де мало відбутись голосування. Перед приміщенням, на стовпі, я завважила якусь картку, що була свіжо наліплена. Картку цю відчепила й принесла до будинку. Там був Арзютов і ще кількох бійців з військ НКВД. В приміщенні я цю картку прочитала. Це була листівка, яку наліпили повстанці. В листівці, між іншим, зазначувалось, щоб населення не йшло до виборів, а бойкотувало їх. Листівку я подала

Арзютову. Він прочитав її та сховав. Розпитував де її взяла. Я розказала, що листівка була заліплена перед будинком, на стовпі. Арзютов дивувався, що вони всі цілу ніч сиділи в будинку і цього не чули.

Вибори пройшли спокійно. Пополудні я пішла додому. Від вуйка довідалась, що тої самої ночі через село переходили якісь військові люди, що були одягнені в білих халатах. Їх бачив мій вуйко, як вони йшли в напрямі присілка Човганщини. Була певна, що то повстанці.

Другого дня на стрічі з Арзютовим зголосила йому про те й розказала, як довідалась.

Після виборів я дальше стрічалася з Арзютовим, як і попередньо, на принагідних стрічах. На стрічах розпитував про підпільників, чи не знаю де заходять, хто їм допомагає і т. п. Я не знала нічого, бо про них не могла нічого довідатись. Що більше говорив Арзютов на стрічах, не пригадую собі. Доносити в той час, не було про що.

В місяці серпні 1946 р. почалось збирання контінгенту. Я ходила збирати контінгент. При збиранні контінгенту шукала по господарствах за збіжжям. Які в той час були інструкції від РК ЛКСМУ, не пригадую собі. Так пройшло аж до сені 1946 р.

Осіnnю 1946 р. (дня не знаю) в Чубка Івана з с. Чернилів Р.[узькім] квартирували повстанці. Про це я довідалась на весіллі Самбор Теодора. Там був Кузь Юстин і Чубка Іван. По-п'яному Кузь Юстин сказав до Чубка Івана, що знає, що в цього квартирували повстанці. Кузь це говорив голосно і я почула.

Кілька днів пізніше в селі був Арзютов і я з ним стрінулась. Йому про це зголосила. Він розпитував, як довідалась про те, і я розказала. Через кілька днів більшовики робили в селі ревізію.

Около тижня після цієї ревізії стрінув мене Арзютов і дав мені таке завдання:

Часто заходити до товаришів Синиці Мирослава (підпільника), а саме до: Рихліцького Івана, Синиці Івана та Чубки Івана. З ними нав'язувати розмови. В розмовах висловлюватись проти більшовиків. Ці люди [могли] проговоритись що-небудь про підпільників та про Синицю Мирослава.

Я старалась це завдання виконати і в тій цілі нав'язала ближче знайомство з Чубкою Іваном. Він до мене заходив майже кожного вечора. Я була його коханкою (він має жінку). З Чубкою Іваном часто говорила про Синицю Мирослава. Висловлювалась, що він напевно є командиром між повстанцями. Чубко Іван говорив, що тут є "головніші" від Синиці Мирослава, а він їх слухає. Оповідав, що від того часу, як в нього квартирували повстанці, він Синиці Мирослава ще не бачив. Коли можуть прийти до села підпільники, він не знав і до

нього підпільники вже не заходили. Про те, що говорила з Чубком Іваном, зголошувала Арзютову. Арзютов це вислухував, а нових завдань не давав.

При кінці місяця грудня 1946 р. почалась підготовка до виборів у Верховну Раду УРСР. Робота моя перед тими виборами була подібна до роботи перед виборами в 1946 р. Якихось спеціальних доручень не діставала ні від Арзютова, ні від РК ЛКСМУ. У виборах до Верховної Ради УРСР брали участь всі селяни, бо боялися репресій зі сторони більшовиків. Як хто не піде до виборів, - говоорили більшовики – того засудимо й вивеземо в Сибір, бо він ворог народу.

Від початку 1947 р. по місяць липень цього ж року я про ніщо не донесла, бо нічого не знала. Від Арзютова завдань не одержувала жодних. В селі нічого не могла довідатись, бо мене люди боялися.

В місяці серпні 1947 р. я була над рікою в с. Чернилеві Р.[уськім.] Там купався Братусь Степан (переселенець). Він був розібраний. В нього на руці я завважила печатку, таку як мали німецькі вояки. Про те зголосила Арзютову. Невдовзі Братусь Степана приарештували й держали в районі кілька днів. По кількох днях звільнили.

Дня 27.9.47 р. до могого дому зайшов Арзютов та Коченєв. Я в той час була вдома. Тітка дала їм повечеряти й по вечері вони сказали, що будуть в мене квартирувати. Я приготувала одне ліжко для них, а на другому лягла сама з дочкою тітки. Ніччю, як дочка тітки заснула, Арзютов встав з ліжка й підійшов до мене. Запитав, що можу сказати про Пласконіс Дмитра з с.Чернилева Р. Про нього я не знала нічого. Арзютов дав мені завдання розвідати, як поводять себе в селі Пласконіс Дмитро та чи до нього заходять повстанці. (Пласконіс Дмитро втік в 1944 р., його зловили й знов відставили на фронт. Зараз демобілізований і займається спекуляцією). До сьогодні про нього я нічого не розвідала.

Дня 16.10.1947 р. я зайшла до Шелепки Петра в с. Чернилеві Р.[уськім.] Він направляв мені галоші. В нього застала Конотопську Михайлину з с. Чернилева Р.[уського] (кандидат в члени ВКП(б)). Вона закликала мене до себе додому і я пішла з нею. В хаті вона показала мені знимку підпільника Пасеки Михайла та сказала, що на засіданні РК КП(б)У доручили її принести знимку Пасеки Михайла. Радил[а]сь [в] мене чи цю знимку подати та запитувала чи не дали мені такого завдання на комсомольських зборах. Я відповіла їй, хай робить що хоче. Чи вона дала цю знимку, не знаю. Про те Арзютову я не зголосила, бо забула.

В місяці листопаді 1947 р. брала участь в підготовці до виборів у місцеві Ради депутатів трудящих. У виборчій компанії брала активну участь.

В місяці січні 1948 р. РК ЛКСМУ назначив мене секретарем первинної комсомольської організації в с. Черниліві Р.[уськім.] Як секретар комсомольської організації брала активну участь в організуванні колгоспу в с. Черниліві Р.[уськім.] До цієї роботи заставляла всіх комсомольців. Колгосп в селі зорганізовано. В час організації колгоспу більшовики проводили в селі велике арештування. Арештованих забирали до району. Як оповідали звільнені з тюрми, більшовики тортували їх в нелюдський спосіб. В селян, які не хотіли писатись до колгоспу, більшовики забирали все збіжжя. В тому я їм допомагала.

На початку місяця лютого 1948 р. Арзютов розпитував мене про Дячук Андрія та Вайду Миколу з присілка Замчиська. Розпитував де їхні сини. Я говорила, що їхні сини втекли з німцями.

Дня 24.3.1948 р.

678

Прилога до справи ч.: 5/48.

До комсомольської організації в с. Черниліві Р.[уськім] належать:

1. Ярема Володимир Степанович – заступник секретаря (зараз працює секретарем сільради в с. Черниліві Р.[уськім], завдання виконує солідно).
2. Шелепко Петро Андрійович (член комсомолу з 1944 р., від 1944-46 рр. був секретарем первинної комсомольської організації в с. Черниліві Р.[уськім]).
3. Галапун Степан Семенович (комсомолец з 1945 р., завдань солідно не виконував).

На присілку Човганщина до комсомольської організації належать:

1. Шампанюк Юлія Михайлівна – секретар (член комсомолу з 1945 р., явний агент РО МГБ).
2. Закоршм'яна Ірина Матвіївна – заступник секретаря (член комсомолу з 1946 р., завдання виконує солідно, за німецької дійсності була в Росії з своїм нареченим).
3. Груба Ольга Миколаївна (член комсомолу з 1945 р., вийшла заміж за переселенця Дорош Степана, на комсомольські збори ходить дуже рідко).

4. Шампанюк Франка Михайлівна (член комсомолу з 1946 р., вийшла заміж за Юрковського Володимира, сестра Шампанюк Юлії).

5. Юрковський Володимир Андрійович (член комсомолу з 1946 р., працює на залізній дорозі, завдань від комсомолу не виконував жодних).

6. Конотопський Богдан (член комсомолу з 1946 р., завдання виконує солідно, зараз працює бібліотекарем в сільській бібліотеці).

В РК ЛКСМУ працюють:

1. Гарасименко Володимир Андрійович – секретар РК ЛКСМУ (українець, походить з СУЗ, кандидат в члени ВКП(б), демобілізований з ЧА; низького росту, стрункий, блондин, очі сиві – темні, ніс тонкий, обличчя округле, літ около 25. Батько його працює завідуючим рай бази в с. Ступках, Великобірківського р-ну).

2. [Велз] Валентин – другий секретар РК ЛКСМУ (українець, говорив, що походить з м. Києва, демобілізований з ЧА, на пості другого секретаря працює від початку 1948 р. До того часу працював учителем в с. Жуково; високий, стрункий, brunet, зачіска догори, обличчя худе, очі чорні, ніс довгий, літ около 28).

3. Сесак Данило – інструктор РК ЛКСМУ (українець, переселенець з-за лінії Керзона, зараз мешкає в с. Жуково, на пості інструктора працює від початку 1947 р.; низького росту, brunet, зачіска догори, очі чорні, ніс малий, обличчя округле, літ 23).

4. Кушнір Сергій – інструктор РК ЛКСМУ (говорить по-російськи, походить з РСФСР, демобілізований з ЧА; середнього росту, стрункий, brunet, очі чорні, обличчя овальне. На обличчі має прищі й загоїни від них, не володіє лівою рукою, літ около 30).

5. Клавга Анна Степанівна – машиністка при РК ЛКСМУ (українка, нар. 1918 р., освіта 10 кл.СШ, заміжня, високого росту, струнка, brunетка, обличчя худе – овальне, очі сині. Зараз живе з інструктором РК ЛКСМУ Кушніром. Є дочкою 1-го секретаря РК КП(б)У Ткача).

6. Тимошук Варвара – зав. піонерським відділом при РК ЛКСМУ (українка, походить з Київської області; нар. 1924 р.; середнього росту, груба, темна блондинка, очі сині – темні, має один золотий зуб на переді, в горішній щоці, на лівій стороні).

7. Посипанко – працівник РК ЛКСМУ (українець, переселений з-за лінії Керзона, зараз живе в с. Жуково, Великобірківського р-ну; високого росту, грубий, блондин, обличчя округле, літ около 27, працює в райфінвідділі).

Завданням комсомольців в селі є:

1. Розслідувати та доносити до РК ЛКСМУ про всі антирадянські виступи в селі (підпілля, допомога підпіллю, що говорить населення, як ставиться до радвлади, як виконує її доручення і т. п.).
2. Контролювати роботу в сільраді та звертати увагу голови сільради на поодинокі недотримання.
3. Підготувати одного в члени ЛКСМУ.
4. Допомогати при збиранні держпоставок (організовувати десятників та примушувати населення, щоб скоріше здавало держпоставки).
5. Керувати культосвітньою роботою між молоддю (притягувати її до клубу, прочитувати поодинокі більшовицькі статті з газет, прочитувати більшовицькі брошури, підготовляти вистави, концерти і т.п.).
6. Вдержувати порядок в клубі та школі.
7. Відсвяткувати в селі кожне державне свято та підготовляти до нього населення (перед кожним державним святом з РК ЛКСМУ дають до села літературу. Її прочитується між комсомольцями, а відтак в клубах, між населенням).
8. Організовувати спортивні гуртки.
9. Проводити початковий вишкіл допризовників (в тій [цілі] висилається одного комсомольця на військовий курс до району, а він по закінченні курсу вишколює допризовників в селі).
10. Виписувати лозунги та редагувати стінгазету (в стінгазеті критикується робота поодиноких працівників адміністрації чи комсомольців).
11. Упорядковувати могили червоноармійців (якщо такі є) та складати на них вінці.

Секретар первинної комсомольської організації в селі має такі завдання:

1. Скликати комсомольські збори. Комсомольські збори скликається звичайно раз в місяць. Якщо приїде хтось з РК ЛКСМУ, то скликається надзвичайні комсомольські збори. Комсомольські збори можуть бути звичайні, або закриті. Про те, що говориться на звичайних комсомольських зборах, можуть знати й нечлени комсомолу. Що говориться на закритих комсомольських зборах – це тайна комсомольців, про яку ніхто не сміє знати. За розголошення тайн карають тюрмою. На закритих комсомольських зборах часто говори-

ться про підпілля, його шкідливість для радвлadı та наказують доносити про підпілля та людей, що йому допомагають. Розпитують також про поодиноких людей в селі, як ставляться вони до радвлadı і т.п. На кожних комсомольських зборах вибирається голову, секретаря та президію зборів. Секретар даної комсомольської організації входить в склад президії. Секретар президії складає протокол зборів. На зборах складається план роботи на місяць, та подається вказівки як її виконати. На зборах кожний комсомолец подає звіт з особисто проведеної роботи. При кінці зборів секретар комсомолу дає завдання кожному комсомольцеві зокрема.

2. Старатись втягувати нових членів.

3. Кожного місяця подати до РК ЛКСМУ місячний звіт з проведеної роботи, протоколи зборів та членські вкладки.

4. Збирати членські вкладки від кожного комсомольця.

5. Наглядати, як виконується робота поодиноких комсомольців.

6. Що три місяці складати "інформацію" та подавати її до РК ЛКСМУ. В такій "інформації" подається, яку роботу проробили комсомольці за останніх три місяці, що зробив учитель в школі в справі організації дівтори (скільки нових піонерів, які), що робив голова сільради, завклубом, голова колгоспу (якщо є). В тій цілі секретар комсомолу заходить до кожного зокрема й вони подають звіт з проведеної ними роботи.

* * *

№ 53/VI-4

Протокол допиту Катерини Григорівної Барановської

Р – 31/а

Справа ч.: 107/48

Барановська Катерина Григорівна

“Доверенное лицо” РО МГБ.

Бірки Великі, дня 20.3.1948 р.

Протокол допиту

Барановська Катерина Григорівна
нар. 6.7.1924 р. в с. Чернилів
Руський [Чернелів-Руський],
Великобірківського р-ну, Терно-
пільської обл.; українка, освіта – 2
кл. народної школи, робітниця,
заміжня. Прізвище її з дому Нуйко
Катерина Григорівна.

Член ВЛКСМ з 1946 р.

Секретар первинної комсомоль-
ської Організації до місяця січня
1948 р. Кандидат в члени ВКП(б) з
місяця січня 1948 р.

“Доверенное лицо” РО МГБ.

Осіnnю 1934 р. помер мій батько. Я залишилась з матір'ю та сестрами. Землі в нас було около два гектари. Жили з праці рук, заробляли.

В час першої більшовицької окупації я пішла працювати до могого брата Степана в м. Тернополі. Працювала в столовій. Там заізнала Барановського Марка Васильовича (нар. 1920 р. в м. Підво-
лочиськах). Його батьків в 1940 р. більшовики виселили в Сибір. Барановський Марко в 1940 р. перейшов жити до с. Ступок, Велико-
бірківського р-ну, та вчився шоферства. Часто заходив до моєї тітки Фігаль Анастасії на присідку Човганщина. В тітки ми часто стрічались. Осінню 1940 р. ми побралися. В місяці червні 1941 р. ми перейшли жити до м. Підволочиськ; до дому мужа.

В час вибуху німецько-більшовицької війни мужа змобілізували в ЧА. Я осталась жити в м. Підволочиськах. Про мужа від того часу не маю жодної відомості.

Осіню 1941 р. мене хотіли забрати на роботу до Німеччини, але лікарська комісія узнала, що я хвора, бо маю горб на плечах. В тому ж році я повернула жити до матері на присілок Човганщина, біля с. Чернилева Руського. [Тут] працювала на господарстві та ходила до праці в [місцевому філь]варку.

З приходом бі[льшовиків весною] 1944 р. голова сільради Шампанюк Анна вислала мене [на роботу до] Сатанова Кам'янець-Подільської області. Там я [й багато інших людей засипали в Сата]нові окопи. Там була три тижні.

Осіню 1945 р. х[тось вбив голову сіль]ради Шампанюк Анну. Головою сільради б[...] [...] *на з с. Чернилева Р. Він привіз до се[...] бібліотекарем. Це було в м. січні 19[...].

В той час в с[елі була створена комсомольська організація. Членами комсомольсько[ї організації були Шелепко] Петро, Шампанюк Юлія, Груба Ольга, [Ярема] Володимир, Юрковський Володимир, [...]. [...] вийшла заміж до с. Лозової.

В місяці січні 1946 р. секретар первинної комсомольської організації в с. Чернилеві Руському Шелепко Петро втягнув мене в члени комсомолу. Заступником його була Осика Домна (учителька з СУЗ). Шелепко був секретарем до осені 1946 р. Осіню 1946 р. йому відновилася рана на руці й він не хотів на тому пості працювати. Тоді секретарем комсомольської організації обрали мене. На цьому пості я працювала від жовтня 1946 р. до січня 1947 р. В місяці січні 1947 р. на моє бажання мене звільнили. На мойому місці секретарем став працювати Заремба Нестор. Він працював тільки через місяць січень та лютий 1947 р. В той час його арештували та засудили за те, що покинув роботу на залізній дорозі в м. Тернополі. Після нього секретарем комсомольської організації дальше працювала я. До комсомолу я приєднала таких членів: Зарембу Нестора (нар. 1928 р. в с. Чернилеві Руському), Конотопського Богдана (нар. 1928 р. на хут. Човганщина), Скупченко Ірину (нар. 1924 р. на хут. Човганщина), Зборовського Йосифа (нар. 1927 р. на хут. Човганщина, поляк) і Саїк Павла (нар. 1928 р. на хут. Човганщина).

Завдання комсомольців були такі: ремонт клубу, праця в клубі, опіка могилами бійців ЧА, допомога та контролю роботи в сільраді. В сільраді ми допомагали при збиранні збіжжя, молока, м'яса та інших

* Три перші аркуші даної справи є сильно ушкоджені, з повириваними клаптиками паперу, тому в тих місцях, де, зміст оригіналу важко устійнити, подано [...]

держпоставок. Кожну роботу треба було вписувати хто і як її виконав. В нашій комсомольській організації був створений політгурток. Кожної п'ятниці були сходи членів політгуртка. На цих сходинах ми вивчали історію ВКП(б), біографію Сталіна та слухали доповідей про велику вітчизняну війну. Викладав нам учитель Закоршмляний Петро (безпартійний). Комсомольці редагували також стінну комсомольську газету "Зоря". В склад редколегії входили комсомольці: Заремба і Скупченко. Працюючи бібліотекарем, я одержувала 360 крб. місячно. В бібліотеці було 500 книжок.

Дня 13.5.1947 р., вечером, двох невідомих людей вибили в мене дома вікна, вдерлися до хати й питали за мною. Я з хати втекла другими дверима на двір і скрилася в ямі перед хатою, де просиділа до ранку. Другого дня про це зголосила о/у РО МГБ Арзютову, що прийшов до мене з головою сільради. Арзютов списав протокол з мене, матері та сусіда Юрковського Андрія, який чув, що до нашої хати хтось добувався. Ще цього дня я втекла в м. Тернопіль до свого вуйка Синиці Івана (колишнього директора СШ в м. Тернополі). Він мені порадив, щоб кидати роботу зав. бібліотекою і секретаря комсомольської організації, вертати додому та не скриватись. Я послухала вуйка. Написала заяву про звільнення й мене з цих постів звільнили. Членом комсомолу я залишилась надаліше.

В місяці грудні 1947 р. мене висунули кандидатом в депутати до сільської Ради, а 25.12.1947 р. обрано мене заступником голови сільради. Цього дня в сільраді був [перший] секретар РК КП(б)У Ткач і він запропонував мені, щоб я вступила в партію. Обіцяв, що як вступлю в партію, буду діставати [...] мануфактуру, дадуть мені добру роботу та інші вигоди[...] казав мені виповнити анкету. Рекомендацію на вступ [в партію дав мені] зав. райбази Гарасименко Петро, що був в [...] РК КП(б)У, і Ясінський (видавав заповоги [...]) [...] з 1945 р. Дня 18.1.1948 р. на зборах [...] Бірках Великих мене прийнято кандидатом в [члени ВКП(б)].

Вміжчасі, ще [...] комсомольця Конотопського Богдана [...] бібліотекою.

Я, як кандидат в чл[ени ВКП(б), брала] участь в партійних зборах. На таких зборах була два рази [...] березня 1948 р. Крім того були ще збори 6 і 28 лютого, але я на них не була, бо мене не повідомили.

Партійні збори можуть бути закриті й відкриті. В закритих зборах беруть участь тільки самі члени ВКП(б), а у відкритих мають право брати участь також і кандидати. Я була тільки на відкритих зборах. Одні збори, на яких була присутна, тривали около 3 години. Вони були присвячені переглядові роботи партійних та радянських установ

району, заготівлі держпоставок, колгоспній акції, посівній кампанії та іншим справам. Багато уваги присвячувано доповідям про політичне та господарське життя країни та району, про міжнародне положення та внутрішню дисципліну членів партії. Завсіди в усіх цих справах з головною одногородинною доповіддю виступав І-ий секретар РК КП(б)У Ткач. Після цього виступали та здавали звіт з роботи керівники відділів РК КП(б)У та установ району. На кінець зборів, на пропозицію Ткача, у всіх цих питаннях одноголосно прийнято повні рішення, але які саме, я точно не пам'ятаю.

На зборах дня 26.II.1948 р., між іншим, Ткач сказав, що секретар первинної парторганізації райвиконкому директор райпромкомбінату Потапенко свого часу зголосив, що він посіяв для себе 15 арів поля. Але, як його переносили в область, при обслідуванні майна, в нього знайдено 16 ц збіжжя та 20 ц картоплі. Крім того, його жінка їздить до Львова, привозить дріжджі та інші речі й ними спекулює в райцентрі. При цьому спекулює також виробами райпромкомбінату. Знову ж райуповмінзаг Цигрик, – говорив дальше Ткач, – веде куркульське життя та господарство. На рік б'є чотири безроги. А при виміні грошей йому пропало 25 тисяч крб., які боявся зложити в ощадкасу. Має також великий запас хліба.

На це Цигрик відповів: “Всім в очі лізе моє грубе пузо. Я одержую 1100 крб., жінка 850 крб., а дочка 750 крб. і тому я добре живу.” На партійних [зборах] дня 9.3.1948 р. Ткач сказав таке: “Працівники району зараз висилають своїх жінок домів і цим ширять паніку між населенням. Пер[е]д цим я перестерігаю всіх партійних працівників мого району, щоби їх не постигла доля судді м. Тернополя (тут він подав прізвище, але я не пам'ятаю). Суддя цей вернувши з праці додому сказав до жінки: “Бери чемоданчик і діти та їдь додому, бо буде війна.” За це його арештували й засудили.”

Всіх членів ВКП(б) в Бірківському районі є 92, а кандидатів 19.

В 1946 р. наше село належало до участка о/у РО МГБ Коченьова Олексі (руський, член ВКП(б), літ около 28, мав ступінь молодшого лейтенанта; високого росту, блондин, на переді лисий). Він часто заходив до нашого села і найбільше цікавився роботою комсомольців. Про інші справи мене не питав ніколи. По якомусь часі Коченьов від'їхав на курс, а на його місце прийшов о/у РО МГБ Арзютов. (Коченьов вернув з курсу в лютому 194[7] р. На курсі одержав ступень лейтенанта. Де зараз працює – не знаю).

Арзютов Саша (молодший лейтенант, руський, член ВКП(б); високого росту, волосся чорне, зачіска догори, літ около 32 (був у нас до лютого 1948 р. В лютому 1948 р. на його місце прийшов

участковий РО МВД лейтенант Вершок (у [...] літ [...], середнього росту, чорний).

З Арзютовим я досить часто стрічалася в сільраді, деколи були такі обставини, що ми залишалися самі [в двох].

Весною 1947 р. він до мене сказав[: “Слухай,] Барановська, ти комсомолка, віддана радянській владі так[і як ти, тут] люди не всі такі. У вашому селі є багато вредителів, які [ненавидять] радянської влади, а хочуть тебе й мене знищити. Ти мусиш [на них] уважати. Мусиш допомогти якнайскорше покінчити з тим антирадянським елементом в твоєму селі, щоби ми могли св[обідно жити і] щасливо та мирно працювати. Ти мусиш зі мною співпрацювати[. Відомості], що довідаєшся про них, доносити мені.”

Я погодилася і він дав мені такі завдання: слідити до кого ніччю заходять “бандити”, головно Синиця Славко та Пасека Михайло, де вони перебувають та хто дає їм харчі; слідити де перебувають, що роблять та до кого заходять Заремба Марія та Пасека Параскевія (мати Пасеки Михайла), Козуб Анна (муж засуджений), Чубко Анастасія (муж скривався і більшовики зловили живим на хут. Ангелівка, біля с. Чернилева Руського) і Ткач Марія (муж втік за німцями). По якомусь часі я донесла, що ті люди перебувають вдома.

Крім мене Арзютов також часто (частіше, як мене) покликав до сільради комсомольців Шелепка Петра та Шампанюк Юлію.

Другий раз Арзютов дав мені завдання розвідати чи приїздить додому Синиця Марія, жінка Синиці Мирослава, який за словами Арзютова, є в “бандітах”, а вона зараз перебуває в Горах (с. Гори[-Стрийовецькі] в Збараському районі). Незабаром я донесла, що Синицю Марію бачила в полі. Вона в’язала ячмінь і, побачивши мене, скрилася.

Про вивіз, що був дня 21.10.1947 р., я знала дня 20.10.1947 р. Мені про це сказав о/у РО МГБ Арзютов та голова сільради Шахрай Іван. Чубко Анастасію та Дячун Анну (матір Синиці Марії) я повідомила, бо це моя рідня. Родини Синиці Емілії та Шелепка Христини не повідомила і їх більшовики забрали в Сибір.

Після вивозу Арзютов дав мені такі завдання: слідити, що люди говорять про вивезених в Сибір, про життя в східних областях, колгоспи, хто й коли розклеює листівки, що люди говорять про листівки та що говорять про війну та Америку. Я донесла, що люди кажуть, що в колгосп не підуть, бо там же їх голод. Сказала навіть про те, що мій вуйко Синиця Микола (працює в райфінвідділі в Бірках Великих) говорив до мене: “Колгосп – то наша смерть. Ти Катерино не дуже пхайся до всього, бо скоро буде війна й може бути з тобою зле.” Арзютову про все доносила усно, в с/раді.

В лютому 1948 р., під час колгоспної компанії в нашому селі, я активно допомагала в організації колгоспу.

Останньо кілька разів визивав мене секретар РК КП(б)У Ткач і говорив, щоб я йшла працювати в район, де він прикріпить мене до якоїсь первинної організації.

В місяці березні 1948 р. могого мужа хотіли забрати до роботи в Донбас. Дня 19 березня я пішла з ним до району, щоб його перед цим врятувати. Як ми вернули з району, прийшли якісь озброєні люди й забрали мене з собою.

51/а

* * *

№ 54/VI-5

Протокол допиту Катерини Іванівної Костяк

Р – 31/а
Справа ч.: 107/48
Костяк Катерина Іванівна
С/о РО МГБ – “Крута”.

Бірки Великі, дня 29.3.1948 р.

Протокол

Костяк Катерина Іванівна, нар. 1925 р. в с. Злоцьке, повіт Новий Санч, воєвідство Краків, українка, комсомолка, освіта – 7 кл. народної школи, робітниця, не заміжня. Від серпня 1947 р. працювала завклубом в с. Прошові, Велико-бірківського р-ну, Тернопільської області.
С/о РО МГБ від місяця жовтня 1947 р.

До 1945 р. батьки мої жили в с. Злоцьке, повіт Новий Санч, воєвідство Краків, за лінією Керзона. Займалися господарством. Поля було в нас два гектари. Крім мене, вдома було ще три старших брати та сестра.

В 1932 р. я почала ходити до школи в с. Злоцьке і в 1939 р. закінчила 7 кл. Осінню цього ж року нашу територію зайняли німці і я добровільно виїхала до роботи в Німеччину. В Німеччині була до місяця травня 1945 р. Працювала в господаря Громадки Еріха в с. Райзенгоф, повіт Санктпелтен в Долішній Австрії. В господаря цього було 80 гектарів поля, а сам він працював в “Арбайтсамті”.

В місяці травні 1945 р. я повернула додому. Саме в цей час більшовики переселяли українців з-за лінії Керзона в Радянський Союз. По двох тижнях мого перебування вдома мою родину разом з іншими силою вигнали з хат і відставили на станцію. На станції ми 6-ть тижнів ждали на транспорт, а по 6-ти тижнях від’їхали. Життя на станції було дуже тяжке, – не легша була й дорога з транспортом.

Майже на кожній станції транспорт задержувався кілька днів. Люди й худоба гинули. В дорозі з нашого села померло 5-ро людей: Костяк Василь, Гопей Володимир, Шкурат Євдокія, Петрик Василь та Маркович Василь. Згинуло також 6 коней та дві корови. Крім того два коні та дві корови на станціях вкрали. В місяці серпні 1945 р. ми прибули в Кіровоградську область. Там нас призначили до праці в колгоспі “Шлях до комунізму” в с. Димина, Ровенського р-ну. Пізніше ми перейшли до другого колгоспу “18 березня” в с. Захаровка того ж району. В колгоспі я працювала при різних роботах: коло сівалки, борін, біля сортування збіжжя, а зимою возила до молочної лід. Весною 1946 р. призначили нам 40 арів города і я, крім роботи в колгоспі, працювала також на городі, садила картоплі та буряки. За весь час ми одержали тільки 25 кг. пшениці (аванс) і більше нічого.

В тому часі ми рішилися виїхати в Західну Україну. В квітні ми приїхали товарним поїздом на станцію Бірки Великі, Тернопільської області. Тут висіли й замешкали в переселенця з Любачівського повіту Попка Єфрозія, що був завідувачим столової в районі.

З кінцем квітня 1946 р. я стала до роботи в столовій. Спочатку працювала помічницею, а відтак куховаркою. Місячно одержувала 310 крб. До столової приходили різні працівники райадміністрації. Одного разу до мене в кухню прийшов секретар РК КП(б)У по кадрам Клубенко й запитав мене чому до цього часу я не належу до комсомольської організації. Я відповіла, що про таку організацію не знала, а як треба, то поступлю. Через кілька днів мене покликали до РК КП(б)У, а звідси відіслали до РК ЛКСМУ. Там я виповнила анкету та написала заяву про вступ до комсомолу. Це було в місяці грудні 1946 р. В місяці лютому 1947 р. я одержала членський квиток і значок та стала комсомолкою. Два рази в місяць секретар комсомольської первинної організації при райвиконкомі Співак Ліда (нар. 1924 р.) переводила комсомольські збори. На таких зборах кожному комсомольцеві давала різні завдання. Мені дала завдання написати в столовій лозунг на 1 січня (Новий Рік). Я це виконала.

В місяці лютому 1947 р. за рішенням партії, з кожного району треба було вислати чотири особи на шестимісячний курс завклубів. На пропозицію Клубенка та завідуючого райвідділом культосвітніх установ Кашуби на цей курс вислано мене. Зі мною з Велико-Бірківського району на цей курс поїхала також Гупало Євдокія (родом з Вінницької області). Курс відбувся в м. Тереховлі. Всі курсанти мешкали в гуртожитку. В гуртожитку я довго не мешкала, по двох днях перейшла на приватну квартиру на передмісті Тереховлі, до Білик Анни. Кожного місяця на прожиток я одержувала 180 крб.

стипендії. Учасників курсу було 26. З того 3-ох з західних областей, а решта зі східних. Директором курсу був проф. Проскура. На курсі викладали: історію ВКП(б), конституцію, постанови про п'ятирічний план, про велику вітчизняну війну, українську та російську мови, українську та російську літератури, географію, астрономію, хімію та бібліотечні справи. Секретарем комсомольської організації на курсі була Моспан Ліда з с. Ягольниці, біля Чорткова. Всі комсомольські збори були присвячені кращому вивченні предметів, які викладали на курсі, а також викривали та п'ятували тих, які не хочуть вчитися, а тільки ходять по ринку. Крім цього у вільних годинах розносили ми по місті Тереховлі платіжні повідомлення за сільськогосподарський податок.

Після скінчення курсу я вернула до Бірок Великих. Незабаром туди надіслали мої документи та посвідчення про науку на курсі. Приїхавши, я зголосилася у відділі культосвітніх установ, звідки мали призначити мене до праці. Зав. відділом Кашуба хотіла призначити мене на роботу зав. бібліотекою в с. Жуково, Великобірківського р-ну. Однак голова сільради не погодився, говорив, що в селі є багато членів ВЛКСМ, які не мають відповідних постів. Тоді Кашуба призначила мене, завклубом в с. Прошові, Великобірківського р-ну.

В місяці серпні 1947 р. я поїхала до села Прошови. Голова сільради дав мене на квартиру до Підлісного Петра. На цій квартирі були дуже погані умови і я перейшла на іншу, де була три місяці. Як тільки я приїхала, уповноважений на село від РК КП(б)У адвокат Мирошук прикріпив мене до десятка десятника Хлібовича, збирати контингент збіжжя. Я своє завдання виконала друга в ряду і за це на зборах в с. Прошові, а відтак в районі мене хвалили. В той час до села приїздив о/у РО МГБ Крилов (низького росту, хирлявий, літ около 35). Того дня, як відбувалися збори, він також був в селі й покликав мене до сільради. Там спитав мене хто я, звідкіля та що роблю. Я на ці питання відповіла й він запитав, які є створені при клубі гуртки; чи є політгурток, драмгурток, літературний, співучий, футбольний, фізкультурний та інші гуртки. Я відповіла, що такого в мене ще немає, бо я молодий робітник і не було в мене часу, бо ходила за контингентом та писала по селі лозунги. Крилов завважив, що таких гуртків обов'язково треба. Як вже не політичний, то хоч створити при клубі драмгурток, щоб молодь не відцуралася від клубу та громадського життя. Я пообіцяла, що буду старатися і відійшла. Працюючи в клубі я мала змогу стрічатися з молоддю та іншими людьми й старалась розвідувати про речі, на які вказував мені Крилов. З Криловим я стрічалася всего чотири рази. Стрічалася з ним в сільраді, або в

бібліотеці клубу. На цих стрічах передавала йому розвідані матеріали, він давав мені дальші завдання та відповідні до них інструкції.

На першій стрічі з Криловим, при кінці грудня 1947 р., я передала йому дві протиколгоспних листівки й донесла, що Сампара Петро в 1946 р. вбив в с. Прошові польку Мархевку. Про це мені сказала Мельник Анастасія (має около 42 роки, походить з Кіровоградської області, а зараз живе в с. Прошові, муж її втік за німцями. Призналася мені, що також часто ходить до району та зустрічається з Криловим. А переселенка з-за лінії Керзона Кима Анна сказала мені, що до Стадник Анни часто заходять бандерівці. Крилов це вислухав та доручив мені слідити куди ходить і що робить поштарка Струганець Ірина і стара жінка Сампара Марія, яка живе на пошті, бо її сини в “бандитах”. Я туди ходила, але нічого помітного не побачила. В місяці січні 1948 р. стрінулась з Криловим і йому про це сказала. На цій стрічі також сказала, що мій господар Бриль Іван має утаєну корову; на Різдв'яні Свята в П'єнчного Петра забавлялась молодь і туди заходив Крилов. Як він вийшов, то Чорний Ярослав сказав: “Нам Крилова не треба, нам тільки треба його сумки”. Рівнож донесла, що через Чорного Ярослава не можна нічого в селі зробити, бо він бунтує молодь. Про це мені сказала дочка Мельник Анастасії.

Третя стріча з Криловим була при кінці місяця січня 1948 р. На ній подала Крилову три знайдених протиколгоспних листівки й донесла, що в переселенця Німця Петра, що живе на хуторах Петрівка, були “бандити” та забрали багато речей, які занесли до Бучинської, а Івахів Катерина прала бандерівцям білля (пізніше Крилов Івахів Катерину приарештував і по двох днях звільнив, а Німця Петра покликав на переслухання). Цієї стрічі Крилов сказав, щоб слідити не тільки за поганими людьми, але й за добрими; хто солідно виконує всі зобов'язання та прихильно ставиться до радянської влади. “От наприклад Бондюх М. (походить з с. Скоморох, оженився в Прошові і працює в лісі), – говорив Крилов, – його родину вивезено в Сибір, та він дуже хороший чоловік. Доброю людиною є також Чорний, зять П'єнчного Петра, який працює в МТС в с. Грабовець.”

Четвертий раз з Криловим стрінулась в місяці лютому 1948 р. Цього разу він сказав мені дні, коли можна буде з ним незаметно стрінутись. Дня 17 і 27 лютого мав бути в с. Прошові, 24, 25, 26 лютого в інших селах, а 18, 19, і 20 лютого в райцентрі.

При кінці місяця лютого 1948 р. Крилова перенесли на інший участок, а на його місце прийшов о/у РО МГБ Коновалов. Він зайшов до сільради та покликав мене в бібліотеку. Тут сказав, що про мене говорив йому Крилов. Тепер Крилов вже не буде приїждити і я буду

працювати з ним. Відтак дав мені інструктаж, подібний як і Крилов. Опісля запровадив на кришу клубу та показав щілину, де я мала ставити доноси. Сказав, що прилюдно зі мною не буде стрічатися, щоб не кинути на мене підозріння. Звернув увагу, що як буду біля нього переходити, то щоб до нього нічого не говорити. Також заборонив говорити з його бійцями.

Дня 16.3.1948 р. Коновалов переходив дорогою і на ходу сказав мені, щоб дня 21.3.1948 р. обов'язково прийти до району, в РО МГБ.

Дня 21.3.1948 р. я разом з секретарем комсомольської організації Ковальчуком, що їхав на семінар, поїхала до Бірок Великих. З собою забрала дві протибільшовицьких листівки, які ранком знайшла в селі. Приїхавши до Бірок Великих, зараз зайшла в РО МГБ. Коновалов вже на мене ждав. Ми пішли в його канцелярію і я дала йому листівки та розказала про що довідалася від Мельник Анастасії (Мельник Анастасія, як довідалася, що я комсомолка, розказала мені про всі події, які відбувалися в селі від 1944 р.): що Башняк Степан в 1945 р. був Юнаком і стояв на стійці, як до села приходили бандерівці; що в господарів Мурана Степана і Соколовського Ілька (подала ще третього, але прізвища його не пам'ятаю) бандерівці залишили коні на передержування; що Демків Назар та Бучинська Катерина мають незареєстровані корови. Все це, що я говорила, Коновалов записав. Відтак сказав, що перш за все мені треба оформитись. Зараз написав заяву. Під заявою підписався сам і сказав мені підписатись. Я підписалась правдивим прізвищем Костяк і прибраним "Крута", яким мала підписувати доноси.

Після підписання заяви Коновалов дав мені завдання і інструкції. Вони були такі самі, як і попереднього разу. Додав тільки те, щоб заходити до селянських хат і слідити скільки хто варить, чи це не забагато для його родини, чи не залишають страви при обіді чи вечері. Увійшовши до хати, звертати увагу чи люди не змішуються. На подвір'ях слідкувати за криївками. Вони повинні бути коло хат, тому що в поле й до ліса тяжко доставляти харчі, бо може хтось помітити. На подвір'ю це легше зробити. В полю, говорив Коновалов, криївок зараз є мало, а як будуть колгоспи – не буде зовсім. Крім того дав мені завдання щоб слідити кожний рух Чорного Ярослава, Башняк Степана і Шевця Петра, а також за Сампарою Марією, що живе на пошті та за родиною Стебельських. Доноси казав подавати йому, або Лазутіну. На цьому стріча закінчилася. Коновалов побажав мені успіхів і я відійшла. Поїздом поїхала до Тернополя, а звідси через Березовицю Велику, вже ніччю, прийшла до Прошови.

Крім усіх цих матеріалів, ще на початку січня 1948 р. донесла о/у Крилову, що на хуторах Салівка, біля с. Прошови, перебувають підпільниці Семчишин Степанія і Стебельська Павлина. Про це сказала мені Мельник Марія.

Дня 22.3.1948 р., після останньої стрічі з Коноваловим, я зайшла до учительки Данильченко. Вона сказала мені, що попередньої ночі учитель Лебець стрічав в селі бандерівців (подала їх зовнішній опис). Про це говорив ї[й] сам Лебець. Від учителя Лебедя я одержала протибільшовицьку листівку, яку він знайшов. Все це списала на картці. При тому додала, що ці листівки, правдоподібно, розкидає Башняк Степан, що вчився в технікумі в м. Тереховлі. Як тільки він приїде додому, в селі зараз появляються листівки.

Дня 24.3.1948 р. мене забрали українські повстанці й цей донос знайшли біля мене.

51/a

* * *

VII. ВЕЛИКОГЛИБОЧОЦЬКИЙ РАЙОН

№ 55/VII-1

Протокол допиту Максима Степановича Жеребного

Р 31.

Справа ч.: 179/47

Жеребний Максим Степанович

С/о РО МГБ

Глибочок Великий,
16.II.1947 р.

Протокол допиту.

Жеребний Максим Степанович,
нар. 1900 р. в с. Березовиці Малій,
Збаразького р-ну, Тернопільської
області; українець, освіта – 3 кл.
народної школи, рільник,
військовий, жонатий. Замешкав в
с. Мшанці, Великоглибочоцького
р-ну, Тернопільської області.
Останньо працював об'їздовим
Янковецького лісу.
С/о РО НКВД від 1944 р.
С/о РО МГБ від 1946 р.

Батьки мої були рільниками – мали 5 моргів землі. Вдома, крім мене, було ще 10-ро дітей. Як я мав три роки, помер батько.

На 8-му році життя почав ходити до школи в с. Березовиці Малій і скінчив 3 кл. народної школи. З огляду на матеріальні обставини навчання в школі не міг продовжувати і пішов на фільварок в найми. На фільварку працював до 1915 р.

В часі австро-російської війни, коли фронт став у сусідньому селі, наше село, а в тому числі і мене з родиною, австрійці евакуювали за Львів до с. Верешин. В цьому селі ми перебули півтора року, а відтак переїхали до с. Тростянчика, Золочівського р-ну, Львівської області. В Тростянчику були ще один рік, після чого вернули домів. Вдома все

було спалене. Ми з родиною придбали трохи дерева, поставили невелику хату і так жили. В тому часі до нас часто приходив Буяр Ілля зі своєю жінкою з с. Мшанця. Вони мене вподобали та хотіли взяти за приймака.

Осіною 1918 р. мене забрали до Української Галицької Армії та приділили до третього батальйону, третьої сотні. При війську був [дж]урою четаря. Після трьохмісячного постою в Тереховлі наш батальйон перейшов до Жмиренки [Жмеринки]. Тут ми стояли три місяці, а відтак, під напором різних партизанських загонів, відійшли назад до Галичини. Боїв наш батальйон не зводив жодних тому, що це була охорона штабу головного отамана Симона Петлюри. Під-час другого відступу з-під Львова я дезертирував і втік додому.

В 1920 р., як прийшли до нас більшовики, вступив до міліції, станиця якої розміщувалась в с. Новиках. Комендантом нашим був Руднік Ілля з села Добривід. По кількох тижнях більшовики, під напором української і польської армій, відступили на схід. Я, як міліціант, боявся поляків і відійшов також на СУЗ. Перебуваючи в різних місцях, приглядався до більшовицького устрою, і він мені, взагалі, не подобався. Весною 1921 р. я втік додому.

Тому, що місцеві поляки знали, що я був при міліції, що не раз дав їм це добре відчуття, боявся в селі бути і перейшов до с. Мшанця, Великоглибочоцького р-ну, до вищезгаданих Буярів за приймака. Тут, через кілька тижнів, зацікавився з Данилюк Марією, і зараз оженився.

В січні 1922 р. всіх чоловіків народжених 1900 р., а також і інших років, поляки покликали до армії. В тому часі люди говорили, що незабаром буде війна і що в армії поляки сильно б'ють. В наслідок цих поговірок я на перше покликання не пішов. По трьох місяцях, як польська поліція в с. Ігровиці застрілила одного хлопця, що не пішов до війська, я настрашився і зголосився до окружної команди. Після переслухання, на якому я очевидно оправдувався, мене приділили до третього полку полевой артилерії. Наш полк стояв у м. Замостю. Тому, що я вже знав частинно військову службу, вмів орудувати крісом, мене приділили до старших. При війську я служив 18 місяців, а відтак вернув додому і господарив. Крім праці на господарстві заробляв ще кінями (фірманів).

В 1924 р., за це, що вкрав в лісі купу гілляк, суд засудив мене на 5-ть днів тюрми. На господарстві працював аж до приходу більшовиків 1939 р. В організаціях, партіях, ані в культурно-освітніх товариствах участі не брав.

З приходом більшовиків 1939 р. далі працював на господарстві. В 1941 р., як в селі почали організовувати колгосп, подав

заяву до колгоспу. Одначе, з цієї причини, жінка моя захворіла на серце і мені вдалося заяву стягнути (вправді, агітатори, які агітували, щоб писатися в колгосп приходили перевіряти, чи жінка в дійсності хвора). Після цього я даліше працював на господарстві.

За німецької окупації весь час працював на господарстві. Від 1942 р., аж до приходу більшовиків 1944 р., переховував жидів (дві жидівки і одного жида). Та перед тим, заки вони прийшли до мене, я з ними умовлявся і вони обіцяли дати багато матерії, одягів, шкіри, грошей та інших речей, тільки щоб їх держати. Ми з жінкою і з дочками (Анна нар. 1925 р. і Степанія 1932 р.) викопали в stodолі криївку та, перед останньою акцією, ці жиди прийшли до мене. Їхнє майно я привіз додому ще наперед. Вони постійно в мене не перебували, а час від часу йшли до Ро[з]тоцьких Гаїв, де також в когось мали криївку.

В 1944 р., як прийшли більшовики, жиди вибралися до Залозців. В тому часі я даліше працював на господарстві. Коли більшовики переводили мобілізацію мужчин до ЧА, я записався з 1890 р. народження і залишився вдома. А, щоб не сидіти без діла і тим самим падати більшовикам в очі, став працювати гайовим. Крім цього, мене покликали до служби в “істребітельнім батальйоні”, де, звичайно, фірманив; як “істребки” їхали в село на облаву, то мене брали за фірмана, а як не було роботи, то йшов додому.

В той час по селах почали з’являтися дезертири, які під проводом ОУН організувалися в менші та більші військові групи і вели з більшовиками боротьбу. З ними я часто стрічався, тому що був гайовим і час від часу ходив по лісі, а також деколи вони заходили до могого дому. До них ставився, як звичайно до своїх. Одначе перспективи їхні в моїй уяві не були рожеві, хоч цього нікому не говорив. Я був переконаний, що як СРСР добивав сьогодні найбільшу в світі мілітарну потугу – Німеччину, то й не важко буде йому справитись з малою горсткою повстанців.

Фронт з кожним днем посувався все далі на захід. Одного дня, як я був в районі, покликав мене до своєї канцелярії нач. РО НКВД Рилов. Він в дуже чемний спосіб попросив мене сідати, і дав закурити. Зразу ми говорили зовсім на приватні теми, а далі – наша розмова прибрала більше політичний характер. В кінці задержались на темі українського революційно-визвольного руху. Цій темі Рилов присв’ятив більше уваги. Давав мені прямі запитання, на які було дуже важко відповідати. Змісту нашої розмови зараз точно не пригадую. Пригадую лише, що між іншим він запитав мене, як я задивляюся на “бандьорів” і як уявляю собі їхні перспективи. На ці питання, я відповів так, як в дійсності думав. Про повстанців під кожним оглядом висловлювався негативно, а їхні

перспективи, сказав, в моїй уяві не є рожевими. Обсервуючи начальника Рилова, я бачив, що такі відповіді йому подобалися; він усміхався і весь час потирив руки, а його скромність та чемність стали аж пересадними.

В дальшій розмові Рілов, натякаючи на мої слова, грубо про повстанців висловлювався, а відтак почав мене пропагувати. Після цього він коротко і прямо запитав мене, чи я люблю мати гроші. Я вдійсності люблю мати гроші і, не надумуючись, відповів, що люблю. Тоді він відчинив шафу, витяг з неї більший жмут грошей і сказав: “Вот, смотри, дам тебе сколько захочеш, только работай с нами”. Я не зрозумів у чому справа та попросив вияснення. Рілов зараз широко пояснив мені, і я зорієнтувався, що він хоче заангажувати мене до агентурної роботи. Що це за робота і як треба її вести, ми поки що не говорили і я ще не знав. Я тільки одно знав, що така робота може погано скінчитися. Уява злого наслідку перемогла приманчивість великого жмуту грошей і, після довшої дискусії, я категорично заявив Рілову, що таку роботу боюся робити.

В той час скромність Рилова перемінилася в страшну лютю. Він назвав мене бандитом та “изменником родины”, при чому вживав найбільш ординарних слів. Опісля запитав:

- Чому ти не пішов до ЧА?
- А чому ви питаєте? Та ж бачите, що я старий.
- Старий?! - І він накинувся на мене з лайкою. - Такі старі, як ти,

сьогодні захищають батьківщину. Ти запустив собі бороду, приписав літ і думав, що ми тебе на цьому не приловим. Я знаю з якого ти року народження. Зараз ми з тобою розчитаємось.

Він ще троха кричав, а відтак відкрив мені отверті карти, в яких, з одної сторони, за це, що я приписав собі років, вобразив тюрму, Сибір і далі – смерть, а з другої приманливість спокійного та вигідного життя, що мало заключатися в агентурній роботі. При цьому запитав котру карту я вибираю. Я настрашився і, рад не рад, погодився на другу сторону та дав на це своє слово. Почувши це, Рілов злагіднів. Для кращої успішності в роботі сказав, що від цього дня вже не буду працювати “істребком”, тільки гайовим. За завдання – дав мені розвідувати про повстанців: де вони квартирують, вишукувати їхні криївки, хто має з ними зв’язок, в кого побирають харчі і т. ін.

Відносно тих завдань, дав мені інструкції: ходити по лісі та заходити в кожную гущавину, в кожную закутину, а при цьому завжди наперед створити собі відповідне алібі для оправдання на випадок стрічі з повстанцями. “Коли так будеш робити, – говорив він, – то все когось стрінеш”. Також казав, щоб робити по господарях ревізії за

дровами, а при тому дивитися чи не має криївок. Такі ревізії за дровами, він говорив, що мені можна робити, бо я гайовий, і через це не буде падати жодне підозріння. Вкінці порадив, що такі ревізії найкраще переводити з об'їздовим Дзьобою Василем (поляк). За мою роботу Рилов обіцяв мені платити великі гроші.

Після подання завдання і інструкцій, він написав заяву, яку я підписав правдивим прізвиськом. Змісту заяви зараз не пригадую.

Заввага 747.

Дальше об'єкт не хотів говорити. Також не хотів насвітлити всіх завдань і відповідних до цього інструкцій, способу контакту, маскуванню і т. п. В дальшому ході слідства він зізнавався лише поверхнево, тобто, що держав зв'язок, але роботи не вів жодної. Все це схарактеризував так:

Після двох тижнів я, за інструкцією Рилова, пішов з об'їздовим Дзьобою Василем до с. Мильного робити ревізії за дровами. Під час ревізій знайшов криївку, про що зараз другого дня повідомив Рилова. Пізніше більшовики цю криївку розкрили і в ній згинуло 6-ох повстанців, а один здався живим.

Друга стріча відбулась в канцелярії Рилова. На цій стрічі Рилов похвалив мене за добру роботу і дав кілька тисяч карбованців.

По якомусь часі Рилов з цього району відійшов, а я контактувався з нач. РО НКВД Белкіном, а пізніше з нач. РО МВД Жолтіком. При кінці 1946 р. Жолтік передав мене робітникові РО МГБ Лещенкови, з яким я контактувався до сьогодні.

Заввага 747:

Про свою агентурну роботу, інструктаж і завдання об'єкт не хотів нічого сказати, навіть при застосуванні фізичних засобів. Причиною цього, можливо, було те, що він вже був два рази на переслуханні. Переслухував його сл. п. дг. "Бук". По його поведінці та словах можна було зорієнтуватись, що він вірив у це, як нічого не скаже, то його звільнять.

Постій, дня 18.II.1947 р.

"747".

* * *

№ 56/VII-2

Протокол допиту Анни Вікторівної Твердій

Р – 31

Справа ч.: 178/47

Твердій Анна Вікторівна

Агент МГБ.

Глибочок Великий, 1.11.1947 р.

П р о т о к о л д о п и т у

Твердій Анна Вікторівна, народжена 1917 р. в Лопічецькому р-ні, Кам'янець-Подільської області; українка.

Агент МГБ від 1946 р.

Твердій Анна Вікторівна ходила по селах Великоглибочоцького р-ну і збирала харчі для УПА. Для більш успішної роботи виказувалась перед населенням посвідкою і листом до українського народу, які видали їй українські повстанці.

Дня 1.11.1947 р. о год. 18-й її приарештували два підпільники, що скриваються самостійно і з Організацією зв[']язку не мають. Зараз по арештуванні вона призналася (без фізичного примусу), що до агентурної роботи її заангажувало РО МГБ Лопічецького р-ну, Кам'янець-Подільської області, ще в 1946 р.

До половини 1947 р. працювала в Золочівському р-ні, Львівської області, відтак в Залозцівському р-ні, а останньо перейшла до Великоглибочоцького.

В Золочівському р-ні в с. Черемошня жертвою її агентурної роботи впало 8-ох повстанців і одна підпільниця. 7-ох з них більшовики побили, одного зловили живим, а підпільницю засудили і вивезли в Сибір. В Великоглибочоцькому р-ні поки ще не вислідила нічого.

За агентурну роботу органи МГБ платили їй 300 крб. місячно.

Крім вищеподаного вона зізнала, що крім неї, в цьому районі ходить ще таких три жінки та один мужчина.

При арештованій знайдено посвідку – “Прозьба Партизанів” (долучую копію), лист-заклик до українського народу – “Список всіх

українців" (долучую оригінал та копії) і два листи, які арештована написала до свого дому (долучую копії).

Постій, дня 1.11.1947 р.

"747"

* * *

Прилога ч.: 1.

Прозьба Партизанів.*

Просимо вас добрі люди щоб ви цей Пані не одказували бо вней ноги не псячі. Ми дуже злосні що вона ходила Оця паночка ходи А ви їй бойтеся. От українці тови москалів не бойтеся. Айй бойтеся. Шож вас трапи нині ще випросимо вас щоб їй не гоставили бо нам приходить біда так щоб ви знали, що ми посилаймо не так як ви думайти ви повинні знати що ця паночка Проси і витає до вас з Партизанка.

* * *

Прилога ч.: 2.

Список всіх Українців*

Просимо вас добрі люди щоб ви дали нам хоч яку будь допомогу бо ми вже по всій ціљу України розіслали людей такі що нам допомагають багато бо ми хлопці і не можим то пішли наші паночки которі таку саму мають як і ми которі з нами сиділи під землею А зара пішли по смерть но бачити нічого не бояця. Українців ціљуємо вас в ручки допоможіт хто чим може. Як зайде ця паночка до хати то може ви задумайти замільдуйте то ми за нею пропадає заню всеньки Сило. Українців дорогі нам Гамерика обявила першого листопада буде битися з Сивітом. Так Америка першого А ми мусимо пятого так ви нам мусити допомагати бовам ціь кати не допоможуть но мусити ви бо ви знайти що нам вже на докучило сидіти під землею. Оціь Паночка збирають гроши Хліб яйця що хто дасць дорогі Українців допоможі Хто чим можи но щоб ця паночка зайди до вас дохати то ми вас просим щоб дурно невийшла но мусити дати і просимо вас не гніватися на нас Можи ми вам вже довго не будимо докучати Українців дорогі ми знаймо що ви Совітам не даєти соток а тисячі то будьти добрі дати нам ще раз цю допомогу то будимо жити як ми колись жили будьти здорові жийти зчасливо щоб ви знали що це вас

Була Партизанка.

Прилога ч.: [3].

Листи, які знайдено при Твердій Анні.*

I.

П. Слава Сусу Христу

Мой рідні таточку і сестричко. Я вас дуже прошу і чого ви заміни забули бо я за вас вітколи пішла то неможу забути Все встаю і лягаю то завас споминаю що десь в мене тато є що вони там роблять. Татусю мой дорогі як ця паночка прийде до вас то вона вам принесе лист від мене Татусю як це так що ви їй нічого не дали щоб ви знали що це наша мама вона як піде то ми їй чикаймо як рідной мами Татусю мой дорогою і сестричко моя ріднесенька зроби мині сведир і теплу спідницю то я колись може до вас прийду, бо я від вас недалеко татусю я сцею панію так як свою сестрою. більше не пишу як щось доброго приридасте то напишу більше но щоб ви знали що я є жива.

Сестро не журися бо мені нема біди но тільки що неможу ходити по волі все підземлею.

* * *

II.

Слава Сусу Христу.

Мой рідні Мамуся я до вас напишу пару слів щоб ви знали що я живий що ця мене паночка спасла Мамусю мой рідні і милі прошу вас що мині гобідно що ви нам дали десіть рублів в ви повинні дати своєму синові хоч бідних п'ять соток Вам певно мене не шкода недумайти мамочко що мене нема

(не читко) спавла вона жиє зо мною так як колись ви мамусю я бувби вже нижив щоб не ця паночка так вона мене спасла.

Мамусю дайте їй для мене теплий сведир як дасте то напишу більше і но щоб ви знали що я є живий но щоб ніхто не знав будьти здорові

Ваш Син рідний

* * *

Заввага.

Оба листи, "Прозьба Партизанів" і "Список всіх Українців" писані одним і тим самим письмом.

"747".

* * *

* Всі прилоги подано у повній відповідності до оригіналу без жодного редакторського втручання для того, щоб показати інтелектуальний і освітній рівень окремих агентів.

VIII. ВЕЛИКОДЕДЕРКАЛЬСЬКИЙ РАЙОН

№ 57/VIII-1

Протокол допиту Степаніни Михайлівної Партики

[Р – 31]
Справа Ч.: [...]/46
Р-н В. Дедеркали
Партика Степаніна
Українка
Симп.[атичка] ОУН
А/в МГБ – “Соя”

Р-н В. Дедеркали
Дня, 10.12.1946 р.

ПРОТОКОЛ

Партика Степаніна, дочка Михайла і Марії, ур. в м-ці квітні 1929 р. в с. Горанка, В[елико-] Дедеркальського р-ну, Тернопільської області, українка, 4 кл. нар. школи, рільни-чка, незамужня. Симпатичка ОУН. А/в МГБ – “Соя” від 15.4.1946 р.

Я, Партика Степаніна, дочка Михайла і Марії, ур. в м-ці квітні 1929 р. в с. Горанка, В[елико-] Дедеркальського р-ну, Тернопільської області. Батько мій – поляк. Мати – українка.

В 1929 р. батько перейшов з католицизму на православ'я.

На 8 році життя я вступила в школу у родинному селі, де 1941 р. закінчила 4 кл. Після закінчення школи, під час німецької окупації аж до другої більшовицької, працювала на господарстві і жила при батьках.

Від м-ця серпня 1945 р. я стала симп.[атичкою] ОУН. Я виконувала всякі доручення станичного Сашка.

15.4.1946 р. до мене додому приїхав о/у Шуляк з ще одним більшовиком, прізвища якого на пам'ятаю. З ними був голова кооперативи та голова с/ради. В хаті при чарці почали розмову з моїм батьком, при якій була присутня мама та я. Шуляк говорив до всіх присутніх, що в селі є кілька повстанців, як-от: Сашко, Голубенко і Кротик і їх

треба за всяку ціну видати. Голова с/ради і голова кооперативи сказали, що видадуть їх. Після цієї розмови Шуляк випросив всіх з хати, а мене залишив. Коли ми оставились обоє, він говорив, що я співпрацюю з повстанцями разом з батьком, за що він мене заарештує. Крім цього казав, що арештує батька. Коли ж я зобов'язуюся видавати повстанців, то він залишить мене і мого батька вдома. Я погодилася доносити і підписала заяву. Шуляк дав мені псевдо "Соя". Моїм завданням було розвідувати про місця перебування повстанців і повідомляти про це Шуляка. Такий донос я мала подавати на письмі, описати все і підписати псевдом "Соя". Адресувати мала на Шуляка. Донос мала передавати головою кооперативи, який має нагоду бути часто в районі. Розвідку вести в цей спосіб: заходити до своїх товаришок і говорити про повстанців, а в розмові довідуватися, до кого вони заходять, з ким стрічаються, які їх псевда, чи переходять через село, до кого заходять, чого, хто такий.

Помимо того, що я погодилася працювати на користь більшовиків, батька Шуляк арештував і забрав зі собою в "Истреб. бат." в с. Янківці, а опісля в р-н. Там держали його 5 днів і звільнили.

Після цього я призналася Сашкові, що підписала Шулякові заяву на співпрацю.

24.4.1946 р. я поїхала в м. Крем'янець, і поступила на кравецькі курси, щоб нічого не мати з більшовиками.

В м-ці травні 1946 р. до мене додому прийшли квартирувати Сашко і Голубенко. Вони знали вже, що я погодилася на співпрацю з більшовиками. Цього ж самого дня Сашко посилав мене до стрибків, які приїхали зі с. Янковець, щоб я закликала начальника цих стрибків, бо Сашко має з ним щось поговорити. Коли висилав мене, казав сказати тому, що буде вбраний в цивільному костюмі з автоматом. Я мала відкликати його набік і тоді сказати. Я так зробила.

Коли прийшов цей начальник ще з одним стриб[ком], то в хаті їх залишилося тільки чотирьох, які між собою щось говорили. Коли я опісля спитала Сашка, що він з ним говорив, він відповів, що дещо про більшовицьку політику. Крім цього хвалився, що буде в більшовиків якимсь начальником. В той час я була вдома на відпустці. Опісля знову поїхала до Крем'янця вчитися шити.

В кінці серпня я залишила школу і приїхала до дому. Після цього жила вдома.

4.9.1946 р. в лісі Те[рабіж] [кварти]рував Сашко. Він сказав, щоб я пішла до Кальмук Ксеньки [та сказала їй], щоб повідомила більшовиків про те, що Сашко і Голубенко перебувають в лісі Терабіж, з якими є ще інші повстанці. На другий день, тобто 5.9., більшовики

зробили облогу на цей ліс, внаслідок чого загинув повстанець Коля, а Бору більшовики забрали тяжко раненого живим.

В м-ці жовтні, ц.р. прийшов до мене Голубенко ще з одним незнаним мені повстанцем, який говорив мені секретно, щоб я недопомагала повстанцям, а старалася розвідати про криївки в Кушлинському лісі. Крім цього розпитував, чи я не знаю ще яких криївок. Я сказала, що знаю одну криївку в Кушлинському лісі, але не знаю, чи потраплю до неї. Голубенко тоді сказав, щоб я за всяку ціну відшукала цю криївку і пересвідчилася, чи там хто сидить. Крім цього припоручив мені довідатися, чи там має криївки Ласий. Якщо має, то розвідати де саме, і негайно повідомити більшовиків. Опісля піти з більшовиками в ліс і показати. Я сказала, що мене люди пізнають і що тоді буде? Голубенко сказав, щоб переодягнутися за хлопця і в цей спосіб іти, однак треба розвідати добре, чи в тих криївках хто є.

Я довгий час ходила по лісі, заки відшукала цю криївку. Крім цього мені вдалося знайти ще дві криївки, однак в них ніхто не мешкав. Я часто їх перевіряла, однак там ніхто не мешкав, хоч на лісі я кілька разів стрічала Ласого і інших повстанців. Про ці криївки я не повідомляла нікого. Більшовиків повідомляла два рази, що в лісі квартирують повстанці, після чого більшовики робили облогу, але без наслідків.

/ Руденко /

* * *

№ 58/VIII-2

Протокол допиту Дмитра Івановича Ворожбита

Р. 31.

Справа Ч.: ...

Р-н В.[еликі] Дедеркали

Ворожбит Дмитро

Член ВКП(б)

Р-н В.[еликі] Дедеркали

Дня, 21.5.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Ворожбит Дмитро, син Івана і Олени, ур. 1907 р. в с. Студінка, Понарницького р-ну, Чернігівської обл., українець, 3 кл. нар. школи, жонатий, колгоспник.
Член ВКП(б) від 1931 р.

Я, Ворожбит Дмитро, син Івана і Олени, ур. 1907 р. в с. Студінка, Понарницького р-ну, Чернігівської області в сім'ї селянина – бідняка. Маючи 8 років почав ходити до школи, де закінчив 3 кл. Після закінчення школи я піш[о]в служити по господарях у родинному селі. Маючи 13 років я поступив на роботу в пороховий завод (м. Шостці, Сумська область), де працював як грузчик та чорноробочий без жодного фаху. В цьому часі я поступив у комсомол. На заводі я працював до призову в ЧА.

Восени 1923 р. я пішов в ЧА, де служив при Погран-військ НКВД в м. Коров'є, Теофіпольського р-ну. Там майже весь час служби був при "хоз-часті".

Будучи при погран-військ НКВД, я став кандидатом компартії.

По звільненню з ЧА в 1931 р. я повернувся до свого родинного села Студінки та ще й того самого року оженився.

В 1931 р. мене прийняли в партію ВКП(б) та призначили головою с/ради в с. Студінки.

В 1933 р., коли найсильніша була акція на колективізацію і був великий спротив селян, а особливо в пограничній зоні (Кам'янець-Подільська область), де селяни зробили великий бунт, т. зв. "Волинка",

який перекоївся був цілою бувшою Волинською губернією та нарешті з великим трудом вдалося при допомозі війська розігнати, ото ж у зв'язку з цим в пограничну зону партія кинула підсилені кадри партійців, в тім числі і мене. Я попав у Кам'янець-Подільську область, Теофіпольський район.

Тут мене Теофіпольський райпартком призначив головою с/ради в с. Антоніні. В цьому селі був колгосп.

Спочатку 1939 р., коли мене усунули з голови с/ради, я пішов на службу на залізничній охороні, яка охороняла магазини і залізницю в м. Ямпіль (Кам'янець-Подільська обл.). Тут я вже оженився вдруге з Петрук Галиною з м. Ямполья.

В 1941 р. мене змобілізували в ЧА і направили в м. Ростов на Дону, а опісля в Куйбишев. В 1942 р. я пішов на фронт. В боях за Сталінград я був три рази ранений: два рази легко, а третій тяжко, після чого вийняли мені три ребрі. Лічився я до кінця 1943 р. По виході з лікарні я вже не був боєздатним і мене вже призначили в "хоз-часть" та відправили в м. Чкалів, де я пробув до демобілізації ЧА.

Після демобілізації ЧА в 1946 р. в м-ці березні я повернувся в своє рідне село Студінку до своєї жінки, де став на роботу ССТ (Сільське Споживче Товариство). Побувши місяців три головою, побачив, що я розбазарив на тисяч дві товарів і бачачи, що справа піде до суду, я переїхав до другої жінки в м. Ямпіль. Тут застав я зміну, - жінка вийшла заміж за другого. Тоді я поїхав в Теофіполь і зголосився в райпарткомі та почав просити, щоб дали мені якусь працю. Там мені сказали, що в них в районі праці для мене нема, але можуть направити мене на роботу в "Западну". Я на це погодився. Зараз дали мені командіровку та направили у Львівську область, Куликівський район.

На станції у Львові в мене вкрали всі документи, за винятком командіровки. Я зараз зголосив про це на ЗД НКВД, де по трьох днях слідства мені видали довідку про втрачення документів. З тією посвідкою і командіркою я зголосився в Куликівський райпартком, де мене з охотою прийняли та назначили агентом по держпоставці на сс. Сулимів і Віднів.

Агентом я був лише один місяць. Більше не хотів бути, тому, що роботи багато, а платня мала. Після того поступив у "Истреб. бат." в с. Звертів (Куликівський р-н.). Там був рівно два тижні. Побачивши, що в стрелках ще гірше, як при праці, я попросився у відпустку додому. Нач. "Истреб. бат." відпустив мене.

Я поїхав, але не додому, а у В. Дедеркальський р-н. Тернопільської області. Тут зголосився у райпартком і став просити, щоб дали мені якусь роботу. Там направили мене до зав. райупов-

мінзагу Онищенко. Онищенко призначив мене агентом по держпоставках на сс.: Темногайці, М. Загайці, Шумбар.

Приблизно від 1.11.46 року, я почав їздити по призначених мені селах та стягав хлібопоставки. Якщо приходилось ночувати на селах, то я завжди ночував на станиці стрибків в с. В. Загайці. В інших селах ночувати боявся. Згодом, коли обзнакомився з обстановкою та переконався, що тут спокійно й бандерівці нікого не зачіпають, почав ночувати, де мене захопить ніч. Коли мене ніхто не зачіпав я рішив постійно мешкати в цих селах. За осідок вибрав собі село Шумбар. Сам жив я у вдови [Пі]зюти Мотри, з якою пізніше розписався і був як її чоловік. В район їздив тільки тоді, коли треба було подавати звіт або бути на зібранню.

На партійних зборах я не був, тому, що я новоприбувший, а до того не мав конкретних документів, отже мене не кликали. Останньо може б були і покликали, бо 10.[5].47 р. я одержав документи і партійний білет, але від цього часу ще мабуть не було партзборів.

В м-ці грудні 1946 р. в канцелярії райуповмінзагу було зібрання всіх агентів по держпоставках з В. Дедеркальського р-ну. Зібранням проводив Онищенко. На зібранні були присутні такі агенти: Сарафон, Ремко, Мужчинський, Швачко, Ново[ж]илов і [В'ю]н. Були ще й інші, але їх я не знаю.

Під час зібрання до канцелярії зайшов нач. МГБ майор Сорокін і виступив з промовою менш-більш такого змісту: всі агенти по держпоставках постійно майже перебувають на селах, ходять хата до хати, постійно стрічаються з селянами, отже мають велику змогу розвідувати про "бандитів" і, невикликаючи підозріння, можуть передавати зведення в РО МГБ. Така робота є обов'язкова до виконання кожного радянського працівника, кожної установи. Будучи в селах, ви повинні розвідувати, що говорять селяни, як відносяться до рад. працівників, якщо по-дружньому, тоді такі відносини треба використати й дещо довідатися. При цьому можна знизити декому поставку, якщо він виказує охоту щось розказати за це. При цьому треба руководитися принципом: все зробити, щоб тільки здобути більше матеріалів про бандерівців.

Коли декотрі з нас присутніх заявили Сорокіну, що нам це буде дуже тяжко про щось довідатися, тому, що ми всі з східних областей і тут до нас не мають довір'я. Найголовніше те, що ми зовсім маємо мало людей тут, в яких моги б про щось довідатися. У відповідь Сорокін сказав, що познакомиць нас з деякими своїми працівниками в селах, з якими будемо працювати та будемо пізнавати нових людей. На цьому закінчилася наша розмова.

На другий день зі мною поїхав на села лейт. МГБ Бондар та познакомив мене з такими людьми:

- 1) Рудковським – заст. голови с/ради в с. Темногайці.
- 2) Кучею – секретар с/ради в с. М. Загайці.
- 3) Міркуном (горбатий, був колись крамарем) зі с. В. Загаєць.
- 4) Лаврисюком Юрком зі с. Шумбар.
- 5) Хамилюком Артемом зі с. Шумбар.
- 6) Куклінським Максимом зі с. Шумбар.
- 7) Козачуком Юхимом зі с. Шумбар.

Всі ці вищезгадані люди на доручення Бондара мали подавати через мене відомості на МГБ та допомагати мені в чому буду жадати.

Мені сказав Бондар подавати що два тижні звіт про хід справ, якщо не буде доносу, а коли будуть доноси, то подавати негайно.

Вкоротці настала зима, а я остався майже босий (мав лише берестові чоботи, в яких не міг навіть вийти на двір. До того селяни здали весь контингент і не було потреби ходити по селах. З цих причин я весь час сидів вдома і що-два тижні писав Бондару, що все впорядку. Звіти передавав через районних працівників, які часто були в селі. З цих людей, яких передав мені Бондар, почали мені доносити тільки Міркун з В. Загаєць. Цей донос він подав в м-ці лютому 1947 р. Писав що вулицею Зарванка в с. В. Загайці переходило чотирьох повстанців. Донос подав мені в канцелярії с/ради. Два доноси подав Хамелюк Артем зі с. Шумбар: один в м-ці січні, другий в березні 1947 р. В першому доносі писав, що бачив як на дорозі коло [Д]ериди [Федя] стояло 5 повстанців, в другому – що зі сторони с. Цецинівка [Цецинівка] приїхали підводою три повстанці, які заходили до господаря Тереня та до секретаря с/ради, а опісля від'їхали назад.

Лаврисюк Юрко зі с. Шумбар також подав два доноси: один в квітні, а другий в травні 47 року. В першому доносі писав, що бачив, як увечері чотирьох повстанців заходили до [Ц]е[ц]ельського до хати, звідки вже не вийшли, хоч він довго ждав на них. В другому доносі писав, що 6 повстанців ходили по вулиці Двірчиська цілу ніч. Внаслідок цього Бондар робив через шість ночей засідки на вулиці.

Всі доноси я подав Бондару в районі. Більше доносів я не подав від цих людей та і сам не міг нічого довідатися, бо на мене в селі дивилися як на більшовика.

14.[5].47 року мене визвав в район голова виконкому [Бі]лан і назначив головою с/ради. Цю функцію я сповняв до сьогодні.

98.

* * *

№ 59/VIII-3

Протокол допиту Антона Миколайовича Посвятенка

Р 31.

Справа ч.: ...

Р-н В.[еликі] Дедеркали

Посвятенко Антін

а/р НКГБ.

Р-н В. [еликі] Дедеркали

Дня, 28.5.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Посвятенко Антін, син Миколи і
Мотри, ур. 1924 р. в с. Михайлівці,
Тиврівського р-ну, Вінницької обл.,
українець, 7 кл. нар. школи,
камінюобробчик, невійськовий,
нежонатий. А/р НКГБ від м-ця
листопада 1945 р.

Я, Посвятенко Антін, син Миколи і Мотри, ур. 1924 р. в с. Михайлівці, Тиврівського р-ну, Вінницької обл.

Зі соцпоходження батьки мої були бідняки. На 7 році життя я пішов у школу в родинному селі, де закінчив 7 кл. Після закінчення школи я в колгоспі не робив, а став на працю на підприємстві обробки каменя в м. Тиврів. Там я вчився тесати різні статуї. При цій роботі я працював до 1941 р., тобто до приходу німців.

З приходом німців я вернувся у своє село до батьків і став допомагати батькові по господарстві, бо на початку німці колгоспи розв'язали і селяни потворили індивідуальні господарства.

В м-ці травні 1942 р. німці забрали мене до Німеччини на роботу. До роботи став у м. Бремен. Там працював я на військовому заводі, на якому виробляли амуніцію. На цьому заводі я працював до того часу, поки мене не звільнили американські війська.

По короткому часі, після звільнення до нашого лагерьа прибув радянський представник, який говорив, що ми, всі робітники, можемо їхати на батьківщину, де очікують нас батьки та матері, де где на нас "великая родина".

Дня, 24.5.1945 р. американці перевезли всіх робітників на радянську зону окупації Німеччини, звідки відвезли нас частинно додому.

Приїхавши додому, протягом тижня мене ніхто не зачіпав. По тижневі часу, мене заарештувало РО НКВД і відправило в м. Тиврів. Допитував мене нач. РО НКВД Шипочкін. Він питав, чи я добровільно поїхав у Німеччину, що там робив, як харчували і т.д. Наприкінці заявив, що, коли я робив німцям, то тепер мушу себе оправдати перед радянською владою, тобто мушу поїхати до роботи в шахти на Донбас. Після цього мене звільнив.

Тиждень я перебував вдома, а опісля поїхав на Донбас.

На Донбасі я став до роботи в стройконторі.

По двох місяцях праці я втік додому. По тижневі перебування вдома, мене знову арештувало РО НКВД, після чого два тижні я просидів у льоху.

По двох тижнях мене викликали на слідство. Допитував цей сам начальник Шипочкін (капітан). Питав, чому втік з роботи. Я відповів, що до втечі змусили мене злі можливості прохарчування. Після цього Шипочкін заявив, що мене рад. влада засудить на 5 років тюремного ув'язнення, бо я працював для німців, а втік від роботи на рад. підприємстві, та що мене зараховують дезертиром з ЧА і дезертиром від роботи. Наприкінці сказав, що я можу себе оправдати перед державою лише співпрацею з органами НКГБ і НКВД. При цьому пояснив, що в такий спосіб оправдують себе всі німецькі працівники, службовці і т.п. Дальше сказав, що мені дадуть відповідний інструктаж і пошлють в Західну Україну. Там є банди, які співпрацювали з німцями, але як ЧА прогнала німців, вони не пішли з ними, а в ліси. Я говорив, що в такій роботі не орієнтуюся, але він у відповідь дав мені 50 крб. та після у столову на обід. При цьому сказав, щоб я прийшов до нього на другий день о 8 [год.] В означений час я зголосився до Шипочкіна. Зараз мене забрали та відвезли у підземну кімнату, де я застав 36 осіб. Кімната була збудована під землею як льох, однак була гарно прибрана. Стояло там 50 крісел.

З НКВД і НКГБ в цей час в кімнаті не було нікого, лише самі цивільні люди.

За півгодини до кімнати увійшов чоловік в цивільному одязі і почав говорити. Говорив, що ми всі, зібрані в цій кімнаті, це люди, які провинилися перед батьківщиною, бо в критичні для неї часи допомагали німцям в роботі. Дальше говорив, що в цій кімнаті сидять німецькі поліцейські, старости та робітники підприємств, які немало шкоди приносили радянській державі. Опісля говорив про могутність

СРСР, про його непобідимість, про закінчення війни, якої більше вже не буде. По черзі дійшов до питання українсько-німецьких націоналістів. Говорив, що як наслідок війни в західних областях України залишилися українсько-німецькі націоналісти, які є ворожі радянській владі. Ми, які провинилися перед батьківщиною, повинні оправдати себе. А оправдати себе можна тільки співпрацею з органами НКВД і НКГБ. Після закінчення його мови ми всі одноголосно заявили, що оправдаємо себе.

Тоді він говорив про те, хто такі українсько-німецькі націоналісти. Розповідав, що це нелюди, бо співпрацювали з німцями, допомагали їм під час війни, опісля, коли побачили, що Німеччина скасувала, почали видвигати кличі про боротьбу за Самостійну Українську Державу, щоб в цей спосіб приєднати собі людей. Коли німці втекли з України, то “бандити” почали боротьбу з ЧА. Органи радянської влади розгромили їх, арештували. Залишки, однак, пішли в підпілля та почали мордувати і грабити українське населення, радянських активістів та службовців, почали зривати залізницю, навіть нападали на районні центри, підпалювали державне майно, - словом перешкоджали у мирній відбудові країни.

Дальше говорив, що всі люди говорять, в СРСР нема хліба. Це нема хліба правда. В СРСР хліба є доволі, тільки так зроблено спеціально, щоб ослабити цих українсько-німецьких націоналістів, щоб вони не мали що їсти, а тоді їх можна буде скоріше знищити. Саме тепер є на це найкраща нагода, бо зі східних областей багато людей йде за хлібом в західні області, отже між ними можуть іти туди наші кращі люди – агенти.

Після цього розповідав, в який спосіб шукати за повстанцями.

Щоб замаскувати дійсне прибуття, треба разом з тими, що йдуть туди за хлібом, брати і собі торбу та разом з ними іти по селах та просити “милостиню”. Прийшовши до хати, старатися увійти в розмову з господарями хати. Говорити, що в нас поки не було колгоспу, то був хліб, що радянська влада є погана для селян, що дальше так бути не може, що скоро вже буде війна, що ми тепер їм воювати не будемо, що вже тепер є по лісах якісь війська, які вбивають [е]нкаведистів та більшовицьких активістів, що колгосп обрид вже всім людям, що в деяких місцях колгоспи вже попалили ці війська, на яких більшовики говорять “бандити”, що вони говорять про якусь Самостійну Україну і т.п. Це говорити мали ми на те, щоб виробити собі авторитет між селянами. Опісля треба шукати роботи в такому селі. Заплати великої не вимагати. Годитись працювати навіть тільки за харчі. Коли ви будете працювати вже в селі, тоді зможете багато

довідатися від людей про “бандитів”. В цей час, коли вже будете робити в господарів в селі, будете мати змогу розвідати, як називаються в селі люди, будете мати змогу заводити з ними розмови. Вночі треба слідкувати за рухами в селі. Коли господарі будуть щось говорити не тему повстанців, то старайтеся непомітно розвідати, скільки їх було, до кого заходили, звідки прийшли, куди пішли і т.д. Довідавшись це все, треба написати записку до місцевих органів НКВД. Треба ходити по селі. Влітку можна ночувати надворі, ніби-то ніхто не хоче прийняти до хати, а тоді ви будете бачити хто йде, куди заходить, скільки їх. Можна ночувати також у якого-небудь господаря на подвір'ю, але так, щоб цей господар не знав. Це застосовувати головню до таких господарів, які в розмові з вами висловлювалися проти радянської влади.

Проходячи через ліс, поле, город, дивитися, чи нема яких замітних слідів, звертати увагу на господарів, які без потреби багато разів ходять в одне місце, ночувати в лісі та в полях й слідити, чи часом “бандити” не будуть заходити до криївок, які вони мають в лісах, полях, ровах, на хуторах, в селі на господарствах та таких місцях, що там і годі подумати, щоб були люди. Дальше говорив, що може хто має яких знайомих зі Західної України, може працював з ким в Німеччині або де інше. Такі знайомства треба використовувати: заходити з ними в розмови, мовляв, ми прийшли сюди тому, що вдома нема що їсти, нема в що вбратися і т.д. Словом, уживати всяких способів, щоб тільки довідатися від людей про “бандитів”.

Наприкінці сказав, що будуть давати нам деякі речі продавати, з якими ми мали ходити по селах і продавати, а при цьому повинні розвідувати про “бандитів”. Нам мали давати на продаж мануфактуру, посуду, сіль, цукор, сірники, нафту і т.п.

Цей вишкіл тривав три тижні. Кожного дня нас вишколювали. Під час цього нас дуже добре харчували та говорили, що родина кожного агента рівнож діставатиме продукти: крупу, муку, сіль, сірники, тобто речі, необхідні для домашнього вжитку. Крім річей, мали платити по 100 карб. місячно.

Якщо б котрий з нас втік і не схотів працювати, то забирають на Сибір родину та сконфіскують майно. Скритись від нас не можете, бо хоч ви будете в Західній Україні, ми про вас будемо знати.

Після вишколу всіх звільнили на один місяць додому.

На початку місяця листопада 45 р. мене покликали знову в район. Там я стрівся зі знайомими мені вже з курсу людьми. Всіх нас зібрав мл. лейт. Мосійчук, з яким ми виїхали в Західну Україну.

Зі мною їхали з мого села такі:

1. Кухта Маріан,
2. Шпак Степан,
3. Зілінський Стасько,
4. До[л]готюк Микола,
5. Шимко Петро,
6. Семенюк [В]іра,
7. Огородник Ванда,
8. Голодрига Марія.

Всі вони були в Німеччині на роботі.

Ми приїхали на станцію Ланівці, Тернопільської обл. Тут ми висіли з вагонів і на наказ Мосійчука непомітно зайшли на НКГБ.

Там дали нам повечеряти і ми пішли спати.

На другий день мене покликали в канцелярію НКГБ, де я застав згаданого Мосійчука. Він сказав мені, що я знаю вже, що маю робити і як, отже треба іти в село Нападівку, Ланівецького району, й там робити. При цьому зазначив, що, коли щось запримічу, то треба негайно повідомити органи НКГБ або НКВД, навіть, коли б це було вночі. Для цього дав мені условні знаки, при допомозі яких я міг дістатися до НКВД або НКГБ. Такими знаками мали бути букви "А.Б.". Після цього я відійшов в Нападівку.

Прийшовши в село, я ходив по хатах і шукав за роботою. В одній хаті я пізнав дівчину Чорній Ніну, яка була зі мною в Німеччині на роботі. Ми стали говорити. В розмові я висловлювався, що мені тепер біда, що нема що їсти і т.д. В цієї дівчини я пробув три дні. Опісля я часом у неї ще ночував.

Одного разу, в м-ці січні 46 р. я довідався від неї, що в сусідстві є 5 повстанців. Зараз я пішов у район та повідомив НКВД. Ці негайно виїхали в Нападівку, а з ними також і я, обкружили хату цього господаря, однак не знайшли нікого. Проте на моє твердження, що в хаті таки були "бандити", більшовики спалили господарство.

Вкортці я захворів на туберкульоз і відійшов в Ланівці лікуватися. В лікарні пролежав 5 м-ців.

По виздоровленні: Мосійчук направив мене в с. Борсуки Ланівецького району. Це було в місяці травні 46 р. Туди я пішов на власне бажання, бо мав там товариша ще з роботи в Німеччині: Колодія Миколу. Прийшовши в Борсуки я зайшов до Колодія і пробув в нього два дні. З ним я говорив на різні теми, а при цьому розказав йому про ціль свого приїзду, запропонувавши йому, щоб він погодився зі мною співпрацювати. Він погодився. Разом з Миколою ми довідалися, що в одного господаря є криївка (прізвище забув) у stodoli, яку цей Микола підслідив, що туди ніччю заходять повстанці.

Про це я доніс на НКВД. Слідуючого дня після мого доносу, знайшли криївку, але порожню.

Після другого мого доносу я довший час не мав що доносити на НКВД та ніде не пристроївся на роботу і ніхто не хотів прийняти наніч. Тоді я пішов в район Ланівці на НКВД до Мосійчука і розказав йому, що нема що доносити. В цьому селі рівнож небуло повстанців, про що я довідався від Колодія М.

Тоді Мосійчук дав мені шість метрів чорної матерії та кілька хусток і з цим я знову пішов в с. Борсуки, щоб виміняти за збіжжя. При відході Мосійчук сказав, що цю матерію дає мені на те, щоб я мав з чим ходити по селі та розвідувати. Щоб це було на довший час, я мав дорого цінити за цю мануфактуру, а тоді її напевно за то не куплять. Тоді сказав також, що не визначає мені сіл, але розвідку я маю вести по всіх селах Ланівецького р-ну.

З цим я відійшов. Довший час ходив по селах, але нічого не міг розвідати. Тоді виміняв це все на хліб, завіз його для родини, а сам почав спекулювати. Міняв речі на хліб в Західній Україні та відвозив його додому. На НКГБ ані НКВД не з'являвся.

В місяці лютому 1947 р. мене стрінув на станції Ланівці Мосійчук та покликав на МГБ (Наркомат перейменований на Міністерство). Там почав зі мною сваритися та грозити. Наприкінці сказав, що коли я так буду робити дальше, то мене застрілять. При цьому сказав, що я піду у Вишнівецький р-н, де буду вести подібну розвідку. Одночасно дав мені запечатаний лист і з ним я ще того самого дня відійшов у Вишнівець.

У Вишнівці зголосився на МГБ. Говорив зі мною нач. МГБ, старший лейтенант (прізвища не знаю). Він прочитав цей лист, який я йому вручив, після чого сказав, що сконтактує мене зі зверхником, якому я буду підпорядкований і буду йому подавати матеріали. Після цієї розмови до канцелярії увійшов ст. сержант Супольцов. Спершу він тихо щось говорив з нач. МГБ, а опісля підійшов до мене й заявив, кличучи мене по імені, що я піду у с. Бодаки (Вишнівецький р-н), де буду вести розвідку про бандерівців. Відправляючи сказав, щоб краще вив'язуватися з роботи як у Ланівецькому р-ні. Для цієї роботи дав мені чотири місяці часу. Інструкцій не давав жодних, сказав, що я знаю в який спосіб це робити.

Прийшовши у с. Бодаки, я ходив по селі та просився, щоб прийняли мене на роботу, яку буду робити навіть тільки за харчі. Однак мене не посхочували на роботу, й так я крутився по селі аж до м-ця травня.

В м-ці травні 1947 р. я зайшов до одного господаря ночувати. Ночував в соломі на подвір'ю. Вночі до нього приїхала підвода, а з

нею чотирьох військових. Один з них постукав у вікно хати, з якої вийшов господар. Вони шопотом почали говорити до нього (це було близько соломи і я чув), що привезли до нього збіжжя. Господар поміг його згрузити з підводи та занести до комори. Після цього підвода від'їхала. Я слідити не міг, бо господар ще довго був надворі. Після цього я квартирував на згаданому місці цілий тиждень, думаючи, що вони прийдуть до нього квартирувати, але ніхто не приходив. По тижневі пішов в район і про все розповів Супольцову.

На другий день більшовики арештували цього господаря, а господарство пограбили.

День після цього я зайшов до сусіди цього господаря. Господиня називалася Марія. Було там ще дві дівчини: одній років 16, другій – 6. Зайшовши до неї, став розпитувати, де її чоловік, де сусід, що в нього замкнена хата і т.п. Вона розказала, що сусіда вчора арештували більшовики за те, що ця родина знається з “бандитами”, ніхто не пішов на війну. При цьому сказала, що в селі багато таких, що не ходили на війну, однак їм за то нічого немає, “а мій чоловік бідний згинув десь на війні” – закінчила. Після цього я спитав її де є такі, що не пішли на війну. На це вона показала мені через вікно свого сусіда. Посидівши ще трохи в хаті я відійшов.

Увечорі пішов до цього господаря, якого показала мені Марія, і заліз в клуні ночувати. Вночі до клуні прийшло чотирьох повстанців, а опісля господиня принесла їм їсти. Наївшись, вони сказали до господині, щоб добре їх законспірувала, що вона зробила і пішла до хати.

Тоді я виліз з соломи і пішов у район, де розказав все, що чув і бачив. Ще до дня я з більшовиками приїхав на це господарство. Там вони залишилися, а я пішов в другий кінець села. Вдень я довідався, що більшовики знайшли криївку, в якій вбили двох повстанців, а одного тяжко ранили. Чи хто втік, я не знаю.

По цьому доносу я зголосився до Супольцова, за що він мене похвалив та сказав, щоб іти в ліс “Снігуровеччина” і “Казьонщина” (В. Дедеркальський район). Там я мав розвідувати про бандерівців.

Він поучував мене, що найкраще розвідувати в лісі під маркою скитальця, якого ніхто не хоче прийняти на нічліг. Тоді, випросивши в селі хліба та картоплі, без жодного підозріння можна йти в ліс, ночувати там і днювати й в цей спосіб обсервувати всі рухи, слідити за людьми, чи носять їсти в ліс та за криївками. Вночі слухати, чи не будуть тріщати кущі. Тоді треба обережно це місце прослідкувати. Квартирувати скраю лісу. Коли люди будуть дивитися, пекти картоплю без солі, їсти її та говорити різні

нісенітниці на Радянський Союз. Після цього я відійшов у призначений терен.

Подорожі на перестанку в Корначівці я забрав зі собою одного молодого колгоспника з Кам'янець-Подільської області: Ткачука Івана, якому сказав, що підемо в с. Катербург, В. Дедеркальського р-ну, там я знаю, де є зіпсуті бараболі і їх ми собі наберемо для їдження. В[д]ійсності взяв я його на те, щоб мати товариша, бо самому в лісі квартирувати ніяково, а до того може бути підозріло. Про свою роботу я йому не розказував нічого.

Прийшовши з ним в В. Вікнинський ліс, я запропонував там заночувати з тим, що до Катербурга і так не дійдемо, а краще переночувати в лісі ніжесь на полях. Зайшли ми на хутір, випросили трохи хліба і бараболі і пішли в ліс. В лісі розложили вогонь і спали. Тоді не помітили ми нічого.

В цьому лісі ми крутилися кілька днів та заходили на різні хутори.

Одного разу ми сиділи скраю лісу в корчах і побачили, як з нього вийшло двох озброєних людей. Вони пішли на хутір. По якомусь часі вернулися назад у ліс.

Я рішив на другий день дослідити їх місце перебування. Я пішов ближче хутора й побачив, як дівчина несла щось у відрах в ліс. Я перейшов її і попросив води. Води я, однак, не напився, бо у відрах вона мала хліб і ще якісь харчі. Увечері ці люди, яких я слідив. Мене арештували.

98.

* * *

№ 60/VIII-4

Протокол допиту Івана Кириловича Терещенка

Р 31.

Справа ч.: ...

Р-н В.[еликі] Дедеркали

Терещенко Іван

Член ВЛКСМ.

Р-н В.[еликі] Дедеркали

Дня, 2.6.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Терещенко Іван, син Кирила і Марії, ур. 1923 р. в с. Аули, Криничанського р-ну, Дніпропетровської обл., українець, 7 кл. НСШ, рільник, нежонатий, санітарний інструктор. Член ВЛКСМ.

Дня 2.6.47 року, около 11 години ночі в полі між селами Малі і Великі Вікнини повстанці задержали двох колгоспників, а саме: Терещенка Івана і Стотика Петра Євсєєвича, ур. 1927 р. в с. Аули, Криничанського р-ну, Дніпропетровської обл. Повстанці задержали їх під маркою большевиків та стали трактувати їх як повстанців. При ревізії знайшли в них довгого (3м) шнурка. Спочатку вони говорили, що йдуть у В.[еликі] Вікнини, бо там мають женитися й там жити, однак, коли їм доказали, що вони йдуть зовсім у противну сторону, почали говорити, що йдуть на хутори, щоб “підчистити” (обікрасти) якогось “кулака”. При цьому Терещенко почав розповідати як то він вів півтора року боротьбу з “бандерівцями” в Станіславівщині. Розповідав таке: “Я також вів боротьбу з “бандитами”. Коли закінчилася війна з Німеччиною, тоді нас партійних, комсомольців та добрих активістів безпартійних зорганізували в окремі відділи, завдання яких було, за словами полковника політрука, допомогти якнайскорше українсько-німецьких націоналістів винищити, які є в Західній Україні. Вони активно співпрацювали з німцями, і, коли Німеччина скапітулювала, не могла їм допомагати, бандерівці почали кидати кличі до населення,

пропагуючи, що вони боряться за Самостійну Україну. Дальше цей політрук говорив, що бандерівці убивають червоноармійців, радянських урядників і мирних, чесних радянських громадян.”

“На другий день, після того виступу політрука, нас забрав ротний ком. ст. лейт. Афанасенко і ми всі поїхали в Західну Україну в Станіславівську область. Тут ми ходили на акції проти бандерівців. О, я вже не одного бандита вбив. Я вбивав навіть жінок, які носили їм їсти. Ми вбивали всіх, щоб тільки дізнатися, що це є прихильник бандитів. Коли ком.[андир] посилав мене арештувати когось, то я заки доведу до ком.[андира], то по дорозі його вб'ю.”

Повстанці в цей час мали арештованого і казали, що це зловлений “бандерівець”. Після такої заяви, вони почали просити, щоб дозволили їм добре набити його. Наприкінці стали просити, щоб забрали їх зі собою, то вони покажуть як обходитися з “бандерівцями”.

Замітка:

У зв'язку з тим, що не було з ними де подітися, слідство як слід не переведене. Слід зазначити, що їх стрінули на шляху, куди найбільш переходять повстанці.

97.

* * *

№ 61/VIII-5

Протокол допиту Олександра Кузьмича Потапенка

Р 31.

Справа ч.: ...

Р-н В. Дедеркали

Потапенко Олександр

а/р МВД.

Р-н В. Дедеркали

Дня, 26.6.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Потапенко Олександр, син Кузьми і Параски, ур. 1927 р. в с. Пильне, Липецького району, Харківської області, українець, 3 кл. нар. школи, колгоспник, нежонатий.

А/р МВД від жовтня 1946 р.

Я, Потапенко Олександр, син Кузьми і Параски, ур. 1927 р. в с. Пильне, Липецького р-ну, Харківської області, в сім'ї селянина-бідняка.

Після закінчення 3 кл. нар. школи, я став пасти худобу в колгоспі.

В 1941 р., коли зближалися німці в наші сторони, я, як пастух, гнав худобу вглиб СРСР, де і зимував цілу зиму 1941/42 рр. З весною ми дізналися, що наше село визволила ЧА, після чого залишили в колгоспах худобу, а самі рішили вертатися додому. Будучи на терені Харківської області, ми дізналися, що ЧА знову відступає. Коли я ночував в одному селі, туди приїхав полк кавалерії червоноармійців, від яких я дізнався, що моє село знову забрали німці. В лейтенанта я став проситися, щоб забрав мене в ЧА. Цей лейтенант завів мене до нач. штабу Шульгіна, який забрав мене до себе за коновода. Цю функцію я сповняв тому, що був ще неповнолітній. З цим штабом я відступав у сторону Сталінграда. Під Сталінградом ми стояли три місяці на відпочинку, а опісля пішли у бій за Сталінград. В той час я вже був при господарчій частині при цій самій дивізії кавалерії. Під Сталінградом загинув кап. Шульгін. Дивізія переїхала під Смоленськ, звідки ми пішли в наступ. В цей час я був уже призначений у розвідку.

З цієї роботи я дуже добре вив'язувався і був до капітуляції Німеччини. За добре вив'язування зі завдань, я був нагороджений медалями “За отвагу”, “За боевые заслуги”, “За взятие Кенигзберга”, “Победа над Германией”, а раніше був нагороджений медаллю “За оборону Сталінграда”.

В м-ці серпні 1945 р. моя дивізія була частинно демобілізована, а частина перейшла на постій до м. Заслав [Ізяслав], Кам'янець-Подільської області. На місці постю прийшло до реорганізації тієї дивізії. Молодші річники, які не підлягали демобілізації, приділили до одного “125 гвардійского краснознаменного ім. Богдана Хмельницького полку кавалерії”, який повнив гарнізонову службу в м. Заслав. До цього полку був зачислений і я.

В м-ці січні 1946 р. вибрали самих кращих, провірених бійців, а особливо комсомольців і орденосців, між якими знайшовся і я, й полковник провів з нами коротку розмову приблизно такого змісту: “Ви є ті, які зламали Німеччину розторожили фашистську армію й визволили Західну Європу від загибелі. Ви прославили ім'я ЧА на весь світ. Однак, хоч сьогодні вже не існує фашистсько-гітлерівська Німеччина, то ще залишилися сьогодні українсько-німецькі націоналісти, які під час німецької окупації допомагали активно німцям нищити та насильно вивозити в Німеччину на каторжні роботи українських громадян, а сьогодні вони далі нищать мирних громадян та радянських працівників, перескаджаючи працювати мирно на “благо родини”. Отже нашим обов'язком перед батьківщиною є якнайскорше винищення цих банд в Західній Україні й навести там мирне, спокійне життя. На[]днях ми поїдемо в Західну Україну і покажемо, що зуміємо знищити цих бандитів, як знищили уже фашистську армію.”[“]

І дійсно. Через кілька днів ми посідали на вагон і поїхали на Захід. Всіх було 150 чоловік, добре озброєні, переважно в автоматичну зброю. Зупинилися на станції Ланівці, де забрали підводи і поїхали в м. Шумськ. В Шумську нас розділили на взводи по 40 чоловік та призначили нам нових, крім наших командирів взводів. У моєму взводі було трьох лейтенантів.

Мій взвод став на постій в с. Людвище, Шумського р-ну. В цьому селі з перших днів ми почали робити ревізії. Шукали також по хуторах та в лісі. Однак не знайшли нічого. В Людвищах ми стояли до місяця червня 1946 р.

В червні ми розділилися на дві частини. Половина поїхала в с. Пищатинці. В. Дедеркальського району. Я був у Пищатинцях. Тут ми також робили ревізії, засідки, але не знаходили нічого.

По місяцеві свого перебування в Пищатинцях я захворів, після чого відіслали мене до лічниці в м. Заслав. Там лічили мене місяць часу, а вилічивши, видали документи “Об освобождении от воинской обязанности”.

По звільненні з армії я рішив поїхати назад в Західну Україну й стати тут десь до роботи. Так і зробив.

Приїхавши у В. Дедеркальський район, я скоро знайшов собі роботу в господарів, тому що це були саме жнива. В господарів я заробив собі трохи зерна і мав уже на прожиття. Сталого місця праці я не знайшов, а проживав весь час в селах: Кудлаївка, Андрушівка та хутір Вербиця. В цих селах знало мене багато людей, в наслідок чого я мав змогу ходити від одного господаря до другого і в цей спосіб проживати.

Часто я заходив до своїх товаришів в гарнізон, який був ще в Пищатинцях. З ними я ходив по селі на вечорниці, робив засідки. На засідки ходив головню в села: Матвіївці і Гриньківці. Тоді, коли я був на засідках, не попав ніхто.

Працюючи в господарів по селах, я розвідував, чи нема часом де близько бандерівців. Розвідував не тому, щоб їх видати, але тому, що хотів побачити, що це за[]люди, про яких так багато говорять. Однак ніхто нічого не хотів мені сказати, а сам я не міг побачити. Зрештою, може я і бачив, але не знаю які вони мають бути? В гарнізоні говорили завжди, що вони такі самі хлопці як червоноармійці, тільки без погонів та ходять меншими групами. Іноді говорили, що є також в цивільній одежі.

Мене знали всі о/у з району, а також всі бійці з гарнізонів. Тому, коли тільки робили перевірку в місці, де я перебував, то завжди питали мене, чи чого не запримітив. Я говорив, що я сам хочу побачити їх, але ніяк не можу. Під час таких стріч кожен о/у наказував, щоб, як тільки побачу когось з “бандитів”, зараз повідомити їх. Однак я нікого не зауважив, отже не мав що повідомляти.

Вперше я побачив бандерівців, коли мене заарештували. Хоч вони і були в більшовицьких уніформах та говорили по-руськи, я з місця зорієнтувався, що це не руські, а повстанці. Зорієнтувався по тому, що всі були з пістолями або револьверами, а також по тому, що пістолі носять не з правої сторони, а з лівої. В більшовицькій армії пістолі мають тільки старшини та носять їх з правої сторони.

/98/

* * *

№ 62/VIII-6

Протокол допиту Радіона Васильовича Андрусяка

Р 31.

Справа ч.: 21/48

Андрусяк Радіон

С/о МВД – “Блащук”

Р-н В.[еликі] Дедеркали.
Дня, 10.1.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ.

Андрусяк Радіон, син Василя і
Домки, ур. 1898 р. в с. Загірцях,
В.[елико-] Дедеркальського р-ну,
Тернопільської обл., українець, 3
кл. нар. школи, жонатий, рільник.
С/о МВД “Блащук” від 1946 р.

Я, Андрусяк Радіон, син Василя і Домки, ур. 1898 р. в с. Загірці,
В. Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл. До школи ходив у
родинному селі, де закінчив 3 кл. Після закінчення школи жив при батьках
та помагав при праці на господарстві. В 1918 р. оженився з Кравчук
Зенкою, з якою прожив 7 років. У 1925 р. померла жінка, яка захворіла
на черевний тиф. В 1923 р. я пішов у польське військо – резерву, де був
6 тижнів. В 1926 р. я одружився вдруге з Тимчук Уляною зі с. Краснолуки.

В 1927 р. селяни мене обрали комендантом огневої сторожі.
Ним я був до приходу більшовиків у 1939 р.

Під час першої більшовицької окупації спочатку працював на
власнім господарстві, а у 1941 р. вписався у колгосп ім. “Тимошенка”.
До колгоспу належало ціле село.

В цьому колгоспі син мій (від першої жінки) Дмитро був бри-
гадиром. Рівнож в цьому часі був комсомольцем.

Дочка Елена (від першої жінки) восени 1939 р. вийшла заміж за
Дем’яна Одлиха з с. Ваньковець, Ланівецького р-ну. З ним виїхала
жити у Сталін-Горськ.

Під час німецької окупації працював на власній господарці.

Зимом 1942 р. в мене переховувався більшовицький лейтенант
– політрук Рузявін Василь Нікифорович (руський). Він у 1939 р.

працював в погранвійськ НКВД політруком. Цей лейтенант переховувався також у Пахнюк Теодори.

В 1943 р. був покараний повстанцями 60 шомполами за те, що хтось наговорив, що я нібито довозив полякам в район В. Дедеркали харчі.

Під час другої більшовицької окупації у 1944 р. спочатку був змобілізований в ЧА. Першим пунктом було с. Вербівець. Тут ми переночували, а раном від'їхали поїздом до Володимира. Разом зі мною з мого села було 5-ть чоловік. У Володимирі пробули 2 місяці. Спочатку стояли в лісі, а опісля перенесли нас в казарми. За цих два місяця переходили військову муштру.

З Володимира поїздом від'їхали у Латвію. Тут ми вигрузилися і подалися пішком 300 км. аж під фронт. Тут нас всіх розчленовано по військових частинах. Я попав у артилерійський полк 647, який належав до III-го Прибалтійського фронту.

При кінці 1944 р., перед Різдом Христовим, перевед[е]но нашу армію на I-ий Український фронт. На цьому фронті я перебув до останку.

В армії мені присвоїли єфрейтора та заслужив третього степеня ордена "Слави" і три медалі.

Після капітуляції Німеччини, нас привезли до Кел[ь]ц[е] в Польщу. Тут демобілізували. Додому я прибув 3.9. 1945 р.

Вже пройшло кілька місяців з того часу, як повернув я з армії, одної ночі зайшли до мене 6 повстанців. Вони попросили вечеряти. При вечері я давав їм горілки. Решта повстанців були у Стефки Стаднійчук та Мельничук Федора. Вони були у мене до 2-ої години ночі. Усіх повстанців було до 15 чоловік.

В 1945 р. перед Різдом Христовим у селі став гарнізон військ НКВД в числі 12 чоловік. Спочатку цей гарнізон квартирував у Колесник Ганни, а опісля перебрався до Семинишиного Юрка. В нього стояли до весни.

З того гарнізону був мені добре знаний Вася (руський). Він дуже часто приходив до мене.

Одного разу прийшов до мене лейт. Вася та почав кричати, чому я не хотів нічого сказати про "бандерівців", як він мене питав, тільки говорив, що в селі їх немає. "А от вчора ми витягнули з-під печі Семинишиного Івана, який сказав, що недавно сидів у криївці з Андрусюком Михайлом, а сестра Михайла принесла до криївки їсти" - говорив лейт. Вася. Рівнож казав мені Вася, що в селі ще криється Андрусюк Михайло (мій родич), з яким я мушу обов'язково пов'язатися, опісля він буде дальше скриватися. Я погодився. Тоді він ще мені сказав, що ще криється Семинишин і Баран Іван.

Коли одного разу я говорив до Михайлового батька про це, що мені говорив лейтенант, то він відповів, що не знає, де його син.

Перед голосуванням 1946 р. мене вибрали у селі десятником.

В 1946 р. перед Великоднем гарнізон зі села вибрався.

В місяці травні 1946 р. я вперше побачив о/у РО МВД Аліксандрова. Тоді я ще не знав, хто це такий, довідався пізніше від нього самого. Запізнався з ним в цей спосіб. Я прибув з поля. До вечора було ще около дві години. В цей час я побачив, що біля моєї дочки Олени, яка робила щось на городі, лежить невідомий мужчина, у військовому уніформі. Я до нього не говорив нічого, тільки відкликав дочку і запитав, хто це такий, Вона сказала, що не знає його. Говорив, що вертається з Ланівцею у В. Дедеркали і хоче трохи відпочити. Коли відходив, побачив, що він має зі собою автомата. З того часу цей більшовик став заходити до нас частіше. Він любився з дочкою. Дочка довідалася, що він працює у В. Дедеркальському р-ні при МВД і називається Аліксандров. Походить з Удму[р]дської АРСР. По-національності правдоподібно татар.

В місяці вересні 1946 р. Ал[і]ксандров прибув до нас, в цей час, коли ми всі, разом з родиною снідали. Коли ми скінчили снідати, Аліксандров попросив мене зайти в окрему кімнату, де ми б могли обидва переговорити. Ми обидва зайшли до другої кімнати, Аліксандров зачинив двері, після чого посідали разом на крісла біля стола. Тоді Аліксандров спитав, чи я був в ЧА в час Вітчизняної війни. Я відповів, що був на фронті, розповів про свої заслуги, про бої з німцями та показав йому свої документи. На це він сказав, що я є заслужений перед батьківщиною. Після цього розпитував, чи я знаю з Михайлівки Павлюка Сергія. Я відповів, що такого знав. Тоді він спитав, чи я не знаю, де він є зараз. Я відповів, що чув, що його зліквідували повстанці правдоподібно у 1944 р. На це Аліксандров сказав, що говорив з його жінкою і вона сказала, що не знає де він подівся. Після цього Аліксандров почав розпитувати, чи до села приходять повстанці. Я відповів, що зараз не бачив, але ще в 1945 р.десь у м-ці грудні до мене приходили 6 повстанців. Цієї самої ночі повстанці були також у сусідки Бачинської Стефки та Мельничука Ф. Тоді він спитав, скільки їх було та хто був їх начальником. Я відповів, що всіх було около 15-ть осіб. Дочка розповідала мені, що найстаршим був Славко. Тоді Аліксандров спитав, чи я пригадую як виглядав Славко. Я сказав, що він був у мене в хаті, але як він виглядав, добре не пригадую. Тоді Аліксандров сказав, що "банди" вже майже винищені, а залишилися лише недобитки, яких в скорому часі виловлять. Тоді сказав, що в моєму селі скривається ще Андрусюк Михайло,

Семинишин Юрко та Баран Іван. Я відповів, що про двох знаю, а Юрко [Іван] Баран говорять, що загинув вже у селі Биківцях. Після цієї розмови Аліксандров запропонував мені допомогти виловити у своєму селі повстанців, за що дістану добру заплату.

Я відповів, що таке міг би зробити, але здається, що в селі вже повстанців нема. Тоді він сказав, що є в сусідніх селах та хуторах, як: Загірцях, Михайлівці, Юськівцях. Тоді я погодився співпрацювати та повідомляти його про все, що довідаюся про повстанців.

Для формальності, як казав Аліксандров, написав заяву та дав мені підписати. Я підписав псевдом “Блащук”.

Після цього Аліксандров заходив до нас дуже часто, і вдень, і вночі. Причиною була не тільки моя агентурна робота, але також любов з дочкою.

Весною 1947 р. повстанці вбили в селі начальника стрибків. В скорому часі в село прибув Аліксандров з більшовиками та переводив у багатьох господарів ревізії. Одночасно зайшов також до мене та спитав про матеріали. Тоді дав мені доручення якнайскорше розвідати про повстанців: Андрусюка, Барана і Семинишиного, бо вони мали б перебувати в цій місцевості. Крім цього говорив, що Андрусюк мені родина, отже можу про нього дещо довідатися від його батька. Особливу увагу казав звернути на хутори і громадян: Федора Семинишиного, Рудя Прокопа і Терещука Лукіяна.

Весною, коли я сів, в межу сів також Баран Давид. Його я почав розпитувати про сина Івана. Питав, чи живий, де перебуває. Давид сказав, що був лист з армії, але вже трохи давно, а зараз чутки про нього нема.

Перед Зеленими святами 1947 р. прийшов до мене Аліксандров з кількома більшовиками. Вони випили у мене літру горілки, після чого Аліксандров сказав, щоб я розвідав про Михайлівського “бандита” Рачука, який ходить ще з двома. Найбільше вони перебувають у Михайлівці, Загірцях і Юськовецьких хуторах. Особливу увагу казав звернути на Михайловецькі хутори, де живе Бурделюк Яків (криничник) і Мельничук Олекса, який живе на краю села Михайлівки.

Перед жнивими 1947 р. мене назначили в селі заст. голови с/ради. Після цього в мене був Аліксандров і розпитував про сільську адміністрацію, яка була ще під час першої більшовицької окупації. Я сказав, що головою с/ради спочатку був Кравчук Прокіп Ніканорович, а опісля Микита Матеещук Панасович. Секретарем був Остапчук Кирило Єфімович. Організаторами колгоспу – Матеещук Трохим Петрович й Баран Митрофан. Їх Аліксандров записав усіх в нотесі.

В місяці жовтні 1947 р. повстанці в селі розкинули проти-колгоспні летючки. Я взяв дві летючки і сховав. Коли прийшов до мене Аліксандров, я йому ці летючки показав. Аліксандров не сказав на це нічого, тільки взяв летючки і сховав у кишеню. До мене сказав, що Славка вже убили. Цього дня дав мені 300 крб., мовляв, “візьми, вони тобі здадуться”.

В м-ці листопаді 1947 р. в село приїхав з більшовиками Аліксандров і зайшов до мене. З ним я говорив на різні теми. Між іншим запитував, чи будуть ще вивозити на Сибір. Він сказав, що треба вивезти 30%, а тоді будуть закладати колгоспи. Тоді він питав мене, де живе Андрусюк Олександра Іванівна. Я йому розказав, після чого він питав, чи там живе хлопець з Михайлівки. Я potwierдив. Крім цього, сказав, що називається Стаднійчук Микола. Цього дня Аліксандров цього хлопця арештував, бо його сестру раніше забрали на Сибір.

В час голосування я був головою виборчої комісії.

Замітка.

Об'єкт був шаленим більшовицьким виконавцем. Все населення на нього дуже нарікало й боялося його. Відносно агентурної роботи, то він більшовикам не мав можливості давати матеріалів, бо в селі мало перебували повстанці, а крім цього, він був скомпрометований перед населенням і не міг нічого довідатися.

10.I.1948 р.

32.

* * *

№ 63/VIII-7

Протокол допиту Степана Матвійовича Басія

Р 31.

Справа ч.: 5/48

Р-н В. Дедеркали

Басій Степан

с/о РО МГБ – “Ткач”

Р-н В. Дедеркали

Дня, 6.4.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Басій Степан, син Матвія і Ксеньки,
ур. 18.5.1897 р. в с. В. С[а]дки,
В[елико-] Дедеркальського р-ну,
Тернопільської обл., українець, 3
кл. наршколи, рільник, жонатий,
військовий.

С/о РО МГБ від 1946 р. під псев-
дом “Ткач”.

Я, Басій Степан Матвієвич, ур. 18.5.1897 р. в с. В. Садки,
В.[елико-] Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл., в сім’ї селянина-
бідняка.

На 10 році життя почав ходити до школи і по трьох роках закінчив
3 кл. наршколи в родинному селі. Після цього пас громадську череду
аж до 1914 р.

В 1915 р. під час Австро-російської війни зі села російська
адміністрація набирала робітників до копання окопів. Я зголосився
до цієї роботи і мене відставили в околицю міста Крем’янця. При
копанні окопів я пробув від весни аж до жнив цього року.

Повернувшись, побув короткий час вдома, й тоді зголосився до
роботи в пекарні м. Крем’янця. Господарем цієї пекарні був чех
Шнайдер. При цій роботі я пробув до Різдва 1916 р.

Цього дня прибув з Крем’янця додому. Вдома побув до весни, а
весною мене покликали до війська. Однак до армії мене не взяли,
тому що я дуже часто хворував на порок серця, отже мене звільнили
по 63 статті, видавши білет.

Десь приблизно в місяці червні 1916 р. я зголосився до служби в дорожньому відділі в Тернополі. Там одержав працю робітника на станції і одержував по 100 рублів місячно. При цій роботі я пробув 9 місяців, опісля знову вернувся додому і став господарювати при родичах.

В лютому 1918 р. мене змобілізували до Петлюрівської армії. Загін, до якого мене приділили, мав назву “Борецький Кіш”. З мого села до цього загону належало, крім мене, 20 хлопців. Організувався він в селі Бірках, від чого і повстала його назва. Після організації наш загін (прізвищ старшин не пригадую) вирушив в рейд на Шумськ. В Шумську злучився з іншими військовими частинами і нас послали в наступ проти гетьмана Павла Скоропадського та німців. Так наші військові частини дійшли аж на Східну Україну під місто Полонне. Коли загін здобув місто Полонне, я дезертирував, побувши в тій армії неповних два місяці.

Прибувши додому, продовжував далі господарювати. Була влада Директорії. Однак вона довго не вдержалася. З півночі насунули більшовики і вона була змушена евакуюватися.

Коли прийшли більшовики, моє село, а також і сусідні села, дуже захопилися більшовицькою пропагандою, у висліді чого люди почали заводити в селі більшовицькі порядки, а радше – без порядки. Почалися розгроми панських фільварків, грабежі заможнішого селянства і т.п. Так було до 1920 р. В цьому році більшовики відступили, а в села увійшли поляки. Війна була закінчена. Поляки дали наказ, щоб селяни зносили розграбоване майно, здали вогнепальну зброю і т.п.

В мене були два кріси – один російський, а другий австрійський. Я австрійського здав, а російського заховав. Однак його в мене хтось вкрав.

В 1922 р. я одружився з Купинець Мотрою з цього села. Після одруження я всеціло зайнявся господарством. В 1923 р. нам народився син Володимир, в 1926 р. уродився другий син – Юрко, отже треба було працювати, щоб діти мали хоч що їсти.

В 1926 р. мене покликали до війська – у резерву, в якій пробув місяць часу та проходив військовий вишкіл. Був у місті Демблін. Вернувшись з вишколу, я далі продовжив господарювати. Це було моїм заняттям аж до приходу більшовиків у 1939 р. Під час більшовицької окупації з 1939 по 1941 рр. я рівнож працював на господарстві. Весною 41 р. в селі зорганізовано колгосп ім. Будьоного і мене наставили головою цього колгоспу.

Скоро почалася війна. В липні 41 р. село окупували німці, у висліді чого колективна система була зліквідована і селяни колгосп розібрали.

Навесні 43 р. втягнули до ОУН мого сина. Одночасно станичний ОУН Кобзарук Дмитро Максимович до організації втягнув й мене. Спочатку я не займав жодного становища, лише був членом, але згодом, восени 43 р., мені доручили перепроваджувати військові вишколи мужчин у моєму селі. Я дістав чин ройового. Вкортці почав зближатися фронт. Ми одержали наказ підготовляти криївки-магазини з харчами на час більшовицького запілля.

Після переходу фронту в селі більшовицькі органи безпеки розкривають при допомозі східняків, які були в селі і багато з них належало до ОУН, організаційні сховища та магазини зі збіжжям і продуктами. Одночасно перепроваджують арештування осіб, які належали до ОУН.

Була оголошена мобілізація. Я разом зі старшим сином Володимиром пішов в ЧА. З райвоєнкомату нас відправили на збірний пункт до Дідьковець, а опісля повели в Чкалов. Тут ми стаціонували. Рівнож нас зі Садок було 10 осіб. По якомусь часі мене покликала НКВД. Питали, що я робив під час німецької окупації та чи належав до ОУН. Я відповів, що під час німецької окупації господарював, а до ОУН не належав, бо таких як я не приймали. Я в [19]41 р. був головою колгоспу, отже мені недовіряли.

В Чкалові нас держали три місяці. Один місяць вчили військової служби, а решту часу ми працювали при ремонті військово-державних помешкань в місті. По трьох місяцях нас обмундирували та перевезли в м. Калінін, де ми пробули 9 місяців часу, Спочатку нас вчили тут військової служби, а опісля ми працювали при ремонті домів. З Калініна нас направили на Третій білоруський фронт. 14 березня 45 р. я вже був на фронтовій лінії. Через два дні перебування на фронті, в наступі на м. Ригу, я дістав легке поранення лівої руки. Мене стягнули у тил, три дні я пробув у лікарні і тоді мене знову направили на фронт під м. Кенігзберг. В часі наступу на це місто я поранив собі з кріса ліву долоню. Від цього поранення я пролежав у лікарні 7 місяців. Після вилічення мене знову кинули на фронт в Польщу під місто Пілави [Пулави]. При наступі на місто я знову пробив собі німецьким шомполом литку нижче коліна лівої ноги, бо хотів піти в тил, а самостріл лікарі дуже легко пізнавали і карали за це розстрілом. Після цього я пролежав 5 тижнів у лікарні. В тому часі війна закінчилася. Після вилічення мене разом з іншими військовими відправили в місто Оліштейн [Ольштин], звідки мене демобілізували.

В серпні 45 р. я прибув додому. Вдома займався господарством. По[д]вох місяцях після того, як я прибув з армії, мене обрали сільським секретарем. Цю функцію я сповняв цілу зиму 46 р. Весною 46 р. я водив

на воєнкомат допризовників зі свого села. Коли я разом з ними ждав на коридорі воєнкомату, до мене підійшов мл. л-т Бондаров, який був оперуповноваженим на моє село, і спитав, що я тут роблю. Я пояснив йому і тоді він сказав, щоб зайти до його кімнати. Ми пішли.

Бондаров (вище седнього росту, 27 років, тонкий, чорний, очі випуклі, ніс куций, говорить російською мовою) повів мене по коридорі і завів в кімнату по лівій стороні. Його кімната розміром 3х4 метри з одним вікном, перед яким стоїть стіл, далше стоїть шафа, а при столі два крісла. Коли ми увійшли у кімнату, він, скидаючи зелену шинелю, попросив мене сісти. При цьому подав мені крісло. Сам сів за столом.

Про те, що я працював секретарем, він уже знав. Зараз почав мене розпитувати, що я робив під час німецької окупації та чи був на фронті. Я розповів йому, що з[а] німців займався господарством, а з приходом ЧА пішов на фронт. Розповів йому на яких фронтах був. Розповів про поранення, про те, що одержав бойову заслугу "Победа над Германией" і т.п. Він уважно це вислухав, а тоді ще раз спитав, що я робив під час німецької окупації. Я знову відповів, що працював при господарстві. Тоді він спитав, чи в селі була в той час Організація Українських Націоналістів. Я відповів, що про організацію мені не відомо нічого, але селяни самі вели боротьбу проти німців. Таке було по всіх селах. Тоді Бондаров спитав, чи я належав до ОУН. Я відповів, що такого не було. Тоді він попросив мене (звертався на "ти") розповісти про те, як я з наказу ОУН вчив в селі мужчин військової служби. Ці слова мене заломили. Я зрозумів, що він знає про всю мою роботу. Тоді я рішив розказати все.

Я розповідав: до ОУН мене втягнув Кобзарук Дмитро Максимович, який в той час був станичним. Його під час переходу фронту арештувало НКВД. Господарчим станичним був Ящук Євтух. Він під час проголошення мобілізації пішов в ЧА. (Був на фронті, повернувся і на початку 1948 р. його вибрали секретарем с/ради). Членами були: Гнатович, якого під час стабілізації фронту арештувало НКВД, Скакун Максим, був в армії, але знова вдома, Біляшевич Данило Григорович – був в армії, зараз вдома. Зверхником моїм був східняк з Білогірського р-н[у], Кам'янець-Подільської обл., зі с. Лісок – Лісничук Йосиф.

Після цього Бондаров питав про роботу в селі. Я відповів, що завданням членів ОУН в селі було школити мужчин, приготівляти харчі та одяг для відділів УПА, копати магазини збіжжя, яке стягали зі селян. Тоді спитав, хто за німців вишколював мужчин. Я[] відповів, що сотенним був Самосюк Хтодось Петрович, а ройовими були: я, Собчук Петро Максимович (засуджений), Климюк Прокіп Дмитрович (був в ЧА, зараз вдома). Все це Бондаров списав і тоді сказав: "От, дивіться,

яким ви є злочинником – ворогом Радянського Союзу. За таку діяльність належить тюрма, або висилка на Сибір. Але якщо ви хочите себе оправдати перед вітчизною, то ще можете.” Я сказав, що вже оправдав себе – був на фронті, дістав поранення. Однак Бондаров сказав, що за те, що я зробив доброго для вітчизни, спасибі, а за те, що зле, – мушу себе оправдати. Тоді я спитав, як саме я повинен себе оправдати. Він відповів, що в моєму селі діє ще націоналістична організація, яка діяла за німців, але учасників її вже є дуже мала кількість. Отже, коли я допоможу йому викрити цю організацію і виловити її учасників, то тим оправдаю себе. Я погодився це зробити, але одночасно спитав, в який спосіб це зробити. Він відповів, що вони, ці учасники, тобто бандерівці, мають в селі по людях криївки. Отже моїм завданням буде провадити добру розвідку, щоб довідатися до кого вони найбільше заходять, з ким найбільше стрічаються, а особливо хто з дівчат співпрацює з ними. Це все повинен я зробити і про вислід повідомити його. Я сказав, що за таку роботу повстанці мене вб'ють, як убили попереднього секретаря. Він пояснив, що це була цілком інша справа. Тепер про те, що я працюю з ним, ніхто знати не буде, а до того ніхто не зверне уваги на те, що я буду часто їздити в район, бо я секретар, отже буду мати до полегдження різні справи в райвиконкомі, а при цьому вже можу відвідати і його та подати матеріали. Я погодився. Тоді Бондаров сказав, що зараз напише зобов'язання, яке я підпишу. Я сказав, що зобов'язання не конечно треба підписувати, бо і так, коли щось довідаюся, то повідомлю його, а так зобов'язання може попасти в руки повстанців, як було з оперуповноваженим НКВД Поповим. Однак він пояснив, що з цього зобов'язання ніхто нічого не зрозуміє, бо я підпишу її кличкою. Я вже не мав що говорити і мовчав, а він за цей час написав анкету. Опісля вголос прочитав її та сказав, щоб я підібрав собі якусь кличку. Я підібрав собі кличку “Ткач”, він показав де підписати, я підписав і тоді він написав ще одну анкету, яку я підписав прізвищем, ім'ям та по-батькові. Цю анкету він сховав у залізну шафу, а попередню сховав у свій записний блокнот. Тоді сказав, що можу вже йти. Я попрощався й вийшов.

Пройшл[о] не більше як тиждень часу, коли я поїхав в район і там зустрівся з Бондаровим. При стрічі він спитав, що нового в селі. Я відповів, що такого поважного нема нічого, лише те, що корова, яка колись була в Біляшевича Петра Васильовича, знаходиться зараз в Бідюка Полікарпа Климовича. Через кілька днів Бондаров в тій справі викликав Біляшевича до району. Як закінчилася ця справа не знаю.

В місяці травні 46 р. район вислав мене на курс секретарів і голів у м. Чортків. Курс тривав місяць часу і за цей час відбулося 300

викладових годин. Викладали такі предмети: історію, географію, конституцію, граматику, арифметику, природознавство, типографію, агротехніку, гігієну та п'ятирічний план.

Отже під час перебування на курсах я з Бондаровим не стрічався.

В половині червня я знову був у районі і при цій нагоді зайшов в кабінет Бондарова. Його застав самого. Після привітання він спитав, що нового чути в селі. Я відповідав, що наразі про повстанців не маю жодних даних, але хотів би повідомити про те, що в селі зараз перебуває два хлопці, які під час німецької окупації були в шуцманшафті в м. Крем'янці – це Трощанський Ілько Максимович і Климюк Микола Григорович. Вони брали участь в погромі жидів, а брат Ілька Іван возив з гета жидівське добро додому. Тоді Бондаров спитав мене про Ілька. Я розказав, що він з приходом ЧА в [19]44 р. пішов на мобілізацію і був в армії. Опісля прибув додому і зараз господарить. Так само розповів все про Климюка. На цьому стріча закінчилася і я вийшов.

Опісля Бондаров викликав в цій справі Трощанського в район.

Трохи більше як тиждень часу я знову був у районі і зайшов до кабінету Бондарова. Тоді я сказав, що Рижуля Андрій під час німецької окупації був у шуцманшафті в Крем'янці і вбивав жидів, а коли в 1944 р. прийшли большевики, то він до армії не пішов, тому що мав вивихнену руку і зараз перебуває вдома.

В цій справі Бондаров визивав Рижулю в район.

В місяці липні 46 р. до мене прийшов згаданий Рижуля Андрій і приніс записку від повстанців, в якій вимагалось від мене зробити статистичний звіт зі села Садок. При тому прислано також форму, по якій я мав виготовляти це. Через кілька днів я ці списки виготовив і передав Рижулі. Кілька днів після цього ці самі списки до мене знову приніс Захар Бідюк. Разом зі списками приніс записку від повстанця Ватутіна, в якій він писав, що списки не виготовлені добре і через те потрібно виготовляти вдруге. Я знову виготовив їх по вказаній формі і по них приходив Слабай Микола. Однак мене не було в той час вдома, отже він не забрав їх. Тоді я передав їх Бідюкові Захаркові.

По тижневі часу я поїхав у район і зайшов в кабінет Бондарова, якому розказав про цілу цю історію зі статистичними звітами. Бондаров вислухав мене, опісля все це списав у своєму нотатнику.

У вересні 46 р. я знову був у районі в громадських справах і при тому зайшов в кабінет Бондарова. Він розпитував мене про дівчину зі села Садок Собчук Параску Артемівну, в якої в 1945 р. большевики знайшли криївку, де були якісь медикаменти. Він питав, що вона зараз робить. Я відповів, що перебуває вдома і працює на господарстві.

Тоді він сказав, щоб мати її хату на увазі та слідити, чи туди не підходять повстанці.

В жовтні 46 р. я одержав записку через голову с/ради, в якій Бондаров повідомляв, щоб з'явитися до нього.

В означений день я прибув в кабінет до Бондарова, де, крім нього, застав ще одного військового в чині мл. л-та, середнього росту, тонкий, літ около 25, обличчя округле, волос русявий, очі випуклі, ніс короткий грубий, зачесаний догори. Говорив руською мовою. Коли увійшов і привітався, Бондаров сказав, щоб познайомитися з мл. л-том МГБ Говорухіним, бо вже буду з ним працювати, а він, Бондаров, з цього терену виїжджає. Тоді я попросив, щоб звільнив мене від тієї роботи, коли сам виїжджає. Мені відповів Говорухін. Він сказав, що бути співпрацівником органів безпеки – це велика честь. Він ще щось говорив, але я вже не пригадую. Тоді я сказав, що від роботи не відмовляюся, але боюсь, що можуть про це довідатися, що сюди часто заходжу і тоді мені буде біда. Говорухін сказав на те, що, коли хочу, може дати мені у В. Дедеркалах чоловіка і про все буду повідомляти його. Я сказав, що це з огляду на конспірацію краще, але в разі якого випадку, то можу на цьому потерпіти ще скоріше. Тоді спільно рішили, що будемо старатися контактуватись в селі, а деколи буду заходити в район до його кабінету.

У листопаді 46 р. я доніс Говорухіну, що Ящ[ук] Філімон Іванович в 1945 р. помагав повстанцям ліквідувати Дячук Андрія і його жінку Марію, а його майно перевіз до себе.

У висліді тієї справи Говорухін кілька разів арештував Дячука [Ящука] Філімона.

Доніс Говорухінові, що в Кл[и]мюка Андрія є схований кріс. Після цього Говорухін з групою робив в нього ревізію.

При кінці грудня 46 р. я прибув увечері зі села додому і тут застав сусіду Буляшевича Данила Григоровича, його жінку Настю і дочку Надьку та сільського хлопця Кондратюка Михайла. Крім них, в хаті було двох повстанців, з яких один був Славко. На квартирі в мене була в той час учителька-східнячка Вюнова Оксана Михайлівна. Я трохи був під чаркою, отже, прийшовши до хати, до всіх сказав “добрий вечір”. Один з повстанців відповів та спитав, хто я такий. Це був Славко. Я відповів, що господар. Після цього він спитав, чи я секретар. Я потвердив те і в свою чергу спитав, хто вони такі. Він відповів, що воєнні. Я попросив документи, але він тільки показав на автомата і додав: “От наші документи.” Після цього відкликав мене на бік та став говорити. Він сказав, що вже залишив жінці записку, але хоче сказати мені ще особисто, що я повинен зробити. Я повинен слідуючого дня піти до

голови с/ради і сказати йому, що на село накладається постанцями контингент – 1 центнер сала, 1,5 центнера м'яса, 60 метрів полотна, 4 центнери жита, 4 центнери пшениці, 4 центнери гречки і 4 кг вовни. При цьому зазначив, що контингент треба зібрати в найскорішому часі. Після цього відійшли, виславши вперед Кондратюка.

Ранком я взяв записку і пішов до голови с/ради. Йому дав цю записку і спитав, що ми маємо з тим робити. Голова відповів, що треба йти збирати.

Насамперед ми пішли на хутори. Тут зайшли до кількох господарів, а коли прийшли до Степанюка Олександра і сказали йому дати з пуд зерна для повстанців, Степанюк сказав, що вже дав для повстанців. Голова спитав його, хто приходив, і довідався, що Бідюк Захарко.

Це нас насторожило. Ми порадилися й рішили, що коли Захарко збирає також для повстанців, то ми збирати не будемо поки не прийдуть повстанці.

В скорому часі вони прийшли. Приходило трьох до мене до хати. Один з них спитав, чи вже зібраний контингент, а коли я відповів, що ні, він сказав, що за два дні контингент мусить бути зібраний. Тоді я спитав, що буде як про це довідаються большевики. Він відповів, що це його мало обходить, а контингент мусить бути зібраний. Покинули записку, адресовану на голову с/ради, і відійшли.

Рано я, взявши записку, знову пішов до голови с/ради. Прочитавши ми рішили, щоб контингент збирали усі десятники. Голова повідомив в цій справі десятників і за один день нам вдалося стягнути більше, як половину, контингенту. Населення контингент зносило до мене і до голови.

На другий день рано прибула підвода і забрала це все.

Цього дня тільки пізніше до села приїхав нач. міліції Лутцов і начальник "ИБ" Шаплацький з Оборів й почав вести слідство в справі контингенту. Про це большевики довідалися від Шевчука Василя Сергійовича (голова с/ради), який повідомив їх через свого брата Олександра. Я довідався про це від фірмана, який був на міліції. Він говорив, що про цю справу дав знати на міліцію якийсь хлопець, приїхавши конем. Сам він чув, як цей говорив, щоб їхали в село, то заберуть контингент, який зібрано для повстанців і знаходиться в секретаря та десятників.

Большевики насамперед пішли по десятниках, позабирали вже зібраний контингент, а десятників поарештували. Тоді прийшли до мене. Я в той час був в селі, отже вони в цій справі звернулися до жінки, запитуючи, де "бандітський" контингент. Жінка відповіла, що не

знає ні про який контингент, у висліді чого вони арештували її та долучили до арештованих десятників (Сеник Філімон Устимович, Козак Калістрат Філімонович, Бідяк Полікарп Климович, Климяк Іван Федорович, Олексюк Яким Степанович, Рижуля Андрій Савович). Після цього Лутцов прийшов до голови с/ради [і] арештував мене. Нас усіх відвезли в район.

В районі нас зачинили в дижурці, де ми просиділи цілу ніч. Ранком мене відділили від інших і зачинили в окрему камеру, в якій я просидів 4 дні.

Четвертого дня мене покликали в кабінет, де я застав нач. міліції Лутцова, який сидів за столом, а по правій стороні стояв мл. л-т Кудінов та нач. паспортного стола Котов. По лівій стороні Лутцова стояв Шуляк (був в повстанцях, здався) та ще один, для мене не знаний, який сперся на канапу. Лутцов сказав мені сісти за столом напроти себе і сів. Тоді він спитав, як то бул[о] з контингентом, який ми збирали для повстанців. Я все йому по порядку розповів. Коли я скінчив, він ще спитав, чи Кондратюк Михайло вийшов разом з повстанцями та звідки приїхала підвода. Я відповів, що Кондратюк вийшов на пару хвилин раніше за повстанців, а про підводу не знаю, бо не був у той час вдома. Жінка казала, що цього чоловіка не знає. Тоді спитав ще, скільки було цього контингенту. Я відповів, що 35 кг сала. Лутцов це все списав і тоді відправив мене в камеру (про свою співпрацю з РО МГБ я не говорив).

На другий день рано мене знову покликано на слідство. В кабінеті Лутцова я застав ще мл. л-та ББ Манушкіна. Тут я ще раз повторив все те, що зізнав попереднього дня, Лутцов ще раз списав усе і тоді мене знову відправили в камеру.

По двох днях Лутцов покликав мене втретє. Він вийняв з шафи кілька аркушів паперу та коробку з тушом, сказав мені вмочити великий палець[ь] в туш і тоді сказав відбити його на папері. Те саме сказав зробити з великим пальцем лівої руки, якого я відбив на цьому самому папері, опісля на другому папері сказав відбити і пальці правої руки, а на третьому – 4 пальці лівої руки. Після цього написав розписку і сказав написати своє ім'я і прізвище, що я зробив. При цьому Лутцов зазначив, що без дозволу міліції я не маю права віддалятися із своєї області, а крім цього попередив, що як трапиться таке другий раз, то вже будуть судити. Після цього сказав йти додому.

Вдома я застав уже жінку. Вона просиділа в арешті тільки два дні.

В половині лютого 47 р. мене запискою через голову с/ради покликав Говорухін. В означений день і годину я зголосився в РО МГБ і зайшов у його кабінет. Він був сам. Тут він почав розпитувати мене, як малася справа з цим контингентом. Я все йому по порядку

розказав, що він описав. Після закінчення спитав, чому я зараз того дня не повідомив його. Я відповів, що побоявся, бо вони зазначили, що як про це довідаються більшовики, то буде зле, а до того повстанці в цих днях якраз зліквідували Ковалю Василю. Говорухін сказав, що збирання цього контингенту він був би не забороняв, але це було б зробилося в інший спосіб.

В березні 47 р. до села з району прийшла директива, щоб зібрати для держави 150 ц. зерна. Ми цей контингент збирали і зібране зерно зносили до ремізи. Вночі це збіжжя хтось вкрав. Відносно тієї справи прибув в село Говорухін, який покликав мене і голову с/ради в канцелярію. Зі мною говорив окремо. Питав, хто міг забрати це зерно – повстанці, чи сільські злодії. Я відповів, що так скоро про це годі довідатися, хіба з часом.

По тижневі часу мені вдалось розвідати, що це зерно забрав Бідюк Захар Кіндратович і Мазурок Василь Ілліч. Про це я повідомив Говорухіна. Він їх арештував і вони зараз засуджені по 10 років в'язниці.

В вересні 47 р. в нашому селі був празник. Увечері до мене зайшло 7 повстанців, які попросили повечеряти. Між ними був Славко.

Будучи в районі, я повідомив про це Говорухіна.

При кінці вересня 47 р. до мене приїхав фірою голова с/ради, а з ним кілька воєнних. Я в той час копав на полію бараболі. Вони покликали мене на подвір'я, після чого мене відкликав ст. л-т і сказав, що має до мене діло. Ми зайшли в хату, де він сказав, щоб я подав йому характеристики на деякі родини. Після цього вийняв з польової сумки зошит і зачитував родини з мого села, а я характеризував їх. Те, що я говорив, він записував. Так я подав йому характеристики на 30 родин.

Після цього був вивіз. З схарактеризованих мною родин було вивезених дві, а саме: Сім'я Климюка Олександра і Боровського Гарасима.

В січні 1948 р. я зі становища секретаря с/ради звільнився.

В березні 1948 р. став працювати фінагентом в своєму селі.

Дня 13.4.1948 р.

32.

* * *

№ 64/VIII-8

Протокол допиту Петра Васильовича Сохацького

Р 31.

Справа ч.: 12/48

Р-н В. Дедеркали

Сохацький Петро

а/в РО МГБ – “Мартинюк – Дуб”.

Р-н Крем'янець
Дня 15.8.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ.

Сохацький Петро, син Василя і
Василіни Бадовської, ур.[одився]
14.10.1925 р. в с. В. Фільварки
(хут. Завалля), В. Дедеркальського
р-ну, Тернопільської обл., 5 кл. нар.
школи, рільник, невійськовий,
нежонатий.
а/в РО МГБ від серпня 1946 р. під
псевдом “Мартинюк – Дуб”.

Я, Сохацький Петро, син Василя і Василіни Бадовської, ур.
14.10.1925 р. в с. В. Фільварки, В. Дедеркальського р-ну, Терно-
пільської обл.

Змалку жив при батьках, заки почав ходити до школи, пас ху-
добу вдома. В 1936 р. почав ходити до школи в родинному селі й до
1939 р. скінчив 3 кл. нар. школи.

З приходом большевиків у 1939 р. знову поступив до школи й
став ходити далше до 3 кл. По двох роках, тобто в 1941 р. скінчив 4 кл.

Вибух німецько-більшовицької війни перервав моє навчання. Я
став помагати батькам на господарстві. Опісля відчинили школу в
Крем'янці і прийняли мене до 5 кл. Однак мені не довелося скінчити
того класу, бо німці восени засипали шкільний будинок збіжжям, а
науку перервали. Тут я перебував на квартирі у Пилипчука Йосипа з
Крем'янця. Вернувшись додому, я став господарити з батьком на
власній господарці, яка числила 2,74 га землі і сільськогосподарський
реманент. Крім цього з приходом большевиків ще в 1939 р. дали нам

ще 0,50 га землі. На господарстві я б[ув] до кінця німецької окупації. До жодних гуртків, ні політичних організацій не належав.

Коли в березні 1944 р. моє село окуп[у]вали більшовики, я жив удома. Однак скоро мій рік почали мобілізувати до ЧА, отже мені треба було йти на фронт. Щоб не йти в ЧА я записався в с/раді з 1927 р. народження й після цього жив вдома на господарстві. Ніхто мене не зачіпав, бо я був дуже малого росту та молод[о] виглядав. Так жив я до того часу, поки не почали мобілізувати до ЧА 1927 рік.

2 чи 3 травня оголосили, щоб усі з 1927 р. народження голосилися в р-н на воєнкомат. Я з однорічними свого села пішов у р-н.

Всіх нас голова с/ради і з району якісь військові (2-ох) привезли в воєнкомат, де до нас вийшов воєнком капітан Свірідов і сказав, що всі повинні закінчити 5 кл. школи. Після цього нас розвели військові по господарях на квартири. Нас 4-ох Фільварецьких (Шевчук Оксентій з 1924 року народження, Шевчук Альоша з 1922 р. народження, Бондарчук Мішка з 1925 р. народження) завели на квартиру до Сидора (прізвища не пригад[у]ю, хата на північ від школи може 20 метрів, здається його звали Гуменюк, там був ще хлопець Коля, здається Сидоровою жінк[и] сестри). В цього господаря ми перебували на квартирі около 2 тижні. За цей час ми ходили до школи.

Найперш вчили читання та писання. Крім цього приходив Катасоков та розказував історію СССР. Вчили нас 2 учительки (одна з них Гуменюк). Навчання відбувалося в саду. Всіх нас було около 50 осіб з цілого р-ну.

По 2-ох тижнях я змінив квартиру. Від Сидора я пішов до зав. гарбарні Стельмашука Петра, який мав у сусідстві моїх батьків господарство й жінку та їздив туди по продукти та разом привозив і мені.

По місяцеві часу навчання в цій школі нас брали під комісію (лікарську), яку перепроводжував воєнкомат. На цій комісії бдали стан здоров'я, міряли ріст та важили. Після комісії відпустили назад на квартири, записавши це все, включно з прізвищем в книзі.

Перейшовши комісію я далше разом з всіма ходив до школи. Далше нас вчили те саме – грамоти, бо говорили що неграмотні люди не можуть бути добрими “совєтськими” людьми. Повчивши нас ще два тижні, в тому часі (може 3-4 дні після комісії) видали “Приписное Свидетельство”, в якому зазначувалося, що я маю на рік часу відстрочки (інші не мали, мав таке ще тільки Дзьоба з Шкроботівки, і ще один, але не пригадую його). Відстрочку нам дали на тій підставі, що ми не мали цілковитого зросту та ваги (я мав 144 см висоти, та 45 кг ваги).

Останнього дня перед тим, як мали нас відпускати, прийшов кап. Свірідов і сказав, що відпускає додому, а першого вересня, щоб знову зголосилися на воєнкомат. Ми відійшли додому.

Вдома я господарив. Скоро почалися жнива, й я помагав батькам збирати хліб. Так я працював на господарстві аж до 10 вересня. 1-го вересня я не йшов, бо мав відстрочку, але прийшла записка, а за нею ще одн[а], в яких писалося, щоб обов'язково зголоситися на воєнкомат.

10 вересня я пішов на воєнкомат. Там мене питали, чому не явився 1-г[о] вересня, але я відповів, що маю відстрочку на цілий рік і тому не явився, при цьому показав посвідку. На це вони сказали (нач. Негодяєв), що з часом відп[у]стять, а зараз покликаємо всіх. Після цього відвели до клуні, яка була 400 м. в північному напрямі. Там я застав хлопців, які вчилися зі мною і нових, всіх 150 осіб.

В цій клуні ми квартирували, властиво ночували два тижні. За цей час учили нас військових вправ та воєнізації (вивчали склад кріса, автомата, боеві позиції). На цьому вишколі нас держали два[]тижні, а тоді відправляли до армії. Перед тим була ще комісія, яка після перевірки оставляла таких, що хворіли, скалічили або мали відстрочку. Таких оставили 18 осіб, в тому числі і мене. Отже сильніших відставили в армію, а нас слабших держали дальше в районі, та обучали. Тоді я почав старатися, що[б] виробити собі безстрочний документ. В цій справі звернувся до Стельмашука. При його допомі мені видали безстрочний документ. За те, я дав йому 2 л. самогонки та трохи – около 2 кг сала). Він добре знався з усіма цими начальниками і вони його послухали. Після одержання цього документу мене відпустили додому.

Вдома я пробув до місяця грудня [19]44 р. За цей час працював на господарстві і більше нічим не займався.

В м-ці грудні я пішов до роботи в район, де вчився в шевській арті[лі] шити чоботи. Пішов я з власної охоти, щоб навчитися шити чоботи. В артілі я пробув до половини березня 1945 р. Там я навч[и]вся за цей час тільки дечого, пришивати передки, підбивати золівки і т.п. В цьому часі я звільнився з артілі і знову вернувся додому.

Додому вернувся тому, що треба було старому (55 років) батькові помагати в господарстві. Вдома я довго не пробув, бо цієї весни були дуже облави, й більшовики часто забирали молодих хлопців, без огляду на це чи мав документи, чи ні. Щоб цього оминати, я рішив піти в Крем'янець до школи МТС.

Наприкінці квітня я з[н]аходився в МТС. Був на квартирі у знаомого Пилипчука Йосипа зі Семеном Захаровичем. Крім цього, я запізнався ще з Ромашевським Петром з Каменщини, Сергієм з

Каменщини (прізвища не знаю), Зубком Кузьмою (Семенів сусід). Всіх нас в цій школі було коло 80 осіб – були з різних районів Тернопільської обл., не пригадую. Вчили нас частини трактора. В цій школі я побув два тижні й виписався та пішов додому. Зі школи пішов тому, що батьки старі, була робота на господарстві і їм треба було допоміж. Крім цього, вже більшовики були трохи притихли і я не мав дуже чого так боятися, бо мав документ. За науку не платили нічого.

Вернувшись додому, помагав батькові при праці на господарстві. В цей час були досить поширені в нас рухи повстанців. До мене вони не заходили, але я чув, що були бої, вони гинули і били більшовиків – словом кругом були повстанчі рухи.

В місяці серпні повстанці прийшли одної ночі до нас. З них я не знав нікого, були самі чужі, але їх познакомив з нашою хатою Вікентій Барановський (сусід). З того часу вони почали приходити до нас частіше. По якомусь часі я довідався про їх псевда, це були: Довгий, Старикашка, Гірняк, комендант (не знаю псевда, молодий, чорнявий), Яворина (правдоподібно походив з Тетильковець). З часом вони познайомилися з нашою хатою добре й тоді по рекомендації Вікентого викопали в нас криївку на подвір'ю. Вхід був спочатку на середині хліва, а опісля, як прийшов з ними Гонта (нач. району) переробили з порога. В цей час вже Яворини не було, й вони казали, щоб сказати йому, що криївка завалилася. З того часу повстанці перебували в нас частіше. Так було до Спаса 1946 р. За цей час я пізнав ще 3 повстанців: Вороного, Василя і Дем'яна. Був ще один раз якийсь начальник, але я його не знаю, бо він був тільки один раз (низького росту, чорнявий, повний на лиці).

В середу перед Спасом, коли я вже спав, недалеко від нас почалася стрілянина. На другий день я довідався, що в саду Шевчука Вас. була більшовицька засідка, на яку попали повстанці, була стрілянина, але жертв не було. Крім цього, по хуторах сильно почали лазити більшовики. Я, щоб не бути їм на очах, пішов пасти коні, а в п'ятницю пішов з[]дому до тітки в В. Кунинець, Вадовс[ь]кої Ксеньки. Там побув до суботи й пішов до Шпиколос до Голюка Хрестона, який держить замужем мою двоюрідну сестру. До нього я пішов тому, бо в нього були мої коні, а в нього не було де пасти, отже я хотів забрати їх додому. В Хрестона я задержався до неділі й у неділю около 10 год. вечора туди приїхали з батьком більшовики й арештували мене. Від Хрестона мене відправили в Тетильківці, де стояв гарнізон і посадили в льох.

В льоху я застав арештованих зі Завалля: Шевчук Маньку, Шевчук Ксенька, і Шевчук Тодоська та Жураковського Івана. Коли мене кинули

туди, Тодоська розпитувала, як я сюди попав. Я сказав їй все, як було. Більше жодних розмов не було й ми ждали ранку.

Рано о 7 год. мене викликали надвір. Викликав як[и]йсь солдат і завів до комори цього будинку, де стояв гарнізон. Там я застав того начальника, що мене арештував, який сидів за столом, та ще 5-7 чоловік незнайомих військових. Коли я прийшов туди, цей спитав, як моє прізвище, ім'я та по-батькові, а опісля став питати, чи в мене є автомат. Я відповів, що в мене автомата нема (в дійсності в мене автомата не було). Тоді він підійшов до мене й вдарив кулаком у голову. Після цього, мене взяли між себе ці, що тут були й так перекидаючи штовхали мене кулаками так довго, поки я не впав на землю. Коли я впав на землю, тоді вони почали підкидати мене нісками один до одного, як м'ячем так довго, поки був при п[а]м'яті. Коли вже стратив пам'ять, відлили мене водою, й ці, що били порозходилися, а я залишився лише з тим начальником (мол. л-т, без шапки) і він почав мене питати далше, чи маю автомат та чи признаюся. Я далше твердив, що в мене автомата не було і нема. Тоді він сказав, що Іван йому говорив, що бачив як я ще з трьома озброєними біг у ту ніч, як була засідка, коло його хати з автомато[м] в напрямі с. Горянки й він ще навіть говорив зі мною. Я сказав, щоб привів Івана, бо він говорить неправду. Цей сказав дижурному, щоб привів Івана.

Коли дижурний привів Івана Жураковського, мол. л-т сказав до нього, щоб він розказав, як це було. Іван опутивши голову до низу, сказав, що коли начал[а]ся вночі стрілянина і почали кидати ракети, він вийшов з хати, щоб не загорілася, і сів на порозі й бачив як долиною в напрямі Горянки втіало 4-ох озброєних. Як прилетіли до нього, він пізнав мене з автоматом, Сапігу Лукіяна зі Завалля і Романюка Володьку та одного чужого. Тоді спитав: "Ти куди, Петька?", а я будьто відповів: "Дамой!". Коли Іван це сказав, відпровадили його назад у льох, а мене почали допитувати далше. Зараз сказав, щоб стати на долівці на руках і так держав мене около 2-ох годин і питав, чи признаюся, що в мене є автомат. Я за цей час кілька разів зімлів, після чого він відливав мене водою, й далше держав в такій позиції та питав чи признаюся де автомат.

Десь около 8-8,30 хв. мені сказав, що прийшов батько по коня, але тому, що я не признаюсь не віддадуть йому коня. Я відповів, що не маю до чого признаватися, бо Іван бреше, що в мене є автомат. (Але батькові коня віддали – 12 год.). Тоді прийшов якийсь солдат (дуже катував) і за те, що я добре не л[е]жав, вдарив мене чоботом у спину та так сильно, що я стратив притомність. Після цього мене відлили водою, але вже не питали і відвели в льох. Тоді по черзі покликали цих

жінок на допит. Були коротко. Питали їх, чи бачили тих повстанців. Стара говорила, що давала їм їсти, а дочки про це нічого не знали.

Тут я, стогнучи, спитав Івана, навіщо він на мене брехню говорить. Він на це не обізвався, а Тодоська сказала, щоб я мовчав і не зачіпав його (бо щоб не було гірше).

Десь після години мене знову викликали надвір. Разом зі мною викликали також Івана. Тим разом вже не брали на допити, а посадили за стіл на подвір'ю (там був), вгощали чаєм, сухою рибою та булкою. Там були тільки солдати. При цьому заскакували мене різними словами, та агітували, щоб признатися, бо за це мені нічого не буде. Там питали також Івана ще, чи в мене дійсно є автомат. Він сказав, що бачив дійсно, отже мусить бути. Однак я не признався, бо не мав до чого. Також не хотів нічого їсти, бо був дуже змордований. Тоді вони стали насміхатися з мене та штурхати. Так тягнулося около години часу, після цього мене відправили в льох, а Івана оставили біля себе. Цього дня на допит більше не кликали.

На слідуючий день мене знову покликали о 7 год. З льоху завели до згаданої кімнати, де допитував цей самий мл. л-т. Питав далше, чи маю автомат. Я говорив, що автомата в мене не було. Крім цього, питав про те, чи ненакидав соломі в Тодоськи, де Іван говорив, що була криївка (в дійсності не було, хіба що я не знав, але не знайшли там нічого). Про це питав мало. Найбільше питав про автомат, при чому весь час бив (було їх трьох). Так тривало з годину часу, я не признався й тоді мене далше відправили в льох.

Зараз після цього, як я вже прийшов з допиту, мама принесла передачу. П[р]о це повідомив дижурний, який це переда[в]. При цьому він сказав, щоб написати до мами записку та написати, що про все, що знаю признаюся і мене пустять, отже, щоб не журилася. Викликали мене надвір, де я написав під їх натиском записку. “Не журися мамо, я все, що знаю признаюся й мене пустять додому” й дав дижурному. Як мамі цю записку давали, не знаю, бо якось я [не]пригадав спитати її. Після цього знову зачинили мене в льох, а цих жінок по одній покликали на допит, який тривав лише по кілька хвилин.

В полудне знову мене викликали надвір солдати і пропагували, щоб признатися. При цьому був також Іван[ий] говорив, що бачив у мене автомата ще раніше, що я не хочу признаватися і т.ін. Тут повторилась попередня сцена, бо я далше говорив, що автомата нема. М[е]не штурхали, і сміялися, били в голову кулаками, а по годині такої “гостини”, бо спочатку просили їсти та пити чай, заводили знову в льох. Після цього я вже сидів спокійно аж до ранку третього дня.

О 7 год. третього дня мене знову покликали на допит. Привівши до згаданої кімнати, дижурний відійшов, а мене мл. л-т питав про автомата. Більше не питав нічого, лише бив та питав про автомат. Я дальше говорив це саме – що в мене автомата нема. Попитавши мене з 20-25 хв. відвів до другої кімнати, де я застав нач. з району. Він був сам, сидів за столом та переглядав якийсь журнал. Сам він високого росту, худощавий, лице довге, в зеленому військовому вбранні, з біл[и]ми погонами, а на них було дві зірки. Цей, що привів мене, сказав, що передає йому мене, після цього відійшов, а я залишився. Коли нас було вже тільки двох, він спитав, як моє прізвище, ім'я та по батькові й тоді спитав, як я сюди попав. Я відповів, що вночі була в нас на хуторі засідка, на якій сталася стрілянина. Після цього вдень солдати арештували Шевчук Маньку. За якийсь час її понесла передачу сестра Ксенька, яку також придержали. Об[и]дві сиділи в Т[е]тильківцях. На слідуєчий день їх мати Тодоська йшла досвідком до свояка Барановського Вікентія позичити хліба, бо хотіла нести передачу дочкам й стрічалася біля моєї хати зі солдатами, при зустрічі здалека спитала: “То ти Петька?”, боялася, щоб на неї не стріляли. Вони її арештували і почали допитувати, що то за Петька. При цьому від мене завернули її додому та приказали варити обід. Самі за той час крутилися в неї на подвір'ї та по г[о]роді. Т[о]ді до Тодоськи прийшов Іван Жураковський, який в неї молотив. Він почув, що солдати питали, що це за Петька й сказав, що знає. Тоді вони відкликали його до стодоли й щось довго говорили. Пізніше на слідстві мені казав, що бачив, як я [ті]кав зі засідки з автоматом. А це не правда, бо в той час я був вдома й в суботу пішов до Голюка Хрестона зі Шпиколос Крем'янецького р-ну, - помагав йому орати. Отже коли Іван погов[о]рив зі солдатами в стодолі, вони пішли до мене додому й забрали батька, пішли в Шпиколоси і арештували мене. В суботу увечері привезли мене у Тетильківці, де кажуть, щоб признатися, що в мене є автомат. А в мене автомата не було й нема.

Це все я розказав, а цей з району писав. Закінчивши дав мені підписати. Я підписав. Була написана одна сторінка зі журналу. Після цього прийшов той мл. л-т, що привів до нього, цей прочитав йому те, що я розказав, а він записав, і сказав, що справа закінчена. Мене відвели в льох.

В льоху я був до післяполудня. Передвечером мл. л-т покликав мене надвір, забрав у цю комірку, що попередньо допитував і став мене вгощати горілкою, маслом і хлібом, пропагуючи при цьому, щоб признатися, мені за це нічого не буде. Судити не будуть, бо я ще молодий, що мене підмовили, я нічого не винен і т.п. Я відповів, що

горілки не можу пити, бо зараз мене зірве на воміти, що [маю] слабу голову, а признатися не маю до чого і т.д. Тоді він примусив мене випити килишок горілки. Я випив і він далше почав мене вгаварувати, що я молодий, що для мене щойно життя почалося, щоб не бути дурним і признатися, бо за це нічого мені не буде і т.п., а коли я відмовлявся далше і твердив, що в мене таки нема автомата, він силою вилляв в мене з пів літри горілки, залишив на лавці й сказав надуматися, а сам вийшов. Я схилився на лавку і так дрімав, бо дійсно був п'яний. В голові шуміло і все тіло б[у]ло як дерево, не міг ворухнутися. Десь приблизно за 30 хв. Він вернувся й[с]тав питати мене, чи вже надумався. Я не обізвався, вдавав цілком задурманеного, а крім цього й був п'яний, що на ногах не міг вдержатися. Тоді він взяв мене під пахи й відвів до льоху. Того дня мене більше не кликав.

Рано о 7 год. мене знову покликав дижурний і завів до мл. л-т в згадану вище кімнату. Там мене залишив. Цього ранку був знову цей мл. л-т тільки сам. Він почав далше питати, чи в мене є автомат. Я відповів, що нема, тоді він став мене бити, а опісля покликав бійців через вікно і сказав, щоб зв'язали мені руки і розстріляли. Вони (3-ох) зв'язали мені руки і вивели на подвір'я, але пустився [дощ], отже вони посадили мене на дощці на подвір'ю, а самі поставали під цією хатою, й сміялися, штовхали і т.п. Так поки не перестав падати дощ. Опісля повели надвір (20 м. від хати) і розположилися стріляти. В цей момент з хати вилетів мл. л-т і став кричати, щоб не стріляли, й забрав мене знову у цю кімнату. Тут приніс сухої риби, булки, масла, горілки й просив пити та їсти. При цьому просив, щоб признатися, що він врятував мене від смерті, що дасть мені грошей (і положив на стільці 20 карбованців), що зменшить батькові ставку податок, що пустить додому і т.п. Я сказав на це, що як я признаюся, коли в мене нема автомата й я на засідці не був. Тоді строго сказав, що як не признаюся, то зараз мене знову зв'яжуть і розстріляють. Я боявся, щоб дійсно не розстріляли і сказав, що був на засідці, мав[с] автомата та втікав в напрямі Горанки. Разом зі мною були Володька Романюк, Сапіга Лукіян і Гриць Ласюк. Тоді мл. л-т спитав як моє псевдо, та де я подів автомата. Я відповів, що автомата, коли я втікав, забрав Володька Романюк, бо я не міг донести. Коли я це сказав, він спитав, чи я міг[с]би так зробити, щоб піти до них, взяти автомата і підвести їх на вказане місце, щоб побити. Я відповів, що цього не можу зробити бо вони не повірять, що я втік, а догадаються, що мене пустили, щоб їх знищити, бо знають, що я арештований. Крім цього говорив, що я весь час з ними не був, а тільки деколи, і автомат не мій, а вони мені видали, як був з ними. Тоді він сказав, що зараз мене ще не пустить, а повезе в район, звідки

нас усіх будуть звільняти додому. На цьому слідство закінчилося і мене відвів у льох.

Цього всього, що йому наговорив, не було. Я автомата дійсно не мав. З повстанцями нігде не ходив, але він мене бив та лякав розстрілом і тому я рішив що небуд[ь] наговорити на себе, щоб перестали бити та, щоб не розстріляли.

У четвер о 10 год. за моск. часом нас всіх арештованих 3-ма підводами відвезли в район. В районі здали МГБ чи МВД де нас з місця замкнули на другому поверху в якомусь великому залу.

Через 2 год. приблизно покликали Жураковського Івана на допит. За 15 хв. його привели назад, а покликали мене. Покликав дижурний і завів до нач. РО МВД Храпатога. Його я застав самого. Сидів за столом. Перед ним лежала якась книга. Коли я прийшов, він в першу чергу спитав, як моє ім'я, прізвище та по-батькові. Я сказав. Тоді він спитав, як моє псевдо. Відповів, що моє псевдо "Пас". Після цього сказав сісти напроти нього та дивитися в очі. Я сів. Після спитав, як псевда тих, що зі мною бігли. Я відповів, що Володька Романюк "Крук", Лисюка Гриця – "Явір", в Сапіги Лукіяна псевда не було. Це все він записував. Після цього він питав, в якому році поступив у повстанці, що робив, з ким перебував, у кого перебував. Я відповів, що в 1946 р. в місяці липні, 25 числа, я познакомився з ними й ходив тільки деколи, а так перебував удома. Вони тільки часом приходили, давали мені автомат і брали мене, як треба було кудись іти. Ходили ми по Кушлинецьких хуторах, по Заваллі і оце зустрілися на засідці, після чого став арештований. Робити ми ще нічого не робили, бо я щойно другий раз з ними був. Тут він став питати, куди ми втікли. Я говорив, що втікали біля саду в напрямі Горанки, але я залишився зараз за Іваном, бо не міг з ними втікати. Вони взяли від мене автомата й я пішов додому. Потім повів пасти коні. Опісля поїхав у поле орати, [та] орав до вечора. Увечері поїхав до супражника Голюка Хрестона, бо в мене не було плужка, отже й за плужок був змушений йому орати. Під час цього мене арештували бійці з Тетильковецького гарнізону. Їх до мене привів батько, бо вони питали його про мене. Зі Шпиколос забрали мене в Тетильківці, а з Тетильковець в район. Опісля, записавши це, спитав з котрого я року. Я відповів, що з 1927 р., на що він сказав, що я точно з 1925 р. Я нічого на це не відповів, після чого він покликав дижурного і він відвів мене у камеру (цей зал). Після мене покликав по одній з цих жінок. Цього дня вже на допит мене більше не кликали. Жінки були на допитах може по 30 хв. Коли верталися не говорили нічого, бо був Іван і його боялися.

На другий день рано мене покликали на допит першого. Дижурний завів мене в цю саму кімнату, але на місці Храпатога, як пізніше я довідався, (він сказав, що мене допитує нач. Сорокін) сидів нач. Сорокін. Він найперш спитав моє прізвище, ім'я, та по батькові. Я сказав і тоді він попросив мене сісти на кріслі проти нього. Після цього спитав, як моє псевдо. Я відповів, що "Пас". Тоді спитав, які ще зі мною "бандити" були та які їх псевда. Я відповів, що зі мною ще були: Романюк Володимир, Гриць Ласюк та Сапіга Лукі[я]н. Їх псевда: Володька – "Крук", Гриця – "Явір", а в Сапіги Лукіяна псевда не було. Опісля спитав, яку зброю носили вони, та яку давали мені. Я відповів, що Романюк Володька ходив з десяткою, Ласюк Гриць з крісом, Сапіга Лукіян також з крісом. Тоді він спитав, чому вони давали мені автомата, а самі ходили з крісами. Я відповів, що я малий і не міг носити довгої зброї, а крім цього заманювали мене автоматом, щоб йти з ними. Тоді спитав, в якій одежі вони були, і в якій одежі ходив я. Я відповів, що Романюк В. був у військовому зеленому і чоботях, а Сапіга Л. був у цивільному, а Ласюк Гр. у військовому кашкеті та мундирі, а штани були цивільні, я ходив так само як мене арештували у военній рубашці та штанах, в пілотці, босий. Після цього спитав, коли я з ними познакомився. Я відповів, що в липні 1946 р. і то вони примушували йти з ними. Тоді питав, куди я з ними ходив. Я відповів, що був з ними тільки два рази: раз на Кушлинському хуторі тільки переходили, а другий раз попали на засідку біля Володьки Шевчука. Тоді Сорокін спитав, чи вони там скриваються, але я відповів, що перебував з ними дуже мало часу, отже не знаю про це. Після цього став питати, чи я знаю станичного та провідника району. Я відповів, що знаю, та сказав, що нач. району є Гонта, а станичний є Богун. Тоді питав, яких я ще знаю повстанців. Я відповів, що знаю ще: Довгого, Василя і Дем'яна. Тоді він спитав, як я їх знаю. Я подумав, що може вони вже знайшли криївку вдома, й сказав, що в мене вдома є криївка й вони в мене скривалися. Тоді спитав, чи вони зараз там перебувають. Я відповів, що нема й уже два тижні як відійшли. Після цього питав, як часто приходили, чи як вони приходили чи довго були, як скривалися. Я відповів, що були випадки, що приходили через місяць, через два тижні, а навіть часом через тиждень. Перебували найбільше тиждень часу. Тоді спитав, чи весь час, як квартирували, сидять в криївці, чи виходять на подвір'я, чи перебувають в хаті. Я відповів, що виходили з криївки до хати, виходили надвір, ходили по саду, увечері ходили в копанку купатися. Опісля чи я не чув, як вони говорили між собою, до яких вони ще хатів заходили. Я відповів, що такого не говорили. Тоді спитав, де вони харчі брали, чи давали зі своєї хати. Я відповів, що

харчі мали свої, звідкись приносили. На питання, що приносили, відповів, що приносили пшеничну й пшлшовану муку на хліб, приносили м'ясо, сало. Після цього питав, в якій годині відходили від мене, а в якій приходили. Я відповів, що відходили в 10 год., а приходили приблизно о 2-3 годині. Після цього спитав, в якому вони були вбранні вбрані та яку мали зброю. Я відповів, що ходили у військовому, в такому як більшовики. Нач. району мав МП-і, станичний автомат, Довгий десятку, а Дем'ян і Василь були з крісами. Тоді питав, що вони робили, як перебували, чи читали, чи писали. Я відповів, що читали газети, книжки, літературу. При цьому спитав також, чи давали мені щось читати, але я відповів, що ні, бо я дуже мало грамотний і не вмію читати добре. Опісля сказав, щоб я описав кожного зокрема. Я описував:

Гонта: білявий, середнього росту, середньої будови.

Довгий: русявий (темнорусий), високого росту, тонкий, - щуплий.

Станичний – Богун: чорний, середнього росту, будова – худощавий.

Дем'ян: середнього росту, чорний, середня будова.

Василь: низького росту, чорний, середня будова.

Крім цього, питав про кожного звідки, [та] як їх прізвища, але я відповів, що жодного я не знаю особисто. На цьому закінчив питати про цих, а питав про одного з Пищатин [Піщатинці] (називав псевдо, але я вже не пригадую) та чи не знаю Комара з Горанки. Я відповів, що таких не знаю (вдійсності не знав).

Питав мене також, коли була копана криївка, як її копали, де вхід, скільки днів копали, скільки людей копало і т.п.

Я відповів, що криївку викопали в листопаді 1945 р. Копали її 5 осіб (ті що сиділи я казав) через 3 дні, землю видовбували та виносили в яму на городі недалеко хати, вхід спочатку був на середині хліва, а опісля переробили в порозі, бо казали, що так небезпечно.

Це все він писав. Коли скінчив, прочитав все мені, і дав підписати. Я підписав прізвищем, ім'ям, та по батькові. Коли це все було закінчене, покликав дижурного, (з Вікнин Гордій, чи Олекса), який відві[в] мене у цю кімнату, з якої забрали. Тут все було по старому, лише не застав уже Івана. Його я вже й не бачив там більше. Жінки сказали, що його покликали зараз після мене. На допиті я був около двох годин. Після цього кликали на допит цих жінок, але вони довго не були. Приблизно за дві години після того, як мене привели з допиту, знову прийшов дижурний і забрав мене до Сорокіна.

Сорокін сказав мені сісти і нічого не питаючи, щось писав з 10 хв. Опісля спитав, якої я національності, якої надіональності батько,

мати, дід по батькові і по матері. Я відповів, що батьків батько був поляк, а матері українець, батьки українці. Тоді питав, чи я був суджений. Я відповів, що ні. Це саме питав про батька. Я дав таку саму відповідь, бо батько не був суджений. Про батька татового також питав, але я відповів, що не знаю. Про молодшого брата [маминоного батька], але я сказав, що не був суджений. Тут він спитав, як я знаю про батька матиного, а не знаю про батька татового. Я відповів, що мама розказувала, що це за цара можна було держати рушницю тільки не судженим, і мій дід по матері держав рушницю. Опісля спитав, з котрого року, відповів, що з 1925, з якого батько – 1893, мати – 1897 рр. Скільки землі – 2,70 га, а 0,50 га наділили радвлда, яка забудова – хата і обора оббита досками, що є з худоби – кінь, корова, ялівка, 5 овець, свиня, чи є плуг і віз – плуга і воза нема, а є борони і 2-колка, питав куди хата дверима обернена, я відповів, що на схід, питав, чим покрита, – я відповів, що черепицею, питав чи руда чи побілена черепиця, я відповів, що побілена, опісля вписав ще 8 вуликів пасіки, списав дерева (5 дубів, яблуні, груші, вишні), питав, яка площа під забудовою, чи рівна, чи горбчата – я відповів, що рівна. Це все він списав правдоподібно в якомусь зошиті (були лінійки) і сказав підписати, що я і зробив. Після того прочитав мені якусь статтю з конституції (здається 54) й сказав, що мене чекає за все це 25 років тюрми. Крім цього сказав, що батьки будуть вивезені на Сибір, а господарство сконфіскують. Я мовчав. По хвилині сказав, що як я погоджусь видати тих повстанців, що в мене скривалися, то простить мені мою провину, буду жити вдома і батьки будуть на місці. Я погодився і підписав підписку псевдом “Дуб”. Крім цього змінив своє прізвище на Март[и]нюк.

Коли погодився, він сказав, що відпустить мене додому, де я повинен показатися першого дня людям і говорити, що втік. Опісля на якийсь час вийти до знайомих людей в дальші села, але не родини, бо в усіх дядьків і тіток буде шукати, щоб люди дійсно подумали, що я втік. Там треба скриватись, бо про мою втечу більше ніхто не буде знати, отже, щоб не зловили більшовики з іншого району, які про цю справу більше нічого не будуть знати. Коли б часом зловили, то тоді вони обов’язково повідомлять цей район, або відставлять мене і тоді справу знову налагодиться, але це вже буде погано, бо другий раз вже втекти не можна, бо люди не повірять.

Отже прийти додому, сказати батькам і знакомим, що втік і тоді скриватися. При цьому сказав, щоб нікому не говорити про те, що мене пустили та які завдання дав, бо як розкажу, то тоді мене засудять на 25 років, родину вивезуть і т.п. Спочатку скриватися по дальших

селах, бо на Заваллі будуть крутитися більшовики і шукати за мною, щоб підтвердити все це в очах людей, а опісля перестануть і тоді можна буде крутитися ближче дому та шукати за нач. району і цими повстанцями, що я їх знаю. Коли їх відшукаю, повинен говорити, що втік з тюрми, що тепер скриваюся, що мені дуже біда, бо не маю як скриватися, не маю що їсти, в чому ходити, де перебувати, що боюся, щоб не потрапити до рук більшовиків ще раз... словом говорити так, щоб прийняли до себе. А прийняти повинні, бо через них мене арештували. Коли вже приймуть мене до себе, тоді старатися все запримічувати – де найбільше перебувають, де харчі тримають, до кого в яких селах заходять. Тоді треба його про все повідомити запискою. Тоді я спитав, як я повідомлю, коли буду разом з ними, вони мене не відпустять в район. Він тоді відповів, що дасть мені ще до помочі одного працівника. Я даліше мовчав, а він говорив. Казав, що на те, щоб відшукати повстанців і піти до них, дає мені час до нового року, тобто до 1.І. 1947 р. Цього дня повинен повідомити його, як маєтсья справа, а тоді він даліше скаже, що робити. За цей час старатися все запримічувати, щоб опісля повідомити, але записок не писати. Даліше говорив, що як вже буду в рядах повстанців, тоді мені буде їх легко видати. Прослідити, де вони найбільше перебувають, довідатися точно де будуть в даний день, відлучитися по якійсь причині і повідомити його, а він їх зліквідує. За цю роботу обіцяв ще раз подарувати мені мою провину, за яку належитьсья не менше, як 25 р. тюрми, та дати ще нагороду 5000 карб. Крім цього обіцяв платити кожного місяця по 20 карб., як буду добре робити, то навіть 50 карб. Коли закінчив це все, спитав ще раз чи я погоджуюсь на це все. Я відповів, що погоджуюсь. Тоді він сказав, щоб заждати тут, а він зараз прийде і вийшов з кабінету.

Прийшов назад за 30 хв., але не сам, а зі Стельмашуком Петром. Прийшовши до кабінету, попросив Стельмашука Петра сісти і сказав, що ми будемо разом працювати. Я повинен робити свою роботу, й писати записки та передавати до Стельмашука, коли він буде вдома, а він повинен передавати Сорокіну та привозити від Сорокіна до мене. При цьому зазначив, що першу записку я повинен, чи побачу, чи не побачу повстанців, написати і передати до Сорокіна Стельмашуком після 1.І. 1947 р. Тоді він напише, що далі робити.

На цьому він закінчив говорити, встав, і сказав, щоб іти за ним. Ми всі разом вийшли з кімнати, Стельмашук пішов уперед, а я зі Сорокіним задержалися, а опісля він відвів мене за браму будинка РО МГБ і сказав, що коли прийду додому, то розказати родичам, що з тюрми мене не звільнили, а втік з двоповерхового дому тюрми. Переліз

через вікно, опісля спустився на землю по рурі для скапу дощу, тут рачки переліз через коридор, на якому якраз в цей момент не було вартового, бо напевно пішов змінитися, зайшов до кльозету, тут роздивився, а тому що не було нікого на подвір'ю, по дверях виліз на дах, тут переліз через мур і пішов в поле. Полями добився додому.

Було вже надранком. Вийшовши з міста я подався полями між Загайцями а Шумбаром додому. Прийшовши додому приблизно о 7 год. дуже змордований та побитий ледве держався на ногах.

Вдома я сказав, що втік з тюрми. Крім цього мене бачив сусідній хлопець років 10 Левчук Бора, Шевчук Микола і Голюк Христон, який був в мене. Коли я це розказав батькам, вони полякалися, та рішили втікати з дому, бо коли прийдуть шукати за мною, то можуть знайти криівку і тоді для них буде біда. Я сказав, що хай роблять як знають, а сам сказав мамі, щоб завела мене до Дзвинячої, Вишнівецького р-ну, до свояків, де я перебуду якийсь час. Мама зібралася і по двох годинах ми вибралися туди.

Подорозі заїхав у с. Кунинець, Вишнівецький р-н, до тітки Бадовської Ксеньки, щоб її відвідати. Її розказав про своє "горе", що втік з МГБ й говорив, що їду до Дзвинячої, щоб там у свояків перебути якийсь час. Вона не сказала на це нічого, лише жалувала. В неї я не міг бути, бо вона боялася, щоб не приїхали большевики, бо то свояки. Казала, що може пізніше, як трохи успокоїться, а то зараз можуть дуже товктися за мною. Тут побув з годину часу й даліше подався у с. Дзвиняч[а]. Тут зайшли ми до свояків (прізвища не знаю, дуже далека родина. В хаті є стара мати років около 50, син Трохим около 30 і дочка Тодоська років около 20. Один син ще на Сибірі, а Трохим вернувся по хворобі, обидва скривалися й зловлені в 1944 р.). Отже я залишився в цієї родини, а мама пішла назад додому. В цих свояків я пробув тиждень часу. За цей час не робив нічого. Тут я вдійсності скривався, бо боявся, щоб не зловили мене більшовики з Вишнівецького р-ну. Видер собі діру в соломі в stodолі і там сидів. Часом виходив також на поле, але мало. Більше перебував при хаті.

З Дзвинячої пішов у В. Кунинець до згаданої вище тітки Ксеньки. Тут я довідався, що вдома товчуться за мною більшовики, а третього дня приходили також до неї і шукали, але за ким і за чим не говорили. Після цього вже не були. Я залишився в тітці і переховувався в густих корчах ліщини. Вдень не ходив нікуди. Вночі також не ходив нікуди, тільки перебував у хаті тітки і то рідко, бо вона боялася. Так я перебував тиждень часу. По тижневі тітка завела мене до своїх сусідів Мотрі - чоловік її покинув, в хаті є ще дві дочки: Віра – ходила до 2 кл. і

П[а]ранька з 1930 р. Тут я пробув місяць часу. Не бачив мене ніхто. Її я лише засіяв жито (перебірався в жіноче обрання).

Від Мотрі не знаю з якої причини я перейшов до маминої дво[ю]рідної сестри Віри (є чоловік Олександр і троє дітей: Маруся – около 10 років, Мішка років 5-6, і одне в колиці). В цього Олександра я пробув два тижні. Був я в нього за рекомендацією тітки Ксенки. Тут я також скривався. Весь час сидів вдень на горі.

Від Олександра я пішов до свого свояка (мамин дво[ю]рідний брат) Бадовський Петро на Горанському хуторі (живе на фільварку панському). Там я жив також з тиждень часу. Туди ніхто так не заходив, а як заходив, то сходив з очей.

Від Бадовського я перейшов до Панчука Трохима на Корчунок (до Горанки), в якого вже не скривався стисло. Йому я вже помагав робити дещо на господарстві. З ними я був знакомий по цьому, що його дочка була замужня в сусідстві мене й добре мене знала. В нього я пробув около 3-ох тижнів.

Від Панчука я перейшов у Каменщину. Тут я мав знакового хлопця з школи МТС й при його помочі скривався в корчах (грабина і ліщина). Харчувався в нього. Тут пробув около тижня часу й тоді пішов на Жолобецький хутір до Маньки здається Бондарчук (чоловік вбитий на фронті в ЧА, є ще дочка Ганя – 1 р.). Маньку я знав ще з перебування вдома. Це недалеко від Завалля (2 кілометри). Від Маньки я перейшов до Сашка на цьому самому хуторі (прізвища не знаю). З ним я познакомився через Маньку краще, а крім цього був знакомий ще з дому, бо гнав один раз в нього самогонку. Тут вже не скривався. Помагав їм робити дещо на господарстві і за це вони мене держали. Перебуваючи тут, я заходив вже до деяких сусідів і між іншим до Гриця Ласюка, який перебував вдома (він взагалі не скривався). До нього я заходив, як до свого давнього товариша (він з 1930 р.). Був тут приблизно з місяць часу.

З Жолобецьких хуторів я перейшов на Фільварецький хутір до Левчука Степана. З ним я був добре знакомий тому, що брат його Петро жив на Заваллі, а Степан часто до нього приходив і я з ним стрічався. В Степана я конспірувався, перебував найбільше в stodolі та помагав йому молотити. В нього я вже був аж до 20 січня 1947 р. В нього я був настільки зайнятий роботою, а до того ніде не стрічався з повстанцями, що спізнився з написанням записки до Сорокіна. Першу записку я написав 20 січня 1947 р., перебуваючи на горі, бо хтось тоді був прийшов з чужих людей, а чужим не показувався. Записка була такого змісту:

“ – Листівка –

Листівка, числа 20 січня 1947 р. одержати нач. НКГБ.

Ті всі накази, що ви мені давали, і те все, що ви казали досліджувати не виконано, бо переховувався на дальших хуторах й нікого з бандерівців не бачив. За той час я був в селах: Дзвиняча, В. Кунинець, Горанський хутір, на хут. Корчунку, Каменщині, і на Жолобецьких хуторах коло Вишнівецької шосе.

Я старався виконати ваші завдання й дальше буду старатися виконувати, але нічого не помітив, і тому не виконав.

Мартинюк – Дуб”.

Ці записки писав на будь-якому куску паперу, який завивав в інший кусок і заклеював (бараболею, тістом, а часом і так). Адреси не давав жодної, бо Стельмашук знав для кого це і від кого. Цю записку я особисто заніс до Стельмашука Петра ще цього дня й вручив йому. Це було якесь свято чи неділя і він був вдома. При зустрічі Стельмашук питав, по яких я хуторах ходив, чи був у кого свояків у Куниці, питав як мені живеться, чи стрічався з повстанцями, чи не бачив до кого вони заходять і т.п. Я відповідав, як було. Я також розпитував його про новини й довідався, що Свіридов, про якого я свого часу говорив у цьому протоколі, дістав підвищення військового чину – з капітана його піднесли до майора. Більше не пригадую нічого цікавого. Крім цього я тоді питався ще Стельмашука коли до нього довідатися, але він відповів, що сам не знає коли буде, отже треба довідуватися кожної неділі. На цьому ми розійшлися. Залишивши записку в Стельмашука, я пішов на Кушлинський хутір до Вітенка Івана. З ним я був знайомий з того, що як був у районі в 44 р. в школі допризовників, то його син Степан (пішов тоді в ЧА) був там також, і батько приїжджав часто до нього та привозив харчі. До нього я пішов з ціллю дещо довідатися, бо уважав, що до нього повинні приходити повстанці. Живе на хуторі, багатий, а до того ще й на такому доброму місці. До нього я прийшов, як такий що скривається від більшовиків і просився, щоб перебути в нього деякий час, а при цьому обіцяв помагати дещо йому робити. Він погодився й я в нього перебував як східняк, протягом тижня часу, а то й більше. Під час цього одного вечора, коли в хаті ще світилося, до нього до хати зайшло [4]-ох озброєних людей. Вони говорили по-руськи. Розпитували, яка сім'я, хто такий я і т.п., а опісля викликали господаря надвір і щось з ним говорили. Коли він вернувся, я, щоб його підійти сказав, що дуже злякався, думав, що вже може заберуть мене і т.п. Він тоді сказав мені, що не було чого боятися, бо це були не більшовики, а повстанці, при цьому просив, щоб нікому не казати.

Більше він про них не говорив нічого, а я не допитувався, щоб не кинути на себе підозріння. Куди вони пішли, я також не бачив, бо в хаті була сім'я і я не міг дивитися через вікно.

Від Вітенка я пішов до Бадовського П., в якого пробув до другої неділі. Від нього пішов до Стельмашука, бо сподівався записки від Сорокіна.

По двох тижнях після того, як я вислав записку до Сорокіна, стрівшись зі Стельмашуком, одержав записку від Сорокіна. Зараз я не міг її прочитати, бо в хаті був хлопець і жінка, а сховав у кишеню. Поговоривши зі Стельмашуком про різні дрібниці, я відійшов. На дорозі зайшов у корчі дубини над ровом і прочитав записку. Сорокін писав:

“ – Листівка –

Листівка (числа не пригадую) получить другу Мартинюку – Дубу.

Будемо мати стрічу 2 березня в Стельмашука П. Обов'язково бути на 12 год. ночі. Я там буду ждати у Стельмашука в брамі, і коли будеш йти буду спиняти. Відповідь – “Пас”.

За той час слідити на Кушлинських хуторах і Заваллі, по всіх дорогах, може будуть переходити повстанці. Слідити по тих місцях, що вони заходили раніше.

Спитати батьків, може вони де стрічалися, може де бачили.

Питати, чи не бачили повстанців ці люди, які на твою думку повинні бачити їх.

Начальник НКГБ.”

Прочитавши цю “листівку”, я порвав її на шматки, про що розказував мені Сорокін у районі, і пішов до Бадовського. Ідучи дорогою, я думав зайти до дядька, там побути день чи два, туди ще мала прийти мама і принести мені білля, чи щось з харчів, отже думав стрінутися з мамою і при тій нагоді розпитати, чи не бачила повстанців, а тоді думав піти на Кушлинський хутір до Вітенка і далі слідити за ним.

В Бадовського побув до вечора, але мами не було. Увечері зі синком дядька Василя я ходив у Горанку. Він йшов до дівчат, отже я також пішов з ним з ціллю когось побачити, бо це було вечером. Однак в Горанці не бачив нікого і вернувся я ще ночувати до дядька.

На другий день після сніданку я пішов до Вітенка. В нього хотів знову стати до роботи та побути якийсь час, але він не погодився. Казав, що нема такої роботи і боїться, щоб в нього не зловили мене більшовики. Тоді я рішив піти до його сусіди Кошака Гордія, якого я

знав ще з попереднього, приходив зі Семеном Собком до його дочки Наталки на вечорниці, щоб перебуваючи у сусіди, слідити за Вітенком. Кошак мене прийняв. В нього я робив різні дрібні роботи (ладив чоботи, молотив, 2 рази їздив в Кушлинський ліс по дрова) і пробув понад тиждень часу. За цей час запримітив, як з напрямку Кушлина дорогою між Вітенком а Кошаком переходили вночі люди, 4-ох осіб, які подалися далі в глиб хуторів. Про Вітенка не довідався нічого. Від Кошака я пішов до Собка Захарка на Кушлинський хутір, в якого також пробув около тижня часу. В Захарка я весь час направляв чоботи. Тут зі Захаром я говорив мало, але багато говорив на різні теми з його сином, з своїм товаришем Семеном. Він розпитував, що мені робили в районі, як я втік, чи били і т.п. Йому я малював найстрашніші картини, які відбувалися зі мною, та розповів надуману Сорокіним історію своєї втечі з тюрми. При цьому я запитав, чи він не бачив де повстанців, щоб я міг з ними стрінутися, бо так самому тяжко скриватися. На це він відповів, що до нікого ще цієї зими повстанці не заходили, отже сумнівався, чи я їх тут можу побачити. Перебуваючи в Захара, я нічого не довідався, і нічого не бачив.

Від Захара я пішов до Андріяна на Кушлинський хутір (його я знав раніше, бо заходив до нього з сином Сапіги Микифора Петром, а це його свояк). Йому я сказав, щоб прийняв мене, бо не маю де подітися. При цьому обіцявся полагодити йому чоботи і ще дещо по[мо]гти в роботі й він погодився мене придержати якийсь час. Спеціальної цілі відносно цього господаря в мене не було, але я там лазив і думав, що таки десь колись натраплю на слід повстанців, тому я й пішов до нього. Пробувши в нього, я розповідав про свою втечу з НКГБ, про те, як мене били, та жалувался, що на маю де подітися зараз, важко так шлятися та просити людей, щоб дали кусок хліба. Такими розмовами я старався зачати тему про повстанців та просити його може він де побачить, то, щоб просив, щоб мене взяли в свої ряди, або щоб дали якусь допомогу. Від нього я довідався, що колись заходили повстанці, але в той час не було. Просив мене, щоб колись ще довідатися, то як будуть, він розкаже їм про мене. Більше про повстанців я не довідався від нього нічого. Перебував я в нього з півтора тижня.

Від Андріяна я пішов до Захара Собка, опісля до Кошака, а в кінці перебував в Зубка Якова (його я знав з того, що товаришував з його сином Кузьмою). В цих людей я перебував аж до стрічі 2 березня. Нічого від них не довідався і пішов на стрічу до Сорокіна.

2 березня о 12 год. я прийшов до Стельмашука. Як було умовлено, він спитав, хто йде, я відповів, що "Пас" й ми стрінулися.

Жодних привітань не було, лише я сказав йому “Здрастуйте”, він відповів і ми приступили до обговорення справ. Він найперш спитав, звідки я йду зараз, та що я робив протягом цілого часу, як одержав від нього “Листівку”. Я відповів, що був у Бадовського П. (свого свояка), від якого пішов увечері на вечорниці до Горанки, але там не помітив нічого й вернувся назад до нього. В нього переночував, а тоді пішов до Вітенка, щоб далше слідити за ним, бо зараз після того, як я післав листівку до вас, бачив 4-ох повстанців, які заходили до Вітенка Івана і т.д. Словом я коротко переповів йому про кожний свій крок до стрічі.

Тут він точніше став розпитувати про цих [повстанців, що] говорили, як говорили, як були вбрані, яку мали зброю, чи мали гранати, якого росту, як виглядали, чи мали погони, чи мали торби, якими пасками були підперезані і чи мали всі перепасся, чи були в шапках чи пілотках, чи ма[ли] зірки на шапках, в чому були взуті (чоботях чи черевиках), а вкінці питав куди пішли. Я по порядку розповідав: прийшли до хати увечері й стали по-руськи говорити, що я за один. За мене відповідав господар та сказав, що я колгоспник. Тоді вони розпитували мене, яке життя в колгоспі і т.д. Я відповів, що життя не дуже погане, але я прийшов заробити хліба, бо через недорід не вистачило. Вбрані були у військовому, в шинелях, в чоботях, в штанах тонких, зброю мали автомати і кріси, гранат не бачив. Один був підперезаний паском з перепаскою, другий тільки самим паском, а решта було без пасків. Сумку мав тільки один той, що був з перепассям. Погонів не мали, але на шапках мали зірки. Трьох з них було середнього росту, а один низького. Всі були сильної будови, товсті, один русявий, а трьох чорнявих. З хати вони викликали господаря надвір, щось з ним говорили й пішли, але куди не бачив.

Після цього сказав, щоб продовжати далше. Я говорив, коли я перебував в Кошака, то бачив, як дорогою між Вітенком а Кошаком переходило 4-ох військових з напрямку Кушлина вглиб хуторів. Хто, не знаю. Від Кошака пішов до Андріяна, який сказав, що колись до нього заходили, але зараз нема. При тому, обіцяв мені щось сказати, як побачить повстанців. Після цього я вже крутився аж до стрічі в Собка Захара, Зубка Якова і Кошака, але не запримітив нічого. Вислухавши це, Сорокін сказав, зараз підемо до Фільварок В. до Романюка Антошка (брат Стельмашука). Зараз покликав бійців (около 10 осіб) і ми пішли.

Прийшовши на подвір'я Сорокін сказав мені заждати, а сам збудив Антошка і пішов до хати. За пару хвилин покликав мене до хати, де крім нього і Антошка не було нікого та став говорити, що ми

будемо обидва працювати. Тоді звернувся до Антошка і сказав, що він, як голова повинен слідити за всіма рухами й про все повідомляти мене. При цьому сказав, що я повинен час від часу до нього заходити, і в такий спосіб держати зв'язок. Більше нічого він нам разом не говорив, а викликав мене надвір і став поучати, де та як слідити. Він казав обов'язково слідити по тих хуторах, де вже щось запримітив. Робити засідки понад дорогами, стежками і старатися перебувати в тих людей, щоб бачити кожний їх крок. Коли щось замічу, то повідомити запискою, а ні, то не треба писати. Так поговорив зі мною коротенько і відпустив. Коли я відійшов пару кроків, він завернув мене і сказав, що дасть мені гроші за роботу у попередніх місяцях. Тоді дав мені 120 чи 125 карб. і сказав, що як буду краще робити, то дасть мені більше (звичайно мав платити по 20 карб. місячно). На цьому стріча закінчилася, я сказав “добраніч” і пішов.

Зі стрічі від Сорокіна я пішов в село до свого дядька Сохацького Матвія, в якого пробув три дні бездільно, бо навіть думки не мав слідити за дядьком, хіба був би щось запримітив у сусідстві. Від дядька я пішов на М. Фільварки, щоб там перебути деякий час і може щось вдасть[ьс]я довідатись.

В М. Фільварках я зайшов до двоєрідної сестри Леськи (вмерла), яка була замужня за Корнієм (ім'я не знаю). Ціль та сама, що попередньо – перебувати якийсь час і може щось довідаюся. Коли я стрінувся з Корнієм, він розпитував мене, як я живу, чи ще більшовики не напалохали, розпитував, де батько, мати, як вони живуть і т.п., говорив, що з більшовиками мені ще не приходилося стрічатися, а мати і батько шляються по світі так само, як і я. При цьому я спитав, чи тут можна стрінутися з повстанцями, щоб мені допомогли, чи заходять до нього, або до когось з сусідів, але він відповів, що нічого про повстанців не знає, і тепер тут їх не чути. Від Корнія я пішов до Пилипа у В. Фільварки (прізвища не знаю, мав мою двоєрідну сестру Ганну Сохацьку, вмерла 1948 р. навесні). Подорожі в долині між М. і В. Фільварками, я стрінувся з повстанцями, яких я не знав. Зорієнтувався я, що це повстанці по тім, що говорили по українськи. Стрінувши мене, вони розпитували мене звідки я, як прізвище, чого тута ходжу і т.д. Я розказав, що називаюся Сохацький Петро, син Василя зі Завалля і ховаюся від більшовиків. Після цього я почав проситися, щоб взяли мене до себе, дали зброю і я буду воювати, бо так далі дуже важко скриватися. Вони переглянулися і один з них спитав: “Ти про такого чув?” Другий відповів, що ні й тоді сказав, що мене не знають (їх було 4-ох), отже не можуть взяти до себе. З цим мене відпустили, кажучи “можеш іти”. Я пішов далі в намічений напрям.

В Пилипа я пробув 5 днів. За той час ладив чоботи для нього і дітей (5 осіб дітей). З ним я також говорив на теми про повстанців, але нічого він про них не знав, отже й не сказав мені нічого. Від Пилипа я пішов в село до Віри Чумак (чоловік вбитий на фронті, батькова двоєрідна сестра. Переходячи я бачив, як по шосе з Катербурга на Кремянець йшло з 10 військових людей, але хто це був, я не пізнав, бо було досить темно і далеко.

У Віри я побув з два тижні. В неї я не думав так довго бути, але вона просила, щоб допомогти їй дещо в роботі. За той час я з агентурної роботи не робив нічого. Я нікуди не ходив, до неї ніхто не приходив, і так жив.

Від Віри Чумак пішов аж на Кушлинський хутір, бо бачив, що там нічого не зроблю. Тут зайшов до Собка Захарія, в якого перебував зо три дні. Його я розпитував про новини, про рухи більшовиків (про це я зі за[са]ди розпитував у кожного в першу чергу, щоб підкреслити тим те, що я від них ховаюся). Про рухи повстанців, чи не заходили до нього, чи не бачив і т.д. Він, що знав розказував, але про повстанців не сказав нічого. Від Захара я перебрався до Вітенка Івана.

Тим разом Вітенко прийняв мене і в нього я пробув около тижня часу, йому я помагав при роботі на господарстві, поправляв чоботи і т.п. За цей час до нього не заходив ніхто з повстанців і нічого він мені не сказав про них. Від Вітенка я перебрався до Андріяна.

В Андріяна я в першу чергу спитав, чи стрічався він з повстанцями і чи говорив про мене. Він відповів, що ще не заходив ніхто, і він з ніким не стрічався. В нього я пробув около тижня часу. Замітного не було нічого. Від Андріяна я перейшов до Бадовського. Тут також не було нічого замітного. Я помагав йому в роботі на господарстві. В нього пробув з тиждень часу. Коли відходив, наказував йому, що як побачить повстанців, або зайдуть до нього, то, щоб обов'язково розказав про мене. Він приобіцяв. В нього я написав записку до Сорокіна такого змісту:

“ - Листівка -

Листівка числа 20 квітня 1947 р., получить начальнику НКГБ.

Коли я ходив до свояків і вертався долиною з М. Фільварок на Великі то стрічався з 4-ма повстанцями. Вони мене спинили і розпитували, що я за один, чого ходжу. Я відповів їм, що скриваюся і хочу йти в повстанці, але вони казали, що не знають мене і тому не візьмуть. При цьому один одного питав, чи знає такого. Йшли з В. Фільварок на Малі. Були в шенелях, чоботях, шапках і пілотках, на шапках були зірки, без погонів, зброю мали автомати, десятки і два кріси. Один високий, двох середнього росту, а один низький.

Коли я переходив через село В. Фільварки бачив як по шосе йшло около 10 осіб військових, але чи це красноармійці, чи бандити, не міг зорієнтуватися, бо було далеко і темно, а йшли нічого не говорили.

Перебуваючи в Собка Захара, я питав чи не приходили повстанці, але він сказав, що нікого в нього не було.

Коли перебував у Андріяна, питав, як з тим, що він раніше мені обіцяв, що скаже повстанцям, що я хочу йти з ними, але він відповів, що не бачив нікого і нічого не знає.

Мартинюк - Дуб."

Після того, як я написав цю записку, сховав її у кашкет і в годині 12 дня пішов до Стельмашука Петра і вручив йому.

Після того ми говорили про мою родину, про його родину та взагалі їх життя. Він дуже хотів стрінутися з моєю родиною. Від Стельмашука я пішов на хутір до Вітенка.

У Вітенка я просився на роботу та перебути якийсь час, але він мене не прийняв. Казав, що нема роботи та боявся, щоб мене в нього не зловили. Тоді я пішов до Кошака. Цей мене прийняв і я пробув у нього цілий тиждень. За цей час нічого цікавого не було, лише я довідався від сказаного Кошака, що переходило вночі дорогою 5-ох озброєних з Катербурга на Горанку. Він бачив коли виходив надвір вночі. Його я розпитував про повстанців, де б їх можна було побачити, щоб мені допомогли або прийняли до себе, але він не сказав нічого. Говорив, що до нього взагалі не заходили, а про сусідів нічого не знає.

Від Кошака я перейшов до Собка Захара, в якого пробув цілий тиждень часу та помагав йому при господарстві. Від нього я не довідався нічого, бо навіть мови на тему повстанців не було. Від Собка я в неділю пішов до Стельмашука Петра, щоб забрати записку від Сорокіна.

До Стельмашука я прийшов о 10 год. 5 травня 1947 р. Його застав вдома і одержав записку. Не говорив з ним нічого цікавого. Я взяв записку і пішов. Подорозі заліз в корчі і прочитав. Сорокін писав:

" - Листівка -

Листівка числа 5 травня, получить другу Мартинюку – Дубу.

Тих, що ти стрічав які йшли з Фільварок Великих на Малі, точніше слідити в тому місці та біля хатів над тією дорогою. Слідити обов'язково.

Ті, що переходили по шосе, це наші бійці.

Слідити по перехресних дорогах, по тих дорогах, що вже завважувано повстанців, що переходили, та слідити по Ёóøøøíñüùèих хуторах.

Начальник НКГБ.”

Прочитавши записку, зараз її подер, а сам пішов до Собка Захара. В нього був лише один день, бо він не хотів, щоб я був у нього більше. Він говорив, що роботи для мене не має, а крім цього боявся, щоб мене не зловили в нього більшовики, бо тоді ще йому дістанеться. Отже від Собка я пішов на Фільварки В. До Пилипа, щоб виконати доручення Сорокіна – переслідити згадану долину, де я стрічався з повстанцями. Прийшовши, я найперш розпитав його про рейди більшовиків, а тоді запитав, чи до нього не заходять повстанці, чи він не стрічався з ними, бо я хотів би стрінутися з ними, щоб дещо порадили, чимсь допомогли, або забрали до себе. Однак він відповів, що тут можна скоріше побачити більшовиків ніж повстанців, бо хата над дорогою, саме криниця, отже ніколи не минають. В Пилипа я пробув цілий тиждень часу, розпитував, дивився вечорами, але не помітив нічого підозрілого. Тоді рішив піти ще раз на хут. – Завалля.

На Заваллі я пішов до Шевчука Володьки, якого хотів спитати, чи не приходили до них повстанці ті, що раніше заходили. (Довгий, Гірняк і ще один, я раз бачив їх там), але, стрінувшись Володька сказав, що до нього повстанці не заходять зараз, бо дуже шукають більшовики за мною, при цьому говорив, щоб до нього більше не заходити, бо будуть більшовики чіплятися, як довідаються. В такому разі я від Володьки зараз подався далше, зайшов аж в Каменщину. Я думав розпитати знайомих хлопців, чи не бачили повстанців за той час, а крім цього там було добре місце для ведення розвідки кругом себе. Я сидів собі у корчах вдень і вночі, отже вдень мені про все говорили знаомі, а вночі я сам дивився кругом і слухав.

Прийшовши до Петра, ми поговорили спочатку про різні дрібниці, а тоді я питав його, чи не бачив повстанців. Він відповів, що нікого не бачив, бо ходить до школи в Крем'янець і мало перебуває вдома. Від Петра я перебрався до Сергія. В цього також розпитував і просив, щоб пов'язав мене з повстанцями, але він говорив, що сам нічого не знає. В них обох харчуючись, так я пробув около тижня часу в цих корчах, нічого не довідавшись про повстанців.

З Каменщини я пішов на Завалля до Куцевича Гриця. Його розпитував, чи заходять до нього повстанці, але він сказав, що не бачив і не знає, чи взагалі їх можна побачити на Заваллі. Я залишився в нього і помагав старому ладити чоботи, протягом тижня часу.

Вечорами я зі Сашком (син) ходив на вечорниці на Завалля, на Жолобеччину та по сусідах. Ідучи 25.5.47 р. разом з Сашком з вечорниць від Бодяка зі Жолобецьких хуторів, ми стрінули на дорозі не далеко Сашка 4-ох повстанців. Вони здалека спинили нас по-українськи, ми сказали, що свої і вони покликали нас до себе та почали питати, хто ми такі. Сашко відповів, що свої і він з тієї хати (була близько його хата), що це той хлопець зі Завалля, що скривається від большевиків. Тоді вони стали питати, як мені живеться, як скриваюся. Я відповів, що життя мені дуже погане (я це говорив з ціллю, бо хотів, щоб мене прийняли до себе), скриваюся від большевиків, нема де перебувати, що їсти, в що вдягатися і т.д., словом став їм змальовувати своє життя в найчорніших красках. Я наприкінці сказав, щоб взяли мене до себе. Вони відповіли, що їм також біда, що також мусять скривати[ся] від большевиків, а мені сказали, що ще малий, треба підрости то тоді приймуть. При цьому говорили, щоб добре скривався, щоб не зловили большевики і т.д. Наприкінці розмови попросили нас, щоб нікому не говорити, що бачили повстанців і пішли. Їх було 4-ох. Всі середнього росту, в пілотках, у військовому вбранні, підперезані пасками без перепасся, зброю мали: 2 авт., 1 десятизарядка і 1 кріс. Були взуті двох у чоботях, а двох [в] черевиках. Вони попрощалися з нами і пішли в свою дорогу, а ми зі Сашком пішли до хати Сашка. На дорозі Сашко сказав мені, що це галичани. Я спитав, чи він їх знає. Він відповів, що колись стрічав у Кушлині, але я бачив, що він з ними знайомий ліпше ніж після одної стрічі.

На другий день я пішов на Кушлинський хутір і зайшов до Собка Захара. В нього я пробув тільки два тижні і не довідався нічого. Тоді я пішов на Завалля до Сапіги Микифора (тобто до Романюка Володьки, бо він пристав туди в прийми). Туди я пішов з ціллю розвідки. Володька був моїм товаришем і я був певний, що він мені буде про все розказувати, а крім цього надіявся, що до Сапіги можуть заходити повстанці. Однак в нього я пробув лише до вечора, бо не було роботи, сім'я велика, і я був там лишній і пішов до Левчука Володимира.

Перебуваючи у Володимира, я цілковито скривався. Скривався тому, що Левчук боявся мене держати, а я знову не хотів з себе вдавати відважного без зброї, щоб мене не підозрівали у зв'язку з большевиками. В нього я сидів на горі, та поправляв якісь шкраби. В нього я сидів цілий тиждень, розпитував, чи не бачив повстанців, чи не говорив з ними про мене, але він нічого мені не сказав. Казав весь час, що не знає, не бачив. Сам я не помітив нічого.

2 червня я зайшов увечері до Шевчука Гордуна. В нього я хотів розпитати, чи не заходив ніхто, чи не стрічався з повстанцями і якраз

застав. Там був: Довгий, Василь і Дем'ян. Стрінувшись, я привітався, після чого вони (найбільше питав Довгий) розпитували мене, де я скриваюся, чи не стрічаюся з більшовиками, чи не був арештований другий раз і т.п. При цьому попросив мене розповісти де, як і за що мене арештували більшовики. Я відповів, що мене арештували за те, що Жураковський Іван сказав, що я був з повстанцями й попав на засідку біля Володьки Шевчука. Він говорив, що бачив, як я втівав з повстанцями біля його хати, при чому говорив, що біг я, Володька Романюк, Сапіга Лукіян і Лесюк Гриць. Після цього спитав, чи довго я був в районі, питав, як дістався додому. Я відповів, що спочатку [був] в Тетилівцях, а потім в районі цілий тиждень і втік з тюрми. Мене зачинили в окрему кімнату в якій не було одної шибки. Я був уже дуже побитий і рішався на найгірше, щоб тільки більше не торту[ру]вали мене. Цілу ніч не спав я. Весь час думав, як би то втікти. При цьому мокрим платком змочував собі побиті руки, бо дуже боліли й я навіть не міг піднести їх догори. Але втікти було важко. Через вікно з розбитою шибкою можна пролізти, однак, що далше? Цілу ніч подвіря освічує електрика, галасують НКВД-исти та НКГБ-исти, помітять і застрілять як собаку. Так я задумавшись, сперся на вікно і дивився надвір. Спати не хотілося. Не знаю, скільки я так простояв, але раптом електрика згасла і надворі стало тихо. Я спочатку задрожав, ніби залякався і рішив таки втікати. Переліз через вікно, яке відчинилося, став на підмурівку, але тут чуть не впав. Там була зрухана одна цеглина, яку я порухав і вона з шумом полетіла на землю з другого поверху. Я скоро сховався назад до середини, щоб хтось не помітив. Слухав пару хвилин, але не було чути жодного руху. Тоді постановив продовжувати далі втечу. Переліз вдруге через вікно, став на примуровані цеглини, схопився одною рукою за раму вікна, а другою за клямру, якою прикріплена рура для скапу води з дощу, опісля замкнув вікно і на одній руці перенісся на руру. Ногами якраз став на долішній клямрі. Опісля руками схопився за долішню клямру і почув під ногами, що рура скінчилася, а до землі ще далеко. Довго я не думав, лише пустив руками руру і впав на землю на якусь купу грузу. При цьому я так побив собі ліктя, взагалі побився, що стратив притомність. Полежавши з 10 хв. я пробудився і зразу пригадав, що мені треба тікати. Послухав, чи нікого ніде нема, підвівся на руки і ноги й тоді рачки подався через коридор до кльозету. Кажуть, що на тому коридорі стоїть вартовий, але я не бачив. Певно, що якраз була зміна або щось, але я вартового не бачив. В кльозеті через вікно обглянув подвіря, але не запримітив ніде нікого. Тоді виліз з кльозету і через бічну браму переліз на другу сторону мура. При перелазі почала дуже

тарабанити бляха, яка там чогось була, але на це ніхто не звертав уваги. Тоді я бігом подався за місто через луг, опісля вилетів на поля й “підтюпцем” біг в напрямі дому. Розвіднялося мені на Шумбарських хуторах, де я зайшов напитися води. А таку мав тоді велику спрагу, що піна текла мені з губи. А напився води і дальше між Шумбаром і Загайцями подався додому. Тут мені вже було легше, бо долиною тече річка, я біжу, хлюбну кілька разів води і дальше біжу. Пізнім ранком я прибіг на Завалля, але додому було ще далеко. Тут побачив коні, що пасуться. Щоб скоріше дістатися додому, а з[]дому десь дальше, я схопив коня, але чужого, бо мій пасся де інше (не пізнав), виліз на коня і приїхав до краю перетомлений, обдертий, побитий додому. І от з того часу аж до тепер лажу поміж людей та скриваюся. Тут я почав нарікати, що нема де перебувати, люди не хочуть передержувати, нема що їсти і в чому ходити і т.д. При цьому просив, щоб дали мені якусь запомогу, або забрали зі собою. На це Довгий сказав, що тепер тяжко, бо вони мають велику роботу, а я малий і не буду міг її виконати. Зрештою сказав Довгий нехай-но поговоримо ще далі, то тоді скажемо. Показо треба скриватися самому. Після цього я посидів з ними ще пару хвилин і пішов, а вони залишилися там.

Вийшовши від Гордуна, я пішов до Левчука В.

Повідомити Сорокіна про те, що в Гордуна є повстанці, я не міг, бо не було в той час Стельмашука. Зрештою такого завдання я від Сорокіна наразі не мав, щоб повідомляти його негайно. Моїм завданням було шукати за повстанцями і всіма силами старатися пролізти в їх в нутро і шойно тоді я мав завдання видавати згаданих людей. Тому-то зараз в той вечір навіть не думав повідомляти Сорокіна[]про те, що в Гордуна є повстанці.

Після цієї стрічі з повстанцями я пробув у Левчука ще около тижня часу. В той час я вдень не ходив нікуди, а дійсно скривався, бо Левчук не хотів, щоб мене хтось бачив в нього. Цікавого не було нічого. Був я в нього ще около тижня часу. Від Левчука я пішов аж до тітки у В. Кунинець.

До тітки я пішов тому, щоб трохи побути в неї, а за цей час думав, що може до неї хтось прийде, то про щось довідаюся. Прийшовши (йшов вдень) я розпитував її, чи не бачила повстанців, чи не говорила що про мене і т.д. Вона відповіла, що не бачила нікого. Там я окривався таки дійсно, бо то другий район. В тітки був около тижня часу, але нічого не довідався і ні з ким не стрічався.

По тижневі часу, я пішов до Мотрі. Її також розпитував, чи не бачила повстанців, чи не говорила про мене, але вона також нічого не знала про них. Розпитував я також про сусідів, чи до них не приходять,

але вона відповіла, що про сусідів нічого не знає. В неї я також пробув около тижня часу, але не вислідив нічого. За цей час я помагав їй робити дещо на господарці.

Від Мотрі я перебрався до Олександра. Я сподівався, що до нього повинні заходити повстанці, бо він навіть обіцяв мені поговорити з повстанцями про мене. В нього я пробув 2 дні і весь час скривався на горищі.

Десь трохи більше, як по тижневі часу, коли я рано зліз з гори снідати, Олександр сказав, що вночі в нього було 2-ох повстанців. Він їм говорив про мене, але вони розпитували, хто я та який, сказали, що якби сильний мужчина то взяли б, а такого малого їм не треба. Від Олександра я знову перейшов на Кушлинський хутір.

Тут зайшов до Андріяна. Його розпитував про повстанців, але він нічого не знав, отже я побув там пару днів і пішов на Каменщину.

Тут зайшов до Ромашевського Петра, якого спитав, як наша справа (він обіцяв поговорити з повстанцями про мене). Він сказав, що за цей час не було нікого, але приобіцяв далше, що як стрінеться з повстанцями то поговорить про мене. Після тижня я перейшов до Сергія, якого також розпитував про повстанців, але нічого не довідався. В Сергія був десь зо три дні. В цих двох я не перебував, а тільки харчувався. Перебував я в той час у корчах і скривався.

З Каменщини перейшов до Бадовського Петра в якого мав намір стрінутися з родиною, щоб принесла мені білля. В нього стрінувся з мамою, яку розпитував, чи не бачила повстанців[], але вона не бачила. Крім цього вона ще розповіла мені про сімейні справи між якими нічого цікавого не було. Побувши в Бадовського тиждень часу, я перейшов на Завалля, де став скриватися в к[о]рчах біля Гордуна. Вдень я сидів у корчах, а увечері ходив по харчі (до Г[о]рд[у]на, Сапіги Микифора, Вікентія Барановського, Шевчук Гелени). Вночі я не спав, а ходив по хуторах і дивився чи хто не буде до кого заходити, переходити і т.д. Тут я пробув цілий тиждень часу. За цей час бачив, як ровом зі заходу на схід переходило 4 повстанці, але я бачив їх здалека (400 м.). В тому часі ходив також до Стельмашука, де розпитував жінку, коли він буде. Довідавшись, що скоро буде, я почав писати листівку. Її я написав 30 липня такого змісту:

“ - Листівка -

Листівка числа 30 липня 1947 р., получить начальнику НКГБ.

Коли я йшов зі Завалля з вечорниць, то стрінув 4-ох повстанців, яких я не знав. Вони мене спинили, кажучи: “Стій! Хто такий?”, а опісля коли я відповів, що “свій”, вони прикликали мене до себе і стали питати,

хто я такий. Я відповів, що зі Завалля Сохацького Василя син, ховаюся від більшовиків і став просити, щоб прийняли мене до себе. Вони відповіли, щоб скриватися самому, бо зараз мають багато роботи. Були всі у військовому, в пілотках, двох у чоботях, а двох у черевиках, два мали автомати, один десятку, а один кріса, всі були середнього росту, йшли з Катербурга на Завалля. (Про те, що вони галичани і що йшов зі Сашком, я не писав, бо не хотів мішати Сашка до цієї справи.)

2 червня 1947 р. зайшов увечері до Гордуна, де застав знайомих повстанців: Довгого, Василя і Дем'яна. Вони почали мене питати, за що я був арештований, як живу. Я говорив, що як була засідка, то Іван сказав, що я був на цій засідці з бандитами і тому арештували. Дальше ще[]питав, що розпитували, чи мене били, і як я втік. Я розказав, що били і коли зачинили на двоповерховому домі в районі, я втік через вікно. Після цього скривався по людях. Тоді я просив їх, щоб забрали мене зі собою, але вони сказали, що мусять ще з кимось говорити, а зараз скриватися самому. Дальше сказав в чому вони були вдягнені, та яку мали зброю, були у військовому, 2 з автоматами і з десяткою. Всі були в кашкетах. Залишив я їх в Гордуна.

Коли перебував у Сапіги Микифора, то стрічався з Володькою, якого розпитував, що робить та чи не бачив повстанців. Він відповів, що пристав у зяті до Сапіги М. і господарює з жінкою як всі господарі, а повстанців не бачив.

Коли ховався я в корчах за Гордуном, то завважив, що опівночі зі сходу на захід переходило чотирьох людей у віддалі 400 м. від мене.

Мартинюк-Дуб".

Вдень 30.7.47 р. я пішов до Стельмашука. Записку сховав у кашкеті і, присівши, передав Стельмашукові. Він сховав у кишеню і після цього ми говорили про різне – він питав, як моє життя, я розповідав, про родину і т.п. Побувши в нього з 10 хв. відійшов до Бадовського.

В Бадовського я був тільки один день. Тоді мала прийти мама, чи щось, не пригадую. Опісля пішов до Андріяна.

В Андріяна пробув щось зо три дні. За той час помагав йому при праці в полі (ходив полоти і т.п.). Його я питав про те, чи не говорив про мене з повстанцями нічого. Ві[н] відповів, що з того часу як йому я це говорив, він повстанців не бачив і нічого не говорив.

По трьох днях перейшов у Каменщину. Переходив удень. Коло Петра я скривався цілий тиждень. За той час не помітив нічого, лише розпитував Петра, чи не стрічався з повстанцями, але відповів, що нічого не бачив і не знає.

З Каменщини я пішов до жінки Стельмашука, щоб спитати, чи нема Стельмашука. Вона сказала, що скоро повинен бути і я пішов у корчі біля Гордуна. Харчів дала мені жінка Стельмашука. В цих корчах я пробув до 15 серпня. За той час не помітив нічого.

15. серпня 47 р. вдень я пішов до Стельмашука від якого одержав записку від Сорокіна. Її сховав у кашкет, поговорив пару хвилин зі Стельмашуком на буденні теми й пустився йти [до] Вітенка. Подорожі прочитав записку. Сорокін писав:

“ - Листівка -

Листівка числа 15 серпня, 1947 р. получить другу Мартинюку - Дубу.

Слідити коло Гордуна. Заходити до хати до нього і сусідів, робити засідки вночі, чи ще не будуть ходити.

Прослідити обов'язково на цій дорозі, що веде з Катербурга на Завалля, де стрічав 4-ох повстанців.

Слідити кожну хату, куди повинні заходити повстанці, щоб обов'язково очистити хутір від бандитизму.

Через тиждень (22.8.) буде стріча біля Гордуна, біля корчів (він місцевість знав) о 12 год. ночі.

Начальник НКГБ.”

Прочитавши цю листівку, я порвав її і пішов до Вітенка, думаючи, прослідити поблизу згаданої дороги. Крім цього думав щось випитати.

У Вітенка пробув тільки один день. Не пригадую, що за причина була. Не довідавшись нічого пішов до Кривчуна (ім'я не знаю, колись стрічався з ним, він пригонив до нас свин[о]матку до кнура та бачив його на пасовиську). Його я просив, щоб прийняв мене на роботу й той час перебуду. Зайшов я до нього, щоб дещо його розпитати, та мати краще познайомленого чоловіка. В нього я був 3-4 дні. За той час говорив з ним про повстанців, але він сказав: “Де хлопче, що ти? Де ти їх тут побачиш. Я від коли тут, то ще їх не бачив.” Коли він мені таке сказав, я подумав дійсно, [що] тут нічого нема, побув в нього щось з 4 дні й тоді пішов у корчі коло Гордуна, бо зближався реченець стрічі зі Сорокіним. Тут пробув до 22.8.47 р., але не помітив і не довідався нічого. Тоді вже були яблука і сливки, отже я був більше зайнятий тим, як слідженням. За ніч нашоу собі в корчі овочів і їм цілий день та сплю.

22.8.47 р. ждав на Сорокіна в цих самих корчах. Опівночі запримітив, що йдуть військові, я вийшов і ми стрінулися.

На стрічі він розпитував мене, чи я слідив по тих людях, що він писав, що вислідив. Я говорив, що слідив, але не вислідив нічого.

Тоді він сказав, що буду сидіти на засідці біля Гордуна біля пасіки в саду. Мені сказав піти поміж хати й дивитися, чи дехто не буде ходити. Надоднем він сказав, щоб піти десь на день, а слідуючої ночі знову стріча о 12 год. ночі на старому місці. За той час казав розпитати людей, чи декого нема. Тоді він сказав, що йде в Горанку, а я пішов назад у корчі.

Вдень я ходив по корчах, та до Гордуна і до Микифора за харчами, але вони про засідку нічого не знали. Я також про це мовчав. За день я не довідався нічого.

23.8.47 р. о 12 год. стрінувся знову зі Сорокіним. Тут він знову післав мене в розвідку між хати, а сам з бійцями (около 8 осіб) робив засідку в Гордуновому садку. В цю ніч я знову нічого не довідався, хоч ходив потихо та заходив до Левчука Володимира, Шевчука Володимира, був біля своєї хати (думав, що може хтось буде переходити долиною, а крім цього мені було цікаво подивитися на свою хату). Надранком знову прийшов до Сорокіна, який сказав, щоб йти далі і крутитися на хуторах, бо через день знову буде стріча на цьому самому місці й знову буде засідка. Куди йде сам не казав і я не довідався опісля про це. Я далі сидів у згаданих корчах та слідив, що робиться кругом. Слідив день і цілу ніч, але не помітив нічого. Заходив також до Гордуна, однак він не сказав мені нічого.

25.8.47 р. опівночі я втретє майже підряд стрінувся зі Сорокіним. Його група була майже в тому самому складі. Він питав, що я довідався, але я не довідався нічого і так я йому сказав. Цей раз я вже нікуди не ходив, а крутився по Гордуновому саду. Надранком Сорокін сказав мені далі слідити біля Гордуна, Шевчука Володьки і Сапіги М., а сам сказав, що йде у В. Фільварки. Крім цього говорив, щоб слідити по інших місцях, в яких щось запримітив раніше. На цій стрічі дав мені також 135 карб. При цьому сказав, що платить мені за минулі місяці. Відносно роботи сказав, що як буду краще робити, що як видам цих повстанців, що підписався видати, то дасть більше від себе та тих 5000 карб. Наприкінці розмови сказав, щоб на день відійти з цього місця, бо вдень буде шукати за мною по Заваллі.

Після стрічі я відійшов до Бадовського на Горанщину. До дядька я пішов тільки тому, що треба було зі Завалля вийти, а там я міг стрінутися з мамою, бо взагалі це була родина то краще було бути як у чужих.

Вдень я довідався від людей, що на Заваллі був Сорокін і арештував Шевчука Володимира, якого забрав у район. Більше в дядька не було нічого цікавого і я після полудня пішов до Собка Захара на Кушлинський хутір. Тут мені сказали, щоб втікати, бо Сорокін арештував Володьку і може мене зловити. Я пішов у Каменщину.

В Каменщині перебув в корчах. Харчувався у Ромашевського Петра. Коли стрінувшись з ним я розпитував чи не бачив повстанців, чи не говорив про мене, він сказав, що бачився, але не говорив, бо вони не мали часу. Більше про них не говорив нічого.

По тижневі часу перебування в Каменщині, я перебрався в корчі біля Гордуна, щоб слідити за вказаними хуторами. В тих корчах я просидів около тиждень часу, але не бачив нікого. Ніхто не заходив з чужих ні до Гордуна, ні до Сапіги, а також вночі не бачив, щоб хтось переходив поблизу.

З тих корчів я перебрався до Панчука Трохима на Горанський хутір Корчунок. В цього Панчука я пробув 2 тижні часу. За той час був трохи в нього, трохи в його сестри і помагав дещо робити.

Про повстанців з розмов я не довідався нічого, лише одного вечора, коли був ще надворі й було дуже місячно, бачив, як дорогою з Горанки на Каменщину йшло 8 чоловік озброєних му[жч]ин.

Через три дні після цього я подався на Каменщину, бо сподівався, що це йшли повстанці й хотів переконатися, розпитуючи Петра до якого, на мою думку, вони повинні були заходити, бо він з ними знався.

Стрінувшись з Петром, я розпитав його, чи заходили до нього повстанці чи ні, але він сказав, що не заходили і не бачив. Тоді я сидів вночі у корчах і під час цього бачив, як долиною переходило около 8 осіб озброєних з Кушлинецьких хуторів в сторону Каменщини. До кого заходили я не бачив, бо там хати рідко й вони зараз увійшли між корчі у дубину. Побувши в Каменщині тиждень часу, я перейшов на Кушлинський хутір, думаючи, що там щось довідаюся, тим більше, що з цього напрямку вийшли згадані раніше люди, про яких я думав, що це повстанці.

На Кушлинщині я зайшов до Собка Захара. В нього пробув три дні, але не довідався нічого.

Коли я звечора по трьох днях переходив від Собка до Вітенка, то помітив на схрещенні доріг з Катербурга на Горанку і з Завалля на Горанку 5-ох повстанців (я не знав напевно, але догад[у]вався), які ішли на Горанку. У Вітенка переночував і рано пішов на Завалля до Стельмашука, щоб розпитати жінки коли буде Петро. Вона сказала, що має бути зараз другого дня. Я вернувся знову на цей сам Кушл.[инський] хутір, заліз у корчі дубини недалеко рова (близько Захара), де я переночував і на другий день знову пішов до Стельмашука, щоб переконатися дійсно чи він буде. Його я вже застав. Він нічого мені цікавого не сказав, я в нього пообідав, а після обіду виліз на горище [і] написав записку такого змісту:

“ - Листівка -

Листівка числа 1. 10. 1947 р. получить начальнику НКГБ.

Перебуваючи на хут. Корчунок, бачив як дорогою у віддалі 400 м. з Горанки на Каменщину йшло около 8 озброєних людей.

З Кушлинського хут. на Каменщину також переходило 8 осіб озброєних мужчин, я бачив коли був за хут. Каменщина.

Коли був у Собка Захара і переходив о 10 год. вечора до Вітенка Івана, також бачив 4-ох людей озброєних, які переходили дорогою з Катербурга на Горанку.

Мартинюк - Дуб.”

Цю записку завенув у чистий папір (не клеїв) і передав Стельмашукові П. Після цього попрощався зі Стельмашуком і пішов на Кушлинські хутори. Тут зайшов до Собка Захара і дещо розпитував про повстанців, але він нічого не сказав, а став просити, щоб допомогти йому дещо в роботі. Я залишився і перебув цілий тиждень в нього, але не розвідав нічого.

Від Захара пішов до Вітенка, в якого також пробув три дні, але не довідався нічого. Від нього пішов до Стельмашука, щоб довідатися, чи він не приїхав та чи не привіз мені записку від Сорокіна. Його не було. Жінка сказала, що на днях повинен бути. Від Стельмашука знову пішов на Кушлинський хут. і зайшов до Собка Захара. В нього побув один день і пішов до Кр[и]вчуна.

В Кр[и]вчуна побув три дні і тому, що там не було нічого замітного, пішов далше і зайшов аж у корчі біля Гордуна.

У цих корчах переночував і на другий день пішов до Стельмашука, від якого одержав записку від Сорокіна. Від Стельмашука пішов назад у ці корчі (вдень), де прочитав записку. Сорокін писав:

“ - Листівка -

Листівка, числа 15. жовтня 1947 р. получить другу Мартинюку - Дубу.

Обов'язково слідити на хут. Корчунок, чи не будуть ще переходити бандерівці і в якому напрямі.

Слідити в долині, що йде з Кушлинського хут. на Каменщину.

Слідити також на дорозі, що йде з Катербурга на Горанку та з Завалля на Горанку.

На закінчення написав, щоб слідити по всіх тих місцях, де щось запримічав раніше. Стріча 23 жовтня, в тих корчах, що раніше стрічалися.

Начальник НКГБ.”

Одержавши записку, я зараз пішов у корчі. Зі Стельмашуком не говорив нічого, бо щось не мав часу. Після прочитання записку порвав. Зараз подався на Корчунок до Панчука Трохима. В нього я попросився, щоб перебути якийсь час і він прийняв мене. В нього я перебував 3 дні. Протягом цього часу я розпитував його чи він не бачив повстанців, чи не чув до кого заходять, а крім цього, вечорами дивився, чи хто не переходить дорогою. Виходив також часто надвір серед ночі під претекстом полагодження фізіологічних потреб, головню тоді, коли брехали собаки, і дивився, чи хто не переходить. Однак не зауважив нічого.

Від Панчука я перейшов на Корчунок до Ромашевського П. Його я розпитував, чи до нього заходять повстанці, чи не бачив. Він говорив, що не було. Тоді я залишився там ночувати, й поча[в] робити засідку на долині, яка веде з Кушлинського хут. в Каменщину. Однак тут за цю ніч не зауважив нічого і тоді подався на Кушлинський хутір. Перебував день у Яковецькому роздолі, харчі мав свої, бо купив у Ромашевського П. трохи хліба й кусок сала і грушок, за що я дав йому 20 карб. Я вже не мав совісті брати в нього даремно, бо дуже багато перебував, отже тому й дав йому гроші, хоч він не хотів їх брати. Вночі ходив на засідку на роздоріжжя, де раніше бачив повстанців. Засідку робив через дві ночі, але не переходив ніхто. Тоді я перейшов на Завалля.

Квартирував я в корчах коло Гордуна. Харчів давали мені Гордун і Сапіга. Вдень я перебував у цих корчах, а вночі робив засідки і слідив за рухами. Першої ночі робив засідку коло Гордуна, але не помітив нічого. На другу ніч пішов на засідку до Шевчука Володьки, але й тут не помітив нічого.

23.10.47 р. о 12 год. я стрінувся з Сорокіним. З ним було ще около 10 осіб бійців. Сорокін розпитав мене, де слідив останній тиждень, а коли я розказав, що слідив на Корчуноку в Каменщині, на роздоріжжях коло Гордуна і Шевчука Володьки, але нічого не зауважив, він почав розпитувати точніше про подані відомості від 1.10.47 р. Я йому розказав і він тоді сказав мені йти по хуторах і слідити, а сам пішов на засідку до Гордуна в сад та біля пасіки. При цьому сказав, щоб надранком прийти до нього. Я пішов і ходив між хатами і слідив. Був у Левчука Вол., Шевчука Миколи (Завалля), Бондарчука Альоші, Шевчука Вол. Надранком прийшов до Сорокіна в сад, де він сказав, щоб завтра бути в тому самому місці, що стрінулися цього дня, але не о 12 год., а о 10. Після цього він пішов на південь в напрямі Кушлинських хуторів. Я ще нарвав в саду грушок і яблук та пішов на своє місце у корчі. Там посидів трохи і пішов до жінки Стельмашука, яка дала мені

харчі, я наївся і взяв зі собою трохи хліба, якого дала мені жінка Стельмашука, і пішов назад у корчі.

В корчах пробув до вечора, а опісля ждав на стрічу зі Сорокіним. О 10 годині ми стрінулися і тоді він сказав, що підемо на засідку на Корчуно[к].

Там розбилися на дві частини по 5 осіб і одна група (не знаю під чийм командуванням) пішла на Каменщину, де робила засідку зі західної сторони під хатами, а друга під командою Сорокіна пішла під Корчунок і робила засідку на дорозі з Горанки на Корчунок. Я мав ходити поміж хати на Каменщині й слідити та підслухувати, чи хто не буде ходити. Мав вернутися на місце засідки до Сорокіна надранком.

Тоді я ходив поміж хати, - був у Ромашевського Петра і Сергія та інших, але не вислідив нічого. Вернувшись до Сорокіна, дістав розпорядження бути знову на стрічі в корчах біля Гордуна о 10 год. За цей день вести розвідку по хуторах. Після цього я пішов у ці корчі, а Сорокін пішов у напрямку Горанки.

Я переспався в цих корчах і пішов до Гордуна, взяв дещо їсти і знову сидів у корчах та дивився кругом. За цей день не зауважив нічого.

О 10. год. 26.10.47 р. я знову стрінувся зі Сорокіним у згаданих корчах, де він сказав, що підемо [в] ту долину, що йде з Кушлинських хуторів на Каменщину, на засідку. Прийшовши недалеко хати Цембровського та Зельона, Сорокін сказав, що буде там робити засідку, а мені сказав ходити кругом по хуторах і вести розвідку. Коли щось помічу, зараз повідомити його. Вони залишилися на долині, залягли по одній стороні дороги 10 м. від дороги рядком 5 м. один від другого найбільше. Я цілу ніч ходив по хуторах, але не розвідав нічого. Надранком знову прийшов до Сорокіна на місце засідки, де він сказав, щоб прийти далше на стрічу на старе місце біля Гордуна в корчах. Ми розійшлися, Сорокін пішов на шосе Вишнівець – Крем'янець, а я пішов в корчі, куди прийшов ще за темна. Там посидів, поки не зійшло сонце і тоді пішов на хуторі за харчами. Заходив до Гордуна і Сапіги де між іншим застав вдома Володьку Романюка. Його я спитав, чи втік, чи пустили і довідався, що його пустили. Розповідав, що його били, вибув два місяці і його пустили додому. Там дістав дещо з'їсти і пішов далше у корчі, де сидів аж до стрічі. О 10 год. 27.10.47 р. стрінувся зі Сорокіним, який сказав, що зараз підемо робити засідку на роздоріжжя на Кушлинських хуторах, де я зауважив повстанців. Ми пішли. Йшли разом. Я йшов на самому заді. Передомною йшов Сорокін. Дорогою він розпитував мене про деталі поодиноких відомостей, про хати, про дороги, де можуть ходити повстанці, а я що знав пояснював.

Прийшовши на роздоріжжя, Сорокін сказав мені йти поміж хати і слідити, а коли буде хтось ходити, повідомити, а сам з бійцями залишився на засідці розположившись у двох вуглах роздоріжжя, а я пішов до своєї роботи. Ходив та підслухував, що робиться. Був у Собка, Зубка, Вітенка, Кошака, але не зауважив нічого. На засідку також ніхто не попав. Надранком прийшов до Сорокіна і повідомив його про висліди розвідки. Тоді він сказав, що можна відходити і жд[а]ти на нього дальше на стрічі о 10 год. в згаданих корчах біля Гордуна. Я пішов у корчі.

Прийшовши, коли вже сходило сонце, і ліг спати. Опісля пішов на хутір до Шевчук Гелени, щоб дещо з[']їсти. Після цього знову повернувся у ці корчі і ждав аж до стрічі. Ходив ще тільки у Гордунів сад скоро з вечора, де нарвав яблук і грушок.

Цього дня Сорокін на стрічу спізнився. Мала бути о 10 год., а він прийшов у 11 год. Стрінувшись він сказав, що підемо на засідку до Шевчука Володьки. Ми пішли туди, в саду більшовики розположилися на засідку, а Сорокін післав мене поміж хати, щоб слухати що робиться кругом. Я пішов до Спахальської Олени, Теодорович Сенька, а коли йшов дорогою до Поліщука Петра зауважив, що з Тетильковецької долини в напрямі Завалля йшло 4-ох повстанців. Я зараз пішов до Сорокіна й сказав, що в напрямі південного кінця Завалля пішло 4-ох повстанців. Сорокін скоро зібрав бійців і пішли до Шевчука Гордуна, а мені сказав дальше слідити. Коли б ще щось помітив, то дати знати йому до Гордуна. Надранком ми мали стрінутися біля корчів. Я походив ще трохи поміж хатами і пішов на "свій постій" у корчі. Сорокін уже був біля корчів. На засідку не вліз ніхто. Тут він сказав, щоб йти спати, а стріча буде слідуєчого дня на старому місці о 10 год. Після цього Сорокін пішов у напрямку Горанки, а я пішов у корчі спати, одержавши дальше завдання слідити на Заваллі.

Виспавшись, пере[д] полуднем пішов до Барановського Вікентія та Шевчук Гелени, щоб наїстися, та взяти зі собою дещо в корчі, а одночасно хотів розвідати, що робиться. Наївшись, не довідавшись нічого, взяв трохи хліба та овочів і дальше пішов у корчі, де сидів аж до стрічі зі Сорокіним.

Стріча відбулася як було умовлено о 10 год., в цих корчах, куди прийшов Сорокін зі своєю групою. Тоді він розпитав, в кого я був. Я йому сказав, як було, після чого сказав, щоб ждати на нього у корчах, а сам з групою пішов у напрямі Гордуна. Я ждав. Через якої пів години вернувся і привів зі собою Романюка Володьку. Сорокін покликав мене на сторону від бійців з 20 метрів і став розпитувати Володьку чи не бачив на Заваллі повстанців, що знає про Гордуна, Шевчука та інших сусідів, до кого на Заваллі заходять повстанці і т.п. Він тоді не сказав

йому нічого. Казав, що не бачив нікого і не чув. Після цього сказав до Володьки, що він має дивитися до кого заходять повстанці, може до нього зайдуть, може будуть переходити, щоб про все повідомляв мене, коли я буду до нього приходити. Він сказав що буде помагати. Після цього Сорокін відкликав мене на сторону може на 5-7 м., дав мені 40 карб. і сказав, щоб даліше добре слідити та заходити до Володьки і забирати від нього дані. Коли вже щось довідаюся, щоб повідомити його "лістівкою", а як не буде нічого, то щоб не писати. При цьому сказав, щоб я вже виходив на якісь інші хутори слідити, бо тут вже буде слідити Володька. Я попрощався і пішов на Кушлинські хутори, а Сорокін залишився з Володькою.

На Кушлинських хуторах я зайшов до Зубка Якова, в якого попросився, щоб перебути в нього кілька днів, та поможу йому дещо робити. Він не хотів, але на один день казав мені залишитися. Боявся, щоб у нього мене не зловили більшовики.

В Зубка Якова я перебув один день, розпитав його чи не бачив повстанців, щоб я міг з ними стрінутися, а не довідавшись нічого, пішов до Вітенка Івана.

У Вітенка я просився, щоб перебути в нього пару день, і він прийняв мене. У Вітенка пробув около тижня часу. З ним я говорив про більшовиків і т.п. Він в цій розмові сказав, що більшовиків то можна часто бачити, але повстанців нема, до нього, як казав, не заходили ціле літо. Сам я перебуваючи у нього також нічого не вислідив. Тоді я надумався йти до Панчука Трохима, може там що висліджу. Я уважав, що повстанці могли почути тут про засідку і перейти на Корчунок.

Панчук Трохим погодився мене передержати якийсь час. З ним я вів різні розмови про повстанців, про свою родину, про більшовиків, але нічого корисного для себе не довідався. В нього я перебував около тижня часу, але також нічого не довідався, бо вже було холодно і я був змушений спати в клуні.

Опісля я ще перейшов до його сестри Ганки, яка не мала чоловіка і просила, щоб перебути в неї деякий час та допомогти в роботі. В неї я також був около тижня часу. За цей час молотив, орав та поправляв взуття для дітей. Про повстанців не довідався нічого ні від Ганки, ні сам не вислідив.

Від Ганки я пішов у Каменщину, де перебував у корчах, а харчувався у Петра і Сергія, пробув також около тижня часу. В розмові з Петром я довідався, що в нього були повстанці, але дуже не мали часу і спішилися і тому він не говорив нічого про мене. Більше тут я не довідався нічого і не помітив.

З Каменщини я пішов на Кушлинський хутір і зайшов до Кравчука [Кривчуна], який після моєї просьби погодився мене придержати якийсь час. Коли я вже був у нього, розпитував, чи не заходили до нього повстанці, чи не можна було б їх побачити, але він на те все мені сказав: “Що ти, хлопче, де ти тут їх побачиш? Їх тут взагалі нема.” В нього я перебув три дні, нічого не довідався і пішов до Левчука В. Переходячи, я стрінув на дорозі біля Завалля Романюка Володьку. Його я розпитав, що він зробив за цей час, але він сказав, що має дуже багато роботи, і тому нічого не довідався і не дослідив. Я пішов до Левчука Володимира. У Володимира я розпитував, чи не стрічався з повстанцями, чи не говорив про мене і т.п. Він сказав, що стрічався у своїй вулиці, але вони спішилися і тому про мене нічого не говорив. У Левчука я пробув около тижня часу. Весь час сидів на горіщі днями, ладив чоботи. Дослідити в нього я не дослідив нічого, бо Левчук дуже боявся, щоб мене не зловили, а тому мене нікуди не пускав ні вдень, ні вночі.

Від Левчука я рішив піти до Поліщука Петра, може там вдаст[ь]ся щось розвідати. Цей Поліщук мій сусід, і я його добре знав і він знав мене, тому я уважав, що він не відмовиться мене передержати якийсь час, а я при цьому може щось довідаюся. Він не відмовився і без особливих заходів з моєї сторони він прийняв мене. Перебуваючи в нього, я скривався, а при цьому помагав йому дещо робити. Від нього особливого я не довідався нічого, але одного вечора бачив як біля його хати з с/ради на Завалля переходило 4-ох повстанців. Після цього рішив написати до Сорокіна записку. Вона була такого змісту:

“ - Листівка -

Листівка числа 18 грудня (приблизно) 1947 р. получитьи начальнику НКГБ.

Перебуваючи в Каменщині довідався від Ромашевського Петра, що в нього були повстанці, але вони дуже не мали часу і тому він нічого про мене не говорив.

Коли перебував у Кр[и]вчу[н]а Якова, то цей сказав, що там я повстанців не побачу, бо їх не було вже ціле літо.

Перебуваючи у Шевчука Вол. на Заваллі розпитував, чи він нічого про мене не говорив повстанцям, то він казав, що бачив повстанців на своїй вулиці, але також вони спішилися й тому нічого не говорив про мене.

Бачив Романюка Володьку, якого розпитував, що довідався, але він сказав, що зараз має дуже багато роботи, а тому нічого не довідався.

Коли перебував у Поліщука Петра, то вийшовши одної [н]очі надвір, бачив, як[.]дорогою біля його хати з В. Фільварок на Завалля переходило 4 повстанц[і].

Виконую ваші завдання.

Мартинюк - Дуб. “

Записку я написав в окремій хаті коли перебував під час цього як хтось з чужих був на подвір'ю, а Петро[.]не хотів, щоб мене бачили в нього чужі люди. Її запакував у чистий листок паперу й неляковану держав сховану у штанці.

На другий день (19.12.) ходив до Стельмашука, але його ще не було, а мав прийти слідуючого дня. Від Стельмашука вернувся до Поліщука, ще був у нього один день і на другий день (20.12.) пішов до Стельмашука віддав записку. Цікавих розмов не було. Я сказав йому тільки, щоб попросив Сорокіна, щоб видав мені зброю, бо люди не хочуть приймати на квартири. Він приобіцяв мені це зробити. Від Стельмашука я пішов на Кушлинські хутори, де зайшов до Кр[и]вчуна Я.

В нього просився на роботу, але він мене не прийняв, а погодився лише передержати один день. Від Кр[и]вчуна я пішов до Левчука Волод., бо там не чути було нічого цікавого.

Прийшовши до Левчука, розпитав його що де чути і тоді перейшов до Володьки Романюка. Стрінувшись, я розпитував де він був, [що] зауважив чи довідався від людей. Він сказав, що ходив одного вечора до Гордуна, до Шевчук Гелени, до Шевчука Миколи, але не довідався і не зауважив нічого. Цього дня від Левчука Вол. я подався аж у Каменщину, де мав на думці розпитати Петра, чи не бачився з повстанцями, та чи не говорив щось про мене.

Стрінувшись з Петром, я розпитував його, чи він бачив повстанців, чи не приходили до нього, чи в сусідстві їх не було і т.д., але він сказав, що за сусідів не знає, не бачив, а сам також не стрічався після того, як приходили і дуже спішилися. В Петра я пробув лише два дні й нічого не довідався, пішов аж у Шпиколоси до Голюка Христона (мій свояк). До нього я пішов, щоб довідатися дещо про батьків, які туди часто заходили, та при цьому думав щось довідатися.

Стрінувшись з Хрестоном, він розпитував про моє життя, чи ще не був ніде в руках більшовиків і т.п. Я розповів йому, що з більшовиками покищо не приходилося стрічатися, а жити дуже погано. Нема де переховуватися, нема що їсти, в чому ходити і т.п., але якось мушу мучитися. Розповівши про свою біду, я жалувався, що відірваний від всяких зв'язків, при чому спитав його, чи не міг би я пов'язатися з повстанцями тут. Він відповів, що не знає, бо треба

поговорити з повстанцями, а їх тут не можна стрінути, бо дуже лазить Макушін (о/у Крем'янецького РО МГБ) й тут вони не пер[е]ходять. При цьому сказав, що тут і мені не можна довго перебувати, бо Макушін дуже часто приходить до нього (Христон), отже може переловити. Опісля Христон радив мені стати у чужому районі на роботу, а ховатися мені не потрібно, бо я малий і на мене ніхто не зверне уваги. Я погодився з тією думкою, але сказав, що не маю такого доброго місця. Тоді він сказав, що заведе мене до одної жінки, яка господарює тільки з однією дівчиною і там зможу якийсь час перебувати, помагаючи робити на господарстві. Ще цього самого дня він завів мене до Грушицької С[т]епанки (на хут. Сліпці) села Шпиколоси. Вона погодилася, щоб був, але не довго, бо до її дівчини Докії також більшовики чіпляються (вона зловлена на зв'язку, під час засідки, яку звільнили). В неї я пробув три дні, нічого я не розпитував її бо ще був мало знайомий, отже боявся, щоб мене не підозріли. Побувши в неї три дні, знову вернувся до Христона, якого знову просив, щоб завів мене ще до якої хати. Він приобіцяв і зараз завів мене на хут. Снігоровеччина до Ферта (не знаю на ім'я, чи прізвища, в нього в хаті є дві дівчини: Надька і Віра, старший, дядько моєї двоєрідної сестри Наталки, що за Христоном).

У Ферта я пробув тільки два дні, бо вони боялися. Говорили, що більшовики раніше ловили в них одного повстанця, після того самі не сиділи вдома, а оце вернулися і тому в них небезпечно, бо можуть зловити. Я рішив піти на Завалля. Зі Снігоровеччини вийшов надв[е]чір, так що поки дійшов до шосе[]Вишнівець – Крем'янець мені смеркало. Переходячи я стрінувся з 4-ма повстанцями у панському лісі (Шпиколоси). Ще було трохи видно, отже вони мене прикликали до себе і стали розпитувати, хто я такий, звідки, куди йду та чого. Я розказав, що з хут. Завалля, скриваюся від більшовиків, перебував на Снігоровеччині, а тепер йду на Завалля. Опісля розпитували, чи ще не був арештований, а коли сказав, що був, розпитували як дістався додому і т.п. Я розповів їм, що втік[]з двоповерхового дому з тюрми, опісля скриваюся і не маю притулку. При цьому просився, щоб дали мені зброю, та забрали зі собою. Вони відповіли, що мені ще треба рости, а як буду більший, то тоді піду в повстанці. Після цього наказали, поб нікому не говорив, що бачив їх там і відпустили. Ці повстанці були для мене цілком чужі. Я їх ще не бачив. Всі середнього росту, в шинелях, шапках, двох мали перепасся, а два ні, двох з автоматом[и], а двох з крісами.

Після цієї стрічі я дальше подався на Завалля, і зайшов до Романюка Володьки. В нього трохи посидів і щоб про все розпитати

його (в хаті не було як, бо була родина), сказав, щоб пішов зі мною на вечорниці до Гордуна. Подорожі я розпитував його, що він довідався нового. Він мені сказав, що як переходив увечері з Фільварецьких хуторів біля шосе від свого дядька Петра, то бачив, що не шосе зі сторони Вишнівця в напрямок Крем'янця переходило около 10 осіб озброєних людей, але що не було видно і він не знає добре хто це. Після цього він пішов до Гордуна, а я пішов до жінки Стельмашука, щоб довідатися, чи є Петро. Розпитавши, я в неї ночував. Вона говорила, що Петро в скорім часі повинен бути. На другий день після сніданку я пішов до Левчука Волод.[ьки.]

Левчук прийняв мене і я в нього пробув три дні. Роботи в той час такої не було, отже я пробув в хаті без роботи, а трохи молотив в клуні. На перший день я ще раз пішов до Стельмашука, щоб упевнитися, чи він приїхав вже з району, а коли є, то забрати записку від Сорокіна. Його я вже застав. Він дав мені записку і у нього я вже пробув до вечора. Перебуваючи в окремій кімнаті, я прочитав записку. Сорокін писав:

“ - Листівка -

Листівка числа 3. січня, 1948 р. получить другу Мартинюку - Дубу. Через три дні буде стріча в Стельмашука о 12 год. ночі. Буду ждати у воротях, отже як будеш йти, то я спиню тебе.

Слідити за той час по хуторах Завалля та Кушлин, біля тих хатів, що колись щось запримічав. Слідити по тих дорогах, що хтось щось запримічав. Заходити до Володьки й також розпитувати його, чи нічого не довідався. Особливо прослідити хати Гордуна Шевчука і Шевчука Володьки.

Начальник НКГБ”.

Прочитавши, я сховав у кашкет записку, побув в Стельмашука до години 2 і тоді пішов на Горанщину до Бадовського Петра. До нього пішов, щоб побути в родині на Свя[т]-вечір, куди сп[о]дівався, що прийдуть мама, ну й взагалі краще бути в родинному оточенні, ніж між чужими людьми. В Бадовського побув до 7.1.1948 р. і пішов перед вечором до Стельмашука. Подорозі зайшов до Зубка на Кушлинський хутір, щоб подивитися, котра година. Була 6 год. В нього посидів до год. 11 і тоді пішов на стрічу. Прийшовши, застав Сорокіна, що вже ждав у сказаному місці на мене.

Стрінувшись, він спитав звідки я йду. Я відповів, що був на Горанському хуторі і йду зараз від Зубка з Кушлинського хут. Опісля питав, що я вислідив, чи що запримітив біля Гордуна і Володьки

Шевчука. Я відповів, що нічого не було видно та нового нема нічого. Опісля розповів, що був у Шпиколосах і там перебув в Грушицької Степанки, що її дочка Докія йшла з повстанцями і її зловили більшовики, трохи вибили і пустили, отже тепер боялася мене держати. Дальше сказав, що як йшов зі Снігоровеччини, то в Шпиколоському лісі стрічав 4-ох повстанців, яким говорив, щоб прийняли мене до себе, але вони сказали, щоб ще скриватися самому та підрости, а тоді візьмуть. Дальше розказав, що Романюк Володька розказував, що бачив як шосе з Горанки на Крем'янець переходило около 10 осіб, але хто, не знав, бо було темно.

Розпитавши це все, сказав, щоб заждати на нього тут, а сам покликав 4-ох бійців і пішов та за пару хвилин вернувся з Володькою (від Стельмашука до Володьки 400 м.). Привівши Володьку, бійцям сказав зайти на подвіря, а сам залишився в брамі біля мене і питався Володьку, що він зробив за той час. Він говорив йому те, що я вже говорив. Після цього Сорокін почав нам обом говорити, що ми трохи погано працюємо, що ми повинні взятися краще до роботи, посилити розвідку по Кушлинських хуторах, на Заваллі, а до Володьки сказав, що він повинен спеціально прослідити те місце, де бачив цих 10 людей озброєних, а крім цього Володька повинен слідити Завалля, за Гордуном та іншими. Після цього Володьку відпустив, а до мене сказав, щоб слідити по Кушлинських хуторах, по Каменщині, на Корчунку та по всіх тих дорогах, що вже запримічав бандерівців. Закінчивши це все, дав мені 28 карб., а тоді сказав мені, що дасть для мене зброю. При цьому сказав, щоб зі зброєю мене ніде не бачили, а щоб уживати її тільки тоді, як люди не схочуть приймати на квартиру. В усіх інших випадках ховати і ходити без зброї. Після цього пішов на подвіря і приніс мені старого руського кріса з підбитою цівкою на кінці та зі збитим ложем. Пасок був брезентовий. Коли вручив мені зброю, я подякував і він сказав, що можу відходити. Зі стрічі я пішов на Кушлинський хутір і зайшов до Вітенка. Подорозі сховав зброю, під дубовим корчем, щоб не бачив. Вітенко мені відчинив, дав повечеряти і у нього я був цілий тиждень. Тоді було свято, отже я не робив нічого. Його я розпитував про повстанців, чи не заходили, чи не говорили за мене, міг би з ними стрінутися, але він сказав, що нічого незнає бо до нього взагалі повстанці не заходять. Від Вітенка пішов до Кошака.

У Кошака я пробув два дні. Розпитав його про повстанців, поміг дещо зробити і в такий спосіб перебути час. Від нього я нічого не довідався, бо він говорив від коли я до нього заходжу їх ще у нього не було. При цьому сказав, що як тільки побачить, то буде говорити про

мене, щоб прийняли мене до себе, бо я так довго вже сам мучуся й ніхто мною не потурбується.

Від Кошака, який боявся держати мене, щоб не зловили більшовики, я перейшов до Собка.

Тут я розпитував хлопця чи не бачив повстанців, чи не говорив про мене, радився, де б можна їх було б побачити, але він сказав, що ніде повстанців не бачив. При цьому приобіцяв мені поговорити з братом Сяньком (мешкає недалеко). В Собка я пробув цілий тиждень часу.

Останнього дня я пішов на Завалля до Романюка Володьки, щоб розпитати, що він розвідав. Коли ми стрінулися, він сказав, що ходив на вечорниці до Шевчука Володьки, та бачив як через поля зі заходу на схід переїжджало 8 верхів. Більше не помітив нічого.

Від Володьки пішов до Стельмашука, щоб переночувати. Йшов дорогою в цьому напрямі й зайшов, а особливої думк[и] не мав щодо цього кроку. Переночувавши, я залишився ще на один день, бо його хлопець Іван тоді шив чоботи, отже я зайшов і помагав. Від С[т]ельмашука я пішов до свого сусіди Левчука Володимира. Його розпитував те, чи не бачив повстанців, але він сказав, що не бачив. В нього я побув тиждень часу. За цей час не робив майже нічого, бо в нього я скривався. Цікавого не довідався нічого, лише обіцяв піти до свого діда в село або до дядька Пилипчука Степана, та буде говорити про мене, щоб дали мені яку поміч, або забрали до себе.

Від Левчука я пішов до Бадовського П. В нього зустрівся з мамою, яка розпитувала мене про моє життя та жалувалася, що мусить тинятися. Про повстанців не говорив з нею нічого. В Петра я був два чи три дні. За той час написав записку до Сорокіна такого змісту:

“ - Листівка -

Листівка числа 5 лютого, 1948 р. отримати начальнику НКГБ.

Коли я бачив Романюка Володьку, то він говорив мені, що коли вертався від Шевчука Володьки то верхами через Завалля полями зі Шпиколос в напрямі Рибчої їхало 8 озброєних осіб.

Коли перебував в Шевчука В. на Заваллі, то він обіцяв мені піти до свого дядька або діда та довідатися про повстанців і поговорити про мене.

Перебуваючи на Кушлинських хуторах у Собка Захара, також говорив з його сином, який сказав, що бачив повстанців у свого брата, але назад тому два тижні. При цьому казав, що як ще побачить, то буде говорити, що я просив, щоб повстанці прийняли мене до себе.

Сповняю ваші накази.

Мартинюк - Дуб.”

Цю листівку [напи]сав в окремій кімнаті (а їх було аж 7, бо це він живе на панській хаті) завинув у чистий папір і сховав у штанку. Після цього пробув ще один день в Петра, поговорив з мамою і пішов на Кушл[инський] хут. до Андріяна.

У Андріяна я попросився на квартиру. Він прийняв мене, але боявся, у висліді чого я був у нього лише три дні. В нього я нічого не робив, лише скривався. Під час цього до нього приходило коло півночі 4 повстанці. Вони застукали у вікно, він відчинив і пустив до хати. Коли прийшли до хати, привиталися з ним і просили дещо перекусити. Він їм дав, вони наїлися, а тоді викликали його надвір і там щось го[в]орили з ним з 10 хв., після того Андріян прийшов назад до хати, а вони пішли. Коли прийшов до хати, збудив мене й спитав, чи я бачив, хто був. Я відповів, що спав і не чув. Він на це не сказав нічого, лише сказав спати далі. Їх я не бачив, бо не обертався і не ворушився.

Від Андріяна пішов у Каменщину до Ромашевського Петра. Тут я не показувався нікому і скривався дійсно. Від нього з розмови довідався, що він про мене говорив з повстанцями, котрі сказали, щоб я скривався сам. Чому, мені не сказав. В нього я пробув два дні і пішов до Стельмашука.

Стельмашука вдома я не застав, але жінка сказала, що скоро прийде. Від Стельмашука пішов назад у Каменщину і тут зайшов до Сергія.

У Сергія я пробув тільки один день. Зі Сергієм я говорив про повстанців, але він сказав, що до нього повстанці не заходять, а за сусідів він не знає.

Від Сергія я знову пішов до Стельмашука і застав його вдома. Йому здав записку, поговорив трохи про різне, після чого пішов до Левчука Володьки на Завалля.

У Левчука я пробув цілий тиждень, скривався. З ним говорив чи не бачився з повстанцями, чи не говорив про мене, але він сказав, що ходив до діда, але з повстанцями не говорив. Сам я будучи в нього, завважив, що до нього хтось стукав у вікно вночі але я спав на другій хаті. На другий день він сказав, що були повстанці, він говорив про мене, але вони сказали, що не мають зараз часу і тому не говорили зі мною, але приобіцяли колись інакше поговорити зі мною.

Від Левчука я пішов до Стельмашука Петра, щоб довідатися, чи буде Стельмашук, може прийде записка від Сорокіна. Петра ще не було. Жінка сказала, що повинен бути через кілька днів. Тоді я пішов до Романюка Володьки.

У Володьки розпитав, що він розвідав. Він сказав, що коли він йшов від Шевчука Івана, то бачив як увечорі з Жолобецьких хуторів на

Завалля полями йшло 5 озброєних людей. Зі Завалля пішли на Куш-л[инські] хутори. У Володьки я перебув один день, а тоді знов пішов до Стельмашука Петра.

Стельмашука застав вдома і одержав записку від Сорокіна. В нього я прочитав цю записку в окремій кімнаті. Сорокін писав:

“ - Листівка -

Листівка числа 14 лютого 1948 р. получить другу Мартинюку - Дубу.

Довідатися про цих верхівців, які переїжджали через Завалля. Куди вони поїхали, де зупинилися.

Прослідити добре ті хати на Кушлинському хут., до кого хто заходив, або близько переходив.

Слідити на хут. Завалля біля Шевчука Гордуна і Шевчука Володьки та Сапіги, біля інших хатів на Заваллі і слідити чи не будуть заходити повстанці. Стрічатися часто з Романюком Володькою і розпитувати, що він розвідав. При стрічі говорити про роботу так, щоб ніхто не помітив.

Мусиш сповняти мої накази.

Начальник НКГБ.”

Прочитавши цю записку сховав її в кашкет, поговорив ще про дрібниці з Петром і пішов на Завалля в напрямі Володьки, якого зустрів на дорозі. Після привітання, розпитав його, що він цікавого довідався. Він сказав, що ходив до Шевчука Гордуна і до Шевчук Гелени, але не зауважив нічого. Розпитавши його, я пішов у В. Фільварки до Чумак Віри. До Віри я пішов в першу чергу тому, що хотів стрінутися з мамою, яка туди часто заходила, а при тому думав щось розвідати про повстанців.

Прийшовши до неї, я розпитував, чи не було батьків, але вона сказала, що не було, то я в неї залишився і пробув цілий тиждень часу. З нею говорив про повстанців, але вона сказала, що до неї повстанці не заходять, бо це близько шосе і часто заходять більшовики. Сам також не запрямітив нічого.

Від Віри я перейшов до Шевчука Оксентія (мешкає в селі). Це мого батька двоєрідний брат. До нього я пішов не з думкою розвідувати, а тільки перебути якийсь час. В нього я був тільки два дні, бо боявся, щоб мене в нього не зловили більшовики. З ним я говорив про повстанців і довідався, що до нього колись повстанці заходили, але зараз не заходять, бо дуже шляються більшовики. Від Оксентія знову повернув на Завалля. Подорожі (а йшов я вечором) в

частині східної сторони В. Фільварок бачив, як поза селом йшло 4 озброєних людей з напрямку В. Фільварок на Тетильківці.

На Заваллі зайшов до Романюка Володьки. В нього залишився до дня. Вдень розпитав, чи хто був, чи часом не переходив через Завалля, чи до хатів не заходив, але він сказав, що слідив і з повстанців нікого не було.

На другий день пішов аж у Горанку до Бадовського. В нього пробув три дні і за цей час написав записку до Сорокіна.

“ - Листівка -

Листівка числа 3. березня 1948 р. получить начальнику НКГБ.

Переходячи з В. Фільварок поза селом, то бачив, як у віддалі 400 м. йшло 4 озброєних людей у напрямі Тетильківцеь.

Слідив я по хут. Завалля по вказаних місцях, але нема нічого.

Розпитував також Володьки, який говорив, що ходив до Шевчук Гордуна та Гелени та інших хатів, але також нічого не помітив.

Коли я ночував у Левчука Володьки, то до нього вночі хтось [стукав], а потім прийшов у хату. В хаті поговорили дещо, а через пів години пішли. Коли я [в]став, розпитав, хто то був, він сказав, що це повстанці, яким він говорив, щоб взяли мене до себе, або дали яку допомогу, але вони сказали, що іншим разом, бо зараз не мали часу.

Сповняю Ваш наказ.

Мартинюк - Дуб.”

Цю записку я запакував у чистий папір і сховав у кашкет. Опісля пішов до Стельмашука Петра, але його вдома не було. Жінка сказала, що буде сьогодні-завтра, отже я пішов до Пилипчука Йосипа на Завалля. В нього попросився, щоб переховатися якийсь час і він мене прийняв. Перебуваючи в нього я довідався, що є Петро (сказала жінка Ганка) й я на слідуєчий день пішов до нього і здав записку. Цього дня Стельмашук вгощав мене горілкою та розпитував, що я нового довідався. Я розповів йому про все, бо не конспірувався, а конспіруватися перед ним не був зобов'язаний. Від Стельмашука вернувся ще того дня на старе місце до Пилипчука Йосипа. В нього знову пробув около тижня часу. За той час довідався від Ганки, що в Гордуна було 3-ох повстанців. Це вона говорила чоловікові (Мітька), а я підслухав. Більше не довідався нічого.

По тижневі часу я пішов на Кушл[инський] хутір і зайшов до Собка. В нього просився, щоб перебути якийсь час, але він сказав, що боїться, бо це над головною дорогою з Катербурга на Горанку, отже мене

можуть скоро тут зловити більшовики, які часто тудою ходять. Тоді я пішов до Вітенка.

До Вітенка я прийшов увечері, коли вже всі спали. Я постукав у вікно, однак Вітенко не хотів мене прийняти. Я почав дуже проситися, щоб хоч переночувати і він пустив мене до хати. Рано він сказав, щоб іти, бо він боїться, тому що тут дорога і тепер стали часто шлятися більшовики.

Від Вітенка я пішов до Бадовського П. на Горанщину. В нього був три дні. Говорив з ним про повстанців, але не довідався нічого. Хлопця я розпитував, які дядьки в селі багаті. На думці я мав це, щоб замовити харчів та гроші на прожиття. Він мені вказав. Я вернувся до Бадовського, переночував, на другий день взяв зброю та повернувся назад до дядька. Увечорі пішов у Горанку. Тут зайшов до дядька, що живе біля самої церкви, в якого взяв буханку хліба і около 2 кг сала. Спочатку він не хотів, але я сказав, що буде з ним погано, і він дав через вікно. Крім цього, сказав йому, щоб приготував 100 карб. Ві[н] відповів, що не знає сам, як вони виглядають. З Горанки пішов на хутір до Бадовського. Тут зброю сховав у яму (старий повалений льох), а сам зі всім пішов до хати. Після цього ще пробув тиждень у Бадовського, харчуючись трохи своїми харчами. По тижневі часу я пішов на Завалля. Зброю сховав на місці.

На Заваллі я зайшов до Романюка Володьки. Його я розпитував, де він ходив та що зауважив. Він відповів, що ходив по деяких хатах, але не помітив нічого. Від Володьки пішов до Стельмашука Петра, щоб розпитати жінки, коли буде Петро.

Коли я прийшов до Стельмашука П. то його застав якраз вдома. Після привітання він розпитував, де я був, що нового вислідив, що роблять і де перебувають батьки і т.п. Я йому про все розказав, що знав. Опісля пішов у окрему кімнату і написав записку до Сорокіна такого змісту:

"- Листівка -

Листівка числа 10 квітня (приблизно) 1948 р. отримати начальнику НКГБ.

Коли я переходив через Кушл[инський] хутір і заходив до Собка Захара, то він не схотів мене прийняти на квартиру. Я пішов до Вітенка, який дозволив мені тільки переночувати в себе. Після цього я пішов до свояка Бадовського і коли ходив у Горанку на вечорниці, тоді розпитував де є багаті дядьки. На другу ніч взяв зброю й пішов до наміченого дядьк[а] і він дав мені булку хліба та три куски сала. Крім цього сказав йому, щоб приготував 100 карб. Коли здивався з

Романюком Володькою, то розпитував його про новини, він сказав, що слідив, але не зауважив нічого.

Сповняю ваші накази.

Мартинюк – Дуб.”

Написавши цю записку, завенув у чистий папір і передав Стельмашукові. Після цього пішов до Бадовського. В Бадовського крутився около тижня часу. За цей час знову ходив до того д[я]дьк[а] біля церкви, від нього взяв булку хліба і три куски сала, й питав, чи він приготував гроші. Він сказав, що сотні не мав, а дав 50 ка[р]б. і кусок сала. При цьому розпитував, що я за один. Я йому відповів, що ховаюся від більшовиків, але звідки не сказав. По тижневі часу пішов до Стельмашука, щоб довідатися, чи він є вдома, або коли буде, бо сп[о]дівався записки від Сорокіна. Однак Стельмашука не було, але жінка сказала, що скоро мусить бути, бо взяв мало харчів. Від Стельмашука пішов до Собка, який погодився, щоб побути в нього тільки один день. На другий день знову пішов до Стельмашука, його ще не було. Тоді пішов до його сусіди Пилипчука Йосипа, в якого переночував і рано втретє пішов до Стельмашука, якого уже застав вдома. Він дав мені записку від Сорокіна. Її я зараз прочитав у окремій кімнаті. Сорокін писав:

“ - Листівка -

Листівка числа 20 квітня 1948 р. получить другу Мартинюку - Дубу.

Слідити точніше за хатами Собка і Вітенка та довідатися, чому вони не хотіли тебе прийняти на квартиру.

Дальше обов'язково слідити за вказаними хатами на Заваллі, та розпитувати про них Романюка Володьку.

Того що ти взяв в дядька, мені писати не треба, бо це мені не потрібне, а виконуй ті накази, які тобі даю.

Начальник НКГБ.”

Прочитавши записку, я не пішов туди, де писав Сорокін, а пішов на Горанщину до Бадовського, бо хотів побачити конечно маму, щоб принесла мені білля. Подорозі я порвав записку і прийшов до Бадовського. В Бадовського не довідався нічого про батьків, отже подався аж у Кунинець до тітки Ксеньки.

В тітки переночував і довідався, що мама недавно була і пішла у Шпиколоси. Від тітки я подався на Шпиколоси до Голюка Христоня. Тут батьків рівнож не застав, але застав білля та дещо з харчів. Я перебрався і поговорив з Христоном на різні дрібничкові теми і увечорі

Христон завів мене до Мандзюка Семена, який живе [на Гривасах]. В Семена я пробув тиждень часу.

Перебуваючи в Семена, я познакомився зі Степанами (один Кацапчин, другий Фанащин), які приходили до Семенової дочки Сяньки на кавалірку. Крім цього Сянька водила мене до Василині на Гривасах (в 1947 р. перейшла туди жити зі села). До неї я пішов тому, що говорив що навіть вже пристав би до якоїсь баби, щоб не шлятися. Отже Сянька порекомендувала мені цю Василину.

Василіні я розповів, що був арештований, втік від більшовиків і вже около двох років скриваюся, на що вона шуткувала приставати до неї і буду жити і т.п. Однак конкретно ми не домовилися, я побув у неї два дні й пішов на Завалля. На Заваллі я зайшов у першу чергу до Романюка Володьки, щоб розпитати, що нового він довідався. Він сказав, що коли йшов одного вечора до Гордуна на вечорниці, то бачив, як від Гордуна вийшло 7 озброєних, які стежкою біля Бондарчука Альошки подалися на В. Фільварки. Чи це повстанці, чи більшовики, добре не знаю, бо бачив з далека, але більше того, що це були повстанці. Він мені про це розказав[і тоді я пішов до Левчука Володьки.

В Левчука став розпитувати про новини, головню про повстанців. Він сказав, що з повстанцями не стрічався і нічого не довідався. В нього я пробув тиждень часу і писав знову до Сорокіна. Записку писав на горищі.

" - Листівка -

Листівка числа 9 мая 1948 р. получить начальнику НКГБ.

Через Кушлинецький хут. я тільки переходив, як йшов до Бадовського, бо хотів конечно побачити маму, щоб перебратися в білля. В Бадовського не застав, отже пішов до Кунинця до тітки, бо думав що там застану. В Кунинці переночував, але тому що мами не було, а тітка сказала, що вона буде у Шпиколосах у Христона Голюка, я пішов до Христона. Того дня він завів мене до одної хати, щоб переховатися. Про повстанців там не довідався нічого і тоді перейшов до другої жінки на Гривасах. Там також не довідався нічого.

З Гривасів я пішов на Завалля, де стрінувся з Романюком Володькою. Він сказав, що коли йшов на вечорниці, то бачив, що від Гордуна стежкою в напрямку з Фільварок В. Переходило 7 озброєних людей.

*Я ще ходив по інших хатах на Заваллі, але не розвідав нічого.
Сповняю ваші накази.*

Мартинюк - Дуб."

Записку я завинув у чистий папір і сховав у кашкет. На слідуючий день пішов до Стельмашука, якого застав вдома й йому вручив листівку. Коли стрівся зі Стельмашуком, він розпитав мене про різне і між іншим питав, хто обікрав сусіду Шевчука Семена (теля і 5 курей). Я відповідав як треба. Про останнє сказав, що не знаю, бо не перебував на Заваллі. Від Стельмашука пішов до Вітенка в якого просився, щоб прийняв мене на квартиру, але він сказав, що йому не треба злодіїв і більше до нього не приходити. При цьому сказав, що попереднього разу не прийняв мене на квартиру не тому, що більшовики їздять часто дорогою, а тому, що в нього пропало 25 карб. (я їх не крав). Я став йому доказувати, що я цього не зробив, але він таки мене не прийняв. Я пішов до сусіди Кошака, який також не прийняв мене та говорив, що Вітенко говорив, що вкрав в нього 25 карб. Тоді я пішов на Корчунок.

Тут зайшов до Трохима, в якого перебув кілька днів і перейшов до його сестри, так що разом я пробув тиждень часу. В тому часі стрічався з мамою, яку розпитував, де вона і як живе, чи не бачила повстанців, та чи не говорила про мене, але вона нічого про повстанців мені неказала, бо не бачила. Сам я не помітив нічого.

З Корчунку я пішов в Каменщину до Ромашевського Петра і Сергія в яких також перебував около тижня часу. Не довідався нічого. Петра розпитував, чи не бачив повстанців, але він говорив, що не бачив й нічого не чув.

З Каменщини я пішов до Стельмашука, якого застав удома і одержав записку від Сорокіна. Я записку сховав, а став говорити. В першу чергу він розпитував, по яких хуторах ходив, що цікавого довідався, чи не був в Кунинці у його жінки свояків і т.п. Я йому розповів, як було. Опісля він питав, чи не довідався хто покрав кури й теля в його сусіди (це його свояки). Я не знав. Поговоривши так з пів-години, опісля я пішов в корчі де прочитав записку. Сорокін писав:

“ - Листівка -

Листівка числа 24 мая, 1948 р. получить другу Мартинюку - Дубу.

Стріча буде 31 мая в тих самих корчах коло Гордуна, де вже стрічалися, о 12 год. ночі. За той час слідити за Шевчуком Горд. та довідатися, що за 7 озброєних було в нього. Точніше розпитати про це також Романюка Володьку.

Слідити на Кушлинських хут. ті хати, біля яких помічено повстанців. Якщо ти не будеш добре працювати, а будеш ходити по селах і шукати за мамою, то я тебе арештую і посаджу в тюрму. Того, що ти шукав собі там за мамою, більше не треба писати, бо воно мені не потрібне. Писати тільки те, що відноситься до роботи.

Добре пам'ятай про стрічу і прибудь обов'язково в зазначений час.

Начальник НКГБ."

Прочитавши записку я порвав її на кусочки, заграбав у землю і пішов до Романюка Володьки, щоб довідатися, що узнав він нового та розпитати про тих 7 осіб.

Стрінувшись на вулиці я сказав йому, щоб обов'язково довідався, хто то був в Гордуна. Після цього я пішов на Кушлинські хутори.

Тут зайшов до Зубка Якова. В Зубка, скриваючись, я пробув три дні.

За той час розпитував його чи не бачив де повстанців, чи не приходять до нього, як коли прийдуть, то щоб говорив про мене, щоб прийняли мене, бо так без притулку дуже погано жити, але він сказав, що повстанці до нього не заходять, а поговорити обіцяв, як стрінеться особисто. Я перебуваючи в Зубка не помітив нічого. Від Зубка пішов до Андріяна. По дорозі думав зайти до Вітенка, щоб побути в нього з день та дещо розвідати, але нагадав собі, що він обвинувачував мене в краденні 25 карб. і рішив не заходити, а пішов просто до Андріяна. Андріян мене прийняв і в нього я пробув аж до стрічі, сидів на горищі. В розмовах розпитував, чи до нього заходять повстанці, чи бачив, що кудись переходили, бо сам вже так довго скриваюся і ніяк не можу побачити. Він сказав, що тепер про повстанців важко щось довідатися, бо дуже конспіруються, так що я в нього не довідався нічого і нічого не запитав сам. О 6 год. 31.5.48 р. я вийшов від Андріяна і подався в корчі біля Гордуна, де ждав на Сорокіна. О 12 годині ночі прийшов Сорокін і ми стрінулися (я показався йому). Після привітання він став мене розпитувати про Кушлинські хутори. Я говорив, що ціквого не довідався нічого, хоч весь час там перебував, а з Володькою Романюком стрічався і дав йому завдання розвідати про тих 7 озброєних, що йшли від Гордуна. Він сказав, що я не умію добре слідити, що не хочу робити, що засудить мене і тим подібно. Словом лякав та підганяв до роботи. Після цього сказав, що підемо до Гордуна на засідку. [М]и пішли в сад, там Сорокін з бійцями розположився на засідці, а мене післав до Романюка Володьки, щоб його покликати до Сорокіна. Я пішов до Володьки, збудив його і завів до Сорокіна. Тут Володька залишився, а я пішов за наказом Сорокіна по хуторах на розвідку.

Був я біля Бондарчука Олексі, біля Шимчука Миколи та Шевчука Володимира, [але] не зауважив нікого й надранком вернувся до Сорокіна. Володьки вже не застав, не знаю, що тоді Сорокін йому казав та скільки держав. Він розпитав, що я помітив, а коли я сказав,

що нічого, то Сорокін сказав, що слідуючого дня знову буде стріча в 12 годині ночі в тому самому місці. Після цього Сорокін пішов у напрямі Кушлинських хуторів, а я остався в цих корчах біля Гордуна.

Вдень заходив до Гордуна за харчами та розпитував, що нового, чи не було засідки, на що він відповів, що собака щось побріхував, але не було видно нікого (про це я питав з цікавості, чи вони знають про засідку). Наївшись я далше сидів у корчах.

1.6.48 р. о 12 годині мав стрінутися зі Сорокіним на означеному місці. Під вечір я ще ходив до Романюка Володьки, щоб розпитати його, що йому говорив Сорокін. Він сказав, що говорив далше слідити по Заваллі, довідатися, що це було за 7 чоловік і особливо слідити за Гордуном чи хто буде підходити. Від Володьки я пішов знову у корчі і чекав на Сорокіна.

О 12 год. прийшов Сорокін, розпитав, що нового та де я був. Я йому розказав те, що робив вдень, після чого сказав, що підемо на засідку до Шевчука Володьки. Там Сорокін з бійцями (було здається 10 осіб) розположився в саду, а мені сказав Сорокін піти між хати і слідити, а коли щось помічу, дати йому знати. Надранком казав прибути до нього. Цієї ночі я слідив хати Спахальської Олени, Поліщука Петра, Бураковського Данила, Шевчука Володьки, Теодоровича Сянька. Не помітив нічого і з ніким не стрічався. Надранком вернувся до Сорокіна у сад Володьки Шевчука, він розпитав, де я був і що помітив, а опісля сказав, щоб слідити далше по Заваллю, а особливо за хатами Гордуна Шевчука. Після цього дав мені 90 карбованців (я мав одержати щось трохи більше, але не дав за те, що добре не слідив, а ходив шукати за мамою). Після цього я остався у Володьки і ліг спати у соломі за клунею, а він пішов в напрямі Гордуна.

Вдень зайшов до Володьки, попросив дещо з'їсти, та розпитав, чи не було більшовиків, чи не було повстанців, чи не стрічався з повстанцями та чи не говорив про мене. Посидів трохи поговорив, і не довідавшись нічого, пішов через Завалля до Бадовського.

В дядька застав маму. Її розпитав, чи не бачила батька, як живе та де була і т.п. Побув тут два дні і пішов у Каменщину до Ромашевського Петра. Петра розпитав, чи не бачився з повстанцями, чи не говорив нічого про мене. Він відповів, що не бачився і не знає, де можна побачити. В Петра я пробув два дні, але не зауважив нічого.

Від Петра пер[е]йшов до Сергія, в якого був один день. Розпитав його про новини і довідався, що переходили дорогою що йде з Каменщини на Горанку повстанці.

Від Сергія пішов на Завалля і зайшов до Романюка Володьки. Він сказав мені, що нічого не довідався, бо ніде не ходив й тоді я став

його просити, щоб слідив за мене і дав йому за це 30 карб., а сам пішов шукати батька. Батькові я хотів дати гроші, щоб мені дещо купив. Володька погодився, після чого я пішов до Голюка Христона в Шпиколоси.

Ідучи через ліс вдень (8 год. ранку), наліз на Степанів, які пасли коні і чистили зброю (обрізи). Я підійшов до них і почав розпитувати, де взяли зброю, а довідався, що знайшли в час фронту. Питав т[а]кож нащо вони взяли її в ліс, чи стріляють. Вони відповіли, що будуть вчитися ціляти, а при цьому може вдасться забити якогось лиса чи щось. Я трохи посдів з ними і відійшов. При відході вони просили, щоб ніде про це не розказувати. Я їм на це сказав, що й в мене є якась зіржавлена. Після цього пішов до Голюка Христона.

В Голюка довідався, що був батько, але пішов у Фільварочки. З Хр[и]стоном я домовився, що йду до Мандзюка Семена на Гриваси, а коли прийде батько, то мене, щоб повідомив. Я пішов.

В Мандзюка С. я пробув два дні. В той час не робив нічого, лише скривався. З ним я на теми повстанців не говорив і нічого не довідався. По двох днях ішов до згаданої вище Василіни. У Василіни я пробув два дні і скривався. Розмовляючи жартами я довідався, що в неї є ще кращі женихи як я [(]бо ми говорили, щоб я приставав до неї), але не на вол[і.] З Василіною я ходив у село до її мами, щоб познакомиться. Ідучи в село, вона розповідала, що до мами часом заходять повстанці. В її мами я таких розмов не вів, бо був чужий і вернувся назад до Василіни (її 26 років). По двох днях перебування в Василіни я подався на Завалля, бо про батька не було тут чутки. Зайшов [до] Левчука Володьки. Йому я сказав, щоб передав моїх 30 карб. батькові, щоб купив мені рубашку і кашкета. Від нього пішов на Кушлинські х[у]тори.

Тут зайшов до Собка, в якого купив буханку хліба, кусок сала і з тим перейшов у корчі біля Гордуна. За це дав Собкові 18 карб., так він не хотів дати, бо був переднівок і він сам мав мало хліба.

В корчах був до вечора, а увечері пішов на Кушлинський хут. і слідив Вітенка та Кошака. Пробув я там цілу ніч і ще одну, а тоді пустився знову йти до Христона.

Подорожі я знову в лісі стрінув згаданих вище Степанів. Тим разом були вже без зброї. Вони стали розпитувати, де я ховався, чи маю що їсти і в чому ходити і т.п. Я їм цілковитої правди не говорив, але в кожному разі насвітлив своє життя як собаче.

Тоді вони сказали, щоб піти до якого небудь дядьки, взяти карабіна чи щось інше і не голодувати. Я погодився і ми домовилися, що як буду йти другий раз через ліс то стрінемося (вони пасли щодня) і підемо до дядьків красти, й дядьків таких вони вже мали. Після цього

я пішов до Христона, але батька знову не було. Він був пару годин перед тим і приніс рубашку і кашкета. Я подивився на куплені речі, взяв кашкета, а рубашку покинув, бо була велика на мене, я його розпитав дещо про життя батька і пішов знову на Завалля.

Тут зайшов до Володьки Романюка, щоб розпитати, що він довідався за час моєї не присутності. Стрінувшись у нього вдома, я розпитував про все, але він сказав, що ходив дивитися, але не довідався нічого.

Від Романюка Володьки я пішов до Пилипчука Йосипа. В нього я був три дні і скривався в новій новозбудованій хаті на горі. Звичайно вдень я не мав що робити і спав, а ночами слідив за рухами сидівши при фаціяті і дивився чи хто не буде переходити. В той час я бачив, як з Катербурга на Завалля переходило 4 повстанці, які йшли дорогою. З розмов я не довідався нічого. В нього я написав записку до Сорокіна такого змісту:

“ - Листівка -

Листівка числа 20 червня 1948 р. получити начальнику НКГБ.

Після стрічі я слідив по Кушлинських хут., особливо біля Вітенка, Кошака т[а] по дорогах, які переходять туди, але не бачив нічого.

Розпитував Романюка Володьку чи нічого не зауважив, але він говорив, що ходив по хатах і слідив та рівнож нічого не довідався.

Перебуваючи в Пилипчука Йосипа бачив як переходило 4 військових з напрямку Катербургської дороги на Завалля Вишнівецьким шляхом.

Мартинюк - Дуб.”

Написавши записку сховав її в шапку і пішов до Стельмашука Петра, щоб передати до Сорокіна. Однак Стельмашука не застав. Від його хлопця Івана довідався, що повинен скоро прибути, але точно не знає в який день. Тоді я вернувся назад до Пилипчука Йосипа. В нього побув ще 5 днів, заки приїхав Стельмашук. Я сидів на горі і бачив, як він приїхав. Зараз я зібрався і пішов до нього.

Йому я здав листівку, при чому він спитав, як я знав, що він приїде. Я відповів, що був раніше, а сьогодні був у Пилипчука Й. і бачив як він їхав. Більше цікавого ми не говорили нічого.

Після здачі записки я пішов до Собка Захара. Його хлопця спитав чи були повстанці і чи він говорив з ними про мене. Він сказав, що ще не стрічався. Приобіцяв поговорити про мене як стрінеться. В нього я пробув один день, а тоді, купивши буханку хліба і кусок сала, за що заплатив 12 карб., пішов у корчі біля Гордуна. В цих корчах

пробув два дні. В тому часі ходив до Гордуна Шевчука пити води і їсти, а при цьому розпитував, чи нема де близько більшовиків (для маскуванню, як би то виглядало, коли б я скриваючися навіть не поцікавився більшовиками). Ночами я слідив по Кушлинських хут., а особливо коло Вітенка і Кошака, але не замітив нічого. По двох днях я перейшов у другі корчі ближче Завалля, і в них пробув ще один день. За цей день стрінувся з Романюком Володькою, однак Володька не дав жодних матеріалів. Після чого я сказав Володькові слідити тут, а сам думав піти на Корчунок. На Корчунку зайшов до Панчука Трохима, в якого побув лише один день. Його я питав, чи не говорив з повстанцями про мене, але він сказав, що тут повстанців нема. Від Панчука я пішов у Шпиколоси, бо мені не стало харчів, які я купив, та не мав уже грошей.

Від Панчука я увечері пішов до Петра, забрав зброю і пішов до Христона, щоб зреалізувати рішення з Степанами. Щоб не йти вночі я в Каменщині підночував, а досвітком корчами дістався до Шпиколоського лісу, де стрінувся зі Степанами. З ними я поговорив і домовилися за два дні йти та щось вкрасти в дядьків. Після цього я пішов до Голюка Христона, думаючи подорожі, де сховати те, що принесу – вкраду.

Христона я розпитав, чи в лісі нема якої старої криївки, щоб сховатися, і він показав одну криївку у Мальчосових корчах. Я цю криївку вичистив, взяв у Христона околот соломи, постелив і ждав другого дня. Більше цікавого не було нічого. Я сидів у лісі, а харчувався наразі у Христона. Через два дні ми зібралися увечері в лісі, взяли зброю (я, два Степани, і тоді я щойно познайомився з Анаськом, на нього кажуть Компас), і пішли на Снігоровеччину де стрінулися з “Чабаєм” – Колею. Всі разом ми пішли до якогось дядька (цілком не знаного мені). Нас вів “Чабай”. Ми підійшли до нього і стали стукати, щоб відчинив. Дядько не хотів, але йому загрожали побиттям вікон, після чого він відчинув. Тоді “Чабай” почав з ним щось говорити, у висліді чого ми взяли в цього дядька м’яса і сала з половини кабана. Не знаю по скільки взяли інші, але мені припало около двох кг. Після цього ми розійшлися – кожний пішов у свою дорогу. Я пішов до криївки в ліс. Ішов сам.

В криївці поклав сало і залишився ночувати, рано пішов до Василіни. У Василіни пробув цілий тиждень. Вдень перебував в неї, а наніч ходив до Павла (називають його по вуличному “Пристан”) і спав на горі. Зі собою мав також зброю, сховану у соломі. Її був знайшов дядько і не хотів віддати спочатку, але опісля віддав і я сховав її біля криївки під корчем у листі.

По тижневі часу я перейшов на Завалля. Тут найперш зайшов до Романюка Володьки і питав, що нового довідався, але він казав, що ходив по хатах, але не зауважив нікого. Від Володьки я пішов до Стельмашука, щоб довідатися коли він приїде з району. Стельмашука не було, а жінка також сказала, що не знає коли буде.

Від Стельмашука я пішов на Кушлинський хутір до Собка. Там перекутився цілий день, нічого не довідався і пішов до Стельмашука. Його ще не було, після чого я пішов до Романюка Володьки.

Володькові я сказав, щоб слідив, а сам я пішов до Шпиколос до Христона, бо мала прийти до нього мама і принести мені білля. Я пішов і тому, що Христон ставив хліва і потребував помічі, я пробув у нього 2 тижні. Ночувати ходив до Мандзюка і Василіни. Будучи у Василіни жартував з не[ю] на тему женіння і знову довідався, що до її матері часто заходять повстанці. Я рішив піти туди і може скимсь стрінуся та поговорю, щоб взяли мене до себе. Я поїхав туди з нимим (брат Василіни), але нічого там не запримітив, і нікого не стрінув.

В тому часі Христон сказав, щоб поїхати в поле орати на Фільвареччину. Я вдень скочив до Володьки, розпитав Володьки, що нового, але він сказав, що на Заваллі нема нікого. Тоді я сказав, щоб вийшов до мене вночі на Фільвареччину (я вказав йому поле) там поговоримо. Я мав на думці піти вночі поміж хутори і може вдасться щось вислідити.

Увечорі я поїхав у поле. Около 10 год. прийшов Володька, я розпитав його, чи не знає кого в Шпиколосах з л[ю]дей та чи знає цю лозину на долині і хутір в самому куті Шпиколос від Колосови. Він сказав, що знає. Тоді я доручив йому йти туди і слідити за хатою матері Василіни. Володька пішов, а я залишився і орав. Рано вернувся до Христона.

Поснідавши, я взяв куртку і пішов спати в корчі. Підвечір збудився, після чого Христон знову мене відправив орати.

Вночі до мене прийшов знову Володька (я з[]ним умовився попередньої ночі тут стрінутися). Він сказав, що не вислідив нічого. Я сказав йому, що там обов'язково буде хтось підходити з повстанців і треба буде йти ще слідити. Він пішов, а я дальше залишився орати. Рано поїхав до Христона, де повторилося те, що попереднього дня – я пішов спати у корчі. Спав до полудня, а опісля помагав Христоні дещо робити на господарстві. Около 2 години Христон сказав, щоб поїхати з Трохимом (з Лосятина, помагав Христоні будувати хлівця) до Колосови і завезти тітці ячмінь. Ми поїхали.

В Колосові я зайшов до свого свояка Собчука Томка, посидів трохи в нього заки Трохим скинув ячмінь тітці Христона, і тоді ми разом

поїхали на Шпиколоси. На початку села Трохим сказав, що поїде ще по снопи дядькові своєму Грицькові, а я рішив зайти до Василюїної мами. Там думав когось застати з повстанців, а може хтось надійде і я зустрінусь. Коли я прийшов на подвір'я, побачив, що хата була замкнена на колодку. Я рішив тоді пождати поки хтось прийде і пішов в сад. Там були грушки і почав їх збирати. Під час цього підійшла якась молодиця і почала мене виганяти з саду. Я був певний, що мати Василюїни нічого мені не скаже за грушки і не хотів вступитися. Тоді вона вернулася в цей сам напрям, звідки надійшла і за хвилю мене почав атакувати якийсь старий дядько. Він вимахуючи [пужаком], кричав на мене, називав різними вульгарними словами та обвинувачував мене в крадіжці ведра. Після цього я вступився зі саду, пішов за стежку в овес і там ліг спати. Около 3 год. збудила мене Василюїна і кликала до хати, але я не пішов. Вона тоді пішла до хати і за пару хвилин до мене вийшов повстанець, який заарештував мене.

506.

Замітка:

Об'єкт був дуже слабо розвинений, а тому протокол не стягнений як слід. Не було змоги при його інтелектуальному розвитку вияснити деяких питань, що залишилися в протоколі неясними. Крім цього дуже багато крутив.

Він також брав на себе вислідження криївки на Шпиколоських полях, в якій загинув сл. п. дг. Летивітер з друзями, але це він говорив під ужиттям фізичних засобів і при цьому так неймовірно, що в це годі було повірити. До того при кінці слідства відкликав ці свої зізнання і сказав, що цієї криївки не дослідив.

Дня 24.8.1948 р.

506.

* * *

Протокол допиту Євдокії Герасимівної Акімової

Р 31.

Справа ч.: 16/48

Р-н В. Дедеркали

Акімова Євдокія Герасимівна

Р-н В. Дедеркали

Дня, 23.8.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ.

Акімовна [Акімова] Євдокія Герасимівна, ур. 15.3.1930 р. в с. Всуєрка, Мостовського р-ну, Курганської обл., 7 кл. НСШ, росіянка, комсомолка.

Я, Євдокія Акімова Герасимівна, ур. 15.3.1930 р. в с. Всуєрка, Мостовського р-ну, Курганської області.

Маючи 7 років життя почала ходити до школи в с. Димитрівці. В другому класі я вже належала до Октябрат, а в третьому вписалася в піонери. Школу закінчила, коли було мені 14 років. Родичі мої жили з праці рук, мати працювала кравчиною, а батько (ві[т]чи[м]) займався шевством, до колгоспу не належали.

В 1945 р. в м-ці квітні я поступила на 6-ти місячний курс медсестр при Мостовським р-ні. Курсантів усіх було 35 осіб. Курс проходив за державний рахунок, лише харчування треба було мати своє. Завкурсом була Бакаєва Ірина Михайлівна – росіянка. Викладачів усіх було 6 осіб, також самі росіяни. На курсах вивчали слідуючі предмети: гігієна, профекційні [інфекційні?] хвороби, внутрішні хвороби, хірургія, ГСО.

По закінченні курсів я дістала працю медсестри в селі Кру[г]лому, місячна зарплата 250 карб. Медсестрою я працювала 3 місяці. Більше працювати медсестрою я не схотіла, тому, що малий заробіток. По звільненню з праці я прибула до родичів. Вдома помагала матері кравецької роботи.

В місяці січні 1947 р. я добровільно сама одна вписалася до колгоспу в с. Димитринівці, який був названий ім. Калініна. Від часу коли я вступила в колгосп пройшло не більше як два тижні, мене ще з

одним хлопцем з цього колгоспу вислано в ліс[о]заготовку 120 кілом. від цього села в Біло[борсиць]кий р-н. На дорогу з колгоспу мені видали на прохарчування сухий пайок, розрахований на 3 дні. На місце в ліс ми прибули третього дня. Там застали не менше кілька тисяч робітників, які усі жили в бараках. Харчування було погане, на одного робітника видавали 500 грамів хліба на день і два рази вдень давали гречаний зуп на воді варений. Я там проробила 2 місяці і заробила 10 карб. Після того нас пущено додому, щоб взяти білизну і дещо інше, і щоб вернути назад, то я коли прибула додому то більше на ту роботу не вертала.

В місяці квітні в час сівби я працювала причепчиком на тр[а]кторі, тракторист, що робив на цьому тракторі був невправлений і одного дня з необережності скинув мене з трактора під плуги, мені плуг розрізав ногу з якою я поносилася до місяця липня.

На початку серпня наш колгосп вислав з колгоспу на державне будівництво 15 робітників, в тому числі вислали і мене. На тій роботі я пробула 15 днів, де працювала поваром, бо іншої роботи мені не давали тому, що мене ще боліла нога.

Після того я повернула додому і працювала в колгоспі. В колгоспі я виробила 80 трудовднів, а на рік жінці постановлено виробити 130 трудовднів.

В місяці січні 1948 р. я вийшла заміж за Черетхіна Василя з с. Старопершино, Мостовського р-ну. Чоловік мій Василь перед тим як мав зі мною женитися розвівся зі своєю першою жінкою. З чоловіком своїм я довго не жила, лише один місяць, з причин тих, що він став ходити до своєї попередньої жінки і через те я його була змушена покинути.

В селі Старопершина жила одна родина українців з Київщини, яких більшовицька влада евакуювала ще в 1929 р. Від тієї сім'ї я довідалася як на Україні добре живеться, багато є хліба та різних харчів. Крім того від жінки з цієї родини я довідалася, що в Західній Україні по селах нема колгоспів, кожний господар має свою землю, коні і т.п. Тому я підбрала охоти їхати на Україну. Грошей на дорогу було потрібно мати 800 карб. і тоді я спродала деякі свої речі, а решту грошей, що бракувало на дорогу додала родина.

Дня 30 лютого 1948 р. я виїхала в дорогу. Мати запрягла у віз (на двох колесах) корову і завезла мене в районне містечко Мостов, в цьому містечку мати лишає в родини фірманку, наймаємо автомашину і їдемо на станцію в м. Варгаші. На станції в Варгашах я [з] матір[']ю п[р]ощаюся, мати вер[та]є додому, а я сідаю на потяг і їду на першу станцію м. Челябінск.

По дорозі з Варгашів на Челябінск у вагоні зі мною познайомився боєць військ МВД[] Ларіонов [Ларіонов] Анатолій Іванович, 1926 р. народження[] в селі Камаруліно, Мостовського р-ну, Курганської обл., який повертав з відпустки в свою військову частину, що стояла в м. Крем'янці, з цієї частини військ стояв гарнізон в В. Дедеркалах, в якому находився Анатолій.

Адреса цієї частини: м. Крем'янець в/ч.3258.

Крім того я ще познайомилася в м. Челябінск на станції ще з одним бійцем військ МВД Несторовим Олександром, 1927 р. народження в Челябінській обл. Цей також вертався з відпустки до військової частини. Несторов і Анатолій служили в одній частині і в цьому самому гарнізоні.

Дня 5-го березня ми прибули до Москви, з Москви від'їхали на Київ. З Києва потягом приїхали до м. Дубно – Крем'янець.

В м. Крем'янці, коли я з тими бійцями розставалася, то вони мені радили дістатися в В. Дедеркалі і там пошукати роботи в районі, я так й зробила. В Крем'янці я пробула 2 дні. За той час Анатолій мене познайомив з бійцями, які мали повертати автомашиною з Крем'янця на Шумськ. Я з тими бійцями приїхала автомашиною в Шумськ, з Шумська на піхоту дісталася в р-н В. Дедеркалі. Ті бійці, яко мені вже знайомі, допомогли мені знайти квартиру. На квартиру я стала в Рижевської Надьки, склад сім'ї в неї, тільки дочка і мати.

Слідуючого дня ранком я пішла в район, щоб знайти собі працю. Насамперед, зайшла до завідуючого відділом по кадрах Антонова, росіянин, років 55, уродженець в Ленінграді. В кабінеті застала його самого, сидів за столом, щось писав. Я звернулася до нього чи тут буде перший секретар по кадрах, він відповів, що він сам і спитав чого мені потрібно. Я йому сказала, чого мені потрібно, що хочу стати на якусь працю та розказала своє прізвище і місце народження. Після того попросив мене документи, я йому подала. Перевіривши мій документ спитав мене, чи в мене є яка справка, я сказала, що нема. Тоді Антонов сказав: “а може ты была суджена и сюда убежала прятаться”, я сказала, що зі мною такого не було, тоді мене спитав чи комсомолка, я сказала що ні, тоді він до мене сказав “для вас в районе работы нет, потому что у вас низкое образование”. Після того я його спитала, як я маю жити, що він не хоче моєї роботи, на яку спеціально їхала і всі гроші д[о]рогою розтратила. Тоді він сказав до мене: “придеш до меня после обеда, бо сейчас нет времени[“], коли я відходила, то сказав мені написати свою біографію.

Коли я знову прийшла в кабінет Антонова та дала йому свою біографію, він сказав, що біографію лишає в себе, а мені написав

записку і сказав: “возьмите ет[у]ю записку и идите с ней к Арбузову, он работает завкультпросветработой, может у него найдется какая работа для вас.” Я взяла записку і пішла просто в кабінет Арбузова. В кабінеті його не застала, а сказали мені, що він пішов на обід [на] квартиру, я тут його не жду, а йду просто до нього на квартиру. На квартирі застаю його і даю йому записку від Антонова. Арбузов перечитав і каже до мене: “работы в меня есть, только по селах, работы меня не жалко, она есть в Потуторове, В. Загайцах, там нада работать завклубом, ити с село я тебя не рекомендую, потому что по селах есть много бандитов, а ты как руская и по украинскому не умеешь говорить, они тебя могут убить. Бо это так с моими работниками случалось. Я тебе рекомендую пойти к начальнику почты, у него для тебя найдется какая работа, а если у него нет работы, я тебе дам работу в какой-нибудь деревне[“], при тому спитав мене біографію (Арбузов по-національності руский, літ приблизно 32, має одне око вставлене зі скла).

Від Арбузова я пішла на пошту. Начальник пошти Мітіфоров росіянин – партійний. Я йому сказала, що мене до вас направив Арбузов. Мітіфоров мене спитав в чім справа – я сказала що хочу стати на якусь працю, [то]ді він сказав, що працю є. Спитав мене яку маю освіту, я сказала, що 7 клас, тоді він сказав: “как что хотите то поедите в Тернополь на 10 день на курс, здадите курс тогда вам дадут направление комне и тогда я вам дам работу”. Однак я на його пропозицію не погодилася, і від нього пішла знову до Арбузова. Арбузов сказав мені прийти слідуючого дня.

Дня 29 березня я знову прийшла до Арбузова. Тут він мені сказав: “как что хотите то я вам дам работу в М. Дедеркалах работать завклубом”, я погодилася. Тоді він написав мені записку до завклубу Невідомського Миколи, щоб він передав мені в найближчій часі клуб.

Дня 30 березня я прибула в М. Дедеркали до Невідомського М. Показала йому записку від Арбузова. Того самого дня Невідомський передав мені клуб. Я списала акт на перебранні мною речі, які були в клубі. На другий день, тобто 31 березня, я знову пішла в район до Арбузова. Тут Арбузов дав мені слідуючі зарядження, які маю провадити в клубі. Припоручив мені на першого травня приготувати молоді в селі із нею прибути в район В. Дедеркали на олімпіаду, написати стінгазету, та три бойових листки, які потрібно розклеїти, один в клубі, другий в канцелярії сільради і третій в колгоспній канцелярії. На кожній хаті по селі понаписувати колгоспні лозунги.

1-го квітня в клуб до мене прибула бібліотекарша Красовська Надька, уроджена в селі Ямполі Білогірського району Кам’янець-Подільської обл., комсомолка. Красовська в клубі переписувала книжки,

які прибули з Тернополя на пошту. Вона мене спитала, чи належу до комсомолу, я сказала, що ні. Тоді вона каже “а от я вже належу до комсомолу більше як рік часу і вам раджу вступити в комсомол, то не будуть так до вас чіплятися та буде до вас більше довір’я”. Після того я разом з Красовською відійшла на квартиру в Дедеркалі.

Дня 3 квітня ми знову з Красовською йдемо в М. Дедеркалі до клубу. Клуб поміщався в тім самім будинку, що й канцелярія с/ради. До нас в клуб зайшов редактор районної газети Зарічний. Зарічний питав мене чому в клубі нема стінгазети. Я йому сказала, що не було ще часу написати. Тоді він заставляв нас йти в село і писати по хатах колгоспні кличі. Ми відмовилися, мотивуючи тим, що нема фарби.

В клуб ми обидві з Красовською приходили кожного дня, хоч у ньому роботи не було жодної.

8 квітня ми обидві з Красовською до клубу прибули раніше, з собою принесли з пошти книги, які записували в каталог. Тоді до нас в клуб прийшов Зарічний, другий секретар парткому Пятерня. Інструктор І[г]нащенко. Пятерня нас заставляв йти в село писати лозунги. Ми обидві знову відмовились, тим, що не маємо краски, тоді він сказав, щоб йти і в селі взяти саджі, розвести водою і так малювати.

11 квітня (неділя) я знов[і] прибула з Красовською до клубу, в клуб походила молодь, я почала грати на г[ар]мошці. В той час Ігнащенко хотів в сільській канцелярії робити сходку, на яку ніхто не хотів йти. Тоді Ігнащенко вгнався до клубу, почав зі мною сваритися, що нічого не роблю тільки граю на гармошці, а народа просвіщати не хочу. Після того сказав мені забрати з клубу всю молодь, яка була в клубі, і йти з нею на сходку. Я так й зробила. Прийшли ми в канцелярію с/ради, в якій було кілька дядьків. Ігнащенко почав збори та почав говорити про міжнародне положення, коли перейшов до колгоспної справи та почав говорити про колгосп, то його ніхто не хотів слухати і молодь стала виходити не чекаючи його закінчення.

На 1-го травня мені концерту zorganizувати не вдалося, тому, що молодь не хотіла мене послухати.

Дня 1-го травня я йду сама одна в район В. Дедеркалі. Заходжу на квартиру Арбузова та повідомляю його, що концерту не підготовано. Тоді він до мене сказав: “от как вы работаете, а почему в Биковцах и ряд инные селах подготовили. Ну Акимова какже вы думаете работать дальше? Даю вам обязаность на 15 мая zorganizувать концерт в М. Дедеркалах”.

На 15 травня я знову концерту не підготувала.

20 травня я перебралася з квартири [в] В. Дедеркалах у М. Дедеркалі до Петрук Саломонки.

30 травня мене визвав Арбузов до клубу. Я з квартири прийшла в клуб, де застала: Арбузова, Зарічного і Пятерня, секретаря райкомсомолу Сливу. Тоді Арбузов звернувся до мене: “слушайте Акимова, зачем вы до сего часу нечего в клубе не проработали? Нет у вас стенгазеты, не устроили не одного концерта, и на дали между колхозниками не проведено жодною работи”. Після того почав до мене говорити секретар ко[м]сомолу Слива: “да, ето наверно заведуюча клубу, ну чтоже вы за ето время сделали? Нам таких работников ненада чтобы не было в клубе ждного боевого листка, стингазеты, ни одного лозунга, а при етому вы не комсомолка, ка[к]же вы имеете право работать завклубом. Если вы были б комсомолка, то дело в работе у вас было бы лутшьє. Слушайте товаришка Акимова какже вы думайте вести работу в дальнейшем? Рекомендую вам вступить в комсомольску организацию. А как вы не вступите в комсомол, то вас з етой работы увольним.” Після того вони відійшли.

5 червня прийшов до клубу Драпалюк Іван, народженець села М. Дедеркали, комсомолец, жонатий. Він подав мені від Арбузова записку, в якій було написано до мене, щоб я передала Драпалюку Івану свою роботу. Цього самого дня я передала йому всі річі, які належали клубу, та на все списали акт.

Слідуючого дня я пішла в район В. Дедеркали і зайшла в кабінет Арбузова. В кабінеті застала його самого і спитала за що мене знято з роботи. Тоді він сказав: “з работы я вас не знимал, а снял секретар комсомолу Слива, потому что вы не комсомолка. Я вам работы не жалую и миня надо работников по селам, но одно вам советую вступить в комсомольскую организацию, бо я без розпоряджения райкому партии и комсомольской организации работы вам дать не могу. Если я был сам хазяин, то всюю вам бы работу дал, не только в селе, а при районе. В селах мы на работу завклубов настанавливаем местных, а если их бандиты побют, то нам их не жалко.” Тоді я сказала, як їхала сюди, то дорогою розтратила всі гроші, крім того ще[]й тут була змушена продати дещо зі своїх річей, бо за роботу на якій працювала ще[]й досі не одержала грошей ні за жоден місяць, до того ще[]й взяли зняли з роботи. Тепер додому не маю за що дістатися і тут не маю з чого жити. Тоді він мені сказав, щоб я вступила в комсомол, то напевне дадуть для мене роботу.

Від Арбузова я пішла в райкомсомол, де застала секретаря Сливу, росіянин, років 25, другий секретар комсомолу (жінка) Хільчук Ольга, руска, третього секретаря комсомолу Олександра (прізвища не знаю), українка зі СУЗ, та ще двох якихось працівників.

В кабінеті я звернулася до Сливи: “Товарищ секретар, я прийшла до [ва]с чтобы подать заявление в комсом[о]льскую организацию”. Тоді Ольга Хільчук, не чекаючи, що скаже Слива, сказала: “да застала зима в литньому костюме, еслиб не трудности жизни то она б не прийшлаб подавать заявление в комсомол.”

Тоді Слива з радості затер руки і сказав до мене: “от комсомола мы не отказываем, мы только еще ищем таких людей. Ведь вы знаете что сила вся и опора на комсом[о]льцах, советски[е] люди не должны быть не комсомольцами. Вот хотите напишите заявление и все будет хорошо.”

Я тут же написала заяву, щоб мене прийняли до комсомольської організації і заповнила анкету. Тоді Слива дав мені устав ВЛКСМ, сказав вивчити на пам’ять, а 25 червня прибути знову в його кабінет.

10 червня я була в столові у В. Дедеркала, до мене підійшов начальник МВД Харков і сказав, щоб я зайшла до нього в кабінет. Я просто зі столової пішла в кабінет Харкова. Кабінет його поміщався на другім поверсі. Я пішла сходами і на ліво відчинила перші двері, зайшла в невеликий ко[ри]дорчик, з якого було троє дверей, на ліво одні, на право другі, а навпрост треті. Я відчинила двері на ліво і увійшла в кабінет Харкова, де застала тільки його самого. Кабінет його величиною приблизно 5 метрів на 6, дві здорових вікні на проти дверей попід якими стоїть здоровий стіл. Між вікнами на столі телефонічний апарат, над апаратом на стіні великий портрет Сталіна. На ліво під стіною близько стола стоїть велика шафа, а дальше попід цією стіною лавка.

На право під стіною близько стола малий шка[ф]ик. На право за дверима стояла канапа. До головного стола бу[в] ще приставлений по середині один стіл. На столах лежали папери, чорнило і люстро. Кругом столів стояли крісла, столи були застелені червоним барховим полотном.

Коли я увійшла до кабінету Харков встав і сказав сісти за стіл[]коло него. Я так зробила. Тоді він почав мене розпитувати, як то було в М. Дедеркала в клубі, що сільські хлопці самовільно відчинили замкнений клуб і чому я його не повідомила в тому бандитському ділі. Тоді я сказала, що то вже було давно і чогось там такого страшного не було. Хлопці прийшли в неділю до клубу, а мене не було, то вони самі відчинили клуб і взяли гармошку, щоб пограти. Далі я сказала, а зрештою я вже головою клубу не працюю, якщо хочете, то хай про ту справу порушує Драпалюк (другий голова клубу). Тоді він мене спитав, де я тепер працюю. Я сказала, що праці зараз не маю. Тоді він сказав: “как что хатите, то я вас могу взять до себя за секретаршу[“], підійшов

до мене ближче і почав мене обіймати і цілувати, я спочатку не давалась. Потім він мене переніс на канапу і сказав піддатися йому. Сам з мене зняв майтки і використав мене як законну жінку. Я йому сказала, що в вас є жінка, то він на то сказав “жен до Москвы раком не переставиш.” Після того як зробив своє, сказав мені йти додому.

25 червня я пішла до кабінету Сливи. Того самого ж дня в комсомольську організацію було прийнято 5 осіб:

1. Марія (прізвища не знаю), працює у земвідділі, народжена в В. Дедеркалах;

2. Клава (прізвища не знаю), працює статистиком у земвідділі, також з В. Дедеркал;

3. Матеощук Степан зі с. Загорець, працює в своєму селі молочаром;

4. Зіна (прізвища не знаю), уроджена в с. Васьківцях, працює уборщицею в райцентрі.

Прийом в комсомол почався о другій год. по полудні за московським часом.

Нас викликали до другої кімнати по одному. Першого викликали Матеощука. Другу мене. Я зайшла до другої кімнати. За столом сиділо 5 осіб: Слива, Хільчук, Олександра, і ще двох мені не знайомі.

Тоді Слива до мене сказав: “Акимова, розкажить будь ласка свою біографію”, я розповіла. Тоді до мене звернулася Хільчук Ольга, і сказала, щоб я розшифрувала ВЛКСМ, я сказала: Вс[є]союзний Лен[і]нск[і]й Кому[н]іст[і]ч[є]ск[і]й Союз Молод[ь]жі. Після того Слива мене спитав, що таке комсомольська організація. Я сказала: комсомольська організація явля[є]ться передовою безпартійною організацією, підпорядкована ВКП(б). Тоді Хільчук мене спитала: “якими орденами нагороджен комсомолец”. Я сказала: комсомолец нагороджається орденами: красного з[н]амія, орденом трудового красного знамія, орденом Леніна.

Тоді Слива мене спитав: “яких людей приймаємо в комсомол”. Я сказала: в комсомол приймають самую передовую молодь. Тоді Хільчук сказала до мене, що я в скорому часі знову піду на працю на село, і що я повинна бут[и] на селі прикладом для всієї молоді і організувати тію молодь в советському дусі.

Після того встав Слива і почипив мені на грудях [з] лівого боку комсомольський значок та дав мені комсомольську книжечку. Комсомольську книжечку сказав носити при лівому боці біля самого серця.

Пізніше мені пояснив, що без комсомольського білета ані шагу, за нього стояти грудьми. Спитав мене куди я йду[] на квартиру. Я

сказала, що в М. Дедеркалі. Він сказав “хорошо, идите, а 27.6. прийдете в райклуб на комсомольское собрание и то чем пораньше. В селе М. Дедеркалы за это время будете помогать Драпалюку Ивану организовать з молодежи комсомол”. Я відійшла.

В М. Дедеркалах я одного дня зайшла до клубу і кажу до Драпалюка: мені говорив Слива помагати вам в селі організувати комсомол. Тоді він сказав: “вони багато дечого хотять зробити по стахановски, вони думают, що до комсомолу так легко зорганізувати, як їм здається. Його можна зорганізувати, тільки на це потрібно не меньше як рік часу, а не один місяць.”[“]

За працю, що я пробула завклубом в М. Дедеркалах, мені не виплатили, все відтягали на дальше. Місячна плата мені належала по 350 карбованців на місяць.

27 червня я зібралася і пішла ранком в р-н В. Дедеркалі, на комсомольсь[ь]ке зібрання. Коли прийшла, то зайшла до клубу, де застала повну салю людей, приблизно 1[5]0 осіб. На сцені за столом сиділо около 12 осіб президії, а наліво біля сцени сиділа районна оркестра. Саля була прикрашена портретами і лозунгами. Я підійшла і зголосила своє прибуття до Хільчук Ольги. Вона мене записала і сказала зайняти місце на салі.

В президію входили слідуючі особи:

1. перший секретар райкомсомолу – Слива;
2. другий [секретар райкомсомолу] – Хільчук;
3. третій [секретар райкомсомолу] – Олександра;
4. начальник МГБ – Сорокін;
5. [начальник] МВД – Харков;
6. прокурор – Коваленко;
7. другий секретар парткому – Пятирня;
8. зав. РВНО – Рудь;
9. редактор райгазети – Зарічний;
10. секретар завкадрів – Антонов;
11. зав. “отдел – строительства” – Ушаков;
12. мені не відомо хто, на прізвище – Майоров.

Перед відкриттям зборів виступив другий секретар райкомсомолу Хільчук Ольга. Вона сказала, що призидію вибрано з 12 чоловік. Кожного зачитала по прізвищі.

Пізніше виступив Слива, він сказав: “собрание считаю открытым”. Всі встали і оркестра заграла інтернаціонал. Тоді Слива почав говорити дальше: “товарищи, мы сегодня делаем собрание, чтобы розобрать несколько вопросов нашей комсомольской организации. При етом затвердить комсомольским собранием Акимову Евдокию по работе

старшей пионервожатой н/с школы в селе Мизюринцах". При тому Слива сказав, які завдання має виконувати комсомолец і яке значення має комсомольська організація у виховуванні молоді. Пізніше кожний виступав з докладом, які входили в склад президії. Після кожного виступу оркестра грала інтернаціонал. На закінчення всі разом відспівали інтернаціонал, і також грала оркестра.

28 червня я пішла в РВНО за приказом. В кабінеті РВНО завідуючий Рудь написав наказ до директора Мизюринської школи такого змісту:

“Приказ Ч. 34

Направляется Акимову Евдокию Герасимовну в село [–] Мизюринску н/с школу старшой пионервожатой.

28.6.1948 г.

зав. РВНО Рудь”.

30.6. я пішла в с. Мизюрінці [Мизюринці]. В селі зайшла до директора школи Константинова Михайла (місцевий). Того ж дня він дружив [одружував] свою дочку і з тих причин я з ним нічого не говорила, бо він не мав часу. Сказав мені прийти через пару день. Я так зробила, і з тим відійшла.

1.7. я пішла в р-н В. Дедеркали. Зайшла в райкомсомол до кабінету завіонервожатої Шондоровської Галини. Від неї дістала зарядження відносно піонерської роботи, а саме: в школі організувати піонерську організацію. Спочатку звено, отряд і дружину. З піонерів назначити начальника дружини, нач. отряду, звенових і ланкових. Створити раду піонерів та назначити начальника штабу. При тому організувати при школі піонерську кімнату. Прикрасити її лозунгами, портретами, атрибутами. Тоді видадуть піонерський барабан, горно, знамя і на кожного піонера червоного галстука і значки. Піонер має другого витати “будь готов”, а той відповідати “всегда готов”, при тому підносити праву руку вгору.

Крім того в школі з піонерів організувати драматичний гурток, художній і самодіяльний. На місяць не менш[е] як два рази робити концерт чи представлення. Після того Шанд[а]ровська сказала мені, щоб я 15 липня прибула з[і] кількома учнями до району, а звідси підемо на екскурсію до м. Крем’янець.

15 липня зібралося нас усіх екскурсантів 32 особи. Руководители екскурсії були: Задворний Микола – інспектор РВНО, Шандаровська Галина, завіонервожата, Андрійчук Ліда – фельдшер, Андрійчук Миколай – воєнрук, і я. Екскурсія тривала від 15 липня до 25 липня.

В с. Мизюрінцях [Мізюринцях] я найняла собі квартиру, де мала дальше вести свою роботу, а саме мала зорганізувати комсомольську організацію з місцевої молоді. В райкомсомолі мені пропонували втягнути в комсомол Димчука Василя, який працював молочаром, з 1931 року народження, почтара Процюка Григорія, з 1930 року народження. Одного разу до мене на квартиру прийшов Святинюк Василь і став мені говорити, що й[о]му вже надоїло щодня ходити в рай[о]н (він працював в промкомбінаті). Я йому сказала, щоб вступив до комсомолу, то його з роботи звільнять. Він мені відповів: “що мені вже жити не хочеться, щоб я вступав до комсомолу.” Сам він з 1930 р. народження.

З почтаром я хотіла стрінутися і одного разу пішла до нього забирати газети і при тій нагоді хотіла з ними познакомитися та поговорити, але він такий маломовний, що з того зризигнувала. З молочаром я так й не мала змоги стрінутися.

15 серпня ставлено школярами концерт. Піонерської організації при школі за такий короткий час я не мала змоги зорганізувати.

Місячна плата мені належала по 400 карб. на місяць. 18 серпня з приказу завкультосвіти Арбузова я перебрала від Головченка клуб і разом[]була завклубом села Мизіринці [Мізюринці]. Плата для завклубу 350 карб., але що я вже мала одну роботу, то за клуб мені мали платити половину грошей тих, які належали за клуб.

Дня 31.8.1948 р.

- 32 -

* * *

Протокол допиту Павла Тихоновича Гуменюка

Р. 31

Справа ч.: 18/48

Р-н В. Дедеркали

Гуменюк Павло

С/о РО МГБ від червня 1947 р.

Під псевдом "Горобець".

Р-н В. Дедеркали
Дня 4 вересня 1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ.

Гуменюк Павло син Тихона і Христі,
ур. 1925 року в с. Михайлівці, В. Дедеркальського району, Тернопільської обл., освіта 2 кл. НШ,
швець, нежонатий, невійськовий,
комсомолец, зав[.]хати[-]читальні.

С/о РО МГБ від червня 1947 р., під псевдом "Горобець".

Я Гоменюк [Гуменюк] Павло Тихонович ур. 1925 р. в с. Михайлівці, В. Дедеркальського р-ну, Тернопільської обл. Родина моя походить з соцпоходження бідняків – м[а]лоземельних. З м[а]лих літ я був при родичах. Дітей в моїх батьків було 7 осіб. Родина жила за прошеним хлібом. Коли мені було 7 років я також ходив по селах просити хліб. Як мені було 10 років я пішов на службу за кусок хліба. На службі вперше я був в селі Грибові, Ланівецького р-ну, ім'я цього господаря не пригадую. В него я прослужив одне лиш літо, а зиму перебув вдома. Дальше я також ходив по службах де прослужив до приходу більшовиків 1939 р. З приходом більшовиків в 1939 р. м[о]єю сім'ю наділили панською землею (3 гектари). Осінню 1939 р. я почав ходити на вечірні курси до Загородської НСШ. На курси я ходив 2 роки. За більшовицької окупації я був при родичах. В 1941 році весною в моєму селі організували колгосп до якого вступила і моя родина.

Брата мого Андрія забрано в ЧА 1940 року до чинної служби. При війську брат мій Андрій належав до комсомольської організації, про него зараз немає жодної вістки.

З приходом німецької окупації 1941 р. населення розібрало колгосп.

За німецької окупації я знову пішов на службу до села Юськовець Ланівецького р-ну [до] Безбо[родько?] Гната. В него я прослужив одне тільки літо і більше не служив йому. Ще попередньо по службах я простудив ногу і дістав туберк[у]льоз кості лівої ноги. Мені відновилася на ногах рана і я перебував вдома біля родичів. Брат мій старший Григорій належав до організації ОУН, в яку вступив в 1943 р. і за[й]мав функцію зв'язкового.

З приходом більшовиків в 1944 р. після двох неділь більшовики поч[а]ли перепроводжувати загальну мобілізацію до ЧА. На мобілізацію пішов і я зі своїм братом Григорієм. Зібраний [збірний] пункт мобілізованих був призначений в В. Дедеркалах. У В. Дедеркалах я до воєнкомату не зголошувався, а пішов додому, розраховував на простуджену ногу, яка загнивалася. Від того часу я вдома пробув до півтора місяця, після чого мене визвав через с/раду В. Дедеркальський воєнком на комісію. На комісію я приїхав у костелях, на лікарській комісії мені видали справку і сказали йти додому, а прийти через два тижні часу.

На слідуючу комісію я також прибув у костелях, бо нога не гоїлася. Того дня з села на комісію ставало нас усіх 9 чоловік, а саме: Павлюк Павло, Павлюк Олександр, Карфен, Маглюк Оліян (тих осіб пізніше повстанці поліквідували за сексотство), Шпак Микола і Костюк Василь. Комісія нас усіх відпустила додому.

Коли я ставав на комісію четвертий раз, то мене зняли з [у]чоту і видали документи.

Весною 1944 р. мене знову покликали на комісію в Обори, це була остання комісія на якій перевіряли мою ногу і я вже більше на комісію не ставав.

В 1944 р. місяці листопаді я вперше зустрівся з повстанцями більшовицького підпілля. Зустріч відбулася вечером у Костюка Василя, на якій був також повстанець з того ж самого села Радчук Олександр, ми того вечора випили добру чарку. Крім повстанців в хаті ще були с[і]льс[ь]кі хлопці. При чарці поспівали, а при відході пізно ніччю Радчук Олександр сказав до мене: "Уважай нікому не говори про те, що ти мене бачив."

Коли я підходив під свою хату, то на дорозі зустрів мене трьох озброєних людей, це були повстанці. Вони мене зупинили та сказали

підняти руки догори. Я так і зробив. Тоді один підійшов до мене обшукав мене і спитав, хто у мене є в хаті. Я сказав, що не знаю, бо повертаю зі села. На те вони сказали, що в мене в хаті є черво- н[о]армієць, та спитали мене чи він не має зі собою зброї. Я сказав, якщо цей що заходить до моєї сестри Теклі, то він зброї не має, бо раніше приходив також без зброї. Після того мені сказали йти в хату і випроводити червоноармійця. Я так й зробив. Що [з]робили з ним повстанці мені не відомо. Ім'я цього червоноармійця я також не знаю. Лише знаю те, що він ще з одним втікали з танкової частини, яка стояла у відпочинку в Дідковецькому лісі. По національності, обидва українці, цей другий називався Ванька, сам родом з Кавказу.

При кінці грудня 1944 р. до моєї сестри Теклі почав знову ходити червоноармієць з військ МВД охорони залізничного моста, на ім'я мені не відомий – росіянин. Батьки сестрі Теклі забороняли, щоб до неї приходив червоноармієць, в наслідок чого в хаті завжди була сварня.

Вечером 25 грудня 1944 р. в нас [в] хаті був цей червоноармієць та світилася лампа. Хтось підійшов під вікно і постукав. Черво- ноармієць подумав, що то його кличе товариш і вийшов з хати. Його зараз надворі хтось обстріляв з автомата і він утік. Того самого вечора повстанці у селі покарали буками дві дівчини за те, що вони гуляли з червоноармійцями, (Кривуту Густю і Павлюк Теклю) в цьому числі мали й покарати мою сестру також, але в наслідок того, що сталося з червоноармійцем її кара минула. Слідуючого дня моя сестра Текля утікла в Паньківці, Білогірський р-н, то її кара минула і там вона просиділа два роки.

З початком 1945 р. я займався аж до жнив шевством, мав учня Косцюка Василя. В часі жнив займався польовими роботами при своїй господарці. Осінню знову почав займатися шевством. Шив селянам чоботи.

З початком 1946 р. почалось мені запалення колінного состава [суглобу]. Тоді я поїхав до лікарні у В. Дедеркали де пролежав три тижні. Нога мені не гоїлася, а почала ще більше загниватись. З лікарні я прибув додому, но нога не гоїлася. Тоді я після двох тижні поїхав у Крем'янецьку лікарню. Тут я пробув два місяці часу. В місяці травні к[о]ли вилічення ноги було дальше безнадійне, мені лікарі відрізали ліву ногу ви[ш]е к[о]ліна.

На початку червня, я ще добре не загоїв ноги, мене виписали з лікарні тому, що було переповнено раненими червоноармійцями. Після того я вдома пробув два тижні, мені рана знову почала ропіти. Я поїхав до лікарні у В. Дедеркали де пролежав більше місяц[я] часу.

Так я з ногою лікувався аж до жовтня 1946 р. В жовтні мене виписали з лікарні, бо нога вже майже цілком вигоїлась.

До кінця 46 р. я пробу[в] вдома, займався шевством. В місяц[і] березні я дістав собі обріза з більшовицького кріса. Про цього обріза знав ще Слободюк Федір Сергієвич, Суволка Федох і Франчук Петро.

В жовтні 1946 р. голова с/ради Цебрій Іван, суддя В. Дедеркальського р-ну, Лавренюк Теміш Іванович і оповноважена райцентру Редючка, пропонували мені стати зав[.] хати[-]читальні, однак на їхню пропозицію я не погодився, мотивуючи тим, що мало грамотний. Дальше зиму я пробув вдома, займався шевством.

Весною 1947 р. в м-ці квітні голова с/ради Цебрій мені вдруге запропонував стати зав[.] хати-читальні. Він мені сказав, що робота не є така відповідальна, а оплата 360 карб. на місяць. Тим разом я погодився і ту роботу прийняв і з головою с/ради поїхав до району. Зголосилися в р-ні до зав. культпросвітньої роботи Редючки. Вона оформила мене на роботу. Завідуючим хати-читальні я почав працювати з 5 квітня 1947 р.

За м-ці квітень–травен[ь] не проводилося жодної роботи. Книжки і газети до читальні почали надходити з початком червня. Газети получав до читальні: “Вільне життя”, “Радянська Україна”, “Колгоспник України”, “Радянський селянин”, “Прапор перемоги”. Кожна газета надходила за ч[и]слов не менше в трьох примірниках. Крім газет, я через 10 днів брав у районній бібліотеці книжки. Газети і книжк[и] мав дават[и] перечитувати селянам. Кожне число газети мав підшивати і складати до архіву. Газети дехто брав читати, щодо книжок, то ними ніхто не цікавився. В місячному звіті я до Редючки звітував, що книжки і газети селяни перечитують. Для звіту давав ложні докази, деяких людей, що ніби вони перечитують газети і книжки, хоч в дійсності такого не було.

В половині травня мене визвала Редючка до району. Редючка урядового кабінету не мала, а справи полагоджувала на своїй квартирі. Я зголосився до неї на квартиру. Помешкання її було з одної малої кімнати, одного вікна і сіней. Вона до мене зверталася на ти. До неї я ставився з повагою. Коли я до неї зголосився, вона почала мене розпитувати як представляється справа з хатою-читальн[ею], чи маю якесь для неї приміщення. Я сказав, що хату-читальн[ю] примістив у одної вдови, на яку відпущено одну кімнату. Тоді вона мені сказала, що ще на хату-читальн[ю] буде надходити журнал: Україна, Блокнот агітатора. Крім того сказала, щоб я в хаті-читальні виписав кілька бойових кличів та дістав від неї портрети Молотова, Сталіна і Леніна. Після того сказала, щоб я через два дні прибув знову до р-ну і звідси від[']їдемо

цілою групою до м. Крем'янець на зібрання. Коли відходив, то спитав її чи нема грошей за місячну зарплату. Вона сказала, що нема.

Через два дні я прийшов до р-ну і зайшов в приміщення рай. бібліотеки, де застав редактора райгазети Зарічного і багато інших завклубів і хат[и]талень. Коли нас усіх зібралося до 17 осіб то Зарічний нас забрав і привів до підвід на яких ми розмістилися по 4-5 осіб і відїхали в Крем'янець. До Крем'янця прибули на годину 15-ту. Зарічний нам сказав, щоб до клубу не заходити, бо буде пізно їхати додому. Сам зайшов і усіх нас зар[е]єстрував і сказав, що зараз поїдемо додому. До середини клубу я зайшов ще з одним Садковецьким хлопцем. В клубі було повно людей, які всі сиділи на лавках і кріслах. Збори ще не відкривалися.

Після того ми знову сіли на підводи і повернули до району де на місце прибул[и] о 23 год. В р-ні я переспав у приміщенні клубу до ранку, а ранком пішов до рай. молочарні до якої з села Михайлівки привезено молоко і я цією підводою приїхав додому.

Дня 1 червня я йду знову до райцентру. В районі заходжу на квартиру Редючки та застаю її вдома. Вона мені виплатила зарплати за 3-и місяці 876 карб. та спитала як проходить робота в хаті-читальні. Я сказав, що добре, при тому зазначила, в разі випадку який би міг статися з книжками, щоб хто їх забрав, то за них я відповідаю і мав би за них оплатити 10-кратним розміром. Від Редючк[и] я пішов до бібліотеки та позичив 10 книжок. Коли вертався до підводи, то зустрівся зі секретаром села Михайлівки, який також лагодив свої с[і]льські справи і мав повертати тею самою підводою додому. Ми обидва зайшли до буфету випили по 200 грам горілки без закуски, і з тим повернули до села.

В селі підвода поїхала до себе, а мені з секретаром треба було йти трохи дальше, а через те, що я ніс книжки і трохи змучився, то зайшов відпочити до Несторук Зоськи. Коли я зайшов до хати, то попросив її напиться води. Не пройшло пару хвилин і до хати увійшов о/у МГБ с[т.] лейтенант Аліксандров. (Він росту вище середнього, чорнявий, волос чес[а]ний догори, обличчя стягле – смаглявате, з одного боку на лиці шрам, очі чорні, взгяд противний, будовою тіла худощавий по нац[і]ональності подібний на руского. Убраний в порваній [к]ухвайці, в цивільним кашкеті, штани військові прості, чоботи – кірзові, автомат і пістоль, польова сумка і диск запасовий до автомата).

Прийшовши до хати сказав: "здравствуйте". Господиня відказала. Тоді він показуючи на мене сказав до господині: "гость у тебе есть". До того часу я Аліксандрова знав дуже мало і майже з ним

не говорив. Коли він побачив, що зі мною є пакунок з книжками, тоді спитав мене де я був. Я сказав, що в районній бібліотеці позичав книжки до читання. Тоді мене спитав чи я працюю зав[.]хат[и]-читальні. Я сказав, що так. Тоді він розпитав мене мою біографію тільки дуже коротко, спитав де поміщається хата-читальня, я сказав в чийй хаті, він сказав, що колись зайде і поцікавиться моєю роботою.

Після того Аліксандров хотів відходити, але його господиня здержала, тоді він мене спитав, коли я буду слідуєчого разу в районі. Я сказав, що 10 червня. Він сказав, що як буду, то, щоб зайти до нього в кабінет. Я сказав, що не знаю де його шукати, тоді він сказав: “знайдеш”. Я погодився та зібрався до відходу. На дворі я побачив ще кількох бійців. Подорозі зайшов до хати-читальні, лишив книжки, завів в каталог та пішов додому.

Через 10 день я знову забрав з бібліотеки книжки і на тій фірманці, що везла молоко до р-ну поїхав й я. В районній бібліотеці перемінив книжки. З бібліотеки я пішов до кабінету Аліксандро́ва, не доходячи до приміщення райадміністрації випадково стрінувся з ним самим. Він мене пізнав, поздоровив і сказав, що підемо до його кабінету. Ми обидва увійшли в довгий коридор, дійшли до кінця коридору, повернули направо сходами, пішли вгору. Дійшли наверх сходів повернули наліво увійшли в кімнату величиною 5-7 метрів з одним вікно[м], проти вікна стояв стіл за яким сиділо двох мужчин в цивільним одязі, на ліву сторону під стіною стояла шафа. На стіні біля вікна висі[в] телефонний апарат. Ми обидва через ту кімнату йдемо до другої, дверей не було, лише одвірки. Друга кімната такого самого розміру, як й попередня, одне вікно, біля нього телефонний апарат, біля вікна стояв стіл, наліво стояла шафа майже приперта до стіни. Біля столу стояло дв[а] крісл[а].

Коли ми увійшли в кімнату Аліксандров сам сів біля стола, а мені сказав сісти на кріслі близько шафи. Вийняв папіроси, дав закурити мені і закури́в сам, дальше спитав: “Ну як там у вас проходить робота”, (тут мене поважав) я відповів п[о]ка добре. Питає далі: “А як у селі бандитів не видно.” Я сказав, може й є, але мені наразі бачити не доводилося. Тоді він сказав: “Ну як так, що не бачив, то їх же в нашому районі є багато, вони часто відвідують Михайлівку. В селі Михайлівці ще находиться один бандит[.]Радчук Олександр, в нього було ще двох братів, але вони вже побиті. А ви як робітник хати-читальні, вашим об[о]в'язком слідити за н[и]м де він повертається.” Довго зі мною не говорив, бо не́мав часу тому, що кудись зібрався відходити. До мене сказав, що сьогодні́ буде вже все та зайти до нього іншим разом тоді коли буду в районі. Я з тим від нього відійшов. Подорозі зайшов до

лікарні перев'язати ногу, яка розгнівалася. По перев'язці я повернувся до фірманки і приїхав додому.

До хати-читальні я приходив майже через день. Книжок та газет читати майже ніхто не брав. Газети якщо брали, то лише на курення, а я звітував, що для читання. Одного разу я прийшов до середини приміщення, то двері другої кімнати були [відхи]лені, я п[е]ревірив всі книжки, то виявилось, що нема одної книжки під заголовком “Комсомольський устав”. Тоді я пішов і спитав господині чи вона не знає чи хто був у хаті-читальні, бо чомусь відчинене вікно і брак книжок. Господиня сказала, що не помічала нікого. Після того я взяв те вікно зкрутив дротом та замкнув хату-читальн[ю]. Пройшло з тиждень часу, я прийшов до хати-читальні, щоб відвезти до району позичені книжки, то знову застав відчинене вікно тільки друге, а на столі лежав “Комсомольський устав”, котрого перше було забрано.

Я забрав зі собою книжки і пішов до молочарні. Тут застав фірманку, яка везла до р-ну молоко з якою я також поїхав. Приїхавши до р-ну я пішов до бібліотеки змінити книжки. Після того пішов до кабінету Аліксандрова. Його в кабінеті не застав. Повернувшись до фірманки і приїхав додому.

Книжки я більше в хаті-читальні не лишав, а переніс додому та з часом переніс і всі речі. Тоді пішов до голови с/ради і сказав, що хату-читальн[ю] переніс до себе тому, що там де раніше вона поміщалася є для мене не вигідно, бо хтось самовільно заходить і розкрадає книжки. Голова сказав, що хай буде так.

В червні Редючку звільнено з завкультпросвітньої роботи, а на її місце поставлено Арбузова. Редючку поставлено 1-им секретарем райкомсомолу.

Дня 30 червня я знову повіз до району змінити книжки. Коли полагодив з книжками, то зайшов до Аліксандрова. Застав його в кабінеті самого. Він сидів за столом щось переглядав у паперах. На мою присутність з усмішкою сказав до мене сідайте на кріслі. Я сів і знову обидва закурили його папіроси. Тоді до мене сказав: “Ну, як там робота проходить у Михайлівці.” Я сказав, що пока добре. Повідомив його, що хтось до хати-читальні проломився через вікно і вкрав одну книжку, але по якімись часі знову цю книжку підкинув. Він сказав: “Наверно это сделали сельские бандиты.” Я сказав, що хто це міг зробити я не знаю. Тоді він до мене сказав: “как вы так дальше будете работать, то не только книжки розкрадут, а придут и вас уб'ють.” Тоді я його повідомив, що вже хату-читальн[ю] переніс до св[о]єї хати. На то він сказав “ладно”, [п]ообіцявся в скорім часі полагодити всі недомагання. Встав, підійшов до шафи відчинив

двері і вийняв з неї тюк бумаг. Бумаги положив на столі, а тоді почав мене розпитувати з якого року я народження, освіта, соцпоходження моїх родичів і де знаходиться родина. Я йому розповів і сказав, що один брат пішов до армії в 1940 р. і про него до сього часу немає жодної вістки, сказав, що в армії був комсомольцем (Андрій), а другий брат Григорій за німецької окупації належав до ОУН, а з приходом більшовиків в 1944 р. пішов в ЧА де його на фронт не взяли а вислали на Новий Сибір. Я сказав до нього, що прислав листа Мельничук Трохим і пише, що Григорій Гуменюк (мій брат) в лікарні помер. На то він сказав, таких є багато, що за німецької окупації були в банді та спитав мене чи я знаю де мій брат працював за німецької окупації. Я сказав, що в постанцях. На то він сказав, що мій брат за німців був зв'язковим. "Не мож[е] бути, щоб ти тепер не знав нічого про бандитів, бо вони у твоєму селі часто перебувають, а головно Радчук Сянько і ти з ним напевно бачися" – сказав Аліксандров до мене. Я сказав, що Радчука Сянька ще бачив після переходу фронту коли проходила мобілізація, а після того ще не бачив на очі. Тоді він спитав, чи я коли бачився зі Сяньковими братами Петром і Іваном, бо вони вже побиті. Я сказав, що також їх не бачив. Далі мене спитав, чи я помагав бандітам останнім часо[м]. Я сказав, що ні бо мав свою замороку з ногою, яку весь час мусів лікувати. Після того він сказав: "якщо ви до сього часу не мали нічого з бандитами, то й далше можна вам вірити, що ви з ними не схочете співпрацювати. По[-]перше ви як працівник советської адміністрації, отримуєтесь на державних коштах і вашим обов'язком є, якнайбільше помагати нам. Ви повинні викривати їх на кожному кроці. Я думаю коли б не бандіти, то ви увійшли б до комсомольської організації." Я сказав, що так. Тоді він сказав: "ви мені попередньо говорили, що бандіти вкрали у хаті-читальні книжку, і от, вони можуть вам багато забрати книжок і інших речей, за що вам треба було б платити десятикратним розміром. А ви інвалід получаете 300 карб. на яких ви одержуєтесь. Ті бандити знищили в селах Вовківці і Садки приміщення клубів. Палять новозорганізовані колгоспи, нищать комсомольські організації по селах. От пойміть така мала кучка, а скільки вона наносить нам вреда."

Після того спитав мене чи я згоджуюся співпрацювати разом з ним. Я сказав, що згоджуюсь. Тоді Аліксандров сказав до мене, що ми зараз зробимо договір по ліквідації бандитизму. Вийняв з папки картку паперу зошитового формату на якій було написано машинкою, але що я ще не знав. Далі Аліксандров до мене сказав: "ви дайте мені добровільну заяву, що ви будете сп[і]впрацювати та для співпраці

підпишіть анкету, що будете виконувати всі мої завдання, які я вам буду доручати.”

Після того прикликав мене до стола і сказав: “підп[и]шіть на цій картці паперу своє ім’я і прізвище”. Я взяв ручку змочив у чорнило і підписав, Гум[е]нюк Павло Тихонович.

Після того Аліксандров встав і зачитав мені анкету вголос: (точного змісту не пригадую)

Я, Гуменюк Павло Тихонович, даю добровільну заяву о/у органів МГБ старшому лейтенанту Аліксандрові, що буду добровільно співпрацювати у винищенні українсько-німецьких націоналістів.

Червень 1947 р. підпис псевдом – “Горобець”.

Коли перечитав, спитав чи все понятно, я сказав, що так. Тоді почав говорити далше: “нашим завданням є чим скоріш винищити бандитизм і їх підсобників. Бандитських підсобників у вашому селі є багато і за ними треба конечно слідити. Попереджаю, щоб ви уже слідуєчого разу прийшли до мене комсомольцем, я повідомлю керівників райкомсомольської організації, вони у вашому селі працюють помічниками уповноваженого Коляди, щоб вони вас вписали до комсомольської організації. Далі сказав, якщо нам прийшлобся часом стрінутися у вашому селі і могли б порозумітися то ми вложимо між собою кличку про яку крім нас двох не сміє ніхто більше знати.” Клички добре я не пригад[у]ю, лише знаю, що мав відповідати “два”. Коли те усе закінчив, то сказав наразі все і що я можу відходити. Я відійшов.

10 липня 47 р. мене визвав Коляда (уповноважений) до канц.[елярії] с/ради. В канцелярії с/ради не було більше нікого. Тут мене спитав, чому я до сього часу не подав заяви про вступ до комсомольської організації. Я сказав, що мені ніхто в селі про це не говорив. Тоді він сказав, щоб я сів, написав свою біографію, заповнив заяву і все те передав ним до райкомсомолу, де мене приймуть в комсомольську організацію. Я так й зробив. Коляда подиктував мені як писати заяву, бо я ще не знав, і все заповнене мною я передав Коляді.

Пройшло не більше як два тижні, я повіз до бібліотеки міняти книжки. В райбібліотеці я познайомився з одним маляром на ім’я Петро (східняк). Він в бібліотеці малював портрети, я його попросив, щоб він намалював мене. Петро розпитав мене звідки я, а потім сказав: “якщо хоч[е]те, то я з вами поїду до вашого села, може там дещо трохи зароблю.” Я на це погодився.

З бібліотеки я разом з маляром пішов до завкультосвітньої роботи Арбузова. На квартирі ми його не застали, лише була його жінка. Вона мені сказала, що Арбузов виїхав на села. Я лишив звіти зі своєї роботи і ще запитав чи ще не виплачують зарплати, вона сказала, що ні і з тим відійшов, та з малярем поїхали до мене.

Цей маляр в мене пробув три тижні. Намалював мене і мого брата Григорія. Одного дня до села прибув зі своєю групою о/у Аліксандров (7 осіб). В той час я був у одній дівчини Баран Варки де було багато с[і]льських хлопців і дівчат. До хати зайшов зі своїми бійцями Аліксандров. В той час я ще з одним хлопцем Павлюком Тихоном вийшли з хати і пішли до Мельнічук Захарка. В нього обидва випили півлітри самогонки і з тим розійшлись.

В половині серпня 47 р. до села прибули для стягання поставки зерна Коляда, Шура Стаднік і Маруся. Вони працівники райкомсомолу. В канц.[елярії] с/ради я з ними зустрівся і запитав, чи можна застати в рай. кабінеті Арбузова. Шура мені сказала, що Арбузова зараз в районі бачити трудно, тому, що він зараз перебуває на селах та стягає поставку.

При кінці місяця вересня я поїхав до р-ну. Зайшов до бібліотеки, замінив книжки та зайшов до Арбузова де його застав на квартирі. Йому я сказав, що я вже був попереднього місяця тут, але вас не застав. Спитав його як виглядають мої звіти з роботи хати-читальні, Арбузов сказав, що добрі. Після того спитав мене чи не видали ще на хату-читальню шашок. Я сказав що ні, тоді він видав мені дві парі шашок і сказав, що скоро видасть радіо-приймач. Далі я спитав Арбузова про зарплату. Він сказав, що гроші будуть не скоро. Від Арбузова я пішов до Аліксандрова.

В кабінеті Аліксандрова застав його самого. Він саме кудись зб[и]рався відходити, але на мій прихід задержався. Аліксандров був одітий в нову зелену шинелю, наложені жовті погони та хромових чоботях. При мені ховав папери в шафу, став питати мене що нового я приніс – я відповів: Довідався від Баран Варки, (вона мені говорила) що ніччю повстанці заходили до Прокопця Якова. Аліксандров записав це, а опісля спитав, чи більше нема нічого. Я відповів, що нема. Тоді він сказав, щоб іти, бо він має кудись від'їздити. Ми вийшли разом.

Одного дня до мене прийшли Стаднік Шура і Маруся (працівники райкомсомолу). Шура мене спитала, чому я не прийшов в райком комсомолу після того, як Коляда передав заяву. Я відповів, що не мав часу. Тоді вона сказала, сьогодні знову напише мою біографію і заяву. При цьому виїняла "Комсомольський устав", прочитала, пояснюючи, що він означає. Потім написала мою біографію і заяву, я попідписував,

після чого Стаднік сказавла, щоб я в короткім часі явився в райкомі комсомолу для затвердження. Попрощалися і відійшли.

На початку м-ця жовтня я поїхав у район. Зайшов в бібліотеку, здав книжки, яких уже більше не брав і тоді зайшов в райком комсомолу. В кабінеті застав першого секретаря райкому комсомолу Редючку і Стаднік Шуру. Їм я розказав, в якій справі прийшов, після чого Редючка між паперами відшукала мою заяву про вступ до комсомолу і автобіографію, прочитала, заповнила “Комсомольський билет” і записала до книги. Після цього я власноручно підписався в комсомольському білеті в двох місцях і вона передала його мені, подаючи руку. Опісля спитала, де я повинен носити цей білет. Я відповів, що не знаю. Вона пояснила, що його треба носити в лівій кишені та берегти як свого життя. Крім цього, дала мені комсомольський значок. Я все це забрав і вийшов з кабінету.

15 жовтня до села прийшов о/у РО МГБ Аліксандров з гарнізоном, в числі 17 чоловік. 7 осіб залишив у селі й цей гарнізон оперував тільки в околиці цього села, а він з 10-ма оперував по інших селах.

19 жовтня Аліксандров викликав мене в с/раду, де, крім нього, був ще Коляда. Коляда після привітання попросив мене сісти біля стола, й тоді, витягаючи якісь папери з полевой сумки, сказав, що в скорому часі будуть виселювати людей зі села. Опісля прочитав мені 11 родин, запитуючи, чи я потверджу, що ці родини є “бандитськими родинами”. Я сказав, що можу потвердити це лише тоді, коли з нього вичеркне Барана Якова і Слободюка Аріона, через те, що вони не є жодними “бандитськими родинами”, бо під час німецької окупації були навіть покарані повстанцями. На вивіз інших я дав свій підпис. Тоді Аліксандров сказав, що ці родини будуть виселені через кілька днів, але я не смію нікому про це говорити. На цьому наша розмова закінчилася й ми розійшлися.

21 жовтня 47 року відбувся вивіз і ці родини були вивезені на Сибір. Вивіз відбувся вночі. Рано прийшов до мене Аліксандров зі Сувалкою Хтодохом і сказав мені прийти на господарство Мельнічук Уляни та пильнувати, щоб звідтам ніхто не розкрадав цього майна. Я пішов і пробув там до того часу, поки не прийшов Коляда і не списав усього. Після цього нагляд над цим господарством ми доручили Слободюкові Аріонові і Слободюкові Сергієві.

26 жовтня я поїхав у район. Тут в першу чергу зайшов до Арбузова. Його застав на квартирі саме при обіді. Він, дообідаючи, розпитував мене, як йде робота в хаті-читальні. Я відповів, що з огляду на те, що нема відповідного приміщення на хату-читальню, я змушений передержувати всі книжки в себе на квартирі, а тим самим вже терпить

робота. Арбузов навіть здивувався, що я ще до того часу не знайшов приміщення та сказав, що треба обов'язково підшукати якусь хату. Я спитав чи можна зайняти одну з цих хат, що виселено цих людей на Сибір, що він дозволив та сказав, щоб я сказав голові с/ради, щоб він дав мені якусь добру хату де б можна було провадити роботу. Арбузов дав мені пару шахмат і дві доміно при тому сказав, що гітар і мандоліни були, але він дав на інші села. Крім того сказав, що до району має прийти 25 шт. гармошок. Арбузов виплатив мені зарплату за 4 місяці 900 карб[ованців], з чим я відїхав додому.

Вдома зустрівся з головою с/ради та сказав йому, щоб дав мені приміщення з цих хат, про які говорив Арбузові, щоб там примістити хату-читальн[ю]. Голова на те не погодився, бо ще незабрано майна цих людей які були вислані. Два тижні після цього я не міг найти приміщення для хати-читальні, щойно після того як все майно було з цих хатів вивезене в райцентр тоді я підшукав приміщення для хати-читальні. За той час я з Аліксандровим зустрічався дуже мало, бо він був зайнятий вивозкою майна еваку[й]ованих. Коли мав уже приміщення, то що неділі увечері улаштовував музичні танці. Сам я грав на гармошці, а на барабані Мельничук Захарко.

В грудні 47 р. я захворів на венеричну хворобу (сифіліс), заразився від дівчини Таньки (східнячка)[, яка] служила в Баран Варки. Коли я поїхав до лікарні у В. Дедеркали там мені сказали, що хворію на сифіліс. Лікар сказав, що на вилічення цієї хвороби потрібно не менше як два місяці часу. Вернувшись додому, зайшов до почтара Франчука Петра і сказав йому, що я їду лічити ногу до Збаража, а газети які будуть йти на хату-читальн[ю] лишати в себе, аж поки не приїду я. Перед тим як мав їхати до лікарні зайшов до Таньки набив її за це по морді.

Цю хворобу я почав лічити при кінці місяця грудня [19]47 р. Час на лічення витратив два місяці у Збаражі.

За час мого перебування у Збаражі я додому приїжджав три рази. В січні 1948 р. я прибув (другий раз) додому та слідуючого дня поїхав до району[,] зайшов до Арбузова[,] отримав від нього зарплату за місяць листопад 28 карб. новими грішми, а за грудень 280 карб. Арбузов сказав, щоб я забрав зі собою гармошку, балалайку. Я на те видав Арбузову квит.

Слідуючого дня я знову відїхав до Збаража, а назад повернув у березні. В Збаражі мені видали справку, що ще маю лічитися даліше у В. Дедеркальській лікарні. Нас у Збаражі лічилося на венеричну хворобу приблизно 100 осіб.

Коли вже находився вдома[,] то приступив до праці в хаті-читальні[,] перевіряв чи все в порядку.

19 березня я прийшов під хату-читальн[ю], та побачив на стіні висіла приклеїна афіша. Я підійшов і прочитав її (афіша була бандерівська), я її зірвав і сховав до кишені. В цей час на вулиці стояв близький хлопець Слободюк Іван, я його спитав хто міг почипити ту листівку. Слободюк сказав, що він цього не знає.

20 березня 48 р. я знову прийшов до хати-читальні і побачив на стіні афішу, підійшов до неї[,] прочитав і зняв та сховав до кишені. Коли я її зривав, то бачив Слободюк Артем, він саме напував коні. Зайшов до хати-читальні провів свою роботу, підшив газети, провірив книжки і з тим пішов у село. В селі зайшов до Слободюка Артема [і] в нього у хаті прочитав зірвану листівку. Більше листівок в селі не було.

25 березня 48 р. я разом з почтарем Франчуком Петром поїхали до району. В районі я пішов до кабінету Аліксандрова, а поштар на пошту. Аліксандрова застав в його кабінеті, сидів за столом й щось читав. Коли я прийшов, він покинув читати і попросив мене сісти на кріслі, спитав мене що нового у селі. Я сказав, що були розклеєні по будинках повстанські листівки. Після того вийняв дві листівки і подав йому. Аліксандров на них подивився і засміявся та до мене сказав, що одна бандітська, а друга його роботи. Аліксандров про цю афішу почав розказувати так: Що взяв на машинці ви[б]ив кілька афішок. Коли прибув до села Михайлівки зі своєю групою, а це було ніччю то я кілька своїх перебраних бійців підіслав до голови [с/ради Сорончука Петра, щоб вони вручили йому і він мав розклеїти ті афішки] почепити на молочарні, с/раді і школі. Отже перебрані бійці під маркою бандерівців пішли до голови і вручили йому ті афішки. Голова ті афішки прийняв і зараз же при них зібрався і пішов їх розклеювати. Я з рештою бійців зробив засідку біля хати-читальні. Бачив сам як голова прийшов і почепив на стіні одну афішку. Коли один з моїх бійців його задержав то він сказав, що свій, а я йому не показувався. Тоді голова пішов собі дальше. Я в той час забрав бійців і пішов до голови, його ще не було зі села. Коли прийшов голова я його спитав куди він ходив. Він відказав, що ходив в село полагоджувати свої с[і]льські справи. Ті що давали голові листівки більше не показувалися. Я голову взяв на допит відносно тих листівок. Голова не признавався, а коли я йому доказав на фактах як було біля хати-читальні він більше не боронився. Я тоді списав акт і арештував голову.

Після того я сказав до Аліксандрова, що ніччю одного разу до Баран Варки приходило трьох повстанців. Між ними був Радчук Сянько. Він мене спитав, як про це довідався. Я сказав, що від своєї

сестри Теклі, бо вона в ту ніч там ночувала. Ще сказав, що берегом ніччю йшло трьох повстанців з Кавказу (улиця) понад самою річкою, а про це мені сказав молочар Денчик Василь.

Про те, що я належав до комсомольської організації Аліксандров зн[а]в зараз після мого вступу, та сказав мені, щоб я в селі організував комсомольську організацію, бо коли буде в селі комсомол, то легше буде працювати і про щось розвідати. Сказав, що навіть тоді можна буде видати озброєння та zorganizувати “истреб[и]тельний батальйон”. Я сказав, що добре. Коли відходив сказав до мене постарайся про матеріали, [бо б]андіти часто є в селі, а ти про них мені можеш докладно розвідати і позвітувати.

Від Аліксандрова йду до Арбузова. Застав його вдома та зд[а]в йому місячний звіт з роботи в хаті-читальні. Арбузов прийняв звіт[,] розпитав мене як проходить робота. Я сказав, що добре.

Від Арбузова я пішов до амбулаторії, подав справку, яку мені видали в Збаражі, дістав окола [п’яти?] венеричних бактерій і з тим відійшов додому.

З початку квітня Аліксандрова в районі не було. Він перебував в Крем’янецькій лікарні тому, що лічив сиф[и]ліса.

На початку травня 48 р. селяни знайшли на полях біля бувшої польської стражниці зліквідованого с/о Андресюка Рад[і]йона з с. Загаєць. Жінка Радійона перевозила трупа з Михайловецьких полів до Загаєць. В той час я стояв на дорозі зі с[и]льськими хлопцями і сказав до них: “Дивіться, що бандіти роблять”. Перед ними я ще сказав, що я ніколи не дав би себе живим їм до рук, а вперше вбив би з них одного, а тоді хай мене вб[и]ють.

Того ж самого дня з Загаєць прибув до села Аліксандров з кількома бійцями. Я в той час був в хаті-читальні. Він зайшов до хати-читальні де в кімнаті я був сам один. Він роздивився по кімнаті, заглянув до шафи де л[е]жали книжки і газети[,] тоді спитав мене де знаходяться ці поля, на яких був знайдений Андрусюк [Андресюк] Радійон. Я розказав. На то він сказав: “от собаки куди завели чоловіка”. Розпитав мене про два хуторки на яких живуть Мельничук Анна і Мельничук Профир, та сказав д[о] мене може бути, що вон[и] на тих хуторах можуть знаходитись. Я йому сказав, що треба коло тих хуторків, бувшої польської стражниці і долиною понад річкою посилити нагляд то може щось вдаст[ьс]я дослідити. Я йому радив, щоб зробити ночами кілька разів засідки по тій долині як йде дорога на Паніківці та в другому місці понад дорогою що йде до Загаєць понад панським ровом і в третьому місці за селом вздовж річки, бо

тими місцями вони часто ходять. Після того сказав до Аліксандрова, що погана справа з цими бандитами, вони можуть прийти і мене застрілити, бо в селі вже говорять, що я комсомолец. Аліксандров мен[і] радив, що можна було б взяти кріса в разі потреби ним можна себе обороняти, а якщо вони про тебе нічого не знають, а ти візьмеш кріса, будеш його держати в хаті[,] ще хтось побачить. Може бути випадок, що бандіти в тебе можуть забрати кріса і тебе не зачипити то ми тоді будемо судити, бо за кріса на МВД треба розписатись. Після того мова припинилася, бо до хати увійшов Слободюк Арійон і Аліксандров вийшов.

Від того часу Аліксандров по вказаних місцях перепроваджував засідки протягом двох тижнів, а днем квартирувався конспіративно в селі.

При кінці травня я зустрівся з Аліксандровим в с/раді і доніс йому, що ніччю приходили бандіти до Слободюка Темохтея вечеряти.

В половині червня до комсомолу поступив Стаднічук Арійон (до к[о]мсомолу він належав ще в ЧА, а коли прийшов з армії то тут став на учот).

27 червня 48 р. ми зі Стаднічуком явилися до району на комсомольське засідання на яке нас було визвано. Засідання відбул[о]ся в Великих Дедеркалах в приміщенні райклубу. Нас усіх учасників на цьому засіданні було приблизно 130 осіб.

В половині липня мене і Стаднічука Аліксандров визвав на МГБ. На його вивіз ми явились. В кабінет зайшли разом обидва[,] де застали Аліксандрова, що сидів за столом і щось писав. Як увійшли він попросив нас сісти біля столу та дав закурити папіроси. Після того почав до нас говорити так: “ви обидва є комсомольці, маємо ми до вас довір’я, але ваші брати за німецької окупації належали до банди і провадили боротьбу на шкоду СССР. На них ми маємо точні докази та матеріали про їхню роботу.” Тоді встав[,] підійшов до шафи[,] взяв списки і почав коло столу читати: “Гуменюк Григорій був бандерівським зв’язковим і зараз знаходиться на заключенні. Стаднічук Іван був бійцем у банді”. Після того став говорити далше: “ви як комсомольці то вашим обов’язком є поширити комсомольську організацію. Коли вас буде більша кількість то легше буде працювати і скоріше винищ[и]мо бандитизм[,] який є ще в деяких селах. Бандитів в нашому районі осталося дуже мало”.

Говорив нам добре слідкувати за бандитським рухом, а особливо ночами. Слідкувати де можуть мати криївки, при тому зазначив, щоб припилювати за бандитським рухом в селі біля фігури. Після того ми обидва з кабінету вийшли.

Коли вийшли надвір то між собою говоримо “горе[]від вітру, горе[]від сонця”, бійся повстанців, бо як дізнаються, [т]о виходу і помилювання не буде. А як не схочеш працювати то будуть чіплятися за братів, що були в бандитах. Зайшли обидва в райкомсомол, вплатили комсомольські внески і з тим поїхали додому.

При кінці липня 48 р. до села прибув перший секретар райкомсомолу Слива. З ним були Коляда і Бугайов. Мене взяв до с/ради Слива і сказав, щоб провести в селі комсомольське засідання. На комсомольське засідання сказав покликати Стаднічука Ларійона і Колесника Федора (сам Федор східняк, пристав в село у прийма, комсомол[ь]цем був попередньо). Олива сказав, що засідання pomoже провести моя секретарка. Того ж самого дня до мене прийшла уповноважена райкомсомолу. Я позвав Колесника і Стаднічука. Засідання відбувалося в хаті-читальні. План комсомольської організації нам вимовила упов.[оважена] райкомсомолу. Секретарем ми обрали Ковальчука Федора, тому, що він був уже практичний по цій роботі, а заступником обрали Стаднічука [Стаднічука] Ларійона. Уповноважена сказала, що ще до комсомольської орга.[нізації] буде належати Баран Ганна з с. Загаєць. Вона працює учителькою в с. Михайлівці. Після того уповноважена сказала, що на сьогодні буде все, а я знову прибуду з написаним протоколом від Оливи.

Слідуючого дня ми знову зібралися до хати-читальні ті самі особи, що були попереднього дня.

Уповноважена зі собою принесла протокол і ми його мали підписати. Але ми його не підписали тому, що Ковальчук Федір відмовився бути секретарем комсомольської організації. Уповноважена почала з Ковальчуком спорити. Ковальчук сказав, що я секретарем працювати не буду, а по-перше, що я не маю білета, тому що його згубив. На тому ми розійшлися і комсомольської організації не створено.

На початку серпня Стаднічук Ларійон і Франчук Петро получили від повстанців протикомсомольські листи. (Франчук Петро працював в селі поштарем і був вже написав заяву, щоб його прийняли до комсомолу, але як получив листа то це все з[а]н[е]хав).

Коли Стаднічук получив листа від повстанців то з ним прийшов до мене. Я його прочитав. Про цей лист ми Аліксандрові не казали нічого. Тоді Стаднічук до мене каже що будемо робити з цим комсомолом, бо якщо вони [в]знають, що ми комсомольці, то за те нас можуть побити і сказав до мене давай зан[е]хаємо з цим комсомолом.

З місяця серпня я перебував більшу частину у своєї по[-]батькові не рідної сестри Євдохи в селі Татаринцях.

16 серпня я звільнився з з[ав]. хати-читальні. Завідуючим на моє місце став працювати Колесник Федір.

Сест[р]а моя, що жила в Татаринцях, була вже старою і сама одна. В сестри я на цьому господарстві мав працювати, бо вона мала її переписати на мене. З Михайлівки я переніс усі свої річі, а навіть обріза і гранату.

Дня 13.9.1948 р.

32.

* * *

ІХ. ВИШНІВЕЦЬКИЙ РАЙОН

№ 67/ІХ-1

Протокол допиту Василя Петровича Коваля

Р 31.

Справа ч.: ...

Р-н Вишнівець

Коваль Василь

С/о МГБ – “24”.

Р-н Вишнівець
Дня 16.10.1947 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Коваль Василь, син Петра і Горпини, ур. 6.2.1929 р. в с. Струринці, Ананівського р-ну, Одеської обл., українець, 3 кл. НСШ, нежонатий. С/о М[ГБ] – “24” від 24.7.1947 р.

Я, Коваль Василь, син Петра і Горпини, ур. 6.2.1929 р. в селі Струринці, Ананівського р-ну, Одеської області в родині рільників. Сім'я моя складалася з 5 осіб: старшого брата, сестри та старих батьків. Коли я ще був малим, померла мені мати. Батько оженився вдруге. До школи почав ходити на 7 році життя і закінчив 3 кл. Після закінчення школи пішов жити до своєї тітки, де працював у колгоспі.

В 1944 р. я служив стрелком при с/раді 4 місяці, а опісля пішов у школу ФЗУ [ФЗО], де вчився 4 місяці, і з огляду на голод покинув ту школу і поїхав у Західну Україну просити хліба. Тут я ходив по роботах і заробляв на кусень хліба.

Тому, що мого брата, якого змобілізували в ЧА, забили на фронті, а батько пропав без вістки, я додому не вертався, а став на службу у господаря в с. Червоній у Л.Ф. Під час облави в цього господаря мене арештували більшовики і хотіли вислати на Донбас тому, що я не мав документів. Про це, що я утік зі школи, я їм не признавався, бо коли б були довідалися, то могли б засудити. Цього разу мене більшовики відпустили і сказали йти знову на це саме місце, а за

чотири дні прийти знову. Цього разу забрали мене зі собою, привели під ліс і почали розпитувати, чи я не бачив на хуторах партизанів, що говорять люди і т.д. Я їм нічого не сказав, бо й сам не знав. Тоді сказав лейтенант: “За це, що ти не маєш жодних документів, ми заберем тебе зі собою, бо ми не знаємо, може ти утік з роботи, або з війська, перевіримо тебе і засудимо. Якщо ти хочеш в нас працювати, то ми можемо тебе залишити тут на місці, дамо тобі вдягнутися, вбратися, грошей.” Я, звичайно, погодився з охотою на це. Тоді сказав лейтенант до мене, що я далше остануся на цьому хуторі жити і буду слідити за “бандерівцями”. “Тут ще є 8 бандитів – сказав лейтенант – яких нам треба допомогти зловити. Треба звечора і вночі за ними слідити куди вони заходять, звідки ідуть і куди відходять, скільки приходить і т.п.” При цьому визначив мені участок від Антошка до Філімона (6 хуторів), де я щоночі мав звечора ходити попід вікна і підглядати, а вночі мав залягати десь при стежці чи дорозі в соломі, або якісь ямі і слідувати за рухами.

Другий участок мав мій товариш Коля, з яким я знався по цій роботі. Підпорядкований я був сержантові МГБ Петькові, який ходив перебраний по-цивільному з наганом за холявою (штани носив по холявах). Сержант визначав мені місце, куди я приходив і він перевіряв, що я за цей час розвідав. Приходив він 2-3 рази в тиждень. З цим сержантом я познакомився дня 24.7.47 р., коли підписував заяву на співпрацю з МГБ. При підписуванні заяви я подавав свою біографію і [під]писав її.

Цей сержант Петька найбільше знаходився в с. М. Кунинці на хуторах, де нібито молотив, або питав за якоюсь іншою роботою. Якщо мене не заставав коли-будь на означеному місці, то загрожував мені тюрмою або бійкою.

Номер мого участка був 24.

Кілька разів я доніс цьому сержантові, бо бачив, як через хутір переходили повстанці та в якому напрямі пішли. Більше нічого не міг дослідити.

Дня 16.10.1947 р.

[...]

* * *

№ 68/IX-2

Протокол допиту Федора Максимовича Клепача

Р.31.

Справа Ч.: 3/48

Клепач Федір

С/о РО НКВД – “Клинок”.

Р-н Вишнівець.
Дня, 27.1.1948 р.

Працею вшануємо пам'ять нашого Керівника – Провідника
Михайла.

Протокол допиту.

Клепач Федір, син Максима і
Сімори Мотри, ур. 20.4.1890 р. в
с. Звиняче, Вишнівецького райо-
ну, Тернопільської обл., українець,
3 кл. нар. школи, рільник, невійсь-
ковий, жонатий.
С/о РО НКВД – “Клинок” від
5.6.1945 р.

Я, Клепач Федір, син Максима і Сімори Мотри, ур. 20.4.1890 р. в
с. Звиняче, Вишнівецького р-у, Тернопільської обл., в сім'ї заможного
селянина. В батька мого було 10 га землі. В одній хаті нас жило 14 душ:
батько, мати, старша від мене сестра, яка вже була в цей час замужня,
друга сестра, яка зараз замужня в с. Ридомель за Кулінічем Петром,
молодший брат, який зараз проживає в с. Звиняче і я. Крім цього
швагер з 5-ма дітьми. Був ще наймит і кухарка. Коли мені було 7 років,
я почав пасти худобу. Маючи 9 років, почав ходити на науку до
сільського дяка. В 1900 р. я записався до народної школи, яка містилася
в с. Залісцях, де в 1903 р. закінчив 3 кл. В школі вчився посередньо.
Після закінчення школи, почав працювати на господарстві.

В 1905 р. помер мій батько. Тоді швагер забрав свою частину і
відділився. Я почав господарити з матір'ю.

В 1907 р. я одружився, взявши за жінку Чорну Марію з родин-
ного села.

В 1911 р. був покликаний в армію, але з огляду на те, що мати була стара, а брат малий, мене в армію не забрали, а залишили опікуном.

В 1912 р. в м-ці вересні я поїхав до Аргентини. Там я хотів заробити грошей та купити більше землі. В Аргентині я був до 1914 р. в провінції Курдова (Кордоба) при станції Оліві. Працював у господаря. За цих два роки я заробив 500 рублів царськими грошми.

В 1914 р. прибув додому.

В м-ці липні ц. р. з вибухом світової війни, мене змобілізували в армію. 19 липня мене приділили в 642 Волинську дружину, яка тоді стояла в м. Крем'янці. Тут нас обмундирували і після 18-денного постою відправили на фронт. Я попав у склад охорони штабу корпусу, який тоді стояв у с. Верба, Дубенського р-ну. Там ми простояли до м-ця січня 1915 р. В цьому місяці цілий наш корпус пішов на передову лінію в м. Жаб'є на річці Дунаєць, де я пробув до 25 березня. В цьому місяці моя частина залишила передову лінію і відправилась в тил фронту. Тут ми поправляли дорогу з м. Тарнова до Домброви.

18 квітня 1915 року нас знову кидають на фронт в напрямі с. Мехни над річкою Висла. По трьох днях перебування, під час наступу, я попадаю у полон. При цьому був легко контужений.

Німці, до яких я попав у полон, нас, полонених, відставили в місто Боснію, звідки по короткому часі нас перевезли в м. Відень. Тут нас піддержали кілька днів, а опісля загнали у лагерь, який поміщався у м. Тироль. Всіх нас було 45 тисяч самих руських вояків.

В м-ці листопаді частину полонених з нашого лагерь, в тому числі й мене, забрали і повезли під італійський фронт, де ми працювали при праві доріг.

В половині м-ця грудня я втікаю з роботи і хотів перебратися в Італію, однак під час переходу німці мене зловили і відставили в м. Люблін, де присудили 21 день арешту.

По відсидженні моєї кари мене забрали в м. Ходорів, де я працював на залізниці.

В м-ці січні 1916 р. я захворів на тиф, після чого мене відвезли в лікарню в м. Стрий. Там я пролежав до м-ця березня. Після вилікування мене знову привезли в м. Ходорів на роботу. Попрацювавши трохи, я втівав додому. В околиці м. Зборова, мене зловили німці і привезли в м. Бережани, де я просидів три тижні в тюрмі. Після цього мене відправили на збірний пункт в лагерь "Доліна". В м-ці серпні мене відправили в лагерь "Чот" у Мадьярщину. З цього лагерь в м-ці жовтні мене забрали й відправили в гори Карпати, де я працював при вирубі ліса, аж до м-ця квітня 1917 р. В цьому місяці нас забрали під Румунський фронт, де ми працювали на продуктивній станції. В м-ці

листопаді нас знову забрали в гори Карпати, де ми працювали до м-ця квітня 1918 р. В цьому м-ці я втік від роботи в Румунію. В м. Бекачі я зголосився на жандармерію. З жандармерії мене відправили в м. Яшні до консула. По тижневі часу консул мене з документами, які виробив, відправив до начальника (воєнного) в м. Крем'янці. В Крем'янець я явився на початок червня. Тут дали мені тимчасовий воєнний білет і відпустили додому.

Прибувши додому, я взявся до праці на господарстві.

В 1921 р. померла мені мати. З огляду на те, що в нас не було дітей, я в 1928 р. взяв собі за вихованку дочку жінчиної сестри Катрук Наталку.

В 1929 р. у мойй хаті заснували читальню "Просвіти", якої я став членом. В 1930 р. в селі zaloжили кооперативу, в якій я був касієром. В цьому році я судився зі жидом Гольдманом Яковом, в якого я позичив 500 зл. і не хотів давати такого проценту, який він від мене вимагав. По перегляді справи судом, вийшло на мою користь.

В 1931 р. в селі закрилась кооператива з огляду на те, що не було жодного прибутку, а в 1932 р. польська поліція закрила читальню "Просвіти", забравши всю бібліотеку.

В 1933 р. я одружив свою вихованку. За зятя прийняв Рудого Федося зі с. Звиняче і разом з ним працював на господарстві.

За Польщі я весь час був прихильником радикальної партії і випишував газету "Громадський Голос".

З приходом більшовиків у 1939 р. мене зачислили в "куркулі", внаслідок чого наклали великі податки. В 1940 р. через це, прийшло до сварки між мною та зятем, який не хотів працювати на мене, як на "куркуля". В 1941 р. зять пішов у ЧА.

З приходом німців 2 липня 1941 р. я поступив у сільську поліцію. Через кілька днів після приходу німців, поліція зловила на хуторах Чорнобая Антона, який скривався від німців тому, що був під час більшовицької окупації головою с/ради, а потім завідуючим колгоспу. Коли його привели в село, то селяни сходилися і кожен бив стільки, скільки хотів. Він повісився на своєму паску в камері. При побоях Чорнобая я був присутній.

При кінці м-ця серпня 1941 р. прийшов наказ здати зброю всім поліцестам і розійтися по домах. Так і сталося. Вдома я дальше працював на господарстві.

В м-ці листопаді додому вернувся мій зять, після чого ми знову стали сваритися. В 1942 р. я з ним побився, внаслідок чого справа пішла до суду. На суді мені присудили 3 діб арешту, а йому 12-ть. З Вишнівця нас арештованих відправили у Крем'янець, де ми в тюрмі

відсиділи свою кару. Повернувшись додому в м-ці квітні, зять від мене відділився. Я відпустив йому одну кімнату, але він хотів половину хати й тому подав мене в суд. Суддя приїжджав на місце і справу виграв я.

В м-ці серпні 1943 р. вночі до мене прийшов Гнатюк Савка з мого села і сказав, щоб я віддав зброю. Я сказав, що зброї не маю. Тоді він зробив ревізію на господарстві й відійшов. Був у цивільній одежі. Зброї біля себе не мав, мав лише електричну ліхтарку. Коли я вийшов за ним надвір, то там побачив ще двох, але їх не пізнав. На другий день рано я пішов до старости села, яким був тоді Коваль Іван і сказав йому, що вночі приходив до мене Савка за зброєю. При цьому я різно називав Савку.

Староста порадив мені нічого не говорити, бо може бути погано. Через один день після цього увечері до мене прийшов десятник і сказав, що мене покликають воєнні до старости. Я в цей час був у другій кімнаті й десятник мене не бачив, а жінка сказала, що мене нема вдома. Коли він відійшов, я, подумавши, що це в тій справі, втік з хати. Пішов на поле і переночував під півколою. Коли я рано вийшов у свій сад, то жінка сказала, що приходили за мною воєнні й сказали, що як не скривався б, всеодно знайдуть. Я нічого жінці не сказав, лише пішов з дому. Вийшов за село і хотів іти в район до німців, бо партизанів став боятися. Так і рішив та пішов у Вишнівець. Там в першу чергу зайшов до шевця, поладнав чоботи, а опісля зайшов до знаомого мені фірмана Мисійчука Івана. Його я застав на подвір'ю і розказав цілу історію зі мною. Він порадив мені зголоситись на жандармерію. В цей час до нас підійшов Волошин, який був раніше комендантом укр. поліції, і я разом з ним пішов на жандармерію. Начальником жандармерії був тоді Старабаба. Я йому через переговорщика – поляка розповів, що до мене вночі приходив Гнатюк Савка з мого села і вимагав зброї, якої в мене не було. Я сказав йому, що не маю, але він зробив ревізію і відійшов. Був вбраний у цивільний одяг, без зброї, з електричною ліхтаркою. Коли я вийшов, там побачив ще двох жандармерів, але їх я не знав. На другий день про це розповів старості. Через два дні до старости приїхали два воєнні, які покликали мене туди. Однак я не пішов, а втік сюди і хочу тут жити, бо боюсь "бандитів". Він це все списав і спитав, чи я знаю де живе Фармагей Іван. Я йому відповів, що Фармагей живе на хуторах від с. Ридомля. При кінці начальник мені сказав, щоб йти до старости м. Вишнівця, який дасть мені квартиру. Однак я вже мав квартиру в Мисійчука Івана. Тоді він дав мені записку, з якою я мав звернутися до зав. фільварку Коростовського, щоб прийняв мене до роботи. На фільварку я працював 9 днів. В той час німці з мого села привезли 10 осіб, які

рівнож працювали у фільварку. По короткому часі з них декого пустили додому, а декого забрали в м. Крем'янець. По 9 днях я пішов до Мисійчука і разом з ним працював біля коней.

На початку м-ця листопада Вишнівецький ляндрт іхав додому на відпустку і брав зі собою робітників. Я зголосився і поїхав з ним у Німеччину. В Німеччині я перебував у кресі Герліц в с. Рауші. Працював при господарстві до м-ця квітня 1944 р. З огляду на те, що в того господаря було мені погано, я зголосився в “арбайтсамті”, який направив мене до другого господаря Бальц в с. Штанхерке. В нього я працював біля худоби до м-ця лютого 1945 р. Цього місяця господарі виїжджали вглиб Німеччини. Я поїхав також. Заїхали ми в м. Лейбау, де просиділи два місяці. Після цього виїхали в м. Шелінди, де нас захопила капітуляція Німеччини. Це місто зайняла польська армія, яка дуже перепитувала за українцями з Волині. Я в той час зробився поляком і носив польську ознаку “Р”. Три дні після капітуляції я виїхав додому до м. Брест-Літовськ. Їхав “поляком”, а тут виробив документи українця і 2 червня приїхав додому.

4 червня 1945 р. більшовики робили на село облаву, під час якої арештували мене і привели до канцелярії с/ради. Тут спитали мене, в яких місцях Німеччини я перебував, перевірили документ і відпустили додому з тим, щоб на 6 годин вечора явитися на НКВД у Вишнівець. Я пішов. На НКВД цілу ніч чекав на начальника. Рано прийшов начальник і взяв мене на слідство. Називався Євдохін. Він розпитував мене, де я перебував у Німеччині і чому виїхав. Я сказав, що в Німеччину з німцями поїхав тому, що боявся “бандерівців”. Після цього він доказував мені, що я вбив Чорнобая Антона. Однак я сказав, що я його не вбив, а він сам повісився. Тоді він сказав, що Гнатюк Павло, Гнатюк Петро, Булига Текля, Семинюк О., Бугай і Вегера Г. (всі засуджені) доказували на слідствах, що Чорнобая вбив таки я. При цьому зазначив, що, коли не буду признаватися, то мене чекає те саме, що й тих людей. На цьому покликав до себе Огурцова (слідчий ОББ), передав мене йому, а сам відійшов.

Огурцов даліше питав мене це саме, що начальник. Крім цього питав чи я був в укр. поліції напочатку німецької окупації. Я вкінці признався, що був в укр. поліції і брав участь в побоях Чорнобая, але його не вбив. На це я ставив свідка Ліканора зі с. Бодаки, Вишнівецького р-ну, який в той час був у с. Звиняче і був присутній при цьому. Це мені допомогло. Пізніше Огурцов доказував, що я був разом з німцями в с. Млинівцях, як його палили. Я це заперечив. Він списав протокол, який я підписав. Після цього він сказав, що коли не хочу гнити у тюрмі, то мушу погодитися на співпрацю з НКВД. Я

погодився, рятуючись від тюрми. Огурцов дав мені підписати “Росписку”, яку підписав псевдом “Клинок”. В “Росписці” говорилося, що про цю справу не сміє знати моя родина, ані ближчі приятелі. Всі доноси мав подавати усно, а не писати. Для маскуванню у будинок НКВД заходити не вільно, щоб не розконспіруватися, а контактуватися мали щопонеділка на базарі, або в селі. Коли буду на базарі, то мав дивитися за Огурцовим. Коли побачу, мав іти за ним, але не говорити нічого. Так мав зайти на вулицю, яка веде на ст. Вишнівець. Там є розвалений будинок, отже зайти в цей будинок і там з ним говорити. Перший раз дав мені завдання розвідати хто є в селі з партизанів, хто з населення ставиться вороже до рад. влади, хто помагає партизанам, куди вони заходять. Щоб одержати всі ці матеріали і, щоб ніхто не зорієнтувався, дозволив мені ставитися вороже до більшовиків. Все це мав розвідувати при горілці в товаристві, від родини і від товаришів. Прикінці сказав, щоб на другий тиждень вже привезти матеріали.

На другий тиждень в понеділок, я приїхав на базар по умові, і стрінувши Огурцова, зайшов з ним в цей будинок. Цей раз не сказав йому нічого, бо нічого не довідався. Він сказав, щоб я через два тижні знову прибув на стрічу і обов’язково привіз матеріали.

Друга стріча відбулася в цьому самому місці. На цій стрічі я сказав Огурцову, що Ковальчук Микола, Семенюк Семен і Гнатюк Ф. часто збираються увечері, п’ють горілку і співають “бандерівські” пісні. Він це записав і сказав, щоб на другий раз мати більше матеріалів про цих людей.

На третій стрічі, яка відбулася через тиждень, я розказав йому це саме. Цей раз він сварився і казав, що, коли буду так далі працювати, то скоро наложу голову.

На четверту стрічу він прийшов до мене додому. Тут розпитував мене, хто за німців перепроваджував зі селянами військовий вишкіл і хто був станичним. Я сказав, що вишкіл перепроваджували: Мельничук Юрко, Іванчук Олександра і Семенюк Антін, а Михальчук Ліканор був господарчим. Він це все записував і назначив мені стрічу через тиждень на базарі.

На цій стрічі я йому доніс, що розвідав від Чорного Віктора, що його зять Гнатюк Савка, працював у Організації секретарем та, що Катрук Панас провадив військові вишколи. Огурцов це записав і знову вимагав більше матеріалів.

Слідуюча стріча відбулася через два тижні. Тоді я не подав жодних матеріалів. За це грозив мені тюрмою і більше стрічі не призначував.

При кінці м-ця вересня до мене додому прийшов Огурцов з Парашуком (о/у ОББ). Огурцов питав, чи я маю які матеріали. Я сказав,

що не маю жодних. Тоді він сказав, що більше зі мною діла не буде мати, а як буду мати які матеріали, то подати Паращукові. Зараз Паращук казав збирати матеріали, а він буде приходити в село і забирати. Після цього випили літру горілки і пішли в село.

Через два тижні Паращук прийшов до мене і вимагав матеріалів. Тоді я подав йому ще раз все те, що раніше подавав Огурцову. При відході сказав, щоб я на другий раз мав свіжі й більше метеріалів.

На слідуючій стрічі я сказав Паращукові, що Казмірчук Поля і Михальчук Надя мали за німців зв'язки з партизанами. Він записав це і відійшов, не давши жодного завдання.

22 жовтня 1945 р. мене район назначив головою с/ради. Після цього Паращук почав вимагати від мене більше матеріалів, тому що я працюю головою і можу багато дечого розвідати. Але з огляду на те, що нових матеріалів не було, а те, що було, вже подав Паращукові, я не доносив нічого. До того, Паращук не дуже на мене натискав, а пив тільки горілку.

В м-ці грудні 1946 р. я одержав від укр. повстанців записку, щоб зібрати в селі 6000 крб., 10 пар білля, і 2 шинелі, або матеріал на дві шинелі. Цю записку мені вручила Новосад Олянка з Звиняцьких хуторів. В той час, коли я одержав цю записку і ми вдвох зі секретарем її читали (це було в с/раді, прийшов уповноважений з району по технокультурі). Я йому вручив цю записку, і сказав, щоб передав її 1-му секретареві райкому КП(б)У Агееву.

По декількох днях в село приїхав нач. РО МВД Бойков і нач. РО МГБ Харламов. Вони розпитали, хто приніс до мене цю записку. Я їм розповів як було. Після цього вони сварилися зі мною, чому я записки не приніс сам, а передавав через районного працівника і вже про неї знає цілий район. Тоді вони заборонили мені говорити про це, або подавати подібні записки через районних працівників. Сказали, щоб я гроші для партизанів давав, записуючи, хто скільки дає, а коли прийдуть партизани по гроші, повідомити їх. До цього припоручили мені підшукувати спеціального гінця, але я його не знайшов. Грошей не збирав.

На початку січня 1947 р. до мене прийшли партизани і дали наказ, щоб до 10 числа зібрати всі гроші. Я за цей час зібрав 1370 крб. Паращука одночасно повідомив, що 10-го мають прийти партизани по гроші. Цього дня Паращук робив засідку на вулиці, однак ніхто не прийшов. По гроші партизани прийшли аж 17.1. і тоді забрали їх. Про це я повідомив Паращука. Він сказав, що коли прийдуть другий раз, то щоб в якийсь спосіб взяти в них рукавичку, або яку-небудь іншу річ і скоро повідомити його, то він візьме собаку

і в цей спосіб їх знайде. Тоді я сказав, що по гроші приходив Росіцький Данило зі с. М. Кунинця.

Скоро після цього знову прийшли до мене партизани і забрали решту грошей – 1300 крб., 4 пари білля і одну шинелю. Взяти мені в них того, що казав Паращук, не вдалося. Решти грошей казали партизани вже не збирати.

При кінці м-ця лютого 1947 р. в село прибув Паращук з о/у РО МГБ Боковим. В канцелярії с/ради Паращук сказав, що всі матеріали буду тепер подавати Бокову. Одночасно Боков списав всі матеріали, які я подав Паращукові.

Після цього у моєму селі не було жодних проявів роботи партизанів, тому я не мав про що доносити. Час від часу Боков питав, чи в мене не були партизани, але я відповідав, що в мене не було нікого.

15 липня вночі хтось стукав і казав відчинити. Мене в цей час не було вдома. Жінка наробила крику і не відчинила. По кількох днях прийшов Боков і я йому про це розповів.

При кінці м-ця серпня знову хтось стукав до мене до хати вночі. Я спав тоді на горі. Жінка також тоді не відчинила. Про цей випадок я рівнож повідомив Бокова.

21 листопада, під час вивозу селян на Сибір, я підписав акти на вивіз родини: Гнатюка Федора, Семенюк Харитини, Фармагей Анісі.

На початку м-ця грудня більшовики арештували секретаря с/ради, після чого я підписав акт на вивіз його родини на Сибір.

21 грудня, під час голосування, мене район скинув з поста голови с/ради. Причина не відома. Останнім часом я не мав жодних вказівок від Бокова.

Дня, 29.1.1948 р.

83.

* * *

№ 69/IX-3

Протокол допиту Павла Івановича Рися

Р 31.
Справа ч.: 8/48
Р-н Вишнівець
Рись Павло
С/О НКВД – “МЕТЕЛИК”.

Р-н Вишнівець
Дня 9.2.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Рись Павло, син Івана і Домки, ур. 7.12.1923 р. в с. Котюжинах, Вишнівецького р-ну, Тернопільської області, українець, 4 кл. нар. школи, нежонатий, невійськовий. С/о НКВД – “Метелик” від 23.9.1945 р.

Я, Рись Павло, син Івана і Домки, ур. 7.12.1923 р. в с. Котюжинах, Вишнівецького р-ну, Тернопільської обл. В батьків моїх було 4 га землі. Жили ми добре, бо батько також одержував пенсію за це, що був ранений у світову війну і не мав на лівій руці усіх пальців. Одержував щомісячно 20 злотих. Сім'я моя складалася з 6 душ: батька, матері, сестри (з 1910 р., зараз замужня за Мусієм Митифором в своєму селі), брат (з 1911 р., живе у своєму селі), ще одна сестра (з 1924 р., замужня в своєму селі за Доганом Митрофаном) і я. Батько з матір'ю, а також і сестри були неграмотні.

Маючи 7 років життя, я почав пасти худобу. Коли мені було 10 років, я почав ходити на лекції до Невідомського Феофана, який мене навчив писати і читати. В 1936 р. батько записав мене до школи в с. Вікнинах, де я здав іспит до 3 класи, а через рік часу я школу кінчив. Після закінчення школи весь час працював при господарстві. Будучи школярем, я навчився грати на витяжну гармонію, яка була в мого брата.

З приходом більшовиків у 1939 р. я щонеділі або якогось свята грав у клубі, за що мені платили.

Під час німецької окупації я пішов до школи. Ходив на вечірні курси та здав 4 клас.

В 1943 р. спочатком повстанського руху по селах, я участі не брав, аж в м-ці жовтні до мене прийшов Чемерис Олекса зі села Бодак, з яким я був знайомий раніше, і сказав мені, щоб я кудись поїхав з ним. Ми поїхали в с. Залісці на відправу, якою керував підрайоновий комендант СБ – “Вовк”. На цій відправі мене призначили станичним СБ у своєму селі. Дали мені вказівки, що я маю робити і Вовк підпорядковував мене кущовому СБ Олексі, який мав псевдо “Рак”. Я взяв собі псевдо “Квідчук”.

Завданням моїм було слідкувати в селі за всіма рухами ворога і селян. Звітувати я мав два рази на місяць Ракові. Повернувшись додому, я став працювати згідно з вказівками.

При кінці цього місяця я оженився з Блашук Ольгою зі свого села.

Коли я носив звіти до Рака, то також передавав свої звіти Невідомський Феофан – орг. станичний. Ці грипси я давав вчителеві в с. Бодаках. Рівнож Невідомський посилав мене кілька разів з грипсом в с. Кравчики. Також я допомагав станичному в деякій праці.

В м-ці січні 1944 р. я з Раком зліквідували одну жінку в с. Бодаках, в якій перебував полонений і втік до німців, а вона часто до нього доходила. Крім цього в моєму селі було трьох полонених, по яких я завважив, що вечором вони збираються і щось втрійку радяться. Про це я позвітував Ракові й по короткому часі їх безпека забрала.

З приходом більшовиків у м-ці березні 1944 р. я йду на мобілізацію. В м. Вишнівці нашу групу зареєстрували і повели в напрямі Ямполь. Подорожі в с. Снігорівці [Снігурівка], Вишнівецького р-ну, ми задержались ночувати. Ранком, коли група відходила далше, я не пішов, а скрився на вишках в цій самій хаті, де ночував.

Пересидівши до вечора, пішов до Якова, в цьому ж селі, який рівнож скривався і з ним просидів я три дні. Після цього я в селі стрінувся з хлопцями з відділу Сокола і прилучився до них. Тут дали мені кріса і прилучили до Зіркатога – чотовий. Найчастіше ми квартирували в таких селах, як-от: Бодаки, Снігурівка, Ришківці [Оришківці], Чайчинці – хутора, Передмірка, Котюжини і В. Вікнини. Під час постоїв, ми в цих селах багато вбивали і ловили живими більшовиків. В половині м-ця квітня відділ мав великий бій в Чайчинецьких ху[то]рах з курсантами військової більшовицької школи, яка тоді квартирувала в с. Борсуках (Ланівецький р-н). Внаслідок бою з нашої сторони було 4 вбитими, а з більшовицької сторони не відомо скільки. Учась у цьому боєві брала сотня Сокола і сотня Меча. В три дні після цього бою, ми знову мали сутичку з

більшовиками, причому вбили трьох більшовиків. З більшовиками ми зустрілися, як везли солому під с. В. Вікнини. Їх було 30-ть. Решту більшовиків ми роззбрóїли і привели на цвинтар, звідки відпустили.

Вечором сотня Меча, а також частина сотні Сокола відійшли на північ. Нас залишилося 30-ть. З огляду на тяжкі обставини в терені ком. Сокіл відпустив нас додому ще цього самого вечора. Поміж теренових хлопців ком. Сокіл приділив нетеренових хлопців. Мені приділив 4-ох, які побули зі мною один тиждень і відійшли в свої терени.

Після розпущення відділу, я скривався індивідуально. В цей час про повстанців я нічого не знав, бо рухи їхні в терені значно припинились.

В м-ці липні ц.р. в селі більшовики перепроводжували реєстрацію людей. Родина моя записала мене 1928 р. народження і від цього часу я почав ходити легально.

При кінці місяця серпня 1944 р. дядько мій, Блашук Дмитро, приніс мені документи (він працював в м. Вишнівці в МТС-і) і від цього часу я почав ходити по селі з молотілкою. Належав до працівників МТС.

В м-ці листопаді прийшли до мене повстанці Сніп і Голуб. Коли я з ними розговорився, то вони мені сказали, що як хочу, то можу скриватися, бо такі роки, як я записаний, будуть забирати в армію. В цей час, хто був народжений з 1927 р. почали забирати в армію й дехто вже почався скривати. Разом з цими хлопцями, почав скриватися і я. Скоро після цього Сніп, який був підр. СБ, доручив мені лінію зв'язку з району в надрайон. Пунктом були села: М. Вікнини і Маневе. До помічі мені дав Казновецького Костя – “Коріня” і Саса Федька – “Дума” – обидва з мого села. Крім зв'язку моїм завданням було подавати щомісяця інформації про рухи більшовиків в своєму селі, як напр.: облави, засідки, арештування і т.д. Позатим мав приглядатися до людей, які ставляться вороже до укр. повстанців. Це все мав подавати Снопіві.

В м-ці лютому 1948 р. Сніп дав мені ще до помічі двох хлопців з мого села: Блашука Якова – “Корінець”, Вітюка Захара (псевда не мав). Я являвся шефом цього зв'язку. Нашим постійом було с. Котюжини.

На початку м-ця березня 1945 р. я з Думою пішов на зв'язок в с. Маневе. Зайшли ми до Горошко Арсена, в якого був зв'язковий пункт. Тут застав Снопа, віддав йому пошту і він сказав, щоб ми в цьому селі заквартирували. Ми так зробили. Про нашу квартиру знав Сніп. На другий вечір підвечір ми зібралися на одну квартиру. Тут була підрайонова диверсійка і Сокіл. Сокіл і Заверуха (командир підрай. диверсійки) забрали нас розбивати “ИБ” в с. Гнидаві. Внаслідок бою,

було вбитими 4 стрелки і 1 більшовик. З нашої сторони не було втрат жодних. Після бою всі розійшлися по своїх квартирах.

Скоро після цього підрай. СБ став Мручко, якому підпорядкував мене Сніп.

В половині м-ця березня Заверуха, який квартирував у моєму селі зі своєю диверсійкою, покликав вдень до себе. Він квартирував у Нечипорук Гані, куди я пішов. Він сказав, що хоче робити засідку на участкового НКВД Шегейду, який був у цей час в селі зі стрелками. Він просив, щоб я допоміг йому. Ганя нам зробила розвідку і ми біля моєї хати зробили засідку. Під час бою вбили Шегейду і одного стрелка, двох зловили живими, а один стрелок втік. В цій засідці брали участь такі повстанці: Заверуха, який керував засідкою, його бойовики Голуб, Петрусь, Чайка, Кучер, а також я і Гуштеп Степан і Ізраїл Володька (останніх двох не мали призначеної роботи, тільки скривалися).

Після бою Заверуха зі своїми хлопцями від'їхав у напрям с. Передмірки, Степан і Володька під час бою втікали в напрям Вікнинського лісу, де їх більшовики побили, а я пересидів у льоху своєї сестри.

В м-ці квітні 1945 р. через наш зв'язок з надрайону в район йшла машинка до писання. Мручко сказав мені, щоб вона деякий час побула в мене. Через місяць часу прийшов до мене Сніп і забрав її.

При кінці м-ця липня 1945 р. по всіх селах стали воєнні гарнізони. Тоді ми поділились на малі групи й так почали критись. Я скривався з двома хлопцями з диверсійки з Вітюком Михайлом – “Петрусь” і Довгалем Василем – “Кучер”.

Коли гарнізон постояв у селі кілька днів, витягнув з криївки Сас Петра і Казновецького Костя. Тоді більшовики зігнали людей на сходку і примусили полонених сказати, хто ще в селі скривається. Після цього, хто ще скривався, почали зголошуватися. Першим зголосився Брега Петро, а за ним пішли всі інші. Залишилось нас тільки трьох. Ми поховались ще два дні й наші родини почали нам говорити, щоб ми зголосилися також.

Дня, 17.8.1945 р. ми зголосилися. Тоді батько Петруся завів нас у гарнізон. Тут нач. гарнізону – лейтенант, позаписував наші прізвища, ім'я та по-батькові, рік народження і місце народження й відпустив додому. При відході сказав, щоб ми прийшли за годину часу до нього, він нас поведе в район. Через годину часу ми пішли знову в гарнізон і цей лейтенант забрав нас на фіру, взяв ще до помічі двох воєнних і повіз нас в район Вишнівець. Тут запровадив нас на НКВД, та здав дижурному. Ми сиділи на дижурці около двох годин. Після цього нас

почали кликати на слідство. Першим покликали Петруся, опісля Кучера, а мене останнього.

Увійшовши в кімнату, де перепроводжували слідство, застав я там мужчину середнього росту, блондина, обличчя тягле, був вбраний по-військовому, мав жовті погони, на яких було по дві зірки, з правої сторони на паскові мав пістоля. Як я пізніше довідався, то це був Білов. В кімнаті було лише одно вікно. По середині кімнати стояв стіл, біля якого стояла невеличка шафа. Кімната ця поміщалася на другому поверсі. Увійшовши до кімнати, я сказав “Добрий день”. Цей мені відповів і показав крісло, щоб сісти. Крісло стояло недалеко дверей. В першу чергу почав питати моє прізвище, ім’я, рік народження, місце народження. Коли я йому це все розповів, він тоді сказав, щоб розказати, де я був, що робив і як моє псевдо. Коли я почав говорити, тоді він ще мені зазначив, що коли не буду говорити правди, то замкне мене у в’язниці і додому не відпустить. Я, залякавшись, почав йому розповідати. Розповівши коротко автобіографію, під час німецької окупації казав, що працював на господарстві. Під час більшовицької окупації в 1944 р., коли всі йшли на мобілізацію, я рівнож пішов на воєнкомат. Коли вже нас гнали на Ямпіль, подорозі ми заквартирували в Снігурівці. Ранком, коли група відходила далше, я залишився і не пішов. Зі мною ще залишився Пляс Петро, Рись Яків, Мусій Никифор (Всі три зголосились і зараз вдома). Вечором ми пішли до Якова з цього села й з ним просиділи три дні. Після цього я зголосився до відділу Сокола, а ті, що були зі мною, пішли додому. Тоді Білов запитав мене, в якій я був хоті, в якому рої, і де ті люди, що були разом, звідки. Я відповів, що був у хоті Зіркатого. Звідки він – не знаю, а також не знаю, де він подівся. В рої був Дуная – сам родом з Бодак, зараз повинен бути вдома. Точніше про них не знаю нічого. Далі Білов сказав мені розповісти про всіх стрільців з відділу, яких я знав: їх прізвища, звідки походять, псевда та яку мали у відділі зброю. Я сказав, що знаю по псевді “Гната” і “Коваля” зі с. Снігурівки. Вони були озброєні в кріси. Зі с. Котюжин знаю Пляс Петра – “Зінченко”; з с. Бодак – Василя (прізвище не знаю) по псевді “Цвях”, озброєний був у кріса; зі с. Кравчики – Івана – “Шелест” (прізвища не знаю), озброєний був у кріса; “Снопа” зі с. Маневе, озброєний був у автомата; Бука зі с. Маневе і Манька, які рівнож мали кріси. Манька була розвідницею. Решту хлопців були чужі, про яких я не знаю нічого.

Тоді Білов запитав мене, які мав завдання відділ. Я відповів, що завданням відділу було робити засідки, ловити більшовиків живими, якщо вдасться. Після цього Білов запитав мене, в яких селах мали

ми постоїть як називаються ці люди, в яких ми квартирували. Я відповів, що частими нашими постійами були села: Снігурівка, Бодаки, Чайчинецькі хутора, Котюжини, Передмірка і В. Вікнини. В яких людей ми квартирували, то я не пам'ятаю нікого. Далі запитав мене, де ми мали більші бої. Я відповів, що мали один найбільший бій на Чайчинецьких хуторах. Три дні після цього бою, Сокіл нас розпустив по домах. Тоді Білов запитав мене, що я робив, як прийшов додому. На це я відповів, що не робив нічого, а тільки скривався. Скривався по полях, на ставу в очереті і вдома в соломі. При кінці розмови Білов спитав, як моє псевдо і де моя зброя. Я відповів, що зброю забрали від мене партизани, а псевдо моє "Квідчук". Це все він списав і я підписався. Після цього написав мені посвідку і відправив на воєнкомат.

В райвоєнкоматі мені сказали, щоб прийти через тиждень часу, тут будуть проводити воєнний вишкіл. Побувши вдома один тиждень, я зголосився на воєнкомат. Повчившись тут один тиждень військової муштри, прийшов дижурний з НКВД і приніс мені записку, щоб я явився на НКВД.

Коли я зголосився на НКВД, покликав мене Білов у цю саму кімнату де я був перше. В цій кімнаті я застав одного мужчину – низького росту, чорнявий, лице стягле, вдягнутий був по-військовому, мав жовті погони, а на них по одній зірці, – як я пізніше довідався, це був Огурцов.

Першим почав говорити Білов. Казав, що має докази, що в мене є зброя, про яку я йому попередньо збрехав. Я відповів, що була, але забрали партизани. Тоді Білов сказав, що його нічого не обходить, а в найкоротшому часі мушу принести зброю і здати йому. Після цього відпустив мене додому.

Я повернувся на воєнкомат і ще був два тижні. Вишкіл тривав три тижні. Після цього ми здавали іспит. Я здав іспит на "добре". Після цього нас розпустили по домах.

Тиждень мого перебування вдома, в селі була облава, якою керував Огурцов. Він мене арештував і забрав до Вишнівця. Тут мене замкнули в камеру, де я просидів цілу ніч. На другий день рано, о 4-ій годині, Огурцов покликав мене на слідство. Слідство перепроваджував у цій самій кімнаті, що й Білов.

В першу чергу Огурцов запитав мене, де я подів машинку до писання, яка в мене була в м-ці квітні. Я відповів, що про жодну машинку не знаю. Тоді він привів наочно Сас Федька, який сказав, що машинка мусить бути в мене, бо сам він її до мене приніс. Я тоді сказав, що машинка в мене була, але її вже забрав Сніп. Про це знає Казновецький

Кость. Тоді Огурцов привів Костя, який потвердив мої слова. Після цього їх обидвох випроводили з канцелярії, а мене Огурцов почав бити, що я не хочу признаватися. При цьому сказав мені, що буде бити доти, поки я не пічну говорити правди. Тоді дав мені питання, щоб я розповів все, що робив під час німецької окупації. Я відповів, що пас худобу. Коли я йому так сказав, він почав мене дальше бити гумою. Коли я вже почав говорити, що за німецької окупації був станичним СБ, він перестав бити. Я говорив дальше: зверхником моїм був Чемерис Олекса – “Рак” зі с. Бодак. Тоді Огурцов сказав, щоб розповісти, яке моє було завдання, що я робив, яке моє було псевдо і доки я був станичним. Я почав розповідати, що: завданням моїм було розвідувати в селі про людей, які вороже відносяться до повстанців, про всі рухи більшовиків у селі й це все два рази в місяць звітувати Ракові. Крім цього я часто їздив з ним на пункт зв’язку в с. Залісці. Тут ми стрічалися з підрай. СБ Вовком, який з нами робив відправу. Псевдо моє було “Квідчук”. Крім цього я ще носив грипси зі села, які мені давав Невідомський Феофан. Ці групси я давав учителеві в с. Бодаках. Станичним СБ я був аж до приходу ЧА в 1944 р.

Тоді Огурцов спитав мене, що я робив після цього, як прийшов з відділу. Я відповів, що до м-ця липня ц.р. я скривався, а тоді почав ходити легально з документом, який дістав з МТС-у. Опісля Огурцов спитав, чого я почав скриватися дальше. Я відповів, що до мене прийшов Сніп і сказав, що мій річник будуть брати в армію, якщо хочу, то можу скриватися. Відтоді я почав разом з цим річником скриватися. Далі Огурцов спитав, що я робив, як почав скриватися. Я сказав, що Сніп мене зробив шефом зв’язку з району в надрайон. До помочі дав мені Сас Федька і Казновецького Костя. Опісля я ще взяв двох: Блащука Якова і Вітюка Захара. Нашим постійом було с. Котюжини. Зв’язковим пунктом було с. Маневе у Горошко Арсена і с. М. Вікнини, але в кого – не знаю, бо там не був. Тоді Огурцов запитав мене, хто розбив у с. Гнидаві “ИБ” і чи я там був. На це я відповів: “ИБ” розбив Сокіл, який був командиром цього і Заверуха. Крім них були: я, Сніп, Незабудько, – родом зі с. Бодак, з мого села був Сас Федько. Решта хлопців були чужі й я їх не знаю. Тоді Огурцов спитав мене, чи я ще брав участь в яких бойових акціях, крім цієї. Я відповів, що був при цьому, як забили Шегейду. Тоді Огурцов сказав розповісти, як це відбулося і хто брав участь. Я сказав: В цей день, як забили Шегейду, Заверуха, Кучер, Петрусь, Голуб, Чайка і Ізраїл Володька квартирували у Нечипорук Ганни на хуторі. Я і Гушпит Степан квартирували вдома. Коло години 9-ої ранку Заверуха прислав до нас Ганю, щоб ми прийшли до нього. Коли ми зі Степаном прийшли, то Заверуха сказав,

що хоче робити засідку на Шегейду, і щоб ми йому в цьому допомогли. Ганя пішла в село розвідала скільки є з ним стрелків і нам розповіла. Тоді ми пішли і біля моєї хати зробили засідку. Під час бою було вбито Шегейду і одного стрелка, а двох зловили живими і один стрелок втік. Після бою Заверуха зі своїми хлопцями від'їхав у напрям с. Передмірки, а я пересидів у своєї сестри в льосі. Степан і Володька втікали в напрям Вікнинського лісу, де їх побили на полях. Це все Огурцов списав та дав мені підписати. З огляду на те, що вже була обідова пора і що я був дуже побитий, мене Огурцов відвів у камеру, де я просидів цілу ніч.

На другий день рано мене Огурцов знову покликав на слідство. В першу чергу спитав, що робила раніш, і що робить тепер Нечипорук Ганя. Я відповів, що перше була зв'язковою в с. Маневе, а зараз найбільше туди заходять повстанці, як-от: Сніп, Незабудько, Нечай (підрайоновий господарки, зі с. Бодаки), Ярій – також з господарки. Тоді Огурцов запитав мене про Довгалюка Кирика, що він раніше робив і що зараз робить. Я відповів, що з приходом німців у 1941 р. був в селі комендантом поліції. Коли по селах почалися рухи повстанців, то пішов у повстанці і аж до 1944 р. його не було вдома. Огурцов це все списав і я підписав.

Скоро після [цього] Ганя була арештована і сидить до сьогодні у в'язниці, а Довгалюка Кирика арештував пізніше Парашук.

Після цього Огурцов сказав мені, що за це все мене посадить в тюрму або розстріляє. Хиба ще можна зробити так: якщо ти погодишся на співпрацю з органами НКВД, то буде тобі прощено. Ти себе тим оправдаєш перед рад. владою. Про все, що будеш знати про партизанів – мусиш доносити. Я, рятуючи своє життя, погодився на це. Тоді Огурцов прочитав мені "розписку", в якій писало, що:

"Я, громадянин Рись Павло, родився 1927 р. в с. Котюжинах, Вишнівецького р-ну, Тернопільської обл., добровільно погоджуюсь працювати з органами РО НКВД. Все, що буду знати про повстанців, буду доносити органам НКВД під кличкою "Метелик". Вразі розконтспірування цього, або не виконання обов'язків, буду покараний в'язницею."

Під цим я підписався своїм ім'ям і прізвищем. Тоді Огурцов сказав, що не сміє знати ніхто про це, що ти погодився з нами співпрацювати – ні родина, ні знакомі, ні товариші.

"Завданням твоїм буде – говорив Огурцов – розвідувати в селі куди заходять повстанці, скільки їх ходить, яка їхня зброя, хто має з ними зв'язок, які дівчата є зв'язковими, дивитись, куди заходять чужі дівчата. Про це все можеш довідуватися від своєї родини або в не

помітний спосіб від своїх товаришів. Крім цього вночі виходь надвір й слухай куди гавкають собаки. Якщо почуєш в якому-будь напрямку, йди рано туди ніби щось позичати, чи так щось придумай і дивись, чи немає повстанців. Далі, якщо побачиш на вулиці гурток людей, які стоять і про щось говорять, підходь до них і прислуховуйся про що вони говорять, на що нарікають і т.д. При цьому під час розмов перед людьми можеш виступати проти рад. влади. Тим самим будеш себе конспірувати і легше буде тобі розвідувати. Матеріали, які будеш мати, будеш подавати мені. Я буду приїжджати в село. Якщо б не було мене, то ти будеш приходити до Вишнівця на РО НКВД.”

Крім цього дав мені завдання вислідити Снопа і Незабудька в найскоршому часі. Тут я підписався своєю кличкою “Метелик”. Після цього мене відпустив додому.

Прибувши додому дня, 23.9.1945 р., я почав думати, де може перебувати Сніп і Незабудько. Через кілька днів після звільнення, я пішов на стежку, яка веде в очерет на став і сидів там цілу ніч та приглядався, чи кого не побачу. Однак не довелось нікого зав[в]ажити. Там просидів я через три ночі, але не завважив нікого. Я переконався, що в очереті на ставу не квартирує тепер ніхто і пішов на хутір Бреги, де сподівався, що там може бути Сніп. В одного господаря в садку просидів я дві ночі, але не вдалося мені розвідати нічого.

Через дві неділі до села прибув Огурцов, який перепроводжував облаву. Тоді він зайшов до мене і спитав, чи я вже що розвідав. Я відповів, що ще нічого. Розповів йому, що вже три ночі сидів на стежці, яка веде до ставу в очерет і дві ночі на хуторах, але не завважив нічого. Він не сказав нічого і відійшов.

Після цього я Огурцова більше не бачив.

В половині м-ця грудня мене забрали в “ІБ”, який був у моєму селі. Начальником був Байда з мого села. Озброєний був в автомата.

В м-ці березні 1946 р. в село прийшов Огурцов з Парашуком. Я в цей час був на дижурстві. Вони мене закликали в другу кімнату. Огурцов не питав мене нічого, а сказав, що сьогодні він мене передає Парашукові і всі матеріали, які буду мати, передавати йому. Він це сказав і вийшов. Тоді Парашук спитав мене, чи я вже давав які матеріали Огурцові, чи ні. Я відповів, що не давав ще жодних. На цей раз не давав мені жодних вказівок, а сказав, щоб робити так само, як казав Огурцов, та відійшов.

Будучи в стрелках, нас начальник “ІБ” брав і вечором водив по селі. Робили ми засідки. Дуже часто сиділи ми в засідці біля Байди, щоб не прийшли партизани і не побили його родини. Крім цього через дві ночі робили засідку біля Загадзея Степан[а] і три ночі біля

Горошко Макара. Позатим ми дуже часто ходили звечора по селі й ночували по стодолах, тому, що боялися ночувати на станиці.

При кінці місяця серпня мене зі стрибків звільнили, з тієї причини, що я почав ходити по селі з молотілкою і молотив людям збіжжя.

Тоді Парашук сказав мені, щоб я при цій нагоді слідив за кожними рухами господаря. Казав дивитись, де є свіжа земля, то там є криївка, або чи вечором не буде хто підходити в садок, чи город. Днем казав уважати, чи господиня не буде нести чогось накритого у відрі. Однак за цей час не розвідав нічого, тому що в моєму селі довший час не було жодних повстанчих рухів. Тоді Парашук грозив мені, що забере у в'язницю, якщо не буду подавати йому нічого.

В м-ці жовтні 1946 р. укр. повстанці в моєму селі роззброїли "ІБ". На третій день після цього в селі була облава, з якою був Парашук. Він мене арештував і забрав у Вишнівець.

До Вишнівця мене привели передвечором. Запровадили на дижурку НКВД, де я переночував одну ніч. Рано Парашук покликав мене на слідство, яке перепроводжував у цій самій кімнаті, що й Білов. В першу чергу він мене запитав, чи я бачив, як роззброювали "ІБ". Я відповів, що в цей день я молотив в селі збіжжя, але, коли почув стрільянина, вийшов на дорогу, щоб подивитися хто це стріляє. Стріли в цей час в селі затихли і я побачив, як в сторону Вікнинського лісу поїхало дві фіри і з 10-ть осіб йшли озброєних. Тоді Парашук запитав мене, з якого я року народження. Я відповів, що з 1927 р. Тоді Парашук покликав нач. стрибків з мого села Байду, який сказав, що я з 1923 р. народження, та що я маю зброю. Я цьому заперечував. Тоді Парашук вдарив мене два рази в лице. Тоді я признався з якого я року народження. Тоді Парашук написав справку за мої літа народження, яку підписав Байда. Відносно зброї Парашук сказав, що як маєш, то повинен принести. Дальше сказав, якщо піду додому, то маю розвідати скільки було повстанців, де квартирували, звідки прийшли і куди пішли. З тим відпустив мене додому.

Через два тижні часу Парашук приїхав у село і покликав мене до Горошко Параски та спитав мене, чи я вже розвідав про стрибків. Я сказав йому, що звідки прийшли – не знаю, а відійшли в напрямі Вікнинського лісу. Знаю, що був Сніп і Незабудько. Про решту хлопців не знаю, бо були чужі. Всіх було 12 осіб. Тоді Парашук вийняв папір і сказав, щоб я подав йому про всіх зголошених хто чим був і яку мав зброю. Я йому почав перераховувати, а він писав:

1. Рись Яків
2. Філінський Степан
3. Філінський Свиридон

4. Лазіцкий Олександр
5. Хом'як Степан
6. Брега Олександр.

Всі вищезгадані особи не мали зброї, а ховалися без зброї. Тоді Парашук мені сказав піти до Вітюка Захара та в розмові з ним довідатися, які в нього погляди щодо рад. влади, чи хоче колгоспу. “Щоб краще тобі було з ним розговоритись – казав Парашук – візьми зі собою фляшку горілки і при випивці зайди з ним в розмову.”

Цього самого дня разом зі мною кликав ще таких людей:

1. Чубика Андрона
2. Паньчука Василя
3. Казновецького Степана
4. Гушпита Василя.

Чотири дні після цього в село прийшов Парашук. Він зайшов до мене і питав, чи я вже ходив до Вітюка і що від нього довідався. Я сказав, що в Вітюка був. Правдоподібно, що він знається з партизанами. Колгоспу він не хоче. На рад. владу дуже злий, не хоче її – дуже погано висловлюється про неї. Парашук це все записав і я підписав своїм псевдом. Тоді запитав мене хто поїхав у Німеччину добровільно, а хто силою і хто висилав їх зі села. Я сказав, що в Німеччину висилав Паньчук Онуфрій, який був тоді старостою. Тоді Парашук запитав мене, чим була Гушпит Сюнька. Я сказав, що була зв'язковою. Парашук рівнож це все записав і я підписав своїм псевдом “Метелик”. На цей раз дав мені завдання слідити за Нечипорук Калиною, яка була станичною: чи вона тепер має зв'язок з партизанами.

Через тиждень часу Парашук знову прийшов до мене і спитав, чи я вже розвідав про Калину. Я відповів, що тепер не видно, щоб до неї заходили повстанці.

На початку м-ця вересня 1947 р. мене з МТС-у назначили бригадиром кінних молотілок в селі. В своєму розпорядженні я мав три молотілки кінних.

В м-ці жовтні 1947 р. до мене прийшов Парашук і питав який склад родинний в таких селян: Гой Євдохи, Гушпит Гната, Ізраїл Наталки. Я йому подав, що: в Гой Євдохи є 8-річна дівчинка, в Гуш[пит] Гната – жінка і 10-літній хлопчик, в Ізраїл Наталки – 16-літній хлопець. Це він записав і я підписав псевдом “Метелик”. (Ці родини в м-ці листопаді 1947 р. забрали на Сибір).

Незабаром Парашук знову прибув у село і спитав мене, які є в селі “куркулі”. Я сказав про таких селян: Ізраїла Трохима, Левецького Олександра, Поліщука Гарасима. Він це записав і я підписав а/псевдом.

З початку 1948 р. я поступив на шоферський курс в м. Вишнівець.

При кінці м-ця листопада 1947 р. до мене приходив Чубик Андрон, який пропонував мені записатися в колгосп. Тоді показував мені заяви таких осіб: Довгаль Кузьми (раніше був крамаром, опісля засудили, мав заплатити 10 тисяч карб., він це сплатив і став у школі сторожем), Устим Вітюк (з приходом більшовиків у 1944 р. він пішов на мобілізацію. На фронті попав у німецький полон. Після капітуляції Німеччини, більшовики його забрали на роботу, звідки прийшов додому без документів. Тут його арештували більшовики і по кількох днях звільнили. Після цього розказував, що він на слідстві зізнався, що за німців був у поліції й хто був комендантом. Після цього поступив у стрелки. Будучи у стрелках, говорив, що під час наступу на “ИБ”, буде відбиватися до останнього набоя, а останнім набоем застрілиться, а не здасться живим в руки партизанам), Гончарук Іван (бідний селянин).

Під час голосування у 1947 р. (21.12.) я грав на гармонії в приміщенні, де відбувалося голосування. Тут я говорив з уповноваженим по селі Кудімовим, з яким я був знайомий давніше. Він мені казав, що Чубик Андрон має бути головою колгоспу.

Останній раз я з Паращуком бачився тоді, як подав йому “куркулів”.

Дня, 16.2.1948 р.

– 86 –

* * *

№ 70/IX-4

Протокол допиту Нікіфора Нікіфоровича Жука

Р 31.
Справа ч.: 6/48
Р-н Крем'янець
Жук Нікіфор
Нач. "ИБ".

Р-н Вишнівець
Дня 17.II.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Жук Нікіфор Нікіфорович, ур.
25.3.1910 р. в с. Залісцях,
Крем'янецького р-ну, Тернопільсь-
кої області, українець, 2 кл. нар.
школи, рільник, військовий,
жонатий.
Начальник "Истребительного
батальона" в с. Залісцях.

Я, Жук Нікіфор Нікіфорович, ур. 25.3.1910 р. в с. Залісцях, Крем'янецького р-ну, Тернопільської області. Родина моя складалася з шести душ: батька і матері, сестри та нас трьох братів. Батько мій мав 2 га. землі. Ще змалку я залишився сиротою, бо померла моя мати. Маючи 9-ть років почав ходити до школи, де закінчив 2 кл. нар. школи. З причин матеріальних обставин я був змушений залишити школу і гонити пасти худобу людську та свою. Маючи 15 років я йду до м. Почаєва та працюю в пекарні. Там я пік хліб для монахів. Разом з тим я ходжу на вечірні курси, де вчився лиш релігії. Курси пере-проваджували монахи. Після двох років мого перебування в пекарні, за нетактовну і незаконну мою поведінку направили мене в м. Дубно в монашеський монастир спеціальний для відбуття вини. Там я мав працювати [нічно]. Однак я не погодився їхати туди і за це мене цілком звільнили з тієї служби, після чого повернувся додому.

Повернувшись додому зразу жив при батькові, а опісля ходив по роботах до осадників і заробляв гроші на прохарчування і вбрання. В між часі я зі своїм товаришом (односельчаном) Карасем Сергієм

ходили красти по селу. Крали все, що тільки могли. За якийсь час я по цьому ділі пізнався з Ткачуком Семеном, який належав вже тоді до цілої злочинс[ь]кої групи. Він туди втягнув мене. До цієї групи належали наступні особи:

Залісці:

1. Ткачук Семен,
2. Петлюра Євдоким,
3. Киричук Тадей,
4. Киричук Димидко,
5. Подлужний Потап,
6. Киричук Микола,
7. Зіньчук Іван.

Дзвиняча:

1. Наконечний Степан,
2. Наконечний,
3. Чорнобай Євсей.

Комарин:

1. Сімора Луцько Юхим,
2. Бондар Михайло,
3. Сімор[а] Олекса.

Червона:

1. Макоїла Іван.

Млинівці:

1. Гоменюк

Попівці:

1. Савчук (безрукий),
2. Савчук Нікіфор.

Крем'янець:

1. Хільчук,
2. Жигловик.

Крім цих ще було двох зі села Дзвиняча, однак я вже собі не пригадую їх. З вищезгаданими людьми постійно держав зв'язок і всякі крадені речі передавали одні другим, щоб в даному місці, де сталася

крадіж, не могла поліція відшукати. Крали: коні, гроші, збіжжя, худобу, кабани. Красти я почав ще 1927 р. В 1930 р. попався я до тюрми за вкраденого бика і гроші. Відсидівши три місяці в тюрмі в м. Крем'янці мене звільнили додому.

Прийшовши додому в 1931 р. покликали мене до прийому в польську армію і за кілька днів забрали до чинної служби в м. Демблін в 15 стрелковий полк піхоти. Там я служив 18 місяців. Після 18-місячного відбуття служби, мене демобілізували додому. Повернувшись додому, працював при батькові на господарстві. В 1935 р. оженився з Соболевського Євдокією Т. і від цього часу вступаю в триб сімейного життя. Матеріальні обставини знову змушують мене далі красти. По якомусь часі попадаю знову в руки польської поліції за обкрадання пасіки в Мшаника Лаврентія. Цей раз мене поліція звільнила. По короткому часі я знову попадаю на три місяці до в'язниці за крадіж збіжжя і побій одного громадянина з села Млинівців, який від цього побою помер.

Після трьох місяців в'язниці повертаю додому. Тут продаю сад і переношусь жити на хутір під с. Радивилів.

В 1939 р. йду на службу в м. Почаїв пильнувати сада в монастирі. Прослуживши 4 місяці, повертаю додому. Вдома працюю при господарстві.

З приходом большевиків у 1939 р. голова с/ради і представник з району назначують мене десятником. За добре старання моєї роботи, пробув я десятником аж до 1941 р. В цьому році покликають мене в армію. Служив я в запасній частині в Білокриниці. Після відслуження одного місяця в запасній частині, повертаюся додому і далі працюю на господарстві.

Дня 23.4.41 р. змобілізовано мене в ЧА. Завезли мене до м. Золочева, де обмундирували та відставили разом з частиною під м. Тернопіль. Тут частина і я з[]нею попадаю в окруження. Частина стає розбита, а я попадаю в полон до німців. Разом нас 4 000 осіб відправлено до м. Холма в лагер, де я пробув 4 місяці. З м. Холма відправлено нас до м. Гамбурга, де я пробув у лагері 5 місяців. Звідси відправили мене в лагер Кремс, де я пробув один рік. Після цього я попав до господаря на роботу в м. Голембрунде. Там я пробув до приходу большевиків у 1945 р.

З приходом більшовиків я попав у лагер на тиждень часу. В цьому лагері нас перевіряли. Після перевірки приділили мене до 144-ї дивізії в II-ий полк піхоти і відправили в Румунію, де ми простояли до м-ця вересня 1945 р. над рікою Дунай. В м-ці вересні 1945 р. демобілізували мене додому.

Приїхавши додому, я працював один місяць на господарстві, а в м-ці жовтні 1945 р. я вступив у “ИБ” в с. Залісці. На цю службу затягнув мене начальник цього батальйона з РО МВД Фролов. Він мені приобіцяв, що буду получати місячну зарплату, картку на продукти і інше. Я погодився на це і зразу мені було доручено один [в]звод, якого я являвся [в]зводним. При дорученні мені цієї роботи я підписав анкету про вступ в “ИБ” слідуєчого змісту:

“Я, Жук Нікіфор, житель села Залісець, добровільно вступаю на службу в “истребительний батальйон” на пост взводного, щоб вести рішучу боротьбу проти бандитів, а про визнане мною буду негайно повідомляти нач. батальйона Фролова. В разі нападу бандитів на батальйон, буду битися до останнього набоя. Якщо віддам добровільно зброю, то буду суджений строго судом.”

Фролов мене називав робітником МВД й мав за свого довіреного. Озброєний я був в німецького кріса та пістоля. На цьому становищі я працював 6 місяців. За цей час разом з нач. батальйона Фролов[им] і ст. сержантом з МВД Осіповим, якого забили повстанці під час розбиття гарнізону, разом зі стрелками ходив 5-ть разів на облогу на Королівщину, під Радивилів, Духів та Олексинець. Я знав, що там скриваються Росіцький Юхим і Данило, а разом з ними є чужі парт[изан]и. Про це я сказав Фролові. Про цих людей також сказав мені Соломино Шурка, який стрічався з ними в Олексинці. Крім цього я робив засідки попід ліс і хутори, бо Киричук Василь говорив, що т[ам] ходять бандити.

За цей час я вислав зі села 12 осіб молоді на роботу в м. Тернопіль, арештував селян і замикав у підвал за різні протиставлення до сов. влади, багато попивав, за що мені звертав увагу Фролов перед стрелками. В одного господаря я вкрав 17 шкур виправлених, а також по доносі Цокало Мариськи я забрав шкури в інших селян, як Козира Марка і ще других, яких я вже не пригадую.

За свою роботу я одержував по 50 карб. місячно, 8 клг. хліба, 3 клг. солі, 10 пачок сірників і 500 гр. цукру. Моя робота подобалася Фролову і він мене віддавав до Гринька (уповн. по Крем'янецькому районі по всіх заготовках с.-г. продуктів). Гринько мене назначив агентом на с. Залісці по с.-г. продуктах. За цю роботу я получав по 350 карб., 9 клг. муки житньої, 10 пачок сірників, мила 500 грам і 1 клг. солі в місяць. На цьому пості я працював 7 місяців. Щоб добре виконати план здачі зі села різного роду поставок, за цей час я в селі побив 9 осіб селян за невиконання поставки збіжжя і м'яса. П'ятьох господарів подав під суд, за що були покарані грошевою сумою. Від багатьох селян брав хабарі, лякаючи їх, що спишу як “куркулів”. План

виконання поставок зі села виконав на 89%. За сильний побій Соболевської Надії і Бойко я попав під суд, за що лише був застережений. Після цього мене зі села Залісці по тій самій роботі перекинули на села: Града, Крижі, Гаї, В. Бережці, де я працював два місяці часу. Зарплата була однакова, хоч сіл призначено цим разом мав більше.

В с. Града подав до суду за невиконання контингентів слідуючих селян: Мидлика, Казьмірчука, Гамеру і одну жінку, що в її хаті школа. Вони за це були карані судом.

В с. Гаї за це саме мною було подано до суду і покарано 7 осіб.

В с. Крижі 5 осіб селян я дав під суд.

В с. В. Бережці я квартирувався в Неприцької Зоськи й разом жив з нею, за що звільнив її від різного рода поставок.

Дня, 13.11.47 р., як помічна сила уповноваженого Мушлюкова на с. Сапанів, я поїхав стягати від селян м'ясо і молоко. За те, що один селянин не хотів везти награвованого нами майна в одного селянина, який не хотів дати поставки, я побив його сильно, а коли за ним спомянувся голова кооперативи, як за своїм родичом, то я ще й цього побив. Він за це подав мене до суду в м. Крем'янець. За мої вчинки суд мені присудив 5-ть років в'язниці. Однак за те, що я був добрим працівником органів МВД, мене о/у Блавушін взяв на свою [по]руку і сказав, що я себе чесною працею оправдаю перед органами рад. влади. Він доручив мені зорганізувати "ИБ" в с. Залісцях. Я на це радо погодився.

В м-ці грудні при допомозі ст. лейт. з [МГБ] Волокитіна, до которого я підлягав безпосередньо по цій роботі та кількох бойовиків Блавушіна я зорганізував "ИБ", який начислював 12 осіб. До командного складу увійшли: я, як начальник цього батальйона, Олексюк Василь, заст. начальника, Кравець Пилип, як взводний. З перших увійшли до складу стрелки – самі комсомольці (12 осіб), а решта молоді не хотіла вступати. Ми ловили силою, замикали в льох, били, однак нічого не помагало. Вся молодь скривалася, втікала зі села і т.п. Самі комсомольці не хотіли служити в "ИБ", тоді Волокитін сказав розпустити їх по домах, а зброю забрав у Крем'янець. Разом з ним поїхав і я. О/у Блавушін сказав Олексюкові, щоб цей списав у селі людей, які могли б йти в стрелки, то подати їх на воєнкомат до дня 19.2.48 р. Воєнкомат мав їх викликати і примусити взяти зброю. У виготовленні цього списку Олексюкові Василеві (секретар комсомолу) помагав Виселовський Михайл (комсомолец, депутат). Вони обидва мають зброю (кріси і гранати). Олексюк Василь має власного пістоля, яким має дозвіл користуватися. Він під своїм розпорядженням має 12

комсомольців, сам являється їхнім секретарем, а також є зав. клубу. Коли б вже був зорганізований “ИБ”, то його завданням [...] 3.48 р. помагати райпредставникам в założенні колгоспу в селі та помагати голові с/ради Яремчукові Сидорові у виготовленні списків людей, які вже внесли добровільно заяви про вступ до колгоспу. Голова с/ради дістав зброю від Блавушіна в м-ці грудні 1947 р. (кріс) для його особистої охорони перед “бандитами”.

Першим до колгоспу вписався Андрощук Федір.

Повинні мати ще зброю в себе такі люди: Романюк Архип – голова кооперативи (тесть голови с/ради), Писарук Олекса, Котульський Василь. Ці люди є тісно пов’язані з о/у Блавушіним і участковим Фроловим.

Замковський Мефодій є рівнож пов’язаний з Блавушіним і доносить в Крем’янецьке МГБ (в 1940 р. служив при міліції в м. Вишнівці, зараз живе в с. Залісцях).

Киричук Микита (фінагент) доносить Блавушінові. Доніс про Ро[жи]ка Івана, якого вивезли на Сибір в м-ці жовтні 1947 р. і засудили на 5 років примусових робіт.

Бойко Федо[т] живе на хуторі під Радивилівом. Часто до нього заходить Блавушін, або не помітно для селян викликає його в канцелярію с/ради.

Цокало Іван (Королівщина). Його рівнож викликав Блавушін до себе і щось з ним говорив.

Мандзій Іван (Королівщина – хутір). Часто доносив Блавушінові, що на ці хутори часто приходять партизани.

З хуторів Духова завжди Миковському і Блавушінові доносила Христя (в неї хата під бляхою і їх двоє).

Молочар-східняк зі с. Залісець має дуже часті стрічі з Блавушіним, або цей непомітно нічю заходить до нього до хати.

Лікар, призначений на с. Залісці доніс Блавушінові, про що і я чув, що зі Сибіру втекла Ма[зя]р Фроська і приходила до нього, щоб він не нищив хати її, в якій він квартирується. Блавушін кілька разів ходив туди на засідку, щоб її зловити.

Чубик Василь рівнож має якісь пов’язання з Блавушіним.

Кибалюк Ксенька казала Блавушінові, що повстанці приходили до священика по гроші, а її послали по церковного старосту.

Цокало Яків повідомив Блавушіна, що недалеко нього партизани брали кабани і т.д. (хто допомагає партизанам).

Гри[в]ас Мартин (взводний в “ИБ”) рівнож доносить Блавушінові про рухи в селі.

Кибалюк Антін дуже часто стрічається з Блавушіним (служив в армії в війсках МВД).

Я особисто помагав Блавушінові в роботі по селі Залісцях, чим тільки міг. Доносив все, що тільки міг довідатися, арештував сам селян, побивав, замикав у льох, віддавав під суд і т.д.

8.1. арештував церковного старосту за те, що сказав до одного комсомольця, щоб цей не зривав рев. листівки, яка була вчеплена на брамі біля церкви. Віддав його під суд. Його за це і ще за гроші, які він давав партизанам, засудили на півтора року в'язниці.

За невиконання поставок грабив селян на власну руку: лякав описом господарок села за що брав хабарі. Пограбованим ділився з Фроловим. Знаю, що Фролов дав Олійникові Іванові 6 шкір виправлених, які пограбили в селян цього ж села.

Дня 15.2.48 р. я приїхав в село, щоб перевірити цей список чи виготовлений, який мав виготовити Олексюк. Його я мав забрати й передати на воєнкомат. Також хотів довідатися до жінки. Тут мене зловили повстанці.

Вищеподані інформації є точні.

Дня, 17.2.1948 р.

77/а.

* * *

Протокол допиту Михайла Степановича Казьмірука

Р 31.
Справа ч.: 4/48
Р-н Вишнівець
Казьмірук Михайло
б. райреф шкіл - "Барвінок"
агент контррозвідки "СМЕРШ"
с/о НКГБ - "Ч.2."

Р-н Вишнівець
Дня, 23.2.1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ.

Казьмірук Михайло, син Степана і Параскевії Довгань, ур. 8.II.1906 р. в с. Жуківцях, Ланівецького р-ну, Тернопільської області, українець, середня освіта і учительські курси, невійськовий, жонатий, учитель. Замешкалий в с. Діброва, Вишнівецького р-ну, Тернопільської обл. Бувший райреф шкільництва - "Барвінок".

Агент контррозвідки "СМЕРШ" від м-ця травня 1944 р. С/о РО НКГБ від м-ця квітня 1945 р. під псевдом "Ч.2."

Я, Казьмірук Михайло, син Степана і Параскевії Довгань, ур. 8.II.1906 р. в с. Жуківцях, Ланівецького р-ну, Тернопільської обл. в родині селянина рільника. У батьків моїх було 8 десятин землі, на якій вони господарювали. Сім'я складалася з шести душ: батько, мати, брат Дмитро (ур. 1901 р., з приходом у 1944 р. скривався, зловлений, був на роботі в с. Передмірці, Ланівецького р-ну при видобутку торфу, опісля став господарити вдома, де живе до сьогодні), я, сестра Степаніда (ур. 1910 р., замужня за Кретюком Йосифом, ур. 1907 р., був в ЧА ще з 1941 р., в 1945 р. демобілізований, тепер господарить

в с. Бережанка, де й проживає сестра) і сестра Домінікія (ур. 1921 р., замужня за Бобиком Павлом зі с. Жуковець, де проживає і працює на господарстві, чоловік засуджений на 10 років в'язниці за те, що брав участь у визвольно-революційній боротьбі під псевдом "Граб" і зловлений у 1945 р. органами НКВД).

Дитячі роки провів я при батьках. Коли закінчив 7 років життя, поступив у початкову школу в родинному селі, де закінчив 4 кл.

Після закінчення 4 кл. нар. школи, моїм бажанням та бажанням родичів моїх було даліше продовжування навчання. Однак несприятливі обставини, як брак фінансів та перешкоди зі сторони поляків спричинилися до того, що я в школу даліше зараз не міг поступити. Проте, щоб не переривати навчання та щоб не тратити на часі, нас кількох товаришів, а радше наші батьки, найняли в селі приватного вчителя, який підготовляв нас через цілий рік до вступних іспитів в українську гімназію. До іспитів ми поїхали в м. Крем'янець. Однак їх не здали, бо були погано підготовлені. Після того дехто з товаришів повернувся додому, а я з двома (Перс Євген і Шандрук Сашка) залишилися в Крем'янці та даліше ходили до підготовки до учителя Кавуна, який був професором в Українській Гімназії. В нього ми підготовлялися через ціле літо й восени, перед розпочаттям навчання, здали іспити до 5-го класу Української Державної Гімназії в м. Крем'янці.

У цій гімназії я вчився три роки з перервами, тобто до 1928 р. Рік за роком я не міг ходити, тому що бракувало фінансів на [у]держання та шкільні оплати (тоді місячно школу оплачувалося по 30-35 зл.). В 1928 р. закінчив гімназію й одержав атестат зрілості без матури (матури в цей час ще не здавали).

Будучи в гімназії в 7 і 8-му класах, я брав участь в молодіжній організації "Пласт", яким керували професори: Нажевський і Кавун. Це була організація, яка об'єднувала українців, виховувала в патріотичному дусі на добрих членів нації. Її, однак, дуже переслідували поляки, забороняли вести роботу та робили всякі перешкоди, уживаючи різних репресій, як напр.: арештування, покарання грішми, викинення зі школи, а навіть і розв'язання гімназії. Такий випадок був навіть з нами. Одного разу під час зібрання, нас 40 учасників обскочила поліція в одному зі шкільних будинків й приарештувала. При слідстві нас покарали по 50 зл. штрафу кожного й звільнили з тим, що коли таке повториться, то розв'яжуть гімназію. Це до певної міри ослабило роботу цієї організації, зменшився наплив членства, але вдійсності організація існувала й роботу провадила, лише більш конспіративно.

Після закінчення гімназії я повернувся додому, однак з думкою далі провадити навчання. В тій цілі радився з професорами, як[би]то виїхати до Праги й там вступити до Університету, де за стипендії можна було [у]держуватися й самостійно, без допомоги батьків, або з малою допомогою, провадити навчання. Однак цьому перешкодили поляки, які, мимо моїх старань, не хотіли видати документів на виїзд за кордон на студії. (Тоді взагалі українцям відмовляли в одержанні таких документів).

Я проте не скапітулював з продовження навчання і, порадившись з товаришами Федоськом Олександром зі с. Білозірки, Ланівецького р-ну, Танайчуком Іваном з-під Крем'янця, вирушив в дорогу, щоб перебратись в Чехословаччину нелегальним шляхом. Ми дійшли аж до кордону біля м. Цешин, але тут через провокацію одного чоловіка (напевно агента КОП-у), який пропонував нам допомогти перейти кордон, а опісля повідомив поліцію, нас усіх переловили. Однак переловили поодинокі, не разом. В Цешині ми сиділи тиждень часу. Після цього скарали нас по 100 зл. штрафу й під конвоем притранспортували в м. Тернопіль. Тут передали поліції, яка опісля вже уважала на нас й при кожній зустрічі перевіряла та називала "зайцями". Це було десь в 1928-29 рр.

В 1930 р. я ще раз пробував виїхати до Праги на студії, однак і цей раз не вдалося.

В 1931 р. почав шукати роботи. Її я знайшов в своєму селі. Став канцеляристом при судді Малаховському.

Опісля по його рекомендації я виїхав на учительські курси в м. Львів, які тривали три місяці. Їх я закінчив, однак після цього даліше остався без роботи.

В 1932 р. інспекторат освіти в м. Крем'янці направив мене до "кураторії" в м. Рівне, де мали мені призначити роботу. Однак після розглянення мого прохання, тут мене до роботи не прийняли, але дозволили бути приватним вчителем по селах у своєму районі. При цьому зобов'язали платити дохідовий податок, який завжди обчислювали від величини приходу.

Вернувшись додому, я zorganizував приватну школу в с. Думанинка. Там учив на дві зміни 30-ть дітей і брав по 5 доларів в місяць від кожної дитини, або півцентнера зерна.

В час літніх вакацій додому кожного року з'їжджалися студенти – мої товариші, які в той час студіювали на Університетах й від них я довідався про існування підпільної організації – ОУН. З часом вони частинно запізнали мене з її роботою й давали читати літературу, листівки, доручували завдання, як перенос грипсів, роблення розвідки

і т.д. Робота Організації в той час заключалася в тому, що ми самі одержували підпільну літературу таку, як журнал "Сурма" та листівки "З хати до хати", читали її, а коли давали її більшу кількість, то розповсюджували серед надійних і національно-свідомих своїх товаришів та знайомих. Крім цього читали по рекомендації інші, легальні книжки. Були випадки, щоправда рідкі, що ми самі випускали власноручно писані кличі та листівки короткого змісту й розповсюджували їх серед населення. В цей час я був симпатиком ОУН.

В 1936 р. повернулися зі студій мої товариші й після цього вони посилено почали вести підпільну роботу та пропаганду. Внаслідок того мої зв'язки товариські, а впарі з тим і організаційні, з товаришами підкріпилися. Все політичне життя перейшло в наші руки в околиці мого села. Такі мої товариші, як Бригадир О. з Люлинець (де він тепер не знаю), Марцинюк Сава зі Жуковець, Вознюк Василь з Білки, Мальченко з Лопушної, Гойдало з Лопушної, Бабовал з Лопушної, Петрук Петро і Шандрук Сашка почали вести посилену агітацію проти поляків та боротьбу з ними. До цієї роботи вони включили також мене. Говорили, що дістану партквиток, але я його не дістав, отже не знаю, чи став членом, чи ні, хоч про те, що я є членом, говорили Бригадир і Марценюк.

Петрук П. зараз у Львові зі сім'єю; Шандрук С. в 1941 р. пішов у ЧА, попав у німецький полон і сьогодні немає про нього чутки; Вознюк В. десь інженером під Москвою; Волянчук, який також разом зі мною брав участь в орг. роботі, є в с. Корначівці при праці в заготзерно; Марцинюк С. помер в 1941 р., будучи лікарем. Що з іншими, не знаю, бо давно вже був на Ланівеччині і не мав звідки довідатися.

Крім організаційної роботи, я вів також фахову роботу – вчив дітей. По черзі я учителював у селах: Думанинка, Бережанка, і Корначівка [Карначівка] (Ланівецький р-н). Весь час працював приватним учителем і в цей спосіб заробляв собі на прожиття.

В 1937 р. я перейшов в Діброву, Вишнівецького р-ну, Тернопільської обл. Причиною того було те, що в цьому селі не було державної школи й я міг тут краще заробити. Зорганізував тут приватну школу й учив на дві зміни від 28-30 дітей. В цьому селі я вчив дітей через 1937, 38 і 39 рр.

В 1938 р. я познакомився з дівчиною Хлистов Марією зі с. Діброви й одружився з нею.

В цих роках я познакомився з послом Козубським, який давав мені напрямні відносно ведення самостійницької роботи. Крім напрямних давав також літературу та точніші вказівки, як її розповсюджувати, яку і в який час вести пропаганду і т.д. Організаційні

зв'язки даліше держав зі старими товаришами з Ланівеччини. Від них також діставав літературу та напрямні відносно роботи. Організаційних зв'язків на місці замешкання не мав, по-перше, тому, що не знав людей, а люди мене, а, по-друге, тому що тут ще непомітно було роботи організації.

З приходом більшовиків у 1939 р. я даліше працював вчителем. Посаду призначили мені в с. Гнидава, але тому що село віддалене не більше, як 3-4 кілометри від моєї хати, я мешкав вдома. В цей час в Гнидаві була початкова школа – 4 кл. Зі мною працював учителем ще Базан. Завідуючим райВНО призначив мене. Зверхником моїм був Ткаченко, родом з Тернопільщини, який з 15 років жив у СРСР.

Працюючи в школі, я одночасно не припиняв організаційної роботи. Зв'язків з місцевими підпільниками чи організаційними людьми в той час не мав, бо був чужий і мало знав людей, а люди мене, але я даліше піддержував старі зв'язки зі знайомими мені по цій роботі товаришами, як Марцинюком, Бригадиром та Бабовалом і іншими, які знали мене ще з часів польської держави. Робота Організації в той час була дуже слабо розвинена, а може я так був зорієнтований, не знаю. За цілий період більшовицької окупації я одержав лише один раз літературу та листівки й через два рази діставав завдання зробити плани райцентру Вишнівець. Ці завдання і літературу я одержував від Бабовала через Матвійчук Соньку (зараз засуджена на 10 років тюрми). Плани я зробив і передав через згадану Матвійчук С. (не адресував). Крім цього, вів у своєму селі та Гнидаві антиколективізаційну роботу. Це я робив в той спосіб, що говорив зі свідомішими національно господарями (переважно багатшим елементом), вказував їм цілі і наслідки колективізації, викривав плани більшовицької адміністрації в цьому напрямку.

В 1941 р. (4 липня) наші землі окупували німці. З їхнім приходом та внаслідок воєнних подій скрізь по селах поширювалася пропаганда, що нам, українцям, треба організуватися і на рувалинах більшовицької імперії творити свою власну державу. Почалися маніфестації по селах, як посвя[ч]ення могил замордованим більшовиками в'язням, маніфестації в Крем'янці, а впарі з тим патріотичні виступи, - словом свідоміші люди старалися не поминути ні однієї нагоди, щоб використати її для освідомлення несвідомих, пригноблених неволею мас. Одночасно ходили чутки, що коли німці виграють війну, то дадуть Самостійну Україну, яка в союзі з Німеччиною буде вести війну проти більшовизму. Однак ця остання пропаганда скоро дістала в лоб, бо німці, прийшовши на наші землі, почали заводити порядки на свій стрій, пригноблюючи все, що мало характер

українського національного життя. Німці, впакувавшись на наші з[ем]лі, перестали числитись з українцями, як з вільним народом, а трактувати їх як щось нижче, менше-вартісне, як нарід, що не дозрів ще до самостійного політичного життя. Ясна річ, що така політика та така поведінка з населенням мали свої наслідки. Свідоміший елемент став вороже відноситися до німецької окупаційної влади, одночасно почались спроби організації визвольно-революційної боротьби на околицьніх теренах проти німецьких окупантів.

Я спочатку німецької окупації учителював. Однак тому, що ця робота була не вигідною для мене, й не приносила мені жодної користі, бо посаду мав у с. Гнидаві, я звільнився від роботи в школі й став працювати на господарстві. Також вже в перших початках німецької окупації включився у визвольну протинімецьку боротьбу, піддержуючи революційні зв'язки зі старими друзями. Такої конкретної роботи я в той час ще не робив, а лише держав зв'язки. Так пройшов 1941 р. і зима 1942 р.

Прийшла весна 1942 р., а з нею нові завдання, нові заактивізовані вказівки ОУН на наші терени. По різних догідних закутинах терену почали творитися повстанчі протинімецькі відділи (боївки), які почали розшукувати залишки зброї з часів фронтових боїв, мобілізувати нові кадри. Я також беру участь в такій підготовці. На доручення Бабовала розшукую зброю, веду пропаганду за організацію збройних відділів. Остання справа, тобто організація збройних відділів, мала дуже мінімальні успіхи, бо я чоловік чужий, якого не кожен хотів слухати, а до того село було мало свідоме й не так легко це було зробити. Вдалося це лише тоді, коли кругом по селах вже почалися сутички з німцями, коли в околиці вже появились збройні повстанчі відділи. Тоді у моє село прибув Клепка і зорганізував перший збройний відділ (боївку). Скільки людей вона начислювала, не знаю, бо в цій організації брав дуже малу участь.

Пізньою весною 1942 р. в сусідстві мене, в Казьмірчука Микити під лісом, відбулася організаційна конференція. Присутніми були: Оса (з надрайону), Кобець (райпровідник Вишнівеччини), Зірка (райреф СБ Вишнівеччини), Клепка (тоді призначений господарчим референтом на Вишнівеччину), Чернець (підрайпровідник ОУН), Сергій (підрайреф. СБ на цьому терені) і ще може дехто, не пригадую. Вони довгої зброї ще не носили, хоч були у підпіллі, але мали пістолі і нагани. На цю конференцію закликали також і мене.

Зібравшись, ми обговорювали ситуацію, яка заіснувала на окупованих німцями наших теренах, а при цьому обговорювали план наступної роботи. На цій конференції Оса призначив мене районним

керівником шкільництва на Вишнівеччині та доручив референтуру пропаганди. Правда, ці референтури я очолював тільки тимчасово, бо не було ще чоловіка, який міг би взяти референтуру пропаганди, але з місця мені дали вказівки відносно роботи пропагандивної і шкільництва.

Відносно пропаганди я одержав такі інструкції: виїхати в терен по селах, скликати збори селян і, виступаючи, поширювати самостійницькі ідеї. Це був час після послідовних трьох окупацій наших земель та час воєнних дій у цілому світі. Населення в першу чергу треба було освідомити, яку воно повинно зайняти поставу супроти кого. Треба було порівняти окупації: польську і більшовицьку з німецькою та зробити відповідні висновки, якими повинні керуватися українці. Такі були доручення по пропаганді.

Відносно шкільництва треба було зробити:

а) перевірити, чи всі школи в районі урухомлені; якщо ні, то урухомити;

б) зробити потрібний ремонт шкіл; якщо знищені будинки чи устаткування, то при допомозі місцевого населення треба було довести це до порядку;

в) сконтролювати, чи всі діти ходять на науку; якщо ні, то зарядити обов'язкове навчання. При цьому учителям дати зарядження, щоб зробили поіменні списки всіх дітей шкільного віку на те, щоб тих, які не відвідуватимуть шкіл, притягнути до науки;

г) зробити порядок з підручниками; анулювати те, що є в більшовицьких підручниках комуністичне, одночасно поробити старання, щоб дістати старих польських підручників і з них вчити дітей;

д) зарядити збірку грошей, частинно від шкільної дітвори, а частинно від населення, щоб було за що купити шкільне приладдя (спроваджували з Галичини);

е) сконтактуватися з двома підрайоновими шкільництва Меркуром і Чорним та передати їм згадані вище інструкції (в третьому куці я мав заступати підрайоновому сам).

Одержавши такі інструкції, я виїхав у терен, щоб переводити їх в життя. В першу чергу поїхав у с. Колодно. Там зробив зібрання селян, зробив виступ, на якому розповів селянам про міжнародне положення та ситуацію, в якій зараз знаходиться Україна і яку поставу повинні зайняти українці відносно німців, більшовиків, поляків. Перевів бесіди з учителями та передав їм інструкції відносно роботи в школі.

Після цього робив виступи майже по всіх селах району. Всі промови були приблизно одного характеру: порівняння окупацій, обговорення міжнародної ситуації, яку поставу повинні зайняти українці супроти німців, більшовиків і т.п.

Зі шкільництва: організував школи в сс. Бабії, Олишківці, Витківці, Діброва, Коханівка, Ришківці [Оришківці], на Заруденських хуторах і Колодні – Лісовиччині. До цих шкіл підібрано кадри та пущено в рух навчання. Це зробив я особисто. В інших селах району передав інструкції по шкільництві двом підрайоновим Меркурові і Чорному.

Отже в 1942-43 рр. всі школи в районі, крім школи в м. Вишнівці, були під зарядом ОУН й у них велося навчання по поданих інструкціях, які заключалися в тому, щоб якнайбільше освідомити молодь національно, прищипити у них любов до України, до свого народу, а ненависть до своїх окупантів.

З часом референтуру пропаганди я передав дг. Шилові, а сам остався тільки при шкільництві й виконував цю роботу аж до приходу більшовиків. Звітів я не писав. Замість звітування робив відчити зі своєї роботи перед райпроводом ОУН, а коли був Оса, то перед ним.

Інструкції діставав від Оси, або Кобця. Вони являлися моїми зверхниками.

В м-ці березні 1944 р. моє село окупували більшовицькі війська. З їх приходом робота ОУН припинилася, бо за військом прийшла армія НКВД-НКГБ, яка нищила кожен прояв національного українського життя. Всі дотеперішні активні і пасивні працівники ОУН порозбігалися по різних місцях, бо вдома не тільки сидіти й працювати, але й скриватися не було змоги. Більшовики почали робити арештування, переслідування та приміювати терор до винних в їхньому розумінні. Всіх мужчин, придатних до військової служби, змобілізували в ЧА та відіслали на фронт, багато непридатного до війська населення вивезли на роботи в Донбас і інші промислові центр[и] СРСР, внаслідок чого по селах запанувала пустка та переляк.

Ще перед приходом більшовиків кадри ОУН дістали наказ не йти в ЧА, а скриватися й після переходу фронту знову продовжувати революційно-визвольну протибільшовицьку боротьбу.

Як тільки прийшли більшовики, я скрився. Ховався в лісі біля свого села у криївці, яку викопали ще за німців. Зі мною разом перебували: Сергій (пізніше згинув), Марцинюк Семен (зараз вдома), Кудринський Ігор (зараз вдома), Вальчук з Ришнівки [Решнівка] (не знаю де зараз), Зубак з Ришнівецьких хуторів (пішов у ЧА). Скривався около двох тижнів. Після цього, переконавшись, що всі мужчини є вдома (мобілізації ще не було), рішив перебувати вдома й не скриватися. Так і зробив. До цього причинилося також те, що більшовики робили по селах поіменні списки всіх військово-зобов'язаних мужчин від 18-50 років.

Після цього як я прийшов додому, зараз проголосили мобілізацію. Щоб ненаражувати на репресії родини, я вирішив зголоситися на военкомат, думаючи, що в ЧА мене не візьмуть, бо маю зломану праву руку, яка не згинається в лікті. Це було десь коло 23, 25.3.1944 р.

Всіх мужчин на военкомат пішло 72. Після комісії звільнили мене й забронювали як учителя, та звільнили ще Чумадевського Івана (каліка на ноги).

Повернувшись додому я почав організувати науку в школі. Зорганізував і приступив до навчання. Однак це було не довго. Вже по місяцеві часу мені прийшла повістка явитися в райвійськкомат. На перше покликання я не пішов. Тоді прийшло друге повідомлення. Я знову не пішов, а пішов у ліс і став скриватися. Тоді до моєї родини прийшов голова с/ради зі с. Діброви Литвин Уліян (зліквідований повстанцями в 1944 р.) й став страхати родину, що коли не піду, то більшовики зруйнують господарство та заберуть на Сибір і т. п. Крім цього запевняв, що тільки провірять документи і я дальше буду учителювати. Після такого підступу я рішився піти в район.

2.5.1944 р. разом з головою с/ради Литвином У. я поїхав у район. Зголосився у райвійськкомат. Там забрали від мене видану раніше справку, зареєстрували і замкнули в окрему кімнату, де я застав уже з 3 мужчин (прізвищ їх вже не пригадую, всі з Вишнівецького р-ну).

Після мене пригнали ще зі с. Башуки 10-ть осіб. З учителів був тоді забраний учитель Вишнівецької школи.

В районі ми побули два, чи три дні, після чого нас під конвоем відставили в с. Валахівку, Збаразького р-ну. У Валахівці були 4, чи 5 днів. За цей час тут назбиралося вже з 2-3 тисячі людей. Звідси нас відставили на станцію в Максимівку, тут погрузили до товарних вагонів і через Підволочиська, Гречани, Жмеринку, Вінницю – повезли на Київ. Під самим Києвом частина поїхала на Білу Церкву, а частина і я з нею поїхала в Київ.

В Києві на станції нас передали іншій проводячій бригаді, яка транспортувала нас через Дарницю, Сум[и], Каз[а]нь (тут стояли пару днів і ходили на базар, щоб купити щось з'їсти) на станцію Сурок в Марійську АРСР. Їхали 17-18 днів і приїхали десь около 24-25.5.1944 р.

На станції Сурок нас вигрузили й конвоїри пігнали в ліс, віддалений від станції 1,5 – 2 кілометри, де приказали робити “салаші” для відпочинку.

Коли вже були готові “салаші” (бараки), всіх пігнали в баню, очистили й видали старе військове обмундирування та військову білизну.

Кілька днів після цього нас поділили на зразок війська по ротам і взводам. Я попав у 7 роту, 8 взвод. Командиром взводу був Коломиєць (західняк, з Тернопільської обл., років около 25, середнього росту, чорнявий, обличчя довге, ніс рівний, довгий, очі сиві). Командиром роти був Стасюк (західняк, з Тернопільської обл., високий, років 30-ть, чорнявий, очі чорні, обличчя овальне, ніс острий). Так ми провели до кінця місяця травня 1944 р., без жодного заняття.

Около 2-3 червня 1944 р. відбулася реєстрація. Кожного змобілізованого викликали до спеціального бараку (салаша), де перепроводжували опис особи, опис одягу, який здали і одержували, стан здоров'я, докладну домашню адресу, освіту, партійність, фах, стан сім'ї, соціальний стан. Це все вписувалося в спеціально приготовлених бланках, які опісля давали до підпису.

Під час тієї реєстрації я замість середньої освіти записав собі 4 кл. нар. школи, а замість фаху учитель, – записав рільник. Це я зробив тому, щоб не звертали на мене уваги, бо думав, що на учителів будуть звертати спеціальну увагу й на кожному кроці будуть чіплятися.

По кількох днях всіх мешканців нашого “салаша” вигнали на подвір'я, вистроїли в ряди й командир скомандував, щоб піднести руки вгору. Після цього зробили ревізію біля кожного й позабирали всі документи. Від мене забрали учительську трудову книжку, яка залишилася в мене ще з 1940 р. і учительську справку з 1940 р. При реєстрації я прямо забув за ці документи, а як на справці, так і в трудовій книжці була зазначена моя освіта (середня) й те, що я по фаху учитель. Ці документи забрали до полкової канцелярії до перевірки, а нас розпустили.

По кількох днях знову зібрали всіх, після чого говорив полковник (прізвища не знаю, з обличчя пізнати, що жид, років 45-50-ть). Говорив, що треба мирною працею допомагати Червоній Армії на фронтах, треба дружно і сер[й]озно взятися за роботу, бо ворог грізний і хоч уже розбитий, то далеко ще до його повної ліквідації. Ще треба багато зусиль радянських людей, щоб зробити його нешкідливим для культури і цивілізації світу. Після цього перейшов на локальні теми. Говорив, що між зібраними є такі, що не бажають працювати для добра СРСР, який цілому світові несе волю і добробут. Це різні націоналісти, “бандерівці”, мельниківці, петлюрівці і т.п. Вони, щоб не стати до належної роботи, чи в якихсь інших цілях, замість середньої і вищої освіти, пописали собі лише по 2, 3, 4 кл. нар. школи (при цьому мені так і затерпла шкіра). Після розмови почав поіменно викликати набік. Викликав нас 17 осіб. (Як я пізніше довідався від цих викликаних в розмовах, то всі вони зменшили собі освіту). До кожного

викликаного д[а]вали по 3-4 військових охорони. Вони говорили, що за фальшування документів нас розстріляють.

Після закінчення цієї "операції", нас всіх повели до столової на обід. Там нам дали по тарілці супу (популярно її називали "баландою") та десь по дві деки каші ячмінної (такі харчі в цій столовій ми одержували три рази денно від часу приїзду і далше аж до кінця нашого перебування в Марійській АРСР).

Після обіду перед столовою мене стрінув фельдшер, з яким я запізнався вже раніше. Він походив з Кубані, українець, 25-26 років, прізвища його не знаю, на ім'я Петро, говорив, що його батьки виселені туди з України. Він запропонував мені йти до роботи у санчасть, бо знав, що я ознакочмлений з латинською мовою (йому я признався про те, ще перед тим, як реєструвалися, прямо несвідомо). Я погодився на його пропозицію, але сказав, що не знаю, чи можу, бо приарештований. Він поговорив щось з капітаном, який нас проводив, після чого забрав мене зі собою.

Санчасть поміщалася в окремо зробленому "салаші", віддаленому околo двох кілометрів від наших "салахів". Обслуговувала вона змобілізованих, які перебували в цьому лісі. Крім мужчин, працювали там також і жінки (санітарки).

Прийшовши, я зараз взявся до роботи. Згаданий фельдшер дав мені завдання переписувати бланки хворих (один примірник залишали в архіві).

На другий день, коли я пішов на обід у свій "салаш", мене покликав лейтенант. (Пізніше я довідався, що його фамілія Костроб[і]н О.Д.). До цього часу я його ще не бачив. Говорив поруськи, у військовому уніформі, в чоботах, пілотці зі зеленими околушками. Погонів не мав (про це, що він лейтенант я довідався від хлопців). Разом зі мною покликав також Ладановського з Львівської області, який говорив мені, що був під час німецької окупації надра[й]рефом господарки в ОУН і має вищу освіту, Фурмана з Тернопільської області, Гупала Івана з Тернопільської області та інших, прізвищ яких вже не пригадую. Всіх було нас 8 чи 9-ть осіб. Після цього всіх забрав у ліс, у віддалі 2 кілометри від "салахів". Тут нас залишив (без охорони), а зі собою забрав Ладановського і відійшов з ним може 100-150 метрів, де щось говорив з ним 15-20 хвилин. Коли повернувся Ладановський, сказав, щоб ішов Фурман. Ладановський, вернувшись від цього лейтенанта, на запитання хлопців, що таке, тільки крутив головою і сказав, що біда. Коли прийшов Фурман, його вже нічого не питали. Кожен чекав своєї черги. Фурман сказав, щоб я йшов до лейтенанта.

Коли я прийшов, він сказав, щоб сісти напроти нього на землі (сам також сидів на землі на горбочку) й почав питати: як прізвище, ім'я та по-батькові, звідки, яка сім'я, скільки землі, чим займався, яка освіта і т.п. Після цього питав, які я знаю політичні партії. При цьому, перепитуючи, вичислив мені щось з 10-ть партій, як-от: бандерівську, мельниківську, петлюрівську, власовську, бульбівську, "Строніцтво Людове", УПА, ОУН. Я відповів, що не знаю жодної партії. Після цього спитав, яку я маю освіту. Я сказав, що середньо-педагогічну. Це він занотував у записнику. Опісля спитав, чи є хто з мого села в Марійській АРСР. Я відповів, що нема, бо я учителював і пішов на мобілізацію після всіх. Опісля питав чи є в моєму "салаші" штунди, чи є штунди у моєму селі, як прізвище старости (голова сільської управи за німців) та де він є. Я відповів, що старостою був Литвин Уліян, який залишився вдома. Тепер він знову головою с/ради. На цьому закінчив питати й відправив до гурту, доручивши покликати одного з тих, що осталися (не знаю вже кого, правдоподібно якогось Нечая). Мене питав около 15-ть хвилин.

Вернувшись до гурту, чекав аж перекаличе всіх. На тему слідства з ніким нічого не говорив.

Коли цей лейтенант всіх перекаликав, прийшов з останнім до гурту і всіх забрав та повів до "салашів". Тут розпустив.

На другий день я пішов до роботи в санчасть. Коли прибув на обід, згаданий лейтенант знову покликав мене та ще 6-7 осіб, але вже свіжих. З тих, що покликав попереднього дня був Ладановський, Фурман та ще хтось, але прізвища вже не пригадую. Цей раз [зн]ову покликав нас у ліс (в інше місце, не те саме).

Тут знову залишаючи нас разом, забрав одного зі собою і щось з ним говорив. Цей, що говорив з ним вертався, покликав слідуючого і так аж до кінця. Мене покликав третього.

Прийшовши до лейтенанта, він сказав, щоб сісти перед ним та спитав прізвище, ім'я, адресу, склад сім'ї, соціальний стан, освіту, фах. При цьому все перевіряв, дивлячись у записну книжку. Перепитавши це все, спитав, до якої партії я належав. Я відповів, що до жодної партії не належав. У відповідь він вдарив мене в обличчя й далі наст[и]рливо питав, до якої партії я належав, та які ще знаю, крім цієї, що належав. Я не признавався і весь час твердив, що до жодної партії не належав і жодної не знаю. По яких 5-6 хвилинах перестав питати про партії, а став точніше розпитувати про голову сільської управи, який був за німців. Питав, хто і коли наставив (німці чи селяни), хто був перед ним, чим був до того часу, що робив, чи часто їздив у район до німців, чи стрічався з німцями, чи молодий чи старий і т.п. Я відповів: його наставили головою сільської управи

селяни (тобто Литвина Уліяна) після того як захворів Попадич Федір, що до цього часу був головою, а цей заступником. Робив те, що наказували німці. Як викликали, то їздив у район, а коли приїжджали німці в село, то стрічався. Років має около 50-ть. Зараз остався вдома й є головою с/ради.

Після цього лейтенант вийняв якийсь список, подивився і дальше питав, до якої партії я належав. Я відмагався, внаслідок чого він навіть вдарив мене в обличчя. Накінець сказав, що він знає, що я належав до бандерівської партії та радив признатися, бо буде погано. На цьому закінчилося друге слідство, яке тривало около 20 хвилин. Я повернувся до гурту, сказав, щоб ішов слідуючий, якого він вказав, і сам сів до гурту.

Коли перекликав усіх, забрав нас і повів до “салахів”. Тут залишив, а сам кудись пішов.

До вечора я вже не йшов до роботи, а остався в “салаші” і відпочивав.

На третій день мене покликав знову цей лейтенант. Крім мене покликав: Ладановського, Чорного (був на другому слідстві, звідки не пригадую), Нечая (був на першому і другому слідстві) та ще когось одного (не можу пригадати прізвища). Забрав нас зі собою й знову повів у ліс, але вже ближче. Всі посідали на зрізані сосни, а мене він першого покликав зі собою. Ми відійшли може 10-15 метрів, було видно тих, що осталися, лейтенант вийняв записну книжку й сказав (по-руськи): ти говориш, що не знаєш жодної партії, а от я знаю, що ти належав до бандерівської партії й був районним референтом шкільництва (звідки він про це міг знати, не знаю, з мого села зі мною не було нікого). Я все таки не признавався ще. Він тоді погрозив, мовляв “Подожди, увидим” і відпустив. Цей допит тривав також около 15-20 хвилин. Я повернувся до гурту й чекав, заки він перекликав решту. Про слідство знову з ніким нічого не говорив.

Коли лейтенант закінчив перепитувати всіх, прийшов до гурту, забрав нас і запровадив до “салахів”.

Цього дня я вже знову до роботи в санчасть не пішов, а залишився в “салаші”.

Вночі десь о 11-ій – 12-ій годині мене розбудив ком. взводу Коломиєць і передав двом військовим. Вони забрали мене й запровадили до окремого будинку, де зачинили. Там я застав уже чоловік з 10-ть (деякі з них були разом зі мною на попередніх слідствах), а багато не було). Приарештований я сидів через день і трохи вночі. Десь о 24-1-ій годині мене покликали на слідство. Покликав вартовий.

Коли я прийшов до канцелярії, застав там знаного лейтенанта та капітана, якого до того часу я ще не бачив. Прізвища його не знаю, говорив по-руськи, високий, чорний, років около 40-45, лице овальне, грубий ніс, вбраний був у військовий армійський уніформ, в пілотці, погони обшиті синім чи зеленим матеріалом. Після привітання лейтенант попросив мене сісти напроти себе при столі. Сам з капітаном сидів по другій стороні столу й обидва курили папіроси (мене не трактували). Вийнявши записну книжку, лейтенант почав розпитувати генералія, при цьому весь час дивився і перевіряв у записній книжці. Коли це закінчилося, сказав, щоб говорити, які знаю партії, в якій партії брав участь та що робив. При цьому натяками давав мені до розуміння, що знає про те, що я брав участь у роботі ОУН. Я бачив ще на попередньому слідстві, а також і тепер, що опертя і впертість до нічого не приведуть, хіба що до посилення репресій наді мною та родиною, отже рішивсь признаватися.

Розповів, що в ОУН членом з 1936 р. (про псевдо не питав). Втягнули мене до Організації мої шкільні товариші, як Бригадир Сашко з Люлинець, Марцинюк Сава з Жуковець, та Вознюк Василь з Білки. На питання, де вони, я відповів, що Марцинюк С. помер в 1941 р., а ці не знаю де поділися, бо з приходом ЧА на західні області України з ними не стрічався. Під час німецької окупації працювали вдома. До Організації вступив добровільно, бо не був згідний з окупаційним панським польським урядом. Робота наша, тобто членів ОУН, заключалася в тому, що ми вивчали українознавство, читали підпільну літературу, а головне газету, що виходила під назвою "Сурма" та листівки, як "з хати до хати". Крім цього підпільні листівки поширювали між населенням і надійними товаришами. Впарі з тим виконували деякі менші акції на поляків і їхні установи: били вікна дуже активним працівникам, палили або руйнували обсерваційні вежі та інші державні будинки і т. п., так аж до 1939 р.

З приходом ЧА на західні області України з 1939 р. робота Організації припинилася. Я формально належав до ОУН і зачислявся в члени дальше, але роботи не виконував жодної, бо жив між чужими людьми, далеко від своїх товаришів, внаслідок чого не мав організаційних зв'язків.

З приходом німців мене, як члена ОУН, насильно змобілізували до роботи. В підпіллі я не брав участь, а тільки виконував доручену роботу. Був районним референтом шкільництва на Вишнівеччині під псевдом "Барвінок" (тут капітан дивився до якогось свого записника).

Навесні 1942 р. до мене прибули повстанці, а з ними Оса, який змобілізував мене до роботи. Він доручив мені шкільництво в районі.

Одночасно поінструктував мене, в який спосіб приступити до роботи. Я мав завдання урухомити школи по цілому районі, забезпечити кадрами ці школи, підручниками, опалом, потрібним інвентарем. Це все я робив. Пов'язався з двома вже призначеними підрайоновими по шкільництві Меркуром (прізвища його не знаю), та Чорним (прізвища також не знаю), а в третьому не було, тому цю функцію я виконував сам. Спочатку я їздив частіше по селах, щоб як слід налаждалося навчання по школах, а опісля тільки раз на місяць їздив і перевіряв як ведеться робота, яке забезпечення підручниками, опалом, приладдям і т. п.

Які накази приходили, то я передавав їх двом підрайоновим, а на третьому виконував сам. Всього докладно вже не можу пригадати, але знаю, що був наказ викинути зі школи всі підручники, які залишилися з радянських видань після 1941 р., крім арифметики. Опісля заборонено також і арифметику. При цьому капітан сміявся, питаючи: "Як, навіть "Буквар" заборонили читати?" Я потвердив.

Опісля було зарядження перепроводити по школах ремонт. Це я також виконав. Їздив по селах свого підрайону і при допомозі населення відремонтовував сільські будинки, направляв шкільний інвентар, а по інших двох підрайонах робили це Меркур і Чорний.

Дальше було зарядження перепроводити збірку грошей від шкільної дітвори. Це також я виконав і стягнув частину грошей від дітей, частину від населення, а частинно допоміг райреф. господарки Клепка й через нього я закупив шкільне приладдя. Знаю, що це приладдя транспортували нелегальним шляхом з Галичини. На цьому він мене перебив й почав розпитувати, в який спосіб я забезпечував школи учительськими кадрами та учителів. При цьому наводив приклад забезпечення учителів радянською владою. Я відповів, що до шкіл, яким потрібно було учительських кадрів, учителів мобілізував насильно. Їм ніхто не платив. Хто був місцевим, непотребував цієї зарплати й з охотою виконував цю роботу, тому що її доручувала ОУН, яка була виразником власної державної влади, а кому треба було такої допомоги, коли хтось був в іншому селі, далеко від родини, йому допомагало населення, а частинно допомагав також райреф господарки. На це капітан сказав: "Роботали за спасибо, да?" Я потвердив це.

В такий спосіб я працював до приходу ЧА в 1944 р.

Зверхником був Оса. Він давав накази й перед ним я складав звіт з проробленої роботи, завжди в цей час, коли він приходив до мене.

Дальше капітан розпитував про райекзекутиву: хто був провідником, хто райреферентом господарки, які ще референтури

були в районі, як вони виконували роботу, де поміщалися, чи були відділи, які, де перебували.

Я розказав: райпровідником був Кобець. Звідки він й як називається, не знаю, бо в ОУН заведено так, що ніхто про це не говорить. Це є підпільна організація, яка найбільшу увагу звертає на конспірацію, отже конспірує не тільки роботу, а також і людей, які виконують цю роботу. Хто був зверхником Кобця, не знаю, бо з його зверхником не мав нічого до діла.

Під оглядом адміністративним район був поділений на три підрайони, в яких були підрайонові провідники й керували роботою аналогічно до району. З них знаю одного, псевдо його "Чернець". Інших не знаю, бо нічого не мав з ними до діла. Я мав своїх підрайонових і їх я знав та вимагав усього, що було мені потрібне.

Щодо інших референтур: була так само, як господарча референтура (про неї він вже не розпитував, про це я вже розповідав раніше), референтура пропаганди, СБ, війська, зв'язків. Рефом пропаганди був Шило (прізвища не знаю), референтом СБ був Зірка (прізвища не знаю), референтом війська був Орлик (чужий, прізвища також не знаю). Всі ці референтури були побудовані аналогічно до організаційної сітки (на питання, що це таке, я відповів, що так називався цей відділ, який очолював райпровідник). Районові мали своїх підвладних по під-районах й від них вимагали роботи та давали вказівки. Підрайонові знову керували станичними, від яких також вимагали роботи та давали завдання.

На питання, де перебували ці референтури, я відповів, що їхнього місця перебування не можна означити, бо свої постої конспірували. Знаю тільки, що на одному місці ніколи не стояли, а рейдували по цілому терені.

На питання, що кожна зі згаданих референтур робила, відповів, що відносно їх роботи не можу нічого сказати, бо кожен відділ мав свої оприділені завдання й їх виконував, а про роботу іншого відділу (референтури) не орієнтувався. Про всю роботу в районі орієнтувався лише райпровідник, а по підрайонах про все знали підрайонові провідники.

Відділи УПА також були. Вони в більшості квартирували по лісах, але перебували також і по селах. Поблизу мого дому рейдував відділ Чопи та Буланого (прізвищ цих командирів не знаю, якісь чужі). Коли я сказав про ці відділи, як капітан, так і лейтенант почали детально розпитувати все про відділи УПА. Як я зорієнтувався, то їх це найбільше цікавило. Розпитували, як були зорганізовані, скільки людей начисляли, як були одіті, яке озброєння, де діставали зброю, одяг,

взуття, харчі, в який спосіб рейдували, в якому віці командири, чи мали бої з німцями, де і т.п. Я розказував:

Всі відділи УПА поза малими відхиленнями були зорганізовані на принципі добровільного вступу. Командир оголошував набір й хто хотів, ішов. Поділ був як у війську, напр., ЧА. Були рої, чоти, сотні, курені. В залежності від того, яка одиниця рейдувала (рій, чота, чи сотня) стільки було людей. Рій начисляв 10–12 осіб, чота – 50-ть, сотня – 100 осіб. Найбільше рейдували чоти і сотні. Одиті були в зелений військовий уніформ, який кожен учасник з власної ініціативи роздобував собі вдома, чи в якийсь інший спосіб. Ходили також в цивільному вбранні та німецьких уніформах, якщо мали бої з німцями і здобули. Озброєння мали переважно легке: кріси, автомати і ручні кулемети. Мали також міномети та легкі гарматки, якщо був більший відділ. Звідки вони одержували цю зброю (це їх найбільше цікавило), не знаю. Частину здобували від німців, з якими провадили бої. Такі бої на Вишнівеччині були в сс.: Гнидова [Гнидава], Колодно [Колодне], К[отю]жина.

Харчі мали свої. Де брали, не знаю. Для цього при відділі була призначена спеціальна група людей, яка тільки й займалася доставкою харчів. Коли чогось не вистачало, то зверталися до господарчого референта в районі, який давав або вказував, де можна взяти і як, напр.: розбити фільварок, перевести збірку з населення і т.п. Так само було з обмундируванням, взуттям і біллям.

Коли приходилось рейдувати з місця на місце, то переходили пішком, переїжджали верхами або підводами. Підводи звичайно забирали в селі, а опісля повертали. Верхи мали свої.

Командири були переважно старшого віку (років 35–45), але й були молоді. Це залежало від здібностей даної людини.

На цьому закінчили мене розпитувати про відділи, а перейшли до моєї власної роботи, коли прийшли більшовики. На закінчення капітан спитав ще, де поділися ці відділи, коли на західні області України прийшла Червона Армія. Я відповів, що не знаю, бо після цього вже не бачив відділів УПА.

З приходом ЧА в 1944 р. я почав скриватися. Скривався тому, бо говорили, що ЧА з місця буде мобілізувати всіх мужчин й відправляти на фронт, а я не хотів гинути на фронті. Разом зі мною скривалися: Марцинюк Семен і Кудринський Ігор. Скривалися в лісі на горбочку в кривці, це було може півкілометра від наших хуторів у напрямі на північ. Кривка викопана в землі, до якої зроблений спеціальний вхід, що його конспірується. Харчувались вдома. Вдень сиділи в кривці, а вночі заходили до хатів, брали щось їсти й знову йшли в кривку на цілий день. Так я скривався два тижні.

По двох тижнях я перестав скриватися і прийшов додому. До цього причинилося те, що в селі перепроваджувалися списки мужчин, отже мене записали також. Я не хотів, щоб за мене терпіла родина й рішив йти в райвійськкомат разом зі всіма. Кудринський і Марцинюк С., які скривалися разом зі мною в згаданій кривці залишилися і скривалися далше.

У райвійськкоматі мене залишили як учителя та видали документи. На тимчасовій справці зазначили, що як буде мене потрібно, то покличуть.

Вернувшись додому, я розпочав навчання й учителював аж до перших днів травня.

2.5.1944 р. я пішов у райвійськкомат, який змобілізував мене і відправив у с. Валахівку Збараського району, а опісля в с. Максимівку Збараського району, де нас погрузили на вагони й привезли аж у Марійську АРСР.

Це все, що я говорив, капітан писав. Коли я закінчив, він сказав, що коли я служив бандерівцям, то тепер треба послужити їм. Я на це нічого не сказав. Він розповів, що я тепер повинен ходити поміж народ (змобілізованих) і вивідувати хто що робить та говорить й повідомляти органи влади. Я погодився. Після цього він дав мені підписати зобов'язання, яке я підписав власним прізвищем. В заяві говорилося, що я зобов'язуюся співпрацювати з органами НКВД й всі покладені на мене обов'язки буду виконувати точно і совісно.

Коли я вже підписав заяву на співпрацю, капітан почав поучувати що і як я повинен робити. Моїм завданням було ходити поміж змобілізованих і прислухатися, хто що говорить та робить. Розвідувати хто нарікає на СРСР, на уряд, порядки в СРСР і т.п. Встрівати в розмови, нарікати на СРСР, щоб в такий спосіб спровокувати співбесідника та довідатися, що він думає. В провокативних розмовах довідуватися, хто що робив вдома, до яких партій належав, де працював, з ким. Слідити, чи хто не організує якоїсь нелегальної партії між змобілізованими і т.п. Все це списувати та подавати лейтенантові Костроб[і]нові О.Д. (цей, що допитував разом з ним). Це виконувати головно в часі роздавання снідання, обіду, чи вечері, бо в такий час дуже часто повстають різні непорозуміння, отже люди згаряча можуть висловити те, що думають. Крім цього, тоді є зібрані всі люди, ходять без призначення, отже є нагода крутитися між ними та з кожним говорити. Для цього, щоб свobodно рухатися, капітан з місця звільнив мене від всякої роботи. Я мав тільки ходити і слухати та слідити. За успішне виконання дорученої роботи капітан обіцяв мені підвищити пайок харчів, а від роботи, як я згадував, звільнив таки зараз. Опісля я

одержав ще крім загального пайка додаткову харчову картку, так що з харчами мені було вже цілком добре. За хліб я вже міг собі замінити навіть папіроси, чи купити щось інше.

На цьому закінчилося слідство й мені сказали відійти. Я пішов до свого “салаша”. Це слідство тривало до години 4-5 ранку.

На другий день я вже взявся до ведення агентурної роботи. Ходив поміж змобілізованих й розвідував по поданих інструкціях все, що доручили мені лейтенант і капітан (його прізвища я і досьогодні не знаю, більше не бачив його).

3.6.1944 р. при роздачі хліба змобілізованим я почув, що Лівандовський Корнило з Ланівецького р-ну, Тернопільської обл. (села не пригадую) нарікав на СРСР. Він висловився, що в СРСР не тільки хліба нема, але й нема повітря. Я це записав і увечері подав лейтенантові (він мешкав у цих самих “салашах”, отже за контакт не було важко, я міг стрінутися з ним коли хотів). Доносу не підписував.

Після цього на другий, чи третій день Лівандовського покликав цей лейтенант, але що говорив, не знаю. Він (Лівандовський) далі працював разом з нами.

Около 4-5.6.44 р. я подав Кирильчука Василя з Ланівецького р-ну, Тернопільської обл. (села не пригадую). Він висловився при роздачі хліба, що стільки хліба давати хворому, а не робочому. Я записав це і знову увечері подав лейтенантові, до якого зайшов у канцелярію. Він забрав донос, подивився, але не сказав нічого, бо в цей час у нього був ще якийсь військовий.

Після цього лейтенант покликав Кирильчука Василя, але що говорив з ним, не знаю. Він далі працював там само. В 1945 р. повернувся з ЧА й тепер вдома правдоподібно попом.

Около 6-7.6.44 р. я подав Данилюка Івана з Тернопільської обл. (села і району не пригадую), Щербаня Василя з Тернопільської обл. (села також не пригадую) і Фурмана Василя з Тернопільської обл. Вони під час роздачі вечері говорили, що більшовики говорять, що в них є все, а вдійсності то нічого нема й люди пухнуть з голоду. Я це записав і подав лейтенантові через його зв'язкового. Від лейтенанта не одержав нічого.

Після цього їх всіх трьох лейтенант викликав, але що говорив, не знаю. Вони далі працювали, як перед тим.

Около 8-9.6.44 р. при роздачі цукру Данилюк Петро і Нечай В. нарікали, що мало цукру, якого вдійсності роздавали по дуже маленькій кількості (щось по 5-ть дек). При цьому Нечай Василь сказав, що цим цукром можна засипати заяцеві око, а не чаю напиться. Данилюк Петро потакнув. Обидва з Тернопільської області. Я це записав і

увечері подав лейтенантові, до якого зайшов у канцелярію. Тут він почав сваритися зі мною, що мало працюю. Треба більше розвідувати й подавати точніші та поважніші матеріали. Однак я виправувався тим, що ніхто нічого не говорить. І вдійсності інших поважніших справ ніхто не обговорював там.

На другий день рано всипаних Данилюка [І.] і Нечая В. викликав лейтенант. Що говорив, не знаю. Зараз їх звільнив. Після цього вони дальше працювали як попередньо. Нечай приїхав разом зі мною в Тернопіль, а звідси подався додому.

Около 12-13.6.44 р. я довідався, що Чумадевський Іван з Тернопільської області і Марцинюк Семен з Тернопільської області, говорили після обіду, що скриваються і не підуть до роботи. Я це записав, пішов до канцелярії лейтенанта й подав йому. Він щось писав й нічого мені не говорив, тільки сказав “харашо”. Згаданих людей лейтенант викликав, але що говорив, не знаю. Після цього вони дальше працювали на старому місці.

Около 15.6.44 р. я почув під час обіду, як Гупало Іван зі Станіславівської області й Чорний Карпо з Тернопільської області говорили: “Чекай, зараз наїсишся, чорта лисого. Получиш баланди тай все, що в них більше є.” Я це записав і подав лейтенантові. Їх лейтенант на другий день викликав і сварився. Після цього їм не дали кілька разів їсти.

17-18.6.44 р. під час сніданку я почув, що Кирилюк Іван з Тернопільської області нарікав на “такі порядки”, що ніхто не опікується людьми. Йому порвалися черевики й ніхто на це не звертав уваги, а до роботи гонили. Його я записав і подав лейтенантові зараз таки під час обіду. Лейтенант зараз його покликав і за кару не дав їсти та вислав на ріку ловити рибу для себе.

В цих днях подав також Шляпського Івана з Тернопільщини, Кривогубця Якова з Тернопільщини та Філика Андрія з м. Вишнівця, область Тернопіль. Що я про них довідався, вже не пригадую, нарікали щось на харчування. Їх викликав лейтенант, але що за це їм було, не знаю.

19.6.44 р. подав Мурзу Кирила з Тернопільської області. Він після роботи латав одержу й висловився, що “не досить, що ходи до роботи, то ще й обшивай себе”. Його лейтенант викликав.

Між 21-25.6.44 р. я подав Бойка Данила з Тернопільської обл., Цимбалістого Михайла з Новосільського р-ну, Тернопільської області і Пастернака Карпа з Тернопільської області. Вони нарікали на порядки в СРСР з приводу того, що під час роздачі обіду дуже пхалися до кухні й виляли їжу. Їх викликав лейтенант і за кару не дав їсти та доручив ловити для себе рибу.

Десь після 26-28.6. подав Кузнеця Анасима з Тернопільської області та Горощука Ананія зі Станіславівської області. За що я подав їх, вже не можу пригадати. Мусіли нарікати щось на СРСР.

Від 29–7.7.44 р. подав: Магеру Івана з Тернопільської обл., Яцулу Ніканора зі Станіславівської області, Данилюка Михайла з Тернопільської області, Кіндзеру Славка з Тернопільської області. Вони нарікали, що нема що їсти, а роботи багато. Точніше їх справи вже не пригадую.

В половині м-ця липня 1944 р. всі вже довідалися, що я донощик, бо що тільки сказали в моїй присутності, або де тільки я був при розмові, зараз про це знав лейтенант. Крім цього бачили, що я нічого не роблю, тільки кручуся за всіма й за чимсь заглядаю. Внаслідок цього я вже не міг так скоро довідуватися про що-небудь. Мене стали берегтися. Все ж таки до половини м-ця серпня 1944 р. я ще подав таких людей:

1. Коростяного Гриця з Тернопільської області,
2. Цимбала Арсена з Львівської області,
3. Воляннюка Богдана з Тернопільської області,
4. Сліпчука Андрія з [Тернопільської області,]
5. Чорного Івана з [з Тернопільської області.]

Що я подав про цих людей і що їм за це було, не знаю. Напевно мусіли щось нарікати на СРСР, бо інших справ я там не чув і за це їх подав. Може я ще когось подав у Марійській АРСР, але вже не можу пригадати. Словом, я ходив поміж цих людей і нотував кожну дрібницю, а опісля подав лейтенантові. За це тих людей лейтенант викликав на допит. Деяким не було нічого, лише трохи сварився, інших бив, обривав харчовий пайок та заставляв до тяжкої роботи. Я за це по кількох доносах одержав додаткову харчову картку, на яку дістав більше хліба, цукру та товщу. Це було тільки спочатку, а опісля вже не давали. Крім цього я не ходив на роботу, яка була дуже тяжка та мав вільний час і міг ходити куди хотів. Всі інші ходили на роботу в ліс. Там рубали дрова, сплавлювали по ріці Кундиш, допомагали трачам різати гонти на покриття, носили колоди і т.п.

Около 10–15 серпня 1944 р. нас усіх зібрали й сказали, що поїдемо в Новосибірськ. Відносно моєї агентурної роботи я не дістав жодних вказівок. Ніхто мене не викликав, не давав жодних завдань і не говорив, що я маю даліше робити.

Десь, правдоподібно 16.8.44 р. нас 350–400 людей рано вирушили пішком на станцію Сурок. Там нас погрузили на вагони й під проводом військових ми поїхали через Казань, Омськ, Томськ в Новосибірськ. Подорожі в Омську нам заарештували проводира за

те, що вмерло кількох людей з голоду, бо не стало харчів, але нас таки завезли на місце призначення.

В Новосибірськ ми приїхали 16.8.44 р. Зі станції нас запровадили в малі бараки, які поміщалися за містом у віддалі півтора кілометра. Говорили, що там колись поміщалися санчасть. В цих бараках ми два дні відпочивали. По двох днях нас пігнали в баню, а після цього розмістили в гаражі при аеродромі, що називався “Гуас НКВД”. Розподіл був такий самий як в Марійській АРСР, бо туди переїхала ціла наша група.

В цьому гаражі побули два дні без роботи. По двох днях прибула комісія, яка після бажання приділювала до роботи людей: здоровших до важкої роботи, а слабших до легшої. Мені призначили роботу легку, однак яку саме, я ще не знав.

На другий день всі пішли до роботи, а я залишився, бо не знав, до якої саме роботи мав йти. Тоді мене покликав до канцелярії начальник всіх робіт при цьому аеродромі Куклін і сказав, що я тут буду виконувати дальше таку роботу, як в Марійській АРСР, тобто буду розвідувати хто що говорить на СРСР й владу, хто може організує якісь політичні партії між змобілізованими, хто що робив вдома, до яких партій належав і т.п. При цьому сказав, що призначається мене на легку роботу. Буду виконувати функцію табельщика на приймальному пункті при аеродромі (там я приймав вугіль, груз, цемент, дерево і т.п.). При цьому зазначив, що працювати буду вночі, а вдень зранку буду відпочивати, а опісля, під час обіду та вечері, буду приглядатися, хто що говорить проти СРСР та хто веде якусь антидержавну роботу. Зібрані за день матеріали списувати та подавати кожного вечора до нього (Кукліна).

За добру роботу обіцяв, що дадуть кращі харчі, більше хліба, цукру та товщу. Крім цього, відразу призначили на легку роботу.

20.8.44. я вже пішов до роботи. Вночі працював, а вдень, зранку віддыхав, а опісля вже взявся за доручену Кукліним агентурну роботу.

Під час обіду я почув, що Денисюк Михайло з Тернопільської обл. нарікав, що робота важка, а їсти не дають. До його мови прилучився Горошук Ананій зі Станіславівської області (його я вже раз подавав лейтенантові Костробінові). Я це записав і подав Кукліну перед відходом на роботу. З ним стрінувся в його канцелярії.

На другий день він їх викликав, щось говорив, але звільнив і вони зараз пішли до роботи. Мені не сказав на це нічого.

Коло 22–23.8.44 р. я почув, що Лівандовський Корнило з Ланівецького р-ну, Тернопільської області (поданий мною лейтенантові в Марійській АРСР) і Кирильчук Василь з Ланівецького району,

Тернопільської області (також поданий в Марійській АРСР) говорили, що нема чим накриватися, а вже зимно. При цьому нарікали на такі порядки та СРСР. Чи їх викликав Куклін тоді, не пригадую. Донос я подав на другий день, як прибув з роботи.

Коло 26.8.44 р. я почув як Гупало Іван і Гупало Петро, обидва зі Станіславівської області, нарікали, що дуже погане прохарчування, а до роботи наганяють. Я записав це і подав Кукліну десь аж 28–30.8.44 р. Донос держав так довго тому, бо думав, що може ще щось почую й подам разом. Такої дурниці не хотів подавати, бо Куклін зараз сварився зі мною.

Їх Куклін викликав і щось говорив. Опісля звільнив і я бачив, що замітали гараж.

Під час цього, як подавав Кукліну цей донос він сказав, щоб звертати увагу на поважніші справи, а не такі дрібниці, але я мотивувався тим, що нічого не чути і вдійсності ніхто нічого поважнішого не говорив, ні не робив, а якщо і робив, то я про це не знав. Більше того думаю що ні, бо всі були дуже перевантажені роботою, зайняті думкою про здобуття куска хліба, отже політичною роботою напевно не цікавилися.

4.9.44 р. я почув, як Кіндзера Славко з Тернопільської області і Чорний Петро з Тернопільської області говорили, що до роботи гонять, а черевик не змінять. Я це записав і 7.9.44 р. подав Кукліну. Їх він викликав, але звільнив. Також за кару замітали гараж.

Відносно моєї роботи Куклін сказав, щоб довідуватися дещо з політичних справ. Я відповів, що ніхто про це нічого не говорить і не робить. Тоді він порекомендував мені розводити балачки на такі теми (але як я міг їх розводити, коли вночі працював, а рано спав, опісля всі були при роботі, а під час обіду чи вечері це час закороткий, щоб розводити політичні розмови).

13.9.44 р. я подав Кукліну донос на Чорного Івана з Тернопільської області і Маслюка Антона з Новосільського р-ну, Тернопільської області. Про них я довідався від хлопців під час обіду, що вони змовлялися не йти на роботу після полудня.

На другий день їх викликав Куклін.

Коло 19.9.44 р. я почув, що Шеремета Андрій і Костюк Макар, обидва з Львівської області, нарікали на харчі, мовляв “робити багато то є, а їсти нема”. Я це записав і подав Кукліну. Куклін їх викликав, але звільнив і за кару вони замітали гараж.

В днях 23–27.9.44 р. я подав Фурмана Петра з Тернопільської області і Данилюка (ім’я не пригадую) з Тернопільської області. Я довідався, що вони говорили, що хліб з водою, баланда рідка і мало,

а роботи, то скільки треба і не треба. Їх Куклін викликав. Що їм за це було, не знаю, але після цього вони далі працювали.

Ще пригадав, 5.9.44 р. я подав Дробчука Антона з Новосільського р-ну, Тернопільської області та Нечая Івана з Тернопільської обл. Вони говорили, що біда, взуття рветься, одяг дреться, йде зима, й про це ніхто не дбає, а роботи вимагають. Куклін їх викликав до своєї канцелярії, але звільнив.

13.9.44 р. я довідався, що Нечай Петро говорив: “завезти, то завезли, а пильнувати нема кому”. Я записав це і подав Кукліну. Він викликав його до своєї канцелярії, але певно, що нічого йому за це не було, бо далі працював разом з нами.

Десь коло 20.9. до 26.9.44 р. подав Степчука Пилипа з Тернопільської області і Цимбала Миколу з Тернопільської області. Вони не їли обіду, лише вилляли в куток, причому ругали СРСР. Їх Куклін викликав до себе й за кару доручив замітати подвір'я біля гаражу.

4.10.44 р. подав Цимбалістого Михайла зі Станіславівської області й Бойка Данила з Тернопільської області. Вони говорили, що держава цілком не дбає про робочих. Зближається зима, холодно, а ходити нема в чому. Я це записав й передав Кукліну, коли мав йти до роботи.

Що їм за це було, не знаю.

Коло 17–18.11.44 р. подав Корнійчука Василя з Дрогобицької області та Сторожука Івана з Крем'янецького р-ну, Тернопільської області. Вони також нарікали, що не мають в чому ходити, бо обірався одяг. Їх викликав Куклін і покарав тим, що замітали гараж.

В днях 22–23.11.44 р. подав Шульгай Антона з Крем'янецького району, Тернопільської області, Будніка Антона з Шумського р-ну, Тернопільської області та Коломийця Олександра з Почаївського р-ну, Тернопільської області. Я побачив, коли вертався з роботи, що вони втікали від роботи. Їх Куклін зараз таки наздигнав, забрав у канцелярію, але вкортці звільнив і вони замітали гараж.

28.11.44 р. подав Чумадевського Андрія з Тернопільської обл., Гласька Антона з Тернопільської області, Пастернака Петра з Тернопільської області. Вони щось між собою говорили, але що, я не чув. При цьому лайали Сталіна та СРСР. Їх Куклін покликав після цього до канцелярії, щось говорив з ними й після цього вони замітали гараж.

Крім цих в Новосибірську подав ще Кукліну за антидержавні вислови таких людей:

1. Сторожука Андрія з Львівської області,
2. Мурзу Степана [з Львівської області,]
3. Сироту Карпа зі Станіславівської області,
4. Іванчука Дениса з Тернопільської області,

5. Чабана Івана з Новосільського р-ну, Тернопільської області,
6. Хутька Степана (на знаю з якої області),
7. Пачеру Федора (на знаю з якої області),
8. Горбуня Сидора з м. Ланівець, Тернопільської області (старий чоловік, який приїхав разом зі мною додому),
9. Пилипчука Івана з Ланівецького р-ну, Тернопільської області,
10. Гуцала Павла зі с. Гніздичної, Почаївського р-ну, Тернопільської обл.,]
11. Пастернака Панька з м. Збаража, Тернопільської області,
12. Фастуна Кирила зі Збаразького р-ну, Тернопільської обл.,
13. Баска Фадея з м. Тернополя. Він разом зі мною приїхав додому.
14. Сороку Карпа з Тернопільської обл.,
15. Чубка Дмитра з Дрогобицької чи Тернопільської області. Він був взводним.
16. Корнійчука (ім'я не знаю) зі с. Максимівки, Збараз[ь]кого району, Тернопільської області.
17. Щербаня Василя зі с. Зозулинець (району і області на знаю),
18. Пастернака Івана з м. Н. Вишнівець, Тернопільської обл.
19. Печорана (ім'я не знаю) з м. Тернополя, чи з Тернопільської обл.[асті.]
20. Лотоцького Пилипа (галичан, звідки, не знаю),
21. Костюка (ім'я на знаю, галичан).

Всіх цих людей Куклін викликав до своєї канцелярії, але що їм за це було, не знаю. Орієнтуюся, що звичайно таких карали зменшенням харчів та важчою роботою, внаслідок чого не один з них помер.

В перших днях м-ця грудня 1944 р. закінчилося будівництво аеродрому "Гуас НКВД" (що значить "Гуас", не знаю). Після цього нас всіх повели під комісію, яка після збадання хворих призначила до від'їзду додому, а здорових в інше місце до роботи. Я попав до групи, яка мала виїжджати додому. Агентурна моя робота до цього не спричинилася. Я маю зломану руку, хворий фізично, отже на тій підставі мене комісія направила додому.

2-3 дні перед від'їздом я пішов разом з іншими людьми (щось 15-ть осіб) до Кукліна і домагався грошей, щоб хоч було чим заплатити дорогу. Скільки одержали інші, не знаю, мене Куклін забрав окремо, після чого вручив мені 100 крб. і дві буханки хліба на дорогу. Крім цього я одержав нормальний пайок.

Після цього ми вже приготувлялися в дорогу. До роботи не йшли.

В той час, як Куклін передав мені гроші й хліб, говорив, що коли приїду додому, то треба зголоситися до органів РО НКГБ й там далі продовжувати роботу проти ворогів Радянського Союзу.

6.11.44 р. нас група людей, в числі 120 осіб, під проводом одного військового виїхала в напрямі ЗУЗ. Їхали через Саратів, Москву, Дарницю, Київ, Вінницю, Гречани, Шепетівку, Підволочиська, Максимівку аж в Тернопіль. В Тернополі цей, що нас провадив, роздав нам документи, після чого ми розійшлися куди кому треба було. Я [сі]в у поїзд і через Збараж приїхав аж у Корначівку, Ланівецького р-ну. Тут мене захопив вечір. Я не хотів іти вночі додому, отже зайшов до Дарки з дому Байдецька, походить з Діброви, вийшла туди заміж, і в неї переночував. На другий день, це десь було в днях 22-26. 12.44 р. я прийшов додому.

Прибувши додому, я в першу чергу відпочивав, бо був змучений далекою дорогою. До району покищо не зголошувався.

По тижневі часу до мене прийшли повстанці, а саме: Клепка, Сергій, Казьмірчук Микита і Казьмірчук Антошко. З ними я поговорив на тему життя в СРСР, навітлюючи все в найчорніших красках. Вони знову розказали мені дещо про життя в підпіллі. Клепка розпитував, де я був, як переживав і т.п. Я розповів, що був в Марійській АРСР в робочому батальйоні, який опісля переїхав у Новосибірськ. При цьому сказав йому, що викрилося те, що я працював в ОУН, через що мене дуже мучили там. На це Клепка сказав, що в підпіллі також важко перебувати, але до якогось часу треба мучитись. При цьому висловився, що тут нема де перебувати, а найкраще ще жити на Олексинеччині. Після розмови випили по пару килишків горілки, з'їли що було і відійшли.

За кілька днів після цього увечері знову прийшли до мене два повстанці, яких я возив на Олексинеччину. Один з них був чужий, а другий з Ришнівецьких хуторів Ратушняк Федос (псевда не знаю). До мене вони прийшли зі заступником голови с/ради Матвійчуком Олександром (зараз він вдома господарить).

На другий день я почув, що в селі люди говорять, що я не тільки вдень, але ще й вночі їжджу на НКВД. Крім цього, довідався, що люди в селі говорять, що під час перебування в ЧА я також працював на НКВД (говорили правдоподібно тому, що на адресах з листів були зворотні адреси "Гуас НКВД").

Про ці балачки довідалися також дг. Макар і дг. Сергій, який вже тоді був райрефом СБ й десь коло 15. 1.45 р. прибули до мене, щоб цю справу перевірити. Для цього звели мене наочно зі згаданим Ратушняком Федосом, який признав, що я їздив з ним на Олексинеччину, а не у Вишнівець. Більше не питали нічого.

20. 1.45 р. на наші хутори більшовики робили облаву. Під час тієї облави якийсь лейтенант, перевіряючи мої документи, сказав, щоб

зголоситися у військкоматі в районі й змінити документи. Однак я ще не йшов в район.

В днях 22-23.1.45 р. прибули до мене Сергій і Макар, які доручили мені відкрити школу в с. Діброва, бо діти дармують, отже хай вчать. Я не хотів і мотивував тим, що загрожений зі сторони більшовиків і з дня на день жду та надіюся, що можуть мене арештувати, бо про мою роботу знають в ЧА, отже можуть довідатися також в районі. При цьому просив дати пораду, що мені робити. На це Макар сказав мені, щоб крутитися як мога, бо самі тепер не мають де подітися, отже в підпілля не можуть взяти.

2.2.45 р. я оголосив в селі, щоб всі діти йшли до школи в призначене місце, бо розпочинаю навчання. Після цього я вчив аж до другої половини лютого.

В днях 20-21.2.45 р. я зголосився у райвійськкоматі, де змінили мені документи, видавши воєнний білет. Цього дня заходив також у райВНО. Там зголосився у завідуючого Любіменка, якому сказав, що на бажання селян відкрив у селі Діброва школу. Він зареєстрував мене і відпустив додому. В РО НКГБ ані в РО НКВД того дня я не заходив. Я не хотів, бо думав, що вони ще не знають, що я є вдома та яке маю доручення.

В днях 2-3.3.45 р. більшовики робили на наші хутори облаву. Під час облави мене приарештували й забрали в район. Тут привели в РО НКГБ до лейтенанта Давиденка (про його прізвище я довідався опісля, тоді ще не знав).

Коли я прийшов у канцелярію Давиденка, привітався й він попросив мене сісти. Я сів при столі напроти Давиденка, який сидів на другій стороні стола. Після цього Давиденко почав розпитувати, коли я приїхав додому, де був, при якій роботі, в якому полку, я відповів, що був у робочому батальйоні, в 139 запасному полку в Марійській АРСР, а опісля переїхав в Новосибірськ, звідки недавно прибув додому (я казав, що прибув між 10, а 15 січня 1945 р., бо боявся, щоб він не кричав на мене, що я так довго не зголошувався).

Питав, хто ще приїхав з Вишнівецького р-ну разом зі мною. Я відповів, що з Вишнівецького р-ну не приїхав ніхто, але приїхали багато з Галичини.

Після цього вийняв якийсь зошит і почав питати: як називаюся, де родився, де жив до мобілізації, де переживаю зараз. Я відповів, що називаюся Казьмірук Михайло, родився в с. Жуківцях, Ланівецького району, опісля перейшов жити в с. Діброву, Вишнівецького р-ну, де жив до мобілізації. Зараз знову вернувся в с. Діброву, де живу та працюю в школі учителем.

Тоді він почав питати, що я робив під час німецької окупації. Я спочатку говорив, що працював на господарстві.

Коли я так сказав, він встав, підійшов до шафи, яка стояла в кутку, взяв папку з яким[и]сь матеріалами, подивився і, положивши папку на стіл, сказав, що брешу, бо під час німецької окупації я належав до бандерівської партії і працював районним інспектором шкіл під псевдом “Барвінок”. При цьому весь час намагав, щоб признатися до всієї роботи. Я ще не признавався, і доказував, що я працював на господарстві й до жодної партії не належав. Тоді він вдарив мене в обличчя та почав лаяти, але я таки не признавався. Тоді він покликав до канцелярії ще якогось чорного й вони обидва захпали мені пальці між двері, а одвірок та тиснули, внаслідок чого я зомлів і не знаю, що було далше. Прийшов до пам’яті в льоху. Це слідство тривало около двох з половиною годин. Знаю, що коли мені вже тиснули пальці, то в канцелярії був також нач. РО НКГБ Прокоп’єв, але не пригадую, щоб він щось мене питав.

На другий день рано о 4-ій годині Давиденко знов покликав мене на слідство. Був тільки сам. Цей раз я вже признавався до всієї роботи, бо бачив, що він має про мене точні інформації. Йому я розказав:

Весною 1942 р. до мене додому приїхав Оса і Кобець (прізвищ їх не знаю, Оса працював при надрайоні, а Кобець працював райпровідником, – так я говорив Давиденкові) й заставили мене бути районним референтом шкільництва та пропаганди. Після цього я був змушений виконувати доручену роботу аж до приходу ЧА. Псевдо мое було “Барвінок”. Зверхником був Оса та Кобець. Роботу я виконував згідно з інструкціями, які одержував переважно від Оси. Їздив по селах, скликав людей та виступав з доповідями, урухомлював школи, робив ремонт шкіл, старався про шкільний інвентар, підручники, давав напрямні відносно виховання молоді (в українському національному дусі). Після цього Давиденко спитав, де я був та що робив як прийшла Червона Армія. Я сказав, що скривався в лісі в криївці разом з Марцинюком С. і Кудринським І. Скривався тому, бо боявся, щоб не забрали на фронт. На цьому він перестав мене питати про роботу в ОУН, а запропонував співпрацю з органами НКГБ. Я на це не сказав нічого, лише попросив, щоб відпустив мене додому та дав подумати. Він погодився і відпустив мене додому. Цього, що я говорив на слідстві, Давиденко не записував. Слідство тривало яких три години, бо вийшов від нього о 7-ій годині ранку.

Прибувши додому, далше взявся до науки в школі.

При кінці м-ця березня, чи на початку квітня 1945 р. (28.3. до 2.4.45.) прийшло мені повідомлення, щоб явитися в район на учи-

тельську нараду. Я поїхав. Коли прибув в райВНО, застав там уже декого з учителів, але всіх ще не було. Ми ждали. В той час до кабінету, в якому я був, прийшов Давиденко й кивком пальця позвав мене до себе й забрав до своєї канцелярії, яка поміщалася при цій самій вулиці, яких 300–400 метрів вглиб міста від будинку райВНО.

В канцелярії посадив мене при столі, а сам взяв папку зі шафи й почав переглядати якісь папери. Після цього спитав, з якого по який час я працював в ОУН під час німецької окупації, що робив і т.п. Я знову розповів йому все, що було.

Весною 1942 р. до мене додому прийшов Оса (прізвища його не знаю, працював при надрайоні) і Кобець, райпровідник Вишнівеччини, прізвища також не знаю, які заставили мене працювати в бандерівській партії та призначили працю районного інспектора шкільництва. Також тимчасово доручили мені референтуру пропаганди в районі, бо не було її кому очолити.

По ділянці шкільництва я дістав такі завдання:

а) сконтактуватися з наставленими уже підрайонними референтами шкільництва Меркуром і Чорним та передати їм вказівки;

б) перевірити школи й нечинні впустити в рух. Дати в цій справі завдання підрайоновим референтам;

в) поробити заходи відносно забезпечення шкіл підручниками. При цьому підручники радянського видання, які залишилися після 1941 р. заборонити в школах, а старатися вишукати підручники ще польського видання і з них вчити дітей. З радянських підручників можна було залишити тимчасово лише арифметику, опісля і це заборонено;

г) підшукати кадри й в потрібних школах перепроводити реорганізацію;

д) поробити заходи на збірки грошей, за які треба було закупити шкільне приладдя;

е) поробити заходи забезпечення деяких учителів, що жили в чужих селах і такої допомоги потребували;

є) перевести збори з учителями відносно виховання дітей;

ж) завести обов'язкове навчання. В цій цілі зарядити поіменні списки шкільної молоді по селах.

Відносно пропаганди дістав з місця такі доручення:

а) виїхати на села і перепроводити збори селян, на яких обговорити перебіг окупаційних фаз (польської, більшовицької і німецької) та вказати, яку поставу повинні займати українці відносно них;

б) агітувати населення проти німців, щоб не давали різних контингентів;

в) агітувати, щоб в момент наїзду німців на села всі мужчини втікали, бо німці будуть вбивати;

г) агітувати, щоб населення копало по селах самооборонні рови, з яких мало оборонятися на випадок приходу німецьких військ.

Після цього я приступив до роботи. Скликав підрайонових референтів шкільництва Меркура і Чорного в ліс Раковеччина і дав їм завдання відносно роботи по школах. Завдання передавав так само, як одержував згори. Змін не робив жодних. Після цього сам взявся до роботи в третьому кущі, де не було кущового. Зробив перевірку, після чого пустив у рух школи по селах: Діброва, Бабії, хутір Заруддя, Колодно – Лісовиччина, Олишківці (тут школа була, але її перенесено в другий будинок, який відремонтовано), Коханівка. В цих селах взагалі школи не існували, отже я при допомозі місцевих учителів та населення доложив старань, щоб ці школи були зорганізовані та щоб в них розпочалося навчання.

Опісля їздив по селах і переводив збори учителів, яким дав напрямні роботи та передав вищезгадані інструкції.

З населенням також перевів декілька зібрань, на яких говорив, що треба обов'язково посилати дітей до шкіл на науку, щоб здобували знання.

В скорому часі після приступлення до роботи я одержав 7--8 тисяч марок, за які через господарчого Клепку залишив для шкіл зошити, олівці, гумки і т.п. Ці матеріали нелегальним шляхом спроваджували з Галичини, де їх легко можна було дістати. Одержавши це все, я роздав частину по підрайонах, а в підрайоні, де не було підрайонового, роздав по школах. Гроші за це вже не брав, бо діти дали їх раніше. Подібну роботу я виконував аж до приходу Червоної Армії.

З пропаганди я майже нічого не зробив, бо був зайнятий однією роботою – шкільництвом. Лише принагідно перевів щось пару зібрань з населенням, як напр.: в с. Колодно, на яких роз'яснював населенню цілі різних окупаційних урядів на українських землях, розповідав про міжнародне положення та вказував як населення повинно відносити[ся] до цих окупаційних урядів. Головно зупинявся на німецькій окупації, викриваючи їхні цілі та агітував населення, щоб ставило їм опір.

Опісля референтуру пропаганди перебрав від мене дг. Шило (прізвища і походження його не знаю).

Після цього Давиденко розпитував, що сталося зі школами, як прийшла ЧА, де поділися провідники, де господарка, чи кудись виїхала, чи щось сталося з нею. Я відповів, що коли прийшла ЧА, то

все даліше скривалося і існувало як за німців. Що сталося з ними пізніше, не знаю, бо я пішов в армію. Я особисто спочатку скривався в лісі біля своїх[]хуторів у криївці. Разом зі мною переховувалися також Марцинюк Семен і Кудринський Ігор. Скривався я два тижні, опісля добровільно виліз і пішов на мобілізацію, де мене на прохання голови с/ради Литвина Уліяна оставили учителем. Після цього я зорганізував школу і вчив до 2.5.44 р. Цього дня мене змобілізували до ЧА. Був у робочому батальйоні, 139 запасному полку, 8-ій роті, 7-му взводі. Спочатку був у Марійській АРСР, а опісля в Новосибірську, звідки направили мене додому.

На цьому слідство закінчилося. Тривало десь до години 2-ї після полудня. Все, що я говорив, Давиденко записував. Після всього взяв кілька аркушів канцелярйного паперу й щось писав. Писав з годину часу й до мене не відзивався нічого. Пізніше сказав, що це акт на мене. Написав його в двох примірниках чорнилом величиною в дві сторінки і після закінчення дав мені підписати. Прочитавши, я підписав своїм ім'ям і прізвищем. Там була списана вся моя робота в Організації, і що за цю роботу по статті 52, чи 51/а мені належить 15 років тюремного ув'язнення.

Коли я підписав цей акт, Давиденко сказав, що дістан[у] не менше 15 років тюремного ув'язнення. Це можна оминати, якщо я оправдаю себе, погоджуючись на співпрацю з органами РО НКГБ. Якщо погоджуся співпрацювати, то акт буде уморений, коли ж ні, то один примірник зараз передасть до суду і з місця мене заберуть в тюрму. Під час цього говорення вдер четвертину канцелярйного аркуша паперу і написав заяву на співпрацю з органами НКГБ. Я, щоб рятувати себе від пропасті, погодився на співпрацю з органами НКГБ і підписав заяву прізвищем та ім'ям.

Після підписання заяви, Давиденко розпитував ще про референтури ОУН в районі. Питав, хто допомагав шкільництву, які ще знаю референтури. Я відповів, що шкільництву допомагав господарчий відділ, яким в районі керував Клепка. Звідки він походить і як називається, не знаю. Даліше питав Давиденко як був зорганізований цей відділ, чи мав канцелярію та де поміщався. Я відповів, що відділ господарчий був зорганізований так само, як референтура шкільництва. Районний керівник мав своїх підрайонових – підрайонових, які виконували зарядження районового, а підрайонові мали своїх підрайонових по станицях – станичні господарчі, які виконували накази підрайонових. Хто очолював підрайони по господарчій ділянці, не знаю, бо це до мене не належало, отже я не міг про це знати. Це відноситься також до станичних господарчих.

Щодо канцелярської роботи, то при районному референтові був бухгалтер та ще інші працівники, які все реєстрували та писали звіти. Хто був при Клепці, не знаю, бо вони походили з інших сіл.

Канцелярія не поміщалася на одному місці, а переїжджала з місця на місце підводою. При цьому Давиденко спитав ще, чи я мав секретаря як був інспектором шкільництва, я відповів, що ні. Питав також чи мали секретарів підрайонів шкільництва, але вони не мали також, отже я відповів, що не мали. Крім цього питав скільки разів я подавав звіт та кому. Я відповів, що звіт подавав раз в місяць Осі, який являвся моїм зверхником. В звітах писав про стан шкіл та забезпечення шкільництва. Питав також, де перебував Кобець, та хто йому звітував. Я відповів, що він рейдував по цілому терені, а звітували йому підрайонів – Чернець, Лисий, і ще третій, але псевда його не знаю. При цьому я зазначив, що мало можу про це сказати, бо з тією роботою не був зв'язаний.

Опісля питав, як побудована референтура СБ та кого я знаю з тієї референтури. Я відповів, що районним референтом СБ був Зірка. Крім цього знаю одного підрайонного СБ – Сергія, який опісля став районним (де подівся Зірка, я не знаю). Про інших підрайонних (було їх ще два) не знаю, бо не був з ними зв'язаний. Тоді Давиденко питав по скільки людей мав кожен референт безпеки. Я відповів, що кожен референт СБ як районний так і підрайонний мали біля себе по 5-ть або 6-ть людей, з якими виконували роботу, а саме: пильнували всякого порядку в терені.

Військовим референтом був Орлик. Він мав зв'язки з відділами УПА і виконував їх накази. Про них я не знаю.

Тоді Давиденко спитав ще, чи всі ці люди, що працювали в терені, були озброєні, чи ні, в чому одіті. Я відповів, що одіті були у військовий (червоноармійський і німецький) уніформ, який здобували від відступаючої ЧА та в боях від німців. Озброєні були переважно в коротку зброю, тобто в автомати і пістолі. Тоді питав, чи мали сталі квартири. Я відповів, що ні, а всі рейдували по цілому районі. На одному місці ніхто не сидів. Чому, того я не знаю, але це партизанська тактика, якою тоді користувалися всі.

Цього, що я говорив після підписання заяви, Давиденко не записував.

Тепер приступив до обговорення того, що, де і в який спосіб я повинен робити, щоб оправдати себе перед рад. владою, він говорив:

За активну співпрацю з органами РО НКГБ тобі буде прощено те, що в часі німецької окупації ти працював в ОУН, Організації, яка являлася і являється даліше агентурою німців, отже несе шкоду

народові. Щоб добитися добрих успіхів у роботі, треба, коли прийдуть повстанці до тебе додому, нав'язати з ними якнайтісніші зв'язки. Для цього треба поробити все можливе: нарікати на владу СРСР, на важкі обставини життя, щоб створити враження, що ти дійсно являєшся ворогом комунізму. Крім цього сказати дещо про працівників району, а завжди малювати їх у світлі нужди, у світлі неприязні до СРСР і уряду. Одночасно підшукувати якусь небелицю, яка могла б потішити бандерівців, наприклад: чули в районі, що скоро буде війна, чи щось подібного. Вдома завжди старатися цілою родиною бути приязними до них, дати гарно щось з'їсти, обов'язково випити, якщо вони від цього не відмовляться. При горілці розводити балачки, причому проситися, щоб взяли до роботи й будете далі працювати так, як працювали колись під час німецької окупації. Якщо б погодилися на те, щоб взяти в підпілля, то йти, а опісля він скаже, що робити далі. Коли помітно, що повстанці вже під чаркою, розпитувати, чи є ще великі сили в нас (тобто повстанців), чи є багато своїх хлопців, які старі знакомі ще є, де перебувають, що роблять; в кого найкраще тепер перебувати, в яких господарів чи в якому лісі. Якщо перебувають в лісі, то розпитувати, чи ходять вдень по лісі, чи квартирують зверху, чи в криївках, в який спосіб і які криївки будують, де найкраще їх будувати. Розпитувати напр. таку справу, хто закриває, якщо всі поховуються в криївку, чи самі закриваються, чи хтось з цивільних людей. При цьому можна довідатися хто ходить закривати або доносить харчі. Далі, розводити розмови на тему людей у селі: хто надійний, в кого можна перебувати, хто добре ставиться до повстанців, хто добре з ними знається, в який спосіб побудовані тепер зв'язки, з ким пов'язані особи, які працюють на зв'язку. Розпитувати, як живуть повстанці, чим харчуються, при цьому жалувати їх та нарікати на тяжкі обставини життя для цивільних людей в СРСР. При відході просити, щоб, коли будуть на хуторах, чи близько тебе, зайшли та сказали щось нового.

В школі представляти себе пер[е]д дітьми, не як більшовика, а як бандерівця. Не признавати жодного страху перед органами державної влади. Старатися прив'язувати до себе дітей, напр., дати зошит, олівець і т.п. Говорити вороже про колгоспи, НКВД, на владу, критикувати військо ЧА, даючи одночасно приклади свого війська. При цьому розпитувати дітей, чи вони бачили своє військо, де, коли. Спеціальну увагу треба звернути на таких дітей з членів родини яких є хтось в бандерівцях. В такої дитини треба собі здобути спеціальні симпатії та довір'я. Для цього треба її говорити у вільних хвилинах багато ворожого на СРСР, владу, НКВД, розказувати цікаві епізоди,

дати кращу оцінку, іноді пожалувати як родину, що її репресують органи влади чи НКВД, дати зошит, олівець і т.п. Коли здобудеш довір'я в такої дитини, тоді нав'язувати розмови про те, щоб дитина сказала, чи приходить додому брат, батько, чи дядько, що говорить, де перебуває, як перебуває, як[]би[]то з ним поговорити і т.п. При цьому треба пам'ятати, що дитини ніколи не можна відпустити зараз після такої балачки, а старатися після цієї розмови зацікавити її якоюсь дурницею, щоб дитина зі захопленням забула про попередню розмову і не розказувала про це вдома батькам.

Здобувши довір'я в дітей, в загальному та в деяких зокрема, ти зможеш кожного ранку довідуватися про всі цікаві новини в селі, бо діти знають багато. Крім цього, діти будуть підносити твій авторитет перед своїми батьками, а ці перед всіми селянами. Для них (дітей) те, що ти скажеш у школі, буде правдою, яку вони будуть розповсюджувати по цілому селі, мовляв, "так говорив учитель, так робив учитель". Отже через шкільну дітвору можна собі виробити авторитет, який потрібно (більшовика, чи бандерівця).

Дальше. Нав'язувати тісніші зв'язки з батьками підозрілих дітей. Для цього викликати батьків у справі навчання (щось можна знайти) й тут поза діловою розмовою делікатно завести розмову на тему подій у селі та околиці, на тему повстанців. При цьому спочатку старатися нарікати на владу, НКВД, советські порядки, щоб створити [на] даного чоловіка враження, що ти являєшся запеклим ворогом радянської влади. Створити такий вступ, треба похвалити програму і роботу повстанців, підтвердити слушність і надійність їхньої боротьби, беручи для цього найновіші політичні події світу, при цьому звернути увагу на відповіді співбесідника, якщо переконаєшся, що він вірить тобі, то старайся розпитати: може бачив, як переходили, може заходили до нього, чи знає він до кого, в кого спали і т.п., з чим ходять, з якою зброєю – короткою чи довгою, чи чиста чи заржавіла, чим хвастаються, що говорять на СРСР і [владу].

Щоб виробити собі авторитет і довір'я між селянами, на батьківських зборах чи на вечорницях між хлопцями говорити на Сталіна, на владу, розказувати про голод в СРСР, давати як приклади цілі необсяжні лани в Росії, критикувати колгоспну систему, радянську владу і т.п. Здобувши в такий спосіб авторитет і довір'я, можна буде від населення довідуватися про таємниці села без особливих труднощів.

Використовувати у розвідчих цілях родинні пов'язання, широкі родинні зв'язки – це інформативна сітка, яка може дати дуже багато цінного матеріалу, лише треба знайти спосіб його зібрати. Для цього потрібно підшукати щось, щоб зайти до такого родича й коротко

розговоритися з ним на такі теми, закликати його до себе або післати когось з членів сім'ї, а напр. жінка напевно завжди скаже несвідомо, що нового почула.

Коли бувають у селі військові, чи то роблять облаву, чи в якій іншій справі, старатися з ними не стрічатись. Коли ж уже прийдеться стрінутися, то невдавати боягуза, а остро до них відноситися. Після таких сцен, коли ти будеш мати в селі авторитет бандерівця, між населенням з уст до уст довго буде ходити чутка про те, що “учитель не боїться”, “учитель гарний чоловік”, “так зробив учитель”, “так говорив учитель” і т.п. А це буде весь час посилювати довір'я до тебе та підвищувати авторитет між селянами, які вороже настроєні до радянської влади.

Також не зближуватися до військових під час перебування на базарі. Старатися не входити на базарах в балачки з військовими, бо таке дуже скоро запримічують селяни й бистро передають з уст до уст, що “учитель щось говорив з більшовиками на базарі”. Отже старатися цього уникати.

Виробивши авторитет між населенням, як людини, що симпатизує повстанчим рухам, можна довідатися про організаційні зв'язки. Розпитуючи і довідавшись про те, хто збирає для повстанців у селі харчі, можна помалу довідуватись з ким збирає, до кого зносить, куди відвозить і т.п. В такий спосіб можна дійти до самого бандерівського кубла, можна буде розвідати навіть про самого Сокола і про його банду (при цьому Давиденко спитав, чи я знаю такого, я відповів, що ні, бо дійсно не чув і не знав Сокола). Отже, бачиш, як багато можна довідатись про роботу бандерівців, якщо тільки взнати, чи в селі збирав хтось щось для повстанців, чи ні. А про це можна довідатися дуже скоро і легко. Вистачить тільки когось з родини чи сусіда спитати, чи давав котрогось дня таку чи таку річ (муку, сало, м'ясо, яйця, молоко і т.п.). Сусід, чи родич напевно скаже, якщо буде тобі довіряти, а тоді вже можна йти далше аж до кубла. Попавши на зв'язкового чи зв'язкову, старатися заводити з ними розмови, вдаючи, що ти знаєш куди це пішло й хочеш чимсь допомогти (тут вже треба орієнтуватися чого в даний момент потрібно). Довідавшись про те, куди пішли харчі – в ліс чи інше село – можна далше провадити розвідку. Крім цього довідавшись про одного зв'язківця, можна при відповідній поведінці та хотінні викрити всіх останніх зв'язківців, а далше і повстанців. Треба тільки бути активним і на все звертати увагу.

Слідити треба також за рухами бандерівців у селі. Якщо, вертаючись з вечірніх курсів, чи звідкись з вечорниць, запримітиш, що хтось переходить, звернути увагу, чи зі зброєю, чи ні. Якщо зі

зброєю, то приглянутись з якою, в чому вбраний, шинелях, чоботах, пілотках, якого кольору, скільки осіб, яким порядком йдуть, що говорять під час ходу, звідки і куди йдуть, якою дорогою і т.п. Все це треба докладно нотувати й висилати до мене. Старатися заложити в селі клуб-читальню та притягати до неї молодь. Маючи авторитет у селі та маючи репутацію бандерівця, тобі це легко буде зробити й молодь піде за твоїм закликом. До клубу закупити різні книжки, журнали, газети, купити радіо, уряджувати забави, танці, концерти і т.п. Постава молоді до клубу взагалі та до кожної з цих справ зокрема буде свідчити про ідейну схильність даної одиниці, про їх зацікавленість і т.п.

Старатися також в школі зорганізувати піонерів і комсомольську організацію. Це робити шкільним порядком і говорити, що так наказує райВНО. Ця робота хоч суперечна з попереднім, щоб говорити перед дітьми вороже на владу, НКВД, Сталіна, нічого не буде шкодити одне одному, бо перше буде в обличчі дітей і народу особистою прикметою характеру учителя, а друге, тобто організація піонерів і комсомольців, чи навіть клубу, буде натиском районних органів влади. При відповідній поведінці можна бути бандерівц[е]м в очах дітей і всіх селян, а фактично організувати піонерів і комсомол та допомагати закріплювати радянську владу в селі.

Звертати увагу на те, хто і коли та в яке місце виносить харчі в ліс, чи виносить воду, чи йде з кошиком або з клунком. Словом, звертати увагу на рух, що відбувається на шляху чи стежках, які ведуть у ліс.

Наприкінці сказав, щоб, вернувшись додому, взятися за розвідку за такими людьми зі села Діброви: Николіюк Іван, Ткачук Степан, Казьмірчук Микита і Казьмірчук Антон (брати), Барка Василь і Бар[к]а Іван (також брати), Шульгай (з Вербовецької Діброви, Ланівецького району, яка віддалена 2 до 2,5 кілометра[]).

Всі матеріали я мав подавати щосуботи письмово на адресу "НКГБ – Ч.2" через пошту в с. Заруддя (віддаленого від Діброви 3 клм., туди я ходив дуже часто по журнали, газети і т.п.). Жодних підписів на дописах не треба було писати, бо Давиденко говорив, що по адресі буде знати від кого це. "Ч.2" являлося кличкою між мною, а Давиденком. На цьому наша розмова закінчилася. Вже була 4 год. після полудня і Давиденко сказав, щоб йти в райВНО.

Якщо б питав хтось, чого покликали на НКГБ, то сказати, що перевіряли документи і у цій справі кликали.

Я пішов, але в райВНО з учителів вже не застав нікого. Учительська конференція вже була зкрита і всі роз'їхалися додому. Завідуючий райВНО Любіменко дав мені зошити та доручення відносно науки в школі й відпустив додому.

Повернувшись додому, я даліше вчив у школі дітей. Про те, що погодився на співпрацю з органами РО НКГБ, не говорив нікому.

Десь коло 3–4.4.45 р. я подав перший донос. На картці з зошита списав те, що коли я приїхав зі Сибіру додому, то в днях від 15–20.1.45 р. до мене заходили повстанці: Сергій (зі Заруддя), Клепка (прізвища не знаю), Казьмірчуки (Микита і Антон зі села Діброви, їх псевд не знаю). Всіх було 4-ох. Описав, що були в шинелях зелених, в шапках військових зимових, зі зброєю – фінками, з пістолями, всі в чоботях. Донос вложив у конверт і заадресував “НКГБ – Ч.2”. Зворотного адресу не писав (так говорив мені Давиденко).

В днях 8–10.4.45 р. подав другий донос. В ньому я описав, що вночі около 20.1. до мене прибуло два повстанці. Один з них чужий, а другий з Ришнівецьких хуторів Ратушняк Федос (псевда його не знаю). Вони сказали, щоб я завіз їх на Олексинеччину. Я возив і скинув під селом Ст. Олексинець. Донос я заніс на пошту в с. Заруддя і подав на адресу “НКГБ – Ч.2”.

12.4.45 р. я подав, що бачив, як в напрямі Коханівки йшли з Попадичевої Долини 4 повстанці. Переходили о 7–8-ій год. вечора. Були одіті в шинелях, зі зброєю, хто це, не знаю. Донос заніс на пошту в Заруддя і подав на адресу – “НКГБ – Ч.2”.

За яких 4–5 днів після цього доносу до мене в школу прибув Давиденко, який сварився, що не подаю матеріалів. Я відмагався тим, що нічого не бачив в селі і тому не мав що подавати. На це він сказав, щоб старатися, бо буде погано. Після цього розпитував докладніше про повстанців, які раніше заходили до мене і я про це його повідомив поштою. Він розпитував: хто був, в чому одітий, яка зброя, коротка, чи довга, заржавіла, чи чиста, в чоботях, чи чиривиках, де перебувають, що говорили. Я розповів, що були: Клепка, Сергій, та Казьмірчук Микита та Антін. Були одіті в зелених шинелях, зимових шапках та чоботах. Зброю мали коротку – автомати та пістолі; зброя чиста. Говорили, що перебувають на Олексинеччині, бо там кращий терен для перебування, а тут нема де перебувати. Давиденко це вислухав, але не записував. Наприкінці сказав, щоб краще взятися до роботи, бо це все, що я подаю, це барахло. На цьому наша стріча закінчилася і Давиденко подався на Ришнівецькі хутори до всипаних мною Казьмірчуків. Щоб ще до когось заходив тоді в Діброві, не пригадую. Я не бачив, бо в цей час, як він прийшов до школи, був на уроці.

Коло 19.4.45 р. я подав через пошту в Зарудді, що бачив, як двох військових, в шинелях зі зброєю переходили попід ліс. На другий день більшовики робили на ліс облаву, під час якої згинув один повстанець (прізвища, ані псевда не знаю).

23.4. до 4.5.45 р. я побачив, що з лісу до цвинтаря йшли: Николук Іван – “Борець” зі с. Діброви, Ткачук Степан зі с. Діброви й ще двох чужих повстанців. Куди вони пішли від цвинтаря, я не бачив. Я це списав, заадресував “НКГБ – Ч.2” і подав на пошту в Заруддя.

7.5.45 р. був у мене Давиденко. Стрінувся зі мною на шкільному подвір’ю. З ним були ще військові, 6 чи 7 чоловік. Давиденко розпитував, чи я не говорив зі згаданими в записці повстанцями, в чому вони були вбрані, яку мали зброю, куди пішли. Я відповів, що з ними не стрічався. Йшли з лісу до цвинтаря, а куди пішли від цвинтаря, не бачив. Були вбрані в німецькі мундири. Зброю мали коротку – автомати і пістолі. Між ними пізнав Николюка і Ткачука з Діброви. Два інші, що йшли разом з ними, чужі й я їх не знаю. На цьому наша розмова закінчилася, тривала около 10-ть хв. До школи Давиденко прибув з центру хуторів Діброва й подався від мене на Ришнівеччину.

15.5.45 р. я йшов до школи й стрінувся під лісом на горбочку з Николуком Іваном та ще одним повстанцем. Николук задержав мене, розпитав, чи є більшовики й закурюючи, висловився: “Чорта два він мене знайде” (тобто більшовики).

Цього дня, коли я вертався зі школи, бачив, як Ткачук Степан з двома чужими повстанцями йшов додому. Надійшли зі сторони Попадичевої Долини. З ними я не говорив, бо йшов горбком і позаду них. Це я списав і 18.5.45 р. заніс в Заруддя на пошту, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”.

Дня, 20–22.5.45 р. більшовики робили облаву на ліс і хутори. До мене заходив Давиденко, але з ним я не стрічався, бо їздив у Вишнівець на базар. Під час облави більшовики не знайшли нікого.

В днях 28. до 30.5.45 р. я побачив, як з напрямку с. Коханівки на Діброву переїжджали двома підводами люди, в числі 7–8 чоловік. Я це списав на картці з зошита, заадресував “НКГБ – Ч.2” і заніс на пошту в Заруддя. Там кинув у поштовий ящик. З пошти не одержав нічого.

В днях 9–10.6.45 р. був у мене Давиденко з більшовиками. Застав мене в школі. Забравши мене до шкільної канцелярії, розпитував, хто то їхав, де вони спинилися, хто поганяв, чи мали зброю, скільки їх було. Я відповів, що їхали військові двома підводами з напрямку Коханівки до цвинтаря і подалися в Діброву. Було їх 7 або 8 осіб, але зброї я не бачив. Поганяли самі. До кого вони заїхали, також не бачив. Переїжджали десь о год. 1–2-ій після полудня. Давиденко це вислухав і сказав, що це свої, тобто більшовики. Цього, що я говорив, він не нотував. Зі школи разом з п’ятьма більшовиками пішов на Діброву. До кого він там ще заходив, я не бачив, бо зараз мав урок.

18–19.6.45 р. я йшов вдень в поле. Під час цього побачив, як до Базана Аксентія зайшли два повстанці. Хто, не знаю. Там напилися скоро води й подалися межею до дороги, що веде або на Коханівку, або в ліс.

24.6.45 р. я списав це й, ідучи на пошту по літературу в Заруддя, подав це на адресу “НКГБ – Ч.2”. З пошти, крім літератури, не одержав нічого.

15–18.7.45 р.десь о 3-ій годині після полудня я зайшов до поштаря Бика Федора. Тоді я хотів передати щось на пошту, але він не йшов і не передав. Цього дня я побачив, що від нього вийшли два військові й подалися в ліс. Пізніше, зайшовши до хати, я довідався від Бика, що це повстанці і приходили фотографуватися.

Це я списав і в днях 20 або 21.7.45 р. заніс на пошту в Заруддя, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”. З пошти не одержав нічого. Після цього була облава на ліс і хутори, під час якої зловили Ткачука Степана зі с. Діброви. Він рано рубав дрова й коли побачив більшовиків, пішов до хати і сидів без роботи. Вони його приарештували і забрали у Вишнівець. Там його допитували, після чого засудили [на] 10 років тюремного ув’язнення.

В м-ці жовтні 1947 р. сестру і маму його більшовики вивезли на Сибір.

При кінці м-ця липня 1945 р. я пішов за млинком до Матвійчука Пантелеймона. Ідучи попід ліс, я стрінув повстанців: Сергія, Борця і ще двох чи трьох чужих. Вони задержали мене, розпитали, чи нема в селі більшовиків, пожартували й, закуривши, розійшлися. Я пішов далше, щоб позичити млинка, а вони крутилися там біля лісу. Це я списав ідесь около 24 серпня заніс на пошту в Заруддя, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”.

З пошти не одержав нічого, крім газет та літератури.

Після цього більшовики робили на ліс облаву, під час якої знайшли криївку, де згинули: Сергій і Бар[к]а (останній з Діброви). Місця криївки їх я не знав. Я тільки подав Давиденкові, що вони були в цьому місці. Трупів їх більшовики забрали у Вишнівець.

8–10.9.45 р. я збирався їхати на базар у Вишнівець й побачив як попід гору йшов з Коханівки на Діброву Борець істріляв з автомата вгору. Тоді він був трохи п’яний. Я зараз про це Давиденка не повідомляв, хоч був у Вишнівці. Не хотів до нього заходити. (Давиденко мешкає біля пошти, номера будинку не знаю).

12.9.45 р. я списав це, що бачив, як з Коханівки на Діброву переходив Борець істріляв, заадресував “НКГБ – Ч.2” й заніс на пошту в Заруддя, де кинув у поштовий ящик.

15.9.45 р. мене покликав до школи Давиденко. Прислав по мене учня з 4-го класу Ратушняка Антона. Була десь 4 година після полудня, я тількищо закінчив навчання і прибув додому. Коли я прийшов до школи, застав Давиденка на подвір'ю, з яким було ще кількох військових. Я привітався, після чого ми зайшли в клас і посідали на лавку. Тоді Давиденко розпитував мене докладніше про поданого у попередньому доносі Борця. Питав, звідки йшов, куди, в чому одітий, яку зброю мав, з ким стрічався по дорозі, чи я з ним говорив. Я відповів: йшов з напрямку с. Коханівки на Діброву. Куди пішов далше, не знаю, певно що в ліс. Одітий у військовому зеленому уніформі, в пілотці, чоботях, зброю мав коротку – автомат і пістоль. Під час переходу стріляв вгору, бо був трохи під чаркою. Дорогою не стрічався з ніким. Я також нічого з ним не говорив, бо це було далеко. Давиденко вислухав це, але не записував. Після цього сварився зі мною, чому не подаю якихсь важніших матеріалів. Говорили ми 25–30 хвилин. Після цього розійшлися. Давиденко з більшовиками пішов на Ришнівку, а я додому на обід.

Дня 19–20.9.45 р. до мене прийшли 4 військові за підводою. Це напевно були більшовики, бо були дуже обірвані. В кого вони взяли тоді підводу, не знаю. В мене не було. Отже не взяли. Це я списав і 27.9.45 р. заніс на пошту в Заруддя, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”. Носив сам, бо ходив по газети. Від Давиденка не одержав нічого. Донос кинув у поштовий ящик.

Около 15.10.45 р. я побачив, як з напрямку лісу до цвинтаря переходили дві чужі дівчини. До кого вони заходили, я не бачив, але бачив, що переходили. Це було десь о 10-ій годині ранку. Около 4-ї години після полудня я вигнав пасти коні на долину й побачив, як з напрямку с. Коханівки до лісу переїжджали підводою два мужчини в зелених уніформах. Зброї я не бачив.

Це все я описав і в днях 20–21.10.45 р. подав на пошту в Заруддя, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”. Кинув у поштовий ящик. Відповіді від Давиденка не одержав жодної.

24.10.45 р. о 7-ій годині ранку прийшов до школи, де застав Давиденка, який ждав на мене на шкільному коридорі. Привітавшись, Давиденко розпитував про згаданих у попередньому доносі дівчат. Він розпитував: звідки йшли, куди, до кого виходили, що то за одні, що робили, в чому одіті. Я відповів, що йшли від цвинтаря в ліс, не заходили до нікого. Одіті були: одна в довгому пальто, а друга в короткому. Після цього Давиденко питав про дівчат, які працювали в санітарях. Я подав, що зі с. Діброви в санітарях працювала під час німецької окупації Матвійчук Валя. Вона працювала підрайоною під

псевдом правдоподібно “Гая”. Підрайоновою працювала під час німецької окупації. З приходом ЧА пішла до школи в Крем’янець, де перебуває до сьогодні. (В 1946 р. більшовики її арештували, допитували у Вишнівці й засудили на 10 років тюрми).

Крім цього з Матвійчук Валею працювали: Скоропляс Анна зі с. Гнидови [Гнидава] і Павлюк Марія зі с. Гнидови. (Більше про них я нічого не знав, отже не міг подати).

Після цього Скоропляс Анну більшовики арештували, держали щось трохи у Вишнівці, але звільнили. Вона вийшла заміж і жила в с. Гнидова. Павлюк Марія арештована взагалі не була. Живе вдома.

Після цього питав ще про військових. Я говорив, що переїжджали з Коханівки (з напрямку Коханівки) в напрямі Вербовецької Діброви (Ланівецький р-н). Вбрані були у військові уніформи, але зброї я не бачив. Коні поганяли самі. При цьому Давиденко питав навіть якої масті коні. Я відповів, що одно біле, одн[е] чорне.

Наприкінці говорив, щоб обов’язково довідатися дещо про зв’язки бандерівські. Я відповів, що важко про це довідатися, після чого ми закурили, Давиденко попросився зі мною і разом з більшовиками, яких було около 10 осіб, подався в напрямі с. Ришнівки. Бійці в той час, як Давиденко говорив зі мною, розійшлися кругом по хуторах.

При кінці м-ця жовтня 1945 р. на наші хутори була облава, під час якої на Ришнівецьких хуторах знайшли криївку в Секлітинів. Під час тієї облави більшовики витягнули з криївки Бар[к]у Івана зі с. Діброви, Секліту Василя і його брата та забрали в район. Пізніше я довідався, що Бар[к]а Іван на дорозі скочив під Вишнівцем у ріку і втопився, а цих двох звільнили й до сьогодні вони живуть вдома та господарюють. Чому їх не засудили за те, що скривалися, я не знаю. Про цю справу Давиденко мене нічого не розпитував. Це досить далеко віддаль від мене й належить до села Ришнівки, Вишнівецького р-ну.

В днях 15–20.11.45 р. я побачив, як з напрямку Попадичевої Долини в напрямі с. Коханівки переходили два повстанці. Це я списав, але не подавав зараз, бо думав, може ще щось побачу, то подам разом. Однак вже була зима, впав сніг, отже я більше не побачив нічого і коло 10.12.45 р. подав цей донос на пошту в село Заруддя, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”. Від Давиденка не одержав тоді нічого.

В кінцевих днях грудня 1945 р., чи в перших днях м-ця січня 1946 р. прийшли до мене два повстанці. Їх я не знаю. Прибули до мене додому десь в год. 8–9-й і сказали, щоб я завіз їх в с. Коханівку. Я повіз. Під селом Коханівкою вони зізлізали, а я вернувся додому. Були одіті в шинелях, зимових шапках, чоботах, рукавицях, розпитували

мене, чи далеко до Коханівки. Я це списав, заадресував “НКГБ – Ч.2” і заніс на пошту в Заруддя, де кинув у поштовий ящик. Це було десь в половині м-ця січня 1946 р. Донос носив сам. Від Давиденка не одержав нічого.

В днях 25.1.–10.2.46 р. я одержав з пошти листа, який був заадресований моїм прізвиськом. Його принесла Бик Ольга. Лист був від Давиденка. Він писав, про те, що я повинен робити перед виборами до Верховної Ради СРСР. Він писав, щоб вести агітроботу, читати “Конституцію” та “Положення про вибори”, обговорювати їх й при цій нагоді довідуватись від селян про їх поставу до виборів, тобто чи підуть голосувати, чи ні. Слідити в селі за тим, хто зриває вивішені державні виборчі кличі, розвідувати, чи бандерівці не збираються зривати вибори, в який спосіб, чи будуть бандерівці розкидати антивиборчі кличі, хто їх буде розкидати в селі, хто що буде говорити проти виборів зі селян перед голосуванням і під час голосування.

Під час читання “Конституції” і “Положення про вибори” заводити зі селянами розмови на тему повстанців і старатися розвідати, до кого заходять, що думають робити в час виборів, хто має з ними зв’язки, чи заряджують якісь збірки в селі, хто збирає, куди відставляють і хто й т.п.

Одержавши цю картку, я прочитав, сховав її в кишеню і носив аж до виборів. Опісля викинув.

Після цього я ходив в означену хату й замість “Конституції” та “Положення про вибори” я читав газету, а з людьми договорився, щоб сказали, що я читав “Положення про вибори”.

Нічого я не довідався. Люди на такі теми взагалі не говорили, кличів ніхто не зривав, повстанчих кличів у селі ніхто не розкидав. Від виборців також нічого конкретного не довідався. Правда, чув між населенням, що невдоволене виборами й говорили, що не підуть голосувати, але цього я Давиденкові не подавав, бо це були тільки дрібниці, за які він був би сварився. Крім цього, не хотів подавати, тим більше, що ніхто за це дуже не натискав. Крім цього я дістав призначення агітатора через завідуючого райВНО Любіменка.

В час виборів у селі гарнізон не стояв. Стояв у с. Ришнівці, віддалене 2–3 кілометри від Діброви, звідки більшовики приходили на Діброву й лазили по цілих днях.

Після виборів, десь 12–15 лютого 1946 р. мене покликав Давиденко до Скоропляса Уласа. Прислав до мене його дочку Ніну (років 20-ть, замужня, в ОУН участі не брала, повстанці туди заходили).

Коли я прийшов до Скоропляса, застав Давиденка самого в окремій кімнаті. Привітавшись, Давиденко почав говорити, що я

погано працюю. Я відмовлявся тим, що нічого за цей час нового не було. Так було вдійсності. Однак Давиденко у відповідь на це сказав, що бачив на власні очі вивішені в селі антивиборчі кличі. Однак я не бачив цих кличів і не знав нічого про них. Після цього я сказав Давиденкові, що довідався від Данилюка Михайла, що до нього заходили повстанці їсти. Крім цього сказав, що Крисько Микита говорив “Ну його к чорту з всякими виборами”. Давиденко цього не записував, лише посміявся, після чого ми закурили і я відійшов.

Пізніше я довідався, що Давиденко Криська Микиту допитував у цій справі.

При відході Давиденко сказав, що скоро буде знову, отже тоді поговоримо більше. Нових завдань не давав, але говорив, щоб обов’язково довідатись щось про “мертвий телефон” (так він називав бандерівські зв’язки). Чому він викликав мене як раз до Скоропляса У., не знаю. Може тому, що я туди дуже часто заходив, як до сусіда.

В днях 16–18.2.46 р. я побачив як передвечором переходили не далеко моєї хати два військові: в шинелях, зимових шапках, чоботях, озброєні (прізвищ ані псевд їх не знаю, бо не пізнав їх. Було вже трохи темно).

Я це списав на картці паперу з зошита, вложив у конверт і заадресував “НКГБ – Ч.2”, заніс на пошту в Заруддя. Там кинув у поштовий ящик. Від Давиденка тоді не одержав нічого. Цей донос подав 24.2.46 р.

В днях 24–27.2.46 р. я побачив як з напрямку Коханівки на Вербовецьку Діброву передвечором переходили три військових. Одiti були в шинелях і накидках. Озброєні у фінки. Це я списав і в перших днях м-ця березня заніс на пошту в Заруддя, звідки вислав на адресу “НКГБ – Ч.2”. Від Давиденка тоді не одержав нічого.

В днях 4–10.3.46 р. я стрічав двох повстанців, які заходили до Скор[о]пляса Уласа (чужі, їх я ще не бачив). Чого, не знаю. Їх я стрінув увечері, коли йшов біля Скороплясової хати до коваля Байдецького, який направляв мені замок до дерей. Це я списав і 11.3.46 р. подав на пошту в Заруддя на адресу “НКГБ – Ч.2”. Від Давиденка не одержав нічого.

(Скоропляс Улас арештований не був. Тепер господарить, туди часто заходив Давиденко та інші більшовики).

25. чи 26.3.46 р. я їхав зі Самограйом Прокопом з базару з Вишнівця через ліс. Була година 7–8-ма вечора. Цього вечора я побачив, як з лісу на Діброву йшли 4 повстанці. З них не пізнав нікого. Куди вони пішли, також не бачив, бо ми поїхали скоріше, отже через темноту я не міг цього помітити. Я це списав на зошитовій картці

паперу, заадресував “НКГБ – Ч.2” і заніс на пошту у Заруддя, де кинув у поштовий ящик. Від Давиденка не одержав нічого.

16.4.46 р. я йшов передвечором на поле по косу, яку залишив рано, коли косив люцерну. В цей час я стрів двох озброєних людей, за якими йшло ще двох, але в останніх я зброї не бачив. Вони йшли від лісу межею в напрямі с. Коханівки. Це я списав, вложив у конверт, який заадресував “НКГБ – Ч.2” і заніс на пошту в Заруддя та вислав Давиденкові. Від Давиденка не одержав нічого.

На початку м-ця травня 1946 р. до мене додому прибув Давиденко, який дуже сварився за те, що я так довгий час нічого не подавав. Я мотивував тим, що нічого в селі нового нема. У відповідь він сказав, що хоче знати, що робиться в селі кожного дня, а тут два тижні нічого від мене не було. Тоді сказав мені, що треба присилати звіт щосуботи без огляду на те, чи є які матеріали, чи нема жодних. Як є матеріали, описати все точно, коли ж нічого не розсліджено, то зазначити, що не було нічого. Після цього говорив, щоб взятися серйозніше до роботи, бо в противному випадку мій акт знову набере актуальності й мене засудять. Говорив, щоб слідити увечері, щоб по інструкції вести роботу між шкільними дітьми, поставити роботу з батьками підозрілих дітей, населенням у селі. При цьому зазначив, що я взагалі не виконую інструкцій, а подаю тільки те, що довідаюся випадково. На цьому закінчив говорити, попросив горілки, якщо є, випив і пішов до Скоропляса Уласа. До мене тоді приходив сам з десятником Мазуром Андрієм. Мазур в той час, як ми говорили в кімнаті, був у кухні і говорив з родиною.

В днях 17–18.5.46 р. я написав донос, в якому повідомляв, що в громадянки Бик Ксеньки перебуває східняк (тоді я подав його прізвище, але сьогодні вже не пригадую його). По кількох днях прибув Давиденко, зайшов до нього та перевіряв його документи. При цьому вони досить сильно спорили, але на спорі й закінчилося все. Цей східняк далі працював у тієї господині аж до м-ця липня 1946 р. Прибув десь в м-ці березні 1946 р. Він займався направою годинників, поправою кухонного начиння, в цієї господині рубав дрова, молотив і т.п. Перед жнивами 1946 р. виїхав в м. Тернопіль.

Після 20.5.46 р. в школі почалися іспити, які тривали до кінця цього місяця. У зв'язку з тим я не мав змоги вести агентурну роботу в школі.

Після закінчення іспитів 7.6.46 р. прийшло мені повідомлення з райВНО, щоб приїхати у Вишнівець, бо поїду в Крем'янець на учительські курси. Здому я поїхав у Вишнівець. Тут зібралися всі учителі з району й разом ми виїхали в Крем'янець автомашиною. Всіх було около 15 чоловік, а саме:

- 1) Загурські (2-є – чоловік і жінка) зі Шимковець;
 - 2) Скоропляс (жінка, ім'я не знаю. Зараз учителює). В 1947 р. висунена в депутати міськради м. Вишнівця. Учителює в с. Шимківцях;
 - 3) Дрібоцький Олександр з Н. Вишнівця;
 - 4) Глодченко Олена з Чайчинець;
 - 5) Шиманська (ім'я не знаю) з Колодна;
 - 6) Шиманська Ніна зі Заруденських хуторів;
 - 7) Сало Єфрозина зі с. Заруддя;
 - 8) Стефанський Олександр з Н. Вишнівця;
 - 9) Превроцький (ім'я не знаю, директор НСШ) з Н. Вишнівця;
 - 10) Кутько Маруся з Коханівки;
 - 11) Невідомський Олександр і його жінка з Котюжин;
 - 12) Серйожка (прізвища не знаю, місцевий) зі с. Кунинця;
 - 13) Директор школи зі Ст. Вишнівця (прізвища не знаю);
- Разом з нами виїхала також завідувача райВНО Донська Ольга.

Машиною ми приїхали в Крем'янець. Тут згрузилися біля міськВНО при вулиці Широкій (числа дому не знаю, бо не було на вивісці), після чого Донська зайшла до будинку міськВНО в справі нашого заквартирування. За короткий час завідуючий міськВНО Сашков дав нам чоловіка, який розводив на квартири. Я попав разом зі Загурським Олександром на квартиру Під Бону, вулиця Широка, Ч.10-ть до якогось священика. В нього нас два перебували два місяці. За квартиру не платили (певно платило міськВНО). Харчуватися ходили до столової на Широкій вулиці над потоком. За харчі також не платили нічого.

По двох днях ми пішли в школу, яка поміщалася при вулиці Шумській (числа не знаю, не було). Після зголошення, перевірили наші документи, після чого мене призначили на III-ій курс педшколи. Було найбільше таких учителів-курсантів, що попали на I-і, або II-і курси.

На виклади ходили щодня. Наука тривала від год. 8-ої ранку до 2-ї або 3-ї після полудня.

Викладали: фізику, хімію, арифметику, геометрію і начирки з тригонометрії, методику, відкриті уроки (переведення на практиці як вести навчання), історію СРСР, географію світу, природу, українську мову, креслення, спів, музику.

Директором школи був Блейвас. Викладали учителі:

- 1) Лука Данилович (прізвища не знаю, викладав природу, методику, російську мову, українську мову; сам з м. Крем'янця, років около 50-ть, де мешкає, не знаю).

- 2) Тарашук Іван Андрійович (східняк, років 50-ть, де мешкає, не знаю, викладав арифметику, музику, спів, фізику, хімію).

3) Цимбалюк Ольга Василівна (з м. Крем'янця, років 40-45, викладала відкриті уроки і креслення).

4) Блейвас (ім'я не знаю, жид, східняк, викладав історію, географію, виховання дитини і дисципліну).

5) Зозуля Ольга (східнячка, українка, років 20–25, викладала методику, українську мову, природу і хімію).

6) Скаржевський Андрій Антонович (з м. Крем'янця, українець, років 60-ть, викладав малювання, спів, музику).

7) Стасюк Іван (з м. Крем'янця, українець, років 25-ть, викладав спів, при кінці науки робив концерт зі своїми учнями, дуже рухливий).

Виклади провадилися в українській мові, крім російської мови і російської літератури.

3.8.46 р. почали складати іспити. Здавали всі. Я здав з добрим вислідом. Як свідоцтво закінчення цих курсів, нам видали книжечки т.зв. “Метрикул”, де були зазначені оцінки з кожного предмету та підпис директора Блейваса.

Перед 7–10-им серпня всі учителі, що були на курсах, зійшлися до міськВНО, після чого всі розійшлися по домах, але вже не організованим порядком, а як хто хотів і яку мав змогу. Я пішов додому пішком, бо не мав грошей, щоб заплатити машину.

Крім учителів з Вишнівецького р-ну на тих курсах були ще учителі з Почаївського р-ну, В. Дедеркальського р-ну і Шумського р-ну.

Перед від'їздом я з Давиденком не стрічався і не одержав від нього жодних вказівок відносно роботи. Томуто я нічого не зробив з агентурної роботи за цей час.

13–14.8.46 р. мене викликав райВНО, де завідуючий дав вказівки, відносно зближених шкільних днів. До розпочаття навчання треба було перевести ремонт школи, побілити, забезпечити пал[и]вом і т.д., щоб школа була приготована цілковито до розпочаття навчання на перше вересня 1946 р. З райВНО я пішов додому. З Давиденком не стрічався і на НКГБ не заходив.

Кілька днів після цього, деś в числах 17–18 серпня, коли я був у школі і перепроводжував там ремонт, до мене прийшов Давиденко. В школі були в той час баби, які білили класи. Він застав мене в класі, після чого ми з Давиденком перейшли в шкільну канцелярію. Тут Давиденко розпитував, де я був та що маю нового. Я розповів, що був у Крем'янецьчині на учительських курсах і за цей час нового нічого не зібрав. Після цього він сказав, що треба взятися за роботу, бо тут, в Діброві й в околиці є дуже багато бандерівців. Треба розвідувати, де вони перебувають, до кого заходять, хто тут перебуває і т.п. Після всього провірив шкільну бібліотеку, спитав, чи не маю самогонки, або

де можна її дістати. Я не мав самогонки і сказав, що не знаю хто має. Тоді він вийшов з канцелярії, зайшов ще до класу між баби, пожартував, брався навіть пробувати білити і вийшов надвір. Надворі ще до нього долучили 5–6-ть бійців, які крутилися по шкільному подвір'ю і всі разом подалися в напрямі с. Ришнівки. Ця стріча тривала не більше 15 хвилин.

В днях 22–23.8.46 р. я їхав у ліс по дрова для школи і побачив, як з хутора в ліс йшли по два двома групами військові в накидках. Я це списав, вложив у конверт, заадресував “НКГБ – Ч.2” і заніс на пошту в Заруддя, де кинув у поштовий ящик. Це було 28.8.46 р., з пошти я забрав газети та журнали. Від Давиденка не одержав нічого.

1.9.46 р. я розпочав навчання в школі. З розпочаттям науки для мене було багато роботи. Треба було складати списки учнів, робити розклад годин, упорядковувати класові журнали, так що за цією роботою я не мав часу звертати увагу на те, що робиться кругом, тобто, що роблять повстанці та їх помічники. У зв'язку з цим, не подавав жодних доносів. Причиною цього було також те, що повстанці в той час вже так не лазили, більше конспірувалися, отже для мене вже було трудніше про що-небудь довідатися.

22.9.46 р. після полудня я їхав у поле по снопи і побачив, що дорогою з Коханівки на Діброву переходила група військових, в числі 10–15 осіб. Їх я бачив здалека, отже не знав хто це. (Пізніше довідався, що це були самі більшовики, які перевіряли хутори). Я це списав й дня 27–29.9.46 р. заніс на пошту в Заруддя та вислав на адресу “НКГБ – Ч.2”.

На початку жовтня 1946 р. я поїхав у Вишнівець на базар та мав зайти до райВНО. З райВНО забрав підручники, зошити та журнали і пішов на базар. На базарі стрінувся зі знайомим – Костюком Павлом зі с. Гнидови (років 45–50-ть, носив податок), який в розмові сказав, що Давиденко виїхав в область на якісь курси. Це він висловив при цій нагоді, коли я розпитував його, чи біля нього крутяться більшовики, чи роблять облави, засідки і т.п. Звідки він про це знав, що Давиденко виїхав у область на курси, я не знаю.

На НКГБ цього дня я не заходив.

Коло 6.10.46 р. я побачив, що з Діброви на Коханівку передвечором переходили три мужчини. Було вже трохи темно, отже я не бачив, чи вони були зі зброєю, чи ні. Я так списав, і заніс донос на пошту в Заруддя, заадресовуючи “НКГБ – Ч.2”. Носив сам і кинув у поштовий ящик. Від Давиденка не отримав нічого.

24.10.46 р. раннім вечором прийшов до мене Клепка з трьома чужими повстанцями, заарештували мене й забрали у ліс Раковеччину. В лісі посідали ми на дереві й Клепка питав як справа стоїть в школі: чи є

піонери, чи є комсомол, які ще гуртки є в школі, чи всі діти ходять в школу, чи НКВД приходить в школу, чи я буваю на НКВД, чи часто буваю у Вишнівці, що говорять в райВНО, чи я часто бачу повстанців, чи часто на хуторах бувають більшовики та чи роблять облави, до кого часто заходять більшовики, розпитував точно про справу, в який спосіб загинув Борець і ще один повстанець з Ришнівеччини. Опісля питав, чи до мене часто заходять більшовики, чи я підписав заяву на співпрацю з органами НКВД, чи доношу, скільки доносів вже зробив, що подав і т.п.

Я відповів, що в школі наука йде нормальним трибом, вчу дітей так, як наказують в райВНО, але й не забуваю, що вчу українські діти і, що для них комуністична ідея, це ідея ворожа. За це не раз приходилося слухати різні закиди від завідуючого райВНО. Піонерів і комсомолу в школі нема. Його, по-перше, ніхто не старається організувати, а, по-друге, діти не хочуть вступати, не те що вступати, але й слухати не хочуть про це. Інших гуртків політичного характеру в школі немає. Є лише співучий гурток, але й він діє слабо, бо нема ним кому зайнятися як слід, а я не маю часу, бо перевантажений навчанням. Відносно НКВД сказав, що не заходжу. Анкети не підписав, але як мене арештували (він знав про це, бо я говорив попередніше, що мене арештували), то я погодився працювати й подавати дещо про свої хутори, щоб урятуватися від 15 років тюрми. До сьогодні вже чотири рази подав, що переходили з Діброви на Коханівку повстанці й вислав на НКГБ під адресою "Ч.2". До Вишнівця ходжу рідко, лише тоді, як викликають в райВНО. Там завжди говорять лише про шкільні справи. Дальше Клепка питав, хто з хуторів доносить на НКВД. Я відповів, що не знаю. Правдоподібно, що Казьмірчук Микита, бо туди дуже часто заходять більшовики з району і з області. Часто бувають більшовики також у Скоропляса У. і Данилюка Михайла. Щодо рейдів більшовиків, то вони на хуторах бувають дуже часто. Майже що другий день шляються і перевіряють хати. До мене заходять тоді, як до всіх та переводять ревізії. Повстанців бачу не часто. Часом побачу, як переходять куди-небудь з лісу. Про справу Борця і цього з Ришнівеччини, сказав, що знаю мало, бо це далеко, отже я про це не міг знати, люди говорять, що їх всипав Шульгай Аріон, який ходив разом з ними й зголосився до більшовиків, а вони про це не знали. (Шульгай Аріон родом з Вербовецької Діброви, Ланівецького району, зліквідований повстанцями у 1946 р.).

На цьому він перестав мене питати, а сказав, щоб все це списати й подати йому. Я списав і подав Клепці.

Не признавався я до всього тому, бо боявся, щоб не застрілили мене. Я думав, що якось це пройде, може буде війна й я якось викручуся

від цього. Коло 12-ї години Клепка відпустив мене додому, а сам зі своїми друзями подався у напрямі с. Коханівки.

28.10.46 р. я написав до Давиденка записку, в якій описав про все, що зі мною було. Списав одну сторінку[з]зошитової картки олівцем. Я писав: (приблизний зміст) 24.10.46 р. прийшов до мене Клепка з трьома невідомими бандерівцями й арештував мене, забрали в ліс Раковеччину, де Клепка розпитував мене про те, як ведеться навчання в школі, які є організації в школі, чи є піонери, комсомольці, чи я підписав анкету, чи доношу на НКВД, хто ще доносить з хуторів Діброва, до кого часто заходять більшовики і т.п. Я говорив, що в школі піонерів і комсомольців нема. Навчання веду по вказівках з райВНО, виховую молодь в об'єктивному дусі і т.п. Про те, що я підписав анкету на співпрацю з органами НКГБ я не признавався, але сказав, що добровільно, без підпису анкети, погодився подавати дещо про свої хутори. При цьому сказав, що подав чотири доноси, в яких повідомляв, що бачив, як дорогою з Коханівки на Діброву переходили бандерівці. Про те, хто ще доносить, сказав, що не знаю. Більшовики заходять до всіх однаково, роблять облави й заходять до всіх підряд. Подав також, що адрес мій на НКГБ – “Ч.2” через пошту в Зарудді.

Цю записку я запакував у конверт і передав особисто на Заруддя, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”. Від Давиденка не одержав нічого.

Боятися я не мав чого, бо Клепка сказав, що треба якось крутити (вдійсності цього не було, бо Клепка сказав об'єктові, що робить погано й треба стриматися з тією роботою – *зам. слідчого*).

По кількох днях я знову стрінувся з Клепкою. Передвечором я йшов зі школи і стрінув його біля цвинтаря під лісом. Був тільки сам. Розпитавши, чи нема більшовиків, пішов поза цвинтар (я не бачив куди), а я пішов додому. Однак про цю стрічу з Клепкою я Давиденка не повідомляв, бо боявся, щоб він не закинув мені дволичної роботи й не посадив у тюрму).

В днях 13–14.11.46 р. після другого, чи третього дзвінка на перерву, я стрінувся на шкільному коридорі з Давиденком. Ми зайшли в канцелярію, де Давиденко розпитував точніше про це слідство, на яке брав мене Клепка: розпитував, якого росту повстанці, в чому вбрані, яка зброя, чи був кулемет, чи мали пістолі, в чому вбрані під шинелями, чи у валянках, чи в чоботях, чи всі разом вийшли з лісу, куди пішли, хто найбільше питав, чи ночували тієї ночі, як арештували в Діброві, в котрій годині прийшли до мене. Я відповів, що всі середнього росту. Вбрані в шинелях, а під шинелями мали мундири, в чоботах та зимових шапках. Зі собою мали три фінки і один кулемет, крім цього всі мали нагани. Найбільше питав Клепка. Чи ночували цієї

ночі в Діброві, не знаю, але мусіли перебувати десь близько, бо дуже скоро прибули до мене, тільки смеркло. З лісу всі разом вийшли і подалися на с. Коханівку, а мене відпустили додому.

Коли я це все розповів, Давиденко сказав, щоб скриватися, не спати вдома, бо вони можуть прийти знову й забрати та вбити.

Відносно роботи сказав, що треба активніше працювати, щоб покінчити раз назавжди з цими бандерівцями, а тоді не буде кого боятися, можна буде спокійно жити і працювати. Найбільше натискав на те, щоб розвідати про зв'язки бандерівців та про їх місця перебування. В тій цілі казав заходити до підозрілих людей і заводити розмови на теми бандерівців. Від мене Давиденко пішов до більшовиків, які їхали двома підводами і ждали на нього недалеко школи. Поїхав у с. Коханівку. Стріча тривала около 15 хвилин.

Після цієї стрічі з Давиденком я заходив до Скоропляса Уласа, де з ним і його сином говорив на тему повстанців. Я говорив, що повстанці ще є, що переходять та що мусять мати якесь пов'язання. Цією балачкою я хотів спровокувати цих людей, щоб вони висловилися дещо про організаційні зв'язки. Однак ніхто про це нічого не сказав, лише посміялися і на тому закінчилося.

Заходив також одного вечора до Данилюка Михайла. З ним говорив також на тему повстанців, причому спитав, як то вони про все так скоро знають, в який спосіб вони пов'язані між собою. Однак він також нічого про це не сказав.

Саме до цих людей заходив тому, бо знав, що до них часто заходять повстанці, отже я думав, що вони з ними пов'язані. Цього я Давиденкові не подавав, бо нічого не довідався.

В днях 28.11.–3[0].11.46 р. до мене до хати увечері прийшов Шило ще з одним чужим повстанцем. Вони розпитали, чи є в селі більшовики, що нового чути, прочитали щось з літератури (якась критика Бандери більшовиками, правдоподібно вирізок з газети), випили по чашці молока й, попросивши, щоб дати їм штани (в мене були військові зелені), відійшли. Куди вони пішли я не бачив, бо не виходив за ними надвір. Не виходив на двір тому, щоб вони не подумали, що я спеціально за ними сліджу. Цього я Давиденкові зараз не подавав, бо думав, що ще щось довідаюся й подам разом.

Не довідавшись нічого більше (не міг, бо ніде нікого не було, був сніг і ніхто не ходив), я при кінці м-ця грудня списав це і вислав через пошту в Зарудді на адрес[у] “НКГБ – Ч.2”. Донос носив сам. Від Давиденка не одержав нічого.

В перших днях січня 1947 р. більшовики робили облаву на хутори. Під час облави до мене прийшов Давиденко. Застав мене в канцелярії

школи. Бійці в цей час робили ревізії по будинках цього господаря, що в його будинку поміщується школа. Ревізію робили тоді по всіх хуторах. За чим і за ким шукали, не знаю. Стріча тривала з 15-ть хвилин. Він розпитував, коли були в мене Шило і цей другий, звідки вони прийшли, що казали, в чому вбрані, яка зброя, як тримали її, як прийшли до хати, чи мали нагани і гранати, чи мали планшетки, що робили в хаті, куди пішли. Я розказав, що прибули раннім вечором, як тільки стемніло. Звідки не знаю, бо був в цей час в хаті. Прийшовши до хати, привіталися, розпитали, чи нема більшовиків, а опісля попросили, щоб я дав їм штани. Я дав їм зелені штани. Вбрані були в шинелях (Шило в німецькій, а цей другий в сірій, советській), в чоботях, в зимових шапках. Зброю мали автоматичну (фінки), нагани і гранати, причеплені до паска. Як прийшли до хати, то держали зброю в руках. Планшетки мали обидва. Як були в хаті, то цей невідомий витягнув з кишені кусок якоїсь літератури (здається газета) і питає, чи я бачив як більшовики критикують Бандеру. Після цього прочитав це мені. Наприкінці попросили по стакану молока, випили і пішли. Куди вони пішли, я не бачив, бо не виходив надвір. За це Давиденко навіть сварився і говорив, що треба виходити й дивитися, куди вони йдуть.

Розпитавши це, дав мені такі завдання: розслідити, в кого перебувають бандерівці, до кого найбільше заходять, хто держить з ними зв'язки. При цьому заявив, що як собі хочу, а про це мушу довідатися. На цьому наша стріча закінчилася і Давиденко відійшов до сусіда, де решта більшовиків робила ревізії.

Коло 26–28. 1.47 р. я їздив до с. Гнидави до млина. Там скинув мелево, а сам увечері повертав додому. На дорозі, між Коханівкою, а Дібровою я стрінув трьох військових, а опісля ще шістьох. Переходили з Коханівки на Діброву. Пізніше я довідався, що це були більшовики. Кілька днів після цього, 27. 1.47 р. я стрінувся з Давиденком і передав йому це усно. Цей раз я стрінув Давиденка у Кривогубця Якова припадково. Я зайшов до Кривогубця в справі хлопця – Леоніда, який був хворий і не пішов цього дня до школи. В цей час застав мене в хаті Давиденко, викликав до другої кімнати й сказав, щоб розказати, що маю нового. Я розповів йому, що коли вертався з млина з с. Гнидови, то дорогою між Коханівкою, а Дібровою переходило три, а опісля шість військових. Давиденко про це багато не розпитував, лише сказав, що це свої. Опісля питає, чи не знаю, де перебувають бандерівці, але як я міг йому про це сказати, як я в дійсності сам не знав про це нічого. Також питає про зв'язки, чи що довідався, чи помітив який рух. Я відповів, що нічого не помітив, бо ніхто тут в Діброві нічого не робить. За це Давиденко добре мене вилаяв та назвав

бандьорою. При цьому грозив, що як буду дальше так працювати, то зігну в тюрмі. Накінець дав мені завдання: обов'язково розвідати, де тут, в Діброві перебувають бандерівці. В який спосіб я мав це робити, не сказав. На цьому стріча закінчилася і Давиденко від Кривогубця пішов до Казьмірчука Микити. З ним було ще 7 більшовиків, які стояли в цей час в Кривогубця на подвір'ю.

Цього дня Давиденко арештував Казьмірчука Микиту. (Скриявся, в 1945 р. зголосився і господарив до цього часу. Після зловлення був місяць часу в Тернополі, а опісля прибув додому. Разом зі мною його арештували повстанці).

Арештувавши Казьмірчука Микиту, частина більшовиків з ним пішла на станцію в Карначівку й повезли його в Тернопіль, а його брата, Казьмірчука Луцька арештували також і забрали у Вишнівець.

На початку м-ця лютого 1947 р. (8–10) в Скоропляса Уласа цивільні хлопці робили забаву. На забаві була горілка. Коли вже всі добре собі підпили й співали та, як звичайно, голосно говорили, я зайшов туди, щоб позичити коня, бо мав їхати в Гнидову по муку. На подвір'ю стрінувся з Биком Федором, якого спитав, чи є пошта. Він був п'яний, отже сказав, що пошти нема, бо газети забирають хлопці (тобто повстанці). При цьому він виругався, що не має спокою, бо всі хочуть пошти. І цивільні хочуть газет, і голова с/ради хоче, і учитель хоче, і хлопці забирають і т.д. Я це описав вдома, вложив у конверт, заадресував “НКГБ – Ч.2.” і коло 20 лютого заніс на пошту в с. Заруддя й вислав до Давиденка. Від Давиденка не одержав нічого.

В перших днях м-ця березня 1947 р. приїхав Давиденко й арештував Бика Федора та забрав у Вишнівець. В мене він тоді не був. По кількох днях Бика Ф. з Вишнівця передали в Тернопіль й тепер не знаю що з ним. Правдоподібно засуджений.

15.3.47 р. я довідався від Данилюка Михайла, що Шляпський Григорій збирає в селі полотно. Довідався я в цей спосіб: Данилюк Микита стрінувшись зі мною, розпитував, навіщо збирають полотно. Розговорившись дальше з ним, довідався, що його збирає Шляпський Г. Я це списав і подав через пошту в Зарудді на адресу “НКГБ – Ч.2”. Від Давиденка не одержав нічого.

При кінці м-ця березня Шляпського Г. більшовики арештували, забрали у Вишнівець, звідки передали в Тернопіль. Там його засудили на 10 років тюрми. Сидить в Тернополі, чи у Львові.

В м-ці березні 1947 р. повстанці здемолювали устаткування в школі: понищили портрети, бібліотеку, лозунги і т.п. Я це списав і подав через пошту в с. Заруддя на адресу “НКГБ – Ч.2”. Від Давиденка не одержав нічого.

Десь коло 10.4.47 р. я побачив, що з Ришнівки до Діброви приїхало три повстанці підводою. Їх я не знав, чужі. Привіз їх якийсь дядько. В Діброві взяли коні в Яцулі Ніканора й поїхали далше. Пізніше я довідався від Ніканора, що їх привозив чоловік з Коханівки (прізвища не довідався). Я це списав, вложив у конверт і вислав через пошту в Зарудді на адресу “НКГБ – Ч.2”. Донос носив сам. Від Давиденка не одержав нічого.

При кінці м-ця квітня, чи на початку м-ця травня 1947 р. я побачив, що до Базан Соломонки зайшли дві чужі дівчини. Вони прийшли з напрямку с. Коханівки. Побули трохи у Базан Соломонки і з нею подалися на Коханівку. Я це списав і 12.5.47 р. вислав через пошту в Зарудді на адресу “НКГБ – Ч.2”. Донос носив сам і кинув у поштовий ящик. Від Давиденка не одержав нічого.

Кілька днів після цього приїхали більшовики й арештували Базан Соломонку та Попадич Ніну. Їх забрали у Вишнівець. З Вишнівця передали в Тернопіль, звідки Ніну по тижневі часу звільнили, а Соломонку залишили й до сьогодні її немає вдома. Люди говорять, що її засудили на 10 років ув’язнення. Про Ніну я Давиденкові не говорив нічого, бо нічого про неї не знав.

Десь коло 25.5.47 р. я бачив як з Діброви на Коханівку переходило двох військових. Це було увечері – год. 8–7., отже я не бачив, хто це був, яку мали зброю, та в чому були одіті. Це я списав і подав через пошту в Зарудді на адресу “НКГБ – Ч.2”.

Десь коло 12.6.47 р., я бачив, як з Коханівки на Ришнівку переїжджали двома підводами військові (пізніше я довідався від людей, що це були більшовики, які робили облаву). Я це списав і зараз подав через пошту в Зарудді, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”. Хоч це були більшовики, то я подав Давиденкові тому, щоб доказати йому, що я нічого не затаюю, а зараз таки повідомляю. На цьому мені мало залежало, хто це був. Мені ходило о те, щоб щось подати Давиденкові, щоб він не сварився.

16.6.47 р. був у Діброві Давиденко, але до мене не заходив. Він стягав позику. З ним я цього дня не стрічався.

20–25.6.47 р. я бачив, що з Діброви в кінець хуторів переходили три хлопці. Але це було вже темно, отже не знаю, чи озброєні, чи ні. Я це списав, заадресував “НКГБ – Ч.2” й подав через пошту в Зарудді.

На початку м-ця липня 1947 р. я виїхав на учительські курси, які відбувалися в м. Крем’янці. Цей раз на курси виїхали всі учителі з району (прізвищ їх всіх я не знаю). Там ми проробляли IV-ий курс педшколи. З курсу повернулися коло 25.8.47 р. Після цього перепроводжував у школі ремонт, білив та приготавляв до розпочаття науки.

В перших днях м-ця вересня я пустив школу в рух. На цей шкільний рік мені з району дали допомогти учительку Гнилоквас Марію, з Київської області, Ржищівського району, українка, з 1926 р. народження, незамужня, освіта 6 кл. НСШ і педшкола, комсомолка, але партбілета не має, раніше працювала в колгоспі. Давиденко до неї заходив також. Мешкає в Матвійчук Анни.

10.9.47 р. прибув до школи Давиденко з більшовиками. Забирав наведені до школи дрова в район. При цій нагоді розпитував мене, де я був та що робив, що нічого не подавав. Я розповів, що був на курсах в м. Крем'янці й тому нічого не подавав. Говорив тоді, щоб обов'язково якимось довідатися, де поміщається бандерівське "кубло". Я говорив, що важко про це довідатись, бо бандерівці дуже конспіруються, але він сказав, що мушу це зробити. Стріча відбулася в шкільній канцелярії під час уроку (виклад мала учителька). Тривала около 10-ть хвилин. Коли в канцелярію прийшла учителька з уроку, Давиденко відкликав її на коридор й з нею щось говорив може з 10-ть хвилин до дзвінка. Зі школи Давиденко з дровами поїхав на ліс до Вишнівця, бо туди переходила дорога.

Коло 20.9.47 р. знову прибув Давиденко в с. Діброву й коло 11-ї години зайшов до мене до школи. Була якраз перерва, отже він застав мене в шкільній канцелярії. Привітавшись, розпитував мене, що нового в селі. Я не сказав нічого, бо нічого за цей час не довідався. Він за це вилаяв мене, а після цього спитав, як мається справа з організацією клубу. При цьому сказав, що треба обов'язково зорганізувати клуб, а тоді буде легше що-небудь довідатися. Я сказав, що до цього часу не робив жодних заходів щодо організації клубу, а тепер можу поспробувати, якщо вдасться, то зорганізую. На цьому наша стріча закінчилася, яка тривала не більше 8-10 хвилин. При відході Давиденко сказав, що прийде ще пізніше, тоді поговоримо більше. Взяв пару зошитів і відійшов. Куди пішов зі школи, я не бачив, бо залишився в канцелярії. З учителькою цього дня не говорив.

Однак цього дня Давиденко вже не приходив до мене.

По двох днях Давиденко знову прийшов до мене і застав у школі. Цього дня не питав нічого, лише доручив приглядатися, чи не будуть розвозити куди-небудь майна такі господарі, як: Матвійчук Юстин, Ткачуки, Литвин Паранька. Навіщо він доручив мені цю роботу, не сказав, а я його не смів питати про це. Також казав приглядатися, чи вони не будуть утікати з дому. Якщо так, то прослідити до кого заходять та де перебувають. На цьому стріча закінчилася і Давиденко відійшов. Тривала – 10-15 хвилин.

2-3.10.47 р. я йшов увечері зі школи й побачив, як з лісу в напрямі с. Коханівки переходили два військові. Хто це був, не знаю, бо була досить далека віддалі і було вже темно.

На початку м-ця жовтня 1947 р. я довідався від Матвійчука Панька, що Ткачук Віра збирала муку по сусідах. Матвійчук П. сказав мені несвідомо, прямо висловився, чи в мене також збирали муку.

Я це списав, вложив у конверт, і, заадресувавши “НКГБ – Ч.2”, вислав через пошту в Зарудді до Давиденка. Донос носив сам і кинув у поштовий ящик. Від Давиденка не одержав тоді нічого.

За кілька днів після цього прибув у село Давиденко з більшовиками та заходив до Матвійчука П. Думаю, що в цій справі, про яку я писав у доносі, тобто в справі збирання муки Ткачук Вірою. Від Матвійчука П. прийшов до мене в школу й в шкільній канцелярії я мав з ним стрічу. На стрічі Давиденко говорив, що всі родини підпільників і засуджених будуть вивезені на Сибір, а їх майно перейде в розпорядження держави, отже тому треба глядіти, щоб це майно не пропало. На цій стрічі більше нічого не говорив і не питав мене. Тривала вона 8-10 хвилин. З учителькою також не говорив тоді. Куди пішов зі школи, я не бачив, бо як тільки вийшов з канцелярії, я взяв класний журнал і пішов на урок. Також не бачив, чи до школи прийшов з більшовиками, чи тільки сам. Правдоподібно, що були більшовики на подвір'ю, так щось пригадується, що говорили діти.

Ткачук Віри Давиденко не зачіпав.

Після цього я стрінувся з Ткачук Вірою і сказав їй, що більшовики будуть вивозити на Сибір всіх [з] родин засуджених і повстанців. Коли, цього я не сказав, бо сам не знав. Про це я сказав тому, бо хотів, щоб дехто скрився від Сибіру. Хоч я і подавав матеріали, на підставі яких вивозили на Сибір, проте я робив це під натиском органів НКГБ, тому що мені загрожувала тюрма, і не працював ідейно. Тут мені нічого не грозило за це, отже я хотів хоч тим допомогти тим родинам, які загрожені вивозом на Сибір.

Коло 19-21.10.47 р. більшовики перепроводжували вивіз родин на Сибір. Вивозили вночі. З Діброви вивезли: Ткачуків (дві особи), Матвійчукову жінку і Литвин Параньку з двома дітьми.

Я спільного з вивозом не мав нічого, крім дорученого Давиденком завдання слідити, чи згадані родини не розвозять куди майна та чи не виходять куди з дому. Однак ця робота не міг як слід перевести, бо не мав змоги. Майже цілий день мусів вчити у школі дітей, а щоб про це довідатися, треба було ходити поміж населення, говорити на ці теми. Спеціально ж питати про це кого-небудь я не міг, бо розконспірувало б мене перед населенням, а на посередні балачки про це не мав часу.

9.11.47 р. до школи з більшовиками прибув о/у РО МГБ Мулов (в селі називають його "Муль"). Він стрів мене на шкільному подвір'ю о 8-й, чи 9-й годині ранку. Тут спитав, чи я завідуючий школи і як моє прізвище. Я відповів, що являюся завідуючим школи і називаюся Казьмірук Михайло. Після цього він витягнув нотес, щось прочитав з нього та сказав, щоб зайти в шкільну канцелярію. В канцелярії ми поспиралися на стіл, після чого він питав, чи я знаю Давиденка. Я відповів, що знаю. Тоді спитав, з якого часу та хто він такий був. Я відповів, що знаю його з 1945 р., як слідчого РО НКГБ. Після цього спитав, як я пригадую собі інструкції відносно роботи, які дав мені Давиденко, бо Давиденко зараз задержаний, а його місце зайняв він (Мулов). Я відповів, що всі дані мені Давиденком інструкції я знаю, але їх виконувати немає змоги, бо про такі речі, як Давиденко говорив, не можна довідатись. Тоді Мулов подав мені від себе інструкції, в який спосіб далі працювати та що саме треба зробити. Він говорив, що треба обов'язково розвідати про зв'язки бандерівців. До цього треба застосувати різні методи: слідити за рухами підозрілих людей, обсервувати до кого вони заходять, з ким стрічаються, як часто приходять; слідити за тим, чи в селі переводяться які-небудь збірки, хто їх перепроводжує, до кого зносять зібране, куди відвозять і хто відвозить; заводити розмови на тему повстанців з родинами повстанців та з підозрілими родинами й при цьому старатися взнати, чи даний чоловік має контакти з повстанцями; якщо так, то в дальшому тягу обсервувати того чоловіка, щоб довідатися, в який спосіб він з бандерівцями контактується, чи даний чоловік має контакти з бандерівцями, чи ні, можна зорієнтуватися по тому, - говорив Мулов, - що в розмові він буде дуже добре орієнтуватися в політичних справах, при цьому головну увагу буде звертати на моменти, які є ворожі Радянському Союзу. Також такий чоловік буде добре поінформований про події в дооколишніх селах і буде це розповсюджувати, як бандерівську пропаганду. Далше говорив, щоб розвідати про місця перебування повстанців у с. Діброва. При цьому казав звертати увагу на такі моменти: слідити, чи бандерівці є скоро ввечора в селі: якщо є, тоді пригланутися з якого напрямку приходять, куди йдуть і чи знову вертають в цей сам напрям. Якщо так, тоді поступово можна вже дослідити до того місця, в якому вони перебувають. Також розвідати, чи в селі перебувають тільки місцеві бандерівці, чи є також чужі. Якщо є чужі, то довідатися хто і скільки їх є.

Слідити до кого заходять бандерівці, в кого беруть підводи та як часто беруть підводи, чи їздять верхами, з якого напрямку в який, чи ходять тільки вночі, чи також і вдень і т. п. Наприкінці спитав, чи до

мене заходять бандерівці, та чи часто бувають в селі воєнні і як часто заходять до мене. Я сказав, що бандерівці заходять до мене рідко, а коли був Давиденко, то коли тільки був у селі, завжди заходив до мене в школу. До моєї хати не заходив. Інші воєнні, заходили до мене тоді, як заходили до всіх. На цьому наша стріча закінчилася. Правда, ще сказав, що як будуть матеріали, то вислати на цю саму адресу, що вислав Давиденкові, тобто через пошту в с. Заруддя на адресу “НКГБ – Ч.2”. Також сказав тоді при відході, що скоро прибуде знову, отже треба підготувати матеріали. Відійшов в напрямі Матвійчуків і Кривогубців. Чи до них тоді заходив, я не бачив. Ця стріча наша тривала около [...].

Про те, за що арештований Давиденко, Мулов мені не сказав. Пізніше я довідався від учителя Дрібоцького з Н. Вишнівця, що його арештували за хабарництво. Чи це дійсно правда, не знаю.

Цього дня, як Мулов мав зі мною стрічу в школі, з учителькою не говорив.

Коло 15.11.47 р. я побачив, що до Кривогубця Якова заходили 6, або 7 військових. Була година 3–4 після полудня. В нього вони просили їсти (про це я довідався пізніше від Кривогубця). Я це списав і зараз вислав особисто на адресу “НКГБ – Ч.2” через пошту в Зарудді. Донос носив сам і кинув у поштовий ящик. Від Мулова не одержав нічого.

17.11.47 р. Мулов прибув до села з більшовиками та заходив до Кривогубця Якова. Пізніше я довідався від людей, що він розпитував його, що за воєнні приходили до нього їсти. При проверці виявилось, що це були більшовики.

Цього дня я з Муловим не стрічався.

20.11.47 р. я побачив увечері, що з напрямку с. Коханівки на Діброву йшли 4 військових. Чи мали зброю, я не бачив, бо було вже темно, але бачив, що були одіті в довгих пальтах, отже я зорієнтувався, що це шинелі. Був один також одітий в короткому. Я це списав, заадресував “НКГБ – Ч.2” і вислав до Мулова через пошту в Зарудді. Донос носив сам. З пошти не одержав нічого.

2.12.47 р. я стрінувся з Муловим у школі. На цій стрічі Мулов розпитував точніше про тих, що я подав у попередньому доносі. Питав, в котрій годині йшли, як були вбрані, чи мали зброю, звідки і куди йшли, чи говорили і як говорили, до кого заходили, як йшли, поволі, чи скоро. Я відповів, що переходили о год. 7–8-й вечора з Коханівки на Діброву. Я побачив їх на Ниві (так називаються поля), коли йшов з вечірніх курсів. Як були одіті, не можу сказати точно, бо було вже темно, але бачив, що йшли в дов[г]ому як би в шинелях і короткому. Чи мали

зброю, також не бачив. Як йшли, то не говорили нічого. Йшли середнім кроком, розсіяно. До кого заходили, не знаю, бо з ними розминувся.

Після цього Мулов дав мені завдання, щоб слідити точніше, до кого заходять повстанці. На цьому стріча наша закінчилася. Тривала 10-15 хвилин.

Починаючи з цього часу, кожної ночі більшовики лазили по хуторах Діброва й робили засідки. З ними я не стрічався, але чув від людей, що були кожної ночі.

Десь 2-3.1.48 р. я побачив, що з лісу на Діброву переїжджали підводою 4-5-ть осіб. Це було увечері й я помітив їх, коли вертався з вечірніх курсів. Хто це був, я не пізнав, але були військові. Це я списав і 4.1.48 р. подав на адресу "НКГБ – Ч.2" через пошту в с. Зарудді. Донос носив сам. З пошти не одержав нічого.

12.1.48 р. я стрінувся з Муловим на шкільному подвір'ю. Науки в цей час не було, бо були якраз зимові канікули, але я йшов до школи, бо туди мали зійтися жінки, щоб побілити. Щоб поговорити, я зайшов з Муловим до шкільної канцелярії. Тут він питав, чому так слабо я працюю. Я відповів, що не видно жодних рухів, а фальшивих матеріалів посылати не буду. Пізніше я сказав йому, що бачив, як до Попадич Ніни заходили три хлопці увечері. Це я помітив день, чи два перед цією стрічою. Хто це був, я не бачив, бо було темно, але йшли якісь чоловіки. Він це записав і зараз пішов туди та перевіряв цю справу. Пізніше я довідався, що Ніна говорила, що це були сільські хлопці й заходили до неї на вечорниці. Мулов перевіряв ще тих хлопців, на яких вона сказала, що були у неї на вечорницях і виказалось, що дійсно були сільські хлопці. На цій стрічі Муло[в] дав мені завдання слідити за тим, де перебувають бандерівці та до кого найчастіше заходять. На цьому наша стріча закінчилася. Тривала около 20 хвилин. Разом з Муловим біля школи крутилися ще 6-7 більшовиків. Пішли в сторону Ришнівецьких хуторів, наперед перевірили, хто заходив до Попадич Ніни.

Коло 20.1.48 р. я йшов увечері (о год. 9-10-ій) з вечірніх курсів і почув, що під лісом хтось вистрілив 4 або 5-ть разів. Стріли були правдоподібно крісові, але твердити про це я не міг. Також не довідався, хто стріляв. Це я списав і коло 28.1.48 р. подав на адресу "НКГБ – Ч.2" через пошту в Зарудді. Донос подав так пізно тому, бо хотів [у]точнити, хто стріляв, але це мені не вдалось. На пошту ходив сам й донос кинув у поштовий ящик. З пошти не одержав нічого.

2.2.48 р. я стрінувся з Муловим, який ждав на мене недалеко школи о год. 7-7,30 рано. З ним було ще 5-ть бійців. На місці стрічі (на дорозі) Мулов розпитував, хто стріляв, де, з чого були стріли. Я відповів, що не знаю, хто стріляв, бо була ніч, а пізніше ніхто нічого

про це не говорив. Також не можу сказати точно з чого були стріли. Стріли були під лісом, або в лісі скраю. Досить голосні, але рідкі. Я старався довідатись хто це стріляв і тому навіть задержався з матеріалом, але це мені не вдалося, бо ніхто про це нічого не говорив на хуторах. Після цього Мулов питав мене, чи я знаю в кого в Діброві є криївки. Я відповів, що ніхто про це нікому не говорить, отже про криївки розвідати немає можності. Дальше питав, в кого квартирують бандерівці без криївок. Я про це також не знав і сказав, що не знаю. Після цього питав, хто з місцевих молодих хлопців у будучому може піти в ряди бандерівців. Однак один із присутніх при цьому на мою думку бійців (під час нашого говорення були присутні всі 6-ть бійців, які були з Муловим) сказав, що "він не скаже, бо сам бандьора". Я на це не сказав нічого. На цьому наша стріча перервалася, Мулов сказав, що буде десь коло 14.[-]15.2.48 р. і тоді поговоримо більше на цю тему. Я пішов до школи, а Мулов з більшовиками пішов у Попадичеву Долину. Стріча тривала коротко 8–10 хвилин.

Однак я вже більше з Муловим не стрічався.

15.3.48 р. я був на весіллі, під час якого мене арештували повстанці. Разом зі мною арештували також Казьмірчука Микиту.

* * *

Знаю таких людей, які, на мою думку, співпрацюють з РО МГБ–МВД:

1) Гарасимюк Євген, років 30-ть, українець. В 1941 р. пішов в ЧА, звідки попав у німецький полон. З полону втік додому і опісля вступив у ряди УПА. З приходом більшовиків у 1944 р. скривався індивідуально вдома, а опісля зголосився до органів радянської влади. Тепер працює на пункті заготзерно в Корначівці. Вдома перебуває дуже рідко і то лише вдень. Уроджений на хут. Вербовецька Діброва, Ланівецького р-ну.

2) Казьмірчук Микита і його брат Луцько. За німців мали зв'язки з повстанцями. З приходом більшовиків у 1944 р. скривалися. В 1945 р. зголосилися до органів радянської влади. За якийсь час були арештовані, були на слідстві в м. Тернополі (Луцько звільнений з Вишнівця) і звільнені. Після цього туди дуже часто заходив Давиденко і Мулов, а крім цього приїжджали і більшовики з області.

3) Матвійчук Панько, років 55-ть, уповноважений на с. Діброва. Тепер заст. голови с/ради, а одночасно сповняє функцію секретаря с/р. До нього часто заходять більшовики.

4) Данилюк Михайло, років 55-ть. До нього часто заходив Давиденко, а також Мулов.

5) Скоропляс Улас, років 50-ть і його син, років 30-ть (був в ЧА). Туди часто заходять більшовики.

6) Байдецький Мефодій, років 50-ть. До нього часто заходять більшовики.

* * *

В м-ці лютому 1946 р. я одержав від Давиденка 200 крб., а в м-ці березні 1946 р., одержав від Давиденка 300 крб. Стільки я одержав за свою агентурну роботу. Чому саме Давиденко дав мені ці гроші в той час, не знаю. При ангажуванні мене на агента РО НКГБ мови про заплату за агентурну роботу не було. Її (роботу) я мусів вести тому, щоб не сидіти в тюрмі.

Дня, 3.3.1947 р.

506.

Замітка:

В протоколі є недомагання головно в датуванні доносів. Під час слідства об'єкт заявив, що не може пригадати собі точно дат, в яких робив доноси. І дійсно, така велика кількість доносів, що важко погодитися з тим, щоб об'єкт міг пам'ятати про всі дати.

506.

* * *

Х. ЗАЛІЩИЦЬКИЙ РАЙОН

№ 72/Х-1

Протокол допиту Івана Ігоровича Безкоровайного

Р. 31а.

Справа ч.: .../47р.

А/р МВД

Заліщики
Дня 13/VIII.1947р.

ПРОТОКОЛ.

Безкоровайний Іван Ігорович, нар. 1922 р. в с. Настасівка, Михайлівська с/рада, Лозівський р-н, Харківська обл., осв. – 5 кл. НСШ, вільний, старший сержант, тракторист.

Я, Безкоровайний Іван Ігорович, нар. 1922 р. в с. Настасівка, р-н Лозів [Лозова], Харківської обл. Батько мій Ігор, нар. 1897 р. Вдома мав я ще одного брата Михайла, нар. 1925 р., який загинув на фронті, 26/II.1944 р. (на Львівському напрямку, III-го укр. фронту). Батько був ранений на фронті дня 26/IV.1943 р. і в грудні 1943 р. помер в шпиталі в м. Томску. Матір померла 1933 р. на тиф. Хата моя згоріла під час фронту.

1931 р. я закінчив 5 кл. НСШ в с. Михайлівці. Від 1934-35 рр. був на курсах трактористів в Лозовій. Від 1935-41 р. працював в колгоспах сіл: Братолубовка, Михайлівка, Будьонне, Махрові.

В серпні 1941 р. був евакований МТС-ом в Сталінградську обл., де працював трактористом в Мало-Михайлівському р-ні.

Дня 22/V.42 р. мене забрано до ЧА, до 311 запасного полка. Тут приділено мене до полкової школи, мл. ком. составу, мінометної батареї 32 мм., в м. Томску, в л. Красного Знам'я. В Томску був до 22/VIII.43 р. Під час служби одержав я звання сержанта.

Дня 25/VIII.43 р. я попав на фронт в 129 гвардійську о. п. дивізію "Красного Знам'я", якою командував ген.-май. Грінченко, нач. штаба див. - полк. Фесенко. Я був ком. розчоту (міномета). В першому бою був на ст. Мерехова, біля Харкова (4-ий укр. фронт). З Винниці нашу гвардійську дивізію перекинено на Малу Землю

(біля Криму), де були окружені німцями. Дня 22/XII.44 р. ми вирвалися з оточення та були на відпочинку до 2/III.45 р. в Рогах, біля Кросна. Дня 5/III.45 р. ми робили офензиву на Краків. Дня 8/III. 45 р. робили наступ на Бельск, який взяли дня 15/III. 45 р. За це дістав я звання старшого сержанта.

Дня 26/IV.45 р. в бою під Островом Моравським зістав ранений в карк та відправлений до шпиталю в Бельську. Тут пробув до серпня 1945 р.

Дня 23/VIII.45 р. був відісланий до 36-го с. п., який стояв в с. Борщівці, станція Заболотів, Станіславської обл. Тут був старшиною хоззвода, II роти.

Під час перебування в 56 с. п. наш полк ходив на засідки і облави. В міс. вересні 1945 р. під час засідки під лісом, вдалось бійцям мого [в]звода дослідити криївку, в якій було 150 чол. (криївка розміру 18х6х4), з яких 60 було вбито, інші здалися живими.

Крім цього, вдалось “накрити” одного бандерівця в хаті, через його малу дочку. В криївці було 53 гранати і два кріси.

Дня 27/IX. 45 р. я відправляв демобілізованих з 50 с. п. до Одеси та Ізмаїла.

Дня 2/XI. 45 р. мене перекинено до 129 гвард. дивізії “Красного Знам’я”, до 180-го “отдельного бат. звязі”, який стояв в р-ні Хотин, Чернівецької обл. Ком. бат. був майор Дехтярев. До 29/XII.45 р. працював я кухарем.

Дня 29/XII.45 р. під час розформування 129 дивізії я був відправлений до відправки коней в Грозницький ліс, біля с. Грозне, р-н по колгоспам на Схід.

Дня 1/I.46 р. я був приділений до 66 стр. див. гвард 179 отд. бат. зв’язі, як ком. отделенія, яка стояла в м. Чернівці, при вул. Проспект Сталіна. Від 25/II.46 р. був в 1037 отд. зенітнім бат. гвард. див. як командир орудія.

Дня 2/III.46 р. я зістав демобілізований. Переїжджаючи через м. Київ я повернув до свого товариша – робітника МВД Попова Миколая Петровича (вул. Орджонікідзе № 5, квартира 48). Від нього я довідався про розвідчу школу МВД в Києві. Звідси від’їхав на відпочинок в рідне село до Попови Марії (похрестної матері).

Дня 2/III.46 р. я зголосився в РО МВД в Києві на “політичний курс”. Школа містилася в Києві при вул. Шевченка № 55, яка була під керівництвом майора Чечіля. Завданням школи було вишколити тайних агентів по політичні ділянці.

На курс прийнято було 25 чол. мл. ком. составу, демобілізованих ЧА, з яких після перевірки осталося 13 чол., а решту відправлено додому.

Дня 2/III.47 р. почалася наука, яка тривала кожноденно по 9 год. Викладали слідуєчі вчителі:

1. Чечіль Петро Іванович, літ 48, руский, нар. в Курську, середнього росту, волос чорний, обличчя овалне, ніс довгий, очі голубі, чешеться догори (великий живіт), має жінку і дочку. Він являється директором школи і контролером. Зараз працює в р-ні Заставна Чернівецької обл..

2. Іванов Іван Семенович, капітан, літ 36, укр., нар. в Полтаві, високий, худощавий, волос білий, чешиться на право, довге обличчя, ніс довгий, на праві[й] щоці бородавка, на правому усі бородавка чорна.

3. Іванов Григорій Павлович, ст. л-т, літ 24, укр., нар. в с. Жулівка, Зівсянського р-ну, Сумської обл. Низький, грубий, волос чорний, круглолиций, курносий, має сріблі зуби у верхній щоці правої сторони.

4. Загребельний Григорій Петрович, л-т, літ 26, укр., нар. в Винниці. Високий, довге обличчя, волос русявий, лице риже веснянкувате, нище правого ока бородавка.

5. Грек Петро Семенович, капітан, літ 38, укр., нар. в Харкові, вул. Шевченка. Середнього росту, ясний блонд, подовгасте обличчя, худий, на носі шрам, злівої сторони на спідній щоці має два сріблі зуби і один на верхній щоці з правої сторони, має жінку і сина ок. 12 літ.

6. Усов Петро Василевич, л-т, літ 23, нар. в Москві, руский. Низький, рябий, круглолицей, ніс кирпатий, на носі з правої сторони бородавка, волос русявий, чешеться вправо.

Всі вони ходили у військовій формі.

Учасниками курсу були:

1. Безкоровайний Іван Юхимович, нар. 1923 р. в Зазмуринському р-ні, Полтавської обл., осв. – 8 кл. НСШ, укр. Високий, чорний, худий, подовгасте обличчя, ніс довгий, кривоногий, в ЧА був ст. сержантом. Де виїхав не знаю.

2. Лисенко Ілля Миколаєвич, нар. 1920 р. в м. Києві, укр., мл. сержант, осв. – 6 кл. НСШ. Низький, ніс керпатий, з правої сторони на щоці і носі бородавка, круглолицей, чорний.

3. Попов Микола Павлович, нар. 1922 р. в м. Курську, руський, сержант. Середнього росту, рижий з веснянками, лице кругле, ніс керпатий, невимовляє твердо “Р”. Працює в Черн[і]вецькій області.

4. Загребельний Григорій Петрович, нар. 1922 р. в с. Настасівка, Лозівського р-ну, Харківської обл. Укр., осв. 9 кл. НСШ, старшина роти. Високий, кучерявий, чорний, подовгасте обличчя. Працював в Кишеневі. (Дня 2/VI.1947 р. задушений бандитами).

5. Вареник Іван Іванович, нар. 1923 р. в Дніпропетровську, укр., осв. – 8 кл. НСШ, мл. сержант. Середнього росту, блонд, подовгасте обличчя, верхні два праві зуби золоті, холоднокровний. Працює в Станиславівській обл.

6. Вареник Микола Іванович, нар. 1924 р. в м. Харків, вул. Шевченка, укр., 6 кл. НСШ, мл. сержант, високий, волос чорний, круглолицей, ніс кирпатий, кривоногий. Де працює не знаю.

7. Журавель Василь Семенович, нар. 1920 р. в Бобровцях, Хатківського р-ну, Вінницької обл., сержант. Низький, рябий, рижий волос, круглолиций, ніс кerpатий, грудь повна. Працює в Тернопільській обл.

8. Козлов Микола Петрович, нар. 1920 р. в с. Красне Знамя, Залуженського р-ну, Курської обл., руский, осв. – 8 кл. НСШ, старшина ЧА. Низький, чорний, верхні 4-ри зуби золоті, замість “Л” вимовляє “Ль”. Працює в Хотинському р-н, Чернівецької обл.

9. Степанюк Ілля Федорович, 25 літ, нар. в Вороніжі, руский. Середнього росту, рижий, очі голубі, веснянку[в]атий, повногрудий, на ліві[й] щоці дві маленькі бородавки. В роботі сер[й]озний. Працює в Заболотівському р-ні Станисл[а]вівської обл.

10. Любарець Іван Степанович, нар. 1922 р. в с. Настасівка, Лозівського р-ну, Харківської обл., укр., осв. – 5 кл. НСШ, мл. сержант. Середнього зросту, худощавий, обличчя подовгасте, на правому усі шрам з фронту. Працює в Чорткові.

11. Іващенко Іван Іванович, нар. 1920 р. в м. Полтаві, вул. Проспект Сталіна №11, квартира 45, осв. – 5 кл. НСШ, сержант. Середнього росту, волос білий, веснянкуватий. На правій щоці шрам з фронту. Вимовляє тверде “Р”.

12. Любарець Григорій Петрович, нар. 1920 р. в Побережнім р-ні, Полтавської обл., укр., осв. – 8 кл. НСШ, сержант. Високого росту, худощавий, чешеться догори, ніс довгий, обличчя подовгасте, ноги криві, звернені до середини, вигляд спокійний.

13. Бобрик Ілля Миколаєвич, літ ок. 26, походить з Києва, вул. Шевченка № 11, квартира № 6, осв. – 5 кл. НСШ. Єфрейтар, середнього росту, рябий, волос чорний, верхній лів[и]й зуб золотий. Працює в Станиславівській обл.

14. Муха Олексій Василевич, нар. 1924 р. в районі Мерехові, Харківської обл., осв. – 5 кл. НСШ, укр., мл. сержант. Низького росту, круглолиц[и]й, ніс кerpатий, веснянкований, волос риж[и]й. Працює в Станиславівській обл.

15. Заяць Василь Петрович, нар. 1920 р. в м. Кіровограді, укр., осв. – 8 кл. НСШ. Високий, стрункий, лице довге рябувате, ніс довгий,

волос чорняви[й], чешеться догори. Працює в с. Грозніцах [Грозинці] Хотинського р-ну, Чернівецької обл.

16. Васільов Петро Федорович, нар. 1920 р. в Ростові, руский, старшина. Низького рост[у], круглолиций, рижий, ніс кerpатий, веснянкуватий, чешеться вправо. Правий зуб спідньої щоти срібний з коронкою. Працює в Чорткові.

17. Соколов Іван Єгорович, нар. 1923 р. в м. Полтаві, укр., осв. – 8 кл. НСШ, старшина ЧА. Середнього росту, лице округле, волос чорний, чешеться догори, шрам на лівому усі. Працює в Кишиневі.

Дня 2/III. 1947 р. відкрився курс зі слідуочими дисциплінами:

1. Політика – тут входила історія ССРСР і політзаняття, яку викладав майор Чечель.

2. Задержка чоловіка – спосіб арештування – викладав капіт. Іванов.

3. Підхід до чоловіка – методика роботи і підходу (психологія) – викладав ст. л-т. Іванов.

4. Політичні діла – що відноситься до політичних діл – викладав майор Чечель.

5. Проробка протоколів – як писати протокол – викладав капіт. Грек.

6. Протоколування – методика протоколування – викладав л-т. Усов.

7. Відправка задержання – викладав л-т Усов.

8. Вихід зі села – конспірація виходу – викладав л-т Загребельний.

9. Здача людей і документів в РО МВД – викладав капіт. Іванов.

Найосновнішою наукою було: “підхід до чоловіка”, щоб вміти відповідно замаскуватися і підійти до якого-небудь осібняка замаскувати свої цілі та витягнути від нього всі таємниці. Тому-то вибрано метод “глухо-німого”, перед яким люди будуть відкрито говорити про свої справи, а головно проти ССРСР. Рівнож мали перебератися на інвалідів чи жебраків, ходити по селі, щоб запізнатися з людьми та довідатися, що хто говорить. Це все скрито собі записати. Матеріали мали ми збирати: говорення про війну, яка повинна бути в коротці, про розгром большевиків Англією чи Америкою, про співпрацю з повстанцями, протиколгоспна пропаганда куркулів.

Зібравши відповідну кількість матеріалів, останнього дня свого побуту в селі розкривається роботу протирадянських елементів при помочі влади, протоколюючи зокрема кожного осібняка, доказуючи йому свідками. Після цього РО МВД кінчає ці справи, засуджуючи кожного від 6-10 років.

З “бандерівцями” нам говорили не зустрічатися.

Розвідчу роботу можна вести в кількох селах разом, не контактуючись і не підлягаючи місцевим органам влади. На випадок задержання дозволяється розконспірувати перед нач. МВД або нач. города, виказуючи свою секретну легітимачію, яку я носив зашиту в поясі – в споднях. Для здавки виявлених антирадянських елементів РО МВД та для одержання зброї в районі послуговуватися виказкою МВД.

Під час слідження розвідчикам дозволяється носити малий пістоль для власної оборони, а також для арештування з місця підозрілих осіб.

В роботі ми були підлеглі МВД УРСР, - начальнику курсів майору Чечелю, який після закінчення курсів виїхав в Чернівецьку область та працює нач. РО МВД в Заставні.

Явними нашими документами були наші військові книжки.

За працю я одержував помісячно по 360 крб., а за взірцеву працю підвищення в ступенях, нагородженням медалями і орденами та запевненням постійної праці в МВД.

Курс закінчився 2/V.1947 р. Мене відправлено в Чернівецьку область, в Заставнянський р-н.

Від 4/V. 1947 р. я почав працювати в селах: Чорний Потік, Брідок, Мітків [Митків], Погорилівка [Погорілівка], Юрківці, Добринівці, Грошівці [Горошівці]. У вищезазначених селах мені вдалося вислідити таких людей, які виступали проти Рад. Союзу: с. Чорний Потік: Бибка Іван Петрович, Чичук Іван, Василюк Марія Петрівна, Шікер Марія, Шікер Василь Миколаєвич, Буда Петро Іванович. Село Погорилівці [Погорілівці]: Зазуля Марія Іванівна, Хващінко Микола Іванович, Петрук Василь Василевич. Село Боянчук: Поліщук Устина Іванівна, Семенюк Петро Миколаєвич. Село Юрківці: Швидкий Петро Петрович. Село Грошівці [Горошівці]: Цимбалюк Іван Василевич, Прокіпчук Марфа Євгенівна. Село Добринівці: Швачка Іван Іванович, Кудав'юк Микола Федорович.

Названих людей я передав до РО МВД в Заставні. За це одержав я похвалу від майора Чечеля і нач. міліції Смірнова.

Дня 28/V.1947 р. я перейшов до праці в Тернопільську обл., в район Заліщики. В цім районі перебув я ок. 15 днів в сс. Сеньків [Синьків] і Колодрібка. В Колодрібці вислідив я 5 осіб за протирадянські виступи та в с. Сеньків [Синьків] одну особу. Висліджених людей я думав передати в РО МВД і перейти на працю в Борщівський р-н. В Борщівському р-ні перебував я від 8-11/VI. в таких селах: Кривче Горішне, Бабинці, Сков'ятин, Шишківці, Сапогів і Шупарка. Дня 10/VI.1947 р. був я в нач. РО МВД Борщівського р-ну

Золотька, якому оставив я документи для перевірки моєї особи та одержання зброї, яку я мав відібрати дня 14/VI.

Дня 2/VI.1947 р. я був в с. Колодрібка та зайшов до Василюк Анни. Я попросив в неї горілки. Вона погостила мене горілкою. Я “під гумором” розконспірувавсь перед нею. Відтак зайшов до Середи Іллі Івановича та зажадав від нього грошей, бо в противному разі донесу, що він виступав проти ССРСР. Середа дав мені 360 крб. та прохав, щоб я не подавав його на МВД. Ці люди розголосили по селі, що я маю зв'язок з МВД.

Дня 12/VI.1947 р. взяли мене до перевірки.

Завваги: протягом всего часу об'єкт був переконаний, що попав в руки МВД за деякі поступки вчинені в с. Колодрібка. Просив, щоб з цього не витягати жодних, непотрібних консеквенцій. Казав до слідчого: “Пощо вам так багато цієї базгранини”. При протокуванні поведився зухвало і самовпевнено. На майбутнє бажав залишити роботу розвідника, а перейти на оперативну роботу МВД. До самого кінця не знав, що з ним говорять повстанці.

14.VI.1947 р.

Протоколував: Максим (рай. тер.)
Вихор (стр. СБ)

* * *

Протокол допиту Івана Савовича Федорчука

Р. 31

Справа ч.: .../[4]8 р.

Федорчук Івана

с/о МГБ

Заліщики, 28.12.1947 р.

ПРОТОКОЛ.

Федорчук Іван, с. Сави і Марії, ур.
1933 р. в с. Шупарка, Борщівсь-
кого р-ну, Тернопільської області,
національність українець, освіта
2 кл. нар. школи, вільний, пастух.

Я, Федорчук Іван с. Сави і Марії з дому Українець, ур. 1933 року в с. Шупарка, Борщівського р-ну, Тернопільської області. Батько і мати українці.

Родина моя складалася з: батька, матері, двох сестер і мене. До школи ходив у своєму селі. По закінченні 2 кл. нар. школи, я пас в дома корову. В 1945 році померли мої родичі і я залишився з сестрами без жодної опіки. В дома не було що їсти і я мусив їти шукати служби. Я пішов до с. Голодribка і тут знайшов службу у Т[офан] Докії Гаврилівни.

На весні, в місяці маю 1947 р., до Т[офан] Докії прийшов ст. л-т РО МГБ Іващенко і арештував мене. Він запровадив мене до хати Верстюк Василя і почав мене там питати, чи до Т[офан] Докії заходять повстанці і Верстюк Василя (Верстюк Василя бувша станична). Я зразу відповів, що я не бачив ні повстанців, ані Верстюк Василя. Тоді Іващенко мене почав бити і я признався, що до нас приходили тільки один раз повстанці по хліб і я їх не бачив.

Про Верстюк Василю сказав я, що вона перебуває в таких людей: Боднарук Івана, Верстюк Михайла, Якимівська Анна і Т[офан] Докії. За це, що я сказав ст. л-ові Іващенкові, Іващенко обіцяв мені дати чоботи, спідні і рубашку.

Дальше сказав мені Іващенко, що коли я буду добре слідити, – то він дасть мені 500 крб., а опісля забере мене до р-ну і я там буду

добре жити. На відході ст. л-т Іващенко сказав мені, щоб я ходив до Якимівської Анни і добре дивився, бо в неї повинна скриватися її сестра Кикоть Марія (мати підпільника “Дуная”), а він буде до мене приходити і я буду йому розказувати про все, що довідаюся. Про це нікому не смію говорити і на тім ми розійшлися.

В місяці липні 1947 року, одного вечора я був в Якимівської Анни і бачив як до неї прийшли до хати місцеві стрільці “Дунай” і “Вихор”. На відході казали мені повстанці, щоб я нікому не казав, що я їх бачив. Я приобіцяв, що не скажу. Свого слова не додержав. На другий день ранком я стрінув Іващенко на вулиці і сказав, де я бачив повстанців. Він мені за те нічого не дав, тільки сказав, – “Мушу сам перевірити – чи ти кажеш правду.”

Три вечорі з черги ст. л-т Іващенко робив засідку в Якимівської Анни, але на засідку ніхто не попав.

В селі постійно квартирував гарнізон. Між ними був ст. л-т МГБ Іващенко і к-н Воронін.

Дня 26 серпня 1947 року, я стрінувся на вулиці з Іващенко і він питався мене, що я розвідав. Я йому відповів, що нічого. Тоді Іващенко сказав до мене, що то зле і каже мені, “ти мусиш гнати корову в ліс, й там скорше стрінеш повстанців”. На тім ми розійшлися.

На другий день ранком то є 27 серпня 1947 р. взяв я корову і погнав в ліс пасти. Ранок був дуже мрячний, бо вночі падав дощ. Я пустив корову пасти, а сам пішов корчами ніби-то збирати дров, щоб спекти собі кукурудзу. Коли я вийшов на поляну, став надслухувати, чи не чути в корчах якого говорення, в тій хвилині почув я кашель людини і запах диму. Я пустився в той напрям, звідки було чути кашель і дим. Коли я прийшов bliще і став в корчах, тоді почув виразніше гамір коло вогня. Я зразу боявся приступити до вогня, але подумав собі, коли це будуть повстанці, то вони мені нічого не скажуть тому, що вони мене вже бачили, а властиво стрічали. Я підступив до них і сказав: “Слава Ісусу Христу”. Повстанці відповіли “Слава навіки”. Зараз питали вони мене, чого я так рано ходжу по лісі. Я відповів, що шукаю дров, бо хочу пекти кукурудзу. Повстанці дальше питали мене, чи є в селі голот[а, я] відповів що є ст. л-т Іващенко, к-н Воронін і около [16] кацапів, які збирають контингент. На відході, повстанці дали мені печених кукурудзів і наказали мені, щоб я нікому не казав, що я їх бачив. Я відповів: “А то що, я дурний, я знаю, що за таке чекає”. Я відійшов туди, де паслася моя корова. Коло години перед полуднем, я пригнав корову додому і вийшов на вулицю, і став коло своєї брами. Дорогою надійшов [X]обряцьський Василь ([X]обряцьський втік зі села до р-ну і тепер ходить з

большевиками) з двома москалями і коли вони зрівнялися зі мною, я підійшов до [Х]обряцьського й запитав його, де ст. л-т Іващенко. [Х]обряцьський запитав, на що мені Іващенко, Я йому відповів, що маю йому щось сказати. – [Х]обряцьський завів мене до сусідньої хати і дав мені в мішок одне ведро бараболі і сказав, ці бараболі занести до Верстюк Прокопа, а там я стріну Іващенка і з ним поговорю.

Я взяв ці бараболі і заніс до Верстюк Прокопа, де в хаті застав одного Іващенка. Він запитав: – “Що нового, Федорчук”. Я сказав йому, що я сьогодні пас в лісі корову і бачив там повстанців. Їх було 5-6 чоловік. Іващенко сказав: “ти брешеш”. Я сказав, що ні. Тоді Іващенко сказав: “Скажи мені, як ти їх бачив”. Я почав йому розказувати. – Сьогодні ранком я погнав корову у ліс пасти і там натрапив коло вогню 5-х або 6-х повстанців. Вони сиділи коло вогню і пекли кукурудзу, я приступив до них ближче і вони запитали мене, чого я так рано ходжу по лісі. Я відповів, що шукаю дров, бо хочу пекти кукурудзу. На відході вони дали мені печеної кукурудзи і сказали, щоб я нікому не сказав, що я їх бачив, Я сказав, що нікому не скажу. По цих словах ст. л-т Іващенко сказав до мене: “Іди Федорчук додому і нічого нікому не кажи”. Я відійшов додому. Около 1-ої години пополудні до села приїхало [6] машин большевиків і зробили облаву на ліс.

У лісі большевики стрінулися з повстанцями, але повстанці були попереджені людьми і большевики не могли їм нічого зробити. По короткій перестрілці, повстанці відступили щасливо.

Большевики арештували в лісі Баб’як Гриця с. Миколи і Горбуляк Докію. Арештованих били до непритомності, як це ніби вони мали давати знати повстанцям.

Другого дня, ранком по облаві, я пішов до Іващенка, щоб він мені дав приобіцяну нагороду. Іващенко сказав, що “бандитів” не піймали і нагороди не дав. Треба за ними далі слідити і тоді дасть нагороду. По цих словах я відійшов додому.

Через цілий час Іващенко не приходив до мене. Дня 18 грудня 1947 р. вечором я стрінув на вулиці л-та Живакова (заступник Іващенка), який запитав мене, де криється Кикоть Степан (батько “Дуная”). Я відповів, що вчора я його бачив коло переселенця Чикирила Степана. Тоді большевики сказали, щоб я їх вів до того переселенця.

Коли ми прийшли до переселенця, на подвір’я, большевики дали мені коробку сірників і сказали, щоб я ішов до хати. Я взяв сірники і підійшов до вікна та застукав. Господар відчинив двері і я

увійшов в хату. Я засвітив в однім покою, опісля в другім, але там не було нікого. Тоді я вийшов на подвір'я і сказав, що в хаті нема нікого чужого, крім хатніх. Тоді л-т Живаков сказав до мене, чого я так зле сліджу. Я відповів, що ст. л-т Іващенко ще за попередніше не заплатив. По цих словах ми розійшлися і я більше нікуди не ходив, і нікого не слідив.

Постій, дня 28 грудня 1947 р.

Протоколював ("Вихор")

Зізнавав Федорчук Іван

* * *

XI. ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ РАЙОН

№ 74/XI-1

Протокол допиту Ярослава Йосифовича Голубовича

Р 31.

Справа ч.: 100/46

Голубович Ярослав

Симпатик ОУН "Місько"

А/в МГБ "Ніжний", "Борис", "Жайворон"

Р-н Залізці

Дня 27.XII.1946 р.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

Голубович Ярослав, син Йосифа і Анастасії з Мудровських, нар. 28.1.1926 р. в с. Загір[']я (хутір Петрівка), Залозецького р-ну, Тернопільської обл., українець, 4 кл. нар. школи, рільник, нежонатий. А/в МГБ від дня 20.IX.1944 р.

Поля в нас було коло десять моргів. Крім мене дома був ще старший брат Андрій. На дванадцятому році життя почав ходити до другого класу нар. школи. Знання першого класу досягнув дома від своїх родичів. Якраз в той час відкрили школу на нашому хуторі. Учителькою була полька Руданська Ядвига.

В нашому домі поміщалася читальня "Просвіти".

В місяці червні 1939 р. я закінчив три класи нар. школи.

З вибухом німецько-польської війни я працював при родичах на господарстві. Перший раз большевиків побачив 27.IX.1939 р. в с. Олексинці Новому, Почаївського р-ну, як я був на празнику біля церкви. До м. грудня 1939 р. постійно перебував дома. В грудні на наш хутір Петрівку прибув з р-ну Довгань і Фасолька на мітинг. Після мітингу на нашому хуторі був заложений клуб, головою якого обрано Довганя Леська, а заступником – Дериха Василя. Від тоді я почав ходити до клубу на забави, мітинги і т.п.

В травні 1940 р. з району знов прибув до клубу Довгань і Фасолька на мітинг, на якому внесли пропозицію, щоб наш клуб влаштував фестин. Зараз після цього голова клубу Довгань скликав всю молодь, яку заохочував ходити на проби вправ. Я тоді також був присутній. Пробами проводив Дерих Василь. Таке навчання тривало цілий травень. Фестин відбувся з початком червня 1940 р. На фестині було багато присутніх людей з сіл: Загіря, Панасівки, Олексинця Нового та з хуторів: Петрівки, Ліщини і Серетеччини. Вступ на фестин коштував один карбованець. Вправи ми робили зі співом таких пісень: “Як з Бережан до кадри”, “Не сміє бути в нас страху”, “Я бачив, як вітер берізку зламав” і “Шумить і гуде”. Після вправ відбулася забава з танцями. Вечором всі розійшлися додів. В час першої большевицької дійсності я товаришував з Петришиним Михайлом, Красовським Антоном і Блажковським Іваном. Разом ми ходили на забави, вечорниці і т.п. Старший брат Андрій був крамарем на нашому хуторі до листопада 1940 р., а після перенесення коперативи до с. Загіря, працював вдома кравцем.

В лютому 1941 р. большевики вивезли з нашого хутора декілька родин на Сибір, а саме: Бондаря Павла, Бондаря Кліма і Юрка. Інші почали побоюватися, що можуть вивезти всіх хуторян на Сибір. Мама почала навіть плакати. Тоді батько післав мене до Загіря до Кучеря Яцка, щоб запитати чи справді большевики будуть вивозити всіх хуторян на Сибір. Вищезгаданий господар сказав, що правдоподібно будуть вивозити всіх хуторян, бо таке він довідався від свого брата (голова с/ради в с. Загірі). Від тоді ми почали приготувлятися до вивозу. Мама пекла і сушила хліб та приготувляла все потрібне в дорогу. В тому часі за призначенням голови с/ради я кілька разів ходив з іншими господарями пильнувати господарств, з яких вивезли людей на Сибір.

В березні 1941 р. до нас прийшов голова с/ради Боярський Теодор, якого батьки питали, чи будуть вивозити ще більше людей на Сибір. Він успокоїв нас, заявляючи, що вивозу більше не буде. Рівнож підтвердив, що це все залежить від голови с/ради, без підпису якого вивіз не може відбутися. Втішені батьки такою вісткою, поставили на стіл горілку і закуску та спільно забавилися. Після цього ми вже спокійніше працювали на господарстві. До вибуху німецько-большевицької війни в нашому домі нічого важнішого не заіснувало.

Підчас німецько-большевицького фронту я перебував вдома. Після переходу німецьких військ, брат Андрій вступив до “Січі”, яку створено в нашому селі. Мене [д]о “Січі” не прийняли, бо був ще замолодий.

В вересні 1941 р. на нашому хуторі створено аматорський гурток, яким кермував мій старший брат Андрій. Я також брав участь в роботі гуртка. В жовтні наш гурток відіграв виставу “Голова сільради”, в якій я грав роль дижурного. Незабаром брат знову став крамаром на нашому хуторі, де працював до березня 1942 р. Опісля заложив свою крамницю в м. Залізцях. Від тоді я мусів більше працювати на господарстві, а крім цього деколи їздив з братом по товари до Тернополя.

За німецької дійсності я дальше товаришував з Петришиним Михайлом, Красовським Антоном і Блажковим Іваном. Разом ходили на забави і вистави до с. Панасівки, Серетця і до Підберізець. В червні 1942 р. на нашому хуторі відбулася забава з танцями.

В листопаді 1942 р. “Морозенко” з х. Ліщини втягнув мене в симпатии ОУН, після чого я де-коли носив записки від “Морозенка” до “Школяра” до Олексинця Нового. На початку 1943 р. я майже на звязок не ходив. Постійним моїм заняттям була праця в господарстві. В другій половині 1943 р. на Волині почала діяти досить активно УПА. Від тоді частіше мене посилали з записками на Волинь. До вересня 1943 р. я контактувався тільки зі “Школяром”.

В жовтні цього ж року я їздив з братом і “Морозенком” до “Зимного” на Волинь, до якого опісля мав доставляти різні товари, які йшли на Волинь для УПА. Від тоді я дуже часто носив записки на Волинь, перевозив харчі, або переводив люд[е]й.

Зимою 1944 р. по звязку на південь переходили мадари і словаки, а на Волинь до відділів ішли грузини, узбеки та ін.

В перших днях березня 1944 р. німці почали втікати. Люди говорили, що большевики вже не далеко. Одного дня прийшла до нас дівчина з Олексинця, яка принесла записки і оповідала, що большевики вже є недалеко. В тому часі ми чули вже кулеметні стріли. Записки я скоро передав до “Морозенка”. Цього самого вечора на наш хутір прибув ком. “Дуб” з курінем, якого брат Андрій звязав з “Морозенком”. Ком. “Дуб” розказував, що це його відділ звів короткий бій з передовими частинами Червоної Армії. В наслідок цього вони мусіли відступити на південь. Ще тої самої ночі з Ліщини вони відійшли на захід. На другий день до нас прибула якась санітарка зі своїм чоловіком (чехом), яка втікла з Волині від большевиків. Слідуючого дня я поїхав з братом Андрієм до Залозець і по дорозі в Гаях Розтоцьких стрінули большевиків, які нас завернули до дому. Два дні пізніше на наш хутір прибуло чотирьох большевиків з військової розвідки. Вони розпитали де зараз є німці, коли відійшли і в який напрям, як жилося нам за німців і інше. Рівнож в людей просили щонебудь з[’]їсти. Самі були дуже обдерті і вбрані в маскировки. По

кількох днях прибуло більше большевицького війська. Деякі з них розпитували, хто співпрацював з німцями, як німці відносилися до людей, як забирали худобу та людей до Німеччини, і ін. З населенням поводитися не тактовно. Грабували все, що попало їм під руки.

Спочатку ми цілою родиною сиділи дома та часто ставили собі питання: що буде далі, кого заберуть в армію і хто залишиться [в] живих. Так протягнулося до Великодних Свят. В цей час з с. Загір[']я і хуторів почали брати мужчин до армії. Мобілізація відбувалася в той спосіб, що большевики ходили по хатах і питали, хто скільки має років. До армії повинні були піти всі народжені 1893 по 1926 рр. (включно). Якщо роки даного мужчини підпадали мобілізації, відразу забирали до армії. Коли прийшли до нас, то батько приписав собі більше років, а мене записав з 1928 р. Старший брат Андрій був з 1922 р. і тому ніяк не міг викрутитися від армії. Ще того самого дня його забрали в армію. По кількох днях він повернувся назад до дому, але з якої причини я до сьогодні не знаю. Від тоді брат почав скриватися дома, або на полі в криївці. Після Великодних Свят я помагав батькові сіяти на полі овес, ячмінь та ін. Дуже часто червоноармійці забирали в господарів коні і більше їх не повертали. Відтак помагав батькові при роботі в господарстві. Де-коли забирали людей до копання ровів на наших полях і під село Підберізці. Вечором всі пов[е]рнулися додому. Я також ходив кілька разів копати рови.

При кінці травня 1944 р. до нас прибула військова контррозвідка, яка приарештувала батька. Коли вели його через село, всі люди говорили, що він вже старий і тому його пустили до дому. Тоді саме і мене арештувала контррозвідка і забрала до села Крутнева в Почаївському р-ні. Разом зі мною забрали також Олійника Максима, Олійника Дмитра, Олійника Саву, Малецького Івана і Гороховського Івана. В Крутневі нас замкнули до пивниці. Тут ми перебули через ніч. Ранком почали викликати на протоколи. Перший пішов Олійник Василь, а відтак його брат Дмитро і Сава. На протоколі були більше 15 хв. Після них покликано мене. В кімнаті застав мл. лейт., який щось писав коло стола. В другій кімнаті якийсь большевик грав на патефоні. Двер[і] з одної кімнати до другої були заслонені рядном. Мол. лейт., що сидів коло стола, просив мене сідати. Коли я сів, він запитав, як називаюся. Я відповів, що називаюся Голубович Ярослав, нар. 1928 р. на хуторі Петрівка коло села Загіря. Однак цьому мл. лейт. заперечив і сказав, що я "должен бить з 1924 р.". Відтак почав розпитувати де мене зловили, скільки осіб начисляє ціла наша родина, як називаються і де вони. Я відповів, що мене застали червоноармійці в хаті сплячого і забрали зі собою. Крім мене вдома є ще старий батько,

мама, старший брат Андрій, який пішов до армії. На цьому він закінчив мене питати і сказав, що мене точно перевірять в іншому місці, а тоді зі мною “розщитаються”. Після цього мене відвели до пивниці. Опісля покликали на протокол Малецького Івана і Гороховського Михайла. Після їх п[е]р[е]слухання нас вивели всіх з пивниці і двох большевиків відвели до с. Дзвиняч. Тут на одному подвір’ї нас обшукали, при чому забрали бритви, ножі, сірники і інші речі. Відтак замкнули до пивниці в якій сидів арештований якийсь майор і сержант. З ними ми перебули цілу ніч. Вони розпитували нас за що ми сидимо і як нас половили. Я відповів, що уроджений 28 р. і тому не йшов до армії. Інші мотивували тим, що боялись фронту. Ранком покликали першого Малецького Івана на слідство, а по дванадцятьох хвилинах покликали мене. В кімнаті за столом застав лейтенанта (середнього росту, чорний, коло 30 літ) і моло[дшого] лейтенанта (високого росту, русявий, около 36 літ), вони попросили мене сідати. Тоді лейтенант почав мене питати звідкіля я, як називаюся і як попав сюди. Я відповів так само, як на попередньому слідстві.

Після цього лейтенант задавав питання, – а я відповідав.

- Скажи мені точно з котрого ти року?
- Я точно уроджений 1928 р.
- Це не правильно, ми маємо твою метрику і там записано, що ти 1924 р.
- Якщо маєте то можете подивитися в метрику, а там напевно записано, що я з 1928 р.
- Ти пацане! Ми вже твою метрику давно маємо і ти не смієш нас посилати дивитися. Хто ще є в тебе вдома, в яких роках?
- Вдома є стара мати – 50 років, батько – 53 роки і страшний брат Андрій, який пішов в армію.
- Твій брат[]не пішов до армії, а втік до дому. А де твоя сестра, яку бачили бійці, які тебе забирали?
- Це двоюрідна сестра, яка перед зближенням фронту прийшла до нас, а тепер мабуть пішла до дому. Вона живе на Волині в с. Гоблянка і пишеться Агрест Марія.
- Чи погоджуєшся іти добровільно в армію?
- Я ще замолодий і тому не можу йти в армію, а як прийде черга на мене то напевно піду.
- Чому ти зараз не хочеш іти, чи до тебе приходять ніччю і намовляють не йти бо буде самостоятельна? Розкажи мені, як ти проживав за німців і де перебував?
- За німецької окупації я перебував дома і працював на ріллі.
- А де був і що робив твій брат?

- Брат весь час перебував дома і шив на кравецькій машині.
- Скільки ти був у банді?
- Я в банді не був і до мене ніхто ніччю не заходив та не намовляв не йти в армію. За німецької окупації на границі Галичина – Волинь стояло німецьке військо і всякий рух був неможливий. Таких, які без причини вешталися німці арештували. Для того я весь час був дома і помагав батькам при господарстві.

- Скажи мені, хто з твоєї околиці був у банді?
- На це питання я нічого не можу відповісти бо нічого не знаю. Я вже згадував раніше, що всюди були німці, які нікого нікуди не пускали.
- Які ви грали вистави за німців?
- З вистав ми грали тільки одну – “Трьох до вибору”.
- Хто її підготовляв?
- Аматори вивчали самі ролі.
- Але це дурниця, вертаймося до нашої теми. Скажи з котрого ти року?

- Я народжений в 1928 р.
- Ми тобі зараз докажемо з котрого ти року. Зараз положимо тебе і ти нам все розкажеш.

Після цього мене перевели з хати до пивниці в якій не було арештованих і тут мені категорично заявили, що розстріляють, як не признаюся. Я відповів, що не маю до чого признаватися бо в дійсності народжений 1928 р. Тоді вони мене перевели до інших арештованих. Незабаром покликали на слідство Олійника Максима, а відтак прийшов до нас один большевик, який сказав мені забрати свої речі і йти до дому. Я втішений прямо пішов до дому. Зараз після мене прийшов до дому Олійник Максим (пізніше його наші зліквідували, як сексота). Інших, які сиділи зі мною арештовані, забрали в армію (зараз вони є вже дома). Гороховський Михайло сидів довгий час арештований, але зараз є також дома.

Я дома помагав дальше батькові на господарстві.

В червні прийшов до нас[]десятник Темрякевич Ясько, який сказав мені йти до сільради і записатися з 1927 року народження. В тій справі з району приїхали большевики. Хоча я заперечував цьому і твердив, що це до мене не відноситься бо я народжений в 1928 р., однак нічого не помогло. Темрякевич заявив, що я записаний в с/раді з 1927 р. і тепер викручуватися запізно. Не було іншої ради, я мусів іти до Загіря записатися. Голова сільради направив мене до народного дому, де ст. лейт. з воєнкомату Медянкін переводив реєстрацію. На моє запитання, чому мене записали з 1927 р., коли в дійсності я народжений 1928 р. він відповів: “Ти повинен бути

задоволений з цього, що не беруть тебе в тюрму, а направляють в армію.” Відтак я ставав на вагу, під міру і після цього мені видали посвідку з потвердженням, що Голубович Ярослав – допризовник і народжений в 1927 р. При цьому Медянкін заявив, що я не смію без дозволу віддалятися куди-небудь з дому на більше як десять днів. Коли б мені треба з дому віддалитися більше як на десять днів, то мав брати дозвіл з воєнкомату. Так повинен я чекати поки не покликують в армію. З Загіря я повернув до дому.

По кількох днях брат Андрій також зголосився разом з іншими, що до цього часу скривалися дома або неправильно пописали собі роки. Після оголошення брата залишили в артілі при роботі в Залізцях, а батька, який також зголосився, забрали до Збаража на роботу в радгосп. По кількох тижнях батька звільнили з роботи додому.

Дня 1 вересня до Загіря скликали всіх допризовників на вишкіл. Першого дня списали кожного зокрема: прізвище, ім'я, звідкіля, ім'я, рік народження, освіта, національність, походження та ін., всіх присутніх допризовників було около 100, в тому числі і я. Учасники були з таких сіл: Загіря, Панасівка, Серетець, Підберізці, Гаї за Рудою, Гаї Розтоцькі. Всіх поділили на дві групи. Вишкіл в першій групі проводив мол. лейт. з воєнкомату Сакеев, який до помочи мав жидка Паперняка. В другій групі вишкіл проводив лейтенант Філатов і мій брат Андрій, який перейшов такий самий вишкіл в Залізцях. Я був у групі Сакеева. Порядок дня був такий: після ранішньої збірки робили вправи, а відтак йшли в сад, де викладали теорію про кріс, гранату, ППШ, як наступати, відступати, як йти в розвідку, як поводитися на обсерваційному пункті і орієнтуватися в терені.

По кількох днях такого вишколу одної ночі на нашу станицю наскочили повстанці і забрали майже всіх допризовників з собою. Сакеев і Філатов в той час квартирували на окремій квартирі. В той час я також квартирував на окремій квартирі у Ворога Івана і тому мене повстанці не забрали. Так квартирувати дозволяли кожному, щоб тільки рано точно прийти на виклади. Коли я прийшов на станицю то застав тільки Сакеева, Філатова, Паперняка і брата, допризовника Богуцького і ще кількох. Цього дня вишколу не було і я пішов додому. По двох днях я знова прийшов на вишкіл. В той час якраз сходилися ті допризовники, яких забрали повстанці. Вони розповідали, що були з повстанцями в лісі, де їх розбили большевики і зараз вони знову повернулися на вишкіл. По одному з них НКВД покликало на переслухання, після чого їх звільняли. Знаю, що тоді були на переслуханні такі допризовники: Качан Володимир з с. Панасівки (хутір Михайлівка), Качан Євген з Загіря, Гринчук Антін з Серетця, Сеньків з

Підберізець і ін., прізвищ яких не пригадую собі. Після цього вишкіл проводився без перешкод через 16 днів. При кінці ми здавали іспити. Всі допризовники сиділи на землі, а Сакеев по одному викликав і перепитував цей матеріал, що викладали на вишкілі. Іспити я здав на добре. По іспитах де-котрих допризовників призначували до “стрибків”, а інших поки що звільнили до дому. Мене також призначили до “стрибків”, але брат сказав до Сакеева, що не буде кому помагати батькам при господарстві і тому мене звільнили до дому. Ще того самого дня я відійшов до дому.

В дома я помагав батькам на господарстві. В цей час до нас деколи заходив “Орлик”. По кількох днях я одержав повідомлення, щоб явитися на воєнкомат. На слідуючий день я пішов до воєнкомату і питав Сакеева, хто мене викликає. Він сказав мені пождати, а сам кудись пішов. По хвилині повернув і сказав, що мене покликає не він а НКГБ. Він взяв мене і попровадив до приватного помешкання начальника НКГБ. В хаті ми застали тільки його жінку, а по хвилині прийшов і сам начальник НКГБ (високий, чорний, товстий, около 40 років, в зеленому уніформі). Він зараз запровадив мене до своєї канцелярії яка поміщалася в тому[]самому будинку.

Вербування на агента.

В канцелярії не було нікого. Він попросив мене сісти. Спочатку запитав, як пишуся і де живу. Я відповів, що пишуся Голубович Ярослав, й живу при родичах. Відтак запитав, чому я не хотів йти в “стрєбки”. Я відповів, що старший лейтенант звільнив мене і сказав прийти до нього, а він це все полагоди́ть. Отже я й прийшов, а він мене спровадив до Вас. Після цього запитав чого він мене покликав. Він на це нічого не відповів, а знову запитав, чому я не хотів йти в “стрибки”. Я оправдувався тим, що родичі старі і немає з ким працювати. “Як всі пішли до “стрєбків” то й ти повинен йти” - сказав начальник. Коли прийдеться йти на війну то ти також може не схочеш йти? Хто тебе до цього намовляв, хто до тебе заходить?” Я відповів, що до мене ніхто не заходить і ніхто до нічого не намовляє. “Ніхто тебе не намовляє – говорив дальше начальник – нічого ти не знаєш і нічим не цікавишся. Ти не хочеш сказати, бо ти ще на знаєш нашої рад. влади. Що ночі ходиш і нічого ти не бачиш”. Я відповів, що нікуди не ходжу і нічого не бачив. Відтак запитав з котрого я року. Я відповів, що з 1927 р. “Це не правильно, – сказав начальник – ти скоротив собі літа і за то попадаєш під суд. Там будеш мусів розказати все, що знаєш і що бачив”. Я знову відповів йому, що нічого не бачив і нічого не знаю.

“Скажи мені – продовжував начальник, за [що] боряться ті, що пішли в банду, що вони хочуть. Не скривай передо мною нічого. Говори все, що знаєш, так як перед своїм тов[а]ришем. Ти слухай а я буду тобі розказувати про великий Радянський Союз. В нас була також партизанка, але в ній були високо вчені люди, не такі дураки як у вас, що мають по два класи і хочуть здобути державу. Ленін то був мудрий чоловік і тому здобув свою державу, а не такий, як ваш Бандера, що має два класи. Як ти думаєш, чи вміє такий здобути державу і кермувати військом. Ленін, який здобував державу то людей визволяв з біди, а Бандера вбиває людей. Такий держави ніколи не здобув і не здобуде. Ленін, як здобув державу то людей нагороджував землею. Люди поробили якийсь час на тій землі і створили колгоспи, тому, що вони хотіли працювати гуртом. Наперед заклали колгосп десь коло Москви, в яким люде весело працювали і весело заробляли. До цього колгоспу приїзджали люди з різних областей дивитися, як вони господарять. Хто йшов на якусь працю до фабрики то землю віддавав колгоспу. Коли вже всі переконались, що в колгоспі краще жити, почали всюди закладати колгоспи. У вас говорять, що в колгоспах біда, але наші люди не покинуть колгоспу тому, що їм так краще живеться. Колгоспники, коли йдуть з колгоспу, чи до колгоспу, завжди співають”. Відтак сказав, щоб розповідати йому, як жилося в нас за Польщі. Я відповів йому, що в нас не співали, коли йшли з праці, чи до праці, а тільки в хатах. “Ти мені не говори таких дурниць, а скажи, як жилося, що господар мав на своєму полі? Скільки в тебе є поля?” Я відповів, що в мене п’ять гектарів поля. “Скільки ти можеш мати збіжжя на тому полі? Що ти можеш купити за це збіжжя – питав дальше начальник – скільки у вас є корів, коней, свиней, курей?” Я відповів, що в нас було два коні, дві корови, дві ялівки, три безроги, шестеро овець.

“Що ви з того всего маєте коли прийдеться купити плуг, борони, віз, упряж і т.п., – питав дальше начальник, – коли на це все треба продати більшу половину всього збору.” Я йому сказав, що віз коштував 60 зл., яким можна було їздити 15 літ, плуг – 15 зол., борони – 10 зол., а добра упряж 40 зол. На запитання начальника, як довго це послужить, я відповів, це[б]все може послужити на 20 років, а з річних доходів в інших роках можна добре вбратися і добре собі жити. На це начальник відповів, що в них колгоспник заробить 10 кірців збіжжя, за що купить вбрання, взуття для цілої родини, та ще багато залишиться для удержання родини і не потребує журитися окремою своєю господаркою. Відтак начальник звернувся до мене і запитав: “Тепер скажи, де краще живуть люди”. Я відповів, що життя в Радянському Союзі я не знаю і не можу сказати, де краще живеться

людям. Багато про життя рад. громадян ми довідалися від червоноармійців. Після цього начальник запитав чому я не йшов до “стрибків”. Я відповів, що мене звільнив Сакеев. “Не він тебе відпустив додому а я[“], – сказав начальник. Ми маємо таких багато хлопців, як ти, які собі повкорочували років і тепер мусимо їх судити. Споміж них усіх мені тебе найбільше шкода і тому хочу тебе вирвати від тюрми, але ти мусиш поправитися. В замін за те, ти будеш мусіти робити те, що я тобі припоручу і ніхто не сміє про те довідатися. В противному випадку пропаде твоя родина, ближча чи дальша. Ти повинен подавати мені матеріяли після інструкцій, які я тобі дам, а тоді будеш звільнений від всього.

На моє запитання від чого буду звільнений, він відповів: “Від тюрми, армії чи “стрибків”. Відтак пояснив мені, що я буду подавати матеріали про рух бандерівців; звідкіля і до кого заходять, хто вони такі, їх псевда, та ін. Я спершу не погоджувався на таку роботу і сказав йому, [щ]о боюся смерті, бо “бандіти” можуть мене вбити. Тоді він почав мене успокоювати такими словами: “Коли я тобі наказую, то ти маєш так робити. Це не є щось страшного і не потребуєш нічого боятися. Робити будеш так, щоб ніхто не довідався. Тільки такою роботою можеш себе виправдати перед рад. владою за те, що зменшив собі років і не пішов до армії. Я знаю, що ти слухаєш німецьких недобитків, які тебе підбунтовують і говорять про Самостоятельную Україну. Ти дивишся на тих, що пішли в ліс і собі хочеш йти за ними. Вони один другого потягли до ліса, бо їм за Германії хорошо жилося, а відтак боялися покарання від нас. Ти слухаєш їх, що вони проженуть ЧА, так як прогнали німців з України. Вони говорять, що за німців на Волині була УПА. Це не правда. Це були радянські партизани Ковпака, до яких прилучувалися ті, що втікали з Німеччини. Українсько-німецькі націоналісти вас вводили в блуд, що мовляв, на Волині стільки було УПА. Це не було жодне українське військо і ти не вір таким недобиткам. Вони тобі говорять, що за самостійної будеш якимсь провідником. Хоча ти як би й боровся то України всеодно не здобудеш. Багато є таких, які чекають, мовляв, Америка здобуде їм Україну. Як же ж вона може здобути Україну, як вона є нашим союзником. Таку думку ви повинні всі викинути собі з голови. Такого ще не було і не буде”.

В той час до канцелярії прийшов оперуповноважений і слідчий Марков Федя (малий, грубий, лисий, около 35 років), який викликав начальника до другої кімнати. За той час я собі закурив. По кількох хвилинах начальник повернув знову до канцелярії і почав мене питати: “Коли в тебе були бандьори, які їх прізвища і псевда”. Я відповів, що з “бандьорів” нікого не знаю. Тоді начальник вже трохи розлючений

сказав, щоб я не крутив і по доброму про все розказав. Коли я далше не давав відповіді він запитав, як буде з його пропозицією про співпрацю з НКГБ. При цьому порівнював тюрму, яка мене чекає[,] зі спокійним життям дома. Я все таки боявся рішитися на таку роботу, помимо того, що він заявляв, що про таку роботу ніхто не буде знати і не потребуватиму боятися бандерівців. Рівнож грозив, що за розкриття тайни строго покарають цілу мою родину.

Відтак начальник покликав мене з собою до другої кімнати. Тут ми застали Маркова Федя і мабуть секретаря (чорний, високий). По хвилині начальник і цей секретар вийшли з кімнати і я залишився лише з Марковим, який попросив мене зараз сідати коло стола. Відтак запитав, що начальник НКГБ мені говорив. Я відповів, що начальник закидує, нібито я зменшив собі два роки. Тоді Марков запитав, яку роботу припоручив мені начальник, щоб за те оправдатися перед рад. владою. Я відповів, що на таку роботу, яку мені припоручував начальник не можу піти бо боюся. Відносно цього Марков сказав, що це вже запізно боятися. В цей момент до канцелярії прийшов начальник НКГБ, який сказав, що це хороша робота. Відтак Марков Федя положив перед мене аркуш зеленого паперу і казав писати те, що начальник буде диктувати. Начальник диктував і я написав заяву такого змісту:

Заява

Я зобов'язуюся виконувати всі накази НКГБ і буду слідити за кожним рухом німецько-українських націоналістів. Якщо не виконаю наказу або зраджу тайну, чекає мене тюрма.

Начальник НКГБ ТПВ

*Голубович Ярослав
20 вересня 1944 р.*

На папері, який мені подав Марков, було вже написано друком слово “Заява” і вдолині “начальник НКГБ ТПВ”, а я виповнив лише решту. Силою обставин я вже мусів погодитися на співпрацю з НКГБ. Після цього начальник ще раз перестеріг мене нікому про це не говорити, бо в противному випадку покарають тюрмою мене і родину. Відтак начальник забрав мене назад до своєї кімнати, де попросив мене сідати і почав давати мені завдання і інструкції. Він так говорив: “Ти маєш слідити за кожним рухом бандитів; куди вони переходять, до кого заходять, в кого організують харчі і де квартирують, з ким контактуються, хто вони, ім’я, прізвище, псевдо, звідкіля, які займають пости та ін. Одним словом все про рухи і роботу бандитів.

Рівнож ти повинен слідкувати по скільки їх ходить; як озброєні, як ставиться населення до них і наоборот.

Щоб здобути успіхи у веденні розвідувальної роботи, ти мусиш збільшити довіря до себе свого оточення. Між населенням треба вдавати поважного і зі всіма жити в згоді. Треба рівнож слідкувати за дівчатами, які дуже часто помагають бандитам. Для того треба заходити до таких дівчат і слідкувати за їх поведінкою. Якщо котрась з дівчат виявляє себе дуже гордою, отже вона може бути пов'язана з бандитами. До неї треба підступати поважно і говорити на поважні теми. Коло буйних дівчат треба поводитися також по буйному. З нею можна більше жартувати, навіть говорити дурниці, але при тому запам'ятовувати кожен її підозрілу поставу. Одне запам'ятай, якщо дівчину поцілуєш, щипнеш, та скажеш їй, що її любиш, то вона тобі все розкаже. За дівчатами треба слідкувати в будні. Звичайно дівчата, як кудись йдуть, то стараються прибрятися. Часто такі дівчата ходять на другі села, чи де-інде полагоджувати бандитські справи. Жінок чи дівчат, які сумують, треба запитати чому вони сумують. При цьому треба дуже обережно підходити до них. Коли довідаєшся, що якась дівчина чи жінка має зв'язок з бандитами, тоді треба говорити з ними на теми Організації і бандитів. При цьому треба бути поважним і розрадливим мужчиною, щоб її сподобатися. Звичайно бандити заходять до гарних дівчат, і якщо ти зауважиш підозрілу поведінку такої дівчини, то вона[]напевно є бандиткою. Рівнож бандити добирають собі більш вчених дівчат. Треба слідкувати за дівчатами, коли вони йдуть в поле, бо тоді можуть нести бандитам їсти. Треба звернути увагу в котрий напрям вони все йдуть, чи стежкою, межею чи прямо через поле. В той час ти можеш йти в тому самому напрямі, але не показувати по собі, що її обсервуєш, добре скритись в якомусь місці, щоб з нього було добре обсервувати, куди така дівчина пішла. Підчас такої обсервації з такими дівчатами на стрічатися, щоб тебе не впізнали. Якщо така дівчина випадково звернула в тому напрямі, то ти повинен скрутити, якщо є дорога або стежка, вправо чи вліво, а коли не має стежки, то не треба втікати, а йти прямо до неї.

Треба також слідкувати за жінками, які мають чоловіків, без різниці чи він є в армії чи ні. Коли стрінешся з такою жінкою, то скажи їй, що був з якимсь підпільником, при чому треба подати його псевдо, якщо таке знаєш. Така жінка, якщо цей підпільник з її села, або його знає, буде ним цікавитися і про нього багато говорити. При цьому може багато розказати про інших бандитів.

Якщо такої жінки чоловік пішов до армії, а ти довідаєшся, що до неї заходять бандити, тоді треба до неї підступати в такий спосіб,

розпитувати чи не бракує їй чогонебудь на господарстві, а при цьому треба багато нарікати на Рад. Союз. Тим їй виведеш з рівноваги і вона почне багато говорити на Рад. Союз, при чому може багато сказати про бандитів.

Про бандитів треба розпитувати також дітей, які ходять до школи. Не можна говорити з такими дітьми, яких ти раніше не знав. Таку дитину треба найперше розпитати як вона вчиться, що пишуть, що чула в школі, чи не бачила де большевиків, а може чула від дітей, що в когось квартирують партизани, або часто заходять. Знову з меншими або мало розвиненими, треба в інший спосіб говорити. Такій дитині треба дати щось гарного, бавитися з нею, при чому показувати як ходить військо. Відтак запитати чи не бачила справжнього війська, або не чула про якесь військо.

Якщо б ти мав змогу сам стрічатися з бандитами, то ніколи не вступай в розмову з провідниками чи командирами. Рядових стрільців чи бойовиків можна запитувати, але дуже обережно, де вони найчастіше квартирують. При цьому можна самому підсувати місця, де можна заквартирувати. В такій розмові вони почнуть розказувати, що знають, висловлюючи при цьому всі місця свого квартирування. Звернути увагу де вони кажуть, що краще квартирувати, а де ні. Можна дати їм таке запитання, що ви думаєте робити, як би большевики почали робити великі облоги і не було можливості даліше скриватися. При цьому треба вичути думку, чи вони даліше ховалися б, чи шукали б іншого виходу, нпр. зголоситися. Треба цікавитися, що вони говорять про війну. Треба вміти розпізнати, котрі є слабші духом і скоро зголосилися б, а котрі все держать в руках. Про перших і других треба розвідати, з котрого вони села, як пишуться, які їх псевда. Звернути увагу, як відносяться провідники до рядових бойовиків; Можна розпитувати чи з погордою, чи по-товариськи. Бойовиків можна розпитувати чи вони квартирують разом з провідниками, чи окремо. Звертати увагу, як вони відносяться до населення, чи мають авторитет і чому. Цікавитися, котрі найбільше ходять до дівчат і до яких.

До інтелігенції не старайся підходити і розвідувати, бо від них нічого не довідаєшся.

Матеріали будеш подавати мені на папері в такий спосіб:

На горі напишеш “донос”, а відтак спишеш все, що протягом місяця довідався. Вкінці підпишеш кличкою “Ніжний” і поставиш дату. Це все запакуєш і заадресуєш “ТПВ”. Таких доносів до району не будеш приносити, а будеш класти на таких пунктах: в Гуменного Ілька, що мешкає на хуторі Закамінь (між селом Загір'я, а Гаї Розтоцькі), в саді за хатою, з південної сторони (при краю) є таке дерево, що має дві

гілляки; одна зрізана а друга ще росте. Отже[]”донос” будеш класти між цими гілляками в дуплі.

Другий пункт буде на полі між хутором Ліщина, а селом Загіря, на південь від головної дороги, яка веде від Загіря до Залозець, 150 м. на лівій стороні. Там є два кущі терену (один від другого 40 м.). Отже донос будеш класти під першим кущем, як йдеться з Ліщини. Треба обвинувити шматкою і покласти так, щоб не було видно.

Третій пункт буде на хуторі Ліщина коло Чарнецького Микити. В лісі на північ від його обійстя є береза з дуплом, віддалена від стежки, що йде в ліс 6 м. а від дороги 7 м. Отже “донос” будеш класти в це дупло.

Доноси будеш класти перед кожним 30-им в цих пунктах, де будуть записки адресовані на кличку “Ніжний”. В цих записках будуть для тебе завдання і інструкції, що і як робити. Крім цього визначуватиму особисті стрічі, на яких ти будеш стрічатися зі мною”.

На цьому начальник закінчив говорити. Відтак заборонив мені говорити про свою співпрацю з НКГБ перед батьком, матір’ю чи братом. Після кожних трьох місяців обіцяв мені платити по 600 крб.

Вкінці начальник запитав, чи я погоджуюся на це все і чи добре зрозумів. Я дав позитивну відповідь. Перед відходом начальник побажав мені успіхів в роботі, подав руку і ми розійшлися. На НКГБ я був від восьмої години ранку до другої години по полудні. З Залозець я повернув додому.

* * *

Дома я дальше помагав батькам на господарстві при роботі. Коли я тільки повернув до дому, родичі розпитали мене де я був, я відповів їм, що на воєнкомат викликали всіх тих, що не хотіли йти до “стрибків” і я також туди ходив, але брат поговорив з начальником 1 часті воєнкомату Бондаром (бльондин, високий) і я повернув до дому. Після цього я чотири дні був дома; орав, копав картоплі і ін. Відтак я почав заходити до сусідів. Одного вечора був в сусіди Табаки Теклі. Вона розповіла мені, що до неї приходили повстанці і хотіли полотна. Я розпитував її чи були місцеві, чи чужі. Вона відповідала, що один був з Гаїв Розтоцьких, який був в хаті, а двох чужих були на дворі.

На другий вечір ходив на хутір Серетеччину до десятника (прізвища не пригадую собі), в якого є дівчина Настя. Я її розпитував хто до неї ходить, чи має якого хлопця з партизанів. Вона відповіла, що ні, бо партизани людей бють. Рівнож сказала, що партизани набили її батька, за те, що збирав для большевиків кури, а сам їх їв дома. Я сказав, що мали рацію, що вибили. “Ти такий самий, як вони – сказала

вона, – хоча тільки нікому про це не говори”. Відтак я почав розпитувати її, як обходилися, поважно чи дико. Вона відповіла, що обходилися дуже поважно, але помимо цього дали батькові п’ять буків. На тім ми закінчили розмову, і я повернув додому.

2-го жовтня 1944 р. я одержав повідомлення, щоб на слідуючий день явитися в воєнкомат. Означеного дня я взяв собі хліба в торбу і пішов на воєнкомат, де був через два дні і ждав хлопців з інших сіл, з якими повинен був відійти в армію. Тому, що з хлопців ніхто не прийшов, 5-го жовтня мене відпустили додому.

Два дні я був дома і нікуди не ходив. 7-го жовтня дістав повідомлення, щоби 8-го жовтня знову явитись на воєнкоматі. До р-ну йшли ще зі мною: Романюк Василь, Олійник Михайло і Тимчишин Йосиф. По дорозі до р-ну в с. Гаях Розтоцьких стрів якогось господаря, який сказав нам, що до району не має чого йти, бо р-н кудись вибирається. Ми до р-ну вже не пішли, а повернули до дому. Дома родичі розпитували мене чому я повернув. Я відповів їм, що в армію не піду, а піду в партизани. На це мати відповіла: “Роби так, як тебе навчив Бог[“.] Від того дня я почав скриватися.

На другий день я ходив до станичного Боярського Івана, який розпитував, чому я повернув до дому. Я відповів йому, що від вчорашнього дня почав скриватися. По хвилині прийшов підпільник Гривак Григорій і грозив мені, що коли піду ще до р-ну, то поб’є мою родину. Відтак почали говорити про криївки, як би то переховатися через зиму. Я розпитував його, як будують найновіші криївки, але він відповів, що цим не треба журитися, бо скоро буде друга війна і вже не треба буде критися. Ми посиділи ще кілька хвилин і розійшлися.

Після того вечора я чотири дні нікуди не ходив, був дома і помагав батькові в полі. Одного дня я був у Волютинської Софії, і розпитав її чи має які вістки про свого чоловіка з армії. Вона відповіла, що не має жодної вістки і почала жалуватися, що її тепер біда[,] не має кому працювати, а до того ще[]ї свої напосадаються. Я зацікавився тим і спитав хто саме напосадається.

Вона сказала, що тому дві ночі були в неї партизани і забрали в неї свинку, яку вона думала продати і купити щось для дітей. Відтак я почав розпитувати, які вони були і чи вона котрого впізнала. Вона відповіла, що в хаті були чужі, а на дворі напевно були місцеві, бо коли вона виходила на двір то вони ховалися від неї. Тоді я сказав, що за тим не має чого шкодувати, бо для партизанів треба дати. Вона рівнож з тим погоджувалась, але казала, що краще було би вони були повідомили наперед і взяли тільки половину свинки. Відтак я почав розпитуватися як обходилися, в чім були вбрані і чи били її. Після

того вона відповіла, що обходилися дуже добре і були гарно вбрані. Після цього я повернув до дому. По дорозі я стрічав повстанців, які йшли з Петрівки в напрямі Серетеччини, але я їх жодного не знав. Вони сказали до мене “Добрий вечір” і пішли далі.

Коли я повернув від Насті (дочка десятника) до дому, то застав повстанців: “Грізного”, “Світа” і “Сірка”. Вони насамперед спитали мене як живеться. Я відповів, що зле - жду коли покличуть мене до армії. “Грізний” порадив мені, що краще не йти до армії, бо скоро може бути переміна, а в армії треба буде терпіти голод. Рівнож сказав, що краще лишитися дома і нікуди не йти. Відтак розпитували, чи брат Андрій приходить до дому та що розказував. На це вже відповіла мати, що й Андрій приходить до дому і розказував, що в районі большевики клопочуться новою війною, що німці будуть уживати газів і, що буде другий фронт від Японії. Відтак “Світ” спитав мати, що большевики говорять до Андрія про бандьорів, як задивляються на нашу роботу та коли Андрій приходить до дому, бо він хотів би з ним стрінутися. Мати відповіли, що Андрій приходить тільки в неділі, а що говорять большевики то він сам вам розкаже. Відтак полягали спати. Рано “Світ” запитав мене на кого я маю підозріння, що він є сексот. На це я відповів, що на таких справах я не визнаюся і запитав, як можна підозрівати хто є сексотом. “Світ” пояснив мені, що такого можна пізнати, бо він часто ходить до р-ну і на інші села, і т.п. Відтак розпитував про Дідух Анну, як вона захову[є]ться. “Ми хочемо сьогодні до неї зайти – сказав “Світ”, – і щось з нею зробимо, бо хто б не перейшов через ваш хутір, то зараз про це знають большевики. Вона їздить на НКВД та про все доносить.” На це я сказав, що останньо вона їздила до Чистопад по чоботи. Відтак “Світ” запитав, чи Андрія ще не арештують. Мати відповіла, що не мають за що, бо він виконує норми, до дому не приходить, щоб не спізнитися до праці і тому не мають за що його арештувати. По якійсь хвилині “Світ” вийшов на двір і повернувши сказав, що йому дуже треба стрінутися з Андрієм і тому заквартирують в нас ще один день.

На другий день в суботу прийшов з Залозець брат. Поздоровившись “Грізний” в присутності всіх запитав брата, що говорять большевики про війну. На це брат сказав, що коли скінчиться війна не відомо, але є вістки, що вкортці буде війна з Японією. Далі брат оповідав, що большевики закликають “бандитів” голоситися, бо з цього нічого не буде, війна скінчиться, а їх всіх постріляють. Пізніше говорили про щось з братом окремо. Між іншим “Грізний” сказав до брата, що коли почнеться війна з Японією то втікай до нас,

бо можуть забрати тебе до ЧА. На це брат сказав: “Мені щоб перебути зиму, а тоді я не буду їм працювати.” Перед відходом повстанці сказали до мене, щоб я пильнувавсь та вважав, щоб мене не зловили большевики. Рівнож сказали не йти в армію. В той час прийшов “Некурящий” і “Сірко” сказав до мене, що я буду з ним працювати. Коли б прийшла записка до мене від Боярського Івана “Чайки” з хутора Серетеччина, то її мав передати до “Некурящого”. Коли б “Некурящий” дав мені яку записку, то я мав передати її до Боярського Івана (зараз арештований).

По кількох днях я був у Дідух Анни. Заходив ніби то до її сина Тимка. З нею почав говорити про людей, які видають наших повстанців. Між іншим вона сказала, що багато випадків, що за те терплять невинні люди. На це я відповів, що часом наші покарають помилково. “Свої не помиляються, – сказала вона, – тільки слухають, що говорять сусіди. Коли сусід з сусідом добре не живе, то зараз наговорить що-небудь, а вони йдуть тоді бити.” В той момент я запитав її, кого невинного покарали. Відтак запитала чи я в дійсності не знаю кого покарали. Я відпирився і почав її просити, щоб вона розказала мені про все. “Я розкажу тобі про все, – сказала вона, – але ти нікому про це не споминай. Тому кілька днів були в мене свої і вибили мене за те, що я ніби то по два рази на тиждень ходжу до р-ну. За те дали мені 25 буків та наказали залишити цю роботу, бо в противному разі буде зі мною зле. Ти сам знаєш, що я з большевиками нічого не маю.” На це я відповів, що це не моя справа, я нікого не знаю і нічим не переймаюся. Опісля я пішов до дому. Дома, як завжди, помагав батькам в господарстві.

По якомусь часі прийшли до нас: “Світ”, “Грізний”, “Яворенко” і заквартирували. Вони ранком сказали до мене, щоб я викопав собі дома криївку. На це я відповів, що в мене небезпечно, не має відповідного місця на криївку і в кожній хвилині можуть наскочити большевики. Тому вони зараз вийшли надвір і оглянувши обійстя сказали, щоб криївку копати коло стайні, а вхід дати зі стайні. Криївку казали копати 2х2х2 і до кінця листопада закінчити її. Тоді “Грізний” сказав, що копати криївку допоможуть мені: “Некурящий” (Жимка Роман, мешкає недалеко нас на хуторах), Боярський Іван і Слабий Льонько (запільник, зараз не живе). Тоді я сказав, що криївку буду копати тільки з батьком. “Сірко” на це відповів, що в ній ніхто не буде мешкати, бо це буде магазин. Вечором вони відійшли кудись.

До кінця місяця я нікуди не ходив, а весь час був дома і вдень копав з батьком криївку. При кінці місяця жовтня я написав донос такого змісту:

Донос

Доношу вам пане начальник, що бачив, і що від кого довідався. В Табаки Теклі були якісь незнані мені бандити. Всіх їх було трьох. Вони були гарно вбрані і обходилися поважно. В неї забрали три метри грубого білого полотна, хоча вона говорила до них, що не дасть, бо не знає їх. По короткій суперечці вона витягнула зі скрині це полотно і дала його повстанцям. (Тут я описав все те, що діялося в моєму оточенні за час від останньої стрічі і по цей день).

До свіданія!

Дня 29.X. 1944 р.

“Ніжний”

Записку я зав'язав в шматку і вечором заніс на пункт в Гуменного Ілька та поклав в дуплі визначеного дерева. На цьому пункті була до мене записка адресована “Ніжний”, яку я забрав зі собою. На другий день я її прочитав. Вона була менш-більш такого змісту:

Товариш “Ніжний”!

Ти повинен виконувати в будучому часі мої завдання після тих інструкцій, які я тобі подав. Треба слідкувати за кожним рухом бандерівців. Кожний зібраний матеріал подавай мені на стрічі, так, як я тебе поучував. Кожну свою роботу мусиш маскувати і трохи менше говори, не так, як до сьогодні.

До свіданія!

Дня 28.X. 1944 р.

ТПВ.

Після прочитання я записку знищив. На початку листопада прийшов “Некурящий”, який попросив піти з ним на збіжжя. Я погодився і ми разом пішли на х. Серетеччина до Боярського Івана. Тут ми стрінулися з Коваликом Григорієм (пізніше наші його зліквідували), Слабим Льоньком (пізніше його большевики зловили і замучили) і Бутином Василем (в армії). Вони всі були з Серетеччини і скривалися від армії. Боярський нам всім заявив, що підемо копати магазин на збіжжя. Незабаром ми забрали лопати і пішли в поле. Ковалик Григорій і Бутин Василь почали копати яму на полі Слабого Льонька, яке тягнеться від Слабого до Боярського Гриця, а нас трьох пішло на гантал, який був 50 м. від цього місця де ми копали яму. В нього могло поміститися 10 ц. збіжжя. Втрьох ми прикотили його до ями і примаскували землею. Над ранком всі розійшлися до дому. Протягом слідуючих трьох днів я з дому нікуди не виходив. По кількох днях до нас прийшов якийсь

узброєний підпільник зі с. Підберізець (ім'я ні прізвища його не знаю), який ходив зі мною, Коваликом Григорієм і “Некурящим” по хуторах списувати, хто скільки дасть збіжжя. Після цього цей підпільник пішов додому і ми також розійшлися домів. Кілька днів пізніше Боярський Іван, Боярський Василь, Бутин Василь, Ковалик Григорій і я зійшлися разом і постановили викопати криївку. Протягом двох тижнів ми викопали криївку в Петришин Марії на Серетеччині величиною два і пів на два і пів. Криївка була за хатою а вхід був в stodолі, в розі з півночі коло току. Протягом цього часу до нас ніхто з підпільників не ходив. Большевики також не приїжджали.

При кінці листопада на наш хутір приїхали большевики з Залозець в числі 20 осіб, які робили ревізії в Дідика Івана, Атаманця Івана, Табаки Теклі, Блажкового Йосифа, Процика Володимира і Гороховського Михайла. Підчас ревізій нічого не знайшли. В Процика Володимира говорили, що в нього квартирували 11 бандитів, та питали де вони ділися, або де він їх заховав. Господар до нічого не признавався. Перед вечором большевики від[']їхали до Залозець.

В той час я простудився і на цілому тілі мені повикидало чиряки, так що я не міг ходити. Так я пролежав протягом трьох тижнів. Зібраних матеріалів при кінці місяця не клав на пункті. Коло 10.XII. до нас прийшов “Світ” (Питляр Антін з Гаїв Розтоцьких, за німців був крамаром в Залозцях). Незабаром прийшов “Некурящий”, який запитав, коли я вже виздоровію. Для мене він мав багато роботи, а саме – збирати замовлене збіжжя. Я потішав його, що скоро виздоровію і тоді все виконаю. В той момент пробудився “Світ”, який весь час дрімав і сказав: “Зроби до тих чиряків шарої масті, то тоді скоро видужаєш.” Після того “Некурящий” відійшов з тим, що за тиждень знов мав бути і ми обидва мали збирати збіжжя. “Світ” залишився ще трохи в нас. Ранком почав був щось до мене говорити, але я мав гарячку і його не розумів. Коли пізніше я пробудився то його вже в нас не було. По чотирьох днях я вже трохи видужав і почав проходжуватися по подвір[']ї. В той час до нас прийшов Боярський Іван і “Некурящий”, які сказали, що крім збіжжя ще маємо викопати одну криївку і [замага]зинувати 100 кг. м[']яса, і 50 кг сала. Я обіцяв їм в тому допомогти, бо чувся вже трохи краще. За мою пропозицією ми рішили викопати криївку на хуторі в Блажкового Йосифа. За мою порадою рівнож постановили забрати на х. Петрівка в Березія ялівку а в Процика свинку, які це по доброму віддали б для нас. Після цього вони розійшлися.

Около 21.XII. я був вже зовсім здоровий. В той час прийшов “Некурящий” і ми пішли до Боярського Івана. В нього ми довідалися, що на хуторі Петрівка в Процика Володимира квартирує більше хлопців,

в яких ми мали забрати фіру і їхати по ялівку. Звідсіля ми всі пішли туди[,] де стрінули “Ярему” (з Гаїв Розтоцьких), “Кривоноса” (з Панасівки на ім’я Матвій), “Кармелюка” (з Панасівки), і “Ярого” (Заяць Антін з Панасівки). Командантом боївки був “Ярема”. Разом забрали ми в Процика Володимира сані і “Некурящий”, “Ярий”, “Кармелюк” та “Кривоніс” поїхали по цю ялівку. Годину пізніше вони привезли вже готове мясо з ялівки, яке я і “Некурящий” завезли до мене до дому. Відтак повернули назад до хлопців, з якими попрощалися і відійшли. При відході Боярський Іван сказав, щоб ми були в мене дома. Дома я застав брата Андрія, який прийшов з Залозець. Він почав розпитувати мене про роботу повстанців. Рівнож розповів, що за ним хтось вистрілюв чотири рази, як переходив коло Красовського Михайла на Серетеччині. Відтак запитав мене, що я думаю робити чи йти до армії чи ні. Він рівнож радив, коли б я не йшов до армії, де що важніше повиносити з дому, щоб большевики не забрали. Я дав йому відповідь, що до армії не піду. При цьому він старався мені порівняти тяжке підпільне життя і чи я зможу це видержати, але я сказав йому, щоби він мною не журився. На другий день ранком брат відійшов назад до Залозець. Вечором до нас прийшов Боярський Іван і “Некурящий”. Разом почали ми різати мясо та складати в мішок. При цій роботі говорили, як дальше буде виглядати політична ситуація. Боярський Іван сказав, що так довго не може бути, а напевно буде переміна, бо німці мають більшу силу від большевиків. Відтак я спитав Боярського, чому Ковалик Григорій грозив мені смертю. Боярський Іван відповів, що він грозив мені смертю тому, що він кладе голову за Україну, а мій брат хоче вирятувати в большевиків життя. Тоді я йому сказав, щоб він переказав до Ковалика, нехай він не журиться моїм братом, а собою. “Це все пусте, – сказав Боярський, – бо Ковалик Григорій хоче свобідно жити на волі, тому другому заvidує. Одного вечора Ковалик Григорій казав, брат твій вписався до комсомолу, Ковалик сказав також, що про це донесе провідникові. Якщо провідник його не застрілить, то він сам його застрілить. На це я відповів йому, що би його нічого не обходив твій брат, а цю справу полагодять люди, які компетентні в тому ділі.” В той час відізвався батько і сказав, щоби ми перестали про це говорити. Пізніше ми рішили, що мясо дамо до криївки, яка є в мене, а в цій другій будуть сидіти хлопці. Відтак зважили мясо, якого було 70 кг. і занесли його до криївки. Вечором вони відійшли до дому. До кінця цього місяця я нікуди не ходив. Весь час був дома і помагав батькові при господарстві. Протягом того місяця на наш хутір большевики не приїжджали. 29 грудня 1944 р. в хаті я написав донос[,] який був менш-більш такого змісту:

Донос

Доношу Вам товаришу начальник, що бачив, чув і робив протягом трьох місяців. (Тут я описав все, що діялося в моєму оточенні за час від останнього доносу до сьогодні).

29.XII. 1944 р.

До свідання!

"Нижній"

Вечором заніс донос на пункт до Гуменного Ілька і положив його на дереві в дуплі. З пункту забрав записку до мене адресовану "Нижній". Вона була менш більш такого змісту:

Товариш Нижній!

Про матеріали, які Ви повинні нам доносити не подаємо Вам. 30.XII. 1944 р. вийдіть на стрічу до нас на дорогу, яка веде з Залозець до Олексинця Нового і ждати в саді. Стріча буде відбуватися о восьмій годині. Кличка: два рази свиснути, а відгук такий самий.

До свідання!

Т П В.

Слідуючого дня я молотив з батьком жито, а вечором пішов на стрічу.

1 стріча.

Коли я прийшов на пункт стрічі, то там ще не було нікого і тому я сів в корчах, щоби заждати. По хвилині надїхала фіра на якій я побачив шість осіб. В той момент хтось свиснув два рази і я дав таку ж відповідь. Зараз з фіри зіліз один чоловік і прийшов до мене. Тоді я впізнав, що це був начальник НКГБ. Він подав мені руку і сказав: "здравствуй друг". Після цього начальник задавав питання, а я відповідав:

- Ти був хворий?
- Так. Три тижні лежав хворий.
- Чи ти подав вже які матеріали?
- Я подав такі, які Ви казали.
- Може тебе беруть вже у відділ, чи яку іншу банду?
- Наразі ще не беруть.
- Тобі пропонується йти в будь-яку банду.
- Від кого мені пропонується.
- Від мене, щоби скоро звільнитися з провини, для того ти мусиш йти у відділ, або до боївки. Коли будеш у відділі чи боївці, то маєш в бою чи десь в замішанні вбити сотенного чи районного провідника. Тоді ти повинен слідити: за звязковими дівчатами, за станичними, за

господарчими, за криївками, які хлопці у відділі і звідкіля вони. Рівнож треба слідкувати за провідниками, хто вони є, звідкіля, яка в них зброя, де квартирують, як поведуться між населенням. Підчас квартирування придивлятися, чи виставляють застави, стійки, чуйки і на яких дорогах. Кого вб[']ють чи [] повісять, то треба довідатися за що і чи він признався. По чім впізнають, хто є сексотом. Між стріл[ь]цями чи бойовиками треба довідуватися, чим вони цікавляться і які мають зайняття. Рівнож треба приглядатися, як живе провідник, чи командир зі стрільцями, як вони відносяться до населення і чим здобувають собі авторитет серед населення. По короткій перерві продовжував далше:

- Коли вже будеш в банді то старайся підчас бою бути на лівому крилі. А коли б це місце дуже обстрілювали, то ти піднесеш вгору на руці або на крісові шапку, але так щоб цього не завважили стрільці. Коли б вас окружили, старайся підійти на край і підсунутися до большевиків і тоді перший скажи своє прізвище і ім[']я, а тоді звертайся за начальником. При підсуванні до большевиків треба бути розщіпленому так, щоб було видно білу сорочку. При окруженні в селі старайся скритися в пивниці, чи де інде, а коли б тебе знайшли[,] то скажи як пишешся і звертайся прямо до начальника. Знова при відступі чи наступі ти повинен мати кріс на лівому рамені, або перевішений через плече. Рівночасно в лівій руці держ[ат]и шапку, або йти подальше від інших стрільців, на віддалі 10 м. В бою старайся використати моменти, щоби вбити сотенного командира чи якогось іншого, або теренового провідника. Для цього завжди старайся бути близько командира, чи провідника. Якщо б тобі вдалося вбити когось з командирів чи провідників, то подай мені: Котрого дня, в якій годині, в котрому місці, в чім був вбраний, яка сорочка, чи не мав яких знаків, шрамів, хто і звідкіля він та по можливості псевдо.

Дороги в лісі, якими ти переходиш, чи місця постою в селі значи смерековими гілляками, вони можуть бути сухі або зелені. Ці гілляки клади навхрест, але так, щоб рубані кінці були звернені на північ.

Якщо в селі буде квартирувати відділ то ти візьми 50 см. паличку, обстружи кору з одної сторони на цілій її довжині і застроми її в землю, на віддалі 50 м. від крайньої хати при в[']їзді до села, але так, щоб обстругана сторона була звернена на північ. Цю паличку можеш застромити на межі, або при якимсь полі.

При квартируванні в селі треба розвідувати, як організують харчі, хто має з цивільних зброю, хто ходить в розвідку, коли найбільше практикують перемарші в ночі чи звечора і куди, чи підчас перемаршу йде наперед розвідка і чи вона іде пішки, чи кінна, які коні, як озброєна розвідка і на якій віддалі іде розвідка від відділу.

На підставі тих вказівок маєш виготовляти доноси і подавати їх перед кожним 30-им на такі мертві пункти:

На хуторі Ліщина коло Микити Чернецького в дуплі на березі в лісі, шість метрів від стежки, що йде на захід і сім метрів від цієї дороги, що веде на його подвір[']я. Береза не є груба.

На хуторі Вертелка, коло млина, при дорозі, яка веде до села Вертелки а коло неї є хата по цій самій стороні. За стодолюю коло цієї хати є корч рожі. Тут можеш класти доноси під корч, завиваючи їх в шматку.

Село Гарбузів – на горбку коло млина стоїть хата, а коло неї побиті танки. В саді є великий пеньок, коло якого росте корч бузини. Тут також можна класти доноси під корч, завиваючи їх шматкою. Через ті пункти я буду тобі подавати інструкції. Отже коли підеш з дому до відділу, чи боївки, то доноси клади на ті самі пункти, а старі залиши. Все роби дуже обережно. Завжди і всюди будь такий як всі. Показуй себе чесним, відважним, але коли б тебе бандити висилали на засідку, то старайся чимсь викрутитися. Матеріали старайся збирати тільки між рядовими. Найбільше уваги звертай на адреси, характер і авторитет. Питання доносів старайся маскувати виходом за харчами чи набоями і пиши в такій хаті, де тебе не знають. Подібно викручуйся і тоді, коли йдеш до мене на стрічу. Матеріали переховуй в полі під підшивкою або під вилогом. Дурниць не пиши[,] а все важне. На цьому він закінчив говорити, сказав “до свіданія” і ми розійшлися.

* * *

Зі стрічі я повернув до дому. На другий день молотив з батьком жито. Вечором прийшов до мене “Некурящий” і сказав мені[,] щоб я приготував святочний подарунок для повстанців. “Некурящий” мав зі собою два літри меду, а я взяв два кілограми ковбаси і ми пішли до Боярського Івана. Там ми застали вже Ковалика Григорія і Бутина Василя. Тоді Ковалик питав мене: “Що ти на мене наговорив? Що я хочу побити твою родину.” Я відповів що я ні перед ким нічого не говорив. Після цього я, “Некурящий” і Боярський Іван взяли фіру і поїхали на хутори Серетеччина, збирати раніше замовлене збіжжя. Цей ночі ми зібрали кілька центнерів збіжжя, яке завезли і висипали в цей гантал закопаний на полі. Відтак розійшлися домів.

Через Різдвяні Свята я був дома. В той час через наші хутори переїзджали большевики і тому я пішов до села Олексинця Нового до господаря Хоменка Віктора (зараз дома). В нього перебував через день, а вечором повернув назад до дому. Слідуючого дня на хуторі Серетеччина і Петрівка були знову більшовики, та робили майже

всюди ревізії. Всіх їх було около 40 осіб. Під час ревізії нічого не знайшли. Перед вечором від[']їхали в напрямі міста Почаєва. Підчас тієї ревізії большевики до мого дому не заходили. Вечором я ходив до Боярського Івана, який вислав мене і всю молодь з хуторів колядувати на народні цілі. Тоді ми заколядували около одної тисячі карбованців і дали їх на станицю на хуторах Петрівка. По святах був в Процика Володимира: розпитував його, чи були в нього повстанці, що питали большевики коли робили в нього ревізію. Він відповів, що повстанців в нього не було, а большевики забрали підчас ревізії святочне печиво.

Цього самого вечора я був в Горохівського Михайла. Він поставив горілки і ми почали[']пити. При горілці він запитав мене, чи я не знаю хто цієї ночі був в нього та хто міг їх зіслати до нього. Я відповів, що про те нічого не знаю, а відтак запитав, як вони виглядали і що говорили.

- Говорили так як на Волині говорять. Між ними було трьох високих і трьох низьких.
- Що хотіли в тебе і як обходилися?
- Хотіли фіри і горілки, відносилися, як до ворога: лаяли, називали і кричали.
- В кого ще були?
- Не знаю, але я їх завіз під село Волицю.
- Як ти думаєш, чи з того що буде?
- Коли не будуть такі, як в 1918 р., то здобудуть Україну.
- Чому так думаєш?
- Тому, що невинного виб[']ють, а то і заб[']ють.
- Так було і так мусить бути. То не є Самостійна, щоб карати тюрмою, а мусять карати буками, а хто провиниться того і смертю. У нього я посидів ще хвилину і пішов додому.

Протягом якогось часу на наші хуторі большевики не приїзджали і бандерівці також не заходили.

15 січня 1945 р. вечором я ходив до Романюка Степана. Його син Василь (нар. 1927 р.) в той час збирався до ЧА. Я почав його намовляти, щоби не йшов до ЧА, а йшов в УПА. Він відповів, що до УПА не піде, бо не знає доки так буде. При тому жалувався, що в них повстанці забрали одну свинку і дві вівці та вибили батька за це, що він є лісничим та старався доказувати, що то через свої люди. Тоді я запитав, хто міг показати. "Може й ти знаєш, – казав він, – то був "Некурящий" з чотирьома хлопцями (в дійсності це не був "Некурящий")." От бачиш я не йду в армію і ти можеш не йти. Хоч би навіть забили то за Україну, а не за ССРСР. "А хто ж тобі скаже за що, – продовжував він, зараз держави самостійної не маємо, а коли підеш

в ЧА, то бодай мати дасть на Службу Божу.” На цьому ми закінчили розмову і я пішов до дому.

В той час брат Андрій дістав 10 днів відпустки. За той час ми обидва вшили для мене штани і куртку. За цей час я нікуди не ходив.

Около 23.I. 1945 р. ранком з Залозець приїхало 10 большевиків до Дідика Івана і зробили в нього ревізію, але нічого не знайшли. Після ревізії його арештували на цій підставі, що він мав зв'язок з бандитами. Після двох днів його звільнили (зараз є дома). Цієї самої ночі були большевики під маркою українських повстанців в Березія на хуторі Петрівка і забрали в нього три центнери збіжжя, трохи сала і діщину сира та сказали, що коли б він доніс це в район, то прийдуть і повісять його. Про це мені оповідала його дочка Ева, з якою я стрічався в два дні пізніше після цього випадку. Тоді саме я запитував її чи до неї заходять наші. Вона відповіла, що до неї ніхто не заходить. Слідуючого дня я виготовив дома донос, який був менш-більш такого змісту:

Донос

Товаришу начальник! Передаю Вам де-які відомості, про які Ви мені останньо говорили (тут описав все те, що діялося за останній час, то є від останньої стрічі з начальником НКГБ до сьогодні).

До свіданія!

29.I. 1945 р.

“Ніжний”

На другий день я цей донос положив на мертвому пункті, під корчиком на хуторі Ліщина. Звідтам забрав записку від начальника адресовану “Ніжний”. Вона була менш-більш такого змісту:

Товариш “Ніжний”!

Наказую Вам уважати, щоб Ви не проговорилися між людьми, що Ви співпрацюєте з нами. Коли заходите з ким в розмову то не хваліть Рад. Союзу, а нарікайте на нього. Якщо ці місяці будете ще дома, то доноси подавайте через другий мертвий пункт. У вас побили ні хріна невинну одну родину. Подавай мені матеріали в такій формі, в якій я тебе поучував і побільше давай мені звязкових дівчат. В Серетеччині є дві звязкових, в Петрівці одна і в Ліщині три. Ти старайся якнайскорше розвідати, котрі саме є звязковими. Працюй добре, щоб ми не посварилися. Ти хороший чоловік.

До свіданія!

29.I. 1945 р.

ТПВ.

Після прочитання я записку знищив. Слідуючих чотири дні був дома. В цих днях через хуторі Петрівку переходив відділ УПА на Волинь. Їх було около двох сотень. Вони пересувалися таким порядком: Спершу їхало 15 верхівців, на 50 м. перед відділом ішло вісім стріл[ь]ців, а за піхотою їхало чотири фіри. Я обсервував це через вікно. Большевиків в цих днях не було. Цього вечора я був в Боярського Івана. Там були вже Ковалик Григорій, Слабий Льонько, “Некурящий” і Бутин Василь. Тоді Боярський Іван сказав до нас, щоб ми йшли з ним на хуторі Петрівку збирати раніше замовлене збіжжя. Цієї ночі ми зібрали шість центнерів збіжжя і змагалинували в цьому самому місці, що попередньо. Пізніше всі порозходилися, а я з “Некурящим” пішли до мене до дому. По кількох хвилинах прийшов до нас “Клим” (малий, грубий, чорнявий, чотовий вишкільник), “Максим” (середнього росту, блондин, сухорлявий, раніше був у відділі) і “Сірко”. Вони заквартирували в нас. На другий день “Сірко” говорив: “Зараз біда, не має де дітися”. На це йому батько відповів, що так багато людей і ви не маєте де дітися. “Краще було б, – продовжував далі “Сірко”, – щоб вони були потопилися в купелі, як мали вони вирости і зараз доносити. Куди не перейдеш, чи заквартируєш, так зараз знають в р-ні[“]. Пізніше він говорив, що буде відходити на інші села, бо між своїми людьми не добре бути. На це я йому відповів, що краще бути в своєму терені, бо все знається. Рівнож хотів перейти в інший терен тому, щоб не шкодити своїй родині, бо як завезуть на Сибір то вони там пропали б з малими дітьми. На цьому ми розмову закінчили. Вечором брат прийшов з району і оповідав, що в якомусь селі большевики зловили якихось підпільників, але яких саме не знає. “Максим” розпитував брата чи большевики зараз думають робити облави. На це йому брат відповів, що немає чого боятися, бо зараз є вістки, що хто зголоситься то тому буде все прощене. Пізніше “Максим” просив брата, чи він може подати до його села листа. Брат відповів, що може, тільки це пошкодило б його родині. Відтак “Максим” написав листа, заадресував і дав братові. Після цього ми всі вийшли на двір і я пішов до Процика Володимира, а вони пішли в напрямі хуторів Ліщина. По кількох хвилинах прийшов туди “Некурящий”, Боярський Іван, Ковалик Григорій, Слабий Льонько і Бутин Василь. Тоді всі ми пішли на хутір Петрівка даліше збирати замовлене збіжжя. Цей раз ми зібрали п’ять центнерів і змагалинували там де й попередньо. Тому, що все збіжжя не вмістилося в ганталі, то решту збіжжя завезли до Боярського Григорія. Відтак “Некурящий” завів коні до Козаревського Дмитра і обидва пішли до мене додому. Вдома застав “Зеленого” (Родом зі Старого Олексинця, господарчий, середнього росту, червоний на

обличчі, около 30 років), “Тютюнника” (зі Старого Олексинця, малий, грубий, чорнявий, около 24 роки), “Голуба” (старший брат “Тютюнника”, малого росту, білий на обличчі, около 30 років). “Зелений” розпитував, як живеться могому братові в районі, чи я стрічався з “Морозенком” (Чернецький Василь з хуторів Ліщина). При цьому просив поздоровити його. Пізніше я розпитував його, як в них зараз. Він відповів: “Знаєш, це є Волинь. Німця не хотіли і створили УПА. Прийшли большевики і всі відлетіли”. Тоді я попрощався і пішов додому. Дома мати оповідала, що на хуторах Ліщина і Серетеччина та селі Підберізіці часто квартирує відділ “Шпака” (полковник) і “Дуная”.

Через кілька днів я нікуди не ходив, а цілий час був дома. Дня 10.II.1945 р. до мене прийшов “Некурящий” і покликав мене до Боярського Івана. По хвилині прийшов туди “Ярема”, “Ярий” і “Кармелюк” та запитали чи не було Ковалика і Бутина Василя. Ми відповіли, що не було. По якійсь хвилині вони прийшли обидва також туди. Тоді “Ярема” сказав до Бутина Василя і Ковалика Григорія, що вони мають відійти до відділу. Вони запитали, коли мають відійти. “Ярема” наразі нічого не відповів, а сказав, що зараз йдемо на хуторі Петрівку. По дорозі “Ярема” сказав до мене, що як хочеш йти до відділу, то можеш зараз збиратися. Я погодився і попросив піти до дому, щоби перебратися. Зараз я пішов до дому з “Чайкою” (Боярським Іваном), перебрався і сказав мамі, що відходжу до відділу. Мама на це нічого не відповіла. Тоді ми попрощалися і пішли до “Яреми”. По дорозі взяли в Петра Блажкевича коні і поїхали на хуторі Ліщину.

На хуторах Ліщина ми долучили до відділу, який квартирував в Кучер Марії. По хвилині прийшов командир “Леміш” (малий, чорнявий, сухорлявий, около 24 роки), який зарядив збірку і сказав, щоби ми долучили до відділу. Відтак ми перейшли до села Підберізець і заквартирували на хуторі Качалаби.

Там командир “Леміш” зробив збірку і розділив новоприбулих по роях. Цей відділ начислював неповних сім роїв. Тоді саме Ковалика назначено роєвим, а мене ланковим і кулеметчиком в його рої. Після збірки ми розійшлися на квартири. Вечером командир зробив збірку і відіслав нас квартирувати на хуторі Межигори коло с. Маркопіль. Тут ми квартирували 12 і 13 лютого 1945 р. Ранком 12 лютого чотовий “Бистрозір” зробив збірку і передав нас командирові “Лемішові”, який говорив до нас, що нам потрібно перейти військовий вишкіл, запізнатися з військовою тактикою, бо вкортці наш відділ піде розбивати р-н Залізці. Пізніше сказав, що коли хто здезертирує з відділу того розстріляють. Рівнож сказав, він не є нашим сталим командиром, а наш командир вкортці прибуде до нас. Після збірки

ми розійшлися по квартирах на сніданок. По сніданку чотовий зробив збірку та почав нас вчити, як наступати, відступати, як робити розстрільну і збірку. Ці вправи тривали п[']ять годин. Після вправ командир перегляну зброю і сказав нам розійтися по квартирах.

Вечором ми з Коваликом подалися на хутір до його рідні. Там я розпитував дівчини, чи часто квартирують відділи, боївки, куди переходять і коли їх можна стрінути. Одначе вона відповіла, що не знає, бо цим не цікавиться. По кількох хвилинах ми розійшлися по квартирах.

На другий день, після ранньої зорі, з нами дальше переводили військовий вишкіл. Ніччю 13 лютого 1945 р. ми перейшли на хутір Верес коло с. Манаєва і там заквартирували. Цього дня вправ не було. Вечором я ходив з “Палієм” на хуторі, щоб познакомитися з дівчатами. Тоді ми заходили до дівчини Стефи. Я розпитував її чи на її хуторах є гарні дівчата і які їх прізвища. Вона відповіла, що на хуторах є багато дівчат. Тут посиділи ми ще кілька хвилин і перейшли на інший хутір. Зайшовши до хати зараз прибігла 12-літня дівчина і сказала, що в напрямі її хутора йдуть большевики. Ми скоро вибігли з хати і на віддалі 50 м. побачили большевиків. Зараз спитали: “Стой, хто йдєот”. Вони відповіли, що свої і почали втікати в напрямі ліса. Тоді я і “Палій” почали стріляти за ними, але жодного не вбили. Після цього повернули на цей самий хутір. По двох годинах згадані большевики знова почали підходити до хутора. Господар в той час був на дворі і побачивши їх повідомив нас. Ми зараз вийшли надвір і поставали за стайнями. Зараз до цієї хати прийшло трьох большевиків. В той момент один наш рій обскочив хату і взяв большевиків живими. Згадані большевики мали пістоль “Токарева” і ППШ. Один большевик був без зброї. Опісля командир “Леміш” і командир жандармерії “Бурлака” протоколували їх. Один большевик був високий, чорнявий, около 24 роки, другий низький, блондин, около 32 роки і третій – середнього росту, около 27 років. На протоколі вони сказали, що їх везли на фронт і вони втікли, а зараз вони хочуть дістатися до УПА. Всі три були українці. Цей високий і цей середнього росту були з Полтавської області, а третій з Київської області. Після протоколу їх приділено до роїв.

Дня 15 лютого 1945 р. після ранньої зорі командир “Леміш” сказав до цих большевиків: “Ви остаєтеся в нашій відділі, тільки уважайте, бо як зауважимо, що схочете втікати, то постріляємо.” Після цього командир сказав, що вечором підемо до с. Кругова, і виб[']ємо там поляків. Відтак ми розійшлися на квартири.

Вечором після збірки, ми перейшли в ліс поблизу с. Кругова, де стрінулися з відділом курінного “Шугая” і разом подалися на село

Кругів. Після короткої перестрілки ми ввійшли в село. В селі знайшли багато амуніції та багато військових речей, муки і т.п. Це все ми забрали і відійшли до с. Батькова, де й заквартирували.

Вечором 16 лютого я ходив з тим самим східняком “Волошином” до одної дівчини (низького росту, чорна, около 18 років). Ми попросили там молока. Вона поставила нам молоко і сказала, що з цього відділу знає усіх хлопців, але нас ще не бачила. Тоді я запитав, як вона знає цей відділ, та яких хлопців знає. На це вона відповіла, що знає “Явора”, “Чайку” і “Бурлаку”, тому, що вони висилали її в розвідку. Я зацікавився тим і запитав, чи вона звязкова, чи ходила в розвідку. Опісля вона сказала, що ні, але якщо хтось дасть записку то вона знає куди занести. Відтак я запитав, котрі дівчата ще є звязковими. На це вона відповіла, що тут може бути кожна дівчина звязковою, якщо тільки буде потрібно і запитала, чи мені потрібно звязкової. Ні, я відповів, тільки часом може бути потрібно. Після цього ми відійшли на квартиру.

Вечором на другий день наш відділ перейшов на хуторі Межигори і там заквартирував. В ночі нас заалармовано тому, що прибув командир “Байда” (високий, чорний, сухорлявий, около 26 років, з Київської області). Командир “Байда” привитав нас і сказав зараз відійти на квартири.

17 лютого 1945 р. після ранньої зорі командир “Леміш” зробив збірку та передав нас сотенному командирові “Байді”. Після цього поздоровив нас і сказав: “Тепер, як і колись будемо їздити вдень та грати на гармонії”. Перевівши впоряд сказав: “З Вами не боюся, хоч би й всіх большевиків з району”. Відтак переглянув зброю, амуніцію і сказав, що без дозволу роєвого не можна нікуди віддалятися та розпустив на квартири.

В 12 годині ми відійшли до села Вожугівчика і там заквартирували. Коли я був на стійці, побачив, що в нашому напрямі під[']їжджають фірами якісь військові. Я запитав їх хто вони і довідався, що це кушева боївка. Вони заїхали на нашу квартиру і тут заквартирували. Після одної години мене змінив інший стрілець.

Дня 18. лютого 1945 р. вечором зробили збірку, а після цього командир “Леміш” з десятима стрільцями відійшов кудись. Між ними був “Морозенко”, “Явір” і інші, прізвищ яких не пригадую собі вже. Після півгодини наш відділ відійшов на хуторі Ліщина коло села Загіря, де і заква[рт]ирував.

Дня 19 лютого 1945 р. в шостій годині рано була рання зоря, в сьомій снідання, від восьмої до чотирнадцятої – полеві вправи. Від 14 до 16 години був обід. Після обіду я дозволився в ком. “Байди” піти до дому перебратися.

Дома я перебрався і довідався від мами, що в “Некурящого” були большевики, які зловили його, вивели на двір і розстріляли. По двох годинах я повернув до відділу. Цього дня ми відійшли на Волинь до села Башуки і там заквартирували. 20 лютого наш відділ перейшов на хутір коло села Гніздичне. Там ми стрічалися з ком. “Гордієнком” (середнього росту, около 22 роки).

21 лютого ми відійшли до села Дітьковець [Дідківці] і там заквартирували. В цьому селі ми стрічалися з місцевою боївкою. Ранком після снідання я ходив на квартиру боївки, яка квартирувала в третій хаті від нас. Я розпитував їх, як вони ходять такими малими групами. Вони відповіли, що так не страшно ходити, тільки треба при звичаїтис я. По кількох хвилинах я повернув назад на свою квартиру. Вечором я, “Палій”, “Чуй”, “Горошок”, “Тарас” і “Смішний” ходили в село організувати харчі та одяг. Я з “Чуйом” зайшли до хати, а інші зайшли до стайні, забрали свинку і відійшли. Коли ми з господарем прийшли до стайні то свинки вже не було і ми зараз відійшли на квартиру. В ночі наш відділ відійшов до села Вертелки. Около 10-ої години розвідка донесла нам, що йдуть большевики і тому ми відступили до ліса. Після одної години розвідка донесла, що в селі спокійно і ми повернули назад до села. Повернувши до села мене вислали на стійку. По кількох хвилинах я побачив, що в мойому напрямі йдуть большевики і тому запитав хто іде. Вони відповіли, що свої, та почали розбігатися. Я скоро повідомив про це свій рій. Спаніковані стріл[ь]ці почали втікати до ліса. Командир “Байда” сам взяв кулемета та почав стріляти по большевиках. При цьому вбив трьох большевиків а решта втекли.

Вечером наш відділ перейшов до с. Носовиць і там заквартирував. Тоді я ходив до сусіди, в якого була дівчина (середнього росту, блондинка, около 17 років). Її розпитував, чи багато підпільників в їх селі, до кого заходить теренова боївка, котрих дівчат посилають на розвідку. Вона відповідала мені, що боївка квартирує дуже рідко, а дівчата на розвідку не ходять, бо бояться. Тоді я запитав її, чи вона пішла б в розвідку. Вона відповіла, що не піде. Звідсіля я ходив до одного хлопця (чорний, 13 років), від якого взяв кріс і німецьку десятизарядку та пішов на свою квартиру. 24 лютого ми квартирували в селі Лопушанах. Вечором того дня ми прийшли до села Гарбузова. Після ранньої зорі я з “Явором” ходив в село, де зайшли до одної жінки (середнього росту, блондинка, около 28 років, має одну дитину, батька і матір). “Явір” розпитував в кого можна зорганізувати шинелю і блюзу. Вона відповіла, що точно не знає в кого. Знала тільки, що в одного господаря є шинеля, але сказала, що він її не дасть. Звідсіля ми пішли до Іванки (низька, блондинка, около 20 років). З нею

говорив тільки “Явір”, бо я її не знав, а він тут був раніше в боївці. Після півгодинної розмови ми відійшли на свою квартиру. Вечором відійшли на хутір Верес. На цьому хуторі я нікуди не ходив, бо в селі Лукавці були большевики і відділ майже цілий день простояв в лісі. Вечором ми відійшли на хутори Межигори коло села Маркополя. На другий день був такий порядок занять: в шостій годині рання зоря, в сьомій снідання, від восьмої до дванадцятої – польові вправи, від дванадцятої до другої – обід, від другої до четвертої – був виклад про кріс. Вечором ми перейшли до села Вожигівчика [Ожигівчик] і там заквартирували. Ранком 28.2. прийшов до нашого роя чотовий “Бистрозір” та сказав, щоби добре вивчити кріс і кулемет “Дехтярева”. Вечором чотовий зробив збірку, а відтак відбувся перегляд зброї. Після цього дав наказ, щоби ніччю не ходити по селі, бо там квартирувала теренова боївка і могли бути непорозуміння. Відтак ми розійшлися по квартирах. На другий день ранком я дозволився в роевого, щоби піти в село і зорганізувати амуніцію. В селі зайшов до одного господаря, де не квартирували стріл[ь]ці та на писав донос, який був менш-більш слідуючого змісту:

Донос.

*Товаришу начальник! Доношу Вам про все те, що діялося в
моєму окруженні від останнього доносу до сьогодні (Тут описав все
те, що діялося в моєму окруженні за весь цей час).*

До свідання!

1.3.1945 р.

“Ніжний”

Донос сховав в полу своєї куртки і повернув на квартиру. Роевому сказав, що амуніції не дістав. Вечором відділ відійшов до села Серетця і там заквартирував. Дня 1.3.1945 р. ооколо 12 години вночі, коли відділ розійшовся по квартирах, я не дозволяючися в роевого, взяв в господаря коня і повіз донос на мертвий пункт на хуторі Ліщина. З пункту забрав записку, і поверну[в] на свою квартиру. Тоді роевий “Крук” запитав мене, де я був, я відповів, що ходив пити молоко до одного господаря і там заснув. Ранком 2.3.1945 р. після снідання пішов до сусідньої хати і прочитав від начальника записку, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Ніжний”!

*Приказую Вам прийти до мене на стрічу, яка відбудеться 3.3
цього року, коло цього корча, де клав доноси, це є на південь від*

хутора Ліщини около 200 м. Коли не прийдеш, то можемо посваритися з тобою і знищити твою родину. Кличка: два рази закашляти і така ж відповідь.

До свіданія!

28.ІІ. 1945 р.

ТПВ.

Після прочитання записку знищив. Цього дня я нікуди не виходив з квартири. Вечором наш відділ перейшов на хутір Петрівку. 2.3. цього року я ходив до родичів. Дома розпитував, коли був брат і що розказував. Мати розповіла, що брат розказував, коли я прийду, бо хоче запитатися мене чи його прийняли б до відділу, тому, що хоче покидати роботу в р-ні. Рівнож сказав, що будуть вивозити всіх тих, що їх сини є в відділах. Я відповів, що нехай приходить, а його напевно приймуть. Відтак я запитував ще мами, чи приходить “Сірко” і “Світ”. Мати відповіла, що ні. Після цього відійшов на свою квартиру. Ранком на другий день, після снідання, я дозволився в роевого піти додому. Дома був майже до вечора. Вечором я зголосився на квартиру до роевого і попросив дозволу, щоб піти відвідати бабцю. Діставши дозвіл, пішов прямо на стрічу.

ІІ-га стріча.

На місці стрічі не було ще нікого. По якійсь хвилині я почув з долини, що хтось два рази кашельнув і я дав таку саму відповідь. По хвилині підійшов до мене начальник і сказав: “Здоров Славко”, я відповів “товариш начальник” і ми почали розмовляти.

- Як поживаєш?
- Звичайно, як при війську.
- Коли ти пішов, чи Вас багато є в тім війську, хто командир, де Ви стоїте?

- 10-го лютого я вступив до відділу “Байди”, але в той час був його заступник “Леміш” командиром цього відділу і він мене приймав. Нас всіх є сотня. Стоїмо зараз на хуторі Петрівка. Про те все я вже Вам описав в доносі.

- Скажи мені, як є з тим наказом, що я тобі дав, зделаєш, чи не зделаєш.

- Таке неможливо зробити.
- Можливість є, тільки ти не хочеш. Коли не має бою, то[] старайся зайти на його квартиру, коли він спить і взяти його живого та привести до нас. Якщо ні, то напиши перед подаванням доносу, де

може квартирувати відділ і в котрий день. Ми наскочимо на Вас і ти будеш мати нагоду сам вбити його.

- В бою зле, бо може хтось завважити з хлопців, а тоді все одно пропаду.

- В бою ти повинен ходити крок за ним і знайти догідний момент вбити його. Цего ніхто не побачить.

По короткій перерві почав дальше говорити: “Вважай котрі дівчата і хлопці є звязковими, котрі з них ходять в розвідку, хто є станичний, або більші підхлібники бандитів. Також сліди за тереновими боївками, де вони перебувають, де харчуються і де їх криївки. В відділі розвідує звідкіля хлопці, з яких сіл, як пишуться, які посади, як відносяться до командирів і противно. Також треба приглядатися, яка в них зброя, скільки мають амуніції, де беруть ліків для ранених. Про харчування треба розвідувати; чи господарі самі приносять харчі, чи стріл[ь]ці йдуть самі організувати і до яких бідних чи багатих господарів та яке їх відношення до бідних.

Всі місця постою і переходу позначуй такими знаками про які я тобі говорив, на стрічі в грудні. Між населенням і стрільцтвом веде пропаганду, що Рад. Союз побіджає Німеччину і скоро буде по війні, а тоді всі банди пропадуть. В роботі веде себе дуже обережно. Розвідує в цей спосіб, як я вже тебе поучував. Між стріл[ь]цями старайся багато говорити і при цьому розвідувати”.

В той час я сказав, що мені вже пора йти, бо можуть підозріти, що так довго мене не має. При відході начальник сказав, щоб про все описувати і подавати на означені пункти кожного 30 в місяці. Відтак подав руку і сказав: “До свідання Славко! Держись міцно”. На цім стріча закінчилася, і ми розійшлися.

* * *

Коли я повернув до відділу, то роевий запитав мене, де я так довго був. Я відповів, що був у своєї бабуні і пішов спати. Цієї самої ночі наш відділ перейшов до села Башуків, Почаївського р-ну. Тут ми квартирували два дні. Протягом півтора дня я був у нашому штабі і чистив кулемета “Максима”. Сам ком. “Байда” показував як його розбирати і збирати. Слідуючого дня після полудня я повернув на свою квартиру, перечистив кулемета і положився спати. Вечором о 9-ій годині з цієї причини, що до села приїхали большевики, ком. зарядив збірку і ми перейшли на хутір села Гніздична, Почаївського р-ну. Протягом цілого дня нас вчили впоряд. Це відбувалося в stodoli.

Вечором перейшли на хуторі Ліщину. Тут ми квартирували два дні і тоді я дозволився в ком. “Байди” відвідати свій дім. Дома брат сказав мені, що він вже покинув працю в районі, але дома боїться

сховатися, щоб його не зловили. Тому, сказав він, мусить кудись відійти. При цьому він сказав, що через мене він покинув працю в районі. Тоді я йому сказав, що він піде зі мною до відділу, може ком. якраз погодиться прийняти до відділу. Він скоро зібрався, ми попрощалися з родичами і пішли до відділу.

На місці постою відділу було тільки 25 стрільців, а інші разом з ком. розійшлися по хуторах. Незабаром ком. прибув на контролю стійок. Нарешті зайшов до нашого роя. Побачивши брата, спитав його хто він є і чи він є сексотом. Брат відповів, що ні, хіба про мене хтось так думає. Але тому, що не мав часу довше з ним говорити, сказав до нього, щоби він прийшов до штабу і там поговорять більше. Після цього ми полягали спати. Цієї самої ночі з нашого роя пропав без вісті стрілець “Вишня” (родом з Білоголов, малий, білий, з 1927 р.).

Ранком під наш хутір почали підходити большевики. Тоді ми звели короткий бій і відступили в напрямі Старого Олексинця, а відтак аж до села Дітьковець, В.-Глубицького р-ну. Підчас бою зістали ранені два стрільці: “Тріска” (родом з Чорного Ліса, високий, білий, з 1928 р.) і “Олег” (з Оріхівчика, чорний, середнього росту, около 24 роки), яких командир десь оставив. Звідсіля ми перейшли на хутори Дубина коло села Вертелки. Тут на хуторах ми стрінули чотири озброєних хлопці, які були вбрані в руських шинелях. Коли ми сказали, що будемо тут квартирувати, то вони зараз забралися звідтам. Вдень я розпитував господині, що то були за хлопці. Вона відповіла на це, що вони прийшли перед вечором і сказали, що будуть квартирувати в мене. Відтак я питав її ще чи до неї приходять сільські хлопці. Вона відповіла на це, що до неї ніхто не заходить, бо її мати полька. В той час прийшла з села до її дочки якась дівчина (чорнява, 16 років) і вони разом кудись пішли. Тоді я запитав господині, де пішла її дочка. На це господиня відповіла, що пішла до села на толоку. Більше я нічого з нею не говорив бо зараз прийшов командир жандармерії “Чайка” (Недогін Адам з с. Панасівки), який покликав мене на свою квартиру. Там спитав мене, чи я не хотів би вступити до жандармерії. Я відповів, що це не залежить від мене, а від наказу. Наперед вилікую руки, а тоді буду могли вступити до жандармерії. Цієї розмови ми не закінчили бо командир зарядив збірку. Після збірки ми перейшли до села Городищ. Тут мене забрали до жандармерії, а брата призначили чотовим на місце “Бистрого” та вибрали нового роевого. Їх звільнили тому, що вони підчас бою на хуторах Ліщина були втікли десь.

Від тоді я вже часто ходив з “Чайкою” на розвідку в село. “Чайка” висилав на розвідку і дівчат. Около 16.2.1946 р. ми перейшли квартирувати до села Нетерпинці. Коли відділ розквартирувався,

“Чайка” вислав в розвідку дівчат до села Ренева і Носовець. Дівчата повернувши з розвідки повідомили, що в Реневі є 10 большевиків, а в Носівцях немає нікого. Тут взяли до відділу “Бурю” і “Дуба” (обидва з села Нетерпинці). Вони принесли з собою дві СВТ, одного кріса і одного ППШ.

Вечором ми перейшли до села Лопушан і там заквартирували. Протягом дня було спокійно. По полудні хтось сказав, що до села з Гукаловець йдуть большевики і тому цілий відділ зробив на них засідку. Однак большевики до Лопушан не прийшли і ми розійшлися по квартирах. Вечором командир дав наказ, щоб зібрати всіх мужчин з села в одно місце. З усіх 15 мужчин вибрав до відділу, а решту відпустив до дому. Цієї самої ночі ми перейшли до села Монилівки. Тут після снідання частина пішла в село організувати убрання, білля, зброю, амуніцію. Я заходив до одної господині, яка мешкає коло церкви, як йдеться до села Беримовець, по правій стороні четверта хата. Я питав її чи нема в неї військових речей. Вона відповіла, що вже все військове від неї забрали і сказала мені йти на долину туди, як до села Лопушан і там буде під бляхою хата, в якій багато ще військових речей. Туди хлопці позаносили все, що раніше зібрали в селі. В іншого господаря я зорганізував двоє штанів (силою забрав їх) і одну німецьку блюзу. По якомусь часі я повернув на свою квартиру.

Вечором командир дав наказ, щоб ловити мужчин до відділу. Тут ми взяли до відділу 20 мужчин, а відтак перейшли до села Беримовець. Тут ми забрали ще 30 мужчин до відділу, але закім привезли до села Монилівки, то вже п[']ятьох втікло. Тут командир роздав всім кріси і амуніцію, а відтак ми перейшли до села Гукаловець.

В тому селі ми квартирували два дні. За ці дні ройові вчили новобранців муштри. Звідтіля ми перейшли до села Гарбузова. Тут квартирували один день. Протягом цього часу зловили п[']ять злодіїв. Їх забрали на окрему квартиру, трохи вибили і взяли до відділу. Слідуючого дня ком. зарядив збірку і почав розпускати старших віком мужчин домів. Підчас того вдарив по обличчі одного господаря з села Беримовець, за те, що сам голосився до дому. Після цього ми розійшлися по квартирах. По якомусь часі ком. викликав стрільця “Голуба” (східняк) і вдарив його два рази по обличчі та при цьому сказав: “Стріляй мене”. Це він сказав до нього тому, що одного разу коли командир вдарив в обличчя одного стрільця, то “Голуб” на це сказав, що він застрілив би. “Голуб” на це відповів: “Скажіть за що Ви мене вдарили”. Тоді командир витягнув пістоль і застрілив його. Після цього ком. сказав, що коли ще раз почує подібне говорення, то за це буде карати карою смерті.

Вечором ми перейшли на хутори Підлукавець коло села Манаїв. Тут квартирували три дні. Протягом цього часу вчили новобранців військового впоряду. В тому часі ми привезли спід села Кругів міні до гранатомета. Слідуючого дня ми перейшли до села Батькова і тут квартирували два дні. Після цього два дні квартирували в селі Маркопіль. В той час даліше вивчали впоряд і ходили по селі і збирали амуніцію. Я з “Палійом” (Гринчук Антін, родом з с. Серетця) забрали в одного господаря (мешкає коло церкви) німецького кулемета. Звідсіля перейшли до с. Серетця. На другий день рано я ходив зі стрільцем “Чуйом” направляти чоботи. Опісля назад повернув на квартиру, де застав Теклю з села Підберізець, і ще одну жінку. По якомусь часі була незаметна хвилина і я почав писати донос. Одначе доносу не скінчив писати, бо зараз хтос[ь] скричав, що до села[] підходять большевики. Я скоро знищив донос і вибіг на подвір[']я. В той час большевики були вже в крайніх хатах. Командир дав наказ: “Занимати становища”, але стріл[ь]ці його не слухали, а панічно почали втікати в напрямі села Кутищі. Одна група втекла в напрямі села Кутищ, а ком. жандармерії і я подалися в напрямі Чорного Ліса. З нашої сторони були легко ранені – чотовий і один стрілець.

Після цього ми заквартирували на хуторі Баранівка коло села Панасівка. Всіх нас тут було 14 осіб. Там квартирували три дні. Відтак перейшли на Чорний Ліс і заквартирували на хуторах Іванці. Тут по полудні нас обскочили большевики. Ми були змушені залишити торби, коні і відступити аж за Загір'я. В той час я захворів і вже не міг далі йти. Тоді ком. до мене сказав: “Якщо хочеш то лишайся тут, але вважай, щоб тебе не зловили большевики[“]. Тоді я зайшов до Карого Івана, де полежав хвилину, а опісля подався поволі додому. Це було около 5 квітня 1945 р.

Дома я пролежав до кінця квітня.

10 квітня приїздив брат “Долоня” з “Чайкою”[,] забрав від мене остроги і сказав: “Якщо ти здоровий то ходи до відділу[“], але “Чайка” відповів: “Він ще зовсім хворий, хай буде ще дома.”

23 квітня приходив до мене “Горошок” і “Палій” і сказали, щоб я зібрав харчів. Вони тоді квартирували коло нас в лісі Березина. З цим я звернувся до Блажків Теклі і Довгань Анни та сказав їм зібрати харчів. Коли вони зібрали на хуторах харчів, тоді я заніс разом з ними до відділу. В лісі я запитав ком. “Байду”, чи мені вже йти до відділу, чи ще лишитися дома. Він відповів: “Якщо здоровий, а хочеш йти то ходи. Коли ще хворий то будь дома, бо я напевно буду відділ розпускати”. Тоді я зголосив відхід і пішов до дому. По дорозі вступив до родичів “Некурящого” і запитував його мами, за що і хто вбив її сина. Вона

відповіла, що з села Волиці втік станичний сітки ОУН до Почаєва. Тоді він приїхав з Почаєва з більшовиками до нашого дому і викликав його на двір. В той час один більшовик витягнув пістоль і вистрілив йому в груди. “Некурящий” впав на землю, а тоді більшовики стягнули з нього вбрання і від[']їхали. Після цього мати взяла його до хати і він відійшов. Ще цього самого дня покликали до нього лікаря, який сказав, що куля перейшла коло самого серця. Лікар дав йому два застрики, однаке це не допомогло.

Перед вечором “Некурящий” помер.

Слідуючого дня я лежав дома хворий. Того дня я виготовив донос, який був менш-більш такого змісту:

Донос.

Доношу Вам товариш начальник, про все те, що діялося в мойому окруженні від останньої стрічі з Вами до сьогодні (Тут описав все те, що діялося протягом трьох місяців до сьогодні). Крім цього подав слідуюче:

“Байда” – сотенний (східняк, високий, білий, 24 роки, носить ППШ і пістоль).

“Бурлака” – заступник сотенного (родом з с. Панасівки, середнього росту, віскувате обличчя, носить СВТ і пістоль).

“Чайка” – командир жандармерії (родом з с. Панасівки, середнього росту, білий на обличчі, з 1925 р., носить ППШ і пістоль, називається Недогін Іван).

“Явір” – жандармерист (родом з села Яснищ, середнього росту, на обличчі чорний, 33 роки, носить ППШ і пістоль).

“Степовий” – чотовий (східняк, високий, на обличчі чорний, 26 років, носить ППШ і пістоль).

“Долоня” – чотовий (мій брат).

“Наливайко” – ройовий (родом з села Підберізець, високий, блондин, носить ППШ).

“Острий” – ройовий (родом зі села Підберізець, високий, чорний, около 23 роки, носить ППШ).

“Крук” – ройовий (Ковалик Григорій з хуторів Серетеччина, малий, грубий, носить ППШ).

“Луговий” – ройовий (родом з села Панасівки, середнього росту, блондин, 22 роки, носить ППШ).

“Палій” – ройовий (Гринчук Антін з хуторів Серетеччина, середнього росту, 26 років, носить СВТ).

“Нечай” – ройовий (родом з Залозець, за німців був фризієром, малий, чорнявий, носить ППШ і пістоль).

“Івась” – стрілець (родом з села Панасівки, високий, блондин, носить кріса).

“Яворенко” – стрілець (родом з села Серетця, на ім'я Михайло, 22 роки, малий, вісковате обличчя, носить кріса).

“Чуй” – стрілець (родом з Серетця, середнього росту, чорнявий, носить кріса).

“Смішний” – стрілець (родом з села Підберізець, малий, білий, около 23 роки, носить ППШ і пістоль).

“Горошок” – сотенний господарчий (Гершун Григорій, родом з села Загіря, 25 років, носить ППШ і пістоль).

“Тарас” – стрілець (Олійник Антін, з села Загіря, малий, чорний, 20 років, носить ППШ).

“Галайда” – стрілець (середнього росту, чорнявий, 20 років, носить СВТ).

Озброєння: майже кожний рій має два кулемети. На цілу сотню є два гранатомети. Кожен стрілець до кріса носить по 200 набоїв і по дві-три гранати. До кожного кулемета “Дегтярева” припадає по дві тисячі набоїв. Всіх кулеметів є 20. З того є 8 кулеметів “Дегтярева”, 6 – “Токарева”, а решта німецькі – “МГ”. Крім цього є запасова амуніція до крісів, кулемета і гранати, які возять на возах. Амуніцію до німецького кул[е]мета возять на тачанці.

Підчас постою відді[л] виставляє застави на к[ра]ю села по головних дорогах. Крім того виставляють стійки і “наблюдателя”. Між населенням поводитьсѣ можливо. Командир відноситься до стріл[ь]ців прихильно, а стріл[ь]ці до командира також ставляться прихильно. Стріл[ь]ці між собою живуть дуже добре. Харчі організують самі. Підчас маршу 50 м. перед відділом іде розвідка, а на самому кінці фіри з амуніцією і хворими. Командир часто їздить конем або фірою, а часом іде пішки. Населення ставиться звичайно, як до війська.

Найбільше квартирують в таких селах: Лопушани, Нетерпинці, Носівці, Городищі, Дітьківці [Дідківці], Башуки, Батьків, Маркопіль, Ожогівчик, Підберізці, на хуторах Дубина коло села Вертелки, на Гніздецьких хуторах, на хуторах Петрівка і Ліщина.

В розвідку посилали таких дівчат: середнього росту, блондинка з села Носовець, мешкає коло хуторів від ліса. Ходила в розвідку до села Нетерпинець. Славка зі села Нетерпинець, мешкає коло церкви, мала, блондинка, ходила в розвідку до села Ренева.

Вбрання і білля організували в тих селах, де квартирували. Хліб організують переважно в багатіших. До бідних стрільці відносяться

дуже добре. Теренових не стрічав нігде. Стріл[ь]ці говорять, що вони перебувають найбільше на хуторах Ліщина, Зарічанка і Гукалівці.

В березні напали якісь озброєні люди на одного господаря на хуторах Петрівка і забрали в нього збіжжя та свинку, їх було около 20 чоловік. Говорили по-руськи і по-польськи. Інші знову вибили Табаку Анну за те, що вона ніби є сексоткою.

Минулого місяця доносу я не подавав тому, що не мав нагоди й тому зараз подаю за два місяці. Я вже три тищні хворий і лежу дома.

До свіданія!

29.IV. 1945 р.

“Ніжний”

* * *

На другий день донос я заніс на пункт коло Чарнецького Миколи на хуторах Ліщина. Звідтам забрав записку адресовану “Ніжний”, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Ніжний”!

Наказую Вам прийти на стрічу, яка відбудеться в тому самому місці, де попередньо. Стріча відбудеться 3.6. 1945 р. о восьмій годині вечора. Кличка: три рази коротко свиснути, відгук той самий.

До свіданія!

28.IV. 1945 р.

ТПВ.

Після прочитання я записку знищив. По двох днях, вечером я зібрався і пішов на стрічу.

III. стріча.

Коли я прибув на місце стрічі, то завважив, що там вже хтось є. Тоді я подав кличку і пов'язався з наїальником. Він подав мені руку і сказав: “Здравствуйте”. Я відповів також: “Здравствуйте” і ми почали говорити.

- Як поживаєш Славко?
- Зараз хворий.
- Чому, що тебе болить?
- Підчас бою в селі Серетці ми відступали і тоді я дуже зігрівся та перестудився. Коли я прибув до села Нишківці, сказав ком. “Байді”, що я мушу оставатися, бо не можу дальше йти. Він на це погодився і

сказав, що коли виздоровію, то зголоситися до нього. Відтак я пішов додому, де лікуюся до сьогодні.

- Зараз здоровий чи хворий?
- Трохи хворий.
- Чому ти не виконав мого наказу?
- Не було нагоди.
- В таких великих бою можна все зробити, тільки тобі не хотілося.

Ну, а зараз, як думаєш, підеш до відділу, чи будеш дома?

- Не знаю, може остануся дома.
- Якщо останешся дома, то нікуди не віддаляйся від свого хутора, подавай точні дані про бандитів, що зробили бандити, скільки в кого і де квартирували, куди переходять і яка кількість.

По хвилині надуми сказав розвідати де перебуває Чарнецький Василь, чи бандити копають криївки в полі і в який спосіб. Рівнож казав подавати точні адреси зв[']язкових дівчат. Перед відходом сказав точно зазначити всі місця постою і переходів бандитів такими знаками, які він мені подавав раніше. Вже на відході сказав залишити всі мертві пункти, які я мав у відділі, а послуговуватися лише тими, які я мав раніше. На тім ми закінчили нашу розмову. Він подав руку і сказав: “До свіданія!”

* * *

Зі стрічі повернув додому. 5.5.1945 р. Мудровський Михайло (низький, чорнявий, около 14 років) їздив до с. Олексинця Старого та привіз лікаря (малий, товстий, чорний, около 45 років), який дав мені два застрики та сказав робити зимні оклади. По двох днях я чувся зовсім здоровим.

8.5.1945 р. я ходив до Атаманця Івана (середнього росту, грубий, чорний, около 40 років) і розпитував його чи в нього були повстанці. Він відповів, що в нього не було, але він був в лісі Березина коло хуторів Петрівка і там бачив шістьох хлопців. Тоді я запитав, як були вбрані, яку мали зброю і як виглядали. Він відповів, що були вбрані в німецьких мундирах, мали автомати і йшли в напрямі Волині. Звідсіля я повернув знову до дому.

Дня 9.5.1945 р. вечором ходив на хутори Серетеччина до Демчука Миколи, який повернув з ЧА. Він розпитував мене, чи хлопці, які скриваються, переживуть, чи ні. Я сказав, що це залежить, як кому доля судила, але я думаю, що переживуть і діждуться кращих часів. “Може скоріше пережили б, – сказав Микола, – але коли б інакше поступали з господарями. Вони приходять і не питаючися господаря забирають, що їм потрібно. Я був далеко на Сході, де також є подібні, але вони інакше поступають. Наприклад: коли їм потрібно одягу, чи

чого іншого, то зловлять большевика і роздягнуть його та звільнять, але коли він чим провинився, то вбивають. Коли потрібно їм харчів чи мяса, то йдуть до колгоспу і забирають.” Тоді я запитав в кого, що забрали, що він так нарікає на них. На це він відповів, що в Процик Катерини тому кілька днів були партизани і забрали штани, помимо цього, що вона просила оставити їх, бо коли поверне чоловік з Німеччини то не буде мати в що вбратися. Одначе це не допомогло і вони штани взяли, та сказали, що коли чоловік поверне, то привезе собі. “Опісля зайшли до мене – продовжував Микола – та забрали свиню, хоча я просив оставити, бо я повернув з армії ранений і мені потрібно грошей на виздоровлення. Вони того не хотіли розуміти і таки забрали.” По цій розмові я пішов до дому. Після того я два дні нікуди не ходив, а помагав батькові при господарстві.

12.5.1945 р. я ходив до свого швагра Дідика Івана. Він розказував, що дістав повідомлення від начальника военкомату, щоб він зголосився до нього. При цьому сказав до мене: “Сідай зі мною і поїдемо разом, бо ти і так не виховаєшся. Я тобі так все поладжу, що вернешся назад додому. Я маю надію, що мене послухають. Говорю тобі, як до швагра. Не слухай тих партизанських буйдів, що вони говорять про здобуття Самостійної України. Ти молодий і нічого не знаєш. Я вже пережив більше і про все прекрасно знаю. За Польщі я працював щиро, але коли прийшли большевики, то я зрозумів, чи Україна може бути самостійною державою, чи ні і тому став працювати на стороні большевиків. Коли прийшли німці то сказали, що Україна вже самостійна держава, а де вона зараз. Коли б навіть наші і здобули Україну то скоро продадуть її. Тому я раджу тобі їхати, бо коли будеш скриватися, то можуть забити тебе і так не побачиш України.[“] Тоді я сказав, що ми так говорили в 1918-20 рр. і тому зараз такі бідні. В ту хвилину до хати ввійшло трьох повстанців: перший низький, чорний, около 23 роки, мав ППШ, нагана і дві гранати; другий середнього росту, блондин, около 20 років, з автоматом і пістолем “Токарева”; третій малий, прищувате обличчя, коло 26 років, з СВТ. Двох перших були з села Волиця, а третій з села Горанки на Волині.

Повстанці привиталися зі мною і перший запитав, як мені живеться. Я відповів, що живеться не зле і запитав про його родину. Він відповів, що повстанці застрілили його брата. Відтак розпитував, як йде праця на Волині. Він відповів, що праця йде дуже пиняво і майже всі думають голоситися. Відтак вони говорили про щось з господарем. По хвилині господар приніс знадвору нагана і дав його повстанцям. Пізніше я довідався ще від них, що всі молоді, які скривалися, поголосилися до “стрибків”, а старші, які були в підпіллі

ще за німців, осталися дальше. Після цієї розмови повстанці відійшли. По кількох хвилинах я також відійшов додому.

В той час большевики почали часто робити облави і я з родичами скривався в бабці. В той час прибув з відділу брат, від якого я довідався, що їх відділ розпустили, а він піде до теренової боївки. Брат розпитував мене, що я думаю дальше робити. Я відповів йому, що буду скриватися, але дома. Протягом півтора тижня брат скривався в нашої тітки, а я в бабуні. Щовечора ми стрічалися в тітки. Туди часто заходив Довгань Василь, який повернувся з ЧА.

Около 25.5.1945 р. брат відійшов до куща. При відході не сказав мені нічого. Протягом чотирьох днів, я нікуди не ходив, а весь час був в криївці в своєї тітки і там написав донос, який був менш-більш такого змісту:

Донос.

Доношу Вам товариш начальник про все те, що діялося за час від останньої стрічі до сьогодні. Крім цього подав слідує:

Демчук Микола, який повернув з ЧА є вороже наставлений до "бандитів."

Цього місяця повернув з армії Довгань Василь без пал[ь]ців на руках і ногах. Однак він нічим не переймається.

Криївок не шукав, "бандити" майже не приходять на хутори, звязкових дівчат також не відшукав. На другий місяць буду старатися подати більше.

До свіданія!

29.5.1945 р.

"Ніжний"

Вечором я заніс донос на мертвий пункт під корч коло хутора Ліщини. Звідси забрав записку від начальника, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш "Ніжний"!

Наказую Вам відшукати на Ваших хуторах дівчину з другого р-ну, яка так виглядає: мала, чорнява, около 22 роки. Крім цього казав я перевідувати де сходиться в більшій кількості населення і, що говорить.

До свіданія!

28.5.1945 р.

ТПВ.

Після прочитання я записку знищив.

Около 2.6.1945 р. ніччю через наш хутір переїжджало около 50 вершників, около 200 чоловік піхоти і 15 фір.

5.6.1945 р. я заходив до Табаки Тимоша, який повернув з ЧА. Він розпитував мене, як це сталося, що я з братом не пішов до ЧА і ще до сьогодні скриваємося. При цьому він сказав що таке життя дуже тяжке і погане.

“Можуть зайти різні зміни, – продовжував Табака, – одначе коли б прийшли англійці, то і так можуть арештувати. Я був в Лотві, там майже всі пішли в партизани, а не так як у нас, що тільки по чотири хлопці з села пішли в партизани. Тому вони не можуть нічого вдіяти проти цілої армії.” Після цієї розмови я пішов до дому.

Протягом шести днів я нікуди не виходив з дому. За цей час помагав родичам при господарстві, а коли їхали большевики то скривався.

Около 11.6. через хутір Петрівку переходили чотири повстанці і заходили до Довганя Олексі, та просили, щоб він їм дав білля. Одначе він не дав їм бо не мав. Про це я довідався від своєї тітки Сонсядек Ксеньки. Ранком 27.6. заходив до Процика Володимира, від якого довідався, що минулої ночі в нього було три повстанці, яких він відвіз до Дітковець. Вони проговорилися перед ним, що ідуть до відділу, який в скорому часі має розбити район Залізці. Від нього я пішов до бабці. 29.6. я був в криївці, яка була в бабці і там написав донос. Він був менш-більш такого змісту:

Донос.

Товаришу начальник! Доношу Вам про все те, що діялося за час від останнього доносу до сьогодні (тут я описав [в]се те, що діялося в моєму оточенні, що бачив і, що розвідав).

До свідання!

29.6.1945 р.

“Ніжний”

Вечором заніс донос на цей пункт, що й попереднього разу. Звідтам забрав записку від начальника і повернув до бабці. На другий день ранком в криївці я прочитав цю записку. Вона була менш-більш такого змісту:

Товариш “Ніжний”!

Подавайте більше матеріалів про хутір Петрівку і Серетеччину, що хто говорить про війну і т.п. Розвідайте, де квартирують бандерівці.

Прошу прибути на стрічу 30.6. 1945 р. Стріча в тому місці, де кладеш доноси і відбудеться в 10 годині вночі. Кличка: один раз добре кашельнути, а відгук буде той самий.

До свіданія!

28.6. 1945 р.

ТПВ.

IV. стріча.

Коли я прибув на пункт стрічі, то там ще не було нікого. Я відійшов окола 50 м. від пункту і там собі сів. За кілька хвилин на пункт прийшло двох мужчин. Я подав кличку і зараз один з них прийшов до мене. Це був начальник. Він поздоровив мене і сказав, що зараз познакоми мене з цим другим начальником, бо він від[']їзджає з того р-ну, а я буду дальше працювати вже з ним. Коли ми підійшли до нового начальника, він поздоровив мене: “Здоров друг!” Відтак цей перший сказав: “Прошу познакомитися. Це той друг, з яким я майже один рік веду вже роботу.” Після цього попрощався і відійшов. Відтак цей новий начальник почав говорити:

“Ти зараз повинен стати до праці як звязковий чи на якусь іншу роботу і виконувати завдання, які буду тобі давати. Про цю роботу будеш нам точно звітувати. Треба слідити кожний крок бандерівців; скільки їх, до кого заходять, що говорять, яка в них зброя. Точно сліди за звязковими дівчатами, коли і до кого вони заходять. Тоді, коли не має в селі большевиків то напиши записку до якогось друга і передай її якійсь підозрілій в звязку дівчині зі свого хутора. Якщо вона занесе, то по трьох, чи по чотирьох днях сказати їй, що про те знають большевики. Тоді вона скаже, що то напевно та, а та сказала, бо я до неї занесла.

Коли б знайшов криївку, треба подати точне місце її положення. Крім цього на данім полі, де є криївка, треба значити в цей спосіб: взяти збіжжя якого-небудь роду, звязати корінням до купи і положити так, щоб коріння вказувало напрям криївки. Коло самої криївки положи кілька стебел збіжжя, так, щоб коріння вказувало напрям входу криївки. Коли на полі, де є криївка, росте збіжжя, то знак зі стебел положи на збіжжі. Донос, що знайдено криївку треба подавати 29-го, а 30 ніччю треба зазначити криївку тому, щоби першого можна було знайти її і зн[и]щ[и]т[и] бандьорів. Не можна значити в інші дні.” По короткій перерві почав пропагувати мене: “Бачиш сьогодні, вже війна з німцями покінчилася, хоча було принесено багато жертв, але радянський народ виповнив свої завдання та нацент розбили Германію. А що можуть зробити бандерів[ц]і напроти такої сильної

ЧА, яка має танки, літаки і все, що тільки для армії потрібне. Ми повинні працювати та покінчити з бандитами якнайскоріше. Бандьори говорять, що Америка дасть їм Самостійну Україну. Того ніколи не було і не буде, ми ж із Америкою союзники.

Зараз відбувається конференція в Сан-Франціско, на якій є представники майже з усіх країн, а також і з України. Чому не має бандерівського представника. Вони ж німецькі вислужники. Вони вбили своїх братів та помагали гітлерівцям закріплювати фашизм. Отже ти повинен працювати щиро.

Доноси на слідуючий місяць положиш під корч глоду, який є між двома ровами і знаходиться на віддалі 500 м. на південний схід від хуторів Ліщина.” Відтак подав руку, сказав “До свіданія” і відійшов. Ця стріча тривала 30 хв.

* * *

3.8. 1945 р. на наші хутори прибуло 15 большевиків, які зловили Олійника Максима і Тимчишиного Йосифа в господаря Казюра. В той час вони сиділи в хаті та пили горілку. Одна група забрала Тимчишиного і поїхала в напрямі хуторів Ліщина, а Олійника взяло 5 інших большевиків і пішли до моєї бабці, де забрали мого батька, який пас корови. Я в той час був у своїй тітки Сонсядек Ксені. Вище згадані большевики разом з батьком поїхали в напрямі р-ну.

Дня 4.7. 1945 р. на хуторі Петрівка приїхало 12 большевиків і перевели ревізії в таких господарствах: Процюка Володимира, Довганя Олекси, Дідика Івана, Гороховського Михайла. Пічас ревізії забирали хліб, сало, військовий одяг, кожухи і т.п. Цеї самої ночі були большевики з гарнізону Олексинця Нового, одначе на хуторах нічого не робили.

5.7. ввечері до моєї тітки прийшов брат з “Максимом” і “Климом”. Тоді брат сказав мені, щоб я добре скривався, та розпитував в який спосіб зловили батька. Я сказав йому, що батька видав Олійник Максим, але за що не знаю. Разом з ними я ходив до Боярського Івана, де було ще більше хлопців, а саме: “Явір”, “Ярий” і “Омелько”. Там припоручили мені і “Омелькові” зібрати три коп[и] яєць та 15 кг масла. Це все ми збирали через дві ночі і зібрали п[’]ять кіп яєць та 10 кг масла. Відтак це все занесли на означене місце. Опісля я пішов до тітки. Протягом чотирьох днів я нікуди не ходив.

Около 12.7. до мене прийшов “Качур” (Чернецький Микита) і бойовик “Омелько” та сказали, що маємо зробити криївку. Відтак ми поїхали на господарство Темрякевича Михайла (поляк, виїхав на захід), де розібрали одну стіну взяли фіру цегли і завезли до Романюка Стефана. Там за дві ночі я зробив перемурівку.

17.7. до господаря Процюка Володимира прийшло чотирьох хлопців і заквартирувало в нього. На другий день я не заходив до них, бо не знав хто це є. Перед вечором я довідався від цього господаря, що це є “Джміль”, і я тоді зайшов до нього. Він розпитував мене про брата чи живе і чи я з ним стрічаюся. Якщо б вернулися німецькі часи, казав він, то ще б трохи прожили, а зараз немає де дітись! Відтак запитав чи брат працює в терені чи у відділі. Розпитуючи про Дідика Івана сказав, що як би тереновий провідник дозволив то він застрілив би його. Про Дідика я відповів, що не знаю, чи тереновий провідник дозволив би його застрілити. Опісля ми попрощалися і розійшлися.

Около 20.7. вечором я був в Бондаря Кліма та розпитував його, як йому живеться. Він оповідав мені, що 18.7. в нього було п[']ятьох повстанців та спитали його чи в нього є мед. Він відповів, що не має. Тоді вони почали робити ревізію і забрали чоботи, ремінь на чоботи і около 20 л. меду. При цьому попросив мене, якщо б коли ці повстанці були в мене, то щоб я їм сказав, щоби вони звернули йому хоч одну пару чобіт. Я йому відповів, що до мене ніхто не заходить. По кількох хвилинах я пішов додому.

Цього місяця зголосилися Дідик Іван і Онищук Йосиф. Після зголошення його звільнили. В той час я сидів з “Богун” в криївці, який зістав ранений коло могили в селі Панасівка. “Богун” розказував, що його родина зараз бідує і навіть ніхто не хоче прийняти до хати. Тоді я його запитав, чи він буде критися, чи зголоситься. На це він відповів, що голоситися не думає помимо цього, що батько йому не раз казав, якщо вже всі будуть голоситися, то і він згололоситься. Я рівнож сказав йому, що голоситися не буду. 28.7. “Богун” відїхав до села Панасівки. Того дня на хуторах були большевики і заходили до Дідика Івана, в якого були около одної години, а відтак відїхали в напрямі р-ну.

Дня 29.7.1945 р. я написав донос в якому описав все те, що діялося в мойому окруженні за час від останньої стрічі до сьогодні і положив його на останньо умовленому мертвому пункті.

З пункту я забрав записку, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Ніжний”!

Доноси подавайте так, як попередньо. Як слід виконувати всі завдання, нічого не затаювати, а про все точно подавати. Слідуюча стріча відбудеться 29.8.45 р. на цім пункті де кладете доноси в 10 год. Кличка: два рази цмокнути. На стрічу не забудьте забрати зі собою донос.

28.7.1945 р.

*До свіданія!
(підпису не пригадую собі)*

Після прочитання я записку знищив.

Дня 1.8.1945 р. на хутори Петрівку прибуло около 20 большевиків, які ходили по полі і шукали за криївками. Не знайшовши нічого вони відїхали на своє місце постою до села Олексинця Нового. На другий день вечором я ходив на хутір Серетеччина до Дереха Степана. Я його розпитував хто в нього був. Він оповідав, що тому кілька днів посходилися вечором дівчата і співали. В цей момент хтось крикнув під вікном: “Не можна співати” і дівчата перестали співати. Цей, що кричав під вікном, до хати не заходив. Від нього я повернув назад до дому. Протягом трьох днів я нікуди не ходив. Около 6.[8.] вечором ходив на хуторі Серетеччину до товариша Красовського Антона. Він оповідав мені про своє життя в Німеччині. В той час був прийшов його брат “Омелько”, але він довго не був дома, а зараз відїшов кудись. Відтак я оповідав Антонові про своє життя. Пізніше Антін запитав, що йому робити, жити легально, чи йти в повстанці. На це я йому відповів, як хочеш так роби. Після цього я відїшов додому.

Другого вечора я ходив до Добровольської Тоні. Від неї я довідався, що 5.8. було в неї трьох повстанців з яких вона знала тільки Деревянку. Вони говорили щось з мамою, але про що, вона не знала. Від неї я повернувся назад до тітки. Протягом цілого тижня я нікуди не ходив, а направляв машину до молочення.

15.8.1945 р. до села Загіря прибув гарнізон около 30 чоловік і там заквартирував. Два дні пізніше я ходив молотити машиною до Атаманця Івана. Змолотивши коло пів копи, мене повідомили, що йдуть большевики. Я зараз сховався до криївки. Ці большевики робили ревізіїв Лукіянського Тимоша, але нічого там не знайшли. Пізніше ще шукали в Атаманця Івана, Дідика Івана, Сонсядек Ксеньки, Табаки Теклі і Блажкового Йосифа. В той час я був[.]на стриху в польській хаті, господарі якої виїхали на захід. Около 2-ої години ці большевики відїшли до Загіря.

18. й 19.8. я молотив машиною в тітки. Около 22.8. я ходив до товариша Юрика Юхима, який повернув з тюрми. Від нього я довідався, що його брат загинув з голоду і про те, як йому жилося в тюрмі. На другий вечір ходив до Малецької Анни. Вона мені оповідала, що тими днями був Деревянка і брат, які говорили, що її брат, який пішов за німцями, правдоподібно не живе.

29.8.1945 р. я був в криївці і написав донос, в якому описав все те, що діялося від останнього доносу до сьогодні. Вечором заніс донос на мертвий пункт і там ждав на стрічу.

V. стріча.

На пункті стрічі вже був начальник. Я подав кличку і ми звязалися. Я підійшов до нього, поздоровив і ми почали говорити:

- Як живеш?
- Звичайно.
- Матеріали маєш?
- Маю.
- Ми сьогодні зійшлися, щоб поговорити, що робити з твоїм батьком, який сидить в тюрмі. Батько твій каже, щоб ми його звільнили, то ти мусиш зголоситися, бо там є більше людей і може впасти підозріння.
- Я думаю, що це буде зле.
- В короткім часі ти повинен зголоситися. Наперед зголосишся на НКВД, а відтак на НКГБ. Тоді ми звільнимо твого батька і тебе. Отже найдалі цього місяця ти повинен зголоситися, але до нічого не признатися. Кажи, що ти крився в Збаражчині.
- Не можна голоситися, бо свої розстріляють.
- Ще нікого не застрілили і тебе не застрілять.
- Якщо так, то я цього місяця зголошуся.
- Отже сьогодні тому так мало говоримо, а поговоримо собі тоді, як зголосишся. Не забудь тоді взяти донос за місяць вересень. На цім стріча закінчилася і ми розійшлися.

* * *

На другий день я почав говорити родичам і між сусідами, що піду голоситися. На початку вересня 1945 р. большевики зі Старого Олексинця робили ревізію майже на всіх хуторах. В той час я був в перешитті на польській хаті. Підчас ревізії нічого не знайшли. 7.9. я довідався від Процика Володимира що в Чорнім Лісі зловили двох хлопців, а на хуторах Баранівка і Пеньки коло села Панасівки большевики витягнули з криївки 8 хлопців. Між ними “Чайка”, “Полтавець” і ще якісь з Панасівки. Про це мені говорив Дідик [Іван]. Протягом трьох днів я сидів в перешитті, а вечором заходив до тітки. Дня 12.9. ходив на Серетеччину до Боярського Григорія. Він розповідав мені, що тому кілька днів були на хуторах большевики. В той час в криївці в Слабого Льонька лежав ранений хлопець, коло якого була санітарка. Почувши вистріл вона вилізла з криївки і з Слабою Анною пішла до її дому. Большевики завважили їх і пішли зараз за ними в хату. Місцева дівчина скоро лягла в ліжко, а ця чужа стояла коло ліжка зібрана. На запитання большевиків, що це за дівчина,

господар відповів, що сусідська. По хвилині її більшовики забрали на двір. Ще цієї самої ночі прийшли більшовики до цього самого господаря і сказали: "Іди відкрий криївку, в якій є ранений, про це вже нам сказала дівчина." Господар зараз показав криївку з якої витягнули раненого. Тоді більшовики його запитали, хто його лікував і хто перед хвилиною був у нього. Він відповів, що коло нього була його дочка, а ця друга то чужа. Їх обидві більшовики забрали зі собою. На другий день цю чужу більшовики привезли на хуторі Ліщина, де вона почала втікати і її вбили. Тоді більшовики знайшли раненого і забрали до Залозець. Рівнож сказав, що в Ліщині знайшли дві криївки. Це були криївки Чернецького Василя, Деревянки і Голубовича. З одної криївки забрали 29 кг. меду і 10 кг. сухарів. Від нього я повернув до дому. Дома мене мати і тітка розпитували, чи то правда, що зловили "Оришку" і раненого. Тоді я оповів їм згадану вище подію. На другий день я молотив в тітки збіжжя. Около 15-го того ж місяця більшовики робили ревізію в моєї тітці і казали їй, що до неї минулої ночі заходили Деревянка, Чернецький і "Ігор" та, що вона виносила їм на берег їсти. Тоді саме переводили в інших сусідів ревізії, але нічого не знайшли. В той час я сидів в перешитті на польській хаті.

Слідуючого дня вечором я ходив до Олени Добровольської. Вона розказувала мені, що її Тимчишин Анна страшить тим, що як прийдуть партизани, то її вб'ють за те, що вона переховувала сексота Олійника. При цьому сказала, що хоче виробити папери і найскоріше виїхати до Польщі, щоб її не вбили. На це я її відповів, що не має чого боятися, бо задурно ще нікого не вбили. Від неї я повернув до дому і виліз на стрих до криївки спати.

18.9. вечором я був у Дідика Івана і розпитував його, хто в него був. Він відповів, що були більшовики і розпитували, хто переходив минулої ночі через хутори Петрівку. Тоді я запитав, чи то правда, що хтось переходив. Він сказав, що дійсно минулої ночі переходило трьох повстанців через його сад і подалися в напрямі с. Волиці. Від цього я повернув до дому. На другий день я був в Процика Володимира і розпитував його, що де чути. Він розповідав, що був в р-ні і бачив, як йдуть хлопці голоситися і, що звідкись привозять вбитих. Більше не хотів говорити а сказав, що він нічим не цікавиться. Від нього я повернув до дому.

По кількох днях більшовики були на хуторі в Казаревського Дмитра і говорили до нього, що в його брата є криївка в якій сидять його сини та сказали, щоб він їм показав цю криївку. На це він відповів їм, якщо ви знаєте де, то відкрийте її самі. Тоді більшовики сказали, якщо ти не скажеш, то вивеземо твою родину. Про це оповідала мені

моя мати. На другий день я молотив машиною в свого дядька Мудровського Ілька. Вечором був дома.

На другий день ранком приїхали большевики, обскочили хату тітки і зловили там маму. В нас дома забрали 15 ц. збіжжя, сім кіп гречки і корову. Це все забрали до Залозець. Того самого дня арештували Дідика Івана. В той час я сидів в перешитті і нікуди не виходив.

Дня 27.9.1945 р. я пішов до Залозець голоситися. Відразу пішов до НКВД. Коли прийшов, то дижурний (малий, сухий, чорнявий) запитав мене чого я прийшов. Я відповів, що голоситися. Тоді він запитав звідкіля я. Я відповів, що з хуторів, Петрівка коло Загіря, а називаюся Голубович Ярослав, брат Андрія. Тоді він запитав, де мій брат. На це я відповів, що не знаю. Після цього він кудись пішов. В той час прийшов начальник НКВД (грубий, чорний, около 45 літ) і запитав звідкіля я. На це відповів дижурний звідкіля я і як називаюся. Тоді начальник мені сказав йти в канцелярію, а там зі мною вже поговорять. В канцелярії застав я Белкі[н]а (малий, білий, сухорлявий, 30 років); другий – середнього росту, чорний, около 20 років; третій – малий, грубий, червоний на обличчі, около 30 років. Відтак Белкін почав розпитувати:

- Що скажеш?
- Прийшов голоситися.
- Як твоя фамілія?
- Голубович Ярослав.
- Сідай. Де твій брат?
- Я брата не бачив.
- Кого ти бачив у відділі зі знайомих хлопців?
- Я у відділі не був.
- Де твоя зброя?
- Коли я не був у банді, то й зброї не маю.

В той момент перейшов через цю кімнату до своєї канцелярії начальник НКВД. Тоді розлючений Белкін[н] почав кричати, що я брешу і не хочу говорити правди. Я відповів, що говорю всю правду, бо ще ніхто на себе брехні не сказав і не скаже. В той час він прискочив до мене і хотів бити, але якраз в той момент начальник відтворив двері і сказав: “Ти його не бий, бо ти його не зловив”. Відтак підійшов до мене, а всі інші вийшли з канцелярії. Відтак начальник почав ставити[н] питання, а я відповідав.

- Де ти був через цілий час?

- Я скривався у Збаражчині в сво[є]ї родини Малинчак Анни в с. Тарасівці.

- Тут у нас є один, що там квартирував, але тебе не бачив.
- Він не міг бачити, бо я скривався.

- Я покличу батька і він розкаж[е] де ти був.

В той час покликав одного солдата (чорний, середнього росту, 35 років) і він привів батька. Тоді[н]ачальник запитав батька: “Де був твій син?” Батько відповів: “Він[с]кривався в Збаражчині” (коли брат йшов до відділу, то сказав нам, як би нас котрого зловили, то ми повинні так говорити). “Ви об[ид]ва брешете, – говорив начальник, – бо твій син був у банді, а ти[н]е хочеш нічого сказати. Зараз відходите обидва до дому і маєте в[ід]шукати Андрія і привести його в суботу [“]. На це батько відповів: “Хай жінка йде до дому, а я тут остануся”. Але начальник на це не [по]годився і сказав: “Ні нехай мати знає, як за синів сидіти”. Тоді батько сказав, що він не знає, де шукати за сином. Начальник відповів: “Йди на хутори Межигори, коло села Маркопіль, а там їх вісім сидить у криївці і скажи їм нехай вилізають та голосяться. Тоді звільнимо тобі жінку і всі разом підете дод одму.” На це я відповів, що [за] братом не піду, бо коли мене зловлять, то застрілять. Вже на відх[од]і начальник сказав, щоб в суботу ранком прийти разом з братом [на] НКВД.

Звідсіля ми пішли прямо до дом[у]. Дома сіяли жито, а в суботу рано пішли обидва на НКВД.

В канцелярії ми застали началь[ни]ка НКВД, який запитав мене, де є твій брат. Я відповів, що про бр[ата] не має жодної вістки. Тоді він розпитував батька, де син і де [за] ним шукав. На це батько[]відповів йому, що шукав за ним всюди, [але] ніде не міг стрінути його. Відтак начальник сказав до мене, щ[об] я забрав мами речі і йшов до дому. В той час я сказав, щоб він [да]в мені посвідку. Тоді він відповів, що посвідку дасть батькові. [В]ідтак я пішов по фіру і приїхав під НКВД. Тоді саме їздив зі мною Ковалик Григорій, який тоді зголосився. Коло НКВД вже ждала на мене мати. Ми з батьком поскладали всі речі на віз і вони обоє з матір[']ю поїхали до дому, а я сказав їм, що піду подивитися на місто.

VI. стріча.

Вже перед вечором я пішов на НКГБ. В канцелярії застав слідчого Федю (малий, грубий, чорний, около 40 років) і сказав йому, що хочу бачитись з начальником НКГБ. Він зараз вийшов і по хвилині прийшов начальник (високий, грубий, бльондин, уста скривлені на правий бік, около 45 років).

- Що зголосився?
- Зголосився і всіх нас звільнили.
- Ти вже будеш вільний і твоя родина. Коли будеш в районі, бо ти маєш ставати під комісію на военкоматі.

- Около 8 жовтня.
- Зараз можеш йти до дому, а 8-го поговоримо більше.

Ми попрощалися і я пішов до дому.

В той час я ходив в поле з батьком сіяти озимину. Слідуючої неділі я ходив з Довганем до церкви в село Загіря. По дорозі розказував йому, як то я голосився, але не сказав, що був на НКГБ.

* * *

Він на це нічого не відповів. Знайомі розпитували мене, що мені говорили на НКВД. Я відповів, що за тиждень маю зголоситися на воєнкоматі, а потім не знаю, що буде, чи піду в армію, чи остануся дома. Зголосився тому, що хотів визволити родину. Протягом тих днів я був дома і помагав батькам в полі при роботі.

8-го жовтня ходив на воєнкомат. Там стрічав багато зголошених хлопців і таких, що повернули з Німеччини. Коли вже всі перейшли лікарський перегляд, тоді покликали мене. В канцелярії я застав начальника воєнкомату майора Зикова (низького росту, грубий, червоний на обличчі, около 50 років), начальника II-ої часті Медянкін (високий, тонкий, блондин, около 30 років) і лікарку (середнього росту, груба, блондинка, около 20 років), яка мене збадала і сказала йти на дижурку і там заждати на документи. По двох годинах до дижурки прийшов Медянкін і дав мені документ, в якому було написано: "Строевой, отпущен до особого распоряжения." На відході сказав, що коли тебе покличемо, то щоб ти точно прийшов. Звідсіля я пішов прямо на НКГБ.

VII. стріча.

В канцелярії НКГБ застав тільки начальника. Він пр[и]витався зі мною і попросив сідати. По хвилині запитав мене, як перейшло зголошення і комісія. Тут оповів йому, як це все в дійсності переходило. Тоді він сказав, що вони нічого про мене не знають і запитав, чи маю що нового. Я відповів, що зараз не має жодних рухів "бандитів", але я маю де-які матеріали. "Добре, – говорив дальше начальник, – ці матеріали, що маєш і інші спишеш та подасиш мені. Зараз ти вільний і можеш зовсім свobodно вести розвідку, так як я тебе раніше почував. Матеріалів на пунктах стрічі вже не клади, а приходить до мене, що два тижні, а матеріали письмом подавай раз на місяць. Доноси підписуй кличкою: "Борис". Помимо цього, що ти здоровий, на працю ніде не вступай.

Чи тобі добре відомо про Рад. Союз, як він завязався і як він існує.

Отже Рад. Союз – це одна правда на світі, якої ще не було і не буде. Це є воля народу, яка дає можливість народові до життя, науки,

до чого собі людина бажає. Чим хочеш, тим можеш бути. Тобі відомо, що за Польщі діти ходили тільки до 4-го класу. Хлоп не варт був нічого. Панували тільки злодії та осадники, яких поляки сюди насилали. Поляки говорили, щоб українці переходили на поляків, бо українців зроду не було. В нашій Рад. Союзі українці на своїй землі, а поляки на своїй. Всі народи на своїх землях. Зайдеш в НКВД чи НКГБ – скрізь українська мова. Все твоє, куди не глянеш і скажи мені, чого хочуть ті бандерівці, їм кращого життя і в Самостійній не буде. Коли б кожен зрозумів і зголосився то мав би Самостійну державу. Поляки також були в бандах, але поголосилися і дістали самостійну державу. От же ж ви молоді, вам пора жити. Ні, слухають німецьких недобитків і йдуть в якісь банди. Покидає свою хату, господарку і йде до когось хліба просити. Це ж ганьба для всього українського народу. Чи ж він такий дурний той народ, також має голову, але й він розуму не має. Коли не хочуть жити такі молоді хлопці, то хай постають в ряди і поставлять перед собою одного з кулеметом і хай постріляє, бо їм обридло те все. В нас вони помилювання також не дістануть. Вони хочуть здобути Україні славу. Яка ж це слава. Слава для радянського народу, який пролив свою кров за свою державу. Ти непереймайся такими дурницями, бо то самі злодії, безробітні, які не хочуть працювати, а хочуть добре жити і гарно ходити. Це все скоро закінчиться так, як скоро закінчилося з Німеччиною і Японією. Ти вважай на себе, не дай нікому підманутися, слухай тільки нас, бо ми несемо правду. Ти може слухаєш, як вони говорять, що Бандера є в Америці, а хто його там бачив, хто там був. Це є пустяки і дурості. Того не треба слухати.” При кінці сказав, щоб виготовити матеріал від липня до сьогодні і принести його 15-го жовтня. Відтак подав руку і ми розійшлися.

* * *

З району я повернув до дому. Слідуючі дні помагав батькові орати. В той час нікуди не ходив. “Бандитів” на нашому хуторі не було. 14 жовтня коли нікого не було в хаті я писав донос менш-більш такого змісту

Донос.

Доношу Вам товариш начальник про все те, що розвідав від останньої стрічі до сьогодні і написав матеріали від липня до останньої стрічі (тут описав точно всі події і, що розповідав від липня до сьогодні).

До свідання!

14.X.1945 р.

“Борис”

На другий день я пішов до НКГБ.

VIII. стріча.

В канцелярії застав начальника НКГБ і Федю. Поздоровив їх і подав донос. Федя переглянув донос і сказав: “Ти все подаєш, що ти зробив. Нам того не треба. Ти подавай, що зробили бандити.” В той час відізвався начальник: “Я казав подавати йому всі відомості, бо бандити можуть перебратися по цивільному і так ходити.” В той час начальник почав читати донос і після прочитання сказав: “Якщо б тебе зловили, то уважай не признавайся, що підписав заяву, які знаки були, що говорив зі мною.” Відтак сказав: “Вже можеш відходити, але знова на 15 принеси донос. Крім цього заходь до нас що два тижні. Розвідку веді так, як я вже тебе почував.” Після цього ми розвitalись і я пішов до дому.

* * *

З району я повернувся до дому. Слідуючого дня вечором я ходив до Рудака Миколи, який тоді повернув з Німеччини. Я його розпитував, як йому жилося в Німеччині. Він оповідав, що добре. “Мені з дому писали, – говорив Микола, – що тут вироблялося за німців і коли приїхав сюди то побачив те саме.” Тоді я запитав його, як він на це задивляється. Тоді він почав розказувати: “Мені це все виглядає дуже страшно, а найгірше з тим військом в ночі. Коли приїхав з Німеччини, то зараз одного вечора прийшло трьох до мене озброєних і забрали в мене годинник швейцарської марки, штани, плащ, блюзу. Я думав, що як приїду то подивлюся на своє військо, а тут аж забагато надивився. Не досить, що те все забрали, то ще й жінку вибили за те, що не давала цих речей.” Від нього я повернув додому до тітки. В той час мої родичі рівнож мешкали в тітки. На другий день я їздив до села Лубянок, Збаражського району до фамілії. Там був три дні. Повернувши до дому, на другий день я ходив до Блажкового Йосифа, який повернув з Німеччини. Його дочка Текля оповідала, що 18.X. в них були хлопці з Волиня а саме: “Голуб”, “Тютюнник” і ще двох незнайомих. Вони розказували, що по[селах є багато війська і тому тяжко жити. “Тютюнник” просив Теклю, щоб вона переказала “Ігореві” (Холодян Матвій, родом з села Панасівки, високий, кучерявий), щоби він взяв його до свого куща. При тому сказав, що йому зле бути в своєму терені. Тоді саме ці повстанці оповідали, що большевики вбили “Джміля” в криївці в селі Іваня і бойовика “Осу”, а один здався большевикам живий, якого боль-

шевики забили сестру Анну в селі Старім Олексинці. Звідсіля я повернув до дому.

Кілька днів пізніше я молотив машиною в селі Олексинець Новий в таких господарів: в Бобрика Степана молотив два дні, в Хоменка Віктора – три дні, в Жилки Омеляна два дні, і в Бобрика Олекси – один день. За той час мені не вдалося нічого розвідати.

Першого листопада я вертав з Олексинця Нового і коли тільки вийшов за село почув на хуторах Серетеччина стріли. По дорозі вступив до дому і розпитав мами, що нового на хуторах. Вони відповіли, що минулої ночі повісили в Загірі Олійника Антона на слупі коло сільради. В той час прийшов до хати Красовський Михайло, який сказав, що прийшло трьох мужчин в жіночому вбрані і вбили Ковалика Григорія в той час, коли він віз до Дідика Івана апарат до самогонки і його маму. Рівнож сказав, що в селі Панасівці повісили молодого мужчину за те, що зголосився на НКВД.

2-го листопада на хутори Петрівку приїздили большевики і розпитували, хто був минулої ночі на хуторах. Сусіди відповідали, що нікого не бачили. Вечором большевики відїхали до Залозець. На другий день були большевики на хуторах Серетеччина і знову розпитували людей, хто вбив Ковалика Григорія. Люди в селі говорили, що його могли вбити Деревянка або Голубович Андрій. Перед вечором большевики відїхали до Загіря.

4.XI. прийшов з армії Атаманець Іван і Мудровський Ілько. Цього ж вечора я заходив до Мудровського Ілька. Він розказував, що в Лотві є дуже багато партизанів і, що там довідався, що на Україні є також партизани. Мене розпитував, як мені тут живеться, чи вже надокучило. Я відповів, що дома не зле. Тоді саме сказав, як латиші висловлюються, що війну закінчать всі поневолені народи і здобудуть собі волю в 1947 р. Я запитав, чому аж в 1947 р. Він відповів, що в той рік буде дуже великий голод в Росії і вибухне війна між Америкою і Росією. Крім цього в Росії буде велике повстання. Це все говорили латиші. Після цієї розмови я пішов до дому.

На другий день ранком я пішов до Нового Олексинця, де дальше молотив машиною. Цей раз молотив два дні в Бокси Василя, а пізніше молотив в його сусіди через три дні. Після того молотив два дні в священика. В той час коли я молотив в Жилки, ніччю приходило до мене трьох озброєних і сказали, щоб я дав їм куфайку, але коли я сказав, що я Голубович Славко, то вони мене залишили і відїшли. Тоді, коли я ночував у Бокси Василя, приходило двох озброєних і забрали мені чоботи. Коли я ночував в Бобрика Степана, тоді приходило п[']ятьох озброєних, які говорили по-руськи. Вони мене

розпитували, що я тут роблю. Я відповів, що молочу в сусіди і вони відійшли. До людей відносились поважно.

Після цього я повернув до дому.

14.XI. 1945 р. я написав донос, в якому описав все те, що діялося в моєму оточенні від останньої стрічі до сьогодні.

16.XI. я взяв донос і пішов до району на НКГБ.

IX. стріча.

В канцелярії НКВДя застав тільки начальника. Ми поздоровилися, він подав мені руку і попросив мене сідати. Тоді я подав йому донос, який він собі потихо прочитав. Відтак почав розпитувати:

- За що твій брат вбив Ковалика Григорія?
- Його вбили якісь жінки.
- Хто і за що повісив Олійника в Загірі?
- Не знаю.
- Що говорить про це населення?
- Населення каже добре, що побили, тому, що не буде кому

доносити до Залозець.

- Дураки, невинних людей вбивають. Чому ти не розвідуєш про криївки?

- Через цілий час був гарнізон і я не знайшов жодної криївки.
- Зараз гарнізон вибрався і туди вже будуть заходити бандити.

Отже треба добре слідити, а коли дослідити то зараз донести на НКГБ.

По короткій надумі почав поучувати: “На полі де є криївки, треба зробити такий знак: зломити два березових палички в одному місці і уложити їх на дорозі так, щоб вони були в формі латинської букви “N” (en), кінці якої вказували б напрям криївки. Або в такий спосіб: зложити купку дернюг, зломити тонкий палик в трьох місцях, зігнути його в каблук та застромити в цю дернюгу. Коли криївка є на полі, на якому є трава, то треба нарвати тієї трави і покласти її в двох купках напроти криївки. Якщо криївка є на ріллі, то покласти дві дернюги, одна коло одної, так щоб дернюги були травою догори.”

Тоді запитав: “Чи у Вас є ліс?” Я відповів, що не має. “Тому, – казав начальник, – як значити в лісі зараз поучувати не буду.

Коли б довідався, – продовжував начальник, – що в когось квартирують бандити, то в день особисто давай знати до району.

Не вір в бандитську пропаганду. Це не є жодна дійсність, тільки видумка тих, що не хочуть працювати.

Отже тим вони компромітують весь український народ. Коли б вони хотіли своєї держави, як вони кажуть, то вони б мали б з якоюсь

державою союз, а воювали з німцями і воюють з нами. Вони говорять, що в Америці є Бандера, але його не має. Його німці вбили ще в 43 р. Коли б нікого не слухали, то дістали б краще життя в Рад. Союзі. В Рад. Союзі кожний вільний і має право вступати куди хоче. Тільки вони складають на Рад. Союз великі наклепи. Бандити говорять, що в нас є голод. Як може бути голод, коли ми збіжжя відставляємо за границю. В нас хороша жизнь. Всюди можна зайти з[']їсти, до столовки чи деінде. Отже кожний живе хорошо. Коли б бандерівці взяли владу в руки, то всюди була б біда. Всюди було б безробіття. Україна такою, як вони хочуть, не буде, бо ми її обляли радянською кров'ю. Отже, коли хочуть жити з Рад. Союзом в згоді, то хай поголосяться, а тоді віддамо їм Україну, так, як полякам Польщу. Ти повинен вірити в те, що я тобі говорю. Ми беремо тільки радянських людей і говоримо їм правду.

Тепер ти старайся пролізти до боївки в своєму селі і тому всюди говори, що вже будеш втікати в підпілля. Коли б тебе покликали до якої роботи, то ти погодися, але до роботи на йди. В той час повідоми про це нас.

Слідуючі матеріали виготови на 15 грудня 1945 р. На цьому ми закінчили розмову, попрощалися і я відійшов.

* * *

З району я повернув до дому. Через три дні я нікуди не виходив.

18.XI. я ходив до Касі Вайдової. Вона розказувала мені, що в неї в криївці, день перед тим квартирував “Явір” (Борис Петляк з Гаїв Розтоцьких) і ще трьох чужих. Якраз в цей день большевики в неї робили ревізію, але криївки не знайшли. Зараз вечором ці хлопці відійшли. Від неї я повернув додому.

На другий день вечором прийшов брат Андрій, “Явір” і “Ярий” і сказали до батька, щоб їх десь заховав. Батько завів їх до цієї криївки, що ми її викопали ще в 1944 р. Вечором вони розпитували мене, що говорили мені в районі. Я відповів, що мені казали, щоб всі йшли голоситися і їм видадуть документи. Тоді “Явір” сказав, щоб я нікому про це не говорив, бо за те мене можуть застрілити. Брат радив, щоб нічого до дому не звозити, а все щоб було по чужих людях, бо через нього нас можуть вивезти на Сибір. Тому казав мені добре стерегтися. Після сього брат сказав, щоби Красовському Іванові дати свого коня, бо в нього забрали ті, що вбили Ковалика. Коли нам буде потрібно коня, то він нам мав дати іншого. Відтак почав сваритися зі мною за те, що я зголосився, бо через мене він може пропасти.

Слідуючого дня на хуторах були большевики і переводили ревізії в Дідика Івана, Мудровського Ілька і Лемика Василя. Підчас ревізії не знайшли нічого.

20.XI. я їздив до Залозець до млина де був через два дні. З млина не ходив нікуди. Коли повернув до дому то застав двох чужих “бандитів”. Вони говорили, що хочуть долучити до відділу і тому казали, щоб я завів їх на звязок, але де не казали. Одначе я їх нікуди не водив і вони зараз відійшли.

Слідуючого дня Настя і Маруся (сестри “Некурящего”) привезли до мене одного чоловіка (середнього росту, чорний, мав ППШ і пістоль) та сказали, щоб я його відпровадив на звязок, або на станицю. Я запровадив його до Боярського Івана та сказав йому, що це свій чоловік і його треба відпровадити дальше по звязку. Він його прийняв.

При кінці листопада я ходив до села Нового Олексинця і там через два дні молотив машиною збіжжя. Коли я молотив в Жилки Мирона, до мене прийшла мати і принесла записку з воєнкомату, в якій писали, щоб 30.XI. 1945 р. зголосився на воєнкоматі і з собою приніс харчі на 15 днів.

Слідуючого дня я зголосився на воєнкоматі і там мені сказали, що я мав йти на 15 днів на “обучение”. З воєнкомату я пішов до рибгоспу, думаючи стати там на роботу. Одначе мене там не прийняли бо я не мав документів. Звідтіля я повернув знову на воєнкомат і попросив, щоб мене лишили десь на роботі. Начальник 1 часті Бондар сказав мені стати за фірмана в Довганя, але я на це не погодився. Тоді він мені запропонував працю в артілі “Червона Зірка”, а якщо ні, то мали мене судити. Відтак сказав: “На тобі список всіх тих, які мають іти на учот з с. Загіря (повернувші з Німеччини, броніровані і каліки) і з ними прийдеш на воєнкомат 7 грудня.” Рівночасно видав мені посвідку, в якій було написано, що я вступаю на роботу до артілі “Червона Зірка”. Тоді я пішов до Колісника (голова промартілі), щоб він потвердив[]на посвідці, що я в нього працюю. Одначе його не застав дома і звідсіля пішов на НКГБ. В канцелярії НКГБ застав тільки якогось НКГБ-іста (чорного, високого, около 35 р., у військовому уніформі) і запитав його де є начальник. Він відповів, що виїхав десь на облаву. Він мене нічого не розпитував і я пішов до промартілі відібрати посвідку, яку я перед хвилиною оставив для підпису. Вона вже була підписана. Звідсіля я повернув до дому.

Вернувши до дому, розказував всім, що я вже вступив на працю до промартілі. Слідуючого дня я носив список всіх тих, що мали йти на воєнкомат і доручив його голові сільради. Звідсіля я повернув до дому. Слідуючого дня я ходив до Дідика Івана. Він розпитував мене чи

я був в районі і, що чув. Я сказав йому, що був і приніс список, в якому повідомляють, що і він має йти на воєнкомат. Відтак він розказував, що минулої ночі переходило через хутори вісім озброєних мужчин, які заглядали в него попід вікна. Коли він вийшов надвір, то завважив, що вони відійшли в напрямі села Панасівка. Більше ми нічого не говорили і я відійшов до дому.

Протягом слідуєчих трьох днів, я був дома.

Около 21 листопада я ходив до Гуник Зофії на хуторах Серетеччина. Вона розпитувала мене, як я зголосився і, що я зараз роблю. Я відповів їй, що зголосився звичайно, як всі і зараз працюю в промартілі колісником. Пізніше розказувала, що на неї напосілися сусіди і насилають на неї хто б не прийшов з повстанців. “Минулої ночі, – говорила вона, – прийшло до мене трьох і забрали кілька кілограмів сала та кілька літрів меду і сказали, що я забагато говорю і забирають це за кару.”

Хоча вона виходила на двір за ними, але не бачила куди вони пішли. Від неї я повернув додому. 7.XII. до району на “обучение” не ходив. На другий день вечором покликав мене брат Андрій до Боднара Яцка. Вечором я пішов туди і застав там в хаті брата і “Чайку” (з Гаїв за Рудою). Тоді брат сказав, щоб я з родичами вступився з дому, або добре пильнувалися, бо він довідався, що будуть вивозити такі родини, що були []арештовані і звільнені, або коли хто криється з такої родини. “Коли б ти дальше скривався, – сказав брат, – то я забрав би тебе з собою, а якщо мене тут не буде, то тебе забере “Явір”.”

Коли я повернув до дому то про все розказав родичам. Тоді батько сказав: “Зараз треба повивозити все з дому і будемо дальше скриватися, коли так.” Через два дні я все з дому порозвозив по хуторах. По двох днях до на сприйшов “Явір” і “Ярий” та сказали мені, щоб я йшов з ними на хутори збирати масло. Тоді я з ними заходив до Козаревського Дмитра, Галушки Степана, Рудака Прокопа, Дериха Івана і до Малецького Михайла. Вони дали нам по пів кілограма масла. Відносилися до нас добре. З хуторів я повернувся до дому, а вони пішли в напрямі Серетеччина.

14.XII. я написав донос, в якому описав всі події, що розвідав. В доносі описав всі події на наших хуторах від 16.XI. до 15.XII. 1945 р.

15.XII. я взяв донос і пішов до району на стрічу.

X. стріча.

В канцелярії НКГБ а застав Федя. Я поздоровив його і він попросив сідати, а відтак запитав, чи я приніс донос. Я подав йому

донос і запитав, чи є начальник. Він відповів, що зараз прийде, і сказав, що я здається не буду працювати в районі, а буду мусів скриватися. В той час до канцелярії прийшов начальник, привитався і сів коло мене та запитав, чи я приніс донос. Тоді Федя подав йому донос. Він почав його переглядати. Відтак я розказав йому, що я був на НКГБ 30.XI., але тут нікого не було і я повернув до дому. На це він нічого не відповів. Відтак начальник почав говорити: “Тепер ти мусиш з району відійти, бо може впасти на тебе підозріння тому, що ти записався на роботу, а ніде не працюєш тільки сидиш дома і де-коли заходиш сюди. Отже підеш далше до дому і будеш скриватися. Коли б тебе хто запитав, чому ти скриваєшся, то ти скажи, що тебе хотіли арештувати за те, що записався на працю в промартілі, а працювати не ходив і тому мусиш скриватися, бо боїшся тюрми. Коли будеш скриватися то за місяць часу повідом нас в доносі де і в кого ти скриваєшся. Старайся пролізти до праці на станиці або в кущі. Тоді старайся знати про всі звязки, якими послугуються, хто заходить на станицю, звідки, як пишеться, які їх псевда, які накази. Старайся бути дуже чесним, а тоді тебе напевно приймуть. Всюди розказуй, як і чому ти втік, так як я тебе раніше поучував. Сліди за станичним і провідниками, де мають які стрічі, хто виходить до них з цивільних, в кого є криївки, як їх будують, як виглядають в середині, в котрому місці є криївка, як збудований вхід і в котрому місці. Прислухайся, що хто говорить, як відносяться бандити до населення, а населення до бандитів, що одні до других говорять.

Доноси клади там, де клав до того часу, як мав зголоситися.

Ми скоро поб[']ємо тих бандитів, а тоді заживеш. Ти хороший чоловік (при цьому погладив мене по обличчі), але чи ти будеш працювати так, як я тобі говорю.” Я відповів, що буду так працювати.

“Навіть коли б тебе бандити арештували, – продовжував начальник, – то ти нічого не признавайся, бо вони тебе знищать, а ми за це знищили б твою родину. Ми все будемо знати.

Найбільше сліди за тим, на кого бандити і населення говорять що він сексот; по чім вони впізнають, чи сексоти самі признаються, чи бандити і люди пізнають їх по роботі.”

Федя в той час нічого не відзивався, тільки слухав і щось писав. При кінці, коли я вже відходив, то сказав, що відбудуться вибори до Верховної Ради СРСР і тому я повинен слідити, що будуть говорити люди, де бандити будуть розліплювати летючки і в котрих місцях. Рівнож сказав, щоб ці летючки непомітно здирати. На цім стріча закінчилася.

* * *

Коли я прийшов до дому то всюди почав говорити, що напевно ще раз буде комісія і будуть забирати в армію. Так перебув я дома до 19.XII.

18.XII. я одержав повідомлення, щоб зголоситися на воєнкоматі і мати з собою на три дні харчів. В той час з села Загіря, всі ті, що були в Німеччині, дістали подібні повідомлення.

Дня 19 грудня 1945 р. я пішов разом з Блажковим Іваном, Красовським Антоном і іншими на воєнкомат. На воєнкоматі вже відбувався перегляд. В той час я сказав, що після перегляду можуть відразу забрати до армії і тому я вже втіаю до дому. Тоді допризовники запитали, що буду робити. Я відповів: те буду робити що й колись – буду скриватися. Після цього я зараз пішов до дому.

Коли прийшов додому, то сказав родичам і сусідам, що я втік з воєнкомату і буду дальше скриватися, тому що забирають до армії, а я не хочу йти. Від тоді я почав скриватися в Дідика Івана.

21 грудня приїхали большевики і обскочили нашу хату. Родичів в той час вже не було дома. Вони рівнож почали скриватися. Тоді саме большевики заходили до Мудровського Ілька і розпитували його, коли вибралася моя родина. Мудровський відповів їм, що вчора перед вечором вони ще були, а що сталося то він не знає. Большевики відповіли, що напевно сам Андрій приїхав і забрав їх. Звідтіля большевики пішли по хуторах і “голосно” розпитували всюди чи хто не бачив або не знає де є Голубовичі. Рівнож говорили, що коли зловлять Славка, то відразу застріляють, бо він зголосився, а зараз знову втік з воєнкомату. Перед вечором вони відїхали до Залозець.

Коли відїхали большевики, я зараз пішов по сусідах і розпитував, що вони говорили. Найперше зайшов до Мудровського Ілька. Від нього довідався про все те, що діялося протягом цілого дня.

Після того протягом трьох днів я сидів в соломі в Дідика Івана.

Около 24.XII. приїздило 10 большевиків і забрали з нашої господарки двери і вікна з усіх будинків. Тоді саме робили ревізію в Сонсядек Ксенки. Її розпитували, коли був Чернецький, Деревянка, “Ігор” та Голубович Андрій. Після трусу відїхали до Залозець. Протягом двох днів я нікуди не ходив.

26.XII.1945 р. вечором я ходив на хутори Серетеччину до Боярського Григорія. Від нього я довідався, що в день був у нього Довгань [та] казав, що жінка Голубовича зголосилася в районі і сказала, що в него є її речі і тому він мусить їх віддати. Боярський йому відповів, що жодних речей Голубовичів на має. Від нього я пішов до Дідика Івана, де скривався. Протягом кількох днів я нікуди не виходив.

Около 30.XII. вечером я ходив до тітки Сонсядек, де застав брата і "Явора". Брат розпитував мене, як я втік з воєнкомату. Рівнож розпитував про родину, де скривається і чи всі речі вивезли з дому. Я про все те йому точно розповів. При цьому сказав, що мені зле самому скриватися і просив, що коли будуть приймати до кущової боївки, то щоби він мене повідомив запискою. По цій розмові ми розійшлися.

Около 2.I. 1946 р. через хутори Петрівку ніччю переїздило десять підвід якогось війська в напрямі Волині.

4.I. 1946 р. вечером я пішов до Нового Олексинця. Там я перебув цілий тиждень в Бобрика Степана. В нього скривалася рівнож і моя родина. В часі Різдвяних Свят до Бобрика Степана приходив "Тютюнник" ще із трьома незнайомими мені повстанцями. В нього погостилися около пів години і відійшли. На коляди я ходив з Жилкою Іваном, Гудимою Миколою, Бобрик Анастасією, Ханенко Ксенією і з Жилка Зеновієм колядувати.

11.I. 1946 р. я повернув до Дідика Івана. На другий день вечером приходило трьох повстанців за вовною, але я їм не показувався, бо думав, що то большевики. Обходилися можливо.

14.I. 1946 р. коли Дідик повернув з церкви то сказав, що до Загір'я прибув гарнізон. На другий день з того ж гарнізону 6 бійців були на хуторах Петрівка. Тоді саме вони заходили до Дідика Івана. В той час я був на стриху. Пізніше Дідик говорив, що большевики розказували, що в кожному селі буде гарнізон, а тоді всіх бандерівців знищать. Також розпитували де скриваються Голубовичі. Коли він сказав, що не знає, то большевики відповіли, що вони скриваються на хуторах Петрівка і вони їх зловлять.

16, 17, 18.I. 1946 р. около 10 большевиків робили ревізію майже на всіх хуторах, крім таких господарств: Козаревського Дмитра, Романюка Степана, Дериха Івана, Онищука Йосифа, Тимчишиного Григорія і Лемика Василя. (Хутори Петрівка). На хуторах Серетеччина не робили ревізії в таких господарствах: Ляшонки Степана, Красовського Євгенія і Бутин Катерини. В той час я скривався на стриху в соломі. Там большевики робили ревізії, але не докладні, на стрихи зовсім не залазили. Протягом двох днів я з Дідиком варив самогонку.

21.I. 1946 р. в 12 год. до Дідика Івана приїхало 30 большевиків з Почаївського гарнізону МВД і робили ревізію. Викидали всю солому на подвір[']я, перекопували землю в стайнях і шукали за криївкою. В той час я сидів на стриху на стайнях. Вони туди також заглядали. Після ревізії забрали два кірці вівса і перед вечером відїхали до Почаєва. Рівнож забрали зі собою господаря. Того вечора я перейшов до Олексинця Нового і через цілий тиждень скривався в Ханчика Віктора.

Вечорами ходив до Бобрика Якіма де оповідав про свої переживання. Крім цього в Олексинці Новім стрічався з родичами, яким оповідав про Дідика Івана, що його забрали до Почаєва.

Вечором 28.I. 1946 р. я перейшов до Дідика Івана.

29.I.46 р. я написав донос, в якому описав всі події і те, що розповідав. Рівнож зазначив, що квартирую в Дідика Івана. Вечором цей донос заніс на пункт (під корч глоду). З пункту забрав записку від начальника, адресовану “Борис”, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Борис”!

Повідомляю Вас, щоб Ви були на тому місці, яке описуєте в доносі. Протягом цілого місяця нікуди не виходьте, бо ми приїдимо і нібито Вас зловимо. Коли зловимо, тоді поговоримо про дальшу нашу роботу.

До свіданія!

28.I. 1946 р.

НЛС.

Після прочитання я записку знищив. Протягом чотирьох днів нікуди не ходив. Весь час я перебував в Дідика.

4.II. 1946 р. вечором я ходив до Дериха Івана. Від нього довідався, що тому тиждень були повстанці та забрали в него свинку, помімо того, що він просив їх взяти тільки половину. Одначе вони не послухали і забрали цілу. Їх було чотирьох, але бачив тільки одного. Після цієї розмови я повернув на квартиру. На квартирі Дідик розказував мені, що на хуторах Серетеччина були якісь озброєні люди і забрали в Красовського Івана около 30 л. меду, 20 кг. сира, 50 кг. муки і 10 кур[е]й. Вони говорили по-руськи, тільки цей, що був в хаті, говорив по-українськи. Господаря на двір не випускали. Це мабуть були большевики.

10.II. 1946 р. вечором я був у своєї тітки Сонсядек Ксеньки. Туди прийшов брат Андрій, але тільки сам. Він оповідав, що переходив з “Чайкою” через Гаї за Рудою і стрінувся з большевиками, які почали стріляти по них. Брат втік в сади, а “Чайка” до хати, яку большевики окружили і підпалили. Відтак він чув ще стріли і втік аж сюди. Втікаючи, впав в рів і потовкся. В тітки він скривався в перешитті, аж до тої хвилини, коли мене зловили. Куди він відійшов дальше не знаю. По цій розмові я пішов на свою квартиру. Другого дня вечором я ходив до товариша Блажкового Івана, який працює в районі. Від нього я довідався, що в лісі коло села Тростянець большевики знайшли криївку в якій було п[']ятьох повстанців. З них трьох застрілилися, а двох

здалося живими. Після цієї розмови я повернувся до Дідика Івана. На другий день я захворів.

12.II.1946 р. ввечері до Дідика Івана прийшли “Довбуш” й “Переможець” і заквартирували разом зі мною. Вони розпитували мене чому я лежу. Я відповів, що хворий. Ввечері сказали, щоб їх завести до брата. Я запровадив їх до брата і разом з ними заквартирував. 15.II. дядина поставила мені 30 баньок. Після того я далше лежав хворий. В той час Дідик оповідав мені, що населення не хотіло йти голосувати і тому большевики силою згнали людей до виборчих льокалів. При тому Дідик сказав, що коли б все населення не йшло голосувати, то було б добре, але коли тільки наш хутір не йшов то можуть всіх виарештувати. Коли Дідик голосував, то хотів зайти до другої кімнати прочитати бюлетень, але большевик забрав від нього бюлетень і сам вкинув до урни. Після того його забрали на гарнізон, де питали, що він хотів зробити з бюлетнем. Він відповів, що хотів прочитати. По кількох хвилинах його звільнили.

24.II.1946 р. мені знову ставили баньки.

26.II.1946 р. ранком 15 большевиків обкружили господарство Дідика Івана і почали стукати до дверей, щоби відкрити. Тоді я скрився під ліжку, а господар пішов до двер[е]й. До хати увійшло двох большевиків і розпитували хто є чужий. Господар на це їм нічого не відповів. Тоді одні большевики почали робити ревізію в хаті, а інші надворі. По якімсь часі один більшовик заглянув під ліжку і крикнув: “вилази”. Тоді я виліз спід ліжка і один большевик сказав: “Руки вгору”. Відтак вони мене обшукали і хотіли бити. В тій хвилині увійшов Федя Марков (слідчий МГБ) і сказав: “Нельзя. Ми з ним росщитаемся на месте.” Тоді взяв підводу у Блажкового Івана та повезли мене на гарнізон до с. Загіря. По дорозі нічого не розпитували. Рівнож зліквідували господарство Дідика Івана, а його арештували.

XI. стріча.

В Загірі завели мене, Дідика Івана і Блажкового Івана на гарнізон. Тут вже був начальник гарнізону ст. лейтенант (середнього росту, блондин, 25 років) і майор (малий, чорний, около 40 років), який сказав до мене: “Попався вже. Тобі таки зобов'язується за нас не забувати.” В той час Федя забрав Дідика Івана і Блажкового Івана до іншої кімнати, а я остався з майором і старшим лейтенантом. Відтак майор почав запитувати:

- Скільки ти днів був у Дідика Івана?

- Я був у нього тільки той час коли захворів, щоб мені поставив баньки.

- Де ти був до того часу, як ти не був хворий?
- Я ходив по сусідніх селах шукати за братом і тоді перестудився.
- Ти весь час ховався в Дідика, а признатися не хочеш. Ми за тебе знали від першого дня. Думали, що ти сам прийдеш. Коли ти стрічався з Деревянкою і “Довбушем”?

- Я їх не бачив і з ними не був.
- Що тебе Деревянка питав про Дідика?
- Я взагалі його не бачив.

В той час він почав до мене кричати: “Да мать твою ...” і вдарив мене два рази в обличчя. Я тоді подумав, за що він мене б[']є. Мабуть нічого не знає про мене. Я вже знав, як маю поступати і почав кричати. В той момент до мене прийшов Федя і сказав: “Не трогай його, я з ним сам розберу справу.” Відтак в присутності всіх запитав мене, чому я втік з воєнкомату. Я тоді рішився так як мені сказав начальник НКГБ, щоби в присутності когось, з ким я не є звязаний, зовсім не говорити про себе, і я відповів, що хотіли брати в армію, а я боявся, щоб бандити не вбили родини і тому втік. В той час Федя сказав до майора і ст. лейтенанта, щоб вони перейшли до другої кімнати і почав розпитувати.

- Маєш донос?
- Одної ночі були якісь злодії і ограбили Красовського Івана.
- Те опустім. Скажи хто в кого перебуває?
- 12.II. був у Дідика брат, Деревянка і “Довбуш”.
- Чому ти нас не повідомив про це?
- Ми були б забрали їх і разом тебе з ними.
- Вони цілий день сиділи в хаті і не було нагоди повідомити вас.
- Куди вони відійшли?
- Не знаю. Вони цілий час сиділи в перешитті на польській хаті, а зараз є брат тільки сам.

- Чому ти не вбив командира? Ти не хочеш слухати і виконувати наших наказів.

- Не було відповідної нагоди.
- Зараз маєш можливість показати, що ти є чесна людина. Зараз іди до другої кімнати, а я покличу інших на протокол.

Я перейшов до другої кімнати, в якій був один большевик (високий, блондин, около 23 роки) коло телефону. Тут я посидів около двох годин. В той час Федя протоколував Дідика Івана. Опісля покликав на протокол Блажків Івана, а Дідик повернув до мене і говорив: “Тепер ми пропали, бо знають найменше слово, що ми говорили в хаті. Навіть питав мене, коли був Деревянка, “Довбуш” і

брат.” Я сказав йому, щоб він не боявся, бо вони нічого не знають, тільки так собі говорять. Після одної години Федя випустив Блажкового Івана, а покликав мене і почав говорити:

- Чому ти не подав цієї криївки, що ти її зробив в Романюка Романа?

- Це не була криївка, тільки кімната з перемурованою стіною.
- Чи в ній хто сидить?
- Не знаю, може хто сидить.

Відтак Федя покликав ст. лейтенанта, щось з ним поговорив і усі разом вийшли на двір, пос[і]дали на сані і відіхали на хуторі Петрівку. На одних санях їхав Блажків Іван, Дідик Іван і большевики. На других санях їхали Федя, майор, три бійці і я.

Коли приїхали під обійстя Романюка, то зараз большевики обскочили хату, а Федя і майор пішли до хати. В хаті розпитували Романюка де криївка. Він зразу відпирався, а вкінці сказав, що її повалив Довгань ще в серпні. Тоді показав їм де вона була.

Вже перед вечором ми відіхали до Загіря. По дорозі звільнили Дідика Івана, а зараз в Загірю рівнож звільнили Блажкового Івана.

В Загірю Федя забрав мене до кімнати і знова почав говорити:

“Ми зловили тебе тому, щоб краще замаскувати твою роботу перед бандерами. Тепер зробимо так, щоб ти дальше міг з нами працювати і ніхто тебе не підозрівав. Завтра ранком я буду відвозити тебе до району і ти маєш втікати, але так, щоб бачили люди. Ти будеш міг оправдатися перед бандерами. Коли втечеш маєш знова пролізти до боївки, а тоді будеш розвідувати і подавати точні матеріали про бандитів: де знаходяться, які дівчата є звязковими, де квартирують, де копають криївки і в який спосіб, по скільки ход[я]ть, що говорять між собою і між населенням, відношення бандитів до населення і противно.

Матеріали будеш подавати що-місяця на ті пункти, що давніше. Коли втечеш, то веди себе чесно. Всюди старайся зблизитися до провідників. Вдавай дуже мудрого і поважного чоловіка. Всіх слухай, щоб вони могли тебе полюбити і вірити тобі. Якщо будеш вести себе так, як я тобі скажу, то ніколи не попадешся бандитам в руки. Тому, що ти не вбив жодного камандира, я дам тобі пістоль яким ти маєш вбити до серпня “Лютого” або “Ігора”. Я тоді відповів, що це не можливо, бо вони не ходять поодинокі, а кількох разом. Тоді він сказав: “Шукай нагоди, коли будеш сам, або в крайності втрійку. Коли полягаєш спати, тоді вбий обидвох, забери все, що мають коло себе. Вбий так, щоб ніхто не бачив і трупів поховай. Після цього працюй дальше, поки ми не скажемо тобі покидати таку працю. Коли застрілиш одного, то дістанеш вісім тисяч крб., а коли двох, то 20-ть тисяч крб. Тоді і станеш

героєм Рад. Союзу. Не думай, що ти тільки сам те робиш, а таких було багато а зараз живуть хорошо.

Більше поговоримо завтра. Я йду в село, а ти лягай спати”.

В той час до хати ввійшов лейтенант і сержант (середнього росту, грубий, чорний на обличчі, около 30 літ), з якими я пересидів аж до ранку. Через цілу ніч ці большевики не говорили до мене нічого.

Рано около 8 год. прийшов Федя. Зараз всі повиходили з цієї кімнати. Тоді Федя почав говорити: “Зараз відїжджаємо до району. Я буду тебе везти сам. По дорозі вступимо в Гаях Розтоцьких до Білика і там я собі вип[']ю горілки. Відтак заїдемо до Олянюка Михайла. В нього я не буду тебе дуже пильнувати, щоб це всі бачили, бо ми тобі трохи довіряємо. Ти чейже зголосився. Перед вечором поїдеш з Олянюком напувати коні. Коли повернеш, я буду ніби спати. Тоді ти витягнеш мені пістоль і часи. Але бери так, щоб це бачили господарі, бо коли бандити будуть перевіряти, то щоб господарі могли про це розповісти. Після того ти втечеш. Якщо буде ще день, то залишишся в Гаях, а вечором іди дальше. Перед населенням і бандьорами говори, що большевик був п[']яний і ти взяв від нього годинник і пістоль і втік. Рівнож говори, що ти міг його вбити, але шкодував господарів і, що в Гаях Розтоцьких був гарнізон. Про те ти не смієш нікому признатися. Але можеш, коли б тебе арештували бандьори, сказати, що ти одержав завдання виконати атентат на брата, після чого мав би втекти до району. Навіть коли б тебе мали забити, то нічого більше не говори. Якщо згинеш, то сам, а не потягнеш за собою інших.” Я запитав, кого інших. На це він відповів: “Цілу родину, бо хто у них признається, то вони зараз всіх вбивають, але ми так зробимо, що твого діла ніхто не розбере. Вони не такі хитрі.

Родина хай далі скривається. Ти хоч би скільки ховався, то мусиш пролізти до боївки, а тоді зробиш те, що я тобі говорив. Треба вбити зволоч, бо вони нічого хорошего не роблять.”

Після цього ми вийшли на двір, де вже були готові до відїзду сани. В той час дорогою до сільради переходили люди. Тоді Федя почав до мене кричати: “А матір твою Садись на сани и гани лошади, а будеш обворачиватся ко мне, то сразу расстреляю.” Рівночасно майор сказав: “Я дам тобі три бійці і вони допоможуть тобі відвезти його.” На це Федя відповів: “Мне никого не нада, я сам его отвезу.”

Це було около 12 год. Коли ми виїхали за село, Федя вистрілив з пістоля і сказав: “Хорошо пістоль стреляет. С ним ти нигде не застидаєшся.” Більше Федя не говорив. Він в дійсності був п[']яний, а говорив, що тільки буде вдавати.

Коли приїхали під Гаї Розтоцькі, то Федя запитав мене, чи я знаю, де мешкає Білик, той, що за німців в нього стояло авто. Я відповів, що

знаю. Відтак Федя говорив даліше: “Коли заїдемо на подвір[']я, то я зайду в хату і буду стозти з пістолем коло вікна, а ти будеш давати коням їсти.” По кількох хвилинах ми заїхали на подвір[']я і Федя відразу пішов до хати. Тоді я сказав йому, що на санях осталася гвинтівка. Федя сказав, щоб я приніс її до хати. Коли повернув назад, то спитав, чи можна собі вистрілити. Він погодився, я вийшов на двір і вистрілив собі два рази. Повернувши до хати сказав: Ви говорите мені, що я “бандіт”, але я не втікаю. На це він відповів: “Ти еще хуже от бандита.” Тоді сказав до господаря щоб він дав горілки. Господар приніс горілку і ми втрійку почали пити. По хвилині Федя запитав господаря, чи він знає Голубовича. Господар відповів, що не знає. Тоді Федя знову запитав: “Хіба може не впізнаєш його.” Господар сказав, що не впізнає і зовсім мене не знає. В той час до хати увійшов якийсь чоловік (високий, чорний на обличчі, около 40 років) і Федя запитав його, чи він знає Голубовича. Він відповів, що не знає. Тоді Федя сказав до нього, що він такий самий “бандіт”, як Голубович. При цьому витягнув пістоль і хотів застрілити його, але господар зловив рукою за пістоль і трунув його в кут, а сам втік. Тоді Федя закричав до мене: “Куда втік бандіт.” Я відповів, що на двір. Розлючений Федя сказав, що він був би його застрілив.

По кількох хвилинах прийшов Олянюк Михайло і ми зараз пішли до нього. В Олянюка почали пити даліше. Коли вже випили трохи горілки, Федя сказав, щоби ми вийшли на двір і напоїли коні. На дворі я сказав Олянюкові, що буду втікати. “Якщо будеш втікати, – говорив Олянюк, – то в хаті не стріляй його.” Ми напоїли коні і повернули назад до хати. Федя спершися на стіл спав. Я тоді вийшов ще раз на двір, оглянув куди втікати і повернув назад до хати, забрав в Федя з кишені пістоль і годинник та вийшов на двір. Зараз пішов до стодоли до Білика, заліз в солому і так пересидів до вечора.

* * *

Вечором я перейшов на хутори Серетеччину. Насамперед я заходив до Волютинської Софії. Її розповів все про моє арештування і як мені вдалося втекти та попросив, щоб я в неї перебув кілька днів. Вона погодилася і сказала “добре, що так зробив, а то були б мучили різними тортурами, а відтак були б застрілили. Коли тебе зловили, то всі люди говорили, що тебе вб[']ють.” В цієї господині я був протягом цілого тижня. В тих днях до неї приходив “Явір” і “Ярий”, яким я розповів всю легенду, як мене зловили, як били, і як втік. Вони рівнож сказали, що добре зробив, але краще було б коли б був вбив того большевика. На це їм відповів, що я не хотів, щоби терпів господар.

Цей раз вони квартирували зі мною. На другий день вечором, коли відходили, то сказали, щоб я добре стерігся, бо як зловлять другий раз, то напевно застрілять.

Около 7.III. 1946 р. вечором я ходив на хутори Петрівку до тітки Сонсядек Ксеньки. Від неї довідався, що коли мене зловили, то Дідик Іван вернувся з гарнізону, повідомив всіх, що я йду з большевиками показувати криївки. Того дня в тітки був брат і він довідався про те, ще вдень перейшов на своє господарство, а вечором відійшов кудись. Рівнож розповів їй в який спосіб я втік. В тітки я перебув один день.

На другий день вечором я знова перейшов до Волютинської Софії на хутори Серетеччину і там заквартирував. На другий день коли я був на стриху то чув, що дорогою переходили большевики і плакала якась дівчина. Вечором я довідався, що то була Слаба Анна, яка скривалася в Новім Олексинці, а в той день приходила відвідувати родичів і її зловили большевики. Того дня большевики робили ревізії в Блажкового Йосифа, Процика Володимира, Табаки Теклі і в моєї тітки Сонсядек Ксеньки. Згадану вище дівчину большевики забрали на гарнізон до Загіря. Вечором її звільнили.

9.III. ніччю я перейшов на Волинь до Нового Олексинця до Ханенка Віктора, в якого скривався майже цілий тиждень. Там я стрічався з родичами, яким розказував, як мені вдалося втекти. Тоді батько сказав, щоб я вже вважав на себе, бо коли зловлять другий раз, то вже напевно не вдасться втекти. Мої родичі тут скривалися в Дуденчук Марії і Бобрика Степана.

Около 14.III. 1946 р. вечором я ходив на хутори Петрівку до свого дядька Мудровського Ілька. Він розказував, що попередньої ночі до нього приходило двох озброєних людей. Вони розпитували за родиною Голубовича, де вона скривається і чого. Він відповів їм, що не знає, бо він недавно повернув з армії. Рівнож казали, що вони хотіли б стрінутися з родичами Андрія і самим Андрійом, а коли він сидить в нього в криївці, то хай вилізе і вони хотіли з ним щось переговорити. Одначе Мудровський відповів їм, що він зовсім нічого не знає про Голубовичів. При відході незнамі сказали: “Пожди, ми тобі покажем Рад. Союз.”

Від дядька я пішов до Процика Володимира і там заквартирував, він розказував мені, що вночі 12.III. 1946 р. в Блажкового Йосифа було чотирьох повстанців, які забрали свинку і чоботи. Після розмови я пішов до Нового Олексинця, і там скривався дальше.

Около 18.III. 46 р. я ходив на хутори Серетеччину до Боярського Григорія, де застав брата, “Лютого” (малого росту, чорний, около 24 роки), “Ігора” (середнього росту, чорний, кучерявий, около 25 років) і “Грізного” (високий, блондин, около 30 років). “Лютий” розпитував

мене, де той пістоль і годинник, що я здобув. Тоді я показав йому пістоль і годинник, і розказав як я втік. Тоді брат сказав, щоб замінити йому пістоль. Я так і зробив. Він дав мені “Віса”, а я дав йому “Токарева”. При цьому брат сказав, що мені вистарчить “Віс”, а “Токарев” є кращий для нього, бо є більше амуніції. Тоді брат викликав мене до другої хати і почав розпитувати: чому я не вбив большевика та чому не їхав до Залозець, а втік з Гаїв Розтоцьких. “Коли б ти був в районі, – говорив брат, – то я вже думав йти голоситися. Рівнож були б забрали родину в район і тоді ми вже жили б в районі.” Тоді я сказав, щоб він [до] мене не підходив, бо я вже знаю, що він[] мене хоче знищити. На це брат відповів: “Я тебе не хочу знищити, тільки ти сам так робиш, що нас обидвох і родину знищать.” Відтак я сказав, що я не хочу сам скриватися, а хотів би піти в теренову боївку. Брат відповів, що він буде говорити з провідником, а коли він погодиться, то брат забере мене до себе. По кількох хвилинах вони всі відійшли. Я знова пішов до Нового Олексинця. Дальше скривався в Ханенка Віктора.

29.III. 1946 р. я був в криївці в соломі і написав донос. В доносі описав все те, що діялося в моєму оточенні від останньої стрічі до сьогодні і заніс його на пункт (під корчем глоду, між ровами на південний схід від хутора Ліщина). Звідтам забрав записку адресовану “Борис”. Ранком 30.III. я прочитав цю записку, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Борис”!

Повідомляю Вас, щоб Ви прибули на стрічу 15.IV. 1946 р. на гору Ушар в 9 год. вечором. На цій стрічі маємо обговорити багато справ. Кличка: три рази цмокнути, відгук той самий.

До свіданія!

28.III. 1946 р.

НЛС.

Після прочитання я записку знищив.

Дня 2.IV. 1946 р. я ходив на хутори Петрівку до Довганя Василя. Він розказував мені, що 30.III. в О니щука Йосифа було чотирьох повстанців, які зробили в нього ревізію і при цьому сказали, що він доносить большевикам, що діється на хуторах. Після ревізії повстанці дали йому 25 буків і наказали, щоб нікому нічого не казав. Тої самої ночі я заквартирував в нього.

Слідуючого вечора я ходив до тітки Сонсядек Ксеньки. Вона мені розказувала, що 8.III. були в неї большевики, робили ревізію, а відтак забрали на гарнізон до Загіря. Там її били і розпитували,

коли в неї був Дерев'янка, "Ігор", Чернецький і Андрій. Вона відповіла, що вони до неї не заходять. Рівнож сказала, що я маю щастя, що відійшов від неї, бо коли б були тебе зловили в мене, то ми були б обидвоє пропали. Після цієї розмови я повернув назад до Нового Олексинця на свою квартиру.

Около 5.IV. прийшов до Ханенка Віктора Мудровський Михайло і розказував, що 1.IV. приходило до нього трьох повстанців і хотіли забрати півсвинки. Тоді його батько сказав, що та свинка є одної підпільної родини (свинка була наша) і вони залишили її. По цій розмові він відійшов, а я далше остався на цій квартирі.

7.IV.1946 р. знову приходив Мудровський Михайло і сказав, що мій брат був в Боярського Григорія на хуторах Серетеччина і переказував, щоб я по Великодних Св'ятах був на хуторах Серетеччина в Сухецької Пазі, бо він буде переходити туди і забере мене з собою. Протягом трьох днів я нікуди не ходив.

9.[IV]. приходив до мене мій батько і розпитував як мені живеться. Я розповів йому, що по Великодних Св'ятах брат забере мене [з] собою. Тоді батько сказав, що де б я не був, то довідуватися про їх життя і про себе переказувати. Після розмови батько відійшов.

15.IV.1946 р. я ходив на стрічу.

XII. стріча.

Коли я прийшов на пункт стрічі, то там не було ще нікого. Тоді я сів в корчах і по 15-ох хвилинах почув кличку. Я дав відгук і ми зв'язалися. Тоді я побачив сімох большевиків. Один з них підійшов до мене і поздоровив: "Здоров Славу". Відтак подав руку. Це був Федя. Перші його слова були: "Як стріляє твій пістоль". Я відповів, що стріляє, бо стріляв псів. Тоді Федя сказав, що він мені дав пістоль не на такі дурниці. Опісля почав далше говорити:

"Коли відійдеш в другий терен, то старайся багато розвідувати і когось вбити. Коли будеш в лісі то старайся вишукати криївки і позначувати їх такими знаками: якщо криївка буде далше від лінії, то коло лінії на віддалі найбільше одного метра положи два патики в формі букви "X", але так, щоб менші кінці показували напрям криївки. Ці патики можуть бути дубові або березові. На віддалі 15-20 м. від криївки зломи вершок молодого дуба, але в цей спосіб, щоб зломаний вершок показував напрям криївки. Коли немає дубка, то може бути береза, або інше дерево.

Якщо криївки є в корчах, то по противній стороні лінії вирвати мале дерево з корінням і положити його так, щоб корінь показував

напрям криївки. Знова на віддалі яких 10 метрів коло криївки положи гіллячку, щоб врізаний кінець показував напрям криївки.

Ці знаки роби коло тих криївок в яких ти не будеш перебувати. В цій криївці в якій будеш сам перебувати, клади на вході прутики з бузини, але так, щоб обстругана половина прутиків дотикала до краю входу. Можна так позначувати криївки: взяти 10 прутиків з [кр]ушини, звязати їх корою і положити на лінії, але так, щоб вершки тих прутиків показували напрям криївки. Знову на самій криївці розкидати такі самі прутики, але тільки два прутики повинні бути на самому вході до криївки.

Криївки на полі позначувати в цей спосіб, як тебе попередньо поучував начальник. В лісі де стрічаються бандити робити такі знаки: покласти дві гілляки дубові, звернені до себе вершками, а зломані кінці мають бути на південь і північ. Збоку застромити таку саму гілляку наукіс так, щоб вона нібито лежала.

Щоб переконатися куди[]переходять бандити, то треба на перехрестях ліній застромити кілька патиків. Коли туди буде хтось переходити, то ці патички будуть схилені в тому самому напрямі.

Щоб переконатися, чи даною стежкою переходять бандьори, то треба положити через стежку від дерева до дерева патик. Якщо один кінець цього патики буде звернений в якомусь напрямі, то це значить, що туди хтось пішов. Щоб в тому впевнитися, то можна розгорнути на стежці, чи лінії кротовиння, а сліди на ньому будуть вказувати точний напрям в якому хтось пішов.

Лінії, якими часто переходять бандьори, треба значити на краю ліса дубовими чи березовими паличками зверненими зрізаними кінцями на північ.

Всі ці знаки треба робити вечором, а рано контролювати і забирати їх. В доносах треба подавати, де і які зазначив криївки, та де і які поробив знаки. Рівночасно треба подавати, де найбільше квартирують бандьори, звідкіля приходять, хто і скільки їх приходить.

Ти вже напевно підеш до боївки. Отже де б ти не був уважай на всі рухи бандьорів.

Місця стрічі будуть ті самі, що ти мав у відділі (Гарбузів, Вертелка). Першого місяця записки до тебе не буду посилати, бо не знаю де класти. Коли дістану від тебе донос, то другим разом напишу. Думаю, що ти вже будеш знати де будеш перебувати. Також повідомляй з якими людьми працюєш. Коли б тебе перенесли в інший район, то можеш повідомити мене листом, де ти знаходишся, а я тебе вже стріну. Коли б тебе зловили наші, то ти скажи даному начальникові, що ти хочеш бути з начальником НКГБ, чи Федьом, але нічого йому більше не говори.

Коли б тебе випадково знайшли в криївці, тоді ти перший вискакуй з криївки і скажи своє псевдо. Рівночасно в котрій небудь руці тримай білу хусточку і зроби нею рух до гори і на долину. Тоді домагайся зустрічі з начальником НКГБ. Знова коли б тебе хотіли ще в криївці вбити, то ти кажи, що наперед[]биймося, а відтак будем стрілятися. При цьому уважай, коли наші відкриють вхід, то ти старайся вискочити наверха.

За криївками головну увагу звертай у смерекових лісах, на горбах і де є рідке але грубе дерево.

Коли вже будеш в боївці, то сліди: хто виносить їсти, хто з цивільних подав розвідку про село, в кого є бандерівські харчі, як і коли заходять до такої хати, хто пере їм білля, що говорять між собою і між населенням і який в них настрій. Якщо б перепроводжувалися які вишколи, то треба написати, хто перепроводжував та що викладав та хто був присутній на тому вишколі.

Коли б ти попав у засідку, то зараз висувайся в ліву сторону і вистріли з кріса нам понад голови, але світляною кулею. Якщо б тоді був хтось, що тебе знає, то тоді також вистрілить світляною кулею, а коли ніхто не вистрілить з наших, то ти висувайся далше в ліву сторону і втікай.

Коли б тебе окружили в хаті, то ти вискакуй перший і в лівій руці тримай за паса кріса і тягни його до землі, а в правій руці держи шапку, але нею не махай, тільки держи при собі."

По короткій перерві запитав мене: "Чи ти маєш ще той пістоль, що я тобі дав?" Я відповів, що брат забрав від мене той пістоль, бо, мовляв, йому треба більше доброго пістоля, а дав мені свого трохи знищеного "Віса". Відтак запитав, хто був в нас з братом. Я відповів, що з братом був "Ігор", "Лютий" і "Грізний". Він тоді мене запитав, хто і що мене питав. На це я йому відповів, що "Лютий" розпитував, як я втік і розказував йому так як Ви мені казали говорити, але про те, що маю застрілити брата не признався. Тоді "Лютий" запитав: "Ти не дури, а скажи, як то було." На це я йому відповів, що говорю щирю правду. Тоді Федя сказав: "Доки ти думаєш брехати, як говориш то не смійся, а говори правду. Скажи мені, чи ти вже бачив "Лютого" і як він виглядає?" На це я йому відповів, що бачив і так його описав: середнього росту, чорний, около 24 роки. "Отже бачиш кого ти маєш вбити, – продовжував Федя, – не бійся. "Лютий" собі так жартував. Він напевно повірив, що ти втік, бо брат і ти вже давно в банді. Тому, як би тебе ще питав, то ти нічого не признайся, а кажи, що Федя тоді спав і за це його будуть судити. Я зараз відходжу в інший район і вістка про те, що мене нібито якраз засудили, буде якраз підходити.

Уважай, щоб тебе не підмовили признатися. Розвідуй все і точно подавай в доносах.”

На цьому стріча закінчилася. Ми попрощалися і розійшлися. Ця стріча тривала около одної години.

* * *

Після стрічі я повернув до Нового Олексинця. Тут перебував даліше в Ханенка Віктора. На другий день стрічався з батьком, який розпитував мене де я був і що чув. Я відповідав, що багато чув, але старим про це не треба знати. При цьому сказав, що відійду в інші села до боївки. Тоді батько просив, що як буду десь близько, то переказувати до них чи живий і здоровий. Батько рівнож запитував, чи через свята буду ще дома. Я відповів їм, що буду. Відтак батько скаржився, що не має де дітися, бо в зимі було трохи легше скриватися.

Слідуючого дня я був на хуторах Петрівка в Довганя Василя, в якого говорили про повстанців і про їх родини. Довгань говорив: “Як вони мучаться, скільки жертв вже впало за Україну і ще скільки впаде, того ніхто не знає, а все за свою державу. Самі молоді хлопці, тільки жити, а віддають своє життя.” Що з того, коли брат брата видає, сказав я. “На таке йдуть тільки виродки, – говорив він, – добрий українець на таке не піде ніколи. Большевики обіцяють йому торбу грошей, чи гарний дім в районі і він тоді йде по селах та продає своїх братів.”

Звідсіля я пішов до свого дядька Мудровського Ілька. Він розказував мені, що його покликували і примушували, щоб він підписав заяву, але він на це не погодився. Я розпитував його, чи він де стрічався з повстанцями. Він розповів, що був в Гаях Розтоцьких і чув там, що в якомусь селі на Волині большевики вбили 15 хлопців. Відтак розпитував мене, чи воно ще так довго буде і чи ми здобудемо свою державу. На це я йому відповів, що ми можемо скриватися 10 років, але державу будемо мати. “Всі так говорять, – говорив Мудровський, – але чи воно так буде. Колись може прийти така пора, що можна буде здобути, то знову хлопців не буде.” Від нього я повернув назад до Нового Олексинця.

Тут перебув до Великодних Свят. На другий день Великодних Свят я стрічався з батьком, який мені сказав, що на хуторах Серетеччини в Боярського Григорія є брат і хоче стрінутися зі мною, а коли б я не міг до нього прийти, то 26. [IV]. мав ждати на нього в Сухецької Пазі на хуторах Серетеччина, бо тоді мав брат мене забрати зі собою. Я зараз зібрався і пішов до Боярського Григорія, але брата вже там не застав і тому повернув назад до Процика Володимира на хуторах Петрівка. Звідсіля я пішов з батьком знову до Нового Олексинця до Ханенка Віктора.

26.[IV].1946 р. я писав донос, в якому описав все, що [було] за весь час від останньої стрічі до сьогодні. Рівнож написав, що відходжу з того терену разом з братом, а де буду, то повідомлю через мертві пункти, які мав ще у підпіллі.

Вечором я заніс донос на мертвий пункт. З пункту я пішов до Сухецької Пазі, куди по хвилині прийшов брат і “Грізний”.

Ще тої самої ночі ми відійшли до Гаїв Розтоцьких і заквартирували в голови кооперативи. Вечором стрінулися з “Ігорем” і “Лютим”. Цього вечора “Ігор” і брат відійшли кудись, а я, “Лютий” і “Грізний” пішли квартирувати до якогось господаря, що мешкає в третій хаті від голови земельної громади в цьому селі. На другий день вечором до нас долучив “Батько” (родом з Гаїв Розтоцьких) і ми всі відійшли до ліса Макарихи. Ранком туди прибув брат, “Ігор”, “Довбуш”, “Рубач” (родом з Ратищ) і “Омелько”. Через день вони говорили щось між собою, а вечором я, брат, “Ігор”, “Батько”, “Грізний” і “Лютий” відійшли до ліса коло села Лукавця і там заквартирували. Ранком стрінув “Бурю” (Юрків Петро з села Манаїв), “Соловія” (родом із села Манаїв, на ім’я Михайло), “Залужного” і стрільців з відділу “Сіроманців”: “Брюховецького” (ройовий, бл[о]ндин, около 24 роки), “Вороного” (вістун, середнього росту, блондин, около 24 роки), “Луга” (високий, чорний, 25 років), “Марка” (високий, чорний, 22 роки), “Вишню” (малий, білий, 21 рік), “Змія” (малий, чорний, кучерявий, 23 роки), “Богдана” (блондин, родом з села Гарбузова, 22 роки), “Кримського” (низький, грубий, чорнявий, 25 літ).

Цього дня перед полуднем я ходив з братом і “Бурею” до кравця Мирокишки на хуторі Підлукавець. Там вони заходили до хати, а я стояв на стійці. Слідуючі дні був в лісі і харчувався разом з “Сіроманцями”.

3.V. 1946 р. в лісі було около 40 повстанців. Рано “Ігор” зарядив збірку в три лаві. Відтак виступив політвиховник “Роман” (низький, блондин, около 24 роки). Він з[']ясував нам міжнародне положення, а відтак ми всі говорили наструнко “Декалог” і Молитву Українського Революціонера, а відтак “Ігор” зарядив розхід.

5.V. брат познайомив мене з кущевим “Віктором” (високий, чорний, около 20 років, з села Великий Тростянець). Він сказав мені, що я тут остануся на кілька днів з “Соловієм”, а по кількох днях він забере нас до свого куща. З “Соловієм” я був два дні. Опісля “Соловій” мене покинув і кудись пішов, а я остався при “Сіроманцях” і з ними був до 28 травня. З ними ходив тільки на вечерю до Каськи на хутір Підлукавець. Часто стрічався з братом, але з ним нічого не говорив.

В тих днях майже щодня до нас приходив “Сумний” (родом з с. Лукавець, около 30 років), “Богдан” і “Григорко” (середнього росту,

чорнявий, около 23 роки). Вони нічого не говорили, тільки жартували. Вони також перебували в лісі, але де, я не знав.

18.V. прийшов до мене “Горошко” і я з ним поніс звіти від кущевго “Білого” (низький, блондин, 25 років) до “Вітра” в Тростянецьчину і там стрів “Вітра” і “Курдибу” (бойовик, середнього росту, чорний, около 24 роки).

На другий день вечором “Вітер” дав нам наказ, щоб ми пішли до села Підберізець і привели бойовика “Смереку”, який втік з куща “Вітра”. Вечором я і “Горошко” ходили до села Ратищ і написали записку до “Смереки” та передали до нього через його дядька. В записці написали, щоб він прибув до села Ратищ до свого дядька, а самі пішли до села Ожигівчика і там заквартирували в “Горошкової” мачухи. Вечором пішли назад до Ратищ, але “Смереки” не було і ми відійшли до “Вітра”. “Вітрові” сказали, що ми визначували “Смереці” стрічу, але він не прийшов. “Вітер” відповів, що ми навіть за ним не шукали, а ходили до дівчат. Тоді “Вітер” сказав, що зараз я, “Курдиба”, “Горошок”, “Орлик” і “Сірко” маємо піти і зловити “Смереку”.

Цього самого вечора ми всі відійшли до села Чистопад до заступника голови сільради, де стрінули “Орлика” і “Мирона” і там заквартирували. Слідуючого дня вечором ми відійшли до села Підберізець до “Смерекової” нареченої (мешкає коло голови сільради). Ми її розпитували про “Смереку”. Вона відповіла, що цієї весни його ще не бачила. Звідсіля ми пішли на х. Качалаби і там сказали хлопцеві (малого росту, блондин, около 19 років), щоб він провів розвідку за “Смерекою”, а самі пішли до Гаїв за Рудою і там заквартирували (друга хата від сторони Серетець). Там ми квартирували два дні. Вечором відійшли до села Підберізець до цього хлопця і розпитували його про “Смереку”. Він відповів, що шукав за ним цілий день, але ніде не міг віднайти. Звідтіля ми повернули, але без “Орлика” і “Мирона”, до “Вітра” і сказали йому, що за “Смерекою” шукали всюди, але його не могли ніде відшукати. Тоді “Вітер” сказав, що завтра підете знову шукати за ним. “Курдиба” відповів йому на це, якщо ви вмієте шукати, то йдіть самі, а ми не підемо. “Вітер” на це нічого не відповів. Тут я перебув з ним ще кілька днів. Харчі до “Вітра” приносила якась дівчина з с. Тростянця.

26.V. прийшов до нас “Роман” [і] викладав нам про Постанови III-го НВЗ ОУН. Вечором ми відсвяткували Свято Героїв. При тій нагоді “Роман” виголосив промову на тему “Свято Героїв”, а відтак ми вшанували пам[']ять Героїв двохвилинною мовчанкою. Вечором “Вітер” вислав мене і “Курдибу” з “Романом” до села Лопушан. Ще перед відходом приступив до мене “Вітер” і сказав: “Ви йдете до села

Лопушан, маєте під свою руку “Замка” (родом з села Лопушан на ім’я Іван, високий, чорний, около 33 роки, жонатий) і “Леська” (родом з села Лопушан, Капець Григорій, чорний, малий, около 23 роки). З ними маєте викопати до 10 червня в полі криївку[“]. Я відповів, що все буде зроблене. Після цього ми відійшли під село Монилівку і заквартирували в житі. Вечором “Роман” пішов до Монилівки, а я і “Курдиба” пішли до села Лопушан. В селі заходили до Мясковського, якого “Курдиба” питав чи був “Замок” і “Лесько”. Він відповів, що вже майже цілий тиждень їх не було. В цього господаря ми повечеряли та сказали, якщо б прийшов “Лесько” і “Замок”, то щоби заждали нас. Від нього ми пішли знову в поле квартирувати. Слідуючого дня ми “Леська” не знайшли і знова відійшли квартирувати в поле.

Вечором 3[1].V. ми зайшли до Мясковського, куди по кількох хвилинах прийшов “Замок” і “Лесько”. З ними ми пішли квартирувати в криївку коло дороги, яка провадила до села Монилівки. В криївці “Курдиба” мене познакомив з “Леськом” і “Замком” та заявив, що я являюся їх зверхником і вони мають мене у всьому слухати.

Около 2.VI.1946 р. я з “Курдибою” ходив організувати одяг. “Курдибові” ми зорганізували штани і рубашку, а я для себе зорганізував одну пару білля. Того дня ми квартирували в полі. Вечором “Курдиба” відійшов до “Вітра”, а я з “Леськом” і “Замком” пішли у село. Тоді “Замок” і “Лесько” познайомили мене з Буднік Анною і Пісною Ярославю. Ці дівчата були нашими звязковими до “Вітра”. Від тоді я часто заходив до Буднік Анни. До трьох тижнів я допустився з нею полових зносин.

4.VI.1946 р. ми почали копати в полі криївку (на полях Верняки). Цю криївку ми викопали за два дні. Около 14.VI. ми почали копати криївку на городі в Борейка на віддалі 70 м. від хати на північ. Одначе цієї криївки ми не скінчили тому, що одної ночі, коли я стояв на стійці, то завважив, що городами переходили большевики. Ми порадилися і залишили її, бо вони могли побачити нас або криївку.

Протягом тих днів я з “Замком” майже щотретій день заходив до Буднік Анни. Від неї я довідався, що вона була бухгалтеркою в кущі “Вітра”. 16.VI. ми квартирували в Петришиного Василя. Вечором того дня я ходив з “Замком” організувати білля. Цього вечора ми заквартирували в Мисака Василя. “Лесько” з нами квартирував.

17.VI. вечором прибув до нас провідник “Вітер” з “Курдибою” і “Горошком”. Тоді “Вітер” розпитував мене скільки я вже маю криївок. Я відповів, що маємо дві криївки, але одна ще не викінчена. Після цього “Вітер” сказав, щоб мати якнайбільше криївок, в полі, в лісі і в селі. Він казав, що в полі є найкраще мати криївки, бо коли б в зимі

була бльокада, то в криївці на полі можна найскорше скритися. Кожна криївка має бути дильована, – казав “Вітер”, – вибілена, має бути стіл і ліжка. В кожній криївці повинно бути 50 кг. ковбаси, 25 кг. товщу і сухарі.” Після цього “Вітер” відійшов разом з “Горошком” і “Курдибою”. Ми далше осталися квартирувати в Мисака Василя. Тут я квартирував з “Замком” чотири дні. Нікуди не ходили, тільки вивчали “Декалог”.

Дня 22.6.1946 р. ввечері до нас прийшов “Роман”, “Білий” і “Буйний” (родом з села Ярославичі, малий, чорний, около 24 роки), і ми разом з ними пішли на квартиру до Довганя Івана. Ранком до нас на стрих прийшов Довгань Іван і сказав, що в селі є около 16 большевиків і з них п[’]ять роблять ревізію в Микиціні Василя (третє господарство) та сказав нам втікати, бо він боїться. Тоді ми зіскочили зі стриху і глибокою дорогою відійшли в поле, де пересиділи до вечора. Ввечері “Білий” і “Буйний” відійшли в сторону села Гукаловець, а я з “Романом” пішов на поля села Тростянця, де мала відбутися стріча з “Вітром”. Одначе туди ніхто не прийшов і ми пішли на хутір Гаї коло села Чистопаді і там заквартирували в господині, яка мешкає коло сліпого Романа (малий, чорнявий, около 35 років, сліпий на ліве око).

24.6. ввечері до Романа (сліпого) прийшов “Вітер”, “Горошок” і “Курдиба”. Коли я стрівся з ним, то “Вітер” сказав, що я разом з “Курдибою” можу відходити до Лопушан. Ми зараз відійшли і заквартирували в Мясковського Василя. Ввечері ми стрінулися з “Замком” і “Леськом” і пішли до Іванишиного Дмитра та почали пити в нього самогонку. Коли ми вже допивали літру, до хати вбігла 14-літня дівчина і сказала, що на дорозі є большевики. Тоді я і “Курдиба” вискочили до сіней та стали за дверима, а “Замок” і “Лесько” втікли до стайні. По якійсь хвилині большевики пішли далше.

25.6. “Курдиба” і “Замок” ходили на стрічу до “Білого”. Зі стрічі з ними прийшов ще “Білий” і “Мілько” (родом з села Чистопад, низький, товстий бльондин, около 22 роки) і заквартирували в Борейка Василя. Ввечері до мене прийшла Буднік Анна і сказала, що прийшов один повстанець з двома дівчатами “Даркою” (мала, товста, бльондинка, около 24 роки) і другою невідомою (середнього росту, бльондинка, около 19 років). Коли я прийшов до того повстанця, то побачив, що то був “Буйний”. Тоді я, “Замок” і “Буйний” заквартирували на полі. Того ж дня “Буйний” написав записку до “Чорноти” (високого росту, чорний, около 20 років), в якій повідомляв його, щоб він вийшов слідуєчого дня на стрічу на Тростянецькі поля в окопи між селом Чистопаді, а Тростянцем. Цю записку дав жінці “Замка” Марії та сказав, щоб вона занесла до Тростянця, туди де вона вже носила попередньо. Ввечері я і “Буйний” пішли на пункт стрічі. На пункті вже

ждав “Ігор”, “Лютий”, “Білий”, “Чорнота”, “Роман”, “Жар” (середнього росту, блондин, около 22 роки), “Горошко”, “Курдиба”, “Мілько”. По кількох хвилинах “Буйний”, “Роман” і “Мілько” та ще один з надрайону (середнього росту, чорнявий, в ремінних споднях, маринарка спортова, шапка руська кругла, около 24 роки, з ППШ). Ми всі разом відійшли до Гукалівського ліса і там заквартирували.

28.6.1946 року “Роман” сказав, що зараз моїм провідником є “Буйний”, а не “Вітер”. Тоді “Буйний” сказав, щоб вісті з терену подавати кожного 20 в місяці. Тоді саме до мене приділив “Мілька”. Вечором цього дня я пішов з “Мільком” до села Лопушан і заквартирував в Косара Івана на стриху.

29.6.1946 р. я почав писати донос. Тоді “Мілько” запитав, що я пишу. Я відповів, що пісню. Я не боявся писати доносу в присутності “Мілька”, бо він не був письменний. В доносі я описав все, що діялося в моєму окруженні до сьогодні.

Вечором я взяв донос і сказав “Мількові”, що йдемо до села Гарбузова до Мельника Василя, від якого я хочу довідатися про свою родину. Коли ми зайшли до Мельника Василя, тоді я сказав “Мількові”, що йду до товариша, а ти зажди тут. Звідси я пішов на мертвий пункт коло Яснія і положив донос під корч б[у]зини. Коли повернув назад, то зараз відійшов з “Мільком” до Лопушан і заквартирували в Миськи Якіма. В тих днях ми обидва заходили до Пісної Ярослави.

3.7. вечором я з “Мільком” ходив до Зварича Михайла. Від нього я довідався, що він скривався в криївці дома на городі, опісля зголосився, а по трьох місяцях його покликали на МВД і примусили підписати заяву. Він мав доносити про рухи в селі, до кого заходять “бандьори” і т.п. Доноси мав подавати тоді, коли начальник МВД приїздив до сільради, то він мав усно звітувати йому. Від нього ми пішли на квартиру до Петришиного Василя, де перебули через два дні. Слідуючих два дні ми квартирували в Бореяка Василя.

8.7. я з “Мільком” ходив до “Дзекана” (середнього росту, блондин, около 35 років) і сказав йому, щоб купив мені пришви і підшови. Він погодився на це. Відтак пішли до Довганя Івана і замовили в нього халяви. Цього вечора ми заквартирували в Мисака Василя.

10.7.1946 р. ми були в Буднік Анни і там стрічалися з “Замком” і “Леськом”. Тоді “Замок” почав з нами сваритися, що ми ходимо по цілім селі і розконспіруємо йому квартири, а коли прийде зима, то він не буде мати де зайти, бо тоді большевики виарештують всіх тих людей. По кількох хвилинах нашої розмови ми пішли всі чотири на квартиру до Зварича Михайла. Вдень “Замок” говорив: “Я буду сам скриватися, бо мною затикають всі діри. Дивись на всі стрічі йдуть

бойовики, а провідника ніколи не бачиш. Отже і нам так треба робити, організувати харчі і нікуди не ходити.” Після цієї розмови прийшла дівчина і принесла записку від “Ярослава”, в якій він повідомляв, щоб 11.7. вийти на стрічу. По кількох хвилинах прийшла жінка “Омелька” і просила “Замка”, щоб він забрав з Гарбузова шкіру на чоботи, яку оставив там її чоловік. При цьому сказала, що коли жив “Омелько”, то про неї всі пам’ятали, а зараз всі забули. Вечором, коли я йшов на стрічу, то кликав “Замка” і “Леська”. Вони відповіли, що вони старі революціонери і нехай молоді ходять. Вечором я з “Мільком” пішов на стрічу під село Оліїв. На місці стрічі був “Ярослав” і “Залізняк” (високий, чорнявий, около 23 роки[]). Вертаючи зі стрічі ми стрінули в Мисака Якіма “Буйного” і “Завзятого” (брат “Вітра” Євген, малий, чорнявий, 26 років). “Буйний” запитав, де можна відшукати “Замка”, бо вони вже ходили майже по цілому селі і ніде не могли його стрінути. Відтак ми всі чотири пішли шукати “Замка” і знайшли його в Пісного, а “Леська” відшукала Пісна Ярослава. Опісля “Буйний”, “Замок”, “Лесько” і “Завзятий” відійшли, а ми з “Мільком” відійшли на квартиру до Кирича Михайла. В нього ми квартирували чотири дні. 15.7. ми перейшли до Бореяка Василя, де також квартирували три дні. По трьох днях вечором ми були в Будніка Яцка, куди за кілька хвилин прийшов “Ігор”, “Ярослав” і “Залізняк”. Тоді “Ігор” сказав мені, щоб відшукати “Леська”. Я шукав за ним з “Заком”, але його не віднайшли, тому “Ігор” сказав шукати за ним на другий день і привести його на стрічу на 20.7.1946 р. По якомусь часі “Ігор”, “Ярослав” і “Залізняк” відійшли, а я, “Замок” і “Мілько” пішли на квартиру до Мисака Василя. Ранком 19.7. ми післали Буднік Анну, щоб вона відшукала “Леська”. По кількох хвилинах вона повернула і сказала, що його не має в селі.

Вечором я з “Мільком” ходив на стрічу під село Оліїв. По кількох хвилинах туди прибули: “Ігор”, брат, “Лютий”, “Білий”, “Роман”, “Ярослав”, “Залізняк” і ще двох незнаних мені. Після стрічі я з “Мільком” повернув до села і заквартирував в Косара Івана. Слідуючого дня вечором я знову ходив з “Мільком” на стрічу. Там вже був “Ігор”, “Ярослав” і “Залізняк”. Тоді “Ігор” запитав чому не вийшов на стрічу “Лесько”. Я відповів, що не можемо його відшукати. Після стрічі ми повернули до села і заквартирували в Микиціні Василя.

23.7. вечором ми були в Петришиного Василя і там стрічали “Леська”. Тоді я його запитав, чому він не виходив на стрічу до провідника “Ігора”. Він відповів, що через тих два дні був у полі і до села не приходив. По цій розмові ми пішли на квартиру до Процика Степана. Вечором 24.7. ми всі чотири були в Іванкового Степана і там випили літру самогонки, а відтак “Замок” дав 50 крб. і купив ще пів

літри. Після цієї півлітри ми заспівали кілька пісень і пішли на квартиру до Іваницької Зофії. Вечором того дня ми були в Степанишиного Степана і там випили трохи самогону, а опісля я з “Мільком” пішов до Буднік Анни. В неї ми були около двох годин, а відтак пішли на квартиру до Триюди Григорія.

Вечором на другий день ми заходили до Мисака Володимира, де раніше були вже прийшли Зварич Михайло, Кирич Михайло і Любчик Василь. З ними ми говорили про дівчат. Звідсіля ми пішли на квартиру до Мисака Максима. На другий день вечором ми перейшли на квартиру до Мисака Володимира, в якого квартирували два дні.

29.7.1946 р. я написав донос, в якому описав всі події, що розвідав від останнього доносу до 29.7.1946 р.

Вечором заніс донос на пункт до Гарбузова. З пункту забрав записку і повернув до села Лопушан. Тієї ночі я квартирував з “Мільком” в Бореяка Павла. Ранком 30.7. я прочитав записку, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Борис”!

Повідомляю Вас, щоб Ви прибули до мене на стрічу 3.8. 1946 р. в 10 годині. Місце стрічі, коло кринички на Лопушанських полях т.зв. Вертепи. Кличка: один раз кашельнути, а відгук той самий.

До свіданія!

28.7.1946 р.

НЛС.

Після прочитання я записку знищив.

Вечором 30.7. ми заквартирували в Олійник Марії і там квартирували три дні.

2. й 3.8. квартирували в полі. Вечором 3.8. я сказав, що йду по воду і пішов на стрічу.

XIII. стріча.

На місці стрічі я подав кличку і зараз звязався з Федьом. Недалеко нього лежало кілька большевиків. Ми поздоровилися і Федя почав питати:

- Що нового? Може коли стрічався з “Ігором”, чи з ким іншим?
- З “Ігором” я стрічався, ще тому три тижні під Лопушанами на стрічі. Тоді саме був мій брат, “Ярослав”, “Залізняк” і “Білий” та ще двох незнаних мені.
- Що вони говорили на тій стрічі?

- Що говорили не знаю, але "Ігор" говорив зі мною, що я маю копати криївки на зиму.

- Де казав копати?

- На полі. Рівночасно казав зібрати собі харчів, щоб цілу зиму не вилазити з криївки.

- Коли виконаєш атентат?

- Не маю до цього нагоди.

- Отже, коли викопаш криївку, а з них хтось прийде, а ти довідаєшся, що[б] про це ніхто не знав, а вони заквартирують в криївці, тоді сплячих постріляй їх, а сам піди і заквартируй наверху, щоб пізніше, коли будуть перевіряти, то щоб господар потвердив, що ти був у нього в той час. Краще було б повітягати їх з криївки і трупи заховати так, щоб ніхто їх не міг знайти. При цьому не забувай забрати від них зброю і всі документи, описати, як це відбулося і кого саме вбив, а відтак подай це все на мертвий пункт.

- Таке зробити то неможливо, бо виявиться.

- Якщо б ти зорієнтувався, що тебе хочуть арештувати, то застріль ще когось і втікай до нас. Тоді заберемо твою родину і тебе в область і там заживеш. За це дамо гарне помешкання і гроші, а коли не вб[']єш то другий вб[']є. Не думай, бандитів вже довго не буде.

- Як населення ставиться до бандитів, а як бандити до населення і до тих, що приїжджають з СУЗ.

- Населення до бандитів ставиться добре і вони до населення також добре відносяться. Бідним кажуть помагати, а коли переводять збірку збіжжя, тоді бідним родинам дають трохи збіжжя. До населення з СУЗ, які приїжджають за хлібом ставляться з великою прихильністю. Коли стрічаються з такими людьми з СУЗ, то стараються роз[']яснювати їм, що таке Рад. Союз і до чого він змагає.

- Значить вони хочуть підманути наш народ. Хочуть показати свою хитрість перед Рад. Союзом. Ті, що їдуть за хлібом то їдуть не з біди, а на спекуляцію. Коли б приїхали до села такі люди, то ти намовлай хлопців, щоб у них це все відбирали. Кого вбили на Тромирівці?

- Там вбили підчас облави "Шпака" брата "Сумного".

- Його вбили не наші, а такі самі як ти. Він за це отримав гроші. Також і ти отримав би, як би когось вбив. От Славка! Гроші! Гроші! Що говорять бандити про його смерть? Чи ти його знав?

- Бандити жалують за ним, а я його й зроду не знав і не бачив.

- З ким ти зараз є і, що вони говорять зараз?

- Я зараз є з "Леськом" і "Замком". Вони нічого не роблять, тільки ходять по хатах і п[']ють горілку, а коли треба то працюють.

- Коли п[']ють то нехай п[']ють, тільки ти старайся не пити горілки, будь чесний, а тоді т[е]б[е] полюблять і будуть вірити тобі.
- Коли ти стрічався з братом “Вітра” “Завзятим”?
- Вже давніше.
- Ти знаєш, що він втік з праці з району, але він України не буде будувати, а буде її нищити. Що думають бандити далше, що говорять про війну, коли вона вибухне.
- Цього не говорять стрільцям, але загально говорять, що буде війна.
- Що говорять про зиму, чи будуть ходити і робити, яку роботу?
- Зараз літо і про зиму ніхто нічого не говорить, але кажуть копати криївки на зиму, і напевно будуть ходити.
- Тепер добре сліди за криївками, а в зимі будем їх нищити, бо зараз в літі є зле, вони зараз викопають собі інші криївки. Подавай тільки те, що бачиш і чуєш. Ніколи не розпитуй, бо ти можеш кинути на себе підозріння. Зараз я вже буду відходити, щоб на тебе не впало підозріння, що тебе так довго не має. Я здається буду відходити з цього району, але ще перед тим хочу почути, що ти когось вбив.

На відході подав руку і сказав: “Бувай здоров! Може ще колись побачимось, як всіх бандьорів знищимо, а коли ні, то може за Само- стійної побачимось” і почав сміятися. На цьому ми розійшлися.

* * *

Зі стрічі я повернув до “Замка” і “Леська”, які мене запитали, чому я так довго був. Я відповів їм, що не міг віднайти джерела. Зараз ми полягали спати в житі. Їсти виносила нам дочка Пащака, Настя, яка працювала молочаркою. Вечором ми заходили до Процика Степана на вечерю. Після вечері були в Косара Івана, який говорив, що вже скоро буде якась зміна, бо він був в районі і бачив, що большевики вивозять збіжжя. Звідтіля ми пішли на квартиру до Мисака Максима. Він говорив, що коли прийде друга зима, то він не буде вже скриватися, а виробить собі документи і стане десь на працю. Рівнож сказав, що коли прийде пора, то він піде здобувати свою державу.

Вечором ми пішли до Іванишин Зофії і там заквартирували. Вона розказувала, що в містах тепер є багато вбивств і різних нападів. Вечором ми перейшли на квартиру до Петришин Василя. Другого дня в Борейка Василя ми стрінули “Буйного” і “Завзятого”. “Буйний” розпитував, чи ми вже маємо криївки і харчі. Я відповів, що майже нічого не маємо, тільки 75 кг. мяса. Відтак “Буйний” сказав: “Замок” і “Лесько” мають викопати одну криївку, а ви з “Мільком” другу криївку, але так, щоб одні про других не знали, бо може бути так, що на зиму

будуть розпускати в свої сторони. Не ходити там, де не потрібно і не пити горілки, а якщо хтось хоче пити, то може випити трошки і в криївці. Не робити в селі великого руху.” Після цього “Буйний” від нас відійшов, а ми також порозходилися. Я з “Мільком” пішов на квартиру до Мисака Дмитра, і там квартирували кілька днів, протягом яких нікуди не ходили.

12.8. прийшов “Вітер” з “Горошком” і “Жаром”, та сказав, що ті коні, які йому дала Організація, треба доставити 15-го на стрічу. Рівночасно сказав, що на стрічу він приведе коня, якого нам припоручив передати жінці “Омелька”. Після цього він відійшов. Я з “Мільком” пішли на квартиру до Зварича Михайла, в якого квартирували три дні.

15 серпня я з “Мільком” пішов по ті коні до Довганя Івана і сказав, щоб дав того коня, що йому дала Організація. Він відповів: “Мені Організація не давала і не забере. Зараз Організація кіньми не їздить і я не даю, а коли буде їздити, то я дам два.” Від нього ми пішли по другого коня до Мисака Максима. Він відповів, те що й перший. При цьому сказав, що коня дав йому “Омелько” за те, що переховувався в мене, а не Організація. Це вже була пізна пора і ми без коней пішли на стрічу. На місці стрічі ми ждали більше, як дві години, але ніхто не прийшов. Зі стрічі ми повернули назад до села і заквартирували в Мисака Якіма. Слідуючого дня ми стрічалися з “Леськом” і “Замком” і я запитав їх, як живеться. Вони нічого не відповіли і ми так розійшлися. Того вечора я з “Мільком” заквартирував в Борейка Павла. Тут ми квартирували два дні. Протягом тих днів ми нікуди не ходили, а весь час сиділи на стриху. Слідуючих три дні ми квартирували в Олійник Анни. В тих днях ми ходили майже до кожної хати і збирали масло і яйця.

24 серпня ми стрічалися в Буднік Анни з “Буйним” і “Завзятим” і з ними відійшли на стрічу до “Вітра” під хутір Бомова Гора. Там вже були: “Вітер”, “Горошко”, “Буря”, “Жар”, “Ярослав”, “Змій”, “Щек” і “Роман”. Вони щось поговорили між собою і порозходилися. Я, “Завзятий”, “Буйний” і “Мілько” повернули до Лопушан і заквартирували в Мисака Василя. Ранком до села прийшли большевики і тому, що господар не здав контингенту і боявся ревізії, ми перейшли до сусіди Микиціни, де залізли в сіно і пересиділи до вечора. Вечором “Буйний” запитав мене: “Як обходяться “Замок” і “Лесько”. Я відповів, що так, як Вам відомо. “Якщо б ти зайшов до хати, - казав “Буйний”, - а вони пили горілку, то можеш сміло їх постріляти тому, щоб більше не пили. Заборони їм ходити зараня звечора, коли ще видно.” Після цього “Завзятий” з “Буйним” відійшли кудись. Звідсіля я з “Мільком” пішов до Триюди Петра, в

якого квартирували протягом трьох днів. Через ті дні я вчив “Мілька” читати і писати.

29.8. я в присутності “Мілька” написав донос, в якому описав все те, що діялося в моєму оточенні від останньої стрічі до 29 серпня.

Вечором 29 серпня я з “Мільком” пішов до села Гарбузова, але оставив його в Мельника за рікою, а сам пішов на пункт. Йому сказав, що йду довідуватися про родину. На пункті положив свій донос, а звідам взяв записку адресовану “Борис” і повернув до “Мілька”. Звідтіля ми повернули до Лопушан і заквартирували в Мясковського Василя. На другий день я прочитав записку, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш “Борис”!

По більше подавай матеріалів таких, як ми тобі казали. Коли може будеш переходити в інший терен, то опиши, де будеш і чому перенесли та куди переходиш. Якщо будуть тебе заводити до криївок, то подавай нам і залучуй, а там де будеш, то повідоми через котрий-небудь пункт.

До свіданія!

28.8. 1946 р.

НЛС.

Після прочитання я записку знищив.

Вечором ми перейшли квартирувати до криївки на поле і там пересиділи два дні. Слідуючих три дні ми квартирували в Іванкового Степана. Протягом цих днів ми нікуди не ходили.

5 вересня вечором ми стрінулися в Пащака Івана з “Романом”, “Орликом” і “Ярославом”. Тоді “Роман” сказав нам, що йому необхідно стрінутися з “Леськом” і тому ми всі заквартирували в Пащака. В[]день “Роман” пояснював нам “Декалог”. Вечором, як ми позлазили зі стриху, то “Лесько” якраз в той час переходив через обійстя і “Роман” його закликав та довго про щось з ним говорив. При кінці “Роман” сказав до нього вже трохи голосніше: “Зараз приходьте до нас зі зброєю і ми відійдемо кудись.” Ми зараз відійшли на стрічу. За селом “Роман” сказав до нас: “Ви підете з нами на хуторі Підлукавець і там нас з кимось сконтактуєте, а самі повернете назад.” Коли ми прийшли на хутір Підлукавець я зараз познакомив їх з Мирокишкою. Відтак ми всі пішли до ліса і разом заквартирували наверху. Вдень ми стрічалися з “Сумним”, “Чорнотою”, “Григорком”, “Соловієм” і “Залужним”. Вдень “Роман” сказав мені, що правдоподібно в вересні я відйду в свої сторони. Вечором сказав: “Зараз маєте піти до села Гукаловець і

забрати в фінагента гроші.” Після цього я з “Мільком” зібрався і відійшов в напрямі села Гукаловець. Коли ми підходили під село, то в селі хтось почав вистрілювати ракети і тому до села ми вже не йшли, а повернули до Лопушан. Насамперед ми зайшли до Бореяка Анни, яка розповіла нам, що в Гукалівцях є багато большевиків і в[]день робили обласу в селі і в лісі. Звідсіля ми пішли до Косара Івана і там заквартирували на стриху. Вечором слідуєчого дня ми заходили до Бореяка Василя, де стрінули: “Ігора”, “Вітра”, “Жара” і “Явора” (малий, блондин, з Вертелки). “Ігор” розпитував нас, де ми були під час тої великої обласи. Я відповів, що був на Вересі з “Романом”, а там було спокійно. Після цього “Ігор” сказав: “Завт[р]а Ви відходите в свої терени. Зв'язком підете до “Вітра”, а там далі самі зайдете до своїх сіл, а якщо ні, то “Явір” і “Ярий” вийдуть до “Вітра” на стрічу і з ним підете в свої сторони. Там будете в куці “Ярого” з “Морозенком”. Після цього я, “Вітер”, “Жар” і “Явір” пішли на квартиру до Бореяка Павла, а “Ігор”, “Лесько”, “Замок” і “Мілько” пішли до Іванкового Степана.

Около 10 вересня я з “Вітром”, “Жаром” і “Явором” відійшов до ліса коло села Вертелки і заквартирували в лісі в криївці, яка була під Вертелкою, недалеко лінії в корчах. Вечором ходили до села Вертелки. По дорозі стрічали “Шведа” (з с. Вертелки, високий, грубий, червоний на обличчі, около 23 роки), “Дуная” (з Вертелки, малий, чорний, около 24 роки), “Гармаша” (з Вертелки, блондин, середнього росту, 24 роки), “Крука” (з Ренева, середнього росту, чорнявий, 23 роки), “Білого” (з Ратищ, середнього росту, блондин, 22 роки).

Разом з ними ми ходили на вечерю до господаря, який мешкає недалеко церкви. Після вечері всі разом пішли і заквартирували в очереті на ставу, під самим селом Вертелкою. Тут ми квартирували п[']ять днів. По харчі ходив “Швед”, які приносила йому “Дунаєва” мама на край ставу (рано і вечер). Звідси ми нікуди не ходили, а цілий час спали. Після цього ми зайшли до села Вертелки до крайньої хати від ліса. Господиня з цієї хати казала, що по[]лісі ходить якийсь хлопець і говорить, якщо б стрінув когось з своїх хлопців в селі, то нехай скаже, щоб прийшли до ліса. Звідтіля ми пішли до ліса і тут стрінули під селом на лінії “Ігора” і “Когута” (стрілець з відділу “Чорного”, високий, блондин, около 24 роки) і другого (малий, чорнявий, около 23 роки). Зараз ми розійшлися по криївках. Я, “Швед”, “Гармаш” і “Дунай” пішли до криївки, яка була на краю ліса від села Вертелки, а інші також пішли до криївок. Слідуєчого дня около 700 большевиків робили обласу на цей ліс. Вечором ми повилазили з криївок і я з “Богданом” (з с. Гукаловець, високий, блондин, около 25 років), “Ігор” і “Крук” відійшли до села Гаїв Розтоцьких. Під

цвинтаром около Гаїв Розтоцьких я відлучився від них і пішов до Оленюка Михайла. В нього я квартирував п[']ять днів і лічив коросту. В тих днях я послав Оленюка Михайла на хутори Петрівку до дому, щоб привів маму. Коли прийшла мама, я написав до “Морозенка” та визначив стрічу в Боярського Григорія. Цю записку да[в] мамі та сказав, щоб занесла на хутори Петрівку до Боярського Григорія.

22.9.1946 я пішов на хутори Петрівку до Боярського Григорія і там[]стрінувся з “Морозенком” (з х. Мшана, коло с. Загіря, Чернецький Василь, середнього росту, товстий, чорнявий, около 34 роки) і ще цього вечора пішли квартирувати до криївки на поле, яка була на віддалі 500 м. від хутора Ліщина на південний схід.

Криївку замикав “Морозенко”. В криївці ми квартирували цілий тиждень, а щовечора йшли на хутори Ліщину до Козака Ілька на вечерю. По вечері вертали назад до криївки.

Після тижня ми обидва пішли на стрічу до кущового “Ярого”. На стрічу приходив “Ярий” і “Явір”. Після стрічі я ходив з “Ярим” і “Явором” до криївки, яка була на Панасівських полях на віддалі 500 м. на захід від села. Разом з ними я квартирував коло тижня. Крім нас трьох тут ще квартирували “Наливайко” (з с. Підберізець, високого росту, чорнявий, около 22 роки) і “Переможець”. Вхід все замикав “Явір” або “Ярий”. Щовечора ходили на вечерю до Панасівки до “тітки” (мала бльондинка, около 45 років, має двоє дітей: Стах – 14 років, Володимир – 12 років). Протягом цілого тижня нікуди не ходили.

Около 10.10. ми всі разом з “Морозенком”, пішли на стрічу, яка відбулася в Гаях Розтоцьких, в якійсь хаті під бляхою де було п[']ять осіб. Там ми стрінулися з “Ігором” і “Романом”. Тоді “Ігор” нам сказав, що я, “Переможець” і “Морозенко” будемо разом, а нашим провідником буде “Морозенко”. Після цього ми розійшлися.

Я, “Морозенко” і “Переможець” пішли на хутори Ліщину і заквартирували в Гуменного Якова. В нього ми квартирували два дні. Відтак я, “Переможець” ходив до села Панасівки, а “Морозенко” остався сам. Там квартирували в криївці, в якій був також “Явір” і “Ярий” і “Наливайко”. 13.10. ми відпровадили “Морозенка” до села Підберізець і повернули назад до криївки. З “Ярим” і “Явором” ми квартирували чотири дні. Вечором ходили до села Панасівки на вечері до Карої Емілії. 17.10. вечором ми були в Карої Емілії і довідалися від неї, що вже виїхав гарнізон з села Загіря. Ще того вечора я з “Переможцем” відійшов до с. Нишковець до Поворозник Степанії і там заквартирували. Слідуючого вечора ми перейшли до Цюмана Дмитра, в якого квартирували два дні. 21.10. ми квартирували в Карого Михайла. По двох днях ми обидва пішли на хутір Ліщини до

Матвіїшин Анни. По хвилині сюди прийшов “Морозенко” і тут розказував про свої переживання підчас бльокади. В той час вони вже квартирували по стрихах. Тоді ми умовились з ним, що кожного тижня будемо з ним стрічатися. По цій розмові я і “Переможець” пішли на хутори Петрівку і заквартирували в Процика Володимира. Від нього я довідався, що вночі около 19.10. до Березія Ониська приходило вісім озброєних мужчин, які перевели в нього ревізію і забрали одну пару білля, вбрання, пару чобіт і черевики. Говорили по-українськи.

20.10. вночі до Назаревського Дмитра прийшло 15 большевиків та забрали 14 ц. збіжжя, корову, двоє овець і відійшли в напрямі Почаєва. Слідуючого дня ми перейшли на хутори Нишківці і заквартирували в Марії “Цариці”. Вечором 25.10. ми ходили до Карого Михайла і Гуменної Анастазії за біллям, одначе вони не мали. 26.10. ми заквартирували в Бакуменка Павла. На другий день квартирували в Поворозник Стефанії. Около полудня я сказав до “Переможця”, що йду до хати, бо дуже змерз і при цьому зашию собі маринарку.

В хаті я написав донос, в якому описав, що я вже знаходжуся в своєму терені і все те, що розвідав.

Цього вечора ми пішли на хутори Ліщина і заквартирували в Гуменного Михайла. Вечором сказав до “Переможця”, щоб він заждав мене, а я піду до свого дядька Бондара Якова. З хати я пішов прямо на мертвий пункт коло хуторів Ліщина і положив донос під корч глоду. Повернувши сказав, що дядька не було дома і тому мусів заждати. Опісля ми пішли до Загіря і заквартирували в Левицького Андрія. На другий день вечором ми пішли до села Панасівки і заквартирували в Карої Емілії. В неї ми квартирували протягом трьох днів. За той час ми нікуди не ходили.

3.11.1946 р. вечором ми перейшли на хутори Нишківці і там заквартирували в Марії “Цариці” /так називають її/. В тих днях “Переможець” мені признався, що він любиться з Карою Емілією. Рівнож сказав, що “Ярий” хоче, щоб його большевики застрілили, а тоді він міг би до неї ходити, бо він також її любить.

Вечором 4.11. ми перейшли на хутори Ліщина і заквартирували в Ольги (західнячка). 5.11. ми заквартирували в Дериха Степана, на хуторах Серетеччина. Цей господар жалувався нам, що не має хліба і не має грошей за що купити його. 6.11. ми заквартирували в Оріховського Михайла на хуторах Петрівка. Вдень я розпитував господаря, як йому живеться і він розповідав: “Коли ми були ще сусідами, ще за Польщі і за німців, то краще жилося, а зараз твоє господарство знищене і твоя родина криється. Коли подивлюся на

твое господарство, зараз починаю думати, що і нам так буде, якщо скоро не зміниться. Тут одно: тюрма або Сибір.”

Вечором ми відійшли до Нишковець і заходили до Карого Михайла. Від нього я довідався, що він за німців був членом ОУН і виховував юнаків. “А сьогодні мені не хочуть довіряти, - говорив Карий, - але чому то не знаю причини.” Тоді “Переможець” сказав, що багато бувших членів ОУН є сьогодні сексотами. Тоді господар сказав: “Коли почнемо всіх вішати, то навіщо ця Україна. Коли б той бувший член був найгірший, то завжди його можна відвідати і переконатися про него.” Після цієї розмови ми відійшли.

8.11.1946 р. ми пішли до Поворозник Стефи і там заквартирували. 11.11.1946 р. ми заходили до секретаря сільради того села Цюмая Петра і там квартирували два дні. Від нього ми довідалися, що до району прибуло около 30 большевиків і там заквартирували. 13.11. ми перейшли на іншу квартиру, але прізвища його не пригадую собі.

Вечором 16.11. ми обидва перейшли до села Панасівки і заквартирували в Карої Емілії. В неї ми квартирували два дні. Від неї я довідався, що в священика квартирував “Ігор”. Вечором 18.11. ми ходили на хутори Ліщину до Кучер Марії і розпитували її чи був “Морозенко” і ін. Господиня відповіла, що “Морозенко” кілька хвилин перед нами вийшов від неї. Ми зараз пішли до Ковальчук Михайла і там застали ще “Морозенка”. Звідси ми пішли на хутори Петрівка до Процика Володимира і там заквартирували. Вечором 19.11. ми втрійку зорганізували дві свині, одну в Тимчишиного, а другу в Лукіяньського. Ці господарі дали їх добровільно бо мали по дві. Звідсіля ми пішли на хутори Ліщину до Барана і там заквартирували. На другий день вечором я з “Переможцем” пішов на хутори Нишківці і там заквартирували в одного господаря, прізвища якого не пригадую собі. Господиня розпитувала нас, чому ми так рідко заходимо. Я відповів, що не маємо часу, бо зараз є інша робота. Відтак ми квартирували через три дні в Поворозник Стефи. В тих днях ми нікуди не ходили.

Вечором 26.11. ми обидва ходили до села Панасівки і заквартирували в Карої Емілії. На другий день квартирували в Цюмана Семена. Господиня розпитувала мене про мою родину, чи здорові і живі. Тоді я сказав, що батько криється, а мати ще вдома, але до якого часу то не знаю. Про брата сказав, що здоровий, але давно вже бачився з ним.

28.11. ми квартирували в мого дядька Бондаря Івана на хуторах Ліщина. Вдень господаря не було в хаті, а “Переможець” спав і я тоді написав донос. В доносі описав точно, що бачив, чув і розвідав. Вечором сказав “Переможцеві”, що йду до Гуменної Анастасії, а він

нехай зажде тут на мене. Тоді я пішов прямо на мертвий пункт і положив донос під корч глоду. Звідтам забрав записку адресовану "Борис". Коли повернув, то "Переможець" запитав: "Як там Настя." Я відповів, що все в порядку. Того вечора ми пішли квартирувати до Ольги (західнячка). На другий день ранком я прочитав записку, яка була менш-більш такого змісту:

Товариш "Борис"!

Повідомляю Вас, щоб Ви вийшли на стрічу, яка відбудеться 2.12.46 р. на мості під х. Ліщиною в 7 год. Кличка: два рази цмокнути і той самий відгук.

До свіданія!

28.11.1946 р.

НЛС.

Після прочитання я записку знищив.

30.11. ми заквартирували в Процика Павла. В нього ми квартирували два дні. Від нього я довідався, що люди говорять, що він є сексотом. Одного вечора прийшов до мене "Морозенко" і сказав, щоб я зібрав масла. Тоді я пішов на хутори і зібрав трохи масла. За кілька днів прийшов до мене "Морозенко" та став кричати чому я ходив до Дідика Івана за маслом, бо він сексот. За це дав мені 25 буків та сказав, що я також сексот. Вечором "Переможець" сказав до мене, що йде до дівчини Параньки і поверне за кілька хвилин. Я використав цей момент і пішов на стрічу.

XIV. стріча.

На означеному місці ще нікого не було. Я став трохи даліше і по короткому часі побачив двох мужчин, які підходили до місця стрічі. В той момент вони подали кличку і я дав відгук та підійшов до них. Зараз пізнав начальника і ми поздоровились через "здравствуйте" і подали собі руки. Тоді начальник НКГБ сказав: "Отсе мій працівник, який вже працює зі мною два роки." Далі звернувся до мене і сказав: "Дивіться один на другого добре, щоб при слідуючих стрічах могли впізнатися." Тоді приступив до мене слідчий і почав говорити: "Пізнаю по тобі, що ти хороший чоловік, з яким можна працювати, тільки одно зле, як казав мені начальник, що ти не виконував всіх завдань. Отже коли ми почнемо робити, то думаю, що ти поправишся. Це значить, що всі завдання, які я буду тобі подавати мусиш виконувати точно і солідно.

Коли тебе відпустили, то краще було б, як би ти був зразу сказав бандьорам, що тобі пістоль дали на те, щоб ним вбити брата.

Ти мав вбити "Ігоря" і "Лютого", але думаю, що ти постарасяся це виконати. Твого брата правдоподібно вбили бандити. За що і де ми не знаємо. Дальше так буде, що свої своїх будуть убивати і помало усіх поб[']ють. Тепер брата застрілили, а потім "Ігор" "Лютого" застрілить, або "Лютий" "Ігоря", а потім хтось і цього застрілить. Кожний чоловік хоче жити, але не з бандитами, з чесними людьми. Отже старайся виконати своє завдання, щоб ти на майбутні роки був буржуйом і нічого не робив, а хорошо жив. Як вести роботу, тобі вже говорили начальник і Федя.

Скоро піchnеться зима. Старайся видати кільканадцять бандитів. Зараз вони не будуть сидіти цілий час на полі, а будуть більше заходити до села. Отже ти старайся слідити звідки приходять і куди відходять та до кого найбільше заходять. Це найбільше твоє завдання. Сліди в кого ночують, а коли, що скриеш, то знай, що ми зараз будемо знати про це і будемо судити, а на що тобі того. Коли ми знаємо, що ти не раз стрічався з "Лютим" і "Ігором", то можемо знати і про все інше. Ми[]не хочемо ще судити тебе за це, бо знаємо, що ти вб[']єш їх." Відтак розпитував:

- З ким ти зараз є і з ким стрічаєшся?
- Я зараз з "Переможцем" і деколи стрічаюся з "Ярим", "Явором", "Богуном" і "Ігорем".
- Чи ти зараз стрічаєшся з "Лютим" і чи він є тут де?
- Його тут не має.
- Тому, що "Ігор" з тобою часто стрічається і є в своєму селі, то ти повинен вислідити куди він ходить і сюди зайти ніччю, але так, щоб тебе ніхто не міг впізнати і щоб більше не було бандитів. Тоді його розбудиш і скажеш: ходіть, вас кличе той а той повстанець. Коли він вийде за село, тоді застріль і добре заховай, а все, що має при собі забори і передай через мертвий пункт до нас, а його голого закопай. Бандити будуть думати, що він пішов в другий район і зголосився. Якщо "Лютого" не має в Залозеччині то повідоми про це в доносі. Старайся довідатися з якого він села і як пишеться. Бо нам відомо, що в Тернопільській області "Лютого" вбили, але не знаю чи то був цей з Залозеччини, чи який інший. А може знаєш, то скажи скільки "Лютий" має класів гімназії.

- Не знаю.
- Твоїм обов[']язком перевірити це і повідомити в доносі.

По короткій перерві продовжував: "Сліди найбільше за криївками провідників, бо коли не стане їх, то всі інші поголосяться. Бачиш, коли

вб[']еш ще “Ігора”, то провідника вже не знайдуть. Який з нього провідник, хоч по дурноватому провадить, але якось провадить. Ахто буде на його місці? Деревянка?, чи “Явір”? Це ж пустяки. Вони, як попровадять, то усіх половимо, або дамо наказ і всі поголосяться. Коли б тобі попав під руки “Лютій”, що був у Залозеччині, то не завагайся і вбий, хоч би ще хто був і прямо втікай до району. Коли б були ще з ним які бандити і ловили тебе, то ти відстрілюйся так, щоб вони тебе самі вбили. Коли б не стріляли а ловили, то сам маєш застрілитися, бо як візьмуть живим, то з тебе шкуру здіймуть і знищать. Тоді ти викриєш усю велику тайну і за це вони знищать тебе і твою родину. Краще терпи сам, а не допускай до того, щоб терпіла ціла родина.

Тому, що “Ігор” вже є частіше коло тебе і ти скорше будеш мати нагоду вбити його, а за те дістанеш 8000 крб. Коли будеш робити так, як тебе поучую то на тебе не впаде підозріння і ти будеш могли дальше бути в банді.

Від сьогодні твоя кличка буде “Жайворон”. Стрічі будуть відбуватися на тому місці, де ми зараз є. Доноси будеш класти в останній вербі в дуплі. Вона є по правій стороні, як йти з цього місця в напрямі Залозець. З дупла рівнож будеш забирати записки від мене.

Коли б в селі, в якійсь хаті квартирували бандити, а було їх не більше 5 осіб, то положи на плоті коло цієї хати від дороги (по тім самим боці, що хата) два патики (обтесані) довгі на 20 см. В формі хреста.

Якщо в селі більше бандитів то клади на плоті на початку села великий хрест, такої величини, як цей пліт. Патики повинні бути обтесані з кори.

Коли квартируєш сам, то зроби такий самий хрестик і крім цього на десятому паркані вивішай кілька стебел соломи.

Якщо б ти квартирував з бандитами і вас застукали наші, то тоді заховайся за стіну і покажи через вікно навхрест лівою рукою кріса, але так, щоб цівка була по лівій стороні вікна вгорі, а приклад по правій стороні в долоні. Крім цього махнеш три рази шапкою до себе. Після цього бери шапку в ліву руку, а кріс в праву і вискакуй через це вікно.

Якщо можеш, то перепитай точно бандерівців про брата і напиши про це в доносі, так як я тобі говорив. Знову, якщо ми довідаємося про брата, що його напевно вбили, то я тебе повідомлю.”

Відтак я сказав, що “Ігор” і всі інші вже підозрівають мене. “Ігор” вже заборонив мені йти в інші села, як: Загір'я, Панасівка, хутори Нишківці, а сказав перебувати тільки на хуторах Ліщина, Петрівка і Серетеччина.

Відтак слідчий сказав: “Якщо я довідаюся, що бандити вже про тебе знають і мають арештувати, то повідомлю тебе. Отже для

певности, щоб часом не попав, то кожного 15-го і 30-го виходь на пункт стрічі і звідси будеш забирати інструкції, як дальше поступати.” При кінці говорив ще про Рад. Союз, але що, то не пам[']ятаю вже. На цьому ми розійшлися.

* * *

Зі стрічі я повернув до Кучер Марії, але “Переможця” там вже не було. Тоді я пішов до Бондаря Якова і заквартирував сам. Слідуючого вечора стрінув “Переможця” в Кучер Марії. Він запитав мене, де я був так довго, я відповів йому, що коли вертав, то завважив трьох озброєних людей і думав, що це большевики, тому раніше не прийшов.

Цього вечора ми перейшли на хутори Нишківці і заквартирували в Цюми Петра. Вечором 5.12. ми заходили до вчительки (східнячка, середнього росту, блондинка, около 20 років). “Переможець” питав її, як вона живе. Вона відповіла: “Так як капуста під каменем.” Після цього господар поставив горілки, ми випили по кілька чарок і “Переможець” просив учительку, щоб напилася з нами горілки, але вона відповіла, що не п’є. Тоді я сказав, що мабуть не маєте приємности з нами пити. Вона відповіла, що має приємність, але вона учителька і мусить мати здорову голову.

Після цього ми відійшли до села Панасівка і там заквартирували в Карої Емілії. Вечором ми перейшли на хутори Нишківці і заквартирували в одній дівчини, якої прізвища не пригадую собі. В неї ми квартирували два дні. Слідуючий день квартирували в сусідстві коло Левицького Андрія. 12.12. ми квартирували в Поворозник Стефи на хуторах Нишківці. В неї ми квартирували два дні. Вечором 14.12. ми перейшли на хуторі Ліщина до Гуменного Якова і там заквартирували. Вечором 15.12. “Переможець” пішов до дому, а я використав цю хвилину і пішов на пункт стрічі, але там нічого для мене не було. З пункту я повернув до дому “Переможця”. Відтак ми пішли на хуторі Петрівку і заквартирували в Гороховського Михайла. Від нього я довідався, що 12.12. вечором було 6 хлопців, які хотіли білля. При цьому в него заміняли чоботи. Вечором 16.12. ми обидва квартирували на хуторах Серетеччина в Красовського Івана. Вечором слідуючого дня ми були на хуторах Ліщина в Кучер Марії і там стрічали “Морозенка”. Тоді він сказав, щоб ми частіше з ним стрічалися, бо часом потрібно щось зорганізувати, а сам він не може. Цього вечора ми заквартирували в Карача Юрка. 18.12. квартирували в Карого Михайла на хуторах Нишківці. 19.12. ми квартирували в Ольги (західнячки). Вдень до нас приходив Гуменний Дмитро і розказував, що попереднього дня були хлопці. Я запитав його, які. Він відповів,

що був “Ярий”, “Явір”, “Жук”, “Богун”, якийсь блондин і ще якийсь кучерявий в білому кожусі.

20.12. ми стрічалися в Матвіїшин Анни з “Морозенком”. Тоді він подав нам такий наказ: кожного тижня у вівторок і п[']ятницю виходити до нього на стрічі; не можна ходити одинцем і не можна заходити до таких сіл: Панасівка, Загіря, Нишківці. Тоді саме покарав “Переможця” 10 буками за неконспіративне поводження. Після цього ми розійшлися.

Я з “Переможцем” пішов на хутори Серетеччину і заквартирував в Боярської Анастасії. Вечором 21.12. ми заквартирували на хуторах Петрівка в Процика Володимира. В нього ми квартирували два дні. 23.12. ми квартирували в Бобрика Якова. 24.12. ми пішли на стрічу до “Морозенка”, яка відбулася в Кучер Марії на хуторах Ліщина. По кількох хвилинах туди прийшов “Лютий”, “Білий” і “Морозенко”. Цього вечора ми перейшли на хутори Нишківці і там заквартирували два дні всі разом.

Вечором 26.12.ми всі чотири пішли на хутори Ліщина, де стрінули “Ігора”, “Ярого”, “Явора”, “Жука” і “Богуна. Того вечора я, “Ігор”, “Лютий” і “Білий” перейшли до села Батьків і там заквартирували. 27.12. ми відійшли до села Гарбузова, де стрінули “Бурю” і “Залужного”, а відтак пішли на квартиру. Вечором дня 28.12.1946 року мене арештували.

Постій. 6.1.1947 р.

“9”

Завваги до справи ч: 100/46.

Справа ч. 95/46 кинула повне світло на агентурну роботу інших а/в [у] цьому районі. На основі зібраної достатньої кількості компматеріалів доручено слідчому ч.9 розв'язати справу брата об[']єкта зі справи ч. 95/46, який працював також, як а/в.

Дня 28.12.1946 р. слідчий ч.9 забрав його на слідство. По кількох годинах об[']єкт почав признаватися до своєї агентурної діяльності. Ціле зізнання склав по добрій волі, під час якого не старався себе боронити. Зате нічого не хотів сказати про агентурну роботу брата і батьків.

З певних причин слідчий мусів покинути криївку і з об[']єктом квартирував наверху, де докінчував слідство. Ведення в таких обставинах слідства не дозволило слідчому стисліше допитати об[']єкта чи застосувати при кінці фізичних засобів.

Підчас слідства об[']єкт кілька разів підкреслював, що йому МГБ доручило виконати атентати на райреферента СБ "Л" і районового провідника "Р". Одначе дуже не натискали його на цьому і він не збирався виконати атентату. Я думав, якщо б для МГБ ходило застрілити друга "Л" чи "Р", то вони могли це зробити коли-небудь і не мусіли демаскувати внутрішника. Тим об[']єкт може хотів боронити себе, мовляв, я мав вас постріляти, але не старався це зробити.

Справа має багато спільних моментів зі справою 95/46, одначе багато і розбіжностей, бо об[']єкт зі справи ч. 95/46 мало сказав про брата, а то і видумував, дещо. Знову наоборот другий нічого не сказав про першого.

Все ж таки обидві справи становлять одну цілість в системі тактики і методів МГБ в агентурно-оперативному поборюванні ОУН і УПА.

Постій. 10.4.1947 р.

"5"

* * *

№ 75/XI-2

Протокол допиту Івана Івановича Деца

Р 31.

Справа ч. : 182/47

Дец Іван Іванович

А/в РО МГБ.

Залозці, дня 18.11.1947 р.

Матеріали, на основі яких взято об'єкта на слідство:

а) О/у РО МГБ на стрічі з а/в Долонею інструктував Долоню, щоб обороняв відносного об'єкта перед нами, мовляв, він не агент, а підозріння а/в Долоня мав звертати на других членів ОУН, гл. справа ч.: 95/46/;

б) Всипаний перед органами РО МГБ в справі 95/46. Працівники в РО МГБ старались законспірувати це і питали між населенням, де подівся даний об'єкт;

в) Батько брав гроші на посмертну картку, що прийшла по ньому. Батькові давали по 70 крб. місячно, хоч добре знали, що він (об'єкт) є в рядах ОУН.

* * *

Протокол допиту.

Дец Іван Іванович, народжений дня 30.5.1923 р. в с. Вертелка, Залозцівського р-ну, Тернопільської області; українець, освіта - 3 кл. народної школи, швець, військовий, нежонатий. Член юнацтва ОУН від м. лютого 1942 р. Член ОУН від м. січня 1946 р. - Дунай. А/в РО МГБ від січня 1946 р.

Від 9-ть років життя почав ходити до школи в родинному селі. До школи ходив чотири роки і в 1936 р. закінчив 3 кл. народної школи. В батьків моїх було 3 га. землі.

По закінченні навчання в школі вчився я ткацтва при батькові, а відтак в шевця Ярошевського Дмитра в с. Вертелки навчався шевства.

В час польської окупації в культурно-освітньому житті села не брав участі. До жодних товариств не належав, бо був ще молодий.

В першій большевицькій окупації працював при батьках; займався шевством. Жили ми бідно. Батько працював гончарем.

З приходом німців даліше працював при батьках. В м. липні 1941 р. покликали мене до Німеччини на роботу. На роботу я не поїхав, бо не хотів. В м. квітні 1942 р. покликали мене до "Баудінсту", до м. Підволочиськ. Тут пробув один тиждень і втік до дому. Від того часу скривався від німців.

В м. лютому 1942 р. вступив в члени юнацтва ОУН. Моїм зверхником був Сиротюк Роман (з с. Вертелки, станичний). В юнацтві працював зв'язковим до сіл: Мильне і Білоголови, аж до приходу більшовиків.

Більшовики прийшли до мого села в м. березні 1944 р. Я був даліше в селі, від більшовиків не скривався. Постійно лежав на ліжку і вдавав хворого. В той час в селі більшовики не проводили жодних арештувань і не скривався ніхто. По двох тижнях почали забирати в ЧА. Я записався з 1926 р. народження і в ЧА забрали мене в третім, з черги, поборі. Це було дня 21.4.1944 р.

З села пішов я до військомату в м. Залозцях і там зголосився. Враз зі мною до ЧА відійшли: Михаліцький Павло, Сиротюк Степан, Цісарський Микола, Дручок Іван, Ярошевський Іван, Букай Володимир і Шевчук Ілько. Це молоді хлопці, всі були членами юнацтва ОУН. В Залозцях пробули ми один день й підійшли до с. Валахівка, Збаразького р-ну, Тернопільської області. У Валахівці в той час було вже около трьох тисяч мужчин, змобілізованих до ЧА. З с. Валахівки всі відійшли до с. Максимівки, Збаразького р-ну, а звідси від'їхали до міста Біла Церква. В Білій Церкві всіх нас з 1926 р. народження (я був зареєстрований з цього року) відділили і забрали до Києва. В Києві ми пробули два тижні й від'їхали до м. Кірово. Тут проходили військовий вишкіл і ходили на роботу до допоміжного господарства (садили картоплі). В Кірові нас умундирували і після вишколу забрали до м. Дорогобужа, Смоленської області. Тут всіх нас поділили по ротам, як саперів, і проводили з нами саперний вишкіл. Вишкіл тривав три місяці. По 3-місячному вишколі всі саперні частини перевели до м. Мінськ. В місті відбудовували зруйновані казарми. По одно-місячному постої переїхали ми до м. Володимир Волинський. У Володимирі Волинському покликували мене на допит. В той день на допит покликували також більше людей. Допит проводив якийсь капітан (прізвища не знаю) по політчастині. Ставив мені такі питання: хто й скільки пішов в армію враз зі мною з мого села; чи всі пішли в

армію, ці що дістали покликання; чи чув про ОУН; що знаю про бандерівців, мельників[ців] і бульбівців; який родинний склад і матеріальний стан родини. Йому я відповів, що в армію відійшли всі ці, що дістали покликання, про ОУН, бандерівців, мельників[ців], бульбівців не знаю нічого, матеріальний стан родини – бідняки. Більш жодних питань не ставив і не заперечував цього, що я сказав йому .

Після цього дав мені закурити і говорив, щоб добре воювати на фронті, а за це дістану медаль, буду героєм і буду одержувати гроші. Йому приобіцяв я, що так буде, бо німці також “вілися мені в печінки” і я мусив перед ними скриватися, бо хотіли забрати мене до Німеччини на роботу.

З Володимира Волинського відіслали нас на фронт, під Варшаву. По трьох тижнях нашу частину післали в наступ біля м. К[а]товиць. Як ми їхали вперед, я впав з гармати і потовкся. Раненого забрали мене до лікарні в м. Ченстохові, а звідси до Львова, до шпиталю. У Львові був до 15.3.1945 р. Вміжчасі, зі Львова, я писав лист додому, щоб хтось до мене приїхав. Приїхав батько. Від нього я довідався, що в моїх родинних сторонах оперують відділи УПА і про роботу ОУН. Батько був зі мною одну добу й від'їхав. Привіз для мене харчів. На дорогу батькові я дав свої черевики й штани, бо він був обдертий і майже, босий. Начальником шпиталю був старший лейтенант Паньковський Іван (українець, літ около 45, середнього росту, блондин, зачіска на бік, ніс короткий, грубий, очі сиві, повне обличчя, ходив у військовому уніформі – зеленому, носив жовті пагони). Він часто приходив до нашої салі й говорив з нами на загальні теми. Мене він знав найкраще з-поміж усіх, що в той час були в моїй салі тому, що я добре грав на усній гармонії, а він приходив слухати і все сидів біля мене .

Дня 9.3.1945 р. він прийшов до нашої салі й запитав, хто з нас є шевцем. Нас зголосилось 6-ох. На другий день трьох пішло вже до варстату працювати, а трьох, в тому числі я, не пішли. До роботи не хотів я йти, бо боявся, як начальник побачить, що я зовсім здоровий, то відішле мене на фронт .

Дня 12.3.1945 р. Паньковський знов прийшов до нашої салі та сварив мене, чому я не пішов на роботу. Я оправдувався, що ще хворий і до мене саме приїхав батько. Він злагіднів і запитав мене, що оповідає батько й що доброго привіз з дому. Йому я відповів, що в мене вдома всі живі й здорові, а батько привіз трохи харчів. В тій хвилині його перепросив, а сам пішов до салі, взяв кілька кусків сала та бохонець білого хліба й дав йому. Він взяв це й подякував. Я звернувся до нього з проханням, щоб відпустив мене на відпустку додому. Він на це нічого не відповів, а сказав, щоб зголоситись в його канцелярії дня 15.3.1945 р.

В означеному дні я зайшов до його канцелярії й застав його самого. Він зараз подав мені крісло й попросив сідати. По хвилині сказав, щоб розказати йому свою біографію. Я подав таку біографію, як і вам. Не сказав лише того, що за німецької дійсності був членом юнацтва ОУН. Після скінчення біографії поставив мені такі питання: чи належав до якихось політичних організацій (ОУН, Бульба) й що знаю про них; де був в той час, як прийшла ЧА й чи не скривався перед побором в ЧА; який склад і матеріальний стан родини й де поодинокі члени її. Ставив ще більше питань, їх, одначе, собі не пригадую. На ці питання дав йому таку відповідь: до жодних політичних організацій не належав і про них не знаю нічого, бо в час німецької дійсності був ще пастухом; як прийшла ЧА був вдома і перед поборами в ЧА не скривався, в той час був хворий, а як прийшла мені мобілізаційна картка, відійшов до ЧА (тут подав свою подорож, де був, коли, де і як був ранений; так само, як подав вам). Паньковський вислухав це, а відтак говорив до мене: “Зараз на відпустку не відпускають нікого, бо здорових відсилається на фронт. Я можу відпустити тебе, але ти мусиш погодитись на ту роботу, яку тобі запропоную”. В тому місці я потвердив йому, що на всяку роботу погоджуюся хоч ще й не знав, що це за робота, на яку маю погодитися. Маючи мою згоду, він продовжував: “На терені Західної України є багато бандитських відділів. Вони називають себе бандерівцями. Говорять, що борються за інтереси українського народу, а, в дійсності, вбивають українське мирне населення, яке [не] винне в нічому. Вони думають розбити СРСР. Як ми побили таку сильну Німеччину, то поб’ємо і їх. В тому нам мусить помагати населення. Зараз проти них ми не можемо кинути сил, бо маємо фронт, а як скінчиться війна, то ми їх скоро знищимо. Тебе додому відпущу не на відпустку, але на постійно, одначе ти мусиш нам помагати знищувати цих бандитів. Робота твоя буде виглядати так: будеш слідити за ними, де вони квартирують (вони звичайно квартирують по селах), сільки їх є, які люди допомагають їм, де їх магазини, хто є їхніми зв’язковими, хто дає харчі, хто втік з ЧА, хто скривається перед побором в ЧА, як ставиться населення до радвлادی і т.п. Тобі зараз я довіряю. Якщо ти схочеш обдурити нас і цієї роботи не схочеш робити, то ми знищимо усю твою рідню. З Радянського Союзу ти нікуди не втечеш, хоч би за 10-ть років ми тебе знайдемо.

Як прийдеш додому, то говори всім людям, що ти втік зі шпиталю зі Львова. Там зголосишся в військоматі й дасиш їм картку, яку тобі дам. Вони відішлють тебе до нач. НКГБ. Начальникові розкажеш про те, що ми говорили оба й про твою згоду на співпрацю з органами НКГБ. Він дасть тобі конкретні завдання, як маєш вести роботу і як її

маскувати, щоб тебе не розкрили. Про те, що ти погодився на співпрацю з нами проти бандерівців не кажи нікому, навіть своїм батькам, бо як про те дізнаються бандьори, то тебе вб'ють. Ще сьогодні можеш відійти додому. Додому йди пішком, щоб, як скажеш, що ти втівав, знав куди переходив. Зараз йди до своєї салі, лягай на ліжко та жди поки не принесу тобі картки". (Може говорив щось більше, всіх слів не можу пригадати собі).

Після того я відійшов до своєї кімнати й там ждав. Проминуло около години часу, він прийшов до салі і подав мені картку (що було написано в картці не пригадую собі, бо мене це не цікавило. Я тішився тим, що йшов додому). Більше до мене [не] говорив нічого, подав руку, я подякував йому й він відійшов.

Ще попереднього дня я з своїм товаришем Гримчуком Петром з с. Глинки, Ровенської області, говорив що добре було б тікати і не йти на фронт. Таку думку висловив він. До нього приїжджала його мати і оповідала йому як воюють там наші відділи УПА. Він признався мені також, що за німецької дійсності був членом Юнацтва ОУН.

По відході Паньковського я підійшов до Гримчука і запропонував йому втікати разом зі мною. Він погодився й відповів, що думав це сам робити. (Літом 1947 р. я дістав лист від Гримчука Петра. Лист прийшов на адресу моїх батьків, з листа довідався я, що Гримчук є вдома. Чи скривається, чи живе легально, з листа я не міг зорієнтуватися. Між іншим він писав: "... Ти полова, я полова, послухалисьмо дурної соломи..." - з того я додумуюся, що він так само, як і я, погодився на співпрацю з більшовиками. Цей лист зараз є ще в моєму домі, між листами, які я прислав з армії, можна його забрати).

Зараз я зібрав всі свої речі, хліб, який мав, роздав товаришам, що залишалися в шпиталі. Гримчук зробив це саме. Оба з усіма попрощалися і відійшли. Куди ми відходили, всі наші не знали. Вийшли ми зі шпиталю в напрямі вихідної брами. Тут стояв стійковий. Він здержав нас і запитав куди йдемо. Ми відповіли, що йдемо до села щось проміняти й принести горілки (з шпиталю виходило також багато інших і йшли до найближчого села. Випадків, щоб хто втівав, не було й тому можна було свобідно виходити).

Заввага 678:

Тут об'єкт подав інформації про свою дорогу. Слідчий зорієнтувався, що об'єкт дійсно цю дорогу пройшов.

Оба йшли ми пішком. Їхати машиною, або поїздом я боявся, щоб товариш не зорієнтувався, що мене спеціально випустили, а

думав, що я дійсно втікаю. Він мав охоту йти пішком також. Може й він думав так само, як і я, одначе того ствердити не можу.

По двох тижнях оба прийшли ми до мого родинного села. Вдома втішились, що я прийшов і гостинно прийняли нас. В хаті нічого ми не говорили, бо були перемучені дорогою, а зараз пішли спати на стрих. Другого дня, ранком, до нас прийшли мої родичі. Їм я розказував, як жилось мені в армії, де був на фронті і т.п. Сказав також, що втік з шпиталю у Львові, бо хотіли забрати на фронт.

Днем відвідував мене дехто з родини. Від них довідався точніше про повстанчий рух. Оповідали, що повстанці стріляють всіх тих, що доносять більшовикам, роблять по селах збори, воюють з більшовиками і т.п. Від родини довідався я також, що мій молодший брат Степан скривався і його зловили більшовики два тижні перед моїм приходом. В той час брата вже були засудили й вивезли. Ціла родина про повстанців висловлювалась добре. Довідавшись про це все, рішив я з більшовиками не співпрацювати, а скриватися від них. Нав'язати зв'язок з повстанцями і воювати проти більшовиків.

Довідався рівнож, що Ярошевський Теодор з с. Вертелки має зв'язок з повстанцями (він зараз заарештований і сидить в тюрмі у Львові, засуджений на 20 років). До нього післав свою сестру й просив, щоб він прийшов до мене. Внедовзі він прийшов, ми привитались і говорили на загальні теми. Відтак я розказав йому, що втік з армії і тепер буду скриватись. Питав його чи має зв'язок на Волинь, бо мій товариш є звідтам й хоче туди відійти. Ярошевський відповів, що до нього приходить повстанець Микита (Гоцяк Василь з с. Вертелки, загинув від більшовиків 1945 р.) і він має туди зв'язок. За два дні Микита прийде до нього й він йому розкаже про мене та мого товариша.

За два дні, то є 5.5.1945 р., прийшов до мене Микита разом з двома іншими повстанцями. Їх я не знав. З Микитою ми привитались, він розпитував мене про втечу зі шпиталю (Як втікав, куди), де був на фронті, як мене ранило і т.п. Про те, що мене випустили на агентурну роботу, йому не згадував нічого. Микиті сказав я, що буду скриватися. Просив його, щоб передав на зв'язок мого товариша. Тоді Микита звернувся до Гримчука, розпитав його про біографію, де був, що робив і т.п. Приобіцяв, що на другий день, вечором, забере його з собою і дасть на зв'язок. Другого дня прийшов Микита, забрав Гримчука й відійшов. Я ще був хворий й залишився вдома.

Скривався сам. В село нікуди не виходив, щоб мене не бачили люди і хтось не всипав більшовикам. Про мене знав тільки дехто з родини. Вдома скривався до часу, як повстанці повісили Підгурського

Василя з с. Вертелки за донощицтво більшовикам. Підгурский мешкав в сусідстві. Я боявся облави і перейшов до Вертелецького ліса.

Два тижня після моєї “втечі” зі шпиталю батькам прийшла посмертна картка по мені. Посмертна картка прийшла тому, що мене раненого (впав з гармати) забрала друга військова частина, що їхала позаду. В моїй частині не знали, де я подівся, й думали, що згинув. На цю посмертну картку батько бере до сьогоднішнього дня платню по мені “вбитому” – по 70 крб. місячно.

В лісі перебував сам. Криївки не мав. Харчі приносила мені мати. Зброї не мав. Сам скривався до місяця червня 1945 р.

В місяці червні 1945 р. стрінувся в с. Вертелка з кущевим Ярославом. Я вже був здоровий і він забрав мене до куща, як бойовика. Запізнав мене з оргроботою, часто говорив на політичні теми (міжнародне положення), нашу боротьбу, доцільність боротьби і т.п. До куща Ярослава в той час належали такі повстанці: Заяць Антін (Крук) з с. Ренева, Залозцівського р-ну, Маркевич Степан (Явір) з с. Вертелки і Гоцяк Василь (Микита). Ярослав постійно був в терені. Нас трьох творило окреме звено. Відповідальним за звено був Микита. В той час перебували ми в лісі біля с. Вертелки. Криївок не копали. Ходили до сіл: Мильне, Бліх, Ренів, Вертелка та збирали вісті до звітів, а також організовували для себе харчі. Заходили до різних людей (прізвищ не пригадую). Більш жодної роботи не робили.

В другій половині 1945 р. батька покликали кілька разів до РО НКГБ в Залозцях. Я в той час вже був при кущі. До дому заходив майже кожного вечора й стрічався з батьком. Батька самого не покликали, а покликали також більше господарів. Я розпитував батька чого його покликають. Батько оповів мені, що він підписував заяву співпраці з більшовиками й забов'язався доносити про повстанчий рух і людей, які допомагають. Тому його й покликали. Хто покликав його, я не питав і батько мені не говорив. Цьому більшої уваги не присвячував, бо покликали також більше людей. В РО НКГБ питали його, чи до села заходять повстанці, до кого заходять і що говорять люди. До мене батько говорив, що він нічого більшовикам не розказує, мовляв, нічого не знає. ([Чи т]ак оповідав мені, як було вдійсності – не знаю). Взагалішому на ці теми говорили ми дуже мало. Як я приходив до дому, батько часто розпитував мене, де перебуваємо, що робимо, до кого заходимо, скільки нас є і т.п. Це йому я розказував, а про те, що він може доносити, я й не думав. Люди говорили, що вся сільська адміністрація співпрацює з більшовиками і є сексотами. Цьому, одначе, я ваги не присвячував (від приходу більшовиків в 1944 р. батько мій працює крамарем до сьогодні).

Крім нас трьох до куща Ярослава належали такі люди: Барилішин Іван (Швед) з с. Вертелки, Михаліцький Павло (Гармаш) з с. Вертелки, і Потап. Де вони перебували, не знаю.

Осіню 1945 р. ми викопали дві криївки в с. Вертелка (звено Крука, що в той час відповів за наше звено). Одну криївку викопали в мене вдома, а другу на господарстві Шведа. Пізніше викопали ще одну криївку в домі підпільника Гармаша.

Цілу осінь 1945 р. квартирували в хатах, в с. Вертелка. Квартирували майже в кожній хаті, харчувались поміж населення. Більшовики жодних акцій не робили.

Около 4 січня 1946 р. батька покликали в РО НКГБ в м. Залозцях. Покликав нач. РО НКГБ. Як тільки батько прийшов, начальник запитав його про мене. Батько відповів, що я пішов до ЧА і там загинув. Літом 1945 р. по мені прийшла посмертна картка. Начальник (прізвища не знаю) заперечив батькові це і сказав, що я є вдома й ходжу з повстанцями. Подав батькові факт, що я був в селі Реневі й збирав білля для бандерівців. Батько старався це заперечити й далі твердив, що я загинув на фронті. Начальник розлютився й сказав до батька, як він далі буде так говорити, то його заарештують і цілу родину вивезуть в Сибір. Далі начальник говорив: "Ми знаємо, що він прийшов зі шпиталю зі Львова. Його пустили щоб він співпрацював з нами. Він мав зголоситися до нас, однак не зголосився".

Про те, що я погодився на співпрацю з більшовиками, батькові ніколи не розказував. Батько зорієнтувався, що більшовики знають про мене точно, і признався, що я ходжу з повстанцями, а додому прийшов літом 1945 р. Почувши це, начальник звернувся до батька з словами: "Я тебе звільняю. Ти йди додому і, як стрінешся з Іваном, скажи йому, що він мусить з нами співпрацювати, бо погодився на це". Тут батько запитав його, як я можу співпрацювати з більшовиками, як я є при повстанцях. На це питання начальник дав таку відповідь: "Він може бути далі в бандьорах, але тобі мусить розказувати про все: що вони роблять, куди ходять, скільки їх є, хто вони такі, до кого заходять, де квартирують, де їхні магазини, хто дає їм їсти, куди підходять до села й хто виносить їм їсти до ліса. Це все він може розказувати тобі, а ти будеш доносити нам". Як начальник скінчив, батько запитав його, що буде, як я не погоджусь на таку роботу. Тоді начальник сказав: "Якщо він тебе не послухає, то ми тебе з цілою родиною вивеземо на Сибір, а господарство зліквідуємо". Батько приобіцяв йому, як прийде додому, то буде про це зі мною говорити.

Дня 5 січня 1946 р. я зайшов додому й стрінувся з батьком. Питав чому його покликали до району. Тоді він розказав мені вищенаведену

подію. Почувши це від батька, я признався йому, що зі Львова не втік, а мене більшовики спеціально випустили на агентурну роботу. Я погодився, що буду слідити за повстанцями й про все повідомляти більшовиків. Ми з батьком почали радитися, що робити. Тоді батько сказав до мене, що я мушу йому дещо розказувати, а він буде це доносити більшовикам. Якщо так не будемо робити, - говорив батько, - то цілу нашу родину вивезуть в Сибір.

Я подумав над тим і шкода мені було родини, приобіцяв батькові, що буду йому розказувати про нашу роботу, а він дещо буде доносити більшовикам. На цьому ми з батьком закінчили й розійшлися.

Дальше квартирували ми в селі в господарів. Ярослав вже був з нами. Час від часу відходив в терен, куди – не знаю. Тепер ми вже жодної роботи не робили, тільки Крук збирав вісті з с. Вертелки й давав їх Ярославові.

Два дні перед приходом гарнізону, то є 14.1.1946 р., Ярослав, Швед і я поїхали до с. Бліх, Залозцівського району, роззброювати станицю “істребків”. В селі Вертелці ми стрінулися з повстанцями з відділу ком. Чорного, чоти Дуба. Разом з ними (їх було 14-ть) поїхали до села Бліх. “Істребків” роззброїли без бою. Від них забрали зброю і застрілили трьох більшовицьких вислужників (агентів), що були при “істребках”. Забрали один кулемет, один СКТ і 10-ть крісів.

Ще тої самої ночі ми повернули до с. Вертелки. В селі командир Дуб дав Ярославові кулемета й кудись відійшов, разом з своїми стрільцями. Ми пішли на квартиру до якогось господаря.

В селі Вертелці квартирував цілий куш Ярослава. Тому, що було забагато людей, Ярослав Потапа, Явора й Крука відіслав копати криївку до с. Ренева, Залозцівського р-ну. Там вони криївку викопали, але де - не знаю.

Дня 15.1.1946 р. Ярослав післав Потапа, Явора і Крука по звіті до с. Ренева. Хто подавав інформації з с. Ренева - не знаю. В с. Вертелці залишився Ярослав, Швед, Гармаш, Микита і я. Тої самої ночі в селі хтось стріляв. Ми не знали, хто це стріляє, і Ярослав сказав, що мусимо йти квартирувати до криївки, бо може бути облава. Ми пішли квартирувати до криївки, що була в мене вдома. До цієї криївки пішло нас чотирьох, а Микита пішов додому (він мав вдома також криївку, в печі). Про цю криївку, де ми сиділи, він не знав.

Другого дня, ранком, мати принесла нам до криївки їсти і сказала, що до села приїхало 40 більшовиків і кажуть, що будуть в селі квартирувати через два тижні. В криївці сиділи ми два тижні й нікуди не виходили. Харчі брали з могого дому. Тому, що продихами з криївки йшла пара, Ярослав сказав, що мусимо перенестися до другої

криївки. По двох тижнях ми перейшли мешкати до криївки, що була викопана в домі Шведа. Ярослав послав мою матір до Микити й вона привела його до нас. Тут сиділо вже нас 5-ох.

Харчі до криївки приносили нам родичі: моя мати, мати Гармаша і мати Шведа. Ночами більшовики ходили по селі та робили засідки. Ярослав не дозволяв нікому з криївки виходити. В криївці читали ми книжки, газети, чистили зброю, грали в карти й писали листи до дівчат. Ярослав писав до Кирилюк Анни. Гармаш до Шевчук Анни, Швед до Сиротюк Анни, а я до Кирилюк Марії. Всі листи перевірявав Ярослав. Ці дівчата писали листи також до нас. Листи передавали ми своїми матерями. Дівчата подавали нам розвідку: де є гарнізони, що роблять, куди ходять по селі і т.п.

В криївці сиділи ми [до] дня 27.3.1946 р. Ярослав не дозволяв нам виходити й ніхто з нас нікуди не ходив.

Дня 27.3.1946 р. більшовики арештували родину Гармаша. Ярослав сказав, що сидіти в цій криївці неможливо, й ми з неї вийшли.

З криївки пішли ми до ліса. В лісі було дві криївки, що ми викопали осінню 1945 р. Вони були завалені. Обі були в шостому кварталі Вертелецького лісу, у віддалі 150 м. одна від другої. В лісі квартирувати було ще неможливо, бо був сніг й ми перейшли квартирувати в очерет під с. Вертелку. Сиділи ми в буді, що збудували ще осінню 1945 р. Кожному з нас приносили харчі з дому.

Дня 3.4.1946 р. гарнізон з с. Вертели виїхав. До нас прийшов Потап, Крук і Явір. Ми всі квартирували в очереті. Мали дві буди. Вивчали історію України, 12-ть прикмет характеру українського націоналіста й переводили військовий вишкіл. Вишкіл переводив Потап. Щовечора йшли до села і я заходив до дому. Про це, як ми перебули зиму й де перебуваємо тепер, розказував батькові. Батько говорив мені, що він про ці дві криївки не доніс, бо боявся, щоб більшовики нас не постріляли. Два рази покликав його начальник гарнізону й питав, чи не приходять до села повстанці. Батько говорив йому, що, від часу приходу гарнізону, мене не бачив. Що і коли я розказував батькові, не пригадую, бо був вдома кожного дня. Батько знав все, що я знав. До району його покликали далше. Цього, що я йому розказував, він не записував. Скільки нас, батько бачив кожного вечора сам, бо ми всі заходили до могого дому.

На початку місяця травня 1946 р. (около/5) на вертелецькому хуторі Заболото я стрінувся з пров. Тарасом, хорунжим Круком і Маєм. Вони прийшли на стрічу до кущевого Ярослава. Про їхні псевдо довідався я від Крука, що був при кущі Ярослава. Він говорив, що Тарас - це обласний провідник, а Крук - командир. Зі стрічі ми пішли

до села на вечерю. Ярослав, Потап, пров. Тарас і хор. Крук зайшли на вечерю до Сусли Григорія, а ми до Маркевича Олексі, в с. Вертелка. Після вечері нас обох з Явором Ярослав відіслав до ліса викінчувати криївку, Тарас, хор. Крук, Ярослав, Потап, Швед, Гармаш і Микита пішли квартирувати в очерет на ставі. Тої ночі додому не мав змоги зайти.

Другого дня, вечером, ми оба з Явором пішли до села й всіх стрінули в селі. Тарас і хор. Крук відійшли з села до Вертелецького лісу, разом з бойовиком Маєм. Я сподівався, що вони квартирують в лісі, однак точно не знав.

Того самого вечера я пішов додому й розказав батькові, що в селі був Тарас - обласний провідник (подав його зовнішній опис) і хорунжий Крук - командир (подав зовнішній опис). Батькові сказав, що вони днем квартирували в очереті на ставі, а вечером відійшли до ліса.

В[і] половині місяця травня 1946 р. до Вертелецького ліса прийшли стрільці з відділу ком. Чорного. Вони квартирували окремо від нас. Мали криївки, однак про них я не орієнтувався. Було й так, що квартирували разом з нами в кущах. Їх було п'ять: ройовий Когут, стрільці - Зелений, Дим, Тятива й Корінь. До них часто приходив чатовий Дуб і чот. Довбуш. Ці стрільці брали харчі в с. Вертелка. Кожного вечера стрічалися з нами й разом йшли ми до с. Вертелки на вечерю. На вечерю ходили до Михаліцької Анни, Ярошевського Михайла, Кирилюка Олексі та Сиротюка Антона. Кожного дня Сиротюк Катря і Анастасія (дочки Сиротюка Антона) виносили до ліса харчі для стрільців.

При кінці місяця травня 1946 р. до Вертелецького ліса прийшов райпровідник Залозцівського р-ну Рух, разом з бойовиком Круком, що був при кущевому Ярославі. Що Рух є провідником Залозцівського р-ну, сказав мені бойовик Крук. Пров. Рух з нами був около трьох годин і відійшов в напрямі хуторів Манюки. Я орієнтувався, що там повинен мати криївку бойовик Май.

Другого дня (по приході пров. Руха) до ліса прийшов кущевий Ярослав. Тому кілька днів Ярослав був відійшов кудись в терен. Ярославові ми сказали, що був пров. Рух і відійшов в напрямі хуторів Манюки. При кінці місяця травня всі бойовики, що належали до куща Ярослава розійшлися в терен. В лісі залишилось нас трьох: Явір, Швед і я. Квартирували ми наверху, кожного вечера ходили до села Вертелки. Харчі брали в своїх домах.

Около 30.5.1946 р. до нас прийшов Ярослав від пров. Руха. Разом з ним прийшов курінний ком. Чорний (високий, около 35 років), політвиховник курія Чорного – Ярема (старший, лисий) і сотенний політвиховник Бурлака (високий, сухорлявий). Всі вони квартирували

разом з нами [в] кущах, около 10 днів. Від себе нікого з нас не відпускали і я в той час не мав змоги зайти додому. В селі був, одначе Ярослав не відпустив мене від себе навіть на п'ять хвилин.

Політвиховник Ярема часто говорив з нами на політичні теми, про нашу боротьбу, цілі боротьби, яка буде Українська Держава, які бої мали відділи УПА. По десяти днях Чорний, Ярема і Бурлака кудись відійшли.

По їх відході я пішов додому і розказав батькові про те, що було в лісі. Другого дня батько ходив до району. Після того більшовики робили на ліс облаву. Я, сподіючись, що може бути облава, разом з Явором і Шведом відійшов в ліс, під с. Обаринці. Там облави не було. У Вертелецькому лісі більшовики зробили облаву й передвечером від'їхали. Ми вечером пішли до села. В селі люди розказували нам в який спосіб більшовики проводили облаву. Чи батько доніс більшовикам про ком. Чорного, Ярему і Бурлаку, сказати не можу. Міг донести, що є в лісі більше повстанців. Про те, як він сказав, я його не питав.

В місяці червні 1946 р. Ярослав забрав Явора, Крука й мене і всі ми пішли до с. Білоголов, Залозцівського р-ну. В лісі лишився Швед, Микита. Гармаш був в той час хворий на тиф і лежав в селі. Потапа пров. Рух кудись забрав.

Квартирували ми в криївці на полі. Там були около двох тижнів. Ходили до сіл: Нетерпенці, Білоголови, Бзовиця, Оліїв, Білокрениця. В тих селах збирали матеріали до звітів. Всіх інформаторів в тих селах я знаю. Прізвища батькові не подавав.

В селах збирали також харчі. В яких господарів, не пригадую собі.

Дня 1.7.1946 р. Ярослав Явора й мене відіслав знову до с. Вертелки. Дав нам завдання викопати криївку у Вертелецькому лісі.

Того самого дня я зайшов додому по білля. Батькові розказав де був і що робив за останніх два тижні. Батько не записував нічого. Явір в той час був десь в селі. Досвітком я забрав білля, пішов в село, відшукав Явора й оба пішли ми до ліса. Днем в лісі копали криївку. Криївку викопали в шостому кварталі. Кожного вечора заходили до с. Вертелки на вечерю.

На початку місяця липня 1946 р. у Вертелецькому лісі відбувся військово-політичний вишкіл. Вишколом проводив ком. Чорний і політвиховник Ярема. На цьому вишколі було около 60 курсантів. Це були самі підстаршини і старшини з курія ком. Чорного. Що буде вишкіл, ми скорше не знали. Ком. Чорний пішов до ліса, забрав нас і ми квартирували разом з курсантами. Харчі для курсантів брали ми з села Вертелки. В селі був Потап і Микита. Вони збирали харчі (Потап

і Микита прийшли в терену, кілька днів перед вишколом). В час вишколу до ліса прийшов Ярослав. Квартирували разом з нами. Щовечора Ярослав забирав Явора й мене та йшли ми до села по харчі. Ярослав не відпускав нас нікуди. Швед постійно квартирував в лісі, з курсантами, був трохи хворий.

Курс тривав около тижня. Курсанти розійшлися і ми пішли в село.

Зайшов я додому і розказав батькові, що в лісі були підстаршини і старшини з куріня ком. Чорного. Було їх около 60-ть. Ком. Чорний і політвиховник Ярема проводили з ними вишкіл.

Кілька днів після того більшовики зробили облаву на село Вертелку. В облаві згинув бойовик Микита, що відступав з села, разом з Потапом, до ліса. В лісі більшовики облави не робили. Знали, що в лісі нікого немає.

В[]половині місяця липня 1946 р. кущевий Ярослав, Потап і Крук відійшли кудись, Микита згинув, а нас чотирьох залишилися: Гармаш, Швед, Явір і я.

Кущевим на нашому терені пров. Рух назначив дг. Вітра (хто Вітер, не знаю). До куща Вітра в той час належали: Горошок, Жар, Залізник, Явір, Швед, Гармаш і я. Про перших трьох не можу сказати нічого, бо не знаю. Бачив їх тільки деколи на стрічах. Де перебував Вітер, не знаю. Нас чотирьох (Гармаш, Швед, Явір і я) дальше перебували у Вертелецькому лісі. Кущевий Вітер назначив мене відповідальним за звено. Вітер дав мені завдання збирати інформації до звіту з с. Вертелки. Більш жодного завдання мені не давав. Всі чотири кожного вечера заходили ми до села, квартирували майже в кожній хаті. Більшовики жодних акцій не робили.

На початку місяця серпня 1946 р. кущевий Вітер до нашого звена долучив ще дг. Білого, що був ранений. Вітер дав мені завдання опікуватися дг. Білим. Як прийшов Білий, ми вже постійно квартирували в лісі, в криївці, що була в шостому кварталі.

Около 5.8.1946 р. я дістав записку від райпровідника Руха, що він прийде до нас на стрічу. В записці пров. Рух повідомляв мене, щоб постаратися харчів для 15-ти осіб на три дні й дня 8.8.1946 р. прийти на стрічу до нього. Стріча мала відбутися коло нашої криївки в лісі, в шостому кварталі.

Дня 8.8.1946 р. пров. Рух прийшов на стрічу до нас. Зараз другого дня я був в селі й сказав батькові, що до нас прийшов пров. Рух і буде три дні, в лісі, в криївці. Пров. Рух три дні не був, а тільки один день. Як пров. Рух відійшов, я пішов до села й зайшов додому. Батькові сказав, що пров. Рух вже відійшов. З ним був кущевий Вітер. Другого дня батько ходив до району.

Ми дальше перебували в лісі. В криївці постійно сидів Білий і Гармаш. Білий не міг ще ходити, а Гармаш ще не виздоровів добре після тифу. Швед, Явір і я постійно квартирували наверху, в лісі. Кожного вечора заходили до села, брали харчі в господарів для Білого і Гармаша. На вечерю заходили до своїх домів (кожний до свого). Часто заходили ми разом до мого дому. В моєму домі був кооператив. Ми брали папіроси, мило, одеколон, цукерки і т.п. Грошей за це не платили. Батько брав це на свій рахунок. Може й про це знало і МГБ, бо батькові ніхто уваги не звертав про це. Ми забирали більшу частину товарів, що приходили до кооперативу.

Осіню 1946 р. Явір відійшов. Нас залишилось чотири. В місяці листопаді 1946 р. я стрінувся з Явором в с. Вертелка. Стрінувся випадково, коло його дому. Він був тільки сам. Явір оповідав мені, що його пров. Лютий покликав на слідство. На слідстві говорив йому пров. Лютий, що він агент. Вимагав, щоб він признався до своєї агентурної роботи. Явір до агентурної роботи не признався, бо її не робив (так говорив до мене Явір). На слідстві його сильно побили, так, що з нього злізла шкіра. Говорив також, що тепер буде скриватися сам, і перед повстанцями, і перед більшовиками. Оба ми говорили коротко. Попрощалися і розійшлися.

Почувши це від Явора, я боявся, щоб мене також не взяли на слідство. Я сам уважав, що можуть мене повстанці підозрівати в агентурній роботі, бо більшовики часто покликали батька до району, а часом батько сам ходив. Я навіть сам не раз думав, що, якби мене питали повстанці чого батько ходить до району, то я оправдував би тим, що батько є крамарем і його покликають до райбази, або він сам ходить туди.

В місяці листопаді 1946 р. ми викопали дві криївки в с. Вертелка. Одну криївку в Ярошевської Зофії (тітка бойовика Шведа), а другу в Ярошевського Михайла. До першої криївки вхід був на стежці, в садку, а до другої – на стежці, на городі.

При [кінці] листопада 1946 р. куцевий Вітер відійшов кудись. Куцевим нашого терену пров. Рух назначив дг. Потапа. До куща Потапа належали ті самі люди, що й до куща Вітра. Де перебував Потап, не знаю. Він стрічався з нами в с. Вертелка часто. Сріч нам не визначував, бо добре знав, де нас можна відшукати. Знав наші криївки. Нас чотирьох (Швед, Гармаш, Білий і я) залишились в с. Вертелка. В криївках не квартирували. Завданням нашим було збирати інформації до звіту в с. Вертелка. Жодної іншої оргроботи не робили. Кожного дня квартирували ми в іншій хаті. Додому заходив я кожного вечора. Цілу ніч ходили ми по селі, хто куди хотів, а досвітком відшукували

одні других і заквартировували разом. Кожний з нас мав в селі свою наречену й до неї йшов.

Вполовині місяця грудня 1946 р. впав сніг і наверху було зле квартирувати. Білий настоював над тим, щоб йти квартирувати до криївки. Щоби він не сказав Потапові, що я не хочу йти до криївки, я мусів його послухати, хоч він мені підпорядковувався.

Зимою 1947 р. стріч з Потапом ми не мали. Робили те, що хотіли, один дивився на другого. Мені не раз приходила думка, що такий стан неможливий. Думав я, що за це хтось мусить відповідати. Жодної контролю не було, і я вважав, що про це ніхто не довідається, бо кожний з нас робить то саме і буде боятися комусь сказати.

В місяці січні 1947 р. до села Вертелки прийшов дг. Переможець. Він прийшов з Потапом. Переможець (прізвище – Деревянко) приніс записку від пров. Руха для мене. В записці пров. Рух повідомляв мене, щоби я разом зі звеном підпорядкувався дг. Переможець. Звено я передав, Переможець запитав мене про обставини в селі, забрав з собою Шведа й відійшов. Гармаш, Білий і я пішли до криївки в Ярошевської Зофії і там квартирували. Переможець з Шведом квартирували також в с. Вертелка. В кого, не знаю. Їх кожного вечера стрічали ми в селі. Переможець не давав нам жодних організаційних завдань. Він, так само, як і ми, ходив по селі, бив господарів, як не хотіли дати йому горілки. Всі люди його боялися. Говорили, що він без причини може чоловіка вбити.

В місяці лютому 1947 р. ми перейшли мешкати до криївки в Ярошевського Михайла. В цій криївці сиділи ми до початку місяця квітня 1947 р.

В місяці квітні 1947 р. викопали ми криївку в Павлусик Марії в с. Вертелка. Це зробили ми за ініціативою Білого. До тої криївки перейшли мешкати. Переможець з нами ніколи не квартирував. В криївці були ми тільки ніччю, а днем сиділи в хаті. Кожної неділі і свята ходили днем по селі. Ходив також і Білий. Він спочатку здержував нас, щоб ми не ходили так, а відтак, як бачив, що більшовиків ніколи не має, і сам ходив. По селі ходили без зброї (ми оба з Гармашем, а Білий, як йшов в село, то брав гранати й пістоль). Ходили разом з місцевими хлопцями та дівчатами, пили горілку, співали і т.п.

Нераз я був зовсім п'яний і нічого не пам'ятав. Пригадую собі, що в третій день Великодних свят я впився і ходив по селі. На дорозі впав і мене люди занесли до хати. В хаті перележав я до вечора, а вечером пішов в село. Переможець, що відповідав за нашу групу, робив те саме. Днем їздив ровером по селі та возив сільські дівчата. П'яного, одначе, його я не бачив ніколи.

В місяці червні 1947 р. кущевий Потап написав записку до Переможця, щоб з села ми вибрались до ліса й там квартирували. В селі заборонив квартирувати. По кількох днях ми пішли квартирувати до ліса. Переможець наказав мені, Гармашові й Білому викопати криївку і в ній квартирувати. Криївку ми викопали в шостому кварталі. В ній тільки спали. Кожного дня ми стрічались в лісі з Переможцем і Шведом. Кожного вечера ходили до села на вечерю. В селі були цілу ніч. По селі ходили одинцем. Досвітком, як третій раз піяли когути, ми всі сходились на подвір'я Сиротюка Івана й відходили в ліс.

Два рази в місяць Переможець з Шведом йшли на стрічу до пров. Руха. Де була стріча, не знаю.

В місяці червні часто стрічались ми з кущевим Потапом в с. Вертелка. Потап ходив з бойовиками Ігором та Чиром. Де вони квартирували, не знаю. Думаю, що квартирували в с. Вертелка й тому Потап нас вигнав з села. Як стрічались ми з Потапом, він звертав нам увагу, щоб ми не ходили одинцем, не пили горілки і т.п. Наказу ми не слухали, бо він робив те саме. Кожного вечера він заходив до голови сільради й там, з головою сільради та секретарем, пили горілку. Як не вистачало горілки, Потап писав записку до кого-небудь з господарів, щоб дали йому літру чи пів горілки. На записці підписувався "Старий". Потап також ходив сам, а бойовиків залишав в якійсь хаті. Люди в селі говорили, що він мав полові зносини з одною служницею в с. Вертелка й заразився трипромом.

Переможець Потапові не хотів підпорядковуватися і наказував це нам.

В місяці липні 1947 р. до звена Переможця пров. Рух прислав дг. Вірного (з с. Олієва). Вірний ходив постійно з Переможцем. В тому ж місяці Переможець забрав Білого до себе, а ми залишились вдвох з Гармашем. Дальше щовечера ходили до села, а днем харчі до ліса виносили нам наші родичі.

В місяці серпні 1947 р. наше звено дістало завдання робити засідки на МГБ-істів, МВД-істів і партійних. При кінці місяця серпня ми два рази робили засідку під селом Обаринцями, Великоглибочоцького р-ну. На засідку казав їти Переможець. Він ніколи наперед не говорив куди підемо.

На початку місяця вересня 1947 р. Переможець зловив в селі Вертелка суддю Бабіч, разом з її братом. Вона приїжджала до села робити збори. Переможець довідався про те, пішов в село, зловив її і привів до ліса. Обоє були без зброї. Переможець дав доручення мені й Гармашові стерегти брата Бабіч. Його держали ми тиждень, а відтак прийшов Переможець і казав його застрілити. Райсуддю Бабіч

держав Переможець в своїй криївці та хотів передати до пров. Руха. Стрічі до пров. Руха не було й він по двох тижнях її застрілив.

Дня 27.9.1947 р., днем, Переможець зібрав всіх нас, сказав вичистити зброю, бо вечером кудись підемо. Ще передвечером пішли ми під село Обаринці, Великоглибочоцького р-ну. Тут Переможець сказав, що робимо засідку на більшовиків. Машина з більшовиками має їхати від напрямку с. Вертелки. Дав кожному з нас завдання і ми залягли. Мені дав завдання стріляти по кабіні шофера. Вогонь мали відкрити після його наказу. Вже як смеркло, машина над'їхала і на ній більшовики. На наказ Переможця всі ми відкрили вогонь. Я стріляв в напрямі машини, однак чи поцілів, не знаю. Переможець стріляв з кулемета, а, як кулемет "затявся", стріляв з свого автомату. Другого дня люди говорили, що було вбитих 5-ть більшовиків (між ними майор).

В місяці жовтні 1947 р. до нашого звена прийшли дг. Нечай і Крук. Переможець поділив звено на два звена. До першого належали: Переможець, Швед, Вірний і Білий, а до другого: Крук, Нечай, Гармаш і я.

В місяці жовтні 1947 р. перейшли ми квартирувати знову до села. Квартирували по хатах.

Квартирували ми до часу, як до нас прийшов пров. Рух і покликав мене сюди. Як я відходив, то вступив до дому по білль. Батька вдома не було, бо того дня якраз покликали його в РО МГБ. Матері я сказав, що відходжу з райпров. Рухом в другий терен.

Кінцеві завваги об'єкта :

"На початку я старався вас обдурити. Думав обдурити тому, щоби не всипати свого батька. Переконавшись, що мені це не вдасться, рішив розказати вам правду. Ви може думаєте, що я і цей раз вас обдурю. Однак візьміть до уваги те, що я на рідного батька брехні не складав би, щоб він не терпів. Зараз відчуваю ненависть до батька, бо він мене затягнув в цю роботу. Оба ми співпрацювали з більшовиками тільки тому, щоб цим рятувати свою родину перед вивозом на Сибір. Матір і сестри про нашу агентурну роботу не знають нічого. Покличте батька й він вам розкаже коли, що і кому доносили. Щиро говорю вам, що, кому він доносив, мене не цікавило. Якщо зізнання батька буде інакшим, як моє, то за це можете розстріляти мене і його. Розбіжність може бути хіба в деяких словах, але взагалі він повинен скласти вам таке саме зізнання.

Про всю роботу, що була в нас, я батькові розказував, хоч, за час мого перебування в підпіллі, майже нічого не робив.

Чи все те, що я розказував батькові, він розказував більшовикам, ствердити не можу. Міг дещо забути батько, бо ніколи цього, що я говорив, не записував “.

Заввага 678:

Об’єкт був дуже слабо інтелектуально вироблений. Як слідчий запитав його, як відрізняє він більшовиків від нас, того він пояснити не міг. Був майже неписьменний.

Батько співпрацював з більшовиками ще від 1945 р., як підписав заяву співпраці.

З об’єктом більшовики могли не контактуватися тому, що й без нього, напевно знали точно про роботу цього звена. Об’єкта могли держати в запасі[, щоб] до активної роботи втягнути його тоді, коли він їм буде помічний. Для звена, в якому був об’єкт, спеціально не давалось жодних оргдоручень.

Постій, дня 27.11.1947 р.

678.

* * *

XII. ЗБАРАЗЬКИЙ РАЙОН

№ 76/XII-1

Протокол допиту Миколи Петровича Цилінського

Р.31
Справа ч. 153/46
Р-н Збараж
Цилінський Микола
Українець
Секретний о/у МВД

Дня, 22.11.1946 р.

З Інформативних джерел

1. Вештався по селах (формально, як участковий інспектор Фінвідділу).
2. Деякі господарі не хотіли пустити до хати. Йшов навперто.

ПРОТОКОЛ

Цилінський Микола, син Петра і Катерини з Мординських, ур. 1926 р. в с. Бабчинцях, Черневецького р-ну, Вінницької області, українець, 10 кл. СШ, нежонатий, участковий інспектор райфінвідділу в м. Збаражі, де і замешкалий від 2.11.1946 р.

Нескінчений курсант оперуповноваженого.
Секретний о/у МВД.

Я, Цилінський Микола, син Петра і Катерини з Мординських, ур. 1926 р. в с. Бабчинцях, Черневецького р-ну, Вінницької області. Коли покінчив 6 років життя, почав ходити до школи в родинному селі де покінчив 10 кл. СШ. Опісля я працював звичайним робітником в колгоспі у своєму селі, аж до м-ця березня 1944 р.

Дня, 19.3.1944 р. більшовики змобілізували мене в ЧА і цього ж дня відвезли нас автами до с. Нічній, Могилів-Подільського р-ну Кам'янець-Подільської області. За 4 дні відвезли нас поїздом в Західну Україну до м. Коломиї. Там перейшов я 2-тижневий військовий вишкіл, після чого відставили нас на фронт під м. Ясси (Румунія). Тут був я при піхоті около двох місяців часу, в 317 дивізії. Командиром цієї дивізії[ї] був підп. Лупецький.

В м-ці червні при здобуванні м. Ясс, в погоні за трофеями [я] зістав ранений пострілом з пістоля в груди і руку.

Звідсіля забрали мене в санбат і відставили до шпиталю в м. Круків (на Україні), де пролежав в лічниці до м-ця серпня 1944 р. З лічниці забрали і приділили мене до запасного 147-го полку, що стояв в м. Кишиневі в Бесарабії.

Внедовзі перевели мене до 37 дивізії до артилерії і відставили на фронт під м. Будапешт на Мадьярщині. Тут, після 2-місячного перебування, перейшов у відворот в Чехословаччину, а відтак в Австрію. Під м. Веною [Відень] був тяжко контужений, після чого забрали мене до шпиталю до м. Брук, де пролежав я 2 місяці. Після вилічення, відставили мене знов до м. Вени і приділили до 212 дивізії, якою командував майор Іванов. Там призначили мене коло гармати наводчиком і відіслали до м. Кенігсберга (Німеччина). Під цим містом був знову тяжко контужений і відставили мене до шпиталю в м. Буд[а]пешт. Тут побув я 2 тижні і відставили мене до м. Омська на Сибірі, де був на ліченні до м-ця березня 1946 р.

Звідси відставили до своєї часті 212 дивізії, де перебував два тижн[і.] Після цього перейшов гарнізонно-лікарську комісію, на якій в[из]нали мене нестроевим і демобілізували. Вже, як демобілізований, поїхав до свого родинного села Бабчинець, де перебував до половини м-ця березня 1946 р.

Дня, 26.3.46 року зголосився на воєнкомат. Цього дня воєнного білета не одержав, тому що начальника воєнкомату не було присутнього.

Дня, 29.3.46 року пішов я знову на воєнкомат, де вже одержав воєнний білет. Після цього пішов я на РО МВД в цьому ж таки районі, щоб видали мені паспорт в паспортному столі. Паспорта я не дістав, бо хотіли, щоб я залишився в районі до праці. На це я не хотів погодитися. Повернувши до свого села, взяв у голови с/ради Нінанчука Леонтія Афромосієвича справку і від[']їхав в Західну Україну за хлібом. Я заїхав в Станиславівську область, але там не можна було заробити нічого, я переїхав в Тернопільську область в Новосільський район. Там став до праці в с. Терпилівці в Коваля Андрея. Заробив дещо хліба, повернув до свого села Бабчинець. Вдома побув два тижні і поїхав до області в м. Вінницю, щоб одержати якусь працю, або поїхати на будь-який курс, бо вдома не було з чого жити. В м. Вінниці зайшов я до обласного МВД та зголосився до нач. МВД Карташкова і попросив його про працю. Розповів йому свою автобіографію і цей запропонував мені їхати на 6-місячний курс оперуповноважених, на що я погодився. Нач. Карташов видав мені справку, з якою мав їхати до м. Києва і

зголоситися до обласного МВД в полк. Мельника, число 71. Вигляд Карташова – високого росту, блондин, голова і чоло округле, брови руді, очі сиві, ніс перкатиий[,] уста вузькі, на лівому лиці бородавка.

Дня, 27.4.1946 р. прибув до м. Києва і зголосився до обл. МВД полк. Мельника на вул. ім. Леніна ч. 71. Вигляд полк. Мельника – середнього росту, чорнявий, чоло високе, брови чорні, очі чорні, ніс плескатиий – широкий, уста широкі – грубі, зуби здорові.

Увійшовши у входові двері, дижурний, що там стояв, спровадив мене до перших дверей по лівій стороні – до полк. Мельника. Він розпитав мене, що я заодин, спитав автобіографію і приказав проф. Боднарові запровадити мене до мого місця перебування. Проф. Боднар запровадив мене через вулицю на другу сторону до квартири ч. 5. Там застав я вже курсантів, а саме:

1. Васенко із Київської області, років около 22.
2. Лісовський із Кіровоградської обл., років около 24.
3. Гусев із Томської обл., років около 28.

(Решту прізвищ не пригадую собі).

Дня 30.4. видали нам уніформи, а 1 травня розпочали науку. До 1.5. прибуло ще 8 учасників цього курсу, прізвищ яких не пригадую собі. Всіх учасників цього курсу було 18 осіб. Викладових предметів було 5, а саме: арифметика, ботаніка, географія, історія ВКП(б) і приказ народнього Комісаріата.

Викладачів було чотири, а саме:

1. Анна Павлівна (прізвище мені невідоме) – викладач ботаніки.
2. Боднар Осип Вісаріонович – [викладач] географії.
3. Леонід Сидорович (прізвища не зна[ю]) – [викладач] приказу НК.
4. Закшевська – викладала історію ВКП(б).

Хто викладав математику, не згадував нічого.

На цьому курсі був я три місяці. Після 3-місячної науки, по-п'яному побився із проф. Боднаром. В цьому помагали мені два товариші, які були також в нетверезому стані. За це мене і моїх товаришів замкнули до тюрми. Там просидів я три тижні, після чого, Мельник закликав мене до своєї канцелярії і сказав: “За це, що ти побив професора, стаєш рядовим міліціонером і негайно від’їдеш в західні області на службу”. Дав мені супровідне письмо і сказав, що я призначений в Станіславівську область. Що сталося з товаришами, мені не відомо.

В м. Станіславів прибув я вкінці липня 1946 р., зайшов до обласного МВД і зголосився до полк. Іванова, що в цьому часі був начальником обл. МВД. Вигляд мав – високий, чорнявий, чоло високе, брови руді, очі сиві, ніс середній – рівний, уста широкі, – на верхній губі шрам, борода округла, під носом великі вуси.

Нач. Іванов дав мені супровідне письмо із призначенням до Болахівського р-ну, Станиславівської обл. В м. Болахові зголосився я до підполк. Мельника. Цей розпитав мене біографію і зареєстрував як рядового міліціонера. На третій день мого побуту в Болахові, поїхало нас 30 чоловік на засідку в ліс, що знаходився у віддалі 6 клм від міста. Засідкою провадив мл. лейт. Гріша. Зробили ми в лісі засідку. Мене Гріша поставив із тяжким кулеметом (Максім) на одному горбку, а всі пішли до одного підлісного села. Коли я сидів сам коло свого кулемета, побачив, як здолу підходило до мене около 30 повстанців, які байдужно йшли стрілецьким рядом. Підпустивши їх на яких 30 кроків до себе, почав стріляти. Внаслідок цього повстанці розбіглися. На ці стріли прибули решта есмедистів зі села, яким розповів я в чім справа і після цього пішли ми оглядати місце цієї засідки, де знайшли вбитих 9 повстанців. Негайно ми zorganizували підводи і цих трупів забрали зі собою в район Болахів.

Після цього випадку я боявся перебувати в Болахові, щоб не вбили мене повстанці, тому втік в Тернопільську область в Збаразький район. В Збаражі зголосився до райвиконкому [до] Коваленка, якого просив дати якусь працю в цьому районі. Коваленко розпитав мене, що я за один. Я відповів, що похожу із східних областей України, а про курс і моє перебування в Болахові, – не говорив нічого.

Дня, 16.11.1946 р. я став участковим інспектором райфінвідділу і того самого дня вийшов до роботи на свій участок в такі села: Гори Стрийовецькі, Максимівка, Чагарі Збаразькі, Луб'янки Нижчі, Луб'янки Вищі, Тарасівка.

Перейшов через села: Гори Стрийовецькі, Чагарі Збаразькі і Максимівку, а 19.11. зайшов до с. Луб'янок В. Там переночував я до другого дня і разом з фінагентом пішов за податками по селі. Около год. 12 за московським часом, зайшли ми до однієї хати, де застали трьох квартируючих повстанців, які мене, wraz із фінагентом задержали до вечора. Вечором відпустили нас, а мені казали ніде нічого не говорити й нікуди цього вечора з села на виїжджати. Я пішов на нічліг до фінагента. Около 21 год. прийшли ці самі повстанці і мене арештували.

Арештований: Ці всі мої попередні зізнання, крім автобіографії і перебування на фронті, є неправдиві, - це все легенда.

(Після цього арештований почав зізнавати слідуючі зізнання):

Коли мене здемобілізували з ЧА, на початку лютого 1946 р. від'їхав я до свого рідного села, де перебував до кінця лютого 1946 р.

При кінці цього місяця, я разом зі своїм односельчанином від'їхав в західні області України за закупом хліба для проживлення

своїєї родини і себе. Приїхавши в Новосільський район, Тернопільську обл. до с. Терпилівки, де став на працю. Внедовзі вступив до “істреб. бат.” в с. Клебанцівці, де начальником був міліціонер Зінкевич. Після 2-тижневої служби в “істреб. бат.” я ранив одного стрелка із Терпилівської станиці, що вертався із с. Яцівець. Зінкевич здержував його, але він не хотів сказати і тому відкрили ми по ньому вогонь. Прізвища цього раненого стрибка не знаю. За поранення цього стрелка, районне МГБ арештувало мене. Переслухував мене нач. МГБ ст. лейт. Іонов. Після переслухання казав посадити мене на одну добу до тюрми. Просидівши одну добу, Іонов закликав мене знову і сказав, щоб зголоситися до нач. міліції Міліщенка. Цей приділив мене до міліціонерського участка в с. Терпилівці, де начальником був міліціонер Собков. Там перебув я лише один тиждень. Довше в стрелках не хотів бути, тому що в мене середня освіта. Я думав дістати якусь іншу працю, - поїхати на якийсь курс або стати до адміністративної праці. Вніс прозьбу про звільнення з стрибків, від чого мене звільнили. Після звільнення, в другій половині м-ця березня 1946 р. від'їхав я до свого родинного села. Там побув кілька днів, а потім поїхав до обласного МВД в м. Вінницю. Там зголосився до обласного начальника МВД полк. Карташкова, якого просив дати мені працю. Карташков запропонував мені їхати на к[ур]с уповноважених, що мав відбутися в м. Києві. На це я погодився.

Дня, 20.3.1946 р. одержав я справку від нач. Карташкова до уездного МВД в м. Києві, до полк. Мельника. До Києва відправляв мене емведист Коля. Цього ж дня ніччю в 20 год. прибули ми до Києва. Тут розпитували, де поміщається уездное МВД. Нас спровадили на вул. Леніна ч. 71. Я зголосився до полк. Мельника, що мав канцелярію на партері, другі двері направо. Полк. Мельник прочитав письмо, яке я йому доручив від нач. УМВД Карташова. Опісля розпитав мене біографію, а відтак приказав проф. Боднаренкові запровадити мене до місця мого проживання, яке містилось при цій самій вулиці під числом 15. Там застав я 5 чоловік, які прибули на цей самий курс. З них пригадую собі: Гусева із Томської області, Васенка із Ленінградської обл. Прочих по прізвищах не пригадую собі.

Курсанти поміщалися в кімнаті під ч. 15 (на партері, перші двері на[пра]вій стороні). Внедовзі прийшло ще 6 курсантів, прізвищ яких не знаю. Вже другого дня дістали ми уніформи емведистів і проф. Боднар заявив, щоб слідуючого дня вже бути готовим до заняття.

Дня, 31.3.1946 р. о год. 10 ранку за московським часом прийшов проф. Боднар і зробив збірку та запровадив до місця занять при вул. Леніна ч. 71. Викладова саля знаходилася на партері, перші двері по

правій стороні. Перший виклад з нами мав проф. Боднар: викладав тіловиховання. Всіх предметів було чотири, а саме: історія ВКП(б), руська грамати́ка, ботаніка і приказ Народного Комісаря.

1. Боднар викладав історі[ю] ВКП(б).
2. Леонід Сидорович – руську граматику.
3. Лісовська Надя – ботаніку.
4. Закшевська – приказ НК.

Також, яко додатковий матеріал, були виклади про обов'язки оперуповноваженого.

Щоденно було 4 години викладів.

Курс тривав від початку м-ця квітня до початку м-ця вересня 1946 р.

Яким повинен бути оперуповноважений.

Оперуповноважений повинен бути: образованим, охайним, культурним, підпорядкованим своїм зверхникам, опитним в допитах, в яких випадках арештувати і коли докладати своєму зверхникові.

Образування – середня або неповносередня освіта, а також і звичайна освіта.

Культурний – не напиватись, не битись, не ходити без потреб по вулицях, не красти, не рабувати, до населення відноситися ввічливо.

Зовнішній вигляд – повинен собою в очах населення представляти поважну особу. Завжди бути підстриженим, підголеним, вбиратися у військову форму, або в цивільну, що є в залежності від нього особисто.

Підпорядкований – безпосередньо підпорядкований ст. оперуповн.[оваженому], а посередньо всім емведистам персонального складу.

Ст. о/у дістає всі накази від нач. МВД або нач. міліції і передає оперуповноваженому. Всі інші начальники не можуть давати наказів, ані доручень, хіба за згодою ст. о/у.

Арештування – арештувати має право за будь-яку провину; може арештувати свого підвладного, а також свого зверхника, коли недоцільним є проволікати справу. В загальному арештує з наказу свого зверхника, а також по своїй думці осіб, зловлених на гарячому вчинку.

Допит – допитується в слідуючий спосіб: В першу чергу устійнюється, що за один даний осібняк, звідки і чому попав в руки МВД. Слід запитати хто його арештував. Якщо є обтяжуючі матеріали до слідства, то допитується після цього, наколи нема, то списується кілька разів автобіографію і притім порівнюється, чи правдиві зізнання. Питати про одну річ кілька разів.

Питання в часі слідства – Після кількаразового списування біографії і порівнюючи із фактичними даними, в цьому випадку зі сторони

арештованого, виходить крутанина, то змістя його береться. Коли на арештованого немає компматеріалів, допитується його і записується деякі моменти і знову питається одне і те саме. Коли арештований запутався, то списується його автобіографію. У випадку, коли арештованому не зумію дати раду, то передаю ст. оперуповноваженому. При дальшому слідстві обов'язково мушу бути присутнім.

Репресії – примінюються до політичного злочинця, який не хоче говорити. Коли крутить, або і, коли признається до вини, також треба бити, бо йому не можна вірити.

Спекулянта б'ється за неправдомовність, а також за підроблювання документів. Коли арештований не хоче йти на виказане через емведиста місце, - б'ється. Коли арештований кидається на оперуповноваженого – стріляється вгору, а як це не помагає, можна його ранити, щоб ще живого забрати на переслухання.

В часі якоїсь ворожої демонстрації, коли натовп не слухає приказів міліції, – стріляти прямо в них.

Доклад своему зверхникові.

Докладати потрібно всі дрібниці і поважні справи ст. оперуповноваженому. Коли даний оперуповноваж.[ений] на слідстві не може дати ради, повинні доложити ст. оперупов. У випадку відсутності його (ст. оперуповн.[оваженого]) докладати теж МВД або нач. міліції.

На цьому курсі вступних іспитів не було, а кінцеві були усні і письмові, якими проводив полк. Мельник. Хто здав іспит на відмінно або добре, то переходив закінчення курсу; хто посередньо, той оставлявся ще на 2-місячний додатковий курс. Хто і цього курсу не здав, той виходив міліціонером, а хто здав – оперуповноваженим по ранзі мл. лейтенанта.

За три дні, після закінчення курсу, закликав мене і Гусева полк. Мельник до канцелярії. Гусева, як оперуповноваженого призначив у Омську область, а мене призначив в Західну Україну в Станиславівську область на оперуповноваженого. Після цього видав нам документи і приказав їхати на свої означені місця. Куди дістали призначення другі, не знаю, бо зараз від'їхав, залишаючи ще всіх.

Дня, 29.9.1946 р. від'їхав до свого дому на відпочинок, хоча відпочинок був заборонений. Додому прибув 30.9.46 року і перебув майже цілий місяць.

До м. Станиславова прибув при кінці м-ця жовтня і зараз зголосився до УМВД полк. Іванова. Він призначив мене оперуповноваженим до Болахівського р-ну, Станиславівської області.

До Болахова прибув 1.11.1946 р. і зголосився до підполк. Мельника, як нач. РО МВД. Нач. Мельник переглянув мої документи і

сказав, що втягати в реєстрації не буде тому, що вже кінчиться рік і зараз нема потреби.

Назначив мене старшим по групі, що складалася із 6 людей. Функція моя була – оперуповноважений.

Після цього дістав свою призначену квартиру по вул. Лесі Українки ч. 12. Старший оперуповноважений, тобто мій зверхник, був Лупак Семен – лейтенант.

Дня, 11.11.1946 р. поїхало нас 30 чоловік на засідку до лісу. Старший по групі був секретар райкомпартії, прізвища якого незнаю. Лишив нас 11 чоловік в середині лісу, а сам, з рештою еміведистів пішов до поблизького підлісного села на обід. На засідці був я з тяжким скорострілом (Максим), а другий оперуповноважений з легким скорострілом (Діхтяровим).

Около 12 год. дорогою на нашу засідку найшло около 30 повстанців, які йшли стрілецьким рядом. Відповідальним засідки, на яку найшли повстанці, був я. Підпустивши повстанців на 40 м. почав стріляти, внаслідок чого повстанці відступили, залишаючи 14 вбитими, яких ми забрали до району. Після цього нач. РО МВД подав мене до відзначення медаллю “Красная Звезда”, якої покищо не одержав.

Після цього, за два дні, покликав мене в область Станиславів полк. Іванов, який дав мені наказ їхати в Тернопільську область та зголоситися в УМВД.

До Тернополя прибув 16.11.1946 р. і зголосився в УМВД до полк., якого прізвища не знаю. Полковник прочитав подане мною письмо і видав справку з призначенням в Збаразький район.

В Збаразький р-он прибув 16.11.1946 р. о год. 20 і зголосився до нач. міліції к-на Суматохіна. (Я мав зголоситися в нач. МВД, однак його не було в цей час і я зголосився до його заступника к-на Суматохіна). К-н Суматохін зареєстрував мене. Моє реєстроване число “11”[,] трохи поговорив зо мною та сказав, що я в цьому районі буду секретним оперуповноваженим, а формально працівником фінвідділу, щоб м[ож]на було рухатись по терені та вести оперативну роботу проти повстанців. Мав в наміченому мені участку ходити, як участковий інспектор фінвідділу та слідити за кожним рухом повстанців і збирати про них інформації. Перед сільським урядом мав представитись як працівник фінвідділу. Про мою оперативну роботу не смів ніхто знати.

Дальше сказав мені к-н Суматохін, що одержу список, до кого маю в нижчеподаних селах зголоситися та від них одержувати інформації. Коли б дослідив квартируючих повстанців в будь-якому селі, негайно мав повідомляти органи МВД або найближчий гарнізон чи станицю стрелків.

На початку припоручив мені від 17-22.11. перейти такі села: Гори Стрийовецькі, Максимівка, Чагарі Збаразькі, Лубянки Вищі, Лубянки Нижчі і Тарасівка. Між іншим, к-н Суматохін сказав: “За всяку ціну в вищезгаданих селах прослідити, чи квартирують повстанці, в кого квартирують, бо зараз зима, то в полі чи лісі квартирувати є неможливо”. Це мав довідатися від с/о. Дивитися, чи не застрашився господар чи господиня, коли прийду до хати, чи в хаті не висить десь військова уніформа, або незаметно десь не стоїть зброя. Ці всі спостереження потрібно занотувати. Також казав, що за всяку ціну треба зловити хоч одного живого “бандерівця”, який міг би сказати про решту повстанців та їхнє перебування, за що зараз є тяжко довідатися. Ніччю не казав ходити нікуди, тільки ночувати на квартирі, призначеній головою с/ради, щоб не падало підозріння.

У вищезгаданих селах мав я скотактуватися з людьми, яких подав мені Суматохін по списку. Список цей, в час арештування мене повстанцями, я знищив.

Дня, 17.11.1946 р. прибув я до с. Гори Стрийовецькі, де мав скотактуватися з чоловіком, прізвища якого не знаю, тільки знаю, де мешкає і як виглядає: середнього росту, чорний, брови чорні – зрослі, чоло низьке, на чолі дві замітних борозди, ніс простий, борода кругла, около 35 років. Мешкає коло церкви, перша хата під бляхою, перед хатою кілька сходів, якими йдеться до хати. З ним я відбув стрічу в його хаті. Коли прийшов до його хати, застав якусь стару жінку (мабуть його мати), жінку і дочку (около 10 років). В хаті була ще дівчина, правдоподібно чужа, около 18 років. Прийшовши до нього, викликав до сіней і передав від к-на Суматохіна письмо, яке було запечатане. Прочитавши він це письмо, запровадив мене по 6 хатах та сказав, що в цих хатах квартирують повстанці і є в них замагазиноване збіжжя.

Перейшовши з ним по цих господарствах, провірів податкові квитанції, але не запримітив нічого, а вечором від’їхав до с. Максимівки. Правдоподібно цей чоловік являється десятником с/ради.

В с. Максимівці зайшов до голови с/ради, який вказав мені квартиру де я переночував (в першій домі коло с/ради). Там був я два дні. Сконтактувався з десятником с/ради, який знав про контакт від к-на Суматохіна. К-н Суматохін сказав, що як прийде чоловік і скаже, що від нього, то можна подати такі самі інформації, як йому. Коли прийшов до нього, застав його при голенню. Ми порозумілись. В нього я також підголився, пообідали і пішли в село, нібито за податком. Він показав мені чотири хати, де знаходяться повстанці. Там сконтролював я податкові квитанції і після цього ми розійшлися. Стрічі не умовляв ні в Горах Стрийовецьких, ні в Максимівці.

Цей десятник мешкає недалеко костела (високий, чорний, волосся чорне, чоло високе, брови чорні, ніс перкатий, уста широкі, на бороді ямка, около 35 років).

В с. Максимівці переночував, а на другий[]день рано пішов до с. Чагарів Збаразьких.

Дня, 19.11.1946 р. прибув до Чагарів Збаразьких, де скотактувався зі секретарем с/ради (західняк). В канцелярії с/ради я йому представився, що я той сам, що мав прийти від к-на Суматохіна. Цей відповів, що добре. Поінформував мене, що в селі нема нічого замітного і запровадив мене до однієї хати, де мали б перебувати часто повстанці. Там провірив я податкові квитанції і незапримітивши нічого підозрілого, ще того самого дня відійшов до с. Лубянок Вищих, де зайшов до канцелярії с/ради, а відтак до секретаря с/ради Королюка на його приватне помешкання. Представився йому в цей сам спосіб, що секретареві с/ради в с. Чагарах Збаразьких. Сказав йому, щоб цей завів мене до тих людей, про яких він орієнтується від к-на Суматохіна. Секретар знав цю справу і зараз завів мене до кількох хат. Перевірів в цих господарів квитанції податкові, а в одного з них залишився ночувати. Секретар відходячи сказав, щоб уважати як буду ходити по селі з фінагенткою, бо вона знається з повстанцями.

Другого дня, ходив по селі з фінагенткою, та провірював податкові квитанції, де на одній квартирі застав квартируючих повстанців, які придержали [мене] разом з фінагенткою. Вечором, того самого дня, нас відпустили додому і я пішов до фінагентки ночувати.

Коло год. 21-ї мене знову арештували ті самі повстанці.

В с. Лубянках Н. і Тарасівці мав скотактуватися з цивільними людьми, яких мав на знищеному списку. Прізвищ осіб із знищеного списку не пригадую собі.

МВД в р-ні складається з начальника, його заступника, секретаря, слідчого “оперуполномоченого”, “уполномочених[]” і рядових МВД-истів. “Оперуполномочених” в районі є стільки, скільки потрібно. (На дальші запити заперечував, - нічого не знає).

Завваги:

В час слідства пр[и]кидався великим дураком, мотивуючи своє оправдання тим, що він був голодний і мусів піти на таку службу. Про склад МВД і курс заявив, що не скаже нічого.

/55/

* * *

№ 77/XII-2

Протокол допиту Теодора Дмитровича Бригіна

Постій, дня 10.6.1947.

Р - 31

Справувач 81/47

Бригін Теодор Дмитрович

уроджен. дня ... березня 1893 р.

в Халупках Дусівських, пов. Перемишль,

переселений і замешкалий в 1945 р.

в с. Грицівцях, рай. Збараж.

Агент МВД, зловлений на підглядах

в с. Грицівцях дня 10.6.1947 р.

ПРОТОКОЛ

Я, Бригін Теодор, уроджений в березні[,] точно дня не пригадую собі[,] 1893 р. в Халупках Дусівських, пов. Перемишль. Батьки мої Дмитро і Ксенька[,] з дому Калита[,] урод. Вишатичах, того ж повіту[,] мешкали цілий час в тімже селі. До початкової школи ходив я тільки два роки і то тільки зимою, бо літом батько приказував мені працювати на господарстві. Цілком природньо, що я з тої школи виніс[,] дуже мало кон[крет]ного знання. До сьогодні я майже не вмію читати і писати. Вчив мене народний учитель Кохановський. Дальші роки перем[и]нули мені в праці на ріл[л]і. Підчас вибуху першої світової війни в 1914 р. мене разом з іншими змобілізовано та відіслано на Угорщину до кадри в місті Тататоварош. Там перейшов я тримісячний рекрутебний вишкіл при ручних скорострілах компанія 4, регімент 10, а після цього відтранспортовано мене на фронт до Італії. Насамперед був я в Герцу, як мені здається один рік, опісля мене відескортовано як легко раненого в правий бік на лікування до одного австрійського міста[,] сьогодні його назви вже не пригадую собі. Там перебував я на ліченню приблизно 7-8 тижнів, а опісля вже як реконвалесцент одержав я 14-денну відпустку до дому. В рідних сторонах застала мене сумна вістка про смерть моєї матері і брата, які впали жертвою боїв за Перемишль. З відпустки вертав вже до Сонча коло Сянока. Там зформовано нас в сотню і відіслано на російський фронт під Луцьк. Вістря основних російських наступів було звернене[,] через цілий час мого перебування там, майже постійно проти нашого відтинку так, що в короткому часі моя сотня зістала цілком розбита. Трьох нас втікає назад до Перемишля і тут зголошуємось до військової комендатури міста. Вкоротці знову нас формують в похідну

сотню, дають дуже короткий перевишкіл і з нею я вдруге відїзжаю на фронт до Італії. Там перебував я аж до розвалу австро-угорської монархії. Згодом я вертаюсь до дому і тут новостворений український уряд мобілізує мене в грудні 1918 р. в ряди УГА. Підчас українсько-польської війни попадаю в 1919 р. в польський полон на відтинку Сондової [Судової] Вишні. З табору полонених утік на Чехословаччину. В цей час там формувалися з емігрантів та бувших російських полонених нові українські відділи і я з кількома колишніми товаришами по зброї вступаю в їх ряди. Коли прийшло до угоди між Польщею і Чехословаччиною, нас розброєно та розпущено. В 1920 р. вертаюсь до дому та женюсь в тімже році з Татянною з дому Бригін. В 1921 р. їду на роботу до Франції. Там працюю в одного француза-рільника в околиці Парижа [три роки, але побачивши, що ця праця не дає мені жодної користі, вертаюсь в 1924 р. назад в рідні сторони. Тут працюю на власнім господарстві 6 моргів поля. Дітей в мене не було. В 1932 р. закладаю я в Халупках Дусівських з чотирма спільниками sklep мішаних товарів, але [с]коро з причини певного непорозуміння між нами, ми ліквідуємо його та передаємо в компетенцію місцевої кооперативи. За цілий час польської окупації не належав я до жадних українських культурно-освітніх товариств.

Вибух польсько-німецької війни застав мене господарем. Осінню того ж року приходять до нас большевики і з причин бли[зь]кості кордону 100 м. всіх нас виселяють в березні 1940 р. до Ніклович пов. Мостиська. Всі наші хати в Халупках Дусівських пограничне НКВД зараз же цілковито розібрало. В Нікловичах ми замешкуємо в мазурських хатах. Крім цього приділено нам кожному зокрема певну кількість досить урожайної землі. Через це, що моя жінка не могла погодитись з братовою [..] ми з братом мешкали спільно на однім господарстві [..] я був зм[у]шений пересилитися в червні 1940 р. знову в пограничну полосу 6 км від кордону до с. Накла рай. Медика. Там я замешкую в одного господаря, який згодився прийняти мене з жінкою до себе.

Запит слідчого:

- Чому ви переселились назад в пограничну полосу до Накла, коли в Нікловичах могли б були дістати іншу хату і більшу кількість урожайної землі? Дальше, вам відомо було, що в Наклі вже на початках приходу большевицької влади примушували селян писатись до колгоспу.

Відповідь по надумі:

- Причина мого повороту була ця, що я хотів бути в своїх околицях, ближче свого дому. До колгоспу я старався не писати.

Запит слідчого:

- Чи ще хтось більше вернувся з вами?

Відповідь:

- Ні.

Заввага: Поворотний приїзд в пограничну полосу в 1940 р. був строго заборонений. Що до населення села Накла то воно під оглядом національним є мало свідоме. В останньому часі сильно розроблене більшовицькою агентурою та скомунізоване.

Через цілий час мого побуту в Наклі я переводжу на другу сторону границі, тобто на німецький бік около 16 мені невідомих мушин. З усіма я стрінувся випадково, в різному часі, днем в полі чи селі. Майже всі в говореню призналися мені, що бажали б передістатись за кордон і висловлюють бажання, щоб я їм поміг та вказав дорогу. Я годжусь. Про це все крім мене не був ніхто поінформований зі села. Всі вони переходили днем у такий спосіб: в Сяну брали тоді шутер на будову гостинця. Тому, що ця робота проводилась поблизу Накла, з тої ж причини[і]через наше село переїздило багато фір з інших сіл. Згадані особи, добре поінформовані мною, куди найкраще про-дістатися через Сян, сідали на піводи чужих людей[,] які цілком не були зі мною в контактї, і не були в[і]курсі справ[,] під[і]їздили під границю [і] передіставались дуже легко на другу сторону.

Заввага: В самім Наклі стояла досить сильна залога погра-ничного НКВД. Підчас згаданої будови гостинця була посилена контролю документів. Кожний селянин, зайнятий при перевезенні шутру мусів мати крім звича[й]ної посвідки з села і паспорту ще й спеціальне посвідчення від коменданта пограничної сторожі. Всякий перехід в тій околиці літом 1940 р. був майже неможливий.

Літом того ж року[,] точно дня і місяця не пригадую собі[,] начальник місцевої станиці пограничного НКВД покликав мене до себе і намовив мене підписати заяву на донощицтво. Спеціальних завдань ще тоді не одержав. Вже на другій стрічі з ним, яка відбулася кілька днів після цього в його кімнаті, він оп[и]сував мені широко що саме і в який спосіб маю йому доносити. Розходилося йому головно про настрої місцевих селян, та про чужих осіб, які появились би в цих околицях. Все це я мусів особисто доносити на станицю пограничної комендатури. Всі такі стрічі мус[і]ли бути строго конспіративні і в разі здемаскування з боку цивільного населення, я мусів вже заздалегіть мати добре обдумане алібі. Щоб мати кожночасно волю рухів та не бути постійно нараженим на деконспірацію, назначено мене зараз після цьої стрічі заступником десятника.

Будучи на такім пості я вже міг в любу мені хвилину зайти не впадаючи в очі нікому на станицю, бо майже щоденно десятники, чи їх заступники мали там якісь справи до полагодження. Тут видавались

посвідки для селян, які бажали їхати робити на своє поле близько границі, посвідчення на виїзд до райцентру, часта загальна перевірка документів і т.д. Все це робилося за посередництвом сільської адміністрації так, що мені це улегшило сповняти своє агентурне завдання. За цілий час мого побуту я часто доносив про появу мені невідомих осіб в терені села. Всі ці вістки я довідався з розмов цивільного населення. Крім цього я видав йому точні опінії селян Халупок Дусівських. Ходило йому головно про теперішній їх родинний склад, чи котрась родина має когось за границею, як так, то коли ця особа виїхала, матер[і]яльний стан та попередню їхню діяльність. Між іншим я сказав, що син Довгун Миколи – Антін, родом з того села, втік на початку 1940 р. на німецьку сторону.

Заввага: Довгунь Антін, молодий, свідомий хлопець. В 1940 р. втікає на німецький бік. Родину його правдоподібно ще підчас першої окупації вивезено на Сибір.

Запит. слідчого: після перерви

- Чи про згаданих вами 16 осіб, які ви перевели на другу сторону був поінформований начальник місцевої станиці пограничників.

Відповідь:

- Так, але вже після їх переходу.

Запит. слідчого:

- Чи всі щасливо перейшли?

Відповідь:

- Точно мені невідомо.

За німецької окупації я з жінкою переносуюся до Дусівських Халупок, відбудовую понищене господарство та дальше працюю на ріл[л]і. З другим приходом большевиків я голошусь в районі, признаюся там перед начальником МВД про попередню свою співпрацю з ними і з тої причини мене зараз за кілька днів назначують головою сільради того села. Підчас переселення я переїзджая осінню 1945 р. до села Грицивець Збараського району. Тут наділяють мене хатою та трьома гектарами поля. В лютім 1946 р. я разом з іншими переселенцями їду до Збаража з метою одержання збіжжєвої допомоги. Там принагідно зустрічаюсь з головою райвиконкому – Коваленком та підчас розмови з ним признався йому, що я був на Заході після другого приходу большевиків головою сільради Дідусівських [Дусівських] Халупок. За дві неділі після цього приїздить до Грицивець уполномочений Лемака та наказує скликати ціле населення на збори. Перед цим ще посилав спеціального післанця по мене і коли я прийшов до нього, він мене спитав, як я називаюсь, коли приїхав зі Заходу та що там робив. Я сказав йому, що був там

через цілий час рільником, а останньо перед виїздом працював в своїм селі як голова сільради. Він відповів, що про це є поінформований від Коваленка та рівночасно дав мені пропозицію зайняти таке саме становище в Грицівцях. Мене врадувало таке предложення. Це була моя постійна мрія бути чимсь в селі та мати змогу приказувати комусь. Для більшого ефекту та різкішого підкреслення моєї вірності до радянської влади, я в тім часі довірочно признався перед ним, що я в своїх сторонах ще за тамтих большевиків підписав був заяву на агентурну роботу. На його запитання, чи відповідні органи[] в тутешньому районі є[] поінформовані про це[], я відповів, що[] мене ще в тій справі ніхто до району не кликав, а сам я особисто ще не голосився. Опісля він сказав, що сьогодні будуть вибори голови сільради та що я буду мусів прийняти висунуту кандидатуру на цей пост. Розуміється, що я радо на це погодився. Того ж дня на пропозицію Лемаки мене обирають головою сільради. Місяць після цього в половині квітня 1946 р. приїздить до села Грицівець начальник МГБ – Кахаєв, який робив переслухання серед деяких осіб села. Першу на допит пізвав учительку Вдовин Наталю Миколаївну, а дальше Кравчука Івана Дмитровича, Сівак Олексу, Міцака Дмитра та вкінці мене.

Заввага:

1. Вдовин Наталя Миколаївна – уроджена 1922 р. в Гороховичах, пов. Перемишль. Незамужня. Комсомолка. Ще перед переселенням за цюї больш[е]вицької окупації була учителькою в якімсь селі поблизу Львова. До села Грицівець переселюється осінню 1945 р. разом з родиною. Зараз має дуже злу опінію серед селян з причини свого аморального поведення, гуляння з енкаведистами та влаштування гучних забав з музикою тоді власне, коли населення в неділю чи свята йде до церкви, Різдво 1947 р.

2. Кравчук Іван Дмитрович, матер[і]яли надані скоріше.

3. Сівак Олекса, уроджений в Наклі рай. Медика. За польської дійсності працював звичайним робітником в місцевім фільварку. З першим приходом большевиків зроблено його десятником та головою комісії, яка мала розділяти всю панську землю між бідняків. Коли висунулась колгоспна система в селі, він активно допомагав в її реалізації. До Грицівець переселився осінню 1945 р. Дуже часто відвідують його енкаведисти з району, Кравчук та Лемака. Останній назначив його зараз після приїзду з Заходу десятником села Грицівець.

4. Міцак Дмитро – селянин з Накла. Коло 40 літ. На Заході працював як господар, 6 моргів поля. За тамтих большевиків займався на спілку з кількома поляками спекуляцією деревом. За

німецької окупації працював даліше на ріл[л]і. Його рідний брат перейшов за Польщі на польське. Виїжджаючи сюди[,]зоставив він свою 14-літню дочку та старого батька. Після згаданого переслухання Кахаєвом, ходив кілька разів до району тому, що ніби то бажав виробити відповідні документи та вернутись назад в свої рідні стори. До сьогодні ще сидить в Грицівцях.

Ціле переслухання відбувалося в приміщенні школи. Найдовше була на нім згадана учителька. Про що питали всіх мені невідомо. Коли я ввійшов в кімнату де відбувалось переслухання, відповівши приязно на моє поздоровлення, попросив сісти. Помовчавши хвилину спитав мене, як мені тут живеться[]в нових обставинах, як подобалось нове оточення, чи дістав в районі збіжєву допомогу та чи встиг вже дещо засіяти. Я[]відповів, що живеться мені можливо та що збіжжя, яке я дістав в районі як допомогу, дуже мені придалось, головнo тепер на весні. Тоді Кахаєв мене випитав, запевнив, що коли[]б мені часом не стало хліба, то за його посередництвом я дістану все дуже легко в районі. Цікавило його життя решти селян Грицівець, їх теперішній матер[і]яльний стан, настрої та загальне наставлення до уряду та радянського ладу. В розмові він мені зазначив, що я можу з ним сміло і отверто говорити, бо він є повідомлений про мене від Лемаки. Я відповів, що щодо теперішнього матер[і]яльного стану переселенців[,] то він зараз дуже слабкий. З цієї причини всі чують невдоволення до Рад. Союзу. Населення говорить, що їх перевезено сюди виключно тому, щоб помирили з голоду. Ходять чутки про скору війну та тим самим скорий поворот у рідні стори. Даліше його цікавило з яких сіл[]я знаю особисто селян, попередня діяльність і матер[і]яльний стан Сівака і Міцака, чи до останнього заходять повстанці та взагалі чи до села вони ніччю підходять, та в кого кватерують. Я відповів[,] що знаю селян головнo зі свого села та Накла, але їх тут в околиці є дуже мала скількість. Крім того знаю декого з Валяви, Дусівець та Бушкович. Що до Сівака, то він цілий час мешкав в Наклі. Матер[і]яльний стан його дуже слабкий. До польсько-німецької війни працював робітником на фільварку. За тамтої більшовицької влади в 1940 р. був десятником та головою комісії, яка розділювала фільварочну землю. Відносно Міцака, то я за нього не міг нічого сказати, бо він оженився з Поздяч до Накла.

Я[]тільки зазначив, що йому жилось трохи краще, бо його батько був в Америці. Повстанці до нього правдоподібно не заходять, бо він мешкає коло сільради. Чи заходять вони до села, цього[]також не міг сказати, бо нічого підозрілого не заобсервував. Однак я його запевнив, що[]коли б десь помітив, то зараз його про це повідомлю.

За тиждень після цього переслухання прийшло до сільради телефонічне повідомлення, щоб зараз зголосились до МВД Черняк Семен і Бік Василь. Вони відходять і вечором того ж дня вертаються назад. Бік стріну[в]шись зі мною, сказав, що його примушували підписати заяву на донощицтво, але[] він не згодився на це, тому що він вже за старий для такої роботи. Про цю розмову з Біком я зараз повідомив Лемаку.

Заввага:

1. Черняк Семен родом з Дусівець, около 35 р. В 1939 р. був з цілою своєю ріднею під німецькою окупацією. Переселився з цілою своєю ріднею 1945 р. Син його ходить до десятирічки в Збаражі і перебуває на квартирі у Лемаки. Лемака призначив його виключно своїм стійковим кіньми на цілīm своїм участку.

2. Бік Василь – зі села в околицях Кросна. Около 43 р. Рільник. Переселився 1945 р.

Десь в червні зайшов до мене Лемак та сказав мені, що має зі мною дещо важного переговорити. В розмові він зажадав від мене заопіювання всіх знаних мені осіб, які мешкають в Грицівцях та інших селах району. Я видав опінії про селян із Накла, Дусівських Халупок, Валяви та Бушкович. Все це він записав. Крім цього дав мені завдання, по змозі стара[ти]ся дістати дані про інших селян, які зараз мешкають в Грицівцях. Все це він припоручив мені робити делікатно, щоб не кинути на себе жодного підозріння. Про нікого я нічого злого не сказав.

Заввага: Це остання твердження об[']єкта, що ніби то нічого не сказав, здається є невірне. Десь в тім часі почались переслухання деяких переселенців[.], які походили власне з тих сіл. Правдоподібно це була між іншим і його робота.

На початку вересня 1946 р. я довідався від своєї рідні, яка мешкає рівнож в цьому селі, що попереднього вечора переходили через село якісь озброєні люди. Хто це був – вони не могли пізнати. Про це я зараз повідомив Лемаку. Крім цього я сказав, що до хутора Пелеха коло Грицівець мусить хтось ніччю підходити, бо час від часу там дуже в[']їдають собаки. З тої причини Лемака мені тоді припоручив, щоб я всякими способами старався якось довідати, хто там заходив. Крім цього він сказав мені, щоб я ніччю йшов за село на підгляди. Кілька ночей я просидів в кущах за селом, зі сторони Збаража, але нічого підозрілого не побачив. Про це все я повідомив Лемаку.

Заввага: В половині вересня 1946 р. коло хутора Пелеха робили большевики спільно з стрибками з Кретоуець сильні засідки, які тривали з малими перервами, около трьох тижнів.

Після виборів 1947 р. я від[']їхав в половині лютого на двомісячний вишкіл голів сільради до Чорткова. Тут викладали нам про провадження урядових книг, виконання всяких заряджень і т.п. Вертаючись назад стрінувся я на станції в Максимівці з якоюсь молодою, около 18-20-літньою досить гарною жінкою з кількомісячною дитиною на руках. В говоренні вона мені сказала, що їде з Німеччини та що її в вагоні обрабували і тому тепер не має цілком що їсти. По мові я розпізнав, що вона мусить походити зі Сходу. Коли я її про це спитав, то вона відповіла, що родом з околиць Москви. Просилась поїхати зі мною до мого села, щоб трохи між населенням віджитись. Зрештою, казала, її так чи сяк[,] а на зиму пускатись з малою дитиною в таку далеку дорогу [нема як]. Я згодився, взяв її зі собою дав їй хату, трохи одягу і збіжжя. Скоро вона познайомилась з людьми, які дуже часто її також рятували харчами. Говорила всім, що була на праці в Німеччині, підчас переходу фронту віддалась за одного червоноармійця, який незадовго після цього згинув в бою під Берліном. Сам я дуже часто заходив туди та мав з нею переважно підчас кожних відвідин полові зносини. На початках травня 1947 р. вона від[']їхала, як казала до дому. Дитину місяць перед тим стратила. Недавно я отримав від неї листа в котрім вона мене повідомляла, що захорувала на малярію та зараз лежить хвора в шпиталі.

На початку квітня я одержав був грошову допомогу, яку рівнож давали переселенцям, в сумі 12000 крб. Незадовго після цього я вистарався в районі посвідку на вільний переїзд до Києва і зараз таки вибрався туди. Мета моєї поїздки була ця, що я хотів особисто побачити життя на Сході[,] а головно Київ. Ціла ця подорож тривала коло тижня. При кінці квітня мене усунено з поста голови сільради тому, що я не вивязувався добре зі своїх обов'язків. На моє місце назначають Кравчука І. Д. Незадовго після цього я в друге вибираюся до Києва. Побувши там кілька днів та оглянувши добре місто, вертався назад в свої сторони. В червні припоручив мені Лемака, щоб я виходив час від часу за село на підгляді, головно в місячні ночі. Кілька ночей я пересидів за селом, але нічого не побачив підозрілого. В останньому часі, себто 10.6.1947 р. я звечора побачив переходячих двох озброєних мужчин, які прямували в напрямі того місця, де я лежав. Я причаївся був, бо думав, що вони мене не зауважують, але ці мої зусилля були надаремні, Завваживши мене вони спитали, як я називаюсь[,] і опісля забрали мене зі собою.

Протоколював:
надрай. пропагандист Леонід.

* * *

№ 78/XII-3

Протокол допиту Степана Романовича Рудника

Р. 31

Справа ч.: 132/48

Рудник Степан

с/о Тернопільського УМГБ

кл. Мирон

Почато 5.11.48 р.

Закінч. 9.11.48 р.

ПРОТОКОЛ

РУДНИК Степан Романович, ур.
25.6.1925 р. в селі Добриводи,
Збаразького р-ну, Тернопільської
обл., українець, освіта – 4 кл. на-
родної школи, рільник, вільний.

Зізнає: Походжу з сім'ї рільників. Початкову освіту побирав у місцевій сільській школі і в 1933 р. закінчив 4 кл. По закінченні навчання помагав родичам в праці на господарстві, аж до місяця вересня 1943 р. За той час в житті мойому не зайшли жодні гідні уваги моменти.

В місяці вересні 1943 р. “арбайтсamt” викликав мене до Збаража. Звідтам мене разом з іншими молодими хлопцями потягом завезли до Львова. У Львові всіх нас брали під комісію і вона призначила мене до слюсарської школи. В тій школі я був 5-ть місяців. В місяці лютому 1944 р. приїхав додому на відпустку і до Львова вже не вертався.

В місяці березні 1944 р. до мойого села прийшли большевицькі війська. Дня 15.4.1944 р. мене покликали до ЧА. В м. Житомир я пройшов військовий вишкіл і був приділений до 6-го полку піхоти. По 9-тижневім вишколі з нашого полку всіх старих (від 50-ть літ вгору) і молодих (з 1927 р. народження) відпускали додому.

Ще перед відходом до ЧА я зареєструвався з 1927 р. народження і тому мене разом з іншими, яких зі Збаразького району було около 40, відпустили домів. При тому що в армії мені говорили, що як верну в своє село, то мушу зголоситись в райвійськкомат з посвідкою, що я з 1927 р. народження. В цій справі, зараз по приїзді додому, я звертався до місцевого голови сільради, але він такої посвідки мені не хотів видати й тому я почав скриватись перед большевиками, а

заразом старатися документів. При допомозі знакового жида, який за німецької дійсності переховувався в моєї сестри, я одержав лікарську посвідку, що хворий на легені (жид цей з приходом большевиків в 1944 р. працював лікарем у Збаразькому райвійськкоматі). По одержанні лікарської посвідки я даліше жив легально і працював на господарстві.

1947 р. большевики забрали мене на роботу в Донбас. На початку місяця січня 1948 р. я втік з Донбасу додому.

Дня 6.2.1948 р. мене арештував Збаразький РО МГБ і дня 12.2. мене з тюрми звільнили.

Дня 26.2.1948 р. я оженився з дочкою Висоцького Пилипа Андрійовича – Марією і перейшов жити до с. Дубівці, Велико-глибочоцького р-ну, Тернопільської області.

Дня 16.3.1948 р. мене знову арештував Збаразький РО МГБ. Зараз на другий день зі Збаража перевезли мене до тюрми в м. Тернопіль і дня 29.5.1948 р. обласний суд звільнив мене з тюрми.

Заввага: По одержанні повищого зізнання слідчий доказав об'єктові, що він говорить неправду, і після того об'єкт зізнавав слідує:

В 1946 р. я познайомився з повстанцями і в тому часі ходив з ними по селі й багато людей знало про мою співпрацю з ними. Запізнав таких повстанців: Лиса, Олеся, Явора, Рака та інших. 1946 р. на одно з весіль в селі Добриводи зайшли повстанці – Лис, Олень і Рак. На тому весіллі весіллі був я і бавився разом з ними.

В місяці жовтні жовтні 1947 р. большевицька влада забирала молодь до шкіл ФЗН з мого села. Між ними забрали й мене. По трьохмісячному перебуванні в Донбасі я втік додому.

Повернувся додому, почав скриватися перед большевиками. Був свідомий того, що большевицька влада може мене за цей поступок покарати і старався якихось документів. При допомозі Купель Миколи з с. Добриводи, який працював при лікаріві військкомату в м. Тернопіль, я запізнався з лікарем військкомату Луповим. Він, познайомившись з моєю справою, пообіцяв, що її поладить, і за це жадав від мене такої платні: 2 ц білої муки, бугая, 7 л горілки та 2 гуски. Це все я йому завіз і він відіслав мене до шпиталю в м. Тернопіль, де я пролежав три тижні. По трьох тижнях вийшов з шпиталю і ще раз пішов до Лупова. Він дав мені посвідку, що я лежав в шпиталю в м. Тернопіль, і казав з цією посвідкою зголоситись у Збаразький райвійськкомат. По приході додому я до райвійськкомату не ходив.

Дня 2.2.1948 р. на подвір'я мого батька приїхав участковий міліції зі Збаража (прізвища не знаю) і запитав мого брата де я.

Брат відповів, що працюю в Донбасі. Участковий, почувши цю відповідь, погрозив братові й казав запрягти коні. Зараз вони вдвох поїхали до району. В районі в міліції брата придержали й там питали за мене. Він говорив, що я в шпиталю в м. Тернополі. Тоді йому дали завдання їхати до Тернополя і другого дня на 11-ту годину приїхати зі мною в міліцію. Брат, повернувши зі Збаража, розказав це все мені і дня 3.2.1948 р. я разом з братом поїхав до Збаража в міліцію. Там мене допитали, записали те, що я зізнавав, і відпустили додому.

Дня 6.2.1948 р. мене арештував Збаразький РО МГБ. Як привели до тюрми, відразу замкнули в льоху. Ще того самого вечора взяли на допит. Допитував капітан Третяков (низького росту, лисий, округле обличчя, чорні очі, грубий широкий ніс, на горішній щоці спереду золотий зуб, літ приблизно 40). На початку допиту питав про втечу з Донбасу, а відтак розпитував про повстанців. Я зізнавав, що повстанців не знаю. Тоді Третяков почав наводити мені факти, що я ходив із повстанцями і при тому бив. Я рішив признатися до всего. На питання Третякова відповідав все, що знав. Повстанців, про яких зізнав, описував. Питав мене, куди ходив з повстанцями, до кого вони найбільше в селі заходили та хто ставиться до них прихильно. Я говорив, що повстанці заходили найчастіше до таких людей в с. Доброводи: Стасюк Миколи, Рудник Варвари Андріївни, Бучковського Юліяна, Сенік Теклі Осипівни і Чорного Теодора Константиновича. Коли Чорного арештували й поставили під суд, я свідчив йому наочно.

По закінченні допиту Третяков поставив мені таке питання: “Що хочеш, чи 25 літ тюрми, яка тебе жде за втечу з Донбасу і за зв’язки з бандитами, чи будеш чесно з нами співпрацювати”.

Я вибрав співпрацю з органами МГБ і підписав заяву. Третяков дав мені псевдо Рап та короткі інструкції відносно роботи.

Слідити за повстанцями, куди ходять, до кого заходять, хто їм допомагає і хто з ними має ближчі зв’язки. Крім того, слідити за підпільниками, які скриваються самостійно перед радвладою. Відомості подавати на стрічі йому.

Перед населенням та повстанцями про своє звільнення з тюрми я повинен був говорити таку легенду: 3 тюрми звільнили мене на основі лікарської посвідки від Лупова.

Після того Третяков визначив мені першу стрічу на день 29.2.1948 р. на цвинтарі в с. Новики (Збаразький р-н).

Дня 12.2.1948 р. мене звільнили додому.

По виході з тюрми я післав старостів до дочки Висоцького Пилипа в с. Дубівці і дня 23.2.1948 р. оженився з нею та перейшов

жити до її села. Я думав не співпрацювати зі Збараським МГБ і скритись в другому районі. На визначену стрічу з Третяковим не ходив.

Дня 16.3.1948 р. до с. Дубівці приїхали бійці із Збараського РО МГБ і вдруге мене арештували. В Збаражі в тюрмі сидів я один день. Третяков питав мене чому не був на стрічі. Я оправдувався, що мене боліла рука. Тоді він сказав: “Ти спав на ліжку, а люди мерзли”. Він і ще двох большевиків били мене й другого дня перевезли до тюрми в м. Тернопіль.

В Тернопільській тюрмі сидів я в 16-ій камері. Перший раз на слідство покликали мене за тиждень. Допитував старший лейтенант (прізвища не знаю; високого росту, стрункий, брунет, зачіска догори, чорні очі, довгий рівний ніс, говорив храпливим голосом). Цей слідчий питав мене про те саме, що й Третяков в Збаражі. Докладно випитував мене про таких людей з с. Добриводи: Стасюк Миколу, Рудник Варвару, Кучковського Юліяна, Сенік Теклю і Чорного Теодора. Тут в Тернополі я другий раз свідчив наочно Чорному Теодорові. На допит брали мене 10-ть разів. Розпитували про село, людей, повстанців і т.п. На останньому допиті згаданий слідчий питав чи буду чесно співпрацювати з органами МГБ і я заявив, що так.

Дня 29.5.1948 р. мене взяли на суд, який звільнив мене ніби на підставі свідчень свідків Ліщинського Михайла і Сонсядек Миколи, які свідчили, що я того вечера, як повстанці були на весіллі в с. Добриводи, був у селі Кобилія [Кобилля] (Збараський район). Це була легенда на випущення з тюрми.

На закінчення суду той сам слідчий запровадив мене до канцелярії МГБ в Тернополі і зголосив мене капітанові Чубову (високий, грубий, бльондин, кучеряве волосся, обличчя червоне округле, сиві очі, орлиний ніс, літ приблизно 35, говорив по-українськи). Чубов запитав мене про прізвище, а відтак сказав, що буду з ним співпрацювати. Тоді я підписав вдруге заяву співпраці й одержав псевдо Мирон. По підписанні заяви Чубов дав мені інструкції і завдання. Слідити до кого заходять повстанці, хто їм допомагає, куди ходять, які їх псевда, зброя і хто з ними співпрацює. Зібрані матеріали подавати Чубову при кінці кожного місяця, в середу або п'ятницю, в домі. Коли б довідався про криївку повстанців, мав негайно сідати на поїзд і їхати до нього будькотрого дня. До повстанців ставитись прихильно, а перед цивільними людьми нарікати на радвладу.

Чубов казав приходити до нього в середу та п'ятницю тому, що в тих днях відбувається в Тернополі базар і мені буде легко маскувати свій виїзд до Тернополя.

На збирання матеріалів він дав мені час три місяці, і протягом того часу я з ним не повинен був контактуватися, аж третього місяця, при кінці.

При відході додому Чубов запровадив мене до свого помешкання, яке є на вулиці Тарнавського № 15, побажав успіхів і я поїхав додому.

В місяці серпні на моє господарство в с. Дубівці прийшов Чубов з 7-ма бійцями. Був одягнений в зелені шинелі. Бійці робили ревізію на господарстві, а Чубов закликав мене до другої кімнати і розпитував що я вислідив. Я говорив, що до с. Дубівці приходять повстанці: Могильський, Сенік (оба з с. Дубівці) і Хитрий. Говорив також, що за мною стріляв Бучковський Михайло з с. Добриводи і при тому показав йому прострілену ручку парасолі. Більше про ніщо йому не говорив.

З мого доносу Чубов не був задоволений і приказав, щоб слідуючого місяця зібрати кращі відомості та більше.

В місяці вересні я взяв фіру дров і поїхав з тещою до Тернополя. Ці дрова хотів дати Чубову, а також брав їх тому, щоб бачили люди, що я їду продавати дрова. Коли ми заїхали на базар, я залишив тещу коло фіри, а сам пішов до Чубова, але до його дому не трапив.

В місяці жовтні набравши фіру дров знова з тещою поїхав до Тернополя. Там сказав їй що їду на базар, і пішов до Чубова. В помешканні застав його жінку та двоє дітей (хлопець і дівчина). Коли я сказав жінці, що прийшов до капітана Чубова, вона попросила мене сідати і телефоном зголосила Чубову про мій прихід. За кільканадцять хвилин прийшов Чубов. Він привитався зі мною і запитав, що я доброго приніс. Я говорив йому те саме, що й попереднього разу. Чубов знервувався і сказав, що як на другий місяць прийду з такими відомостями, то він мене заарештує. Щоб так не сталось, я почав більше розвідувати про повстанців, які заходили до с. Дубівці. В цьому в малій мірі допомагала мені теща.

Допитав: 152

Зізнав: (Мирон)

Переписано в 9-ти примірниках.

* * *

№ 79/XII-4

Протокол допиту Ярослава Васильовича Комара

Р. 31

Справа ч.: 131/48

Комар Ярослав

Боєць спецгрупи Тернопільського УМГБ.

кл. Роман.

Почато 9.12.48 р.

Закінч. 19.12.48 р.

ПРОТОКОЛ

КОМАР Ярослав Васильович ур.
18.2.1924 р. в с. Чернихівці,
Збаразького р-ну, Тернопільської
області; українець, осв. – 4 кл. нар.
школи, вільний, рільник.

Зізнає: До школи ходив 5 років і закінчив 4 кл. Більше не ходив тому, що на господарстві були тільки мати і молодший брат Євген (ур. 1926 р., зараз живе в Канаді) і не було кому працювати. Батько мій ще 1926 р. виїхав на заробітки до Канади.

За польської та більшовицької окупацій працював на господарстві. До жодних організацій та товариств в тому часі не належав, бо був ще молодий.

За німецької окупації я вже знав дещо про ОУН і в дечому допомагав їй. Кілька разів відвозив підпільників до сусідніх сіл, а в 1943 р. помагав збирати збіжжя для відділів УПА. Членом ані симпатиком ОУН не був.

Від початку 1943 р. мав контакт з повстанцями на Волині. Через одного свого знайомого в м. Тернопіль закуповував ліки, сіль, нафту, відвозив це до одного волинського села й там передавав повстанцям. Вони давали мені за це коні, а я перепродував їх тут в Галичині, частину грошей за коні їм звертав, а частину залишав собі за товари. Це робив без зв'язку з членами ОУН в моєму селі, але вони знали про те.

З приходом большевиків 1944 р. я скривався. Два тижні на початку скривався в родинному селі, а відтак разом з іншими з мого села відійшов до відділу УПА на Волинь. У відділі був около місяця і

цей відділ, тому що всюди було повно большевиків, розпустили. Я з односельчанами вже перед Великодними святами повернув до родинного села. В селі квартирував штаб якоїсь червоноармійської частини і в кожній хаті було військо. Криївок не було і тому я, разом з іншими, квартирував на стріхах та в лісі. Одного разу, коли я вертав з ліса додому, мене зловили червоноармійці, які були на заставі. Якийсь сержант запитав мене звідкіля йду та зажадав документів. Йому я відповів, що працюю на залізній дорозі Тернопіль – Ланівці й вертаю додому, а замість документів я подав йому шкільне свідоцтво з 4-ої класи, яке якраз було в мене в кишені. Це свідоцтво було писане польськи. Тому, що була ніч, цей сержант дивився на свідоцтво, присвічуючи собі сірником, а по деякому часі сказав до мене, що на ньому не може нічого відчитати. Як я сказав йому, що він малограмотний, той зараз приказав бійцям запровадити мене в штаб до якогось майора. Бійці завели мене в родинне село до хати Гураль Теклі, де квартирував той майор. Увійшовши в кімнату, я сказав “здравствуйте” і майор відповів мені. Господиня, що була в другій кімнаті, почувши мій голос, прийшла до кімнати майора і запитала мене звідки я прийшов. Її я відповів, що прийшов з роботи за харчами. Тоді майор запитав її чи мене знає і вона відповіла, що я [є] сином її сусіда. Зараз вона вийшла з хати, а майор, який лежав тоді на ліжку, запитав мене про документи. Я витягнув свідоцтво й хотів подати його майорові, але він сказав положити на столі, думаючи, що це дійсно документ. Після того майор мене нічого не питав, я витягнув тютюн і паперці та дав закурити цьому майорові. Він закурих і сказав мені, що можу йти додому, а слідуєчого дня ранком прийти по документи. Звідтам пішов я додому і сказав матері, щоб вона досвітком наготувала збіжжя та підводу, бо я хочу втікати з села. Як почало світати я вбрався в подертий одяг, на голову заложив капелюх і з матір’ю ми поїхали до с. Чернилів Польський (зараз Жуково), Великобіроківського р-ну. Там було менше війська і ми заїхали до мого дядька Комар Степана, в якого я рішив деякий час скриватись.

Там скривався тиждень і тому, що близько цього господарства був спиртзавод, з якого люди забрали спирт та бочки і большевики шукали за тим по господарствах, я мусив виїхати. Додому приїхав фірою в соломі. Вдома застав червоноармійців, але вони мене не бачили, бо мати скидала солому до стодоли і вміжчасі я там скрився. Вечером зі стодоли я пішов до другої кімнати, де військових не було, і там сидів. Третього дня якийсь боєць хотів щось вкрасти з тої кімнати й ліз туди через вікно. Під вікном на підлозі я спав і він завважив мене. Тоді він побіг до сусіда, закликав більше бійців і вони

прийшли до мене. Не розпитуючи нічого, приказали мені збиратися і йти з ними. Завели до якогось л-та ЧА і він сказав відпровадити мене до с. Шляхтинці (зараз Гніздечне), Великобірківського р-ну, до штабу контррозвідки.

Там завели мене до якоїсь стайні, де застав я троє арештованих – якісь два військові та одна жінка (прізвища їх не знаю). В стайні сидів одну добу й мене покликали на допит до хати якогось господаря. Допитував якийсь капітан (з якої частини, не знаю, бо був без пагонів; середнього росту, щуплий, блондин, орлиний ніс, літ около 40). Він питав мене про персональні дані, де мене зловили, чи не був при міліції на початку німецької окупації, хто був у моєму селі при міліції, що знаю про Мешника Василя, Вітенька Михайла і Заблоцького Миколу з с. Чернихівці, де перебував до часу мого зловлення і т.п.

Я відповідав, що при міліції не був; хто був при міліції в селі, не знаю, бо був ще молодий і сидів вдома; про Мешника, Вітенька та Заблоцького не знаю нічого, хіба те, що вони мої односельчани; до часу зловлення був в м. Ямпіль як змобілізований до ЧА. Про те він точніше мене розпитував і я зізнав, що, як тільки прийшла ЧА, я пішов до війська. З воєнкомату в м. Збараж, разом з іншими змобілізованими, пішов на пересильний пункт в м. Ямпіль. До Ямполья йшли ми пішком два тижні. Там був три тижні й до жодної частини ще не був приділений, бо було дуже багато людей і так скоро не могли всего упорядкувати. Тому, що бракувало харчів, я вирішив піти додому, взяти хліба й повернути назад. Як прийшов додому, зловили мене бійці. Тоді я був у другій кімнаті та відпочивав після дороги.

На цьому допит закінчився і капітан сказав якомусь бійцеві відпровадити мене знова до стайні.

(Про Ямпіль, перебування там він точніше не розпитував. Про ситуацію в Ямполі я знав, бо там було багато змобілізованих з мого села, яким жінки носили харчі й оповідали в селі про обставини там. Вправді я не знав навіть як виглядає м. Ямпіль і якщо б він розпитував мене точніше, то приловив би мене).

В цій же стайні я просидів ще одну добу й мене знова покликали на допит. Той раз допитував якийсь майор з контррозвідки (прізвища не знаю; середнього росту, грубий, блондин, коротко стрижене волосся, зачіска догори, високе чоло, обличчя округле, ніс рівний, острий, літ около 45). Він питав мене про те саме, що й капітан на першому допиті, і я давав йому такі самі відповіді. Він також не розпитував мене про Ямпіль та перебування там і сказав бійцям відпровадити мене до тої самої стайні. Там просидів я ще одну добу і якісь бійці автомашиною завезли мене до м. Збараж до будинку НКВД.

Там запровадили мене на дижурку, а відтак до камери, де вже було около 60 арештованих. В камері просидів дві доби і якийсь лейтенант (прізвища не знаю; низького росту, щуплий, блондин, зачіска набік, ніс трохи горбатий, обличчя овальне – біле, літ около 23, говорив по-українськи) покликав на допит. Я розказав йому свою біографію і він не ставив мені жодних запитань, тільки це все записав собі. Свої зізнання я підписав і він запитав мене, чи піду до ЧА. Я відповів, що так і він наказав бійцям відвести мене знова до камери. В цій камері сидів ще одну добу і мене враз з трьома незаними мені мужинами, бійці запровадили до райвоенкомату. Там було вже більше людей і всіх нас вечером міліціонери відпровадили на збірний мобілізаційний пункт в с. Стрийка, Збаразького р-ну. В Стрийці всі ми зареєструвалися і перебували около трьох тижнів.

Вміжчасі до мене приходила кілька разів мати та приносила харчі.

По трьох тижнях нас около 1500 осіб відвели на станцію Максимівка того[] району й поїздом завезли до м. Київ. В Києві ми були у військових кошарах і кожного дня ходили на військовий вишкіл. Ми ще не були приділені до жодної військової частини й тому мене призначили командиром чоти. Завданням моїм було кожного дня виводити чоту на подвір'я на вишкіл, додержувати порядку в кошарах і вибирати харчі для бійців. Командирами других чот та роїв були такі ж самі новозмобілізовані, як і я. Вишколом керував якийсь лейтенант з ЧА.

Одного разу якийсь капітан НКГБ (прізвища не знаю; середнього росту, грубий, ноги вигнені назовні, блондин, зачіска догори, високе чоло, обличчя червоне – округле, літ около 35) наказав лейтенантові, що нас вишколював, вивести всі чоти на цвинтар за місто, де часто ми ходили на заняття. На цвинтарі всі розділились по чотам і сиділи на траві. Якісь червоноармійці привезли фірою папіроси і цукерки та це все роздавали бійцям. Після того цей капітан НКГБ пішов до каплиці, що була там, і викликав до себе кожного командира чоти. Третього з черги покликав мене.

Питав про мою біографію, хто з мого села є в цій частині, чи нема в моїй чоті бувших німецьких поліцистів або працівників німецької адміністрації. Я відповів йому, що з мого села в цій частині я тільки сам, а тому, що всі чужі, про нікого нічого не знаю.

Тоді він дав мені завдання, щоб провирити всіх людей в моїй чоті, і, якщо були б такі, про яких він питав, повідомити його, як він прийде до нашої частини. Я запевнив його, що розвідаю про те, і він відпустив мене. Цього капітана я більше не бачив і він ніколи до нашої частини не приходив.

При кінці місяця червня 1944 р. всіх нас перекинули до м. Бердичів. Там приділили до якоїсь військової частини й далше вишколювали. Я вже не був чотовим, а бійцем, бо командирами чот та роїв були військові – старшини та підстаршини ЧА. По трьохтижневому вишколі всіх нас запровадили на станцію і ми заладувались до поїзду. Ніхто з нас тоді не мав зброї. Нас хотіли, мабуть, вивезти кудись в глиб Росії на роботу.

Я і мій товариш Оксютя Зеновій (з с. Глибочок Великий, того ж р-ну, Терн.[опільської] області) вирішили втікати, бо не хотіли голодувати в Росії. Оба ми забрали їдунки й пішли за станцію ніби по воду, а звідтам в поля. Нас догнав ще один хлопець – Вовк Іван (походив з Великоглибочоцького р-ну) і всі три ми пішли в південно-східньому напрямі. По чотирьох кілометрах дороги ми стрінули ще двох втікачів з нашого поїзду (хто вони, не знаю) й разом пішли далше. Далше вдорозі стрінули ми ще одного втікача з нашої частини (прізвища не знаю, походив з Станиславівської обл.) і він долучив до нашої групи.

Тоді був день, але втікати було легко, тому що було багато людей і нас не сторожили.

Далше йшли ми вже ночами, а днями квартирували десь на полях чи в якомусь ліску. За харчами вступали все вечерами до сіл, на початку маршу. Сіл та місцевостей, через які ми переходили, ніхто з нас не знав і тому йти було дуже важко, бо майже кожної ночі ми блудили. Назв тих сіл не знаю, бо дотепер забув.

Четвертого дня ми заквартирували на полі в житі під селом. Перед[]полуднем, як дуже припекло сонце, ми хотіли пити води і двох товаришів (Зенко і той з Станиславівщини) ішли до села по воду. З села принесли вони води та хліба і говорили, що в цьому та сусідніх селах нема станиць істрибків ані жодних військових частин. З тої причини ми вирішили далше йти днем, а ночами відпочивати.

Зараз-таки пішли ми далше в західному напрямі й вечером зайшли до якогось села на вечерю. В селі з'їли трохи хліба, напилися молока й пішли далше через село. В селі на дорозі стрінули якогось істрибка з крісом. Я підійшов до нього, зловив за кріс і забрав його (істрибок напевно думав, що ми якісь червоноармійці й тому не ставив нам жодного опору). Кріс цей я дав товаришеві з Станиславівщини, бо він дуже любив зброю і просив у мене його.

Тоді падав дощ, ніч була дуже темна й недалеко за селом ми збилися з дороги. Походили трохи полями і зайшли до якихось копиць сіна та рішили в них заквартирувати. Розділились по трьох і замаскували себе в копицях. Перед[]полуднем всі пробудились і чули,

що недалеко нас пастухи пасли корови. Вполудне в тих копицях нас оточили міліціанти та істрибки й відкрили вогонь. Нас трьох вискочило з копиці й бігли в протилежному від стрілів напрямі. Як я перебігав коло копиці, де спало других трьох товаришів, бачив, що двох з них лежали під копицею – чи вони були побиті чи поранені, не знаю. Оба з Зенком втікали ми разом около трьох кілометрів, а міліціанти, стріляючи, бігли за нами. На полях я завважив коня, що пасся, і побіг до нього, щоб дальше втікати на ньому. Зенко побіг в другий напрям. Я прибіг до коня, а тому, що він був дуже худий, я рішив дальше бігти. Міліціанти та істрибки за Зенком чомусь не бігли, а бігли за мною. Я перебіг через якесь село й на полях за ним думав схритися в якомусь збіжжі. По полях були якісь люди і я був змушений бігти дальше. Забігши в долину, скочив в конюшину й там ліг. В тому моменті, як я падав, на горбі вже були істребки й завважили мене. Я встав і дальше біг, а вони, стріляючи, бігли за мною у віддалі около 300 метрів. Від того місця я біг до ліса ще 5 кілометрів. За мною стріляли вже рідше. Вже під лісом один істрибок доганяв мене. Я обернувся (він був від мене на віддалі около 20 м) і побачив, що він в руках держить російського кріса, а на шиї мав завішену ленту з німецькими набоями. Він вже вистріляв усі російські набойі і тільки кричав до мене, щоб я здавався, а не стріляв. До ліса я вже зайшов помало й погоня за мною припинилась. В середині ліса залі[з] в кущі й там відпочивав до вечора.

Вечером знайшов у лісі криницю, напився води й пішов дальше в західному напрямі. Йшов цілу ніч, а на день заквартирував на полі в житі. Цілий день спав, а вечером пішов дальше. Тому, що був голодний (вже два дні нічого не їв), не міг іти далеко й ліг в житі відпочивати. Ранком пішов дальше в дорогу, а тому, що йшов тільки сам, це не дуже звертало увагу людей. Около полудня сів в якомусь житі відпочивати й, коли переходив коло мене якийсь чоловік, здержав його і просив, щоб він виніс мені щось з'їсти. Він пішов зараз в село, а я вийшов на другий горб і звідтам обсервував чи не йде він до мене з істрибками. Просидів до вечора і цей чоловік до мене не вийшов. Вечером я пішов у це село й випадково зайшов до хати того самого селянина. В нього повечеряв, і розпитав про терен. Він говорив, що це село є недалеко станції Гречане; що в лісі на схід від станції Гречане є пересильний пункт ЧА № 44 і там є військо.

Від нього пішов я дальше на захід.

Станція Гречане є близько Збруча і я, як їхав до Києва, переїжджав нею. Вже з інформацій цього господаря я зорієнтувався в якому я місці.

З того села пішов около 4 кілометри й тому, що була дуже темна ніч, вирішив відпочивати, а ранком йти далше. Ранком я пішов далше полями й по кількох годинах ходу став перевивати ногу (йшов босий і ноги були покалічені, бо черевики свої залишив тоді, як окружили нас в копицях). В тому часі полями над'їхав конем голова колгоспу і став просто мене на дорозі, по якій я ішов, До нього йшов тоді голова колгоспу з сусіднього села з жінкою і всі троє вони стали на дорозі та ждали на мене. Коли я підійшов до них, один з них запитав мене про документи, а другий скочив до мене й зловив за руку. Від нього я вирвав руку, вдарив його, відтак вдарив другого й вони оба попадали на землю. Тоді до мене кинулась жінка, я копнув її в живіт і вона впала. Як вони знова вставали, я мусив втікати від них. Вміжчасі люди повідомили про це істрибків в селі (до села було около 200 метрів), істрибки виїхали кінсьми на поле, окружили мене та зловили. Зв'язаного відправили до сільради села Голубне (якого р-ну, не знаю). В сільраді я застав якогось лейтенанта (прізвища й де працював не знаю) та ще якогось демобілізованого старшину ЧА. Цей лейтенант наказав розв'язати мені руки й дав напитися води. Відтак розпитував мене про мою біографію та куди я йшов. Біографію розказав я дуже побіжно, а про те, що мене зловили під Голубним, зізнавав: я їхав поїздом з Тернопільської області разом з інсьми мобілізованими до ЧА. На станції Гречане над Збручем висів я з поїзду і пішов до будинку на станції. В тому часі поїзд від'їхав, а я залишивсь на станції і не знав, що далше робити. Яксь бійці, що були в тому часі на станції, порадили мені йти на схід від Гречаного до ліса й там зголоситись в 44-му пересильному пункті. Я йшов туди й на дорозі стрінули мене два мужчини та одна жінка і напали на мене, я оборонявся від них, а відтак втікав і мене зловили істрибки.

Далше той лейтенант нічого зі мною не говорив і наказав істрибкам відвести мене до пивниці. Там замкнули мене й відійшли. Вечером яксь істрибки підійшли під двері пивниці й покликали мене до дверей. Як я вже був під дверми, один з них сказав до мене, що хоче говорити зі мною через дірку від ключа. В тому моменті я почув, що в дірці задзвонив метал, і тому не хотів з ним говорити.

Вони напевно хотіли пімститись на мені з намови голови колгоспу, якого я бив, а до дірки кликали говорити тому, щоб штовхнути шомполом в рот.

Ранком до пивниці прийшов місцевий начальник істребків і приніс мені ягід. Около 10-ої години під'їхала фіра й мене відвезли до району (назви не пригадую) до НКВД. Перед будинком НКВД ми стрінули начальника, який наказав істрибкам відвести мене до камери, а до мене сказав: "З тобою я розчитаюсь".

В камері просидів я три доби й ніхто до мене не приходив. Третьої ночі до камери увійшов начальник РО НКГБ (прізвища не знаю; низького росту, щуплий, блондин, пиркатий ніс, літ около 24) ще з якимсь, що був вбраний по-цивільному (прізвища його не знаю; середнього росту, щуплий, brunet, орлиний ніс, літ около 30, не вимовляв букви "р") і приказали йти з ними. Завели мене до ями, що була у віддалі 100 метрів від будинку РО НКВД, і там питали звідки я, як називаюся і як прибув у цей терен. Я подав своє прізвище, ім'я та по-батькові, рік народження, село, район та область, а про свій побут в тому терені зізнавав так само, як лейтенантові в селі Голубне. Начальник заперечив це й вимагав, щоб я говорив правду. Я дальше твердив те саме. Тоді звернувся до мене цей другий і сказав, щоб говорити правду, а якщо буду дальше брехати, то він мене застрілить. Того я не боявся, бо знав, що так не буде, і твердив те саме. Після того вони оба завели мене до будинку РО НКВД, начальник кудись пішов, а цей другий завів мене до своєї канцелярії. Йому я сказав свої персональні дані, а про свою втечу зізнавав так само як попередньо. Він це все записав і під тим я підписався. Відтак він знова запровадив мене до камери й другого дня ранком кухар приніс мені снідання (я вже три дні нічого не їв).

Годину пізніше вивели мене з камери на коридор, де я стрів ще трьох арештованих. Мене і цих трьох якийсь міліціонер завів до 44-го пересильного пункту під Гречаним. Там ми зареєструвалися, мене запровадили до землянки, де застав я около 20 арештованих, а тих трьох, що прийшли зі мною[,] відвели кудись. В землянці враз з іншими просидів дві доби, всіх нас вивели до лазні, а звідтам до лісу у військовий табір. В лісі було багато війська. Нам усім (20-ом) видали уніформи й ми разом з іншими ходили на військові заняття.

Ті арештовані, що сиділи зі мною в землянці, були також зловлені дезертири.

По двохтижневому вишколі нас около 50-ть поїздом відвезли до Києва. Усі, що тоді їхали, походили з ЗУЗ і були дезертирами. В Києві нас приділили до 81-го пересильного полку й там ми були до місяця вересня 1944 р. На початку місяця вересня нас около 2500 знова умундурували й поїздом від'їхали ми до м. Рава Руска. Звідтам пішком пішли в Любачівщину й там в лісах заквартирували. Нас приділили до 224-ої дивізії, яка тоді поповнювалась по розбитті.

Наша частина перебувала в околицях Нового Села. Ціла дивізія там вишколювалась, всім нам новоприбувшим дали зброю, військові книжки і по трьохтижневому вишколі дивізію перекинули на фронт під Ригу.

Я був приділений до снайперної частини й на озброєнні мав кріса з оптичними приладдями.

Перед від'їздом на фронт ціла дивізія помарширувала на якусь станцію в Любачівщині. Коло станції усі розтаборились, бо всі разом не могли заладуватись на поїзд. Чота, в якій я перебував, відпочивала в лісі і лейтенант сказав до всіх, щоб поголилися і помилися перед дорогою.

Звідтам я вирішив втікати, бо не хотів їхати на фронт. В тій цілі говорив до товаришів, щоб дали мені свої їдунки і я принесу з села води, щоб помитись. Від одного товариша (по-національності білорус, прізвища не знаю) я взяв собі автомата й говорив, що мені з крісом зле йти до села, бо він довгий і стрясаються скла, та з автоматом пішов у село. Під селом викинув їдунки і, не задержуючись у селі, пішов у другий ліс. Лісом йшов до вечера в напрямі сходу, а вечером зайшов до якогось господаря, що мешкав на хуторі під лісом, у віддалі около 13 кілометрів від Любачева. Цього господаря я розпитував про терен. Він говорив, що на хуторах немає жодного війська, а в селі, до якого ці хутори належать, є військо і квартирує коло церкви. Тоді я сказав до нього, що прийшов на їхні хуторі замовляти квартири для війська, і залишився в нього квартирувати. В хаті переспав до ранку, ранком поснідав і розпитав господаря куди найближче до станції, щоб не йти через села. Господар вийшов зі мною на город і вказав мені напрям до Любачівської станції. Перед[]полуднем я вже був на станції і товаровим поїздом, в якому їхали також люди, від'їхав в напрямі м. Ярослав, у вагоні, до котрого сів я, було чотирьох червоноармійців і 6-ох цивільних людей.

Проїхавши около 20 кілометрів на одній станції (назви не пам'ятаю) до нашого вагону ввійшов якийсь сержант і перевіряв документи. Наперед провірив документи в цивільних, а відтак перейшов до нас – червоноармійців і, привитавшись по-військовому, запитав про документи. В тих червоноармійців, які їхали зі мною, документи були в порядку, а я, не маючи командіровки, дав йому тільки військову книжку. Він оглянув книжку й запитав за командірковою. Йому я відповів, що командіровки не маю, бо моя дивізія від'їхала на м. Львів, а я залишився від ешелону й доганяю дивізію. Сержант забрав у мене військову книжку та сказав зголоситись по неї до начальника станції. Я вирішив їхати без книжки, але відтак подумав, що краще їхати з книжкою і пішов під двері канцелярії начальника станції. Через вікно заглянув до канцелярії і мені цей начальник видався страшним. Тому я знова повернув до поїзду. Коло поїзду стрів того самого сержанта, що забрав у мене книжку і попросив його, щоб він звернув її мені. Говорив,

що за те, що не дожену дивізії, мене могли б судити. Він віддав мені книжку і сказав: “Я знаю, що ти втікаєш, але втікай”. Я ще раз запевнив його, що здоганяю дивізію і всів до того самого вагону.

На передостанній станції до м. Ярослав висів з цього поїзду, щоб поїхати на Перемишль (на Перемишль радили мені їхати безпосередньо ці червоноармійці, що їхали зі мною). На тій станції я заждав около трьох годин і всів до поїзду, що їхав з м. Ярослав на Перемишль. Тим поїздом заїхав до Перемишля без перешкод. В Перемишлі ждав кілька годин і по півночі особовим поїздом від'їхав в напрямі Львова. На віддалі около трьох кілометрів від Перемишля на схід поїзд задержався на кордоні. Двох пограничників увійшли до мого вагону і перевіряли документи. У вагоні їхало около 40 осіб. Як вони зачали перевіряти документи я вийшов з вагону й попри вагони пішов до паровозу. Коло поїзду було більше військових, але вони не питали мене нічого, бо й другі військові, що їхали поїздом, а документи у них вже були перевірені, виходили з вагонів. Від паровозу пішов я около 10 кроків до купи вугілля, що була насипана при торі, і за нею сів, вдаючи, що полагоджую фізіологічні потреби. Мене й так там не було видно, бо на дворі було вже темно. Як поїзд дав третій сигнал до від'їзду, я вбрався і, як він вже був в русі, скочив на лавку при вагоні й так заїхав аждо м. Львів. Подорожі до Львова не мав уже жодних пригод.

У Львові на станції ходив около години і вже в 10-ій годині всів до поїзду та від'їхав у напрямі станції Красне. До Красного заїхав теж без перешкод. Там ждав около 15 хвилин і поїздом під'їхав до м. Тернопіль. Вже около 17-ої години був на станції в м. Тернопіль. Не задержуючись там, я вийшов на гостинець Збараж – Тернопіль і пішов ним. Перед селом Шляхтинці, що є на віддалі 7 кілометрів від мого села, спинили мене два військові – телефоністи, що направляли телефонічну лінію. Вони питали мене про документи і я показав військову книжку. Один з них, оглядаючи книжку, запитав з котрого я року народження. Я відповів, що з 1924 р., він глянув на книжку і сказав “правильно”. Відтак він запитав мене звідкіля походжу і я відповів, що з Вінницької області. Хоч у книжці було зазначено, що походжу з села Чернихівці, Збараського р-ну, Тернопільської області, але він на це чомусь не звернув уваги.

Я сказав про своє походження так тому, що мусив ризикувати, бо вони так чи інакше могли мене арештувати.

Він дальше оглядав книжку й питав чому я маю автомат, а у військовій книжці є зазначено, що у мене є снайперний кріс. Я пояснив йому, що їхав зі Збаража до Тернополя по харчі й тому, що в снайперному крісі стрясаються скла, позичив у товариша автомата. В

Тернополі забавився, машина від'їхала і я змушений іти пішком. Відтак він ще питав коли наша частина прибула до Збаража і я відповів, що півтора тижня тому. Тоді один з них сказав до другого, щоб забрати мене до їхнього начальника, але цей відповів, що мене брати непотрібно, бо на себе маю документи, а на автомат документу не маю і тому треба його забрати. Я звернувся до них, що за автомат можуть мене судити й тому питав їх де вони квартирують, щоб я міг приїхати по автомат. Один з них сказав, що вони квартирують в гуральні в с. Шляхтинці і там можтиму зголоситися. Розмова між нами на тому закінчилася і при мойому відході один з них сказав до мене, щоб ніччю не йти до Збаража, а заквартирувати в с. Чернихівці, бо подорозі можуть мене вбити повстанці.

Вже як стемніло я прийшов до свого дому.

Вдома квартирував один день і вже другого дня вечером сконтактувався з підпільниками в мойому селі. Було це в перших днях місяця жовтня 1944 р.

Від того часу аж до 6.9.1948 р. був у підпіллі, бойовиком у кущі.

Дня 4.9.1948 р. ми з Сулимою та Зенком заквартирували на присілку Верняки (с/рада Старий Збараж, Збараського р-ну) в одній господині на стриху. Аж перед[]полуднем ми її покликали й вона принесла нам їсти. В неї я часто стрічався з своєю нареченою Зарічинською Ольгою, що мешк[а]ла в сусідстві цієї господині. Вона вечером хотіла закликати Ольгу, але я не дозволив тому, що ніччю її могли зловити большевики, які в тому місці часто робили засідки.

На другий день ми знова залишились квартирувати в тої самої господині і я післав її, щоб закликала Ольгу. Ольга прийшла до нас [до] стодоли на стрих і там сиділа з нами до вечера.

Вміжчасі вона запитувала нас чи ми були в с. Старий Збараж і замовляли гроші в Телев'як Євгена. Ми дали їй виминаючу відповідь. Дальше вона оповідала, Телев'як розголосив в селі Старий Збараж, що в нього я забрав 400 крб. і дав йому 20 буків, про що він також оповідав її. Вдійсності він дав 400 крб., але ніхто його не бив.

Вечером вона питала нас куди підемо квартирувати. Зенко відповів їй, що ще самі не знаємо. Тому, що була ясна ніч, вона радила дальше залишатись квартирувати в цієї господині, а вона харчів принесе. Я говорив їй, що нам конечно треба бути в с. Івашківці (Збараський р-н), бо там маємо роботу й треба там квартирувати. Це говорив їй тому, щоб вона більше не вмовляла нас, щоб ми квартирували на цій самій квартирі. Тоді вона відповіла мені, що я не хочу квартирувати на цій самій квартирі тому, бо не хочу бути з нею. Я впевняв її, що так не є, але воно так було.

Вечером Ольга пішла додому, а ми всі три відійшли до Івашківського лісу.

Ольга була моєю нареченою вже сім років. На початку другої більшовицької окупації вона скривалася і літом 1945 р. сиділа зі мною в криївці. Відносини між нами були дуже близькі, ми жили як чоловік з жінкою.

В місяці серпні 1945 р. вона зголосилася до більшовиків тому, що їй родину забрали до району й хотіли вивезти на Сибір. Як вона зголосилась, родину звільнили й вона з нею жила в селі.

В тому часі вона радила мені також зголоситися, але я не хотів. Від того часу я почав стрічатися з нею вже рідше, а головною причиною цього було те, що вона зголосилась помимо того, що я забороняв їй. Вже 1947 р. я мав другу наречену на присілку Верняки. Вона про те довідалась і забороняла мені туди заходити. Я далі ходив, вона знова забороняла, плакала й просила, але це не помагало. На початку 1947 р. її заарештував о/у Збараського РО МГБ майор Третьяков і по двох днях звільнив. На слідстві питав чи вона була членом ОУН і про мене. Вона зізналась, що членом ОУН не була й про мене нічого не знає (так оповідала мені після звільнення). Про що більше питав її, не говорила.

В другій половині 1947 р. о/у Збараського РО МГБ капітан Денісов знова покликав її два рази до району. Як вона відтак оповідала, перший раз знова Денісов питав її чи була вона членом ОУН. Вона говорила, що ні, більшовики списали її біографію та відпустили. Про що більше питали, не оповідала.

Перед її покликанням більшовики були заарештували Зарічинського Василя в присілку Верняки, який знав, що вона була членом ОУН. Зарічинського засудили. Вона говорила, що він всипав їй і тому її покликали.

Другий раз Денісов покликав її при кінці 1947 р. і вона по своєму виході розповіла, що Денісов розпитував її про мене. Вона говорила, що мене не знає, але він все-таки намагався передати через неї листа до мене. Тим разом, як оповідала вона, про ніщо більше її не питали.

Вже в 1948 р. о/у Збараського РО МГБ ст. л-т Трохимчук покликав її до району чотири рази. Перший раз вона була приарештована, а три останні тільки покликувана. Після першого арештування говорила, що Трохимчук розпитував її чи вона була членом ОУН, яких членів ОУН знає вона і чи я заходжу до неї. Вона до нічого не призналась, хоч він доказував їй (так оповідала).

Слідуючих два рази питали її про це саме, але вона до нічого не призналась.

В місяці червні, ніччю, Трохимчук зайшов до її дому (було це в неділю) і сказав, щоб вона в понеділок прийшла до його канцелярії. Вона ходила, й, повернувши, оповідала, що він давав її завдання намовляти мене, щоб я згодився. Вона знова говорила, що мене не знає і він її звільнив.

В Івашківському лісі ми зайшли на хутір Дідух Петра. Там з'їли вечерю, поголилися, помилися і пішли до с. Оприлівці, Збаразького р-ну. Ще тої самої ночі вернули назад і вже досвітком зайшли на квартиру до Бая Йосифа в с. Івашківці. В Бая заквартирували тому, що через нього хотіли сконтактуватись з інформатором с. Зарубинці, Збаразького р-ну. Прізвища цього інформатора не знаю.

Бай був також нашим інформатором на с. Івашківці.

Вже ранком кущевий Сулима сказав Байові, щоб він нікому не говорив про те, що ми в нього квартируємо, а пополудні щоб пішов до с. Зарубинці й покликав інформатора. При тому вказував, щоб, як вже скаже інформаторові, що ми в нього квартируємо, нікуди від нього не відходив.

Відносно того інформатора ми мали застереження, що він може співпрацювати з більшовиками. Причиною нашого підозріння було те, що одного разу (на початку місяця серпня 1948 р.) ми замовили йому стрічу під Зарубинським лісом і, як прийшли на цю стрічу, найшли на більшовицьку засідку, що була на пункті стрічі і довкруги нього. На цій засідці згинув Ленько Володимир – Тарас з с. Чернихівці.

Перед[]полуднем Бай їздив фірою до с. Зарубинці. Чи він був там з інформатором, не знаю, бо, як приїхав, ми з ним про те не говорили. Думаю, що не був з ним, бо пополудні його сестра хотіла йти до с. Зарубинці другий раз і питала Сулими, що має переказати інформаторові.

По обіді на стрих прибіг господар і повідомив нас, що вкінці села від Івашківських хуторів є около 30 більшовиків з собаками. Радив нам відступати до Стегніківського лісу, що був на віддалі около 300 метрів від нашої квартири. Ми точніше розпитували його про ситуацію в селі й він говорив, що від сторони цього лісу немає ще більшовиків. Ми зібрались, я взяв своє білля, яке давав прати (на мені білля не було), завинув його в палатку і всі три побігли городами в напрямі долини, що веде до лісу. В крайній хаті від долини господаря сказала нам, що за її хатою є більшовики, і ми вернули назад. Коло господарства Бая я викинув білля і ми кукурузами знова пробивались до лісу, але в друге місце. З села нас не було видно. Як були на віддалі около 50 м від лісу, звідтам дорогою надійшло двох більшовицьких офіцерів. Ми прилякнули, щоб нас вони не завважили і в тому

моменті большевицька застава з лісу відкрила по нас вогонь. Вони напевно бачили нас ще скоріше, але не стріляли тому, що було ще далеко. Відстрілюючись, ми відступали до села. Від перших стрілів був ранений Zenko, але до села ще забіг. Між хатами в селі ми розбіглися. Куди побігли Zenko з Сулимою, не знаю.

Вже пізніше я довідався, що Zenko дострілився, як тільки прибіг в село, а Сулима загинув того самого дня, вечером, як відступав до лісу.

Я забіг до стодоли гр. Гавриха (імені не знаю, був заст. голови сільради). Він якраз в той час віяв в стодолі збіжжя, я крикнув до нього, щоб нікому нічого не говорив і скочив у снопи в запілля. При стінці пробрав снопи та вліз аж до споду.

Около 15 хвилин пізніше на подвір'я прибігли большевики й почали робити ревізію на стриху в стайні, що була получена зі стодолю. Ті большевики, що були на заставі в лісі, могли бачити, як я забігав до цієї стодоли, бо вона є скраю села від лісу. На стриху стайні робили ревізію около півгодини, а відтак покликали кількох господарів і післали їх до стодоли, щоб звідтам винесли всі снопи надвір. Господарі брали снопи й виносили надвір. Як побачили мене, втекли зі стодоли, хоч я старався їх здержувати. Большевики зорієнтувались, що хтось є в стодолі, й відкрили вогонь. Стіни були городжені й кулі перелітали наскрізь. В запіллі неможливо було сидіти й тому я вирішив перескочити через тік, драбиною що стояла на тоці, при стаєнній стіні, вилізши на стрих, а звідтам скочити надорогу й відступати далше в село. Я перебіг через тік і драбиною ліз на стрих стайні. Як я вже був головою вище стіни, звернув свою увагу в напрямі дороги, звідки могли відкрити по мені вогонь. В тому моменті два большевики, яких скоріше я не бачив, а вони напевно стояли за стінами перед заїздом до стодоли, прискочили до драбини і потягнули її. Як вони бігли до драбини, я не бачив їх і чути не міг, бо навкола большевики стріляли. Разом з драбиною я впав на землю і ті два большевики кинулись на мене. Ще тоді я міг застрілитись, але чомусь не подумав про те. Їм до помочі зараз прибуло ще двох большевиків, відібрали від мене СВТ і револьвер та шнурком зв'язали руки. До стодоли прибігло ще більше большевиків, а між ними о/у Збаразького РО МГБ майор Третяков і ст. л-т Трохимчук та секретар РО МГБ капітан Усанов. Вони завели мене до сусідньої хати Гавриха і там допитували. Допит проводив майор Третяков (низького росту, щуплий, блондин, зачіска догори, обличчя округле – бліде, очі сиві, ніс довгий пиркастий, широкі уста, тонкі губи, ноги вигнені назовні, літ около 40, говорить скоро – російськи). При допиті були присутні також о/у ст. л-т Трохимчук (високого росту, стрункий, брунет, зачіска набік, обличчя овальне –

смагляве, грубі губи, літ около 32-33, говорить по-російськи – точнішого опису подати не можу), секретар РО МГБ капітан Усанов (середнього росту, щуплий, блондин, обличчя овальне – біле, ніс довгий – орлиний, широкі уста, тонкі губи, довга шия, літ около 28, говорить повільно, виразно – по-російськи) і чотирьох бійців.

Третяков казав мені сідати на лавку й допитував:

- Як твоє прізвище, ім'я, по-батькові та звідки ти походиш?
- Комар Ярослав Васильович з с. Чернихівці, Збараського р-ну.
- То твоє псевдо Вогонь?
- Так.
- Хто ті два, що були з тобою?
- Вітенько Михайло – Сулима з с. Чернихівці й Лотоцький

Володимир – Зенко з хуторі[в] Сабашиха під с. Чернихівці.

- Де вони втекли?
- Не знаю.

В тому моменті Третяков вдарив мене рукою в обличчя, але я дальше говорив, що не знаю де вони є. Він знова вдарив мене кілька разів в обличчя.

- Де є криївка в с. Івашківці і чи вони оба туди не втекли?
- В с. Івашківці криївки немає (вдійсності там була стара криївка, вхід до якої був забитий землею, але я її не всипав. В тій криївці я сидів і мені було соромно сипати тих людей).

- Де ви квартирували?
- В Бая Йосифа.
- Де є криївка в с. Старий Збараж?
- Не знаю.

Тут він знова вдарив мене два рази в обличчя і дальше питав про криївку в с. Старий Збараж. Я не хотів говорити й він наказав салдатові принести дріт, яким шукається за криївками, та ним вдарив мене около 10 разів по спині. В хаті більше про ніщо мене не розпитував, відвели мене до автомашини та відвезли в м. Збараж до будинку РО МГБ.

(В дійсності я знав про одну криївку в с. Старий Збараж, але про неї не хотів говорити, бо треба було б зараз їхати з большевиками й показувати їй, а я соромився людей).

Там завели мене на дижурку й два салдати з автоматами сторожили. Приблизно по 15 хвилинах до дижурки ввійшов начальник Збараського РО МГБ капітан Юніков (середнього росту, стрункий, посивіле волосся, обличчя овальне, червоне – з веснянками, зачіска набік, орлиний ніс, тонкі губи – постійно затиснені, літ около 45, говорить по-російськи, дуже повільно й виразно). Він наказав бійцям розв'язати мені руки та вийшов. По кількох хвилинах покликав мене

до своєї канцелярії. Там я застав около 15-ть працівників РО МГБ та офіцерів військ МВД, що сиділи під стінами кімнати. Юніков сказав мені сісти на крісло під стіну, я сів, а всі інші обсервували мене. Тоді Юніков запитав мене про прізвище, ім'я, псевдо, рік народження, місце народження і хто був зі мною в с. Івашківці. Я відповів, що прізвище моє Комар Ярослав, псевдо – Вогонь, народжений 1924 р. в селі Чернихівці, в с. Івашківці були зі мною заскочені Вітенько Михайло – Сулима і Лотоцький Володимир – Зенко з с. Чернихівці.

Після того бійці, які привели мене, відвели мене до пивниці й там сторожили. По 15-ти хвилинах туди зайшов Юніков і разом з салдатами відпровадив мене до якоїсь канцелярії на першому поверсі. Там вже ждали: майор Войтюк – о/у РО МГБ по справах інтелігенції (середнього росту, кремезний, блондин, зачіска догори, високе чоло, округле червоне обличчя, сиві очі, грубі губи, говорить по-українськи, літ около 30, по-національності поляк, жонатий), о/у Збараського РО МГБ л-т Захаров (середнього росту, дуже щуплий, блондин, зачіска догори, сиві очі, попід очі синці, рівний ніс, бліде обличчя, широкі уста, тонкі губи, говорить по-російськи, дуже скоро й важко його розуміти. При говоренні кутками уст тече слина; літ около 26-27) і капітан Усанов.

Юніков тим бійцям, що привели мене, сказав вийти й почався допит. Допитував Захаров і Юніков. Найперше я розказав свою біографію від малих літ до вступу в підпілля. В тій біографії закрив те, що за ним. окупації мав контакт з повстанцями на Волині й те, що в дечому допомагав ОУН, а про другу большевицьку дійсність зізнавав так:

На початку місяця березня 1944 р. до могого села прийшли частини ЧА. Вже 24.3.1944 р. я враз з іншими мужчинами пішов до ЧА. З воєнкомату в місті Збараж всіх нас відставили до м. Ямпіль, де в тому часі був збірний пересильний пункт. Звідтам разом з іншими від'їхав до Києва й там був приділений до 82-го полку. Три місяці проходив військовий вишкіл, а відтак наш полк від'їхав до м. Бердичів. В м. Бердичів ще один місяць нас вишколювали. Я був приділений до снайперної частини. Звідтам кинули нас на фронт під Ригу, де наш полк приділили до 224 дивізії (полк, з якого я втік, був дійсно приділений до цієї дивізії та брав участь в боях під Ригою. Про те оповідав мені один мій товариш, який був разом зі мною при війську. З ним я стрічався в 1945 р.).

Там нашу дивізію розбили й перекинули в Любачівські ліси для поповнення. Я попросив лейтенанта – командира свогого взводу, щоб він відпустив мене на відпустку додому. Тому, що я був добрим

стрільцем, він у порозумінні з штабом відпустив мене на 10-денну відпустку.

В перших днях жовтня я приїхав додому й до армії вже не повертав. Вдома сидів один місяць сам. До армії не вертав тому, бо боявся другий раз їхати на фронт. По місяцеві часу стрінувся з підпільниками Дзьобою Євгеном Васильовичем, Германським Євгеном Григоровичем та Маркович Володимиром. Вчвірку в мойому домі ми викопали криївку і в ній сиділи. На цьому я закінчив оповідати свою біографію і Захаров записав.

Я вирішив зізнавати все про роботу куща бо знав, що як не сьогодні, то завтра, під тортурами буду про все говорити.

Відтак Юніков і Захаров ставили мені, приблизно, такі питання а я давав відповіді.

– Де зараз сидять підпільники?

– Не знаю, бо всі люди в кущі впали, а про людей в других кущах не могу знати нічого. (В дійсности я знав про криївку Гірчиці Миколи – Береста з с. Чернихівці й він у цій криївці сидів. Знав також про криївку Осадчук Теодора – Обрія з с. Чернихівці, в якій він також сидів. Їх обох я не хотів сипати).

– Як, то ви були чотири роки в підпіллі й не знаєте де сидять люди?

– В кущі було нас чотирьох. Один згинув, а нас ходило трьох до останнього дня. Де сидять інші, не знаю, а знаю лише те, що дня 9.9.1948 р. на стрічу приїде районний провідник Мирон з своїми бойовиками.

– Де є місце цієї стрічі?

– Стріча має відбутися між селами Заруддя – Охрімівці в годині між 23-24 під Вільшиною.

– Чи ви вмієте читати карту?

– Так.

Юн[і]ков витягнув карту і я показав йому на ній пункт стрічі.

– Чи знаєте ще про якісь стрічі?

– Друга стріча буде дня 30.9.1943 р. між селами Чернихівці – Луб'янки на[]дорозі, що йде з м. Збараж до с. Стриївка, на містку – 3 км від міста[]Збараж, в годині між 22-24. На цю стрічу повинен прийти Мирон з бойовиками та районний СБ Морозенко також з бойовиками.

На карті я показав йому і той пункт стрічі.

Ча[с] і дати стріч я подав точні, але пункти видумані. Ці видумані пункти бул[и] у віддалі 1-2 км від пунктів, на яких ці стрічі мали відбутися. Про стрічі я говорив тому, щоб виробити собі більше довір'я в большевиків, а з другої сторони, був певний, що вони того не сконтролюють.

Крім того, я знав ще про два пункти стріч у Великоборківському р-ні (1.9. і 21.9.1948 р.), але про них не згадував. Якщо хтось був на тих стрічах, то може потвердити це.

- Скільки людей прийде на стрічі?
- На стрічу 9-го прийде Мирон з бойовиками Соловієм та Ігорем, а 30-го Мирон з бойовиками та Морозенко з бойовиками – Орлом, Воробцем і Богдан[о]м.

- Щоб вони не довідалися, що ти в нас є, бо можуть не прийти на стрічу?

- Вони так скоро не довідаються і напевно придуть.
- Куди піходять на пункти стріч?
- До пункту на містку йдуть дорогою від сторони с. Грицівці, а до п[у]нкту під Вільшиною від напрямку с. Кїйданці.

- Чи немає цивільних зв'язкових в с. Чернихівці або в других селах, [я]кі можуть мати зв'язок з Морозенком чи Мироном й повідомити їх про те [щ]о тебе зловили?

- Ніхто з цивільних людей тепер не має нікуди зв'язку.
- Де зараз може сидіти Мирон?
- Точного місця не знаю, але може бути він в сс. Кїйданці, Романове Село або Збаразькі Чагарі.

- Чи не мали ви стріч з Великоб[о]рківським районом, або другими районами?

- Район з другими районами, можливо, мав стрічі, але про них я не знаю нічого.

- Якщо ми ці пункти накриємо, то зі Збаразьким районом буде кінець.

- Так воно буде, але треба робити потихо засідки, щоб вони не підслухали й не втекли.

- Як підходять до пункту стрічі?
- Звичайно гусаком, кілька метрів один від другого.
- Яких інформаторів знаєш по селах?
- В с. Чернихівці інформатором є Анна Валещук...
- Чому в такому великому селі є тільки один інформатор?
- В с. Чернихівці ми часто перебували й самі збирали інформації.

Інформатором в с. Старий Збараж є Славута (імені не знаю); в с. Залужа – голова сільради (прізвища не знаю), а на хуторах Хрини під с. Залужа – Крамар Ярослав; в с. Івашківці – Бай Йосиф; в с. Чумалі – поштар (прізвища не знаю); в с. Охрімівці – Гадик Євгенія – секретар сільради й голова сільради Добровольський Антін; в с. Верняки – Бойко Андрій (він інформатор[о]м не був, але я подав його тому, що думав сипати криївку, яка була в його домі, а щоб не сипати другого, всю вину

звалити на нього); в селі Зару[б]инці є інформатор, але прізвища його не знаю (низького росту, сухорляви[й], літ около 22, – точнішого опису не можу подати, бо бачив його тільки два рази в ночі); інформації з с. Оприлівці подавав інформатор з с. Чумалі. В с. Оприлівці, Чумалі та Зарубинці можуть бути ще й другі інформатори, але[я] про них не знаю, бо по тих селах ходили Сулима та Зенко.

– Які знаєте криївки, що дотепер перебували, й де стоїть машинка до писання?

– Машинки до писання в кущі не було...

– А де ви брали літературу?

– Літературу передавав до нас Мирон на стрічах. Криївки, в яких я сидів – одна в Івашківському лісу (тут подав опис місця криївки), друга в с. Верняки в Бойко Параскевії – вхід з пивниці (описав точне місце), трет[я] в с. Чернихівці в гр. Шпунар (імені не знаю) (подав опис місця), четверта в м. Збаражі в гр. Чорного (імені не подав) (описав точне місце). Кілька криївок, в яких ми сиділи, ви відкрили.

– Де є магазини зі зброєю?

– Магазин зброї ви розкрили в лісі Стоси під с. Чернихівці ще 1945 р.

– Чи не знаєте яких старих членів ОУН, що зараз живуть легально?

– Про старих членів ОУН не можу нічого сказати. (Я знав про двох старих членів ОУН, але про них не говорив нічого).

Все що я зізнавав, Захаров записував. На цьому допиті більш про ніщо мене [н]е питали, бо спішилися, щоб використати мої всипи. Допит цей тривав около 5-ть годин. Може ще були на ньому якісь побічні питання, але пригадат[и] собі їх не можу.

По закінченні допиту Юніков покликав салдатів, що були в коридорі, й вон[и] відвели мене до пивниці. Там я ліг на землю і тому, що був перемучений, задрімав. По якомусь часі до льоху прийшов Юніков ще з двома незнайомими мені большевиками. Один з них був в емгабівському кашкеті (синє дно, червоні отоки), дуже грубий, а другий в сивому військовому уніформі. Вони до мене нічого не говорили і я з землі не вставав. Оглянули мене й по хвилині вийшли. (Вже пізніше я довідався, що цей грубий був полковник Х[о]рсун, а другим, мабуть, Каращенко /працівник УМГБ/).

Около полудня до пивниці прийшли бійці й забрали мене до тої самої канцелярії на першому поверсі. Там застав я майора Войтюка і л-та Захарова. Войтюк сказав мені сідати на крісло під стіною, салдати сіли на крісла в канцелярії також і почався допит. Допитував Войтюк, а Захаров це все записував. Ставив, приблизно, такі питання, а я давав відповіді:

- Як вам спалось?
 - Зле, бо холодно.
 - Нічого, колись буде тепліше, тільки треба про все говорити.
- Ви знаєте про західняків, які прийшли сюди й живуть легально, а на Заході були в підпіллі.
- Таких людей не знаю (знав одного, що був на Заході станичним).
 - Чи знаєте ви інформаторів у м. Збараж?
 - Інформаторів у м. Збараж не знаю. В м. Збараж сидить Гірчиця Микола – Берест з с. Чернихівці і має якихось інформаторів, але інформації він передавав кущевому й тому про те нічого не знаю.
 - А де є криївка Береста?
 - Де сидить зараз, не знаю. Скоріше сидів він в криївці в гр. Чорного.
 - Яких знаєте людей по селах, що найбільше допомагають підпіллі?
 - В с. Чернихівці цілий час підпільникам допомагала Кальба Анна, в якій була криївка й ви її розкрили. В тому ж селі підпільники заходили до кожної майже хати та всі їм допомагали...
 - Мені непотрібно цілого села, а лише тих, які найбільш активно допомагали.
 - Крім Шпунара, Кальби Анни і Валещук Анни, таких людей, які особливо допомагали б, не було. На присілку Верняки найбільше допомагала нам Бойко Параскевія, в якій ми мали криївку. Там до більше хат ми не заходили, тому, що була криївка й ми не хотіли розконспіровуватись. В сс. Охрімівці, Залужа, Старий Збараж найактивніше допомагали нам ці люди, які були інформаторами. В с. Івашківці підпільники заходили до кожної хати. В кожній хаті квартирували й того села не можна поділяти на кращих та гірших. В сс. Чумалі, Оприлівці та Зарубинці людей не знаю, бо [я] там був дуже мало: в с. Чумалі один раз, в с. Оприлівці чотири рази, в с. Зарубинці 5-ть разів. (В с. Зарубинці я знав одного господаря, але його не хотів сипати).
 - Яких дівчат-наречених мали підпільники?
 - Берест має дівчину Мотилівську Ольгу з хуторів коло присілка Верняки і з нею сидить в криївці; Сулима – Цвях Ольгу з с. Зарубинці, яку ви останньо заарештували; моєю нареченою була Зарічинська Ольга з присілку Верняки. Ігор та Zenko наречених не мали.
- Допит цей тривав коротко (около двох годин). Бійці відпровадили мене до пивниці, де я відпочивав приблизно до години 21-ої. Вечером давали мені їсти вечерю – одну солону рибу і кусень хліба. Около години 21-ої до пивниці прийшли бійці й запровадили мене

до канцелярії начальника Юнікова. Там я застав Юнікова та Захарова, що сиділи за столом і щось писали. Юніков сказав мені сісти на крісло під стіною в куті й попередив, що будуть приводити на очну ставку людей, яких я всипав.

По кількох хвилинах вони оба відійшли, а в канцелярії залишились лише бійці зі мною. Першого Трохимчук привів Славуту з с. Старий Збараж. До канцелярії увійшов також Юніков, сказав Славуті стати коло порога і, вказуючи на нього пальцем, запитав мене чи його знаю. Я відповів, що це Славута з с. Старий Збараж і в нього я був кілька разів. Тоді він звернувся до Славуту й запитав чи пізнає мене, а, коли цей потвердив, Трохимчук вивів його з канцелярії. Йому я більше нічого не доказував. Думаю, що цього не робили тому, що Славута міг сказати більше, а, якщо б я йому доказував, він признався б тільки до того. Відтак на очну ставку приводили ще голову сільради с. Залужа, Крамар Ярослава з хуторів Хрини, Коник з с. Зарубинці (жінка, яку я всипав на другому допиті, але забув про неї згадати), Валецук Анну з с. Чернихівці, Добровольського з с. Охрімівці. Очна ставка з ними перейшла в подібний спосіб, як і з Славutoю. Того дня на очну ставку більше нікого не приводили. Всі ті, яких я всипав були заарештовані, але тих, що відразу призналися, на очну ставку не приводили.

(За два дні на очну ставку до мене приводили батьків Валецук Анни та Радик Євгенії. Їм я нічого не доказував, бо вони не були ні в чому винні. Приводили їх напевно тому, щоб показати мене).

По очних ставках до канцелярії увійшов Третяков і сказав до мене, що наш куц вже зовсім провалився, бо вони вже вбили Осадчука Теодора – Обрія з його нареченою.

Вже пізніше я довідався, що того самого дня, як зловили мене, в криївці в с. Зарудя, Збараського р-ну, згинув куцевий Обрій з своєю сестрою Степанією. Чи згинув він передзловленням чи опісля, не знаю. Я знав про ту криївку і сказав також про це своїй нареченій Зарічинській Ользі. Припускаю, що нас трьох і Обрія всипала вона. Причиною цього могло бути те, що я покинув її і вона хотіла помститись.

Як мене зловили, Ольга також була арештована. Я зізнавав, що вона була моєю нареченою, сиділа зі мною в криївці та була членом ОУН. В тюрмі вона просиділа два дні і її звільнили. Ще в тюрмі я хотів побачитись з Ольгою, але її до мене не хотіли привести.

Ранком бійці з гарнізону принесли мені до канцелярії снідання – миску борщу й кусень хліба. Я поснідав і в годині 10-ій почався допит. Допитував л-т Захаров про моє перебування в підпіллі та про роботу цілого куца.

На цьому допиті і других, яких було около 15-ть, я зложив приблизно такі зізнання:

Зізнання про перебування в підпіллі та робота куща.

Від початку місяця жовтня до листопада 1944 р. скривався сам вдома. В м. листопаді сконтактувався через матір з підпільниками Маркович Володимиром – Чмир (походить з с. Чернихівці, ур. 1921 р., був бойовиком в кущі, 1945 р. зголосився) і Дзьобою Євгеном – Ворон (ур. 1922 р. в с. Чернихівці, осв. – 7 кл. нар. школи, 1945 р. зголосився і 1946 р. його арештували). Вони оба сиділи в своїх домах. Мати, стрінувшись з ними, сказала їм про те, що я приїхав з армії на відпустку й перебуваю вдома. Одного вечера вони оба прийшли до мене додому. Того дня ми всі сиділи в мене на стриху. Розпитували мене, як жилось мені в армії, що там робив і т.п. Слідуючого дня вони кудись відійшли й говорили, що за два дні прийдуть назад до мене. За два дні прийшли оба і я пішов з ними в село. В селі, в долині коло церкви, вони мали стрічу з тодішнім кущевим Осадчуком Теодором Івановичем – Обрієм (походить з с. Чернихівці, осв. – 7 кл. нар. школи) та бойовиками Германським Євгеном Григоровичем – Вовк (ур. 1925 р. в с. Чернихівці, осв. – 4 кл. нар. школи), Керничним Лукою Теодоровичем (ур. 1922 року в с. Чернихівці, осв. – 5 кл. нар. школи, зловлений 1944 р.) і Мечник Василем Миколайовичом – Тріска (ур. 1916 р. в с. Чернихівці, осв. – 5 кл. нар. школи, за першої большевицької окупації був на еміграції). Зі стрічі ми всі пішли квартирувати до Чернихівського лісу Стоси. До лісу йшли квартирувати тому, що в селі було військо. Там Тріска видав мені автомат з набоями та дві гранати з того магазину, що бійці МВД розкрили в 1945 р. в лісі Стоси. Обрій та другі розпитували мене про перебування в армії, як приїхав та чому не вертав назад. Їм я оповідав, що до армії не вертав тому, що на фронті було страшно. Нашу дивізію розбили під Ригою, а відтак перекинули в Любачівщину й звідтам приїхав я на відпустку. Вечером ми розійшлися. Я з Германським, Дзьобою і Марковичем пішли до мого дому й тому, що в селі ніхто не знає про те, що я скривався, викопали в мене на господарстві криївку, яку бійці МВД розкрили під час облави на початку 1946 р. В тій криївці ми перебували разом около двох тижнів, а відтак перейшли квартирувати на стрих в домі Германського. З села нікуди не ходили, щоб ніхто з людей не знав про те, що ми скриваємось. Харчі кожний брав з свого дому.

На зв'язки я не ходив нікуди, бо були старші члени ОУН, які робили всю роботу, – людей тоді й так було багато. Роботу в кущі в тому часі робили: Осадчук Теодор, Лотоцький Володимир – Зенко (ур. 1909 р. на хут. Сабашиха біля с. Чернихівці, неграмотний),

Вітенько Михайло – Сулима (ур. 1921 р. в с. Чернихівці, осв. – 5 кл. нар. школи), Здирка Афтан – Куций (ур. 1918 року в с. Чернихівці), Мечник Василь – Тріска, Ленцько Володимир – Тарас (ур. 1921 р. в с. Чернихівці). Чи вони мали які-небудь зв'язки й куди, не знаю. В місяці грудні Германський Євген і Дзьоба Євген відійшли до праці в районі, де сповняли функції зв'язкових. 1945 р. Германський згинув в Новосільському районі.

Я даліше перебував вдома з Маркович Володимиром і Бойко Володимиром (ур. в с. Чернихівці, за нім. окупації був при німецькій поліції в м. Тернопіль, в 1939-41 рр. був на еміграції в Німеччині).

Дня 6. 12. 1944 р. прийшла боївка Гордія (за нім. окупації був при поліції в с. Чернихівці, прізвища, імені та звідки походить не знаю) в числі 60-ть чоловік. До тої боївки долучили ще бойовики куща й робили акцію в с. Чернихівці. На тій акції застрілили капітана Дудара, 2-ох бійців з військ НКВД, Репету Миколу й Мирончука (два останні жителі села Чернихів[ці]). Про цю акцію оповідав мені бойовик Германський Євген, що був там присутній. [(На цій акції був присутній і я, але це закрив).]*

Районовим провідником Збараського району в тому часі був Байда (прізвища та звідки походить не знаю, вбитий 1945 р. в с. Шили, Новосільського району).

З оповідань Германського Євгена про кущ в тому часі я знав:

До куща Обрія належали села: Чернихівці, Старий Збараж з присілком Верняки, Івашківці, Зарубинці, Залужа та Охрімівці.

В с. Охрімівці були підпільники: Цебринський Мирослав – Струг (ур. 1922 р. в с. Охрімівці, згинув 1945 р. в лісі Сабашиха), Атаманчук Василь – Вовк (ур. 1923 р. в с. Охрімівці, згинув разом з Цебринським Мирославом), Гнений Ярослав – Лиман (ур. 1924 р. в с. Охрімівці, осв. – 7 кл. НСШ, зараз є районовим провідником Новосільського р-ну). В с. Залужа було двох місцевих підпільників – Гудима Андрій (помер в криївці в полі 1946 р. під Зарубинським лісом) і його брат Гудима Євген (злегалізувався, 1946 р. був на роботі в м. Тернопіль і там його зловили).

Чи проводились якісь збірки в 1944 р., не знаю.

Майже всі підпільники перебували в своїх домах. Де сиділи Обрій і Зенко, не знаю.

На початку 1945 р. Бойко, що сидів разом зі мною в криївці, відійшов до Тріски. Ми залишились тільки з Марковичем. В м. березні 1945 р. Дзьоба повернув з району й ми ходили втрьох. Весною викопали криївку на полі Марковича (завалилася ще 1947 р.) й там сиділи. Харчі вивозили нам з дому, а також ми часто заходили на

* Дописано рукою

вечері до Кальби Анни в с. Чернихівці (літ около 38, муж та два сини виїхали з німцями). Харчі до неї приносили наші родини.

В м. травні 1947 р. в Кальби Анни ми викопали криївку, яку весною 1948 р. розкрив о/у Денісов. Деколи сиділи на полі, а деколи в цій криївці. Ми всі три мали стрічі з кущевим Обрієм, Зенком, Тріскою і Тарасом. Стрічались на окопиську під с. Чернихівці. На тих стрічах Обрій деколи передавав нам записки до районного провідника й ми ходили на стрічі, що відбувалися на містку між сс. Чернихівці – Луб'янки. Районовим провідником Збаразького р-ну в тому часі був Чуйкевич (районовим провідником Збаражчини був до кінця 1945 р., а відтак був надрайоновим. Згинув на хуторах Гуляйполе, Збаразького р-ну 1947 р.). Стрічі до нього відбувались два рази на місяць. На стрічу виходив він тільки два рази, а на кожен стрічу приходили його бойовики. Через нас він передавав пошту до Обрія, який разом з Зенком та Осадчук Олексою – Ігор (брат Обрія, ур. 1926 р. в с. Чернихівці) сидів в лісі Сабашиха в криївці. В тій криївці я був. Її розкрили війська МВД осінню 1947 р.

Весною 1945 р. Тріска і Тарас сиділи в Шинкар Луки на присілку Верняки. Вони оба вбили на подвір'ї цього господаря участкового НКВД, який хотів арештувати Шинкар Анну – наречену Тріски. Чи вони мали там криївку, не знаю. Після цього випадку Тріска з Тарасом втекли до лісу.

Сулима і Ходачок Данило – Хмара (ур. в с. Чернихівці, вбитий 1945 р. в Новосільському р-ні) відійшли до району. Там Хмара загинув, а Сулима знова вернув до села. Сулима скривався з Чарнецьким Теодором (ур. в с. Чернихівці, зловлений і арештований 1946 р.) і Здиркою Афтаном – Куцим. Від весни аж до осені 1945 р. вони перебували в Зарубинському лісі та в лісі Стоси. Бойко Володимир скривався сам, де, не знаю.

В м. травні 1945 р. Тріска, Тарас, Сулима, Зенко і Обрій переводили акцію в с. Чернихівці, зліквідували чотири жінки за співпрацю з НКВД. Дзьоба, Маркович і я в тому часі були в селі й з ними на акції не були, бо вони нас не покликали. (В дійсності я був на цій акції, але того не говорив, щоб не звалювати на себе більше вини).

Ми втрійку, крім того, що ходили на стрічі до Чуйкевича, нічого більше не робили.

На початку м. серпня 1945 р. ми з Марковичем і Дзьобою стрінулись з Тріскою, Тарасом і Сулимою на окопиську під с. Чернихівці. Зі стрічі я відійшов разом з Тріскою, Сулимою і Тарасом до Івашківського лісу. Дзьоба і Маркович залишились в криївці на полі. В Івашківському лісі я з Тріскою, Сулимою та Тарасом перебував один місяць. Харчі

брали в с. Івашківці в різних людей. По місяцеві повернули до с. Чернихівці й довідались від людей, що Маркович і Дзьоба зголосились з повинною. Я не голосився тому, що ті, з якими я в той час перебував, також не хотіли голоситись. За кілька днів я, Тріска і Сулима стрінулись на окописку з Обрієм, Зенком та Ігором. Зі стрічі ми з Ігором відійшли до лісу Лозівщина (Великобірківський р-н). В тому лісі квартирували наверху.

Зенко з Обрієм пішли до лісу Сабашиха, а Тріска, Тарас і Сулима знова пішли в Івашківський ліс. Там вони мали криївку, яку розкрили війська МВД літом 1946 р. Куцевим тоді був уже Тріска.

Ми з Ігором за харчами заходили до могого дому та до Кальби Анни. Деколи стрічались з Обрієм і Зенком; вони приходили до нас до криївки (на полі Марковича), або ми йшли до них.

В м. серпні 1945 р. під селом Чернихівці загинув Здирка Афтан – Куций, а Чернецький Теодор долучив до Тріски.

Робота в куці тоді не велась жодна. На стрічі ми вже не ходили, бо перервались зв'язки й не можна було налагодити.

До зими 1945 р. ми з Ігором сиділи в криївці на полі Марковича, на зиму перейшли до криївки в Кальби Анни. Там сиділи аж до весни 1946 р. Обрій, Зенко і Сулима зимою 1945/46 сиділи разом і деколи приходили до нас, але з нами не перебували. Вони мали криївку на хуторах Сабашиха в домі Зенка, яку розкрили бійці МВД. Де перебували Тріска й Тарас, не знаю. Чернецького Теодора на початку 1946 р. бійці зловили живим.

В м. лютому 1946 р. куцевий Тріска написав до мене записку, щоб оба з Ігором прийшли до нього на стрічу до гр. Шинкар Луки на присілку Верняки. Вечером ми прийшли на стрічу. З Тріскою ми застали брата його нареченої Шинкар Михайла Луковича – Довбуш (ур. 1922 р. в с. Верняки, втік з ЧА) та Тараса. З ними день квартирували ми в хаті. Чи там була криївка, не знаю. Тріска розпитував нас як живемо, де сидимо, й говорив, що буде ладнати стрічі з районом. Другого дня, вечером, ми всі разом пішли на стрічу до Обрія, Зенка й Сулими. На стрічі Тріска з ними щось говорив, але що, не знаю. Довбуш та Ігор кудись від нас відійшли, а ми всі – Тріска, Тарас, Обрій, Зенко, Сулима і я – зайшли до гр. Мовчан Миколи в с. Чернихівці на вечерю. Під час вечері цю хату обступили істрибки. Вони не знали точно хто ми, думали, що бійці з гарнізону, і їхній начальник прийшов до хати. В хаті Тарас дав у його напрямі кілька серій з автомата і ранив його, з чого цей опісля помер. Ми кинули через вікна кілька гранат і стріляли. Істребки втекли, а ми, вийшовши з хати надвір всі разом пішли до с. Івашківці. Там заквартирували на фільварку в

гр. Галабатого. В с. Івашківці ми квартирували около трьох тижнів. З нами були також Ігор і Довбуш, які долучили до нас зараз другого дня по нашому приході сюди. В с. Івашківці квартирували наверху, майже, в кожного господаря.

По трьох тижнях ми з Ігором вернули до с. Чернихівці й заквартирували в криївці в Кальби Анни. Всі інші залишились в с. Івашківці, а куди опісля відійшли, не знаю.

Ми з Ігором сиділи в Кальби Анни аж до весни 1946 р. З ніким не стрічались й нікуди в село не йшли, бо в с. Чернихівці та в дооколичних селах квартирували гарнізони військ МВД. Робота в кущі також тоді не велась жодна.

Весною 1946 р. до нас з Ігором долучив Обрій. Ми втрійку викопали криївку на полі Чернецького Теодора під с. Чернихівці. Чернецький Теодор в тому часі був арештований, а криївку ми копали без відома його жінки. В цій криївці ми сиділи до кінця 1946 р. Деколи стрічались з Тріскою, Довбушем, Тарасом, Сулимою і Zenком. Стрічі відбувалися в хаті Кальби Анни, або в Зарубинському лісі, а часом вони приходили до нашої криївки. Сулима, Zenко і Тарас перебували в Зарубинському лісі в криїв[ці, як] я вже згадував. Де перебували Тріска і Довбуш, не знаю.

Кущевим в тому часі був знова Обрій. Робота в кущі не велась жод[на тому,] що всюди були гарнізони. Стріч з районом не було й не можна було зв[’язати]ся. Ще на початку 1946 р. в с. Івашківці ми стрічались з кущевим Стегниківського куща, Великоборківського району, і якимсь лікарем з відділу. Псевд їх не знаю. Від них ми довідались, що райпровідник Збараського р-ну вже надрайоновим, а на його місце прийшов Шум (походить з с. Луб’янки Вищі, Збараського р-ну). Цей лікар в тому ж, приблизно, часі робив мені операцію – вирізував нарість, що був у мене на горішній губі коло носа. Операцію робив в одного господаря в с. Стегніківці, Великоборківського р-ну. Прізвища цього господаря не знаю; живе посередині села недалеко церкви, родина його складається з 6-ти осіб. (Прізвище цього господаря я знав, але не хотів сипати тому, що на його господарстві була криївка, про яку я також знав, а в ній могли бути люди). [Склад родини вдумав.]*

Періодичних стріч з Сулимою, Zenком, Тарасом, Тріскою та Довбушом ми не мали. Стрічались принагідно. В криївці ми читали книжки й позатим більш нічого не робили. Вечерами виходили по харчі. Харчі наша рідня приносила до Кальби Анни, що мешкала на краю села, а звідтам ми забирали. Так було до осені 1946 р.

* *Дописане рукою.*

Місяці листопад і грудень 1946 р., хоч на дворі вже був сніг, Обрій, Ігор і я дальше сиділи в полі (в криївці). До села не переходили, бо не можна було знайти місця на криївку; ніхто з людей не хотів погодитись, а криївка в Кальби Анни вже була розконспірована.

Під кінець 1946 р. Обрій від нас кудись відійшов і ми залишилися оба з Ігором. З Обрієм деколи стрічались в Кальби Анни. Постійно стрічались ми з Сулимою, Тарасом і Зенком, часом навіть з ними довгий час квартирували. Вони мали криївку на черняхівських полях від сторони с. Стріївка (Збаразький р-н). Чиє це було поле, не знаю. Ця криївка 1947 р. завалилася. З Тріскою та Довбушом ми від осені 1946 р. вже не стрічались. Вони не хотіли з нами стрічатися, бо, мабуть, боялися. Криючись на власну руку, обкрадали людей, а за це їх ми могли покарати.

Роботи тоді в кущі не було жодної, стріч з районом не було.

В перших днях січня 1947 р. ми з Ігором мали стрічу з Сулимою. Тарасом і Зенком. Зі стрічі Сулима з Зенком кудись відійшли, а Тарас залишився з нами й ми втрійку почали копати криївку на присілку Верняки в Бойко Параскевії. Ще на стрічі Тарас нам сказав, що він якимсь способом зв'язався з районом і районний назначив його кущевим. Оповідав також, що районний Збаражчини Шум осінню 1946 р. згинув, а на його місце прийшов Мирон. Кілька днів перед Різдвяними Святами з Мироном він матиме стрічу, й ми всі на неї підемо. Пункт стрічі назначено під Вільшиною між селами Охрімівці – Заруддя.

Два дні перед Різдвяними Святами ми – Ігор, Тарас і я – пішли до Мирона на стрічу. На стрічу прийшов Мирон з бойовиком Солов'єм (походить з села Луб'янки Вищі) і Воробцем (походить з села Луб'янки Вищі, бойовик районного СБ), Мирон з Тарасом щось поговорили й ми всі (Мирон з бойовиками та нас трьох) пішли до нашої криївки на присілку Верняки.

Мирон перебував з нами три дні й переводив з нами сходини. Що на тих сходинах говорив, до[]сьогодні не пам'ятаю. Перед відходом сказав, що бойовик Воробець залишиться в нашому кущі. Звертав увагу, щоб ми всі разом не сиділи, а по двох. Я мав сидіти з Ігором, Воробець з Тарасом, а Сулима з Зенком. (Сулими і Зенка на цій стрічі ані на сходинах не було).

На Свят-Вечір, то є 6.1.1947 р., Мирон і Соловій від нас відійшли, а Воробець з Тарасом їх відпроваджували. Подорозі вони мали стрінутись з Сулимою та Зенком (може ще з ким мали стрінутись, але я цього не знаю). Ми з Ігором пішли на стрічу з Луб'янецьким кущем, що мала відбутися на містку під м. Збараж.

Другого дня Тарас з Воробцем вернули до криївки й розповідали, що попереднього вечора, як відпроваджували Мирона і

Соловія, під с. Охрімівці зловили о/у Збараського РО МВД л-та Шивандронова й уповноваженого по держзаготовкам Ходаковського. Про цей випадок оповідали так: Мирон, Соловій, Тарас, Воробець, Сулима й Зенко їхали саньми від сторони с. Чернихівці в напрямі с. Кїйданці. Під селом Охрімівці побачили двох людей, що йшли напроти них. Зблизившись, вони скочили з саней і здержали їх та сказали піднести вгору руки. Говорили по-російськи й Шивандронов та Ходаковський думали, що це бійці з гарнізону військ МВД, який тоді станцюнував в с. Чернихівці, та піднесли руки. Підпільники їх роззброїли й забрали з собою. Обох їх забрав з собою Мирон, а кому передав і що опісля з ними сталось, не знаю. (В дійсності ми з Ігором тоді на жодну стрічу під м. Збараж не ходили, а були разом з Мироном і брали участь в зловленні Шивандронова та Ходаковського, однак цього я не хотів говорити, бо боявся, щоб за це мене не били).

По святах ми всі чотири (Тарас, Воробець, Ігор та я) сиділи в криївці на присілку Верняки в Бойко Параскевії. Харчі в тому часі вже організували в людей. Робота в кущі була наладжана. Кущ проводив уже збірки грошей та збіжжя. Збірки проводили в той спосіб, що наперед договорювались з господарем, щоб приготувив нам 100 чи 200 крб. і 25-30 кг збіжжя, а за кілька днів до нього заїздили фірою і забирали.

Стрічі в той час відбувались періодично два рази в місяць, – 17 або 18 і 30 або 31. Пункти стріч були: одна під Вільшиною між сс. Зарудя – Охрімівці, друга на містку під м. Збараж. Майже на кожную стрічу виходив райпров. [ідник] Мирон з своїми бойовиками.

До нашого куща належали від тоді такі села: Чернихівці, Охрімівці, Івашківці, Зарубинці, Залужа, Оприлівці, Чумалі, Старий Збараж і присілок Верняки. В селах Зарубинці, Залужа, Оприлівці й Чумалі я тоді не був і тому не знаю яка там велась робота. В тих селах постійно ходили Сулима й Зенко, мали там своїх інформаторів і контактувалися з Тарасом на стрічах. Там мали криївку, але в якого господаря та в якому селі, не знаю.

Ми (Тарас, Воробець, Ігор і я) робили роботу в сс. Чернихівці, Охрімівці, Івашківці та Верняки. В с. Чернихівці заходили найчастіше до Кальби Анни, Валещук Анни та Возьняк Володимира; в с. Охрімівці до Радик Євгенії і Добровольського; в с. Івашківці до Бая. На присілку Верняки не заходили до жодних хат. В Бойко Параскевії, де була наша криївка, нераз стрічався я з своєю нареченою Зарічинською Ольгою, але вона тоді про криївку не знала. В тих же селах заходили також до багатьох інших хат.

В с. Старий Збараж заходили тільки деколи до Славути. Там тому не заходилося, що є багато західняків і там базувався Тріска та Довбуш. Вони били й обкрадали людей і люди до нас зле ставилися.

Обрій скривався сам, де була його криївка, не знаю.

В м. лютому 1947 р. Тарас, Воробець, Ігор і я заквартирували в лісі Лозівщина в гр. Колос Теодора (Великобірківський р-н). Там в хаті окружили нас бійці МВД. Ми з хати прорвались до лісу. В перестрілці Воробець і Тарас були ранені. Ще того самого дня, вечором, ранених ми завезли до криївки на присілку Верняки. Там Тарас залишився в криївці. Воробця ми з Ігором завезли до криївки Гірчиці Миколи – Береста на передмісті Збаража в господаря Чорного. Про цю крийку сказав нам Тарас, як ми мали відвозити Воробця. Воробець, Берест та Ігор квартирували в Збаражі, а я з Тарасом на Верняках.

Три тижні пізніше Берест, Ігор і Воробець прийшли до нас на Верняки. Воробець вже був здоровий. Вони оба з Ігором залишилися з нами, а Берест сам відійшов до Збаража до тої самої криївки. Ще около двох тижнів ми вчотирьох сиділи на Верняках, а відтак Воробець з Тарасом пішли копати криївки в с. Чернихівці в гр. Шпунара. Ми з Ігором далше сиділи в криївці на присілку Верняки.

Після поранення Воробця і Тараса стрічі з районом знова перервалися. На стрічі не було кому йти, бо ми з Ігором сиділи коло ранених. Від того часу до місяця березня 1948 р. з районом не було ні одної стрічі. Жодних завдань ми не одержували й нічого не робили, крім того, що збирали для себе харчі.

Ми з Ігором в криївці на присілку Верняки сиділи до травня 1947 р. В міжчасі стрічалися з Воробцем і Тарасом, а деколи з Обрієм. Заходили також до нас Сулима і Zenko. Всі разом часто ми квартирували в Зарубинському або Івашківському лісах наверху.

Тарас з Воробцем сиділи в криївці в Шпунара, а ми з Ігором, вбільшості, по стрихах в с. Чернихівці, майже в кожній хаті, або в лісі.

В другій половині 1947 р. ми з Ігором, а часом з Воробцем та Тарасом квартирували в Ковальському лісі коло с. Чернихівці. До села підходили кожного вечера ровом, що йде від Ковальського лісу через поле до села. Деколи заходили до моєї тітки Лемешки Анни.

В м. серпні 1947 р. в с. Старий Збараж, в господаря Шпунара [Славути?], війська МВД вбили Тріску та Довбуша. В бою згинув також господар Шпунар, а його син втік, однак де він перебуває, не знаю.

Осіню 1947 р., як вже впав сніг, ми розділились по трьох. Zenko, Ігор і я квартирували в криївці на присілку Верняки, а Тарас, Воробець і Сулима в Шпунара в с. Чернихівці.

Зиму 1947/48 р. в тих криївках ми перебули. Деколи стрічались з Тарасом, Сулимою та Воробцем, а також Берестом. З Берестом стрічались в його криївці в м. Збараж в гр. Чорного, а Сулима, Тарас і Воробець приходили до нашої криївки, або ми йшли до їхньої. Берест в м. Збаражі сидів з своєю нареченою Мотилівською Ольгою. Якщо його не було в Збаражі, то з ним контактувались через його сестру в с. Чернихівці Юрчук Теодору. Вона знала про його другі криївки й викликала на стрічу до нас. На тих стрічах ми про ніякі організаційні справи не говорили, а тільки про приватні.

Щойно в м. березні 1948 р. до нашої криївки в присілку Верняки прийшли Тарас, Сулима і Воробець. Воробець говорив, що вже скотактувався з районом. Сказав нам, щоб дня 17.3.1948 р. ми прийшли до них і разом підемо на стрічу.

Дня 17.3.1948 р. нас 6-ох – Тарас, Воробець, Сулима, Zenko, Ігор і я – пішли на стрічу під Вільшину між сс. Охрімівці – Зарудя. Там прийшов районний провідник Мирон з бойовиком Солов'єм. Мирон питав нас всіх як нам жилося, чи всі здорові і т.п., а відтак говорив щось на боці з кущевим Тарасом. По стрічі ми вернули на свої місця. При розході Тарас сказав нам вийти на стрічу дня 30.3.1948 р. на місток під м. Збараж. На цю стрічу знова зійшлися всі. На ній Тарас дістав доручення від Комара забезпечитись криївками. Нових криївок, однак, ми не копали, бо ті, в яких сиділи, не були ще розконспіровані.

Комар вже тоді був районним провідником Збаражчини, а Мирона кудись стягнули (про характеристику та опис Комара чомусь не розпитували мене).

На цій же стрічі був також районний СБ Збараського р-ну Морозенко (за ним. окупації був при українській поліції в с. Чернихівці, прізвища його не знаю) з бойовиками Орлом та Богданом (прізвищ їх та звідкіля походять, не знаю). Морозенко говорив про щось з Воробцем.

Тарас дістав також доручення провести грошеву збірку й вислати до району принайменше 10 тисяч карбованців та в якомусь клубі чи сільраді забрати радіо для району.

Зі стрічі ми повернули на свої місця квартирування. Розходячись, умовились про стрічу, що відбулась за тиждень на краю лісу Стоси. З тієї стрічі всі ми ходили до с. Оприлівці й там в сільраді забрали радіо та телефон. Сільрада поміщалась в хаті одного господаря, але його тоді вдома не було. Вартівника, що був у сільраді, ми нагнали додому.

Радіо й телефон я забрав до криївки на присілку Верняки. Там зі мною залишились Zenko та Ігор, а Тарас, Сулима і Воробець пішли в с. Чернихівці до криївки в Шпунара.

В другій половині м. квітня 1948 р. ми збирали гроші. В час збірки були поділені на три групи: Zenko й Сулима збирали гроші в сс. Чумалі, Оприлівці, Зарубинці та Івашківці, Тарас і Воробець в сс. Залужа й Старий Збараж, а ми з Ігором в селі Чернихівці та присілку Верняки. В с. Охрімівці грошей не збирав ніхто.

При збиранні грошей заходили майже до кожної хати, давали бефони й на означений день казали приготувати означену на бефоні кількість грошей. В означений день приходили й забирали гроші.

Дня 17.4.1948 р. ми всі 6-ть вийшли на стрічу на місток під м. Збараж. На стрічу знова прийшов Мирон, бо Комар вже не був районним провідником, бо його кудись перенесли. На цій стрічі Тарас передав Миронові радіо та 10 тисяч карбованців. Тарасові Мирон знова дав бефони на 4 тисячі крб. Тоді ж Мирон забрав з собою Воробця, а Тарас, Сулима, Zenko, Ігор і я повернули до с. Чернихівці та заквартирували в лісі Годлівщина. Від того часу постійно квартирували в лісі наверху, а часом десь в селі на стриху. Сталих квартир не мали. Заходили до будь-якого господаря, наказували йому, щоб нікому не говорив і в нього заквартирували.

Р[о]бота в куці була поставлена вже краще. Стрічі відбувались періодично – два рази в місяць (17-го і 18-го, 30-го і 31-го), на старих пунктах. На кожній стрічі договорювались про пункт другої стрічі. Це залежало від того, куди вигідніше було пройти районному провідникові та його людям.

В кожному селі ми понав'язували інформаторів, які кожного місяця подавали інформації про події в селах. Кущевий кожного місяця писав звіти. Інформатори збирали відомості за вказівками кущевого про: засідки в селі, до кого заходять большевики, кого покликають до району, кого арештують, хто приїздить з району, кого засуджують, вивозять і т.п. Ті самі інформатори збирали також відомості для СБ про сексотів. Як був ще Воробець, то забирав від них ці інформації, а, як він відійшов, забирав Тарас.

В м. травні 1948 р. нас 5-ох пішло на стрічу до Мирона. Стріча ця відбулась на містку під м. Збараж. Мирон давав Тарасові якісь вказівки, але які, не знаю, бо Тарас про те не оповідав. Зі стрічі Мирон [забрав] з собою Ігоря, а нас чотирьох вернули назад до с. Чернихівці. Від того часу ходили всі чотири разом і квартирували наверху в Івашківському та Чернихівських лісах. Ночами ходили по селах і збирали гроші та харчі для себе. Збіжжя ще тоді не збирали[,] був передновок. З Тарасом, Сулимою і Zenком я заходив до сс. Охрімівці, Івашківці, Верняки, а деколи до Зарубинець і Залужа. До Оприловець і Чумаль ходили тільки Сулима з Zenком.

В м. серпні 1948 р. з району прийшло трьох бойовиків Морозенка – Воробець, Орел і Богдан. Вони разом з кущевим Тарасом перевели акцію в с. Чернихівці на агентів Гураля Василя та Дроздовського Омеляна. Тих людей постріляли з доручення райрефа СБ Морозенка. Зенко, Сулима і я на цій акції не були присутні, бо збирали гроші.

На другий ден[ь] після тієї акції ми всі (7-ох) – Тарас, Сулима, Зенко, я, Воробець, Оре[л] і Богдан (ур. 1926 р., звідки походить, не знаю, бойовик при райрефов[і] СБ; середнього росту, грубий, brunet, зачіска догори, обличчя округле біле, очі сиві, носить ППШ і наган) пішли на стрічу під Вільшину між сс. Охрімівці – Заруддя. На цю стрічу прийшов Мирон і дав завдання Тарасові с[п]алити колгосп в с. Зарубинці. Зі стрічі Воробець, Орел і Богдан відійшли з Мироном, а нас чотирьох повернули до Івашківського лісу недал[е]ко с. Зарубинці. Переквартирували через день, а вечером пішли до с. Зарубинці палити колгосп. Подорозі найшли на засідку, де згинув Тарас, а ми з Сулимою та Зенком втекли до Чернихівського лісу.

До кінця місяця серпня збирали ми гроші в сс. Чернихівці та Охрімівці.

Дня 17.8.1948 р. ми пішли на стрічу під Вільшину. На стрічу приходив Мирон [(се)реднього росту, грубий, зовсім острижене волосся, обличчя овальне – [біл]е, сиві очі, ніс трохи пиркатий, літ около 30, відважний, носить ППШ) з бойовиком Солов'єм (ур. 1926 р. в с. Луб'янки Вищі, Збаразького р-ну, прізвища не знаю; низького росту, твердий, бльондин, обличчя округле – біле, сиві очі, ніс пиркатий, ходить з МП і наганом) та бойовики від райрефа СБ Морозенка (Морозенко – прізвища, імені, звідки походить не знаю; середнього росту, стрункий, brunet, зачіска набік, ніс тонкий – рівний, літ около 20, відважний, носить автомат ППШ, пістоль ТТ і сімку “Вальтер”) – Орел (прізвища, імені й звідки походить не знаю; високий, стрункий, brunet, обличчя округле – смагляве, ур. 1926 р., ходить з СВТ та наганом) і Горобець [Воробець?] (прізвища не знаю, ім'я його Павло, ур. 1922 р. в с. Луб'янки Нижчі, ходить з СВТ і пістолею ТТ – (про зовнішній опис його мене не питали).

На цій стрічі Мирон кущевим провідником призначив Сулиму. Сулимі дав завдання у всіх селах куща нав'язати нових інформаторів та передав бефони на 4 тисячі крб.

Зі стрічі ми всі три повернули до с. Чернихівці.

По тій стрічі ми збирали гроші в сс. Старий Збараж, Верняки, Чернихівці, Охрімівці та Івашківці. В сс. Залужа, Оприлівці, Чумалі і Зарубинці цим разом грошей не збирали.

При кінці місяця серпня до нашого куща безпосередньо з району прийшов Воробець з Орлом. Вони мали завдання перевести акцію на бувшого секретаря Чернихівської сільради Волошина, за те, що він співпрацював з МГБ. В тій акції брали також участь ми – Сулима, Зенко і я. Як ми зайшли на його господарство, він вже спав. Тоді ми покликали секретарку сільради Лопушинську Марію, що мешкає в сусідстві, і сказали їй, щоб вона збудила Волошина й говорила йому, щоб вийшов, бо вона має йому щось сказати. Вона його викликала на двір, ми зловили його, пішли з ним до хати, і Лопушинській сказали йти додому. Жінці Волошина сказали вийти з хати, а його Воробець застрілив.

Ще[]тої самої ночі Воробець і Орел відійшли, а ми з Сулимою та Зенком пішли до Івашківського лісу й там квартирували около тижня. Кожної ночі ходи[л]и по селах і збирали гроші.

Дня 6.9.1948 р., тому, що нам потрібно було перебратися в білля, зайшли до с. Івашківці й заквартирували в гр. Бай Йосифа. Того дня зловили мене бі[й]ці.

Зізнання про другі кущі:

Куцевим другого куща Збараського р-ну є Ростислав (прізвища та імені не зн[а]ю, походить з с. Луб'янки Вищі, Збараського р-ну; середнього росту, грубий, блондин, обличчя округле – біле, літ около 24-25, носить автомат ППШ і р[е]вольвер). В тому кущі є 5-ть бойовиків і три дівчини, які ходять разом з н[и]ми. Одним з бойовиків є молодший брат Воробця, але я його не бачив. Про роботу цього куща та про псевда бойовиків не знаю нічого. До куща Ростислава, між іншими, належать села: Чорний Ліс, Розношинці, Красносільці й Капустинці.

Куцевим Луб'янецького куща є Переможець (прізвища та імені не знаю, походить з с. Луб'янки Вищі; високого росту, грубий, шатин, літ около 32, носить ППШ та револьвер). До того куща належать села: Луб'янки Вищі, Луб'янки Нижчі, Грицівці й Кретівці. Більше сіл, які належать до того куща, не знаю. В кущі тому знаю бойовика Кармелюка (прізвища та імені не знаю, ур. 1922 р. в с. Луб'янки Вищі; високий, грубий, блондин, обличчя округле – біле, носить руський карабін і револьвер). Про той кущ не знаю більше нічого.

В Кїйданецькому кущі куцевого немає. Роботу куцевого виконує районний провідник Мирон з своїм бойовиком. Скоріше кущовим був там Крук та його бойовики Хмара та Ясень. Крук походив з с. Луб'янки Вищі, ур. 1924 р. Вони всі три згинули 1947 р. в с. Романове Село, Збараського р-ну, ще з якимось трьома бойовиками.

Куцевим Стегніківського куща, Великобірківського р-ну, є Яр (походить з с. Стегніківці, ур. 1925 р., середнього росту, сильної будови, шатин). До того куща належать села: Стегніківці, Лозова,

Курники і Шляхтинці (зараз Гніздечне). Бойовиком в тому куці є Сокіл (прізвища, імені та звідки походить не знаю; середнього росту, сильної будови, літ около 25, носить німецького кріса “Мавзер”-а та пістоль “Парабелю”. Районовим провідником Великобірківського р-ну є Роман. Опису його подати не можу.

Про Стегніківський куц знаю з оповідань других бойовиків, бо Яр і Сокіл часто заходили до с. Івашківці.

Зізнання про село Чернихівці.

Крім тих людей, що всипав я на попередніх зізнаннях, Захаров цікавився ще такими людьми в с. Чернихівці й про них я зізнавав:

В Лемешки Луки, що мешкає в частині села т.зв. Кривуля, ми з Ігором квартирували чотири рази. Криївки в нього немає, ми квартирували на стриху. Грошей та збіжжя в нього не брали тому, що він бідний і має багато дітей.

До Бойко Марії заходили, але нечасто. В неї квартирували кілька разів ще 1945 р. Квартирував Ігор, Сулима, Зенко, Тріска і я. Від 1945 р. в неї ніхто не квартирував, а лише часом ми заходили до неї на вечерю.

В Дудак Степана ніхто з куца не квартирував ані одного разу, тому що він був головою сільради й дуже боявся. До його дому ми заходили на вечерю або за якимось потребами. 1945 р. підпільники забрали в нього одну безрогу, без його відома, в 1947 р. він дав підпільникам 100 кг жита, а 1948 р. 200 крб.

До Голуба Дмитра ніхто з підпільників ніколи не заходив тому, що 1944 р. підпільники покарали його жінку за неконспіративну поведінку.

До Цебринського Данила Івановича ми заходили всі. 1947 р. він дав для підпільників 100 кг жита, 1948 р. 200 крб. і дістав 10 буків за те, що на час їх не дав. Дочка його Євгенія з підпільниками не співпрацювала, але ціла родина до підпілля відносились добре.

До Руднік Олени ніхто з підпільників не заходив і не квартирував тому, що в неї квартирує директор млина й він має зброю. Вона підпільникам не допомагала нічим. (З яких причин питали про неї, не можу сказати).

До Маркович Володимира, після його зголошення, ніхто з підпільників не заходив, бо підозрівали, що він агент. Я був у нього зараз по зголошенні два або три рази й забрав автомат ППШ та німецький автомат МП.

До Гураль Івана Лук'яновича ми заходили около 7 разів і два рази квартирували. До нього заходили на вечерю. Більше не квартирували тому, що він мешкає під лісом, а в лісі краще квартирувати. 1947 р. він дав підпільникам около 40 кг м'яса.

До Тамари (учителька в с. Чернихівці, походить з Полтавської області, прізвища не знаю) ніхто з підпільників не заходив і вона нічим не допомагала. (В тому часі Тамара була арештована, але її звільнили. В тюрмі доказували їй, що вона подавала підпільникам адреси всіх вчителів та інших працівників адміністрації, що походять з СУЗ. Большевикам попали документи в торбі Сулими й большевики доказували, що це її письмо. Крім того на цьому списку були адреси всіх східняків з с. Чернихівці, а її прізвища не було. Вона до нічого не признавалася і її звільнили. Про те я довідався вже пізніше, як був на волі).

До Телев'яка Миколи ніхто з повстанців не заходив і він нічим не допомагав. Причиною того було це, що його сильно побив Тріска за якісь особисті порахунки.

До Данелевич Омеляна ми заходили лиш деколи на вечерю. Скільки разів, не знаю, бо заходили протягом двох років (1947 і 1948 рр.). В нього не квартирували, бо він дуже боявся. 1947 р. дав для підпільників 100 кг пшениці, а 1948 р. 250 крб.

До Процишин Василя (священик в с. Чернихівці) ніхто з підпільників не заходив. Він підпільникам не допомагав і ніхто з ним не мав зв'язків.

До Ронделюк Омеляна підпільники заходили. Він є швагром підпільника Тараса. В цього не квартирували тому, що він був підозрілий і часто коло його хати були засідки. Він підпільникам нічим не допомагав, хіба, що дав повечеряти. Допомогати не міг, бо бідний.

Якщо підпільники квартирували в котромусь Чернихівському лісі, то до села заходили куди-небудь. В селі ходили вулицями й городами, а якихось спеціальних доріг не було.

Молоді хлопці в збройній боротьбі підпільникам не допомагали.

Зізнання про село Охрімівці.

В с. Охрімівці криївок не було й підпільники там заходили дуже рідко. Причиною було те, що там часто квартирували військові, а тому, що куш довгий час не вів жодної роботи, не було потреби туди заходити. Вже під кінець 1947 р. і в 1948 р. туди почали заходити частіше; збирали гроші та збіжжя. Деколи квартирували в секретарки сільради Радик Євгенії і голови сільради Добровольського. Квартирували також в інших людей, але вони нічим особливо не допомагали підпілл[ю].

На питання Захарова про Охрімівці я зізнав:

До бувшого голови сільради Здирки Василя підпільники заходили тільки за грішми та збіжжям. 1947 р. він дав 1 ц жита і 500 крб., а 1948 р. наказали йому здати знову 500 крб., але до часу мого зловлення він ще не дав їх. Він та його дочка не мали жодного зв'язку.

Радик Анна Франківна зв'язків з підпіллям не мала жодних. Вона вчителює в с. Кобилія [Кобилля], Збараського р-ну, і до неї там ніхто не заходив, хіба якісь другі підпільники.

Сокальський Теодор[]мав зв'язок з підпільниками. До нього заходили на вечерю, а часом квартирували (около 8 разів). Нічого повстанцям він не дав, бо тому, що в нього ми квартирували, не могли від нього вимагати. Зв'язковим він не був.

У Вітенька Івана ми раз квартирували. Він нічим підпільникам не допомагав тому, що бідний.

Репета Анна (засуджена 1945 р. на 25 років) була зв'язковою ще 1944 р. Батько її, після її арештування, з повстанцями жодного зв'язку не мав.

Крім вищеподаних, Захаров ще питав про якихось чотирьох господарів, але їх прізвищ я не знав і тому не подав жодних матеріалів.

До села підпільники заходили від поля, бо від ріки злий підхід. Зв'язкових-легальників в тому селі немає.

Зізнання про присілок Верняки.

В присілку Верняки підпільники заходили тільки до кількох хат. Це мале сільце, ми там мали криївку й не хотіли розконспіровуватись. 1948 р. збирали там гроші та збіжжя.

До Верняк заходили завжди через міст від с. Чернихівці, або попід ліс Стоси від сторони ріки.

Захаров цікавився і питав про таких людей, а про них я зізнав:

До Федоркевич Григорія ніхто з підпільників не заходив і в нього не квартирували тому, що в сусідстві його господарства була криївка. 1948 р. літом він дав 300 крб. для підпільників.

До Керничного Івана ніхто з підпільників не заходив тому, що бійці на засідці вбили його сина й він говорив, що це через підпільників, "бо якби вони не ходили, то не було б засідок і не згинув би мій син" – так він говорив.

В заступника голови сільради Яциківського Василя ми оба з Ігором квартирували чотири рази. Харчуватись до нього не ходили. 1948 р. він дав для підпільників 300 крб.

До Репети Зофії ми заходили чотири рази. В хаті в неї були: Сулима, Ігор, Воробець і я. Від неї забрали 100 кг жита, яке хтось був передав для підпільників.

Зізнання про село Івашківці.

В с. Івашківці не було ні одної такої хати, де не заходили б або не квартирували б підпільники. Всі люди в селі допомагали чим хто міг. Грошей та збіжжя в цьому селі майже не збирали, тому що це бідне село.

До села, як було загрожено, ми підходили тільки з лісу, тому, що звідтам можна було підслухати засідку.

Захаров цікавився гр. Гуменним Іваном. Про нього я сказав, що в його домі ми квартирували й харчувались.

Питав також, чи ми стрічалися з Марією (прізвище забув, що мешкає в хаті Шморгай Івана. Я зізнав, що ми стрічалися з нею в хаті Шморгая, але вона нічим не допомагала, бо не мала своєї хати.

Зізнання про село Старий Збараж.

До с. Старий Збараж наш куш заходив мало тому, що там перебував Тріска, бив людей, крав і цим наставив населення проти підпільників. Місцевих людей там мало, а західняків, що приїхали та[м], ніхто з підпільників не знав. Там ми заходили лише до гр. Славути по інформації. 1948 р. Воробець і Тарас збирали там гроші, але в кого, не знаю.

До села заходили дорогою від напряму присілку Верняки.

Чи в с. Старий Збараж є такі люди, які попередньо були в підпіллі, не знаю.

Про села: Зарубинці, Залужа, Оприлівці й Чумалі більше матеріалів я не подав, крім тих, що в перших зізнаннях.

В міжчасі на допитах ставили мені, приблизно, такі ще питання про підпілля взагалі, а я давав відповіді:

– Чому підпільники не здаються живими?

– Не здаються живими тому, що не хочуть зрадити тайн, які знають, і терпіти тортур на допитах.

– Чому не голосяться підпільники?

– Не голосяться тому, що кожний має за собою вже майже чотири роки праці в підпіллі й тепер йому навіть було [б] соромно голоситися зі взгляду на населення.

– Який настрій між підпільниками?

– Настрій добрий.

– Як можна завербувати підпільника до співпраці з нами?

– Зараз підпільника важко завербувати тому, що жоден підпільник не ходить сам. Якщо б навіть вдалося якимсь способом завербувати, то його й так скоро розшифрують, як буде старатися ходити сам або говорити з кимсь про секретні справи. Як буде ходити сам і навіть не буде агентом, то йому й так пришиють агентуру.

– Як підходять до пункту стрічі, як йде з ними якийсь провідник: чи всі вкупі, чи стрілецьким рядом і в якому місці йде провідник?

– До пункту стрічі підходять, звичайно, стрілецьким рядком. Провідник може йти в якому-небудь місці: напереді, всередині, позаду, але, звичайно, напереді та ззаду йдуть бойовики, а провідник

посередині, ближче до заду. В незагрожених місцях можуть іти купою. На пункт стрічі провідник все йде разом з бойовиками й не висилає їх наперед провірювати пункт стрічі.

- В який спосіб підпільники збирають харчі?
- Заходять до господаря і говорять йому, що їм потрібно. Якщо він не згідний дати, то його дуже не примушують до цього, а відходять з хати й відтак стараються до нього не заходити.

- Який процент населення ставиться до підпільників прихильно, а який вороже?

- До підпільників ставиться прихильно 75% населення, а решту, 25%, можуть допомагати вам.

- Чому більшість населення ставиться прихильно до підпільників?

- Цього пояснити не можу.

- Більшість населення ставиться прихильно до підпільників тому, що вони ведуть протиколгоспну пропаганду й тільки та одна наставляє населення до підпільників прихильно, бо воно колгоспів боїться. Якщо б вони такої пропаганди не вели, то за ними народ не пішов би.

- Як маскують входи до криївок?

- Входи до криївок маскують пачками або забивають землею, около 40 см від поверхні вглиб.

- Де підпільники дістають набої та зброю?

- Зброю здобувають на станицях істрибків або на акціях на ваших працівників. Якщо бойовикові в кущі бракне набоїв, то він звертається до кущового, а цей пише записку до районowego провідника і він присилає набої. (Він питав мене тому про набої, бо як зловили мене, то я мав в пушках десятизарядки зовсім нові набої. Тому, що я не хотів сипати місця, звідки ми ці набої взяли, бо в ньому ще є дві цинки набоїв, говорив, що набої діставали від районowego провідника).

- Хто з вищих провідників переходив через терен вашого куща?

- Від 1945 р. по 1948 р. вищого постом провідника від районowego не бачив.

На допитах в Збаразькому РО МГБ я не всипав: 8 криївок, 6 інформаторів, 9 ц збіжжя, що були в двох господарів, дійсних пунктів стріч про які знав, й деяких людей, які активно допомагали нам. Про деякі невсипані криївки знає ще Ігор, а про решту не знає ніхто з підпільників, що зараз живуть. Сипати всего я не хотів, і не міг, щоб не кричали на мене всі люди, які знали мене й нераз допомагали мені. Мені було б соромно сипати їх. Якщо б большевики питали про кожного з цивільних людей, то мусів би подати якісь матеріали, але цього вони не питали. Знав також дещо більше про роботу других

кущів, але про це я не говорив, бо оправдувався, що нікуди не ходив. Чим більше я сипав би, було б гірше для мене.

Допити в Збаразькому РО МГБ тривали 5-ть днів. Там сидів до 15.9.1948 року. Вже чотири останніх дні мене не допитували, а тільки покликали час від часу до канцелярії і уточнювали деякі місця мого зізнання.

Дня 15.9.1948 р., вечером, л-т Захаров викликав мене до канцелярії начальника Юнікова. В канцелярії я застав Захарова, майора Войтюка й о/у РО МГБ ст. л-та Бурбуркіна (імені не знаю, середнього росту, грубий, шатин, обличчя округле – біле, ніс пиркатий, зелено-жовта краска очей, широкі уста, тонкі губи, говорить по-російськи – повільно, виразно; останньо перейшов, мабуть, працювати в Тернопільське УМГБ). Войтюк говорив до мене, що приїде з Тернополя автомашина і я поїду туди. Приблизно за годину під будинок РО МГБ заїхала автомашина й до канцелярії увійшов л-т Суворов (високий, грубий, блондин, кучерявий, зачіска догори, обличчя прищовате, довгий, острий ніс, літ около 27, говорить по-російськи, працівник оперативного відділу УМГБ) і якийсь майор (прізвище його, мабуть, Дубовий – грубий, середнього росту, блондин, зачіска догори, трохи горбатий, обличчя округле – біле, літ около 40, говорить по-російськи). Цей майор звернувся до мене й сказав, що поїду до м. Тернопіль. Притому напминав, щоб я не пробував втікати, бо застрілять.

Тоді я вийшов з ними обома до автомашини й ми від'їхали до м. Тернопіль. В автомашині, крім них двох, було також 5 бійців. Машиною заїхали під будинок УМГБ в м. Тернопіль при вул. Красноармійській №10, бійці кудись відійшли, а я з Су[во]ровим та майором зайшов до управління, до канцелярії оперативного відділу. Канцелярія ця є на другому поверсі. Як вийти сходами на другий поверх, то вона є наліво в куті коридору, на викруті, число дверей 29, № телефону 11.

Канцелярія та є широка около трьох метрів, довга около 6 м, висока около 3 м. Двері є в бічній стіні (коротшій), в противній стіні від дверей є вікно, під вікном кальорифери. Стіни білені вапном й на них не висить нічого. В кімнаті є дві шафи – одна при дверях направо, а друга[]залізна посередині кімнати наліво від дверей. В першій шафі є зброя, а в другій – залізній [–] документи. Підлога паркетована. Посередині кімнати висить одна електрична лампа.

В канцелярії застав начальника першого відділку (“отделения”) оперативного відділу УМГБ л-та Краснікова (середнього росту, грубий – з животом, блондин, овальне обличчя, зачіска набік, високе чоло, рідкі білі зуби, ніс рівний острий, лагідний погляд, очі сиві, літ около 26, говорить чистою українською мовою – повільно), заступника його

л-та Матвієва (високий, стрункий, шатин, зачіска догори, фалисте волосся, очі сиві, ніс пиркатий, обличчя біле – чи[с]те, тонкі губи, білі густі зуби, по лівій стороні горішньої щоки надщерблений зуб, слабо володіє правою рукою – ранений, рука тонша, літ около 28, говорить твердо по-російськи) і л-та Ліщова (працівник оперативного відділку УМГБ; низького росту, щуплий, рудий, на обличчі веснянки, червоне волосся, зачіска догори, очі жовтявого кольору, похмурий вигляд, чоло високе, обличчя округле – худе, прищовате, літ около 25, говорить по-російськи й загикується). В канцелярії Красніков сказав мені сісти на кріслі при стіні. Я сів, а вони всі 5-ть між собою щось шепотом говорили. По короткому часі до кімнати увійшов полковник Хорсун (заступник начальника УМГБ полковника Коломийця, начальник оперативного відділу; вищий середнього росту, дуже грубий, волосся стрижене на щітку, де-не-де має сиві волоси, шатин, очі сиві глибоко в голові, обличчя округле – біле, дуже товсте, сильне підборіддя, долішна губа груба, шия коротка, літ около 45, лагідної вдачі, говорить повільно – по-українськи, тонким голосом, був убраний у військовій рубашці, часто ходить в цивільному убранні – сивий плащ і штани, в жовтому капелюсі). Як тільки він увійшов в кімнату, всі стали на струнко й він сказав “не треба”, а відтак звернувся до майора й запитав: “Ну що, приїхали?”. Майор зголосив про свій приїзд і разом з Суворовим вийшов. В кімнаті залишилися: Хорсун, Красніков, Ліщов, Матвієв і я. Хорсун сів на кріслі при столі й почав зі мною розмову.

- Як ви називаєтеся?
- Комар Ярослав Васильович.
- Чи вас привезли зі Збаража?
- Так.

– Ми повзяли рішення вас не судити. Знаєте, вам в підпілля тепер не вертати. Ви всипали кілька криївок, дали бандитських підсобників і, як повернете в підпілля, то вони вам голову зірвуть. В нас такі випадки були, що як хтось вернув від нас до підпілля, ми відтак знаходили його десь в лісі або в полі з шнурком на шиї. Підпілля може старатися і говорити вам, щоб ви виконали атентат на котрогось з наших працівників, а відтак вернули до них. Це є можливо, але знайте, що воно відтак всеодно застрілить вас. Нащо сидіти вам в криївці, як ви можете ходити вдень по світі. Нащо сидіти в криївці та думати про те, що нині-завтра вас застрілять, бо це вже не 44-45 роки, а 1948 рік.

Тоді ще ходили куренями й сотнями, як ми приїхали до села, то вони шукали за нами. Тепер до села приїде нас 5-6, то мусимо шукати їх під землею. Як відомо вам тепер про Тернопільщину й Збаражчину.

Хто тут залишився? Тернопільщину тримає ще Кайдаш. Був тут ще такий пропагандист Дмитро й недавно загинув, а був це сильний пропагандист. Залишився ще Кайдаш, але ми його скоро накриємо. А ті, що є по селах, по двох-трьох в кущі, самі влізуть нам в руки й навіть не знатимуть коли. От бачите, так, як ви – ходили й думали, що вас ніхто ніколи не накриє, а накрили. Так буде з усіми. Що вони думають зробити? Яку вони думають Україну будувати? Хіба коли хто чув про таку Україну? Хіба ж сьогодні немає України? Якої вони України хочуть? Нині ж Україна є. Якої ж вони самостійної хочуть? Такої самостійної України ніколи не було й вони її ніколи не збудують. Що вони думають? Вони хочуть рівняти свою революцію до тої, яку творив Ленін? За Леніном ішов народ і він міг повести революцію. Де ж вони мають за собою народ? Ще трохи і їх будуть люди палицями бити. Що ж може зробити Бандера. Він втік до Америки й сидить там. Скоріше продав Україну німцям, а зараз американцям. Тут він залишив своїх агентів і вони говорять про якусь Україну.

От подивіться добре, що вони тут доброго зробили. Скільки невинних людей постріляли по селах. Хтось їм сказав, що якийсь селянин агент, вони прийшли та його застрілили, а агент як був в селі, так і є та дальше буде роботу робити. Як бачите, ми маємо своїх людей всюди. Ви ж квартирували в селі й думали, що ніхто про це не знає, а люди сказали нам.

– Чи знаєте такого Жара – окружного СБ-іста, або Бурлаку?

– Бурлаки я не знаю зовсім, а Жара бачив ще за німців.

– От, Жар був у нас в групі, а Бурлака зараз є і скоро ви його побачите. В нас є група з таких самих людей, як і ви. Ви підете до цієї групи й будете там працювати. Дотепер ви були в підпіллі та всі зі зброєю в руках боролись проти Радянського Союзу, но я думаю, що свою вину ви тепер окупите. В нас в групі вже є такі хлопці, що на своєму рахунку мають по 15-ть бандитів. Я бажав би, щоб про підпілля ви вже не думали, а перевиховали себе.

В тому місці Хорсун перестав говорити, бо до канцелярії увійшла секретарка оперативного відділу (середнього росту, груба, блондинка, обличчя округле, ніс пиркатий, літ около 24) й сказала до Хорсуна, що його кличуть до телефону. Хорсун встав і при відході сказав до мене, що колись поговоримо більше.

Як Хорсун вийшов, в канцелярії залишився Красніков, Матвієв і я, а Ліщов вийшов ще на початку нашої розмови з Хорсуном. По відході Хорсуна зі мною говорив Красніков.

– Чи знаєте яких вищих провідників?

– Не знаю.

- А чули ви псевдо Бурлан?
- Ні, не чув.
- А псевдо Кайдаш?
- Ні.
- Ви повинні були чути про нього, бо це окружний СБ-іст Тернопільщини.
- А псевдо Олесь?
- Ні.
- А Титар?
- Також ні.
- Чи знаєте провідника з Вишневеччини по псевді Сокіл?
- Ні.
- О, то зараза. Ми його бойовиків раз здорово побили, а він сам ледви втік.
- А чи чули ви псевдо Орест?
- Ні, не чув.

По тих питаннях він показував мені знимку Жара й Хорсуна разом. Вказуючи на Жара, пояснював, що Жар був скоріше окружним СБ-істом Тернопільщини, а відтак співпрацював з ними й мав зв'язок з підпіллям. На знімці тій Жар з Хорсуном стояли при столі, на столі була розложена карта, Жар держав у руці олівець і щось на карті показував.

Відтак Красніков показував мені другу знимку й казав, що це знимка Бурлана – крайового провідника. Знимка ця була зроблена лише дополовини, формат її 6х4, особа ця була убрана в темній цивільній маринарці, у вишитій сороїчці, без шапки; зачіска догори, високе чоло, виразні брови, овальне обличчя. Опісля показував ще одну знимку й питав, чи не знаю такого провідника, але псевда його не говорив і опису цієї знимки не пам'ятаю.

- Ви змучені?
- Так.
- Будете в нас відпочивати, а завтра поговоримо більше.

Зараз він завів мене до другої кімнати – канцелярії ст. л-та Свердлова. Кімната ця є також на другому поверсі. Як вийти сходами на другий поверх, скрутити вліво, то двері до цієї кімнати є останні по правій стороні коридору, на викруті. В кімнаті немає ні одного вікна, величиною приблизно 3х3 і така висока. Посередині стоїть стіл, а над столом висить електрична лампа. Як увійдеться в двері, по лівій стороні від них стоїть залізна шафа; стіни білені, кальориферів немає.

Я залишився в кімнаті й ліг спати на столі, а Красніков вийшов, замикаючи за собою двері ключем.

О годині 9-й ранком до мене прийшов Красніков і покликав до канцелярії оперативного відділу. Красніков сказав мені сісти коло стола, сам сів напроти мене з другої сторони стола. Подав мені папір, перо та казав писати свій життєпис. Життєпис я написав так само, як подавав в м. Збараж. Закінчивши писати життєпис, під ним я підписався і подав Краснікову. Він подав мені другу картку паперу й сказав написати своє прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, місце народження, освіту, національність. Це я написав і він сказав під сподом написати ще раз своє прізвище, ім'я та по-батькові, а даліше диктував, приблизно так: *“Я боровся зі зброєю в руках від 1944 по 1948 рр. проти Радянського Союзу. Тепер зобов'язуюся скупити свою вину перед Радянським Союзом і виконувати всі накази працівника УМГБ л-та Краснікова. Якщо не буду виконувати обов'язків, то буду покараний найсуворішими законами радянської влади.”*

Під тим, в долині з правої сторони, сказав мені підписатись тільки прізвищем. Я підписався і він цю картку забрав. Опісля подав третій аркуш паперу й казав писати це, що він подиктував. Я писав, а він приблизно так диктував:

Заява.

Я, Комар Ярослав Васильович, погоджуюся співпрацювати з працівником УМГБ л-том Красніковим під псевдонімом Роман. Якщо не буду виконувати наказів свого начальника, то буду покараний найсуворішим законом радянської влади.

(Дата)

Роман

По написанні заяви Красніков дав мені ще один аркуш паперу й казав написати квит на 100 крб. Я написав квит й він дав мені 100 крб. Відтак казав мені йти в місто, побритись, остригтись, пообідати і в годині 20-й прийти коло будинку УМГБ і там на нього ждати.

(Від початку мого побуту в тюрмі до цього часу я ні одного разу не голився і не мився).

Вийшовши на місто, я роздумував над тим, що мені робити. З большевиками співпрацювати не хотів, бо було в мене ще настільки совісти, щоб не нищити своїх людей. До підпілля вернути не міг, бо був певний, що застрілять мене за те, що здався живим, всипав людей і роботу на терені куща. Вирішив повернути назад до свого села й скриватися від підпільників та большевиків.

Я вийшов за місто й пішов до свого села. Було це [21] вересня 1948 р. Вечером прийшов до села й зайшов до свого сусіда. Він

дав мені їсти та оповідав, що попереднього вечера був у нього Ігор ще з двома повстанцями й питав за мною. Цьому господареві я оповідав, що втік з тюрми в м. Тернопіль, бо встидно було мені говорити, що мене випустили. Розпитував його, що говорять про мене люди в селі. Він говорив, що одні люди говорять, що [в підпіл]лю, другі, що ні, а треті, що ходжу з большевиками і т.п.

Ще того самого вечера я пішов до одної господині, в якій ще за перебування в підпіллі сидів у криївці. Вдома її не застав і пішов спати до стодоли. Ранком вона приїхала додому і в stodoli ми стрінулись. [3] нею я пішов до хати, де поголився, обмився та перебрався в своє білля, яке був залишив у неї ще за підпілля. Відтак оповідав її про своє перебування в тюрмі, про те, як мене зловили й про те, що большевики випустили мене на роботу. Вона запитувала мене, що думаю даліше робити, і я говорив, що співпрацювати з большевиками не буду, а буду даліше скриватися від них та від повстанців. Просив її, щоб дозволила мені перебувати в неї. Вона погодилась.

Там перебував 9-ть днів. Кожного дня ранком заходив до криївки й там сидів цілий день або до полудня. За тих 9-ть днів нікуди ні одного разу не виходив.

Вміжчасі вона оповідала мені, що люди в селі говорять, що я воджу большевиків по других селах та родинному селі. Кожного дня були все нові чутки про мою роботу з большевиками. Говорили, що на Волині всипав я криївки, в яких згинули 20 підпільників; що у Великобiрківському р-ні всипав я криївку і в ній згинуло чотири підпільники; що ходжу з большевиками по селах і заарештовую людей; що був у родинному селі й водив большевиків попід хати і т.п.

Я ні одного разу з большевиками нікуди не ходив й ніде не був, а хтось такі чутки пускав.

Одного разу господиня оповідала мені, що в її сусідки квартирували повстанці – Мирон, Соловій та Ігор. Питали за мною і котрийсь з них висловивсь: “Якщо ми його зловимо, то повісимо серед села”.

Деякі знова говорили, що я всипав криївку Осадчука Теодора – Обрія, в якій він згинув разом з своєю сестрою.

Криївки Обрія я не всипав, але був спричинником смерті Обрія, тому що про його криївку сказав своїй нареченій Зарічинській Ользі.

(Сестра цієї господині, що я перебував в неї, оповідала мені, що того самого дня, як нас накрили в с. Івашківці, досвітком вона возила збіжжя на контингент до м. Збараж. В Збаражі бачила Зарічинську Ольгу, що йшла з насуненою на очі хустиною від сторони будинку Збараського РО МГБ. З Ольгою я розійшовся вечером, а

вона вже досвітком як тільки світало, була в Збаражі, то до Збаража мусила йти ніччю. Я, більш, як певний, що вона всипала нас в с. Івашківці та Обрія.

Про криівку Обрія я сказав їй ще в травні 1948 р., бо вона питала мене де він перебував. Тоді я не думав над тим, що вона всипати може. Скоріше криівки Обрія, на мою думку, не всипала тому, що не сипала нас. Всипавши нас, всипала й Обрія, щоб не залишився ніхто з підпільників, що мігби її підозрівати.)

Тому, що ходили такі неправдиві чутки про мене й повстанці говорили, що мене повісять, я рішив знова повернути до большевиків. В мене були такі думки: якщо засудять мене большевики, то на засланні буду жити або загину, а серед села висіти не буду. Від підпільників скриватись неможливо, якщо вони хочуть когось знайти, бо люди їм про все розкажуть.

Дня [30].9.1948 р., вечером, я пішов до свого дому. Вдома є тільки бабця, бо мати вивезена на Сибір ще 1946 р. Там заквартирував і вдень написав картку до майора Войтюка в м. Збаражі. В картці писав, що я є вдома й прийду до Збаража. Бабця цю картку віднесла до РО МГБ і там дала Войтюкові. Войтюк відписав мені, що вечером можу приходити, бо з Тернополя вже питають за мною.

Дня [2.10].1948 р., вечером, я пішов до Збаража в РО МГБ. Там зайшов на дижурку й застав майора Третьякова. Третьяков говорив, що він вже телефонував до Тернополя і скоро звідтам по мене приїде Красніков. Оба ми зайшли до його канцелярії і там я ждав трохи більше, як півгодини.

Вміжчасі до канцелярії зайшов майор Войтюк, капітан Кононов і ст. л-т Козуб. (Кононов – імені не знаю, о/у Збараського РО МГБ; літ около 30, росіянин; середнього росту, сильної будови, блондин, зачіска догори, обличчя округле – біле, загикується – наприклад, при вимові слова “пушка” – скаже “ушка”.

Козуб – імені не знаю, о/у Збараського РО МГБ, українець, ур. 1924 р., заступає майора Войтюка; середнього росту, добре збудований – не грубий, шатин, обличчя біле, cera делікатна, рідкий заріст, говорить галицьким діалектом української мови, нежонатий).

Войтюк питав мене, де перебував я останніх 9-ть днів. Я говорив, що сидів у себе вдома, а з Тернополя пішов тому, що хотів перебратися і відпоч[и]ти. Третьяков просив, щоб я сказав де є криівка в с. Старий Збараж, і говорив, що там напевно є криівка, бо в нього є дані, що там в одного господаря повстанці брали дошки на криівку. Я пояснював йому, що там була одна криівка, але її розкрили, а про більше криївок не знаю, бо там був Тріска, який з нами не мав контакту.

Трохи більше, як за півгодини, з УМГБ приїхала автомашина й до канцелярії увійшов л-т Суворов. Увійшовши до кімнати, він привитався зо всіма та зі мною і дав всім нам закурити. Відтак сказав до мене, що приїхав сюди по мене, й ми оба пішли до автомашини. В автомашині було чотирьох бійців і ми всі разом від'їхали до Тернополя. Коло будинку УМГБ автомашина задержалась і ми оба з Суворовим зайшли до канцелярії оперативного відділу. Там застали л-та Ліщова і л-та Краснікова. Вони тоді якраз щось писали і, як тільки ми увійшли, стали зза стола та Красніков запитав мене, де перебував я 10 днів.

– Я був вдома.

– А чому ви пішли додому? Того вечера я за вами шукав по цілому Тернополі й не міг дізнатися, що з вами сталося.

– Я ходив додому з тих причин, що убрання на мені було занечищене, треба було все попрати, перебратися в білля, обмитися і відпочити. Я боявся, що тут того скоро не буде, й тому вирішив піти додому.

– Чому йшли ви додому без дозволу? Ви могли нам сказати, що хочете йти додому й ми над тим подумали б. Ви йшли самі вечером, могли вас застрілити наші на засідці, а могли також забити бандити. Якщо вдальшому буде вам щонебудь потрібне, то треба наперед запитати мене, а нічого не робити без дозволу.

– Добре.

– Ви відпочивайте, а завтра поговоримо більше.

Красніков завів мене до канцелярії Свердлова й там я ліг спати, а він, замкнувши двері на ключ, пішов до праці.

Ранком до цієї канцелярії прийшов л-т Красніков з ст. л-том Свердловим (заступник начальника оперативного відділу Тернопільського УМГБ; середнього росту, доброї будови, але не грубий, темний бльондин, на обличчі білий, волосся стрижене на коротко, обличчя округле – повне, ніс трохи пиркатий, короткий, широкі уста, на обличчі має кілька перців, літ около 30, говорить по-російськи, але добре говорить також українською мовою, мова скоро, майже все ходить убраний по-цивільному, а на операції виїздить у військовому – але завжди у цивільному кашкеті). Свердлов коротко говорив зі мною.

– Як жилось вам в Збаражі в нас?

– Як звичайно, добре.

– Де були ви тих кілька днів?

– Був вдома й не знав, що цього не можна робити.

– Чи вам видали вже зброю?

– Ні, не видали.

Тут він звернувся до Краснікова, щоб приніс мені зброю, а, як Красніков вийшов, дальше говорив:

– Ви сьогодні поїдете до групи. Тому щоб ви не робили жодних гранд, не пили горілки, в селі нічого з ніким не говорили, нікуди не ходили. Треба сидіти в селі, аж поки не приїде хтось з Управління і забере вас на роботу. Сьогодні сюди приїде Арсен. Він є старшим групи й ви поїдете з ним.

До кімнати увійшов Красніков і приніс для мене зброю – автомат ППШ, пістоль ТТ і дві гранати Ф-2.

– Напишіть розписку на одержання зброї, – подаючи аркуш паперу сказав Свердлов.

Я написав розписку і Свердлов дав мені зброю.

– Як будете в групі, – дальше говорив Свердлов, – то не говоріть нікому з товаришів, звідкіля походите й від коли працюєте в нас. Вони можуть вас про це питати, але краще буде, як ви не скажете. В селі нікому з цивільних людей також говорити не можна. Там, у цьому селі, група вже стоїть давно й деякі люди знають що це за група, але є й такі, що не знають, тому треба конспіруватися. Може маєте ще щось говорити?

– Ні.

Після цього вони оба з Красніковим відійшли, а я залишився в кімнаті й чистив зброю.

Около години пізніше до кімнати увійшов Свердлов з Арсеном (Арсен – властиве ім'я, прізвища не знаю, ур. 1924 р. в с. Заднишівка, Підволочиського р-ну, Тернопільської обл.; на початку другої більшовицької дійсности був в підпіллі під пс. Бурлака і дня 18.4.1945 р. зловили його живим в с. Добромірка, Новосільського р-ну, Тернопільської обл. Батько його вивезений на Сибір ще тоді, як він був в підпіллі. Сестра ходить до педшколи в м. Кремянець, а мати живе вдома. Він з матір'ю стрічається. 1947 р. він оженився з дівчиною з СУЗ і зараз мешкає в райцентрі Микулинці; низького росту, шуплий, шатин, зачіска набік, обличчя округле – бліде, очі сині, ніс трохи пиркатий, в коліні не згинає правої ноги – був ранений). Арсен привитався зі мною і Свердлов другий раз, вже в присутности Арсена, наказував мені, щоб слухати його (Арсена) наказів, бо він є старшим спецгрупи. До Арсена сказав, щоб дав мені квартиру у Віри, де був скоріше Іван (хто цей Іван, не знаю до тепер).

Після того ми з Арсеном вийшли з Управління і автомашиною, що ждала на нас, від'їхали до с. Конопківка, Микулинецького р-ну, Тернопільської області.

Документів я не мав жодних. Щойно в місяці листопаді видали мені справку, в якій зазначувалось, що я працюю бійцем істрибительного батальйону при УМГБ.

В с. Конопківка ми заїхали до Мокрої Віри (літ около 30, походить з Полтавщини, українка; за нім. окупації жила в Полтавщині, а при відступі німців виїхала з ними в Галичину й залишилася жити в с. Конопківка. 1944 і 45 рр. кілька разів її большевики заарештовували й звільняли. Зараз мешкає в с. Конопківка – як іти гостинцем з м. Микулинці, то її хата є перша по лівій стороні, за могилою. Віра – середнього росту, щупла, блондинка, обличчя округле – біле, ніс короткий. Дуже любить гроші й ради них може піти на всякий крок).

В хаті Арсен взяв у Віри півлітри спирту й ми втрійку (Арсен, шофер і я) випили по чарці. Вміжчасі до хати ввійшло два бійці спецгрупи УМГБ – Василь та Юрко. (Василь – властиве ім'я, походить, мабуть, зі Струсівщини, Тернопільської обл., село його віддалене около 10 км від с. Конопківка. За другої больш. окупації був в підпіллі й працював інформатором СБ. Мабуть 1946 р. його большевики зловили живим і від того часу працює в спецгрупі. Ур. 1925 р., середнього росту, стрункий, блондин, волосся трохи фалисте, зачіска догори. Його нареченою є Дзьоба Параскевія, що зараз вчиться в педшколі в м. Бережани. Батько її мешкає в с. Конопківка – переселенець з[-]за лінії Керзона.

Юрко – властиве ім'я (прізвища не знаю, походить з Чортківщини. За нім. окупації був у якомусь відділі УПА на Волині. На початку другої больш. окупації був в підпіллі й працював кур'єром. Зловили його в криївці. Тоді він був ще з одним підпільником, якого застрілив, а сам здався. Коли це було, не знаю. Мати його зараз живе в м. Чортків. Юрко – нижчий середнього росту, щуплий, блондин, на обличчі червоний, зачіска догори, очі жовті, ніс трохи горбатий, лице прищовате, ур. 1924 р.).

Вони випили з нами по чарці горілки та всі відійшли.

Другого дня до мене на квартиру зайшов Юрко. Він оповідав мені, що в цій спецгрупі працює від того часу, як большевики зловили окружного СБ Жара. Про Жара оповідав він так:

Ще три місяці по зловленні Жар мав зв'язки з підпіллям в околицях с. Богатківці, Золотницького р-ну (Тернопільська обл.). Там він мав двох зв'язкових, що працювали в підпіллі й подавали йому матеріяли про підпілля. Один з тих зв'язкових мав псевдо Місько. По одержанні матеріялів від зв'язкових Хорсун їздив на операції. Зв'язкові ці приходили також на стрічу до Хорсуна й говорили з ним. Хорсун давав їм вказівки, як вести роботу. Крім тих зв'язкових, на

стрічу до Хорсуна виходили й інші підпільники з околиці с. Богатківці й подавали Хорсунів матеріяли про підпілля.

Жар був у цій самій спецгрупі УМГБ і квартирував в гр. Тараса (прізвища не знаю, не має котроїсь руки) в с. Конопківка. В тому часі спецгрупа не їздила нікуди на роботу, а тільки два рази в тиждень з Жаром їхала на зв'язки до підпільників. З групою виїжджав завжди Хорсун, якийсь капітан з міністерства, Свердлов і Жар. З Жаром робили роботу тільки Хорсун, Свердлов і цей капітан. Як їхали на операції, то Жар завжди вкладав пляни. В тому часі Жар викликав кілька разів на стрічу свою наречену (прізвища та імені не говорив), що працювала при якомусь проводі й також подавала матеріяли большевикам.

Через зв'язкових, які приходили на стрічу, Жар з Хорсуном хотіли зловити крайового провідника з Бережанщини Бурлана. Зв'язкові з Бурланом контактувалися і мали видати Бурлана живим в руки большевиків. Бурлана плянували лапати в той спосіб, що як він прийде до криївки, то дадуть йому щось випити, він засне, а тоді заложать йому кайданки на руки. Бурлана мали нагоду кілька разів вбити, але не хотіли, бо мали в пляні зловити його живим.

Жар, як переходив до большевиків, то в очереті на ріці Стрипі накрив 11-ть людей, а між ними якогось крайового СБ Єфрема.

На одну стрічу, що була під с. Богатківці (дати й місця не знаю), до Жара мав вийти Місько. Ціла спецгрупа виїхала туди. На пункт стрічі пішов Жар, Свердлов і він (Юрко), а Хорсун з рештою бійців залишився 2 км від стрічі. Як вони всі три підійшли до пункту стрічі, що був у якихось куцах і там були окопи, то 200 м перед пунктом Жар передав свого ППС-а Свердлову. Свердлов і Юрко залягли, а Жар сам пішов на пункт. На пункті підійшов до нього Місько й вистрілив з пістоля йому в голову, але куля пішла тільки крізь шапку й голови не поранила. Жар почав утікати й тоді по ньому відкрили вогонь підпільники, що були там на засідці. Вони Жара ранили, він забіг до якогось господаря на хутір і там застрілювався. По Юркові та Свердлову повстанці також стріляли й вони оба, відстрілюючись, відступили в тому напрямку, де був Хорсун з бійцями. Хорсун, почувши стріли, казав кидати ракети та йшов з бійцями на допомогу. Вони оба долучили до решти бійців і зараз таки почали шукати за Жаром. Жара не знайшли, а лише вбитого Міська, якого вони оба з Свердловим застрілили. Ще тої самої ночі спецгрупа від'їхала (куди, не знаю).

Другого дня, ранком, господар з хутора, на якому застрілювався Жар, знайшов трупа Жара й закопав в окопі. Другого дня ранком большевики робили облаву на полях, шукали за трупом Жара, але не

знайшли. Тоді Альоша (походить з с. Богатківці, борець спецгрупи УМГБ, був зв'язаний з Жаром) вислав свою сестру й вона знайшла труп Жара в окопі. Большевики трупа забрали, завезли до м. Тернопіль і там поховали. Хорсун за Жаром дуже шкодував.

Крім того, оповідав Юрко про спецгрупу та її роботу.

Скоріше ця спецгрупа перебувала на терені Підгаєччини і в ній було 15-ть бійців. Всі їздили на конях і, вдаючи повстанців, провокували населення. В останньому часі спецгрупа змінила свою тактику. Виїжджаючи на операцію, забирає з собою матеріал на цілу криївку й речі до неї на автомашину й виїздить в терен, де когось треба розробляти. В тому терені копають в лісі яму, закладають дерево, заносять речі й зверху маскують так, що це виглядає на підпільну криївку. До цієї криївки беруть потрібних їм людей, що мають зв'язки з повстанцями. Їх допитують під маскою підпілля. Заарештованому доказують, що він сексот і співпрацює з большевиками, а цей, оправдуючись, доказує, що він знає повстанців, має з ними зв'язки і т.п. Одержавши матеріали, спецгрупа передає їх оперативним працівникам в тому терені й вони їх використовують. Після цього спецгрупа вертає, матеріал з криївки та речі забирає з собою і ввозить до Хорсуна на подвір'я. Ця криївка, якщо група нікуди не їде, є на подвір'ї Хорсуна під шопою.

Около тижня був я на квартирі у Віри й ніхто до мене не приходив. Я, часом, заходив до кооперативи за папіросами.

В міжчасі говорив з Вірою на різні загальні теми. Одного разу вона оповідала, що попередньо в неї на квартирі був Іван, але хто він, не говорила і я її не питав, бо хтось другий з спецгрупи міг би запитати її, про що я її розпитував. Не оповідала вона нічого цікавого.

По тижневі часу до села автомашиною приїхав л-т Абашов (працівник оперативного відділу Тернопільського УМГБ, є безпосереднім керівником цієї спецгрупи й постійно виїздить з нею на операції; середнього росту, стрункий, рижий, зачіска догори, обличчя овальне – біле, зизокий – має короткий зір, ніс пиркатий, літ около 30, говорить повільно – по-російськи, ходить у військовому уніформі) з Арсеном. Оба вони зайшли на квартиру Василя і покликали туди нас усіх. (Юрка, Старого, Василя і мене). До нас Абашов говорив, що Арсен, Василь і Юрко поїдуть на роботу, а я і Старий залишимось в селі. Вечером вони всі троє з Абашовим від'їхали на операцію в Кременеччину (про те сказав мені Юрко перед від'їздом, а йому, напевно, говорив Абашов або Арсен), а ми з Старим залишилися на своїх квартирах. (Старий – походить з Чортківщини. На початку другої большевицької дійсности працював

в підпіллі під псевдом Стріла. Його большевики зловили живим. Був, мабуть, чотовим, а відтак сотенним УПА. Вдома має жінку й двоє дітей. Деколи їздить до жінки на село.

Високий, грубий, блондин, волосся жовте, обличчя округле – повне, червоне, ніс грубий – довгий, передні зуби горішньої щотики чорні – псується, ранений в котрусь ногу, дуже відважний, холонокровний і добрий стрілець, літ околo 45.

Деякі дані про нього може подати гр. Добровольський з с. Конопківка, що мешкає околo 400 м від гостинця, по противній стороні церкви).

По виїзді групи з Старим я не стрічався, бо не знав його й він до мене не приходив.

Групи не було 1[3]-ть днів.

В міжчасі, тому що нікого не було, я сам їздив до родинного села. Там був один день і перебував в тій самій господині, де перебував тоді, як втік з Тернополя. Тим разом від неї довідався, що повстанці – Ігор та ще двох – заходять до тих самих хат, куди ходив я, як був в підпіллі; до одної з цих хат заходять щовечора й там постійно квартирують; до неї принесли м'ясо й кілька днів квартирували, а день перед моїм приходом відійшли й говорили їй, що прийдуть другого вечора.

Другого дня, вечером, як я сидів у хаті та говорив з господинею (вікна були заслонені й двері до хати замкнені на ключ), до дверей підійшли повстанці й сказали, щоб господиня відчинила хату. Вона отягалася тому, що я був у хаті, та говорила, що згубила ключ. Я підійшов під двері й пізнав по голосі повстанця Ігоря. Не хотів з ним стрічатися, бо вони могли мене застрілити, підійшов до вікна й через вікно пішов у село. Ще тій самій ночі пішов до Тернополя і звідтам стрічною автомашиною від'їхав до Микулинець. З Микулинець пішком повернув до с. Конопківка на квартиру.

Як був у родинному селі, то в тій господині, в якій перебував, залишив записку до повстанців. В записці зазначував, щоб вони доручили мені зробити якусь роботу (застрілити Хорсуна або якогось другого большевицького працівника), бо я хочу втікати від большевиків і скриватися сам.

Такою роботою я, частинно, оправдався б перед повстанцями. В підпіллі до роботи не думав вертати, бо знав, що це неможливе, а якась реабілітаційна робота могла допомогти мені настільки, що повстанці були б не шукали за мною.

Мабуть 22 жовтня до села автомашиною приїхали Абашов, Арсен, Юрко й Василь. Абашов покликав мене й Старого та всім нам

дав полотно на онучки. Нас з Старим про ніщо не розпитував. В селі він довше не задержувався і ще того самого дня, разом з Арсеном, від'їхав до м. Микулинці, де Арсен залишився в себе на квартирі, а Абашов поїхав до Тернополя.

Другого дня, вечером, до мене на квартиру зайшов Юрко. Я розпитував його, куди вони їздили з Абашовим та Арсеном. Він оповідав, що їздили з криівкою в Кременеччину, але що там вони розробили, не хотів сказати.

Три або чотири дні пізніше до села знову приїздив л-т Абашов з Арсеном. Вони з собою брали Василя і кудись їздили, а за два дні повернули назад.

На початку місяця листопада 1948 р., передвечером, одного дня, до села Конопківка автомашиною приїхали: Абашов, л-т Ліщов та Арсен. Автомашина від'їхала, а вони всі три зайшли до мене на квартиру. В мене трохи посиділи, а відтак Абашов пішов на квартиру Юрка й прийшов з ним. Як добре смеркло, вони всі чотири (Абашов, Ліщов, Арсен і Юрко) пішли до села Буцнів, Микулинецького р-ну, арештувати якусь жінку. При відході Абашов дав мені завдання піти до Василя, привести його до себе на квартиру й ждати до їхнього приходу.

Я покликав Василя і ми оба сиділи приблизно до години 24-ої. В тому часі повернули Абашов, Ліщов, Арсен і Юрко та привели з собою якусь жінку. Її я не бачив. До хати увійшли Абашов і Ліщов, і Абашов сказав до Василя: "Ідіть, Василь, там ждуть на вас". Василь пішов, але я не знав куди. Ліщов і Абашов лягли спати, а я вийшов надвір і завважив, що зі стодоли Віри вийшов Юрко. Я запитав його, чого він був там і він відповів, що вони привели до криівки арештовану жінку. Тоді я розпитував його, що це за криівка, бо про неї дотепер не знав, а він пояснював, що вони до тієї криівки деколи приводять арештованих. Більше про ніщо я його не питав, він пішов додому, а я повернув до хати й ліг спати. Другого дня, ранком, встав. Віра зварила снідання, а відтак налляла зупи в горщик і готовила кудись нести. Я питав її куди несе вона цю зупу й вона сказала, що до криівки.

Передполуднем встали Абашов і Ліщов і до хати прийшов Юрко. Як господиня вийшла надвір, Абашов питав Юрка, як йде робота. Юрко відповів, що в криївці довго не був і не знає. Тоді Абашов звернувся до мене й сказав, що в stodoli у Віри є криівка й там вони привели арештовану. Наказував, щоб до криівки тепер не йти, бо та жінка вже бачила трьох і більше їй непотрібно бачити.

Вполудне Абашов й Ліщов пішли до м. Микулинці. Передвечером того самого дня я ходив до стодоли, щоб подивитися на вхід до

криївки. Вхід завважив як тільки увійшов до стодоли, бо був незамаскований. (Вхід до криївки зроблений в куті стодоли – як увійдеться в двері, в першому куті направо, віддалений від бічних стін около 70 см). Коло входу стояла в'язка соломи й дошка, якою прикривали вхід до криївки.

Того дня, передполуднем, до Віри повернули з Микулинець Ліщов та Абашов. Абашов сказав Вірі покликати Арсена. Вона вийшла до стодоли й за кілька хвилин до хати увійшов Арсен. Абашов відкликав його до другої кімнати й там вони оба про щось говорили. По хвилині Арсен знова пішов до криївки, а Ліщов і Абашов збирались від'їздити до Тернополя. При відході Абашов доручив мені, щоб вечером ми оба з Василем відпровадили цю жінку, що є арштована, під Микулинський ліс коло залізничної станції і там пустили.

Вечером Василь виліз з криївки, прийшов до хати й сказав мені збиратися. Я зібрався і ми оба пішли до стодоли, там Арсен випровадив з криївки цю жінку (мала зав'язані хустиною очі). Ми з Василем цю жінку відпровадили під Микулинський ліс. Василь вів її за руку, а я йшов збоку них. Подорозі вона питала Василя куди її ведемо й говорила, що вона нічого не винна (думала, що ми її застрілимо). Василь успокоював її і під лісом ми її пустили. Жінка ця, мабуть, зорієнтувалася, що допитували її не-повстанці й про ніщо не хотіла сказати. Як ми вертали до села, Василь говорив до мене, що жінка та могла пізнати когось з них (тих, що допитували), бо с. Буцнів недалеко й вона могла бути колись в с. Конопківка.

Як я повернув до Віри, Арсена вже не було. Віра питала мене, куди я ходив і що сказала ця жінка, що була арештована. Я говорив їй, що відпроваджував арештовану й вона нічого не сказала. Віра була з того задоволена.

Другого дня до мене на квартиру зайшов Юрко і я питав його, чому цю жінку пустили додому, та говорив, що вона могла зорієнтуватися про місце криївки. Юрко пояснював, що вона, напевно, нічого не призналася і її пустили, бо всіх таких, які до чогось признаються, заарештовують та засуджують. Як хтось признається про свою співпрацю з повстанцями, його заводять десь недалеко засідки, яку роблять большевики, і там пускають, вказуючи напрям, в якому псевдозвільнений має йти. Большевики, що є на засідці[,] ловлять його і вдруге допитують вже не як повстанці, а як большевики; питають, де був, звідки йде, а тому, що той не може дати якоїсь відповіді й крутить, його арештують і забирають десь до тюрми. Там знова він признається до співпраці з підпіллям, а тоді, на основі тих матеріалів, його засуджують.

Того самого дня я залазив до криївки у Віри, щоб подивитися, як вона виглядає. Криївка ця є величиною около 2х2х2 м[етри]. Стіни оббиті дошками, не білені. В криївці є одно ліжко збите з дошок, лавка й малий столик (рухомий). На столику машинка до писання (попсута), чистий папір і різного роду підпільна література та карикатури. Між літературою бачив журнал “Ідея і чин” № 10 і “Вістки з Тернопільщини”. Вхід до криївки ломаний, довжиною около 2 м.

В половині місяця листопада 1948 р., одного дня передвечером, до села автомашиною приїхав Абашов з Арсеном. Абашов зайшов до мене на квартиру й сказав збиратися, бо поїдемо на 10 днів в Кременеччину на операцію. Я зібрався, він покликав ще Юрка і ми вчвірку автомашиною від'їхали до Тернополя. Василь і Старий залишилися в селі.

В м. Тернопіль заїхали ми на подвір'я приватної квартири Хорсуна (його квартира є – як іти від торговиці з-під Загребелля, що була на початку німецької окупації, гостинцем в північному напрямі догори, то його дім є другий на першому викруті вправо, по лівій стороні починаючоїся вулиці. Дім цей партеровий і ніхто більше в ньому не мешкає). З-під шопи на автомашину забрали криївку (дошки, стовпи й речі – столик, баньки на воду, лавка) і від'їхали до гаражу. Там перебули через день і вечером вчвірку (Абашов, Арсен, Юрко і я) від'їхали до м. Кременець. Вже надранком під'їхали коло будинку РО МГБ. Нас три залишилися в автомашині, а Абашов пішов до будинку. По кількох хвилинах вийшов разом з о/у Кременецького РО МГБ Сурковим і 4-ма бійцями. Вони сіли в автомашину й ми поїхали около 12-ть кілометрів від м. Кременець гостинцем на північ, на участок Суркова. Там заїхали в ліс (мабуть 6 км від с. Стіжок – не тверджу, що це село називається Стіжок). Матеріал на криївку й речі до неї скинули в кущах, Абашов і [з] Сурковим автомашиною від'їхали до м. Кременець, а нас 6-ох залишилися квартирувати в лісі в соснині. Ранком бійці, що були з нами, копали криївку, а ми з Юрком сиділи й палили. До вечера криївка була викопана й замаскована. Величина криївки була около 2х2х2 м[етри] (так приготовлений матеріал). В криївці ми з Юрком поставили столик, на ньому положили підпільну літературу й протибольшевицькі карикатури і на неї також положили кілька брошур та настелили на землю соломи, бо ліжка в цій криївці не було (в тій криївці, що “їздить”[,] ліжок не ставлять ніколи).

Передвечером до ліса автомашиною приїхали Абашов і Сурков (середнього росту, сильної будови, брунет, волосся посивіло, на обличчі має загоїни від віспи, років около 45, носить пістоль “Кольбенмавзер”, був убраний по-цивільному). Вечером нас 5-ть –

Абашов, Сурков, Юрко, я і один боець – прийшли до край лісу. Там Абашов інструктував нас, як маємо проводити арештування в селі та як поводитись далше:

Ми з Юрком повинні зайти до хати і Юрко мав сказати “Здрастуйте”. Зараз після того я мав запитати: “Чи тут живе заступник голови сільради?” Дальше Юрко мав приказати господареві, щоб той пішов відчинити сільраду. Після того говорити так, як цього буде вимагати потреба, бо арештований може про щось питати. В хаті говорити по-російськи. Як господар буде йти відчиняти сільраду, вже в селі сказати йому, що його арештує СБ і бере на перевірку. Як прийде арештований до криївки, тоді зголосити Арсенові: “Друже провідник, ми привели цього, що ви говорили”. Як Арсен запитає, де решта хлопці, то я повинен відповісти, що пішли до другої криївки. Ранком другого дня котрий-небудь з нас повинен запитати Арсена в криївці, так, щоб чув арештований: “Друже провідник, чи можна нам піти трохи надвір?”. Відтак вилізти з криївки наверх.

З ліса пішли ми до села, що було віддалене около 6 км від с. Стіжок. Йшли, мабуть, в східньому напрямі, – назви цього села не пригадую собі. В селі Сурков запровадив нас під хату заступника голови сільради й ми всі троє (Юрко, Абашов і я) зайшли в хату. В хаті застали господаря (високий, грубий, посивіле волосся, обличчя округле – червоне, літ около 45) і Юрко сказав “Здрастуйте”. Тоді я запитав, чи тут живе заступник голови сільради. Цей відповів, що так, і ми всі три в хаті посідали. Юрко сказав до господаря, щоб він пішов з нами до сільради й відчинив двері. (Абашов не говорив нічого, тому, що говорить твердо по-російськи й це могло вдальшому пошкодити. Ми з Юрком також говорили по-російськи, але так, що можна було пізнати, що ми не москалі).

Цей, нічого не розпитуючи, пішов з нами надвір і ми разом пішли в напрямі будинку сільради. Сурков з бійцем йшли позаду нас і не показувалися, бо цей міг їх пізнати. Недалеко будинку сільради ми звернули на другу дорогу, що до сільради не веде. Тоді цей господар запитав, куди ми йдемо і сказав, що ця дорога не веде до сільради. Юрко підійшов до нього, зловив за руку й говорив: “Вас арештувало СБ. Люди на вас наговорили, що ви співпрацюєте з большевиками й ми взяли вас перевірити чи це правда. Ми заберемо вас з собою до криївки. Тому, що, може, треба буде вас звільнити додому, ми зав’яжемо вам очі, щоб ви нікому не сказали про криївку”. Тоді витягнув з торби рушник, зав’язав йому очі, обкрутив ним кілька разів на місці й ми пішли з ним в напрямку лісу.

Абашов не інструктував нас обох з Юрком, як в деталях проводити арештування, але Юрко вже не раз був на такій роботі та знав, в який спосіб це робити. Абашов говорив до нас обох лише те, що було потрібно мені, бо я, не знаючи способу роботи, міг провалити цілу справу.

В лісі нас трьох (Юрко, я і арештований) зайшли до криївки. Як ми влізли до криївки, то Арсен сидів при столі й читав якусь книжку. Юрко зголосив Арсенові, що ми привели того чоловіка, якого мали привести, і тоді Арсен запитав арештованого: “Ви заступник голови сільради?”. Цей підтвердив. Тоді Арсен до нас з Юрком сказав, що можемо відпочивати, а відтак знова зварнувся до арештованого: “І ви, пане, також можете лягати спати, а пізніше ми про щось поговоримо”.

Ми з Юрком розібралися і тоді Арсен запитав мене, де решта хлопців, а я відповів, що пішли до другої криївки. Більше про ніщо ми не говорили й полягали спати; Юрко на одному краї, я на другому, а арештований всередині.

Спали до ранку, а ранком всі три повставали і я запитав Арсена: “Друже провідник, чи можемо піти трохи наверх?”. Арсен відповів мені: “Можете йти, але уважайте, щоб вас не застукали большевики, а я собі тут з паном поговорю”. Ми з Юрком забрали зброю і вилізли наверх. Около 20 м від входу криївки сиділи бійці та варили снідання. Ми з Юрком пішли до них, поснідали й полягали спати.

Їжу варили ті бійці, що приїхали з нами. Вони мали свої харчі в наплечниках, а ми з Абашовим везли харчі з Тернополя, які Абашов взяв з своєї квартири. Їжу варили разом.

Вполудне Абашов сказав до Юрка, щоб він пішов змінити Арсена. Як Юрко йшов до криївки, взяв з собою хліб з маслом для арештованого. Тому, що хліб був військовий і арештований міг зорієнтуватися, що повстанці військового хліба не мають, Абашов казав обрізати шкірку й подати арештованому лише м'якуш. Як Юрко поліз до криївки, Арсен вийшов наверх й прийшов коло вогнища. Там пообідав, а відтак вони оба з Абашовим відійшли на бік і щось між собою шепотом говорили (Сурков сидів коло вогнища, але до них не йшов). По обіді Арсен знова пішов до криївки й там допитував арештованого. Юрко присутнім при допиті не був.

До вечера ми сиділи в лісі всі разом (Абашов, Сурков, Юрко, я і чотири бійці), а вечером ми з Юрком запитали Абашова, чи можна піти до криївки спати. Абашов сказав, що можна йти до криївки, а там Арсен скаже, що робити. Я вліз до криївки з запитав Арсена: “Друже провідник, що нам робити?”. Він, напевно, додумувався, чого я

прийшов, бо йому не перший раз, і сказав, що можна лягати в криївці спати. Як ми оба з Юрком були вже в криївці, Арсен докінчував говорити з арештованим. Говорили про якихось підпільників – Гамалію та Мітьку. Арсен вже нічого не писав, бо була це якась побічна розмова. Арсен говорив арештованому про цілі й перспективи підпілля, твердив, що напевно буде самостійна Україна. Цю розмову з арештованим закінчив і сказав йому відпочивати. Всі ми полягали (Арсен також) і спали до ранку.

Другого дня ранком повставали і Юрко звернувся до Арсена: “Друже провідник, ми йдемо на ліс і там трохи посидимо”. Арсен відповів: “Йдіть, але будьте обережні й далеко від криївки не відходьте[“]. Ми оба з Юрком вилізли наверха й там сиділи при вогнищі разом з бійцями.

По обіді Абашов сказав мені занести для арештованого до криївки хліб з маслом (хліб вже був посмажений і шкірка обрізана) та одну цибулю. Поучував, щоб в криївці сказати до Арсена: “Друже провідник, я приніс хліб для цього пана”. Я взяв хліб, пішов до криївки й сказав до Арсена так, як повчив мене Абашов. Арсен казав подати арештованому хліб, а сам вийшов з криївки. Ми залишились оба з арештованим, я дав йому закурити та спитав чи не бив його Арсен. Він говорив, що ні. Більш про ніщо його не розпитував, бо боявся, щоб він, відтак, не розказав про це Арсенові. Скоро Арсен повернувся до криївки, а я вийшов наверха.

Около години 15-ої Абашов знова казав мені йти до криївки й сказати до Арсена: “Друже провідник, прийшли хлопці. Кличуть вас і хочуть щось з вами поговорити”. Я пішов до криївки, сказав до Арсена так, як повчив мене Абашов і він вийшов. Я залишився з арештованим і не говорив з ним нічого. Десять за півгодини до криївки прийшов Арсен і я запитав його: “Як там?”. Він відповів: “Все впорядку”. Я пішов наверха до вогнища. Абашов відкликав мене і Юрка набік і говорив, що він від’їздить до м. Кременець, а ввечері приїде назад з бійцями. Невдовзі приїхала автомашини й Абашов з Сурковим від’їхали до м. Кременець.

По від’їзді Абашова я підійшов до бійців, що сиділи при вогнищі й запитав одного з них, як живеться йому з нами. Він нахвалявся, що йому не перший раз бути в лісі, бо скоріше він в лісі сидів тижнями. Мене зацікавило те, чого він сидів у лісі і спитав його з якої він частини. Він говорив, що з військ МГБ і що його частина квартирує на присілку Калина коло м. Кременець.

Як тільки смеркло, у ліс під’їхала автомашини й Абашов прийшов до нас коло вогнища. Мене та Юрка відкликав набік і сказав, щоб о

годині 20-ій ми взяли арештованого з криївки й привели на роздоріжжя на край лісу. Дальше вказував, щоб перед тим, заки виведемо арештованого на роздоріжжя, походити з ним по лісі, щоб він мав вражіння, що від криївки відвели його далеко; около 300 м від роздоріжжя він (Абашов) з бійцями зробить засідку і, як ми арештованого пустимо, то він його зловить, вже не як повстанці, а як большевики; як приведемо арештованого на роздоріжжя, ще, як він матиме зав'язані очі, черкнути сірник і підкинути вгору, що[б] він (Абашов) бачив; на роздоріжжі вказати арештованому напрям, в якому він повинен іти, притому говорити, що він може йти і в другому напрямі, але туди буде йому найближче і найкраще; при відпущенні наказати йому, щоб він нікому не говорив про те, що був у криївці; по засвіченні сірника дивитись в напрямі засідки й звідтам він подасть сигнал електричною лямпою, що можна пускати.

В годині 20-ій вечером ми з Юрком вивели арештованого з криївки й на роздоріжжі пустили. Абашов зловив його та забрав до м. Кременець.

Ми з Юрком повернули коло вогнища в лісі й там застали Арсена та чотирьох бійців, що були з нами ще спочатку. До ранку спали, а ранком розібрали криївку, винесли дошки та речі близько лінії, і около години 10-ої до лісу автомашиною приїхав Абашов з Сурковим. Ми зложили це все на автомашину й від'їхали до м. Кременець. В м. Кременець Сурков з своїми бійцями пішов до будинку РО МГБ, а ми вчвірку від'їхали до м. Тернополя. В Тернополі заїхали на подвір'я полковника Хорсуна, там скинули під шопу криївку й від'їхали до м. Микулинці. В Микулинцях Арсен зліз і пішов на свою квартиру, а ми з Абашовим поїхали в с. Конопківка. Ми з Юрком пішли на свої квартири, а Абашов з шофером вернули до Тернополя.

Два дні пізніше до села знова автомашиною приїхав Абашов з Арсеном. Вони забрали Старого і Юрка й кудись від'їхали. Ми з Василем залишились в селі.

Дня 4.12.1948 р. спецгрупа повернула. Юрко оповідав мені, що вони їздили на операцію в Кременеччину і брали з собою криївку. Що робили там, не знаю.

Дня 6.12.1948 р. через Віру з Микулинець я одержав повідомлення від л-та Краснікова, щоб ще того самого дня в годині 19-ій прибути до УМГБ. З Тернополя Красніков повідомлення передав ще ранком, а з Микулинець до Віри передали вже вечером. Ще того самого вечера я пішов до Микулинець, а звідси стрічною автомашиною поїхав до Тернополя. Зайшов до будинку УМГБ і з канцелярії оперативного відділу викликав Краснікова. Красніков

спитав мене, чому так пізно приїхав й я говорив, що мене пізно повідомили. Відтак він сказав, що має зі мною дещо поговорити, але не має часу, бо в канцелярії є арештований і тому ми домовились, що я приїду до нього за два дні. При відході він зазначив, що хоче зі мною говорити довше на тему Здорового (повстанець, що працював на лінії зв'язку й при кінці м. серпня 1948 р. зловили його большевики живим в Новосільському районі). Що він мав говорити про Здорового, не знаю, бо Здорового з підпілля я не знав і ніколи його не бачив. Вийшовши з Управління, я вирішив піти до родинного села й там перебути один день. Подорозі додому стрінули мене повстанці, здержали мене по-російськи й, вирвавши мені з рук пістоль, заарештували.

З розмов з Юрком відомі мені ще такі методи роботи спецгрупи:

Як заарештовують когось з дальших районів, де неможливо викопати криївки (немає лісів, зима), то арештованого везуть автомашиною в Микулинецький р-н в околицю с. Конопківка. Там шофер вдає, що автомашина ломиться і далше не їде. Большевики, які конвоюють арештованого, залишаються на автомашині, а одному істрибкові доручують відвести арештованого десь на станицю істрибків. Доручення це є фіктивне і його говорять так, щоб чув арештований. Істрибок, очевидно, знає куди має вести й що робити. Істрибок веде арештованого, а в означеному місці жде на них двох або трьох з групи. Бійці спецгрупи, вдаючи повстанців, ловлять істрибка й арештованого. Істрибка роззброюють, відводять набік і ніби стріляють, стріляючи йому попри голову вгору. Істрибок паде і його там залишають, очевидно, що [в] кишені має він пістоль. Арештований бачить це все й тоді один з групи, го[во]рячи, що він повстанець, підходить до нього й каже, що він співпрацює з большевиками. Цей виправдується, тоді його забирають, говорячи, що мусять перевірити, чи він не всипав кого-небудь большевикам. Зав'язують арештованому очі, заводять до криївки у Віри в с. Конопківка й там під маскою повстанців допитують, пришиваючи йому співпрацю з большевиками. Арештований думає, що це повстанці, признається, що він у своєму терені має також з ними контакт – це уточнюють і одержують матеріяли про підпілля та зв'язки арештованого з ним.

В лісі в криївці не можна давати арештованому теплих харчів, бо він може думати, що повстанці не їдять в лісі теплої їжі й підозріти провокацію. В лісі дають арештованому їсти хліб, яйця, а нераз приносять трохи молока, говорячи при цьому: "Цьотка не мала більше молока".

Той, що допитує, їсть такі харчі, як і арештований, а, крім того, як вилазить з криївки, їсть теплі харчі, але так, щоб арештований не бачив. В криївці в селі можна арештованому давати теплі харчі.

Зимою спецгрупа на операції з криївкою на їде тому, що неможливо викопати криївки й дороги завіяні снігом. Арештованого допитують в криївках, які є по селах.

Працівникам спецгрупи дають місячні платні 500-600 крб. Гроші виплачує Абашов. З того він сам платить за кожен квартиру працівника по 300 крб. місячно, а 200-300 крб. видає кожному на руки. Крім грошей, працівники одержують убрання та обуву.

З оповідань Юрка знаю ще одного бійця цієї спецгрупи по пс. Альоша. Він походить з с. Богатківці, Золотницького р-ну, Тернопільської області. Має жінку й мешкає з нею в Тернополі. Він на операції не виїздить, а постійно перебуває в м. Тернопіль в УМГБ. Там саджають його до камер, де є арештовані й він, як арештований, розробляє других арештованих.

Як ми з Юрком їхали на операцію до м. Кременець, Юрко показував мені Альошу, який тоді якраз переходив. Його вигляд – середнього росту, щуплий, шатин, літ около 45, горбатий. До большевиків перейшов тоді, як перейшов Жар і він був з ним зв'язаний.

За час могого побуту в большевиків я мав нагоду пізнати ще таких працівників оперативного відділу УМГБ:

1. Левченко – ст. лейтенант, літ около 30; середнього росту, сильної будови, брунет, обличчя овальне – смагляве, густий чорний заріст, ніс орлиний, говорить по-російськи, при говоренні кутками рота тече слина.

2. Білов – лейтенант, літ около 23-24; низького росту, стрункий, блондин, обличчя овальне – біле, ніс довгий тонкий – рівний.

3. Жранов – мл. лейтенант, літ около 25; високий, дуже щуплий, шатин, обличчя овальне, очі сиві, ніс орлиний, уста дуже широкі, губи тонкі, як говорить з рота тече слина, має типовий жидівський вигляд.

Працівники в Тернопільському УМГБ працюють від години 9-ої ранку до 17-ої пополудні. О годині 17-ій переривають роботу та йдуть на свої квартири. О годині 21-ій приходять знова до праці й працюють до години 2-ої або 3-ої по опівночі.

Допитав: 38/23

Зізнав: (Роман)

* * *

Завваги: 1) Об'єкт складав своє зізнання добровільно, але, коли йшло про всипи, старався крутити. Як слідчий доказав йому це, він оправдувався, що встидно йому про такі справи говорити. Вважаю, що він всипав більше людей, які співпрацювали з повстанцями, але про те міг не сказати. По всіх даних можна припускати, що пунктів стріч, про які знав, криївок та організаційного майна не всипав, крім того, що зізнав.

2) В місці, як[е] зачеркнен[е] в протоколі пунктиром, об'єкт зізнавався про роботу куща, в якому працював, та своє перебування там. Але тому, що він про все не зізнав на допитах в Збаразькому РО МГБ, цього в протоколі не вміщую.

3) До протоколу є Залучники чч. 1 і 2.

38/23

Переписано в 9-ти примірниках.

* * *

[Залучник ч. 1.]

(Відпис).

УРСР

УПРАВЛЕНИЕ МИНИСТЕРСТВА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
по
Тернопольской области
“[13]” [декабря] 1948 г.
№ [41580]
г. Тернополь

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Пред'явитель сего [Комар Ярослав Васильевич]
Действительно состоит на службе в Управлении
Министерства Государственной Безопасности по
Тернопольской области, в качестве бойца
истребительного батальона.

На вооружении имеет: [пистолет ТТ
№ БВ- 1740 – 46 г. Автомат ППШ]

Действительно по “[30]” [декабря]
194[8] года

(Документ писаний на машинці. В долішньому правому розі документу є власноручний підпис Хорсуна. – *Зам. маш.*).

Використовуючи матеріали, які на допиті зізнав Комар Ярослав, дня 21.12.1948 р. повстанці розкрили криївку спецгрупи Тернопільського УМГБ в Мокрої Віри в с. Конопківка, Микулинецького р-ну. В криївці була машинка до писання, але попсута, і декілька книжок.

Тої самої ночі повстанці наскочили на квартиру бійця спецгрупи Василя. На заклик повстанців піднести руки вгору він хотів вжити зброї і останні були змушені його застрілити. При ньому був документ “Временное удостоверение”, з якого довідалися про його персональні дані: Дембіцький Василь Григорович ур. 1925 р. в с. Різдяна, Струсівського р-ну, Тернопільської області; українець, освіта – 7 кл. нар. школи, нежонатий, рільник.

З його торби забрано організаційну літературу, яку спецгрупа УМГБ використовувала в провокативних цілях, а саме:

1. “Ідея і чин” ч.10 (два примірники – писані на друкарській машині).
2. “Чому повстання 1648 р. було переможене?” – брошура, писана на цикльостилі.
3. “На чатах” ч.1 – журнал.
4. “Україна – ім’я – народ – земля” – брошура.
5. “Новелі” – брошура.
6. “Історія Української Національної революції” (шкіц) – брошура.
7. “Короткі описи боїв УПА – “Лисоня”.
8. “Під бузиною”.
9. “Історія революційної боротьби на СУЗ по змаганнях 1920 р.” – брошура.
10. “На розпутті” – брошура.
11. “В колгоспній неволі” – брошура (8 примірників).

Дня 23.12.1948 р.

* * *

XIII. ЗБОРІВСЬКИЙ РАЙОН

№ 80/XII-1

Протокол допиту Теодора Володимировича Карпінського

Р 31.

Справа ч.: 176/47

Карпінський Теодор Володимирович

с/о НКВД – “Ярий”

с/о МГБ – “Млин”.

Зборів, дня 10.10.1947 р.

Протокол допиту.

Карпінський Теодор Володимирович, народжений 4.6.1922 р. в с. Озірній, Зборівського р-ну, Тернопільської області; українець, освіта – 7 кл. народньої школи, секретар сільради, нежонатий.

Член ОУН по пс. “Жмайло” від 1942 р. Дня 12.8.1945 р. зголосився “з повинною” до органів радвлади.

С/о НКВД по пс. “Ярий” від 15.8.1945 р.

С/о МГБ по пс. “Млин” від 29.9.1947 р.

Батьки мої мали 18 моргів поля. Дітей нас було семеро. Я – найстарший. Крім мене, були: молодша сестра Текля народжена 1924 р., брат Петро – 1926 р, Осип – 1928 р., Олекса – 1932 р. і сестра Теодора – 1935 р.

На шостому році життя я почав ходити до школи в с. Озірній. Директором школи був Томашевський Павло. В першому класі вчив мене вчитель Аксамітович Казимир, в 2-му і 3-му учителька Пацюльська Катерина, а в 4-му Бялова (всі троє поляки). Дальше вчив

Бялий Антін, що тоді був уже рівночасно директором школи, Пригода Степан та інші. Релігії вчили священники – Янович і Присташевський. В 1935 р. я закінчив 7-ий клас.

По закінченні школи помагав батькові в роботі при господарстві. В 1937 р. померла мати і ми перейшли жити на Озірянські Хуторі, від сторони Тернополя. Тут я далі працював на господарстві, аж до приходу більшовиків в 1939 р. За польської окупації весь час жив вдома та не належав до жодних культурних і політичних організацій.

Спочатку першої більшовицької окупації далі працював на господарстві. В 1940 р., в місяці квітні, пішов до кооперативи на Озірянських Хуторах за крамаря. Крамарем працював до приходу німців.

Вміжчасі, на початку 1941 р., дістав з воєнкомату повідомлення, щоб ставитися під комісію. Тоді покликали всіх мужчин народжених 1920, 1921 і 1922 рр. Комісія признала мене здібним до військової служби. Після комісії відбувся короткий військовий вишкіл. Тоді також відбув я два однотижневі курси – ПВХО (Противоздушна Хемічна Оборона) і ГСО (Готов до Санітарної Оборони). Обидва курси здав та одержав значки – ПВХО і ГСО. Крім санітарної і противоздушно оборони, на курсі вчили нас військових вправ, але без крісів. Військовий вишкіл переводив директор заготзерна Адінцов (руський). За цієї більшовицької окупації рівнож до жодних культурно-освітних товариств не належав.

Дня 3.7.1941 р. в мої сторони прийшли німецькі війська. Спочатку німецької окупації я вступив до Українських Січових Стрільців, що були організовані з наказу ОУН. Всіх нас було около 50 чоловік. Кожний січовик на лівому рукаві носив опаску синього кольору, на якій був жовтий напис: “Українське Військо”. Військових вправ вчив нас Жеграй з с. Ярчовець. В Січових Стрільцях пробув я около трьох тижнів. По трьох тижнях нас 6-ох, а саме, Яворівський Андрій, Демкович Андрій, Бідюк Євген, Волошин Ілярій, Савур Ярослав і я, перейшли до Української Міліції. Нашим завданням було – вдержати порядок в с. Озірній. Ніччю завжди держали варту чотири міліціонери: два залишалися на станиці, а других два йшли в село. При Українській Міліції був я аж поки її німці не розв'язали.

Після розв'язання міліції, в жовтні 1941 р., став працювати сільським агрономом в с. Озірній. Моїм завданням було – роздавати людям на посів зерно, штучні погної і т.п. (На весну 1942 р. прийшло 1600 ц. збіжжя і три вагони штучних погноїв, призначені на шість сіл, а осінню цього ж року прийшло 130 ц. збіжжя тільки на с. Озірну). Платні за роботу не одержував, але зате мав змогу взяти собі збіжжя (вкрасти). В той час був вже членом УСТ.

В травні 1942 р. вступив в ряди Українського Юнацтва, де працював під псевдом “Жмайло”. Спочатку моїм провідником був “Тонкий” (Волошин Ілярій), а опісля “Тирса” (Іванців Яків).

Дня 24.3.1944 р. до нас прийшли більшовики. Перші більшовицькі стежі застали, нас 10-ох мужчин, на хуторах в Годовського Миколи, де була криївка і ми хотіли в ній скриватися. Тоді я вже до цієї криївки не йшов, а зараз вернув додому та скривався в криївці вдома (викопає ще за німців). Тому, що вдома квартирував комбат, через кілька тижнів з криївки майже не виходив. 28 травня комбат вибрався і я вже міг деколи вийти на денне світло.

4.6. 1944 р. нас евакуювали в запілля фронту. Я виліз з криївки і, разом з родиною, поїхав до села Черниховець, Збаразького р-ну. Там вже була зорганізована сільрада і я записався, що народжений 1930 р. Всюди вдавав малого хлопця; пас худобу і т.п. Це мені вдавалося, бо я малого росту і тоді ще молодо виглядав, а що найголовніше – там ніхто мене не знав. В липні цього ж року моя родина повернула додому, а я залишився в цієї господині, в якій ми мешкали, як наймит. Додому вернув аж в листопаді 1944 р. Вдома поправив цю криївку, що сидів в ній під час стабілізації фронту, та скривався на власну руку. Через тиждень до мене прийшов “Богдан” (Бучинський Степан) і “Човен” (Любачівський Славко). Вони сиділи зі мною около місяця. Відтак відійшли, а я далі скривався зі своїм швагром – Волошин Ярославом.

При кінці грудня 1944 р. прийшли до мене “Летючий” і “Тихий” і разом зі мною сиділи. З “Летючим” ми деколи ходили до с. Димаморич [Домаморич] і Цеброва організувати харчі. В січні 1945 р. на один день заквартирував в мене “Топір” і його чотирьох бойовиків. Навесні 1945 р. “Летючий” і “Тихий” відійшли, а ми зі швагром вкопали на полі дві криївки. За цей час стало контактуватися з “Богданом”. Також за його припорученням ходили організувати харчі і деякі речі.

Зараз по великих травневих облавах прийшли до нас квартирувати: “Мур”, “Ярема” і “Богдан” та сиділи з нами через цілий місяць. По місяцеві вони відійшли, а до нас прийшов Січкоріз Софрон, з яким ми скривалися далі. За якийсь час більшовики проголосили амністію і Січкоріз Софрон пішов голоситися. Тоді з нами заквартирував “Топір” і двох його бойовиків – “Кривоніс” та “Лебедь”. Вони сиділи з нами до 20 липня. В той час, по мимо того, що вже зголосився Січкоріз та багато інших з с. Озірної, ані я, ні швагер голоситися до більшовиків не думали. До нас долучив ще Томків (за німців був при поліції), ми копали криївки і скривалися далі. При кінці липня зголосився Томків і ми скривалися лише оба зі швагром.

7.8.1945 р. до мого дому приїхало 10 більшовиків і skonфіскували майно, а батька і двох братів забрали до району. Мені і швагрові переказали через людей, щоб ми зголосилися, то звільнять родину. Ми ще посиділи до 11-го серпня, а відтак рішили голоситися. 11 серпня зайшли квартирувати до Стець Марії на хуторі, від сторони села Озірни. Звідси післали до Озірної по кривнячку Чепорнату Марію (її син був “істребком”, а вона за першої більшовицької окупації була депутаткою до Сільської Ради), через яку мали сконтактуватися з органами НКВД. Чепорната сказала, що вже говорила в цій справі з участковим РО НКВД – Шахаровим. Шахаров сказав, що, помимо того, що речинець амнеції минув, можна ще зголоситися. Ми з швагром рішили заквартувати на другий день в Чепорнаті Марії, там покликати участкового РО НКВД Шахарова і в нього зголоситися. Ще тої самої ночі поїхали до села Озірни і залишилися в Чопорнаті Марії до ранку.

Слідуючого дня, то є 12.8.1945 р. прийшов до нас участковий Шахаров. Він з нами привітався і ми, всі три разом, випили півлітри горілки. Відтак він запитав, яку маємо зброю. Я сказав, що маю автомата ППШ, а швагер кріса, але не маємо до тієї зброї набойів. Після цього Шахаров припоручив “істребкові” Чепорнатому Володимирові зателефонувати до Зборова, щоби приїхав начальник РО НКВД. Вони обидва з “істребком” вийшли, а ми залишилися самі. Пополудні, около 15-ої години, приїхав начальник РО НКВД Авраменко і Гуржеев та прислали по нас НКВД-иста Вітьку. Швагра і Чепорнатого Володимира (“істребка”) вислали по зброю, а мене забрали до станиці “істребительного батальйона”. Там Авраменко списав мою генералію, а відтак запитав з ким я скривався і чи знаю Волошина Ілярія та “Скоба”. Я відповів, що скривався сам. Волошина Ілярія знаю, але бачив його ще за німців, як він працював в молочарні. В час стабілізації фронту він був по німецькій стороні і де він зараз – не знаю. А такого, як “Скоб” навіть в Озерній нема. Тоді Авраменко цим актом, що писав, кинув до землі і сказав, що не хоче зі мною говорити, та відійшов. Через півгодини прийшов Гуржеев, дав мені закурити, а опісля запитав чи не знаю “Богдана”, “Скоба” і “Топора” та чи не стрічався з Софроном і Михайлом Любачівськими. Я відповів, що “Богдана”, “Скоба” і “Топора” не знаю, а з Любачівськими не стрічався. Цього Гуржеев не записував, а тільки зараз вийшов. Незабаром знов прийшов, і на його питання, де моя зброя, я відповів, що вдома. Він зараз післав мене з участковим Шахаровим додому по зброю.

Як я вернув з автоматом, Гуржеев заявив, що як говоритиму правду, то мене і родину (батька та братів) відпустить додому. Коли я сказав, що говорю правду, він розлютився та почав кричати, щоб

брати автомат і йти назад в “банду”. Опісля сказав, що забере мене до Зборова, а там буду говорити правду.

В Зборові завели мене в РО НКВД і залишили в джурці. На другий день покликав мене Гуржеев до своєї канцелярії. В канцелярії попросив сідати, дав закурити та почав писати протокол. Списавши генералію, спитав, де я взяв зброї і навіщо мені ця зброя була потрібна. Я відповів, що зброю знайшов після посунення фронту, а потрібна мені вона була для власної оборони. Опісля Гуржеев почав доказувати, що я [і] швагер скривалися разом з Любачівськими. Як я цьому перечив, він припровадив до конфронтації батька Любачівських – Любачівського Миколу, який тоді був арештований. Цей заявив, що його жінка Марія носила до могого дому синам їсти, а я з його сином Славком ходив організувати харчі. Тоді я це потвердив і сказав лише, що організовані речі забирав завжди Любачівський Славко.

Після цього Гуржеев знов почав доказувати, що до мене заходив Волошин Ілярій – “Топір”, та привів до конфронтації другого свідка – Волошина Михайла (бувний “Топорів” бойовик, якого більшовики зловили живим). Цей сказав, що навіть сам з “Топором” в мене квартирував. Цього я не міг перечити і признався, що “Топір” дійсно кілька разів в мене квартирував. Тоді Гуржеев закидував мені, що я був у відділі УПА, в сотні “Ворона”, а відтак в “Топоровій” боївці. Я відповів, що в відділі, ані в боївці не був, а “Топір” заходив до мене лише квартирувати. Опісля питав ще за “Богдана” і “Скоба”, але не подав їх правдивих прізвищ і я сказав, що таких не знаю. Вкінці, на його запитання, де є ця криївка, в якій ми сиділи, я відповів, що це та сама, яку під час ревізії більшовики вдома в стайні знайшли. На цьому Гуржеев закінчив допитувати і відіслав мене до тюрми в підвал.

Дня 14.8.1947 р. покликав мене другий раз. Цього разу я повторив те саме, що й попереднього. Крім того описав, як виглядають, як одягнені і яку зброю мають оба Любачівські та “Топір”. Після допиту відставив мене знову до тюрми.

Слідуючого дня ранком Гуржеев покликав мене знову і зразу почав говорити: “Ну, як Карпінський, будеш чесно працювати чи ні. Якщо будеш чесно з нами співпрацювати та викривати всіх, хто ворожо ставиться до Радянського Союзу, то я тебе звільню з тюрми”.

На його пропозицію я погодився і він дав мені до підпису заяву, приблизно такого змісту:

Заява

Я, Карпінський Теодор Володимирович, буду добровільно і чесно працювати при органах НКВД та вишукувати контрреволюціонерів.

За розкриття цієї тайни буду притягнений до строгої відповідальності.

*Дня 15.8.1945 р.
(псевдо) "Ярий"
(підпис) Карпінський Теодор В.*

Цю заяву я підписав псевдом і прізвиськом. Після підпису заяви Гуржеев почав давати мені завдання і інструкції. Я мав відшукати "Топора" і Софрона та Михайла Любачівських. Слідити за ними, переважно, ночами; куди будуть заходити на квартиру. Найкраще в місячні ночі ставати десь за кущем і підглядати звідкіля та де заходять. Обіцяв також дати пістоля і якщо б стрінувся з яким повстанцем на поодинокі, то мав виконати на нього атентат. Стрічу визначив через три дні. На цій стрічі я вже мав сказати, що розвідав про Любачівських і "Топора" (Волошина Ілярія). Вкінці видав мені до воєнкомату посвідку та, разом з батьком, звільнив з тюрми.

Звідси я пішов прямо до воєнкомату та подав видану Гуржієвим посвідку. Там сказали прийти 25 серпня під комісію, а тоді видадуть мені військову книжку ("Воєнний білет"). Вийшов з воєнкомату, стрінувся в місті Хиту Петра, який також зголосився, і з ним поїхав до села Озірни.

Через три дні ми з батьком поїхали до Зборова по річці, які сконфіскували нам більшовики. Тоді я зайшов до канцелярії Гуржеева. Він, привітавшись, спитав, що я розвідав про "Топора" і Любачівських. Я оправдувався, що за так короткий час нікого не міг стрінути. Тоді він сказав, що коли б до мене прийшли повстанці, то запросити їх, хай ще коли-небудь зайдуть і нехай визначають річинець, щоб міг їм дещо приготувати. Того дня, як до мене будуть мали прийти повстанці, він, з кількома більшовиками, зробить засідку і їх половлять, або постріляють. Дальше Гуржеев сказав, щоб на Озірянських Хуторах слідити за підпільниками (дівчата, які скриваються). Слідуючу стрічу визначив на 25.8.1945 р., саме тоді, коли я мав йти до воєнкомату по військову книжку.

Дня 25.8.1945 р. я поїхав до Зборова та зайшов до воєнкомату. У воєнкоматі забрав військову книжку і звідси пішов до канцелярії Гуржеева. На цій стрічі знов не сказав йому нічого, бо не міг розвідати. Він припоручив мені йти на Озірянські Хуторі, біля Кулика Григорія, та довідатися, де перебуває Любачівська Бронислава, і на цих же хуторах, коло Буярського, також повинна перебувати якась підпільниця. Звертав увагу, щоб спеціально за ними не питати, а тільки старатися розвідати в загальній розмові, щоб не кинути на себе підозріння. Стрічу визначив на 5.9.1945 р., в с. Озірній на роздоріжжі.

Дня 5.9.1945 р. я вийшов на роздоріжжя до Гуржеева на стрічу. Гуржеев прийшов і ми разом пішли до директора млина Андрейка. Я мав з собою 1 л. горілки і ми посідали в кімнаті, де не було нікого з цивільних людей, та випили цю горілку. Відтак я сказав, що Любачівська Бронислава скривається на хуторах в Ладики Миколи, а в Буярського Ілька був, але жодної дівчини там не бачив. (Того дня в мене на стриху квартирував Любачівський Михайло, але про це я не сказав). Цього разу Гуржеев припоручив обов'язково відшукати Софрона і Михайла Любачівських. Слідуюча стріча мала відбутися 12.9.1945 р. в Зборові, а коли б було щось алярмове скоріше, зателефонувати.

12.9.1945 р. я поїхав до Зборова та зайшов до канцелярії Гуржеева. Того разу рівнож не сказав йому нічого, тільки він дав мені такі завдання: списати, хто за німецької окупації в с. Озірній був при поліції та розвідувати, що говорять люди проти більшовиків; нав'язувати з населенням розмови на політичні теми і прислухуватися, що хто буде говорити про Радянський Союз, про Самостійну Україну і т.п. Хто що говоритиме записувати, а цю картку подати йому. Слідуючу стрічу визначив на 20.5.1945 р. в Зборові.

Дня 20.9.1945 р. я поїхав до Зборова на стрічу. З Гуржеевим стрінувся в його канцелярії. На питання, що розвідав, відповів, що говорив з Кутним Степаном. Кутний Степан сказав, що мусить бути війна, а тоді буде зміна і напевно для нас буде краще. (Опісля Крутного покликали до Зборова в РО НКВД). Відтак Гуржеев сказав мені, щоб розвідати, де є Січкоріз Софрон і Любачівська Марія. Слідуючу стрічу назначив на 27.9.1945 р.

Незабаром по цій стрічі прийшло з воєнкомату повідомлення, щоб явитися на військовий вишкіл, і я поїхав до Зборова. Цей вишкіл перепроваджував старший лейтенант воєнкомату Видолоб. Щодня від 7-ої години ранку до полудня були практичні військові заняття, а пополудні теоретичні; з яких частин складається кріс, як орудувати зброєю і т.п. Якщо деколи не було викладів, ходили до станції в Млинівцях ладувати на вагони збіжжя, або робили порядок на подвір'ї. Харчувалися своїми харчами – тими, що принесли з дому. На цьому вишколі я був 8 днів. Відтак визвав мене голова райради Яременко та казав їхати на курс секретарів сільради. Помимо того, що військовий вишкіл ще не був закінчений, мене зараз звільнили.

Курс секретарів мав відбуватися в Чорткові. Мені видали посвідку і 150 крб. на дорогу і я зараз туди поїхав. До Чорткова приїхав 5.10.1945 р. Там зголосився в обкомі і мене зареєстрували. Опісля знайшов собі в місті квартиру, а другого дня зголосився на курс. На

курс три дні спізнився – він вже почався. Щодня було по 8 годин науки. Викладали працівники різних державних установ, а саме: заступник голови облвиконкому вчив, як писати довідки, як складати протоколи засідань і т.п.; прокурор викладав законодавство; суддя – судові кодекси, а інструктор земельного відділу вчив, як провадити земельні книги, як пропагувати до колгоспу людей і т.п. На тому курсі я був до 5 листопада, тобто цілий місяць.

Вернувши з курсу, зараз за кілька днів перебрав канцелярію Озірянської сільради. Роботи в сільраді тоді не було багато. Місячна платня становила 280 крб. Головою сільради тоді був Романів Нестор.

Дня 15.12.1945 р. до сільради приїхав Гуржеев, привітався зі мною та покликав до другої кімнати. Спочатку розпитував, як мені жилося, а відтак – що за цей час розвідав. Я відповів, що не розвідав нічого, бо був на курсі. Виготовив лише список поліції, яка була за німецької окупації в с. Озірній, і подав йому зараз цей список. В списку були точно описані чотири українці і два німці. На відході Гуржеев сказав, щоб далше слідити, а 25.12.1945 р. прийти до Зборова на стрічу.

У визначений час я поїхав до Зборова на стрічу. Подібних стріч з Гуржеевим мав ще 11-ть. В загальному, на всіх стрічах казав слідити за Софроном і Михайлом Любачівськими, “Топором”, за дівчатами-підпільницями з других теренів, за рухами населення і т.п. Крім цього, казав виготовити список людей, які були при Українській Міліції в с. Озірній, на початку німецької окупації. Це завдання я точно виконав. На тих стрічах всипав, що Шемета Параскевія знає, де перебуває її брат Дмитро, який був членом ОУН, а зараз скривається та, що Костецька Катерина і Демкович Текля симпатизували німцям та гуляли з німецькою поліцією. Всего, що знав, не сипав. Хоч через кілька разів знав, де квартирує “Топір”, “Білий” та інші повстанці, але про це Гуржееву не сказав. Лише один раз сказав, що перед виборами 1946 р. “Топір” переходив через село Озірну.

Через цей час працював далше секретарем сільради. Робота, як звичайно; навесні виготовляв списки виборців, які брали участь у виборах, що відбулися цього ж року в лютому, відтак виготовляв списки до контингенту, опісля позика, контингентова акція і т.п.

Останню офіційну стрічу з Гуржеевим мав 25 липня 1946 р. Тоді він сказав, що більше стріч не буде визначувати, а якщо йому треба буде мене, то приїде до сільради. На кінці сказав, щоб далше підглядати і підслухувати, а як що-небудь розвідаю, то повідомити його.

Після цього я далше працював секретарем сільради. В сільраді стрічався з МГБ-істами: Коваленком, Фунтеровим і Андреевим, та МВД-істами: Авраменком, Галкою і Гуржеевим.

Кожний з них, стрінувшись зі мною, випитував про антирадянський рух в с. Озірній.

За цей час мого секретарювання головою сільради був вже Дзюба Петро. На початку 1947 р. ми знову приготувалися до виборів, виготовляли списки виборців, а відтак списки на контингент і т.п. В березні 1947 р. голову сільради Дзюбу Петра, за невиконання плану доставки лісоматеріалів, усунули, а на його місце став Баранець Михайло. За головування Баранця я далі працював секретарем сільради. В липні 1947 р. усунули і Баранця, а головою сільради призначили Сабата Василя (переселенець з-за лінії Керзона). За нього я також працював секретарем, а в роботі мені помагала Демкович Текля. Саме тоді проводилась контингентова акція.

Дня 28.8.1947 р. на Озірянських Хуторах, від сторони Тернополя, більшовики переводили сильні облави. Тоді також арештували кілька осіб, а між іншими мого швагра – Волошин Ярослава. Після цих подій я також почав боятися, щоб хто мене не всипав, і вже менше ходив до сільради на роботу.

Дня 10.9.1947 р., як я прийшов до сільради, голова Сабат Василь сказав, що мене з посади секретаря будуть усувати. Зараз скликав десятників і почалось засідання. На це засідання прибув уповноважений райвиконкому Міронович Іван і вніс пропозицію, щоб усунути мене з роботи секретаря. Цю пропозицію прийняли і вибрали секретарем Демкович Теклю.

12.9.1947 р. канцелярію сільради я передав Демкович Теклі, а сам залишився без роботи. В селі Озірній перебував мало, бо чув, що за мною питає РО МВД.

29.9.1947 р. прийшов до Озірної та зайшов до буфету. Там випив вина, а відтак вийшов надвір та прилучився до кількох хлопців, що недалеко стояли. Через кілька хвилин сюди прийшов начальник “істреб. бат.” в с. Озірній – Губський Павло, з кількома “істребками”, та мене арештував. Арештованого мене відвели до станиці “істреб. бат”. Там був Блендаєв та якийсь незнайомий капітан і лейт[е]нант. Вони забрали в мене документи та почали допитувати. Доказували, що я сам кинув в сільраді роботу і скривався. Блендаєв написав протокол, в якому зазначив, що я скривався в 1947 р. Однак цього протоколу я не підписав, лише другий, де було зазначено, що скривався до 1945 р.

Опісля цей капітан і лейт[е]нант вийшли, а зі мною лишився тільки сам Блендаєв. Він мені сказав, щоб підписати заяву на співпрацю з МГБ, то мене звільнить. Я погодився і написав заяву менш-більш такого змісту:

Розписка

Я, Карпінський Теодор Володимирович, буду чесно з МГБ співпрацювати та подавати писемні відомості про всіх, хто виступає проти Радянського Союзу.

Дня 29.9.1947 р.

(псевдо) “Млин”

(прізвище) Карпінський Теодор В.

Заяву цю я писав сам, тільки Блендаєв мені диктував. Після написання заяви подав мені завдання та інструкції. Я мав слідити на Озірянських Хуторах, в частині “За Опалом”, бо там, говорив він, напевно скривається “Топір” і Любачівські. Слідити ночами і то лише в цій частині хуторів (“За Опалом”), бо там є криївка. А, щоб виробити собі в людей більше довіря, казав, перед більшовиками скриватися і до Озірни вдень не приходити. Тому, що деякі люди бачили, як по мене приходили “істребки”, перед ними говорити, що покликали в справах сільради. Стрічу визначив на 1.10.1947 р., біля моста на ріці Осушці, куди переходить гостинець Тернопіль – Львів.

Дня 1.10.1947 р. я вийшов на означений пункт до Блендаєва на стрічу. В той сам час, недалеко пункту стрічі, зробили більшовики засідку. На цій стрічі Блендаєв припоручив далі слідити на полях “За Опалом”. Казав лягти ніччю на полі і наслухувати, а вечорами та ранками підглядати, чи не буде хто влізати до криївки, або з неї вилізати. Якщо б дослідив, зараз його про це повідомити. Слідуючу стрічу визначив на 10.10.1947 р. на тому самому місці. На цю стрічу я мав дослідити, де на Озірянських Хуторах, в частині “За Опалом”, є криївка. Якщо б в цій криївці були якісь повстанці, то на стрічу не ждати, а повідомити його зараз.

За весь час своєї агентурної роботи всипав ще таких людей:

1. Гоцу Михайла (з Озірянських Хуторів, від сторони с. Покропивної);
2. Зварича Богдана (також з цих самих хуторів), і
3. Христинича Василя (з Озірянських Хуторів, від сторони Тернополя).

Більшовикам сказав, що до них заходять повстанці.

Також всипав, що біля Кулика Григорія скриваються дівчата-підпільниці. В яких господарів скриваються, не говорив. Сказав лише, що там часто можна стрінути переходячих чужих дівчат.

Постій, дня 13.10.1947 р.

“757”

* * *

№ 81/XIII-2

Протокол допиту Володимира Ілліча Махновського

Р 31.

Справа ч.: 180/47 р.

Махновський Володимир Ілліч

“Довереное лицо” РО МВД

Зборів, дня 16.11.1947 р.

Протокол

Махновський Володимир Ілліч,
нар. 1909 р. в Бразилії, замешкав
в с. Мшані, Зборівського р-ну,
Тернопільської області; українець,
освіта – 1 кл. народньої школи,
рільник, військовий, жонатий.
“Довереное лицо” РО МВД від
1946 р.

Родичі мої були бідняками (1 га землі) й виїхали до Бразилії на заробітки. Там вродився і я. На 5-му році життя поїхав з родичами до с. Ярославич, Залозцівського р-ну, Тернопільської області. Незабаром батько знов виїхав до Бразилії, а через один рік вернув додому і під час австрійсько-російської війни загинув.

До школи я ходив в с. Ярославичах. Закінчивши один клас народньої школи, помагав матері при господарстві. На 10-му році життя померла мати і мене забрала до себе тітка Штогрин Параскевія, а села Мшані, Зборівського району, Тернопільської області. Тітка не мала дітей і я був у неї за приймака.

За польської окупації був два рази арештований польською поліцією. Перший раз в 1924 р. за це, що стріляв з “врізка” (втятий кріс), просидів в тюрмі 7 діб. Другий раз в 1932 р. 14-ть діб за це, що в Рембача Івана вкрав дошки та ще деякі речі.

В 1929 р. оженився з Теклею Зварич з с. Мшані та перейшов до неї жити. З цього часу працював постійно на господарстві, а, крім того, був робітником кооперативної цегольні.

На початку першої більшовицької окупації, в 1939 р., працював вдома. Як розбирали фільварок пана Бобровського, я взяв собі корову, збіжжя та деякі речі.

При кінці 1939 р. більшовики вивозили в Сибір поляків з Мшанецької Колонії. В цьому вивозі я брав участь, з чого скористав – взяв собі коня.

На початку 1940 р. записався до сільської міліції, яку організував НКВД-ист Якумов. Крім мене, до міліції записалось ще чотирьох людей: Біда Володимир, Чайковський Володимир і Світлик Микола з с. Мшаної та Кривоніс Микола з с. Жуковець. Наше завдання було – держати порядок в селах Мшана – Жуківці.

Переважно раз в тиждень покликав нас Якумов до Озерни на нараду (“совищение”). На тих нарадах переводив з нами політзаняття та наказував слідити, хто в селі має зброю, хто виступає проти Радянського Союзу та що говорять “куркулі”.

Однак розвідати про це було неможливо, бо все населення знало нас як міліціантів і ніхто з нами про Радянський Союз та про подібні речі не хотів говорити.

При кінці 1940 р. в нашому селі зорганізовано колгосп ім. Леніна. Головою колгоспу був Бабій Іван – я був конюшим.

1941 р., перед самою німецько-більшовицькою війною, мене покликав до Зборова нач. РО НКВД Лозовий (низького росту, грубий, бльондин, ніс рівний). Разом зі мною покликав також Біду Володимира. Як ми прийшли до його канцелярії, він дав нам кріса і казав арештувати та відставити до району Сказінського Степана і Антона за те, що не віддали до ЧА коней. Ми цей наказ виконали. Опісля нач. РО НКВД Лозовий наказав мені та всім міліціантам держати в селі порядок.

Через півтора тижня до нас прийшли німці. Я зараз, за посередництвом священика Маркевича Олега, здав свого кріса і на це дістав посвідку.

За німецької окупації ми розібрали колгосп і я працював вдома, аж до зближення фронту в 1944 р. Як фронт від нашого села був за 5 км і там задержався, німці евакуювали населення. Я з родиною (в мене тоді вже було 5-ро дітей: син Ілярій нар. 1929 р., Василь – 1932 р., дочка Анна – 1936 р., Марія – 1939 р. і Люба – 1943 р.) виїхав до с. Ярославич, Зборівського р-ну, і там перебував стабілізацію фронту. Наступаючі перші стежі ранили мене в ногу. Після переходу фронту вернув до с. Мшаної і перебував вдома, а, як приїхали до села большевики, – скривався.

На початку 1945 р., в третій день Різдва, нас 17-ть мужчин, які скривалися, пішли до Зборова у військомат голоситися. Там нас зареєстрували і відпустили додів, а через два дні казали прийти з харчами. За два дні ми явилися у військоматі й звідсіля транспортом відставили нас до Чорткова. В Чорткові ми стояли 5-ть днів і від[']їхали

до Львова, а зі Львова, через два тижні, до Дніпропетровська. Весь час їхали під охороною по 5-ть бійців до одного вагона. В Дніпропетровську ми були около півтора місяця і за цей час одержали уніформи і зброю. Опісля відтранспортували нас до Латвії, а по трьох тижнях видали нові уніформи й відставили під Берлін на фронт.

На фронті, в передовій, я був 7 днів. По 7-ох днях відламок гранати поранив мені руку і я відійшов до шпиталю. Через кілька днів Німеччина скапітулювала і проголошено кінець війни.

В шпиталі я був цілий тиждень, а відтак долучив до своєї частини. Нашу частину перекинули до ліса, за 30 км від Берліна, і там ми будували бараки. Через три місяці мене демобілізували і я від[']їхав додому.

Додому приїхав осінню 1945 р. і, через чотири дні, пішов до Зборова зголоситися у військомат. Переходячи попри будинок РО НКВД, стрінув НКВД-иста Якумова, з яким співпрацював за першої більшовицької окупації. Він зразу пізнав мене і ми [при]віталися, а відтак один другому розповіли про пережиття на фронті. Опісля Якумов сказав: “От хорошо, що ми зійшлися – будемо співпрацювати дальше.” Пропонував, щоб я знов вступив до міліції та обіцяв ще в цій справі зайти до мене. На цьому ми розійшлися.

У військоматі я здав свої військові документи, а мені видали тимчасовий воєнний білет (“временное удостоверение”), і з тим відійшов додому.

За два тижні після могої приїзду бувший голова сільради Бенедига Михайло призначив мене десятником.

Весною 1946 р. я був у Зборові на ярмарку і стрінувся з Якумовим. Поговоривши про минуле, ми розійшлися. Якумов завжди відносився до мене дуже чемно і прихильно.

В місяці червні 1946 р. з Ярчовецького колгоспу пропав віз, і в цій справі Якумов приїхав до с. Мшани. Зразу покликав мене до сільради та спитав, чи я не знаю хто вкрав віз. Я відповів, що Рій Петро і Кулішівський Іван, бо вони намовляли також мене, щоб йти з ними, одначе я не пішов. І при цьому розповів Якумову, що знав про цю крадіж. Після цього він сказав: “Ти Махновський будеш моїм співробітником. Донеситимеш про всякі кражі в селі, хто що говорить проти Радянського Союзу, чи селом переходять бандьори, куди переходять і до кого заходять.” Казав заходити з населенням в розмови на політичні теми та прислухатися, що хто буде говорити, а ясними ночами ходити по селі та підглядати.

Відтак Якумов списав генералію та коротку біографію, а під тим я підписався правдивим прізвищем. Цього ж дня скотактував мене з Якушом Іваном і Підцерковним Володимиром та сказав, що ми всі

три будемо спільно працювати. Стріч спеціальних не визначував, а лише б я зібрав які матеріали, то мав заходити до нього.

Після цього Якумов від[']їхав до Зборова. Через тиждень я стрінувся в селі з МВД-истом Якумовим і він сварив на мене, чому я не подав жодних матеріалів. Завдань не давав спеціальних, а зараз від[']їхав до с. Богданівки.

В місяці вересні 1946 р. Якумов заїхав до мого дому та питав мене, що я можу сказати про Ско[чи]ліса Михайла, який за німецької окупації був війтом. Я сказав, що Скочиліс Михайло забрав від мене корову і коня, які радвлада дала мені ще в 1939/40 рр., та віддав “лігеншафту” в с. Гукалівцях. Через якийсь час покликав мене Якумов до с. Богданівка та питав, хто знайшов пістоль, який попередньо загубив в с. Мшані “істребок” Мороз Евген. Я відповів, що бачив, як “істребок” та кількох інших їхали з села п[']яні, а за ними дівчата – Песик Марія і Кирик Михайлина гнали худобу. Пізніше Якумов покликав до себе тих дівчат.

Поза тим, він деколи заходив до мого дому та випитував про деяких господарів, як вони поводяться і що роблять.

Одного разу я сказав Якумову, що в мене були повстанці та забрали уніформ і медаль “За победу над Германией”. При цьому описав, як ці повстанці виглядали і яку мали зброю.

На весні 1947 р. разом з Зваричом Степаном, я ходив красти збіжжя до Мілян Леонтини. Крадіж ця невдалася нам, бо господиня нас пізнала і зголосила в РО МВД. За це я не мав жодного потягнення, бо Якумов за мною заступився.

В 1947 р. з Якумовим стрічався, приблизно, два рази в місяць. Доносив йому, хто займається злодійством, хто робить горілку та підтверджував факти різних справ, які він розслідував.

При кінці місяця жовтня 1947 р. уповноважений з райвиконкому Парасечко призначив мене головою сільради на села Мшана – Жуківці.

В останньому часі до села прийшла підпільниця Кривоніс Анна. Її завважив мій син Ілярій в господаря Дикого і сказав про це мені. Я повідомив зараз РО МВД і біля цього господаря більшовики через кілька ночей робили засідки.

Постій, дня 17.11.1947 р.

“757”

* * *

№ 82/XIII-3

Протокол допиту Осипа Степановича Яворівського

Р 31.

Справа ч.: 18/47 р.

Яворівський Осип Степанович

Агент РО МГБ

Зборів, дня 26.11.1947 р.

Протокол допиту

Яворівський Осип Степанович,
нар. 12.4.1922 р. в с. Крушильніці,
Скільського [Сколівського] р-ну,
Дрогобицької області; українець,
освіта – 3 кл. народної школи,
невійськовий, рільник, жонатий.
Останньо замешкав [в] с. Осташів-
цях, Зборівського р-ну, Тернопіль-
ської області. Агент РО МГБ від
місяця червня 1945 р.

Батьки мої працювали на ріллі – мали півгектара землі. Вдома, крім мене, був ще старший брат (1941 р. змобілізований до ЧА і не вернув).

Маючи вісім років, я почав ходити до школи в родинному селі. По закінченні трьох класів народної школи пас вдома худобу. Від 13-го року життя став працювати в приватній сільській музиці (ходив по весіллях та інших забавах грати).

За польської окупації до людних культурно-освітніх товариств, ані політичних організацій не належав.

Осіною 1939 р. в мої сторони прийшли німецькі війська, і були через три місяці. По трьох місяцях прийшли більшовики, а німці відійшли.

За першої більшовицької окупації я працював вдома на господарстві. 1941 р. мене, як допризовника, покликали у райвійськкомат. Там пройшов лікарський перегляд. Комісія узнала мене здібним до військової служби. До війська, однак, не забрали, лише видали посвідчення і відпустили додів.

З вибухом німецько-більшовицької війни в 1941 р. старшого брата більшовики здемобілізували до ЧА і я залишився лише з матір[']ю (батько помер ще в 1940 р.).

В місяці червні 1941 р. до нашого села прийшли німецькі війська.

Цього ж року в серпні, з причини великих опадів, вилляла ріка Дністер і затопила увесь хліб. Під час цієї повіні в моєму селі втопилося 14 осіб і вода забрала сім господарств. Населенню, в тому числі й нам з матір[']ю, загрожував голод.

При кінці 1941 р. мати поїхала на Поділля за хлібом, і в с. Озерній, Зборівського р-ну, Тернопільської обл., в господаря Кузьми Михайла найняла мене до роботи. За один рік моєї праці господар зобов'язався дати їй збіжжя та одяг.

Як тільки мати вернула домів, я зараз туди поїхав. В господаря Кузьми Михайла був один рік, а відтак мати забрала мене до с. Даниловець, до Сокола Олексі. З ним мати познайомилась і жила "на[']віру", з умовою на 9 років. Там перебував я до 1943 р. В місяці квітні 1943 р. [я] оженився на Смоляк Анні з с. Осташовець, Зборівського р-ну, Тернопільської обл., і перейшов до неї жити.

1944 р. в березні до нас прийшли більшовики (в селі став фронт і ця частина села, де жив я, опинилася по стороні більшовицькій). Зараз третього дня війська НКВД мене, разом з багатьома іншими мужчинами, зловили до ЧА і відставили в тил, до с. Висиповець, Великоглибочоцького р-ну, Тернопільської області. Там через три дні держали нас під сторожею, а, як вже зібрали около 120 чол., відставили до с. Стриївки, Збаразького р-ну. Звідси, через одну добу, відіслали всіх нас до села Максимівки, Збаразького р-ну, на станцію та заладували до вагонів.

В той час, як стійковий був по другій стороні вагону, я вийшов по воду. Побачивши, що стійковий не звернув на мене уваги, звернув в сторону розбитої почекальні. Там мурував якийсь старший чоловік і все те бачив. Як я підійшов до нього, він сказав, що коли хочу втікати, то наперед [мушу] подати йому кілька цегол, добре обсмаруватися, а щойно тоді можтиму вийти з станції. Інакше це мені не вдасться, бо довкруги стоять стійкові. Я послухав його ради. Опісля, як обсмарований виходив зі станції, ніхто не звертав на мене уваги і я пішов в напрямі с. Висиповець. Стрічним більшовикам говорив, що носив братові, який працює на станції, хліб. В цей спосіб дійшов до рідні.

Весь час стабілізації фронту перебував на полях, біля с. Висиповець, говорив, що народження 1928 р. В місяці липні 1944 р. вернув до села Осташовець. Там ніде не реєструвався, а, як приїздили до села більшовики, скривався.

В травні 1945 р., під час великих облав, зловили мене більшовики на полях (я тоді пас коня) і відставили до с. Озернян, до штабу. Там зібрали нас около 60 чоловік. По кількох годинах НКВД-ист Галка (середнього росту, грубий, ніс широкий, заріст чорний, на переді золотий зуб) покликав мене на переслухання. Він списав мою генералію та обставини, в яких мене зловлено. Відтак, ще того самого дня, всіх разом, відставили до Зборова. Дорогою Галка весь час їхав біля мене і я сказав йому, що хочу вступити до “істребительного батальйона” та чесно буду працювати. Він відповів, що в Зборові мене передасть.

В Зборові завезли нас на подвір'я РО НКВД і загнали до пивниці. Там я сидів три дні, а четвертого покликав мене до своєї канцелярії Галка. Він спитав мене, чи хочу вступати до “істребків” і як я подав свою згоду, казав сідати та ждати. Незабаром прийшов начальник РО МГБ Воронін (середнього росту, грубий, обличчя округле, ніс рівний, заріст рудий, на лівій руці шрам). Він списав мої генералія, ще раз спитав чи хочу вступити до “істребків”, а відтак забрав мене з собою у райвійськкомат. Там передав мене Видолобу, сказав, щоб чесно працювати для Радянського Союзу та кудись пішов. Заки Видолоб мене зареєстрував до “істребительного батальйона”, він вернув і забрав мене до своєї канцелярії в РО НКГБ. В канцелярії ми оба посідали, Воронін хвалив мене, що я добрий чоловік, а відтак запитав, чи хочу добре працювати для Радянського Союзу та викривати антирадянський елемент. Як я погодився на те, він витягнув заяву (готовий бланкет), виповнив її і казав мені підписатися. Після цього інструктував мене, як слідити за українськими повстанцями й за тими, що скриваються від ЧА. Говорив, щоб заводити з населенням на подібні теми розмови і уважати чи хтось не виговориться, а вечором ходити по селі та наслухувати. Якщо б довідався, де квартирують повстанці, зараз про це мав повідомити гарнізон залізнодорожного НКВД в с. Озернянах.

На цьому Воронін скінчив і відпустив мене додому по хліб. Наказував нікому нічого не говорити, а, коли б мене хто питав, на якій підставі мене звільнили, говорити, що передали у військкомат до “істребительного батальйона”.

Другого дня, ранком, я пішов додому, а вечором вернув знов у військкомат. Ввечері Видолоб вияснював нам, які завдання має “істребок” і навчав, як обходитися зі зброєю. Слідуючого дня дав мені німецького кріса та 5-ть шт. набоїв і поставив біля брами на стійку (стійка мінялася що дві години).

Через тиждень я дістав відпустку на два дні додому, а відтак вернув у військкомат. За півтора місяця знов відпустили мене додому. Ніччю

прийшли до мене кількох озброєних, викликали мене надвір та дали 10 буків. Наказали, щоб чесно поводитися, бо інакше – повіс[я]ть.

Слідуючого дня, ранком, я вернув до Зборова і про це все розказав Вороніну. Описав, як ці люди виглядали, в що були одіті, яку мали зброю та що до мене говорили. Воронін пожалував мене та наказав, щоб нікому не признаватися про те, що підписав заяву співпраці, бо тоді напевно “бандьори” вбили б.

В “істрбительнім батальйоні” я був до кінця вересня 1945 р. При кінці серпня покликав мене Воронін до своєї канцелярії та сказав йти додому та до “істребків” більше не приходити. Тоді, як будеш стало в селі, - говорив він, - будеш міг краще розвідувати. А коли б хто питав, як тебе звільнили, то говори, що втік зі Зборова, а мати твоя перед більшовиками [нехай] говорить, що ти поїхав до Колодна (Волинь, в тому часі дуже багато людей з нашого села туди їхало) і там тебе зловили більшовики. На підтвердження цього, Воронін сказав, щоб через три дні мати зголосила в р-ні, що мене зловили.

За час перебування вдома я мав розвідувати про українських повстанців і про настрої населення у відношенні до Радянського Союзу. В цілі мав заходити з населенням в розмови на антирадянські теми, а також ходити по селі підглядати і наслухувати.

Якщо б довідався, де квартирують повстанці і чи в інших нагальних справах повідомляти гарнізон залізнодорожних військ НКВД в с. Озерянах. Про справи нагальні повідомляти Вороніна. А, щоб не впало на мене підозріння, самому не йти в район, лише переказувати через жінку. На цьому Воронін закінчив і відпустив мене додому.

По місяцеві мого побуту вдома до мене знов прийшло трьох озброєних людей. Вони дали мені 15-ть буків і сказали, щоб поправитися та не слідити. За три дні я пішов до р-ну та повідомив про це Вороніна. На його запитання точно описав, як вони виглядали, яку мали зброю і як були одягнені. Воронін завважив, що ці “бандьори” напевно перебувають в селі, та сказав, щоб, старатися точно розвідати куди вони заходять.

Незабаром я дослідив, що повстанці переходили через частину села – Садки. Зараз другого дня післав жінку до Зборова, щоб переказала це Вороніну. Жінка, щоб не кинути підозріння, в яких справах йде до району, взяла на продаж когута.

До кінця 1945 р. я стрічався з Вороніним три рази. На цих стрічах нічого йому не доніс, бо не міг розвідати.

В січні 1946 р. він покликав мене до своєї канцелярії, через голову сільради. Як я прийшов, він запитав, як проживаю і в тій хвилині надійшов робітник РО НКГБ старший лейтенант Фунтеров. Цей, оглянувши мене, спитав Вороніна, що я за один. На це Воронін сказав:

“Цього чоловіка передаю тобі й він має доносити.” Після цього вони оба вийшли, а я залишився. Через кілька хвилин вернули назад. Воронін витягнув зі шафи мою папку. Фунтеров відписав собі копію і сказав до мене: “Ну що, будеш працювати чи ні, бо якщо не схочеш, то я тобі знайду працю, але в шахтах Донбасу. А якщо будеш добре працювати, то дістанеш від нас одяг і багато грошей. Я сказав, що буду працювати і Фунтеров казав мені йти додому, а він буде незабаром в мойому селі та покличе мене до сільради.”

Фунтерова довгий час в селі не було (мав запалення очей), а прийшов аж в лютому, перед виборами до Верховної Ради СРСР. Зараз скликав збори десятників, а між іншими покликав і мене (я тоді був десятником). Після зборів, всі розійшлися, а мене, голову сільради Мниха Олексу та секретарку Кутну Нат[а]лію Фунтеров залишив. Я пішов до другої хати, де жив господар, а, як голова і секретарка вийшли, вернув до Фунтерова. На його запитання, що розвідав, відповів, що зараз немає часу, бо перед виборами є багато роботи. Фунтеров відмітив, що на це не треба багато часу, навязувати з населенням розмови на політичні теми, про повстанців та т.п. і в цей спосіб старатися розвідати.

Я сказав, що стараюся заходити з населенням в розмови, однак, населення мене боїться і не хоче нічого до мене про такі речі говорити. Стрічу назначив мені за 7 днів по виборах, на 21-шу годину вечером, від моєї хати вдолі, прямо до гостинця. За цей час я мав розвідати хто заходить на частину села Під Горами, біля Ковальського Гавриїла. У визначений час я вийшов на стрічу і ждав около двох годин, однак не було нікого.

На початку березня 1946 р. Фунтеров покликав мене до сільради. Разом зі мною покликав ще десятників Гуменного Антона й Масного Семена. Нас всіх післав збирати харчі та зготувати обід для нього і для трьох інших, які з ним приїхали. Мені сказав вечером прийти до сільради. Вечером, як я прийшов до сільради, він спитав, чи я розвідав про це, що він мені припоручив. Я відповів, що заходив нічю до Ковальського Гавриїла, ніби з якоюсь орудкою, однак нічого не завважив. Фунтеров наказав, щоб далше в тому місці слідкувати, і відпустив мене домів. Слідуючої стрічі не визначував ніде.

Незабаром я возив до Зборова в лікарню жінку і матір, що захворіли на тиф, і при цій нагоді стрінувся з Фунтеровим. Йому розповів про свої домашні обставини та сказав, що не маю змоги ходити по селі і розвідувати. Фунтеров сказав, що буде в сільраді, а тоді про цю справу поговоримо.

Після цього, через 5-ть місяців, я був зайнятий роботою на господарстві та з Фунтеровим не стрічався. По жнивах жінка і мати поздоровшали і я мав більше вільного часу.

На початку листопада 1946 р. до мене прийшло трьох повстанців. Між ними я пізнав одного з нашого села (Осташовець) Бартків Володимира – Юрась, з с. Озірнян Дзвінярського Теофіля – Чайка і з с. Мшани Януша Івана – Хмель (про двох останніх вже довідався пізніше). Вони домовилися зі мною, що будуть на подвірю копати на зиму криївку.

Через кілька днів вони знов прийшли й викопали криївку. При цій роботі помагав їм також і я. Криївку викопали конспіративно і ніхто з сусідів не завважив.

В половині місяця листопада 1946 р. Фунтеров передав через голову сільради повідомлення, щоб слідуючого дня явитися в його канцелярії. Зараз другого дня, ранком, я пішов до Зборова та зайшов до канцелярії Фунтерова. Його, однак, не було і ждав до вечера. Вечером він прийшов, попросив мене сідати та почав зі мною розмову. Зразу ми говорили на теми господарські, а відтак Фунтеров сказав: “Я тобі дав спокій, не чіпав до роботи ціле літо. А тепер давай мені роботу, бо як ні, то я тебе направляю на іншу роботу – в Донбас,” і почав на мене сварити.

- Чекайте, не сваріть, - сказав я, - в мене самого “бандьори” викопали криївку. Почувши це, Фунтеров аж підскачив і запитав хто копав та чи вже в ній хто мешкає. Я розказав хто копав і повідомив, що зараз в ній не сидить ніхто. Тоді Фунтеров сказав щоб, як тільки вони прийдут[ь,] закрити їх і зараз повідомити гарнізон залізнодорожних військ МВД в с. Озірнях, при цьому [в]важати, щоб повстанці, часом, не зорієнтувались. Стрічі не визначував, а сказав, що, як буду йому потрібний, то покличе мене сам. Якщо добре справлюся з цією роботою, обіцяв дати мені 8 тисяч карбованців, одяг, взуття та для мене і родини приміщення в районі.

На початку грудня 1946 р. прийшли до мене ці три повстанці, які копали криївку, і заквартирували. Тому, що я запевнював, що до мене ніхто не приїде, вони в криївці майже не квартирували, а, по більшій часті в хаті.

В половині грудня 1946 р. до села приїхав Фунтеров і чотирьох МВД-истів, щоб замаскувати зі мною стрічу, скликав на збори всіх десятників. По зборах залишив Середу Данила, Шафранського Миколу, Юськів Данила і мене. Всіх покликав поодинокі до другої кімнати та щось говорив.

Вкінці покликав і мене та запитав, чи вже живе хто в криївці. Як я сказав, що ще не було нікого, він не хотів вірити, однак, коли я заявив, що можемо перевірити, - повірив. Опісля, на його питання, що говорять до мене та коли прийдуть, я відповів, що наказували, щоб нікому не говорити про криївку, а коли прийдуть – не знаю.

Стрічу Фунтеров визначив за три дні, в частині села Нові Хати, на звалищах одної хати.

У визначений час я прийшов на стрічу. Недалеко пункту більшовики зробили заставу і мене здержали. Зараз до мене прийшов Фунтеров і запитав чи я по дорозі кого не стрічав та чи в криївці в[же] є повстанці. Я відповів, що по дорозі не стрічав нікого, а повстанців також не має. Фунтеров сказав, що покличе мене до Зборова і я пішов додому.

Через тиждень після цього, голова сільради Мних Олекса повідомив мене, щоб зголоситися в канцелярії Фунтерова. Як тільки я прийшов до його канцелярії, він зразу спитав чи вже є повстанці. Я відповів, що були, але до криївки не йшли, а квартирували в хаті. Тоді Фунтеров витягнув “Звернення” до повстанців і казав, щоб їм дати прочитати, та при цьому намовляти щоб голосилися, а за це їм нічого не буде. Слідуючої стрічі мені не визначував ніде.

Вдома цей наказ дав прочитати повстанцям, але говорив, що здійснює з паркану біля сільради (таких звернень було тоді багато).

За кілька днів приїхав до сільради Фунтеров та кількох інших більшовиків. Фунтеров зараз покликав мене та кількох осіб до себе. (Цих останніх покликав на те, щоб замаскувати стрічу зі мною). Мене питав, чи давав читати[] повстанцям “Звернення”, чи хто живе в криївці та хто з ними є чужий. Я відповів, що “Звернення” давав читати, але не говорив, де його вдійсності дістав, а що здійснює з паркану біля сільради (на це Фунтеров мене похвалив) і що в криївці зараз сидять лише ці три постанці, які її копали – чужого нема нікого.

“Якщо буде Явір, - сказав Фунтеров, - то з ним повинен бути і Топір, такий високий, товстий, може бути краще одітий і мати гарні чоботи. Якщо б такий прийшов, то ти повідоми скоро начальника гарнізону.” Я погодився і сказав, що як тільки такий прийде, - зараз повідомлю. Стрічі не визначував, а казав, що покличе до сільради. Це було менш-більш в половині січня 1947 р.

До кінця січня 1947 р. я з Фунтеровим не стрічався. На початку лютого він знов покликав мене та кількох інших, щоб не кинути на мене підозріння, до сільради. Разом з ним приїхав заступник начальника ОББ Гуржеев і кількох інших більшовиків. Повстанців в тому часі в мене не було. По короткій розмові Фунтеров спитав чи буде Топір. Я відповів, що повстанці між собою говорили, що колись прийде Топір. На питання його, чи знаю, що маю робити, як він прийде, я відповів, що знаю. Тоді Гуржеев сказав, що повстанці напевно зараз є в криївці, лише я не хочу сказати, і запропонував, щоб перевірити. Ми оба зараз пішли до мене додому (це був вечір). Я запровадив його на подвір'я та сказав, щоб шукав за пачкою, яка закриває вхід. Гуржеев шукав около 15-ть хвилин,

однак не знайшов. Тоді я сам відкрив пачку і показав йому. В криївці, тому, що довгий час ніхто не мешкав, було вогко та наросла пліснь. Гуржеев оглянув, я випровадив його на дорогу і він відійшов до сільради.

За кілька днів прийшли до мене повстанці, а між ними один, якого я ще не знав. Однак, як тільки глянув на нього, враз пізнав, що це той самий, про якого мені говорив Фунтеров – Топір. Явір і Топір заквартирували в криївці, а Чайка кудись відійшов.

Увесь слідуочий день я боров[ся] з думками, чи повідомити про це начальника гарнізону. Пізніше, од[нак н]адумав, що як що-небудь[] станеться, другі повстанці мене зловл[ять і повіся]ть, а до того ще в цей час люди говорили, що незабаром буд[е] [війна і] [Р]адянський Союз провалиться, - рішився більшовикам не го[лосити]. Топір квартирував в мене три дні, але [я] не зголосив про це нікому.

При кінці лютого 1947 р. уповноважений з райвиконкому Ванін скликав збори десятників. В тому часі в сільраді був також Фунтеров. По зборах він залишив мене самого і запитав чи були повстанці та чи був з ними Топір. Я відповів, що не було нікого – певно підозрівають і бояться мешкати в мене. Тоді Фунтеров почав мене сварити, що погано працюю, а відтак запитав, чи я не чув, щоб повстанці між собою говорили, коли будуть від мене вибиратися. Я відповів, що такого не чув, тільки ще осінню говорили, що в мене будуть лише через зиму, а на літо підуть в поле.

Слідуочної стрічі Фунтеров не визначував, а казав, що прийде до мого дому.

В місяці березні 1947 р., ніччю, більшовики окружили мою хату (скільки їх було – не знаю) і Фунтеров застукав легко до вікна. Я пізнав його і зараз вийшов на двір. На його запитання, чи є хто в криївці, відповів, що нема нікого – недавно були, забрали з криївки всі речі та кудись відійшли. Фунтеров сварив на мене за те, що погано працюю і говорив, що будуть мене судити за це, що була криївка. Однак, як далі буду чесно працювати – все буде добре. Тоді я сказав йому, що ці самі повстанці [щ]е заходили до Шафранської Анни. Опісля, на його бажання описав, яку вони мають зброю, як ходять (один від другого на недалеку віддаль) і, як заходять до хати[]звечора, то ставлять стійкового, а досвітком заходять всі до хати та лягають спати.

Після цього Фунтеров зайшов до хати, хвилинку посидів, закуриив і, разом з іншими більшовиками, відійшов.

Внедовзі я поїхав до родинного села і був там около[]трьох тижнів. Як повернув додому, то жінка говорила мені, що два рази приходив Фунтеров і питав за мною, але вона йому сказала, що я поїхав до родинного села.

Через кілька днів до села приїхав Фунтеров та покликав мене до сільради. Як і кожного разу, щоб не кинути на мене підозріння, покликав ще кількох інших господарів.

Залишивши мене самого, запитав, що я розвідав. Я розповів йому, що ще два рази бачив, як повстанці заходили до Шафранської Анни, а раз до Барткового Івана. Це було звечера, але, коли вони відійшли, не бачив, бо пішов спати.

За тиждень, в місяці травні 1947 р., ніччю, до мене прийшов Фунтеров з кількома більшовиками та наказав, щоб слідити по полях, від сторони Озірнянського лісу і за селом, в напрямі Кокутківського гостинця. Казав виганяти наніч пасти коня та місячними ночами зорити, чи не будуть заходити або виходити з криївки повстанці. Днем пасти корову й слідити чи не квартирують по полях. По зібрані матеріали обіцяв зайти до мене сам.

Зараз по цій стрічі, я почав виганяти пасти корову, а ніччю коня, в ці поля, про які він мені говорив. За недовгий час завважив, квартируючих в окопах, повстанців. Це було вже передвечером. Повстанці запримітили мене також, але я скоро відійшов від них, бо боявся щоби не задержали.

Зараз на другий день до села приїхав Фунтеров і кількох бійців гарнізону залізнодорожних військ МВД. Я пішов до них, але Фунтеров вийшов напроти мене та запитав, що нового. Я сказав, що бачив на полях 4-ох повстанців. Він казав мені йти додому, а вечером вийти біля цвинтаря.

Вечером я вийшов на цвинтар. Незабаром сюди прийшов Фунтеров з цими бійцями, що були з ним в селі, та сказав, щоб запровадити їх на це місце, де бачив повстанців. Дорогою говорив, що, як буду добре працювати, дасть мені одяг, грошей і забезпечення в районі. Запровадивши більшовиків недалеко цього місця де бачив повстанців, вернув додому. Четвертого вечера Фунтеров прийшов до мене і сказав, що треба ліпше слідкувати, бо, помимо того, що через чотири ночі робили засідки, нікого не було.

Після цього я далше виганяв пасти коня на ці поля ніччю, а днем ходив туди, ніби на своє поле. За тиждень знов завважив на цьому місці повстанців. Зараз на другий день зголосив про це начальнику гарнізону залізнодорожних військ МВД. Це було в половині червня 1947 р.

Від цього часу більшовики постійно робили на цих полях засідки. Я далше виганяв пасти коня, однак вже нічого не завважив.

Ніччю, з 28/29.6.1947 р., пас коня на полях, від сторони села Білковець. Досвітком почув стріли в тому напрямі, де попередньо бачив повстанців. Незабаром з цієї сторони надійшли скорим кроком три

озброєних чоловіки та пішли полями, в напрямі села Білковець. Зі мною пасли тоді ще два господарі. Ми ще трохи попасли і поїхали додому.

Вдома я довго не був, а зараз сів на коня і поїхав в тому напрямі, звідки був стріл. Недалеко цього місця здержала мене більшовицька застава і запровадила до Фунтерова. Він відкликав мене набік і сказав, щоб нічого не боятися, а ввечері прийти до гарнізону. Як я нагадав йому, що він обіцяв 8 тисяч карбованців і одяг, він сказав: “Ну ладно – приходь ввечері до гарнізону”.

Зараз я сказав Фунтерову, що бачив трьох повстанців, які тікали полями, в напрямі с. Білковець. Один з більшовиків взяв мого коня та поїхав в тому напрямі, а за ним пішла більша кількість бійців. Другий більшовик дав мені лопату та казав відкопувати криївку і забирати дерево. Біля криївки вже працювали цивільні люди: Шафранський Іван, Тиличин Пилип, Остапчук Іван. Недалеко, на фірі, лежав ранений Явір і Берізка.

Ми розкопали криївку, повитягали все з с[е]редини, а дерево поскладали на купу. За цей час вернув більшовик, що забрав мого коня, і я поїхав додому. Пополудні запряг коня і привіз з цієї криївки дерево.

Вечером пішов до гарнізону залізнодорожних військ МВД в с. Озернянах. Там був Фунтеров, поставив горілки і ми разом випили. Мені порадив, щоб поки що сидіти вдома, бо й так ніхто не знає чия це робота та не будуть мене підозрівати.

Цю ніч я переночував в приміщенні гарнізону, а ранком пішов додому. День перебув вдома, а вечером пішов до с. Озірнян на станцію, там переночував, і досвітком поїхав поїздом до Тернополя. З Тернополя поїхав прямо до родинного села.

Через тиждень вернув. Однак вдома не ночував. Кілька ночей ходив ночувати до гарнізону залізнодорожних військ МВД в с. Озірнянах, а опісля до свого швагра Криванчука Семена.

На мою всипу білшовики приарештували Шафранську Анну, на якої полю була криївка.

По місяцеві блукання, я знов почав ночувати вдома. Від цього часу, аж до сьогодні з Фунтеровим стрічався лише два рази. Домагався від нього обіцяної нагороди, однак він відкладав цю справу на пізніше, а відтак вимагав роботи, мовляв, р[о]би, то дістанеш платню.

Як я переконався – більшовики мене обдурили. Обіцяли за таку ганебну роботу гроші, одяг й забезпечення для мене та родини в районі, а не дали нічого.

Постій, дня 29.11.1947 р.

757

* * *

№ 83/XIII-4

Протокол допиту Наталії Максимівної Васильківської

Р 31.

Справа ч.: 184/47 р.

Васильківська Наталія Максимівна

Зборів, дня 14.12.1947 р.

Протокол допиту

Васильківська Наталія Максимівна,
нар. 15.11.1907 р. в м. Харкові,
Харківського р-ну, українка, освіта
– середня, працівник райвикон-
кому, заміжня.

Останньо замешкала в м. Зборові,
Тернопільської області.

Родичі мої були бідняками. Батько працював звичайним робітником в чавунному заводі, мати – селянка з с. Малинівки, Харківського р-ну. На 9-му році життя я почала ходити до школи та закінчила два класи початкової школи. В 1918 р. родичі захворіли на тиф (який тоді панував) і повмирали. Вдома залишилося нас четверо дітей: найстарша сестра Анастасія вже була заміжня, молодша Марія нар. 1910 р., брат Андрій – 1912 р. і я.

По смерті родичів я школу залишила і пішла до місцевого жида Бренштайна за наймичку. В наймах у нього була до 1924 р.

В 1924 р. вже за радянської влади, стала до праці в хемічній фабриці “Трудхемік” (виробляли одеколон, соду до прання, пудер і т.п.). Начальником цієї фабрики був українець, а начальником цеху, в якому я працювала – жид Кавфман. На місяць одержувала 18 – 35 крб. зарплати. Харчі купувала за свої гроші.

В цій фабриці працювала три роки, За цей час вступила в члени робітничої профспілки.

По трьох роках праці в фабриці “Трудхемія”, перейшла до фабрики взуття і працювала в боднарському цеху. Фабрика ця належала до промкомбінату. В ній працювала до 1932 р. і одержувала вже по 70 крб. місячної зарплати. Вміжчасі, 1926 р. вийшла за

вчителя середньої школи м. Харкова Рощина Валентина. В тому часі належала до спортивного товариства “Динамо”. Вправляла біг і плавання. Один раз брала участь в республіканських змаганнях “Динамо” зі спортивним товариством м. Києва – “Спартак”.

Після 1932 р. почала ходити на дошкільні вечірні курси. Через 6-ть місяців здала та пішла працювати в диточі ясла, де працювала до 1941 р. За цей час вчилася в позаочному дошкільному факультеті педагогічної школи і в 1940 р. здала 10-ий клас середньої школи.

1941 р. вибухла німецько-більшовицька війна і мужа мого змобілізували до ЧА. Як німецькі війська зближалися до Харкова, я евакуювалася за Москву до с. Віктиміровки, Краснянського р-ну, Московської області. Там до 1943 р. працювала в колгоспі ім. Будьонного.

В 1943 р. німці відступили з Харкова і я вернулася назад. В Харкові знов стала працювати вихователькою в дитячих яслах, що були зорганізовані через РайВНО.

1945 р. мене визвали в облвиконком і направили в Західну Україну в Тернопільську область до праці. Я зараз туди поїхала. Зголосилася в голови Тернопільського облвиконкому Дорофеева і цей призначив мене до праці в Збаразький райвиконком, в підвідділ ЦСУ (статистичний відділ). Моїм завданням було вести статистику населення, землі, худоби та ін. в районі. В Збаразькому р-ні працювала вісім місяців, а відтак перенесли мене в Зборівський, де працювала також по цій самій роботі.

До Зборова приїхала в місяці липні 1946 р. Зголосилася в голови райвиконкому Єременка та зараз стала до праці. Крім роботи в підвідділі ЦСУ, брала участь в контингентовій комісії, як участкова на с. Ярчівці, а пізніше Кудобинці. За роботу одержувала 500 крб. місячно.

При кінці 1946 р. тому, що мій муж, вернувши з ЧА лейтенантом, оженився з іншою, я вийшла заміж за Довганя Івана Петровича. В мене тоді вже було двоє дітей: дівчина – 9-ть років і хлопець – 5 років. Після цього даліше працювала в райвиконкомі.

Кожного місяця всі працівники райвиконкому мали два рази політзаняття, на яких вивчали політлітературу СРСР і міжнародне положення. Завжди перед тим, заки ми мали виїздити до сіл переводити мітинги в справі колгоспів, контингенту чи передвиборчі, скликали з нами збори. Також в кожне державне свято відбувалися районні святочні збори. На таких зборах, між іншим, виступав нач. РО МГБ і говорив, що нам треба докладати всіх зусиль до боротьби з “українсько-німецькими націоналістами, які є на цьому терені та

стараються шкодити радянській державі.” Кожний працівник райадміністрації, як виїздив до села по якому-небудь ділі, мав звернути бачну увагу на контрреволюційний рух, тобто на тих, які виступають проти Радянського Союзу.

При кінці кожного року я робила білянс. Статистичні дані виказали, що в 1946 р. в Зборівському районі було 37 тисяч населення. Під час війни, разом з жидами, загинуло 16 тисяч населення.

В 1947 р. в час контінгентової кампанії мене знов прикріпили до с. Красної як уповноважену по контінгенті, а відтак по підготовці до виборів в обласні, районні та сільські Ради. В тому ж селі я помагала організувати колгосп, який був вже започаткований ще весною 1947 р. До села я, а також інші працівники, ніколи не їхали поодиночю. Завжди збиралося нас більше, з кількох установ, а також давали нам для охорони міліціонерів, або “істребків”.

Під час вивозової акції населення, дня 21.10.1947 р., я була прикріплена до с. Красної. Моїм завданням було виготовити акти на майно вивезених. Пізніше, на підставі цих актів, конфіскували майно.

Дня 21.12.1947 р. я поїхала до с. Красної з метою перевести мітинг у справі виборів до сільських Рад. Ще в Зборові стрінулась з робітником РО МГБ Коваленком і він дозволив мені взяти пістоль від Мельника Євгена з с. Футор. Подорозі я вступила до с. Футор, забрала пістоль і з пістолем поїхала до Красної. Разом зі мною тоді їхало двох працівників райфінвідділу до села на контролю.

На означену годину населення не зійшлося і мітинг не відбувся. Я заповіла на другий день і сама залишилася в голови сільради ночувати. Около 20-ої години, як я вже спала, до голови сільради Нестора прийшло кількох озброєних людей. Я пробудилася і, побачивши їх, хотіла заховати за ліжко пістоль. Однак вони завважили це і забрали пістоль та мене з собою. Документи мої залишилися на квартирі в полевій торбі. Там також є ще кілька пропагандивних підручників відносно виборів.

757

* * *

№ 84/XIII-5

Протокол допиту Володимира Івановича Петрова

Р 31.

Справа ч.: 3/48

Петров Володимир Іванович

Зборів, дня 15.1.1948 р.

Працею вшановуємо пам'ять нашого керівника –
Провідника Михайла

Протокол допиту.

Петров Володимир Іванович,
народжений 20.7.1924 р. в
с. Огризково, Балаговського р-ну,
Калінінської області; росіянин,
освіта – 6 кл. НСШ, слюсар-
автоматчик, військовий, нежона-
тий. Від 17.5.1944 р. до 12.4.1947 р.
стрілок залізнодорожних військ
МВД. Від 28.5.1947 р. участковий
Козлівського РО МВД.

Батьки мої з походження – “куркулі”. За царської Росії вдома було 70 га землі. Після революції родина працювала в колгоспі. Батько за “куркульство” був виселений на Сибір. В 1933 р. повернувся додому та працював в колгоспі огородником.

Вдома, крім мене було ще четверо дітей: найстарший брат Олекса нар. 1916 р., сестра Віра – 1918 р., сестра Марія – 1919 р. і наймолодша Зеноїда [Зінаїда] – 1931 р.

На 7-му році життя я почав ходити до школи. До школи ходив у районне містечко Балагов, яке від рідинного села віддалене на два км. Там скінчив 6 кл. НСШ. В четвертому класі вступив до піонерської організації.

По скінченні шкільної науки два роки не робив нічого – жив при родичах.

На початку 1940 р. пішов до залізнодорожної школи (“Железнодорожное училище №1 Октябрьской жел. дороги”). В цій

школі було нас около 300 курсантів. Всім нам видали уніформи залізнодорожників та харчували нас на кошт держави.

У тій школі я був півтора року й за цей час вступив в члени ВЛКСМ. Вчився на слюсара-автоматчика вагонної служби.

Як почалась німецько-більшовицька війна, нас усіх зі школи забрали й призначили до роботи на залізній дорозі Ленінград – Москва (Октябрьська жел. дорога, В – Ч – “З”). Кожний з нас працював по своїй спеціальності. Місячної платні одержував я 900 крб. Квартирував і харчувався вдома.

В той час мене, як допризовника, у вільні хвилини покликали на військовий вишкіл. По якомусь часі ми мали одержати зброю та охороняти запілля від німецьких парашутистів.

В[]половині місяця грудня 1941 р. я не вийшов через 6-ть днів на роботу (гуляв з дівчиною). За це засудили мене на 6-ть років примусової праці в трудових лагерах (по 193 статті, пункт 7 – Г).

Дня 18.12.1941 р. мене арештували й відставили в балацьку тюрму № 7. Через чотири дні нас зібрали цілий ешелон та відіслали в Свердловську область, Верхньо-Тандінський р-н, в лагерь “Тандін-Ла[г] № 2”. Тут запровадили нас в “карантин”, де пробув я около двох тижнів. По двох тижнях завели до бані, ми викупались, а відтак розділили нас по бригадах. Я попав до 25-ої бригади ЦММ 1 (“Цех Механических Мастерских”). Тут працював до місяця жовтня 1942 р.

Кожного дня в годині сьомій (за московським часом) ми вставали та йшли в столову снідати. На снідання, звичайно, була зупа – картопляна або з круп. В 8-ій годині починали роботу й працювали до години 12-ої. В 12-ій годині йшли до столової на обід. Обід тривав одну годину. Подавали, переважно, зупу або борщ і кашу. По обіді працювали до год. 18-ої. Ввечері знов йшли до столової на вечерю. На вечерю давали рівнож зупу. Хліба на день ми одержували 900 грамів. Тому, що наша бригада була стахановська, нам ще платили грішми – 40 крб. на місяць.

В місяці вересні 1942 р. я вислав до Президії Верховної Ради СРСР просьбу о помилування, Через місяць прийшло помилування. Зараз мене з лагера звільнили та направили в Тавдінський рай-військкомат. В райвійськкоматі я пройшов лікарську комісію, яка узнала мене здібним до служби в ЧА. На другий день управління лагерь видало мені посвідку про звільнення з лагерь. З цією посвідкою я пішов у військкомат. Там видали мені харчеві картки й через місяць я працював у тому ж військкоматі звичайним робітником (возив для коней овес, чистив подвір'я і т.п.).

У військкоматі зібрали нас цілий ешелон і відставили в Іланські військові лагерь. Там тоді формували 286 стрілецьку дивізію, до якої

долучили й нас. Нам видали військові уніформи й через два тижні провели з нами військовий вишкіл. По двох тижнях видали зимові уніформи та відставили до м. Горкий, в лагерь "Маринувая Роща". Тут даліше нас вишколювали, а через місяць відіслали в напрямі Смоленська. В м. Драгобужі ми зупинилися і квартирували до місяця травня 1943 р. На початку травня відіслали нас на фінляндський фронт, в третю бойову лінію на зміну.

На фронті був майже місяць. Відтак мене з 5-ма іншими бійцями покликали до командира, їхати до штабу армії. Дві бронемашини їхало наперед, дві ззаду, а всередині легкою автомашиною їхав ком. полка. Ми їхали з автоматами наверху бронемашин, як сторожа.

Вертаючи назад, ми попали під ворожий артилерійський обстріл. Я скавав з бонемашини, впав під колеса й зламав ліву ногу вище коліна. Мене зараз забрали санітарі та відставили на санітарний пункт. Там зробили перев'язку й відіслали до шпиталю в м. Ленінград. В м. Ленінград лежав три місяці (нога була в гіпсі). По трьох місяцях відставили до шпиталю в м. Максатіху. Там був поки не загоїлася нога. Як вже був здоровий, відіслали мене на т. зв. "виздравительний пункт" в м. Калінін. Там пробув чотири місяці. За цей час таких, як я, зібрали цілий транспорт і знов відставили в напрямі м. Ленінград, на фінляндський фронт.

Це було при кінці місяця квітня 1944 р.

На фронт ми їхали через мої родинні сторони. На станції Балагов я скочив з поїзду, пішов до телефону й подзвонив додому (вдома був телефон). Через телефон батько попросив мене, щоб зайти на хвилину додому. Я взяв ще двох товаришів і ми пішли до с. Огризково до могого дому. Вдома був около двох годин. По двох годинах ми вернули на станцію, але наш ешелон вже від'їхав. Ми всіли до другого поїзду, що їхав в цей сам напрям – доганяти свій ешелон. На станції Березайко нас здержали два бійці залізнодорожних військ НКВД і відставили до гарнізону. Там ми переночували, а другого дня під сторожею повезли до м. Балагов, а відтак повели в Огризково, до могого дому.

Вдома на той час квартирував старший лейтенант залізнодорожних військ НКВД Парамонов Іван (заступник командира 51-го полка). В той час, як я прийшов відвідати батька, його не було на квартирі. Коли він повернув, батько сказав йому про мене. Він задумав взяти мене до себе в залізнодорожні війська НКВД і тому наказав задержати. (Про це я довідався пізніше).

Парамонов зараз пішов з нами в місто до військового коменданта, а цей направив нас в 51-ий полк залізнодорожних військ НКВД. Тут ми (я і моїх двох товаришів) зголосилися в начальника часті

капітана Фатькова. Фатьков передав нас в гарнізон “Коломінка”, по охороні залізнодорожного моста.

Це було в травні 1944 р.

Нашим завданням було сторожити моста, по 8 год. на добу. Міст, який ми охороняли, на віддалі 250-ти метрів був обведений колючим дротом. Це місце називалося “запретною зоною”. Там не вільно було нікому заходити, крім тих, що виконували службу, або контролювали.

В гарнізоні “Коломінка” я був около 6-ть місяців. За цей час дізнався хто є нашими начальниками й вивчив будову залізнодорожних військ НКВД.

Гарнізон є найнижчою клітиною залізнодорожних військ НКВД. Начальником гарнізону може бути лейтенант, а навіть сержант. Гарнізони є підпорядковані батальйонаві. Батальйон підпорядкований полку. Начальник батальйона – переважно капітан. Начальником нашого батальйона був капітан Антонов.

Полк підпорядковується дивізії. Начальник полку – полковник або підполковник. Начальником нашого полку був підполковник Скачков Михайло. Найвища клітина залізнодорожних військ це дивізія. Начальником дивізії є генерал-майор. Начальником нашої дивізії був генерал-майор Янгель. Він підпорядковувався начальникові по охороні залізної дороги генерал-лейтенанту Філіну, а цей Народному Комісарові Внутрішніх Справ Берії. Гарнізон поділяється на 6-ть типів. Гарнізон першого типу начислює 11-ть бійців, II-го типу – 22 бійці, III-го типу – 33 бійці і т.д., на кожний тип по 11 бійців більше.

В місяці листопаді 1944 р. мене перенесли в 52-ий полк по охороні залізної дороги в Фінляндію до м. Петрозаводськ. В тому полку був до місяця лютого 1945 р.

В лютому 1945 р. перекинули мене на Західну Україну до Львова, в 32-гу дивізію. Зі Львова нас около 160 бійців відіслали до Стрия, а там нас 50 призначили до служби в бронепоезд. В місяці квітні 1945 р. ми переїхали до м. Підволочиськ. Тут нас зібрали всіх разом, оформили та розказали які завдання має боець бронепоезда. Говорив до нас якийсь командир. Він сказав, що в Західній Україні є банди українсько-німецьких націоналістів і їх треба розгромити. Ми будемо їздити бронепоездом по залізнодорожній лінії Підволочиська – Красна, Підволочиська – Ланівці, Чортків, Козова і Скалат. Дальше сказав, що від залізної дороги нам можна віддаляватись тільки на 10 км та переводити операції.

При нашому бронепоезді було 300 бійців. Наш бронепоезд мав чотири контрольні платформи, дві бронеплощадки цілі криті панциром, одну ПВО / площадку для протилетунської оборони, що

була до половини вкрита панциром, без даху, склад боєприпасів, що були в четвертому опанцйованому вагоні та панцйований паровіз.

Наша частина поділялася на чотири взводи ДМГ (десантно-маневруюча група) по 50 бійців, два взводи бронеплощадки, один взвод ПВО, один взвод обслуги та взвод зв'язку.

Завданням ДМГ було: на кожній акції, що проводили ми, отружувати село, поставити застави довкруги села та робити перевірку в селі. Взводи з бронеплощадки ніколи не сходилили.

Обслуга бронепоезду носила червоні пагони з синьою обшивкою довкола, а на пагонах нашіті [е]мблеми в виді танка.

Я був при групі ДМГ. Був озброєний в автомат (ППС та 6 магазинів) і дві гранати.

За кілька днів після нашого приїзду в Підволочиська, ми виїхали на акцію до с. Шляхтинець, Великобйрківського р-ну, Тернопільської області. Около 3-ої години, досвітком, ми приїхали до села. На станції поезд не ставав, а поїхав дальше. За станцією зупинився і ми висіли. Поезд вернув назад на станцію, а ми отружили с. Шляхтинці. Я держав заставу на краю села від сторони м. Тернополя. Всіх нас на тій акції було 200 чоловік. Рано почали робити в селі перевірку й робили до години 13-ої. Арештували нач. станції, в якого знайшли два кулемети Дехтярова, дижурного станції і три дівчини, які мали зв'язок з бандерівцями. Після акції, на знак збйрки, вистрілено три ракети – білу, зелену і червону. Зараз усі зійшлися і ми від'їхали. Арештованих забрали з собою та передали в Тернопільське УНКГБ. До Підволочиськ ми не вертали, а залишилися на станції в м. Тернополі.

На другий день, досвітком, знов приїхали робити облаву на хуторі, що розположені в східньому напрямі від м. Тернополя. Тих хуторів ми не отружували, а зразу почали переводити ревізії. Кожний взвод мав з собою 15-ть дротів і тими дротами кололи ми землю. В цей спосіб провірювали, чи немає де криївки. Під час ревізії знайшли в кількох господарів 5-ть крісів. Також зловили одного хлопця, що втівав конем. Цього хлопця пізніше звільнили.

На тих хуторах ми стояли дві доби, але більше нічого не знайшли. Звідси від'їхали до м. Підволочиськ.

Вернувши на місце постою, ми підготувалися до виїзду на польську територію. Командири проводили з нами політзаняття. На заняттях вчили нас, як маємо себе вести на території Польщі. В Польщі ми повинні поводитися більш культурно, всім віддавати почесть, навіть рядовому польського війська. Бути все у військовогому поготівлі, бо там діє підпільна польська організація АК. На польській території нічого не купувати та не користуватись грішми СРСР.

Куди поїдемо, нам не говорили, а говорили, що їдемо охороняти залізної дороги, бо нею буде переїздити якийсь міністр.

На початку місяця червня 1945 р. наш бронепοїзд в повному складі від'їхав до Львова. У Львові стояли ми три дні, дістали харчі на 45 днів і від'їхали на захід. Четвертого дня приїхали на станцію Седлце й там задержались. Це було наше місце постою.

На станції закрили всі залізнодорожні лінії, а залишили тільки одну пряму лінію. Тут дістали наказ нікого не припускати на станцію, крім військових з нашої частини.

Дня 16.7.1945 р. біля години 12-ої, на станцію приїхав контрольний поїзд. 10 хвилин пізніше приїхав другий, пасажирний, поїзд, на якому їхав нач. військ залізнодорожних МВД генерал-майор Філіпов. Кілька хвилин пізніше приїхав третій поїзд, на якому їхав Й. В. Сталін. В той час Сталін їхав на Берлінську Конференцію. Ці всі поїзди були хоронені двома панцирними вагонами, що були вміщені на початку та на кінці поїзду.

На станції Седлце поїзд задержався. Сталін виходив на східки й щось говорив з начальником нашого бронепοїзду.

Два тижні пізніше наш бронепοїзд від'їхав знов до м. Підволочиськ. Як ми приїхали до Підволочиськ, всій обслузі бронепοїзду дали відпочинок за це, що добре вела себе на польській території.

Мене призначили завідуючим складу. Завданням моїм було видавати харчі до кухні, уніформи, білля і т.п.

При кінці місяця серпня 1945 р. наш бронепοїзд поїхав на обласу до с. Кам'янки, Підволочиського р-ну. Бронепοїзд ми залишили на станції Богданівка, а самі пішли до села робити ревізії. Тут зловили одного підпільника, який всипав криївку. Всипану криївку зараз розкопали і витягнули з неї 12-ть мужчин, що скривалися від побору в ЧА. Всі вони здалися живими. Зловлених відтранспортували до ТО в м. Тернополі. Після цієї обласи наш бронепοїзд повернувся до Підволочиськ. На обласи більше ми не їздили. В той час в нас проводили політзаняття. На політзаняттях говорили нам, що мусимо боротися з "бандьорами". Пояснювали також, як вишукувати криївки; шукати в пивницях, де буває вхід зі стіни й витягається камінь; в стайнях та стодолах; на полю шукати за вентиляторами, знайшовши якусь дірку, треба розпарпати її і нюхом уточнити чи це вентилятор чи звичайна діра; в лісі проходити розстрільною, бо "бандьори" квартирують, звичайно, в кущах.

Перед святом Жовтневої Революції в 1945 р. залогу нашого бронепοїзду порозділювали. Нас 5-ох дістали завдання охороняти залізну дорогу від міста Підволочиськ до Богданівки.

За час мого побуту в цій частині загинуло наших 5-ть бійців і двох було ранених. Це було на акціях.

Дня 6.12.1945 р. нас сотню бійців передали в 320 полк, 32-ї дивізії по охороні залізної дороги. Ми від'їхали до м. Стрий. В Стрию розподілили нас по батальйонам. Мене призначили в 4-ий батальйон, штаб якого містився в м. Ходорові. В Ходорові був я около два тижні. Тут робив службу на станції.

По двох тижнях мене і Гунькова Павла, що був в цій самій частині, відіслали до служби в гарнізон на станції Денисів (Козлівський р-н). Там я робив службу на мості (на Стрипі). Начальником гарнізону був старшина Кутінов. Командиром батальйону був капітан Пресніков, нач. штабу лейтенант Добровольський, а командиром дивізії полковник Ліпецький.

На станції Денисів робив я службу чотири й пів місяця.

Около місяця червня 1946 р. мене переслали в гарнізон Глуха Долина, що стоїть біля с. Жо[в]нівки, Бережанського р-ну. Це був гарнізон 6-го типу, що начислав 40 чол. (неповний склад). Завданням цього гарнізону було охороняти три мости. Нач. гарнізону був лейтенант Устінов Віктор Павлович. В тому гарнізоні робив я службу до кінця 1946 р.

На початку 1947 р. мене передали в 106 полк, тої самої дивізії. Командиром полка був полковник Романів. Цей полк повнив службу на залізнодорожних лініях Закарпаття (Ужгород). Мене призначили до третього батальйону. Службу повнили ми (на 106-му кілометрі) при охороні тунелю в Карпатах. Завданням нашого гарнізону було сторожити цього тунелю й помагати в операціях погранвійськ МВД.

В тому гарнізоні був я около 10 днів. По 10-ти днях я, без дозволу командира, поїхав до с. Денисова, Козлівського р-ну, Тернопільської області. Тут зайшов до своєї нареченої Мазурик Теклі Іванівни, з якою заізнався ще як повнив службу в с. Денисові. В Мазурик Теклі був через тиждень і повернув назад на місце постою. Як тільки вернув до гарнізону, зараз мене арештували й посадили в тюрму. Через два дні, як арештованого, мене відіслали до Львова в 32-гу дивізію контррозвідки. Тут залишили мене в КПЗ. Кілька днів пізніше провели слідство. Засудили мене на 5-ть років тюрми, з позбавленням прав на 5-ть років. Після присуду відіслали в тюрму № 2 у Львові. Кожного дня, ранком, я виходив на роботу на тюремному подвір'ї. В цій тюрмі просидів один місяць.

По місяцеві мене забрали до м. Сколе. Тут призначили до роботи в "Донбасшахтиліс", в с. Коростів. Тут разом з іншими, я виходив кожного дня на роботу до ліса. В лісі різали ми дерево. За зміну один

чоловік повинен був нарізати 6-ть кубічних метрів дров. Жили ми в казармах, сторожі коло нас не було. Після місяця поїхав я додому, в нікого не звільняючись. Вдома був около двох тижнів. Дістав для себе одяг залізнодорожника й вернув знова на Західні Землі, але на старе місце праці не вертав.

Подорозі вступив до м. Ходорова та зайшов до знайомого нач. залізнодорожної міліції. Він написав мені справку, що я згубив документи на його участку. З тою справою я пішов у райвійськкомат в Ходорові і там видали мені тимчасовий військовий білет. З білетом зайшов до РО МВД і дістав паспорт. З документами від'їхав до м. Тернополя.

В Тернополі влаштувався на роботу при залізній дорозі в ВЧ-7. Працював слюсарем-автоматчиком. За роботу діставав 170 крб. в місяць. Харчі брав від своєї нареченої з с. Купчинець (Мазурик Текля). На тій роботі був один місяць. Звільнили через лікарську комісію та пішов мешкати до с. Купчинець, до Мазурак [Мазурик] Теклі. З нею взяв розписку в загсі.

В с. Купчинцях пробув до місяця жовтня 1947 р. За той час нікуди не ходив, а працював на господарстві.

В місяці жовтні 1947 р. я “знявся з учоту” в м. Тернополі й хотів приписатися на “учот” в м. Козлові. В Козлові на “учот” не хотіли мене прийняти, а казали ставати в них на роботу за участкового РО МВД. Я погодився на цю роботу.

Мене вислали до УМВД в Тернополі. Там зайшов до начальника відділу кадрів старшого лейтенанта Фufeєва (росіянин, високого росту, шатин, овальне обличчя, острій ніс). Він мене оформив. Дали мені правильник міліціонера й на цьому правильнику я підписався. Що було написано в цьому правильнику, точно не пригадую собі. Знаю, що в котрійсь з точок говорилося про те, щоб в разі заскочення не кинути зброї і боронитися до смерті, берегти державні таємниці і т.п.

Після оформлення видали мені справку до нач. РО МВД Козлівського р-ну лейтенанта Теренкова. З справою я поїхав до нього.

Дня 15.10.1947 р. я зайшов до нач. РО МВД Теренкова. Він подивився на справку, що я мав з Тернополя, й видав мені документ “Удостоверение личности”. Тоді нач. фінчасті при РО МВД старший лейтенант Калінін видав мені зброю (кріс і пістоль наган).

Теренков сказав до мене, що буду працювати участковим уповноваженим на сс. Довжанка, Домамор[и]чі і Куткувці. Місцем мого сталого побуту мало бути село Довжанка, тому, що там є колгосп. Завданням твоїм, - говорив Теренков, - є: відшукати “істрєбків” в с. Довжанці та разом з ними охороняти колгосп. В селах

висліджувати злодіїв, хто робить горілку, наглядати за порядком по селах, помагати сільрадам при збиранні держпоставок. Наказував, щоб по селі самому не ходити, а все брати зі собою “істребків”, щоб не вбили бандити. Що говорив більше нач. Теренков, не пригадую собі. Того самого дня дав мені формуляр, як писати місячний звіт, який треба було подавати на початку кожного місяця.

Звіт виглядав так:

*Начальнику Козловського
РО МВД лейтн. Теренкову.
Од уч. уповноваженого
Козлівського РО МВД*

Репорт

Доношу до Вашого внимания уч. уповноважений Козлівського РО МВД В. І. Петров, находясь на уч. Довжанка, Кутківці, Домаморич. (Дальше описую проведену мною роботу участку від 1–30 даного місяця).

Передвечором того самого дня я поїхав до с. Довжанки. В селі познакомився з сільською управою, відшукав нач. “істреб. бат.” Салій Василя та покликав “істребків” на станицю. До тижня я переорганізував станицю “істребків”. Всіх “істребків” було 10-ть. При допомі сільської управи відремонтував будинок і тут закріпився з “істреб. бат.”.

Через тиждень я поїхав до РО МВД на зібрання. В той сам день з’їхалися й інші участкові РО МВД. Засідання проводив нач. РО МВД Теренков. Засідання, звичайно, триває около три години. На ньому нач. РО МВД інструктує участкових відносно роботи, дає завдання, або сварить за невиконання роботи.

Такі засідання відбувалися кожного тижня, у вівторок. Після засідання всі участкові йшли до школи, укінчувати середню освіту. Разом з нами ходив з РО МВД Мельников (до 6- ої кл.), Курганіков (до 4-ої кл.) і Ромічов (до 8-ої кл.).

При кінці місяця листопада 1947 р. я подав місячний звіт до Теренкова. В звіті подав яку роботу провів з “істребками” та як привів до порядку села з могого участку.

Мене, як молодшого участкового, з роботою ще не дуже натискали.

На початку місяця грудня 1947 р. на засіданні Теренков сказав до мене, щоб я залишився після засідання. Я залишився, а всі участкові відійшли. Тоді Теренков сказав мені, щоб я підшукав собі

людей в селах свого участку, які будуть мені доносити про все, що діється між населенням. Цих людей не оформлювати. Все вони повинні говорити з доброї волі. Тих людей я мав випитувати про “бандьорів”: де квартирують, до кого заходять; хто робить в селі горілку, хто краде і т.п.

Вернувши до с. Довжанки я хотів підшукати собі таких людей. В тій цілі познайомився з Доптюк Степанією, яка працює в колгоспі в с. Довжанці, та з Митник Анною з цього ж села. З ними я входив в розмови й вони розказували мені про обставини в селі.

В с. Домаморич познайомився з Маслянкою Іваном. Він доносить мені про тих людей, які робили горілку.

Одного разу я зайшов до Мельник Марії в с. Довжанка. Вона в той час робила горілку. Я хотів її за це покарати, але не покарав. По якомусь часі мене стрів лейтенант РО МГБ Козлівського р-ну Цегульський і сварив мене, щоб більше до цієї жінки не заходив і не сварив її. “Ти ж бачиш, - говорив Цегульський, - що я там постійно заходжу і в неї часто перебуваю”.

Перед 21 грудня 1947 р. Доптюк Степанія в с. Довжанки донесла мені, що вона бачила підпільників. Їх стрічала коло цегольні в с. Довжанка. Вони були озброєні й туди переходили.

Про роботу участкового РО МВД не можу сказати більше нічого, бо робив її дуже коротко. В с. Кутківцях, яке належить до мого участку, ще не був.

Знаю таких працівників з Козловського РО МВД:

1. Теренков – нач. РО МВД (лейтенант, росіянин, літ около 30, високого росту, блондин, обличчя округле, широке, ніс плоский, широкий).

2. Ромічов – заст. нач. РО МВД і начальник міліції (лейтенант, середнього росту, brunet, грубий, обличчя округле, ніс широкий).

3. Мельников – старший о/у РКМ РО МВД (лейтенант, росіянин, середнього росту, грубий, темний блондин, обличчя округле).

4. Курганіков – о/у РКМ РО МВД (молодший лейтенант, росіянин, високого росту, стрункий, обличчя овальне, має два вставлених золотих зуби в горішній щоді, напереді).

5. Фомічов – помічник о/у РКМ РО МВД (мол. лейтенант, росіянин, низького росту, худий, на правому лиці має шрам).

6. Панфілов – уповноважений по ПФС / має право контролювати млини, кооперації, різні магазини і т.п.; мол. лейтенант, високого росту, грубий, brunet, обличчя округле, не виворює правильно букви “ш”.

7. Глінка – нач. пожежної охорони (капітан, українець зі СУЗ, середнього росту, грубий, шатин, волосся кучеряве).

8. Чегіндак – нач. паспортного стола (лейтенант, літ около 45, високого росту, грубий, трохи горбатий, обличчя овальне, не має зубів).

9. Саєнко – заст. нач. паспортного стола (паспортист; старшина, літ коло 25, середнього росту, худий, обличчя овальне).

10. Сухно Ірина – секретарка РО МВД (українка, нар. 1924 р. на СУЗ, незаміжна).

11. Валя (прізвища не знаю) – зав. Архівом РО МВД (українка, нар. 1926 р. на СУЗ, незаміжна).

12. Воловік Іван – нач. КПЗ (рядовий, росіянин, нар. 1924 р.).

Участкові по селах:

1. Фенін – участковий РО МВД на с. Янівку.

2. Хіжняк – уч. на с. Почапинці.

3. Демків – уч. на с. Ходачків Великий (походить з с. Ходачкова В.).

4. Сурженко – уч. на с. Денисів.

5. Кріль – уч. на Козлів (походить з Козлова).

6. Воловік – уч. на Козлів.

757

* * *

№ 85/XIII-6

Протокол допиту Євгена Михайловича Мороза

[Р – 31]

Справа ч.: 106/48 р.

Мороз Євген Михайлович

Зборів, дня [13.3.]. 1[948 р.]

Протокол допиту

Мороз Євген Михайлович, народжений 23.9.1927 р. в с. Волосівка, Зборівського р-ну, Тернопільської області; українець, освіта – 4 кл. нар. школи, рільник, нежонатий. Від місяця липня 1945 р. був “істребком” при “істреб. бат.” в с. Ярчівцях. Від місяця квітня 1946 р. міліціонер при Зборівському РО МВД.

До школи ходив я 5 років і закінчив 4 класи. Вдома виховувався без батьків, бо батько помер в 1937 р., а мати в 1939 р. виїхала на заробітки до Франції. В той час перебував я при дідові та помагав йому при праці на господарстві.

В час німецької дійсності приїхала мати і я жив з нею в своєму домі.

В 1944 р. в моїх сторонах зупинився фронт і німці ловили молодих хлопців копати окопи. В місяці квітні 1944 р. зловили й мене. Окопи я копав в с. Данилівцях, Зборівського р-ну. Там був три тижні, а відтак відпустили мене додів. В час фронту нас евакуювали до с. Озерянки.

Осіню 1944 р. мене покликали на військкомат в м. Зборові. Після лікарської комісії залишили на військовому вишколі в м. Зборові. На цьому вишколі був один місяць. Після місяця всіх нас (около 100 чол.) відтранспортували до м. Чорткова в лагер. В лагері було кілька тисяч мужчин, що їх змобілізували в ЧА. Лагер був обгороджений колючим дротом, а зовні охороняли його вартові. В тому лагері пробув один тиждень, а по тижневі всіх нас забрали на фронт.

Поїздом поїхали ми в напрямі м. Тернополя. Вагони, в яких ми їхали були незамкнені. Коло кожних дверей стояв стійковий, що забороняв зближатися до дверей. У вагоні, в якому був я, їхало нас около 40 осіб. За станцією Копичинці ми змовилися, щоб підпоїти стійкового і втекти з вагона. Ніч тоді була дуже темна й падав дощ. Поміж себе зібрали ми горілки, закуску та дали стійковому. Стийковий впився і заснув. Тоді ми на перестанку перед Тербовлею пови-скакували з вагона. Організатором цієї втечі був Нишота (ім'я не пам'ятаю) з с. Несторовець, та Стець Петро з с. Красної, Зборівського р-ну. Додому зайшов без жодних пригод.

Вернувши додому, зараз почав скриватися перед більшовиками. Крився самостійно. Перебував в себе вдома, або в кривняків. Як вже багато людей знало про те, що я скриваюся в своєму селі, я пішов критися до своєї рідні в с. Мшані – Кучмай Ілярія.

При кінці 1944 р. я переходив з с. Ярчовець до с. Даниловець. Подорожі стрінувся з “істребком” Редькою Володимиром з с. Ярчовець і ще одним більшовиком (прізвища не знаю). Вони спинили мене й запитали про прізвище. Я подав своє прізвище й село. Зі мною пішли до с. Волосівки й там переконалися, що я є дійсно родич цього села. З села Волосівки забрали мене і знова вели в напрямі Ярчовець. На полях між селами цей більшовик почав допитувати мене. Запитував, хто ще скривається в моєму селі та чи заходять до села повстанці. Я не сказав йому, бо нічого не знав. Переконавшись, що від мене нічого не довідається, забрав мене до с. Ярчовець. В с. Ярчівцях завели мене до хати Шуста Івана. Трохи піддержали й відпустили домів. Коли я відходив, цей більшовик сказав щоб більше не крився, а сидів вдома, бо якщо зловить, то розстріляє. Від того часу я вже не [скривався, а був] вдома. На початку березня 1945 р. я взяв справку в сільраді [що я є [192... р.] народження і, за посередництвом Яцишин Осипа з с. Ярчовець[, влаштувався] на роботу до “лесопільного заводу” в м. Тернополі. Там видали [мені] справку і [я] вже був спокійний. На цьому заводі працював робітником. Одержував місячну платню по 1[70] крб. По [5]-ох місяцях захворів на тиф і пролежав в шпиталі три тижні. Після тифу дістав відпустку на виздоровлення. По виздоровленні до праці не вертав, а сидів вдома до місяця липня 1945 р.

При кінці місяця липня 1945 р. за порадою свого двоюрідного брата Мороза Євгена, що був при “істребках”, я також вступив до “істребительного батальйона” в с. Ярчівцях. Разом зі мною до “істребительного батальйона” з с. Волосівки вступило ще чотирьох хлопців: Мартинів Михайло Семенович, Чепіль Степан Григорович,

Кулик Мирон Теодорович і Гриник Ярослав Іванович. Ми всі зголосилися до нач. “істребітельного батальйона” Данілового Ілька (участковий РО НКВД), він нас зареєстрував і зараз другого дня ми пішли до служби. На початок Данілов повчав нас які маємо права та завдання. Говорив, що першим нашим завданням є вартувати колгосп ім. Сталіна, що є в с. Ярчівцях; стерегти, щоб хто не запалив, або не вкрав збіжжя. Дальше казав, щоб не втікати без причини, не кидати зброї і не здаватися ворогові, а якби хто завважив в селі повстанців, то дати знати на станицю “істреб. бат.”. Відтак дав кожному надруковану заяву і під заявою кожний з нас підписався правдивим прізвиськом. В заяві було зазначено, що “істребок[”] даного участка РО НКВД не сміє нікому зраджувати найменших таємниць, не дати нікому з рук зброї, хіба, що цього зажадає РО НКВД, повнити чесно службу, бо за це все відповідатиме головою кожний особисто.

Після підписання заяви Данілов видав нам зброю: на двох “істребків” один кріс.

Всіх “істребків” на станиці в с. Ярчівцях було 27. Нас 5-ох і 22-ох, які вступили вже раніше. Між ними з с. Ярчовець були такі: Поврозник Роман, Петришин Михайло, Осадчук Михайло, Стаськів Петро та Піхальський Роман; з с. Волосівки: Максимів Семен Константинович, Стаськів Осип, Явнич Степан Дмитрович, Мазуркевич Микола (син Анастасії), Мачеус Ілько Васильович, Яремус Євген Теодорович, Явнич Микола Панькович, Матвіїшин Іван Петрович та Мізь Ілярій Темо-тейович; з с. Підгайчик: Посувайло Михайло, Посувайло Микола, Шаблій Іван та переселенець з-за лінії Керзона Маєвський Іван.

Службу в “істреб. батальйоні” ми робили на три зміни, по 12-ть годин. З того частина йшла охороняти колгосп, а друга залишалася на станиці. До нашого участка належали такі села: Ярчівці, Вільшанка, Волосівка, Мшана, Жуківці та Підгайчики. До цих сіл ми їздили в різних справах зі своїми участковими.

В місяці вересні 1945 р. до нас призначили участкового РО НКВД Ковальчука Миколу (українець, нар. 1913 р. в Житомирській області, неграмотний).

Невдовзі після того до нашої станиці приїхав НКВД-ист Карпов Павло Андрійович. Він з нами переночував, а другого дня забрав мене та 5-ть інших “істребків” і ми пішли до с. Мшаної, вивозити родину Скочеліса (бувшого німецького війта). Ніччю ми окружили хату і як тільки почало світати забрали цю родину та відставили до Зборова.

Незабаром після того ніччю до нас знов прийшов Карпов, забрав нас 7 “істребків” і ми пішли до с. Мшаної робити засідку. Звечора ми робили засідку на краю села, від сторони Жуковець, а

пізніше перейшли під с. Даниловець, і зробили засідку на господарстві Наконечного Володимира. Всі сиділи в хаті, тільки надворі стояв стійковий.

В хаті з нами, крім Карпова, був також о/у РО НКГБ Сіненко. [...] і стійковий прийшов до хати та сказав, що хтось іде. Ми всі [настраш]илися і ніхто вже надвір не виходив. За кілька хвилин пр[ийшов до] хати озброєний чоловік, став в дверях та щось спитав. В той мо[мент зчи]нилося замішання і ми всі, на наказ Сіненка та Карпова, поча[ли в] вікна та двері стріляти. По двогодинній стрілянині Сіненко сказав до одного “істребка”, щоб вийшов на двір та подивився чи ще хто є. Ніхто з “істребків” не хотів іти й Сіненко мусів йти сам, а ми всі пішли щойно за ним. Надворі вже не було нікого. До хати ми вже не вертали, а до [ранку просид]іли на полях, під[п]івкопами. Рано полями вернули до с. Ярчовець. Цієї осені я ще ходив два рази на засідки, але ми вже більше сутічок не мали. На засідки водив нас НКВД-ист Карпов. Завжди перед відходом пояснював нам як треба поводитися на засідці. Говорив, щоб не курити, не кашл[я]ти, голосно не говорити і т.п., одним словом поводитися так, щоб ніхто здалека не міг нас почути ані завважити. А якби хтось підійшов близько, тоді відкривати по нім вогонь. Зазначував, щоб “істребок” не важився ніколи скоріше стріляти від старшого, який кермуватиме засідкою.

Крім засідок, ми їздили також на вивозові акції. В 1945 р. я їздив на вивозову акцію до с. Грабковець, Кабаровець, Кудобинець і Кудиновець. При кінці кожного місяця до нашої станиці приїздив нач. ОББ Гуржеев і переводив з нами засідання. На засіданнях поучував як повинен вести себе “істребок”, наказував, щоб не здаватися, не кидати зброї і т.п.

На початку 1946 р. до нас приїхав Гуржеев та скликав засідання. Цього разу майже кожному “істребкові” дав заяву, на якій казав підписатися. В заяві було зазначено, що даний “істребок” зобов’язується вірно служити радвладі, викривати та доносити про найменший антирадянський рух в селі, з якого походить “істребок”.

Після підписання цієї заяви Гуржеев пояснював як слідити. Казав ночами підглядати та підслухувати попід вікна, заходити в розмови на політичні теми з населенням, або розвідувати через дівчину-наречену, бо ми служимо при “істребках” і до нас люди будуть боятися про що-небудь говорити.

В місяці квітні 1946 р. декотрих “істребків” забрали до служби в міліцію. До нас прийшов Юнашев і вибрав нас двох: Явнич Степана і мене. Ми оба подали до нач. міліції Юнашева заяви й автобіографії, щоб нас прийняв до міліції. Це робилось тільки для формальности.

Юнашев зараз другого дня сказав нам, щоб переходити до Зборова. Ми зголосилися. Юнашев післав мене до начфін (дівчина Люба) по зброю. Вона видала мені руського короткого кріса й 25 шт. набоїв. З цим вернув до Юнашева. Він сказав мені, що за цю зброю я буду відповідати та наказав, щоб держати її в порядку та нікому не давати. Опісля вислав мене до служби біля тюрми. Наказував пильнувати, щоб ніхто не говорив з арештованими через вікно ані не передавав передач. Передачі повинен подавати тільки через дижурного. Звертав увагу, що на стійці не можна сидіти, а тільки стояти, або ходити. Я пішов на тюремне подвіря, змінив попереднього стійкового. Через три години мене змінив слідуючий. Я пішов до дижурки і, якщо ніде не посилали, відпочивав.

Нас дижурних міліціонерів було шістьох; по трьох на одну добу. Ми робили службу що другу добу.

В найближчий вівторок Юнашев зібрав нас всіх міліціонерів та навчав як ми повинні поводитися. Говорив, щоб прислухуватися чи хто не лупає тюремного муру, а якби почув який стукіт, то повідомити других міліціонерів в дижурці. Якби хто з тюрми втівав, то стріляти прямо в нього. Попереджував, щоб не передавати через вікно передач, листів чи чого іншого, бо за таку найменшу провину строго карається.

Такі зібрання Юнашев переводив кожного тижня, у вівторок. На зібраннях, переважно, говорив одно й те саме. Деколи переводив політзаняття, з'ясовував міжнародне положення, або говорив щонебудь з історії ВКП(б). Якщо котрий з міліціонерів зле поступав, то на таких зібраннях Юнашев сварив. (Юнашев Микола має ступень старшого лейтенанта і є нач. міліції, нар. 1907 р. в Свердловській області, освіта – 8 кл. СШ, жонатий, має [2] дітей; високого росту, шатен, волосся темно-руде, на переді лисий, на обличчі має шрам від уст до вуха, пише лівою рукою – праву має спаралізовану. Зараз знятий з роботи).

По двох тижнях мого побуту в міліції Юнашев покликав мене до себе та видав “командіровку” в Тернопільське УМВД, в відділ кадрів оформитися. Я поїхав до Тернополя, зайшов в УМВД та зголосився в нач. відділу кадрів Голуба (середнього росту, грубий, голова виголена, обличчя кругле). Йому подав “командіровку” видану Юнашевим і він мене вписав до реєстру книги, де були вписані всі міліціонери. Відтак подав мені правильник міліціонера (в формі присяги), казав його прочитати й підписатися, Я прочитав, підписався і правильник віддав йому назад. Голуб звернув мені “командіровку”, на якій відмітив, що я в нього був, і сказав, що вже можу їхати до Зборова, зголоситися в нач. міліції Юнашева та чесно виконувати його накази.

Я вернув до Зборова, віддав Юнашеву “командіровку” та пішов додому. Від цього часу я кожного дня ходив до служби. Звідси вже мене нікуди до іншої роботи не брали (на засідки, облави і т.п.).

В місяці травні 1946 р. я вступив в члени ВЛКСМ. Комсомольські збори ми мали кожного вівторка, по міліціонерському засіданні. На тих зборах говорили, щоб чесно по-більшовицькому вести себе, серед молоді здобувати собі прихильників та втягати нових комсомольців.

Дня 1. 11. 1946 р. міліціонера Іванова Петра (зі східних областей) та мене покликав Юнашев. Дав нам “командіровку” в Тернопільське УМВД. Казав зайти до нач. обласного відділу служби, в нього зголоситися та чесно виконувати його накази.

На другий день ми поїхали до Тернополя і зголосилися в нач. обласного відділу служби Шуліна (майор; високого росту, брунат, обличчя овальне, ніс орлиний). Він нас зареєстрував і відіслав до гуртожитку, де ночували міліціонери, на нічліг. Другого дня ранком казав зайти ще до нього.

Я пішов до одного знайомого міліціонера, що там працював і мав своє помешкання, та договорився з ним, що будемо разом мешкати. Другого дня, рано, зголосився до нач. Шуліна. Він сказав мені йти до німецького лагелу, там дижурний видасть мені 12-ть німців. Їх запровадити на вул. Франка №18 і вони там будуть працювати. Я їх охоронятиму, щоб нікуди не розходилися та [не] втікали. Я зараз пішов до лагелу, забрав німців та пішов з ними на вул. Франка. Там вони виправляли всередині один дім. В 1-ій годині з кухні привезли їм обід і по обіді вони дальше працювали до год. 18-ої. Вечером я відпровадив німців назад до лагелу, здав їх дижурному й на цьому моя служба кінчилася. Після цього йшов на квартиру та відпочивав.

Так було кожного дня.

Всіх німців в тому лагелі було около трьох тисяч. Між собою мали вони комен[д]анта – бувшого лейтенанта. Начальником лагелу був майор (прізвища не знаю, завжди ходив в шкіряному одязі). Кожного ранку німців забирали на різні роботи в місті. Хоч [в]они не були дуже строго стережені, одначе за час мойого побуту не було випадку, щоби вті[к]ли.

На роботі в Тернополі я був два місяці. Одержував таку саму платню, як і в Зборові – по 350 крб. місячно. Харчі привозили мені з дому.

По двох місяцях мене покликав майор Шулін. Видав мені “командіровку” в Зборівське РО МВД та казав зголоситися в нач. міліції Юнашева. Я зараз туди поїхав. Зголосився в Юнашева і він дав мені 15 днів відпустки. Після відпустки я вернув до Зборова й кілька днів

виконував службу на старому місці. Відтак мене ще з двома міліціонерами направили до с. Годова. Кожний з нас мав свій участок. Мені призначили с. Годів; міліціонерів Руденко Іванові – Кальне і Жабиня, а Редькві Іванові (якого засудили за це, що він здезертирував з ЧА) с. Розгадів. Ми всі три мали жити в с. Годові і взаємно допомагати собі в роботі. Першим нашим завданням було зорганізувати в селі групу молодих хлопців. Хлопці ті мали організувати нічну варту, яка охороняла б [село] і її контролювати. Якщо б варта завважала яких озброєних людей, мала повідомляти участок. Мені видали пістоль (“Віс”) і автомат ППШ та 40 штук набоїв до автомата, 7 шт. до пістоля.

При відході Юнашев навчав нас яка буде наша робота. Казав пильнувати, щоб не було в селі випадків крадіж і злодіїв ловити; слідити хто варить горілку та ін. Якщо хто-небудь нам сказав, або ми самі де побачили бандерівців, то зараз повідомити РО МВД. Наказував уважати, щоб на нас не напали бандерівці, а якщо б таке трапилося, то битися до останньої кулі, не здаватися.

Кожного тижня у вівторок ми мали приїздити до Зборова на засідання. Крім того, при кінці кожного місяця подавали звіт – “рапорт” з проведеної роботи. Звіт цей виглядав, приблизно, так:

Зборов, дня ...

Начальнику міліції Зборовського РО МВД лейтенанту Юнашеву.

Від міліціонера Мороз Євгена Михайловича

Рапорт

Доношу до Вашего сведения о проведенной работе на моем участке с. Годова.

Проведено следующее: ...

(дальше слідував текст проведеної роботи).

Ми всі три поїхали до Годова та заквартирували в хаті Підвінської Анни. Там тоді ще квартирував гарнізон військ МВД, що начислав 25 чол. Я на своєму участку зорганізував охорону села, що складалася з 20-ти молодих хлопців. Крім того з Руденком та Редьковою ходив на їхні участки. З бійцями гарнізону ми не контактувалися. З ними був провокатор Вовчик і вони діяли окремо.

Кожного вівторка ми їздили до Зборова на засідання. На тих засіданнях Юнашев навчав як вести роботу, як берегти себе від “бандитів” і т.п. На одному із таких засідань сказав, щоб кожний участковий підшукав собі в селі 8-12 довірених осіб (“доверенное лицо”), які добровільно доносили б про найменший антирадянський

рух в селі. Тих людей списати й список подати йому (Юнашеву). Зазначив, що про те ці люди не сміють нічого знати.

В с. Годові я підшукав собі таких 10 осіб:

1. Шперналь Іван,
2. Лаговська Меланія,
3. Матвійків Іван,
4. Фісій Марія,
5. Підвінський Казимир,
6. Ясінський Василь (голова земгромади),
7. Сабат Параскевія,
8. Бідось Меланія Володимирівна,
9. Бідось Михайло Володимирович,
10. Даговський Михайло.

Список цих людей подав Юнашеву, але вони не знали цього. Говорили мені про все в товариській розмові, або з прихильності до радвлади розповідали про найменші виступи населення проти неї.

На засіданнях також Юнашев говорив як боротися з крадіжжю і як висліджувати злодіїв (по згублених речах злодіїв, слідах, може хто пізнав і т.п.). Говорив також про українських повстанців. Казав, що їх є мало і ніхто до них вже не прилучується так, як колись. Коли прийде зима, - говорив він, - то вони всі повилазять і поголосяться. Згадував, що в "бандьорів" є СБ, яке робить таку саму роботу як МГБ: допитує, а відтак вбиває. Сказав, що в Зборівському районі є СБ-іст Топір, навіть надмінював його правдиве прізвище. Обіцяв, що хто вбив би його, то дістане орден червоної зірки. Дальше говорив, що в "бандьорів" є пропагандисти. Таким пропагандистом в Зборівському районі є Семен (вимінював його прізвище). Вкінці сказав, що в цілому Зборівському районі немає більше як 10-ть "бандьорів".

Комсомольські збори були один раз на місяць, у вівторок пі[сля мілі]ціонерського засідання. Тими зборами проводив МВД-ист Цуркан, [який] був секретарем комсомолу при РО МВД. На комсомольських зборах [на]казували, щоб кожний комсомолец був чесним громадянином Рад[янсько]го Союзу, щоб викривав тих, хто діє проти радвлади та притяг[ав до] комсомолу нових членів.

За якийсь час нашої праці міліціонера Редьку Івана, що був зі мною, арештували, а на його місце прийшов Горошкін Віктор Максимович. Ми дальше, як і попередньо, працювали на своїх участках. В квітні 1947 р. звільнили з роботи і Горошкіна Віктора (причини не знаю), а Руденко Іван був венерично хворий і пішов до шпиталю. Якийсь час я був сам, а відтак дали до мене Шаповалова

Петра Павловича. Гарнізону в селі вже не було й до нас з РО МГБ прикріпили провокатора “Вовчика”.

На початку червня 1947 р. одного вечера ми всі три переходили селом і завважили якихось озброєних людей. Ці люди відкрили по нас вогонь і Шаповалова Петра вбили, нам з “Вовчиком” вдалось втекти. Зараз другого дня мене і “Вовчика” більшовики арештували та забрали до Зборова. Там питали докладно як згинув Шаповалов і чи я кого не впізнав. Я про все точно розповів і мене по 8-ми днях звільнили і відіслали дальше до роботи. До мене дали участкового Ржевського Івана й дальше ми працювали тільки вдвох. Юнашев сказав нам, щоб ми не ночували в с. Годові, а кожного дня йшли до Кального і там ночували на станиці “істреб. батальйона”.

Від цього часу ми кожного вечора йшли до с. Кального й там ночували. Одного дня, вечером, я був в с. Годові й говорив з дівчиною. Біля нас переходило 7-ох озброєних людей, але мене не чіпали, бо думали, що сільський хлопець. Це я зголосив в РО МВД. Мені сказали, що це напевно були бандерівці, бо цього дня більшовики там не були.

В місяці липні 1947 р. мене покликали до Зборова та передали участковому РО МВД на село Футори і Красну – Шахарову. Тоді я свій пістоль здав, а дістав револьвер наган. Від цього часу за роботу вже не відповідав. Був тільки помічником Шахарова. Робота моя була така сама, як і в с. Годові. “Рапорти” писав Шахаров сам. На міліціонерські засідання та комсомольські збори ходив, як і попередньо. Тоді я жив близько Зборова та мав нагоду пізнати всіх працівників РО МВД.

1. Авраменко Іван Никифорович – начальник РО МВД, капітан (українець, літ около 46, освіта середня, жонатий, має двоє дітей – син Едвард з 1928 р. нар. і дочка Аля з 1929 р.; середнього росту, шатин / волосся починає сивіти/, обличчя округле, широке, ніс рівний, очі темні).

2. Чернишевський – заст. нач. РО МВД і начальник міліції (на місце Юнашева) молодший лейтенант, українець, літ около 30; середнього росту, худий, брунет, ніс довгий, очі темні).

3. Іваненко Василь – старший лейтенант, нач. фінчасті (українець, літ около 32, жонатий, має одну дитину; середнього росту, похилий, обличчя кругле, блондин, орлиний ніс, сиві очі).

4. Галка Іван Михайлович – лейтенант РО МВД (українець, літ около 44, освіта середня, жонатий, має четверо дітей – син Микола нар. 1924 р., був в ЧА мол. лейтенантом, дочка 11 років та ще двох менших синів; середнього росту, блондин, обличчя округле, ніс плоский, очі темні); Працює о/у РО МВД.

5. Карпов Павло Андрійович – молодший лейтенант РО МВД (руський, нар. 1922 р., освіта середня, жонатий, має одну дитину; середнього росту, блондин, обличчя округле, широке, ніс короткий, грубий, очі сиві). Працює о/у РО МВД.

6. Циганов Василь – молодший лейтенант РО МВД (руський, нар. 1912 р., освіта середня, жонатий; середнього росту, грубий, блондин, обличчя широке, ніс короткий, грубий, очі сиві). Працює о/у РО МВД.

7. Цуркан Теодор – молодший лейтенант РО МВД (українець, [середня] освіта НСШ, жонатий; середнього росту, стрункий, шатин, обличчя овальне, ніс довгий, тонкий, очі темні), працює помічником о/у РО МВД.

8. Хмільовська Галина – секретарка РО МВД (українка, нар. 19[...] р. в Зборові, жінка Цуркана).

9. Мілько (прізвища не знаю) – начальник паспортного стола (руський, літ 28, нежонатий, середнього росту, стрункий, блондин, обличчя овальне, худе, ніс тонкий, довгий).

10. Червона Віра – секретар паспортного стола (білоруска, літ 26, освіта 7 клас НСШ, заміжна, має одну дитину).

11. Мальований Василь – старший сержант, начальник КПЗ (українець, літ 23, освіта 7 кл. НСШ, жонатий; високого росту, стрункий, блондин, обличчя овальне, ніс рівний).

12. Данілов Ілько – рядовий, собаковод (чуваш, літ 3[2], освіта – 7 кл. НСШ, жонатий, має троє дітей – найстарша дочка Зоя має 14 років і два сини; середнього росту, блондин, обличчя округле, ніс плоский, грубий, очі темні).

Участкові РО МВД:

1. Шахаров Микола – молодший лейтенант, участковий на Зборів і Погрібці (руський, літ 28, освіта – 7 кл. НСШ, жонатий, має двоє дітей; високого росту, обличчя овальне, худе, ніс довгий рівний, очі темні, волосся чорне).

2. Гніденко Григорій – старший сержант, участковий на села: Годів, Кальне, Розгадів і Жабиня (українець, літ 2[0], освіта – 4 кл. НСШ, жонатий /жінка зі Зборова/, має одну дитину; середнього росту, стрункий, блондин, обличчя округле, ніс тонкий довгий, очі сиві, волосся жовте).

3. Косоротов Іван – молодший сержант, участковий на села Вірлів, Храбузна, Славна, Плісняни (середнього росту, блондин, обличчя овальне повне, ніс орлиний, очі сиві, волосся жовте; руський, літ 29, неграмотний, жонатий / жінка з с. Вірлова).

4. Нижник – старшина на села Заруддя, Ц[е]цівку, Лавриківці, Травотолоки (українець, літ 25, освіта – 4 кл. НСШ, жонатий; високого росту, грубий, обличчя округле повне, на правому лиці шрам, волосся жовте, бльондин).

5. Бакаєв Іван – рядовий, участковий на села: Озеря[н]ку, Коршилів і Пресівці (українець, літ 21, освіта – 7 кл. НСШ, жонатий, має одну дитину; середнього росту, чорнявий, обличчя округле повне, ніс тонкий, довгий).

6. Пастушенко – старший сержант, участковий на село Метенів, в 1941 р. був міліціонером на сс. Кальне, Годів і Йосипівку (руський, літ 30, освіта – 7 кл. НСШ, жонатий / жінка з с. Нестюки, Поморянського р-ну, Львівської області/; середнього росту, бльондин, обличчя овальне, худе, ніс тонкий, очі сиві, волосся жовте).

7. Руденко Іван Дмитрович – рядовий, участковий на села: Кабарівці, Грабківці і Млинівці (українець, літ 23, освіта – 4 кл. НСШ, жонатий / жінка з с. Млиновець/, має одну дитину; середнього росту, стрункий, бльондин, обличчя овальне худе, ніс довгий, тонкий, очі сиві, кривий на праву ногу).

8. Ржевський Іван – рядовий, участковий на с. Кудобинці та Кудинівці (українець, літ 24, освіта – 7 кл. НСШ, нежонатий; високого росту, стрункий, бльондин, обличчя овальне, ніс довгий, очі темні).

9. Кудрявцев Терентій – сержант, участковий на села: Ярчівці, Вільшанку, Підгайчики, Волосівку, Мшану і Жуківці (руський, освіта – 4 кл. НСШ, жонатий, має одну дитину; середнього росту, грубий, бльондин, обличчя округле, ніс довгий грубий, очі сиві).

10. Заріпов Захар Захарович – сержант, участковий на с. Озерну (башкір, літ 24, освіта – 7 кл. НСШ, жонатий; середнього росту, чорнявий, обличчя округле, ніс короткий грубий).

11. Пташник Степан – рядовий, участковий на с. Осташівці, Висипівці (українець, родом зі Зборова, освіта 4 кл. НСШ, ж[онатий], середнього росту, грубий, бльондин, обличчя округле, ніс д[овгий], очі сиві).

12. Лисюк Іван – рядовий, участковий на с. Красну, Цецори, за першої більшовицької окупації був міліціонером в Зб[орові] [(укра)їнець, літ 34, освіта – 4 кл. НСШ, жонатий / жінка зі Зборова/, має двоє дітей; середнього росту, стрункий, бльондин, обличчя овальне худе, ніс рівний, очі темні).

13. Хитров [...] – рядовий, участковий на села: Яцківці, Сирвири [Сировари], Несторівці, [Богданів]ку та Білківці (руський, літ 34, освіта 7 кл. НСШ, жонатий, [середньо]го росту, бльондин, обличчя округле, худе, ніс прямий, груб[ий, очі] сиві).

[Міліціонери:]

1. Побережний Пе[тро] – українець, літ 37, освіта – 4 кл. НСШ, жонатий, має двоє діт[ей] (середнього росту, грубий, блондин, обличчя округле, ніс короткий грубий).

2. Тимошук Іван – українець, народжений 1923 р., освіта 4 кл. початкової школи, не жонатий (середнього росту, грубий, обличчя округле, ніс короткий, блондин).

3. Данілов (брат Данілова Ілька) – чуваш, літ около 40, жонатий, має двоє дітей (середнього росту, грубий, чорнявий, обличчя округле).

4. Лис Василь – українець, нар. 1908 р. в Зборові, освіта – 4 кл. початкової школи, має ступень молодшого сержанта, жонатий).

5. Баранець – українець, нар. 1913 р. в с. Пресівцях, Зборівського р-ну, освіта – 4 кл. народної школи, жонатий.

6. Бойко Петро – українець, нар. 1910 р. в с. Пресівцях, Зборівського р-ну, жонатий.

7. [Цю]ня – українець, нар. 1909 р. в с. Пресівцях, Зборівського р-ну, освіта – 4 кл. народної школи, жонатий.

Кожному міліціонерові належалося на один рік 15 днів відпустки. При кінці 1947 р. я дістав відпустку (15 днів) і поїхав додому. Як був вдома, одного дня прийшов до мене Данілов, підступом забрав револьвер і арештував мене. Арештованого мене забрав до району й передав Юнашеву. Юнашев віддав мене Циганові, який мав розслідувати мою справу. Циган[ов] посадив мене до тюрми й кілька разів покликав на допит. Розпитував мене про смерть Шаповалова (цю справу навернули ще раз). Я зложив те саме зізнання, як і попереднього разу, зараз по смерті Шаповалова. По кількох днях відіслали мене до Тернополя. В Тернополі просидів я 15 днів. На слідство покликав мене капітан Фйодоров. По 15-ти днях написав мені посвідку про звільнення від служби в міліції і з цією посвідкою відіслав мене до нач. РО МВД в Зборові. Я вернув до Зборова вже без конвою і дав цю посвідку нач. РО МВД Авраменкові. Цей сказав мені, що мене з роботи звільнили, і я відійшов додому.

Вдома помагав дещо матері на господарстві. Маючи за собою деякі промахи супроти українського народу, боявся вдома ночувати і йшов до с. Ярчовець, на станицю “істребительного батальйона”.

757

* * *

Микола Арсенич ("Арсен", "Григор", "Березовський", "Михайло") – головний референт СБ ОУН в 1941-1947 рр.

Брати Голяші, з с. Бишки Бережанського р-ну:
зліва направо – сидять: Григорій, Федір; стоять: Семен, Василь, Степан.
Фото з 1943 р.

Володимир Гуляк ("Варнак") – окружний провідник ОУН Бучаччини. Народився 1912 р.
Загинув 1 січня 1941р. в с. Жизномир від рук НКВД-истів.

Гілько (Ілько) Плонський ("Володимир") –
надрайоновий провідник Бережанщини
в 1947-1951 рр.

Олійник Євстахій Григорович ("Тятива") –
окр. господарчий Тернопільщини в 1944 р.
Загинув 24 січня 1945 р.

Зліва направо: 1-ий ряд – НН, Степан Голяш, Теодозія Підгайна-Гуляк
("Дарка"); 2-ий ряд - Михайло Галаса, Іван Гаврилюк, Юліян Гуляк ("Марко").
Фото: початок 1940-х років.

ПОКАЖЧИК

- 0/04, сл. СБ 17, 33
0/2, сл. СБ 17, 33, 330
0/7, сл. СБ 17, 33, 333
10/1, сл. СБ 17, 33
100, сл. СБ 17, 33
11, с/о РО МВД. Див. Цилінський
Микола Петрович
123, сл. СБ 602, 604, 605
15, сл. СБ 17, 33
152, сл. СБ 17, 33, 1096
16, сл. СБ 17, 33
19/1, сл. СБ 17, 138, 149, 169, 178
2/2, сл. СБ 17, 33
20/1, сл. СБ 17, 33
20/3, сл. СБ 17, 33, 246, 252, 261,
286, 611, 660, 675, 676, 689,
691, 692
212, сл. СБ 17, 33, 160
23/3, сл. СБ 688
24, с/о МГБ. Див. Коваль Василь
Петрович
25/1, сл. СБ 17, 33
25/3, сл. СБ 17, 33
25/4, сл. СБ 17, 33, 48, 56, 65,
70, 123
25/5, сл. СБ 17, 33
25/6, сл. СБ 17, 33
25/а, сл. СБ 17, 33
28/2, сл. СБ 17, 33
32, сл. СБ 766, 776, 843, 860
35/а, сл. СБ 17, 33
37/3, сл. СБ 17, 33
37/8, сл. СБ 17, 33
38, сл. СБ 17, 33
38/23, сл. СБ 17, 33, 1156, 1157
4/48, сл. СБ 17, 33
40/1, сл. СБ 350
40/2, сл. СБ 360
40/3, сл. СБ 17, 33
40/5, сл. СБ 17, 33, 313, 324
40/7, сл. СБ 17, 33, 291, 294, 296,
306, 319, 341
40/8, сл. СБ 17, 33
44, сл. СБ 17, 33
46/4, сл. СБ 17, 33
5, сл. СБ 1055
506, сл. СБ 17, 33, 832, 949
507, сл. СБ 17, 33
51/а, сл. СБ 17, 33, 703, 727, 733
55, сл. СБ 17, 33, 1083
58/а, сл. СБ 17, 33
60, сл. СБ 17, 33
60/2, сл. СБ 17, 33, 229, 230, 237,
238, 244
678, сл. СБ 17, 33, 708, 710, 718, 1073
7, сл. СБ 17, 33, 699
737, сл. СБ 17, 33
74, сл. СБ 738, 740
747, сл. СБ 17, 33
757, сл. СБ 17, 33, 1168, 1172,
1182, 1185, 1196, 1208
77/а, сл. СБ 17, 33, 889
808, сл. СБ 17, 33
83, сл. СБ 17, 33
83, сл. СБ 17, 33, 870
86, сл. СБ 17, 33, 882
888, сл. СБ 17, 33
9, сл. СБ 1054
97, сл. СБ 17, 33, 758
98, сл. СБ 17, 33, 748, 756, 761
- А**
Абашов, МГБ-іст 1146-1154, 1156
Абрамчук Микола 331
Аверін Микола, НКГБ-іст 495, 575-
577, 580-583, 586-590
Авраменко Аля Іванівна 1205
Авраменко Едвард Іванович 1205
Авраменко Іван Никифорович,
МВД-ист 1162, 1166, 1205,
1208
Австрія 42, 159, 263, 427, 728, 1075
Агеев, 1-ий секр. РК КП(б)У 869
Агрест Марія 965
Адам, з с. Медведівці 674
Адамівка, передм. Бережан 212

“Адвокат”. *Див.* Турчин Василь Теодорович
 Адінцов [Одінцов], дир. заготзерна 1160
 Адріянов, НКГБ-іст 216-220. *Див.* також Адріянов, НКВД-іст
 Акімова Євдокія Герасимівна 833, 837, 838, 840-842
 Акімовна Євдокія Герасимівна. *Див.* Акімова Євдокія Герасимівна
 Аксамітович Казимир 1159
 Аксіонов, МВД-іст 292-294
 Аксютін, нач. ОББ 290
 Албанія 42
 Аліксандров, МВД-іст. *Див.* Аліксандров, МГБ-іст
 Аліксандров, МГБ-іст 764-766, 848-854, 856-859
 Алма-Ата, м. 342, 421
 Альоша, б-к псевдобоївки МГБ 1146, 1156
 Амброз Йосиф 206, 211, 227
 Амбросевич Володимир 66-68, 70
 Амбросиха 206
 Америка 77, 263, 385, 386, 388, 410, 726, 740, 954, 970, 1005, 1013, 1015, 1017, 1089, 1137
 Ананівський, р-н 861
 Анасько (“Компас”) 830
 Ангелівка, хут. 712, 713, 726
 Англія 77, 171, 250, 954
 Андреев, партприкріплений 348
 Андрейко, дир. млина 1165
 Андрейов [Андреев], упов. РКП 345
 Андрейчук Іван 331
 Андрейчук Параска. *Див.* Гуска Параска Семенівна
 Адресюк Радіон 857
 Андреев, МГБ-іст 1166
 Андрій, стан. с. Деренівка 462
 “Андрій”. *Див.* Думанський Мирослав
 Андрійовський Михайло 255
 Андрійчук Василь (“Буря”, “Максим”) 311-313
 Андрійчук Дмитро 312
 Андрійчук Докія 304
 Андрійчук Ліда 842
 Андрійчук Миколай 842
 Андрійчук Семен 309, 312
 Андрійчук Степан 312
 Андріян, з Кушлинських хут. 794, 795, 797, 798, 803, 804, 819, 826
 Андріянов, НКВД-іст 709. *Див.* також Адріянов, НКГБ-іст
 Андрощук Федір 888
 Андрунишин Анна 633, 640, 641, 644, 645, 679
 Андрусеньків Семен 273, 276
 Андрусик Анна 293
 Андрусик Григорій 324
 Андрусик Дмитро 323
 Андрусик Микола Михайлович 293, 295, 296
 Андрусик Юстин 267
 Андрусишин Анна 165
 Андрусишин Володимир Григорович 165, 166, 167, 169
 Андрусишин Гринько 165
 Андрусишин Ольга 165
 Андрусюк Василь 762
 Андрусюк Дмитро 762
 Андрусюк Домка 762
 Андрусюк Михайло 763, 764
 Андрусюк Олександра Іванівна 766
 Андрусюк Олена Радіонівна 762, 764
 Андрусюк Радіон Васильович 762, 765
 Андрухів Володимир (“Тур”) 462, 463
 Андрухів Микола (“Гандій”) 462-464
 Андрухів, з с. Сороки 631, 679
 Андрушин Анна 643, 679
 Андрушівка, с. 761
 Анкус Маріян 267
 Анна Павлівна, викл. 1076
 Анна, з с. Голігради 449
 Анна, з с. Курян 56
 Анна, з с. Ст. Олексинець 1015

Анна, Св. 243, 555
 Анна, стан. с. Заліщики М. 636
 Анна, стан. с. Помірці 643
 Анохін Ванька, заст. зав. нарком-
 загу 259, 260
 Антків, о. 548, 555, 559, 561
 Антоніни, с. 746
 Антонов, ком. бат. 1189
 Антонов, прац. РВ 835, 836
 Антонюк Анна 293
 Антонюк Гафія 304
 Антонюк Кирило 293
 Антошко 862
 Арбузов, зав. культосвіт. 836, 838,
 843, 850, 853-855, 857
 Аргентина 864
 Арзютов Саша, НКГБ-іст 715-718,
 724, 725
 “Арнольд”. *Див.* Цісик Ілько (“Ас”,
 “Аскольд”, “Арнольд”)
 “Арпад”, обл. пров. 363, 364, 426,
 430
 Арсен, ком. псевдобойвки МГБ 49,
 1137, 1143, 1144, 1146-1151,
 1153, 1154
 “Арсен”, пов. пров. *Див.* Остров-
 ський (“Арсен”)
 “Арсен”. *Див.* Арсенич Микола
 (“Арсен”, “Григор”, “Березов-
 ський”, “Михайло”)
 Арсенич Микола (“Арсен”, “Григор”,
 “Березовський”, “Михайло”)
 10, 15, 18, 21, 26, 31, 34, 37, 72-
 75, 79, 84-89, 91, 93-95, 97,
 98, 100, 101, 104-106, 110, 111,
 115, 116, 597, 598, 863, 1186, 1209
 “Ас”, підп. 66, 69, 70
 “Ас”. *Див.* Цісик Ілько (“Ас”,
 “Аскольд”, “Арнольд”)
 “Аскольд”, пов. пров. Теробовель-
 щини. *Див.* Цісик Ілько (“Ас”,
 “Аскольд”, “Арнольд”)
 “Аскольд”. *Див.* Нога Данило (“Аско-
 льд”)
 “Ат”, пов. пров. Заліщищини. *Див.*
 Гуляк Іван (“Орлик”, “Ат”)

Атаманець Іван 979, 1000, 1007,
 1015
 Атаманчук Василь (“Вовк”) 1119
 Атращенко, нач. ІБ 335
 Аули, с. 757
 Афанасенко, ст. лейт. 758
 Африка 72

Б

Бабелюк Михайло 255
 Бабенко, лікар 604, 605
 Бабилюк Роман 258, 259
 Бабинці, с. 287, 289, 298, 303, 306,
 312, 320, 324, 331, 333, 344, 955
 Бабії, хут. 919
 Бабій (“Богдан”), окр. пров. 464,
 465, 606
 Бабій Дмитро 322
 Бабій Іван 467, 1170
 Бабій, дир. школи 154
 Бабіч, суддя 1071
 Бабовал, з с. Лопушної 893-895
 Бабчинці, с. 1074, 1075
 Баб’юк Михайло (“Чорний”) 272
 Баб’як Гриць Миколайович 959
 Баб’як Микола 959
 Баб’як, ляндскомісар 44
 Баворівщина, с. 473
 Багас Інокентій 414
 Багач Петро 302
 Багач Фрозина 302
 Баглай Василь 189, 226
 Багрій, з с. Могильниця Нова 462
 Бадовська Василина 777
 Бадовська Ксенька 790, 791, 823
 Бадовський Василь 793
 Бадовський Петро 791, 793, 795,
 797, 803, 804, 806, 816, 818,
 819, 821, 822, 823, 824, 827, 830
 Бадус Микола (“Сокіл”) 133
 Базан Аксентій 928
 Базан Соломонка 942
 Базан, учит. 894
 Базар, с. 254, 258-260, 262-265,
 272, 274, 278, 280, 284, 285,
 548, 558, 560, 563

“Базарний”, с/о РО МГБ. *Див.* Мику-
 ляк Данило Васильович
 Базниківка, с. 49, 51, 59-61, 65,
 121, 165, 166, 180, 183, 187, 202, 206
 Базюк 324
 Бай Йосиф 1109, 1111, 1114, 1124,
 1129
 “Байда” 302, 333, 338
 “Байда”, повст. 292
 “Байда”, рай. пров. 1119
 “Байда”, сот. 989, 990, 993, 996,
 997, 999
 Байда, нач. ІБ з с. Котюжини 879,
 880
 Байдецька Дарка 915
 Байдецький Мефодій 949
 Байдецький, коваль 932
 “Байди”, вд. 992
 Байдиха, з Соколиці 228
 Байківці, с. 702
 Бакаєв Іван, МВД-ист 1207
 Бакаєва Ірина Михайлівна 833
 Бакович Настя 144
 Бакуменко Павло 1048
 Балагов, м. 1186, 1188
 Балаговський р-н 1186
 Балагурак Григорій 414
 Балакунець Анна 414, 510
 Балакунець Євстахій 372
 Балакунець Микола 372, 414, 546
 Балакунець Михайло 372, 518
 Балакунець Олекса 414
 Балан Корнелія 447
 Балан Марія 340
 Балан Осип 447
 Балан Степан 447
 Балан, з с. Рожанівка 447, 450
 Баланюк Марія 297, 300
 “Балка”. *Див.* Ковцун Стефанія
 (“Балка”)
 Балко Андрій 125
 Балковська Докія 301
 Балтійське, море 162
 Балюк Василь 258
 Балюк Данило Васильович 692
 Балюх Дмитро 284

Бальц, госп. 867
 Банаховський Ілько 240
 Бандера Степан 10, 26, 388, 410,
 703, 939, 940, 969, 1013, 1017, 1137
 Бандура, швець 496
 Бандурик Станислав 426
 Бандурик Франк 426
 “Бар”. *Див.* Заболотний Михайло
 (“Лесь”, “Бар”)
 Барабаш Ольга 357
 Бараболя, з с. Зеленої 656
 Баран Андрій Іванович 267, 268
 Баран Анна 274, 278, 279, 281
 Баран Анна, жінка Миколи 266
 Баран Анна, жінка Федя 266
 Баран Варка 853, 855, 856
 Баран Василь 174
 Баран Ганна 859
 Баран Давид 765
 Баран Данило Ігнатович 268, 274,
 276, 283
 Баран Іван 267, 269, 270, 763, 765
 Баран Катерина 266
 Баран Марія 281, 687
 Баран Микола Григорович 266
 Баран Микола Михайлович 266
 Баран Митрофан 765
 Баран Настя 266
 Баран Олекса 267
 Баран Стефан 279
 Баран Федь 266, 267, 269, 270
 Баран Филип 263, 268
 Баран Юлія Филипівна 263
 Баран Яків 854
 Баран, з с. Надків 324
 Баран, з хут. Ліщина 1049
 Баран, прац. молочарні 279
 Баранець Михайло, гол. с/р 1167
 Баранець, міліц., з с. Пресівці 1208
 Баранівка, с. Бережанського р-ну
 87, 97
 Баранівка, хут. Залозецького р-ну
 996, 1008
 Баран-Мотуз Катерина 266
 Барановська Катерина Григорівна
 722, 726

Барановський Вікентій 780, 783, 803, 811
 Барановський Марко Васильович 722
 “Барвінок”, рай. реф. шкіл. *Див.* Казьмірук Михайло Степанович
 “Бардій”, с/о РО МВД. *Див.* Ковцун Роман Артимович
 Барибін, мл. серж. гарнізону 703
 Барилішин Іван (“Швед”) 1063-1067, 1069-1072
 Барилук, зав. млином 529, 531-533
 Бариський Андрій 270
 Бариш, с. 658, 665, 684-686
 Баришка, хут. 662
 Барка Василь 925
 Барка Іван 925, 930
 Барка, з Діброви 928
 Барлидук, м. 263
 Бартик Євгенія 166
 Бартик Степан 168
 Бартків (“Шах”) 222
 Бартків Володимир (“Юрась”) 1178
 Бартків Іван 1181
 Бартків Марія 222
 Бартків, міліціонер 257
 Барткова Гілька 694
 Бартошівка, хут. 254, 255
 Барчоха, полька 661, 682
 Бас Антін Константинович 588, 590
 Бас Варвара 375, 535
 Бас Осип Миколайович 411, 412
 Бас Степан 542, 546
 “Бас”. *Див.* Яворський Віктор (“Догий”, “Бас”)
 Басара Андрій 163
 Басараб Ольга 405
 Басараба Онуфрій 293
 Басараба Параска Федорівна 297-300
 Басараба Роман 312
 Басарабія. *Див.* Бесарабія
 Басії, частина с. 259
 Басій Володимир Степанович 768, 769
 Басій Ксенька 767
 Басій Матвій 767
 Басій Микола (“Ярема”) 440, 538, 585
 Басій Степан Матвійович 767, 771
 Басій Юрій Степанович 768
 Басіста Анна 609, 610
 Баско Фадей 914
 Баслящинський, з Золочівщини 425
 Батранчук (“Остап”) 465
 Батьків, с. 989, 996, 998, 1054
 “Батько”, з с. Гаї-Розтоцькі 1035
 Бачинська Стефка 764
 Бачинський Роман 698
 Башкіров, МВД-ист 311, 312, 324
 Башняк Степан 732, 733
 Башуки, с. 898, 990, 993, 998
 Бегар Анна 543
 Бегар Зоська 535
 Бегар Іван Онуфрійович, НКГБ-іст 372, 373, 375, 376
 Бегар Магда Федорівна (“Роксоляна”) 501-503, 504, 518, 524, 530, 540, 544, 602
 Бегар Павло Онуфрійович 466, 526, 544, 545, 567
 Бегар Роман 502, 504, 519, 531, 534, 535, 538, 540
 Бегар Теодор 530, 531, 534, 535, 538-540, 543, 544, 565, 567
 Бегар Федь 524, 528
 Бегар, родина 505, 514, 532
 Беднаш, з м. Чорткова 473
 Бедриківці, с. 326, 447
 Безбородько? Гнат 845
 Бездітний Степан 304
 Бездух Катерина 145, 147
 Бездух Михайло 125
 Бездух Настя 145, 147
 Бездух Павло (“Хмара”) 357, 358
 Бездух, родина 147
 Безкоровайний Іван Ігорович 950
 Безкоровайний Іван Юхимович 952
 Безкоровайний Ігор 950
 Безкоровайний Михайло Ігорович 950

Безкоровайний, з с. Ворвулинці 452
 Безпалько, з с. Росохач 428
 “Бей”. *Див.* Голяш Гриць (“Бей”)
 Бекачі, м. 865
 Белихтіва, хут. 621
 Бенедига Михайло 1171
 Бердичів, м. 124, 307, 1101, 1112
 Берегулька Василь Миколайович 432, 466, 589, 599
 Бережани, м. 42-51, 53, 55, 56, 58, 63, 64, 67-69, 71, 72, 76, 77, 83, 91-94, 96, 97, 100, 102-105, 112, 114, 118-121, 123-125, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 139-142, 144, 145, 148, 149, 151, 159, 160, 162, 163, 166, 167, 174, 180, 189, 191, 196-199, 207, 212-215, 217, 223, 227, 228, 263, 864, 962, 1144
 Бережани, р-н. *Див.* Бережанський, р-н
 Бережани, с. 107, 160
 Бережанка, с. 891, 893
 Бережанська, окр. 527
 Бережанський, пов. 367
 Бережанський, р-н 8, 9, 22, 24, 25, 38, 41, 49, 52, 55, 57, 66, 71, 72, 75, 94, 117, 124, 131, 132, 139, 143, 144, 161, 165, 170, 179, 192, 195, 1192, 1209
 Бережанщина 17, 18, 33, 363, 425, 426, 459, 596, 599, 1145, 1211.
Див. також Бережанський р-н
 Бережний, обкомівець 280
 Береза Картузька, табір 693
 “Береза”. *Див.* Довбенко Олена (“Береза”)
 “Береза”, підп. 329
 “Береза”, с/о МВД. *Див.* Сарабун Іван Юркович
 “Береза”, сексот. *Див.* Дикун Василь
 Березайко, ст. 1188
 Березина на Голицях, поле 210
 Березина, ліс 180, 211, 220, 996, 1000
 Березина, част. с. 637
 Березій Ева 985
 Березій Онисько 1048
 Березій, з хут. Петрівка 979, 985
 “Березка”, а/в РО МВД. *Див.* Кобзан Марія Василівна
 Березніки, станція 144
 Березовиця Мала, с. *Див.* Мала Березовиця, с.
 Березович Стах Данилович 411, 412
 “Березовський”. *Див.* Арсенич Микола (“Арсен”, “Григор”, “Березовський”, “Михайло”)
 Берем’яни, с. 271
 “Берест”. *Див.* Гірчиця Микола (“Берест”)
 Берестянський, з с. Слобідка Струсівська 463, 464
 Берецький Михайло (“Грім”) 446, 461, 463
 Беримівці, с. 995
 “Берізка” 1182
 “Берізка” 302, 306
 Берія Леонтій 1189
 “Беркут”, окр. реф. Юнацтва 448
 Берлін, м. 10, 26, 310, 332, 341, 438, 700, 1091, 1171
 Бертники, с. 684
 Беруков, серж. гарнізону 701
 Бесага Марія 50
 Бесага Мілька 49, 51
 Бесарабія 240, 1075
 Беш, голова с/ради 172
 Белкін, НКВД-ист 738, 1010
 Бельск, м. 951
 Бздур, з с. Звиняч 440, 537
 Бзик (“Дуб”) 510
 Бзовиця, с. 1067
 Бибка Іван Петрович 955
 Бид Анна 674, 683
 Бик Ксенька 933
 Бик Ольга 931
 Бик Федір 928, 941
 Биківці, с. 765, 837
 Биланкевич, о. 511

- Бимчук, о. 511
Бирка Василина. *Див.* Гуска Васи-
лина Семенівна
Бирка Гафія. *Див.* Гуска Гафія Се-
менівна
Бирка Михайло 331
Бирка Федір 331
Бистільський Степан 677
“Бистрий” 638, 640, 643-645, 679
“Бистрий”, чот. 994
“Бистрий”. *Див.* Білінський Ярос-
лав Михайлович (“Бистрий”)
“Бистрий”. *Див.* Гринишин Степан
 (“Бистрий”)
“Бистрого”, вд. 630, 635, 638, 639,
642, 654, 660
“Бистрозір”, чот. 987, 991
Бичківці, с. 376, 427, 440
Бишки, с. 71, 74, 75, 84, 86, 94, 96-
98, 103, 106, 107, 109, 110,
112, 113, 133, 178, 1209
Биячок Степан 291
Бібрка, м. 405
Бівка, ліс 322
Біда Володимир 1170
Бідось Меланія Володимирівна
1204
Бідось Михайло Володимирович
1204
Бідула Марія 131
Бідула Степан 135
Бідюк Євген 1160
Бідюк Захар Кіндратович 772, 774,
776
Бідюк Полікарп Климович 771, 775
Бідяк Полікарп Климович. *Див.*
Бідюк Полікарп Климович
Бідяк, з с. Худіївці 333
Бізуляк Василь 318
“Бій”, окр. пров. Чортківщини. *Див.*
Татарнюк (“Бій”, “Хорив”)
“Бій”, с/о РО МВД. *Див.* Дідик Ми-
хайло Іванович
“Бій”. *Див.* Шморгун Василь (“Бій”)
Бік Василь 1090
Біла Церква, м. 53, 307, 898, 1057
Біла, с. 254, 428, 465, 470, 505
Білан, гол. РВ 748
Білас Василь 405, 431, 532, 534
Білас Іван 19, 36
Білецький Олекса. *Див.* Білянський
Олекса
Білий Потік, с. 254
“Білий”, з з с. Ратищі 1038-1041,
1046, 1054, 1068-1072
“Білий”, з Зборівщини 1166
“Білий”, з Бучаччини 662, 664, 682
“Білий”, куш. 1036
Білик (“Оля”), секр. “Максима” 595,
596
Білик Анна 729
Білик, з с. Вербовець 527
Білик, з с. Гаї-Розтоцькі 1027
Білик, молочар 155
Білінський (Білінський) Ярослав
Михайлович (“Бистрий”) 8, 24,
479, 480
Білінський Лев 307
Білінський, монах 479
Білінський Григорій 308
Білка, с. 893, 903
Білівці, с. 1181, 1182, 1207
Білобожниця, р-н. *Див.* Білобожни-
цький р-н
Білобожниця, с. 232, 233, 256, 259,
264, 285, 364, 379, 432, 433,
435, 436, 437, 440, 466, 522,
585, 595
Білобожницький р-н 8, 9, 17, 22,
24, 25, 33, 38, 229, 230, 231,
232, 238, 239, 245-247, 253,
262, 263, 265, 285, 411, 425,
428, 429, 432, 440, 443, 447,
508, 511, 521, 548, 609
Білоборисцький р-н 834
Білов [Белов?], МГБ-іст 875, 876,
880, 1156
Біловус Євген 406, 426
Біловус, прокурор 284
Білогірський р-н 770, 836, 846
Білоголови, с. 994, 1057, 1067
Білогора, с. 140

Білозірка, с. 892
 Білокерниця, с. *Див.* Білокриниця, с.
 Білокриниця, м. 885
 Білокриниця, с. Зборівського р-ну
 155, 1067
 Білорусія 328
 Білявинці, с. 651, 652, 655-657,
 659, 664-666, 668, 672, 673
 “Білявка”, чл. ОУН. *Див.* Іванів Анна
 Федорівна
 Білянський Олекса (або Білецький
 Олекса) 705-707
 Біляшевич Данило Григорович 770
 Біляшевич Петро Васильович 771
 Більче-Золоте, с. 302, 345, 346,
 348, 354, 357, 360
 Більшівці, р-н. *Див. також* Болшіве-
 цький р-н
 “Бір” 296
 “Бір”, куш. 177
 “Бір”, підрайоновий Юнацтва 140
 Бірки Великі, р-н. *Див.* Великобір-
 ківський, р-н
 Бірки, с. Шумського р-ну 768
 Бірківський р-н. *Див.* Великобір-
 ківський р-н
 “Біс”, рай. пров. *Див.* Качур Петро
 (“Біс”, “Хмель”)
 Біще, с. 160, 162, 171
 Блавушін, МВД-ист 887-889
 Блага Олена 684
 Благий Степан 686
 Блаженко Володимир 362
 Блаженко Іван 245, 246, 257
 Блаженко Петро 255
 Блаженко Філько 246
 Блажкевич Петро 987
 Блажків Іван 963, 1021, 1023-1026
 Блажків Йосиф 979, 1007, 1014, 1029
 Блажків Текля 996, 1014
 Блажковський Іван 962
 Блащук Дмитро 873
 Блащук Ольга 872
 Блащук Яків (“Корінець”) 873, 877
 “Блащук”, с/о МВД. *Див.* Андрусьок
 Радіон Васильович

Блейвас, дир. школи 934, 935
 Блендаєв, МГБ-іст 1167, 1168
 Блищанка, с. 325, 326, 330, 447,
 449, 450
 Бліх, с. 1062, 1064
 Блоха Анна Максимівна 545
 Блоха Євгенія 529
 Блоха Онуфрій 426, 529
 Блоха Тарас 589
 Блоха Яків 426, 529
 “Блоха”. *Див.* Хоптій Гриць (“Блоха”)
 Бобал Іван 140, 141
 Бобик Павло (“Граб”) 891
 Бобків Дорка 86, 87
 Бобків Стефка 86
 Бобко Гриць 57, 59
 Бобовська Марія 278
 Бобовська Юлька 274
 Бобовський Василь 274
 Бобовський Олекса 264, 273, 278
 Бобокіров, мл. лейт. 69
 Бобрак, о. 511
 Бобрик Анастасія 1022
 Бобрик Ілля Миколаєвич 953
 Бобрик Олекса 1015
 Бобрик Степан 1015, 1022, 1029
 Бобрик Яким 1023
 Бобрик Яків 1054
 Бобрівці, с. 953
 Бобровська Юстина 239
 Бобровський Анатоль Васильович
 239, 241
 Бобровський Василь 239, 241
 Бобровський, з с. Мшана 1169
 Бобулинці, с. 649, 656, 657, 668,
 672
 “Богатир” 267, 268, 270, 635, 679
 “Богатир”, повст. 266
 Богатківці, с. 1144-1146, 1156
 Богач Фрасина 340
 “Богдан” 1114
 “Богдан”, б-к СБ 1126, 1128
 “Богдан”, з Бучаччини 640, 641,
 650, 652, 654, 661-663, 666,
 668, 671-674, 680
 “Богдан”, з с. Гарбузова 1035

“Богдан”, з с. Гукалівці 1046
 Богдан, з с. Хохонів 184, 185, 186
 “Богдан”, окр. орг. реф. *Див.* Бабій
 (“Богдан”)
 “Богдан”, підрай. СБ 650
 “Богдан”. *Див.* Бучинський Степан
 (“Богдан”)
 Богданівка, с. Зборівського р-ну
 1172, 1207
 Богданівка, с. Підволочиського р-ну
 1191
 “Богданко” 637, 680
 “Богданна” 643, 680
 “Богун”, стан. 786, 787
 “Богун”, з Борщівщини 304
 “Богун”, з Бережанщини 226
 “Богун”, з Залозеччини 1006, 1051,
 1054
 “Богун”, підр. пров. *Див.* Семець
 Степан (“Богун”, “Жук”)
 Богуцький, допр. 967
 Бодак Максим 251
 Бодаки, с. 754, 867, 872, 875-877
 Боднар Олекса 472
 Боднар Осип Вісаріонович 1076,
 1078, 1079
 Боднар Степан (Стефан) 281, 285
 Боднар Яцко 1019
 Боднар, проф. *Див.* Боднар Осип
 Вісаріонович
 Боднарів. *Див.* Засетко Петро
 (Боднарів)
 Боднарський Іван 466
 Боднарук Іван 957
 Боднарчук Іван, ісребок 255, 260
 Боднарчук Осип 260
 Боднарчук, гол. с/р 346
 Бодяк, з Жолобецьких хут. 800
 Божи́ків, с. 42, 64, 169, 206, 220,
 222
 Бойко (“Буря”), окр. реф. госп. 464
 Бойко Андрій 1114
 Бойко Володимир 1119, 1120
 Бойко Данило 909, 913
 Бойко Катерина 71, 72, 74, 96, 97,
 102-105, 107, 108, 110, 114,
 115, 116
 Бойко Лев, з с. Білобожниці 433,
 434
 Бойко Марія 1130
 Бойко Мирон 72, 80, 81, 100
 Бойко Михайло, гол. ССТ 356-358
 Бойко Наталія 304
 Бойко Параскевія 1115, 1116,
 1123, 1124
 Бойко Петро, міліціонер 1208
 Бойко Федот 888
 Бойко, вуйко “Богуна” 304
 Бойко, з с. Залісці 887
 Бойко, заст. гол. РВК 184
 Бойков, МВД-ист 869
 Бойковський, з с. Бабинці 344
 Бойчук Адам 306
 Бойчук Анна 462
 Бойчук Михайло 462
 Бойчук Наталія 601
 Бойчук Петро 308
 Бойчук Славка 601
 Бойчук Степан 601
 Боков, МГБ-іст 870
 Бокса Василь 1015
 Болехів, м. 1077
 Болехівський р-н 1077, 1080
 Болосінович Варвара 339
 Болотня, с. 161
 Болшівецький р-н 8, 24, 41
 Болюх Микола 163
 Болюх Михайло 163
 Болюх Олекса 163
 Болюх Пилип 163
 Бомова Гора, хут. 1044
 Бондар Іван 1049
 Бондар Клим 962, 1006
 Бондар Михайло 884
 Бондар Павло 962
 Бондар Юрко 962
 Бондар Яків 1048, 1053
 Бондар, в’язень 493
 Бондар, з Чорткова 493, 494
 Бондар, МГБ-іст 748
 Бондар, прац. РВК 974, 1018
 “Бондаренко” 51

- Бондаров [Бондарєв], НКВД-ист 770-773
- Бондарчук Альоша 809, 824
- Бондарчук Ганя 791
- Бондарчук Манька 791
- Бондарчук Мішка 778
- Бондарчук Олекса 826
- “Бондарчук”, с/о МГБ. *Див.* Липовий д'Бакша Євген Іванович
- Бондюх М. 731
- Бора, повст. з с. Горянка 744
- Боратин, с. 231
- Борачок Микола 425
- Борейко Анна 1046
- Борейко Василь 1038-1040, 1043, 1046
- Борейко Павло 1041, 1044, 1046
- Борейко, госп. 1037
- “Борець”. *Див.* Николіук Іван (“Борець”)
- Борик Марія 304
- Борик Текля 124
- Боринська Анна 179
- Боринський Гринько 179
- Боринський Мирослав Григорович 179, 182, 191, 192, 195, 197-199, 201, 203-206, 209, 210, 212, 216, 219, 221, 223, 225, 226
- “Борис” 451, 459, 463
- “Борис”, а/в МГБ. *Див.* Голубович Ярослав Йосифович
- “Борис”, др. *Див.* Хувин (“Борис”), др.
- “Борис”, зв. з с. Ворвулинці 446
- “Борис”. *Див.* Липовий Богдан Іванович (“Борис”)
- Боричівка, с. 460
- Боришківці, с. 288
- Борки, с. 41
- Боровський Гарасим 776
- Боровський, з с. Базар 283
- Борса, о. 511
- Борсуки, с. 753, 754, 872
- Бортенко, мл. серж. гарнізону 701
- Бортник Дмитро 621, 677
- Бортники, с. 251
- “Борун”. *Див.* Савчук Роман (“Борун”)
- Борщик Василь 309
- Борщик Степан 308-313
- Борщів, м. 43, 290, 292, 295, 296, 298, 301, 302, 306, 308, 310, 311, 314, 318, 319, 321, 324, 332, 333, 335, 340, 342, 344-347, 350-352, 354, 359, 432, 465, 493, 580
- Борщів, р-н. *Див.* Борщівський, р-н
- Борщівська Марія 297
- Борщівський, пов. 248, 365, 430, 437, 459, 464
- Борщівський, р-н 8, 22, 24, 38, 287, 290, 292, 295, 297, 306, 307, 314, 320, 331, 334, 342, 351, 511, 955, 957
- Борщівці, с. 951
- Борщівщина 17, 33, 365, 443, 448, 449, 459, 479, 493
- Борщовська Катерина 305
- Борщовська Марія (“Оля”) 296, 298, 299, 303, 323, 324
- Борщовський Михайло 303, 304
- Боса Ксенька 121, 122
- Босий. *Див.* Ковальчук Василь (Босий)
- Боснія 864
- Боцян, з с. Ласківці 462
- Бочак Михайло 253
- Бочак, з с. Полівці 251, 253, 258, 259
- Бочкаров, МГБ-іст 703
- “Боян”, з групи пров. “Михайла” 75, 86, 91, 106, 111
- “Боян”, з с. Лапшин 134
- “Боян”, з с. Мужилова 151
- “Боян”, повст. 51
- “Боян”. *Див.* Ковальчук Михайло Іванович (“Боян”)
- “Боян”. *Див.* Самець Микола (“Боян”)
- Боянович Клим 125, 126
- Боянчук, с. 955
- Боярська Анастасія 1054

- Боярський Василь 979
 Боярський Григорій 978, 986, 1008,
 1021, 1029, 1031, 1034, 1047
 Боярський Іван ("Чайка") 975, 977-
 980, 983, 984, 986, 987,
 989, 995-997, 1005, 1008,
 1018, 1019, 1023
 Боярський Теодор 962
 Бразилія 1169
 Бранде Натан 407
 Братолюбівка, с. 950
 Братусь Іван 712
 Братусь Степан 712, 717
 Брега Олександр 881
 Брега Петро 874
 Бреги, хут. 879
 Брездень, з с. Залав'є 459, 461
 Бремени, м. 749
 Бренштайн, з Харкова 1183
 Брест-Литовський (тепер Брест),
 м. 867
 Бригадир Олександр 893, 894, 903
 Бригін Дмитро 1084
 Бригін Ксенька 1084
 Бригін Татіяна 1085
 Бригін Теодор Дмитрович 1084
 Брикуля, с. 479
 Брилиська Наталія 411, 585
 Брилиський Богдан 424
 Бриліцька Анна. *Див.* Шевчук (Бри-
 ліцька) Анна
 Бриліцький Іван Петрович 321-324
 Бриль Іван 731
 Брись Олексій ("Остап"), ком. УПА
 381
 Брідок, с. 955
 Бродер Іван ("Вовк") 446, 449, 450
 Бромірський Корнило 152
 "Брона", окр. реф. СБ. *Див.* Олексів
 ("Брона")
 Брославський, нач. тюрми в Бере-
 жанах 83, 87, 88, 90, 138
 Брук, м. 1075
 Брухальський Василь ("Мойсей")
 157
 "Брюховецький", рой. 1035
 Бугай, з с. Звиняче 867
 Бугай, зав. РайВНО 157, 158, 159
 Бугайов 859
 Бугера Анна 300
 Бугера Володимир 459
 Бугера Іван 301, 339
 Бугера Михайло 304
 Буда Петро Іванович 955
 Буданів, р-н. *Див.* Буданівський р-н
 Буданів, с. 376, 527, 609, 610
 Буданівський, р-н 8, 17, 22, 24, 33,
 38, 285, 366, 373, 378, 400,
 401, 406, 442, 456, 460, 461,
 466, 468, 480, 487, 505, 513,
 527, 602, 607, 609
 Будапешт, м. 1075
 Будка Богдан Іванович 593
 Будка Іван 590, 592, 593
 Будник, з м. Скалат 472
 Буднік Анна 1037, 1038, 1040,
 1041, 1044
 Буднік Антон 913
 Буднік Яцко 1040
 Будьоний Семен, рад. маршал 768,
 1184
 Будьонне, с. 950
 Бузей Панько 293
 "Буйний", з с. Ярославичі 1038-
 1040, 1043, 1044
 "Буйтур". *Див.* Охітва Павло Андрі-
 йович ("Буйтур")
 "Бук", зі с. Маневе 875
 "Бук", рай. реф. СБ 445, 450, 451
 "Бук", сл. СБ 738
 Букай Володимир 1057
 Буковина 437, 445, 465
 "Буланого", вд. УПА 905
 Булига Текля 867
 Буляшевич Данило Григорович 773
 Буляшевич Надія Данилівна 773
 Буляшевич Настя 773
 Бульба-Боровець Тарас 1059
 Буняк Анна. *Див.* Боринська Анна
 Буняк Ілько 57, 59
 Буняк Микола 221
 Буняк Омелян Степанович 64

Буняк Степан 64
 Бура Анна 340
 Бурак Анна 629, 632, 635, 636
 Бурак Емілія 207
 Бурак Іван 250
 Бурак Ольга 647, 680
 Бураківка, с. 273, 446, 447
 Бураковський Данило 827
 Бурачок Микола 433
 Бурбан Марія 158
 Бурбуркін, МГБ-іст 1135
 Бурделюк Яків 765
 Бурдс Джефрі 18-21, 34-37
 “Буревійка”, пов. УЧХ 645, 646, 648, 680
 Буринський Василь 318
 Буркацька Марія 318, 351
 Буркацька Мартуся Петрівна 354
 Буркацька Ярослава 351
 Буркацький Павло 351
 Буркацький Петро Павлович 351
 “Бурлака”, з с. Заднишівка. *Див.* Арсен, ком. псевдобоївки МГБ
 “Бурлака”, сот. пвх. 1066, 1067
 “Бурлака”, з с. Панасівки 988, 989, 997
 “Бурлан”, край. пров. 1138, 1145
 Бурлачка Орися 318
 Бурляк Вероніка 356
 Бурляк Ольга 357
 Бурмай Петро 268
 Буртник Гафія. *Див.* Буртняк Гафія
 Буртняк Гафія 299
 Буртняк Марія 297
 “Буря”. *Див.* Андрійчук Василь (“Буря”, “Максим”)
 “Буря”. *Див.* Юрків Петро (“Буря”)
 “Буря”, ком. 300, 301, 305
 “Буря”, пров. 463
 “Буря”, рай. господарча 644, 646-651, 654, 656, 659, 663, 680
 Бутин Василь 978, 979, 983, 986, 987
 Бутин Катерина 1022
 Бухенвальд, концтабір 132, 135
 Буцнів, с. 1148, 1149

Бучацький, р-н 8, 22, 24, 38, 41, 246, 248, 249, 472, 611, 612, 628, 647, 648, 650, 655, 684, 685, 688, 689, 690, 692-694
 Бучач, м. 247, 248, 249, 250, 251, 253, 259, 260, 473, 621, 628, 630, 640, 647, 648, 656, 662, 663, 668, 672, 686, 688-690, 695
 Бучач, пов. 442
 Бучач, р-н. *Див.* Бучацький, р-н
 Бучачина 642, 643, 1210. *Див.* Також Бучацький, р-н; Бучач, пов.
 Бучаччина 17, 33, 465, 473, 630, 646, 648, 663, 666
 Бученков Андрій, л-т 140
 Бучинська Катерина 732
 Бучинський Іван 54
 Бучинський Степан (“Богдан”) 1161-1163
 Бучковський Михайло 1096
 Бучковський Юліян 1094
 Бучковський Ясько 68, 69
 Бушковичі, с. 1089, 1090
 Буяр Ілля 735
 Буярі, з с. Мшанець 735
 Буярський Ілько, з Озернянських хут. 1164, 1165
 Б’ялий Антін 1160
 Б’ялковська Докія 335, 339
 Б’ялковський Олекса 335
 Б’ялова, учит. 1159

В

В.-Глубицький р-н. *Див.* Великоглибоцький р-н
 Ваврик Іван 134
 Вагнірівка Коропецька, хут. 621, 625
 “Вадим” 632, 636-638, 642, 679
 Вадовська Ксенька 780
 Вайда Кася 1017
 Вайда Микола 718
 Валахівка, с. 898, 907, 1057
 Валешук Анна 1114, 1116, 1117, 1124

- Валя, зав. арх. РО МВД 1196
 Валява, с. 1089, 1090
 Вальчук, з Решнівки 897
 Ванденберг Лейба 320
 Ванін, упов. РВ 1180
 Вантухівська, зав. педінституту 698
 Ванька, гарнізонник 64, 65
 Ванька, дезертир з ЧА 846
 Ваньківці, с. 762
 Вапівці, с. 249
 Варварук, гол. с/р 295
 Варгаші, м. 834, 835
 Вареник Іван Іванович 953
 Вареник Микола Іванович 953
 Вариченко, гол. РВ 707
 “Варнак”. *Див.* Гуляк Володимир (“Варнак”)
 Варшава, м. 10, 26, 310, 700, 1058
 Васенко, із Київської обл. 1076
 Васенко, із Ленінградської обл. 1078
 Василевич Людвіна 319
 Василенко, з Буданівської ст. 527
 Василик Богдан Дмитрович 462
 Василик Емілія 595
 Василик Ліда Дмитрівна 462
 Василик Мирослав Дмитрович 462
 Василик Степан 688
 Василик Теодор 690, 691
 Василик, о. 599
 Василина (“Надія”), з с. Стінка 627, 628, 648, 678
 Василишин Іван 463, 464
 Василишин Марія 462
 Василишин Петро 318
 “Василишин”. *Див.* Боринський Мирослав Григорович
 Василів Сенько 236
 Василіна, з хут. Гриваси 824, 828, 830, 831, 832
 Василюк Анна 956
 Василюк Марія Петрівна 955
 Василь (“Голос”), з Переволоки 651, 653, 654, 681
 Василь (“Медвідь”), з с. Дзвиняч 445, 457
 Василь (“Цвях”), з с. Бодаки 875
 Василь Васильович, с/о РО МГБ.
Див. Бриліцький Іван Петрович
 “Василь”, з Кременеччини 780, 786, 787, 801, 804
 “Василь”, пом. рай. реф. СБ 461
 “Василь”, сл. СБ 17, 33, 130, 164
 “Василь”, *Див.* Нарчишин Степан (“Василь”, “Глас”)
 Василь, б-к псевдобойки МГБ. *Див.* Дембіцький Василь Григорович
 Василь, з с. Божикова 169
 Василь, з с. Кошилівці 453
 Василь, завгосп. РО МГБ 141
 Василь, наймит 279
 Васильків Петро 319, 621, 677
 Васильківська Анастасія Максимівна 1183
 Васильківська Марія Максимівна 1183
 Васильківська Наталія Максимівна 1183
 Васильківський Андрій Максимович 1183
 “Василько”. *Див.* Мороз Іван (“Пісня”, “Василько”)
 Васільов [Васільев] Петро Федорович 954
 Вася, НКВД-ист 763
 Васьківці, с. 840
 Ватикан, м. 555
 “Ватутін”, повст. 772
 Ващак Франко 315
 Вдовин Наталя Миколаївна 1088
 Вегера Г. 867
 Велес Микола Іванович 433
 “Велес” 617, 621, 624-628, 631, 632, 634-637, 640-642, 676
 Велз Валентин 719
 Велика Березовиця, с. 732
 Велика Горянка, с. 742, 781, 784, 785, 791, 793, 795, 798, 806-808, 810
 Велика, прис. с. Рогачин 66-68, 70
 Велике Поле 149
 Великий Глибочок, р-н. *Див.* Великоглибочоцький, р-н

Великий Кунинець, с. 780, 790, 792, 802
 Великий Тростянець, с. 1035
 Великі Бережці, с. 887
 Великі Бірки, р-н. *Див.* Великобірківський, р-н
 Великі Бірки, с. 698, 701, 707-709, 711, 713, 724, 726, 729, 730, 732
 Великі Вікнини, с. 756, 757, 871-873, 876
 Великі Дедеркали, р-н. *Див. також* Великодедеркальський р-н
 Великі Дедеркали, с. 764, 773, 835, 837-840, 842, 845, 846, 858
 Великі Загайці, с. 747, 748, 836
 Великі Фільварки, с. 777, 795-799, 806, 814, 820, 821, 824
 Великобірківський, р-н 8, 22, 24, 36, 570, 697, 698, 700, 701, 704-706, 712, 719, 722, 728, 730, 1098, 1099, 1114, 1121, 1122, 1125, 1129, 1140, 1190
 Великоглибоцький р-н. *Див.* Великоглибочоцький, р-н
 Великоглибочоцький р-н 22, 38, 734, 735, 739, 994, 1071, 1072, 1093, 1101, 1174
 Великодедеркальський р-н 8, 9, 17, 22, 24, 25, 33, 38, 742, 745-747, 755-757, 760-763, 767, 777, 833, 836, 837, 844, 847, 935
 Вена, м. *Див.* Відень, м.
 Венгри, з с. Потутор 204
 Верба, с. 864
 Вербиця, хут. 761
 Вербицький Зенон ("Чорний") 437, 465, 585
 Вербицький, з Чорткова 434
 Вербів, с. 55, 73, 86, 125, 143, 144, 146-150, 152, 161, 180
 Вербів, Старий, с. 80. *Див. також* Вербів, с.
 Вербівка, с. 5
 Вербівці, с. 378, 462, 468, 480, 527, 528, 595, 599
 Вербіцький Стефан 315, 316
 Вербка Ліщинецька, хут. 620
 Вербка, с. 621
 Вербова, кол. 451
 Вербовець, с. 462, 763
 Вербовецька Діброва, с. 925, 930, 932, 937, 948
 Вербятин, с. 665, 685
 Веренчанка, с. 32
 Вереси, хут. 988, 991, 1046
 Верешин, с. 433, 734
 "Верещака". *Див.* Воробець Федір ("Верещака")
 Верига Василь 332
 Верига Михайло 308, 309
 Верняки, с. 1037, 1107, 1108, 1114-1116, 1119-1121, 1123-1128, 1132, 1133
 Верстюк Василина 957
 Верстюк Михайло 957
 Верстюк Прокіп 959
 Вертелка, с. 983, 990, 994, 998, 1032, 1046, 1056, 1057, 1061-1072
 Вертепи, поля 1041
 Верхняківське, кладовище 318
 Верхньо-Тандінський, р-н 1187
 Верховина, хут. 660
 Вершок, МВД-ист 726
 Вестфалія, фед. земля 332
 Веденєєв Дмитро 10, 26
 Вигінний, лікар 519
 Вигнанка, ст. 240
 Вигода, хут. 305
 Видойник Євген, стрибок 56, 67-69
 Видолоб, ст. л-т РВК 1165, 1175
 Винник Василь 322
 Винниця, м. 950, 952
 Винярська Настя 649, 651, 680
 Винярська, стан. 651
 Винярський Василь 649, 661, 662, 680
 Винятинці, с. 444, 446, 447, 449, 450
 "Вир". *Див.* Когут Федь ("Вир");
 "Вир". *Див.* Шагай Степан ("Вир")

- “Вир”. *Див.* Штира Салько (“Чорно-та”, “Вир”)
- Виселовський Михаїл 887
- Висипівці, с. 1174, 1207
- Висічка, с. Борщівського р-ну 319
- Висічки [Вичілки?], с. Монастирського р-ну 684-686
- Висла, р. 864
- Висоцька Марія Пилипівна 1093
- Висоцький Пилип Андрійович 1093, 1094
- Височанська Василина 301
- Вистільний Стефан 621
- “Витайло” 258, 259, 635, 679
- Витичне, с. 425, 433
- Витківці, с. 897
- Витоки, частина с. 319
- Витрикуш Доротей 414
- “Вихор”, з Бучаччини 656, 668, 682
- “Вихор”, пров. Юнацтва 143
- “Вихор”, сл. СБ 956, 958, 960
- “Вихор”. *Див.* Косінський Казимир Тимофійович
- Вичілки, с. *Див.* Висічки, с. Монастирського р-ну
- Вишатичі, с. 1084
- “Вишиваний” (“Зиз”), з с. Садки 445, 450
- Вишнівець, м. 754, 810, 815, 816, 865-868, 872-874, 876, 879, 880, 882, 888, 894, 897, 909, 914, 915, 927, 928, 930, 932-934, 936, 937, 941-943, 946, 948
- Вишнівець, р-н. *Див.* Вишнівецький р-н
- Вишнівецький р-н 8, 9, 17, 22, 24, 25, 33, 38, 754, 790, 861, 863, 867, 871, 872, 878, 883, 890, 893, 898, 916, 930, 935
- Вишнівеччина 895, 896, 903, 906, 918, 1138
- “Вишня”, з Білоголов 994
- “Вишня”, з Залозеччини 1035
- “Вишня”. *Див.* Гавришкевич Марія (“Вишня”)
- Вищі Лубянки, с. 590, 592, 1077, 1082, 1083, 1128, 1129
- Вівсяна Марія Семенівна 704, 709, 710, 714
- Вівсяна Марія Степанівна. *Див.* Вівсяна Марія Семенівна
- Вівсяний Володимир Семенович 704
- Вівсяник Василь 414, 536
- Вівсяник Петро Миколайович (“Корнієнко”) 432, 466, 538
- Вівсяня Марія Семенівна 713
- Вівчар Анна 535
- Вівчар Данило 406, 426
- Вівчар Тимко 501, 546
- Вівчарик Юліян 260
- Вівчарук Дмитро (“Сокіл”) 311
- Вівчарук Степан 306
- Віддельніков, серж. гарнізону 701
- Відень, м. 231, 263, 515, 864, 1075
- Віднів, с. 746
- Візняк Калина 305
- “Вій”, з Бучаччини 653
- “Вій”, підр. пров. 445, 450, 460
- Війтів Марія (“Лютий”) 363, 426, 429, 432, 434, 448, 449, 586
- Вікнини, с. *Див.* Великі Вікнини, с. Вікнинський, ліс 874, 878, 880
- Вікно, с. 462
- Віктиміровка, с. 1184
- “Віктор”, з с. Вел. Тростянець 1035
- “Віктор”, рай. військ.реф. 461
- Вільгош (Вілгош) Дмитро 171, 174, 177
- Вільховець с. *Див.* Вільховець, с. Вільхівці, с. 342
- Вільховець, с. 41, 44, 59, 60
- Вільховий Марек Михайлович 329
- Вільховий Михайло Федорович 325
- Вільховий Осип 599
- Вільшанка, с. 1199, 1207
- Вільшина, ліс 1113, 1114, 1123, 1124, 1128
- Вільшина, с. 1126
- Вінкентин, с. 363, 364, 393, 406, 413, 414, 425, 431, 432, 433

Вінниця, м. 42, 898, 915, 1075, 1078
 Вінницька обл. 274, 729, 749, 953, 1074, 1106
 Віра, з с. В. Кунинець 790, 791
 Віра, учителька з с. Саранчуки 64
 “Віра”. Див. Наталка (“Віра”), жінка Арсенича
 “Віра”. Див. Гора Параня (“Віра”)
 Вірлів, с. 1206
 “Вірний”, з с. Олієва 1071, 1072
 “Вірний”, з Білобожницького р-ну 274, 277, 278, 281
 “Вірний”, з Бучаччини 653, 662, 681
 Вістря, с. 621, 622
 Вістряньська Діброва, хут. 621
 Вісьновський Людвик 254
 Вітенко Іван 792, 793, 794, 795, 797, 798, 805, 807, 808, 811, 812, 817, 822, 823, 825, 826, 828-830. Див. також Вітенько Іван
 Вітенко Степан 792
 Вітенько Іван 1132. Див. також Вітенко Іван
 Вітенько Михайло (“Сулима”) 1099, 1107, 1109-1112, 1115, 1116, 1119-1132
 “Вітер” 1036-1038, 1043, 1044, 1046
 “Вітер”, з Бучаччини 632, 633, 640, 641, 657, 679,
 “Вітер”, куш. 1068, 1069
 “Вітер”, с/о РО МВД. Див. Шумеляк Володимир
 Вітковська Пелагія 129, 134
 Вітюк Захар 873, 877, 881
 Вітюк Михайло (“Петрусь”) 874, 875, 877
 Вітюк Устим 882
 Вітька, НКВД-ист 1162
 Віцинська Наталка 102, 103
 Віцинський 102, 103, 105, 107, 112, 115, 116
 Віцинський Тимофій 75
 Віятик 125
 Власенко, МВД-ист 696
 Влодко, з с. Доброполе 695
 Влодко. Див. Галушка Володимир Ількович
 Вовк Анна 621, 677
 Вовк Іван 1101
 Вовк Марія 67
 Вовк Петрина (“Ластівка”) 621, 622, 677
 “Вовк”, підр. СБ 872, 877
 “Вовк”, рай. пров. Див. Іван (“Вовк”), з с. Ворвулинці
 “Вовк”. Див. Атаманчук Василь (“Вовк”)
 “Вовк”. Див. Бродер Іван (“Вовк”)
 “Вовк”. Див. Германський Євген Григорович (“Вовк”)
 Вовк, з с. Сапогів 304
 Вовк, секретар райкому КП(б)У 63, 82, 190, 226
 Вовківці, с. 290-295, 297, 300, 302, 851
 Вовкун Ісай, монах 515
 “Вовчик”, провокатор 1203, 1205
 Вовчук Володимир, о. 620, 676
 “Вогонь”. Див. Комар Ярослав Васильович
 Вогринчук Юстина 266
 “Вода”, с/о РО МВД. Див. Сакундяк Антін Михайлович
 Вожугівчик, с. 989
 Возний Антін 352, 353
 Возний Ярослав Антонович 354
 Вознюк Василь 893, 903
 Возняк Дмитро 126, 127
 Возняк Марія 266
 Возняк Олекса 266
 Возьний Йосиф 315
 Возьний Павло 314, 315, 316
 Возьняк Володимир 1124
 Войтович, з с. Вовківці 292
 Войтовича, жінка 293
 Войтюк, МГБ-іст 1112, 1115, 1135, 1141
 Войцешин Михайлина 536, 537, 602
 Войцешин Петро 432

- Войціховський Роман 125
 Воленсбрік, м. 132
 Волинська губ. 746
 Волинь 12, 28, 71, 75, 100, 110, 111, 116, 163, 363, 425, 433, 493, 867, 963, 965, 966, 970, 984, 986, 987, 990, 1000, 1001, 1014, 1022, 1029, 1061, 1097, 1112, 1140, 1144, 1176
 Волиця, с. 150, 984, 997, 1001, 1009
 Волківці, с. *Див.* Вовківці, с.
 Волков, к-н СМЕРШ 376-378
 Воловік Іван, нач. КПЗ 1196
 Володава, м. 363, 425, 433, 509
 Володава, пов. *Див.* Володавський, пов.
 Володавський, пов. 363, 364, 393, 406, 413, 425, 431
 Володимир Великий, князь 553
 Володимир, з с. Панасівка 1047
 Володимир, м. *Див.* Володимир-Волинський, м.
 “Володимир”, окр. пров. 365, 366, 442-444, 450, 459, 463, 465, 466, 469, 470, 580, 585
 “Володимир”, пов. орг. Бережанщини 180
 “Володимир”. *Див.* Плонський Гілько (“Володимир”)
 “Володимир”. *Див.* Романовський Теофіл Іванович
 Володимир-Волинський, м. 763, 1057, 1058
 Волокитін, МГБ-іст 887
 Волос Іван 414
 Волосівка, с. 1197-1199, 1207
 Волосінович Варвара 301
 Волох Анна 190
 “Волох”, рай. військ. реф. *Див.* Гой (“Волох”)
 Волочиськ, м. 132
 Волочій Петро 269, 270
 Волошин Ілярій (“Тонкий”, “Топір”) 1160-1164, 1166, 1168, 1179, 1180, 1204
 Волошин Михайло 1163
 Волошин Михайло Миколайович 139
 Волошин Ярослав 1161, 1167
 Волошин, з Білобожниці 264
 Волошин, з Вишнівця 866
 Волошин, з с. Чернихівці 1129
 “Волошин”, східняк 989
 Волощина, с. 51, 206
 Волощук (“Марс”) 50
 Волощук Анна 162
 Волощук Гринько 162
 Волютинська Софія 975, 1028, 1029
 Воля Верешинська, волость 363
 Волянський Василь 48
 Волянчук Богдан 910
 Волянчук, з с. Корначівка 893
 Вонсович, брати 406, 427
 Ворвулинці, с. 365, 443-446, 448, 450-454
 Воробець Роман 508, 509
 Воробець Федір (“Верещака”) 20, 36
 Воробець Ярослав 508, 509
 “Воробець” 1114, 1123-1127, 1132
 “Воробець”, б-к СБ 1128, 1129
 Воробець, о., з с. Росахач 505-510
 Ворог Іван 967
 Ворожбит Дмитро Іванович 745
 Ворожбит Іван 745
 “Ворон”, сл. СБ 17, 33
 “Ворон”. *Див.* Дзьоба Євген (“Ворон”)
 “Ворон”. *Див.* Василик Степан
 “Ворон”. *Див.* Мирослав (“Ворон”), з с. Дуплиська
 Ворона Василь 174
 “Ворона”, сот. 1163
 “Ворона”. *Див.* Багач Петро
 “Вороний”, повст. 780
 “Вороний”, віст. 1035
 Вороніж, м. 342, 953
 Воронін, МГБ-іст 958, 1175-1177
 Вославський Грицько 349
 Врубель Здзіслав 442, 472-474
 “Всеволод”, сл. СБ 17, 33
 Всуерка, с. 833
 “Вудвуд” (“Люшня”), пов. військ. реф. 365, 437, 443, 446, 450

“Вуж”. *Див.* Кляштифорський Мирослав (“Вуж”)
“Вуйко”. *Див.* Стадник Іван (“Вуйко”)
Вулька, с. 53
Вуянка Катерина 304
В’юн, агент з держпоставок 747
“В’юн” 180
В’юнова Оксана Михайлівна 773

Г

Габик Іван (“Сурма”). *Див.* Рабик Іван Дмитрович (“Сурма”)
Габрух, нач. пожежної сторожі 63, 64
Гавдида Богдан (“Рись”) 57, 59-61, 65, 86, 113, 189
Гавриїл, монах 515
Гаврилиха, з с. Новоставець 661, 663
Гаврилюк Васирина 299, 303
Гаврилюк Василь 207, 298, 299, 303, 305
Гаврилюк Іван 1211
Гаврилюк Марія 52
Гаврилюк Микола 309
Гаврилюк Павло 655, 666, 681, 682
Гаврилюк Петро 303
Гаврилюк Стефа (“Левка”) 640, 641, 643, 644, 658, 659, 666, 668, 672-675, 680
Гаврилюк, о. 548
Гаврих Оліянка 657
Гаврих, з с. Івашківці 1110
Гавришкевич Марія (“Вишня”) 622
Гаврон Василь 461, 490
Гаврон Настя 461
Гаврон Осип (“Комар”) 432, 440, 466, 490, 537, 580, 585, 586
Гаврон, родина 490
Гавронська Ольга 301, 306
Гавронський Панько 309
“Гад”. *Див.* Іван (“Гад”), рай. пров.
Гаденчук Мирослав (“Роман”) 462, 465
Гадик Євгенія 1114
Гадяч, м. 42
Гаї Великі, с. 595
Гаї, с. Кременецького р-ну 887

Гаї, с. Троянівського р-ну 693
Гаї, хут. 1038
Гаї-за-Рудю, с. 967, 1019, 1023, 1036
Гаї-Розтоцькі, с. 736, 963, 967, 973-975, 979, 980, 1017, 1027, 1030, 1034, 1035, 1046, 1047
“Гай”. *Див.* Горішний Григорій Іванович (“Хмара”, “Гай”)
Гайда Павло 686
Гайдайка, с. 462
“Гайдамака”, підп. 151
Гайданка (Гайдайка?), хут. 660
Гайло (вуличне) Стах (“Шлак”) 616, 624, 637, 640, 641, 666, 676
Гайовський (“Орест”) 460
Гайок, с. 92
Гайчиняк 293
Галабятий, з с. Івашківці 1122
Галагіда Ігор 10, 26
Галай Варвара 643, 649, 652, 680
Галай Дмитро 672
“Галайда”, стр. 998
Галак Семен 446, 451-455
Галапун Степан Семенович 718
Галаса Михайло 1211
Галат, брати 406, 427
Галер, ген. 263
Галик Настя 128
Галилея, гора 513
Галилея, ліс 565, 576, 577, 589
“Галина” 121
Галич, м. 132
Галичина 20, 21, 227, 363, 364, 372, 393, 406, 410, 414, 425, 432, 458, 472, 515, 564, 578, 585, 603, 698, 735, 896, 904, 919, 966, 1097, 1144
Галій Михайло 8, 24
Галка Іван Михайлович, МВД-ист 1166, 1175, 1205
Галка Микола Іванович 1205
“Галка”. *Див.* Ніна (“Галка”) з с. Ліщанці
“Галка”. *Див.* Саміла Микола (“Микита”, “Кирило”, “Галка”)
Галле, м. 700

- Галушка - Мазурик Марія 71
 Галушка Володимир Ількович 71-74, 96, 97, 102, 112, 113, 133
 Галушка Євген Ількович 71, 72, 97
 Галушка Ілля 71
 Галушка Катерина. *Див.* Бойко Катерина
 Галушка Петро Ількович ("Окунь") 71, 73, 74, 77, 85, 97
 Галушка Степан Ількович 71, 72, 97, 133
 Галушка Степан, з хут. Серетеччина 1019
 Галушинці, с. 591, 594
 Галя, з с. Ліщинець 645, 680
 "Галя", пов. жін. 629-632, 635, 644, 645, 648, 678
 "Галя", провокаторка 205
 "Галя". *Див.* Матвійчук Валя ("Галя")
 Галькевіч Збігнєв 362
 Гальчик Марія 251
 Гальчук Зоська 671, 673, 683
 "Гамалія", з Залозеччини 1153
 "Гамалія", з Борщівщини 329
 "Гамалія", з Бучаччини 641, 643, 680
 Гамбург, м. 885
 Гамера, з с. Града 887
 Гамілкен, м. 332
 "Гандій". *Див.* Андрухів Микола ("Гандій")
 Ганка, з с. Медведівці 674
 Ганчар Антон 128
 Ганчар Василь 152
 Ганчар Текля 73, 79
 Ганя, з с. Залав'є 461
 Ганя, з с. Осівці 651
 Ганя, стан. з с. Поморець 637
 Ганя, фінагентка 649, 680
 Гапій Іван 236
 Гапій Настя 529
 Гапій Петро ("Орлик") 527-529
 Гапій, сестри 527
 Гаплюк, з с. Сапогів 304
 Гарасименко Володимир Андрійович 719
 Гарасименко Петро 724
 Гарасименко, 1-й секр. РК КП(б)У 280
 Гарасимів Іван 621, 677
 Гарасимович Василь 613
 Гарасимчук Марія ("Вишня") 678
 Гарасимюк Євген 948
 Гарбузів, с. 983, 990, 995, 1032, 1035, 1039, 1040, 1041, 1045, 1054
 "Гармаш". *Див.* Михаліцький Павло ("Гармаш")
 "Гармаш", з с. Вертелка 1046
 "Гарт", з Борщівщини 296,
 "Гарт", з Бучаччини 654, 655, 658, 660, 665, 681
 Гафія, сестра "Богуна" 304
 Гафткович (Ніцович) Дзюня 562
 Гашин Михайлина Кирилівна 609
 Гедз, з с. Худіївці 333
 Гедійон Ярослав 429, 431
 Гелевич, о. 516
 Гельштат, м. 42
 Гень, майор ЧА 54
 Гергалов Ванька 293
 Герило Михайло 346-348
 Герило, з с. Більче-Золоте 346
 Герліц, округа 867
 Гермаківка, с. 297
 Герман, з с. Залав'є 464
 Германія. *Див.* Німеччина
 Германський Євген Григорович ("Вовк") 1113, 1118, 1119
 Герц, м. 1084
 Гершун Григорій ("Горошок", "Горошко") 990, 996, 998, 1036-1039, 1044, 1068
 Гикавчук Настя 668, 674, 675
 Гикавчук Параска 665, 666, 669, 671, 672, 682
 Гимка Іван 322
 Гиндра Яцко 159
 Гинківці, с. *Див.* Гриньківці, с.
 Гиновичі, с. 71, 74, 75, 80, 86, 87, 89, 91, 93-95, 97, 98, 110, 111, 124, 129, 161
 Гирвиці, хут. 191, 202

- Гірняк Анна 298
 Гірняк Федір ("Полин") 75, 86
 "Гірняк" 780, 799
 Гірчиця Микола ("Берест") 1113, 1116, 1125, 1126
 Гітлер Адольф 310, 475
 Гладиборода Володимир 314
 Гладиборода Євгенія 355
 Гладиборода Йосафат Іванович 354
 Гладиборода Микола Ф. 354
 Гладиш, др. 591
 Гладка Олена ("Маруся") 621, 677
 Гладкий Василь 118
 "Глас". *Див.* Нарчишин Степан ("Василь", "Глас")
 Гласько Антон 913
 Глещав, с. 460, 461, 463, 464, 467, 480, 486, 507, 527, 528
 Глебов, НКВД-ист 75-78, 81, 82, 92, 141, 142, 145, 177
 Глибока, долина 628, 633
 Глибочок Великий, р-н. *Див.* Великоглибочоцький р-н
 Глибочок Великий, с. 1101
 Глибочок, с. Борщівського р-ну 314, 318, 319, 347, 348, 351, 352, 354, 355
 Глинище 662
 Глинки, с. 1060
 Глинські, корчі 322
 Глишава, с. *Див.* Глещав, с.
 "Гліб". *Див.* Давибіда Олекса ("Скеля", "Гліб")
 Глінка, нач. пож. охорони 1195
 Глова Дмитро 352
 Гловацький 56, 104-106, 125, 126
 Глогув, с. 401
 Глоди, ліс 322
 Глодченко Олена 934
 Глубічок Великий, с. *Див.* Глибочок Великий, с.
 Глубічок, с. *Див.* Глибочок, с. Борщівського р-ну
 Глуха Анна 653, 654, 681
 Глуха Долина, гарнізон 1192
 Глушко Славко 135
 Глушок Анна 135
 Глушок Настя ("Леся") 73, 79
 Глядек, м. 332
 "Гнат", з с. Снігурівки 875
 "Гнат". *Див.* "Юрій" ("Гнат"), окр. проп.
 Гнатишині, з с. Гиновичі 86, 94, 95
 Гнатів Володимир 440
 Гнатів Ольга 440
 Гнатів Степанія 414, 440
 Гнатович Микола 213
 Гнатович, з с. Садки 770
 Гнатюк Антоній 620, 676
 Гнатюк Василь 322
 Гнатюк Павло 867
 Гнатюк Петро 867
 Гнатюк Сава 866, 868
 Гнатюк Северин 414
 Гнатюк Семен 322
 Гнатюк Федір 323, 968, 870
 Гнатюк, о. 515
 Гнений Ярослав ("Лиман") 1119
 Гнезно, м. 248, 307, 334
 Гнибіда Василь Михайлович 513, 514, 538
 Гнибіда Микола Михайлович 514
 Гнибіда Михайло 514
 Гнибіда, родина 514
 Гнидава, с. 873, 877, 894, 895, 906, 930, 936, 940, 941
 Гнидова, с. *Див.* Гнидава, с.
 Гниловас Марія 943
 Гніденко Григорій 1206
 Гніздецькі, хут. 998
 Гніздечне, с. *Див.* Гніздичне, с.
 Гніздичне, с. Почаївського р-ну 713, 914, 990, 993, 1099, 1106, 1107, 1130, 1190
 Гнізна, р. 487, 491
 Гнюшинський Ілько 54
 Гоблянка, с. 965
 Говилів Великий, с. 459-461, 464, 480
 Говилів Малий, с. 456, 460, 480, 486
 Говилів, с. 527
 Говійко Кіндрат 458

- Говорухін, МГБ-іст 773, 775, 776
 Гогенштат, м. 41
 Гоголь Василь 653, 663
 Гоголь Настя 672, 683
 Годів, с. 1203-1207
 Годлівщина, ліс 1127
 Годовський Микола 1161
 Гой ("Волох") 461, 467
 Гой Євдоха 881
 Гойдало, з Лопушної 893
 Голембрунде, м. 885
 Голик Варвара 269
 Голик Василь 269, 270
 Голик Маріян 256-259
 Голик Самійло Федорович 130
 Голик, родина 269
 Голиці, хут. 210, 211
 Голігради, с. 443, 446-449, 451, 452, 457
 "Голка", с/о РО МВД. *Див.* Дуда Григорій Миколайович
 Головата Анна 342
 Головата Настя Василівна 342
 Головатий Василь 342
 Головатий Петро Васильович 342, 350
 Головацька Анна 278
 Головацька Марія. *Див.* Бобовська Марія
 Головацький Микола 288
 Головінський Юліян 405
 Головка Іван 121, 122
 Головка Михайло 206, 210, 211, 227
 Головченко, зав. клубом 843
 Головчинці, с. 447, 448, 454
 Голод Доська 192
 Голодівський, з с. Ягольниця Ст. 428
 Голодки, с. 380
 Голодрига Марія 753
 Голодрібка, с. 957
 "Голос", підп. 249
 "Голос". *Див.* Василь ("Голос"), з Переволоки
 Голота Володимир 123
 Голяд Мирон 405
 Голуб Дмитро 1130
 "Голуб", з Бучаччини 873, 874, 877
 "Голуб", з Залозеччини 1014
 "Голуб", з Старого Олексинця 987, 995
 Голуб, з с. Шумлян 89
 Голуб, нач. вд. кадр. УМВД 1201
 "Голуб", рай. військ. реф. 447
 "Голубенко", повст. з с. Горянка 742-744
 Голубне, с. 1103, 1104
 Голубович Андрій Йосифович 961-965, 967, 976, 980, 985, 996, 997, 1009-1011, 1015, 1017, 1019, 1021, 1023, 1029, 1031, 1056
 Голубович Йосиф 961
 Голубович Ярослав Йосифович 961, 964, 967, 968, 971, 973, 978, 981, 985, 991, 992, 993, 999, 1002, 1003, 1006, 1010, 1013, 1021, 1028, 1030, 1031, 1041, 1042, 1045, 1050, 1052
 Голубовичі, родина 1021, 1022, 1029
 Голубович-Мудровська Анастасія 961
 Гольдман Яків 865
 Гольдштейн, лікар 604, 605
 Голюк Василь ("Грім") 664, 666, 668, 672, 673, 684-687
 Голюк Наталка 815
 Голюк Христон (Хрестон) 780, 783, 785, 790, 814, 823, 824, 828-831
 Голяш Василь. *Див.* Голяш Василь
 Голяш Гриць. *Див.* Голяш Гриць ("Бей")
 Голяш, коваль. *Див.* Голяш, коваль з с. Залужжя
 Голяш Семен. *Див.* Голяш Семен
 Голяш Степан. *Див.* Голяш Степан
 Голяш Федір. *Див.* Голяш Федір
 Гоменюк Анна 266
 Гоменюк Іван 279
 Гоменюк Микола 266, 282
 Гоменюк Настя 266

Гоменюк Павло Тихонович. *Див.*

Гуменюк Павло Тихонович

Гоменюк Федь 266

Гоменюк, госп. 230

Гоменюк, з с. Млинівці 884

Гоменюк, МВД-ист 291, 292, 293

Гомзяк Ігор, д-р 22, 38

“Гомін”. *Див.* Ковальчук Іван Іванович (“Гомін”)

“Гомін”. *Див.* Мартиновська Вероніка (“Гомін”)

Гомінюк Микола 281

“Гонта”, з Бучаччини 633, 644, 679

“Гонта”, з Великодедеркальського р-ну 780, 786, 787

“Гонта”. *Див.* “Клим” (“Гонта”)

“Гонта”. *Див.* Яворський Василь (“Гонта”)

Гонтарівка, с. 519

Гончарук Іван 882

Гопей Володимир 729

Гора Параня (“Віра”) 635, 636, 645-647, 662, 675, 679, 680

“Гора” 678

Горанка, с. 811, 817, 821, 822, 827, 1001

Горанський, хут. 791, 792, 807, 816. *Див. також* Горанщина, хут.

Горанщина, хут. 806, 816, 822, 823

Горачук Василь 347

Горбовий Григорій 332

Горбуляк Докія 959

Горбунь Сидір 914

“Гордієнко” 990

Гордій Юрко 332

“Гордій” 1119

Гордій, з с. Вікнин 787

Гордій, з с. Худіївці 333

Гордун 802-811, 814, 816, 817, 821, 824-829

Горигляди, с. 621, 622

Горин Іван (“Завзятий”) 68, 69

Горинь, з с. Ворвулинці 453

Горинь, ігумен 515

Гори-Стрийовецькі, с. 726, 1077, 1082

Горішна Анна Іванівна 447

Горішна Марія Григорівна 447, 449

Горішна Пуля Іванівна 447

Горішний Василь 449

Горішний Гарасим 449, 453

Горішний Григорій Іванович (“Хмара”, “Гай”) 365, 443, 444, 446, 448-450, 453, 457, 459

Горішний Шлеськ [Шльонськ] 314

Горіячок Йосиф 229

“Горліс” 637, 680

“Горобець”, с/о РО МГБ. *Див.* Гуменюк Павло Тихонович

Городенко, тюремщик 126, 127

Городинський, з Загребельок 695

Городицький Василь 213

Городище, с. 998

Городок Ягайлонський (тепер Городок), м. 263

Горохівський Михайло 984

Гороховичі, с. 1088

Гороховський Іван 964

Гороховський Михайло 965, 966, 979, 1005, 1053

Горохівці, с. 955

Горошкін Віктор Максимович 1204

Горошко Антон 459, 464, 468, 469

Горошко Арсен 873, 877

Горошко Василь 218

Горошко Іван 256

Горошко Ілько 190

Горошко Макар 880

Горошко Параска 880

“Горошко”. *Див.* Гершун Григорій (“Горошок”, “Горошко”)

“Горошок”. *Див.* Гершун Григорій (“Горошок”, “Горошко”)

Горошук Ананій 910, 911

Горський Михайло 228

Горянка, с. *Див.* Велика Горянка, с.

Горький, м. 1188

Готвал Володимир Михайлович. *Див.* Лужний Володимир Іванович

Гоца Михайло 1168

Гоцяк Василь (“Микита”) 1061, 1062

“Граб”, з Бережанщини 66, 69, 70
 “Граб”. *Див.* Бобик Павло (“Граб”) Грабківці, с. 1200, 1207
 Грабовець, с. 731
 Грабський Станислав, проф. 405
 Града, с. 887
 Градюк Віталій 414
 Грамушівка, с. 548
 “Граніт”. *Див.* Синжук Антін Д. (“Граніт”)
 Грек Петро Семенович 952, 954
 “Грек”, з Бережанщини 225
 “Грек”, повст. 50, 51
 “Грек”. *Див.* Кароль Сергій (“Грек”, “Моряк”)
 Гречане, ст. *Див.* Гречани, м.
 Гречани, м. 898, 915, 1102-1104
 Гречка Марія (Семдело) 340
 Гречка Микола 340
 Грещук Анна. *Див.* Гоменюк Анна
 “Гриб”. *Див.* Завадський (“Змій”, “Гриб”)
 “Грибик”, рай. реф. госп. *Див.* Шкугра Григорій (“Грибик”)
 Грибів, с. 844
 Гривак Григорій 975
 Гривас Мартин 888
 Гриваси, хут. 824, 828
 Гривків Людвіка 356
 Гривків Марія 315
 Григоращук Андрій 308, 310, 311, 313
 Григоращук Іван 312
 Григоращук Лукіян 311
 Григоращук Михайло 309
 Григорій (“Травка”), з с. Кошилівці 447, 450
 “Григорко” 1035, 1045
 Григорова, ліс 323
 Григорчук Андрій 312
 Гримайлів, с. м. т. 380, 472
 Гримчук Петро 1060, 1061
 Гриник Ярослав Іванович 1199
 Гринишин Михайло 318
 Гринишин Степан (“Бистрий”) 73, 113
 Гринчишин Мілько 65
 Гринчук Антін (“Палій”) 967, 988, 990, 996, 997
 Гриняк Марія 112
 Гриняшко Григорій (“Сірко”) 73, 79, 125, 136
 Гриняшко Марія 135
 Гриняшко Микола (“Медвідь”) 73, 111, 112, 125, 129
 Гриняшко Микола (“Соловей”, “Соловій”) 73, 111
 Гриньківці, с. 453, 761
 Гринько, упов. по загот. 886
 Грицик Богдан (“Крук”) 121, 169
 Гриців Настя 566
 Грицівці, с. 1084, 1087-1090, 1114, 1129
 Грицько, з с. Шпиколоси 832
 “Грицько” 664, 666, 672, 673, 682
 Грищук Михайло 267
 “Гріб”. *Див.* Липовий д’Бакша Євген Іванович
 “Гріб”, пов. реф. проп. 459
 “Грізний”, з Бучаччини 635, 662, 664, 679
 “Грізний”, з Залозеччини 976, 977, 1029, 1033, 1035
 “Грізний”, з с. Криволюки 273
 “Грізний”. *Див.* Дулеба Степан (“Грізний”)
 “Грім”, пов. пров. 143, 180
 “Грім”, стан. *Див.* Берецький Михайло (“Грім”)
 “Грім”. *Див.* Голюк Василь (“Грім”)
 Грінченко, ген. ЧА 950
 Гріша, мл. л-т МВД 1077
 Гріша, червоноармієць 705
 Гріша. *Див.* Ліфференко Гріша, НКГБ-іст
 “Гріша” 666, 668, 669, 682
 Грозинці, с. 954
 Грозне, с. 951
 “Грозний”, с/о РО НКВД. *Див.* Ожогань Іван Михайлович
 Грозницький, ліс 951
 Громадка Еріх 728

Грошко Антон. *Див.* Горошко Антон
 Груба Ольга Миколаївна 718, 723
 Груба Текля 707, 708
 Грубешів, м. 578
 Грубешівський р-н 231
 Грудзіцький, о. 511, 512, 515
 Грудзіцький, ст. теолог 511
 Грушицька Докія 815, 817
 Грушицька Степанка 815, 817
 Грушка, хут. 661
 Грушовець, з с. Жилинці 344
 Губин, с. 655
 Губський Павло, нач. ІБ 1167
 Гудим [Гудима?] Степан 240
 Гудима Андрій 1119
 Гудима Євген 1119
 Гудима Микола 1022
 Гудима, з с. Слобідка Струсівська 464
 Гужалечка, з с. Жуків 705
 Гузик Михайло 283, 284
 Гузій Ліна 268
 “Гук” 652, 681
 “Гук”, обл. пров. 180
 Гукалівський, ліс 1039
 Гукалівці, с. 995, 999, 1038, 1045, 1046, 1172
 Гула Федір 698, 699
 Гулей Гнат 278
 Гулей Дмитро 282
 Гуляй Василь, л-т ЧА 47
 “Гуляй”, прац. СБ 75, 86, 110, 134
 Гуляйполе, хут. 1120
 Гуляк Володимир (“Варнак”) 443, 449, 1210
 Гуляк Іван (“Орлик”, “Ат”) 365, 441-443, 448-451, 458, 459, 519, 537, 580, 586
 Гуляк Юліян (“Марко”) 442, 1211
 Гуменна Анастасія 1048-1050
 Гуменна Стефка 643, 654-656, 680
 Гуменний Антон 1177
 Гуменний Дмитро 1053
 Гуменний Іван 1133
 Гуменний Ілько 973, 978, 981
 Гуменний Михайло 1048
 Гуменний Яків 1047, 1053
 Гуменюк (?) Сидор 778
 Гуменюк Андрій Тихонович 845, 851
 Гуменюк Василь 293
 Гуменюк Григорій Тихонович 845, 851, 853, 858
 Гуменюк Євдоха Тихонівна 860
 Гуменюк Павло Тихонович 844, 852
 Гуменюк Текля Тихонівна 846, 857
 Гуменюк Федь 276
 Гуменюк, МВД-ист 298, 300, 302, 338, 339
 Гуменюк, учит. 778
 Гумниська, с. 461, 548
 Гуник Зофія 1019
 Гунчак, о. 550, 558, 560-562
 Гуньков Павло 1192
 Гупало Євдокія 729
 Гупало Іван 900, 909, 912
 Гупало Петро 912
 Гура Марія 312
 Гураль Василь 1128
 Гураль Іван Лук’янович 1130
 Гураль Текля 1098
 Гуржеєв, МВД-ист 1162-1166, 1179, 1180, 1200
 Гурський Антін 308
 Гусак Анна 304
 Гусаков, МВД-ист 685-687
 Гусєв, із Томської обл. 1076, 1078, 1080
 Гуска Василина Семенівна 331
 Гуска Василь Іванович 320
 Гуска Василь Семенович 331
 Гуска Гафія Семенівна 331
 Гуска Григорій 309
 Гуска Іван 322
 Гуска Михайло Іванович 320, 321
 Гуска Параска Семенівна 331
 Гуска Петро 308, 312
 Гуска Петро Іванович 320
 Гуска Петро Семенович 331, 332
 Гуска Семен 331
 Гуска Федір 309
 Гусятин, м. 240, 342, 352
 Гусятинський р-н 473, 550, 558
 Гусятинщина 17, 33

Гут Іван 426
 Гута Каролько 695
 Гутиська, с. 55
 Гутишина, хут. 684, 687
 Гутищина, хут. *Див.* Гутишина, хут.
 Гуцал Павло 914
 Гуцул Дарія Михайлівна 537
 Гуцул Емілія Петрівна 537
 Гуцул Михайло 537, 540
 Гуцул Ольга Михайлівна 537
 Гуцул Петро 411, 412, 414, 432, 537
 Гуцул Степанія Михайлівна 537
 Гуцул, родина 537
 Гуцуляк Роман 308
 Гуцуляк Степан 308
 Гушпит Василь 881
 Гушпит Гнат 881
 Гушпит Степан 877, 878
 Гушпит Сюнька 881
 Гуштеп Степан 874
 Гуцанки, с. 591, 593, 594

Г

Голяш Василь 84, 1209
 Голяш Гриць ("Бей") 84, 1209
 Голяш, коваль з с. Залужжя 170
 Голяш Семен 84, 96, 1209
 Голяш Степан 84, 1209, 1211
 Голяш Федір 84, 1209
 "Гонта", сл. СБ 17, 33

Д

"Д.", сл. СБ 17, 33
 Давибіда Михайло 373
 Давибіда Олекса ("Скеля", "Гліб")
 373, 406, 462, 595
 Давибіда, о. 511
 "Давид". *Див.* Корчинський ("Давид"), з с. Могильниця Нова
 Давиденко, НКГБ-іст 916-921, 925-933, 935, 936, 938-941, 943-946, 948, 949
 Давидківці, с. 506, 510, 534
 Давіда Олекса 466
 Давчинко, НКВД-ист 172, 173, 176
 Даговський Михайло 1204

Далекий Схід 8, 22
 Данелевич Омелян 1131
 Данилишин Дмитро 405, 431, 532, 534
 Данилівці, с. 1174, 1197, 1198, 1200
 "Данило". *Див.* Кузів Степан ("Данило")
 Данилюк Іван 908, 909
 Данилюк Марія 735
 Данилюк Микита 941
 Данилюк Михайло 910, 932, 937, 939, 941, 948
 Данилюк Петро 908
 Данилюк, з Тернопільської обл. 912
 Данильченко, учит. 733
 Данілов (брат Данілова Ілька), міліціонер 1208
 Данілов Ілько, нач ІБ 422, 424, 454, 493, 1199, 1206
 Данілова Зоя Ільківна 1206
 "Данко", з Бучаччини 666, 672, 685-687
 "Данко", прац. СБ 75, 86
 Дарахів, с. 459, 460, 463, 464, 479, 480, 527
 "Дарка". *Див.* Підгайна-Гуляк Теодозія
 "Дарка", кур'єр 652, 658, 682, 1038
 Дарниця, м. 898, 915
 Дацьків, дир. "Просвіти" 150
 Двірці, с. 161
 Дволітка Зоня ("Рожа") 620, 677
 Дедеркали, р-н. *Див.* Великодедеркальський, р-н
 "Дедько". *Див.* Думанський Мирослав
 Дембницький Василь Григорович 1144, 1146-1150, 1154, 1158
 Демблін, м. 768, 885
 Демків Назар 732
 Демків, МВД-ист 1196
 Демкович Андрій 1160
 Демкович Текля 1166, 1167
 Демчишин Василь 117
 Демчук Микола 1000-1002
 "Демя'н", з Великодедеркальського р-ну 780, 786, 787, 801, 804

“Дем’ян”, з Бучаччини 627, 628, 648, 678
 Дем’янишин Демко 340
 Дем’янишин Ілько 298
 Дем’янюк Анна 626
 Дем’янюк Марія 627, 631, 632, 678
 Денис Омелян 207
 “Денис”. *Див.* Кавара Федір (“Денис”)
 Денисів, с. 473, 1192, 1192, 1196
 Денисюк Михайло 911
 Денісов, МГБ-іст 1108, 1120
 “Дерево”, с/о РО МВД. *Див.* Кавка Марія
 Деревянко (“Переможець”) 1007, 1009, 1015, 1021, 1024, 1025, 1031, 1047, 1048, 1050-1054, 1070-1072
 Деременда Катерина 280, 281
 Деременда Кость 280
 Деренівка, с. 378, 460, 462, 480, 487, 489, 490, 595, 602
 Дерех Степан 1007
 Дерещька Зоська 664
 Дерида Федь 748
 Дерих Василь 961, 962
 Дерих Іван 1019, 1022, 1023
 Дерих Степан 1048
 Дерій Омелян Осипович, суддя 364, 373, 406, 411, 412, 426, 428, 429
 Деркач, з м. Чортків 428
 Дершай, м. 343
 Дехтярев [Деґтярьов], комбат ЧА 951
 Дец Іван Іванович 1046, 1056, 1063
 Дец Степан Іванович 1061
 Джавра Григорій 362
 “Джек”, обл. пров. 180
 Дживра Ксенія 529
 “Джміль” 1006, 1014
 Джуглей Анна 684
 Джумак Петро 55
 Джурин, с. 245, 253-255, 257-259, 261, 263, 281, 284, 285, 609
 Джуринка, частина с. 258
 Джуринська Слобідка, с. 245, 246, 254, 255, 257, 258
 Джус Микола (“Явір”, “Ярема”) 460, 527, 528
 Дзвиняч, с. Заліщицького р-ну 272, 325, 445, 446, 448, 450, 451, 453, 457
 Дзвиняча, с. Збаразького р-ну 790, 792, 884, 965
 Дзвиришин Степан 67
 “Дзвінка” 646, 647, 657, 680
 Дзвінярський Теофіль (“Чайка”) 1178, 1180
 “Дзекан” 1039
 Дзеканов, МГБ-іст 175, 176, 177
 Дзидзан (Бегар) Софія 544
 Дзівинько Броніслав 254
 Дзісяй Стах 241
 Дзюба Петро 1167
 Дзюбак Степан 123
 Дзюбинський 322
 Дзядух Вітольд 315
 Дзьоба Василь 738
 Дзьоба Євген Васильович (“Ворон”) 1113, 1118-1121
 Дзьоба Параскевія 1144
 Дзьоба, з с. Заривинці 627, 678
 Дзьоба, з Шкроботівки 778
 Дзьоник Емілія 513
 Дзьоник, з м. Чорткова 472
 Дидик Іван 74
 Дидик Марія 170
 Дикий, з с. Мшана 1172
 Дикун Анна 297, 298, 300, 339
 Дикун Анна Миколаївна 302, 340
 Дикун Василь 303, 338, 340
 Дикун Іван 303
 Дикун Марія Петрівна 300
 Дикун Микола 340
 Дикун Петро 301, 340
 Дикун Степан 300
 “Дим”, стр. 1066
 Димина, с. 729
 Димитринівка, с. *Див.* Димитровка, с. Димитрій, св. 329
 Димитровка, с. 833

Димчук Василь 843
 Дирда, о. 511, 512, 515
 Дирецька Зоська 664, 682
 Дирецький, з с. Бобулинці 668, 672
 Дичків, с. 700, 701, 702, 703
 Дібринів, с. 53, 67, 128, 134
 Діброва Коропецька, с. *Див.* Коропецька Діброва, с.
 Діброва, с. 621
 Діброва, с. Вишнівецького р-ну 890, 893
 Діброва, с. Збаразького р-ну 897, 898, 915, 916, 919, 925-929, 932, 935-943, 945, 947, 948
 “Діброва” 654, 658, 660, 681
 Дібще, с. 161
 Дідик Іван 979, 985, 1001, 1005-1010, 1015, 1018, 1021-1026, 1029, 1050
 Дідик Михайло Іванович 290
 Дідківці, с. 769, 990, 994, 998, 1003
 Дідковецький, ліс 846
 Дідур Анрій (“Жар”) 459
 Дідух Анна 976, 977
 Дідух Петро 1109
 Дідух Тимко 977
 Дідьківці, с. *Див.* Дідківці, с.
 Дмитерків (вуличне) Степан 654, 681
 Дмитерко Софрон 414
 Дмитран 134
 “Дмитро”, пр. СБ 72
 “Дмитро”, проп. 1137
 Дмитро, зі Львова 133
 “Дмитро”, с/о РО МВД. *Див.* Пелехатий Теодор Гнатович
 Дмитровський Євген 248
 Дмитровський Станислав 248
 Дмитровський, з с. Переволока 248
 Дмитровські, з с. Глибочок 358
 Дніпро, р. 151, 239
 “Дніпро” 640, 641, 642, 644, 680
 Дніпропетровськ, м. 140, 264, 521, 953, 1171
 Дніпропетровська обл. 757
 Дніпропетровщина 265
 Дністер, р. 1174
 “Дністер”, з Бучаччини 658, 682
 “Дністер”. *Див.* Яворський Василь (“Дністер”)
 Добре Поле, с. *Див.* Доброполе, с.
 Доброводи, с. *Див.* Доброводи, с.
 Добринівці, с. 955
 “Добриня”, пов. військ. реф. *Див.* П’яла Петро (“Добриня”)
 Добрівний Євген 445
 Добрівний Степан (“Лис”) 440, 441, 445, 448, 451
 Добрівський Степан. *Див.* Добрівний Степан (“Лис”)
 Доброводи, с. 735, 1093-1096
 Добровольська Олена 1009
 Добровольська Тоня 1007
 Добровольська, учит. 697
 Добровольський Антін 1114
 Добровольський, з с. Конопківка 1147
 Добровольський, з с. Охрімівці 1117, 1124, 1131
 Добровольський, нач. шт. 1192
 Доброкут, с. 342
 Добромірка, с. 466, 590, 592-594, 1143
 Доброполе, с. 693, 694, 696
 Довбенко (Олени брат) 615, 676
 Довбенко Дмитро 619, 620, 676
 Довбенко Катерина 620, 625, 676
 Довбенко Михайло 619, 620, 676
 Довбенко Олена Михайлівна (“Береза”, “Оріся”) 611-616, 618-620, 622-627, 629, 630, 676
 Довбенко Омелян (“Нечай”) 620, 621, 630, 638, 676
 Довбуш Анна 538
 “Довбуш” 1122, 1123, 1125
 “Довбуш”, чот. 1066
 “Довбуш”. *Див.* Карась Василь (“Довбуш”)
 “Довбуш”. *Див.* Шинкар Михайло Лукович (“Довбуш”)
 “Довбуш”, з Бучаччини 637, 638, 640, 642, 680

- “Довбуш”, з Залозеччини 1024, 1025, 1035
 “Довбуш”, підр. пров. *Див.* Марцинюк Юрко (“Довбуш”)
 Довгалюк Кирик 878
 Довгаль Василь (“Кучер”) 874, 875, 877
 Довгаль Кузьма 882
 Довгань 1012, 1021, 1026
 Довгань Анна 996
 Довгань Василь 1002, 1030, 1034
 Довгань Іван 1038, 1039, 1044
 Довгань Іван Петрович 1184
 Довгань Олекса 961, 962, 1005
 Довгань Параскевія 890
 Довгань, рай. упов. 961, 962, 1018
 Довге, с. 462, 487, 488, 489, 595
 Довгий Михайло 8, 24
 “Довгий” 780, 786, 787, 799, 801, 802, 804
 Довгун Антін Миколайович 1087
 Довгун Микола 1087
 Довжанка, с. 1193-1195
 Довжок, хут. 621
 Доган Митрофан 871
 “Догий”. *Див.* Яворський Віктор (“Догий”, “Бас”)
 Додорук Олена. *Див.* Тодорук Олена
 “Док” 662
 Докія, сестра “Рися” 302
 Долгов, НКГБ-іст 265, 271, 281
 Долготюк Микола 753
 Долик Гаврило 686
 Долина, с. 364, 365, 373, 406, 411, 413, 414, 423, 426, 430-434, 440, 459, 466, 528, 530, 536, 537, 574, 575, 578-580, 589, 594, 595, 601, 602
 “Доліна”, табір 864
 Долішній 56
 Долішній Іван 53, 128-130, 134
 “Долоня”. *Див.* Голубович Андрій Йосифович
 Дольніков, НКГБ-іст 387-394, 396-401
 Домаморич, с. 1161, 1193-1195
 Домашевський Володимир 119, 122
 Домброва, м. 864
 Доміна Петро 621, 678
 Домка, учит. 652, 655, 668, 681
 “Дон”, рай. СБ 637, 642, 643, 648, 652, 653, 654, 657, 663, 671, 680
 “Дон”. *Див.* Камінський Збігнєв (“Дон”)
 Донбас 65, 145, 157, 202, 213, 275, 276, 328, 614, 615, 623, 624, 641, 684, 727, 750, 861, 897, 1093, 1094, 1177, 1178
 Донська Ольга, зав. РайВНО 934
 Доптюк Степанія 1195
 Дора, м. 132
 Дорогобуж, м. 1057
 Дорофеев, гол. ОблВК 1184
 Дорош Степан 718
 “Дорошенко”, з Новоставець 654-656
 Драбик, з с. Вербів 147
 Драбик, родом з Буданова 527
 Драбінястий (“Скала”) 440
 Драгобуж, м. 1188
 Драгонів, с. 697
 Драгунов, ген. ЧА 332
 Дранічніков, НКГБ-іст 403, 404, 417, 418, 420-424, 426-431, 469-472, 480, 493
 Драпалюк Іван 838, 839, 841
 Драфинський, НКВД-ист 227
 Дребіт 324
 Дребіт Анна 320
 Дребіт Іван 320-324
 Дребіт Катерина 304
 Дребіт Марія 320
 Дребіт Матвій 320
 Дребіт Настя 320
 Дребнюк, о. 516
 Дрезден, м. 700
 Дрепко Марія 154, 156
 Дрепко Петро 154, 156
 Дригін, МГБ-іст 346, 347, 348-350
 Дрищава, с. 42

- Дрищів, с. 71, 92, 102-107, 109, 112, 129, 161, 170, 172, 173, 175
 Дрібнюк, о. 511, 570
 Дрібоцький Олександр 934, 946
 Дробчук Антон 913
 Дрогобицька, обл. 550, 556, 913, 914, 1173
 Дрогомирецька Іванка 664, 682
 Дроздовський Омелян 1128
 Друкер, з Ягольниці 427, 569
 Дручок Іван 1057
 Дуб Ізидор 414
 “Дуб”, чот. 1066
 “Дуб”, з с. Нетерпинці 995
 “Дуб”, кур. 963
 “Дуб”, підп. 66, 70
 “Дуб”, повст. 238
 “Дуб”. *Див.* Мачульський Михайло (“Дуб”)
 “Дуб”. *Див.* Музика Йосиф (“Дуб”)
 “Дуб”. *Див.* Панасів Іван (“Дуб”)
 “Дуба”, чота 1064
 Дубенський р-н 864
 Дубенюк Палагна 335
 Дубенюк Степан (“Лис”) 338
 Дубина М. 316
 Дубина Михайло 315
 Дубина Славко 315
 Дубина Сташко 315
 Дубина, хут. 994, 998
 Дубівці, с. 1093-1096
 Дубно, м. 161, 163, 835, 883
 Дубовий, НКГБ-іст 507-513, 516, 548, 549, 558, 559, 1135
 Дубчак Андрій 180, 181, 188
 Дубчак Гринько 59, 189
 Дубчак Корнель 211
 Дуда Гаська 127
 Дуда Григорій Миколайович 124, 127
 Дуда Микола 124
 Дуда Настя 124
 Дуда, з с. Романівка 464
 Дудак Степан 1130
 Дудар, НКВД-ист 1119
 Дуденчук Марія 1029
 Дудка Дмитро 331
 Дудка Михайло 621, 677
 Дудка Семко 610
 Дуднік, гол. наркомзагу 255
 Дудчак Петрунеля 331
 Дудчишин, з с. Сапогів 304
 Дужий Петро А. 8, 10, 18, 24, 26, 34
 Дукта, ліс 323
 Дулеба Іван (“Вишневий”) 133
 Дулеба Ірена. *Див.* Пелехата-Дулеба Ірена
 Дулеба Паранька 147
 Дулеба Степан (“Грізний”) 72, 73, 75-78, 80-83, 87-92, 95, 97, 100-102, 108, 111-115, 121, 127, 128, 134, 136
 Дулеба Стефанія Ільківна 21, 37, 71, 75, 80-84, 90, 91, 95, 98, 99, 109, 110, 134
 “Дума”. *Див.* Сас Федько (“Дума”)
 Думанинка, с. 892, 893
 Думанський Мирослав (“Дедько”, “Детько”, “Гонта”, “Андрій”) 366-368, 373, 374, 406, 461-463, 467, 499, 500, 504, 505, 527, 570, 571
 Думанський Петро 461
 Думцева Зоська, з с. Угринь 512
 Дунаєць, р. 864
 Дунаїв, с. 140, 142
 “Дунай”. *Див.* Дец Іван Іванович
 “Дунай”. *Див.* Кикоть (“Дунай”)
 “Дунай”, з Бучаччини 668, 672, 673, 685, 686, 687
 Дунай Катерина 177
 Дунай, р. 885
 “Дунай”, рой. 875
 “Дунай”, с/о РО МВД. *Див.* Бугера Іван
 “Дуная”, вд. 987
 Дуплавий, о. 473, 495
 Дуплиська, с. 446, 447, 450, 453, 457
 Дусівці, с. 1089, 1090
 Дутка Данило 268
 Дутка Павло 538, 539
 Дутка Сельвестр 267, 269
 Дутка Семен 290

Дутка, з с. Росохац 406, 427
Дутко Сильвестр. *Див.* Дутка Сель-
вестр
Духів, хут. 886, 888
Душмак Василь 308
“Дядя”, с/о МГБ. *Див.* Крученик
Василь Михайлович
Дякович Степан 128
Дякун Степан 301
“Дятель”. *Див.* Олекса (“Дятель”), з
с. Голігради
Дяченко, з Львівщини 425
“Дяченко”, окр. військ. реф. 464
Дячук Андрій 718, 773
Дячук Марія 773
Дячук Філімон. *Див.* Ящук Філімон
Дячун Андрій 713
Дячун Анна 726
Дячун Степан Андрійович 712

Е

Еберезальд, м. 144
Евген (“Завзятий”), брат “Вітра” 1040
“Евген”, обл. проп. 180
“Евген”, підп. 297, 288
Евгенія 679
“Евгенія”, куц. сан. 632
Ельба, р. 332
Енгельс Фрідріх 390, 405
“Еней” 465

Є

Євдохін, НКВД-ист 867
Єгоров Володимир 10, 26
Єднак, о. 548, 561
Єременко, гол. РВ 1184
Єфименко Валерій 7, 23
Єфимишин, лікар 570
“Єфрем”, кр. реф. СБ 1145
Єфремов, НКВД-ист 250, 648,
650-655, 657-661, 663-667,
669-675

Ж

Жаб’є, м. 864
Жабинець, сади 323

Жабиня, с. 1203, 1206
“Жайворон”, а/в МГБ. *Див.*
Голубович Ярослав Йосипович
“Жар”, з Залозеччини 1039, 1044,
1046, 1068
“Жар”, кол. окр. СБ, зрадник 1137,
1138, 1144-1146, 1156
“Жар”, з Бучаччини 651, 656, 657,
660-662, 666, 673, 681
“Жар”, пов.військ. реф. *Див.* Дідур
Анрій (“Жар”)
Жара Дарія 432
Жара Ольга. *Див.* Мотуз Ольга
Жарський, о. 511
“Ждан” 450, 461, 462, 463, 538
“Ждан”, обл. пров. спецвд. СБ 446
“Ждана”, спец. вд. СБ 457
Жерай, з с. Ярчовець 1160
Жеребки, с. 591, 594
Жеребна Анна Максимівна 736
Жеребна Степанія Максимівна 736
Жеребний Максим Степанович 734
Живаков, МГБ-іст 959, 960
Жигловик, з м. Кременця 884
Жизномир, с. 442, 628, 630, 631,
634, 636, 640, 644, 647, 665,
690, 691, 692, 1210
Жизномирські, брати 406, 427
Жилинці, с. 248, 344, 566
Жилка Зеновій 1022
Жилка Іван 1022
Жилка Мирон 1018
Жилка Омелян 1015
Жимка Роман (“Некурящий”) 977-
980, 983, 984, 986, 987, 990,
996, 997
Житомир, м. 151, 1092
Житомирська обл. 693, 1199
“Жмайло”, чл. ОУН. *Див.* Карпінсь-
кий Теодор Володимирович
Жмеринка, м. 42, 735, 898
Жовква, м. 151, 363, 405, 425
Жовква, пов. 414
Жовківська Марія 253, 258
Жовківський Іван Михайлович 253,
257, 261

Жовківський Ілярій Михайлович 253, 254, 256, 261
 Жовківський Микола Михайлович 253, 254
 Жовківський Степан Михайлович 253, 261
 Жовківський Ярема 253
 Жовнівка, с. 180, 1192
 Жолобецькі, хут. 791, 792, 800, 819
 Жолобеччина, хут. *Див.* Жолобецькі, хут.
 Жолобницький, учит. 697
 Жолтік, МВД-ист 738
 Жранов, МГБ-іст 1156
 Жук Нікіфор Нікіфорович 883, 886
 “Жук”, з Бережанщини 66, 69, 70, 84
 “Жук”, з Бучаччини 633, 679
 “Жук”, з Залозеччини 1054
 “Жук”, з с. Лапшин 134
 “Жук”, с/о РО МВД. *Див.* Карпович Іван
 “Жук”. *Див.* Самець Степан (“Богун”, “Жук”)
 Жуків, с. 86, 95, 97, 161, 704, 705, 715, 719, 730
 Жукивці, с. 890, 891, 893, 903, 916, 1170, 1172, 1199, 1207
 Жуково, с. *Див.* Чернелів-Польський, с.
 Жулев, боець гарнізону 703
 Жулинавка, с. 352
 Жулівка, с. 952
 “Жур”, сл. СБ 9, 25
 Журавель Василь Семенович 953
 Журавецький, з с. Долина 466
 Жураковський Іван 780-783, 785, 801, 804
 Жучок Дмитро 308
 Жучок Михайло 308

З

За Опалом, част. села 1168
 “Забіяка” 299
 Заблоцький Микола 1099
 Заболотів, ст. 951

Заболотівка, с. 429, 451
 Заболотівський р-н 953
 Заболотний Михайло (“Лесь”, “Бар”) 462, 467
 Заболотний, з с. Ягольниця Ст. 427
 Заболото, хут. 1065
 Завадський (“Змій”, “Гриб”) 432, 440, 448, 465, 585
 Завале, част. с. Бариш 686
 Завалів, с. 184
 Завалля, с. Борщівського р-ну 511
 Завалля, хут. Великодедєркальського р-ну 777, 780, 781, 789, 791, 793, 796, 799, 800, 802, 803-806, 808, 809, 811, 813-822, 824, 825, 827-831
 Завальє, с. *Див.* Завалля, с. Борщівського р-ну
 Завальницька Осипа 249
 “Заверуха”, сот., ком. підрай. диверс. 873, 874, 877, 878
 “Завзятий”, з Залозеччини 1043, 1044
 “Завзятий”. *Див.* Горин Іван (“Завзятий”)
 Завісляк Антін 318
 Загадзей Степан 879
 Загайці, с. 790, 802, 857, 859
 Загірці, с. 762, 765, 840
 Загір’я, м. 232
 Загір’я, с. Зборівського р-ну 961, 962, 964, 966, 967, 973, 974, 989, 996, 998, 1007, 1010, 1012, 1015, 1016, 1018, 1021, 1022, 1024, 1026, 1029, 1030, 1047, 1048, 1052, 1054
 Загородний Михайло (Скрудзь) 315, 316
 “Заграва” 651, 656, 681
 Загребелля 1150
 Загребельки, част. с. 695
 Загребельний Григорій Петрович 952, 954
 Загурський Олександр 934
 Загурські, з Шимковець 934
 Заднишівка, с. 1143

- Задорожна (“Стефа”), секр. “Максима” 595, 596
- Заєць Михайлина 67
- Заєць Стефка 121
- Зазмуринський р-н 952
- Зазуля Марія Іванівна 955
- Зазуляк Антін (“Зенко”) 465, 537, 538, 580, 585
- Зазуляк Іван 502, 504
- Зазуляк Ярослав 432, 440, 585
- Зайнберг, м. 41
- Закамінь, хут. 973
- Закарпаття 263, 364, 1192
- Закерзоння 12, 28
- Закоршм’яна Ірина Матвіївна 718
- Закоршмляний Петро 724
- Закшевська, викл. 1076, 1079
- Залав’є, с. 459-461, 463, 464, 480, 486, 487, 489, 490
- Залево, хут. 692
- Залипська Катерина 89
- “Залізняк”, з Залозеччини 1040, 1041
- “Залізняк”, з куща “Вітра” 1068
- “Залізняк”, з Бучаччини 637, 680
- Залізці, р-н. *Див.* Залозецький, р-н
- Залізці, с.м.т. 736, 963, 967, 974, 976, 979-981, 985, 997, 1003, 1009, 1010, 1015, 1018, 1021, 1030, 1052, 1057, 1062, 1063
- Залісся Коропецьке, с. 644, 659, 662
- Залісся, с. Борщівського р-ну 288, 324
- Залісся, с. Чортківського р-ну 428, 432, 506, 511, 512
- Залісці, с. 863, 872, 877, 883, 884, 886, 888, 889
- Заліщики Малі, с. 655, 662, 670
- Заліщики, м. 326, 327, 334, 365, 437, 443, 445, 447-450, 570
- Заліщики, пов. *Див.* Заліщицький, пов.
- Заліщики, р-н. *Див.* Заліщицький, р-н
- Заліщики, с. Бучацького р-ну 635-637, 670, 673
- Заліщицький, пов. 361, 362, 365, 414, 422, 429, 435, 437, 440, 441, 443, 444, 446, 449, 454, 456, 519, 537, 580, 586
- Заліщицький, р-н 8, 24, 22, 38, 325, 329, 660, 950, 955, 957
- Заліщичина 17, 33, 365, 440, 443, 444, 448, 456-459, 465, 473, 519. *Див. також* Заліщицький, р-н
- Заложці, м. *Див.* Залізці, м.
- Заложці, р-н. *Див.* Залозецький р-н
- Заложцівський, р-н. *Див.* Залозецький, р-н
- Залозецький, р-н 8, 9, 22, 24, 25, 38, 739, 961, 987, 1056, 1062, 1064, 1066, 1067, 1169
- Залозеччина 1051, 1052
- Залозці, м. *Див.* Залізці, м.
- Залозцівський р-н. *Див.* Залозецький, р-н
- Залуже, с. *Див.* Залужжя, с.
- Залуженський р-н 953
- Залужжя, с. Збаразького р-ну 1114, 1116, 1117, 1119, 1124, 1127, 1128, 1133
- Залужжя, с. Бережанського р-ну 160, 170
- “Залужний” 1035, 1045, 1054
- Залуцький Станислав 117
- Замашкін, нач. гарнізону 701
- Замковий, з Чорткова 427, 519
- Замковський Мефодій 888
- Замок, ліс 321
- “Замок”, з с. Лопушан 1037-1040, 1043, 1044
- “Замок”, сл. СБ 20, 36
- Замость, м. 151, 363, 735
- Замчисько, прис. 713, 718
- “Запад”, с/о РО МВД. *Див.* Федячко Василь Петрович
- Зарваниця, с. Золочівського р-ну 363
- Зарваниця, с. Тереховлянського р-ну 668, 694
- Заремба Марія 726
- Заремба Нестор 723, 724
- Заремби, с. 472

- Заривинці, с. 627-632, 634, 647-649, 653, 654, 656, 662, 670, 673
- Зарицька Анна 297, 299, 300
- Зарицький Василь 302, 340
- Зарицький Гриць 302
- Зарицький Іван ("Рись") 338, 339
- Зарівний Адольф 472
- Заріпов Захар Захарович, МВД-ист 1207
- Зарічанка, хут. 999
- Зарічинська Ольга 1107, 1108, 1116, 1117, 1124, 1140
- Зарічинський Василь 1108
- Зарічка, частина с. 282, 283
- Зарічний, ред. рай. газети 837, 838, 841, 848
- Зарубинський, ліс 1120, 1122, 1125
- Зарубинці, с. 1109, 1115, 1116, 1119, 1124, 1127, 1128, 1133
- Заруддя, с. Збаразького р-ну 705, 706, 919, 926-928, 930-934, 936, 938, 939, 941, 942, 944, 946, 947
- Заруддя, с. Зборівського р-ну 1113, 1117, 1123, 1124, 1126, 1128, 1207
- Заруденські, хут. 897, 934
- Засетко Михайло 220, 227
- Засетко Петро (Боднарів) 211, 228
- Заслав, м. *Див.* Ізяслав, м.
- Заставна, м. 955
- Заставна, р-н. *Див.* Заставнівський, р-н
- Заставнівський, р-н 325, 952, 955
- Заставнянський р-н. *Див.* Заставнівський, р-н
- Застіноче, с. 461
- Затурин, с. 639
- "Захар", сл. СБ 17, 33
- "Захар", з Бучаччини 636, 637, 639, 640, 642, 653, 658, 662, 679
- Захарій Володимир 206, 211, 227, 228
- Захарків Грицько Степанович 125, 127, 136
- Захарків Доська 135
- Захарків Іван Степанович 125-127
- Захарків Петро 135
- Захарків Степан 125
- "Захарко" 633
- Захаров, МГБ-ист 1112, 1113, 1115, 1117, 1130-1133, 1135
- Захарович Семен 779
- Захаровка, с. 729
- Захарчук Павло 318
- Захід 245, 260, 302, 407, 479, 494, 515, 562, 597, 760, 1087, 1088, 1116
- Західна Європа 760
- Західна Україна. *Див.* Україна, Західна
- Заяць Антін ("Ярий", "Крук") 980, 987, 1005, 1017, 1019, 1028, 1046-1048, 1051, 1054, 1062, 1064-1068, 1072
- Заяць Василь Петрович 953
- Заяць Мирослав 590, 592-594
- Заяць Михайліна 68
- Заяць Роман Мирославович 592
- Збараж, м. 48, 494, 591, 592, 594, 601, 855, 857, 914, 915, 967, 1074, 1077, 1090, 1092-1095, 1099, 1106, 1107, 1111-1113, 1115, 1116, 1124-1127 1136, 1139, 1140-1142
- Збараж, р-н. *Див.* Збаразький р-н
- Збаражчина 17, 33, 366, 425, 466, 591, 604, 1008, 1010, 1011, 1120, 1123, 1126, 1136
- Збаразький пов. 442, 574, 590
- Збаразький р-н 8, 22, 24, 38, 592, 702, 705, 726, 734, 898, 907, 914, 1057, 1074, 1077, 1081, 1084, 1087, 1092, 1094, 1095, 1097, 1100, 1106, 1107, 1109, 1111, 1117, 1120, 1122, 1123, 1126, 1128, 1129, 1132, 1161, 1174, 1184
- Збаразькі Чагарі, с. *Див.* Чагарі Збаразькі, с.
- Зборів, м. 864, 1162-1166, 1170-1172, 1175-1179, 1183-1185, 1197, 1199, 1201-1203, 1205-1208

- Зборів, р-н. *Див.* Зборівський, р-н
Зборівський, пов. 464
Зборівський, р-н 7, 8, 22-24, 38,
139, 1159, 1169, 1170, 1173,
1174, 1183, 1184, 1197, 1198,
1204, 1208
Зборівщина 17, 33
Зборовський Йосиф 723
Збруч, р. 42, 43, 248, 307, 342,
1102, 1103
Зварич Богдан 1168
Зварич Михайло 1039, 1041, 1044
Зварич Степан 1172
Зварич Текля 1169
Звенигород, с. 651, 653, 670, 673,
674
Звертів, с. 746
Звиняцькі, хут. 869
Звиняч, с. Білобожницького р-ну
440
Звиняче, с. Вишнівецького р-ну
863, 865, 867
Здирка Афтан ("Куций") 1119-1121
Здирка Василь 1131
"Здоровий", зв. 1155
Зелена, с. 248, 643, 649, 651, 652,
654-656, 658, 659
Зелене Устя, хут. 641
Зеленецька Анна 333
Зелений Михайло 332
"Зелений", стр. 1066
"Зелений" 987
"Зелений", з Старого Олексинця
986
Зеленче, с. 460, 461, 491
"Зелень", підп. 249
Зелінський Володимир 264
"Зена", стан. 622, 678
Зендровська Анна. *Див.* Головата
Анна
"Зенко". *Див.* Калинюк Михайло
("Зенко")
"Зенко". *Див.* Лотоцький Володи-
мир ("Зенко")
"Зенко", пов. реф. госп. *Див.*
Зазуляк Антін ("Зенко")
"Зенон". *Див.* Лапінський Леонід
("Зенон")
Зелінський, з с. Шульганівки 427
Зельон, з Каменщини 810
"Зиз", підр. пров. *Див.* "Вишиваний"
("Зиз"), з с. Садки
Зиков, нач. РВК 1012
"Зима", повст. 229
"Зимний", з Волині 963
Зівсянський р-н 952
Зілінський Стасько 753
Зіна, з с. Васьківці 840
Зінкевич, міліціонер 1078
Зінов'єв, МГБ-іст 258, 259
"Зінченко". *Див.* Пляс Петро ("Зін-
ченко")
Зінчук Іван 884
"Зірка", рай. реф. СБ 895, 905, 921
"Зірка", а/в РО МВД 611
"Зірка", пов. проп. Борщівщини 365,
437
"Зірка", пов. реф. ІНО. *Див.* Остров-
ський Ярослав ("Зірка")
"Зірка", чл. ОУН. *Див.* Басараба
Параска Федорівна
"Зіркатий", чот. 872, 875
Злоцьке, с. 728
Злочанський Роман 473, 494
Змієвець Марія 566, 567, 568
Змієвець, агроном 567
Змієвич. *Див.* Змієвець Марія
Зміїв, м. 700
"Змій", з Залочеччини 1035, 1044
"Змій". *Див.* Завадський ("Змій",
"Гриб")
"Змій". *Див.* Прокопів Микола
("Змій")
"Зов". *Див.* Олійнич Михайло ("Зов")
Зозулинці, с. 914
Зозуля Ольга 935
Зозуляк Зофія 621, 625, 677, 678
Зозуляк Петро ("Орко") 616, 617,
620-622, 624, 625, 637, 642,
676
Золотий Михайло ("Крук") 447, 451,
453

Золотий Потік, р-н. *Див.* Золото-
потіцький р-н
Золотий Потік, с.м.т. 257, 628,
629, 634, 639
Золотники, р-н. *Див.* Золотників-
ський р-н
Золотниківський р-н 8, 17, 24, 22,
33, 38, 694, 1144, 1156
Золотницький р-н. *Див.* Золотни-
ківський р-н
Золотопотіцький р-н. *Див.* Золото-
потіцький р-н
Золотопотіцький р-н 8, 17, 22, 24,
33, 38, 41, 264, 617, 628
Золотопотіччина 631, 642, 651, 657
Золотько, МВД-ист 296, 298-301,
303, 335, 338, 956
Золочів, м. 363, 425, 885
Золочівський р-н 734, 739
Золочівщина 84, 425. *Див. також*
Золочівський, р-н
“Зоркий”, с/о РО МГБ. *Див.*
Ожогань Іван Михайлович
“Зоря” 678
“Зоря”, а/в РО МВД. *Див.* Іванів
Анна Федорівна
“Зоря”, з м. Бучача 621
Зоська (“Стефан”), з вд. “Бистрого”
635, 679
Зоська, з с. Лапшин 76
Зотов, НКВД-ист 183, 185, 186, 188
Зубак, з Ришнівецьких хут. 897
Зубів, с. 463
Зубко 811, 816
Зубко Кузьма 780, 794
Зубко Яків 794, 795, 812, 826
Зубрець, с. 631, 633, 635, 636,
639, 640, 643-645, 659, 662
Зубринчин (вуличне) Ольга 632, 679
ЗУЗ 48, 139, 308, 442, 472, 493,
915, 1104
Зьомко, з Обозиськ 58, 59, 60

I

Іван (“Вовк”), з с. Ворвулинці 444
Іван (“Гад”), рай. пров. 591, 593, 594

Іван (“Замок”), з с. Лопушан 1037
Іван (“Рут”, “Скит”), з с. Голігради
444, 445, 450
Іван (“Триліс”), з с. Цапівці 445, 450
Іван (“Шелест”), з с. Кравчики 875
Іван Іванович, с/о РО МГБ. *Див.*
Гуска Михайло Іванович
Іван, б-к псевдобойки МГБ 1143,
1146
Іван, з Березини 638
Іван, з с. Голігради 452
Іван, з с. Кошилівці 447
Іваненко Василь, МВД-ист 1205
Іваненко, МГБ-іст 160, 164
Іване-Пусте, с. 288
Іваницька Зофія 1041
Іванишин Дмитро 1038
Іванишин Зофія 1043
Іванів Анна Федорівна 611, 612,
614, 620, 623, 628, 647-650,
660, 667, 671
Іванів Микола 621, 677
Іванів Михайло Федорович 613
Іванів Федір 620, 676
Іванівка, с. 460, 461, 595
Іванка, з с. Гарбузів 990
Іванків Степан 1040, 1045, 1046
Іванків, с. 459
Іванов Григорій Павлович 952
Іванов Іван Семенович 952
Іванов Петро 1202
Іванов, кап. МВД 954
Іванов, май. ЧА 1075
Іванов, МВД-ист 694, 695
Іванов, НКГБ-іст 568-570
Іванов, нач. НКГБ Бережанського
р-ну 81, 140, 216, 226, 227
Іванов, полк. МВД 1076, 1077,
1080, 1081
Іванов, серж. гарнізону 701
Іванов, ст. л-т МВД 954
“Іванов”, а/р РО МВД. *Див.* Липе-
цький Володимир Степанович
Івано-Франківська обл. 8, 24. *Див.*
також Станиславівська, обл.
Іванці, хут. 996

Іванців 514, 532
Іванців Антін ("Орест") 466, 501, 503, 504, 512-514, 518, 532, 538
Іванців Яків ("Тирса") 1161
Іванців-Дзьоник, з с. Угринь 514
Іванцов 306
Іванчук Олександра 868
Іванчука Денис 913
Іваня, с. 1014
Івасів Михайло 653, 663, 664, 681
"Івась", з с. Панасівки 998
Івасько (вуличне), стан. госп. з с. Переволоки 654, 681
Івахів Катерина 731
Івашків Василь ("Топір") 75, 86, 106, 109, 216, 226
Івашківський, ліс 1108, 1109, 1115, 1120, 1125, 1127-1129
Івашківські, хут. 1109
Івашківці, с. 1107, 1109, 1111, 1112, 1114, 1116, 1119, 1121, 1122, 1124, 1127-1130, 1132, 1140, 1141
Іващенко Іван Іванович 953
Іващенко, МГБ-іст 957-960
Ігнащенко, інструктор РП 837
"Ігор", з Збаражчини 1114, 1116, 1121, 1123, 1125-1127, 1130, 1132, 1134, 1140, 1147
"Ігор", сл. СБ 17, 33
"Ігор". Див. Райх Володимир ("Ігор")
"Ігор". Див. Холодян Матвій ("Ігор")
Ігровиця, с. 735
"Ізгой". Див. Липовий Богдан Іванович ("Леонід", "Ізгой")
Ізмаїлов, тюремщик 471
Ізмаїл, м. 951
Ізраїл Володька 874, 877, 878
Ізраїл Наталка 881
Ізраїл Трохим 881
Ізяслав, м. 760, 761
"Ікар" 680. Див. також "Інар", рай. військ.
Ілавче, с. 459, 460, 461, 480, 486, 595

Ілюшин І. 15
Ільницький, з с. Бабинці 288
Ільчишин Василь ("Стріла") 262, 274, 277-279, 281-284, 296
"Інар", рай. військ. 639
Іонов, МГБ-іст 1078
Іраліч, прис. 353
Ірина 680
Ірина, з с. Трибухівці 643
"Ірка". Див. Семчук Настя ("Наталка", "Ірка")
"Ісай" 656, 657, 662, 664, 666-670, 681
Ісаковський, л-т ЧА 344, 345
"Іскра", з Бережанщини 51, 188, 197
"Іскра", з Бучаччини 685
"Іскра". Див. Катерина ("Іскра"), з Губина
"Іскра". Див. Юрчинська Мирослава ("Іскра")
Ісус Христос 555
Італія 864, 1085

Ї

"Їжак", др. 143

Й

Йосипівка, с. 1207
Йосиф ("Крук"), з с. Пилява 651, 681

К

К., ком. 142
Кабарівці, с. 1200, 1207
Кавара Микола 134
Кавара Федір ("Денис") 73, 80, 89, 111
Кавка Марія 319
Кавказ 846
Кавонік Іван 161
Кавун, учит. 891
Кавфман, нач. цеху 1183
Кавчук Анна 601
Кавчук Гнат 439, 601
Кавчук Петро 440, 601
Кавчук Роман 601

- Када, мл. серж. гарнізону 701
 Казань, м. 898, 910
 Казаревський Дмитро 1009
 Казахська ССР 342
 Казимірський А. 320
 Казка Дмитро 318
 Казмірчук Поля 869
 Казновецький Кость ("Корінь") 873, 874, 876, 877
 Казновецький Степан 881
 Казюра, госп. 1005
 Казьмірук Дмитро Степанович 890
 Казьмірук Домінікія Степанівна 891
 Казьмірук Михайло Степанович 890, 903, 916, 917, 925, 926, 928, 931, 933, 936, 938, 941, 942, 944, 945, 947
 Казьмірук Степан 890
 Казьмірук Степаніда Степанівна 890
 Казьмірчук Антон 925, 926
 Казьмірчук Луцько 941, 948
 Казьмірчук Микита 895, 925, 926, 937, 941, 948
 Казьмірчук Михайло 946
 Казьмірчук, з с. Града 887
 Казьонщина, ліс 755
 "Кайдаш", окр. СБ 1137, 1138
 Калавур Петро 695
 Калатало Василь ("Олекса") 129
 Калашніков, нач. фінвідділу 292, 310
 Каленков, нач. гарнізону 701
 Калина, прис. 1153
 "Калина". Див. Басараба Параска Федорівна
 "Калина". Див. Кобзан Марія Василівна
 "Калина". Див. Куриляк Юстина ("Калина")
 Калинівщина, с. 411, 429, 432, 435, 440, 443
 Калинович (Іван?), з м. Монастирська 473
 Калинюк Михайло ("Зенко") 662-664, 682, 685
 Калинюк, нач. ІБ 319
- Калиняк Анна ("Леся") 625, 633, 661, 679
 Калита Ксенька. Див. Бригін Ксенька
 Калінін, м. 769, 1188
 Калінін, МВД-ист 1193
 Калінінська обл. 140, 1186
 Каліцька Марія 322
 Кальба Анна 1116, 1120-1124
 Кальмук Ксенька 743
 Кальне, с. 155, 1203, 1205-1207
 Кама, р. 352
 Камаруліно, с. 835
 Каменщина, хут. 779, 780, 791, 792, 799, 803-810, 812-814, 817, 819, 825, 827, 830
 Камінецька Зоська 657, 682
 Камінський Збігнєв ("Дон") 10, 26
 Камські Еміліян 334
 Кам'янець-Подільська обл. 378, 697, 723, 739, 745, 746, 756, 760, 770, 836, 1074
 Кам'янець-Подільський, м. 307, 697, 698
 Кам'янка, с. 1191
 Кам'янська Марія Миколаївна 150
 Кам'янський Василь Миколайович 150
 Кам'янський Євген Миколайович 150
 Кам'янський Іван Миколайович 150
 Кам'янський Осип Миколайович 150, 153, 155-157
 Кам'янський Петро Миколайович 150
 Кам'янський Роман Миколайович 150
 Канада 7, 23, 331, 1097
 Капець Григорій ("Лесько") 1037, 1039, 1040, 1043-1045
 Каплунов, МВД-ист 245, 254-258, 269, 276, 278, 282
 Капусники, прис. 449
 Капустинці, с. 351, 357, 451, 1129
 Кара Емілія 1047-1049, 1053
 Карасі, родина 58, 207

- Карась Андрій 197, 217, 219
 Карась Василь ("Довбуш") 50, 58, 59, 61, 65, 193, 194, 197, 199, 201, 209-211, 213, 215-219, 224
 Карась Ілько Петрович 57, 58, 60, 62
 Карась Петро Ількович 207, 226
 Карась Сергій 883
 Карач Юрко 1053
 Карашенко, МГБ-іст 1115
 Кардинал Дмитро 282, 283
 Кардинал Софрон 268
 Карий Іван 996
 Карий Михайло 1047-1049, 1053
 "Карий". *Див.* Лесів Євген ("Карий")
 "Карий". *Див.* Облищук Михайло ("Карий")
 "Кармелюк", з с. Луб'янки Вищі 1129
 "Кармелюк", з Панасівки 980, 987
 "Кармелюк", повст. 229
 Карначівка, с. 756, 893, 915, 941, 948
 Кароль Сергій ("Грек", "Моряк") 460, 479
 Карпати, г. 73, 85, 86, 121, 152, 864, 865, 1192
 Карпатська Україна 433
 Карпенко, МГБ-іст 56
 Карпінська Текля Володимирівна 1159
 Карпінська Теодора Володимирівна 1159
 Карпінський Олекса Володимирович 1159
 Карпінський Осип Володимирович 1159
 Карпінський Петро Володимирович 1159
 Карпінський Теодор Володимирович 1159, 1161, 1163, 1164, 1168
 Карпов Павло Андрійович, НКВД-ист 1199, 1200, 1206
 Карпов, партприкріплений 309
 Карпович Іван 695
 Карташков, МВД-ист 1075, 1076, 1078
 Карташов, МВД-ист. *Див.* Карташков, МВД-ист
 Карфен 845
 Касиничий, робітник пекарні 64
 Касінчук Петро 8, 24
 Каська, з с. Шумлян 74
 Каська, з хут. Підлукавець 1035
 Катосяков, учит. 778
 Катербург, хут. 756, 797, 798, 804, 805, 807, 808, 821, 829
 Катерина ("Іскра"), з Губина 621, 678
 Катерина ("Уляна"), з Губина 643, 645, 646, 654-656, 662, 679
 Катеринич Іван 343
 Катовіце, м. 132, 1058
 Катрук Наталка 865
 Катрук Панас 868
 Кахаєв, МГБ-іст 1088, 1089
 Кацавал Богдан 590
 Кацавал Ярослав 590, 593
 Кацапчин Степан 824
 Качалаби, хут. 987, 1036
 Качан Володимир 967
 Качан Євген 967
 Качмар Михайло 318
 Качур Петро ("Біс", "Хмель") 444-447, 450
 "Качур". *Див.* Чернецький Микита ("Качур")
 Кашуба Василь 359
 Кашуба, прац. РВ 729, 730
 Квасинця, госп. 260
 Кветний, нач. участка 353
 "Квідчук". *Див.* Рись Павло
 "Квітка" 652, 656, 658, 662, 663, 672, 673
 "Квітка", стан. 622
 "Квітка", чл. ОУН 678
 Кенігсберг, м. 760, 769, 1075
 Кентій Анатолій 11
 Керен, пан 325
 Керзона, лінія 256, 363, 603, 608, 719, 728, 731, 1144, 1167, 1199

- Кернична Катерина 653, 681
 Керничний Іван 1132
 Керничний Лука Теодорович 1118
 Кельце, м. 763
 Кибалюк Антін 888
 Кибалюк Ксенька 888
 Киданів, с. 647, 649, 650, 656, 657, 668, 672, 674
 Київ, м. 10, 12, 18, 22, 26, 28, 32, 34, 36-38, 137, 144, 227, 240, 342, 352, 353, 494, 558, 605, 698, 700, 719, 835, 898, 915, 951-953, 1057, 1075, 1076, 1078, 1091, 1100, 1102, 1104, 1112, 1184
 Київська обл. 239, 241, 719, 943, 988, 989, 1076
 Київщина 834
 "Кий". *Див.* Максимів Степан ("Кий")
 Кикіш, четар 124
 Кикоть ("Дунай") 958, 959
 Кикоть Марія 958
 Кикоть Степан 959
 Кима Анна 731
 Кипенда Павло 259
 Кипячка, с. 702
 Кирдішов, МГБ-іст 607
 Кирелюк Василь (Гродзьк) 299
 Кирелюк Марія. *Див.* Кирилюк Марія
 Кирелюк Проць. *Див.* Кирилюк Проць
 Кирик Михайлина 1172
 Кирило, лекторка 55
 "Кирило", пов. реф. СБ. *Див.* Саміла Микола ("Микита", "Кирило", "Галка")
 Кирилюк Анастасія 338
 Кирилюк Анна 302, 339, 1065
 Кирилюк Василина 340
 Кирилюк Іван 909
 Кирилюк Марія 299, 300, 305, 1065
 Кирилюк Настя Іванівна 297, 299, 300, 302, 339
 Кирилюк Настя Якимівна 340
 Кирилюк Олекса 1066
 Кирилюк Олена 305
 Кирилюк Пилип 293
 Кирилюк Проць 299
 Кирилюк Федь 301
 Кирильчук Василь 908, 911
 Кирич Михайло 1040, 1041
 Киричук Василь 886
 Киричук Димидко 884
 Киричук Микита 888
 Киричук Микола 884
 Киричук Тадей 884
 Кисіль Олекса 208, 221, 223, 225, 226
 "Кит". *Див.* Солетицький Петро ("Кит")
 Кишинів, м. 952, 954, 1075
 Кізімович Марія ("Марта") 565-568, 576, 577
 Кізімович, аптекар 566
 Кізімович, госп. 154
 Кізя, с. 621, 622
 Кійданецький, куш 1129
 Кійданів, с. *Див.* Киданів, с.
 Кійданці, с. 591, 594, 1124. *Див.* також Киданів, с.
 Кінадзе, в'язень 472
 Кілевич, о. 511
 Кільчицька Зоська 694
 Кільчицький Zenko 695
 Кімаківська, учит. 697
 Кіналь Степан 129, 130
 Кінаш, комендант поліції 47
 Кіндзера Славко 910, 912
 Кіндзечин Ілько 253
 Кінзуй 348
 Кіров, м. 1057
 Кіровоград, м. 953
 Кіровоградська обл. 729, 731, 1076
 Кірш, серж. гарнізону 701
 Кісілевич, дир. НСШ 158
 Кісіль Олекса 222
 Кіт, мл. л-т 257
 "Кіт", з с. Потуртори 203-205
 Кіцлярський Панько 293
 Кішко Григорій 5

- Кішук Анна 342
 Клава, з с. В. Дедеркали 840
 Клава, прац. НКГБ 403
 Клавга Анна Степанівна 719
 Клачук Ольга 121, 122
 Клебанівка, с. 1078
 “Кленя” 298, 299, 302
 Клепач Максим 863
 Клепач Федір Максимович 863, 868
 “Клепка”, повст. 915, 926, 936-938
 “Клепка”, рай. реф. госп. 895, 904, 919-921
 “Клим” (“Гонта”) 499, 505, 507, 508
 “Клим”, з Борщівщини 292, 338
 “Клим”, пров. “двадцятки” 66, 70
 “Клим”, сл. СБ 17, 33, 687
 “Клим”, чот. вишк. 986, 1005
 “Клим”. *Див.* Мельник Степан (“Клим”)
 “Клим”. *Див.* Садівський Василь (“Клим”)
 “Клименко” 72, 85
 Климко, о. 515
 Климяк Андрій 773
 Климяк Іван Федорович 775
 Климяк Микола Григорович 772
 Климяк Олександр 776
 Климяк Прокіп Дмитрович 770
 “Клинок”, с/о РО НКВД. *Див.* Клепач Федір Максимович
 Клітецький Роман 424
 “Кліщ”. *Див.* Рихлевич Юлько (“Кліщ”)
 “Кліщ”. *Див.* Шевчук Михайло (“Кліщ”)
 Клубенко, секр. РК КП(б)У 729
 “Клюс”. *Див.* Шевчук Михайло (“Клюс”)
 Клявдин Ясько 694
 Кляштифорська Наталія. *Див.* Бойчук Наталія
 Кляштифорський Євген 430, 432, 537, 585, 601
 Кляштифорський Мирослав (“Вуж”, “Махно”) 429-431, 439, 440, 465, 537, 538, 580, 585, 601
 Кляштифорський Ярослав (“Трава”) 411, 427, 429
 Кльоц Марія 671, 683
 Кміть Стефка 86
 Книжник Михайло 663
 Книш Петро 468
 Книш, стан. с. Вербовець 462
 Кнобльох 407, 427
 “Кобець”, рай. пров. 895, 897, 905, 917, 921
 Кобзан Марія Василівна 684
 Кобзар Євдокія 589
 Кобзар Федь 538
 Кобзарук Дмитро Максимович 769, 770
 Кобилія, с. *Див.* Кобилля, с. Кобилля, с. 1095, 1132
 Кобиловолоки, с. 607-609
 Кобіта Марія 649, 651, 652, 680
 Коваленко, гол. РВ 1077, 1087, 1088
 Коваленко, НКГБ-іст 543, 547, 1166, 1185
 Коваленко, прокурор 841
 Ковалик Володимир 414
 Ковалик Григорій (“Крук”) 978-980, 983, 986-988, 991, 997, 1011, 1015-1017
 Ковалик, о. 511
 Ковалюк В. 323
 Коваль Андрей 1075
 Коваль Василь 776
 Коваль Василь Петрович 861
 Коваль Горпина 861
 Коваль Єлисавета 698, 699
 Коваль Іван 866
 Коваль Павліна 318
 Коваль Петро 177, 861
 Коваль, з с. Шульганівки 427
 “Коваль”, з с. Снігурівки 875
 Ковальов, МГБ-іст 256, 257, 259, 281, 282, 285
 Ковальська Анна 646
 Ковальська Настя 634, 642, 645-647, 679
 Ковальський Гавриїл 1177
 Ковальський, ліс 1125

- Ковальчук Василь (Босий) 206, 211, 227
- Ковальчук Іван Іванович ("Гомін") 50, 51, 59, 61, 65, 180, 188, 189, 192-194, 197, 198, 201, 205, 209-211, 213, 215-219, 224, 227, 425, 426
- Ковальчук Микола, з с. Звиняче 868
- Ковальчук Микола, НКВД-ист 1199
- Ковальчук Михайло Іванович ("Боян") 180-185, 187, 188, 193, 194, 197, 201, 217, 219
- Ковальчук Михайло Федорович 206
- Ковальчук Михайло, з с. Панасівка 1049
- Ковальчук Петро 207
- Ковальчук Федір 859
- Ковальчук, з Теребовлі 363
- Ковальчук, секр. комс. орг. 732
- Ковальчуки, з с. Саранчуки 59, 207
- Ковель, м. 332
- Ковпак Сидір 472, 970
- Ковпак, істребок 284, 302
- Ковпак. *Див.* Жовківський Іван Михайлович
- Ковручка Настя 246
- Ковтун, нач. земвідділу 273
- Ковцун Володимир 391
- Ковцун Петро 291
- Ковцун Роман Артимович 291, 292
- Ковцун Стефанія ("Балка") 291, 296, 300
- Ковчуг Олекса 267
- Коганець Ганна 685
- "Когут" 1046
- Когут Анна 160
- Когут Іван 175
- Когут Степан 291, 293
- Когут Федь ("Вир") 621, 653, 666, 678, 681
- "Когут", рой. 1066
- Когут, з с. Ласківці 464
- Когут, кур. 263
- Когутівка, хут. 304
- Кожухівський Людвіг Семенович 693, 695
- "Козак" 450, 451
- Козак Бернард 406, 426
- "Козак Василь", с/о РО МГБ. *Див.* Лис Василь Григорович
- Козак Іван 621, 677
- Козак Ілько 1047
- Козак Калістрат Філімонович 775
- Козак Михайло 246, 268, 621, 677
- Козак, гарнізонник 703
- Козак, з с. Улашківці 427
- "Козак", рай. реф. СБ. *Див.* Шпортак Дмитро ("Козак")
- Козар Іван 322
- Козар Олена 629, 634, 648, 649, 678
- Козаревський Дмитро 986, 1019, 1022
- Козариха 629
- Козачук Юхим 748
- Козачук, НКГБ-іст 576, 577, 580, 581, 583
- Козаччина, с. 566
- Козир Анна 670, 683
- Козир Явдоха 651, 652, 681
- Козира Марко 886
- Козира Явдоха 655
- Козирський. *Див.* Яськів Іван (Козирський)
- Козібрецький, пан 334
- Козівський, р-н 8, 22, 24, 38, 42, 71, 84, 96, 178, 459, 606
- Козівщина 17, 33. *Див. також* Козівський, р-н
- Козій 302
- Козлів, р-н. *Див.* Козлівський, р-н
- Козлів, с.м.т. 1193, 1196
- Козлівський, р-н 8, 17, 22, 24, 33, 38, 473, 1192, 1193, 1195
- Козлов Микола Петрович 953
- Козлов, ст. л-т СМЕРШ 370, 371, 373-376, 379, 380, 392-394, 396-398, 400, 401, 414
- Козлов, ст. серж. гарнізону 701
- Козловський Томко 706
- Козова, м. 97-99, 161, 180, 1189
- Козова, р-н. *Див.* Козівський, р-н

Козосвист Антін 318
 Козосвист Михайло 318, 358
 Козуб Анна 726
 Козуб Іван 711
 Козуб Мирослав 698, 699
 Козуб, МГБ-іст 1141
 Козубський, посол 893
 Кокін С.А. 9, 25, 605
 Коковіхін, НКВД-ист. *Див.* Куковіхін, НКГБ-іст
 Кочевський, к-т поліції 171
 Кокутківський, гостинець 1181
 Колар Зоська 306
 Колачов, НКВД-ист 628-631, 633, 636-640, 642, 643, 645-648, 675
 Колесник Ганна 763
 Колесник Федір 859, 860
 Колешка Григорій 308
 Колевошко Василь 255
 Колиндяни, с. 376, 428, 528, 567
 Колісник ("Сум"), зрадник 534
 Колісник ("Тихий") 432
 Колісник Олекса 227
 Колісник, гол. промартілі 1018
 Колодіївка, с. 594
 Колодій Микола 753, 754
 Колодно, с. 896, 897, 906, 919, 934, 1176
 Колодрібка, с. 320, 322, 955, 956
 Коломиєць Олександр 913
 Коломиєць, зав. РайВНО 159
 Коломиєць, ком. вз. ЧА 899, 902
 Коломиєць, МГБ-іст 1136
 Коломиєць, НКГБ-іст 467
 Коломия, м. 263, 325, 1074
 "Коломінка", гарнізон 1189
 Колос Кость Панасович 159
 Колос Теодор 1125
 Колосова, с. 831
 Коля ("Чабай") 830
 Коля, з м. Кременця 778
 Коля, МВД-ист 1078
 Коля, повст. з с. Горянка 744
 Коля, сексот 862
 Коляда, уповн. РВ 852-854, 859

Кольба Михайло 654, 681
 Кольба Петро 658
 Колька, гарнізонник 564
 Кольонія, хут. 255, 257, 259
 Комар Євген Васильович 1097
 Комар Степан 1098
 Комар Ярослав Васильович 1097, 1111, 1112, 1136, 1139, 1156-1158
 "Комар" 1127
 "Комар". *Див.* Гаврон Осип ("Комар")
 "Комар, з с. Горянки 787
 "Комар", рай. пров. 1126
 Комарин, с. 884
 Комарівка, с. 621
 Коміновський 579
 Компанець [Компанієць?], секр. КП(б)У 55
 "Компас". *Див.* Анасько ("Компас")
 Кондратюк Михайло 773-775
 Кондришин Іван (Сапач) 322, 323
 Коник, з с. Зарубинці 1117
 Конійчук, з с. Сапогів 305
 Коновалець Євген, полк. 10, 26, 151
 Коновалов, в'язень 472
 Коновалов, МГБ-іст 703, 731-733
 Коновка Василь 322
 Коновський Микола 69
 Кононов, МГБ-іст 1141
 Конопківка, с. 1143-1145, 1147-1149, 1154, 1155, 1158
 Коноплиця, хут. 622
 Конотопська Михайлина 709, 717
 Конотопський Богдан 719, 723, 724
 Константинов Михайло 842
 Конюхи, с. 42, 106
 Копаниця Павлина. *Див.* Лис Павлина
 Копаченко, МВД-ист 241-244
 Копичинецький, р-н 9, 25, 238, 380, 492, 494, 529
 Копичинський, р-н. *Див.* Копичинецький, р-н
 Копичинці, м. 106, 240, 242, 376, 377, 381, 472, 473, 494, 549, 1198
 Копичинці, пов. 458

- Копичинці, р-н. *Див.* Копичинець-
кий, р-н
Коралівка, с. 308
Кораль Іван 462
Кораль Магдалина Петрівна 462
Кораль Ярослав ("Святослав",
"Леонід") 460, 462, 467, 480,
499, 527
Кордоба, пров. в Аргентині 864
"Корінець". *Див.* Блащук Яків
("Корінець")
"Корінь". *Див.* Казновецький Кость
("Корінь")
"Корінь", стр. 1066
Корначівка, с. *Див.* Карначівка, с.
Корнелія, зв. СБ з с. Рожанівка 445
Корнищук Василь 414
Корнієнко, гол. РВ 279, 281
"Корнієнко". *Див.* Вівсяник Петро
Миколайович ("Корнієнко")
Корній, з с. Малі Фільварки 796
Корнійчук Василь 913
Корнійчук, з с. Максимівка 914
Корніш, МГБ-іст 259
Коров'є, м. 745
Королишин Василь ("Явір") 74
Королишин Славко 74
Королівка, с. 447
Королівщина, хут. 886, 888
Королюк, з с. Луб'янки Вищі 1083
Короляк Михайло 311
Король, з с. Романівка 499
Корольов, секр. ЛКСМУ 698
Коропець, м. 612, 617, 618, 620-
622, 625, 628, 629, 641, 655
Коропець, р-н. *Див.* Коропецький,
р-н
Коропецька Діброва, с. 611, 612,
623
Коропецький Перевіз, част. м. 623
Коропецький, р-н 8, 17, 22, 24, 33,
38, 611, 612, 623
Коропеччина 642, 666, 669. *Див.*
також Коропецький, р-н
Коросно, пов. *Див.* Кросно, пов.
Коростиха, г. 92
Коростів, с. 1192
Коростовський, зав. фільварку 866
Коростяний Гриць 910
"Корч", з Бучаччини 661, 682
"Корч". *Див.* Мандзій Павло ("Корч")
Корчак Іван 301
Корчак Олена 297, 300
Корчак Яків 340
Корчинська Ольга 462
Корчинський ("Давид"), з с. Могиль-
ниця Н. 462, 499, 505
Корчинський Василь 695, 696
Корчинський Іван Лукіянович 228
Корчинський Микола 191
Корчинський, з Бережан 60
Корчунок, хут. 791, 792, 808-810,
812, 825, 830
Коршилів, с. 1207
Коршів, с. 472
Косар Іван 1039, 1040, 1043, 1046
Косів Іван 677
Косів, м. 332
Косів, с. 427, 595
Косінська Євгенія 67
Косінський Казимир Тимофійович
66, 67, 70
Косоротов Іван, МВД-ист 1206
Костанчиха (вуличне) Анна 643, 680
Костельник Гавриїл, о. 506, 547,
549, 551, 552, 554, 556, 557,
562, 600
Костецька Катерина 1166
Костів Іван 621
Костів Іван, істребок 141
Костів Степан 121
Костів, з с. Більче-Золоте 346, 349
Костробін О.Д., л-т. *Див.* Костро-
бінов О.Д., л-т
Костробінов О.Д., л-т 900, 907, 911
Костюк Василь 845
Костюк Ілько 342
Костюк Макар 912
Костюк Марія 346
Костюк Павло 936
Костюк, галичанин 914
Костюшківка, кол. 432

Костяк Василь 729
 Костяк Катерина Іванівна 728, 732
 Косцюк Василь 846
 Котів, с. 48, 59, 64, 117, 121, 122, 165-167, 169, 180, 189, 193, 200, 203-207, 222, 225
 Котка, хор 509
 Котов, нач. пасп. столу 775
 Котовський, з с. Курдибанівка 664
 Котузів, с. 41
 Котульський Василь 888
 Котюжини, с. 871, 872, 873, 875-878, 906, 934
 Котяк Федь 267
 Кохавина, с. 134
 Коханівка, с. 897, 919, 926-934, 936-940, 942, 944, 946
 Кохановський, вчит. 1084
 "Коц", с/о РО МГБ 143
 "Коц", чл. ОУН 492
 Коцюбимка Іван 677
 Коцюбимка Петро 621, 677
 Коцюбинці, с. 377, 378, 494, 527-529
 Коцюлима Осип 466, 589, 601
 Коцюлима Федь 432
 Коченів Олекса, НКГБ-іст 713-715, 717, 725
 Коченьов Олекса. *Див.* Коченів Олекса, НКГБ-іст
 Кочитенко, секр. РКП 190
 Кочівошка Тадеуш 255
 Кочут Йосафат 414
 Кошак 825, 828, 829, 830
 Кошак Гордій 793-795, 798, 811, 817, 818
 Кошак Наталка 794
 Кошилівці, с. 444, 445, 447, 450, 453
 Кошута Василина. *Див.* Сарабун Василина Юрківна
 Кошута Петро 334
 Кравець Василь Петрович 440, 528-530, 536, 537, 540
 Кравець Петро 430
 Кравець Пилип 887
 Кравець Розалія 414
 Кравець, мама 537
 Кравцов, НКГБ-іст 469, 470, 492
 Кравчики, с. 872
 Кравчук Гнат 466
 Кравчук Доротей 463
 Кравчук Зенка 762
 Кравчук Іван Дмитрович 1088, 1091
 Кравчук Олена 632, 679
 Кравчук Прокіп Ніканорорович 765
 Кравчук Федь 638
 Кравчук, НКВД-ист 1088
 Краків, в-во 728
 Краків, м. 10, 26, 327, 334, 430, 951
 Краковська Докія 304
 Крамар Ярослав 1114, 1117
 Крамар, з с. Помірці 671
 Крамаренко, зав. райфінвідділу 309
 Красне Знам'я, с. 953
 Красне, р-н. *Див.* Кросно, пов.
 Красне, с. Зборівського р-ну 1185, 1198, 1205, 1207
 Красне, ст. 1106, 1189
 Красніков, МГБ-іст 1135-1139, 1141-1143, 1154
 Красновський, з с. Більче-Золоте 346
 Краснолука, с. 762
 Краснопуща, с. 161
 Красносільці, с. 1129
 Краснянський р-н 1184
 Красовська Надька 836, 837
 Красовський Антон 962, 963, 1007, 1021
 Красовський Євгеній 1022
 Красовський Іван 1017, 1023, 1025, 1053
 Красовський Михайло 980, 1015
 Кратус, в'язень 473
 Кременець, м. 701, 743, 767, 772, 777, 779, 797, 799, 810, 815-817, 835, 846, 848, 864, 865, 867, 884, 885, 887, 891, 892, 894, 930, 933-935, 942, 943, 1143, 1150, 1153, 1154, 1156

- Кременець, р-н. *Див.* Кременецький, р-н
- Кременецький, р-н 8, 22, 24, 38, 783, 883, 886, 913
- Кременеччина 9, 17, 25, 33, 935, 1146, 1148, 1150, 1154. *Див.* також Кременецький, р-н
- Кремс, табір 885
- Крем'янець, м. *Див.* Кременець, м.
- Крем'янецький, р-н. *Див.* Кременецький, р-н
- Крем'яниччина. *Див.* Кременеччина
- Кренціглова Петро 159
- Кретівці, с. 1090, 1129
- Кретюк Йосиф 890
- Крехів, с. 362, 405, 414, 425, 511, 515
- Криванчук Семен 1182
- Криве, с. 367, 459, 596, 606
- Кривенька Михайлина 690
- Кривий Дмитро 293
- Кривий Петро 293
- Кривко, гол. міськради 55
- Кривогубець Леонід 940
- Кривогубець Яків 909, 940, 941, 946
- Кривогубці, з с. Діброва 946
- Криволука, с. 238, 254, 268, 270, 271, 273, 274, 635, 636
- Кривоніс Анна 1172
- Кривоніс Магдалина (Дуська) 602
- Кривоніс Микола 1170
- Кривоніс, МВД-ист 618, 619, 622, 624-626, 628, 629
- “Кривоніс”, б-к СБ 1161
- “Кривоніс”, пов. реф. СБ. *Див.* Мартиновський Петро (“Кривоніс”)
- “Кривоніс”. *Див.* Матвій (“Кривоніс”)
- Кривошенко, гарнізонник 69
- Кривуля, част. с. 1130
- Кривута Густя 846
- Кривче Горішне, с. 955. *Див.* також Кривче, с.
- Кривче, с. 289, 297, 298, 299, 303, 304, 306, 320, 321, 323, 324, 340
- Кривчун Яків 805, 808, 813, 814
- “Крига”, сл. СБ 17, 33
- “Крига”. *Див.* Слободний Степан (“Крига”)
- Крижанівська Марія 627, 678
- Крижанівська Параня 627, 631, 678
- Крижі, с. 887
- Крик Йосафат 316
- Крик Михайло 305, 306, 307
- Крилов, НКГБ-іст 709, 710, 713, 730-733
- Крим 951
- “Кримський” 1035
- Криничанський р-н 757
- Кристинопіль (тепер Червоноград), м. 361, 373, 414, 511, 515
- Крисько Микита 932
- Крихівський Василь 276
- Крицула Дуська 499, 500, 504, 508
- Крицула Петро 464, 467
- Кричевський Михайло, полк. 633
- Кричківський 500
- Кріль Гнат 267
- Кріль Михайло 276
- Кріль, МВД-ист 1196
- “Кріс”, з с. Блищанка 447
- “Кріт” 650, 652, 654, 681
- Кросно, м. 144, 951, 1090
- Кросно, пов. 608
- Кротик, повст. з с. Горянка 742
- Кроцьківський, з с. Романівка 462
- Кругів, с. 988, 989, 996
- Кругле, с. 833
- Круглець, ліс 321, 322, 324
- Кругулець, ліс. *Див.* Круглець, ліс
- “Крук”. *Див.* Грицик Богдан (“Крук”)
- “Крук”. *Див.* Йосиф (“Крук”), з с. Пиллява
- “Крук”. *Див.* Ковалик Григорій (“Крук”)
- “Крук”. *Див.* Романюк Володька (“Крук”)
- “Крук”. *Див.* Заяць Антін (“Ярий”, “Крук”)
- “Крук”, з Бучаччини 651, 656, 660-662, 666
- “Крук”, з с. Куряни 56

- “Крук”, з с. Ланівці 354
 “Крук”, з с. Луб’янки Вищі 1129
 “Крук”, з с. Ренева 1046
 “Крук”, з-над Стрипи 152
 “Крук”, підп. з Бережанщини 134
 “Крук”, підр. пров. *Див.* Шмільський Василь (“Крук”)
 “Крук”, сл. СБ 610
 “Крук”, стан. *Див.* Золотий Михайло (“Крук”)
 “Крука”, звено 1063
 Круків, м. 1075
 “Крута”, с/о РО МГБ. *Див.* Костяк Катерина Іванівна
 Крути, м. 137, 151
 Крутий Іван 316
 Крутнів, с. 964
 Круцяк Микола (“Орлик”, “Супрун”) 448
 Крученик Анна 117
 Крученик Василь Михайлович 117, 118, 121
 Крученик Марія Михайлівна 117
 Крученик Михайло 117
 Крученик Роман Михайлович 117
 Крученик Текля 169
 Крушельниця, с. 1173
 Крушельницький Михайло (“Прусак”) 463
 Крушільницький Zenko 695
 Крушільна Тоня 118
 Ксеня, з с. Ріпинці 653, 658, 681
 “Ксеня”, підп. з Бучаччини 646, 680
 “Ксеня”. *Див.* Дулеба Стефанія Ільківна
 Кубань 900
 Кубішин Іван 461
 Кубішин, з с. Залав’є 490
 Куготівка 324
 Кугут Федь (“Вир”). *Див.* Когут Федь (“Вир”)
 Кудав’юк Микола Федорович 955
 Кудинівці, с. 1200, 1207
 Кудімов, упов. РВ 775, 882
 Кудлаївка, с. 761
 Кудобинці, с. 1184, 1200, 1207
 Кудринський Ігор 897, 906, 907, 917, 920
 Кудринський, учит. 697
 Кудринці, с. 248, 288, 307
 Кудрявцев Терентій, МВД-ист 1207
 Кузик Михайло 332
 Кузів Настя 130
 Кузів Петро (“Ох”) 73, 77, 79, 92, 93, 101
 Кузів Степан (“Данило”) 73
 Кузів Степан Васильович 136
 Кузів Степан Федорович 136
 Кузнець Анасим [Анисим?] 910
 Кузь Юстин 714, 716
 Кузьма Михайло 1174
 Куйбишев, м. 746
 Куклін, нач. буд. 911-914
 Куклінський Максим 748
 Куковіхін, НКВД-ист. *Див.* Куковіхін, НКГБ-іст
 Куковіхін, НКГБ-іст 49-51, 64, 190-195, 197-203, 205, 207-212, 215, 226-228
 Кукула Іван 362
 Кукурудза Ірена 160
 Кулеша, МВД-ист 255
 Кулибаба Арсен 414, 499
 Кулик Володимир 462
 Кулик Григорій 1164, 1168
 Кулик Дмитро 621, 678
 Кулик Мирон Теодорович 1199
 Куликівський р-н 746
 Кулинич Микола 285
 Кулініч Петро 863
 Кулішівський Іван 1171
 Кулішов 333
 Кульчики, с. 462
 Кульчин, с. 364, 425, 433
 Кульчицький Zenko. *Див.* Кільчицький Zenko
 Кунинець, с. 823, 824, 825, 934. *Див. також* Вел. Кунинець, с.
 Кунцевич Йосафат, о. 553
 Кунцевич Михайло 140
 Кунько Антонія 712
 Купель Микола 1093

Купинець Мотря 768
Купровська Михайлина 50, 51
Купровський 180
Купровський Микола 64, 65
Купрянов [Купріянов?], нач. гарні-
зону 541, 600
Купчинці, с. 1193
Курганіков, МВД-ист 1194, 1195
Курганська, обл. 833, 835
“Курдиба” 1036, 1037, 1038, 1039
Курдибанівка, с. 41, 664
Курило. *Див.* Курилов, МГБ-іст
Курилов, МГБ-іст 53, 140, 141
Куриляк Дмитро 619, 621, 676
Куриляк Ілько 619, 620, 621, 676
Куриляк Катерина (“Калина”) 617,
676
Куриляк Стефан 677
Куриляк Юрко 620, 676
Куриляк Юстина (“Калина”) 614,
618, 620, 622, 635, 676, 679
Куриш Дмитро 621, 677
Куриш Михайло 620, 621, 676
Курляк Михайло 311
Курники, с. 1130
Куропатники, с. 86, 87, 95, 97, 113, 114
Куропятніков, нач. уповмінзагу 345
Курськ, м. 342, 952
Курська обл. 953
Куряни, с. 52, 54, 56, 67
Кут, хут. 246
Кутиска, с. 996
Кутівка, с. 473
Кутінов, нач. гарніз. 1192
Кутківці, с. 1193, 1194, 1195
Куткувці, с. *Див.* Кутківці, с.
Кутна Наталія 1177
Кутний Микола Сафронович 7, 23
Кутний Сафрон 6, 7, 23
Кутний Степан 1165
Кутний, підп. 84
Кутько Маруська 934
Кухар Гринько 69
Кухаренко Василь Іванович. *Див.*
Липовий д’Бакша Євген Іва-
нович

Кухаренко-Липовий. *Див.* Липовий
д’Бакша Євген Іванович
Кухта Маріан 753
Куцевич Гриць 799
Куцевич Сашко 800, 804
Куценко, МВД-ист 254, 255, 269, 278
“Куций”. *Див.* Здирка Афтан (“Куций”)
Куцик Микола (“Орлик”, “Супрун”),
пов. реф. Юнацтв 443
Куча, з с. М. Загайці 748
“Кучер”. *Див.* Довгаль Василь (“Ку-
чер”)
“Кучер”, з Бучаччини 670, 673, 683
Кучер, з с. Слобідка Струсівська
463, 464
Кучер Марія 349, 987, 1049, 1053,
1054
Кучер Яцко 962
Кучір Марія. *Див.* Кучер Марія
Кучковська Настя 69
Кучковський Юліан 1095
Кучкуда Ольга 160
Кучма Василь 159
Кучмай Ілярій 1198
Кушлин, с. 794, 795, 800
Кушлинецький, хут. 785, 786, 792,
793, 797, 799, 800, 803, 806-
810, 812-814, 816-821, 825-
830, 832
Кушлинський, ліс 744, 794
Кушлинські, хут. *Див.* Кушлинецькі,
хут.
Кушлинщина, хут. 807. *Див. також*
Кушлинецькі, хут.
Кушнір Сергій 719
Кушнір Стефка (Коза) 256
Кушнір Шехтер 427, 579
“Кущ” 671, 672, 683
“Кущ”, рай. СБ 157
“К-Шах”. *Див.* Карась Ілько Петро-
вич

Л

Л.Ф., госп. з с. Червона 861
“Л”, рай. реф. СБ. *Див.* “Лютий”,
рай. реф. СБ

- Лаба, зав. харчівні НКВД 184
 Лаба, комендант поліції 45
 Лабженідзе, мл. серж. гарнізону 701
 Лавочне, м. 263
 Лавренюк Теміш Іванович 847
 Лавриківці, с. 1207
 Лаврисюк Юрко 748
 Лаврів, с. 515
 “Легідний” 272, 273
 Лаговська Меланія 1204
 Ладановський, з Львівської обл. 900-902
 Ладика Микола 1165
 Лазарук Петронеля 293, 294
 Лазарук, з с. Вовківці 291
 Лазарчук Тарас 278
 Лазіцький Олександр 881
 Лазутін, МГБ-іст 732
 “Лампарт”. *Див.* Литвин Володимир (“Лямпарт” / “Леопард” / “Тиміш”)
 Ландінська Марія 260
 Ланівецький р-н 8, 9, 22, 24, 25, 38, 753, 754, 762, 844, 845, 872, 890, 892, 908, 911, 914-916, 925, 930, 937, 948
 Ланівеччина 17, 33, 893. *Див. також* Ланівецький р-н
 Ланівці, р-н. *Див.* Ланівецький р-н
 Ланівці, с.м.т. 352, 354, 357, 753, 754, 760, 764, 914, 1098, 1189
 Лантух Василь Якович 189, 190, 206, 211, 228
 Лантух, зав. райспоживспілки 313
 “Ланц”. *Див.* Телюк (“Ланц”), пов. пров.
 Лапінський Леонід (“Зенон”) 10, 26
 Лаптух, з с. Саранчуки 64
 Лапунька Василь 168
 Лапшин, с. 67, 69, 70, 72, 73, 75, 78, 86, 87, 89, 91-98, 102-104, 111-113, 124, 125, 127-130, 134, 135, 143, 148, 171
 Ларіонов [Ларіонов] Анатолій Іванович 835
 “Ласий”, повст. з с. Горянка 744
 Ласківці, с. 366, 367, 373, 401, 406, 459, 462-464, 466, 468, 469, 480, 548, 595
 “Ластівка”. *Див.* Вовк Петрина (“Ластівка”)
 Ласюк Гриць 784, 786, 791
 Латвія 343, 763, 1003, 1015, 1171
 Лебедь Микола 10, 15, 26, 31
 Лебедь, учит. 733
 “Лебедь”, б-к СБ 1161
 Лебедьов (Лебедєв?), МВД-ист 58, 214, 227
 Лебедьова 93, 94, 96, 100, 102-104, 107-112
 “Лев”. *Див.* Роман (“Лев”), з с. Рукомиш
 “Лев”. *Див.* Трінька Павло (“Лев”)
 Левичький Олександр 881
 Левицький 204
 Левицький Андрій 1048, 1053
 Левицький Михайло 62, 63
 Левіцька Марія 347, 348
 “Левка” 641, 643, 644, 658, 659, 666, 668, 672-675
 “Левка”. *Див.* Гаврилук Стефа
 Левки, брати 158
 Левко Василь (“Степ”) 151, 158
 “Левко”, з Бережанщини 56
 “Левко”, з Бучаччини 627
 Левченко, МГБ-іст 1156
 Левчук Бора 790
 Левчук Володимир 800, 802, 806, 809, 813, 814, 816, 818, 819, 821, 824, 828
 Левчук Петро 791
 Левчук Степан 791
 Левчук, нач. ІБ 305, 324
 Легка Стефка 665, 667-670, 672, 682
 Легман, в'язень 472
 Лейбау, м. 867
 “Лелія”. *Див.* Петрів Анна (“Лелія”)
 Лемак (Лемака?), МВД-ист 1087-1091
 Лемешка Анна 1125

- Лемешка Лука 1130
 Лемик Василь 1018, 1022
 “Леміш”, ком. 987-989, 992
 Лена, сан. ІБ 256
 Ленін Владімір 222, 713, 840, 847, 969, 1076, 1078, 1137, 1170
 Ленінград, м. 835, 1187, 1188
 Ленінградська обл. 1078
 Ленцберг, м. 700
 Ленько Володимир (“Тарас”) 1109, 1119-1128, 1131
 Леонід Сидорович, викл. 1076, 1079
 “Леонід”, надр. проп. 1091
 “Леонід”, сл. СБ 17, 33
 “Леонід”. *Див.* Кораль Ярослав (“Святослав”, “Леонід”)
 “Леонід”. *Див.* Липовий Богдан Іванович (“Леонід”, “Ізгой”)
 “Леопард”. *Див.* Литвин Володимир (“Лямпарт”/“Леопард”/, “Тиміш”)
 Лернатович Михайло 121
 Лесів Василь 565
 Лесів Володимир Васильович 565, 566
 Лесів Євген Григорович (“Карий”) 466, 510, 527
 Лесів Євдокія 305, 565
 Лесів Євфрозинія 414, 535, 543
 Лесів Іван Миколайович 543, 546, 565
 Лесів Магдалина Матвіївна 528, 532
 Лесів Марія 565
 Лесів Микола 565
 Лесів Павлина Васиївна 565
 Лесів Петро Миколайович 565
 Лесів, мама 510
 Лестюк Зоська 642
 Лесюк Гриць 801
 “Леся”, чл. ОУН. *Див.* Іванів Анна Федорівна
 “Леся”. *Див.* Басараба Параска Федорівна
 “Леся”. *Див.* Глушок Настя (“Леся”)
 “Леся”. *Див.* Калиняк Анна (“Леся”)
 “Лесь”, рай. військовик 366
 “Лесь”. *Див.* Заболотний Михайло (“Лесь”, “Бар”)
 “Леська” 662, 663, 665, 666, 668-670, 682
 Леська, з с. Малі Фільварки 796
 Леськів Євген 532
 “Лесько”. *Див.* Капець Григорій (“Лесько”)
 “Летивітер”, повст. 832
 “Летючий” 1161
 Лечок Павліна 318
 Лещенко, МГБ-іст 738
 Лещинин Михайло 163
 Лещук Анна Лукіянівна 130
 Лещук Марія 130
 Лезньов 276, 277
 Ленар 146
 Лилик Іван 311
 Лилик, з с. Сапогів 306
 “Лиман” 300
 “Лиман”. *Див.* Гнений Ярослав (“Лиман”)
 “Липа”. *Див.* Підручна Марія (“Липа”)
 Липа Іван 621, 677
 Липецька Степанія 287
 Липецький Володимир Степанович 287, 288
 Липецький р-н 759
 Липницький, з с. Різдвяне 464
 Липова Мотря 523
 Липовий Богдан Іванович (“Борис”, “Тарас”, “Леонід”, “Ізгой”) 362-365, 372, 426, 429, 430, 432-435, 436, 437, 439, 465, 519, 530, 577, 585
 Липовий Володимир Іванович (“Лісовод”, “Мат”) 362, 365, 372, 375, 414, 432, 433, 436, 466, 525, 526, 529, 530, 533-535, 540, 542, 543, 546, 568, 572
 Липовий д’Бакша Євген Іванович 8, 9, 24, 25, 361, 365, 367, 371, 372, 374, 375, 381, 400, 407, 408, 415, 418, 419, 422, 423, 437, 442, 444, 453, 484, 496, 505, 522, 527, 546, 576, 602-605

- Липовий Микола 508, 509, 542
 Липовий Омелян Іванович ("Ситий", "Ромко") 362, 372, 425
 Липовий Петро 495, 497, 498
 Липовий Ярослав Іванович 361
 Липові, брати 532
 Лис Василь Григорович 161, 164
 Лис Василь, міліціонер 1208
 Лис Грицько 161
 Лис Павліна 161
 "Лис", з Борщівщини 297, 301
 "Лис", з Збаражчини 1093
 "Лис", зв. 365
 "Лис". *Див.* Дубенюк Степан ("Лис")
 "Лис". *Див.* Марків Степан ("Лис")
 Лисак Юрко 449
 Лисак, з с. Ворвулинці 453
 Лисак, з с. Голігради 449
 Лисенко Ілля Миколаєвич 952
 Лисенко О.Є. 10-12, 19, 26-28, 35
 Лисий Павло 695
 Лисий Петро 695
 "Лисий" 921
 "Лисиця", с/о РО МВД. *Див.* Яворський Іван
 Лисичники, с. 325, 447
 Лисишники, с. *Див.* Лисичники, с.
 Лисівці, с. 443, 451, 457
 "Лискавка" 629, 678
 "Лискавка", пов. 622
 Лисовичі, с. 165
 "Лисоня", 3-я Подільська ВО УПА 1158
 Листок Зоська. *Див.* Листюк Зоська (Софія)
 "Листок", сл. СБ 17, 33
 "Листок", з Бучаччини 625, 632, 637-640, 642, 678
 Листюк Зоська (Софія) 632, 641, 644, 679
 Лисюк Гриць ("Явір") 785
 Лисюк Іван, МВД-ист 1207
 Литвин Анна 668, 683
 Литвин Володимир ("Лямпарт"/"Леопард"/"Тиміш") 460, 462, 606
 Литвин Паранька 943, 944
 Литвин Уліян 898, 901, 902, 920
 Литвинів, с. 154
 Литвицький Михайло 134
 Литвяк (Павло?). *Див.* Литняк Павло
 Литвяки. *Див.* Литняки, з с. Залав'є
 Литняк Катерина 464
 Литняк Ольга 461, 463
 Литняк Павло 464, 491
 Литняк Степанія 461, 463
 Литняки, з с. Залав'є 463, 490, 491
 Личак Йосиф 358
 Личак Михайло 357
 Лібава, м. 343
 Лівандовський Корнило 908, 911
 "Ліда" 651, 681
 Лізньов, МГБ-іст 275
 Ліканор, з с. Бодаки 867
 Ліман, дир. молочарні 344
 Лінц, м. 263
 "Ліпа", с/о РО МГБ. *Див.* Вівсяна Марія Семенівна
 Ліпещький, ком. див. 1192
 Ліс (Лис?), з м. Підгайці 473, 494
 Ліски, с. 770
 Лісники, с. 42, 72, 77, 80, 85, 132, 172
 Лісничук Йосиф 770
 "Лісовик", рой. 67
 Лісовиччина, хут. 897, 919
 "Лісовод". *Див.* Липовий Володимир Іванович
 Лісовська Надя, викл. 1079
 Лісовський, з Кіровоградської обл. 1076
 "Літак". *Див.* Мельник Михайло ("Літак")
 Літятин, с. 51, 59, 60, 190, 191
 Ліфференко Гріша, МГБ-іст 239, 240, 256, 258, 259, 260, 265, 266, 268-279, 281-284, 286
 Ліщанці, с. 626, 628, 629, 632, 636-638, 640-647, 658, 685
 Ліщина (Ліщини?), хут. 962, 963, 974, 983, 985-987, 989, 991-994, 998, 999, 1002, 1005, 1009, 1030, 1047-1049, 1052-1054

- Ліщинський Михайло 1095
 Ліщинці, с. *Див.* Ліщанці, с.
 Ліщов [Лещов], МГБ-іст 1136,
 1137, 1142, 1148, 1149
 Ловцов, НКВД-ист 659, 660,
 674, 675
 Лодзь, м. 179, 191, 320
 Лозівка, с. 456, 460
 Лозівський р-н 950, 952, 953
 Лозівщина, ліс 1121, 1125
 Лозова, р-н. *Див.* Лозівський, р-н
 Лозова, с. 723, 1129
 Лозовий, НКВД-ист 1170
 Лопінецький р-н 739
 Лопушани, с. 990, 998, 1036-1039,
 1041, 1044-1046
 Лопушинська Марія 1129
 Лопушна, с. 893
 Лопушняк Василь 249
 Лосятин, с. 831
 Лотва. *Див.* Латвія
 Лотоцька Анна 220, 221
 Лотоцька Янка 268
 Лотоцький 268
 Лотоцький Володимир ("Зенко")
 1107, 1110-1112, 1115, 1116,
 1118-1130
 Лотоцький Дмитро 63, 64, 228
 Лотоцький Іван 180, 221
 Лотоцький Інокентій, о. 515
 Лотоцький Михайло 268
 Лотоцький Петро 221, 222, 224
 Лотоцький Пилип 914
 Луб'янецький, куш 1123, 1129
 Луб'янки В. *Див.* Вищі Луб'янки, с.
 Луб'янки Н. *Див.* Нижчі Луб'янки, с.
 Луб'янки, с. 1014, 1113, 1120
 "Луг" 1035
 Лугів, хут. 620
 "Луговий", з с. Панасівка 997
 Лужицька Катерина 149
 Лужицький 147
 Лужна - Мецинська Анна 41
 Лужна Катерина 52
 Лужний Василь 44, 45, 48. *Див.*
також Мотка Василь
 Лужний Володимир Іванович 521
 Лужний Григорій Ількович 41, 45, 46
 Лужний Іван 45
 Лужний Ілько 41
 Лужний Михайло Григорович 43,
 45, 46, 48
 Лужний Михайло Іванович 45
 Лужний Михайло Федорович 45
 Лужний Петро Якимович 52
 Лужний Федько 45
 Лужний Яким 52
 Лужні, брати 46
 Лука Данилович, вчит. з Кременця
 934
 Лука, с. 616, 620
 Лукавець, с. 991, 1035
 Лукій Василь 322, 331
 Лукій Михайло ("Черник") 323, 333
 Лукіяньський Тиміш 1007, 1049
 Лунів Василь 45
 Лунів Михайло Якимович 44
 Лунів Яким 44
 Лупак Семен, МВД-ист 1081
 Лупецький, підп. ЧА 1074
 Лупиніс Гриць 177
 Лупов, лікар РВК 1093, 1094
 Лутцов, МВД-ист 774, 775
 Луценків Михайл 180
 Луцик Іван 304
 Луцик, голова с/р 305
 Луцик, о. 511, 512, 515
 Луців Іван 168
 Луцьк, м. 1084
 Лучки, прис. 436, 458
 Лушак Василь 155
 Люба, начфін. 1201
 "Люба". *Див.* Пиндаківська Марія
 ("Люба")
 Любачів, м. 1105
 Любачівська Бронислава 1164,
 1165
 Любачівська Марія 1163, 1165
 Любачівський Микола 1163
 Любачівський Михайло 1162, 1164,
 1165, 1166
 Любачівський пов. 729

Любачівський Славко ("Човен") 1161, 1163
Любачівський Софрон 1162, 1164-1166
Любачівські, з с. Озерна 1163, 1168
Любачівські, ліси 1112
Любачівщина 400, 1104, 1105, 1118
Любіменко, зав. РайВНО 916, 925, 931
Любінецький Віктор 308, 312
Люблин, м. *Див.* Люблін, м.
Люблинська обл. 231, 578
Люблін, м. 132, 700, 864
Любчик Василь 1041
Людвище, с. 760
Люлинці, с. 893, 903
Люсціца 260
"Лютий", рай. реф. СБ 1026, 1029, 1033, 1035, 1039, 1040, 1051, 1052, 1054, 1055, 1069
"Лютий". *Див.* Війтів Марія ("Лютий")
"Люшня". *Див.* "Вудвуд" ("Люшня"), пов. військ. реф.
Лякуртия [Liancourt], м. 328
"Лямпарт". *Див.* Литвин Володимир ("Лямпарт" / "Леопард" /, "Тиміш")
Лянцкорунь, с. 697
Ляховська Паранька 220
Ляшонка Степан 1022
Львів, м. 18, 34, 42, 53, 56, 72, 77, 78, 84, 85, 98, 108, 117, 119, 120, 123, 124, 132-135, 137, 139, 140, 144, 151, 172, 174, 196, 201, 202, 210, 213, 227, 263, 308, 325, 327, 334, 362, 363, 395, 402, 424, 425, 430, 462, 481, 485, 492, 493, 515, 519, 520, 542, 547, 548, 556, 559, 560, 563, 566-568, 592, 598, 599, 600, 604, 605, 673, 725, 734, 735, 746, 892, 893, 941, 1058, 1059, 1061, 1063, 1064, 1088, 1105, 1106, 1168, 1171, 1189, 1191, 1192

Львівська обл. 182, 187, 188, 556, 734, 739, 746, 900, 910, 912, 913, 1207

Львівщина 5, 425. *Див. також* Львівська обл.

М

Магдич Іван 542
Магера Іван 910
Маглюк Оліян 845
Мадяр. *Див.* Музика Йосиф
Мадярщина. *Див.* Угорщина
Маєвський Іван 1199
Мазур Андрій 933
Мазур Данило 269, 281
Мазур Микола 268
Мазур, родина 269
Мазури, хут. 644
Мазурик Марія. *Див.* Галушка - Мазурик Марія
Мазурик Текля Іванівна 1192, 1193
Мазурів Михайло 624
Мазуркевич Анастасія 1199
Мазуркевич Микола 1199
Мазурок Василь Ілліч 776
Мазяр Фроська 888
"Май" 1065, 1066
Майданек, концтабір 132, 135
Майданюк, вчит. 171
Майоров 841
Мак Дмитро 332
Макар Теодозій 160
"Макар" 915, 916
"Макар", чл. ОУН. *Див.* Липовий д'Бакша Євген Іванович
Макариха, ліс 1035
Макарій, архієпископ 556, 599
Маковенський 129
Макоїла Іван 884
Максатіха, м. 1188
"Максим". *Див.* Андрійчук Василь ("Буря", "Максим")
"Максим", з Бережанщини 134
"Максим", з Залозеччини 986, 1005
Максим, злодій 137
"Максим", рай. СБ 956

- “Максим”, реф. СБ Подільського Краю. *Див.* Мартиновський Петро
- Максимишин Явдоха 661, 682
- Максимів Василь 464, 487, 500, 527
- Максимів Магдалина Василівна 462, 487, 500
- Максимів Петро 464, 498, 499, 500
- Максимів Семен Константинович 1199
- Максимів Степан (“Кий”, “Патичок”) 500-502, 504, 505, 507, 509, 512, 513
- Максимівка, с. 898, 907, 914, 915, 1057, 1077, 1082, 1083, 1091, 1100, 1174
- Макушін, МГБ-іст 815
- Мала Антонина 142
- Мала Березовиця, с. 734
- Мала Земля 950
- Маланя (Маланка), з с. Дол. Переволока 627, 629, 647, 648, 678
- Малаховський, суддя 892
- Маленька (вуличне) Мариська 662, 682
- Малецька Анна 1007
- Малецький Іван 964, 965
- Малецький Михайло 1019
- Малий Василь 142
- Малий Кунинець, с. 862, 870
- Малий Урмань. *Див.* Урмань, Малий, с.
- Малиник Анна (“Леся”) 678
- Малиник Петро 293
- Малинівка, с. 1183
- Малинчак Анна 1010
- Малі Вікнини, с. 757, 873, 877
- Малі Дедеркали, с. 836-839, 841
- Малі Загайці, с. 747, 748
- Малі Фільварки, с. 796, 797
- Малів, с. 461
- Малінін, ген. НКГБ-іст 470, 471, 492, 493, 507, 509, 512, 516, 517
- Мало-Михайлівський, р-н 950
- Маляренко, сек. РК ВЛКСМ 291, 345
- Мальків Михайло 276
- Мальнов, м. 132
- Мальований Василь, нач. КПЗ 1206
- Мальований Степан 67, 68
- Мальченко, з Лопушної 893
- Мальчосові, корчі 830
- Манаїв, с. 988, 996, 1035
- Манацький, лікар 180
- Мангайм, м. 231
- Мандель 579
- Мандзек Михайло 255
- Мандзій 46
- Мандзій Василь 159, 227
- Мандзій Іван 888
- Мандзій Микола 121, 169
- Мандзій Павло (“Корч”) 151
- Мандзій Параскевія 228
- Мандзій Проць 121
- Мандзій Степан 343
- Мандзюк 831
- Мандзюк Семен 824, 828
- Мандзюк Сянька 824
- Маневе, с. 873, 875, 877, 878
- Манич Марія 697, 698
- Манич Ніна 697
- Манич Ольга 697
- Манушкін, МВД-ист 775
- Манчаковська Настя. *Див.* Микуляк Настя
- Манюки, хут. 1066
- “Манька”, розв. 875
- Маньовський Михайло Петрович 428, 429, 432, 466
- Маречко Марія 433
- Маримон Ганка 652, 681
- Маримон Марійка 652, 681
- Маринова Роща, табір 1188
- Мариняк, гол. с/р 655, 668, 681
- Марійка, з с. Добромірка 590, 593
- Марійка, з с. Переволока 647, 649, 679
- Марійка, з с. Романівка 661, 682
- Марійка, з с. Стінка 640
- “Марійка”, сан. 630
- Марійська АРСР 898, 900, 901, 907, 911, 912, 916, 920

Маріуполь, м. 264
 Марія "Цариця", з х. Нишківці 1048
 Марія, жінка "Замка" 1038
 Марія, з В. Дедеркал 840
 Марія, з с. Бодаки 755
 Марія, з с. Івашківці 1133
 Марія, Матір Божа 555
 "Марія", с/о РО МВД. *Див.* Микуляк
 Настя
 Маркевич Олег, о. 1170
 Маркевич Олекса 1066
 Маркевич Степан ("Явір") 1062,
 1064-1069
 Марків (мама "Лиса") 84, 87
 Марків Василь 624
 Марків Ізидора Теодорівна 595-598
 Марків Леся 597
 Марків Мирослава 597
 Марків Степан ("Лис") 73, 79, 82,
 83, 89, 125, 129, 134, 136
 Марків Текля 134, 135
 Марків, з с. Романівка 464
 Марко Вовчок 383
 "Марко". *Див.* Гуляк Юліян ("Марко")
 "Марко", з Бучаччини 625-628,
 632-634, 652, 653, 657, 678
 "Марко", з Залозеччини 1035
 "Марко", кр. пров. 606
 "Марко", окр. військ. реф. 465
 "Марко", пов. госп. 648
 Марков Федя, НКГБ-іст 970, 971,
 1011, 1014, 1019, 1020, 1024,
 1026-1028, 1031-1033, 1041,
 1051
 Маркович Василь 729
 Маркович Володимир ("Чмир")
 1113, 1118-1121, 1130
 Маркопіль, с. 987, 991, 996, 998, 1011
 Маркс, Карл 316, 390, 405
 Маркуфкін, МГБ-іст 46, 47
 Мармашев, май. 317
 Марочко Марія 414
 "Марс". *Див.* Волощук ("Марс")
 "Марта" 134
 "Марта". *Див.* Кізімович Марія
 ("Марта")
 "Марта". *Див.* Питляківська ("Марта")
 Марта, з с. Стінка 632
 "Марта", рай. пров. 622, 678
 Марта, тітка 257
 "Мартин", окр. пров. *Див.* Шиман-
 ський Володимир ("Мартин")
 Мартинів Михайло Семенович
 1198
 Мартинів, с. 132
 Мартинівка, хут. 660, 661
 Мартиновська Анна 601
 Мартиновська Вероніка ("Гомін")
 601, 602
 Мартиновський Осип ("Рак") 538,
 601
 Мартиновський Петро ("Стріла",
 "Максим", "Клим", "Кривоніс",
 "Кривонос") 8, 24, 363-365,
 426, 429-431, 434-437, 439,
 440, 445, 463, 466, 516, 537,
 538, 567, 574, 585, 590, 593,
 595-598, 601, 602
 "Мартинюк – Дуб", а/в РО МГБ. *Див.*
 Сохацький Петро Васильович
 Мартинюк Богдан 466
 Мартинюк Олександр 352, 357
 Мартинюк Плятон 414
 Мартинюк, МВД-іст 233, 273
 Мартинюк, о. 511
 Маруневич Петро 160
 "Маруся". *Див.* Гладка Олена ("Ма-
 руся")
 Маруся, з с. В. Кунинець 791
 Маруся, з с. Нагірянкa 668
 "Маруся", з с. Сенькова 660-
 662, 682
 Маруся, переселенка 644, 645,
 662, 680
 Маруся, прац. РК ЛКСМУ 853
 "Маруся", сан. 630, 631, 648, 679
 Маруся, сестра "Некурящого" 1018
 Мархевка, з с. Прошова 731
 Марцинів Михайло 266
 Марцинюк Сава 893, 894, 903
 Марцинюк Семен 897, 906, 907,
 909, 917, 920

- Марцинюк Юрко ("Довбуш") 445, 448-451, 454
- Марцінковський 256
- Марчак Данило 282, 283
- Марчака, мама 283
- Марчен Микола 500
- Марчин Мокрина 414
- Марчук Данило 274
- Масленко Михайло 255
- Маслій Тетяна 622
- Маслов, дизертир 378
- Маслюк Антон 912
- Маслянка Іван 1195
- Масний Семен 1177
- Мастій Тетяна 678
- "Мат". *Див.* Липовий Володимир Іванович
- Матвієв [Матвеев], МГБ-іст 1136, 1137
- Матвієвич Софія 414
- Матвіїв Манька 656, 681
- Матвіїв Марія 275
- Матвіїв Михайло 266
- Матвіїв Петро 269
- Матвіїв Філька 269
- Матвіїв, родина 269
- Матвіївці, с. 761
- Матвіїшин Анна 1048, 1054
- Матвіїшин Іван Петрович 1199
- Матвій ("Кривоніс") 980
- Матвійків Іван 1204
- Матвійчук Анна 943
- Матвійчук Валя ("Галя") 929, 930
- Матвійчук Олександр 915
- Матвійчук Пантелеймон 928, 944, 948
- Матвійчук Сонька 894
- Матвійчук Юстин 943
- Матвійчуки, з с. Діброва 944, 946
- Матеещук Микита Панасович 765
- Матеещук Трохим Петрович 765
- "Матей", пов. реф. проп. 466
- Матешук Степан 840
- Матрончин Іван 695
- Матунь Михайло 154, 158
- Матус Василь ("Чабан") 73
- Матус Марія ("Чорна") 86, 87, 89, 104-106, 109, 114
- Махно Іван 272, 273
- Махно Олег 246
- Махно Олекса 246
- Махно Петро 270
- "Махно". *Див.* Юрчинська Мирослава
- Махновська Анна Володимирівна 1170
- Махновська Люба Володимирівна 1170
- Махновська Марія Володимирівна 1170
- Махновський Василь Володимирович 1170
- Махновський Володимир Ілліч (Ількович) 1169, 1171
- Махновський Ілярій Володимирович 1170, 1172
- Маховський, голова с/р 155
- Махров, с. 950
- Маценко Анна 650, 651, 654, 655
- Мацьків Марія 462
- Мацьків Петро, ком. ІБ 612
- Мацьків, зв. з с. Вербівці 378
- Мачеус Ілько Васильович 1199
- Мачульський Василь 459
- Мачульський Михайло ("Дуб") 459
- Машталір Анна 688
- Машталір Леон Іванович 704, 706
- Машенька Анна 680
- Медведев, МВД-ист 318, 319
- Медведівці, с. 611, 643, 649, 652, 655, 656, 658, 669, 670, 672-674
- Медведці, с. 663
- Медведьов, МВД-ист 354-360
- Медвецький, з Чорткова 427
- Медвідь Василь 305
- "Медвідь", з Бучаччини 640, 641, 658, 680
- "Медвідь", підр. пров. *Див.* Василь ("Медвідь"), з с. Дзвиняч
- "Медвідь". *Див.* Гриняшко Микола ("Медвідь")
- Медика, р-н 1085, 1088

Медика, с. 133
 Мединський Ілярій 139
 Медуха, с. 42
 Медянкін, л-т РВК 966, 967, 1012
 Межибродський Іван Миколайович 411, 412, 428
 Межигори, хут. 987, 989, 991, 1011
 Мельник ("Підкова") 463
 Мельник Анастасія 731, 732
 Мельник Андрій, полк. 410
 Мельник Анна ("Сосна") 620, 625, 630, 677, 678
 Мельник Василь 135, 1039
 Мельник Галя 645
 Мельник Євген 1185
 Мельник Іван Олексівич 45
 Мельник Ірина 636, 644, 680
 Мельник Катерина 644
 Мельник Марія 621, 677, 733, 1195
 Мельник Марта 75, 87, 89, 95, 101
 Мельник Михайло ("Літак") 621, 631, 677, 679
 Мельник Настя 73, 79, 113
 Мельник Олекса 45
 Мельник Параня 626
 Мельник Петро 363, 364, 425, 431, 433, 519, 520, 534
 Мельник Роман 406, 427, 429
 Мельник Степан ("Клим") 73-75, 84-87, 89, 91, 93-95, 98, 100, 101, 106, 109
 Мельник Стефка 106, 109, 114
 Мельник, з с. Гарбузів 1045
 Мельник, істробок 123
 Мельник, МВД-іст 1076, 1078, 1080
 Мельник, нач. гарнізону 283
 Мельник, о. 552, 556, 558
 Мельник, підполк. МВД 1080
 Мельник, пполк. 1077
 Мельников, МВД-іст 1194, 1195
 Мельниченко Богдан 621, 677
 Мельниченко, МГБ-іст 690, 691
 Мельниченко, полк. 440
 Мельничук Анна 857
 Мельничук Захарко 853, 855
 Мельничук Олекса 765
 Мельничук Профир 857
 Мельничук Трохим 851
 Мельничук Федір 763, 764
 Мельничук Юрко 868
 Мельнічук Захарко. *Див.* Мельничук Захарко
 Мельнічук Уляна 854
 Мемон Олесько 318
 Мерехов, р-н 953
 Мерехов, ст. 950
 "Меркур", підрай. шкіл. 896, 897, 904, 918, 919
 Мессута 407, 427
 "Метелик", с/о НКВД. *Див.* Рись Павло Іванович
 Метенів, с. 1207
 "Метеор", рай. реф. СБ 445
 "Меткий", ком. 301
 "Методій", заст. пов. рсф. СБ 590
 Мехна, с. 864
 Мециньска Анна. *Див.* Лужна - Мециньска Анна
 "Меч" 537, 638, 680
 "Меч". пов. пров. 466
 "Меча", сот. 872, 873
 Мечищів, с. 75, 119, 121-123, 166, 180, 202
 Мечник Василь Миколайович ("Тріска") 1099, 1118, 1119-1123, 1125, 1130, 1131, 1133, 1141
 "Мечник". *Див.* Мудрик Степан ("Мечник")
 Мешник Василь. *Див.* Мечник Василь Миколайович ("Тріска")
 Мидлик, з с. Града 887
 Мидляк, з с. Рибники 214
 "Микита" 1064-1068
 "Микита". *Див.* Гоцяк Василь ("Микита")
 "Микита". *Див.* Саміла Микола ("Микита", "Кирило", "Галка")
 Микита, з с. Новоставці 670, 683
 Микитак Марія. *Див.* Буркацька Марія
 Микитак Микола 357
 Микиташ Микола 318

- Микитинці, с. 622
Микитчук Іван 346
Микитчук Килина. *Див.* Шологін Килина
Микитюк Катерина 239
Мициціна Василь 1038, 1040, 1044
Миковський, МВД-ист 888
Микола, підп. з с. Гиновичі 74
Миколаєв, МГБ-іст. *Див.* Ніколаєв, МГБ-іст
Миколай, св. 220
Миколяк Микола 279
Микулек, гол. с/р 260
Микулинецький, р-н 8, 17, 22, 24, 33, 38, 1143, 1148, 1155, 1158
Микулинський, ліс 1149
Микулинці, р-н. *Див.* Микулинецький, р-н
Микулинці, с.м.т. 402, 1143, 1144, 1147-1149, 1154
Микуляк Анна 262
Микуляк Данило Васильович 262, 265
Микуляк Дмитро Васильович 262
Микуляк Іван 268
Микуляк Марія Василівна 262
Микуляк Настя Василівна 262, 285, 652, 654-657, 659, 660, 663-666, 669, 670, 681
Микуляк Семен Васильович 262
Милосердов, упов. РКП 303
Мильне, с. 738, 1057, 1062
Мимка Василь 305
Мимка Степан 305
Мимків Тадеуш 315
“Мир”. *Див.* Боринський Мирослав Григорович
Мирокишка, з хут. Підлукавець 1035, 1045
“Мирон”, з Борщівщини 296, 303
“Мирон”, з Залозеччини 1036
“Мирон”, з Збаражчини 1113-1115, 1123, 1124, 1126-1129, 1140
“Мирон”, с/о МГБ. *Див.* Рудник Степан Романович
Мирончук, з с. Чернихівці 1119
Мирослав (“Ворон”), з с. Дуплиська 446
Мирошук, упов. 730
Мисак Василь 1037-1040, 1044
Мисак Володимир 1041
Мисак Дмитро 1044
Мисак Максим 1041, 1043, 1044
Мисак Яким 1040, 1044
Мисійчук Іван 866, 867
Миськів Павло 414
Мисько Яким 1039
“Миткий” 296
Митків, с. 955
Митник Анна 1195
Михайл, св. 216
Михайлів [Михайлов?], НКВД-ист 183, 185, 186, 188
Михайлівка, с. Ланівцевецького р-ну 764-766, 848-850, 856, 859, 860
Михайлівка, с. Лозівського р-ну 950
Михайлівка, хут. 967
Михайлівці, с. 749, 844
Михайло (“Соловій”) 1035
Михайло (“Танк”), з с. Винятинці 450
Михайло (“Яворенко”) 977, 998
“Михайло”. *Див.* Арсенич Микола
Михайло, з с. Трибухівці 472
Михайло, з с. Шумлян 74
Михайло, зв. з с. Голігради 447
Михайловецькі, поля 857
Михайловецькі, хут. 765
Михаліцька Анна 1066
Михаліцький Павло (“Гармаш”) 1057, 1063-1072
Михальчук Ліканор 868
Михальчук Надя 869
Михасів Олена 689
Михасюк Анна 299, 300
Мицай Павло 314
Мичулинське, с. 317
Мишків, с. 329, 445
Миюк Іван 621, 677
Миюк Михайло 621
Мігоцький, лікар 180

Мізюринці, с. 842, 843
 Мізь Ілярій Темотейович 1199
 Міліцін Іван, МГБ-іст 118-123, 167-169, 212-217, 219-223, 225-228
 Міліщенко, нач. міліції 1078
 Мілян Леонтина 1172
 Мілько, нач. пасп. столу 1206
 “Мілько”, з с. Чистопати 1038, 1039, 1041, 1044-1046
 Мінськ, м. 1057
 Міркунс, з с. В. Загайці 748
 Міронович Іван 1167
 “Місяць”, сл. СБ 17, 33
 “Місько” 1144, 1145
 “Місько”, чл. ОУН. *Див.* Голубович Ярослав Йосифович
 Мітіфоров, нач. пошти 836
 “Мітька”, підп. 1153
 Міхалків Юзеф 352
 Міцак Дмитро 1088, 1089
 Міша, червоноармієць 705
 Мішка, з с. В. Кунинець 791
 Мішка, нач. гарнізону 288
 “Млин”, с/о МГБ. *Див.* Карпінський Теодор Володимирович
 Млинівці, с. 867, 884, 885, 1207
 Млинівці, ст. 1165
 Млинки, хут. 639, 641
 Мнекуш Іван 159
 Мнекуш Михайло 159
 Мних Олекса 1177, 1179
 Мовчан Микола 1121
 Могилів-Подільський р-н 1074
 Могильниця Нова, с. 462, 480
 Могильниця Стара, с. 462, 480, 507, 528
 Могильниця, с. 367, 464, 527
 Могильський, з с. Дубівці 1096
 Мозолова Ксеня 119
 Мойсей Абрагамович, учит. 697
 “Мойсей”. *Див.* Брухальський Василь (“Мойсей”)
 “Мокирець” 311
 Мокра Віра 1143, 1144, 1146, 1148-1150, 1154, 1155, 1158
 Молотов В.М., нарком 847

Молотов, м. 144, 352, 353
 Молотовська обл. 144, 346, 352
 Молохів, с. 180
 Монастирецький, р-н. *Див.* Монастириський, р-н
 Монастиреччина 17, 33, 642, 657, 685
 Монастириська, м. 472, 473
 Монастириський, р-н 42, 251, 575, 586, 632, 684
 Монастирок, с. 330
 Монастирський, р-н. *Див.* Монастириський, р-н
 Монилівка, с. 995, 1037
 Морган Дмитро (“Кобзар”) 620, 630, 676
 Мордвінкін, НКГБ-іст 575-577, 580, 583, 589, 590
 Мординська Катерина. *Див.* Цилінська Катерина
 Мордко 320
 Морква Василь 621, 677
 “Мороз” (“Січовик”) 606
 “Мороз”. *Див.* Мотиль (“Січовика”, “Мороз”)
 Мороз Євген Михайлович 1172, 1197, 1198, 1203
 Мороз Іван (“Пісня”, “Василько”) 460, 461
 Мороз Юрій 433
 Мороз Юліян 280
 “Морозенко”, рай. СБ 1113, 1114, 1126, 1128
 “Морозенко”, з Борщівщини 297, 299, 301, 302
 “Морозенко”, з Бучаччини 617, 624-628, 632, 636-639, 658, 676
 “Морозенко”, з х. Ліщини 963
 “Морозенко”. *Див.* Чернецький Василь (“Морозенко”)
 Морозюк Гриць 342
 Морра, с. 629
 Мортко 342
 Моряк (?), НКГБ-іст 485, 487-489, 491, 492
 “Моряк” 656, 657, 665, 682

- “Моряк”, пов. реф. СБ. *Див.* Кароль
 Сергій (“Грек”, “Моряк”)
 “Моряк” - “Дот” 499
 Мосійчук, МГБ-іст 752-754
 Москалюк Олекса 298
 Москалюк Павло 238
 Москалюк, з с. Кривче 298
 Москва, м. 10, 21, 26, 37, 144,
 222, 317, 387, 438, 540, 699,
 702, 835, 840, 893, 915, 952,
 969, 1091, 1184, 1187
 Московська обл. 1184
 Московщина 560. *Див. також* Росія
 Моспан Ліда 730
 Мостиський, пов. 1085
 Мостов, м. 834
 Мостова Ольга 632, 635, 679
 Мостовський р-н 833- 835
 Мотилівська Ольга 1116, 1126
 Мотиль (“Січовик”, “Мороз”) 464
 Мотиль Іван 479
 Мотка Василь 48
 Мотка Стефан 48
 Мотря, з с. В. Кунинець 790, 791,
 802, 803
 Мотря, з с. Вільховець 47
 Мотуз Василь Григорович 277,
 279, 282, 285
 Мотуз Григорій 267, 277, 279
 Мотуз Данило 270
 Мотуз Іван 267, 282
 Мотуз Катерина. *Див.* Баран-Мотуз
 Катерина
 Мотуз Микола 267
 Мотуз Ольга 273
 Мотуз Онуфрій 274
 Мотуз Параска 275
 Мотуз Петро (Співак) 281, 285
 Мотуз Тимко 267
 Мошків, с. 414
 Мощанка Яків 302
 “Мручко”, підрай. СБ 874
 Му (або Мала), м. 263
 Мудрик Степан (“Мечник”) 10, 26
 Мудровська Анастасія. *Див.* Голубо-
 вич-Мудровська Анастасія
 Мудровський Ілько 1010, 1015,
 1018, 1021, 1029, 1034
 Мудровський Михайло 1000, 1031
 Мужилів, с. 41, 151-153, 155
 Мужів Петро 624, 678
 Мужинський, агент з держпоста-
 вок 747
 Музика (Ольга?), з с. Романівки 499
 Музика Йосиф (“Дуб”) 499, 500,
 517-520, 523-527, 530, 532,
 533, 544-547, 565, 567, 581
 Музика Осип (“Дуб”). *Див.* Музика
 Йосиф (“Дуб”)
 Музичка Катерина 147
 Мулов, МГБ-іст 945-948
 “Муль”. *Див.* Мулов, МГБ-іст
 “Мур” 1161
 Муравинець, ліс 323
 Муран Степан 732
 Мурза Кирило 909
 Мурза Степан 913
 Мусій Митифор 871
 Мусій Никифор 875
 Муха Олексій Васильович 953
 Мухавка, с. 440
 “Мушка”, с/о РО МВД. *Див.*
 Матрончин Іван
 Мушкарів, с. 347
 Мушкатівка, с. 295
 Мушкевич Ізидор 151
 Мушлюков, упов. 887
 Мшана, с. 1169-1172, 1178, 1198,
 1199, 1207
 Мшана, хут. 1047
 Мшанець, с. 461, 489, 505, 513,
 734, 735
 Мшанецька, колонія 1170
 Мшаник Лаврентій 885
 Мюнхен, м. 231
 М’яковський Василь 1038, 1045
 М’яковський, з с. Лопушан 1037

Н

- Навізівський Юрко 453
 Нагірянкa Буцацька, хут. 665
 Нагірянкa, р. 513

- Нагірянкa, с. 440, 465, 647, 667, 668
- Наголко, урядник лісгоспу 176
- Нагулик 258
- Нагурський Роман 293
- “Надія”. *Див.* Василина (“Надія”), з с. Стінка
- Надорожнів, с. 74
- Надрічне, с. *Див.* Дрищів, с.
- Надьків, с. 289, 321, 324
- Надьонний, МВД-ист 125, 126, 128
- Нажевський, учит. 891
- “Назар”. *Див.* “Чумак” (“Назар”), окр. оргреф.
- Назаревський Дмитро 1048
- Накло, с. 1085, 1086, 1088-1090
- Наконечний Володимир 1200
- Наконечний Степан 171, 884
- Наконечний, з с. Дзвиняча 884
- Накуца Паранька Михайлівна 49, 50, 51, 58, 59, 60
- “Наливайко”, з с. Підберізець 997, 1047
- Нападівка, с. 753
- Нараїв, с. 79, 118, 146, 160, 206
- “Нарциз” 641, 643, 680
- Нарчишин Степан (“Василь”, “Глас”) 445, 450
- Настасівка, с. 950, 952, 953
- Настя, з с. Переволока 650
- Настя, з хут. Серетеччина 974, 976
- Настя, сестра “Некурящого” 1018
- Наталка (“Віра”), жінка Арсенича 85-87, 94, 97, 98
- “Наталка”. *Див.* Семчук Настя (“Наталка”, “Ірка”)
- Наталка, з с. Осівці 651, 652, 681
- Наталка, стан. з Гор. Переволоки 627, 630, 648, 678
- Наум Василь 151, 152
- Наутройск, м. 321
- Невідомий Михайло 308
- Невідомський Микола 836
- Невідомський Олександр 934
- Невідомський Феофан 871, 872, 877
- Недогін Адам (“Чайка”) 994
- Недопитальська Марія 301, 305, 312
- “Незабудько”, з с. Бодаки 877-880
- “Нездоровий”, с/о РО МГБ. *Див.* Боринський Мирослав Григорович
- “Некурящий”. *Див.* Жимка Роман (“Некурящий”)
- “Неплюй”, підп. 291, 292, 296
- Неприцька Зоська 887
- Нестерівці, с. 1198
- Нестор, гол. с/р с. Красне 1185
- “Нестор”, обл. пров. 143, 180
- Несторівці, с. 1207
- Несторов [Нестеров?] Олександр 835
- Несторук Зоська 848
- Нестюки, с. 1207
- Нетерпинці, с. 994, 995, 998, 1067
- Нечай Василь 908, 909
- “Нечай”. *Див.* Довбенко Омелян (“Нечай”)
- “Нечай”, з Борщівщини 296
- “Нечай”, з Залозець 997, 1072
- “Нечай”, з с. Бодаки 878
- Нечай Іван 463, 913
- Нечай, новобранець ЧА 901, 902
- Нечай Петро 913
- “Нечай”, сл. СБ 17, 33, 289
- “Нечай”, стан. *Див.* Русин Петро (“Нечай”)
- Нечипорук Ганна 874, 877, 878
- Нечипорук Калина 881
- Негодяев, нач. РВК 779
- Нижник, МВД-ист 1207
- Нижчі Луб’янки, с. 1077, 1082, 1083, 1129
- “Низ” 652, 653, 656, 662, 663, 670, 672, 673, 681
- Николаїв [Ніколаєв?], голова РВК 264
- Николаїшин, з с. Сапогів 304
- Николук Іван (“Борець”) 925, 927-929, 937
- Нинківська Олена 631

- Нирків, с. 249
 Нишківці, с. 999, 1047-1049, 1052-1054
 Нишота, з с. Несторовець 1198
 “Ніжний”, а/в МГБ. *Див.* Голубович
 Ярослав Йосипович
 Нікловичі, с. 1085
 Ніколаєв, МГБ-іст 329, 330
 Німець Петро 731
 Німеччина 41, 45, 47, 117, 132, 133, 135, 144-146, 155, 162, 167, 186, 189, 191, 231, 271, 274, 275, 301, 305, 320, 321, 326-328, 332, 335, 338, 341, 372, 385, 393, 413, 433, 438, 469, 515, 540, 578, 615, 663, 666, 690, 692, 693, 698, 700, 704, 705, 723, 728, 736, 749-753, 757, 760, 763, 867, 881, 882, 894, 964, 970, 993, 1001, 1004, 1007, 1012-1014, 1018, 1021, 1057-1059, 1075, 1091, 1119, 1171, 1172
 Ніна (“Галка”) з с. Ліщанці 632-634, 679
 Нінанчук Леонтій Афромосієвич 1075
 Ніцович Оріся 562, 563
 Ніцович Роман 562
 Ніцович, о. 548, 558, 560-563
 “Ніч”, підп. 151
 Нічлава, р. 323, 324
 Нічнії, с. 1074
 НЛС, криптонім МГБ-іста 1023, 1030, 1041, 1045, 1050
 Нова Водолага, м. 700
 Нова Гребля, с. 42
 Нове Село, р-н. *Див.* Новосільський, р-н
 Нове Село, с. в Любачівщині 1104
 “Нове село”. *Див.* “Романові Кущі”
 Новий Вишнівець, м. *Див.* Вишнівець, м.
 Новий Олексинець, с. 961, 963, 983, 1005, 1007, 1015, 1018, 1022, 1023, 1029-1031, 1034
 Новий Санч, пов. 728
 Новики, с. 735, 1094
 Нові Петликівці, с. 694, 695
 Нові Хати, част. с. 1179
 Новицький Василь 169
 Новицький Михайло 181, 183-185, 188
 Новожилов, уповн. 747
 Новосад Олянка 869
 Новосибірськ, м. 910, 911, 913, 920
 Новосілка Коропецька, с. 621
 Новосілка Костюкова, с. 445-447, 458
 Новосілка, с. 152, 155, 622
 Новосільський р-н 8, 17, 22, 24, 33, 38, 380, 466, 590, 593, 909, 912-914, 1075, 1078, 1119, 1120, 1143, 1155
 Новоставці, с. 611, 651-667, 669-675
 Нога Василь 426, 428
 Нога Данило (“Аскольд”, “Дон”) 432, 436, 458, 538
 Ноешкер, м. 327
 Нойгамер, м. 334
 Носівці, с. 990, 995, 998
 Нуйко Катерина Григорівна. *Див.* Барановська Катерина Григорівна
 Нуйко Степан Григорович 722
- О**
 Обаринці, с. 1067, 1071, 1072
 Облищук Василь 621, 677
 Облищук Михайло (“Карий”) 621, 630, 638, 670, 672, 677, 680, 683
 Облищук Олекса 621, 677
 Обозиська, хут. 59, 225
 Обори, с. 774, 845
 “Обрій”. *Див.* Осадчук Теодор (“Обрій”)
 Оглядів, с. 399, 400
 Огородник Ванда 753
 Огризково, с. 1186, 1188
 Огурцов, МВД-ист (ОББ) 867-869, 876-879

Одеса, м. 951
 Одеська обл. 861
 Одлих Дем'ян 762
 Ожигівчик, с. 991, 998, 1036
 Ожогань Іван Миколайович 309
 Ожогань Іван Михайлович 307, 310
 Ожогань Микола ("Повзун"), с/о 308, 309, 312
 Ожогань Михайло Іванович 308
 Ожогівчик, с. *Див.* Ожигівчик, с.
 Оздівська Ірина 616
 Озерна, с. 7-9, 23, 139, 1159-1162, 1164, 1166, 1167, 1170, 1174-1176, 1178, 1182, 1207
 Озеряни, с. Борщівського р-ну 315, 316, 430, 566
 Озеряни, с. Бучацького р-ну 665
 Озеряни, част. с. Джурин 254, 255, 257
 Озерянка, с. 1197, 1207
 Озірна, м. *Див.* Озерна, с.
 Озірнянський, ліс 1181
 Озірнянські, хут. 1160, 1164, 1167, 1168
 "Око", пров. 636, 637, 679
 Окопи, с. 288
 "Оксана" 49, 77, 104
 "Оксана" ("Оля") 651
 "Оксана". *Див.* Оленка ("Оксана"), з Чехова
 "Оксана". *Див.* Прокопчук Марійка ("Оксана")
 "Оксана", зрадниця 50, 205
 "Оксана", підп. 262
 "Оксана", сан. 283
 Оксюта Зеновій 1101, 1102
 Окулов, нач. РВК 133, 134, 166, 167, 174, 189, 228
 "Окунь". *Див.* Галушка Петро Ількович
 "Олег", з Борщівщини 296
 "Олег", з Оріхівчика 994
 "Олег". *Див.* Прибула Іван ("Олег")
 Олекса ("Дятель"), з с. Голігради 447, 451
 Олекса ("Рак"), стан. СБ 872

Олекса, з с. Вікнин. *Див.* Гордій, з с. Вікнин
 "Олекса", повст. 177
 "Олекса". *Див.* Калатало Василь ("Олекса")
 Олександр, з с. В. Кунинець 791, 803
 Олександра, 3-й секр. комс. 838, 840, 841
 Олександрія, м. 264
 Олексик Андрій 322
 Олексинець Новий, с. *Див.* Новий Олексинець, с.
 Олексинець, с. 886
 Олексинеччина 915, 926
 Олексинці, с. 347, 348
 Олексів ("Брона") 465
 Олексієвич Володимир 314
 Олексійович Михайло Мар. 354
 Олексюк Василь 887, 889
 Олексюк Параска 655, 658, 681
 Олексюк Яким Степанович 775
 Олена, з хут. Мартинівка 661
 Олена, стан. 632
 Оленка ("Оксана"), з Чехова 632, 634, 679
 "Оленка", стан. с. Заривинці 629, 648
 Оленюк Михайло 1047
 "Олень", підп. 51, 188, 197, 201, 227
 "Олень". *Див.* Плюк ("Олень")
 "Олесь" 1093, 1138
 Олещук, з м. Тереховлі 472
 Олєфір Степан 309
 Олишківці, с. 897, 919
 Оліві, ст. 864
 Оліїв, с. 1040, 1067, 1071
 Олійник Анна 1044
 Олійник Антін ("Тарас") 990, 998, 1015, 1016
 Олійник Гаврило 75, 78, 79, 89, 134
 Олійник Дмитро 964
 Олійник Євстахій Григорович ("Тятива") 460, 465, 1211
 Олійник Зофія 627, 666, 678
 Олійник Іван 889
 Олійник Максим 964, 966, 1005
 Олійник Марія 621, 677, 1041

Олійник Михайло 975
 Олійник Параскевія 697
 Олійник Сава 964
 Олійник, с/о 1009
 Олійнич Гнат 449, 453
 Олійнич Іван 446
 Олійнич Михайло ("Зов") 446, 479
 Оліштейн, м. *Див.* Ольштин, м.
 "Оля", а/в РО МВД. *Див.* Іванів Анна
 Федорівна
 "Оля". *Див.* Білик ("Оля"), секр.
 "Максима"
 "Оля". *Див.* Борщовська Марія
 ("Оля")
 "Оля". *Див.* "Оксана" ("Оля")
 "Оля", з Бучаччини 654
 "Оля", зв. пров. "Михайла" 89,
 104, 105, 109, 134
 "Оля, з с. Пишківці 643, 680
 "Оля, фінагентка 649, 680
 Олянюк Михайло 1027, 1028
 Ольга 679, 682
 Ольга, з хут. Ліщина 1048, 1050,
 1053
 Ольга, з хут. Рахмістрова 83
 Ольга, секр с/р з с. Рукомиш 665
 "Ольга", с/о РО МВД. *Див.* Легка
 Стефка
 Ольгопіль, м. 42
 Ольшак, к-н 334
 Ольштин, м. 769
 "Омелько", з Залозеччини 1005,
 1007, 1035, 1040, 1044
 "Омелько", сл. СБ 17, 33
 Омськ, м. 910, 1075
 Омська обл. 1080
 Онищенко, упов. 747
 Онишук Йосиф 1006, 1022, 1030
 Оплавина, ліс 323
 Оприлівці, с. 1109, 1115, 1116,
 1124, 1126-1128, 1133
 "Орел", б-к СБ 1114, 1126, 1128,
 1129
 "Орел" ("Тарас"), з Бучаччини 622,
 627-629, 632, 634-646,
 652-654, 657, 678
 "Орел", пров. 249
 "Орест" 1138
 "Орест". *Див.* Іванців Антін ("Орест")
 "Орест", підпр. пров. *Див.* Гайовський
 ("Орест")
 "Орест", пров. 365, 436, 437,
 439, 440, 448, 458, 465
 Оринчук Анна 275
 "Орися" 631, 633, 645-647, 651,
 652
 "Орися", а/в РО МВД і МГБ. *Див.*
 Басараба Параска Федорівна
 "Оришка", сан. 1009
 Оришківці, с. 241, 872, 897
 "Оріх", з с. Лапшин 76
 "Оріх". *Див.* Поприцький Василь
 ("Оріх")
 "Оріх", з с. Переволока 251
 "Оріх", рай. госп. 199, 204, 205
 Оріхівчик, хут. 994
 Оріховський Михайло 1048
 "Орко". *Див.* Зозуляк Петро ("Орко")
 "Орлик". *Див.* Гуляк Іван ("Орлик",
 "Ат")
 "Орлик". *Див.* Куцик Микола
 ("Орлик", "Супрун"), пов. реф.
 Юнацтв
 "Орлик". *Див.* Юрчинська Олена
 ("Орлик")
 "Орлик", військ. реф. 905, 921
 "Орлик", з Борщівщини 302
 "Орлик", з Бучаччини 662, 682
 "Орлик", з Залозеччини 968, 1036,
 1045
 "Орлич" 629, 634, 648
 Орлов, НКГБ-іст 541
 Оробець Ярослав 424
 Ороневич, вчит. 152
 "Оса", з Бучаччини 651, 656, 657,
 661, 662, 665, 666, 668, 681
 "Оса", з Вишнівеччини 917, 918,
 921
 "Оса", з Залозеччини 1014
 "Оса", рай. пров. 895, 897, 903
 Оса, р-н 352
 Осадчук Михайло 1199

Осадчук Олекса ("Ігор") 1120
 Осадчук Степанія 1117
 Осадчук Теодор Іванович ("Обрій")
 1113, 1117-1123, 1125, 1140,
 1141
 Осадчук, з Борщівщини 313
 Осецькі Осип 426
 Осика Домна 723
 "Осика", рай. реф. СБ. *Див.* Шміль-
 ський Осип ("Осика")
 Осип, з с. Блищанка 449
 Осівці, с. 651, 652, 655, 656, 664,
 666, 668, 672, 673
 Осіпов, МВД-ист 886
 Остап, з хут. Гутищина 687
 "Остап", окр. реф. госп. *Див.*
 Батранчук ("Остап")
 "Остап", провокатор 49, 75, 76,
 78, 80, 99, 101, 103, 105, 106,
 108, 111-114, 134
 Остапишин Марія Т. 325, 651, 653,
 681
 Остапів Іван 245, 246
 Остапів Петро 255
 Остапів, з с. Слобідка Джуринська
 473
 Остапчук Іван 1182
 Остапчук Кирило Єфімович 765
 Остафійчук Петро 347
 Осташівці, с. 1173, 1174, 1178,
 1207
 "Острий", з Підберізець 997
 Острівець, с. 461
 Остров Моравські, м. 951
 Островський ("Арсен") 459
 Островський Ярослав ("Зірка") 459
 Осушка, р. 1168
 Отаманчук Іван Степанович 247
 Отаманчук Катерина Степанівна
 247, 248, 250, 251
 Отаманчук Марія Степанівна 247
 Отаманчук Розалія 247, 250
 Отаманчук Роман Степанович 247
 Отаманчук Степан 247
 "Ох". *Див.* Кузів Петро ("Ох")
 "Ох", з Борщівщини 338

"Ох", з с. Джурун 259
 "Ох", з с. Лапшин 134
 "Ох", надр. 121,
 "Ох", рай. госп. 199
 "Ох", сл. СБ 17, 33, 58, 59, 60
 Охітва Павло Андрійович ("Буйтур")
 354
 Охрімівці, с. 705, 1113, 1114, 1116,
 1117, 1119, 1123, 1124, 1126-
 1128, 1131

П

"Пава" 681
 Павлишин Петро 180, 226
 Павлишин Роман 202, 220
 Павлів Ірина 665, 675, 682
 Павлів Софія 589
 Павло ("Горобець"), б-к СБ з
 с. Луб'янки Нижчі 1128
 Павло ("Паливода") 366, 466,
 590, 593
 Павло ("Пристан") 830
 "Павло", пров. 72, 85
 Павлов, полк. ЧА 332
 Павлусик Марія 1070
 Павлюк Марія 930
 Павлюк Олександр 845
 Павлюк Осип Іванович 433
 Павлюк Павло 845
 Павлюк Сергій 764
 Павлюк Текля 846
 Павлюк Тихон 853
 Павшівка, с. *Див.* Паушівка, с.
 Павшок Павлина 519
 Пайедерський, ком. бат. 334
 Пайкуш, ветеринар 472, 473
 Паладійчук Калина 301, 306
 Паладійчук, з с. Сапогів 306
 Палажук Василь 260
 Палазя, з с. Ріпинці 673, 674
 Паламар Анна. *Див.* Шевчук (Пала-
 мар) Анна
 Паламар Палагна 278
 Паламар Филип 283
 Паламарчук Петро, нач. гарнізону
 274-276

Паланиця Богдан Дмитрович 505, 510, 512
 Паланиця Дмитро, о. 505-510, 548, 549, 559-562, 565
 Паланиця Люба Дмитрівна 510
 Паланиця Надія Дмитрівна 510, 512
 Паланиця Ярослав Дмитрович 505, 510
 Палашівка, с. 238, 248, 254, 260, 266, 268, 269, 271, 274, 285, 635, 636
 “Паливода”. *Див.* Павло (“Паливода”)
 Палій Михайло 535
 “Палій”, з Борщівщини 299
 “Палій”. *Див.* Гринчук Антін (“Палій”)
 Палюшка Василь 668, 683
 Панас Анна 207
 Панас Василь 206, 207
 Панас Іван 136
 Панас, радник 364, 426
 Панас, суддя 578
 “Панас” 110, 111
 Панасів Іван (“Дуб”) 78, 129
 Панасівка, с. 962, 963, 967, 980, 994, 996-998, 1006, 1008, 1014, 1015, 1019, 1047-1049, 1052-1054
 Панфілов, МВД-ист 1195
 Панчишин Василь 414, 466, 530, 574, 602
 Панчишин Іван 466
 Панчук Ганка 812
 Панчук Трохим 791, 807, 809, 812, 830
 Паньків Гриць 339
 Паньків Докія (Волошин) 332
 Паньків Марія 542
 Паньків Микола 529, 542
 Паньків Славко 146
 Паньків, з с. Доброкут 342
 Паньківці, с. 846, 857
 Паньковський Іван, нач. шпит. 1058-1060
 Паньчук Василь 881
 Паньчук Онуфрій 881
 Папакін Г. 7, 23
 Паперняк 967
 Папірня, с. 492
 Пархета Йосиф 358
 Парамонов Іван, НКВД-ист 1188
 Параня, з с. Рукомиш 670
 Паранька, з с. В. Кунинець 791
 Паранька, з хут. Ліщина 1050
 Парасечко, упов. РВ 1172
 Парасій Василь 512, 513, 546, 547
 Парасій Микола 546
 Паратюкевич Текля 260
 Парафінек Ольга, 2-й секр. РК ЛКСМУ 698, 707
 Парашук Павло 339
 Парашук, о/у ОББ 868-870, 878-881
 Париж, м. 328, 1085
 Парнета Володимир 318
 “Пароль”, с/о РО МВД. *Див.* Кожухівський Людвіг Семенович
 Партика Михайло 742
 Партика Степаніна Михайлівна 742, 743
 Пархета Анна 358
 Пархета Антін О. (“Юнак”) 354
 Пархета Михайло 357
 Паршета Павло 314
 “Пас”. *Див.* Сохацький Петро
 Пасека Михайло 712, 717, 726
 Пасека Параскевія 726
 “Пасічки”, поле 128
 Пасічний Стефан 670, 683
 Пасняк, голова с/р 232
 Пасочний Стефан. *Див.* Пасічний Стефан
 Пастернак Іван 914
 Пастернак Карпо 909
 Пастернак Панько 914
 Пастернак Петро 913
 Пастух Василь (“Підкова”) 66, 68, 70
 Пастушенко, МВД-ист 1207
 Пасько, МГБ-іст 702, 709-714
 “Патичок”. *Див.* Максимів Степан (“Кий”, “Патичок”)
 Патриляк І.К. 10-12, 19, 26-28, 35

Патуляк Андрій 355
Паушівка, с. *Див.* Палашівка, с.
Пахнюк Теодора 763
Пацюльська Катерина 1159
Пачера Федір 914
Пащак Іван 1045
Пащак Настя 1043
Пащенко, ком. полку ЧА 335
Пашуляк 318
Пелех, о. 511
Пелехата-Дулеба Ірена 131
Пелехатий Василь 463
Пелехатий Гнат 131
Пелехатий Теодор Гнатович 131,
136
Пелехи, хут. 1090
Пелипче, с. *Див.* Пилипче, с.
Пельвецький, о. 552, 555, 556, 558
Пенза, м. 310
Пеньки, с. 348
Пеньки, хут. 1008
Перевіз, хут. 621
Переволока, с. 248-251, 627,
629, 630, 634, 643, 647, 649,
650, 654, 657, 694
Передмірка, с. 872, 874, 876, 878,
890
Перейма, ліс 324
Перемишль, м. 326
Перемишляни, м. 187
Перемишлянський повіт 43
Перемишлянський, р-н 182, 188
Перемишлянина 161
Перемишль, м. 326, 511, 1084,
1106
Перемишль, пов. 1084, 1088
“Переможець”, куц. з с. Луб’янки
Вищі 1129
“Переможець”. *Див.* Деревянко
 (“Переможець”)
Перешлюга Петро 363
Пермь, м. 352
Перс Євген 891
Перун Михайло Іванович 343, 344
“Перун” 663, 664
Песик Марія 1172

Петликівці Нові, с. *Див.* Нові Петли-
ківці, с.
Петликівці Старі, с. *Див.* Старі Пет-
ликівці, с.
Петликівці, с. 378, 651, 652, 675
Петлюра Євдоким 884
Петляк Борис (“Явір”) 989-991,
997, 1005, 1017, 1019, 1022,
1028, 1051, 1052, 1054
Петрашик, з с. Палашівка 268
Петренко, голова РВ 55, 56, 58
Петренко, мл. серж. гарнізону 701
Петрик Василь 729
Петрик, з с. Росохач 466
Петрилів, с. 631
Петричка, з с. Сапогів 304
Петришин Василь 1037, 1039,
1040, 1043
Петришин Володимир 619, 676
Петришин Євгенія. *Див.* Іванів Анна
Федорівна
Петришин Марія 979
Петришин Михайло 962, 963, 1199
Петришин Осип Гнатович 428, 429,
466, 535, 536
Петришин Петро 258
Петришин Томко 619, 676
Петрів Андрій 619, 676
Петрів Анна (“Лелія”) 611, 612,
614, 618-620, 623, 624, 676
Петрів Дмитро 621, 677
Петрів Катерина 678
Петрів Михайло 619, 620, 676
Петрів Степан (“Хрін”) 615, 619-
621, 638, 676
Петрівка, хут. 731, 961, 962, 964,
976, 979, 983-987, 992, 998-
1000, 1003, 1005, 1007, 1009,
1010, 1022, 1026, 1029, 1030,
1034, 1047-1049, 1052-1054
Петрінчик Степан 308
“Петро” 110, 111
Петро, з Каменщини 799, 804,
812, 814
Петро, з Кубані 900
Петро, з с. Новоставці 665, 682

- Петро, з с. Шумлян 74
 Петро, маляр 852
 “Петро”, пров. 365, 441, 459, 606
 Петров Володимир Іванович 1186, 1194
 Петров Олекса Іванович 1186
 Петрова Віра Іванівна 1186
 Петрова Зінаїда Іванівна 1186
 Петрова Марія Іванівна 1186
 Петровський 239
 Петрозаводськ, м. 1189
 Петрук Василь Васильович 955
 Петрук Галина 746
 Петрук Петро 893
 Петрук Саломонка 837
 “Петрусь”. *Див.* Вітюк Михайло
 (“Петрусь”)
 “Петрусь”, з Бучаччини 685
 Петька, МГБ-іст 862
 Пеців Марія 358
 Пеців Михайлина 356
 Печінка Дмитро 662, 682
 Печоран, з м. Тернополя 914
 Печур Володимир 621, 677
 Пенкний Петро 731
 Перацкий Броніслав 405
 Пилип, з с. В. Фільварки 796, 797, 799
 Пилипик [Пилик?] 427
 Пилипишин Василь 122
 Пилипів Маринка 661, 682
 Пилипче, с. 289, 322, 331
 Пилипчик Василь 283
 Пилипчук Ганка 821
 Пилипчук Іван 914
 Пилипчук Йосип 777, 779, 821,
 823, 829
 Пилипчук Михайло 296
 Пилипчук Митька 821
 Пилипчук Степан 818
 Пилява, с. 652, 657, 661, 663
 Пилявський Зенон (“Яків”) 364, 365,
 432-437, 440, 466, 519, 538,
 585
 Пильне, с. 759
 Пиндаківська Марія (“Люба”) 654-
 675, 681
 Пинківська Олена 679
 Піріжок Михайло 609, 610
 Писарук Олекса 888
 Питівка, ліс 323
 Питляківська Мирослава (“Марта”)
 73, 85, 86
 Питляр Антін (“Світ”) 976, 977, 979,
 992
 Пихач Анна Іванівна 608
 Пихач Паза 608
 Пишківці, с. 643, 653, 665, 668,
 669, 675, 692
 Пищатинці, с. 760, 761
 Під Горами, част. с. 1177
 Підберізці, с. 963, 964, 967, 968,
 979, 987, 996, 998, 1036, 1047
 Підвінська Анна 1203
 Підвінський Казимир 1204
 Підволочиськ, м. 380, 701, 722,
 723, 898, 915, 1057, 1189-1191
 Підволочиськ, р-н. *Див.* Підволо-
 чиський, р-н
 Підволочиський р-н 22, 24, 38,
 1143, 1191
 Підволочищина 17, 33. *Див. також*
 Підволочиський, р-н
 Підгаєцький, р-н 8, 17, 22, 24, 33,
 38, 41, 150, 188, 192, 206
 Підгаєччина 211, 599, 1146. *Див.*
також Підгаєцький, р-н
 Підгайна-Гуляк Теодозія (“Дарка”) 1211
 Підгайці, м. 150, 151, 154, 157,
 159, 181, 185, 192, 205, 473
 Підгайці, р-н. *Див.* Підгаєцький, р-н
 Підгайчики, с. 460, 1199, 1207
 Підгора, с. 460
 Підгурський Василь 1061
 Підзамочок, с. 666, 694
 “Підкова”, підп. 66, 67, 68, 70
 “Підкова”, прац. СБ. *Див.* Мельник
 (“Підкова”)
 “Підкова”. *Див.* Пастух Василь
 (“Підкова”)
 Підлісний Петро 730
 Підлужна Анна Миколаївна 170
 Підлужна Марія 170
 Підлужна Настя Миколаївна 170

Підлужна Паранька 102
 Підлужна Стефанія Миколаївна 170
 Підлужний Іван Миколайович 170, 172, 173, 175, 177
 Підлужний Микола 170
 Підлужний Михайло Миколайович 170
 Підлужний Павло Миколайович 170, 172, 177
 Підлужний Петро Миколайович 170, 178
 Підлукавець, хут. 996, 1035, 1045
 Підручна Марія ("Липа") 620, 660, 677, 682
 Підсадний Володимир 406, 427
 Підсадний Степан 513, 515, 538
 Підцерковний Володимир 1171
 Пізюта Мотря 747
 Пінькас Ірена 151, 152, 154
 Пісна Ярослава 1037, 1039, 1040
 Пісний 1040
 "Пісня". *Див.* Мороз Іван ("Пісня", "Василько")
 Пітсик Павло 535
 Пітушевський 509
 Піхальський Роман 1199
 Піцьків Іван 676
 Піцьків Михайло 619
 Піщатинці, с. 787
 Пласконіс Дмитро 717
 Плебанівка, с. 460, 487
 Плецан Марія 574
 Плецан Степанія Миколаївна 601, 602
 Плецан Ярослава Миколаївна 601, 602
 Плецан, о. 548, 550, 561
 Плечій Василина 292, 293
 Плиска Михайло 258
 Плитка, ліс 322
 Плісняни, с. 1206
 Пліхів, с. 160, 161
 Плішка Василь 540
 Плішка Іван 466
 Плішка Микола Андрійович 406, 426, 589
 Плішка Олекса 458, 466
 Плішка Пантелеймон 428, 429, 432, 466, 493
 Плішка, з с. Росохач 436, 458
 Плонський Гілько (Ілько) ("Володимир") 113, 1211
 Плонський Микола 66, 68, 70, 131
 Плоска Юстина Михайлівна. *Див.* Іванів Анна Федорівна
 Плотський 67
 Плюїк ("Олень") 297-300, 302, 303
 Плюта, пол. 331
 Пляс Петро ("Зінченко") 875
 Побережний Петро, міліціонер 1208
 Побережний, р-н 953
 Побуриний Михайло 472
 Побуринний Михайло 415
 Побуринний Данило 281
 Побуринний Дем'ян 283
 Побуринний Михайло 416
 Поверга Афонасій 697
 "Повзун", с/о РО МГБ. *Див.* Ожогань Микола ("Повзун"), с/о
 Поворозник Стефа 1047-1049, 1053
 Поврозник Роман 1199
 "Повстанець" 673
 Поглод Емілія 220
 Погорілівка, с. 955
 Погрібці, с. 1206
 Поділля 8, 12, 18, 22, 24, 28, 34, 1174
 Подільський Край. *Див.* Поділля
 Подлужний Потап 884
 "Подолян" 674, 675
 Поздзяч, с. 1089
 Познань, м. 132
 Покалюк Анна 357
 Покропивна, с. 1168
 Полин Микола 656, 682
 "Полин". *Див.* Гірняк Федір ("Полин")
 Полівці, с. 247, 248, 250, 251, 253-255, 258, 259, 440, 508, 585
 Полігенштате, м. 335

Полісся 12, 28
 Поліщук Гарасим 881
 Поліщук Петро 811, 813, 814, 827
 Поліщук Устина Іванівна 955
 Половинка Петро ("Яр") 466, 515
 Полонне, м. 768
 Полтава, м. 952, 953, 954
 "Полтавець" 1008
 Полтавська, обл. 952, 953, 988, 1131
 Полтавщина 1144
 Полюга Любомир 20, 36
 Поль Палагна 246
 Польовий Михайло 72, 77-79, 82-84, 88-90, 92, 93, 105, 126-130
 Польовий, з м. Чорткова 428
 Польовий, нач. тюрми 428
 Польща 10, 121, 153, 159, 171, 172, 186, 189, 228, 232, 308, 309, 327, 328, 384, 385, 395, 396, 404, 405, 409, 458, 468, 470, 508, 515, 531, 532, 584, 700, 707, 763, 769, 865, 1001, 1009, 1013, 1017, 1048, 1085, 1089, 1190
 Помазанський Василь 698, 699
 Помірці, с. 637, 643, 646, 647, 657, 659, 662, 665, 671, 672, 675, 688
 Поморяни, с. 160
 Поморянський, р-н 140, 1207
 Поморянщина. *Див.* Поморянський, р-н
 Понарницький, р-н 745
 Попадич Ніна 942, 947
 Попадич Федір 902
 Попадичева Долина 926, 927, 930, 948
 Попель, м. 343
 Поперечний Михайло 276
 Попик Василь 309
 Попик Григорій 309
 Попик Іван Федорович 309, 312
 Попик Микола 309, 312
 Попик Степан 309
 Попівці, с. 447, 884
 Попко Єфрозій 729
 Поплави, хут. 154
 Попов Микола Павлович 952
 Попов Миколай Петрович 951
 Попов, л-т ЧА 344
 Попов, мл. л-т ЧА 345
 Попов, НКВД-ист 771
 Попова Марія 951
 Поповський Осип 411, 412
 Поприцький Василь ("Оріх") 685
 Порохова, с. 629, 633, 635, 639, 640
 Порошук Марія 297, 300
 Порошук Настя 303
 Поручин, с. 143, 160, 161, 163, 164
 Посвятенко Антін Миколайович 749
 Посвятенко Микола 749
 Посипанко, прац. РК ЛКСМУ 719
 Посіда Катерина 275
 Поставська Агнія 414
 Посувайло Микола 1199
 Посувайло Михайло 1199
 Посухів, с. 42, 180
 "Потап" 1063-1071
 Потапенко Кузьма 759
 Потапенко Олександр Кузьмич 759
 Потапенко Параска 759
 Потапенко, дир. райпромкомбінату 725
 Потегач, з с. Дрищів 172, 173
 Потік, с. 84, 85, 96, 112, 114
 Потічний Петро Й., проф. 18, 22, 34, 38
 Поточани, с. 56, 139, 140, 142, 167
 Потрахайло, дир. шк. 697
 Потурсаєв 55
 Потуртори, с. 42, 48, 57, 62, 117-119, 121, 179, 180, 189, 193, 199, 203, 207, 217, 220, 836
 Почаїв, м. 883, 984, 997, 1022, 1023, 1048
 Почаїв, р-н. *Див.* Почаївський, р-н
 Почаївський р-н 8, 9, 17, 22, 24, 25, 33, 38, 913, 914, 935, 961, 964, 993
 Почапинці, с. 1196
 Почковський Петро 119

- Поштарук Володимир 260
 Правецька Антоніна 251
 Прага, м. 892
 Превроцький, з Н. Вишнівця 934
 Пресніков, ком. бат. 1192
 Прибула Іван ("Олег") 651, 657, 658, 662, 663, 664, 670, 681
 Пригода Михайло 540
 Пригода Степан 1160
 Пригодова 498
 Придаткевич, проф. 425
 Приймак Петьо 249
 Принесенко, зав. кл. 345
 Присівці, с. 1207, 1208
 "Пристан". Див. Павло ("Пристан")
 Присташевський, учит. 1160
 Приходько, МВД-ист 300, 301, 303-306, 310-313, 317, 318, 333, 335, 336, 338
 Приходько, нач. ОББ. Див. Приходько, МВД-ист
 Пришлюга Дмитро 425
 Пришляк Ярослав 405
 Пробіжна, р-н. Див. Пробіжнянський р-н
 Пробіжна, с. 248, 506
 Пробіжнянський р-н 17, 22, 24, 33, 38
 Прокіпчук Василина 306
 Прокіпчук Василь 308
 Прокіпчук Марія. Див. Прокопчук Марійка ("Оксана")
 Прокіпчук Марфа Євгенівна 955
 Прокопець Яків 853
 Прокопєв, НКГБ-ист 917
 Прокопів Доська 135
 Прокопів Микола ("Змій") 129, 134, 148, 149
 Прокопів Микола Григорович 136
 Прокопів Микола Степанович 136
 Прокопів Степан 134
 Прокопов, зав. наркомзагу 258-260, 278, 280-285
 Прокопов, мл. серж. гарнізону 701
 Прокопчук Марійка ("Оксана") 632, 633, 635, 636, 643, 679
 "Прометей", сл. СБ 17, 33, 333
 "Промінь" 296, 360
 "Промінь", з с. Глибочок 354, 355
 "Промінь". Див. Сов'як Петро ("Промінь")
 Проскура, дир. курсу 730
 Проскурів, м. 43
 Простий Володимир 668, 683
 Процик Володимир 979, 980, 986, 1003, 1008, 1009, 1029, 1034, 1048, 1049, 1054
 Процик Катерина 1001
 Процик Михайло ("Сокіл") 129
 Процик Павло 1050
 Процик Степан 1040, 1043
 Процишин Василь, о. 1131
 Процишин Докія 348
 Процюк Володимир 1005, 1006
 Процюк Григорій 843
 Прошова, с. 570, 728, 730-733
 "Прусак". Див. Крушельницький Михайло ("Прусак")
 "Прут" 660, 682
 Птах Катерина 275
 Пташник Степан, МВД-ист 1207
 Пудяк Дмитро 309
 Пудяк Ізидор 309
 Пудяк Степан 309
 Пудяк Юстина 311
 Пуківський 180
 Пуківський Гриць 57, 59
 Пуківський Михайло 57, 59-61
 Пуківський Олекса 59
 Пулави, м. 769
 Пуликів, ліс 684-686
 Пундик Володимир 254
 "Путьовка", с/о РО МГБ. Див. Григорашук Андрій
 Пушкар Василь 303
 Пушкар Степан Михайлович 335
 Пушкар, з с. Сапогів 298
 Пушкарі, с. 660
 "Пчілка". Див. Іванів Анна Федорівна
 Пшоняк Іван 425, 508, 509
 П'юрки, хут. 154
 П'юрко Анастасія 150
 П'юрко Іван 158

П'юрко Павло 156
П'юрко Паранька 159
П'юрко Петро 156
П'ява, р. 263
П'яла Петро ("Добриня") 460, 464
П'ятерня, 2-й секр. РП 837, 838,
838, 841
П'ятирня. *Див.* П'ятерня, 2-й секр.
РП

Р

"Р", рай. пров. 1055
Рабик Василь 121, 122, 189
Рабик Іван Дмитрович ("Сурма") 63,
193, 197, 218-220, 224, 228
Рабик Микола 169
Рабик Славка 122
Рабик Теодозія 179
Рава-Руська, м. 151, 315, 363, 425,
1104
Радехів, м. 399
Радивилів, с. 885, 886, 888
Радик Анна Франківна 1132
Радик Євгенія 1117, 1124, 1131
Радинський Михайло 256
Радковська 312
"Радоя" 296
Радчук Іван 851
Радчук Олександр 845, 849, 851,
856
Радчук Петро 851
Радянська Україна. *Див.* УРСР
Радянський Союз (СССР, СРСР) 10,
12, 28, 55, 90, 108, 136, 153,
156, 185, 192, 235, 261, 279,
284, 308-310, 315, 318, 328,
332, 336, 340, 374, 379, 380,
382, 386-391, 405, 407, 411,
412, 421, 425, 460, 532, 541,
544, 557, 715, 728, 736, 751,
756, 759, 771, 778, 858, 894,
897, 899, 907-914, 922, 923,
931, 934, 945, 954-956, 969,
973, 984, 985, 993, 1012, 1013,
1017, 1020, 1027, 1029, 1042,
1053, 1059, 1089, 1137, 1139,
1163, 1165, 1168, 1170, 1171,
1175-1177, 1180, 1184, 1185,
1187, 1190, 1204
Рай, с. 52, 125, 131, 133
Райзенгоф, с. 728
Райх Володимир ("Ігор") 459, 461
"Рак", з Збаразького р-ну 1093
"Рак". *Див.* Мартиновський Осип
("Рак")
"Рак". *Див.* Олекса ("Рак"), стан. СБ
Раків Кут, с. 550, 558, 560
Раковеччина, ліс 919, 936, 938
Ракочий 381
"Рап", с/о МГБ. *Див.* Рудник Степан
Романович
Ратище, с. 1035, 1036
Ратушняк Антон 929
Ратушняк Федос 915, 926
Рауші, с. 867
Рахмістрова, хут. 83
Рачук, з с. Михайлівка 765
Ревуцький Сильвестер 427
Реgefельде, с. 162
Редючка, уповн. РВ 847, 848, 850,
854
Редька Володимир 58, 63, 189-
191, 202, 203, 206, 207, 220, 228,
1198
Редька Стах 202
Редька Володимир, істребок. *Див.*
Редька Володимир
Редька Іван 1203, 1204
Рекіс Марія 670, 671, 683
Рекшин, с. 135
Рембач Іван 1169
Ремко, упов. 747
Ремнев, НКГБ-іст 606
Ренів, с. 995, 998, 1062-1064
Репета Анна 1132
Репета Зофія 1132
Репета Микола 1119
Репецка Анна 167
Репецка Марійка 167
Репецкий 129
Репіхович 147
Репніков, нач. РВК 546

Референко Гріша, НКВД-ист. *Див.*
 Ліференко Гріша, МГБ-іст
 Решнівка, с. 897, 929-931, 936, 942
 Ржевський Іван, МВД-ист 1205,
 1207
 Ржищівський р-н 943
 Рибак, з м. Чортків 473
 Рибачков 145
 Рибій Марія 74
 Рибники, с. 46, 117-119, 121, 168,
 169, 179, 180, 192, 193, 197,
 214, 226
 Рибча, хут. 818
 Рибчук Богдан 10, 26
 Рига, м. 769, 1112, 1118
 Ригаїлиха, хут. 150, 151, 153, 155-
 157, 159
 Ригинвальд, м. 162
 Ридодуби, с. 254
 Ридомель, с. 863, 866
 Рижак Михайло 432, 466, 563
 Рижевська Надька 835
 Рижуля Андрій Савович 772, 775
 Рилов, НКВД-ист 736-738
 Рим, м. 507, 551, 553, 554
 "Риса", пов. військ. реф. 443, 449,
 457
 Рись Іван 871
 Рись Домка 871
 Рись Павло Іванович 871, 872, 876-
 879, 881
 Рись Яків 875, 880
 "Рись". *Див.* Гавдида Богдан ("Рись")
 "Рись". *Див.* Зарицький Іван ("Рись")
 "Рись". *Див.* Татарчук Степан ("Рись")
 Рихлевич Юлько ("Кліщ") 54, 55
 Рихліцький Іван 716
 Ришківці, с. *Див.* Оришківці, с.
 Ришнівецькі, хут. 897, 915, 926,
 930, 947
 Ришнівеччина 927, 937
 Рівне, м. 100, 151, 493, 892
 Рівненська обл. 21, 1060
 Різдвяни, с. 460, 461, 464, 479, 1158
 Різник Гринько 209
 Різник Михайло 64, 165, 166
 Різник Юлія 635, 636, 679
 Різничук 316
 Рій Петро 1171
 Рімасальба-Якосків, м. 263
 Ріпинці, с. 643, 653, 655, 657, 658,
 662, 672, 673, 689
 "Річка". *Див.* Накуца Паранька
 Михайлівна
 "Річка". *Див.* Рунька Володимир
 ("Річка")
 Ровенська, обл. *Див.* Рівненська, обл.
 Ровенський, р-н 729
 Рогаль Іван 260
 Рогатин, м. 150
 Рогатин, р-н. *Див.* Рогатинський р-н
 Рогатинський р-н 8, 22, 38, 67
 Рогатинський, з с. Ласківці 468, 469
 Рогатинщина 8, 24. *Див. також*
 Рогатинський р-н
 Рогачин, с. 66-70, 83, 137
 Роги, с. 951
 "Рожа". *Див.* Дволітка Зоня ("Рожа")
 Рожанівка, с. 445, 447, 450, 451,
 454, 456
 Рожанівка, с. Заліщицького р-ну
 445, 447, 450, 451, 454
 Рожик Іван 888
 Рожицька Манька 347
 Рожнів Василь 619, 676
 Розгадів, с. 161, 1203, 1206
 Розношинці, с. 1129
 Рокіцький, о. 548
 "Роксоляна". *Див.* Бегар Магда
 Федорівна ("Роксоляна")
 Роман ("Лев"), з с. Рукомиш 628,
 678
 "Роман", б-ць спецгр. УМГБ. *Див.*
 Комар Ярослав Васильович
 "Роман", пвх. 1035-1040, 1044-1047
 "Роман", пов. орг. реф. *Див.*
 Гаденчук Мирослав ("Роман")
 "Роман", рай. пров. Борщівщини 295
 "Роман", рай. пров. Великоб'рків-
 ського р-ну 1130
 Романишин Іван ("Федко") 199,
 202, 206, 214

- Романів Анна 50, 51
 Романів Григорій 311, 312
 Романів Нестор 1166
 Романів [Романов?], ком. див. 1192
 Романівка, с. 366, 367, 373, 378, 401, 406, 442, 456, 460-464, 466, 467, 480, 487, 499, 505, 527, 561, 602, 661
 Романове Село, с. 594, 1114, 1129
 “Романові Куці” 203, 204
 Романовський Іван, о. 469, 563
 Романовський Теофіль Іванович 469, 470
 Романюк Антошко 795, 796
 Романюк Архип 888
 Романюк Василь 975, 984
 Романюк Володька (“Крук”) 781, 784-786, 800, 801, 810-815, 817-831
 Романюк Роман 1026
 Романюк Степан 984, 1005, 1022
 Романюк, дир. шк. 526, 527
 Ромашевський Петро 779, 803, 807, 809, 810, 813, 819, 825, 827
 Ромашівка, с. 253
 Роменда Вероніка 358
 Ромічов, МВД-ист 1194, 1195
 “Ромко”. Див. Липовий Омелян Іванович (“Ситий”, “Ромко”)
 “Ромко”, підп. 66, 70
 “Ромко”, повст. 50, 51
 “Ромко”, сл. СБ 17, 33, 84
 Ронделюк Омелян 1131
 Росахач, с. 505
 Росіцький Юхим 886
 Росіцький Данило 870, 886
 Росія 127, 144-147, 228, 235, 238, 240, 342, 387, 438, 718, 923, 1015, 1101, 1186
 Росохач, с. 406, 424, 427, 428, 432, 436, 451, 457, 458, 459, 466, 470, 502, 512, 537, 538, 545
 “Ростислав”, куц. з с. Луб’янки Вищі 1129
 Росткович Мирослав 507
 Ростов-на-Дону, м. 746, 954
 Рошин Валентин 1184
 РСФСР 140, 719
 “Рубан” 652, 653, 661, 662, 673-675, 681
 “Рубаха” 251
 “Рубач”, з Ратищ 1035
 Рудак Микола 1014
 Рудак Прокіп 1019
 Руданська Ядвига 961
 Руденко Іван Дмитрович, МВД-ист 1203, 1204, 1207
 “Руденко”, сл. СБ 17, 33, 744
 Рудий Ілько 358
 Рудий Степан 447, 448
 Рудий Федос 865
 Рудий Юрко (“Федь”) 444, 445, 447-451, 457
 Рудковський, с. Темногайці 748
 Рудник Варвара Андріївна 1094, 1095
 Рудник Степан Романович 1092, 1096
 Руднік Ілля 735
 Руднік Олена 1130
 Рудь Прокіп 765
 Рудь, зав. РВНО 841, 842
 Ружицька Манька 347, 348
 Рузвявін Василь Нікіфорович 762
 Рукомиш, с. 249, 647, 665, 668-670, 694
 Румак Василина 297-299, 304
 Румачка 304
 Румунія 865, 885, 1074
 Рунька Володимир (“Річка”) 609, 610
 “Рур’я” [“Бур’я”]. Див. “Буря”
 Русилів, с. 634, 635
 Русин Петро (“Нечай”) 461
 “Рут”. Див. Іван (“Рут”, “Скит”), з с. Голігради
 “Рута”. Див. Свята Олена (“Рута”)
 “Рух”, пров. 1066-1072
 “Рух”, сл. СБ 17, 33
 “Ручай”, сл. СБ 17, 33
 Рушель Бронислав 308

Рябенко, секр. РК КП(б)У 154
Рябов, МГБ-іст 257
Ряшів, м. 327, 401
Ряшівщина 403

С

Сабадах Ілько 157
Сабат Василь 1167
Сабат Параскевія 1204
Сабашиха, ліс 1120, 1121
Сабашиха, хут. 1111, 1118, 1119, 1121
Саварин Стах 643, 644
Савельдев, мл. серж. гарнізону 701
Саверин Стах 680
“Савка”, с/о РО МВД. *Див.* Підлуж-
ний Іван Миколайович
Савків Гриць 59
Савків Михайло 57, 59
Савків Петро 121
Савур Ярослав 1160
Савченко, о. 511
Савчин, с. 414
Савчук (безрукий) 884
Савчук Марія. *Див.* Підлужна Марія
Савчук Нікіфор 884
Савчук Осип 174
Савчук Роман (“Борун”) 311
Савчук Степан 175, 177
Савчук, в’язень 380
Савчук, МГБ-іст 298, 312, 321-324
Сагайдак Семен 473
Садівський Василь (“Клим”) 630,
638, 679
Садівський Михайло 621, 677
Садки, с. 447, 767, 769, 772, 851
Садки, част. села 1176
Садовнік Василь 162
Саєнко, МВД-ист 56
Саєнко, паспортист 1196
Саїк Павло 723
Сакало Павло 318, 319
Сакало Степан. *Див.* Секало Степан
Сакеев, мол. л-т РВК 967, 968, 970
Сакундяк Антін Іванович 318
Сакундяк Антін Михайлович 314,
318

Сакундяк Вікта 356
Сакундяк Володимир 318
Сакундяк Дмитро 358
Сакундяк Павло Йосифович 354
Саламаха Гриць 304
Саламаха Іван 304
Саламон Гриць 302
Саламон Іван 302, 340
Саламон Марія 297, 300
Саламон Микола Іванович 335
Саламон Настя 302
Саламон Наталка 297, 300
Саламон Степан 300
Саліванов Яша, МГБ-іст 303-305,
312, 313, 321, 324, 333
Салівка, хут. 440, 733
Салій Василь 1194
Сало Єфрозина 934
Самарик Антін 169
Самарик Мирон 57
Самарик Михайло 59
Самбірський р-н 5
Самбірщина 555
Самбор Дарія 712
Самбор Емілія 712
Самбор Теодор 716
Самець Іван 461, 463, 464
Самець Микола (“Боян”) 461, 463,
464, 467
Самець Настя 461
Самець Степан (“Богун”, “Жук”)
460, 461, 467
Самець Ярослав 461
Самійло Марія 87
Самійло Микола. *Див.* Саміла Микола
Саміла (Саміло?) Микола (“Мики-
та”, “Кирило”, “Корнило”,
“Галка”) 364, 365, 411, 429,
432, 435, 436, 440, 441, 443,
445, 448, 450, 451, 457, 528,
537, 580, 585
Самограй Прокіп 932
Самолусківці, с. 473
Самостійна Україна 751, 758, 894,
1001, 1005, 1153, 1165. *Див.*
також Україна

- Самостійна Українська Держава.
Див. Самостійна Україна
 Самосюк Хтодось Петрович 770
 Самотня, прис. 449, 452
 Самофал Василь 180, 228
 Сампара Марія 731, 732
 Сампара Петро 731
 Сампара Степанія Петрівна 540, 564
 Самчук Настя ("Ірка") 655
 Сановерська Гафія 297, 298, 300, 339, 340
 Сановерська Катерина 297, 300
 Сантктпельтен, пов. 728
 Сан-Франціско, м. 1005
 Сапанів, с. 887
 Сапач. *Див.* Кондришин Іван (Сапач)
 Сапіга Лукіян 781, 784-786, 801
 Сапіга Микифор 794, 800, 803, 804, 806, 807, 809, 810, 820
 Сапіга Петро 794
 Сапішук 579, 580, 584
 Сапішук Володимир 432, 573-575, 577, 578
 Сапішук Петро 451
 Сапішук Степанія Іванівна 432, 573, 574, 580
 Сапішук, родина 573, 574, 577, 580, 583, 584, 588, 590
 Сапова, с. 668
 Сапогів, с. 290, 292, 297, 299, 301, 305, 334, 335, 955
 Сарабун Василина Юрківна 334
 Сарабун Василь 301, 340
 Сарабун Іван Юркович 291, 301, 334, 336, 339
 Сарабун Юрко 334
 Сарабун Юстина 334
 Сараєв 21, 37
 Саранчук Василь 309
 Саранчук Павло 309
 Саранчуки, с. 49-51, 57-60, 64, 119, 121, 122, 166, 168, 179, 180, 189-193, 197, 199, 202, 207, 218, 220, 221, 226, 228
 Саратов, м. 342, 915
 Сарафон, упов. 747
 Сарда, м. 328
 Сас Петро 874
 Сас Федько ("Дума") 873, 876, 877
 Сатанів, м. 707, 723
 Саша, червоноармієць 705, 706
 Сашко, з Жолобецьких хут. 791
 Сашко, стан. с. Горянка 742, 743
 Сашков, зав. МіськВНО 934
 Свердлов, МГБ-іст 476, 477, 480, 482, 485, 493, 495, 496, 499, 507, 522, 525, 533, 539-541, 566-571, 573-575, 580, 583, 586, 1138, 1142, 1143, 1145
 Свердловська обл. 1187, 1201
 Сверида Андрій 601
 Сверида Євгенія 497
 Сверида, родина 497-499, 501, 505
 Сверидова 499, 500, 504, 505
 Свешніков, л-т РВК 145
 Свистільники, с. 41, 161
 Свистун Мирослав 706
 Свідінський, з м. Тернополя 473
 Свірідов, воєнком 778, 779, 792
 "Світ". *Див.* Питляр Антін ("Світ")
 Світлик Марія 414, 519, 523
 Світлик Микола 1170
 Свята Олена ("Рута") 621, 677
 Святинюк Василь 843
 "Святослав". *Див.* Кораль Ярослав ("Святослав", "Леонід")
 Секало Микола 314
 Секало Степан 314
 Секліта Василь 930
 Секліта, з Ришнівецьких хут. 930
 Селіванов. *Див.* Саліванов Яша, МГБ-іст
 Селіверстов, МГБ-іст 292-294, 296, 298, 300-303, 306, 313, 339, 340
 Сельверстов, МГБ-іст. *Див.* Селіверстов, МГБ-іст
 Семанева, г. 321
 "Семен", проп. 1204
 Семен, швець з с. Літтятин 58, 59, 60

- Семененко, МВД-ист 137, 171, 172, 227
- Семененко, рад. служб. 56
- Семенець Василь 121
- Семенець Дмитро (Муц) 190, 207, 214, 227
- Семенець Іван 228
- Семенець Марія 220
- Семенець Текля 222
- Семенець Теодор 180, 184
- Семенець Федор 228
- Семенишин Іван 763
- Семенів, с. 460, 487
- Семенюк Антін 868
- Семенюк Віра 753
- Семенюк Олена 297, 300, 339, 340
- Семенюк Петро Миколаєвич 955
- Семенюк Семен 868
- Семенюк Харитина 870
- Семенюта, суддя 255
- Семинишин Федір 765
- Семинишин Юрко 763, 765
- Семинишин, з с. Загірці 763
- Семинюк О. 867
- Семків Михайло 54
- Семків Роман ("Сорока") 621, 677
- Семчишин Степанія 733
- Семчишин Федір 125
- Семчук Настя ("Наталка", "Ірка") 621, 630, 631, 645, 646, 653, 654, 656-659, 663, 673, 677
- Сена Захарій 156, 159
- Сеник Текля Осипівна 1094, 1095
- Сеник Філімон Устимович 775
- Сеник, з с. Дубівці 1096
- Сеньків з Підберізець 967
- Сеньків, істрєбок 298
- Сеньків, с. 660
- Сергій 803, 810, 827
- "Сергій", з с. Заруддя 926, 928
- Сергій, з хут. Каменщина 779, 799, 812, 819, 825
- "Сергій", реф. СБ 895, 897, 915, 916, 921
- Сергійчук Володимир 18, 22, 34, 38
- Середа Данило 1178
- Середа Ілля Іванович 956
- Середа Михайло 322
- Середа Нестор 137
- Середюк Володимир 212
- Середюк Йосиф 52
- Серет, р. 236, 449, 490
- Серетєць, с. 963, 967, 991, 996, 998, 999, 1036
- Серетеччина, хут. 962, 974, 976-980, 983, 985, 987, 997, 1000, 1003, 1007, 1008, 1015, 1019, 1021-1023, 1028, 1029, 1031, 1034, 1048, 1052-1054
- Серйожка, з с. Кунинця 934
- Серкізєнич Онуфрій 330
- Сесак Данило 719
- Сєдльце, м. 1191
- Сєліванов. *Див.* Саліванов Яша, МГБ-іст
- Семенков, МВД-ист 56
- Сибір 21, 58, 61, 71, 72, 88, 97, 100, 109, 116, 136, 145, 148, 228, 229, 235, 269, 278, 281, 284, 306, 309, 315, 318, 321, 323, 330, 333, 346, 354, 411, 412, 438, 443, 444-446, 448, 450, 546, 574, 580, 585, 589, 593, 594, 615, 617, 623, 625, 686, 717, 722, 726, 731, 737, 739, 752, 766, 771, 788, 790, 851, 854, 855, 870, 881, 888, 898, 926, 928, 944, 962, 986, 1017, 1049, 1063, 1064, 1072, 1075, 1087, 1108, 1141, 1143, 1170, 1186
- Сивак Іван, з с. Ласківці 464
- Сивак, НКГБ-іст 402-409, 411-418, 420-423, 431, 432, 436, 437, 439, 441-444, 446-449, 451-460, 464-469, 472-474, 476, 493, 494, 497, 602, 605, 606
- Сидоренко, гол. РВ 54, 55
- Сидорів, с. 548, 555, 559, 561
- Сидорук Осип 414
- Сименюк Олена. *Див.* Семенюк Олена

- Симоверська Гафія. *Див.* Сано-
верська Гафія
- Симон Петлюра 735
- Синжук Антін Д. ("Граніт") 354
- Синиця Анна 711
- Синиця Володимир Михайлович
712
- Синиця Дем'ян Миколайович 708,
709
- Синиця Емілія 726
- Синиця Євген Михайлович 712
- Синиця Євгенія 711, 712
- Синиця Іван 716, 724
- Синиця Катерина 711
- Синиця Марія 711, 714, 715, 726
- Синиця Микола 726
- Синиця Мирослав 714, 716, 726
- Синиця Ольга 712
- Синиця Славко 726
- Синиця Степан Андрійович 712, 713
- Синиця Теодор 709
- Синоверська Гафія. *Див.* Сановер-
ська Гафія
- Синяків, с. 406
- Синьків, с. 955
- "Сир", підр. Юнацтва. *Див.* Сорочин
Василь ("Сир")
- Сирвири, с. *Див.* Сировари, с.
- Сировари, с. 1207
- Сирота Карпо 913
- Сирота Олекса 190, 191, 202, 206
- Сиротюк Анастасія 1066
- Сиротюк Анна 1065
- Сиротюк Антон 1066
- Сиротюк Іван 1071
- Сиротюк Катря 1066
- Сиротюк Роман 1057
- Сиротюк Степан 1057
- Сисак Дмитро 656, 657, 664, 668,
673, 682
- Сисак Михайло 258
- "Ситий". *Див.* Липовий Омелян
Іванович ("Ситий", "Ромко")
- "Сич" 259, 673
- Сівак Олекса 1088, 1089
- "Сівач" 72, 85
- Сігліс, с. 231
- Сігналевич 43
- Сідняк Анна 268
- Сікорський, з с. Бабинці 288
- Сімора Луцько Юхим 884
- Сімора Мотря 863
- Сімора Олекса 884
- Сіненко, НКГБ-іст 1200
- "Сірий" 629, 633, 634, 648
- Сіріченко, НКГБ-іст 485-487, 492
- "Сірко". *Див.* Гриняшко Григорій
- "Сірко", з Бучаччини 628, 678
- "Сірко", з Залозеччини 976, 977,
986, 992, 1036
- "Сірко", рай. пров. *Див.* Труш
Володимир ("Сірко")
- "Сіроманці", вд. 143, 1035
- Січкоріз Софрон 1161, 1165
- "Січовик" 365, 366, 435, 436,
442, 430, 459, 462, 463, 465,
466, 479, 493, 606, 633, 640,
679
- "Січовик", окр. пров. *Див.* Мотиль
("Січовик", "Мороз")
- Сказінський Антон 1170
- Сказінський Степан 1170
- Скакун Максим 770
- Скакун, нач. пошти 280
- "Скала". *Див.* Драбінястий ("Скала")
- Скала-Подільська, м. 344
- Скала-Подільська, р-н. *Див.* Скала-
Подільський, р-н
- Скала-Подільський, р-н 8, 17, 22,
24, 33, 38
- Скалат, м. 472, 595, 596, 598, 701,
1189
- Скалат, пов. 462
- Скалат, р-н. *Див.* Скалатський, р-н
- Скалатський, пов. 464, 591
- Скалатський, р-н 17, 22, 24, 33,
38, 604
- Скалатщина 9, 25, 425, 594. *Див.*
також Скалатський, р-н;
Скалатський, пов.
- Скаржевський Андрій Антонович
935

“Скат”, с/о РО МГБ. *Див.* Борщик Степан
Скачков Михайло, ком. полку 1189
“Скеля”. *Див.* Давибіда Олекса (“Скеля”, “Гліб”)
“Скит”. *Див.* Іван (“Рут”, “Скит”), з с. Голігради
Скільський, р-н. *Див.* Сколівський, р-н
“Скоб” 1162, 1163
Скобляк Іван 689
Сков’ятин, с. 293, 308, 313, 324, 955
Сколе, м. 1192
Сколівський, р-н 1173
Скоморохи, с. 634, 731
Скорик, дир. школи 349, 350
Скородинці, с. 231-233, 425, 508
Скоропадський Павло, гетьм. 387, 768
Скоропляс Анна 930
Скоропляс Ніна 931
Скоропляс Улас 931-933, 937, 939, 941, 949
Скоропляс, учит. з с. Шимківці 934
Скочеліс, з с. Мшана 1199
Скочиліс Михайло 1172
Скрипник Анна. *Див.* Микуляк Анна
Скупченко, комс. 724
Слаба Анна 1008, 1029
Слабай Микола 772
Слабий Льонько 977, 978, 986, 1008
Славка 679, 682
Славка, з с. Киданова 657
Славка, з с. Нетерпинці 998
Славка, зв. 635, 636
Славко (“Шум”), з с. Звенигород 651, 658, 666, 670, 681
“Славко”, повст. 764, 766, 773, 776
Славна, с. 1206
Славута, з с. Старий Збараж 1113, 1114, 1117, 1125
Славятин, с. *Див.* Слов’ятин, с.
Слива, секр. рай. комс. 838-842, 859

Сливка Настя. *Див.* Головата Настя Василівна
Сливка Петро 342
Сліпці, хут. 815
Сліпчук Андрій 910
Слобідка Джуринська, с. *Див.* Джуринська Слобідка, с.
Слобідка Кошилівська, с. 365, 443, 446, 447, 450, 458
Слобідка Мушкатівська, с. 289, 324
Слобідка Струсівська, с. 460, 462-464, 480, 606
Слобідка Янівська, с. 366, 462
Слобідка, с. Теревовлянського р-ну 602
Слобідка, с. *Див.* Джуринська Слобідка, с.
Слобідка, с. *Див.* Слобідка Мушкатівська, с.
Слобода Анна 257
Слобода Марія 125
Слободенюк, лікар 604, 605
Слободний Степан (“Крига”) 73, 129
Слободюк Аріон 854, 858
Слободюк Артем 856
Слободюк Іван 856
Слободюк Сергій 854
Слободюк Темохтей 858
Слободюк Федір Сергійович 847
Слободян Василь 458
Слов’ятин, с. 42
Слонський Йосиф 473
Слочанський Роман. *Див.* Злочанський Роман
Смаглій Степан 238
Смаль (Ніцович) Люба 562, 563
“Смерека” 1036
Смеречинський Антін 250
Смеречне, с. 608
Смеринка, с. *Див.* Смеречне, с.
Смик, з с. Більче-Золоте 349
Смиківці, с. 697-699, 704, 711, 712
Смірнов, нач. міліції 955
Смітюх Іван 274, 281, 282
“Смішний”, з с. Підберізці 998, 990

Смоленськ, м. 759, 1188
 Смоленська обл. 1057
 Смоляк Анна 1174
 Смоляк Євгенія 517
 Снігоровеччина, хут. *Див.* Снігуро-
 веччина, хут.
 Снігурівка, с. 872, 875, 876
 Снігуровеччина, хут. 755, 815, 817,
 830
 “Сніп”, з с. Маневе 873-880
 Снітинський, учит. 697
 Снятин, м. 424
 Собакар Ліза Савівна 700
 Собакар Микола Савович 700
 Собан Казік 315
 Собашко Олекса 272, 277, 285
 Собко Захар 794, 795, 797-800,
 806-808, 811, 818, 821-823,
 828, 829
 Собко Семен 794
 Собко Сянько 818
 Собков, МВД-ист 1078
 Соболевська Євдокія Т. 885
 Соболевська Надія 887
 Собчук Параска Артемівна 772
 Собчук Петро Максимович 770
 Собчук Томко 831
 Сов’як 380, 579, 580
 Сов’як Василь 432, 578
 Сов’як Петро (“Промінь”) 315, 316,
 318, 357
 Сов’як, ком. поліції 378
 Советський Союз. *Див.* Радянський
 Союз
 Совінське, ліс 684
 Совсун Дмитро 448, 454
 Совсун Марія 448
 Совсун Степан 448
 Совсун Юрко 448, 453
 “Сок”, підп. 658, 682
 Сокальський Теодор 1132
 Сокальський, пов. 414
 Сокерник Мирон 57
 Сокирник Анастасія 207
 Сокирник Гринько 190
 Сокирник Мирон 59
 “Сокіл”. *Див.* Бадус Микола (“Сокіл”)
 “Сокіл”. *Див.* Вівчарук Дмитро
 (“Сокіл”)
 “Сокіл”. *Див.* Процик Михайло
 (“Сокіл”)
 “Сокіл”, з Бучаччини 656, 662, 672,
 673, 681
 “Сокіл”, з Збаражчини 1130
 Сокіл Олекса 1174
 “Сокіл”, рай. пров. Вишнівеччини
 1138
 “Сокіл”, сот. 873, 876, 877, 924
 Сокільники, с. 42
 “Сокол” 672
 “Сокола”, вд. 872, 873, 875
 Соколиці, хут. *Див.* Соколиця, хут.
 Соколиця, хут. 50, 180, 228
 Соколів, с. 634, 642, 647
 Соколов Іван Єгорович 954
 Соколов, МГБ-іст 251, 273
 Соколовський Ілько 732
 Солетицький Петро (“Кит”) 151, 152
 “Соловей”. *Див.* Гриняшко Микола
 (“Соловій”, “Соловей”)
 “Соловій”. *Див.* Гриняшко Микола
 (“Соловій”, “Соловей”)
 “Соловій”. *Див.* Михайло (“Соловій”)
 “Соловій”. *Див.* Шумко Іван (“Со-
 ловій”)
 “Соловій”, з Залозеччини 1035,
 1045
 “Соловій”, з с. Бобулинці 628, 668,
 673, 678
 “Соловій”, з с. Лапшин 135
 “Соловій”, з с. Луб’янки Вищі 1114,
 1123, 1124, 1126, 1140
 “Соловій”, з с. Новосілка Костюкова
 445
 Соловій, о. 515
 “Соловій”, проп. 445, 450
 Солодовніков, політрук 701
 Солодуха, вчит. 154
 Солоїчук Юзефа 251
 Солокія, р. 425
 Соломино Шурка 886
 Солоне, с. 450

- Солтис, гол. колг. 305
 Сонсядек Ксенька 1003, 1005, 1007, 1021-1023, 1029, 1030
 Сонсядек Микола 1095
 "Сонце", с/о РО МВД. *Див.* Бур-
 кацька Марія
 Сонч [Новий Санч], м. 1084
 Сопільник, учит. 697
 Сорока Карпо 914
 "Сорока". *Див.* Багач Петро
 "Сорока". *Див.* Семків Роман ("Со-
 рока")
 Сорока, з Золочева 425
 Сороки, с. 627-629, 631, 632, 634-636, 638-640, 643-647, 659, 662, 688, 690, 691
 Сорокін, МГБ-іст 747, 786, 787, 789, 791, 793, 794, 796-799, 802, 805, 806, 808-814, 816-821, 823-827, 829, 841
 Сороковський 524, 525
 Сороковський Маріян 518, 544, 545
 Сорончук Петро 856
 Сороцько, с. 591, 595
 Сорочин (вуличне), з Лугів 620, 676
 Сорочин Василь ("Сир") 620, 621, 677
 "Сосна". *Див.* Мельник Анна ("Сос-
 на")
 "Сосна", сл. СБ 17, 33
 Сосулівка, с. 372, 432, 451, 459, 511, 512, 516, 574, 577
 Сось 427
 Соха, НКГБ-іст 371
 Сохацька Ганна 796
 Сохацький Василь 777, 796, 804
 Сохацький Матвій 796
 Сохацький Петро Васильович 777, 781, 783, 785, 786, 788, 792, 793, 796, 798, 804, 805, 808, 814, 816, 818, 820, 821, 823-825
 Соченков, НКВД-іст 690
 "Соя", а/в МГБ. *Див.* Партика Сте-
 паніна Михайлівна
 "Спарт". *Див.* Шагай Степан ("Вир",
 "Спарт")
 Спахальська Олена 811, 827
 Спинко, НКГБ-іст 96
 Співак Ліда 729
 Співак Петро. *Див.* Мотуз Петро
 (вуличне Співак)
 Срібний, гол. с/р 326
 СРСР. *Див.* Радянський Союз
 СССР. *Див.* Радянський Союз
 Ставки, хут. 251, 635
 Стадник Анна 731
 Стадник Іван 260
 Стадник Іван ("Вуйко") 446, 458
 Стадник Іван, ісребок 255
 Стаднійчук Микола 766
 Стаднійчук Стефка 763
 Стаднік Шура 853, 854
 Стаднічук Арійон 858
 Стаднічук Іван 858
 Стаднічук Ларійон 859
 Сталін Іосіф 19, 35, 166, 264, 713, 724, 839, 847, 913, 923, 925, 951, 1191, 1199
 Сталін-Горськ (Сталіногорськ), м. 762
 Сталінград, м. 222, 746, 759, 760
 Сталінградська обл. 950
 Станіславів (тепер Івано-Фран-
 ківськ), м. 132, 263, 311, 325, 362, 425, 612-615, 618, 622, 1076
 Станіславівська, обл. 8, 21, 22, 24, 38, 41, 556, 758, 909-913, 951, 953, 1075-1077, 1080, 1081, 1101. *Див. також* Івано-
 Франківська, обл.
 Станіславівщина 279, 757, 1101.
Див. також Івано-Франківська,
 обл.; Станіславівська, обл.
 Станіславівська обл. *Див.* Стани-
 славівська обл.
 Станіславська обл. *Див.* Стани-
 славівська обл.
 Стара Ягольниця, с. *Див.* Ягольни-
 ця Стара, с.
 Старабаба, нач. жандармерії 866
 Старе Місто, с. 152

- Старе Село, с. 42
Старий Вишнівець, м. *Див.* Вишнівець, м.
Старий Збараж, с. 1107, 1111, 1114, 1116, 1117, 1119, 1124, 1125, 1127, 1128, 1133, 1141
Старий Олексинець, с. 926, 986, 987, 994, 1000, 1008, 1015
Старий Скалат, с. 595
“Старий”, б-к псевдобойки МГБ 1146-1148, 1150, 1154
“Старий”. *Див.* “Потап”
“Старикашка” 780
Старі Петликівці, с. 650, 651, 653-655, 668, 672, 674
Старовський Петро 447, 450
Старопершино, с. 834
Старух Ярослав (“Стояр”) 12, 28
Стасюк Григорій 309
Стасюк Іван 935
Стасюк Калина 312
Стасюк Микола 309, 1094, 1095
Стасюк Юстина 307
Стасюк, ком. роти ЧА 899
Стаськів Осип 1199
Стаськів Петро 1199
Стах, з с. Панасівка 1047
Стащук Анна 158
Стебельська Павлина 733
Стебельські, родина 732
Стегниківський, куш 1122, 1129, 1130
Стегниківський, ліс 1109
Стегниківці, с. 702, 1122, 1129
Стельмах Василь 160
Стельмах Доська 106
Стельмашук Іван 818, 829
Стельмашук Петро 778, 779, 789, 792-795, 798, 802-805, 807-810, 814, 816-823, 825, 829, 831
“Степ”. *Див.* Левко Василь (“Степ”)
“Степ”. *Див.* Тодорук Михайло (“Степ”)
Степан, з с. Рожанівка 445, 451
Степани, злодії 828, 830
Степанишин Степан 1041
Степанів Олена 300, 301
Степанюк Олександр 774
“Степанюк”, підп. з с. Романівка 366
“Степовий”, чот. 997
“Степовик”, з Бережанщини 180
“Степовик”, з Бучаччини 637, 640-642, 680
Степчук Пилип 913
Стефа, вчит. з Переволоки 655
“Стефа”. *Див.* Задорожна (“Стефа”), секр. “Максима”
Стефа, з с. Залав’є 491
Стефа, з с. Заривинці 628, 629
Стефа, з хут. Верес 988
“Стефан”. *Див.* Зоська (“Стефан”), з вд. “Бистрого”
Стефанік Василь, письм. 383
Стефанишин Марія 266, 270
Стефанишин Параска. *Див.* Мотуз Параска
Стефанів, істребок 335
Стефанський Олександр 934
Стефка, з с. Заривинці 627, 632, 635, 648, 678
Стефка, з с. Медведівці 674, 683
Стефка, зв. з с. Зелена 652
Стечик Микола, о. 548, 560, 561
Стецишин Микола 463, 464
Стецко Гаврилина 298
Стецюк Іван 149
Стець Марія 1162
Стець Петро 1198
Стецько Василяна 304
Стецько Марія 297, 299, 302, 304
“Стецько” 658, 662, 663, 672, 674, 682
Стицишин Федь 318
Стігла, хут. 641
Стіжок, с. 1150, 1151
Стінка, ліс 180, 513
Стінка, с. 617, 621, 622, 625-628, 630, 632, 633, 635, 638-640, 642
Стовба Галина 698
Столярчук Галина 698

Сторожук Андрій 913
 Сторожук Іван 913
 Стоси, ліс 1115, 1118, 1120, 1126, 1132
 Стотик Петро Євсеевич 757
 Стоцька Марія Григорівна 340
 Стоцький Гриць 340
 Стоян Василь 121
 “Стояр”. *Див.* Старух Ярослав (“Стояр”)
 Стрибіцька, з с. Романівка 464
 Стриганський Дмитро 619, 676
 Стриганський Семен 676
 Стриганський Федір 620
 Стриганці, с. 82, 140, 141, 148, 161, 164
 Стрижак, зав. РайВНО 152, 154
 Стрийка, с. 1100, 1113, 1123, 1174
 Стрий, м. 42, 864, 1189, 1192
 Стрийський, пов. 165
 Стрипа, р. 57, 69, 73, 111, 118, 152, 629, 666, 690, 1145, 1192
 “Стріла”. *Див.* Ільчишин Василь (“Стріла”)
 “Стріла”. *Див.* Мартиновський Петро (“Стріла”)
 “Стріла”. *Див.* “Старий”, б-к псевдобоївки МГБ
 “Стріла”, з Бучаччини 631, 632, 634, 679
 Стрілківці, с. 297-299, 347
 Строкач, ген. 271, 275
 “Струг”. *Див.* Цебринський Мирослав (“Струг”)
 Струганець Ірина 731
 Струк Зоська 652
 Струнці, с. 861
 Струсів, м. 460, 462, 479, 527
 Струсівський р-н 459, 460, 462, 479, 602, 1158
 Струсівщина 1144
 Студінка, с. 745, 746
 Ступак, НКВД-ист 183, 185
 Ступки, с. 706, 712, 719, 722
 “Стьопа”, сл. СБ 17, 33, 51
 Сувалка Хтодох 847, 854
 Суволка Федох. *Див.* Сувалка Хтодох
 Суворов, МГБ-іст 1135, 1136, 1142
 Судова Вишня, м. 133, 1085
 Судьбінов, мл. серж. гарнізону 701
 СУЗ 48, 144, 313, 316, 335, 349, 362, 363, 365, 372, 378, 458, 705, 719, 723, 735, 838, 1042, 1131, 1143, 1158, 1195, 1196
 “Сула” 333
 “Сулима”. *Див.* Вітенько Михайло (“Сулима”)
 “Сулима”, підрай. 629, 634, 648
 Сулимів, с. 746
 “Сум”. *Див.* Колісник (“Сум”), зрадник
 Суматохін, МВД-ист 1081-1083
 Суми, м. 898
 “Сумний”, з с. Лукавець 1035, 1042, 1045
 Сумська обл. 745, 952
 Супольцов, МГБ-іст 754, 755
 “Супрун” 450
 “Супрун”. *Див.* Куцик Микола (“Орлик”, “Супрун”), пов. реф. Юнацтва
 Сурженко, МВД-ист 1196
 Сурков, МГБ-іст 1150-1154
 “Сурма”. *Див.* Рабик Іван Дмитрович (“Сурма”)
 Сурмак Василь 621, 677
 Сурмак Микола 621, 677
 Сурмак Михайло 621, 677
 Сурмач Василь. *Див.* Сурмак Василь
 Сурмач Микола. *Див.* Сурмак Микола
 Сурмач Михайло. *Див.* Сурмак Михайло
 Сурок, станц. 898, 910
 Сусла Григорій 1066
 Сутягін, зам. нач. гарнізону 701
 Сухецька Пазя 1031, 1034, 1035
 Сухно Ірина 1196
 Схід 84, 101, 102, 108, 437, 495, 510, 560, 567, 951, 1000, 1091

Східна Галичина 433
Східна Україна. *Див.* Україна,
Східна
Сходніцкі Едвард 362
“Сян”, сл. СБ 17, 33
Сян, р. 326, 1086
“Сян”, повст. 632, 633, 635, 679
Сянок, м. 1084

Т

Табака Анна 999
Табака Текля 974, 978, 979, 1007,
1029
Табака Тиміш 1003
Талабірчук Василь 364, 433, 435
Таманчук Петро 291
Тамара, учит. 1131
Танайчук Іван 892
Танасійчук Василь 320
Тандін–Лаґ, табір 1187
“Танк”. *Див.* Михайло (“Танк”), з
с. Винятинці
Танька, служниця 855
Тарас Анна 654, 656, 681
“Тарас Чупринка”. *Див.* Шухевич
Роман (“Тарас Чупринка”), ген.
“Тарас”. *Див.* Ленько Володимир
 (“Тарас”)
“Тарас”. *Див.* Олійник Антін (“Тарас”)
“Тарас”. *Див.* “Орел” (“Тарас”)
Тарас, з с. Конопківка 1145
“Тарас”, з Борщівщини 229, 238
“Тарас”, пов. СБ 648
“Тарас”, пров. 1065, 1066
Тарасівка, с. 1010, 1077, 1082,
1083
Таращук Іван Андрійович 934
Тарнов, м. 864
Тарчинський, з м. Тернополя 473
Татарин Павло 466
Татарин Петрунька 319
Татаринці, с. 860
Татарнюк (“Бій”, “Хорив”) 363,
364, 366, 426, 429, 430
Татарчук Анна 303, 304
Татарчук М. 304

Татарчук Наталія (Краковська) 303
Татарчук Степан (“Рись”) 292,
296-303, 306
Татарчук, родина 304
Тататоварош, м. 1084
“Тато”, тесть “Юлька” 83
Твердій Анна Вікторівна 739
Твердушка Михайло 157
Текля, з с. Підберізець 996
Телев’як Євген 1107
Телев’як Микола 1131
Телюк (“Ланц”), пов. пров. 442
Теляче, с. 159, 184
Темногайці, с. 747, 748
Темрякевич Михайло 1005
Темрякевич Ясько 966
Теодорович Павло 414
Теодорович Сянько 811, 827
Теодорович, о. 511
Теофіполь, м. 746
Теофіпольський р-н 745, 746
Терабіж, ліс 743
Теребовельський, пов. *Див.* Тере-
бовлянський, пов.
Теребовельський, р-н. *Див.* Тере-
бовлянський, р-н
Теребовельщина. *Див.* Теребов-
лянщина
Теребовля, м. 159, 363, 402, 425,
460, 462, 464, 472, 479, 485,
490-493, 500, 511, 527, 729,
730, 733, 735, 1198
Теребовля, пов. *Див.* Теребовлян-
ський, пов.
Теребовля, р-н. *Див.* Теребов-
лянський, р-н
Теребовлянський р-н 8, 22, 24,
38, 456, 459, 460, 486, 487,
492, 507, 661
Теребовлянський, пов. 361, 422,
442, 460, 463, 464, 480, 485, 527
Теребовлянщина 17, 33, 366, 377,
401, 459, 466, 479, 527
Теренков, МВД-ист 1193-1195
Терень, з с. Цеценівка 748
Тереса, з хут. Янівка 661

- Терещенко Іван Кирилович 757
Терещенко Кирило 757
Терещенко Марія 757
Терещук Лукіян 765
Терлецький Зюнько ("Цуцик") 462
Терлецький Михайло 279
Терлецький, с. Михайла 279
Тернопіль, м. 8, 10, 20, 36, 44, 46, 48, 53, 56, 124, 130, 134, 144-147, 159, 166, 174, 185, 232, 305, 332, 354, 363, 402, 426, 427, 430, 461, 472, 473, 487, 493, 548, 559, 560, 570, 571, 573-575, 583, 587, 590, 592, 594, 596, 598, 707, 712, 722-725, 732, 768, 836, 837, 885, 886, 892, 909, 914, 915, 933, 941, 942, 948, 963, 1081, 1093-1098, 1106, 1107, 1119, 1135, 1140-1142, 1147-1150, 1152, 1154, 1156, 1157, 1160, 1167, 1168, 1182, 1190, 1191, 1193, 1198, 1201, 1202, 1208
Тернопільська, обл. 7-9, 17, 21, 23-25, 33, 38, 41, 49, 52, 57, 66, 71, 117, 139, 143, 144, 150, 161, 165, 170, 179, 232, 238, 245, 253, 262, 265, 297, 307, 314, 320, 325, 361, 398, 400, 413, 480, 534, 549, 550, 556, 567, 583, 604, 609, 612, 623, 684, 688-690, 692-694, 697, 698, 700, 701, 704, 722, 728, 729, 734, 742, 746, 753, 762, 767, 777, 780, 844, 863, 871, 878, 883, 890, 893, 899, 900, 908-914, 953, 955, 957, 961, 1051, 1057, 1075, 1077, 1078, 1081, 1092, 1097, 1101, 1103, 1106, 1143, 1144, 1156-1158, 1169, 1173, 1174, 1183, 1184, 1190, 1192, 1197
Тернопільська, окр. 365, 366, 430, 436, 441, 442, 459, 464, 465, 479, 606
Тернопільський, пов. 401
Тернопільський, р-н 17, 33
Тернопільщина 8, 9, 22, 25, 460, 466, 479, 602, 894, 909, 1136-1138, 1150, 1211. *Див. також* Тернопільська, обл.; Тернопільський, пов.
Терпилівка, с. 1075, 1078
Тетильківці, с. 780, 783, 785, 801, 821
Тетильковецька, долина 811
Тетянич Василь 501, 538
Тетянич Настя 538
Тивоняк Михайло 268, 285
Тивоняк Федь 267
Тиврів, м. 749, 750
Тиврівський, р-н 749
Тиж Василь 57, 59
Тиличин Пилип 1182
Тильна Степанія Ільківна 573, 574, 580, 584, 588, 590
Тильний Маріян Петрович 573
Тильович Михайло 268
Тимер-Тірінген, м. 327
"Тиміш". *Див.* Литвин Володимир ("Лямпарт" / "Леопард"/, "Тиміш")
Тимків Зофія 620, 676
Тимків Катерина 620, 676
Тимків Олена 297, 300
Тимків Федь 259
Тимковид Йосиф 315
Тимович Михайло 268
Тимошенко 762
Тимошук Варвара 719
Тимошук Іван, міліціонер 1208
Тимченко, вчителька 574, 575
Тимчишин 1049
Тимчишин Анна 1009
Тимчишин Григорій 1022
Тимчишин Зенек 316
Тимчишин Йосиф 975, 1005
Тимчук Єронім 414
Тимчук Марія Миколаївна 300
Тимчук Уляна 762
Тимчук Яків 414
Тимчук, о. 511, 515

Тироль, м. 864
 “Тирса”, пов. госп. 625-628, 630, 631, 633, 634, 636, 637, 645, 648
 “Тирса”, пров. Юнацтва. *Див.* Іванців Яків (“Тирса”)
 “Тирса”, стан. з Коноплиц 622
 “Тирса”. *Див.* Яворна Анна (“Тирса”)
 Тисарівці, с. 157
 Тисів, хут. 684-687
 Тисоняк Іван 508
 “Титар” 1138
 Титянич Василь Петрович 466
 “Тихий”. *Див.* Колісник (“Тихий”)
 “Тихий”, з Бучаччини 662, 666, 670-673, 683
 “Тихий”, з Зборівщини 1161
 Тісногуз. *Див.* Тісноус Федір
 Тісноус Петро 303
 Тісноус Федір 303-305
 Тісноуса, мати 304
 Тітус, 1-ий секр. РК ЛКСМУ 698, 699, 707, 708
 Тищенко, МВД-ист 177
 Ткач Марія 726
 Ткач Олекса 157, 158
 Ткач Степан Йосипович, 1-ий секр. РК КП(б)У 707, 713, 719, 724, 725, 727
 “Ткач”, с/о РО МГБ. *Див.* Басій Степан Матвійович
 Ткачек Василь 309
 Ткаченко, зав. РайВНО 894
 Ткаченко, МВД-ист 685
 Ткачик Андрій 309
 Ткачик Василь 309
 Ткачик Мирослав 193, 194, 197, 217, 219
 Ткачик Проць 309
 Ткачик Юстина 312
 “Ткачик”, с/о РО МГБ. *Див.* Кам’янський Осип Миколайович
 Ткачов, МВД-ист 685, 686, 724, 725, 727
 Ткачук Віра 944
 Ткачук Іван 756
 Ткачук Ілярій 139
 Ткачук Мирослав. *Див.* Ткачик Мирослав
 Ткачук Семен 884
 Ткачук Степан 925, 927, 928
 Ткачук Юстина. *Див.* Бобровська Юстина
 Ткачук, МВД-ист 359
 Ткачуки, з с. Діброва 943, 944
 Тлумацький Павло 712
 Тлусте, м. *Див.* Товсте, с.
 Товарницький Василь 246
 Товпига Іван 671
 Товсте, р-н. *Див.* Товстецький р-н
 Товсте, с.м.т. 316, 326, 365, 440, 441, 443, 445-448, 451, 453, 454, 595
 Товстецький р-н 8, 17, 22, 24, 33, 38, 249
 Тодорук Марія 293
 Тодорук Михайло (“Степ”) 305
 Тодорук Олена 297, 299
 Тодоська, з с. Дзвиняч 790
 Токальський Василь 258
 “Токар” 656, 662, 670, 672
 Толстой, МГБ-іст 156-159
 Томашевський Павло 1159
 Томашів Любельський, м. 151, 509
 Томашів, м. *Див.* Томашів Любельський, м.
 Томашівщина 509
 Томенчук Марія 302
 Томків Ірина 302
 Томків, з с. Озерна 1161
 Томковид Антон 359, 360
 Томковид Людвіна 354
 Томковид Михайло 354
 Томкович Богдан 318
 Томкович Йосиф 314
 Томкович Степан 302
 Томськ, м. 910, 950
 Томська обл. 1076, 1078
 “Тонар” 682
 “Тонкий”, пров. Юнацтва. *Див.* Волошин Ілярій (“Тонкий”, “Тонір”)

“Топір”. *Див.* Волошин Ілярій (“Тон-
кий”, “Топір”).
 “Топір”. *Див.* Івашків Василь (“Топір”)
 “Топір”, з Бережанщини 58-60, 65,
 “Топір”, з Бучаччини 673
 “Тополя” 359
 “Топора”, 6-ка СБ 1163
 Торонто, м. 12, 18, 22, 28, 34, 37, 38
 Торське, с. 446
 Тотіївський р-н 239
 Тофан Докія Гаврилівна 957
 ТПВ, криптонім МГБ-іста 978,
 981, 985, 992, 999, 1002, 1004
 “Трава”. *Див.* Кляштифорський
 Ярослав (“Трава”)
 “Травка” 453
 “Травка”, зв. *Див.* Григорій (“Трав-
ка”), з с. Кошилівці
 Травотолоки, с. 1207
 Трач Данило 266, 268, 270, 273
 Трач Федь 276
 Тренька Павло (“Лев”). *Див.* Трінька
 Павло (“Лев”)
 Третьяков, МГБ-іст 1094, 1095,
 1108, 1110, 1111, 1117, 1141
 “Триб” 637, 680
 Трибухівський, хут. 256
 Трибухівці, с. Бучацького р-ну 246,
 472, 631, 634, 643, 665, 668
 Трикар, з с. Сапогів 335
 “Триліс”. *Див.* Іван (“Триліс”), з с.
 Цапівці
 Триюда Петро 1044
 Трінька Павло (“Лев”) 627-629,
 634, 648, 651-658, 660-664,
 681, 669
 Трінька Степан 649
 “Тріска”. *Див.* Мечник Василь
 Миколайович (“Тріска”)
 “Тріска”, з с. Чорний Ліс 994
 Тромирівка 1042
 Тростянець, с. 56, 121, 122, 145,
 166, 180, 193, 1023, 1036, 1038
 Тростянеччина 1036
 Тросянчик, с. 734
 Трохим, з с. Дзвиняча 790

Трохим, з с. Лосятина 831, 832
 Трохимчук, МГБ-іст 1108, 1110, 1117
 Трощанський Іван Максимович 772
 Трощанський Ілько Максимович
 772
 Троянівський, р-н 693, 694, 695
 Труш Володимир (“Сірко”) 460, 461,
 467
 Труш Іван 460
 Тудорів, с. 238
 Туманов, нач. РВК 145
 “Тур”. *Див.* Андрухів Володимир
 (“Тур”)
 “Тур”. *Див.* Юрчишин Володимир
 (“Тур”);
 Турбара, НКГБ-іст 485-492, 602
 Турильче, с. 459
 Турин, ліс 329
 Турко (вуличне), з с. Новоставці, 667
 Туrowsький, з Монастириськ 473
 Турок (вуличне) 682
 Турчин Василь Теодорович 143,
 144, 146, 148
 Турчин Марта 147
 Турчин Паранька 143
 Турчин Текля 144
 Турчин Теодор 143
 Турчин, гол. с/р 55
 “Туча” 180
 Тучабський Ілярій 140
 Тютіна Федя, нач. ІБ 240, 242-244
 “Тютюнник” 1014, 1022
 “Тютюнник”, з Старого Олексинця
 987
 “Тятива”, пов. реф. проп. *Див.*
 Олійник Євстахій Григорович
 (“Тятива”)
 “Тятива”, повст. 359
 “Тятива”, стр. вд. “Чорного” 1066

У

Уворськ, м. 321
 Угнів, с. 363, 425
 Угорщина 41, 42, 232, 263, 864,
 1075, 1084

- Угринів Іван 266
 Угринківці, с. 453
 Угринь, с. 361-363, 365, 372, 406, 411, 414, 426, 428, 429, 432-435, 437, 465, 466, 493, 495-498, 500, 502, 503, 505, 508, 510, 512, 514, 522, 526-533, 535, 538, 540, 543, 545, 560, 565-568, 570-572, 576, 577, 583, 585, 588, 589, 595, 599
 Удмурдська АРСР 764
 Україна 7, 11, 18, 20, 22, 23, 35, 36, 42, 45, 74, 77, 86, 137, 153, 250, 252, 268, 271, 308, 338, 387, 388, 390, 395, 396, 408, 409-411, 425, 431, 452, 475, 506, 509, 547, 553, 554, 556, 557, 617, 618, 620, 652, 671, 694, 703, 751, 834, 847, 896, 897, 900, 903, 906, 970, 980, 984, 1001, 1005, 1013, 1015, 1017, 1034, 1043, 1049, 1065, 1075, 1077, 1137, 1158
 Україна, Західна 8, 19, 20, 21, 24, 35, 334, 382, 421, 463, 556, 557, 560, 694, 729, 750, 752, 754, 757, 758, 760, 761, 834, 861, 1059, 1074, 1075, 1080, 1184, 1189
 Україна, Східна 430, 437, 445, 449, 480, 509, 554, 556, 768
 Українець Марія. *Див.* Федорчук Марія
 Українка Леся 1081
 Українська Держава 1067
 Українська Республіка 390
 Українська Самостійна Держава 409
 Українська Самостійна Соборна Держава (УССД) 351, 352
 "Улас", обл. пров. 180
 Улашківці, с. 407, 427, 430, 511, 515
 "Уляна". *Див.* Катерина ("Уляна"), з Губина
 Ульяновськ, м. 310
 Умань, м. 264
 Уницька Стефанія 119, 121
 Урал, г. 80, 264, 309, 328, 332, 352, 357
 Урбан Роман 355, 356
 Урмань, Малий, с. 172
 Урмань, с. 159, 160, 161, 174, 175
 УРСР 21, 22, 38, 55, 227, 332, 358, 360, 387, 389, 394, 503, 567, 717, 955
 Усанов, МГБ-іст 1110, 1111, 1112
 Усов Петро Василевич 952, 954
 УССД. *Див.* Українська Самостійна Соборна Держава
 УССР. *Див.* УРСР
 Устінов Віктор Павлович 1192
 Устінов, к-н ЧА 343
 Устя Єпископське, с. 304
 Ушаков, прац. РВ 841
 Ушар, г. 1030
- Ф**
 Фальконеберг, м. 144
 Фанащин Степан 824
 Фармагей Аніся 870
 Фармагей Іван 866
 Фартельний Кость 267
 Фасолька, упов. 961, 962
 Фастун Кирило 914
 Фатьков, комендант 1189
 Федашко Артемій, монах 515
 Фединська Софія 257-259
 Федишин Меланка 356
 Федишин Микола 316
 Федишин Михайло Ст. 354
 Федишин Павло Михайлович 354
 "Федір", окр. реф. СБ 464
 "Федко". *Див.* Романишин Іван ("Федко")
 Федорик Данило 268
 Федорик Марія 268
 Федоркевич Григорій 1132
 Федорович Іван 425
 Федорович Йосиф 309, 312
 Федорович, з м. Чортків 427
 Федорців Володимир Васильович 432

Федорців Микита 585
 Федорців Степанія 575
 Федорчук Данило 268
 Федорчук Іван 959, 960
 Федорчук Іван Савович 957
 Федорчук Марія 275, 957
 Федорчук Петро (“Чорнота”) 500, 518, 524-526, 534, 535, 544-547, 565, 567
 Федорчук Сава 957
 Федосько Олександр 892
 Федунь Петро 66, 67, 68, 70
 Федя, НКГБ-іст. *Див.* Марков Федя, НКГБ-іст
 Федячко Василь Петрович 231, 236
 “Федь”. *Див.* Рудий Юрко (“Федь”)
 Фенін, МВД-ист 1196
 Ферт Віра 815
 Ферт Надька 815
 Ферт, з хут. Снігуровеччина 815
 Фесенко, полк. ЧА 950
 Фечара 268
 Фещук Анна 297, 300
 Фещук Василь 335, 336
 Фещук Іван 305
 Фик Микола, істробок 255
 Фігаль Анастасія 722
 Фігель Михайло, о. 424
 Фіголь, о. 511, 516, 570, 585
 Фігурська Анелька 315
 Фікус Василь 301
 Філатов, л-т РВК 967
 Філик Андрій 909
 Філігштант 270
 Філімон 862
 Філін, нач. ох. з/д 1189
 Філінський Свиридон 880
 Філінський Степан 880
 Філіпов, ком. з/д військ МВД 1191
 Філіштант 286
 Філіштант, з с. Палашівки 266
 Філь Славко 48
 Фільварецькі, хут. 791, 816
 Фільвареччина 831
 Фільварок Великий, с. *Див.* Великі Фільварки, с.

Фільварочки, с. 828
 Фінляндія 1189
 Фірман Михайло Антонович 411, 412
 Фірман Осип Антонович 411, 412
 Фірман Остап 572
 Фіртіян, монах 515
 Фісій Марія 1204
 Фйодоров, МВД-ист 1208
 Фомічов, МВД-ист 1195
 Форемна Анна 274, 281
 Франко Іван Якович 383
 Франко Михайло 48
 Франко, червоноармієць 705-707
 “Франко” 640, 641, 680
 Франція 263, 268, 286, 315, 328, 704, 1085, 1197
 Франчук Петро 847, 855, 856, 859
 Фриз Параска 280, 281
 Фрідман 311
 Фролов, МВД-ист 886, 888, 889
 Фрукс Леопольд 362, 540, 541, 570
 Фугера, з с. Росохач 458
 Фунтеров, МГБ-іст 1166, 1176-1182
 Фурман Василь 908
 Фурман Петро 912
 Фурман, з Тернопільської обл. 900, 901
 Фурмигей 137
 Футори, с. 1185, 1205
 Фуфайкін, мл. серж. гарнізону 701
 Фуфеев, МВД-ист 1193

Х

Хабза Анна 705, 709
 Хабза Емілія 710, 711, 713
 Хадібулін, тюремщик 496, 497
 Халімон Мариська 661, 682
 Халупки Дусівські, с. 1084, 1085, 1087, 1090
 Хамилюк Артем 748
 Ханенко Віктор 1029-1031, 1034
 Ханенко Ксенія 1022
 Ханок, НКВД-ист 571
 Ханчик Віктор 1022

- Харина Уляна 160
Харітон Андрій 355
Харків, м. 328, 473, 950, 952, 953, 1183, 1184
Харківська, обл. 700, 759, 950, 952, 953
Харківський, р-н 1183
Харківщина 494. *Див. також* Харківська, обл.
Харко, нач. ІБ 668
Харков, НКВД-ист 572, 573, 839, 841
Харламов, МГБ-іст 869
Харлатюк, сл. прокуратури 145
Хатківський р-н 953
Хвастьов, МВД-ист 694
Хващінко Микола Іванович 955
Хиль 152
Хирів, м. 118
Хита Петро 1164
“Хитрий”, повст. 1096
“Хитрий”, а/в РО МВД і МГБ. *Див.* Андрусик Микола Михайлович
Хитров, МВД-ист 1207
Хіжняк, МВД-ист 1196
Хільчук Ольга, 2-ий секр. РК ЛКСМУ 838-841
Хільчук, з м. Кременця 884
Хлистів Марія 893
Хлібов, МВД-ист 50
Хлібович, десятник 730
“Хмара”. *Див.* Бездух Павло (“Хмара”)
“Хмара”. *Див.* Горішний Григорій Іванович (“Хмара”, “Гай”)
“Хмара”. *Див.* Ходачок Данило (“Хмара”)
“Хмара”, з с. Сапогів 297, 299, 302
“Хмара”, повст. 685
“Хмара”, станична 622, 678
“Хмеля”, вд. 295
“Хмель”. *Див.* Януш Іван (“Хмель”)
“Хмель”, рай. пров. *Див.* Качур Петро (“Біс”, “Хмель”)
Хмельницький Богдан 760
“Хмельниченка”, вд. УПА 144
Хмільовська Галина 1206
Хобряцьський Василь 958, 959
Ходаковський, упов. 1124
Ходань 122
Ходачків Великий, с. 1196
Ходачок Данило (“Хмара”) 1120, 1129
Ходнів Віра 122
Ходорів, м. 62, 864, 1192, 1193
Ходорівський, з Чорткова 427
Холм, м. 151, 363, 425, 885
Холмщина 364, 365, 373, 406, 423, 431-436, 563
Холодян Матвій (“Ігор”) 1009, 1014, 1021, 1026, 1029, 1031, 1033, 1035, 1039, 1040-1042, 1046, 1047, 1049, 1051, 1052, 1054, 1071
Хома Антін 462
Хома Григорій 464, 499
Хома Марія, 462
“Хома”, прац. СБ 491
Хоменко Віктор 983, 1015
Хоменко, суддя 227
Хомут Марія 633, 679
Хомут Михайло 250
Хомяк Степан 881
Хомяківка, с. 440, 538
Хоптій Гриць (“Блоха”, “Чорт”) 157-159
Хораба Микола 174
“Хорив”. *Див.* Татарнюк (“Бій”, “Хорив”)
Хоростків, с. 461, 548, 561
Хорсун Боря 522
Хорсун, НКГБ-іст 466, 475, 476, 478-480, 482, 483, 485, 486, 492-498, 501, 504, 505, 507, 508, 510, 512-515, 517, 520-529, 531-542, 544-549, 557-560, 562-573, 575-577, 581-583, 586, 588-591, 594-596, 598-600, 602, 1115, 1136-1138, 1144-1147, 1150, 1154, 1157
“Хортиця”, чл. ОУН. *Див.* Андрусик Микола Михайлович

Хотин, р-н. *Див.* Хотинський р-н
Хотинський, р-н 951, 953, 954
Хохонів, с. 184
Храбрнов, ком. вз. 701
Храбузна, с. 1206
Храпатий, МВД-ист 785, 786
Хрини, хут. 1114, 1117
Христинич Василь 1168
“Христя”, підп. 73, 85, 86, 94
“Христя”, рай. УЧХ 646-652, 654, 680
Христя, с/о з хут. Духів 888
“Хрін”. *Див.* Петрів Степан (“Хрін”)
Хруставка Емілія 230
Хруставка Михайло 230
Хрущов Нікіта 18, 19, 21, 34, 35, 37
Хувин (“Борис”), др. 464, 466
Худа, істребок 324
Худіївці, с. *Див.* Худіївці, с.
Худик Анна 631, 634, 679
Худик Антон 291
Худівці, с. *Див.* Худіївці, с.
Худіївці, с. 306, 308, 309, 311, 312, 322-324, 331-333
Хутько Степан 914

Ц

Цапівці, с. 445, 447, 450
Цапко 323
Царгород, м. 553
Царук Антон 357
Цвітова, с. 643, 653, 655, 665
“Цвях”. *Див.* Василь (“Цвях”), з с. Бодаки
Цвяхів, прис. 110, 114, 116
Цебринська Євгенія Данилівна 1130
Цебринський Данило Іванович 1130
Цебринський Мирослав (“Струг”) 1119
Цебрів, с. 1161
Цебрій Іван 847
Цегульський, МГБ-іст 1195
Цембровський, з Каменщини 810
Цепалюк Калина 339
Цепляк Йосиф 713

Церковняк Іван 304
Церковняк Настя 304
Церковняк Степан 299
Цецельський, з с. Шумбар 748
Цеценівка, с. 748
Цецівка, с. 1207
Цецори, с. 1207
Цешин, м. 892
Цибільський Євген 466
Цибрій Петро 621
Цибулька, лікар 201
Цигани, с. 296, 443
“Циганка”, підп. з с. Стрілківці 298, 299
Циганка, р. 323
Циганов Василь, МВД-ист 1206, 1208
Цигрик, упов. 725
Цилінська Катерина 1074
Цилінський Микола Петрович 1074
Цилінський Петро 1074
Цимбала Арсен 910
Цимбала Микола 913
Цимбаліста Анна 357
Цимбалістий Михайло 909, 913
Цимбалюк Іван Васильович 955
Цимбалюк Ольга Василівна 935
Цимбалюк Франко 308
Цівків, с. 400
“Ціп” (“Подольн”) 673, 674, 683
Цісарський Микола 1057
Цісельський 180
Цісельський Гринько 206, 227, 228
Цісельський Микола 57, 61
Цісик Ілько (“Ас”, “Аскольд”, “Арнольд”) 366, 460, 463, 479, 527
Цокало Іван 888
Цокало Мариська 886
Цокало Яків 888
Цуркан Теодор, МВД-ист 1204, 1206
“Цуцик”, стан. *Див.* Терлецький Зюнько (“Цуцик”)
Цюма (Цюман?) Петро 1049, 1053
Цюман Дмитро 1047
Цюман Семен 1049

Цюня, міліціонер 1208
Цюпера Василь 66, 67, 68, 69, 70
Цьвях Ольга 1116
Цьомик Зофія 633, 679
“Цьоця”, з с. Різдваїни 464

Ч

“Ч.2.”, с/о НКГБ. *Див.* Казьмірук
Михайло Степанович
“Чабай”. *Див.* Коля (“Чабай”)
“Чабан”. *Див.* Матус Василь (“Чабан”)
Чабан Іван (“Чорнота”) 57, 59, 60,
61, 65
Чабан Іван, з Новосільського р-ну
914
Чабан, НКВД-ист 107, 118, 138
Чагарі, с. *Див.* Чагарі-Збаразькі, с.
Чагарі-Збаразькі, с. 594, 1077,
1082, 1083, 1114
Чагри, ліс 322
“Чайка”. *Див.* Боярський Іван
 (“Чайка”)
“Чайка”. *Див.* Дзвінярський Теофіль
 (“Чайка”)
“Чайка”. *Див.* Недогін Адам (“Чайка”)
“Чайка”, з Заліщицького р-ну 874,
877
“Чайка”, чот. 67
Чайківський Володимир 255, 260,
1170
Чайківські, з с. Романівки 505,
507, 508, 512
Чайковський Володимир. *Див.*
Чайківський Володимир
Чайчинецькі, хут. 872, 876
Чайчинці, с. 872, 934
Чалий Петро, др., з Харкова 473,
494, 498
“Чалий”, пов. госп. *Див.* Юрків
Микола (“Чалий”)
Чапар 260
Чарнецький Василь 1000
Чарнецький Микола 999
Чарнецький Теодор 1120
Чвартецький Володимир 670
Чегіндак, нач. пасп. столу 1196
Челябінськ, м. 834, 835
Челябінська обл. 835
Чемеринці, с. 43
Чемерис Олекса (“Рак”) 872, 877
Чемеровецький, р-н 697
Ченстохова, м. 1058
Чепель Кузьма 590, 592
Чепіль Степан Григорович 1198
Чепорната Марія 1162
Чепорнатий Володимир 1162
Червак Микола 317, 319
Червона Віра, паспортистка 1206
Червона, с. 861, 884
“Червоний”, МГБ-іст 145, 146
Черемошня, с. 739
Черепин, с. 239
Черетхін Василь 834
Черкавщина, с. 440
Чернелів-Польський (Жуково), с.
1098
Чернелів-Руський, с. 704, 706-715,
717, 718, 722, 723, 726
“Чернець”, підр. пров. 895, 905, 921
Чернецький 1021, 1031
Чернецький Василь (“Морозенко”)
987, 989, 1009, 1046-1050,
1053, 1054
Чернецький Микита (“Качур”) 983,
1005
Чернецький Теодор 1121, 1122
“Черник”, з Бучаччини 664, 666,
668, 672, 673, 682
“Черник”. *Див.* Лукій Михайло (“Чер-
ник”)
Чернихівський, ліс 1128, 1131
Чернихівці, с. 1097, 1099, 1106,
1107, 1109, 1111-1122, 1124-
1128, 1130-1132, 1161
Чернишевський, МВД-ист 1205
Чернівецька обл. 325, 951, 952,
953, 954, 955
Чернівецький р-н, Вінницької обл.
1074
Чернівський р-н 352
Чернівці, м. 304, 306, 951
Чернігівська обл. 745

Черняк Семен 1090
 Черняк, о. 549
 Черпіта Орест 426
 Черсак Дмитро 293, 294
 Черчіль Вінстон 324
 Чехів, с. 632
 Чехословаччина 41, 515, 892, 1075, 1085
 Чечель, викл. *Див.* Чечіль Петро Іванович
 Чечіль Петро Іванович 952, 954, 955
 Чиж, о., з с. Залісся, 506, 508
 Чикирило Степан 959
 Чиколяк Данило 267
 Чикота Дмитро 134
 Чикота Зоська 134, 135
 “Чир” 1071
 Чистопади, с. 976, 1036, 1038
 Чичук Іван 955
 Чкалов, м. 321, 746, 769
 “Чмир”. *Див.* Маркович Володимир (“Чмир”)
 Човганщина, прис. 713, 716, 718, 722, 723
 “Човен”. *Див.* Любачівський Славко (“Човен”)
 Чоловська Марія 318
 Чоловські, з с. Глибочок 358
 “Чопа”, вд. УПА 905
 Чорна Анна 655, 681
 Чорна Марія 863
 Чорна Настя 464
 Чорна Парася 656, 682
 “Чорна”. *Див.* Матус Марія (“Чорна”)
 Чорний Василь 308
 Чорний Віктор 868
 Чорний Іван 910, 912
 Чорний Ілько 288
 Чорний Карпо 909
 Чорний Ліс, с. 994, 996, 1008, 1129
 Чорний Михайло, з с. Вільховець 48
 Чорний Місько, з с. Бобулинці 656
 Чорний Петро 912
 Чорний Потік, с. 955
 Чорний Теодор Константинович 1094, 1095

Чорний Ярослав 731, 732
 “Чорний”. *Див.* Баб’юк Михайло (“Чорний”)
 “Чорний”. *Див.* Вербицький Зенон (“Чорний”)
 “Чорний”, з Бережанщини 134
 Чорний, з м. Збараж 1115, 1116, 1125, 1126
 Чорний, з с. Бабинці 288
 Чорний, з с. Янів 527
 Чорний, зять П’єнкого 731
 “Чорний”, ком. вд. 1066-1068
 Чорний, новобранець ЧА 902
 “Чорний”, підр. шкіл. 896, 897, 904, 918, 919
 Чорній Ніна 753
 Чорній Петро 159
 Чорній Юстина 682
 Чорнобай Антон 865, 867
 Чорнобай Євсей 884
 Чорновус Олександр 533
 “Чорного”, вд. 1046, 1064, 1066
 Чорнокінці, с. 559, 561
 Чорномаз Богдан 698
 Чорномаз Ярослав 698, 699
 “Чорнота”. *Див.* Федорчук Петро
 “Чорнота”. *Див.* Чабан Іван
 “Чорнота”. *Див.* Штира Салько (“Чорнота”, “Вир”)
 “Чорнота”, з Бучаччини 628, 637, 642, 678
 “Чорнота”, з Залозеччини 1038, 1039, 1045
 “Чорнота”, ком. СКВ 227
 “Чорнота”, підп. 305
 “Чорт”. *Див.* Хоптій Гриць (“Блоха”, “Чорт”)
 Чортків, м. 43, 53, 55, 128, 140, 184, 188, 247, 250, 260, 263, 264, 279, 285, 286, 296, 306, 326, 344, 345, 359, 362, 364, 371, 372, 395, 402, 403, 405-407, 411, 414-416, 425-430, 432, 436, 440, 441, 465, 470, 472, 473, 477, 484, 492, 493, 495, 498, 499, 501, 502, 505,

- 508-515, 517, 519, 522, 524,
525, 528, 529, 531-534, 536,
537, 540, 542, 543, 546, 547,
560, 563-565, 567-570, 573,
576, 578-580, 583, 584, 588,
594, 598-602, 604, 607, 698,
706, 730, 771, 953, 954, 1091,
1144, 1165, 1170, 1189, 1197
- Чортків, р-н. *Див.* Чортківський, р-н
- Чортківська окр. 429, 434-436,
438, 448-450, 465, 469, 479,
580, 585, 586
- Чортківський р-н 8, 22, 24, 38,
251, 344, 351, 361, 364, 372,
373, 406, 411, 424, 429, 430,
432, 466, 502, 505, 511, 524,
528, 534, 536, 548, 567, 574,
577, 589, 599
- Чортківський, пов. 364, 373, 429,
439, 440, 465, 530, 537, 538,
577, 580, 585, 601
- Чортківщина 9, 17, 25, 33, 363,
377, 400, 401, 424, 434, 435,
449, 465, 466, 530, 566, 578,
635, 640, 1144, 1146
- “Чот”, табір 864
- Чубик Андрон 881, 882
- Чубик Василь 888
- Чубка Іван 716
- Чубко Анастасія 726
- Чубко Анна Демківна 712
- Чубко Анна Павлівна 712
- Чубко Володимир 708, 709
- Чубко Дмитро 714, 914
- Чубко Іван 716, 717
- Чубко Юліан 714
- Чубов, МГБ-іст 1095, 1096
- Чубра Анна 304
- “Чуй”, з с. Серетець 990, 996, 998
- Чуйкевич, рай. пров. 1120
- Чумадевський Андрій 913
- Чумадевський Іван 898, 909
- Чумак Віра 797, 820
- “Чумак” (“Назар”), окр. оргреф. 365,
437, 448, 450, 458, 465, 580
- “Чумак”, куш. госп. 688
- “Чумак”, підп. 632, 636, 665, 679
- Чумалі, с. 1114-1116, 1124, 1127,
1128, 1133
- “Чуприна”, підп. 249
- “Чупринка Тарас”. *Див.* Шухевич
Роман (“Тарас Чупринка”)
- Чухра Катерина. *Див.* Чухрай
Катерина
- “Чухрай” 665, 682
- Чухрай Катерина 301, 306, 340
- Чухрій Катерина. *Див.* Чухрай
Катерина
- Ш**
- Шаблій Іван 1199
- Шагай Степан (“Вир”, “Спарт”)
75, 86, 95, 101, 103, 104, 113
- Шаган Марта 704
- Шампанюк Анна 707, 708, 714,
715, 723
- Шампанюк Франка Михайлівна 719
- Шампанюк Юлія Михайлівна 708,
713, 718, 719, 723, 726
- Шандаровська Галина 842
- Шандрук Сашка 891, 893
- Шановський Василь 267, 268
- Шаплацький, нач. ІБ 774
- Шаповалов Петро Павлович 1204,
1205, 1208
- Шатурла Петро 316
- Шауляй, м. 343
- Шафранська Анна 1180-1182
- Шафранський Іван 1182
- Шафранський Микола 1178
- Шафранюк Іван 333
- “Шах”, повст. 180
- “Шах”, сл. СБ 17, 33
- “Шах”, рай. проп. 445, 451
- “Шах”. *Див.* Бартків (“Шах”)
- Шахаров Микола, НКВД-ист 1162,
1205, 1206
- Шахрай Іван 726
- Шацький, мл. серж. гарнізону 701
- Швайківці, с. 506, 510, 514, 528
- Швачка Іван Іванович 955
- Швачко, агент з держпоставок 747

- Швебель Йосиф 362
 “Швед”. *Див.* Барилішин Іван (“Швед”)
 “Швед”, з с. Вертелка 1046
 Швець Володимир 316
 Швець Іван 73
 Швець Михайло 318
 Швець Олена 318
 Швець Павло В. 354
 Швець Петро 732
 Швець Текля 74, 89
 Швець, МВД-ист 56, 68, 77-84, 86-99, 101-111, 113-115, 118, 137, 138, 226
 Швидкий Петро Петрович 955
 Шевцов Петро 472, 473, 493, 494
 Шевченко Тарас Григорович 383, 620, 953
 Шевченко, НКВД-ист 227
 Шевчишин Гринько 163, 164
 Шевчук (Баран) Анна. *Див.* Баран Анна
 Шевчук (Бриліцька) Анна 321
 Шевчук (Паламар) Анна 278
 Шевчук Альоша 778
 Шевчук Анна, з с. Вертелка 1065
 Шевчук Василь 181-186, 188
 Шевчук Василь Сергійович 774
 Шевчук Василь, з Завалля, 780
 Шевчук Василь, з с. Базар 268, 285
 Шевчук Володька 786, 799, 801, 804, 806, 809, 811, 817, 818, 820, 826, 827
 Шевчук Гелена 803, 811, 814, 820, 821
 Шевчук Гордун 800, 811, 820, 821, 827, 830
 Шевчук Іван 819
 Шевчук Ілько 1057
 Шевчук Корнило (Кирило) 430, 432, 466
 Шевчук Ксенька 780, 783
 Шевчук Манька 780, 783
 Шевчук Микола 279, 790, 809, 814
 Шевчук Михайло (“Кліщ”) 430, 431, 434, 439, 574, 575, 584, 585-587, 594
 Шевчук Оксентій 778, 820
 Шевчук Олександр Сергійович 774
 Шевчук Семен 825
 Шевчук Степанія 439, 574, 575, 584, 594
 Шевчук Тодоська 780-783
 Шевчук, родина 584
 Шегейда, НКВД-ист 874, 877, 978
 Шелепко (Шелепка?) Петро Андрійович 708, 712, 713, 717, 718, 723, 726
 Шелепко Анна 704
 Шелепко Христина 726
 Шелепко Юліян Антонович 712
 “Шелест Р.” 20, 36
 “Шелест”, підп. 297, 299, 303
 “Шелест”. *Див.* Іван (“Шелест”), з с. Кравчики
 Шелінди, м. 867
 Шелтинська Олена 302
 Шеменюк Олена 302
 Шемета Дмитро 1166
 Шемета Параскевія 1166
 Шепета Михайло (“Юлько”) 72, 75, 77, 83-87, 89, 91, 94, 95, 98, 99, 101-104, 106, 108, 109
 Шепетівка, м. 144, 915
 Шептицька, з с. Сапогів 339
 Шептицький Андрей, митроп. 506, 554, 561
 Шеремета Андрій 912
 Шеремета, о. 43
 Шеффер Марія 407, 427
 Шивандронов, МВД-ист 1124
 Шили, с. 1119
 “Шило”, проп. 897, 905, 919, 939, 940
 Шиманська Ніна 934
 Шиманська, з Колодна 934
 Шиманський Володимир (“Мартин”) 448, 449
 Шиманський Кароль 308
 Шимків Антін 318
 Шимківці, с. 934
 Шимко Петро 753
 Шимчук Микола 826

Шинкар Анна 1120
 Шинкар Лука 1120, 1121
 Шинкар Михайло Лукович ("Дов-
 буш") 1121
 "Шинкар", з с. Глещави 460
 Шипівці, с. 447, 451, 453
 Шиповський, о. 288
 Шипочкін, НКВД-ист 750
 Шистів, ліс 323
 "Шишка". *Див.* Накуца Паранька
 Михайлівна
 Шишківці, с. 297, 301, 304-311, 955
 Шишкін, МВД-ист 54, 56, 58-62,
 64, 65, 144-146
 Шікер Василь Миколайович 955
 Шікер Марія 955
 Шкварко, гол. с/р 321
 Шкварок Іван Михайлович 607
 Шкварок Михайло 607
 Шкварок, з с. Вовківці 291
 Шкіндерівка, хут. 158
 Шкірняк Василь 59
 Шкірняк Олекса 57, 59
 "Школяр", з Олексинця Н. 963
 Шкредко Лаврентій 414
 Шкретка, о. 511, 515
 Шкроботівка, с. 778
 Шкугра Григорій ("Грибик") 462,
 488, 489
 Шкугра Петро 488, 489
 Шкурат Євдокія 729
 Шляпський Григорій 941
 Шляпський Іван 909
 "Шлях" 628, 632, 641, 678
 Шляхтинці (зараз Гніздичне), с.
Див. Гніздичне, с.
 Шманьківці, с. 344, 428, 548, 560
 Шмата, староста 364, 426
 Шмильський Василь ("Крук") 460
 Шмильський Микола 461, 464
 Шмильський Осип ("Осика") 461, 467
 Шмігельський Іван 432, 466
 Шморгай Іван 1133
 Шморгун Василь ("Бій") 296
 Шмургун 111
 Шнайдер, з м. Кременця 767
 Шологін (Шологін?) Йосиф 346
 Шологін Килина 346, 347, 348, 350
 Шологін Марія 346
 Шологін Микола 346
 Шологін Юлія 346
 Шондоровська Галина 842
 Шостка, м. 745
 Шпак Микола 845
 Шпак Степан 753
 "Шпак", з с. Лукавець 1042
 "Шпак". *Див.* Гайло (вуличне) Стах
 ("Шпак")
 "Шпака", вд. 987
 Шпачинський Михайло 267
 Шпачинський Саварин 279
 Шперналь Іван 1204
 Шпигун, НКВД-ист 227
 Шпиколоси, с. 780, 783, 785, 814,
 815, 817, 818, 823, 824, 828,
 830-832
 Шпиколоський, ліс 817, 830
 Шпортак Дмитро ("Козак") 445,
 446, 448, 449
 Шпортак Максим 448
 Шпортак Юрко 448, 453
 Шпунар, з с. Чернихівці 1115,
 1116, 1125, 1126
 "Шрам", проп. 622, 678
 Штанхерке, с. 867
 Штаргарт, м. 132
 Штепована 91
 Штепована Анна 74, 89
 Штепована Настя 94, 95
 Штепована Стефка 80, 91, 94, 95
 Штепований Іван 89, 94
 Штеповані, з с. Гиновичі 75, 86,
 94, 95, 99
 Штетін (Штеттін), м. *Див.* Щецін, м.
 Штира Василь 466
 Штира Салько ("Чорнота", "Вир")
 432, 436, 451, 458, 537, 538
 Штогрин Параскевія 1169
 Штокалюк Антон 314
 "Шугай", кур. 988
 Шулін, МВД-ист 1202
 Шуляк, МГБ-іст 742, 743, 775

Шульвольф Арон 427
 Шульвольф Ісаак 427
 Шульвольфи, родина 407
 Шульгай Антон 913
 Шульгай Аріон 937
 Шульгай, з Вербовецької Діброви 925
 Шульганівка, с. 251, 364, 365, 411, 424, 427, 429, 430, 432, 434-437, 439, 440, 465, 466, 498, 501, 511, 529, 530, 536, 570, 574, 575, 577, 578, 584-587, 594, 601, 635, 636
 Шульгін, нач. штабу 759
 “Шум”. *Див.* Славко (“Шум”), з с. Звенигород
 “Шум”. *Див.* Шушко Григорій Михайлович (“Шум”)
 “Шум”, з с. Луб’янки Вищі 1122, 1123
 Шумбар, с. 747, 748, 790, 802
 Шумбарські, хут. 802
 Шумега, госп. 260
 Шумеляк Володимир 318
 Шумеляк Маріян 315
 Шумеляк Михайло 355
 Шумільські, з Монастириськ 472
 Шумко Андрій 426, 529
 Шумко Анна 545
 Шумко Іван (“Соловій”) 518, 523, 534, 535
 Шумко Катерина 529
 Шумлей Анна 243, 244
 Шумлей Ярослава 244
 Шумляни, с. 74, 89, 93, 104, 109, 125, 128, 129, 146, 161
 Шумськ, м. 760, 768, 835
 Шумськ, р-н. *Див.* Шумський р-н
 Шумський р-н 8, 22, 24, 38, 760, 913, 935
 Шумщина 17, 33
 Шупарка, с. 306, 308, 323, 324, 331, 955, 957
 Шуригайло, істребок 260
 Шуст Іван 1198
 Шухевич Роман (“Тарас Чупринка”), ген. 20, 36, 510, 527

Шушко Григорій Михайлович (“Шум”) 432, 466, 503, 510, 518-520, 523, 564, 581, 582, 586, 587, 589, 590
 Шушко Іван Петрович (“Соловій”) 406, 577
 Шушко Павло 426

Щ

Щебрій Петро 677
 “Щек” 1044
 Щербань Василь 908, 914
 Щецін, м. 132, 321
 Щулик Марія 297, 300
 Щур Віра 169
 Щур Володимир 168
 Щур Мілько 167
 Щур Текля 165
 Щур, з хут. Гирвиці 191

Ю

Юзьяк Панько 308, 309
 “Юлько”. *Див.* Шепета Михайло (“Юлько”)
 Юлько, з с. Доброполе 695
 “Юнак”. *Див.* Пархета Антін О. (“Юнак”)
 Юнашев Микола, МВД-ист 1200-1205, 1208
 Юніков, МГБ-іст 1111-1113, 1115, 1117, 1135
 “Юрась”. *Див.* Бартків Володимир (“Юрась”)
 Юрик Євген, о. 506, 508, 510, 548, 549, 558, 559, 561, 562, 599
 Юрик Юхим 1007
 “Юрій” (“Гнат”), окр. проп. 365, 435, 440, 450, 458, 459, 463-465, 606
 Юрків Іван 426, 529
 Юрків Марія 529
 Юрків Микола (“Чалий”) 460, 463, 479
 Юрків Петро (“Буря”) 995, 1035, 1044, 1054
 Юрків Самелько 463

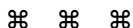
Юрків Юлія 463
Юрків Юлія, сестра Юрків Самелька 463
Юрків, з с. Дарахів 459
Юрківці, с. 955
Юрко, б-к псевдобойовки МГБ 1144-1156
“Юрко”, з с. Лапшин 134
“Юрко”, окр. пров. 180
“Юрко”, підп. 299, 302
Юрковський Андрій 724
Юрковський Володимир Андрійович 719, 723
Юрченко, гарнізонник 119
Юрчинська Мирослава (“Махно”, “Іскра”) 411, 432, 434, 449
Юрчинська Надія 411, 508
Юрчинська Олена (“Орлик”) 365, 411, 429, 432, 434, 436, 437
Юрчинський Роман 434
Юрчинський Юрій 411, 508
Юрчинський, адвокат 411
Юрчинські, сестри 412
Юрчишин Володимир (“Тур”) 255
Юрчишин Петро 246
Юрчук Андрій 307
Юрчук Михайло 312
Юрчук Теодора 1126
Юстина, з с. Зубрець 640, 680
Юстинівка, с. 157
Юськів Данило 1178
Юськівці, с. 765, 845
Юськовецькі, хут. 765

Я

Яблонів, с. 380
Яверін. *Див.* Аверін Микола, НКГБ-іст
“Явір”, б-к СБ 1179, 1180, 1182
“Явір”. *Див.* Джус Микола (“Явір”, “Ярема”)
“Явір”. *Див.* Королишин Василь (“Явір”)
“Явір”. *Див.* Лисюк Гриць (“Явір”)
“Явір”. *Див.* Маркевич Степан
“Явір”. *Див.* Петляк Борис (“Явір”)
“Явір”, з Збаразького р-ну 1093
“Явір”, з с. Вертелка 1046
“Явний” 527, 528
Явнич Микола Панькович 1199
Явнич Степан Дмитрович 1199, 1200
“Яворенко”. *Див.* Михайло (“Яворенко”)
“Яворина”, з Тетилковець 780
Яворівський Андрій 1160
Яворівський Осип Степанович 1173
Яворна Анна (“Тирса”) 621, 678
Яворська Василина 290-294
Яворський 563
Яворський Василь, с/о 293
Яворський Василь (“Гонта”) 292, 296
Яворський Василь (“Дністер”) 296
Яворський Віктор (“Догий”, “Бас”) 463
Яворський Іван 695
Ягольниця Нова, с. 249, 263. *Див. також* Ягольниця, с.
Ягольниця Стара, с. 373, 406, 411, 427-430, 432, 434, 440, 447, 466, 469, 511, 516, 520-522, 535-537, 563, 570, 573, 574, 580, 586, 588, 590
Ягольниця, с. 251, 365, 406, 427, 429, 432, 440, 441, 451, 465, 513, 523, 536, 537, 543, 569, 575, 578-580, 584, 585, 594, 730
Язлівець, с. 264, 271
Якимів, дир. кіно 140
Якимівська Анна 957, 958
Яків, з с. Снігурівка 872, 875
“Яків” (“Семко”) 501
“Яків”, пов. проп. *Див.* Пилявський Зенон (“Яків”)
Яковишин, рай. реф. ІНО 585
Яковів Марія 297, 300
Яковів Петронеля 291, 293
Якубів Петро 238
Якубович 325
Якубовський Степан 44, 46, 47
Якумов, НКВД-іст 1170-1172
Якуш Іван 1171
Ялова Анна 305

Ямпіль, м. 746, 872, 875, 1099, 1112
 Ямпіль, с. Білогірського р-ну 836
 Янгель, ком. див. 1189
 Янів, с. 460, 462, 527
 Янівка, с. Зборівського р-ну 1196
 Янівка, хут. Бучацького р-ну 653,
 657, 659-661, 663, 664, 668,
 672, 675
 Янівська Слобідка, с. *Див.* Слобідка
 Янівська, с.
 Янківці, с. 743
 Янковецький, ліс 734
 Янковецький, розділ 809
 Янович, учит. 1160
 Янтух Ігнатій, о. 414, 515
 Януш Іван ("Хмель") 1178
 Японія 976, 1013
 "Яр". *Див.* Половинка Петро ("Яр")
 "Яр", з с. Стегниківці 1129, 1130
 "Яр", підп. 668, 683
 "Яр", сл. СБ 17, 33
 Ярема Володимир Степанович
 711, 715, 718, 723
 "Ярема". *Див.* Басій Микола
 ("Ярема")
 "Ярема". *Див.* Джус Микола ("Явір",
 "Ярема")
 Ярема, дир. ліспромгоспу 125,
 133, 134
 "Ярема", з Борщівщини 333
 "Ярема", з Гаїв-Розтоцьких 980, 987
 "Ярема", з Залозеччини 1161
 "Ярема", з-над Стрипи 152
 "Ярема", пвх. 1066-1068
 Ярема, переселенець 340
 Яременко, гол. РВ 1165
 Яремко Андрій 427
 Яремко Степанія. *Див.* Сапіщук
 Степанія
 Яремус Євген Теодорович 1199
 Яремчук Сидор 888
 "Ярий", господарч. 878
 "Ярий", с/о НКВД. *Див.* Карпінський
 Теодор Володимирович
 "Ярий". *Див.* Заяць Антін ("Ярий",
 "Крук")
 Ярийчук Іван 326, 327
 "Ярко" 463
 Ярова, хут. 644, 645, 662
 Ярослав, м. 334, 1105, 1106
 "Ярослав" 1040, 1041, 1044, 1045
 "Ярослав", куц. 1062-1068
 Ярославичі, с. 1038, 1169, 1170
 Ярошевська Зофія 1069, 1070
 Ярошевський Дмитро 1056
 Ярошевський Іван 1057
 Ярошевський Михайло 1066, 1069,
 1070
 Ярошевський Теодор 1061
 Ярошинська Анна 295
 Ярощук Марія 414
 Ярощук Павло 414
 Яруш Михайло 268, 270
 Ярчівці, с. 1160, 1184, 1197-1200,
 1207, 1208
 "Ясень" 625, 652, 662, 678
 "Ясень", б-к Кїйданецького куца
 1129
 "Ясень", др. 691
 "Ясень", рай. реф. СБ 448
 Ясінський Василь 1204
 Ясінський, секр. комс. 257
 Ясінський, чл. КП(б)У 724
 Ясло, м. 144
 Ясній, з с. Гарбузів 1039
 Ясси, м. 1074, 1075
 Яськів Іван 211
 Яськів Іван (Козирский) 206, 209,
 211, 226
 Яциківський Василь 1132
 Яців Докія 124
 Яцівці, с. 1078
 Яцків Катерина 74
 Яцків Теодозія 74
 "Яцків", с/о РО НКГБ. *Див.* Лантух
 Василь
 Яцківці, с. 1207
 Яцула Ніканор 910, 942
 Яшні, м. 865
 Ящук Євтух 770
 Ящук Філімон Іванович 773

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР

а/ - агент, агентурний

а/в – агент/внутреннік

АК – Армія Крайова (армія польського підпілля в роки 2-ої Світової війни, керована з Лондону)

бат. – батальйон

В. – Великий (-і)

вд. – відділ

ВЗ ОУН – Великий Збір ОУН

ВЛКСМ – Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді (молодіжна комуністична організація в СРСР)

ВНО – Відділ Народої Освіти

ВЧ – военная часть (військова частина в ЧА)

ген. – генерал

ГОГП – Група Охорони Громадського Порядку

ГСО – готов к санітарной обороне (спецкурс в радянських освітніх закладах щодо санітарної оборони в умовах хімічної, бактеріологічної чи ядерної війни)

губ. – губернія

ГАРФ – Государственный Архив Российской Федерации (Державний Архів Російської Федерації)

ГПУ – Государственное Политическое Управление (Державне Політичне Управління, радянський репресивний орган – попередник КГБ)

ГУ – Главное Управление (Головне Управління, стосувалося різних міністерських відділів в колишньому СРСР)

ГУАС – Главное Управление Аэродронного Строительства (Головне управління будівництва летовищ в СРСР)

ГУББ – Главное Управление по Борьбе с Бандитизмом (радянський репресивний орган)

ДАСБУ – Державний Архів Служби Безпеки України

ДАТО – Державний Архів Тернопільської Області

дир. – директор

ДМГ – десантно-маневренная группа (радянський військовий спецпідрозділ)

Д-р – доктор (лікар)

др. – друг, доктор

зав. – заввага; завідувач

зам. – замітка

з/д (ЗД) – залізно/дорожний (залізничний)

ЗУЗ – Західні Українські Землі

ІБ – істребительный батальйон (радянський винищувальний підрозділ в структурі МВД)

ІНО – інтелігентське об'єднання в структурі ОУН

КГБ – Комітет Государственной Безопасности (Комітет Державної Безпеки в кол. СРСР)

км (кл., клм.) – кілометр

к-н (кап.) – капітан

кол. – колонія, колишній

ком. – командир

КОП – Корпус Охорони Пограниччя (польська прикордонна служба)

КП(б)У – Комуністична партія більшовиків (України)

КПЗ – камера предварительного заключення (камера попереднього ув'язнення в тюрмах СРСР)

КПЗУ – Комуністична партія Західної України

крб. – карбованець (-і)

Кріпо – (Kriminal Polizei) німецька кримінальна поліція

к-т – командант

ЛКСМУ – Ленінська комуністична спілка молоді України

л-т (лейт.) – лейтенант

М. – Малий (-і)

м. – місто

МВД – Міністерство Внутренніх Дел (Міністерство Внутрішніх Справ в кол. СРСР)

МГБ – Міністерство Государственной Безопасности (Міністерство Державної Безпеки в СРСР)

мл. – младший (молодший)

МОПР – Міжнародна Організація Підтримки Революції (комуністична організація, створена в 1922 р., головно діяла в роки 2-ої Світової війни; в СРСР проіснувала до 1947 р.).

моск. – московська

МП(МР) – (maschinen pistole) німецький автомат

нач. – начальник

НКВД – Народний Комісаріат (Наркомат) Внутренніх Дел (Народний Комісаріат Внутрішніх Справ в кол. СРСР)

НКГБ – Наркомат Государственной Безопасности (Народний Комісаріат Державної Безпеки)

НКЮ – Народний Комісаріат Юстиції (міністерство юстиції в кол. СРСР)

НСШ – неповно-середня школа

НШ – Народна Школа

о. (оо.) – отець (-і)

о.п. – окремий(-а) піхотний(-а)

о.у. (о/у) – оперуповноважений (слідчий радянських репресивних органів)

ОББ – Отдел Борьбы с Бандитизмом (Відділ боротьби з бандитизмом – спецвд. МВД в СРСР)

обл. – область, обласний

окр. – округа, окружний

орг. – організація, організаційний

ОСОАВІАХІМ (Осоавихим) – Общество содействия обороне, авиации и химическому строительству (радянська напіввійськова масова організація громадян СРСР в 1927-1948 рр.)

ОУН – Організація Українських Націоналістів

ОУН(Б) – Організація Українських Націоналістів (Бандерівська)

п. – полк

П.Д.М. – Преподобна Діва Марія

пвд. – підвідділ

ПВО – противо-воздушная оборона (спецкурс по противоповітряній обороні в СРСР)

ПВХО – противо-воздушная и химическая оборона (спецкурс по противоповітряній і хімічній обороні в кол. СРСР)

ПЖ – Польова Жандармерія

підп. – підпільник, підпільний

пов. – повіт, повітовий
повст. – повстанець (-ці)
полк. – полковник
пп. – піхотний полк
ППД – пістолет-пулеміот
 Дехтярьова (радянський ручний
 скоростріл)
ППС – пістолет-пулеміот
 Судаєва (радянська автоматична
 зброя)
ППШ – пістолет-пулеміот
 Шпагіна (радянська автоматична
 зброя)
прис. – присілок
пров. – провід, провідник
ПТР – протитанкова рушниця
р. – ріка
Рад. – радянський
рай. – район (-ий), районний
райреф – районний референт
РВ – райвиконком
РВК – райвійськкомат (Ра-
 йонний Військовий Комісаріят)
рев. – революція, револю-
 ційний
реф. – референт, референтура
р-н – район
РО – райотдел (районний від-
 діл радянських репресивних
 органів в кол. СРСР)
рой. – ройовий
РП (РКП) – райком партії (ра-
 йонний комітет /комуністичної/
 партії)
с. – село
с.м.т. – селище міського типу
с/о – секретний осведомитель
 (сексот, донощик радянських
 спецслужб)
с.п. – стрілецький полк
с/р – сільська рада

СБ – Служба Безпеки
СБУ – Служба Безпеки України
СВТ – самозарядна вівтовка
 Токарева (самозарядна радян-
 ська рушниця)
секр. – секретар
СКВ – самооборонний кущо-
 вий відділ
сл. (слід.) – слідчий
СМЕРШ – “Смерть шпіонам”,
 спец. підрозділ радянської
 контррозвідки.
СРСР – Союз Радянських
 Соціалістичних Республік
СССР – Союз Советських Соці-
 алістических Республік (укр. – СРСР)
ССТ – сільське споживче
 товариство
ст. (стан.) – станція, станиця,
 станичний
стр. – стрілець
СУЗ – Східні Українські Землі
СШ – середня школа
т. – том
т.зв. – так званий
т.і. – таке інше
т.п. – тому подібне
ТО – тюремное отделение
 (радянське тюремне відділення)
ТОС – Тереновий Організа-
 ційний Суд (судова інстанція ОУН)
УГА – Українська Галицька Армія
УДК – Український Допомо-
 говий Комітет
Укр. – український
УПА – Українська Повстанська Армія
УРСР – Українська Радянська
 Соціалістична Республіка
УСС – Українські Січові Стрільці
УССД – Українська Соборна
 Самостійна Держава

УССР – Українська Союзна Республіка (укр. – УРСР)

УСТ – Укр. Споживче Товариство

УЧХ – Укр. Червоний Хрест

ФЗО – фабрично-заводське навчання (ремісничі училища в кол. СРСР)

х. (хут.) – хутір

ц. (цент.) – центнер

ЦДАГОУ – Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань України

ЦК – Центральний Комітет (комуністичної партії)

ЦММ – цех механічних майстерень

ЦСУ – центральне статистичне управління (статистичний відділ в кол. СРСР)

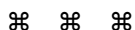
ч. – число

ЧА – червона армія

част. – частина

чот. – чотовий

ЧСВВ – Чин Святого Василя Великого

СПИСОК ФОТОІЛЮСТРАЦІЙ

1. Сафрон Кутний (12.05.1928 – 17.07.2004).....6
2. Микола Арсенич (“Арсен”, “Григор”, “Березовський”, “Михайло”) – головний референт СБ ОУН в 1941-1947 рр.1209
3. Брати Голяші, з с. Бишки Березанського р-ну: зліва направо – сидять: Григорій, Федір; стоять: Семен, Василь, Степан. Фото з 1943 р.....1209
4. Володимир Гуляк (“Варнак”) – окружний провідник ОУН Буначчини. Народився 1912 р. Загинув 1 січня 1941 р. в с. Жизномир від рук НКВД-істів.....1210
5. Гілько (Ілько) Плонський (“Володимир”) – надрайоновий провідник Березанщини в 1941-1951 рр.1211
6. Олійник Євстахій Григорович (“Тятива”) – окр. господарчий Тернопільщини в 1944 р. Загинув 24 січня 1945 р.1211
7. Зліва направо: 1ий ряд – НН, Степан Голяш, Теодозія Підгайна-Гуляк (“Дарка”); 2ий ряд Михайло Галаса, Іван Гаврилюк, Юліян Гуляк (“Марко”). Фото: початок 1940-х років.....1211

ЗМІСТ

Боротьба з аґентурою.....	7
The Struggle against the Agentura.....	23
Протоколи допитів СБ ОУН.....	39
<u>I. Бережанський район:</u>.....	41
1/I-1. Протокол допиту Григорія Ільковича Лужного	41
2/I-2. Протокол допиту Параньки Михайлівної Накуцої	49
3/I-3. Протокол допиту Петра Якимовича Лужного	52
4/I-4. Протокол допиту Ільк а Петровича Карася	57
5/I-5. Протокол допиту Казимира Тимофійовича Косінського	66
6/I-6. Протокол допиту Стефанії Ільківної Дулеби	71
7/I-7. Протокол допиту Василя Михайловича Крученика	117
8/I-8. Протокол допиту Григорія Миколайовича Дуди	124
9/I-9. Протокол допиту Теодора Гнатовича Пелехатого	131
10/I-10. Протокол допиту Михайла Миколайовича Волошина	139
11/I-11. Протокол допиту Василя Теодоровича Турчина	143
12/I-12. Протокол допиту Осипа Миколайовича Кам'янського	150
13/I-13. Протокол допиту Василя Григоровича Лиса	161
14/I-14. Протокол допиту Володимира Григоровича Андрусишина	165
15/I-15. Протокол допиту Івана Миколайовича Підлужного	170
16/I-16. Протокол допиту Мирослава Григоровича Боринського	179
<u>II. Білобожницький район:</u>.....	229
17/II-1. Протокол допиту Йосифа Горіячка	229
18/II-2. Протокол допиту Михайла Хруставки	230
19/II-3. Протокол допиту Василя Петровича Федячка	231
20/II-4. Протокол допиту Петра Якубова	238
21/II-5. Протокол допиту Анатолія Васильовича Бобровського	239
22/II-6. Протокол допиту Івана Блаженка	245
23/II-7. Протокол допиту Романа Степановича Отаманчука	247
24/II-8. Протокол допиту Івана Михайловича Жовківського	253
25/II-9. Протокол допиту Данило Васильовича Микуляка	262
<u>III. Борщівський район:</u>.....	287
26/III-1. Протокол допиту Володимира Степановича Липецького	287
27/III-2. Протокол допиту Михайла Івановича Дідика	290
28/III-3. Протокол допиту Романа Артимовича Ковцуна	292
29/III-4. Протокол допиту Миколи Михайловича Андрусика	295
30/III-5. Протокол допиту Параски Федорівної Басараби	297

31/III-6. Протокол допиту Івана Михайловича Ожоганя	307
32/III-7. Протокол допиту Антона Михайловича Сакундяка	314
33/III-8. Протокол допиту Михайла Івановича Гуски	320
34/III-9. Протокол допиту Михайла Федоровича Вільхового	325
35/III-10. Протокол допиту Петра Семеновича Гуски	331
36/III-11. Протокол допиту Івана Юрковича Сарабуна	334
37/III-12. Протокол допиту Петра Васильовича Головатого	342
38/III-13. Протокол допиту Петра Павловича Буркацького	351

IV. Буданівський район:361

39/IV-1. Протокол допиту Євгена Івановича Липового д'Бакші	361
40/IV-2. Протокол допиту Івана Михайловича Шкварка	607
41/IV-3. Протокол допиту Пазі Пихач	608
42/IV-4. Протокол допиту Михайлини Кирилівної Гащин	609

V. Буцацький район:611

43/V-1. Протокол допиту Анни Федорівної Іванів	611
44/V-2. Протокол допиту Марії Василівної Кобзан	684
45/V-3. Протокол допиту Степана Василика	688
46/V-4. Протокол допиту Івана Скобляка	689
47/V-5. Протокол допиту Теодора Василика	690
48/V-6. Протокол допиту Данила Васильовича Балюка	692
49/V-7. Протокол допиту Людвіга Семеновича Кожухівського	693

VI. Великобірківський район:697

50/VI-1. Протокол допиту Ольги Манич	697
51/VI-2. Протокол допиту Миколи Савовича Собакара	700
52/VI-3. Протокол допиту Марії Семенівної Вівсяної	704
53/VI-4. Протокол допиту Катерини Григорівної Барановської	722
54/VI-5. Протокол допиту Катерини Іванівної Костяк	728

VII. Великоглибочоцький район:734

55/VII-1. Протокол допиту Максима Степановича Жеребного	734
56/VII-2. Протокол допиту Анни Вікторівної Твердій	739

VIII. Великодедеркальський район:742

57/VIII-1. Протокол допиту Степаніни Михайлівної Партики	742
58/VIII-2. Протокол допиту Дмитра Івановича Ворожбита	745
59/VIII-3. Протокол допиту Антона Миколайовича Посвятенка	749
60/VIII-4. Протокол допиту Івана Кириловича Терещенка	757

61/VIII-5. Протокол допиту Олександра Кузьмича Потапенка	759
62/VIII-6. Протокол допиту Радіона Васильовича Андрусюка	762
63/VIII-7. Протокол допиту Степана Матвійовича Басія	767
64/VIII-8. Протокол допиту Петра Васильовича Сохацького	777
65/VIII-9. Протокол допиту Євдокії Герасимівної Акімової	833
66/VIII-10. Протокол допиту Павла Тихоновича Гуменюка	844

IX. Вишнівецький район:861

67/IX-1. Протокол допиту Василя Петровича Коваля	861
68/IX-2. Протокол допиту Федора Максимовича Клепача	863
69/IX-3. Протокол допиту Павла Івановича Рися	871
70/IX-4. Протокол допиту Нікіфора Нікіфоровича Жука	883
71/IX-5. Протокол допиту Михайла Степановича Казьмірука	890

X. Заліщицький район:950

72/X-1. Протокол допиту Івана Ігоровича Безкоровайного	950
73/X-2. Протокол допиту Івана Савовича Федорчука	957

XI. Залозецький район:961

74/XI-1. Протокол допиту Ярослава Йосифовича Голубовича	961
75/XI-2. Протокол допиту Івана Івановича Деца	1056

XII. Збаразький район:1074

76/XII-1. Протокол допиту Миколи Петровича Цилінського	1074
77/XII-2. Протокол допиту Теодора Дмитровича Бригін	1084
78/XII-3. Протокол допиту Степана Романовича Рудника	1092
79/XII-4. Протокол допиту Ярослава Васильовича Комара	1097

XIII. Зборівський район:1159

80/XIII-1. Протокол допиту Теодора Володимировича Карпінського ...	1159
81/XIII-2. Протокол допиту Володимира Ілліча Махновського	1169
82/XIII-3. Протокол допиту Осипа Степановича Яворівського	1173
83/XIII-4. Протокол допиту Наталії Максимівної Васильківської	1183
84/XIII-5. Протокол допиту Володимира Івановича Петрова	1186
85/XIII-6. Протокол допиту Євгена Михайловича Мороза	1197

Фотоілюстрації1209

Показчик1212

Список скорочень та аббревіатур1310

Список фотоілюстрацій1313

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точності, документи й матеріали до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіальним планом чи хронологією подій. Документи передруковуються з дотриманням джерельної точності, зі збереженням загальної форми оригіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само відзначаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріали – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передруковуються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначаються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з оригіналів, але при відсутності оригіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріалів – теж місце збереження даного матеріалу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA – CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is a series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other than indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without omissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are also given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely-used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Серійне книжкове видання документів,
матеріалів і наукових праць до історії
Української Повстанської Армії

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга перша: Початки УПА; документи і матеріали. Книга містить політичні й організаційні документи та матеріали до історії УПА на Волині та Поліссі. Третє, виправлене видання, 1989 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга друга. Книга містить підпільні документи і матеріали про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Томи 3-4. Чорний ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 – 1950 роки. Книга перша і друга. Книги містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА. Частина матеріалів – оповідання, новели й вірші.

Том 3, книга перша: 1947 – 1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 4, книга друга: 1948 – 1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга третя: спомини учасників. Книга містить спогади, рецензії і додаткові підпільні матеріали про дії УПА. Між мемуарами – повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 стор., мапи, ілюстрації.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942-1945; книга перша: 1942 – липень 1944. Книга містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліцейських установ. 1983 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942-1945; книга друга: Серпень 1944-1945 (продовження шостого тому). 1983 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріали; книга перша: 1944-1945. Книга містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР *Вісник* (ч. 4 (7), серпень 1945) і статті та матеріали з 1944-45 рр., які стосуються цілості визвольного руху. 1980 р., 320 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга друга: 1946-1948. Книга містить видання УГВР *Самостійність* і *Бюро інформацій УГВР* та інші матеріали. 1982 р., 520 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга третя: 1949-1952. Збірник містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріали УГВР в Україні, між ними *Бюро інформацій УГВР*, вип. 4-6 і 9. 1984 р., 424 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 11. Тернопільщина: список впадливих героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Це підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи. Крім того, подає нові дані про смерть близько 100 невідомих повстанців, які загинули на території округи. 1985 р., XXXII – 248 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА («Лисоня»): містить видані командою воєнної округи короткі описи боїв відділів УПА – «Лисоня» від листопада 1943 до серпня 1945 року, збірник підпільних пісень *Повстанський стяг* – виданий з приводу п'ятиріччя УПА, в 1947 році, – та інші документи й матеріали групи УПА «Лисоня». 1989 р., 352 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 13. Перемищина – Перемиський курінь; книга перша: Денник відділу «Бурлаки» (Володимира Щигельського) – містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) за час від жовтня 1946 до 24 жовтня 1947 року, ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Богдана Гука («Скали»). Книга має також різні документи сотні – списки вояків, господарські документи тощо. 1986 р., 370 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга друга: Денники й документи – містить денники сотенного «Крилача» (Ярослава Коцьолка) з 1944 і 1947 років, продовжувані по його смерті сотенним «Бурлакою» (Володимиром Щигельським), денник сотні «Крилача» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 15. Костянтин Гіммельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід»; спогади. Автор – киянин – оповідає про свої переживання від вибуху війни 1941 року до «звільнення» з УПА і рейду на Захід в 1945 році: мобілізація до ЧА,

німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, к-р вд. УПА (ОУНм) в Карпатах, старшинська школа УПА, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення «УПА-Схід». 1987 р., 266 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945-1947. Збірник містить передруки таких підпільних журналів: *Тижневі вісті, Лісовик, Інформативні вісті, Інформатор і Перемога*. Всі числа цих журналів супроводяться англomовним резюме. Збірник має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закарпатті та Акт оскарження О. Лебедович. 1987 р., 608 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 17. Англomовні видання українського підпілля, 1946-1947. Збірник містить передруки підпільних видань: *Нові Лідіце, Виселення єпископа Коциловського, Вибори в СРСР, Нова голодова катастрофа в Україні, Фашистське страшило, До братніх чеського і словацького народів*. 1988 р., 192 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга перша: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи *Шлях перемоги*, звіти команд тактичних відтинків УПА й звіти командирів відділів та підвідділів УПА, 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 рік, 328 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга друга: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Включає збірку нарисів і споминів, друкованих у підпіллі. Майже всі спомини написані старшинами і вояками УПА ще на Україні або відразу після переходу на еміграцію. 1992, 357 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 20. Показчик до «Літопису УПА»; книга перша: 1-19 томів. Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994, 528 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941-1943; Книга третя: Червень 1941 – травень 1943. Книга містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліційних установ. 1991, 271 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга перша: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період від травня до вересня 1947 р. 1992, 627 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Більша частина книги – це спомини санітарів, медиків, лікарів й інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста

(УЧХ). В книзі теж поміщені підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992, 480 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 24. Ідея і чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. У цій книзі передруковано головний політично-інформативний журнал Проводу ОУН на Українських Землях, що видавався в роках 1942-1946. Журнал містив важливі інформації про боротьбу УПА, німецьку та російську окупаційну політику, розвиток української політичної думки. 1995, 592 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Збірник включає не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах, чи уложені народом. Збірник містить тексти пісень, їх варіанти, мелодію і варіанти, а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Збірник містить понад 600 пісень чи їх варіантів. 1997, XXIV+556 стор., тверда обкладинка, ноти.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Збірник містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі й інші документи: вибір з листування президента УГВР Кирила Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу Миколи та Петра Дужих й інші документи. У книзі також спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР 2001, 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 27. Роман Петренко: За Україну, за її волю; спогади. Автор – волиняк – оповідає про свою діяльність від вибуху війни у 1939 до відходу на Захід у 1945. Спочатку автор був діячем ОУН Сарненської округи (від січня 1942 в підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ, командир Дм. Клячківський) і від літа 1944 – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом М. Лебеда. 1997, 279 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 28. Марія Савчин: Тисяча доріг; спогади. Автор оповідає про свої переживання від вибуху війни (від 1944 до 1953 – в підпіллі) до свого приходу на еміграцію у 1954. Від 1945 була дружиною В. Галаси, заступника пров. ОУН Закерзонського краю, від 1947 співробітника ГОСП в Карпатах, і від 1948 – пров. ОУН ПЗУЗ. Авторка перебувала разом з ним на Закерзонні, в Карпатах, на Волині а також – у тюрмі КГБ у Києві. 1995, 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»): 3 юнацьких мрій – у ряди УПА, це розповідь учасника підстаршинської школи УПА в Карпатах та ройового в сотні У-І (94), про його бойовий шлях в УПА від осені 1943 до осені 1947 в Карпатах та на Лемківщині. Спогади дають цікаву картину із щоденного життя повстанців та їхніх командирів, як теж про

важке становище українського населення на цих теренах. 1999, 336 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський): Кризь сміх заліза; спогади. Книга містить два спогади Степана Стебельського («Хріна»), к-ра ТВ УПА 24 «Маківка» – «Кризь сміх заліза», «Зимою в бункері» та спогади Олекси Конопадського («Острроверха») – «Спомини чотового УПА Острроверха». Автори оповідають про свої дії в УПА від 1944 до 1949 року на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000, 552 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943 – 1947. Книга містить спогади «Сої», «Спартака», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля». Також подаються оперативні звіти к-ра «Бриля» та к-ра «Гамалії» («Переяслави І» та «Переяслави ІІ») з Тактичного Відтинку УПА «Розточчя». 2000, 324 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Книга друга. Велика частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів і інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). 2001, 581 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріали). Книга містить документи і матеріали, що відносяться до історії та діяльності відділів УПА ТВ-«Лемко» в рр. 1944-1947, оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, рейди УПА, та документи Підстаршинської школи ім. полк. «Коника». 2001, 900 стор., тверда обкладинка, мапи, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Книга містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944-1947, 2001, 974 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 35. Показчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21-34, томи та 1-3 Нової Серії та томи 1-3 серії «Бібліотека». Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про томи «Літопису УПА» Основної та Нової Серій, як також книги «Повстанські могили» т.1 за ред. Євгена Місила. 2002 р., 870 стор., тв. обкл.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Книга містить взяті з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002, 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 37. Іван Лико, «На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945-1955». Книга містить спогади Івана Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та спогади Миколи Терефенка («Медведя») – «На грані двох світів». Автори оповідають про пережите ними в підпіллі на Лемківщині та в польських тюрмах. 2002 р., 644 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 38. Петро Й. Потічний, «Архітектура резистансу: кривки і бункри УПА в світлі радянських документів». Книга містить схеми та описи різних кривок УПА й заплілля, та перелік з'єднань Червоної Армії та Внутрішніх Військ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві Внутрішніх військ Українського Округу за рр. 1944-1954, який знаходиться в Колекції ім. Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2002, 430 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів»: Холмщина і Підляшшя. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА на Холмщині й Підляшші в 1945 – 1948 роках. Між документами – звіти Холмського ТВ УПА, хроніки (денники) сотень УПА, звіти зі зустрічей представників УПА з представниками польського резистансу з ВіН-у («Вольносьць і Незавіслосьць»), звіт із зустрічі з англійським кореспондентом, та інше. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2003, 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Люба-чівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА в 1945–1948 роках. Серед документів — звіти Команди Тактичного Відтинку, хроніки відділів куреня УПА «Месники», звіти й огляди керівництва II Округу ОУН «Батурин», господарські звіти тощо. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2004, 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Книга містить документи та матеріали про Президента УГВР Кирила Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004, 880 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 42. Петро Й. Потічний. Літопис УПА – Історія: Документи і Матеріали. Вояки УПА, які в 1947-1949 роках пробилися рейдом у Західну Європу, вважали своїм обов'язком залишити для історії та майбутніх поколінь пам'ять про визвольні змагання в часі Другої світової війни та після її закінчення. Це стало реальністю в 1974 р., коли було засновано видавництво «Літопис УПА». Книга містить документи та матеріали про нелегкі будні становлення та діяльності видавництва «Літопис УПА» за 30-літній період існування, короткі біографії членів видавничого комітету,

адміністрації видавництва, редакторів, авторів, упорядників і фундаторів томів. 2005, 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 43-44. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книги містять протоколи переслухань працівниками Служби Безпеки (СБ) ОУН Тернопільської області осіб, підозрілих у співпраці з органами державної безпеки СРСР. Матеріяли походять з підпільного архіву, віднайденого у 2004 р. в селі Озерна Зборівського р-ну Тернопільської обл., завдяки с. п. Софрону Кутному. На їх базі можна вивчати організацію, обсяг та дії підпільних структур щонайменше в межах однієї області у 1946–1948 рр., коли тиск на підпілля радянських силових структур був надзвичайно потужний. Також матеріали протоколів яскраво відображають жорстокість, нелюдяність та брутальність радянських репресивних органів, які шляхом терору та насилля снували павутину імперії зла на теренах Західної України.

Том 43, книга 1: В першій книзі поміщено 85 з 193 наявних протоколів допитів, що охоплюють 13 районів Тернопільщини, зокрема: Бережанський, Білобожницький, Борщівський, Бучацький, Велико-бірківський, Великоглибочоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Залозецький, Збаразький і Зборівський райони. 2006, 1332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, схеми.

Готуються до друку томи:

Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книга 2. Книга є продовженням 43 тому та міститиме подальших 108 протоколів переслухань СБ ОУН, зокрема, з теренів таких районів, як: Золотопотіцький, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаєцький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Тереховлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський, як теж з Рогатинського району Станіславівської області. Тут також поміщені Протоколи ТОС-у, Протоколи смерті, Лист підпільників на Далекий Схід, Протокол однієї події, список функціонерів МВД і МГБ, та список слідчих СБ. Вступна стаття до обох книг поміщена в т. 43.

Головний Командир УПА Генерал Роман Шухевич–Тарас Чупринка. Книга містить документи та матеріали про ген. Романа Шухевича–Тараса Чупринку, його життя, підпільну діяльність і смерть.

У новій серії, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об'єднань (ЦДАГО) України появились такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Книга містить такі видання: *До зброї*, № 16, 1943, *Повстанець*, № 1-6, 1944-1945, *Український перець*, № 1-3, 1943-1945 та *Бойовий правильник піхоти*. Київ – Торонто, 1995, 482 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943 – 1944. Документи і матеріали. Книга містить документи Головної Команди УПА-Північ та документи Військових Округ «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ – Торонто, 1999, 724 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959. Збірник містить найповніше зібрання документів ЦК КП(б)У – постанови з'їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріату, які супроводжуються інформативними записками, повідомленнями та довідками. У книзі також представлені листи, стенограми засідань та виступів членів ЦК КП(б)У. Київ-Торонто, 2001, 652 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). кн. 1, (1943–1945). У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1943–1945 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2002, 597 стор., тверда обкладинка.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга друга: 1946–1947. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1946–1947 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2002, 574 стор., тверда обкладинка.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга третя: 1948. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1948 р. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 523 стор., тверда обкладинка.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1949–1959 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 716 стор., тверда обкладинка.

8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944-1946. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва УПА–Північ і УПА – Південь, Краєвого проводу ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп (Воєнних Округ) «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп «33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»). Київ–Торонто, 2006, 1620 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку томи НС:

Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944-1953. Книга перша: 1944-1945. Книга містить архівні документи з переслухань радянськими репресивними органами таких осіб, як: Михайло Степаняк, Євген Басюк, Мирослав Гайдук, Ярослав Білінський, Артемізія Галицька, Олександр Луцький, Юрій Стельмашук, Петро Дужий, Микола Дужий, Володимир Павлик, Омелян Польовий, Федір Воробець, Дмитро Вітовський, Василь Левкович.

Воєнна Округа УПА «Буг» 1944-1948. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва і окремих підрозділів ВО та пресові видання УПА, теренові керівні і звітно-інформативні документи ОУН.

Серія «Літопис УПА» – Бібліотека

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор – волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кінець 30-х) до виходу з ув'язнення в середині 50-х років. Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов до УПА, де навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірявся по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

2. Володимир В'ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено одному з маловідомих аспектів історії українського національно-визвольного руху 1940-1950 років – рейдам

УПА чехословацькими теренами. Обрана тема дозволяє авторові показати розмах національно-визвольної боротьби в Україні, її вплив на події у післявоєнній Європі, без чого неможливе правильне і об'єктивне тлумачення суспільних процесів того часу. Львів, 2001, 208 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». У книзі описані спогади чотового командира УПА «Чорноти» про події, що відбувалися в 1943-1945 роках на Закерзонні, та про його страдницьке життя в більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною автора Параскою Грицай (з дому Ротко), яка протягом довгих років відтворювала розповіді свого чоловіка, уточнювала, доповнювала та систематизувала їх. Львів, 2001, 332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Книга містить спогади Василя Левковича («Вороного»), його дружини Ярослави, сотенного Миколи Тарабана («Тучі»), вояків УПА Івана Філя («Шеремети»), Івана Василевського–Путко («Вуса»), оргмоба Костя Міхалика («Думи») та зв'язкової Катерини Когут–Лялюк («Грізної»). В книзі подана коротка згадка про Якова І. Чорнія («Кулю», «Мушку», «Ударника»), командира Перемиської 6 ВО УПА, авторства Федора Лопадчака. Львів, 2003, 448 стор., тверда палітурка в суперобкладинці, ілюстрації.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944-1947 (за архівними документами). Книга є підсумком опрацювання архівних документів з фондів Державного архіву Львівської області за 1944-1947 роки. Ці документи мають інформаційно-звітний характер (також плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, підпільні документи, прокурорські аналізи, агентурні справи тощо) й викривають суть боротьби комуністичного режиму проти національно-визвольного руху на вказаних теренах. У довіднику подані ключові ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з тим рухом, та джерела інформації цих даних. Львів, 2003, 416 стор., м'яка палітурка.

6. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939-1950 (за архівними документами). У цій праці зібрана трагічна інформація про особи та події, що, безпосередньо чи опосередковано, у позитивному чи негативному плані, були пов'язані з визвольною боротьбою на території тодішньої Дрогобицької області в 1939–50

роках. Основна інформація – результат опрацювання документів архівних справ Державного архіву Львівської області (ДАЛО) та інших архівів, а також видань, публікацій і машинописів з цієї тематики; дописів, свідчень, спогадів та листів. Львів, 2005, 1312 стор., ілюстрації, тверда палітурка.

Готуються до друку томи серії «Літопис УПА» – Бібліотека:

Володимир Ковальчук. Діяльність ОУН (б) та Запілля УПА на Волині та волинському Поліссі (1941-1944 рр.). В книзі досліджується інформативний потенціал джерел з історії діяльності мережі ОУН і запілля УПА на ПЗУЗ. Обговорюється формування первісної джерельної бази, особливості фондоутворення, діловодство, проводиться класифікація документального масиву джерел та з'ясовуються особливості діяльності референтур ОУН(б) і запілля УПА.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію англійською мовою про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

<http://www.infoukes.com/commercial/litopys-upa/index.html>

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (Introduction to the Series), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (Ordering information), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (Litopys UPA volumes), де про кожний том подається не тільки повна бібліографічна інформація (титульна сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знімками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріали (Related Materials). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та збройного підпілля в Україні.

Інформацію українською мовою можна знайти на новій web-сторінці за адресою:

<http://www.litopysupa.com>

Про подальші інформації можна звертатися на адресу Адміністрації:

— Микола Кулик	— upa@sympatico.ca
— Богдан Ковалик	— bkowalyk@optonline.com
— Юліян Котляр	— jlkotlar@aol.com

або Редакції:

— Петро Й. Потічний	— potichp@sympatico.ca

Адміністрація в Україні – litopys@bs.lviv.ua

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.

Пишіть на подані адреси або також на
www.litopysupa.com

**ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США Й КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ім. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США Й КАНАДІ
ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ “ЛІТОПИСУ УПА”**

*М. Бохно, О. Дольницький, О. Жигар, Ірина Камінська, Б. Ковалик,
М. Ковальчин, Ю. Котляр, М. Кошик, М. Кулик, Р. Кулик, М. Луцак, Н. Май,
М. Мігус, П. Мицак, Емілія Нагірна-Зінько, В. Новак, Б. Пасічник, Р. Петренко,
Марія Пискір, П. Потічний, І. Росіл, В. Сорочак, Ярослава Філь, Л. Футала,
О. Цілюпа, С. Шпак, Є. Штендера.*

Адміністрація:

М. Кулик, Р. Кулик, М. Мігус, Емілія Нагірна-Зінько, І. Росіл

Адреса:

LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station “С”
Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada
E-mail: upa@sympatico.ca

Адміністрація в Україні:

Ігор Гомзяк, Богдан Столяр

Благодійний Громадський Фонд “Літопис УПА”

ім. Володимира Макара

Микола Посівнич

Адреса: “Літопис УПА”

пл. Міцкевича, 6/7, Львів, 79000, Україна
тел.(380-322) 72-40-64 e-mail: litopys@bs.lviv.ua

Наукове видання
ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Том 43

**Боротьба з агентурою:
Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН
в Тернопільщині
1946-1948**

Книга 1

Підписано до друку 5.08.2006. Формат 70 x 100 ¹/₁₆
Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 23,17. Обл.-видавн. арк. 18,12.
Наклад 2000. Зам. № 3К-8-08-06

Фундатором видання цього тому є
Українська Музейна Фундація Романа Дубиняка
(16 Bexley Avenue, LEEDS, West Yorkshire, LS8 5LU, England)

для вшанування пам'яті прихильника Фундації
Григорія Кішка
вірного сина України

Григорій Кішко по прибутті на поселення до Великої Британії в 1948 році.

Григорій Кішко народився 13.02.1921 р. в селі Вяцковичі,
Самбірського району на Львівщині,
Молодечі роки провів на навчанні сільського господарства
та культурно-освітній діяльності в рідному селі.

Вірний Української Католицької Церкви,
довголітній член СУБ і УКПО у Великій Британії.

В липні 1942 року покликаний на працю до Німеччини.
Затруднений в сільському господарстві в околиці Görlitz в Німеччині.

По закінченні війни в травні 1945 року, через московську займанщину в Україні,
не було повороту під "батьківську стріху" в любові Україну,
і молодий Григорій знайшов пристановище в таборі переміщених осіб у м. Байройті.

З того табору й переїхав на поселення до Великої Британії в 1948 році.
Спершу zatrudнений гірником у вугільній промисловості в околиці міста Донкастеру.
В 1951 році переїхав на поселення до міста Лідс.

Усе життя на чужині брав участь у зорганізованому житті української громади.

Усе був готовий трудитись для визволення України з московської неволі.

А "Українській Музейній Фундації Романа Дубиняка" передав 3000 анг. фунтів
для уфундування одного тому "Літопису УПА".

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

43